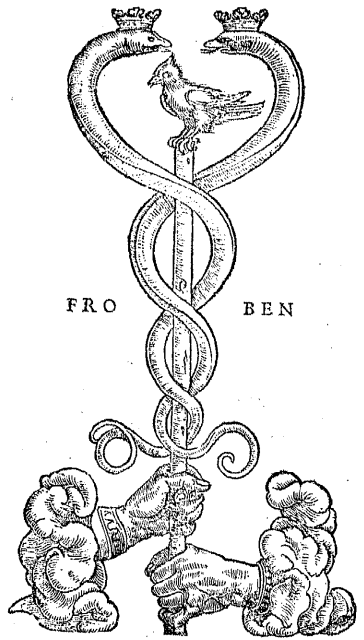
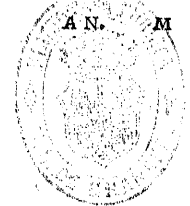

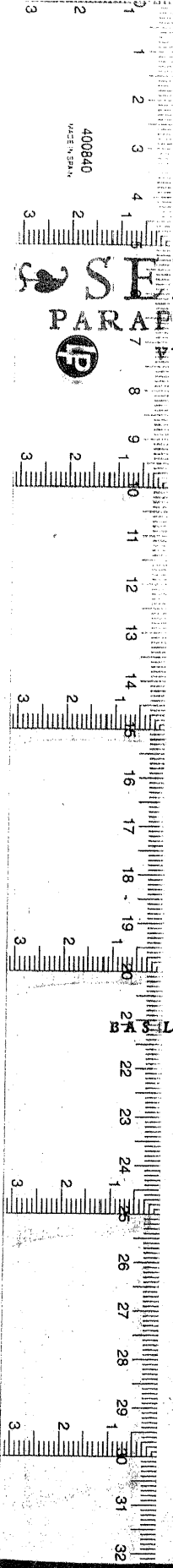
DES. ERASMI ROT. OPERVM
SEPTIMVS TOMVS
PARAPHRASES IN VNIVERSVM NO-
VVM TESTAMENTVM CONTINENS

EX LEAE EX OFFICINA FROBENIANA
AN. M D XL

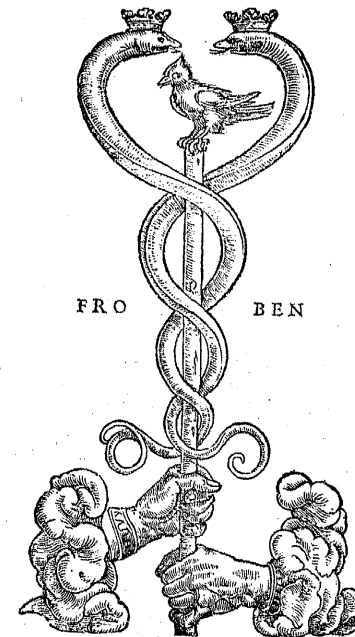
1197460

(1)

DES. ERASMI ROT. OPERVM

SEPTIMVS TOMVS
PARAPHRASES IN VNIVERSVM NO-
VVM TESTAMENTVM CONTINENS

BASILEAE EX OFFICINA FROBENIANA
AN. M D XL

197460

mirum omnia in quibus inter se consentiunt Evangelistae. Sed ex omnibus perpetuam quandam narrationis seriem contexerem, quum explicare dissonantes locos in Evangelistis nihil aliud sit, quam in labyrintho quodam uersari, non potuissim seruire perspicuitati paraphraseos. His & huiusmodi plurimis argumentis quum deprecarer delatam pro uinciam, mihiq; uiderer habere causam bonam ac uincibilem: tamen ille uicit facundia uicit autoritate, totius negocij periculum & aleam in sese recipiens. Nec ausus sum diutius illius uiri reluctari consilio, cuius consilij tua maiestas grauissimis in rebus solet non illibenter obtemperare. Et tamen quum ego non plane recepissim negocium, sed tantum pollicitus essem aliquando conaturum me, si forte procederet, ille Mediolanum se conferens, meo nomine sponderat Germanis opus hac hyeme proditurum. Itaq; quum ipse Basileam repeto, sic urgebar undiq; a Germanis meis, flagitatoribus non parum improbis, ut quo fidem illius ac meam liberarem, opus menstruo ferme labore perfecerim. Vt nam sit omnibus felix illius imperium ac meum obsequium: & spero fore, si tua maiestas hoc munusculum sibi dicatum agnoscat. Sed hic fortasse dicit aliquis, qui te non alio titulo quam Caesaris nouit, quid hoc argumentum ad prophanum principem, quod magis conueniebat abbatibus, aut episcopis consecraret? Primum mihi uidetur apte datum, quicquid honestum offertur Christiano principi. Ad haec cum nullus princeps tam prophanus sit, ut ab Evangelij professione sit alienus, Caesares in hoc unguentur & consecrantur, ut euangelicam religionem uel tuteantur, uel faciant, uel propagent. Itaq; non doctor est Euangelij Caesar, sed propugnator. fateor, sed interim par est non ignorare quale sit, pro quo sumis arma. Porro cum tuum istum animum contemplor sic religioni pietatq; deditum, ut episcopis & abbatibus ad pietatis studium uel regula possit esse, uel calcar: non mihi uisus sum ulli congruentius hoc munus dedicaturus, quam tuae maiestati. Proinde quod apte dicaturus eram Christiano principi, aptius Caesari, aptissime dico CAROLO. Minus apta deferunt, qui gemmas raras, qui feroces caballos, qui canes uenatorios, qui aulea barbarica largiuntur. Iam cum Euangelistae nulli non scripserint Euangelium, non uideo quo minus sit ab omnibus legendum. Et nos ita tractauimus, ut & ab illiteratis possit intelligi. Legetur aut summo cum fructu, si quisq; hoc animo sumet in manus, ut seipso redatur melior: nec Euangelicam scripturam ad suos accommodet affectus, sed suam uitam, suasq; cupiditates ad huius regulam corrigat. Nos in hoc opere potissimum sequuti sumus Origenem rei theologicae longe peritissimum, Chrysostomum ac Hieronymum ex orthodoxis probatissimos. Det tibi Caesar Augustissime coelestis ille princeps ea uelle conariq; quae sunt optima, atq; idem tuos conatus bene fortunet, ut amplissimum imperium, quod citra sanguinis humani iacturam hactenus contigit, possis itidem uel propagare, uel tueri. Illud interim semper meminerit tua clementia, nullum bellum, neque tam iustus de causis suscipi, neque tam moderate geri, quod non ingens & scelorum & calamitatum agmen secum trahat: tum maximam malorum partem ad innoxios & indignos recidere. Basileae. Idibus Ianuar. Anno M. D. XXII.

DES ERASMVVS ROTERODAMVS
PIO LECTORI S. D.

MEMINI lector optime, & alias alicubi testificatum esse, me plurimum dissentire ab ijs, qui laicos & illiteratos in totum putant submouendos a lectione sacrorum uoluminum: nec admittendos ad haec aedya, nisi paucos Aristotelica philosophia, scholasticaq; theologia multis annis detritos. Equidem in praesentia non digladiabor cum ijs, qui hos potissimum iudicant idoneos legendis & enarrandis uoluminibus arcanis, quod ingenium adferant humanis disciplinis exercitatum. Sit ita sane, modo eas per aetatem sobrie modiceq; attigerint: modo ne in illis consenuerint, modo ne plus satis illis tribuant, modo absit supercilium & caecus amor sui: modo simplex & purus sit oculus, quo in scripturis arcanis conspiciatur deus, neq; animus sit mundanis affectibus uiciatus, a quibus resilit spiritus ille coelestis. Alioqui pulchre tenebant sacras literas scribae & pharisaei, & interrogati de Christo, incontanter proferebant e prophetis testimonium: rogati de praecipuo legis precepto, apte respondebant. Caiphaz etiam uaticinium addidit de mundo Christi morte redimendo. Sed

IN EVANGELIUM

MATTHAEI PARAPHRASIS PER DES. ERA

SMVVS ROTERODAMVVS

Sed MORTALES TAM ARDENTE VOTO, ut in hoc mundo amplexantur librum humanae proditum industriae, qui de uoluntate fatienda uel ualitudinis rationem, uel augendae rei familiaris uiam, uel aliam aliquam disciplinam ad terrena modo commoda conducibilem pollicetur: quanto flagrantioribus studijs hic liber est ab omnibus excipiendus, cuius utilitas ex aequo pertinet ad omnes: nec humana comoda, moxq; peritura promittit: sed coelestem philosophiam a coelesti doctore Iesu Christo mortalium generi traditam docet, & huius admirabile praemium pollicetur, non opes, non regnum, non uoluptates, sed ueram atque aeternam felicitatem, atque ad hanc expeditam ac facilem omnibus uiam demonstrat, & autorem indicat, per quem nulli non est parata salus, extra quem nulli est speranda salus. Quis autem est hominum, quem non excitet tanti boni certa spes: quantumuis barbarus sit, aut idiota? Hanc mirificam salutem, quam nec humanus conatus, nec laboriosa philosophorum industria, nec superstitiosa gentium religio, nec Moesaicae legis quamlibet diligens obseruatio praestare potuerunt ad plenum, deus omnium rerum & uisibilem & inuisibilem conditor, seruator, moderator, ac uindex, olim per omnium prophetarum ora, quos spiritu suo coelesti afflauerat, toti quidem orbi, sed peculiariter Iudaicae genti, quae tum ecclesiae Christianae, mox per orbem uniuersum propagandae, gerebat imaginem, promissit: uarijs figurarum inuolucris atque umbris designans, ac ueluti praeludens, quicquid nunc per filium suum Iesum Christum sublatis aenigmatibus palam exhibuit mundo: qui sic huius gratuitae felicitatis nuncius fuit, dei patris nomine legatum agens in terris, ut idem esset & philosophiae saluiferae doctor, ipse exemplar, ipse praemij & pignus, & sponsor, & autor. Passus est enim deus arcano suo & humanis ingenijs inscrutabili consilio, mortalium generis suae stirpis autorem primum ingenio referens, & ad uitia procliuem, diu falsis religionibus, uarijsq; uitae uitijs, & improbis cupiditatibus inuoluit: quo tempore hoc optatissimo, quod diuina sapientia, rerum omnium moderatrix sibi praescripserat, uniuersi tanto magis sitientibus & consentientibus animis hanc uere saluiferam & efficacem philosophiam amplecterentur, postea quam comperissent sese, neq; per ea comoda praesidiaq; quae mundus hic praecipue pollicetur, neq; per tot philosophorum accurata dogmata, neque ueramq; felicitatem potuisse pertingere, imo hoc magis inuoluit uicijs & cupiditatibus, quo uehementius humanis freti praesidijs contenderent ad innocentiam ac felicitatem. Proinde si Iudaei, quos maxime conueniebat amplecti, quod toties promissum, tot seculis exoptatum offertur, soli negligunt tantum bonum, quod gratis exponitur omnibus, maluntq; soli carere, quam habere cum ceteris commune, non est quod cuiquam impitent interitum suum, nisi suae incredulitati. Illis potissimum haec futura cecinerunt sacrorum uatum oracula. Illi cominus conspexerunt Christum aedentem miracula, cominus audire doctrinam Euangelicam: illis primum annunciauimus regnum caelorum. Ceterum quoscumq; tunc det uitae prioris, quotquot amant ueram innocentiam, quicumq; desiderant ueram, solidam, & nunquam auferendam felicitatem, hoc Euangelium, hoc est, optabile ac laetum nuncium laetis & alacris animis excipiant, siue Graeci sint siue Iudaei, siue Romani, siue Scythae, siue Galli, siue Britannii. Ut deus non est tantum Iudaeorum deus, sed ex aequo communis omnium, quemadmodum sol unus & idem est mundo communis: Ita Iesus Christus huius filius omnibus seruandis uenit, omnibus mortuus est, omnibus resurrexit, omnibus ascendit caelum, omnibus suum emisit spiritum, nullum repellens, neq; ob generis, neq; ob aetatis, sexus, conditionis aut uitae discrimen. Semel per illius mortem in sacro lauacro demerguntur uniuersa peccata uitae prioris: nec imputantur quamlibet

Achas Ezechias, ex hoc Manasses. Ex Manasse satus est Amon, ex Amon Iosias, ex Iosia Iechonias, reliquiq; Iechonias fratres, sub id tempus, quo Nabuchodonosor tyrannus, exulto templo, quod erat Hierosolymae, regem ac populum Hebraeum captiuum transtulit in Babylonem, figuris nimirum portendentibus, diaboli tyrannidem in genus humanum, & libertatem Christi beneficio restitutam. In hoc rerum confinio, cum iam age retur de restituendo suis sacris ac sedibus populo dei, Iechonias genuit Salathielom: Salathiel Zerobabelem, Zerobabel Abiud. Ex Abiud proditus est Eliachim, ex Eliachim Azor, ex Azor Sadoch, ex hoc Achim, ex Achim Eliud, ex Eliud Eleazar, ex Eleazare Matthan, ex Mattha Iacob. Atq; hic Iacob pater fuit Ioseph, cui nupsit Maria mater promissi seruatoris omnium Iesu, quae Hebraei uocant Messiam, hoc est, Christum, siue unctum: quod hic omnium rex, idemq; summus sacerdos solus deum patrem uicij humanae gentis offensum, sui corporis uictima placarit, ac depulsa mortis tyrannide, caeleste regnum omnibus aperuerit. Nupsit autem pudica pudico, castissima casto, ex eadem tribu familiaq; uidelicet Dauid, iuxta diuine legis praescriptum, ne quis hanc stirpis seriem nil habere momenti putet ad declarandam originem Christi. Quod si cui libebit etiam temporis rationem subducere, quod digestis hebdomadarum gradibus ante tot annos descripsit Daniel, comperiet & hic prophetarum praesagia, cum euentu rei consentire. Summa igitur totius genealogiae constat tribus tessera decadibus. Etenim si supputes ab Abraham patriarcha usq; ad Dauid regni florentis autorem; reperies generationes quatuordecim. Rursum si ab Dauid usq; ad regni deliquitum, hoc est, ad exilium Babylonicum, reperies quatuordecim. Rursum si ab hoc tempore usq; ad Christum, nouae generationis euangelicae, nouiq; regni principem & clausulam, reperies quatuordecim. Haec genus Christi genealogia bona fide reddidimus, quo constat omnibus hunc ipsum esse, quem olim oracula prophetarum orbi promiserant, tot argumentis in unum consentientibus, ut casu gestum uideri non possit: simulq; constat illum uerum fuisse hominem, qui ex notis maioribus iuxta carnem genus duxerit. Sed quamquam homo natus ex homine, qui in hoc uenerat, ut humanum genus sua morte redimeret, tamen haud quaquam natus est iuxta communem ac uulgatum nascentium morem. Decebat enim, ut qui uenerat a caelis, uocabatur a caelis, nihil nisi caelestia docebat ac pollicebatur: deniq; qui post tot prophetas ac doctores in hoc legatus est, ut semel noua faceret omnia, uero quidem corpore, sed tamen nouo modo prodiret in mundum, & ita doceretur uera hominis natiuitas, ut tamen deo digna uideretur. Atque hoc futurum praedixerat Esaias, ut quoniam homines ad ista uulgata naturae miracula propter assuetudinem dormitabant, deus nouum miraculum aederet, idq; in terris, quo magis esset omnium mortalium sensibus expositum. Natus est homo uerus, ac mortalis, sed idem deus & immortalis. Natus est homo ex homine, sed ex uirgine. Natus est ex progenie generis humani principis Adae, sed absq; labe. Natus est ex matrimonio, sed ita ut opificium conceptus non fuerit mariti, sed spiritus sancti, qui modo nequaquam enarrabili de substantia uirginis illibatae, uelut in templo caelesti numini sacro peregit foetus inauditi formationem: huiusq; negocii dispensationem ita temperauit admirabili consilio, ut rem incredibilem celaret impios, & pijs animis certissimis argumentis persuaderet, cuius nulla mortalis eloquentia fidem facere potuisset. Quum igitur e parentum arbitrio, sed horum animos moderante numine, sanctissima uirguncula, huic tanto mysterio ab aeterno destinata, futura mater Iesu, desponsa suae tribus probato uiro, nomine Ioseph, cum eo domesticam ageret consuetudinem, priusquam connubialis congressus inter eos intercesserat: siue quia non est ad libidinem praecipuus uera probitas: siue quia sic deus ordinem huius negocii temperabat, deprehensa est esse grauidam. Id enim arguebat & amanti, & minime stupido sposo, puella uterus indies magis ac magis intumescens. Nec enim illa fugitabat sponsi sui conspectum, quasi sibi male conscia: nec aperiebat arcanum quod ab angelo didicerat, siue quia desperabat adhuc posse persuaderi, siue quia seruabat hoc deo, suo tempore patefaciendum. Certus igitur ac uerus erat conceptus, manifestis ac solitis indicij sese prodens, praesertim Ioseph, qui ob domesticum conuictum facilius obseruabat in sponsa sua corporis habitum. Verum is foetus non erat profectus e complexu uiri, quem admodum reliquae foeminae solent iuxta communem naturae legem concipere: sed a spiritu sancto, qui per Gabrielem angelum internuncium, caelitus illapsus in sacratissimum templum

Christi autem generatio sic erat

Quum esset desponsata mater Iesu

plum uteri uirginei, paterni numinis inuisibili uirtute, sanctissima uirginis totum corpus & animum ceu complexu quodam obumbrante, citra nullum pudoris detrimentum grauidam reddiderat. Porro Ioseph nondum gnarus tanti mysterij, cum indubitata cerneret argumenta conceptus in coniuge, sibiq; conscius esset, nihil sibi rei fuisse cum puella, unde grauida fieri posset, & tamen eos comperisset sponsae mores, ut in eam non caderet adulterij certa suspicio: & alioqui uera probitas, nec est prona ad suspicandum, nec praecipuus ad uindicandum: suo cum animo rationem aliquam dispiciebat, qua simul & uxoris famae uitaeq; consuleret, ac negotium cuius ipse nullum exitum inuenire poterat, deo committeret. Ex arcuissima familiaritate deprehendebat inculpatissimos puellae mores. Siquidem spiritus ille diuinus, qui totum eius animum occuparat, in ipsius oculis, ipsiq; uultu relucebat: ipso incessu, gestu, sermone undique sese prodebat. Caeste quiddam in ea deprehenderat, & homine maius. Et tamen uidebat grauidam, & abfuerat illa domo mentes aliquot, dum inuisit cognatam Elzabeth: ad haec cogitabat, quanta esset eius aetatis ac sexus infirmitas in caeteris puellis. Quas turbas hic excitasset alius maritus, praesertim amore exasperante zelotypiam, quo non alius animi morbus impotentior? Sed ad huius rei fidem delectus erat testis Ioseph, ne quis causari posset Mariae partum, aut supposititium esse aut adulterinum. Erat uir apud omnes nota spectataq; probitatis ac prudentiae: ne quisquam suspicari posset illum uel esse tam insigniter improbum, ut uxoris lenocinaret esse: uel tam stultae patientiae, ut domi aleret, curaretq; una cum puero, quam sciret esse adulteram. Nulli magis saeuunt in lapsas uxores, ut domi aleret, quam qui ipsi multis adulterij sunt obnoxij. Ioseph ipse innocentissimus, adeo non rapitur ad ultionem, ut nec cum coniuge uerbis expostularit, ne qua mactitudine uirginis animum obnubilaret. Tacitis animi curis secum aestuat, ac mite quoddam diuortij genus comminiscitur, quo sic ipse liberaretur a grauida, contubernio, ne quid infamiae periculi ue puellae constaret. Atq; haec uis quidem passus est deus innocentissimum uirum distrahi perplexis consilijs. Id enim expediebat ad fidei certitudinem, sed iam tempus erat ut his animi molestijs liberaretur, dignus uidelicet qui mysterij conscius fieret, ob insignem erga uirginem deo dicatam reuerentiam, satisq; spectatam grauitatem in premendis animi sui curis, uisus idoneus qui secretum nondum ob iudaeorum peruersam suspicionem euulgandum bona fide contineret. Ecce Gabriel angelus, qui uirgini conceptum admirabilem nunciatur, multa cum luce apparens uigilanti, nimirum ob plusquam angelicam puritatem huiusmodi uisionum non insolenti, Ioseph in somnis semet exhibet, ac per soporem etiam tale quiddam agitantem, sic est affatus oraculi caelestis interpretis: Ioseph fili Dauid, quae torquet animum tuum humana suspicio: Quid aestuas? quid fluctuas? Aut quod meditare diuortium, aut cur ab ea uis distrahi, quae tibi tanta charitate, simul & tribus & familiae cognatione iuncta est? Non est alius sponsus ea uirgine dignus, nec illa est alteri destinata dei consilio, nisi tibi. Agnosce Dauid autorem tui generis, cui promissum est olim, quod nunc incipit exhiberi. Totum diuinum est quod geritur: Non est quod metuas, ne quid labis tuo coniugio contrahat uxoris uterus, citra tuam operam intumescens. Suspicas grauidam, & recte suspicaris: Sed non ideo submouenda a domestico conuictu, imo hoc magis tibi adiungenda est, quod grauidam uides, cui diuino consilio in hoc ipsum datus est sponsus, ut in posterum testis esse possis secundae uirginitatis, in uxore comperta: atq; illa interim tuo coniugio tuta sit aduersus iudaeorum suspitionem saeuitiam, quibus hoc mysterium nondum est aperiendum, neq; dignis adhuc neq; capacibus. Tibi comunicabitur, ne quid interim uxoris innocentia sese indignum patiat. Nam foetus iste, quo uides coniugis uterum quotidianis auctibus intumescere, ut non est ex te, ita nec ab alio quoquam mortali. Angelus nunciauit, conciliator huius diuini complexus, pater obumbravit, spiritus sanctus preparauit uterum, dei filius impleuit. Noua sunt omnia, quia noua proles nascitur. Coelo debetur quod pariet tua sponsa, castior etiam futura, posteaquam pepererit. Pariet autem filium, non tibi sed orbi. Huius tu pater interim diceris: & puellae custos eris potius quam maritus. Nato puero tu ceu pater nomen impones: non quod tibi tuus suggesterit animus, sed quod ex re deus illi destinauit ante mundum conditum, Vocabis autem Iesum, hoc est seruatorem. Nam hic est ille tot seculis exoptatus & expectatus Messias,

Hoc autem totum factum est Esai. 7

qui iuxta prophetarum oracula liberaturus est populum suum uniuersum a peccatis suis non uictimis pecudum, sed suo ipsius sanguine. Nec hoc tantum beneficium gratis dedit...

CAPVT II

Actenus uides, quam multa congruant cum prophetarum oraculis. Ex his progenitoribus, ex ea tribu familiaque natus est, unde illum prophetia promiserat...

Gen. 49 Ecce Magi ab oriente ueni.

ti, e cuius peritiam sibi mirabilem quendam orbis instauratorem promiserant. His igitur pueri natiuitatem non propheta, non angelus, sed noua quadam & admiranda stellae species indicauit...

Michea 5

Tunc Herodes clam uocatis Magis dilig. did. ab

tatus est eos, quantum esset temporis, quod illis primum apparuisset stella, cuius indicio tantum itineris emensi uenissent Hierosolymam: uidelicet hoc agens, ut certius in unum caput sequeretur crudelitas. Magi, ut non est suspiciosa pietas, nihil illum calant, haud quaquam suspicantes eum esse tam immanem, ut in infantem uix dum natum scire uellet: neque tam furiosum, ut se speraret humanis consilijs oppressurum, quod diuinitus ageretur. Indicato tempore, ille uicissim indicat locum, quem a scribis didicerat. Iamque spe certa concepta, his duobus indicijs puerum posse deprehendi, Magos ultro ituros, etiam suo nomine mandatis onerat, adirent Bethlehem, summaque diligentia uestigarent de puero: moxque eo comperto Hierosolymam reuersi, se facerent totius negocij certiores: causam praetextens admodum piam, & ab animis Magorum minimum abhorrentem, ut & ego inquit, eodem me conferam, uosque imitatus, adorem eum. Sibi primum uolebat innotescere puerum, ut eum prius tolleretur e medio, quam populus Iudaeus eum plane rescisisset esse natum: Deo interim & hoc procurante, ut incolumes redirent Magi suis regionibus annuntiatum Christum. Alioqui, nisi spes hac scelerato imposuisset, saeuirus erat in Magos ipsos, qui nuncium tam inauspicatum attulissent. Magorum pia simplicitas, audito rege, contentum Bethlehem: quos in hoc stella, quae illos exciterat, ad tempus desituit, ut barbari primi Christum annunciantem natum, quem illi tot seculis expectatum post occiderunt. Sed hac parte diuini consilij functis, rursus aderat mirabilis illa stella, quae sic illorum pietati seruiebat, ut non solum Bethlehem, sed ipsum etiam tugurium humile, & ob hoc inuentu difficile indicaret: atque adeo ipsius pueri capiti imminens e propinquo, ceu digito demonstraret expetitum infantem. Haec igitur ubi rursus apparere coepit, omnem sollicitudinem ex animis illorum dispulit: iamque certa spe simul & gaudio pleni, neglectis hominum indicijs, caelestem ducem sequuti, noui regis palatium, uident sordidum & abiectum tugurium, uile stabulum. Nihil commouetur his rebus sincera pietas, ingrediuntur, reperiunt infantem, nihil à ceteris specie differentem: reperiunt matrem, nihil magnificentum praesentem. Paupertatem ac simplicitatem tota supellex testabatur. Magi qui non adorauerant Herodem e solio regali strepitu iactantem sese, ad pueri uagientis cunas procumbunt: adorant proni nondum fari potentem. Nec hac pietate contenti, depromunt e repositorijs suis destinata munera, ex hisce rebus, quarum prouentu regio Persarum praecipue diues erat: aurum, thus, & myrrham, ne uaticum desset mox fugituro. Atque his fidei primitijs gentes, quae procul aberant: Iudaeos qui deo uidebantur proximi, praueinentes, Christum sibi inaugurant, seseque uicissim illi dedicant, triplici rerum genere nouum sacrificium offerentes, Iamque ueluti per aenigma, trinitatem illam ineffabilem profitentes, patris, filij, & spiritus sancti, simulque in uno homine, mortalitatem, sacerdotium & regnum agnoscetes. Siquidem aurum regi conuenit, thus sacerdoti, myrrha morituro. Natus est mortalis, sacrificauit in cruce: uicit resurgens, regnat in caelis. Tot prodigia uiderant Iudaei, & cognitum occiderunt: nihil praecleari uidere Magi, quod ad oculos corporeos pertinet, & sibi gratulantur eam peregrinationem fuisse felicem. Ceterum quum secum agitare, an redeundum esset ad Herodem ut illius animo satis facerent, in somnis admoniti sunt oraculo diuino, ne se referrent ad Herodem: id enim nec ipsis esse tutum, nec puero, nec expedire tanto negotio, suis temporibus, & per partes orbi prouulgando. Illi non segnes parent oraculo, ac diuersa uia reuersi sunt in patriam, apud suos noui regis, noui praecones futuri. Iam Magorum incolumitati consultum erat: mox ut matris etiam ac pueri tranquillitati consuleretur, simulque Herodis impietas, ita ut merebatur, magis ac magis exacerbaretur in gloriam Christi, idem caelestis nuncius, qui Magos dimiserat, Ioseph apparuit in somnis, hortans eum, ut iam arcani conscius, matrem ac puerum clanculum subduceret in Aegyptum: uidelicet hoc agente consilio diuino, ut ea quoque regio, tota prodigiosis deorum cultibus dedita, dum profugo praebet hospitium, eius contactu commercioque praepararetur ad aliquod primordium uerae pietatis. His itaque uerbis angelus affatus est Ioseph: Surge & adiungo tibi puero unam cum matre, clam fuge in Aegyptum, atque illic commorare donec reuersus ad te, admonuero tempus esse huc remigrandi. Futurum est enim ut Herodes nihil intentatum relinquat, quo perdat puerum. Non quod difficile sit deo puerum subito extincto Herode seruare, si libeat: sed hic ordo negocij magis conducit ad confirmandum fidem. Vult enim deus, ut tyranni furor

Et respo ad
cepto in som
no ne rediret
ad Herodem

suae gloriae seruiat. Nihil contatus Ioseph, assumptam puellam matrem ac puerum, nocte fugiens, subducit in Aegyptum, inibi commoratus usque ad obitum Herodis. Neque uero hoc humano metu contigit aut casu: his malis deus uoluit parari stabilitique regnum filij sui, quibus humane res solent labefactari, ne quid sibi mundus uindicare possit in negotio diuino. Id quo magis credas, deus qui hoc fieri uoluit, multis retro seculis futurum praedixit per os Osee prophetae: Ex Aegypto, inquit, uocaui filium meum. Interea rex Herodes, posteaquam ipsa re comperit, Magos sibi dedisse uerba, iam impotens ira, abiecto furore, prorupit in manifestam insaniam: missisque uelantiae suae ministris, occidit omnes infantes, & quotquot erant in ipsa Bethlehē, & quotquot erant in eius oppidi finibus, bimulos, aut hac aetate minores, sequutus temporis supputationem, quo Magi praedixerant sibi primum uisam esse pueri stellam. Dilatauit tempus crudelitas, dilatauit locum, pueros uniuersos complexa, putans hoc impio consilio satis sibi cautum esse, ne qua posset elabi, quem unum cupiebat extinctum. Sed frustra nititur astutia mortalium aduersus consilia diuina. His rebus parabatur exemplum, quid essent ab impijs principibus passuri, qui credituri essent Euangelio: quid profecturi, qui fidem Euangelicam teneram adhuc, & in piorum animis gliscentem, crudelitate sua conarentur extinguere. Ob Christum interim, seruari est. Herodi data erat occasio resipiscendi, non saeuendi, nisi mentem illius regnandi cupiditas excaecasset: Sed dum ipse sibi suo uitio uertit omnia in materia maioris infantiae, sua malicia dei iusticiam illustrauit, dum omnibus pariam sit innoxios pueros immani crudelitate trucidatos, & ipsum horribili dignum exitio, quo postea periit, fuisse. Porro ne quis addubitet hoc dispensatione diuini consilij sic euenisse, audite prophetae Hieremiae uaticinium, hoc praesagio mentis afflate iam factum cernētis, quod multis post seculis esset futurum: Vox, inquit, in Rama est audita, uox uehementer plorabunda, lugubris ac lamentabilis, Nimirum Rachel a erat deplorans filios suos: nec admisit consolationem, propterea quod essent omnes e medio sublati. Rachel quae enixa Beniamin, hoc est doloris filium, mox a partu periit, sepulta est non procul a Bethlehem. Vnde propheta sub huius persona, matrum luctum, suos filios ab Herode trucidatos deplorantium, expressit. Interea posteaquam Herodem exitium ipso dignum sustulisset e medio, rursus angelus, qui fugae consilium dederat, apprensus Ioseph in somnis, hortatur illum, ut Aegypto relicta, puerum ac matrem eius reduceret in terram Israeliticam. Iam enim extinctos esse eos qui puerum uolebant extinctum. Atque is prompte per omnia parens diuinae uoluntati, uirginem matrem cum dulcissimo puero reuexit in regionem Israeliticam. His enim oportuit illum primum innotescere, ad quos praecipue missus erat, ne gens incredula haberet, quod uel probabiliter suae impietati praetexeret, negans illum esse Messiam suum, sed alium gentibus destinatum. ut uero patriae fines ingressus est Ioseph, atque illic certo rumore cognouisset, quod Archelaus Herodis defuncti filius paterni regni dimidium sortitus uice patris regnaret in Iudaea, ueritus ne filius, ut in regnum, ita & in crudelitate paternam successisset, timuit eo proficisci: ac rursus oraculo angeli confirmatus, unde iam totus pendebat, secessit in partes Galilaeae, quae pars obuenerat Herodi tetrarche fratri regis defuncti. Hic tuta omnia pollicente angelo, inuitauit etiam patriae charitas, simul hoc agente consilio diuino, ut per occasiones uarias Christus multis diuideretur, qui nulli non uenerat. Bethlehem huius partu gloriatur, Hierosolymae exhibitus est ac purificatus, Aegyptus tanto hospite felix erat. Habet Nazareth, quod de tanto alumno gloriatur. Nam hic erat parentis Mariae patria, in qua filium conceperat, uiculus humilis & obscurus, Galilaeae contemptae apud Iudaeos regionis, sed hoc magis opportuna latebra puero aduersus Archelaei saeuitiam: & illud interim nos re ipsa docente deo, in his quae diuina uoluntate geruntur nihil opus esse huius mundi praesidijs, opibus, potentia, factionibus, generis claritudine. Imò haec adiuncta obscurant apud homines gloriam dei. Nam ne hoc quidem accidisse fortuito satis arguit, quod prophetia iam olim futurum praedixerat, quod Messias ille Nazaraeus appellaretur, quod esse factum, uel ipse titulus indicat, quem Pilatus ignarus prophetiae, cruci affigi iussit: Iesus Nazarenus rex Iudaeorum. Et hodie qui Christum profitentur, ab eo Nazaraei dicuntur a plerisque. Neque uocabulum ipsum mysterio uacat. Nazareth Hebraeis a flore nomen habet, quod hic

Osee. 31

Hier. 31

Defuncto aut
Herode ecce
angelus domi
ni apparuit in
somnia

Et ueniens ha
bitauit in ciui
tate quae uo
catur Nazare
th

hic e uirgine conceptus sit, purissimus ille flosculus, omnis uirginitatis consecrator: quem admodum Bethlehem, domum panis, sonat Hebraeis, ubi proditus est ille panis coelestis, quem qui ederit, uiuet in aeternum. Hic igitur annos aliquot uixit, uelut ignotus, cum matre & nutricio suo, cuius filius ab omnibus existimabatur, donec ad aetatem adultam progressus iam ipse sese doctrina, miraculis, morte & resurrectione mundo proderet: nulla in terris re insignis, aut inter ceteros mortales eminens, nisi quod omni probitatis genere, donisque coelestibus sic indes proficiebat, ut nemo non magnum aliquid ab eo puero expectaret: legis etiam interim obseruantissimus, ne quam ansam daret maleuolis obtrectandi, sed per omnia satis faceret omnibus. Maluit ad tempus obseruata lege ad perfectiora perducere Iudaeos, quam ea spreta animos illorum ab sese alienare. Semel duntaxat specimen sui praebuit Hierosolymis annos natus duodecim, cum clam relicto parentibus, repperus est in templo in medio doctorum sedens, audiens illos, ac uicissim sic interrogans, ut omnibus esset admirationi. Iam tum uidelicet gestiebat indoles ad ea, quorum gratia missus erat in mundum: sed ut haec erat animi promptus laus, ita moderationis & obedientiae erat exemplum, expectare tempus a patre praescriptum.

CAP. III

Nunc operaprecium est audire, quomodo tandem negocium hoc cuius gratia uenerat, sit aggressus dominus noster Iesus Christus. Non ex improviso semet ingressit inopinantibus. Ante per antambulonem Ioannem Zachariae filium, ipsi, etiam Iudaeis notum ac probatum, animos omnium praeparari uoluit, quo sensim ac paulatim instillaretur mentibus hominum, quod semper erat credendum. Ergo cum appeteret tempus, quo decretum erat aeterno consilio, ut totus orbis per Christi doctrinam innouaretur, prodijt Ioannes sacerdotis ac prophetisae filius, post ipsius Christi testimonio plus quam propheta iudicatus, qui ipso etiam exortu summam de se se prebuerat: prodijt autem non eregum aulis, aut euulgato hominum coetu, sed ex eremo, ubi a puero uitam angelicam egerat, uictu facillimo parabilique contentus, amicum pallio, e camelis pilis contexto, cinctus zona pellicea. Vestitui uictus respodebat. Vicibat enim parabilis comaeu, quem eremus suppedibat, locustis ac melle syluestri. Hic cultus, hic uictus, talis locus decebat poenitentiae praegone. Cuius admirabilis sanctimonia sic omnium animos obstupescerat, ut plerique suspicarentur hunc esse Christum, praesertim cum multis esset persuasum, alterum illum, qui Messias putabatur, in turba Bethlehemiticorum infantium perisse. At qui adeo non uindicabat gloriam alienam, ut Christo palam omnibus demonstrato, se negaret dignum, qui calciamentorum illius ligulas solueret. Nec is tamen suo prope impetu prodijt ad praedicandum, sed uoce diuina monitus, iam adesse tempus agendi praegone. Siquidem haud quaquam fortuito, aut humana delegatione uenit ad hoc praedicandi munus, sed hic erat de quo tot ante seculis uaticinatus fuerat Esaias, & quod in eremo palam aederet praedicationis suae uoce: & quod animos hominum ad accipiendam Christi doctrinam prauius ipse praepararet: quodque persuasa superioris uita poenitentia, redderet eos capaces gratiae Christi, peccata per baptismum suum condonaturi omnibus: quodque subito mutatis rerum uicibus, qui antea urgebat inani iusticia legis Moisaicae, stultaque philosophia mundi huius, deijcerent: & quae antea propter imperitiam ac modestiam humiles & abiectione uidebant, atque inutiles, per Euangelicam doctrinam uegeti fierent, & opulenti bonis coelestibus: quaeque per legis asperitatem difficilia uidebantur & impedita, per fidem & euangelicam gratiam expedita fierent ac facilia: quodque salus haec non Iudaeis tantum, sed omnibus totius orbis nationibus aperiretur. Haec omnia praenauerat Esaias, certissimus domini propheta. Vaticinium enim sic habet: Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur. Et erunt praua in directa, & aspera in uias planas, & uidebit omnis caro salutare dei. Iamque rumor & aura quadam fame secreto sparsa per multos de uenturo Messia, ad haec conscientia malorum: nam eo seculo non fuit aliud inquinatus: postremo tacitus quidam afflatus effecerat, ut plerisque suae uitae taderet, ac desiderarent illum, cuius odor quidam ad eos utcumque peruenerat, qui subito mortalium omne genus esset innouaturus, & abolitis peccatis, ad iusticiae regnum uindicaturus. Quum igitur ad Ioannem confluere non solum ex urbe Hierosolymorum, uerum etiam ex uniuersa Iudaea, praesertim hisce regionibus, quae Iordanem accolebant, occurrit & ipse Ioannes propterea illorum uoluntati, & quod in eremo praedicauerat idem denotioribus iam turbis ad Iordanem ripas inculcabat

Esai 40

bat, ut se per poenitentiam uitae superioris Messiae mox uenturo praepararent, & salutem allaturo se praebere sanabiles. Sanabilis autem est, qui morbum suum agnoscit & odit: iam enim instare adeo & in proximo esse regnum caelorum: felicissimum quidem illud & exoptabile, sed in quod non pateret aditus, nisi puris ab his terrenis sordibus. ad hanc uocem, in typum mox abolendarum animi sordium, plurimi tingebantur in flumine Iordanis, damnantes ipsi uitam priorem, ac palam agnoscetes sua commissa. Sic enim uisum sapientia diuinae, ut Ioannes qui erat confinium Moisaicae legis iam desiturae, & Euangelicae gratiae iam aduentantis: hoc signo praeluderet, non ad abolenda peccata, quod proprie Christo seruabatur, sed ad praeparandos hominum animos, quo capaciores essent beneficii mox sequenturi. Id factum est Tiberio Cesare annum iam decimum quintum moderante Romanum imperium, Pontio Pilato huius nomine procurante Iudaeam: Herode defuncti fratre, tetrarcha Galilaeae, in qua comorabat Christus, & huius fratre Philippo tetrarcha Ituraeae, & Trachonitidis regionis, Lyfania Abilinae tetrarcha: sacerdotalis ordinis primas tenentibus Anna & Caipha. Itaque Iudaeorum regione in tot principes distracta, prodijt ille, qui cuncta uocaret ad unius principis ditionem. Ac primo quidem confluentibus ad se turbis, cum conspiceret Ioannes non parum multos pharisaeos & Saducaeos uenire ad baptismum, nec ignoraret, quam hoc hominum genus esset elatum, ferox ac sibi placens, ob insignem, ut putabant, Moisaicae legis obseruationem, & patriarcharum merita, a quibus se gloriabant oriundos. Nam hi uelut inuidentes & insidias struentes baptismum Ioannis tam celebri, sub dolam legationem ad illum miserant in Bethabaram, nam ibi tum baptizabat Ioannes, percontantes, num ipse esset Christus: si esset, mox obiecturi, quod Christus promissus esset de tribu Iuda, quum constaret Ioannem esse Leuiticae tribus. Porro quum Ioannes ingenue fassus esset se non esse Christum, ac ne prophetam quidem aliquem ex praeiis illis, quos illi redituros in mundum suspicabantur, rogare pergunt, qua fronte per baptismum polliceretur remissionem peccatorum, quod proprie Christo seruabatur. Respondit plurimum interesse inter suum baptismum, quo tantum inuitaret ad resipiscendum ac poenitentiam uitae prioris, & Christi baptismum, quo condonarentur omnia peccata. Ex hoc igitur hominum genere quum multos uideret cum reliquis ad baptismum accurrere, ac rioribus uerbis mordet illorum conscientias, quo magis ad poenitentiam comouerentur. Astutum inquit ac maliciosum hominum genus, planeque non hominum sed uiperarum progenies, maiorum interfectiones, insidiosum, maleque mentis in omnes, quum haecenus uos apud homines sic factaueritis titulo patrum opinione sanctimoniae probatorum, falsaque specie iusticiae, atque ita supine regnaueritis, quasi Messias nunquam esset uenturus, quos submonuit, instare supplicium inuitabile, nisi ad poenitentiae remedium cum ceteris confugissetis, ut nunc cum his cupiatis baptizari ueluti peccatores inter quos admirabilem quandam sanctimoniae speciem praebuistis: Sensistis inanem fore fiducia uestra, nisi iam imminenti diuinae ultioni uos subduxissetis suffugio poenitentiae. Neque enim patrum merita, neque legis obseruatio liberat ab aeterno supplicio, sed sua quaeque uita sinceritas commendat deo. Posteaque igitur poenitet uos uita prioris, post hac sic fructificate pijs affectibus & factis, ut testetur uos uere resipuisse. Haecenus ob crassitudinem hominum, non nihil indultum est figuris & umbris, ut his cancellis circumseptis mortalium ad mala procliuas coereretur, ne possit in deteriora prolabi: haecenus dilatatis phylacterijs, in longum productis precibus, lotionibus, crebra mentione patris Abraham sanctissimi patriarchae, extruendis monumentis prophetarum, quorum posterius uultis uideri, parastis uobis apud homines aliquam sanctimoniae speciem. Post hac uocem ad lucem Euangelicam euanescent umbrae, ueris agendum erit, si uelitis assequi salutem aeternam. Pro pristinis peccatis iam non exigitur a uobis holocaustum, aut sanguis percudis, tantum adsit poenitentia non fucata, culpam ipse gratis condonabit. Porro qui sunt fructus uerae poenitentiae, Messias ipse uos docebit, si dociles repperit. Interim ponite uanam fiduciam, neque uobis ipsis sic blandiamini: sancti sumus, e sancto patre prognati Abraham. Abraham iustus nihil proderit ex se prognatis, nisi laudatam illius fidem & obedientiam imitetur. Abraham promissa est benedictio, quae nunc instat. Sed ad hanc obtinendam, non satis est generis quamlibet arcta propinquitas. Quicumque diffisi deo mundi huius praesidijs nituntur, excederunt a cognitione Abraham. Et post hac Abraham posterius, non e sanguinis affinitate, sed e fidei sinceritate, censentur. Nec ideo desiderabit deus

Confitentes peccata

Progenies uiperarum

illy sumus Abrahae

deus

Iam enim securis ad radicem arboris posita est

Ego quidem baptizo nos

deus posteritatem Abraham, cui promissam benedictionem perfoluat, si uos ab Abraham moribus desciveritis. Imò illud habete certum, si uos neglexeritis oblatam gratiam, deum uel ex hisce lapidibus posse suscitare filios suo amico Abraham uobis longe potiores. Nec est quod haecenus dilatus Messia aduentus uos reddat negligentes. Nam nunc urget extremum periculum, in acie nouacula res omnis sita est. Aut synceris animis adeundum est regnum caelorum, aut accipiendum supplicium aeternum. Adest praesens salus amplexantibus; adest poena praesens & exitium immedicabile respuentibus. Iam enim securis admota est arbori, non ramis aut trunco, sed radicibus, funditus & irreparabili uulnere succisura, ni foetus deo dignos produxerit. Discrimen imminens & urgens, nullam admittit cessationem. Properandum est amputatis omnibus remoris. Adhuc uobis in manu est, utrum uelit amplecti. Non feriet securis, si uos subito mentem mutaueritis. In arbore naturali longum ac difficillimum est mutare succum, unde foetus saporem ducat. Hic sola uoluntate res peracta est. Sed ut accelerantibus communis est salus, ita cessantibus commune est periculum. Neminem neque opes, neque generis nobilitas, neque sapientia liberabit posthac, quemadmodum haecenus sibi plerique persuaserant. Omnis arbor quae non attulerit fructum, non dico qualemcunque, sed insigniter bonum ac dignum regno caelorum, exciditur, & in ignem conijcitur. Haecenus tulit deus ac dissimulauit segritiam hominum. error & ignorantia non nihil ueniae promerebantur. Ad naturam legem absurderat genus humanum. Moyse lege non ita multum est profectum. Contempta sunt prophetarum minae, non audita sunt somnia. Nunc is adest post quem nemo mittendus est. Cuius aduentus ne quem opprimat, ego praenunciatus sum. Si uos uestri poenituerit, si morbum agnoueritis, si medicum ardentibus uotis exceperitis; aderit ille uobis omnibus salutaris. Nec enim ipse sum ille quem expectatis. Baptizo quidem uos, sed in hoc tantum, ut respicientes, illi uos praebatis dociles, ac sanabiles ubi uenerit. Mox enim aderit, imò iam adest, qui ut me posterior est in ordine praedicandi, ita tanto me est modis omnibus superior, ut ego quem uos aliquid esse creditis, prorsus indignus sim, qui mancipium apud illum agam, hoc est, ut uel calciamenta illi baulem, aut calciametorum contrigiam. Ego nihil aliud sum quam praeco, fidelis quidem, & officio fungens, quod mihi iuxta prophetam uaticinium deus iniunxit. Ille autor est, & omnem potestatem secum adfert, seu peccata condonandi, seu uirtutum omne genus conferendi. Ad illius doctrinam, ad illius baptismum omnes accurrite, siquidem ille uos baptizabit efficaci baptismo, non aqua tantum, sed spiritu & igni. Spiritu uos transformabit, igni rapiet ad caelestia. A uobis nihil exiget nisi synceram, minimeque fucam poenitudinem. Gratis uobis conferet sua bona, si uobis ex animo displicuerint uestra mala. Tantum ablit fucus, apud illum nihil ualiturus. Nihil illum laet, neminem metuit. Seuero & ineuitabili iudicio res agitur. Posthac nihil erit medium; aut ingenue boni sitis oportet, aut ingenue mali. Nihil ille morabitur personam simulationem. Habet uentilabrum in manu sua, perspicit etiam intimos recessus animorum. Apud hunc aut palea sitis, oportet, aut purum triticum. Sed interim utrum esse uelit, uobis partim in manu esse uoluit. Frustra latebunt inter syncera grana permixtae paleae. Ex acie purgabit ille aream suam, ac triticum recondet in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Aut igitur toto pectore conandum est ad summam uirtutem, ut mereamini recipi in regnum aeternum; aut si dei bonitatem, quae nunc offertur, aspernati fueritis, hoc ipso pessimi sitis oportet, quod tantam salutem ultro delatam rejicitis, meritoque uestro, pro caelesti premio, aeternis gehennae incendijs addicamini. His sanctissimi uiri uocibus adeo commoti sunt populares animi, ut complures qui haecenus legis obseruatione nixi fuerant, metu trepidi uenerint ad eum, dicentes: Si res sic habet quid igitur caelestis nobis faciendum? At ille eos non ad legis ceremonias & hominum constitutum iunculas, quemadmodum solent pharisaei, sed ad officia charitatis hortabatur; dicens: Prima uia placandi deum, est beneficentia gratuita in proximum. Qui uestitu abundat, impartiat nudo, qui cibus abundat, communicet famelico. Accedebant & publicani, quod hominum genus abominantur Iudaei, quod ferè uel in gratiam principum, uel ad explendam auaritiam suam, populum expilare soleant. Rogant pauidi quid sibi censeat agendum. Nec hos ille rejicit à baptismo; nec his rursus indicit ut sua largirentur, quibus iam diu solenne erat aliena rapere: sed ut aliquo gradu propius accederent ad perfectam Christi doctrinam, edicit

edicit nequid exigant à populo, praeter id quod à principe praescriptum sit. Denique uenerunt & milites, uolentum & infame genus hominum. Nec hos à se submouet, satis ipsa re loquens Iudaeis, Christum nullum omnino genus hominum aspernaturum. Nihil hi contententur, siquidem hoc ipsum militem profiteri, est malorum lernam confiteri. Rogant quid sibi quoque det consilij. At ille tam rudes magis docet, quid sit uitandum, quo minus essent mali, quam quid agendum, ut fierent absolute boni. Ne abutamini, inquit, armis uestris, quae non nisi in hostes, idque imperatoris iussu mouenda sunt; ne quem per uim pulsetis, aut concutatis, quum in hoc conducti sitis, ut uestra opera sit tranquilla provincia; ne ue abutamini uestra cum praesidibus familiaritate, falso quempiam deferentes per calumniam, ut hinc turpe lucrum ad uos redeat. Postremo contenti stipendijs uestris, neminem fraudetis aut spoliatis. Siquidem in hoc dantur à principe salaria, ne sit aliena rapiendi necessitas. Sic ille leuiores praecipit, ut erat cuiusque capacitas, omnes Christo uenturo praeparabat, spiritu prauidens Christum, quem oculis corporeis nondum uiderat. Itaque rumore uarijs modis per angelos, per pastores, per magos, per Herodis crudelem sollicitudinem, per Zachariae prophetiam, per Simeonem, per Annam, paulatim & clanculum, sed multo maxime per apertum summamque cum autoritate coniunctum Ioannis patrocini um iam late sparso, indiesque gliscente, sic ut mali quoque metu territi, sese ad denunciatum Christi aduentum componerent, nimirum tempus erat ut ipse prodiret in theatrum mundi, non iam alieno testimonio, sed suis ipsius uirtutibus sese declaraturus, qualis & quantus esset, & obscuraturus omnes homines, quorum testimonio fuerat ante commendatus. Reliquit igitur Iesus Galilaeam, in qua haecenus latuerat, & patris negocium acturus, maternam deserit Nazareth, ad Iordanem properat, ubi confertissimam turbam e diversis Iudaeae regionibus conflatam testem haberet eorum quae dicerentur, ac gererentur. Per medias peccatorum turmas, is qui solus omnium nulla peccati labe contactus fuerat, imò qui solus tolleretur peccata mundi, uelut peccator adit Ioannem; baptismum ab illo flagitat, qui solus baptizauerat in Iordane. Iamque Iordanem transiit, sed tamen admirabilem probitatem, ipsis oculis, totoque uultu & incessu sese exerentem animaduertens, excusat praeposterum officium, nullo interim certo elogio dignitatem illius honorans. Tantum inquit, par erat, ut ego qui tuis uirtutibus longe sum inferior, abs te baptismum flagitarem. Et unde factum est ut te ipsum usque adeo demittas, ut à me tingi postules, cum nemo purior ab omnibus peccatis? Haec ita gesta sunt dispensante deo, ut & admirabilis Christi modestiae nobis pararetur exemplum, & Ioannis testimonio constaret omnibus, Christum haud quaquā ullius mali sibi conscium postulasse baptismum. Sic enim baptizatus est, ut circumcisus, ut purificatus in templo cum matre, ut flagellatus, ut crucifixus. Nobis haec omnia passus est, non sibi. Proinde cum Ioannes constanter testificans suam indignitatem, Iesuque dignitatem efferens, recusaret baptistae officium; Christus nulla, quidem suspitione sinistra polluit innocentiam suam, quam omnibus notam ac persuasam esse oportuit. Huius, inquit, negocij partes suum quoque tempus habent. Tu patere interim, ut abs te baptismum impetrem, ne putes indecorum tibi, si tingas te, ut ais, meliorem. Mihi certe decorum est, ut qui omnes ad me pertrahere cupio, omnem impleam iusticiam. Etenim qui docet omnes, & qui perfecta docet, eum non oportet committere, ut aliqua uel minima iniusticiae species in ipsius moribus hareat. Omnibus omnia fiam oportet, ut omnes patri lucrificiam. His auditis Ioannes cum Iesu descendit in Iordanem, ac tinxit eum. Ac species quidem exemplum habet salutare in Christo modestiae, in Ioanne obedientiae, ceterum res atque effectus plane praepostere cessit. Siquidem nos consecrat baptismus, ille baptismum consecrauit sacro sui corporis contactu. Simul autem ut ostenderet quid nobis agendum esset à baptismo, & quanta felicitas daretur per baptismum, Iesus ab aqua, docens in lotionibus non esse comorandum, nec ad eas subinde redeundum, iteratis peccatis, sed semel abiectis ac sepultis in baptismo commissis uitae prioris, ad spiritualis uitae munitia festinandum; compositis genibus, & sublati in caelum manibus deprecatus est patrem, ut hoc negocium seruandi genus humanum, quod aggredereur, omnibus felix ac faustum esse uellet, isque sua paterna autoritate commendaret filium suum orbi, ne parum grauis esset Ioannis autoritas: quanquam hoc quoque pro

Tunc uenit Iesus à Galilaea in Iordanem

Sic nos decet implere omnem iusticiam

Baptizatus autem Iesus

tempore profuit crassis ac rudibus; Et ecce palam teste tanta hominum multitudine, pater asseruit auctoritatem filio suo. Coeli diffusi, prodigiosam quandam lucem ostenderunt, Quin & Ioannes conspexit spiritum coelestem, uisibili specie columbae, delabi e caelo, & sacro illi us uertici insidentem. Vnde columba uenerat, oculis conspicua, inde uenit & uox paterna, auribus omnium insonans. Hic inquit, est ille filius meus unice dilectus, delictum animi mei, & in quo mihi singulariter placeo; ipsum audite meae mentis interpretem, & meae bonitatis erga uos dispensatorem. Quoniam autem Iesus id temporis adhuc ignotus erat multitudini, quae de Ioanne magnifice sentiebat, ne uox quae e sublimi missa, neminem certo designabat sensibus, putaretur ad Ioannem pertinere: idcirco additum est coelestis columbae uisibile signum, quae capiti insidens ceu digito demonstraret omnibus, ad quem ea uox pertineret. Quo quidem signo & ipse Ioannes, iam plene certoque; monitus est, illum esse filium dei. Quod post palam testificatus est, hoc signum. & ante sibi promissum a patre fuisse, quo citra dubitationem, in tanta hominum turba dignosceret illum, qui baptizaturus esset omnes spiritu & igni. Atque his ceremonijs dominus Iesus, declaratus & consecratus est magister noster, cuius Theologiam quilibet sequetur, is uere beatus erit.

CAP. IIII

Ane his quidem factis exordijs statim profilit ad praedicandum, licet coelitus auctoritate tradita, sed subito a turbarum oculis subducit sese in solitudinem, quod secessus a populi commercio, & auget auctoritatem, & acuit desiderium. Eos autem potissimum aggreditur spiritus ille instigator malorum, qui relictis mundi cupiditatibus, pura ac coelesti uita meditatur. Hoc igitur tacite nos docens Iesus, petit solitudinem. Idque facit non hortatu cuiusquam, sed suo ipsius spiritu. Nam qui baptizatus est, iam exiit affectus carnales, & factus regeneratione spiritalis, spiritus sancti ducit & agitur arbitrio. Non meminit Bethlehem, non repetit Nazareth, non redit ad matrem aut nuntium, sed impetu raptusque spiritus, ueterum prophetarum exemplo, nemorum deserta petit. *Vergeta enim quoniam Christiani secessus, & solitudinis uita est, secessus enim quod hominibus. Baptismus aufert omnia delicta uita superioris, sed ob hoc a motu est habitus dijs fatanae, qui socorditer agit. Alio qui pravae cupiditates meditatur repullulacere, praesertim in rudibus, & nuper initiatis Christo; & improbus ille fatanas, tam inuidus humanae salutis, quam Christus est auidus, miris cuniculis & insidijs sollicitat ad defectionem, ut maiore tyrannide possideat relapsum, quam antea possederat suum. Aduersus haec pericula Christus demonstrat tribus potissimum rebus occurrentibus, crebris ac puris precationibus, fuga turbae, fuga luxu, & abstinentia, non sine diligenti meditatione diuinarum scripturarum ne perniciter adferat ignaua solitudo. Et quoniam arduam haec & angelicam uitam molentibus potissimum diabolus solet insidias struere, Christus ipse uelut optimus doctor progressus in palastram, suos athletas docuit, quibus modis superadus sit ille maliciosus, callidus ueterator, quaeque nihil possit aduersus sobrios ac uigilantes, totoque pectore fidentes scripturis diuinis. Quin & hoc interim agebat dominus Iesus, ut ita paulatim hoc mysterium innotesceret mundo, ut fatanas qui non ob aliud certum scire cupiebat, num hic esset filius dei, quem audierat hoc titulo a patre honoratum, nisi ut redemptionem humani generis impediret, sic in ancipiti teneret, ut non ante certo nosset hunc esse Messiam, quam suam tyrannidem subuersam cerneret. Simul & illud nos comonefacit Christus, neminem idoneum ad euangelicam praedicationem, nisi qui iam sui periculo facto, firmus sit & ualidus aduersus omnes mundanas cupiditates, luxum, & huius comites, libidinem, ambitionem, auariciam, & his consimiles animi morbos; quibus hostis simplicium animos, uelut arietibus pulsabat quatitque. Cum igitur Christus inedia ad quadragesimum usque diem produxisset, Heliam, ac Moysen referens, quod sic erat supra uires humanas, ut tamen ab hominibus factum Iudaei credentem, eundem in manifesta humana infirmitatis speciem daret, non dissimulauit se famis molestiam sentire. Siquidem iuxta communem humani corporis naturam, humoris inopia stomachum molesto sensu cruciabat. Id ubi sensit insidiosus ille tentator, ac iam prope nihil aliud quam hominem suspiciens, licet admirabilem; hamum proficit inanis gloriae illecebra inescat, quod hinc maxime capiuntur, qui uidentur ad summa tendere. Si filius, inquit, es dei, quid opus est te fame cruciari? Dic potius, ut hi lapides tibi uertantur in panes. Nutu tibi potes praestare quod desideras. Agnoscas eundem esse captatorem, qui*

Et cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus post esurijt

primum illum Adam escaenocinio pellexit in mortem; sed posterior Adam spiritu coelestis, dolosum insidiatorē sic elusit Christus, ut nec nomen filij dei recusaret, nec se fame uincere posse, ut hominem quemlibet demonstraret. Etenim ne sibi uindicaret auctoritatem responsum, notissimam illi scripturam objicit: Scriptum est, inquit, in Deuteronomio: Non ex solo pane uiuiscurus est homo, sed ex omni sermone qui proficitur ex ore dei. Elusus ancipiti responso, ita & ipse sacrae scripturae uerbis abutitur ad laedendum: Et quemadmodum principem humani generis parentem, ambitionis esca deceperat, pollicens illi aequalē cum dijs honorē & immortalitatem: simili machina dominum impetens, sustulit illum diabolus in sanctam ciuitatem, & impositum summo templi pinnaculo, hortatus est, ut si uere filius dei esset, e sublimi se praecipitē daret, id illi impune fore, quandoquidem ita promississet ipse deus in psalmo mystico: Angelis suis mandaturus est de te, & in manibus tollēt te, ne forte offendas ad lapidē pedem tuum. At dominus Iesus opposita scriptura tacite docet, quod ille per uerse torqueret sacrae scripturae sensum: E diuerso, inquit, scriptum est in Deuteronomio: Non tentabis dominum deum tuum. Siquidem ad hoc hortatur scriptura, ut in necessitatibus ingruentibus bene speremus, auxilio diuino freti, non ut temere nosmetipsos in periculum praecipitemus. Priorum miracula non probantur accersendis periculis, sed depellendis quae aliunde acciderint. Nec enim pius est quinquā in flumen praecipitare, ut eo liberato uir magnus appareas, sed eum qui casu delapsus sit eripere. Nec quauis de causa, nec apud quosuis sunt adenda miracula. Apud Herodē cupidum harum rerum ne loqui quidem dignatus est Iesus, tantum abest ut in gratia satanae uirtutis diuinae specimen adere uoluerit. Quoties id suadet afflata charitas, quoties id postulat gloria deitum exerenda est uis numinis. In quo suos doceret Christus, ne post unam aut alteram uictoriae securitati se traderent, sed semper in excubijs agentes, sese praebent paratos ad omnes satanae assaultus, tertio passus est tentatoris improbitatem: qui sicut priorem illum Adam ceperat esca curiositatis & auaritia pollicens illi boni malique scientiam, & posteriorem aggreditur, & a templi pinnaculo sublatum, in montem quandam uehementer aditum abduxit, unde liber undique & late patens prospectus subijceret oculis omnia regna mundi, & admirandam cuiusque gloriae strepitum. Nimirum expertus erat, in caeteris hominibus nihil esse tam impium, ac nefarium, quod imperij causa non auderent. Porro cum deus sit omnium rerum autor & conditor, quae in caelis sunt ac terris, nec in his ullum ius habeat diabolus, nisi si quid ab ipso uitiatum est, tamen perinde quasi dominus omnium, sic audeat improbus loqui Christo: Haec omnia tibi dabo si proci dens adoraueris me. O caecam impietatem, pollicem aliena, & praemium petit sceleratus spiritus, soli deo congruens. At Iesus qui haecenus suam contumeliam moderate tulit, non fert patris ignominiam. Abi, inquit, fatana, longe aliud docet diuina scriptura, quam tu suades. Illa ait: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. His atque alijs modis quum tentasset eum diabolus, semper expertus athletam inuictum aduersus omnes machinas, tandem reliquit eum, bis sua spe frustratus: primum quod sensisset insuperabilem, deinde quod quum expiscatum uenisset, num esset filius dei, aliquanto incertior dimitteretur, quam uenerat. Hunc conflictum tamen deo duntaxat & angelis testibus gestum, post suis ignotum esse noluit dominus Iesus, ne nesciremus cum quam improbo hoste nobis res esset, & quibus auctoramentis ille sollicitaret incautos animos, non ut desperaremus, sed ut uigilaremus. Uicit illum Christus, ut nobis ostenderet uinci posse, & uincendi rationem docuit. Denique nobis uicit non sibi, per nos eundem uicturus, si modo promerebimur illum nobis habere praesentem. Audiet & a Christo per nos, abi fatana, metuere famulos eius, a quo uictus est. Porro quemadmodum in humana militia uices rerum sunt, & labores ocio, dura iucundis rebus creantur, & post diros conflictus celebrantur epinicia: ita in Christi militia semper aspera laetorum uicissitudine mitigantur. Post toleratam impuri spiritus improbitatem mox adsunt angeli & Christo uictori subseruiunt. Haec uidelicet rerum imago nos docet, ut in rebus tristibus spe latiorum fulciamus animum, dei bonitate freti, qui sic moderatur omnia, ut uictisim & rebus asperis exerceat, probetque militum suorum fortitudinem, & rursus solatio quopiam inuit ad gratulationem, & gratiarum actionem, qui Christianorum triumphus est, qui & in afflictionibus inuicti sunt praesidio dei, & si quid prosperitatis affulserit, id totum ascribunt bonitati munificentiaeque diuinae. Ita fit, ut nec saeuente fortuna deiciantur animo, nec rebus prosperioribus insolescant. Cum igitur Christo satis esset conciliatum

Deut. 8

Psal. 90

Deut. 6

Et ecce angeli accesserunt et ministrabant ei

Audient autē autoritatis & opinionis, praesertim quum Ioannes illum ueluti tradens & commendans
Iesus quod Io suis discipulis, digito demonstraret ac diceret: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mun
annes tradi dit: quum superato diabolo, totus afflatus esset spiritu sancto, nihil restabat, nisi ut auspici
us esset candae praedicationi tempus ac locus sumeretur. Ioannes nullum adiderat miraculum, so
 la poenitentiae praedicatione contentus: Christus illo praedicante siluit, ne quid dissidij na
 sceretur inter utriusque discipulos, ut adhuc erant rudes, & carnem sapientes, humanis affe
 ctibus obnoxij. Porro boni doctoris est, sese ad captum eorum quos instituit, demittere.
 Verum tum demum aggreditur docendi negocium, ubi rumor uulgasset, Ioannem ab Hero
 de tetrarcha fuisse coniectum in uincula, nimirum ferentem praemium quod solent, qui apud
 huius mundi principes audent liberius admonere, maluntque salutaria dicere, quam iucun
 da. Admonuerat enim tetrarcham de incesto coniugio, quo sibi Philippi fratris uxorem ad
 iunctam habebat. Et gaudent nonnunquam etiam mali principes habere domi uiros insi
 gnit probitatis opinione celebres, & commendatos, non ut horum consilij obtinerent, sed ut
 quod agunt ex animo suo, ex horum consilij agere uideantur apud ignara plebem. Atque
 in alijs quidem rebus leuioribus frequenter illius monitis paruerat, hic ubi praecipue con
 ueniebat obtemperare, ad impurae saltatriculae libidinem, & turpissimae matris affectum, ui
 rum optimum in carcerem detruferat, ac deinde crudelissima nece tanti uiri, conuiuium suum
 natalicium, & procerum suorum oculos funestauit. Hoc igitur quum audisset Iesus, non
 quod metueret ipse, sed uti doceret suos, non esse ultro accersendum periculum si liceat ui
 tare commode, sed quoties oppressit fortiter esse negligendum: relicta Nazareth, secessit in
 Galilaeam gentium, in qua Solomon uiginti quinq; ciuitates donauit Hirae regi Tyriorum
 & contulit se in ciuitatem Capernaum, ob hoc dictam maritimam, quod finitima sit stagno
 Genazareth, in sinibus Zabulon, & Neptalim, uidelicet duarum tribuum, in quarum prio
 re est Galilaea, in altera Galilaea gentium cognominata: Christo iam tum sub hac imagine,
 ceu minitae fore, ut Iudaeis respuentibus & affligentibus Euangelij praedicones, ad gentes
 Euangelium deferretur. Ac ne quis hoc fortuito sic usu uenisse putet, sic fore iam olim praed
 icauerat Esaias, quum fatidico afflatus spiritu caneret: In terra Zabulon & terra Nepta
 lim, quae finitima est littori marino, in Galilaea quae dicitur gentium, populus qui antehac
 habitabat in tenebris, uidit lucem magnam & admirabilem: & Ihs, qui ante uersabatur in
 densissima caligine, qualis est apud inferos, exorta lux est. Itaque quod ad tempus attinet,
 ubi desijt Ioannes, incipit Christus. Siquidem ad Euangelij clarissimam lucem, euane
 scunt umbrae legis Moisaicae. Hoc quod attinet ad legis typos & expressam Euangelio ue
 ritatem: caeterum quod ad locum pertinet, ad primam afflictionem sancti praediconis, ad
 gentium nomen itur, & lux quam Iudaei, cupiditatibus excacati ferre non poterant, ad
 gentes idololatrias demigratura pingitur, sed sic ut a confinio non recedatur, ut utriusque
 sit audiri tuba uocis Euangelicae. Quamquam & alioqui non inutile theatrum erat ea re
 gio, propter commoditatem portuum, & aliquot celebres ciuitates, in littore sitas, quae ob
 commercia negociationum a longinquis etiam frequentabantur. Nunc exordium praed
 icationis audiamus. Ut Ioanni successit, ne ab se alienaret quos illius admiratio iam tot
 os occuparat, a nota & familiari illius doctrina rem auspiciatur, laetans interim infirmos,
 ut post solidum illis cibum proferat iam firmiter. Hic nimirum est ordo doctorum,
 qui malunt prodesse auditoribus, quam semet apud alios ostentare. Est autem Christi pre
 dicatio non solum mitior quam Ioannis, nulla enim hic securis aut uentilabrum aut ignis nun
 quam extinguendi mentio, uerum multis beneficijs in omnes citra discrimen accurren
 tes commendata. Clamat igitur & Iesus, ueluti Ioannem referens: Resipiscite, poeniteat
 uos uitae prioris. Iam enim instat regnum caelorum, quod cum nulli sit claudendum, nul
 lis tamen patebit, nisi puris, & caelestia quaerentibus, & quicquid est terrenarum cupidi
 tatum amputantibus. Quid hac philosophia simplicius: Sua cuique mala displiceant, & gra
 tis adsunt omnibus bona caelestia. Iam uero tempus erat, ut ipse quoque Iesus chorum ali
 quem discipulorum colligeret, quos familiares haberet testes omnium quae faceret ac di
 ceret, & per quos alios deinceps doceret. Sed aduerte quales sibi delegerit, non philoso
 phos, non pharisaeos, non sacerdotes, non opulentos. Noluim enim euangelij gloriam ul
 lis mundi praesidijs inquinari. Sed quum ambularet iuxta lacum, quem diximus esse in
 confinio utriusque Galilaeae, conspexit duos fratres germanos, quorum alteri nomen erat
 Simon

Exinde coepit
Iesus predica
re

Simon, qui idem dictus est Petrus, alteri nomen Andreas: patri nomen erat Ioannes. Hi
 prius audito Ioanne, eius hortatu sequi coeperunt Iesum. Sed utroque relicto redierant ad
 artem, qua soliti sunt sibi parare cibum. Iamque satagebant in suo negocio, mittentes rete in
 lacum. Omnis erat boni, primum iuuentus nouae doctrinae capax, deinde fratrum con
 cordia sese mutuo studio iuuantium: ad haec ars innoxia, e publico lacu tenuem uictum
 parans: denique piscatio ipsa nouae piscationis admonebat, non quae lineis textis captaret
 pisces in cibum uentris, sed quae reti sermonis Euangelici captaret homines immerfos
 terrenis curis ad desiderium uitae caelestis. Itaque corporis intentos necessitati Iesus inter
 pellans, me inquit sequimini & a me discetis artem, certe meliorem quam a patre didici
 stis. Nec artem tamen deseretis, sed in melius commutabitis, siquidem efficaciam posthac ut
 sitis piscatores hominum: ut qui nunc pisciculis insidiamini in perniciem, homines capia
 tis in salutem aeternam. Agnouerunt uocem eius cui aliquando crediderant, & cuius hu
 manitatem domestico colloquio fuerant experti, sed addita uoci energia perfecit, ut pro
 rinus ad uocem uocantis, non solum obliuiscerentur piscium, uerum etiam retia ut erant re
 linquerent inibi, ac ne domesticis quidem salutatis, Iesum, ut illic ambulabat, sequerentur.
 Nihil adhuc praclarum uiderant in Iesu, & tamen nihil contacti, nec solliciti unde uictus in
 posterum suppeteret, simplici uerbo uocanti sese adiungunt comites, ne morte quidem
 diuellendi. hinc aliquantulum progressus Iesus, conspicatus est alios duos fratres, Iaco
 bum & Ioannem filios Zebedaei. Magis etiam placuit fratrum & patris concordia. Om
 nes eadem habebat scapha, rem eandem molientes, nimirum quod Petrus & Andreas.
 Sed his in mora erant rupta longo usu retia, tenuitatis argumentum. In his igitur recon
 cinnandis ac faciendis uehementer intentos, interpellauit Iesus, uelut obiter prateriens,
 iussitque uti sese sequerentur. Nec mora, simplicissima fiducia iuuenes, ilico relictis retibus,
 ac ne patris quidem memores, Iesu comitatu sese adiungunt. Sic illos formauerat Ioan
 nis praedicatione, sic merebatur animi promptitudo, sic illos attraxit afflatus Christi, qui to
 tus spirabat caeleste numen, quo plenus erat. Videtis exordia nostrae philosophiae, per
 quam uisum est deo seruire genus humanum uniuersum. Videtis pompam ac strepi
 tum Euangelicae scholae. Pauca hic piscatoribus, idiotis, plebeis, & pauperculis, comi
 tatus pauper ipse Iesus obambulabat per totam Galilaeam, non iam in angulis aut in de
 serto, sed in frequentibus illorum synagogis, praedicans & annuncians adesse iam olim
 promissum regnum caelorum, non territans metu gehennae, quemadmodum fecerat Io
 annes, sed beneficijs gratuitis inuitans, & alliciens omnes. Etenim quocumque sese confe
 rebat, gratis & citra discrimen medebatur omnibus omnium morbis: neque repellens quem
 quam quamlibet humilem ac plebeum, & eadem facilitate profligans omnem morbum
 quantumuis insanabilem: quo simul & miraculis potentiam suam declararet, humana
 maiorem, & beneficentia gratuita sibi conciliaret amorem omnium. Libentius enim illi
 credimus, quam gratis restituta sanitatis. His rebus factum est, ut rumore per omnem
 Syriam sparso, plures etiam e longinquo deportarent suos, uarijs morbis & cruciatibus
 obnoxios, ad haec daemónicos, lunaticos & paralyticos, quos medici ferè aut non susci
 piunt curandos, aut frustra curare solent: nimirum artem superante malo. At Iesus non
 humanis pharmacis sed uirtute caelesti, qua poterat & mortuos excitare, nullo negotio
 sanabat omnes. Parum erat illi tollere morbos corporum, qui tollebat morbos animorum.
 Minimum erat illi remorari uitam corporis, qui uenerat omnibus largiturus uitam aeter
 nam. Confluxit igitur hinc atque hinc ingens hominum turba, non solum e Galilaea genti
 um, in qua uersabatur, uerum etiam ex altera Galilaea, quae erat ultra lacum, & regione
 quae ob decem ciuitates, quas complectitur, Decapolis dicta est. Item ex Hierosolymis, re
 liquaque Iudaea, ac locis ultra Iordanem sitis. Ad beneficium affluunt omnes quum est opus.
 Nouitatis admiratione plerique ducuntur. Nonnullos trahebat liuor, & insidandi libido.
 Omnes quod quidem in ipso est attrahit Iesus, sed pauci sunt idonei caelesti philosophiae,
 cuius tradendae gratia potissimum uenerat. Populum cura corporis mouet, qui gaudet no
 uis spectaculis oculos pascere. Sed huiusmodi theatrum non admodum delectatur is qui
 perfecta quaerit, longeque semota ab affectibus popularibus.

Venite post
me & facie
am uos

Et circuibat
Iesus totam
Galilaeam

Videns autem
Iesus turbas

Iesus igitur conspiciens turbam in dies magis ac magis densari, promiscuis hominum generibus, veluti subducit sese ab humililoquo, qui facile patebat quibuslibet: ac monte conscenso, iam celestis philosophiæ doctorem agere coepit, ipsa loci celsitudine declarans, se nihil plebecium aut humile traditurum, sed ardua celestiaque omnia: simul Moysi referens exemplum, qui legem proditurus populo montem ascendisse legitur. Ascendentem secuti sunt discipuli, quos sibi peculiariter delegerat, sic tamen ut turba non sit prohibita sequi, si quibus tantum ardoris ac roboris adfuisset. Itaque superato montis fastigio, consedit Iesus, non uti sessus, sed velut ardua quadam magisque seria docturus, quæ attentum auditorem requirerent. Id ubi sensere discipuli, propius illum cinxerunt, ne quid illius sacræ doctrinæ posset effluere. Iesus igitur non ex Iarce aureo solio, aut supercilioso philosophorum pulpito, aut arroganti pharisæorum cathedra, sed ex herbido thoro, diuinam ac salutiferam illam suam philosophiam auspicaturus, uertit oculos non in turbam, sed in discipulos: & aperto sacro ore suo, Evangelicæ doctrinæ nondum audita dogmata coepit depromere, plurimum abhorrentia ab omnium opinione, qui mundo uidentur admodum sapere. Beatitudinem pollicentur omnes, qui se doctores sapientiæ profitentur. Beatitudinem expetunt omnes, cuiuscunque status sunt aut conditionis. Sed quibus in rebus sita sit hominis felicitas, hinc multa inter philosophos controuersia, multus in uita mortalium error. Hic quoniam scopus est, & fundamentum totius sapientiæ, primū id explicat Iesus, paradoxa docens, sed uerissima. & ideo miraculis præstruxit fidem sermoni incredibilis, ut qui uirtutem ipsius experti essent efficacem in sanandis corporum morbis, considerent & doctrinam esse ueracem, qua mederetur morbis animorum. Hæc tum audierunt discipuli pauci, & beatitudinem sunt amplexi. Audiant omnes, nam omnibus locutus est, & omnes reddentur felices. Ex falsis opinionibus oriuntur omnia peccata uitæ. His igitur eximendis ante omnia studendum est. Quoniam perniciosissimus animorum morbus est ferocitas & arrogantia, quæ non sinit hominem esse capacem ueræ doctrinæ: imò fons est unde feret scætet quicquid est capitalium uiciorum: huic primum medetur Iesus: Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum cælorum. Quorum aures tulissent uocem tam inopinabilem, nisi post tot testimonia Ioannis, patris, columbæ, postremo præsentibus signis fuisset autoritas commendata, & conciliata fides. Multos rei familiaris tenuitas, generis humilitas, conditionis obscuritas, fortunæ aduersitas reddidit abiectos & humiles sibi displicentes. Sunt hi quidem uiciniores Evangelicæ beatitudini, si quod uocat fortuna, sequantur animo. Verum hæc spirituum humilitas in affectu sita est, non in rebus extrinsecis. Sed unde regnum huic, qui nihil arrogat sibi, qui cedit omnibus, qui sibi displicet, qui neminem protrudit aut lædit: Is enim propior astringit uideretur quam regno. Hoc hominum genus ubique conculcatur, læditur impune, uiuit abiectum & obscurum, egens ac destitutum. Atqui uerum est quod dixit ueritas, horum tantum est regnum, sed cælorum. An tu regnare putas istos feroces ac uiolentos? Seruitutem seruiunt, multos patiuntur tyrannos. Discruciantur auaricia, ira, lituore, cupiditate uindictæ metu, spe. Vix uiuunt, tantum abest ut regnent. At qui liber est his curis omnibus, fretus innocentia sua, fretus deo, fretus præmijs futuri seculi, tranquillo pectore contemnit ea, quæ sunt huius mundi, & sequitur bona cælestia: nonne regnum obtinet longe pulchrius ac magnificentius regno tyrannorum? Non huic imperat libido, non auaricia, non liuor, non ira, non cæteræ pestes animorum. Et armatus fide quoties res postulat imperat morbis & fugiunt: imperat undis & conquiescunt: imperat dæmonibus, & emigrant. Tam potens est regnum animi, sibi dissidentis, ac deo fidentis, humanis dissidijs præsidij, & ex cælo pendentis. Non diadema, non unguentum, non satellitium dant regnum. Hæc sunt quæ uere regem faciunt, ac denique ad cælestis æternique regni confortium euocant, ubi nulla iam erit rebellio. Regnum mundanum paratur uiolentiâ, ferocia defenditur: hoc regnum parit modestia, tuetur & constabit humilitas. Mundus non iudicat regno gerendo idoneos, nisi qui generoso præditi spiritu ingentes tollunt animos: deus ad suum regnum eos potissimum euehit, qui se maxime deiciunt. Pergit Iesus, & addit huic simile paradoxon. Beati mites, quoniam hi possidebunt hæreditate terram

Beati pauperes spiritu

Beati mites

terram. Qui nam sunt mites? qui nulli uim faciunt, qui lesi facile condonant iniuriam, qui malunt rem perdere, quam contendere, qui plures faciunt concordiam & animi tranquillitatem, quam latifundium: quibus optabilior est quieta paupertas, quam rixosa diuitia. Sed hoc hominum genus solet suis agris deturbari, tantumque abest ut aliena sibi parent, ut auitis etiam possessionibus pellantur. Sed hæc est noua dilatandæ possessionis ratio, ut plus impetret ab ultero largientibus mansuetudo, quam per fas nefasque pareat aliorum rapacitas. Immitis ac ferox dominus, nec hoc possidet quod habet: Placidus autem qui manu sua cedere, quam pro his digladiari, tot locis habet fundum, quot locis reperit amantes Euangelicæ mansuetudinis. Inuisa est omnibus pernicacia: mansuetudini fauent & ethnici. Postremo, si perit possessio miti, damnum non est, sed ingens lucrum. Perijt ager, sed incolumi tranquillitate animi. Magno cum lucro uendidit fundum, qui uitauit tumultum, & seruauit animi quietem. Postremo ut omnibus excludatur mitis, tanto certior est illi celestis terræ possessio, unde depelli non poterit. Mundus ut infelices deplorat, qui pulsi patria, solum uertere coguntur, sed Christus beatos pronunciat, qui ob Euangelium exulant, cælo municipes ascripti. Excussi sunt à iure ciuitatis unius, cecidit domo, profligati patria, sed Euangelico uiro totus mundus patria est, & pijs cælum certissima domus est, patria que securissima. Vulgo misera res est orbitas, adeo ut quidam orbitatus affectibus, puta uxore, parentibus, fratribus, aut liberis, nonnunquam sibi manus adferant. Et ob hoc adhibentur amici, qui luctus acerbitatem consolatione leniant. Sed beati qui lugent ob amorem Euangelij, qui uel distrahantur à suis affectibus, qui quos habent carissimos uident ob Euangelicam iusticiam affligi trucidarique, qui spretis huius mundi uoluptatibus in lachrymis, in uigilijs, in ieiunijs uitam transigunt: nam his spiritus celestis aderit, secretus consolator, qui temporarium luctum inæstimabili mentis gaudio pensabit interim, mox ad æterna gaudia transferendis. Humana consolatio frequenter agritudinem, dum mederit studet exasperat: at spiritus ille uerus consolator, sic intus exhilarat animum sibi bene consciunt, deque futuræ uitæ præmijs certum, ut in atrocissimis etiam corporum afflictionibus sibi gratulètur, tantum est ut sibi uideantur infelices. Publica omnium opinione res est acerba fames, & egestas res est uelis equisque fugienda: neque quisquam non eos beatos prædicat, qui rem familiarè luculenter auxerint, & confortabiliter ut liceat affatim frui. Sed nec opes quamlibet aggestæ saturant animum, neque felicitas hominis uentris saturitate metienda est. Quos igitur Christus in hoc genere beatos pronunciat: Beati inquit qui esuriunt & sitiunt iusticiam. Leuiter appetenda sunt ista, quibus alitur ac fouetur corpus, in quorum cura uulgus tam misere torquetur. Et expletos nonnunquam magis cruciat saturitas, quam fames cruciabat, & mox à saturitate recurrit sitis ac fames subinde sarcienda: & ista pijs paruo contentis, nec præter necessaria quicquam desiderantibus, uel non sollicitis ubi uis adsunt, eo nimirum suppeditante, qui pascit & passeruculos & uestit lilia. Felices autem, qui famem & sitim hanc à rebus corporeis & perituris, transferunt ad expetendam iusticiam Euangelicam, ubi semper est quod esuriatur, semper quod sitiatur, & beata satietas est. Et hoc ipsum beatitudinis pars est, esurire panem illum animi, de quo qui ederit uiuet in æternum: sitire aquam illam uiuam, de qua qui biberit, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. Vulgus existimat eos felices qui iuuantur aliena beneficentia, & subleuato gratulantur magis quam subleuanti. At ego beatos pronuncio misericordes, qui pro charitate fraterna, alienam miseriam suam esse ducunt, qui proximi malis indolescunt: qui calamitatibus aliorum ilachrymant: qui de suo pascunt egentem, uestiunt nudum, monent errantem, docent ignorantem: condonant peccanti: breuiter qui quicquid habent dotis, id alijs subleuandis ac refocillandis impendunt. Non enim is sumptum facit, sed lucrum. Si quidem misericors ac beneficus in proximum, sentiet deum erga se multo magis misericordem, ac benignius beneficum. Condonasti fratri uindictam temporariam, tibi deus remittet pœnam æternam. Subleuasti tua pecunia fratris inopiã, tibi reddet deus opes suas cælestes. Apud homines pauperescunt misericordes, dum largitione exhauriuntur facultates, sed apud deum locupletantur, dum exhausto scrinio, pectus pietatis fructibus cumulatur. Vulgus hominum infelices appellat orbatos oculos: & qui hoc sensu longe gratissimo carent, negant se

Beati qui lugent

Beati qui esuriunt

Beati misericordes

uiuere, sed mortuorum similes, in tenebris agere. Tam sua res uidetur oculis intue-
 ri lucem, & hoc pulcherrimum mundi theatrum contemplari. Quod si res tam optan-
 da uidetur aspiciere solem oculis corporeis, quanto felicius est oculis animi contueri de-
 um, solis & omnium rerum conditorem? Vidistis exilientes gaudio, quibus adempta cae-
 citate contigit intueri, nec aliter sibi gratulari, quam si redissent ab inferis. Quanto be-
 atiores, quibus adempta mentis caligine, datum est intus cernere deum, totius latitiae
Beati mundi fontem, quem uidere summa est felicitas? Quod sol est puris oculis, hoc deus est puris
corde mentibus. Quod pituita, aut squamae sunt oculis, hoc peccata sunt animis. Beati igitur
 quibus cor est ab inquinamentis omnibus purum & illibatum, nam his dabitur, quod est
Beati pacifici omnibus huius mundi uoluptatibus optabilius, uidere deum. Vultus mortalium bea-
 ros iudicat, qui rebus ex animi sententia compositis, degunt in ocio, neque quenquam
 habent, qui sibi faceat negotium; at me iudice, beati sunt, qui postquam ipsi cupiditatu
 omnium rebellionem in animo suo compresserunt, student & inter alios dissidentes sar-
 cire concordiam, non solum non ulciscetes si quid laesi sunt a quoquam, uerum etiam ul-
 tro inuitantes ad pacem, a quibus sunt offensi. Quod si cui durum uidetur, audiat praemi-
 um: Quoniam tales filij dei uocabuntur. Quid honorabilius hoc elogio? Immo quid bea-
 tius? Nec enim est inanis titulus. Qui filius sit, idem & haeres sit, oportet. Sed nothum
 arguit morum dissimilitudo, germanum & gnesion patris imitatio. Deus gratis condo-
 nans omnia peccata, mortales omnes, a quibus fuerat offensus, inuitat ad pacem & amici-
 tiam. Vltro se praebet propitium omnibus, qui respiciunt. Is non agnosceret pro filiis suis,
 nisi qui tales se praebuerint aduersus fratres suos, qualem ipse se praebuit aduersus uniuersos.
 Patres carnales exhaerent filios, quibus non conuenit cum reliquis fratribus. Ita
Beati qui per pater caelestis abdicaturus est, pacis ofores, ac dissidiorum autores. Quoniam autem plu-
secutionem res ubique sunt improbi, non potest cum omnibus constare pax, nisi tolerantia malorum. Pio-
patiuntur rum est omnibus modis adniti, ne quod habeant dissidium cum ullis hominibus, siue bo-
 ni siue sint mali: omnes comitate, lenitate, beneficentia sunt, quo ad fieri potest, ad amore
 & concordiam inuitandi. Sed quorundam tanta est peruersitas, ut beneficentiam etiam irritentur,
 & affligant benemerentes, fauiant in beneficos, seruare cupientes ducant pro hosti-
 bus. Flic si pax utrinque consistere non potest, tamen illi interim ob pacis studium erunt bea-
 ti, quum illos impij persequuntur, non ob aliud, nisi ob iustitiam Euangelicam, quae nul-
 lum laedit, prodest omnibus. Siquidem hoc ipsum concitat illorum odium, ob quod ama-
 re debuerant; nec ob aliud referunt iniurias, nisi cuius nomine debebant agere gratias. Di-
 cer aliquis: Quis posset amare tales qui pro beneficijs reponunt odium, & maleficijs Ar-
 dua res est, fateor, sed ingens est premium. Quod autem premium? Non querna laurcaue
 corolla, non bos aut hircus aut aliud simile, quod in certaminibus humanis uictori tribuit
 mundus, sed regnum caelorum. ad haec palastram uos paratis oportet discipuli mei, si uos
 capiant Euangelicae felicitatis brauia. Non est quod uos terreat humana crudelitas. Nemo
 uos laedere poterit, si mordicus tenueritis iustitiam. Persecutio malorum non auferet in-
Beati estis nocentiam uestram, sed augebit beatitudinem. In medijs etiam malorum procellis uos be-
quum ati eritis: cum uos diris execrationibus deuouerint, quum omni malorum genere impetiri
 erint: quum probrorum & criminum omne genus in uos torserint, idque mentientes, non
 uestra culpa, sed odio mei: si quidem summa criminum erit esse Christianum: ne deplora-
 re uos ipsos, ut afflictos, ut expostos, ut infames, quin potius ob haec ipsa gaudete & exul-
 tate, quod quo magis illi sauerint persequendo, hoc magis uobis crescit & accumulatur
 premium uobis a patre repositum in caelis. Illorum malum deus uertet in bonum uestru,
 damna ab illis illata uertet in lucrum, ignominiam ab illis illatam uertet in aeternam ueraque
 gloriam, crimina probraque ab illis falso intentata, uertet in titulos & elogia uerae pietatis:
 execrationem illorum uertet in laudes & gratulationes, non solum apud eum, cui placuisse
 se abunde satis est, etiam si toti mundo displiceatis, sed interim etiam apud homines. Nam
 ab impijs ob pietatem uituperari, laudari est: ab oforibus dei cruciari, coronari est. Non est
 affectanda apud homines gloria, sed haec uero ueram uirtutem solet comitari. Vultis ex-
 emplum promptum, et euidentem? Quid hodie prophetarum memoria sanctius, aut uenera-
 bilius? Et tamen hos cum in uiuis agerent, omni malorum genere sunt persequuti quibus
 & uos persequuntur. Illos persequuti sunt odio patris, uos persequuntur odio mei. For-
 tia

tia sunt haec, fateor, & humanam mediocritatem superantia: sed insigne sit oportet, quod
 ui sua moueat, ac pertrahat mundu uniuersum, dilutis opinionibus ac uanis cupiditatib.
 obrutum. Quis enim istoru non horret corporis cruciatus? Quis non ad uitae discrimen
 intentatum expauescit? Quis non exardescit in uindictae cupiditatem, atrocibus conuici-
 is incitatus? Quis impune toleret famae suae labem praeter meritum aspergi? At ego plus
 etiam exigo a uobis, ut ob haec mala uobis beati uideamini, ut caecis persequutoribus mi-
 sericordiam impartiatibus potius, quam indignemini: ut male precantibus bene precemi-
 ni, ut perniciem uobis molientibus, offeratis salutem aeternam. Hanc sublimem & hero-
 icam uirtutem non praestabitis, nisi huc per gradus illos quos ante proposui perueneri-
 tis. Si tumorem animi prorsus abieceritis, si uindictae cupiditatem expuleritis: si uolu-
 ptates omnes huius mundi spernentes uitam asperam amplectamini: si prorsus extincta
 rerum humanarum cupiditate, nihil magnopere sitietis praeter iustitiam & pietatem: si
 sic fueritis affecti, ut omnium malis succurrere cupiatis, & omnium seruire commodis stu-
 deatis: si mentem habueritis ab omnibus uicijs prauisque cupiditatibus puram ac syncer-
 ram, nec alio spectantem, nec alio semet oblectantem, quam deo: Si ipsi pacatis animis
 ubique studueritis alenda faciendaque concordiae, tum demum praestabitis haec, quae cae-
 teri mortales ne per somnium quidem adhuc possunt attingere. Sed tamen qui sanabiles
 erunt, qui mentis non omnino deploratae, admirati tolerantiam simul & bonitatem ue-
 stram intelligent rem non esse fucatam, perspicient non esse uirium humanarum, uestroque
 exemplo commoti uertentur ad meliorem frugem. Siquidem in hoc delegi uos paucos,
 ut non unam aut alteram ciuitatem, sed uniuersum mundum adducam ad cognitione E-
 uangelicae sapientiae. Viuidu & efficax sit oportet, quod totius humani generis uitae, fluxu
 rerum cupiditatibus ac stultis opinionibus dilutae, condienda sufficiat. Vos enim in
 hoc delegi, non ut sitis mediocres aut tolerabiles, sed sitis sal terra. Non opus est multo sa-
 le, sed efficaci, ut quicquid contigerit afficiat, & ex insipido reddat sapidum. Ingens est
 terra, & tamen hoc quod habet salitatis, habet a paululo salis admixto. Et uidetis copi-
 osum cibum, altoqui fatui diluti que saporis, paululo salis asperso conditi. Fieri non po-
 test, quin in magna hominum turba reperiantur mediocres ac uix etiam tolerabiles. At
 in apostolis, in episcopis, in doctoribus, uiuidus ille, & perfectus Euangelicae charitatis
 uigor perseueret oportet. Alioqui si uestri quoque mores fuerint amore laudis, cupidita-
 te pecuniarum, studio uoluptatum, libidine uindictandi, metu infamiae, damnorum, aut
 mortis infatuati, quid tandem erit reliquum, quo multitudinis insulsa uita condatur? Ita
 futurum est, ut non solum alijs condiendis non sitis usui, uerum etiam ipsi ueniat in extre-
 mum hominum contemptum, nequaquam praestantes hoc quod docetis. Quid enim est
 fatuo sale contemptius, cuius ne ad agrum quidem stercore adum ullus est usus: quippe ste-
 rilitem etiam adferens, si admisceatur? Ita uos admirabuntur homines etiam hij qui uo-
 bis per inuidiam & odium oblatrabant, si senserint doctrinam uestram sapere uigorem E-
 uangelicum, si uiderint uitam omnem doctrine respondere. Haec professione suscepta, aut
 magno usui omnibus sitis oportet, aut magno malo omnibus: aut ingentem gloriam apud
 homines reportetis, aut insignem ignominiam. Est autem ignominia magis morte uitan-
 da, quae redundat in infamiam Euangelij. Sitis igitur undequaque sinceri, & insigniter in-
 tegri, quo uestra puritate corrigatur multitudinis impuritas. Talis sit uita doctrinaque ue-
 stra, ut omnibus intuentibus sit dux regulaque recte uiuendi. Vnicus est sol huius mundi,
 sed is est tam efficaci copiosoque lumine, ut omnibus terram incolentibus e longinquo
 luceat. Sic uos in aedito collocaui, ut quod loquimini, quod facitis, non possit non per u-
 niuersum orbem dispergi. Si solem obducant nubes, unde lumen mortalibus? Si uestra
 doctrina caligabit erroribus, si uestra uita mundanis cupiditatibus erit offuscata, quae
 res dispellet caliginem multitudinis? Cauendum igitur ne quid tenebrarum in uobis
 sit, ne quid stulticiae. Non poteritis latere etiam si maxime conemini. Cogitate uos in to-
 tius orbis teatro fabulam agere, quo sollicitudo uos acuat ad circumspectionem ac dili-
 gentiam. In uobis exiguus lapsus, caedi criminis instar erit. Vos estis ueluti ciuitas in
 aedito monte sita, longe lateque conspicua uiatoribus. Celari non potest etiam si cupi-
 at. Mons enim eminenti uertice, qui sustinet illam, reddit eam, uelit, nolit, omnibus
 conspicuam, ut iter monstraret errantibus. Haec est Euangelicae doctrinae natura, non sinit
 sui

*Vos estis sal
terra*

*Vos estis lux
mundi*

*Non potest ci-
uitas abscondi*

sui professores latere, quamuis ipsi famam hominum fugitantes quaerant latebras. Quir autem abscondatur quod in hoc ipsum paratum est, ut ex aequo proficit omnibus: Ideo sal adhibetur ut condiciat: ideo sol datus est orbis ut luceat: Ideo ciuitas in montis cacumine construitur, ut omnibus sit conspicua: Ideo noctu lucernam accendunt in aedibus, ut luceat omnibus qui in domo uersantur. Et ideo non condunt accensam sub modio, sed imponunt candelabro, quo lumen eius magis ad omnes perueniat, & unicus luminis usus, ad quam plurimos manet. Sic non est uobis quidem affectandum ut famam & opinionem pareatis apud homines: tantum curate, ut lucem, quam in uobis accendi, ne obscureris, & in candelabro quo uos collocaui perseueretis. Non potest non condere sal. Non potest non lucere lumen. Luceat igitur lux uestra, immo mea patrisque, cunctis mortalibus, ut contemplant uiam uestram, unde quaque puram & inculpata planeque coelestem, glorificent patrem uestrum coelestem, cui debetur omnis honor & gloria. Nihil enim ex omnibus bonis operibus aut miraculis quamlibet admirandis uobis uindicabit, sed in illum omnem gloriam ac laudem transferetis, a quo proficitur, quicquid apud homines cum laude geritur. Vestrum erit interim nihil aliud habere curae, quam ut delegato munere, gnauiter, bonaque fide fungamini. Praemium ille suo tempore persoluet abunde magnum, cuius gloriae militatis. Haec noua praecipua quum auditis, quae nec Moyses tradidit, nec prophetae docuerunt: nolite suspicari me simile quiddam adferre, quale solent Pharisei, sic additamentis suis & humanis constitutionibus suis aggrauantes legem, ut quod illius est praecipuum negligant aboleantque. Nequaquam in hoc ueni, quo uel legem reddam diluuiorem, uel abrogem nouis praecipuis. Quin potius ideo ueni, ut legem absoluam ac perficiam. Nihil enim illa praecipit, quod haecenus a me non obseruatum queri possint. Quod si luce prodita cedunt umbrae, si iam factis ipsis praesto, quod prophetae futurum praedixerant, nihil legi derogatur, sed potius accedit perfectio. Habuit illa tempus suum, habuit honorem suum. Illa typis quibusdam adumbravit, quod nunc orbis praesentatur. Illa ceremonijs & praecipuis carnalibus, seu cancellis quibusdam circumsepsit cupiditates hominum, ne impune prolaberentur in omne flagitium, quo capaciores essent Euangelicae doctrinae: nunc quod perfectum est exprimitur. Illa carnalis licet & crassa haecenus profuit, ut homines peccatum suum agnoscerent, nunc absque ceremonijs datur gratia, quae peccata diluat. Non magis igitur illa laeditur, quam si pietatis imaginis regis rex ipse uiuus succedens, omnium oculos in se desinat: aut si puer imbecillus, progressu temporis grandescat in uirum aduultum: aut si frondibus & folijs succedat fructus maturus: aut si lunam & stellas, sol exoritur obscurat. Quod illa promissit, nunc exhibetur, quod praedixit geritur, quod adumbravit, omnium oculis exponitur. Quod praestare conata est, nec potuit, nunc ad plenum praestatur. Lux haec promittitur omnibus, sed ita tamen, ut Iudaei non habeant quod de nobis querantur. Primum illis oblata est Euangelij gratia: nec eo minus habituri sunt, si quod habent, habeant cum plurimis commune. Illud habetote certum, adeo non facimus irritam legem qua Pharisei gloriantur, ut ex ea ne minimum quidem elementorum iota, immo ne apiculus quidem sit ex uniuersa lege periturus, usque adeo nihil in ea scriptum est, quod non sit perfectendum: Stultum autem sit expectare futurum, quod iam praesens sit: insanum sit, sic umbris delectari, ut res ueras asperneris: sic haerere imperfectis, ut perfecta spernas: sic amplecti carnalia, ut spiritualia fastidias: sic terrenis affixum esse, ut negligas coelestia. Apud Iudaeos contemptus habetur, parumque legis obseruans, qui quicquam eorum praeterit, quae Pharisei de suo addiderunt, praescribentes lotionem manuum, urceorum ac uasorum, & tamen haec additamenta usque adeo nihil conferunt ad perfectionem legis, ut frequenter abducant ab eius obseruatione. At in regno caelorum quod est longe perfectius, qui soluerit uel unum ex his praecipuis minimis quae nunc addo praescriptis Mosaeicae legis, quum tamen doceat obseruandum, quod ipse per imbecillitatem non praestat, minimus, & contemptissimus habebitur, adeo ut ni profecerit ad meliora prorsus excludendus sit ab Euangelico contubernio. Caeterum quisquis docuerit haec minuta non esse negligenda, quae procul arcent ab his quae uetat lex, & quod docet praestiterit, is demum admirandus & magnus habebitur in regno caelorum. Et tamen in synagoga summates habentur, qui negligunt huiusmodi, satis esse putantes quod nihil horum

Nolite putare quoniam

Amen dico uobis

Qui ergo soluerit unum

horum committant, quae lex puniri iussit, quum interim in prauis animi cupiditatibus sibi ignoscant. Haec uidelicet est eorum iusticia, quos poenae metus deterret a maleficijs. Caeterum quos charitas, quos spiritus ille coelestis impellit ad perfectiora, procul & ultro se submouent ab omni confinio maleficiorum. Et adeo non laedunt quenquam, ut nec male uelint cuiquam. Ut autem intelligatis quantum intersit inter Iudaeum & Christianum, inter Mosi discipulum & meum, illud affirmo uobis, si praestiteritis quicquid praescribit lex, quicquid praestant Pharisei, qui nunc habentur, ac sibi uidentur absolutae cuiusdam iusticiae, & si nihil adieceritis perfectius, adeo non eritis magni in hac professione, ut ne aditus quidem datus sit in regno caelorum. Tantum enim praecellit haec professio, ut qui illic primas tenent, ijs hic ne postremus quidem sit locus. Agedum, quo magis perspicuum fiat, quantum adiciamus iusticiae pharisaicae: quamque nostra non pugnet cum legis praecipuis, sed ea potius adiuent: rem exemplis aliquot conferamus. Audistis quod maioribus olim sit praecipitum: Non occides. Quod si quis occiderit, conuictus & iudicatus dabit poenas. Haecenus igitur legi uidetur fecisse satis, qui neminem occiderit, & legis minas effugit. Is uidelicet & uir iustus & innocens, recipietur in synagogam. Nunc audite quantum ego adiciam. Si quidem illud affirmo uobis, quisquis uel irascitur fratri suo, obnoxius erit iudicio. Professionis sublimitas exaggerat culpam, ut quod in ueteri lege sit homicidium, hoc in noua sit impotens animi motus ad uindictam. Primum enim ad homicidium gradus est irasci. Nondum ille quidem perficit homicidium, sed tamen iam tendere coepit ad homicidium. Itaque iam nunc graue facinus admisit apud deum iudicem, qui fratri male uoluit. Quod ni mox represserit animum efferuescentem, sed ira impotens erumpat in uocem, quae nullo quidem certo conuicio percutiat fratrem, sed tamen eum manifesto contemptus iudicio contristet: ueluti si dicat racha, aut simile quiddam, quod animi maliuolentiam declarabit: ut propior homicidio, non solum obnoxius erit iudicio, daturus poenam leuiorem, sed tamen Iudaico homicidio parte, uerum etiam concilio, grauius etiam condemandus. Porro si rebellis animi motus huc proruperit, ut fratrem suum manifesto iam certoque conuicio percutiat, ut fratrem, aut aliud simile appellet, iam grauissima poena erit obnoxius, nimirum gehennae. Tot modis plectitur, qui nondum progressus est usque ad homicidium. Sed homicidio confinis est, quisquis excidit a charitate fraterna. Nondum exemit gladium, sed percussit animum, quisquis iratus male uoluit. Percussit lingua, quisquis iratus conuicium dixit, fortassis & occisurus, ni poenam metueret. Itaque lex euangelica, quae punit etiam iracundum, non aduersatur praecipito legis, Non occides: sed longius arceat ac submouet ab eo, quod lex puniri iubet. Tutior est ab homicidio, quisquis iram & odium penitus exemit ex animo, quae quidem ex radice pullulat homicidia. Quisquis igitur sibi parat charitatem euangelicam, quae bene uult etiam maleuolentibus, quae beneficio pensat iniuriam, nihil eget Mosaeicae legis minis, ad uitandum homicidium. Odij extrema linea est occidere, charitatis extrema linea est, etiam occidenti bene uelle. Atque apud Iudaeos quidem pius ac religiosus uidetur, qui male cogitans fratri suo, munus aliquod defert ad altare, quum deo nullum sacrificium sit acceptum absque fraterna concordia, uobis igitur prima debet esse cura pacis & mutuae concordiae. Quod si autem, ut est humanae naturae imbecillitas, incidit offensam: non nihil inter fratres, rebus omnibus omittis date operam ut sacriatur concordia: adeo ut si forte iam adornes offerre deo munus aliquod altari uicinus, atque tibi uenerit in mentem, tibi parum conuenire cum fratre tuo, siue quod is te offenderit, siue quod offensa quae praesens tibi parum conueniret amicitiam, ne coteris, ne differas, sed apud ipsam aram relicto munere, domum properes, efficiasque ut ante omnia sacriatur tibi cum fratre amicitiae dulcedo. Eo confecto redibis ad altare, peracturus sacrificium tuum. Adeo deo nullum donarium gratius, quam consensus hominum. Ex dilato munere nihil ille damni patitur: ex rescissa concordia multum imminet utriusque periculi. Si quidem offensa dilatae gignunt odium, & ex odio gignitur homicidium. At deo nullum est gratum obsequium, quod non commendat charitatem. Quod si mihi dixeris: Ego nihil commiserui, prior ille redeat in gratiam unde nata est offensa, non audiam. Qui iubetur & inimicum diligere, non grauabitur sarcire gratiam, licet aliena culpa rescissam. Ultro condona noxam, & fratrem hoc moerore subleua, qui te sibi putabat iratum. Non experieris deum tibi propitium, nisi proximus senserit te sibi propitium. Nulla erit apud deum muneris tui gratia, nisi tibi constiterit eum fratre gratia. Si apud

si abundauerit iusticia uestra

Omnis qui irascitur fratri

Qui dixerit fratri suo racha

Si ergo offeres munus

*Esto confen-
tiens cum ad-
uersario.*

apud deum tati est hominum concordia, ut patiatu interim se fraudari munere parato, modo illa sarciatu: quanto iustius est hominem cuius interest, rei suae dispendio pacem & amicitiam redimere: Sed forsitan adeo quis reperietur iniquus, ut iniurius ultro in ius trahat, negocium etiam exhibiturus, ni te depraedetur. Iamq; accessis utriusq; animis, paratur dica, curritur ad iudices. Quæris quid hic faciam: Num legibus meum ius persequar? si me audies, in uia properabis cum aduersario tuo rem componere, uel æquis, uel iniquis conditionibus. Quantumuis iniquis conditionibus cum illo transegeris, tamen lucrum feceris. Peribit nummorum aliquid, sed seruata est res longe preciosissima, pax & amicitia: seruata est animi tranquillitas, quam puta uel uniuersis facultatibus emptam, paruo emptam esse. Seruandum erat aduocatis, & notarijs, sursum ac deorsum assidue cursitandum. Amibendus fauor iudicum. Multa & facienda & ferenda, indigna te. Et quum tempore nihil sit preciosius, cogita quantum hinc fuerit infumendum. Vide igitur, quam non asperandum lucrum feceris, celeritate finiendæ litis, quum iudiciorum interim incertus sit exitus. Neq; enim semper superior discedit, cui causa melior: siquidem periculum est, ne aduersarius uictor tradat te iudici, iudex tradat ministro publico, per quem ducaris in carcerem. Quo si semel coniectus fueris, iam adempta facultate componendæ rei cū aduersario, nō solum lucrifeceris corporis afflictionem et ignominiam, uerum etiam nō liberaberis, donec ad assensum uniuersam resoluas summam, quam petebat aduersarius, quum minoris licuerit cum illo transigere, mitiore adhuc & minus irritato. Sic in sarcienda amicitia, noli esse morosus expensor, uter magis sit in culpa. Tantum hoc age, uel de iure tuo cōcedens aliquid, ut incolūmis sit concordia. Hactenus exemplum contulimus, de charitate & odio, in quorum altero radix est totius pietatis Euangelicæ, in altero pestis. Sed homicidio proximum est adulterium, nec ulla charitas arctior, quam matrimonij. Conferamus igitur & hac de re, quid lex præceperit uestris maioribus, & quantum nos adijciamus. Illis nihil aliud dictum est in tabulis, quam: non committes adulterium, si commiseris, lapidaberis a populo. Itaq; sanctus & integer habitus est apud Iudæos hactenus, quisquis sua contentus, abstinet ab uxore aliena. Sed ad legem Euangelicam, quam ego defero, non solum committit adulterium, qui coniugem alterius stupro uiolat, & corpus corpore complectitur, uerum etiam qui oculis parum pudicis intuetur alienam. Ut enim homicidio uicinus est, qui fratri suo irascitur: ita tendit ad adulterium cuius iam animus est impudicus, cuius oculi sunt adulteri. Non habet maritus, quur te ad poenam adulterij uocet, sed habet deus quur te damnet adulterij, apud quem commisit flagitium, qui uoluit. Quod igitur in homicidijs est irasci, hoc in adulterijs est concupiscere: quod illic est dicere racha aut fatue, hoc hic est oculos pacere, & horum illecebris alienæ coniugis animū ad impudicitiam sollicitare. Verum hic dicet homo carnalis: Quis queat non animo salte concupiscere quod amat? Imò quis amabit uxorem alterius, cum suo periculo, cumq; mariti iniuria, qui sic est affectus animo, ut non solum nolit innoxium quemq; lædere, sed etiam ijs a quibus læsus est beneficium pro maleficio studeat reponere: Non possum inquiet oculos claudere. Imò præstat oculū erere, quam per eum capere iacturam pietatis. Imò nullum corporis membrum tam debet esse charum homini, quin præstet amputare, quam huius occasione quicq; ueris animi bonis decedere. Sic properandum est ad fastigium Euangelicæ perfectionis, ut quicquid obstitit huc eunti, protinus sit abiiciendum, quantumuis dulce, quantumuis amabile. Lucrum est, cuiusuis rei iactura parare margaritam Euangelicæ charitatis. Proinde si forte huc properati obstaculo fuerit oculus tuus dexter, noli cogitare quam res chara sit oculus, sed cogita à quanto preciosiore re remoretur: nihilq; contatus effodias oculum remorantem, & eo abiecto propera quo cœperas. Vbi totus homo de capite periclitat, præstabilius est unius membri iactura, totius reliqui corporis salutem redimere. Posthac luscus uiues. Quid tum postea? An non optabilius est luscū agere uitam, quam occidi neutro oculorū effodfor: Nullū membrum charius, aut ad plures usus magis necessarium, quam dextra manus. Quis hoc negat? Et tamen ea si remoretur ad hæc ardua properantem, unde pendet totius hominis salus, amputa remoratricem dextram, & abiectio onere expeditus eo, quod cœperas, propera. In hoc discrimine conducibilius est, unius membri quamuis chari fecisse iacturam, quam toto corpore ruere in exitium gehennæ. Hoc si probant homines, quum nō aliud est periculum, q̄ corporis, quanto magis id faciendum, quoties animi simul & corporis

Non moechaberis.

Quod si oculus tuus dexter.

Et si dextra manus.

poris discrimen uertitur. Verum hæc docendi gratia per similitudinem à nobis dicta sunt. Neq; enim hoc sentio, cōsultū esse, ut quisq; sibi ipsi membrū aliquid corporis amputet. Neq; enim membrorum natura mala est, sed abusus est dānandus. de mēbris animi loquor. Habet enim & animus sua membra noxia, quæ pium sit quam ocyslime recidere. Amputato corporis membro, præter cruciatum hoc additur damni, quod portionem semel amputatam, nunquam liceat restituere. At amputatis animi membris noxijs, quod genus, odium, ira, libido, ambitio, auaricia, non solum non est inutilis animus, sed absolutior etiam est amputatis prodigiosis & noxijs partibus. Ac breuem amputandi molestiam, perpetua consequitur uoluptas. Dicam explanatius quo magis quid uelim intelligatis. Affectus membra sunt animi. Sunt autem affectus quidam qui suapte natura ducant ad impietatem, quod genus sunt, ira, odium, liuor, appetentia rei alienæ. Horum si quid pullulare cœperit in animo statim est excidendum. Sic enim & facilius & tutius amputatur nascens cogitatio. Sunt rursus affectus per se neutiquam mali, sed tamen qui per occasionem aliquoties abducant ab eo, quod est optimum. Quod genus sunt, amor patria, affectus in uxore, liberos ac parentes, aut alio qui cognatos & amicos, cura fama, hæc membra si subseruiunt ad perfectionem Euangelicam properanti, non est quur amputes. Neq; enim mea doctrina pugnat cum naturalibus affectibus, sed naturam suam puritati restituit. Porro si casus incidit, ut parentis aut uxoris aut liberorum, affectus per occasionem te remoretur à studio pietatis Euangelicæ, & ad mundum retrahat, amputa noxiam pietatem. Quem admodum qui noxias amputat cogitationes, non cor ipsum execat unde nascuntur, sed peccatas cupiditates: ita qui alienam uxorem iam aspiciere cœpit casto affectu, quo sorore aspicit aut filiam, bene effodit noxium oculum, ut succederet columbinus: & qui manu qua solet alios spoliare, iam laborat ut subueniat aliorum inopia, bene amputauit rapacē dextram, ut succederet benefica. Age iam & aliud exemplum conferamus. Lex Mosaica permittit, ut maritus offensus aliquo coniugis uitio dimittat eam suo arbitratu: modò dimissa det libellum repudij, per quem illa possit alteri nubere, & priori marito ius adimatur repetendi quam abiecit. Proinde legi satisfecit uir, qui quauis de causa repudiarit uxorem: modò libellum dederit abeunti; nec ille uelut adulter iudicabitur, nec hanc quisquam ut adulteram notabit. Et quanquam lex optabat inter coniugatos amicitiam & concordiam esse perpetuam, tamen conscia duricie cordis Iudaici, ne quid committeretur sceleratius, indulsit diuortium, puta ne ueneficium aut homicidium perpetraretur. At ego uolo sanctius & inuolatus esse matrimonium, inter nouæ legis professores. Quisquis enim dimiserit uxorem suam, nisi forte de deo: ~~non potest iterum coniungi, quæ facta sunt~~ cogit illam ad adulterium. Siquidem si nupserit alteri, non marito nubet, sed adultero. Atque is qui sic repudiatam duxerit, non uxorem ducit, sed adulteram. Nihil horum punit lex Mosaica, sed tamen damnat lex Euangelica. Neq; tamē hæc pugnat cum illa. Nā Mosaica laxauit ius repudij maritis, ne sceleratius sequebantur in uxores inuisas, & tamē licentiam astrinxit libello repudij, ne uel clanculum id possent, uel temere dimissas reposcerēt, quoties libuisset. Nec est ausa plus exigere in coniugio, quia non est ausa præcipere quæ nos supra docuimus. Nam uir Euangelica præditus mansuetudine, facile aut corriget mores uxoris, aut feret. Quando autem quæret dissidium cum uxore, qui pacem habet etiam cum inimicis: Quando molietur exitium uxori, qui nec læsus irascitur, nec offensus male uult cuiquam: Aut quomodo non feret uxorem domestica consuetudine iunctam, qui tolerat etiam inimicum occidentem? Quod si lex hoc agit, ut sanctum sit coniugium, neque passim concessa diuortia: nos legem non soluimus, sed adiuuamus, qui nullum uolumus esse diuortium, excepta causa stupri, quæ pugnat cum ipsa natura matrimonij. Siquidem ad hoc inducitur coniugium, ut mulier semel ad dicta marito, uni gignat, & uni obsequatur. Porro iam diuertit à marito, quæ sui copiam alteri fecerit. Proinde inter Christianos coniuges, nec graues incident offensa: nec ob leues, uel ille, uel illa quæret diuortium, sed protinus alteri reconciliabitur, si quid per humanam imbecillitatem incidit. Audite iam & aliud. Nihil aliud audistis traditum maioribus, nisi ne peierarent, sed si quid iurassent, id præstarent, ueluti iam obnoxij deo, non tantum homini. Apud Iudæos igitur non punitur nisi periurium. Cæterum qui non interposito iureiurando fallit proximum, apud synagogam impunitus est. At hæc condemnat ~~per iuramentum~~ ~~per iuramentum~~ ~~per iuramentum~~

dictum est autem, quicunq; dimiserit uxorem

Audistis quia dictum est an

neque per ea quae uulgo uidentur minus habere religionis, hoc est, neque per caelum, quoniam thronus est dei; neque per terram, quia scabellum est pedum eius; neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis; nimirum illius qui condidit & gubernat uniuersa. Neque quemadmodum barbari iurant, per caput alterius, in quod tibi nullum est ius, sed deo sacrum est, qui ut uoluit condidit omnia: quum tu nec unum pilum queas ex nigro facere album, aut ex albo nigrum. Quoniam autem omnia deo conditori sacra sunt, religiosum esse debet per ullam omnino rem deierare. Quid autem opus est ullo iureiurando inter eos, inter quos nec pro sua simplicitate diffidat quisquam, nec pro sua sinceritate fallere cupiat quisquam, etiam si liceat impune praesertim in rebus his, quarum contemptum profitentur. Inter uos igitur sanctior ac firmiter esse debet sermo simplex, quam apud Iudaeos quamlibet religio sum iusurandum. Apud uos enim, apud quos nihil esse debet in labijs, quod dissideat ab animo: non est alius usus sermonis, nisi ut mutuo sibi significant homines, quod in se sentiant. ~~Abunde satis sunt duae uoces: non & etiam, ut negete te facturum, quod non polliceris: & praestes quod simplici sermone te praestaturum receperas. Neque enim ab eo uerba sunt, quae ab animo dissident, quae non habent fidem, quae non habent fidem. Quod si quid his accesserit, ex uitio accesserit oportet. Aut enim parum bene sentit, qui iurat, de eo cui iurat; aut dissidit is, qui iusurandum exigit. At neutrum competit in uos, quos omnibus modis perfectos esse uolo. Itaque quum iurauerit uetem iurare, non abrogo legem, quae uetat periurium, sed legem reddo plenior, ac longius ab eo submoueo, quod punit lex. Audistis quid in iniuria uindicanda patribus nostris lex indulserit. Oculum, inquit, pro oculo: dentem pro dente. Nouerat enim animos illorum ultionis audios. Haec tenus igitur cohercuit libidinem ulciscendi, ut ex iudicio arbitrio delictum talione praestaretur, & oculum amitteret, qui alteri oculum extudisset, & dente plecteretur, qui alteri dentem excussisset. Propterea quod si iniuria uindicta permessa fuisset animo laesi, frequenter accideret, ut pro dente excusso uitam adimeret. Lex igitur hoc agebat, ne longius a quo procederet ultio. At ego legem hanc non abrogo, sed confirmo. Siquidem illud doceo uos, pro quamlibet atrocibus iniurijs, nullam omnino uindictam esse reposcendam, nec ullum maledictum maledicto, nec damnatum damno, nec iniuriam iniuria retaliandam, adeo ut si quis alapam impegerit in maxillam, quae quidem contumelia uulgo uidetur intolerabilis, tantum ab sit ut illi regetas alapam, ut alteram potius maxillam illi cadendam praebetas, malisq; duplicatam iniuriam perpetuam referre talionem. Quod si quis trahat in ius ut tunicae adimat, adeo non est cum illo contendendum, ut citius illi pallium etiam ultro cedas. Rursus si quis importunus conetur adigere te, ut ipsum ad mille passus comiteris aliquid, bis mille potius cum illo ambulas, quam cum eo contentionem suscipias. hac comitate tolerantiaq; sit, ut nec is qui propensus est ad laedendum exasperetur ad atrociora: & tu citius a molestia libereris, quam si malum malo propagetur, & ex paruo reddatur magnum, ex uno multiplex: nec animi tranquillitatem amittas, & fortassis ex inimico tibi reddes amicum tua bonitate. Rem arduam agitis. Ad haec omnistudio contendendum est, contemptis interim hisce rebus leuioribus, quibus alij mortales, uel parandis augendisq; uel uitandis totam uitam impendunt: quibus illud interim usu uenit, ut dum haec uenantur, excidant a bonis caelestibus: nec hic sua uita uiuant, ipsi sibi molestijs molestias accumulantes, uarijsq; simultatibus & odijs semet inuoluentes. Harum rerum contemptui, quae nec si adsint pios, nec si desint impios faciunt, uos & odium redimetis, & amorem ac beneuolentiam uobis comparabit. & doctrinae uestrae conciliabit fidem & autoritatem. Itaque si quis tibi molestus est ob uetere, uas, aut aliud simile, cuius audis est, ut abs te auferat: potius quam alijs uis tibi struat insidias, da flagitanti, simul & illum deuincturus beneficio, & te molestia liberaturus. Rursum si quis pecunia abs te petit mutuo, ne graueri dare, etiam si nihil inde sit ad te rediturum: non solum ex usura, sed ne forte quidem. Nam qui mutuum dat ad usuram, non tam impartit sua quam uenatur aliena. Et quur graueris ei dare mutuo, fortassis ad te nunquam rediturum, cui dubius est non dare, quod tibi supererat, & illi decrat. Ita uestro exemplo~~

Audistis, oculi pro oculo

exemplo discant homines haec esse prorsus negligenda, quorum gratia ipsi nihil non & patiantur, & faciunt. Accipite iam & illud ~~quod habetur in lege~~ ^{Diligens praemium tuum, & odium habebis inimicum tuum.} quod habetur in lege ~~de proximo~~ ^{Diligens praemium tuum, & odium habebis inimicum tuum.} Diliges praemium tuum, & odium habebis inimicum tuum. Beneuolentiam exigit, sed erga beneuolos ac bene meritos: ceterum permittit male uelle his qui nos laedunt. Videtis quam huic praeepto non derogem, sed quantum adijciam. Siquidem ego non contentus mutua in amicos beneuolentia, illud a uobis mea doctrinae sectatoribus exigo, ut diligatis & inimicos: & his qui uos odio prosequuntur non solum non respondeatis odio mutuo, uerum etiam beneficijs ad amorem prouocetis. Quod si illi fuerint usq; adeo effertati, ut beneficio uestro nolint uti, sed sine fine uos impetant, & maledictis ac malefactoribus incessant: uos tamen in medijs afflictionibus adeo non mutetis animum uestrum, ut pro illis rogetis etiam deum, quo respiciant. Hac bonitate utentes erga uniuersos & bonos & malos, declarabitis uos esse non degeneres filios patris caelestis, qui cupiens omnes seruari, tam multa bona largitur dignis & indignis. Patitur enim solem esse commune esse iustis pariter & iniustis: malos suo beneficio prouocans, ut respiciant bonos excelsant, ut gratias agant. Similitudo morum uos asserat patri caelesti, & ab eo profectam credent uestram doctrinam, si conspexerint in uobis illius insignem bonitatem. Alioqui si diligitis diligentes: si beneficijs bene de uobis meritis: si bene uultis beneuolis, crimen effugistis, non promeruisse laudem. Non referre beneficium, ingratitude est, etiam apud ethnicos & publicanos execrabilis: quorum institutum infame est etiam apud uulgus. Natura est, non Euangelicae uirtutis, redamare amantem. Et si uos comes & affabiles praeberitis, erga cognatos, aut populares uestros tantum, ceteros uelut alienos, nec salutatione dignemini, quid exitium facitis? Nonne idem faciunt ethnici? Vulgaria sunt ista, quae non arguunt bonos, sed homines tantum. Neque possunt uideri praecleara, quae cadunt & in malos. Vos igitur uolo perfectos esse, & admirabili quadam luce bonitatis referre patrem caelestem, qui quum sit omnipotens, tamen sua bonitate prodest omnibus, nihil a quoquam expectans mercedis. Mitis & clemens est erga uniuersos, quum possit ilico si uelit ulcisci:

CAP. VI

Stendi quibus rebus oporteat uos excellere iusticiam scribarum & pharisaeorum, si uelit esse mei discipuli. Nunc ostendam in his, quae uobis uidentur cum illis esse communia, quid sit uitandum. Est enim tacta quaedam peccata, quae uere uiciat omnia pharisaeorum benefacta, sic ut apud deum nullam omnino laudem promereatur. Res est sancta, beneficentia subleuare egentes: respiciat puris precibus cum deo colloquitur: res est religiosa ieiunium: atque harum rerum ostentatione pharisaei sibi uindicant opinionem exitimae cuiusdam sanctimoniae apud homines, cum deo displiceant, qui non faciunt in tuetur, sed cor. Itaque merito displicent, quia cor habent inani gloria uiciatum. Auram populi uenantur, potius quam bonam conscientiam apud deum: & dum hic captant inane praemium, frustrantur eo quod solum erat expetendum. Haec pestis per cuniculos quosdam irrepens, clanculum insidiatur etiam ijs, qui in uirtutis studio aliquo usq; progressi uidentur. Vos igitur hac in parte cautos ac circumspectos esse uolo, ne quum erit aliquid piorum operum praestandum, ideo malitis apud homines facere, quam soli, ut ab illis conspecti laudem, & gloriam humanam uenemini. Semper benefacendum siue uideant homines, siue non uideant. Semper enim uos intuetur deus, a quo praemium expectatis. Alioqui si ex benefactis laudem captatis apud homines, praemium amittitis apud patrem caelestem. Non est semper celandum bonum opus, sed non est agenda fabula conspectibus humanis, uelut histriones in proscenio saltantes fabulam, quibus nihil aliud studium est, quam ut oculis & auribus populi placeant. Atqui non potest semper optima seculi, qui semet ad uulgi iudicia accommodat. Sic enim est obseruandum hominibus, ut illos ad uestros mores pelliceatis, non ut uos ad illorum mores degeneretis. Vera uirtutem ultro sequitur sua laus, etiam quum fugitur. At ea demum uera laus est, quum contingit non ambita, nec affectata. Atque hoc ipsum quod gloria nascitur ex benefactis, totum ex deo transcribendum. Illi displicebitis simul atque uobis placebitis, uindicantes uobis quod totum illius est munificentiae. Ergo quisquis es Euangelicae legis sectator, cum tua largitate subleuare paras pauperum inopiam, noli facere quod solent hypocritae: nimirum homi-

Cum ergo facis elemosynam

nes histriones & fucati personatiq; , qui quū uideantur liberales ac misericordes, animo & acribus & crudelis. Nihil enim illis mouet calamitas proximorum, sed audi gloriā paululo pecuniā mercantur auram popularem: nihil omnino daturi, si soli conspiciant fratrem uel fame morientem. Itaq; quoties aliquid largiuntur pauperibus, non quærunt solitudinem, sed prodeunt in conciliabulis hominum & uicis, nec aliter quā fabulā acuri, tubæ cantu multitudinem ad spectaculū euocant, simul & miseris exprobrantes suam calamitatem, & sibi stultissimam quandā gloriā uenantes ab hominibus. Vultis autē dīre quid proficiant? Vt cunq; applauserit populus, apud deum perdidit mercedem beneficii sui, qui piū opus ex animi sincero affectu metitur. Qui ad gloriā dedit beneficium, uendit, non largitus est. Te uero tantum oportet abesse ab istorum affectu, ut quum confers beneficium, ne sinistra quidem sciat quid faciat dextera tua: & adeo non delideres hominem spectatorem, ut si fieri possit, nec ipse scias te facere, quod recte facis: ac uelut oblitus facti tui, nec imputes homini quod bene feceris, nec tibi hoc nomine placeas, quod dederis, sed tantum in sinu gaudeas quod refocillatus sit egenus. Quid tum, si nesciant homines, imō si ne ipse quidem qui iuuatur, norit autorem beneficii? Tibi satis est quod testem habes patrem, cuius oculos nihil omnino fugit. Is tibi reponet premium, etiam si ab homine nihil reddet gratiā. Similiter autem quum precamini deum, ne sequamini morem Hypocritarum, qui stare gaudent in conciliabulis hominum, & in angulis platearum, quoties precantur: non ob aliud, nisi ut conspiciantur ab hominibus, a quibus sanctimonie laudem aucupantur. Placeant sibi, placeant alijs, huiusmodi gloriolis precationibus: illud affirmo uobis, iam habent premium suum, nimirum hoc quod captabant. Quid autem inanius hac mercede? Et ob fucatam falsamq; gloriolam sese frustrantur ipsi tam felici premio, quod deus erat repensurus, si precum suarum puram ac sinceram uicissimam ipsius oculis obtulissent? Tu contra facito. Quum precaris, fugito turbam: ingredere secretum cubiculi tui, & oclusis foribus, in abdito expromeram patre synceras preces tuas. Satis est, quod illum habes spectatorem tuæ pietatis, cui nihil occultum. Is tibi mercedem reddet aternam. Atque hæc docendi gratia crassioribus exemplis proposui. non enim nephas est aliquando largiri beneficium testibus hominibus, aut orare in frequentia multorum: sed tum nescit tua sinistra, quid faciat dextera, quum opus charitatis, nullo humanæ uanitatis affectu uiciatur. Tunc abditus es in cubiculo tuo, quum ea sinceritate mentis deum alloqueris quasi nullus hominum te uideret. Qui in coetu multorum orat, nihilo segnus, imō fortasse uehementius oraturus, si solus esset, orat in abdito cubiculo. Neq; enim dextera & sinistra aut cubiculi secretum in rebus sunt, sed in affectibus. Quin & illud uobis erit fugiendum inter precandum. Affectus est, qui mouet deum, non strepitus labiorum: neq; refert quā proluxa, quā uocalis sit precatio, sed quā ardens ac sincerus affectus. Procul igitur absit a uobis exemplum ethnicorum, qui proluxas ac uerbosas precationes, ueluti uerbis conceptis recensent: perinde quasi nihil sint impetraturi, nisi uerbosissima loquacitate deum fatigarint, identidem inculcantes eadem, ac uerbosa recensione præscribentes quid uelint, & quando, quomodoq; sibi præstari uelint quod optant, quum saepe precentur noxia. Optima petenda sunt a deo, non omnia: & crebro potius orandum quā diu, & intente magis, quā proluxe: postremo animo magis quā uoce: neque uerbis gentium more præscriptis, sed quantum suggerit animi calor & raptus in deum. Amat quidem rogari pater, non ut doceatur oratione proluxa, quid postulat uestra necessitas, sed ut excitetur uestra pietate ad præstandum, quod non merentur accipere segnes & oscitantes: alioqui nouit ille quid uestra postulet necessitas, etiam ante quā rogetur. Ergo quemadmodum uita, sic & precatio discernat uos ab ethnicis. Quod si uobis formam præscribi uultis Euangelicæ precationis, accipite dignam, qua ueri synceriq; filij, fraterna charitate concordēs, patrem coelestem omnibus ex æquo communem compelletis: a quo tamen uobis suppetunt omnia, tamen ea potissimum petenda sunt, quæ conferunt ad uitam coelestem. Nam cætera uel sua sponte, uel ut auctariū uotis suorum adijciet, ut est benignissimus. Cuius gloria non oportet quicquā uobis esse antiquius, cui debetur omnis gloria, in cælis & in terris. Ad cuius regnū pertinere, est diaboli uicisse tyrannidem: cuius uoluntati subijci, regnare est. A cuius gratuita largitate uenit, quicquid animos hominū alit uegetatq; ad Euangelicam

gelicam perfectionē. Sed non audiet uos nisi cōcordes, neq; facile constabit cōcordia, nisi mutuas offensas, sine quibus non agitur hominum uita, quamuis ad perfectā tendentium, inuicem condonetis. Atq; hac concordia sic eritis paterno præsidio tuti aduersus improbū illum tentatorem, si uigilantes eritis, & assidue optimi patris opē aduersus pessimum imploretis. Itaq; frustra compellarit patrem, hac formula quam traditurus sum, is qui nō est huius contubernij: qui deū nec ueretur, nec amat: qui sibi uiuit, qui suæ gloriæ seruit magis quā dei: qui mundanis opibus & regno inhiat: qui mauult assequi grata animo suo, quā placita sunt deo: qui terrena seclatur potius, quā aeterna: qui corporalibus commodis posthabet animi dotes: qui dissidium habet cum fratre: qui per luxum & uoluptates socorditer agit aduersus insidias satanæ. Nam formula sic habet: *Pater noster* qui nos semel infeliciter genitos ex Adam, rursus cælo genuisti: ubi nobis a terrenis rebus subuehendis, regnum & hereditatem aeternam parasti, ipse in cælis agere dictus: quod quū impleas omnia, nihil habes fecis aut infirmitatis terrenæ: fac ut per nos tuo beneficio puros & integros, inter homines fiat inclutum & gloriosum nomen tuum. Non enim est nostra gloria, quum tui muneris sit, quicquid a nobis recte geritur. Aboleatur tyrannis satanæ, ut indes magis ac magis inualeat regnum tuum, quod non opibus aut satellitiis, sed modestia, pudicitia, lenitate, tolerantia, fide, charitate cōstat, ut profugatis utiq; unā cum malis cupiditatibus, uim suam exerant inter homines tuæ uirtutes cœlestes: fiatq; tandē, ut quemadmodum in cælis pacata sunt omnia, nec est ulla creatura quæ non obediat tuis iussis: ita in terris, nemo sit, qui nō obtemperet tuæ sanctissimæ uoluntati, cunctis, quantū patitur imbecillitas humanæ naturæ iam hoc meditantibus, quod perfecte contingeret in futura uita. Ale pater quod genuisti: prospice nobis ne nos deficiat panis ille tuus doctrine cœlestis, ut eo quotidie sumpto confirmemur, & adulescamus, uegetiq; reddamur ad tua iussa perficienda. Ac ne quando nostris delictis offensus, alienes animum tuum a nobis, sed pro tua clementia ignosce nobis delicta, quæ per infirmitatē in te cōmittimus, ut tecum pacē habeamus: quæ admodum & nos inter nos inuicē condonantes, si quid aliis in alij deliquit, mutua alimus cōcordiam. Te propicio nihil timemus, & cōcordia fultis firmiores sumus aduersus hostem cōmunem. Cui quæsumus, ne tuos tradas tentandos, si fieri potest. Nouimus enim illius maliciā, nouimus improbitatē & uersutiā. Quod si patieris nos incidere in tentationē, ut explores animi nostri cōstantiam, tu pater optime libera nos ab illo pessimo. Hæc uota tua bonitas rata uelit esse. Videte igitur hæc breuis precatio, quā multa cōplectitur, ut perfectus sit oportet, quicquid hanc recte pronunciauerit, hoc est, qui sic ore pronunciet, ut animus & affectus respondeat. Primum docet uos, totos nō aliunde pendere, quā a patre cœlesti, cui debetis quod estis cōditi: cui debetis, quod estis a peccatis redempti: cui debetis quicquid habetis uirtutū. Pater uocatur: ut clementer ac benignum intelligatis. In cælis esse dicitur, ut illuc sustollatis animos uestros, neglectis bonis terrenis. Vestrū appellatis, ne quis sibi propriū aliquid uindictet, quū ex unius beneficentia proficiscatur omnibus quicquid habent. Et hac in parte est regum & seruatorū æqualitas. Illius gloriā tantum optatis, ne quisquā in terris ulla ex re quicquam laudis ascribat sibi, unde nasci solet insolentia, animiq; tumor. Optatis ut ille regnet, ut illi obtemperetur, nō uobis. Illius enim uirtutes sunt, quæ per uos operantur. Illius doctrina est, quæ ex me tradetis hominibus. Nec satis est in illius bonis persistere, nisi quotidie proficiatis in melius, & ob hoc postulatis ab eo panem illum admirabilem, quem quotidie uult peti, quoniam quotidie largitur: & ab ipso uult peti, ut memineritis ab illo proficisci bona omnia. Denique quo magis caueatis, ne quando excidatis a charitate patris tam benigni, commonet uos illius improbi satanæ, qui nunquam non insidiatur pijs, ut eos in suam retrahat tyrannidem. Proinde priusquam hac precatione patrem cōpelleritis uobiscū expendite, an uere cupiatis hoc quod petitis, & num idonei sitis, quos pater ista precantes audiat. Sed illud in primis excutite, an cum proximis habeatis cōcordiam. Talem experiemini patrem erga uos, quales uos proximus experitur erga se. Non agnosceat pro filio, cui non cōuenit cum fratre. Si remiseritis hominibus in uos delinquentibus, remittet & pater uester cœlestis, quod in ipsum deliquistis. Quod si uos eritis duri & implacabiles erga cæteros homines, nec pater uester condonabit uobis peccata uestra. Non uis ignoscere conseruo tuo, in quem tu uicissim aliquando peccasti: & postulas a deo ut

tibi condehet tūm admiffum, qui cum nulla tibi potest eſſe penſatio delicti mutui: Habe
tis quantum oporteat ueſtram eleemoſynam abeſſe ab eleemoſynis Phariſaeorum, & pre
cationes ueſtras à precibus illorum. Nunc audite quantum oporteat & ieiunia ueſtra di
ſtare ab illorum ieiunijs, ſi uelitis eſſe grata patri, uobis frugifera. Nec enim ieiunium deo
cum autem ieiunatis nolite fieri commendat abſtinentia cibi, ſed affectus purus animi, ſoli deo placere geſtientiſ. Proinde
uos quoties pietas hortabitur ad ieiunandum, ne uelitis imitari quosdam nō ieiunatores,
ſed ieiunij ſimulatores, frontis triſticia ieiunij perſonam præ ſe ferentes, quum re ipſa nō
hoc agant, ob quod ieiunium debet adhiberi, nimirum uel ob placandum deum, uel ob
corporis caſtigacionem, quo liberior ſit animus ſacris rebus uacaturus: ſed hoc ſuco lau
dem inanem captant apud homines, quibus deo contēpto, fabulam hanc agunt. In hoc
enim ad pallorem & triſticiam obnubilant facies ſuas, quo uel ipſo corporis habitu con
ſpicuum ſit hominibus eos ieiunare. Illud habetote certum, nihil eſt quod ob iſta benefa
cta mercedem expectent à deo. Iam enim habent præmium ſuum, hoc aſſequuti, quod au
cupabantur ieiunio. Tu uero quoties ieiunas diſſimula magis ieiunium, & unctio cā
pite loracq; facie laticiam præ te feras, ne te ſentiant homines ieiunare. Neque putes in
frugiferum eſſe ieiunium, quod latet homines. Tibi ſatis eſt, quod pater tuus uidet, cui
nihil eſt occultum. Et ſi qui cernit in occulto, pro inani laude mortalium ſolidam mer
cedem reponet tibi. Neque ruruſ hanc dico, quod impium ſit aliquos habere tui ieiū
nij conſcios, ſed quod animus debeat ab affectione laudis abhorrere. Tunc nemo morta
lium uidet te ieiunantē, quando tu non in hoc ieiunas, ut à quoquam uidearis. Tunc
ſolus deus uidet te ieiunantē, quādo ieiunas hoc animo, ut nihilo minus libenter ſis ieiū
naturus, etiam ſi nemo uiderit mortalium. Hæc uulguſ hominum non animaduertens,
dum uifiſibilia quadam apud homines præmiſola uenatur, ſeſe fruſtratur inuifiſibili ueroq;
Nolite theſaurizare bono, quod pro recte factis largitur deus. Idem accidit ijs, qui magna ſollicitudine ſibi
congerunt, ac recondunt opes, eaſq; ne perdant defodiunt in terra: atqui hoc ipſum eſt
eas perdere. Qui recte erogauit diuitias ſuas, iſ demum in tuto collocauit. Alioqui quod
defoderis nec tibi eſt uſui, tineaſq; erugini & furibus obnoxium eſt, ut iam hinc ad te ni
hil redeat, præter calamitoſam parandi ſeruādiq; ſollicitudinem. Iſta nec anxie nec immo
dice paranda ſunt uobis: & parata, aut forte obiecta, facile ſunt elargienda ſi quis egeat,
aut certe in hoc diſpenſanda, ut naturæ neceſſitati ſubueniatur, non ut luxui, animiue
morbo ſeruiatur. Et tamen in hoc ſtudium plerique mortales, omnes curas ſuas confe
runt, quaſi paupertas miſeros efficiat, diuitiæ felices. Dumq; ſectantur hæc falſa bona,
moxq; ſuos dominos relicta, relinquūt aterna bona, quæ uere felices reddunt, & cri
pi non poſſunt. Vos contra toto ſtudio properantes ad optima, perfeſtaq; quo uere di
uites efficiamini, recondite uobis theſauros in cœlis, quorum custodia uos non cruciet
anxia ſollicitudine. Neque enim opes eiufmodi demolitur erugo tinea ue, nec fures effo
diunt ac ſuffurantur, quibus caſibus opes humanæ ſunt obnoxia. Iſtas opes apud pa
trem depoſitas, ipſe uobis ſeruabit tuto, nec animus ueſter ſordidiſ curis depreſſus, hære
bit humi, ſed neglectis hiſ humilioribus ac fluxis rebus, ad cœleſtia rapietur. Si quidem
ubi theſaurus eſt hominis, quem unice amat, ibi & cor erit. Nihil igitur ſublime cogitant,
qui congeſtas opes deſoſſas habent in terra. Ipſi quidem huc & illuc obambulant, ta
mē animus habitat in fouea, cui credita eſt pecunia. Quod ſi corruptus eſt animus uel ina
nis gloriæ, uel auaritiæ morbo, totum quod geritur, uicioſum ſit oportet. Primum enim
Si oculus tuus fuerit ſimplex eſt perſpicere quid ſit poſſimum expetendum, & quid uere præter id quod petimus.
Porro quod eſt in domo lucerna, quod eſt oculus in corpore, id eſt animus in homine.
Si lux animi non eſt uiciata caligine falſarum opinionum, malarumq; cupiditatum: ſi
mentis oculus non alio dirigit aciem, quam ad uerum ſcopum, quicquid agitur in uita
gratum deo eſt, nihilq; non conducit ad cumulum felicitatis: quemadmodum ſi domus
habeat inſignem lucernam, nuſquā impingitur. Si oculus tuus purus eſt & integer, lucet
membris omnibus, nec ulla pars impingit, aut errat, nimirum oculo duce. Contra ſi ocu
lus corporis tui fuerit uiciatus, nullum membrum recte ſuo fungitur officio. Nihil enim
recte iudicatur ea parte noſtri uiciata, per quam unam iudicamus. Proinde ſi eas pars,
quæ in te eſt data uice luminis, uerſa ſit in tenebras, quanta erit caligo reliquarum parti
um, quæ ex ſe lumen non habent: Si ratio cupiditatibus eſt excæcata, & id iudicat eſſe
felix

felix, quod eſt calamitoſum: id iudicat in primis expetendum quod uel contemnendum,
uel neglectum habendum, in quas tenebras totum hominē rapiet ambitio, libido, auari
tia, ſtulticia, ira, liuor, odium reliquaſq; perturbationes animi, quæ ſuapte natura caligi
nem habent. Sit igitur purus ac ſyncerus oculus ueſter, ut ſpectet optima: ſit & ſimplex,
ut hæc uel ſola uel poſſimum ſpectet. Ne uero putetis iſtos audiendos, qui ſe deo & ho
minibus, qui ſe terræ celoq; partientes, ita ſequuntur aeterna, ut tamen hæc temporaria
nolint contemnere. Nihil enim aliud efficiunt, niſi quod dum utrumque captant, neu
tro potiuntur. Hæc philoſophia ſicut ingentia præmia pollicetur, ita totum requirit ho
minem. Inter homines non reperies duos tam commodis moribus, ut idem ſeruus poſſit
duobus ſatisfacere. Ita ſit ut alter ſit deſerendus, aut neutri fiet ſatis. Quod ſi domini ſint
inter ſe diuerſis moribus, ac ſimultate quapiam graui diſſidentes, neceſſe eſt ut ſeruus, ſi
uelit alteri probari, alterum illum non deſerat ſolum, ſed alteri adhærens oderit etiam
quem deſeruit. Quod ſi ruruſ ab hoc uelit ad alterum deficere, in hunc unum amorem
& obſequium omne transferat oportet, neglecto eo quem reliquit. Qui uero ſic inter ſe
pugnant, ut deus & mammona: Quomodo unus duobus ſeruiet, cum imperent tam di
uerſa? Deus imperat ut tua largiaris egenti, mammona iubet, ut per ſas neſaſq; rapias a
liena. Deus imperat ut conſulas fratri tuo periclitanti, mammona iubet, ut tibi uiuas. De
us imperat ſobrietatem, mammona luxum docet. Fruſtra igitur uobis blandiemi, ſi cre
ditis fieri poſſe, quod fieri non poteſt, ut ſimul & deo ſeruiatis & mammonæ. Eius quiſ
que ſeruus eſt, cui uehementer eſt addiſtus. Videtis quā totos poſſideant opes, eos qui
tanto tumultu illas parant, tanta ſollicitudine tuentur ac ſeruant, tanto cruciattu amit
tunt. Quid non ob has patiuntur, quid non faciunt? Huic ſeruitio qui ſe mancipauit, nō
poteſt eſſe ſeruus dei. Totum ille requirit hominem, nec patitur tam ſordidi foediſq; do
mini confortium, nec fert ſeruum dimidiatum, & cum hoſte cōmunem. Sed diuitem uul
gus auaritiæ morbum excuſare ſolet prætextu neceſſitatis humanæ. Famī, inquiunt, &
nuditati conſulitur hiſ rebus. Ita loquuntur qui non pendent toti à deo, ſed ſuis fidunt
praſidijs. Ego uolo uos hac quoque ſollicitudine uacare, ne quid ea cura uos auocet à
ſtudio rerum meliorum. Minimis contenta eſt naturæ neceſſitas, & undelibet facile ſup
petit, quod talibus quales meos eſſe uolo, ſatis ſit. Aut enim ſuccurret obuia liberalitas
honorum, aut opera manuaria ſuppeditabit, quod neceſſitati medeatur. Poſtremo ſi ni
hil horum, pater non deſtituet ſuos. Totis animis inſtantibus ad cœleſtia, uel non ſolli
citis hæc leuioſa adijciet, qui maiora largitur. Nolite itaque reponere in longum tem
pus: nolite diſcruciari ſollicitudine de parandis cibis, ſine quibus non uiuunt: de paran
do ueſtiti, quo tegitur corpus, & frigoris iniuria defenditur. Nonne uita res eſt preci
oſior quàm cibus? Nonne corpus res eſt precioſior ueſtimento? Hæc tanto melioſa qui
dedit, & dedit non ſollicitis: an grauabitur uiliſoribus hiſce rebus alere uerique quod de
dit? Si queritis exemplum, uertite oculos ad animantia reliqua, quæ ueſtra gratia con
didit, ſi quis condidit omnia. An quicquam ſuo uictu deſtituit eorum quæ condidit? Con
ſiderate uolucres cœli. Non ſerunt, non metunt, non recondunt in horrea, de futuro ſol
licitæ: uiuunt in diem uacantes omni ſollicitudine: quod obuium datur ſumunt cum ala
critate. Et tamen pater ueſter cœleſtis omnibus illis cibum ſuppeditat. Et uos deſtituet,
quos tanto pluriſ facit quàm auiculas? Quod ſi uos illi curæ eſtis, ſicut utique eſtis, non
ne ſuperuacua eſt ueſtra ſollicitudo? Si deſtituat ille, quid uobis proderit ueſtra ſollicitu
do? Ut corpus dedit ſuo arbitratu, ita & uictum dabit ſuo arbitratu. Vultis uidere quā
ſit inuiliſ animi ſollicitudo, de rebus huiufmodi? Quis eſt hominum, qui quamuis ma
gna ſollicitudine, poſſit unum cubitum addere modulo corporis ſui? Sed cuiuſque cor
pus ipſo ne cogitante quidem ſtatis auſibus creſcit uſque ad præſcriptam à deo magnitu
dinem, ſiue curam abiſcias, nihilo breuius habebis corpus: ſiue cura diſtorquearis, ni
hilo habebis procerius. Proinde qui te non ſollicito facit, ut corpus tuum augeſcat ac
roboretur: idem proſpiciet de uictu citra tuam ſollicitudinem, quæ te à cura rerum ea
rum auocat, quæ ſine noſtra ſollicitudine non parantur. Proinde ſtultum eſt anxie metu
ere, ne uobis deſit pabulum, quum uideatis hoc auibus ultro ſuppeterere. Iam ne uos ſol
licitos habeat prouidentia ueſtiendi corpus, contemplamini lilia, quæ nulla hominum
cura naſcuntur & creſcunt in agris. Non laborant, non nent quis autem illis de ueſtitu,
c 4 ut

Nemo poteſt
duobus domi
nis ſeruire.

Reſpiciite uola
tilia cœli

Quis autem
cogitans

ut ipsi uisum est prospicit: Quis nisi pater coelestis? Et ita prospicit, ut nec Solomon rex opulentissimus ac splendidissimus unquam sic amicus fuerit, etiam quum maxime strepitum diuitiarum suarum ostentaret, quemadmodum unumquodlibet ex his contemptis neglectis que illis, non quae in hortis quibus non nihil humanae curae tribuitur, sed in pratis sponte proueniunt: Nihil enim tam elegans praestare potest hominum cura, quam praestat ipsa naturae prouidentia. Quod si pater uester herbam uilem moxque perituram, quaeque hodie nitet in agris, cras demessa & arefacta, in silium mittenda, tanto nitore uestit: quor uos adeo parum illi fiditis, ut uobis, quibus tanto praestantiora contulit, quosque immortalitati condidit, ac peculiariter in sui nominis gloriam parauit, putetis defutura uestimenta, quae uobis quascunque non ad ornatum, sed ad necessitatem quaerenda sunt? Proinde qui patrem habetis deum, tanta benignitate prospicientem etiam auiculis, prospicientem flosculis & herbis: quarum illae ratione carent, haec nec sentiunt: quum uideatis illum uos tanti facere, ut corpori mira prouidentia composito, animam indiderit rationalem, & angelicis mentibus similem: ut filiorum titulo dignetur: ut uos ex omnibus delegerit sua gratuita charitate, quorum sincera uita castaque doctrina notus & gloriosus fiat apud uniuersum mortalium genus, quos ad aeternae uitae hereditatem destinauit, abijcite istam humilium & sordidarum rerum sollicitudinē, ut anxij trepidique dicatis: quid edemus, aut quid bibemus, aut quo uestiemur? Ethnicorum istae uoces sunt, non Christianorum: siquidem illi aut deum esse non credunt, aut non credunt agere curam mortalium. Neque didicerunt aliam esse potiore uitam, ad quam omnis cura sit dirigenda. Itaque dei praesidijs diffisi, & in his quae corporis sunt felicitatem hominis constituentes, magna sollicitudine parant, quae ad uictum uestitumque aut reliqua corporis commoda faciunt. Gestunt gaudio, cum haec obtigerint: exanimantur metu, quum his imminet periculum: discruciantur moerore, ac nonnunquam ad laqueum currunt, cum haec eripiuntur. Ac per has curas affixi rebus perituris, nec hic uiuunt suauiter, nec ad coelestium bonorum studium possunt animum erigere. Quis est inter homines pater tam impius, ut liberis suis non prospiciat de rebus ad uitam necessarijs? Vos patrem habetis tam diuitem, tam benignum, tam prouidum, ut omnibus sufficiat, ut omnia locupletet, ut nihil quamlibet minutum aut contemptum destituat, & metuitis ne filijs suis non suppediet ista, sine quibus non uiuunt? Hanc curam in illum transferte: nouit his omnibus uobis opus esse. Nec enim tam durus est, ut suum agentibus negotium necessaria subtrahat. Sed dicit aliquis: quid igitur? An non parabimus opera manuarum, quo nos uxorem liberisque nostros alamus: quo pauperum inopiam subleuemus? Maxime: sed absque sollicitudine. Siquidem uulgius conduplicat suam miseriam, simul & laborans corpore, & animo sollicitum. Serunt, sed anxij, ne non proueniat quod serunt: metunt sed anxij, ne miles aut praedo prius auferat quod demessum est, quam condatur in horreum. Condunt in granarium, sed anxij, ne pestis aliqua uiciet frumentum, aut ne incendium exortum perdat. Postremo quoniam ad copiam spectant, non ad praesentem necessitatem, & in longinquum congerunt, quasi certum sit illos diu uicturos, & nihil unquam satis est. Vos itaque si res ita poscet laborate, sed absque sollicitudine. Si obtingit sine fraude, & absque negotio pecunia, accipite, sed sic, ut eius cura nihil uos remoretur ab Euangelij negotio. Maius enim quiddam agitis, quam ut leuissimum & fluxarum rerum cura conueniat auocari. Prima cura sit eius boni, ad quod ista collata nullius sunt momenti. Instaurandum est regnum dei, hoc est, doctrina Euangelica per quam pertingitur ad coelestem hereditatem. Huius uos praecones & adiutores delegit: & ostendi quam eximijs uirtutibus sit opus ad hoc negotium obeundum, ut inimicos diligatis, et salutem optetis his qui uobis moluntur exitium. Haec quia summa sunt, nec uobis sine uestra sollicitudine contingent a patre, primum uobis quaerenda sunt: reliqua leuissima quae pertinent ad huius uitae necessitatem, pater optimus ultro uobis non sollicitis, uelut auctarium adijciet: ut utroque nomine gratias agatis illius munificentiae, et quod illa summa uobis adnitentibus praestiterit, et haec citra uestram sollicitudinem adiecerit. Non uult uos grauari curis, quae faciunt afflictiores, meliores non faciunt. Et hoc negotium quod suscipitis tam arduum est, ut totum animum, ut expeditum, ut uacuum reliquis curis desideret. Quare uelut in diem uiuentes praesentibus rebus contenti, nolite discrucari cura futuri, quemadmodum facit hominum uulgius, sibi conduplicantium afflictionem

Si enim for
num agri

Nolite ergo
solliciti esse

Querite ergo
primum
regnum dei

nem, dum & de praesenti necessitate fatagunt, nihil non facientes, & futuri metu distortentur. Quod hodiernus dies obtulit, accipite cum gratiarum actione, quid crastinus dies sit allaturus, ipsi curandum relinquite. Si quid adferet boni non pendebitis spe: si quid mali, non praueuenietis afflictionem metu futuri mali. Habet haec uita suas afflictiones, quas nihil est necesse metu conduplicari. Satis enim est eas ferre quum ad sunt, ut non etiam timor nobis praesentes reddat antequam accedant. Tempus ista uoluit ac defert in uita mortalium, laeta tristibus miscens, quae tamen omnia uobis uertentur in bonum, si quisquid inciderit, boni consulentes, totos uos possideat cura regni coelestis.

CAPVT SEPTIMUM

ST & aliud in quo uelim uos procul abesse a moribus Scribarum & Pharisaorum. Siquidem illi cum sibi ignoscant in grauissimis peccatis, tamen erga fratrem peccantem iudices agunt inclementissimos, etiam ea calumniantes quae recta sunt, sinistre interpretantes quae sunt dubia, exaggerantes quae leuia sunt: denique si quem uiderint in aliquo grauius crimen prolapsum, magis hoc agentes, ut perdant quam ut sanent.

Nolite illi
dicare

Atque hinc quoque iustitiae famam sibi ueniantur, quod magno supercilio sauiant in lapsus alienos, quum id faciant nec amore proximorum, quos extinctos malunt quam correctos, & traductos potius quam emendatos: nec odio uitiorum, quum ipsi suis uitijs longe grauioribus indulgeant. Vestra uero iudicia, si qua sunt, sapere debent Euangelicam charitatem, quae facile condonat: quae non temere suspicatur de quoquam: quae quicquid anceps est, in bonum potius quam in malum interpretatur: quae multa lenitate sua tolerat: quae mederi mauult quam punire: quae suae infirmitatis conscia talem se praebet iudicem in commissis alienis, quales uelit alios experiri erga se peccantem. Postremo non sumit sibi supercilium in obiturgandis malis aliorum, si sibi sit conscia similitum aut etiam maiorum: se sibi prius censorem ac iudicem adhibens quam alterum increpet aut admoneat. Atque interim usu uenit illis superciliosis, ut iniqui iudicij exemplum in ipsos autores recidat, & alios uicissim experiantur suae uitae censors tales, quales in alienam egerint. Nolite ergo uos sic alios iudicare, ne simili modo iudicemini ab alijs. Alioqui fiet, ut quale iudicium exercueritis in alios, tale uicissim alij in uos exercent, quaque mensura mensi fueritis alijs, alij uicissim metiantur uobis. Ut enim officium inuitat officium, clementia clementiam, ita calumnia calumniam, sauitia sauitiam. Qui male loquitur de proximo, peius audiet. Nulli enim atrocius sauiunt in quamlibet leues lapsus proximi, quam qui ipsi madent uitijs longe grauioribus. Hic traducit fratrem, quod ueste discincta utatur, quum ipse totus madaeat liuore: ille nihil non dicit in fratrem, quod uictus imbecillitate carnis concubina sit usus, quum ipse totus seruiat auaritia & ambitioni. Alius execratur fratrem quod bibit paulo largius, quum ipse tot homicidia, tot ueneficia gerat in pectore, adeo caecutiens ad sua tubera qui ad uerruculam alienam est oculatissimus. Quod autem est istud praeposterum iudicium? In suis quisque malis debet esse iudex acerrimus, in alienis mitior: ad sua queneque uita decet esse oculatum, in alienis non perinde curiosum. Et sibi quisque primum debet esse medicus, priusquam alteri manus admoueat. Tu uero quum uides festucam in oculo fratris, quum trabem quae est in oculo tuo non uideas? Aut qua fronte dicis fratri tuo, sine eijciant festucam ex oculo tuo, quum interim ipse gestes trabem in oculis proprijs? Hypocrita, qui non ex tuis bonis, sed ex alienis malis sanctimonie laudem uenaris apud homines, prius eijce trabem ex oculo tuo, ac deinde puro iam ac purgato oculo tuo dispicias, num qua sit festuca, quam eijcias ex oculo fratris. Ut oculo iudicamus ea quae sunt corporis, ita animo iudicamus ea quae sunt animi. Proinde uitio careat oportet illud, quo uitium alienum iudicamus. Et seipsum prius docuerit oportet, qui suscipit alios docendi prouinciam: & sui iudex sit oportet, qui parat in alios pronunciare: & sibi monitor sit oportet, qui uelit alios admonere. Atque haec quidem potissimum ad eos pertinent qui populum curam gerunt. Quanquam autem uolo uos esse promptos ad benemerendum de omnibus, tolerantibus erga eos qui uos afficiunt iniuria: simplices & candidos erga eos qui labuntur humana infirmitate: denique & erga peruersos tales, ut malitis eos corrigi quam extingui: nolim tamen Euangelicae sapientiae mysteria, sine delectu prodi dignis & indignis

Nolite dare
sanctum car
nibus

& indignis. Etenim si Iudæi tanti faciunt sua sacra, ut ab his arceant canes animal impurum: si diuites tanti faciunt suos uniones, ut non projiciant eos porcis, alioqui infani habendi si id faciunt: uos qui possidetis ea quæ uere sancta sunt, quæq; superant omnes baccas quæ libet preciosas, caute ne opes euangelicas projiciatis indignis. Canes enim sunt qui toto pectore dediti prophanis rebus abhorrent ab ijs quæ sapiunt sanctimoniam. Sucs sunt qui toti immerfi uoluptatibus obscœnis, execrantur puram castamq; Euangelij doctrinam. Canibus putria cadauera & foetidus uomitus iucundior est omnibus condimentis & aromatis, sus cœnum mauult quàm gemmas. His igitur qui sic palam præ se ferunt contemptum sanioris doctrine, ut nulla spes fructus uideatur, non oportet ingerere secreta doctrinæ cœlestis, ne prouocati per occasionem sceleratiores etiam euadant quàm antea fuerant, & idem eueniat quod euenturum sit, si quis margaritas porcis obijciat, aut canibus id quod sanctum est. Nam canes non solum non reuerentur rem sacram, uerum etiam irritati facti insilient in uos, ac dilacerabunt dentibus: & sues preciosos lapillos, ceu rude ra pedibus suis conculcabunt. Ita nec canis re sancta fit sanctior, sed rem sanctam profanatur: & sus non fit ornator gemmis, sed illarum puritatē conspurcat. Sic homines deploratæ maliciæ doctrinam sacram ut stultam irident, ubi cognorint, & ut impiam calumniantur: ac negotium faciunt ijs qui tradiderunt. Auidis igitur, aut certe sanabilibus communicanda est Euangelica Philosophia. Nec statim credenda sunt omnia omnibus: sed ut quisque specimen sui profectus præbuit, ita sunt abstrusiora quædam apcrienda. Hæc eximia bona, ut non sunt à uobis communicanda quibuslibet, ita non contingunt à deo patre segnibus & oscitantibus. Dat hæc, sed auide petentibus: non negat hæc, sed studiose quærentibus: non ardet ab hoc thesauro, sed improbe pullantes. Petite igitur à patre, non gemmas aut aurum, sed has ueras & inestimabiles opes animi: petite inquam, & quod petitis dabitur. Quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Diues ac benignus est pater uester: nulli negat, nulli inuidet opes suas, sed agnoscit uult earum precium. Non agnoscit autem qui segniter optat. Quisquis igitur ut par est petit, accipit: quisquis auide scrutatur, inuenit: quisquis instanter pulsarit fores, huic aperietur. Porro recte petit qui petit salutifera, qui petit cum fiducia: recte quærit qui quærit infatigabili studio: recte pulsant qui pijs operibus diuinam bonitatem sollicitat. Quod si non protinus accipitis quod petitur, ne diffidite tamen de benignitate patris uestri. Dabit quum opus erit, & quantum opus erit, si modo perseueraueritis. Non enim minus exorabilis est deus erga filios suos quàm homo pater erga liberos suos. Quis enim est inter uos pater tam inhumanus, ut si filius petat rem utilem, puta panem, non illi det quod petit, sed pro pane lapidem porrigat: Aut si piscem petierit obsonij loco, pro pisce serpentem illi porrigat: Vtiq; negaturus si lapidem aut serpentem, aut alioqui rem noxiam peteret. Vos igitur natura procliuus ad malum, atque etiam alijs in rebus mali plerunque, tamen hac in parte, non uirtute, sed naturæ impulsu seruatis pietatem, ut noueritis utilia dare liberis uestris, quanto magis id faciet pater uester cœlestis natura bonus: An is non dabit uobis filijs suis sua bona, si benignitatem ipsius flagrantibus ac pertinacibus uotis sollicitaueritis: Porro quod ad uitæ cōsuetudinem attinet quæ mutuis officijs & iniurijs inuicem aut læditur, aut iuuatur, quoniam prolixum sit de singulis præcipere, dabo formam generalem, cuius uis sit omnibus à natura insita. Nemo sanus sibi non bene cupit: sed uulgus hominum sic est amans sui, ut alienis malis suis consulat commodis. Vobis nō itidem faciendum, sed quales optaretis alios esse in uos, tales uos ipsos præstare in alios. Nemo cum ignorantia tenetur, nō cupit doceri: nemo cum labitur, non cupit amanter ac secreto moneri potius quàm traduci: nemo cum eget, non uelit sibi subueniri: nemo uelit obrectari famæ suæ, nemo fraudari. Ex hoc igitur sensu communi qui nulli mortalium non est inditus, quisque sumat sibi consilium qualis esse debeat erga proximum suum, Quod sibi fieri nolit, ne faciat alteri: quod sibi fieri gaudeat, præstet in alterum. Hoc est compendium & summa omnium quæ docet lex & propheta: quos si aut non uacat, aut per incertam literarum non potest aliquis euoluere, certe nemo non habet domi regulam ad quam dirigat actus suos, modo rationi quàm cupiditatibus obtemperare malit. Hæc si uidentur ardua ijs qui diligunt hunc mundum, si uideritis maximam hominum partem diuersa sequi, ne quid animum uestrum commouerit. Optima quæque difficiles habent aditus. Vos spectate magis quò ducat

Petite et dabitur uobis

Omnia ergo quæcumque uultis fac

ducat hæc uia, quàm an commodum habeat ingressum. Fingite duas esse portas, alteram arctam, ad quam non sit aditus nisi per angustam uiam, sed quæ mox ducat ad uitam æternam. Alteram latam ac patentem, ad quam spaciola uia præbeat omnibus aditum, sed quæ mox ducat in exitium æternum. Vos ergo intrate per angustam portam, malitis que cum paucis tendere ad uitam æternam quàm cū multis ad perditionem æternam. Siquidem spaciola uia, quoniam neminem arctat legibus pietatis, quoniam his rebus ad blanditur quæ delectant sensus corporis quæ blandiuntur animi cupiditatibus, facile plurimos ad sese pellicit, sed ad breue tempus delinatos, per amplam portam transmittit in calamitates inenarrabiles, & falsis bonis deceptos, tradit ueris malis. Quàm uero angusta est porta, quàm arcta est uia quæ ducit ad uitam? Nihil enim ostentat quod blandiatur carni: multis aspera est: quæ molesta sunt etiam naturæ, protinus obijciunt, paupertatem, ieiunia, uigilias, tolerantiam iniuriarum, castitatem, sobrietatem. Hæc porta non capit huius mundi gloria turbidos, hæc non capit fastu elatos, hæc non capit luxu distentos, hæc non capit diuitiarum sarcinis onustos, hæc non capit reliquas huius mundi copias secum trahentes. Non recipit nisi nudos, & ab omnibus huius mundi cupiditatibus expeditos, ac uelut exutis corporibus in spiritum extenuatos: unde fit ut à paucis inueniatur, quod non cernatur nisi purgatis oculis, quibus perspicua sunt bona spiritualia. Sed ab istis qui libidine, luxu, fastu, auaritia, reliquis que cupiditatibus ludentes, ac risum infanum ridentes tendunt in exitum, uobis non est periculum: si quidem illos sequi nō error est sed infania: magis cauendū est ab his qui uobis se iungunt, specie habentes pietatis, cū sint pietatis hostes. Deū patrē, Euangelicam doctrinam, regnum cœlorū habent in ore; cultus est uilis, orapallent ieiunio, corpus habent attenuatum macie: orant prolixè, largiuntur pauperibus, erudiunt populum, & interpretantur sacros libros: atq; harum rerum imagine personati ueniunt ad uos, uelut ouilla pelle tecti, quum intus sint lupi rapaces, & Euangelici gregis laniatores. Nihil sit negocij lupum ab oue dignoscere, si uterq; suam ædat uocem, si uterque sua pelle tectus ueniatur. Quid autem facias, ubi lupus ouillo uellere, ouilla uoce ouem simulans, irreperit in ouile, non ut ouis fiat, seu ut crudelius oues laniet? Mutat uocem lupus, & Christi nomen profitetur: profitetur Euangelicam doctrinam, sed ut incautate aspergat hæreseos suæ uenena. Simulat opera pietatis, quo magis aliorum simplicitate ad suas cupiditates abutatur. Ab his igitur diligenter est cauendum uobis, quos de legi gregis mei custodes ac pastores. Facile deprehendetis simulationis prestigium, si propius inspexeritis: non titulum & uestem, sed ipsa facta quæ produnt animum insyncerum. Nam etiam si bene docent, tamen hoc ipsum quod docent non præstant. Est suus cuique arbori peculiaris foetus, qui sapore prodit radicem. Si uitam & mores attentius obserues, reperies illos sibi placentes, suis commodis ubique seruietes, elatos, uindictes, inuidos, obrectatores, gloriæ sitientes: nonnunquam & uentri deditos, & omnino suum negocium agentes potius quàm gregis aut euangelij. Ostendi qui sint fructus arboris Euangelicæ: nimirum animus alienus ab omni fastu, animus lenis & minime appetens uindictæ: animus contemptor omnium uoluptatum huius mundi: animus contemptor opum & sitiens esuriensque pietatis Euangelicæ: animus promptus & expositus ad bene mercedum de omnibus: animus purus ab omnibus cupiditatibus; nec aliò spectans quàm ad deum: animus nihil afflictionum recusans, modo prouehat doctrinam Euangelicam: animus nihil mercedis expectans in hoc mundo pro suis benefactis, neque gloriam, neque uoluptatem, neque diuitias: animus qui bene uelit etiam maleuolis, qui bene mereatur etiam de malemerentibus. Hos fructus qui uere præstat ipsa re, si demum est arbor Euangelica. Proinde qui se iactant prophetas, & hoc titulo se uidentur stimandi. Nolite spectare frondes & corticem. Hæc sæpe communia sunt agrestibus cummitibus, salubribus cum pestiferis: foetus gustatus indicat, qualis sit arboris succus. Quod si uideritis in his auariciam, arrogantiam, liuorem, ulciscendi libidinem, fucum, aliaque id genus quæ uelut ex diametro pugnant cum fructibus Euangelicæ mentis, nolite putare ex iisdem arboribus aliquid boni fructus proditurum. Quis enim sic insanit inter homines, ut de spinis colligat uuas, aut de tribulis ficus? hoc est ex asperis & immitibus fructibus fructus suauissimos? Itidem fit inter homines. Arbor uere bona, & succum

Attendite à falsis prophetis

A fructibus eorum cognoscetis

Nunquid colligunt de spinis uuas

Et succum mitem gerens in radice mentis, edit bonos fructus. Contra, arbor uere mala, quibuscumque sit folijs, quocumque cortice, tamen fructus edit malos. Nec possunt haec inuerti, natura uidelicet repugnante. Neque enim qui sincero est animo, potest non factis exprime, re sinceritatem affectus sui; neque rursus qui uitiato est animo potest ea praestare factis, quae uere bonum arguunt. Tametsi praestigijs ac specie sanctimoniae nonnunquam imponit incautis hominibus, certe deo non potest imponere. Proinde qui fucate boni sunt, det operam ut omissio fucis fiat boni. Potest enim inter homines ex arbore mala fieri bona. Quod si perseverauerit in peruersa simulatione, metuat ne hoc patiat a iudice deo, quod arbor infrugifera patitur ab agricola suo. Quid autem patitur? Exciditur, & in ignem conijcitur. Sic quisquis in regno dei aut nullum affert fructum, aut fructum edit indignum sua professione, nisi resipuerit, in ignem eternum abijcitur. Hoc igitur indicio dignoscetis eos, nimirum ex ipsis fructibus, quos si malos in eis deprehenderitis, submouebitis a cura gregis,

Non omnis qui dicit mihi domine domine

Multi dicent mihi

Omnis ergo qui audit uerbum

ba me

sed ut caueatis ne gregi noceant admixti. Nihil est enim perniciosius impletate, cui sanctimoniae falsa species fidem addit & autoritatem. Non omnis qui me uerbis duntaxat profitetur, dignus habebitur regno caelorum. Neque enim titulus Christianum facit, sed uita; neque protinus eos pro discipulis agnoscat, qui mihi religiosi uerbis dixerint, domine, domine, quum re ipsa longe alijs dominis seruiant, mammonae, uentri, ambitioni. Quos igitur dignabor regno caelorum? qui uere repudium miserunt terrenis cupiditatibus, & ex animo obtemperant uoluntati patris mei qui in caelis est, cuius uoluntatem ego uobis praedico. Siquidem ab illo est quicquid uos doceo. Atque adeo non proderit nomen meum his qui spiritu factis; meis caruerint, in illo die quum non iam humano iudicio quod saepe fallitur, sed diuino, pro suis cuique meritis praemia designabuntur, & seperabuntur oes ues ab haecis: ut nec illa sint eis profutura, quae nunc inter mortales diuinum quidam & homine maius praeseferunt. Tum enim uidentes iam aeternam uitam paratam his qui doctrinam Euangelicam sequuti, se declarauerunt ueros esse discipulos meos: rursus aeternum supplicium his qui ab horum consortio semouebuntur: multi metu territi ueniunt, & agnoscunt iam cupient apud deum, quum apud homines simulauerint praecipuos quosdam & eximios discipulos Christi, Euangelijque praecones, dicentes mihi: Domine, domine, non agnoscis famulos tuos? Nonne per tuum nomen futura praediximus? Nonne per tuum nomen daemonia prosigauimus? Nonne per tuum nomen uenena morbosque pepulimus? Nonne per tuum nomen alia prodigiosa quaedam ac stupenda multa fecimus, atque his factis nomen tuum illustrauimus? Tot argumentis docuimus nos esse tuos, & nunc non agnoscis? Tunc audient ex me tale responsum: Profecto nunquam agnouimus uos, ne tuum quidem cum ista faceretis. Audio domine, domine, sed fidelium seruatorum animum nunquam sensi in uobis. Audio multam mentionem nominis mei, sed spiritum meum nunquam expertus sum in uobis. Audio miracula per nomen meum gesta, sed non audio fructus illos proprios & peculiare, per quos uere Christi discipulus agnoscitur. Proinde quando nec tum uere mei fuistis, quum meo nomine uos uenditabatis inter homines, sed sub simula professione mei seruistis diabolo, discedite nunc a me, & accedite illi, cuius spiritum haulistis, cuius uoluntati obtemperastis. Quocumque titulo fuerint, quicumque operati sunt iniustitiam, non erunt consortes regni mei. Sed quemadmodum fructus arboris non potest esse generosi saporis, nisi radix succum habeat generosum: ita structura quauis foris magna & in altum surgens, firma non erit, nisi firmo solidoque fundamento nitatur. Qui meum hauserit spiritum, hoc est, sincerum affectum, non alio spectantem quam ad dei gloriam, is est arbor bonae radicis. Ita qui non innititur inanis huius mundi rebus, sed ueris animi bonis, atque in his constanter perseverat, is sapienter aedificat aedificium nunquam ruiturum. Proinde quisquis audit sermones meos, nec audit tantum, sed in intimos affectus suos demittit, ut factis exprimat quod didicit: hunc similem aio utro prouido prouidendo: qui quo solidum ac firmum aedificium struat, ante omnia dispicit sibi solidum & immobile fundamentum, cui credat substructionem aduersus omnes iniurias tempestatum duraturam. Nam tranquillo quidem caelo, quod uis aedificium facile consistit: ceterum hyems arguit soliditatem structurae. Iam pluuiae uis ingruens, illam pulsant: iam aucta imbribus flumina, magno impetu illam quatunt: iam uentorum impetus illam oppugnat, & tamen

tamen tot modis pulsata, consistit immobilis. Quare ita? Quia solido nititur fundamento. Prouiderat haec exoritura aedificator: & ideo imposuit illam solido saxo, cuius praesidio nihil illos insultus metueret. Rursus quisquis audit sermones meos, & audit tantum, nec eos transfundit in affectus suos, nec hos exprimit factis, similis est aedificatori parum prouido: qui non prouidens tempestates uenturas, aedificium suum collocat super harenam, uidelicet fluidum minimeque fidele fundamentum. Post irruit pluuie uis, irruit torrentium impetus, irruit uentorum procella, domusque a fundamentis conuulsa soluitur, magnoque fragore concidit. Quare ita? quia splendida quidem in speciem erat structura, uerum nitrebatur inuiti fundamento. Prima sit igitur cura fundamenti. Ieiunia, elemosynae, praecae, sordidus uestitus, denique miracula, sunt quidem instar splendidi aedificij: ceterum si animus ista gerentis spectat inanem hominum laudem, si quaestum, si uoluptatem, corrumpent omnia, si quando ingruerit uehemens tentationum procella. Ceterum cuius affectus fixus est in doctrina promissisque Euangelicis, a solo deo praemium expectans recte factorum, is aduersus omnes malorum iniurias, aduersus impiorum atrocissimas persecutio/nes, aduersus haereticorum insidias & insultus, denique aduersus omnes machinas satanae, aduersus mortem ipsam stabit inconcussus, & infractus usque ad diem illum, quum persecutorum uictrix malorum, suam feret coronam. Hos sermones quum finisset Iesus, admirabantur turbae nouum hoc doctrinae genus. Nihil enim huiusmodi audierat ex scribis aut pharisaeis, qui si quid addere solent legi Moisaicae, quo se redderent admirabiles populo, dilutas quasdam constitutiunculas solent adferre, de lauandis ante cibum manibus, de lauando corpore, si quis a foro domum redisset, de lauandis poculis, de decimis perfoluendis ex prouentu menthae & ruta. Nihil huiusmodi docebat Iesus, sed quum miraculis testatus esset, quid posset factis, talem item sese declarabat in doctrina, cum autoritate uetans quod lex indulserat, & exigens quod lex non exegerat. Lex indulserat repudium, quocumque de causa testis intercederet in re repudij, nisi intercesserit adulterium. Iesus exigebat, ut nec irascerentur fratri, ut facile declararet se non esse legis interpretem tantum, sed dominum: non ministrum, sed auctorem. Postremo uigor quidam doctrinae perfectae, ac genuina quaedam ueritatis uis afflabat docilem ac simplicem multitudinem: nihil expertam simile in suis scribis ac pharisaeis.

CAP. VIII

HAE C igitur sublimia loquutus in monte Iesus, non quibuslibet, sed praecipue discipulis suis, & his qui spiritu alacritate potuerant illos consequi: rursus demittit sese ad humilitatem promiscuae turbae, quae multos habebat segnes debiles, claudos & agrotos, qui corporalibus etiam beneficijs alliciendi erant ad studium rerum caelestium. Atque in his sanandis hoc ipsum agebatur per imaginem, quod per doctrinam agebat sanandis animi morbis. Vtraque res alteri conciliabatur amor. Ac facile pondus apud nos habet illius oratio, quem conspicimus in factis tam esse potentem. Ergo quum Iesus relicto monte uenisset in planiciem, hinc atque hinc uariae hominum cateruae ad illum confluebant: quo miracula per eum aedenda, plures haberent testes. Numerofo igitur theatro congregato, ecce prodit quidam miraculi praebitorus occasione, simulque typo quodam docturus eos, qui lepra laborarent animorum: unde & qua fide deberent remedium petere. Prodit enim quidam lepra corpus habens infectum. Is morbus apud Iudeos cum primis habebatur abominabilis, & maior esse creditur, quam ut arte medicorum tolli possit. Huius morbi iudicium ueluti sacri, sacerdotibus erat delegatum: ac miris uariisque observationibus explorabant, num uera lepra corpus alicuius teneretur. Damnat is nehas erat admisceri coetibus hominum: nec fas erat inquinatum hoc morbo corpus contingere. Hic igitur damnatus a sacerdotibus, certaque lepra impurus, ausus est uenire ad purificatorem omnium Iesum. Pudorem adimebat salutaris amor, fiduciam addebat Iesu iam in omnes spectata benignitas. Spem faciebant tot aliorum exempla, qui sani domum redierant. Itaque quum prouolutus ad genua Iesum adorasset: Domine, inquit, si uis, potes me mundare. Quid hic facturus erat superbus pharisaeus, aut sacerdos Moisaicus? Abominatus fuisset hominem impurum, ac ne colloquio quidem dignatus fuisset. At Iesus boni pastoris imaginem exhibens, delectatus hominis fide, cum tanta modestia coniuncta, qui non ausus sit petere ut mundaretur

Et ecce leprosus ueniens.

tur, nisi uellet ipse, qui nouit quid expediat: sed tamen non dubitabat posse, si uellet: non auerſatus est impurū, sed porrecta manu tetigit eum, hac fanē in parte neglecta lege, quod ad literam attinet. Et adiecit sermonem, quo simul & uoluntatis bonitatem, & potentie sue magnitudinē declararet. Quando quidē, inquit, credis me posse, si uelim, uolo, mundus esto. Simulq; cum dicto mutata cute reliquit eum morbus, teste populo. Sub hac Iesus, quo maior esset fides miraculo, simulq; eriperetur anſa sacerdotibus calumniandi, quod sibi uindicaret autoritatē iudicandi de lepra: & ad se trahere cuperet lucrū, quod ex mun- datis à lepra soleat ad ipsos redire, dicit illi: Vide interim ne cui te prædices esse purū à le- pra. Neq; enim tuū est iudicare de teipſo, nec ego mihi sumo quod est sacerdotum. Prius igitur adito sacerdotē, illiq; temet ostende, & si te pronunciauerit esse mundum, qui antea pronunciauerat esse leprosum, tum offeras munus, quod Moſes iussit offerri ab his qui- bus contigisset à lepra mundari: ne post & te calumnient, qui te turbæ admiscueris: & me, qui nō potuerim ueram præſtare ſanitatē. Munus enim ab illis acceptum uelut à puro re- darguet illos, si post cœperint odio mei calūniari quod factū est. Etenim si leproſus antea nō eras, quur te ſummouerunt à caſtris: Si nunc purus nō es, quur abs te ceperunt munus ſolenne uelut à purgator: Voluit autē Iesus teſtem esse populum, quantū leproſo profuiſ- ſet ſua fides, quamq; nullo negotio uerbo morbum omnē abſtuliffet, ut eadē fide audirēt doctrinam ipſius, qua ſanaretur à morbis animorū. Ergo poſtquā Iudæos factio docuiſſet, ſynceritate fidei facillimā esse uiam ad ſalutem: ita mox in Centurione docet ne gentibus quidē esse præcluſam, ſi modo fides adſit Euangelio digna. Quū enim ingreſſus eſſet Ca- pernaum: id oppidū eſt haud procul à ſtagno Genezareth, in conſinio Zabulon & Ne- ptalim: adijt illum centurio quidam, quod hominum genus duobus nominibus execra- bantur Iudæi: primum quod ferē ſint incircumciſi, & à lege Moſaica alieni: deinde quod uitæ genus infame ſit uulgo. At nec hunc auerſatus eſt optimus Ieſus, qui uenerat ſanādis omnibus. Rogat hunc Centurio, dicens: Domine, eſt mihi ſamulus domi, quē unico cha- rum habeo, ueluti fidum & utilem miniſterij: ſis iam totus in uide deo offi- cio. Paraly- ſi: & non ſolum mihi non poteſt eſſe uſui, ſed etiā grauiter diſcruciatuſ ipſe morbo ſequiſſi- mo, iam morti proximus. Eſt autem & hoc morbi genus ut periculoſum ac moleſtum, ita nō temere cedens arti curæq; medicorum. Ieſus delectatus hominis fide, qui nō dubita- ret ipſum & abſenti uerbo mederi poſſe, quo magis redderet omnibus perſpicuā inſignē uiri fiduciam cum ſumma mētis humilitate coniunctam, reſpondit: Ipſe ueniam & ſana- bo eum. Ad hæc Centurio: Domine, Iudæus non ſum, Centurio ſum, duplici nomine Iu- dæis abominandus, & ob hæc indignus, cuius tu teſtū ſubeas, meoq; contubernio cōtami- neris. Nihil opus eſt corporis tui præſentia: tantum uerbo iube, & quæ tua poteſtas eſt, protinus ſanabitur ſamulus meus. Habes angelos, quibus huiuſmodi munera delegates: Ex meipſo conſecturam facio. Habeo præfectum cui ſubditus ſum: eius iuſſis obrēpero: nec eſt neceſſe ut ipſe per ſeſe obeat omnia. Satis eſt illi delegaſſe cū autoritate. Rurſus habeo milites meæ poteſtati ſubditos, per quos obeo, quæ meipſo parum ſunt digna. Tantū iu- beo, & illi iuſſis obrēperāt. Huic iubeo ut eat aliquid & abiteri ut ueniat, & uenit. Rur- ſus ſeruo meo, in quē mihi priuatum ius eſt, dico, fac hoc aut illud, & nihil contatus facit quod iuſſus eſt. Si mihi peccatori & abiecto homuncioni ſic obediunt mei, quanto magis tuis iuſſis obediunt tui: His auditis miratus eſt Ieſus, non quod ignoraret hominis fidem, ſed ut omnibus admirabilē redderet: & cōuerſus ad Iudæos qui ſequēbant, eiſq; uelut ex- probrans incredulitatē ſuam, dixit. Illud affirmo uobis, hæcenus nō inueni tantū fidei in populo meo Iſraelitico, quantū in hoc alienigena, qui nec prophetas nouit, nec noſtrā do- ctrinam accepit, nec miracula uidit. Vos uobis placetis, quod ſitis filij patriarcharū, quos deus amauit: quod ſitis populus deo peculiaris, cui ſalus hæc præcipue promiſſa uidetur. Verū illud affirmo uobis: futurum eſt ut multi ueniant undiq; ex remotiſſimis orbis parti- bus, quos uos ut alienigenas abominamini, per fidem irrupentes, & recumbent cū Ab- raham, Iſaac, & Iacob in regno cœlorum: hosq; ueſtri patres ob fidem Euangelicam, pro legitimis filijs agnoſcent, & adhibebunt ſuæ menſæ, confortes æternæ ſelicitatis. Cōtrā filij regni, qui iuxta carnis cognationem genus ducunt ex Abraham Iſaac et Iacob, ob incre- dulitatē non ſolū nō recipientur ad felix illud cōuiuium, ſed expellentur in tenebras exter- nas, qui lucē oblatam cernere prius noluerint. Ibi dabunt pœnas diſſidentie ſue flentes, ac ſtriden-

Accessit ad eum centurio

Domine non sum dignus

Non inueni tantā fidem in Iſrael

ſtridentes dentibus: ſero iam intelligentes, à quanta beatitudine per ſuam maliciam exci- derint: & dolorem acuet ſuor, quum uidebunt alienigenas ad ſelicitatem & honorem ipſis promiſſum admiſſos. Hæc ubi Iudæis dixit Ieſus, quo ſermoni fidem aſtrueret mira- culo, uerſus ad Centurionem ait: Vade, & ſicut credidiſti, fiat tibi: nimirum declarans ſa- nitatem non tribui, nec generis, nec alijs meritis, ſed ſoli fidei, quam in plerisque Iudæis deſiderabat. Dictum ſequuta res. Si quidem compertum eſt eodem tempore ſubito Cen- turionis ſamulum fuiſſe morbo liberatum, ne quis ſuſpicari poſſit, caſu aut medicorum ope factum. Nam ut nemo ſubito liberatur à lepra, iuxta naturæ curſum: ita nec para- lyſis quæſquam ſubito reſiſquit. Hiſque alijs quibuſdam prodigijs editis ſubdixit ſe pauliſper à turba Ieſus, & ingreſſus eſt domum Simoni Petro & Andreæ fratris cōmuni- nem. Comitati ſunt Iacobus & Ioannes. Ibi cognouit Petri ſocrum febris tam ualida tene- ri, ut lecto decumberet: rogatus ut eam ſanaret, nihil contatus, apprehenſa manu mulieris crexit eam & continuo tota febris abiit, uigor & alacritas redijt, ſic ut miniſtraret illis ci- bum capientibus. Adeo nullum ſui ueſtigium febris in ea reliquit, quum eos quoſo medi- corum ars reſtituit multo tempore languor ac faſtidium teneat à morbo. Quum uero iam appeteret nox, conſertiſſima turba ſeſe ad fores adglomerarat: expectans ut cibo ſumpto rediret ad beneficia. Prodeunt obrulerunt innumeros uarijs morborū generibus obno- xios, atq; etiā demoniacos. Ille ſpiritibus eiectis & morbis propulſatis ſanabat oēs: hic quoc; ſuo nomini reſpondens. Nulla erat tam foeda, tamq; horribilis morbi ſpecies, quæ auerſaretur Ieſus. Nulla tam uehemens aut inſanabilis, quæ non ſtatim ad iuſſum illius relinqueret hominem. Dicto ſanabat omnes, gratis ſanabat omnes, iam hoc agens in tol- lendis promiſſue morbis corporum, quod acturus erat in tollendis peccatis, quæ ſunt multo atrociores animorum morbi. Nimirum in hoc uenerat in mundum: & hoc erat quod Eſaias multis retro ſeculis, de illo futurum prædixerat: Noſtras infirmitates ipſe ultro in ſe tranſtulit, & morbos noſtros ipſe portauit. Quum uidiffet autem Ieſus, ne ſana- tis quidem ægrotis, nec ingruente nocte, iam enim occiderat ſol, abire turbam, ſed ma- gis ac magis undiq; condenſari: præcepit diſcipulis, ut appararent nauim tranſmiſſuro lacum, quo uel ſic à turbis liberaretur. Hoc audito, cæteri quidem abibant domum. Cæ- terum ſcriba quidam importunior ſequutus eſt Ieſum ad ripam euntem, cupiens in nu- merum diſcipulorum illius recipi: quem uiderat à turbis tantū fieri ob potentiam in mira- culis ædendis: non ut illius doctrinam uitamq; ſequeretur, ſed ut ex eius miraculis ſibi glo- riam & quaſtum compararet. Hic igitur aggreſſus Ieſum dixit: Magiſter ſequar te, quo- cunque ieris. Vox erat digna futuro diſcipulo, ſi uoci reſpondiſſet animus. Vtuo ſe ingeſ- ſit, & ad omnia ſemet obtulit, neque quicquam moræ prætexuit. At Ieſus nec importuni- tatem hominis repulit, nec animū inſyncerū exprouit: ſed tacite admonuit nec illum ſibi fore diſcipulum idoneum, nec ſe illi magiſtrum accommodum: quod quisquis huius mundi commoda ſpectaret, ſtulte ſe illi adiungeret, qui nec opes, nec gloriam, nec reg- num huius mundi uel haberet uel quæreret: ſed ſummam paupertatem, ſummam igno- miniam, ſummam afflictionem amplecteretur: adeo ut nec illa ſuppeterent quæ uolucris- bus & beſtijs non deeſſent. Vulpes, inquit, tamenſi domos non habent, tamen cauos ha- bent effoſſos, quibus abdant ſeſe. Volucres in aere uagantes, tamen nidulos habent uice domicilij, in quibus conqueſcant. At filius hominis adeo deſtitutus eſt omnibus huius mundi præſidijs, ut nihil uſquā habeat, ubi uel caput ſuum reclinet. Talis magiſter ſi cui placet, me ſi uolet ſequatur: ſed affectu ſequatur, non tantum ueſtigijs pedum. Sic ille ſibi conſcius abſtinuit. Rurſus hoc audito quidam ex eorum numero, qui iam eſſe cœperant in numero diſcipulorum, commotus imbecillitate humana, quum audiſſet extremam paupertatem Chriſti, quærens anſam aliquo prætextu elabendi à diſciplina Ieſu: Domi- ne, inquit, priuſquam totus te ſequar quocunq; ieris, ſine priuſ, ut domum reuerſus ſepe- liam patrem meum. Cauſa quidem in ſpeciem erat pia, ſed Ieſus docere uolēs omnia poſt- habenda negotio ſalutis æternæ, atq; hic omnem moram eſſe periculoſam: non paſſus eſt iuuenem bonæ mentis, ſed imbecillum ſub pietatis prætextu teſtamentarijs negotijs im- plicari: & dum hæreditati uiliſſimæ conſulit, excidere ab hæreditate cœleſti. Imo, inquit, nihil iam tibi cum patre mortuo, qui te dedicaſti uitæ cœleſti. Non deerunt qui ſepeliant patrem tuum. Sine tu mortui ſepeliant mortuos ſuos, & terræ mandent qui terrena dili- gunt

Et cum ueniſſet ſet Ieſus

Veſpere autē facto

Et accedens unus ſcriba

Domine per- mitte me pri- mum ire & ſe- pelire

Et descendente
eo in nauiculam

† nec erant
tutos esse

Et quum ue-
nisset Iesus
transfretum

Mitte nos in
gregem por-
corum

gunt; mortuum infodiunt terrae, qui uiui mortui sunt, atque etiam sepulti. Homines illi uiuunt, deo mortui sunt. Tu cura ut uiuas, et à mortuorum confortio se iungere, si uere uis uiuere. Quum igitur Iesus dimissa turba nauim ingressus esset, comitantibus ipsum discipulis, inter nauigandum repente coorta tempestate, sic commotus est lacus ut fluctus nauim operirent. Iesus interea dormiebat capite innixus cervicali, quodam anigmate depingens quantum imminet periculi rebus humanis, quoties ij dormiunt huius mundi com-modis delinuti, qui uices Christi susceperunt. Sed in his tempestatibus, unde petendum sit auxilium, docent discipuli. Siquidem ij metu exanimati, Christum uellicant, expergefaciunt: Domine, inquit, serua nos, perimus. ~~Siquidem~~ Proinde Iesus uolens eos aduersus omnes quamuis atrocium malorum insultus, intrepidus & inuictos reddere, tantam illorum formidinem increpans: Quid, inquit, sic timetis homines exigua fiducia? Vos tot conspectis miraculis, auditaq; doctrina mea, non oportebat ulla re terreri, quasi uos usquam destituat auxilium dei, si modo uos non defecerit fiducia, quam nondum in uobis tantam uideo, quantam oportet. Sic admonitis discipulis suis Iesus surrexit, & ut ostenderet sese elementorum omnium dominum increpuit uentos ac mare, continuoq; tempestas illa conuulsa, & sequuta est mira tranquillitas, quo magis esset perspicuum hanc non gerere uiribus humanis, sed uirtute diuina. Nihil enim surdus aut impotentius mari commoto, & tamen ad domini iussu repente uersum est in summam tranquillitatem. Porro discipuli, ceteriq; qui erant in nauim, tam prodigiosam uehementer admirati, dixerunt: Quis est tantus? Nam omnino praefert quiddam homine maius: quando quidem non solum morbi ac daemones, uerum etiam uenti ac mare iussis eius obtemperant. Hac autem imagine nos docuit optimus dominus Iesus, ut quoties in nos saeuerint tentationum aut persecutionum procellae, non aliunde petamus auxilium, quam ab ipso. Tumultus omnino uertetur in tranquillitatem, si modo ille in nobis uigilauerit. Quum igitur transfretum lacus uenisset in regionem Gerasenorum, ecce maioris prodigij materia obijcitur. Occurrunt duo pessimi daemones multum iam temporis obnoxij, qui aut uagabantur per loca deserti, aut sese continebant illic in sepulchris mortuorum, quae solent extrui iuxta uiam publicam. Horum erat tanta saeuitia, ut nullis cathenis cohiberi possent, sed disruptis omnibus uinculis, insilerent in uiatores, sic ut nemini tutum esset illic iter facere. Nullus illos audebat ad Iesum adducere, quemadmodum de nonnullis factum recensui, sed hos inuitos attraxit tacita uirtute Iesu. Cruciabantur impij spiritus, nec ferebant uim diuinam, adeo ut sibi male conscij, sentirent nouum quendam & occultum cruciatum: etiam priusquam illis loqueretur Iesus, metuerent ne iam instaret ille dies, quo relegerentur in profunda tartari, supplicij aeternis afficiendi, neque posthac sinerentur hominibus esse molesti. Cruciatu igitur ac metu, ab inuitis extorsit uocem testem diuinam uirtutis in Christo. Vociferabantur itaque per ora miserorum. Quid inquit tibi nobiscum est rei, Iesu fili dei? Num ideo huc uenisti, ut ante tempus nos torqueas? Scimus quae nos maneat pro meritis calamitas, sed sine nos saltem temporis moram sacrificare. Nimirum mature nobis ueniet ille dies. Dilationem petimus, non absolutionem. Haud procul ab eo loco quo haec gerebantur pascebat ingens grex porcorum. Daemones igitur sentientes sese uehementer urgeri uirtute diuina, ne sine noxa abirent, tanta erat malicia, deprecabantur Iesum dicentes: Si prorsus non pateris nos in hoc manere domicilio, saltem permitte, ut hinc demigremus in porcos, animal immundum & abominandum. Hoc simul atq; peti misisset illis Iesus, cui satis erat humanae salutis consulere, daemones multitudine continuo demigrauit in gregem porcorum. Et ecce protinus totus ille grex correptus furore à monte per praecipitium ferebatur in lacum, atq; illic interiit in aquis. Hoc passus est Iesus, simul ut ostenderet insignem daemones maliciam, & occasionem praebere dilatandi rumorem miraculi. Siquidem pastores uiso hoc horrendo spectaculo territi fugerunt, et ingressi ciuitatem Gadaram renunciauerunt ciuibus, quicquid uiderant, quid accidisset daemones, quibus contigerat sanitas, iam fama cognitis, & quid accidisset gregi porcorum. Ad hunc rumorem tota ciuitas Gadarenorum animo costernata, exiit in occursum Iesu metuens ne ad se ueniret. Viderunt porcos extinctos, uiderunt duos homines ex nudis iam uestitos, ex phreneticis sanos, ex rabidis quietos, adeo ut sederent ad pedes Iesu, agnoscentes auctorem suae salutis; sed quoniam erant crassi malicij, magis metuebant uirtutem Iesu quam ama-

bant bonitatem, ac plura faciebant iacturam porcorum, quam salutem hominum: adire Iesum, & rogare eum, ut excederet à finibus ipsorum: qui si pernouissent eum, obnixè rogassent, ut uenire dignaretur in fines ipsorum, hoc facturus in animis illorum, quod in duobus fecerat daemones. Qualis enim esset illorum uita porci declarant, quos daemones hominum uicarijs sibi postularunt. Nihil igitur illos docuit Iesus, terruisse cõtentus. Nos tamen hac imagine docuit, nullam esse pestem animorum tam saeuam, ut sit desperanda salus, si cõtingat ad Iesum accedere. Sunt enim quaedam cupiditates, adeo effrenes, impotentes, & indomita, ut eum quem occuparint, ad ueneficium, ad homicidium, ad parricidium, aliaq; facinora non nominanda adigant, nonnunquam & huc impellant ueniam, ut ipse sibi manus adferat. His nulla mortalis ratio mederi potest, solus Iesus sanitate dare potest, si dignabitur ad illos accedere. Nec desperandum: dignabitur, si modo illi uicissim occurrerint.

CAP. IX

Iesus igitur nolens sanctum dare canibus, neq; margaritas obijcere porcis, conscensa nauim rursus traiecit lacum, ac reuersus est in ciuitatem suam nimirum Capernaum, siquidem hic habebat domiciliu id temporis. Quum igitur esset ingressus domum confluerebant ad illum multi, inter quos erant & legis doctores à Galilaea, Iudaea, & Hierosolyma, docebatq; eos sedens, assidentibus scribis ac doctoribus. Cum autem tanta uis hominum conflueret, ut iam domus esset angusta, ac ne uestibulum quidem capax esset immensae multitudinis, quidam adducebant quendam tam uehementi paralyti detentum, ut à quatuor baiulis unam cum lecto decubens deportaretur, cadauer hominis uerius quam homo. Proinde quum scirent in uis esse Iesum, nec praeturba daretur aditus, conscenderunt tectum, ac submotis tegulis, per hiatus funibus demiserunt grabatum unam cum paralytico, ante pedes Iesu. Iesus non offensus hac importunitate baiulorum, sed potius approbans ardorem fidei, quam oportuit non minorem esse fidem agroti, qui sic demitti se uel iusserit, uel passus sit conuersus ad decubentem, ut circumstantibus fidem etiam atque etiam commendaret: Bono, inquit, animo esto filii, remittuntur tibi peccata tua, prius eam partem morbo liberans, unde corporis morbus erat profectus. Et tamen inaudita mansuetudine filium appellat, hominem utraq; sui portione calamitosum, tacite pharisaeis & scribis, supercilium & arrogantiam exprobrans. Turbis autem silentibus & admirantibus, scribae nonnulli, qui meminerant in sacris scripturis sic loqui deum: Ego sum qui deleo peccata hominum, cum in tanta frequentia fauentium, non auderent palam obmurmurare, taciti loquebantur apud sese: Hic blasphemus est in deum, qui quum homo sit, dei potestatem sibi uindicat. Iesus autem qui remittendis peccatis diuinam potentiam suam subindicat scribis, etiam peculiari signo declarat eandem: demonstrans sese non latere quid quisque cogitet. Ergo respondens ad ea quae illi tacita secum cogitatione loquebantur ait: Quum inuidentes benefactis male cogitatis in cordibus uestris? An quia morbus animi non cernitur oculis corporeis, uti nec salus, suspicamini me falso mihi sumere, & alijs polliceri, quod praestare non queam? Sed utrum uobis uideatur facilius, dicere peccatis obnoxio, quod modo dixi: Remittuntur tibi peccata, an dicere paralytico, quem totum uidetis obstrictum morbo, surge & ambula. Ut igitur ex ijs quae uidetis, credatis & illa uera quae non uidetis, & filio hominis utrumque aequè esse procliuè, & morbum dicto tollere, & peccata condonare, dabo signum omnium sensibus conspicuum. Quod si uideritis haec uerba, quae nunc dicturus sum, non esse inania, sed habere uim praesentem, nolite dubitare filio hominis esse potestatem remittendi peccata in terris, idq; non sacrificijs aut holocaustis, sed simplici uerbo. Simulq; conuersus ad paralyticum, dixit: Surge tolle grabatum tuum, atque abi in domum tuam, ut ij qui te nouerunt agrotum ac salutem desperabant, uideant te sic esse subito factum ualidum, ut non solum pedibus tuis ingredi possis, qui paulo ante à quatuor baiulis portabaris, uerum etiam mutatis rerum uicibus lectulum tuum gestare, quum te gestarit haecenus. Nec mora res ilico uocem est consequuta. Surgit paralyticus, & sublato in humeros lectulo abi in domum suam, longe alia pompa, quam paulo ante fuerat exportatus. Hoc tam euidentis miraculum cum uidissent turbae, planeq; intelligerent rem non esse potestatis humanae, sed diuinæ, glorificauerunt deum, qui talem potestatem dedisset hominibus in terris, affirmantes se nihil unquam tale uidisse gestum ab

Offerebant ei
paralyticum

Quid est
facilius

his, qui inter Iudæos pro summis uiris habebantur, Scribis autem sicerat impositum silentium, ut magis etiam exacerbarent inuidiam, nimirum magis quarentibus suam gloriam, quam gloriam dei, qua per Iesum indes illucescente, se uidebant obscurari. Quæ admodum enim sol obscurat lucernam, ita diuina gloria obscurat, & euanesce cogit inanem hominum gloriam. Sed horum liuor non in aliud profecit, nisi quod Christi gloriam oblitendo reddidit illustriorem. Nouit enim deus etiam malitia mortalium, ad suam abuti gloriam. Iesus igitur ut cederet inuidiam scribarum, digressus illinc, repetijt lacum, ubi turbam undequaque confluentem docebat. Porro quum præteriret teloneum, conspexit illic publicanum quendam sedentem Matthæum nomine, qui idem dictus est Leui, filium Alphaei. Est autem hoc hominum genus, quoniam artem exercent fordidi quaestus, & uolentæ rapacitatis, multis modis infame, præsertim apud Iudæos. At Iesus, qui prius Simonem & Andream, Ioannem & Iacobum, ab humili quidem, sed tamen licito quaestu uocarat ad se, ut palam faceret, se nullum omnino genus hominum fastidire, modo se conuertat ad meliora, Matthæum ad se uocat, ac se qui iussit. Ille nihil contatus, sed relictis rationibus imperfectis, relicto quaestu, sequi cœpit Iesum, subito ex publicano factus discipulus. Habebat enim Iesu uox energiam quandam admirabilem: relucebat & in uultu uis quædam occulta, qua quos uolebat, non aliter ad se trahebat, quam magnes ferrum. Deinde rogauit Matthæus Iesum, ut in adibus suis conuiuium agere dignaretur. Nec hoc grauatus est Iesus, ut suos doceret, nec impiorum confortium esse uitandum, si spes sit illos nostra consuetudine fore castigatores. Porro Matthæus ex his que tum illi suppetebant, assatim exhibebat magnificum & amplum conuiuium, ad quod adhibebat multos sui ordinis homines, publicanos & peccatores, quos ex iplo sermone suo pertraxerat in admirationem & amorem Iesu. Cum his igitur ut uideret discumbentem Iesum unam cum discipulis suis, pharisæi captantes undique calumniandi materiam, ipsum quidem non audent interpellare, ne quod nolent audirent, discipulos ab eo conantur auertere. Quare, inquit, magister uester, cui uos hæretis ut eximie sancto, conuiuium agit cum publicanis & peccatoribus, quos nos ut abominandos uitamus? Pares autem cum paribus facile congregantur: & tales ferè reddimur, quales sunt illi, quibus cum uiuimus. Hunc sermonem cum excepisset Iesus, pro discipulis adhuc infirmis patronum agit: docens Euangelij præcones non inquinari conuictu peccatorum, quibus cum non alio animo agunt aliquando consuetudinem, nisi ut illos alleciant ad bonam frugem. At qui publicanos, qui uulgo peccatores habentur, pharisæi uitant, non ne malis illorum inquinentur, sed ut ipsi cum sint publicanis deteriores, apud homines habeantur sancti. Ceterum qui sanctimoniam habent Euangelicam, non ideo consuetudinem expetunt peccatorum, ut ab illis auferant emolumentum, sed ut illos locupletent pietate: nec alio studio subeunt illorum tectis, quam boni medici subeunt ædes agrotorum. Nusquam enim decet fidum medicum uersari crebrius, quam apud eos, quibus opus est medicorum ope. Itaque uersus ad pharisæos, qui sibi iusti uidebantur, cum essent peioribus uicij infecti. Ideo, inquit, uersor cum publicanis & peccatoribus, quia medicus sum animarum, & salutem hominum sitio. Quorum autem attinet uersari cum iustis, quales uos uobis uidemini, cum illis medico non sit opus? Iis opus est medico, qui male ualent, & his utilis est medicus, qui morbum suum agnoscunt, seque præbent sanabiles. Hos igitur fastidire non est sanctimoniam, sed supercilium, & his succurrere sacrificium est deo longe gratius, quam ullum sacrificij genus, quod offertur in templo. Hoc uos latere non debuit, qui tenetis scripturas, in quibus ita loquitur deus: Misericordiam uolo potius quam uictimam. Idem apud Esaiam auersatur hostias uestras, officium misericordiam nusquam auersatur. Hoc si nondum animaduertistis, ite & discite quid hic sermo dei sibi uelit, ac deinde si uidetur, calumniamini factum meum, quod non pugnat cum lege uestra, sed respondet uoluntati diuinæ. Cur autem fugiam consuetudinem peccatorum, qui in hoc uenerim, ut tales inuitem ad penitentiam uitæ prioris? Multi sibi iusti uidentur, ab his si me subduco, non debent indignari, non enim egent ope nostra: & superuacaneum, imò cõrumelia sit eos uocare ad penitentiam, qui nihil habent penitendum. Hoc sermone Iesus perstrinxit, & quodammodo derisit, arrogans supercilium pharisæorum, qui sibi iusti uidentur, quum non essent. Post hæc discipuli quidam Ioannis, qui quodam humano affectu subinuidebant Iesu, de magistro suo Ioanne ueluti de præstantiore gloriantes, iuncti pharisæis adeunt Iesum, nec uerentur illum in os calumniari, quod nimis indulgenter haberet suos discipulos, minusque se uere institueret quam Ioannes suos, quum arctiorem quandam disciplinam uideretur polliceri. Duabus autem rebus pharisæi potissimum captabant apud populum opinionem sanctimoniam, ieiunij, ac precationibus. Rogant itaque Iesum, quare nos discipuli Ioannis & pharisæi, frequenter ieiunamus, ac precamur ex institutione maiorum, qui docuerunt preces ieiunio commendari, discipuli tui non ieiunant æquere? Ad hanc manifestam calumniam, quoniam ipsum petebat non discipulos, Iesus humanissime respondit, sic ut nec Ioannis taxaret institutionem, nec aliorum ieiunia simpliciter damnaret, sed tantum ostenderet indulgentiam, qua in suos uteretur, non esse negligentiam, sed artificij, quo paulatim illos adduceret ad maiora: ueluti quum prudens litterator, & peritioribus, sed blandimentis allecitat ad difficiliora: ac responsionis occasionem mutatur, ab ipsius Ioannis testimonio de Iesu testificans apud eos qui suspicabantur ipsum esse Christum: Qui habet, inquit, sponsam sponsus est, amicus autem eius astat, ac uehementer gaudet, quod audeat uocem sponsi: Iesum indicans esse sponsum, quem psalmi uaticinium promiserat tamquam sponsum processurum de thalamo suo: se nihil aliud quam sponsi amicum. Hunc igitur Ioannis sermonem Iesus illis reuocans in memoriam, ait: Num filij qui in recentis sponsi thalamo uersantur, ubi læta esse decet omnia, possunt Iudaico tristitico ieiunio torqueri, præsertim quum sponsum habeant presentem? Nolite interim eis inuidere hanc læticiam, non diu duraturam. Sinite illos hac indulgentia leniter ac suauiter duci ad perfectiora. Habent nunc sponsum, & in hoc sunt toti, non uacat illis ieiunare: & teneriores sunt, quam ut ferre possint. Grandescunt interim, & ueniet tempus quum ab illis auferetur sponsus, tunc firmiores non solum ieiunabunt ultro, sed asperioribus etiam ferendis erunt pares. Iudæi summam religionis collocant in crebris ieiunij ac precationibus prolatis. Hæc ut damnanda non sunt si non ad inanem gloriam, sed ad pietatem adhibeantur: ita fortiora quædam ac magis ardua spectat Euangelica doctrina, ad quæ meos paulatim formo fingoque. Proinde non conuenit mihi instituendi ratio cum Ioanne. Nouum est quod doceo, & noua doctrina, noua conuenit institutio. Non oportet præceptor esse præproperum: suo tempore res indicabit, utrius discipuli fortius fuerint instituti. Non oportet uetera miserari nouis. Nullus enim assuit ueteri testamento particulam panni noui rudis. Si quidem hac uia non solum non sarcitur uestimenti ueteris plaga, uerum etiam non cohæret nouo panno cum ueteri, sit maior ac deformior hiatus. Neque qui sapiunt, uinum nouum credunt utrius uetustis. Alioqui duplex sequitur incommodum, dum & uinum effunditur, & utres dirupti pereunt. Quia potius uinum nouum infundunt nouis utribus, qui ferant uinum uini, nec distillat effere uetere musto. Itaque sit ut & utres sint incolumes & uinum. Ego meos totos nouos esse uolo, eoque mihi sic paulatim fingo, ut olim fortes ac firmi queant euangelicæ doctrinæ uim perferre. Ioannes uetustis utribus non est ausus aliud, quam uetus uinum committere, ieiunium & huiusmodi, quæ multum absunt ab his, quæ præstanda sunt uiris euangelicis. Ego meæ doctrinæ mustum non credo, nisi nouis uasculis. Hæc loquente Iesu, adijt eum quidam synagoge præfectus, nomine Iairus, & accidens supplex ad genua Iesu adorabat eum, ac maiorem in modum deprecans & obtestans, ait: Filia mea unica, annos nata duodecim, iam agebat animam, quum domo discederem, ac uereor ne iam mortua sit: ueni obsecro & impone illi manum, ut conualescat ac uiuat. Iesus ut erat expositus ad beneficiendum omnibus, qui cum simplici fiducia postulabant aliquid, siue pauperes essent, siue diuites, siue Iudæi, siue exteri: ilico surgens sequutus est Iairum, properantem domum si forte filiam adhuc spirantem offenderet. Iesum discipuli sequebantur, ac turba densissima. Ecce autem inter eundem alterius occasio miraculi. Admisserat se confertam hominum multitudinem mulier quædam, duodecim iam annos obnoxia profluuio sanguinis, quæ facultates suas omnes insumperat in medicos, neque quenquam inuenit, qui malo posset mereri. Itaque bis erat misera, posteaque malæ ualitudinis accesserat inopia. Hæc quum summam fiduciam animo concepisset de Iesu, ob morbi felicitatem non audebat tot testibus appellare Iesum. Itaque ueluti suffuratura beneficium, clanculum accessit à tergo ac tetigit himbriam uestimenti eius. Sic enim sibi persuaserat, si uel extremam uestis illius oram attingerem, salutem adipiscerem. Ac mox detecta ueste, sistebatur profluuium, sensitque mulier restitutam corporis sanitatem. At Iesus nolens latere tam insigne fidei exemplum, simulque docens

Et cum transiret inde Iesus

Quare cum publicanis & pecc.

discipulos, minusque se uere institueret quam Ioannes suos, quum arctiorem quandam disciplinam uideretur polliceri. Duabus autem rebus pharisæi potissimum captabant apud populum opinionem sanctimoniam, ieiunij, ac precationibus. Rogant itaque Iesum, quare nos discipuli Ioannis & pharisæi, frequenter ieiunamus, ac precamur ex institutione maiorum, qui docuerunt preces ieiunio commendari, discipuli tui non ieiunant æquere? Ad hanc manifestam calumniam, quoniam ipsum petebat non discipulos, Iesus humanissime respondit, sic ut nec Ioannis taxaret institutionem, nec aliorum ieiunia simpliciter damnaret, sed tantum ostenderet indulgentiam, qua in suos uteretur, non esse negligentiam, sed artificij, quo paulatim illos adduceret ad maiora: ueluti quum prudens litterator, & peritioribus, sed blandimentis allecitat ad difficiliora: ac responsionis occasionem mutatur, ab ipsius Ioannis testimonio de Iesu testificans apud eos qui suspicabantur ipsum esse Christum: Qui habet, inquit, sponsam sponsus est, amicus autem eius astat, ac uehementer gaudet, quod audeat uocem sponsi: Iesum indicans esse sponsum, quem psalmi uaticinium promiserat tamquam sponsum processurum de thalamo suo: se nihil aliud quam sponsi amicum. Hunc igitur Ioannis sermonem Iesus illis reuocans in memoriam, ait: Num filij qui in recentis sponsi thalamo uersantur, ubi læta esse decet omnia, possunt Iudaico tristitico ieiunio torqueri, præsertim quum sponsum habeant presentem? Nolite interim eis inuidere hanc læticiam, non diu duraturam. Sinite illos hac indulgentia leniter ac suauiter duci ad perfectiora. Habent nunc sponsum, & in hoc sunt toti, non uacat illis ieiunare: & teneriores sunt, quam ut ferre possint. Grandescunt interim, & ueniet tempus quum ab illis auferetur sponsus, tunc firmiores non solum ieiunabunt ultro, sed asperioribus etiam ferendis erunt pares. Iudæi summam religionis collocant in crebris ieiunij ac precationibus prolatis. Hæc ut damnanda non sunt si non ad inanem gloriam, sed ad pietatem adhibeantur: ita fortiora quædam ac magis ardua spectat Euangelica doctrina, ad quæ meos paulatim formo fingoque. Proinde non conuenit mihi instituendi ratio cum Ioanne. Nouum est quod doceo, & noua doctrina, noua conuenit institutio. Non oportet præceptor esse præproperum: suo tempore res indicabit, utrius discipuli fortius fuerint instituti. Non oportet uetera miserari nouis. Nullus enim assuit ueteri testamento particulam panni noui rudis. Si quidem hac uia non solum non sarcitur uestimenti ueteris plaga, uerum etiam non cohæret nouo panno cum ueteri, sit maior ac deformior hiatus. Neque qui sapiunt, uinum nouum credunt utrius uetustis. Alioqui duplex sequitur incommodum, dum & uinum effunditur, & utres dirupti pereunt. Quia potius uinum nouum infundunt nouis utribus, qui ferant uinum uini, nec distillat effere uetere musto. Itaque sit ut & utres sint incolumes & uinum. Ego meos totos nouos esse uolo, eoque mihi sic paulatim fingo, ut olim fortes ac firmi queant euangelicæ doctrinæ uim perferre. Ioannes uetustis utribus non est ausus aliud, quam uetus uinum committere, ieiunium & huiusmodi, quæ multum absunt ab his, quæ præstanda sunt uiris euangelicis. Ego meæ doctrinæ mustum non credo, nisi nouis uasculis. Hæc loquente Iesu, adijt eum quidam synagoge præfectus, nomine Iairus, & accidens supplex ad genua Iesu adorabat eum, ac maiorem in modum deprecans & obtestans, ait: Filia mea unica, annos nata duodecim, iam agebat animam, quum domo discederem, ac uereor ne iam mortua sit: ueni obsecro & impone illi manum, ut conualescat ac uiuat. Iesus ut erat expositus ad beneficiendum omnibus, qui cum simplici fiducia postulabant aliquid, siue pauperes essent, siue diuites, siue Iudæi, siue exteri: ilico surgens sequutus est Iairum, properantem domum si forte filiam adhuc spirantem offenderet. Iesum discipuli sequebantur, ac turba densissima. Ecce autem inter eundem alterius occasio miraculi. Admisserat se confertam hominum multitudinem mulier quædam, duodecim iam annos obnoxia profluuio sanguinis, quæ facultates suas omnes insumperat in medicos, neque quenquam inuenit, qui malo posset mereri. Itaque bis erat misera, posteaque malæ ualitudinis accesserat inopia. Hæc quum summam fiduciam animo concepisset de Iesu, ob morbi felicitatem non audebat tot testibus appellare Iesum. Itaque ueluti suffuratura beneficium, clanculum accessit à tergo ac tetigit himbriam uestimenti eius. Sic enim sibi persuaserat, si uel extremam uestis illius oram attingerem, salutem adipiscerem. Ac mox detecta ueste, sistebatur profluuium, sensitque mulier restitutam corporis sanitatem. At Iesus nolens latere tam insigne fidei exemplum, simulque docens

Quare nos et pharisæi ieiun.

Nemo immitit cõmissuram

Hæc illo loquente

Ecce mulier. que sang.

cens non esse celendam dei gloriam, ut eliceret beneficij confessionem, conuersus ad turbam: Quis inquit, me tetigit? Negatibus cunctis, tamen aliquis inquit me tetigit. Nam sentio uim à me profectam. Hic Petrus reliquique discipuli, non intelligentes quid sibi uellet Iesus: Domine inquit, uides confertam turbam undique prementem te, & rogas quis te tetigerit, quum à tam multis tangaris? Porro quum Iesus quasi ignarus à quo còtactus esset, circumspiceret uelut oculis quarens quis fuisset ille furuius attactor, mulier sola sibi conscia, quum uideret se non latuisse Iesum, excusso pudore timens ac tremens procidit ad pedes Iesu, & confessa est rem, ut habebat, omnem, & quo morbo laborasset, & quot annos laborasset, & ut omnes facultates frustra profudisset in medicos, & ut sibi persuasisset, solo sibi bria contactu posse sanari, & ut mox à contactu sensisset perfectam corporis sanitatem. Hæc Christus teste turba prædicari uoluit, non ut pedefaceret mulierculam, aut sibi laudem apud homines uindicaret, sed ut hoc exemplo doceret omnes quantum ualeret firma fiducia, ac mulieris exemplo confirmaret fidem archisynagogi, quam intelligebat nonnihil uacillare, simulque Phariseis suam exprobraret incredulitatē. Itaque mulierem trepidam, ac metuētē, ne iratus Iesus suum beneficium repeteret, consolatus est, dicens: Bono animo esto filia. Tua fiducia tibi peperit sanitatem. Va de cum pace, tranquilloque ac securo animo. Volo ut hoc beneficium tibi sit perpetuum, licet suffurata sis à nobis. Dum hæc loqueretur Iesus, ueniunt quidam ab ædibus præfecti synagogæ, nunciantes ei iam mortuam esse filiam, nec esse causam quur pergat esse molestus Iesu. Si quidem illi nihil aliud credebant esse Iesum, quam medicum aliquem in signem, qui uicē quidem salutem dare posset arte sua, mortuæ uitam reddere non posset. Et idcirco superuacaneum esse iudicabant, ad exanimum iam accerere medicum quamlibet egregium. Iesus uidens ad hunc nuncium uehementer esse consternatum animo patrem puellæ: consolatus est illū, dicens: Ne trepida, tu modo fidem habe, puellam fore saluam, & erit salua. In te situm est, ut ualeat filia. Quumq; iam uentum esset ad domū præfecti synagogæ, non passus est Iesus ingredi turbam, neq; reliquos discipulos, præter Petrum, Iacobum, & Ioannem, cumq; his patrem ac matrem puellæ. Flebant autem omnes cognati & amici, atque ex gentis more percutiebant corpora sua lugentes illam & eulantes, qualia stultissime fieri solent in funeribus diuitum ac potentium. Iesus iussit illos à lucu desistere, puellam enim non esse mortuam, sed dormire. Illud nimirum sentiens, puellam alijs quidem esse mortuam, à quibus excitari non posset: sibi dormire tantum, cui facilius esset illam excitare à morte, quam alijs esset à somno. Hæc cum non intelligerent familiares & amici præfecti, deridebant Iesum, uidelicet certò scientes illam esse mortuam, quum ipsi morientem uidissent. Quum igitur expulisset turbam lugentē à funere, ipse assumpto patre ac matre puellæ, ingressus est conclaue ubi iacebat cadauer puellæ. Iesus autem apprehensa manu uirginis, puella, inquit, surge. Simulq; cum dicto surrexit puella, & ambulabat, quo certior esset fides miraculi. Non enim solum uitam reddidit subito, sed & uires & alacritatem. Cumq; puellæ parentes ingens stupor haberet, præcepit illis, ac uehementer obtestatus est, ne cui dicerent, quod factum esset. Simul ut ipse uitaret suspicionem affectatę glorię (Hoc enim potissimum agendum erat apud synagogæ primores, qui nihil non faciebant ad laudem humanam emerendam) simul ut illi maiore cum fide prædicarent quod gestum erat, si tacere iussi, tamen Phariseis suis, & synagogæ proceribus, rem gestam quam uiderant denarrarent. Nouerat enim humanum ingenium, & hoc in bonum aliorum uoluit abuti. Iussit autem digrediens, ut daretur cibus puellæ, uidelicet medicum agens, ac dissimulans apud alios miraculum, quāquam et hoc cessit ad prodigij confirmandam fidem. Ergo cum relictis ædibus archisynagogi Iesus repeteret domum suam, sequuti sunt illum duo cæci, qui rumorem miraculorum acceperant, atque ex eo conceperant spem adipiscendę sanitatis, præsertim cum audissent illius beneficentiam nulli non patere, quantumuis humili. Sed cum Iesum nec cernere possent, nec adire, tamen ingenti clamore quem sanitatis amor, et ardor fiducię exprimebat, procul appellant Iesum, ac precibus addentes blandimentum: Miserere, inquit, nostri fili Dauid. Iesus in uia nihil illis respondit, differens beneficium, ut esset euidentius miraculum: semper hoc agens, ut Iudæos ad credulitatem prouocaret, ac phariseis suam incredulitatem multis modis exprobraret rebus ipsis. Consisus est Centurio, confusa est

Et transiit
te in de Iesu

est mulier, consisi sunt qui portabant paralyticum: & illi diffidebant, atque etiam inuidebant. Porro cum uentum esset in ædes Iesu, admissi sunt cæci, qui pertinaci spe fuerant sequuti. Tunc Iesus alijs exemplum parans, prius ab eis stipulatus est fiduciam: Creditis, inquit, me posse præstare uobis quod petitis? At illi incontanter, credimus, inquit, domine. Tum Iesus manu contactis illorum oculis: Vti creditis, inquit, ita fiat uobis: non sibi uindicans redditi luminis officium, sed ipsorum fiducię imputans: uidelicet declarans incredulitatem præcipue nos indignos reddere beneficentiã diuinã, alioqui nulli non exposita promptaq;. Mox ut loquutus est Iesus, aperti sunt oculi cæcorum sic, ut clare uiderent. Hic Iesus nos admonere uolens per imaginem, tametsi gloria suapte sponte comitatur recte factum, tamen à nobis fugiendam esse potius quam affectandam: uehementer interminatus est cæcis, ne quisquam factum hoc rescisceret. At illi gestientes noua felicitate, tanto magis sparserunt famam Iesu per uniuersam illam regionem, apud omnes, quos habebant pristina cæcitatē testes. Cæcis egressis, oblatus est alius longe miserimus, qui obnoxius erat daemónio, quod illi linguę usum adimebat, ut homo nec mentis esset compos, ut salutem optaret, nec linguę, ut postularet. Hic igitur quoniam aliena fiducia habebat opus, oblatus est Iesu. Ille nihil contactus eiecit daemonium, & protinus loquutus est, qui mutus fuerat. Turbæ demirantes tantam celeritatem miraculorum, & que paratam in omni quamlibet immedicabiliū malorum genere, dicebant inter sese: Nullus unquam exortus est in gente Israelitica, qui tam multa prodigia, tam facile pararet. Contra Pharisei, iam in dies gliscente liuore cæci, quum quæ gerebantur in oculis omnium inficiari non possent, tamen ut animos multitudinis, illum suspicientis, ab eo alienarent, calumniantur illum eijcere daemonia, non uirtute diuina, sed ope Beelzebub, daemionum principis. Qua calumnia quid esse poterat dementius? quasi daemion exigat daemionem, aut quasi Beelzebub hostis humani generis, conferret mortuis uitam, aegrotis sanitatem, cæcis uisum, mutis linguam. Ab illis hæc mala proficiscuntur plerunque, quæ Iesus sua bonitate, misertus hominum tollebat, huiusmodi corporalibus beneficijs, quæ sensibus ipsis percipiēbantur, præparans eos ad capacitatem beneficiorum spiritualium. Sed huiusmodi maliciosi calumnijs adeo non est offensus clementissimus Iesus, ut tanto magis consulere omnium salutē, quod uideret Phariseos, quorum partes erant populū salutē consulere, adeo nihil opis adferre, ut aliorum bonis etiam inuiderent. Iesus itaque tanquam bonus pastor, obambulabat per omnes ciuitates ac uicos, animis simul & corporibus omnium mederi studens, in conuentibus illorum docens, & annuncians regnum cælorum, in quod non recipiuntur, nisi qui uacant omnibus animi morbis, & obiter sanans omne morbi genus, omnemq; speciem malæ ualitudinis. Porro quum Iesus uideret turbas undiquaque confluentes, et in dies frequentiores, iam auidas salutis ac doctrinæ melioris: simulq; consideraret sacerdotes phariseos & scribas, unde populus hæcenus pependerit, omnia potius agere, quam ut seruarent populum, totosq; seruire glorię suæ, non dei, seruire lucro suo, seruire uentri, uoluptatibusq; suis: in quibus si quid esset religionis, hoc ipsum esse fucatum ac simulatum, ut officeret etiam ad ueram religionem: populum rudem quidem esse, & crassum, sed tamen esse sanabilem, quando quidem in corpore sanandus simplici fiducia sequebatur, ac dabat gloriam deo, & doctrinam Euangelicam, tametsi nondum intelligeret, tamen non auersabatur. Contra phariseos & scribas, quum tenerent prophetas, & scripta legis, tamen ob cætos mundanis cupiditatibus, oblectari etiam Euangelicę doctrinæ: tacius est optimus pastor affectu misericordiæ, quod conspiceret illos similes ouibus palantibus, dissipatis, ac destitutis, quæ pastore carent, sed temere uagantur huc & illuc. Considerans igitur in phariseis lupos agentibus non pastores nullam esse spem gregis, iamq; populum miraculis utcunque præparatum ad accipiendam doctrinam Euangelicam, dixit discipulis suis, quos iam aliquam multos collegerat: Messem quidem multam uideo, cæterum operarios admodum paucos. Rumor Euangelij quaquā uersum sparsus est. Excitatus est ardor plurimorum, qui maturi uidentur audiendę Euangelicę philosophiæ. Sed ubi sunt, qui suscipiant prædicandę docendęq; negocium? Vbi qui pure syncereq; doceant, neque gloriam humanam, neq; quæstum affectantes, sed ea sinceritate tradentes, qua me uidetis tradere? Certe non oportet negligere tantam hominum multitudinem, iam flagrantem

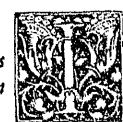
Egressis
autē illis

Videns autē
tem turbas

Massis quidē
multa est
tem

tem studio caelestis doctrine. Quid igitur superest, nisi ut rogetis dominum messis, ut operarios etiam cessantes ac detreciantes extrudat in messem suam. Urget enim occasio, nec est tuta contatio. Scio uobis esse gratius haerere mihi, sed tempus est, ut & uos aliquod uestri specimen praebeat, & quod a nobis accepistis, in aliorum salutem incipiatis expromere.

CAPVT DECIMVM

Et conuocatis
duodecim

T A Q U E conuocato monte, iussit adesse discipulos suos, qui ceu peculiare ipsorum affectabantur. Ex his instituit duodecim praecipuos, quibus ut eruditioribus ac firmiter docendi munus cum autoritate delegarat, ut ad exemplar, quod in praepatore conspexerant, alius alibi docerent populum. Ac ne doctrina piscatorum, idiotarum & humilium ilico contemneretur, dedit & illis potestatem aduersus omnes spiritus impuros, ut illos uerbo eijceret, ac morbi genus omne, & omne corporis uicium sanarent; ut quicquid Christus ipsis testibus gesserat nomine patris ac suo, id illi facerent nomine Iesu Christi, cuius gerebant uices. Sic enim ingressus erat Iesus, ut sanandis morbis grauibus & immedicabilibus, quo non aliud beneficium uidebatur hominibus diuini, alliceret rudes ad ea quae sunt animi. Ceterum ne quis pseudopostolos pro ueris apostolis amplectatur, duodecim apostolorum, quos ipse Christus instituit, nomina sunt haec. Primo loco Simon, Ioannis filius, qui idem dictus est Petrus, una cum fratre Andrea; nam hos omnium primos uocauit. Secundo Iacobus Zebedaei filius, cum Ioanne fratre ipsius. Tertio Philippus & Bartholomaeus, Quarto Thomas, cuius cognomen Didymus; & Matthaeus publicanus. Quinto Iacobus Alphaei filius, una cum Iuda Iacobi fratre, qui idem Lebbaeus, siue Thaddaeus dictus. Sexto Simon Cananaeus, qui & Zelotes, una cum Iuda Iscariote, qui postea prodidit dominum suum. Per huiusmodi legatos, Christus aggressus est orbem uniuersum innouare ad philosophiam Euangelicam, pauperes, rudes, humiles, pisces, peccatores, & obscuros: ne quid in hac laude sibi mundus uindicaret, si per eruditos, potentes, opulentos, nobiles, rem caelestem fuisset auspiciatus. Nunc operae praecipuum est audire, quid illis mandauerit, quod ue uaticum suos legatos instruxerit. Ac primum quidem praecipit eis praedicandi limites, ueratque ne Iudaeam egressi, conferant sese, uel ad gentes finitimas, uel in ciuitates Samaritanorum, quos abominabantur Iudaei; non quod Iesus ullum hominum genus abominandum duxerit, sed ne uideretur offensus iniurijs Pharisaeorum uindictae gratia suos ablegasse ad exteros, ne uel Iudaeis daret ansam causandi se spretos fuisse, sibi que gentes ac Samaritanos fuisse praelatos; simulque quoniam sciebat Iudaeos maxime rebellaturos Euangelio, noluit illis quicquam excusationis esse reliquum, sed omnibus esse perspicuum, eos suapte peruersitate submotos a regno dei, & gentes sua simplici credulitate fuisse receptas. Ab illis igitur, inquit, interim abstinete, peccatores, & obscuras gentis Israeliticae, ut respiciant ad salutem. Nec enim omnes Pharisaeicae sunt malicia. Sunt & inter hos oves, simpliciter & per ignorantiam errantes, quae doctrinae monitiones, facile respiciunt, ac uocem audient boni pastoris. Ceterum sic auspiciabimini praedicatorem, quemadmodum a me factum uidetis. Non enim statim expedit rudibus aperire secretiora mysteria. Prius preparandi sunt, ut sint perfectioris doctrinae capaces. Primum igitur nihil aliud praedicate, quam adesse regnum caelorum, ut respicientes a uita ueteri, se praeparant nouae. Primus enim iusticiae gradus est abstinere a peccatis; & primus ad sanitatem gradus est agnoscere morbum. Porro ne desit fides, & obscuris doctoribus, & noua docentibus, miraculis aedendis doctrinae fidem astruite, quemadmodum uidistis a me factum. Sanate aegrotos, excitare mortuos, mundate leprosos, eijcite daemones; haec quamquam sunt maxima, tamen uobis ex me suppetent, & apud omnes conciliabunt fauorem, & autoritatem. Primum enim alliciendi sunt imbecilles. Vos tantum caute, ne his uel ad inanem gloriam, uel ad quaeustum abutimini. Ut gratis accepistis a me, ita gratis date. Ne uel minima gloriae, quaestusue suspicione contaminetis Euangelicum munus. Ita demum uos uere magnos iudicabunt homines, si conspexerint tanta potestate praeditos, nec intumescere fastu, nec tangi cupiditate lucri, ea que fortiter contemnere, pro quibus uulgus hominum nihil non & facit & patitur. Uolo uos expeditos hanc obire legationem, nullis onustis sarcinis, nulla sollicitudine obstructos, quo toti uacetis delegatae functioni. Caestria docetis, nolite curare terrena. Vaticum

Duodecim au
tem aposto
lorum nomina

In istam gen
tium ne abie
ritis

Euntes autem
praedicate di
centes

ticum habetis dignum uestra praedicatione, quae nihil humile docet. Proinde iter ingressuri, ne zonas uestras oneretis auro argenteo ue. Immo ne peram quidem, ueluti penuarium quoddam, uobiscum circumferatis, neque tunicas binas, ne calciamenta quidem aut baculum. Satis armatus est hic, qui gladio sermonis Euangelici fuerit accinctus. Nec est quod solliciti cogitetis, unde nudis suppetent necessaria. Vos modo curate munus delegatum, ista uero suppetent uobis a patre caelesti. Illius agitis negocium. Non sinet operarios fraudari mercede sua. In diem & secundum naturam uiuentibus, facile suppetatur necessitas. Nec decerunt, qui sponte suppetent, tanta patrantibus, ac tanta docentibus. Ita fiet, ut nec uos huiusmodi curis torqueamini, quae & minuant autoritatem uestram, & suspicioni reddant obnoxios; nec ijs, quos docetis, ingrati sint erga eos, a quibus longe maiora accipiunt. Nec uos cuiquam eritis molesti exigendo, nec quisquam uobis imputabit suum beneficium, quod tanto melioribus rebus commutauit ueris quam dedit. Nec enim opus est, ut diuertatis in diuersoria meritoria; sed in quamcunque ciuitatem, aut uicium ingressi fueritis, primum inquirete, num quis sit illic probitate uitae commendatus, & audis regni caelestis, cui mundus hic tadio sit, qui prius querebat in his subinde suspirat promissum Messiam, qui simplicitate morum, qui beneficentia in pauperes, maioris etiam profectus spem de se praebet. In enim futurus est uobis idoneus hospes, & uos illi uicissim hospites gratissimi. Huiusmodi cum repertus erit, in eius aedes diuertite, non mutants hospitium, donec Euangelij negocium hortabitur in aliam demigrare ciuitatem. Neque enim opus erit neque decorum uobis subinde mutare hospitem, quasi uel leues sitis, uel appetentes mensa lautioris. Quaeuis domus, quiuis uictus, sufficere debet uiris Euangelicis. Sitis autem moribus commodis, ac facilibus, ut nec fastuosi, nec adulantes uideamini. Vbi domum eritis ingressi, priores salutate, dicentes: Pax huic domui, non erit inanis uestra precatio. Etenim si domus fuerit digna hac precatioe, statim & inconscianter eam recipiet: sin auersabitur, nihil uobis peribit de saluatione uestra. Quodenim aspernantur illi, redibit ad uos. Atque adeo nolim uos esse cuiquam supplices, aut adulantes ob res necessarias, ut si qua domus uos grauetur excipere, aut si qua ciuitas uos grauetur hospites, nec admittant uos ultra oblatam Euangelicam salutem, uel in uos relicta domo quam salutatis, relicuros & ciuitatem quam intrastis, progressos in plateas etiam puluerem excutere de pedibus uestris, passam testificantem uos adeo nihil terreni commodi uenari ab his, qui reijciunt Euangelium dei, ut ne puluerem quidem uicissimum qui pedibus haesit, uelitis uobis imputari. Hic mementote non esse dandum sanctum canibus, neque margaritas obijciendas porcis. Tantum illud ingerite ingratis, uelint non sint: instare regnum dei, magno bono eorum qui receperint, summo malo eorum qui fuerint aspernati. Viderint illi qui reijciunt sermonem euangelicum. Vae ciuitati illi, in qua nullus inuenietur, quem suae uitae poeniteat, qui uel sit fieri melior. Illud affirmo uobis, in die iudicij mitius agetur cum regione Sodomorum & Gomorrhae, quam cum illa ciuitate, licet Israelitica. Quo maior est clementia dei, tot miraculis, tot beneficijs prouocantis illos ad poenitentiam, hoc grauius punientur, si reiecerint. Sed istos deo puniendos relinquit, uos aduersus omnes iniurias seruate mansuetudinem, et ita uelitis omnibus prodesse bonis, ut nec a malis la cessiti, referatis iniuriam. Satis est uobis ijs rebus instructos esse, quibus possitis de omnibus benemereri. Aduersus hominum iniurias uolo uos profus inermes esse, nec alio uincere praedidio, quam toleratia. Poterat alio quod uos reddere formidabiles ac metuedos, sed non hoc expedit Euangelio. Nec enim uolentia uolentia, iniuria iniuria, superbia superbia extinguit, sed mansuetudo, lenitas, placabilitas. Scio Pharisaeos & homines huius mundi praefidijs feroces, multa dira moluturos in uos: sed aduersus haec omnia, non alius obijciendus est clypeus, quam patientia. Nec est quod metuat, mittimini uelut oves inermes, simplices, innoxii, in medium lupo, sed a me mittimini. Nolim uos quoque malis illorum irritatos, uerti in lupos, sed hoc modis omnibus agere, ut lupi uestra lenitate delinuti, uertantur in oves. Non est magnus uelut malus, sed illorum anis in bonum uertere, maximum est ac difficillimum. Proinde duo quaedam copuletis oportet, serpetis prudentiam, cum colube simplicitate. Colubina simplicitas praestabit, ut de omnibus benemereri cupietes, neminem laedatis, ne prouocati quidem. Serpetina prudentia, ne qua ansam illis praebatis calumnandi doctrinam. Hoc est caput uestrae legationis, ut Euangelium penetret in animos omnium. Nihil igitur a uobis committendum est

In quamcun
que ciuitatem

Ecce ego mit
to uos sicut
oues

est, quod probabili specie possit cuiusquam animum ab Evangelica doctrina reddere alieniorem. Excitabit uestra doctrina magnos in orbe tumultus, quo magis cauendum, ne quid uestra culpa natum uideri possit. Non poterit autem, si uos gratis comunicantes omnibus bona uestra, erga malos etiam seruetis mansuetudinem, ac benemerendi studium. Cum huiusmodi igitur hominibus, imò lupis uerius, cautius est agendum, & iam nunc animus aduersus omne malorum genus præparandus, nequid uos conturbent, quum inciderint. Futurum est enim olim, ut pertrahant uos, tanquam maleficos, in concilia sua, & in conciliabulis suis quasi scelerosos flagris uos cadent: quin etiam ut reipublicæ subuersores, producemini ad præsidēs ac reges, non ob uestra merita, sed mea tantum causa. Atque hæc omnia quum prohibere liceat fieri patiar, ut omnibus testatum sit ac perspicuum illos suo uite uicio perire, qui tot miraculis, qui tot beneficijs, qui tam obuia doctrina, qui uestra simplicitate lenitateque prouocati, tam odiose reiecerint salutem oblatam. Quum igitur ad tam multos pauci, ad tam potentes, infirmi & inermes, ad tam eruditos, idiotæ producemini, ne uelitis esse solliciti, quomodo causam uestram sitis acturi, iudiciorum, legum, forique rudes & imperiti. Nolim hic quoque uos ad ea confugere præsidia, quibus hominum uulgus in iudicijs solet uincere. Adhibent peritum & bene linguacem patronum, adulantur iudicibus, supplices se prouoluunt ad genua, fauores redimunt pecunia. Absint hæc à uobis. Tantum prodite uocati, iussi respondete, ne merito uos contumacia: sed respondete simpliciter ac fortiter, non oratione meditata, sed quæ fortitudinem præ se ferat, cum prudentia modestiaque coniunctam. Ut uicium uobis citra sollicitudinem uestra ubique suppetet, ita suppeditabitur & oratio. Hanc anxie meditari, non est eius, qui totus pendet ab auxilio diuino. Etiam nihil præmeditatis dabitur in tempore orationis, non ornata, sed prudens & efficax, dignaque Evangelio. Non est humanum negocium, quod geritis, sed diuinum cuius uos non autores estis, sed organa. Nec enim uos illic loquemini, sed spiritus patris uestri loquetur per ora uestra. Huius igitur præsidio fretos, non oportet ullis malorum procellis commoueri. Tantis enim tumultibus mundus insurget aduersus doctrinam meam, ut frater oblitus germanæ charitatis, fratrem adacturus sit in mortem: ut pater oblitus pietatis naturalis, filium accersat capitis: ut filius abiecta omni reuerentia, coordinatur aduersus patrem ac matrem, eosque morte afficiat, à quibus initium uitæ sumpserat. Quid multum? Omnibus inuisi reddemini, propter odium nominis mei. Non feret enim hic mundus, ambitione, superbia, auaritia, libidine, ceterisque terrenis cupiditatibus, undique corruptissimus, doctrinam cœlestem, nimirum aduersantem studijs ipsius. Et atrocius crimen erit esse Christianum, quam parricidam, aut ueneficum. Has turbas per homines impios excitabit diabolus aduersus Euangelium meum, sed nolite diffidere, uincet diuina sapientia & sathanæ technas, & maliciam humanam: uos modo fortibus & infractis animis pertendite negocium uobis delegatum. Nam qui inter hæc mala perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Neque enim oportet ullis terroribus fractos Euangelij negocium relinquere. Nihil est omnino periculi, nisi uos deficiat animus Euangelio dignus. Sed ut uobis non est prouocanda malorum saeuicia, nec accersenda persecutio, nec uiribus repugnandum: ita dum adhuc recens est Euangelij prædicatio, concedo uobis, ut fuga declinare periculum liceat, non solum ut uos sitis incolumes, uerum etiam ut hac occasione latius spargatur rumor Euangelicæ doctrinæ. Proinde si quando uos impetent in hac ciuitate, date locum insanæ, & fugite in altam: tantum abest, ut statim ad iniuriam persecutionis desistatis ab Euangelico negotio. Tantum hoc nunc agendum est, ut per omnem Palæstinam spargatur Euangelij fama. Ad hoc etiam profuerit persecutor, si non sinet uos eodem in loco sedere diutius. Erit olim tempus, quum non erit fuga declinanda persequutio. Nunc breue tempus est, & properandum est. In proximo est enim regnum dei. Illud confirmo uobis, priusquam perambulaueritis omnes ciuitates Iudææ: iam filius hominis se proferet, & aderit uobis periclitantibus. In hoc exemplum uobis ædetur, quanta toleranda sint Euangelij præconibus. Quæ quidem omnia, uel hoc nomine uobis debent tolerabilia uideri, quod me uidistis, nullum non probri & afflictionis genus esse perpessum. Non est discipulus potior suo magistro, nec seruus melior domino suo. Hoc abunde satis est discipulo, si magistro suo æquetur: hoc debet sufficere seruo, si contingant paria cum domino. Si me patrem familias, tam indignis contumelijs affecerunt, ut spurcissimo conuicio

Non est discipulus supra magistrum

Tradet autem frater fratrem

uitio Beelzebub appellarint, & filio dei nomen imposuerint impurissimi demonis: quid mirum si idem audebunt in seruos familiæ? Scio graue malum uideri infamiam, ac morte propemodum acerbius, sed laus est, non infamia, quæ ob Euangelium infertur ab impijs. Dicent uos esse magos, maleficos, seditiosos, sed hæc ignominia post uertetur in gloriam. Elucescet tandem orbi uestra synceritas, quam omnes laudibus uehent, execrantes eos, qui uos falsa cœdarant infamia. Diu pressa laus, maiori cum luce solet erumpere. Nihil est tectum, quod tempus non retegat, & nihil occultum, quod non aliquando sciatur. Vos tantum hoc agite, ut laude digna geratis, non ut laudem affectetis. Non est igitur quum infamiam metu detereamini, quo minus libere prædicetis Euangelij regni. Nihil habet periculum aut celandum. Imò etiā si quid à me auditis in tenebris, uos prædicare clara in luce: & si quid uobis dixerim in aurem, uos prædicare de tectis: uestra doctrina fucos nescit. Vult in lucem omnium proferri, neque cuiusquam ueretur conscientiam. Sed erunt fortasse, qui contemnant infamiam, ceteraque mala, mortem uero quis posset contemnere? Istos uero iure timeatis, si totum hominem possent occidere: uos autem, qui nostis corpus uilissimū esse partem hominis, animam, quæ potior est hominis portio, nequaquam ab istis lædi posse, quantum uis sauiant, non est quod illos metuat. Magis læderent, si non occiderent sibi obsequentes, quam si occidant contempti. Ostendam uobis qui magis sit metuendus: eum metuite, qui ut totum hominem condidit, ita potest totum hominem eterno damnatum exitio tradere gehennæ. Quamquam corpus quod ad tempus extinguit tyrannus, non omnino perit, reddetur enim in resurrectione longe melius, sed idē. Hæc uero igitur corpus duntaxat periclitatur, si constanter obtemperantes iussis meis contingat occidi. Ceterum si iussis illorum obtemperantes deseratis Euangelij negocium, iam non corpus solum perit, quod etiā si nullus occidat, tamen cōmuni naturæ lege moriatur oportet, uerum etiam anima tradetur æternis incendijs. Quid autem refert, utrum persequutor auferat uitam, an morbus alius uel casus? Certe gloriosius est, ob Euangelium morte oppetere. Quæ quamquam est uiolenta, non tamen ueniet ante diem, quando cuncti ueniet, non ueniet absque prouidentia diuina. Vnde sit, ut si conemini uitare, non possitis. Non patietur deus uos occidi, nisi quum maxime uobis expediet mori. Quare hanc quoque formidinem omnem ex animis propellite. Deus hoc quoque curabit, cui non esset difficile immortalitatem largiri, nisi maius esset, mortem contemnere, quam effugere. Quid uilissimum passerulis, quorum par emittitur alle, nummo minimo? Et tam immensus est passerum ubique numerus, & tamen ne unus quidem ex illis perit in terra, nisi uoluntate permissusque patris uestri. An igitur metuitis, ne uos, quos ex omnibus delegit ad hoc negocium, passurus sit ante tempus interire, quos adeo non negligit: ut etiam omnes capitis uestri pilos habeat numeratos? Quod si uos multo pluris estis patri, passeribus innumeris, non est quod metuat, ne quid in uos possint homines secus quam illi uisum est, qui uestri iugem agit curam. Fluic igitur uitæ mortisque uestræ curam relinquit, nec ullo metu malorum, quæ possunt homines hominibus inferre, perterreamini à publica professione mei nominis, quolibet inuisi mundo. Quisquis enim contemptis hominum probri, me dominum ac magistrum professus fuerit in hac uita, hunc & ego agnoscam famulum ac discipulum coram patre meo cœlesti. Contra quem mei puerit apud homines, meque negauerit, hunc & ego negaturus sum apud patrem meum, qui est in cœlis. Non est autem hæc delicata professio: non enim me profitetur, nisi qui uita quoque declarat se credere dictis meis. Porro abnegauit qui sic uiuit, ut qui equam anteponat mihi. Quid igitur lucrifit, si quis hic metu falsæ ignominie quæ nec diuturna futura sit, nec prorsus ignominia sit, nisi apud ignaros ac stultos homines, quum apud deum uera sit gloria, perdat egregiam illam & æternam laudem, apud patrem & angelos patris? Lucrum est ista negligere, & omnibus contemptis ad æternum properare præmium. Hoc suo tempore reddetur promeritis: interim bona præmij pars est, bona conscientia. Non est diluta res, nec facilis Euangelij professio. Præmia quidem ingentia, sed ad hæc pertinacibus animi studijs grassandum est: non contingent ociosis, ac cessantibus. Violenta manu sunt asserenda. An putatis, quod uenerim ut in terris seram pacem inter homines? Longe secus habet. Imò non ueni ut seram pacem & concordiam, sed gladium & bellum etiam intestinum ac domesticum, non modo ciuile. Quum enim euangelica doctrina plerisque sit inuisa futura, & hæc tam ardens sui studium requi-

Quod dico uobis in tenebris

Nonne duo passeris esse uerum?

Nolite arbitrari quia ueni pacem mittere

rat, ut oporteat omnes humanos affectus quantumvis impotentes cedere: fieri non potest, quin magna dissidia inter coniunctissimos etiam exoriantur: dum & hi, qui mundum deamant, citius saeuient in sibi charissimos, quam uita quibus assueuerunt relinquunt: & quos semel attingit ardor Euangelicæ charitatis, nullis affectibus se patientur auelli ab eo quod ceperunt amplecti. Sed felix dissidium, quod syncera prouehit, putria refecat: felix gladius, qui noxias cupiditates omnes ab animo recidit. Hic tumultus mihi imputetur, non uobis, qui dato pharmaco, corpus omne perturbarim: sed ita, ut qui belligerantur aduersus affectus suos, hoc est naturæ foedere iunctissimos, odio nominis mei, sibi debeant imputare, non mihi. Nam ipsos æmulari licebat, quos persequuntur. Omnibus offero salutem. Quæ si amplectantur omnes, nullum erit dissidium. Per se quidem Euangelium res est pacifica, sed aliorum uitio cõcitatatur seditio. Ut pharmacum per se res est salutifera, sed interitum in corpore mouet tumultum, dum consulit omnium membrorum tranquillitati. Verum expedit amputari noxia, quo magis inter puros constet uera sanctaq; concordia. Hunc igitur gladium defero in terram, qui dirimat concordiam inter filium & patrem: qui dissecet naturæ coniunctissimum uinculum, inter filiam & matrem: qui distrahat concordiam inter socrum & nurum. Nullus est naturæ aut amicitia: nexum tam tenax, quem hic gladius non queat dirumpere. Quos domestica consuetudo fecerat homini coniunctissimos, hos Euangelij gladius inimicitia subita diueslet. Sed hæcenus constabit hoc bellum, ut qui stant à nobis, contemnant tantum hostes: non lædant autem, quod quidem in ipsis est, seruent etiam si queant. Et hæcenus consistet contemptus, non ut fastidiant, sed

Qui amat patrem, qui matrem ut modeste reddita ratione non obtemperet iussis impijs. Vobis danda est opera modis tribus, quod filia matri, quod frater fratri, quod maritus uxori, quod affinis affini, quod amicus amico, quod familiaris familiari debet ex lege naturæ. Non enim abrogo naturæ legem, sed perficio. Publicis magistratibus in omnibus obtemperandum est, nisi quum prescribunt impia: uocant in ius, eundem est: exigunt rationem, reddenda est: sin iubeant immolare simulacris, si imperent cessare à prædicando nomine meo, nequaquam est obtemperandum. Nec sunt tamen conuictijs irritandi, sed sobrie reddenda est ratio, quæ magis deceat obtemperare omnium principi deo, quam humanæ potestati. Aequum enim esse, ut præscripta dei, præscriptis hominum præponderent. Quod si præscribit iniqua, sed quæ non faciunt impios, si quis obtemperet, tolerandi sunt ne prouocati sauiant. Quod genus sunt, si uestem aut pecuniam auferant præter ius: si consicant in carcerem, si flagris cædant. Hæc enim adeo non auferunt pietatem, ut per occasionem augeant, & illustrent uirtutem Euangelicam. Itidem parenti si quid opus est, etiam ethnico, & ab euangelio alieno, præstandum est officium pietatis. Verum si parentis autoritas auocet ab Euangelio, magis obtemperandum est patri cœlesti, quam terreno. Nec tamen pater est aspere spernendus, sed blande reuerenterq; monendus, ne repugnet deo. Ad hunc modum & cum cæteris agendum, quibus ex natura, moræ uel ciuili debemus officium humanitatis. Dicet aliquis, durum est huiusmodi affectus uincere, quos natura nobis penitus inieuit. Sed tales requirit Euangelij professio, fortes ac masculos, quicquid nullis affectibus dimouentur à cœlesti negotio. Hanc uiam me uidebitis ingredi: eadem me sequatur oportet, qui se uelit haberi in numero discipulorum meorum. Filius qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Rursum pater, qui filium aut filiam amat plus quam me, non est me dignus. Amat autem plus quam me, si dum illi obsequitur, mea præcepta negligit. Impia pietas est, sic indulgere parentibus hominibus ut deum parentem offendas. Et ne uideatur esse nimium dei uoluntatem præferre omnibus humanis affectibus, quum nihil sit homini uita charius, nisi quis hanc quoq; contemnat Euangelij gratia,

Qui inuenit animam suam & semper paratus ad omne mortis ac supplicij genus, tollat crucem suam, & sequatur me quotidie, non est me præceptore dignus discipulus. Quemadmodum enim præposterus amor parentis aut filij, odium est uerius, quam amor, quum utriusq; sit noxius: ita præposterâ cura seruandæ uitæ, uerum est exitium uitæ. Seruauit uitã, qui bene perdidit: perdidit, qui male seruauit. Qui deserto Euangelio, & abnegato me, placauit iudicem, effugit carcerem, effugit crucem, euasit mortem, quum uideatur hominibus lucrificasse uitã, uere iacturam uitæ facit. Rursum qui cõstanter adhærens Euangelio, fortiter sese periculis omnibus

bus ac mortibus obijcit, uideatur hominibus subire uitæ dispendium, quum is demum uitam lucrificerit. Non perit anima, quum ob Euangelij professionem, occiditur, sed in æternum seruiatur: uere perit si breuè in corpore moram impietate deprecatur: quanquam nec tum quidẽ uult in corpore, quæ uiuit in uita deo. Nec est periculum ne si cõingat à parentibus cognatis, affinibus & amicis destitui: non sint qui tecum ac uictum suppedient. Dotes quibus uos instruo, uestraq; sinceritas, uobis ubiq; parabit domos, parètes, filios, cognatos & amicos. Tot enim habebitis fratres ac filios, quot habebitis discipulos. Ut nunquam defuturi sunt, qui uos aspernentur & persequantur: ita nusquam nõ erunt, qui uos sincero refocillent affectu. Atq; ut illos uobis non ulciscantibus, sed bene precantibus olim grauissime puniet deus, qui se spretum interpretatur, quum uos spernimini: ita his pro uobis, etã si nihil referatis gratiæ, mercedem amplissimam reponet. Non enim uobis, sed sibi uult imputari deus, si quid officij fuerit in uos collocatum Euangelij respectu. Quisquis enim uos recipit, me recipit: cuius nomine legatione fungimini: & qui me recipit, recipit patrem, à quo missus sum, & cuius ago negotium. Is igitur ut diues est pariter ac benignus, pro qualibet leui beneficio in uos collocato, præmium amplissimum remittitur, ut beneficiũ suum in uos nõ insumpserint, sed foenerauerint: & multo plus gratiæ debeat, qui dedit, quam qui accepit. Siquidẽ ingens lucrum est, spirituales ac perpetuas opes, corporali temporarioq; beneficio cõmutasse. Qui recipit prophetã non ob aliud, nisi quod propheta est, nisi quod à me missus prædicat diuinã uoluntatem, ac diuinã promissã, is propheta mercedẽ accipiet: nimirum factus & ipse propheta. Et qui iustum recipit, non quia cognatus sit, aut ob alium quempiã affectum humanum: sed hoc tantum nomine, quod iustus sit, iuxta regulã Euangelicam, iusti mercedẽ accipiet, nimirum factus & ipse iustus. An non feliciter cõmutauit qui cõmunicauit hospitium, & lucrificet innocentia? Ab hoc lucro nec fortunæ tenuitas quenquam arcẽbit. Hic enim affectus dantis æstimatur in ratione præmij, non domi precium. Imo qui uel aquæ frigidæ poculum dederit, nõ dicam mihi, sed unicuique ex his minimis, tantum ob hoc, quod meus sit discipulus, pro certo dico uobis non frustrabitur mercede sua: fiet enim & ipse discipulus meus. Quis autem usq; adeo tenuis est, ut non possit sitienti porrigere aquam frigidam? Ut autem nõ refert quantum sit quod datur, sed quo affectu, cuius uel nomine detur: ita non refert quantum sit ille cui præstatur officium: hoc satis est, quod est meus discipulus, ut mihi possit imputari pro magno beneficio.

CAP. XI

Bi mandatis huiusmodi Iesus suos discipulos ad prædicationem Euangelicam instruxisset, relicto illis, quo semoti à præceptore, sui periculum facerent, reliquit montem, ut & ipse pro sua portione, prædicaret Euangelium in ciuitatibus Iudæorum. Quumq; passim æditis miraculis doctrinaq; mirabilis indies magis ac magis increbresceret fama Iesu per uniuersam Iudæam, & in regionibus Iordani finitimis, ubi prius prædicarat Ioannes, ac baptizarat Iesum: discipuli Ioannis iam dudum subinuidentes gloriæ Iesu, de quo nihil adhuc exitium sentiebant, quum de Ioanne nescio quid homine maius suspicarentur, renunciarunt Ioanni in carcere, quantum esset successus omnium, quæ gerebantur per illum, quem paulo antea tinxerat in Iordane, cuiq; testimonium præbuerat apud populum. Porro Ioannes uir abstulæ sanctimonie, gaudens euenire iam, quod ipse prædixerat: suam opinionem, quæ re maior erat, decretere, Iesu famam indies in clarescere: sentiensq; discipulorum suorum subinuidos affectus, ut illorum infirmitati mederetur, & ab se alienatos Iesu uelut in manum traderet, misit duos ex illis delectos ad Iesum, qui suis uerbis hæc illi referrent: Tu ne es ille Messias, qui dicebatur aduenturus, an non es, quem esse prædixeram, & adhuc alium expectamus? Hæc faciebat Ioannes, non quod ipse adhuc dubitaret, sed ut confirmaret suorum animos, & immodicam de se suspicionem cum fide aboleret. Etenim si ipse negasset se Christum esse, & repetisset quod saepe iam dixerat Iesum esse Messiam, discipuli modestiã tribuissent, & hoc magnificentius de illo sensuri, quo magis sese deiecerat. Sciebat autem Iesum ipsum melius huic imbecillitati medicaturũ. Adeunt illi Iesum & renunciant, quæ mandarat Ioannes. Iesus autem non ignarus, certius esse testimonium, quod à factis proficiscit, quam quod à uerbis, præsertim si quis ipse sibi sit testis, nihil quidẽ respondit primũ, sed in illorum conspectu multis æditis prodigijs, nouis & inauditis, sanans aegrotos, profligans

impuros spiritus, restituens debiles, caecorum oculos aperiens, ait illis: Nihil opus est ut de me qui sum pronunciet. Tanquam ite & renunciate Ioanni, quae uestris oculis uidistis, quae uestris auribus audistis. Caeci recipiunt uisum, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, daemones liberantur, mortui reuiuiscunt; denique iuxta uaticinium Esaias, pauperes & humiles amplectuntur laetum salutis aeternae nuncium, quae feroces & arrogantes aspernantur. Haec in qua facta satis loquuntur, qui sum. Beatus autem est, cuius animo successus tantus Euangelij non praebuerit occasionem mali. Hoc adiecit Iesus, modeste subtaxans inuidiam discipulorum Ioannis, sed sic ut nec apud turbam pudefcerent, sed taciti secum agnoscerent uitium suum: temperato modis omnibus responso, ut & ipse fugeret arrogantiae suspensionem, & maiorem fidem faceret discipulis, & illorum affectioni mederetur potius, quam traduceret. Illis igitur digressis, conuersus ad turbam, ne quid suspicarentur de Ioanne, quod illo parum esset dignum, existimantes eum haec percontatum sibi dubitanti, ac non potius discipulorum imbecillitati sanandae, coepit amplissime Ioannis laudes depraedicare: sic tamen ut illi Messiae laudem non ascribat, sed proximam duntaxat: & tamen pondus arroget illius de se testimonio. Expediebat enim ut populus quam optime sentiret de Ioanne, qui tam praecclare testificatus fuerat de Iesu, quod esset filius dei, quod esset agnus, qui tolleret peccata mundi: quod esset is, qui baptizaturus esset igni & spiritu. Nec enim in talem uirum cadebat suspicio uanitatis, quasi falso prius Christum praedicasset: aut inconstantiae, quasi post mutatus, coepisset de Christo dubitare. Ne cui, inquit, obrepat suspicio leuitatis de Ioanne. Alioqui si talis uisus est uobis, qui leuium hominum more mutet sententiam, & quod prius affirmauit post uocet in dubium, cuius spectaculi gratia sic dudum confluere in desertum? An ut uideretis arundinem agitari uentis? Talis enim fuisset si nunc a seipso dissentiret, sique dissimilis esset factus. Sed ab hac suspitione facile illum uindicat perpetua uitae totius austeritas. Quid inquam uisuri concurrebatis tum in desertum? Num hominem holoseris uestitum? Hoc spectaculum non conueniebat eremo. Si quis idem qui uestiuntur lineis & holoseris, in palatijs regum sunt, quibus luxuriae uitaeque deliciae conueniunt. Atque inter hos locus est inconstantiae, locus est adulationi. Qui locustis uiscit & melle syluestri, qui pilis cameli tegitur, qui coriacea zona cingitur, in hunc non cadit huiusmodi suspicio. Nec aulae regiae familiaritas potuit illius institutum uertere. Illum adulari nescisse, carcer arguit. Sed magnum aliquod spectaculum fuerit oportet, quod uos tam frequentes pertraxerit in desertum. Quid igitur ueniebatis spectaturi? Num prophetam aliquem? Nam hi solent ferre in desertis uitam agere. Hic certe non estis frustrati spe uestra. Vidistis enim non solum prophetam, sed praestantius quiddam propheta. Hic est de quo uaticinatus est olim Malachias, quod praecursor esset Messiae iam aduentantis, ut non solum in longum illum oraculo promitteret, sed etiam de proximo digito posset ostendere. Vaticinium sic habet. Ecce, inquit, mitto angelum meum ante conspectum tuum, qui tibi mox uenturo uiam praeparet. Illud uobis affirmo, tantam esse Ioannis praestantiam, ut inter uniuersos quos ulla foemina produxit in lucem, nemo sit illo maior. Attamen is qui nunc in Euangelij praedicatione a multis habetur minor, solus est illo maior. Neque enim ille Messiam ambiguis uaticinijs promisit olim uenturum, sed iam uenientem ostendit, & regnum caelorum iam adesse praedicauit. Haecenus expectabat doctrina caelestis, quam patriarcharum typi, quam uatum oracula per aenigmata quaedam promiserant. Nunc Ioannes sic excitauit animos multorum, ad euangelicam doctrinam studium, ut ab exordio praedicationis illius, usque ad hunc diem ad hanc fidei uolentiam percurrant, etiam peccatores & ethnici, & uolentibus nolentibus nobis ut diripiant. Nolunt diutius excludi, nolunt diutius in umbris & aenigmatibus uelut legis detineri, sentientes adesse lucem Euangelicae ueritatis, iamque adesse rem, in superioribus libris adumbratam, nec aliam prophetiam expectandam de messia uenturo. Si quidem omnes typi, quibus lex designat Messiam uenturum, omnia uaticinia prophetarum, quae promittebant Messiam uenturum, simul atque uenit Ioannes, deserunt rem futuram promittere. Stulte enim expectatur quod adest. Nihil superest nisi ut quod iuxta uatum oracula nunc praesens offertur, ardentibus studijs rapiat. Atque ut plane uideatis, post hac non esse uobis alium prophetam, qui Messiam uobis annunciet ad futurum, Ioannes ille est, quem Malachias, sub Heliae nomine, quem uicinus ac uestitus austeritate, quem libertate in arguendis regibus retulit, uenturum esse praedixit, antequam ueniret Messias. Hunc igitur si recipitis

Quid existis uidere in deserto

Malach. 3

Omnes enim prophetae & lex

recipitis, credite iam adesse Messiam tot seculis expectatum; uidistis illius uitam, audistis testimonium, audistis quid & ipse loquar uobis. Si cui sunt aures, ut admittat ueritatem, audiat. Si quis obturauit aures suas, sibi impuret exitium suum. A nobis nihil omnium, quod ad mouendos animos omnium facit. Et tamen uideo multos tam pertinaciter incredulos esse, ut nec austeritate Ioannis territi, nec mea ciuilitate beneficentiaeque delinuti, recipiant quod tot iam seculis ex fide prophetarum expectarunt. Qualem esse dicam hanc generationem? aut qua similitudine possem illam adumbrare? Similis uidetur pueris sedentibus in foro, qui sic uulgata cantione procul acclamant sodalibus suis: Tibijs cecinimus uobis lata, nec saltasti; lugubria cecinimus uobis, nec planxistis. Diuersis uisus idem tenatum est a nobis. Neutra profectum est apud quosdam incredulos ac morosos. Ioannes ueluti lugubri cantu nationem hanc excitaturus ad poenitentiam, prodijt, insignis austeritate uita, ieiunans, & abstiniens ab omnibus delicijs ciborum, abstemius & aquae potor. Et sunt qui dicant, daemonium habet, tantum abest ut imitentur. Prodiit filius hominis, ueluti tiliarum laetiore cantu nationem hanc excitaturus ad amorem caelestis doctrinae; quoque plures alliceret comitate sua, non abdit se in desertum, nec utitur uestitu insigniter aspero, nec cibis insigniter austeris: sed omnibus semet accommodans, nec ullius aspernans consortium, uescitur quibuslibet, & bibit quod apponitur: & rursum inueniunt quod calumniantur, dicentes: Ecce homo uorax ac uiolentus, amicus publicanorum & peccatorum. Qui non commouentur austeritate, solent blandimentis & comitate uinci. At ista natio ad omnem occasionem fit deterior. Nullum remedium sibi non uertit in materiam maioris morbi. Sed quo pluribus modis prouocata est ad salutem, hoc omnibus erit euidentius, eam suapte malicia perisse: ac dei sapentia, cuius haec consilio geruntur omnia, iusticiae laudem feret apud filios suos, quum uiderint eos, qui magni iusticiae uidebantur apud homines, ob incredulitatem suam repulsi a regno caelorum: contra peccatores, publicanos, meretrices, ethnicos, humiles & abiectos, ob fidei promptitudinem admissos ad salutem aeternam. Hic Iesus ueluti demiratus inuincibilem quorundam maliciam, coepit ad aliorum terrorem exprobrare ciuitatibus, quae cum in his plurimam miracula prodidisset, & homines sanasset, tam multa docuisset, tamen ad poenitentiam uitae prioris compunctae non sint: Vae, inquit, tibi Corozaim: uae tibi Bethsaida: quia si prodigia quae sunt in uobis adita, uisa fuissent in Tyro aut Sidone, quas ciuitates uos ut ethnicae & impiae exoramini, iam dudum compuncti, in cilicio & cinere peccatorum suorum agerent poenitentiam. Et interim uobis placetis, quod Israelitici generis sitis, quod non immolatis idolis: quod non tam palam ac licenter indulgetis luxui: quod unum deum colitis: quod Abrahae filij sitis: quod legem & prophetas habetis: imo nisi respueritis, haec omnia cedent in cumulum damnationis. Illud enim affirmo uobis, in die diuini iudicij, quum non ex opinione, sed ex merito quisque aestimabitur a deo, mitius agetur cum Tyro & Sidone quam uobiscum. Leuius punientur, quia non perinde atque uos fuerunt ad poenitentiam prouocatae. Et tu Capernaum, quae nunc tibi placens in caelum usque tollis animos, tunc ad inferos usque detraheris. Tibi plaudis, tanquam iusticiae cultrici: & Sodoma: cultores abominaris, qui olim horrendo supplicio scelerum suorum dedere poenas: in die iudicij & horum damnatio mitior erit, quam tui. Nam si Sodomis adita fuissent ea miracula, quae prodita sunt in te, poenitentia placissent deum offensum, & ciuitates extarent in hodiernum usque diem. Cum autem essent ad Iesum reuersi a praedicatione discipuli, laetique retulissent illi negocium successisse, ille docens nos, deo tribuendum, quicquid a nobis cum laude geritur, sublatis in caelum oculis dixit: Gratias ago tibi pater, qui dominus es caeli & terrae, cuiusque sapientia reguntur uniuersa, quod hanc caelestem philosophiam caelesti sapientiae prudentiaeque mundanae persuasionem turgidos elatosque, & eam aperuisti pusillis, humilibus, & iuxta mundi aestimationem stultis. Profecto sic est pater, quia sic uisum est tuae benignitati: quo doceres tibi non placere feroces, & suae iusticiae suaeque prudentiae fidentes: & eos esse magnos apud te, ob simplicitatem fidei, quos mundus habet pro stultis & abiectis. Sic placitum tuo diuino consilio, damnare sapientiam humanam, & per humilitatem Euangelicae doctrinae bonos ad te pertrahere. Ac mox uersus ad circumstantes: horum, inquit, omnium bonorum pater est: a quo mihi tradita sunt omnia. Illum meque nosse, uera felicitas est. Sed non insinuat se, nisi placidis ac modestis animis. Haec arcana

Et iustificatus est sapientia in filijs suis

Tunc coepit exprobrare ciuitatibus.

Confiteor tibi pater

Venite ad me
omnes qui la-
boratis

quædã est & mudo incognita philosophia. Nemo nouit filium, nisi pater; nemo nouit patrem, nisi filius, & cui uoluerit filius patefacere. nō patefacit aut superbis & elatis. Nihil agit doctrina, nihil agunt miracula, nisi secretus accesserit afflatus. Sed hoc nō dignamur nisi eos, qui prorsus distitit suis præsidij, totos se credunt bonitati diuinæ. Qui sibi uident sapien-tes, indigni sunt hac sapientia. Qui sibi uident diuites, nō admittunt ad has opes. Qui sibi uidentur nobiles ac potentes, non recipiunt ad hæc adyta. Qui sibi uidentur iusti, non sunt capaces iusticiæ diuinæ. Hic Iesus animo contēplans quanta esset generis humani calamitas; alios premi paupertate, rursus alios grauius etiam distorqueri cura diuitiarum: alios affligi morbis, alios senio; hos discruciarum amore, illos etiam grauius odio torqueri: multos uarijs fallarum opinionum inerrare labyrinthis: plerosq; scelerum conscientia nunquam non intus affligit; nec esse qui pastorem ageret fidum & efficacem, quum essent innumeri, qui saltu gererent sacerdotes, qui rabi nomine se uendiderent, qui decimas exigere; misericordia commotus inuitat omnes ad se, omnibus solatium ac remedium pollicens ultro, si modo simplici sinceroq; pectore sese ad eam, & excusso iugo mundi longe mi ferrimo molestissimoq; iugum Euangelicæ doctrinæ recipiant. Venite, inquit, ad me, quotquot afflicti sunt, curis, aut uitiorum conscientia laboratis: quotquot malorum sarcina degrauiamini, ego uos refocillabo; ego aduersus omne malorum genus impartiam solatium. Nec opes, nec honores, nec uoluptates huius mundi præstant ueram animi tranquillitatem; nec philosophia mundi huius, nec pharisæorum religio, liberat à molestis curis. Habet mundus suum iugum, prima specie blandum sed reuera molestum & asperum. Illud in primis excutite, mox ad me currite, lubentes & alacres iugo meo colla uestra submittite. Ex me discite, quæ res sola uereq; tranquillat animum, & quo fonte nascatur totus iste mortalium tumultus. Nimirum hic est elatus ac ferox animus, sibi fidens, deo parum fidens. Hinc scaturit ambitio, studium pecuniæ, uindictæ libido, simulas, liuor, bella, seditiones, impietates in deum: quibus rebus quid esse potest tumultuosius, aut quid turbulentiùs? Quod si uultis semel ab omnibus malis liberari, fontem illorum tollite, accipite doctrinam meam, imitemini uitam meam. Discite ex me, quod mitis sum, & corde miteme elato. Quid possim, miraculis declarauit, & tamen nec opes, nec honorem affecto, neque quicquam omnino ambio eorum quæ apud mundum quæ magna ac præclara uidentur. Neminem quamuis humilem aut peccatorem fastidio. Non repero cōiuitia, nō reprecor male precantibus; nō referio ferientem. Totus ex patris nutu pendeo. Ille pœnas exiget ab improbis; ille præmia reponet benefactis: illi cedo totam gloriam; illi cōmitto omnem sollicitudinem. Ego simpliciter illius uoluntati per omnia morē gerens, quod in me est, studeo benemereri de omnibus, nocere nemini. Hoc solum si à me didiceritis, sentietis considerare miseris istos tumultus, quibus nunc sine fine iactamini: parietisq; quietem & tranquillitatem animis uestris, quæ uos etiam in medijs malorum circumfremetium procellis commitabitur. Mitis ac mansuetus animus, fons est omnis tranquillitatis humanæ. Tantum fidentes colla submittite. Non est quod meturatis iugum meum. Durum & graue uidetur incredulis; sed ijs qui toto pectore fidunt bonitati diuinæ, qui conceperunt ignem charitatis Euangelicæ, molle & commodum est iugum meum, leuis est sarcina mea. Siquidem illud reddit suaue certa spes præmiorum, hanc leuem efficit amor ineffabilis in deum. Quid autem non dulce amanti, si mens bene sibi conscia, & omni sollicitudine uacans, si certa fiducia de præmij aeternæ uitæ? Quid exorietur, quod talem animum conturbet, aut commoueat?

CAPVT XII

Quodam autem die, cum Iesus iter faceret per segetes, ac discipuli, stimulant te fame præcedentes dominum, uellent spicas, ac manibus confricantes ederent grana, pharisæi captantes undiq; calumniandi materiam, dixerunt illi: Non uides quid faciant discipuli tui, uiolantes sabbatum? Cur igitur illos non prohibes, facientes sabbato, quod facere fas nō est? Hic Iesus ita patrociniatus est discipulis suis, ut tamen ipsum non possent criminari, uelut autorem uiolandi sabbati: simulq; docet constitutiones huiusmodi cessare debere, quoties necessitas, aut insignis quædam utilitas inciderit. Sabbatum enim, & ieiunia, similiaq; non esse instituta in perniciem hominis, sed in salutem. Pharisæis igitur ut legis peritis, exemplum obiecit

iecit ex lege, non cuiuslibet hominis, sed eius quem ipsi habebant in primis probatum & inculpatum. Quid, inquit, calumniamini discipulos meos, quod re parabili succurrunt fami? An nō legistis Dauid sanctissimum necessitate adactum, manus quiddã ausum esse, qui quum fugiens Saulem uenisset in urbem Nobe, comedit panes sacros, quos propositio nis uocant, nec ipse tantum, sed & comites ipsius ac famuli? Nefas est ex his panibus cuiquam uesci, præter quàm sacerdotibus ac leuitis: sed quum fame periclitaretur, nec sacerdos ueritus hos illi prodere, nec Dauid ueritus ueluti prophanos attingere uesciq;. Si probatis quod fecit Abimelech sacerdos: si non damnatis quod fecit propheta Dauid, quum meos ob rem multo leuiorem calumniamini? Quantulum enim est hoc operis, spicas obuias uellere, & granis confrictu palmarum eruis uesci? Quid quod ipsa lex alicubi iubet uiolari sabbatum? Siquidem sacerdotes in templo, dum in sabbato iugulant pecudes, & lanienam quandam exercent: dum congerunt struem lignorum: dum incendunt, dum detrahunt pellem, dum secant, dum coquunt, nōne prophanant sabbatum? Lex non sinit quicquam operis fieri, & has operas tam sordidas, sacerdotes sacri, in loco sacro exercent in sabbato. Hæc scitis fieri, & probatis hoc nomine, quod ad usum templi faciant. Si tanta est autoritas templi, ut quod operis illi impenditur non uiolet sabbatum, illud dico uobis hic esse maiorem templo. Huic qui ministrant eos magis oportebat esse excusatos à uiolati sabbati crimine. Si non prophanant sabbatum, qui laborant in sacrificijs Mosaicis, multo magis excusandi sunt, qui seruiunt Euangelio, qua non alia uictima deo gratior. Qui sabbatum instituit, idem potest & sabbatum tollere: & qui sabbatum instituit hominis gratia instituit, non contra sabbati causam condidit hominem. Aequum est igitur ut obseruatio sabbati cedat hominū utilitati, non ut homo sabbati causa percat. Si tantum tribuitur sacrificio, ut qui illi seruit, impune uiolet sabbatum, quum non & illum habetis excusatum, qui necessario beneficio subleuat proximum in sabbato? Quandoquidē hoc sacrificium deus sibi fatetur esse pluris, quàm si quis immolet pecudem. Ait enim per Osee prophetam: misericordiam uolo & non sacrificium, & scientiam dei plusquam holocaustum. Vos legis peritiam profiterimini, & tamen hoc in lege scriptum est, quod si uere intelligeritis, nunquam ob rem leuem, & nulli noxiam, culpassetis inculpabiles. Sunt enim quædã instituta, non quod per se bona sint aut mala; sed quod aliquo modo conducant ad pfectatē, nec tam præstāt sanctimoniam, quàm significant: quod genus sunt, cibi genus, uestis color, aut forma, materies uel ~~color, aut forma, materies uel~~. Harum rerū non oportet a deo superstitiose tenaces esse, ut ob has quis uel omitat, quæ per se semperq; bona sunt, aut faciat quæ per se semperq; sunt mala. Adulterium, homicidium, obtretractio, liuor, nullo non die mala sunt, ac nefaria. Et tamen qui Pharisæica religione sunt, minus abhorrent ab his, quàm à uiolando sabbato. Subuenire proximo egentis, nullo non die pium & sanctum est, & tamen pharisæi sabbati seruandi prætextu patiebantur affligi proximum. Hanc superstitionem perniciosissimam Iesus Christus studuit penitus ex animis suorū eximere. Proinde quo magis perspicuo exemplo idem inculcaret animis omnium, digressus hoc loco, reuersus est in synagogam eorum, habiturus eos testes, quos sciebat huic morbo porissimum obnoxios. Et ecce statim illic sese offert occasio miraculi. Aderat enim in turba quidam dextram habens mancam, & arefactam. Porro pharisæi uenantes honestam ansam accusandi Iesum, obseruabant eum, an sanaturus esset hominem in sabbato, qui paulo ante fuerat apostolis patrociniatus in crimine sabbati uiolati. Iesus aut uolens omnibus palam facere, caluniam illorum non ex religione proficisci, sed ex inuidia, iussit hominem cui manus erat manca prodire in mediu, quo uictum esset omnibus conspicuū, & uel misericordia cōmouerent erga calamitosum, qui mēbrū omnium maxime necessarium pauperi, mortuū & inutile circumferebat. At priusq; sanaret hominē, nō inscius, quid cogitarēt pharisæi, percōtatus est eos, dicens. Vtrū fas est sabbatis sanare hominē? Et utrū tolerabilius est apud uos, benefacere homini an male, seruare hominē an pderē? Perdit em̄ qui quū seruare possit nō seruat. At illi simul obticuerūt, ne uel crudeles uiderētur populo, si nefas esse pronunciasent, homini calamitose subuenire sabbatis, uel ansam perderēt accusandi, si respondissent licere. Tacentibus autē illis, Iesus ipse collato exēplo soluebat nodū quæstionis. Quis, inquit, inter uos reperietur tā religiosus obseruator sabbati, ut si cōtingat unā ex ouibus suis sabbato delapsam in foueam piclitari, nō protinus admoueat illi manū ut extrahat eam? Si tantū apud

uos ualet auaritia, ut malitis uiolare sabbatum, quam unam pecudem interire rebus uestris, quanto magis hoc debet impetrare charitas, ut proximum, qui longe melior est oue, subleuetis die sabbati: Palam est igitur, etiam uobis iudicibus fas esse beneficio iuare proximum sabbato. Caterum quum Iesus ne his quidem uerbis sentiret illorum inuidiam miscere, nec hominis miserandi conspectu, nec ratione tam euidenti commoueri, circumferens oculos suos, indignabundus, & indolens de tanta caritate cordis illorum, uersus ad eum qui manum habebat aridam & contractam: Protende, inquit, manum tuam, si mulq; cum dicto, protendit manum sanam, & agilem, non minus quam erat altera. Hoc tam insigni facto in rabiem acti pharisaei, quum uiderent hanc ansam sibi ereptam accu-
Exerentes autem pharisaei sandi Iesum, digressi a synagoga, relictaq; turba, quam intelligebant esse propensiore studio in Iesum, cum Herodianis, qui & ipsi commercium habebat cum discipulis Ioannis subinuidentibus gloriae Iesu, clam iniere consilium, qua uia Iesum tollerent e medio. Iam aderat homicidij uoluntas, nec quicquam deerat praeter occasionem idoneam. Iesus autem non ignarus, quid molirentur, subduxit sese ab eo loco, ne furentibus ansam aliquam dedisse uideretur ad extrema ueniendi. Poterat illos odiose retundere, poterat miraculis obruere, poterat & perdere, sed ostendere uolens Euangelicam mansuetudinem, cessit illorum furori, si forte miscerent aut resipiscerent: & haecenus illis cessit, ut nihil feci-
Isaia 12 us alijs in locis, turbis confertis sese comitantibus, impartiret doctrinam caelestem, & quotquot offerebantur aegroti, aut alioqui calamitosi, sanaret. Nondum enim uenerat tempus illius: nondum satis erat proditum Euangelium. Cessit igitur, non uti sibi con-
Tunc oblatus est ei demoni um habens suleret, sed ut illis subtraheret occasionem impij facinoris, simulq; moneret euangelicam philosophiam non terroribus, non conuicijs, aut contentionibus esse defendendam aduersus rebelles, sed mansuetudine. Praecepit igitur turbis assecrantibus, ne se facerent palam, & latius increbrescente rumore, pharisaei magis accenderentur. Neque enim hoc casu factum est, sed ita futurum iam olim praedictum erat per prophetam Esaiam, apud quem pater filij sui uictoriam mansuetudine paratam, ac salutem Euangelicam ob satis omnibus spectatam Iudaeorum pertinaciam ad gentes delatam describit his uerbis:
 Ecce, inquit, filius meus, quem praeter ceteris elegi: ecce dilectus meus, in quo sibi com-
 placuit anima mea. Impartiam illi spiritum meum mansuetum ac lenem, & huius instin-
 ctu iudicium annuntiabit, non solum Israelitico populo, uerum etiam omnibus genti-
 bus. Non hoc aget per tumultum, aut uim. Non enim litigabit, neque uociferabitur aduersus contentiosos. Neque quisquam audiet uocem illius in plateis, quod solent, qui lingua belligerantur. Dabit locum inuincibili maliciae, sed omnes conabitur ad salutem ad-
 ducere. Nec malis dabit occasionem immedicabilis exitij, sed seruiabit omnes, si qua forte se uertant ad meliora. Non aspernabitur imbecilles, non aspernabitur infirmos. In qui-
 bus erit aliquid bonae spei reliquum, hos fouebit potius quam opprimeret. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec progressu temporis per se uincat ueritas, eoq; sua culpa proruperit uesania impiorum, ut omnes intelligant il-
 los merito repulso & abiectos. Tunc gentes amplectentur illius doctrinam a Iudaeis spre-
 tam, & in eo collocabunt spem suam, cui Iudaei fidere recusarunt. Euenit interim, ut inter
 multos quos sanabat, offerrent Iesu quendam obnoxium noxio demonio, quod misero
 simul oculos & linguam ademerat. Iesus imperauit, ut abiret demonium, abiit, & illico to-
 tus restitutus est ille ter miser, sic ut & uideret & loqueretur. Ad rem tam arduam, stupe-
 scebat multitudo: iamq; suspicantes illum esse Messiam, loquebant inter sese: Num hic est
 ille filius Dauid, quem promittunt prophetae? Hanc populi uocem cum audissent pharisaei,
 Iesum quidem ipsum non aggrediuntur, a quo semper discedebant inferiores, sed multitu-
 dinis animos conantur ab illius admiratione diuertere. Non potest, inquit, hic esse fili-
 us ille Dauid, quem admodum uos suspicamini. Siquidem ille ueniet suffultus potestate di-
 uina. Hic non eijcit demones praesidio dei, cum sit impius, & sabbatorum uiolator, uo-
 rax ac uinosus, & sodalis publicanorum, sed praesidio Beelzebub principis demoniorum.
 Iesus autem tamen si uocem illorum non audierat, tamen sciens, quid & cogitarent, & apud
 alios loquerentur, conuersus ad pharisaeos, sic temperat responsum suum, ut illorum insa-
 num conuicium manifestissima ratione refellat, nec tamen in illos regerat contumeli-
 am, sed potius amanter inuitat ad salutem amplectendam: Omne regnum, inquit, intestino
 dissidio

dissidio diuisum, intereat oportet. Et omnis domus intestina discordia secum pugnans
 concidat oportet. Quod si satanas satanam, & demon demonem expellit, quomodo du-
 rabit regnum illius? Quomodo autem consentaneum est, ut cum omnes demones sint ho-
 stes hominum, nec aliud sitiant, quam illorum exitium, quorum saluti misere inuident,
 nunc adeo faueant eorum saluti, ut hac de causa demon pugnet cum demone? Iam si ego
 uirtute praesidioq; Beelzebub eijcio demonia, isti mei discipuli filij uestri, quos agnoscitis,
 cuius praesidio demones eijciunt? Eijciunt enim & illi, nec illos interim calumniamini,
 me unum calumniamini. Et tamen illi ut eijciant, a me potestatem habent. Itaq; fieri non
 potest, ut illi in uirtute dei profligent demonia, ego praesidio Beelzebub, quum isti per me
 um nomen id faciant. Et ideo possunt homines idiotae tanta, quia simpliciter credunt me
 uirtute dei profligare demonia. Proinde horum pia credulitas, uestram damnabit incre-
 dulitatem, qui calumniari mauius, quum liceat imitari. Quod si res ipsa clamitat, me non
 praesidio demonis, sed uirtute dei, pellere demones, dubitare non debetis amplius, quin
 aduenit ille filius Dauid, & regnum dei, quum uideatis ad inuocationem mei nomi-
 nis, faciam ab ijs qui profitentur Euangelium, euanescere uires aduersariorum. Vt igitur
 demonum inter ipsos est concordia ad perdendum omnes, ita mihi, qui in hoc ueni ut ser-
 uem omnes, cum illorum cohorte nulla est concordia, sed capitale dissidium. Haecenus
 Beelzebub tyrannide exercuit in homines peccatis obnoxios, malisq; cupiditatibus ad-
 dictos: ego sublatis hominum peccatis, Beelzebub principem cum suo satellitio protero, &
 quos ille per iniustitiam possidebat, per innocentiam deo uindico. Viribus, non pacto res-
 geritur. Sentiant illi & fatentur adesse potestatem, cui cogantur cedere. Alioqui qui fieri
 potest, ut aliquis ingrediatur arcem uiri potentis, ac supellectilem illius diripiat, nisi pri-
 us potentem dominum superatum coniecerit in uincula? Tum uero coercito eo, qui pote-
 rat obistere, populabitur domum uniuersam, ac uelut praedam auferet. Mundus domus est
 Beelzebub, in hoc quonia totus seruebat ambitioni, luxui, libidini, auaritia, irae, liuori, ce-
 terisq; cupiditatibus noxijs, per quas ille potens est, regnum quoddam sibi uindicabat. Ego
 ut uirtu fortior ingressus sum illius regnum, eoq; superato, quod ille iniuste possidebat uero
 principi assero. Nihil igitur inter nos conuenit. Diuersi principes sunt, diuersa regna, nullo
 scedere concilianda. Qui uult inferi regno dei, a regno Beelzebub se subducatur oportet,
 cumq; illo belligeretur in castris meis. Nemo potest cum deo pacem habere, nisi bellum
 habeat cum diabolo. Ego dei partes sequor, non Beelzebub. Proinde qui non est in ca-
 stris meis, is hostis & aduersarius est meus. Et qui me non adiuuat in colligendo, is aduer-
 satur dispergendo. Videte ut meliori parti uos adiungatis. Consultius est in regno dei sa-
 lutem perhennem assequi, quam in regno diaboli mortem aeternam accerere. Desinite
 seruire peccatis, & nullum ius in uos habebit diabolus. Ab illo transfugas recipiet deus in
 regni sui consortium, nec paenitentibus ac resipiscentibus imputabit uitae superioris com-
 missa, quamlibet enormia. Tantum ne quis excrucatus inuidia, maliciaq; peruersus, aduer-
 sus suam ipsius conscientiam aduersetur gloriae dei, & quum oculis cernat uirtutem diui-
 nam manifestis signis & prodigijs sese mundo prodere, tribuat ea spiritui Beelzebub. Pro-
 inde illud affirmo uobis, quicquid commissum fuerit factio dictio ue, condonabitur homi-
 nibus, modo resipiscant. Facile condonat deus, quod aliquo pacto uentale facit humanae
 naturae infirmitas. Caterum si quis conuicium dixerit in spiritum dei, cuius manifestam
 uim uidet ex ipsis factis, is uix inueniet ueniam. Et quisquis conuicium dixerit in filium
 hominis, quem ob infirmitatem carnis contemnit, condonabitur illi, quod error & igno-
 rantia mixta facinori, excludit peruersam ac destinatam maliciam. At qui conuicium di-
 xerit in spiritum sanctum, uix nanciscetur ueniam, uel in hoc seculo uel in futuro. Hoc aut
 dixit Iesus deterrens pharisaeos ab obstinata peruersitate, quod quum cernerent & intelli-
 gent ea, quae gerebat, non posse geri, nisi per spiritum ac uirtutem dei, tamen inuidia moti
 repugnabant gloriae dei, & illius miracula maluerant ascribere Beelzebub, cuius spiri-
 tum dicebant in Christo uim suam exercere. Quum, inquit, iuxta communem etiam sen-
 sum e fructu dignoscatur arbor, quum uos arborem calumniamini, quum fructum non
 approbare non possitis? Miracula quae facio, subleuant miseras hominum, neminem lae-
 dunt, nec adhibentur ad inanem ostentationem, aut quastum, sed ad beneficentiam & opi-
 tulationem. Hoc esse bonum nemo potest inficias ire, gratis benemereri de afflictis. Quum
 igitur

Aut quomodo potest quis quam

Qui non est mecum contra me est

Omne peccatum & blasphemiana

Aut facite arborem bonam ex fructum eius bonum igitur

igitur, quod per se bonū est, dicitis à Beelzebub proficisci, qui uestro quoq; iudicio totus malus est: Si uultis latere cæcitatē animi uestri, consentientia loquamini oportet: nunc ne cohærent quidem iuxta cōmunem hominum sensum quæ dicitis. Aut igitur facite arborem bonā, & fructum eius bonum, aut facite arborem malā, & fructum eius malum. Aut fateamini me spiritu bono agi, qui fatemini opera mea esse bona. Aut opera dicite mala, ut probabile fiat quod dicitis, me spiritum habere mali Beelzebub. Quod si facta mea talia sunt, ut non possitis nō fateri bona, nolite quæ bona sunt, autori malo tribuere. Progenies uiperarum, ex malis maioribus orti mali, ex uobis ipsis coniecturā facite. Nōne uos quales estis, talia loquimini, & opera uestra declarant, quæ habeatis spiritum? Inuidentes gloriæ dei, calumniamini spiritum illius. Vnde fructus isti tam pestilentes, nisi ex mala arborē: ut enim fieri nō potest ut arbor agrestis, fructus edat mites, ut arbor uenenati succi, poma ferat salubria: ita qui uos potestis bene loqui, cum sitis mali? Vt enim ex succo radicis, fructus trahit saporem, ita ex eo quod reconditum est in corde, nascitur oratio. Vt bonus homo, de bono thesauro cordis, profert bona: ita malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Quorum cor oppleuit pietas, oppleuit charitas, uerba loquuntur reflicentia quod est in corde. Quorum cor oppleuit inuidia, superbia & auaritia, talē edunt orationē, quæ reddat ore cordis affectum. Non solum ē factis, uerum etiā ex uerbis apud deum æstimabuntur homines. Mala cogitatio soli cogitanti pestifera est: at oratio mala, cordis uenenum transfundit in multos. Coercenda est itaq; lingua, non solum à blasphemis infans, à conuitijs & iurgijs, ab obsecrationibus & turpiloquio, sed ab omnibus profus, quæ nullam adferunt utilitatem honestam. Imò dico uobis, non solum pro turpi loquio, sed etiam pro quouis uerbo superuacaneo, frivolo & inutili, quod dixerint homines, redditori sunt rationem in die iudicij. Etenim illic uerba quoq; pro factis imputabuntur. Ex uerbis tuis aut iustus pronuntiaberis, si bona prodierint ex bono corde: aut ut iustus cōdemnaberis, si mala ex malo corde prodierint. Et hic agnoscite perfectam iusticiam regni cœlorum, superantē legis Mosaicæ iusticiam. Siquidem illa modo punit manifestam blasphemiam in deum: hic punietur & conuiciū in proximum, nec solū perniciosum dictum, uerum etiā ociosum & inane. Onus enim arboris est nō fructus, qui nulli est usus: & hoc ipso noxius est, quia sine fructu audientis, tempus & aures occupat, quū in hoc data sit lingua, ut ea proximis nobis & proximo, utq; hoc organo celebremus gloriā dei. His auditis scribæ quidam & pharisæi, dissimulato animi furore, blandioribus uerbis aggrediuntur Iesum, ueluti iam illi credituri, si in gratiā ipsorum miraculum aliquod æderet, ipsis seq; dignum, qui sibi uindicaret spiritum dei, & qui semper haberet in ore patrē cœlestem. Magister, inquiunt, nos qui plebei nō sumus, sed eruditi cupimus ex te uidere signum aliquod eximium ē cœlo proficiscens, quod te declarat deo charum esse, teq; quod facis, illius uirtute facere. At Iesus sciens subdolam illorum cogitationem, & obstinatam maliciā, qui non in aliud poscerent signum, nisi ut hinc quoq; nouam calumniandi fumerent occasionē, præsertim quum facilius sit calumniari, quæ de cœlo ostenduntur, quàm ea, quæ coram cernuntur oculis, audiuntur auribus, tanguntur manibus: nō ferens tantam peruersitatem, respondit uelut auersus ab illis, & apud semet indignās: O nationem, inquit, malam & adulterinam, quæ se gloriatur habere patrem deum, quæ se iactat de progenitore Abraham, quum eos potius referat, qui derelicto deo coluerunt ut tulum aureum: qui seditionem mouerunt aduersus Moysen: qui obmurmurauerunt in deserto, qui prophetas occiderunt: quum se declarat patrem habere Beelzebub, cuius spiritu plena, rebellat aduersus spiritum dei. Sed nō dabitur ei signum de cœlo, quod calumnietur, & quo est indigna, quum tota terræ sit affixa, sed aliquando dabitur ei signum ē terra, quo conuincatur, & si conuerti nolit, pereat. Admiratur Ionæ prophetæ miraculum, qui absorptus à belua maris, post triduum redditus est uiuus. Hoc & illis fat erit signū, si quem sua maliciā occiderunt, uideant uirtute diuina reuiuiscere. Hoc miraculum illis propediem exhibebitur calumniaturis. Quemadmodum enim Ionas ultro se in mortem tradidit, & exceptus est à belua marina, fuitque in uentre illius tribus diebus, & tribus noctibus, mox desperatus ab omnibus, auxilio dei redditus est uiuus: ita filius hominis, triduo ac trinoctio futurus est mortuus in corde terræ. Hoc ænigmate Iesus indicabat mortem ac sepulturam suam, ac mox resurrectionem à mortuis. Ac subiecit, quod

Quoniam omne uerbum ociosum quod loquuti fuerint homines

Tunc responderunt ei

quod Niniuus fuit Ionas, hoc ego sum uobis. Ille denunciauit illis imminere uindictam diuinam & excidium urbis, ni respicerent, ego idem uobis omnibus denuncio. Sed Niniuus, quos præ uobis ut ethnicos & idololatrias contemnit, surgent in iudicio diuino, uosq; declarabunt merito damnatos, si ad ipsos conferamini. Siquidem illi quanquam erant scelerosi, tamen ad prophetæ minas expauesciti deiecerunt sese ad poenitentiam. Et ecce hic est Iona maior, qui uobis frustra prædicat. Niniuus gens erat à dei cultu aliena, Ionas ignotus & humilis ad eos uenit. Nullus illum commendarat, aut aduentum illius prædixerat, nulla ædebat miracula, neminem beneficio sibi conciliabat, nihil magni promittebat. Tantum comminabatur exitium, neq; diutius quàm triduo prædicabat. Ego promissus prophetarum oraculis, toties commendatus testimonio Ioannis, testimonio patris, popularis uester, & ex istis ortus maioribus, quibus uos gloriamini: tanto iam tempore doceo uos, tot miraculis testificor, non esse uanam doctrinam: tam multos gratuitis beneficijs meis adiuui, & non in tono sæuas minas, sed ultro polliceor remissionem omnium peccatorum, offero regni cœlestis æternam felicitatem: & dicor habere spiritum Beelzebub, appetor capitalibus insidijs, tantum abest ut flectamini ad poenitentiam. Quin & regina Saba exorietur in iudicio, in probum & condemnationem huius generationis, quod ad rumorem ē longinquo allatum, relicto regno, patriaq; sua, tam longo itinere profecta sit ad regem Solomonem, non metu aliquo commota, sed tantum auditate sapientiæ. Nec adijt solum, sed & ingentia munera secum attulit. Et ecce hoc in loco est, qui Solomone sit maior. Quid enim simile gessit Solomon, qualia me uidetis gerentem, aut quid simile docuit Solomon? Et ultro ad uos deferentem Euangelicam doctrinam, per quam seruemini, omni contumeliarum genere afficiatis, atrociora etiam in super molientes in beneficium. Sed quo maioribus ostentis ac beneficijs prouocati estis ad poenitentiam, hoc atrocior uos manet poena, nisi mature respueritis. Porro quid esset illis euenturum, & in quantam cæcitatē deuentura esset gens Israelitica, & quibus calamitatibus afficienda à principibus Romanis, & quomodo per orbem exulatura, relicta, contemptaq; ab omnibus nationibus. Iesus ænigmate quodam indicare maluit, quàm explicare. Adhibet autem similitudinem hominis dæmonio malo obnoxij, qui postquam semel liberatus & suæ menti redditus, postea sua culpa dæmone reuerso longe grauius laborat, quàm prius laborabat. Cum spiritus, inquit, immundus exierit ab homine, exul hospitio ueteri, obambulat per loca arenosa steriliaq;, quærens ubi requiescat, nec inuenit. Tunc ait fecit, reuertar in domum meā unde exiui, ubi uenit, offendit eā ornata, purgatamq; sed uacua hospite. Tūc uidens esse locum, nec ab alio quoquā occupatam, non contentus ipse remigrare solus, asciscit septē alios spiritus deteriores se, simulq; ingressi domum habitant ibi. Fitq; ut homo grauius discrucietur, quàm antea discruciabatur. Sic eueniet huic nationi pessima. Hac imagine Iesus notabat pertinacē maliciam Israeliticæ gentis, subinde relabentis ad suos mores. Seruiebat olim uicijs & cupiditatibus demontiacis. Per legem ac prophetas utcunq; liberata est, sed subinde rediens ad ingenium. Redibat ad idola, sacrificabat in lucis, occidebat prophetas. Emendabatur afflictionibus per Pharaonem in Aegypto, per Nabuchodonosor in Babylone, alijsq; uarijs calamitatibus. Tandem à filio dei tot modis prouocata, nō solum renouauit, uerum etiam multis partibus superauit omnem impietatem maiorum suorum, non solum omni genere contumeliarum afficiens innoxium ob beneficium, uerum etiam ad crucem adigens falsis criminibus. Vnde prodigiosa quædam cæcitas & septuplo miserabilior, quàm fuerit maiorum, cepit animos illorum, & ob id exitium illos manet longe atrocior, quàm hactenus passi sunt. Quum hæc loqueretur populo, uenit mater Iesu comitata consobrinis aliquot illius, qui cupiebant illum conuenire. Cum autem non possent adire illum, ob turbam cōfertam, & obsidentem fores domus, uoce quasi per manus tradita, quidam interpellans sermonē Iesu renunciauit illi adesse pro foribus matrem & fratres ipsius qui postularent eius colloquiū. Iesus autē offensus hac importunitate, simulq; docere uolens, minimū esse tribuendum talibus affectibus, quoties negotium agitur Euangelicum, pluris autem faciendam cognationem animorum quàm corporum, quæ uirtute non sanguinis propinquitate conciliatur, quæq; longe patet latius, respondit interpellanti: Quænam est mater mea, & qui sunt fratres mei? Cœlesti negotio occupatus, non agnosco matrem, aut fra-

Cum autem immundus spiritus

Adhuc eo loquente

crea

res carnis affinitate coniunctos, forsitan animis alienos. Ac porrecta manu in discipulos suos, qui iuxta sedentes a uide tacitè combibebant doctrinam salutiferam: Si uere, inquit, cognatos nosse uultis, eosq; qui mihi sunt charissimi: hi sunt mater mea, sorores meae, fratres mei. Nullū hic sexus aut ætatis discrimen, nulla propinquitatis ratio. Quicumq; parent uoluntati patris mei, qui est in caelis, is mihi mater est, is soror est, is frater est. Spirituum af finitatem magnifico, non corporum. Hanc sibi quisque parare potest. Vt quisq; illius uoluntati maxime obtemperat, ita mihi coniunctissimus est & charissimus.

CAPVT XIII

IODEM tempore quum Iesus cerneret locum non esse tantæ multitudinis capacem, egressus domo concessit ad lacum. Quò cum uenisset, sedit in ripa, docens populum insatiabiliter inhiantem doctrinæ ipsius. Porro quum uideret multitudinem adeo condensari, ut premerent ipsum, quo liberior esset à turba, ingressus est nauim, atq; ex ea uelut è suggesto locutus est multitudini stanti in littore. Sic enim commodius à multis, & uideri poterat, & audiri, quod harena littoris paulatim insurgens, & ipsa littoris ora speciem quandam præberet amphitheatræ. Quoniam autem in ea multitudine non erat eadem mens omnibus, multa proposuit eis per similitudinum inuolucra: siue quod hoc orationis genus familiare est prophetis: siue quod accommodatissimum est ad docendum, & ad flectendos animos populi, quod colatio sumpta à rebus omnium etiam idiotarum sensibus notissimis, statim permoueat unū quemlibet: siue quod hac illecebra, & iucundius irrepunt in animos hominum quæ dicuntur, & hærent tenacius: siue quod hæc admonitio nullū traducens, sed tacite per imaginem taxans cuiusq; conscientiam, minus offendere solet. Primum autem omnium parabolam proposuit, subindicans multos quidem undiq; confluere ad prædicationem Euangelij, sed tamen non in omnibus gigni fructum: id accidere non docentis culpa, sed audientium uitio. Nec parem gigni fructum in ijs qui audirent, sed ut quisq; adferret animum à mundanis curis & cupiditatibus uacuum, ita sermonis auditi maximum esse fructum.

Ecce exiit qui seminatur seminare

Hortatus igitur ut auscultarent, parabolam talem proposuit. Egressus est, inquit, quidam seminator in agrum, ut seminaret semen suum, & dum late spargit, grana quædam ceciderunt iuxta uiam. Ea quoniam manebant nuda, aduolarunt aues & comederunt. Alia rursus inciderunt in loca petricosa & aspera: quæ quum obissentibus faxis, non regerentur profunda terra, nec potuerint altius agere radices, mox ad teporem solis ante tempus enata sunt in herbam: propterea quod non esset multum terræ, quæ seruaret condita in tempus suum, nec radix profunda, quæ suggereret humorem. Rursus alia ceciderunt in terram spinosam, atq; incrementibus spinis, suffocata sunt, nec potuerunt in liberiores auras emergere. Alia porro ceciderunt in terram bonam ac frugiferam, & feliciter enata produxerunt fructum, non parem quidem omnia, sed pro solè bonitate, alia centuplum, alia sexagecuplum, alia trigecuplum: sic ut ex alio grano nascerentur spica ferens grana centum, ex alio quæ sexaginta, ex alio quæ triginta. Hæc locutus Iesus tum quidem non explicuit inuolucrum ænigmatis, sed suo cuiq; animo reliquit coniectandum: tantum adhortatus est, ut quibus essent aures idoneæ non oscitanter audirent eam parabolam: sed alio tempore, quum discipuli naçi essent Iesum solitarium adierunt eum, rogaruntq; quare populo per similitudinum ænigmata loqueretur. Quibus hunc in modum respondit Iesus. Quia se nondum satis idoneos præbent quibus aperiatur ueritas, qua non solū non sūt meliores quidam admixti turbæ, uerum etiam irritantur ut fiant sceleratiores. Propterea quales illi adferunt animos ad audiendum, tales illis propono sermones. Illi quæ sunt manifestissima nolunt intelligere, ego tenebris inuoluo sermonem, ut uel sic prouocem ad discendi uestigandiq; studium. Vos autem qui quod datur simpliciter auditeq; accipitis, digni estis, quibus secretiora quædam Euangelicæ philosophiæ cõmunicentur. Si quidem habenti dabitur, ut abundet: cæterū nihil habenti, adeo nihil addetur, ut eo quoq; quod habere uidebatur sit spoliandus. In alijs facultatibus, crudele est spoliare egentem: hic quoniam inopia nascitur ex egeni uicio, iustum est auferre, quod habet ingratus. Nos gratis offerimus aliqua rudimenta cœlestis philosophiæ, nimirum pro capacitate simplicitateq; animorum, ueluti semina quædam iacentes. Ea si quis audis animis imbiberit, nimirum prouocat nos ut plura illi credamus. Contra qui quod gratis datum aspèrnat, ac reijcit

Qui enim habet dabitur ei

ac reijcit, sibiq; uertit in occasione maioris maliciæ, nõnne dignus est ut eo, quod indignus habebat spoliatur: Hac de causa loquor illis per inuolucra parabolatum, utpote ueritatem apertam, aut nullo fructu, aut suo etiam malo auditoris. Fit enim illorum peruersitate, ut quum oculos habeant, ac manifesta signa cernant, tamen excæcati inuidia, quod cernunt non uideant: quumq; habeant aures, & audiant ueritatem irrefutabilem, tamen audientes nõ audiant, neq; quod audiunt intelligant, etiam si intelligant. Nimirum in istis completur, quod olim prædixit Esaias. Auribus audietis, & non intelligetis, & oculis cernetis, nec tamen uidebitis. In crassatum est enim cor populi huius, & auribus obsurduerunt, & oculos suos occluserunt, ne quando uideant oculis, & auribus audiant, cordeq; intelligant, tandemq; conuertantur ad me, & sanem illos. Sunt isti quidem igitur infelices, sed miserandi nõ sunt, quanquam miserimi, qui scientes ac uolentes sibi accersunt exitium, & reijciunt salutem. Contra, uestri oculi beati, quia uident quæ facimus: uestre aures beatæ, quia audiunt quæ loquimur: beata corda, quia intelligunt uoluntatem patris mei. Non est uulgaris ista felicitas, nimirum multi prophetae, multiq; iusti sancti optarunt uidere quæ uos uidetis, nec uidere contigit, audire quæ auditis, nec datum est audire. Atq; illi quidem utcumq; ueluti per somnium præfagebant futurum, quod uos coram cernitis & auditis. Quando quidem igitur hoc promeretur uestra simplicitas, auaritasq; cognoscendi, uos audite, quid sibi uelit parabola, quam proposui de seminatore iacente semen suum. Tria sunt hominum genera, in quibus semen Euangelicæ sermonis, aut nullum adit fructum, aut non perficit quod exortum est. Ac primum quidem est omnium sterilissimum. Hi sunt qui leuiter & oscitanter audiunt uerba doctrinæ cœlestis, nec demittunt in animum suū, nec cogitatione insigunt, ut illic radices agant: sed animum habentes nullo studio cura ue septum ac munitum, nullis decretis armatum aduersus insultus inanum cogitationum, ad quamlibet occasionem sinunt proteri conculcariq; quod seminatum est. Id sentiens ille malus, qui insidiatur, & inuidet exordijs melioribus, protinus immittit in animum curas aliquas uolaticas, quæ perdant semen prius quàm herbescat, aut radices agat, ut nihil meliores sint, quàm si nõ audissent. Hos designat imago seminis, quod cecidit iuxta publicam uiam, quæ commecant & homines, & bestia, hoc est, curæ quælibet, affectus cognatorum & affinium, cura publici magistratus, amores, odia, suspiciones, aliaq; id genus. Hæc sermonem euangelicum penè prius expellunt ex animo, quàm receptus sit. Rursum est alius, qui sermonem euangelicum ueluti semen accipit auribus, atq; aude demittit in animum suum, secum meditans ad illius regulam instituere uitam: sed quoniam non penitus insigunt animi medullis, sed hominum more temporario quodam affectu, leuiter agit quod agit, tantisper fouet semen acceptum, donec in herbam exeat, ac spem quandã præbeat euangelicæ pietatis, abstinens à magnis uicijs, ac uirtutibus mediocribus enitescens. Verum si qua fuerit orta procella persecutionum, & ob Euangelij professionem intentet exitium, carcer, supplicia, mors, aliaq; quæ firmum & incõcullum animi robur desiderat, tum uelut ad aëstem solis uehementem, exarescunt ac deficiunt. Huius typum habebat terra petricosa, semen accipiens quidem, ac proferens in herbam, sed aduersus solis æstum humore non ualens tueri, quum per petras non liceat altius tendere radices. Rursus est alius, qui & aude audit sermonem Euangelicum, & satis alte demittit in animum suū, diuq; retinet, sed perplexis huius mundi curis, præsertim diuitiarum irretitus animus, ueluti spinis quibusdam densissimis obrutus, non potest quod amat libere sequi. Has spinas inter se coherentes, sibi inuicem implexas, quoniam non patitur demeti, perit fructus facti seminis. Hunc indicabat imago seminis excepti solo spinis ac uepribus oblitto. Porro semen exceptum terra bona, signat illos, qui & audiunt sermonem Euangelicum, quicq; secum reperiunt & insigunt cogitationi, quicq; sic transfundunt in affectus animi sui, ut nec morte uelint ab eo deficere, quicq; semet explicant ab affectibus & sordidis curis diuitiarum, quæ non sinunt animum esse liberum, sed totos se præbent auræ cœlesti. Huiusmodi mentibus non est infrugiferum semen euangelicæ doctrinæ: sed quemadmodum idem triticum nõ in quouis solo fert fructum parem, sed pro felicitate terræ minore aut maiore scœnore prouenit: ita pro pio studio captuq; eorum qui sermonem audiunt, fructus uberior pietatis prouenit. Hæc parabola docuit nos Iesus, quo studio sit accipiendus sermo doctrinæ cœlestis, & utriusque ex eo fructum exortum. Hæc seorsum discipulis suis interpretatus est Iesus.

Esaiæ 6

Aliam parabolam proposuit Iesus, ut ostenderet & aliam pestem esse cauendam, si quis velit triticum purum ac syn-
 cerum reponere in horreum. Nam reliqua quidem mala tantum laedere semen recens ia-
 tum aut herbescens, hoc iam enatam & adultam segetē corrumpere. Ea pestis est, quum
 fatanas qui nec uolaticis & oscitantibus cogitationibus, nec persecutionum tumultibus,
 nec curis opum, honorum, similibusq; rerum, quibus humana uita distinguitur, potuit ob-
 ruere semen Euangelicæ doctrinæ, per pseudopostolos, ac impios episcopos, hæreticosq;
 cœlestē doctrinam ad suas cupiditates malas, interpretatione subdola detorquentes, ac ue-
 ra fallis, sincera uiciosis admiscentes, conatur inficere. Parabola sic habet: Regnū, inquit,
 cœlorum simile est homini patrifamiliās, qui cū bonus esset, bonum semen seminabat in
 agro suo. Caterum dormitantibus famulis, clam uenit inimicus quidā, qui male uolebat
 illi patrifamiliās. Is quoniā non potuit noctu tollere semen, quod iam terra conditum erat
 in tuto, dolo molitur laedere. Zizaniorum inutile semen inspergit, & admiscet seminato
 tritico, atq; hoc pacto abiit. Hunc dolum primum nemo sensit. Quū uero iam semen emer-
 sisset in herbam, & culmi spicis essent onusti, tunc demum simul enata zizania, prodita
 dissimilitudine, cœperunt apparere. Porro serui demirantes, unde id accidisset, adierūt pa-
 trem familiās: Domine, inquit, nōne tu bonū semen seminabas in aruo tuo? Vnde igitur
 tur admixta zizania? Dominus autē suspicans autorem noxæ: Inimicus, inquit, homo hoc
 fecit, qui mihi tam male uult, ut etiam nullo suo bono me gaudeat laedere. Tum serui: Vis
 ne igitur eamus & colligamus zizania, segetemq; purgemus? At dominus: nequaquam,
 ne forte imprudentes, dum euellit zizania, simul eradicitis & uicinum triticum. Sinite
 triticum simul & zizania crescere, usq; ad tempus messis. Tum hoc negocij dabo messori-
 bus, ut priusquā demerant, sublegant prius admixta zizania, eaq; separatim compingant
 in fasciculos ad ignis alimonā, ac deinde triticū purum recondant in horreū meum. Rur-
 sum Iesus significare uolens per similitudinē, euangelicā philosophiam, primum in spe-
 cie contemptam & humilem, per ignominiam crucis, per paucos idiotas, quasi planta-
 tam, ueritatis sic paulatim inualituram, ut totum orbem occuparet, nullumq; genus ho-
 minum non complecteretur, ænigma proposuit huiusmodi: Regnum, inquit, cœlorum
 simile est grano sinapis, quod homo quidam acceptum, seminauit in agro suo. Quod qui-
 dem per se minimum est inter omnia legumina. Caterum ubi fuerit enatum, magnitudi-
 ne superat omne genus holerum, & assurgit ad iustam magnitudinem arboris, adeo ut uo-
 lucres nidulentur in ramis eius. Iterum rem eandem Iesus inculcauit eis, subsignificans
 quo pacto uis euangelicæ doctrinæ, clanculum irrepens, & per pauculos apostolos, ad-
 mixta, totum orbē transformatura foret in suam naturā, & quum maxime uideretur absor-
 pta extingui, tum maxime exerit uim suā. Regnum, inquit, cœlorū simile est fermento,
 qd exiguū mulier abdidit in farinae tribus mensuris, atq; illic reliquit, donec exigua massa
 totam illam farinae uim paulatim afficeret, & in suā traheret naturam. Hæc omnia Iesus
 parabolarum inuolucris differuit populo, neq; quicquam tum illi locutus est absq; para-
 bola, quo simul & animos illorū obscuritate sermonis, ad discendi studium excitaret, nec
 ansam tamen daret occasionē uenantibus calumniandi. Atq; hoc quoq; prædixerat olim
 propheticum oraculū: Aperiam, inquit, in parabolis os meum, eruclabo quæ hæcenus
 abstrusa fuerunt à mundo cōdito. Tunc Iesus dimissa turba, domū se contulit: nec illa se-
 quita est, cum nec intelligeret quid sibi uellet, nec ansa præberetur calumniandi. Porro
 quum solus esset domi, adierunt illum discipuli familiares, rogātes, ut explanaret ipsis pa-
 rabolam, de zizanijs tritico permixtis. Nam explicata parabola de semine uarie excepto,
 per se satis addiuuabant, quid sibi uellet sinapis granum, aut fermentum additum. Iesus
 nihil grauatus enarrauit dilucide. Bonus, inquit, ille pater familiās, qui seminauit bonum
 semen, est pater cœlestis: ager in quo seminauit, est mundus totus, non solum Iudæa. Por-
 rō triticum quod enatum est bonum, ex bono semine, sunt ij, qui ex institutione Euange-
 lica, sese dignos præbent regno cœlorum, professioni suæ uita factisq; respondentes. His
 admixta ex malo semine, mala zizania, sunt improbi, qui non sincere profitentur euan-
 gelicam doctrinam. Inimicus autem ille, qui nocte clam admiscuit suū semen, unde nasci-
 tur peruersa doctrina, est diabolus. ~~Quum qui uoluerunt tempore colligere zizania, sint~~
~~q; qui per se non possunt colligere zizania, sunt~~
 quum

Aliam para-
bolam

Aliam pa-
rabolam

Differe-
ntia para-
bolam
zizaniorum

~~quod si quis uoluerit colligere zizania, sint~~
~~q; qui per se non possunt colligere zizania, sunt~~
 pus mellis est cōsummatio seculi. Messores angeli sunt. Interim igitur mali bonis admixti
 ferendi sunt, quādo minore perniciē tolerantur, q̄ tollerentur. Porro quum uenerit extre-
 mum illud tempus, quū separabunt boni à malis, quum cuiq; pro factis sua dabuntur præ-
 mia, tunc filius hominis omnium iudex, mittet angelos suos, qui repurgent regnū ipsius,
 neq; quicq; offendiculi sine illis residere, quandoquidem iam nec boni malis prodesse po-
 terunt, nec mali sinentur amplius bonis negociū faceffere: sed quicumq; uiuentes inter bo-
 nos maluerint illis esse molesti, quā eorū consuetudine fieri meliores, separatos ab alijs
 cōgregabit, ac tradet illos incendio gehennæ. Ibi pro momentaneis fallisq; uoluptatibus
 supplicijs nunquā finiendis afficientur, submoti ex area ecclesiæ, & cōiecti in specū tarta-
 reum, hoc est in regnum patris sui: ubi sera iam, & inutilis poenitentia fletum, ciulatum, ac
 dentium stridorem extorquebit à miseris. Porro qui ex bono semine prognati, perseuera-
 runt ad finem usq; quā hic interim humiles uidentur, & ab improbis affliguntur, tunc
 deposita omni mortalitatis humilitate, fulgebunt ut sol in regno patris ipsorum. Hæc quo-
 niā utriusq; maxima sint, nō sunt oscitanter audienda. Ad omniū uel felicitatē perennem,
 uel exitium perenne pertinent. Proinde quisquis habet aurē non surdam & obturatam
 huius mundi cupiditatibus, audiat, ut fugiat æterna supplicia, & uitam assequatur immor-
 talē. Ad hæc, quo magis accenderet animos suorum ad sitim Euangelicæ pietatis, adhibet
 & alias duas similitudines, quibus docet euangelij professionē non esse re uoluerit aut uul-
 gari studio expetendā, sed omnibus omissis, hoc unum summo studio conandum, omni-
 umq; bonorum iactura summū illud bonum esse cōparandum. Quod quāq; non sit cui-
 us obuium, tamē semel repertū, summā habet felicitatē: & quāq; interim latet apud ho-
 mines, nec ostentat sese, tamē is qui possidet, tacitus apud se plaudit sibi, securus expectās
 illum diē, quo felicitas, quæ nunc in obscuro est, post proferetur in apertū. Regnum, in-
 quit, cœlorum simile est thesauro defosso in agro, quē si quis forte nactus fuerit nō iactat
 apud alios, ne quis sibi præcipiat: sed in sinu gaudens, sibiq; gratulans abit ad eius fundi do-
 minum, & diuenditis omnibus suis possessionibus, cōstaraq; quanta potest pecunia, mer-
 catur agrum illū, in quo nouit latere arum thesaurū: sibiq; uidetur felix, qui nudatus mul-
 tis mediocribus possessionibus, unico sed insigni, licet ignoto sit fundo ditatus. Rursum si-
 mile, inquit, est regnum cœlorum homini negociatori, qui delectabatur bonis margaritis.
 Cum autē nactus esset unam insigniter bonā, ilico diuenditis possessionibus omnibus, mer-
 catus est eā. Nec sibi uisus est factus pauperior quod iam nihil haberet pristinarum opū.
 Imò tum demum opulentus sibi uidebatur, qui sibi cōsciū esset, quod secreto possideret
 margaritum, quod quamlibet exiguum, tamē omnium illarum possessionum precium su-
 peraret. His adiecit & aliam parabolam, nō absimilem illi de tritico & zizanijs, adhortās
 suos quos ex piscatoribus fecerat apostolos, hoc est, piscatores hominum, ut studerent
 quā plurimis attrahendis ad professionē Euangelicam, nec statim abijcerent ac perde-
 rent malos bonis admixtos, sed eos, si tentatis omnibus, nolent respiscere, seruarent suo
 iudici puniendos. Rursum, inquit, simile est regnum cœlorū fagenæ missæ in mare, quæ
 late sparsa, omne genus piscium inuoluit, & cōplectitur. Quam cum iam senserint imple-
 tam, tum ad littus pertrahunt, iamq; sedentes in sicco, bonos pisces seligunt, ac recondūt
 in uasa, malos & inuitiles abijciunt. Itidem fiet in consummatione mundi. Exhibunt angeli
 dispecturi quid trahat rete euangelicum. Nec sinent amplius malos bonis admixtos intra
 eandem fagenam, sed ex meritis non ex professione quemq; existimabunt. Malos semo-
 uebunt à consortio bonorū, atq; hos quidem recondent domino suo, illos abijcient in for-
 nacem ardentem, ibi erit cruciatus intolerabilis, qualē solet testari ploratus ac stridor den-
 tium. Hæc dicta Iesus quo magis infigeret animis suorū, rogabat num hæc omnia satis in-
 tellexissent. Quum respondissent sese intellexisse, subiicit & aliam parabolam, qua sub-
 monebat eos, hæc & huiusmodi multa discenda. & in memoriæ penuario reponēda, quo
 mox ad omnē occasionem possent depromere: siue præmijs alliciendus esset auditor, siue
 suppliciorū metu territandus. Nam peccus doctoris euangelici, oportere quendam esse
 mundum ac thesaurum, diuitem & opulentum, unde nunc ex ueteris testamenti libris,
 nunc ex euangelica philosophia facile depromant uaria, prout auditorum utilitas exege-

Simile est re-
gnū cœlorum
thesauro

rit. Nec enim semper eadem dicenda, nec eodem modo, nec omnibus rebus omnes commoueri. Opus est igitur diuite quodam thesauro, omni doctrinarum genere instructo. Parabola sic habet: habent, inquit, scribae Iudaeorum, quod ex libris consulti respondeant. Sed quisquis uult esse scriba doctus in regno caelorum, ei non est satis proferre uetera, nisi profert et noua, similis opulento cuidam patrifamilias, qui nihil non habere in thesauro, siue quis noua desideret, siue quis uetera malit, ut omnibus satis faciat. Hicce tam uarijs parabolis, quibus Iesus satis instruxisset et populum et discipulos suos, ut subinde mutato loco latius spargeretur euangelica doctrina, abiit in patriam suam, hoc est Nazareth, Vbi non auspiciatus est praedicationem, ne quid tribuere uideretur humano affectui: nec tamen praeteritam uoluit, ut doceret omnibus esse benefacendum. Ingressus igitur illorum conciliabula, coepit eos docere, quemadmodum alios docuerat. Hic obfuit euangelico negotio, quod tamen prodesse debuerat, nisi uulgus hominum notis ac familiaribus inuiderem mallet quam fauere, quum exotica stulte mirretur, hoc ipso preclarum esse iudicans aliquid, quod e longinquo uenerit. Quum igitur hic agnosceretur Iesus a nonnullis, qui nouerant humilitate familiaris, ac parentum tenuitate, simulque artem, qua Ioseph uulgo creditus pater, uxorem ac priuilegium suum alebat, cuius artis sciebant et Iesus fuisse, nec unquam accepissent illum literis institutum fuisse, ita murmurant inter sese: Vnde isti tam insignis sapientia, aut unde uis uendendi miracula? Nonne hic est, Iesus ille faber, Ioseph fabri filius? nonne mater eius pau-percula est et humilis apud nos, quae dicitur Maria? Nonne consobrini illius apud nos sunt, Iacobus, Ioseph, Simon, et Iudas? Nonne quotquot habet proxime cognatos, omnes hic degunt apud nos? Vnde igitur iste subito factus alius ad nos redit, docens ac miraculis pol-lens? An credit sese nobis ignotum esse? Ita Iesu cognatio fortunaeque humilitas fuit illis of-fendiculo, nihil adhuc nisi plebeum et humanum de illo suspicantibus, et ob pristina uitae humilitatem, nouae claritudini subinuentibus. Iesus autem taxans illorum crassum ac nimis populare iudicium, qui hominem non ex ipsius uirtutibus, sed ex fortunae gene-risque splendore aestimarent, ait illis: Non est propheta usquam contemptior, quam in sua patria, propriaque familia, et inter cognatos suos. Cumque alibi promptam fidem reperisset, multisque miraculis floruisse, hic nulla potuit adere, nisi quod impolitum manibus paucos sanauit agrotos: non quod esset illius contracta potestas, aut mutata uoluntas, sed quod obliteret illorum incredulitas. Quemadmodum enim medicus non potest benefacere agroto, qui rejicit pharmacum: non quod ars medici sit inefficax, sed quod in culpa sit agrotus: ita quoniam fides est, cui dantur miracula, incredulitas obstat, quo minus possit ea promere, cui uirtus alioqui non deest, nisi praepeditetur aliena culpa. Itaque tanquam maliciam illis exprobrans dicebat: Non nouum hoc est, quod mihi nunc accidit. Accidit idem olim sanctissimis prophetis, Heliae et Helisaeo, quorum sepulchra nunc co-litis. Nam quum non pluisset annis tribus, ac mensibus sex, et ob id ingens fames regio-nem illam omnem occupasset, Helias fame periclitans, ad nullam uiduam iussus est ire, quum plurimas haberet Iudaea, nisi ad alienigenam illam Sareptanam, in regione Sidoniorum. Apud hanc unam receptus, fidem inuenit, et miraculum accepit. Porro uiuente Helisaeo, con-plures erant leprosi in gente Israelitica: nec ullus tamen ab hoc sanatus est, sed solus Naaman Syrus, cuius fides a propheta miraculum uelut extorsit.

Nterim Herodes tetrarcha Galilaeae, filius eius, qui pueros Bethlehemiticos trucidarat, audierat rumore de doctrina, deque miraculis ac prodigijs Iesu. De quo quum uariarent opiniones multitudinis, alijs dicentibus eum esse Heliam, alijs Hieremiam, alijs alium quempiam e priscis prophetis, nec de-essent, qui praedicerent eum esse Ioannem, qui uita redditus, iam factus esset po-tentior, Herodes irridens illos aiebat: Ioannem ego decollauit, et quomodo uos arbitramini illum uiuere? et non solum uiuere, uerumetiam miraculis pollere? Mox ubi de tam crebris, tamque insignibus prodigijs factus esset a multis certior, ut iam rumor non posset uideri ua-nus, dixit famulis suis: Hic de quo tam mira narrant, non est Iesus, qui iam pridem perijt in-terfectus a patre, in turba puerorum Bethlehemiticorum: sed est Ioannes, qui surrexit a mortuis: et ideo iam factus diuiniore, clarescit miraculis. Siquidem Herodes manus incece-rat in Ioannem Baptistam et coniecerat illum in carcerem: quamquam uirum haberet in pre-cio, nec pauca gereret ex illius consilio. Sed hic fauor tyranni uersus est in odium, ob in-

stam

stam mulierculam, cuius plus apud regem ualuit, turpi obsequio conciliata gratia, quam Io-annis autoritas. Siquidem Herodiadem Philippi fratris sui uxorem, unde et filia sustulit, Herodes enim tenuit Ioan- esse conubium, quum et uiueret frater, et superesset ex eo filia. Porro lex Mosaica iube-bat, ut fratris defuncti uxorem duceret frater, si contigisset illum decedere absque liberis. Herodes hoc infans amans mulierem, quo minus licebat amare, uehementer offensus est hac libertate, adeo ut fuerit illum interfectorus, ni metuisset tumultum populi, apud quem nouerat Ioannem esse uehementer gratiosum, quod et baptizasset plurimos, et con-plures haberet discipulos, et a perisque crederetur esse Messias. Nemo certe non existima-bat illum esse uirum prophetici spiritus, ac sanctimoniae singularis. Sed hunc metum post excussit luxus, et infans erga puellam neptem fauor. Quum enim iuxta morem ethni-corum, celebraret diem suum natalem, in quo nihil uoluptatum geniali non adhibebatur, He-rodias filia puella, lasciuia gestulatione salrauit ad mensam regiam: adeoque placuit He-rodias, qui iam uino incaluerat, ut deieraret se nihil non daturum puellae petenti, etiam si dimi-dium regni sui postulasset. Puella ne perderet tantam occasionem, et mox hac regij pec-to-ris abuteretur libidine, consuluit matrem, quid esset petendum. Illa uerita ne quando Ioan-ni reconciliatus regis animus, dirimeret incestas nuptias, suavit filiae nequid peteret, nisi ut absque mora sibi daretur in disco caput Ioannis Baptistae. Puella ex matris sceleratae consi-lio, prodijt in conuiuium, et expectantibus omnibus, quidnam esset optatura: petijt ilico si-bi dari caput Ioannis in disco, uelut hunc missum pluris factura matre, quam dimidium re-gni. Hoc praeter omnem spem auditum, rex uultu moerorem simulat, ac iurisiurandi religio-ne praetexit immanitatem, praesertim quod tot conuiujs testibus interposuisset: itaque ne le-uis aut perituros uideretur, iussit fieri quod optarat puella. Illico spiculatorum missi in carce-rem: amputatum est caput innocentissimi uiri: allatum est in disco, datum est puellae: puel-la tradidit matri quae totius huius fabulae fuerat architectrix. Atque his auspicijs dedicatus est ille felix natalis Herodis. Hoc praemium datum est ad honesta uocanti. Hoc spectaculo pasti sunt oculi conuiuiarum, quos rex sua mensa dignos iudicarat. Caput igitur Ioannis cessit in caestram. Porro corpus asportarunt discipuli Ioannis, ac sepelierunt illud. Hoc tam- Et cum dicitur dissest Iesus immane facinus, quum renunciantibus Ioannis discipulis cognouisset Iesus (Nam uelut homo passus est sibi narrari quasi nesciret, cum praescisset, etiam antequam fieret) secessit in nauim, ut semotus a turba, migraret in locum aliquem desertum: specie quidem praebens humani timoris, sed re uera subtrahens occasionem scelerato regi, ne homicidium homi-cidio iungeret: praesertim quum Iesu tempus nondum adesset, simulque docens nos, aliquan-do principum furori cedendum esse, ne beneficijs iritati, et laedant innocuos, et ipsi red-dantur sceleratiores. Vitare licet impios, ad facinus paratos, quo prodesse liceat bonis. Atque hic quidem secessus, quorundam eximiam fidem declarauit. Etenim simul atque auditum est Iesum uitatis ciuitatibus in desertis agere, ob metum, ut putabant, Herodis, ipsi relic-tis ciuitatibus adibant eremum: et recondentem sese in abditis secessibus, quoniam nauibus aut uehiculis ob impedita loca peruenire non poterant, pedestres sunt insequuti: nec itine-ris difficultate, nec inedia periculo deterriti. A deo iam doctrinam euangelicam ceperant esurire id ubi sensisset Iesus prodire latebris suis, et occurrit auis, qui se subduxerat im-pijs. Porro quum uideret eum quoque confluisse frequentem hominum multitudinem, qui se-cum adduxerant multos uarijs morbis obnoxios, misericordia commotus est, et ex itineris difficultate perspectam habens fidem illorum, ultro sanauit quotquot habebant egrotos. Tantus autem fuerat ardor multitudinis, ut quum egrotos pueros, ac mulieres plurimas secum adducerent in locum desertum, tamen nihil commeatus secum ferrent. Itaque cum iam appeteret nox, et stomachus stimularet fame, discipuli tot conspectis miraculis, non-dum satis perfecte sentientes de Iesu (Sic enim uisum est sapientiae diuinae, paulatim illos ad perfectionem fingere, quo firmior esset rerum gestarum fides, simulque ipsos doceret, quibus rationibus aliorum infirmitati mederentur) admonent preceptorem suum, insta-re noctem, turbam esse ingentem, iamque plusquam tempestiuum esse capere cibum: di-mitteret eos, ut dispersi in uicos finitimos, sibi quisque cibos emerent. Iesus autem quo mira-culum fieret euidentius, respondit: Nihil est necesse, ut quoquam eant. Quin ipsi potius date illis quod edant. Porro discipuli, uelut obliti omnium quae uiderant, ne ad hanc qui-

Tom. 7

f 3 dem

dem uocem expergefacti, crasse quidem responderunt: sed ut horum imbecillitas illustraret miraculi magnitudinem. Nos, inquit, his tam multis dabimus coenam? Quum si mus numero tredecim, ipsi per parum habemus comestum, uidelicet nihil aliud, quam panes ordeaceos quinque & pisces duos. Ut hanc coenam non fastidiant, quomodo sufficiet illis, quod uix sufficiet nobis paucis? Tum Iesus iussit hoc quicquid esset ad se adferri. Discipuli simpliciter obtemperantes, neque responsantes: nos igitur enecas fame, si hoc pusillum quod habemus das istis: attulerunt uniuersum comestum. Hic Iesus exhibiturus conuiuium Euangelicum, in quo ut oportet abesse luxum omnem, ita decet aequalitatem esse omnium, iussit ut discumberent omnes in gramine, sic ut quinquageni simul accumberent, quo magis euidentis esset numerus conuiuiarum: simulque morem imitatus illorum, qui pluribus exhibitori conuiuium aut sportulam, in classes diuidunt multitudinem, ne cui aut desit aliquid, aut super sit. Quo factio Iesus tum demum futurus conuiuator, & corpora quoque pascens, qui pascendis animis uenerat, ut re quoque ipsa doceret discipulos suos: nusquam omnino pabulum defuturum his, qui negotio euangelico intenti, negligenter rem penuariam, quinque panes ordeaceos, & duos pisces sumpsit in manus suas: primum ostendens omnibus, quo uicini oporteat esse contentos legatos apostolicos: deinde ponens ob oculos sinceram multitudinis fiduciam, quae cum uideret quantulum esset comestus: nec ignoraret quot essent hominum milia, tamen iussa discumbere, discubuit. Iesus itaque conuiuator, manibus tenens panes & obsonium, sustulit oculos ad caelum, indicans a patre caelesti proficisci, quicquid opus est humanis uisibus, eiusque benignitate laudata, fregit panes simul & pisces: atque ita tradidit discipulis suis, ut apponerent multitudinibus, uelut enigmate quodam admonens quales oporteret esse doctores, qui pascunt sermone dei simplicium animos. Ut enim Christus suspiciens in caelum, indicauit se nihil docere, quod non manaret a patre caelesti: ita uiri apostolici, quoties uiderent populum simplici fiducia pendere ab ore ipsorum, nihil eis promerent quod non accepissent a Christo, nec illis proponerent uarias cupedias ex officinis philosophiae mundanae: nec e suis affectibus depromerent humana dogmata, sed simplicem & euangelicam doctrinam illis distribuerent. quae admodum accepissent a praecceptore suo: nec aliter scinderent, quam ille manibus suis fregisset. Siquidem ex huiusmodi demum apparatu & plurimi reficiuntur, & gloria redit ad Christum: non ad distribuentem. Quare exitum conuiuij: Discipuli nihil haesitantes distribuere: illi nihil addubitantes comederunt omnes: non ad luxum, sed ad saturitatem. Et adeo nihil defuit numero couiuio, ut peracta coena, collecta fragmenta implerent cophinos duodecim. Porro numerus hominum erat quinque milium, exceptis mulieribus & paruulis. His rebus peractis, Iesus docere cupiens, ubi satisfactum est necessitati uentris, non ad lasciuiam, aut somnum, sed ad precautionem esse fugiendum: precautioni uero solitudinem maxime competere, compulit discipulos suos, & grege enim a dilecto domino distrahebantur, abire ad lacum, & priores transmittere, se dimissa turba sequuntur. At illi quanquam inuiti diuellebantur, tamen non obmurmurant, non excusant imminentem noctem: non rogant quando ipse sequuturus sit, sed simpliciter iussis obtemperant. Illis itaque digressis, Iesus dimissa turba, cui modis omnibus satisfecerat, conscendit in montem, ut illic oraret solus. Sic enim docuerat orare suos. In montis itaque cacumine, bonam noctis partem solus agebat Iesus. Atque interim absente domino discipuli nauigantes periclitantur in undis. Siquidem illis ingressis lacum, statim obortus est uentus aduersus, ac nauis intumescens fluctibus, non sine periculo iactabatur. Nox conduplicabat metum. Quid facerent? Urgebat periculum, nec aderat cuius implorarent opem. In hoc periculo tota fere nocte Iesus suos reliquit, ut paulatim duraret eos aduersus omnes formidines, doceretque nunquam defutura opem diuinam periclitantibus, etiam si paulo serius obtingat. Quarta igitur demum uigilia noctis, penes desperantibus illis, ac iam iam despondentibus animum, uenit Iesus, non cymba uectus, sed ambulans super aquas. Illi quum per tenebras uidissent ambulantem aliquem, nec satis agnoscerent Iesum, magis etiam horruerunt, dicebantque inter se, spectrum esse quod uiderent, non hominem. Vulgus autem nauatarum putat huiusmodi uisa praesens exitum portendere nauigantibus. Tantus igitur terror illos inuasit, ut uelut impotentes sui facti, praeformidine exclamauerint, Iesus autem non passus est illos diutius periclitari, sed ilico locutus est eis, ut quem per caliginem uidere non poterant, in dicio uocis agnoscerent. Animo bono sitis, inquit, ego sum, nolite timere. Ad hanc uocem ilico

Non habemus
hic nisi quinque
panes

Et statim com
pulsit Iesus

ilico redditus est illis animus. At Petrus qui semper singulari quodam amore flagrabat erga Iesum, nihil omnino credens difficile, quod ille iuberet: Domine, inquit, si tu es, iube me uenire ad te super aquas. Non enim mirabatur illum ambulare, sed sibi quoque licere putabat, illo uolente. At Iesus modis omnibus fingens ac formans illius imbecillitatem, ad robur perfectae fidei: Veni, inquit. Ad hanc uocem nihil cotatus Petrus, detexit se e nauicula, & cepit propter ad Iesum, ambulans & ipse super aquas. Et quando nihil uacillabat illius fides, subseruiebat illi liquidum elementum. Caterum ubi dimotis paulisper oculis a Iesu, cepit circumspicere uentorum uehementiam, undarum tumultum, suamque imbecillitatem, rursus extimuit: cepit subsidere, periclitarique, ne mergeretur. Metus a uentorum uehementia nascebatur, periculum a metu, metus a diffidentia. Ac rursus periculi magnitudo refuscitauit igniculum fidei. Iamque penes undis obrutus clamauit: Domine, serua me peruentem. At Iesus admonens suum discipulum, periculum quod metuebat non esse ab undis, aut uentis quae prius subseruiebat, sed ab imbecillitate fiducia, porrecta manu corripuit, ac subleuauit illum, dicens: O parum adhuc mihi fidens, quare uacillabas? Non enim satis est habere fidem uehementem ac temporariam, sed oportet habere perpetuam ac constantem: neque discipere quantum sit periculum, aut quid tuae uires possint ferre, sed quid ego possim fidenter prestare. Mox igitur ut ingressus est nauim, uenti conuenerunt. Caterum qui erant in nauis, conspecto tam admirabili prodigio, sentientes in illo quiddam homine maius esse, prociderunt ad pedes illius, & adorauerunt eum dicentes: Vere filius dei es. Cumque peruenissent ad litus, abiit in regionem Genezaeth, ubi prius multa prodiderat miracula. Illi postea quam agnouerunt eum prius uisum, rursus adesse, miserunt qui per omnem illam regionem diuulgarent ad esse Iesum, ut adducerent si quos haberent aegros. Iam enim ex superioribus miraculis fides illorum sumpserat incrementum. Igitur undique confluentes, offerunt Iesu, quotquot erant morbis obnoxij, rogantes illum ut liceret uel simbriam uelut ipsius contingere, si molestum esset contingere singulos aut alloqui. Tantum erat fidei robur. Nec sefellit eos sua fiducia, quotquot attigerant sanati sunt. CAP. XV

Haec quo maiore cum gloria dei gerebantur, hoc magis urebantur inuidia pharisaei, uidentes hisce rebus suam obscurari gloriam qua se hactenus uentitabant apud homines. Venabantur undique calumniam, sed quo magis impetunt Iesum, hoc magis traducunt suam cecitatem adeo manifestam, ut populus etiam perspiceret. Aliquot igitur pharisaei Hierosolymitae: nam illic erant arrogantissimi: simul aduentu Iesum, quo numerus fidem astrueret calumniam. Porro quum Moses uerisset, uerbis legis quicquid adimere, aut addere pharisei, quo uiderent ipsi legum non interpretes modo, uerum etiam conditores, frivola quaedam adiecerant. Quod genus sunt illa: Ne quis cibum capiat manibus impuris: impuras autem appellabant illotas, quasi manus cibum aut hominem contaminaret, aut quasi liquor aquae sordes abstergeret animi. Item ne quis a foro reuersus, & in promiscua turba uersatus, cibum capiat, nisi prius abluto corpore: perinde quasi contactus hominum inquinaret hominem: aut quasi purus sit, qui lotus sit. Rursus ut subinde lauantur urcei, pocula, aramenta, sella, lecticae, reliquaque suppellex, cuius usus erat quotidianus. His atque huiusmodi multis superuacaneis ac frivolis, operabantur simplicem plebem: quibus tantum tribui postulabant, ut harum praecipua uincula gratia non unquam ea negligerent, quae praeciperat deus. Ergo quum non haberent quod impingerent discipulis Iesu, transgressionem legis Moysae, praecceptorum suggillant, quod pateretur discipulos negligere constituta uincula humanas: non quod eas contemnerent, quanquam merito contemnendas, sed quod rebus serijs intenti, non nunquam illa pro nihilo ducerent. Conueniunt igitur Iesum & aiunt: Quare discipuli tui non seruant instituta maiorum suorum? Nec enim lauant manus sumpturi cibum: Christus non ferens tam maliciosam de re nihili criminationem, percutit illos atrociori recriminatione. Imò qua fronte uos, qui haec leuia calumniastimini, tanti factis humanas constituta uincula, quae nihil adferunt, nisi molestam superstitionem, & ob eas uiolatis uel maximum dei praecceptum? Siquidem deus naturae legem corroborans, serio iussit, ut qui quis patrem ac matrem honoraret, ac subsidio subleuaret, longauitatem ac felicitatem huius uita pollicens hoc facerent: mortem comminans secus agentum. Vos autem consulentes aua

f + ricia

ricia uestra, quod, quod subleuandis parentibus erat impendendum, ueratis in lucra uestra, docetis homines sanctius ac melius esse locupletare donarijs templi, quam opitulari parentibus egenis: ac technam comonstratis, qua parentibus opem flagrantibus illudant filij: nimirum ut ita loquantur patri aut matri, munus quod offero templo, tibi collatum puta. Siquidem quod deo offertur summo parenti, recte collocatum est: ac filij pietas proderit & parentibus. Atque hac arte sub praetextu falsae pietatis, contra praecipuum dei, deseritur pater, ut melius habeant sacerdotes. Res ad uos redit: ad parentes subleuandos, praeter uerba nihil redit. Et impium factum pietatis imagine praetextis. Quid autem arrogantius, quam uestras constitutiones antepone re iussis dei, & harum praetextu sanctissimum dei praecipuum abrogare: Iniquum erat istiusmodi constitutionibus onerare populum plus satis oneratum legis onere. Sed impietatis est non ferendae, uestris commentis antiquare legem diuinam, cum ipsa natura congruentem. Ista nimirum est uestra ista fucata religio, quae nihil est minus, quam quod uidetur. Hypocrita non immerito de uobis uaticinatus est Esaias, dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem illorum procul abest a me. Sed frustra me colunt, docentes doctrinas, praecipua hominum. His dictis Iesus uelut auersus a pharisaeis, nihil aliud aucupantibus, quam ansam calumniam, iussit turbas propius accedere, dicens: Audite & intelligite, quam sint friuola, quae uobis praescribunt pharisaei, de minimis anxij, maxima negligentes. Isti praepostero iudicio summam pietatis collocant in rebus externis, uelut in delectu ciborum, & ea quae sunt animi negligunt. Cyathos horrent illotos, & animos impuros negligunt: manus & cutem subinde lauant, animum patiuntur omnibus uicij inquinari. Quod intrat in os, non reddit hominem impurum: sed quod egreditur ex ore, reddit hominem impurum. Non enim refert, quo cibo uescaris, sed quo animo. His uerbis quum uideret iustam ansam dedisse pharisaeis calumniam, quod tolleret ciborum delectum, quem lex diuina praescripsit: qua quidem in re non dissentiebant a pharisaeis discipuli, facinus nepharium existimantes, cibis uesci communibus, quod quidem Christus nondum damnabat: tamen indicat ista non ex natura sua, sed ex incidentibus causis uel bona uel mala fieri: & ob id minoris esse facienda, quam ea quae semper & sua natura pia sunt aut impia: iamque tempus adesse, ut id genus legis praecipua, quae ad tempus aliquod sunt instituta, nec tam adferant sanctimoniam, quam significant, iam incipiant obscurari, mox ad coruscantem euangelij lucem profus interitura. Hoc nondum intelligentes discipuli adeunt dominum, ac priuatim admonent de periculo: Scis pharisaeos isto sermone tuo de cibo non polluentem quoniam offensos esse, tamen dissimulant. At Iesus docere uolens aliquando offendiculum improborum, ex rebus nihil sumptum, fortiter esse cum suis autoribus contemnendum: praesertim quum illis obsecundando, nihil aliud proficias, quam quod alis illorum malitiam: non sine pernicie simplicium, qui fidentes obseruatiunculis huiusmodi, negligunt interim uerae pietatis studium: hunc in modum respondit discipulis suis, qui & ipsi non nihil erant offensi. Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus caelestis, radicitus euellitur: peribit omnis institutio, quam homines ad suum quaestum & gloriae ex sese, non ad ueram pietatem commenti sunt. Ista terram sapiunt, & carnalia sunt, pro tempore data coercendae crassorum hominum licentiae. Lex euangelica spiritalis est ac caelestis: ~~non in uerbis, sed in uita~~. Horum igitur prima debet esse cura. Siquidem absque his nec illa quicquam profunt, nisi ad inanem ostentationem. Hanc igitur philosophiam caelestem postea quam coepistis profiteri, nihil uobis est rei cum fucatis pharisaeis, qui talibus obseruatiunculis promittunt absolutam sanctimoniam, in quibus aut nihil est aut quam minimum pietatis. Lactant sese doctores, ac duces ad ueram religionem, quum ipsi nesciant quibus in rebus sit sita uera religio. Itaque caeci sunt, caecorum duces. Porro si caecus caeco uia dux fuerit, quid futurum, nisi ut ambo simul incidant in foueam? Nesciunt quid doceant, & stultos crassosque discipulos sibi adiungunt. Valeant igitur stulti pharisaei, cum suis stultis & ineptis constitutionibus. Vobis ea curae sint, quae uere purum & impurum reddunt hominem, hoc est, quae polluunt aut purgant animum magis quam corpus. Ad haec Petrus, ob penitus a maioribus haustam superstitionem nondum sibi persuadens absque periculo posse negligi constitutiones eiusmodi, non ausus amplius refragari sermonibus

Stulte illos,
caeci sunt discipuli
caeci caecorum

nibus Iesu, blande rogat, ut quod inuoluntate dixerat apud populum, de ijs quae intrant & exeunt os, dignetur explanare. Iesus oburgatiuncula uolens acuerere studium suorum, quos oportebat iam in coniectandis parabolis esse peritiores, & ex alijs alia diuinare: Adhuc, inquit, & uos caretis intelligentia: Nec intelligitis, quod cibus, qui manibus siue lotis siue illotis sumptus intrat in os, demittitur in stomachum, deinde quod crassius est, per aluum in secessum reijcitur: Corporalia sunt haec, nec afficiunt, nisi corpus. Animum nec tuant, nec laedunt, nisi si quis abutatur. Vt autem abutaris, non ciborum sit uitio, sed abutentis. Caterum quae progrediuntur ex ore, sunt ea quae loquuntur homines. Oratio nascitur non ex uentre, sed ex corde. Porro quod est in corde hominis, id aut uere purum est, aut uere impurum est. Illi enim fontem suum habent noxiae cogitationes, quibus fratri strunt infidias, homicidia, adulteria, stupra, furta, fraudes, doli, liuor, arrogantia, lites, falsa testimonia, blasphemiae. Haec etiam si non prodeant per os, tamen impurum reddunt hominem, & abominandum in oculis dei. Si prorumpunt, uelut e putri cloaca pestilens haerens, ut declarant hominem esse impurum, ita contagio afflatuque suo etiam alios inquinant. Porro siue lotis manibus cibum capias, siue non lotis, modo ad usum naturae sumas, non reddit hominem immundum. Nec potus ex illoro calice sumptus inquinat hominem: modo modice sumas ad usum, non ad luxum. Itidem insidere illota sella, non conspurcat animum hominis, uti nec lora sella puritatem addit sedenti. Haec igitur friuolas ineptias cum superstitiose doceant ac seruent pharisaei, tamen non exhorrent ea, quibus uere inquinatur animum. Moliuntur insidias benemerenti, subornant falsa testimonia, obtreccant famam proximi sui: & ita sua consulunt gloriae, ut inuideant gloriae dei, calumniantes opera, quae illius spiritu geruntur, & attribuentes Beelzebub. Haec erant illis abominanda, si uere puri uideri uellent. Quod autem hoc est praeposterum sanctimoniae genus, lotas habere manus, & mentem simul ac linguam habere tot sceleribus inquinatam: Haec locutus Iesus, reliquit eam regionem, & coeessit in fines Tyri ac Sidonis, uelut ipso facto uaticinans Iudaeos ob superstitionem suae legis expulsiuros euangelicam doctrinam, quam gentes essent per fidei sinceritatem sibi uindicatura. Siquidem Tyrus & Sidon ab idololatris incolebantur. Huc ita profectus est Iesus, non ut praedicaret, quemadmodum fecerat in Iudaea: nondum enim illud tempus aduenerat, sed ut lateret. Nam domum ingressus est latere cupiens, sed fama latentem prodidit. Hoc datum est inuincibili Iudaeorum maliciae, ne queri possent sibi praelatas nationes impias & prophanas. Itaque miraculum quod illic gessit, non affectatum, sed casu oblatum ac propemodum extortum uideri uoluit. Igitur ubi rumor late sparsisset adesse Iesum, cuius fama paulatim gliscens, Iudaeae terminos exierat, mulier quaedam Chananea, e finibus suis egressa, non est ausa propius accedere ad Iesum, ne impura purum contaminare uideretur: sed procul clamore miserabilis compellat: Miserere mei fili Dauid: narrans sibi filiam esse domi, misere uexatam a daemone. Hic Iesus ille misericors & exorabilis, qui solet omnibus obuius esse & expositus, quo simul & mulieris constantissimam fidem omnibus patefaceret, & Iudaeis suam pertinacissimam incredulitatem exprobraret, simulque doceret nos quantum ualeant apud deum improbae preces, ex humili corde profusae: adeo contempsit supplicem, ac uociferantem praedolore animi, ut nec responso dignaretur: uidelicet Iudaeam quandam arrogantiam, specie exprimens, quod Iudaei, Chananeos ueteres hostes, & idolorum cultores, habeant abominandos, seque contaminari putent, si uel colloquium cum illis misceant. Et in hoc affectu tum temporis adhuc erant apostoli. Non destitit mulier, quamuis repulsa. Dolor & fides illam reddebat improbam. Sequitur a tergo, uociferatur lamentabili uoce: Miserere mei domine, fili Dauid. Discipuli nondum intelligentes quid ageretur, pudore commoti, potiusquam misericordia, ob improbum clamorem alienigenae mulieris, interpellant Iesum, rogantes non ut miserere calamitosa, sed ut improbam ablegaret aliquo responso. Iesus itaque responsum addit, repulsa priore durius, quo magis ac magis admirabilem redderet barbarae mulierculae constantiam ac modestiam: & huius exemplo Iudaeis suam exprobraret arrogantiam. Non sum, inquit, missus, nisi ad oves perditas domus Israeliticae. Nam hoc quoque titulo sibi mire plaudebant Iudaei, quod genus essent Israelis. Mulier adeo non est defatigata tot repulsis, ut ausa sit propius etiam accedere ad Iesum, & accedens ad genua domine, inquit, opitulare. Non refellebat, quod dixerat Iesus, sed precibus iteratis

Et egressus
inde Iesus

iteratis contabat obtundere. Nō obtexit ius, nihil aliud flagitat quam misericordiā. Nec his cōtentus Iesus, pergit adhuc tentare mulieris modestam improbitatem. Non decet, inquit, sumere panē filiorum, & projicere canibus: panē appellans fructum Euangelicum, qui fide cōstat: filios Iudaeos, qui patre deo gloriantur: canes alienigenas, à religione, cultuq; dei alienos. Quis Iudaeorū huiusmodi conuictio nō fuisset irritata? At mulier, nec recusat canis cognomen, nec Iudaeis inuidet honorificum titulum filiorum: sed dominos etiā eos appellans, quos Iesus uocat filios, amplectitur responsum in specie contumeliosum, & ex ipso, quo uidebatur omnino repulsa, arripit ansam, ne possit repelli. Nō inficior, inquit, Israelitas esse filios, nos esse canes: & ideo non sum omnino repellenda. Nō illis praeipio suum panē delicatum, quo uescuntur accumbentes in mensa patris: hoc tantum peto, quod domini non solent negare canibus. Diues est mensa talium, mihi satis est, si contingant micae, quae decidunt de mensis illorum. Tunc Iesus admiratus tam infatigabilem constantiam alienigenae ueluti uictus dixit: O mulier, non possum amplius repugnare tuis precibus: magna est fides tua, qua me cogis. Fiat itaq; tibi sicut uis. Ac mox hoc ipso in tempore comperitum est filiam fuisse à daemōnio liberatam. Hoc unū miraculum cum Iesus ad suam gentē prouocandam in cōfinio Sidoniorum ac Tyrriorum, ueluti cōactus addidisset, in Iudaeā sese recepit, ut declararet, quanto propensior esset in suos, quam in alienigenas, si modo beneficijs uinci potuissent. Venit autē ad lacum, qui dicitur mare Galilaeae, atq; illic conscenso monte, sedebat, ut secessu lociq; difficultate paulatim ad firmitudinem eueheret fidem suorū. Mox cōfluebant ad illū multi greges hominum, adducetes secum multos, caecos, claudos, debiles, aliosq; diuersis morbis obnoxios: quorū tam in gens erat multitudo, ut eos abicerent ad pedes Iesu. Ille uel ex itineris difficultate, satis perspecta fide illorum, sanauit omnes: tanta celeritate, tam multos, ut multitudo quae uenerat, uehementer obstupesceret, quum uideret subito recepisse uisum, qui modo fuerant caeci: loqui, qui fuerant muti: ambulare recte, qui fuerant claudi: integris esse membris, qui fuerant debiles. Et glorificabant deum Israelitici populi qui tantis beneficijs dignaretur gentem suam. Haec populi gratitudo fecit, ut ultro beneficijs beneficio cumularet. Quum enim sciret Iesus multitudinem tertium iam diem haerere sibi: tantus erat ardor erga Iesum: & si quid attulissent secum uictici, id iam dudū esse consumptum: & multos periclitari fame: ad haec, iter esse longum, nec uicos ullos aut oppida esse in propinquo, conuocat ad se discipulos suos, & ait: Miseret me multitudinis. Iam enim tridū est, quod hic mihi adhaerent in deserto, nec habent quod edant: nec eos uolo dimittere ieiunos, ne deficiant in uia prolixiore, quam ut à ieiunis peragi possit. His dictis submonebat discipulos suos superioris miraculi, quo pauerat aliquot hominū milia. At illi rudes adhuc, & oblitī priorū, quasi iussi pascere tantam hominum turbā, solliciti perplexiq; respondēt: Vnde igitur nobis tantam uim panum cōparemus, ut sufficiat tam numerosae multitudinī? Haec simplicitas & oblitio discipulorum miraculi magnitudinem illustrauit. Desperantibus igitur illis, Christus peragit miraculi negocium. Rogat eos, quot haberent panes. Respondēt: septem, cum paucis pisciculis. Et continuo iubet eos discumbere in terra. Ac sumēs in manus panes septem cum obsonio: postea quam sublatis in caelum oculis gratias egisset patri, fregit, tradiditq; discipulis suis, illi distribuerunt populo. Comederunt oēs usq; ad saturitatem: & in tantum nō defuit quicquam, ut ex collectis his, quae superfluerant, implerentur corbes septem. Erant autē qui comederant numero, quater mille, praeter pueros ac mulieres. Iesus autē tot tam insignibus actis miraculis in monte, ne plus satis accenderet populum in admirationē sui: praesertim cum haec corporalia beneficia non in aliud adhibebantur, quam ut Euangelicae doctrinae, qua sanantur & pascuntur animi, conciliaret autoritatē: dimissa turba, nauigio profectus est in terram Magedan. CAP. XVI.

Hic agentem adeunt rursus Pharisei quidā & Sadducei, secta quidē dissidentes, sed ad insidias struendas Iesu concordēs. Ac subdole rogant illum, ut signum aliquod aederet è caelo: quasi posthac illi credituri sint, si id fecisset, cum nihil aliud captarent quam occasionem calumniandi. Iesus autem cum animaduerneret, post tot aedita miracula, adhuc in sua perseuerare malicia, ingemuit spiritu, & ait: Hypocritae, aliud ore promentes, aliud in corde calantes, in rebus leuioribus nostris obseruato caelo, praedicere, quod tēpus posttridie sit futurū. Etenim cum

cum uidetis solem occidentem, dicitis: Cras erit serenitas: rutilat enim caelum. Rursum ubi mane uidetis solem orientem, ilico pronunciatīs eo die futuram tempestatem, quod rubeat triste caelum. Ex habitu facieq; caeli conspecta nostris diuinare, an tēpus idoneum sit futurum, itineri, nauigationi, semēti mellis, aut alijs rebus ad corporis usum pertinentibus: & in noscendo tempore, quod adfert salutē animarum, tam estis stupidi, & oscitanter: Tenetis scripturas, uidetis quae gerantur, conspiciatis innovari mundum: & nondum intelligitis adesse tempus illud à prophetis praedictū, totq; seculis expectatum? Ex uno signo pronunciatīs futurā serenitatē, aut tēpestatem: ex tot signis, quae quotidie uidetis, nō intelligitis id quod adest? Si prodigijs meliores reddi potuissetis, iam pridem crederetis mihi. Nunc signum flagitatis, quo reddamini deteriores. O nationem prauam & adulerinam, longeq; degenerantem à maioribus suis, quorū titulis se uenditat. Ostentum subdole quaerit è caelo, quod calumniatur: sed hoc olim illi dabitur quod horreat, non quod carpat. Interim non dabitur illi portentum nisi è terra, quod frustrabitur omnes illorum conatus, cum uiderint rediuiuum, quem putabant extinctum ac sepultum. Prodigiosum illis uideatur, quod accidit Ionae prophetae. Dabitur illis simile prodigium, sed admirabilius. Hoc aenigma significabat dominus Iesus, se prius occidendum ac sepeliendū ab illis, quem illi nihil aliud existimabant quam hominem, ac mox diuina uirtute reuicturū. His igitur cum sua caecitate relictis, Iesus nauigio transiit lacum: ac discipuli per obliuionem non prospexerant sibi de panibus priusquam nauim conscenderent. Nam unicuique duntaxat habebant panem in nauī. Iesus igitur ut uellicaret illis memoriam: Cauete, inquit, etiam atq; etiam à fermento Phariseorum ac Sadduceorum: uidelicet obscure taxans Iudaicam illorum superstitionem, quod magnum quiddā esse putabant, his aut illis ueloci cibus, cum ante docti fuissent, his quae intrant in os, non inquinari hominē. Hoc dicto discipuli, quanquā quid sibi uellet nō intelligētes, tamen admoniti sunt, quod oblitī fuissent, nauī imponere cōmeatū. Hac igitur de re sollicitos Iesus obiurgat, incusans illorum tarditatem: qui toties docti dictis simul ac factis, penitus ex animo profligandam de uictu sollicitudinem, adhuc rerum huiusmodi cura distinerentur. O parum mihi fidentes, inquit, cur haec cura torquet animum uestrum, quod panem oblitī sitis, quasi quicquam nobis defuturum sit, etiam si uos non prospexeritis? An non docui, primum omnium quaerendum regnum dei, haec ultro adijcienda? An non bis iam uidistis, tantae multitudinī non defuisse cibum? Tot modis docti monitiq; nondum intelligitis, nondum meministis? Adhuc cor habetis huiusmodi curis obcaecatum: & phariseorum more, quod cernitis oculis, non uidetis: quod auditis auribus, perinde est quasi non audiat. An excidit, quod nuper uobis, nō solum testibus, uerum etiam ministris gestum est: cum quinque panibus hordeaceis ac duobus piscibus saturarentur quinque hominum milia? Quum esset tantus conuiuarum numerus, cum esset tam parcus apparatus, quot cophinos implestis ex eius conuiuij reliquijs? Respondent illi: Duodecim. Ac rursus cum uobis distribuentibus septem panibus, & paucis piscibus expleti fuissent quatuor hominum milia, quot cophinos implestis è reliquijs? Respondent: Septem. Cur nondum inquit agnoscitis genus sermonis mei, quem ad curam rerum corporalium trahitis: quum is prospiciat animis magis, quam corporibus? Iam ex uobis oportuit contactasse, quid sibi uellet aenigma quod dicebam, cauendum à fermento Phariseorum ac Sadduceorum. Iam docueram nihil refferre, quo cibo uescamur: iam multis modis inculcarā, his qui rem tractant Euangelicam huiusmodi sordidas curas prorsus abijciendas. Hac obiurgati uincula discipuli facti attentiores, intellexerunt quod Iesus sensisset diligenter cauendū à doctrina phariseorū, quae nihil habeat syncerū, sed ambitione, avaritia, liuore, caeterisq; uicijs esset corrupta, quum Euangelica doctrina nihil huiusmodi sapiat. Illorum enim doctrina magis infici hominem quam pasci: & ob id diligenter esse cauendum, quod falsa specie pietatis solent incautos fallere, quum sit merum uerē pietatis uenenum. Hic ubi Iesus uenisset in regionem Caesareae ciuitatis, quam Philippus tetrarcha in honorem Caesaris sic appellauit, Iesus fratrem Herodem imitatus, qui ei cui prius fuit nomen turris Stratonis, uertit nomen, & appellauit Caesaream: uoluit periculum facere, quantum profecissent discipuli, ex tot sermonibus auditis, ex tot miraculis conspectis: & an aliquid sublimius de ipso sentirent, quam uulgus. Percontatur igitur illos, dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis? Aiuunt

Quot habetis panes?

Quare non intelligitis?

Venit autem Iesus

Aiunt, Alij Ioannem Baptistam: Sic enim suspicati sunt Herodiani: alij Heliam, quod is raptus esset, & ideo nunc suspicarentur apparere iuxta prophetiam Malachiae: alij Hieremiam, quod is typum gereret Christi, quodq; de illo dictum esset: Ecce constitui te hodie super gentes & reges, ut euellas, & dissipes, & plantes, quae uere erant in Christo cōplenda. His auditis Iesus, ut certiore aliquam ac sublimiorem eliceret professionem: Vos, inquit, quos oportet me rectius nosse, quem me esse dicitis: Hic Simon Petrus, ut erat amantissimus Iesu, tanquam futurus ordinis apostolici princeps, omnium nomine respondit: Tu es ille Christus, filius dei uiui, non suspicionem proferens, sed certa & indubitata sententia profitens, illum esse Messiam à prophetis promissum, singulari quodam more filium dei. Hac tam alacri, tamq; solida professione delectatus Iesus: Beatus es, inquit, Simon filij Ioannis. Istam uocem non tibi suppeditauit affectus humanus, sed pater coelestis, afflatu secreto suggestit animo. Nullus enim digne sentit de filio, nisi patris instinctu, qui solus nouit filium. Atq; ego uicissim, ne gratis me tam magnifico testimonio ornaris, illud affirmo, te uere Petrum esse, hoc est, solidum lapidem: non huc aut illuc uacillantem uarijs opinionibus uulgi, & huic saxo tuae professionis, superstruam ecclesiam meam: hoc est, domum & palatium meum, quam ita communiam innixam immobili fundamento, ut nullae uires regni tartarei ualeant illam expugnare. Multis machinis uos impetet fatanas: cōcitabit in uos impiorum spirituum cohortem, sed meo praesidio stabit aedificium meum: in expugnabile, ~~etiam in uentibus~~ regnum caeleste est ecclesia: regnum diaboli est mundus. Ab hoc non est quod quisquam sibi metuat, modo Petrus sit: hoc est, tui similis. Atq; huius regni coelestis clauis tibi sum traditurus. Conuenit enim ut illic primus sit autoritate, qui primus est fidei professione & charitate. Et est quidē interim istud regnum caelorum in terris, sed cōmercium habens cum caelo, unde pendet. Proinde qui peccatis adhuc obstrictus est, ad regnum pertinet inferorum, nec potest ingredi in regnum caelorum. Ingredietur autem si apud te professus quod tu profiteris, per baptismum soluat a peccatis: atq; ita te duce, teq; fores referante, ingredietur regnum caelorum. Hac mea peculiaris est potestas, condonare peccata: sed hanc potestatem tibi quadantenus impartiam, ut quod tu meis clauibus acceptis solueris super terram apud homines, solutum sit & in caelis apud deum. Contra quod tu in terris alligaris, alligatum sit & in caelis. Cōprobat enim deus tuum iudicium, ab ipsius spiritu profectum. Hac loquutus Iesus, precepit discipulis suis, ut hanc magnificam de se opinionem adhuc apud se seruarent, neque cuiquam ceterorum aperirent, quod ipse esset Messias. Prius enim erat peragendum sacrificium crucis, & declaranda naturae humanae ueritas: deinde per resurrectionem, & spiritum sanctum declaranda diuinitas. Quanquam enim Petri uox collaudata est à Christo, ueluti iam proficientium, & paulatim emergentium ad perfectiora, tamen adhuc somniabant regnum quoddam non omnino dissimile mundano. Et ob hac Iesus obscure, quasiq; per anigma Petro ius clauis pollicitus est, non continuo tradidit. Nondum enim erat idoneus qui ueretur, haud dum satis edoctus magisterio spiritus coelestis. Atq; ideo Iesus reuocat eos, ad mysterium crucis, ac mortis suae, quo regnum illud erat parandum, deuictio diabolo, & abolitio peccatis, quo minus animis perturbarentur, quum hac uiderent accidere, quae sciebant paulo post esse uentura. Maluerant illi gloriari in potente illo ac sublimi filio dei uiui: sed in hoc nemo uere potest gloriari, nisi qui non fuerit offensus eiusdem humilitate. Coepit igitur Iesus suos ad hanc tempestatem quae imminebat praeparare, indicans eis sibi prius eundem esse Hierosolymam, sed multis malis affligendum à scribis ac pharisaeis, atq; etiam à primarijs sacerdotibus: deniq; & occidendum esse, sed tertio die reuicturum. Hunc sermonem quum discipuli carnales adhuc non satis intelligerent, quod hac iudicarent indigna eo, qui tot miraculis declarasset se filium dei: non auli sunt tamen interrogare dominum, quid sibi uellet mori, & resurgere. Petrus itaq; quem praecipuus quidam amor erga praepceptorem semper fecit ceteris audacior, abducit eum à reliquis apostolis quasi familiariter aliquid diciturus: & increpans illum, atq; abominans mortis & afflictionum mentionem: Propitius, inquit, esto tibi domine: non contingent ista tibi. Siquidem in te situm est ut non eueniant. Quanquam enim Petrus afflatu patris, magis quam suo sensu pronunciauerit eum filium dei uiui, procul aberat tamen ab intellectu illius arcani, quod Iesus sua morte redempturus esset genus humanum: & resurrectione

Tibi dabo
clauis

Exinde coepit
Iesus ostendere

resurrectione declaraturus orbi potentiam diuinæ uirtutis. Hunc igitur affectum ut in suis corrigeret Iesus, conuersus est, & intuitus discipulos suos, quos sciebat similiter affectos esse, tamen si solus Petrus ausus fuerat increpare dominum, ait Petro: Abi post me satana. Desine aduersari uoluntati patris mei: tuum est sequi me, non praire. Nunc obstitis, impeditur studens, quod ob salutem humani generis, & pater uult fieri, & me facere decet. Cuius esse socius regni, & obstitis ad crucem ultro properanti, quo regnum hoc asseram patri. Quae me uidetis ire, hac est uobis quoq; tendendum ad regnum caelorum. Tu uero nondum sapias ea quae sunt dei, sed humanis affectibus ductus repugnans uoluntati diuinæ. Ne obstita igitur inutilis monitor, sed à tergo sequens, discipulum age potius quam magistrum. His dictis ubi Iesus retudisset intempestiuam Petri improbitatem, conuersus ad omnes discipulos, coepit pluribus uerbis explanare, quid esset quod dixerat Petro: Vade post me. Quisquis uult, inquit, esse meus discipulus, & particeps esse regni caelorum, sequatur meca si quis uult uenire post me oportet, paratus ad omne mortis genus Euangelij causa, tollensq; & ipse crucem suam, me ad crucem euntem sequatur. Sic pati beati est: sic affici ignominia, gloriosum est. Sic occidit, est lucrificare uitam. Scio nihil esse uita charius: sed sic cuiq; sua perdenda est uita, si uelit eam seruare, perditurus nisi perdidit. Lucro suo perdit, qui perdit ob Euangelium: uere perdit, qui deserto Euangelio, consulit uitae temporariae, & dispendium facit aeternae uitae. Nemo tam stultus est, ut uitae corporalis huius ac breuis iactura, uelit uniuersum hunc mundum lucrificare. Quorsum enim opes, si interim perit ipse possessor? Ita dementis est tanti facere affectus suos, opes, aut etiam corpus ipsum, mox & alioqui periturum, etiam si nemo occidat: ut hominum gratia aeternae uitae faciat dispendium: quam qui non habet frustra habet caetera. Nihil igitur cuiquam tam charum esse debet, cuius lucrum animae suae dispendium uestit commutare. Nam caeterarum rerum iactura potest utcumq; sarciri, animae dispendium uestit irrecuperabile. Qui perdit uitam suam mea causa, non perdit, sed mihi foenerat, recepturus cum lucro, cum apparuerit maiestas regni mei. Neq; enim est cur animo deijctamini, quod ostenderit ob Euangelium multa toleranda tristitia. Flabitura sunt haec breui finem, & ignominiam temporariam sequetur aeterna gloria. Siquidem filius hominis, quem uidebitis conculcatum ab omnibus, & habitum pro uermiculo, aliquando uertururus est alia specie, demonstraturus omnibus maiestatem & gloriam patris, stipantibus eum satellitibus suis angelis. Tunc qui hic iudicatus erat, & condemnatus ignominiosè morte, iudicem aget omnium & uiuorum & mortuorum, redditurus cuiq; praemium pro factis suis. Tunc morti addicentur aeternae, qui hic uitam pluris fecerint, quam me: & uita donabuntur immortalis, qui mea causa uitam corporis ad tempus contempserint. Nunc certaminis tempus est, erit olim praemiorum. Atq; haec quidem felicitas tum absoluetur, cum uisum erit patri. Neq; enim uestrum est nosse tempus. Et tamen interim dabitur huius gloriae gustus aliquis. Siquidem illud habete pro certo. Sunt hic quidam astantes qui non gustabunt mortem, priusquam uideant filium hominis, ostendentem maiestatem regni sui, quatenus oculis corporeis cerni potest. Certe uidebunt ante mortem regnum Dei promerere uirtutem suam, iamq; paulatim uincere potentiam huius mundi uniuersam.

CAPVT XVII

Post dies sex Iesus uolens aliquo pacto uelut per somnium exhibere suis eam speciem, qua olim uenturus est iudex orbis, tres è numero discipulorum selegit, Petrum, Iacobum, & Ioannem huius fratres: atq; his subductis in montem uehementer excelsum, procul ab hominum conspectu, transfiguratus est coram illis. Refulsit autem facies eius, in morem solis, ac uestimenta niueo quodam candore relucebant, qualem nullus fullo super terram potest dare. Simulq; apparuit illis Moses & Helias, colloquētes cum eo de gloria mortis, quam esset subiturus Hierosolymae. Hoc ita uisum est Christo, ut his autoribus quos plurimi faciebant omnes Iudaei, confirmarentur apostoli, neq; suspicarentur eum uelle legem abolere, cum adfaret illi Moses, neq; prophetas, cum adfaret Helias: nec mortem ut ignominiosam abominarentur, quam tanti uiri ut gloriosam praedicabant. Haec uisa sunt apostolis, uelut recens ex perrectis a somno: nam oculi grauabantur. Non enim capiebat mortalis infirmitas, uisionis Tom. 7 § magnitudinem

si quis uult
uenire post
me

Filius enim
hominis uenit
turus est

Amen dico
uobis

Et transfigu-
ratus est ante
eos

magnitudinem. Ex patie factis igitur & attonitis tam incredibili spectaculo discipulis Petrus nondum satis sui compos, sed totus raptus uoluptate, ac maiestate spectaculi, quae procul abesse uidebatur à mentione mortis: Domine, inquit, extruamus hic tria tabernacula: tibi unum, alterum Moysi, tertium Heliae. Hoc uisum est Petro consilius, quam Hic rosolymis occidit. Nondum sermonem finierat Petrus, ecce nubes lucida obumbravit apostolos, ne sublimitate spectaculi absorberentur. Et ecce uox patris de nube sonuit, iisdem uerbis testificans de filio, quibus testimonium illi praeberat apud Iordanem baptizato: Hic est filius meus unice charus, in quo sibi complacet animus meus, ipsum audite. Hanc uocem diuinæ maiestatis plenam, nec ferendam humanis auribus, cum audissent discipuli, proidentes in facies suas, maiorem in morem extimuerunt. Metuebant enim uitæ suæ, quod didicissent deum ita locutum: Non uidebit me homo & uiuet. At Iesus recepta priore specie contigit eos manibus, ne suspicarentur esse spectrū, ac uoce consueta notaq; consolatus est illos dicens: Surgite neque metuite quicquam. Porro cum receptis animis attollerent oculos suos, neminem uiderunt illuc, præter solum Iesum, talem qualis uenerat in montem. Quum autem descenderent de monte, priusquam redirent ad reliquum discipulorum coetum, præcepit illis, ne cuiquam narrarent de his, quae uiderant, donec filius hominis resurrexisset à mortuis. Nam ante id temporis sermonem & fructu suo cariturum & fide. Ac discipuli quidem continuerunt apud se, conferentes inter sese, quid sibi uellet hoc, quod dixerat Iesus, postquam resurrexerat à mortuis. A deo cor habebant obuolutū, ut ea uox toties audita, non descenderet in pectus illorum. Sed scrupulus quidam cooperat auerunt eum discipuli.

Et interrogauerunt eum discipuli.

Et eum uenisset ad turbam.

ponunt illi. Quid est igitur, inquit, quod scribae docentes aduentum Messiae, dicere soleant ex autoritate Malachie, quod priusquam ueniat Messias, uenturus sit Helias Thesbitas. At is non præcessit aduentum tuum, sed hodie demum uisus est in monte. Quibus Iesus respondens ait: Helias quidem uenturus est, quemadmodum dixit Malachias: & iuxta prophetiam præcurreret aduentum meum, ac restitueret omnia, conuersis ad Euangelium Iudaicæ gentis reliquijs, ne condemnaretur tota natio. Verū is aduentus erit olim, quum rursus adero cum maiestate patris, redditurus unicuique pro suis factis præmia. Quamquam & hunc meum aduentum præcessit Helias quidam, quem æque atque me contempserunt, & fecerunt in illū nō pro meritis ipsius, sed quicquid ipsis collibitū est. Neque mitius ab illis tractabitur filius hominis. Tunc intellexerunt discipuli quod Ioannem Baptistam diceret Heliam ob uitæ similitudinem, & in carpentis regibus libertatem. Caterum ubi iam iret Iesus ad discipulos suos, uidit ingentem hominum multitudinem circum illos, ac scribas discipulantes cum illis. Populus autem admiratus quod abisset Iesus, accurrit & salutauit eum. Ille rogat quid esset, quod inter sese disputarent. Tum quidam e turba respondit: Magister, adduxeram ad te filium meum, qui misere uexatur ab immundo spiritu: qui quoties illum corripit, alliditur puer in terram, alias in ignem, nonnunquam in aquam impellitur. spiritus mat, stridet dentibus, & contabescit. Et quoniam tui non erat copia, rogavi discipulos tuos, ut eijcerent demonium, nec potuerunt. At Iesus ut omnium incredulitati mederetur, uelut indignabundus exclamat: O natio incredula, quam diu frustra uersabor apud uos, quandiu feram mores uestros intractabiles? Tot miraculis æditis nihil proficio, simulque iussit puerum adduci, quo miraculum redderet omnibus magis conspicuum & insigne. Qui cum adductus esset, & à Iesu conspectus, protinus ibi in oculis omnium corripuit eum spiritus, & elisus in terram uolutabatur, spumās, miserabile spectaculum. Tum Iesus, quo magis etiam illustraret magnitudinem mali, percontatus est patrem, quantum esset temporis, quod huiusmodi malo uexari cœpisset. Pater respondens: Ab infantia, inquit, nec sine uitæ periculo. Nam frequenter illum egit, nunc in ignem, nunc in aquam, ut perderet. Scio morbum atrocem esse, attamen si quid potes opitulare, miserus nostri. Iesus audito, si quid potes, subtrahens imbecillitatem fidei, quasi morbus ullus esset potentior uirtute diuina, ait illi: Noli querere quid ego possim efficere, sed uide num tu possis credere. Etenim si plene confidas, nihil est tam difficile, quod non possit contingere fidenti. Ad hanc uocem pater fiducia concepta, speque certiore, profusus lachrymis exclamans respondit: Credo domine, sed etiam si quid deest fiduciæ meæ, supple de tua bonitate, & adiuua incredulitatem meam. Interim cum Iesus conspiceret concurrentem populi multitudinem ad spectaculum

culum auidam uidendi, num succederet Iesu quod discipulis non successerat, comminatus est spiritui immundo, dicens: Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & ne posthac repetas eum. At spiritus cum euolatu, recessit à puero, sed prius adeo uoluntate discepto, uexatoque, ut mortuo similis iaceret, multique confirmaret esse mortuum. A deo tenax erat mali uis. At Iesus correpta manu pueri, erexit illum in pedes, & ille surrexit. Ut ægre credebatur pater, ita ægre sanatus est filius. Interea mœror quidam occupauit discipulorum animos, metuentes ne qua culpa sua perdidissent potestatem ædendi miracula, quum antea gloriati fuissent etiam demones sibi esse dicto audientes, et apud multitudinem quidem pudore silenti: caterum ubi Iesus esset ingressus domum ad eum magistrum & interrogant eum: Quare nos non potuimus hoc demonium eijcere, quum potestas hæc abs te nobis semel sit tradita? Iesus ut suorum etiam fiduciam confirmaret, quam oportebat esse tantam, ut nonnunquam & alienæ diffidentia posset esse præsidio, ait: Imbecillitas fidei uestrae partim fuit in causa. Nam & morbi uis erat atrox, & patris erat uacillans fides: nec uestra tam erat pollens, ut par esse posset utrique difficultati. Est enim non nihil diluta humanis affectibus, & inanis gloriae fermento uitiata. Quod si habueritis fidem similem grano sinapis, quod cum sit contemptum ac minutum, tamen attritum exerit acrimoniam naturæ suæ, & humo conditum emergit in arborem spaciosam, nihil esset tam arduum, quod non ilico dicto conficeretur. Etiam si diceretis monti, moue te istinc, ac demigra in alium locum, facturus est absque mora, quod iussus est facere. Caterum hoc genus demoniorum, quo puer ille tenebatur, non eijcitur, nisi fides precatione & ieiunio confirmetur. Tenax erat mali uis, & iam multo tempore uersum erat in naturam. Aduersus huiusmodi uita pugnandum est ieiunijs, quæ corpus attenuatum spiritui subiiciunt, & deprecatione, quæ diuinum impetrat subsidium. Hoc sermone docuit Iesus atrociam diuque consueta animi uitiata, remedijs grauioribus oportere propelli. Caterum cum iam ageret in Galilæa, Iesus quo magis præmuniret animos discipulorum suorum, ne supra modum conturbarentur morte sua, rursum iterat & inculcat eis, quod filius hominis tradendus esset in manus hominum, quodque foret ab illis occidendus, quodque tertio die resurrecturus à mortuis. Hic sermo maiorem in modum discruciat animos discipulorum, qui sic adamabant dominum suum, licet affectu quodam adhuc carnali, ut aures illorum nullam pateretur mortis mentionem. Nondum enim intelligere poterant, quod Moses et Helias Iesu mortem, gloriam appellarent: quodque mors illa salutem esset paritura toti mundo. Quamquam autem ut ad mentionem mortis contristabantur, ita ad resurrectionis mentionem debebant exhilarari: tamen intantum abhorrebat animus à commemoratione supplicij, ut plane non caperent quid esset mori, ac mox tertio die reuiuiscere. Existimabant enim melius esse omnino non mori, quando id sibi præstare poterat, qui poterat à morte reuiuiscere. Vbi uero uenisset ad urbem Capernaum, qui Caesaris nomine tributa exigebant, ueriti compellere Iesum, ob autoritatē, quam sibi iam miraculis compararat, adire Petrum, quem uidebant illi ferè proximū. Magister, inquit, uester num soluit didrachma? Petrus cum pecuniam non haberet, nec uellet offendere tributorum exactores, respondit illum soluere. Nam hæcenus huiusmodi tributa soluerat etiam Iesus. Cumque iam domum essent ingressi, nam illic domicilium habebat Iesus, Petrus anxius, habebat in animo loqui Iesu de soluendo tributo: promiserat enim, nec habebat quod daret. Tum Iesus non inscius quid in animo uolueret Petrus, præuenit illius interrogationem: Simon, inquit, quid tibi uidetur? Reges à quibus solent accipere tributum, aut censum, à filijs ne, an ab alienis? Ab alienis, inquit Petrus. Tum Iesus ergo, inquit, filij sunt immunes, obscure subindicans se terræ, marisque, & omnium rerum dominum, nulli mortali principi debere tributum aut censum, nec suos discipulos, ut filios regni teneri: sed tamē docere uolens in huiusmodi rebus, quæ nihil faciunt aduersus pietatem, nonnunquam obsequendum huic hominum generi, ne prouocati grauiora peccent, subiicit: Attamen, inquit, ne simus illis offendiculo, abi ad mare, & cum piscē qui primus ad te prodierit, tolle. Aperto ore eius inuenies staterē, hoc est drachmas quatuor. Eum tolle, & da illis pro me et pro te. Hoc facto Iesus simul ostendit & suam potentiam, qua nulli subsiciebatur: & modestiam qua cedi uolebat his, quos ob rem uilem & asperandam non expedit iritari. Etenim qui sic dare potest, maior est, quam qui debeat: & tamē cum dat quod non debet, docet aliquoties esse præstabilius de iure tuo decedere, quam cum im-

probis de iure contendere, praesertim in hisce rebus, quae facultates atterunt, non laedunt autem pietatem. Habet & mundus ordinem suum, quem per occasionem Evangelicam libertatis non oportet omnino confundi.

CAPUT XVIII

Is ita gestis subiit apostolorum animos humanus quidam affectus, ac stimulus liuoris, & ambitionis. Audierant de regno caelorum; uiderant tres apostolos seorsum abductos in montem; audierant Petro traditas clauas regni caelorum, eiq; dictum: Beatus es Simon Bariona, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam: conspiciebant illum familiaris, quaedam & audacius colloqui cum domino: ac modo uiderant illum ceteris apostolis praesertim in soluendo tributo, quodammodo aequatum Christo. Itaque Petro subinuidebant, cui uidebatur principatus regni caelorum destinatus, quum esset ille natu minor. Adeunt igitur Iesum, & rogabant quis esset futurus primas in regno caelorum. Adhuc enim somnabant tales quasdam dignitates, quales uidemus in principum aulis. At Iesus ut penitus eximeret hunc affectum ex animis eorum, puerum quendam ad se uocatum statuit in medio discipulorum, paruulum, & adhuc alienum ab omnibus affectibus ambitionis & inuidiae, simplicem, purum, soloq; naturae ductu uiuentem. Illud, inquit, habetote certum, nisi quis totus fuerit immutatus, ac prorsus abiecerit omnes affectus istiusmodi, transformatusq; fuerit in habitum & simplicitatem huius pueri, ne recipietur quidem in regnum caelorum. Tantum abest ut ambienda sit eminentia. Proinde qui se detecerit, ut efficiatur huic paruulo similis, hoc ipso maximus erit quod sit minimus in regno caelorum. Etenim qui modestia minimus est, is uirtute est maximus. Principes amant sui similes, & apud hos maiore in precio est, qui ceteris submotis semet antepont. Ego mei similibus delector. In aulis huius mundi, princeps ad sui contumeliam pertinere putat, si quis quem e summatibus affecerit contumelia: & in se collatum officium interpretatur quod in illos fuerit collocatum. At hominum uere simplicium & humilium tanta est apud me gratia, ut qui unum quemuis ex his receperit, mea causa, mihi uelim imputari perinde quasi me receperit. Contra qui laeserit unum quemlibet ex illis pusillis, aut offenderit, qui mihi fidunt, totiq; pendunt ex me, poenas daturus est atrociores, quam si saxo molari collo illius alligato demergatur in profundum maris. Quid enim sceleratius, quam eos offendere, qui nulli male uolunt, qui nulli inuident, nulli se praeserunt, qui omnes amant ex aequo? Sed heu male erit mundo ob scandalum, offendiculaq; similitum paruulorum. Hominum peruersitas in causa est, ut fieri non possit, quin accendant offendicula. Erunt qui liuore odioque commoti, persequantur benemerentes, maledicant bene precantibus, occidant salutem aeternam afferentes. Atque haec quidem offendicula cedent in bonum eorum qui patientur, imo in bonum totius mundi. Sed tamen male erit illi, cuius uitio natum fuerit offendiculum. Proinde qui cupiunt ingredi regnum caelorum, diligenter uitent offendicula pusillorum, sed potius alijs alij uicissim sint adiumento. Neq; satis est cauere, ne quis alteri sit offendiculo, uerum etiam ne quis ipse sibi accersat offendiculum. Tum enim uere sunt offendicula, quum sibi quis est offendiculo. Nullus igitur affectus cuiquam adeo charus sit, quin amputetur ilico si fuerit offendiculo properanti ad regnum caelorum: adeo ut si manus tua, aut pes tuus, uidelicet membrum in primis necessarium, tibi sit offendiculo, rescandus sit, & abijciendus. Vtilius enim est tibi, ut ad uitam aeternam recipiaris mutilus, aut claudus, qm ut integris manibus aut pedibus, totus conijctaris in ignem aeternum. Oculus membrum est non solum necessarium ad usum, uerum etiam gratissimum homini. Et tamen si hic forte tibi fuerit offendiculo, erue, & abijce. Magis expedit tibi ut luscus admittaris in uitam aeternam, qm ut utroq; oculo incolumi, totus praecipiteris in gehennae incendiis. Atq; haec dicens, Iesus non sensit aliquod corporis membrum amputandum, sed affectus omnes amputandos, qui nos auocant a cura salutis aeternae. Nam amicus quo carere uix possis, ueluti manus est homini. Pater cui inniteris, pes est: uxor aut filius quem tenere deamas, oculus est. Ut igitur nihil tam preciosum, tamq; magnificum esse debet homini, quo debeat auocari a regno caelorum: ita ne mo quamuis pauper, obscurus, & humilis est contemnendus, sed adiuuandus potius, ut proficiat ad meliora. Habetis exemplum. Videte igitur, ne quem contemnatis ex huiusmodi pusillis. Quamuis abieci sint apud mundum, tamen apud deum magna est illorum ratio. Nam illud pro certo dico uobis: angeli, qui tanquam ministri curam habent illorum, assidue

si autem manus

assidue contemplantur faciem patris, qui est in caelis. Hinc aestimare licet, quanti sint apud deum, quum illis tales addiderit custodes, ac paedagogos. Rudes quidem sunt, labi posunt, falli possunt, sed simplicitas subsidio digna est, non supplicio. Nam ideo filius hominis uenit in terras, non ut perderet quenquam, sed ut quod in ipso est, seruaet omnes: Sed multi seruari nolunt, & persequuntur seruaere uolentem. Hi sunt quos mundus ut magnos suspicit. Autoritate prominent, opibus pollent, eruditione praecellunt, ut uidetur, admirabili quodam falsa sanctimoniae praestigio commendantur. Hos non oportet quidem uultro prouocare, sed contemnendi sunt fortiter, si metuentes suae potentiae, potentiam operantur dei, si suae gloriae consulentes inuidet gloriae Euangelij. Si suo quaestui seruientes, obstant commodis omnium. Si dum suam factant inane eruditionem, uitiant doctrinam Euangelicam. Si sub praetextu falsae religionis, extinctum eunt ueram religionem: si beneficijs efferantur. Isti sibi impudent oportet suum exitium. Ceterum nobis hoc esse studio debet, ne quem perire sinamus e pusillis & infirmis, qui sic errant ut sint sanabiles, uobis similiores qm lupis. Ex uestro sensu coniecturam facite, quanto perire sit hoc studio parum, qui natura bonus est, ne quis hominum pereat: quos ideo condidit, ut essent beati. Etenim si quis sit uerus ac fidus pastor, dominus ouium centum, atq; ex tanto numero perierit una, nonne relictis nonagintanouem in montibus, abit quaesiturus eam quae aberrauit a grege? Tantoq; desiderio maceratur unius amissio, ut reliquam gregem totum exponat periculo. Quod si contigerit, ut illa inueniat, pro certo dico uobis, quod magis gaudebit ob unam receptam, quam de ceteris omnibus, quae non perierant. Proinde si sic est affectus homo pastor: erga gregem suum, quem possidet tantum, non etiam condidit, quanto magis haec est uoluntas patris mei, qui est in caelis, ne quis pereat ex his pusillis quos condidit: quos sic habet curae, ut angelos suos horum custodiae praefecerit, quibus ad salutem reuocanda filium suum unicum impendit. Absint igitur a uestro contubernio offendicula, quae pacem dirimunt fraternam, sed adsit mutua charitas, quae uicissim alij aliorum erratis amanter medeamini, si qua inciderint. Porro medicandi modus hic erit. Si quid admiserit in te frater tuus quod sit animaduersione dignum, ne statim prosiltas ad uindictam, neue rursus silentio tuo sinas illum perire, dum ueluti uinolentus affectibus suis peccat impune: sed primum experire remedio quam maxime blando, quod ne pudoris quidem incommodo fratrem aspergat. Adito illum solus solum, & nullis arbitris rem inter uos transigito. Si nondum agnoscit culpam, argue illum, & ob oculos pone, quantum aberrarit ab officio fraternae charitatis. Talis autem sit admonitio, ut declaret te nihil aliud quaerere, quam ipsius salutem, & amicitiae pristinae farturam. Quod si ille tam est sanabilis, ut ad hanc secretam admonitionem resipiscat, non est quod ulciscaris, aut quod illum traducas: tibi satis est quod lucrifeceris fratrem tuum. Interim & tuo lucro consulisti. Periturus enim erat tibi amicus, peritura erat deo anima. Quod si grauior est morbus, quam ut hoc leuissimo remedio sanari queat, non est prorsus abijcienda spes, nec statim ad extrema remedia ueniendum. Sed si tibi soli non praebuerit aurem, rursus adito hominem, adhibito uno aut altero, siue ut pudore mediocri corrigatur, qui non progredietur usque ad infamiam, siue ut testimonio duorum aut trium possit reuinci. Quod si tam est intractabilis, ut nec pudore nec metu iudicij commoueat, rem defer ad congregationem, ut uel multitudinis consensu, uel eorum autoritate qui multitudini praesunt, emendetur. Quod si usque adeo est insanabilis, ut nec secreta fraternaq; correptione, nec duorum aut trium conscientia consensuq; nec prolati criminis pudore, nec primorum autoritate corrigatur, illum suo morbo relinquo. Amputetur a familiari consortio, nec alio loco habeatur, quam si sit ethnicus, aut publicanus. Sit haec inter uos atrocissima poena, quae tamen non in aliud adhibetur, nisi ut aut pudore resipiscat frater, dum se uidet ab omnibus uitari, aut certe ne gregi admixtus alios inficiat suo contagio. Nec est quod aliquis dicat mihi, diluta & imbecilla sunt regni tui iudicia, imo seuerissima sunt, si quis contemnet obstinate. Nam humanae leges, quum atrox facinus puniunt capite, nihil aliud quam corpus interimunt, & non nunquam occidunt quem deus non condemnat, & occidunt tantum non emendant, postea quam non superest qui possit emendari. At ista condemnatio quanquam lente procedit ad supplicium, tamen hoc nomine est seuerissima, quod damnatum, nisi resipiscat, manet aeterna poena, quam nulla ratione poterit effugere. Quem Caesar damnat, non nunquam

Quid uobis uidetur

Si autem peccauerit in te frater tuus

Amen dico uobis

quam absoluit deus: & quem absoluit princeps, aliquoties damnat deus. Ille quem absoluit, relinquit hominum consortio, quo faciat & alios sui similes: & quem occidit, tollit ex hominū consortio: non solum non sanās, uerum etiā efficiens ne sit qui sanari possit. Hæc sunt humana iudicia necessaria magis q̄ laudāda. At uestra sententiā sic submouet hominē insanabilem, ut non possit synceros inficere, & tamē sit qui possit resipiscere: propterea quod uestra potestatis sit, seruare non perdere. Nec tamen impune peccabunt, quibus per uos licet uiuere. Manet illos æternum supplicium, iudice deo, cuius sententiā uestrā sententiā approbabit, nisi resipuerit damnatus. Etenim qui non querit ultionem, sed correctionem fratris, qui paratus est admissam in se iniuriam remittere, qui sollicitus est de salute fratris, qui ad ægrotum ipse læsus ulro uenit, ut illi medeatur: qui semel atque iterum repulsus tamen non desistit a medicando, qui non fidit suo iudicio, sed unum atq; alterum adhibet, non ad uindictam, sed ad medelam: huius sententiā quoniam proficisci tur ab animo Euangelico Deus approbabit: nec unquam rescindet, nisi damnatus damnari quod admisit. Quamquā igitur uestrum iudiciū non habet in specie seueritatē eam, quam habent tribunalia principum, tamen est magis formidandū, quam illorum sententiā, qua sæpenuero percutiuntur optimi, & absoluantur sceleratissimi. A deo damnari, formidabile est. Et ab illo damnatur quisquis a uobis syncero animo consentientibus damnatur. Quod enim iudicatis spiritu dei, non uestrum est iudicium, sed per uos illius. Quod si damnaueritis aliquem humano spiritu, iam est iudicium humanum, non dei: & is qui uestra sententiā fuerit eiectus a uestro consortio, non protinus est alienus a consortio coeli. ~~Vnde dicitur in ueteri testamento: Quisquis in uobis interfecerit unum de istis paruulis, interficiet eum. Et in nouo testamento: Quisquis interfecerit unum de istis paruulis, interficiet eum. Et in nouo testamento: Quisquis interfecerit unum de istis paruulis, interficiet eum. Et in nouo testamento: Quisquis interfecerit unum de istis paruulis, interficiet eum.~~ Quin & amplius dicant uobis, nō solum ualebit consensus uester in condonandis aut damnandis commissis, si uos inter uos, & si mecum consentiatis: uerum etiā si uel duo quilibet reperiantur in terris, qui uere concordet meo spiritu, hoc est, non commoti affectu humano, sed concorditer amātes ea quæ dei sunt: si quæcunq; petierint, impetrabūt a patre meo, qui est in cœlis. A deo pater amat Euangelicam sanctamq; concordiam. Quum igitur tantum ualeatis apud eum principē, qui potest omnia, non est quod uos poeniteat uestra potestatis: etiā si apud homines, imbecilles & impotentes uideamini. A Cæsare non protinus impetratur quod petitur, nec ille quicquid rogatur præstare ualeat. Nec enim ille posset uel febrem depellere uel muto linguam reddere. Nihil autem tam est arduum aut incredibile, quod pater meus non sit uobis præstaturus, si concorditer ab ipso petieritis. Hæc quum diligeret auscultasset Petrus, existimans ad se potissimum pertinere, quod de potestate damnandi & absoluenti differuerat Iesus, scrupulum aliquem conceperat in animo, propterea quod Iesus dicens post tertiam correptionē sit tibi uelut ethnicus & publicanus, uisus est certum numerum præscribere: quem qui transgressus esset, etiā si resipisceret, qui peccarat non esset recipiendus in gratiam. Hac igitur de re exactius docēdus adiit Iesum: Domine, inquit, quoties condonabo fratri, si in me peccauerit, & post quoram culpā repelletur a ueniar? Num post septimam? Hunc numerum proponebat Petrus, uelut abunde magnum, quum Iesus tertie duntaxat correptionis meminisset. Tunc Iesus ostendens in his quæ committuntur in nos, oportere nos esse facillimos ad ueniā: Non dico, inquit, ignoscendum usq; ad offensam septimam, sed usq; ad septuagesies septimam, indicans nullum esse præscribendum numerum ignoscentiæ Christianæ: sed quotiescunq; resipuerit, qui peccauit, toties ex animo condonandā esse culpā: penitus eximens ex animo Christiano omnē ulciscendi libidinē. Atq; id ne quis existimaret esse durū & iniquū, Iesus adhibita similitudine docet esse æquissimū. Nam hanc non tam esse clemētiam, quam pensationē. Etenim quum nos aliquādo uicissim peccemus in proximū: sed multo tum crebrius, tum grauius in deum; in quem quoties delinquimus hoc grauius peccamus, quo maior est is, in quem peccamus, quoq; maiora ab illo beneficia cepimus, indigni simus qui ueniā impetremus, uel a proximo, uel a deo: qui uel milies peccanti cōdonat, si modo resipiscat: si fratri tanto leuius peccanti grauemur offensam remittere: præsertim cū deus hac lege nobis ignoscat commissa

Tunc accedens Petrus ad eum dixit.

commissa nostra, ut illius exēplo prouocati, faciles & exorabiles simus in proximū. Ideo inquit, regnum cœlorum simile est homini prædiuitiæ ac potenti, cui quum esset ingens familia, uisum est inire rationē cum seruis suis. Et cum cœpisset subducere rationē, reperus est quidā, qui debebat illi decem milia talentorū. Porro cum summa maior esset, q̄ ut debitor esset soluendo, dominus iussit & ipsum & uxorem & liberos, & quicquid habebat rerum uenundari: ut ex conflato precio satisfaceret creditori. Seruus autē ille supplex accedens ad genua domini: Quæso, inquit, ut mihi spacium aliquod concedas, & progressū temporis omnia tibi resoluam. Porro dominus misertus serui supplicis ac prouoluit plus indulgit quam ille petierat. Non solū enim illum non produxit in forum, uerum etiā cōdonauit illi totam summā. Porro seruus ille iam liber quum esset digressus a conspectu domini sui, forte fortuna obuium habuit quendā e numero conseruorū suorum qui debebat illi paucillulum pecuniæ, nempe denarios centum: hic oblitus dominicæ erga se clemētia, protinus iniecta manu trahere cœpit miserū, dicens: Solue quod debes: Ille conseruus ad conserui gentra procidens, totidē uerbis obsecrabat eum, quot ille dominū: Patienter age mecum, & omnia resoluā tibi. At ereditor inexorabilis, repulit supplicem, & pertraxit in carcerem, donec reddidisset quod debebat. Porro conserui, qui uiderant miram clemētiam domini in seruū, ubi uidissent tantam crudelitātē conserui in conseruū, dolore graui commoti, rem omnē denarrant domino. Ibi dominus accensus ira, reuocauit ad se seruū, cui condonarat omnia: Serue, inquit, male, nōne ego dominus tantam summā tibi condonauit: nō ob aliu, nisi quod supplex rogares me: non igitur par erat, ut tu cōseruus conseruo paululum pecuniæ condonares: & supplicis misereris, quemadmodū ego tui miserus eram? Certe mea in te tam recens lenitas te docere debuit lenitatem in conseruum. Iamq; dominus implacabiliter iratus, tradidit eum tortoribus seruandū in carcere, donec resoluere totam summā prius condonata. Ad hanc imaginem uobiscum aget pater uester cœlestis. Illi nemo uestrum non debet plura, in quem nemo non frequenter delinquit. Peccat & homines in homines, sed longe leuiora. Quod nisi quisq; fratri suo remiserit leuiores offensas in se commissas, & remiserit ex animo: pater non solum non condonabit uobis in se commissa grauiora, uerum etiam quæ condonarat, reuocabit.

CAP. XIX

Is sermonibus ubi Iesus ad beneficentiā erga simplices, ad lenitatē erga delinquentes instruxisset suos, relicta Galilæa recepit sese in fines Iudææ, trans Jordanē, uelut occurrens ad futurā mortē, quā clanculū moliebantur pharisæi. Atq; eod quoq; sequuti sunt numerosi greges hominū, deportātes secum uarios ægrotos: & sanauit eos illis. Ac rursum uisus tot prodigijs, & studio multitudinis erga Iesum, reuoluit pharisæorū inuidia. Qui callide & insidiosè adorti sunt illum, occasione captata ex sermone, quo prius docuerat, nō esse repudiādā uxore. Proponunt igitur cornutū problema: num phas esset, quacūq; de causa repudiare uxore. Qui si respōdisset esse phas, secū pugnare uideretur, quū docuisset non licere repudiū: si negasset, uideretur aduersari legi Moisaicæ, quæ permittit quauis de causa dare repudiū libellū, ac dimittere. At Iesus ita temperat respōsum, ut nec Mosi legat autoritatē, nec suū dogma recantet, & pharisæis legis peritis autoritate legis os obturet: An nō legistis, inquit, quod quum deus conderet hominū genus, sic instituit primū coniugium, ut unus unū indissolubili copula iungerentur? Ex eadem enim massa finxit masculinum & fœminam, ut horum complexu propagaretur humanum genus. Ac mox copulam indiuulsum exprimens mariti & uxoris, adiecit, non Moses, sed ipse conditor Deus: huius mutæ charitatis gratia deferet homo patrem ac matrem, & adglutinabitur uxori suæ. Tamq; erit arcia coniunctio, ut e duobus quodammodo fiat unus homo, qui prius fuerant duo. Itaq; semel matrimonio iuncti, iam non sunt duo, sed unum corpus: ut tam præter naturam sit uxorem a uiro diuellere, quam membrum a corpore rescindere. Quod igitur Deus tam arctō iunctulo semel connexuit, ne separet homo. Hic pharisæi iam ansam datam arbitantes, quæ Iesum prehenderent, si deus, inquit, hoc uoluit quod interpretaris, quur igitur Moses fecit ius maritis, qualibet de causa abijcere uxorem; modo dent illi libellum repudiij? Qua fronte ausus est permittere, quod deus fieri noluit? Respōdit Iesus: Non hoc uobis permisit, quod rectum esset natura, sed sciens duritiā cordis uestri, leuius malū indulsit,

si licet homini dimittere uxorem

ne grauius à uobis committeretur. Neq; enim is probat diuortium, qui hoc maluit admitti, quam homicidium. Nec hoc efficit libellus repudij, ut rectum sit repudium: sed testis est tuę dicitur, qui quilibet leui de causa expellas coniugē, & illi prospicit de nouo marito, tibi ius adimens, ne reuoccs repudiatam. Verū ab initio, quum nondū increuisset hominū malicia: nec adhuc tot uitij esset infecta natura mortalium: quoniam non erat tam atrox odium, ut ueneficia timerentur, aut homicidia, non erat repudij licentia: neque nunc relaxabitur idem ius, postea quam Euāgelica doctrina renouat ac perficit naturę sinceritatē. Moses idem optabat, quod ego doceo: sed mores uestrī nimium ad homicidium propensi deterrebant illum, ne auderet hoc à uobis exigere. Ego qui non irritō legem, sed absolutiorē reddo, planē dico uobis nephas esse, & præter mentem dei, & præter uoluntatē Mōsi, quod uulgō facitis, quauis de causa repudiātes uxores uestras. Nec enim ideo rectū est quod facitis, quia facitis impune. Multa sunt apud deum flagitiosa, quę legibus humanis nō puniuntur: Proinde scitote, quod quisquis ob quālibet causam abiecerit uxorem, & alteram duxerit, ut adulterium committit ipse, ita uxori præbet adulterij causam: ~~quod si quis uxorem suam abiecerit, et alteram duxerit, ut adulterium committit ipse, ita uxori præbet adulterij causam: quod si quis uxorem suam abiecerit, et alteram duxerit, ut adulterium committit ipse, ita uxori præbet adulterij causam: quod si quis uxorem suam abiecerit, et alteram duxerit, ut adulterium committit ipse, ita uxori præbet adulterij causam:~~ Sed qui talibus de causis repudiārit uxorem qualibus uos subinde repudiatis, si se iungat alteri, non matrimonium est, sed adulterium. Et qui sic repudiātam duxerit, non uxorem suam ducit, sed alienam: & ideo non contrahit matrimonium, sed committit adulterium. Sed horum malorum summa recidit in caput repudiatoris. Primum enim præfractus est & immitis, qui uitium uxoris nec ferre potuerit, nec uoluerit mederi. Deinde domo depulsa, quę sine marito non potest uiuere, causam præbet adulterij committendi. His auditis, discipuli aiunt Iesu: Si hæc est conditio maritorum, ut ab uxore si displiceat, nō possint absolui, præstat abstinere à matrimonio. Dura siquidē seruitus est domi ferre morosam, rixosam, temulentam, aut alio simili uitio molestam mulierē. Iesus non improbat quidem responsum discipulorū, quos propter Euāgelij prædicationē cupiebat esse liberos à matrimonio seruitute: uerum subindicat, non esse tutum uitare matrimonium: nisi si quis ita firmo sit animo, ut possit in totum temperare à coitu. Per paucos autem esse qui possint: propterea quod hic affectus corporis sic omnium est cōmunis, ut non alius sit uiolentior, aut inuincibilior. Quamquā igitur liberius est non illigari matrimonio, tamen tutius est intra coniugij cancellos contineri, quā uago concubitu pollui. Iesus igitur subindicans quid esset optimum, & huc inuitans præmio libertatis, non audet, tamen exigere, quod quodammodo uires excedit humanas. Non omnes, inquit, capaces sunt huius sermonis, sed hi duntaxat, quibus hoc datum est diuinitus: quos tantus habet ardor Euāgelicę sanctimonie, ut hunc etiam affectū sponte uolentesq; negligant. Nec enim alioqui laudem habet, quā uis castus coelibatus, nisi fuerit susceptus studio pietatis Euāgelicę. Sunt enim eunuchorum tria genera. Vnum eorum, qui sic nascuntur, qui uitio naturę frigidioris abhorrent à re uxoria, aut alio quopiam occulto naturę affectu. Alterum eorum, quos execuerunt homines. Horum castitas nullam meretur laudē, quod à necessitate proficitur nō à studio uirtutis. Sed habet Euāgelium & suos eunuchos planē beatos, qui neq; natura spades sunt, neq; ab hominibus executi, sed ipsi seipsos castrarunt propter regnū cœlorum: non amputato corporis membro, sed ob amorē Euāgelij, deuicto affectu rei uxorie. Videtis palmā in medio positam, certet qui uolet, ~~quod si quis se castrauit, et non propter regnū cœlorum, sed propter mundum, et carnem, et diabolum, non erit in cœlo~~, auferat brabij qui potest: fortiter, & ultro certantibus, non deerit fauor agonothesa. Quoniam de puritate uirginea fuerat sermo, deq; sublimitate uirtutis heroicę, quę paucis contingant, tanquam per occasionem offertur exemplum simul & absolutę puritatis & summę modestie: si ne qua uirginitas nihil promeretur laudis. Aderant parentes, qui cupiebāt infantes suos offerre Iesu, ut eis manus imponeret, & pro ipsis deprecaretur: existimātes fore, ut quem admodum uiderant illius contactu fugere morbos, ita Iesu contactu seruaret eos à morbis, ruinis, dæmonio, cæterisq; malis, quibus atas illa sæpe numero perit. At discipuli, qui quamquam toties audissent de summa modestia, nondū tamen penitus exuerāt humanos affectus: existimantes indignum magnitudine dominī sui, infantium ac matrum improbitate detineri lassariq; prohibebant accedere cupiētes. Hoc animaduertens Iesus, quo magis ac magis infingeret animis suorū euāgelicā modestiā, quę nullū quam tumis humilē fastidit:

Tunc oblati sunt ei parui nulli

fastidit: Sinite, inquit, ut pueri ad me perferantur: neq; prohibete, quo minus me adcant. Etenim qui horum sunt similes, mihi gratissimi sunt, quos tamen mundus habet despiciabiles, ego tamen non alios dignor regno cœlorum. Quod his præstat natura, hoc in uobis præbet pietas oportet, si uelitis admitti in regnum cœlorū. Adducti sunt igitur paruuli ad Iesum, & ille imposuit illis manus, sacri corporis contactu uirtutem occultam infundens puellis, ob simplicem parentum fidem. Quo facto discessit illinc, re ipsa docēs satisfaciendum quidem esse pusillis, sed nequaquā illis hærendū, quin magis properandum ad perfectiora. Et ecce pueris relictis, succedit adolescens qui de perfectione loquitur. At Iesus quemadmodū in paruulis proposuerat discipulis suis imaginē simplicitatis ac modestie: ita in adolescēte studio quidem perfectę pietatis, sed diuitijs onusto, ponit ob oculos, quā difficile sit, eos qui diuitijs seruiunt, eniti ad perfectionē Euāgelicę pietatis: quantoq; sint expeditiores ad Euāgelicum negocium, qui nihil, aut quā minimum huius mundi possident: quanquam paupertas & opulentia, non tam in possessionibus est sita, quā in affectibus. Erat adolescens animo religioso præditus: sed quoniam e Christo audierat nescio quæ noua præcepta, adiit Iesum, & accedens ad genua ipsius, rogat eum dicens: Magister bone, quid boni faciam ut uitam assequar æternam? Adolescens bonū appellabat Iesum, blandimento captans illius beneuolentiā: quum tamen nihil aliud esse suspicaretur illum, quā purum hominē, quanquam cæteris præeminētē. Deinde quum de honore percontatur, non de quouis bono sentit, sed de insigni quopiā bono, quod promeretur uitam æternā. Atqui nullus mortalium absolute bonus est: ~~neque enim ullus mortalium absolute bonus est: neque enim ullus mortalium absolute bonus est: neque enim ullus mortalium absolute bonus est:~~ Iesus igitur excitans adolescentem, ut magnificentius de ipso sentiat, & auocet à fiducia operum suorū, ac uite spem potius collocet in beneficentiā gratuita dei, qui natura bonus, & gratis beneficus in omnes, respondit in hęc modum: Quid me bonum appellas, aut quid me percontaris de bono? Sed tamen si cupis admitti ad uitam æternam, serua præcepta. Quumq; adolescēs rogasset, quæ nam essent illa præcepta: siquidē audierat illum docentē, præcepta legis Moisaicę non esse satis ad consequendū regnum cœlorum: Iesus ut omnibus eximeret legis fiduciam, respondit: Non occides, non committes adulterium: non facies furtum: nō dices falsum testimonium. Honora patrem tuum & matrem: & diliges proximū tuum sicut teipsum. Tum exhilaratus adolescēs: Hęc, inquit, omnia, seruauit pueritia mea. Quid igitur præterea mihi deest? Expectabat ut Iesus responderet illi, nihil deesse. Sed dominus ostendens quantū interfit inter iustitiā Iudaicam & euāgelicā: inter bonum Iudæū, & bonum Christianū: Si uis, inquit, perfectus esse, uade, ac diuenditis omnibus quæ possides, distribue pecuniā pauperibus: non perdes opes tuas, quauis in multos dissipatas. Sic dissipare recondere est. Nam pro terrenis opibus habebis meliorē thesaurū in cœlis. Hoc ubi feceris, iam expeditus, ac nudus ueni me nudū sequuturus. Quū ait Iesus: Si uis, ostendit negocium arduū esse: sed adiecit præmiū: Habebis thesaurū in cœlis. Mox ad studiū perfectę pietatis hortatur: Veni sequere me. Hunc sermonē quum audisset adolescens, abiit animo deiecto mœstosq;, quod dominus esset multarū possessionū, quas durum existimabat semel uniuersas relinquere. At uabat adipisci uitam æternā, ambiebat perfectionis honorē: sed hunc affectum ueluti bonum semem obruebant spinæ diuitiarū. Itaq; mœstus abiit domum, nequaquā intelligens Iesum damnare non diuitias, sed affectū & amorem curasq; diuitiarum, quibus uix possunt non esse obnoxij, qui eas possident. Neq; enim semper uoluit eas relinquere, sed tamen semper contemnit: relinquit etiā, si quādo nos auocent ab Euāgelicę pietate. Adolescēte digresso, Iesus conuersus ad discipulos suos: nam illis hoc spectaculum adiderat, ne quando poeniteret paupertatis suę, aut teneretur amore pecunię: Quā, inquit, difficile est, diuitem ingredi regnū cœlorum. Significans ægre conuenire studiū opulentie, & studiū Euāgelicę philosophię: quod hæc totū requirit hominē, illud fere maximā hominis partē sibi uindicet. Atq; ut magis exaggeraret rei difficultatē, discipulis admirantibus, adiecit: Quin & amplius dico uobis: Facilius est ut camelus trāseat per foramen acus, quā ut diues ingrediatur regnum cœlorū. Siquidem humilis & angusta est porta, nec recipit camelos opū sarcinis onustos. Sic enim notauit diuites auaros, quibus diuitiæ magis sunt oneri quā usui: ut quas alijs baiulant potius quā sibi. Hęc sermo quia non satis intelligebatur ab apostolis, iniecit & illorum animis mœstitudinem quandam

Et ecce unus accedens ait

Facilius est camelum

quandam, quod dolerent tot homines diuitiarum gratia secludendos à regno cœlorum. Quum igitur uehementer admirarentur discipuli, quid sibi uellet hoc quod dixerat Iesus de camelo & foramine acus: rogant illum, si sic habet res, quis igitur poterit saluus fieri? Quotus enim quisque est mortalis, qui aut abijcere possit diuitias quas habet, aut non optare si non habet? At Iesus intuitus illos quo leniret conceptum animo mœrorem, ostendit nonnullam esse spem diuitibus quoque perueniendi in regnum cœlorum. Apud homines, inquit, hoc impossibile est, non minus quam ut camelus eat per foramen acus: sed apud deum nihil est impossibile. Solus ille mutat animos diuitum, ut alacres etiam uel abijciant quod possident, uel possideant, tanquam communes, non proprias, semper parati relinquere, si quado id postulet Euangelij negocium. Quir enim agre contemnant opes, qui non grauantur & uitam impendere? Hic sermo quem adolecenti dixerat Iesus: Vende quæ possides, & sequere me, non nihil bonæ spei conciliauit Petro, qui quamquam diues non fuisset, tamen hoc ipsum quod habebat alacer reliquit, nauim & retia, ac dominum fuerat sequutus. Domine, inquit, ecce nos fecimus quod ab adolecente flagitabas: reliquimus omnia, & sequuti sumus te: quid igitur erit nobis præmij? At Iesus ostendere studens hanc eximia laudem non solum patere diuitibus, uerum etiam tenuibus, qui quicquid hoc est quod possident, libenter habent pro derelicto ob Euangelium, quum hæc uirtus magis æstimeretur ab affectu relinquentis, quæ à modo rei relicta: non reiecit oratione Petri, quam pro re magnificentiore: sed docens, pro uilibus illis prompto animo relictis, non uile præmij esse reponendum, ait: Illud confirmo uobis, quod uos qui præter scapham & retia, mea causa nihil reliquistis: sed tamen hoc animo, ut opes quantumuis magnas mea causa fueritis relicti, & nudi nudum estis hæcenus sequuti, si perseueraueritis, in futuro seculo, quum reuixerint mortui, dabiturque cuique pro suis meritis præmij, tamque filius hominis, deposita quam nunc uideis humilitate, confederit in sede maiestatis suæ: uos quoque piscatores, tum consortes honoris, qui nunc estis consortes afflictionum, sedebitis in duodecim sedilibus, & iudicabitis duodecim tribus Israeliticis: quod ex eadem stirpe progeniti, eiusdem legis periti, ipsi dem miraculis ac beneficijs prouocati, tamen nulla ratione perducî potuerint, ut crederent, quum uos humiles & idiotæ statim ad simplicem uocis iustum, etiam illa reliqueritis, quibus uitam sustentabatis. Neque uobis solum hoc præmij contingeret, uerum etiam quisquis hominum ob mei nominis professionem reliquerit domum, fratres aut sorores, patrem aut matrem, uxorem aut filios, agros aut aliam quamcunque possessionem, adeo non perdet quod mea causa reliquit, ut magno potius lucro sit foeneraturus. Si quidem & in hoc seculo pro relictis centuplum accipiet, & in resurrectione uitam æternam possidebit. Nam pro relictis caducis ac uilibus possessionibus, & hic interim possessurus est preciosum illud margaritum Euangelicæ mentis, nullis huius mundi mercibus æstimandum: pro una domo relicta, toto orbe plurimas domos uobis aperiet Euangelij doctrina. Pro unico fundo plurimi fundi seruient uestris uisibus: pro unico patre aut matre tot habebitis, quot senes aut anus conuertentis ad professionem Euangelicam. Tot habituri fratres, sorores ac filios filiasque, quot æquales aut minores uestra prædicatione perduxeritis ad uitam æternam. Hi passim & ultro suppeditabunt, si quid opus fuerit, longeque uincunt eorum affectus, quos nobis sola sanguinis propinquitas coniunxit. Arcior est enim Euangelicæ societatis cognatio, quam carnis affinitas: & uehementius amat, quem conciliauit pietas, quam quem adiunxit natiuitas. Huic satis amplo præmio adijcietur & illud omnium longe maximum, ut pro rebus mox perituris uitam æternam possideatis. Non hæc dico, quod Euangelica professio doceat esse spernendos eos, quos nobis natura coniunxit: sed huiusmodi affectus negligendos, quoties auocant nos ab æternæ salutis negotio. Hæc tanta felicitas omnibus ex æquo proposita est. Non est discrimen fortunæ, conditionis, ætatis, aut personæ. Sed in hac æstimatione, quæ fiet ab æquo iudice deo, multi tenebunt potestremas, qui nunc uidetur tenere primas. Contra multi qui nunc humiles, nihilque uidentur hominibus, illic erunt primi. Præferetur meretrix scribæ, publicanus pharisæo, ethnicus Iudæo, pauper diuiti, agricola regi: & qui uidebatur esse proximi regno cœlorum, postremi ingredientur: & qui procul abesse uidebantur, priores introibunt. Ethnicus fide anteuerent, synagoga propter incredulitatem submouebitur.

*Eccc nos reli-
quimus omnia*

*Multi autem
erunt primi
nouissimi.*

Caput

Voniam autem ænigma uidebatur quod proposuerat de primis & nouissimis, explanat parabola, quod dixerat, qua declarat diuersis ætatibus homines fuisse uocatos ad cultum iustitiæ, omnibus tamen iustitiæ cultoribus idem esse præmij æternæ salutis: modo uocati gnauiter laborarint in uinea iustitiæ. Neque enim minus habet qui uocati sunt tempore Christi, quæ qui tempore Abraham, aut Mosi, aut Dauid. Neque minus habent qui senes trahuntur ad cultum Euangelij, quæ qui pueri aut iuuenes. Omnibus idem datur denarius æternæ uitæ. Et tamē qui serius uenerunt, hoc uidetur honoratores, quod domini liberalitas eos æquat his, qui prius uenerunt. Iudæi prius uocati sunt, sed tamen gentes post uocatæ non solū æquaræ sunt illis, uerum etiam antepositæ Iudæis incredulis. Parabola sic habet: Simile, inquit, est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui summo diluculo prodijt in publicum, ut cōduceret operarios in uinea suam. Et nactus aliquot, pactus cū eis, ut singuli singulos acciperent denarios pro opera diurna, misit illos in uinea suam. Rursus exijt circa horam tertiam, quumque uidisset quosdam in foro stantes ociosos, dixit illis: Ite & uos in uinea meam: & quod iustum fuerit reddam uobis. Rursus exijt circa horam sextam, atque iterum ad horam nonam, & idem fecit quod fecerat hora prima ac tertia. Rursus ad horam undecimam, uergente iam die, egressus, reperit & alios quosdam in foro, quibus dixit: Quid hic statis totum diem ociosi? Aium: Quia nemo nos conducit. Dicit illis: Ite & uos in uinea meam. Porro sub noctem, dominus uinea mandat procuratori suo: Voca operarios omnes, ac solue illis mercedem: sic, ut à nouissimis incipies, peruenias usque ad primos. Vocati sunt igitur omnium primi, qui postremi uenerant, hoc est, ad horam undecimam, minimumque diei laborarant in uinea, & datus est singulis denarius. Hoc quum intellexissent hi, qui summo diluculo fuerant uocati, existimabant se, quia tanto priores uenerant in uineam, pro temporis portione mercedem ampliore accepturos. Sed datus est & horum cuique denarius. Itaque quum sibi uiderent æquatos in præmio, qui non fuerant pares in temporis spacio, abeuntes murmurant aduersus dominum uinea, dicentes: Hi, qui uenerunt ad horam undecimam, non laborarunt nisi unam horam, & illos in præmio nobis æquas, qui & totum diem perdurauerimus in labore, & æstum meridiana pertulerimus, quum isti uenerint sub uespera refrigerato iam aestu. At paterfamilias uni cuidam illorum, pro omnibus respondit: Amice, quum inuides alijs benignitatem meam? Mea in alios gratuita liberalitas te non lædit. Nullam enim iniuriam facio tibi. Nonne sic pactus sum tecum, ut pro opera diurna, denarium acciperes? Præstitisti operam, habes mercedem pactam, nihil tibi rei mecum est amplius. Tolle quod tibi debetur, & abi. Mercenarius huc conductus es, ut præstares operam, non ut mihi præscriberes quid faciã. Sic mihi uisum est, ut huic qui postremus uenit tantum mercedis dem quantum tibi. De tuo nihil decedit, si quid huic additur ex mea liberalitate. An mihi liberum per te non erit, de meo quod uolo facere? An ideo oculus tuus liuore torquetur quia me uides benignum in eos, in quos lubitum est? Hanc similitudinem adduxit Iesus, uolens illorum animis infingere, quod deus natura beneficus in omnes, uarijs modis ac uarijs ætatibus, non cessat inuitare mortales omnes ad cultum ueræ pietatis. In qua qui se gnauiter exercuerint, ipsi præmij esse uitam æternam, à qua nemo secluditur, qui modo uocatus audiat. Hoc præmij ut non debetur omnino meritis nostris: sed potius beneficentiæ diuine, tamen non contingit citra conatum nostrum. Quamquam hoc quoque debemus uocati, quod ad cultum pietatis accedimus, quod in eo perseueramus, usque ad diem uesperam. Nam qui uocati recusant ire in uineam, frustratur ipse se suo præmio. Quamquam autem inter sanctos nec est liuor, nec murmuratio aduersus deum, tamen huiusmodi dictis expressit summum honorem, qui nouissimis est habitus, ut in præmio locum primum sortirentur. Quæ dignitas tam insignis est, ut merito quis possit inuidere. Quamquam & boni Iudæi primum murmurabant aduersus gentes, quod ex maioribus idololatriæ orti, à lege Mosaica prorsus alieni, denique incircuncisi, subito pares haberentur ipsis in euangelij gratia, & ad eandem salutem admitterentur, nullo legis onere grauati: quum ipsi diu uersati in obseruationibus Mosaicis, nihil potiores essent, quam ethnici, modo uita prorsus impia, ad euangelij professionem admissi. Plus igitur gentibus condonatum est, sed non ideo Iudæis est quod cum deo expostulent, quum liceat & ipsis ad eam felicitatem pertingere.

Quod

Quod si malint inuidere, quam imitari, sibi impudent, quod ob incredulitatem reiecti sunt, gentibus ob fidei promptitudinem assequentibus, quod illi sibi solis debere credebant. Statim igitur properet, quisquis uocatus fuerit: alio qui frustra uocatus, nisi det operam, ut sit etiam electus. Ac nulli non uocantur, sed pauci merentur ut sint inter electos. Proinde Iesus parabolam hac clausula finit, qua fuerat exorsus: Sic erunt nouissimi, qui primi fuerant, & primi, qui nouissimi. Nam multi quidem sunt uocati, pauci uero electi.

Et ascendens Iesus Hierosolymam. Post haec Iesus aliquandiu uersatus in Galilaea, cepit propius ad inortis suae locum accedere. Hierosolymam proficiscens. Quumq; iam discipulos suos multis modis instruxisset, de contemnendis diuitijs, de negligendis parentibus, & cognatis, de castitate, de singulari modestia, de praemijs quae manerent illos etiam in hac uita, seducit apostolos suos duodecim secreto, uelut hos selectos duxisset & idoneos quibus crederetur mysterium crucis, quod turba nondum potuisset capere. Quamquam & populo praedixit mortem suam, quum loqueretur de Iona, & templo soluendo, eodemq; in triduo iustaurado: sed ita praedixit, ut non ante intelligerent quid esset dictum, quam posteaquam uiderent factum. Discipulis uelut firmioribus iam semel atq; iterum aperuerat arcanum suae crucis, absq; in uolucro loquens. Sed quoniam facile obliuiscuntur homines, quod non libenter audiunt, nec facile demittunt in pectus, a quo abhorret animus, dominus Iesus quo suos confirmaret ad tempestatem imminuentem, clarius etiam ac distinctius aperit illis non solum in ista morte, uerum ludibria & afflictionem, quae saepenumero sunt ipsa morte grauiora. Ecce, inquit, adimus Hierosolymam, & filius hominis prodetur primarijs sacerdotibus, ac scribis, qui iam dudum illi struunt insidias. Neq; conuiescent illi criminari, donec adigant ad condemnationem capitalem, & tradent eum gentibus ut illudant illi, ut flagellent, ut conspuant & in crucem suffigant, atq; ille mortuus ac sepultus, tertia die resurget. Interea filij Zebedaei, Iacobus & Ioannes, quoniam audierant Petro tributas clauas regni caelorum, audierant de honore duodecim sellarum, rudes adhuc & humana quaedam somniantes, quum existimarent statim a resurrectione uenturum hoc regnum, & hos honores, quia dixerat, tertio die resurget, quo sibi quoq; praecellentem aliquam dignitatem impetrent, subornant matrem quae pro filijs interpellat Iesum. Quae quia adorasset eum, obtestans, ne sibi negaret quod peteret, rogata quid uellet, ait: Iube, ut sedeant hi duo filij mei, alter ad dexteram tibi, alter ad laeuam, in regno uo. Iesus conuersus ad filios, a quibus sciebat matrem esse subornatam, respondit illis: Nescitis quid petatis. Delectat uos mentio regni, quod ipsum longe aliud est, quam somnias, sed in praesentia magis agendum est de afflictione, deq; cruce, qua est iter ad regnum. Praepropero postulatis brabium, cum prius certandum sit. Iam aperui quid mihi sit ferendum. Potestis ne bibere de poculo de quo ego bibiturus sum? Potestis ne tingi tintura, qua ego tingendus sum? Illi nondum gnari uerum suarum, sed praediditate quod petebant impetrandi, temere uerius quam fortiter respondent: possumus. At Iesus accepit quidem, quod se dicerent esse promptos ad imitationem suae crucis, sed de praemio, quoniam non intelligebant quid peterent, quoniam non erat illius temporis, negat hoc esse suum dare ipsis, sed eam dignitatem non obuenturam nisi ijs, quibus hoc datum esset a patre, ut insigni uirtute primum locum mererentur, uide licet ut omnibus adderet stimulos ad summa contendendi: Calicem quidem, inquit, meum bibetis, ceterum ut sedeatis, alter ad dexteram mihi, alter ad laeuam, non est meum dare his aut illis, sed hoc ijs continget, quibus datum fuerit a patre meo. Ut quisque certauerit, ita feret praemium. Haec quum ex interuallo audissent ceteri decem, indignati sunt duobus fratribus, quod immodicam dignitatem sibi postulassent. Nondum acceperant spiritum sanctum: adhuc humanis quibusdam ducebantur affectibus, ambientes, & inuicem subinidentes. Atque his affectibus Iesus diu passus est suos esse obnoxios, quo penitus eos eximeret ex animis omnium, qui in apostolorum uices essent successuri. Putabant autem & gaudebant ideo postulationem Ioannis & Iacobi fuisse reiectam a domino, non quod carnalia quaedam somniant, quum ageretur de regno spirituali: sed quod honorem petissent meritis suis maiorem, quem alij sibi potius debere putabant. Iesus igitur sic retudit ambitionem stulte postulantiu, quod nescirent quale esset quod postulabant: ita liuorem & indignationem ceterorum repressit, ex eodem ambitionis fonte scatentem, aperiens longe diuersam esse rationem regni mundani & regni Euangelici. Illic enim qui

minor

minor est premi tyrannide potentioris. Hic primatum nihil aliud esse quam summum studium beneficiendi omnibus. Ibi ut quisq; superbissimus est, ita uideri maximum: hic nihil esse submissiorem animo quam qui maxime meretur esse primus. Hanc doctrinam ut omnium animis infingeret, uocauit & ceteros apostolos ad se: Scitis, inquit, quod qui principatum gerunt inter gentes, dominatum ac tyrannidem exercent in illos quibus imperant: & qui primates sunt, potestatem suam exercent in sibi subiectos. Nam populi malo, suae consulunt auctoritati, caq; curant non quae conducant multitudini, sed quae faciant ad strepitum fortunae gloriaeque suae. At non conuenit itidem fieri inter uos, sed quicumq; uoluerit inter uos gerere principatum, sit omnium minister, non sibi gerens honorem, sed populo cui praesidet. Et qui uoluerit inter uos habere primum locum, sit omnium seruus atq; infimus. Nec enim in aliud sumit sibi primum locum, nisi ut omnium commodis inferuiat, nihil inde uenans, nec honoris, nec compendij. Quod si uobis durum uidetur, me uidete. Quum enim dominus sim ac magister uester, & ut uere profitemini filius dei, tamen non aringo mihi dignitatem, nec mea potestate abutor in commodum meum: sed ideo ueni, ut omnium commodis subscriuiam, adeo ut nec uita grauer impendere, quo iactura unius animae multas redimam. Inter hos igitur qui sunt hoc affectu, nec est quur quisquam ambiat honorem, nec est quur quisquam inuideat alteri dignitatem. Quis enim illi inuideat, qui nihil aliud studet, quam alteri prodesse, uel uita suae dispendio? His etiam si defertur honor, hunc non arrogat sibi, sed deo traescribit. Quum autem una cum discipulis exiret Hiericho, *Et egredientibus illis a Hiericho* quanta est illorum ingens hominum turba. Et ecce iuxta uiam sedebant duo caeci: qui cum ex strepitu sensissent immensam esse multitudinem, & percontati quid nam esset, cognouissent adesse Iesum, qui illac faceret iter: cum illum uidere non possent, nec si uidissent, adire liceret praeter turba, magna uoce copellauerunt Iesum dicentes: Domine miserere nostri Iesu fili Dauid. Distimulauit clamorem illorum Iesus, quo magis esset omnibus perspicua fides & ardor illorum. Turba uidens Iesum ad clamorem nihil respondere, ac suspicans hoc illi molestum esse, quod duo caeci mendici publici sic occlamarent auribus ipsius, increpabat eos, iussitq; tacere. At illi constanti fiducia erga Iesum, quem audierant esse beneficium in omnes, clarius etiam uociferabantur, ingeminantes: Domine miserere nostri fili Dauid. Iesus igitur ubi satis spectatam reddidisset omnibus illorum fidem, nosq; illorum exemplo docuisset, feruenter & constanter pulsandas aures dei, si quid uelimus impetrare, constitit, quandoquidem illi sequi non poterant, nisi clamore tantum, iussitq; illos uenire ad se. Ad uocem ueniunt. Rogat eos Iesus, quid sibi uellent tanto clamore, quidq; sibi uellent ab ipso praestari. Non ignorabat Iesus quid optarent, sed uitium quod tenebantur uoluit omnibus esse notum ipsorum confessione, quo certior esset miraculi fides. Domine, inquit, uolumus ut per te aperiantur oculi nostri. Haec cum magno dicunt affectu, declarant sibi molestissimam esse caecitatem. Et luci proximus est, quem uehementer taret suae caecitatis. Tum Iesus uultu quoque ipso & oculis praeseferens affectum misericordiae, quo decet unumquemque uirum euangelicum indolescere malis alienis, tetigit oculos eorum. Moxq; apertis oculis uiderunt, simulq; cum ceteris sequuti sunt Iesum. Ita sanat animum cupiditatibus mundanis excacatum, suo contactu Iesus, & in hoc datur lumen, ut illius sequamur uestigia.

CAPVT XXI

Iesus igitur progrediens Hierosolymam, hoc sedulo agebat cum discipulis, ut animis illorum infingeret se scientem ac uolentem ire in mortem, neque quenquam nociturum ipsi fuisse, si uoluisset resistere. Ideo toties inculcarat sibi eundem Hierosolymam, & illic oppetendam mortem. Quod enim aliquoties uisus est se subducere periculo, non erat formidinis, sed erat seruantijs se tempori praesinito a patre. Quod cum id temporis adesset non solum non latitat, sed ultro se ingerit, & ita se ingerit, ut nouitate pompae totius urbis animos in se concitaret. Nec cessat interim a miraculis, nec cessat a ueritate praedicanda: quin & liberius insectatur uitam pharisaeorum, & negotiatores eicit e templo, quibus rebus sciebat omnium illorum animos uehementius irritandos. Quos quia benefactis prouocauit in se, non illos fecit innoxios, sed facultatem dedit, ut quod uolebant facere, possent etiam. Ergo iam uicinus urbi Hierosolymorum, uenit in montem oliuarum, ubi uisum est instruere nouam aduentus

Tom. 7

h

aduentus

ite in castelli

aduentus sui pompam, qua factum huius mundi quodammodo derisit, & discipulis ad huc infirmis, aliquod solatium praeiuit hoc spectaculo, quo moderatius ferrent dominum sui morrem. Ex hoc igitur monte legauit duos de discipulis, dicens: Ite, inquit, in oppidulum, quod uobis est ex aduerso: & statim ingressi, reperieris illic asina alligatam, & pullum cum ea, cui nullus adhuc hominum insedit: soluite utrumque, & adducite huc ad me. Et si quis aliquid dixerit uobis, rogans, cur soluitis, quod cuius adducitis, nihil aliud respondere, quam domino his opus esse. Ad hanc uocem statim illi sinent abduci. Haec partim ideo facta sunt, ut intelligerent illi nihil esse incognitum, & habere potestatem imperandi quibuscunque uellet, & quicquid uellet, si uoluisset uti uiribus suis: partim ut Iudaei hoc argumento agnoscerent illum esse Messiam, quod uiderent hunc nouum ingressum olim a Zacharia propheta fuisse praedictum. Sic enim ille uaticinatus est: Dicitur filiae Sion: Ecce rex tuus uenit tibi mansuetus & humilis, insidens asinae, & pullo filio subiugalis. Abiere discipuli, compereruntque quicquid ipsis praedixerat Iesus. Statim ad mentionem domini, dimissa sunt iumenta, cum nec dominus adesset, nec discipuli quicquam autoritatis praeseferrent. Non nouerant quidem, sed tamen senserunt illum dominum omnium hoc iubere. Discipuli quo commodius sederet dominus, instrauerunt pallia sua, atque ita collocarunt eum in tergo pulli, qui typum habebat ethnicae nationis, immunda, & omnibus malis cupiditatibus turpiter seruientis, quae connecta uirtutibus apostolicis, & recepto in tergum domino Iesu, desijt esse immunda, desijt seruire pristinis uicijs facta iumentum eius, qui purgat & sanctificat omnia. Asina mater est pulli, quia salus ex Iudaeis: sed haec erat alligata litera legis, erat nuda uirtutibus Euangelicis, sed Iusu domini soluunt utriusque, & apostolicis uestibus operiuntur. Haec nondum intelligebant apostoli, sed tamen hoc iam designabatur post intelligendum. Vbi uero Iesus iam uenisset ad radicem montis, ingens hominum multitudo progressa est illi obuiam, ex Hierosolymis. Tantus autem erat turbae quoque fauor, ut plerique uestibus suis utam consternerent, nonnulli ramos ex arboribus resecerunt, sternerent in uia. Porro cateruae, quae praecedebant & quae sequebantur, ad gratulantes acclamabant illud uaticinio psalmi: Os ana filio David, benedictus qui uenit in nomine domini. Os ana in excelsis. Alij clamabant: Benedictus quod uenit regnum patris nostri David. Alij: Benedictus qui uenit rex Israel, laudabantque deum pro miraculis, quae uiderant aedita per Iesum. Hoc honoris dominus Iesus, qui semper humilis uixerat, sibi passus est exhiberi, quo declararet sibi non defuturam fuisse gloriam huius mundi, nisi maluisset eam aspernari, & amplecti. Quo turpius uideretur hoc affectari, ab ijs qui se discipulos illius profitentur, quod ille spreuit, qui solus promeruit. Decuit tamen honos hic aduentum eius, qui morte sua redempturus erat orbem uniuersum. Haec igitur noua pompa cum Iesus ingressus esset Hierosolymam, insolito spectaculo commota est uniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic? Turbae quae illum comitabantur, respondebant: Hic est Iesus propheta, natus in Nazareth ciuitate Galilaeae. Hoc illis uisum est praecclarum elogium, quum procul abesset ab illius magnitudine. ~~Et cum uenisset in templum, et uidisset quaedam mensas, super quas posuerunt uendentes, et sedentes nummularios, et stellas, et uendentes et sedentes. Et ait illis: Quae mensae haec, et quae stellas? Respondentes illi: Domine, haec mensae, super quas posuerunt uendentes, et sedentes. Et ait illis: Quae mensae haec, et quae stellas? Respondentes illi: Domine, haec mensae, super quas posuerunt uendentes, et sedentes. Et ait illis: Quae mensae haec, et quae stellas? Respondentes illi: Domine, haec mensae, super quas posuerunt uendentes, et sedentes.~~ Hoc igitur strepitu Iesus ingressus est templum, atque ibi mox regnum quoddam agere coepit. Quum enim uideret in templo, mercatus ac fori speciem: alios uendentes, alios ementes, assidentes nummularios, Iesus indignitate rei commotus, iuxta illud prophetae: Zelus domus tuae comedit me, facto est funiculis flagello, expulit omnes ementes ac uendentes e templo una cum suis mercibus. Mensas numulariorum euerit, & aes in terram effudit, sellas uendentium columbas disiecit, indignationis suae iustam causam ex Esaiam proferens, qui ait sub persona dei: Domus mea, domus precationis uocabitur: uos autem fecistis eam speluncam latronum. Hoc factio longe aliud significabat Iesus. ~~Et ait illis: Quae mensae haec, et quae stellas? Respondentes illi: Domine, haec mensae, super quas posuerunt uendentes, et sedentes. Et ait illis: Quae mensae haec, et quae stellas? Respondentes illi: Domine, haec mensae, super quas posuerunt uendentes, et sedentes.~~ Tum enim templum quod immolandi deo uicinis spiritualibus consecratum est, uertitur in speluncam latronum, quando sub praetextu religionis ac sacerdotij spoliatur populus. Nihil autem illic syncerum ac sanctum esse potest, ubi regnat pecuniae studium. Atque hoc ma-

Et eiebat ementes uendentes.

lum iam fit intolerabile, quando sub tecto templi committitur: quando rapina tegitur religionis umbra. In nullum hominum genus acrius fauist Iesus, sed hos ipse sibi seruauit efficiendos, cum uidebitur. Tum accesserunt ad Iesum in templo caeci & claudi, quos lex arcebat ab ingressu templi. Sed Iesu templum omnes recipit qui properant ad sanitatem. Venerunt enim caeci, ut uisu recepto uiderent Iesum, quem audiebant sic praedicari. Venerunt claudi, ut illius uestigia sequentes, peruenirent in regnum caelorum. Quot quot igitur adibant illum, sanabat. His rebus quibus oportebat illos tandem resipiscere, magis etiam exarserunt inuidia primores sacerdotum & scribae, quum uiderent tantis studijs undique applaudentem populum, & praesentem uim in sanandis claudis & caecis, auctoritatem in efficiendis mercimonijs, nemine auso resistere, pueros etiam in templo clamantes: Os ana filio David. Haec indigne ferentes submonuerunt Iesum, ut eum clamorem compecceret, alioqui fore ut uideretur agnoscere tantum honoris, quo iudicabat illum indignum: quum magis ipsorum fuerit, ipsum magnificentius praedicare, qui natu grandes ac legis & oraculorum periti, ex conspectis tot miraculis intelligere poterant hunc esse Messiam, quem tot seculis expectauerant. Nunc pueri in templo, et pueros afflatu numinis, hoc sonabant quod intelligere per aetatem non poterant. Proinde caeci inuidia, & ira temulenti dicunt illi: Audis quid isti dicunt? At Iesus scripturae testimonio illis os obturaturus: nunquam, inquit, legistis: Ex ore infantium & lactentium perfectisti laudem? Vultis igitur ut his ocludam ora, quae deus ad laudandam gloriam suam aperuit? Dico uobis, adeo deus non patietur per uestram inuidiam sileri laudes suas, ut si isti tacerent, lapides ipsi sint clamaturi, quibus uos estis duriores. His igitur cum suo liuore relicis abijt Iesus, & egressus urbem Hierosolymorum petijt Bethaniam. Atque ibi commoratus est. Mane cum rediret in ciuitatem inter eundem coepit esurire. Quumque uidisset arborem ficum proximam uiae, accurrit ad eam, quasi sperans cibum. Quum autem uenisset ad eam, nihil inuenit in ea praeter folia. Itaque uelut indignans, & execratus est eam, dicens: Ne quis posthac ex te fructum uideat in aeternum. Quum autem eadem redirent discipuli, uidentes ficum, cui imprecatus fuerat Iesus, iam folijs positos exaruisse, admirati sunt, dicuntque ei: Ecce ficus, quam execratus es iam exaruit. Atque ob hoc ipsum Iesus id erat passus fieri, ut discipulis etiam atque etiam inculcaret fidem, quae nisi accederet, sciret mortem quoque suam infrugifera fore mortalibus. Sitiebat enim maiorem in modum salutem humani generis, & iam mortis tempus adesse cupiebat. Sed quum in Iudaeis inueniret speciem religionis, fidei fructum quem ueritate esuriebat non inueniebat. Discipulis igitur admirantibus de ficu subito aresacta, respondit hunc in modum: Quid hoc admiramini quod non est magnum, exarescere arborem? Fidei uis maiora potest. Quam si fortem & constantem habueritis, non solum facietis quod uidistis accidisse fici, uerum etiam si dixeritis huic moti, submoue te de loco, & abi in mare, ilico fiet quod iusseritis. Et omnino quicquid petieritis in precationibus uestris, modo ad sit fiducia, impetrabitis. Quum autem Iesus templum ingressus doceret populum, non ferentes enim illic in suo regno regnare impune, primores sacerdotum & quidam ex populi senioribus ad eum illum, & aiunt: Qua nam auctoritate facis ista? Aut quis tibi tradidit istam potestatem? Quum enim nullus hominum illi tradidisset eam auctoritatem, supererat ut aut diceret sibi a deo traditam, aut a Beelzebub. Si dixisset a deo, uerum quidem dixisset, sed nihil aliud quam eos irritasset. Non enim ideo rogant ut credant, quod ex ipsa re poterant perspicere, sed ut clamarentur. Iesus igitur huius rei non ignarus, questione quaestione, ueluti clauum clauo repulit. Percontabor, inquit, & ego uos quiddam, ad quod si mihi responderitis, tum respondebo quaestioni uestrae. Auctoritas qua baptizauit Ioannes, unde uenerat illi, e caelo, an ex hominibus? At illi deliberabant apud se, quid essent responsuri. Videbant enim quaestionem esse bicornem, ut in alterum cornu necesse esset incidere. Cogitabant autem, si dixerimus e caelo, continuo diceret nobis: Quare igitur non credidistis illi, si quidem ille praedicauit regnum dei, & de me testimonium perhibuit. Sin dixerimus ex hominibus, metuenda est populi seditio, quod omnes persuasum habeant Ioannem fuisse prophetam. Itaque ne caperentur, responderunt se nescire. Tum Iesus: Nec ego, inquit, dico uobis, unde mihi sit haec auctoritas. At quonia simplex ac manifesta percontatio non potuit elicere confessionem ueri, proponit Iesus aliam sub aenigmate, ut imprudentes, contra se ferrent sententiam:

Et uidens ficum arborem

Et cum uenisset in templum

Baptismus Ioan unde erat

Quid autem
uobis uidetur

Quid, inquit, uobis uidetur de eo quod nunc propositurus sum? Cuidam erant duo filij eius accedens ad alterum, dixit: Fili, abi, & hodie operare in uinea mea. Ille proterue respondit, nolo. Sed idem mox poenitentia tactus, abiit in uineam. Pater itidem accedens ad alterum, ait: Abi, & hodie labora in uinea mea. Ille prompte respondet: En abeo domine, nec abiit tamen. Ex his igitur duobus uter uidetur satis fecisse uoluntati paternae? Illi non intelligentes, quorsum haec tenderent, responderunt: Prior ille, qui mox resipiscens abiit in uineam. Tum Iesus in ipso retorquens parabolam: Profectio uere dico uobis, quod publicani & meretrices praecedunt uos in regnum dei. Illi prius rebelles deo impia uita, tamen illico tacti poenitentia, obtemperarunt Euangelicae doctrinae. Vos qui titulo ac professione estis populus dei, quicquid olim dixistis, & hodie dicitis, omnia quaecumque dixerit dominus faciemus, quicquid semper habetis in ore praecpta dei, & templum domini, templum domini, tot modis prouocati, non potestis ad poenitentiam perueniri. Venit enim Ioannes ostendens uobis uiam iustitiae & iram diuinam imminere, securim ad motam arboris radices, nisi statim resipisceretis. Vidistis publicanos & meretrices, homines uestro iudicio deploratos, obtemperarunt illi. Vos nec singulari Ioannis sanctimoniam, nec illius salubri doctrina, nec minis, nec exemplo publicanorum ac meretricum prouocari potuistis ad poenitentiam. Ita fit, ut illi fide praeripiant uobis regnum dei, uos frustra deum ore profitentes, ob incredulitatem animi uestri excludamini. Adidit alteram parabolam, aequae obscuram, qua tacite recenseret, & ob oculos ponit inuicem illorum ingratitude, qui tot dei beneficijs prouocati, non solum non resipuerunt, uerum etiam prophetas alios post alios, qui missi fuerant, ut ad illorum praedicationem aliquando resipiscerent, crudeliter trucidarunt. Nec hoc contenti, ipsum denique dei filium essent trucidaturi, idque eiecimus e uinea, locum obiter indicans ubi erat crucifigendus. Quo sermone declarat, & illorum inuincibilem malitiam indignam esse ueniam, cum nihil esset commissum, quod illos ad meliorem mentem posset reuocare: & se nihil ab illis passurum, quod non praescierit. Parabola sic habebat: Erat, inquit, quidam paterfamilias, qui plantauit uineam, ei circumdedit sepem, & fodit in ea lacum excipiendo musto e botris expresso, & extruxit in ea turrim ad uinea custodiam, atque ita pulchre instructam locauit agricolis, ut bona fide colerent, reddaturi fructus domino. Hoc factum, profectus est peregre. Ceterum cum appeteret tempus colligendi fructus, misit seruos suos, ut ab illis acciperent fructus. At agricolae non solum non dederunt fructus debitos, uerum etiam seruis iniecerunt manus, & alios pulsarunt, alios occiderunt, alios lapidarunt. Hoc cognito, paterfamilias non statim uocauit eos ad supplicium, sed expectans ut resipiscerent, misit ad illos maiorem numerum seruorum, quam antea miserat: sperans fore ut multitudine coerciti, facerent officium suum. At illi nihilo mitius tractauerunt hos quoque, quam illos priores tractauerant. Tulit & hoc facinus paterfamilias, ac postremo quo uiniceret eos lenitate sua, misit ad illos filium suum, dicens apud se: Quanquam saeuierunt in seruos meos, tamen reuerentur saltem filium meum, cum eum uiderint adesse. At agricolae, quo magis prouocabantur ad resipiscendum, hoc magis iritabantur ad saeuitiam. Quum enim uidissent filium, adeo non sunt illum reueriti, ut mox interiret consiliu de occidendo eo, dicentes: Hic est haeres, uenite occidamus eum, & occupabimus haereditatem illius. Moxque iniecerunt illi manus, & protraxerunt extra uineam occiderunt. Cum igitur, inquit, uenerit dominus uinea, quid faciet agricolis illis? Respondent Pharisei: Malos male perdet, & uineam suam locabit alijs, qui bona fide reddant locatori fructum temporibus suis. Sic illi decepti aenigmatem ore proprio sese condemnant, pronunciantes sese ob inuincibilem animi prauitatem dignos esse supplicium, & merito gentes esse recipiendas ad Euangelij gratiam, meliore fide culturas uinea quam illi coluissent. Sub haec Iesus subindicans, se quidem illorum peruersitate damnatum ac reiectum, moriturum ignominiosa morte, ceterum resurrectione per uirtutem patris illustrandum per uniuersum orbem, tanquam soliditate futurum, ut quisquis in ipsum impigerit, sibi sit exitum accersiturus: ad hoc indicandum quo minus offendat, adducit prophetiam e psalmo: Nunquam ne, inquit, legistis in scripturis: Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli: A domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris. Significans eos aedificare synagogam, sed eiecimus Christo, sine quo nullum esset firmum aedificium, sed tamen illum reiectum

reiectum ab ipsis lapidem magno in precio futurum in ecclesia gentium. Eoque subiecit Iesus: Ideo dico uobis, auferetur a uobis regnum dei, quod oblatum spernitis, & dabitur alteri genti: quae dignos Euangelio fructus adferat. Atque ut hic lapis salutem adferet ijs qui obediunt Euangelio, ita per incredulitatem repugnantibus adferet exitum. Quisquis enim impigerit in lapidem hunc, confringetur. Rursus in quem ille inciderit, conteretur. Tandem ex huius sermonis clausula intellexerunt primores sacerdotum & scribae, quod superiores etiam parabolam, quibus decepti pronunciauerunt aduersus se sententiam, in ipsos dixisset. Eoque exarserat eorum uersantia, ut tam fuerint illi iniecturi manus, nisi metuisset populum, quod a plebis magni fieret Iesus, ac prophetae loco haberetur.

CAPVT XXII

Porro rursus aliam adiicit similitudinem, quo magis infigat animis illorum obstinata malicia fieri, quod reijciantur ab Euangelica salute: quodque gentes sint occupatura, quo illi se reddidissent indignos. Nullum enim excludi a regno dei, sed hoc honoris habitum esse genti Iudaicae, quod primum omnium est uocata, & uocata blande, non ad tristitia aut abiectam, sed ad nuptias; hoc est honorem, delicias, ac libertatem Euangelij. Nec solum fuisse inuitatos per prophetam Ioannem, & ipsum Christum, uerum etiam post mortem per Apostolos esse uocandos: nec prius Euangelij praecones deflexuros ad gentes, quam apud suos diu pro suo officio, multis ludibrijs ac poenis fuerint affecti: ut nulli queant imputare, quod postea tot calamitatibus puniantur, qui toties oblatam dei beneuolentiam spreuerint. Similitudo sic habet: Regnum, inquit, caelorum per uos simile factum est cuiusdam regi, qui filio suo nuptiale conuiuium exhibiturus, emisit seruum suum, qui multos inuitaret ad nuptias filij sui. At illi semel uocati, noluerunt uenire. Tum rex misit complures seruos, qui diligerent etiam illos inuitarent, ut properarent ad nuptias tam paratas, quicquid suis uerbis dicerent illis: Ecce prandium apparatus est, tauri mei & altaria mea occisa sunt, caeteraque omnia parata sunt. Nihil superest nisi ut ueniat, ne ista sint frustra parata. At illi rursus neglexerunt inuitantem. Et quum instarent inuitatores, alius aliquid excusabat: hic sibi uisendam uillam quam nuper emisisset: ille sibi boues inspiciendos, quos esset mercatus: alius sibi nuper ductam uxorem, a qua diuelli non sustineret. Atque hi tantum sibi dementes erant, qui tam felici conuiuio, praetulerint curas quasdam rerum fluxarum, uiles ac fordidas. Sed alij crudelitatem addiderunt ingratitude. Seruos enim regis, qui semel atque iterum inuitabant ad tantum honoris, multis affectos contumelijs, tandem etiam occiderunt. Id factum ubi rex audivisset, uehementer est indignatus: uidelicet lenitate sprete sese uertente in furorē: missisque satellitibus suis, perdidit homicidas illos: nec hoc contentus, ciuitatem illorum succendit igni. Haec autem dixit Iesus, teste illis praedicans excidium urbis Hierosolymitanae, moxque inuit, undique uocandas ad Euangelium gentes, ut pote Iudaeis meliores. Tunc inquit seruis suis: Nuptiae sunt paratae: sed quoniam qui uocati sunt, declararunt se indignos hoc conuiuio, quod ipsis tamen potissimum appaue-ram: discurrite quoquo uersum, per compita & uia, citraque delectum, quoscumque repereritis, dignos, indignos, debiles, mancos caecos, claudos, uocare ad nuptias, donec domus mea impleatur. Egressi serui, congregarunt promiscuam multitudinem, undiqueque collectam, & impletum est conuiuium discumbentibus. Post haec Iesus quoniam superius ostenderat graues poenas duros esse Iudaeos, qui toties uocantes Apostolos afflixerint, ac demum occiderint: subindicat & illos manere graue supplicium, qui semel professi uitam Euangelicam, redirent ad pristinae uitae sordes. Ingressus est, inquit, rex ut uideret discumbentes conuiuas: ac inter caeteros uidit ibi quendam non indutum ueste nuptiali: Auice, inquit, quomodo huc intrasti, quum non habeas uestem nuptialem? At ille confusus obmutauit. Tunc rex praecipit ministris, ut illum uinctis manibus ac pedibus, procul a conuiuio submotum conijcerent in densissimas tenebras, ubi fletus est & stridor dentium: dignitate uidelicet luceque conuiuij, in carcerem abiectissimum, & uoluptate summam, in summum cruciatum commutata. Porro quum plurimi sint uocati, pauci tamen sunt electi. Vitro uocatur omnes, sed electi non sunt, nisi qui uocati parent, quicquid usque in finem respondit diuinae erga se beneficentiae: in pietatis euangelicae studio perseverantes. His parabolis ubi se sentirent persringi, adeo non sunt compuncti ad poenitentiam, ut nihil

Simile factum
est regni caelorum

Tunc abeuntes
pharisei consi-
lium inierunt

tam aliud cogitarent animis, quam de occidendo Iesu. Tantum malum est liuor & ambitio. Aderat illis homicidij uoluntas, sed deerat oportunitas. Non metuebant deum tantum facinorum ultorem, sed metuerunt populum. Visum est igitur illis ingredi diuersa uia, sicq; rem cuniculis agere, ut inuidia facti in Caesarem ac Caesaris praefectos deriuaretur. Igitur in praesentia quidem ira dissimulata abeunt, caeterum communicato inter ipsos consilio, placuit ut Iesus per subornatos proposita quaestione, ex responso caperetur, fieretq; obnoxius principibus: ut per illos ueluti maiestatis reus, ac seditionis autor occideretur, causa nihil ad pharisaeos attinente. Commentum autem erat huiusmodi. Quum Iudaea iam coepisset esse tributaria Romanis, praefectus est ab Augusto censui colligendo rex Herodes Antipatri filius. Atque hac de re non erat omnium eadem sententia. Quibusdam enim indignum uidebatur, populum deo sacrum, pendere tributum principibus idololatriis. Atque hac in sententia erant, qui pharisaeis adhaerebant. Rursus, erant qui Caesari fauentes, dicerent oportere solui tributum: & huius opinionis defensores Herodiani dicti sunt, quod Herodes tributum colligendi praefectus esset. Exterriti autem paulo ante duo quidam, Theudas & Iudas, qui dum palam defenderent, Iudaeos populum deo dicatum, non debere tributum cuiquam prophano principi, uelut seditiosi, supplicio sunt affecti. Sperabant autem pharisaei, ut Christus religioni fauens magis quam Caesari prophano & impio, solita libertate pronuntiaret aduersus Herodianos, non esse pendendum tributum Caesari: moxq; per illos deferretur Herodi, daturus poenas, quas ante Theudas & Iudas dederant. Quod si pronuntiasset esse reddendum tributum, iam calumniarentur illum adulari principibus impijs, minus fauentem religioni diuinae. Subornant igitur aliquot e suis discipulis, qui praesentibus Herodianis, ac frequente hominum multitudi- ne, neres careret testibus, fucate blanda oratione illum in nassam illiciant. Tanta erat caecitas, ut toties re frustra tentata, non conquiescerent. Nec pudet inconstantia, qua nunc magistrum appellant, quum antea calumniati sint illum spiritum habere Beelzebub. Et libertatem illius collaudant, ne uereatur Herodianos offendere: Magister, inquit, nouimus te ueracem esse, nec assentari cuiquam, nec mentiri quicquam: sed magna cum libertate doces, quod deo placitum est, non quod hominibus uidetur. Non enim uereris quenquam mortalium, nec est apud te respectus personarum. Dic igitur nobis quid tibi uideatur: phas est ut Iudaeorum populus, diuinae religioni deditus, pendat censum Caesari, an non? Et dabimus posthac, an non dabimus? Iesus autem ut ostenderet se non fallere illorum insidiosam blandiloquentiam, ita temperauit responsum admirabili sapientia, ut neutri factioni se redderet obnoxium: sed utranq; moneret, quod magis ad illorum salutem attineret: nimirum ut deo principi summo solueret censum pietatis. Quis me, inquit, tentatis hypocritae? Ostendite mihi numisma census. Conabatur enim Iesus illaqueare uerbis ipsius. Ille uicissim eos illaqueat, ex ipsorum responsis. Obtulerunt igitur denarium, qui Caesaris habebat imaginem, ac titulum. Vtq; declararet sese non in hoc uenisse, ut leges ferret hisce de rebus, quae nihil attinebant ad pietatem, quaeq; pro tempore aut recte fieri possent, aut secus, numo conspecto, quasi parum agnosceret eiusmodi litteras atq; imagines, qui coelestia tractabat, rogauit, cuius esset inscriptio, & cuius imago. Responsum est: Caesaris. Tum Iesus: Reddite igitur, inquit, Caesari, si qua sunt Caesaris: sed imprimis reddite Deo, quae sunt Dei: significans nihil officere pietati, si quis deo dicatus, det prophano principi tributum, etiamsi non debeat, malens obsequi, quam prouocare: praesertim in ea re quae pauperiorem reddit, non impium. Alioqui si exigat, quod nos red- dat impios, non iam Caesaris tributum est, sed diaboli. Hoc audito responso, admirati sunt: primum quod intelligerent illum non latuisse dolum commentum: deinde prudentiam admirabilem, cui frustra tenderet insidias humana uersuta. Mirati sunt quidem, sed non sunt immutati. Et relicto eo, desiere prouocare, quem uincere non poterant, sed non desierunt odisse, quem amare debebant. Pharisaeis igitur & Herodianis digressis, adoruntur eum Sadducei. Ea factio est apud Iudaeos crassior & indoctior, dissentiens in hoc a pharisaeis, quod negat esse resurrectionem: adeo, ut nec angelos esse credant, nec animas extare semotas a corpore: nihil esse putantes, quod non uidetur. Hi quum audissent Christum crebro meminisse uitae aeternae, & futuri seculi, ac resurrectionis iustorum: adoruntur illum, experimentum facturi, utrum cum pharisaeis sentiret, an sibi contra-

ria

ria doceret: ut uel carperent illum, si secum pugnaret, uel irriderent, si cum pharisaeis sentiret. Obijciunt igitur huiusmodi problema: Magister, inquit, Moses hanc legem edidit: Si quis uxore ducta decesserit absque liberis, ut defuncti frater ducat a fratre relictam uiduam, & cum ea congreffus suscipiat potestatem fratri defuncto. Fuerunt autem apud nos fratres septem, quorum primus uxore ducta, defunctus est absque liberis. Hanc duxit proximus frater, qui & ipse decessit absque liberis. Similiter accidit & tertio, & quarto, usque ad septimum, omnes decesserunt absque liberis. Tandem mortua est & mulier, quae fuerat septem fratribus nupta. Itaq; in resurrectione quis omnium habebit hanc uxorem: neq; enim potest esse communis omnium. Et omnes ex aequo duxerunt. Ad hanc interrogationem, quoniam plus habebat ignorantiae, quam maliciae, Iesus dignatus est respondere. Etenim qui per inscitiam errat, dignus est qui doceatur. Caeterum qui mera malicia sciscitantur, indigni sunt responso. Erratis, inquit, qui scripturas legitis quidem at non intelligitis: & nihil imaginantes supra res corporeas, quas uidetis, nescitis uirtutem dei qui mirabilior est in his quae non uidentur. Hic ubi uices sunt nascentium ac morientium, coniugium adhibetur ad propagationem humani generis. Caeterum ubi iam erit absorpta mortalitas, & homines erunt spirituales, quod futurum est in resurrectione, quae nos red- det, eosdem quidem, sed immutatos: neque ducet quisquam uxorem, neque nubet ulla. Nihil enim illic opus coitu, ubi mors non erit. Caeterum qui peculiariter ad resurrectio- nem iustorum pertinent, sic uiuunt absque nuptijs, quemadmodum uiuunt angeli dei in caelo: iam hic pro sua uirili meditantes, quod in resurrectione sunt futuri. Malunt enim animas deo gignere, quam corpora mundo. Post haec tacite norans hanc tam absurdam quaestionem esse natam ex falsa perualsione, qua credebant nullam esse resurrectionem, non dedignatur & hanc opinionem ex animis illorum reuellere, docens & hoc ex Mose libris colligi, cuius autoritate fuerant aggressi Iesum. Cur autem perperam sentitis, inquit, de resurrectione mortuorum, quali non & hanc palam docuerit Moses, cuius scri- pta crasse parumq; attente legitis. An non legistis quid apud hunc loquatur deus? Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. Hi si toti perissent morte corporum, non diceret se esse deum illorum, sed fuisse. Quod si est deus illorum, utique uiuunt illo- rum anima, uiuunt & ipsi toti quodammodo spe resurrectionis futurae. Deus est uita, nec est deus mortuorum qui iam esse desierunt, sed uiuorum. Ita docuit illos esse quidem resur- rectionem, sed non esse talem qualem imaginabantur esse, cum proponerent stultam de septem fratribus quaestionem. Populus autem cum uidisset omnibus obturari os, prudenti- bus responsis, admirabantur eius efficacem & expromptam doctrinam. Non displicuit pharisaeis, quod os obstruxisset Sadduceis, praesertim in argumento, in quo uelut ex dia- metro inter sese dissident. Ergo cum uideret illos obmutuisse, exprobrata etiam inscitia scri- pturarum, rursum ueluti recepto spiritu sese pharisaei conglomerant, ac unum quendam legisperitum subornant, qui docta uidelicet quaestione Christum adoriretur, quo uel illi ar- gueret inscitia, uel ipse laudem eruditionis auferret. Magister, inquit, quod est praecipuum ac maximum praecipuum in lege? Iesus ostendere uolens illos, qui legis professione sese uenditabant, longissime abesse a maximi praecipui obseruatione, qui toti flagrant liuore & odio proximi, caeterisque uitijs, quae nihil habent affine cum sincera charitate: nec quen- quam amare deum, qui in proximum sit iniquus, respondit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mere tua: hoc est primum & maximum praeci- ptum. Quod tamen nemo uere seruat, nisi seruet & secundum, illi simile. Si quidem alterum ex altero pendet: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Si quidem quicquid in tota lege praeci- pitur, quicquid docent prophetae, hoc totum in his duobus praecipuis comprehenditur. Quisquis enim deum toto pectore diligit, nihil negliget, quod ille praecipit: & qui proximum diligit tanquam seipsum, is nec furabitur, nec adulterium committet, nec falsum dicet testimonium, nec concupiscet rem alienam: in summa nihil alteri faciet, quod sibi fieri no- lit. Tum pharisaeus ex tentatore iam propemodum factus discipulus, subiicit: Vere ac recte dixisti magister, quod unus sit deus, quodq; non sit alius praeter eum, quodq; hic solus supra cuncta, totis cum uiribus diligendus, quodq; omnes affectus nostri sint in unum illum transferendi, quodq; diligere proximum perinde atque seipsum maius sit omnibus holocaustis & sacrificijs. Iesus uidens quod prudenter respondisset, neque pergeret

h 4

insidiari

Pharisaei autem
audientes

insidiari, ait illi: Haud procul abes à regno dei. Intelligebat enim pharisaeus quid esset optimum, tantum hoc deerat, ut affectu sequeretur, quod intellectu tenebat. Atque interrim tacite mordet conscientiam quorundam pharisaeorum, qui Iesu moliebantur insidias capitales. Eoq; quum illi tantum interrogassent de summo mandato, cuius observatio, nem sibi falso arrogabant, ultro adiecit & sequendum de diligendo proximo. Nondum enim suspicabantur Christum esse deum. Certe proximum, ac bene meritum negare non poterant, in quem tamen machinabantur, quod nemo sibi uellet accidere. Vbi uero iam maior pharisaeorum frequentia conuenisset, Iesus tot quaestionibus ab illis tentatus, proposuit & illis uicissim quaestionem, obscure quidem, & per aenigma subindicans, quod post Apostolis explicandum reliquit suo tempore, sibi non solum esse naturam humanam, quam uidebant, & in quam essent sauituri, uerum etiam diuinam, quam utcumq; ex ipsis factis poterant coniectare, nisi liuor, odium, ambitio, auaritia, caeteraq; uitia, animos eorum excacassent. Rogat igitur simul collectos, quid illis uideretur de Messia, cuius filius esset: hoc est, e cuius stirpe progenitus aut progignendus? Respondent incontanter: Dauid. Tum Iesus: Quid igitur sibi uult, quod Dauid in psalmo mystico spiritu coelesti afflatus, uocat eum dominum, quum sit filius? Ita enim scriptum est: Dixit dominus domino meo, se de à dextris meis: donec reddam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Qui consistit, ut si filius est Dauid, pater filium appellat dominum: Nec erat quisquam illorum qui posset huc dissoluere nodum, propterea quod de diuina Messie natura nihil adhuc suspicari poterant. Siquidem Christus ut secundum corpus humanum erat filius Dauid: ita secundum diuinam naturam dominus erat omnium, non modo Dauid. Neq; quisquam posthac ausus est illum adorari quaestionibus, quum uiderent insidias in illum intentas, in suum ipsorum caput recidere.

Congregatis autem pharisaeis

CAPVT XXIII

M V M igitur toties illis obstruxisset os, teste multitudine, ne prorsus illorum autoritas concideret apud populum, cui doctores praesidebant, audiendos quidem docet, at non imitandos. Quamquam enim maxime conuenit, ut qui doctoris munus suscipit, integritate uita fidei & pondus concilii suae doctrinae: tamen non expedit omnino contemnere salutiferam alioqui doctrinam, ob doctoris improbam uitam. Reuerentia, quam illorum mores non promeretur, danda est auctori, cuius praecipua recitant. Neq; enim pollutur lex dei, si per os improbi doctoris proferatur. Ipsi quidem inuitis est, sed accipienti prodest. Auersus igitur à pharisaeis Iesus, in quibus nulla uidebat esse spem uitae emendationis, turbis ac discipulis loquitur hunc in modum: Ipsi scribae & pharisaei se uobis produunt, & sint animis corruptis, quam inuidi, quam auari, quam inanis gloriae cupidi. Sed tamen ob muneris auctoritatem audiendi sunt. Occupant cathedram Moysi, cuius legem docent, quae docent sancta sunt: docent enim aliena, caeterum uita longe lateq; diffidet à doctrina. Proinde quae uobis praescribunt ex auctoritate Moysi, seruate & facite: sed tamen interim caute, ne ad uitam illorum mores uestros componatis. Si uiuerent quemadmodum docent, totos oporteret imitari. Nunc quae docent, ipsi non praestant. Ab alijs plusquam totam legem seuerissime exigunt, ipsi sibi indulgent. In alios austeri, ut se lenissimi. Colligant enim fasciculos praecceptorum graues & importabiles, & imponunt humeris alienis, quos ipsi ne digito quidem dignantur attingere. Onerat enim legem per se satis onerosam, suis constitutiunculis, quo sibi concilient opinionem eruditionis & sanctimoniae. Quod si qua praestant iuxta legis praescriptum, non id faciunt ex animo, sed ad laudem auramq; popularem. Filstriones sunt, & ceu personati falsa religionis imagine, fabulam agunt, ut spectentur ab hominibus. At legem non seruat, nisi qui hoc praestant, quod uoluit legislator. Is autem potissimum requirit sincerum animum. Isti uero quicquid faciunt, faciunt ad aucupandam inanem apud plebeculam opinionem sanctimoniae. Nam quum deus post praeccepta legis adita subiecerit: Ligabis ea in manu tua, & erunt immortales ante oculos tuos: nimirum illud sentiens, non oportere unquam obliuisci praecceptorum dei, sed ad horum regulam componendas esse omnes uitae actiones: isti quum prorsus negligant obseruare iussa diuina, tamen specie falsa se iactant apud populum. Obambulant lata phylacteria circumferentes, incedunt latis ac magnificis simbrijs, in his praecpta legis ostentant inscripta, cum in uita nusquam appareant. At haec animis inscribi oportuit, uita decebat exprimi. Sic placeret oculis dei, cui uni uita nostra ceu fabula quae piam agitatur. Sed

Super cathedra Moysi sederunt scribae & pharisaei

Sed hoc spectatore contempto, uilissimam laudem affectant apud imperitam multitudinem. Et cum ubique deceat doctorem moribus, dictis, atque ipso etiam uultu praese ferre uirtutem eximiam, isti nusquam aliud agunt, quam quod est inanimissimum ac uix etiam uiro dignum. Si quod uocantur ad coenam, illic pueriliter ambitiosi sibi placent, quod ipsis locus tribuitur honoratior: in synagogis & publicis conuentibus amant primam sedis honorem. Quum uersantur in foro, gaudent honorifice saluari. Cristas erigunt, quoties à populo audiunt magnificum illum titulum, Rabbi, quasi aut soli sint honore digni, aut soli sapiant: quum hoc ipso minimi sint apud deum, quod sibi uidentur maximi: & hoc ipso maxime desipiant, quod sibi uidentur plurimum sapere. Soli deo debetur honos, qui solus uere magnus est & honorandus: soli deo debetur laus sapientiae, soli auctoritas. Harum rerum si quid est in hominibus, umbra quaedam duntaxat est, si ad dei magnitudinem conferatur, & hoc ipsum à dei largitate profectum est. Proinde si quid honoris tribuunt homines hominibus ob dei dotes, quas in illis esse suspicantur, non debet sibi uindicare cui tribuitur, sed totum ei transcribere, unde totum & gratis habet, si quid habet boni. Vos autem mei discipuli nolim istorum esse similes: quin potius memores exempli doctrinaeque meae, fugite cognomen arrogans sapientiae, neque uobis ipsis placeatis, si quis appellet Rabbinos, hoc est, magistros nostros. Unus est enim in quem uere nomen hoc competit, hunc magistrum habetis communem. Vos autem ad illum collati, nihil aliud estis, quam condiscipuli ac fratres inuicem: inter quos mutua charitas omnia reddit paria. Nec decet ut quisquam semet anteponat alteri: sed longe diuersum certamen est, nimirum ut alius alij cedat honorem, & alius alium officio praerueniat. Itaq; nec magistrum quenquam appelletis in terris, quando quicquid habetis salutiferae doctrinae id totum debetis deo. Ex hoc docet, quisquis recte docet. Illius afflatu proficit, quisquis uere proficit. Nec posthac patris honorificum uocabulum homini tribuatis in terris, semel professi patrem coelestem, cui uere debetis & uitam, & quicquid habetis, & unde pendetis totum: ne quis igitur honorem soli deo debetis, sibi uindicet. Nemo homini tribuat, quod soli debetur deo. In hunc unum omnis laus, honor, & gratiarum actio est transferenda. Siquis bene docet, laudetur in eo sapientia dei, quae se per illum exerit communicatq;. Si quis cura sollicitudineq; patrem agit, laudetur in eo bonitas dei, quae per illum uobis proficit. Neque uero haec dixit dominus Iesus, quod impium sit praecceptorem praecceptoris appellare uocabulo, aut parentem parentis nomine salutare: sed hoc sermone prorsus euellere studet ex animis uorum pharisaicam ambitionem, qui quod erat dei sibi uindicabant, & honorem exigebant à populo, pro doctrina, non sua, sed dei: quasi ipsi essent auctores, ac non potius ministri: tum plebis uel simplicitatem, uel adulationem notat, quae laudibus immodicis illos uehebat, quasi hominibus plus deberent quam deo. Quoniam autem intellexit, ex huiusmodi ambitione nasci pestes, & exitia congregationis, ideo sermone enim habet, aliunde accepit, & gratis accepit: & in hoc accepit, ut alijs impartiret. Itaque quo maior est dotibus diuinis, non hoc erit arrogatior, sed sollicitior, ut communicet: hoc submissior, ne semel perdat arrogatiam, quod diuina benignitas largita est. In auctore deum gloriam omnem transfert, sibi praeter humilis ministri sedulitatem nihil uindicans. Is uere magnus est, qui sibi minimus est. Atque is iam incipit esse minimus apud deum, qui suo iudicio magnus est. Quod si quis sese iactet & efferat, de gratuitis donis dei, spoliatus his, quibus se facit indignum, ex maximo fit minimus. Contra qui se defecerit, agnoscens & exaggerans imbecillitatem suam, ac dotes dei, quibus magnus est, aut dissimulans, aut in fratrum utilitatem expromens: is quoniam sua modestia prouocat liberalitatem diuinam, auctis dotibus ex magno fit maior. Post haec Iesus uersus ad scribas & phariseos, palam ac magna libertate inuehitur in malitiam eorum, minitans illis ultionem diuinam, quo uel pudore resipiscant, uel metu suppliciorum uertantur ad meliora, & omnia simulatione sanctimoniae incipiant esse pietatis Euangelicae cultores. Va uobis, inquit, scribae & pharisaei hypocritae, qui quum profiteamini legis peritiam, & ob hoc quodammodo tenetis clauis regni caelorum, non solum ipsi non intratis, sed alijs intrare uolentibus, quibus debueratis aperire fores, occluditis eas, & obstititis ultro paratis, quos cessantes debueratis excitare. Quum enim conspiciatis iam adesse lucem Euangelicam, tamen uestrae gloriae, uestrae

Qui maior est uestrum

Va uobis scribae & pharisaei hypocritae

uestriq; lucri gratia, populum adhuc in umbris legis detinetis, excludentes à iustitate. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui sub prætextu religionis, deuoratis domos uiduarum, quibus imponitis falsa specie sanctimoniam. Simulatis enim longas preces in publico, quæ interim animus nihil aliud spectet, quam prædam à stultis mulierculis, quæ uos credunt interim cum deo colloqui. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, propterea quod obambulatis per terras ac maria, ut è gentibus unum aliquem pellicetis ad legis professionem. Qui cum attractus fuerit spe discendæ religionis, superstitiosa uestra doctrina, peruersisq; moribus talem redditis, ut non solum non fiat purus dei cultor, & hæres regni cælorum, sed sceleratior etiam Iudeus, quam fuerat ethnicus, & magis etiam obnoxius gehennæ, quam uos estis. Fit enim serè ut discipuli malos præceptores uincant etiam plerunq;. Væ uobis cæci duces, qui professi doctores, ipsi nescitis quid doceatis, nimirum aberrantes à scopo legis: nec aliò torquêtes omnia, q̄ ad quæstum uestrum. Dicitis enim, quicumq; iurauerit per templum domini, non tenetur iureiurando: sed qui iurauerit per aurum, quod est in templo, idem tenetur iureiurando, præpostero iudicio pluris facietes, nõ ea quæ per se sanctiora sunt, sed quæ uestræ auaritiæ gratiora. Alioqui respondete mihi stulti & cæci, utrum est sanctius, aurum, quod ornandi gratia additum est templo, quodq; uertitur in lucrum uestrum, inq; uestri luxus materiã, an templum ipsum cuius sanctimoniam facit, ut aurum etiam alibi prophanum, illic sanctum habeatur: Item dicitis, qui iurauerit per altare, non tenetur religione, cæterum qui iurauerit per donum, quod impositum est altari, tenetur iureiurando. O cæci doctores, utrum enim pluris fieri debet, donum, an altare, quod sanctificat ipsum donum? Neq; enim aliunde sanctum est donum, nisi quod sacro altari est impositum. Et hic præpostero iudicio uultis donaria uideri sanctiora altari, quod ea cedunt in usus uestros, quum templum & altare extructa sint in cultum & gloriam dei, quæ uobis curæ nõ est. His uestris commetationibus quid aliud quam subuertitis legem dei, quæ prohibet omne periurium? Etenim quemadmodum interpretatione subuertitis præceptum de honorandis parentibus, ita hic docetis peierare. Perfectum erat omnino non iurare, sed tamen quisquis iurat per rem quamcuq; quæ sacra habetur apud eum cui iurat, periurus est, nisi præstiterit quod iurauit. Quisquis iurat per altare, iurat & per ea, quæ sunt in altari. Ita quisquis iurauerit per templum, iurat & per deum templi inhabitatorem. Quisquis iurat per cælum, iurat per thronum dei, & per consequens per eum qui sedet in illo. Quisquis iurat per caput alterius, iurat per rem deo sacrã, cuius is qui iurat, nullã habeat potestatem. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui in his quæ ad quæstum uestrum pertinent, minimũ autem habent momenti ad ueram pietatem, etiam minutissima exigitis: in decimis extorquendis adeo superstitiosi, ut è uillissimis etiam holeribus, menta, ruta, anetho, & cumino, decimas colligatis. Atq; interim ea, quæ maximi momenti sunt, & unde pendet uera iustitia, pro nihilo ducitis, iudicium, misericordiam & fidem. Iudicium, nõ quem afficiatis iniuria, Eleemosynã, ut subueniatis oppresso & egenti. Fidem, ne quem fallatis peritio. Hæc ita lex exigit, ut in primis uelit curari, quum illa ueluti minimi momenti horum gratia adiecerit. Hæc igitur in primis erant serio curanda, si minuta illa non uidebatur omittenda. Si cuncta seruaretis ad unguem, uideri poterat religio: nõc quum omittis his, sine quibus nulla constat iustitia, curetis ea quæ leuissima sunt, hypocritis est, non religio, imò religionis perniciosa. Siquidem antequam instituerentur decimæ, tamen integritas, beneficentia & fides exigebatur, & ad iustitiæ laudem pertinebãt. O duces cæcos, qui præpostere religiosi culicem excolatis, quum camelum deglutiat, in minimo superstitiosi, in maximo negligentes. Væ uobis scribæ & pharisæi, hypocritæ: propterea quod præpostere mundiciem curatis. Crebris enim lotionibus purgatis calices, & patinas & candelabra, quæ quoniam extraria sunt, non inquinant animum hominis: & quod intus est, negligitis illorum, nimirum animum uestrum. Non enim inquinat hominis animum, si quis bibat ex illoto calice, sed si quis bibat uinum fraude partum: si quis ad luxum bibat, non ad necessitatẽ. Idemdem abluitis corpus, atq; ea quæ corporis sunt, & animum nõ purgatis, rapina, libidine, cæterisq; ueris sordibus impurum & inquinatum. Pharisæe, te inquam appello pharisæe cæce, qui te titulo cultuq; iactas magistrum populi, cæce, prius hoc cura, quod unũ ad rem pertinebat. Si placet uera mundiciem, munda prius quod est internum, & tum, si uideatur, munda quæ sunt externa, corpus, uestem, urceos, calices, patinas, cellas

Duces cæci excolantes eu licem, camelum autem gluti-

cellas reliquamq; supellestem. Alioqui in his ostentare mundiciem, neglectis his quæ sola nos reddunt apud deum mundos aut immundos, non mundiciem est sed hypocritis, ac uere mundiciem perniciosa. His enim uestris constitutionibus corrupitis animos simplicium, ut huiusmodi mundicijs freti, negligant ea, quæ uel sola fuerant curanda. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui tantum abestis à uera mundicie, ut magis similes sitis sepulchris dealbatis, candidoq; tectorio foris fallam mundiciã præ se ferentibus, quum intus plena sint ossibus cadauerum, omniq; spurcitie. Sic & uox prolatis precibus, latis phylacterijs, spaciolis fimbrijs, pallore & ieiunio, similibusq; fucis, foris uidemini religiosi & integri, quum animus undique scateat simulatione, omniq; genere uitiorum madeat. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, propterea quod ad fallam ostentationem sanctimoniam, magnifice extruitis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum quos uestri maiores occiderunt: & simulantes uos fauere uirtuti interfectorum, ac detestari crudelitatem eorum, à quibus sunt occisi, dicitis: Si uixissemus ætate maiorum nostrorum, nequaquam consensuri fueramus in necem innocentium, quum nunc atrociora moliamini aduersus eum, qui prophetas antecellit: & olim estis molituri aduersus eos, qui uobis æternæ salutis uiam aperient. Hoc animo quum sitis, nimirum declaratis uos germanos esse filios eorum, qui prophetas, à quibus libere monebantur, occiderunt: nihilo meliores illis futuri, si uos contigisset illorum græte uiuere. Agedum, respondete maioribus uestris: & quod deest illorum extremæ crudelitatis, uos ne quid desit, implete. Illi prophetas occiderunt, uos eum quem prædixerunt prophetæ. O serpentes, uiperarum progenies, homicidarum filij homicidæ. Quum tam inuincibili malicia sitis, quum nullis neq; beneficijs, neq; miraculis, neq; blãdis sermonibus, neq; austeris, neq; pollicitis, neque minis pollicitis corrigi: ut interim effugiatis iudicium hominum, quo modo effugietis iudicium gehennæ? Id uobis hoc magis exaggeratis, quod nec maiorum execrabili facinore deterremini ab occidendi libidine. Tot prophetæ missi sunt, quorum multos interemistis. Tandem ipse ueni, in quem scitis quid moliamini. Nec hoc contentus, quo magis sit omnibus euidentis uos atrocissima condemnatione dignissimos esse, ecce ego rursus mittã ad uos alios prophetas, sapientes & scribas, qui summa lenitate uos reuocent ab ista crudelitate, ad mentem meliorem: nec impunitabuntur superiorum temporum parricidia, si ad horum prædicationem egeritis poenitentiam. Verum nec his parcetis, sed ex his alios gladio necabitis, alios lapidibus obruetis, alios crucifigetis, alios flagellabit in synagogis uestris: & adeo non recipietis eos, ut persequatur sitis e ciuitate in ciuitatem, donec illos insanabili uestra malicia compellatis ire ad gentes. Quibus rebus adeo prouocabitis iram dei in uos, ut quicquid homicidiorum patratum est à maioribus uestris, à primo parricidio, quo Cain occidit Abel fratrem suum, usq; ad eadem Zachariæ filij Barachia, quem occidistis inter templum & altare, nec loci religione deterriti ab homicidio: horum pœna dilata refundatur in caput uestrum, qui maiorum omnium crudelitatem nõ solum reuulstis, uerum etiam uicistis. Uestra igitur calamitas tam erit insignis, ut totus mundus intellecturus sit, quanta fuerit crudelitas huius nationis in optimũ quẽq; uirũ; quamq; pertinax rebellio aduersus deũ, tanta lenitate tã diu tolerantẽ, tanta beneficentia toties inuitantẽ ad meliora. His dicitis clementissimus dominus Iesus, qui pro sua bonitate nolebat quenq; omnino perire, cõsiderans miserabile, quod imminebat, exciditũ urbis Hierosolymitanę: nã illius oculis erãt omnia præsentia: simulq; inexpugnabilẽ illorũ peruersaciã, qua diuinã lenitatem uersuri erãt in furorẽ, oratione lametabili deplorat Iudaicę gentis uastationẽ, subindicã secundũ aduentum suũ; sed Iudæis tum demũ sero respicentibus, & Christũ quem nunc negãt agnoscentibus: quũ magis in rem illorũ fuerit, nunc cõfiteri seruatorẽ suum, à deo missum: atq; idẽ ex animo canere, quod indignabatur à pueris decãtari: Benedicẽs qui uenit in nomine domini. Hierusalem, inquit, Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui missi sunt ad te, quoties conatus sum cõgregare filios tuos, quẽadmodũ sollicita gallina metuẽs pullis suis, cõgregat eos, fouetq; sub alis suis, & noluit. A me nihil omisum est quo seruares, sed cõtra nihil abs te prætermisum est, quo tibi perniciem accereres, salutẽ excluderes. At cui semel data est arbitrij libertas, inuitus seruari nõ potest. Oportebat meẽ uoluntati uestrã respondere uoluntatem. Ecce nunc imminet uobis miserãda calamitas. Relinquetur uobis habitatio uestra deserta. Relinquemini cecitati uestrã, donec aliquando uel

*Et uos imple-
men. p. a. uca*

tantis

tātis docti malis refipiscatis. Dico enim uobis, post hac non uidebitis me, quousq; uenerit illud tēpus, quo me uidētes oculis fidei dicatis: Benedicis non qui uenit in nomine domini, quē nūc calumniāmini uenisse in nomine Beelzebub. CAPVT XXIIII

MT autem Iesus & imagine quadam representaret templum & omnē Iudaeae legis religionem breui abolendam, egressus ē templo cōcepit abire. Discipuli uero, quoniam audierāt non nullam uasitatis mentionem, ostendunt domino templi molem, opere tam admirabili, ut indignum uideretur, tum adeo firma structura, ut non uideretur posse dirui. Iesus autem respondit: Videtis, inquit, haec omnia? Illud habetote pro certo, nihil est omnium horum tam munitum, aut pulchrum aut sanctum, quod non sit demoliendum, adeoq; dissipandum, ut nec lapis ullus lapidi cohaereat. His dictis Iesus abiit in montem, qui dicitur oliueti. Hic quum sederet templum habens in prospectu, aduent cum seorsum discipuli quatuor, quos prius mos omnium uocauerat, Petrus, Iacobus, Ioannes, Andreas, cognituri certius aliquid de tempore tantae calamitatis uenturae. Suspiciabantur enim mox à uasitate ciuitatis Hierosolymitanæ, templiq; demolitione, rursus aduenturum Christum cum maiestate. Christus autem quo redderet suos uigilantiores, ita temperat sermonem, ut nolit eos scire tempus extremi aduentus, & tamen commemorandis malis efficiat illos sollicitos, & ad malorum incursum paratos. Dicunt igitur discipuli: Dic nobis quando ista, quae praedictis, futura sunt? Et quo signo poterimus nosse tuum aduentum, seculiq; finem imminere. At Iesus ad id quod rogabant non respondens: ad illa magis deflectit, quae parent animos illorum ad perpetuam uigilantiam Euangelij; Sum omnino uenturus, inquit, sed uidete ne quis mentitus aduentum meum uos fallat. Siquidem multi uenturi sunt, qui sibi uindictam nomen meum, & dicent se esse Christum, & inuenient stulte credulos quos fallant. Tumultus rerum omnium speciem praebit iam instantis mundi finis. Audietis enim bella, uariosq; bellorum rumpores, rebus ipsis ut sit, atrociores. Verum ne protinus ista desiciant animos uestros, ut existimetis instare tempus illud extremum. Oportet quidem hanc rerum perturbationem exoriri, sed non ilico finis erit malorum. Latius uagabitur haec tempestas. Non enim Hierosolyma tantum uasabitur, sed totus orbis bellis ac caedibus miscebitur. Insurgit gens aduersus gentem, & regnum cum regno constitabitur, maximamq; malorum partem homines ab hominibus patientur. Quin & deus ultor addet sua flagella, pestilentiam, famem, uarijsq; in locis terrae motus. Ne haec quidem arguent mundi finem, sed tantum praesidia sunt mali, uelut parturientis extremam illam mundi perituri tempestatem. Nec uos interim eritis ab huiusmodi malis immunes. Siquidem in hoc rerum tumultu, pertrahent uos in uarias afflictiones: denique & occident: atq; interim eritis odio, non Iudaeis solum, sed omnibus gentibus: non ob malefacta uestra, sed ob id quod profitemini nomen meum. Interim multi malis offensi, supplicijsq; uicti descendent à professione mei nominis, aliusq; alium prodet, cognatus cognatum, amicus amicum, seq; mutuis odijs prosequentur, quos natura charitatis uinculis copularat. Quin & aliud grauius malorum genus erit. Exorietur pseudopropheta, falsiq; doctores, qui simulantes sese praedicare Euangelium meum, suae gloriae, sui quae sitis, suiq; uentris agent negocium: proq; meo spiritu, satanae spiritum inserent discipulis, pro regno caelorum, regnum huius mundi docebunt. Horum technis illaqueabuntur etiam hi, quos tormenta superare non poterant. Nullus est enim capitalior hostis, quam domesticus ac fucatus amicus. In his malis nec à fratribus atque amicis multum expectabitur solatijs. Siquidem exundante multitudine uitiorum, multorum charitas refrigescet. Vobis tamen nihil erit periculi, modo constanti fortiq; animo perseueretis usque ad finem. Nulla malorum uis quenquam poterit perdere, nisi quem animus reclusus defecerit. Nec uos perire patiar, nec Euangelium opprimi. Imò his tumultibus magis ac magis inualescet Euangelij robur: nec aliud poterit in uos malorum procella, nisi quod pietatem uestram reddet speculatorē. Non enim uenturus est mundi finis, prius q̄ hoc Euangelium regni caelorum per omnia regna mundi praedicetur, omnesq; nationes occuparit, ne qui parere noluerint, praetextere queat ignorantiā. Hoc ubi factum erit, tū ueniet mundi consummatio: cuius si signum queritis: accipite. Quū uideritis idolum abominabile, quod conabitur funditus subuerrere religionem Euangelicā, de quo uobis olim uaticinatus est Daniel, dicēs: Et in dimidio hebdomadis auferetur

Non relinquitur hic lapis super lapidem

In testimoniū illis

feretur sacrificiū & libamina: & in templo abominatio desolationū erit usq; ad consummationem temporis. Hoc inquam idolum abominandum quū uideritis collocatum in templo, hoc est in arce sanctitatis, qui propheta uaticiniū legit, intelligat. Sermo mysticus est, & spiritaliorem requirit lectorem. Cum igitur haec tempestas ingruerit, qui sunt in ciuitatibus Iudaeae relictijs oppidis fugiant in montes: & qui in tectis sunt aditum, desiliant, nec descendant, ut quicquam rerum secum tollant ex aedibus: & quos illud tempus deprehenderit in agro, ne recurrant in domum, ut uestem auferant. Non enim tum uacabit rebus confutere. Magnum est si celeri fuga uitae consulatur. Nam illa recuperari possunt, uita semel amissa sarciri non potest. Proinde male erit praegnantibus, & mamma nutrientibus in diebus illis. Neq; enim grauidae poterunt onus uentris abijcere, ut expeditae fugiant: neque lactantes sic possunt abijcere liberos, quos tenerius quam seipsas amant, quemadmodum pecuniam aut uestem abijciunt. Vobis autem quos neq; domus, neq; possessiones, neque liberi remorabuntur, tantum orandum est ne uobis incidat, ut fugiendum sit hyeme aut sabbato. Nam & celeriter erit fugiendum & procul. Caterum hyems ob rigorem & lucis breuitatem incommoda est peregrinantibus: & sabbato legis obstat religio, quo minus procul aufugiat. Erit enim tunc afflictio uehemens, qualis à condito mundo ad hunc usq; diem nunquam fuit, neq; post futura est. Quod si calamitas ut erit uehemens, ita foret & diuturna, nullus hominum superesset incolumis. Merebatur quidem illorum malicia internitionem, sed propter electos quamlibet paucos, dies illi breuiabuntur. In hac confusione rerum quum expectabitur aduentus meus, cauendum est ne quis decipiatur arte impostorum: exorientur enim multi pseudochristi, qui se factabunt esse Christum, quum non sint, imò quum sint aduersarij mei: qui se dicent esse prophetas quum non sint, sed potius magistri errorum. Hi non solum erunt instructi dolis, falsaq; specie sanctimoniae, uerum etiam prodigijs ac magicis ostentis imitabuntur meam potentiam: adeoque multis ac miris praestigijs sibi uindictam personam meam, ut electi quoq; si fieri possit, in errorē sint adducendi. Vos igitur monti caute, nam in hoc praedixi ut caueatis. Tum igitur si dixerint, Ecce Christus est in deserto, nolite ire: ecce in penetralibus, nolite introire: Ecce hic aut illic, nolite credere. Non erit talis aduentus qualem hunc uidistis, lenis & humilis, sed subitus ac maiestatis fulgure totum orbem subito complectens. Sicut enim fulgur emicans ab oriente rapit penetrat usq; ad occidentem, sic erit aduentus filij hominis. Nec est quod metuatis ne non sitis mecum, in tanta rerum confusione. Vbiq; fuerit corpus, eo congregabuntur & aquilae. Non deerunt capiti sua membra. Calamitatis autem magnitudinem sentient & corpora caelestia. Nam & sol obscurabitur, & luna non dabit lucem suam, nimirum obscurato sole, unde lumen habet mutuum. Stellae de caelo decident, atq; ipsae uirtutes caelorum concutientur, ueluti de ruina periclitantes. Tunc inter densissimas tenebras coruscabit e caelo signum filij hominis, signum inquam quod deicit satanam, & omnem illius tyrannidem protriuit: signum, quo se frustra uicisse gloriabatur. Quo conspecto percutient sua pectora nationes totius terrae, quum uiderint Iudaei quem compunxerunt, quum uiderint gentes maiestatem crucis, quam irriserant. Uidebunt enim filium hominis, quem nunc humilem despiciunt, in sublimi uenientem in nubibus caeli, cum ingentibus copijs angelorum, summa cum maiestate & gloria. Tum emittet angelos suos, qui uocali tuba congregent omnes electos eius, à quatuor uentis, à summis uerticibus caelorum, usq; ad extremos terminos illorum. Sed quo tempore haec sint futura, nō est meum exacte praefinire. Sed tamen ex malis, quae commemorauit, uelut ex proemijs poteritis cōijcere, tempus illud haud procul abesse. Quemadmodum ficus indicijs quibusdam praedicit instare aetatem, uidelicet quum ad fauonij flatum, iam tene rescente ramo, protrudit gemmas, ac folia quodammodo parturit: Ita & uos quum uideritis haec omnia quae praedixi, scitote quod aduentus filij dei est in foribus. Illud affirmo, non praeteribit haec generatio, quin omnia quae praedicta sunt eueniant. Coelum & terra peribunt citius, quam mea uerba sint irrita. Vobis igitur satis est signa nosse, quae diem aduentus mei portendant, ne uos incautos opprimat. Caterum exacte diem illum aut horam, qua filius sit aduenturus, non est uestrum inquirere, quando nec angelis caelorum haec scire datum est, atq; adeo nec filius hominis nouit. Hoc sibi soli seruauit pater. Et sic expedit uobis, quo semper sitis parati. Dies ille subito ueniet, & inexpectatus alijs. Quem

Ue aut praegnantibus

Et nisi bre. fuerint dies illi

Ab arbore figi discite parabolam

admodum temporibus Noe, quum annis aliquot esset eis praedictum diluuium, tamen arbitantes nequaquam uenturum, edebant, bibebant, elocabant sponfas, & ducebant uxores usque ad extremum diem, quo Noe ingressus est arcam, neque crediderunt fore diluuium donec uiderent iam adesse diluuium, quo perierunt uniuersi qui noluerunt exemplo Noe parare sese aduersus eum diem. Quemadmodum autem tum pauci assumpti in arcam seruati sunt, caeteri foris relicti perierunt, ita tum subito diuidentur peritura seruandis. Erunt duo laborantes in eodem agro, socij mercedis & operae, quorum hic assumetur, alter relinquetur. Erunt duae molentes eadem in mola, quarum una assumetur, altera relinquetur. Quin & de duobus, quos idem lectus iungebat, unus assumetur, alter relinquetur. Non enim opus, aut locus, aut uita genus beabit hominem, sed affectus. Proinde quando quidem haec absque dubio sunt euentura: nec potest sciri certum quo die uentura sint: semper uigilate, ne uos ille dies opprimat imparatos. Si uigilant homines ne pereat pecunia, quantomagis uobis uigilandum est ne pereat anima. Quis est enim paterfamilias tam itaq; supinus, qui si sciat furem nocturnum irrepturum in aedes suas, sterteret totam noctem ac pateretur domum suam perfodiri? Vobis igitur est omni uita uigilandum, quia certi estis praeter expectationem uenturum diem illum. Sic enim uiuendum est, ut quandoque uenerit ille dies, reperiat uos in officio, ut statim ad praemium possitis assumi. An non idem faturus sit seruus prudens ac fidelis, quem dominus peregre profecturus, praefecit suae familiae, ut caeteris familiaribus praerberet cibum suo tempore? Non illi praescribit dominus, quando sit domum rediturus, ne possit in officio cessare: sed quandoque redierit dominus, nonne beatus erit ille seruus, si offenderit eum fungentem officio suo? Pro certo dico uobis, quod expertus illius fidem, audebit illi maiora credere, praeficietque omnibus bonis suis. Contra, si malus seruus & infidelis dixerit in corde suo: Diutius abest dominus, & fortasse nunquam est rediturus: atque hac spe coeperit percutere conseruos suos, & neglecta familia, bibit & edat cum temulentis, quam is est futurus infelix, cum dominus uenerit, die quo non expectabat, & hora qua non suspicabatur eum rediturum. Non enim solus mouebitur ab officio suo, uerum etiam dominus dissecabit eum medium, & portionem illius adiunget hypocritis, qui titulum habent Euangelicae functionis, cum factis ipsis pugnent cum Euangelio. Illic pro male dulcibus uoluptatibus, quibus ebrius non obseruauerat aduentum domini, intolerabili cruciatu punietur, risu uerso in fletum, & cantilenis in stridorem dentium.

CAP. XXV

Taque ut penitus infigeret animis suorum Iesus, non esse cessandum aut dormitandum in hac uita, sed assiduo cultu pietatis, & officijs in proximum, parandum uaticum in uitam futuram: nam in resurrectione, sero nos quaerituros, nisi dum tempus erat parauerimus: adiecit parabolam de decem uirginibus, quae sumptis lampadibus suis, exierunt obuia sponso. Sed ex ijs quinq; erant fatuae, quae sibi de oleo non prospexerant, in sponsi aduentum suffecturo: quod sibi persuaserant non ita subito proditurum sponsum, quin spacium daretur alicunde comparandi olei. Prudentes uero scientes incertum esse tempus, quando proditurus esset sponsum, ne possent imparatae opprimi, simul cum lampadibus & oleum secum extulerunt in uasculis, unde deficientes lampades instaurarent. Quum igitur in longum differret exitum suum sponsum, dormire coeperunt uirgines omnes, ac tandem obdormierunt. Nocte uero intempesta, subito clamor coortus est famulorum euocantium ad occursum. Ecce sponsum adest, prodite obuiam illi. Tunc expergefactae uirgines omnes, adornabant lampades suas. Porro fatuae, quum uiderent subito abeundum medio noctis, nec haberent oleum, iam deficientibus lampadibus, rogauerunt prudentes uirgines, ut sibi de suo oleo non nihil impartirent. At illae responderunt: Veremur, ne quod habemus non sit futurum satis nobis & uobis. Abite potius ad eos qui uendunt oleum, & ab illis emite uobis. Atque interea dum irent emptum, uenit sponsum: & quae paratae erant, intrauerunt eum eo ad nuptias, moxque clausa est ianua. Tandem ueniunt & fatuae uirgines, pulsanque fores accedunt: Domine domine, aperi nobis. Quibus sponsum respondit: Profecto non noui uos. Vos igitur ad exemplum prudentium uirginum, serui fidelis ac prouidi patrisfamilias, uigilate & in tempore uobis parate bonorum operum comeatum, quia nescitis die & horam illius aduentus: qui cum subito extiterit, iam non erit amplius tempus benefaciendi: sed cuique ferendum

dum erit praemium pro retro gestis. Addidit Iesus & aliam parabolam, extimulans discipulos suos ad perpetuum studium honorum operum, ne committerent ut doctrinam ac dotes ab ipso acceptas, sua negligentia sinerent esse steriles, sed studio curaque sua uerterent in utilitatem proximi, seque praerberent idoneos maioribus donis: qui quod pro suo modulo captae; accepissent, collocassent in lucrū domini sui, qui gaudet tali faenore ditescere. Quicquid, inquit, homo peregre proficiscens, uocauit seruos suos, quibus tradidit bona sua: non ut sibi profunderent, sed ut inde domino suo lucrum referrent, unde sortem acceperant. Et huic quidem dedit talentum unum, illi duo, rursus alij quinq; prout quaeque iudicabat idoneum. Quo facto statim ingressus est iter. Is igitur cui credita fuerant talenta quinq; non cessauit, sed statim abiit & ad usuram mutuauit acceptam pecuniam: idque toties, ut tandem usura sortem aequaret, & ex quinq; talentis fierent decem. Ad eundem modum cui duo credita fuerant talenta sic usus est illis, ut usura sortem equarit. Porro, cui traditum erat unicum talentum, per ignauiam abiit, & talentum acceptum defodit in terram, fat esse iudicans, si domino suo sortem restitueret. Post diuinam igitur peregrinationem dominus rediit, & exegit a seruis suis, dati & expensi, rationem. Eraccedens qui quinq; talenta acceperat, ex usura retulit & alia quinq; rationem ita reddens: Domine, sortem dederas quinq; talentorum, ecce tantundem ex his lucratus sum. Dominus collaudans serui industriam, ait: Euge serue bone ac fidelis, quoniam in paulo pecunia te comperi fidelem, plura credam tuae fidei: intra in gaudium domini tui. Post hunc accessit & is, cui duo talenta crediderat dominus, & iustus reddere rationem, ait: Domine, sortem duorum talentorum credideras, ecce tantundem adieci ex usura. Dominus & huius industriam collaudans, ait: Euge serue bone ac fidelis: quoniam in exiguo mihi perspecta est fides tua, posthac maiora tuae concedam fidei: intra in gaudium domini tui. Tandem accessit & is, qui talentum acceptum defoderat in terra, ac iustus rationem reddere, non solum non agnoscit culpam inertiae, uerum etiam dominum insimulans austeritatis, & auariciae immodicae, crimen officij neglecti conduplicat. Domine, inquit, sciebam quod esses homo austerus, inde messem colligis, ubi non feceras sementem: & inde congregas lucrum, ubi non sparseras sumptum. Proinde metuens, ne si fors aliquo casu perisset, fauities in me, abij defodique talentum tuum in terra. Hoc malum quam dum usuram capto, periclitari de sorte. Ecce habes quod tuum est. Si non mereor laudem ob lucrum additum, certe fors curauit ut esset in tuto. Hunc sermonem dominus in ipso caput retorquens, ait: Serue male & piger: noueras, ut ais, me lucrū esse auidum: colligere messem illinc, ubi non feceram sementem: & congregare prouentum illinc, ubi non feceram sumptum. Tanto magis oportuit te committere pecuniam meam numularijs, & ego qui lucrū uenor illinc, ubi non feci sumptum, utique uenturus eram, ac meam pecuniam exacturus cum usura: hoc est inde mesurus, ubi seminaueram. Mea erat fors, non tua, industriam tuam seruus debebas domino. Tum uersus ad alios seruos, dixit: Auferte ab hoc inutili seruo talentum, & date ei qui habet decem talenta. Admirantibus seruis quod ei iuberet addi qui iam abundabat, ait dominus: ita fiet in hoc opum genere. Quisquis habet, dignus est qui plus accipiat, ut exuberet: caeterum qui per ignauiam nihil sibi parauit lucrū, etiam hoc quod habere uidebatur, quoniam indignus est, spoliabitur. Porro seruum illum inutilem submouete ab oculis meis, & abijcite in tenebras externas. Ibi pro gaudio domini sui quod promereri noluit, cruciabitur fletu & stridore dentium. Huiusmodi parabolis dominus Iesus discipulos suos, & praemiorum magnitudine, & suppliciorum metu extimulauit ad studium euangelicae pietatis, & ad bene merendum de proximo: atque a cessatione & malefactorum licentia deterruit. Sed idem multo dilucidius fecit extrema narratione: qua & maiestatem aduentus sui, & segregationem honorum a malis qui nunc in ecclesia permixti uiuunt: & utriusque partis diuersa merita diuersaque item praemia, breuiter totam iudicij supremi imaginem subijcit oculis, non ignarus instare diem mortis suae, quo tot sermonibus instructi, non omnino deijcerent animos ob ignominiosam mortem crucis, sed praesentem afflictionem uenturae felicitatis, praesentem ignominiam futurae gloriae contemplatione consolarentur. Neque molirentur, aut optarent ultionem improbis, quos in illo iudicio scient pro suis meritis aeterno supplicio plectendos. Quum autem uenerit, inquit, filius hominis, quem propediem uidebitis humillimum & abiectissimum, cum maiestate sua stipantibus illum omnium angelorum agminibus: tunc uti iudex omnium sedebit in sede maiestatis suae

Domine quin
que talia tra
didisti mihiOmni .n. ha
benti dabitur

tis sua, & in conspectum illius conuocabuntur omnes totius orbis nationes. Nullus enim hominum quamlibet excelsus aut humilis poterit illud iudicium effugere. Id non humanis coniecturis, sed exacto dei iudicio peragetur, cuius oculis omnia sunt conspicua. Ac primum se parabit bonos a malis, quemadmodum pastor gregem suum dinumeraturus, separat oves ab haecis. Et oves quidem, hoc est, innoxios ac beneficos statuet ad dextram: haecis, hoc est, nocentes ac maleficos ad sinistram. Itaque uniuerso mortalium genere in duos ordines distributo, tamquam iustus iudex utriusque rationem proferet sui iudicij: ut boni cognoscant, quibus officijs promeruerint tantam felicitatem, & mali audiant, quibus culpis comeruerint aeterna supplicia. Ac dextrum quidem ordinem placido laetisque uultu saluans: Venite, inquit, amici mei, quos mundus quidem despicias & execrabiles habuit, sed pater meus pro honoratis & laudabilibus habet. Nunc pro malis quoque mea causa perpefficitis, accipite haereditatem regni caelestis, quod uobis diuino consilio paratum fuit a deo, omnium rerum praecio, ante conditum mundum. Hoc tanto praemio compensare uisum est, officia charitatis erga me uestrae, ne uobis perisse putetis. Siquidem olim quam esuriret, uos mihi dedistis cibum: quam sitiret, dedistis potum: quum nudus essem, operuistis me: quum agrotarem, in uisistis me: quum essem in carcere, uos consolandi gratia uenistis ad me: impertistis mihi uestra qualiacumque, ego uobis nunc uicissim communico totum regnum, quod mihi est cum patre commune. Haec quum audierint iusti, qui sic exercent opera pietatis, ut quodam modo se fecisse nesciant, respondebunt ei, dicentes: Domine quando te uidimus esurientem, & pauperem: quando sitientem, & dedimus potum? Quando te uidimus hospitem, & collegimus sub teetum: aut quando nudum teximus: quando uisimus agrotum: quando carcere clausum adiuimus? Tum rex palam confitebitur sibi uelle imputari, quicquid unicuique fuerit impensum ex his, quos mundus quidem ob inopiam & humilitatem habuit despiciatissimos, ipse tamen adeo non habuit pro contemptis, ut fraterni cognominis honore dignetur. Pro certo, inquit, dico uobis, tamen si ego nullius egebam subsidio, qui dominus sum rerum omnium, tamen quandiu ista mei respectu fecistis unicuique ex hisce minimis fratribus meis, mihi fecistis. Tum horribili uultu uersus ad eos qui stabant ad laeuam, sententiam proferet formidabilem: Discedite a me quibus mundus applausit, caeterum patri meo mihique execrabiles, ite in nunquam extinguendum incendium, quod paratum erat ab orbe condito diabolo & angelis eius, quibus adhaerere maluistis quam mihi. Etenim quum esuriret, non dedistis mihi cibum: quum sitiret, non dedistis mihi potum: uagus eram ac teeto egens, nec collegistis me. Nudus eram, nec operuistis me: agrotus eram & in carcere, nec inuistis me. Tum & huiusmodi uerbis respondebunt iudici, quibus responderant iusti: Domine, quando te uidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut agrotum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc rex respondebit & illis: Quicquid horum officiorum negatum est unicuique ex hisce minimis iuxta mundum, sed tamen fratribus meis, mihi negatum esse duco. In his egebam, in his refocillari uolui. Haec prolata sententia, a qua nulla est appellatio, ibunt qui a sinistris sunt in ignem aeternum, iusti autem in uitam aeternam. CAP. XXVI

Scitis quia
post b. par
scha

Quum itaque Iesus finisset huiusmodi sermones, quibus tot modis confirmarat animos suorum aduersus afflictiones imminentes, ne plane deijcerent, quum mox uiderent dominum suum rapit ad ignominiosum supplicium, tandem palam ausus est illis aperire diem ac modum mortis suae: cuius mentionem inculcat animis discipulorum, ne quum eam uiderent, uelut ad rem profus inexpectatam sic expauescerent, ut penitus desponderent animum: praesertim quum intelligerent Iesum ultrò uenisse ad mortem, quam alioqui licuisset effugere: neque prius occidi potuisse quam adesset ille dies, quem ipse suae morti praefinierat. Is autem erat dies paschae, qui magna religione celebrabatur apud Hebraeos, anniuersariam memoriam sibi renouantes eius diei, quo quondam apud Aegyptios agni sanguine postibus illito, liberati sunt ab angelo interfectore, & incolumes mare rubrum transierunt. In huius rei memoriam quotannis immolabant agnum anniculum immaculatum, eumque ab angeli transitu marique feliciter transito, uocabant pascha. Ceterum haec erat imago Iesu Christi, totum orbem a peccati tyrannide suo sacrosancto sanguine redempturi, qui solus omnium a peccatorum

catorum maculis fuit immunis. Huiusce rei discipulos submonens Iesus, ait: Scitis post biduum immolandum pascha, atque eo die filius hominis tradetur ad crucifigendum. Quum igitur immineret dies ille sacer ac laetus, cui celebrando conueniebat pijs operibus preparari, congregati sunt principes sacerdotum & seniores: quorum autoritate decuerat populi furrorem cohiberi, si quis exitisset. Congregati sunt autem in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiaphas. Nam hi potissimum conspirarunt in Iesum, quod metuerent, ne si ille esset incolumis, sibi suus periret quaestus & autoritas. Illic igitur impio consilio decretum est, ut non palam ac uis, sed dolo Iesu manus iniicerent & occiderent. Ergo quum de homicidio conueniret inter male concordos proceres: consultatum est de tempore. Quamquam enim uehementer sitiebat sanguinem innoxium, liuore & odio rabidi, tamen uisum est in aliud tempus differre eadem, quod immineret in proximo dies ille praecipue sacer ac festus Iudaeis. Verebantur enim, ne si illum aggressi fuissent, eo die quo populus solet frequentissime conuenire, tumultus aliquis exoriretur, propterea quod non pauci essent in populo, qui miraculis conspectis, & audita doctrina mirabili, & animaduersa morum incredibili mansuetudine, magnifice de illo sentirent. Metuebant plebem, qui non metuebant deum: nec ueuebantur homicidio polluere diem festum, qui non ausi fuissent uesci panibus fermentatis. Hoc consilium illis satanas suggessit, cupiens occultare uictimam illam, orbi salutem allaturam. Sed aliter uisum est consilio diuino. Neque enim decuit ea hostiam furtim abijci, quam pater uoluit non pro Iudaicae gentis tantum, sed pro totius etiam mundi salute immolari. Quum igitur Iesus esset in Bethania, uicinus Hierosolymis ubi erat crucifigendus, & accumberet in domo Simonis cuiusdam cognomento leprosi, adijt eum mulier quaedam habens alabastrum unguenti preciosi, fractaque alabastrum, unguentum effudit in caput eius. Discipuli quum uiderent rem tanti precij semel effusam, obmurmurant indignantes. Sciebant enim Iesum huiusmodi delicijs nequaquam uti solitum, & magis ex animo illius futurum fuisse, si mulier alabastrum integram tradidisset, ut unguenti diuenditi precio subleuarentur inopes: Quorum, inquit, tam precioso rei factura? Poterat enim uendi magno, ac precium dari pauperibus. Haec discipuli, non intelligentes quo consilio passus sit hoc Iesus. Neque enim huiusmodi delicijs capiebatur, sed hoc honore decorari uoluit mortem suam, quam nulla necessitate, sed sponte pro totius mundi salute passurus erat. Quum enim per omnem uitam humillime se gesserit, mortem tamen qua deicturus erat diabolum, aliqua magnificentia cohonestauit. Eoque semel cum triumphali pompa uectus est Hierosolymam: & tum sepulturae suae honorem uelut anticipans, unguento perfusus est: & mortuus, in sepulchro nouo, exciso lapide recondi uoluit: & sine donec munda inuolui, & nobilis uiri cura sepeliri. Solent autem diuitem & honoratorum cadauera unguentis preciosis oblini, siue honoris gratia, siue quo tueantur corpus aduersus putrefactionem. Quoniam autem sciebat se prius reuicturum quam hoc honoris exhiberent amici, ante mortem sepulturae pompam exhiberi passus est: uidelicet ut multis modis mortis suae mentionem suorum animis infigeret, & horrorem eius mitigaret honore. Quum igitur discipuli rerum harum ignari, de sumptu murmurarent, cohibuit eos Iesus, dicens: Quis estis huic mulieri molesti? pius officium mihi morituro praestitit. Non decet ut hunc honorem ultimum mihi inuideatis. Pauperes uulgares semper habetis uobiscum, quibus licebit benefacere, me non semper habebitis. Non perijt hoc unguentum, sed mulier haec ceu praefagiens me breui moriturum, praue nit officio sepulturae meae: & uiuio infundit, quod mortuo solet infundi. Nolite itaque huius obrectare pietati: quae adeo grata est deo, ut posteaquam Euangelium mortis meae praedicabitur per uniuersum mundum, simul & huius mulieris futura sit mentio, quae pio sanctoque officio meam praue nerit sepulturae. Haec oratio quum repressisset aliorum indignationem, qui simpliciter errabant, ignari mysterij, tamen Iudam Iscariotem nequaquam placabat, qui falso praetexuerat curam pauperum, quum illi magis esset cordi lucrum. Nam is gestabat oculos, suffurari solitus non nihil ex his quae pauperibus distribuenda dabantur a munificis amicis Iesu. Hinc ille sibi paulatim censum augebat. Quum igitur esset torus addictus teterrimo auaritia morbo, quod sibi in unguento perisse credebat, id ex domini precio pensare uolens, adijt principes sacerdotum ac magistratus, quos sciebat certis animis conspirasse in necem Iesu: neque quicquam esse in mora, nisi ut sine tumultu caperetur. Ad id efficiendum nemo magis idoneus

Non in
die festo

Pauperes semper
habebitis

quàm aliquis ex eorum numero, qui proximè familiaritate domino iungebantur, quos non fallebat quò se solitus esset conferre Iesus. Habebat enim secretus suos ad precandū. Et inuentus est in illo selectissimo choro duodecim, quos sibi Christus omnium primos ascieuerat, cui charius esset impium lucrum quàm dominus tam mitis ac beneficus. Tanta pestis est auaritia, si cuius animum penitus occuparit. Voluit autem Iesus hac imagine significare futuros, qui sermonē Euangelicum proderent, studio pecuniae corrupti: & hoc facinus maxime profecturum ab his, qui quum sint ecclesiasticae religionis proceres, consicij uidentur arcanorum domini sui; cui sic sunt familiares, ut eius doctrinam perperam interpretando prodant impijs ac prophanis magistratibus, nihil aliud captantibus quàm exitium euangelicae ueritatis. Aditis igitur magistratibus dixit: Quid dabitis mihi mercedis, si uobis cum in manus tradidero? Atq; illi pacti sunt cum eo triginta denarijs. Tanta la mercede ad facinus immanissimum conduci poterat, tamq; uili aestimatus est preciosus ille sanguis, qui sufficiebat uniuerso mortalium generi redimendo. Auidus igitur & inhians promissae pecuniae Iudas statim ex eo tempore captabat oportunitatem prodendi Iesum. Quum igitur adesset primus dies e septē, quibus solenne erat Iudaeis abstinere à pane fermentato, etiam post esum agni paschalis, aduent Iesum discipuli, dicentes: Domine, quo loco uis paremus tibi conuiuium ad celebrandum pascha? Tanta erat inopia, ut nec ipse, nec discipuli domicilium haberent proprium, quò se reciperent. At Iesus ut ostenderet totum negotium esse mysticum, nec casu geri, nec necessitate, sed omnia ex praesentia consilioq; diuino, respondit illis: Ite in ciuitatem, ac mox ingressis occurret homo quidam baiulans hyderiam aquae: eum sequemini, & quocunq; fuerit ingressus, ingrediemini, dicetisq; patrifamilias: Magister dicit: Tempus meum instat, apud te celebri pascha cum discipulis meis. Is uobis ostendet coenaculum ingens & adornatum, ibi parate pascha. Abierunt discipuli, & compererunt omnia quae praedixerat illis Iesus, ac loco quo iusserat apparuerunt illi conuiuium. Sub uesperam autē eò se contulit Iesus, et coenaturus accubuit cum duodecim discipulis suis. Iamq; coenatis ait illis Iesus: Vnus uestrum me proditurus est. Hoc dixit, ut declararet se nihil omnino latere, simulq; ut tanta conscientia proditoris respiceret ad poenitentiam. Hoc audito sermone, moeror ingens cepit animos omnium. Sibi quisq; suspectus erat ac diffidebat, conscius imbecillitatis humanae. Cupientes igitur hac moeritudine liberari, rogare ceperunt singuli: Num ego sum dominus? Tum Iesus ut caeteros moerore propemodum exanimatos, aliquo pacto confirmaret, acriusq; feriret Iudae conscientiam, si forte posset ad poenitentiam commoueri, signo certiore designauit autorem eius facinoris, simulq; commonefecit arcuissimae familiaritatis quae debuerat illum à tam uasano scelere reuocare: Qui manum, inquit, intinxit mecum in catino, & non me sola solum, sed & catini sodalis est, hic est me proditurus, proq; familiaritatis officio plus q; hostilia redditurus, cum panis & salis comunio soleat etiam ignotos amicitiae foedere iungere. Atq; haec quidem ut acciderent filio hominis, sic erat praesinitum à patre, sic praedictum à prophetis. Sed tamen uae homini illi, cuius scelere filius hominis proditur. Abutitur quidem illius impietate sapiētia diuina ad salutē humani generis: sed non ideo minus nocens ille, qui sua malitia ad hoc facinus perductus est, quū à me nihil sit omissum, quod illius animo mederi potuisset. Itaq; manet illum pro facto tam impio, poena crudelissima, nisi respiciat, ut praestiterit illi non omnino fuisse natum. Hac oratione quae uel pudore sanare poterat improbū, uel poena deterrere impium, adeo nō est correctus Iudas, ut impudentiam etiam addens sceleri, quasi nullius mali sibi conscius, rogauerit dominum: Num ego sum is rabbi? Nec hic sua lenitatis oblitus Iesus, respondit: Tu dixisti: indicans eū esse magis quàm explicans: ac suspicionem simulat, dissimulans scientiam. In hac igitur extrema coena, quā Iesus egit cum discipulis suis ante mortē suam, instituit sacrosanctum illud symbolū mortis suae: ut subinde renouatū inter eos esset perpetuū monumentum imense charitatis ipsius, qua non dubitauit uitam suā impendere redimendo mortalium generi: ne quando posset elabi ex animis nostris diuini illius sacrificij memoria, qua purissimus agnus nouū ac uerum pascha, semetipsum immolauit in ara pro nobis deo patri, quē suo sanguine nobis ex irato propitium reddidit, pro nostris commissis ipse dependens poenas quae nostris sceleribus debebantur. Hoc autē symbolum arcanū duabus rebus consecrauit, quibus inter homines olim solet amicitia conciliari: ut ea charitas qua Christus seipsum

impendit suis, nos quoq; copularet: qui frequenter & ipsi ex eodē pane comedimus, deq; eodem poculo bibimus: simulq; spiritali quadam imagine referens ritus Mosatae legis: iuxta quā nulla fiebat expiatio à peccatis, nisi per sanguinem hostiae: praeterea significans sese nouum foedus euangelicae professionis huiusmodi mysterio consecrare. Moses enim quum recitasset uolumen quo continebantur praeccepta legalia, populusq; respondisset: Omnia quae locutus est dominus, faciemus, & erimus obediētes: ex uicinis quas maestra parte sanguinis cratere hausta, asperit populum, dicens: Hic est sanguis foederis, quod pepigit dominus uobiscum super omnibus sermonibus his. Atq; haec quidem omnia figuris quibusdā & umbris designant hanc sacrosanctā hostiam, qua dominus Iesus suū corpus sponte tradens in mortem, & sanguinem suum effundens, expiaturus erat totius mundi peccata, cunctos homines gratuito reconcilians deo, quicūq; foedus hoc noui testamenti profiterent. Eā uicimā, hoc foedus signis quibusdā mysticis comendari uoluit animis suorū discipulorū, anteq; immolaretur: ut intelligerent suā mortē non esse uulgarē, nec ociosam, sed efficacem uicimā ad expianda peccata, nō solū Iudaeorum, sed omnium gentium ac seculorū. Caeterum quoniam mors Christi nō erat iteranda, ne quando tantum beneficium elabi posset ex animis hominum, neue sacrosancti foederis semel initi, cum salutis suae autore posset obliuisci, instituit, ut crebra comunione sacri panis & calicis, memoria renouaretur inter euangelicae legis professores. Atq; hoc signum inter suos milites sacrosanctum esse uoluit, adeoq; uenerandum, ut quemadmodū multum diuinae gratiae adderetur ijs qui purē dignēq; sumerent corpus & sanguinem domini: ita qui sumerent indignē, sibi grauem damnationem accerserent. Accepit igitur Iesus panem in manus suas, quumq; deo laudis sacrificium obtulisset, fregit ac distribuit discipulis suis, dicens: Accipite comedite, hoc est corpus meum. Deinde accepit & poculum in manus, quūq; gratias egisset patri, praebit ac porrexit illis, dicens: Bibite ex hoc poculo omnes. Hic est enim sanguis meus, noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionē peccatorū. Hoc quotiescunq; facietis, facite in memoriā mei. Quoties enim edetis ex hoc pane, & ex hoc poculo bibetis, mortem domini annuntiabit, donec adueniat, non iam seruator, sed iudex. Interim non erit expectanda alia hostia pro peccatis, quando quidem hac una sufficit, pro abolendis peccatis totius mundi. Dico autem uobis, non edam post hac ex hoc pane, donec edero uobiscum completum in regno patris mei, nec amplius bibam ex hoc fructu uitae, donec bibero uobiscum nouum in regno patris mei. Nec Iudam proditorem ab hoc sacro symbolo semouit clementissimus dominus, ut hac tanta lenitate corrigeretur. Sed quoniam ille foederis signum accepit, quum proditorem haberet in animo, discessit impurius quàm uenerat. Quumq; cecinissent hymnum in laudem dei, surrexerunt & abierunt in montem Oliueti, quem locum sciebat esse notissimum proditori, ne uidere tur latitare uelle, ueluti mortis metuens: sed ultrò se subducit in locum solitarium, ut quod illi captabant, absque populi tumultu capi posset. Ibi rursus praedicit discipulis fore, ut mox grauer turbarentur, uiso domini supplicio: sed ne penitus absciant animum, consolat eos prophetia, & mox futura resurrectione, simul tempus, locumq; uicinum designans, ubi rursus ipsum essent conspecturi: Omnes, inquit, uos turbamini hac nocte mea causa: sic enim deus pater praedixit per os Zachariae prophetae: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Sed non est quod desperetis, mors animos uestros conturbabit, sed mox consolabitur resurrectio. Resurgam enim tertio die, & ubi resurrexero praecedam uos in Galilaeam. Ibi me uobis conspiciendum offeram. In hanc perturbationem Iesus passus est omnes suos incidere, quo factis ipsis doceret eos quanta sit imbecillitas humanae naturae, quàm sit stultum hominem sibi fidere, quo sui facto periculo, discerent & aliorum infirmitatem subleuare. Petrus itaque non satis sibi notus, fortitudine quadam humana ac temporaria negat futurum, quod Christus ex prophetia futurum praedixerat, quodq; maioris erat temeritatis, unum se caeteris omnibus antepone: Et si omnes, inquit, perturbati fuerint tua causa, ego tamen non perturbabor. Ad quem Iesus: Quid ais Petre, tu solus omnium non perturbaberis? Imò illud pro certo dico tibi, priusquam gallus hac nocte bis cantet, ter me abnegabis. Ac ne sic quidem Petrus agnosces imbecillitatem suam, pertinaciter respondit: Etiam si mihi tecum moriendū fuerit, non te abnegabo. At Petri temeritate imitati sunt & reliqui apostoli, Christū & ipsi abnegaturi, si simi-

lis illos arctasset necessitas, quae Petri. Tum Iesus sciens instare tempus quo uentura esset tempestas suprema, abduxit discipulos suos undecim (nā Iudas exierat à coena) in uillam, quae dicitur Gethsemani. Hic iussit octo subsidere, qui tamen agere diuuliebantur à magistro, quem amabant uehementer quidem, sed tamen affectu adhuc humano: Commoremini, inquit, hoc loco, donec secedam in locum solitum, & orem illic. Non ausus est enim hos uelut imbecilliores agonis sui testes facere, ne deficerent animis, sed tres duntaxat secum assumit, Petrum ac duos filios Zebedaei: ut quos in monte spectatores adhibuerat suae maiestatis, nunc testes haberet extremae imbecillitatis humanae: simulq; doceret, ut quoties ingruit huiusmodi malorum tempestas atrocior quam ut humanae uires ferre possint, prorsus diffili nobis, totos nos diuino praesidio committamus. Est autē mortis horror, si quando corripuit hominem, uel ipsa morte acerbior. Hic igitur tum coepit inuadere Iesum, sensitq; mirum animi dolorem ac moerorem. Nec enim animi cruciatum obscurum esse uoluit suis amicis selectis, quo plane uiderent illum esse uerē hominem, corporis pariter atq; animi affectionibus obnoxium; Mœsta, inquit, est anima mea usque ad mortem. Subsistite hic & uigilate mecum, tempus enim hoc non somnum postulat, sed uigilantem & intentam deprecationem. Progressus igitur pulillum Iesus à tribus discipulis, prono capite faciem deflexit in terram, atq; ita prostratus patrem deprecatus est dicens: pater mi, si fieri potest, transfer hoc mortis poculum à me, nam sentio corporis affectum uehementer abhorrentem à morte. Veruntamen fiat, non quod ego uolo, iuxta corporis imbecillitatem, sed quod tu uis ad salutem humani generis. Hæc precatus redijt ad discipulos suos, ac reperit eos dormientes: dicitq; Petro: Siccine, qui modo iactabas te moriturum mecum, non potuisti uel unam horam uigilare mecum? Ego pro uobis uigilo & oro. Vos unā mecum uigilate & orate patrem, ne incidatis in tentationem, & superemini. Nō nisi uigilantibus cōtingit uictoria. Spiritus quidē promptus est, sed caro est infirma. Hęc igitur ne spiritū obruat uigilandum est, & spiritus auxilio diuino fulciendus. Sic excitationis suis, rursus abijt Iesus, atq; iterū totidem uerbis orauit patrem: Pater mi si fieri nō potest, ut poculum hoc transeat à me, nisi bibero ex eo, fiat uoluntas tua. Deinde denuo reuersus est ad discipulos suos, ac rursus eos repperit dormientes. Erant enim oculi eorum uehementer grauati, moerore conduplicante somnolentiā. Itaq; relictis illis, tertio abijt solus oraturus pro suis, quādoquidē illos carnis imbecillitas obruebat. Ac tertio precatus est eodē sermone, quo nos doceret pertinaciter ac uehementer orandum, quoties imminet procella tentationis: tum enim adsunt angeli, & robur addunt spiritui. Mox redijt ad discipulos, & exprobrauit illis intempestiuam somnolentiā, quum tempus summam exigeret uigilantiā. Iam in quiescens adest tempestas, quæ uos imparatos & ideo impares reperiet. Iam, inquit, dormite & quiescite. En adest hora, qua filius hominis innocēs tradetur in manus impiorum. Surgite igitur, eamus obusā uenienti malo. Ecce in proximo est qui me prodit. Nondum finierat hunc sermonem Iesus, & ecce Iudas Iscariotes unus è numero duodecim, uenit, dudum Iesum ducem sequens, nunc factus sceleratæ turmæ dux sceleratior. Sequebatur enim illū ingens turba satellitum, cum gladijs & fustibus, quos in hoc miserant principes sacerdotum ac seniores populi, ut absq; tumultu populi caperet Iesus. Quāq; enim decreuerant facinus hoc in aliud tempus proferre, tamē oblata proditoris oportunitate, mutauere sententiā. Eoq; Iudas & noctem delegerat, & locum in quo solitus erat cum paucis orare. Deniq; ne uel in persona errarent, proditor docuerat illos, quo signo Iesum agnoscerent. Cuiuscunq; inquit, dederō osculū, ille est, iniicite illi manus. Praecessit igitur Iudas Iscariotes, ac ueluti salutandi causa adijt Iesum dicens: Aue rabbi, simulq; dedit osculum, quod olim honoris & officij gratia fieri consueuit à salutantibus. Iesus autem quo perfectum ubique mansuetudinis exemplar præberet suis, nec impium discipulum ab osculo repulit, nec exprobrauit illi suam uasaniā, sed blando dicto tetigit illius conscientiam, dicens: Amice cuius rei gratia uenisti? Sic enim accesserat cum osculo, quasi nouæ rei quippiā diciturus. Ad hoc signum accurrit turba, & manus iniecerunt in Iesum, ac tenuerunt eum. Ad hunc tumultum uehementer commoti sunt discipulorū animi, quos ideo Iesus passus est in hunc affectū prolabi, ut omnem ulciscendū defendendūq; sui cupiditatem penitus ex animis eorum reuelleret. Ac Petrus quidem, uel quia cæteris ubiq; feruentior, uel quia magnifica quædam de se pollicitus fuerat, ne domino suo deesse uideretur, educto

Amice ad
quid uenisti

educto gladio percussit Malchum seruum Caiaphæ, & amputauit auriculam eius dexteram, sicutum moderante Iesu, ut & leue uulnus esset, & id quicquid erat mox sarserit, restituta auricula. Cæterum Petrus pio quodam erga dominum amore errauerat, & hunc errorem propemodum ex uerbis Iesu non intellectus hauserat. Iusserat enim eos diuidentia tunica emere gladios: quumq; respondissent adesse gladios duos, aiebat, sufficit. At illi putantes de ferreo gladio loqui, quum Iesus de gladio spiritali sentiret, à coena gladios secum extulerant, defensuri dominum suum, si res ita tulisset, aut si ille iussisset. Ve igitur hunc affectum penitus reuelleret ex animis omnium discipulorum, acriter obiurgauit Petrum. Reponē, inquit, gladium in locum suum. Qui gladio rem gerunt, gladio pereunt, ultionis ratione reciprocante in caput ipsorum. Nobis non est opus isthac defensione, qui tolerādo melius uincimus quam occidendo. Alioquin mihi putas defutura praesidia, si placeret ista defensio? An non possem rogare patrem meum, & is mihi pro duodecim discipulis, mitteret auxilio duodecim legiones angelorum? Sed ita uisum est patri, ita praedictum est à prophetis. Neque quicquam horum casu fortuito uergeritur. Tum Iesus conuersus ad turbam dixit: nunc armati gladijs & fustibus prodistis ad comprehendendū me. Atqui quum quotidie sederem apud uos in tēplo docens & sanans agros, non mihi iniiciebatis manus. Nunc nocte intempesta, silentem quaeritis in secessu. Sed hæc omnia fiunt, non uestra uolentia, sed dispensatione consilij diuini, de quorum olim uaticinatae sunt scripturæ prophetarum. Hoc audito, discipuli uidentes nullam esse spem, Iesu sese offerente ad necem, deserto domino fugerunt. Illi uero nec comimoracione doctrinæ beneficentiaq; Iesu delinēti, captum adduxerunt ad domum Caiaphæ principis sacerdotum, quod scribæ & seniores conuenerant. Petrus autem solus, nam cæteri discipuli metu territi alius alio fugerant, tametsi non successerat pugna, tamen non poterat omnino abijcere curam domini, quem uehementer amabat: nec rursus audebat adesse: sequitur tamen, ut cunq; prociat, ac tandem per tenebras ingressus est ignotus in atrijum Caiaphæ. Mox ingressus intro, sedebat admixtus ministris, ad prunas calefaciens se, ut quando non poterat defendere Iesum, saltem uideret quis esset exitus iudicij. Siquidem adhuc nonnulla spes aiebat animum Petri. Porro principes sacerdotum totumq; conciliū; quo speciem aliquam legitimi iudicij prætexerent, subornare studebant falsos testes aduersus Iesum, cuius tanta erat innocentia, ut hoc quoque difficile fuerit, sic de illo mentiri, ut aliquam ueri faciem haberet mendacium. Quumq; multi prodissent falsi testes, sed quorum ipsa se testimonia resellerent, adeo male composita, ut nec apud illos iudices, & apud talem coronam haberentur idonea: tandem prodeunt duo falsi testes qui dixerunt: Hic dixit, possum destruere templum dei, & post triduum instaurare illud. Huius mendacij occasionem sumperant ex uerbis Christi, qui dixerat: Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud: nimirum significans se quidem ab illis occidendum, sed intra triduum reuicturum. Ea uerba non intellecta, deprauabant etiam testes, quo res esset odiosior. Non enim dixit, possum destruere, sed soluite uos: nec dixerat, reedificabo, sed suscitabo, alludens ad corpus exanimandum & reuicturum. Hoc igitur testimoniū, quoniam aliquid ponderis habere uidebatur, nec reperiebatur aliud magis idoneum, surrexit princeps sacerdotum, & iudicis æqui simulans imaginem, quasi Iesu facturus potestatem defendendi sui, dixit: Nihil respondes ad hæc testimonia quæ feruntur aduersus te? Iesus autē obticuit, sciens quicquid diciturus esset, rapiendum in calumniā. Tum princeps sacerdotū cupiens extorquere non nihil unde condemnaretur Iesus, iam enim illius uasaniæ longa erat omnis mora, ait illi: Adiuro te per deū uiuum ut dicas nobis, an tu sis Christus filius dei. Erat hoc insidiosum problema pontificis impij. Si negasset se filium dei, exclamasset, cur igitur tibi sumis quod nō es? Si affirmasset, calumniaturus erat blasphemiam. Si obticuisset adiuratus, uisus fuisset contemnere deum, & auctoritatem summi sacerdotis. Qualis autē erat qui adiurabat: Scelestus pontifex, qui honorē annuū pecunia mercatus fuerat ab Herode: & per deum adiurat, qui filium dei oppugnabat. Iesus tamen ueluti deferens honori quem gerebat, rogatus an esset Christus filius dei, respondit: Tu dixisti, sic confitens esse se quod erat, ut tamen uitaret arrogantiae notam. Et adiecit, quod impium pontificem ab instituto facinore debuerat reuocare: Attamen, inquiens, illud dico uobis, post hac uidebitis filium hominis assidentem dextrum uirtuti dei, cuiq; maiestate uenientem

Adiuro te
per deum

tem in nubibus caeli. Subindicabat se tum humilem & ab impijs condemnatum, olim uenturum cum potestate diuina, iudicē totius mundi. Hoc sermone magis etiā irritatus princeps sacerdotū, quo ficto religionis studio, Christi crimen faceret atrocius, discidit uestimenta sua, & ait: Loquutus est blasphemiā. Vsurpat sibi diuinos honores, cum sit homo. Quid praeterea testibus opus est? Ecce nunc audistis blasphemiam manifestari. Quid uobis uidetur? Illi responderunt: Cōmeruit mortem. Tunc uelut in iure damnatū sauiore coeperunt ludibrijs, quorum nihil nō mansuetissime passus est Iesus, ut absolutū exemplum tolerantē suis exhiberet. Expuebant in faciē eius, & uelata faciē eius, impingebant illi colaphos. Rursus alij palmas incutiebat in faciem eius, dicentes: Vaticinare nobis Christe, quis est qui te percussit. His contumelijs exprobrabant ei, quod Messias haberi uoluisset, quod prophetae titulo fuisset a populo honoratus. Interea Petrus sedebat foris in atrio, procul contemplans triste spectaculum, & operiens exitum rei, nec audens accedere propius, ne a ministris agnosceretur. Et adijt eum ancilla quaedam, nolitans illum, & ait: Tu quoque fuisti affectator istius Galilaei. Hic Petrus ad ancillae uocē exanimatus, & oblitus illius magnificae uocis, qua dixerat Christo: Et si oportuerit me mori tecum, nō te negabo: coram omnibus abnegauit dominū suum dicens: Nescio quid dicas. Et continuo gallus cantauit. Quum autē parat exire, in ipsis foribus uidit illum altera ancilla, quae prodens illum ministris astantibus, ait: & hic erat cum Iesu Nazareno. & rursus abnegauit, adiurans se non nouisse hominem. Ac paulo post quidam ex his qui astabant, agnoscentes Petrum dicebant: profecto & tu ex hoc numero es. Siquidem nō faciēs solum, sed & sermo tuus te prodit, quod Galilaeus sis. Tunc magis etiā expauescens Petrus, coepit non solum abiurare Iesum, sed & execrationibus deuouere seipsum, si nouisset hominem. Et continuo gallus iterum cantauit. Post haec intuitus est illum Iesus, & oculis illi loquens admonuit. Tunc demum Petrus ad se reuersus, recordatus est quod ipsi praedixerat Iesus, iactanti fortitudinem suam, priusquam Gallus bis cantet, te me negabis. Quoniam autē expauescens metu peccarat imbecillitate humana, non destinata malicia, meruit misericordiam. Passus est hoc Christus in suo apostolo selecto, ne quis, quamuis grauiter lapsus desperaret de uenia, modo resipiscat, & animi maculam lacrimis abluat. Petrus enim qui sibi uelut exciderat, ad intuitum Iesu statim resipuit. Et egressus foras fleuit amarē.

Et recordatus est Petrus

CAPVT XXVII

Igitur impijs & crudelibus factis ea nox peruigilata est religionis antistitibus. Porro quum appeteret dies, rursus inierunt consilium principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, ut eum morti traderent. Vincium itaque tradiderunt Pontio Pilato praesidi, ut in damnatum animaduertent. Hic Iudas qui prodiderat eum, uidens quod iam damnatus esset, & ad extrema per tenderent, actus poenitentia, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus populi dicens: Peccaui qui prodiderim sanguinem innoxium. Huius certe confessio debuerat commouere principum animos. Fatetur avaritiae morbo factum, & innocentem fatetur, quem prodidit. At illi prorsus efferati, nec aliud quam innoxium sanguinem siti entes responderunt: Quid nostra refert, an nocentem prodideris, an innocentem? Tu uideris. Iudas iam lucri poenitens, cupiebat pacta rescindere, sed illorum crudelitas nullo modo potuit mitescere. Iudas igitur abiectis ad pedes illorum argenteis, recessit, & impiū scelus grauiore scelere cumulauit. Agnouit magnitudinem sceleris sui, sed non agnouit magnitudinem misericordiae diuinā. Fleuit Petrus amarē, & misericordiam consequutus est. Fleuit & Iudas, sed abiecto magis animo quam conuerso, & ideo digressus suspendit se laqueo, & crepuit medius, & effusa sunt uiscera eius. Hinc rursus cōsultatio inter principes sacerdotum, qui quo notior esset omnibus ipsorum immanitas, nihil absque cōmuni consilio peragebant. Deliberant in quem usum essent collocandi triginta argentei, quos Iudas ad pedes illorum abiecerat. Et praepostere religiosi, quum illis nulla esset religio occidere innoxium, & sic de ipsis meritum: Non est phas, inquit, pecuniam hanc referre in carbonam, hoc est, in donaria templi, quibus multum religionis tribui uolebant. Est enim precium sanguinis. Non oportet autem templi sanctimoniam sanguine pollui. Atque interim produnt sceleratam conscientiam suam, consistentes innoxium, cuius prodicionem emerant. Itaque ne non esset scelus omnium commune, coactio concilio, mercati sunt

Peccauit tradens sanguinem innoxium

sunt ea pecunia agrum figuli cuiusdam: uidelicet in pios usus, ut illic sepelirentur peregrini, ueluti scelus quod erat in manibus, hoc officio pensaturi. Et tamen hac uia pessime commuluerunt suae famae. Nec enim alio pacto poterant magis traducere suam impietatem. Si quidem res adeo uenit in fabulam uulgi, ut hodie quoque ager ille Syris dicatur Acheldema, hoc est ager sanguinis. Nec hoc fortuito factum est, siquidē hoc fore praedixerat Hieremias: Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quod appreciauerunt a filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. Quum igitur Iesus staret ante praesidem, ueluti reus, instanter accusabant eum de multis, silentes interim de blasphemia, de religione templi uiolata, deque aduentu filij hominis, quibus rebus sciebant Pilatum alienum ab huiusmodi superstitione leuiter commouendum esse, ingerunt alia ficta crimina, quae praesidis animum in Iesum possent accendere. Hunc, inquit, comprehendimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Caesari, & dicentem se Christum regem esse. Pilatus audita mentione regis, quoniam hoc ad Caesarem pertinere uidebatur, rogauit Iesum: Tūc es rex Iudaeorum? Iesus ne nihil respondendo superbus uideretur, ait: Tu dicis. Non omnino negans se regem, sed tamē addens regnum suum spirituale esse, non mundanum, ut hoc nihil ad Caesarem aut Herodem pertineret. Rursus quū instarent accusatores, Pilatus cupiens ex ipso elicere quo liberaretur: non audis, inquit, quam atrociam crimina impingunt isti? Iesus autem ad haec nihil omnino respondit, ita ut uehementer admiraretur praesens, hominem innoxium, in periculo capitis, tanta mansuetudine obtulisse. Pilatus ex ipso uultu habituque Iesu perspicuus illum procul abesse a suspicionē affectati regni, ait ad principes sacerdotum & horum comites: Non reperio quicquam noxiae capitalis in hoc homine. At illi tanto magis inualecebant dicentes: Seditiosus est, commouit populum doctrina sua, obambulans per uniuersam Iudaeam, exorsus a Galilaea, ad hunc usque locum. Pilatus intelligens innoxium esse Iesum, sed sacerdotes & scribas inuidia stimulos moliri quod moliebantur, ideoque captans occasionem absoluenti Iesum, aut certe a suo tribunali ablegandi, cum audisset nomē Galilaeae, rogabat cuias esset Iesus: cumque cognouisset, quod oriundus ex ea parte Galilaeae, cui imperabat Herodes, remisit eum ad Herodem, qui tum forte Hierosolymis erat. Herodes autem conspecto Iesu, uehementer gauisus est. multum enim temporis erat, quod tenebatur cupiditate uidendi Iesu, propterea quod fama prodigiosa quaedam de illo sparserat. Itaque sperabat fore, ut apud se quoque miraculum aliquod aederet. Quumque multis de rebus percontaretur illum Herodes, Iesus nihil respondit, qui non in hoc uenerat, ut principum curiositate delectaret, sed ut hominum saluti consuleret. Quumque & apud hunc multis nominibus accusaretur; neque quicquam responderet, spreuit illum Herodes cum sua cohorte: ac ludibrii causa ueste alba indutum, remisit ad Pilatum. Atque hac occasione facti sunt amici Pilatus & Herodes, quum antea dissidium fuisset inter eos. Pilatus itaque conuocatis principibus sacerdotum, magistratibus ac plebe, testatus est se nihil comperisse in Iesu criminum, quae illi multa obijcebant: quin & Herodem uelut infontem dimisisse, non facturum, si cui capitali crimini iudicasset obnoxium. Ut autem placaret inuidiam Iudaeorum: Emendatum, inquit, illum dimittam. Cumque nihil his uerbis proficeretur, quaerit aliam ansam liberandi Iesum. Mos erat apud Iudaeos, ut in die festo religionis gratia, praesens dimitteret eis unum aliquem ex ijs qui seruabantur in uinculis. Habebat autem tum in uinculis insignem quendam ac famosum latronem, cui nomen Barrabas, quod nomen sciebat inuisum populo. Conuocatis igitur ad se Iudaeis, rogabat, utrum uellent sibi condonari, Barrabam an Iesum, sperans fore, ut praetam infami notaeque uolentiae latrone mallent absolui Iesum. At iterum sedente pro tribunali praeside, mittit ad eum uxor, qui diceret illi suo nomine ne se contaminaret sanguine hominis innoxij: se enim uisus horribilibus ea nocte fuisse Iesu causa uexatam. Nec hoc temere accidit, sed dispensatione diuina, ne quis esset, unde non haberet testimonium innocentiae suae Iesus. Illud enim magnopere referebat, ut constaret omnibus, mortem eam nobis redimendis fuisse gratis impensam. Cumque populus nutaret, utrum mallent sibi donari, suauis sacerdotum & seniorum factum est, ut sibi poscerent Barrabam, & huius loco Iesus occideretur. Tale est iudicium, & haec est gratitudo populi: haec est simulata sacerdotum, ac maiorum religio. Religio erat illis ingredi praetorium Pilati, quo puri comederent agnum pascha

Tu es rex Iudaeorum

Nihil tibi in isto illi

paschalem: & religio non erat innoxium, tot uirtutibus ac beneficijs spectatum, tanta uesania ad mortem adigere. Pilatus itaq; rursus proposuit, utrum uellet dimitti, Barrabam an Iesum. Illi acclamabant, Barrabam. Rursus Pilatus: Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christus? Sperans fore, ut mitiore quadam poena forent contenti. At illi magno uocum consensu acclamarunt, crucifigatur. Erat hoc supplicij genus ut atrox, ita cum primis infame. Rursus Pilatus: Crucifigam innoxium? Quid commereuit? Nihil in eo compertio dignum supplicio capitis. Castigatum itaq; dimittam illum. His uerbis magis etiam incendebatur insania populi uociferantis: Tolle, tolle, crucifige hominem. Pilatus animaduertens, quod tentatis omnibus nihil proficeret, sed magis excitaretur populi tumultus, prius absoluit Iesum quam damnaret. Siquidem praesente populo sumpta aqua lauit manus suas, dicens: Innoxius ego sum a sanguine iusti huius, uos estis mortis autores non ego, in uestrum caput recidet ultio sanguinis innoxij. Nec hac uoce deteriti sunt infelices Iudaei, sed simul uniuersus populus exclamauit: Veniat sanguis eius super nos & super filios nostros. Sibi ac posteris suis imprecari sunt exitium. Sed Christus clementior in illos, quam essent in sese, neminem repulit a uenia, modo resipisceret. Complures enim post adorauerunt crucem Christi, qui tunc in turba clamauerant: Tolle tolle crucifige. Pilatus itaq; uictus illorum pertinaci uesania, condonauit illis Barrabam, autorem seditionis & homicidam, & omnium iudicio damnatum, etiam ante iudicium: Iesum autem ex more Romano flagris caesum, tradidit ut crucifigeretur. Tunc milites praesidis, cum accepissent Iesum in praetorio, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem, ut ex innoxij ludibrijs crudelissimam caperent uoluptatem, partim ingenio suo obsequentes, partim a Iudaeis instigati. Quoniam autem audierunt quod se regem faceret Iudaeorum, uelut exprobraturi homini tam contempto superbia affectati regni, spoliatum uestibus suis, induunt chlamydem coccineam, uidelicet pallium regale. Deinde diadematis loco coronam imponunt capiti e spinis contextam. Sceptri loco, arundinem dant illi in dextram. Iamq; uelut consulantes nouum regem, flexis genibus coram eo, illudebant dicentes: Aue rex Iudaeorum. Nec his contenti contumelios, expuerunt in eum: & arundine, & arundine, uelut de dederant, percutiunt spinis coronatum caput eius. Cumq; nihil contumeliae omitterent, ille summa mansuetudine passus est omnia, quo suis aderet absolutum exemplar tolerantiae. Postea qua igitur milites omni ludibriorum genere satiassent animos & oculos cohortis, rursus detrahunt illi chlamydem, & induerunt eum uestimentis proprijs, quo magis agnosceretur ab omnibus. Educunt igitur Iesum e praetorio baiulantem crucem suam. Atque inter eundem repererunt Simonem quendam Cyrenensem, quem compulerunt baiulare crucem Iesu, & uenerunt in locum ubi crucifigendus erat, qui Syris dicitur Golgatha, id est, Caluariae locus, quod funestus esset ossibus & caluarijs interfectorum. Hic ne qua pars esset corporis a cruciatu libera, aut ne quid omitteretur ludibrijs, porrexerunt illi poculum ad bibendum, aceto ac felle temperatum, ut impleretur quod scriptum est in uaticinio: Dederunt in escam meam fel, & in siti potauerunt me aceto. Vbi uero gustasset Iesus, noluit bibere. Ceterum postea quam crucifixissent eum, partiti sunt inter se uestimenta Iesu. Ceterum pro tunica, quae sic erat contexta, ut dissui non posset, sortiti sunt: ut persciceretur quod dixerat propheta: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Et assidentes cruci seruabant eum, ne quis tolleretur eum. Quin & titulus ludibrijs causa impositus est cruci: Hic est Iesus rex Iudaeorum, qui tamen ipse honorificentior erat quam ut ferre possent Iudaei. Siquidem apud Pilatum egerant, ut is titulus corrigeretur, nec poneretur rex Iudaeorum, sed hic fecit se regem Iudaeorum. Atq; hac una in re passi sunt Pilatum uincere. Quin & hoc curatum est a Iudaeis, ut simul cum eo crucifigerentur duo latrones, sic ut Iesus medius, a dextris haberet unum, ad leuam alterum: ut omnibus & ipse uanus & impostor haberetur, & illorum similis, quibus erat adiunctus. His tantis malis nondum erat saturata Iudaeorum crudelitas. Insultant crucifixo, ac praetereuntes conuicia faciebant in eum, motis capitibus subsannantes eum, ac dicentes. Vah, tu ille, qui demolitis templum dei, & in triduo rursus instauras. Pollicebaris alijs salutem, nunc saluum fac te ipsum. Iactabas te filium dei, nunc igitur descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum una cum scribis & senioribus populi, conuictijs insultabant illi: Alijs salutem contulit, nunc sibi ipsi non potest esse saluti. Si rex Israel es, ut uideri uoluit

Tunc crucifigi sunt cum eo duo latrones

luit, declaret nunc quid possit, descendat de cruce, & credimus ei, confidit in deo, quem scabab patrem suum, liberet eum nunc, si diligit eum. Atq; ut omni ex parte conuictijs incesseretur innocentissimus Iesus, latrones quoq; supplicij socij similia quaedam exprobrabant illi. Quae omnia pertinaci patientia tolerauit Iesus, ut perageret saluiferum illud pro omnibus sacrificium. Continuit uirtutem diuinam, & humanam naturam totam omnibus cruciatibus exposuit. Et adeo non recessit, aut ultus est tam atrocem maledicentiam, etiam morienti irrogatam, & ipsa cruce acerbiolem, ut patrem interim deprecatus sit pro militibus ac Iudaeis insultantibus, & alterum e latronibus resipiscentem receperit in paradysum suum. Sol ipse sensit innoxij supplicium, & huius facinoris tam impij non sustinuit esse spectator. Obduxit atra nube faciem suam, & totam eam regionem caligo quaedam obtegit, ab hora sexta usq; ad horam nonam. Nec interim discuti potuit caligo Iudaeorum mentium. Porro circiter horam nonam, Iesus clamat uoce magna dicens illud e Psalmo: Heli heli lamazabatani, Deus meus, deus meus, quare me deseruisti? Quidam autem astantes & audientes procul Heli, ac suspicantes eum implorare auxiliu Heli dicunt: Heli uocat iste. Videamus an ueniat inuocatus, & opituletur illi. Tum Iesus ut ostenderet ueram esse mortem, quam pro omnibus oppetebat, clamauit sitio. Solet enim sitis uulnera & sanguinis profusionem comitari, quae nonnunquam est illis supplicium morte atrocius. Et accurrens quidam spongiam imbutam aceto impositam summam arundini admouit ori pendentis. Vehementer sitiebat Iesus salutem hominum, sed Iudaei praeter fel & acetum nihil offerunt. Itaq; post gustatum acetum dixit. Consummatum est, significans nihil esse praetermissum, quod ad eius sacrificij ritum pertineret. Moxq; ut declararet sese sponte ponere animam suam, ubi spiritum suum patri commendasset, emissa magna uoce, & inclinato capite mortuus est. Ac protinus omnia testata sunt mortem efficacem domini Iesu. Siquidem uelum templi, quod separabat sancta a reliqua parte templi, ultro scissum est in duas partes, indicans Moysae legis umbras posthac euanituras, ad coruscantem Euangelij lucem: ad haec terra concussa est, & petrae scissae sunt, Iudaeis exprobrantes cordis inuincibilem duriciem. Monumenta aperta sunt, multaq; corpora sanctorum qui mortui fuerant reuixerunt, & egressi e monumentis post Christi resurrectionem uenerunt in sanctam ciuitatem Hierusalem, & apparuerunt multis, praecones ac socij resurrectionis Iesu. Porro Centurio & huius comites, qui aderant ut seruarent Iesum, sentientes terramotum, tenebras, petras scissas, caeteraq; prodigia, uehementer timuerunt dicentes: Vere filius Dei erat iste. Aderant autem illi & foeminae complures, procul spectantes quae gerebantur, quae sequuntur Iesum a Galilaea subministrantes illi necessaria, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria mater Iacobi & Ioseph, item mater filiorum Zebedaei, cumq; his aliae complures. Quum autem immineret nox, dices quidam decurio Arimathiensis nomine Ioseph, qui & ipse fuerat discipulus Iesu, adijt praesidem petens sibi donari corpus Iesu. Pilatus admiratus si iam esset mortuus, uir florenti aetate, & cuius crura non fuissent fracta, simul atq; ex Centurione certo cognouit esse mortuum, iussit illi donari corpus exactime. Ille acceptum inuoluit sindoni munda, ac reposuit illud in monumento nouo, quod exciderat in solido saxo. Et aduoluto saxo ingenti ad ostium monumenti, abiit. Et hoc aduoluto consilio diuino, ne saeuiret in cadauer, aut ne quis suffosso sepulchro posset furtim tollere. ~~Et eorum quodam dignitate~~, perseverarunt illi duae, Maria Magdalene & altera quaedam, sedentes e regione sepulchri, & annotantes locum ubi recondent corpus, quo suo tempore praestarent officium unctionis: & harum uigilantem sedulitatem in hoc excitat dominus, quo certior esset resurrectionis fides. Postridie uero parasceues, rursus principes sacerdotum & Pharisei conueniunt ad Pilatum, confirmaturi resurrectionis ueritatem, dum eam conantur impedire, dicuntq; praesidi: Domine recordamur quod impostor ille, dum adhuc uiuere, dixerit se post triduum resurrecturum. Iube igitur custodi sepulchrum usq; in tertium diem, ne ueniant discipuli eius, & suffuratur corpus eius; plebique persuadeant eum resurrexisse. Quod si fiat nihil promouerimus, sed erit error posterior peior priore. At illis Pilatus: Habetis custodiam, ite custodite sicut nostis. Illi uero dum resurrexero conantur exitum ocludere, auerunt miraculum & fidem resurrectionis, adhibitis custodijs munierunt sepulchrum; lapide quoq; qui claudebat os sepulchri obliuato, ne quid fraudis esse possit uel in custodijs.

VVM autem adesset uespera sabbati prioris, cuius finem excipiebat diluculum diei sequentis, qui primus erat hebdomadae successurae, Maria Magdalena, & illa altera Maria nocte paratis aromatibus, mane rursum adierunt sepulchrum, ut uideret quid esset actum, & ungerent corpus Iesu. Et factus est terra motus ingens. Quumque mulieres inter se consulerent, quomodo possent amoliri lapidē ab ore monumenti, erat enim maior quā ut foemineis uiribus posset amoueri, ecce angelus domini descendit de caelo, amouitque saxum ab ostio monumenti, ac deinde insedit illi. Erat autem facies angeli similis fulguri, ac uestimenta eius niueo candore lucentia. Ad huius aspectum expauescunt custodes sepulchri, adeoque exanimati, ut mortuis similes stupefacti iacerent. Angelus autem consolatus est mulieres, dicens: Isti merito exanimantur ad gloriam resurrectionis, qui perseverant in incredulitate sua. Ceterum nolite timere uos, scio enim quod Iesum quaeritis, qui crucifixus fuit. Iam reliquit sepulchrum, ac praestitit quod se facturū promiserat, hoc est, tertij diei diluculum. Itaque resurrexit. Venite, uidete locum, qui corpore uacuum, corporis adhuc habet uestigium: habet & corporis exuuias, lintea quibus fuit inuolutus. Haec uobis fidem facient, si mihi parum creditis. Sed propterea abite & annunciate haec quae uidistis reliquis discipulis, morte domini sui mactis, quod resurrexit. Quem si uideris cupitis, ecce praecedet uos in Galilaeam, quemadmodum ante mortem sollicitus fuerat. Ibi licebit eum aspiciere uiuum, quem luxistis mortuum. Ecce praedixi uobis. Et inspecto monumento uacuo, quod oclusum cōpererant, eeleriter regressa sunt, partim pauidae ob magnitudinem miraculi, partim ingenti gaudio correpta, ob desiderium ac spem uidentium dominum rediuiuum, curruntque ut hoc gaudium cōmunicent discipulis Iesu. Atque inter eundem, obuius fit illis Iesus, quo certiora nunciare possent. Quibus pauidis ut animum redderet, dixit: Aue te. Illae uiso & agnito domino, adierunt: & amplexae pedes, adorauerunt eum. Rursum Iesus ut illis omnem pauorem adimeret, quo rectus perciperent, quae essent dicenda, ait. Nolite timere. Ite nunciate fratribus meis, quae uidistis, ac iubete eos proficisci in Galilaeam, ibi me uidebunt. Quae cum abissent, quo resurrectionis fides eū inimicorum testimonio confirmaretur, quidam e custodibus relicto sepulchro, abierunt Hierosolymam, ac renunciauerunt principibus sacerdotum quae gesta fuerant, quemadmodum clauso & obsegnato sepulchro, non esset reperiū corpus. Et quemadmodum angelus mirabili specie submouerit, saxum, de quo terra motu, & quemadmodum metu fuissent exanimati. Et quemadmodum audierint angelum cum mulieribus colloquentem. Haec ubi audissent a custodibus sacerdotibus, inuito rursus consilio cum senioribus, cum res esset manifestior quā ut posset dubitari, mendacium ab illis pecunia redimunt, quemadmodum ante proditoris operam pecunia redemerant: nisi quod maiore summa redimunt operam mentientium, quā prodentis. Tacete, inquiunt, quae uidistis, sed in uulgus spargite, quod discipuli eius noctu uenerint, & suffurati sint eum uobis dormientibus. Quod si hoc cōmentum fuerit delatum ad praesidem uestrum, nos illi persuadebimus, uosque liberabimus omni periculo negotij. Milites igitur accepta pecunia fecerunt quemadmodum fuerant edocti, & inuenit commentum tam friuolum in populo fidem. Nam rumor hic in hodiernū usque diem diuulgatus est apud Iudeos incredulos. Porro discipuli undecim moniti a mulieribus, profecti in Galileam, conueniunt montem, quem illis designarat Iesus. Illic sese conspiciendum praebuit. Uiderunt & agnouerunt eundem dominum suum, & adorauerunt ueluti iam sublimē ac caelestē. Nonnulli tamen adhuc dubitabant, donec plurimis ac certissimis argumentis, & illis fides facta est. Quanquam & illorum dubitatio profecit ad fidei nostrae certitudinem. Accedens igitur propius ad illos Iesus, non solum cominus se conspiciendum & contractandum praebuit, uerū etiam uoce nota consuetaque loquutus eis est: declarans sese morte sua consecutum regnum & autoritatē in caelo pariter atque in terra. In caelo ubi semper regnauit cum patre: in terra, ubi posthac regnaturus esset, non praesidijs tyrannicis, sed per fidem credentium, atque huius Euangelici regni functionē impartitur & discipulis, suis uestigijs ingressuris, mandans eis officium Euangelij predicandi, non solum apud Iudeos, sed apud uniuersas gentes, autoritatem baptizandi, & per spiritum sanctum condonandi peccata omnibus, qui sincero peccatore profiterentur Euangelicam uitam, & hos erudiendi formandique, non iuxta legem Moisaicam, neque constitutiones pharisaicas, sed iuxta praeccepta ipsius

Pecuniam copiosam dederunt militibus.

ipsius, donec adolefcerent usque ad perfectionē Euangelicae philosophiae. Ac ne quid diffiderent, quod non iam cum eis assidue uersaturus esset, promittit nec illorum sodalitiū unquam interiturū, nec se suis unquam defuturū, sed spiritu uirtuteque semper suis fore presentē, usque ad huius mundi finem extremum: Data est, inquit, mihi omnis potestas in caelo & in terra. Vidistis per imbecillitatē carnis esurientem, sitientē, lassescentem, egenum, contemptum, captum, uinctum, consputum, damnatū, celsum, crucifixum, omni contumeliarum genere cōpertum, & quodammodo infra infimos deiectum homines. Haec omnia quoniam uolens ac sponte toleraui pro salute mortalium, pater me suscitauit à morte, & immortalitatis gloria donatum euexit ad regni sui consortium, meaque potestati ac ditioni subiecit omnia quae caelo terraque continentur. Non habetis auctore cui debeatis diffidere, non habetis dominum poenitentium. Ut pro omnium salute sum mortuus, ita nulla est natio gentium, quae mei iuris non sit. Vestrae partes erunt mihi uindicare, quod in uobis est, omne hominum genus. Vindicabitur autem non armis bellouae, sed ipsidem rationibus, quibus ego mihi ius peperī, doctrina sacra, uita Euangelio digna, beneficentia gratuita, tolerantia malorum. Ite igitur tanquam bonae fidei legati, ac me auctore freti docete, primum quidem Iudeos, mox finitimos, deinde cunctas totius orbis nationes: docete quid de me credere, quid ex me sperare debeant. Primum ut agnoscant patrem caelestem uerum omnium uisibilem & inuisibilem conditorem, moderatorem & instauratorem. Cuius potentiae nemo resistere potest, quum sit omnipotens, cuius scientiam nemo fallit, quum nihil non uideat: cuius iudicium nullus effugiet: à quo ceu fonte manat, quicquid bonae rei est usquam: cui debetur omnis honor, laus, & gratiarum actio. Agnoscant & filium illius Iesum, per quem aeterno suo & inscrutabili consilio, statuit hominum genus liberare à peccati mortisque tyrānide, & per Euangelicam doctrinā aperire uitam ad aeternam felicitatem. Qui hac de causa ex illius uoluntate descendit in terras, natus est homo uerus e uirgine Maria, diuque uersatus homo inter homines, docuit caelestem philosophiam, quae sola beatos reddit. Et innocēs pro totius mundi peccatis afflictus est, & in cruce mortuus conditus sepulchro, resurrexit tertia die, iuxta uaticinia prophetarum. Hinc dies cōmpleres uersatus cum suis, ac certis argumentis declarata resurrectionis ueritate, rursus ascendit in caelum: ubi ueluti consors regni, gloriaeque paternae, dexter assidet patri omnipotenti: olim denuo uenturus in mundum, non humilis, ut ante, sed cum maiestate diuina: non seruator, sed iudex, & eorum quos ille dies reperiet in uiuis, & eorum quos iam mortuorum angelica tuba subito reuocabit ad uitam: ut illius inuitabili iudicio, quisque mercedem recipiat suis factis dignam. Agnoscant & spiritum sanctum, quem uobis iam ex parte impartij, copiosius impartitur, ubi me recepero in caelum: cuius arcanus afflatus, consolabitur, docebit, & corroborabit animos mihi fidētium, & infusus per animos omnium mutua charitate conglutinabit & confederabit, quotquot Euangelicam fidem ex animo fuerint professi, quacumque ex gente sint oriundi. Et si quis quid deliquerit per humanam imbecillitatem, ueniam suorum peccatorum consequetur, modo ne se separet à foedere contubernioque sanctorum. Et quicumque ad hoc foedus sese adiunxit, illi gratis conueniantur omnia superioris uitae peccata. Denique ne quis in hac uita putet expetenda benefactorum premia, aut ultionem moliat aduersus maleficos, sciant hoc olim in ipsis futurum, quod in me factum uidetis. Retiuentur mortui, & suo quaeque anima corpori restituetur. Quod simul atque factum erit, quicumque pertinebunt ad hanc sanctam sodalitatē, mihique constanter adhaerint, mecum ad uitam aeternam transferentur, ut participes sint felicitatis, qui socij & amuli fuerunt afflictionū. Haec ubi illos docueritis, si crediderint quae docuistis, si poenituerit uitae prioris, si parati fuerint amplecti doctrinam Euangelicam, tum tingite illos aqua, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, ut hoc sacro symbolo confidant sese liberatos ab omnium peccatorum suorum sordibus gratuito beneficio mortis meae, iamque cooptatos in numerum filiorum dei. Nemo circuncidatur, neque baptizetur in nomine Mosis, aut cuiusquam hominis. Agnoscant omnes, cui debent salutem suam, unde pendere totos oporteat: Nec onerentur Moisaicis aut humanis ceremonijs. Sufficiat hoc symbolum omnibus ad Euangelij professionem transeuntibus, quod ubiuis facile est parabile. Caeterum ne quis satis esse putet ad salutem, semel esse tingitum ac professum Euangelicam fidem, rursus docendi sunt, quibus modis tueri possint

Euntes docete omnes gentes

innocentiam, quibus rationibus progredi queant ad perfectionem Evangelicæ pietatis. A me nihil omiffum est quod pertineat ad parandam salutem aeternam. Nec spiritus ille celestis, quem accipietis, patietur uos obliuisci quod à me didicistis. Quicquid igitur ego præcepi uobis, id illis seruandum tradite. Non autem præscripti uobis Mosaicæ legis ceremonias, quas iam uelut umbras ad lucem Euangelicæ ueritatis euanescere oportet, non pharisaicas constitutiunculas, sed ea quæ sola præstant ueram innocentiam ac pietatem, quæ que sola uos Deo charos reddant, uereque felices. Hæc igitur docete nomen meum professos, non oratione tantum, sed & uita, quemadmodum ego quicquid docui, factis præstiti. Dum hæc agitis, dumque mortales cælo asseritis, coorietur in uos mundus, sicut in me coortus est. Non enim conuenit spiritui meo, cum spiritu huius mundi, mea que doctrina tota pugnat cum affectibus eorum qui diligunt ea, quæ sunt huius mundi. Hi magnis tumultibus coorietur in uos, uerum non est quæ diffidatis, quamlibet humiles, quamlibet idiotæ, quamlibet imbecilles, quamlibet pauci. Ego uici mundum, & uos meo præsidio meoque exemplo uincetis. Mea uirtute non uestra superabit, quicquid hic mundus habet formidabile. Quanquam autem corpus hoc subducturus sum in cæelum, quod sic expediat uobis, tamen nunquam uos destituam. Nam posteaquam in corpore desiero esse uobiscum, tum efficacius adero spiritu meo. Adero autem usque ad mundi finem. Porro quando sit futurus mundi finis, nec refert, nec expedit uos scire. Interim agite quod uobis mandatum est, semper in illam diem parati. Qui quocumque uenerit, tum uos quoque deposita mortalitate, toti mecum eritis, consortes regni paterni, cuius nullus erit finis.

REVERENDISSIMO DOMINO D. MATTHAEO CARDINALI Sedunensi Desiderius Erasmus Roterodamus S. D.

ANDEM ausus sum me committere itineri Germanico, quum tota uia undique militibus esset operata. A deo multos contemnebam, quos paucos metuisssem. Misere cupiebam adesse nouo Testamento iam tertio renascenti. Graecus ille malebat ter in acie stans Martis aleam experiri, quam semel parere. At quanto nos infeliciores, quibus idem foetus toties est parturiendus. Caterum quum asina per medios ignes suis pullis succurrere tradatur, non mirum si nos per tot pericula subinde transcurramus ad foetus nostros. Sed parum abfuit, quin frustra periculosum ac molestum iter suscepimus, mox enim ad nidore hypocaustorum agro tare cœpimus, uixque recreatos morbus sic repetijt, ut non abessemus à periculo uitæ. Sed interea tamen semianimes paraphrasim in Euangelium Matthæi absoluimus; quam operam & ego tibi Bruxellæ receperam, & tu Mediolani proficiscens Germaniæ meo nomine promiferas. Neque nescit tua celsitudo, quàm illa sit improba flagitatrix. Eadem igitur opera tuam simul & meam fidem liberare studui. Valerudini congruebat argumentum, in quo uel emori pium sit & optabile. Sumus utriusque in negotio nescio quæ simili, certe totum. Utinam utriusque succedat quod agit, imò utinam in Christi gloriam æque cedat quod agimus omnes. Nescio quod sydus infauftum quis ue genus malus hos tantos tumultus excitat inter mortales. Nec satis est sic bellis intestinis, regna, ciuitates, summos orbis monarchas, inter se collidi, nisi studia literarum, nisi religio fidesque Christiana tam periculosus dissidijs concuterentur. Equidem si tantis malis nullum adhibere remedium possim, certe me duce aut autore nullus erit factiosus. Video seculum hoc esse malum ac periculo sum. Quid moliantur quidam, aut quid parturiat mundus, nescio. Ego quod semper feci, non desinam fauere gloria Christi. Homunculus sum misellus, qui minus possim quam nihil, tamen uoluptati est mihi, resflescere, ac uelut *ἀναζωοψέδου* doctrinam Euangelicam. Quam quidem ad rem, utinam liceat tantundem adferre momenti, quantum cupimus. Certe sedulo bonaque fide conamur. Hic animus sibi conscius est, & testem habet Christum, quod nec opes ambit, quarum nunquam fuit auidus; nec honores, à quibus semper abhorruit; uoluptates multo minus, quæ nec ætatem hanc deceant, si libeat frui, & breui mihi sciam esse relinquendas. Illud mihi potius studio est, commeatum aliquem parare, quo instructus hinc feliciter emigrem ad Christum, cui nostra desudant studia. Utinam pariter

pariter succedat hic conatus noster, ac successit in epistolis apostolicis. Iam enim passim teruntur manibus etiam laicorum. Atque utinam per istas negociorum procellas amplitudini tuæ liceat hoc agere, quod solum erat agendum. Et tamen, quantum licet, scio te fauere negotio Christi, proinde non dubito quin faueas & Erasmo. Opus dicauimus optimo principi Carolo, partim quod diuinarem, ut est pietate singulari, hoc illius maiestati fore gratissimum; partim ut tam fauorabili titulo plurimum animis commendaretur. De Leone nostro cœptus est hic spargi rumor, quem magnopere cupiam esse uanum. Nihil illius ingenio mitius, unice fauebat honestis literis. In me peculiari quodam animi fauore propensus erat, sed mortalis erat. Si uisum est deo pastorem suum ad solidiorem felicitatem euocare, precor ut nobis contingat aliquis tui simillimus, si quis tamen tui similior esse potest, quam es ipse tui. R. D. T. diu florentem & incolumem seruet dominus Iesus. Basiliæ postridie Idus Decemb. Anno M. D. XXI

CHRISTIANISSIMO GALLIARVM REGI

FRANCISCO, EIUS NOMINIS PRIMO, ERASMI Roterodamus S. D.

VO minus ad hunc usque diem tam propenso tuæ maiestatis in me fauore sum usus. Franciscus rex Christianissime, neque per me stetit, neque per te; sed quum alia causa complures hæcenus obstiterunt, tum præcipue temporum horum tumultus hanc mihi felicitatem inuiderunt. Semper enim expectabam, ut in tam diutinis bellorum tempestatibus aliqua de nobis affligeret aliqua pacis serenitas. Nec unquam tamen arbitratus sum me uel puto minus obnoxium esse tuæ benignitati, quam si iam accepissem, quicquid ea detulit. Atque etiamnum bona spes est, breui futurum, ut hunc in te animum certioribus argumentis declarare liceat. Interim dum remoratur opportunitas, uisum est huic pollicitationis uelut arabonem ad te mittere, paraphrasim in Euangelium Marci. Ad hoc consilij propensum ac uelut ultro currentem, incitabat & ipsa rei congruentia. Quum enim Matthæum Carolo principi meo dedicassem; Ioannem, quem ilico post Matthæum sum interpretatus, Ferdinando Caroli germano; Lucam, quem tertio loco sum aggressus, Anglorum regi; uidebatur Marcus tibi relictus, ut quatuor Euangelia quatuor orbis præcipuis monarchis cõsecrarentur. Atque utinam quæ congruenter nomina uestra iungit codex Euangelicus, tam cõcorditer pectora uestra cõglutinet spiritus Euangelicus. ~~Quæ quæque præcipuis monarchis cõsecrarentur, ut quatuor Euangelia quatuor orbis præcipuis monarchis cõsecrarentur. Atque utinam quæ congruenter nomina uestra iungit codex Euangelicus, tam cõcorditer pectora uestra cõglutinet spiritus Euangelicus.~~ Quod autem spectaculum gratis exhiberi poterat Turcis, aut si qui sunt qui peius uolunt nomini Christiano, quæ treis longe florentissimos totius Europæ monarchas exitalibus dissidijs inter se committit. Vix mihi persuadeo, quenquam esse tam truculentum Turcam, qui plus malorum imprecetur Christianis, quam ipsi uicissim infligunt sibi. Neque quisquam interim exoritur pacificator, qui tam impios rerum motus autoritate sua componat, quum non desint qui instigent; qui que oleum, quod aiunt, adijciant camino. Non est meum ullius partis causam meo præiudicio uel grauare, uel subleuare. Scio suam cuique causam uideri iustissimam, & fateor in huiusmodi iudicijs plus fauoris tribui solere ei, qui depellit illam tam iniuriam, quam qui infert. Sed tamen magnopere cupiam, ut omnes Christiani principes illud apud se ueris rationibus expendant, quam ingens lucrum fecerit, quisquis maluit pacem iniquam amplecti, quam bellum æquissimum persequi. Quid hac nostra uita fragiliss, quid breuius, quid calamitosius? Omitto tot morborum genera, tot iniurias, tot casus, tot fatales calamitates, pestilentias, fulmina, terræmotus, incendia, exunda-

fiones, reliquasq; calamitates, quarum neq; modus est, neq; numerus. Nam inter omnia mala quibus discruciatu uita mortalium, nihil bello sceleratius, nihil nocentius, quod atrocius exitium infert moribus hominum, q̄ facultatibus aut corporibus. Minus damni dat qui uitam auferit, quam qui bonam mentem. Nec ideo minus est detestabile bellum, quod maxima pars malorum redundat in capita tenusum & humilium, uelut agricolarum, opificum ac uiatorum. Nihilominus sanguinis dominus omnium Iesus Christus effudit pro redimendis illis quamlibet contemptis, q̄ pro summis monarchis. Quicq; uenietur ad Christi tribunal, quo breui sistendi sunt omnes quantumuis potentes huius mundi satrapae, non minus exacte rationem exiget iudex ille seuerus pro pauperculis illis, quam pro satrapis ac magnatibus. Itaq; qui putant esse leuem iacturam, quum expilantur, affliguntur, efficiuntur, exuruntur, opprimuntur, occiduntur tenues & humiles, Iesum Christum qui est sapientia patris, stulticiae condemnant, qui pro talibus seruandis preciosum sanguinem suum effuderit. Proinde nullum ego genus hominum arbitror exitalium, quam qui monarchis suggerunt bellorum semina, quorum animi quo sunt excelsiores, hoc facilius his imponitur. Atque inter regias uirtutes cum primis numeratur animi sublimitas. Praedicata est haec olim in Iulio Caesare, praedicatur & hodie magno consensu gentium in Francisco. Porro nullum certius argumentum animi uere sublimis, quam iniurias posse neglegere. Laudata est ueterum ducum uirtus, qui de imperio certabant, non de uita, sed in ethnicis & ab ethnicis. Christiano principi gloriosius est, aliquo ditioris dispendio pacem ac Reip. tranquillitatem redimere, q̄ preciosos & optimos referre triumphos tantis hominum malis emptos. Proinde qui dilatandi imperij studium insecerunt monarcharum animis quid aliud q̄ perennem bellorum fontem repererunt? Neq; minorẽ perniciem inueniunt rebus mortalium, qui principum animis suggerunt irae materiam, ac persuadent esse regie fortitudinis, dictum aliquod, quod fortasse falso delatum est, aut atrocius delatum q̄ dictum est, armis ac bello uindicare. Quanto fortius est publicae tranquillitatis respectu conuictum negligere, quod si laedit, priuatim laedit, imò ne laedit quidem, si fuerit neglectum. Atq; in alijs quidem rebus fortasse licet ut cunq; cessare regibus, si tamen usquam cessare licet, qui tam multis uigilant. Ceterum in bellis suscipiendis, quoniam ingentium malorum inducunt diluuium, oportet omnibus oculis aduigilare, ne quid temere statuatur. Non haec dico rex Christianissime, quo principibus gladium est manibus excutiam. Est fortasse boni principis, aliquando bellum gerere, sed tum deniq; posteaq; omnibus frustrata tentatis huc adigit extrema necessitas. Dominus Iesus Petro gladium ademit, principibus non ademit. Paulus eorum auctoritatem etiam comprobat, praecipiens, ut qui Romae Christum essent professi, principum licet ethnicorum auctoritatem adeo non contempnerent, ut illis ueluti dei ministris, nec uectigal, nec tributum, nec honorem detrahi uelint. Admit gladium, qui dicit: Non enim sine causa gladium portat. Nec aliud docet Petrus ordinis Apostolici princeps: Subditi, inquit, estote cuius humanae creaturae propter dominum, suo regi tanquam praecellenti, siue praesidibus, tanq; ab eo missis, ad ultionem, quidem nocentium, laudem uero recte agentium. Petro nihil esse possit armorum, praeter gladium Euangelicum, qui est sermo caelestis, qui ut docet Paulus ad Hebraeos, uisidus est & efficacis ac penetrantior quouis gladio utriusq; incidente, ac pertingens usq; ad diuisionem animae ac spiritus. Etenim qui iubet recondi gladium, nec auferit, plus facit, q̄ si auferat. Quir enim iubet recondi? nimirum ne bellat pastor Euangelicus. Quir aut deponi nec iubet, nec uetat? nimirum ut intelligamus, ne tum quidem esse paradam ultionem, quum uires suppetunt ad uindicandam iniuriam. Habent igitur Euangelici pastores gladium Euangelicum à Christo traditum, quo iugulant uitia, quo refecant humanas cupiditates. Habent Reges gladium suum ab eodem permissum, ad terredos malos, & honorandos bonos. Non ademptus est gladius, sed praescriptus est usus: habent ad publicae tranquillitatis defensionem, non ad ambitionis praesidium. Duplex est gladij genus, duplex est regni genus. Habent & sacerdotes suum gladium, habent suum regnum. Proq; diadematis & galeis habent mitras, pro sceptro pedum, habent loricas, baltheum: deniq; totam panopliam, quam illis non uno in loco strenuus ille bellator Paulus describit. Reges Euangelici pastores dicuntur, sed & prophani reges Homero dicuntur pastores populi. Idem agunt utriusque, tamen diuersa functio est, quemadmodum in fabulis isdem alias alij pat-

res agunt. Quod si suum utriusq; gladium semper haberent expeditum, hoc est, potestate tradita sicut oportet uterentur: non toties, opinor, Christiani, qui uocamur potius quam sumus, in fratrum uiscera gladium impium stringeremus. Porro dum utriusq; suo munere neglecto, quod est alienum afficiant, neutri satis tuentur neq; dignitatem suam, neq; tranquillitatem. Quando rex plus habet regiae maiestatis, quam quum in iudicij sedens dicat ius, cohercet iniurias, dirimit lites, subleuat oppressos: aut quum in consilij sedens, prospicit Reipublicae commodis? Ceterum episcopus quando plus habet suae dignitatis, quam quum è suggesto docet Euangelicam philosophiam? Tum enim uere in suo solio est rex Euangelicus. Quam uero Neroni fuit indecorum in theatro certare cum phoeniceis & citharcedis, aut in circo cum aurigis: tam indecorum est regi in humilibus ac fordidis negocijs uersari, quae pertinent ad priuatos affectus ipsius, & officium incolumitatis Reip. Rursum quam indecorum esset, si philosophus cum pallio & barba fabulam saltaret in profcenio, aut in arena falcem teneret ac rete, gladiatoriam canens cantionem? Non te peto, piscem peto, quid me fugis galler? ~~non te peto, piscem peto, quid me fugis galler? non te peto, piscem peto, quid me fugis galler?~~ Quir nunc inuenitur episcopus, qui sibi pulchrius ducit, trecentos equites balistis, lanceis, ac bombardis instructos secum ducere, quam pijs & eruditis diaconis comitatum sacros libros secum circumferre? Quir earum rerum ostentatione sibi magni uidentur, quarum contemptu magni fuerunt illi, in quorum locum successerunt? Quir illis dulcius sonant tubae & cornua, quam sacra leuitorum? Age, quid si rex pro diademate & trabea sibi imponat mitram & insulam, contra promitram & insula sibi diadema & trabeam sumat episcopus, nonne portenti simile uidebitur? Adeo mouent inuersa insignia, cur non magis mouet inuersa functio? Iam si quid priuatim facit uel rex uel episcopus, non alio spectare debet, quam ad salutem populi. Aut enim monet errantes, aut corrigit lapsos, aut consolatur deiectos, aut comprimit elatos, aut extimulat cessantes, aut reconciliat dissidentes. Haec est functio regum, sed praecipue Euangelicorum, quos non decet ambire regnum huius mundi. Quoniam autem Iesus Christus utriusq; genus in se complexus est, tamen si regnum Ecclesiasticum tantum expressit in terris, utriusque conandum est, ut pro sua quisque portione principem suum emuletur. Ille se totum impendit suis. Et qua fronte quisquam sibi uiuit, qui se Christi uicarium praedicat? Ille per omnem uitam nihil aliud quam seruatorem, quam consolatorem, quam beneficium egit. Siue uersabatur in templo, siue in synagogis, siue in publico faciebat iter, siue in priuato uersabatur domi, siue nauigabat, siue in desertis agebat, docebat multitudinem, sanabat agrotos, mundabat leprosos, restituebat paralyticos, mancos & caecos, profligabat daemones noxios, excitabat morruos, liberabat periclitantes, saturabat famelicos, refellebat pharisaeos, patrocinabatur discipulis, & unguenti prodigae peccatrici: consolabatur Cananaram peccatricem, & adulteram deprehensam. Repete totam uitam Iesu, nulli mortalium quicquam immisit mali, quum ipse tot malis afficeretur, & in promptu esset ulcisci si libuisset. Ubique seruatorem agebat, ubique beneficium. Malcho restituit auriculam, quam Petrus amputarat. Ne tantulo quidem damno uoluit uindicari incolumitatem suam, Herodem ac Pilatum redexit in concordiam. In cruce pendens serua uit alterum è latronibus. Mortuus cenurionem pertraxit ad Christianam professionem. Hoc erat uere regem agere, prodesse omnibus, non gerere aemulum. Ad huius exemplum oportet omnes principes, quatenus licet, accedere. Te uero rex Francie peculiariter etiam ad hoc excitare debet Christianissimi cognomen, ut Christum principem pro uiribus referas. ~~Ceterum qui sibi honorem tribuit dei, qui quum se Christianum uis appellat, quodammodo in seipsum triumphum habet, non debet in seipsum triumphum habere, non debet in seipsum triumphum habere, non debet in seipsum triumphum habere.~~ Atque haec scribo rex inclite, non ut episcopos ullos notem aut taxem: atque utinam nulli exoriantur, in quos ista merito dici possint: sed ut indicem, quibus in rebus sita sit uera regum & episcoporum dignitas: ut utriusque felices utuant, dum suam utriusque dignitatem agnoscunt ac tuentur. Longius autem absunt ab officio suo pastores Euangelici, qui quum reges inter se tumultuantes debuerint in concordiam redigere, ultro faces ad bellorum incendia suggerunt. Atqui si usquam erat tempus bono pastori uitae suae iactura gregi consulere, si usquam summus ille pastor cuius uices gerunt, erat referendus, hic potissimum erat officio locus, ubi tantum mare scelerum ac malorum

inundat in orbem. Ex tanta multitudine abbatum, episcoporum, archiepiscoporum, cardinalium, quorum nemo prodit, qui uel capitis sui periculo tantis rerum motus componat? Quam feliciter moritur, qui sua morte tot milium uitae consuluit. Nihil monomachij & gladiatoria laniena crudelius aut immanius. Et tamen hoc spectaculo tam insane delectata est antiquitas, ut turpissimum exemplum ab ethnicis relictum, diu resederit etiam apud Christianos, praesertim in urbe Roma, quae nondum dediscere potuit ueterem paganismum. Sed monomachiarum abolitionem, ut refert historia, quam Tripartitam uocant, debemus Telemacho cuiusdam, ex eorum numero, qui olim ob uitae Christianae simplicitatem, ac studium solitudinis, fugamque contaminatae multitudinis, uulgo monachi uocabantur. Is haec gratia relicto Oriente Romam uenerat, atque in theatrum ingressus, ubi uidit prodire duos armatos, & utrunque in alterius necem tendere, prosiliit seseque medium inter furentes iniicit, clamans: Quid facitis fratres, quur in mutuum exitium ferarum more ruitis: quid multa? Dum uir ille pius studet utriusque uitae consulere, uitam amisit ipse a populo lapidatus. ~~Fantasma~~ ^{libertatis} ~~erat~~ in sana multitudo crudelem oculorum uoluptatem. Quid consequutum est? Imperator Honorius, hac re cognita, iussit aboleri more exhibendi paria gladiatorum. Nunc mihi cogita, quam foedus fuerit ille ludus, & quot hominum milia per hunc infeliciter perierint: & intelliges, quantum mundus debeat unius hominis morti. Atque ob hoc factum merito relatus est in numerum diuorum Telemachus. Quanto autem iustius hoc honoris deberetur ei, qui tantos orbis monarchas inter se conficiantes dirimeret? Neque enim grauis est iactura, si gladiator occidat gladiatorem, & scelerosus sceleroso uicissim prestet carnificem. Et tamen ut summo totius orbis malo colliduntur inter sese principes, ita minore periculo possunt dirimi, quam ille dirimit gladiatores. Primum Christiani sunt, quocumque sunt animis generosioribus, hoc sunt tractabiliores. Si quis episcopus, aut alioquin autoritate praeditus Evangelica, synceris rationibus cum illis agat. Quod si quis forsitan incidit in principem inexorabilem ac uiolentum: extremum denique malorum, quod uel saeuissimus possit inferre, mors est. Et ubi, quae so, praestabunt exemplum apostolici spiritus, qui in Apostolorum uices successerunt, si hic non praestant? Dicit aliquis: Quid profecero si morior, nec impetro quod studeo? Non committet Christus agonothetes, ut huic athletae pereat suum praemium. Tamen mors frequenter impetrat, quod uita non potuit. Est enim efficax piorum hominum occubitus. Non hic repetam exempla praefectorum, quae sunt innumera. Apud Anglos diuus Thomas, archiepiscopus Cantuariensis, ~~hanc~~ ^{libertatis} ~~causa~~ ~~in~~ ~~regem~~ ~~exercuit~~ ~~aduersus~~ ~~regem~~, cui pridem seruiuerat, cuiusque favore ceu longi seruitij mercedem acceperat eam dignitatem. Non agebatur de reconciliandis inter ipsos principibus. Quamquam illud seculum nec habebat ullos principes, quorum ditio tam late pateret, quam horum, qui nunc tot annis inter sese conficiantes, ceteros etiam minores in belli contagium pertrahunt. Et tantum agebatur de secessu quorundam, magis apto homini pio, quam regi. Loco nomen est Orfordia. Ne me quidem admodum cepisset hic locus, prius quam R. D. Guilhelmus Vuaramus, archiepiscopus Cantuariensis ac totus Angliae primas, uir multis nominibus dignus qui in laudatissimi uiri dignitatem succederet, ibi sic edificaret, ut magis uideatur nouam structuram excitasse, quam instaurasse ueterem. A deo nihil reliquit ueteris aedificij, praeter aulae cuiusdam ac templi parietes. Itaque quum ~~hanc~~ ^{libertatis} ~~causa~~ ~~in~~ ~~regem~~ ~~exercuit~~ ~~aduersus~~ ~~regem~~, quum nihil non molitus esset uir ille pius, nihil tamen impetrauit uiuus. Caeterum mors illius tantam auctoritatem conciliauit ordini sacerdotum apud eam gentem, tantas opes agcessit, ut nunc ob haec graui laboret inuidia. Ioannes ob linguae libertatem decollatus est: sed non omnes sunt Herodes, nec omnes habent Herodiadem. Ambrosius episcopus Mediolanensis ausus est Theodosium Caesarem ob crudelem ac praecipitatum in Thessalonicenses sententiam a templi limine secludere, postquam se uas oburgationes, post indignam satisfactionem in poenitentium classem relegare. Ac tanti principis maiestas cessit auctoritati praefulis. Tentauit idem Babylas Antiochenus episcopus aduersus regem innocentis homicidio pollutum. Et interfectus est, sed mortuus formidabilis esse coepit non solum ethnico Caesari, uerum etiam demonibus, qui tum adhuc pro dijs colebantur. Ego uero sic mihi, rex optime, de Caroli Caesaris, de tuo, de regis Angliae ingenio persuadeo, ut non dubitem uos omnes salubribus consilijs obtemperaturos fuisse iam pridem, si quis monitor, modeste liber & libere modestus

deus extitisset. Atque interim ingens ubique copia est istorum, qui principum animos instigent ad bellandum: nimirum hi, quorum comodis expedit res humanas esse perturbatas. Alius suggerit: ille te contemnit, ille hoc in te iecit scomma, alius: Hanc partem si adieceris ditioni tuae, facile quum uoles adicies & illam. O consulor inconsulte, quur iuggeris quouisque possint proferri ditiois limites potius quam in mentem reuocas, quam angustis terminis olim ditio, quae nunc est, circumscribebatur? Quin admones, quibus modis quod adest queat administrari recte, potius quam proferri? Proferri limites nullus est finis. Ac uero uerius est, quod scripsit Seneca: Multi imperatores fines alijs abstulerunt, sibi nemo constituit. Caeterum in bene administrando uera principum laus est. Alexander Magnus, ubi uentum esset ad Oceanum, desiderauit alterum orbem: uidelicet illius ambitioni mundus hic erat angustus. Hercules ultra Gades non est progressus. Nunc ambitioni nostrae nullae sunt Gades, nullus Oceanus. Verum aduersus istorum pestiferas uoces oportet animos Christianorum principum Christi decretis, uelut antidotis, diligenter esse praemunitos, atque ad Euangelicam regulam, uelut ad scopum, omnia dirigere consilia. Quares forsitan, quur tibi occupatissimo tam prolixam occinam cantionem. Imo cunctis optarem hanc cantilenam esse decantatam, nec ob aliud, nisi quod me disceruat publica mundi calamitas: quod quae uehementer cupiam, res Christianas ubique tranquilliores esse, sed praecipue Gallias, qua ditio nescio an haecenus ulla fuerit uel sanctior, uel florentior. Quod si tumultus huiusmodi rarius existerent, ueluti diluuiis, terrae motus, aut bulimiae, res esset tolerabilior. Nunc sine fine talibus dissidijs concutitur mundus. Ac medici quidem corporum in nouis morbis exortis sagaciter inquirunt mali causas, quibus deprehensis, non ita magno negotio medentur. Nec hoc contenti, rationes excogitant quibus fiat, ne pestis eadem subinde recrudescat. Quur in tantis totiesque recurrentibus malis non scrutantur homines prudentia ac rerum usu pollentes, quibus ex fontibus hi tumultus subinde scateant in orbem, ut incisis radicibus liceat tantis mederi malis? Quur in rebus multo leuioribus tam sumus perspicaces, in re longe omnium grauissima caecutiunt? Mihi uidetur maxima bellorum pars ex inanibus aliquot uocabulis, uelut in alimoniam humanae gloriae excogitatis, oriri: quasi parum fuerit ambitionis inter mortales, nisi nouis titulis aleremus hoc malum, ex sese nimirum gliscens in nobis. His atque huiusmodi bellorum radicibus excisis, non fuerit difficile leges pacis inter Christianos principes sancire, quae prohiberent hos tumultus identidem repullulascere. Haec uia fieret ut & principum opes crescerent, uidelicet per amicitiam iam factae communes, & sub florentissimis monarchis populus Christianus amabili rerum tranquillitate frueret. Sic faueret nobis ille uerus totius orbis monarcha, dominus Iesus, resque nostras bene fortunaret. Sic esset mus Christiani nominis hostibus formidabilis, aduersus quos nunc egre tuemur nostratantum abest, ut illos longius submoueamus. ~~Quae~~ ^{libertatis} ~~causa~~ ~~in~~ ~~regem~~ ~~exercuit~~ ~~aduersus~~ ~~regem~~, ~~quum~~ ~~nihil~~ ~~non~~ ~~molitus~~ ~~esset~~ ~~uir~~ ~~ille~~ ~~pius~~, ~~nihil~~ ~~tamen~~ ~~impetrauit~~ ~~uiuus~~. ~~Caeterum~~ ~~mors~~ ~~illius~~ ~~tantam~~ ~~auctoritatem~~ ~~concordiauit~~ ~~ordini~~ ~~sacerdotum~~ ~~apud~~ ~~eam~~ ~~gentem~~, ~~tantas~~ ~~opes~~ ~~agcessit~~, ~~ut~~ ~~nunc~~ ~~ob~~ ~~haec~~ ~~graui~~ ~~laboret~~ ~~inuidia~~. ~~Ioannes~~ ~~ob~~ ~~linguae~~ ~~libertatem~~ ~~decollatus~~ ~~est~~: ~~sed~~ ~~non~~ ~~omnes~~ ~~sunt~~ ~~Herodes~~, ~~nec~~ ~~omnes~~ ~~habent~~ ~~Herodiadem~~. ~~Ambrosius~~ ~~episcopus~~ ~~Mediolanensis~~ ~~ausus~~ ~~est~~. ~~Theodosium~~ ~~Caesarem~~ ~~ob~~ ~~crudelem~~ ~~ac~~ ~~praecipitatum~~ ~~in~~ ~~Thessalonicenses~~ ~~sententiam~~ ~~a~~ ~~templi~~ ~~limine~~ ~~secludere~~, ~~postquam~~ ~~se~~ ~~uas~~ ~~oburgationes~~, ~~post~~ ~~indignam~~ ~~satisfactionem~~ ~~in~~ ~~poenitentium~~ ~~classem~~ ~~relegare~~. ~~Ac~~ ~~tanti~~ ~~principis~~ ~~maiestas~~ ~~cessit~~ ~~auctoritati~~ ~~praefulis~~. ~~Tentauit~~ ~~idem~~ ~~Babylas~~ ~~Antiochenus~~ ~~episcopus~~ ~~aduersus~~ ~~regem~~ ~~innocentis~~ ~~homicidio~~ ~~pollutum~~. ~~Et~~ ~~interfectus~~ ~~est~~, ~~sed~~ ~~mortuus~~ ~~formidabilis~~ ~~esse~~ ~~coepit~~ ~~non~~ ~~solum~~ ~~ethnico~~ ~~Caesari~~, ~~uerum~~ ~~etiam~~ ~~demonibus~~, ~~qui~~ ~~tum~~ ~~adhuc~~ ~~pro~~ ~~dijs~~ ~~colebantur~~. ~~Ego~~ ~~uero~~ ~~sic~~ ~~mihi~~, ~~rex~~ ~~optime~~, ~~de~~ ~~Caroli~~ ~~Caesaris~~, ~~de~~ ~~tuo~~, ~~de~~ ~~regis~~ ~~Angliae~~ ~~ingenio~~ ~~persuadeo~~, ~~ut~~ ~~non~~ ~~dubitem~~ ~~uos~~ ~~omnes~~ ~~salubribus~~ ~~consilijs~~ ~~obtemperaturos~~ ~~fuisse~~ ~~iam~~ ~~pridem~~, ~~si~~ ~~quis~~ ~~monitor~~, ~~modeste~~ ~~liber~~ ~~&~~ ~~libere~~ ~~modestus~~

orbis, ueluti fidi medici, sic laboranti mundo curent adesse, hoc est, si monarchæ, de quorum arbitrio nunc potissimum pendent res mortalium, meminerint sese breui (quid enim in hac uita longum est) Christo summo principi rationem administratæ ditionis esse reddituros: Rursum si episcopi, theologi, & monachi meminerint sese non successisse in locum Annæ & Caiaphæ, aut scribarum & Phariseorum, qui dum suum regnum impie tuebantur, Euangelij regnum conabantur opprimere: dum suam assererent gloriam, Christi gloriam studebant sepelire: dumq; suam iustitiam nitentur approbare, deum faciebant iniustum: sed potius in locum apostolorum, qui sanguinis etiam sui iactura gaudebant asserere Christi regnum, gloriam ac iustitiam. Semel passus est Christus, reuixit nunquam moriturus. Sed eadem quæ passus est, denuo patitur, quoties damnatur, conspuitur, creditur, crucifigitur, & sepelitur Euangelica ueritas. Denique sibi putat infligi, quicquid malorum infligitur membris ipsius. Hæc & liberius fortassis & prolixius à me dicta sunt, rex Christianissime, quàm par erat: uerum amoris magnitudo fecit, ut & loquacior essem & confidentior. Omnibus Christianis bene uolo Christianus, Caterum erga tuam maiestatem ac florentissimum Galliarum regnum singulari quodam ducor studio. Preter cor autem ut Iesus, immortalis totius orbis monarcha, cui diuinitus data est omnis potestas in cælo & in terra, spiritum suum impartiat tum populis, tum principibus: his quidem ut omnes inter sese sub communi principe Iesu concorditer, ac perinde feliciter uiuant: illis uero, ut sub sanctissimis ac florentissimis monarchis rebus pacatis fruantur: itaque demum fiat ut Euangelica pietas inter nos bene constituta quàm latissime propageatur, non inuadendis aut diripiendis aliorum regionibus: sic enim pauperiores redduntur, non meliores: sed Euangelica philosophia synceriter per uiros Euangelico spiritu præditos ubiq; prædicanda: atq; ita uiuendo, ut nostræ pietatis fragrantia plurimos alliciat ad eiusdem instituti professionem. Sic nata est, sic creuit, sic late prolata est, sic constabilis est Euangelica ditio: diuersis autem rationibus sic nunc in angustum contractam, ac propemodum explosam uidemus, si totius orbis uastitatem consideres. Iisdem itaq; præsidijs oportet restituere collapsam, dilatare contractam, constabilire uacillantem, quibus primum & nata est & aucta & firmata. Hæc affectu puro scribo Francisce rex Christianissime, neq; perstringens quenq;, quum omnibus bene uelim: neq; blandiens cuiquam, quum à nullo quicquam ambiam. Bene uale. Anno M. D. XXXIII. Calend. Decemb.

VITA SANCTI MARCI PER DIVVM

HIERONYMVM

MARCUS discipulus & interpret Petri, iuxta quod Petrum referentem audiverat, rogatus Romæ à fratribus, breue scripsit Euangelium. Quod cum Petrus audisset, probavit, & ecclesiæ legendum sua auctoritate addidit: sicut Clemens in sexto *υποτιτυπωσων* libro scribit. Et Papias Hierapolitanus episcopus meminit huius Marci: & Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis figuratiter Romam significans: Salutat uos quæ in Babylone cum electa, & Marcus filius meus. Assumpto itaq; Euangelio quod ipse confecerat, perrexit Aegyptum, & primus Alexandria Christum annuncians, constituit ecclesiam, tanta doctrinæ & uitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Deniq; Philo disertissimus Iudæorum, uidentis Alexandria primam ecclesiam adhuc Iudaizatem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conuersatione scripsit, & quomodo Lucas narrat, Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic ille quod Alexandria sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem octauo Neronis anno, & sepultus Alexandria succedente sibi Aniano.

VITA SANCTI MARCI EX EVSEBIO.

MGITVR quum Romanæ urbi clarum uerbi dei lumen fuisset exortum, Simonis quidem tenebræ cum suo autore restinctæ sunt, sermo autem ueritatis & lucis qui per Petrum prædicabatur, uniuersorum mentes placido illustrauit auditu, ita ut quotidie audientibus eum, nulla unquam satietas fieret. Unde neque auditio eius sola suffecit: sed Marcum discipulum eius omnibus precibus exorant, uti ea quæ ille uerbo prædicabat, ad perpetuam eorum commonitionem habendam, scripturæ traderet, quo domi forisq; in huiusmodi uerbi meditationibus permanerent. Nec prius ab obsecrando desistunt quàm quæ orauerant, imperrarent. Et hæc fuit causa scribendi, quod secundum Marcum dicitur Euangelium. Petrus uero ut per spiritum sanctum religioso se spoliatum cõperit furto, delectatus est, fidem eorum per hæc deuotionemq; considerans: factumq; confirmauit, & in perpetuum legendam scripturam ecclesijs tradidit. Clemens in sexto dispositionum libro, hæc ita gesta esse describit. Cuique simile dat testimonium etiam Hierapolites episcopus nomine Papias, qui & hoc dicit, quod Petrus in prima epistola sua quam de urbe Roma scripsit, meminit Marci, in qua tropice Romam Babylonem nominarit, cum dicit: Salutat uos ea quæ in Babylone est electa ecclesia, & Marcus filius meus.

Hunc autem Marcum tradunt primum ad Aegyptum perrexisse, atque inibi Euangelium quod ipse conscripserat prædicasse, & ipsum primum ecclesiam apud Alexandriam constituisse. Tanta autem refertur multitudo credentium uirorum ac mulierum primo ingressu, exemplo sobrietatis eius & continentia congregata, ut etiam conuersatio eorum qui per ipsum crederent, & uita totius abstinentia ac frugum sobriaq; conuiuia, librorum memoriæ mandarentur à uiro disertissimo Philone, quem sermo tunc et temporis Claudij Imperatoris Romam uenisse, & Petrum apostolum uidisse, atq; eius adhesionem colloquijs, uerbum Dei prædicantis. Quod ualde est uerisimile; quia & scripturam istam quam diximus, posterioribus ab eo temporibus constat esse compositam. In qua euidentissime omnia ecclesiæ instituta complectitur, quæ & tunc tradita sunt, & in hodiernum seruatur à nobis. Sed & abstinentium uitas, eorum duntaxat, qui nunc in ecclesijs uel monasterijs degunt, describit ad liquidum. Unde plane manifestissime proditur, non solum sciens quæ nostra sunt, sed amplectens: quippe qui diuinis laudibus extulit sui temporis apostolicos uiros, ex Hebræorum (quantum intelligi datur) præcipue genere credentes: quoniam quidem constat, quod hi qui sub apostolis ex Israëlitis credebant, Iudaicis adhuc institutionibus & legis obseruationibus inhærebant.

IN EVANGELIUM

MARCI PARAPHRASIS PER DES. ERA/
smum Roterodamum.

CAPVT PRIMVM

Initium Evan-
gelij Iesu
Christi

VNCTI S mortalibus insitum est, ut felicitatem expetant. Hanc multi mundana quadam sapiētia prepollentes, alij proditis legibus, alij traditis preceptis recte uiuendi haecenus polliciti sunt. Sed quoniam homines erant, non ualuerunt praestare, quod pollicebantur. Nec enim nouerant, quenam esset uera hominis felicitas, aut quibus in rebus sita. Proinde factum est, ut pro uera felicitate fallacem quandam felicitatis imaginem sint amplexi, & errorem suum in alios transfuderint falsi simul & fallentes. Attulerunt igitur & legum conditores & philosophi quoddam Euangelium suum, sed partim uanum & fallax, partim dilutum & inefficax. Certius autem ac solidius Euangelium proditum est à Mose & prophetis, sed unidantaxat genti, proq; temporis ratione figuris & umbris inuolatum, preparans tantum ad cognitionem ueritatis nec satis efficax ad praestandam perfectam salutem, sed ad hanc tamen gradibus aliquot prouehens, uidelicet diuinā sapientia naturam ipsam referente, quae nos à rerum uisibilium cognitione, ueluti manu ducit ad cognitionem inuisibilium. ~~Et uocatum est hoc Euangelium per hoc quod dicitur in principio: In principio erat uerbum, et uerbum erat apud deum, et deus uerbum erat. Et uerbum caro factum est, et habitauit in nobis, et gloriae plenitudo habitauit in nobis, et uerbum caro factum est, et habitauit in nobis, et gloriae plenitudo habitauit in nobis.~~ Porro terror diuinæ iusticiæ, quamq; est non nunquam initium salutis, quemadmodum amarum pharmacum totum hominis corpus concutiens, initium est sanitatis, tamen non absoluit hominis felicitatem. Gratia & beneficentia conciliat amorem. Amor erga deum reddit felicem. Posteaquam igitur uniuersus mundus utcuq; preparatus esset oraculis prophetarum, ac Mosis preceptis simul & figuris, his nouissimis temporibus proditum est illud uere lætium, & omnibus amplectendum Euangelium, quod non Iudæis modo, uerum etiam uniuersis mundi nationibus ultro defert abolitionem omnium peccatorum: & ne quis dubitet de fide promissi, deus est autor, non homo quispiam. Nec huius legatus est Moses, aut prophetarum aliquis, sed ipse filius Dei Iesus Christus, qui nostræ salutis causa profectus è caelis, nostram carnem mortalem induit, ut innocens per crucem ac mortem suam, innocentiam ac uitam gratis conferret omnibus qui credentes ipsius promissis, spem omnem in eo collocarent. Deus enim natura clemens ac beneficus, uoluit hoc pacto declarare summam & inastimabilem benignitatem suam erga genus humanum, qua maior nec possit optari, nec debeat expectari. Honoratiorem legatum mittere non potuit, quam filium suum unigenitum: maiorem benignitatem expromere non potuit, quam ut per solam fidem, omnibus omnia peccata, quamlibet multa, quamlibet atrocita cōdonaret gratis: ac per spiritum suum eos, qui ante erant serui diaboli, adoptaret in consortium filij sui, per quem nobis donauit omnia, quæ in caelis & quæ in terris. Hoc nuncio quonia nihil potuit esse lætius, optimo iure dicitur Euangelium, ne rursus timeatis iugum legis Mosaicæ. Porro Euangelicam historiam quidam aliis reperere maluerunt, uidelicet à natiuitate Iesu Christi: ~~mihi~~ ^{sicut scri-} ~~hi~~ ^{ptum est} compendij studio satis uisum, est exordiri à prædicatione Ioānis Baptista. Is enim non fortuito, sed diuina dispensatione, ut lucifer solem, ita Christi prædicationem antecessit, Iudæorum animos excitaturus in expectationem mox uenturi Messia: digitoq; demonstratitius uenientem, quem prophetae tot retro seculis uenturum prædixerant. Nam prophetae, qui uaticinati sunt de uenturo Christo, iidem uaticinati sunt de Ioanne Christi anteaambulone. Sic enim apud fatidicum Micheam deus pater loquitur filio suo: Ecce mit-

sicut scri-
ptum est

to peculiarem & electum nuncium meum ante conspectum tuum, qui tibi mox uenturo ad prædicandi Euangelij munus preparaturus est uiam. Similiter ait Esaias, Ioānis prædicationem designans: Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Sic nimirum ante medici aduentum admonetur agrotus, ut agnoscens morbum medicum uenientem reuerenter excipiat, seseq; illi morigerum ac dicto audientem præbeat. Quum igitur instaret tempus, ut Iesus Christus dei filius, qui eatenus nondum innotuerat mundo, auspicaretur hoc munus, cuius gratia missus erat è caelis in terras: Ioannes, iuxta prophetarum oracula, præcursorem agebat, aqua tingens in deserto: non quod ipse ablueret peccata, sed quod suo baptismo inuitaret ad pœnitentiam uitæ superioris, ut morbum suum agnoscentes, desiderarent eius aduentum, qui solus baptizat spiritu & igni: per fiduciam in ipsum semel tollens omnia peccata, atq; ex sese uelut è fonte, caelestem inserens gratiam animis hominum: gratis liberans ab iniuitia, gratis conferens iustitiam: gratuito liberans à morte, gratuito donans uitam aeternam. Hæc dei benignitas quo maior est, hoc grauioribus supplicijs puniuntur, qui eam oblatam fuerint aspernati. Id ne fieret, præcessit Ioannes, qui suo carnali baptismo prepararet omnes ad spirituale baptisma Christi: qui adhortans, ac metu territans, adduceret eos ad respicientiam & ordium uitæ prioris: qui præmoneret in proximo esse Messiam, ac regnum dei. Non erat ille lux, quæ illuminaret omnem hominem uenientem in hunc mundum, sed erat nuncius lucis mox exorituræ: non erat ille medicus, qui tolleret peccata, daretq; sanitatem, uerum ingesta cunctis periculis magnitudine, horrorem incussit animis omnium: ac prædicās in proximo esse, qui solus liberaret à peccatis, excitauit omnium mentes ad desiderium salutis aeternæ. Non erat ille sponsus, sed antecambulo sponsi, qui cunctos expergesceret, ut uenienti occurrerent. Non erat ille uerbum dei, sed uox prænuncia uerbi mox profertendi. Lex Mosis terrorem habebat, adeo ut filij Israel non ferrent uocem dei loquentis ad ipsos. Ioannes consinium legis & gratiæ, ueluti mixtus ex utroque, hoc habebat uetustæ legis, quod exitium minitabatur omnibus, nimirum respicerent: hoc habebat nouæ legis, quod non uocabat ad uictimas aut holocaustomata: ~~sed ad baptismum ac pœnitentiam uitæ prioris: quodq; nunciabat iam adesse clementissimum illum Messiam, qui gratis omnibus condonaret omnia peccata, fiduciam omnem in ipso collocantibus. Lex prior prodita est in deserto: indidem profertur & nouæ legis exordium.~~ Omnia relinquat oportet, qui uelit esse dignus Euangelicæ gratiæ, quæ compendio largitur omnia. In urbibus sunt opes, delicia, uoluptates, ambitio, fastus. Sed præ cateris Hierosolyma habebat templum quo superbiebat: habebat carnales uictimas, quibus fidebat: habebat festos dies, sabbatismos, delectum ciborum, aliasq; ceremonias, in quibus collocabat iustitiam: habebat sacerdotum supercilium, pharisæorum hypocrisim. Verum ab omnium harum rerum fiducia semet excuriat oportet, quisquis ambit baptismum Euangelicum. Relinquenda Iudæa tota cum sua Hierosolyma, cum suo templo, cum suis uictimis, cum suo sacerdotio, cum suo pharisaismo, emigrandum in desertum, ubi lætissimum accipias nuncium, mox uenturi seruatoris. Nec frustra fuit clamor Ioannis: siquidem ad huius prædicationem territi complures, relictis sedibus suis, properabant ad Iordanem: non tantum ex omni Iudææ regione, uerum etiam ex ipsis Hierosolymis. Confluebat autem promiscua turba militum, publicanorum: aliquot etiam pharisæi. Quotquot autem ueniebant, citra personæ delectum recipiebantur à Ioanne, docebantur: ac sibi displicentes, confitentesq; peccata sua, baptizabat uelut imagine quadam præludens ad ordinem Euangelicum. Primum enim est docere. Ex doctrina dum catechumenus incipit & suam eurpitudinem agnoscere & dei bonitatem, totus sibi displicet: atque intelligens nulla alia in re paratam salutis spem, ad dei gratuitam beneficentiam confugit. Magnus ad sanitatem gradus est, hominem agnoscere morbum suum: ingens ad lucem profectus est, agnoscere tenebras suas. Multum promouit ad uitæ puritatem, qui suam horret impuritatem. Ioannis prædicatione adumbrat catechismum Euangelicum: Ioannis baptisma repræsentat baptismum Christi. Ioannis in quibuslibet recipiendis facilitas loquitur, quemadmodum omnes egent gratia Euangelicæ, ita neminem ab ea submouendū, cuiuscunq; gentis aut ordinis sit. Habebant pharisæi lotiones suas: abluiebant manus sumpturi cibum: abluiebant corpus è foro domum reuersi: subinde lauabant pocula, patinas, sellas, lectos, relictosq;

Confitentes
peccata sua

quamque domus suppellectilem, quasi uel in huiusmodi rebus sita sit puritas, quam amat in nobis deus, aut quasi pharisaeorum aquula possit hominem in oculis dei puriorem reddere. Non reddunt puriorem tales baptismi, sed arrogantiorē. Felices, qui relictiis mosaicis ac Pharisaeis lotionibus, properant ad lauacra Iordanis. Iordanis enim sonat Hebraeis, fluiuium iudicij. Non iudicatur à domino, qui seipsum iudicat. Hic est ille purificator fluuius, scatus è duobus fontibus, agnitione propriae iniustitiæ, & recordatione bonitatis diuinæ. Hic est ille baptismus poenitentiae, flumen lachrymarum, ex intimis cordis uenis aquas emittens amaras, sed acrimonia nitri abstergens omnes animae maculas. Habent & pharisaei suam confessionem, sed arrogantem, Ieiuno bis in sabbato: decimas omnium bonorum do pauperibus: & non sum sicut caeteri homines. Iudaei aliena peccata confitentur, non sua. Porro qui se praeparant ad baptismum euangelicum, nec sua beneficia norunt, nec aliena mala commemorant, sed sua quisque peccata confitentur. Propria beneficia commemorare, arrogantiae est; aliena mala referre, inuicis est & maleuolentiae. Propriam maliciam agnoscere, est dei bonitatem glorificare. Ioannes autem, qui sic priorem Christi aduentum praueuit, quemadmodum Helias postremum aduentum praueuit, iuxta uaticinium Malachiae, quo magis Heliam referret, uiuebat in deserto, fugitans undique contaminatam hominum consuetudinem, uestiebatur non Sericis aut laneis, sed ueste contexta ex pilis camelorum, lumbos habens zona pellicea cinctos & astrictos, ante proditum Euangelium Euangelicum quiddam exprimens: neque non respondebat uictus loco & cultui. Victus erat parabilis, & quem ipse locus utro suppedibat, locustae & mel syluestre: & hic praestitit plus praeco Christi, quam lex Mosaisca requirebat. Si quidem illa distinxit animantium genera: hic in totum ab esu quadrupedum, uolucrum & piscium abstinebat iniustus. Illa prohibet uti ueste lanae, lanaeque contexta: hic sibi & lini & lanae usum interdixit. Talis nimirum uita decebat poenitentiae praecone: qui tamen sanctificatus est in utero matris, tamen austeram uitam agebat, ne parum haberet ponderis praedicatio, si mores doctrinae non responderent. Atque his rebus tantam & auctoritatem & gloriam sibi pepererat apud Iudaeos, ut plerique suspicarentur eum esse Messiam. Ille uero tamen uir esset deo gratissimus, plurimisque diuinis dotibus praeditus: tamen intelligens quantum scelus esset, hominem sibi uindicare gloriam dei, aut hominem in homine salutis praesidium collocare, palam apud omnes praedicabat, dicens: Non sum is, quem uos me esse suspicamini. Humilis ac diluta est mea doctrina, meus baptismus inefficax est. Ipse nihil aliud sum quam homo uobis similis conceptus in peccatis: nec aliud sum, quam nuncius eius, qui mox uerturus est, ut omnibus conferat salutem. Tempore quidem me posterior est, & iuxta humanam aestimationem minus habet auctoritatis: sed adeo me praecellit uirtute caelesti, ut ego, quem uos suspicitis, non sim dignus, qui illi infimi mancipij ministerium exhibeam: ac procumbens humi, soluam corrigiam calciamentorum eius. Ille uobis est suspiciendus, ille studijs omnibus expetendus. Ego praedico terrena, ille docebit caelestia. Ego haecenus baptizauit uos iuxta corpus aqua, praeparans animos uestros ad poenitentiam. Ille ubi prodierit, baptizabit uos spiritu sancto cuius occulta uis sanctificat omnia. Etenim quemadmodum nullus hominum ex sese habet iustitiam, ita nulli potest conferre. Maior homini non sit oportet, qui hoc praestet, quod est solus dei. Agnoscite discrimen inter indignum famulum & dominum, inter ministrum & auctorem, inter praecone & regem. Posteaquam Ioannes huiusmodi uerbis animos multorum excitasset ad expectationem uenturi Messiae, comodum ac suo tempore prodijt Iesus, relicta Nazareth uicula Galilaeae, ubi quod esset educatus, ac diu uersatus, etiam natus existimabatur. Haec uidelicet est natura rerum euangelicarum, ex minimis initijs paulatim ad summa proficere: quum contra mundi satanaeque molimina, à magnificis initijs exorta, subito ad ima praecipitentur. Sic lucifer dum constituit sedem in Aquilone, meditans aequalitatem cum altissimo, repente praiceps datus est in tartara. Sic Adam, dum huius instinctu affectat aequalitatem cum deo, è paradiso exactus est. Hic igitur sic cogites Iesu magnitudinem, magis admiraberis modestiam. Prodijt ab humili uicula, à Galilaeae contemptissima Iudaicae gentis regione. Prodijt autem humilis nullo comitatu, ut qui uis è plebe, inter peccatores, milites, meretrices, & publicanos: ad baptismum poenitentiae uenit, ille purificans omnia. Non erat illi satis circuncisum fuisse iuxta legis praescriptum, purificatum fuisse iuxta Mosi traditionem: Ioannis quoque baptismum am-

Veni fortior
post me

Et factum est
in diebus illis

bijit, nos interim erudiens ad docens, ei, qui se paret ad Euangelici doctoris munus, nihil omittendum, quod pertineat ad aliquem gradum pietatis: nihil non fugiendum quod offendiculum praebet infirmis. Docuit hoc Ioannes, non esse conciliandam auctoritatem doctori, splendore uestitum, aut strepitu uitae, sed integritate morum. Sed perfectius & à Iudaismo longius erat, quod exhibuit Christus, qui cultu uictusque nihil differens à caeteris, tamen innocentia, mansuetudine, beneficentia in omnes, Ioannis auctoritatem obsecravit. Perfectius enim est, quod praestat Euangelij gratia, quam quod legis austeritas. Totum autem domini Iesu consilium in hoc fuit, ut ipsum mundus agnosceret unicum esse salutis autorem, ut nobis Euangelicae ueraeque pietatis formam exprimeret, & de praeteritis prophetarum ac Mosi fidem confirmaret: ac de futuris uelut artabone dato, certam faceret expectationem. Libentius enim illi credimus, de quo magnifice sentimus, & in quem multorum testimonia consentunt. Procuratum est igitur diuino consilio, ut undique quae testimonium ferret dominus Iesus, totius legis, prophetarum omnium, angelorum, pastorum, Magorum, scribarum, Simeonis & Annae, Ioannis baptistae, patris, spiritus sancti, denique Pilati & daemorum, mira culis etiam ipsis filium dei clamantibus. Multa uero gessit, non quod ipse talibus egeret, sed ut nobis in seipso uitae formam exprimeret: uidelicet ieiunans, tentatus, orans frequenter, ad baptismum ueniens, obediens parentibus, patienter tolerans iniurias, postremo ad crucem ueniens. Multa praestitit, quae fuerunt prophetarum oraculis praedicta, ne quid addubitent de promissis in posterum exhibendis: ueluti quum in baptismo columbam accepit uertice insidentem: quum resurgit à morte. Venit igitur ad Ioannem ueluti poenitens, ambijt baptismum, & impestravit. Baptizatus est in Iordane, in quo baptizabantur & cortarii, & publicani, & milites, quo non aliud hominum genus inquinatus. Non erubescit hic principum huius mundi superbia, quae nihil uult habere cum populo commune. Nemo regum, nemo sacerdotum uenit ad baptismum: & si libuisset baptizari, uix aureo gemmeo uelut dignaretur baptizari. Ille sors omnis puritatis, ille rex regum & dominus dominantium, non fastidiuit commune cum populo lauacrum: sed quisquis sese deiecit apud homines, is atrolitur apud deum. Ut unus quilibet è populo baptizatus est Iesus, sed pater caelestis insigni & inaudito signo secreuit eum à reliquis. Etenim simul atque Iesus relicto Iordane, quem sui sacri corporis contactu consecratur, sese recepisset in terram: dum intentus est precationi, Ioannes uidit diffundi caelos, atque inde spiritum sanctum deuolare in sacrum uerticem domini, atque inibi commorari. Ad superbia paradysum nobis clauerat, Christi modestia pro paradiso caelum nobis aperuit. Visibile signum exhibitum est oculis, sed quo doceremur, quales animos amaret spiritus ille caelestis, & quales redderet. Sanae mundi spiritus reddit & amat animos elatos, tumidos, feroces: at spiritus ille caelestis amat modestos, mites ac tranquillos. Nihil enim columba simplicius, aut à pugna rapitque alienius. Expressum est in domino corporali typo, quid fiat spiritualiter in omnibus, qui sincera fide suscipiunt baptismum Euangelicum. Corpus aqua tingitur, sed mens inuisibili gratia perungitur. Porro quod in uertice domini columba permanit, designabat: caeteris quidem pijs, pro modo fidei dari spiritum sanctum, prout rerum praesens usus postularit: caeterum in Iesu perennis erat sors omnis gratiae caelestis. Neque enim columba tum deferebat ad illum nouam gratiam, sed plenitudinem in eo gratiae declarabat: & unde nobis omnis gratia manaret, ostendit. Hoc tam euidenti signo, quod acceperat à patre, confirmatus Ioannes, non dubitauit illum pronunciare filium dei. Graue erat apud Iudaeos Ioannis de Christo testimonium: sed longe grauius testimonium ipsius patris, cuius uox è caelis in sonuit, dicens: Tu es filius meus unice charus, in quo sibi placet animus meus. Gaudium enim patris, filius sapiens, Non est ignauus aut languidus spiritus ille caelestis: igneus est, ac statim uim suam exerit, ubi semel corripuerit animum hominis: segnitas ac lentus est spiritus humanus, neque quicquam cogitat, nisi terrena & humilia. Caeterum in quibus iam mortificatus est spiritus carnis, & aguntur spiritu dei, mox ad fortia sublimiaque grassantur, ad certam cum immundo spiritu, quem non dubitant in se prouocare: nimirum freti praesidio spiritus caelestis, qui fortior est omnibus qui repugnant Euangelio. Iesus igitur in se exprimens, quid à nobis fieri uellet, statim à baptismo spiritus utgore actus est in desertum. Illic comoratus est quadraginta dies, ac noctes totidem, perseverans in preca-

tionibus ac ieiunio: atq; interim tentabatur à Satana, quem fractum, nobis deuincedum tradidit, uiam etiam uincendi monstrans. Vincitur enim spiritu Christi, uincitur assiduus precationibus, uincitur perpetua uitae sobrietate, uincitur armis scripturae diuinae. Interim abstinebat omni solatio mortalium, uiuens inter bestias. Nihil erat illi periculi à turba hominum, sed comonstrauit nouo militi necessariam esse fugam promiscuae multitudinis, donec domita carne, ac deuicto satana, meditatione diuinae legis, ac puris deprecationibus spiritus robur iustum collegerit. Nonnullis enim tutius est uersari inter bestias cum Christo, qm̄ inter homines bestijs nocentiores. Versabatur dominus inter bestias, sed destituto ministerio hominum, adierant angeli, & ministrabant ei. Qui reijciunt omnes huius mundi uoluptates, his adsunt solatia coelestia. Nobis baptizatus est Christus, nobis deprecatus est, nobis testimonio spiritus & patris insignitus est, nobis secessit, nobis ieiunauit, nobis tentatus est, nobis uicit. Hic mihi considera Christiane miles, tuae perfectionis ordinem. Catechismus inducit odium uitae prioris, ac spem purgationis. His ducibus curris ad Iordanem, illic per fidem in Christum deponis maculas omnium criminum. Mox ad preces tuas & ecclesiam, datur è caelis nouus spiritus: per eum ascisceris in numerum filiorum dei, nimirum insitus corpori Iesu Christi, qui est caput ecclesiae. Interim non oportet militem esse securum. Dediti nomen Christo imperatori, renunciaisti diabolo: accepisti autoramentum ac donatum, uelut arrabonem tui salarii, spiritum sanctum, ad palmam oportet contendere. Ea non contingit occidant, arma capeffas oportet, ne te hostis, qui nusquam non insidiat, incautum atq; inermem opprimat. Oppugnabit ilico mundus, oppugnabit satanas, oppugnabit te caro tua: semper pugnandum est, ut semper uincas. Neq; enim prius erit finis pugnae, qm̄ uitae: sed tamen quo sapius hostem tuum uiceris, hoc & ille discedet à conflictu debilior, & tu robustior. Hic ubi gnauiter te gesseris, tum demum ad Euangelij praedicationi munus accingere, si modo huc te propellit spiritus dei. Dominus Iesus idoneus erat Euangelicae praedicationi, quo non aliud munus perfectius, etiam tum, quum admodum esset puer, sed nobis exemplar in sese parauit, non esse statim ac temere ad tam sacram functionem prorumpendum. Habebat lex Mosi tempus suum: erat tempus, quo paulatim exorienti luce ueritatis Euangelicae, legis umbras oporteret euanescere: & proferere sese spiritus uigore, caro cederet. Quemadmodum autem in transformationibus rerum naturalium, quo commodior sit transmutatio, miscetur aliquid in medio, quod affinitatem habeat cum utroq;: Ioannes inter legem Mosi carnalem, & legem Euangelicam spirituale medium interuenit, quo facilius homines à carne ad spiritum transfigurarentur. Neq; enim subito è terra fit aer, sed intercedit aqua media, quae paulatim extenuatur in liquidius elementum. Itaq; quam diu florebat Ioannis praedicatione, qui ex parte legis personam sustinebat (nam & lex aliquo modo perducit ad Christum) dominus Iesus, ne cui uideretur amulationem cum Ioanne suscipere, aut ne legem quam uenerat absoluturus, abrogare uideretur: nec palam praedicebat, nec miraculis, nisi paucis uirtutem suam exerebat; nec discipulos colligebat. *Postquam autem traditus est Ioannes* nos docens, non posse quenuquam recte magistrum agere, nisi qui se prius obsequente discipulum praebuisset. Caeterum postea quam ob linguae libertatem Ioannes esset coiectus in carcerem, Christus illi ueluti successit. Prius enim esse conuenit, quod est carnale, posterius quod est spirituale. Antecedat quod imperfectum est, succedit quod est perfectum. Gratia naturam imitatur. Fruentum prius in herba est, qm̄ in spica: & infantiae succedit aetas robustior. Tendunt ad suum finem legis caeremoniae, quae tamen Christum utcumq; deliniarant; emicat Euangelica lux, cuius unicus autor est Iesus Christus. Is primus prodit in Galilaea: nam à parte Iudaeae contemptissima placuit auspiciari lucis huius exortum. Non merebatur hoc honoris superba Hierosolyma: quae quum esset caeca, sibi uidebatur oculata, & ob hoc ipsum magis insanabilis. Caeterum in hisce rebus haudquaquam fortuito gestis, subest arcana quaedam rerum gerendarum significatio. Quid enim nobis designat Ioannes inclusus carceris? Nimirum obscurandam esse legem Mosiacam, ad exortum clarissimae lucis Euangelicae. Quid Ioannes alligatus? Nempe astringendum esse, quod erat carnale legis, & Euangelica gratia laxandam esse libertatem. Quid Ioannes decollatus? Videlicet iam adesse uerum caput totius ecclesiae, ex omnibus orbis nationibus congreganda. Quid autem Iesus praedicans in Galilaea regnum dei? Haud dubie praeludit Euangelij gratiam ab impietate

Postquam autem traditus est Ioannes

religiosis Iudaeis, qui uetus illud caput, quod per Euangelium erat recisum, amplectebantur, & Christum totius aemulorum legem caput aspernabantur, ad gentes demigraturam. Nam Galilaea Syris transmigratione sonat. Antea latebat gratia, regnabant caeremoniae: nunc illis submotis, prodit in publicum Iesus, efficacis Euangelicae gratiae tum autor, tum praeco. Itaq; iuxta sensum mysticum, qui cumq; uolunt audire Christum praedicantem, à pristinis ritibus & cupiditatibus demigrent oportet, ut nouae coelestisq; doctrinae possint esse capaces. Abijciat Iudaeus caeremoniae persuasione: abijciat pharisaeus supercilium ex operum fiducia sumptum: abijciat pontifices templi & uictimarum gloriam: abijciat philosophi humanae sapientiae inania praesidia: abijciat reges ac tyranni stultissimam confidentiam, quam in suis opibus ponunt: abijciat omnes gentes impios ritus, turpes cupiditates, & audiatur nouum praedicatorum Iesum, non humana docentem, sed coelestia. Loquitur ex aequo omnibus, audiatur pariter omnes. Est autem operae praecium considerare, quibus modis auspicietur doctrinam suam. Huius mundi philosophi primum ea obijciunt auditoribus, non quae sunt utilissima, sed quae ipsis conciliant admirationem non uulgaris sapientiae: cum primis illud captantes ad gloriam, ut ab alijs magni nominis doctoribus dissentiant. Dominus Iesus, nec legis auctoritatem uoluit antiquare, sed non intellectam interpretatur: & perficit potius, quam destruit: nec Ioannis doctrinam, licet imperfectam, refellit: sed ab iisdem exordijs auspiciatus est suam praedicationem, quibus ille coeperat. Diceret esse Ioannis discipulum, qui erat magister & autor omnium. Quid autem praedicator? quid clamat sermo patris aeterni? Lege naturae quam deus inscripserat cordibus omnium mortalium, abusi sunt. Philosophorum sapientia reddidit mundum stultiore quam fuerat. Gentium religio haecenus summa fuit impietas. *Impletum est tempus* Lex figuris suis inuuit, prophetae suis oraculis praedixerunt uenturum, qui perfectam salutem offerret omnibus gentibus. Ad hanc promissionem quonia diu dilata est, mundus uelut obscuruerat: sed non est oblitus dominus promissi sui. Tempus quod ille huic negotio praefinierat iam expletum est, non est quod posthac expectetis figuras alias, aut aenigmata legis: non est quod expectetis nouos prophetas, ecce iam adest regnum dei. Pro umbris emicabit ueritas: pro carne succedet spiritus: pro caeremonijs corporalibus regnabit uera pietas: pro regno satanae proferet se regnum dei. Non est quod cunctemini: non est quod quisquam ad suae iustitiae praesidia respectet. Ad mosaicae legis aestimationem fortassis aliqui iusti sunt apud homines: ad Euangelicae legis exactiorem peccatores sunt omnes homines. Nec est tam e quod desperetis: agnoscite morbum, & accipite remedium, tantum poeniteat uos uita superioris, & credite euangelio. Offerunt laetus & optabilis nuncius, grauita condonatio omnium peccatorum. Nihil opus est holocaustomatibus. *Et praeterea* Huiusmodi sermonibus quum dominus Iesus excitasset animos Iudaeorum ad philosophiam Euangelicam, cepit & ipse Ioannis exemplo discipulos aliquot colligere, sed paucos, eosq; rudes & humiles: ut per hos conuersis totius orbis nationibus uere constaret, regnum esse dei, non mundi. Proinde quum die quodam faceret iter iuxta lacum Galilaeae, uidit Iesus Simonem & Andream fratrem eius opera communi laborantes, ut retia laxarent in lacum: erant enim piscatores, & hac arte sibi uictum parabant. Humilitas artis faciebat ad gloriam: concordia fratrum denotabat ecclesiae consensum. Piscatura typum habebat Euangelici muneris, quod per sermonem dei, mortales immerfos ignorantiae tenebris ac sordidus huius mundi curis extrahit ad lucem ueritatis, ac coelestium rerum amorem. Hos igitur piscantes, primum piscatus est Iesus. Venite, inquit, ac me sequimini: efficiam enim ut in ciuitatis esse piscatores hominum. Ad hanc uocem duo fratres nihil contacti, relicti ut erant retibus, sequuti sunt dominum Iesum. Nam Iesu uox coeleste habebat incantamentum. Atque hinc progressus pusillum dominus, conspexit alios duos, Iacobum Zebedaei filium, & Ioannem fratrem eius: qui & ipsi reconcinabant retia sua in nauis, ad ornantes piscationem. Et hos alibi intentos, subito interpellans Iesus, uocauit: iussitq; ut sese sequerentur. Ut autem agnoscas iuuenes Euangelicae fiducia, nihil morati, relicto etiam patre Zebedaeo una cum mercenarijs in nauis, repente sequuti sunt uocantem. Ab his initijs dominus Iesus collegit principes ecclesiae suae, facti diis interim cum suo fastu sacerdotibus

Impletum est tempus

Et praeterea

ac phariseis Hierosolymitis. Eiusmodi sodalitis comitatus Iesus uenit Capernaum: ea ciuitas erat ut opibus florens, ita superba simul & impia. Hic statim aggressus est Euangelista munus. Nam sabbato ingressus synagogam, publicitus docebat Iudaeos: non inania phariseorum commenta, sed ueram legis mentem explicans, quae spiritalis erat, non carnalis. Sensit ilico populus nouum doctorem, ac nouum doctrinae genus. Homines uidebant humilem, raro contemptoq; sodalitis stipatum, sed admirabantur sermonem uim quamdam diuinam spirantem. Neq; enim scribarum in morem docebat frigidas constitutiones, & aniles fabulas de genealogijs, sed dictis aderat autoritas, ac sermoni ueracem fidem adstruebat miraculorum magnitudo. Friget quicquid humanum est, quoties diuina uirtus exerit suam potentiam: & ecce protinus adest adendi miraculi occasio. Erat in ea congregatione quidam obnoxius impuro daemone. Non tulit spiritum caelestem in Christo loquentem spiritus impius: cepit enim obstrepere doctrinae caelesti, uociferans, ac dicens: Quid tibi nobiscum est rei Iesu Nazarene? An uenisti perditurus nos ante diem? Noui qui sis. Ni mirum sanctus ille olim promissus a propheta Daniele, quem deus praeter ceteris unice sanctificauit. Dominus autem siue quia nondum uenerat tempus, ut palam profiteretur quis esset: siue quia non placebat uera quidem illa, sed meru extorta professio, & ab impio profectio spiritus: qui quum ex se sit mendax, & fallere gaudeat genus humanum, nec uera loquens erat audiendus apud populum, ne quis illi post credat mentienti: increpuit illum, dicens: Obmutescet & exi ab homine, sic melius praedicabis qui sis. Nec mora, spiritus impurus ad uocem iubentis domini reliquit hominem, sed dilanians eum, atque ingenti clamore uociferans: ut palam esset, illum non stupre sponte, sed uirtute diuina coactum, profugere. Atq; hic exhibita est imago hominis occupati spiritu Satanae. An non pessimo daemone obnoxius est, quem totum possidet ambitio, auaritia, liuor, odium, & ceteraq; cupiditates impij. Huiusmodi qui sunt, non ferunt sermonem Euangelicum, sed uociferantur: Quid tibi nobiscum est Iesu? Venisti ut perderes nos? Etenim quos possidet huius mundi spiritus, perdit se credunt, quoties coguntur ea relinquere, in quibus sibi falsam constituere felicitatem. Itaq; conturbantur ac discerpuntur, dum hinc ad honesta uocat metus aeterni supplicij, hinc amplectitur ac retrahit male dulcium malorum consuetudo. Sed nullum est daemonei genus tam pertinax, quod ad Iesu iussum non aufugiat. Magnus autem miraculum est, ex ambizioso modestum, ex ferocio tolerantem, ex libidinoso castum, ex rapaci liberalem reddere, q; corpus hominis ab impio spiritu liberare. Sed illud magis admirantur homines, non quia sit mirabilis, sed quia cernatur oculis corporeis. Itaq; iussu simplici profligatum impurum spiritum, uehementer tum admirati sunt Iudaei, adeo ut inter sese conquirerent, dicens. Quid hoc est nouae rei? Nihil tale legimus unquam a prophetis esse factum, ut simplici uerbo propellerent daemones. Aut quanam est haec doctrina noua, quam tanta uirtus comitatur? Praedicat regnum dei, & proferit uirtutes. Sed tanquam uires conterens. Neq; enim magicis precibus, aut proluxa ad deum flagitatione, aut alioqui magno negotio profligat impios spiritus: sed ceu dominus ac uictor illorum, nudo uerbo imperat illis, & uolentes nolentes obediunt ei. Ex hoc admirabili facto fama Iesu dimanauit per uniuersam regionem Galilaeae. Ut autem liqueret, in eo fontem esse diuinae uirtutis, quae non possit exhauriri, miracula miraculis succedunt. Mox enim ut egressi sunt e synagoga, uenerunt in aedes Simonis & Andreae, eodem comitantibus Iacobo & Ioanne. Porro socrus Simonis decumbebat, grauiter laborans febris: eius rei simul atque commonefissent Iesum, accedit ad lectum, & apprehensa manu mulieris, erexit eam: ac protinus reliquit eam febris. Nec minus perfecta fuit, q; subita sanitas: nam subito redierat & uigor mulieri, sic ut obiens solita munia, ministraret Iesu cum discipulis suis. Percutit Iose decumbit, quisquis carnalium uoluptatum amore astuat, quisquis per luxum uitam ignauam trahit. Mulier decumbit, & olim prima mulier pomi illecebra capta, cepit hac febris laborare. Caro nostra, quae concupiscit aduersus spiritum, Eua nostra est. Sed felices, quos tactu sui spiritus ad caelestium rerum amorem subrigit Iesus: ut qui prius feruebat ocio, luxu, aut immundicia, subito uigore recepto, mutatus seruiat castitati, puritati, ac sobrietati. Nam his epulis delectatur ac reficitur Iesus. Iam imaginare domum Simonis esse Ecclesiam, in qua non conuenit esse spiritu languidos, sed Euangelico uigore feruentes: & tamen hic nonnunquam decumbit socrus Petri, hoc est, synagoga. Ad synagogam enim pertinet

netis, cuius corrupto palato adhuc sapit frigida litera: cui sapit aqua sensus pharisei, nec sapit uinum Euangelici spiritus. Qui simul erant in domo, rogauerunt dominum Iesum, ut tacentem erigeret. Rogemus & nos, qui sumus in ecclesia, ut dignetur & hos meticulosos, literae affixos, ceremonijs addictos, corruptoq; iudicio ea uehementer expectantes, quae sunt noxia, contra ab his abhorrentes, quae sola sunt experenda, porrecta dextera, ad libertatem Euangelicam erigere: quae non in hoc ualet, ut licetius peccemus, sed ut alacres ac uolentes obeamus munia charitatis Euangelicae, & Iesum in suis membris refocilemus. Nullo non tempore paratus est dominus ad sanitatem animi conferendam, si quis interpellat: amat ille uel intempestiuos & importunos interpellatores. Iam erat multa uespera, solq; occiderat, ut improbum uideri posset, medicum id temporis interpellare: sed uicit sanitatis desiderium pudorem. Adduxerant plurimos omni morborum genere correptos, atque inter hos etiam impuris spiritibus obnoxios. Ad hoc spectaculum confluxerat ad ianuam domus tota ciuitas Capernaum. Iesus autem nihil cauatus, sanabat plurimos, qui uarijs morbis tenebantur: ac daemones multa eiciebat. Celer & expeditus erat medicus, qui dicto pelleret morbum. Porro daemones uociferantia ipsum esse Christum, cohercuit: respiciens testimonium ab hostibus, & cum quibus noluit suis esse quicquam commercij. A pueris Hebraeorum, a piscatoribus praedicari sustinuit, a daemonebus nullum recipit testimonium, tamen uerum. Ledit enim ueritatem improbus autor: & nocentius mendax est, qui ueritate sibi fidem conciliauit. Atque ea quidem res tum gesta est, iuxta historiam. Ceterum uidemus & hodie plurimos confluentes ad domum Simonis Petri, quam diximus habere figuram ecclesiae: nam Capernaum totius mundi gerit imaginem. Occasus solis Christi mortem adumbrat: ianua domus est baptisimus, quem ambit poenitentia uitae prioris, & fiducia sanitatis ab Iesu impetranda. Aegroti fores obident: publicani & peccatores ambiunt recipi in ecclesiae consortium. Non promererentur autem sanitatem, nisi crederent Iesum & posse & uelle conferre salutem. Infrequens erat ecclesiae contubernium uiuo Christo, qui lux erat mundi: sed eo mortuo, magna uis hominum ex uniuersis mundi regionibus cepit affluere. His ita gestis, dominus Iesus, qui non in hoc proprie uenerat, ut mederetur morbis corporum, quos ipse suis nonnunquam immitit, ut ualeant animo: quum uideret multitudinem magna audientia quaereret sanitatem corporis, quae non pari studio inhiaret doctrinae caelesti, qua sanantur animorum morbi, postridie uelut ocij desiderio sefellit turbam, admodum diluculo surgens: ac relicta Capernaum, abiens in locum desertum, illic orabat: patri gratias agens pro beneficijs, quae per ipsum humano generi largiri de creuisset. Atque hic interim nobis non simplex paratur exemplum, post collatam in alios beneficentiam oportere secedere, ne praemium ab his, quibus benefecimus, uideamur expectare. Deinde nonnunquam ad tempus intermittendam salutiferam doctrinam, quo magis iritamus appetentiam animorum. Postremo crebris secessibus, qui rerum caelestium contemplationi dantur non uoluptati, spiritum esse uegetandum, quo ad iuuandos infirmos redeat alacrior. Secessit autem in desertum, non quisquis commutauit locum, sed qui animum a curis huius uitae ad caelestium rerum contemplationem seuoauit. Simon Petrus reliquitq; discipuli, ubi senserunt clam abesse Iesum, persequuti sunt illum, donec inuenirent ubi nam esset. Non enim decet ueros Iesu discipulos unquam abesse a domino suo, quae oportet in omnibus amulari. Interim & turba quae mane confluxerat ad ostium domus, ubi didicisset Iesum abesse, consequuta est illum in desertum. Multi sequuntur Iesum, soli discipuli inueniunt, & inuentum alijs commonstrant. Nunciant itaq; domino, adesse magnam uim Capernaitarum, qui quaererent ipsum. Ad quos dominus: Satis est in praesentia haec fundamenta iacta esse apud Capernaetas, ceterum tempus est, ut proficiscamur & in propinqua oppidula, uicosq; ut & illic praedicem regnum dei. Non enim in hoc ueni, ut uni praedicem ciuitatis, sed ut omnibus annunciem salutem. Peragrabat itaq; dominus Iesus oppida uicosq; totius Galilaeae, praedicans in synagogis eorum, morbos depellens, ac daemones eiciens, ut apud rudem populum potentibus factis fidem adderet doctrinae suae. Accidit autem, ut die quodam, posteaquam Iesus in monte quodam multa praedicata docuisset populum de perfectione professionis Euangelicae: descendenti occurreret quidam lepra, morbo abominabili pariter & insanabili, infectus, in quo corporeis oculis

exhiberetur imago eorum, quæ inuisibiliter gesserat in animis auditorum. Oderat morbum suum leprosus, ac summam de Iesu conceperat fiduciam. Agnoscit resipiscens peccatorem sanitati proximum: Non ueritus est turbam, cui se sciebat esse abominandum: tantum Iesu bonitatem habebat præ oculis. Ad hunc igitur accurrit: accidit ad genua. Quid hic faceret superbus pharisæus? Clamaret: Submouete detestabilem, ne uel oculos nostros inficiat: & lauacrum posceret, quo hominis afflatum ablueret. Hoc faceret pharisæus, anima contaminatior, quàm quicuis leprosus corpore. Quid autem mitissimus dominus, qui solus erat purus ab omni macula? Non propellit à conspectu, non submouet à genibus. Non ignorabat quid peteret, sed insignem hominis fiduciam uoluit omnibus esse exemplo. Qui libidine, qui avaritia, qui odio, qui inuidia, cæterisque fœdis cupiditatibus tenentur, execrabili lepra sunt oppleti. Qui tales sunt audiant uocem leprosi, ut imitentur: Si uis, inquit, potes me mundare. Agnoscit morbum, de potentia bonitatisque domini non dubitat. De se an dignus sit tanto beneficio, iudicium desert domino: gratias acturus, si consequatur quod petit, non murmuraturus si non impetret. Diceret enim: potest ille lepram pellere, qui præter omne morborum genus etiam demonia eijcit: & uult, qui passim omnibus miseris opitulatur: sed mea tanta est indignitas, ut solus non promerear quod impetrant omnes. Hæc tanta fiducia cum summa modestia coniuncta, impetrat misericordiam Iesu. Nam affectum quandam misericordiam ipso etiam uultu præ se ferens, ut nos doceret quales oporteat esse erga peccatores, manu porrecta contigit leprosum, ac uerbis ab ipso præscriptis mundauit hominem. Dixerat ille: Si uis, potes me mundare. Iesus ait: Volo, mundus esto. Non est multiloqua sincera fides: neque grauatim præstat beneficium Euangelica charitas. Vix ea dixerat, mundus esto, discessit ab homine totus moribus, sic, ut nulla mali uestigia relinqueret. Lex Moysi prohibet leprosum contingere, neque caret salutari doctrina sensus spiritalis. Abstinentium à consortio inquinatum, ne contagium mali transeat ad nos. Sed dominus Iesus lege superior est: neque contactu potest inquinari, qui quicquid contingit, reddidit purum. Contigit leprosum manu, & ilico sanauit corpus eius. Oremus, ut suo sermone contingat animos nostros, ut purificet eorum immundiciam. Quisquis es scortator, adulter, aliusque morbis impure, accurre & tu ad Iesum: nam is occurrat tibi, descendens è sua sublimitate: & tuæ conuersus turpitudinis aduoluerit pedibus illius, procumbe in faciem tuam. Clama ad illum, sed clama cum summa pectoris fiducia: Domine si uis, potes me mundare. Mox audies à misericordie: Volo, mundus esto. His ita gestis, dominus non passus est hominem sese consecrari, sed coegit discedere, interminatus, ne quid huius rei apud quenquam efferret. Quin potius abi, inquit, & ostendere sacerdoti: cuius iudicio iuxta legis ritus leprosus es iudicatus: & si te pronunciauerit uere purum à lepra, offer id quod Moses præcepit offerri ab ijs, quibus contigisset à lepra liberari. Sic maiore fide prædicabis dei in te beneficium, quàm si statim clamites apud omnes, te mundum esse à lepra. Nam hac ratione constabit ipsis etiam pharisæis, mea beneficia calumniatibus, te fuisse uere leprosum, & præter medicorum aut legis subsidium, solo contactu simplici uerbo fuisse mundatum: & intelligent adesse quandam ipsorum sacerdotio maiorem, qui nullo negotio lepram quauis execrabilem, tollat, quum ipsi magno negotio de lepra iudicent. Abijt pro leproso purus, adijt sacerdotem, inspectus est, iudicatus est purus ab omni lepra: moxque factum ipsum non tacuit, sed diuulgauit passim, & hoc & alia multa de Iesu prædicans. Dicit hic quispiam: Quum in altero præstitit quod erat iussus, in altero neglexit domini præceptum: Quoniam alterum pertinebat ad confirmandam miraculi certitudinem, ut sacerdos ignarus, à quo sanatus esset, pronunciarer de perfecta sanitate per Iesum restituta, qui fortasse calumniaturus fuisset Iesu beneficium, si prius quàm pronunciarer, autor beneficij fuisset cognitus. Sed confirmato per sacerdotis sententiam miraculo, ad dei gloriam pertinebat diuulgare quod factum erat. Quum igitur Iesus iussit sileri, quod uoluit diuulgari: Nimirum ut nos admoneret, ex bene factis nostris, quæ deus operatur per nos, non esse querendam gloriam apud homines, quod ea speciosior sequatur fugitanti. Magni animi est, sic dare beneficium, ut ab eo cui das, nolis tibi gratias agi, contentus iuuisse proximum. Cæterum hoc maiore studio prædicare debet apud omnes, quod beneficio adiutus est. Christo nihil erat ab inani gloria periculi: sed nobis, quibus hinc plurimum est discriminis, exemplum hoc paratur. Neque uir ille corripuit Christi iussa

iussa, sed immensa lætitia de sanitate reddita, & impotens quidam amor erga salutis auctorem, non patiebatur illum silere. Fit autem ferè, ut maiore cum fide narremus, quæ malueramus silere, nisi res ipsa cogeret efferre quod est in animo. Quid autem est consequutum ex huius hominis prædicatione? Tanta de domino Iesu nata est omnium opinio, ut iam ob turbam affluentium non posset palam ingredi ciuitatem, quemadmodum consueuerat: sed cogeretur, uitatis urbibus, in desertis locis uersari. Qui præstigijs ac magicis miraculis sibi famam & questum aucupantur, ciuitates quàm maxime frequentes experunt. Iesus autem subinde fugitans hominum frequentiam, docet quid nobis agendum sit. Qui pollet miraculis Euangelicis, non tam querit numerosum theatrum quàm ardens. In ciuitatibus multi affluabant, tantum ut oculos nouitate spectaculi pascerent. In deserta loca nemo sequitur Iesum, nisi uehementi quodam illius desiderio flagret. Qui relicis urbium delicijs, per aspera & inuisa sequitur Iesum, is magno cum fructu suo sequitur. Etenim qui uere illum amat, per omnia sequitur quem amat, per ignominiam, per famem, per direptiones facultatum, per exilia, per carceres, per cruciatus, per mortes. Horum imaginem sustinebant illi, qui ex omnibus Galilææ regionibus concurrebant ad Iesum in desertis locis laitantem.

CAPVT II

ERAM uirtutem quocumque fugias, sua sequitur gloria, non aliter quàm umbra corpus. Non enim potest sui dissimilis esse, qui uere bonus est: & quem admodum quocumque sese transfert corpus solis, ibi lumē est, ita quoque locorum fugiat uera pietas, ibi celebritas est. Iam enim desertum desijt esse desertum, posteaquam eò se contulerat dominus Iesus, uera lux huius mundi. Et tamen qui præditus est Euangelica uirtute, non desinit, quod quidem in ipso est, fugitare theatrum populare: nimirum intelligens, quàm periculosa pestis sit, fama suis: sed in uitum subinde eodem reuocat iuuantium beneque merendi studium. Itaque fit, ut dum uir bonus aliunde alio propellitur, ad plures dimanet ipsius beneficentia. Iesus itaque nobis formam exhibens, & fugitandam gloriam, & perpetuo benemerendi de proximis, post dies aliquot reuertijt Capernaum, unde multitudinis importunitate uidebatur propulsus, quæ nocturnis etiam horis fores domus, in qua diuersabatur, obfederat. Quemadmodum enim Bethlehemiensis nobilitauit, Nazaret educatione celebrem fecit, Aegyptum fuga sua felicem reddidit, ita Capernaum frequentij commoratione, atque inibi proditijs subinde miraculis, uelut adoptauit in patriam. Huc autem ueluti furtim reuersus est, prius abdens sese in domum, quæ aduentus ipsius innotesceret uulgo. Verum ut non potest latere sol, ita non potest esse clam dominus Iesus. Rumor, ut fit, à paucis exortus, ita per omnem ciuitatem sparserat, Iesum esse in edibus. Nec mora, tanta uis hominum eò confluxit, ut non solum tota domus impletur, uerum nec uestibulum, eaque loca quæ sunt ostio uicina, caperent multitudinem. Beata domus, in quam immigrauit Iesus, & à qua nunquam recedit: Ea est ecclesia. Nam Capernaum totius orbis, quacumque gentes incolunt, gerit imaginem. Nimirum Hierosolymis eijciebatur è templo Iesus: apud gentes regnum cælorum uim patitur, & uel quodam irrumptit promiscua multitudo. Obsident fores catechumeni, magno desiderio ambientes, ut admittantur in domum domini, esurientes & sitientes iustitiam regni cælorum. Iesus autem ab hac domo neminem excludit, neque pauperem, neque diuitem, neque sanum, neque ægrotum, modo uehementer exoptet audire Iesum. Dominus igitur docens nos, ubique primam habendam esse rationem animorum, posteriorem corporum: in primis impartiebat eis sermonem Euangelicum, quo sanantur animorum morbi. Proinde recte faciunt, qui daturi mendicis elemosynam, prius eis admonitionem aliquam impartiant quæ reddat animos illorum meliores, mox stipem largiuntur. Nam uulgus hominum præpostero rerum iudicio, uehementiori studio fertur ad ea, quæ corpori conducunt, quàm quæ ad animi salutem pertinent. Dominus autem exemplo suo commonstrauit nobis, quæ potior est hominis pars, eius priorē oportere curam esse: prius docēs, mox sanans ægrotos. Porro quum adhuc doceret Iesus & animis curandis operam daret: adueniunt quidam adducētes secum paralyticum, totius corporis neruis ita morbo solutis, ut affixus lectulo, à quatuor baiulis deportaret. Habes simul lachrymentis terrenis cupiditatibus, sic effeminatæ dissolutaque, ut ad nulla pietatis officia sese possit erigere: sed humilibus ac sordidis curis affixa, nihil sublime aut cæleste cogitat. Porro quum obstante conferta multitudine, quæ fores ac uestibulum obfederat, non possent

cum

eum deferre in conspectum Iesu: sarcinam suam sustulerunt in lectum, eo detractis regulis patefacto, demissis funibus, pensilem hominem unam cum lecto deposuerunt ad pedes Iesu nihil ad dubitantes, quin misericors dominus opitulaturus esset misero: simulatque suis illis oculis conspicatus esset paralyticum, uui cadaueris ritu solutis membris decumbentem in lecto. Viderat & ante Iesus miserum, nec ignorabat fiduciam eorum, qui hominem adduxerant. Poterat non interrupto sermone per quemlibet illis denunciare: Surgat ille paralyticus, ac subito sanus, lectulum suum domum reportet: uerum oculis omnium exhibere uoluit miserabile spectaculum, simulque declarare, quantam uim habeat apud deum syn cera in ipsum fiducia. Morbus erat insanabilis, iamque inueteratus: aditus importunus: & tamen certam spem illis porrigebat domini bonitas, cum pari potentia conuicta. Iesus igitur perspecta illorum insigni fiducia, tanto magis est misertus hominis, quanto magis uidit illum grauius animo laborare, quam corpore. Nemini non miserandus uidebatur, qui careret omnium membrorum usu, sed longe miserabilior erat animus uitij obnoxius. Nihil expectabatur, nisi ut corporis integritas restitueretur misero, quod ipsum erat humanis uiribus maius. At Iesus delectatus tam insigni fiducia, totum hominem sanare uolens, uersus ad paralyticum: Fili inquit, remittuntur tibi peccata. Erant in eo confessu scribae quidam, quos eruditio sacrarum literarum nihilo reddebat meliores, sed potius ad calumniandum propensiores. E prophetarum ac Mosi libris didicerant, solus esse dei, condonare peccata. Sacerdos enim non remittebat peccata, sed intercessorem agebat apud deum pro peccatis alienis, non sine uictima. Id quod non ignoraret scribae, sic tacite cogitabat in cordibus suis: Quam hic noua uocem profert, quam nec Moses, nec Aaron, neque quilibet ueterum prophetarum ausus est proloqui: Remittuntur tibi peccata. Nimirum ille sibi uindicam aut toritatem diuinam, contumeliosus est in deum. Quaedam peccata lex iubet puniri morte, quaedam holocaustis, aliisque sacrificijs expiantur sacerdotis interuentu: hic nihil moratus eiusmodi ritus, semel omnium criminum summam uerbo condonat. Non est hominis quod sibi sumit: solus deus potest prestare quod hic pollicetur. Nimirum offendeat illos infirmitas humani corporis, quod uidebant, eoque nihil supra hominem de Iesu poterant suspicari. Neque uero magnificentius de eo sentiebat populus, cui tamen hoc adferebat simplicitas ut minus esset ad calumniandum propensus. Eas cogitationes huius mundi spiritus suggererat animis scribarum, qui legis Moisaicae literam mordicus tenentes, a spiritu legis erant alieni, & hoc magis erant indociles, quod sibi docti uiderentur: ut hic quoque locum habeat, quod uidemus in pictoribus & cantoribus euenire, qui minore mercede docent prorsus artem rudem quam qui ab alio preceptore male sit institutus: propterea quod in rudi simplex sit capiendus labor: in male docto ut prior ita molestior sit dedocendi labor quam docendi. Atque has impias cogitationes prudentia quadam humana premebant apud se, metuentes populum, apud quem se uenditabant. Iesus autem qui suam diuinitatem factis testari maluit, quam oratione predicare, ut ostenderet scribis, nihil esse tam abditum in cordibus hominum quamlibet astutorum, quod ipsius fugeret spiritum omnia scrutantem, & omnia perspicentem: uersus ad eos, perinde quasi proloquuti fuissent, quod animo cogitarent, ait illis: Quare istas cogitationes calumniosas uersatis in animis uestris? Quare ex huius corporis infirmitate me iudicatis potius, quam ex factis ipsis? Quin potius ex his, quae cernitis oculis, quaeque non potestis inficiari, ea colligitis esse uera, quae non possunt oculis cerni? Offendit uos haec uox: remittuntur tibi peccata: & putatis irritam, quia non uidetis efficaciam quae sese exerit in animo. Vos autem quum habeatis oculos corporis sanos, mentis oculos habetis uitiatos. Quid si depromam huius similem uocem, cuius efficacia se probet oculis uestris, an non aequum est, ut ex eo quod cernitis, credatis etiam id quod non cernitis? Nihil est apud homines facilius, quam dicere: difficillimum autem prestare quod dixeris. Apud deum autem eadem est facilitas & dicendi & perficiendi. Hanc potestatem si haec deus dominus non dedit homini, non est tamen illi adempta facultas dandi, cui uelit. Et per prophetas olim pollicitus est se missurum Messiam suum, qui auferret morbos populi Israelitici, & peccata aboleret. Itaque nolite spectare corpusculum hoc, uestris corporibus simile, neque uestem hanc nullis phylacterijs aut fimbrijs pictis insignem, neque uocem hanc a ceterorum hominum uoce nihil dissonantem. Ex re sumite iudicium. Cuius in promptu est dicere peccatis obnoxio: Condonantur tibi peccata, atque aequae proclue est dicere paralytico morbo

Cognito Iesus
spiritu suo

morbo obstricto, Surge, tolle lectulum tuum & ambula. Audistis unam uocem & calumnia mini, audite nunc alteram, quam calumniari non poteritis, ubi uideritis passam rem dicit esse comitem. Id faciam, non ut iactem potestatem meam, sed ut intelligatis filio hominis, qui uobis nunc humilis uidetur & imbecillis, a deo traditam esse potestatem uerbo remittere dipeccata, quam uestri sacerdotes nunquam habuerunt: idque non solum in Iudaea, sed in terris etiam omnibus: ut quicquid ille remiserit in terris, remissum sit in caelis: quicquid non relaxauerit in terris, idem maneat astrictum in caelis. Non est quod calumniemini, sed est quod uobis gratulemini si deus suam erga uos benignitatem auxit. Si dicitis hoc non posse deum, maiestatem illius laeditis, si non uelle bonitatem offenditis, si non facere, quum pollicitus sit, mendacem facitis: si in his quae sunt animi non creditis, cum in his, quae passam cernitis oculis corporis, tergiversari non possitis, peruersam & obstinatam uestram malitiam declaratis. Haec loquutus Iesus, atque illis attentis, quid esset facturus, uersus ad paralyticum, ait: Tibi dico surge, tolle grabbatum tuum, & abi in domum tuam. Ac uix editum sermonem manifesta praesentaneaque uis consequuta est, Non enim paralyticus paulatim ac tandem aggregatim cepit sese mouere, sed ad Iesu uocem alacer erexit sese, quasi nunquam sensisset ullam paralytin, ac sublato in humeros lectulo per confertam hominum multitudinem egressus est, nouum & antehac inuisum omnibus spectaculum exhibens: ut qui paulo ante uelut exanime quoddam cadauer a quatuor baiulis affixus lecto deportabatur, nunc gestiens & alacer, tantae etiam sarcinae gestandae solus sufficeret. Datus est locus exeunti, qui negatus est aduenienti. Sic enim expediebat utrunque, ut uenienti obstitens turba, fiduciae magnitudinem omnibus faceret manifestam: & datus per mediam multitudinem exeunti locus, miraculi spectaculum omnium oculis subijceret. Viderunt haec scribae, ac non solum correcti non sunt, uerum etiam magis incanduit illorum inuidentia. Ceteri uero, quotquot aderant, insolito miraculo stupefacti, glorificauerunt deum: qui talem potestatem dedisset homini, ut simplici uerbo & peccata condonaret, & morbum insanabilem adimeret: ingenue confitentes, inter omnia quae narrarentur a sanctis superioribus peracta, aut quae suo seculo uiderentur a sanctis uiris fieri, nihil huic factio simile extitisse. Iam uero si ad sculptorum aut pictorum opera nonnunquam resistimus, singulas artificij partes contemplantes, semperque noui quippiam animaduertentes, quod prius oculos suffugerat, equidem arbitror non abs re fore, si ad hoc tam insigni spectaculum aliquantisper commoremur, pia curiositate collustrantes singula: quandoquidem quicquid gessit in terris dominus, in hoc gessit, ut in his philosophantes, nobis decerneremus, quod ad pie uiuendum conducit. Id maiore cum fructu fiet, si primum consideremus, quod foris exhibitum est oculis corporeis: mox, quid in animis gerendum, hac imagine nobis est significatum. Primum igitur consideremus morbi uim ac magnitudinem, quem dominus Iesus uerbo depulit. Siquidem paralyticus humore noxio neruos corporis, qui motus sunt organa, occupat, ac torpescit: sic, ut qui laborat hoc malo, membra corporis non ad usum, sed ad sarcinam molestam habeat, ut propemodum uiuum cadauer esse uideatur: non in alium spiritum, nisi in poenam suam. Hoc malum ferè aut subito tollit hominem: aut si id non fit, crudelius etiam lenta morte consumit. Est autem de numero eorum a quibus medicorum ars, uelut ab immedicabili malo libenter abstinet: aut si tentet uincere, diu frustra luctata, tandem discedat inferior: praesertim si non in unam aut alteram corporis partem, sed uniuersum occuparit. Porro quam fuerit huius hominis deploratum malum, lectulum indicat, cui affixus, non aliter quam exanime cadauer, a quatuor baiulis gestabatur: quin frequenter & lingua usum eripit, ac mentis uigorè hebetat. Quod huic quoque uidetur accidisse, qui nihil rogarit dominum, quum tanto malo premeretur. Quis autem tam durus est, cui tale spectaculum non moueret misericordiam? Quis non feliciorum iudicaret extimatum, quam sic spirantem? At nunc mihi paulisper adhibe spirituales oculos, & considera, quanto sit infeliciores animi paralyticus, cuius omnes uires sic occuparunt rerum fluxarum frigidissimae curae, ut totus ad omnia pietatis officia torpeat, ut nec manus habeat ad subueniendum inopiae pauperum, nec pedes quibus adeat Iesum, nec linguam, qua seruatoris opem imploret: sed uelut iustitiae mortuus, cupiditatum ceu baiulorum arbitrio huc & illuc circumferatur. Quid faciat infelix animus, qui luxu, qui uoluptate, qui studio gloriae & pecunia totus solutus & eneruatus, ex sese nullum habet robur a sordidis curis subrigendi sese ad amorem rerum coelestium? Totus affixus est infelicitati grabbato.

grabbato cupiditatum carnis, in quibus conuiescit. Nulla certe potestas hominum potest huic opitulari: solus Iesus potest omnem morbi uitam omnipotenti iussu propellere. Hic igitur medicus adeundus est, cui nullum malum est immedicabile, sed adeundus est cum ingenti fiducia, quæ tantum ualet apud dominum Iesum, ut huic paralytico præsidio fuerit etiam aliena fiducia. Nihil illi quidem orant uerbis, sed tamen re magnopere flagitat. Est autem efficax in primis apud Christum flagitatrix fiducia, quando uidemus etiam iuxta humanos affectus magnam sollicitudinem in iactis mentibus nostris, ubi sentimus aliquem toto pectore de nobis pendentem, sibiq; certam spem in nobis collocasse. Deus autem à peccatoribus nec holocaustomata requirit, nec donaria. Tantum agnosce morbū, & confide de medico: quāquam ut hoc ipsum possis, nemo largitur, nisi deus. Is enim ubi pro sua bonitate decreuit sanare paralyticum animum, immitit illi mirabile quoddam sui ipsius tædium, sic, ut semet oderit, ac uitæ etiam tædeat. Contuetur in quibus tenebris, in quibus flagitijs uersatus sit, horretq; seipsum, plane desperaturus, nisi qui immitit acetum doloris, adderet oleum bonæ spei. Iustitia dei perturbat animum sibi male consciū, minuitur uindictam sceleribus debitam, intentat gehennā: sed à desperatione reuocat considerata dei bonitas: qui non quaerit mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Dominus Iesus, qui naturam restituit, qui Moisi legem nō soluit, sed absoluit, ad communem etiam uulgi sensum sese accommodauit. Si potio per fidum medicum administrata, uehementer concitat totum corpus, præsertim in morbo capitali, quo maior est perturbatio, hoc magis speratur sanitas: Ita quo propior est desperationi peccator respiciens, hoc salutis uicinior est, medico Iesu. Iam mihi considera pudentem impudētiā. Est enim iuxta uulgi quoq; sermonem, pudor inutilis uiro quem urget necessitas. Pudor autem pudorem pellit, non aliter quā clauus clauum. Inutilis autem pudor est, cælare morbum. Hunc pudorem extundit morbi tædium, ac salutis impetranda concepta spes: iamq; non pudet fateri morbum, quia pudet agrotare. Quis hominū in graui corporis morbo me minit pudoris? Nōne secretissima etiam corporis membra nudant, ac medico tractanda permittunt? Nec aliter affectus est, qui foedum animi morbum cepit agnoscere. Quid enim improbius, quā conscendere rectum alienæ domus, deijcere tegulas, aperire fenestram, fordidum & abominandum spectaculum ex alto ingerere oculis omnium? Quid hic dicurus erat superciliosus pharisæus? Nimirum clamasset, indignum facinus: magnisq; conuictijs inuictis illorum improbitatem, qui contra ius publicum, perfollo tectis, iterum perent in priuatum alienū, ac funesto spectaculo simul & sermonē sacrum interrumperent, & oculos auditorū contaminarent. Iuberet abigi cadauerosum paralyticum, seq; totum a qua prolueret. At his, quibus offendendus erat ostentator Moisaicæ iustitiæ, quoniam iam arguebant insignem erga se fiduciam, dominus Iesus delectatus est, adeo, ut nec expectatis precibus calamitosum hominē sanitate donaret. Ac primū adimit animi morbos, quæ sunt peccata: mox paralyti leuat corpus: quod quemadmodū nonnulla uitia ex corpore sumptis in itijs permanant ad animum, ita non raro fit, ut ex animo natum morbum corpus contrahat: ueluti quū libido ex carnis humoribus orta conspurcat animum: atq; inde rursus in corpus reciprocatur malū, paralytum gignens aut morbum comitalem. Aut quum liuor ex animi uitio sumens originem, corpus etiam tabefacit. Solus autem sanare potest utranq; hominis partem, qui utranq; condidit. Considerandum est & illud, quanta fuerit largitas Iesu in condonandis peccatis. Quum enim ait condonantur tibi peccata, relaxat uniuersa. Nec ulla meritorum præteritorum mentio, nec ulla sacrificiorum aut satisfactionis exactio: tantum fiducia fit mentio. Satis est, uenisse ad pedes Iesu. ~~Satis dicitur~~ ~~etiam~~ ~~quod~~ ~~magis~~ ~~ad~~ ~~pedes~~ ~~Iesu~~ ~~uenisse~~ ~~est~~ ~~mentio~~ ~~fiduciam~~ ~~fit~~ ~~mentio~~. Tottis sibi displicebat ille paralyticus, & male sibi cōsciū, & miserabili corporis morbo oppressus. Tota spes erat in potenti bonitate Iesu; ille totum restituit, quia se totum Iesu medico commisit. Non reputabat, quā esset immedicabilis morbus: tantū cogitabat, quā potens, quā bonus esset medicus, cui sese concredebat. Quæ spes autem istis, qui morbo suo blandiuntur, qui fugiunt oculos medici, imò qui medicū oderunt & auerfantur? Si te pudet apud medicū hominem, aut si quid diffidis, qui fortassis cognitum morbū exprobraturus sit potius, quā subleuaturus, nolī cælare morbum tuum apud Christum, qui neminem traducit, sanat omnes & sanat gratis: ut tibi quoque contingat, quod contigit paralytico

satisfactio

paralytico. Quid is fecit? Sustulit in humeros grabbatum suum, uersa rerum uice: nimirum imperans cupiditatibus, quibus antea seruierat: hoc est enim gestare crucem, hoc est crucifigere carnem cum uitijs & concupiscētijs. Iam nihil est opus quatuor baiulis. Suis pedibus ambulat, quocūq; agit illum Christi spiritus: nec aliō uadit, quā quò iussus est. Quid enim est ambulare, nisi uirtutū profectibus semper ad meliora progredi? Quid est, redire in domum unde uenerat: nisi agnoscere, qualis illinc exierit: & cuius beneficio subito mutatus, eò redierit? Nam pharisæorum est, habitare in plateis, foris & conciliabulis. Domi suæ habitat, qui se nouit quā nihil sit: & quicquid habet uirtutum, id totum ascribit gratuita benignitati seruatoris. Iam te dimittā ab hoc spectaculo, si personas huius scenæ demonstraro. Paralyticum & huius baiulos fiducia reddit impudentes, & impetrant quod desiderant. Iesus delectatus eorum fiducia, etiam non rogatus ultro duplicat beneficium. Populus simplex & illiteratus, nihil dijudicans in eo, quem credebat esse hominem, tantum admiratur uirtutem diuinam: soli scribæ taciti apud sese murmurant. Fugiamus exemplum scribarum: qui dum suæ student gloriæ, Iesu gloriam conantur obscurare. Stimus ē simplici turba, glorificantes deum: non solum, si quando nobis sua clementia admittit morbos animi, uerum etiam quum alios uidemus eiusdem benignitate à pristinis uitijs respiscere. Hoc insigni miraculo gesto Capernaū, quo pluribus prodesset, rursus commutauit locum, ac sese contulit ad lacum. Non se subduxit hominum saluti, sed fugiēs insanabiles scribas, piorum hominū desiderium abitu suo prouocauit. Si quidem ad lacum quoq; magna uis hominū confluxerat: docens nos, omnibus relictis, Iesum esse sequendum quocūq; se contulerit. Nusquam enim nō seruator est, siue urbes incolat, siue uicōs & oppida peragret, siue uersetur in desertis, siue conscēdat montes, siue descendat in campes, siue lacus adeat. Videns itaq; numerosam hominum multitudinem confluxisse, nec ignoras quamobrē eò cōcurrisset, docebat illos in littore. Quumq; faceret iter in littore, præteribat teloneum quoddam, in quo sedere solent, qui à præter nauigantibus uectigal exigunt. In eo uidit Matthæum quendam, qui idem dicitur est Leui, Alphei filium, sedentem ad teloneum. Erat enim publicanus. Id hominum genus quanquam ubique populū est inuisum, tamen apud Iudæos peculiariter habebantur abominabiles. Redimunt enim iniqua summa munus à principe, eoque serē, quo plus lucri faciant, inclementer extorquent ab omnibus, odioseq; negocium faciunt nauis ac uiatoribus, quibus nonnunquam & aliunde faris est incommodi. Erant autē apud Iudæos plurimi, qui negabāt Iudæos, populū deo sacerum, pendere tributum oportere Cesarī prophano principi, & idolorum cultori. Hinc factum est, ut publicanos, qui Cesaris negocium ad quaestum usurarium agebant, uehemēter execrarentur. Dominus autem, qui prius exprobrauerat scribis suam incredulitatē, obmurmurantibus miraculo, quum turba simplex deum glorificaret, rursus ostendere uoluit, nullos longius abesse à uera religione, quā qui sibi uidebantur eximie religiosi. Matthæum auocauit à teloneo, iussitq; ut ipsum comitaretur. Ille subito mutatus, relicta sella quaestuarīa, sequutus est pauperem Iesum, ut Euangelicis opibus ditesceret. Hoc factum non omnes perinde mirabantur, tamen erat multo prodigiosius eo, quod paulo ante demirati fuerant in sanato paralytico. Nam illud mihi cogita, quanta paralyti labore, cuius animus affixus est studio pecuniæ: nec obscure est quam sint perplexæ publicanorum rationes. Et tamen hic subito factus alius, mirabilius exiit à teloneo suo, & omnibus relictis sequutus est Iesum, quā paralyticus ille exiliens ē grabbato suo, domum abiit. Pharisæus audit Iesum multa differentem, uidet miracula patrantem, & diffidit ac obmurmurat. Publicanus, qui nihil tale audierat aut uiderat, simplici dicto Iesu obtemperat. Et ecce rursus occasio, qua magis illustretur & pharisæorum iniquitas, & Iesu benignitas. Matthæus enim iam certus Iesu discipulus, quo pluribus illum commendaret, suiq; ordinis nuper sodales ad Euangelicum quaestum adiuuaret, rogare dominum ausus est, ut domi ipsius uellet esse conuiuia. Obtemperauit Iesus roganti, quandoquidem ille obtemperat uocanti. Matthæus rem magnam impetrasse se ratus, apparat conuiuium splendidum ac magnificum, quod multis esset sufficiens, uidelicet discipulis, quos iam aliquot collegerat dominus: ac præter hos non paucis alijs, qui tum Iesum comitabantur, & ad conuiuiū eunti fuerunt umbræ: multisq; publicanis, ac peccatoribus etiam, quos ob pristinam notitiam ac familiaritatem eodem uocauerat

Matthæus, non erubescens quales aliquando sodales habuisset, qui tum ad aliud sodali-
 tium transisset: sperabat enim fore, ut quemadmodum ipse uocatus fuisset à domino, ite-
 dem & plures, quos habuerat infamis quaestus ac uictorum socios, Euangelicæ philoso-
 phiæ, quæ largitur opes cœlestes, haberet condiscipulos. Hanc spem illi præbebat perspe-
 cta Iesu singularis in omnes clementia. Decebat autem amplum esse conuiuium, quod eccle-
 siæ ex gentibus colligendæ gerebat imaginem. Parca sunt enim & angusta Iudæorū con-
 uiuia, qui carnem legis sequuntur, quum spiritus sese latissime diffundat, omneq; homi-
 num genus recipiat. Libertatem amant omnes, clementia opus est omnibus. Iustitia pau-
 corum est: hanc quum non haberent, sibi uindicabant pharisæi. Qui quum conspicere-
 tur Iesum cum publicanis & peccatoribus agentem conuiuium, quos ipsi ueluti sancti, nec
 alloquio dignarentur, adeunt illius discipulos, rudes adhuc, & qui facile uiderentur abdu-
 ci posse à præceptore, hos captant uenenato susurro: Quomobrem, inquit, magister ue-
 ster, quem uos deserto Ioanne ut sanctiorem sequimini, cum peccatoribus edit ac bibit,
 quum mensæ communi summum sit familiaritatis indicium: An non legit quod scriptum
 est: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris? An non cogitat, quod hac con-
 suetudine addit animos peccatoribus, qui uitati, fortasse respicerent? Ad hæc quum dis-
 cipulis adhuc rudibus, non esset in promptu quod responderent, sed tantum simplici si-
 ductia pendebant à domino: Iesus, quem nec uoces clanculariæ, nec cogitationes occultæ
 pharisæorum latebant, pro discipulis respondit: Quid obmurmuratis pharisæi, quod cū his,
 quos uos pro impijs & abominandis ducitis, agitem conuiuia potius, quàm cum sacerdo-
 tibus, scribis & pharisæis? Laudantur medici, qui sani quum uocantur, adeunt ægrotos:
 & ego culporum quod eos adeam, qui morbum agnoscunt animi sui, & medicū desiderant?
 Qui prospera ualitudine sunt, non expostulant cum medico, dicentes: Quare inuisis illis
 & illos, nos non inuisis? Etenim qui ualent, nihil opus habent medico, ac medicorum ars
 his debet esse parata, qui male habent. Hi qui morbum suum agnoscunt, gaudent adesse
 medicum. Vidistis enim in paralytico mihi traditam esse potestatem tollendi peccata. Vos
 qui uobis uidemini sani, uindicantes uobis iustitiam, non habetis quod expostuletis cum
 medico, si uos non adeat. Ideo missus sum in mundum, ut tollam peccata mundi. Quicum-
 que morbum agnoscit, ac medici desiderat opem, huic non deero. Porro qui sibi uidetur
 uacare culpa, si recte sentit, non eget ope nostra: sin laborat falsa persuasionem, aut si sibi ma-
 le conscius, tamen dissimulat morbum suum: hunc quoniam insanabilis est, frustra ad-
 ret medicus. Quis enim curet inuitum? Proinde iniuria reprehenditur medicus si id fa-
 cit, quod profiteretur ars: sed insignis est inhumanitas eorum, qui cum sani sint, medici præ-
 sentiam inuidet ægrotis. Nec hoc quod facio uobis, qui legis scientiam profitemini, no-
 uum uideri debet. Sic enim legitis: Misericordiam uolo potius, quàm sacrificium. Hæc
 deus per prophetam loquutus est, significans abolendam carnalem legis iustitiam, quæ
 constat abstinentia manifestorum flagitiorum, & obseruatione ceremoniarum. Qui non
 committit homicidium, qui non furatur, qui non mœchatur, qui quiescit sabbatis, qui iei-
 unat statis diebus, qui lauat, qui sacrificat, iustus est apud homines. At deus aliam iusti-
 tiam requirit, quæ constat gratuita beneficentia in proximum, ignoscentia ac lenitate.
 Quantum uero absunt ab hac laude, qui non solum non opitulantur proximo suo, ue-
 rum etiam inuidet & obstrepunt, si quis opem ferat egentibus. Talem autem uobis deus
 promissit Messiam, non qui sacrificijs, phylacterijs, ieiunijs, ac prolixis precationibus sur-
 peraret pharisæos, his rebus sese populo uenditantes: sed qui beneficus in omnes lux
 esset errantibus, subleuator oppressis, consolator afflictis, medicus contritis corde: quicq;
 eos, qui longe uidebantur abesse à deo, deo iungeret: qui uero deo uidebantur esse pro-
 ximi, hos declararet procul abesse à uera pietate. Hoc sermone dominus Iesus simul &
 os obturauit pharisæis, & discipulos docuit, quales sese præstare deberent erga peccato-
 res. Multum debemus pharisæorum maliciæ, quæ subinde dominum prouocat ad expli-
 candam Euangelicam doctrinam. Ecce rursus adeunt Iesum aliquot discipuli Ioannis, iun-
 cti calumniatoribus pharisæis. Nam & illos liuor quidam humanus arriperat, quod Ie-
 sus Ioannis famam uideretur obscurare, quum Ioannis uita, & institutio uideretur esse se-
 uerior, quàm Iesu: qui discipulorum etiam numero fuerat superior. Adeunt itaq; Iesum
 & calumniosam obijciunt quæstionem: Quare, inquit, discipuli Ioannis & pharisæo-
 rum

Et erant disci-
puli Ioannis

rum ieiunant frequenter, tui autem discipuli non ieiunant? Ad hanc quæstionem, quoniam
 ipsum petebat non discipulos, dominus Iesus clementius respondit, quàm paulo ante fe-
 cerat discipulis suis patrocians: nos interim docens, Euangelicam charitatem, quæ lenis
 est in malis sibi proprie inflictis, diligentior in propellendis malis alienis. Oportet
 enim episcopum Euangelicum in iniurijs ipsius capiti ingestis, tolerantem ac lenem esse,
 ceterum magno studio succurrere gregi periclitanti. Ait itaq; Iesus: Vos qui sedulo audi-
 stis Ioannem Baptistam, meminisse debetis, quod ille me prædicarit esse sponsum, se uero
 sponsi amicum. Par est autem abesse tristitiam omnem, ubi adest sponsus. Moses seruus
 est, non sponsus. Illi congruebant ieiunia, quæ tristitiam habent, & hilaritatem obnubilant.
 Recte ieiunant, qui manent in synagoga, ancilla non sponsa. Non enim uersantur in cubi-
 culo sponsi. Ceterum liberi qui uersantur in thalamo nuptiali, quàm diu sponsum ipsum
 habent presentem, non possunt ieiunare, quod gaudij magnitudo non sinat eos meminisse
 se tristium. Qui metu pœnæ suam facit officium, alacer esse non potest. Porro filij qui spi-
 ritum liberalem hauserunt, intelligentes se charos & curæ esse sponso, non anguntur solli-
 citudine, ne peccent in his, quæ ad tempus præscripta sunt ingenio seruis præditis, in lo-
 tionibus, in sabbatis, in delectu ciborum, in uestitu, in diebus festis, in sacrificijs. Con-
 fidunt enim potentie & bonitati sponsi, qui sine his omnibus potest absolutam conferre
 iustitiam. Fiducia spiritualis tollit sollicitudinem carnalem. Charitas omnia condulcans
 addit alacritatem. Habet sponsus cibum suum, à quo sodales ipsius non possunt abstine-
 re. Cibus animi est sermo cœlestis, cibus animi caro est ipsius sponsi: potus animi sanguis
 est eiusdem. Hoc cibo semper satiari cupiunt, qui mihi propius adherent: hoc potu cupiunt
 semper inebriari qui uersantur in thalamo sponsi. Ceterum ut cibus corporis non consistit
 iustitiam, ita nec ieiunium: ac sæpe fit, ut uescens iustior sit ieiunante. ~~Quis enim ieiunans,
 quæ præstare potest? Quis enim ieiunans, quæ præstare potest? Quis enim ieiunans, quæ præstare potest?~~
 Hilaris autem
 esse non potest, qui metuit, qui trepidat. Ceterum qui sciens sese in hisce rebus esse libe-
 rum, & ex charitate sua sponte ieiunat, is lætus & alacer ieiunat, non quia sic præscriptum
 est, sed quia sic hortatur charitas. Quum ad hanc firmitatem, ad quam nunc formatur, mei
 discipuli profecerint, plus impetrabit ab eis charitas, quàm nunc extorquet à uobis legis
 aut Ioannis præscriptio. Nondum autem ad hoc roboris peruenerunt. Adhuc teneri sunt.
 Obstat enim illis huius corporis presentia. Venient autem dies, quum corporalis sponsi
 presentia collectur ab illis: tunc facti firmiores, hausto cœlestis spiritu, non solum ieiunabunt,
 idq; sua sponte, uerum etiam fortiora magisq; mascula præstabunt uolentes & alacres.
 Hæc doctrina quoniam spiritualis est, non capiunt ab his qui in pharisæis ceremonijs in-
 ueterauerint. Et idcirco mihi simplices ac rudes delegi iuuenes, iustus operam, si spiri-
 tualem ac cœlestem doctrinam credam animis, carnalium rerum superstitione uehemen-
 ter occupatis. Vetera ueteribus, noua nouis congruunt. Quæ si misceas, non solum inae-
 nem sumis operam, uerum etiam eos quos in melius mutare coneris, reddis deteriores.
 Præstat enim in ueteri superstitione perseverare, quàm adempto metu peccandi, dum ad
 libertatem spiritus studeo adducere, ad peccandi licentiam inuitare. Quemadmodum enim
 plus habet negocij, qui docet imbutum hac falsa persuasionem, quod artem calleat, quàm qui
 prorsus artis ignarus: ita difficillimum est eos ad Euangelicam iustitiam instituire, qui ob
 carnales obseruationunculas sibi persuaserunt, quod absolutam iustitiam sunt conseruati.
 Hinc nimirum est, quod piscatores, publicanos, peccatores, meretrices & ethnicos magis
 dociles comperio philosophiæ spiritualis, quàm scribas, pharisæos ac sacerdotes, qui in
 humanis ceremonijs perfectam statuunt pietatem. Ioannes ut medius inter ueterem ac no-
 uam legem, tentauit miscere doctrinæ geminum genus. Neq; enim ausus est uiuidam hæc
 philosophiæ infirmis animis committere. Infirmitas est autem quicquid humanum, quicquid
 carnale est. Quod diuinum, quod spirituale, quod cœlestis, id uiuidum est ac ualidum. ~~Quis enim
 ieiunans, quæ præstare potest? Quis enim ieiunans, quæ præstare potest? Quis enim ieiunans, quæ præstare potest?~~
 Inutilis est mix-
 tura rerum sibi non congruentium. Nullus enim sic desipit, ut si uestem ueterem sarcire cu-
 pat, alluat fragmentum panni noui. Quare ita: Nempe quia uidet futurum, ut si id faciat,

Nemo assumē
tum panni

& noui panni iacturam faciat, & uetustæ uestis plagam reddat maiorem. Siquidem offensus insigni dissimilitudine panni allati, & uestis male factæ, continuo detrahit quod assuetarataque ruptura uestis antiquæ turpius hiat quàm antea. Nec quisquã tam stultus est, ut uinum nouum credat utribus antiquis. Quam obrem? Quia uidet fore duplicem iacturam. Nam mustum ob uehementiam spirituum effervescent, disrumpit utres ob uetustatem imbecilles, itaque simul pereunt & utres & uinum. Quid porro facit, ut & uino consulat & utribus? Vinum mustum condit in utres nouos. Ita quorum animus assueuit uariæ pharisaicarum obseruationum, non ferunt mustum cœlestis ac spiritualis doctrinæ, sed abhorrent & auersantur, ac deterioris uini gustum cui assueuerunt, requirunt. Hunc Iesu sermonem non esse uanum, ipsi pharisæi crebro suis factis docuerunt. Cum enim accidisset die quodam ut discipuli facerent iter per segetem, idq; die sabbati, quo religio sum erat Iudæis aliquid operis agere, præstant discipuli, Iesus uero sequebatur. Quum autem stimulare illos fames, cœperunt uellere spicas, manuumq; confictu exclusis grauis uesti. Audi nunc ueteres utres offensos nouo multo liberatis Euangelicæ, ac sabbatissimi uapam requirentes. Siquidem pharisæi, qui ceu uehementer iusti comitabantur Iesum, conspicientes quod faciebant discipuli, dominum in discipulis calumniantur. Nam quemadmodum discipulorum probitas commendat præceptorem, ita malefacta soleant his imputari qui instituerunt. Admonent igitur dominum, & indicant discipulos, perinde quasi rem nephariam agentes, quod uiolarent sabbatum: ut aut illos coerceret & probaret pharisaicam superstitionem: aut si id non faceret, haberent de quo ipsi calumniam struerent. Dominus autem sic patrocinnatus est suis discipulis, ut legis Mosaicæ peritos ex ipsa lege refelleret, pro sua mansuetudine docens, qui reprehendi merebantur. Quam fronte, inquit, desertis meos discipulos, quod coacti fame, spicas aliquot forte obuias decerpunt, quo uitæ suæ consulat, quum ipsa lex, cuius uos esse doctores profiteremini, commemoret, David in simili necessitate deprehensum, fecisse quiddam, in quo magis etiam uidetur uiolata legis religio. Siquidem fame periclitans confugit in domum dei, nec ueritus est homo profanus ab Abiathar, qui tum primas tenebat inter sacerdotes, postulare sibi dari panes illos unice sacros, quos propositionis uocant, quibus nefas erat omnibus uesti præter sacerdotes, idq; tantisper, dum intra templi septa uersantes sacris operarentur. Non ignorabat Abiathar quid lex præscripseret, nec tamen ueritus est David atque eius comitibus tradere panes sacros in loco sacro edendos. Hoc si nescitis esse scriptum, aut si non meministis, qua fronte profiteremini legis scientiam? Si scitis ac meministis, cur in simili causa Abiathar ac David absoluistis, atque etiam probatis, meos ut nefarii sceleris reos desertis? Si tum necessitati proximi cessit legis rigor, quum maxime regnaret lex, quo magis nunc æquum est cedere legis ceremonias, quoties charitas hortatur proximo subueniendum esse? Quin & illud præcepit lex, diligendum esse proximum pari amore, quo se quisque complectitur. Hoc præceptum quum sit in tota lege præcipuum ac maximum, cur præpostero iudicio ob ea quæ leuiores sunt nec perpetua, uiolatis id quod & summum est, & perpetuum? Fuit olim tempus, quo nulla esset sabbati religio. Et futurum est, ut uere pijs quicuis dies sit sacer. Nunquam autem nec fuit, nec erit tempus, quo non fuerit, aut futurum sit sanctum, opem ferre egentis proximo. Lex uerat occidi: occidit autem qui quum seruare possit, non succurrit. Ea perpetua lex est. Vetat eadem quiescere sabbato. Quam uero præpostera religio, si quis dum timet uiolare sabbati ocium, sinat interire fratrem suum, quum alinum delapsum in foueam educat sabbato, nihil deterritus septimi diei religionem. His atque huiusmodi dilucidis rationibus quum Iesus docuisset, quam essent peruerse religiosi, adiecit catholicam sententiam: Sabbatum, inquit, hominum causa est institutum, non homines conditi sunt propter sabbatum. Filius autem hominis uenit, non ut perderet homines, sed ut seruaret: itaque potestatem habet etiam abrogandi sabbatum, quoties id postulat hominum salus. Quod de sabbato dixi, de similibus constitutionibus omnibus sentienda sunt. Ad ueteris instituta sunt, ut rebellis populus paulatim assuesceret obedire præceptis dei, ut per figuras corporales, ueluti manu ducerentur ad intellectum rerum spiritualium. Præuolat sabbatum, qui uacuos à tumultu malarum cupiditatum, iuuandi proximi studio uiolat sabbatum. Pia res est ieiunium, sed sit impia, si quod ad salutem hominis est institutum, uertitur

Et factum est iterum cum do.

Et dicebat eis

uertitur in perniciem & corporis et animi. Res est religiosa uotum, sed sit irreligiosa, quoties huius seruandi superstitione reuocatur aliquis ab his, quæ propius spectant ad ueram pietatem. Sancte facit qui donum offert ad altare, sed profanum est donum quod offertur, irreconciliato proximo. ~~Quæ est uelut propter carum adhibendum uelut, quæ est adhibendum uelut, quæ est adhibendum uelut.~~ Itidem cibus hominis causa paratur, non homo cibi causa conditus est. Proinde quouis cibi genere uesti fas est, quoties id postulat hominis necessitas. Siquidem hæc omnia corporalia, in quibus uos absolutam iustitiã constituistis, templum, uictimæ, cibus, uestis, dies festi, ieiunia, uota, donaria, irreligiose seruantur, si ob hæc leditur salus proximi. Religiosissime uero seruantur, si ob proximi charitatem neglectis his quæ sunt carnalia, intus in animo seruatur id, quod corporalium rerum umbris est designatum. Huiusmodi constitutionum Moses administrator fuit, non autor: seruus, non dominus. His qui adherent animo serui magna superstitione seruant ea quæ sunt carnis. Caterum qui adherent filio hominis, qui totius legis est dominus, eaq; docent obseruanda iuxta spiritum, quæ carnalibus illis simulachris figurabantur, liberi sunt ab eiusmodi Iudæorum ceremonijs.

IN agro quidem per uiam dominus Iesus huiusmodi sermonibus & pharisaeorum retudit calumniam, & discipulis innocentibus est patrocinatus. Sed ut plane disceremus nihil esse calumniosius falsa religionis peruersitate, quum Iesus ingressus esset synagogam, illic ex more docturus populum, obtulit sese rursus & domino benefaciendi, & pharisæis calumniandi occasio. Aderat enim illic in turba quidam miserum omnibus spectaculum exhibens, manum habens arefactam ac mancam, membrum mortuum & inutile circumferens, hoc etiam miserabilior, quod opera manuum solitus esset alere tum sese, tum familiã tenuem & inopem. Et ob maliciam pharisaeorum, oculatam ad calumniandum benefacta Christi, cæcanti ad intelligendum doctrinam cœlestem. Ex his quæ cernebant oculis corporeis, uidebant humanam naturam, ex his quæ gerebantur non perspiciebant uirtutem diuinam. Vident hominem miserabilem, & norant Iesum misericordem, & illico coniectant quid esset consequiturum. Iamq; calumniam adornant non in discipulos, quemadmodum prius de spicis reuulsis, sed ipsi domino, qui discipulis fuerat patronus. obseruant igitur natura propensum ad opitulandum miseris: an auderet etiam synagoga teste, die sabbati sanare hominem, ut si id faceret, accuserent eum uiolati sabbati, quum facti testem haberent multitudinem. Nihil quidem orabat miser ille, uerum hoc ipsum erat rogare miserabili, uenire in conspectum misericordis Iesu. Dominus autem, quo redderet omnes attentos adendo spectaculo, euocauit hominem, cui manus erat manca. Surge, inquit, & consiste in medio multitudinis. Surrexit ille bona quadam concepta spe. Tum Iesus uersus ad pharisaeos, quorum cogitationes non ignorabat, dixit illis. Quid censeris uos, qui legis cognitionem profiteremini? Quibus rebus uiolatur sabbatum, benefaciendo, an malefaciendo: seruando uitam hominis, an perdendo? Non fallebat illos, quo tenderet hæc cornuta percontatio. Si respondissent, fatius esse ob religionem sabbati pati perire proximum, quàm neglecta superstitione succurrere periclitanti: non tulisset populus absurdum responsum, & a sensu naturæ communi abhorrens. Sin respōdissent licere, sibi admissent ius calumniandi. Itaque uisum est obticescere. Et tamen interim produnt multitudinē maliciosam uersutiam suam, quod prouocati interrogatione ad respōdentia, obstinare persisterent in studio calumniandi. Porro quo facilior esset responsio, proposuit à simili quaestione, nunquis inter illos esset tam religiosus obseruator sabbati, ut ouem sabbato delapsam in foueam perire sineret, nec auderet educere. Nullus autem erat in ea turba, qui non intelligeret, quanto sit hominis salus magis curanda, quàm ouis. Occidit autem, quisquis perire sinit quod seruare potest. Dominus igitur, quum expectato responso uideret omnes pharisæos non ignorantione ueri, sed obstinata malicia, uelut coniuratos obmutescere, circumtulit oculos in illos, ipso uultu præferens, quanta cum ira, quantoq; dolore ferret illorum insanabilem maliciam: qui, quum sese profiterentur duces cæcorum, ipsi cor haberent terrenis cupiditatibus excæcati, ut clarissimam ueritatis lucem uolentes non cernebant. Nulla enim cæcitas inmedicabilior, quàm quum quis sciens ac uolens cæcus est. Vide

bant mutam pecudem, ne periret, extrahi posse è puteo non uiolato sabbato, & uidere ho-
lebant homini licere sabbatis consulere. Itaq; clementissimus dominus, quo nos doceret,
ob deploratam malorum peruersitatem non esse abstinentià à iuuandis proximis, contem-
ptis pharisæis, uertit sese ad hominē, ac populo, ad rei euentum inhiante, dixit illi: Exten-
de manum tuam. Vix ea uox audita est, extendit manum, uulso manuum margine, aliter om-
nibus officijs suis fungentem, quàm fecerat altera quę nuncq; manca fuerat. Quem illarū ra-
tiones non abduxissent ab errore: Quem tam euidentis miraculum non excitasset ad glori-
ficandum deum? At pharisæi fermēto inuidiæ infecti, his omnibus ad sceleratiora etiam
consilia prouocantur. Hęc nimirum sunt illa semper præpostera pharisæorum iudicia. Plu-
ris faciunt pecudem q̄ hominē, uestem quàm corpus, cibum q̄ uitam, corpus quàm ani-
mum, humana q̄ diuina, carnem quàm spiritū, homines quàm deum. Adeo nihil est per-
uersa religione pestilentius. Apud homines prodigiosa uirtutis est, simplici dicto restitue-
re mancam manum homini, sed multo maioris & uirtutis & beneficij est, restituere man-
cas ac præmortuas animi uires. Quàm miserè mancam habet manum, quàm mortuam,
quàm ab omni misericordiæ sensu uacuum: qui cum uidet proximum suum egentem, nec
stipem porrigit: qui errantem nō docet: qui oppressum non subleuat, qui cessantem non
excitat: Tales erant pharisæi, qui maluerunt inuidere domino, q̄ sanitati per eum resti-
tui. Huiusmodi debiles habet synagoga. ~~Quisquis est obnoxius malis, ueniat
in conspectu Iesu, & sanabitur. Afflabit ille nobis spiritum suum, & quod mancum erat,
animabitur. Qui sese domino simplici fiducia credunt, sani domum redeunt. Qui suę con-
fidunt iusticię, ex alienis beneficijs redduntur deteriores. Qui pharisæico spiritu tumēt,
nulli bene uolunt, nisi sibi ipsis: Qui Iesu spiritum hauserunt, nihil aliud conantur, quàm
omnibus benefacere. Siquidem simulatq; pharisæi synagogam ingressi sunt, tamen non
audebant mutire apud populum, ascitis etiam Herodianis, quo firmior esset conspiratio
(nam nulli magis hanc nouerunt artem) clancularijs consilijs inter sese agitabant, quomo-
do Iesum extinguerent, quem ut uidebant potentibus factis longe superiorem, ita nec di-
ctis reselli posse sentiebant. Non conueniebat inter pharisæos & Herodianos, & ad per-
dendum salutis autorem consentiebant. O sceleratam concordiam, o cæcitatem uere de-
plorandam. Quid proficiet cuniculi fraudis humane aduersus eum quem nihil latet? Do-
minus autem nos exemplo suo docens, nonnunquam ad tempus cedendum immedica-
bili malorum perniciacię, ne prouocati reddantur sceleratiores, subduxit sese ab eo loco,
& rursus secessit ad lacum. Iesu secessus non est Euangelij dispendium sed incrementum.
Nisi enim propulissent illum pharisæi, non uenisset ad gentium multitudinem. Postea q̄
igitur Iesus reliquerat inuidam & angustam synagogam, secessit ad lacum, unde
diuque confluxit ad eum numerosa uis hominum, non solum à Galilæa, uerum etiam à lu-
dea, atque ab ipsis etiam Hierosolymis, tum ab Idumæa, eiq; regionibus ultra, Iordanem
fuitis, ad hæc locis Tyro Sidoniq; finitimis. Præcluditur enim ad congregandam gentium
ecclesiam, quando synagoga per incredulitatem repellebat Euangelium dei. Ex omnibus
his locis concurrerat ingens hominum multitudo, qui excitati rumore, qui late sparsus
erat de miranda doctrina deq; potentibus factis Iesu, sese ad lacum effuderant. Dominus
autem benignus ac diues in omnes, neminem nec à doctrina sua, nec à sanitatis beneficio
submouebat. Tantus autem erat ardor multitudinis ob auiditatem sanitatis, ut alius ali-
um protruderet, ac ut irrumperent ad Iesum, ut eum uel contingerent, quando solo etiam
uestis contactu pellebantur morbi. Nec ullum erat uel hominum uel morborum disci-
men apud potentē iuxta ac benignū medicum. Quicumq; quibuscunq; malis tenebantur,
protinus liberabantur, modo contigisset adire Iesum. Atq; id etiam hodie uidemus iuxta
spiritum fieri. Ex totius orbis nationibus quàm multi, quibus uitij obnoxij confugiunt
ad Iesum, & fiducia contactu sanantur: Quin & spiritus immundi, uiso Iesu, non ferebāt
illius præsentaneam uirtutem: sed accidentes ad genua illius, exclamabant, dicentes: Tu
es ille filius dei. Iesus autem non ferens ab impijs spiritibus prædicari, interminat illis
ut taceant, nec ipsum prodant ante tempus. Per humiles ac tenues mundo uoluit inno-
scere, quibus dixit: Qui uos audit, me audit. Spiritibus autem impijs ne tum quidem si-
dem haberi uult, quum uera dicunt. Nec enim hoc negocium fortuito gerebatur, sed di-
uino~~

uino consilio gradibus quibusdam & profectibus temperabantur omnia ad nostram sa-
lutem. Iesus igitur quum à turba comprimeretur, mandauit discipulis, ut sibi pararent na-
uiculam, quo tutus esset ab incondita ac tumultuosa multitudine: quæ magis licebat cor-
porum salutem, quàm animarum: & comprimit potius, quàm tangit Iesum. Qui confi-
tentes morbum suum, cum syncera fiducia ad eum illum, tangunt & sanantur: qui uero
mundanis cupiditatibus adhuc obnoxij tumultuantes irruunt, molesti sunt. Proinde di-
scipuli, qui norant familiariter cum domino uersari, parant illi nauim purioris ecclesię.
Iesus autem magis delectatur paucis puris ac placidis, quàm multitudine turbulenta. Sed
tamen ita subducit sese, ut nihilo secius è nauis doceat multitudinem. Quum uides Iesum
è nauicula docentem, cogita episcopum concionantem promiscuæ multitudini, quæ ca-
techumenos, energumenos, & ludæos & ethnicos complectitur. Beati qui spiritualiter
tangunt Christum. Non tangunt autem, nisi qui prius ab eo tacti fuerint. Sanantur enim
ab omnibus uitij, quoscuque ille contigerit, iam enim ex tumultuosis facti tranquilli,
recipiuntur in nauim ecclesię, ut perpetua Iesu consuetudine fruantur, semper que il-
lius mensuræ allideant. Nauicula in qua Iesus est, angusta est impuris, amplissima pur-
gatis. Reiecerat dominus prædicationem demonum, effugerat impuram ac tumultu-
antem turbam, & tamen hæc arguebant ad esse regnum Dei, in quod irrumperere cona-
bantur digni & indigni. Proinde sibi parat duces aliquot, qui in uindicando regno cœ-
lorum essent adiutores: quiq; tot nationibus, mox ex toto terrarum orbe ad Euangeli-
cam philosophiam confluxuris, sufficerent. Sic enim consueuerunt huius mundi mo-
narchæ certos præfectos sibi deligere, per quos imperium suum & asserant & amplient
& administrant ac tueantur. Hos oportet egregie fidos esse, cordatos & industrios: in
primis autem gnaros regię uoluntatis. Iesus itaque, qui sese frequenter demiserat ad
promiscuam multitudinem, ut multos ad se alliceret, factio docens idem esse faciendum
Euangelicis doctoribus, iam ad sublimitatem Euangelicę perfectionis euocans, con-
scendit montem. Et accersuit ad se non quosuis è multitudine, sed quos ipse uoluit,
quosq; ad hoc munus delegerat. Non enim uocauit opulentos, non satrapas, non sa-
cerdotes, pharisæos aut scribas: sed tenues, humiles & idiotas. Siquidem hi demum erant
idonei, qui Iesum sequuti montem conscenderent: unde quicquid hic mundus habet
admirandum despiciunt: unde uelut è propinquo uox audiri patris cœlestis, & unde
spectatur immortalitatis gloria. Parent qui uocati sunt, & ueniunt ad Iesum sublimem.
Nullus enim hunc montem potest ascendere, nisi uocante Iesu. Nam ipse mons est,
nec ad ipsum quisquam uenit, nisi tractus ab eo. Hic rex ille regum, ac dominus dominan-
tium, duodecim præfectos selegit, qui ueluti fidi satellites nunquam ab ipsius latere dis-
cederent: ut ubi res Euangelica postularet, mitteret eos, ueluti legatos à latere prædica-
turos quæ à rege suo didicissent, ac diuulgaturos per uniuersum terrarum orbem ædificia
sui principis. Quoniam autem ignobiles erant piscatores, idiotæ, tenues, nihil regale præ-
ferentes, quum pollicerentur regnum dei, ne contemneretur illorum autoritas, addidit
potestatem, quam nulli huius mundi monarchæ suis legatis dare possunt: nimirum ut in no-
mine Iesu omne morborum genus sanarent, utq; etiam impuros spiritus profligarent. Ho-
rum primus erat Simon, cui nomē uerterat Cephas, hoc est, Petrus, siue saxum: ut ex ipso
nomine disceremus, Euangelicę philosophiæ caput esse fidei immobilem constantiam.
Secundus Iacobus Zebedæi filius unā cū fratre suo Ioanne: his imposuerat nomina, ut
dicerentur Boanerges, quod Syris sonat filios tonitruu, uidelicet ipso nominis præfatio
declarante, hos olim ex Euangelico monte emissuros in uniuersum terrarū orbem Euan-
gelicę prædicationis tonitruū, quod omnium animos cōmoueret, & erigeret ad studium re-
rum cœlestium. Siquidē ut tonitru sonat è sublimi, ita prædicator Euangelicus nihil humi-
le, nihil carnale sonat, sed cœlestia omnia. Pœnitentiā agit, instat regnū cœlorum: tonitru
est. Ad hanc enim uocem corripit unū quenq; timor fulminis, sed succedit imber: Credite
Euangelio, & salui eritis. Quartus erat Andreas, frater Petri. Quintus Philippus. Sextus
Bartholomęus. Septimus Mattheus. Octauus Thomas, cui cognomentū erat Didymus.
Nonus Iacobus Alphęi filius. Decimus Thaddęus. Undecimus Simō Cananęus. Duode-
cimus Iudas Iscariotes, qui prodidit dominū: Per hos paucos obscuros, illiteratos, im-
becilles uisum est domino totū innouare mūdum, ne quā laudis partē in cœlesti negotio

Et ascendit
in montem.

Et ueniunt in domum sibi iudicaret humana uel sapientia uel potentia. His rebus in monte peractis, ut nos doceremur in deligendis Euangelici sermonis dispensatoribus, non esse uocandos in consilium humiles ac priuatos affectus, descendit Iesus cum electis suis proceribus, & pariter ueniunt in domum, nimirum iam familiares ac domestici dei. Hæc forma nobis expressa est, ut de sublimitate sua doctores non grauentur sese ad humilitatem infirmiorū demittere, quo plurimos domino suo lucrifaciant. Sequamur & nos Iesum in domum hoc animo, ut perspiciamus quid sit expectandum, & ad quæ preparandus sit animus his, qui suscipiunt negotium sincere prædicandi Euangelium cœlestē. In montem non conscenderat turba. Est enim hoc eorum, quos ad id selegerat dominus. Verum ubi descensura est ad humilia, rursum confluunt promiscua turba: tanta importunitate instans, ut audi-
 rent Iesum, & à morbis liberarentur, ut apostolis non fuerit otium uel cibi sumēdi. Nihil hoc spectaculo gratius esse potest Euangelicis doctoribus, quam quum uel populus discendi audis, negotium facessit sacerdotibus, quum ingens catechumenorum multitudo ecclesie fores obsidet, quum promiscuæ multitudini angustæ sunt basilicæ, concionantibus episcopis. Hæc omnia quæ gerebatur, ubi rumor pertulisset ad cognatos Iesu, quibus erat nota carnis infirmitas, quum de diuina potentia nihil suspicari possent homines crassi, Iesum cum humili fordidisq; sodalitiis sursum deorsum uagari, trahere post se cateruas hominum, noua quædam & inaudita docere, profligare morbos, eijcere demones, furori tribuebant, quod offensi corporis imbecillitate, non poterant ascribere diuinæ potentie. Norant matrem & patrem, norant domum & omnem familiam, norant ipsum in cæteris nihil à reliquis differentem: & intelligebant, quæ nunciabantur supra modum humanarum esse uirtutum. Ita quæ quoniam erant cognati, iuxta leges humanas, putabāt esse sui officij, ut mentis impotem, & à spiritu quoptam arreptum, uinculis cohercerent. Dicebant enim: In furorem uersus est. Etenim qui contemptis rebus terrenis omnibus, atque ipsa etiam uita, cœlestem philosophiam toto pectore amplectuntur, insani uidentur his, quibus nihil sapit nisi terrenum & caducum. Qui patrimonium profundit in usus pauperum, insanit ei, qui uitæ præsidium in diuitijs collocauit. Qui ob Euangelium uolens semet in exilium, paupertatem, carceres, cruciatus, ac mortem immittit spe felicitatis æternæ: furit ei, qui post hanc uitam non credit esse uitam feliciorē pijs. Qui spernit principum ac populi honores, ut gloriam assequatur apud deum: insanit his, qui uere insanunt, largitionibus, fraudibus, per fas nephasq; regnum ac dignitates mox eripiendas ambientes. Et hoc tam impium iudicium à suis propinquis tulit dominus, ne quid offendamur ipsius discipuli, si similia contingat audire à suis. Sed manifestus impij pharisæi, qui testes fuerant tantorum miraculorum. Nam propinqui uulgarī crassitudine peccabāt potius quam impietate. Cæterum pharisæi qui uenerant ab Hierosolymis, quos oportebat ob prophetarum cognitionem ex huiusmodi factis intelligere, iam adesse quod illi promiserant: & ob religionis excellentiam, quæ sibi placebant, uenerari diuinam potentiam, quam omnes sibi saluiferā experiebantur: blasphemis uocibus incessunt Iesum, dicentes. Sunt hæc quidem humanis uirtutibus maiora quæ facit: uerum non ista facit uirtute dei, sed potentem aliquem & insignem habet demonē, cuius præsidio prodit hæc miracula. Habet enim spiritum Beelzebub, qui princeps est omnium demoniorum, & huius auxilio profligat demonia, minus pollentia uirtutibus. Hanc impudentē & cæcam blasphemiam, quoniam non tam impetebat Iesum, quem nihil aliud quam hominē esse credebāt: quæ ipsum deum, cuius gloria inuidentes, miracula quæ illius uirtute gerebantur, ascribebāt impuro demonio, dominus accurate refellit, adhibitis etiā parabolis, quo rem omnium sensibus redderet euidenter. Quum totum, inquit, regnum demonum sit aduersum regno dei, qui sit ut Satanās Satanā eijciat? Nisi forte ipsi inter sese bello intestino tumultuantur, quasi sub eodem principe militantes sese uicissim depellant è præsidio. Quod si regnum inter homines, si factionibus intestinis diuisum fuerit, ruinæ proximum est, propterea quod ut concordia custos est optima regni, ita discordia nihil non quamlibet firmum ac munitum demolitur, quomodo consistet regnum Beelzebub, si demon eijciat demonem? Quid de regno loquor? A deo nihil est stabile, ubi regnat seditio, ut ne priuata quidem domus diu possit consistere, si mutuis odijs inter sese dissideat inhabitantes. Si igitur ope Beelzebub eijcio demonia, quemadmodum uos falso calumniamini, certum argumentū est, illius regnum breui

breui casurum. Ac destructo dæmonum regno, quid superest, nisi ut existat regnum dei? Sin id quod est uerissimum, uirtute dei profligo demones, deo hostes, & humano generi inimicos, profecto palam est iam adesse regnum dei, cuius potentia demones coguntur cedere. Non enim cedunt uolentes, nec ex pacto. Nullū esse potest fœdus inter deum & demones. Bellum est irreconciliabile: ueluti quum bellum incidit inter duos egregie fortes, & implacabili odio inter sese dissidentes, neuter ab altero patitur se capi, nisi uel belloque subactus. Quis enim fortis & animosus dux patiatur hostem suum irrumpere in domum suam, quam habet egregie munitam, nisi uel domum expugnet aduersarius, & uictum conijciat in uincula? Hoc factū, diripiet domum illius, ac prædam abducat. Quod si uideris clamantes & ciuitantes exigi demones, si uideris multos relictiis peccatis, quibus diabolo seruiebant, sese recipere in libertatem innocentia, quæ dei uictoris gloria transfertis in uictum Beelzebub? An Beelzebub hostis humani generis nunc mutatus consilii hominum salutis? An non ista manifesta est in deum blasphemiam? Illud pro certo habere: Nullum est blasphemie genus, quod non possit impetrare ueniam apud deum, propterea quod in alijs uel error uel imbecillitas humanæ naturæ ueniam relinquit locum. Cæterum qui contumelia affecerit spiritum sanctum, non impetrabit ueniam in æternum. Dicit autem blasphemiam in spiritum sanctum, qui per inuidiam obstinatus, opera, quæ uidet non posse geri nisi per spiritum dei, tribuit spiritui Beelzebub. Error & ignorantia meretur ueniam, destituta malicia aduersus bonitatem dei, prouocantis ad salutem, quomodo ueniam impetrabit? Blasphemiam quæ committitur in filium hominis, excusabit corporis imbecillitas. Cæterum uirtutem dei, in ipsis operibus relucens ad salutem humani generis, transcribere Beelzebub hosti dei, blasphemie genus est inexcusabile. Hæc illis loquutus est Iesus, uindicans patri suam gloriam, ac suam interim negligentem. Innuēbat autem, excusabilis peccare, qui de ipso male sentirent, quemadmodum cognati, dicentes: In furorem uersus est, & apparabant uincula: quam pharisæos, qui opera, quæ nullo modo calumniari poterant, quin essent deo digna, uelut insanabili malicia tribuebant spiritui Beelzebub. Nondum intelligebant in Christo diuinam naturam. Neque enim Christus illud adhuc aperte prædicari uolebat: certe per homines puros deus suo spiritu frequenter ædedit miracula, cupiens per hæc glorificari apud homines. Ea si quis non per errorem, sed per maliciam tribuat spiritui Beelzebub, huius est deplorata peruersitas. Proinde poterat excusari, si dixissent Christum esse nihil aliud quæ hominem, non esse regem, non esse Messiam. Cæterum opera calumniantes, deum ipsum & spiritum eius ladebant, cum per homines quoscunq; spiritus dei possit operari. Nunc quum tot miracula mirabiliter uiderent ædita, quum uiderent à populo glorificari deum, quum uiderent tot homines sanari, tot liberari à spiritibus immundis, tot à scelerata uita conuerti ad studium pietatis Euangelicæ, idq; opera Iesu Christi, tamen dicebant pertinaciter: demonium habet, non spiritum dei. Quum his alijsq; multis sermonibus dominus Iesus uindicasset gloriam patri cœlesti aduersus impiam pharisæorum calumniā, ac Iudeis exprobrasset obstinatum & inuincibilem incredulitatem, quum per solam fidē omnia peccata relaxentur, interim superuenit occasio, per quam Euangelicæ uirtutis gloriam uindicaret etiam ab humanis affectibus, quibus alijs in rebus laudi ducitur multum tribuere. Aduenerunt enim cognati Iesu, comitantes matrem ipsius, quibus quum ob turbæ densitatem non pateret ingressus, consistere fortis: ac uox ceu per manus tradita, peruenit ad eos, qui sedebat circa Iesum. Fratres Hic referunt adesse matrem ipsius ac fratres, cupientes cum eo colloqui. Erant autem & inter propinquos cognatos, quorum alij parum magnifice sentiebant de Iesu, nonnulli etiā insipientiam suspicabantur, & tamen existimabant ob sanguinis propinquitatem hoc sibi iuris esse, ut illum quouis etiā tempore ad colloquiū euocare possent. Dominus autem, quo nos doceret negotium Euangelicū, quod spiritus patris gerebatur ad hominum salutem ac dei gloriam, non oportere ullis humanis affectibus interpellari, uelut indignatus respondit: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres ac propinqui mei? Id hoc negotio non agnosco cognationem carnis. Habet Euangelium suam cognationem spiritualem, quæ multo arctioribus uinculis astringit animos, quæ illa iungit corpora. Quumq; circumtulisset oculos ad discipulos, qui proxime circumferebant docentē, addidit: Ecce hi sunt fratres mei, & mater mea. Ut per Euangelium noua natiuitas est, ita noua cognatio. Quisquis enim crediderit Euangelio, & in

& in hoc paruerit uoluntati patris mei cœlestis, hic, etiam si sit non solum à propinquitate domestica, uerum etiam à tota gente alienissimus, frater meus, hic soror mea, hic mater mea est. Siquidem hæc cognatio non æstimatur gradibus sanguinis, sed spiritus. Non agnosco cognationem cuiusquam, nisi per fidem renascatur ex patre cœlesti, tamq̃ ut filius germanus patri cœlesti ad æterna uocanti obtemperet. Vt quisque hoc perfectissime præstiterit, ita mihi habebitur proxime cognatus.

CAPVT IIII

Omum igitur hanc, quæ synagogæ typum habet, in qua blasphemis uocibus incessitur à pharisæis, in qua interpellatur importunitate cognatorum, reliquit Iesus, ac rursus se contulit ad lacum, ueluti gentium amplitudinem desiderans. Subinde pellitur à iudæis, subinde præludit Euangelio ad gentes demigraturo. Etenim cum in domo, hoc est, in Iudæa uersaretur, pauci adhærent Iesu, quos fratres, sorores ac matres appellat: multi obmurmurant, multi conuiciantur, plurimi insidiantur, ac proxime cognati docentem interpellant. Non amat tales domos Iesus, amat multitudinem non sibi placentem, quemadmodum faciebant pharisæi, non obtrectantem, quemadmodum faciebant cognati, qui crassi carnali sapientia, cœlestem sapientiam interpretabantur insaniam: non affectibus humanis cœlestem studium interpellantem, quemadmodum mater & propinqui. Amat multitudinem auidam sermonis Euangelici, & ex huius fiducia totam pendentem. Itaque cum dominus Iesus uenisset ad lacum, ibiq̃ doceret, ut ante fecerat, rursus ingens hominum turba eò confluxit, adeo ut ob tumultum turbæ sese protrudentis, cogeretur scapham conscendere, unde uelut è suggesto docebat multitudinem in littore uelut in amphitheatro condensatam. Disce doctor Euangelice quid sibi uelit hæc imago, hoc est, in Iudæa promiscuam ac tumultuosam turbam, ut tamen ab officio docendi ne cesses. Vbi periculum est, ne te negociorum tumultus obruat, ut iam docere non possis, recipe te in nauiculam Euangelicam, quæ nescit tumultus terrenos, hinc quietus docebis multitudinem infirmam ac rudem. Ne procul à littore recesseris, esto uicinus ripæ, quoad licet te populi captui attemperans nondum enim potest te sequi. Primum doctrina rudibus animis attemperanda est, donec profecerint. Quid enim Iesus è scapha sua docebat, nisi rudem ac promiscuam hominum turbam? Proponerat eis parabolas, hoc est, rerum omnibus notissimarum similitudines. Est enim hoc simplicissimum docendi genus, ac rudibus maxime accommodum. Videatur enim prima specie puerile ac ridiculum huius mundi sapientibus. Sed hoc docendi genus placuit æternæ sapientiæ. Philosophi magna arte contortis syllogismis tenebras offundebant auditoribus. Rhetores admirabili dicendi copia uim admovebant animis hominum. Pharisæi reuera quædam & à populari captu procul semota congerebant. *In doctrina sua* Cæterum hoc doctrinæ genus simplicissimū & ab omni ostentatione scenica alienum sibi delegit Iesus, ut tota gloria mundi per Euangelium innouati esset uirtutis diuinæ. Multis itaque parabolis excitauit animos illorum, ut simplici credulitate purisq̃ mētibus acciperent sermonem Euangelicum, unde salutis nostræ principium proficiscitur. Id quoniam oportebat omnium animis esse infixum, priusquam exordiretur, iussit illos attentos esse: Audite, inquit, si quis habet aures, quibus audiat. Fabula est non parabola, nisi quis attentus audiat. Neq̃ cuius sunt aures, quibus audiat parabolas Euangelicas, subtiliter simplices, sapienter stultas, obscure dilucidas. Sub uili enim ac ridiculo tectorio cœlant sapientiam cœlestem. Neque Iesu satis erat, si arrexissent aures, spectatores etiam esse uoluit eorum, quæ dicerentur. Beati uero, qui ad Iesu sermonem & aures habent purgatas, & oculosynceros. Ecce, inquit, egressus est in agrum seminator quidam ad seminandum semen suum, quod habebat exitium. Dumq̃ copiosi prouentus auidus, nusquam non spargit semen, euenit ut aliud incidit iuxta publicam uiam agro proximam. Id quoniam ob uia duritiam remansit in summa terra, protinus aduolarunt aues, & collectum detorarunt. Rursus aliud incidit in terram petricosam, quæ quoniã exiguo puluere tegebat latentia saxa, semen ante tempus exiit in herbã, uidelicet eliciēte tepore cœli. Mox autē, ut incanduit solis feruor, astu affectū est, quod erat præcociter enatū, & quoniã obstitentibus saxis non habebat radices, quæ ex altiore terra suggererent humorem aduersus ardorem solis, exaruit, prius quàm assurgeret in aristas. Rursus aliud incidit in terram fertilem

fertilem quidem ipsam, sed uepribus ac spinis obsitam. Porro quum spinæ succrescentes in latum ac longum condensarent sese, factum est ut herba tenera enata, prius quàm emergeret in lucem, suffocaretur, non humoris inopia, sed auræ. Proinde nec hinc uisus fructus redijt ad seminatore. Verum non erat omnino irritus seminantis labor. Nam fuit semen quod incidere in terram bonam. Hinc enata est herba, quæ succreuit & adoleuit usque ad maturitatem. Nec ullum granum caruit suo fructu, tamen si dispari foenore. Siquidem aristæ nonnullæ ex uno grano reddidere triginta, aliæ sexaginta, nonnullæ centum. Hæc loquutus dominus, ne quod dictum esset elaberetur, sed apud se quisque scrutaretur, quid sibi uellet hæc parabola, subiecit: Qui habet aures ad audiendum, audiat: nimirum indicans non omnes audisse, quod audierant. Porro quum ne duodecim quidem illi, quos dominus selegerat, rudes adhuc, satis intelligerent, quid sentiret hæc similitudo, non audi sunt palam interrogare: sed nocti solitudinem, audi sunt rogare Iesum, ut sibi parabola secretum exponere dignaretur. Tum Iesus admonens nos, non omnibus omnia proferenda, sed pro ratione temporum, proq̃ captu auditorum dispensandam esse doctrinam Euangelicam, ait discipulis suis: principes huius mundi paucis communicant arcana sua, ijsq̃ selectis & exploratis, quibus tuto possint sua credere consilia, populum uero cœlant, si quid habent arcani. Vobis autem è uulgo mihi selectis, datum est nosse mysterium regni cœlorum, qui mecum domesticam agitis consuetudinem. Cæterum plebeijs, & ab aulica familiaritate seclusis omnia sunt per parabolas siue quid loquar eis, siue quid faciam. Non enim habent aures idoneas, nec oculos idoneos. Quod audiunt non credunt, quod uident calumniatur. Itaque fit in istis, quod propheta dixit futurū, ut quum maxime uideant, tamen non uideant, & quum maxime audiāt, tamen non audiāt, quia nō intelligunt. Non intelligit autē, qui non credit. Porro non remittuntur peccata, nisi credentibus, Euangelio gratuito peccata condonari. Itaq̃ ipsorum incredulitate fit, ut non conuertantur ad deum, quoniam ipsi semet auertunt à deo, nec liberantur à peccatis, quia pharmacum respiciunt, quo sanantur peccata. Hoc sermone Iesus notauit eos, quos modo designarat per terram uarijs de causis sterilem. Vt autem discipulos redderet dociliores, subincrepat illorum tarditatem. Nondum coniecit, inquit, quid sibi uelit hæc parabola, quæ facilis est coniectura? Et quomodo reliquas parabolas omnes coniecit, quum nihil dicam aut faciam, quod non occultioris alicuius rei significationem habeat? Exponam hanc, ut assuescatis & ipsi in cæteris scrutari retrusioris sensus arcanum. Ager est mundus, qui plurimos habet inidoneos Euangelicæ doctrinæ. Seminator est filius hominis, qui è cœlo descendit in terras. Semen est sermo Euangelicus, per quem mortalibus annunciatur uoluntas dei. Voluntas autem hæc est, ut omnes suis uiribus diffusi, toto pectore sidant promissis Euangelicis, uidelicet per fidem omnibus omnia condonari peccata, si post cognitam ueritatem sese conuertant ad studium ueræ pietatis. Semen igitur, quod dicebam incidisse iuxta uiam, notat illos, qui leuiter, & uelut aliud agentes audiunt sermonem Euangelicum, perinde quasi audierent humanam quampiam fabulam. Nec ulli minori fructu audiunt. Mox enim ut audierunt, aduolat satanas, & alijs cogitationibus immixtis in animū, eximit semen, priusquam inhæserit animo, ut nec meminerint quid audierint. Iam semen exceptum in terram petricosam, notat illos, qui satis uide percipiunt sermonem Euangelicum, ac deuorant cum gaudio, sentientes esse ueracem ac salutarem: cæterum quoniam non alia cogitatione recondunt in pectus suum, nimirum obstantibus alijs affectibus, qui animū occupant, nec uolunt cedere sermoni diuino, non perseverant in eo, quod alacriter cœperant, nec ullum fructum Euangelicæ pietatis edunt, sed temporarium duntaxat, propterea quod radicibus careant. Itaque fit ut rebus secundis credant Euangelio, ac uelut herba prognata spem bonam dese præbeant, cæterum simul atque ingruerit aduersitas ac tempesta, ob Euangelij professionem oborta, protinus offensi deficiunt ab instituto. Semen autem, quod incidit in solum spinosum, designat eos, qui sermonem quidem Euangelicum diligenter audiunt ac meminerunt, sed fallacium diuitiarum amor, aliarum que rerum falsa boni specie blandientium cupiditates irruentes in animū, & indies, ut fit, accrescentes, tandem obruunt semen, ne possit ad frugem emergere. Denique semen, quod incidit in terram bonam, signat eos, qui attentim audiunt sermonem Euangelicum, audito

audito credunt, ac traiciunt in intimos sinus cordis sui, donec emergat in fructum Euangelio dignum, uario quidem discrimine pro soli uarietate, proq; cœlestis auræ temperatura, ut hic adferat fructum mediocrem, ille copiosiore, alius copiosissimum, ueluti si unum granum producat trīginta, aliud sexaginta, tertium centum. Qui copiosum producit fructum, est qui deo gratias agat, non est qui sibi placeat: qui mediocrem, non est qui felicitati inuideat. Deus enim qui nulli est obnoxius, aut debitor, pro sua benignitate, partitur cuiq; suas dotes, prout ipsi uisum est. Quicquid prouenit illi debetur, qui prius iecit semen, & per quem augetur quicquid prouenit. Cupio autem hac semente totius orbis segetem undiq; occupari, quum tempus aduenerit, & hanc doctrinam, quam nunc uobis paucis clanculum impartio, quàm latissime per uos propagari, ut & uos exhi beatis imaginem terræ bonæ, si quod accepistis, in quàm plurimos transfundatis. Nullus enim hoc fructus est deo gratior. Cauendum est igitur uobis, ne semen animis uestris creditum, obliuione negligentiaue uestra pereat, sed diligenter recondendum in animo ut suo tempore prorumpat fructumq; copiosissimum adferat. Hæc admonitio quo altius insideret Apostolorum pectoribus, addidit parabolam Iesus: Nolite putare me, quod nunc secreto uobis committo, perpetuo cœlatum esse uelle. Nunquis accendit lucernam, ut accensam subter modium, aut subter lectum recondat? An potius, ut imposta candelabro luceat omnibus, qui uersantur in domo? Sermo Euangelicus semen est, quod ideo uobis concreditur, ut multo cum fœnore proueniat. Lux est, per me in uobis accensa, ut uestro ministerio discutiat tenebras totius mundi. Nunc quidem multa cœlamus multitudinem, quoniam nondum est capax, & si esset, nondum aduenit tempus: uerum ubi tempus aduenerit, nihil est inter nos tam absconditum, quod tum non sit patefaciendum: neque quicquam tam arcanum, quod non sit palam omnibus prædicandum. Non enim oportebit ullis rebus ab Euangelij propagatione deterreri, sed omnibus posthabitis, hoc unum erit noctes ac dies agendum. Væ enim illi qui semen bonum sibi concreditum non propagarit, qui lucem sibi traditam absconderit. Proinde si cui uestrum sunt aures ad audiendum, hunc sermonem audiat, & auditi meminerit. Rursus, ne quod dixerat excideret, adiicit Iesus: Videte quid audiat, & curate ne frustra audieritis. Non enim auditis humanas fabulas, sed cœlestem doctrinam, per uniuersum orbem uestra opera diffundendam. Quod accepistis, bona fide tradite, ne quid diuersum ab eo quod accepistis doceatis. Magno uestro fructu hæc auditis, si tenebitis, & gnauiter alijs communicabit, quæ auditis. Magno periculo uestro auditis, si uel metu humano percussis, uel huius mundi commodis delinatis, suppresseritis quod accepistis. Nolite esse parci, aut ignaui dispensatores doctrinæ, quam uobis impartio: largiter expendite, quando quidem uestra benignitas non diminuet, sed auget quod habetis. Percunia thesaurus exhauritur benignitate, hic thesaurus cœlestis quo benignius impartitis, hoc magis cumulabitur. Neque ut pauperior est qui largitur opes suas egentibus, ita indoctior est qui doctrinam Euangelicam quàm plurimis communicat: uerum ut qui præluet multis, non ideo minus ipse lucis habet: ita qui doctrina Euangelica uitam aperit omnibus ad cognitionem ueritatis, non solum non facit iacturam eius lucis quam habet, uerum etiam copiosiore donatur lumine, quo pluribus queat prodesse. Quod habetis non uestrum est, sed eius qui dispensandum credidit. Id si larga mensura dispensabit alijs, qui dedit sortem, larga item mensura adjiciet incrementum. Amat deus profundas dotes suas, & præter humanarum opum consuetudinem magis ditescit, qui profusior fuerit. Sic enim promeretur, ut qui multum dedit, adjiciat plurimum, propterea quod perspiciat, id quod datum est, in multorum effundi utilitatem. Ergo qui habet effundat largiter, ut abundet. Nemo recte donat diuitias abundantem, sed egentem dant, qui uere liberales sunt. Hic contra fit: Qui habet, nec habet sibi tantum, sed alijs impartit quod habet, ei tanquam bonæ fidei dispensatori adjicietur, ut abundet. Qui uero non habet, non habet autem qui thesaurum defossum apud se seruat, non solum non erit ditior, uerum etiam hoc ipsum, quod uni sibi uidebatur habere, tolletur ab eo. Nec uero illud uos reddat in dispensandis fidei dotibus signiores, si hominum ingrātudo uestro studio non respondeat. Salua erit uobis uestra merces apud Deum, qui quicquid plus laborauit in Euangelio propagando, hoc copiosius resoluet præmium in futuro

futuro seculo. Quanquam nec interea prorsus uestro præmio fraudabimini, indies magis ditescetes opibus Euangelicis. Adiecit dominus & aliam parabolam, qua doceret suos, nihil ipsis aliud curandum, nisi ut totis uiribus studerent Euangelio per uniuersum orbem profundendo, tempus messis olim uenturum, quum ipsi domino uideretur, Sic, inquit, habet sese regnum Euangelicum, quasi si quis interdum iaciat sementem in terram. Mox ubi semen creditum est aruo, ueluti securus obdormiscit qui iecit, eoq; dormiente, nihilo secus interim semen tacitis incrementis, absq; cuiusquam opera, noctu pariter atque interdum prouenit: iamq; seges enascitur & assurgit, nimirum ultro properans ad frugem ui quadam occulta natura. Habet autem natura gradus suos, quos citra cultoris operam seruat, posteaquam semel factum est semen. Primum enim ubi in terra semen compositum, exiit in herbam. Ea prima spes prouentus. Deinde ubi culmus erexit sese, adnascitur spica, sed inanitas. Tandem spica folliculi plenis tritici granis implentur. Atque hæc secretis profectibus ita procurat natura, ut proficere non sentias, profecisse sentias. Ergo ubi seges maturuit, qui iecit semen statim mittit falcem, ut demetat quod natum est, quoniam intelligit adesse tempus messis. Huius ænigmatis inuolucro dominus tecte docuit suos totius Euangelij exordium, progressum & consummationem, quarum primam & postremam partem ipse palam uisibili corpore peracturus esset: medium, hoc est progressum, in uisibili spiritus sancti gratia administraret. Siquidem ipse princeps, per uniuersam Iudæam sparsit sementem Euangelicam. Mox eo peracto obdormiit, moriens primum, deinde resurgens in quietem æternam. Atque hæcenus germinat semen Euangelicum, illo qui primus iecit uelut dormiente, ac secretis auscultibus increuit nocte simul ac die, hoc est, in prosperis pariter atq; aduersis, per omnem occasionem, & promouentium, & reluctantium. Non enim potest non prouenire, quod ille iecit, cuius uoluntati nemo resistit. Porro quum nihil illum lateat, tamen permittens mundum aduersus Euangelium tumultuari, permittens apostolos suos affligi & occidi, uidetur incredulis nescire quid agatur, & quodammodo dormire quum inuisibili spiritus sui uirtute magis etiam nunc operetur omnia in omnibus. Nec rediturus est mundo conspicuus, nisi quum Euangelico negotio ad eam mensuram progresso, quam ipse præfinit & nouit solus, rursus adueniet omnibus conspicuus ea specie, qua ascendit in cœlum, separaturus pios ab impijs, ac pios, uelut probum frumentum, in æternæ quietis horreum recõditurus. Videmus autem ex quàm paruis initijs exortum est Euangelij regnum, si rem æstimes iuxta mundi speciem. Hæc erat uelut herba prouenientis Euangelici seminis, quod pharisæi, scribæ, sacerdotes, seniores, præfecti, principes, reges, philosophi certatim conabantur obruere ne proueniret. His frustra reluctantibus, occupare cœpit totum orbem, nec desinet succrescere usq; ad consummationem mundi, donec maturuerit uniuersa seges. Tum mittetur falx inuitabilis iudicij, quæ succissis omnibus, zizania tradat igni, purum ac putum triticum seponat in tutum. Hæc parabola, quanquam peculiariter pertinet ad Iesum Euangelici regni principem, prouectorem, & consummatorem, tamen attingit & apostolos & apostolorum successores, quibus hoc unum uult esse studio, ut quàm latissime disseminetur Euangelicus sermo. Etenim usq; ad mundi finem sementis tempus est. Nam & hi uelut adiutores Iesu Christi, seminatores sunt, nisi quod iaciant semen non suum, sed ipsis à Christo traditum. Id quoniam est cœleste, non potest opprimi. Habebant & pharisæi semen suum, habebant & philosophi semen suum. Hæc ne fauente quidem mundo potuerunt succrescere, dum interim cœlestis doctrina sementis, mundo totis præsidijs suis oppugnante, indies magis ac magis inualescat. Itaq; suo quodam modo seminant & apostoli, in hoc ipsum missi, qui subinde mutantes segetem, tantum hoc agunt, ut quàm latissime diffundatur Euangelium. Prouentum ipsis dormientibus donat deus. Id semē in singulis etiam Christianis, suam habet herbam, suam spicam, suam messem. Catechumeni rudis est seges: nuper per baptismum in Christum renati, herba est, innocentia uiore latam spem de se præbens. Vbi iam excellentiores facti adoleuerint Euangelicæ pietatis profectu, spicas habent: ubi pro suo quisq; modo maturuerit, falce succiditur. Falx autem mors est, post quam triticum neq; crescit, neq; decrescit, neq; deterius fit neq; melius. Horreum est uita cœlestis. Quin & alia parabola dominus Iesus expressit imaginem Euangelici successus, ut qui tum non intelligebant quod dicebatur, post ex euentu rei cognoscerent, hæc non fortuito nec hu

Sic est regnum dei

Cuius similitudo regnum dei

mano consilio geri, sed providentia consilij diuini. Quo magis autem redderet auditores attentos, uelut hæsitans, cui rei potissimum posset conferre regnum cœlorum, dixit: Cui rei dicemus esse simile regnum cœlorum: aut quam adhibebimus collationem, per quam illius naturam, ac uim explicemus his, qui nihil sapiunt, nisi quod oculis uident? Simile est, inquit, grano sinapis, quod dum seminatur minus est omnibus seminibus holerum quæ seminatur in terra, ut si magnitudinem species, aut speciem, non expectes alicuius magnæ rei prouentum. Caterum ubi fuerit enatum, ac sese semel exeruerit à terra, meditatur arborem, à stirpe durefcens, & late fundens ramos suos supra mensuram omnium holerum, adeo ut a uibus etiam præbeat umbram, ac nidulandi locum. His atq; id genus alijs multis parabolis dominus Iesus rudi crassoq; populo proponebat imaginem futuri successus Euangelici, sermonem suum ad illorum captum attemperans, nihil autem illis tum loquebatur, nisi per inuolucra parabolarum, quod nondum essent nudi sermonis capaces. Etenim si dixisset, se breui à Iudæis occidendum, sed mox reuicurum, gloriamq; suam per uniuersum orbem sparsurum, sic ut qui tum omnium infimus uidebatur, intelligeretur totius mundi princeps: ut nulli mortalium quantumuis sublimi, quies aut tutum receptaculum esset futurum, nisi sub ipsius ramos confugeret: nemo sermonem neq; tulisset, neq; credidisset. Et tamen expediebat illos hæc ueluti per somnium meminisse, ut post ex ipsa re agnoscerent, quid sibi uoluissent parabolæ. Apostolis autem secreto colloquio declarabat, quis esset arcanus sensus parabolarum omnium quas dixerat. Sic ille dies cõsumptus est. Vbi uero iam appeteret nox, præcipit discipulis, ut transiretur in aduersam ripam. Quoniam initium incrementis Euangelij fiducia est erga Christum, & per Christum erga deum: dominus intelligens, nec discipulos suos adhuc rudes & imbecilles fidei reijs quæ docuerat, multis modis hoc agit, ut fiduciam hanc in illis signat & confirmet. Potissimum autem robusta, & immobili fiducia erga Christum est opus, quoties ingruit nox, hoc est tempestas rerum aduersarum. Obtemperant itaq; discipuli, ac dimissa turba, quæ consequi non poterat, Iesum ipsa nauis, in qua tum erat docens, cœperunt in alteram ripam transuehere, comitantibus & alijs aliquot scaphis. Transuehunt Iesum apostoli, quoties aliunde aliõ prouehunt sermonem Euangelicum. Id agentibus sciebat multos grauesq; tumultus olim excitandos ab his, qui magis diligunt ea quæ sunt huius mundi, quam ea quæ sunt salutis æternæ. Aduersus hos igitur ut confirmaret suos, doceretq; nullam tempestatem quamuis atrocem metuendam esse ijs, qui toto pectore fiduciam habent in domino Iesu, passus est periclitari discipulos usq; ad desperationem. Posteaquam enim iam procul ab nauis gassent à terra, subito oborta est uehemens uentorum procella, adeo ut excitatis undis, uentorũ uis fluctus impelleret in nauim, iamq; periculũ esset ne uia aquarũ impleta subideret. Interea Iesus in nauis dormiebat, capite innitens supposito ceruicali. Non erat ille somnus simulatus. Vere dormiebat, laboribus ac uigilijs fatigatus, nimium corpus humanũ gerens, omnibus his affectionibus obnoxius, quibus nostra sunt obnoxia. Verum ille nõ ignorabat quid esset euenturũ. Nouerat tempestatẽ exorituram. Sciebat apostolos motu territos ipsum excitaturos. Non poterat illos efficacius docere, nihil esse metuendum his qui fidunt Iesu. Vellicant igitur dormientẽ, & expergefato dicunt: Magister itane tu nobis pereuntibus dormis securus? nec tua referre putas si mergamur? Fiduciam argumentum erat quod ingruente periculo confugiunt ad Iesum, sed imperfecta fiducia erat, quod credebant se parũ tutos dormiente domino. Iesus autem expergefatus, ut ipsa re declararet sese dominum esse elementorum omnium, increpauit uentum, iussitq; conuiescere: deinde loquutus est mari: Sileto, obticefcito. Agnouerunt conditoris sui uocem duo nulli hominum obtemperantia elementa. Mox conuiescit uentus, subsedere fluctus & facta est tranquillitas magna. Deinde dominus uersus ad suos, increpat incredulitatẽ illorum: Quid, inquit, ita timetis? Nondum, tot conspectis miraculis, habetis in me fiduciam? Porro discipuli, cæteriq; qui erant in nauis, conspecta prodigij nouitate, ut mare mutum elementum & indomitum, ut uenti uiolentum item elementum repente ad increpantis uocem conuiescerent, intelligentes rem esse supra conditionem humanam, dicebant inter sese: Quis est hic, cui non solum morbi ac demones obtemperant, uerum etiam muta elementa obediunt iussis illius? Filius hominis iuxta cupiditates hominum, non habebat in hoc mundo, ubi reclinaret caput suum. Nam & in cruce moriens,

quum

quum non haberet in quod reclinaret caput suum, demisso capite expirauit. Caterum hic non solum quieuit, uerum etiam subiecto puluillo quieuit, & statim oborta est procella, ut sciremus quantum discriminis imminet ecclesie, quoties in nobis dormit Iesus. Dormit autem, quoties pastores delinunt cõmodis huius mundi, profundo somno consopiti sunt, adeo ut quantumuis uellices, quantumuis inclames, non queant expergefci. Quam alte dormiunt episcopi, qui uoluptatibus dediti, qui regnandi libidine temulentĩ, qui nummis congerendis affixi, nec gregis commissi curam ullam agunt, nec suæ salutis meminerunt, neq; tantulum communi periculo commouentur, ut experrecti secũ cogitent: Quid facio demens? Grex domini mihi concreditus est pascendus. Ac propediem ueniendum erit ad tribunal æterni iudicis, qui pro his ouibus, quas meæ commisit fidei, preciosum sanguinem suum sudit. Quid illic responsurus sum? Debebam exẽplo uitæ inculpatæ prælucere meis ad salutem æternam, & perditam uitam dux fui ad gehennam. Debebam eos pascere doctrina Euangelica, non pasci, sed deglubui, sed spoltauĩ, sed macltauĩ. Pro patre tyrannum egi, pro episcopo lupum ac prædonẽ. Atq; interim sursum deorsum miscet tempestas omnia. Iesus autem, qui uerus est pastor ecclesiarum, dormit, dissimulans ac permitrens oboriri procellam, sed ita dormit, ut ad clamorem suorum protinus expergefciat. Vna est nauis in qua Christus iuxta corpus uehitur, sed hæc plures habet comites. Vna est ecclesia catholica, rursus multæ sunt ecclesie. In omnibus æque Christus est, & omnes ad hærentes eidem capiti, una est ecclesia. Nulla nauis mergitur, quæ sequitur Christum: quantumuis fluctibus, quantumuis periclitentur, incolumes perueniunt ad portum. Sed hoc interim nos docet tempestas & nox, in nostris uibus nihil esse nobis præsidij, totam salutis spem in uno Christo sitam esse si quis illi toto fidat pectore. Frequenter & priuatim in suo cuique pectore tempestates huiusmodi concitat satanas. Sed posteaquam nox erroribus occupat animum nostrum, posteaquam deficit lux fidei, posteaquam uigor Euangelici spiritus ueluti consopitus dormit, tum oborti uenti malarum cupiditatum, animi tranquillitatem perturbant: periclitatur ipsa mens, nihil est præsidij in remigio, nihil in uelis: certum exitium urget, nisi precibus ardentibus & improbis excite-tur Christus. Si non statim audit in clamatus, ne cessa, sed stimula, uellica, donec expergefci fiat. Per hunc illico redibit tranquillitas.

CAPVT V

QVemadmodum autem hæc tempestas docuit, omnes tumultus Christi præsidio fortiter esse ferendos, quos hic mundus aduersus Euangelium esset excitaturus, & aliquando Christi iussu uertendos in summam tranquillitatem: ita mox successit imago, quæ significaret, alicubi fore barbaras & immanes nationes, quæ doctrinam Euangelicam primum auerfarentur ob ingenij feritatem: futurum tamen, ut hæc quoq; progressu mansuescerent, ac suaue domini iugum iam cognitum acciperent. Ergo sedata procella principum aduersus Euangelium ferocientium, Iesus cum suis comitibus appulit in diuersum littus. Ea regio dicta est Gerasenorum ab urbe celebri Gerasa: quæ est Arabiæ, contigua monti Galaad in tribu Manasse, haud procul distita à lacu dicto Tiberiadis. Iam enim dominus Iesus præludit ad effera-tam quarundam gentium barbariem, de quibus dubites, an hominis uocabulum mereantur. Et tamen nulla tam effera feritas est, de qua sit desperandum. In hanc igitur regionem ubi Iesus nauis egressus uenisset, statim occurrit imago, quæ mores & ingenium gentis exprimeret. Prorupit enim ad sensum aduenientis domini homo quidam obnoxius impurissimo sæuissimoq; dæmoni. Is fugitans hominum frequentiam, uitam agebat in desertis locis, latitans in monumentis defunctorum, quæ iuxta uiam erant. Neq; quisquam tentabat eum amplius alligare, propterea quod sæpe antea uinctus dirupisset catenas, & conpedes comminuisset. Nec ulla uis poterat eum domare, quo minus libere ferretur impetens sui, quocunq; raperet dæmon. Itaq; solutus noctes ac dies uagabatur per sepulchra mortuorum, perq; montes inuios, uociferans & concidens seipsum lapidibus. Hoc spectaculum, si cui uideretur, ut est, miserabile & horrendum, cogitet, quanto miserabilis sit spectaculum sub oculis dei, homo qui præter hominis nomen nihil iam habet hominis: luxu perditus, in scorta furens, in aleam insanians, temulentia uesanus, rixosus, prædator, pulfator, uiolentus, nullis nec dei nec hominum legibus coercendus: nec pudore nec reueren-

Tom. 7

n 2 tia

tia, nec metu cohibendus: audens quicquid animo collubatum fuerit, qui exiguo stipendio conducitur ad quoduis bellum, ad iugulandos homines ignotos, nihilque commertos: ad incendendos vicos & urbes, ad diripienda templa, ad subruenda sacra profanaque omnia. Adde his periuria, blasphemias, & incestus, huic hominum generi familiaria criminata de proditioes & ueneficia, ac magicas artes, & uidebis quanto leuius furebat ille daemoniacus, quam hic perditus. Sed quid? An de huiusmodi desperandum est? Nequaquam, si modo contingat uidere Iesum. Fide is conspicitur. Quum enim miser ille ad strepitum hostium processisset e latebris suis, impetum facturum in eos, quemadmodum consueuerat: mox ut eminus uidit Iesum, uel coelesti attractus, subitoque mutatus, accurrit ad illum, & adorauit eum. Moxque daemon per os hominis coepit ingenti uoce clamare: Quid tibi rei mecum est Iesu, fili dei altissimi? Obtestor te per deum, ne me torqueas. Etenim Iesu uox illi tormentum erat daemone, quia dixerat: Impure spiritus exi ab homine. Tanta erat daemone malicia, ut grauissimus esset ipsi cruciatus, si iam non liceret cruciare miserum hominem. Sentiebat autem Iesu uocem efficacem & omnipotentem, cui uolens nolens parere cogeretur. Iam mihi confer, an non similis sit affectus in hominibus, qui iam ad extremum maliciae deuenerunt, quibus uoluptati est, alijs uel suo etiam malo malefacere: & si coerceantur a licentia facinorum, uehementer animo discrucietur. Iesus autem interrogabat spiritum impurum, quod haberet nomen. Is respondit: Legio mihi nomen est, propterea quod multi sumus. Agnoscis uocabulum militare, spurcam colluuiem multorum in perniciem hominum coniuratorum: uerum nulla uis multitudinis ualet aduersus potentiam Iesu. Tam facile profligat legionem, quam uiticum. Tum dux ille, qui pro omnibus loquebatur, magnopere deprecabatur Iesum, quem agnoscebat uictorem, ne se eijceret ex ea regione. O peruersam daemone maliciam. Non deprecatur ueniam: non aliud beneficium petit, ut ipsi sit melius: pro beneficio ducit, si liceat illic uiuere, ubi plurima sit nocendi occasio. Quasi scelerata militum manus, urgente maiore principis potentia, & a praesidio iubente discedere, roget: Non petimus salarium, tantum liceat nobis uagari per agros, ac nostro periculo latrocinari. Quum ad hanc petitionem non responderet Iesus, erat in propinquo iuxta montem numerosus grex porcorum, pascens in agris. Agnoscis animal ueris Iudaeis abominabile, gentibus Idololatri gratissimum. Orant igitur daemones ut saltem in porcos liceat immigrare: & si non licet, in quibus, perdere hominem, quem tu nobis eripis, liceat maliciam nostram aliquo pacto saturare immundi animantis interitum. Id facile permisit eis Iesus, cui non erat curae porcorum salus, sed hominum: docens, uel ob unius hominis salutem, ceterarum rerum quamuis grauem iacturam esse negligendam. Legio uero daemone impurorum relinquens hominem, Christi spiritu purgandum, immigrauit in gregem porcorum, qui mox magno impetu per praecipitium montis ferebantur in stagnum, ibique suffocati perierunt. Erant autem ferme duo milia. Cauent homines, ne porcorum similes inueniantur. In tales enim animos gaudent immigrare daemones. Porro subulci, conspecto prodigioso facto nihil opitulati sunt porcis, sed metu territi fugerunt in uicinam ciuitatem, atque in uillas proximas: & quod uidissent, omnibus renunciarunt. Bonus ille pastor ouium succurrit periclitanti gregi. Ceterum ubi deplorati perditique gregis pastores sunt similes, & internitione perit grex, & pastores territi nihil aliud quam fugiunt. Ad hunc nuncium passim ex urbe atque agris procurrunt, auidi uidendi oculis, quod auribus acceperant. Nam incredibile uidebatur, quod audierant a subulcis. Veniunt igitur usque ad Iesum, & conspiciunt illum, quem omnes nouerant prius a saeuissimo daemone fuisse agitatam: ac praefuroris impotentia solitum omnes catenas & compedes dirumpere, uestes dilacerare, seipsum saxis concidere, praeteruentes impetere, uel fanis uociferationibus omnia complere: nunc sedere ad pedes Iesu quietum, uerstitum, ac sanum mentis. Porro qui spectaculo adfuerant, rursus ab initio narrabant illis qui procurrerunt, omnem rei gestae historiam, de legione eiecta, de porcis demersis in lacum. Itaque quum iam ex re diligenter peruestigata, fides esset facta, quod narrabatur non esse uanum: metu perculli coeperunt rogare Iesum, ut ex ipsorum sinibus decederet. Gens impia & crassa non nouerat totum Iesum: potentiam uiderat, at non animaduvertebat in homine restituto bonitatem, ac magis eorum animos commouebat iactura porcorum, quam salus hominis. Metuebant bubus asinis, & porcis suis, solliciti de uentre, securi de animo. Est tamen

tamen aliquod salutis initium, utcumque timere dei potentiam. Dominus factus docens, non esse rosas Euangelici sermonis obijciendas porcis, reuersus est ad littus, ac nauem conscendit. Interea qui fuerat a daemone liberatus, uidens autorem suae sanitatis abire, coeperat illum rogare, ut sibi liceret in illius esse comitatu. Dominus autem maluit illum habere praeconeum quam comitem, quod id magis expediret multorum salutem. Abi potius, inquit, in domum tuam, & ad cognatos notosque tuos, & apud illos praedica, quanta beneficia deus in te contulerit: & quo modo miserus sit tui, quum esses omnibus miserabilis, sed ab omnibus deploratus. Ea regio decem ciuitates complectebatur, uinde & decapolis dicta. Abiit homo Iesu iussis obtemperans, ac per omnes eas ciuitates praedicabat, & qualis fuisset, & qualis esset beneficio Iesu factus. Porro narratio fidem apud omnes inuenit, quod plerisque illius regionis hominibus antea notus fuisset, & nunc palam praese ferret, integram mentis sanitatem a Iesu sese consequutum. Non pudit illum pristinae calamitatis, dum illustrat gloriam dei. Audi haec idololatra, scortator, aleator, comessator, profusor, raptor, praedo, incendiariae, bellator, uenefice, sicarie, ne spem abijcias: tantum accurre ad Iesum. Noli aestimare multitudinem ac magnitudinem criminum tuorum, tantum cogita, Iesum esse qui seruandis hominibus uenerit, qui nutu potest omnia. Vbi te legio daemone reliquerit, ubi sanae mentis factus fueris, praedica apud tuos potissimum, dei in te misericordiam. Ne te pudeat uitae prioris. Faciet & illud ad illustrandam Iesu misericordiam, si quam plurimis innotuerit, quod ante fueris abominandus. Agnosce & confitere qualis fueris: & quod nunc alius subito factus es, ne tribuas meritis tuis, sed gratuita dei misericordia, qui miseretur, quorumcumque uult ipse: nulli debitor neque obnoxius. Hoc ueluti semine facto apud Gerasenos, dominus Iesus rursus transmisit lacum. Subinde mutatus locus facit ad Euangelij profectum: & uarietas miraculorum admonet, Euangelicum doctorem per omnem occasionem adniti debere, ut quoscumque potest ad salutem pertrahat. Quum igitur redditus esset dispartito littori, rursus eodem confluit ingens hominum multitudo. Etenim quemadmodum magnes ferrum ad sese trahit, ita beneficentia cunctos allicit. Quum igitur uersaretur iuxta lacum, adijt illum quidam ex primoribus synagoga, cui nomen erat Jairus. Is excitus fama Iesu, cum reliqua multitudine eodem uenerat. Erat enim quod animum illius uehementer angeret, & in quo Iesu praesentiam desideraret. Cum igitur uidisset eum reuectum in littus, gauisus est: & ut sunt humiles qui quid ualde desiderant, quamquam Archisynagogus, hoc est, inter superciliosos primas, accidit ad pedes Iesu, ac deprecatus est eum, dicens: Domine, filia mea duodecim annos nata, in qua praecipuum senectutis meae solatium posui, in summo uitae periculo est, iam animam agens. Veni, impone illi manum tuam, ut tuo contactu salua sit & uiuat. Iesus ex huius oratione satis intelligens, quam nondum esset solida fiducia, qui extremi periculi meminisset, quasi non potuisset & mortuam excitare: qui praesentiam ac manus etiam contactum requirat, quasi non posset & absens & nutu sanare quos uellet Iesus: promittit se uenturum, & festinantem sequitur, formam interim exhibens, quam oporteat pastorem omnibus, & Graecis & barbaris, claris & obscuris, pauperibus ac diuitibus, doctis & indoctis expositum esse, ad animae salutem procurandam. Atque inter eundem offertur occasio, per quam Archisynagogi corrigat imperfectam fiduciam: idque exemplo mulierculae, quae quo minus nouerat ex legis cognitione Christum, hoc excusabilior fuisset diffidentia. Etenim Iesum euntem ad aedes Archisynagogi densissima hominum turba commitabatur: partim quia non poterat diuelli a Iesu, partim quo spectatores fierent rei gerendae, & rogantis nobilitas acuebat spectandi desiderium. Itaque dum quisque uult esse proximus Iesu, afflictabatur a turba premente. In hac erat mulier, quae foedum ac pudendum iuxta & immedicabilem morbum habebat iam annis duodecim, nempe sanguinis profluuium, hoc etiam infelicio quod dum in medicis magnifice pollicentibus spem salutis constituit, & ab uno frustra ad alium certiora pollicentem confugit, rursus ab hoc ad alium, semperque blanda spe laetatur, omnes facultates suas in eos impenderit, & adeo nihil opis attulerat medicorum ars, ut mulier etiam deterius haberet,

quam si medicis non fuisset usa, qui nihil non pollicentes, & officiose uexantes miseram, ueteri malo exasperato, nouum addiderant, profluuio sanguinis paupertatem. Tale nimirum est uulgus profitentium humanam medicinam. Sed plerumque fit, ut falsus sit non sperare salutem. Posteaquam cepit diffidere medicis, & illi tum demum pronuntiassent nullam esse spem, posteaquam intelligerent nihil esse quod daretur, cepit esse saluti uicinior. Deus enim nulli libentius opitulatur, quam quem humana destitueret praesidia. Audierat mulier tantum de Iesu, & illico concepta admirabili de illo fiducia, miscet sese confertae multitudini. Sexus pudor ac morbi foeditas obstabat, quo minus faceret, quod fecerat Archisynagogus: sed accessit à tergo, atque tandem elucata per collidendum sese globos hominum, contigit uestem Iesu. Tantam enim spem de illo conceperat, ut diceret apud sese: Si liccat uel fimbriam uestis eius attingere, liberabor à morbo. Destituta à medicis, à quibus fuerat magna mercede uexata, repererat alium medicum, qui gratis & subito confert plenam salutem. Nec se felicit mulierem sua fiducia, si mul ut tetigerat uestem domini, sistebatur sanguinis profluuium, subito correctio liquoris, qui uelut è perenni fonte solitus est emanare. Quin & ipsa sensit toto corpore redisse uigorem, quem habuerat antequam hoc morbo cepisset laborare. Qui luxu, qui uoluptatibus, qui delitijs huius mundi cuirati sunt, non alio confugiant quam ad Iesum. Si fidant philosophis, si legum peritis, si magicis artibus, si caeremonijs pharisaicis, ubi in his & aetatem, & ingenij uires consumperint, nihil aliud quam morbum auxerint, & paupertatem lucrifecerint, nisi forte leuior est paupertas, aetatis & ingenij iactura. Gaudebat mulier, hoc beneficium uelut suffurata à Christo, quem ut hominem sperabat falli posse: aut si non falleretur, sperabat pro sua bonitate pudori sexus indulturum. Dominus autem magis consulens gloriae dei, multorumque salutem, quam unius mulieris pudori: non ignarus se fuisse contactum, neque non sentiens sanitatis beneficium ex eo contactu peruenisse ad mulierem, uersus ad multitudinem à tergo prementem, ait: Quis attigit uestimenta mea? Porro discipuli nihil suspicantes eius quod acciderat, respondent domino: Vides turbam undique prementem te, & rogas quis te contigerit? Qui legunt Euangelium, contingunt Christum: qui consecrant, aut sumunt corpus sacrum, contingunt. Sola mulier, quae cum ingenti fiducia contigerat, sanata est. Iesus autem pro suo beneficio nihil aliud praemij flagitat, nisi confessionem mali, & agnitionem clementiae diuinae. Itaque quum mulier pudore obticesceret, sperans se posse latere, Iesus circumferebat oculos in turbam, quasi noscitare studens mulierem, quae se contigisset. Hic circumspectus erat ciuilitate exigitis accepti beneficii confessionem. Nolebat eam prodere, ne uideretur exprobrare beneficium. Mulier pudore foemineo silebat, non ingratitude uisitio. Adhibitus est stimulus, qui pudorem inutilem exciteret, salubrem eliceret confessionem. Quid enim non potest intuitus Iesu? Sic intuitus est Petrum, & respuit. Mulier autem sibi conscia, qualis uenisset ad Iesum, & quid ab eo beneficii adepta esset, non ausa est dissimulare. Sed excussa muliebri uerecundia, prodijt in conspectum Iesu, timens ac tremens: metuebat enim obiurgationem improbitatis suae: accidit ad genua, & rem ut habebat omnibus audientibus enarrabat, nihil dissimulans, nihil fucis obnubilans de morbo diuturno, de medicorum arte frustrata, de furtiuo uestis contactu, de concepta fiducia. Huiusmodi confessionem amat dominus Iesus, quae facit ut peccator agnoscat seipsum, & sanitatis restituta gloriam omnem deo tribuat, & multos ad similem fiduciam excitet: admonens ab uno Iesu proficisci gratuitam salutem, nec referre quot aut quibus uicinis laboraueris, sed quantum de domini uel potentia uel bonitate confisus sis. Si clancularius est morbus animi, tamen confitere Iesu, qui non prodit, qui non exprobrat, sed sanat. Si palam est, confitere palam, ut quemadmodum exemplo tuo multos ad peccandum pellexeras, ita conuersus multos item excites ad meliorem frugem. Executiendus est pudor, qui & deo suam inuidet gloriam, & proximo salutem. Gaudebis excussisse, posteaquam senseris ex confessione conscientiae maiorem tranquillitatem, uelut audieris à domino Iesu, quod audijt mulier. Quid autem audijt? Filia tua de me fiducia restituit te sanitati, quam medicorum ars dare non potuit. Abi laeto tranquilloque

quilloque animo, uolo beneficium hoc tibi perpetuum esse. Vides ne, audis ne haec Archisynagogus? Tibi enim tuoque similibus agitur haec fabula. Mulier immedicabili morbo laborabat: profecerat in peius: ob insignem de Iesu fiduciam solo uestis contactu sanata est, & tu ceu medicum domum accersis, iubes imponat manum, & celeritatem exigis. Dum mulieri respondet Iesus, superueniunt nuncij ab Archisynagogi domo, dicentes. Filia tua defuncta est. Quid pergis frustra uexare magistrum? His dictis Archisynagogus, qui prius ancipitem ac multo metu mixtam spem habebat, ueluti desperans, non audet amplius rogare dominum. Nuncij iubent desperare. Mortua est. Sic plerique homines solent, de his qui in facinus aliquod ingens prolapsi sunt, uelut in adulterium, incestum aut furtum, aut homicidium. Conclamatum est, nulla salutis spes est. Iesus autem non patitur quenquam in desperationem uenire, nisi qui recusat fidere. Iudaeorum est desperare: Christianus, cui nota est domini bonitas par eius potestati, nunquam desperat. Collabentem itaque spem Archisynagogi blando alloquio subleuat: Nolime tuere, etiam si mortua est. Tantum modo confide. Non refert quantum sit malum puellae, sed quam firma sit tua fiducia. Haec loquutus, uenit ad aedes Archisynagogi, ingressus est: sed foris relicta promiscua multitudo, ne discipulis quidem admissis, praeter Simonem Petrum, Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi. His comitantibus ingressus est domum Archisynagogi. Illic comperit ambitiosum funeris strepitum, multitudinem cognatorum & cognatarum miserabili lamentatione deplorantem mortem praematuram puellae. Solet enim uulgus hominum acerbius ferre mortem iuueni quam senum, quum nihil sit optabilius, quam tum emori, quum dulcissimum est uiuere, prius quam animus multis huius uitae malis contaminatus est. Non enim refert quam diu uixeris, sed quam bene. Iesus itaque docens, non esse deploranda funera inanibus naenijs, comperit tumultum lugentium. Quid, inquit, ita tumultu completis domum & ploratis? Puella non est mortua, sed dormit. Nimirum domino dormiebat, qui uerbo poterat expergefaceri multo facilius, quam homo hominem excitat à somno. Et omnino somnus imago quaedam ac meditatio mortis est. Somnus enim confopit animi uires, ac sensum adimit: qui si perpetuus esset, uera mors esset. Caeterum qui aliterant puellae morientis, non intelligentes quid sibi uellet hic Iesu sermo, deridebant eum, qui crederet eam adhuc uiuere, quam constabat expirasse. Hos omnes abigit Iesus, qui tumultuoso ploratu, sed inani complebant domum: & non solum nihil adferebant salutis extinctae, uerum etiam & dolorem parentum exacerbabant, & Iesum salutis autorem iridebant. Nihil opus tali turba, ubi peccato mortuus animus ad innocentiae uitam est reuocandus. Fecit hoc tum Iesus in aedibus priuatis & alienis. Quid autem faceret, si uideret quorundam usque ad insaniam ambitiosa funera? Conducuntur qui sicte plorant, qui cieant eiulatus, qui laniant capillos, nonnunquam appositicios, qui percutiant pectus, qui uulnerent genas, qui uerba iacent plus quam insana, ac dissidentiae plena. Admouent cadaueri lac, ut proluciant oberrantem animam. Inclamant nomine iterum atque iterum: Redi Philippe, reuertere Philippe, reddere nobis Philippe. Obiurgant exanimem cadauer: Quor tuos deseruisti? quor nos luctu uoluisti occidere? Nihil tibi deerat ad suauius uiuendum, non opes, non generis claritas, non honores, non forma; non aetas. O te crudelem, o nos miseros. Iam adde tubas, surdo canentes: adde cantores, qui lugubres naenias frustra canant mortuo non sentienti: qui uiuis dolorem non eximant, sed augeant. Adde longas daduchorum series, ad haec ordines pullatorum. Quidam etiam equos pullatos in hanc pompam inducunt, qui gestent insignia defuncti, & ceruice tibijs alligata, prono capite uideantur quasi requirere dominum suum, qui descenderit ad inferos. Ne commemorem epulas & sacra parentalia, superbas sumptuosasque monumentorum estructuras, quasi parum fuerit ambitionis & luxus in uita, nisi tales se declarent & mortui. Haec quum ethnicis etiam paulo cordatoribus uideantur insana, quanto longius oportet abesse à Christianorum moribus, qui omnes obdormiscunt potius quam moriuntur, ad tubam angelicam expectaturi in nouissimo die. Ergo ut ad narrationis ordinem redeam, eiecitis his omnibus, Iesus

adhibitis utrifque puellae parentibus, ingressus est conclaue, ubi corpus iacebat exanimè. Hos enim uoluit esse miraculi testes. Hic dominus arrepta puellae manu, ait illi, uelut excitatus à somno: *Thabita cumi*: quod Syrorum lingua sonat: *Heus puella, surge*. Qui profundo somno premuntur, nonnunquam expergefieri non possunt, etiam si semel atque iterum inclames ac uellices; nec statim uigilant excitati, sed diu semisomnes, oscitantes distendunt brachia, nutant capite, nonnunquam & mento pulsant pedes, & nisi infles relabuntur in somnum. Haec mortua confectum ad uocem uocantis Iesu surrexit, & ambulauit: non solum rediuita, sed & alacris. Agnouit enim animula, quae pulsa morbo corpus reliquerat, uocem conditoris sui, & nihil contata reuerfa est in domicilium unde demigrarat. Quo moris fuerat flebilior ob teneram puellae aetatem: neque enim maior erat duodecim annis, hoc uberius erat gaudium de resuscitata. Huius spectaculi nouitas ingenti stupore affecit patrem ac matrem puellae. Iesus autem nec praemium ab illis exigens, nec gratiarum actionem: tantum mandat illis, ut quo certior esset reddita mortuae uita, darent illi cibum. Nam edere non solum uitae, uerum etiam prosperae ualitudinis indicium est. Praecepit & illud, ne quod paucis testibus ac priuatim gestum esset, efferrent in uulgus: siue quod malebat id quod acciderat, per alios quos eiecerat euulgari, quam per Archisynagogum, qui maiore inuidia, sed minore fide praeco fuisset dominici beneficii: siue quod praecipiens sileri, quod sciebat eos non tacituros, nos docere uoluit in omnibus beneficiis fugiendam esse gloriam humanam. Quod si quis penitus introspicat, quid arcanae doctrinae lateat in hoc miraculo, quando quidem facta quoque Iesu parabolae sunt: Puella duodecim annos nata, ac uix dum pubescens exanimata designat hominem, qui primum, ac per imbecillitatem prolapsus sit in crimen occultum, & ob hoc, quoniam nondum perfricuit faciem, qui commisit, nondum assuetudine collegit habitum, pudore facile sanari possit. In huiusmodi decet pastores, Iesu ciuilitatem imitari, qui domi paucis adhibitis arbitris non magno negotio puellam erexit. Sic enim lapsis sufficit priuata obiurgatio, ne prolato in publicum crimine, uel pudorem exuant, uel immodica tristitia absorbeantur. Primum lapsus si per imbecillitatem accidat, facillime corrigitur. Difficilior est eius curatio, cuius malicia iam in publicum emanauit, difficillima qui longa peccandi consuetudine callum duxit. Et ideo puellam in priuatis aedibus, paucis admissis, uerbo erigit. Caeterum adolescens qui per baiulos efferebatur, mauficulo negotio reuocatur ad uitam. Plorat mater unà cum turba comitante: Effertur adolescens. Primum audit mater, noli flere. Deinde contacto loculo sistuntur baiuli, mox in clamatur adolescens: *heus tibi dico, surge*. Ille primum erigit sese ac residet in loculo, post incipit loqui. Tandem exiliens redditur matri. Caeterum Lazari monumentum, quasi nesciat, iubet sibi commonstrari, semel atque iterum soluitur Iesus in lachrymas, ac turbatus infremit spiritu, iubetur tolli lapidis, ualida uoce euocatur, mortuus prodit, sed uiuus. Tandem soluitur, & cibum capit. Christo quidem nihilo difficilior erat suscitare quatrduanum cadauer, quam modo exanimatum, qui in supremo die per angeli uocem mortalium omnium corpora, ante tot annorum millia sepulta, reuocaturus est ad uitam, Sed hac imagine nos docere uoluit, quam aegre respiciunt, qui diu uitijs assueuerunt: non ut de his desperemus, sed ut maturius studeamus respicere, maiorique studio adnitamur, ut tales quoque redeant ad bonam mentem. Quin & illud annotatu dignum arbitror, quod quum Iesus à Geraseno daemónico praedicari uoluerit, Archisynagogo silentium praecipit. Siquidem inuida synagoga conata est obruere gloriam domini Iesu, quae post etiam caelis apostolis denunciauit ne nominis Iesu facerent mentionem. Verum nihil profecit horum inuidia. Quo magis illi contenderunt saluiferum Iesu nomen opprimere, hoc latius praedicatur inter gentes. Silent sacerdotes, reclamant pharisaei, conuiciantur scribae, deridet Herodes, sed laudant idololatrae, raptores, incesti, adulteri, per Euangelij gratiam à pristinis uitijs, uelut à saeuissimis daemonijs, subito liberati.

Vocunq; locorum, quacunq; occasione sese confert, aut recipit dominus Iesus, ubiq; sui similis est, salutem adfert, ut interim comites discipulos admoneat, nusquam esse cessandum ab Euangelico negotio, sed semper hoc per omnem occasionem agendum, ut ex malis reddamus bonos, ex bonis meliores, siue domi contingat uiuere, siue peregre, siue in publico, siue in priuato. Quin & in nauibus, in uehiculis, in familiaribus colloquijs, in conuiujs, deniq; & in iocis ac lusibus, qui uere praeditus est Euangelica bonitate, semper aliquos dimittit meliores. Iesus igitur, qui Gerasenos adire tentarat, ne uideretur in alienos propensior quam in suos, relictis iocis lacui uicinis, recepit sese in patriam suam. Nam hunc nominis honorem promeruit Nazareth, quod illic dominus fuerit enutritus diuq; uersatus. Comitati sunt illum discipuli, iam affectatores perpetui. Porro quum aduenisset dies sabbati, quo ex laudatissimo more Iudaei consueuerunt conuenire, non ut ineptis spectaculis, aut inanibus fabulis, aut profanis lusibus, aut superuacaneis cantunculis sacrum tempus fallerent, hoc est, perderent, sed religiosa confabulatione legem domini uel discerent, uel docerent: ingressus est & Iesus, exemplum hoc suis commendaturus, ut omnes intelligerent, quam indecorum nobis esset futurum, quum Iudaeis tanto studio fuerit, carnalem legem nec ab solutam, nec perpetuo duraturam, & à Mose proditam perdiscere, si non pari uel attentiore cura philosophiam Euangelicam, ab ipso dei filio traditam, studeamus cognoscere. Quum igitur doceret in synagoga Iesus, apud multos hoc ipsum eleuauit illius autoritatem, quod iuxta carnem notus esset. Nouerant tenues parentes, & humilem domum unde prodierat: de patre caelesti, deq; domo aeterna, unde nostra causa descenderat, ne per somnium quidem aliquid suspicabantur. Nouerant artem paternam, qua Ioseph familiam aiebat, quam primis annis & ipse Iesus exercuerat. Erat autem faber lignarius, opificio uidelicet congruente ei, per quem pater caelestis mundum hunc uniuersum fuerat olim fabricatus. Per fabrum conditum est genus humanum, per fabrum decuit & restitui. Proinde quibus notus erat Iesus, qui usque ad annum ferme trigessimum uixerat apud suos, nihil praese ferens pharisaicae doctrinae, quum audirent eum magna cum autoritate docentem, quae nunquam audierant à doctissimis pharisaeis, uehementer admirati sunt, dicentes inter sese: *Vnde hic subito factus est alius? Vnde huic haec omnia? Et quod est hoc nouum sapientiae genus, quae data est illi? Et unde tam praesens uis in aedendis miraculis, quantam nec in ullo prophetarum audiuimus fuisse? Quum paucis mensibus abfuerit, quomodo repente mutatus nobis redijt? An non hic est Iesus ille, faber, & fabri Ioseph Mariaeque tenuis & humilis mulierculae filius? Nonne & hunc nouimus, & totam illius cognationem? An non hic apud nos uiuunt, illi proxima cognatione iuncti, fratres & sorores? Itaque subinuidebant Iesu, nuper humili cognito, nunc repente sublimi. Siquidem scandalo fuit illis, nimium nota carnis imbecillitas. Id quum intellexisset dominus Iesus, ait: Nusquam propheta contemptior est, quam in patria sua, & inter affines suos, ac domesticos. Male conuenit spirituali negotio cum carnis affectibus. Nec omnino decet prophetam uere Euangelicum, qui docet huius mundi contemptum, qui promittit gaudia caelestis patriae, qui docet renascendum esse per baptismum in Christo Iesu, qui docet mortificanda membra, quae sunt super terram, ut spiritu uiuamus in caelis: hic nosse patriam, domum, notos aut cognatos, aut amicos; Nec mirum, si terreni ciues non agnoscunt alterius patriae iam factum municipem. Itaque Iesus, quum esset omnipotens, & cuperet seruare quam plurimos, non potuit illic apud suos edere multa miracula, nimirum obstante notorum & cognatorum incredulitate. Quum enim apud alios genus omne morborum à plurimis facile profligasset, daemona eiecisset, leprosos sanasset, hic paucos duntaxat aegrotos restituit, idq; manibus impositis. Iesus igitur uelut admirans suorum tantam incredulitatem, discessit illinc, obambulans per uicos undique uicinos, ubique spargens semen Euangelicum: hoc facto submonebantur discipuli, ne in Euangelico negotio fiderent affectibus humanis: nam quod Iesu uenit usum in patria ipsius, hoc illis erat euenturum in Iudaea: sed eo se conferrent, ubi cunq; uiderent spem copiosi prouentus. Illic autem est fructus uberrimus Euangelicae praedicationis, ubi cunq; prona est credulitas. Ea nec est inter cognatos, nec inter phari-*

Et conuocauit
duodecim

saos, nec apud reges. Contemnunt cognati, pharisæi inuident, reges irident stultitiam crucis. Iam autem tempus erat, ut Apostoli quos Euangelicæ functioni destinaret, iamque aliquandiu assidue comites fuerant Iesu, præluderent suo muneri, ducique suo specimen aliquod darent industriae fideique suae. Accersit igitur ad se duodecim illos, quos ad hoc munus ut præstantissimos selegerat, simulque collectos omnes eodem instruit sermone, ne quid inter sese discreparent ab eodem præceptore missi, & ipsidem mandatis astricti. Quoque maior esset fructus, emisit illos binos: per iugum admonens non fraternæ charitatis, sine qua nullus est Euangelij fructus: ac ueluti præfectis quibusdam, suam cuiusque patri prouinciam designabat. Nam id expediebat propagando regno Euangelico. Emisit autem inermes ac nudos, ne quid hic in cœlesti negotio sibi uindicarent mundana præstidia. Porro ne leuis esset piscatorum & idiotarum autoritas, addidit illis, quod huius mundi monarchæ suis legatis ac præfectis dare non possunt. Tradidit enim illis potestatem tollendi morbos, efficiendi demones. Quid simile potest Caesar? Vim auri, copias, ferres, machinas dare potest, quibus abundat ipse: ceterum nullus Caesaris præfectus tantam habet potentiam, ut uel oculis lippis, inuocato Caesaris nomine, mederi queat. Et hanc ipsam potestatem sic impartijt suis, ut ea gratis optularentur omnibus, quibus esset opus. Iam quo forent expeditores ad munus, quod strenuum minimeque cessantem administratorem flagitat, præcepit eis, ne quid impedimentorum, commæatus aut armorum secum deferrent in hac profectioe, præter uirgam tantum: non peram reponendo commeatui: ac ne panem quidem, qui uel sine pera circumferri potest: neque zonas gre onustas: neque tibias munitas ocreis, sed dumtaxat sandalium plantas pedum aduersus saxorum aut ue prius iniuriam defenderent simplicique ueste contenti essent. Hæc instructio Iesu eò tēdebat, ut rudibus adhuc discipulis crassa quadam ratione inculcarent, eum qui suscipit functionem Euangelicam, oportere uacuum & expeditum esse ab omni sollicitudine rerum corporaliū, ne quid interueniat, quod profectum doctrinæ cœlestis remoretur. Vt negotium erat longe diuersum à negocijs huius mundi, ita legationis est noua species. Accipiunt doctrinæ formam, ne quid audeant docere quod à præceptore traditum non esset. Habebant hoc cum humanis legationibus commune, in quibus capitale est præterire præscriptum mandatorum. Ab uno mittuntur omnes pari potestate, ne qua nasceretur inter eos æmulatio. Bini mittuntur, ut fraternæ concordia meminiissent, & frater fratrem subleuaret. Ad diuersa mittuntur loca, quo latius pateret Euangelij fructus. Additur potestas mendandi morbis, sed in nomine Iesu, ut quemadmodum alienam doctrinam susceperant bona fide dispensandam, ita scirent esse domini uirtutem, non ipsorum, qua morbos propellerent. Uerūt ne peram circumferrent, ne panem, ne pecuniam, ne binas tunicas, ut tota fiducia penderet à promissione præceptoris sui, huius præsidio confiderent se tutos fore aduersus omnem uiolentiam aduersariorum: huius prouidentia scirent sibi nihil defuturum, quod ad temporariam corporis necessitatem attineret. Porro quum uoluptati nihil sit satis, necessitati naturæ minimo satis fit. Nec enim dominus hoc animo loquutus est ista, quasi fas non esset unquam futurum, eos qui tractant rem Euangelicam, aliquid necessariae sarcinulae aut pecuniæ secum ferre, quum id non uereantur & hodie facere apostoli. Imò fortassis plus laudis mereatur, si quis suo sumptu doceret Euangelium. Sed hoc genitus hyperbolis uoluit suis crassis adhuc & rudibus penitus eximere sollicitudinem earum rerum, quæ solent remorari animum, cœlesti quippiam molientem. Alioqui sciebat illis in mentem uenturum: Mittis nos ad regiones ignotas, exponis nos nudos & inermes uarijs periculis. Sed quis pacet, si famet: quis defendet, si qua uis: quis uestiet, si rigor inciderit: Vis nos docere gratis, & uis sanare gratis. At multis rebus eget, qui uis uis peregre. Hanc sollicitudinē anxiam & sordidam, quoniam plerunque ex diffidentia nascitur, Iesus studuit ex animis suorum reuellerē, ut talis negocij magnitudine indignam. Porro sermonis tropus ad hoc ualet, ut altius infideat animis rudibus, quod traditur. Neque enim peccaret, si doctor Euangelicus apud Getas uteretur calcis, aut duabus tunicis: aut si ad Libycas harenas, aut inhospitale gentem profecturus, commeatui atque etiam pecuniæ non nihil secum ferret. Sed quicquid remoratur Euangelij profectum, reijciendum est. Iam mihi cogita, quanta sarcina grauati proficiscantur ad Euangelicum negocium, qui regales opes circumferunt, qui dignitates, qui uoluptates

huius

huius mundi, qui uindicandi libidinem, si quid occurrat molesti, secum portant. In animo sarcina est potius quam in peris aut uestibus. Has sarcinas oēs qui non abiecerit, non est idoneus legatus Iesu Christi. Itidem tropus est in his, quæ permittit: permittit enim uirgam & sandalium. Leuissimum enim calciamenti genus est sandalium, & sic pedes defendit ab iniuria, ut non impediatur celeritatem. Idem itaque monet, qui permittit sandalia, & qui uetat uti calcis: prohibet enim cessationem, & hortatur ad celeritatem. Rursus idem monet, qui permittit uirgam, & qui adimit baculum. Etenim uirga subleuat ambulantes, nec remoratur iter, sed promouet. Baculus autem ut onerat, ita aduersus uim gestari solet. Itaque qui concedit uirgā, ac præterea nihil, & qui interdicit baculum, uult Euangelicum præconem non alio præsidio securum esse aduersus malorum insultus, quam præsidio Christi. Virga uiatori conuenit, baculus pugnaci. Porro qui tractat rem Euangelicā, semper progredi debet ad perfectiora, ab ulciscendi studio debet quam longissime abesse. Hæc igitur sollicitudine reuulsa ex animis apostolorum, pergit illis cōmonstrare rationem, qua futurum esset, ut nihil esset necessesse talium rerum cura torqueri. Ne sitis, inquit, solliciti, neque de diuersorio, neque de cibo. Sed ingressi uicium aut ciuitatem, quæcumque domus uos exceperit, etiam si sit tenuis & humilis, illic permanete, donec aliō uocante Euangelij profectus, uisum fuerit inde discedere. Pauci & paruo contenti, non eritis cuiquam graues hospites. Vix fieri poterit, ut usquā sit tam deplorata ciuitas, in qua nullus reperitur, qui tales hospites non sit cupide receptorus, quum sint qui medicum magno conducant, & longinquo accersant. Quod si domus aut ciuitas contigerit tam ingrata, ut uos ultro deferentes cœlesti munus, quo sanentur & corpora & animi, non recipiant, nolite ob paucorum duritiam desistere à suscepto negotio, sed ad tempus relicta ea ciuitate, pergite ad alias, uerum exprobrata prius sua dementia ijs, qui uos noluerant recipere. Exeuntes enim in plateas, excutite puluerem, pedibus uestris hærentem, ut meminerint & intelligant uenisse, qui gratis salutem obtulisset, nunciumque multo omnium latissimum: nec tantum bonum ullo præmio pensari posse, nec inuito cuiquam aut fastidioso mercem tam preciosam obtrudendam esse: sibi imputent exitium suum, qui perire maluerint, quum licuerit sanari, uos nihil aliud uenatos esse apud illos nisi salutem proximorum, ut ne pulueris quidem iactura uolueritis illos afficere. Hæc superbia decet meos legatos aduersus contumaces ac fastidiosos. Vnum autem illud illis abeuntes uel nolentibus ingerite, dicentes: Scitote iam adesse regnum dei, siue recipitis, siue non recipitis: si recipitis, uestro bono uenit: si non recipitis, magno uestro malo, tamen uenturum est. Hoc uaticinio instructi legati Iesu, reliquerunt dominum suum, ac sicut erant iussi, prouocabant omnes ad poenitentiam uitæ superioris: iam enim adesse regnum dei, quod per fidem Euangelicam adferret omnibus perfectam iustitiam. Nam id Euangelicæ prædicationis & caput est & initium, credere quod audis, & fidere promissis. His atque huiusmodi multis sermonibus quum diligenter instruxisset suos dominus Iesus, profecti sunt duodecim regni cœlorum proceres, & successores: denuntiabant omnibus ut poenitentiam agerent ante actorum malorum, neque quisquam fideret suis factis, sed tantum promissis Euangelicis. Et inuenerunt qui prædicationem pronis acciperent auribus. Nec defuit miraculorum parata uis, quæ fidem cōciliaret dictis hominum quamlibet humilium & ignotorum. Vnguebant oleo ægros, & sanabantur: iuebant in nomine Iesu exire spiritus noxios, & exibant. Non erat illud oleum pharmacium (quis enim eodem pharmaco medetur morbis omnibus) sed sacramentum. Oleum uisibile inungebatur cuti, & sanabatur corpus: sed oleum Euangelicæ gratiæ per unctum nostrum Iesum erat inungendum animis, mox à morbis uitiorum sanandis. Ita nec magorum erant precēs, quibus exigebant demones, sed uerba erant Euangelicæ fidei efficacia. Nimirum hæc erat uis regni cœlestis. Quid humilium, quid contemptius apostolis? Sed quo minus erat illis roboris, hoc magis liquebat uirtutis esse diuinæ quod agebatur. Nec opes habebant nec literas, nec magistratum nec satellitium, nec generis claritatem, nec famam, nec autoritatem. Nihil habebant nisi simplicem fiduciam erga nondum satis cognitum Iesum. His rebus Indies magis ac magis inlarefcebant fama Iesu, adeo ut nomen eius innotesceret etiam Herodi regi. Iesus enim sero innotescit regibus, quibus oportuit maxime, nec ullis infelicis. Quum autem Iesu miracula tam essent crebra, tamque uidentia, ut nemo posset causari cōmenticia: ita salutifera, ut nullus calumniari posset ea per malos

malos daemones gerit: quumq; multi uarias sententias proferrent de domino, tandem & suam deprompsit Herodes: Ioannes, inquit, resurrexit à mortuis, & ob hoc nunc pollet ædendis miraculis. Rursus alij, sumpta cōiectura ex uaticinio Malachia, dicebant Iesum esse Heliam, cuius reditus promittitur ante diem domini magnum & horribilem. Erant qui negarent illum esse Heliam, cuius apud Iudæos summa erat autoritas, sed unū quempiam ex mediocribus prophetis, qui reuixisset. Quorum sententijs auditis, Herodes perstitit in sua, dicens: Imo hic est ipse Ioannes, quem ego decollauī. Is reuixit, ac iam diuus factus operatur humanis uiribus superiora. Nullus erat horum, qui non crederet reuixisse/re corpora. Et hodie tamen multi sunt, qui negant reuixisse Christum. Atq; hic ut intelligas quàm sint impiorum præpostera iudicia: Ioannem, qui nullis miraculis inclaruerat, credunt reuixisse: Iesum, cuius tot modis diuina uirtus declarata est pertinacissime negant reuixisse. Quin etiam regum impiorum stoliditatem cōsidera: fatetur Herodes Ioannem reuixisse, fatetur illum nunc demum plus ualere quàm ualuerat uiuus, & tamen propemodum iactat, quod illum occiderit, paratus cum & rursus occidere, si licuisset. Tanti facinoris occasionem audire est operæ precium. Nam Herodes incestæ mulieris instinctu insit apprehendi Ioannem, ac detudi in uincula, non ob ullum crimen, sed propter Herodiam Aretæ regis filiam, quæ quum prius esset locata Philippo tetrarchæ tureæ, & Trachonitidis, orta simultate abduxit à genero, cui iam pepererat filiam, & huic Herodi fratri Philippi, sed inimico, matrimonio iunxit. Ioannes autem quo magis Heliam referret, qui magna libertate reprehendit Achab & Iezabelam, nō tulit incestum coniugium, dixitq; regi: non est fas te domi habere coniugem fratris tui, nec sterilis, & adhuc superstitis. Herodias autem, quæ iam exciderat à priore matrimonio, metuens ne Ioannis opera ab hoc quoq; excluderetur, insidiabatur ei, captans occasionem occidendi illum, nec sic cederebat. Herodes enim, tametsi non amabat ex animo Ioannem, tamen uerebatur ac metuebat illum. Ea uis est ueræ uirtutis, ut etiam regibus sit formidabilis. Sciebat enim illum uirum iustum ac sanctum, & obseruabat eum, multisq; in rebus illius consilijs obtemperabat, ac libenter eum audiebat. Hæc obstabant, quo minus impia mulier posset Ioannem extinguere. Aderat malus animus, sed deerat occasio, quæ tantum deest malis ut lædant. Dies natalicius Herodis ad impium facinus idoneus aduenit. Decuit enim impij regis natalem, sanctissimi uiri morte funestari, mediumq; luxum ac delicias aulicas crudeli morte innocentis inquinari. Quum igitur magno luxu fastuq; instructa cœna natalicia exhiberetur principibus, tribunis ac primatibus Galilææ, quo plures haberet suæ crudelitatis testes, ingressa est conuiuium puella Herodias ac Philippi filia, ut indecora lasciuiaq; saltatione delectaret conuiuas. Quo turpius saltabat, hoc magis placuit conuiujs, ac regi iam bis insano, ut qui præter amorem incestæ mulieris etiam uino incaluerat. Itaq; regali magnificentia dixit puellæ: Posce à me quicquid uoles, nihil enim frustra poposceris. Quoq; maiorem fiduciam adderet puellæ petendi quicquid collibuisse, temulentū promissum iureiurando confirmauit: Quicquid petieris, etiamsi dimidium regni mei petieris, dabo tibi. O uocem stultissimo ac temulento rege dignam. At puella quemadmodum hanc fabulam matris instinctu cœperat agere (nam illa diem, locum & horam obseruauerat, illa saltatriculam instruxerat) non audebat ilico pronunciare quid peteret, sed egressa è conuiuio consulit matrem, dicens: Iureiurando rex cōfirmauit se daturum quicquid petiero. Quid igitur petam? Hic merito locus erat hæsitandi, ne tanta periret opportunitas. At incesta mulier nihil contata, neq; quicquam charius habens morte sanctissimi uiri, respondit: Petite caput Ioannis baptistæ. Et o docilem ad flagitium ac morigeram filiam. Illico reuersa est in cœclauem. Submonuit & hoc mater ut properaret, prius quàm ille feruor animi regij refrigesceret. Adit itaq; regem, & incestæ saltationis præmium poscit, dicens: unicum duntaxat missum peto. Volo ut protinus des mihi in disco caput Ioannis baptistæ. Hic mihi uide præposteram regis impij religionem. Quū nihil sit illis familiarius, quàm omnia fœderum ac religionum uincula dirumpere, hic religiosa religione stultissimi iurisiurandi cōstrictus est, præsertim quod tot testibus prodidisset. Itaq; ne uideretur parum bonæ fidei, si quod forte per regij diadema, aut genium suum, aut saltatriculæ caput iurasset, nō præstaret: neue parum humanus, uel puellam tristiorē dimisisse uideretur, uel conuiuarū quibus puella placuerat, hilaritatem aliqua mœroris nubecula obfuscaret: o fidem ac religio-

nem

nem, o ciuilitatem atq; humanitatem annalibus dignam: nulla mora, mittitur carnifex, ad fertur sacrum caput innocentissimi uiri, ueluti missus quidam, in disco. Traditur puellæ, puella reddidit matri suæ, munus dimidio regni charius. Hoc tam funesto spectaculo stultus & infans rex gratificatus est incestæ mulierculæ, natalemq; diem honestauit. Rex occidit, carnifex adfert caput, puella in petrat, ad matrem horum malorum artificem ac fontem reddit ferale præmium. Et o conuiuas interim tali conuiuatore dignos. Nullus erat regi tam amicus, qui rem tam nefariā interpellaret. Et postea miramur, si reges aliquando audent nefaria, quum tales habeant animos, incestis amoribus & crapulæ deditos, conuictos res uel timidos uel crudelitatis fautores. Huius facti rumor quum peruenisset ad discipulos Ioannis, abstulerunt corpus eius, & honorifice dederunt sepultura. Quamquam in his rebus later aliquid reconditoris sensus. Ioannes tamen legis typum gerebat, tamen ut Euangelij præcursor, Euangelico præmio donatus est, nimirum gloriosa morte, sed tamen diuersa à morte domini. Siquidem huic clam amputatum est caput, iam aliquamdiu uinculis astricto in carcere. Christus palam sublatus est in crucem. Carceris tenebræ congruunt legis umbris ac figuris, eas oportebat cedere luci Euangelicæ iam exorienti. Et imminui conueniebat ceremonias carnales, ut aufereret spiritalis libertas: & astrinigi oportebat quod erat timoris, ut latius sese panderet fiducia, & charitas Euangelica. Deniq; decebat amputari caput humanum, ne quod iam caput agnosceret ecclesia, præter unum Iesum. Itaq; lex quodammodo occisa, & cum honore elata, locum dedit domino Iesu spiritualem philosophiam prædicaturo. Etenim quod Euangelio fidimus, magna ex parte debemus ueteri testamento, quod nobis tot retro seculis Iesum Christum umbris ac figuris delinuiuit, prophetarum uaticinijs promissit ac depinxit. Dum hæc aguntur, redeunt à peracta legatione apostoli, & simul sese congregant ad Iesum, totius negocij caput. Ab eo proficiscuntur omnia, ad eundem omnia referantur oportet. Ab eo mandatis acceptis discesserant concorditer, ut in illius nomine pariter agerent quicquid agerent, ad eundem concorditer redeunt, cupientes approbati quod gestum erat. Exponunt itaque totius legationis historiam, magna alacritate cōmemorantes singula, quæ docuerant, quæq; gesserant, & quàm res, ex animi sententia successisset. Dominus autem comprobata illorum sincera fide, sed coercita gloria, abduxit illos in locum solitarium, in desertū urbis Bethsaidæ, ut aliquantulum refocillarentur à tantis laboribus ac respirarent. Nōn datus est secessus ad uoluptatibus laxandum animum, sed ad secreta præcatione uegetandum renouandumq; spiritus uigorem mox recursuris laboribus. Nam doctori Euangelico sanè quam leuis debet esse cura corporis. Porro qui fungitur apostolico munere, quoniã cum infirmis ac firmis, cum doctis & indoctis, cum bonis ac malis rem habere cogitur, fieri non potest, quin interdum ab illa perfecta tranquillitate mentis non nihil labefactetur. Id quoties accidit, ad secretas & intentissimas preces, ad purissimam rerum cœlestium contemplationem animus est traducendus, ut mox uegetior factus, ad iuuandum proximum redeat. Siquidem ubi tum temporis offenderunt dominum Iesum, innumera hominum turba uentitabat ad Iesum, ut æstuariæ quædam uices uiderentur uenientium & abeuntium, qui adeo nullam quietem permittebant Apostolis ex itinere laisis, ut ne cibi quidem sumendi daretur spatium. Itaq; dimissis turbis & conscensa naui, petierunt littus Bethsaidæ uicinum, atque inde in locum desertum sese cum domino receperunt. Verum nec hic contigit diu latitare. Nec enim potest abscondi lux Euangelicæ ueritatis. Secessus hic nihil aliud, quam irritauit, & acuit hominum desideria. Obseruatum est à quibusdam, quò se contulissent, nimirum in desertum spectans ciuitatem Bethsaidæ: mox quemore sparso quod illic ageret, magna uis promiscuæ multitudinis ex omnibus uicinis oppidis eo pedestri contendit itinere, sic ut prius eo pedites peruenissent multi, quàm ipse dominus cum discipulis, etiam nauigatione adiutis. Dicas adesse tempus, quo uir pararent irumpere in regnum Dei. Iesus ubi sensit innumeram hominum multitudinem undique difficili ac pedestri itinere confluisse, adeo non subduxit sese, nec abegit importunos, ut è secessu suo uelut obuiam prodierit: nimirum hoc interim agens, ut uarijs modis formaret discipulos suos, & institueret ad promptitudinem sine cœssatione promouendi negocium Euangelicum. Itaque progressus clementissimus Iesus, ubi conspicatus est numerosam quidem, sed promiscuam & incompositam turbam puerorum, uiro-

Tom. 7

o

rum

Et conuenienter apostoli ad Iesum

lum ac multertum, tactus est misericordia, ac syncerum animi dolorem ipsis oculis, ipso uultu, atque ipsa, quod aiunt, fronte præ se tulit, fingens ac formans affectum doctoris Evangelici. Sicut enim salutarem doctrinam. Id arguebat itineris & celeritas & difficultas. Amor pedibus alas addiderat, sed erat uelut ovis huc & illuc palantes ob boni pastoris inopiam. Si quidem sacerdotes, pharisæi & scribæ neglecto grege, pasebant semetipsos. Iesus itaque misertus simplicis & inconditæ multitudinis, cepit agere fidum pastorem. Primum multo doctrinæ sacræ pabulo refecit illorum animos, mox sanabat, quos secum ad duxerant, ægros. His rebus quum iam multum temporis consumptum esset, iam que res ipsa moneret, corporis quoque cibo reficiendam esse multitudinem, discipuli, præceptoris clementiam imitantes, submonent illum: Domine uides infinitam multitudinem, absque comineatu huc usque profectam. Et locus hic desertus est, iamque tempus reficendi corpora præterijt. Obliscuntur tuis sermonibus inhiantes, nec possunt diuelli. Ita que dimitte illos, ut eant in proximas uillas ac uicos, emantque sibi cibos quos edant. Tum Iesus instituens suos, quomodo sit pascenda multitudo, respondit: Quin potius uos qui pastores estis futuri, nunc agere pastores consuescite, ac de uestro date illis quod edant. Porro discipuli nondum intelligentes quod tenderet hic Iesu sermo, pro rudè captu suo responderunt: Rem mandas nobis impossibilem, scis enim quam tenuiter simus instructi uatico. An ibimus & ducentis denarijs ememus panes huic multitudini, adeo non sufficere ad satietatem ut singuli uix paulum quiddam gustaturi sint? Tum Iesus, paulatim animos illorum miraculo preparans: Quot, inquit, panes habetis? Quum non haberent in promptu quod responderent: Ite, inquit, & inspicite quam sitis instructi comineatu. Inspiciunt, & renunciant esse quinque panes ac duos pisces. Non latebat dominum, quantum haberent, sed uoluit apostolis exploratam esse paucitatem, quo magis agnoscerent in miraculo uirtutem diuinam. Quoque magis etiam animaduertent quanta esset hominum multitudo, præcepit ut omnes iuberent in uirenti gramine discumbere, sic distributos in sodalitia, ut in singulis centum aut quinquaginta simul accumberent. Paruerunt apostoli domino, populus paruuit apostolis, tanta erat fiducia in pastore Iesu. Igitur accepit quinque panes ac duos pisces, & ex more sublatis in cælum oculis, gratias egit patri, cuius beneficio sic procederet negocium Evangelicum. Deinde fregit panes, tradiditque discipulis, ut apponerent multitudini. Similiter & pisces partitus in partes tradidit discipulis, omnibus distribuendos. Refecti sunt omnes ad saturitatem usque: & adeo nihil cuiquam defuit, ut peractio conuiuio apostoli ex reliquijs, iussu domini collectis, impleuerint cophinos duodecim. Porro numerus multitudinis, qui facile poterat deprehendi ex distributis per uiridaria sodalitijs, erant quinque uirorum milia, præter ueros ac mulieres. Hoc miraculo Iesus & apostolis suis formam præscripsit, pabulo sermonis Evangelici pascendi multitudinem, & anxiam sollicitudinem exemit parandi comineatus. Quisquis igitur es episcopus ac pastor gregis dominici, noli sic cogitare: sum legis diuinæ professor, sum arcanorum uoluminum peritissimus interpres, est abunde quod doceam, populoque quamuis esurienti diuitem confertotque eruditionis meæ penam depromam. Inspice potius & agnosce quam sit tibi domi comineatus exillis, quem & ipsum, quantus quatus est, domino debes. Verum hoc ipsum facultatis, quod habes, offer manibus Iesu, roga ut ille contrectet ac frangat: Deinde quod ille tradidit, sic ut tradidit appone populo tanquam domini cibum, non tuum: & appone nihil hesitans, nihil dijudicans, nihil tuis fides uiribus, ita demum erit Evangelicæ conuiuio: & salutari pabulo per idiotam magis reficiantur & explebuntur animi credentium, quam si pharisæus superstitiosus, aut philosophus arrogans, aut orator eloquens meditata accurataque oratione sese uendicaret multitudini. Porro quoniam ante iussit illos nulla prouidentia comineatus accedere ad Evangelij negocium, nunc ipsa re declarauit, nihil defuturum ijs, qui dum toto pectore sunt intenti regno dei & iustitiæ eius, negligunt ista temporaria, quorum sollicitudine uulgi hominum misere discruciat, modo ad sit fiducia simplex erga dominum Iesum. Leue beneficium erat saturasse famelicos, præ his quæ quotidie præstabat illis benignissimus dominus. Longe benignius est pauisse mentem, quam uentrem. Et tamen hoc quod est minimum, crassum uulgi, ut est præpostero iudicio, solet plurimi facere. Iesus igitur cognoscens futurum, ut crassa multitudo iam saturata de regno ipsi deferendo cogitaret, copulit discipulos suos

Et statim
coegit

suos, nam agre diuellerantur à tam amabili domino, ut conscensa nauis, transmissio que lacu præcederent Bethsaidam, dum interim ipse dimitteret multitudinem. Ea dimissa, furtim subduxit sese in montem, ut ibi solus deprecaretur patrem: ut quemadmodum bene coeperat negocium Evangelicum, ita progrediretur. Interim appetebat nox, & discipuli sine præceptore nauigabant in medio lacu. Et oborta est tempestas. Quid ni nox sit, ubi non adest ille sol & lux mundi Iesus? Quid ni periclitetur nauis, in qua non est Iesus? Quid ni turbentur apostoli, quum abest ille consolator omnium Iesus? Quid ni uenti resistentes successum remorentur humana industria, nisi promoueat Iesus? Abest ille quidem nonnunquam, sed non destituit suos in finem. Ad tempus uidetur interdum destituere, ut exerceat rebus aduersis, ut instituat ad firmam de se fiduciam. Iam enim è monte descenderat, iam stabat in littore, sed solus. Non uidebatur à discipulis, sed ipse tamen uidet eos. Non oportet igitur despondere animum in rebus quantumlibet turbatis atque commotis: hac certa fiducia concepta animo, quamuis nusquam sese ostendat dominus, tamen suis non defuturum quum tempus postularit. Iam enim astat in littore, & uidet eos laborantes in remigando. Nam uetus erat aduersus. Quum itaque sic aliquandiu luctati fuissent aduersus undas & uentos huius mundi, nec multum abessent à desperatione, circa quartam noctis uigilantem, hoc est, sub diluculum, uenit ad eos Iesus, non uentus nauis, sed placide ambulans super undas (agnouit enim elementum conditorum suum) ac præ se ferebat quasi uellet eos præterire. Sic enim patitur aliquando suos hæere in malis, quasi negligat, quum non deponat unquam curam illorum. Apostoli quum per tenebras uidissent eum ambulantem super aquas, oblitæ tot miraculorum quæ uiderant, credentes que non posse fieri, ut solidum & graue corpus hominis liquidum elementum sustineret: suspicati sunt esse spectrum inane, quod oculos uana specie deluderet. Igitur expauesciti, præ metu exclamarunt. Nam speciem Iesu uidebant omnes, nec tamen Iesum esse credebant. His formidabilis est Dominus, qui ultorem esse credunt, seruatorem esse nesciunt. Nec enim agnosci potest in huius mundi tenebris, nisi ipse sese nobis in sinuet. Non passus est igitur suos diutius exanimari metu, sed protinus uoce iam non ignota compellauit eos, dicens: Estote forti animo: ego sum: nolite timere. Et ingressus nauim iunxit se discipulis suis, atque illico confedit tempestas. Iam pauori successit admiratio, quomodo corpus humanum posset ambulare super elementum fluidum. Tanta erat discipulorum tarditas, tanta ruditas, tanta que obliuio, ut non ueniret illis in mentem uel illud miraculum, quod paulo ante uiderant, quinque panibus ac duobus piscibus saturata tot hominum milia. Tanta que erat caligo cordis, ut pro stupenda re duce- rent, quod Iesus ambulasset super undas: quum longe prodigiosius esset, tantulo cibo tantam saturare multitudinem. Hanc tarditatem dominus in suis hæere permisit, ut & ipsi consuescerent imbecillium ferre tarditatem, donec proficerent. Peruentum est ad littus diluculo: appulerunt autem in terram, quæ dicitur Genezareth, ad portum destinatum. Vix ingressus est in terram, aderam ex incolis qui agnoscerent Iesum. Iam enim eruperat sol, & abierat nox, quæ occuparat discipulorum animos. Obseruabatur enim à multis, quocumque se conferret. Iam enim plurimis innotuerat etiam de facie, sed multo latius sese fama miraculorum doctrinæ que sparserat. Porro qui uiderant & agnouerant, perinde quasi uelut exploratores uenissent, continuo relicto eo percurrentes totam illam regionem, renunciarunt adesse Iesum. Ad eum rumore plurimi coeperunt ægros in grabbatis circumferre. Et quocumque se conferret Iesus, siue in uillas siue in uicos, siue in ciuitates, aderam importuna turba, magis sollicita de tollendis morbis corporum quam animorum, ac miseranda spectacula uarijs morbis laborantium exponebant in plateis, ac prætereuntem Iesum deprecabantur, ut liceret uel fimbriam uestis eius contingere. Tantis enim erat turbæ tumultus, ut uix hoc cuiuis dari posset. Neque enim hæc erat Iesu difficultas, qui nec leprosum grauatius est tangere: sed fiducia delectabatur exemplo, quod omnibus uolebat esse commendatum. Quid ni commendatum sit? Quotquot contingebant Iesum sanabantur, quocumque genere morbi tenebantur. Illi fidentes contingebant fimbriam uestis, quæ postea cessit his, qui crucifixierant eum, & leuabantur morbis corporum: quanto magis adnendum est omnibus, ut Iesum ipsum contingant animo, & sanentur à morbis animorum? Nihil ualet contractus sine fide. Nudum Iesu corpus contrectabant, qui

impegerunt alapas, qui uinciebant, qui flagellabant, qui suffigebant in cruce: hec cuiusquam horum pro fuit contingisse. Legis Euangelium, contingis quidem Iesum: sed legis ut resellas, aut legis oscitanter, frustra contingis Iesum. Lege sincera fiducia, mox sanaberis. Sed deprecandus est Iesus, ut liceat contingere. Frustra contingit, quem ille non contingit prior. Si non potes asse qui reconditam illam sapientiam, quam Paulus loquitur inter perfectos, uel fimbria contacta restituet sanitati, si fides adsit integra. Nihil tale praestare possunt, quantumlibet latae pharisaeorum fimbriae. Nihil est in domino Iesu tam humile, quod per fidem non praestet salutem.

CAPVT VII

A T Q V E hic fuit Euangelij successus apud simplicem & credulam turbam. Sed non idem est apud scribas & pharisaeos, qui religionis totius ac doctrinae arcem sibi uidebantur obtinere, ac plebeios idiotas uix ducebant pro hominibus. Nam sacerdotum uix usquam ulla mentio, nisi quum perdendus esset Iesus. Proinde quae admodum in comedijs uariantur scenae, ut ex personarum ac rerum collata diuersitate, singula magis elucescant: sic in negotio Euangelico dominus Iesus ita temperauit uices omnium quae gerebantur, ut ex perspecta simplicitate atque ethnicorum credulitate, liqueret omnibus, quam esset insanabilis eorum peruersitas, per quos conueniebat aliorum incredulitatem corrigi. Rudibus ac plebeis ad salutem sufficit contacta uestis fimbria: pharisaeos nec intellecta prophetarum oracula, nec audita toties Iesu doctrina caelestis, nec tot conspecta miracula corrigunt. Commodum igitur, his rebus gestis, conueniunt eodem aliquot pharisaei & scribae, uenerabile nimirum ac suspiciendum genus hominum, atque hoc magis, quod uenissent ex Hierosolymis, ubi fontem pietatis ac sacrae doctrinae uolebant esse: quum illic esset fons & caput omnis ambitionis, hypocrisis, & impietatis. Hi quum sibi iusti doctique uiderentur, non ueniunt ut discant, non ut sanentur, sed ut calumnientur. Et ecce protinus parata calumniae ansa. Eam porrigit audis caeremoniarum superstitio, unde ferè nascitur omnis inter homines calumnia. Iudaei commune uocant, quicquid profanum est & impurum, nimirum abominantes omnem immunditiam, & hoc agentes ne quid impurum usquam uideantur habere. Atque hanc puritatem non animi sinceritate, quae sola ueraque puritas est apud deum, sed corporalibus caeremonijs metiebantur. Quarum aliquot & Moysi lex praescripserat, non ut perpetuo seruari seruari: sed partim ut ad tempus populus rudis & intractabilis consuesceret obtemperare praecipis diuinis; partim ut huiusmodi uelut umbris ac rudimentis paulatim instituerentur ad ea, quae sunt uerae pietatis in animo sita. Porro quidam non his contenti quae lex praescripserat, innumeras constitutiones de suo adiecerant, quas pharisaei seuerius exigebant a populo, quam ea quae Deus praecipit, semper & apud omnes obseruanda. Et ex huiusmodi nugis uindicabant sibi laudem sanctimoniae, populoque stultam sanctimoniam persuasionem inducebant: quodque sceleratius est, ex his quae nihil faciebant ad ueram pietatem, impietatis calumniam struebant proximo. Quum enim uidissent aliquot ex Iesu discipulis sumere cibum manibus illotis, hoc est, quemadmodum illi loquuntur, communibus & impuris, ut uerberabant illos, quae si parum religiosos, simulque praecipientem qui suos parum sancte institueret. Nec ideo damnat, quod uel per se uitiosum esset, uel a Deo uetitum, sed quia dissidebat ab ipsorum consuetudine. Est autem haec pessima iudicandi regula, ideo damnare quippiam, quod ipse non soleas idem facere. Fit enim saepenumero, ut quae stultissima sunt, irreperant in publicam consuetudinem, quam non oportet facere regulam pietatis, quum ex ueris ac praescripto dei sit aestimanda puritas. Contra scribae ac pharisaei, atque adeo omnes ferè Iudaei, stultissime iudicantes animi puritatem in rebus corporalibus esse sitam, adeo superstitiose seruabant morem a maioribus, non a deo traditum, ut etiam si fame periclitarentur, non caperent cibum, nisi prius lotis manibus. Et si sapius in die capiendus sit cibus, crebro lauant manus, atque ita se puros arbitrantur ad cibum accedere. Quin etiam si domum e foro redeant, uelut e populi contactu contraxerint aliquid impuritatis, non capiunt cibum, nisi loti corpore toto: quum interim mentem habentes odio, liuore, ambitione, auaritia, simulatione, caeterisque pestibus inquinatissimam, non cogitent de lauando. Haec aliaque his consimilia praeter legis constitutiones tradita sunt illis a maioribus, quum lex ipsa ueteret addi demum quicquam ab his, quae diuinitus essent praescripta. Nec

fatis

fatis erat subinde lauare corpus, quo puriores uiderentur, frequenter lauabant & urceos, & uasa area, & lectos denique. Nec hanc calumniandi scabiem poterant intra se preme/re pharisaei, cum discipulis non expostulant, sed uelut in atroci facinore dominum ipsum adorant. Quir, inquit, discipuli tui qui te sequuntur, & ex tua pendent institutio/ne, non obseruant morem a maioribus institutum, sed illotis & impuris manibus capiunt cibum: Iesus autem nos docere uoles, nullum esse pestilentius calumniandi genus, quam ubi quis sub praetextu pietatis incescit beneficia proximi: se uere retundit illorum maliciam, ac simulatam iustitiam. Factis, inquit, uestris declaratis, recte meritoque de uobis hypocritis uaticinatum Esaiam, qui foris speciem habetis sanctimoniae, quum intus plenissimis iniquitate. Apud quem huc in modum queritur deus. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum procul abest a me. Et quemadmodum ipsi uiuunt, sic alios instituunt. Nihil moror istam corporum & supelleculis munditiam, animi munditiam requiro. Hoc pietatis genere fucato frustra me colunt, ceu magnum quiddam ostentantes, & in quo sita sit absoluta pietas, docentes humanas constitutiones, quae neminem commendant deo, atque harum superstitione pro nihilo ducentes praecipia dei. Quantum interest inter hominem & deum, tantum interesse decet inter hominum constitutiones & praecipia dei. Deus spiritus est: & quod spirituale est, perpetuum est, nec unquam oportet negligi. Quicquid corporale est, temporarium est. Si fas est negligere caeremonias a deo praescriptas, quoties id sua der proximi charitas: quanto minus conuenit, ob humanas constitutiones uiolare dei praecipia? Praepostera pietas est, & irreligiosa religio, superstitiosum esse in obseruandis his, quae maiores uestri ex suo animo tradiderint, & ea negligere, quae praecipit deus. Vos in lotionibus manuum, calicum, urceorum, aliisque multis similibus rebus, praecipuam quandam pietatem collocatis, quae uos populo commendat falsa quadam religionis imagine, & hanc fucatam laudem pluris facitis, quam auctoritatem dei. Diligitis enim uos ipsos, nec quaritis gloriam dei, nec salutem populi, cuius uos profitemini duces ac doctores. Proinde non mirum est, si quod a deo praecipit, ut semper & ab omnibus seruetur, abrogetis & antiquetis, quo maneat humanae constitutionis auctoritas, quae uobis conciliat auctoritatem & quatum. An non palam ita facitis? Nonne per Moysen deus hanc legem prodidit? Honora patrem tuum & matrem tuam. Et qui male dixerit patri, uel matri, morte morietur. Hoc deus non uno in loco praecipit, sed iterum atque iterum reperit & inculcat animis omnium, ut parentes atque defectos, aut egetes, aut alioqui necessitate quapiam oppressos, liberi pro sua uirili subleuent, ac nutritionis officium rependant. Dicat idem lex natura, nonnullis etiam animantibus insita, ueluti ciconijs. Vos autem uestris commodis consulentes, commentitia doctrina subuertitis praecipium dei: & postulatis, ut quod deus tantopere uoluit, cedat uestra doctrinae fucatae. Deus ipse clamat: Honora patrem & matrem. Vos audetis contra dicere: Ne honora patrem & matrem. Non clamat haec uerbis, sed re facitis: quo sceleratior est uestra impietas, quam imagine pietatis obnubilatis. Etenim ut gazophylacium expleatur, unde uester alitur luxus ac fastus, technis allicitis quos potestis, ut etiam fraudatis parentibus, quorum egestatem oportebat subleuare iuxta praecipium dei, quam plurimum donariorum adferant in templum: persuadentes, ita satisfactum esse praecipio, quasi deo donetur quod consecratur templo, & deus uerus sit pater omnium. Itaque qui pecuniam misit in gazophylacium, huic dicitis non esse iam opus ut quicquam impariat egentibus parentibus, quod praecipio sit factum satis: & interim superstitione deterretis parentes, ne audeant a filiis exigere, quod semel deo dicatum uidetur, ne sacrilegio sese reddant obnoxios. Atqui nec deus eget uestra pecunia: nec ista pecunia uertitur in gloriam dei, sed in usum uestrum: & si uerteretur in structuram templi, tamen deo nullum templum tam sacrum est, ut eius causa uelit parentes a liberis destitui. An non, dum per huiusmodi commenticias doctrinas & filios seducitis, ne subueniant parentibus: & parentes deterretis, ne ausint contingere quod templo dicatum est: dum uestra constabilitas, subuertitis praecipia dei? Hoc exempli causa uobis produxi, quod non potestis inficiari. Verum non in hoc tantum peccatis, multis alijs in rebus idem facitis, quemadmodum in hoc ipso facto. Praecipium est dei: diliges proximum tuum sicut teipsum. Et uos obfrivolos lotiones ab hominibus traditas, calumniam struitis, & mihi & meis discipulis: nimirum

Et aduocans iterum turbas mirum contempto præcepto diuino. Phariseis hoc priuato sermone coercitis uerius quæ sanatis, rursus aduocauit multitudinem, quam uolebat his de rebus admonitam esse, ne posthac pharisaicis traditionibus auocarentur ab Euangelica sinceritate. Audite, inquit, omnes & intelligite. Vidistis intentatum impietatis crimē, propterea quod discipuli quidam mei manibus illotis panem comederint, quasi tali cibo contaminaretur apud deum qui uestitur. Puritas & impuritas hominis non est in rebus extraneis, sed internis, Nec animus inquinari potest rebus corporeis. Proinde nihil quod sit extra hominem, & ingreditur in corpus hominis, potest hominē impurum facere apud deum: sed quæ intus sunt in homine, & ab homine exeunt, declarant impurum hominem. Hoc enigmata domini Iesus multitudinē dedit occasione disquirendi, quid sibi uellet quod dictum esset. Quocumque magis acueret studiū illorum, adiecit. Quisquis habet aures idoneas ad audiendū, audiat: significans eam cantionē frustra cani surdis phariseis. Ceterum ubi sese dimissa turba receperat in domum, discipuli rogabant eum priuatim, ut explicaret parabolam de discrimine ingredientium in hominē & egredientium ex homine. Iesus autem ad exemplum fidei diligentis præceptoris, prius excitata obiurgatiuncula illorum attentione, docuit parabolam mysterium. Adeone, inquit, uos quoque, quos ceteris docendis delegi, caritis intelligentia? Atqui ex tot parabolis, quas uobis sum interpretatus, huius etiam sensum oportebat conijcere. An non intelligitis ex his, quæ foris ingrediuntur in hominē, non posse deprehendi puritatem aut impuritatem hominis? Quod enim ingreditur per os, non transmittitur in cor, sed in stomachum, mox in uentrem: inde si quid impurum est excernitur in secessum, ut uestenti sit omnis cibus purus, natura repurgate quod impurum est: Verum ea quæ proficiuntur ex intimis hominis partibus, sunt quæ faciunt ac declarant impurum hominem. In corde sedes est animi: & in animo uera puritas est aut impuritas. Non igitur statim purus est qui lauit manus, sed qui cor habet lotum ac mundum. Hinc ergo quæ prodeunt, uere declarant hominē purum aut impurum. Ex intimis enim cordis recessibus proficiuntur cogitationes malæ, adulteria, stupra, homicidia, furta, auaritia, fraudes, dolus, impudicitia, malus & inuidus oculus, conuicia, superbia, stulticia. Nihil horum inuehit cibus illotis manibus sumptus, uerum hæc oriuntur ex ipso homine, hoc est, ex corde: quæque prodeunt, declarant hominē uere impurum esse, qui cor habeat tot spurcitijs impuratum. Hæc si lateant in corde, tamen impurus est homo apud deum, qui cordis intima perspicit: sin prorumpunt etiam in orationem, aut in facta, non solum testificantur impuros esse unde hæc exeunt, uerum etiam frequenter & alios inquinant, dum per oculos & per aures penetrant in animos uidentium aut audientium. Sit igitur uobis prima cura mundi cordis, & non referet utrū lotis an illotis manibus capiatibus cibum. His ita gestis, Iesus ipsa loci mutatione significans quam tæderet Iudæi cultus, qui ferè totus æstimabatur corporalibus obseruatiunculis, & intra Iudææ per quam angustos limites constringebatur, quamque sitiret gentium latitudinem, apud quas erat adorandus in spiritu & ueritate, submouet sese illinc, & profectus est in fines Tyri & Sidonis, sed ueluti furtiuus hospes ob inuidiam Iudæorum: qui quoniam Tyrios ac Sidonios habebant pro canibus & abominandis, non tulissent Iesum doctrinā Euangelicam ad illos transferre. Proinde non ibi uersatus est in publico, quod solet apud Iudæos: sed domum ingressus est, quasi cupiens latere, quanquam latere non potuit: adeo fama dictorum ac factorum eius sese & ultra Iudææ fines profuderat, ueluti iam tum meditans in uniuersum orbem propagari. Sic optime spargitur pietatis euangelicæ gloria, si fugit tantem ultro sequatur. Etenim mulier quædam Chananæa ad rumorem de Iesu sparsum e finibus suis progressa, mox ingenti de eo concepta fiducia, properat ad Iesum, & aggre admissa procubuit ad pedes illius. Hæc non erat Iudaicæ religionis, sed ethnica: nec Iudaicæ gentis, sed Syrophœnissæ genere. Agnoscis manifestum ecclesiæ typum, paulo post e gentibus congregandæ. Iudæi Iesum etecerunt: Syrophœnissæ relicti suis sedibus obuiam profecti sunt Iesu. Frustra uenitur ad Iesum, nisi pristina uitia iam domestica reliqueris. Emigrandum est e tuis aedibus, ut uenias in domum in qua sedet Iesus. Hæc mulier habebat domi filiam, malo dæmonio obnoxiam. Is est populus idololatriæ deditus. Rogataque mater Iesum, ut filiam a dæmonio liberet. Quanto perfectior ethnica mulieris fiducia, quam Archisynagogi. Iesus autem quo magis redderet omnibus conspicuam

Et inde surgens abiit

quam mulierculæ fiduciam, uelut ex affectu Iudaico respondit: Sine prius saturari filios. Non decet ut tollam panem filiorum, ac projiciam canibus. Nam Iudæi gloriantur se solos esse filios dei. Ceterum gentes à Iudaica religione alienas, pro canibus habent. Panem autem uocat uirtutem Euangelicam, quæ per cœlestem doctrinam, ac sinceram fidem sanat omnes morbos, ac profligat ab animis omne dæmoniorum genus. Mulier autem nihil offensa conuicio, quod dictum uidebatur ad abigendam illam, uertit in argumentum impetrandi. Recte, inquit, dicis domine. Non inuidemus Iudæis, quod honorifice tanquam filij accumbentes ad mensam ditissimi patris, assatim explentur sacris panibus: sed tamen conceditur canibus, ut comedant micæ, quæ decidunt in terram ex mensa filiorum. Iesus autem ueluti uictus tanta mulieris fiducia, tolerantia, modestia, ac perfeuerantia, respondit: Isto responso extorques quod nondum erat tempus ut daretur. Abi domum, iam filia tua liberata est à dæmonio. Credidit mulier, abiit alacris, & comperit esse uerum quod dixerat Iesus, puellam quiescentem in lecto, iam à uexatione dæmonij liberam. Nimirum matris fiducia à Iesu sanitatem extorserat. Profligato malo dæmone, consequitur animi quies. Nam innocentie comes est tranquillitas. Sic & hodie piolum ecclesiæ Iesum adit, Iesum interpellat pro his, qui idololatria, qui ambitione, qui iracundia, qui auaritia, qui bellandis uesana libidine, uelut ab impuro quodam dæmonio agitantur. Ac Iudæi quidem iudicant indignum, ut qui paulo ante dæmonum arbitrio ad omne flagitiorum genus rapiebantur, repente per Euangelij gratiam recipiantur ad dignitatem & consortium filiorum dei: non intelligentes, hoc honoris non æstimandum propinquitate sanguinis, sed ardore constantique fiducia erga dominum Iesum. Filij Israel, ac posterus Abraham promissus erat Christus: sed Abraham posterij sunt, quicumque fidem imitantur Abraham. Filij Israel sunt, quicumque non meritorum suorum commendatione sibi postulant aperiri regnum cœlorum, sed Euangelicæ fiduciam uolentia conantur irumpere. Hoc enim sonat Hebræis Israel, uirum aduersus deum fortem. Etenim gentes, quæ prius erant omni genere malorum inquinatæ, neque quicquam habebant bonorum operum, quo sibi ius regni cœlorum iudicarent, quum per dei iustitiam excluderentur, per misericordiæ fenestram irruerunt, ac fiduciam pertinacia, ueluti telo quodam sibi patefecerunt aditum, per fractis regni cœlorum parietibus. Nondum aduenerat tempus, ut palam gentes ad regni cœlestis consortium uocarentur: sed tamen hoc subinde præiudicium dominus, ueluti gestiens anteuertere, quod summopere sitiebat. Hoc igitur sermine, ceu furtim iacto apud Tyrios, Sidonios & Cananæos, dominus relegit iter, rursum proficiscens ad lacum Galilææ, præterita Sidone, & itinere facto præter regionem de capoleos, ubi prius sanarat dæmoniacum. Huc ubi uenisset, adducunt illi miserabile spectaculum, uidelicet hominē & surdum & mutum. Mutus enim sit oportet, qui natura surdus est. Sed miserabilis surdus est, cui non sunt aures idoneæ ad audiendum sermonem dei: peius mutus est, qui non habet linguam ad confessionem suæ turpitudinis, ac diuinæ misericordiæ. Per auditum fidei salutis est initium: per confessionem oris, salutis est perfectio. Iudæi tamen si quotidie Iesum audiebant loquentem, audientes non audiebant: quoniam ad exemplum aspersionis obturantibus aures aduersus sapientis incantatoris uocem, credere nolabant his quæ audiebant. Et ideo linguam habebant ad obrectandum, ad salutarem fidei professionem non habebant. Quid faciet miser, qui linguam non habet, qua salutem petat à domino: qui aures non habet, quibus percipiat uocem Iesu, etiam mortuorum excitatricem? Succurrunt misero, qui linguam & aures habebant. Adducunt illum ad Iesum. Interpellant illius clementiam, ut illi dignetur imponere manum. Sic uisum est clementissimo domino, ut aliena etiam fides opitulētur peccatoribus. Adducitur ad Iesum Catechumenus, desijt malefacere, desijt male loqui: sed nondum didicit benefacere, nondum didicit confiteri bonitatem Euangelicam. Qui possit autem, nisi Iesus illi manum imponat? Frustra laborant homines, nisi Iesu secreta uis accesserit. Erat in procliu domino, uel simplici uerbo dare sanitatem surdo & muto, sed nobis hæc rerum forma proponitur. Siquidem ut plerunque parabola est, quod loquitur Iesus: ita non raro parabola est, quod facit. Apprehensum hominē seducit à turba. Saluus est quencumque apprehenderit Iesum, quem ab huius mundi tumultu semouerit. Misit digitos suos in auriculas eius, ac salua sua tetigit linguam illius. Iam in proximo est salus, ubi Iesus uirtute sui spiritus

qui digitus est dei, dignatur aures mentis nostrae contingere; quoties salua caelestis sapientia, quae ipse est, ex ore patris altissimi prodiens, dignatur animi nostri linguam contingere, ut sapiant nobis ea quae dei sunt. Neque enim absque hoc humore fit gustus; & humana salua uitiata, peruersum habet iudicium. Haec salua non solum linguam soluit, uerum etiam oculos aperit caeci nati, quoties admixta terrae, oculis inungitur: quum salua philosophorum & pharisaeorum magis exoculet. Faciunt idem quodammodo & doctores Euangelici. Apprehensos abducunt a turba, quum a lata uia, per quam plurimi ambulant in exitium, reuocant ad pusilli gregis confortium. Inserunt digitos in auriculas, quum auocantes a fiducia rerum fluxarum, hortantur ad doctrinam caelestem. Sputum immittunt in linguam, ad Euangelicam fidei professionem exhortantes: imponunt manum, quum baptizatis impartunt spiritum sanctum, per quem abolentur peccata, & conferuntur innocentia. Verum haec omnia frustra doctor facit foris, nisi Christus intus operetur, ac diuinam uirtutem emittat ex caelis. Huius rei uelut imaginem quandam exhiberi uolens Iesus, quum apprehendisset, quum immisisset digitos in aures, inspissit in linguam, sustulit oculos in caelum, & ingemuit. Gemitus hic non erat diffidentiae, sed humanam calamitatem deplorantis. Quid enim miserabilius illis, quibus aures mentis sic occupatae sunt cupiditatibus terrenis, ut non queant audire uerbum dei? quibus lingua sic impedita est, & infecta uitiolis affectibus, ut non sapiant caelestia, ut muti sint ad suam malitiae confessionem, muti ad praedicandam dei misericordiam? Itaque gemitus Iesu nos admonet quales fuerimus, ac suspectus in caelum adimit desperationem, indicans unde sit paratum auxilium, & cui debeamus acceptum ferre: quod qui prius habebamus aures patulas ad obreftationes, ad turpiloquia, ad ineptas fabulas, ad pharisaicam doctrinam, ad philosophorum dogmata, ad satanae suggestiones, nunc habemus patefactas ad accipiendam caelestem doctrinam Euangelij: qui prius habebamus linguam sic infectam salua carnis, ut nobis nauseam saperet philosophiae caelestis ambrosia, sic alligatam uinculis satanae, ut nec sua peccata posset agnoscere, nec Dei gloriam praedicare: nunc confitemur nobis nihil aliud ex meritis nostris deberi quam gehennam: totum autem esse diuinae largitatis, quod adoptamur in nomen & hereditatem filiorum Dei. Proinde ingemiscat & sacerdos potius, quam sauiat in aliena peccata: doleat magis, quam irascatur: ~~uolens uolens~~ sed suspiciat in caelum, profitens ac testificans totum hoc, quod sacramentorum ritibus agitur, esse uirtutis diuinae, non humanae potestatis. Atque Iesus: Effata, quod Hebraeis sonat adaperire. Vocem ilico sequuta uis est. Mox enim apertae sunt aures eius, & solutum est uinculum linguae eius, & loquebatur expedite. Aures habebant apertas, quibus quum dominus dixisset: Venite post me, relicti omnibus sequuti sunt. Linguam habebant expeditam, qui accepto spiritu sancto loquuti sunt uarijs linguis magna dei: ac magistratus denunciati, ne posthac praedicarent nomen Iesu, responderunt: An oporteat magis obedire deo quam hominibus, uos iudicate. Haec acta sunt seorsum a turba. Non enim oportet profanam multitudinem facere testem initiationis Euangelicae, ne rideat quod nondum credit. Iesus itaque praecipit, ne cui dicerent: non quod nollet sciri id quod gestum erat, sed quod uirtutem caelestem melius ipsa loquitur res, quam hominum praedicatio. Omnes nouerant surdum & mutum. Nunc audiebat & loquebatur expedite: sic uel tacitus praedicabat beneficium Iesu. Praeterea Iesus hic hominis imaginem gerebat, ut homines erudiret. Quicquid homo facit praecleari, cupiat esse tacitum, ut sileatur hominis gloria, & praedicetur gloria dei. Periculose laudatur homo, sed merito praedicatur potestas ac bonitas dei. Quanquam nec hominis gloria siletur, si qua tamen est hominis gloria: imo saepenumero quo magis uitatur, hoc magis sequitur. Attamen hic debet esse affectus Euangelici uiri, ut quod ad ipsum attinet, cupiat soli deo notus esse. Atque hoc ipso dignior est, qui praedicetur apud omnes. Quisquis enim affectat gloriae apud homines, hoc ipso indignus est gloria. Proinde quod Iesus interdixit ijs qui mutum adduxerant, ne cui dicerent quod esset actum, hoc ipsum magis prouocauit, ut apud omnes praedicaret: atque hoc uehementius suspiciebant magnitudinem Iesu: qui quum talia posset ac praestaret, non solum nihil exigebat praemij, uerum ne gloria quidem tam insignis facti frui cupiebat. Sed ut est hominis uere benefici, non exigere laudem pro beneficio: ita grati est hominis, hoc impensius referre gratiam, quod qui benefici

Et suspiciens
in caelum

beneficium dedit, nullam expectet gratiam. Itaque passim illi praedicabant de Iesu dicentes: Bene omnia fecit. Et surdis reddidit auditum, & mutis linguam. Haec laus in solum deum competit. Nemo mortalium bene facit omnia. Omnia Iesu miracula nostra erant beneficia. Quae si iuxta speciem rerum corporalium expendas, erant multo splendidiora, quam hoc quo ex surdo fecit audientem, ex mutuo loquentem. Sed iuxta sensum spiritualem, summa felicitatis in hoc est, ut homo auribus audiat sermonem Euangelicum, & quod dicit credere didicq; loquatur.

CAPVT VIII

MARIS autem exemplis dominus Iesus suos discipulos hortatur ad perpetuam beneficentiam, cuius praecipua pars est, rudem populum pascere doctrina Euangelica. Proinde repetit exemplum pascendi, ne posset excidere quod sic toties esset infixum. Accidit enim quodam tempore, ut in locum desertum ingens hominum multitudo conflueret ad Iesum, deferens secum multos uarijs malis obnoxios. Clementissimus dominus sanabat omnes corporum morbos, animos uero caelesti sermone pascebat. Hac benefaciendi promptitudine adeo sibi deuinciebat animos multitudinis, ut ab eo non posset diuelli. Dum que totis animis intenterunt regno dei, non uenerat in mentem prospicere de commeatu, adeo ut sanatis corporibus, partibus animis, de fame periclitarentur. Est autem & hoc ingens telum, praesertim apud multitudinem. Iesus autem ipsa re docere uolens apostolos, nihil omnino defuturum his qui syncera fiducia adhererent ipsi, dicit illis: Miseret me huius multitudinis. Nam ecce iam triduum est, quod adherent mihi, nec habent quod edant. Quod si dimisero eos ut sunt ieiunos, periculum est ne deficiant in uia, prius quam domum perueniant. Nati quidam uenerunt ex longinquo. Hac oratione Iesus excitauit suorum animos ad futurum miraculum. Discipuli uero rudes ac rursus oblitii, quemadmodum ante pauisset numerosam multitudinem quinque panibus ac duobus piscibus, respondent hunc in modum: Vnde possit aliquis tam immensam multitudinem biduano ieiunio famelicam, explere panibus hic in solitudine, etiam si nobis suppetat pecunia? Audis uocem obliuionis ac diffidentiae. Rursus Iesus. Quot panes habetis? Illi inspecto commeatu, responderunt: Septem. Nimirum hic erat uere panis Euangelicus, triticeus non ordeaceus, quemadmodum superiores illi, quod aluntur filij, nec proijcitur canibus. Habet ordeum suam medullam, sed scabro operam tectorio. Habet & Mosi pentateuchus sensum spiritualem, sed figurarum inuolucro tectum. Creuit numerus panum, sed detractum est tectorium: quoniam aucta est gratia, & detractum est ceremonijs. Quum uero commeatu hic non uideretur suffecturus tantae multitudinis, tamen Iesus iussit omnes discumbere super terram. Felix conuiuium, ubi famelica turba discumbit iussu Iesu. Id fit, quoties populus audis sermonis Euangelici conuenit in basilicam, auditurus Iesum per os boni concionatoris loquentem. Nam multi non alio animo ueniunt in sacram concionem, quam quo uulgus solet uenire in theatrum, spectaturum profanam fabulam. Qui uult saturari panibus Iesu, discumbat oportet, id que super terram. Compositis affectibus huc ueniendum est: non merentur hunc cibum qui supini resident in lectis pharisaica philosophicaeque doctrinae. Quid superbis terra & cinis? Quid intumescis inani philosophia? Quid confidis his rebus, in quibus non est salus? Agnosce te ipsum, deice te in terram unde prodisti. Conquiescant in te cupiditates carnis, & satiaberis cibo Christi. Factum est quod admotheo. Iam discubuit in terra multitudo. Nunc mihi specta, quid agat Iesus. Accipit septem panes, & ut ostenderet a deo proficisci, quicquid conducit ad salutem hominis, sustulit in caelum oculos: nam ibi pater habitat, unde iussit quotidie peti panem hunc: & gratias egit, non sibi uindicans auctoritatem eius muneris, ne quid sibi uindicaret homo putus. Nam poterat ille sibi uindicare tanquam equalis patri: quanquam & iuxta diuinam naturam quicquid est aut habet, patri debet: sed magis conducebat ad nostram disciplinam exemplum quod exhibuit. Gratias actis fregit, fractos tradidit discipulis suis: ut sicut acceperant, apponerent turbae. Non est efficax hominis sermo, nisi prius correctus Christi manibus. Habes eloquentiam, habes philosophiam, habes ingenium, habes cognitionem sacrorum uoluminum, legum, ac pontificij iuris: quicquid habes, prius trade manibus Christi: consecret ille quod habes, frangat ille: iamque non uelut tuum sed ab ipso acceptum ac traditum, appone populo. Sunt enim qui frangant panem scripturae diuinae,

non

non ut oportet, detorquentes eam ad cupiditates hominum, non ad uoluntatem Iesu. Iesus enim sic frangit, ut satureretur multitudo famelica, non ut principum ambitioni aut auariciae seruiatur. Quisquis ad quæstum, ad humanam gloriam, ad alias humanas cupiditates docet Euangelium, non accipit panes à Christo fractos. Imitemur igitur in prædicando sermone Christi, Christi discipulos. Vt iussi erant, fractos panes apposuerunt turbæ. Dicit interim aliquis: Quid? Nihil ne obsonij? Tantum panarium est conuiuium? Non oportet multum addi panibus Euangelicis. Nihil illis efficacius, nihil suauius. Et tamen ex benignitate conuiuatoris adduntur pisciculi pauci. Fortassis aliquid epistolarum addent apostoli: sed hoc & pusillum est, & minimi momenti, si ad apparatus Euangelicum respicias. Datum est hoc additamentum quorundam fastidio, sed non oportet ultra requirere. Sufficere debet hoc obsonij, ne si quis de suo pergat addere quod libet, iam hominū fiat conuiuium, non Iesu Christi. Nam Iesus & hos pisciculos, licet paucos & pusillos, conserauit, ac iussit apponi: quod ni fecisset, non erant apponendi. Noli queri de frugalitate obsonij; alioqui si patieris inferri rhetorum placentas, si philosophorum magnificos missus, si pharisæorum insipida iura: iam periculum est, ne palato tot obsonijs infecto, non sapiat panis Euangelicus. Vt autem saturi discédamus ab Euangelico conuiuio, faciunt doctores, quod fecerunt Apostoli: faciuntque populus, quod fecit illa multitudo. Quid fecerunt apostoli? Sicut acceperant à domino, sic apponunt turbæ, nihil hæsitantes, nihil disputantes. Multitudo item quieta, nihil obmurmurans accipit, bonique consulit quod datur. Itaque factum est, ut non solum saturati sint omnes, uerum etiam septem sportæ impletæ sint fragmentis reliquiarum, quæ saturis superfuerant. Quoque magis demeris, qui comederant usque ad saturitatem, erant ferme quatuor hominum milia. Nimirum hæc est opulencia sermonis Euangelici. Quoties accedit superbus doctor, multo disciplinarum, multo literarum, multo legum & constitutionum apparatu instructus, sic, ut undique exuberet: claustrum non suffecturum dicenti tempus, concionem non esse capacem rerum tam sublimium: sese obrui copia, & ancipitè fieri, unde debeat ordiri: nonne fieri uidemus, ut concio discédat famelica? Tantum abest ut quicquam superfit. At è Iesu frugali parco, quæ conuiuio super sunt sportæ septem. Copia enim ac dapilitas Euangelici conuiuij, non est sita in multitudine disciplinarum, ueluti ciborum generibus ad fastidium usque multis, aut in condimentis ex omnium humanarum literarum mixtura confectis, sed in uirtute sermonis à Deo traditi, bonaque fide dispensati. Ita pastos dimisit Iesus. Est & hoc aliquid, feliciter discedere à conuiuio Iesu. Sic autem dimittuntur, qui gratias agunt: qui ipsius beneficium recondunt in animo, & concoquunt quod acceperunt: qui domum reuersi, ueluti faginatore corpore, factis exhibent quod didicerunt. His rebus ita gestis, Iesus confestim alio properat. Non est pastori uersandum cum multitudine, nisi quum iuuanda est. Sanarat agrotos, docuerat, pauerat fame periclitantes. Post hæc hæere, uidetur expectantis aliquid gratiæ. Omnibus quidem modis subleuanda est egestas multitudinis, siue corporalis urget necessitas, siue spiritalis: sed sic est natura populi, pro minimis beneficijs solet maximas agere gratias. Leuissimi beneficij est, alere corpus: maius est, sanare: maximum, sacra doctrina sanare & pascere animum: Pro doctrina, proque sanatis morbis nemo regnum detulit Iesu: pro cibo detulerunt. Id ne rursum fieret, Iesus ilico reliquit multitudinem: & conscensa nauis cum discipulis, quos perpetuos comites sibi delegerat, uenit in fines Dalmanutha, siue Magedan. Quo que sapius patefiat pharisæorum incredulitas, & huc egressi sunt, non ut sanarentur, sed ut calumniarentur. Inuidebant enim miraculis Iesu: inuidebant & populo tot beneficijs adiuto. Cœperunt itaque disputare cum Iesu, quasi miracula quæ promebat, non gererentur uirtute cœlesti, quod essent humilia ac plebeia. Proinde si uellet pharisæos, homines longe supra uulgos positos, quasiq; cœlestis sibi credere, exigebant ut signum aliquod æderet è cœlo, quemadmodum Moses impetrauit manna è cœlo: & Helias precibus suis effecit, ut ignis subito delapsus è cœlo, consumeret & holocaustum & signa. & aquam denique, quæ constiterat in lacunis iuxta altare. Dominus autem sciens illos calumniaturos, quicquid fecisset (probabiliter enim poterant tribuere Beelzebub, si quod ostentum è sublimi proditum fuisset, ubi uersantur principes tenebrarum harum: præsertim quum Magorum familiare sit, subito cecidere imbres, excitare tonitruum ac fulmen, mouere grandinem ac tempestatem: quam

Et dimisit eos

Et statim ascendens nauis

ea quæ oculis uidebant, auribus audiebant, & manibus contrectabant) ingemuit spiritu, declarans se dolere de illorum incredulitate tam pertinaci. Ac uelut indignans apud sese loquutus est: Quæ nam est hæc natio tam peruersa, ut tot uisis miraculis, adhuc signum requirat, quasi nullum antehac uiderit? Deinde uersus ad pharisæos, ait: Illud confirmo uobis, non dabitur nunc huic nationi signum, quod tentandi gratia postulat è cœlis: sed dabitur signum, quod non expectat, ex inferis. Id erit signum Ionæ. Ille quum tribus diebus absorptus crederetur extinctus, præter omnium spem redditus est è ventre ceti: sic filius hominis ad triduum abditus in sinu terræ, præter expectationem uestram rediuuus exiliet. Hunc sermonem quum non intelligerent pharisæi, reliquit eos ueluti deploratos: ac reuertit ad nauim, transiit lacum. Ita dominus Iesus sitiens humanæ salutis, subinde uertit solum, non uictimas quærens, quarum iam olim satur erat, sed fidem. Eam autem agre inuenit in terris, sed ubiuis potius, quam apud sacerdotes, scribas, pharisæos, ac populi primores. A deo male conuenit Euangelicæ fiduciæ cum his, qui pollent huius mundi commodis. Hic inter nauigandum, non ueniebat in mentem discipulis, quod per obliuionem sibi non prospexissent de panibus. Nam unum duntaxat panem secum habebant in nauis. Iesus autem sciens illos obliuione securos esse non fiducia erga ipsum, reuocauit admonendo curam. Quanquam hæc sollicitudo non tam ex diffidentia proficisceretur, quam ex incogitantia & obliuione humana. Intentis ijs, quæ dicebat ac faciebat Iesus, non succurrebat de panibus: & nobis expediebat illos frequenter obliuisci quinque panibus saturatæ multitudinis, quo uidelicet nostris animis altius insingeretur, nihil defuturum his, qui sincero corde adherent Christo. Satis prospexerat illi nauis, quæ unicum habet panem, qui est Christus Iesus. Itaque uoluit illorum elicere sollicitudinem quo mederetur, ac præcepit eis, dicens: Videte diligenter ut caueatis à fermento pharisæorum, atque à fermento Herodis. Ea uox audita quidem, sed non intellecta, reuocauit discipulis seram sollicitudinem prouidendi de comætu. Itaque cœperunt inter se mulsitare: Panes non habemus. Aliud enim ex alio ueniebat in mentem. Audito fermento, reminiscuntur panum omisorum. Hac de re tacite mussant, quasi peccassent incogitantia, quod panes non emissent. Verum hæc obliuio grata est Iesu, quoniam ardore cœlestium, obliuiscimur rerum corporalium. Verebantur obiurgari de negligentia, sed obiurgantur de superuacanea cura. Quid, inquit dominus, disputatis inter uos, solliciti quod non habetis panes? Tot præceptis instituti, tot exemplis edociti, toties admoniti, nondum anima duertitis, nec intelligitis? Adhuc cor habetis occæcatum: et oculos habentes, non uidetis: & aures habentes, non auditis? Non saltem illud memoria tenetis, quod nuper bis exhibitum est uestris oculis? uidistis nuper quinque panes à me fractos, à uobis distributos sufficisse quinque milibus hominum usque ad saturitatem. Et quot reliquiarum sportas tum sustulistis? Aitunt: duodecim. Deinde quum simili modo septem panes sufficerent quatuor milibus, quot cophinos implestis reliquijs. Dicunt: septem. Tum Iesus: Qui sit igitur, ut toties tot modis edociti, nondum intelligatis istam de uicium sollicitudinem esse superuacaneam, quodque monui de uitando fermento pharisæorum & Herodis, non pertinere ad panes sed ad doctrinam illorum uitandam, ne & uos seducamini, quemadmodum illi seducunt multos? Paululum fermenti totam afficit consersionem: quod si uiciosum est, corrumpitur tota consersio. Præ se ferunt speciem pietatis, quum plurimum absint à uera pietate: atque inter se dissident opinionibus, cum turpiter errent utriusque. Siquidem Herodiani frequenter errant ob ignorationem diuinæ scripturæ non credentes futuram corporum resurrectionem, propterea quod nihil esse credant, nisi quod uident: pharisæi quum teneant scripturas, excæcati malis cupiditatibus, reluctantur uere pietati. Ab horum doctrina uobis summo opere cauendum est, ne & ipsi inficiamini, & alios post inficiatis uestro contagio: sed amplectamini panem Euangelico fermento affectum, ut hunc syncerum & alijs distribuatis. Interim appellunt & ueniunt Bethsaidam, & ecce nusquam non parata est promendæ misericordiæ occasio. Hic in uico quodam adducunt ad eum cæcum, rogantque ut contingeret eum. Nihil rogat cæcus sed alienis precibus commendatur domino. Nemo petit salutem à domino Iesu, nisi contactus ab illo. Primus enim contactus efficit, ut homo seipsum agnoscat. Non erat iste lusciosus aut leuiter cæcutiens, sed profundissima cæcitate obrutus. Qui sic cæci sunt, opus habent ut ab

ut ab alijs adducantur ad Iesum, qui illis sacrae manus efficacem cōtactum precibus exorant. Iesus autem, qui nutu poterat sanare quemlibet cæcum, non statim restituit hominem, ut discipulis suis formam exhiberet, quanto opere laborandum sit, priusq; ad ueritatem cognitionem queant adduci, qui in errore iam inueterauerunt: qualis erat gentium cæcitas, quæ tot seculis simulacrorum cultum pro magna pietate fuerunt amplexæ: qualis erat Iudæorum, qui superstitionem à maioribus acceptam, cui tot annos affueuerant, non poterant relinquere. Proinde quum talis cæcus occurreret, quid faciendum erit apostolico uiroro? Animaduerte quid fecerit Iesus. Primum apprehendit cæci manum. O felicem ducem sed quo duxit hominem? Eduxit extra uicum. Pessimum exemplar sibi proponit, qui sequitur multitudinem. Male sibi blandiuntur, qui sic dicunt: Non solus hoc facio, idem faciunt omnes; malo cum populo delipere, quam cum paucis sapere. Qui capti sunt oculis, multis periculis expositi sunt, uersantes in turba: ridentur, offenduntur, impingunt, protruduntur, subinde cōcidunt. Primum igitur educendus est ex hominum frequentia. Turto iam ambulat, qui talem habet ducem. Quid præterea facit dominus? Exruit in oculos, ac mox admouit manus: nec dum aperiantur oculi, tam profunda erat caligo. Tum Iesus interrogat hominem, ecquid uideat. Ad hanc uocem ille ueluti concepta specula quadam, attollit oculos, & ait uideo homines ambulantes arboribus similes. Qui nondum planè receperunt lucem Euangelicam, quicquid uident in hoc mundo, minus esse uidetur, quam est ipsa re. Vident opulentum hominem, platanus esse uidetur: uident magistratum aut principem, credunt se uidere malum aut cupressum: uident barbatum Stoicum, aut pharisæum latis simbrijs ac phylacterijs insignem, sicut esse credunt. Quod si purgatis oculis, res illis ut sunt sese ostenderent, tum cernerent, quam nihil sunt illa, quæ cæcutienti uidentur ingentia. Sed dominus, qui linum fumigans non extinguit, nec cæcutientem destituit, donec perfecte cernat: rursus admouit manus oculis illius, ac mox cœpit esse perspicacior: eoq; profecit, ut clare uideret omnia. Beatus qui à Christo illustratus oculis cordis, clare cernit omnia: huic minima uidentur quæ mundo uidentur esse maxima: huic fœda uidentur quæ mundo uidentur esse pulcherrima: huic maxima uidentur, quæ mundo uidentur nihil. Quisquis es doctor Euangelicus, noli spernere imbecillitatem eorum, qui primum instituuntur in Euangelica philosophia. Primum satis est educi è uico, hoc est, à pristinis malis discessisse: mox admouenda est eis Euangelica doctrina, quæ lucem det oculis: ac primum tradenda sunt rudimenta perfectionis Euangelicæ, qui bus initiati baptizentur. Mox communicanda est secretior solidiorq; doctrina, quæ facit et ut clare uideant omnia. Hæc facient ministri Iesu Christi, sed Iesus occulta uirtute dignabitur oculos cæci contingere, ut lucem recipiat. A dato beneficio dominus iubet hominem redire in domum suam, interdicens ne cui prædicaret, quod factum erat. Quoties dominus iubet silere quod factum est, docet sacerdotes, non esse quærendam apud homines gloriam, si quid recte gesserint in Euangelica functione. Porro si quando iubet prædicari, docet, eum qui sanatus est à peccatis, & suam turpitudinem agnoscere, & dei bonitatem efferre, cui soli debet, quod mutatus est. Porro redire in domum propriam, est post acceptam cœlestem gratiam non obliuisci, qualis antea fuerit, & quò relapsurus sit, nisi dei beneficio conseruetur. Quod si domum redeuntis contingat incidere in uicum aliquem, hoc est in profanam multitudinem, quæ citius irrisura sit, quam creditura, non sunt illic temerè iactanda nostræ initiationis mysteria. Dixerat illi Iesus: Vade in domum tuam, & si in uicum introieris, ne cui dixeris. Ante sanauerat Iesus surdum & mutum. Audiuit sermonem Euangelicum, & loquutus est expedite. Modo sanauit cæcum, qui quum clare uideret iubetur silere inter impuros. Nam ubi domum uenerit, res ipsa loquetur apud eos, qui cæcum nouerant. Est enim tempus quo decet profiteri mysterium Euangelij: est quo satius est cælare. Nunc quod per ænigmata corporaliter gestum est in alijs, explorat in discipulis suis, quantum ipsi profecerint iuxta spiritum. Itaq; relicta Bethsaida, profectus est unum cum discipulis in oppidulum Cæsareæ, cui cognomen est Philippi. Inter eundem autem interrogabat discipulos suos, quid de ipso uulgus hominum sentiret: iam enim tot aditis miraculis, oportebat & populum mirificam quandam de Christo cœcepisse opinionem. Non ignorabat Iesus, quid de ipso sentiret uulgus, sed nobis declarare uoluit, quæ sit Euangelica fides, quæ seruat credentes, quantumq; distet ab inconstanti uariæq; uulgi suspitione.

Quem

Et egressus
est Iesus & discipuli eius

Quæ, inquit, me dicunt esse homines? Discipuli simpliciter quod audierant, responderunt: Alij suspicant te esse Ioannem Baptistam, qui reuixerit: alij Heliam Thesbiten, cuius aduersus promissus est per Malachiam prophetam: alij rursus non Heliam, sed alium quempiam ex ueteribus prophetis, qui reuixerit. Hæc sentiebant homines, qui tum magnificenter de Iesu sentiebant: nihil enim supra hominem de eo sentire poterant homines. Magnum hominem suspicabantur, Messiam, filium dei, seruatorem orbis nondum credebant. Erat hoc tamen qualecunq; rudimentum professionis Euangelicæ, cuius mysterium nondum erat uulgo prodendum, quo prodito, nemo poterit consequi salutem, nisi qui credat Iesum esse salutis omnium autorem. Fons autem Euangelicæ salutis, fiducia est erga Christum dei filium diuinitus inspirata. Hanc professionem ut ex apostolis proliceret, ait: Vacillat, ut uideo, uulgus, nihil constanter de me sentiens: & tamen magnificenter de me sentiunt, quam hi, qui me nihil aliud prædicabāt, quam fabri filium: quam qui dicebant me uersum in furem, & uenabantur ad uincula: quam qui dicebant mihi esse spiritum Beelzebub. Vos autem, qui me domestice nostis, qui perpetui testes fuistis omnium quæ gessi, quæq; docui, quem me esse pronunciatis? Tum Petrus Euangelicæ professionis princeps, omnium nomine respondens ait: Tu es ille Messias à prophetis olim promissus, filius dei uiui, per quem unum salus est orbi promissa. Hanc professionem quum dominus uehementer approbasset, ut diuinitus inspiratam, huic beatitudinis elogium tribuisset, hanc pronunciaisset fundamentum congregationis, & ciuitatis Euangelicæ, quod nulla uis Satana possit unquam labefactare: interminatus est illis, ne quod scirent ex afflatu patris, palam facerent ante tempus. Expectari Messiam expediebat, ac breui uenturum credere, cæterum nondum expediebat agnoscere Iesum esse Messiam. Sic enim expediebat ad institutionem nostram, ut ex humilitate nasceretur gloria. Discipuli humano affectu abhorrebant ab incommodis domini sui, sitientes illum ab omnibus magnum haberi: sed alius ordo placuit æternæ sapientiæ. Proinde Iesus cœpit illos docere, quæ passurus esset, priusquam orbi magnitudinem suam uellet innotescere. Oportet, inquit, filium hominis, de quo uos tam magnifice sentitis, multis ignominijs & cruciatibus affici, damnari ut nocentem à scribis, à sacerdotibus ac primoribus populis: denique ut maleficum morte probrosa occidi, sic, ut apud mundum nihil esse possit eo deiectus aut desperatus. Sed non est quod despondeatis animum: tenete professionem uestram constanter in animo, quæ apud me professi estis. Occisus resurgat ac reuiuiscat tertio die. His de rebus quum Iesus aliquoties subobscure monuisset discipulos suos, nunc palam loquutus est, quum uideretur latenti, qui magnifice pronunciaissent de domino suo. Sed non tulerunt illorum aures mentionem mortis, tamen spes resurrectionis debebat eos consolari. Magno quodam affectu diligebant Iesum, sed humano. Nondum enim acceperant spiritum cœlestem, qui perficeret in eis, quod erat imperfectum. Itaque Petrus quum audiret tam crudelem sermonem de damnando, de affligendo, de occidendo, auersus est Iesum seducere, quasi priuatim aliquid admoniturus, quod esset in rem ipsius. Hec nimirum est humana sapientia, sæpe meditans præire diuinæ. Audet etiam increpare dominum suum, quasi non recte saperet, qui mori uellet, quum liceret effugere. Et si credebatur illum tertio die reuiuiscaturum, tamen præstabilius iudicabat, omnino non mori, quam à morte reuiuiscere. Hæc improbitas Petri tamen ex ingenti quodam erga Iesum amore proficiscebatur, tamen & palam & acriter à domino redarguitur: ut nos disceremus, in omnibus diuinam sequi uoluntatem, neque nostro iudicio præire decretis dei. Non enim est hominis, apprehendere Iesum & increpare nefaciat, quod decreuit facere: sed adorandus est, ut nos dignetur apprehendere, ducturus quo uelit. Hoc igitur malum ut Iesus penitus reuelleret ex animis omnium, primum auersus à Petro, & conuersus ad discipulos suos, eosq; intuitus, quos sciebat à Petro non dissentire, tamen ille cæteris fidentior ausus est quod sentiebat proloqui, Petrum increpitem suum uicissim increpat, dicens: Quid mihi obstitis Satana? Ea uox Syris aduersarium sonat. Quis præire tentas discipulus præceptoris, homo deor? Sequere potius à tergo. Non est hoc humanum negotium, quod geritur: tuus adhuc humanus est affectus, nec sapis ea quæ dei sunt. Si uis esse discipulus meus, imitari mortem meam decet, non impedire. Nec hoc te solum decebat, quanquam te potissimum, cæterosq; selectos, uerummetiam omnes qui se meos discipulos

uolent profiteri. Hæc loquutus Iesus, iussit adesse multitudinem uniuersam unã cum discipulis, ne quis existimaret hunc sermonem ad illos duntaxat selectos pertinere. Iamq; congregatis in unum omnibus, clara uoce loquutus est Iesus: Multi me sequuntur pedibus magis quam imitatione. Nec omnes eadem adducit causa: alios allicit miraculorum uitas, alios amor sanitatis, alios doctrinae fames. Cæterum quisquis uolet esse uerus assessor meus, si uolet esse socius felicitatis & gloriæ, paret interim animum suum, ut sit socius afflictionum & mortis. Abneget semetipsum, nihil sibi seruans in hoc mundo, sed omnia pro derelictis habens usque ad uitæ contemptum, tollatq; suam quisque crucem, & sequatur me. Non pudeat discipulum sequi præceptorem: non pudeat seruum sequi dominum. Nec alia uia quisquam uelit ad gloriã peruenire, quam qua me uiderit pertendere. quisquis in se præsidia salutis collocarit, peribit: quisquis omnibus suis præsidijs diffusus, se totum in me coniecerit, is saluus erit. Nec enim satis est, agros, domos, parentes, uxorem ac liberos mea causa negligere, ipsa etiam uita negligenda est: cuius seruandæ gratia mortales deserunt uniuersa. Bono animo esse, non perit quod mihi impenditur: imò perdendo seruabitis, quod male seruando uere perderetis. Per fidem Euangelicam confertur omnibus uita æterna. Proinde qui pluris facit hanc uitam, quam Euangelicam gratiam, etiam si uideretur ad tempus lucrifacere uitam, tamen re uera perdit eam. Nullus enim hic uitam suam ultra præscriptam diem ualet prorogare: tamen nec interim uere uiuit, nisi qui uiuit pie. Et post hanc uitam, quæ nulli non breuissima est, addicitur æternæ mortis. Porro quisquis amore mei, & Euangelicæ professionis constantia, uitam suam exposuerit in discrimen mortis, per me seruabit eam, alioqui uere perituram. Proinde si nihil cuiquam tam charum est cuius factura non libens redimat uitam corporis, sic apud se rem expendens: Quid mihi profuerit, seruasse domum, agros, opes, gemmas, uxorem, liberos, si ipse pereat, nec licebit frui quod possideo? Quamuis enim hæc omnia salua sint, tamen mihi percunt, si moriar: Quid enim potest esse tam charum, quod non contemendum sit pro lucro uitæ. Si quis offerat opes Midæ Cælesiq;, si quis formam Absalonis, si monarchiam totius mundi, si uoluptatum omne genus, dicatq; hæc accipe, & morere, nõne statim recuset conditionem delatã, dicatq; una uita charior est his omnibus? Hæc inquam, quum apud se quisque prudenter expendat, quoties periclitatur uita corporis: quur non attentius subducitur ratio, quoties agitur de uita illa inestimabili? Nunc offertur animæ uita perennis, & cum hac non commutabis breuem ac miseram uitam corporis: præsertim quum corpus quisque suum, iam feliciori uitæ redditum, sit recepturus. Non erit omnibus ob Euangelij professionem moriendum, sed tamen in hoc omnibus debet esse paratus animus, ut si res postulet, uilis sit etiam uita corporis, dum seruetur animæ uita. Quoties ingruerit persecutionis procella, tollenda crux erit: quanquam nec in tranquillibus rebus cuiquam defutura est sua crux, nisi facile est omnibus naturæ affectibus, omnibus huius mundi uoluptatibus & irritamentis renunciare, castrare carnem, refrenare luxum, premere libidinem, domare iracundiam, condonare uindictam. Nam hæc in tranquillitate quoq; cuiq; præstanda sunt, qui uelit esse meus discipulus. Cæterum mundus omnibus machinis confurget aduersus mei nominis professores, intentabit probra, exilia, carceres, tormenta, proscriptiones, mortes. Est enim hæc natio praua semper plures habitura malos quam bonos, inter quos summi criminis loco habebitur profiteri nomen meum. Quo in statu, si quem puduerit profiteri se meum esse discipulum in hac natione scelerata & adulterina, ubi breuem afflictionem sequitur æterna felicitas, huic filius hominis par pari referet, ac uicissim erubescet illum profiteri suum discipulum, quum rursus adueniet, non humilis & contemptus ut nunc, sed admirandus in gloria patris: nec comitatus paucis ac tenuibus discipulis, sed cinctus innumeris sanctorum angelorum turmis.

CAPVT IX

lius gloriæ non erunt consortes, qui nunc ferre nolunt meæ crucis ignominiam. Expectabat Iudæorum populus admirabile quoddam regnum Israelitici populi, quod mox exoriturum arbitrabantur, simulatque uenisset Messias. Et ideo non poterant credere Iesum esse Messiam, quod tam humilis, tam abiectus aduenisset, magis autem offendebatur mentione crucis ac mortis. Non intelligebant autem duplicem Messiae aduentum, priorem iuxta mun-

dum humilem & ignominiosum, alterum maiestatis & gloriæ plenum, qui in fine mundi futurus est, ut uniuersum corpus suum ab omnibus exemptum malis, sibi iungat in gloria patris: Satanam autem cum omnibus suis membris demergat in gehennam. Fluuius autem aduentus diem omnibus incertum esse uoluit, sed tamen in hunc uoluit omnes esse paratos. Itaque quum essent in turba, qui sic cogitarent apud sese: quando ueniet hoc tempus gloriæ, quod promittitur: nonnulli fortasse non credebant unquam futurum, Iesus hoc sermone confirmabat illorum uacillationem. Habete pro indubitato quod dixi uobis: filium hominis, quem nunc humilem, mox infra omnes homines abiectum conspicietis, appariturum in maiestate paterna cum omnibus angelis & electis discipulis. Nec id tempus adeo procul abest. Sunt enim in hoc numero, qui priusquam moriantur, uisuri sunt regnum dei iam aduenisse cum uirtute. Proinde paret se quisque ut inueniatur dignus regno cœlesti. Hunc domini sermonem nec apostoli tum temporis intelligebant, quod sensum haberet non simplicem. Nam post mortem, resurrectionem, ascensionem Iesu, postq; missum cœlitus spiritum sanctum, cœperat exercere se uis illa grani sinapis, hoc est Euangelicæ doctrinæ. Porro ne quid addubitarent discipuli, quin olim præstaturus esset, quod de maiestate secundi aduentus promiserat, uoluit illis etiam ante mortem gustum quenquam futurae maiestatis exhibere, quatenus natura mortalis capere posset. Itaque post sex dies Iesus adiungit sibi tres e selectis duodecim, uelut eximios, quibus hoc spectaculum crederet, tacturis donec tempus esset proferendi. Hi erant, Petrus, Iacobus & Ioannes: eos solos abducit in montem uehementer excelsum. Procul enim oportet abesse ab humilium rerum sollicitudine, quos Iesus dignetur tali spectaculo. Dignatur enim & hodie quibusdam selectis, subuectis in montem puræ contemplationis, aliquem æternæ felicitatis gustum præbere secretis afflatibus. Hoc nec intelligit populus in campestribus uersans, & si quis narret, non habet fidem. Vbi uentum est in montis cacumen, primum uacatum est precationi. Hæc potissimum oculos cordis præparat tali spectaculo. Et ecce inter precandum subito mutata est Iesu species. Facies enim, quæ prius uisa est nihil differre à forma uulgari, solis in morem resplendebat. Tum uestes plusquam niueo quodam candore relucebant, qualem nemo fultionum potest arte sua pannis inducere. Nec solus ita uisus est Iesus, sed una uisus est Helias ac Moses, colloquentes cum Iesu. Erat hoc Mosi, colloqui cum deo, & Helias igneo curru legitur raptus in cœlum. Nimirum horum cum Iesu colloquium designabat consensum legis ac prophetarum. Lex enim Christum figuris mysticis delineat: propheta suis uaticinijs Christum talem uenturum prædixerant, qualis uenit Iesus: & tamen Iudæi recusarunt credere. Argumentum colloquij erat gloriosus excessus, quem breui peracturus erat in cruce Iesus Hierosolymis, ut hic quoque mortis mentio, uoluptatis magnitudinem, cuius nulla mens humana capax erat, temperaret. Petrus autem raptus inenarrabili spectaculo, nec satis sui potens, interrupit ceptum de morte colloquium, aitq;: Præceptor, ualeat Hierosolyma, bonum est nos hic esse. Proinde faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Mosi alterum, tertium Helias. Hæc Petri uox partim ex horrore mortis, quem penitus imbiberat: partim ex delectatione spectaculi, quæ illum uelut ebrium reddiderat, profecta est. Etenim uelut extra se raptus, nesciebat quid loqueretur. Tantis pauor obtupefecerat animos mortalium, nondum capaces diuinæ maiestatis. Itaque ne absorberentur magnitudine splendoris, oborta est nubes, quæ obumbrans apostolos, lucem intolerabilem illis temperabat. Hic maiestatis gustus datus est oculis corporeis: datum est aliquid & auribus. Siquidem à nube uox patris & ipsa maiestatis plena, profecta est, dicens: Hic est filius meus charissimus, eum audite. Qua fronte adhuc reclamant Iudæi Christo, quum Moses & Helias, quibus plurimum tribuunt, Christo præbuerint testimonium: quum patris uox, cuius illi religiosi cultores uideri uolunt, totam autoritatem in filium unicum transtulerit: Placebat gloria, sed ad hanc peruenire qui uolet, audiat Iesum ad crucis imitationem uocantem: Petre, noli posthac increpare dominum tuum, ac præire cœlesti consilio. Audisti patris uocem. Fluuius auscultate, qui mihi filius est unice charus. Hactenus audistis Moysen & prophetas de Christo uaticinantes, defuncti sunt illi suo munere. Adest quem promiserant, nec posthac audite pollicentes futura, sed præsentem & ex me loquentem audite: nemo loquetur certiora. Quicquid ab huius oratione dissonat, respicite. Patris audita

uocē subito scena uersa, alia rerum facies redijt. Quum enim circumspicerent, uelut ex-
 perrecti somno, nihil eorum uiderunt, quæ uiderant antea, præter solum Iesum, qui so-
 lita specie rursus aderat discipulis suis. Per nebulam duntaxat ostenderat illis magnitudi-
 nem suam, & capere non poterant. Quid facerent, si ueram ipsius sublimitatem aper-
 uisset: Iesus igitur rursus ad suorum humilitatem sese demisit, ac relicto montis fastigio,
 descendit ad reliquos discipulos, ac multitudinem. Interim memento doctior Euangeli-
 ce, quanto magis te decet ad imbecillium capacitatem temet submittere, qui & olim ta-
 lis fueris; & si quid habes sublime, Christi est, non tuum: In descensu uero montis, pri-
 usquam ueniretur ad cœtum hominum, dominus Iesus interdixit tribus illis discipulis;
 ne cui narrarent quod uiderent, nisi posteaquam filius hominis resurrexisset à mortuis.
 Alij iussi tacere, tanto magis prædicabant. At hi tres, quoniam audierant uocem pa-
 tris, ipsum audite, obtemperant, & silentio premunt quod uiderant, adeo, ut nec cate-
 ris apostolis indicarent ante tempus præscriptum. Non intelligebant, sed tamen crede-
 bant esse causam seriam, quæ Iesus id nollet ante cognitam resurrectionem efferi in
 uulgus. Quid enim profecissent hoc narrantes, nisi quod incredulis ludibrio essent fu-
 turi? Quis autem credidisset uere talem apparuisse Iesum, quem mox uiderent tot igno-
 minijs affectum: ac denique morientem in cruce? Sed interim discipuli, qui post auditam
 patris uocem non audebant Iesu dictis diffidere, quum non intelligerent, quid sibi uel-
 let hæc uox: ubi filius hominis resurrexerit à mortuis; disputabant inter sese, suspicantes
 fore, ut mox à resurrectione ueniret illius regni gloria, cuius iam gustum ceperant. Sed
 obstabat huic suspicioni scrupulus quidam, propterea quod Iesu mors immineret, de
 quo iam sæpe illos admonuerat, & tertio à morte die promiserat se remitturum. At ex
 uaticinio Malachiae didicerant uenturum Heliam, antequam ueniret dies domini ma-
 gnus. Hunc scrupulum quum ipsi inter sese parum explicarent, interrogant Iesum:
 Domine, inquit, præstitisti quod pollicitus es, uidimus claritatem regni dei. Itaque
 quum resurrexeris, talem te uenturum speramus, qualis nobis es uisus. Sed quid est,
 quod ex Malachiae prophetia dicunt pharisæi, non uenturum illum diem, nisi prius ue-
 nerit Helias Thespites, qui præparet populum in aduentum illius diei ne dominus fer-
 riat omnes anathemate? At qui nondum uenit Helias, quem uidimus tecum in monte:
 neque quicquam adhuc per illum est actum. Aut igitur non statim à resurrectione tua
 uenturum est regnum dei: aut aliud est uaticinij sensus, quam tradunt pharisæi. Ad hanc
 discipulorum interrogationem dominus Iesus ambigue respondit, quod nondum es-
 sent capaces totius mysterij. Si quidem abhorrentes ab his, quæ magis ad ipsos perti-
 nebant, tantum somniabant de gloria regni, cuius gustum ceperant: non intelligentes &
 hoc esse regnum dei, quum propagato Euangelio, spiritus cœlestis subigit omnem hu-
 ius mundi satanæque potentiam. Id iam apparere cœperat, quum claudi ambularent,
 cæci uiderent, muti loquerentur, leprosi mundarentur, demones eijcerentur. Porro
 quando uenturum esset hoc regnum, cuius gustum modo ceperant, dominus noluit su-
 os scire: sed tamen quo moderatius ferrent mortem domini sui, quem supra modum
 amabant, patiebatur illos ad tempus somniare, breui uenturam regni claritatem, cuius
 specimen erat exhibitum in monte. Itaque responsum suum temperat, ut prophetiam
 approbet: nec pharisæorum interpretationem in totum damnet, sed tantum refellat im-
 piam illorum argumentationem, qua colligebant nondum uenisse regnum dei, quod
 Helias ille promissus à Malachia, nondum apparuisset in mundo. Iam enim uenire cœ-
 perat spirituale regnum dei, quod superbi pharisæi non intelligebant: iam Helias iuxta
 sensum mysticum uenerat. Ait itaque Iesus: Et quod de Helia dixit Malachias, & quod
 de filio hominis prædictum est à prophetis, haud dubie futurum est. De Helia legi-
 tis, quod præueniens diem domini magnum & horribilem, conuersurus sit corda pa-
 trum ad filios, & cor filiorum ad patres: ut minores intelligant exhibitum, quod ma-
 ioribus fuerat expectatum. Hic igitur Helias anteuertens, restituit omnia, ac depraua-
 ta corrigit: ne dominus magno omnium malo ueniat, si offenderit imparatos. Sed quem
 admodum uerax est prophetia Malachiae de præcurfore Helia, ita uerax est & cæte-
 rorum prophetia: quæ prædicat futurum, ut filius hominis, prius quam aperiat maiesta-
 tem suam, multa patiatur, contemptuiq; & ludibrio habeatur: denique & occidatur.
 Imò

Imò quod de Helia uenturo prædictum est, iam peractum est: id quod ignoratum pha-
 risæis, ego uobis amicis indico. Nam Helias iam uenit, qui nunciauit adesse regnum dei,
 & ad uitæ superioris poenitentiam prouocauit. Et tamen qui prophetiæ scientiam ia-
 ctant, hunc non agnouerunt: sed fecerunt in eum, non quod ille promerebatur, sed quic-
 quid ipsis collubitum est, qui magis amabant suum regnum, quam regnum dei. Venit
 enim ille iuxta Esaiam ac Malachiae uaticinia, uociferans in deserto, adesse diem domini
 magnum & horribilem: iam securim admotam arboris radici, properaret quisque fuge-
 re uenturam dei uindictam. Sed hunc palam reprehendentem sine delectu personarum
 omnium uitia, speruerunt & occiderunt. Nec mitius tractaturi sunt Messiam, quam præ-
 cursorem tractarunt. Hoc sermone Iesus indicabat Ioannem fuisse Heliam, non iuxta cor-
 pus, sed iuxta spiritus similitudinem: qui dum nec pharisæis, nec regibus parcit, coniectus
 est in carcerem, ac decollatus est. Quod fecerunt anteambuloni, id facturi sunt domino.
 Idem facient his qui sequentur apostolis. Quisquis enim sincere prædicauit regnum dei
 uenturum, multa passus est ab impijs: & quisquis prædicat sincere iam uenisse, similia
 patitur oportet. Huiusmodi dictis Iesus auocauit suos à somnio gloriae, ad futuram tem-
 pestatem quæ imminebat, hoc est, à iucundis ad necessaria. Interim uentum est in con-
 spectum turbae. Iam enim ingens multitudo collecta erat circa discipulos, quos in plani-
 tie reliquerat. Vidit & scribas disputantes nescio quid cum discipulis suis. Populus au-
 tem uniuersus, ut præter spem uidit Iesum, qui se cum paucis subduxerat, obstupuit &
 occurrens salutauit eum. Non ignorabat Iesus quid disceptarent pharisæi, sed tamen in-
 terrogat, quid esset rei, de quo disceptarent, ut omnibus esset notum quid ageretur.
 Quum & discipuli pudore obticescerent, quod frustra tentassent eijcere daemone: ob-
 ticescerent & scribae, qui apud discipulos nomen Iesu uelut inefficax calumniaba-
 ntur: quidam è turba, qui dederat huic disputationi occasionem, rem ut erat exposuit Iesus:
 Magister, inquit, adduxeram huc ad te filium meum, obnoxium muto spiritu, à quo
 misere affligitur. Quoties enim corripit eum, elidit illum in terram, ac puer spumat, stri-
 dit dentibus ac uociferatur, & interim arefcit & contabescit hac uexatione. Quoni-
 am autem tu non aderas, rogauit discipulos tuos, ut profligato spiritu liberarent filium.
 Illi tentarunt, nec potuerunt. Hoc audito dominus, ut ostenderet fiduciae imbecillita-
 tem in causa fuisse, quo minus liberatus esset iuuenis, uelut indignans, ait apud se: O na-
 tio incredula, quæ tot miraculis aeditis, nondum adduci potes ut confidas? Quandiu
 uiuens in terris luctabor cum uestra diffidendi pertinacia? Quandiu feram uos? Quan-
 do proficietis ad ea, quæ sunt spiritus? Quando credetis ea, quæ non uidetis: quum nec
 ea credatis, quæ cernitis oculis corporeis? Adferte illum ad me. Et attulerunt eum ad
 Iesum, magis etiam conturbatur, exorta lucta inter spiritum relipiscere cupientem, &
 cupiditatem ad solita reuocantem. Mox enim ut spiritus uiderat Iesum, sensit inimicam
 uirtutem, & corripit ac diuexat hominem, isq; elisus in terram uolebatur spumans.
 Erat id spectaculum toti populo miserabile, uerum longe miserabilius spectaculum est,
 quum eadem patitur in animo peccator, magnis & inueteratis malis obnoxius. Sed nul-
 lum est malum immedicabile Iesu. Dominus, ut cæteri quoque cognoscerent mali ma-
 gnitudinem, rogauit patrem, quantum temporis esset, quod filius ei malo cœpisset esse
 obnoxius. Respondit pater: Ab infantia. Nec tantum, inquit, hunc in modum uexat
 eum spiritus, uerum etiam frequenter illum nunc in ignem, nunc in aquam præcipitem
 agit, ut interficiat eum. Audis malum in naturam uersum, & atrox: & ideo pater timet,
 ne sit immedicabile. Adiecit enim: Attamen si quid potes, adiuua nos, misertus nostri.
 Recte implorat Iesu misericordiam, qui nulla merita poterat allegare: sed audis uacillan-
 tem fiduciam, quum ait: Attamen si quid potes. Eam corrigens Iesus, ait: Noli dubita-
 re quid ego possim. Nam si tu potes confidere, nihil est quod non impetret firma fidu-
 cia. Ad hanc uocem ilico pater concepta certiore spe, & clamore & lachrymis testifi-
 cans uehemens animi desiderium, ait: Confido domine, & si quid deest meæ fiduciae, tu
 succurre imbecillitati meæ. Interim ad spectaculum concurrunt undique turba. Hanc ubi
 uidit Iesus iam adesse (nam eam uolebat esse testem miraculi) deprompsit uocem illam
 omnipotentem: quæ, quum uult, mortuos etiam in uitam reuocat. Interminatus est enim

impuro spiritui, ni protinus exiret, dicens: Sur de & mute spiritus, ego tibi impero, ut exas ab homine, & ne posthac ingrediaris in illum. Indignatur spiritui Iesus, ut hominis miseretur: nobis exemplum præfigens, quid agendum sit in sanandis peccatoribus. Sic insecunda sunt vitia, ut hominis salutem amare uidearis. Ut autem intelligas inanem esse hominis operam, ni Christus tacite uocem suam addat: discipuli iusserant exire spiritum, sed frustra, quoniam aberat Iesus. Abest autem, quoties friget ac uacillat fides, per quam uult impetrare nos omnia. Quid autem factum est ad uocem imperiosam Iesu? Protinus exiit spiritus, sed ut intelligeres eum inuitum demigrare, uociferans, multumq; diuexans miserum. Iacebat enim mortuo similis, adeo ut multi dicerent eum mortuum esse. Vides imaginem poenitentis, & à magnis assuetisq; uitijs respicientis. Iam odium peccati, liberauit à peccato: sed proximus est desperationi, qui & turpitudinem suam agnoscit, & dei iustitiam cogitat. Sed tamen feliciter mortuus iacet, qui peccato mortuus est. Superest enim ut incipiat uiuere iustitia. Et hoc beneficium addit benignissimus Iesus, sine quo nulla salus est. Arripit manum tacentis, & attollit exanimatum: ac protinus qui uidebatur mortuus, uigore recepto, surgit ualidus & alacer beneficio Christi, qui frustra liberatus erat à daemonio per patris fidem, nisi ad pie uiuendum Iesus nouam addidisset gratiam. Iam audit surdus, qui prius habebat aures terrenis cupiditatibus obturatas aduersus sermonem Euangelicum. Iam loquitur mutus, qui prius linguam habebat impeditam carnis affectibus. Iam quietus est ac tranquillus, qui prius nunc libidinis, nunc ambitionis, nunc iræ, nunc inuidiæ, nunc auaritiæ percitus æstro uelut impuri uolentisq; daemonis impulsu ferebatur. Hæc omnia taciti spectabant apostoli, non audentes interpellare dominum. Tacebant & scribæ, uidelicet ipsa re docti, sanationem hominis non fuisse retardatam ob nomen Iesu parum efficacem, sed ob imbecillitatem credulitatis ac fiducia. Nam quod iuueni factum est iuxta corpus, hoc in pharisæis agebatur iuxta spiritum. Ideo non sanabatur, quia non credebant sermone, per quem solum poterant sanari. Cæterum quum Iesus introisset in ædes, discipuli semotis arbitris interrogabant eum, quid fuerit in causa, cur ipsi non potuerint hunc daemonem eijcere, quum antea multos eiecissent in nomine Iesu. Ceperat enim animos illorum sollicitudo quædam humana, ne quid imprudentes offendissent dominum, & uirtutem ædendi miracula, semel ab ipso traditam perdidissent. Iesus autem, qui non solet eripere quod semel dedit, sed augere, non uult tamen sua munera secure & oscitanter haberi: iamq; in patre sanati satis indicat, fidei imbecillitatem obstetisse, quo minus exiret daemonium: quæ nondum tanta erat in apostolis, quantam oportebat esse: respondit esse peculiare quoddam demonum genus, quod expelli nequeat, nisi adhibita precatione & ieiunio. Sunt enim hæc duæ machinæ, quæ plurimum ualent aduersus impios daemones. Etenim precatione renouatur & excitatur uigor fidei, quemadmodum accidit patri, qui dixerat: Domine, succurre incedulitati meæ. Ieiunio, quod omnium carnalium uoluptatum abstinentiam complectitur, domatur carnis rebellio, debet autem ipse spiritum habere purum, qui conatur ab alijs spiritus immundos eijcere. Iesus autem cum tribus redibat ab recenti precatione. Cæteri discipuli cum multitudine uersantes, nec precabantur, nec ieiunabant, & ob id impares erant efficiendo demonio tam pertinaci, tamq; familiari. Quo magis in nobis crescit fiducia nostris, hoc magis decreuit uirtus ædendi miracula: quo magis in nobis emortua fuerit potestas carnis, hoc magis roboratur spiritus celestis, per quem efficiuntur impuri spiritus. Itaque frequenter orandum, ut augetur in nobis robur fidei: semperq; mortificanda caro, ut in nobis uiuat spiritus Iesu Christi. Denique iam illos in illam horam preparat, qua iubebuntur uigilare & orare, ne incidant in tentationem. Sed quia dormitabant à cœna uicit carnis infirmitas. His rebus ita peractis, Iesus unâ cum discipulis suis cœpit proficisci in Iudæam, præterita Galilæa, idq; ueluti fortuito itinere: non quod metueret mortem, quam ardentissime studebat, sed ne uideretur ante tempus sacerdotum ac pharisæorum animos ad homicidium irritasse. Hanc formidinis speciem in se suscepit, ut à suis omnem eximeret formidinem, & ipse susceptæ naturæ imbecillitate exprimeret. Inter eundem autem rursus inculcat discipulis suis, quod iam non semel audierant. Dicebat enim: Omnino futurum est, quod toties dixi: Filius hominis tradetur in manus hominum ut capiatur, ut condemnetur, ut illudatur, ut flagelletur, ut occidatur. Ad hæc quæ sine dubio

Et cū introf-
sent in domū

Et inde profe-
cti prætergre-
diebantur

bio instant præparandus est animus. Non autem poterit esse præparatus, nisi liber ab omnibus humanis affectibus, spiritus uigore confirmetur. Scio perturbat uos mortis mentio. Sed oportet forti esse animo. Non diu uos deferam. Nam tertio die reuiuiscam. Tantus autem torpor obsederat animos discipulorum, ut hunc sermonem, tametsi dilucidum, non intelligerent, suspicantes aliquid ænigmatis subesse, quandoquidem meminerrant se dictis eiusmodi figuratis aliquoties fuisse falsos, ueluti quum iuberentur cauere à fermento pharisæorum. Necdum animo concipere poterant mysterium crucis, neque coniectare, quorsum attineret occidit, si mox esset reuiuiscens, quum qui reuiuiscere potest, ubi uelit, idem possit si uelit, non mori. Proinde quanquam hoc sermone uehementer offenderentur, tamen non audebant interrogare Iesum, exemplo Petri deterriti, cui parum feliciter successerat hæc de re dominum interpellasse. Audierant enim: Vade post me satana. Adhuc sapiebant ea quæ sunt hominum. Nam dei consilium erat, ut agni immaculati uictima deus humano generi reconciliaretur, condonatis per fidem peccatis omnibus. Discipuli uero regnum quoddam mundanum somniabant. Itaq; inter uitam orta est inter ipsos disputatio, quis esset primas habiturus in regno dei, quod mox sperabant appariturum. Viderant paulo ante tres discipulos prælatos cæteris in consensu montis, uiderant Petrum omnibus prælatum in tradendis clauibus regni cœlorum: & tamen erant illo natu maiores quidam, etiam sanguinis propinquitate contingentes dominum. Quum autem uentum esset Capernaum, dominus priuatim interrogabat illos, quid esset illud de quo clanculum inter sese disputassent in itinere. At illis pudore obrutescentibus, quum facile suspicarentur fore ut hunc ambitionis affectum improbaret dominus, omnis modestia doctor: Iesus quo penitus hunc affectum longe pestilentissimum ex animis suorum reuelleret, confedit, ueluti rem seriam cum autoritate traditurus, iussitq; adesse duodecim apostolos, & ait: Si quis in regno cœlorum uolet esse primus, is erit omnium postremus, ac minister omnium: tantum abest, ut ex regnis huius mundi æstimari oporteat regnum cœlorum. Mox quo magis infigeret hanc doctrinam animis discipulorum, uocat ad se puerum pusillum, & hunc statuit in medio discipulorum. Eum ubi cõplexus esset, significans q; auerfaretur superbos, quamq; diligeret humiles spiritu ac modestos: Videtis, inquit, hunc paruulum? Quid abiecius aut humilissimus iuxta mundum? At qui tales sunt animi modestia, simplicitate, innocentia, qualis hic est ætate, hi sunt apud me maximi precij. Nam æquum est mihi charissimos esse, qui mei simillimi sunt. Non æstimatur hic dignitas ex opibus, censu, potentia, fastu & uolentia. Nam qui tales sunt, ut sunt regibus ethnicis simillimi, ita plurimi sunt apud illos precij. Quemadmodum reges in primatibus suis sese uel honorari credunt uel ledit, ita ego in regno Euangelico in huiusmodi paruulis, quos ob innocentiam, simplicitatem ac modestiam contemnit mundus, me uel honorari credo, uel contumelia affici. Si quid nouistis me summissius, illum pro summate ducite in regno cœlorum. Quod si neminem inuenietis, me primatem habete: & ut quisq; proxime accesserit, contemptu rerum earum, quas in principum aulis affectant magnates, ita summatem esse iudicate. Quisquis igitur unum ex huiusmodi puellis receperit in nomine meo, me recipit. In his enim recipi gaudeo, quos ut mei similes amo. Porro qui me receperit, qui sum omnium infimus iuxta mundum, non me recipit, sed eum qui me misit. Ut enim magister honoratur aut læditur in discipulis, ita pater læditur aut honoratur in filio. Atq; hoc sermone Iesus non ademit autoritatem his, qui præsent gregi dominico, sed omnem detraxit ambitionem. Neq; enim humilitas huius generis paruulorum æstimatur corporis modo uel robore, sed animi modestia, quæ sibi nihil altum in hoc mundo uindicat, nec usquam suis fudit uiribus, sed simplici fiducia pendet ex Christo. Ex huius sermonis occasione subortus est alter scrupulus discipulis, quem Ioannes ita proponit: Magister quum misisses nos ad prædicandum regnum dei, uidimus quendam in nomine tuo efficiantem demonia, qui tamen nec erat de numero duodecim, nec de numero septuaginta, quos postea designatos emisisti, nec omnino de numero discipulorum, qui sequuntur nos. Hunc igitur, uelut alienum à tuo consortio, prohibuimus, recte ne an secus, incerti. Iesus autem respondit: Istiusmodi nolite prohibere, qui quocunque modo conducunt Euangelio propagando. Non enim oportet esse fastidiosos in recipiendis his, qui student rem Euangelicam qualicunq; studio prouehere. Non est spectandum an sequatur nos, sed an

prædicet nomen nostrum. Quod si inuocato meo nomine eijcit dæmonia, non facile potest de me male loqui. Quod si faciat, res ipsa redarguet eum. Dicitur enim illi: Qua fronte obtrectas nomini, quod in ædendis miraculis expertus es potens & efficax? Nolite facile suspicari cum malo animo facere, qui rem piam facit. Qui non repugnat Euangelio, hoc ipso iuuat Euangelium, quod aduersas partes non adiuuat. Quisquis non aduersatur uobis, pro uobis facit. Noua res per omnem occasionem est promouenda, quam synceris animis, uestra nihil refert, modo quocumque pacto profit negotio quod agitis. Nec enim solum hi mercedem ob Euangelij negocium prouectum ferent, qui in nomine meo dæmonia eiecerint, uerum etiam qui pro suis facultatibus uel minimum aliud quod momentum attulerint. Quisquis enim uobis uel aquæ frigida potum dedit in nomine meo, hoc est, quia mei estis discipuli, meumque negocium agitis, pro certo habete, non est cariturus mercede sua. Quod si quis obstiterit his, per quos Euangelicum negocium promouetur, promouetur autem non per istos, quos mundus pro magnis ducit, sed per pusillos, simplices & humiles: si quis tamen cuiuspiam ex pusillis his, qui fiduciam suam in me collocarunt, offendiculo fuerit, adeo non effugiet supplicium, ut leuius puniendus esset, si saxo molari collo ipsius alligato, conijceretur in mare. Principes huius mundi pœnis atrocibus afficiunt, per quos impediuntur quæ præfectis suis mandarunt, suffigunt in crucem, nonnunquam & in quatuor dissecant partes, aut e saxo præcipitant, aut alligatos saxo ne possint emergere, in mare demergunt. Adeo nolunt offendi magnates suos, quibus utuntur ministris ad suam tyrannidem, hoc est, ad opprimendum populum. At multo grauius deus puniet eos qui paruulis suis, per quos cœlestis regni negocium ad seruandos omnes homines tractari uoluit, obstiterint, quo minus exequantur regis sui mandata. Nam quamuis hæc uidebuntur ad tempus id facere impune, tamen gehennæ supplicium non effugient. Nullum autem mortis genus huius mundi tyranni potuerunt excogitare, quod cum illo supplicio possit conferri, quo corpus simul & anima perenni cruciatu moriantur, nec mori licebit. Proinde ne uos cogitetis de uindicta, peragite negocium uestrum, deus sumet pœnas de his qui uobis obstiterint. Quod si offendiculum nascatur non à persecutore, sed ab his qui uidentur esse amici, nihil tam charum oportet habere, ut huius gratia deferatur Euangelica functio. Finge manum esse dextram, hoc est, finge patrem aut amicum uehementer necessarium: finge oculum esse dextrum, hoc est, uxorem adamatam ac dulces liberos; finge pedem esse, hoc est, famulum aut procuratorem, cuius opera carere non possis in huius uitæ negocijs; amputa manum, erue oculum, abscinde pedem ab Euangelico negotio remorantem. Si potes patrem ac matrem, fratres ac sorores tecum adducere ad salutem Euangelicam, facito: sin horum charitas te reuocat ab Euangelio, futurumque est ut dum illi per te seruari nolunt, tu simul cum illis pereas, exue naturæ affectum, & humanam pietatem uincat Euangelica pietas, & hoc fac in animæ periculo, quod faceres in periculo corporis. Si res urgeret, ut aut occidendus esses, aut manus factura seruanda uita, non dubitares amputare manum, & unius membri quamuis necessarij dispendio uitam redimere. Optabilius erat simul cum parentibus & amicis seruari per Euangelium, uerum si id non licet, præstat te desertis parentibus, qui non solum seruari nolunt, uerum te conantur in exitium pertrahere, ueluti mutilum ingredi ad uitam, quam unâ cum parentibus & amicis conijci in gehennam, hoc est, in ignem inextinguibilem. Ibi uermis arrodens pœnitentia miserorum conscientiam, non moritur. Viuunt enim tantum in pœnam. Ibi ignis quo cruciantur, nunquam extinguitur. Utrosque pœnitentibus, sed sero, & frustra, & te male obsequutum parentum affectibus ad perniciem, & illos non obtemperasse ad salutem inuitanti. Nec illorum calamitas te subleuabit, nec tuus cruciatus illorum pœnam imminuet. Porro ad Euangelij negocium properanti, non imputabitur parentis exitium, qui seruari noluerit. Sic & pedem amputa, cogitans esse satius, ut claudus aut mutilus peruenias ad uitam æternam, quam ut pedibus integris conijciar in gehennam, ubi nec incendium extingui potest, nec uermis moritur. Nihil est homini charius oculo, nihil est uxore dulcius, aut liberis suauius. Verum si res urgeat, ut aut horum gratia deferendum sit Euangelium, & unâ cum illis pereundum; aut illi, quibus nihil habes iuxta affectum humanum charius, deferendi; ne con-

Et si scadaliza
nerit te manus

teris eruere oculum & abijcere, reputans multo satius esse, luscum ingredi regnum cœlorum, ubi perpetua uita est, quam utroque oculo incoluui conijci in gehennam. Ne quid hinc moueant uxor lachrymæ, aut liberorum blanditiæ. Stulte plorant se deferri, qui sequi poterant si uellent. Omnes affectus humani posthabendi sunt, quoties urget præceptum dei. Omnia dispendia rerum corporalium pro lucro ducenda sunt, quoties paranda est uita æterna. Non est delicata professio mei nominis, coorsentur undique quæ uos ab instituto retrahant, persecutio, affectus humani; uerum his omnibus oportet esse superiores, qui suscipiunt negocium Euangelicum. Totum se diuina uoluntati dedit & consecraret oportet, qui uelit esse idoneus administrator Euangelicæ doctrinæ, ut nec ullis persecutionum terroribus, nec ullis carnalium affectuum illecebris corruptus defleat à sinceritate ueritatis Euangelicæ. Quemadmodum enim nulla uictima iuxta Mosi præscriptum legitima est, nisi quæ uel igni salitur uel sale, uel utroque: ita quisquis Euangelicam philosophiam uolet profiteri, necesse est ut igni purgetur ab omnibus humanis affectibus: & sale condidatur, ne possit corrumpi malorum contagio. Diluta & insipida est huius mundi sapientia, nec seruat hominem ab huius mundi corruptione, nec alios seruare potest. Atqui utrumque præstare oportet doctori Euangelicum, ut & ipse sit incorruptus, & ab alijs eximat corruptelam. Non præstat hoc philosophorum sapientia, non pharisæorum doctrina, sed sola philosophia Euangelica, quæ ueritatis acrimonia emordet & consumit quicquid in homine est obnoxium corruptioni. Idem efficit ignis ille diuini spiritus, consumens ac repurgans ex animis omnes carnales affectus, & quodammodo transformans in deum quicquid corripuerit, ut qui prius affixi fuerant curis rerum terrenarum, nunc hic contemptis rapiantur ad cœlestia. Hoc sale quisquis conditus est, non poterit ullis illecebris corrumpi à sinceritate spiritus Euangelici; hoc igni qui purgatus est, contemnet quicquid intentare potest persecutor. Nihil melius igni, si quis recte utatur, nihil utilius sale. Caterum si ignis refrigerit, si sal fiat insulsus & euanidus, quid reliquum est quo condiantur insulsi? Si, qui profitentur spiritum Euangelicum, territi minis hominum, deserant institutum, ac metu blandiantur stulticiæ principum, quam oportebat fortiter redarguere, quid superest spei? Si, qui saltem Euangelicum profitentur, non solum acrimonia ueritatis non sanant aliorum corruptos affectus, sed ipsi in gratiam parentum aut amicorum ob res terrenas excidunt à spe regni cœlestis, ac lucrifaciunt gehennam, & quod est omnium sceleratissimum, ipsam Euangelicam doctrinam interpretantur ac detorquent ad affectus & cupiditates humanas, quid superest, per quod humana stulticia condidatur, simul & corruptis his, per quos id fieri conueniebat, & uitatio eo, quod unum relicum est mundo, ut aliquando respiscat? Proinde ut possitis & persecutionum sæuitiam uincere, & omnes humanos affectus Euangelij gratia contemnere, ut possitis & uestræ salutis consulere, & quam plurimos ad salutem adducere, habeat in se quisque uestrum saltem Euangelicum; & habete pacem & amicitiam inter uos mutuum. Sal faciet incorruptos, concordia faciet robustos ac potentes. Vbi dissidia sunt, ibi non est sal Euangelicus. Vbi ambitionis morbus est, ibi nec pax est, nec sal. Ideo philosophi inter sese pugnant quia non habent hunc saltem, ideo pharisæi male conuenit cum Sadducæis & Herodianis, quia corrupti prauis affectibus carent Euangelico sale. Uestra doctrina condiet stulticiam mundi, si senserint homines, in uestris affectibus nihil esse corruptum aut putre, uel studio gloriæ, uel amore pecuniæ, uel cupiditate uindictæ, uel metu mortis, uel desiderio uitæ, uel ullo denique humano affectu, & si, quemadmodum uestra uita respondebit doctrinæ, ita inter uos consentietis. Consentietis autem, si procul abiecio omni ambitionis uitio, quo laborant qui regnum affectant huius mundi, cœlestem doctrinam, quam à me accepistis, sinceriter alijs impartiatis.

Omnis enim
igne salietur

Postquam huiusmodi dominus Iesus satis instructus uelut discipulorum aduersus tempestatem imminentem, relicta Galilæa profectus est in eam Iudææ partem, quæ est ultra Iordanem, in qua primum docuit Ioannes. Iam sic undique inclaruerat fama Iesu, ut nusquam posset latere. Mox igitur & huc conflunt turbæ, quæ admodum alijs in locis cōsueuerant, nec unquam

unquam ille fatigabatur benefaciendo omnibus, sanandis corporibus, docendis animis. Nec hic desunt pharisaei, nusquam non sui similes. Multitudo quaerit sanitatem, quaerit doctrinam. Pharisaei malunt insidiari, quam sanari, tentare quam discere. Atque interim religionis speciem praetextunt suae maliciae, ac discendi studium obtundunt suae fraudulentiae. O indocilem sapientiam, accedunt ad Iesum corpore, a quo longe distabant animis. Obijciunt captiosum problema, dicentes: Quid tu sentis magister noster? num fas est viro repudiare uxorem? Hanc cornutam quaestionem inter se commentati fuerant, sperantes fore, ut uel in hoc, uel in illud cornu respondens incurreret. Pronunciaret beatos, qui se castrarent propter regnum dei. Itaque si quum faueret castitati, pronunciasset licere dimittere uxorem, alterius ducendae gratia, quemadmodum passim faciebant Iudaei, uideretur docere pugnantia: si respondisset non licere, obiectissent uiolatam legis auctoritatem, quae permittit marito ius repudiandi. Dominus autem, ut prudentes caperet sua ipsorum uersutia, nam ex lege parauerunt laqueum, rogauit eos: Quid opus est me percontari, quum legis peritiam profiteamini? Quid Moses de his rebus praecipit uobis? Illi responderunt: Moses, si quid maritum offenderet in uxore, permisit ut dato libello repudij dimitteret eam, & aliam si uideretur duceret. Hanc legis permissionem sic interpretabantur pharisaei, quasi recte facerent, qui ob quamlibet leues causas repudiarent uxores suas, & alias ducerent domum, non intelligentes mentem legislatoris, quam ex Genesis exordio poterant deprehendere. Ait itaque: Quod Moses uobis permisit ius repudiandi, nequaquam fuit diuortio, sed indulsit marito libidini, maluitque concedere leuius malum, quam aperire fenestram atrocioribus. Maluit iniquum diuortium, quam homicidium, ueneficium aut etiam parricidium. Non uide enim duritiam cordis uestri, cui remedium hoc datum est, ne ueniretur ad sceleratiora: Caterum in paradiso, prius quam ad hanc maliciam prolapsa esset humana natura, non sic est institutum matrimonium, ut ex libidine mariti fieret diuortium, sed ut perpetuum & indiuulsum inter maritum & uxorem esset coniugium. Primum enim unum ueni coniunxit deus, marem feminae, inter quos tantam uoluit esse charitatem, ut nulla posset incidere diuulso. Propter hoc, inquit, relinquet homo patrem & matrem, & adharebit uxori suae, & duo redigentur in carnem unam, ita ut iam corpore simul & animo conglutinati, non sint duo homines, sed unus homo, ut tristium ac laetorum omnium sit inter eos communio. Haec uerba palam declarant, deo non placuisse diuortium, alioqui rescinderet quod primum instituerat. Sed Moses praeter uoluntatem dei permissio repudij, consuluit ad tempus uestrae duritiae, leuius ducens adulterium quam parricidium. Si placet indulgentia Mosi, agnoscite & causam, qua coactus indulsit. Proinde quod ipse deus initio sic coniunxit, ut esset indiuulsum, ne distrahat homo. Deponite cordis duritiam, & non erit nec opus nec locus diuortio. Huiusmodi temperatura responsionis Iesus asseruit praecipuum dei, nec Mosen tamen damnauit, nec castitatis laudem imminuit, nec se pharisaeorum captioni praebuit, quin potius eos cepit qui captatum uenerant. Caterum ubi uentum esset in aedes, ac priuatim hac ipsa de re percontarentur apostoli, Iesus apertius damnauit repudium. Quicumque, inquit, repudiauerit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit aduersus illam. Rursus si uxor relicto marito, nupsit alteri, committit adulterium aduersus maritum priorem. Non enim conuenit Euangelij professores habere cordis duritiam, ut uxoris mores nec ferre possint, nec uelint ciuilibiter corrigere, sed concepto quibuslibet ex causis odio, machinentur homicidium, nisi se subducat uxor. Hic animus est Iudaicus, a quo oportet abesse meos discipulos. Iudeus ob oris halitum grauiorem, ob oculi lippitudinem, aut aliud simile uitium repudiat uxorem, quum inter Euangelicos una duntaxat causa dirimat coniugium, hoc est, uiolata coniugij fides.

Et offerebant illi paruulos.

~~... deus non instituit matrimonium, ut ex libidine mariti fieret diuortium, sed ut perpetuum & indiuulsum inter maritum & uxorem esset coniugium. Primum enim unum ueni coniunxit deus, marem feminae, inter quos tantam uoluit esse charitatem, ut nulla posset incidere diuulso. Propter hoc, inquit, relinquet homo patrem & matrem, & adharebit uxori suae, & duo redigentur in carnem unam, ita ut iam corpore simul & animo conglutinati, non sint duo homines, sed unus homo, ut tristium ac laetorum omnium sit inter eos communio. Haec uerba palam declarant, deo non placuisse diuortium, alioqui rescinderet quod primum instituerat. Sed Moses praeter uoluntatem dei permissio repudij, consuluit ad tempus uestrae duritiae, leuius ducens adulterium quam parricidium. Si placet indulgentia Mosi, agnoscite & causam, qua coactus indulsit. Proinde quod ipse deus initio sic coniunxit, ut esset indiuulsum, ne distrahat homo. Deponite cordis duritiam, & non erit nec opus nec locus diuortio. Huiusmodi temperatura responsionis Iesus asseruit praecipuum dei, nec Mosen tamen damnauit, nec castitatis laudem imminuit, nec se pharisaeorum captioni praebuit, quin potius eos cepit qui captatum uenerant. Caterum ubi uentum esset in aedes, ac priuatim hac ipsa de re percontarentur apostoli, Iesus apertius damnauit repudium. Quicumque, inquit, repudiauerit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit aduersus illam. Rursus si uxor relicto marito, nupsit alteri, committit adulterium aduersus maritum priorem. Non enim conuenit Euangelij professores habere cordis duritiam, ut uxoris mores nec ferre possint, nec uelint ciuilibiter corrigere, sed concepto quibuslibet ex causis odio, machinentur homicidium, nisi se subducat uxor. Hic animus est Iudaicus, a quo oportet abesse meos discipulos. Iudeus ob oris halitum grauiorem, ob oculi lippitudinem, aut aliud simile uitium repudiat uxorem, quum inter Euangelicos una duntaxat causa dirimat coniugium, hoc est, uiolata coniugij fides.~~

bus intentum non esse fatigandum huiusmodi leuioribus negocijs, arcebant ptereros, ne uenirent ad Iesum, & increpabant eos, qui adducebant, quasi importunitate sua domino fauissent negocium. Atqui paulo ante dominus commendauerat eis paruulos. Itaque quum uideret illos, oblitos quae dixerat, obitare quo minus infantes perueniret ad ipsum coereuit discipulos suos, dicens: Sinite pueros uenire ad me, nec arcere illos a contactu meo. T alium est enim regnum caelorum. In his est exemplum innocentiae ac simplicitatis, ad quam oportet refringi superbam maliciam hominum, si uelint admitti in regnum caelorum. Ne quis putet hos esse contemnendos ob imbecillitatem uirium, aut simplicitatem. Illud pro certo confirmo uobis: Nisi quis renascatur, ac deposita omni uersutia, auaritia, ambitione, odio, ira, uindicta, liuore, talis reddatur animo, quales hi sunt aetate, non recipietur in regnum caelorum. Quocumque magis commendaret omnibus simplicem innocentiam, complexus est singulos, & impositis uniuersis manibus suis, bene precatus est illis, docens, idiotas & imperitos, aut quamlibet humiles & abiectos iuxta mundum, non esse fastidiosos episcopis, sed omnibus modis fouendos, donec proficiant ad meliora. Rogandus autem in primis dominus Iesus ut dignetur illis manus suas imponere benedictioni. Dabit ille paruulis astutiam, qua uident diaboli laqueos: dabit infantibus linguam, ut ex ore infantium & lactentium perficiatur laus dei. His domi gestis, quum dominus prodisset in uiam, accessit adolescens quidam, ut post commendatam pueritiam, haec etiam aetate a bene coeptis ad perfectiora uocaretur. Is accedit ad pedes Iesu, dicens: Magister bone, quid faciam, ut uitam assequar aeternam? Haec percontatio non omnino uacabat aliquo uitio sibi placentis. Sed hoc uitij, si mediocre sit, solet doctorum lenitas spe profectus in illa aetate dissimulare. Nec enim tam doceri cupit a domino quid facere debeat, quam ob ea quae fecerat laudari. Et bonum appellat, quem nihil aliud credebant esse quam hominem, quasi quicquam esset homini boni ex seipso. Iesus autem uelut offensus arrogantis cognomine: Quid, inquit, me uocas bonum? Hoc cognomen homine matius est. Ne mo enim uere bonus, nisi solus deus. Uti gigitur arrogans est homo, qui hoc cognominis sibi uiudicat, ita qui tribuit homini, plus tribuit quam decet. Hoc proemio Iesus retulit adolescentis spiritum, qui sibi uidebatur ab huius cognominis elogio non multum abesse. Mox adiecit Iesus: Tenes praecipuum? Et interroganti quae nam essent illa, respondit illa uulgaria, quibus obseruatis, Iudaei sibi uiudicant bonitatis & iustitiae laudem. Non committes adulterium, non occides, non furaberis, non dices falsum testimonium, non fraudabis proximum, honorem habe patri & matri tuae. Hic adolescens, concepta spe magna laudis, iam letus & alacer, respondit Iesu: Magister, haec omnia seruaui a puero. Iesus autem intuitus adolescentem probae indolis ac laetae spei, qui non ista fingeret, nec sibi maliciose placeret, quemadmodum pharisaei, significabat sese etiam huius aetatis studio delectari. Itaque praese tulit, quod eius affectu pio, licet imperfecto, delectaretur, uelut exosculans spem indolis Euangelicae (quemadmodum enim in caetate rarum est, ita plausibile est studium pietatis) nos interim admonens, ut ubicunque uiderimus aliquam indolem ac spem Euangelicae pietatis, ne saeuis obiurgationibus obruamus, & alienemus teneros animos: quemadmodum quidam nimium morosi literatores, qui bene nata ingenia, sua austeritate docent odisse literas: sed comitate prouochamus ad meliora, probantes studium sed ostendentes interim quod sit proficiendum. Ita Iesus gestientem ante tempus adolescentis laetitiam temperauit dicens: Quod ista seruaris, laudo. Caterum non in istis, ut tu putas, collocata est perfecta iustitia, sed unum adhuc deest tibi. Miranti & roganti quidnam id esset, respondit dominus: Redi domum, ac diuenditis possessionibus omnibus, pecuniam collectam eroga in pauperes. Non perdes quod ita dissiparis, sed pro terrenis possessionibus recondes thesaurum in caelis. Deinde liber & expeditus ueni & sequere me: tum enim agnoscam discipulum Euangelicum. Multa deerant adolescenti: sed hoc uiceret contactu, Iesus uoluit ostendere, quantum adhuc ab Euangelica perfectione abesset. Hoc audito, iuuenis discessit moerens, nimirum frustratus sperata laude iustitiae. Habebat enim possessiones multas, quas subito relinquere, uidebatur admodum esse durum. Porro discessit non omnino desperandus. Nec enim indignatus est nec obmurmurauit, sed abiectus ac moerens. Laudatus est de studio, pietatis: quod moeret, infirmitatis est humanae. Non intelligebat autem sermonem Iesu. Nec enim ille perinde sentiebat de possessionibus abijciendis

abijciendis, ac de affectibus. Quisquis paratus est omnia relinquere si res possidet, is relinquit omnia. Hoc exemplo Iesus deterrabat suos a cupiditate diuitiarum. Itaque digressio iuvene mœsto, Iesus circumtulit oculos in discipulos, ad hos enim pertinebat hæc scena, dixitque: Abijt ille. Quam difficile qui pecunias habent, introibunt in regnum dei. Hic sermo uehementer obstupescit discipulos, existimantes uix quenquam posse inueniri, qui amplas possessiones subito profuturus esset ob regnum dei, quamquam ipsi pauca quædam reliquissent. Proinde Iesus inculcat quod dixerat, blandimento mitigans sermonis asperitatem, & interpretans non intellectam obscuritatem. Filioli, inquit, quam difficile est, istos qui multas habent possessiones, & in his fiduciam suam collocant, ut uulgus mortalium facit, intrare regnum dei. Et ne uideatur hoc durius dictum, addam quod hoc quoque magis est durum, sed uerissimum: Facilius est camelum transire per foramen acus, quam diuitem intrare in regnum dei. His auditis, discipuli magis etiam conturbati sunt animis, ita ratiocinantes inter se: Si nullus potest esse saluus, nisi intret regnum dei: & si nullus potest intrare regnum dei, nisi abiectis diuitijs: quomodo uideamus omnes homines sic amare diuitias suas, ut non uideantur relicti, quis diuitem poterit seruari? Hæc discipulorum sollicitudo sapiebat pietatem domini: cupiebant enim quam plurimos intrare regnum dei, sed nondum intelligebant uigorem Euangelicæ professionis, qua iubemur & uxorem, & liberos, & parentes & uitam denique contemnere, si res ita poscat. Leuissimum autem est negligere diuitias, si rem expendas: si uulgi mores, multo omnium grauissimum. Dominus igitur uidens suos discipulos sollicitos ac mœstos ob hunc sermonem, & desperationi proximos, addit illis animum, sed primum coniectis in illos oculos, quod facere solitus est, quoties aliquid exitium esset diciturus: Quid desperatis, inquit, de salute diuitum? Ardua sunt quæ requiro, sed magis ardua præstanda sunt. Nihil difficilius quam uitam negligere Euangelij gratia. Hic me ducem habebitis. Si reperientur, quibus Euangelium sit uita charius, desperatis futuros, quibus diuitiæ sint Euangelio uiliores: Hæc affectibus humanis uidentur impossibilia. Sed hæc res agit uero præsidio. Deus exigit ardua, & humanis maiora uiribus, sed idem addit opem ut possis quod iuberis. Ita fit, ut quod homo non potest ex sese, id possit auxiliante deo, qui nihil non potest. Huic qui toto peccatore fidit, per illum nihil non poterit. Itaque qui negligit possessiones ob regnum dei, non facit dispendium, sed lucrum. Ut autem hoc intelligat, non est humanæ prudentiæ, sed fidei cœlitus infusæ. Quisquis enim credit toto peccatore, pro relictiis possessionibus quæ remorabantur a negotio salutis, & hic centuplum rependi & in futuro seculo uitam donari æternam, uolens ac lubens accipiet. talem commutationem. Ex hoc sermone, qui

Et cepit ei desperationem adimebat, accessit plus animi discipulis, quam oportuit. Iam enim Petrus ex collatione iuuenis, qui mœrēs abierat, cepit sibi non nihil placere: Ecce, inquit, nos tua causa reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Præstitimus quod ab adolescente requirerbas: illi præmittebas thesaurum in cœlis, nobis igitur quid sperandum est præmij? Si censum apostolorum æstimes, non multum reliquerant, præsertim Petrus qui piscator fuerat, & quotidiana opera ægre uitæ parabat: sed suum cuique maximum est. Et plurimum relinquit, qui totum quod habet sic deserit, ut nec de faciundo, nec de augendo cogitet. Qui penitus exiit affectum opulentia, tantum reliquit, non quantum erat in sensu, sed quantum poterat optari. Ad hanc regulam dominus æstimans res ab apostolis derelictas, qui quod charius erat alacriter reliquerant, nimirum parentes, uxores & cognatos, respondet hunc in modum: Illud pro certo dico uobis: Non uos solum non fraudabimini præmio uestro, sed nemo futurus est, qui si reliquerit Euangelij studio, meaque causa domum, fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut liberos, aut agros, non pro singulis relictiis centuplum sit recepturus in hac etiam uita, quantum uis sciant persequutionum procellæ. Siquidem longe plus accrescet ex charitate Euangelicæ, quam decessit ex immanitate persequutorum. Pro uno fratre aut sorore iuxta carnem relicta, tot habiturus est fratres ac sorores, quot habebit professionis Euangelicæ sodales. Vehementiores autem atque etiam dulciores sunt affectus spiritus, quam naturæ. Pro uno patre ac matre tot habebit patres, quot habebit doctores: pro una domo relicta nusquam non habebit domum, ubicunque uigebit Euangelicæ charitas, quæ communia facit omnia. Pro paucis agris relictiis ueniet in consortium omnium agrorum, quos possident germani Euangelij professores

res. Quæ si non contingerent, tamen corporaliū rerum dispendium spiritualibus animi dotibus fartietur, ut centuplo magis accepta, quam relicta. Nulla enim cōparatio fluxarū rerum, ac mox etiam si nullus eripiat periturarum, ad opes animi, quas nemo potest largiri, nisi solus deus, nemo potest eripere, nisi qui largitur. Et si hoc quoque lucrū parū uideatur, addetur ad cumulum, æternæ uitæ possessio in seculo futuro. His dictis Iesus confirmauit animos discipulorum suorum adhuc imbecilles, ne uel pœniteret reliquisse quod reliquerant, uel olim in admiratione corporalium diuitiarum relaberentur: itaque dum uilibus rebus studerent ditescere, miserabiliter bonis animi pauperescerent. Est autem hæc infelix rerum uicissitudo, cum quis ab animi bonis ad corporalia recidit, a ueris diuitijs ad inanes ac fallaces relabitur, ab æternis cōmodis ad caduca fluxaque reuoluitur. Itaque ne discipulis securitatem adderet, quod a domino ob relictas res & affectus neglectos essent collaudati, adiecit huiusmodi clausulam: Multi tamen qui nunc primi uidentur, erunt olim nouissimi, & qui nunc uidentur postremi, erunt olim primi. Nec desperandi sunt, qui nondum possunt hoc præstare, quod exigit euangelicus uigor, nec sibi debent fidere, qui iam ad gradum aliquem profecerunt. Sunt enim qui idem fecerunt quod uos fecistis, & ad sceleratorem auariciam relapsuri sunt. Et sunt qui nunc non possunt opes suas continere (quem admodum iuuenis ille) qui post superabunt illos qui uidebantur reliquisse omnia. Postremo qui uisi sunt iuxta mundi iudicium opulentissimi, comperientur fuisse pauperissimi: & qui in speciem uidebantur omnium rerum mundanarum contemptores, deprehendentur fuisse cupidissimi. Non enim in rebus sita est hæc laus, sed in affectibus. Pauperior est, qui quod casu obrigit, sic habet quasi non habeat, facile donans, quoties subleuanus est proximus, nec gaudio gestiens si quid accrescat, nec dolore contabescens si quid eripiat: quæ is qui hoc ipsum pusillum, quod habet, magni facit, nec augendi facit ullum finem. His dictis uidebatur Iudam notare, qui quum & ipse relictiis omnibus secutus esset Iesum, tamen post sceleratius auarus compertus est, quam Ij, qui iuxta mundum sunt opulentissimi. Huiusmodi sermonibus Iesus paulatim fingebat ac formabat animos suorum aduersus tempestatem omnium grauissimam, quæ instabat, & a cuius commemoratione uehementer abhorrebat illorum animus. Iam enim cepit ascendere Hierosolymam, cuius nomen oderant discipuli, quod audissent illic dominum indigna passurum. Alibi nonnunquam præcedebant discipuli, ueluti quum esurientes uellerent aristas. In hoc itinere non poterant præcedere. Difficile siquidem est ascendere Hierosolymam. Fortium & robustorum hoc est, & in quibus hic mundus iam nihil habet suum. Itaque præcedit Iesus, sequuntur discipuli, sed tristes & obmururantes quod se uolens in manifestum uitæ periculum conijceret. Et illius animum admirabantur, & sibi metuebant, ne per illum uenirent & ipsi in commune periculum. Tales discipulos, tam crassos & infirmos tolerauit Iesus, & nos tedit imbecilles imbecillium ferre tarditatem: Ad regnum inhæbant omnes, cupiebant esse confortes gloriæ, ac de primo loco disputabant. Caterum ab eo, quod erat omnium maxime necessarium, totis animis abhorrebant. Iesus itaque nobis exemplum ostendens ut in instituendo proximo magis ei tradamus quæ necessaria sunt, quam quæ iucunda, ac utiliora magis, quam suauia: accessit ad se duodecim, quos huius tempestatis alia qua ex parte participes etiam, non modo testes esse uoluit, infigit animis illorum, quæ prius tecte, mox aperte etiam prædixerat: Ecce uenit tempus, de quo iam frequenter dixi uobis: Ascendimus Hierosolymam, ut intelligatis me uolentem ac scientem pati, quæ passurus sum. Non enim oportet fugere, quum tempus adest a deo præscriptum. Hierosolymis perageretur hoc sacrificium, is locus huic uictimæ destinatus est. Et filius hominis tradetur in manus eorum, qui primas tenet inter sacerdotes, & scribarum, pharisæorum, & seniorum populi. Hi ueluti nocentem & impium damnabunt illum, & obiectis uarijs criminibus, addicent illum supplicio capitis: mox ut palam facinorosum tradent illum gentibus, ut ab illis ludibrijs afficiatur, conspuatur. Denique flagellabitur & occidetur, sed a morte reuiuifcet die tertio. Hæc uos duab. potissimum de causis & scire & meminisse oportet: partim ne putetis hæc fortuito, aut me inscio, uel inuito geri, quæ geruntur ex dei consilio omnia: partim ne uos oborta procella, uelut inopinantes supra modum perturbet. Nec enim decet uos ad deo indigne ferre, quod ego uolens, & uestra causa, & ex præscripto patris passurus sum: nec conuenit uos ad rem uelut inopinatam exanimari, cuius toties

uos praeuocauit. Ad hunc sermonem quum uelut obtorpescerent apostolorum animi, nec auderent dehortari, accedunt priuatim ad Iesum duo ex discipulis, Iacobus & Ioannes filij Zebedaei. Hi ad resurrectionis mentionem spem bonam coeperant, mox exortiturum regnum illud, quod toties promiserat Christus. Nondum penitus exuerant ambitionis affectum. Matrem enim subornant, per quam sibi postulare praecipua aliquam dignitatem in eo regno; sed priusquam proponunt quid optent, obstringere conantur fidem domini, ne fas esset negare quod peterent. Ille uelut non negaturus, quicquid petissent, iubet ut eloquantur quid magnae rei postulent. Videbantur enim aliquid magni peturi. Domine, inquit, petimus hoc honoris in regno tuo, ut simus tibi proximi assessores, alter ad dexteram, alter ad leuam. Iesus percussione prodidit illorum ruditatem. Adhuc enim somniabant regnum aliquod corporale, adhuc de primatu cogitant: sed tum quidem tempus non erat eorum crassitudinem obiurgare: caeterum ad mortis commemorationem, unde abhorrebat illorum animus, reuocat illos, dicens: Quoniam non intelligitis quale sit regnum dei, ideo nescitis quid petatis. Quaritis inanem gloriam: nec cogitatis, quibus rebus ad ueram regni mei gloriam perueniatur. Ego uobis uiam aperiam: ea si placet, sperate gloriam optatam, sed ueram, non qualem uos somniatis. Potestis bibere de poculo, de quo ego nunc paro bibere? Potestis baptizari baptismo, quo ego mox baptizabor? Illi auditate consequendi quod optabant, sicut stulte postularant, ita remere de se pollicentur, nondum sibi satis noti: possumus. Nec hanc stulticiam discipulorum conuictis inflectatus est clementissimus dominus; nondum enim uenerat tempus, ut harum rerum essent capaces. Adhuc uelut per somnium audiunt, quicquid audiunt, & tamen nihilo segnus format illos & instituit, sermonem ad illorum imbecillitatem attemperans: ut olim uelut expergefacti, clare cognita per spiritum sanctum ueritate, hoc magis amarent dominum; qui quum talis esset, tales discipulos tam leniter pertulisset: & ipsi uicissim iam facti perfectiores, in proximorum quos instituerent imbecillitate perferenda domini lenitatem imitarentur: nimirum memores, quod rudes, quam obliuiosi, quam tardi fuissent & ipsi aliquando. Ambitiosa uox erat: Assideamus in regno tuo proximi; temeraria uox erat, possumus, eorum qui mox essent dominum abnegaturi metui: sed error non ex malicia, uerum ex simplicitate profectus, aut sanari debet, aut ad tempus tolerari. Respondit itaque Iesus: De poculo quidem meo bibetis, & baptismo quo baptizor, baptizabitini, sed olim. Nondum enim potestis, quod uos posse confiditis: huc igitur parate animos uestros. Caeterum de praemio iudicium omne relinquit deo patri; uos tantum hoc agite, ut me imitemini. Sunt apud illum sua cuique parata praemia, quae pro suo arbitrio distribuet, prout ipsi uisum fuerit. Non enim haec res agitur in regno caelorum, quemadmodum in aulis principum: ubi non semper primus est dignitate, qui merito primus est, sed cui rex maxime fauet: fauet autem aliquando deterrimo. Caeterum apud patrem meum nullus est respectus personae. Nec uestrum est, dispicere modum meritorum uestrorum, quum ex uobis ipsis nihil possitis: neque circumspicere, quanto sitis alijs superiores, tantum pro uiribus a deo datis conandum est, ut me sequamini. Non fraudabitini praemio, etiam si de praemio non cogitetis. ~~Nemo enim potest ad regnum caelorum uenire, nisi se ipsum detestetur, et se ipsum crucifigat, et se ipsum calcet, et se ipsum calcet, et se ipsum calcet.~~ Nemo sui iudex sit, sed conatum omnem adhibens, iudicium omne deferat deo. Et ecce malum ex malo nascitur. Duorum discipulorum simplicitas, prodidit aliorum maiorem etiam ruditatem. Etenim ubi rescuerant, quid dicitur ambissent apud dominum, quam non impetrarant: caeteri uelut inuidentes, indignantur illis, quod parum agnoscentes mediocritatem suam, primum locum ausi fuissent postulare, qui potius alijs debebatur. Nullus autem sibi non sperabat, ut suis quisque dotibus ac meritis blanditur. Hi nimirum sunt affectus eorum, qui uiuunt in aulis principum. Sibi quisque placet, sibi quisque pollicetur primos honores, & alijs praelatis inuidet, nisi quod aulicorum ambitioni mixta est malicia: discipulorum ambitio, mera simplicitas erat. Atque in terim eius sermonis, quem Iesus habuerat de minimo et maximo in regno caelorum, de quo imitatione paruuli, profunda illis obrepserat obliuio. Quod si quis roget, quam obrem dominus tantam ruditatem tam diu passus sit residere in discipulis, per quos statuerat Euangelicam philosophiam proferri per orbem uniuersum; ideo potissimum passus est, ut hos affectus paulatim ac penitus ex animis suorum reuelleret, & ideo toties sinit illos in eundem

dem affectum relabi. Veluti si quis statim a febre liberetur, protinus obliuiscitur & morbi & beneficii: si quis subinde recidens in morbum, tandem aegre liberatur, magis odit morbum suum, magis agnoscit sanitatis restituta beneficii, meliusque nouerit alijs eodem obnoxio morbo mederi. Itaque Iesus intelligens & duorum stultam petitionem, & aliorum indignationem ex eodem fonte proficiscitur: omnes simul aduocat, ut omnibus eodem pharmaco medicinam admoueat. Quoties, inquit, auditis de regno caelorum, quod uisus spirituale est, nec minus differens a regno mundi, quam terra differit a caelo: nolite uobis fingere talem speciem rerum, qualem uidetis in regnis terrenis. Scitis enim, quod qui uidentur principatum tenere inter gentes huius mundi, dominatum exercent in subditos populos: & qui magnates sunt inter eos, potestatem suam exercent in eos, quibus praesunt: caute ne quid tale sit inter uos. Hic iuuandi studium maiorem reddit, non ambitio. Proinde, quemadmodum & ante uos docuit, quicumque uoluerit inter uos uere magnus esse, sit uester minister: nec semet erigat ad dominandum, sed seipsum deiciat ut prosit omnibus. Et quicumque uoluerit inter uos esse primus, fiat omnium seruus: nec sibi uindictae dignitatem, sed obseruiat omnium utilitati, nihil hinc honoris sibi uenans sed deo, cui seruit in membris ipsis, totam gloriam transcribens. Non pigeat uos hoc imitari, quod in me uidetis expressum. Non enim uenit filius hominis in mundum, ut imperaret, ut alios seruicio premeret, sed ut omnium saluti subministraret; nec inferuaret solum commodis omnium, uerum etiam seruis in libertatem asserendis, semetipsum impenderet, ut unius dispendio plurimi seruarentur. Nimirum hic est principatus Euangelicus, quem qui uolet ambire, meo ambiat exemplo: & expectet praemium, non quod ipse sibi praescribat, sed quod patri uisum erit largiri, quemadmodum ego simpliciter obtempero paternis iussis usque ad crucem, arbitrium praemij deferens illi. Impudens autem fuerit ad exemplum terrenorum principum ambire dignitatem, & a patre caelesti quaerere praemium. Aut ambire regnum caeleste, & expectate caeleste praemium: aut si ambitis regnum huius mundi, nolite postulare praemium regni caelorum. Talibus monitis praemonentur, qui proficiscuntur cum Christo Hierosolymam. Etenim quo quisque est purgator ab omnibus carnis affectibus, hoc instructior est ad certamen crucis. Iam igitur peruenerant in ciuitatem Hiericho, quae non ita multum abest ab Hierosolymis. Hiericho Syris lunam sonat: ea typum habet huius uitae, quae nihil aliud est, quam perpetua nascentium ac morientium, aegrotantium ac reualescentium, pubescentium ac senescentium, laetorum ac tristium uicissitudo. Nostra causa ex illa caelesti tranquillitate descendit Iesus: non tamen hic comoratus est, sed Hierosolymam properat, audis humanam salutem. Atque haecenus sequuntur eum discipuli, simulque cum his copiosa hominum multitudo. Vide autem ut nusquam Iesus non est hoc, quod dicitur: Aut docet, aut sanat, aut uiuificat. Quod mors illius erat effectura per Euangelij praedicationem fidem, hoc exhibet imagine corporali. Caecum erat genus humanum, ignorantia ueritatis mendicium erat, inopia uirtutum omnium. Nisi transisset nos Iesus, non erat spes lucis. Sedebat enim iuxta uiam mendicus quidam non ignotus, oculis captus, nomine Bartimaeus, Timaei filius: qui cum sensisset aduenire Iesum, clamare coepit, ac dicere, Iesu fili Dauid, miserere mei. Primum rumor Euangelicus nunciat nobis transire Iesum. Porro mox concepta de illo fiducia, non committit, ut nobis tacitis pertranseat, sed agnoscens suam miseriam, inclamat misericordem. Lucis proximus est, qui caecitatis suae magnitudinem agnoscit. Non est ista uox pharisaica, miserere, qui sibi uidentur oculati, sed Euangelica: nec ista, fili Dauid. Dicunt enim. Nonne hic est filius fabri? Plus caecus ille uidebat per tenebras, quam hodie cernunt Iudaei, qui iactant legis scientiam, sedque profitentur duces caecorum. Sed misero uociferanti obstat turba. Quid enim aliud potest turba, quam obturbare? Reclamat illi conscientia non una uoce, sed tot uocibus, quot admissorum sibi conscius est animus. Quid tibi cum Iesu, tot peccatis inquinato? Reclamat lex. Frustra clamas, iustus est deus: expecta poenas tuorum scelerum. Reclamat magistratus synagogae, ne quis hoc nomen Iesu praedicet, ne quis nominet. Non est salus in Iesu, sed in Mose. Obstreperunt & philosophi, & principes ethnici. Sed ut agnoscas in caeco fiduciam uere Euangelicam, non cedit clamanti turba: & adeo non cedit, ut obiurgatus iussusque tacere, ualidius etiam uociferetur: Fili Dauid, miserere mei. Offenditur turba clamore mendici, Iesus solus non offenditur, sed restitit, iussitque caecum accersi ad sese. Audierat Iesus transiens clamorem, sed distulabat

Et ueniunt
Hiericho.

mulabat. Non erat hoc difficultatis, sed elicientis ad exemplum aliorum insignem caeci fiduciam: ac per caecum omnes docere uoluit, quibus modis lux extorqueri possit a Iesu. Prima spes est, resistere ad nostrum clamorem Iesum. Secunda per doctores Euangelicos, aut etiam afflatibus arcanis ad ipsum accersi. Nec enim caecus illum adire poterat sine ductu sacrae doctrinae, quae nobis aspernanda non est, etiam si per hominem administraretur. Felicitate autem uocant Apostolici uiri caecum, quoties iussu Iesu uocant ad Iesum. Sed hodie sine iussu Iesu uocant, non ad Iesum, sed ad praedicta philosophiae humanae, ad obseruationem legis Mosaicae, ad huius uitae commoda: hi nimirum ex caeco reddunt caeciores. Sed apostoli iussu domini obtemperantes, uocant eum ad Iesum: & adeo non obstrepunt, quemadmodum turba, ut bene speranti fiduciam addant, dicentes: Bono sis animo, surge, uocat te Iesus. Ex his uerbis tanta spes coepit caecus, ut abiecto etiam pallio, quo defendebatur aduersus frigoris iniuriam, exiit, & accurrerit ad Iesum. Hic ego paulisper te remorabor optime lector, ut spectes caeci huius ac mendici alacritatem. Quoties tu uocaris ad Iesum, nec abijcis pallium, nec exilis, nec accurris ad uocantem, sed tergiuersaris, differs, haesitas, causaris, torpescis in sordibus ac tenebris tuis, malens in sordido pallio stipem emendicare ab hoc mundo, quam ab Iesu lucem accipere, quae summam rotius felicitatis complectitur. Quam est splendida uestis innocentiae. Quam sordide palliatus est, qui libidine, qui auaricia, qui luxu, qui ambitione coopertus est. Quam abscedit mendicus est, qui ob uile commodum corporis, supplex est huic mundo. Quam misere caecus est, qui nec se nouit, nec deum. Quoties autem ab ista miserabili calamitate uocaris ad Iesum, lecta aut audita doctrina Euangelica, aut arcana quopiam spiritus afflatu attractus, quur non reiectis omnibus quae remorari solent a tanta felicitate, exilis ad spem uitae melioris? quur non accurris summa cum fiducia ad Iesum, qui solus potest dare lucem, & dare uult omnibus? Venit ad te Iesus, accersit, & tu grauaris illi uicissim occurrere? Ad mortem usque contabescis in tenebris tuis, at non semper habebis transeuntem Iesum. Certe post mortem neminem uocat ad salutem, sed ad iudicium. Hic transiens audit clamantem: Miserere mei, hic resistit, hic uocat, hic illuminat. Tuam ignauiam pudescit hic mendicus, qui quum uenisset ad Iesum, ait illi dominus: Quid sibi uult tuus clamor? Quid uis ut faciam tibi? Quid? An ignorabat Iesus quur ille clamasset? An ipse nesciebat quid esset facturus? Nequaquam: sed nobis agitur haec fabula. Multi credebant caecum expectare stipem a domino, quando quidem mendicus erat: Sic enim & hodie multi uociferantur ad Iesum: Domine miserere. Rogati quid petant, quid tandem optant? Alius dicit, fac ut discam: alius, liceat assequi magistratum: alius, da uxorem cum dote: alius, da uires corporis: alius, da longauitatem: alius, da ulcisci inimicum. At ista non raro Iesus eripit amicis suis, quoniam sic expedit ad salutem. Nihil horum petijt mendicus euangelicus, nouerat enim quid esset petendum a Iesu. Audiamus igitur caecum, et imitemur. Rabboni, hoc est praceptor mi, fac ut uideam. Caterarum rerum omnium securus, nihil aliud opat, quam lucem, qua cernat deum, & Iesum filium eius: quem nosse, est uita aeterna. Nam nosse: uideri est. O precationem uere Euangelicam. Quantulum habet uerborum sed quantum fiducia: Nimirum haec est illa breuis oratio, quae penetrat caelos. Iesus itaque respondit: Abi fiducia tua tibi salutem peperit. Non statim perditus est, quisquis corpore nihil cernit: sed saluus esse non potest qui nihil cernit oculis animi. Hos oculos recepisse, salus est aeterna. Audi uocem hanc, quisquis es uir pharisaice, qui dicis, crebris ieiunijs, prolixis deprecationibus, elemosynis meis, sacrificijs meis salutem acceptam fero, et ideo non clamas, miserere: sed, redde praemium debitum. ~~Quia Iesus, hunc uocem hanc, non accepit.~~ Illico uisum recepit caecus, non quia meruerat, sed quia credebatur. Ac iussus abire, sequutus est Iesum. Gratia data lux est, gratis adempta caecitas. Post tuo relinqueris arbitrio, utrum dono dei bene an male uelis uti. Non cogaris sequi, tantum datum est, ut cernas Iesum: abiquo uis, sed tuo periculo. Quid autem fecit beatus ille caecus? Non redijt ad pallium, non redijt ad praestinatam mendicitatem, sed oblitus omnium, sequutus est Iesum in uia. Parum est nouisse Iesum, nisi quem uides, studeas aemulari. Iesus recta ad crucem proficiscitur, huc illum receptis oculis sequaris oportet. Quoadiu caecus es, uociferari potes: Iesu miserere: sed nisi recepto lumine, in hac uia Iesum sequi non potes. Quis enim sequeretur animam suam sponte tradentem in mortem, nisi per fidem cerneret, per ignominiam temporariam perueniri ad aeternam gloriam: per cruciatus corporis, perueniri ad aeterna gaudia: per mortem, perueniri ad uitam aeternam? Haec non perspicunt huius mundi lyncei, qui non solum omnibus oculis inhiant imperio, opibus, honoribus, uoluptatibus, longauitatis: uerum etiam consulti astrologis, ariolis, & Magis ad ista contendunt. Haec soli uident, qui credunt quod docet Euangelium: qui confidunt sese accepturos, quod promissum est Euangelium.

CAPVT XI

NONDUM erat peractum in animis discipulorum, quod Iesus per imaginem expresserat in caeco. Nondum clare cernebant, quam felix sit mors, Christi mortem imitantium. Adhuc somniant regnum huius mundi. Dominus itaque quo magis insingeret animis illorum, quam non sit affectandum hoc regnum his, qui Iesum sequi uelint: spectaculum quoddam oculis illorum exhibet, quo derideret huius mundi gloriam, ut rem temporariam, moxque perituram: sed eadem opera declarauit sese quicquid libuisset, imperare potuisse quibuslibet, nisi patris uoluntati maluisset obtemperare. Postremo testatur omnibus esse uoluit, se esse illum, quem tot seculis Iudaei ex prophetarum oraculis, expectarant uenturum ad salutem totius mundi. Iam itaque propior factus Hierosolymis, nimirum iuxta Bethphage & Bethaniam, quae duo oppidula sunt in monte, qui dicitur Oliuarum, unde Hierosolyma erat in prospectu: illinc emittit duos de discipulis suis, cum huiusmodi mandatis: Ite, inquit, in uicum illum, quem uideris e regione: & ingressi statim ad portam, inuenietis asinae pullum alligatum; & cui nullus hominum haecenus insedit: soluite eum, & adducite huc ad me. Quod si quis uos interrogauerit, quare soluitis pullum? Dicite, dominus hoc habet opus, et illico mittet huc ad nos. Abiere sicut erant iussi discipuli, uenerunt, repperunt asinae pullum alligatum pro foribus in uiuio, soluunt eum. Interea quidam de his, qui illic adstabant, ubi uiderunt ab ignotis solui pullum, aiunt illis: Quid facitis? quur soluitis pullum? Discipuli nihil aliud respondent, quam quod iusserat dominus: Dominus hoc opus habet. Illi quum non agnoscere quem dicerent dominum, nihil ultra percontati dimittunt pullum. Solutum, discipuli adduxerunt ad Iesum. Hic etiam atque etiam te lector admonitum esse uolo, non solum quae loquutus est Iesus Christus, uerum etiam quaecumque gessit per omnem uitam, non esse fortuito gesta, sed ex consilio diuino ad humani generis eruditionem. Nihil enim est quod non habeat, aut exemplum nobis ad pietatem expressum; aut representationem ueteris prophetiae, aut exhibitionem figurarum, quibus lex uelut aenigmatibus quibusdam Christum signarat, aut significationem rerum post euentuarum. Id quum in omnibus ab illo gestis uestigandum sit, tamen quo propius accessit ad diem mortis, qua nostrae salutis negotium praecipue peragendum erat, hoc sacratoribus mysterijs plena sunt omnia. Nimirum instabat illud tempus, de quo praedixerat ille uerementer sitiens salutem omnium: Quum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Nam angusta erat illius charitatis Iudaea: & illic fructus Euangelij non respondebat operae studioque cultoris. Accersitur itaque pullus asinae rudis, cui nullus hominum infederat. Is est populus gentium, nec legi naturae parens, nec legi Mosaicae seruiens. Nam asinae, hoc est, synagoga tergum prefferat Moses, prefferant prophetae. Ad gentium autem uocationem emittuntur aliquot ex nouis discipulis, qui accersant non ad Mosem, sed ad Iesum. Hic non erant defuturi qui obstreperant: Quid facitis? Quur soluitis pullum? Nam pullus & multos & incertos habebat dominos, & alligatus erat, & stabat in uiuio. Qui non pareat legi dei, tot habet dominos, quot seruit uitijs. Et sic alligatus est, ut domum non habeat, sed pateat in uiuio cuius occupanti. Verum accersenti Iesu nemo potest resistere. Iudaei clamabant: Haec salus nobis promissa est, unde gentes idololatram miscentur nobis? His responsum est, qui dominus est uniuersorum, talibus pullis opus habet. Iam frustra laborando apud Iudaeos lassus est, in rudi pullo cupit conquescere. Non offendit ruditas, modo do adsit obedientia fidei. Nouo fessori, nouo iumento est opus. Adiuuant hanc fabulam apostoli, nondum intelligentes quid ageretur. Insternunt pullo sua pallia, ne nudum tergum premeret Iesus. Discipulorum sedulitatem imitare, quisquis es doctor Euangelicæ, obnoxium multis uitijs; sed ob stultitiam potius quam maliciam: sed qui pariturus sit, si quis abducatur, hunc soluite, adducito ad Iesum, in sternito pallio sanæ

doctrina. Et tergum illius dignabitur premere dominus omnium Iesus. Imitate & alio-
rum studium; qui iam processuro Iesu, uiam cōsternebant uestibus suis, hoc est, exemplis
Euangelicæ pietatis. Nonnulli etiam ramis ex arboribus decisis ornabant uiam, præfer-
tim è palmis, quæ uirginum ac martyrum habent typum. Per talem uiam, tali iumento ma-
gnificum ac regale putat incedere dominus omnium Iesus. Cum hoc spectaculo mihi pau-
lis per confer, o lector, aliquem ex his, qui apud iudaicos sacerdotes primas tenebant: ac
primum illud cogita, qualis & quantus sit hic, qui uehitur a sinæ pullo. Filius est dei, cui
pater tradidit omnem potestatem in cœlo & in terra. Seruator est ac gubernator totius
mundi. Auctor, dominus ac rex omnium quæ condita sunt: sacerdos in æternū, secundum
ordinem Melchisedec, qui nutu poterat, quicquid uolebat; cuius maiestatem adorant om-
nes angelorum ordines, qui dexter assistet patri omnipotenti. Cum huius dignitate com-
pone unius templi pontificem, qui sacerdotiū unius anni ab impio rege turpi precio rede-
merit. Confer nudum Iesu caput, cum huius auro gemmisq; lucente tiara. Confer mode-
stum illum & mansuetum Iesu uultum, cum huius facie fastu turpida, fronte torua, super-
cilij adductis, oculis elatis, ore proci. Confer nudas Iesu manus, ad huius digitos anu-
lis ac gemmis onustos. Confer Iesu simplicem ac plebeiam uestem, cum huius ornatu tra-
gico, in quo nihil uilius purpura & auro. Confer discipulorum pallia, cum ephippijs au-
reis, cum stragulis hyacinthinis, cum stapedibus argenteis, sed inauratis. Confer publicum
asinæ pullum gestatorem Iesu, cum tot mulis, bysso & auro uestitis, tot superbis cabal-
lis, tot mannis magno emptis, tot uehiculis, tot lecticis, tot sellis curulibus, uni homini ge-
stando paratis. Confer paucos & humiles Iesu discipulos, cum plus quam regali pompa
anteambulorum, puerorum insignium, tubarum, lituorum, stipatorum, satellitum, equi-
tum ac peditem turmis, in quibus ut quisq; superbissimus est, ita pontifici proximus est
& acceptissimus. Confer puerorum acclamationes, qui precedentes ac sequentes Iesum,
afflati diuino spiritu, canebant illud ex prophetia psalmi: Osianna, hoc est, saluifica. Be-
nedictus qui uenit in nomine domini. Benedictum quod uenit regnum patris nostri Da-
uid. Osianna in excelsis, cū prophanis acclamationibus, quibus Iudaico & scelerato pon-
tifici acclamat adulatorum chorus: *Viuat sanctissimus pontifex: uincat summus sacer-
dos dei: regnet beatissimus religionis princeps.* Quam huiusmodi pontifices aueretur Ie-
sus, illud argumēto est, quod totum illud fucatum & superbum sacerdotiū, cum suo tem-
plo, deleri iusserit. Siquidem hi sunt, per quos etiam hodie perimitur Iesus in membris su-
is; qui solus uult esse sacerdotij princeps. Tales autem quærit ministros, qui adducant asi-
num: qui insternant sua pallia, qui palmarum ramis consternant uiam, qui acclamationi-
bus pijs agnoscat aduenisse regnum Euangelicum, à prophetis promissum. Nec audit ob-
murmurantes pharisæos, quibus non placet hæc acclamatio, dicens uel ipsos lapides cla-
matus citius, q̄ taceretur dei gloria. Tali pompa rex Iesus ingressus est regnā ciuitatem
Hierosolymam, ingressus est templum cœlestis sacerdos, atq; illic quod rege sacerdoteq;
dignum est, docuit populum, sanauit ægrotos, restituit debiles, ueluti tyrannidem occu-
pans in regno alieno. Discruciantur interim impij sacerdotes & pharisæi cum populi pri-
matibus, sed clamat simplex ac docilis turba. Iesus autem uelut instauraturus collapsam
templi religionem, quæ tum pharisæis maxime uidebatur florere, collustrauit totum tem-
plum, obseruans si quid illic gereretur templo dei indignum: nō quod illi magnopere cur-
ræ fuerit, quid in eo templo gereretur, quod paulo post nouerat esse demolendum: sed
imagine quadam rei corporalis declarare uoluit, qualem uellet suam ecclesiam, quam ædi-
ficabat ex uiuis lapidibus. In his conuenit obambulare pontificem, & circumspicere, ne
quid sit quod templum deo dicatum profanet. Profanat autem ambitio, quæstus turpis,
auaricia, fraudulentia. Has abominationes non fert in templo suo dominus Iesus. Quum
autem iam appeteret uespera, reuersus est in Bethaniam, quod in tam opulenta tamq; su-
perba ciuitate non reperiret hospitium Iesus. O religionis apicem, qui non fert religionis
omnis antistitem. O falso dictam Hierusalem, quæ cupiditatibus terrenis excæcata, non
agnoscit pacificatorem suum. O felicem Bethaniam, quæ sine legis operibus, per simpli-
cem obedientiam fidei, meretur habere hospitem Iesum. Postero die quum diluculo redi-
ret Hierosolymam, relicta Bethania, inter uiam cœpit esurire Iesus, uere famelicus huma-
næ salutis: & illi suauissimus erat panis, ex uoluntate patris redimere genus humanum:
quantq;

quantum & iuxta naturam hominis assumptam uere esuriebat ac famis molestiam sen-
tebat, quemadmodum ceteri sentiunt homines, ex siccitate corporis. Itaque quum pro-
cul uisisset ficum arborem, uirentibus folijs pollicētem aliquid fructus: accurrit ad illam,
si quid haberet, quo fami succurreret. Ingens dolor, quum seruare cupias. Quumq;
longe uehemētior, homines perire per incredulitatē suam, quum seruare cupias. Quumq;
uenisset ad ficū, ac frustratus lenocinio foliorū, nihil in ea reperiret fructus, execratus est
eam dicens: Posthac nemo fructum edat ex te in æternum. Hæc taciti secum admirati sunt
discipuli, quod deuouisset arborem, maxime quum nondum esset tempus, quo solet hoc
genus habere ficus. Habet quidem fames corporis bilem suam, sed acriorem habet famem
Euangelicam. Omnis mora dilata salutis longa erat Christo. Et habent arbores stata tamen
pora, quibus ædunt fetus suos, ut iniquus uideatur, qui sterilitatem perpetuam impre-
cetur ei quæ non ante tempus produxit. Ad hæc quid attinebat Iesum accurrere ad ficum,
excutere si quid esset fructuum, quum sciret nihil esse? Verum hæc absurditas rei iuxta
speciem corporalem reddebat apostolos attentiores, eosq; relegabat ad scrutinyem sen-
sus mystici. Dominus Iesus esurientissimus humanæ salutis, reperit fructum in arbori-
bus infrugiferis quæ nullam spem de se præbebant, in meretricibus, in publicanis, in pec-
catoribus, in ethnicis, in Cananæ, in Samaritis: in solis sacerdotibus, scribis & pharisæis,
qui dulcissimi fructus Euangelici summam de se spem præbebant, nihil omnino fructus
inuenit. Tenebant arcem religionis, obuerfabantur in templis, tenebant legem ac prophe-
tas, pallebant se iunijis, proluxe orabant, dabant elemosynas, quin & stolæ lataq; phylacte-
ria mirum quoddam pietatis studium præ se ferebant. Hæc nimirum erant folia, uel ante
tempus præcoem fructū pollicentia. Sed dominus hoc docere uoluit, nihil esse deplora-
tius impietate, falsa religionis specie fucata. Hæc ficus meretur execrationē Iesu, ne quis
foliorū pompa deceptus, ex hoc hominū genere posthac speret ullum fructum suauissime
charitatis Euangelicæ. Itaq; relicta ficu, quæ nihil cōmeruerat, uentum est Hierosolymam
quæ ficum habebat moralem, tamdiu frustra alram & stercoreatam, nec aliud producen-
tem, quam folia. Quumq; esset ingressus templum, rursus imaginem exhibuit, quæ mo-
neret, quæ puritas deceat ecclesiam Euangelicam, quæ pectus Christi spiritui dicatum. Si
quidem è funiculis contexto flagello, prostrigauit è templo turbam euentium ac uenden-
tium: quin etiam mensas numulariorum, & cathedras uendentium columbas euerit.
Nec patiebatur, ut quisquam uas aliquod profanum deportaret per templum. Addidit
Esaiæ testimoniū, ne frustra uideretur indignatus: *Nōne, inquit, scriptū est, domus mea
domus deprecationis uocabitur cunctis gentibus? Vos autem fecistis illam speluncam
latronum, idem agentes fraudulentia, sub prætextu cultus diuini, quod latrones faciunt
in itineribus. Non magnopere dominus curabat illius templi, quod cum suis ritibus uo-
lebat aboleri, puritatem: sed noui templi, cuius ipse futurus erat architecton, insignem pu-
ritatem nobis cōmendabat: subindicans interim et illud, merito sacerdotes, scribas & pha-
risæos submouendos à principatu religionis, qui ueterem etiam illam ac figuratā religio-
nem sua auaricia, fraudulentia, simulatione, omnique spurcitiæ genere contaminassent ac
profanassent. Nunq̄ legitur æque commotus Iesus, nunq̄ æque sauiisse. *Conspicit
haud dubie, tam etsi dissimulat: nec ideo pœnā effugient tales, quia dei lenitas toleret eos ad pœnitentiam.
Nec tunc aliquando, nec tunc terribilis ille funiculus, qui templi sacri uiolutores eijciat in
gehennam. Vt autem intelligas, quāta pestis sit sacerdotum ac pharisæorum auaricia: ubi
hæc uiderunt, qui primas tenebant inter sacerdotes & scribas, ad quos maxima quæstus
pars redibat, uiam quærunt, qua possent Iesum extinguere. O ficum uere sterilem & exe-
crabilem. Venditabant sese ut antistites puræ religionis, & indignantur è templo detur-
bari templi contaminatores. Aderat impia mens ad parricidium parata, sed quæritur oc-
casio, per quam quod optabant, tuto perficerent. Soli non poterant amare illum amabi-
lem Iesum, nulli nocentem, omnibus subuenientem. Tantum metuebant illum, propte-
rea quod populus suspiceret illius doctrinam, & ob conspecta miracula magnifice de illo
sentiret.**

sentiret. O praeposteram religionem in religionis professoribus. Tam impio facinore concepto, non metuunt deum ultorem, cui nihil occultum, & populum formidant. Quir non saltem metuunt ipsum Iesum? Viderant & audierant ab eo tot adita miracula, quae plane praesentem illi diuinam uirtutem, quoties uolebat, testificabantur. Qui potest profligare daemonia, multo facilius potest immittere. Qui uerbo reuocat ad uitam exanimis, multo potest laedere, quir talem moluntur occidere? Si credunt, & uelle quod potest, quir non uel metu uindictae temperant a tam impio consilio? Nimirum haec erat illa deplorata caecitas eorum, qui sibi soli uidebantur oculati. Iam ergo quum rursus appeteret nox, Iesus totum diem uersatus in templo ieiunus, relinquit Hierosolymam. Toties relinquit urbem, offensus eorum pertinacia incredulitate: toties repetit, ut aliquem fructum inueniat, in tam magnifica foliorum pompa. Sed utinam execranda ficus tantum fuisset sterilis, nec letale uenenum produxisset. Iesus instante iam mortis tempore, nullum tempus sinit elabi sine fructu. Diem consumit in templo, noctem impendit precationi, ac priuatim animandis discipulis. Rursus quum mane redeunt e Bethania Hierosolymam, ac praeteritum ficum, animaduertunt discipuli iam arefactam arborem, ab ipsis radicibus usque ad summum cacumen. Recordatus est Petrus, quid pridie fecisset Iesus, & agnouit ficum quam fuerat execratus, atque admirans quod tota tam subito aruisset radicitus, ait dominus: Praeceptor, ecce ficus quam execrabaris, iam aruit. Mirabatur hoc Petrus, quum longe maiora uidisset frequenter: uidelicet oblitus, nihil esse tam difficile, quod non possit fides. Ex fide fructus omnis Euangelicus nascitur: ea quoniam deest synagoga, uidemus quomodo exaruerit. Floret ac germinat gentium ecclesia, tot martyrum coronis, tot uirginum gemmis, tot uirtutum exemplis: quid autem Iudaeorum populo deploratus, abiectus, aut sterilis? Vbi nam est legis autoritas? ubi religionis admiranda species? ubi templum? ubi fastus scribarum & pharisaeorum? An non tota ficus exaruit? Vos igitur, inquit, si florere uultis, habete fiduciam, non in uestris uiribus, sed in deo. Illud pro certo confirmo uobis, si quis certa fiducia de Deo concepta, iusserit arefcere ficum, quod uos factum admiramini, non solum hoc ilico fiet, uerum etiam si dixerit huic monti, moue te loco, ac conijce te ipsum in mare: tamen si uidetur admodum impossibile, tamen si dixerit, nihil haesitans in corde suo, sed concepta in animo certa fiducia futurum quicquid dixerit, fiet quicquid iusserit. Haec in deum fiducia praestabit, ne quid ab eo frustra petatis. Ideo me sponfore confidite, quod quicquid petieritis a patre, nihil addubitantes, quin sit ille quod rogatis largiturus. obtinget uobis, modo mens sit immunis a cupiditate uindictae, modo rem petatis saluiferam. Nihil impetrat qui diffidit. Etenim qui diffidit, aut credit patrem non posse praestare, quum ille nutu possit omnia: aut non uelle praestare, quod recte petitur. Nihil impetrat & ille, & si confidit, impudenter confidit, qui rogat patrem, ut sibi remittat quae deliquit in eum, quum ipse nolit remittere fratri, quod in ipsum admittit. Proinde quum coposueritis uos ad orandum, ex animo remittite, si quis aliqua in re uos laesit: hac conditione pater uester qui in caelis est, remittet uobis peccata uestra. Quod si uos nolitis condonare proximo culpa in uos admissam, nec pater uester coelestis uobis praestant faciet delictorum in se admissorum. **Hic Iesus exiit rursus peruenit Hierosolymam: ac Iesus ex more templum adit. Iesus in templo, salus est in ecclesia. Nec alibi magis uersari decebat eos, qui Christi uices gerunt, quam in templo. Versantur autem in templo, qui tractant ea quae sunt dei, non quae sunt huius mundi. Quid agit episcopus in castris? quid in theatris? quid in principum aulis? Iuxta corpus in templo uersabatur pharisaei, scribae, sacerdotes, ac seniores: iuxta spiritum procul aberant a templo. Ergo qui principatum tenebant inter sacerdotes, adiunctis sibi scribis populique primoribus, quos res uideretur legitimo consilio geri, quum uideret Iesum in templo doctrina sua occupantem aures multitudinis, ac miraculis regnantem uelut in alieno regno (nam & negotiatores elegerat, ac deferentes uasa per templum excluderat) adeunt illum & interpellant, reflicantes ueterem calumniam, ac dicentes: Qua tandem autoritate facis ista? Et quis tibi dedit istam potestatem? Doctrinam non poterant refellere, miracula nec inficiari poterant tam multa tamque manifesta, nec calumniari poterant, quum nullum non impenderit seruandis hominibus, idque gratis. De autoritate uenantur ansam calumniandi: uolebant enim**

enim hanc gloriam deo tribui, ac suam autoritatem uolebant ubique pollere plurimum. Si Iesus quem nihil aliud quam hominem esse credebant, sibi uindicasset autoritatem dei, parata erat blasphemiae calumnia: sin minus, in promptu erat calumnia seditionis, quod autoritate priuata tantum auderet in templo, sine permisso sacerdotum ac seniorum. Quid autem opus erat mouere quaestionem de autoritate, quum ipsa facta clamitarent, deo autore geri quod gerebatur: quum res ipsa loqueretur hunc esse, quem deus olim per prophetas uenturum esse promiserat: quum pater post baptismum sua uoce declarasset hunc esse filium suum unice dilectum, cui deberent obedire? Iam sacerdotum autoritas, qua perperam utebantur, ad nihil aliud ualebat, quam ad impediendam Dei gloriam: sed horum peruerba uoluntas proficiebat etiam ad illustrandam Dei bonitatem ac potentiam. Iesus itaque quum non esset ignarus, quid illi captarent: quicquid enim responddisset, erant calumniaturi: nec adhuc tempus adesset, ut se profiteretur esse qui erat, percontationem insidiosam prudenti percontatione retudit. Haec, inquit, lege respondebo uestrae interrogationi, si mihi prius ad meam quaestionem responderitis. Ioannis baptismus, utrum erat e caelo, an ex hominibus? Expedite mihi hanc quaestionem. Quam facile diuina sapientia capit humanam astutiam, omnibus technis molientem aduersus Dei consilium. Habebant corpulentum humana uersutia, conuocant in pectore dolos omnes: & qui captabant, sentiunt sibi paratos laqueos. Sic enim apud se cogitabant: Si dixerimus e caelo, respondebit: quir igitur non credidistis ei de me testificant? Si dixerimus ex hominibus: periculum est, ne populus in nos faciat impetum. Nam summa erat apud populum Ioannis autoritas, ac sancta etiam memoria, quod nemo dubitaret quin uere propheta fuisset. Itaque quamquam erant superbi, tamen pudescere malebant, quam uel reuinci uel lapidari. Proinde Iesu responsum exigenti, dicunt: Nescimus. Iesus quoque par pari referens, ait illis: Si uos mihi nescitis quod scitis, nec ego dicam uobis per quam autoritatem faciam, quae facio. Conserate facta mea cum factis illius, & expendite, an si non dubitatum est de illius autoritate, conueniat de mea dubitare.

CAPVT XII

M ex hac quaestione utrunque fuissent elapsi sacerdotes, scribae & primores, quoniam senserant insidias, dominus Iesus per enigma proponit eis aliam quaestionem, ad quam dum imprudenter respondunt, & suam ipsorum damnant impietatem, & fatentur autoritatem, quam haecenus iactabant, merito ad alios transferendam. Sic autem habebat parabola: Quidam plantat uineam, & circumdederat sepem, ne pateret incursum, ac foderat in ea lacum excipiendo musto, denique extruxerat in ea turrim ad seruandam uineam. Atque ita rebus omnibus assatim instructam, locauit agricolis, moxque peregre profectus est. Quum autem adesset uindictae tempus, misit ad agricolas illos, quibus locarat uineam, seruum suum, ut a colonis reciperet fructum, quem reddidisset uinea. At illi conspirati seruum apprehensum uerberibus afflictum, remiserunt uacuum. At Dominus lenis, misit ad illos alterum e seruis suis. Illi uero lenitate domini facti deteriores, coniecerunt in seruum saxum, comminuerunt illi caput, multisque contumeliosis affectum, remiserunt fructu uacuum, sed iniurijs onustum. At lenissimus dominus, ne sic quidem procurrit ad ultionem, sed tertio seruum misit. Hunc etiam occiderunt. Rursus quum alios atque alios misisset, omnes aut pulsauerunt, aut interfecerunt. Supererat huic unicus filius, quem tenere diligebat. Itaque ne quid intentatum relinqueret admiranda lenitas, & hunc postremum misit ad colonos sic cogitans apud sese: Tametsi contempserint seruos meos, tamen hunc filium meum saltem reuerentur. Sed uicit omnem domini bonitatem colonorum malitia. Vbi uident adesse filium, conspirant sceleratiore consilio. Hic, inquit, est haeres, uenite, occidamus eum & nostra erit haereditas. Et iniectis in illum manibus elegerunt e uinea, & eiecunt occiderunt. Perorata parabola, dominus rogabat sacerdotes & scribas: Quid igitur faciet dominus uinea talibus colonis? Illi primum non animaduertentes, quo tenderet similitudo, respondunt in suum ipsorum caput pronunciantes sententiam: Veniet ipse, & poenas sumet de colonis, ac uineam locabit alijs melioris fidei. Id responsum cum approbasset Iesus, adiecit Psalmi testimonium, ab ipsis, qui legis scientiam profitebantur, exquirens interpretationem. An ne hanc quidem scripturam, inquit, legistis: Lapis quem reprobauerunt hi qui aedificabant, hic factus est caput anguli? A domino factum est hoc, & est admirabile

rabile in oculis nostris. Hic expergiscuntur, & intelligunt non latere Iesum scelerata ipsorum consilia, ac inuolucro parabola, malicia ipsorum insanabilem esse deperitam. Comiserat illis deus populum suum, ueluti uineam uince colendam, omnibus rebus quae ad pietatis disciplinam attinent, diligenter instructam. Ipse perinde quasi peregre agat, passus est illos quae uellent agere. Sed illi sibi coluere uineam, non domino, ad quem oportebat redire fructum. Cessantes per uarios prophetas admonuit officij sui, sed illi semper in deterius proficiebant; tandem & filium dei unicum Iesum abiecturi e Hierusalem & occisuri, sibi pollicentes extincto illo uineae perpetuam proprietatem, ac dominium ad se transiturum. Sed contra euenturum erat, ut iustissima dei toties sprete uindicta, templum ac religionis dignitas ab eis tolleretur & traderetur apostolis; deinde Iesus quem illi ueluti reprobum lapidem reiciebant a structura Synagoga, deo uolente, praeter illorum expectationem electus est, ut esset caput anguli in structura ecclesiae, ex Iudaeis pariter ac gentibus aedificandae, ut medius & immobilis utrunque populum uelut utrunque parietem, contineret in una fide Euangelica. Intelligunt parabolam, agnoscunt prophetiam, nec tamen respiciunt excaecati malicia, sed ob metum populi circumstantis relicto Iesu, abierunt: cuniculis ac technis peracturi, quod palam non poterant. Sceleratissimum autem homicidij genus est, quod sanctitatis ac iusticiae furore praetextitur. Ipsi ueluti iam quieti subornant aliquot insigniter impios ex pharisaeis & Herodianis, qui inter se dissentiebant in dogmatibus, sed consentiebant in odium Iesu. Ostultam huius mundi sapientiam. Toties uictis, subinde repetunt, ut liqueret ipsos omnibus modis esse uictos, & impares abire diuino consilio. Iam enim tempus erat, ut satanas, qui pridem adortus dominum discesserat inferios, per suos satellites omnes machinas expeditet. Adeunt itaque Iesum histriones subornati, qui captiosa quaestione proposita, uenarentur aliquid ex dictis Iesu, quo possent illum apud Caesaris praefectum reum peragere. Exordiantur a blandissimo prooemio, quasi falsi possent blandimento, qui toties declararat se nihil nescire. Magister, inquit, nouimus te ueridicum esse, neque te uereri quenquam, sed citra respectum personarum libere, quod uerum est, pronuntiare. Nec enim te mouet dignitas aut sublimitas cuiusquam, quem admodum faciunt multi, qui potentibus assentantur, sed contemptis hominibus libere doces, quod deus praecipit. Dic igitur & nobis, licet ne censum pendere Caesari, an non licet? Pharisaei defendebant populi deo dicatum, non oportere tributarium esse prophanis Caesaribus, & simulachrorum cultoribus. Contra Herodianus Caesaris tuebatur. Et huc tendebat insidiosa praefatiuncula: ut pro pharisaeis pronuntians, ab Herodianis deferretur, uelut autor rebellionis aduersus Caesarem. Iesus autem nequaquam ignorans illorum uersutias, indignans quod non discendi, sed tentandi causa uenissent, ait: Quid mentatis? Proferte mihi denarium, ut uideam. Prolatus est illico denarius. Libenter enim subseruiunt captioni, qui captatum uenerant. Tum Iesus inspecto denario, dixit: Cuius est haec imago, & inscriptio? Respondenti illi: Caesaris. Quid est hoc? Iesus, quem nihil fugit, non nouerat imaginem aut titulum Caesaris, pharisaei & Herodiani nouerunt: nouerat & antequam inspiceret, sed querebatur occasio commode respondendi captiosae questioni. Parabatur exemplum, quam non oporteat callere principum negotia, qui se Christi uicarios profitentes, docere debent coelestia. Nunc audi responsum Christo dignum. Reddite, inquit, quae sunt Caesaris; Caesaris; & quae sunt dei, deo. Non improbabit si qui deo dicati sunt, pendat Caesari quamlibet impio, quod ob publicam functionem debetur; aut quod per uim exigit, quando factura pecuniae non facit nos impios; sed per occasionem admonet quod magis ad rem attinebat, ut deo redderentur, quae illi debentur. Vile nomisma titulum & imaginem habebat Caesaris. Si hunc agnoscis, & pendis Caesari quod debetur, quanto magis reddendum est deo, cuius imaginem gerit omnis homo. In baptismo dei character impressus est animo tuo, qui eum tradis diabolo. Christiani titulo gloriantur: quare non reddis illi quod debes ex professione? Huius responsi prudentiam omnes sunt admirati. Impositum est silentium duabus Iudaeorum sectis unico dicto. His successit factio Sadducaeorum, quae negat esse resurrectionem corporum, sed totum hominem affirmat morte perire: nec ullum spiritum esse credit, in hoc dissentiens a Pharisaeis. Habent & illi crassi captiosam quaestionem, qua tentent diuinam sapientiam. ~~Quid enim queris? Quod enim queris?~~ sed quod in illo erat infimum, sublimitus erat eo, quod in hominibus est

Et uenerunt

ad eum Saddu

cae

et illi

crassi

captiosam

quaestionem

qua

tentent

diuinam

sapientiam.

Quid enim

queris?

Quod enim

queris?

sed quod

in illo

erat

infimum,

sublimitus

erat eo,

quod in

hominibus

est

est summum. Sic autem adoriuntur: Magister, Moses in libro Deuteronomij reliquit nobis hanc legem, ut si quis uxore ducta decesserit absque liberis, frater defuncti aetate proximus ducat uiduam, & ex ea gignat prolem, quae defuncti nomen ferat. Quod si is quoque decesserit orbis, frater, qui natus proximus est, succedat in fratris uices. Euenit autem ut e septem fratribus qui natus maximus erat, duceret uxorem. Is decessit absque liberis. Huic qui natus proximus erat, iuxta legis praescriptum successit, & uxorem relictam duxit dominum. Et hoc absque liberis defuncto successit tertius frater; & post hunc item caeteri usque ad septimum. Omnes alii post alium duxerant eam uxorem, omnes sine liberis defuncti sunt. Tandem & mulier ipsa defuncta est. Itaque quum uenerit tempus resurrectionis, ac fratres septem reuixerint, una cum muliere, quis eam sibi uindicabit uxorem? Nam septem ex aequo nupta fuit quum uiuere. Ex huius casus absurditate Sadducaeum putabant se ridiculam & absurdam facturos resurrectionem mortuorum, si ob uxorem omnibus communem, lis inter fratres oriretur. Iesus autem non grauatus est eorum crassitudinem docere, dicens: An non ista percontatio declarat uos tota errare uia, propterea quod non intelligitis scripturas, neque uirtutem dei? Scriptura spiritalis est: & deus qui condidit hominem quum nihil esset, potest eundem quum uolet ex mortuo uiuum reddere. Non solum autem reuocabit ad uitam mortuos uerum etiam donabit eos immortalitate. Porro coniugium ad hoc repertum est inter mortales, ut quod per se perpetuum non est, aliud ex alio propagando propagetur. Caeterum ubi nullae sunt uices nascentium ac morientium, quid opus est matrimonio. Cum enim resurrexerint a mortuis, neque quisquam ducet uxorem, neque quisquam locabit filiam nuptum: sed quemadmodum angeli dei in caelis, quoniam inter eos nulla est mortalitas, nesciunt usum matrimonij, sic erunt qui reuiuiscunt in resurrectione, iam corpore spiritali ac immortalis, similes angelis effecti. Porro mortuos resurgere, quo modo uobis absurdum uidetur? Nonne legistis in sacris libris, quorum uobis est sacrosancta autoritas, quibus uerbis usus sit deus e rubo loquens ad Moysen? Ego sum deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Illi iam mortui erant, & tamen se uocat illorum deum. Viuunt igitur etiam mortui, propter superstitas animas. Quae si supersunt, quid magnum est eas in pristini corporis domicilium reuocare? Quod si prorsus interierunt, absurdum dicitur deus mortuorum. Quemadmodum nemo se gloriatur esse regem eorum, qui non sunt: ita deus uiuentium deus est, non mortuorum. Vos igitur Sadducaeum uehementer erratis, nihil aliud imaginantes futurum in illa uita, quam in hac cernitis. Verius ac felicius sunt ea, quae non cernuntur, quam quae uidentur oculis corporeis. Nihil enim deo uerius est, & tamen hic non cernitur, sed sentitur. Nondum tentandi finis. Sadducaeis succedunt pharisaei & scribae. His animos addiderat, Sadducaeis exprobrata legis incertitia. Nam scribae & pharisaei legis cognitione praeter caeteros se iactant, & a Sadducaeis dissentientes, credunt esse angelos & spiritus, credunt animas hominum a morte corporum superstitas esse: denique credunt fore resurrectionem. Hi gaudefes refutatos Sadducaeos, & Iesum ex ipso rum sententia respondisse, uelut eruditi per scribam quendam ad id subornatum, proponunt eximiam quaestionem ex intimis legis arcanis. Interrogant eum quod esset praecipuum ac maximum in lege praecipuum. Iesus autem incontanter illis respondit ex libro Deuteronomij: Audi Israel, dominus deus tuus, deus unus est. Et diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota uirtute tua: hoc est praecipuum ac maximum praecipuum. Huic proximum illud est: Diliges proximum tuum sicut teipsum. His duobus mandatis non est aliud maius, quoniam totius legis summam complectuntur. Hoc audito scriba dixit: Recte uereque respondisti, quod unus sit deus, nec sit alius praeter eum: & quod hunc diligere ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex totis uiribus, maius est holocaustomatis, reliquisque sacrificijs. Iesus autem uidens quod cordate respondisset, dixit illi: Haud procul abes a regno dei. Si quidem pietas Euangelica sita non est in uicinis pecudibus, sed in puritate spiritus. Ab hoc intellectu non multum abest, qui quod est spirituale ac simplex, praefert omnibus alijs praecipuis. ~~Quae sunt praecipua? Quae sunt praecipua? Quae sunt praecipua?~~ Contra, Iudaeorum uulgus summam pietatem collocabat in his, quae uidentur oculis, in lotionibus, in obseruatione sabbati, in delectu ciborum, in donarijs, in sacrificijs, in diebus festis, in ieiunijs, in prolixis precibus. Quisquis ex toto corde diligit deum propter ipsum, qui nunquam potest satis diligere

Et nemo iam
audebat eum
interrogare

quique proximum diligit propter deum, abunde sacrificauit. Quum ubique uicisset sapientia Iesu, destiterunt a tentando, ne plus eum de decoris referrent, teste populo. Habebant Iesum pro idiota, ipsi magnificis titulis, tragicoque cultu tantum non pro dijs se gerebant apud imperitam multitudinem. Verum Euangelica sapientia non est sita in multitudine literarum, sed in sinceritate spiritus. Quod Iesus erat inter scribas & pharisaeos, sacerdotes, ac primores populi, post fuerunt apostoli rudes inter philosophos ac principes. Quamquam igitur illi cessabant a tentando, Iesus tamen non cessabat a docendo. Quum enim omnibus collectis quaestionem proposuisset, cuius filius esset Messias, quem expectabant & ex prophetis respondissent, Dauid, mouit scrupulum omnibus insolubilem. Qui consistit, inquiens, ut Messias sit filius Dauid, quandoquidem ipse Dauid afflatus spiritu sancto, sic loquitur in psalmo: Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? Quum maior sit auctoritas progenitorum quam nepotum, quomodo Dauid ex se nasciturum appellat dominum suum, ueluti si pater filium uocet dominum? Hoc mysterium nondum intelligebant scribae & pharisaei, qui spiritum habebant carnis. Dauid autem afflatus spiritu coelesti, uidebat in Christo nondum nato, quiddam maius homine, quum ipse nihil aliud esset quam homo. Obterfentibus scribis & pharisaeis, pleraque multitudo fauebat Iesu, eumque libenter audiebat differentem. Quam quum uideret sanabilem, sacerdotes autem, scribas & pharisaeos destina malicia tendere quod coeperant, coepit eos palam apud populum traducere: non ut illis obrectaret, sed ne posthac populum fallerent, detraxit illis falsae pietatis ac sanctimoniae personam. Iam enim tempus ita postulabat: itaque depromens suam illam doctrinam, hoc est, liberam nullique palpatem, aiebat: Cauete ne uos fallat magnifica species scribarum & pharisaeorum: non student uestrae salutis, sed suae gloriae. Cupiunt enim, ut magni uideantur, ambulare in uestibus ad talos usque demissis, ueniantque salutationes in foro, captantque primorum sedilium honorem in confessibus, & in conuiujs primum locum in acubitu. Habent prolixas preces, quo uideantur esse ceteris religiosiores. His fucis captant uiduas beatas, sed simplices, non uno nomine fraudi idoneas: uel quia sexus est infirmior, uel quia uiduae sunt, maritorum patrocinio destitutas, uel quia diuites sunt. His sese ingerunt ueluti patronos ac tutores, fictaque religione totas illarum domos deuorant. Adeo nihil illis proderit ista simulata religionis species, ut grauius etiam sint a deo condemnandi, quod maliciam suam obnubilant fucis sanctimoniae. Ab his itaque cauete, ne fallamini. His peractis Iesus conferebat sese in eam templi partem, in quo erat gazophylacium, in quo seruabantur donaria sacra: sedensque e regione gazophylacii, spectabat eos qui donaria conijciebant in gazophylacium. Ac multi diuites conijciebant ingentia munera. Hos sacerdotes ueluti ceteris sanctiores haberi uolebant, pietatem illorum ex doni modo metientes. Interea accessit & mulier quaedam uidua pauperula. Ea misit duos minutulos nummos, qui conficiunt unum quadrantem. Nullus erat, qui non diuites illos huic mulierculae tenui praferret. Sed longe discrepat Iesu iudicium a iudicio scribarum & pharisaeorum, id noluit latere discipulos suos. Pro comperto, inquit, dico uobis, quod haec uidua qualibet tenuis, plus dedit in gazophylacium, quam ceteri omnes qui uidentur liberalissime dedisse. Nam ceteri dederunt ex eo quod ipsis abundabat. Multum dederunt, sed plus sibi seruarunt. Haec autem ex inopia sua facultates suas uniuersas largita est, nihil sibi seruans. Non enim deus aestimat donarium ex modo rei, sed ex affectu mentis. Tali uidua delectatur Iesus huius sponsus & consolator esse dignatur. Synagoga ueluti fastuosa matrona iactat opulentiam iustitiae suae, ostentat diuitem mundum bonorum operum. Gloriat de marito Mose, cui nunquam fuit morigera: uendit se de prophetis filiis, quos omnes impio parricidio uel occidit, uel certe afflixit. Semper habet in ore templum domini, legem dei, patriarchas, Abraham, Isaac, Iacob, Israel. Stipata incedit sacerdotibus, scribis, & pharisaeis. At ecclesia uelut pauperula uidua nihil habet quod ostendet, agnoscit inopiam bonorum operum, & tamen hoc ipsum quod habet, totum deo dedicat. Iam quid tali uidua potest esse pauperius, quae sibi nihil facit reliquum? Mosen non agnoscit maritum, quia circumcisionem nescit, quia uictimas pecudum abominatur, contenta seipsam totam immolasse. Sponsus autem dominus, quoniam relictis terris rediit in caelum, uidetur destituisse uiduam suam, quae nunc a Iudaeis ac gentibus uelut omni praesidio destituta spoliatur

spoliatur, eijcitur in exilium, protruditur in carcerem, affligitur & opprimitur. Audit quod uidetur, ubi est sponsus tuus? Videtur peritura fame, quae tam pusillum habuerit, & hoc ipsum quod habebat, abiecerit: uidetur propediem intermoritura cum probro sterilitatis, quae maritum perdidit. Sed hanc iuxta mundum deploratam uiduam consolatur Esaias. Laetare, inquit, sterilis, quae non pariterumpe & clama quae non parturis, quia plures filii defertae, quam cius quae uirum habet. An non uidemus hoc uaticinium impleri? Esurit & emoritur synagoga, propagatur ac dilatatur ecclesia, triumphans in martyribus, florens in uirginibus, exultans in tot milibus confessorum. Non habet quadrantem ex suis opibus, sed ex sponsi sui diuitijs habet aurum probatum ac purum: habet gemmas inestimabiles. Per synagoram enim fiduciam erga diuitem sponsum, habet quicquid habet ille. Synagoga, tamen si uirum retur multum elargiri deo, tamen sibi plus satis seruabat. Vis uidere synagogam largientem? Audi pharisaeum precantem. Gratias ago tibi domine quod non sum talis, quales homines ceteri. Nunc uide quantum sibi seruet: ieiuno bis in sabbato, decimas omnium bonorum meorum do pauperibus. Iam contra contemplare mihi uiduae speciem. Tunc dicitur peccatum suum, non audeat oculos in caelum tollere, tantum clamat: Deus propicius esto mihi peccatrici. Synagoga dum suam iactat iustitiam, nec suam habet iustitiam, nec dei, ecclesia dum abdicat ab se omnem iustitiae gloriam, & iniustitiam suam agnoscit, sponsi iustitia ditescit.

CAPUT XIII

Nihil illi placuit Iesu in templo, praeter pauperulam uiduam, in quo nihil aliud erat quam adumbrata religio. Nos quoque, qui Iesu discipulos profitemur, exeamus e templo Iudaico, abiciamus fiduciam operum carnalium, ac iustitiam quae per fidem Euangelicam est, amplectamur. Itaque discedit illinc, aliud templum nobis excitaturus, uere sanctum ac spirituale, structuram solidam ac firmam, aduersus quam nec inferorum portae forent praualiturae. Quum autem egressus esset, quidam e discipulis ait illi: Praeceptor, uide quam ingentes sint lapides huius templi, quamque firma structura, subsignificans opus esse firmius, quam ut ulla uetustate possit collabi. O Iudaicos oculos. Foris lapides admirantur, hominum manu congestos, quasi tali structura delectetur Iesus. Iesus autem illi respondit: Vides hanc magnam & operosam substructionem? Veniet tempus, quo nec lapis lapidi haerens reliquus fiet, qui non destruat: tantum abest ut haec structura sit futura perennis. ~~Quae delectatio magni~~ Porro quum federet in ea parte montis oliuarum, in quo tum elegerat nocturnum diuersorium, unde templum erat in prospectu, renouata est discipulis memoria sermonis, quo praedixerat fore, ut templum funditus dirueretur. Suspiciabatur enim diruto templo, iam uenturum regnum dei, de quo non desinunt somnare. Adeunt igitur Iesum ita sedentem secreto quatuor e discipulis, Petrus, Iacobus, Ioannes, & Andreas, hoc agentes, ut quemadmodum transfigurationis arcanum paucis seorsum crediderat, ita de tempore uenturi regni paucis communicaret, quod alijs omnibus crediturus non esset. Dicunt itaque: Dic nobis quando fient ista, & quo signo poterimus deprehendere iam adesse tempus illud? Dominus autem, qui suis exemerat solitudinem uictus, libidinem uindictae, prouidentiam uitae: uoluit & curiositatem cognoscendi, quae ad salutem non pertinent, eximere. Itaque sermonem temperat, ut significet excidium urbis Hierosolymorum aliquando futurum, ac post abitum ipsius graues persecutionum procellas coarcturas aduersus Euangelij praedicationes, ac uenturum aliquando finem huius mundi. Sed quemadmodum omnibus expedit hoc scire, quod aliquando finient hanc uitam, ut semper in eum diem sese praeparent: ita uolebat esse persuasum discipulis, uenturum tempus, quo rediret iudex uiuorum & mortuorum, ceterum quando id uenturum esset, quoniam non expediebat, sciri nolebat. His itaque de rebus sic exorsus est Iesus: Cauete ne quis uos seducat. Sunt enim multi uenturi, qui sibi nomen meum uindicabunt, quorum unusquisque mentietur se esse Christum, atque hoc praestigio multis incautis imponet: Magni orbis tumultus arguent instare meum aduentum, ac finem huius mundi. Ceterum non oportet uos statim ad excitata bella, aut ad saeuos rumores excitandorum statim ita conturbari, quasi iam adit tempus illud. Sunt enim & haec uentura, sed non continuo sequietur finis mundi. Haec praeludia duntaxat erunt mundi finiendi, quemadmodum in senili corpore, crebri morbi praedicunt breui

collapsurum. Temperatura qualitatū seruatrix est bonae ualitudinis. Caeterum, ubi his inter se pugnantibus concutitur corpus, argumentum est imminere mundi interitum. Coorietur enim gens aduersus gentem, regnum aduersus regnum, & copijs ingentibus in mutuū ruent exitiū: Quin & terra ipsa, uelut indignata tam impios homines sustinere & alere, motibus concutietur. Itaque passim erit fames, terra negante alimonia. Quin & aer, uelut indignans impijs uita & halitu indignis, pestilens erit ac letalis. Huiusmodi multa quum uideritis exoriri, ne protinus expectetis finem. Erunt enim haec tantum exordium ac prooemium uenturae calamitatis. Ne uos quidem eritis immunes ab his malis: quare caute uobis, ne quid inopinantes obruat. Pertrahent enim uos reos in concilia & synagogas, & coram regibus ac praesidibus sistemini, causam discuti de capite, non ob aliquod maleficium, sed duntaxat ob nominis mei professionem, ut pateat illos merito reiectos a regno dei, qui praecones regni sic affixerint. Verum haec nihil perturbent animos uestros. Nihil efficiet aduersus Euangelij profectum, impiorum fauicia. Neque quisquam uos extinguere poterit ante diem. Non enim ueniet finis mundi, prius quam Euangelium praedicatum fuerit per uniuersas orbis nationes. Nihil igitur opus, ut ulla mundi huius praesidia paretis aduersus persecutorum uolentiam: aut solliciti sitis, quomodo possitis ex illorum iudicijs elabi. Vocati in ius, ite, ne uideamini publicam autoritatem aspernari: nam & hoc profuerit ad Euangelij propagationem: caeterum ituri, ne sitis solliciti, meditantes quid aut quomodo loquamini, rudes legum, & forensium actionum imperiti, quemadmodum solet hominum uulgus, qui rhetores, aduocatos, ac patronos adhibent in causis agendis: sed quicquid tum uobis suggererit animus id loquamini. Nec enim uos eritis auctores sermonis, sed organa tantum: spiritus autem sanctus loquetur per uos, quae conducent euangelico negotio. Caeterum huiusmodi persecutiones, non solum expectandae sunt ab alienis & hostibus, uerum etiam ab amicis & cognatis. Frater enim fratrem pertrahet in ius, & capitis accerser, contempto naturali affectu: & pater filium praeter naturam pietatem. Quin & filij uicissim sese aduersus parentes, & ad mortem adigent. Et quum nemini noceatis, sed offeratis salutis nuncium omnibus, tamen eritis omnibus inuisi qui mundum hunc diligunt, ob mei nominis quod praedicabitis inuidiam. Caeterum in his malis opus erit perseveranti animo. Quisquis enim perstiterit in bene coeptis usque ad finem, hic saluus erit, eo quod nulla calamitas perdere ualeat constanti pectore fidentem Euangelio. Quod si signum quod est imminens extremae calamitatis, ubi uideritis abominationem desolatricem, stantem in loco quo non decet, qui legit Danielis prophetiam, intelligat. Iam enim tempus adersit, ut omnis sibi quisque fuga consulat: ac salutem non ex praesidijs, sed ex fuga celeritate petat. Tunc qui in iudaea sunt floridissima parte, celeberrimaque regionis, fugiant in deserta montium. Quod si quem haec calamitas deprehenderit in lecto, ne descendat in domum, nec ingrediatur in conclave, aut cubiculum, ut aliquid inde secum auferat, sed tantum ut repertus est fugiat. Et si quis id temporis fuerit nudus in agro laborans, ne recurrat domum sublaturus pallium suum, sed recta profugiat aliquid. Tanta futura est celeritas inundantis calamitatis. Proinde uae tum grauidis & lactantibus, quoniam illas natura non sinit onus abijcere, has prohibet pietas. Et unica salutis uia erit, fugisse sine mora. Proinde illud orate deum, ne calamitas haec incidat hyeme uel sabbato. Neque enim celeriter modo, uerum etiam procul aufugiendum erit. At hyems ob diem breuitatem ad longius fugiendum inutilis est. Et sabbato longius iter facere religio uetat. Quae haecenus disseruit dominus, sic dicta sunt, ut partim ad excidium urbis Hierosolymorum: partim ad tempora persecutionum, quae lapidato Stephano potissimum incruduerunt: partim ad extremum mundi finem pertinere uideantur. Neque tamen non subest tropologia, quae docet nos ab omnibus humanis impedimentis expeditos, semper oportere expectare diem illum, qui nos deo sistet iudicandos. In eum non potest paratus esse, qui uel ob temporalium rerum amorem, uel ob affectus carnis, hoc est, amorem parentum, uxoris aut liberorum reuocatur in periculum salutis aeternae. Vase onustus est, qui diuitijs impeditus, cessat agere quae sunt salutis aeternae. Pallio grauatur, qui ob curam corporis negligit uitam animae. Infantis onere tardior est, qui propter affectus naturae non recedit ab his, quae scit esse modis omnibus fugienda: nec properat ad ea, quae nouit omni-

bus

bus remotis abruptis expectanda. Hyems fugientes occupat, qui propter exiguitatem iudicis, quam praebet fides, & charitatem quae refrigit in ipsis, non pertendunt gnauiter quod coeperant. Porro sabbati superstitiosa obseruatio illos pertrahit in periculum, qui dum praeposito iudicio illic trepidant timore, ubi non erat timor, non metuunt illa, quae cum primis oportebat formidare: uelut ubi quis ne uiolet hominis constitutionem, dei praecceptum negligit. Nam Iudaeorum sabbatum ob salutem hominis recte contemni palam docuit ipse dominus. Porro quae subiecit, magis uidentur pertinere ad supremum mundi diem, quem praeueniet ingens omnium rerum tumultus, ob aduentum antichristi. Erunt, inquit, illi dies tam undique calamitosi, ut similis afflictio non fuerit a rebus conditis usque ad hunc diem, nec post futura sit. Quod si haec afflictio, quemadmodum erit saeva, sic etiam esset diuturna, non euaderet saluus quisquam mortalium. Sed dei clementia uoluit eam tempestatem esse breuem, propter eos quos delegit ad uitam aeternam. Ex his enim neminem perire patitur, quaecumque insurrexerit malorum procella. Quare non est quod sibi quisquam timeat, modo perseueret in fide Euangelica, uelut ad salutem ancoram. Nulla uis prosterneat mihi constanter fidentes. Tantum caute ne pro me alium Christum amplectamini. Plus erit periculi ab impostoribus, quam a persecutoribus. Exorientur enim in illis diebus pseudochristi, qui sibi meum nomen, meamque personam falso uindabunt. Exorientur & pseudoprophetae, qui fucata sanctimoniae specie, se mentientur esse prophetas: magicisque prodigijs ac daemonum arte adumbratis miraculis imitabuntur prophetas ac me, sic ut eiusmodi praestigijs falli possint, si qua uis ualeat aduersus deum, etiam electi. Itaque si quis uobis dixerit: ecce hic est Christus, ne credideritis: aut si quis alio reuocans, dixerit: ecce hic est, quemcunque locum uobis demonstrauerit, quamcunque speciem, aut cultum, polite credere. Christus enim ubi semel terras reliquerit, non poterit ostendi digitis, sed in animis latebit, & ex his indicijs agnosceatur, si cuius uita referat Christi doctrinam. Caeterum in fine mundi, Christus non ueniet quemadmodum nunc uenit, sed subito praeter omnium expectationem ostendet sese fulguris in morem e sublimi, terribilis impijs, qui conijciuntur in ignem aeternum: amabilis pijs, qui uocabuntur ad caelestis regni consortium. Vos igitur si incideritis in haec tempora, caute ne pro me Christum aliquem ementitum amplectamini. Ecce praedixi uobis omnia. Superest ut memineritis. Verum posteaquam extiterint illae calamitates bellorum, persecutionum, famis, pestilentiae, terrae motuum: succedent & alia portenta e caelis profecta, uelut omnibus elementis in ultionem impiorum excandescens. Nam sol luminis fons obtenebrescet, uelut exprobrans impijs suam caecitatem, qui solem illum aeternum uidere noluerint, nec luna reddet splendorem a sole mutuum, quae noctis tenebras solet discutere. Ad haec uidebuntur & stellae caelo decedentes in terram, quae tot seculis illic affixae fuerant, in usum humani generis. Quin & caelorum uirtutes, quarum potentia miranda illa corpora seruarunt a deo praescriptos cursus, ac functiones suas ab orbe condito, concutientur. Tantis erit terror imminens iudicij supremi. His peractis, subito uidebunt omnes qui uixerint filium hominis nunc humilem & contemptum, emicantem in altissimis nubibus cum potestate multa & gloria patris, & innumeris angelorum copijs. Tunc emitter angelos suos, qui nullum electum patientur abesse, sed omnes undique colligent, seu uiuos seu mortuos, subito in uitam reuocandos, omnia mystici corporis membra suo capiti aggregaturi, ut qui fuerant confortes afflictionum ob Euangelium, confortes sint aeternae felicitatis. Nec refert quod deuolarint animae piolorum, quod proiecta fuerint corpora, reperientur ab angelis, & colligentur a quatuor mundi plagis, rursus a summo polo caeli usque ad imum. Suo quaeque anima corpori iungetur, & suo capiti sociabitur omnes pariter electi. Porro ne uos omnino imparatos operum hoc tempus, ex coniecturis quibusdam diuinare licebit iam instare, non aliter quam ex arbore ficu colligere licet uenturam aestatem. Quum enim rami huius arboris coeperint tenerefcere, uelut parturientes grossos, iamque frondes eruperint, cognoscitis aestatem non procul abesse. Sed multo certius est uenturum illum diem, quam certum est aestatem hyemi succedere. Illud affirmo uobis, haec aetas non praetererit, quin haec omnia sint euentura. Nihil est in rebus corporalibus caelo firmitus, nihil immobilius terra: uerum & caelum & terra citius mutatura sunt naturam suam, quam uerba mea futura sint inania. Ne

Tom. 7

r 2

uero

uero uobis curæ sit, ut certo sciatis diem illum supremum, quando nec angelis datum est hoc scire, nec ipsi filio: sed quoniam pater sic intelligebat expedire salutem uestram, sibi uni seruauit hoc arcanum. Certissimum habete, uenturum: ne quaerite quando, ne obrepat securitas. Semper caueat, semper uigilate, semper orate, nescientes quando futurum est ut dies ille terribilis ingruat. Cauebitis, si nullis huius mundi praesidijs, si nulli humanae creaturae fideris, sed toti ex me meisque praeceptis pendebitis. Vigilabitis, si per abstinentiam luxuriam, & omnium corporis uoluptatum, toto pectore studebitis sanctimoniam spiritus. Orabit, si flagrantibus animis inhiabit ad ea, quae promissa sunt in Euangelica professione perseverantibus. Habet satanas artes suas, quibus imponat etiam oculis. Aduersus has adhibenda est serpentis prudentia. Habet mundus & caro suas illecebras, quibus sic delinunt animos incogitantium, ut illis ueluti somnus obrepat securitas & obliuio rerum aeternarum. Ex quibus nascitur regni caelestis uel contemptus uel desperatio. Non destituet suos electos deus, sed amat uigiles & attentos: sic tamen ut quum omnia praestiterint, quae possunt humano studio praestari, orent nihil fecerunt: intelligentes & initium & progressum & summam aeternae felicitatis esse diuini muneris. Sic ad uigilate, quasi uos deus ad tempus destituerit: sic orate, quasi sine illo frustra sit futurum quicquid conemini. Hanc doctrinam quo dominus Iesus altius infingeret animis discipulorum, adiecit & similitudinem ad rem appositam. Vbi reliquero uos perinde gerite uos, ut faceret serui fideles ac prudentes, quibus dominus peregre profecturus commisit autoritatem administranda: rei familiaris, & suum cuique distribuit opus ac functionem. Porro aduersus nocturnum furem, ianitori mandauit ut uigilaret. Hi quoniam incerti sunt, quando sit rediturus dominus, dant operam ut semper in officio sint, ut quocumque tempore contingat redire dominum, offendant ipsos uigilantes. Certius autem est uobis me rediturum esse, quam illis rediturum dominum. Potest enim aliquid incidere, ut peregre moriatur. Sed certo certius est me rediturum, tamen si uobis incerto die. Proinde facite uos, quod serui faciunt frugi. Vigilate semper expectantes reditum meum. Nescitis enim quando dominus uenturus sit, sero an nocte in tempesta, an gallicantio, an diluculo: ne si uenerit repente, sicuti ueniet, offendant uos dormitantes & in officio cessantes. Quod autem uobis dico, per uos omnibus dico, quicumque nascituri sunt usque ad finem mundi, uigilate. Nulli non uigilandum, qui uelit esse saluus. Cuius suum opus praestandum, quod commissum est a domino, sed praecipue ianitori uigilandum, qui toti uigilat familiae. Etiam si quando dormitet populus, non uacat dormire pastori. Porro tota haec uita, quae non habet certum discrimen bonorum ac malorum, & in qua plurimum est ignorantiae, lucis est minimum, nox est si conferatur ad uitam futuram. Quamquam autem in fine mundi dominus semel ueniet omnibus, tamen singulo cuique uenit quum adest mortis tempus. In hunc igitur, quoniam eque incertus est, priuatim cuique uigilandum est. Quibusdam enim uenit sero, uelut in adolescentia: quibusdam in tempesta nocte, uelut in florentissima aetate: quibusdam in gallicantio, puta in senectute. Nec uiribus, nec aetate fidendum. Omnibus ex aequo incertus est mortis dies.

CAPUT XIII

M Am uero propius aberat ille sacratissimus paschae dies, hoc est, phase, quod Hebraeis transitum sonat, quo nos sacrosanctus cruor agni immaculati liberaturus erat ab ultione gladii extinctoris, ac eductos ex Aegypto per mare rubrum, perque desertum huius mundi, perducitur in caelestem Hierosolimam, in terram lacte ac melle manantem. Nam Iudaorum phase, quod illi summa religione quotannis celebrant, nihil aliud erat, quam huius uictimae umbra. Quemadmodum & illud, quod his diebus Iudaei temperabant a panibus fermentatis, nos ad Euangelicae puritatis sinceritatem adhortantes. Is dies post biduum erat futurus, quem illi parasceuen appellant. At primores sacerdotum, & scribae, quam religio se sese parabant ad celebrandum phase corporale, tam irreligiose festinabant imprudenter immolare uerum illum agnum, quem solennis illa uictima tot seculis designarat. Iam enim certum consilium conceperant occidendi Iesum, sed quoniam id palam non audebant ob populi metum, uisum est ut per dolum illi manus iniicerent, & occiderent. Huic consilio maxime conueniebat ille dies, quo res noui testamenti, ueteris testamenti figuram responderet. Non delegerant illi diem hunc, sed aeterno patris consilio fuerat huic uictimae

Aimae destinatus. Siquidem illi conferentes inter sese consilia de occidendo Iesu, dicebant: Non in die festo, ne tumultus exoriatur in populo. Iudaica nimirum religio est, homines uereri, quum deum non uereantur. Iesus autem sciens adesse tempus, quo patri uisum erat peragi sacrificium illud aeternum, non recedit ab Hierosolyma, ne loco deesset praefinito. Quum igitur Bethaniae cum amiculis suis conuiuium ageret in aedibus Simonis, cui cognomen erat leproso, unus e conuiuiis erat Lazarus. Agnosceis in eadem domo concors & amicum sodalium ecclesiae, quam Christus immundam suo purgauerit sanguine, quam mortuam ob peccata, sua morte uiuificauit. Cum talibus Iesus amat accumbere, potius quam cum sacerdotibus ac pharisaeis, qui sibi puri ac uiui uidebantur, quum id essent animo, quod Simon ille fuerat, quod fuerat Lazarus. Inter conuiuium autem ingressa est mulier quaedam, habens alabastrum plenum unguenti exquisiti preciosi, ex nardo pistica, fractoque alabaastro effudit in caput accumbentis domini. Tali unguento iuxta spiritum amat perfundi Iesus, qui mundi delicijs nunquam est delectatus. Huius spiritum suum dilectum prodiga est ecclesia. Quicquid habet preciosi, non seruat sibi, sed effundit in caput Iesu, cui debetur omnis gloria. Latissime per orbem patet ecclesiae domus, uerum huius unguenti fragrantia repleuit uniuersam domum. Hoc odore trahuntur multi, ut ambiant in eam domum admitti, ubi cum amicis suis accumbit Iesus. At non defunt qui inuideant & obstrepant Iesu delicijs, nimirum Iudaei, qui magis quaerunt quae sunt ipsorum, quam quae Iesu Christi. Sic enim ex discipulis adhuc carnem sapientibus quidam, sed praecipue Iudas Iscariotes obstrepit, indignans apud sese, & obmurmurans: Quorsum attinebat huius unguenti tam exquisiti iacturam fieri? Poterat enim uendit trecentis denarijs, eo quae precio multis pauperibus subueniri. Adeoque cruciabat illos huius unguenti dispendium, ut infremerent aduersus mulierem pie prodigam. Bene perit, quod impenditur gloriae Christi: imò nihil minus perit. Synagoga Christo parca est, sibi prodiga. Contra ecclesia non aestimat, quod habet a Christo, sed hoc totum quod habet, comminuto uasculo temere effundit in caput sponsi sui. Placebat autem uidua pauperula, quae quadrantem coniecit in Gazophylacium. Placet & haec quae preciosi unguenti iacturam fecit. Illa agnoscens tenuitatem suam, hoc ipsum, quod habebat, totum effudit: haec domini ex benignitate iam diues, non solum quod habebat impendit Iesu, sed uasculi quoque iacturam fecit. Illa impendit uictum: haec etiam corpus & animam, si perire posset, quod impenditur Iesu. Vbi nunc sunt, qui murmurant aduersus profusionem gratiam auctori gratiae? Dat ipse de suo largiter, ut odor benignitatis ipsius latius spargatur. Nihil postulat praemij, hic tantum ambitiosus est. Vult agnosci suam beneficentiam, non quod egeat hac laude, sed per hanc placuit illi largiri nobis suas diuitias. Sed aduersus obmurmurantes discipulos, mulieris piam sedulitatem tuetur dominus, cui uni probari satis est. Quir, inquit, negotium facessitis huic mulieri? Sinite illam obsequi animo suo. Bonum opus operata est erga me. Nam quod auaritia, pauperum subleuandorum titulo praetexitis, pauperi impensum est, quod mihi impenditur. Vulgares autem istos pauperes semper habebitis uobiscum, quibus licebit benefacere, quoties uolueritis: me uero non semper habebitis, ut officijs huiusmodi corporalibus possitis demereri. Semel hoc honoris impensum est mihi, & quod factum est, non factum est, ut exemplum trahatur ad multos iuxta carnem reficiendos, sed ut ab omnibus iuxta spiritum exhibeatur. Haec quid faciat, nescit. Tamen pia sedulitate, quod potest, facit. Instat mors, cupiet tunc ungere corpus meum sepelendum. Id quoniam tum non licebit, anteuertit: & uiuo impendit honorem, quem mortuo non poterit. Caeterum huius mulieris pietas, cui uos obstrepitis, adeo non carebit laude sua, ut quum mors mea per Euangelium celebrata fuerit per omnes orbis regiones, simul & huius mulieris memoria celebranda sit, quae mortem meam antequam morerer tali munere honorarit. His dictis dominus discipulorum suorum murmur compescuit. Caeterum Iudas Iscariotes unus e numero duodecim, qui communem pecuniam mala fide dispensabat, non tulit huius unguenti iacturam, sed abiit ad summos sacerdotes, ut proderet illis Iesum. Nec enim fugiebat illum, illos hoc agitare, ut Iesum arte caperent. Hoc audito gauisi sunt illi. Placuit auctor sceleris domesticus Iesu. Conuentum est de precio. Et inuenitur mutua fides in tam impio consilio, quae rara est in pacis honestis. Credidit Iudas simplici promisso sacerdotum absque

tabulis ac testibus, absque sponfore aut uade. Cogitat apud sese quo pacto posset Iesum prodere sacerdotibus ac scribis ex ipsorum animi sententia, hoc est, loco ac tempore commodo, ne quid oriretur tumultus. Nam hæc in pacto intercesserat conditio. Interea dum Iudas & sacerdotes de perdendo Iesu consultant, ille salutis humanæ negocium agit. Iam uenerat primus dies azymorum, quo solitum est immolari pascha. Dicunt igitur Iesu discipuli: Quò uis eamus, & paremus tibi cœnam paschalem? Iesus autem emittit ad parandam cœnam duos ex discipulis suis, & ait illis: Ite in ciuitatem, & ingressis occurret uobis homo, lagenam aquæ baiulans. Eum sequamini, & quocumque introierit, dicite domino domus hæc uerba meo nomine: Magister dicit, ubi est cœnaculum, ubi pascha cum discipulis meis edam? Is nihil moratus ostendet uobis cœnaculum ingens stratum, iam que futuro conuiuio paratum. Illic instruite nobis paschalem cœnam. Hic uide simplicem apostolorum obedientiam, qualem exhibuerant & ante quum emandarentur ad pullum asinæ. Vide & illud, nihil omnino latere dominum, ut palam sit illum præcium ac uolentem omnia passum, quæ nostra causa passus est. Ad hæc uide auctoritatem. Ad domini nomen statim dimittitur asinus, rursus ad domini uocem statim ostenditur cœnaculum, ut perspicuum sit, illi in manu fuisse facere quicquid uellet. Nutu poterat coercere sacerdotes ac phariseos crudelia molientes. Abiere discipuli, uenerunt in ciuitatem, offenderunt hydræ baiulum, sequuntur, ingrediuntur domum, exponunt mandata domino ædium. Ille nihil moratus ostendit cœnaculum. Illic discipuli adorant pascha, hoc est, ultimam ac mysticam cœnam, simul & representaturam legis uetustæ figuram, & Euangelicam uictimam arcanis signis exhibituram. Vespere autem sequutus est Iesus cum duodecim discipulis suis, quos solos, ut selectos uoluit sacrosancti conuiuij testes esse. Vbi uero iam accubissent omnes ac cibum caperent, ait Iesus: Confirmit uobis, quod unus est uobis, qui comedit mecum, me proditurus est. Ad hanc uocem mœror ingens corripuit undecim apostolos. Nullus enim præter unum Iudam sibi male conscius erat. Sed tamen non audent fidere imbecillitati humanæ. Ita singuli cupientes domini iudicio à sollicitudine liberari, dicunt domino: Num ego sum is? Nec Iudas sibi male conscius puduit cum cæteris dicere: Præceptor, num ego sum is? Iesus autem, ut suis absolutum lenitatis exemplum proferret, maluit suos ad tempus affici mœrore quam prodere proditorum, nihil non faciens, ut ab impio consilio relinqueret. Ait itaque: Vnus erit de duodecim, qui mihi sic est familiaris, ut in eundem discum intingat mecum manum. Et huius dignationis tale præmium mihi referet. Sentiebat Iudas se non latere domini conscientiam, & perspiciebat inauditam mansuetudinem. Iesus à quo mox perfidissime prodendus erat in mortem, eum non uult prodere cæteris discipulis, fortassis in eum amore domini fauoris. Et deploratam maliciam. Quod saxum, quem adamantem non emolliret tanta mansuetudo hominis, qui nutu poterat lædere? Sed hæc magis etiam illum animat ad maleficium. Tum ita pergit dominus: Cæterum quod ad me pertinet, nihil præter animi sententiam accidet, sed quemadmodum à prophetis prædictum est de filio hominis, ita futurum est. Expedi plurimis, ut tradatur in mortem filius hominis, sed tamen uæ illi, per cuius maliciam filius hominis tradendus est. Procurat enim rem alijs saluti futuram, sed in suam ipsius perniciem. Præstitit illi homini naturam non fuisse. Nec tanta domini mansuetudine, nec terrore denunciati supplicij correctus est animus Iudæ. Tanta pestis est amor pecuniæ. Sub hæc Iesus commendauit suis sacrosanctum illud symbolum mortis suæ, perpetuæ que fœderis, cum his qui in fide Euangelica perseuerarent. Accepit igitur panem, quumque gratias egisset Deo patri, fregit, ac distribuit singulis, dicens: Sumite, hoc est corpus meum. Item accepto poculo, quum gratias egisset, tradidit illis, & biberunt ex eo omnes. Tum ait illis: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Certum habete, quod dico uobis. Posthac non bibam de fructu uitæ usque ad eum diem, quum bibam illum nouum in regno Dei. Cœna peracta, atque hymno in laudem Dei ex more dicto, eadem nocte, relictis Hierosolymis, abierunt in montem Oliuarum. Semper agenda gratiæ, semper laudes Deo canendæ sunt, siue contingunt prospera, siue premunt aduersa. Ibi Iesus non ignorans imbecillitatem discipulorum suorum, parat illos ad tolerantiam imminentis tempestatis. Omnes, inquit, hac nocte mea causa turbabimini. Prædixit & hoc Esaias: Percutiam inquit

quit, pastorem & dispergentur oues. Verum ne despondeatis animum. Quemadmodum mors mea uos turbatos dissipabit, ita resurrectio mea uos refocillatos colliget in unum. Reuultis enim, ut dixi, tertio die, ac rediuius præcedam in Galilæam. Ibi me conspecto, mœrorem animi deponetis. Hoc audito, Petrus nondum sibi notus, fortiter quidem, sed temere respondit. Et si cæteri omnes offensi fuerint tua morte, certe ego non perturbabor. Iesus autem pensus cupiens reuellere ex animis nostris nostri fiduciam, ait illi: Petre negas futurum, quod & propheta futurum prædixit, & ego, cui iam oportebat credere, non reclamare? Temerarie pollicitator, imò hoc insignis cæteris perturbare, quo tibi cæteris uidere fortior. Siquidem illud pro certo confirmo tibi, prius quam gallus hac ipsa nocte bis eccinerit, ter me negaturus es. Hac oratione adeo non coercita est Petri confidentia, ut tanto fortius etiam ac magnificentius de se polliceretur, dicens: Imò si me necesse fuerit etiam commori tibi, tamen haud unquam te abnegabo. Hanc Petri uocem sequuti sunt & cæteri discipuli, ut pariter errantes, pariter emendantur: & agnoscerent quam ex suis uiribus nihil essent, quamque non posset esse uanum, quicquid ex ore Christi prodisset. Consenserant in professione pridem, & in Petro colaudata est omnium opinio. Hic consentiunt in temeraria fiducia sui, & in uno Petro rearguta est omnium temeritas. Solus Petrus abiurauit Iesum, cæteris omnibus idem facturis, si data fuisset occasio. Abiurassent enim nisi fugissent. Petri fortitudo cæteris constantior, adduxit ipsum in periculum. Nihil autem horum in discipulis accidebat destituta malicia quemadmodum in Iuda, sed humanæ naturæ imbecillitate: & ideo Iudæ per uicaci malicia Iesus abusus est ad salutem nostram: apostolorum imbecillitatem ideo uoluit multis euidentem fieri, ut per illos doceret omnes, ne quis sibi quicquam de suis ipsius uiribus polliceretur, sed ingruente malorum procella, totus penderet à presidio celesti, quod tanto præsentius adest, quo magis homo de suis uiribus fuerit diffusus. Apostoli nondum uerbis coargui poterant, sed futurum erat, ut ex re tandem agnoscerent se ipsos. Ventum est igitur in prædium, cui nomen Gethsemani. Ea uallis est ad radicem montis Oliueti. Nemo potest ascendere in crucem Iesu, nisi prius descenderit in uallem hanc, nisi sese detecerit abdicatis omnibus humanæ superbæ præsidij. Hic iubet subsistere reliquos octo, ipse adiunctis sibi tribus, Petro Iacobo & Ioanne, non magno interuallo subducit sese, ut uacaret precibus. Agnosce machinas Euangelicas aduersus uolentiam persequutorum. Erant in Iesu duo inter se diuersissima, diuina maiestas, qua nihil sublimius: & humana imbecillitas, qua nihil abiecius. Quoniam autem his tribus gustum aliquem præbuerat suæ sublimitatis, uoluit eosdem extremæ abiectionis & humilitatis esse testes, ut in eodem discerent, & quid esset imitandum, & quid sperandum. Nusquam hic facies solis in morem fulgurans, nusquam uestis niue candidior, nusquam confabulator Moses & Helias, nusquam paterna uox: uerum ut homo prorsus omni destitutus auxilio, cœpit pauore conturbari, & anxietate mentis exanimari. Nimirum homo uerus erat, & insigniter in se expressit, quod imminente tali tempestate solet his accidere, qui nihil aliud sunt quam homines. Nec dissimulauit anxietatem animi apud amicos: Per sentio, inquit, animo mœrorem morti simillimum. Quærebat undique solatium, nec inuenit. Est & hoc aliquod solatiij genus, apud amicos, tamen nihil opitulaturos, queri de calamitate. Hic igitur iubet & hos tres subsistere ac uigilare. Quo facto paululum progressus, ac ueluti prorsus ab omni solatio hominum destitutus, planeque deploratus, quod ad humanas attingebat opes: confugit ad patris auxilium, nec apud hunc statim inuenitur mali leuamen. Itaque procumbens humi, demissa in terrâ facie, rogabat patrem, ut si quæ fieri posset, præteriret huius certaminis tempus. Natura corporis horrebat cruciatum ac mortem imminentem. Abba pater, inquit, tu nihil non potes: transfer hoc poculum à me ne bibam, uerum tamen id fiat, quod tua statuit uoluntas, que nihil uult, nisi quod est optimum, non quod uult huius corporis imbecillitas. Hæc precatus rediit ad relictos tres apostolos, ac reperit illos iam dormientes. Ac Petrum modo tam fortia pollicitum appellat: Simon, inquit, dormis? Non poteris uel unam horam uigilare mecum? Hoc tempus non admittit oscitantiam. Neque enim dormit, qui nobis molitur perniciem. Vigilate & orate, ne ueniatis in tentationem, quæ si uos oppresserit imparatos, periculum est ne uincamini. Commune periculum est: ego uobis uigilo, uobis oro: uigilate & uos mecum, & orate mecum, ut mecum uincamini.

Spiritus quidem promptus est, sed caro infirma. Ne uincat caro, spiritus est uigilia ac precatione confirmandus. His dictis, Iesus rursus abiit unde uenerat, atque iisdem uerbis rogauit patrem, ne biberet e poculo, quod instabat. Mox reuersus ad suos, offendit illos denuo dormientes. Dormitabant in uisione maiestatis, nec sciebat Petrus quid loqueretur. Dormiunt & hic in spectaculo infirmitatis, nec satis intelligunt, quid respondeant obiurganti Iesu. Rediit ad suos tertio Iesus a precatione sua, ac tertio reperit illos dormitantes. Perierant illi nobiscum, nisi pro nobis omnibus uigilasset ac deprecatus fuisset Iesus. Expergefatos igitur obiurgat illos, ut per eos omnium extimulet oisitantiam. Dormite posthac & requiescite. Satis dormitatum est. Ipsa res uos uolentes nolentes excitabit. Adest articulus tempestatis. Ecce filius hominis mox prodeur, tradendus in manus scelerorum. Surgite eamus illis obuiam. Iam enim dominus Iesus ex precatione robur animi collegerat aduersus instantem procellam afflictionum. Nec post ullum signum deitipauoris aut tedij, sed exemplum constantissimae tolerantiae nobis praebuit usque ad mortem. Nondum hunc finierat sermonem, adest Iudas Iscariotes unus e numero duodecim scelerorum, & inter hos habitus praecipuus, adducens secum numerosam cohortem, eamque gladijs ac fustibus armatam aduersus inermem Iesum. Nec deerat autoritas. Miserant hanc manum summi sacerdotes, scribae & populi primores. Hic mihi uis delector egregium confictum Euangelicae pietatis, aduersus falsam religionem. Sic quotidie oppugnatur, sic semper uincit Euangelica ueritas. Nullus ad eam prodendam magis idoneus, quam qui sub professione ueritatis Euangelicae, docet ea quae sunt carnis. Longe plus periculi est a falsa doctrina, quam a gladijs & fustibus palam sceleratorum militum. Nec sibi tamen satis fidit Iudas ad prodendum dominum, adhibet armatam manum cum autoritate utriusque ordinis, prophani & sacri. Atque haec aguntur noctu, capta loci quoque opportunitate. Densissimae tenebrae sint oportet, ubi uincitur & capitur Iesus. Haec erat potestas tenebrarum, & ad tempus permittitur satanae, ut Christum uideatur deuicisse. Quid autem caecius, quam illi humanis consilijs moliri insidias, quem nihil fugit: quam illum aggredi gladijs & fustibus, qui nutu potest, quicquid uult? Iudas autem non palam ostendit se ducem sceleratae manus, sed prius dedit illis symbolum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ille est Iesus. Inijcite manus illi, & abducite caute ne elabatur. Cauent hoc sacerdotes, ne numeraretur pecunia, nisi Iesus esset in manibus. Deinde cepit ex interuallo praecedere turbam, quasi aliud agens, sic tamen ut illis esset in conspectu. Mox ut adiit Iesum, salutauit illum, dato ex more osculo. Nec hic Iesus remisit lenitatem suam erga proditorem. Tantum illius tangit conscientiam, dicens: Amice, ad quid uenisti? Sciebat, non futurum ut ille resipisceret, & tamen nihil non facit, quo corrigeretur: nos erudiens, ut erga peccantes summa lenitate utamur, propterea quod ignoramus, an aliquando sint ad meliorem mentem redituri. Si resipiscunt, lucrificamus proximorum salutem: si non resipiscunt, non carebit nostra mansuetudo, suo praemio. Osculum charitatis mutuae signum est. Charitas autem declarat nos esse discipulos Iesu. Nihil igitur hostilius osculo simulato. Tale nimirum osculum dant & hodie Iesu pseudopostoli, qui sub praetextu pietatis Euangelicae uentri suo seruiunt, gloriam ueniantur humanam, & pro libertate spiritus docent Iudaismum. Ad osculi uenenat signum milites manum intecerunt in Iesum, ac uinxerunt. Ad hunc tumultum incandescit discipulorum animus, iamque Petrus oblitus eorum, quae praedixerat dominus, iudicauit adesse tempus, quo praestaret aliquid dignum fortibus promissis. Is educit gladio percussit seruum summi pontificis nomine Malchum, quod is caeteris ferocior, primus festinaret manus iniicere in Iesum: ac domino dextrae icium moderante, tantum amputauit auriculam illius dextram. Sed obiurgato discipulo, dominus clementissimus ilico sanauit uulneris minime periculosi dispendium, & auriculam restituit. Adeo nulli non beneficus fuit Iesus, ut nos pueret quenquam ulcisci uelle, ne dicam immerentem laedere. Porro Iesus, ut non uult alijs praesidijs defendi, quam gladio sermonis Euangelici, qui penetrat ad intima cordium: ita uoluit armatam manum scire, se nulla ui capi posse, nisi uolens ac prudens se praerberet capiendum. Itaque uersus ad illos dixit: Quid accidit, ut intempesta nocte cum gladijs & fustibus exiretis huc ad me, tanquam ad latronem sese similibus armis defensurum? Quotidie eram Hierosolymis, non clam, sed clara luce, & in loco

loco omnium celeberrimo, uidelicet templo, sanans agrotos, ac docens ueritatem. Semper inermis fuit, cum inermi raroque discipulorum comitatu. Quis ibi me non comprehendistis? Certe minore negotio rum poteratis, si decretum hoc erat. Sed istud est tempus uestrum, ut diuino permisso liceat, quod lubet. Et ita futurum iam olim praedixerunt scripturae, quae mentiri non possunt. Haec ubi dixisset, adoriuntur agminatim, ac manus iniiciunt in Iesum. Moxque discipuli sibi quoque timentes, quotquot erant, deserto domino, alius alio diffugere. Infirmis licet fugere, qui nondum idonei sunt perferendis supplicijs: quanquam incidit tempus, quo fugisse, negasse est. Ibi non oportet fugere, sed ultro ad mortem occurrere. Vbi plus est dispendij, quam compendij Euangelio ex morte tua, fugito, latita: ubi fructus est copiosus, si moriaris, dispendium ingens, si te subducas, occurre carnifici. Erat autem inter duodecim adolescens quidam, qui caeteris uehementius diligens Iesum, sequebatur illum, quum iam uinctus duceretur. Is unica duntaxat sindone nudum corporis tectum habebat. Hunc agnitum apprehenderant: at ille reiecta sindone elapsus est e manibus illorum, uestis iactura uitam redimens. Qui iuxta spiritum sic fugit, feliciter fugit. Quid enim est aliud hoc corpus, quam animi uestimentum? Quoties Satanas manum iniicit animae, negligit sindonem, & effuge. Nunc contemplator, quibus modis tractetur Euangelica ueritas, posteaquam prodita est ab impio discipulo. Per uolentam militum manum uincta ducitur ad utriusque ordinis primores, in illius exitium coniuratos. Primum adducitur ad summum sacerdotem. Nullus hostis capitalior Iesu, quam impius pontifex. Iam ut res maiore cum autoritate geri uideretur, conuenerunt eodem omnes sacerdotes, cum scribis & senioribus. Haec est autoritas huius mundi coniurata aduersus humilem sed nihilo secius inuincibilem ueritatem. Nondum Petrus abiecerat animum, sed eminus sequutus est Iesum, iam dissimulatus discipulus, nimirum mox abiuraturus. Ad nihil enim aliud per se ualet hominis fortitudo, nisi ut enormius peccet. Itaque perripit in atrium summi sacerdotis, atque ibi sedebat admixtus scelerato gregi famulorum, & calsaciebat se ad prunas spectator futurus dominicae tolerantiae potius, quam imitator. Interim qui inter sacerdotes primum dignitatis locum tenebant, quorum ut quisque primus erat autoritate, ita caeteros superabat impietate: cumque his reliquum concilium, ne uiderentur homicida potius, quam laesa pietatis ultores, uenantur aliquod testimonium aduersus Iesum, ut eum ad mortem adigerent. Nihil aliud litiebant, quam mortem illius, qui omnibus gratis uitam offerebat aeternam. Nec inuentum est ullum testimonium satis idoneum. Solus enim erat Iesus, in quem nullum testimonium idoneum inuenire posset humana uerfuita. Iam enim multi prodierant, qui testimonia dederant aduersus Iesum, uerum adeo friuola, ut nec iniquissimis illis uiderentur sufficere ad condemnandum eum, quem iam apud sese damnauerant, priusquam in iudicium adductus esset. Tandem exorti sunt, qui graue testimonium ferrent aduersus Iesum, dicentes: Nos adferimus comperta. His enim auribus audiimus eum dicentem: Ego dissoluam templum hoc manufactum, ac post triduum aliud non manufactum extruam. Hanc uolebant uideri blasphemiam in templum domini. Nec horum testimonium, quanquam adderet aliquid ueris ad exaggerandam criminis atrocitatem, uisum est satis idoneum. Diceret illic esse iudiciorum religionem, ac faueri reo: uerum haec sacerdotum diligentia non alio tendit, quam ne qua possit elabi Iesus. Nihil agitur, ad perdendum Iesum summo pontifice est opus. Is itaque uidens rem parum succedere, surgens in medio consilij, coepit appellare Iesum, ex ipsius ore uenans unde posset conuinci: Audis, inquit, quae tibi obijciuntur crimina? Nihil habes quod ad ista respondeas? Iesus autem obtulit, neque quicquam respondit. Quid enim attinebat ad ea respondere, quae ipsi iudicauerant friuola? Pergit itaque uenari summus pontifex & interrogat eum, dicens: Es ne tu ille Christus filius Dei semper laudandi? Iesus esse se fassus est: nec enim debebat negare, quod expediebat omnes scire. Sciens autem illos non credituros, aut certe contempturos ob corporis imbecillitatem, adiecit quod illis terrorem iniiceret. Videbitis, inquit, filium hominis sedentem a dextris diuinae maiestatis, magnaque cum gloria & comitatu angelorum uenientem sublimem in nubibus caeli. Sensit autem Iesus de secundo aduentu, quo rediturus est iam non humilis, sed in maiestate diuina iudex uiuorum ac mortuorum. Sacerdotes impij legem nesciebant, uerum ex pharisaeis discere poterant utrunque aduentum

aduentum Messiae praedictum a prophetis, alterum aspernabilem & contemptum, alterum magnificentum ac formidabilem. Verum non uacat illis conferre, quia gelierat Iesus, cum his quae praedixerant prophetae. Tantum hoc agunt, ut extinguant Iesum. Hic summus pontifex etiam pietatis imaginem suae praetextens impietati, lacerat uestimenta sua, quo blasphemiam redderet atrocior. Quid, inquit, praeterea opus est testibus? Ipsa uero uerba manifestam blasphemiam. Pontifex impius suaeque gloriae studiosus, non fert praedictam gloriam Christi, sic existimans, suae maiestati decedere, quicquid illi tribuitur. Furor illum paulo ante submouerat a sede, & tamen interim assurgit filio dei: nunc lacerat uestimenta, uaticinans futurum, ut regnante uero pontifice Iesu, carnale pontificium aboleretur. Scissa est gloria synagoga, Christi tunica manet integra. Quid longius abest a blasphemia, quam praedicare gloriam filij dei quam testificari futurum, quod prophetae futurum praedixerant? Et tamen haec scelerato pontifici blasphemia est, quae non egeat testimonijs. Quid, inquit, uobis uidetur? Omnes consentientibus calculis iudicauerunt esse facinus morte plecendum. Dignum tali sacerdote concilium: Nunc considerandum est, quibus modis in talibus concilijs tractetur ueritas Euangelica, ubi sacerdotes impius pro deo cupiens haberi, non fert praedictam gloriam filij dei: ubi scribae tacent, quod didicerunt ex prophetis; ubi primores populi conspirant cum templi primatibus; ubi adsunt ministri militesque conducti, & ad omne scelus suaapte malicia parati. Iam enim ueluti rite damnatum Iesum, quidam ex illis coeperunt conspuere, alij uelo obtegere faciem eius, & colaphis impactis dicere illi: Vaticinare, quis te percussit: huiusmodi ludibrijs exprobrantes illi, quod se passus esset haberi prophetam. Porro ministri sacerdotum a lapidibus Iesum caedebant. Haec erat morte crudeliora, uerum hoc exemplum nobis parabatur. Ferendis ignominijs nemo superauit Iesum, aedendis miraculis quidam superauerunt. Dum haec aguntur circa Iesum, Petrus timidus spectator, sedebat in atrio inferiore, admixtus pontificis impij satellitio. Ibi decebat esse, quum esset abnegaturus Iesum. Huc uenit ancilla quaedam summi sacerdotis: ea quum uidisset Petrum cum ceteris calcificantem sese ad prunas, intuita illum curiosus, coepit noscitare speciem discipuli, & ait illi: Tu quoque eras cum Iesu Nazareno. Hac uoce territus Petrus, negauit dicens: Non noui hominem, neque scio quid dicas. Conueniebat magnificentum pollicitatorem, quo magis a nosceret suam imbecillitatem, a muliercula terreri, ut post intrepide Iesu nomen proficiens apud magistratus & reges, sciret eam fortitudinem non esse uirium humanae naturae, sed spiritus diuini. Itaque territus Petrus, nec satis fidens ei loco, egressus est atrium, nec tamen recessit ab aedibus pontificis. Dum hic haeret, gallus cecinit. Audiuit Petrus, nec tamen uenit in mentem, quid dixisset Iesus, tantus pavor habebat hominem. Rursus autem quum illum uidisset ancilla quaedam, coepit illum deferre apud circumstantes, dicens: Hic ex illorum numero est. Rursus Petrus mendacio elapsus est, negans sese de numero apostolorum esse. Atque aliquanto post, ministri qui astiterant, quum ab ancilla nosciterentur, quum & ipsi curiosius hominis uultum & cultum contemplerentur, coeperunt eum noscitare & dicunt: Vere ex illis es, nam & Gallaeus es. Prima delatrix est mulier. Quantum autem periculum, Christi discipulum notum esse in aulis pontificum ac principum: Nisi totum discipulum exuat, periclitatur de capite. Et sermonis etiam idiomate periclitatur Petrus. Tales aulae nihil ferunt syncerae ueritatis. Nunc demum fiet germanus aulicus Petrus, coepit enim execrationibus additis deterare se prorsus non nosse Iesum, de quo loquerentur, ac rursus gallus cecinit. Nec prius ad se rediit Petrus, quam illum est intuitus Iesus. Tandem itaque recordatus sermonis quem dixerat Iesus: Prius quam gallus caneret bis, ter me negabis, egressus est domum Caiphae, & erupit in lachrymas. Nec tamen fugit ad laqueum quem admodum Iudas: quia non per maliciam, sed per humanam imbecillitatem ceciderat, idque permissu domini, ut nos illius lapsus erudiret. Sed hic imber erum pens extinguit fulmen irae diuinae. Non flet autem, nisi prius egressus e palatio Caiphae. Nam illic quo quisque peior est, hoc sibi magis placet.

NOTA ea nox in aedibus Caiphae consumpta est in perniciem & ludibrium Iesu. Mane uero statim inito rursus concilio, summi sacerdotes, cum senioribus & scribis, totoque confesso uinctum Iesum abduxerunt, ac tradiderunt Pilato

Pilato iudicandum, quem ipsi suo iam praedictio damnarant. Nunc ex iudicibus fiunt accusatores. Pilatus auditis illorum delationibus, appellauit Iesum reum: Tu ues ille rex Iudaeorum? Iesus respondit: Tu dicis, tacite agnoscens quod erat. Quamquam ea uox nihil mouebat Pilatum, quum in Iesu nihil appareret quod argueret mundani regni affectatorem. Porro summi sacerdotes, ne qua posset elabi Iesus, uarios criminum articulos in illum congerunt, ut ex multis tandem aliquod saltem esset, quod moueret iudicem non admodum iniquum. Pilatus autem animaduertens, quod res ageretur odij priuatis, captabat occasionem liberandi reum a causa. Itaque quum rursus adisset Iesum, nec ille quicquam responderet, ait: Non respondes quicquam in tanto capitis periculo? Vide quot articulos isti tibi obijciunt. Iesus autem postea nihil respondit, nec cupiens elabi ex hoc iudicio, ne mortis utilitas impediretur, & sciens sacerdotum maliciam non conuicturam, etiam si hac uia non profecissent. Itaque sic mori uolebat, ut constaret eum mori uolentem. Praeses autem, quanquam ethnicus, tamen abhorrens ab homicidio hominis, quem suspicabatur innocentem, nihil intentatum relinquit, quo liberet eum, quandoquidem uidet ex ipso nihil auxilij suppeditari, quo possit liberari. Mos erat apud Iudaeos, ut in die festo Paschae dimitteretur aliquis ex his, qui ob capitale facinus essent uincti, quemcumque populus Iudaeorum petisset sibi donari. Habebatur autem tum in uinculis quidam ob facinora nobilis Barrabas, qui in ciuitate mouerat seditionem, & in tumultu patrarat homicidium. Hac occasione Pilatus decreuerat uti ad seruandum Iesum. Proinde quum populus ex more confluxisset, ad postulandum remitti fontem aliquem: & hac ratione testificans, quod ipsi incolumes euasissent ex Aegypto, Pilatus ita respondit: Duos habeo, Barrabam uobis notum, & Iesum, quem dicunt regem Iudaeorum. Vultis igitur ut Iesum uobis dimittam? Senserat Pilatus in sacerdotibus nihil esse praesidij, itaque confugit ad populum, sperans ut illorum fauore liberaretur Iesus. Et futurum erat, nisi pontificum insatiata malicia conuictasset multitudinem, ut postularent sibi condonari Barrabam potius quam Iesum. Id quum praeter expectationem praesidis accidisset, nam audierat eum esse gratiosum apud populum, non desinit tamen opitulari Iesu pro uiribus. Quid igitur, inquit, uultis ut faciam de rege Iudaeorum? expectans in hunc modum a plebe sententiam. Sed hic strenue uigilant pontificum uersutia. Suam impietatem in multitudinis animos transfuderant. Nec alibi ualeat alium pontificum autoritas, quam ad excitandos principes ac populos aduersus ueritatem Euangelicam. Rursus igitur clamat populus: Crucifige eum. Perseuerant & hoc pontifices, ut mortis genus omnium probrosissimum deligeretur, quo Iesu nomen apud omnes Iudaeos redderetur execrabile, propterea quod lex pronunciat execrabilem, quisquis penderet in ligno. A deo non solum student Iesu uitam eripere, sed famam etiam honestam abolere, quod est homicidio crudelius. Non ferunt cuiusquam nomen haberi sacrosanctum praeterquam suum. Nec hic cedit illorum furori Pilatus, sed reclamant: Caesaris praeses sum, mihi non est ius occidendi, nisi rite conuictum. Quid autem hic admittit cruce dignum? Nihil hic proficit praeses, sed furiosius etiam in clamabant: Crucifige eum. Nec prius tamen labefacta est praesidis constantia, quam obijceretur Caesaris laesa maiestas. Non enim conueniebat occidi Iesum, nisi pontificum uesaniae, Caesaris subseruisset autoritas. Pilatus autem uidens hinc imminere periculum a Caesare, hinc a populo tumultuante, quum sciret innocentem Iesum, tamen uolens morem gerere implacabili odio pontificum, scribarum, seniorum & populi, pronunciauit in Iesum sententiam mortis, sed eadem sententia liberans innocentem a crimine, sacerdotes & populum condemnans. Innocentem enim pronunciauit, quem mittebat illis crucifigendum. Tales Pilatos semper habitura est Euangelica ueritas: utinam non exortiantur illis etiam pontificibus sceleratioribus. Iesus itaque damnatus, primum flagellis caesus est. Quum nec ea poena satiare animos Iudaeorum, traditus est cohorti ut crucifigeretur. Sic uisum est consilio diuino, ut Iesus fons omnis gloriae, ab omni genere hominum per omne ludibrium genus exerceretur, ne nos ullo malorum genere frangeremur. Iudas prodebat, pontifices, scribae, primores populi consularant, ministri ceperant, Caiphias summus pontifex damnauit, fons omnis huius tragoediae: concilium cum ministris uelut damnato illustris, populus obstrepit insanis clamoribus, Caesaris nomen terret, Herodes spernit, Caesaris praeses pronunciat. Et in his omnibus est Caiphias, in Caiphias fatanas. Superest ut

ut profana militum cohors suas agat partes. Et in his erat Caiphas. Omnis ignominia Iesu, omnis pernicies, si qua est, à Caipha est, qui rem sanctissimam imprudens peregit. Peregit enim hoc sacrificium, sine quo nemo saluus esse poterat. Milites itaque Pilati damnatum Iesum duxerunt intro in atrium pratorij. Nam Iudaei qui religiosi uideri uolebant, non debant ingredi pratorium hominis ethnici, quo puri accederent ad celebrandum suum illud phasae. Et tamen animus illorum erat in medio pratorio, erat in manibus militum, quos suapte sponte propensos ad maleficium, huc instigarat. Postea quam Pilatus semel tradiderat Iesum, non existimabat magni referre, quomodo occideretur. Sic fauit Herodes uirtuti Ioannis, ut tamen ad puellae preces amputaret illi caput. Constantius fauit Pilatus, sed tandem denique tradidit illum crucifigendum, ne quis Euangelicæ ueritatis professor ullum praesidium sibi poneret in hoc mundo. Milites igitur, quo magis fatigaret animos suos ignominij in Iesum, conuocant totam cohortem, & per ludibrium induunt illum purpurea ueste, uelut insigni regum: capitique imponunt diadematis uice coronam è spinis contextam. Sic ornatum coeperunt con salutare, dicentes: Aue rex Iudaeorum. Quin & arundine, quam illi sceptri uice dederant in manum, percutiebant caput eius, & conspuebant eum: ac flexis genibus adorabant eum. Iesus autem tacitus sese praebat ad omnem contumeliam, nostris malis debitam ignominiam in se transferens, ut nos eueheret ad suam gloriam. His peractis, exuunt illum purpura, & induunt illum uestibus proprijs, quo crucem inter maleficos bauians, nosci posset ab omnibus. Et hoc curarat sacerdotum malicia, quo magis alienarentur omnium animi. Inter eundem obuium habuerunt Simonem quendam Cyrenensem redeuntem è uilla sua. Is erat pater Alexandri & Rufi. Hunc, tametsi notum ac diuitem, militari procacia nolentem compulerunt, ut tolleret crucem Iesu, non ut illi parcerent, sed ut citius absolueretur negotium occidendi. Quosdam necessitas adigit ad amplectendam crucem Iesu. Verum hæc felix est necessitas, quæ propellit ad salutem. Apostoli nemine cogunt ad Christum, sed milites cogunt. Malorum uiolentia multis saluti fuit. Perducunt autem Iesum in locum fontium supplicij infamem, cui nomen apud Syros Golgotha, quod Latinis sonat, Caluariae locus. Illic dederunt illi bibere uinum myrrhatum. Vinum enim ex more solet offerri morituris, Iesus autem oblatum non accepit Iudaeorum amarulentia uitiatum. Iam enim biberat cum discipulis suis, non bibiturus de fructu uitis, donec biberet nouum in regno Dei. Oderat uinum acerbum, quod illi produxit Iudaeica synagoga uitis, uersa in amaritudinem domino cultorij suo, quæ pro mitibus uuis dederat labruscas. Oderat uinum impiorum. Aliud uini genus sitiebat. Id erat mustum Euangelici spiritus, quem post effudit in discipulos ipse relatus in caelum. Sublato autem in crucem Iesu, hi qui crucifixerant eum, partiti sunt inter se uestes illius, missis fortibus super tunica, quæ sic erat contexta, ut scindi non posset, cui tota contingeret. Agnosce pauperem Iesum, cui iam nihil erat reliqui in terris. Pendet medius inter caelum & terram. Sic nudum, sic expeditum, sic sublimem esse oportet, qui uelit cum hoste salutis humanae congrredi. Dauid consiliarius cum Goliath abiicit arma Saulis quæ magis onerant quam iuuant. Erat autem hora tertia, quum illum suffigerent in crucem. Additus est summo stipiti titulus causæ: Rex Iudaeorum: tribus linguis, Hebraea, Graeca, Romana. Simulque cum eo crucifigunt duos latrones, sic ut alter illi penderet dexter, alter sinister, mediumque Iesum hinc & hinc cingerent. Et hoc à sacerdotibus impijs erat procuratum, ut ignominiosum redderent nomen Iesu. Prædixerat hoc futurum prophetia Esaiæ: Cum iniustus deputatus est. Nec his tantis malis saturari poterat pontificum & scribarum odium. Primum enim Iudaei prætereuntes crucem, conuicia iaciebant in pendentem, ac uelut exprobrantes iam uiuente, ludibrii causa motis capitibus dicebant: Vah qui demoliris templum dei, & intra triiduum rursus extruis: nunc ostende quid possis: exere uires istas quas iactabas: serua te, si potes, ac descende de cruce. Nec mitiora iactabant in eum summi pontifices, unâ cum scribis illudentes inter sese: Alios saluos fecit, seipsum non potest seruare. Iactauit se Christum, iactauit se regem Israel, si uera sunt quæ promissit, descendat nunc de cruce, uideamusque & credemus illi. Hæc sacerdotum exprobratio hoc agebat, ut omnes omnino à fiducia Iesu alienarentur. Sic & hodie frequenter insultatur martyri in supplicio corporis: sic insultatur ab incredulis Euangelicæ ueritati, quæ si non nunquam laborat, ut plane uideatur

deatur oppressa. Nondum finis conuiciorum in Iesum. Qui simul cum ipso crucifixi fuerant, è cruce conuicia iaculantur in innocentem: sed hic quoque Iesus respondet suo nomini, è latronibus alterum seruat. Porro hora sexta oborta caligo texit totam illam terram. Ea durauit usque ad horam nonam. Tum Iesus ingenti uoce clamauit ad patrem, omni mortalem solatio desolatus, referens prophetiam de ipso prædictam ex psal. Heloi, heloi, lama sabach thani: quod, si quis interpretetur, Latine sonat, deus meus, deus meus, quare me deseruisti? Eam uocem quum exceperent quidam de circumstantibus, nec satis intelligerent Hebraice, dicebat: Hic Heliam inuocat. Tales & hodie sunt multi, semperque futuri sunt pseudo prophetae, nihil melius interpretantes uerba Iesu, quam irrisores illi sunt interpretati. Post hæc, quum rursus clamasset, sitio, quidam accurrit, ac spongiam aceto imbutam impositamque arundini, porrexit illi, dicens: Simite, uideamus an ueniat Helias, qui deponat eum de cruce. Iesus autem rursus gustato aceto, noluit bibere. Aliud uinum sitiebat, quod illi nolebant porrigere, qui nolebant Euangelio credere. Iesus autem consummatis omnibus, emissa uoce magna, expirauit. Moxque templi uelum, quod ea quæ Iudaei habebant sacratissima à conspectu multitudinis separabat, scissum est à summo usque ad imum. Cessant umbræ, simulatque prodit ueritas. Nec erat necesse futurum, ut ullus sacerdos introiret in sancta, semel immolata uictima, quæ sola sufficeret pro expiandis totius mundi peccatis. Porro Centurio, qui astabat ex aduerso minister ac testis mortis, qui multos supplicio morientes conspexerat, quum uidisset, Iesum præter aliorum morem statim à ualido clamore efflase spiritum, ait: Vere homo hic filius Dei erat. Agnosce primitias gentium Christi uirtutum profitentium. Qui hominem proficitur ac dei filium, hominem ac deum proficitur. ~~Quum quidam mudo dicitur dicitur dicitur~~ Considera & illud, ut seruator ubique seruator est: in cruce moriturus seruauit alterum è latronibus, mortuus ilico trahit Centurionem ad professionem Christianam. Aderant autem & mulieres, è longinquo spectantes quæ gerebantur. Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, ac Ioseph mater, & Salome, quæ quum Iesus esset ac doceret in Galilæa, sequebantur eum, ac ministrabant de facultatibus suis: cumque his aliæ complures, quæ tandem & Hierosolymam euntem fuerant consequutæ. Quum autem iam appeteret uespera, quoniam erat dies parasceues, ideo sic dictus, quod præcederet magnum illud sabbatum, uenit Ioseph Arimatensis, nobilis decurio, qui & ipse expectabat regnum Dei. Is quoniam bene sentiebat de Iesu, fretus nobilitate sua, ausus est adire Pilatum, ac petijt corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur, si iam mortuus esset Iesus, homo iuuenis, quum multi fractis etiam cruribus soleant biduum, aut triduum uiuere. Itaque accersit Centurionem, qui cruci astiterat, percontatus est eum, an iam mortuus esset. Et quum ex eo certum cognouisset, quod iam mortuus esset, donauit corpus Ioseph. Iesus enim quam diu uiuebat, impijs etiam sese pulsandum & conspuendum permisit. Mortuus statim dignitatem suam sibi uindicat, nec tractari uult, nisi ab honestis ac pijs: ne conspici quidem nisi à discipulis æternæ uitæ destinatis: nos hac imagine docens, ne quis dignitatem suam in hac uita uindictet. Tantum per honorem & contumeliam, per gloriam & ignominiam peragat negotium Euangelicum. A morte dignitas efflorescit. Ioseph itaque lætus tam precioso munere, mercatus est sindonem, eaque conuolutum corpus reposuit in monumento nouo quod erat excisum è uiuo saxo, & aduoluit ingentem lapidem ad ostium monumenti, ne quis facile suffuraretur corpus. Cæterum ex mulieribus, quæ spectarant dominum morientem, duræ ad monumentum usque consequutæ sunt, Maria Magdalene & Maria Ioseph, contemplantes ubi reponeretur corpus: ut quum liereret, ex more gentis illius officium & honorem sepulturae exhiberent.

CAPVT XVI

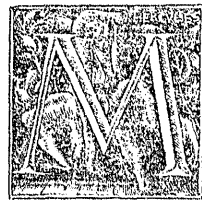

Noniam autem die parasceues, quo sepultus est sub uesperam dominus, mox à solis occasu sabbati religio uetabat operari, intermissio quod coeperant in paradisi aromatibus, expectabant posteri diei finem: statimque ut occidisset sol & redisset operandi facultas, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome paratis aromatibus, ueniebant ut ungerent Iesum, summoque diluculo primo die sabbatorum, qui sabbatum exactum sequebatur, à parasceue tertius, piæ mulieres ueniunt ad monumentum, iam ad solis exortum albescente caelo. Dicebant autem

tem inter sese: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Erat enim ingens; nec muliebrum erat uirum eum amoliri. Et circumspiciunt, si quem nancisci possent, cuius ad id uerentur opera. Ac dum respiciunt, uiderunt lapidem iam amotum. Mox ingressa monumenti uestibulum, uiderunt iuuenem ad dextram monumenti partem, amictum stola candida. Ad hoc spectaculum tamen silentium faustiq; omnis, tamen quia subitum & inexpectatum, obstupere mulieres. Has ilico blando alloquio consolatur angelus, dicens: Non est quod expauescatis. Iesum quaeritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic: Ecce locus uacuus, ubi repositum fuerat corpus illius. Quare superuacuum est officium, quod illi parastis. Quin potius abite, renunciaturae discipulis illius, morte domini uehementer exanimatis, sed praecipue Petro, cui ter abnegatus dominus merorem congeminat: quod Iesus praecedet eos in Galilaeam, eò sequantur, illic eum uidebitis uiuum, quae desieris mortuum. At illae partim insolito gaudio, partim nouo spectaculo expauesactae, fugerunt e monumento, neque quicquam ibi loquuta sunt: tantus pavor illas corripuerat. Nondum autem Iesus cuiquam apparuerat, sed posteaquam surrexerat, mane primo à magno sabbato die, primum omnium apparuit Mariae Magdalenae, unde eiecerat septem daemonia. Illa protinus quod uiderat, renunciauit Iesu discipulis lugentibus ac flentibus. Illi narranti, quod uiueret quodq; sibi uiuus uisus esset & auditus, non habuerunt fidem. A deo exciderat, quod toties promiserat, se tertio die surrecturum. Eodem die apparuit duobus discipulis effugie peregrini ac uiatoris, dum Hierosolyma proficiscuntur in uillam. At illi, tandem agnito domino, reuersi Hierosolymam nuntiant ceteris, quae uidissent. Nec horum narrationi habita est à plerisque fides. Postremo iam abiturus in caelum, apparuit uidebitis in conuicio, accumbentibus, quibus exprobrauit incredulitatem ac duriciam cordis, quod his qui uidissent ipsum resurrexisse non crediderunt. Nec enim omnibus exhiberi debebat mortis ac resurrectionis spectaculum, uerum ad fidem Euangelicam sufficiebat, rem semel per idoneos testes esse comprobata. Alio qui quomodo crederent gentes quae gesta sunt, si tam essent diffidentes apostolorum narrationi, quam Thomas & alij quidam ex ipsis initio fuerant: Et ait illis Iesus: posteaquam tandem uobis haec omnia multis ac certis argumentis probata compertaq; sunt, ite in mundum uniuersum, & praedicate hoc Euangelium uniuersis orbis nationibus. Omnibus enim mortuus sum, omnibus resurrexi. Nihil iam opus est obseruatione ueterum caeremoniarum: nihil opus uictimis & holocaustis ad expianda commissa. Quicumq; crediderit Euangelio, per quod omnibus in me fidentibus, per mortem meam offerret gratuita remissio peccatorum omnium: & huius gratiae signum acceperit, aqua tinctus, saluus erit. Qui uero non crediderit Euangelio, non est quod fidat obseruationi legis, aut philosophiae, condemnabitur. Haec uia patet omnibus ad salutem, sed una. Ne uero uestra praedicatione fide careat, addetur & miraculorum uis, si modo adsit Euangelica fiducia, & res ipsa miraculum poscat. Praecipua uis Euangelicae gratiae in animis est, sed tamen ob incredulos & infirmos haec quoque praesto erunt, ubi profectus Euangelij requireret miraculum. Qui in me posuerint fiduciam, eiecient daemonia, non in suo nomine, sed in meo: linguis loquentur nouis, serpentes abigent: & si quid letale biberint, non nocebit illis. Aegrotis imponent manus, & bene habebunt. Haec quum in animis fiunt, manus praestatur miraculum, sed occultum: Auaricia, libido, ambitio, odium, ira, liuor, uenena morbiq; letales sunt animo. Haec abigent in nomine meo, idq; facient perpetuo. Propter infirmos autem, & ad credendum difficiles, nonnunquam fient & illa, ut homines craisi uideant in illis esse spiritum humanis uiribus potentiorum. Haec aliaq; cum dominus Iesus loquutus esset discipulis suis, recepit sese in caelum, atque illic dexter asidet Deo patri. Discipuli uero post acceptum spiritum coelestem praedicauerunt, sicut erant iussi, non in Iudaea tantum, uerum etiam in omnibus regionibus: & successit res, licet aduersante mundo, uidelicet domino Iesu per spiritum suum uim suam exerente per apostolos: & quod illi uerbis promittebant, miraculis ubique paratis confirmante.

F I N I S.

IN VICTISSIMO ANGLIAE REGI
DOMINO HIBERNIAE, CATHOLICAE FIDEI
defensori, Henrico eius nominis octauo, Des. Erasmus
Roterodamus s. d.

IT TO tibi Lucam medicum generosissime Rex, non alium quam antehac habebas, sed Latinis auribus explanatius fufiusq; loquentem. Nec mihi hic puro sumendam operam, ut placem istos, qui nobis occinere solent, recte proditam à doctis, uiris sententiam, in muneribus dandis illud in primis esse spectandum, ut apta sint quae donamus. Factum est hoc nuper à nobis cum Carolo Caesari dicaremus Mattheumi, & ante nos ab eruditissimis hominibus demonstratum est ex praescriptione uetustae consuetudinis, quod uis argumentum re de dicari principibus, quos etiam si sciamus nunquam lecturos, tamē hinc ea capitur utilitas, quod illorum titulis opus studiosorum affectibus commendatur, quemadmodum non incite scripsit Plinius, quaedam ob hoc ipsum summo haberi in pretio, quod sint temptis dicata. Est autem quorundam erga nuper natos libros tanta morositas, ut prius resistant quam degustent. Itaque perit & scriptori speratus fructus, & lectori sua utilitas. Ab his illud saltem impetrabit praefixus in frontispicio uoluminis summorum principum titulus, ne damnent, ne fastidiant, ne conspuant, priusquam legerint. Quamquam & alioqui quorundam principum pietas facit, ne uideatur absurde facere, qui regi dono mittit Euangelium. Quandoquidem mihi reuelant homines minime uani, & Carolus Caesare, si quid in tantis rerum tumultibus datur occis, id in Euangelico codice libenter consumere: & illi illius principum Ferdinandi huius matrem, patrem, & in Iohannem, quam ipsi nuper dedicaui, frequenter habere in manibus: atq; inclitum etiam Danorum regem Christianum, id quod tibi quoque notum esse potest, Christianos libellos frequenter habere in manibus, nostramq; in Marthaei paraphrasim cupide legere. Quis igitur uideatur in premitu Euangelium Iesu, qui tractant & amant Euangelium, quod certe ab omnibus tractandum est, qui se meminerunt esse Christianos: Quamquam autem iuxta rationem humanam hoc potissimum donandum est, quo maxime eget cui mittitur: tamen iuxta regulam Euangelicam, habenti donandum est, ut exuberet. Proinde uidebar mihi facturum congruentissime, si tibi medicum hunc Euangelicum mitterem, qui sacras literas adeo non fastidias, ut quod tua scripta testantur, in his etiam ultra mediocritatem profeceris: ut qui tibi donet aliquid huius generis, non tam munus dare uideatur, quam officium reponere. Quid quod & coniunx tua nobilissima, unicum hoc auro uerae pietatis exemplar, fastiditis nugis muliebribus, bonam diei partem collocat in sacris libris, quum alias principes formidas, quae maximam temporis partem in fucado, in alea, similibusq; lusibus conterunt, admonens quid ipsas deceat: tum nobis nostram exprobrans ignauiam, uel impietatem potius, qui maximam uitae partem in profanis literis absumimus. Iam si hoc in primis curae est, ut in monarcharum aulis semper adsint exacte docti perspectae fidei medici, qui curam agant regis corporis: quanto magis conuenit illic uersari Lucam medicum, qui non scammonio aut elleboro tueatur corporis bonam ualitudinem, sed coelesti pharmaco liberet animum à morbis ad aeternam mortem pertrahentibus, qui sunt, ignoratio ueri, diffidentia erga deum, amor huius mundi, ambitio, auaritia, luxus, odium, inuidia. Nam his morbis obnoxia est omnis uita mortalium quemadmodum ait Ioannes Apostolus, deplorans totum mundum in malo positum esse, nec aliud in eo regnare, quam concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam uitae. Ab his morbis hoc plus est periculi summis principibus, quo maior est indulgentia fortunae, & quod libet faciendi licentia. Videor autem mihi non inanem operam sumpturus, si tibi primum Lucam medicum, deinde pharmacum quod adfert paucis commendaro, tamen non dubito, quin utrunque sit ut esse debet, uae pietati commendatissimum. Nimirum hic est ille Lucas patria Antiochenus. Est autem Antiochia ciuitas, olim adeo celebris ac potens, ut ei parti Syriae, quae Cilicia attingit, nomen dederit: hoc ipsa quoque Roma felicior, quod hic primum sedem habuerit apostolorum princeps Petrus, quodq; in hac Paulus & Barnabas apostoli

lici muneris dignitatem acceperint. Fuit autem familiaris apostolorum omnium, sed præcipuus affectator Pauli, atque etiam peregrinationis illius indiuiduus comes. Ex conuictu apostolorum scripsit Euangelium, ex his quæ Paulus ipso teste gessit, scripsit uolumen cui titulum fecit, Acta apostolorum. Eam historiam produxit uique ad secundum annum Pauli Romæ commorantis, hoc est, usque ad quartum Neronis Cæsaris. Vnde conijciunt eadem in urbe librum esse scriptum. Satis que constat inter eruditos, hunc esse, cuius toties in epistolis meminit Paulus, uelut in epistola ad Corinthios secunda: Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in Euangelio per omnes ecclesias. Rursum scribens ad Coloss. Salutem, inquit, uos Lucas medicus charissimus. Rursum in epistola ad Timotheum secunda: Demas enim, inquit, me reliquit diligens hoc seculum, & abiit Thessaloniam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam, Lucas est mecum solus. Quin & illud proditum est à ueteribus, quoties Paulus uocat Euangelium suum, uelut ad Timotheum: Memor esto dominum Iesum resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid secundum Euangelium meum: eum sentire de Euangelio Lucæ, quod quemadmodum Marcus ex autoritate Petri, ita Lucas ex autoritate Pauli conscripserit historiam Euangelicam. Hieronymus arbitratur eum Græcæ literaturæ ceteris fuisse peritiorem, & ob id exactius contexit narrationem historicam, ab ipsa Ioannis Baptistæ conceptione exorsus, per multa referens de natiuitate deique infantia, quædam etiam de pueritia Iesu, multas etiam parabolas ac miracula, quæ ceteri breuitatis studio prætermiserant. Quumque ceterorum nullus egressus sit tempus domini assumpti in cælum, hic solus altero uolumine nascētis & gliscētis ecclesiæ persecutus est historiam. Addunt & illud, quemadmodum Mattheus Euangelium, Petrus epistolas scribit Iudæis potissimum, ita Lucam Euangelium potissimum scripsisse gentibus, nimirum discipulum Pauli, qui ut doctor erat gentium, ita ad gentes scripsit omnes epistolas. Scripsit post Marcum, sed ante Ioannem, unde & discipulus præferitur apostolo. Denique quod medico congruit, traditur fuisse longæuus. Nam sequutus consilium Pauli, qui scripsit, bonum est uxorem non attingere, uixit cœlebs octoginta quatuor annos. Ossa defuncti ex Achaia translata sunt Constantinopolim unâ cū reliquijs Andree apostoli, anno Constantij uicesimo. Habes medicum ex medico, apostolorum familiaritate commendatum, Pauli apostoli non uno testimonio laudatum, denique ecclesiarum omnium consensu comprobatum. Quum enim multorum Euangelia reiecta sint, hic consensuentibus omnium suffragijs receptus est, ut expleret sacram illam ac mysticam tetradem, quam olim designauit Moses, exponens nobis quatuor flumines ex uno paradisi fonte scatescentes, qui irrigant uniuersam terram: post uisit Ezechiel, quum nobis depingeret animalia mystica quatuor, & quatuor rotas in una. Nunc de pharmaco quod nobis dedit, paucis si uideatur, dicamus. Ex Hippocrate sumere consueuerat remedia, quibus corporum morbos leuaret, ceterum ex Apostolis qui Christum uiderant ac audierant, imò ex ipso spiritu sancto hausit hoc pharmacum, quo nostris animis mederetur. Apud præcos medicos erat quoddam medicinæ genus efficacissimum, ex uarijs & exquisitis rebus arte comixtum, quod illi uocabant *θεῶν χεῖρας*, hoc est deorum manus. Verum nullum adhuc pharmacum repertum est à medicis, quod omnibus corporum morbis medeatur, quantumuis facient efficacem illam, sed nulli notam panaceam. Certe senectus morbus nulli cedit medicinæ. Sed hæc uere manus est Dei, quæ per synceram fidem semel aufert omnes animorum morbos, & quod solius est Dei, confert immortalitatem. Nec incite dictum est Græcorum prouerbij: animi laborantis medicum esse sermonem. Neque defuerunt qui crederent, & corporum morbos conceptis uerbis, magicam uim habentibus, propelli posse. Dominus Iesus medicus erat, qui dum uiueret in terris, sermone pellebat morbos corporum quamlibet atroces aut inueteratos, sermone mortuos excitabat ad uitam. Non enim erat sermo magicus, sed omnipotens sermo patris omnipotentis. Idem sermone profligat morbos animorum, quum ait: Filii remittuntur tibi peccata. &: Vade, fides tua te saluam fecit. Proinde & prophetia Christum medicum promiserat. Dicit enim in libro Sapientie: Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus domine sermo, qui sanat omnia. Hæc nimirum est illa uera panacea. Psalmus item mysticus sic habet: Misit sermonem suum & sanauit eos ab interitionibus eorum. Sermo patris uiuus, Christus est, Misit Mosen &

& prophetas, per hos curata est Iudæorum natio, sed non est sanata. Solus sermo patris efficax fuit sanandis hominum morbis, non solum leuioribus, uerum etiã letalibus. Letales morbos agnoscis, quum addit propheta: ab interitionibus eorum. Quum ita collapsus est stomachus, ut fastidiat ac reiciat omnem cibum, ægrotus ad mortem tendit. Tali morbo laborat uniuersus mundus ante medici cœlestis aduentum. Id quod paulo superius dixerat: Omnem escam abominata est anima eorum, appropinquaerunt usque ad portas mortis. Misuerant uaria pharmaca philosophi Pythagorici, Academici, Stoici, Epicurei, Peripatetici, promittentes animi sanitatem ac felicitatem etiã. Multa miscuit Moses, præscribens uarias religionis ceremonias, multa propheta: sed inualecentibus morbis nihil profuit medicina, nisi quod auxit morbum & prodidit. Animi stomachus prauis cupiditatibus, uelut humoribus noxijs, corruptus, & auerfabatur philosophorum elaborata præcepta, non sapiebat amara prophetarum obiurgatio, & horum promissis non est habita fides. Id uidentis pater cœlestis, nihil uolens perire eorum quæ condidit, emisit sermonem suum, qui cœlesti medicina liberaret uniuersos ab omnibus animorum morbis. Quemadmodum autem amici medici, si quãdo non licet semper adesse ægrotis, relinquere solent pharmacum aliquod, quo sibi possint esse medici qui laborant, si res ita postulet: ita dominus Iesus in cælum reuersus, reliquit nobis per apostolos suos pharmacum Euangelicum, facile quidem & cuius expositum, sed efficax, si quis ut oportet sumserit: ut autem utiliter sumas, præcipue præstat fiducia erga medicum. Nec satis est gustasse, traiciendum est in uiscera, ut stomacho receptum, per omnes uenas uiam suam distendat: Tum demum incipit concutere totum hominem odio pristinae uitæ: sed hanc perturbationem sequitur magna animi tranquillitas. Habent corporum medicum empiricos & pharmacopolas artis suæ ministros, ipsi præscribunt quid dandum sit ægrotis. Ita Christus unus est qui præscripsit salutis æternæ remedium, apostoli & horum successores episcopi tantum ministri sunt, miscunt, terunt, admouent, non sua pharmaca, sed Christus tingunt aqua, sed Christus abluunt animum: docent quæ Christus ipsis tradidit, sed Christus ipse facit, ut sermo illorum sit efficax. Corporum medici frequenter uariant & morborum iudicij, & in præscribendis remedijs, nonnunquam & pro remedijs præscribunt uenenatuxta dictum Græci poeta: *φάρμακα, πολλά μὲν ἔδρα μαιμυμένα, πολλά δὲ λυγρὰ*. Vnicum autem Euangelicæ medicinæ præscriptum est, quod à nullo mortalium cortum pi debeat aut mutari. Denique simplex est, ut si cessent hi quos oportebat huius pharmaci ministros esse, sibi quisque possit sumere, modo adsit animus fidens, syncerus, & salutaris audis. Nam & summus ille medicus, qui solus totum hominem sanare potest, aliquid quando per se conferebat sanitatem, nonnunquam & per apostolos ac discipulos. Iam tota medicorum ars duos potissimum scopos habet, primum ut morbis, & ab his quæ gignunt morbos, corpora liberet, hanc partem Therapeuticam uocant: deinde ut bonam ualitudinem tueantur, ac robur addant: eam in ratione uictus collocant. Neque enim medici semper urunt aut secant, non semper infundunt scammonium quo corpus exhauriant propemodum occidentes ut uiuificent, sed aliquando ministrant quæ cor exhilarent, quia & pascunt benigniter. Ita nobis primum administratur potio fidei, quæ poenitentia perturbat animum, & inaniens nos exonerat peccatis. Mox additur pharmacum consolationis, exhortationis ac doctrinæ perfectioris. Etenim si medicus posteaquam corpus inani sit, subito destituat ægrotum, periculum est ne uacuum ac uiribus defectum, maior a li qua morbi uis inuadat, uelut paralytis, apoplexis, aut phthisis. Ita postea quàm poenitentia nos prostrauit, exagitato morbo, baptismus nos uacuos reddidit ab omnibus peccatis, adhibentur ea quæ iam bene uacuum animum salubriter impleant. Exhausta est iracundia, infunditur lenitas & mansuetudo. Exhausta est inuidia, subiicitur candor. Exhausta est rapacitas, succedit liberalitas. Exhaustus est ardor bellandi, succedit studium pacis. Exhaustus est amor uoluptatum carnis, succedit amor rerum cœlestium. Vis audire scammonium Euangelicum: Poenitentiam agite. Iam securis ad radicem arboris posita est. Et omnis arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur. Idem Paulus: Mortificate membra uestra quæ sunt super terram: scortationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam & auaritiam. Ac mox: Expoliantes uos ueterem hominem cum actibus suis. Exhaustis,

quomodo rursus implet: Induite uos, inquit, sicut sancti dei & electi, uiscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem, & condonantes uobis inter uos, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit uobis. Super omnia autem haec charitatem habete, quod est uinculum perfectionis, & pax Christi exaltet in cordibus uestris. Huiusmodi domum mundatam scopis, & talibus ornamentis undique plenam, non rursus occupabit spiritus malus, reuersus cum alijs septem ipso peioribus. Habet igitur Euangelica medicina suum uinum, quod emordeat saniem uulnerum nostrorum. Abi post me Satana, non sapis ea quae dei sunt, sed quae sunt hominum: Vinum est. Nunc uide oleum: Confidite quia ego uici mundum. Capillus capitis uestri non peribit. Nolite timere pusille grex, quonia uestrum est regnum caelorum. Paulus habet cibum, quo fouet nuper conuersos ad Christum, ne relabantur in morbos adhuc imbecilles: habet & solidum cibum, quo corroboret eos semper proficientes usque ad magnitudinem plenitudinis Christi. Robur collegerant, de quibus scriptum est in Actis apostolicis: Ibant gaudentes a conspectu concilij, quod digni habiti essent pro nomine Iesu contumeliam pati. ~~Robur collegerant, quod dicitur. Quomodo possum in eo qui me fortem reddit. Proinde dominus Iesus in Euangelio hortatur ad esum panis e caelo profecti, cuius elus praesertim in uita~~ tem. Hortatur ad esum carnis suae, ad potum sanguinis sui, nimirum de doctrina sua sentiens, quae ut panis uegetum ac robustum reddit animi, ut uinum efficax inebriat usque ad huius uitae contemptum, ut caro solidam habet alimoniam, ut sanguis uitalem habet uim. Quanquam autem omnis diuina scriptura uim habet medicam, tamen nullum pharmacum habet efficacius quam Euangelicum. Idem in omnibus est spiritus, sed in his esse uoluit, in quo praecipue uim suam exereret, ne nullum esset discrimen inter ministrum & dominum, inter lacunas & fontem. Opera precium est autem considerare, quanta sit uis huius pharmaci. Res publica corpus quoddam est. Huius pestes ac morbi sunt mali mores. Quibus diuersis regionibus precellentes sapientia uiri, leges ceu remedia quaedam opposuerunt, uelut apud Athenienses Solon, apud Lacedaemonios Lycurgus, apud Creteneses Minos, apud Romanos decem uiri. Nullus tamen horum potuit efficere, ut leges quas condidisset aliae quoque nationes amplecterentur. Ac ne tentauit quidem hoc illorum quisquam, ne praeter inanem operam, impudentiae quoque, lucrifacere opinionem. Solon decem extilio leges suas obtrulit uni ciuitati. Plato uir tam doctus ac perinde facundus nunquam persuasit, ut Athenienses reciperent ipsius leges. Neque dubitandum tamen est quin omnes sibi persuaserint, leges quas condidissent esse ueras, & optasse, si fieri potuisset, ut totus terrarum orbis eas amplecteretur. Ac ne Mosis quidem leges ultra nationem unam propagatae sunt, quanquam pharisaei magna ambitione profelytos aliquot uenarentur. Denique ne Caesarum quidem uiolenta autoritas extorquere potuit, ut ipsorum leges apud omnes gentes haberet pondus. Et quod hi conati sunt proditijs legibus, idem conati sunt philosophi praecipis suis, magno iudicio summaque cura proditijs. Quorum nemo tam eloquens fuit aut tam eruditus, ut uicinijs nationi persuadere potuerit. Adeo pharmacum, quod adferebant, uim habebat dilutam & inefficacem. Sola ueritas Euangelica intra paucos annos cunctas totius orbis regiones occupauit, peruasit, ac uicit: Graecos ac barbaros, doctos & indoctos, plebeios ac reges ad se pertrahens. Tam efficax erat huius ueritatis pharmacum, ut tot hominum millia, relictijs patrijs legibus, relicta maiorum religione, relictijs uoluptatibus ac uitijs, quibus ab incunabulis assueuerant, nouam ac peregrinam doctrinam amplecterentur: & ex diuersis linguis, diuersis institutis, in humilem quandam philosophiam consentirent: praesertim quum nulla aetas magis fuerit instructa, uel eruditionis facultateque praesidijs, uel monarcharum potentia: quumque mundus omnibus suis praesidijs pugnaret aduersus inermem Euangelij ueritatem, tamen efficere non potuit, quin ea primum occupata Graecia, Neronis urbem & aulam inuaderet, moxque per omnes Romani imperij prouincias sese spargeret usque ad Gades & Indos, usque ad Afros, ac Scythas, & pernitus toto diuiso orbe Britannos. Haec gentes, linguis, legibus, ritibus, moribus, institutis, dijs, religione, forma plurimum inter se distabant. Mox ex tanta discordia facti concordantes, eandem cantionem canere coeperunt, Iesum Christum unicum orbis dominum seruatum laudibus uehentes. Interim direptio honorum, exilia, carceres, cruciatus, mortes, nihil aliud erant, quam profectus Euangelij. Quis unquam inuentus est, qui pro Solonis legibus

legibus, aut Zenonis decretis mortem oppetere sustinuerit. Pro simplici Christi doctrina quot senum ac iuuenum, quot matronarum ac uirginum millia suas ceruices prebuerunt secandas? Et tamen quanto sunt admirabilia magisque a sensu communi abhorrentia, quae docet Euangelium, quam paradoxa philosophorum? Et illorum doctrinam nemo principum oppugnauit, & tamen sua sponte euanuit, quemadmodum, & leges & magia, & ritus sacrificiorum. Quis enim nunc sacrificat dijs ethnicorum, aut maecat Iudaicas uicinas? Quis nunc nouit Zoroastrem? Quis Pythagorae anigmata pili facit? Quis Apollonij Tyanei uitam non ueluti somnium quoddam legit? imò quis legere dignatur? Nam quod Aristoteles hodie celebris est in scholis, non suis debet sed Christianis: perisset & ille, nisi Christo fuisset admixtus. Aduersus Euangelicam philosophiam adhuc teneram ac nascentem statim coortus est mundus omnibus suis praesidijs, per Iudaeos praetextu religionis aduersus omnis religionis fontem pugnantes, per philosophos omni doctrinae genere pollentes, per sophistas disputandi pertinacia inuictos, per rhetores eloquentiae uiribus admirabiles, per tyrannos omni genere sauitiarum armatos, per reges, praesides, magistratus, per magos ac praestigiarum artifices, per demones huius mundi dominos. Hos omnes tumultus, uelut inuidans malorum pelagus, Euangelicae ueritatis uis excepit, sustinuit, perripuit, deuicit. Ad lucem enim Euangelicam aequum erat omnia humanae potentiae simulachra euanescere. Emicuit Euangelium illud simplex & humile, quod omnes moliebantur obruere. Libri eorum qui summo ingenio, mirabili eruditione, exquisita facultate scripserunt aduersus Euangelium, ceu somnia quaedam ultrò euanuerunt, adeo ut ne extant quidem, nisi si qua fragmenta seruata sunt à Christianis. Reges quod prius impugnabant, adorant: magica uis euanuit, demones euulantes eiciuntur. Philosophia confessa est suam incertitiam, & relicta stulta hominum sapientia, amplexa est sapientem stultitiam crucis: Rhetores scribunt encomia Iesu Christi, poete deos ueteres exhibent, & pro innumeris unum Iesum Christum decantant. Haec tanta mundi mutatio paucis annis à Christo occiso, per totum orbem fieri coepit, ac nullis praesidijs humanis semper increuit in maius, donec fermentum admixtum farinae satis tribus, totam afficeret conspersionem, donec granum sinapis in ossum, per Asiam, per Africam, & Europam late panderet ramos suos. Accedit huc, quod qui ueritatem Euangelicam oppugnabant, non solum habebant uaria terribilia, quibus mascula quoque pectora possent laesefactari, aedicta, tribunalia, confiscationes, proscriptiones, exilia, carceres, eculeos, uirgas, secures, cruces, ignes, bestias, mortes: uerum etiam illecebras uarias, quibus animus secumuis continens posset corrumpi. Dicebat Caesar: abnega Christum, & esto inter proceres meos primus: ni facis, confiscabuntur omnes tuae facultates, sauiam in uxorem ac liberos, ipse bestijs obicietis. Quis hic persuasit tot hominum millibus, ut cum gaudio acciperent honores ademptos, facultates direptas, ut conspicientes eos quibus nihil habebant secundum deum charius, rapi ad immania supplicia, gratias agerent: ut ipsi demum cum liceret effugere, cum liceret tantis potiri commodis, ultrò se praebarent excarnificandos? Nulla uis humanae facultatis id potuisset, sed diuina uere uis potuit, quae latebat in grano sinapis. Nec philosophorum doctrina caruit lenocinio. Stoici libertatem, ueras diuitias, sanitates, regnum, alia quae dictu magna pollicebantur. Epicurei uoluptatem auribus hominum commendabant. Peripatetici corporis bona cum uirtute copulabant. At Euangelica doctrina, ut nullis terroribus humanis quenquam pertrahebat: ita quam nihil habebat in speciem plausibile, imò quam multa prorsus incredibilia. Annunciat quendam Iesum suffixum cruci, qui morte sua liberasset genus humanum: hunc esse deum & hominem, natum ex uirgine, qui reuixisset à morte, sederetque ad dexteram dei patris, qui docuisset esse beatos qui hic ob nominis ipsius professionem lugerent, sitirent, esurirent, affigerentur, male audirent & occiderentur, quam reuicturos omnes: tum ipso iudice pios sortituros immortalitatem, impios perennes gehennae cruciatus. Quis philosophus ausus fuisset haec tam paradoxa, tam non plausibilia proponere? Et tamen haec ita persuasit humilis Euangelij sermo, ut insanus habeatur qui non credat, ut tot hominum millia uitam citius deserant, quam ueritatis Euangelicae professionem. Et per quos tandem haec tanta mutatio nata est per paucos discipulos, ignotos, humiles, tenues, idiotas. Quid attinet de reliquis dicere, quum Petrus horum princeps piscator fuerit idiota, Paulus

futor corarius, nullus omnium diues, aut potens, aut nobilis? Aut nihil habebant huius mundi, aut si quid habuerant, relinquebant. Et quomodo tales rem tantam praestare potuerunt: nimirum adferebant pharmacum in uili pyxide, sed diuina uel potens & efficax. Simplex & inconditus est Euangelij sermo, quem si quis expendat ad Thucydidis, aut Titi Liiij historiam, multa desiderabit, multis offenderetur. Quam multa praetermittunt Euangelistae, quam multa tribus uerbis attingunt, quam multis locis non conuenit ordo: quam multis locis inter se uidentur pugnare. Haec poterant lectoris animum alienare, ac fidem abrogare lectioni. Contra qui scripserunt humanas historias, quam solliciti sunt unde rem exordiantur: quam curant, ne quid praeter decorum, ne quid parum probabile, ne quid inconsistens aut absurdum narrent: Tum qua euidencia rem subiiciunt oculis, quibus delicijs delinunt ac retinent animum lectoris, ne quid obrepat tædij? At qui horum elaborata monumenta magna ex parte interciderunt, & quae supersunt, nec ab omnibus, & sine fide leguntur. Quis est enim usque a deo credulus, qui confirmet in Tito Liiio nihil esse falsae narrationis: Verum tot hominum milia reperta sunt, quae mallent decies mortem optere, quam admittere, in Euangelicis literis unice esse falsam sententiam. Ex his an non palam agnoscimus, rem non esse potestatis aut prudentiae humanae, sed uirtutis diuinae? Latens uis est in pharmaco, quod semel infusum corpori, se sparsit per uniuersas orbis nationes, ueluti per omnia membra. Habemus causam quare Euangelica ueritas intra tam paucos annos per homines humiles, omni saeuitia genere rebellante mundo, sese sparsit per uniuersum orbem. Nunc uero subierit alicui demerari, qua ratione factum sit, ut propioribus seculis, cum mundus haberet principes Christianos, episcopos doctos, opulentos, magnaque autoritate praeditos, sic in angustum contracta sit ditio Christi. Nam huius rei comperta causa, fortasse citius inueniretur remedium. Sed ego iam dudum oblitus mei, praefationis excedo limites. Redeo nunc ad nostrum medicum Lucam, quem ut tibi non dubito fore commendatissimum, ita uelim per te omnibus reddi commendatiorem. At sapiens Ecclesiasticus: Honora medicum propter necessitatem. Quanto magis huic medico scius habendus est honos, qui tam efficax pharmacum exhibuit, quod nulli non est necessarium, nisi si quis est qui uacat omni crimine, nec opus habet, ut seipso melior euadat? Erit autem & efficax, si petra si morbos nostros, pharmacum hoc frequenter arripemus, si assidue commendemus, si traiciemus in stomachum, in intima pectoris, si non reuomemus quod sumptum est, sed in animi stomacho continebimus donec explicet uim suam, nosque totos in se transformet. Expertus sum hoc in meipso, parum esse fructus ex Euangelio, si quis oscitanter ac perfunctorie legat. Sed si iugi & accurata meditatione in eo uersetur, uim quandam sentiet, qualem in nullis alijs libris. Iam ut hominum suspicionibus occurramus, quod singulas Euangeliorum Paraphrases singulis principibus dicauimus, casus est, non ambitio. Siquidem idem nobis hic euenit, quod in epistolis apostolicis. Quum scriberemus in Matthaeum, nihil minus expectabamus, quam ut flagitaretur Ioannes, ac mox Lucas. Nunc ne qua lacuna uacua uideatur inter Euangelistas, addemus & Marcum. Quamquam qui diuersa Euangelia diuersis dicat, nihilo uideatur facere absurdius, quam diuus fecit Hieronymus, qui prophetas etiam minores diuersis attribuit. Admonuimus alias, ac rursus admonemus lectorem, ne plus tribuat nostrae paraphrafi, quam tribueret aliorum commentarijs. Non enim in hoc scribimus Paraphrases, ut Euangelium excutiamus e manibus hominum, sed ut commodius & maiori cum fructu legatur: quemadmodum condiuntur cibi, quo libentius ac iucundius sumatur. Quin & illud mihi monendus est Lector crassior, me nusquam in Paraphrafi loqui, ne, quod sub Euangelista persona modeste uereque dicitur, sub mea uideatur arroganter dici. Impartiat tibi Dominus Iesus spiritum suum rex inclyte, ut sub principe uere Christiano indies magis ac magis regnet floreque ueritas Euangelica. Basileae decimo Calend. Septemb.

Anno M D XXXIII

IN EVANGELIUM

LVCÆ PARAPHRASIS PER DES.
Erasmm Roterodamum.

IN HUMANIS HISTORIIS, quoniam ex cognitio Quoniam quidem multi conati sunt ne rerum non mediocri capitur uel uoluptas uel utilitas, in primis requiri solet narrationis fides. Sed hanc multo magis esse oportet in Euangelica narratione, quae non solum adfert oblectationem animi uacui, aut utilitatem ad uitam hanc temporariam, uerum etiam necessaria est ad ueram pietatem, sine qua nemo consequitur aeternam salutem, uitaeque immortalis nunquam interituram felicitatem. Nec enim magnum periculum sit, si quis ignoret, quis fuerit Hannibal aut Alexander: quid rerum gesserit Epaminondas aut Scipio; quid scripserit Solon, Lycurgus, aut Draco: quid docuerit Socrates, Plato, uel Aristoteles: quanquam harum quoque rerum cognitio, iuxta modum humanae conditionis suum habet fructum. Ceterum quisquis ignorarit patrem, filium, & spiritum sanctum: quisquis non didicerit, quid pro salute generis humani gesserit in terris Dei filius Iesus Christus, quid docuerit, quid promiserit constanter adherentibus Euangelicae doctrinae, quid comminatus sit hanc negligentijs, aut etiam aspernantibus, is uitare non poterit, quin exclusus a sodalitate piorum, exclusus a gaudijs uitae coelestis, cum impijs, gehennae supplicijs nunquam finiedis addicatur. Ac primum quidem Euangelium per apostolos ad hoc ab ipso domino defectos, reliquosque discipulos spiritu sancto afflato, uia tantum uoce, sed optima fide, propagari ceptum est per omnes mundi regiones, atque indies latius latiusque diffunditur. Quoniam autem facilius uitatur narrationis sinceritas, quae uoce ceu per manus tradita permanat ad plurimos, quam quae scriptis proditur: idcirco Matthaeus apostolus unus est numero duodecim, quos in hoc munus peculiariter designarat ac delegerat dominus Iesus, quum adhuc ageret in terris: & Marcus Petri apostoli discipulus, afflatus diuini spiritus communiti sunt, ut summam Euangelicae narrationis in literas mitterent, non hoc agentes, ut alijs praeiperent iisdem de rebus scribendi facultatem, sed ne per pseudapostolos quisquam circumuentus Iudaismum aut ineptas fabulas pro Euangelio sequeretur. Porro quemadmodum non omnes pari sinceritate praedicabant Euangelium: ita nec pari fide qui scribunt, tractant historiam Euangelicam. Complures enim ita conati sunt contexere seriem Euangelicae narrationis, quemadmodum alij scriptores rerum ab hominibus gestarum solent, saepe falsa ueris admiscentes, quaeque ex incertis uulgi rumoribus hauserant, pro compertis narrantes: nonnunquam & ex sese comminiscentes, quod memorent, siue mentendi libidine, siue alio quopiam affectu corrupti. Atque ut sunt res humanae natura proclives ad corruptelam, fortassis & in posterum exorientur, qui mentiēdo de gestis doctrinae Christi, ac discipulorum eius, efficiant ut nec ueris habeatur fides. Proinde spiritus Iesu, uellicauit & meum animū, ut post Matthaeum & Marcum, qui summa quidem fide, quod tum satis esse iudicabant, prodiderunt: sed certo consilio quaedam alij scribenda reliquerunt, interim uiuae uocis officio supplentes, quod scripto deerat: post que alios, qui idem non simili fide conati sunt, quorum aliqui multa permiscuerunt, magnopere pugnantia cum Euangelica doctrina: nonnulli magis hoc spectarunt, ut indignis Euangelica grauitate fabulis explerent hiantes historiae rimas, quam ut ea narrarent, quae spiritus sanctus iudicauit ad aeternam conducere felicitatem: contexta serie quadam narrationis Euangelice, simul & ea supplerem, quae sunt ab alijs praetermissa, & excluderem auctoritatem ceterorum, qui uel sua commenta, uel populari rumore, non optimo rerum autore cognita, pro certis & compertis prodiderunt, aut prodituri sunt. Neque enim nos sic teximus historiae seriem, ut nihil omnino praetermittamus eorum quae gesta sunt: sed ea duntaxat referimus, quae cognouimus ad Euangelicam pietatem, & aeternae uitae fructum pertinere. Nam infinitum sit omnia perscribere, quae Iesus uel fecit uel docuit. Sunt autem quae citra salutis dispensum ignorari non possint: sunt rarum quorum cognitio plurimum adfert utilitatis ad

ad studium pietatis: sunt denique quæ citra periculum salutis, citra graue dispendium pietatis nesciri possunt: quemadmodum in rebus diuinis quæ scimus, minima portio est ad ea quæ nescimus. Ergo nec omnia persequemur, nec incerta commemorabimus, sed ea duntaxat, quorum certissima fides nobis est facta ab indubitatis apostolis ac discipulis, qui non solum ipsi pleraque suis oculis uiderant, suis auribus hauserant, manibus contrectarant, quæ nobis narrabant, uerum etiam aliqua pars fuerant eorum quæ gesta narrabant: utpote qui multa fecerint domini iussu, & illius causa permulta passi sint, nimirum omnibus in rebus inuidui comites Iesu Christi. Nec ideo mihi debet esse leuior fides, quod ea scribam, non quæ uiderim ipse, sed quæ ab alijs didicerim. Rei tam inuitata, tam nouæ atque incredibili conueniebat, primum fidem ab omnibus corporis sensibus conciliari, deinde prodigijs ac miraculis euidentibus confirmari. Atqui hæc argumenta non possunt esse perpetua. Neque enim Christus diu se conspiciendum præbuit, & miracula pro tempore dantur hominum incredulitati, quondam & ipsa desitura. Satis est ab his initijs esse profecta fidei rudimenta. Vidit audiuit, contrectauit Thomas, & credidit: sed dominus eos beatos pronunciat, qui quum res gestas non uiderint, tamen Euangelico sermone non minus fidant, quam si rebus gerendis interfuissent. Alioqui si solis oculis haberetur fides, ipsi quoque, qui cum domino corporalem egere consuetudinem multa narrant, quibus non interfuerunt, sed ab alijs bonæ fidei didicerunt, ueluti de natiuitate & genealogia Christi, de Magis, de fuga in Aegyptum, de tentatione Satanæ. Nos tamen rerum initia non uidimus, tamen rerum exitus uidimus. Vidimus in Apostolis, quicquid dominus in Euangelio promiserat. Vidimus illos affatos cœlesti spiritu per impositionem manuum impartire spiritum sanctum & alijs baptizatis: quin etiam in nobis ipsis sancti spiritus uim experti sumus. Vidimus ad nomen Iesu fugari dæmones, pelli morbos: uidimus innoxia uenena. Vidimus Euangelij maiestatem per homines tenues, humiles, & idiotas, paucis annis per uniuersum orbem inclarescere, frustra repugnantibus mundi principibus. Nimirum & hoc prædixerat dominus: Quum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Tales autores, tales rerum exitus, non sinunt nos dubitare: neque de ijs, quæ nostram ætatem præcesserunt, neque de ijs, quæ in postera secula promissa sunt. Quicquid prophetarum oraculis fuerat olim prædictum, Iesus aduentus præstitit: quicquid hinc abiturus prædixit euenturum apostolis, euenit: nec dubitandum quin cætera simili fide præstaturus sit, quæ præstanda distulit in alterum ipsius aduentum: de resurrectione corporum, de præmijs piorum & impiorum. A certissimis igitur autoribus totam Euangelicæ rei seriem studiose peruestigauimus, atque ex his deorsum legimus, quæ maxime uidebantur ad fidem & pietatem Euangelicam conducere, non sparsim & carptim attingentes, ut quæque inciderint, sed temporis ordinem ac rerum seriem sequuti, diligenter historiam digessimus: altius etiam rem reperentes, uidelicet ab eius conceptione, qui seruatoris aduentum, ut natiuitate, ita prædicatione, morteque præcucurrit. Tum de noua conceptione uirginis, de natiuitate pueri, de circumcisione, de purificatione, de prophetijs in puerum æditis, de quibusdam diuinæ indolis indicijs, quæ iam tum in puero ueluti scintillulæ quædam emicuerunt, de quibus cæteri, qui cum fide scripserunt ante nos, penè nihil attigerant. Post hæc de baptismo & prædicatione Ioannis: deinde de baptismo Iesu, de tentatione, de doctrina, de prodigijs, de morte, de sepultura, de resurrectione, de reditu in cœlum. His ordine digestis, altero uolumine addeimus, quomodo miserit spiritum sanctum: quæque fuerint ecclesiæ nascentis, ac semper in maius gliscentis rudimenta: quid gesserint, quid docuerint apostoli præcipui, Petrus, Iacobus, Paulus, & Barnabas, quibus miraculis, quibus afflictionibus nomen domini Iesu glorificari: non quod arbitrer hæc tibi noua futura, optime Theophile, sed partim ut ordine recognoscas, quæ carptim ab alijs didicisti: partim ut certiore fide percipias scripto nostro, quæ utua uoce pridem ab alijs audieras, repudiatas complurium fabulis, quæ se nunc falso Euangelij nomine uenditant: neque tu solum (neque enim hæc uni scribimus) uerum etiam omnes uel huius ætatis uel posteræ, qui hoc sunt aut futuri sunt, quod tu nomine diceris, hoc est, omnes Theophilæ, qui Satanæ renunciantes, prompta credulitate, pijsque studijs ambiunt amicitiam dei: qui que sprete huius mundi malis ac bonis, inhiant ad ea, quæ perennia sunt ac cœlestia.

Vm iam adesset tempus illud diuino consilio præfinitum, uarijsque prophetarum oraculis prædictum, ac tot iam seculis à sanctis ac pijs hominibus expectatum, ut dei filius humanam naturam assumeret, sua morte redempturus humanum genus: sua doctrina suisque factis nos ad ueræ cognitionem, ac Euangelicæ pietatis studium instruendus, denique suis promissis nos erecturus ad spem uitæ cœlestis, quoniam totum hoc quod erat gerendum, nouum erat, nec ullis auditum seculis, nihil præteritum est argumentorum, diuina sapientia rationibus arcanis omnia moderante, quæ rei per se incredibili fidem apud homines conciliarent. Quis enim unquam audiuit hominem ex homine fuisse natum in terris, qui semper deus regnaret in cælis: Prodigiorum plenæ sunt etiam ethnicorum historiae. In ueteris instrumenti uoluminibus discimus ignem è cælo missum, mare diuisum in duas partes, aquam scilicet uirgæ prolicitam è petra, mortuos denique reuixisse. Quis unquam audiuit uirginem citra uilem operam peperisse: Erat autem nostræ salutis caput, illud esse persuasum omnibus, Iesum esse Messiam, cuius aduentum omnia prophetarum uaticinia promiserant, quem tota Mosis lex adumbrarat, à quo uno salus esset omnibus speranda. Proinde diuino consilio paratus est, qui cœlestem uirginis partum, & ipse mirabili modo natus, præcurreret: qui nobilitate generis, qui inaudita uitæ sanctimonia, quicquid rarioribus parta apud omnes autoritate, Iesu nondum noto, primam notitiam ac fidem conciliaret apud incredulos Iudæos: quemadmodum euangelica philosophia, cuius princeps & autor erat Christus, uelutæ legis, cuius typum gerebat Zacharias & Ioannes, testimonio primum orbi commendata est. Mox ueris rerum uicibus, ut Christus, proditijs suis uirginitibus, obscurauit Ioannis gloriam: ita fulgor Euangelicæ maiestatis, ubi sese prodidit mundo, Mosaicæ legis autoritatem uelut antiquauit. Iacob autem patriarcha morti uicinus, quum fatidico affatus spiritu plurima prædiceret, quæ multis post seculis essent euentura, iamque uentum esset ad Iudam, è cuius tribu proditurus erat dominus Iesus iuxta carnem, uaticinium huiusmodi deprompsit: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Hæc prophetia satis euidenter significabat tum uenturum Messiam, quum Iudæa natione, quæ semper à suæ gentis ducibus, iudicibus, regibus ac sacerdotibus fuerat gubernata, pareret alienigenæ principibus: & illud indicans, Euangelicam gratiã, à Iudæis speratam, ad gentes demigraturam. Sed primus omnium Herodes Antipatri filius, quum non esset Iudaici generis, & alioqui uir impius, non solum in gentis honorè cooptatus est, uerum etiam fauore Cæsaris regnum in Iudæos obtinuit. Proinde uel hoc indicio conijcere poterant scribæ & pharisæi, qui legis exactam scientiam profitebantur, iam adesse tempus quo nasceretur ille, qui regnis terrenis abolitis, inueheret regnum cœlestis, quicquid pro tyrannis faceret pastores, pro dominis patres. Porro quum Iudaici sacerdotij summa quædam & admirabilis esset apud omnes dignitas, prædixerat spiritus sanctus per prophetas, & hoc abrogandum postea quæ uenisset ille, qui non oleo corporali unctus ab hominibus, sed oleo cœlesti iuxta spiritum unctus à deo, unico quidem, uerum efficacissimo sacrificio tolleret omnia peccata mundi, ac per fidem Euangelicam, diuini spiritus largitatem sanctificaret uniuersa. Prædixerat enim Daniel post hebdomadas annorum à deo præfixas, futurum ut ungeretur sanctus sanctorum, ac deinde cessarent hostiæ ac sacrificia ueteris legis. Quum uenerint æterna, cessabunt temporaria: quum uenerint spirituales, cessabunt carnalia: quum uenerit ueritas, cedent simulacra: quum uenerit lux, euanescent umbra: quum coeperit loqui Christus, obmutescet uox crassæ legis, donec & ipsa palam profiteatur eum, quem antehac typis quibusdam ueluti nutibus innuit magis quam eloquuta est. Hoc igitur tempore, quum Herodes, primum alienigena, deinde uir impius, ac multis homicidijs & parricidijs funestus, rerum summa potiretur apud Iudæos, non ex autoritate dei, sed ex fauore Cæsaris Augusti: cumque Iudaici templi religio, quæ figuris ac caeremonijs corporalibus constabat, maxime floreret apud homines, qui apud deum sub falso religionis pretexto, inter scribas, pharisæos, seniores & pontifices, extrema regnaret impietas, domini Iesu aduentus his initijs primum cœpit innotescere mundo. Erat sub impio rege sacerdos pius, uidelicet reliquiæ uetusti ordinis, nondum tot uitijs corrupti, huic

huic nomen erat Zacharias, quem id temporis sortes ac uices in orbem recurrentes, ad sacrorum administrationem uocabant. Sic enim Dauid uniuersum sacerdotum genus in duas principales familias digesserat, Eleazar & Ithamar. His subiectas familias reliquas distinxit in sortes uiginti quatuor, ut ordine singulae per suas uices sacris operarentur dies octonos, abstinentes interim ab omnibus, quae iuxta Moisaicos ritus uidebantur hominem impurum reddere, temperantes & a congressu corporum, nec attingentes priuatas aedes, sed assidue uersantes in templo, quo castius ac purius tractarent rem diuinam; caeteris interea fas erat, uxoribus, liberis, caeteris que rebus profanis, sed necessarijs uacare. Porro dum hic ordo sortibus digeritur, inter uiginti quatuor familias octauus locus obtigit Abia, unde Zacharias ducebat originem, & in cuius uices successerat. Haec tamen si casu geri uidebatur, tamen nihil non dispensatum est diuino consilio, ne numero quidem ordinis ocioso. Siquidem ut hebdomas multis de causis uetustae legis typum habet, ita octoas Euangelicae gratiae congruit, quum non iam per opera legis, sed per fidem gratis donatur aeterna felicitas. Erat autem & uxor Zachariae Elizabeth, non tam generis nobilitate commendabilis (ducebat enim genus e primo gentis Israeliticae sacerdote Aaron) quam morum integritate uenerabilis, ne non esset tali marito digna coniunx. Erat enim uere sanctum coniugium, non tam coniunctione corporum, quam animorum similitudine, ac pietatis societate confederatum, propterea quod essent ambo uere iusti: non iustitia pharisaeorum, qui se falsa quadam specie sanctimoniae uenditabant oculis hominum ad quaestum & gloriam, obscurantes facies suas, praecinente tuba dantes eleemosynas suas; prolis precibus in angulis platearum uenantes opinionem pietatis, cum animus maderet omni spurcitie scelerum: sed synceris animis sic seruabant omnia, quae dominus per legem praeeperat, ut nec hominibus darent ullam ansam reprehensionis, & quod est difficillimum, oculis etiam Dei semet totius uita puritate commendarent: procurante nimirum & hoc diuino consilio, ut is qui Christo uenienti perhibiturus esset testimonium, esset ipse numeris omnibus populo Iudaeorum commendatus, primum generis paterni simul ac materni sacerdotali nobilitate, parentis utriusque inculcata uita, tum suis ipsius raris & admirandis uirtutibus, postremo gloriosa morte pro ueritate obita. Talis nimirum praeco decebat eum, qui uenerat uniuersum mundum odore bonae opinionis ad se pellecurus. Quin & illud diuina prouidentia procuratum est, ut natiuitatis nouitas excitaret hominum animos in admirationem Ioannis: nihilque plebetum expectarent ab eo, qui non iuxta uulgarum naturae cursum, sed caelesti beneficio natus esset. Quamquam enim probatissima esset apud omnes Zachariae & Elizabeth sanctimonia, tamen in hoc parum felix uidebatur illorum pietas, quod ambo consensissent orbi. Nam apud Iudaeos ut magna quadam res habebatur matrimonij foecunditas, ita sterilitas cum primis erat in probro, & inter praecipua uitae mala numerabatur. Vulgus enim interpretabatur a deo reiectos esse, quibus non obtigisset populum deo sacrum aliqua prole locupletare. Nondum enim didicerant carnales Iudaei, spirituale esse populum, quem deus uellet caelesti generatione semper in maius propagari: nondum audierant esse beatos, qui se castrassent propter regnum dei. Ea res grauiter discruciat animos amborum, sed praecipue Elizabeth, quae iam probroso cognomine uulgo sterilis uocabatur: & ut deplorata sterilitatis mulier, inter infelices matronas numerabatur, quae plurimis annis in mariti consortio peractis, nullum matrimonij fructum edidisset. Etenim sterilitatis probum potissimum in foeminas cadere solet. Auxerat prolis desperationem utriusque senectus, sed quod naturae uirtus non dabat corporum congressui, hoc pijs animorum uotis indulsit diuina benignitas. Itaque quum Zacharias sacerdotij munere fungeretur in ordine uicis suae, quae erat ut diximus Abia, & in templo uersans in conspectu dei, purus & castus sacris operaretur: iamque ex more, sorte deligendus esset, quis introiret secretissimum templi sacellum, quod dicitur sanctum sanctorum: sorte delectus est ille, ut ingressus sancta sanctorum, quod nemini fas erat ingredi praeter pontificem, aut huius loco designatum, ex praescriptis odoribus, stacte, onyche, galbano, ac thure pellucido sacrum suffitum poneret in altari, quod erat in secreto templi recessu. Habebatur enim hoc sacrificij genus apud Iudaeos omnium sanctissimum, nec ad huius conspectum admittebatur profana multitudo, ac ne Leuitarum quidem quisquam. Sed reliqui manebant foris, seclusi uelo, deprecantes interim, ut quod

Et uxor illi.

Iusti ante deum

Et non erat illi filius

Eo quod esset Elizabeth ster.

ut quod pro totius populi salute offerebatur, deus ratum habere dignaretur: donec sacerdos, peractio intus sacrificio, prodiret ad populum, reliquaque perageret, quae ad sacrificij legitimos ritus pertinebant. Porro sacerdos non solum orabat pro populo, uerum etiam pro se iuxta legis praescriptum, nimirum mortalis & ipse, & erroribus ac uitijs humanis obnoxius. Quum igitur Zacharias olim crebro uotis deum fatigasset, ut uxorem ipsius sterilitatis probro, se orbitatis molestia liberaret, tamen desperatione prolis iam pridem concepta, tum publicam populi redemptionem, multis iam saeculis expectatam, uotis ardentissimis, uelut a deo praesente postulabat. Ac suffitus quidem insurgens ab ara per aerem diffundebatur. Caeterum pijs pontificis uotum ad deum usque penetrabat, angelis nimirum perferentibus, quorum illa partes sunt, piorum preces ad caeleste numen perferre, & rursus illius munificentiam ad nos deferre. Angelus igitur e caelo missus affabat ad dextrum latus altaris, in quo odores adolebantur, ueluti laeta nunciaturus, quod quae de extra sunt, felicitatis habeant omen. Hunc ubi caelesti luce fulgentem subito uidisset Zacharias: nec enim hominum more ingressus est, sed repente sese conspicuum exhibuit; sane conturbatus est animo, ac pauore correptus est: non quod quicquam formidabile praese ferret angelus: sed quod humani corporis infirmitas non sustinet caelestium spirituum maiestatem. Verum ut humana imbecillitas est ad subitum angeli conspectum inhorrescere: ita illorum benignitatis est, nostrum pauorem blando alloquio tollere. Itaque blando uultu, blandaque uoce compellans Zachariam angelus ait: Non est quod expauescas Zacharia, sed est quod gaudeas. Nam adfero tibi, totique populo, pro quo intercedis, laetum nuntium. Annuit deus pijs uotis tuis. Venturus est ille iam olim promissus, multisque iam saeculis expectatus Messias, liberator ac seruator populi sui. Nec solum hoc impetratum est, quod petisti, uerum etiam illud ad cumulum uotorum adijcit diuina bonitas, quod tu petere non audebas, quoniam fieri posse desperabas. Petisti redemptorem, accipies & redemptoris praecorem. Elizabeth uxoris tuae diuino consilio dilata foecunditas, ingens gaudiorum foenus adferet tibi: ac publica totius populi laetitia, cum priuata tuae domus gratulatione copulabitur. In hoc proficiet desperata foecunditas, ut omnes intelligant, non esse partum uulgarem, sed autore deo nasci quod nascetur. Pariet quidem uxor tibi, sed non tibi soli pariet, pariet uniuerso populo, pariet deo, cuius prouidentia totum hoc negotium temperatur. Hoc mirabilis pariet, quo serius: hoc plausibilis, quod praeter spem: hoc felicitus, quod filium pariet, non quemlibet, sed magnum maximi Messiae praecorem ac praecursorem, & uelut anteambulonem ac uiatorem. Ad tam eximium munus gratuito dei fauore delectus est, & ideo uocabis nomen eius Ioannes, ut uel hinc admonetur populus, illum fore deo gratissimum, ac diuinis dotibus affatim cumulatum. Itaque moeror, quem hactenus attulit tibi coniugis sterilitas ubere gaudio multaque exultatione pensabitur. Nec istud gaudium intra tuae domus parietes continebitur. Gaudebunt tuo gaudio complures amici, qui prius tuo dolore dolebant. Gaudio gestient omnes in natiuitate filij tui, qui situnt aduentum Messiae. Hunc ueluti solem, filius tuus ceu lucifer quidam praecurret, admirabili luce praenunciaturus illius imminentem exortum, qui totius mundi tenebras dispellet. Erit ille quidem incomparabiliter maximus, sed & filius tuus quemadmodum hoc erit inferior, ita caeteros omnes prophetas, qui hactenus fuerunt, dignitate superabit. Futurus est enim uere magnus, non solum hominum opinione, uerum etiam in oculis domini: cui nemo magnus est, nisi dotibus quas ipse largitur. Nec enim opibus aut strepitu uitae, aut regno mundano magnus erit, sed harum potius rerum contemptu, quae magnos reddunt quosdam in oculis hominum: quoque minus appetet huius mundi commoda, hoc uberius caelestibus bonis cumulabitur. Tantum autem aberit a luxu, ceque ritisque corporalibus oblectamentis, ut nec uinum nec siceram sit unquam bibiturus, hoc est quicquid sobrietate adimere potest homini. Non enim habent locum haec sordide uoluptates in eo, cuius pectus spiritus sanctus occupat, qui filij tui mentem intra ipsos etiam nutu uteri materni sinus latitantis replebit, ut gestu prophetam agat priusquam effari liceat. Mox ubi cum aetate creuerint diuini spiritus munera, mitra perficiet, uel exemplo uita sanctissima, uel admirabili praedicatione. Siquidem iuxta Malachiae uaticinium, multos ex filiis Israel alienatos a deo dum freti carnali lege, negligunt ea, quae legis figurae designant, conuertet ad dominum deum ipsorum, magna libertate praedicans instare regnum caelo-

Apparuit autem illi angelus

Et multi in natiuitate eius gaudebunt

Vinum & siceram

rum, ad uitę prioris pœnitentię adhortans, baptismo preludens abolitioni peccatorum, quę per Messiam erit futura. Deniq; commonstrans omnibus eum, quę deus in hoc missus est, ut per unum salus æterna contingat uniuersis. Is Messias primum adueniet humilis, ut omnibus sibi fidentibus, gratis conferat æternā salutem. Deinde rursus adueniet cum maiestate, pro suis cuiq; factis præmiū redditurus: pijs uitam æternam, in credulis & impijs mortem æternam. Quemadmodum autem iuxta Malachiam uaticinium, Helias præcursor erit aduentus secundi, sua prædicatione præparaturus animos hominum, in diem illū domini magnum ac terribilē: ita tuus filius præcursor erit prioris aduentus, quod deus per Messiam filium suum descendet in terras, per eius prædicationem uniuersos homines ad sui cognitionem & amorem inuitaturus, & ob id a nonnullis Helias esse creditur. Nec immerito dicitur Helias, qui spiritu ac uirtute Helias præueniet aduentum domini: ut quemadmodum scripsit Malachias, conuertat corda patrum ad filios, quo Iudæi, qui tātopere degenerarūt a religione maiorum suorum, respiciant, seseq; referant ad meliorem frugem: & credentes Messie sermonibus, per quem deus illis loquetur, uere promereantur dici filij Abraham, dum Abraham credulitatem imitantur: simulq; eos, qui cortici legis inhærentes, nō intelligunt mentem ac uim legis, conuertat ad prudentiam iustorum, qui didicerunt alius quiddam & sanctius occultari legis rectorio, quod breui Messie, qui legē absoluet, prædicatione proferetur. Sed huius cœlesti prædicationi filius tuus præuenit, præparabit animos hominū, ut aduenienti tradat populum, non omnino rudē, sed iā agnitione peccatorū suorum, expectatione regni cœlestis, ac desiderio uēturī Messie, præparatū atq; instructum. Sic enim uisum est deo, iactis primum in iustis ac rudimentis, per gradus paulatim ad summa prouehere mortales, ad extremam ignorantiam & impietatem prolapsos. Hęc angelo loquente iam metū posuerat Zacharias, sed quoniam magnifica ipse mittebat, ac iuxta naturā cursum incredibilia, Iudæorum more, atq; etiam synagogę typum gerens, postulat signo quopiam pondus astrui promissis, ut miraculum miraculo fidem impetraret. Respondit igitur hunc in modum angelo: Quoniam argumento præsentis cognoscere queam, certum esse quod polliceris in posterum: Nam alioqui reclamatur naturę sensus. Siquidem ipse iam consenui, & uxor prouectioris ætatis est, quā ut ex ea partus sperari debeat. Quomodo continget uetulis & effœtis, quod iuuenibus & corpore uigentibus non contigit? Tum angelus: Si hęc tibi promitteret homo missus ab hominē, non iniuria de promisso dubitares. Fateor enim esse supra uires humanas, fateor esse præter communem naturę ordinem, quod promitto. Sed nec angelus potest adferre uanum nunciū: neque quicquam est tam incredibile apud homines, quod deus non facile præstet ijs, qui credant ipsius promissis. Ego enim sum angelus ille Gabriel, olim missus ad Daniele prophetam, qui inter septem præcipuos cœli ministros semper assisto in conspectu dei, paratus ad omne obsequium diuinę uoluntatis. Nunc in hoc peculiariter a deo designatus, ut in hoc negotio, quo non aliud unquā actum est maius aut mirabilius, inter deū & homines internunciū agam. Huius igitur, ne quid diffidas, promissi deus autor est, ego nūcius ab eo missus, ut hęc tibi referam, lætūq; nunciū adferam. Dabitur autem, quando id postulas, quod simul erit & in posterum præstandi promissi argumentum, & præsentis diffidentię pœna. Ecce subito ab hoc tempore fiet mutus, nec poteris quicquam effari, donec filius natus, meam fidem liberabit, de qua dubitari non oportuit. Instat enim tempus, ut sileat incredula synagoga, neq; linguam habeant, nisi qui prompta credulitate paruerint Euangelicę prædicationi. Dum hęc aguntur in intimo tēpli tabernaculo inter Zachariam & angelum, populus uniuersus expectabat ut prodiret ex more sacerdos, reliqua peracturus apud multitudinem. Admirabantur autē quod solito diutius commoraretur in tabernaculo. Tandem Zacharias prodit ad populum, uultu quidem insolitam læticiam præ se ferente, sed elinguis. Quibus ex rebus populus intellexit illi uisum aliquod intus apparuisse. Solet enim numinū ac cœlestiū spiritū congressus habitum humani corporis immutare, quemadmodum & olim accidit Moysi. Porro quod lingua proloqui nō poterat, nutibus indicabat, nimirū feliciter esse litatum, gratias agerent deo, qui uota suorū exaudivisset. Permanit autem Zacharias in templo fungens officio suo in administrandis factis, usq; ad expletum dierum numerum. Habebat interea populus Iudaicus mutum sacerdotem, mox cessaturę legis indicium, eiq; cessaturę qui

Patre domi
no plebem

Corda patrū
in filios

Prudentiam
iustorum

Ego sum
Gabriel

Euange
lizare

qui prolata ueritate, rerum umbras submoueret. Cæterum expleto legitimo tempore functionis, Zacharias recepit se in domum suā, ibi fretus angeli promissis, complexus est sterilem ac uerulam suam Elizabeth nō enim hic libidini uacabatur, sed desiderabatur proles, quę dei gloriam sua uita & prædicatione illustraret, quicq; præcursor esset futurus eius, qui diu expectatus, tandem perfectam salutem adferret omnibus. Casti coniugum complexus sunt, quos diuina promissio copulat, non libido. Sanctus est coitus, qui nihil nisi prolem ambit. Pius amor prolis, quæ non nobis gignitur, sed publicæ salutis. Porro postea quam iuxta promissum angeli cōcepisset Elizabeth, abdidit sese à conspectu populi mensibus quinque, læta quidem de conceptu, sed ut est uerecunda probitas, suppudefcens, quod his, qui nondum nouerant hæc autore deo geri, iam anus adhuc libidini uacasse posset uideri. Nec enim ignorabat, quā sit prouidum ad male suspicandum, simul & male loquendum uulgius hominum. Spectabat & illud prudens mulieris animus, non esse faciendum dei donum apud populum, donec certū esset, ne si quid fecisset, sterilitatis probrum ob frustra speratam anui prolem, conduplicaretur. Verum ubi iam sese certis argumentis cognouisset gravidam, sic suę felicitati gratulata est, ut hoc totum quicquid esset, ad dei bonitatem referret. Hactenus, inquit, sterilis & effœte probro traducta sum apud populum. Quia sic fecit mihi dominus. In hoc fecunditatem distulit, quā animi improbitas. Sed ut uideo, domum etiam cumulatius adferret gaudium præter spem nata proles. Nam planē dei munus est, qui quo ipsi uisum est tempore, dignatus est ancillam suam respicere, quod post hæc unica seraq; sed insigni prole quam deo genui, prædicabor mater felicior multis, quæ numero partu locupletant suos maritos. His ita gestis, restabat ut sanctior ac maior huius mysterij pars per angelum procuraretur: uidelicet ut quod nunquam ab orbe condito fuisset auditum, neq; posteris seculis foret audiendum, filius dei, deus immortalis, ex homine uirgine nasceretur, homo mortalis. Ergo quum appeteret tempus illud ab æterno præfinitum, ut deus per filium suum mundū uniuersum à mortis ac peccati tyrannide liberaret, misit eundē angelū Gabrielē, ueluti paranympheu ac diuini cum uirgine cōgressus cōciliatorem. Id factum est mense ab Elizabeth conceptu sexto. Erat ad hoc cœlesti negotio delecta uirguncula, non opibus, non nominis claritate, nō uitæ strepitu, nō alijs rebus, quas hic mundus admirari solet, commendata, sed eximij animi dotibus prædita, quæ commendat hominem oculis dei, puritate, modestia, pietate. Ea habitabat in humili ciuitatula Galileæ Nazareth, gentis apud Iudęos contemptæ. Erat autem uirgo desponsa uiro, nulla uisibili iuxta mundi aestimationem, sed animi uirtutibus deo commendabilis: arte faber, cui nomen erat Ioseph, genus ducens è stirpe Dauid, è qua genus traxerat & sponsa, ne res non congrueret prophetiæ, quæ Messiam promiserat ex genere Dauid regis. Porro nomen uirginis erat Maria. Humiles delegerat deus, ne quid in hoc cœlesti negotio sibi mundus uindicaret. Moribus inculpatissimis ac purissimis delegerat, ne quid in hos criminis posset impingi. Casto coniugio iunctos delegerat, ut uirginis partus arcibilis, quod citra uirilē congressum uirgo peperisset. Hęc quū in suo cōclauo uacaret rerum cœlestium cōtemplationi, quemadmodū uirginitas amat secretum, Gabriel angelus multa luce conspicuus ingressus ad eam, nouo genere salutationis illam affatus est. Aue, inquit, & gaude uirgo gratiosa & fauorabilis. Dominū habes tibi fauentem ac propitium. Et ob hoc eris unice celebris, ac laudati nominis inter omnes mulieres. At uirginitatis aspectum angeli, simulq; ad nouam & inauditam salutationis formā auditam, quum ipsa nihil magnifice de se sentiret, non nihil animo turbata est. Nam quod expauit ad inexpectatum formæ iuuenilis ingressum, uere uirginis cuiusdam ac teneri pudoris erat: quod non ilico respondit, sed secum in animo uersabat, quid sibi uellet tam noua tamq; magnifica saluatio, partim erat prudentiæ, partim modestiæ. Quū autem non lateret angelum, quid illa secum agitaret, non passus est eam diutius animo fluctuare, sed & pauorem blando ademit alloquio, & nouæ salutationis causam exposuit. Nō est, inquit, quod meruas Maria, in tuto est tibi, quæ unice diligis, uirginitatis thesaurus. Nec te uana salutatione demulceo. Et lætissimæ rei, & maximæ tibi nunciū adsum. Noli expendere merita tua. Diuini fauoris est quod offertur, ~~non meritis tuis~~. Hoc ipso places domino, quod tibi

Quia sic fecit
mihi dominus

In mense autē
sexto

Desponsatam
uiro

non places. Sit illud tibi satis, quod nacta es gratiam ac fauorem apud deum. Accipe rem inauditam, sed ueram. Concipies foetum in utero tuo, pariesq; filium, ac uocabis nomen eius Iesum, quoniam salutem adferet populo suo. Quamquam autem ex humili loco, ex humili puella natus, tamē diuinis uirtutibus erit modis omnibus maximus: adeo, ut postea quam innotuerit mundo, uocandus sit non propheta, sed filius altissimi. Cognomen erit maius humano modo, quia quod nascetur, erit humana cōditiōe sublimius. In hoc nimium praestabit dominus deus, quod promisit uaticiniū tibi non ignotū: stirpe David natus, sedebit in progenitoris sui solio. Nō occupabit sibi mundi praesidijs regnū mundi temporarium, sed pater caelestis dabit illi regnū David caeleste, ac regnaturus est super uiros Israelitas in eternū. Nec huius regni uenturus est ullus finis, quem admodum uaticinatus est Esaias propheta. Ex his tamen magnificis angeli promissis, nihilo factus est insolentior uirginis animus, nec ex rerum sublimitate cōcepit dissidentiam, non praesumebat animo, se quoq; cum filio regnante regnaturum; nec ignorabat nihil esse tam arduum, quod solo nutu non posset deus. Tantum de uirginitatis adamato thesauro sollicita est. Proinde non postulat ab angelo signū, quē admodum fecerat Zacharias, tantum modū rei gerendae, uerecunde simul & prudenter quarit ex angelo cognoscere, respondens hunc in modum: Quamnam, inquit, ratione fiet, ut pariam filium, quandoquidem ita desponsa sum uiro, qui quum nunc uiuo, ut mihi tamen cum eo non sit consuetudo connubialis? Placet enim utriq; castitas, & hanc felicitatem nobis, si liceret, cuperemus esse perpetuā. Docet igitur modum angelus, & de uirginitate serupulum eximit uirgini. Nihil hic, inquit, o uirgo geretur iuxta communem naturā: cursum. Coelestis erit partus, ac caelesti peragetur opifice. Castū sponsum tuum amore casto perges profectui. Continget tibi felicissima foecunditas, absq; ullo uirginitatis detrimento. Nō enim tibi in hoc additus est sponsum, ut is te matrem faciat, aut tu illum patrem, sed hac ratione diuina prouidentia, tuā incolumitati, tuā famae ac uirginitati debitae tranquillitati consultum esse uoluit. Voluit adesse certissimum testem noui partus. Noluī deesse, qui casto conuictu, qui fidis obsequijs tibi, pueroq; qui nascetur, inseruiret. Deniq; hoc consilio uoluit hoc mysteriū calatum esse incredulis, celatum etiā impijs spiritibus. Sanctus hic diuinæ naturæ cū humana, nō uiolabit pudicitiam tuam, sed consecrabit. Decreuit pater caelestis nouo modo rursus filium suum ex te gignere. Nec erit opus ad diuinum conceptum ullo uiri mortalis semine, sed spiritus sanctus coelitus illabatur in te, inq; tuo utero, uelut in officina caelesti, sacri foetus opificium peraget, ac pro mariti corporali cōplexu, obumbrabit tibi altissimus, sic immensam uirtutem suam ad humanā naturā modum attemperans, ut sustinere possit. Vbi libido intercedit in coitu, ibi quod nascitur, immundum nascitur, & peccato obnoxium. Ceterum quod ex te nascetur, quoniam ex sanctissimo complexu concipietur altissimum, quoniam ex opificio sancti spiritus, qui sanctificat omnia; quoniam ē purissima uirgine, quam unam in hoc deus delegit immunem ab omni labe uitiorum, mox sanctum erit ut cōceptum fuerit. Ac propter corpus humanū, de cui corporis substantia desumptum, recte dicetur filius uirginis ac filius hominis: ceterū post intellectum huius natiuitatis mysteriū, non dicetur filius Ioseph, sed filius dei: nō quidem uulgari more quo isti purgati à peccatis ac per gratiā dei iustificati, per adoptionem dicuntur filij dei: sed singulari ratione uocabitur filius dei, ex quo uere bis natus sit, semel absq; initio, ab aeterno aeternus: nunc in tempore ex matre mortali mortalis, homo ex homine. Sicut autē diuina natura cū humana conglutinabitur, ita partus utriusq; parētis naturam referet. Hoc diuini cōsiliij mysterium sublimius est q̄ ut uel ab angelis percipi queat. Tibi satis est mentem credulam, & ad obsequiū promptam exhibere. Cetera pro suo arbitratu peraget is, qui quicquid uult, potest. Iam ut gaudium tuum sit cumulatiū, & certior fiducia, sume exemplū recens e proximo. Ecce Elizabeth cognata tua, anus illa iam diu deplorata sterilitatis, praeter omnem spem, praeter naturā uires, me nuncio concepit filium, tui partus praecōnem futurum. Iam dudum certus conceptus est, tumet uterus, uiuit ac mouetur infans. Nā hic mensis illi sextus est, ex quo cōcepit illa uulgo dicta sterilis, & anteq̄ senesceret: nunc etiam prouectioris aetatis, q̄ ut sperari possit soboles, etiā si antea sterilis non fuisset. Hoc uisum est deo, ut intelligant omnes nihil esse tam incredibile apud homines, quod non praestet diuina uirtus, si uoluerit. Tam facile dabit conceptum uirginis quam

+nexus

Quod nascitur ex te sanctum

Vocabitur filius dei

quam dedit sterilitati: nisi quod tuū exemplum singulare uoluit esse, propterea quod partus sit futurus singularis. Peperere diuino munere steriles aliquos, sed nihil aliud quam homines peperere. Nulla antehac uirgo peperit, nec ulla post te paritura est, quia nō nisi semel nascetur, qui diuinam & humanam naturā unus in se complectatur. Haec ubi dixisset Gabriel, uirgo paucis uerbis respondit, sed quae summam animi modestiam, cum summa fiducia pietateq; coniunctam testarentur. Scio, inquit, promissum esse per os Esaię, ut uirgo conciperet, & pareret filium: nec dubito, quin possit deus omnia quae uelit, nec faller in promissis suis. Quod si ita illi uisum est, me puellam omnium infimā ad huius mysterij ministerium deligere, nihil est quod hinc mihi uindictam uel meriti, uel gratiae, totum erit diuinae bonitatis, totum erit diuinæ uirtutis, me tantum offero ancillam domino, cui semel dicata sum, paratam ad omne obsequiū. Credo quod promittis, & opto ut quam primum mihi contingat, quem admodum promittis. Simulq; cum dicto peractus est insensibiliter caelestis ille conceptus, habebat in utero filium dei, repleta est spiritu sancto. Ac mox reliquit illam angelus. Ab hoc sancto uirginis cum angelo colloquio deus auspicari uoluit restituendū generis humani negocium, quando primum illud pessiferum uirginis cū serpente colloquium, exitij seminarium inuexerat mundo. Ac paucis post diebus Maria ex munere diuino facta modestior & officiosior, quoniam ex angeli sermone didicerat Elizabeth cognatam suam sextum iam mensem esse grauidam, relictis aedibus suis, profecta est in montana, magnaq; celeritate peruenit in ciuitatem Iudae, ubi habitabat Zacharias, & ingressa domū illius salutē & gratulationem obtulit cognatae. Siquidem uera pietas potius gaudet de felicitate aliena, quam studet iactare suam. Amat secretum uirginitas, non euocatur ab aedium intus, nisi prouocet officium: in publico properat, in officio lentior est. In toto itinere neminem salutauit Maria, donec uentum esset ad Elizabeth. Neq; uero uulgaris fuit illa saluatio. Creuit utriusq; ex mutua gratulatione felicitas, exuberauit spiritus diuini uis. Maria fontē omnium spiritualium dotium secum ferebat in utero, suiq; foetus afflatu iam tota spirabat deum. Itaq; factum est, ut simul atq; uirginis saluatio tetigisset aures Elizabeth, infans quem anus gestabat in utero, ueluti gaudio gestiens exiliret. Sensit Ioannes nondum natus domini sui modo concepti diuinam uirtutem, & intra materni uteri sinus gestu praedicat eum, quem olim erat sua uoce praedicaturus. Nec sine fructu sensit sanctum infantis sui tripudium Elizabeth, per foetum diuinitus afflatum afflatur & mater, ac felici contagio corripiunt omnia. Per Mariae uocem caelestis uirtus penetrat in foetum Elizabeth, per foetū afflatu correptum, afflatur & mater, sic ut ipsa repleta spiritu sancto, nō iam continuerit animi sui gaudia quae prius tacita latitauerat, conceptum pudore dissimulans: sed ingenti uoce, quā ingens affectus suppedibat, exclamauerit ea promēs afflatu spiritus, quae nec ex uteri tumore suspicari poterat, nec ex homine didicerat: & per inde quasi angelum audisset cum Maria loquentem, ita uerbis angelicis suam gratulationem auspicatur. O felix, inquit, uirgo, tu primam laudem obtinebis inter omnes laudatas mulieres. Simulq; sacer fructus uirginei uentris tui, unde prodibit flos ille mirabilis, qui gentium omnium uoce praedicabitur per uniuersum orbem, de quo iam olim uaticinati sunt prophetae, ac primam laudem obtinebit inter omnia quae in caelis sunt, & quae in terris. Agnosco, maius est homine quod claudis uteri tui thalamo. Si tantum in nobis aestimetur aetas, non est incongruum puellam uenire ad anum: sin aestimetur foetui dignitas, meum erat ad te properare. Ego quidem fat eram felix diuino beneficio, quod prolem gesto magnum quiddā olim futuram: sed quonā meo merito tanta felicitas mihi contigit, ut mater futura domini mei ultro ueniat ad me? Siquidem argumento indubitato sensi domini mei aduentum. Ecce enim simul atq; uox salutationis tuae personuit aures meas, sensi infantem subsultantem in utero meo, uelut occurrere gestientem domino suo, ac debitum honoris officium exhibere. Nimirum respondes mater tuo foetui. Ille dominus dignatur inuisere famulū suum, ut sanctificet, impleatq; spiritu sancto: tu tanto maior dignitate, non grauaris adire minorem, hoc submissius te gerens, quo magis praecellis diuinis dotibus, quas recte facis dum nō ascribis tuis meritis, quā sint gratuita dei beneficentiae. Hoc certe nomine felix es, quod non diffusa sis, quālibet incredilibus angeli promissis. Conceptisti citra uirilē operam, nec dubitū est quin eadē fide sint tibi praestada cetera, quae domini nomine pollicitus est angelus. Haec cū afflatu prophetico dicta essent ab Elizabeth

Fiat mihi

Benedictus fructus uentris

Maria quoque, quae haecenus uirginali pudore texerat animi sui gaudia, spiritu sacro correpta, quo iam dudum erat plena, non sibi temperat, quin hymno gratulabundo prorumpat in laudem dei, cuius bonitati tribuendum est, quicquid praecleari contingit hominibus. Merito, inquit, mihi gratularis Elizabeth, sed hoc totum diuini gratuitique muneris est, unde nihil est quod meis arrogem meritis. Et ideo non lingua tantum, sed & ex intus praecordij anima mea suae imbecillitatis sibi conscia, dominum extollit laudibus, tanto uehementius admirans diuini beneficii magnitudinem, quanto minus agnoscit in se meritorum. Est de quo illi gratias agam, est de quo illius benignitatem praedicem, non est de quo mihi plaudam. Et tamen gaudio ineffabili gessit & exultat spiritus meus, caelesti afflatus spiritu, non in se, sed in deo, qui mihi cunctisque totius salutis est autor. Etenim quum esset omnium abiectissima, tamen ille pro sua bonitate respexit humilem ancillam suam, tantoque dignatus est munere, ut posthac iuxta tuum & angeli sermonem, me felicissimam sint praedicaturus, non solum huius aetatis Iudaei, uerum etiam seculis omnibus, omnes totius orbis nationes, quibus contigerit ex me seruator. Siquidem hoc uere felices dici possumus, quod nobis non nostra industria, non nostris meritis, sed gratuito fauore numinis collatum est. Totam igitur huius felicitatis laus in illius laudem redundabit, qui gratis contulit. Praedicabor ego beata, sed illius munificentia. Quid autem de me praedicabunt posteris seculis totius mundi nationes? Nimirum, quod in me humillima puella rem miram & inauditam perceritis, qui immensa uirtute sua nihil non potest. Et idcirco meum nomen inter felices numerabitur. Ceterum illius nomen erit ubique sanctum & adorandum, ad quod sese flectet omne genus, caelestium, terrestrium, & inferorum, per quod unum continget salus uniuerso mundo. Huius enim nominis professio salutem & sanctimoniam conferet uniuersis. Ad hoc nomen inuocatum pellentur morbi, torpescunt uenena, fugient daemones, reuiuifcent mortui. Gratuitum & hoc erit, non debitum: misericordiae erit non meriti; quam largissima me profundet, non solum genti Iudaicae, quae peculiariter illi expectauit, non solum uniuersae, sed late propagabitur, a natione in nationem, usque ad extremos orbis fines, a seculo in seculum, usque ad ultimum huius mundi diem. Solum quidem Israelitae salutem hanc expectarant a prophetis promissam, sed quisquis in quacumque gente relictiis uitij, timere coeperit deum, is in Israelitico consortio censebitur. Ad eos pertinet haec salus, qui sibi displicentes per fidem sese submiserint domino, siue Graeci sint, siue Galli, siue Britanni, siue Scythae. Contra qui suis fidentes factis, sese erexerint aduersus magnitudinem dei, repellentur ab huius beneficii consortio, etiam si ex ipso Abraham aut Dauid fuerint prognati. Non enim hoc diuinum munus confertur aut ex opum censu, aut ex generis aestimatione, aut ex operibus legalibus, alijs uel meritis aut praesidijs humanis, sed ex commendatione cordis modesti, siue poenitentis, atque ex dei misericordia per synceram fiduciam pendens. Deus enim uolens deicere supercilium sapientiae potentiaeque mundanae per filium suum factum humilem, exeruit robur sui brachij, ac stultam fecit huius seculi sapientiam: deiecit ac fregit huius mundi potentiam, declarans se etiam quum maxime sese dimittit, tam esse potentiores totius humanae potentiae fastigio: & quod in illo stultum uideatur, sapientius esse quamlibet admirabili huius mundi sapientia. Ceterum qui freti sua sapientia, qui confisi suis uiribus, ceruices suas erexerunt aduersus deum, hos mirabiliter dissipauit suis ipsorum consilijs, quae admodum olim promiserat per prophetam: Comprehendam sapientes in sapientia sua. Dum enim astutia humana pugnant aduersus consilium diuinum, & stultam prodiderunt stulticia, & diuinam sapientiam imprudentes illustrarunt. Dumque praesidijs huius mundi conantur opprimere institutum dei, declararunt quam nihil possit hic mundus aduersus uirtutem diuinam, quam sua rebellione confirmarunt. Ita uersis rerum uicibus, qui prius sublimes sedebant in thronis, humana sapientia turgidi, humana potentia & autoritate formidabiles, hos detraxit a rerum fastigio: & qui iuxta mundum erant humiles, hos diuina benignitas sustulit in altum. Qui religionis arcem tenere uidebant, deprehensti sunt impijs: qui uidebantur esse alieni a deo, subito facti sunt filij dei. Qui suam agnoscetes iniustitiam, esuriebant iustitiam dei, hos deus expleuit suis bonis: contra qui sibi uidebantur praediuites, ac bonis operibus abundare, & ideo non esuriebant gratiam Euangelicam, hos reiecit a se famelicos. Circuncisio uersa est in praeputium: praeputium successit in gloriam circuncisionis. Israelita sibi fidens, seclusus est a regno dei, & gentes ascitae sunt in honore

Magnificat anima mea

Exultauit spiritus meus

Et sanctum nomen eius

Et misericordia eius

Recit potentiam in brachij

Deposuit potentes de se

in honorem filiorum Abrahae. Superbus phariseus fastiditus est, meretrices & humilis publicanus receptus est. Stantes & erectos deiecit, facientes ac periclitantes porrecti misericordiae manu subleuauit. Qui uidebant, caecos reddidit. Qui suam caecitatem deplorabant, aperuit oculos. Qui morbum suum agnoscebant, his salutem contulit. Qui sibi sani uidebantur, hos suo morbo reliquit. Qui se gloriabantur esse filios Abrahae, hos declarauit esse filios diaboli. Qui nihil habebant cognationis cum Abraham, tanto uehementius per fidem Euangelicam reddidit ueros Abraham filios. Qui se iactabant glorioso nomine Israel, hos repudiavit ab hereditate promissorum Israeli. Ceterum quicumque quacumque ex gente, siue seruus, siue liber sese offerret ad cultum spiritualem dei, hunc ad se recepit deus, & in eo praestitit suam diu dilatam misericordiam, quam prophetarum oraculis promiserat Israelitico populo, quem ut peculiarium adamatum, in sacris literis appellat puerum suum. Non erat oblitus sui promissi, sed ob longam moram perinde quasi fuisset oblitus, obreperat desperatio. Nunc declarauit sese nequaquam immemorem sui populi. Haec est enim illa uera posteritas Abrahae. Hic est ille uerus Israel, quem deo commendat non sanguinis propinquitas, sed fidei sinceritas, qua sola cernitur deus. Non haec fortuito casu geruntur, sed hoc nunc exhibitum est, quod olim deus promiserat patribus nostris Abraham, & posteris eius. Dicitur est enim Abrahae: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Dicitur est Dauid: De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Haec olim promissa, a pijs expectata, a multis desperata, nunc uisum est deo proficere ueris posteris Abrahae, quorum genus non deficiet usque ad finem mundi. Haec fatidico spiritu Maria proloquuta est, perinde quasi facta essent, quae essent futura. Commorata est autem apud Elizabeth cognatam suam ferme tribus mensibus, sanctis colloquijs & amicis obsequijs subleuans animum. Sub instantem autem cognatam partum Maria repetijt domum suam. Non enim conuenit uirginibus obstetricandi officium, & mox affluxuram turbam fugiebat. Iamque aderat legitimum tempus quo foetum cederet Elizabeth, ac natus filius certam fidem fecit promissi diuini. Res uoluntate sparsa est per uicinos & cognatos, quibus ut ante doluerat Elizabeth sterilitas, ita uoluptati fuit, quod ex ingenti misericordia diuina, adita prole mascula, contigisset anui deploratae sterilitatis nomen matris, cui felix fuerat futurum genuisse puellam, sed multo felicitius erat genuisse filium. Et hic apparuit angeli promissum, qui dixerat fore, ut in natiuitate pueri multi gauderent. Accurrerunt enim complures, ac gratulabantur puerperae. Aequum autem erat ut multi gauderent in illius natiuitate, qui plurimorum bono natus fuerat. Iam uenerat dies a partu octauus, quo iuxta legis praescriptum circuncidendus erat puer, & indendum nomen. Venerunt itaque cognati, qui ex propinquitatis officio curarent puerum rite circuncidendum. Quoniam pater erat elinguis, qui solet esse autor imponendi nominis, cognati suspicantes id patrem uelle, quod uulgo solet esse gratissimum, appellarunt eum patris nomine Zachariam. Mater contra, quod a marito muto discere non poterat, spiritus afflatus docta, contendit non esse uocandum Zachariam, sed Ioannem: nimirum significante spiritu sancto eum qui natus erat, praeconeum futurum nouae legis, quae ueterum traditiones abrogaret, & carnalem cultum uerteret in gratiam spiritualem. Zacharias enim Hebraeis sonat idem quod memor domini. Ioannes a gratia dicitur esse. Legis iusticia constabat operibus praescriptis: ~~non est in lege~~ ~~non est in lege~~. Non cesserunt auctoritati matris cognati, sed e regione contendebant potius appellandum Zachariam, eo quod nullus esset in tota gente Zachariae, qui dicitur sic Ioannes. Et solet in prole per inditum nomen, uel patris, uel auj, uel patruj, uel alij cuius cognati memoria renouari. Et adhuc hodie sunt quibus magis arridet nomen Zachariae, quam Ioannis, nimirum hi, qui nondum patiuntur aboleri circuncisionem, neomenias, lotiones, dies festos, ieiunia, delectum ciborum, sacrificia, re uidelicet clamitantes: nomen Ioannis nolumus, ueterem Zachariam uolumus. Quum itaque non conueniret inter puerperam & cognatos, opus erat auctoritate patris, quae contentionem finiret. Is nondum habebat linguam, quum iam sermone esset opus. Nutibus igitur utcumque significatum est illi, quod nomen placeret indij filio. Ille re intellecta poposcit tabellas pugillares, ut mutis literis indicaret, quod uiua uoce proloqui non poterat. Allatis pugillaribus, scripsit huc in modum: Ioannes est nomen eius, significans hoc nomen illi inditum ab angelo priusquam conciperetur. Id admirati sunt omnes, & quod placeret nomen nouum, & quod inter matrem &

Suscipit israel puer suum

Recordatus mis, sicut lo.

Et peperit filium

patrem mutum de nomine conueniret. Iam appetebat tempus ut inciperet loqui lex Mō
saica, quæ hæcenus figuris ac mutis elemētis euangelij gratiam utcuq; designarat. Tem
pus aderat ut os, quod iuxta promissum Gabrielis clauerat incredulitas, aperiret credu
litas. Procinus igitur ut scripserat, solum est linguæ uinculum. Nec aliunde redditi ser
monis facultatem auspicatus est, quàm à laudibus dei, cuius gratuita munificentia tantum
gaudiorum cumulus contigisset. Nisi siluerit Iudaica lingua, carnalium obseruationum
prædicatrix. & humana iusticia uindicatrix, non potest loqui lingua Euangelica, quæ
gratiam prædicat, quæ fidem, quæ charitatem, non legis opera, quæ non homini iusticiae
laudem uindicat è suis factis, sed dei iusticiam prædicat ex innocentia gratis collata per
fidem. Hæc omnia de anu puerpera, de nouitate nominis, de filio per angeli promissum
nato, de patre prius ex loquente facto mutō, rursus ex clingui facundo in laudem dei: ru
more sparsa sunt, non iam per cognatos tantum ac uicinos, uerum etiā per uniuersam illā
Iudææ regionem, quæ montana dicitur, adeo ut nō solum admiratio, sed stupor quidam
& horror, ex tot tam insolitis miraculis cōceptus, occuparet animos omnium. Siquidē ex
his præludijs colligebant, natum puerum olim magna & inaudita patratū, cuius cōcep
tus & natiuitas iam tum prodigijs insigniret. Videbant patris effœtam senectutē, anus
deploratā sterilitatem; considerabant linguæ subito ademptæ ac reddite miraculum; au
dierant Gabrielis intercessisse ministeriū: sentiebant in utroq; parente spiritus celestis af
flatum, nihil non esse præter morem communem, nihil non præ se ferre uirtutem diuinā.
Hæc in suo quicq; corde contemplantes, dicebant apud sese: Quis nam futurus est iste puer?
Nemo prophetarum tam prodigiose natus est. Siquidem ipsa rerum miracula decla
rant hæc geri uirtute dei, quæ puero adlit ad res summas delectio. Neq; uero hæc temere
ratiocinabatur. Nam uere manus dei uirtutem suam celestem exerebat in puero, & per
puerum in parentes, mirabilia suo tempore proditura. Et ne non omnia redundarent
miraculis, & gaudijs affluerent, Zacharias quoq; pater Ioannis totū afflatus diuino spi
ritu, erupit in hunc hymnum: Prædicanda est, inquit, & omni laudis genere uehenda est
dei bonitas, qui cum sit deus omnium, tamen peculiariter dici uoluit deus Israel, nō quod
non esset aliarum gentium dominus, sed quod Israeliticum populum typum esse uoluerit
celestis illius populi, qui contemptis rebus terrenis aspirant ad æternam illam Hierusa
lem, ubi rebus inuisibilibus colitur deus. Ab his, quocunq; sub cælo degunt, quacunq; de
gente nati sunt, laudāus est deus, qui tandem dignatus est nouo more inuicere populum
suum iam miserē diutinq; seruitutis tedio laborantem, ac desperationi proximum: aduer
sus quem satanas, peccatum & mundus inualuerat, sic ut nec spes esset in pharisæis, nec in
philosophis, nec in Mosaicæ legis ceremonijs. Respexit ille propitius, & ab his omnibus
malis redemit gratuito populum suum. Potens erat tyrannus qui multo satellitio stipatus
regnabat per omne genus hominum, à quo uiribus humanis non poterat uindicta liber
tas Israelitarum. Solus deus hoste potentior, addidit infirmis robur, misso duce inuictō,
qui cornu diuinæ uirtutis deijceret aduersariorum opes, quicq; deuicta morte gratis con
ferret per fidē salutem æternā omnibus. Hoc salutis præsidium erexit nobis in gente Da
uid cultoris sui, cui promiserat hoc beneficium, pertenturū hinc ad oēs, quicūq; iuxta spi
ritum promittent esse filij Dauid, non degenerantes à pietate patris. Ille fortiter ac feliciter
pugnauit aduersus alienigenas, & hostes Israelitici populi. Hoc ducē pugnandum est
aduersus perniciosiores hostes, qui perimunt animas: hi sunt satanas, cum spirituum im
piorum copijs: hi sunt affectus prauis, sollicitantes ad ea quæ deo sunt inuisa: hi sunt homi
nes magis amantes ea quæ sunt huius mundi, quàm ea quæ sunt dei, per quos uelut orga
na, uim suam exerit diabolus. Neque hæc casu sic eueniunt: sed quod nunc præstat, iam or
lim promiserat deus per omnium prophetarum ora, quos suo spiritu afflauerat, qui ab or
be condito uaticinati sunt. Promiserat enim ut aliquando misso potētī duce seruariemur
ab hostibus nostris, & erueremur è manibus omnium qui nobis pessime uolebant, cō
stantes pertrahete in mortem æternam. Nec erat hoc meriti nostri, quibus præstitit hoc
tantum beneficium: neq; patrū quibus promiserat quod nobis exhibuit. Sic illius bonitati
uisum, ut rem tantā largiretur immerentibus: sic illius iustitiæ uisum est, ut quod promise
rat præstaret suo tēpore, ut ab omnibus intelligeretur nō modo misericors ac beneficus,
uerum etiam uerax ac promissi tenax. Nō enim promisit solum, uerum etiam scædus pepi
git

Et Zacharias pater eius

Bened. dom. deus israel

Et erexit cor. nu salut.

Sicut locutus est per os sanctorum

Ad faciendū misericord.

git cum patribus nostris: iurauit per semetipsum patriarchæ nostræ Abrahamæ, uidelicet il
lius admirabili erga se fiducia delectatus, quod fretus promisso diuino non dubitaret im
molare filium suum unicum Isaac, dicens: Per memetipsum iurauit, quoniam fecisti rem
istam, nec peperisti filio tuo unigenito mea causa, benedicam tibi, & multiplicabo poste
ritatem tuam sicut stellas cæli, & arenam, quæ est in litore maris. Possidebit semen tuum
portas inimicorū suorū, & benedicentur per semen tuum omnes gentes terræ, propte
rea quod obedisti uoci meæ. Nimirum hæc est uera posteritas Abrahamæ, quæ non per cere
montas legis, sed per obedientiā credulitatis obtemperat deo, per Euangelij orbi loquēti.
His præstatur promissa de inimicis uictoria, quibus à peccati tyrannide liberatis, liberatis
à cunctis erroribus, liberatis à satanæ iugo, contigit renuntiare uitæ pristinae, ut post hæc
securi nostri ducis præsidio, seruiamus uni, cui debemus omnia, qui prius seruieramus ain
bitioni, libidini, auaritiæ, seruieramus diabolo: seruiamus autē non sabbatistis, neomenijs,
abstinentiā ciborum, immolatione pecudum, quæ speciem religionis habent apud homi
nes, quemadmodum hæcenus fecere maiores nostri, sed puritate conscientia, sed synce
ritate uitæ, qui cultus est gratissimus in conspectu dei, qui non respicit carnales uictimas,
sed animi pietatem, amans sibi de suis donis sacrificari. Nec hic cultus præscriptis diebus
exhibendus est deo, quemadmodum hæcenus factum, sed per omnem uitam nostram.
Non enim est unquam ab his sacrificijs cessandum, sed semel gratis data pietas, sanctis
studijs semper in maius est prouehenda. Nos itaq; felices diuino munere, quibus iuxta
prophetarum oracula datus est redemptor potens, ac seruator inuincibilis. Sed eiusdem
dei munere tu quoque felix o puer, qui tantū ducis præcurzor delectus es. Quemadmo
dum enim hesperus antequam solis ortum, mortales somno torpentes ad lucis aduentum
sua expectationem expectat: ita tu imminente domini aduentu, qui per unicum fili
um suum decreuit orbem nostrum inuisere, præcurre, præparaturus animos hominum
ad tantæ salutis susceptionem: ne si aduentus ille mentes hominū oscitantes, & auersas of
fenderit, oblata salus uertatur in cumulum exitij. Efficies enim tuo baptismo, tuq; prædi
catione, ut intelligant sese peccatores, ut sciant, sibi opus esse medico, ut cognoscant iam
adesse eum, qui solus omnium omnibus per fidem Euangelicā, largiturus sit salutem æter
nam, uidelicet gratuito condonatis peccatis nostris, quæ mortem adferunt animi: & gra
tis collata nobis sua iustitia. Idq; continget omnibus credentibus, nullis omnino meritis
hominū, sed propter exuberantem dei nostri misericordiā, qui quos cōsiderat, perire no
luit. Ab omnipotente conditi sumus, à misericordissimo restituti. Perieramus, nisi ille pro
sua genuina bonitate miseratus esset nostris, nisi ille ueluti sol quidā coelitus nobis exortus,
dispulisset tenebras ignorantia nostræ, profligasset peccatorum caliginē, ac frigida corda
suae charitatis accendisset igni. Iacebamus in tenebris, nō poteramus ad illum oculos atto
lere. Ille se demisit ad nos, suisq; radijs in animos nostros immisit, serenus ac salutifer illu
xit nobis, qui prius in tenebris peccatorum, ac desperatione salutis, uelut in umbra mor
tis sedebamus, idololatrijs excæcati, mūdānis cupiditatibus obtenebrati, currebamus ab
impietate ad impietatem, palpitantes in densissima caligine, pro celestibus amplecten
tes terrena, pro ueris umbras, pro spiritalib. carnalia, pro salutiferis pestifera. Et ecce in al
tissima nocte desperationis exortus est nobis ille sol æternus, ut animi nostri pedes dirigat
in uiam Euangelicā, quæ est uia pacis, quæ per fidem & charitatem humana diuinis con
ciliat, dirimens inimicitia quæ erat inter deum & homines: omnes orbis nationes in uni
us nominis, in unius fidei professionem conglutinans: deniq; sedatis tumultuosis affecti
bus unū quēq; hominē concilians sibi. Hæc pius senex fatidico peiore promens, exem
plo prophetarū sic futura præcinebat, quasi iam essent peracta. His tam miris rerū exor
dijs progressus probe respondebat. Puer enim prodigiose natus, quemadmodum per eta
tem adolesebat corpore, ita per afflatum diuini numinis semper in maius proficiebat fir
mitate roboreq; spiritus. Nec diu sese continebat in parentum ædibus, sed ab ipsa statim
pueritia subduxit sese ab hominum frequentia, ne uel minimum labis cōtrahere posset ex
uulgi cōmercio, qui fuerat in utero matris sanctificatus. Vinum & siceram nunquā bibe
rat, nihil humanæ uoluptatis, nihil honoris gustarat unquam. Neglectis omnibus huma
nis affectibus, inter feras uicitabat locustis ac melle syluestri: pilis camelorum uestieba
tur, nō holoseris: pellicea zona cingebatur. Erat illi perpetuū cū deo colloquū. Talis ni
mirum

Vt sine timore de ma. in.

In sanctitate

Omnib. diebus nostris

Et tu puer

Ad dandam scientiam

Per uiscera misericord.

Illuminare his qui in t.

mirum uita decebat eum, qui praedicandae poenitentiae destinatus erat. Et locus delectus congruebat prophetiae, quae uocat illum uocem clamantis in deserto. Hic latitabat ad multos annos, hic silebat, ut suo tempore maiore cum autoritate prodiret ac loqueretur. Non se ingressit ad munus praecursoris, sed quum spiritus impulsisset animu ipsius ut suam lucem proferret, & ostenderet populo Israelitico quantum esset, tum magna cum autoritate cepit agere praecursorem.

CAPVT II

Exist. edictum
à Caf. Aug.

Habes admirabilem ortum praecursoris, nunc accipe mirabiliorum Iesu Christi, qui totius mundi unus princeps futurus erat, & uniuersus totius orbis natus ad sui nominis professionem, non minus aut terroribus, sed beneficijs, salutiferam doctrinam prouocaturus. Proinde diuino consilio procuratum est, ut sub Augusto Caesare, qui plerasque mundi regiones obtinebat, ac latissime rebus undique pacatis Romanorum imperium administrabat, censerentur omnes prouinciae, quae Romanum imperium agnoscebant, ut appareret quanto latius pateret ditio Christi quam Caesaris: quantoque placidius sit eius regnum qui nihil aufert, sed largitur etiam caelestia, regno Caesaris, qui quum non possit largiri caelestia, tamen arripit terrena, & uicogit ad professionem, quum caelestis imperator beneficijs alliciat. Qui Caesari dant nomen, quid aliud quam seruitutem profitentur, & rem familiarem comperiunt arduiorem. Qui nouo huic principi dant nomen, libertatem accipiunt cum donatio salutis aeternae. Denique Caesar Octauus, quamquam esset omnium in rebus gerendis dexterrimus, tamen multas regiones non poterat armis subigere, quum noster dux sine ui, sine praesidijs huius mundi, uniuersum terrarum orbem, tot linguas, tot ritus, tot religiones, tot barbaras ac retrusas nationes in unam ecclesiam uelut in unum regnum congregarit. Ad eam igitur professionem in Syria peragendam missus est ex autoritate Caesaris Augusti & senatus consulis Quirinus, eius prouinciae praeses. Hic autem erat primus census, qui sub hoc praeside fuit actus in Syria. Nam sub eodem post acti sunt & alij. Ad Caesaris igitur edictum quod Quirinus promulgat, proficiscuntur omnes in suam quisque tribum ac ciuitatem, ut ex more profiterentur. Ioseph autem sponsum uirginis, quum esset tribus Iudae, cuius erat & coniunx illius, habitabat tamen in ciuitatula Nazareth, quae est in Galilaea: is igitur relicta domo profectus est in tribum suam, hoc est, Iudaeam, in ciuitatulam quam extruxit rex Dauid, nomine Bethleem, eo quod Ioseph & uirgo non solum pertinerent ad tribum Iudae, uerum etiam genus ducerent e progenie ac stirpe Dauid, e cuius semine promissus fuerat Christus. Nihil autem horum fortuito contigit, sed omnia diuino consilio procurata sunt, ut rerum exitus prophetarum oraculis congruerent, quod tanta rei gloriam inter duas ciuitates partebantur, uidelicet ut in Nazareth conciperetur, & educaretur rex orbis: in Bethleem iuxta prophetiam nasceretur. Huc igitur comitata est sponsum suum uirgo Maria grauida, tamque uicina partui. Non detrectauit hoc laboris uirgo praegrans, non fugit oculos hominum sibi bene conscia, non fastidit obsequium mariti mox paritura deum: non dedignatur haberi uxor fabri, quae tota fuerat deo dedicata. Hac igitur occasione quum di es aliquot comorarentur in ciuitate Nazareth, factum est ut euolutis legitimis mensibus, quo magis constaret uerum hominem esse qui nasceretur, adesset tempus pariendi. Oppidolum humile sibi delegerat, in quo tamen domum nullam habebat caeli terraeque dominus, parentes humiles; denique peregre nasci uoluit, ut nos pueret nostrae superbiae simul & auaritia, ac uel huius exemplo disceremus: felicitatem hominis non esse metiendam istis uulgaribus bonis, quae si nobis non subducuntur, nos illis subducimur, sed eternis bonis aestimandam, & in illa patriam recondendos thesauros, quibus perpetuo sumus fruituri. Et enim si ueris iudicij aestimare uelimus, plus erat sublimitatis, plus potentiae, plus maiestatis in hac humillima Christi natiuitate, quam in omnibus omnium Caesarum pompis ac triumphis. In Bethleem igitur, quae dicitur domus panis, sacra uirguncula protulit nobis panem illum caelestem, unde qui ederet, non moritur in aeternum. Atque hic erat partus ille uirginis unicus, cui nec antecesserat ullum exemplum, nec sequutum est. Matri erat unicuique filius, nobis erat primogenitus, quos sibi spiritu iunctos fratres reddidit, & haereditatis aeternae consortes, ne solus ueniret ad patrem, sed ipse ueluti primogenitus multos fratres secum adduceret in societatem aeternae salutis. Aeditu infantulum mater non tradidit nutricibus, quas ob pietatem nolebat, ob paupertatem non habebat, sed ipsa fasciis inuoluit.

Et quo

Et quoniam in publico diuersorio propter hospitium frequentiam non erat aliud recenti puerperae locus, reclinauit puerum in praesepe. Audi superbe diues, qui latifundia latifundijs accumulast, qui nusquam non substruis domos, praedia, palatia. Qui caeli terraeque & dominus est & opifex, cuique tu in baptismo nomen dedisti, peregre nascitur, nec habet locum in diuersorio. Si principem agnoscis tuum, in cuius uerba iurasti, ne pigeat illius exemplum imitari, & pudeat te tuae mentis. Audi nunc quam tota haec natiuitatis humilitas plena sit magnificentiae. Erat haud procul a Bethleem turris Ader, hoc est gregis. Hebraice dicta, quod illic ob agros compascuos esset pecoris copia. Turris autem meminit etiam prophetia Micheae, quemadmodum & Bethleem. Erant igitur in ea regione pastores, qui nocturnas excubias agebant pro gregibus suis: uidelicet ipsa re docentes, quid exemplo principis pastorum facere debeant Episcopi pro salute populi sibi concrediti. Et noctu natus est ille sol iustitiae, discussurus mundi tenebras. Humilibus humilis, pastoribus pastor primu innotescere maluit, quam Caesaribus, regibus, praesidibus, pharisaeis, scribis, pontificibus. Et ecce subito Gabriel angelus e sublimi imminebat illorum uerticibus, simulque noua quaedam lux, quae nec solis esset, nec lunae, nec lucernae, repente circumfussit pastores. Hoc quum esset laeti omnis, tamen ob insolitum ac subitum prodigium magno pauore correpti sunt pastores. sed angelus timore hunc mox admittit blando alloquio: Ponite, inquit, pauorem, nihil est quod formidetis, laetissima rei nuncius adsum, & haecenus inauditum gaudium adfero: non solum uobis, uerum etiam toti populo Israelitico. Iam olim promiserat uobis seruatorum prophetarum oracula: iam olim expectatus est Messias: is hac nocte natus est, & uobis omnibus natus est. Hic est Messias ille, princeps ac dominus omnium, rex & idem sacerdos unctus diuinitus. Natus est autem iuxta prophetarum oracula, in ciuitate Dauid, cui nomen Bethleem, hac ipsa nocte. Ite & inquirete. Dabo signum quo possit agnosci. Adite diuersorium, & inuenietis infantulum obuolutu fascijs, ac reclinatum in praesepe. Hac ubi praedicalet Gabriel, simul audita est ingens multitudo caelestis militiae, nimiru angelorum, qui ministri sunt domini fortis in praesidio, quique pro nobis bellant aduersus principes huius mundi. Hi modulatione quadam caelesti & ineffabili canebant laudes deo, praedicantes illius inenarrabilem erga genus humanu charitatem, & humano generi gratulantes, quibus fauore numinis tanta felicitas contigerat. Hymnus autem quem angelicus ille chorus concinebat, hic erat: Gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Nimiru hoc significat nobis angelica cantio: nihil ex hoc negotio gloriae deberi, nec angelis, nec hominibus, sed uniuersam gloriam deberi bonitati diuinae, quae nobis quos condidit, miro consilio prospicit e caelo, ut intelligamus illinc nobis proficisci, quicquid magnificentu aut salutiferum obtigerit, in terris nihil aliud optandu, quam pacem, quae peccatis abolitis nos deo conciliet, quae nos mutua charitate coglutinet. Hac est enim pax non mundi, sed dei, quae exuperat omnem sensum, quaeque praeponderat uniuersis mundi felicitatibus. Ea gratis per conciliatorem dei & hominum offertur, non nostris intercedentibus meritis, sed ex propensa in nos beneficentia diuina, cui uisum est hac mirabili ratione consulere salutem generis humani. Hoc carmen natalitium ubi laetissimis uocibus praecinuissent pastoribus angeli, sese receperunt in caelum. His rebus ita gestis, consilium inter sese confert simplex turba pastorum, non dubitans de dictis angelorum, sed plenus auens cognoscere quod audierant. Loquuti sunt igitur inter sese: Sequamur angelum monita, proficiscamur hinc usque ad Bethleem, ut quod auribus accepimus factu, coram oculis intueamur, quo pleniore fide praedicemus alijs, quod dominus nobis per angelos suis nunciare dignatus est. Placuit omnibus pium consilium. Pastores properant, extimulabat animos pietas, peruentum est Bethleem, uentum in diuersorium. Illic iuxta promissum angeli reperiunt Mariam puerperam, & Ioseph uirginei partus testem, nec non puerum fascijs obuinctum, ac repositum in praesepe. Nihil offendit pios pastores uirgunculae tenuitas, nihil sponsum iuxta mundum humilis, nihil puellus ob inopiam loci comodioris reclinatus in praesepe, quae superbos phariseos ac scribas alienassent: sed his omnibus magis confirmantur ad firmiorem credulitatem, posteaquam oculis testibus compererunt non esse uana, quae nunciarat angelus. Habet autem & pietas in hominibus, quamlibet humilibus suam prudentiam. Non enim protinus euulgarunt, quod audierant: sed ubi rem certam cognouissent, tum non ueriti sunt, & apud alios quos audierant, praedicare.

Ab

Ab huiusmodi præconibus primū amavit prædicari Christus, in quorum simplicitatem nulla cadebat uanitatis aut fuci suspicio. Non nouerant aliquid ex se cōminisci, nesciebāt affingere uisus: sed quod audierant ac uiderant, ut audierant ac uiderant, bona fide nunciabant bonæ mentis hominibus. Et inuenit pastorum uox apud multos fidem, quæ multos excitauit ad cupiditatē uidendi pueri. Atq; hic mihi sanctæ uirgunculæ prudentem modestiam considera. Discit à pastoribus quid nunciarit angelus, quid cecinerit cœlestis militiæ chorus: ipsa sola tacet, hæc omnia quæ prius, quæ nunc acciderant conseruans in animo, ac diligenti reputatione conferens in corde suo. Silet in suum tempus uirginei conceptus mysterium: non iactat apud alios suam felicitatem. Ancillam promiserat opificio diuino, ancillam exhibet: contempletur tacita secum nouam rationem diuini consilij. Considerat omnia plena esse nouis miraculis: uidet ubiq; summam humilitatem cum summa sublimitate misceri. Infans in utero concipitur, sed angelo internuncio, spiritu sancto opifice: puer nascitur, sed è uirgine matre. Reclinatur in præsepe, sed angeli gratulabundicantunt è cœlis. Latitat in obscuro loco, sed cœlum nati sublimitatem adorat. His hunc in modum peractis, pastores repetunt gregem suum, glorificantes ac laudantes deum super omnibus quæ audierant ab angelis: & quod quemadmodum audierant comperissent. Cæterum postea quā uenisset dies à partu octauus, quo lex Mosaica iubet infantem masculum circumcidi, amputata summa præputij pellucula (nam id primū ab Abraham profectum deus uoluit esse suæ gentis signaculū) satisfactum est & hac in re legi, quando non uenerat soluturus legem, sed impleturus. Nec dedignatus est ueluti peccatis parentum obnoxius, accipere remediū, qui solus ab omni peccati contagio immunis, ablaturus erat omnia peccata mundi, sibiq; nouum populum acciturus, cui cor esset ab omnibus carnis cupiditatibus repurgatum: idq; non cultris petrinis, sed gladio sermonis Euangelici per fidem omnia purgantis. Quin & nomen ex more inditum. Dicitur enim Iesus, quod Hebræis sonat seruatorem. Non hoc fortuito, aut humana uoluntate inditum est puero, sed autoritate diuina per Gabrielem fuerat datū, antequam in utero uirginis conciperetur, ut uel ex ipso statim uocabulo mortales admonerentur hunc esse qui ueram salutem conferret omnibus, acturum Iosue ducem referens, suos ab omni uitiorum inquinamento purgatos, perduceret in terram cœlestem, æternis gaudijs affluētē. Hactenus typis quibusdam prælusum est euangelio, primum populo Iudæorum prædicando. Quinto à circuncisione die adsunt Magi tres, stellæ indicio procul excitati ad uisendum puerum. Adorant nouum orbis principem, ac mysticis donarijs honorant, quadam rerum imagine significantes, gentes amplexuras Euangelij gratiam, ab homicidis Iudæis repudiātam. Rursus quum adesset dies à partu quadragesimus, quo lex iubet masculinum foetum primogenitum exhiberi domino, proq; purgatione puerperæ simul & pueri nati, quod uulgaris mulierum partus non absq; sordibus corporis constet, offerri munus: nec hic modestissima uirguncula refugit speciem uulgarium puerperarū, quum in hoc partu nihil esset inquinatum, nihil nō cœlesti puritate sanctimoniamq; plenū. Quid enim haberet impuri puerperæ, quæ citra uirilem attackum, ex amplexu uirtutis cœlestis per officium spiritus sancti cōceperat? An uero quicquā sordidum poterat esse in foetu qui cœlitus natus, in hoc uenerat ut solus omne genus hominum purgaret à cunctis uitiorum sordibus: Sed hī tam insignibus modestiæ exemplis Deus humanam superbiam frangere uoluit: simulq; cōueniebat, ut qui uenerat utrumq; parietem, hoc est, Iudæorum ac gentium populum in eandē Euangelij professionem cōpacturus, per omnia satisfaceret legi Mosaicæ, unde prima fides & autoritas erat Euangelio profectura. Mater igitur ac Ioseph, qui certo dei consilio pater adhuc credebatur Iesu, infantem suum adduxerunt Hierosolymam, ut in templo exhiberetur in conspectu domini cui dicatus erat & consecratus: non quod non omnia sint domini, sed ut mystico typo doceremur, eos demū animos esse domino gratissimos, qui masculo spiritus robore, deuictis carnis uelut effœminatæ cupiditatibus, grassantur ad ea, quæ cœlestia sunt & æterna. Hoc innuens lex Mosaica, præscripsit ut omne masculinum, simulatq; uulua matris ad aperta prodiret in lucem, haberetur domino sacrum, siue natum esset ex hominibus, siue ex brutis animalibus, ut hīc quoq; primitiæ cederent sacerdotibus: sic tamen, ut hominis primogenitum à sacerdotibus redimeretur, nisi puer esset uiribus Leuiticæ. Atqui lex ipsa palam liberat hanc sacram puerperam ab obligatione sua.

quum

quum ait in libro Leuitico: Mulier si suscepto semine pepererit masculum. Siquidē hæc nec mulier erat, quæ uirū nesciebat, nec semine suscepto aliūde pepererat. Rursum quum ait: Omne masculinum primum adaperiens uulua: satis indicat se de uulgarī matrum partu sentire, quæ prius fracto per uirum uirginitatis signaculo, non sine sordibus, nec sine pudore pariunt. Hic autem foetus cœlestis, nec ingrediens nec egrediens uirginalis uteri claustra uiolauit, sed consecravit potius, & consignauit, ne in posterum etiam uel corporis ipsius ueluti templum semel deo dedicatum, uel animus, myrothecium sancti spiritus, ullis humanis inquinamentis pateret. Exhibitus est igitur ueluti legi obnoxius in templo, qui dominus erat omnium cœlestium ac terrestrium. Redemptus est exiguo precio, qui sui sanguinis precio redempturus erat uniuersum mundum. Lex enim præscripsit, ut parentes primogenitum masculum redimerēt agno anniculo, qui dabatur in holocaustum: deinde adderetur columbus aut turtur pro expiatione peccati, si quid labis in coitu, aut post esset cōtractum. Debet enim unde quaq; purum esse, quod domino sit offerendum. Quod si rei familiaris angustia non patiebatur dari agnum, agni uice dabatur turtur aut pullus columbæ pro redemptione pueri. Altera uis offerebatur pro expiatione peccati. Obtulerunt igitur pauperum munus: non dubium est, quin uberius fuerint largituri, nisi tenuitas obfretisset: aderat pietate diues animus, sed ad exemplum nobis parādum utilior erat professio paupertatis. Atq; hæc omnia diuini consilij dispensatione sic peracta sunt, quum multis alijs de causis, tum ob hanc præcipue, ut tot argumentis declararetur in puero ueritas humane naturæ. Vtero iumentū conspecta est in diuersorio, mox enixæ subsedit corporis tumor: infantem recens natum comperere pastores, adorauere Magi, circuncisus est solenni ritu. Rursus idem in templum delatus est, ac palam exhibitus sacerdotibus. His rebus factum est ut nec de partu quicq; possit dubitare, & paulatim pluribus innotesceret, sed potissimū humilibus ac pijs duntaxat. Conueniebat enim ut nec paucis nec uulgaribus argumentis confirmaretur, quod creditum omnibus seculis esset allaturum salutem æternam: non creditum, mortem æternam. Angelus nunciat, testis adhibetur Ioseph. Elizabeth sterilis parit, mutus Zachariās loquitur: utraq; spiritu prophético corripitur. Exultat Ioannes in utero matris: uirgo generat: hospites Magi accurrunt et adorant, pastores prædicant. Tot argumentis, tot prodigijs, cōmendata est recens pueri natiuitas. Nunc ne non ab omni sexu omnīq; ætate, omni statu & professione ferret testimonium, neq; quicq; omnino relinqueretur, qui sibi ad hoc nō promitteret salutem, Erat id temporis Hierosolymæ uir quidam nomine Simeon, senectū iam frigidus, sed spiritus ueruens: effœto corpore, sed animo uegeto: ætate marcidus, sed uitæ innocentia floridus, nimis uere iustus, uereq; pius ac religiosus: non uenans exemplo pharisæorum gloriam ac questum ab hominibus, sed publicæ salutis audius: quæ nulla uoluptas in hac uita remorabatur, nisi ut uideret oculis suis eum, quem in hoc prophetarum oracula promiserant uenturum, ut cōsolaretur Israeliticum populum, multis modis afflictum. Is ut erat uir bonus, afflatu sancti spiritus cognouerat eum diem iam adesse. Quicq; uotis ardentissimis rogasset dominum, ut sibi contingeret uel semel oculis corporalibus intueri tot iam seculis expectatum Messiam: responsum acceperat in adyto pijs pectoris à spiritu sancto, fore ut non emigraret ex hac uita, nisi prius oculis corporeis uidisset, quæ oculis fidei iam pridem prospexerat, ut testari possit uenisse, quem uenturum non dubitabat, felicem illum puerum, quem uidelicet deus unxerat supra mortales omnes, ut æterno regno, nec unquam abrogando sacerdotio potiretur. Quū igitur futurum esset, ut puer Iesus adferretur in templum, quemadmodum diximus, beatus ille senex submonitus afflatu spiritus sub ipsum tempus uenit in templum. Quumq; Maria mater & Ioseph, qui tum adhuc credebatur pueri pater, infantem deferrent in templū, ut perageret, quæ ad solennes ritus purificationis pertinebant: postea q̄ sacerdos oblatum puerum amplexus esset, eiq; benedixisset, nō se continuit pietas senilis, quin ipse quoq; desideratum infantulum cōplecteretur uulnis suis: simulq; erupit mox defectura uox in laudem dei, ueluti cygneam quandam cantionem promens, ac dixit: Satisfactum est domine uotis meis. Nunc lubens ac lætus moriar, quia dimittis seruum tuum animo requieto placidoq; neq; quicq; præterea desiderantem in hac uita, sed cupidum etiam ex hoc senili corpusculo demigradi ad felix cōfortium piorum hominum, qui diem hunc expectarant: nec uidere contigit, nisi spiritua-

Tom. 7

u

libus

Et omnes qui audierant, mirati sunt

Et postquam consummati sunt dies octo

Et ecce homo erat

Christum domini

Nunc dimittis

Oculi mei libus oculis fidei. Meis uotis abundantius satisfactum est, cui corporeis etiam oculis uideri contingit, cui datum est uinis senilibus amplecti filium tuum unicum, per quem tibi uisum est ueram salutem conferre, non solum Israelitico populo, uerum etiam uniuersis mundi nationibus. Agnosco in humili corpore uirtutem tuam. Agnosco hunc esse lucem mundi, prophetarum oraculis promissam: hunc esse solem, quem exoriri uoluisti, ut dispelleret tenebras omnium gentium, & haberet populus tuus Israel de quo merito gloriatur, populus, inquam, uere tuus, non iuxta carnem tantum, unde prodijt salutis exordium, sed iuxta spirituales cognationem, quae fide Euangelica conciliatur. Israel enim est, quisquis in hanc lucem pios intenderit oculos, ac fidei uolentia irruperit in regnum caelorum. Antehac populus Iudaeorum gloriatus est de Abraham, Isaac, & Jacob: gloriatus est de Moise, de templo, de prophetis: Posthac spiritualis Israel, qui per totum orbem diffusus est, gloriabitur de tuo filio, quae post omnes, ut omnibus maiorem, mittere dignatus es. Nunc quidem latitauit paucis agnitus, sed post emicabit illius lux, suis radijs cunctas mundi plagas illustraturi. Porro mater infantis & Ioseph uidentes hanc afflatu diuini spiritus a fenestra dici, conferentes interim cum his quae praecesserant, taciti secum admirabantur, quid sibi uellet senis oratio. Ceterum ubi puero benedixisset, simul & parentibus bene precatus esset Simeon, uersus ad Mariam, dixit: Filius hic tuus, quanquam in hoc datus est a deo, ut salutem conferat omnibus, tamen hominum uisus fiet, ut quemadmodum multos dei donum amplectentes, erecturus est ad spem salutis aeternae, ita multi gentis Israeliticae, respicientes obuiam dei beneficentiam, deiciantur in exitum aeternum: ueritate per hunc prodita, cadent qui prius stare uidebantur, exurgent qui uidebantur iacere. Ab omnibus Israelitis expectatus est, sed non ab omnibus recipietur. Proponetur enim omnibus ueluti signum, quale nunquam propositum fuit ab initio mundi, sed obnoxium multorum contradictoni. Obstrepent illi Pharisei, scribae & pontifices. Reclamabunt increduli & haeretici: tantusque tumultus concitabitur undique, ut ne tu quidem sis a malorum consortio futura immunitas. Nam non ad eos tantum perueniet eorum crudelitas, qui crediderint filio tuo, uerum etiam tuam ipsius animam penetrabit doloris gladius. Tale signum uisum est Deo proferre sub oculos omnium, ut clara ueritatis luce prolata, retergeretur cogitationes hominum, quae latebant in corde: ac uersis rerum uicibus, res ipsa declararet eos abfuisse procul a uera iustitia, qui apud homines uidebantur arcem tenere iustitiae: deprehenderentur impij, qui sibi uindicant doctrinam pietatis. Contra, qui prius habebantur alieni a religione, declararentur multo fuisse propiores uerae religioni: qui uidebantur esse reiecti ac deplorati, hos simplex credulitas primos admitteret in regnum caelorum. Scribae & Pharisei semper Messiam habent in ore, legem habent in ore, iustitiam habent in ore, frequentes uersantur in templo, orant prolixè, ieiunant crebro, latis phylacterijs insignes obambulant, sed longe aliud caelant in corde, quam praeseferunt specie. Horum subdolas & impias cogitationes arguet exorta lux Euangelicae ueritatis. Publicani, meretrices, & peccatores ab his religionis hypocritis submouentur a sacris, sed hos omnium primos deus recipiet in regnum caelorum. Gentes idololatriae deditae, subito mutata uita, studijs audivis amplectentur doctrinam uerae pietatis: pharisei & pontifices, penes quos erat legis & religionis fastidium, legis auctoritate infectabuntur, & uerae religioni pertinacissimis studijs aduersabuntur. Nox certum iudicium non habet, ac frequenter pro rebus umbras & inania rerum simulachra obijcit oculis. Sol exortus discutit omnes praestigias, ac suam cuique faciem, suum cuique colorem reddit. Haec pius ille senex, afflato numine peccatore gaudens de promptis. Iam acceperat dominus Iesus testimonium ab angelis, a uirgine, a sponso casto, a sacerdote Zacharia, ab infante nondum nato Ioanne, ab Helizabeth nupta, a pastoribus, a Magis, a scribis ex prophetia pronunciantibus ubi Christus esset nasciturus: ab Herode sibi metuente, a Simeone, qui nec sacerdos erat nec leuites, sed nihil aliud quam iustus: restabat ut a uirgine quoque ferret testimonium. Tanta uis erat infantis nondum exortis iustus uires, ut omnia corripere diuino spiritu: afflans humiles, superbos perturbans ac territans, ut ex his rerum praeludijs non difficile colligi posset, quae foret rerum mutatio futura, quum iam adultus uocem illam caelestem palam depromeret, quum miraculis inclaresceret, quum moreretur ac resurgeret, quum spiritum sanctum afflatum e caelis in omnes credentes effunderet. Ergo senis coelibis succedit anus uirgine. Erat enim Anna quaedam

quaedam ex re nomen habens, nimirum a gratia (quippe spiritu prophetico praedita) filia Phanuelis, uiri laudati de tribu Aser, quae inter duodecim tribus octaua, tacito quodam typo designat resurrectionis beatitudinem, quam Iudaeorum sabbatismo adiecit Euangelica doctrina. Nam Aser Hebraeis beatum sonat. Haec cum esset admodum prouecta aetatis, non in aliud uidebatur dilata, nisi ut quod ardentissimis optarat uotis, anus uideret promissum infantem, qui salutem esset allaturus populo Israelitico. Suggesterat enim hoc illi spiritus sanctus, iam esse natum. Et eiusdem spiritus admonitu, quo fuerat afflatus Simeon, superuenit, quum haec, quae narrauimus, agerentur in templo. Haec quum nondum esset apud Iudeos gloriosa uirginitas, uixerat cum marito septem annos a uirginitate sua. Datum est hoc temporis marito & soboli. Ceterum quod reliquum erat uirae, pietati consecratum est. Perseuerauit enim in uirginitate annos circiter octoginta quatuor. Semel experita coniugium, quamuis esset adhuc aetate uigenti, non cogitauit de repetendo matrimonio, sed uelut mundo mortua, ac deo iam dicata, non discedebat a templo, uicinis Euangelicis illi sacrificans assidue, non interdum solum, uerum etiam noctu se totam immolans domino hostiam uiuam ac rationalem & acceptam. Nam corpus immolabat crebris ieiunijs, animum pijs uotis & obsecrationibus offerebat. Dum igitur purificationis ritus peraguntur in templo, dum uaticinatur Simeon, dum sacris gratulationibus redundant omnia, commodum & haec superuenit, ut & ipsa testis esset nati pueri, suique pectoris affectus cum aliorum gaudijs coniungeret, laudibus efferens diuinam benignitatem, quae respexit seruum suum. Nec tacuit apud alios, quod oculis uiderat, quod afflatu didicerat, sed de puero loquebatur omnibus, qui Hierosolymis expectabant redemptionem Israeliticae gentis. Satis erat hoc uidua, tantum in templo praedicare, uenisse Christum, & pacis uicibus hoc indicare. Nondum enim uenerat hoc tempus, quod seruatum erat Apostolis caelesti plenis spiritu, de quibus dictum est: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrae uerba eorum. Cunctis tandem rite peractis, quae ad purificationem praescripta lex, reuersi sunt Nazareth, ubi conceptus erat puer. Ceterum quum Herodes rex, a Magis admonitus natum esse nouum regem Israeliticae gentis, iussisset interfici omnes infantes, qui intra biennium nati fuissent in Bethleem, atque in toto eius oppidi territorio: Ioseph admonitus ab angelo per somnum, puerperam ac puerum abduxit in Aegyptum, atque illic commorati sunt usque ad mortem impij regis. Eo facto rursus angeli admonitu reuersi sunt, non in Bethleem, ne daretur occasio saeuendi Herodis filio, qui patri successerat in regni partem: sed in Galilaeam in ciuitatem Nazareth, ubi conceptus fuerat infans. Volebat enim ad tempus latere. Et illic habitus facile fallere poterat crudelitatem eorum qui noui regis exortum metuebant. Atque haecenus caelestis ille princeps noster, qui se nostra causa usque ad fascias, cunas, uagitus, & imbecillam corporis infantiam deiecerat, alienae uocis testimonio praedicatus est. Ceterum paulatim accrescens aetas augebat corporis modum, ac uires, in quo uelut in domicilio relucebat in dolens quaedam admirabilis, aliquid praeseferens homine maius. Augescebat & spiritus robur, indies magis ac magis sese exerentis cultu, incessu, sermone, factis, in quibus nihil erat quod non spiraret modestiam, castitatem, suauitatem, pietatem. Non enim erat obnoxius his uitijs, quibus aetas illa solet laborare, ineptia, lasciuia, inconstantia, stulticia: sed caelestis sapientia, qua repletus erat, non expectatis annis, iam tum sese proferebat, sic, ut qui prius alieno testimonio fuerat commendatus, nunc raris dotibus suis redderetur omnibus & admirabilis & amabilis. Sapientia, sanctitas, integritas, maturitas, quantam in nullo senere reperias, reddebat eum omnibus admirabilem. Porro morum suauitas, comitas, modestia reddebat illum omnibus amabilem. Non erat fauor uulgaris, aut temporarius, quem sibi nonnumquam aetas illa dotibus humanis colligit, puta formae gratia, aut alio qui praecoci docilitate: sed effulsit in eo diuina quaedam & admirabilis gratia, pertrahens omnes in amorem uirtutis. Quamquam autem Nazareth longius abesset ab Hierosolymis, tamen religiosi parentes Iesu quottannis eo se conferebant: idque ad diem festum paschae: qui dies apud Iudeos religiosissime colebatur, atque is erat quo destinatus erat immolari suo tempore agnus ille omnis maculae nescius. Porro puer sub matris ac nutricij ductu iam tum ad nostrum exemplum assuescebat religioni, parentes omnes admonens officij sui, quos oportet ex sese prognatos statim & ab ipsis, ut aiunt, incunabulis arcere ab omni lasciuia, sed sanctis moribus, ueraque

Constebatur domino

Et ut profecerunt omnia

pietatis studijs assuefacere, dum adhuc tenera est ætas, dum adhuc molle & ad omnem uirtutis institutionem sequax ingenium. Nō egebat puer Iesus alieno magisterio, sed parentibus alijs castæ educationis paratum est exemplum, & omnibus liberis ostēsa forma est, quomodo sese debeant præbere morigeros parētibus, ad ea quæ sancta sunt hortantibus. Porro quum iam accedentibus annis firmior esset pueritia ad ephētam accedens, annos nato duodecim, ac parentes ex more adissent Hierosolymam ad diem paschæ comite puero, perfectis quæ ad religionem eius festi pertinebant, peractisq; diebus, quibus rei diuinæ dabatur opera, matre & Ioseph domum reuersis, puer Iesus remansit Hierosolymæ, iam tum uelut prægestiens ad patris sui mandata peragenda, ob quæ missus erat in mundum. Ea res latebat parentes. Verum ubi non rediret Iesus Nazareth, uulgari parentum solitudine demirati sunt quid accidisset. Suspiciabantur autem eum in aequalium & cognatorum comitatu hæsisse, & ob hoc uenire serius. Proinde remēsi sunt uiam ad iter ferme diei unius, quærentes eum inter notos & cognatos, inter quos solet ætas illa nonnunquam libenter cessare, uidelicet remorante illos propinquorum affectu. Verum hic non est inuentus Iesus, qui iam tum docuit esse renunciandum parentum & cognatorum affectibus ei qui uelit cœlestis doctrinæ professionem suscipere. Hic igitur frustrata spe, quum magis etiam parentum animos sollicitudo discruciet, reuersi sunt Hierosolymam, suspicantes fieri potuisse, ut illic apud amicum aut notum aliquem hæsisset. Quum autē & hic inter notos & cognatos frustra quæsitus esset puer, post triduum accidit ut præter spem parentes inuenirent illum in templo, non ociosum, aut luscitantem, sed sedentem in medio doctorum, quos puer uicissim & audiebat docentes, & interrogabat, ac uicissim ab illis interrogatus respondebat, non quod illi necessitas fuerit sciscitari ab hominibus, quod discebat, sed ut prudenter interrogando doceret eos, qui legis scientiā profitebantur, quum legis uim ignorarent: simul nos interim ad discendi studium accendens, docens que nullam ætatem esse præproperam ad discendum ea, quæ faciunt ad pietatem. Sunt enim artes quibus discendis non quauis ætas sit idonea, sola pietas statim discenda, nec huius studium unquam est remittendum, usque ad extremum uitæ diem, semper enim est quod proficias quo ad uixeris. Iesus autem quamquam ignotus esset doctoribus, & circumstanti populo, tamen omnes uertit in admirationem sui, quod tantillus puer dictis ac responsis suis admirabilem quandam & plus quam senilem sapientiam declararet. Videbant ætatem corporis imbecilem, & immaturam sapientiæ, & audiebant puerum singulari modestia ea prominentem, quæ doctores prouectæ ætatis, quicq; iam sapientiæ fastidium tenere uidebantur, non pigeret discere. Et tamen interim aberat fastus, aberat procacitas, aberat instantia, quæ uitia pueris adesse solent præcocis ingenij. Interrogabat ueluti discendi cupidus, interrogatus modestissime simul & prudentissime respondebat. Atque ita docebat citra speciem arrogantiam. His rebus factum est, ut & doctores, quibus cum disputabat, & ij qui circumstantes testes eius disputationis uehementer obstupescerant, non solum ob inauditam pueri sapientiam, quam interrogans ac respondens declarabat, uerum etiam ob raram uultus ac gestus, linguæq; modestiam, quæ gratiam addebant intelligentiæ. Nec hoc interim omnino uacat utili mysterio, quod qui non potuit inueniri inter notos & cognatos secundum carnem, Hierosolymis in templo repertus est. Siquidem illa ciuitas religionis opinione celebris, gerebat imaginem uel ecclesiæ militantis in terris, uel triumphantis in cœlis. Hæc est enim patria nostra ad quam suspiramus, intelligētes quod hic uersamur in exilio, non habentes permanentem ciuitatem. Vbi cunq; igitur res agitur humanis affectibus, ubi cunq; studetur his rebus quæ pereunt cū hoc mundo, ibi nec Hierusalem est, quæ uox Hebræis sonat uisionem pacis, nec templum domino sacrum. Proinde nec ibi quærendus est Iesus, qui totus cœlestis est. Verum ubi cunq; peccatis est, neglectis his quæ sunt carnis & sanguinis, anhelans ad felicem illam tranquillitatem animi, quam hic per fidem Euangelicā præstat dei benignitas, in cœlesti Hierosolyma perficit: ibi Hierusalem est, ibi templū est quo delectatur Iesus: Ibi uicissim proponitur ac respondetur, non de quadratura circuli, non de prima materia aut primo mobili, quæ citra dispendium salutis nesciuntur: sed de cognitione sacrarum literarū, per quas deus nobis uiam ostendit, qua possimus aternā assequi salutē. Ibi maciatur uicissim gratissimæ deo, libido, liuor, ira, ambitio, auaritia: ibi pijs uotis ac puris precibus accēdit suffusus domino gratissimus

mus. Curantūm est igitur unicuiq; ut Hierusalem habeat in pectore, ut ibi templum pareret dignū sancto spiritui, quo Iesum mereatur habere hospitem. Et ecce dum his rudimentis puer ille mirabilis præludit ad peragendum cœlesti negotium restituendæ salutis humanæ, cuius gratia descenderat è cœlo, superueniunt pater & mater, quibus nondum ad plenum erat cognitum diuini consilij mysterium. Resederat in illis adhuc aliquid affectus humani, quanquā pia sollicitudine quæsierant puerum. Taceret Ioseph qui sibi conscius erat, se nihil habere iuris in partū sponse suæ, mater pro autoritate sua exposulat: Fili, inquit, quare ad istum modum tractas nos? Quare te clam subduxisti à nobis? Ecce pater tuus & ego iam dies aliquot anxie te quæsiuimus, omnia metuentes tibi, quæ parentum pietas solet amatis liberis metuere. Ad hunc Mariæ sermonem, à pio quidem affectu profectum, sed humano, ob quem nō oportebat interpellari rem diuinam, quæ tum agebatur, Iesus subdure respondit: nō quod indignaretur parentibus, sed ut ostenderet in Euangelico negotio, ad quod missus erat à patre cœlesti, non oportere locum esse cuiquam autoritati humanæ. Habet parentū autoritas limites suos, cui renunciandum est quoties agitur negotium salutis aeternæ. Par est enim ut humana cedant diuinis: & prior sit ratio dei, cui debemus & corpus & animam, & à cuius benignitate expectamus hereditatem uitæ immortalis: q̄ horum à quibus iuxta carnem progeniti sumus, & educati, successuri in portionem aliquam facultatum terrenarum. Debemus & his sane plurimum, sed longe plus debemus deo, cui debemus & ipsos parentes. Sic & post parum blande respondit matri, quum in nuptijs interpellaret de uino, ac materna quadā autoritate miraculum exigeret, quod non nisi in gloriam patris erat promendum. Sic durius etiā respondit ijs, qui ipsum à concione euangelica matris & cognatorum uerbis eucarant. His igitur matri exposulanti, respondit hunc in modum: Quid erat causæ, quare me tam anxie solliciti quæreretis? An non ueniebat uobis in mentem, quod in negotio patris mei oportet me esse, quoties ille uocat ad munus delegatum? Hæc oratio Iesu quid sibi uellet, non satis intellectum est à parentibus. Præ se ferebat enim quiddam homine maius, præsertim in ætate tam tenera. Quanquam autem ex his quæ præcesserant, nihil uulgare aut mediocre expectarent à puero, nondum tamen ad plenum intelligebant sublimitatem diuinæ uirtutis, nondum cognouerant quā admirabili consilio decreuisset deus per filium suum redimere genus humanum. Audiunt nomen patris, quem sciebant non habere patrem in terris: audiunt negotium patris, de quo nihil adhuc illis meminerat. Obticecunt tamen parentes, & reuerentur sermonem non intellectum. Hoc uidens Iesus, demisit sese, morigerumq; præbuit matri, & Ioseph nutricio suo, non quod illis in Euangelij negotio deberet obedientiam, sed ex sua bonitate obsequutus est ad tempus illorum imbecillitati: simulq; pueris omnibus formam & exemplum exhibuit, quāto studio, quantaq; reuerentia debeant obsequi parentibus suis, quum puer Iesus qui nulli debebat obsequium nisi patri cœlesti, sic obtemperarit simulato patri, ac matri, quæ ipsum citra uiolati pudoris iniuriā genuerant. Ita uisum est domino Iesu, sic omnia dicta factaq; sua temperare, ut nunc diuinæ uirtutis suæ ueluti scintillas quasdam promeret, nunc rursus ad humanam humilitatem sese demitteret. Nimirū illud nobis expediebat, ut omnibus modis persuasum esset generi mortaliū, diuinæ simul & humanæ naturæ ueritatem in uno consuetam esse. Ad amorē conciliandum faciebat naturæ cōmunis societas. Vehementius ac feliciter amamus cognata & familiaria, iuxta uetus etiam proverbum quo dicitur, simile semper adiungi simili. Ceterum deo tutius fidimus, qui quum mentiri nesciat, nihilq; non possit, in dubiū uocari non potest, quin præstaturus sit quicquid pollicetur. Ac nascitur quidē amor ex cognatione generis. Ceterum ab his initijs proficit ad amorem rerum sublimiorum. Quemadmodum enim hominum uulgus, primum è forma conspecta corporis inardescit ad beneuolentiam, mox ubi ex cōiunctu colloquioq; perspectæ fuerint dotes animi formosioris, in formoso corpore latentis, uerius ac flagrantius incipiunt amare quod non uident, quam id quod uident. Sic nobis humanæ naturæ confortium uelut illecebra fuit ad concipiendum amorem erga dominum Iesum, sed hinc ad amorem diuinæ uirtutis proficimus. Siue igitur demittit sese ad nostram imbecillitatem, siue sustollit sese ad suam sublimitatem, nostræ salutis negotium agit. Relinquit igitur Iesus templū ac Hierosolymam, ac morem gerens parentibus, reuersus est Nazareth. Erubescant pueri & adolescentes, qui negligunt

monita parentum ad honesta uocantium, quum Iesus ad tempus reliquerit patris negotium, ne quam praeberet speciem filij immorigeri. Erubescant idiotae rebelles aduersus Episcopos suos, uidelicet patres spirituales, quum Iesus maior obsequiundaet minoribus, deus hominibus. Mater autem uicissim obsequiundaet filio suo, sentiens in eo promicere re uim quandam diuinam, ac prudentis suae modestiae memor, nihil adhuc effuebat in uerbis libri loquacitate, nec pronuntiabat de his quae mirabatur potius quam assequatur: sed quicquid ab initio acciderat circa puerum, quicquid ab ipso diceretur fieret, simul collectum recondit in pectore suo, ex admirandis initijs rerum exitus cōiectans: nec quicquam sinebat inobseruatum, quo post maiore cum fide narraret omnia discipulis, per orbem uniuersum Iesu uitam praedicaturis. Interea Iesus adhuc paucis notus, uersabatur in ciuitatula Nazareth, ueluti sub imperio parentum uiuens, donec ueniret tempus a patre praefinitum, quo sese miraculis ac praedicatione mundo proferret: nos interim admonens exemplo suo, ne quis ad Euangelicum munus temere & importune semet ingerat, prius quam aetatis accessu, moribus inculpatis, doctrina sacra, coelestiq; uocatione docti sibi colligat autoritatem. Iesus enim usque ad annum ferme trigessimū nihil admodum insignne gessit, nisi quod supra modum humanum, quem admodum proficiebat corporis statura, uiribus, aetatis accessu: ita uberius in eo sese promebat coelestis illa sapientia, reliquaq; dotes diuinæ, quibus ut erat commendatissimus deo, ita quotidie magis ac magis commendabatur hominibus, uidelicet dissimilis scribis ac pharisaeis, qui falsa specie sanctimoniae sapientiaeq; sese commendabant oculis hominum, quum in oculis dei scaterent omni spurcitate uitiorum. Neque solum hoc conducebat ad salutem humani generis, nouo & inaudito consilio redimendi, uerum etiam ad institutionem uitae nostrae, ut Iesus diuinas dotes suas, quibus erat plenus, paulatim & gradibus quibusdam proferret in notitiam hominum, uidelicet ut nos doceret, a primis illis iusticiae rudimentis, quam oportet ab ipsa statim infantia imbibere, perpetuo progressu conuerti ad perfectiora. Quemadmodum enim corpus habet auctus suos usque ad iustum staturae modum, iustasq; uires, ab infantia proficiens ad adolescentiam, ab adolescentia ad iuuentutem, à iuuentute ad aetatem uirilem: ita habet & pietas suos accessus, donec adolescamus ad perfectam firmitatem plenitudinis Christi. Grandescit enim Christus in nobis & adolescit, quum nos à fidei rudimentis ad reconditorem diuinæ scripturae sapientiam proficimus, quum relicto lacte carnis solidum appetimus cibum spiritus: quum relicta litera insipida sitimus sensum mysticum, quum neglectis terrenis euolamus ad coelestia. Praeposterū est enim corpus iuxta naturae cursum semper in melius proficere, & animam nostra socordia semper ad deteriora relabi. Nam id uulgo fieri uidemus. Adolentes ab infantiae puritate degenerant ad lasciuiam: iuuentus rursus ad lites & pugnas proficit: uirilis aetas ad ambitionem & auaritiam: Ita q; fit ut quo quisque propius accesserit ad aetatem, hoc longius recedat ab innocentia. Caeterum qui semel induerunt Iesum Christū, hos oportet ad illius exemplum semper ad meliora conuerti, quo simul & animi puritate sese commendent oculis dei, & uitae sinceritate famam honestam sibi parent apud homines.

CAPVT TERTIVM

HABES optime Theophile quibus initijs praeserit Ioannes praecursor ac dominus Iesus ad Euangelicae praedicationis officium. Nunc accipe quae ratione, quoq; successu re aggressi sint, ut intelligas nihil omnino gestū fuisse fortuito aut humana prudentia, sed omnia diuina prouidentia nouis rationibus suū negocium temperate. Iam enim aderat tempus ut prodito regno coelesti, decrederet regnum terrenū: prodito spiritali sacerdotio, euanesceret sacerdotiū umbraticum, quo se ad id usq; temporis factarant Iudaei. Iam obierat diem suum Caesar Augustus, ad cuius edictum facta fuerat descriptio totius orbis, sub quo natus est Iesus Christus. Iam decesserat impius Herodes, qui infantē quaesierat ad necem: & huius filius Archelaus ob mores nimium paternos in exilium relegatus erat. Augusto successerat Tyberius Caesar. Is quum annum iam decimum quintum rerum summa potiretur, Pontius Pilatus Romanus praefes erat Iudaeae. Herodes autem Archelai frater ex designatione Caesaris Galilaeam sortitus est. Philippus eam Syriae partem administrandam suscepit, quae Iudaea dicitur ac Trachonitis, nimirum ab asperitate montium: haec enim à Libano

no & montibus Idumaeae porrigitur ad plagam occidentalem Syriae. Porro Lyfaniae cessat ea quae dicitur Abilena, nomē sortita ab Abila praecipua eius regionis ciuitate: cui postea Lyfaniae nomen uertit Lyfanion. Nam Augustus, quo regni eius uires frangeret in quatuor fratres deduxerat, Herodē, Philippum, Antipatrum, Lyfaniam, qui ob hoc Tetrarchae dicti sunt, nomine regis aboliuit. Et hoc indicium erat regni Iudaici mox perituri, iuxta uaticinium. Sanctissimā uero Iudaeae partē, in qua Hierosolyma & templū, & ex qua prodignatus est dominus omnium, Pilatus Romanus administrabat, re ipsa designans gentes in regnum caelorum ab Iudaeis reiectum, irrupturas. Similiter & sacerdotium, ueluti mox cessaturum, uagum erat ac mercenarium, cuius principatus tum erat penes duos insigniter impios, Annam & Caiaphā. Ad hūc modum rebus apud Iudeos dissectis ac turbatis exortum est regnum caelorum ac nouum sacerdotiū cuius praeco defectus erat Ioannes Zachariae filius. Is quum haec tenus latitasset inter feras, & in desertis exegisset uitam inaudivit austeritatis, operatus camelorum pills, cinctus zona pellicea, melle syluestri uicitas & locustis, uinum ac siceram ne attingens quidem, ut idoneus esse posset praedicator poenitentiae: ac prius uita doceret q̄ sermone: ac uacaret omni crimine, qui magna libertate reprehenderet aliorum peccata: asilatus & admonitus spiritu diuino, prodijt e latebris eremi, seseq; cōtulit non in templum, qui locus datus erat Christo, sed in omnē eam regionem, quae finitima est fluuii Iordani, quo paratior esset baptizandis aquae copia. Praedicabat uero in uisitare regnum caelorum, adhortans ut sese uenturae salutis poenitentia uitae prioris praepararent, & aquae baptismi quem ipse ueluti praecursor dabat, sese redderent idoneos baptismi spiritus, quem daturus esset cuius adueniret. Haec tum agebantur afflatu diuini spiritus, qui iam olim hoc per os Esaiae prophetae futurum praedixerat. Sic enim loquitur de Ioannis praedicatione: Vox clamantis in deserto, aduentat dominus, praeparate uias illius, ac rectas facite semitas eius, ne offensus prauitate morū uestrorum resiliat à uobis. Venit ad omnes, occurrendum est ab omnibus. Aequanda sunt omnia. Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis deprimitur. Qui sublimes erant apud homines opinione iusticiae aut sapientiae, deponent supercilium, ut capaces sint iusticiae ac sapientiae diuinæ: qui uelut idiotae ac peccatores cōtempti iacebant apud homines, subito per obedientiam Euangelicam erigentur ad consortium regni caelorum: quaeq; prius distorta prauaq; fuerant, ad regulam Euangelicam repente exaequabuntur: quaeq; uitiorum ac malarū cupiditatum sentibus aspera, uertentur in uias leues ac planas. Tales enim mentes amat dominus, per quas obambulet. Adeo rerum uices ad huius aduentum inuertentur. Qui desperabant, erigentur in spem: qui sibi fidebant, irreparabiliter reijciuntur. Qui prius habebantur sapientes, fient stulti, qui stulti, coelesti sapientia donabuntur. Qui prius idololatras, fient cultores dei uiui: qui cultores dei uidebantur, reperientur fuisse idololatras. Qui prius iracundi, placidi fient & benefici: qui prius seruiebant libidini, nunc amplectentur castimoniam. Qui prius rapiēbant aliena, nunc sua largientur. Huic igitur rerum nouatori praeparate uos. Mox aderit dominus, & uidebunt eum non solum Iudaei, uerum etiam omnes totius orbis nationes, cernent oculis fidei cōmunem salutis autorem, per quem deus gratuitam felicitatē offert omnibus, qui pia credulitate, qui correctione uitae prioris uenientē exceperint. Haec tot retro seculis de Ioanne uaticinatus fuerat Esaia, & uaticinio per omnia respondit euentus. Si quidē ad Ioannis praedicationē ingens hominū turba, relicto adibus, ac re ipsa loquens, relinquendos affectus domesticos, ei qui aspiceret ad salutē, confluēbat ad ripam Iordanis, ut ab eo tingerentur aqua, non quod Ioannes remitteret peccata, sed quod his praedictis animos hominum futurae salutis praepararet. Si quidem magna sanitatis pars est, morbum agnoscere: & uiciorum est salutis, qui capax est remedij. Quoniam autem primus ad respicientiam gradus à timore dei nascitur, ut primum à iusto uindice timeatur supplicium, deinde beneficij liberalitas ametur: magna libertate clamabat Ioannes aduersus elatos pharisaeos & scribas, qui haec tenus impiorum parentū uestigijs inhaeserāt, falsa iusticiae persuasione turgidi, uerae religionis hostes: ob hoc ipsum spernentes ceteros homines, sibiq; placentes, quod iuxta carnem genus ducerent ex Abraham: quasi deus homines aestimaret ex genere, ac non magis ex animi uirtutibus. Progenies, inquit, uiperarum, nocentissimorū parentum nocentissimi filij, unde sensistis imminere uindictam dei, nisi mature resipuissetis? Quis uos submonuit, ut fugeretis

Et uidebit eum
omnis caro

Genimina uiperarum

Facite fructus dignos penitentiae

Et ne ceperitis dicere

Iam enim securis ad r. a. p.

Omnis ergo arbor n. f. f.

Quid ergo faciemus

retis ab instante leuera dei ultione, quae nulli nec aetati, nec genti, nec conditioni parceret. Quemadmodum remedium offertur omnibus, qui se praebent sanandos, ita poena manet omnes absque discrimine, qui nolunt a pristinis moribus resipiscere. Quin huc attraxit uos charitas erga deum, quod nunc pertrahit metus supplicij: Nondum mutata mens est. Proinde si uere uos poenitet superioris uitae, sumite mores alios, & factis ipsis declarate uos esse correctos. Haec tenus ut syluestres arbores, produxistis malorum operum acerbos & exitiales fructus, superbiam, iracundiam, auaritiam, inuidiam, hypocrisim, contentionem. Nunc si uere conuersi estis in bonas arbores, adite fructus bonos testes mutati in diuersum animi. ~~Et sic~~ mutandae sunt prauae cupiditates animorum. Haec est radix arboris, quae si succum habet amarum ac pestiferum, nascuntur in ramis mali fructus: si contra radix succum suauem ac salutarem suffundat, in ramis nascuntur illi deo digni fructus spiritus: pro odio charitas, pro amarulenta, gaudium, pro discordia pax, pro ferocia tolerantia, pro rapacitate beneficentia, pro impudicitia castitas, pro fraudulenta simplicitas, pro arrogatia modestia, pro superstitioe pietas. Haec declarant ueros ac germanos Iudeos, haec uere circucisios, ac filios Abrahae. His sacrificijs delectatur deus. Nunc lux instat, facessant umbram: adest ueritas, cedat simulatio: ponite uanam fiduciam, quam uobis haec tenus praebuerunt figura rerum spiritualium, Hierosolyma ciuitas sancta, templum domini, templum domini, pecudum laniena, lauaera corporis, sabbatismi, nomenia. ~~Et sic~~ lata phylacteria, ~~et sic~~ caerereque obseruationes, quas uel lex ad tempus praescripsit signa rerum animi, uel pharisaei commentum sunt ad inanem sanctimoniae speciem, haec omnia simul cum ipsa circumscriptione cessabunt. Iudaeus erit post haec quisquis confitebitur & agnoscat hunc qui mox uenturus est: circucisius erit, quisquis habet animum fide purgatum a prauis cupiditatibus. Proinde ne uobis ueniat in mentem: nos sumus filij Abrahae, nobis promissa est haereditas salutis, non deseret dominus populum suum. Imo quae admodum uobis ad meliora resipiscensibus nihil officiet maiorum impietas, ita nihil profuerit Abrahae progenitoris sanctitas, si uos perstiteritis in pristina malicia. Reijcimini, abdicabimini, funditus peribitis, nisi prius mutati, fructus attuleritis Euangelio dignos. Nec deerunt Abrahae posterij, nec de erit deo suus populus, a quo colatur, cui promissam haereditatem praestet, etiam si uos desiccat ab eo. Hoc enim confirmo uobis: Deus potest uel de his lapidibus suscitare filios amico suo Abrahae, cui promissit posteritatem parem arenae maris ac stellis caeli. Posthac non cognatione sanguinis, sed aemulatione fidei aestimabitur filij Abrahae. Agnoscat Abraham pro filijs etiam Sogdianos, Gothos ac Scythas. Messiam amplectentes, uos nisi credideritis habebit pro alienigenis. Haec tenus tolerauit uos deus utcumque legis fructum asferentes: uictimas, uota, ieiunia, lotiones, ocia, escaurum discrimina, amputatam pelliculam. Haec in superficie duntaxat speciem habebant religionis. Haec folia sunt arboris, excreabilia deo, nisi adsint fructus spiritus. Nunc autem ex ueris animi bonis aut malis aestimabitur unusquisque. Adest exactius dei iudicium, adest ille qui perspicit & intimos cordium sinus. Iam enim securis admota est ad radicem arboris, diu tolerata: succidetur a stirpe populus Abrahae, & inferentur gentes Abraham credulitate referentes. Non est auditus Moses, non sunt auditi prophetae, quorum plerisque etiam interfecistis, obsurdistis ad uocem legis. Nunc adest quo nemo maior mitti potest, & post quem non alius expectandus est. Imminet toti genti Israeliticae exitium, nisi mature reuereritis uos ad meliorem frugem. Omnis enim arbor quae nunc non produxerit fructum fidei bonum, exciditur, & in ignem conijcitur. Nihil medium est, nulla mora est: aut uera pietate properandum est ad aeternam salutem, aut ni id fiat, irreparabiliter ac funditus pereundum. Haec Ioannis oratione tam saeva minacisque, territa promiscua Iudaorum multitudo, dixit: Si sic res habet, quid igitur censes nobis faciendum, quo possimus iram diuinam effugere, & salutem assequi? Iam sanabiles esse coeperant, qui morbum agnoscerunt & remedium expetunt. Ostendit igitur Ioannes remedium ubique efficacem. Non enim uocat eos ad uictimas pecudum, aliasque Iudaicas expiationes, sed ad opera charitatis. Nulla uictima citius placatur deus, quam beneficentia in proximum. Deus nostro beneficio non eget, sed sibi patitur impulari quicquid in proximum egentem ipsius respectu fuerit collatum. Qui habet, inquit, duas tunicas, altera uestiat fratrem nudum. Et qui habet cibum qui duobus sufficiat, impartiat dimidium

ditum esurienti. His duobus exemplis Ioannes crasse docuit populum, efficacissimam esse rationem placandi deum offensum, si modis omnibus benefici simus in proximum cuiuscumque rei inopia laborantem, siue uestis, siue cibi, siue potus, siue hospitij, siue subsidij, siue solarij, siue doctrinae, siue exhortationis. Nec solum de his quae nobis superflua subleuanda est praesens fratris necessitas, sed commodis etiam usibus aliquid decidendum, quoniam opem praesentem flagitat proximi necessitas. Hoc igitur remedium omnibus commune datum est promiscuae multitudini. Venerunt & publicani, territi Ioannis praedicatione, genus alioqui deditum rapinis, & ex publicis incommodis sua comparans comoda, religionis negligens, ac magis obsequens iustis principum, quam praecipis dei. Qui quum apud omnes nationes uulgo male audiant, apud Iudaeos peculiariter habebantur abominabiles, & tamen tantum terroris incusserat omnibus Ioannis leuera praedicatione, ut hi quoque uenerent ad Ioannem, flagitantes baptismum, ac discere cupientes, quo pacto placare possent diuinam iram. Ioannes autem uerus praecursor illius, qui nullum quamlibet magnis peccatis inquinatum, reiecturus erat, etiam publicanis leniter ac placide respondet: Si nondum potestis uestra largiri, certe sit ille primus gradus ad meliorem uitam, ut abstineatis a rapiendis alienis. Habetis salarium a Caesare, praescriptum est quid debeatis exigere a populo: Ne quid extorqueatis in uestrum lucrum ultra id quod praescriptum est. Post pu-

Magister quid faciemus

Neminem concutiat

Existimante autem populo

est in

blicanos ueniunt & milites, uiolentum & impium hominum genus, legum negligens, ad uim praeceps, uenalem habens animam, rapto gaudens, licentia ferox & insolens. Et hos coeperat ultionis diuinam terror, ueniunt ad Ioannem, agnoscent malitiam suam, expetunt baptismum, rogant quibus modis possint placatiorem habere deum. Nimirum magnus in hoc hominum genere profectus erat, suum agnoscerent morbum, ac uitae melioris desiderio tangi. Nec ab his igitur Ioannes audeat beneficentiam in proximum exigere, satis magnum primi profectus gradum esse ducens, si temperarent a malefaciendo. Solent autem hoc hominum genus tribus potissimum modis esse noxium, uiolentia, calumnia, & rapinis. Frequenter enim arma quae princeps dedit ad defensionem publicae tranquillitatis aduersus hostes, uertunt in ipsos ciues, & quibus publica salus defendi debuerat, his ulciscuntur iram priuam. Praedantur itaque frequenter, incendunt, abigunt, ui constuprant foeminas, perumpunt fores, exigunt ac pulsant hospitem. Id quod niam plerumque faciunt impune, credunt licere. Rursum alij falso deserunt apud principes aut duces, innoxios, quo pars facultatum confiscatarum ad ipsos redeat, calumniae praecium. Ad quae facinora conueniunt nonnunquam principes, dum suis militibus gratificari student. Plerique dum, quod a principe nomine salarij datur, scortis, alea, temulentiaque prodigunt, rapto furtis que rei iacturam faciunt, & non solum non resoluunt quod debent, sed ultro extorquent ab agricolis quod non debetur, ac sibi quiduis licere credunt belli nomine: quum bellum habeat & suas leges, non omnino damnandum, si iusta de causa suscipiatur, hoc est si pro defensione publicae tranquillitatis, si sic ut uitari non possit, si per pios principes, si cum assensu eorum, quorum interest bellum suscipi, si legitimis ritibus iudicium, si iustis ac moderatis rationibus geratur, hoc est, quam minima sanguinis humani profusione, si quam minima iactura eorum, qui bello cauam non deserunt, si per duces coherceatur militum temeritas, si non conferantur manus, nisi per milites iuratos, si non nisi iussu ducum dato congregandi signo, si mox abstineatur a pugna simulatque receptui cecinerint tubae, si cum primum licuerit, bellum finiatur. Huic igitur hominum generi Ioannes ostendit quid facere soleant, & quid posthac uitare debeant, si uelint effugere uindictam dei. Ne quem, inquit, concutiat, ne quem falso deseratis lucri causa, sed estote contenti stipendijs uestris. Haec autem tanta cum autoritate gesta sunt a Ioanne, ut populus apud se suspicari coeperit ipsum esse Messiam. Idcirco plerique tacitis cogitationibus uersabant in corde suo, licet ipse Ioannes ob eximiam animi modestiam dissimularet magnitudinem suam. Haec est enim uulgi leuitas, ut his quos admiratur, plus tribuat quam par est: quos odit, in his omnia calumniatur. Sed hoc populi studium declarauit absolutam sanctissimi uiri modestiam, qui adeo non sibi uindicare alienae laudis usuram, ut ultro delatam fortiter reiecerit: & in hoc profectus error multitudinis, ut Christi paucis adhuc noti dignitas, graui publico que testimonio comprobaretur. Simulatque per afflatu sancti spiritus intellexisset tacitas populi cogitationes, loquutus est in

est in hunc modum: Vos me aestimatis ex rebus uisibilibus, ex cibo, uestitu & baptismo, sed longe sunt efficaciora quæ non uidentur. Quemadmodum in homine multo præstantior uis est animi, qui non uidetur, quam corporis, quod oculis conspicitur. Ego quamquam aqua baptizo uos, tamen non remitto peccata, sed præparo uos efficaciori baptismo, quem accipietis ab eo, cuius aduentum uobis prædico, tempore quidem maior, ac prædicationis ordine prior, sed potentia longe inferior. Is enim qui me sequitur, tanto me præstantior est, ut ego, quem magnum aliquid esse creditis, indignus sim qui soluam corrigiam calceamentorum eius. Famulus illius sum non collega, præcursor sum, sed ut lucifer præcedit solem, mox obscurandus maiore lumine. Et hoc ipsum quod habeo, ex illius habeo benignitate. Mea doctrina diluta est, si ad illius doctrinam cõferatur: meus baptis-
Venit autem fortior mus inefficax est, si cum illius baptismo componatur: siquidem ille cœlestis docebit cœlestia, ego terrenus terrena loquor & humilia. Ego corpus aqua tingo, ille uestros animos tinget spiritu sancto & igni. Quanto est spiritus aqua penetrantior, quanto est ignis efficacior aqua, tanto potentior erit illius baptisus meo. Hactenus latuit qui nam ueritatis cultores essent pietatis. Facile est ablui aqua, facile maculare uicium, facile non uesci carne suilla. Nunc ea profertur doctrina, ea instant tempora, ut latere non queant qui uere boni sint, qui secus. Veniet enim ille facturus quod toties minatus est in prophetis, exacto iudicio discrimen æditurus inter pios & impios. Habebit enim uentilabrum in manu sua. Nam tradita est huic omnis potestas in cœlo & in terra. Hoc inuitabili uentilabro purgabit aream suam, uentilans omnes, & examinans crucis & afflictionum uento. Qui fuerint paleæ, specie religionis nitidæ, ceterum intus inanes à uera religione, dissilient quocumque feret illos humana cupiditas. Ceterum qui fuerint triticum, solidam ac ueram pietatem intus habentes, non dissipabuntur uento, sed discussis paleis declarabunt immobile robur animi. Ea tempestas non reddet impios, sed patefaciet, quid fuerint, etiam quum non uiderentur: ueluti lux orta non efficit cecos aut deformes, sed indicat qui fuerint deformes ac cæci. Euangelica ueritas lux est, hanc non ferent, qui falsa specie sanctimonie se prius uenditabant, quum apud Deum essent impij. Amplectentur, qui quum haberentur abiecti iuxta mundum, tamen affectum pietatis habebant in pectore. Qui ad auditum cœlestis doctrine uigorem, ad maleficium ac cædem prouocabuntur, non tum primum fient impij, sed quales ante fuerint, data occasione patefiet. Si quidem occasio nõ facit impios, sed prodat. Qui proposita factura honorum, qui ostenso crucis ac mortis periculo desciscet à ueritatis professione, non tum primum incipiet impius esse, sed qualis antea fuerit declarabit. Non statim quisquis aqua tinctus fuerit perdurabit in hac examinatione, sed qui spiritum cœlestem hauserit, qui charitatis inuictæ ignem conceperit, is nulla malorum procella commouebitur, sed magis purgator reddetur ac firmior, quemadmodum uentilatione spiritus purgatur triticum, & ignis ui purgatur aurum. Ad hanc igitur rigidam exactam que discussionem se quisque præparet, nihil si-
Et congregabit triticum dens generis nobilitati, nihil maiorum sanctimonie, nihil carnalibus Mosaicæ legis ceremonijs, sed solidioribus præsidijs animum muniens. Magni referet, qualis quisque reperiatur. Aeterna salus, & æternum exitium discernet solidos & inanes, germanos Israelitas, & nothos. Triticum enim purgatum recondet in horreum uitæ cœlestis, paleas autem exuret igni nunquam extinguendo. Proferetur hic aliqua ex parte iudicium, sed post hanc uitam poena æterna infligitur impijs. His alijs que compluribus sermonibus Ioannes exhortabatur populum ad poenitentiam uitæ prioris, & ad desiderium mox uenturi Messie, periculo territans, præmijs excitans, ac læto nuncio salutis populares animos ad pietatis Euangelicæ studium expergefaciens. Atque hanc loquendi libertatem, ob insignem uiri sanctimoniam tulit turba promiscua, tulerunt publicani, tulerunt & milites, reprehensi morbum suum agnouerunt, territi quæsiere remedium. Verum non tulit Herodes, animo regio sibi licere uolens quicquid liberet. Amabat tamen Ioannem, perspiciebat ac probabat raram uitæ integritatem, atque in multis obtemperabat hominis consilio. Ceterum in eo, in quo potissimum oportebat auscultare dictis illius, non solum non obtemperauit, uerum etiam bene monentem coniecit in carcerem, & ab exitio reuocantem dedit exitio. Huiusmodi sunt plerumque principum animi, quos Euangelica sapientia nõ uindicauit ab imperio turpium cupiditatum. Imperant alijs, qui ipsi seruiunt uiolentis

uiolentis affectibus suis: & hoc ipso se reges esse putant, quod impune mancipia sunt turpitudinis. Asciscunt nonnunquam ad se uiros uitæ sanctimonia spectatos, cum his colloquantur nonnunquam, ex horum consilio faciunt nonnulla: non quod illis cordi sit uera pietas, sed ut hoc uero sibi conciliant opinionem integritatis & inuidiam malefactorum leniant: ueluti quum expilant populum, quum impia bella mouent, quum seruiunt in eos qui reipublicæ bene uolunt, uideantur & hæc ex probatissimorum uirorum consilio facere. Sic Herodes pilis camelorum, quibus uestiebatur Ioannes, sic zona pellicea, qua cingebatur, sic tenui uictu, sic totius uitæ innocentia, sic autoritate qua ualebat apud populum, ad suam abutebatur tyrannidem. Vnde & post, uulpem illum appellat dominus Iesus. Hæc est enim astutia principum huius mundi: ad quos si quando contingeret Euangelicos uiros ascisci, aut fugiendus erit illorum cõuictus, apud quos citius corrumpendi sunt ipsi, cõ eos ad meliora flexuri: aut animos suos præparent ad tale præmium non dissimulata ueritatis, quale contigit Ioanni. Quum enim Herodes, non degenerans à moribus paternis & auitis, multa patraret impie tyranniceque, populum expilans, libertatem opprimens, in alijs puniens quod ipse committeret, uenales habens magistratus, uenale sacerdotium, ac palam domi habens Herodiadem, uxorem Philippi fratris, quam ille uiuo præcipuebat, unã cum filia Philippo, uir sanctus non ferens tam incestas nuptias in domo regia, unde cõueniebat exemplum seruandarum legum potissimum proficisci, admonuit eum ut abstineret à tam impio flagitio. Sed apud impium regem plus habuit momenti puellæ saltatricis impia postulatio, & impia mulieris suggestus, quam tam incorrupti uiri salutaris admonitio, qua tantum abfuit ut emendaretur, ut superioribus flagitijs facinus adficeret omnium impijssimum, Ioannem conijciens in uincula, eò demum progressus uersana, ut amputatum innocentissimi uiri caput obscenæ saltationis præmium daret puellæ. Sed ut ad historię seriem reuertar, prius quam dominus Iesus aggrederebatur prædicandi negocium, quod intra breue tempus erat absoluturus, ut omnes numeros modestæ iustitiæ que impleret, non dedignatus est uenire cum cæteris ad baptismum, haud ille quidem purificandus, sed nobis æternæ salutis lauacrum suo baptismo consecraturus. Deiecit ipse sese, sed Ioannis uoce, ac patris æterni clarissimo testimonio commendatus est palam omnibus, ut de facie quoque cognoscerent eum, de quo uaticinati fuerant prophetae, de quo testificatus fuerat Ioannes. Quum igitur baptizaretur ingens numerus promiscue multitudinis, & inter hos uelut unus è multis adueniens Iesus Christus à Ioanne uelut peccatis obnoxius, baptismum flagitasset, recusauit Ioannes, agnoscens excellentiam in illo puritatis, à quo debuerat ipse potius baptizari. Hoc primum ab Ioanne testimonium, Iesu presentis dignitati redditum est apud multitudinem, sed euidentiore signo pater discere uult filium suum à cæteris qui baptizabantur. Cæteris enim baptizatis nullum signum apparuit. Verum ubi baptizatus est dominus Iesus, iamque deprecaretur: nos interim erudiciens, ut restituta per baptismum innocentia, protinus uertamus nos ad ea studia, quæ sunt spiritus, inter quæ primum locum habet deprecatio: apertum est cœlum, quod hactenus clausum, baptismus illius nobis patefecit: Atque inde descendit spiritus sanctus, per se quidem inuisibilis, sed tum circumdatus uisibili specie, quo conspicuus esset oculis hominum. Species autem erat columbæ, quod hæc auis innocentie symbolum, olim ramum oliuæ detulerat in arcam, iræ diuinæ placatæ signum, ac finiendi diluuii pignus. Porro diluuium illud quo tum purgatus est mundus, typum habebat nostri baptismi, quo saluis corporibus & animabus demerguntur peccata. Hæc igitur specie spiritus sanctus descendit in sanctum uerticem domini Iesu, palam designans illum esse, quem pater affatum omnibus cœlestibus dotibus unxisset, quas in omnes sibi fidentes, ac per baptismum in corporis sui consortium insitos, esset effusus. Accessit huic paternæ uocis euidentis testimonium, non iam per prophetas, non per Moysen, nõ per angelos proditum, sed ab ipso patre publicatum. Non quod pater, ut est, uel audiri possit, uel conspici, uel ullo corporis sensu percipi: sed quemadmodum spiritus inuisibilis, uisibili signo sese patefecit oculis hominum, ita pater ædita per elementa superna uoce, percussit aures hominum. Vox autem è sublimi his uerbis intonuit: Tu es filius meus unice charus, in quo ipse mihi complaceo. Nulli ueterum sanctorum tale præbitum est testimonium. Columba præcedens designabat, ad quem uox ista pertineret: ne quis suspicari posset, Ioan-

Factum est autem
 tem quum bap-
 tizaretur

neri

nem hoc elogio fuisse laudatum, de quo plerique tam magnifice sentiebant, ut eum crederent esse Messiam. Tot testimonijs Christus orbis commendatus esse uoluit, prius quam ad Euangelij prædicandi negocium accingeretur: nos interim admonens suo exemplo, ne quis sese tanto muneri repente & illotis pedibus ingerat. Priuatim testimonium acceperat ab angelis, ab Elizabeth, à Simeone, ab Anna, à Magis, publice ab Ioanne, cuius erat grauissima apud Iudæos autoritas; à spiritu sancto, ab ipso patre. His omnibus adiuncta est ætatis autoritas. Quum enim ueniret ad baptismum dominus Iesus, accedebat ad annum trigelimum: non quod ætas æstimeretur apud deum, sed quod conueniret, ut is qui pertracturus esset omnes ad se, satisfaceret omnibus per omnia, neque quicquam esset in eo, quod quisquam probabiliter posset calumniari. Proinde ætas matura delecta est & expectata, quod adolescentiæ desit autoritas propter publicam opinionem imperitiæ: senectus minus habeat ponderis ob uires ingenij defectas ac suspicionem delirationis. Quoniam uero & generis uitium apud uulgus multum abrogat autoritatis, curatū est & hoc, ut Iesus tam diu crederetur esse filius Ioseph, donec miraculis, ac prædicatione fati inclauiisset Euangelium. Erat hoc dignitatis Christi, ut de uirgine nasceretur, sed quoniam id non referebat statim innotescere, & persuasum fuisset difficillimum, abusus est errore populari, ne qua res interim imminueret autoritatem prædicantis, si probabiliter dictus fuisset ex adulterio natus. Voluit ex humili domo prodire, sed quam nulla famæ labe aspersisset. Siquidem Euangelico doctiori uitanda est non solum culpa, sed omnis culpæ species, & commendatus esse debet non modo suis uirtutibus, uerum etiam ab his rebus alienus, è quibus uulgus concipere solet mali suspicionem. Siquidem hæc est communis hominum opinio, uix unquam è malis parentibus nasci bonos liberos. Ergo qui paupertatis probrum, qui domus humilitatem non refugit, uitauit ætatis & generis calumniam. Quamquam autem Ioseph non fuerit pater Iesu iuxta naturam, sed secundum legem tantum, quia sponsus erat matris: tamen quoniam ex eadem tribu domoq; duxerat uxorem, ab hoc uisum est domini recedere genealogiam, quo magis constet illum uere fuisse hominem, iuxta corpus prognatum ex his, è quibus prophetarum uaticinia prædixerant illum nasciturum. Nam iuxta naturam sublimiorē, pater ipse cœlestis agnouit ac professus est filium suum. Ioseph igitur coniunx Mariæ uirginis, quæ genuit Iesum, iuxta legem dicebatur filius Heli patris, iuxta ueritatem propagationis filius Iacob, qui fratri suo uterino, quod absq; liberis decesserat, ex uxore relicta suscitauit filium Ioseph. Heli filius erat Mathathæ, hic rursus patrem habebat Leui: Leui natus erat ex Melchi, quæ genuerat Iannes filius Matathæ, cui pater fuerat Amos. Hunc progeniuit Naum, filius Helli, prognati ex parente Naggæ. Is prodierat ex Maath, filio Matathæ. Hic satus erat ex Semei, filio Ioseph, progenito ex Iuda. Iudas patrem habuit Ioannan, filium Rhesi prognati ex Zorobabel. Huius pater erat Salathiel, prognatus ipse ex Neri, filio Melchi, qui genus duxerat ex Addi, filio Cosam, progeniti ex Helmadam. Is genus ducebat ex Her filio Ieso prognati ex Eleazar filio Ioram. Hunc genuerat Mattha, ipse natus ex Leui, filio Simeonis prognati ex Iuda, filio Ioseph. Hunc progenuerat Ionam, ipse filius Heliachim, filij Meleam. Is prognatus erat ex Mathatha, qui fuit filius Nathan. Hunc ex Bersabee genuerat Dauid rex, per quem instaurata est stirps Solomonis, quæ in Ochozia defecerat. Dauid genitus erat ex Iesse filio Obeth, prognati ex Booz. Huic pater erat Salmon, filius Naathson prognati ex Aminadab, cui pater fuerat Aram, filius Esrom, progeniti ex Phares filio Iudæ: Iudas genus duxit ex patriarcha Iacob, filio Isaac quem iuxta diuinum promissum senex ex uetula Sara susceperat Abraham, ipse prognatus ex Tharra, filio Nachor, proditi ex Saruch filio Ragau, cui pater erat Phalec filius Heber, procreati ex Sale, filio Cainam filij Arphaxat, cui pater fuerat Sem filius Noe, quæ genuerat Lamech, filius Mathusala, filij Enoch, cui pater erat Lareth, ipse proditus ex Malalehel filio Cainan, progeniti ex Enos filio Seth, quem genuit Adam, postea quam uixerat centum & triginta annos. Adam erat princeps humani generis, non alium habens generis autorem quam deum à quo conditus est è limo terræ, ueluti è matre. Quoniam autem per huius terreni parentis peccatum uitiatum erat omne genus humanum, & genitoris sui referens ingenium, in omne uitiorum genus fuerat prolapsum, missus est collapsi generis instaurator ac redemptor dominus Iesus, ut quod unius inobediētia corruisset, per unius obedientiam reconciliaretur

Virputabatur
filius Ioseph

Qui fuit Heli

ciliaretur, & quemadmodum omnes, qui terreni parentis uestigijs ingressi fuerant, redditi sunt obnoxij morti, ita qui per baptismum exempti à cognitione peccatoris infererentur Adæ cœlesti, qui est Iesus Christus, illius uestigijs inhærentes, uitam æternam assequerentur in cœlis. Respondent autem multis modis exordia labentis humani generis, ac restituti. Nihil enim hic fortuito gestum est, sed tota rerum series diuino temperata est consilio. Eua uirginis cum serpente colloquium fuit initium exitij: Mariæ uirginis cum Gabriele colloquium fuit initium salutis. Eua corrupta pomi blandientis illecebra, uirum perdidit ac mortem inuexit mundo; Maria uirgo semper incorrupta, spretis constanter carnis illecebris, simplici fide se prebens uoluntati diuinæ, uirum enixa est, qui salutem attulit mundo. Adam tentatus est & uictus, Christus tentatus uicit tentatorem. Adam uxori corrupta obsequundans, eiectus est è paradiso: Christus patri obediens usque ad mortem, uitam aperuit in cœlos. Ob pomi gustati uoluptatem ille factus est seruus diaboli: Christus spretis omnibus mundi regnis ac delicijs, nobis deuincendum hostem tradidit. Ille per esum pomi perdidit posteritatem, hic per abstinentiam cibi reparauit perditos. Ille à paradiso depulsus est in terram calamitosam ac desertam, hic à deserto uiam muniuit in cœlum. Ille per cupiditatem superbæ scientiæ posteros suos pertraxit in mortem: hic per humilem fidei obedientiam reddidit uitam. Denique utrobique lignum. Ibi per lignum uicit ac fefellit serpens, & hic per lignum fefellit ac uicit Christus. Per arborē mors, per arborem uita. Princeps interitus ex terra uirginis conditus est: princeps salutis ex uirgine Maria. Adam ad imaginem dei factus est: Christus imago dei, sumpsit hominis & imaginem & naturam. Adam per sponsam suam deceptus est, Christus suam sponsam ecclesiam ab errore diabolico reuocauit. Ibi mulier prodidit initium stultitiæ dum captat fieri sapiens: hic mulier dum sibi nihil arrogat, nobis adit sapientiæ fontem. Adam dum maule sapiens esse quam obediens, stulticiam inuexit mundo: nouus Adam quum esset sapientia patris, pro nobis stultus factus est, ut sapientes redderemur in ipso. Per superbiam lapsus, per humilitatem erectio. Adam animi dotibus nudatus per serpentem, arboris se texit exuuijs: Christus donis cœlestibus diues, nihil desiderauit huius mundi. Congruunt & ueteris instrumenti figuræ cum historia Euangelica. Moses Israelitas duxit ex Aegypto, Christus ex ignorantia tenebris ac uitiorum seruitute liberauit. Illis per aquam transitus erat, hic per baptismum iter est ad salutem ac libertatem. Illic columna nubis & ignis, & hic de nube sonat pater, & igni baptizat spiritus. Per legem priora occasio mortis, per legem Euangelicam reuocatio ad salutem. Sed uetus lex tonitruis ac fulminibus terret, lex Euangelica lenitate ac beneficijs prouocat ad salutem. Moses terribilis aspectu, sic ut faciem uelare cogeretur: Christus placidus & comis, mediæq; turbæ admixtus. Moses ascendit in montem ut cū deo colloqueretur: Christus descendit ad nos, ut per ipsum deus nobis loqueretur. Primus Adam, dum affectat æqualitatē cum deo, comparatus est iumentis insipientibus: posterior Adam, cum sese dejicit à sua diuinitate ad humilitatem humanæ naturæ, nos iumentis etiā abiectiores subuexit ad cōfortium diuinitatis. Denique per Iesum Nauæ filium reditus in terram fluentem lacte & melle; per Iesum uirginis filium reditus in paradysum. Recedamus igitur ab ingenio primorum parentum, & obseruantes uitam domini Iesu, synceris mentibus amplectamur illius beneficiū, ac pijs studijs pro uiribus imitemur exemplū. Ipse suppedabit auxilium, qui præbuit exemplum. Amplectamur Euangelicæ legis placidum conditorem. Sequamur duces nostrum, qui solus potest omnes totius orbis nationes perducere ad terram illam omni gaudiorum genere semper exuberantem.

CAPVT QVARTVM

IESVS autem, cuius uertici columba infederat, nō inane signum, iam plenus spiritu sancto, prius q̄ aggrediretur munus Euangelicæ prædicationis, ne non per omnia probatus accederet, reliquit Iordanem, docens à baptismo connitendum ad sublimiora studia pietatis, subduxit sese à turba, cuius conuictus & frequenter inquinat, & autoritatem eleuat doctoris: ac per spiritum quo totus rapiebatur, actus est in desertum, unde prodierat & Ioannes, ueluti prouocaturus hostem humani generis, ut artes ac machinas suas expediret: nimirum quo nobis ostenderet illum, qui genus hominum hactenus uicerat, uinci posse: simulq; nobis uincendi rationem indicaret. Locus captatus est tentatori commodus, præbita est per esuritionem

tionem occasio. Iesus enim ut Moſen hac imagine referret, nouā & Euangelicam legem mundo proditurus, ieiunauit & ipſe quadraginta diebus, nec in his quicquam attigit cibi ſed totum hoc tempus ſanctis ad deum precibus, laudibus diuinis, & gratiarum actionibus tranſegit. Erat autem hoc rara cuiuſdam uirtutis ſpecimen. Nec ignorabat artes ſanae, nuſquam magis adiuuentis omnes laqueos ſuos, quam ubi conſpexerit humanam mentem in ſigni conatu tendere ad uitam coeleſtem. Audierat uenturum illum, qui fracturus eſſet ipſius uitres, & an ſa ueniſſet, dubitabat: quis autē is eſſet, ignorabat. Hic enim fallendus erat arte diuina, qui prius ſuis dolis ſefellerat genus humanum. Audierat Ioānem palam profitentem: non ſum ego Chriſtus. Proinde quum multa conſpexiſſet in Chriſto, quae uirtutis humanae modum excederet: rursus quum uideret eſurientem & affligi corporis inedia, quum Moſes & Helias poſt toridem dierum ieiunium nō legantur eſuriſſe, ſuſpicatus eſt nihil aliud eſſe Ieſum q̄ hominem, & hominē qui poſſet arte corrumpti. Erat autem hoc callidum tentatoris cōſilium, ut aut uinceret, aut certe expiſcetur an hic eſſet ille filius dei, promiſſus à prophetis. Quod ſi cōperiſſet, iam eō neruus omnes ac fraudes intenderet, ut impediretur aliqua uia redemptio generis humani. Sed nulla ualet aſtutia aduerſus diuinam ſapientiam, quae ſic temperauit omnia ſua, ut callidiſſimū illum hoſtem noſtrum non ſolum uinceret, uerum etiam eluderet. Infirmiſſimam carnis eluſit, fortitudine ſpiritus ac diuinæ ſcripturae praſidio uicit, ſic ut turpiter uictus abigeretur, & nihilo certior abiret de filio dei, q̄ antea uenerat. Admoſit igitur ſatanas primum illud & effiſſum telum, quo principes humani generis deſecerat: quanq̄ illos tantum ſollicitabat illecebra pomi blanditijs, hic fame etiam, intolerabile malum, adiuuabat tentatoris conatum. Blaſu fame compulſus, pulſe uendidit ius primogeniti. Poterat autē dominus Ieſus diuina uirtute famem corporis uel arcere, uel propellere: ſed eſcam obijcere uoluit captatori, quo caperetur ipſe. Obiecta eſt, uelut eſca, corporis humani imbecillitas, ſed tentator impigrit in unicum diuinæ uirtutis. Videbat corpus hominis fame ſiccificens diſcruciari, & ad uitae periculū tendere. Negant autē ullum mortis genus eſſe cruciabiſſum. Videbat eum in deſerto procul ſemotum à uicis & oppidis, unde tibi copia praerberi poterat. His rebus fretus, aggreditur impius ſpiritus dominū Ieſum, ſpiritu ſancto plenum: laeſit à quo uincendus erat: prouocat fortiorē, captat prudentiorē. Quid opus eſt, inquit, te fame cruciari: ſi tu es ille filius dei, iube ut hic lapis tibi uertatur in panē, iſtuc argumento declarabis te filium dei. Non enim erit pater ſurdus filio fame periclitanti. Quumq̄ ille cōdiderit ex nihilo cuncta, nil magni fuerit, ſi filius dei lapidem uerterit in panem. Ieſus autē non ignorans quid uenareretur ſatanas, ſic temperat reſponſum ſuum, ut nec obſequatur conſilio illius, nec diuinam naturam hoſti prodat, qui noua ratione per infirmiſſimam corporis & fallendus erat, & uincendus. Non negat filio dei poteſtatem eſſe uertendi lapides in panes, non improbat famem corporis cibo ſedare, ſed ex auctoritate ſcripturae diuinæ demonſtrat eſſe uitam animi, quae pluris ſit faciunda, q̄ uita corporis, eſſe cibum ſpiritualem, qui magis expetendus ſit, q̄ hic cibus qui uitam corporis ad breue tempus prorogat, nihilo ſecius aliquanto poſt morbo, ſenio, alio ue cau perituram. Cibus enim ſpiritus uitam largitur aeternam. Is eſt fermo dei. Hunc igitur primum aſſultum diaboli, hoc reſponſo Ieſus eluſit. Scriptum eſt, inquit, in libro Deuteronomij: Non tantum pane uiuit homo, ſed omni ſermone, qui proficiſcitur ex ore dei. Ceterū in hoc dominus diuinæ ſcripturae teſtimonio nititur: primum ut nos doceret modeſtiā, quos non oportet quicq̄ extra ſcripturā à deo prodita auctoritate confirmare: deinde declarauit nobis nullum telum efficacius eſſe ad uerſus omnes inſtinctus impiorum daemonum, quam ſacrarum literarum auctoritatem. Hinc uerſus petendus eſt animi cibus, ſi quis uelit deo uiuere, cui qui nō uiuit, mortuus eſt etiam ſi uideat uiuere. Comederunt primi parentes, & mortui ſunt. Quod ſi tentator reſpondiſſent id quod reſpōdit dominus Ieſus, & prior illis fuiſſet ratio praeccepti dominici, cuius obſeruatō praestat uitam aeternam, q̄ pomi letalis appetitus, non ſe ſuamq̄ poſteritatem morti reddidiſſent obnoxios. Quin & illud nos docet ſeruatoris exemplum, non eſſe proferendum miraculum, niſi quum id poſtulat gloria Chriſti, non hominum libidos aut quum id exigit fraternā charitas. Magorum enim eſt ac praſtigiatorum ad inanem oſtentionem, & ad ſpectatorum curioſam uoluptatem, uel aedere, uel fingere prodigia: unde nec illuſtratur gloria dei, nec utilitas ulla redit ad proximum. Veluti quum fax ardens

Si filius dei es

dens immerſa aquis non extinguitur: aut quum Hectoris aut Achillis horrenda ſpecies oculis oſtenditur: aut quū culmus ſerpere uidetur ſerpentis ſpecie. Ieſus nullum unquam aedidit miraculum, niſi quo ſimul & illuſtraretur uirtus patris, & hominum neceſſitati ſuccurreret: uel quo pro tempore prouocaretur hominū incredulitas. Quū eſſent paſcenda turba, paucos panes multiplicauit in multis milibus ſuffecturam copiam. Herodis oculos a deo non dignatus eſt paſcere miraculo, ut nec alloqui ſit dignatus. Eodem uidelicet conſilio negat miraculum ſatanæ. Hoc congreſſu uictus diabolus: non ſtatim deſtitit à contentione, ne nos ſemel uictores tradamus nos ſecuritati, ſed animum ſemper ad nos aſſultus paratū ac munitū habeamus. Qui profecerūt ad mediocritatē euāgelicę philoſophiæ, facile contemnunt gulae luxusq̄ morbū, utpote ſordidum ac beluinum. Quamquam in hac quoq̄ tentatione non deerat arrogantiae laqueus: ſi filius dei es. Erenim qui natura ſunt arrogantes, & gloriae cupidī, plerumq̄ conantur ad ea, quae ſupra uitres ipſorum ſunt, ne quam faciant opinionis ſuae iacturam, ac ſibi per ſuū uindicant, quod non habent, gloriae uenantes apud homines. Sic multi prophetiæ donum technis arrogant ſibi, quod non habent: ſic multi faciunt uisiones angelorum, quas non uiderunt. Contra dominus Ieſus, quum eſſet omnium maximus, magnitudinem ſuam diſſimulat, praefere ſe imbecillitatem corporis, nec unquam promit uirtutem ſuam, niſi quum hoc expediat hominum ſaluti, ut gloria patris per filium illuſtretur. Eodē igitur telo ſatanas ut eſt improbe malicioſus, ſed diuerſa materia repetit dominum, experiens an opibus & honoribus huius mundi corrumpti poſſet, qui fame proſterni non poterat. Siquidem ambitio malum eſt peſtilens, ac propemodum inuincibile, quod in ſummis etiam uirtutibus obrepit, inſinuans ſeſe mentibus ad ardua ſcandere conantibus: adeo, ut quos nec aduerſa res, nec pauertas, nec morbus frangere potuerint, nec luxus, aut Venus emollire, deſiciat ac ſubruat gloriae ſtudium. Quid enim eſt tam nefarium aut impium, quod mortales imperij gratia non & faciant & patiantur? An non frequenter ueneficijs, paricidijs, inceſtis nuptijs, alijsq̄ nō referendis probris regnum emittit? Quot cedibus aliquoties unius ciuitatis ditto uindicatur? Dulcis eſt honos, præclarum eſt imperare, magnificum ceteris antecellere. Et omnino regnum diuinitas quaedam uidetur inter homines. Hoc blaſdo ueneno capti ſunt primi parentes. Arridebat oculis pomi blandientis illecebra, ſed magis arridebat animo, falſo promiſſa ſcientiæ ſublīmitas, ac dijs æquanda dignitas. Hac igitur machina tentator adortus eſt Ieſum, nec ille reſugiit tentatoris improbitatem, ut nobis illum uinceret, utq̄ nos illum uincendi rationem doceret. Suſtulit igitur diabolus Ieſum in montem excelſum, atque ex eo uelut è ſpecula, ſubito in puncto temporis, ſubiecit oculis illius omnia regna totius mundi: poteſt enim hoc permiſſo dei ſpiritus impius, rerum imagines nouo quodam more reſentare humanis obtutibus: ſimulq̄ quicquid in orbe magnificum habet magnorum regum ſtrepitus, praſtigio quodam exhibuit oculis, oſpes, famulitium, palatia, copias, tubas, adorantium obſequia, pompas, triumphos, legationes, nutum omnipotentē, aliaq̄ permulta, quibus populorum adulatio principes homines, nonnunquam ſtultos & impios, certe fragiles ac mox perituros, pro dijs colit ac ſuſpicat, atque ipſi interim ſibi fluxarum rerum ſucceſſu ſublati, plus quam dijs uidentur. Harum rerum omnium praſtigiator ille mirum quoddam theatrum repente obiecit oculis domini Ieſu, qui praſtigijs falli nō poteſt, quum nihil illū lateat. Ad hanc magnificā ſpeciem rerū, adiecit mendax & improbus ſatanas orationē magnificentiorē: Hac, inquit, omnia tam ſplendida, tam opulenta, tā magnifica, tradita ſunt poteſtati meae, ut ea largiar cuiuſcunq̄ libuerit. Sum enim princeps ac deus huius mundi. Quod ſi meum numen agnoueris, & prouolutus ad genua mea me adoraueris, poteſtatem omnium regnorum uniuerſam quae uides, tradam in manus tuas. Vides quantum ubique ſit nomen Ceſaris, & quōta portio mundi agnoſcit illum dominum: Tu unus obtinebis hæc omnia, & in terris pro deo coleris, modo me tantæ felicitatis autorem agnoueris. Agnoſcis pie lector mendaciſſimā ac ſuperbiſſimam uocem illius, qui quondam dixit parentibus illis infelicibus: Nequaquam moriemini, ſed eritis ſicut dijs, ſcientes bonum & malum. Hic dominus Ieſus impiam ſatanæ uocem diuinæ ſcripturae uerbis retudit, dicens: Abi ſatana cum tuis fallacibus promiſſis. Damnoſum lucrum eſt, quod pietatis iactura emittit. Quod ſtipularis impium eſt, quod promittis inane eſt. Scriptum eſt enim in libro Deuteronomij: Do

minum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Deus suam gloriam non patitur in alium transferri, non patitur sibi cum quoquam esse communem. Ille uerus deus ac dominus est omnium, quocumque sunt in caelis aut in terris. Is suis cultoribus pollicetur haec ditatem regni caelestis. Huius uoci magis obtemperandum est, quam tuae: qui ut honorem soli deo debitum impie tibi postulas, ita promittis non solum inania, moxque peritura, uerum etiam aliena. Poterat respondere dominus Iesus: Quid mihi polliceris quae mea sunt? Qua fronte postulas ut tibi accidam ad genua, quum deus sim, qui te condidi, qui te superbientem de caelo depuli, deiccturus in tartara, simulatque mihi uidebitur? In hac ipsa regna nihil haberes iuris, nisi tibi mortalium error & impietas ius faceret. Illorum stulticia tu potens es. Reuiscat pietas, ubi fuerit regnum tuum? Verum id temporis fallendus erat Satanas, non docendus. Nec admoneri meruit, qui corrigi non poterat. Nobis agebatur haec fabula, nos docebamur magno animo respuendum, quicquid cum impietate coniunctum est. Non quod per se mala sint opes, aut per se malum regnum, aut magistratus publicus: sed quod ad haec ferè nullus penetraret, nisi malis artibus, quodque non sine graui pietatis discrimine possideatur, propterea quod innumeris periculis obnoxia sint. Quisquis autem harum rerum cupiditate corruptus, negligit precepta dei, fraudat, rapit, peccat, occidit, fas nefasque miscet: iam adorauit huius mundi principem, ac deum abnegauit, inuito scedere cum aduersario dei. Quoties autem sollicitatur animus Christiani, ut ob augendas opes, aut obtinendum imperium, aut parandam gloriam, deferatur ueritas, & admittatur impietas, exemplo Christi ducis sui respondeat intrepide: Abi Satana cum tuis fallacibus promissis, solus deus adorandus est: qui illum habet propitium, is cum illo dominus est omnium. Nec sic repulsa desistit a tentando Satanae improbitas. Repetit, saepius uincendus: ut nos intelligamus, nobis in hac uita perpetuum esse conflictum cum aduersario: neque quicquam esse tam nefarium, ad quod ille non audeat sollicitare cultores dei, sed non esse formidandum pijs, quibus iam uicit Iesus Christus, & quibus e diuinis literis efficacissima tela suppetunt, quibus ilico retundatur tentatoris improbitas. Nec enim in aliud ille proficit tentando, quam ut praebita occasione maiorem ac speciatorem reddat bonorum uirtutum. Abducit igitur dominum Iesum e monte sublimi Hierosolymam, statuitque eum in summo templi fastigio, rursumque prouocat ut aut inani gloria uictus, sese praecipitem det ut pereat, aut eo signo se prodatur esse filium dei. Ac fraudis suae patrocinium mutatur a sacris literis, sed perperam intellectis, neque quod oportuit accommodatis. Sic enim & impij nonnunquam & haeretici diuinis scripturis abutuntur ac fallunt incautos, sermonis diuini regulam ad suos affectus deprauantes. Hic, inquit, declara, utrum sis filius dei, an non. Praecipitem da te ipsum, & si nihil acciderit mali, palam sit omnibus, te esse filium dei. Neque periculum est ne quid accidat. Scriptum est enim in Psalmis de filio dei, quod angelis suis mandauit de te, ut conseruent te, quodque manibus suis tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Haec propheta non proprie prodita est de Christo, sed de quouis homine pio: qui fretus ope diuina, non debeat sibi metuere ab illis huius mundi malis, quem admodum & ipse dominus iussit apostolos suos animo securo esse: nec enim pilum capitis illis periturum nolente patre caelesti. Iesus autem dissimulans interim se natura filium esse dei, tantum illud respondit, quod a quouis homine pio responderi poterat, & scripturam falso citatam, alia scriptura recte adducta, ceu clauum clauo retudit. Sed e diuerso scriptum est, inquit, in Deuteronomio: Non tentabis dominum deum tuum. Illius auxilium aderit, quum te casus quicquam, aut religio pertraxerit in periculum, non quum ad ostentationem prouocaris dei uirtute. Neque diuina pietas seruit humanae gloriae aut libidini, sed suam gloriam declarans, quum uult, in hominibus, succurrit humano destitutis auxilio. Indignus est autem ope diuina, qui suae gloriae causa semet ultrò conijcit in manifestum uitae discrimen. Neque piorum hominum est, deo praesumere, quando, quibusue modis nos debeat e periculis eripere, quum certi simus, siue liberat, siue non liberat, hoc agi per illum, quod nobis saluberrimum est. Nonnunquam felicius est agrotare, quam bene ualere: mori, quam uiuere: affligi, quam rebus sequendis uti. Pietas est, ab illo simplici pendere animo: impium est, humana curiositate tentare quid possit. Potest enim omnia, sed non uult nisi optima. His alijsque modis princeps ac magister noster Iesus passus est se tentari a Satana mox a baptismo, ne nos satis putaremus baptismi lauacro condonata esse nobis peccata, sed acre bellum suscipiendum

Mitte te deorsum

piendum cum hoste nihil non molituro, quo nos in pristina retrahat seruitutem. In baptismo damus nomina duci nostro, sub illius uexillis aduersus Satanae copias bellaturi. Neque uero nobis res est cum hominibus, quum Christus iubeat & inimicos diligere, sed cum impijs spiritibus, qui telis igneis, multaque arte nos impugnant e sublimi. Sed horum uires semel fregit princeps noster, ac proinde nobis uincibiles tradidit, quos rursus uicturus est in nobis, si modo nos pugnantem ratione, qua Christus eos deuicit, imitemur. Oppugnant autem nos interim per se, cogitationes impias suggerentes animo: nonnunquam per malos homines, ueluti satellites suos, dum subornant, qui nos ad uoluptatem sollicitent, qui rixis & conuicijs ad iram & caedem prouocent. Etsi qua captamur, aliquando petunt ab hoc mundo, cuius honores, opes ac pompas ingerunt oculis nostris, nonnunquam & e nobis ipsis sumunt. Insunt enim nobis quidam affectus naturae, quos abijcere non possumus, nisi prorsus humanam naturam exuamus, ueluti cibi & potus appetentia, coeundi libido, posteaquam pubertas genitalia membra distenderit humoribus. Quamquam autem congruè moderare cum uxore scelus non est, neque nefas est cibo ac potu sitim & famem compescere, tamen hic nobis insidatur hostis callidus, ut his affectibus uel indulgeamus ultra necessitatem, uel his modis, quibus non oportet, eos placemus. Quod genus sit, si quis contingat uxorem alienam, aut cum sua supra modum, aut rationibus indecentibus congregiatur: siue si cum offendiculo fratris uescatur idolothytis, quum liceat uitato offendiculo succurrere corporis necessitati. Sunt autem & peculiares corporum & animorum propensiones ad certa uitia, siue quod haec nobis e parentibus inheruerunt, siue consuetudine collectae sunt, siue aliunde accesserunt. Veluti alius est ad avaritiam natura procliuior, alius ad luxum, alius ad uenerem, alius ad iram, alius ad ambitionem. Horum nihil non obseruat hostis noster, quo nos in exitium pertrahat. Verum aduersus omnes huius insidias oportet simul & fortes esse & uigilantes. Aduersus omnes illius machinas robur & ingenium suppeditabit Christi spiritus, arma suppeditabit diuinae literae. Qui patitur nos tentari, non patietur uinci, sed ita temperabit conflictum, ut certaminis exitus nobis cedat in bonum. Victus hostis non desinet inuidere, sed aliquando desinet impetere: quoque saepius repetet, hoc redibit fractior. Quid nobis futurum esset, Christus in se expressit. Etenim quum diabolus omnes artes expedisset in dominum, neque quicquam procederet, simul & uictus, & elusus discessit, sed ad tempus, uidelicet alia captata occasione rediturus ad tentationem. Etenim ex quo non potuit elicere professionem filij dei, quem nulla rerum specie corrumpere potuit, post per suos satellites phariseos, scribas & sacerdotes conatus est occidere. Verum & hic arte diuina uersutiam hostis illulit. Quod hic molitus est in perniciem, ille nobis uertit in salutem. Ac tum denique sensit satanas deiectionem esse suam tyrannidem, quum sibi polliceretur certissimam uictoriam. Praecessit baptismus, qui confert innocentiam. Successit eremus, ac assidua precatio, ieiunium, atque interim conflictatio cum Satana, aduersus quem nos potissimum armat fuga multitudinis, in qua nusquam deest quod animos imbecilles ad uitia sollicitet. Munit deprecatio, & ieiunium robur detrahit corpori, addit spiritui. Supererat ut ad docendi munus accingeretur. Est autem hoc proprium munus episcoporum, quod nemo recte suscipit, nisi multis modis exploratus ac probatus, uictor omnium malarum cupiditatum, quae corrumpunt ac uitiant sermonem dei, quo possit & alios docere quibus modis resistent Satanae. Non enim satis est ad doctorum Euangelicum esse purum a uitijs, sed & forte & incorruptum esse oportet, ut nec questu, nec ulla corporis uoluptate, nec ambitione, nec metu malorum defleat a rectitudine ueritatis Euangelicae, quam non desinit ullo tempore Satanas oppugnare per eos, qui mundum hunc diligunt plus quam Dei gloriam. Hoc nos docere uolens dominus Iesus peractis his omnibus, iam magna uirtute spiritus, quo plenus erat, recepit sese in Galilaeam. Siquidem e tentatione spiritus robur collegerat, non quod illi quicquam accessisset nouae uirtutis, sed quod id quod habebat in animo, magis sese promeret atque exereret: nobis interim depingens, quid Euangelico doctori curandum sit, & expectandum. A Galilaea contemptissima Iudaeorum regione uoluit auspicari praedicationem Euangelicam: partim ut responderet Esatae uaticinio, quo praedictum erat, circa fines Zabulon & Neptalim, hoc est, iuxta Galilaeam gentium, exoriturae lucem diuinae ueritatis: partim, ut ne quid Euangelici successus huius mundi praesidijs imputaretur, si per eruditos, si per opulentos, si per potentes proditum fuisset

Consummata
omni tentatione

Et regressus
est Iesus cum
uirtute

Euangelium, si à celebri regione exortū. Delegit enim Deus omnia contempta iuxta intit dum, ut tota gloria rei tam mirificæ rediret ad ipsum. Iam autem Iesu fama non erat ince lebris apud Galilæos, apud quos miraculis aliquot priuatim æditis, multis innotuerat & ante baptismum, collectis interim paucis discipulis, quos totius uitæ doctrinæq; suæ ter res esse uoluit. Quo tempore paulatim sese subduxit ab affectibus cognatorum, docens & hos officere frequenter sinceritati doctrinæ. Cæterum ubi Ioannes esset coniectus in uincula (nam hoc præcedente siluerat propemodum, ne quid inter utriusque discipulos æmulationis oriretur) palam magno animo docēdi negotium aggreditur. Tempus enim erat, ut astricta lege, cuius typum gerebat Ioannes, proferret sese libertas Euangelica. Vn brosa & ænigmatis obscuræ legi conuenit carcer. Lucem autē Euangelicam oportebat in altum tollere, ut uniuersis mundi regionibus esset conspicua, maximis ac minimis, doctis & idiotis. Ergo simul atq; repetisset Galilæā dominus, uirtute spiritus diuini, quo plenus erat, doctrina & miraculis ex parte iam prodita; fama, quæ prius de illo uoluita rat inter pau cos, tū diuulgata est in uniuersam eam regionē. Congruit enim Euangelico doctori cele bre nomen: non quod illi sit affectanda gloria apud homines, sed quod honesta opinio do ctoris, fidem ipsi conciliet & autoritatem. Verum hæc opinio, ut nō est affectanda, ita nec quibuslibet paranda rationibus. Ad exemplum Iesu sic uiuat doctor, ut quum ipse sese non ostentet, tamen patris testimonio, spiritus sancti uirtute, Ioannis, hoc est, optimi cur iusq; suffragio commendetur. Sic uiuat, ut morum integritate oculos omnium in se con uertat. Deniq; ea sit erga deum fiducia, ut miraculis etiam, si res postulet, deum glorificet. Quamquam hoc seculo abunde magnum miraculum est, nec opibus, nec uoluptatibus, nec honoribus, nec tormentorum terriculamentis, nec mortis metu, uel tantillum desle-

Et ipse docet Et à sinceritate ueritatis Euangelicæ. Erat autem apud Iudæos consuetudo, ut frequēter, *bat in synago* sed præcipue sabbatis ac festis diebus cōuenirent in templum, aut in synagogas, ut ocium *gis* quod illis indixit lex ab operibus sordidis & prophanis, non in aleam, scorta, com potatio nes, rixas, aliaq; flagitia cōsumerent, sed in his quæ sunt animi, collocarent. Illi erat confa bulatio, non de nugis humanis, sed de lege domini, de uenturo Messia, qui flagrantissimis uotis ab omnibus pijs expectabatur. Et quod quisq; poterat, cōferbat in medium, cuius cunq; status esset. Porro qui præ se ferret, habere quod doceret populum, huic dabatur co dex diuinæ legis, unde promere debet doctor Euangelicus, quo pascat animos multitudi nis, non ex somnijs humanis. Quicquid autē hic dicebatur aut gerebatur, non poterat esse clam, quod eō promiscua populi multitudo conflueret. Iesus igitur uolens suam doctri nam esse notam omnibus, perambulans Galilææ ciuitates, iuxta laudatam Iudæorū con suetudinem, uentitabat in synagogas eorum, ubiq; promens admirabilem illam & effica cem doctrinam regni cœlestis, tanto potentiorem doctrina pharisæorum, qui corticem legis aut cōstitutiuinculas hominum prædicabāt, quanto uinū est aqua efficacius. Nec de *Et magnifica* erant etiam apud Galilæos animi dociles, qui mirarentur nouum hoc doctrinæ genus, *tatur ab omni* quicq; doctorem admirabilem suspicerent, ac laudibus ueherent. Et hæcenus quidem sa tis successit euangelij negociū, donec ad cognatos ac domesticā notitiam est uentum: ut intelligeremus eū qui docet cœlestia, oportere, quantum licet, à carne, à sanguine alienum esse. Peragratis enim aliquot Galilææ uicis, ac ciuitatibus, tandē uenit Nazareth, ubi quo niam fuerat educatus, diuq; uixerat cū parētib; & cognatis, natus credebatur à multis, un de & Nazareus uulgo dictus est. Porro ne & hi queri possent, quod patriam ac propin quos suos fastidisset, males apud alienos uenari gloriā, uenit huc quoq; iam fama celebris quam in patria nō habuerat. Utq; declararet sese iam domesticis negocijs renunciaffe, ex more suo uenit in publicā synagogam. Nusq; enim magis oportet uersari eum qui publi cis cōmodis dicatus est. Quum autē audisset alios de lege differentes, surrexit & ipse, hoc gestu significans, se quoq; spiritu afflatū, habere quod loqui uellet apud multitudinē. Qui mos & hodie perseverat in ecclesijs ex institutione Pauli, ut uicissim dicant & audiant: & si cui fuerit reuelatū aliquid dignum cognitu, cedat qui prior dixerat, & det locū successo ri, ne tumultus & consilio nascatur in cōgregatione sancta, in qua decet omnia cum pace & tranquillitate geri. Datus est Iesu codex, idq; ex more, ut nos doceremur, unde profici sci oporteat saluiferam doctrinam: nimirum non ex cōmentis hominum, non ex philoso phorum placitis, sed ex sacris uoluminibus, quæ nobis afflatu diuini spiritus prodita sunt.

Non

Non egebat dominus Iesus codice, in quo erant omnes scientiæ & sapientiæ thesauri re conditi, sed tamen accepit codicem, ut nobis studium sacre lectionis cōmendaret. Mini ster synagogæ porrigit codicē, sed clausum: Iesus, qui solus habet clauem, & aperit quod in lege ueteri reconditum est, codicem acceptum explicat ac reuoluit. Iesus enim ipse late bat in lege reconditus & abstrusus. Decebat autem ut ipsi Iudæi traderent, unde mox cor arguerentur. Traditus est autem non quibuslibet, sed Esaiæ propheta, quo nemo clarius aut euidentius uaticinatus est de Christo, deq; doctrina Euangelica. Nec illud fortuito ac cidit, sed diuina prouidentia factum est, ut explicato reuolutoq; uolumine, is locus potissi mum uenerit ad manum, qui Christum clarissime prædicaret, & in quo Christus ipse per os prophetae de se loquitur hunc in modum: Spiritus domini super me, eo quod unxit me, ut lætum nuncium adferam pauperibus misit me, ut fanem contritos corde, ut prædicem captiuis remissionem, ac caecis uisum, ut contractos dimittam liberos, ut prædicem an num domini acceptum & optabilem, ac diem retributionis. Hæc ubi stans e libro sua uo ce pronunciaffet dominus Iesus, librum ut acceperat complicatum reddidit ministro: hoc facto significans pertinacem quorundam Iudæorum incredulitatem, qui literæ legis asside ntes, Christum legis animā nec intelligerent nec agnoscerent. Iam doctoris personam sumit, & assedit explicaturus quod legerat. Quod stans legit, datum est autoritati scriptu ræ diuinæ, cui par est omnem humanā dignitatem assurgere: quod sedens docuit, declarat diuinæ scripturæ interpretem, omnium humanarum tumultu cupiditatum oportere ua care. Cæterum fama recens, quæ iam cœperat spargi de Iesu, tum nunc primū assumpta *Et omnium in* doctoris autoritas, postremo cœlestis quædam gratia relucens in uultu eius, efficiebat ut *synagoga oco* omnium quotquot aderant in ea cōgregatione, oculi essent intenti in eum. Tale siquidem *ti* auditorium amat dominus Iesus, qui sabbatum agunt quiescentes ab huius mundi tumul tuosis cupiditatibus, qui mutua concordia cōgregati sunt in unum, qui mentis oculos ha bent non aliō spectantes, q̄ ad Iesum, quam ad salutem æternam. Loquitur enim ille quo tidie nobis in arcanis literis. Loquitur per Euangelicos prophetas, hoc est sacrorum uolu minum interpretes. Felices autem, quibus sic attentis loquitur dominus Iesus. Talibus e nim dignatur aperire sensus reconditi mysteriū. Etenim simulatq; uidit omnium oculos in se unum cōiectos ac defixos, cepit illis dicere: Audistis Esaiā sancti spiritus afflatu uobis promittentem exitium, quendā ac potentem doctorem, qui nō ex spiritu humano doce at constitutiones hominum, aut fabulas inuiles, sed affatim unctus ac delibutus diuino spiritu mittendus sit à Deo, ut his qui mites sunt ac pauperes spiritu, eoq; doctrinæ saluta ris capaces, lætum & optabilem adferret nuncium salutis: qui que potens esset præstare quod annunciat, nimirum cœlesti uirtute præditus: quicq; gratis salutem adferret omni bus, qui suorum malorum conscij salutem optarent: qui gratis condonatis peccatis omni bus, mederetur his, qui cor haberent uarijs uitiorum ac malorum cupiditatum morbis cor ruptum: qui prædicaret omnibus libertatem, qui uel idololatriæ dediti, captiui teneren tur à diabolo: uel legis superstitioni seruentes, non possent aspirare ad libertatem spiri tus: qui caecis animo & in altissima errorum caligine uersantibus, per fidem aperiret ocu los, quibus aspicerēt lucem æternæ ueritatis, iuxta uaticinium, quod alio in loco idem pro didit propheta: Populus qui sedebat in tenebris, uidit lucem magnā: qui eos, qui prorsus omni malorum genere contracti contritq; uiderentur à Satana, restitueret pristinae liber tati: qui uerum iubileum domini prædicaret adesse, ut omnibus exoptabilem, ita ab uni uersis flagrantibus animis acceptandum. Prodidit Moses sabbatum dierum, quo iussit se ptimo quoq; die cessari ab operibus sordidis. Prodidit sabbatum annorum, quo præcepit septimo quoq; anno quiesci à cultura terræ, nec aliud ab ea exigi, nisi quod suapte sponte proferret. Prodidit & annum instauratorem pristinae libertatis, cui nomen apud Hebræ os inditum ex re, iubileo. Is post septem annorum hebdomadas recurrebat quinquage simus. Hic optabilis erat omnibus Israelitis, qui seruitute aut ære alieno grauabantur. Ve rum ut sabbatū Mosi corpora tantum reficiebat ocio, ita septimus annus terræ quieti dun taxat cōsulebat. Nunc perpetuum sabbatū annunciatur, quo liber animus & uacuus om ni tumultu malarum cupiditatum, uacare debet quieto studio rerū cœlestium, nec iam an xia sollicitudine curare terrena: quū nihil desit diligentibus deum. Quin & Mosi iubileus non succurrebat nisi Israelitis, nec gratuita, nec plenā libertatē largiebatur, & hoc ipsum

x 4

quod

quod largiebatur, corporale erat ac temporarium. Hic autem annus domini, omnibus quicunq; culpis obarati sunt diabolo: qui daemonebus seruitutem seruiunt, qui ignorantia ueri caeci sunt: qui malis omnibus perditum sunt, & inhabiles ad omne opus bonum, adfert perfectam & gratuitam remissionem, libertatem, usum, sanitatem & integritatem. Quo magis oportet uos omnes amplecti promptis studijs, quod offertur. Quod enim audistis a prophetia promissum, re licet experiri. Auribus audistis, sed animis promptis & audis opus est ut tantae felicitatis sitis capaces. Summum est quod gratis offert. Sed uae illis qui dei benignitatem tam obuia spreuerint. Annus est iubilaeus, gratis offerens libertatem ac salutem ijs, qui se mansuetudine & credulitate praebent dociles ac sanabiles: sed huic succedit annus tribulationis ac uindictae, poenas aeternas exacturus ab his, qui dei bonitatem fuerint aspernati. His uerbis dominus Iesus modeste significabat se esse eum, de quo promitteret Esaias uaticinium, quum pleriq; crederent eum locum non ad Messiam, sed ad ipsum Esaiam pertinere. Siquidem quum baptizaretur Iesus, spiritus sanctus ex caelo uisibili specie delapsus & insidens illius capiti, populum admonebat hunc esse de quo fenerat uaticinium. Vnctio mite quiddam ac placidum significat. Nihil enim oleo placidius, unde & nomen inditum Messiae, quod Graecis *χρῆσμα*, Latinis unctum sonat. Erat autem Ioannis austeram minaxq; predicatio: Christus mansuetudine, comitate, beneficentia sollicitabat omnes ad salutem. Haec summa cum autoritate, sed pari cum mansuetudine differens Iesum pleriq; suspiciebant, & admirabantur sermonem, longe dissimilem pharisaico, placidum, mansuetum, amabilem, multa gratia conditum, nihil habentem supercilij, nihil toruorum aut arrogans, sed cui interim sua non deesset autoritas. Siquidem pharisaeoru uerba, quoniam e corde promanabant, ambitione, auaritia, liuore, caeterisq; cupiditatibus malis corrupto, plerumque respiciebant fontem suum. Caeterum sermo qui proficiebat ab ore Iesu, quoniam a pectore manabat spiritu coelesti pleno, bonis omnibus & amabilis erat, & efficax ad salutem. Erant tamen inter hos, apud quos generis & familiae humilitas non nihil eleuaret autoritatem doctrinae coelestis. Etenim quum omnes adhuc crederent illum esse filium Ioseph & Mariae, nec esset ignota parentis utriusq; & affinium & propinquorum tenuitas, uidissentq; illum multis annis a pueritia nihil aliud didicisse quam artem patris: nec unquam triuile scholas pharisaeorum ac legis peritorum, qui magno fastu docebant sacrorum uoluminum mysteria, demirabantur unde repente contigisset illi tanta uirtus, quam in alijs uerbis ante prodiderat uarijs miraculis, unde tam admirabilis diuinorum uoluminum cognitio, unde tanta cum autoritate facundia. Nondum enim intelligebant, quanto plus ualeret unctio spiritus, q̄ pharisaeorum doctrina. Aestimantes igitur eum ex his, quae in eo nouerant secundum carnem, dicebant: Nonne hic est ille filius Ioseph fabri? Non enim nouerant patrem coelestem, qui per filium operabatur. Quum autem Iesus longe pauciora miracula proderet in Nazareth, quam in alijs ciuitatibus prodidisset, eoq; cognati quidam sub indignarentur, suggillabant eum, quasi uel non haberet ubiq; paratam potestatem, uel si inuideret, uenantes interim humanam quandam gloriam ex negotio, cuius tota gloria debebatur deo. Horum impiam murmurationem Iesus huiusmodi sermone compescuit: Quoniam audistis, inquit, me apud alios sanasse morborum omne genus, nimirum dicitis mihi, quod uulgo dici solet: Medice cura te ipsum. Audiuimus prodigiosa quaedam pertrasse te in ciuitate Capernaum, ubi peregrinus eras, nec ullos habes tibi sanguinis propinquitate coniunctos. At qui conuenit potissimum in tuos esse beneficium. Quod ciuibus uis & cognatis praestas, hoc tibi ipsi praesta. Proinde si tibi uirtus ista propria est ac perpetua, quicquid apud Capernaem & alienos patraueris, patrato & hic apud tuos, tibi coniunctissimos, & in patria tua. Horum impio murmuri prodito, sic respondit dominus: Ego quidem medicus sum paratus sanandis omnibus omnium morbis, si quis se praebat sanabilem. Nullus enim quantumuis doctus ac benignus medicus mederi potest egrotis, si pharmacum oblatum reiciat, ac fideli medico diffidat. Est autem hic affectus uulgarium hominum, ut medicum hoc pluris aestiment, quod e longinqua regione uenerit ignotus, & illic plus inuenit fiducia, ubi non alijs ex rebus aestimatur, q̄ ex arte sua. Et arte quidem, quam secum circumfert, semper & quouis loco idem est: uerum ubi reperit diffidentes ac contemptores, non perinde multis potest arte sua prodesse, non quod illic minus uelit aut possit ex sese, sed quod hi, quibus succurrere uolebat, ipsi sibi salutis beneficium inuideant. Quod medicis accidit, multo magis

Nonne hic est
filius Ioseph

magis accidit prophetis. Nam ars medicorum nonnunquam opitulatur & inuitis. Propheta uero quoniam potissimum aedet animis, ne potest quidem succurrere ijs, qui salutem oblatam recusant. Recusat autem qui diffidit. Et ideo diffidit multi prophetis, quoniam illos aestimant non ex uirtute dei per illos operantis, sed imbecillitate corporis, quam in illis conspiciunt, quemadmodum & in caeteris hominibus. Reuoluite ueterum prophetarum historias, & certissimum esse conperietis quod dico uobis, nullum unquam prophetam in precio fuisse habitum in patria sua, & apud cognatos suos: non quod minus aut possint aut uelint benefacere suis, quam alienis, sed quod incredulitas cognatorum reddat ipsos indignos diuino beneficio. Nam dei munera non dantur cognationi, sed affectui: non propinquitati carnis, sed promptitudini spiritus: non genti, sed fidei. Illud enim pro certo confirmo uobis, aetate, qua uixit Helias propheta, quum totos annos tres, ac menses sex, non decidisset ulla pluuia, atq; hinc terra sterilitas ingenti fame regiones illas omnes occupasset, multas fuisse uiduas in gente Israelitica, & tamen propheta fame periclitans, ad nullam harum mittitur ascendens, nisi ad uiduam Sarephthanam, in regionem Sidoniorum. Quum non potius nullus esset ad uiduas Hierosolymitanas, ut illic auget hydriam farinariam, ac lecythum olei: ut apud harum aliquam uideret insigne miraculum, puero in uitam reuocato. Nimirum quoniam apud Israelitas nulla erat, quae huius ethnicae & barbarae syncerae fiducia aequaret. Rogata, prompte dedit aquam: pollicenti non defecuram hydriam ac lecythum, habuit fidem, ac parauit pulcem ut erat iussa. Hic nimirum erat animus Israeliticus in muliere non Israelitica. Adeo apud deum plus habet momenti animus q̄ genus. An non simile quid accidit temporibus Helizai prophetae, qui successit Heliae? Nec enim dubium est, quin inter Israelitas complures fuerint leprosi, qui desiderarent sanitatem. Quum igitur horum nullus mundatus est ab Helizao: sed solus Naaman Syrus, idololatra, & a gente Israelitica alienus? An propheta non poterat apud suos, quod poterat in exterum & ethnicum? An promptior fuit ad benemerendum de profanis et alienigenis, quam de suis popularibus? Nequaquam, sed fiducia uiri promeruit dei beneficium. Credidit enim hoc deum per suos cultores praestare posse, & iussus ter mergi in Iordane, obtemperauit. Eadem fiducia si fuisset apud leprosos Israelitas, sensissent & ipsi diuinam beneficentiam. His dictis quum dominus Iesus exprobrasset ciuibus suis incredulitatem, ob quam se redderent indignos dei beneficijs, atq; interim sub significaret futurum, ut Euangelicae uirtutis munus, non solum a ciuibus incredulis, uerum etiam ab uniuersis Iudaeis ad uiduam Sidoniam, hoc est, ad ecclesiam gentium, & Naaman Syrum, hoc est, ad gentes prius idololatrias demigraret, inuidum murmur uersum est in manifestam indignationem. Intantum enim commoti sunt omnium animi, quod hec causus sit dicere in publica synagoga, Sydonios et Syros homines apud Iudaeos abominandos, genti praefereus Israelitica, ut coorto tumultu, eiecerint Iesum e ciuitate Nazareth: nec hoc contenti, perduxerunt illum usque ad supercilium montis, supra quem ea ciuitas erat aedificata, ut inde precipitem darent. O ciues impios, o subito in quantam insaniam uersum mobilis uulgi fauorem. Et postea mirantur ad se non uenire salutem, quum in exilium exigant salutis autorem. Indignantur ethnicorum laudari pietam credulitatem, neq; corrigunt interim suam impiam incredulitatem. Efflagitabant medicum, nec sustinent deuorare salutiferum amarum ueritatis catapotium: uolunt sanari corpora, animorum morbos negligentes. Animi uero aegrotantis medicina est uerax, & ideo mordax oratio. Malunt blandum, sed letiferum uenenum, quam amarum & salutiferum pharmacum. Requiritur ad humanam gloriam aedificata, quae Christus non aedebat, nisi ad salutem hominum & gloriam dei. Nec in hoc uenerat, ut corporibus mox alio qui perituris, mederetur, sed animis in eternum uiticulis. Iam mihi uidee preposteram Nazarenorum religionem: Sabbatum erat, & nefas esse ducebant, eo die calceum consuere: & nefas esse non ducunt, ciuem ad salutem inuitantem, in praecipitium impellere. Nimirum per hos perficere conabatur, quod ante per se suaserat Satanas, & repperit satellites ipso nequiores. Siquidem ipse nihil aliud ausus est, quam suadere praecipitationem. Hi conglomerati, ciuem notum ac benemeritum pertrahunt ad praecipitium, & quantum in ipsis erat, praecipitant. Perficit quicquid potuit impia uoluntas, sed non est data prauae uoluntati facultas. Nondum enim uenerat tempus, quo nobis expediebat mori Iesum, qui moriturus uenerat pro nobis, sed suo tempore quod illi praefinierat pater, sed eo genere mortis, quod delegerat. Non placebat

placebat illi quoduis sabbatum, sed sabbatum paschæ, quo decebat immolari agnum liberatorem orbis: non placebat præcipitium, sed altitudo crucis. Lucifer præcipitatus est ob superbiam; & idcirco sollicitat alios ad ruinam. Dei filius sponte sese demiserat in terras, ut exaltatus in crucem, omnia attraheret ad sese, & suo exemplo per humilitatem subueheret in cælum, quos ille superbæ princeps per arrogantiam & incredulitatem præcipitare conabatur in tartara. Nec illi sacrificio peragendo cõueniebat Nazareth, sed Hierosolyma. Iesus itaque passus est effici sese, ne prædicaret indignis: quod idem ut facerent, docuit apostolos suos: præcipitari se passus non est, qui sponte mori uoluit. Quid igitur? Non se uertit in auem aut serpentem, aut aliud præstigij genus, ut sic elaberetur, sed inno cuius transit per medium illorum, qui ad præcipitandum pertraxerant: palam declarans, nihil in ipsum posse maliciam hominũ, nisi suapte sponte sese præberet capiendum & occidendum. Atq; hac uindicta cõtentus fuit clemētissimus dominus Iesus, reliquisse quos comperit insanabiles. Alio qui poterat illos solo nutu in præcipitiũ impellere, qui ad præcipitandum pertraxerāt. Sed maluit eos superesse, ut progressu temporis resipiscentes, ex nocentibus fiant innocentes, quàm perdere nocentes. Nonnunq̃ enim subtrac̃ta beneficij copia prouocat desiderium eius, qui paratus est benefacere. Hoc certe miraculo prouocari poterant uel ad suspiciendum illius potentiam, aduersus cuius uirtutẽ nihil potuit infangē multitudinis cõspiratio: uel ad amandũ eius bonitatem, qui extrema molitus seruare maluit ad pœnitentiam, q̃ perdere ad pœnam. Itaq; relicta superba Nazareth, & aduersus sermonem Euangelicum rebellis, Iesus descendit, proficiscens ad ciuitatem Galilææ Capernaũm, opulentam & ideo perditam luxu, uoluptatibus, ambitione, superbã, caterisq; uitijs, quæ comitari solent opulentã. Sed aberat hic familiaritas carnis, cõtemptum gignere solita. Et hic igitur iuxta morem suum, sabbatis ueniebat in congregationem, ac docebat eos. Non enim tantum apud illum potuit Nazarenorum paritidialis impietas, ut offensus atroci facinore, relinqueret Iudæorum regionem, & protinus Euangelij munus ad gentes transferret: sed re præstitit, quod post docuit suos discipulos: nimirum ut eieci ex una ciuitate, profugerent in aliam, non cogitantes de uindicta, sed de Euangelio propagando, ut efficiunt malicia proficeret etiam ad celeritatem diuulgandæ professionis Euangelicæ. Capernaũtas aut, tametsi rebus mundi deditos, nec ita multum abhorrentes à gentium moribus ob cõmerciorum mixturam, candidiores expertus est, q̃ suos Nazarenos, quibus ob notam ac perspectam perpetuam uitæ integritatem debebat esse charior. Siquidem Capernaũta uehementer admirabantur doctrinam Iesu, propterea quod non esset diluta fucataq; qualis erat pharisæorum, de lotionibus, decimationibus mentæ & rutæ, de donarijs consiciendis in corbonam, deq; rebus similibus, quæ superstitionem habebant uerius, q̃ pietatem: quæq; simplicibus imponebantur ad gloriam aut quæstum pharisæorum, quum ipsi interim, qui talia docerent, nec ea seruaret, quæ sunt in legis præceptis præcipua: sed erat solida & autoritatis plena. Primum enim uerissima erant quæ docebat, & naturæ sensui consentanea. Deinde ad ueram pietatem ac salutem æternam faciebant. Ad hæc doctrinam eius uitæ singularis integritas cõmendabat. Accedebat his omnibus miraculorum insolita uirtus, quæ declarabat à deo proficisci quod docebat, non ab humano spiritu. Non enim ad quæstum aut inanem ostentationẽ dominus Iesus adibat miracula, sed primũ his calamitosorũ hominũ necessitatẽ subleuabat, ut beneficium sibi conciliaret beneuolentiam: deinde in hoc ad tempus corporalibus oculis exhibebantur, ut per hæc discerent ea credere, quæ quum uidere non possent, magis tamen erant expendenda. Postremo figuram & imaginem habebat eorum, quæ gerebantur in animis illorũ. Sabbatum erat, & populus magna religione quiescebat ab operibus interdictis, quæ tamen per se mala non sunt: quod genus est, facere iter, aut incendere ignem, aut molere triticum, aut exprimere uinum, aut reconcinare dissutam tunicã. Foris igitur sabbatũ erat, sed intus in animis magni tumultus erāt, quos illic fatanẽ spiritus excitabat, uarijs motib; exagitans illorũ mentes: auaritiæ, superbæ, iræ, uindictæ, inuidiæ. Nam ibi demũ uerum est sabbatum, ubi spiritus domini tranquillat animum ab omnibus prauis cupiditatibus. Adest igitur huius rei figura quædam, in synagoga homo quidam, cuius corpus impuro dæmonio erat obnoxium, tacite submonens, quanto essent infeliciores, quorum animi te trioribus etiam malis essent obnoxij. Quis enim impurior aut nocentior dæmon, quàm libido

Et in synagoga erat homo

libido, quàm ira, quàm ambitio, quàm pecuniæ cupiditas, quàm liuor, q̃ hypocrisis: Huiusmodi dæmonibus maxima ex parte erant obnoxij Iudæi, qui uersabantur in synagoga, quæ nondũ acceperat spiritum Christi, sed à tot dæmonijs agitabatur, quot seruiebat uitijs. Nec capaces esse poterant mansuetissimi spiritus Euangelici, nisi prius dominus Iesus expulisset ab eis spiritum Satanæ malum, ac uindictam. Dæmoniacus igitur ille non ferens nouam uirtutem Iesu, quæ se tacite quoq; proferebat, uociferari cœpit ingenti clamore: Eia, Quid tibi nobiscum rei est Iesu Nazarene? Venisti perditurus nos ante tempus? Scimus quæ supplicia nos maneant in extremo die. Sed nunc tua presentia nos ante diem torquet & cruciat. Non precamur salutẽ, nec deprecamur pœnã, sed dilationem flagitamus. Tale nihil sensimus unq̃ ex aliorum prophetarũ presentia. Proinde non nos latet, qui sis. Tu es enim ille unicus sanctus deus, debellaturus omnẽ impietatẽ, & propulsaturus omnem impuritatem. Habet lex suam sanctimoniam, habet suam mundiciã, sed tu es unicus ille, quem deus cœlesti sanctimoniam sanctificauit. Nõ tulit dominus Iesus prædicari ab impio spiritu, qui toram hæc gloriam uoluit in unum patrem referri, nõ ignarus dæmonis professionem non ex sincera fide, sed ex malitiosa uoluntate proficisci. Proficitur enim ut eliciat confessionẽ, non aliud agens per os hominis q̃ quod prius Satanæ tentator egerat per seipsum. Proficitur subdole, non ut ipse salutem allequatur, sed ut aliorum salutem impediatur. Nec amor uocem expressit, sed supplicij metus. Eoq; ueluti malum ac deploratæ mentis mancipium audire meretur: Obmutescet impure spiritus, & exi ab homine quem per tyrannidem possides. Hominibus seruandis ueni. Ad hanc imperiosam & omnipotentem Iesu uocem spiritus impius, posteaq; proficisset hominem in terram, & conturbasset, exiit ab eo, sic ut in homine liberato nulla læsio remaneret. Quod proiecit, argumentum erat peruersæ uoluntatis, indicium erat, quod admodum inuitus relinqueret professionem suam. Quod illæsum reliquit, arguit impios spiritus nemini nocere posse, qui se totos tradiderint seruatori. Plus enim ualeat unius Iesu bonitas ad salutem, quàm innumeralium dæmonum malicia ad perniciem. Solent autem hi, qui conantur hominum corpora à spiritibus noxijs liberare, nihil non adhibere remedijs, quo malum depellant, preces, certis uerbis conceptas, suffitus, aspersiones, herbas efficaces, aliasq; ~~ceremonias~~ *ceremonias*, ut exigatur spiritus. Quod si quando discedit, relinquit suæ malitiæ uestigia, uel amputato membro, uel relicto morbo immedicabili. Ceterũ ubi uidisset populus, ad simplicẽ & austeram Iesu iussionẽ, sic repente spiritũ egressum ab homine, ut perfecta sanitas nullũ haberet uestigiũ pristini mali, stupor quidam & admiratio cepit omnes qui uiderant hoc factum, atq; inter sese miscebant huiusmodi sermones de Iesu: quid est hoc nouæ rei, quod uidemus antehac nec lectũ, nec auditũ? Imperat enim solo uerbo spiritibus immundis, & adest illius iussis tanta uis & autoritas, ut mox uelut agnoscentes potentiorẽ se, relinquant hominem, sic ut post abitum illorum redeat plena sanitas: Huius itaq; tam stupendũ miraculi spectaculũ effecit, ut Iesu fama non solum in ciuitate Capernaũm, uerum etiam per uniuersam illam regionem diuulgaret hoc factum in synagoga Iudæorum, quæ carens spiritu Christi, tumultuabatur spiritu satanæ aduersus Euangelicam ueritatem, cuius instinctu Nazareni moliti sunt exitium seruatori. Reliquit igitur synagogam, & ingressus est domum Simonis, cui nomen additum Petro, cuius focrus tenebatur febrĩ uehementi. Affines autẽ & cognati rogauerunt Iesum, ut qui non rogatus expulerat à uiro dæmonium, daret hoc amicorũ precibus, ut affinem discipulũ, quem inter primos habebat, leuaret febrĩ. Iesus autem ut ostenderet sese & priuatim & publice, erga notos & ignotos, erga omnem ætatem, sexum, conditionem esse beneficium, adstans atq; imminens mulieri, interminatus est febrĩ, ut abiret. Simulq; ad domini iussum aufugit morbus, nõ paulatim redeunte corporis uigore, quem admodum accidere solet in his, qui medicorum ope subleuantur, sed repente depulso morbo successit uigor omnis, & alacritas sic ut surgens e lecto pararet cœnã Iesu & discipulis eius, ac discumbentibus ministraret. Tanta autẽ erat promptitudo domini ad benefaciendum omnibus, ut nec tẽporis importunitatẽ excusaret ijs, qui simplici fiducia flagitarẽt illius opem. Etenim re diuulgata per uniuersam ciuitatẽ, quorquos habebant domi ægros, uarijs morbis obnoxios, adducebant illos ad fores ædium in quibus uersabatur Iesus. At ille clementissimus, nec excusauit priuatim, cui debebatur ocium, neque noctem

Surgens autem Iesus de synagoga

Cum sol autem occidisset

intem/

intempestiuam rebus gerendis, sed omnibus oblati manus salutiferas imposuit, ac morborum omne genus nullo negotio gratisque depulit ab omnibus: hac rerum imagine docens omnes, qui uellent esse liberi à morbis animorum, non alio confugiendum, quam ad ipsum Iesum, qui paratus est omnibus gratis condonare quicquid admissum est, qui per sinceram fiduciam conuertuntur ad ipsum unicum uerę salutis autorem. Nullum est enim morbi genus tam immedicabile, tam tenax, tam letale, quod ad illius contactum ac iussum non auferret. Atque interim exemplum paratur episcopis ac pastoribus in Christi locum succedentibus, quanta cum mansuetudine recipere debeant peccatores, à uitijis suis respiscere cupientes. Etenim si dominus Iesus, in quo ne uestigium quidem ullum fuit morbi aut uitij, nulla morborum foeditate alienatus est, quin reciperet, quin contingeret ac sanaret: quanto magis decet idem facere eos, quos ante Iesu benignitas purgauit à morbis animi, nec interim tamen omni culpa uacantes, praesertim quum ipsi non auferant morbos, sed ministri tantum sint doni caelestis, adhortantes eos ut expetant sanitatem, & ad medicum potentem eos adducentes, nec non misericordiam illius precibus sollicitantes, ut mentes illorum suis manibus dignetur contingere. Nec morbi solum ad iussum uocis, & contactum manuum fugiebant, uerum etiam daemona, non ferentia diuinam uirtutem Iesu, ulro fugiebant e corporibus infelicitum, quos diu possederant. Adeo magna felicitatis pars est appropinquare Christo. Appropinquat autem, qui sibi displicens cupit fieri melior: quicquid certam fiduciam concepit, per ineffabilem Iesu clementiam peccata omnia, quamlibet enormia, condonari. Sunt autem in corporibus uariae morborum species: sed nec pauciores sunt, & sunt perniciosiores, animorum, nisi forte pauciora sunt intemperantiae genera quam febrim: aut periculosius est corpus aestuare febrim, quam animum insanire libidine. Sunt autem in corporum morbis quidam adeo foedi, ut nec amici proximi sustineant adesse, qualis est morbus pedicularis: quidam adeo contagiosi, ut non sit tutum adesse, quales sunt praecipue lepra, & quam uocant pestilentiam: quam quae uix ullus est morbus, non aliqua ex parte contagio noxius. Rursus sunt quidam adeo uel uehementes, uel familiares, ut opem & artem medicorum superent. Sed maior est nostri medici uis, quam ut ullus morbi magnitudinis inferior: maior est puritas, quam ut ullis hominum malis possit inquinari: maior est misericordia, quam ut ullam foeditatem in se admittit omnes optimos, contingit omnes ipse purissimus, sanat omnes potentissimus. In nullos autem corporum morbos medici minus habent iuris, quam in eos, qui uitiant animi domicilium: quod genus sunt phrenesis & lethargus, quamquam & his immedicabiles sunt daemona, quorum & animos & corpora spiritus impij, sed humana natura potentiores, pro sua libidine agitant. Nec enim mos est hos ad homines medicos adducere, sed auxilio caelesti relinquere. Tantra enim est huius mali uis, ut hos spectare etiam miserabile sit. At non uidentur fortassis aequae miserabiles, sed longe miserrimas etiam sunt, qui cupiditate regnandi ad ueneficia, ad parricidia, ad sacrilegia, & his atrociora facinora pertrahuntur: quos ira ad praedationes innocentium, ad caedes immerentium, ad bella, ad incendia, ad publicum orbis tumultum transuersos rapit. Quantulum enim est mali, quod uel facit uel patitur ille corpore daemonicus, si conferas quantis intemperij agatur, quantam perniciem afferat rebus mortalibus quilibet princeps tyrannico spiritu uesanus? Superat humanas uires huius mali uis, sed fortior est Christi spiritus: quae si semel conceperit animus hominis, necesse est ut effugiat quicquid est impurorum spirituum. Hoc ubi factum erit, subito fiet e tyrano pater: e crudele clementissimus: ex expilatore populi, subleuator oppressorum: e furioso bellatore, selector pacis: e praedone, beneficus: e glorioso Thrasone, sobrius ac prudens princeps. Tantum adducatur ad Iesum, & abducatur e mundo: siquidem id temporis sub solis occasum non pauci uenerunt ad aedes Simonis, hoc est, ad Ecclesiam Euangelicam, & uirtute spiritus Christi exibant spiritus impij, profiteres adesse cuius bonitas potetior esset ipsorum malicia. Clamabant enim exeuntes: Tu es ille filius dei. Nondum autem uenerat tempus, quo dominus palam omnibus esse uoluit, se esse Messiam illum filium dei: & si uoluisset, noluit impuros spiritus suę glorię precones: uel quia non simplex, sed subdola erat illorum professio: uel quia periculum erat, ne si pondus habere coepisset illorum testimonium in re tanta, in caeteris quoque fidem inuenirent, in quibus mendacio fallere gauderent. Etenim quum satanas natura sit mendax, etiam si quando uerum praedicat, non in aliud tamen hoc agit, nisi

Exhibant illi
los ad eum

Exhibant autem
tem demonia

Exhibant autem
tem demonia

nisi ut fallat. Nimirum hanc artem ab illo didicerunt quidam, qui pia impijs, qui uera falsis admiscerent, ueluti salubribus cibis uenenum letiferum addentes, quo plures in perniciem pelliciant. Iesus igitur nos docens quam non oporteat eos, qui se semel sancto spiritui consecrarunt, quicquam habere commercij cum impijs spiritibus: compescuit illorum clamores, ac minis additis imposuit silentium. Sentiebant enim admirabilem uirtutem ab eo proficisci, & hinc suspicabantur eum esse Messiam illum promissum filium Dei. Iesus autem, qui non in hoc uenerat, ut corporibus mederetur, sed animis: nec uni ciuitati uenerat, sed cunctis totius mundi regionibus: quum in Capernaum miraculis editis, doctrinaque saluari fecisset bonam sementem Euangelicę philosophię, diluculo prius quam rursus conflueret multitudo, magis admirans & expetens sanitatem corporum, quam salutem animarum, relicta Capernaum secessit in desertum, ueluti fugitans popularem turbam. Nos interim docens, non ad ostentationem, nec ad plebis arbitrium esse proferenda miracula, sed quatenus conducit ad salutem hominum, ac dei gloriam, semper autem fugientem inanis glorię suspicionem. Quod enim sanarat omnes, exemplum erat paratae in omnibus benignitatis: quod se clanculum subduxit, exemplum erat modestię, laudem & ostentationem sui fugitantis. Porro quum iam dies esset, confluxerat deueno magna uis promiscue multitudinis, ob pridie gestorum magnitudinem. Caeterum ubi cognouissent iam abesse Iesum, multi consequuti sunt illum, ac repertum conati sunt remorari, ne relinqueret ipsorum ciuitatem, sed illic sedem sibi perpetuam deligeret. Erat ille quidem affectus non impius, sed beatiore sunt, qui dominum Iesum non sinunt a sui pectoris domicilio decedere, qui parantem abire, precibus reuocant. Verum id temporis postulabat carnis assumptae dispensatio, ut subinde locum mutas, latius ac latius propagaret nouam adhuc ac recentem Euangelicam doctrinam. Seminator enim missus erat in mundum, ut late spargeret semen sermonis Euangelici, non apud omnes aequae feliciter prouenturum. Reuocantibus itaque placide respondit hunc in modum: Quod gratis in uos collatum est beneficij, boni consulite. Non aspernor uestrum hospitium, sed oportet ut & alijs ciuitatibus annunciem regnum dei. Si quidem in hoc me misit pater, non ut uni ciuitati praedicem, sed ut omnes inuitem ad societatem regni caelestis. Quod tum fecit Iesus, docuit discipulos suos, ut peragrantes orbem terrarum, docerent omnes gentes. Non erat ille morbus instabilitatis, sed pluribus benefaciendi studium. Sic uagari, non humanae leuitatis est, sed apostolice charitatis. Caeterum ubi iam satis est Euangelicę doctrinę, uigilans pastor non desinit tamen obambulare, sollicitus pro grege sibi concredito, ut quod aberrarat, reuocet, & quod morbidum est, sanet: quod lupis obnoxium, eripiat: quod saucium, curet: quod tenerum et imbecille, foueat. Nec enim ideo adhibetur pastor, ut uni aut alteri familia succurrat, sed ut omnibus uigilet. Hac excusatione placatis Capernaenitis, Iesus perambulabat uicos & ciuitates Galileę, praedicans iuxta morem suum in synagogis eorum, identidem miraculis audentis finem doctrinę suę concilians apud Iudaeos, qui sine miraculis nihil credere poterant.

Quia & alijs
ciuitatibus oportet m.c.

CAP V V

Quum autem indies latius inclaresceret apud omnes fama Iesu, tantus erat hominum affluxus, ut iam non satis esset illum sui copiam facere in synagogis, in uicis, in oppidis, uerum etiam quocumque se subduceret dominus, eodem simul accederet promiscua multitudo uirorum ac mulierum. Plerosque pellexerat amor sanitatis, nonnullos inuitabat miraculorum nouitas, permultos caelestis doctrinę uis attrahebat. Non eos deterrebat deserti uastitas, non montium laboriosus ascensus, non arcebat eos pudor irumpendi priuatum domum, si forte se domi occultasset. Denique uentum est ad stagnum, nec nauigare parantem poterant relinquere. Confluebant, iruebant, irrumpebant, harebant, urgebant. Hic uero mihi Theophile fac oculos mentis aperias, quo perspicias in narratione rei iuxta carnem gestas, nascentis & exuberantis ecclesię imaginem. Iesus stabat in littore uicinus lacui Genezareth, quem Hebraei nonnunquam appellant mare, quod magno spacio porrigitur in longum & in latum, & ex sese gignens auram, crebris undarum motibus agitur. Videbatur ab nauigaturus, sed improba turba confluens urgebat, & imminebat illi cupiens ex eo audire sermonem diuinum. Nam sermonem pharisaicum iam plerique fastidiebant, quod praeter hominem nihil resperet. Non offendit hac improbitas mississimum dominum, sed ueluti compulsus,

& constrictus, hinc urgente turba populi, hinc lacu proximo: uidentisq; locum esse parum commodum Evangelico concionatori, quod neq; turba, sese uicissim impellēs facile consistere possit in loco decliui, & uox ex imo missa ad pauciores fertur: tū autem decet Euan-
Ingressus autem in unam nauim gelicum doctorem quietum esse, ac tutum à promiscuā multitudinis tumultibus, subdu-
 cit sese in locum quietiorem. Commodum autem stabant eodem in litore duo scalmi pi-
 scatorij. Piscatores autem ipsi egressi nauim, lauabant retia sua, ueluti parantes in proxi-
 mam piscationem. Hos ubi uidit Iesus, in alterum illorum ingressus: is porro erat Simon-
 nis Petri: rogauit illum, ut scalmum paululum descederet à terra. Quod ubi factum esset,
 submotus hoc pacto à compressione multitudinis, confidens de nauis, ueluti de cathedra
 docebat populum in litore stantem. Vocauerat dominus piscatores ad munus Euange-
 licæ prædicationis. Iamq; hoc ipsum, quod de scalmis agebat Iesus, erat piscari homines.
 Lacus erat mundus uarijs rerum motibus sursum ac deorsum fluctuans. Nauis Simon-
 nis erat ecclesia, primum è Iudæis collecta, cui præficiendus erat Simon Petrus. Simon au-
 tem obedientem sonat. Iudæi siquidem prodigia requirebant, & in operibus legalibus
 fiduciam ac spem salutis collocabant. Contra philosophi rationibus humanis de summo
 bono, quo felicitatem hominis metuntur, disputabant, quum Euangelica doctrina per
 fidem promittat omnibus salutem. Fides autem obedientia est. Obedit enim, qui iussus
 credere, credit, nihil hæsitans, nihil disputans: qui iussus sperare, sperat, totus pendens
 ab eius nutu, cuius fidei se semel dedit. Habes ecclesiæ rudimentum, nunc audi prouen-
 tum ex Euangelica piscatione consequuturum. Peracta concione Euangelica, dominus
 loquutus est Simoni, nauiculæ moderatori: Abducito nauigiū longius à terra, & in pro-
 fundum prouehere, atque ibi laxate retia uestra ad piscandum. Hic Simon suo respondens
 uocabulo, respondet hunc in modum: Præceptor, tota nocte laboratum est à nobis in pi-
 scando, neq; quicquā cepimus; itaq; diffisi, lauimus, & composuimus rete: tamē ad tuum
 iussum laxabo rete. Meum erit obsequium, tuus euentus. Obtemperatum est dictis do-
 mini Iesu, nauis abducta est in profundum lacus, late sparsum est rete, cui mox inuoluta
 est tanta piscium multitudo, ut rete discipulorum, impar ponderi pisciū, rumpetur, nec
 una nauis sufficeret prædæ capiendæ. Erant in altera nauis socij Simonis: his procul, non
 uoce sed signis indicantur, ut ad nauigarent, & opitularentur in exonerando rete. Vener-
 runt, adiuuerunt, tantaq; uis piscium reperta est, ut ambæ nauiculæ implerentur unius re-
 tis prouentu: adeo ut parum abesses, quin onere depressæ periclitarentur. Habes in Simo-
 ne formam & imaginem doctoris Euangelici. Huius propriam ac peculiarem munus est, la-
 xare rete prædicationis euangelicæ, non è phariseorum laqueis, non è philosophorū ar-
 gutijs, sed è sacrorum uoluminū præceptis, è Christi factis dictisq; sic contextū, ut quam
 plurimos inuoluat, nec inuolutos sinat elabi. Habet & mundus hic sua retia: habet & sata
 nas piscatores suos, qui miseris animas blandimentis illectas in nassam infelicitatis conij-
 ciant, atq; in æternum pertrahant exitium. Sed felices quas inuolutas sarena apostolica
 de profundo criminum & errorum pertrahit ad auram liberiores: è tenebris ad lucem, è
 sordido limo ad uitam puriorem: è uagis cupiditatibus ad innocentiæ perpetuæ constans
 studium. Neq; enim pertrahuntur ad cædem, sed ad salutem. Sic inuoluuntur, ut elabi no-
 sint, & si elabantur, pereant. Cinguntur undique ueritatis euangelicæ nexibus, agnoscunt
 suam calamitatem, & gaudent se pertrahi ad nauim ecclesiæ. Quoniā autem sarena præ-
 dicationis interim trahit & inuoluit undecunq; pisces uarij generis, fieri non potest, quin
 bonis admixti sint mali. Malorum itaque culpa rumpitur rete, sed non ideo elabuntur bo-
 ni pisces. Hæretici scindere conantur doctrinam Euangelicam, sed Christus suos undiq;
 sepiens, illorum impios conatus uertit in profectum partis synceræ. Quidam onerant ac
 perturbant nauim suis tumultibus, graues huius mundi cupiditatibus, & cupientes re-
 uerti ad limum relictum, sed nō mergitur, quam Christus semel intuitu suo dignatus est.
 Quamquam autem non est nisi unica per orbem terrarum ecclesia, tamen ideo typus ha-
 bet duas naues, ut intelligeremus ecclesiam Christi è duobus populis collectam. A Iudæis
 profectum est salutis initium: illic Petrus post Christum omnium primus rete iecit apo-
 stolica prædicationis, & uno iactu attraxit hominum promiscuā multitudinis tria milia,
 uidelicet agens piscatorem hominum. Nō erat huius oratio rhetorum arte contexta, non
 philosophicarum argutarum subtilitatibus perplexa, sed uirtute spiritus sancti potens,

&

& efficax. Non enim laxauerat rete, confusus humanis uiribus, sed tantum ad iussum
 Christi, cuius spiritu tum agebatur. Alioqui frustra soluitur, nisi Christus factum homi-
 nis bene fortunet. Sed quemadmodum ex Iudæis fuit huius prouentus initium, ita ex
 gentibus accessit ubertas, adeo ut qui primi laxauerant retia, coacti sint implorare socio-
 rum auxilium. Post enim irrupentibus undique gentibus in Euangelicæ salutis confor-
 tium, Petrus & Iacobus dederunt dextras Paulo & Barnabæ, symbolum Euangelicæ so-
 cietatis, & utrique pro suo studio conati sunt implere naues ambas, & successit res usque
 ad miraculum. Simon igitur ubi uidisset rem non agi uiribus humanis, aut casu, sed uir-
 tute diuina Iesu, rursus factu suo docuit, quid faciendum sit apostolico doctori, si quan-
 do feliciter succedit opera prædicationis. Quamquam enim nauis esset ipsius, quamquam
 suum rete iccerat, quamquam princeps attraxerat, nihil tamen hinc laudis sibi uindicat,
 sed ex magnitudine successus factus etiam modestior, accidit ad genua Iesu, eiq; totam
 huius facti gloriam transcribit, se nihil aliud quam peccatorem confitetur, indignum qui
 diuinæ uirtutis minister sit, & organum. Domine, inquit, nunc demum agnosco meam
 indignitatem, quum tuam considero celsitudinem. Discede à me. Sum enim indignus tuo
 confortio. Hanc Petri uocem expresserat non aliqua cupiditas discedendi à domini con-
 tubernio, quem unice diligebat, sed admiratio quædam uehemens uirtutis humana ma-
 ioris. Nec aliter erant affectu socij Simonis, quam Simon ipse. Cunctorum enim animos
 occuparat incredibilis quædam huius facti admiratio. Sed nullus horum hinc quicquam
 sibi uindicat. Agnoscebant enim operam quidem esse suam, sed prouentum fuisse eius
 qui iusserat. Quis autem non obstupesceret, considerans prædicatione paucorum, humi-
 lium & idiotarum hominum ex uniuersis orbis nationibus, intra paucos annos tot homi-
 num milibus fuisse persuasum, ut contemptis affectibus cognatorum, contempto dispen-
 dio rei familiaris, contemptis minis principum, contemptis supplicijs, ac morte denique
 ipsa, simplicem Christi doctrinam sequerentur, credentes ea, quæ rationibus humanis
 probari non possint: sperantes ea, quæ iuxta naturæ uires planè desperanda sint. Opor-
 tet igitur episcopum promptum & alacrem esse ad laxandum rete, ut studeat quam pluri-
 mos lucrifacere Christo: laxabit autem, non ad suam gloriam, non ad quæstum, non ad
 principum arbitrium, non ad aliquam humanā cupiditatem, sed ad arbitrium ac iussum
 Christi: qui non iubet laxari rete, nisi ad salutem eorum qui captantur & ad gloriam bo-
 nitatis diuinæ. Hæc enim demum est apostolica piscatio. Ea tamen peragitur humanæ
 uocis & industrie ministerio, tamen summa laudis totius unī Christo tribuenda est, cuius
 auspicijs soluitur ad dicendum lingua, cuius spiritus afflat dicentis pectus, cuius occulta
 uis attrahit animos auditorum. Et si quid etiam hinc sibi suo iure possit sumere doctor, ta-
 men tutius est totum ad illum referre, sine cuius auxilio nihil humano conatui succedit ad
 salutem. Non nouit auferre, quod dedit: non nouit exprobrare, quod largitus est. Tanto
 magis uolet esse tuum, si quod aliquo modo tuum uideri poterat, illius esse uolueris. Si-
 net utilitatem esse tuam, gloriam autem non patietur nisi soli deo tribui. Et si gloriari li-
 bet, tutius in illo gloriabimur. Quum autem admiratio facti sic haberet attonitos omnes,
 qui cum Petro fuerant in captura piscium, inter quos erant Iacobus & Ioannes filij Ze-
 bedæi, socij Simonis, ut præ admiratione diuinæ uirtutis non auderent sese adtingere Ie-
 su, consolatus est eos dominus, dicens Petro, in quo solitus est proponere formam, quam
 uolebat cæterorum omnium animis imprimi: Non est quod formides Simon. Agnoscis
 tuam imbecillitatem, & expertus es uirtutem diuinam. Hæc amanda est, non formidanda.
 Quod enim potest non expromit ad opprimendam imbecillitatem peccatorum, sed
 ad erigendam, tantum ut iussis meis obtemperes: nec expendas, quid tuæ possint uires,
 sed quid ego uelim fieri. Nihil non succedet, si mihi fidas, Admiraris quod ita successerit
 res in captura piscium. Leue quidem hoc est, mirabilius succedet, ubi piscari cœperis
 homines. Ad hoc piscandi genus te delegi cum tuis socijs. In præsentia satis istius pisca-
 tionis. Posthac dabis operam: non ut nauim impleas piscibus, sed ut ecclesiam meam im-
 pleas Euangelicæ doctrinæ professoribus. Quod dominus loquutus est Petro, id omnes
 intellexerunt & sibi dictum esse. Mox itaque subductis in terram nauibus, atque inibi re-
 tibus omnibus, setuuti sunt Iesum, uacui solitudine rerum corporalium, ac totis animis
 intenti, ut fierent piscatores hominum. Ad hoc præclarum munus erant formam

Quod cum ui-
 deret Simon
 Petrus

Similiter autē
 Iacobum &
 Ioannem

di præceptis, erant mysticis exemplis instituendi. Virgitur ostenderet nullum esse vitium tam foedum, tam capitale, quod non ilico condonetur agnoscenti morbum suum, & per fidem Evangelicam imploranti remedium à cœlesti medico Iesu, factum est, ut in civitate quadam esset vir quidam non leuiter infectus lepræ vitio, sed toto corpore foedissima scabie plenus. Hoc hominum genus sic erat abominabile apud Iudæos, ut procul submouerentur ab hominum consortio, ac lex uetaret contingi, ob contagionis præfens periculum. Sed foedior ac detestabilior est animi lepra, quam corporis. Porro Iudæi, quum ipsi vitij intercutibus maderent, tamen ethnicos, publicanos ac notos peccatores sic execrabantur, ut si quando contigisset cum his colloqui, perinde quasi contracto contagio, domum reuersi, totum corpus abluerent. Ab hac arroganti Iudæorum mundicie, Christus uoluit suos quam longissime abesse. Profuit igitur misero, uidisse Iesum. Agnouit immundiciam suam, se que iudicauit indignum, qui foedis maculis abominandam faciem attolleret in dominum, sed sui pudens prostrauit se in faciem, ac uocem emisit modestæ simul ac fiduciæ plenam. Quod faciem texit, erat agnoscentis suum malum: quod rogat mundari, confidentis de omnipotenti & cunctis obuia Iesu Christi bonitate. Domine, inquit, scio malum meum esse immedicabile, & fortasse non sum dignus tuo beneficio, sed tamen illud habeo tibi persuasum, posse te mundare me, si uelis. Habes meam de tua potentia fiduciam, superest ut tua bonitas iudicet, utrum hunc calamitosum ac deploratum hominem dignari uelit sua misericordia. Non potuit esse plenior erga dominum fiducia, quam agnita potestate, beneficij conferendi arbitrium illi deferre, qui nouit aliquoties expedire nobis ut malis corporis affligamur, & inutilem esse rerum temporalium successum. Iesus autem delectatus hominis miserandi tam absoluta fiducia, non solum non submouit illum ab oculis suis, sed prostratum erigit, & porrecta manu contingit faciem eius, dicens: Si requiris bonitatem meam, uolo: & quia profiteris potestatem, mundus esto: simulq; cum dicto discessit à toto corpore lepra qua fuerat oppletus. Discunt interea discipuli, quam non oporteat abominari quenquam hominem, quamlibet enormibus ac detestandis peccatis obnoxium, modo morbum suum agnosces, cum fiducia melam expetat à bonitate Christi. Etenim si dominus, qui solus erat purus ab omni lepra uitiorum, contactu suo dignatur hominem, cunctis abominabilem: quanto minus conuenit ut discipuli, quos à peccatis emundauit domini bonitas, qui nec omnino sunt immunes à culpis, & labi possunt in omne flagitium, aspernentur curam impendere sanandis aliorum morbis. Huiusmodi contactus non inquinat contingentem, sed contactum purgat. Purus ilico fit, qui contingitur; nec impurius fit, qui contingit, si modo per apostolicam manum dignetur contingere Iesus. Quoniam autem lepræ iudicium lex depulsi rumore tantum diuulgari: sed quo certior esset fides, interdixit sanato, ne protinus euulgaret acceptum beneficium, sed primum adiret iuxta legis præscriptum sacerdotem, cuius iudicio damnatus esset de lepra, & ab hominum consortio semotus: quod si is, inquit, inspecto corpore, iudicari te esse uere mundum, offer quod Mosaica lex præscripsit offerendum his, quibus contigit à lepra liberari. Ita pariter fiet, ut nec queri possint sacerdotes sibi per me decrescere quæstum suum, nec uiolatam esse legem aut cõtemptam, quam ut absoluerem ueni non ut abolerem: nec calumniari beneficium meum, ut aut negent te fuisse leprosum, aut iudicent te non fuisse sanatum. Etenim ilico res ipsa respondebit illis: si leprosus non erat, quur uos qui iudicandi peritiam uobis sumitis, eum leprosum pronunciaftis ac submouistis ab hominum conuictu: sin autem mundus non est, quur uelut à mandato sumpsistis oblationem lege præscriptam: Hæc ideo tam accurate mandauit dominus Iesus, ut omnibus perspicuum esset, uenisse lege maiorem, qui citra legis opem solo contactu, sola uoce, solo nutu, pro suo arbitratu conferre posset perfectam mundiciem, et ita tolleret omnium immundiciam, qui se per fidem sanandos offerrent, ut ipse nullius inquinaretur contagio: quiq; gratis succurreret omnibus, quum sacerdotes ne pronunciarent quidem gratis de reddita corporis puritate. Siquidem Mosaici sacerdotes nec immittebant lepram, nec auferebant: sed de lepra nata aut sublata iudicabant duntaxat. Solus autem Iesus omne morborum genus tollit ab omnibus.

Et ipse præcepit illi, ut nemi

Porro quod dominus Iesus interdixit mundato, ne cui prædicaret quid accidisset, quum sciret non esse taciturnum, suis discipulis parauit exemplum, ne quam ex benefactis suis auram gloriæ uenentur apud homines. Nec enim nostra sunt, quæ deus per nos operatur, nec pro illis ullam laudem ueluti præmium conueniet expetere, sed tacite proximo cui contigit beneficium gratulabimur, ad deum gloriam omnem referemus adeo nobis inde nihil uindicantes, ut quod ad nos ipsos attinet, cupiamus etiam ignotum esse cunctis, quod diuinum beneficium nostro ministerio contigerit proximo. Ne is quidem qui beneficium expertus est, debet huius laudem ad eum referre, per quem accepit: sed autori deo gratias agere, qui per suos famulos tanta largiri dignatur hominibus. Felicius autem sequitur gloria fugientem, & speciosior cõtingit non affectata. Etenim ea demum uera gloria est, quam inuito ac fugitanti uirtus ipsa conciliat, & quam non deserit popularis assentatio, nec exigit ambitio: sed quam ipse non agnoscit, qui promeruit, & ultro deserit adulandi nescia sinceritas. Ex huiusmodi mirabilibus factis indies magis ac magis inclarescebat domini Iesu fama, dum alij quod uiderant & audierant, narrant alijs: & rursus hi quod acceperant à narrantibus alijs, oratione tradunt per manus. Itaq; confluabant undiq; turbæ multitudinis, indies confertiores: partim, ut audirent efficacem illam doctrinam, quæ sanat morbos omnes animarum; partim ut qui morbis corporum essent obnoxij, uirtute Iesu sanarentur. Crassius enim populus magis illa miratur, quæ uisibilia sunt, quam quæ non uidebantur. Ingens & homine maius ducebant, leproso cutem puram esse redditam contactu manus, quum longe maius ac diuinius beneficium sit, sermonis Euangelici pharmaco ab animo depulisse febrem foedæ libidinis, hydropem avaritiæ, demonium ambitionis, aliasq; letales animorum pestes. Iesus autem nos suo factio docens opera bona, nec ad ostentationem theatricam, nec ad satietatem esse faciendam, subduxit sese in desertum: atq; illic semotus ab hominum frequentia precationibus uacabat gratias agens deo patri pro beneficijs, quæ per filium suum largiretur hominibus. Siquidem hac uicissitudine fit, ut primū intermissio beneficij excludat satietatem, & excitet appetentiam: deinde qui secessit ab hominibus ad diuinum colloquiū, instruior redeat atque alacrior ad munus intermissum. Sic autem moderatus est totam uitam suam dominus Iesus, ut frequenter nobis exhibere uolens uiuendi formam, hominē ageret, nonnunquam diuinitatis suæ proferret indicia. Nihil autem magis uegerat Euangelicam doctrinam: nihil æque munit & armat aduersus omnē huius uitæ corruptelam ac frequens à turba secessus, non ad ocium, iustus, aut uoluptates, quales sunt serc secessus huius mundi diuinitatis, sed ad lectionem sacrorum uoluminū, sed ad precationem puram, ad gratiarum actionem, ad contemplationē rerum cœlestium, deniq; ad expurgationem animi: si quid forte labis contractum est ex populari conuictu. His rebus nihil opus erat Christo, sed in se nobis formam uoluit exprimere. Pastoris assiduus cum populo conuictus, plerumq; gignit contemptū: & prodesse non potest, qui se perpetuo subducit ab hominum commercio. Prohibet igitur uir Euangelicus, quoties populus eget cibo sermonis Euangelici, quoties ingrauescentes morbi poscunt medicantis opē. Rursus ubi satis pasti sunt, ubi subuentum est multorum malis, ne familiaritas pariat contemptum, ne copia fastidium, secedat in suum secretum, ut sacratoribus studijs, uelut à diuino colloquio semper seipso maior ac melior redeat ad iuandos proximos. Sic nimirum dominus Iesus à secessu reuersus Capernaum, se reddidit iritatis iam omnium desyderijs. Ibi quum in domo quadam priuata sedens doceret (siquidem ubicunq; sedēs docet Christus, illic est ecclesia) confluerant eodem, non iam plebei tantum, uerum etiam pharisæi sanctimonie specie turgidi, nec non Mosaicæ legis doctores, qui prouocati fama rerum ab Iesu gestarum huc profecti fuerant, non solum ex omnibus oppidis Galilææ, in qua erat Capernaum, & Iudææ uicinæ, uerum etiam ex ipsa ciuitate Hierusalem, quæ sibi religionis totius ac sapientiæ fastigium arrogabat. Totus autem Iesus, quoniam fons erat omnis salutis, nihil aliud spirabat, quam uim quandam diuinam ad sanandos homines, cuius rei gratia uenerat in terras. Et potior hominis pars, priorē curam sibi uindicabat. Oratione sanabat morbos animorum. Prius itaque docuerat, idq; sedēs, iustam doctoris auctoritatem

Et factum est in una die

Et uirtus do-

mentum expolita, fidem aliter etiam, quæ in auro fructu simul & in tunc sed non planè
 perspicue gerebantur in animis. Et ecce parata uirtus, quæ ad materiam uirtutem
 paralyticus, lecto affixus, qui à quatuor baiulis deportabatur. Tanta uis erat mali, ut om-
 nibus totius corporis neruis occupatis, miser nihil aliud quam iacere posset: nec aliter quæ
 cadauer circumferretur. Quanquam et alioqui morbi genus ipsum tale est, ut cum eo non
 magno successu luctari soleant medici. Tanta autem erat baiulorum erga Iesum fiducia,
 ut non dubitarent, quin Iesus, cui sciebant nullum morbi genus esse immedicabile, conspe-
 cta nouæ calamitatis imagine miseris succurreret. Tantum in hoc labor erat, ut miser ue-
 niret sub oculos Iesu. Siquidem ille iam sanitati proximus est, qui relicto latebris peccan-
 di, ut miserabilis semet offert conspectui Iesu, suam agnoscens calamitatem, & illius ex-
 pectans benignitatem. Quo minus autem inferret eum ad pedes Iesu turbæ densitas ob-
 stabat, quæ multis obstat alioqui properaturis ad salutem. Verum ea res, quamquam re-
 moraretur ingressum, tamen illustrabat ingens & baiulorum & paralytici desiderium si-
 mul & fiduciam. Quanquam enim deus natura propensus est ad miserendum omnibus,
 tamen differt nonnunquam beneficentiam suam, quo magis acuat nostrum desiderium,
 doceatque nihil nobis non esse tentandum ut à morbis animi liberemur. Amat hic improbi-
 tatem nostram, qua ueluti compellitur ad id, ad quod suapte natura propensissimus est.
 Itaque mihi uide, quid ausi sint baiuli, imò quid ab illis extorserit paralyticus. Deferunt sar-
 cinam suam in ipsum lectum, eoque nudato, ueluti per fenestram funibus demittunt para-
 lyticum, ut erat lecto affixus, in medium multitudinis ante pedes Iesu. Quid impuden-
 tius, quam mouere regulas alienæ domus, & tam abominabile spectaculū tali theatro in-
 gerere? Hic turba quæ in foribus nolebat locum dare misero, coacta est ex alto delatanti
 cedere. Quid autem inter hæc misissimus ille medicus? Non exprobrat impudentiam, &
 importunitatem: non destomachatur abominando spectaculo interruptum sermonem
 suum. Nihil rogant baiuli spectantes e lecto, nihil paralyticus cui morbus etiam lingua
 usum ademerat. Et hoc magis loquebatur misericordiam medico, quia loqui non poterat. Ni-
 hil erat opus precibus, miserabile spectaculum flagitabat misericordiam: et quod fecerant
 baiuli, satis arguebat quid sperarent à domino. Iesus igitur perspecta illorum admirabili
 fiducia, plus præstitit quam expectabant. Summa uotorum erat, ut paralyticus corporis
 morbo liberaretur. At Iesus ostendens esse diuinius, ac magis experendum liberari mor-
 bis animi, uersus ad paralyticum, ait: Homo, remittuntur tibi peccata tua. Hæc uox quo-
 niam planè diuinam quandam potentiam sonabat, commouit animos scribarum ac pha-
 risæorum nunquam non ad calumniandum procliuu. Siquidem sacerdotes, qui pro pec-
 catis offerebant uictimas, non ipsi remittebant peccata, sed tantum precibus intercede-
 bant apud deum ut condonaret illis admissa. Iesus autem absque holocausto matis sacerdoti-
 libus, absque precibus, uelut autoritate propria perpetuam dicit: Remittuntur tibi peccata,
 generali nomine summam & corpus omnium peccatorum semel complectens, quum sa-
 cerdotes non uniuersa peccata, sed certas aliquas culpas uictimis expiandas curarent. Doc-
 cuerat hoc illos Esaias, solum deum esse, qui gratis condonaret hominibus peccata. Ita enim
 loquitur per os sui prophætæ: Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter
 me, & peccatorum tuorum non recordabor. Sed cum uiderent in eo diuinæ uirtutis indi-
 cia, tamen offensi corporis conspectu imbecillitate, partim etiā inuidia cæci scribæ & pha-
 risæi, malunt calumniari quam credere. Tacitis enim cogitationibus sic intra sese loque-
 bantur, & quod est pharisaica calumniæ proprium, impietati summæ prætexunt pietat-
 em, & studium gloriæ diuinæ. Nulla enim perniciosior impietas. Quis est, inquiunt, iste
 qui loquitur blasphemias, sibi arrogans quod proprium est dei? Quis enim potest remitte-
 re peccata, nisi solus deus? Porro dominus Iesus ut hac quoque parte declararet sibi diu-
 næ naturæ consortium esse, ad tacitas illorum cogitationes respondet hunc in modum:
 Quæ ista cogitatis in cordibus uestris? Vtrū iudicatis facilius dicere peccatis obnoxio:
 remittuntur tibi peccata tua, an dicere huic, quem uidetis totum paralyti resolutum: surge
 & ambula. Quod si uideritis homini deplorato subito restitui sanitatē corporis simplici
 uerbo, credite pari facilitate & animā suæ sanitati restitui. Ex hoc quod oculis conspicam-
 ni, credite quod oculis cerni non potest. Ne uos offendat infirmitas huius corporis, sed

ex

ex ipsis factis agnoscite diuinam potentiam. Accipite igitur uisibile documentum, quod
 filius hominis habeat in sese perpetuam ac propriam potentiam in terris remittendi pec-
 cata cunctis, qui sincera fide quaerunt ipsius opem, simulque illis attentis, & arrectis, do-
 minus dicit paralytico: Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & uade in domum tuam.
 Nec mora surgit iustus paralyticus sub oculis omnium, & sublato in humeros lectulo,
 in quo decubuerat, pedibus suis abiit in domum suam: subito sic receptis uiribus corpo-
 ris, ut qui prius decubens gestabatur à quatuor baiulis, nunc etiam lecto gestando ius-
 ficeret. Abiit autem ille totus sanus & animo & corpore, gestans & alacer, glorificans
 Deum, cuius bonitate restitutus esset, quum ab hominibus nulla fuisset spes salutis. Po-
 pulus uero nouo spectaculo commotus uehementer obstupuit, ac plerique laudabant
 deum, qui tantam potestatem dedisset homini (nihil enim aliud adhuc de Iesu suspicaban-
 tur) Quidam autem sibi male conscii, metu etiam correpti sunt, non intelligentes, quod
 Christus in hoc uenerat, non ut perderet nocentes, sed ut redderet innocentes. Dice-
 bant autem inter sese: Conspeximus hodie mirabilia, quæ nec audiimus unquam facta,
 neque legimus. Miratur ac timet populus, & hic nonnullus est gradus ad salutem, sed
 mussant & inuident pharisei. Iesus autem digressus illinc quum docuisset apud lacum, ^{Et post hæc}
 docens interim nullo non loco spargenda semina sermonis Evangelici, præteriens con- ^{exijt}
 spexit publicanum quendam nomine Matthæum, qui idem dicitur est Levi, filium Al-
 phai, sedentem in teloneo. Non id casu accidit, sed aspexisse delegisse erat. Delegit au-
 tem publicanum in consortium apostolorum, ut suos doceret, nullum hominum ge-
 nus repudiandum ab Evangelica professione, modo relicto pristinae uitæ studijs, totos
 sese dedant pietati. Ait igitur illi: Sequere me. Atque is ad uocem Iesu, uelut efficaci quo-
 piam incantamento transformatus in alium hominem, surgit, & relicto ut erat omnibus,
 sequutus est dominum. Iam hoc erat insignis miraculum, hominem infami quæstui de-
 ditum, & negocijs inexplicabilibus inuolutum, repente uertere in alium, quam paralyti-
 co suos neruos reddere. Atque hoc ipsum iam tum urebat phariseos, quod ipsis contem-
 ptis ascisceret publicanos, quorum commercio Iudæi sibi uidebantur inquinari, sed ac-
 cessit quod inuidiam illorum cogeret erumpere. Matthæus enim iam factus Christi di-
 scipulus, domi suæ conuiuium magnificentum instruxit. Eo non dedignatus est uenire Ie-
 sus cum discipulis suis. Simul autem uocatus erat magnus numerus publicanorum, quos
 ut Matthæus habuerat prioris instituti sodales, ita cupiebat habere noui instituti sectato-
 res. Id conspicientes pharisei & scribæ, iam non continent impiū murmur animi sui, nec
 audent tamen interpellare dominum, sed discipulos appellant, apud hos suggillant præce-
 ptorem, quo ab illo alienarēt. Aiuunt autem: Quomodo deceat sanctos cum sanctis habere com-
 mercium, quor uos publicanos & peccatores palam infames non solum admittitis ad col-
 loquium, uerum etiam in ipsorum ædibus familiariter editis ac bibitis cum illis, nec men-
 sam communem auersamini, non uulgare necessitudinis symbolum: Iesus autem intelli-
 gens quorsum tenderet hæc phariseorum impia murmuratio, pro discipulis respon-
 det illis: Quid, inquit, calumniamini, quod cum publicanis & peccatoribus habeam
 consuetudinem? Imò cum nullis potius me decet habere commercium. Apud quos er-
 nim magis decet uersari medicum, quam apud ægrotos? Ego in hoc ueni ut medear ani-
 mabus peccatorum morbis obnoxijs. Et sanabilius sunt hi palam peccatores, agnoscen-
 tes morbum suum, & ideo medicum accersentes, quam alij qui sibi sani uidentur, in-
 stititæ specie sese uenditantes apud homines, quum intus grauioribus malis laborent, &
 insanabilius ægrotent, quam hi quorum morbus in aperto est. Quare cum medicus sum,
 non par est mihi indignari iustos, ut sibi uidentur, si cum ipsis non habeam consuetudi-
 nem, quum sanis non sit opus medico. Porro qui uere iusti sunt, non debent inuidere pec-
 catoribus, ad meliorem uitam resipiscere conantibus. Quod si faciant non minus dam-
 nandi sunt, quam si qui sanus est indignetur medico, uisenti ægrotum ut eum morbo le-
 uet. Nam in animi negotio sanus non est ipse, qui sanitatem inuidet ægrotanti: & ipse
 morbo tenetur, qui quum possit, non subleuat morbo proximum suum. Hæc tam man-
 sueta, tamque probabili responsione dominus Iesus patrocinauit suis discipulis, non-
 dum satis instructis ad retundendum phariseorum & scribarum maliciosas captiuitates,
 & suam erga peccatores comitatem docuit esse misericordiam, non fauorem iniustitiæ:

& eorum arrogantiam tacite, sed acriter coarguit, qui magno supercilio despicerent ceteros homines, quum ipsi hoc ipso essent immedicabiliter impii, quod sibi falso placerent nomine religionis. Sed calumnia calumniam excipit. Ea nata est partim ex his, qui fuerant discipuli Iohannis. Iohannes enim quum esset confusus legis mox cessatura, & Evangelicæ libertatis mox emeritura, quaedam tradebat, quæ non prorsus abhorrebant ab institutis pharisæorum, quum Christus qui multorum opinione uidebatur Iohanne inferior, indulgentius ac mollitus haberet suos, in his duntaxat, quæ ad corporales obseruationes pertinent, quod genus sunt, ieiunia ac preces. Nam his præcipue rebus pharisæi sibi sanctimoniam famam conciliabant apud populum. Christus autem quanquam ipse frequenter oraret, tamen suos docuit, & paucis & clam esse orandum: ~~et ad hoc~~ ad quaedam etiam conuiuens, quibus legis præscripta negligi uidebantur, cum eos alia ratione fingeret ad fortiora, quæ propria sunt Euangelicæ fortitudinis. Si quidem longe fortius est iniuriam condonare ex animo: benemereri etiã de male meritis: pro salute proximi uitæ iacturam facere, quàm in ediam perferre usq; ad uesperã, aut psalmos aliquot lingua sonare. Pharisæi quod erat uisibile, quodq; per hypocrisis gereri poterat, plurimi faciebant, negligentes ea, quæ ueræ perfectiãq; uirtutis sunt. Sed hi scribis impudẽtiores audent ipsum dominum interpellare, dicentes: Quid est causa, quod discipuli Iohannis frequẽter ieiunant, & orant prolixè, tui uero edunt ac bibunt pro suo arbitrio, neq; perinde cõspiciuntur frequentes in precandis? Si constanter probas Iohannis sanctimoniam, quor distides ab illius institutione? Ad hæc calumniam dominus, quoniam ad ipsum proprie pertinebat, ciuilitate ac placide respondit, dicens: Non damno preces ac ieiunia, sed in his interim indulgeo meis discipulis, ut alia ratione paulatim ad fortiora proueham. In his quæ corporis sunt, & ad legis accedunt ceremonias, lenior est nostra institutio: sed in his quæ sunt animi, longe seuerior est. Hæc quæ uos ueluti sanctitatis fastidium admiramini, sua sponte facient mei, si quando res ita postulabit. Nolite meis interim inuidere hanc libertatem. Exitus rerum indicabit, utrius institutio fuerit efficacior. Iohannes gloriabatur se sponsum cum esse non sponsum. Non conuenit autem, ut qui sponso familiariter adherent, & in thalamo uersantur, ubi par est omnia esse læta, compellantur ad ieiunium. Teneri adhuc sunt, ac toti pendenti a sponso. Huius non erit illis diuturna copia. Veniet autem tempus quum orbabuntur sponso, tum facti firmiores ultro ac uolentes nõ solum ieiunabunt, uerum etiam in mortem & in carcerem ibunt, quoties exiget charitas. Ieiunium per se nec bonum est nec malum. Proinde qui ieiunant tantum ut ieiunent, nihil magni faciunt: uerum qui possunt iuxta meam institutionem contemnere gloriam huius mundi, negligere uoluptates, spernere opes, affectus omnes pro nihilo ducere, refrenare iram, inuidiam, bene uelle male uolentibus, bene dicere maledicentibus, orare pro persequentibus: deniq; uitam habere uilem pro salute fratris, hos agnoscam ut me dignos discipulos. Carnis presentia reddit illos interim infirmos: sed quum ablata fuerit huius corporis copia, postea, quàm hauserint spiritum Euangelicum, tum arcanis dotibus erunt fortes, & inuicti. Qui iustitiæ laudem constituunt in corporalibus obseruationibus, quoniam confidunt suis operibus, imbecilles reperiuntur ad ea perpetuenda, ad quæ meos præparo. Sed qui suis discipulis factis, præsidium omne collocant in animi dotibus, quas mihi acceptas referent, hos nulla frangit aduersitas. Diuersa est Iohannis ac mea institutio, quia diuersus est scopus. Non possunt ista duo misceri. Qui meus uult esse discipulus, totus spiritualis sit oportet, nihil fiducia collocans in rebus corporalibus, in quibus sita est tota pharisæorum iustitia: & ideo nihil istarum rerum meis præcipio, quæ quicquam habeant affine cum carnali legis obseruatione, ne si uel paulum admisero, toti relabatur eò, unde uolo illos esse alienissimos. Ut autem ostenderet dominus Iesus, quantum interesset inter Iohannem, qui suos ad pristina legis haustam saluam instituebat, & se, qui longe diuersa ratione formabat suos ad perfectiora, proposuit huiusmodi similitudinem: Nullus, inquit, tam stultus est, ut si ueteris uestis rupturam sarcire uelit, immittat pannum nouum ex noua ueste resectum. Quod si faciat, duplex est incommodum. Primum enim lacerat uestem nouam, ut ueterem sarciat: deinde pannus nouus additus ueteri uestimẽto, quoniam non conuenit, prodit sarturæ deformitatem. Rursum nemo tam stultus est, ut uinum multum condat in utres antiquos: alioqui fiet, ut uis uini multi efferuescẽtis dirumpat utres ueteres, & consequetur duplex iactura.

Nam

Nam & utres peribunt, & uinum effundetur. Quid igitur faciendum est? Ne misceantur ea quæ non congruunt inter sese. Vetus uestimentum ueteri panno sarciat, noua uesti ne quid admisceatur ueteris panni. Vinum mustum condatur in utres nouos, sic fiet ut & utres seruentur & uinum. Scio quàm sit difficile nouam hanc, & spirituales doctrinam commendare ijs, qui iam diu ueteri assueuerunt. Vix enim quicquam placet cuiquam, diuersum ab eo cui diu assueuerit. Protinus enim offenditur ad gustum inuitatæ rei. Quæ admodum qui diu bibit de uino ueteri, non statim delectatur musto. Requirit enim gustum, cui assueuit, & dicit uetus fuisse melius, non ob aliud, nisi quod assueuit. Ita qui consueuerunt in Iudaismo, resiliunt ad gustum doctrinæ spiritualis, et illa crassiora quibus assueuerunt, requirunt, circuncisionem, festos dies, sabbatissimos, discrimina ciborum, uestes, ieiunia, Hierosolymã, templum, uicinas, lotiones, uota, constitutiunculas pharisæicas, aliãq; his consimilia. Atq; hæc non solum requirunt, uerum etiam præferunt his, quæ sunt longe potiora, cuiusmodi sunt, animus à prauis cupiditatibus circuncisus: animus ab omnibus profanis studijs perpetuo feriat: animus ab omni malorum affectuum tumultu tranquillus: animus abhorrens ab omnium contagio, quæ inquinant mentis puritatem: animus, fide, charitate, modestia, puritate redimitus: animus ab omnibus malis semper temperans: animus semper aspirans ad cœlestem patriam: animus spiritus sancti templum & hospitium: animus semper seipsum offerens gratam ac puram uictimam deo: animus ab omni laeue purus per fidem Euangelicam: animus ab omnibus quæ sunt huius mundi abdicatus, seque totum diuinis rebus dedicans: animus obseruantissimus coru, quæ præcipit ac requirit Euangelica doctrina. Requirit autem fidem, & præcipit charitatem. Hoc nimirum est uinum meæ doctrinæ nouum, quod non ferent utres affueti uapẽ Mosaicæ, sed requirit utres nouos ac puros, spiritualibus dotibus fortes ac firmos.

CAP. VI

Ecce accommodum successit occasio per quam explicaretur quid esset uinum nouum, qui ueteres utres: sabbati religio uinum erat uetus: Charitas autem per omnem occasionem parata subuenire proximo, uinum est nouum. *Accidit autem ut in sabbat.* Accidit itaq; sabbato quodam (quod Iudæi *Αδελφότητος*, hoc est, secundum primum uocant: propterea quod incidens inter duo sabbata, uideatur geminam habere religionem, quod & finis sit sabbati præcedentis, & initium sequentis) ut Iesus iter faceret per segetem. Porro discipuli, quum forte fortuna esurirent, reuulsas spicas aliquot confricabant manibus, & granis uescebantur. Erat hoc populare famis urgentis solatium. Quo quidem in casu, quum Euangelica charitas ultro fuerit esurientibus suppeditatura cibum: pharisæi ueteres utres, antiquæ superstitionis uapam requirunt, dicentes: Quor ista facitis, quæ nefas est facere sabbatis? Hic dominus rursum suis patrocinans, respondit: Vos qui legis cognitionem profitemini, non saltem illud legistis, quid fecerit Dauid in simili casu, quum esuriret ipse cum suis comitibus, quemadmodum uidetis nunc meos esurientes? Non solum ausurus erat in famis discrimine facere, quod mei nunc faciunt, sed homo profanus ingressus est templum dei, nec ueritus est uesci sacris panibus, quos illi propositionis appellat, quibus solis sacerdotibus uesci fas erat. Nec ipse solum ausus est uesci, sed ex iisdem pauit comites suos, nihil commotus, neq; templi religione, neque legis interdicio, uetantis quenquam attingere panes illos, præter sacerdotes, idq; tantisper donec in templo uersantes sacris operarentur. Ne sacerdos quidem ueritus est illos panes sacros tradere, nimirum intelligens obseruationes huiusmodi nõ esse institutas ad perniciem hominum, sed ad salutem, & idcirco cessare, quoties maior quædam urget causa. Quumq; hac de re multa differuisset dominus Iesus, sermonẽ hac conclusit sententiã: Illud habetote pro certo, quod filius hominis, qui dominus est omnium, dominus etiam est sabbati. Etenim qui condidit sabbatum, abrogare potest sabbatũ. Et qui uenit salutem daturus omnibus, non impeditur a suo officio religione sabbati. Successit & aliud exemplũ, quàm nõ ferant ueteres utres uinum mustum Euangelicæ libertatis. Accidit enim, ut alio quodam sabbato iuxta morem suum ingrederetur synagogam ac doceret. Ferebant hoc utrocq; pharisæi, quoniam ex more præscriptoq; legis erat. Sed aderat illic inter multos homo quidam miserabilis, manũ, cuius opera solitus est alere seipsum ac liberos, circũferens arefactam ac mancã, ut præstiterit nõ habere manũ, q̃ onerari mortua. Atq; interim scribẽ & pharisæi, quos

Et erat ibi

homo

quos

quos oportebat miseros hominis interpellare Iesum pro sanatione, taciti observabant eum, an restitueret homini manum. Nouerant enim domini clementiam ubique promptam ad opitulandum omnibus. Atque hinc captabant anam calumniandi de uolato sabbato, si eo die manum restituisset homini calamitoso, quo lex uetuerat operari. Iesus autem non ignarus quae apud se cogitarent scribae & pharisaei, compellat hominem cui manus erat manca, quoque conspicuus esset omnibus, iussit ut surgeret, & prodiret in medium populi. At ille, ut statim intelligas fuisse dignum beneficio Iesu, obediens surrexit, inque omnium conspectu constitit, exhibens suae calamitatis spectaculum. Hic Iesus uersus ad scribas & phariseos, non prodidit quidem populo maliciofas ipsorum cogitationes, sed in interrogatione perculit illorum conscientias, dicens: Libens a uobis didicerim, qui profitemini legis scientiam, utrum liceat sabbato beneficio iuuare proximum, an potius deferere proximum in calamitate, cui possis subuenire? Et utrum fas est seruare uitam hominis in sabbato, an perdere? Perdit enim uitam alterius, qui cum possit seruare, non seruat. Cumque dominus circumtulisset oculos, neque quisquam esset qui responderet, dixit homini: Extende manum tuam. Extendit illico manum prius mancā, contractam & immobilem. Tanta uis erat tubētis. Quid hic facerent scribae & pharisaei? Miraculū euidentius erat quam ut negari posset: sensus communis approbat esse pium quouis tempore succurrere saluti mortalium. Sed non ferunt multum Euangelicae charitatis assueti uapae legis Moisaicae. Quum ex his factis debuerint agnoscere uirtutem diuinam, & agnoscere legis autorem, uertuntur in amentiam. Iamque inter sese inuentu parricidiale consilium, qua uita perderent Iesum. Hoc apud illos religionis proceres licebat sabbato, quum religio esset homini miserabili salutem conferre sabbato. Rursum dominus Iesus, relictiis urbibus & hominum frequentia, secessit in montem ad deprecandum, eamque noctem peregit in deprecatione deo: nos interim docens, si quid auspicari uolemus, quod felix ac faustum esse cupimus, a deprecatione auspicemur, ut deus nostris coeptis dexter ac fauens aspiat. Vbi uero diluxit, uocauit ad se discipulos suos, quos iam habebat perpetuos comites, ac testes eorum quaecumque gerebat. Ex his praecipuos aliquot delegit, quos ideo nominauit apostolos, quod eos missurus esset ueluti legatos Euangelicos in orbem uniuersum, nihil aliud acturos, quam quod haberent in mandatis. Horum nomina sunt haec: Simon, cui postea nomen additum Syriace Cephas, Graece πέτρος, Latine saxum, uidelicet ob solidam professionem, qua uacillante populo, ceu uox apostolorum omnium pronuntiavit Iesum filium Dei uiuere: huius collega fuit Andreas, frater ipsius. Deinde Iacobus & Ioannes, Philippus & Bartholomaeus, Mattheus & Thomas, Iacobus Alphaei filius, & Simon cui cognomen Zelotes, Iudas Iacobi frater, & Iudas Iscariotes, qui prodidit Iesum, quem non per imprudentiam elegit, sed per prouidentiam, ut huius exemplo doceret omnes, quod horrendum sit abutilenitate seruatoris erga nos. Ac ne in toto quidem apostolorum numero quisquam erat potens aut diues, aut doctus, aut pharisaeus, aut scriba, aut pontifex. Rudes delegit omnes, ut nouis utriusque nouum uinum infunderet. His ita delectis descendit e monte, donec ueniret in planiciem multitudinis capacem. Si quidem quae perfectissimam puritatem desiderant, in monte sunt peragenda. In his primum locum tenet deprecatio, proximum delectus eorum quibus credenda est dispensatio sermonis Euangelici. Aderat autem & reliqua discipulorum multitudo, praeterea copiosa multitudo, promiscui populi, qui eo confluxerat ex tota Iudaea, atque ab ipsa etiam Hierosolyma, item a ciuitatibus maritimis Tyro & Sidone, nam multos etiam e longinquo pertraxerat auditas audiendi sermonem Euangelicum, nonnullos spes sanitatis. Liberabat enim omnes ab omni morborum genere, quibus tenebantur. Quin etiam hi qui uexabantur a spiritibus impuris, sanabantur. Haec autem omnia peragebantur tanta facilitate, ut alios solo iussu, alios uestis etiam contactu subito redderet sanitati. Erat enim in eo fons ac plenitudo uirtutis diuinae, quae proficiscebatur ab eo, non secus ac lumen a sole, calor ab igni, ac salutem adferebat omnibus. Seruator enim erat, & omnibus sanandis uenerat. Post haec coepit proferre mustum Euangelicae doctrinae, cui delegerat aliquot firmiores ueluti nonos utres. Beati, inquit, estis, qui nihil habetis elati spiritus, ac uobis ipsis displicetis, quonia tamen iuxta mundum uideamini contempti & aspernabiles, tamen uestrum est regnum dei, longe magnificentius omni regno mundi. Videtis profligari morbos, profugere daemones, aboleri peccata, Quid habet huius mundi cellitudo

Factum est autem in diebus illis

Beati pau/ peres

cellitudo cum hac sublimitate conferendum? An non magnificum regnum est: nulli seruire uitio: nullis obnoxium esse cupiditatibus: conculcasse satanam cum omnibus suis coepiis: uicisse mundum cum omnibus suis terroribus & illectamentis: ascitos esse in confortium deitascriptos esse regno caelestis? Beati qui nunc tenues, esuritis, sititis, & contenti frugalitate, spernitis opes ac luxum huius mundi: esuritis autem animi cibum, qui est sermo diuinus, sititis uiuam aquam Euangelici spiritus, quoniam contingeret uobis salubribus his delicijs expleri, quas desideratis. Beati qui uos ipsos orbatis ultro uoluptatibus huius mundi, studio pietatis Euangelicae, preferentes ea quae per temporarias afflictiones perducunt ad aeternae uitae gaudia, quia ueniet tempus, ut ueris rerum uicibus, dolor uester uertatur in gaudium, & luctus in risum. Vulgus felices appellat quibus applaudit populus, qui ad honores prouehuntur, qui magnificis titulis celebrantur. Vos autem me auctore beati eritis, quum uos ut execrabiles e contubernio suo eiecerint, quum in uos mea causa multa congefferint, cum nomen etiam uestrum ac memoriam uel abolere prorsus, uel abominabilem posteris reddere studuerint, idque nulla uestra culpa, sed odio filii hominis, cuius doctrinam & gloriam praedicabitis. Ne quid ob haec displiceatis uobis, quin potius gaudete, cum haec uobis acciderint, & exultate. Euenim si non responderit meritis fauor hominum malorum, tamen manet uos copiosa merces benefactorum in caelis. Homines non poterunt abolere uestra nomina, quae scripta sunt in caelis: non poterunt suis probis obscurare gloriam uestram, quae cum mea gloria semper iungetur. Imo quo magis insectabuntur nomen ac famam uestram, hoc magis illustrabunt. Euenim impijs displicuisse summa laus est. Non noui est hoc exemplum. Semper malis inuisa fuit egregia uirtus. Quod in uos facient huius aetatis homines, hoc idem horum maiores fecerunt in sanctos prophetas, non ob aliud, nisi quia iuxta uoluntatem dei non silebant ueritatem, semper inuisam improbis. Horum exemplo uos ipsos consolamini. Quorum nomen illi conati sunt abolere, horum memoria nunc sacrosancta est apud omnes. Vobis tamen uestra fretis innocentia, non est cogitandum de uindicta. Non enim cedit illis impune, quod facient in uos, licet interim uideantur huius mundi bonis felices ac florentes. Differunt enim ad aeterna supplicia. Proinde uae uobis diuitibus, qui uobis interim placetis, oblectantes animos uestros opibus, honoribus, & illecebris huius mundi, nec cogitatis breui futurum ut ista uana felicitas uobis auferatur, & succedat infelicitas aeterna. Uae uobis qui nunc ridetis, delinuti rerum fluxarum successu, dulciq; fortuna ebrii, quia mox ueris rerum uicibus, lugebitis & flebitis, ac momentaria uoluptas in perennem cruciatum commutabitur. Ne placere uobis, quum ob falsam felicitatis speciem uobis gratulantur & applaudunt homines, ignari uerae felicitatis, quum ea quae turpiter & impie geruntur a uobis laudibus uehant, impiam insectationem Euangelicae ueritatis appellantes zelum legis: ac bonorum afflictione cademque uocant pietatem. Laus ista falsissima non liberabit uos a uindicta dei, sed grauioribus etiam supplicijs dignos reddet, quod non solum non puduerit impiorum facinorum, uerum etiam ex malefactis laudem quaesieritis. Qui uos laudabunt ob impia facta, horum maiores itidem applaudebant olim pseudopphetas, aduersus domini prophetas rebellantibus, & in horum caedem principes ac populum concitantibus. Prophetae domini non quaesiere uindictam aduersus persequutores, & tamen nec pijs defuit sua merces, nec impijs sua poena. Sero poenitebit scelerum, qui nunc audire negligunt monitorem. Videtis ipsi quid commereant, qui pro benefactis reponunt malefacta. Vobis autem qui prebetis aurem meis dicitis, hoc nouum praecipuum trado, ueluti mustum Euangelici uigoris. Non solum non rependite malum malo, uerum etiam diligite inimicos uestros, benefacite his qui uobis malefaciunt. Pro conuicij ac probis, sermonem amicum ac salutiferum rependite. Orate pro his qui uos calumniantur, ut uestris precibus reconcilientur deo, condonatis ueris criminibus, qui uos falsis criminibus deserunt apud homines. Tantum autem absitis ab iniuriae retaliationis cupiditate, ut si quis tibi percusserit unam maxillam, citius alteram offeras cadendam, quam ulciscaris. Et si quis tibi conetur auferre pallium, sine potius ut auferat & tunicam, quam in iniuria uenias contentione. Ille tum uere iniuriam passus est, qui fecit iniuriam: contra qui damno rei consuluit paci & tranquillitati, lucrum fecit non damnum. Vestrum studium sit omnibus benefacere, laedere neminem. Si quis laeserit, uindictam habetis deum. Si quid benefe

Veruntamen ue uobis diuitibus

Sed uobis dico qui auditis

benefeceritis, remuneratorem habetis deum. Penes illum sit utriusque rei cura. Esto prom-
 ptus ad donandum, si quis quid abs te petierit, sic conciliatur amor mutuus. Quod si quis
 per fraudem aut vim rem tuam tibi eripit, sine potius habere illud, quam descendas in con-
 tentionem. Praestat perdere pecuniam, domum aut fundum, quam ob hac recuperanda de-
 ferere bona potiora. Absit autem dolus ab omni uita uestra, sed quod quisque uelit ab alijs
 erga se fieri, si res poscat, id faciat erga proximum. Et quod in se fieri nolit, ne moliat in
 alterum: hoc est enim diligere proximum, non secus quam seipsum. Vnusquisque sibi charus
 est, nec aliquid a seipso praemium amoris exigit. Sit igitur & erga proximum simplex &
 gratuita charitas, parata benefacere quoties erit opus, nullo mercedis ad te rediturae re-
 spectu, sed tantum ob hoc quia proximus est etiam si non sit unquam relaturus gratiam, ac
 ne in amore quidem mutuo responsurus. Et amoris & beneficij uestri praemium ab uno deo
 sperate. Nam si diligatis eos qui uos diligunt, quid praemij postulabitis a deo? Amor amo-
 re pensatus est. Qui redamat amantem, non amatur nisi redametur, is multum abest ab
 Euangelica charitate, quae amicos pariter & inimicos complectitur. Qui uero redamat
 amantem, quid facit eximium, ac dignum Euangelica sublimitate? Nonne qui mundum
 hunc diligunt, & alioqui peccatores sunt, tamen ductu naturae diligunt, diligentes, & auer-
 santur eum qui non responderet amore mutuo? Et si beneficium contuleritis in eos, qui in
 uos fuerunt beneficii, quid praemij debebitur uobis? Non est ista beneficentia Euangelica,
 sed permutatio beneficiorum. Siquidem & peccatores, & ab Euangelica professionis subli-
 mitate alieni, ductu naturae referunt acceptum beneficium, execrantes ingratitude. Ista
 non facere turpissimum est: facere nihil magnae laudis. Ad hac si mutuum dederitis his a
 quibus speratis uos recepturos fore, quid dignum facitis Euangelico uigore? Nonne ma-
 li malis uicissim dant mutuum, ac recipiunt? Vulgare officium est, commodare in tempo-
 re, ut uicissim tibi commodetur. Non est purum officium, quod spe rediturae confer-
 tur. Si tuam opem desiderat proximus, & petit mutuum, dato, etiam si nulla spes sit reddenda
 pecuniae: sed hoc animo dato, ut si non reddiderit, donum esse uelis, non mutuum. Sit
 uestra gratuita & charitas, & beneficentia. Bene uelitis etiam ijs, qui uobis male uolunt.
 Benefacite etiam his, qui uel non referent beneficium, uel beneficium maleficio pensabunt.
 Et dato mutuum hoc animo, ut etiam si nihil sit ad te rediturum, tamen gaudeas opitulari
 proximo. Nec est periculum, ne uobis pereat merces uestra, siquidem hoc copiosius praemium
 rependet deus, quo minus repensum aut speratum fuerit ab hominibus. Et ita facien-
 tes, ut germanos filios suos agnoscat altissimus, si bonitate ipsius fueritis pro uiribus imi-
 rati. Nam ille a deo natura beneficus est, ut tantum liberalitatis conferat, non solum in bo-
 nos, uerum etiam in malos. Omnibus enim impartit uitam. Deinde coelum ac terram tot
 ornamentis, tot opibus, tot commoditatibus instruxit ad usum etiam impiorum, malos sua
 lenitate benignitateque prouocans ad respiscendum, bonos autem excitans ad gratiarum
 actionem. Hanc largam & omnibus expolitam patris beneficentiam, tanquam germani filij
 referre debetis, ut huius exemplo, quantum in uobis est, modis omnibus prodesse stude-
 tis uniuersis: & bonis quo fiant meliores, & malis ut uestra mansuetudine prouocentur ad
 meliorem frugem. Si deus, qui nouit omnium mortalium corda, tamen ex immensa natu-
 rae suae bonitate tam beneficus est erga plurimos indignos, in quibus scit perituram largi-
 tatem suam: quantomagis uos idem oportet facere, quos saepe latet, digni an indigni sint
 qui beneficio iuuantur, & incertus est rerum exitus? Etenim saepenumero fit, ut qui pri-
 ma specie mali uideantur, boni sint: & rursus qui nunc pessimi sunt, mox uertantur ad men-
 tem meliorem, praesertim quum quisque talem sit experturus deum erga se, qualem ipse se
 praeauerit erga proximum. Est autem & hoc Christianae mansuetudinis ac simplicitatis,
 proximi dicta, factaque, quae quo animo fiant dubia sunt, in meliorem interpretari partem.
 Sincerus enim animus semper propensior est ad bene opinandum, quam ad male suspican-
 dum. In manifestis autem malis, quod genus sunt, obreclatio, turpiloquiū, rapina, adul-
 terium, uestra bonitatis erit mederi uitis, quantum in uobis est, homines ipsos non odisse,
 nec ulcisci. Ne iudicetis igitur quenquam, ita fiet, ut ipsi uicissim non iudicemini. Ne con-
 demnetis quenquam, ita fiet, ut uicissim non condemnemini. Remittite si quid in uos ad-
 missum est, & uicissim deus remittet uobis peccata uestra. Estote liberales ac beneficii in
 proximum, & redibit ad uos multo cum foenore uestrum beneficium. Refunderetur enim in
 sinum

Nolite iudi-
care

sinum uestrum mensura bona, conferta, agitata & exuberans, etiam si ab hominibus nul-
 la redeat ad uos beneficij pensatio. Eadem enim mensura qua uos mensi fueritis uestra er-
 ga proximum liberalitatem, referetur uobis praemium. Si contracti pariter fueritis erga pro-
 ximum, talem sentietis & remunerationem. Quo magis autem haec dominus Iesus infige-
 ret animis suorum, adiecit similitudinem: Nunquid potest caecus caeco dux esse? Quod si
 tenet, nonne futurum est, ut ambo in foueam incidant? Purus sit ipse ab omni crimine o-
 portet, qui uelit alteri praere. Quid sit agendum, quomodo docebit alium, qui ipse tene-
 tur errore: sed durum est perpeti quorundam obstinatam malicia. Quis grauamini per-
 ferre, quod ego perfero? An par est, potiore esse discipuli conditionem quam magistri? Satis
 erat perfectus, si magistro aequetur. Quis autem iniquum iudicem te praebes proximo,
 mo, ipse grauioribus malis obnoxius? Quis in aliorum uitis tam oculatus es, cum ad tua
 ipsius mala caecus? Quis uides festucam in oculo fratris, & trabem quae in oculo tuo est,
 non consideras? Qua uero fronte possis dicere fratri tuo: Frater patere ut eijciam festu-
 cam ex oculo tuo, quum ipse trabem infixam oculo tuo non dispicias? Vera bonitas in
 alios iudex clementior, in se seuerius animaduertit. Contra simulata sanctitas hinc sibi ue-
 natur opinionem integritatis, si ad sua ipsius errata conuictus, in aliorum humanos lapsus
 seuerissime debacchetur. Condemnas fratrem ex cibo potuue, & ipse proximo moliris
 exitum? Audi simulator iustitiae: Si uere uis esse iustus, primum eijce trabem ex oculo tuo,
 ac tum si uidebitur dispicies ut eximas festucam ex oculo fratris tui. Nunc praeposito iu-
 dicio tuis ipsius malis blandiris, aliena eleuas: ad tua ipsius mala lenis es ac remissus, seuerus
 in aliena. Quis uobis sanctimoniam laudem arrogatis ex his rebus quae communes possunt
 esse bonis ac malis? Neque uestis, neque cibus, neque prolixae preces, neque lata phylacte-
 ria declarant hominem bonum. Non enim ex folijs aestimatur arbor, sed ex fructibus. Fru-
 ctus autem ex radice succum suum trahit; qui si amarus est, non potest arbor gignere fru-
 ctum suauem: Si bonus est, non potest arbor alium proferre fructum, quam suo succo re-
 spondent. Folia cortexque uidentur & fallunt, succus & radix non uidentur. Si corruptus
 est animus, malum est quicquid hinc proficitur: si sincerus est, sincerum est quicquid
 hinc nascitur. Habet unaquaeque arbor suos fetus, quos dissimulare non potest. Neque enim
 e spinis colligitur ficus, neque de rubo colligitur uuam. Bonum est, quicquid bonus ho-
 mo fecerit, quicquid ederit, quocumque uestiatur, aut quicquid agat eorum retum, quae per
 se neque bonae sunt, neque male, sed speciem habent pietatis potius, quam ueram piete-
 tem. Uescitur bonus homo, bene facit: non uescitur, bene facit. Vtrumque enim ex affectu bo-
 no proficitur. ~~... ..~~
 Vultis autem nosse fructus arboris Euangelicae, cuius radicem impleuit sua-
 uissimus succus fidei & charitatis? Amat omnes, odit neminem, bene uult etiam inimicis,
 tantum abest ut quenquam afficiat iniuria. Bene precatur ijs, a quibus deuouetur. Orat pro
 salute eorum, a quibus falso accusatur. Studet seruandis etiam his, a quibus occiditur: gra-
 tis omnibus benefacere studet, praemium expectans a deo. De nullo male suspicatur. Quic-
 quid ambiguum est, interpretatur in meliorem partem. Neminem condemnat, sed ipse iu-
 dicium deferens deo, tantum benemereri studet. Impios tolerat, ut respiscant. Proximum
 errantem amanter admonet: peccanti in se se libenter condonat, nec offensa meminit. Hos
 fructus si cubi uideris, agnosce arborem Euangelicam, quia fructus habet Euangelio di-
 gnos. Iam mihi agnosce fructus arboris, cuius radix amaro succo pharisaica superbiae, li-
 uoris & auaritia infecta sit: Nulli bene uult, nisi uni sibi, nec amicos amat, nisi sua causa
 suam gloriam praefert glorie Dei: iniuriae uindex est, imo ultro iniuriam facit: sibi placet etiam
 in malefactis, aliorum benefacta calumniatur. Suis priuatis commodis proximorum ma-
 lo consulit. Dissidet ab animo oratio, nec deo fidit, nec diligit proximum: se iaciat, alios con-
 demnat. Sibi blanditur, in fratre errantem seuerus censor. Hos autem fructus quum producat,
 tamen folijs & cortice simulat bonam arborem. Obambulat in latis phylacterijs, lauat subin-
 de, quiescit in sabbato, fugitat colloquiū publicanorum, sed obseruat uiduas beatas: in mise-
 ros saeuus, in diuites palpo: ieiunat frequenter, sed palam, domi gula seruit: orat prolixo:
 legem, templum, deum habet in ore. Verum ad occasionem erumpit quod latebat in corde, ubi
 reconditus est thesaurus honorum ac malorum. Ergo quoties urget res, tum euanescit illa su-

Dicebat autem
illis similitu-
dinem

Non est disci-
pulus super
magistrum

Hypocrita est
ce primum

Non est enim
arbor bona

Quid autem no-
catis me domi-
ne

Omnis qui ue-
nit ad me

catae sanctimoniae species, & profert se, quod reconditum erat in fibris. Obijcitur iniuria, ingeritur immeriti conuictum, pertrahitur in carcerem, spoliatur facultatibus: tibi bonus homo de bono thesauro cordis sui profert rem bonam. Non iniuriam atrociorē retaliat iniuria, sed aut tolerat, aut iniuriam etiam beneficium pensat. Conuictanti miti placidoque sermone respondet. Pertrahitur in carcerem, deo gratias agit, bonorum iacturam cum gaudio suscipit. Contra autem haec omnia arbor illa pharisaica ad occasionem oblatam longe diuersos fructus profert. Deo non potest imponi, qui perspicit intimos cordis recessus. Nec mouetur corporali- bus ceremonijs, quae frequenter imponunt hominibus, falsa sanctitatis imagine. Honorifice loquitur, & moluntur ignominiam. Quorsum enim attinet, quod me honoris gratia compellatis, domini nomen subinde ingerentes, quum negligatis ea quae precipior? Si dominum agnoscitis, obtemperate iussis meis. Si non agnoscitis quid sibi uult in me domini uocabulum? Vbi res exigit obsequium, factis proferendus est domino debitus honos. Observatio praeceptorum arguit fidelem seruum, non honorifica compellatio. Post haec quod docuerat dominus per similitudinem bonae ac malae arboris, cuius fructus ex ipsa radice sunt astimandi, idem inculcata adhibita similitudine aedificij, cessuri aut non cessuri procellis imminentibus. Etenim quod radix est in arbore, id est in structura fundamentum. Quod folia sunt in arbore, hoc est aedificij species, quae foris contemplantibus adblanditur. Quisquis, inquit, animo sincero uenit ad me, & sic audit sermones meos, ut quum res exigit, ex huius thesauro proferat argumenta perfectae uirtutis, indicabo uobis cui similis sit. Similis est prouido structori, qui domum aedificat non ad inanem ostentationem, nec ad temporarium usum, sed ad firmitatem nulli tempestati cessuram. Hoc defodit in altum, & fundamentum solidum iacet super petram. Hoc factum, superstruit. Deinde ubi inciderit inundatio, aut ualida uentorum tempestas, nec impetu fluminis irruentis, nec uis uentorum potest labefactari mixta solido fundamento. Rursus autem qui sic uenit ad me, ut audiat quidem quae doceo, ea tamen non demittit mea praecipia penitus in animum suum, similis est improuido structori, qui sic aedificat, quasi nulla tempestas esset unquam exoritura. Huic cum nulla sit cura solidi fundamenti, sed ad ostentationem substruat in altum, simul atque ingruent uel exundatio fluminum, uel uentorum procella, continuo corruiat quod extruxit, quoque magnificentius aedificauit ad inanem ostentationem, hoc maiore ruina concidit aedificium. Quicquid autem nititur ceremonijs, constitutionibus pharisaicis, observationibus rerum corporalium, aedificium est cessurum quoties incidet iniuria, damna, ignominiae, mortes, aut alioqui grauis aduersae fortunae procella.

CAPITULUM VII

uim huiusmodi sermones, quibus discipulos suos ac populum instituebat ad similitudinem euangelicae philosophiae, loquitur sicut dominus Iesus, repositum in Capernaum, in qua ciuitate plerumque uersabat. Ac rursum uaria miraculorum uentorum occasio, quo magis autoritas doctrinae factorum sublimitate confirmaretur.

Centurionis autem cuiusdam seruus

Erat illic centurio quidam cui domi erat seruus, qui paralyticus sic periclitabatur de uita, ut iam uicinus esset morti. Ea res discruciat animam hominis non aestimatis eum ex conditione, sed ex fide & sinceritate morum, & quorundam interim inhumanitate arguentis, qui seruos non alio habet loco, quam equos ac boues. Itaque quum rescisset quod Iesus ingressus esset Capernaum, subornauit quosdam primores Iudaeorum, qui suis uerbis rogarent dominum, ut dignaretur adire aedes ipsius, & sanaret seruum eius. Pudoris erat, non diffidentiae, quod Centurio, primus ethnicus, deinde militaris ordinis, per alios dominum interpellat. At illi quum uenissent ad Iesum, suspicantes futurum ut agre impetraretur tantum beneficium, & seruo, & ethnico, & Centurioni, multa cum sollicitudine rogant eum, dicentes: Noli rationem habere quod ethnicus est, quod miles, quod seruo militari petitur hoc beneficium. Nam dignus est alioqui cui praestes hoc officium. Amat enim nostram gentem, ac synagogam nobis aedificauit. Iesus autem ut ostenderet apud se nullam esse uilem personam, quae fide commendaretur, ibat eum quod uocabatur. Cumque iam uicinus esset aedibus, in quibus decubebat aegrotus, Centurio sentiens aduentum domini, iussit amicos illius obuia, qui dicerent illi: Domine, non est quare istuc laboris capias ut huc uenias. Plus praestat tua benignitas, quam audebam petere. Agnosco dignitatem tuam, nec ignoro me ipsum ethnicum sum, Centurio sum, & de seruo tantum agitur. Indignum me iudico cuius rectum subeas, atque hac de gratia non sum ausus uenire ad te. Existimant enim Iudaei sese nostro congressu contaminari, quia sumus a religione cultusque dei alieni

ni, uariisque peccatis obnoxij. Ingens autem dolor animi, & summa de te fiducia fecit, ut ausus sum famulo meo periclitari salutem petere. Eam tu uerbo praestare potes. Humilius est hoc, & leuius quam ut per te ipsum peragatur. Ex me ipso coniecturam facio. Sum enim homo subditus alienae potestati, cuius iussis obtempero, habes & mihi subditos milites, qui mea imperata faciunt. Nec est necesse, ut per me ipsum obeam omnia. Sed si quid est humiliter, dico huic, uade, & uadit: & alteri, ueni, et uenit. dico cuius est seruis meis: fac hoc, et obtemperans facit. Si tantam habet auctoritatem mea iussio, ut me quiescente peragatur per homines mihi subditos, quod uolo, quanto magis te quiescente fiet, si quid simpliciter uerbo mandaris tuis: Hoc sermone, qui plenus erat & affectus erga seruum, & modesta opinio nis de se ipso, & admirabilis fiducia erga dominum, delectatus Iesus, substitit, & admirantis speciem praese tulit: non quod illi nouum esset, quod audiret, quum nosset Centurionis animum antequam haec dicerentur: sed hoc agebat, ut admiratione sua Iudaeis commendaret fiduciam erga deum, & eis incredulitatem ipsorum hominis ethnici & militaris exemplo exprobraret. Dilato itaque responso, dominus se uertit ad turbas Iudaeorum, qui comitabantur ipsum, & ait: Illud affirmo uobis pro certo, quod haecenus nec in Israelitica gente tantam fidem compererim. Minus enim credebant seniores, qui domini praesentiam flagitabant: qui suspicabantur eum non sanaturum ethnici seruum, nisi studium allegassent erga gentem Israeliticam, quasi dominus sua beneficia darer humanis affectibus, aut dignitati personae, ac non potius fiduciae postulantis. Iesus itaque quum affirmasset illis, futurum ut ethnici & peccatores iuxta Iudaeorum aestimationem, fidei commendatione reciperentur in dignitatem generis Israelitici, reiectis his, qui quum natura essent filij Abraham per incredulitatem sese reddidissent indignos hoc generis autore, ait Centurioni, qui tandem & ipse accesserat: Vade, nam quod credis posse fieri, factum est. Seruus tuus sanus est. Quum autem rediret domum, ex famulis obuijs cognouit, eodem tempore seruum subito fuisse morbo liberatum, quo dominus dixerat: seruus tuus uiuit. Haec nimirum fuit imago gentium, per fidem puram absque Mosaicae legis obseruatione uenturum in consortium Euangelicae gratiae, sed tamen quodammodo legis commendatione. Lex enim paedagogus erat ad Christum, & a Iudaeis profecta est ad gentes Euangelij praedicatione. Vide licet in huius rei typum seniores Iudaeorum Centurionis causam commendant Iesu, eumque ad domum illius adducunt, quem e suo templo erant profigaturi. Dominus autem quo la

Et factum est deinceps

plures filij desertæ, quàm eius quæ habet uirū. Synagoga cōfidit in sponso suo Mose. Iacet filios Abrahæ, pares numero arenæ, quæ est in littore maris. Ecclesia iuxta mundū uidetur destituta spōso, qui se subduxit in cœlū, ac primum uidebatur sterilis & absq; spe posteritatis, hoc agētib; Iudeis, & huius mūdi principibus, ut Iesū, quem extincū putabāt, omnis memoria funditus tolleretur. Hæc uirua quotidiē gignit nō filios huius seculi, sed filios lucis; nec Mose gignit, q̄ terrena docet, sed Christo, qui docet & promittit cœlestia. Gignit autē non mortū, sed immortalitātē. Parturit autē quotidie fœtus informes adhuc & imperfectos, donec hauriant spiritū euangelicū, & formetur in eis Christus. Vera mater est, & unice diligit filios suos, quos magna sollicitudine format & instituit, donec adoleſcant & corroborētur in uiros perfectos. Habet enim & pietas infantia suam, habet ætatis profectus. Quod si quādo contigerit aliquē ē filijs mori, plorat inconsolabiliter, nec aliter deflet q̄ si unicū illum habuisset quem perdidit. Innocētia quæ per fidem Euangelicā confertur, uita est, peccatū mors est. Videmus quāto affectu lugent matres corporea funera, sed multo tenerius ecclesia deflet hominē à baptismo relapsū ad culpā letalem, magisq; sollicita est de morte unius peccatoris, q̄ synagoga gaudet de nonaginta nouē iustis. Effertur ergo defunctus à quatuor baiulis, hoc est, huius mundi cupiditatibus, quæ spiritū sancto iam destitutū, iam sui sensu carentē, iam suis uitijs indormientē, deferunt ad sepulchrū æternæ desperationis. Habet autem ecclesia portas, per quas eijcit mortuos ne fœtore cadaveris inficiantur & alij. Habet portas, per quas recipiat à domino reuocatos in uitā. Ut non parit in uitā, nisi de spiritu Christi; ita nō recipit ad uitam, nisi reuocātē Christo. Non consistit baiuli donec peruenerint ad sepulchrū. Etenim qui semel cōquiescit in hoc mundo, qui semel sese permisit cupiditatib; noxijs, nō desinit infelici profectu semper in deteriora prolabi, donec uenerit in profundū malorum, ac traditus fuerit in reprobū sensum. Interim nihil aliud q̄ plorat mater, plorat & turba ciuū, dolentes eijci mortuū, quem optant reuiuiscere. Hæc nimirū sunt uota matris ecclesiæ, hæc lachrymæ, hī gemitus piōrū hominū de morte peccatoris dolentū. Adoleſcēs perierat nondū confirmatus spiritu Euangelico, & hoc dignior misericordia, quod quem per spiritū Christi sperarāt profecturum ad culmen Euangelicæ pietatis, nunc uident exanimem, ac spiritū uacū per immittissimos baiulos efferri ad sepulchri latebras. Sed tamē interim comitatur mater, comitantur ciues (uix enim desperare potest charitas) lachrymis, gemitu, lamētis, declarāt quid optēt. Sed quod optāt, dare non possunt. Nec retinere ualent exanimem, nec excitare possunt mortuum. Homīnibus irreuocabiliter mortuus est. Sed bene res habet. Ad ecclesiæ suæ lachrymas occurrit Iesus. Felix semper est seruatoris occurſus, aspicit uirua suā, semper felix clementis obtutus. Nondū respicit mortuū, qui quoniā sibi miser nō uidetur, nondū dignus uidebatur misericordia Iesu: sed impetrat affectus ecclesiæ, quod deploratus peccator nec optat. Iubet dominus sisti luctū, spem faciens succelluri gaudij. Admouet manū loculo, consistit baiuli. Prima spes ad innocentia respiscantis est, nō progredi in malis. Qui desinit esse peior, spem de se præbet, fore ut aliquādo fiat melior. Nec hoc contingit, nisi Iesus potenti manu sua dignetur contingere loculum. Illa finē imponit impijs cupiditatibus, ut cesset à malis qui prouehatur ad sepulchrū. Orat quidem, obsecrat, hortatur, obiurgat ecclesia peccātes, ut respiscāt, ut conuiescant à uitijs suis. Sed hæc omnia frustra, nisi Iesus arcana uirtute contingeret animū peccatoris mortuum. Iesus enim uita est omnium, etiam mortuorū. Bona spes est reditura uita, quum Iesus dignatur loculum contingere: sed nondū redit uita uigor, nisi mortuo loquatur dominus. Ad cuius unius uocem reuiuiscunt mortui, etiam si sepulti fuerint & quatrūduant; ne quis putaret ullos esse peccatores tam deploratos, de quorū salute desperare debeat ecclesiæ charitas. Lazarus elatus erat, sepultus erat, iam fœtebat in sepulchro. Flebatur tamen interim, & ad Iesu uocantis uocē prodijt ē sepulchro. Maiore quidē negotio suscitatus est Lazarus; tum enim infremuit Iesus spiritu, lachrymatus est, ac turbauit se, non quod illi difficultus erat suscitare quatrūduo sepultum, quāmodo mortuū, sed ut ostenderet, q̄ difficile respiscant, qui diu uitijs affluuerūt. Aspexit Iesus uirua, & desijt flet: aspiciet et mortuū, & incipiet uiuere. Verus est itaq; clementissimus dominus ad eum qui mortuus iacebat: Adoleſcēs, inquit, tibi dico surge. Non potest nō reuiuiscere quisquis audierit sermonē Iesu, etiā si mortuus fuerit. Nam quæ ille loquitur, spiritus sunt & uita. Quid consequutū est? Reuixit innocētia, qui

qui erat mortuus peccatis: erigit sese, qui prius iacebat sui carens sensu: & quod est certissimum animi correcti documentum, incipit loqui, confitens peccata sua, gratias agēs clementiæ diuinæ. Redditur morti reditiuus, & qui prius cum ingenti multorum luctu deferebatur ad sepulchrum, nūc maiore omnium gaudio domum reducitur. Habet enim hoc uera pietas, ut chariores etiam illos habeat, qui à magnis criminibus respuerint ad studium uitæ melioris. In his enim magis elucet diuina bonitas, quā in his qui nunquā in aliquod crimen prolapsi sunt. Gaudet mater recepto filio. Gaudent qui finus ante lucebant. Nec gaudent solum, uerum etiam omnes quotquot aderant huic spectaculo, timor quidam corripuit. Nam ideo palam malos & insanabiles uelut cadauera è suo contubernio eijcit ecclesia, quo multi unius exemplo formident peccare. Sed ijdem laudibus uehunt misericordiam dei, cuius uirtute reuiuiscunt mortui. Dicebat enim populus ille, uir so tam insigni miraculo; Propheta magnus inter nos exortus est, & respexit deus populum suum. Nihil enim adhuc aliud de Christo suspicabantur Iudæi, nisi quod propheta quispiam esset insignis. Creuit autem & hinc fama domini Iesu, rumore facti sparso, non solum per uniuersam Iudæam, uerum per omnem undiq; finitimam Iordani regionem, in qua prius baptizauerat Ioannes, atque ipsum etiam Iesum. Porro quidam discipuli Ioannis subinuidentes tanto successui rerum quæ gerebantur ab Iesu, ac nomini in dies magis ac magis inclarescenti, Ioannisq; de quo præclare sentiebant, gloriam uelut obsecrati, referunt ad illum in carcere uincium omnia quæ dicebat ac faciebat Iesus. Ioannes igitur, ut huic affectui suorum mederetur, auocauit duos è discipulis suis ad se, eosq; misit ad Iesum, qui ex ipso sciscitarentur: Num tu es ille qui dicebatur uenturus, aut alium expectamus? Ioannes iam toties testificatus fuerat de Christo, quem etiam digito demonstrando dixerat: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Nihil autem absurdius quā putare, ut tantus propheta, iam morti uicinus, dubitare cœperit. Nec enim uinculis fuit alligatum illius de Christo testimonium, nec carceris tenebræ obscurabant illius de Christo iudicium. Agnouit in carcere, quem agnouerat in utero. Sed uir oprimus ita iudicauit expedire, ut hac ratione suos discipulos Iesu, uelut in manum, traderet. Quum igitur discipuli retulissent totidem uerbis quæ mandarat Ioannes: Dominus Iesus primum illis non respondit, sed æditis coram illis multis miraculis, depulſis compluribus morbis, ac malis immedicabilibus, eiecūs uerbo spiritibus immundis, reddito multis cæcis uisu, tandem respondit illis: Quid attinet me de me ipso pronūciare qui sim? Nullum testimonium certius, quā factorum. Ite renunciate Ioanni quæ uidistis oculis, quæ audistis auribus: Cæci uisum recipiunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui reuiuiscunt, pauperes & humiles amplectuntur lantum salutis nūcium, iuxta prophetiam Esaiæ quæ dicit: Ad euangelizandum pauperibus misit me. Ioannes prædicauit instare regnum cœlorum. Expendite uos an hæc, quæ uidetis, digna sint regno cœlorum. Beatus autem qui hæc, quæ ago ad salutem hominum, sibi non uerterit in occasionem offendiculi. Ut enim operum magnitudo nonnullis mouebit inuidiam, ita corporis huius infirmitas nonnullis erit offendiculo. Hoc dicto Iesus tacite taxauit inuidiam discipulorum Ioannis, simul subindicans futurum ut ignominia crucis, qua maxime peragendum erat mysterium regni cœlorum, multos alienaret à doctrina Euangelica: felices autem futuros, qui nec in uiderent glorię ipsius, nec mortis probro perturbati, resisterēt à doctrina salutifera. Quum autem abissent discipuli Ioannis, et relaturi Iesu responsum, dominus cœpit apud turbam prædicare laudes illius, ne quid ex interrogatione discipulorum suspicarentur ipsum Ioannem uacillare: deq; suo ipsius testimonio, quod prius tulerat de Iesu, iam animo commutato subdubitare. Amolitur igitur ab eo suspicionem inconstantia, & illius de se testimonio fidem & pondus arrogat, sic extollens illius eximias uirtutes, ut tamen Messie titulum non tribuat, quem aliquandiu quidam illi tribuere conabantur. Loquutus est autem hunc in modum: Si suspicamini, inquit, Ioannem pridem de me testificatum, nunc uacillanti esse animo: quid igitur olim sic relictis urbibus concurreratis in loca deserta ad illius uiri spectaculum? an ut uideretis arundinem, quæ uento agitur, nec sibi constat? Sed agedum, quid tandem existis uisuri? num hominem mollibus uestitum, ut delictis aut ambitione corrumpi potuerit? At hæc suspicio non cadit in hominē, qui pilis camelorum uestiebatur, qui pellicea zona strinxerat lumbos, qui locustis & aqua simplici uisitabat, quiq;

quicquid hoc uictu sustentans uitam, frequenter etiam ieiunabat. Quibus placet uestitus splendidus, quibus cordi sunt ciborum deliciae, hi captant aulas regum. In hos, qui haec affectant, fortasse cadere potest corruptae sententiae, inconstantiae, aut assentionis suspicio. Sed Ioannes desertum praetulit aulis principum, pilos camelorum praetulit holosericis, & aureis ac gemmatis uestibus. Mel syluestre & locustas praetulit placentis regum, simplicem aquam praetulit mulso diuitum. Quam autem nesciat adulari Ioannes, satis clamitat ipse carcer. Non est igitur quod quisquam suspicetur, illum prius ad gratiam cuiusquam de me tam magnifice testificatum, nunc uertisse sententiam. Sed tamen scire cupiam, quare res uos euocauerit in desertum; an ut uideretis prophetam? Ille quidem se Messiam non esse palam confessus est. Ego tamen illud confirmo uobis, si ideo procurristis in desertum, ut uideretis prophetam, non estis frustrati uestra expectatione. Omnino prophetam uidistis, atque etiam plus quam prophetam. Siquidem hic est ille, de quo iam olim uaticinatus est Esaias, quod esset Messiae praecursor futurus. Ecce, inquit, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit uiam tuam ante te. Siquidem propheta per aenigmata praedicabant quaedam olim futura; hic aduentem digito demonstrauit. Proinde qui magnifice sentiunt de Ioanne, recte sentiunt. Nam illud affirmo uobis, inter omnes quos habet haec aetas, aut habuere priores, e mulieribus, prognatos, nullus exortus est propheta maior Ioanne. Abunde magnum est quod illi tribuo. Caeterum quod quidam illi tribuunt, nec ipse agnoscit. Est enim unus illo maior uirtute ac dignitate, qui tamen iuxta popularem existimationem minor est illo in regno dei. Illius austeritatem ac secessum mirantur, huius familiaritatem contemnunt. Illius dignitatem suspiciunt, huius inuidem gloriam. Illius doctrinam amplexi sunt, huius calumniantur. Praedicauit ille baptismum in poenitentiam, instare enim regnum caelorum, & audiit illius uocem rudis & humilis populus, audire publicani, milites, & meretrices, properantes ad baptismum Ioannis, confitentes se esse peccatores, & a peccatis suis ablui cupientes. Ita illustrarunt dei iustitiam, suam agnoscentes iniustitiam, quum nullus sit mundus a crimine, nisi solus deus, & amplectentes dei bonitatem, qui synaera fiducia ad se confugientibus promisit se condonaturum omnia commissa uitae prioris. Contra pharisaei, scribae, & legis periti, dum pudet agnoscere suam iniquitatem, deum maluerunt mendacem facere, quam amplecti ueritatem: eosque dedignati sunt baptizari ab Ioanne, in suam ipsorum perniciem, spernentes benignum dei consilium, qui hac facilissima uia constituerat abolere peccata mortalium. Quid enim est facilius quam confiteri, & tingi? Non quod per Ioannem conferretur innocentia, sed quod ad hanc praepararet illius baptismus & praedicatio, quo plures ad salutem perducerentur eius praedicatione, cui Ioannes erat praecursor, si praeparatos iam animos inueniret. Nihil horum temere gestum est, sed omnia diuina prouidentia dispensauit ad humani generis salutem. Et amplexi sunt dei beneficentiam idiotae, humiles, & peccatores, qui uidebantur a uera pietate alienissimi, longaque submoti a scientia legis. Rursus hi quos oportebat haec maxime intelligere prophetarum oraculis promissa, quicquid uidebantur religionis columina, aspernati sunt oblatam dei benignitatem, nec Ioannis praedicatione, nec mea compuncti ad resipiscentiam. Hanc pertinacem malitiam illis exprobrans Iesus, adduxit huiusmodi similitudinem. Quid igitur dicam de huius generationis peruerse hominibus, aut cui dicam eos esse similem? Similes sunt pueris, quos uidemus confidentes in foro, qui per lusum sibi uicissim respondentibus dicunt: Cecinimus uobis tibijs latus cantiones, nec estis prouocati ad saltandum: cecinimus uobis lugubria, nec plorastis. Hoc prouerbum a foro sumptum dominus Iesus accommodauit ad Iudaeos obstinatos, qui nec Ioannis austeritate prouocati sint ad timorem uindictae diuinae, nec comitate beneficentiae Christi excitati sint ad amorem. Venit enim, inquit, Ioannes Baptista singulari uitae austeritate poenitentiam praedicans, & poenitentiae praebens exemplum, neque pane uescens, neque uinum bibens, in deserto uiuens, cameli pilis uestitus, zona pellicea cinctus. His rebus adeo non estis commoti ad resipiscentiam, ut quod factum est ad emendandos uos, uerteritis in calumniam, dicentes: Caret sensu communi, daemonium habet. Venit filius hominis diuersa ratione captans uos ad salutem, expositus ad congressum omnium, nihil praese ferens nouae austeritatis, nec minitans poenam, sed beneficijs omnibus alliciens ad amorem, edens & bibens more caeterorum, uersans inter quoslibet, nec cibo uestitu ue differens a caeteris. Et huius

huius ciuilitatem, qua prouocari debueratis ad meliora, uertitis in occasionem calumniae, dicentes: Ecce homo uorax, ac uini potor, amicus publicanorum & peccatorum. Sed nihil profecit hominum malicia aduersus sapientiae diuinae consilium: sic enim illustrata est dei iustitia apud omnes filios Euangelicae sapientiae deditos, posteaquam constitit, nihil omnium ad seruandum omnibus homines: sed malos ac superbos aspernantes dei munus, suo merito reiectos ac damnatos esse; publicanos autem, meretrices, peccatores & ethnicos iure admissos ad consortium salutis. Sic praedictum erat fore, & sic factum est: sic erat aequum fieri, & factum est. Qui se iactabant pios ac iustos, propter incredulitatem suam repudiati sunt ab Euangelicae salutis munere. Contra qui per credulitatem ac synaeram affectum irruerunt ad dominum, quamlibet profani, quamlibet abominabiles, quamlibet inquinati peccatis, admissi sunt in consortium regni caelorum. Et ecce consequutum est quiddam, in quo res ipsa poneret ob oculos, quod dominus uerbis docuerat: de iustis repellendis, & peccatoribus recipiendis. Pharisaei praeter ceteris cognitione legis, & sanctitatis opinione turgabant. Ex his quidam rogauit dominum, ut apud se sumeret conuiuium. Nec dedignatus est id facere Iesus, qui nulli sui negabat copiam. Cum autem ingressus domum eius, iam accumberet, ecce mulier quaedam, quae in ea ciuitate erat nota peccatrix, simulatque cognouit, quod clementissimus Iesus, qui nullum repellebat ab sese, qui malis omnium omnibus promptissime mederetur, illic a desset, sibi tota displicens, sed ingenti fiducia de Iesu benignitate concepta irrupit in aedeis pharisaei: ardor animi pudorem omnem excusserat, quum non esset ignata, quanto fastu soleat pharisaicum genus auersari peccatores, quum ipsi intus grauioribus maderent uitijs. Attulit autem secum delicias suas, pristinae uitae, quam oderat, monumenta: omnia quibus ante male placuerat sibi ac mundo, in Christum, cuius amore flagrabat, effusura. Attulit autem delicatum uasculum unguentarium, quod ob leuorem, qui obstat quo minus apprehendi queat, alabastrum appellat. Erat autem unguentum eximium, magnoque emptum. Olim autem qui uoluptatibus carnis seruiebant, unguentis impendio delectabantur, praesertim in conuiujs. Vide autem sanctam huius peccatricis improbitatem, non solum ausa est inuocata domum ingredi pharisaei, uerum etiam ingressit sese, ut erat ornata, conuiuio. Quoniam autem lecti triclinij prohibebant, quo minus coram sese prouolueret ad pedes Iesu, stetit a tergo, & quod licuit, coepit lachrymis rigare pedes illius, salubriter defecans oculos, quos olim ad turpitudinem solita est stibis depingere: lachrymarum imbre lotos pedes, non aliquo linteo, sed capitis sui capillis exergebat, quos antehac consueuerat ad carnis uoluptatem ungere, tingere, comere, auro intertextere. Nec his contentus mirus peccatricis amor, lotis & exteris Iesu pedibus desigebat oscula: omnia quondam inhonestae uoluptatis instrumenta uertens in obsequium illius qui solus est amandus. Habes imaginem peccatoris, per improbitatem ardoris & pertinaciam fidei irrupentis in regnum caelorum. Nunc ediuerso accipite typum Iudaei, qui per arrogantiam & incredulitatem se reddit indignum oblata dei benignitate. Pharisaeus, qui Iesum ad conuiuium uocauerat, conspicatus haec, quum fauere debuerit mulieri tanto affectu ingerenti, tanta modestia deiciens sese, tot indicijs testanti uitae prioris poenitudinem, quum amare debuerit Iesu mansuetudinem, nullum hominem ab se repellentis: prouocatur ad utriusque calumniam. Sic enim cogitabat intra sese: Hic si esset propheta, qualis haberet, nimirum non ignoraret, quae & qualis esset mulier, quae tangit eum. Est enim publica peccatrix, notaque impudicitiae. Quod si sciret, non sineret se polluti corporis contactu contaminari. Existimabat enim pharisaeus sanctos homines pollui, si cum peccatore uel colloquium habuissent. Hic erat fastus falsa iustitia, qua sibi placebant Iudaei, deo displicentes. Iesus autem ut certiore argumento declararet se esse prophetam, ad tacitam pharisaei cogitationem respondit: Simon, inquit, habeo quod tibi dicam. Tum ille, magister dic. Iesus itaque iam attento, ne proderet impiam illius cogitationem conuiujs ceteris (nam uiris Euangelicis etiam ciuilitas debet esse curae) proposuit huiusmodi parabolam. Duo quidam debebant eidem foeneratori, quorum alter debebat denarios quingentos, alter quinquaginta. Quum autem neuter esset soluendo, condonauit utrique in solidum quod debebat. Vter igitur horum uehemetius amare debet creditorem tam liberalem? Simon nondum intelligens quorsum tenderet haec parabola, simpliciter respondit: Mea sententia uehemetius amare debet is, cui plus condonatum est. Tum Iesus aperies, quare hoc enigma

sus autē ut quoslibet admittit ad iuuandam rem Euangelicā, ita nec matrē, nec fratres suos admittere solebat ad impediendū Euangelij successum. Quodā autem die quum affluente multitudine domo egressus sese contulisset ad lacū, atq; ibi sedēs in litore doceret populum, tanta uis hominum ex uicinis undiq; ciuitatibus concurrerat ad audiendum eum, ut condensantibus se turbis coactus sit ingredi nauim, atq; hinc uelut ē cathedra docebat promiscuam multitudinem, multa illi loquēs per inuolucra similitudinum, quo magis excitaret in illis discendi studium, & altius insideret animo quod aenigmate fuisset infixum. Primum itaque similitudinem proposuit, quae moneret omnes, ut audis animis acciperent sermonem Euangelicum, nec satis haberent audisse, nisi quod didicissent, conferrent ad usum pietatis. Egressus est, inquit, seminator quidam, ut faceret sementem suam. Ac dum ille nusquam non iacit semen suum, cupiens prouentum uberrimum, non aequē felici solo excepta sunt semina: nam aliud iacuum cecidit iuxta uiam publicam, id partim concultum est pedibus uiatorum, & contritum est: reliquum, quoniam non opertum erat terra, uolucres caeli comederunt. Rursum aliud incidit in solum petricolum, & excipit eum in herbes terrae, quae regnat in terra: quidem est, sed quoniam non habet terrae quae suppedat et in umbra ad sustinendam maturitatem, mox exortum ad solis ardorem exaruit, & in prima statim herba perijt. Rursum aliud incidit in spinas, & enatū quidem est, sed simul exorta spinae quoniam & celerius proueniunt, & densius atque altius sese spargunt; factum est ut suffocaretur herba boni seminis, ne liceret in auram liberiorē rem emergere. Nec omnia tamen infeliciter cadebant. Erat quod incidere in terram bonam, & enatum reddidit fructum centuplum. Haec loquutus dominus, quoniam sciebat non ab omnibus intelligi quod dixerat, uolens tamen eos in posterum meminisse parabola quae pertineret ad salutem omnium, clamabat dicens: Qui habet aures idoneas ad audiendū Euangelicam sapientiam, audiat haec quae dixi. Non enim poscunt crassum aut oscitantem auditorem. Ad uerbum unumquēq; pertinent. Sunt qui similes statui habent aures, sed non audiunt; aurium ad pharisaicas constitutiones, surdi ad doctrinam uerae pietatis. Discipuli autem, qui erant proximi Iesu, rogabant ut explicaret aenigma parabola, quibus ait: Vobis tanquam domesticis amicis datum est nosse mysterium regni dei. Habent aulae regum arcana sua quae caelantur plebeis, & ab aulae confortio alienis. Habet & Euangelij regnum sua secreta, non temere cuius proferenda, sed ita proponenda, ut ab ijs tantum cernantur, qui sunt aulae domestici: ceteris inuoluta parabolis, ut qui indigni sunt, uidentes non uideant, & audientes non intelligant. Est autem hic parabola sensus arcanus. Seminator est filius hominis; solum, est cor hominis; semen, est sermo Euangelicus. Non est semen terrenum, sed caeleste, nec ab homine profectum, sed à deo, & ideo uocatus sermo dei. Hoc semen nusquam non spargit filius hominis: sed Satanæ malicia & hominū uitio fit, ut in paucis feliciter proueniat. Semen enim quod cecidit iuxta uiam, eos signat, qui leuiter & oscitanter audiunt sermonem dei, ac mox priusquam insidat animis illorū, uenit diabolus, & immixtis diuersis cogitationibus tollit ex animis illorū quod audierant, uidelicet inuidens illorum salutem, & impijs suggestionibus obstitens ne salutem assequantur. Quemadmodum enim filius hominis nihil non agit ut peccatores adducat ad salutem: ita ille nihil intentatum relinquit, ut quoscuq; potest pertrahat in exitium. Hic igitur post iacuum semen sermonis euangelici, subito aduolans sublegit priusquam inherescat animo, ut nihil iam referat audisse. Porro semen exceptum in terra petricosa notat eos, qui sermonem auditū cum gaudio excipiūt, & recondunt in animū suum, sic ut uelut enata herba spem aliquā pietatis de se praebeat rebus quibusdam extrarijs. Verum quoniam quod audierūt non penitus defixū est, ac ueluti radices egit in intimos affectus eorū, ad tempus obtemperant sermōni diuino, uerum ad exortam malorum procellam deficiūt, deserentes bene coepta. Facile est enim rebus prosperis seruare doctrinam euangelicam, ceterū nisi penitus imbiberis affectū uerae pietatis, ubi res aduersae robur illud desiderat Euangelici pectoris, tum euanescit illa temporaria sanctimonie species. Iam semē quod incidit in spinas, notat istos, qui postq̄ acceperūt semē sermonis euangelici, nullū inde fructum referunt uerae pietatis, propterea q̄ affectus ille uitae melioris, sollicitudinibus huius mundi, diuitijs ac uoluptatibus uitae praesentis suffocatur & obruit. Porro semē iacuum in terrā bonā, notat eos q̄ corde sincero, autēto, ac uacuo accipiūt sermonē salutiferū, & acceptū recondunt

recondunt memoriae, ac penitus in intimos demittūt affectus, sic ut nullo malorū incursum possint dimoueri à semel cepto studio pietatis. Hanc itaq; parabolam Iesus dignatus est suis discipulis priuatim explanare: partim, ut ipsi discerent in ceteris itē parabolis sensum reconditorem pia curiositate inquirere: partim ut quod tum priuatim audiebāt, post, suo tempore palam omnibus praedicarent. Siquidem intelligentia sacrae doctrinae lumen est, hoc qui impartit, nō ideo impartit ut seruetur absconditum, sed ut multis prae luceat. Nemo, inquit, accendit lucernam, & accensam operit uase, aut sub lectum reponit, sed im- *Nemo uero cō-*
ponit candelabro, ut qui domum intrant uideant lumen. Nihil enim nunc priuatim, aut *lucernam*
parabolis inuolutum traditur uobis, quod post non sit manifestandum toti mundo: neq; quicquam est nunc tam obscurum & absitulum ab intelligentia rudium, quod progressu temporis non sit per uos erendum, & in omnium noticiam proferendum. Vobis igitur uidentem est etiam atque uentum, ut quod auditis, magna sollicitudine infigatis animis uestris, ne quid excidat aut pereat. Qui uide accipit intelligentiam mystici sermonis, ac ueluti thesaurum diligenter reponit in animo, dignum se declarat cui plura committantur, quando quidem quod datur haud indiligenter seruat. Siquidem haberi dabitur, qui uero sua negligentia perdidit quod habebat, et non solum nihil addetur, uerum etiā hoc ipsum quod habere uidebatur, auferetur ab eo, quoniam negligenter habebat thesaurum euangelicum, quo quanto ditior es, tanto magis cupis ditescere. Atque his de rebus multas alias parabolas dominus Iesus proposuit populo, quas omnes seorsum exposuit discipulis suis. Ut autē declararet dominus, quam preciosa res sit euangelica doctrina, quantaq; *Venerunt autē*
cura & sollicitudine tradenda simul & accipienda, accidit die quodam ut Iesu docente *ad illum*
pulum, uenirent mater & fratres ipsius, cupientes illum conuenire de rebus aliquibus familiaribus, nec patebat aditus obstante densitate multitudinis: itaq; per alios nuntiatum est illi matrem ac fratres stare pro foribus, qui cuperent ipsum conuenire. Iesus autem ut doceret sermonem Euangelicum rem esse preciosiorem q̄ ut oporteret ob ullos affectus humanos, aut curam rerum domesticarum interrumpi, respondit his qui nūciarant: Mater mea, & fratres mei sunt hi, qui audiunt sermonem dei, & faciunt: docens nō agnoscedam cognationem carnis quoties animorum salutem consulitur. Quin & illud dominus uo- *Factum est autē*
luit rebus ipsis suos docere, in omnibus tumultibus, quibus hic mundus coortūrus sit ad *tem in una die*
uersus profectum euangelicum, nō oportere, nec despondere animum, nec suis quencū- *rum*
uiribus fidere, sed ab ipsius auxilio pendere, nec huius opem in ullis periculis defuturam, si modo nos non deficiat fiducia, si precibus ex animo fuis illius praesidium imploremus. Euenit igitur die quodam ut Iesus, quum toto die docuisset populū, ingressus nauim cum discipulis iuberet transmittere in alterū litus, iam appetente nocte. Porro inter nauigandum obdormiit Iesus, atq; interim exorta uenti procella sic commouit lacum, ut undis in nauim irruentibus discipuli periclitarentur. Timētes igitur adeunt Iesum, & excitant dicentes: Praceptor, tu dormis, & nos perimus. At ille surgens increpauit uentū, & aquae motum, iussitq; coquiescere. Et agnouerunt elementa dominum suū. Mox ad iussum eius consequuta est tranquillitas magna. Quo facto, uersus ad discipulos, obiurgās eos, quod ipso praesente tam anxie trepidassent, quum toties audissent nihil illis obfuturū, si modo fiducia erga se certam ac perpetuā obtinerent, dixit: Vbi nam est illa uestra fiducia? Nimirum illius defectus excitauit hos tumultus. Porro qui uehebantur naui, uidentes ad in- *Et nauigauerunt ad re-*
crepantis uocem subito conqueuissē totam tempestatē, ac perspicētes in eo nescio quid homine maius, correpti sunt timore, simul & admiratione, dicētes: Quis nā est iste? Quādoquidē non solū spiritalib; praecipit ut exeant, uerum etiā inanitis ac surdis elementis, mari ac uentis imperat, & obediūt iussis illius. Quoties igitur contingeret & nos periclitari, quoties in nostris animis obdormierit Iesus, uell icemus eū pijs uotis, expergesciamus eū assiduis precibus, & ilico tempestas uerteret in tranquillitatem. Malus uentus est ambitio: periculofus turbo est iracundia & odium; horribiles undae sunt malae cupiditates, subuersurae cymba mentis nostrae, sed excitādu dominus, ut his motibus imperet & cessabit tēpestas. Reddita igitur tranquillitate, enauigarūt in terrā Getzenorū, quae est ē regione Galilaeae, pars Arabiae inferioris. Cum autē egressus esset in terrā, occurrit illi uir quidā, multo iam tempore obnoxius fatuissimo daemōni, adeo ut nec uestiri posset, nec domi uinculis ullis contineri; sed uagabatur in monumentis mortuorum, ac frequenter insilliebat in praetereum

prætereuntes. Is quum ad strepitum appellentium hospitem procurrisset, suo homo uidit Iesum, Iesus enim misertus hominis, imperabat impio spiritui ut exiret ab homine. Porro qui tenebatur a demonio prociat ad genua Iesu. Attraxerat enim illum uis quedam oculi ta diuinæ uirtutis. Spiritus autē impurus uociferabatur per os miser: Quid mihi tecū est Iesu fili dei altissimi? Obsecro te ne me torqueas. Urgebat enim illum iussio domini, ut relinqueret hominē, quem diu uexauerat. Frequēter corripiebat illum, ac miseris modis discruciatu tanta saeuitia, ut disruptis compedibus, catenis, & uinculis omnibus, a demonio ageretur per loca deserta. Inuitus itaq; spiritus ille relinquebat suā ueterem possessorem: quin & illud metuebat, iam adesse diē quo forent æternis supplicijs addicēdi, malorum omnium, quibus hic affligunt homines, pœnas daturi. Has preces nō extorserat malefactorū pœnitentiā, sed supplicij metus. Iesus autē, quo notior esset omnibus, miraculi magnitudo, interrogabat impium spiritū, quod esset ipsi nomē. Ille respondit: Legio: nimirum militari uocabulo significans, nō ab uno dæmonio teneri hominē, sed innumera dæmonum multitudinē. Nullum enim magnū peccatum est sine magna uitiorum caterua. Sed nullus est animi morbus tam saeuus, nulla tanta criminū multitudo, quin cedat ad iussum domini Iesu. Id iam metuentes omnes, orant ut si uitari nō possit, quin eijcerentur, saltē ne iuberentur abire in abyssum tartari, quem locū sciunt sibi destinātū in extremo die. Pascebat autem haud procul ab eo loco grex numerosus porcorū in monte quodā, qui lacui imminebat, ut uel hinc intelligamus eam regionem fuisse ethnica & impietati deditam. Si quidem Iudæi non uesciebatur carne suilla. Dæmones autē rogabant, ut permissu domini liceret immigrare in porcos illos. Tanta erat nocendū libido impijs spiritibus. Iesus autē, quo miraculum esset euidentius ac formidabilius, permisit quod rogabāt. Mox dæmonia relicto hominē demigrarunt in porcos. Et ilico totus grex impetu delatus est per præceps in lacum, atq; ibi suffocatus interiit. Id ubi conspexere subulci, territi fugiunt in ciuitates & uicos, ac renunciant quod factum est. Illi uix credentes quod narrabāt pastores, egressi sunt ut uiderent rei tam incredibilis argumenta. Vident autem perisse gregem paulo ante numerosissimum. Et reperiunt hominē qui prius tenebatur a dæmonijs, & ob insignem sauitiam notus erat omnibus, iam placidum ac sane mentis, uestitum, sedentem ad pedes Iesu. Erat enim subito factus ex hospite dæmonum discipulus Iesu, & qui prius ab impijs spiritibus agebatur ad omne facinus, nunc placido mitiq; spiritu clementissimi domini formatur ad omne studium pietatis. Porro qui adfuerant, quicq; oculis suis uiderant hominē prius dæmoniacum, & audierant legionem esse dæmonum, mox sanatum, narrabāt ceteris quid accidisset. Itaq; corripuit omneis timor quidā, quum glorificare potius oporteret deum, & amplecti potentiam eius, qui misero deploratissimo restituit sanitatem. Cupiūt igitur abire Iesum, metuentes illius potentia, sed ignorantes bonitatem, ac magis mouentur iactura porcorum, quam hominis restituti salute. Non audent tamen eijcere, sed rogant publicis precibus Geraseni, ut decederet e sinibus ipsorum. Tantis timor omneis occurrat. Iesus autem, ne proijceret sanctum canibus, reuersus est ad nauim. Ceterum is qui liberatus erat a dæmonijs, orabat Iesum ut liceret esse in illius comitatu, cui salutem debebat. Iesus autem id non permisit: sed redi, inquit, in domum tuam, ut te narrante, tecū conspecto, certo cognoscant omnes, qualis ante fueris, & qualis iam sis dei beneficio. Merentibus autem hospitem tuū, saltē tu testis esto apud illos, quam sibi inuiderint me eijcientes. Paruit homo iussis domini, ac profectus in Decapolim, perq; omnes ciuitates prædicabat apud omneis, quantum beneficiorum accepisset ab Iesu. Erat hoc aliquod rudimentum Euangelicæ prædicationis apud homines crassos & impios, ac porcis illis, in quos demigrarunt dæmonia, simillimos. Nec inanis fuit omnino dæmoniaci prædicatio, crediderunt multi, & admirati sunt. Hac nimirum imagine docuit nos dominus Iesus, nullis quamlibet impijs non esse offerendam Euangelij gratiam, inuitis tamen & aspernantibus non esse obtudendam, sed rursus ita discedendum ab illis, ut scintillam aliquam relinquamus ueræ pietatis, olim fortassis per occasionem emicaturam. Reuēctus est itaq; Iesus unde uenerat, uidelicet in Galilæam, ubi iam celebris erat, & admirandus omnibus. Rediuntem igitur excepit ingens hominum multitudo, quæ magnis desiderijs expectarat Iesu reditū a Gerazenis: & ecce rursus occasio quæ declararet quā Iesus esset expositus omnibus ad subueniendum, diuitibus simul ac pauperibus, bonis ac malis, quantoq; minus haberent

Factum est autem cum redisset

habere fiducia, qui apud Iudæos uidebantur esse religionis proceres, quā hi, qui in plebe habebantur contemptissimi. Adijt enim Iesum quidam ex proceribus synagoga, nomine Iairus, cui filia erat domi puella, annos nata plus minus duodecim, ea iam agebat animam. Accidit igitur ad pedes Iesu, rogans dignaretur adire domum suam, ac subuenire filia morientī. Sic uocari solet medicus: ueni, experire quid possis. Quanto plenior fiducia Centurionis, qui negauit esse opus presentia corporis, sed simplici dicto Iesum sanare posse, quem uellet. Morem gessit Iairo Iesus, properans ad ædeis illius. Ecce autem inter eundem, condensantibus undiq; sese turbis (tanta erat uidendi audiendiq; sitis omnibus) comprimebatur Iesus. In confertam turbam ingesserat se mulier quaedam, quæ iam annis duodecim laborarat foedo & abominabili morbo, profluuio sanguinis, & amore sanitatis omnem substantiam suam erogarat in medicos, semper meliora pollicentes: sed nihil opis attulerant, nisi quod morbo addiderant aliud malum, paupertatem. Ibi prudens mulier destituta auxilio hominum, confugit ad opem diuinam, mira cōcepta fiducia de Iesu, si quicquam possit illius contingere, fore ut sanaretur. Pudor autem obstitit, quo minus prodiret illi in conspectum, ac morbum pudendum aperiret, sed ueluti suffurari cupiens ab eo salutis beneficium, adrepit a tergo, & attigit extremam oram uestis illius, quæ in cōpressu multitudinis huc & huc trahebatur. Nec mora, protinus sensit abesse morbum, ac sisti profluuū sanguinis. Iesus autem nequaquam inuidens mulierculæ salutem, sed archisynagogo ceterisq; Iudæis uolens exhibere formam absolutæ fiduciæ, dixit: Quis me tetigit? Quum ceteri qui aderant uicini, negarent se tetigisse eum: Petrus ceteriq; discipuli, qui Iesu proxime herabant, dicebant: Preceptor, undiq; premit te & afflicat hominum confertissima frequentia, & perinde quasi unus aut alter adsit, rogas quis te contigerit? Iesus autem subindicans se non de uulgari contactu loqui, de quo sentiebant discipuli, respondit: Aliquis non uulgari more me tetigit, sibi conscius est, quisquis ille fuit. Nam ipse quoque ad contactum sensi uirtutem a me profectam ad eum, qui me tetigit. Quum nemo responderet, & Iesus circumferret oculos, quasi quæritans quis esset, qui beneficium hoc suffurari uellet: mulier intelligens non latere Iesum, quod furtim fecerat, multo cum tremore prodijt in conspectu Iesu, & accedens ad pedes eius, professā est coram uniuerso populo, quam ob causam contigisset eum, & quemadmodum ilico sanata sit a morbo, quo duodecim annos laborauerat, frustra sudantibus medicis. Hanc confessionem extorsit clementissimus dominus, nō ut mulierculam traduceret, sed ut ostenderet Iudæis, quantum possit certa fiducia. Iesus autem consolans mulierem trepidam, & obiurgationem expectantem, ait: Filia, fiducia tua tibi promeruit salutem. Vade in pace, sitq; tibi hoc meum beneficium perpetuum. Hoc dicto tetigit pharisæos & scribas, qui plus spei reponebant in suis operibus, quā in bonitate dei. Nondum finierat hæc uerba dominus Iesus, dum accurrat quidam ex ædibus Archisynagoga, qui dixit illi: Noli molestus esse domino, frustra uenturo, filia tua iam mortua est. Qui hoc nunciabat, nihilo magnificentius sentiebat de Iesu, q̄ de medico quopiam eximio, qui possit agrotanti succurrere, mortuā excitare non possit. Ad hunc nuncium quum Iesus uideret exanimatum Iairum, consolatus est eum, dicens: Ne metue, tantum confide, & salua erit puella. Vbi uentum est ad domum archisynagoga, Iesus non est passus e turba quenquam ingredi secum, præter Petrū, Iacobum, Ioānem, cumq; his patrē & matrem puellæ. Ingressus reperit domum plenā luctus. Flebant enim omnes amici & cognati defunctam, quod officium etiā ambitione solet exhiberi diuitibus uita defunctis. Adhibent enim qui lamententur, qui canant lugubria, qui planctu testentur dolorem. Hanc pompā omnem cohuiuit Iesus, dicens: nolite flere. Non enim est mortua puella, sed dormit. At illi deridebant eum, scientes certo puellā esse mortuam. Iesus autē cum paucis ingressus in conclave, ubi iacebat exanime cadauer puellæ, uelut excitaturus dormientē: arripit manū eius, ac uoce clariore dixit illi: Puella surge. Quid cōsequutum est? Nemo facilius expergiscitur ad uocē excitantis, quā illa reuixit ad uocem appellantis. Non enim solū redijt anima in domicilium unde fuerat egressa, uerū etiam ut alacris uegetaq; surrexit & ambulabat. Iesus autem, quo certius esset uitæ restitutæ documētum, iussit illi dari cibum. Quo uiso, uehementer obstupere parentes puellæ. Iesus autē edixit illis, ne cui dicerent quod accidisset, quasi cupiens hoc miraculū paucis esse cognitum: siue quo nos doceret, non esse uenandā ab hominibus benefactorum gloriā:

Et mulier quæ
erat obnoxia
profluuio

siue ut hac figura significaret, in leuioribus erratis sufficere secretam correptionem. Puel-
la enim mortua, designat hominem per imbecillitatem collapsum in culpam. Mors ad-
huc erat recens, cadaver nondum prodierat in publicum. Itaq; exclusa turba, res paucis
testibus peracta est. Felices autem quos comprehendere dignatur Iesus.

CAPVT IX

Et misit illos
ut predicarent

Tq; haecenus quidem Iesus per se gessit Euangelij negocium, duodecim apo-
stolos interim varijs modis formans atq; instituens, uelut post acceptum spi-
ritum sanctum in praedicandi munus successuros. Eoq; factorum ac sermo-
num suorum perpetuos testes esse uoluit. Verum ut interim ipsi quoq; speci-
men aliquod sui darent in tanti muneris functionem, & uiuo adhiuc domino
sui periculum facerent: conuocauit eos omnes in unum, ne quid in praedicatione discorda-
rent. Ne uero praedicatione humilium & idiotarum omnino careret autoritate, addidit illis
uirtutem ac potestatem eijciendi omne daemioniu genus, & omne morborum genus sa-
nandi. Congruerat enim, ut qui regnum dei praedicarent, haberent ius in impios daemo-
nes, hostes dei, & qui praedicarent eam doctrinam, qua sanaret omnes morbos animo-
rum, uirtutem haberent sanandi morbos corporum: simulq; decebat, ut ad Euangelij pro-
fessionem homines beneficijs potius, qm terroribus allicerentur. Ad meum, inquit, exem-
plum libenter & gratis uestra potestate subuenite morbis & calamitatibus omnium: ne
sinceritate Euangelicae praedicationis aliqua quaestus suspicione uitietis. Praescripsit au-
tem, quid oporteret illos docere. Nec enim mandauit illis, ut docerent legis ceremonias,
mox abolendas: non humanas constitutiunculas, cuiusmodi docere solent scribae & pha-
risaei, circumuehentes mare & aridam, ut facerent unicum profelytum: sed ut docerent adesse
regnum dei, quod iam non in rebus corporalibus situm esset, sed in spiritu & uirtute. Haec
satis erat tum praedicare rudibus, ad praeparandum animos hominum doctrinae sublimio-
ri. Ne uero remoraretur illos ab Euangelij negotio sollicitudo rerum ad uitam corporis
necessariaru, ait illis: Ne quid impedimentorum tuleritis uobiscum in uiam, neq; bacu-
lum ad defensionem, neq; peram reponendo commeatus, neq; zonam reponendis num-
mis, neq; binas tunicas: certi nihil horum uobis usquam defuturum, si synceris animis
iuxta meum iussu curaueritis euangelij profectum. Nusquam enim non erunt, quorum
ultronea benignitas suppediet, quod in diem uiuentibus, & paulo contentis satis sit. Nec
est quod de hospitio sitis solliciti. Ubicunq; cognoueritis esse dignos regno dei, ad illos di-
uertite, ne subinde aliunde alio demigrantes, delicias quaerisse uideamini. Sed contenti his
que illic repereritis, tadm manete apud illos, donec euangelij profectus hortabitur uos, ut
alio proficisci mini. Quod sicubi euenerit, ut nemo uos recipiat, agnoscite dignitatem ue-
stri muneris, neq; conemini inuitis obtrudere quod ab omnibus oportet expeti: continuo
relinquite ciuitatem illam, adeo nihil ab illis accipientes, qui reijciunt uestram praedi-
cationem, ut etiam puluerem, qui forte pedibus uestris haesit, excutatis in illos, testificantes
quod gratis illis annuntiaueritis regnum dei, & quod ipsi sese reddiderint indignos tanto
munere gratis oblato. His alijsq; multis sermonibus, ubi Iesus instruxit suos, abierunt apo-
stoli bini, & peragrantes uicos, ubiq; praedicabant adesse regnum dei: atq; ubicunq; repe-
rerunt daemonicos, aut agrotos, aut alio corporis uitio obnoxios, sanabant in nomine Ie-
su. Hoc erat primum rudimentum Apostolicae praedicationis. His rebus adeo celebris fa-
cta est fama Iesu, ut rumor omnium quae gerebat, permapparit ad Herodem tetrarcham.

Et audiuit He-
rodes Tetrar-
cha
Quum enim Iesum ignoraret, & audiret esse quendam, qui iussu propelleret daemones,
fugaret morbos, restitueret mancos & contractos, mundaret leprosos, excitaret mortu-
os, erat ancipitis perplexiq; animi, quisnam esset hic subito exortus. Quidam aut iactabant
Iesum esse Ioannem, quem Herodes paulo ante occiderat, qui reuixisset, & ideo iam uelut
ti semideus factus, tantis miraculis polleret. Alij dicebant eum esse Heliam, quem raptum
igneo curru, Iudaei redituum expectabant iuxta uaticiniu Malachiae. Rursus alijs suspi-
cabantur altum quempiam e praeis prophetis, quorum apud Iudaeos erat sacrosancta me-
moriam. Herodes aut sibi metuens si Ioannes reuixisset, quem occiderat, & incredibile du-
cens, ut homo semel extinctus reuiuisceret, dicebat: Ioannem ego decollauit, quo sublato, pu-
taui neminem superesse, qui magnum aliquid auderet. Quis autem est iste, de quo etiam lon-
ge maiora audio, quam unquam gessit Ioannes? Proinde quaerebat occasionem uiden-
dicum

di eum, non ut melior fieret, sed ut suae satisfaceret curiositati: aut, si uideretur, idem huic
faceret, quod fecerat Ioanni. Iesus autem quum haec non ignoraret, non fecit illi sui copi-
am. Non enim in hoc uenerat, ut miraculis suis pasceret oculos impiorum principum, sed
ut simplices ad salutem adduceret: nec placebat decollatio, qui sibi destinarat sublime cru-
cis uexillum. Post haec reuersi sunt duodecim ad Iesum, magna cum alacritate narrantes,
quomodo successisset Euangelij praedicatione, quantuq; miraculorum adidissent & ipsi in
nomine ipsius. Iesus autem reuocauit illos ad modestiam, ne quid successu talium rerum
insolescerent. Nam miracula geri uirtute dei, non hominum: nonnuquam autem ad per-
homines, non destinatos aeternae uitae: solam autem animi pietatem hominem reddere bea-
tum, siue miraculorum uirtus ad sit pro temporis ratione, siue non ad sit. Iesus igitur ut ipso
facto doceret illos, quo pacto deberent cibo sermonis Euangelici, quem ab ipso didicis-
sent, pasceri multitudinem, secessit cum illis in locum desertum, quo paulisper requiesce-
rent ab itineris labore. Nam tantus erat illic confluxus hominu, ut non uacaret illis uel ci-
bum capere. Abduxit igitur eos in desertum uicinu ciuitati Galilee Bethsaida, quae comu-
nis erat patria Petri, Andreae & Philippi. Hic nimirum secessus non datus est ad ineptas uo-
luptates aut somnum, sed ad tranquillitatem orandi & gratias agendi deo. Talem enim
oportet esse relaxationem uirorum apostolicorum. Carcerum ubi rumore sparsum esset
quod se subduxisset Iesus, innumerabilis hominum multitudo undiq; conglomerans sese
sequuta est illum in desertu. Iesus aut uidens illorum aueritatem, prodijt e latebris, in quas
secesserat, & adeo non repulit eos, ut ultro etiam iret obuiam: & illud interim doces disci-
pulos suos, a secessu breui statim redeundum ad Euangelicam functionem. Iesus autem pro-
gressus, ubi uidit infinitam uim uirorum, mulierum, ac puerorum uarijs ex locis pedibus
tanto itinere peruenisse in desertum, uelut oues huc & illuc palantes, pastore destitutas, ta-
ctus misericordia, primum animos illorum pauit, multa loquens illis de regno dei, tum eos
qui morbis alijsq; corporis malis tenebantur, sanabat. Haec dum aguntur, coepit inclina-
re dies. Apostoli uero considerantes turbam esse immensam, appetere uesperam, locum
esse procul semotum ab oppidis & uicis, nullum esse commeatum: submonent Iesum, di-
centes: Dimitte turbas in tempore, ut in oppidula, uillasq; proximas abeuntes, parent sibi
cibum. Nam hic locus desertus est. Iesus autem, ut ostenderet non defuturum cibum his,
qui toto pectore uacarent Euangelicae doctrinae, simulq; hoc agens, ut euidentis esset mira-
culum, quod decreuerat addece, respondit discipulis: Non est necesse, ut hac gratia diuertat
in oppida & uillas, quin potius uos ipsi date illis cibum: subindicans & hoc esse nonnun-
quam apostolici muneris, de suis facultatibus, quamuis exiguis, subleuare necessitate sui
gregis. Nec deerat animus apostolis, sed doleret deesse facultatem. Itaq; respondent: Non est
nobis quicquam ciborum, praeter quinque panes, & duos pisces. Hoc commeatus uix no-
bis paucis suffecturum est in coenam, nisi forte uis ut nos eamus in proximos uicos, em-
pturi cibos tantae multitudini suffecturos. Atqui ad eam rem opus esset multis denarijs,
quum apud nos pecuniae sit quam minimum. Erant enim ferme quinque uiro ru milia. Ad
haec Iesus: Facite ut discumbant omnes per sodalitia, sic, ut quinquageni simul accubant.
Sic enim solent, qui multis exhibent conuiuium, singulis mensis certum adhibere nume-
rum, ut sciant promi ac ministri, quantum debeant apparare. Apostoli tametsi nihil uide-
rent apparatus, tamen ad iussu domini iubent populum per sodalitia discumbere, uelut iam
apponendis epulis. Simili simplicitate obtinuerat & populus. Iesus itaq; nouus conuiuator,
accepit quinque panes ac duos pisces, & subreclis in caelum oculis, uerbis bene ominanti-
bus primum consecrauit cibum, deinde fregit, mox distribuit discipulis, ut apponerent turbe.
Refecti sunt oes usq; ad satietatem: & adeo nihil defuit, ut expletis omnibus, collecti sint
per discipulos duodecim cophini fragmentorum. In his quoq; latet doctrinae secretioris
imago. Habent apostoli comeatum, sed Iesu. Is ut uilis est ac plebeius, ita pusillus est. Mul-
tiplex enim est Mosi doctrina, uaria & opipara est philosophorum eruditio: at sim-
plex & breuis est sermo Euangelicus, sed qui sufficiat reficiendis animabus omnium genti-
um, si quemadmodum oportet, & tradatur & accipiatur. Apostolicis uiris creditus est ser-
mo, quo saginantur animae, sed hunc non apponunt populo, nisi prius a Christo conse-
cratum ac fractum. Tum enim donum uerus est fructus Euangelicae praedicationis, si do-
ctor quod habet sibi creditum donum eruditionis, non arroget sibi: nec ueluti de suo te-
mere

Et assumptis
illis

mere promat, sed Christo reddat cōsecrandū. Alioquin inanis erit opera docentis, nisi ille sermonē bene dixerit, nisi fregerit, nisi distribuendū tradiderit suis manibus. Efficax enim est, quicquid ab illis manibus proficiscit. Ille est qui pascit, qui reficit, qui satiat. Episcopi nihil aliud sunt, quam ministri, ac dispensatores liberalitatis alienae. Populus interim per sodalitia discumbit humi nihil hæsitans, nihil murmurans: significans in coetu ecclesiastico oportere adesse modestiam, ac simplicem animi fiduciam, & abesse discordiam ac tumultum omnem. Quin & illud mihi considera mysterij: Dominus Iesus primum docuit ac sanauit, deinde pauit. Est autē & sermo diuinus animae cibus, sed huius aliqua portio non negatur etiam impijs & catechumenis. Est enim medicina mentium, & refectio imbecillium. Idem enim agit salutaris doctrina in animis peccatorum, quod Iesus uerbo, conuulsusq; suo faciebat in morbis corporum. Sed est panis mysticus, qui non datur nisi iam doctis ac sanatis. Hic nimirum est coelestis ille panis corporis dominici, qui non datur his qui nondum recepti sunt per baptismum in corpus ecclesiae, nec his, quorum animus adhuc tenetur aliquo graui crimine, ueluti morbo capitali. Nec solidus ille cibus sapientiae reconditoris, quem Paulus non promebat nisi inter perfectos, proferendus est quibuslibet. Porro quoniam dominus sic temperarat omnia dicta factaq; ut nunc promeret indicia diuinæ uirtutis, nunc ostenderet ueritatem humanæ naturæ, uariabant hominum de illo opinioniones. Quoniam autē oportebat apud eos, per quos statuerat mundum innouare, cōcordem & consentientē esse de ipso professionem: quō solus erat orans cū discipulis suis, percontatus est illos, quid de se sentiret populus, aut quē esse dicerent. Discipuli respondent: Alij suspicantur te esse Ioannē baptistam, qui reuixerit: alij uero Heliam, quem Iudaei putant reditum antequam ueniat Messias: Alij porro credunt uirum quempiam ex priscis illis prophetis reuocatum in uitam. Tum Iesus: Vulgus suo more uacillat, nec sibi constat. Vos autē qui me propius ac domestice nostis, quem me esse dicitis? Ibi Petrus ceteris ardentior, omniū nomine respondit: Nos te scimus esse Messiam, quē deus unxit omnibus dotibus coelestibus. Iesus autem approbat quidem illorum rectam professionem, sed interminatur, ne cui quod sentirent, dicerent: Nondum enim uenisse tempus eius mysterij palam omnibus aperiri, prius esse peragendū mortis sacrificium, per quod multas contumelias ad eius nominis gloriam esse perueniendum. Oportet enim, inquit, filium hominis multa perpeti, & reprobari à senioribus & scribis & principibus sacerdotū, dentiq; occidi etiam, ac mox tertio die resurgere. Cauendū igitur, ne uel huius nominis gloria nūc praedicata, ob corporis afflictionē ac mortem, fidem nō inueniat, ac mortē meam impediat. Quum autē Petrum ad mentionem mortis inhorrescentē, & ad diuersa cōsilia cohortantem compescuisset, coepit & suos discipulos ad imitationē suę mortis adhortari, dicens: Sic uisum est patri, hac uia perueniendum ad gloriam. Qui uult esse meus discipulus, si cupit esse particeps felicitatis, debet imitator esse mortis. Nō satis est me cōsecrari pedibus, factis sequatur oportet, alioquin non agnoscam discipulum. Quisquis enim accesserit ad Euangelij prædicationē se totum abneget, & omnibus huius uitæ curis semel renunciet oportet, opibus, uoluptatibus, honoribus, cognatis affectibus, denique uitæ ipsi, tollatq; crucem suam quotidie, semper animum habens paratum ad omnia, quæ me uidetis perpeti. Præcedam magister, sequatur qui uolet esse discipulus. Nec est quod metuatis uobis exitium. Sic perire, seruari est. Quisquis enim mea causa uitæ iacturam fecerit, is uitam suam in tuto collocauit. Contra, qui resiliens ab Euangelico negotio, uoluerit seruari re uitam corporis, is perdet animæ suæ uitam, quæ uera denique uita ducenda est. Huius seruandæ gratia rerum omnium iacturā accipere prudentis est. Quid enim profuerit homini si lucrifecerit quicquid hic mundus habuerit expectandum, quum sui ipsius iacturam faciat? Homine pereunte, pereunt & illa quæ parauerat. Totus autem perit, qui perdidit uitam æternam. Ne pudeat discipulū ea perpeti, quæ ego passurus sum. Ne pudeat apud omnes meā profiteri doctrinam. Etenim quæ meī meorumq; sermonū puduerit apud homines, offensum ignominia crucis, huius uicissim pudebit filij hominis, cum deposita carnis infirmitate, denuo ueniet, proferēs uniuerso mundo maiestatem suam, patris, & sanctorum angelorum. Et ne dubiteris olim futurum, quod dico: illud uobis affirmo pro certo, sunt hic inter uos astantes quidā, qui nō exhibunt ex hac uita, nisi prius uiderint aliqua ex parte maiestatem regni dei: quod nunc latet, olim patefiet omnibus. Vt autē præstaret Iesus quod

Et factum est

quod erat pollicitus, die ab hoc sermone ferme octauo, selegit e duodecim tres, Petrum, Iacobum, & Ioannem, & cōscēdit ex more montem, ut illic oraret. Atq; inter precandum subito mutata est facies eius in aliam speciem, maiestatis & gloriæ plenam, ac uestimenta eius niueo candore relucebant. Conspiciebantur autem simul & duo uiri, simili maiestate colloquentes cum eo, quorum alter Moses, alter Helias. Lex enim typis adumbrat Iesum, prophetia designant. Horū cum Iesu colloquium, quid aliud est q̄ ueteris ac noui testamenti consensus? Colloquebantur autē de mortis genere, quam iuxta prophetiam ab ipsis olim proditam, dominus completurus esset Hierosolymæ, quo rursus gloriæ sua uitas, mentione mortis temperaretur. Hæc autē non planè perspiciebant apostoli, quod oculos haberent somno grauatos. Cæterum experrecti planè uiderunt maiestatem dominī, simulq; duos uiros illi assistentes. Qui cum inciperent ab Iesu discedere, Petrus metuens ne pariter discederet totum illud iucundum spectaculum, dixit ad Iesum: Præceptor, non est hinc usquam abeundum. Valeat Hierosolyma, quæ tibi mortem minatur. Quin potius faciamus in hoc monte tria tabernacula, unum tibi, unum Mosi, & unum Heliae. Hæc Petrus, uelut ebrius dulcedine uisionis loquebatur, nesciens quid diceret. Quarebat enim triumphum ante uictoriam, & brabeum ante certamen. Hæc loquente Petro, oborta est subito nubes & obumbravit discipulos, non iam sustinentes in corpore mortali tantæ gloriæ spectaculum. Dum autē Moses & Helias ingrediuntur in nubē, euanescentes ab oculis discipulorū (æquum enim erat, ut apparente luce ueritatis Euangelicæ, cederent umbræ & obscura figurarū ænigmata) uox patris sonuit de nube, dicens: Hæcenus Iudaei suspexerunt Mosē & Heliam: qui uaticinati sunt de filio meo: magni fuerunt illi, sed serui mei. Hic autē est ille filius meus, unice carus animo meo, ipsum igitur audite. Hac uoce sonante repertus est Iesus solus, ne suspicarentur in altū q̄ in ipsum eius uocis testimonij pertinere. Porro tres illi discipuli, ita ut iussi fuerant à domino, siluerunt: neq; cuiquā narrauerunt arcanū eius spectaculi, donec resurrexisset à mortuis. Noluī enim dominus ante mortē suam prædicari diuinā maiestatem suā: siue ne qua res impediret illud sacrificiū, quo restituendum erat genus humanū: siue ne frustra prædicaretur, quod nullus esset crediturus. Simul autē ipsa re nos docuit, si quid in nobis magnificū fuerit, celandum potius esse quàm iactandum: & si quam habemus à deo donatā uirtutem, eā factis esse de clarandā potius, quàm prædicatione. Postero die descendit Iesus de monte cum tribus discipulis. Reperit autē ingentem hominū multitudinē circa reliquos apostolos, quos ascensus in montem reliquerat. Populus autem ut uidit redeuntem Iesum, occurrit illi. Desiderauerant enim illum. Et acciderat recens, cuius gratia requirerēt illius præsentiam. Clamabat enim quidam e turba, dicens: Magister, obsecro te, moueat te calamitas filij mei. Nam mihi unicus est. Tenetur autem à sauiissimo dæmone, qui subinde corripit eū, ac miseris uexat modis, magno cum clamore, elidens eum in terram, ac discerpens spumantem interim. Quoties autem corripuit eum, uix ab eo discedit, nisi toto corpore dilaniato. Rogauī discipulos tuos, ut eijcerent spiritum. Conati sunt, nec potuerunt. Iesus autem intelligens hoc accidisse propter incredulitatem patris, qui filio orabat salutem, obsequij infirmam adhuc fiduciā discipulorū, exclamauit, dicens. O natio diffidens, minimèq; simplicis animi, q̄ diu uersabor apud uos & ista patiar? Nondū hoc efficio, ut mihi fidatis? Adeo uobis obstat huius corporis imbecillitas? Et uersus ad hominē, simulq; stipulatus ab eo fiduciā firmiorem: Adduc, inquit, huc filium tuum. Vt autē adductus est ad Iesum, rursus corripuit illum dæmon, elidens puerum in terram, moxq; Iesus restituit eum sanitati, ac reddidit illum patri sanum, quem adduxerat insanabilem. Quo miserabilius fuerat mali spectaculum, hoc magis admirati sunt omnes præsentiam uirtutis diuinæ. Quum autem huiusmodi factis indes inclaresceret fama Iesu, discipulorum animos tentabat quædam humana gloria, quod talem haberent dominum, in cuius nomine patrarent & ipsi miranda. Iesus autem ab hoc affectu reuocat eos ad contemplationem humilitatis, qua post erant offendendi. Vos, inquit, delectat miraculorum gloria: sed magis refert, ut hos sermones, à quibus abhorret animus uester, infigatis cordibus uestris. Hoc enim oportet maxime meminisse, quod oportebat omnes imitari. De gloria ego uidero. Futurum est enim quod iam dixi, & iterum dico, ut filius hominis, cuius gloria uos nūc delectat, mox capiatur & tradat in manus hominū, & affligatur multis modis, ac morte demū afficiatur

Et assumpsit Petrus & Ioannē & Iacobū

Factum est autē sequenti die

omnibusq; mirantibus

tur. Hic sermo tamen iam semel atque iterum auditus, non infiderat animis discipulorum. Non enim poterant meminisse, quod non libebat audire. Abhorrebant à mentione mortis, intenti gloria Iesu, non intelligentes, interim domini gloriam per crucis ignominiam potissimum illustradam esse. Audiebant autem de morte, sed tanquam per somnium, nequaquam sentientes, quid hoc sibi uellet. quod dicebatur: nec ausi tamen sunt illum interrogare, quid sibi uellet hic sermo, memores Petrum ingerentem sese audisse: Vade post me satana, non sapias ea quæ dei sunt, sed quæ sunt hominum. Post hæc Iesus ibat Capernaum, discipulos uero carnales adhuc, quoniam uiderant miraculorum gloriam, quoniam audierant promissam maiestatem regni dei, quoniam ipsi quoque prodigiosa fecerant in nomine Iesu, subiit humana quædam cogitatio, quæ tandem eo erupit, ut hac de re inter eundem inuicem commentarentur, quis esset primas habiturus in regno dei. Somnabant enim tale quiddam fore in regno cælorum, quale uiderant in aulis principum, aut in ædibus diuitum: ubi qui elatior est ac ferocior, is maior est. Iesus autem tamen non ignoraret, quid inter sese disputassent, tamen ingressus domum interrogauit eos: quid hoc esset rei, de quo inter eundem disputassent. Obrutescentibus illis præ pudore, Iesus ut ostenderet, se non latere cogitationes & clancularios sermones ipsorum, apprehendit puerum quendam ac statuit illum iuxta se, & conuocatis duodecim, ait: Vos disputatis de magnitudine. Apud me maximi sunt, qui minimi sunt. Quid hoc puero simplicius, quid humilioribus: Tales oportet uos fieri, si uelit esse primates in regno Euangelico. Nescit ambitionem, nescit dominatum, nescit tyrannidē regnum fidei & charitatis. Quisquis exceperit puerum hunc in nomine meo, me recipit. Quisquis autem me recipit, recipit eum, qui me misit. Si ego dominatum in uos exercui, disputate & uos de primatu: sin omnium potius cōmodis inseruiui, fugiens omnem huius mundi gloriam, scitote illum magnatē fore inter uos omnes, qui cōtemptu gloriæ, qui modestia, qui seruiendi omnibus studio, minimus fuerit omnium. Quoniam autem audierant etiam paruulos esse recipiendos in nomine Iesu, uenit in mentem Ioanni, quod quendam exclusissent ab Euangelij consortio. Dubitat igitur, quemadmodum omnes essent admittendi ad cōubernium salutis Euangelicæ, & peractionem miraculorum. Suberat autem & hic tacitus quidam affectus inuidentiæ. Solis duodecim dominus Iesus donarat potestatem eijcendi dæmonia, ac sanandi morbos. Hanc dignitatem non putabant alijs comunicandam. Ait itaque Ioannes: Præceptor, quum abs te missi, perageremus munus Euangelicū, uidimus quendam eijcētē in tuo nomine dæmonia, quum tamen non sit de numero duodecim, ac ne sequatur quidem te. Hunc tanquam alienum à nostro cōubernio, prohibuimus ne faceret. Iesus autem, qui nusquam se patitur à spiritibus impijs prædicari, docet homines qualescūque non prohibendos ab Euangelico negotio, etiam si parum sincero id animo faciant, modo faciant, inquit, in Iesu nomine quod faciunt, & idem faciāt quod uos. Quisquis enim non aduersatur nobis, hoc ipso pro nobis facit, quod non facit contra nos. Rei noua, ac modis omnibus diuulganda prodest omnis fauor. Miraculū non est eius qui facit, sed eius qui uirtutem suam ædit per ministrum hominem. Quisquis igitur miraculum ædit inuocato meo nomine illustrat gloriam meam, sibi quis adimit in posterum male loquendi de me, cuius nomen expertus sit tam efficax. Accidit autem, ut quum instaret tempus, quo Iesus relicta terris recipiendus erat in cœlum, dominus ingressus esset iter, ipso uultu præ se ferens, quod iret Hierosolymā, uelut occursurus ad mortis occasionem. Præmisit itaque nuncios ex apostolis aliquot, ut in ciuitate quadam Samaritanorum, qua erat iter, pararent sibi hospitium. Vt autem uenerunt, ciues occluserant eis portas ciuitatis, eo quod ex ipso habitu, uultuque coniectarent, quod peterent Hierosolymā. Samaritani uero, quoniam adorabant in monte, oderant & abominabantur omnes qui religionis causa peterent Hierosolymam. Iacobus autem & Ioannes, qui missi fuerant, ubi uiderunt inhumanitatem ciuium, qui mœnibus etiam excluderent, commoti dixerunt domino: Domine uis ut iubeamus ignem è cœlo descendere, quæadmodum fecit Helias, qui consumat istos. Iesus autem ut ostenderet, quantam oporteat esse mansuetudinem euangelici doctoris, increpatione cohercuit illorum iracundiam, dicens: Nolite uobis Helia factum in exemplum uocare. Ille spiritu ductus, eius temporis perdidit impius. Vos autem nondum intelligitis, cuius spiritus uos esse oporteat. Mansuetior est Euangelicus

Intrauit autem
cogitatio

Factum est autem
tem dum com
pleretur dies

gelicus ille spiritus. Erit olim uindictæ tempus, interim filius hominis uenit, non ut perdat animas, sed ut seruet. Qui nunc excludunt, fortassis in posterum recipient. Seruandi sunt igitur, ut sint qui possint respicere. Et eo oppido relicto diuenterunt in aliud oppidulum. Hoc sermone Iesus exemit ex animis illorum omnem uindictæ cupiditatem: docuitque lenitatem erga eos qui primum excluderent doctrinam Euangelicā, quod hos satis esset ad tempus relinquere, donec per occasionem conuerterentur ad mentem meliorem. Rursus accidit inter eundem, ut quidam ultro diceret Iesu: Sequar te, quocumque ieris. Iesus autem uolens ostendere, non esse admittendos ad confortium Euangelicæ functionis, qui non adferrent animos ei negotio pares: satis enim esse, non suscipere negotium, quæ à suscepto deficere, dixit illi: Vulpes habent suas latebras in terra, ac cœli uolucres habent suos nidos in arboribus, filius autem hominis non habet ubi reclinet caput suum. Non est igitur idoneus feciator huius, qui quicquid habet in hoc mundo, quo semet oblectet, aut in quo cōquiescat. Omnibus renunciet oportet, qui me sequi uolet. Rursus ubi conspexit alterum quendam, dixit illi: Sequere me. Ille autem respondit: Domine, permittite mihi, ut prius sepeliā patrem meum. Iesus autem subindicans, omnibus officijs carnalibus præponendum esse negotium salutis, ait illi: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem uade, & annuncia regnum dei. Hac imagine dominus illorum excusationem exclusit, qui prætextu pietatis humanæ differunt curam ac studium salutis æternæ. His deteriores sunt qui causatione rerum domesticarum prorogant, & recrastrinant salutis negotium, quod ad primam statim occasionem peragendum est. Occurrit enim alius, qui iussus sequi respondit: Sequar te domine, tantum illud permittite mihi, ut dicam uale domesticis meis. Tum Iesus: Quisquis semel admouerit manum aratro, ac deinde respexerit, non est aptus regno dei. Summum & arduum est hoc negotium, quod qui semel aggressus sit, eum oportet perpetuo studio progredi ad perfectiora, nec deflectere animū ad curas sordidas rerum fluxarum.

CAPVT X

OST hæc autem designauit dominus Iesus è numero discipulorum & alios septuaginta, quæadmodum antea selegerat duodecim apostolos: quos mittebat binos in omnem ciuitatem, in quam ipse decreuisset uenire, quo sua prædicatione præpararent animos in aduentum domini: & hos instruxit ad munus Euangelicæ prædicationis, quemadmodum prius instruxerat duodecim. Reddidit autem causam, quare auxisset numerum prædicatorum. Messis, inquit, copiosa, operarij uero pauci. Rogate igitur dominum messis, ut extrudat operarios in messem suam. Late spargitur Euangelij rumor, & plures accendunt auiditate doctrinæ cœlestis. Parati sunt animi, tantum desunt qui colligant homines ultro properantes ad regnum cœlorum. Ite igitur, meis unius præsidijs freti. Fremēt potētes ac malia uersus doctrinā uestrā, his uos nudos & inermes obijcio. Non enim mitto uos, ut quenquam lædatis, sed ut simplices, & innoxij studeatis omnibus prodesse. Ne querite igitur humana præsidia, quibus uos aduersus improborum uolentiam armetis: ac ne de uictu quidē sitis solliciti. Expediti ite ad negotium Euangelicum, neque sacculum, neque peram, neque calciamenta uobiscum portantes. Nusquam uobis deerit quod naturæ necessitati satis sit. Ac ne de tectio quidem sitis solliciti, erunt qui uos excipient, tantum præstate uos puros, & incorruptos ministros Euangelicæ prædicationis. In quamcumque domum introieritis, primum precemini pacē toti familiæ. Quod si sibi fuerit filius pacis, hoc est, homo mitis, auidusque mansuetæ doctrinæ, proderit illi uestra precatio, & amplectetur hospitē bene ominantem: sim minus, ne poeniteat bene precatos fuisse. Non enim uobis peribit merces oblatis officij. Nec est quod à quoquam supplices rogetis hospitium, aut impudenter cuiquam uos ingeratis. Res enim tanta nec est obtrudenda inuitis, nec ulli tamen non offerenda. Qui uero libenter ac prompte uos receperit, apud illum manete, non affectantes uitæ delicias, sed pro necessitate corporis edentes ac bibentes quæ apud illos fuerint. Aequum est enim, ut qui laborat in Euangelico negotio, uiuat ex eorum liberalitate, quibus laborat, si non aliunde suppetat unde uiuat. Illud item cauendum, ne ex alijs ædibus in alias demigretis, quasi fastidito priori hospitio, lauius & instructius quaeratis. Sit uobis satis quocumque primum obtigerit. Quod si contingeret uos ingredi ciuitates, si uos exceperint ciues, edite & bibite sine delectu, nulloque fastidio, quicquid uobis apponitur. Quocumque gratiores sitis hospites, maior reque cum fide prædicetis

Messis autem
multa

dicetis regnum dei, sanate aegrotos eius ciuitatis, restituite debiles & mancos, liberate daemóniacos; atque haec omnia gratis ac promp̄te facite, neminem reiicientes, neque pauperem, neq; diuitem. Ac cum dicite illis: Videtis argum̄ta uirtutis diuinae: praeap̄arate animos ueſtros ad innocentiã ſtudiũ. Iam enim aduenat ad uos regnum Dei: Pelluntur morbi corporum, mox proſtigabuntur & animorum morbi, peccata. Quod ſi quam ciuitatem fueritis ingreſſi, in qua nemo ſit qui nos recipiat, nolite illie ſupplices ambire hoſpitiũ, ſed prodite in plateas eorum, atque ibi publice, palamq; dicite: Gratis obtulimus uobis nunciũ aeternae ſalutis: quoniam autem ſpernitis officium noſtrum, nihil uolumus à uobis beneficij. Ecce etiam puluerem, qui adhaſit pedibus noſtris, extergimus in uos, teſtimoniũ à nobis oblati, & à uobis ſpereti feliciffimi nunciij, qui nolentibus ingeri non debet. Illud tamẽ ſcitote, quod ſiue receperitis, ſiue nõ receperitis in proximo eſt uobis regnũ Dei: Si receperitis, ueniet ueſtro bono: ſi minus, ueniet ueſtro malo. Hac uindicta uos eritis contenti, ſi uobis ſpreuerint uos. Veniet illis ultio ſuo tempore. Nam illud affirmo uobis, quod in illo die ſupremi iudicij, mitius agetur cum Sodomis q̄ cum illa ciuitate, quae tantam Dei benignitatem gratis oblatam ſpreuerit. Omnes mirantur ſeueram dei uindictam in Sodomos, ſed hoc illos ſubleuat, quod non fuerint tot modis prouocati ad reſpiciẽtiam. Et Iudaei ſibi placentes execrantur illorum memoriã, quos ira dei horrendo exemplo funditus ſuſtulit: ſed horribilior uindicta manet ipſos, ſi tot beneficijs, tot miraculis prouocati, neglexerint ac ſpreuerint dei bonitatẽ. Vae tibi Chorozain, uae tibi Bethſaida, ciuitates Iſraeliticae. Nam ſi in gentium urbibus, Tyro & Sidone, quas uos ab omni animi prodita fuiſſent miracula, quae prodita ſunt in uobis, iam olim reſpiciſſent, & in cilicio ac cinere ſedentes, agerẽt ſuorum peccatorum poenitentiaẽ, quã uos interim erẽditis aduerſus deũ ceruicibus, uobis ipſis placeatis. Et tibi uae Capernaũ, quae nũc opibus tumens, delicijs affluens, uſq; ad cœlum uidetis exaltata, in illo die deiſcietis uſq; ad inferos. Quancq; eſtis humiles legati, tamen quoniam meo nomine uenietis, & inaeſtimabile dei donum annuntiabitis, non erit leuis cõdemnatio ſpernentium. Qui uos audit, me audit, qui per uos loquitur: cõtrã qui uos ſpernit, me ſpernit. Porro qui me ſpernit, ſpernit eũ qui me miſit. Nec enim ex me quicquã loquitur, quod nõ acceperim à patre, neq; uos quicquam loquimini, quod ex me non didiceritis. Itaq; ut mea doctrina patris eſt, nõ mea: ita ueſtra prædicatio mea erit, non ueſtra. His ſermonibus inſtructos dominus Ieſus emiſit ſeptuaginta diſcipulos, facturos ſui periculum in Euangelij prædicatione. Cum autẽ res miſere ſucceſſiſſet, reuerſi ſunt cum gaudio, dicentes: Domine non ſolũ morbi pelluntur, uerum etiam daemõnia ſubijciuntur nobis in tuo nomine. Ieſus autẽ quo muniret ſuorum animos a diuerſus morbum inanis gloriae, qui ſanctis etiam ſolet obrepere, proponit illis exemplum Luciferi, qui ob ſuperbiam à tanta felicitate ſubito deiectus eſt. Videbã, inquit, Satanam fulguris ritu de cœlo cadentẽ. Inſignis erat illius dignitas in cœlis, & tamẽ ob animi tumorem ſubito deiectus eſt à ſummis ad ima: Quanto magis uobis cauenda ſuperbia, qui mortale corpus circumferis, omnibus obnoxij periculis: Magna eſt poteſtas quam tradidi uobis, ſed eam tradidi, non ut inde inſoleſceretis uos, ſed ut per miracula cõciliaretur fides Euangelio. Non repeto quod dedi, modo ne uos abutamini. Ecce enim do uobis poteſtatẽ, qua conculcetis ſerpentes & ſcorpiones, aut ſi quid aliud eſt, quo poteſt nocere inimicus ſatanas. Nihil horum nocebit uobis. Veruntamen de hoc nõ expedit uobis gloriari, quod ſpiritus ſubijciantur uobis: ſient iſta etiam per reprobos: ſed de hoc gaude, quod nomina ueſtra ſcripta ſunt in cœlis. Nam eõ uos ſubuehet ueſtra modeſtia, ueracq; ſimplicitas, unde corruit per arrogãtiam Lucifer, ſi perſiſteritis in eo quod cõcepſiſtis. Hæc loquutus dominus, mox cõcepit exultare ſpiritu ſancto, ac de ſucceſſu Euãgelij patri gratias agere, nos interim inſtituens exẽplo ſuo, ut ſi quid feliciter ceſſerit nobis conantibus exultemus nõ humano affectu, ſed gaudio ſpiritali: non nobis arrogantes ullã glorię portionem, ſed gaudentes illuſtrari gloriã dei, gaudentes de proſectu proximi. Gratias, inquit, ago tibi domine pater & conditor cœli ac terrae, quod hæc tam ſublimia caela ueris eos, qui iuxta mundũ ſapientes habentur ac prudentes, ac reuelaris ea puſillis, humilibus, idiotis, ac iuxta mundi iudiciũ imprudẽtibus. Sic proſectio factũ eſt pater, quia ſic placuit aeterno tuo cõſilio, ut reiectis elatis, per humilitatẽ eueheres homines ad uerã ſublimitatẽ. Nulla eſt autoritas, quã mihi nõ tradiderit pater, ne quid timeatis mundũ, ſcientes

Reuerſi ſunt
autem ſeptuaginta.

In ipſa hora.

tes uos habere potentem dominum. Summus enim cõſenſus eſt, & omnium rerum ſocietas inter patrem & me. Imò nemo plane nouit filium, quis ſit, & quantus, niſi pater qui genuit: neq; quiſq; nouit, quis ſit, & quantus ſit pater, niſi filius ex eo natus, & ſi cui uoluerit filius aperire. Non aperit autem, niſi modeſtis, manſuetis & credulis. Poſt hæc conuerſus ad diſcipulos ſuos, gratulatur illis eam felicitatem, quae negata eſſet ſummis etiam uiris. Beati, inquit, oculi, qui uident quae uos uidetis, & non uiderunt: & quod multi prophetae & reges uoluerunt uidere quae uos humiles uidetis, & non uiderunt: & audire quae auditis, & non audierunt. Agnoſcite felicitatẽ ueſtram, ſed fugite inſolentiam. Sumite ſanctam ſuperbiam aduerſus omnia, quae mundus hic ut ſublimia miratur, quum exigua ſint ac ſordida præſentia, quae uobis donantur. Quodam autem die quum Ieſus diſputans cum Iudaeis, impoſuiſſet ſilentium Sadduceis, qui tentandi gratia quaſtionem propoſuerant de uxore ſeptem uiris nupta, quis eam eſſet omnium habiturus in reſurrectione: acceſſit ad eum quidam ſcriba, legis peritus, uelut ex intima legis cognitione quaſtionem propoſiturus. Magiſter, inquit, quod eſt præcipuum dei præceptum, quo ſeruando poſſim aſſequi uitam aeternam? Ieſus reſpondit: Quod ex me quaeris, hoc alij debebant ex te diſcere. Si quidem tu legis ſcientiam profiteris. In ea quid ſcriptum eſt? Aut quomodo tu legis, quod ibi ſcriptũ eſt? Ille reſpondit: Diliges dominũ deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis, & ex tota mente tua, quia fatiſ diſſigere non poteſt. Poſt hunc autẽ diliges proximũ tuum ſicut teipſum. Ieſus autẽ reſponſum approbat, ait: Teneſ quid ſit optimum, niſi ut preſtes quod intelligis. Id ſi feceris, uiues: nec enim cognitio legis dat uitã, ſed obſeruatione. Hoc do mini reſponſo tacuſ phariſaeus, quod uerba legis teneret, quum id quod eſſet in lege præcipuum non obſeruaſſet: quoniam tumebat inani gloria, noluit agnoſcere uitium ſuum, ſed perinde quaſi tam præſtituiſſet abunde præceptum de diligendo deo, quaſtionẽ mouet de proximo: Quis, inquit, eſt meus proximus? quaſi deũ diligeret, qui in proximum immiſit ac maleficius eſſet. Iudaei uero proximi nomen ferme interpretabantur de ſua gentis hominibus, exiſtimantes ſibi faſ eſſe odiſſe exteros, nec in hos quicquam conferre beneficij. Ieſus itaq; ſciens animum hominis, reſpondet huiusmodi ſimilitudine, rem totam myſtica quadam imagine depingens ac ponens ob oculos, docensq; dei præceptum de diligendo proximo nõ eſſe circunſcribendum arcibus ſinibus cognationis ac gentis, ſed latius ad omnes homines eſſe proferendum, quũ ſapenumero fiat, ut qui genere proximus eſt, alienior ſit affectu, q̄ hoſtis. Homo quidã, inquit, proficiens ab Hieroſolymis Hiericho incidit in latrones, qui non cõtenti ſpoliaſſe ueſtibus miſerum, inſiſtis etiam multis uulneribus reliquerunt eum in uia ſemiuuium, ſi nemo ſuccurriſſet, atq; eo facto abierunt ipſi. Accidit autem ut ſacerdos quidã per eandem uiam faceret iter. Is quum ob religionis profeſſionem potiſſimum praſtare, debuerit dei præceptum, tamen Iudaeus Iudaeum, & Hieroſolymita Hieroſolymitam, ſpoliatum, ſaucium, ſemiuuium uidit, nulloq; miſericordiae affectu tacẽs præterijt. Poſt hæc accidit, ut eadem tranſiret Leuita quidã, à quo merito quiſ expectaſſet obſeruationem præcepti diuini, quod deditis templo frequenter facris operaretur. Et is quoq; uiſo ſaucio præterijt, neq; quicq; opis attulit fratri, ac populo ſuo. Poſt hos accidit, ut Samaritanus quidã illac iter faciens, conſpiceret ſpoliatum ac ſemiuuium, & admirans quid eſſet, acceſſit propius, & intellecta hominis calamitate, miſericordia motus eſt erga Iudaeum, quum ipſe eſſet Samaritanus. Porro Iudaei uehementer abominantur Samaritanos. Nec ſolum miſertus eſt, ſed neglecto itinere diſpendio contentus, impoſuit illum in iumentum ſuum ac deportauit in diuerſorium, atque illic diligentius etiam illius curam egit. Quoniam autem urgebat itinere neceſſitas, deprompſit duos denarios, deditq; hoſpiti meritorio, ut tantisper haberet curam uulnerati, donec ipſe peracto itinere rediſſet, dicens: Habes præcium, de meo cura hunc: quod ſi quid impenderis ultra ſummã hanc, tibi niſi peribit, mihi imputa quum rediero, & quicquid impenderis, reſoluam. Hæc loquutus dominus, dixit legis perito: Quis horũ trium tibi uidetur fuiſſe proximus ei, qui incidit in latrones? Tum legis peritus: Is, inquit, qui miſertus ſubuenit miſero. Subiecit Ieſus: Et hic recte reſpondiſti, ſac ut uita reſpondeat orationi, & Samaritano malis eſſe ſimilior, q̄ ſacerdoti aut Leuitę. Hæc parabola dominus Ieſus taxauit Iudaeorũ arrogantiam, qui ſibi uidebantur abunde diligere deũ quod illius

Ecce quidã
legiſperitus

Homo quidã
deſcendebat
Hieroſolymis

templum

templum adirent, quod immolarent uictimas, quod illius præcepta circumferrent in sim-
brijs uestium, quod deum ac dominum semper haberent in ore, quum deus nihil moretur isti-
usmodi cultum, sed occulto synceræ puræq; mentis affectu magis delectetur. Cæterum
erga proximum nullo charitatis affectu tangebantur, sibi proprie uiuentes, & inuidentes
etiam quibus oportebat opitulari. Quod si quid officij præstabant, non præstabant nisi
sui generis hominibus, quum oporteat omnem hominem esse proximum homini, si quan-
do res poscat subsidium. Sacerdos & leuita genere proximus erat uulnerato: sed Samari-
tanus genere hostis, charitate proximus erat. Iudaica religio gentem discernit: Euangelica
pietas nescit huiusmodi discrimina, gestiens omnibus benefacere, nullo personæ delectu.
Quæadmodum ipse dominus uenit seruandis omnibus, aliquando Iudæis probri gratia di-
ctus Samaritanus, sed non offendit uniuersas orbis nationes ignominia uocabuli, quum
rem nominis experiantur salutarem. Samaritanus enim Syris custodem sonat. Erat nimirum
uerus pastor, qui nihil e suis perire patiebatur, quamuis morbidum, quamuis contra-
ctum aut erraticum, sed omnes optabat fieri participes salutis æternæ, quod quidem in
ipso fuit. Vniuersum genus humanum, malicia satanæ spoliatum innocentie uestibus, sau-
ciatum omni uitiorum genere, abiectum, destitutum, semiuiuum, ac desperationi proximi-
mum, descendens e caelo uisere dignatus est: quoq; facilius opitulari posset, assumpta homi-
nis natura proxime accessit ad hominem, uidens ac uisus, audiens & auditus, cõtrictans &
cõtrictatus: ac misertus nostræ calamitatis, nostra peccata sustulit in corpore suo, de suo
dependit quod nos commueramus: ac nostri curam egit, qui nullum peccatorem, quã-
uis humilem aut abiectum auersatus est. Quum interim sacerdos fastuosus prætereat mo-
rientem, quum leuita negligat deploratum, pergens qua cæperat, ne quid dispendij capi-
at in rebus huius mundi, dum proximo subuenit. Habet autem hic Samaritanus hospites
suos, quibus ipse proficiscens in cœlum, saucium curandum committit, promisso in cœlis
præmio, si quid ex abundantia charitatis supra quam præceptum erat, impenderint sanan-
do misero. Hi nimirum sunt apostoli, & apostolorum successores, per quos etiã hodie cur-
rat genus humanum, & à latronum uiolentia colligit in ecclesiæ diuersorium, ubi sanan-
tur peccatorum uulnera. Quum igitur iuxta doctrinam Euangelicam amandus sit etiã ini-
micus, quum iuxta scribæ professionem amandus sit etiã Samaritanus Iudæo, si benefe-
rit: tamen Iudæi qui memoriter tenebant: diliges deum supra omnia: diliges proximum
tuum æque ac teipsum: in uno Christo uiolabant utrumq; præceptum, & deum afficientes
cõtumelia, cuius uerbis diffidebant, cuius miracula calumniabantur fieri uirtute Beelze-
hub (pater enim deus erat in filio deo) & proximum benemerentem oderant, ei machinan-
tes exitum, qui salutem gratis adferebat omnibus. Vtrumq; autem præceptum impleuit, qui
in Christo & deum diligit supra omnia, & hominem optime meritum ut seipsum. Diligi-
tur aut in membris suis, in quibus & offenditur, & afficitur ignominia, & occiditur. Hac pa-
ræbola quum Iesus docuisset, quantopere essent amandi, qui doctrinæ Euangelicæ uar-
cantes, nihil aliud agunt, quam ut à Iesu discant salutiferam doctrinam, quam omnibus
impartiant: qui que relictis officijs corporalibus, toti uacant hijs, quæ sunt animi: casus ex-
titit, per quem hoc quoq; documentum animis nostris infigeretur. Sic enim efficacius for-
mantur crassorum & rudium animi. Quum enim Iesus à cæteris rebus ociosus obambu-
laret cū discipulis, qui relictis rerū terrenarū curis, uni euāgelio uacabāt, euenit ut ingrede-
retur oppidulum quoddam. Illic mulier quædam nomine Martha excepit eum hospitio.
Huic erat soror nomine Maria. Par erat utriq; pietas in dominum, sed diuersa uitæ ratio,
diuersa pietatis functio, quemadmodum in uno corpore sunt usus membrorum uarij, &
in corpore Iesu, quod est ecclesia, uaria sunt dona spiritus. Nam Maria ferata à negocijs
domesticis, assidebat ad pedes domini Iesu, audiens sermones illius, quibus adeo rapieba-
tur, ut oblita cæterorum non posset auelli. Contra Martha sollicita de apparatu conuiuij,
sursum ac deorsum cursitabat, tumultuabatur fatagēs, ne quid omnium deesset quæ ad sua-
uiter excipiendū dominū eiusq; discipulos pertinebant. Eadem charitas erga dominum
habebat utranq;, sed Mariam non patiebatur ab illius diuelli pedibus, Martha sursum ac
deorsum circumagebat, nec patiebatur adherere domino. Sic eadem pietas duas sorores
in Iesu diligendo concordēs, ad res diuersas agebat. Martha uero cum ægre sufficeret o-
mnibus obeundis, quæ pertinebant ad apparatus, & uideret sororem feratam, assiden-
tem ad-

Et mulier que
dam Martha
nomine

tem ad pedes Iesu, non expostulat cum sorore quã sciebat auelli non posse, sed Iesum sub
incusat, qui illam suis sermonibus à necessaria functione remoraretur. Domine, inquit,
non est tibi cura, quod soror mea patitur me solam ministrare? Iube igitur ut me adiu-
uet, alioqui scio non auelletur abs te, nisi tu iusseris. Tanta est dulcedo sermonum tuorum,
sed interim apparandum est conuiuium, nec una par sum omnibus obeundis. Ibi domi-
nus utriusq; scemina delectatus affectu, Marthæ sedulitatem non improbat, nec obiurgat
obmurmurantem sorori, sed Mariam subleuat: Martha Martha, inquitens, tu quidem so-
licitudine torqueris apparandi conuiuij, ac tumultuaris distraherisq; circa multa. Cæte-
rum unum est præcipue necessarium, quod semper agendum erat, si liceret. Peragito tu
functionem tuam, qualis qualis erit apparatus, Maria delegit partem longe potiorem, quæ
oblita eorum quæ sunt corporis, tota est in his quæ sunt animi. Non est autem æquum, ut
auellatur ab optimis quæ delegit, ac protrudatur ad inferiora ministeria. Grata est mihi
tua pietas, quæ mihi meisq; pro tempore parat conuiuium, sed suauius reficior ab his, qui
sermões meos traiciunt in uiscera animarum suarum, ut salui fiant. Hic est enim cibus,
qui me unice pascit: hic est potus, qui me unice reficit. Qui curat ea quæ sunt corporis, in
uiarias curas distrahitur, & horum officiorum tunc erit finis, quum apparente immortalitate
cessabunt necessitates, quibus nunc humanæ naturæ discruciatu imbecillitas. Cæte-
rum compendium facit, qui curis huiusmodi proiectis totus rapitur ad cœlestia, semet in
unū colligens, sed quod est unum omnibus cæteris præstātius, cuius felicitas nō eripitur,
sed augetur, quum abolebitur quod imperfectum est, & aperietur quod perfectum est.
Nec interim ut ociosus obmurmurandū est, qui requirit à corporalibus ministerijs, ideo
uacant doctrinæ cœlesti, inhærentes uestigijs meis, diu discētes quod doceant, ac penitus
transmittentes in affectus animi quod alijs præscribant, quo pluribus prodesse queant ad
comparandā salutem æternā. Nec interim tamen carituri sunt sua mercede, qui quod tu
facis, pio studio pro tempore subueniunt corporali necessitati tractantū rem Euangelicā,
qui pascunt famelicos, qui uestiunt nudos, qui uisunt agrotos, qui deunt uinctos, qui te-
dio iuuant uagos & hospitij egentes. Erunt & illi consortes Euangelici præmij, sed quem
admodum in corpore plus agit oculus ociosus quam manus assidue uarijs ministerijs ser-
uiens: ita qui toti uacant his, quæ proxime pertinent ad æternā salutem, tamen si uidean-
tur à corporalibus officijs feriat, plus tamen agunt, quia rem præcipue necessariā agunt.
Nec decet alteros alteris obmurmurare, quādo pro suo quisq; dono, quod accepit à deo,
mihi seruit in membris meis. CAPVT XI

Ac imagine quum dominus Iesus docuisset, magnam rem agere, qui toti uar-
carent doctrinæ cœlesti, quam nemo synceriter potest tractare, nisi semet ex-
curiat ab omnib. huius mundi cupiditatibus & curis: supererat, ut & orandi for-
mula præscriberet. Est enim precatio ueluti purissima uictima religionis Euan-
gelicæ, ad quam Iesus frequenter secessit, suosq; discipulos consuefecit. Estq;
precatio secretus ille congressus, qua mens humana discussis omnibus curis, & phantasi-
matis rerum terrenarum, ueluti subuectia in cœlum, cum deo miscet colloquium. Orabāt
autem & frequenter & prolixè pharisei, sed tristes & in publico. Orabant & discipuli Io-
annis. Orabant & Samaritani in monte suo. Habebat & ethnicorum religio suas preces.
Quoniam autem nec idem orandi ritus erat omnibus, nec eadē petebantur: cupiunt apo-
stoli sibi formam à Christo præscribi, quam sequi debeant. Itaq; quum Iesus ex more suo
secessisset cum discipulis orandi gratia, peracta precatione, quidam e numero discipulo-
rum dixit illi: Domine, quoniam tu sumus discipuli, par est ut ex tuo præscripto facia-
mus omnia. Docet igitur & orandi formam, sicut Ioannes, quum uiuere, docuit discipu-
los suos. Iesus autem quum multis uerbis docuisset suos, Christianorū precationem nec
oportere prolixam esse, nec ad ostentationē paratam, nec de rebus quibuslibet, præscri-
plit huiusmodi formā, quæ tamen communis est omnium, tamen peculiaris cõuenit uiris
Euangelicis, quibus uelut exemptis ab hoc mundo, omnis labor in hoc est, ut inter bonos
illustretur gloria dei, & in dies magis ac magis uigeat regnū illius, deiecto satanæ regno.
Et quæadmodum in cœlis, unde præcipitatus est Lucifer cum suis coniuratis, nulla est ad-
uersus diuinā uoluntatem rebellio, ita inter dei filios, successuros in locum angelorū eie-
ctorum, omnia fiant ex uoluntate patris cœlestis, ut ille pascat suos pane cœlestis doctrinæ
gratiæq;

gratiaque, qui uegetet ac faginet animas in uitam eternam, & si quid per humanam infirmitatem commissum fuerit aduersus illius uoluntatem, ueluti propitius pater clementer condonet filiis suis, quemadmodum ipsi inter sese uicissim ignoscunt, si quid alter in alterum admiserit. Et quoniam quam diu uersantur in hoc mortali corpore, ut proficere possunt ad meliora, ita prolabi possunt ad deteriora, praesertim huc modis omnibus sollicitante tyranno satana, ut patris praesidio tuti sint aduersus huius machinamenta, utque aut non incidant in tentationem; aut si inciderint, eo protegente, qui potentior est, uictores discedant.

Pater noster Haec est autem forma precandi: Pater noster coelestis, nos in terris constituti, quos tua bonitas dignata est uocabulo filiorum, oramus te, ut per nostram doctrinam ac uita tua potentia, tua sapientia, tua bonitas magis ac magis innotescat hominibus, & intelligant omnem gloriam tuo deberi nomini, unde proficitur quicquid est praclarum, siue in caelis, siue in terris, quo quamuis humiles ipsi possint in te glorari. Haecenus toto orbe regnauit satanas per peccatum, cui seruerunt homines illecti cupiditatibus impijs: tu fac, ut sublatis peccatis & effuso tuo in eos spiritu, tuae uoluntati pareant omnes; utque te quotidie nobis largiente coelestem alimoniam tuae gratiae, semper proficiamus in melius, donec perueniamus ad perfectionem Euangelicae pietatis. Porro quoniam homines sumus, si quid per errorem aut infirmitatem deliquerimus in te pater, ne desinas tuis esse propitius, sed pro tua clementia condona; quando quidem nos inuicem condonamus, si quid eadem infirmitate frater admiserit in fratrem, quo pax conficitur inter nos, & pacem habeamus tecum. Quoniam autem nouimus malitiam, & uires illius mali tyranni, unde tua paterna bonitas nos redemit, ne sinas nos rursus ab illo uinci, sed si pateris ad probationem patientiae nos affligi: uel per illum, uel per illius satellites, homines impios, tuo praesidio uincamus, & illius assultus nobis cedat in bonum. Caterum quo magis excitaret suos ad instantiam orandi, & impetrandi fiduciam adderet, adiecit huiusmodi parabolam. Quam exorabit, inquit, sit Deus, natura beneficus erga filios suos, ex uobis ipsis coniecturam facite. Si quis uestrum egeat necessarijs, & habeat amicum, audebit illum etiam medio noctis adire, ac pulsatis foribus dicere: Amice da mihi commodato tres panes, quoniam amicus quidam meus de uia ueniens, subito oppressit me uespertinus hospes, nec habeo domi, quod illi apponam edendum. Ac fortassis amicus ille non statim largietur quod petis, sed grauans aperire fores, respondebit intus: Noli mihi molestus esse nocturnus postulator, iam ostium meum clausum est, ac pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi quod petis. Quod si is, qui panibus eget, non statim ad hanc excusationem abierit, sed perleueranter pulsauerit fores amici, illud affirmo uobis, etiam si non moueat illum respectus amicitiae, tamen uictus improbitate precantis, surget ac dabit illi, non solum tres panes, sed quotquot opus fuerit. Si tantum homini ualet improbitas orandi apud hominem, quanto magis ualet apud deum, qui delectatur huiusmodi improbitate, non offenditur. Et si quando differt dare quod petitur, non parcitas est in causa, aut difficultas, sed in hoc accendit desiderium nostrum, ut uberius donet, quod petimus, & nos charius habeamus, quod improbis precibus impetratum est. Quod igitur amicus egeus faceret apud amicum hominem, hoc multo magis unusquisque uestrum audeat facere erga benignum patrem deum, cui grata est talis importunitas, & qui dando exhauriri non potest. Ab hoc igitur uotis petite, si quid opus est, & dabitur uobis. Quarite si quid ignoratis, & inuenietis afflatu spiritus paterni, quod humano ingenio percipi non poterat: pulsate precibus addendo eleemosynas in proximos, & aperietur uobis. Haec est improbitas, qua ueluti uincitur & expugnatur deus. Apud hominem nonnunquam incassum funduntur preces, uel quia non potest praestare, quod rogatur, uel quia non uult. Verum apud deum, quisquis petit accipit, quisquis querit inuenit, quisquis pulsat huic aperitur. Nouit autem pater uester, quae conducant ad salutem aeternam, haec libenter donat rogatus. Qui si per errorem rogaretur noxia, pro beneficio duceret negare, quod male peteretur: sed pro optatis daret salutaria. Efficit hoc pietas parentum carnalium erga filios, ut negare non possint ipsi, quos genuerunt, si rem petant ad corporis salutem pertinentem. Coniecturam ex uobis ipsis facite: Quis enim est ex uobis, qui si ex patre suo petat panem, existimet filio dari pro pane lapidem: aut si petat piscem, putet eum pro pisce porrecturum serpentem: aut si petat ouum, existimet illum pro ouo daturum putamine tectum scorpionum? Quod si tantum

Omnis enim qui petit

tantum ualet naturae pietas apud homines alioqui malos, ut in filios utilia petentes benigni sint: quanto magis pater uester qui pater est spirituum, qui natura bonus est, impartiet uobis de caelo spiritum suum bonum, omnia bona largiturum; si petieritis ab ipso. Habet & Satanas spiritum suum, quem inspirat suis, ad omnia mala sollicitorem; habet mundus suum spiritum ad amorem rerum fluxarum illestantem: cum hoc spiritu nullum est confortium spiritui patris coelestis. Alter exeat oportet, ut alter immigret in peccus. Et ecce casus, qui poneret ob oculos, quid malus spiritus ageret in animis Iudaeorum, spiritui sancto reluctantium. Adductus est ad Iesum quidam obnoxius malo daemone, id erat non simplex, sed simui & mutum. & caecus, ut Iesum nec posset aspicerere, nec appellare. Iesus autem ultro misertus calamitosi, iussit exire daemone, & exiit. Et ecce aderant Iudaei quidam, quorum animos periculosius possidebat Satanae spiritus, quam impurus ille daemone corpus hominis possederat. Quorum alij calumniabantur, a daemone factum miraculum, dicentes: quod haec faceret uirtute diuina, sed praesidio Beelzebub principis daemoneorum. Rursus alij post tot conspecta miracula diffidentes adhuc, postulabant ab eo signum aliquid in signe de caelo, quo plane constaret illum habere cum deo commercium, qui in caelis habitat, & non cum spiritibus immundis, quorum praestigiae nasci solent in terra. Hoc autem dicebant tentantes dominum, nihilo magis illi credituri, citam si quod postulabatur, fecisset: sed siue fecisset, siue non fecisset, habebant paratam calumniam. Iesus autem ut uidit impias illorum cogitationes, ad impiam calumniam respondit hunc in modum: Qui constitit uestra calumnia? Videmus enim nullum regnum posse consistere, si intestinis dissidijs seculum pugnet. Quod si sit, necesse est, ut desoletur, & publica ruina domus supra domum concidat. Quod si uerum est id quod cogitatis, me praesidio Beelzebub principis daemoneorum eijcere noxios daemones, qui nimirum illius sodales sunt & satellites, consequitur, malos spiritus inter sese discordes pugnare, & alios ab alijs profligari. Iam si Satanas pugnat aduersus Satanam, quomodo consistet regnum illius? Videtis eijci daemones, & fatemini noxios esse, quos eijcio: unde igitur coniecit haec fieri praesidio Beelzebub potius quam dei? An Beelzebub solet hominum salutem consulere, & suos satellites, per quos exercet tyrannidem suam, a possessionibus suis eijceret? Et tamen hoc si fiat, arguit mox periturum satanae regnum, & instare regnum dei. Simpliciter uerbo eijcio, gratis eijcio, nihil adhibeo magicorum carminum aut praestigiorum. Factum improbare non potestis, quia boni operis gloriam. ma uultis Beelzebub ascribere quam deo? Quod si hoc uobis persuadet odium mei, me praesidio Beelzebub eijcere daemones, isti iuuenes filij uestri, quos uidistis idem facientes, cuius praesidio profligant daemones? Simples sunt, idiotae sunt, nesciunt maliciofas artes magorum, & tamen isti in meo nomine eijciunt. Sola fiducia erga deum faciunt, quod faciunt. Et ideo his iudicibus condemnabitur uestra incredulitas. Horum simplicitas credidit, quum infra prudentia pugnet aduersus gloriam dei. Itaque quum absurdum sit dicere, quod malus daemone exigat malum daemone, nec alterius praesidio uestri filij eijciant daemones, quum cuius ego eijcio, constat me malos daemones eijcere uirtute boni dei. Huius enim spiritus potentior est omnibus spiritibus impijs. Nec huic quicquam omnino cum illis conuenit, siquidem hic amat salutem humani generis, illi quaerunt perniciem. Quod si palam est, me uirtute dei peragere quae uideris, dubium non est, quin peruenit in uos regnum dei, quod Ioannes instare praedicabat. Huic igitur aequum est uosmet adiungere, & a satanae regno mox interituro, abducere. Non potestis utriusque regni confortes esse. Irreconciliabile bellum est satanae cum deo. Res nullis conditionibus componetur. Aut uincet, aut ui expelletur. Non ueniet in deditioem, non praescriptis legibus recipietur. Haecenus impune regnauit. Sed adest uis illius tyrannide potentior. Potentior enim est unus dei digitus ad seruandum genus humanum, quam uniuersae Beelzebub copiae ad perdendum. Itaque futurum est hic, quod inter duos duces solet accidere, utrosque potentes, utrosque feroces, & quibus omnis fiducia in armis sita est. Itaque quum potens armatus custodit arcem suam, in tranquillo sunt ea quae possidet. Quod si quis illo potentior adoriatur eum, & armis armatum uicerit, nullum inibit cum eo confortium, sed domum ipso profligato occupabit. Arma, quibus confidebat, eripiet, opes eius & omnem suppellectilem diripiet, ac suis militibus distribuet. Nunc uestrum est dispicere, ab utro stare malis

ris, à deo potentiore, an à satana mox expellendo. Si cum satana pax est, cum deo similitas est. Si cum deo pax est, nihil conuenit cum satana. In alterutris castris pugnandum est. Non fert hoc tempus ociosos. Qui non est in parte mea, aduersarius est mihi, & hoc ipso lædit, quia cum fauere debeat, non fauet: & qui non colligit mecum, dispergit. Quoniam autem iudæi sibi sumebant opinionem iustitiam, & hac fiducia uel negligebant Euangelicam doctrinam, uel auerfabantur etiam, proposuit ænigma, quo significaret grauius damnandos eos, qui aliquoties progressi ad iustitiam, relaberentur ad pristina flagitia, quam qui nunquam cognita luce ueritatis euangelicæ perseuerassent in caligine nitiorum suorum. Populus enim iudaicus per legem segregatus est ab idololatri gentibus, sed subinde relapsus ad priora crimina, tandem huc deuenit impietatis, ut quicquid maiores peccassent occidēdis prophetis, cōspirando aduersus Moysen, id septuplo sceleratius renouarent in filiū dei, & in huius discipulos. Quamquā hæc parabola, & ad unum quemuis hominē pertinet, qui semel baptismo ablutus à peccatis pristinis, semel Euangelico sermone liberatus à spiritu malo huius mundi, negligenter habet donum dei, nec curat semper ad perfectiora progredi. Huic ad pristinam uitam reuoluto, ad nihil aliud proderit baptisimus ac cognitio sacræ doctrinæ, nisi ut grauiorē damnationem sibi accersat in die iudicij, uidelicet ad pristinos errores ingratitude etiam, ac maliciam adiungens. Porro sic habet parabola. Quū immundus spiritus exierit ab homine, uirtute dei depulsus, quoniā illi pertinax uoluntas est nocendi, obambulat per loca sterilia aridaq; querēs requiem. Eam quū nusquam inueniret, dicit apud se: Reuertar in domū meā unde exiui. Ad hanc igitur rediens, reperit eam scopis quidem mundatā, sed uacua. Hoc ubi uidet, abit & adiungit sibi septem alios spiritus, sceleratioris quā esset ipse, cumq; talisodalitio commigrat in domum, purgatam quidem, sed incustoditam, nullisq; uirtutum euangelicarū præsidijs armatā. Nam ornamenta ceremoniarū præbent quidem speciem pietatis, sed quoniā, si nihil accedat, inania quædam rerum simulachra sunt, non arcent impiorū spirituum assultum, sed occasio sunt maioris impietatis. Idem accidit homini, qui purgatus ab uno dæmone, fit septem peioribus obnoxius. Quum hæc aliq; multa loqueretur Iesus promiscuæ multitudini, mulier quædam admirans sermones tam sapientes & efficaces, suffulit uocem e media turba, & dixit: Beatus uenter illius mulieris, quæ te portauit, & beata ubera nutricis, quæ luxisti. Aduersus synagogā calumniatricem ad dita nox est huius mulieris, quæ typum habet ecclesiæ. Iesus itaq; non reuicit, sed perficit illius prædicationem, dicens: Sanè beati sunt qui audiunt sermonem dei, & seruant illum in animo suo, ne effluat, ut aliquando producat fructum æternæ salutis. Id multo felicius est, quā gessisse corpus corpore, aut lacte nutrisse. Vna tantū potuit gestare, aut lactare. Cæterum hæc beatitudo potest omnium esse cōmunis. Quum autem ad has uoces densior etiam hominum multitudo concurreret, cepit Iesus respondere his, qui signum poposcerant e cælo, quasi quæ hæcenus gessisset Iesus, humilia essent, nihilq; dignum haberent magno propheta: hæc præstari plebeis, cæterum ipsis pharisæis, utpote doctis ac sublimibus uiris, aliquod peculiare prodigium ostendendum e cælo. Id autem dicebant nequaquam animo simplici, sed tentantes eum, ut si non ostenderet, causarentur cætera facta præsidio Beelzebub: si ostenderet, tum aliud quiddam in eo reperirent, quod calumniarentur. Ait itaq;: Hæc natio mala est, minimeq; simplex. Tot miraculis conspectis ostentū querit, non cui credat, sed quod calumnietur: nō impetrabit autem quod fraudulenter petit, sed accipiet ostentum, quod meretur: non dabitur quod calumniatur, sed dabitur quo coarguetur. Dabitur enim ostentum Ionæ prophætæ. Ad prædicationem Ionæ Niniuitæ poenitentia scelerum suorū egerunt, quū apud illos nullum ædidisset miraculū. Hæc natio nullis miraculis, nullis beneficijs potest ad poenitentiam emolliri, & tamen adest, qui maior sit Ionæ propheta, quē isti mirantur, quod exceptus à ceto, uixerit in eius uentre tribus diebus ac tribus noctibus, deinde pro mortuo habitus, subito uiuus apparuerit. Huic simile, sed prodigiosius erit, quod filius hominis sepultus erit in corde terræ tribus diebus, sed præter omnium malorum expectationē tertio die uitum reddet terra, quæ mortuū acceperat. Itaq; in supremo iudicio hæc natio, quæ præ se contemnit oēs, quæ sibi religionis arcem tenere uidetur, condemnabitur à multis nationibus, quæ uidebatur à religione alienissimæ. Regina Sabæorū confurget in iudicio cum uiris

Cum immundus spiritus

Et quæ est aut

Turbis autem concurrentibus

uiris huius nationis, & cōdemnabit illos, quod mulier, & à legis doctrina aliena, tamen ab extremis finibus orbis longo itinere uenerit Hierosolymā, ut audiret sapientiā Solomoni. Et tamen in hoc loco quiddā est Solomone maius. Et quod adest cōtemnit. Viri Niniuitæ legis expertes, & idolorū cultores contendunt cum hac natione in iudicio, & condemnabunt eam, quod ipsi poenitentia scelerum suorū egerint ad prædicationē hominis ignoti & exteri, nullis miraculis, nullis beneficijs se cōmendantis. Et ecce hic præfens est quiddā ipso Iona maius: nec tamen cōmouentur ad respicientiā. Quamquā autem cōplures essent apud iudæos, quibus euangelij lux magis etiā excæ caret animos ipsorum, tamen non oporteret posthac suppressi ueritatē, cuius cognitio plurimos esset adductura ad salutem æternam. Nec enim incredulorū obstinata malicia bonis obesse debet. Itaq; proferenda ueritas in publicum est, in malorū atrociorē perniciem, in bonorum salutem. Nullus, inquit, accendit lucernam, & abdit eam in loco abstruso, aut tegit eam imposito modio, sed imponit candelabro, ut luceat domum ingredi uolentibus. Quod est domus sine lucerna, quod est corpus sine oculis, hoc est animus absq; cognitione ueritatis, quæ per fidem simplicitate contingit. Si oculus tuus fuerit simplex, ac nullis huius mundi cupiditatibus uitiatas, accipiet lumen æternæ ueritatis, ac totū corpus tuum fruetur hoc lumine, ne cubi impingat. Sin oculus corporis fuerit uitiatas, totū corpus erit obnoxium tenebris. Siquidem ex fide iudicium est, ac decreta uiuēdi. Hic fons est bonorum omnium, qui si fuerit uitiatas, cætera uitientur oportet. Vide igitur ut hic oculus, quo cernitur ueritas, in te purus sit ac syncerus, ne hoc ipsum membrū, quod solum est luminis capax, totiq; præluceat corpori, tenebris sit obnoxium. Hoc enim uitiatas, quod est caput & radix omnium bonorū operū, etiā illa quæ bona uidentur, bona nō sunt. Cōtra, quæ pharisæis mala uidentur, mala non erunt, si fons, unde proficiscuntur, fuerit syncerus. Quod lucerna est oculo purgato, hoc sermo diuinus est animo, à prauis cupiditatibus per fidei simplicitate purgato. Quicquid ex fide nō proficiscitur, peccatum est. Quod si oculus interim corporis tui fuerit syncerus, illustratus lucerna ueritatis Euangelicæ, membris omnibus suū lumen impartiet, ut nulla in parte corporis sit aliquid tenebrarū, uidelicet omnibus prospiciente oculo. Itaq; quicquid fecerit manus, quicquid pes, quicquid cætera membra, non erit obnoxium tenebris, sed totū corpus erit lucidū, ueluti tota domus lucida est, omnibus prælucente fulgore lucernæ. Consequutū est autē, per quod hoc quod docuit dominus, uelut explanaretur. Siquidē pharisæi, cum haberent oculum uitiatū, & iustitiā constituentes in ceremonijs corporalibus, negligenter ea quæ nō cernuntur, nisi puris oculis, quibus præluceat lucerna ueritatis Euangelicæ, ibi putabāt esse lumen, ubi erāt tenebræ: & tum maxime impingebāt, quū sibi uiderentur pulchre ingredi: & illic iudicabant esse graue crimen, ubi nullū erat: ubi uero grauis erat culpa, nullam esse putabant. Habebāt enim oculos superstitione legis, ignorantia, fastu, liuore, auaritia, hypocrisis, cæterisq; malis uitiatos. Quiddā igitur pharisæus rogauit Iesum, ut pranderet apud se. Non recusauit Iesus, nulli se nō præbēs, ut omneis ad se pertraheret. Quum autem dominus accubisset illotus, idq; præter morem pharisæorū, cepit pharisæus tacita secū cogitatione mirari, quid esset causæ, quur nō lauisset dominus, prius quā accumberet. Et illico ex re, quæ neq; bonū facit hominē neq; malū, nascitur id, quod uere perpetuo malum est. Habent autē propriū illud ac genuinū ceremoniæ pharisæicæ, quæ rebus corporalibus cōstant, ut gignant obreccationes, suspiciones malas, peruersa iudicia, dissidium, odiū, & rixas. Iesus igitur intelligens, hanc esse præcipuā pestem Euangelicæ pietatis, acriter coarguit pharisæicā superstitionem, dicens: Moses olim præscripsit aliquos ritus purificationis, qui tamen typū & imaginem haberent purgandæ mentis. Nam huc pertinet quicquid lex illa figuris suis adumbrauit. Nunc uero postquam emicante ueritate, par est umbras illas uetustæ legis paulatim euanescere, uos pharisæi, qui perfectā legis scientiā profiterini, solū eam legis partem amplectimini, quæ minimum habet momenti ad uerā pietatem. Nec in hoc solū peccatis, quod carnē legis amplectimini, neglecto spiritu legis, uerum etiam carnalibus ceremonijs additis ac uestris constitutiunculis, sanctiores haberi uultis, q̄ præcepta dei. Vera puritas in animi sita est innocentia. Vos autē corpus subinde lauatis, lauatis calices, & catinos, res extraneas, & nihil ad uerā pietatem facientes. Atq; interim interior ac potior uestri pars illota, sca-

Nemo lucet nam

Et quum loqueretur

tet sordibus deo abominādis, rapina & iniquitate. Creditis uos inquinari, si biberitis ex
 illoto calice, aut ederitis ex catino non loto, & puri uobis uideamini, si calix simul & cati-
 nus, & quod in illis est, rapina & fraude paratū sit: O stulti peruersi, iudicij. Nonne qui
 condidit corpus, idem condidit animū: Itaq; si puritas usq; adeo cordi est, oportebat to-
 tum hominē purum facere. Verū par erat priorem esse curā eius partis, quae potior est.
 Sed interim uobis ipsis blandimini, quasi abunde puri, si corpus & uasa subinde laue-
 ris aqua, & animū fraudibus, rapinis, odio, liuore, ambitione, ceterisq; pestibus inquina-
 tum, purgetis elemosyna, quam cum ad ostentationem faciatis, tamen arbitramini sus-
 ficere ad summam animi mundiciem. Sed uae uobis pharisaeis, qui sub praetextu religio-
 nis agitis uestrum negotium, decimantes etiā holerum uilissimam, mentā & ruram, quasi
 soli sacerdotes ac leuite curae sint deo. Atq; interim contra mentem dei fraudulentē agi-
 tis cum proximo, nec subleuatis egentem, sed inuidetis felicioribus, opprimitis imbecil-
 les. O uere praeposterum iudicium. Haec quae lex praescripsit ad tempus seruanda iuxta
 carnem, oportuit quidem non omittere, sed illa quae maxime uult fieri deus, quae perpe-
 tuo bona sunt & ipsi grata, in primis erant praestanda. Quae ad uestrum cōmodum perti-
 nent, superstitiose etiam curatis: quae ad proximū subleuandum, negligitis. Vae uobis
 pharisaeis, qui quū foris pra uobis geratis imaginem sanctimoniae, tamen intus tumie-
 ris ambitione, captantes honoratōres sellas in synagogis, & audire gaudetis magnifi-
 cos illos titulos, Rabbi, Rabboni, ab his qui salutant in publico: nihil aliud agentes, nisi
 ut hominum oculis placeatis: pro nihilo ducentes, quod animi sordibus displicetis ocu-
 lis dei. Proinde uae uobis cum uestra hypocrisis, qui similes estis monumentis defuncto-
 rum, quae foris nitent opere albario, titulis, uarijsq; picturis, quum intus sint omni spur-
 citie referta. At interim quod apparet, blanditur oculis hominum praetereuntū: quod
 autem occultant, fallit. Sed homines falli possunt, deus introspicit intimos cordis sinus.
 Quum haec aliaq; magna seueritate diceret dominus in fucatam pharisaeorum sanctimo-
 niam: quidam e legisperitis studens cohibere libertatem Iesu, dixit illi: Dum ista dicis
 in pharisaeos, nos quoq; afficis contumelia. Non tolerat liberū sermonem sibi male con-
 scijs animus, & exemplum libertatis in alios, metuit ne in se recidat. At Iesus aeterna ue-
 ritas, quae nescit assentari, quum sola sit inculpabilis, nec in aliud tamen obiurgat, nisi ut
 medeatur malis, respondit legisperito: Si quae dico, in uos quoq; cōpetūt, uti fateris: erit
 igitur & uobis legisperitis uae, qui non cōtenti exigere legis obseruatūculas omnes ab
 idiotis, uerum etiā praeter legis autoritatē de uestro multā adijcitis: & onus addētes one-
 ri, sarcinā importabilem imponitis humeris simplicū, & ipsi interim uobis indulgetis,
 adeo nō attingentes ea, quibus grauatōs alios, ut nec illa praecipua seruetis, sine quibus
 caetera nihil profunt. Vae uobis, qui ad ostentationē uestrae integritatis extruistis monu-
 menta prophetarū, quum illorū cōplureis maiores uestri interfecerint. Itaq; sit, ut hoc
 ipso, quo studetis dissimulare maliciā uestra, prodatis. Dum enim ornatōs monumenta
 prophetarū, fatemini fuisse detestabiles, qui illos occiderunt, quorū memoria sacrosan-
 cta est apud uos posteros. Porro quū ipsi in huius aetatis prophetas, illis longe superio-
 res, deteriora moliamini, q̄ patrarint in prophetas antiquos maiores uestri, nōne de-
 claratis, quod quaestu, ambitione, liuore & odio excaecati, scientes approbetis impia sa-
 cta maiorū, quae non solū imitamini, uerum etiā superare studetis. Toties uos reuocauit
 ad respicientiā dei bonitas, ac semper in eos impie saeuistis, qui uobis ueritatem ingere
 bant, nō ob aliud inuisam, nisi quod aduersaretur uestris prauis cupiditatibus. Proinde
 dei sapientia, quae ineffabili consilio temperat omnia, prius q̄ puniat huius gentis peri-
 nacem maliciā, statuit nihil intentatū relinquere, quo possint ad meliora cōuertī. Caete-
 rum ubi iam declarata fuerit omnibus simul & immensa dei bonitas, & illorum inuicia
 peruersitas, tanto dabunt atrociores poenas, quanto diutius tolerati sunt, quanto ma-
 ioribus beneficijs prouocati sunt ad poenitentiam. Sic igitur apud se loquuta est sapien-
 tia dei: Quid amplius faciam isti nationi intractabili? Misi Moysen, misi ueteres prophe-
 tas complureis, misi Ioannem baptistam. Aduersus Moysen coniuratum est: prophetas
 uel occiderūt, uel afflixerunt: ne Ioannē quidem plus q̄ prophetā, audierūt: nec illi fuit
 impune, bene monuisse. Venit filius hominis, & illi machinantur exitiū. Mittā ad eos
 postremos omnium prophetas, qui legē spiritualiter interpretentur: mittā apostolos, qui
 miraculis

miraculis possent, qui de omnibus gratis benemereantur, qui salutē omnibus offerant
 minimo negotio parandā, uidelicet fide. Ac ne hos quidē audierit, sed persequerentur, af-
 fligent, eijciet, & quosdam etiā occident. A deo uincet illorū malicia dei bonitatē. Tan-
 dem cum eō creuerit illorū malicia, ut omnium aetatum scelera superarint, nō solū aequa-
 rint, tum irruet in eos ultio diuina, & requiretur ab eis sanguis omnium prophetarū, qui
 effusus est ab orbe condito: nimirū à sanguine Abel, qui primus omnium occisus est ab
 inuido fratre, usq; ad sanguinē Zacharie sacerdotis, filij Ioiade, qui multitudinē reuocās
 ad saniora consilia, lapidatus est per tumultū populū inter aedem & altare. Atq; ille mo-
 ricens, & suā testificans innocentiam, & illorum impietate, dixit: Videat dominus & re-
 quirat. Nunc huius ultionis tempus instat. Vna natio ueluti pro omnibus maiorū faci-
 noribus poenas dabit, quae quicquid fuit in omnibus maliciae, supergressa est. Futurum
 est haud dubie, quod diuina sapientia futurū esse praedixit. Huius aetatis Iudaei, quoniam
 superant omnium ueterum rebellione, peruersitatem, crudelitatem, tam atrociter punien-
 tur, quasi quicquid diuersis seculis impie designarunt maiores, id soli peregerint. Etiam
 atq; etiā uae uobis legisperitis, qui quū profiteamini legis cognitionem, quae spiritualis
 est, & uindicaueritis uobis clauem scientiae, quae debebat aperire aditū in regnum celo-
 rum, tamen non solum ipsi non introistis, uerū alios introire uolentes exclusistis. Dum
 enim legem perperā interpretamini, oppugnatis id, quod est totius legis caput. Ad hu-
 iusmodi sermones, subamaros quidem ob libertatē ueritatis, sed salutariter, si uoluerint
 recipere pharmacū, uehementer offensi sunt simul & pharisaei & legisperiti: sed quoni-
 am taciti secum agnoscebant esse uerissima, quae dicebantur, dissimulant quidem apud
 populū, sed tamen interim obseruāt omnia Iesu dicta, uenantes si quid proficisceretur
 ab ore eius, unde possent illi calumniā struere, ne priuato quodā odio, sed studio religio-
 nis ac pietatis uiderentur illū persequi. Habet enim & hoc hypocrisis pharisaeica, ut ni-
 hil tam impiū moliat, cui non praetextat pietatis fucum.

CAP. XII

Quoniam autem dominus Iesus nouerat insanabilem esse maliciam pharisaeo-
 rum, scribarum, ac legisperitorum, uoluit palam illorum hypocrisim traduce-
 re, ne quis incautus eorum simulatione falli posset, iam tum multis turbis cir-
 cumstantibus, adeo ut se inuicem conculcarent, coepit dicere discipulis suis:
 Cauete uobis à fermento pharisaeorū, quod est hypocrisis. Tales esse studete, quales ha-
 beri uultis. Nihil posthac fucatum diu latere poterit. Veniet tempus, quod in apertum
 proferet & uestram innocentiam, & illorum maliciam. Nihil autem sic nunc opertum
 est, quod mox non sit retegendum: neque quicquam tam absconditum, quod post non sit
 uenturum in noticiam hominum. Quare curate, ut omnis uita uestra fucō careat, neq;
 quicquā dicatis, faciatis ue, aut cogitetis etiam soli, quod nolitis ab omnibus sciri. Quo-
 niam quicquid nūc clanculum in tenebris dixeritis, olim narrabitur clara luce: & quic-
 quid nunc in aurem dixeritis in cubiculis, olim praedicabitur in tectis. Offendet ueritas
 homines impios, fucatos imagine pietatis, sed nullius mali metus abducat uos à synce-
 ra praedicatione ueritatis euangelicae. Extremum malorum est, ut occidant, sed corpus
 duntaxat. Ego uero illud dico uobis amicis meis, ne meo fretos praesidio quicquam ter-
 reat istorū crudelitas, qui ut omnia moliti sint, corpus possunt occidere, quo factio, non
 habent praeterea quo laedant. At nō moritur, qui mea causa occiditur. Quod si metum
 adhibere placet in consilium, aequum est, ut leuior metus cedat maiori, & ille potius ti-
 meatur, qui totum hominem nutu potest perdere. Hunc si uultis uobis ostendi, deus est,
 qui solus habet potestatem, ubi corpus occiderit, etiam animam mittere in gehennam.
 Ne quid terreat hominum impiorum crudelitas, qui leuiter possunt laedere: imò ne lae-
 dere quidem, nec hoc ipsum possunt nisi permissu dei. Quod si terrore hominum dege-
 neraueritis à sinceritate praedicationis euangelicae, uitantes leuia ac temporaria mala,
 incidetis in aeterna mala. Clauus igitur clauum pellat, & dei timor exigit timorem ho-
 minum. Nolite metuere, ne pereatis ante diem. Omnino moriendum est omnibus: nec
 refert quā diu uixeris, sed quā bene. Et feliciter hinc exit, quisquis ob nomen meum
 mortem oppetit. Nec id fiet ante tempus à patre praefixum uobis, ut nihilo diutius ui-
 ueritis, etiam si maxime uos discruciet metus mortis. Et hoc erit cura patri uestro,
 ut suo quisque tempore moriatur. Quamquam ista uidentur casu fortuitoq; geri, tamen

Tom. 7

B 3 nihil

Nonne quibus
 passeris esse
 uenient

nihil accidet uobis, nisi permissu patris, cui uestra omnia curae sunt. Quid passerculo uis
 lius, aut cōtemptius? Nonne quinq; licet emere dupondio? Et tamen horū cura est deo,
 neq; quicquā perit etiam uilissimorū animantiū in scio patre. Vos autē quos ex omnibus
 paucissimos delegit ad illustrandā sui nominis gloriā, adeo nō negligit, ut oēs etiam ca-
 pitis uestri pilos habeat numeratos. Aduersus huius uoluntatē pugnare impiū sit. Nihil
 autē uolet ille, nisi quod optimū fore nouerit. Itaq; de uita sollicitudinē omnē in illū con-
 serte. Cui curae sunt passerculi, nō negliget uos, tāto passerculis omnibus meliores. Itaq;
 nolite metu malorū quae possunt homines hominibus inferre, desciscere a professiōe no-
 minis mei, memores, per has tēporarias afflictiones iter esse ad felicitatem aeternā. Nec
 enim erit socius gaudiū, qui recusat esse socius doloris; nec erit cōsors gloriā, qui nunc
 recusat particeps esse ignominiae. Quanquā haec ignominia apud homines, uera gloria
 est apud deū. Nam illud affirmo uobis: Quisquis professus hic fuerit nomen meū coram
 hominibus, quod apud mundū erit inuisum & execrabile, profitebor & ego illū, quum
 proferetur filij dei maiestas corā angelis dei. Contra qui me non agnouerit hic apud ho-
 mines, nec a nobis agnosceatur corā angelis dei. Scio huius corporis infirmitatē multis
 futurā offendiculo: sed culpa, quae uel ab humano proficiscitur errore, uel ab imbecillita-
 te natura, quamuis atrox fuerit, tamen facile cōdonabitur. Proinde quod me uocat Sa-
 maritanū, uini potorem, amicū publicanorū, & Iesum fabri filiū, facile remittetur si res-
 piciant. Est enim conuictū, cui locū dedit huius corporis imbecillitas. Ceterū qui conui-
 cium dixerit in spirītū sanctum, per quē deus operatur haec miracula, quoniā destinata
 malicia sciens ac uolens repugnat gloriā dei, non inueniet ueniā nec in hoc seculo, nec
 in futuro. Quemadmodum angelis impijs non est relicus reditus ad pēnitentiā: quo-
 niam nulla infirmitate, sed oblitata malicia restiterunt deo, nec resipiscunt unquā, nec
 ueniā spem habent. ~~Quisquis ergo dixerit in spiritu sancto, quod dicitur in~~ Me
 uident hominē, dormientem, esurientē, uidebunt & morientē: ignosci potest, si quid in
 me dicunt, quod in hominem potest cōpetere. Ceterum quod inuidia corrupti tribuunt
 ea facta spiritui Beelzebub, quae sciunt esse uirtutis diuinā, & deū fraudantes sua gloria,
 & in impios demones transferentes quod dei est: haec nimirū est diabolica malicia, quae
 ideo non impetrabit ueniā a deo, quanquam ad miserendum propensissimo, quia ne-
 scit pēnitere. Multis igitur modis obstrepetur uestra praedicationi. Quidam enim aut
 simpliciter errantes persequuntur uos, aut errori mixta malicia. Quidam aduersus ani-
 mi conscientia ueritatem perspectam & cognitam oppugnabunt, nō ob aliud, nisi quod
 aduersetur prauis ipsorum affectibus. Per hos spiritus Satanā malus rebellabit spiritui
 dei bono: ac per suos satellites omni machinarum genere uos impetet. Quamuis autem
 estis idiotae, tenues, & humiles, non est quod metuatis mundi tumultum aduersus uos.
 Sufficit spiritus dei benignus ac simplex aduersus omnem uel fraudem, uel uolentiam
 huius mundi. Quum igitur pertrahemini in synagogas illorum, delati de magnis crimi-
 nibus, quum pertrahemini ad magistratus & principes, nolite facere, quod uulgus reo-
 rum solet, qui solliciti sunt, quid respondeant, aut quid loquantur, quo possint elabre
 causa. Dabitur hoc publicae potestati, ut uocati compareatis. Ceterū non est quod uereā
 mini conspectū illorū, aut solliciti sitis, ut meditata oratione uos ipsos defendatis. Sem-
 per erit in promptu ueritatis simplex oratio. Hanc quoties erit opus, uobis suppedabit
 spiritus sanctus. Qualis est uita uestra, talis erit & oratio. Nihil autem efficacius simplici
 ueritate. Quemadmodum autem terror iudiciorū nonnullos transuersos abducit a syn-
 ceritate professionis euangelicae; ita multos pecuniae studium corrumpit. Ut igitur &
 hunc affectum penitus eximeret dominus ex animis discipulorū, uelut humilem & in-
 dignum aggressis coeleste negocium, oblatū est argumentū, per quod ita fieret. Quum
 enim esset frequentissima turba circa Iesum, neque quisquam antehac rem tam humi-
 lem ausus fuisset ab illo petere, quidam dixit illi: Magister, frater meus occupat haeredi-
 tatem communem, ac tergiversans, prorogat partitionem, hic mihi succurrat tua autori-
 tas. Dic illi ut mecum diuidat haereditatem. Iesus autē uelut indignans, quod a negotio
 coelesti ad carnales ac sordidas curas interpellaretur, simul interim docens suos, non o-
 portere implicari negocijs profanis ac sordidis eum qui gerit munus apostolicū, respon-
 dit: Homo, qua fronte me interpellas aduersus fratrem tuum de diuidenda haereditate?
 Quis

Dico autem
 uobis

Et omnis qui
 dicit uerbum

Ait autē qui
 dam de turba

Quis me constituit iudicem inter uos dissidentes de re leui, ac mox peritura? Aut quis me
 uobis dedit diuisorē haereditatum? An mundus hic non habet iudices, qui lites tam humi-
 les dirimant? Mihi non est delegatū, ut hic aut ille dicescat haereditate, sed ut omnes perue-
 niant ad haereditatē uitae immortalis. Deinde uersus ad discipulos, ac ceteros qui aderant
 cepit eos exemplo interpellatoris dehortari a studio diuitiarū: non quod per se male sint,
 sed quod in his praecipuum uitae praesidium ponere, & harum studio reuocari ab his, quae
 pertinent ad aeternam felicitatem, stulticia sit. Etiam atq; etiam cauete, inquit, ab omni con-
 finio auaritia: frequenter enim sub praetextu necessitatis ac prouidentiae obrepit triste ui-
 rium, quod semel admissum abducit hominem in omne dedecus. Ac uix uitari poterit,
 nisi leuiter & contemptim possideamus etiam ea quae nostro iure possidemus. Ceterum
 qui sic fidant diuitijs suis, ut in his ingens aliquod humanae felicitatis praesidiū collocent,
 uehementer fallunt seipso. Non enim abundantia facit ad felicitatem, sed potius ad soli-
 citudinem, & contemptum eorum quae uel sola quaerenda sunt. Siquidem natura neces-
 sitas exiguo placatur. Id quod crasso populo altius infingeret, adiecit dominus similitudinē,
 ad quam suum quisque affectum exigeret, atque examinaret. Erat, inquit, homo locu-
 ples, cuius agri fructus uberrimos attulerant, ut sunt anni prouentus impares. Ille uero
 nihil interim cogitans de subleuanda proximorum egestate, sed perinde quasi quod na-
 tum esset, unum natum esset, de recondendo sollicitus est, non de erogando. Dixit enim
 apud se: Quid faciam? Annonae ubertas maior est, quam ut horrea mea sufficiant recon-
 dendis ijs, quae prouenerunt. Si charitatem adhibuisset in consiliū, quum sic aestuaret
 animo, dixisset illi: Circumspice quam multis desit, quod tibi superest. Agnosce cui debe-
 as etiam istam anni tui felicitatem. Sortem indulsit deus, unde colligas usuram operum
 coelestium. Permota fluxa bona perennibus, terrena coelestibus, humana diuinis. Ita lu-
 cro fuerit tua liberalitas. Sed quoniam stulticiā & incogitantiam maluit adhibere in con-
 silium, huius impulsu dixit apud se: Demoliar horrea mea uetera, & extruam maiora, &
 in his recōdam uniuersum huius anni prouentū, ceteraq; bona mea, ne quid pereat. Con-
 stabilitis autem, & in tuto collocatis omnibus, securus omnium, dicam anima mea: Ani-
 ma habes repositam magnam rerū copiam, quae sufficiat in multos annos: requiesce, ede,
 bibe, & oblecta te. Hoc diuine felicitatis somnium quum diues ille uersaret in animo suo,
 subito uenit ad illum uox dei, dicentis: Stulte, quum ipsa uita tibi sit incerta, quur recōdis
 in multos annos: quū his quae reponis frui nō possis, nisi in hac uita, quae nulli uel ad unum
 diem certa est? Quid tibi promittis annos plurimos? Hac ipsa nocte repetent abs te animā
 tuam. Et ista quae parasti, cuius erunt? Certe tua nō erunt. Haerediti relinquant oportet, aut
 si quis alius occupet. Ceterum spirituales opes, quas erogandis diuitijs licebat compara-
 re, etiam mortuum fuissent comitatae. Habes exemplum ac statum hominis, qui sibi re-
 condit opes huius mundi, ac sibi tantum diues est, nec est diues erga deum, qui cupit in suis
 membris refocillari per eos, quibus res superest. Ac felicitus diuites sunt, qui sic paupere-
 scunt. Haec promiscua multitudinē loquutus dominus, mox cōuersus ad discipulos suos,
 quos oportebat non solum abesse ab omni auaritia, uerū etiam uacare omni sollicitudine
 huius uitae, ne qua res illorum animos remoraretur ab Euangelico negotio: ideo, inquit,
 iam antehac dixi uobis, & repetens iterum iterumq; monebo, nolite solliciti esse de uita, ue-
 stri corporis, anxij ne desit cibus aut potus: neq; rursum de corporis incommodo, ne desit
 illi uestis. Pater uester coelestis, qui uobis dedit quod praestātius est, etiā illud addet, quod
 est uilius. Anima potior est cibo, quanquam sine cibo interim non durat in domicilio cor-
 poris, & corpus preciosius est uestimēto. An putatis diuitem iuxta ac benignum patrem
 passurum, ut quum largitus sit uitam, desit cibus quo uita prorogetur? aut qui dedit cor-
 pus, commissurum ut corpori desit, quo tegatur? Si dei prouidentia non cessat in animan-
 tibus brutis ac uilibus, an cessabit in uobis, quos ad rem tantam delegit? Considerate cor-
 uos: neq; serunt, neq; metunt, nec penuriam habent, nec horreum, & tamen deus etiam il-
 lis prospicit de pabulo, nihil eorum negligens quae condidit. Quanto magis uobis pro-
 spiciet pater, quos tanto coruis habet chariores? Quid quod non solū diffidētie est, anxie
 distorqueri cura rerum huiusmodi, uerum etiam stulticiae? Stultum enim est sollicitudine
 nihil profutura discrucari. Nemo sollicitudine sua uitam suam reddere potest uno die lon-
 gorem. Quid quod ne corporis quidē modus, aut figura uobis in manu est? Deus dat illi.

formam quam uult, dat illi modum quē uult, sic dat illi & uitam, quā dū uult. Quis autem uestrum sollicitudine sua possit ad sui corporis staturam adijcere cubitū unum? Aut quis sollicitudine sua possit unum capitis pilum ex albo nigrum, aut ex nigro album red-
 dere? Si igitur in his, quę minimi momenti sunt, nihil profuerit uestra sollicitudo, quorsum attinet esse sollicitos de uita? Iam ne sitis anxij de uestitu, considerate mihi lilia, quę in pra-
 tis nulla hominum cura proueniunt, quomodo nullo curante surgunt ad iustam magnitudinem. Non laborant, neq; nent, neq; texunt, & tamen prouidentia patris adeo non sine-
 ijs deesse uestem, ut nec opulentissimus ille Solomon, quum maxime ostēderet strepitum
 suę fortunę, sic uestitus fuerit, ut unum quoduis ex lilijs pratensibus, ad breue tempus
 duraturū. Quod si deus tanta prouidentia uestit herbam etiā uulgo nascentem, & mox
 perituram: & quę hodie uiret in agro, cras arefacta conijcitur in clibanum: quanto magis
 non sinet uos esse nudos, o parum fidentes? nec enim aliunde nascitur ista sollicitudo, nisi
 ex diffidentia erga patrem & potentissimum & liberalissimum & prouidentissimum. Si is
 pacit, si uestit, si gubernat uniuersa quę condidit, abijcite uos quoq; sollicitudinem de re-
 bus infimis, cibo, potu, & uestitu. Istarum rerum nec uos deiciat penuria, nec efferat exu-
 berantia. Neq; supini pendeatis a cœlo, obseruantes omnia tempestatum praesagia, palles-
 centes quoties astra minitantur annonę penuriam. De his enim rebus etiā in longin-
 quum inquirere gentium est, qui mundo dediti nesciunt deum: uos autē qui nostis, quā
 benignum habeatis patrem in cœlis, quid inani sollicitudine torquetis animos uestrorū?
 Scit enim pater uester, quod his quę pertinent ad corporis alendi tegendiq; necessitatem
 indigetis. Nec tam durus est, ut uos suum agentes negocium, sinat harum rerum inopia
 perire. Quin potius prima sit uobis cura promouendi regni dei, cuius uos delegi præco-
 nes ac ministros. Huius iusticiam ante omnia quærite, non sitam in ceremonijs iudaicis,
 sed in his rebus, quas ante docui uos: & toto animo hoc agite, quod est omnium maxi-
 mum. Cætera leuiora deus ipse uobis adijciet omnia, neq; quicquam patietur desiderari.
 Ne qua res uos terreat pusille grex, pauci estis, humiles estis, idiotę estis, nullis opibus,
 nulla potentia, nullis armis, nullis copijs instructi estis aduersum mundum hunc impiū
 & omni genere machinarum in uos cooriturū. Non est tamen quod formidetis. Sic com-
 placitum est patri uestro, reiectis potentibus, doctis, & elatis: uobis iuxta mundum abie-
 ctissimis dare regnum hoc, quod arcanis opibus animorū, quod cœlestibus praesidijs in-
 uictum est. Quare delecti ad tantam dignitatem regni cœlestis, contemnite ista humilia:
 destinati bonis perēnibus, negligite mox peritura. Quod si terrenę possessiones remoran-
 tur uos a rebus tanto melioribus, uēdite quę possidetis, & pecuniam inde collectam ero-
 gate in subleuandam pauperū inopiam. Non possunt diuitiæ magis in tuto collocari: non
 possunt maiore certioreq; cum fœnore deponi. Qui dat elemosynā, deo fœnerat, qui nō
 potest fallere: & ut diues est ac benignus, pro uilibus reddet preciosissima, pro terrenis
 cœlestia, pro fluxis ac mox auferendis eterna. His igitur opibus studete discere. Parate
 uobis sacculos, qui non ueterascunt: reponite uobis thesaurum in cœlis, qui nunquam de-
 ficiet, qui uobis tutus sit, & a furibus, & a tineis. Siquidem hoc uidemus usu uenire, ut ubi
 quisq; thesaurū habet, ibi habeat & cor. Quod enim quis uehementer amat, eius non po-
 test obliuisci. Veluti diues, qui domi conditas habet aut defossas opes, etiā si foris agat,
 tamē animus domi est, sollicitus ne fur compilet, ne quis casus prodatur aut uitiet thesaurū:
 rursus, qui amant, semper in eo quod amant, habent intentū animū. At oportet uestrum
 cor semper esse in cœlis. Atq; illic semper erit, si in terris nihil habueritis, quod uel mire-
 mini, uel ametis, sed uniuersum thesaurū uestrum reconditū habueritis in cœlo. Tempus
 breue est. Toto studio hoc agēdum, ut quā plurimum bonorum operum recondatis in
 cœlo. Instat dies, quo quisq; pro semine rerum temporalium messurus est messē aeter-
 nam. Is dies, quoniam uobis incertus est, oportet in eum semper esse paratos & ac cinctos.
 Eritis autem, si nullis mundanarū rerum impedimentis remorabimini, si nullam occasio-
 nem beneficiendi prætermiseritis. In hunc igitur diem sint lumbi uestri semper præcincti,
 sint lucernę ardentes in manibus uestris, & similes sitis prudentibus ac fidelibus famulis,
 qui quoniam incertum habent, quando dominus sit rediturus a nuptijs, perpetuo stant ac
 cincti cum tædis, ut simulatq; reuersus pulsauerit, cōfestim aperiat ei. Non erit ingrata do-
 mino hæc famulorū sedulitas: sed beati fuerint, si dominus subito ueniens offenderit illos
 uigilantes

Et uos nolite
querere quid

Nolite timere
pusillus grex

uigilantes. Nam illud affirmo uobis, quod dominus pro officio, quod tamen debebant,
 amplissimam mercedē reponet. Siquidē ipse uicissim præcinget se, & iubebit illos discum-
 bere, ac præteriens obseruans quid quisq; postulet ministrabit illis. Nec refert, qua par-
 te noctis uenerit (id enim incertum esse uoluit) sed quacunq; noctis uigilia uenerit, siue in
 secunda, siue in tertia, uel in tempesta nocte, beati futuri sunt serui, si dominus offenderit
 eos paratos. Nō est igitur unquam cessandum in hac uita. Sed ita uiuendū, quasi dies ille
 hodie esset uenturus. Obreper enim improuisus. Proinde semper curandū, ne opprimat
 imparatos. Siquidem ubi semel ille uenerit, iam seruum fuerit sarcire superiorē somnolen-
 tiam. Nullus est paterfamilias tam socors, qui passurus sit a fure nocturno perfodi domū
 suam, si nosset quo tempore fur uenturus esset. Quod si ille uigilat, ne spoliatur bonis ter-
 renis, quanto magis uobis est uigilandum, ne perdatis felicitatem aeternam? Sicut fur no-
 cturnus obreperit eo tempore, quo dormitur altissime, minimeq; expectatur suffossor, ita fi-
 lius hominis subito ueniet eo tempore, quo minime uenturū suspicabimini. Proinde quo-
 niam uobis id tempus ignotum est, certum tamen est illud adfuturum, sitis perpetuo para-
 ti, instructi bonis operibus, ab omnibus mundanarū rerum impedimentis expediti. Hos
 sermones quum audisset Petrus, ait domino: Domine, parabolā istam utrum uis ad nos
 proprie pertinere, an ad omnes pertinet? Dominus autē ita temperat responsum, ut non
 neget aliqua ex parte pertinere ad omnes qui cupiunt aeternam salutem, sed præcipue si-
 gnificet ad eos attinere, quibus credita est dispensatio sermonis Euāgelici. Adiecit autem
 & aliam parabolam, quo magis accēderet suos ad perpetuā instantiam officij sui, propo-
 nens & præmiū functis officio, & pœnam ei, qui cessaret in officio. Inter homines, inquit,
 rarum est inuenire fidelem ac prudentem dispensatorem rei familiaris, qui peregre agen-
 te domino, curet illius familiam, cui præfectus est, non ut tyrannidē in eam exerceat, sed ut
 ex opibus domini, cuiq; suū dimēsum, quantū opus est, & quādo opus est deponat. Bea-
 tus erit ille seruus, quē subito reuersus dominus offenderit in officio. Siquidē expertus fi-
 dem ac diligentia in dīmensis, præficiet eum omnibus bonis suis, ac ueluti rerū omnium
 consortem habere dignabitur. Contrā si seruus ille nec bonę fidei fuerit, nec prudens, sed
 elatus absentia domini, ac delegata præfectura, dixerit suo cū animo: Dominus meus iam
 in longum profert reditum, & fortasse nunquam rediturus est, interim morem geram ani-
 mo meo: cœperit quē seruire & ancillas, non solum non pascens eos ex tri-
 tico domini communis, uerum etiam pulsans illos ac uerberans, ac tyrannidem quandam
 usurpans, ipse interim edat, & bibat, comessetur, inebrietur, heri bona fœdis uoluptatibus
 luxurę prodigens: Quid futurum arbitramini tali dispensatori? Nimirum redibit domi-
 nus die quo non expectabatur, & hora qua nesciebatur, ac famulum illum secure quiddā
 bet facientē, diuidet & amputabit a familia sua, nec dignabitur eum domus suę contuber-
 nio, sed annumerabit illum reliquis infidelibus, luiturū pœnas, qui noluerit esse memor
 officij. Nulla re magis sibi reconciliare potest animū domini sui dispensator Euāgelicus,
 quā ut absentis domini benignitatē representet in proximū: nec se putet esse dominum,
 sed meminerit esse conseruum. Quo uero perfectior fuerit cognitio ueritatis Euāgelicę,
 hoc grauior erit condēnatio, si quod didicit esse rectum, sequi negligat. Leuius enim puni-
 entur gentes, quibus nec per legem, nec per Euāgelij annūciata ueritas est, quā Iudęi,
 quos lex erudit ad aliquē profectum pietatis. Et rursus inter hos acrius punientur phari-
 sæi, & legis periti, q̄p̄ idiotę. Sed omnium grauiissimas pœnas dabunt, quos cognita ueritas
 Euāgelicę, quos tot miracula, quos exemplū meum non prouocant ad studiū uerę pie-
 tatis. Ego nihil cœlaui uos. Quicquid pater cœlestis uos per me scire uoluit, cōmunicauit
 uobis. Cauete igitur exemplū serui negligentis. Etenim seruus ille, quē dominus præ cæte-
 ris habuit eximium, cui cōcredidit dispensationē rerum suarum, cui cōmunicauit arcana
 consilij sui, cui filius est abiens peregre, nisi fecerit quod iussus est, seseq; prepararit ad exe-
 quenda, quę sciebat ex animo uelle dominū, uapulabit plagis multis. Qui uero fuerit de
 grege seruorū, cui dominus non indicarit animi sui uoluntatē, si quid cōmiserit animad-
 uersione dignū, plagis uapulabit paucis. Non est igitur quod Euāgelici sermonis dispen-
 satio uobis cōmissa, reddat uos insolentiores, sed potius sollicitiores. Onus suscipit uerius q̄
 honorē, qui functionem suscepit ecclesiasticam. Gratuitū est quod conceditur, & in hoc
 conceditur, ut proferatur in utilitatem communem totius familię. Quemadmodū heri
 rationem

rationem exactiorem exigunt ab eo, cui plus commiserunt: sic ab eo, cui copiosius cognitio-
nis & autoritatis munus datum est à deo, plus requiritur, quàm à ceteris: & cuius fidei latior ac
maior functio delegata est, quo pluribus prodesse debuit, hoc plus exigitur ab eo. Quo-
doctior es, hoc doce liberentius: quo ditior es, hoc libentius subleua pauperes: quo poten-
tior es, hoc plures autoritas tua pertrahat ad euangelium. Alienum est quod habes, do-
minus uult erogari, quod credidit. Sitio salutem hominum, & huius gratia ueni in mun-
dum, ac meo desiderio iam omnis mora longa est. Non est diluta, nec humana doctrina,
quam è caelis attulit. Merus ignis est, aut purgaturus hominem aut uertur. Et ideo ue-
nit, ut hic ignis accendatur in terris. Quid enim aliud desidero? Semel accensus, late cor-
ripit uniuersum mundum incendio. Sed non exiliet hic ignis, nisi percussus fuerit in cru-
ce hic silex corporis mei. Superest adhuc ille baptisimus quem mihi praescripsit pater, ut tin-
gar proprio sanguine, ut mea morte poenas luam pro peccatis totius mundi. Tum demum
emicabit inter homines illa scintilla charitatis Euangelicæ, quum uiderint innoxium ultro
pro noxijs sustinuisse mortem ignominiosam. Haec enim est scintilla perfectæ charitatis. Et
ab hoc baptismo non solum non abhorreo, sed amore salutis humane uehementer angor,
ut quam primum perficiatur. Abhorret natura corporis, sed desiderat animi charitas. Ve-
rum hic ignis accensus, excitabit magnos in mundo tumultus. Vehemens enim erit ignis
& coelestis, discutens & excutiens omnes affectus humanos. An creditis quod uenerim
allaturus pacem in terras, quam mundus hic amat, cui tum tranquillitas est, quum satis fa-
cium est animi cupiditatibus, quum mali cum malis consentiunt? Non profecto, non ue-
ni conglutinaturus tales concordias, sed immisurum dissidia. Non omnes obediunt Euan-
gelio, & Euangelij causa contemnenda sunt omnia. Itaque fiet ut in eadem domo, in qua pri-
us erat mala pax, nascatur salutare dissidium. Siquidem quinque natura coniunctissimi, mea
causa diuidentur inter sese, tres aduersus duos, ac rursus duo aduersus tres. Quid enim con-
iunctius, quam patri filius? Et tamen pater Euangelij causa simultatem exercerebit cum fi-
lio. Et filius Euangelij gratia patrem contemnet. Similiter mater dissidium habebit cum
filia, sed apud filiam plus ualebit charitas Euangelica, quam affectus parentum. Socrus item
bellum suscipiet cum nuru sua, sed apud alteram praeponderabit amor salutis aeternae, affi-
nitati carnis. Vehementius enim urgent uincula spiritus, quam naturae. Post haec Iesus
conuersus ad turbas, dixit: Quis igitur uos non praeparatis animos uestros regno dei, quod
in proximo est? An non sentitis imminere tot indicijs rerum? quis hic estis parum boni conie-
ctores, quum in rebus tanto leuoris momenti tam sagaciter coniectetis? Quum enim conspe-
xeritis nubem emergentem ab occasu, statim praedicatis futuram imbrem: & euenit quod pre-
dicatis: ac rursus quum senseritis austrum flantem, statim praedicatis fore aestum, nec fallit
uos uestra diuinitio. Parum refert autem, utrum pluat, an non pluat, sed plurimum refert,
ut per Euangelicam fidem salutem assequamini perennem. O hypocritae, ut omnia uestra
fucata sunt. Qualis est uestra sanctimonia, talis est & prudentia. In his quae sunt huius uitae
sapitis: in his quae sunt aeternitatis, nihil uidetis. Observatis faciem caeli & terrae, & hinc
colligitis praesagia rerum futurarum. Qui sit autem ut hoc tempus, quod omnibus uel sa-
lutem adfert aeternam, si fuerit acceptatum: uel exitum aeternum, si fuerit neglectum, ex
tot proditijs indicijs non animaduertatis instare? Scitis quid prophetae promiserint, uide-
tis & auditis tam multa quae dicuntur & geruntur inter uos, uidetis innouari mundum,
& nondum ex uobis ipsis coniectatis, adesse tempus promissum? Hoc solum erat omnibus
studijs agendum, nec oportet rem ullam uobis esse tantam, cuius gratia dispendium faciatis
Euangelici profectus. Si res est, & impedit, uende: si quis laesit, condona potius quam per-
sequaris ius tuum. Quod si res eo processerit, ut eatur ad iudices, uel inter eundem da operam
ut libereris ab aduersario tuo. Praestat uel iniquis conditionibus finire litem inter uos, quam
incertum euentum iudiciorum experiri, ubi non semper superior est causa, quae melior est.
Alioqui committis teipsum periculo, ne iudex tradat te damnatorum exactori, & exactor
conijciat te in carcerem. Quod si fiat, illud affirmo tibi, non exibis inde, donec resoluas quod
petitur usque ad extremum quadrantem. Negociosa res est litigare, nec uacat his immorari
triticis, qui properat ad metam Euangelicæ perfectionis. Primum igitur expende, quanto
plus lucri sit in condonanda iniuria, quam in persequenda: in deserenda re, quam in uindi-
canda. Primum lucrifeceris amicitiam, quae suscepta lite periclitatur: deinde temporis com-
pendium

*Dicebat autem
ad turbas*

*Cum autem
uadis*

pendium facis, quod erat tibi non parum multum in lite periturum. Ad haec animi tranqui-
litate lucraris, quam lites adimere solent. Postremo uitas, quicquid malorum adferre po-
test infelix litium exitus.

CAP. XIII

IN hac aliaque multa promiscuae multitudini loquitur Iesus, praemis inuitans
ad officium pietatis, supplicij territans, nullumque non mouens lapidem, ut ani-
mos auditorum accenderet ad melioris uitae studium, com modum aduenere qui-
dam, qui rem nouam & horrendam auditu nunciarent de Galilaeis quibusdam facinor-
rosis, in quos Pilatus praefes nouo exemplo animaduertent, sic ut sanguinem hominum nocen-
tium misceret cum sanguine pecudum, quas immolabant ritu Iudaico. Quoniam autem
erat enorme, quod illi perpetrarent, ad terrorem omnium horrendo supplicio puniti sunt.
Solet autem uulgus hominum execrari sic damnatos, sibi quae plaudere, quod tale nihil patra-
rit, quum saepe plausor ille sceleratius sit malus, quam illi, quorum manifestum scelus publi-
co supplicio fuit expiatum. Iesus itaque uolens huius exempli terrorem, quem illi non puta-
bant ad quenquam pertinere, nisi ad eos, qui eadem facinora patrasent, ad omnes perue-
nire, respondit illis. An creditis quod isti Galilaei soli scelerati fuerint inter omnes Galilae-
os, quod in hos solos defauijt severitas iudicis? Non satis est uos non admittere, quod ad-
miserunt illi, ab omnibus peccatis respiscendum est. Quod nisi feceritis, quanquam interim dei
lenitas tolerat uos, ut conuertamini, tandem omnes simili dei uindicta peribitis. Et ne spem
impunitatis uobis faciat ultio dilata, nisi mature respueritis, subito ueniens opprimit uos,
quemadmodum nuper illi decem & octo ruina turris oppressi sunt in Siloa. Ut suffugia-
tis ultionem hominum, dei uindicta uitari nullo modo potest. Ad omnes uos pertinet pau-
corum exemplum. An creditis, quod quum istos opprimeret ruina turris, non fuerint Hiero-
solymitis multi, his etiam sceleratioribus? Sed hos dei clementia differt in spem poeniten-
tiae. Quorundam crimina manifesta sunt, quorundam latent: & suis quisque malis blandi-
tur, sed nemo bonus est inter uos, nec erit cuiquam impunita sua malicia. Quum illud affir-
mo uobis, nisi respueritis a pristinis malis, omnes similiter opprimit ultio diuina. Vide-
te igitur, ne lenitate dei abutamini ad licentius peccandum, memores, hoc grauiorem uentu-
ram ultionem, quo serius uenerit. Prouocat deus multis modis ad poenitentiam, nunc blan-
diens, nunc territans. Tandem ubi uidet obstinatam hominum malitiam nullis rationi-
bus emendari, semel totum hominem funditus perdit, ut alius exemplum sit utile, qui sibi
bonus esse noluit. Hanc sententiam quo Iesus altius infingeret animis crasse multitudinis,
adicit similitudinem ad rem accommodam. Quidam, inquit, habebat arborem ficum plan-
tatam in uinea sua: Qui plantauerat, suo tempore uenit ad illam, quae rens fructum iam
primum ex foliorum prouentu promissum, neque quicquam inuenit praeter folia. Accito-
itaque uinea colono, ait: Ecce iam tertius praeterijt annus, quod uenio ad hanc ficum, quae
rens ex ea fructum, nec inuenio, Itaque succide illam. Ad quid etiam terram occupat, umbra
officiens uitae, & succum ad se trahens, quo poterant alii arbores frugiferae? Colonus autem
respondit domino suo: Domine passus es illam triennio, sine adhuc & hoc anno donec ex-
periar extremam curam: Nam fieri potest, ut soli uitio sterilis sit. Fodiam igitur circum illam,
& iniiciam stercora: Hoc fomito excitata si produxerit fructum, serua ueris arborem: sin-
autem uideris eam esse deploratae sterilitatis, uenies ad id quod supremum est, & succides
eam, ne saltim officiat uinea tuae. Haec parabola dominus in genere quidem commouit om-
nes, ne deum prouocantem ad poenitentiam negligenter. Sed peculiariter notauit gentem
Iudeorum, quae toties prouocata ad meliora per patriarchas, per Moysen ac legem, per pro-
phetas, per Ioannem, denique per tot miracula, per Euangelicam praedicationem, tamen quia
perstitit in obstinata malicia, funditus excindendam à Romanis. Et ecce mox exemplum
fici sterilis, ut quod parabola typus delinierat, res ipsa subijceret oculis. Ceremoniarum
legalium obseruatio ueluti folia erant synagogae, quae uidebantur ceu polliceri dulcissimum.
ac deo gratissimum fructum uerae pietatis & charitatis erga proximum, quum non solum nihil
huiusmodi produxerit, uerum etiam amaros fructus adiderit inuidiae, odij, obsecrationis,
blasphemiae, homicidij. Iesus enim quum ex more suo doceret sabbatis, aderat tibi in synago-
ga mulier quaedam, cui decem & octo annis res fuerat cum morbo immedicabili miserocque. Erat
enim adeo contracto corpore, ut non posset erigere caput, nec aspicere sursum. Ecce mater-
tiam exerendi fructus boni, nisi ficus omnino sterilis fuisset. Mulier haec imaginem gerebat
gentium

*erat autem do-
cens in syna-
gogis*

gentiū, & eorum qui palam impij & scelerati calamitatē suam præ se ferebant, toti defixi rebus terrenis, de rebus æternis ac cœlestibus ne cogitantes quidē. Contra Iudæus circūsus stabat in uinea domini, quæ est synagoga, uerbis legis ac ceremonijs corporalibus, cœu frontibus ornatus: qui nihil aliud nouit, q̄ inuidere & calūniari. Dominus autē primū clementissimis illis oculis suis intuitus est mulierē. In hoc ipsum mox sequitur salutis omen est. Nec hoc cōtēntus, ultro uocauit ad se. Felix quencunq; accesserit ad se Iesus, & felix qui audit uocantem. Venit mulier, plena bonæ spei. Morbus diutinus erat & immedicabilis, sed nulla est tanta impietas, aut iniquitas, quæ per Euangelicam fidem non aboleatur. Videamus igitur fructū bonæ arboris, quem in synagoga desiderabat Iesus. Mulier, inquit, liberata es ab agitudine tua. Non designatur eam sui sacri corporis contactu. Imposuit illi manus, ac protinus erecta est, & agnoscens cœlestē beneficium glorificat deum: ita subito mutata gentium ecclesia relictis simulacris, relicto studio pecuniæ, relictis sceleratissimis cupiditatibus, quibus diu sic fuerat alligata, ut nec aspirare posset ad cognitionē reū cœlestium, coepit laudare clemētiam diuinā, cuius gratuito beneficio semel liberata esset ab uniuersis uitijs suis, quibus obnoxia misere seruierat satanæ. Jam ex aduerso mihi consideranda malæ arboris malum fructum. Quum id uidisset Archisynagogus, uidelicet ficus illa sterilis, ac folijs tantum legis sese uenditans oculis hominū, indignans quod Iesus sabbato sanasset mulierem, ueluti rem magnā docurus, uertit se ad concionē. Nunc audi uocem uere pharisæicam, & ex hac totam illorum doctrinam aestima. Homo pius, timens ne populus exemplo Iesu prolaberetur in impietate, consulit illius salutē, dicens magna cum autoritate: Sex dies sunt, in quibus fas est opus facere. Proinde si quis sanari cupit, ueniat illis diebus. Sabbatum autē uiolare nefas est. Hanc tam solidam uocem non tulit clementissimus dominus, qui sabbatum nō in hoc condiderat, ut à iuuando proximo cessaretur, sed à malefactis esset perpetua quies, quam illa sabbatorum oia figurabant. Quoniam autem hac uox archisynagogi ex omnium pharisæorum, scribarum ac legis peritorum sententia proferebatur, per unum respondit omnibus: Hypocritæ, inquit, qui neglecta uel legis, corticē duntaxat urgetis, ac speciem iusticiæ præ uobis geritis, quum procul abitis à uera pietate, uidete, quam hic sitis iniqui iudices: Quis uester est, cui sabbati religio obstat, quo minus à præsepe soluat bouem suum, aut asinū, ad aquaturus illum? Si iudicatis non uiolari sabbatū ob beneficium, quod muto iumento impenditur: mihi ueluti facinus atrox impingitis, quod hanc Abraham filiam germanam, uidelicet parentē sinceritate fidei referentem, sanari sabbato: Vobis tanti est priuatum cōmodum, ut non sit religio solue re lorū asino, ne siti pereat sabbato: & indignamini, quod hanc uestre gentis mulierem, quam satanas decem & octo annis habuit adstrictam, soluerim sabbato: Si opus interdicitur sabbato, uter plus operis facit, qui soluit asinum & ducit ad aquam: an ego qui solo uerbo, & contactu sanauit totam mulierem? Siccine mitiores estis in bouem, aut asinum, quam in sororem aut fratrem? Et sic legem obseruatis, ut eius superstitione negligatis id quod totius legis est caput? Hic sermo Iesu quoniam perspicuam habebat ueritatem, & ad sensum etiā cōmuniē humanæ naturæ consentaneam, pudorem inçussit obrectatoribus illis. Dolebant enim aliquid sue gloriæ decedere apud multitudinem, apud quam eatenus sese uenditarant. Iesus autem indicare uolens omnem illam inanem pharisæorum ostentationem, quæ magnificam habebat sanctimoniam speciem, breuiter euanitiram: contra, uim Euangelicam ex humillimis inuitijs profecturam in tantam amplitudinem, ut totum orbem ad se pertrahat, idq; per mortem, per apostolos humiles & idiotas, proposuit duas parabolas eiusdem sententiæ. Videtis, inquit, regnum synagogæ pugnare cum regno dei. Euincet tamen id quod potentius est. Itaque uelut afflatus nouo spiritu dominus quo redderet attentiores multitudinem dixit: Cui rei dicam esse simile regnum dei, aut cui comparabo illud, ut ex re nulli uestrum non notissima intelligatis quale sit? Quicunq; iam omnes expectarent magnificam aliquam similitudinē, de sole, aut fulmine sumptam, maluit à contempnissimo legumine ducere parabolā. Simile est, inquit, grano sinapis, quod quam diu est integrum, ut minutissimum est, ita uilissimū est, nec colore, nec odore, blandiens oculis, & si quid habet uigoris, intus habet. Hoc homo quidā prudens naclus non contempsit, sed seuit in horto suo. Enatum est autē illud contempnissimū semen, & excreuit in arborem ingentem, adeo ut in ramis eius etiā aues nidularentur, pro uno grano multa

multa milia producens. Sic regnum dei, quū maxime uidebitur extinctum, tum sese latissime proferet. Rursus autem cui rei simile dicam regnū dei? Simile est exiguæ massulæ fermenti, quod prudens mulier abdidit in farinæ conspersæ tribus mensuris, atq; ibi reliquit ueluti sepulchrum, donec paulatim fermenti uis afficeret totā illam quamuis multā farinam: sic humilis doctrina Euangelij quondā occupabit uniuersas orbis nationes. Hæc loquutus Iesus properabat eō, ubi granū erat infodiendum terræ, ubi fermentū abendum in farina. Faciebat enim iter Hierosolymam, ubi sciebat sese occidendum. Sed inter eundē per singulas ciuitates ac uicos docebat omnes, ne quid tēporis periret ab Euangelio. Quoniam autē sublimia quædam docuerat de uendendis facultatibus, de uiuendo ex tempore, coruorum ac liliorum ritu, de non contendendo cum aduersario, quidam adiens eum dixit: Domine, an pauci sunt, qui salutem consequuntur? Nam ista quæ doces, haud ita multos reor amplexuros. Rursum autem parabola de grano sinapis, & fermento uideatur diuersum polliceri, nempe uim regni dei peruenturam ad multos. Iesus autem ostēdere uolens, famam quidem & cognitionem Euangelicæ doctrinæ, ad hæc & miraculorū gestionem peruenturam ad plurimos, ceterū neminem fore saluum, qui non depositis omnibus huius mundi cupiditatibus sequatur humilem Christum, dixit: Contēdite intrare per angustam portam. Id non cōtingit oscitantibus, Conandum est, angustus est ingressus, sed ducit ad latitudinem regni cœlorum. Non capit hæc porta onustos diuitijs, cummulatos honoribus, distentos luxu, graueis auaritia, turgidos & elatos fastu. Qui tales sunt, eligūt uiam latam, spaciosam, & prima specie blandā, sed ducentem ad mortem. Nunc igitur contēdite intrare, dum patet aditus: excutite sarcinas omnes, ut uos capiat angustus ingressus. Nam illud affirmo uobis: Erunt complures olim qui cupient intrare, nec licebit, uidelicet occluso iam aditu. Quū enim intrauerit paterfamilias, & clauerit ostiū, quod nunc patet omnibus adnitentibus: tum sero respicientes agnoscentis errorem uesterū, & inuidentes his qui sunt ingressi, incipient obsidere ostiū, ac pulsare fores dicentes: Domine aperi nobis. Tunc ille, qui prius non est auditus inuitās ad ingressum, uicissim nō audiet uos, sed respōdebit hunc in modum: Audio nomen domini, sed ego uos non agnosco famulos, querite eum cui seruistis. Tunc uos incipientis dicere: Qui sit domine, ut nūc nō agnoscas nos? Apud nos natus es, edimus ac bibimus tecū, & in plateis nostris docuisti. Et sumus tui discipuli, atq; etiam in tuo nomine sanauimus egrotos, & demonia eiecimus. Hic respondebit paterfamilias: Ista quæ cōmemoratis non efficiunt mihi germanos discipulos. Qui meis uestigijs ingressus fuerit, hūc ego pro meo agnoscam. Vos cuiates sitis nescio. Discedite à me, nihil uobis proderit, nouisse legē, audisse me, nihil gentis cognatio, aut cōsuetudinis familiaritas, nihil ædita in nomine meo miracula. Quisquis inuidet, aut odit fratrem, quisquis suæ gloriæ consulit cum iniuria gloriæ dei, quisquis pecuniā antepōnit charitati proximi, hic quacunq; de gente uenit, meus non est. Abite igitur, recepturi uobis dignū præmium ab eo, quem coluistis. Famuli mei quoniam mecū, & mea causa passi sunt, mecum æterni conuiuij iucunditate fruuntur. Vos qui seculi uoluptates præposuistis æternæ felicitati, illuc abite, ubi erit fletus & stridor dentium. Augebit enim calamitatē uestram aliorū cōspecta felicitas, quos hic fueratis persequuti. Videbitis enim progenitores uestros Abraham, Isaac & Iacob, ac prophetas omnes, quos uestri maiores uel afflixerunt, uel occiderunt, accubentes in regno dei, ac uos ab his prognatos expelli foras, neq; quicquā uobis prodesse generis & cognationis prerogatiuam: nihil profuisse legis obseruationē, nihil audisse nos, nihil ædidisse miracula. Per fidē intrandū erat ad hæc felicitatē. Accedet & aliud quod acrius etiā uret animos uestros. Vobis repullis, qui credebatis uos solos recipiēdos uenient ex omni totius orbis natione, ex omnib. mundi plagis, promiscue nulloq; delectu, quibus nihil fuit cognationis cū Abraham, Isaac & Iacob, nulla noticia legis, nulla mecū familiaritas, & subito per fidē adoptati in filios Abraham, accumbent in regno dei. Ita res præter expectationē uestram in diuersum uertetur. Qui uidebantur proximi salutē, procul à salute reijcientur. Et qui uestro iudicio habebantur alienissimi à deo, idololatræ, cœnturiones, publicani, milites, meretrices, primum honorem habebunt in regno dei. Quoniam autem hæc inuisa Iudæorum auribus, passim magna cum libertate docebat Iesus, pharisæi quidam, ut iniecto metu obturarent os Euangelicum, adierunt Iesum, dicentes illi: Consule uitæ tuæ, & relinque Galilæā. Nam Herodes huius prouinciæ rex tibi male

vult, & uenatur occasionem occidēdi te. Quod ni caueris nihilo mitius trahabit te, quam trahauit Ioannem. Iesus autem declarans sibi nihil esse periculi a quoquam homine, nisi uellet ipse, nec se moriturum, nisi eo tempore quo decretum esset, nec alio genere mortis, nec alio loco, quam constitutum esset, ait illis: Ite & dicite uulpi illi, qui uersutia humana credit se aliquid posse aduersus consiliū dei: Ecce non est humanum quod gero, nec licet desinere ante tēpus a deo prescriptum. Nihil Herodi iuris in hoc negotio. Quāmodū enim illius autoritas nemini potest praestare, ut haec agat ita neminem potest impedire, ne quod agit, peragat. Quis autem impediatur, si bona sunt quae facio: Eijcio daemona, & propello morbos. Haec gratis operor, non diu facturus. Breue tēpus est, quod multi cuperent esse longius, sed ita mihi patriq; meo decretum, ut ad salutem hominum haec agam hodie & cras, & tertio die summam manum meis factis impono. Non oportet igitur hoc exiguo tempore ab officio delegato cessare, sed tanto maiore conatu, quod delegatum est agere, quo spatium est breuius. Non igitur mihi fugiendus est Herodes, sed petēda est Hierosolyma, ubi mori decretum est, ut palam fiat omnibus ciuitatis illius impietas, quae se nomine religionis iactat. Siquidem illa est uetus illa prophetarum interfecitrix. Neq; conuenit ut propheta quisquam pereat extra Hierosolymam. Atq; interim misericors dominus, qui pro sua bonitate cupiebat omnes saluos fieri, prauidens imminere insanabili ciuitatis suae premum excidium, deplorat illam, quae toties spreta dei bonitate, ad meliora uocatis, meruit extremam ultionem; O Hierosolyma, Hierosolyma, illa uetus interfecitrix prophetarum, ac lapidatrix eorum qui mittuntur ad te, quoties conatus sum congregare filios tuos mihiq; adiungere, non secus atq; gallina congregat pullos suos sub alas suas ne pereant. Tua uero pertinacia uicit meam bonitatem. Et quasi deuota exitio, sic omnia respicis, per quae possis sanari. Proinde quando tu nullum impietatis modum facis, imminet tibi saeva calamitas. Relinquetur enim uobis domus uestra deserta, sic ut uix ullum uestigiū super futurum sit istius urbis, quae nunc se iactat ut religionis caput. Transferetur a uobis omnis gloria, ac demigrabit ad gentes. Ipsi feretis sententiā aduersus uos. Occidetis quidem me, sed illud affirmo, non prius uidebitis me, quam dicatis: Benedicētis qui uenit in nomine domini. Haec erit uestra professio, quam ueritas a uobis extorquebit: sed tamē mox reuerfi ad ingenium progenitorū uestrorū, occidetis quem praedicalis.

CAP. XIII

Accidit autem post, ut inuitatus ad conuiuū a quodam inter phariseos primario, adiret domum illius, ac cibum caperet apud eum. Erat autē dies sabbati. Accumbabant uero simul & alij multi pharisei, qui more suo obseruabant Iesum, si quid diceret faceretue, quod in eo calumniaretur. Et ecce parata calumnia occasio. Aderat enim illic homo quidā hypoproti obnoxius, malo fere immedicabili, colore lurido, corpore turgido. Sed huic misero profuit uenisse in cōspectū Iesu. Infelix em peccator qui se subducit ab eius cōspectu, qui cupit omnes fieri saluos. Iesus autē non ignarus, quid apud se cogitarēt pharisei, ac legis periti, rogabat eos an sabbato fas esset cōferre sanitatem homini perituro. Illi quum obticuisissent, Iesus accersit hydropicū ad se, & contactu suo sanauit eum, ac iussit abire. Illico mutatus est homini color, subsedit corporis tumor. Hoc factum quū esset admirabile, tamen phariseos offendebat uiolata sabbati religio. Iesus autē ostendens, illorū religionem esse praeposteram, qui in salute hominis offenderetur, in alino seruato nō offenderetur: respōdit illorū tacitis cogitationibus, ac dixit: Si cuiusquam uestrum asinus, aut bos decidisset in puteū die sabbati, utrum expectaret donec praeterisset sabbatum; an potius nihil moratus, statim eodem die extraheret iumentum suum ne periret? Si tantum apud uos ualet bouis, aut asini salus ut non putetis uiolari sabbatum: quid offenditur animus uester, quod hunc hominem, cui praesens erat periculi ab aquis intercubus, seruauerim die sabbati? Si opus expenditur, plus est operis in extrahendo iumento, quam in hoc homine seruando. Vidit, contigit, ac dimisit. Si personam aestimatis, potior esse uobis debet uicinus hominis salus, quam pluri morum boū aut asinorum. Ad hunc sermonem obticere pharisei, quorum animi sic erant corrupti deprauatq; ut quum non haberent quod dilucidā ueritati responderent, tamen approbare non possent quod a Iesu fieri uidebant. Quod si quid ipsi eiusmodi facere potuissent, omnibus tubis ebuccinassent gloriā suam. Caeterū quoniam dominus Iesus omnium factorum suorum gloriā uolebat esse penes patrem, deum, phariseorum fur-

catam sanctimoniam ubiq; detegebat, qui nimium diu imposuissent simplici populo. Venabantur enim gloriā suam apud homines, & ideo inuidebant gloriā dei. Atq; hic erat uerus hydrops animi, nascēs ex corrupto iudicio mētis, uelut ex hepate uittato. Collocantes enim gloriā in his rebus, in quibus non erat gloriantium, tumebant foris inani fastu, intus intestinis omnibus misere corruptis ac putrefactis. Proinde dominus, qui contactu sanarat hydropicū, cupit & horum morbo, salutiferi sermonis mederi pharmaco. Quicquid enim agebant pharisei ad fastum & inanem ostentationē agebant. Obambulabant in phylacterijs, orabant in triuijs, dabant eleemosynam praecinente tuba, ieiunabant arte obscurata facie, in foro uenabatur magnificas salutationes, in cōuiujs captabant honoratiores accubitus. Tanta erat sitis stultissimae gloriā, tantus erat tumor, sed intus nihil erat sincerum. At facile sanatus est ille, qui aqua intercute laborabat, quia morbum agnoscebat, & sanari desiderabat. Morbus animi sanari non potest, si non agnoscas. Iesus itaque taxare uoluit fastum illorum, quos princeps ille phariseorum non ad hospitalitatem, sed ad ostentationem inuissat, quod uocati ad conuiuia, ambirent locum honoratiorē, sibi placentes, si sella contigisset honestior, tristes, si locus cessisset in honoratior. Quales uidemus adhuc esse ferme solennes Rabinorum pompas; quoties a synagoga proceditur ad conuiuium. In synagoga sedent in sublimi, caeteros uelut ex alto despectantes: citius cubito deturbaturi proximum, quam cuiquam cessuri locum suum. Viator ingrediētib; uiam facit subinde repetito honorifico titulo: offenduntur, si quis non assurgat praeterenti bus, si quis caput non aperiat, si quis ausit considerare, prius q̄ ingrediens ille cōfederit. His interim inceptis ceremonijs teritur tempus, ut non uacet aliquid discere. Nec enim illi Rabinū in hoc ueniunt, ut discant, aut doceant, sed ut apud populum uenentur gloriā. Magna pompa ueniunt, sed maiore egrediuntur. Diceret ludos agi solennes, aut diuitis funus incedere. Hic rursus de loco certamen. Nemo nō grauem iniuriā factam existimat, si laeuum claudat latus ei, qui uidetur inferior. Rursus in cōuiuio mira de loco cōtentio. Quid multis? Hydrops est quicquid agunt, inanis gloriā uenatus est, quum interim apud populum pro dijs haberi uelint. Iesus igitur cupiens huiusmodi morbo laborantes docere, non esse ueram gloriā quae ambitur, sed quae quum promerearis, uitatur, proposuit huiusmodi parabolā, ciuilitate ita tangens uniuscuiusq; conscientia, ut neminem tamen proderet. Quū fueris, inquit, inuitatus ad nuptiale conuiuium, caue ne ipse primum occupes locum ne forte postea q̄ tu accubueris, superueniat alius te honoratior, iamq; ueniens is, qui & te & illum inuitauit, iubeat te surgere, ac locum cedere honoratiori. Tum pro capta gloria lucrificas ignominiam, & cogis cum rubore tenere locū extremum. Quin potius quum uocatus fueris ad honorabile cōuiuū, sume tibi locum accubitus postremum, ut quum uenerit cōuiuator, dicat tibi: Amice ascende ad locum honoratiorē. Tunc tua modestia cedit tibi in gloriā apud conuiuas reliquos. Modestiam tuam agnoscent ex eo, quod tibi postremum locum delegeris, dignitatē agnoscent ex conuiuatore. Sic est in hominis uita: Quo quisq; maior est, hoc se magis debet deijcere, donec ueniat ille, qui uera perpetuaq; gloria subuehit humiles iuxta mūdum, & elatos ac sublimes deijcit. Sic in regno dei populus receptus est usq; ad apostolicā dignitatis fastigium, sacerdotes, pharisei, scribae & legis periti reieci sunt. Gentes agnoscentes humilitatem suam, erecti sunt ad aeternae gloriā confortium. Iudaei, qui soli regnare uolebant in hoc conuiuio, nunc aut nullum habent locū, aut habent postremū. Atq; haec quidē parabola pertinebat ad superbos phariseos. Adiecit dominus alteram, quae peculiariter pertinebat ad phariseorum principem. Diuites enim dum uolunt hospitales uideri, non uocant quos reficiant, sed eos a quibus uicissim inuitentur, aut unde gloriā aucupentur sibi. Atq; haec quidem non est hospitalitas, sed ambitio, uel avaritia, uel utrunq;. Liberalitas enim est, quae libenter cuius praestat beneficium sine spe rediturae gratiae. Parabola sic habet: Si uis bene collocare conuiuium tuum, si quando est tibi animus exhibere prandium aut cœnam, nolī uocare amicos tuos, qui tua liberalitate non egeant, aut qui bene de te meriti sint, ne uel referre gratiā, uel capere beneficium uidearis, uel pudore uocare, ne uidearis ingratus: neq; fratres tuos aut uicinos, ne beneficium cognationi datum uideatur, non affectui: neq; uicinos diuites, ne tibi pereat exhibiti conuiuij gratia. Peribit autem, si illi te uicissim inuitent, & conuiuium aut aequale, aut lautius etiam exhibeatur. Sic enim pensato beneficio, nihil debent gratiae:

Tom. 7

C 2 sed

sed si cupis bene collocare conuiuium, unde tibi redeat amplissima merces, non ab hominibus sed a deo, uoca pauperes, debiles, cecos, & claudos. In his refocillandis deum refice. Dices: in his opera & impensa perierit. Non enim habet quod rependant, & semper egent. Hoc ipso beatus eris, quia non habet quod referant. Sed habet opulentissimum patronum, qui sibi patietur imputari, quod in illos collatum fuerit. Is restituet pro temporarijs aeterna. Noli praeproptere postulare mercedem. Bonae fidei est cui credis. Restituet enim haud dubie, si non in hac uita, quam hic quoque restituet, certe in resurrectione iustorum. Haec autem domini parabola, non solum pertinebat ad pauperes conuiuio refocillandos, sed ad subleuandam omnem proximi necessitatem, siue docendus est, siue monendus, siue consolandus, siue alio quocumque charitatis officio promouendus ad salutem. Haec autem deo sunt praestanda, non homini. Haec quum dixisset Iesus de conuiuio nuptiali, de quo resurrectione iustorum: quidam e conuiuio ueluti per somnum tactus desiderio coelestis illius conuiuij, dixit: Beatus cui continget edere panem in regno dei: ueluti subindicans paucos fore, quibus cessura sit ea felicitas, quasi non quilibet ad illud conuiuium sint admittendi, sed duntaxat Iudaei, aut Iudaeorum primores. Iesus autem, proposita parabola, docuit primo quidem loco uocatos Iudaeos, ne queri possent se se spreto esse: sed dum ipsi dediti rebus mundanis uocati recusant uenire, plures habentes peritura bona, quam uitam aeternam, uocandas esse omnem promiscue nationes, ut impleretur ecclesiae coetus. Parabola erat huiusmodi. Homo quidam praediuus constituerat exhibere coenam magnificam. Ad eam uocarat copulreus. Quumque iam instaret coenae tempus, misit seruum suum, qui nunciaret omnibus inuitatis iam instare coenae tempus, properarent. Inuitarunt olim per prophetas, denunciat rursus per Ioannem, ac filium hominis. Venite, inquit, iam enim parata sunt omnia. Hic cum fructu liceret expectata diu coena, coeperunt simul omnes excusare, alius alio praetextu. Primus enim intentus augendae rei domesticae, ac prius habes lucrum terrenae possessionis, quam aeternae felicitatis, respondit urgenti famulo: Praedium mercatus sum in agro, & necesse est eod proficisci, ut inuisam quod emi. Rogo te, habeat me dominus tuus excusatum. Itum est ad alterum. Ille simili morbo laborans, respondit: Iuga bouum emi quinque. Eundem est igitur, ut ea probem, an feliciter emerim. Rogo te, effice ut dominus tuus habeat me excusatum: liberet enim uenire, si liceret. Itum est ad tertium. Et is excusauit, dicens: Vxorē duxi, & scis quam sit res operosa, quot curas secum trahat, & idcirco si maxime uelim, non licet nunc uenire. His atque alijs praetextibus quum sese excusassent omnes, seruus reuersus renunciauit domino suo. Ibi dominus indignans, quod ultro uocati ad tam honorabile tamque felix conuiuium, ob res friuolas excusarent omnes, quo magis uereretur in posterum, simulatque intellexissent, & quantam rem spreuissent, & qui nunc in sprete felicitatis societatem successissent, dixit seruo inuitatori: Abi celeriter in omnes plateas & uicos huius ciuitatis, & quoscumque habueris obuios, debiles, caecos, & claudos, adducito ad conuiuium meum. Illos honoris gratia primos uocauit, non habent quod querantur. Illorum fastidium non perdet conuiuium meum. Erunt qui fruuntur, etiam si illi contempnant oblatum honorem. Efficiam, ut qui sibi uidentur magni, caecis, debilibus, claudis, & omnium abiectissimis hominibus inuideant. Rediit seruus, & peractis quae mandarant paterfamilias, ait illi: Domine adduxi quoslibet, etiam e medijs uijs, & tamen adhuc aliqua pars tui conuiuij uacabit. Nam apparasti copiosissimum, & innumerabilium conuiuiarum capax. Dominus autem cupiens, apparatus conuiuium quam plurimis esse usui, dicit seruo: Abi rursus, abi uel extra ciuitatem in uias ac sepes, & undecumque collige mendicos, hospites uel ignotissimos: qui si grauentur uenire, uel improbitate compelle ut ueniant ad me, & tandem impleatur domus mea. Illud autem affirmo uobis, quod nemo uirorum illorum, quibus id honoris habitus est, ut primi uocarentur, & fastidierunt, gustabit coenam meam. Fortasse poenitebit illos olim, quum uiderint lautitias, ac splendorem conuiuij, & inuidebunt his, quibus ipsorum fastidium locum fecit. Sed frustra tum cupient ingredi, qui cum liceret, excusarunt. Haec loquutus Iesus in conuiuio pharisaeorum, perrexit in Hierosolimam. Comitabatur autem illum ingens hominum multitudo. Sequebantur multi pedibus, qui uita exemplo sequi non potuissent. Ibat enim ad crucem, ad quam oportet esse paratum, quisquis uult illius esse discipulus. Conuersus igitur ad sequentes se, dixit: Non omnis qui me sequitur pedibus corporis, uere meus est discipulus. Nemo se mihi iungat, nisi paratus ad eadem, ad quae

Et conuersus
dixit ad illos

ad quae ego propero. Omnibus humanis affectibus renunciet oportet, qui uolet perpetuus meus esse discipulus. Et enim si quis uenit ad me, nec adhuc odit patrem & matrem suam, uxorem, filios, fratres & sorores, quin insuper & suam ipsius uitam, non potest meus esse discipulus. Et qui grauatur baulare crucem suam, atque ita sequi me, non potest meus esse discipulus. Alioqui si quis ad me ueniat, obnoxius humanis affectibus diuitiarum, honorum, uoluptatum, parentum, cognatorum, affinium, cupiditati uitae, formidini mortis, ad obiectam occasionem resiliet ab instituto. Proinde priusquam aggrediare negocium nequam quam delicatum, animum prepara ad omnia dura, quae sint perpetienda. Alioqui tolerabilius est non aggressum esse, quam ab eo quod coeperis, deficere. Saltem hic ea providentia praestanda est, quam homines praestant in rebus multo leuioribus. Quis enim est ex uobis tam improuidus, ut in animo habens aedificare turrim, statim ac temere aggrediatur quod cogitat? Non enim solum cogitat, habebit turrim, sed antequam iaciat fundamenta, sedens per ocium supputat apud se, quantis impendijs sit opus futurum ad turrim absoluendam. Quod si deprehenderit rem familiarem angustiore esse, quam ut sumptum necessarium terre possit, abstinet: ne si semel iacito fundamento, postea destiterit, eo quod perficere non possit, omnes qui pretereuntes conspexerint opus coeptum & intermissum incipiant ei illudere, dicentes: Hic homo coepit aedificare, quod non potuit consummare. Itaque si tantum habet momenti pudor apud homines, ut nemo ausit aedificium incipere, nisi consultis facultatibus domesticis: quanto magis oportet expendere robur animi uestri, priusquam profiteamini uos fore sectatores meos: a quo si semel coeperitis resiliere, grauis sit ignominia apud angelos dei. Non est delicata res sequi me. Nec satis est magnifice dicere, nisi robur adsit par negotio. Quis autem rex tam incogitans est, ut si pareat expeditionem aduersus alium regem, non antea quam quicquam moliat, per ocium sedens expendat uires regni sui, an expediat occurrere hosti ueniendi aduersum se cum uiginti milibus hominum, cum manu decem milium. Quod si comperit sibi uires esse impares ad conflictum, priusquam ille propius admoueat exercitum, mittit ad illum oratores, qui tractent de conditionibus pacis. Nam id sane tolerabilius est, quam experiri Martis aleam imparibus praesidijs. Honestius est enim ante praelium commissum agere de rebus componendis, quam post cladem acceptam, inhonestioribus etiam legibus accipere pacem. Quod si homines in rebus huiusmodi subducere norunt, quid praestare possint priusquam incipiant: quanto magis oportet idem facere in hoc negotio, quo non est aliud maius aut fortius: Quisquis igitur est ex uobis qui sequitur me, nec affectu renunciauit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus. Oportet autem ingenuum esse discipulum, aut nullum. Nihil enim abiectius eo, qui a suscepta professione perfectionis Euangelicae, uictus cupiditatibus carnis resiliit. Oportet autem discipulum meum esse similem sali. Sal si uigore habeat, ualet seruari & condiendis omnibus cibis. Quod si semel sal esse defuerit, & uis illa natua euanuerit, ita ut ipsi sali sale sit opus, nulla ratione potest effici, ut ad ullum ualeat usum. Nec enim condire potest aliquid, nec ab alio sale condiri. Ceterae res, etiam si corrumpantur, tamen aliquem de se praebent usum. Veluti uinum ubi uapuerit, uertitur in acetum. Sal uero magna quidem res, sed uni natus, si factus fuerit insipidus, nulli hominum usui accommodus est, adeo ut ne in sterquilinum quidem sit utilis, quod conijciuntur etiam ea, quae sunt corruptissimas. Adfert enim sterilitatem admixtus letamini, & adeo nullam adfert usquam utilitatem ut legat etiam, quicquid attigerit. Hoc sermone dominus Iesus admonuit quorundam temeritate, qui uolebant uideri discipuli Christi, quum non ignoraret etiam eos, quos ex omnibus paucos selegerat, ad crucis horrorem defecturos esse. Sed ut hic sermo infingeretur animis eorum, in posterum intelligendus, adiecit: Audiat haec, cui sunt aures talium rerum capaces. Non enim quorilibet aures huiusmodi dicta ferre possunt. CAP. XV

Um autem confluere ad Iesum uniuersa populi multitudo, nec ille quenquam submoueret aut fastidiret, ausi sunt etiam propius ad illum accedere publicani quidam, & peccatores: quod genus hominum pharisaei uehementer abominati solent, ad ostentationem sanctimoniae, quum certissimum sanctimoniae signum sit, non fastidire peccatores, sed adniti modis omnibus ut resipiscat, & resipiscenti gratulari. Itaque pharisaei, qui quum essent intus pleni fastu, liuore, odio, auaritia, superbia, tamen sibi iusti uidebantur, uidentes quod Iesus non grauate sui copiam faceret

publicanis, ceterisque; ob palam admissa infamibus: quod genus sunt lenones & meretrices, murmurant aduersus illius clementiam, dicentes: Hic qui nouam quandam sanctimoniam proficitur, tamen non uitat malorum consortia, sed notos etiam peccatores admittit ad colloquium: & adeo non fugit congressum, ut cibum etiam cum illis capiat, non cogitans quod malorum contubernio contaminentur boni. Iesus autem ut hunc factum inclementem penitus eximeret ex animis suorum, tres parabolas proposuit, diuersis argumentis eodem adhortantes: nimirum ad summam clementiam erga peccatorem respicientem: qui non solum repellendus non est, quum redit ad mentem meliorem, uerum etiam modis omnibus inuitandus est, ut respiciat. Prima parabola sic habet: Quam, inquit, deus non auerfetur peccatorem respicientem, ex suo quisque animo coniectare potest. Est ne uestrum quisquam, cui sint oues centum? Nimirum sua cuique res chara est, nec cupit aliquid inde perire. Quid faciat autem si e centum ouibus contingat unam aberrare? An non unius damno tantopere commouebitur, ut relicta nonaginta nouem in deserto, sollicitus cursitet ad illam quae perijt, neque conuiescat, donec inueniat? Quid autem si contingat inuenire perditam ouiculam? Nimirum gaudens imponet eam humeris suis, & gregi iunget, laetior de una recepta, cui timuerat, quam de incolumitate totius gregis, cui non metuebat. Tanta est autem gaudij magnitudo, ut sese non contineat, quin & apud alios effundat. Nam domum ueniens, perinde quasi insigni lucro auctus, conuocat amicos & uicinos, dicens illis: Gratulemini mihi, meoque gaudium uelut amici gaudetis, quando quidem decet inter amicos esse communia omnia: quoniam inueni ouem quae mihi perierat. Si hic est affectus boni pastoris erga gregem suum, quo affectu putatis esse deum erga genus hominum, quod condidit, quod alit, quod in sui nominis gloriam aeterna felicitate destinauit? An ille spectatur esse peccatorem, quem a grege seduxit Satanas? An potius, ut est misericors, & amans eorum quae condidit, nihil non facturus est, ut perditum asserat: multoque cum gaudio recipiat poenitentem, quem doluerat perisse? Illud affirmo uobis, quod quemadmodum pastor ille ob unicam ouiculam receptam gaudet cum amicis & uicinis suis, ita magis gaudium erit omnibus angelis in caelo de uno peccatore respiciente, quam de nonaginta nouem iustis, quibus non est opus poenitentia. Haec imago peculiariter quidem designabat dominum Iesum, qui solus est ille pastor summe bonus, qui collapsum genus humanum patri reconciliauit: de suo dependens, quod non reperit nationem quae non esset multis peccatis obnoxia, tamen Iudaei ad ceteras gentes collati, uidebantur habere speciem iusticiae, quod deum unum colerent, quod legem a deo traditam obseruarent. Et erant inter Iudaeos, qui praceptorum legalium tenaciores, sibi uidebantur non egere poenitentia. Sed horum iusticia minus attulit gaudij pio pastor, quam gentes a maximis ac manifestis criminibus respicientes, ab idololatrijs, ab adulterijs, ab inuidijs prodigijs. Et inter Iudaeos magis illustrauit dei misericordiam Paulus, ex persecutore factus apostolus, quam si Christum tacitus cum suo Iudaismo miscuisset: quod a multis tum factum est. Pertinet autem parabola generaliter ad apostolos, & apostolorum successores episcopos. Nam hos oportet Christi principis affectum erga gregem ipsius representare, si tamen mercenarii pastores non sunt. Fit enim frequenter, ut qui ab enormibus ac manifestis peccatis conuertuntur ad ueram pietatem, studio pietatis longe praecurrant eos, qui nunquam in eiusmodi flagitia prolapsi fuerunt. Hos non fastidiet Euangelicus pastor, sed omnia tentabit, donec ad ecclesiae causas reduxerit. Resipientes multo publicoque gaudio recipiet. Obmurmurent pharisaei, qui fucata iusticia freti, non intelligunt quanto gratior sit deo misericordia, quam sacrificium. Qui uere iusti sunt, qui amici boni pastoris, maiore gaudio gratulabuntur receptae ouis, quam multis in sua frigida iusticia confidentibus. Non enim imputant pristinos errores, quos semel gratis condonauit & oblitus est deus, sed applaudunt ad nouam uitae studium recurrenti. Redire non poterat, nisi pastor humeris suis reuexisset, atque ideo sanctorum chorus applaudit bonitati diuinae, non inuidens alteri, quod in se quisque expertus est: & omnium commune ducens, quod unicuique membro contigerit, seu boni, seu mali. Aequum autem est, esse totius ecclesiae communem laetitiam, quum moeror & sollicitudo fuerit omnium communis. Haec igitur erat prima parabola, qua dominus taxat pharisaicam & arrogantem iusticiam, quae peccatores tantum oderat, ac uitabat: quum uerae pietatis sit omnium procurare salutem, peccantes summa cum mansuetudine reuocare ad meliora, respicientes summo cum affectu charitatis reuocare.

perire. Hac clementia si Christus, qui solus peccatum non nouit, usus est, quanto magis de cetero hominem, & ipsum peccatis obnoxium, idem facere erga proximum suum? Altera parabola sic habet: Quae inquit, est inter uos mulier, cui si ex decem drachmis una perierit, negligat damnum unius nummi, quum nouem sint incolumes? Quid igitur faciet? Nimirum accendet lucernam, euerret totam domum, scrutabitur omnes angulos, nihil non mouebit loco: breuiter, non faciet quaerendi finem, donec inueniat drachmam perditam. Quod si contingat inuenire, tantum est de una recepta gaudium, ut sibi non temperet, quin & apud amicas suas ac uicinas effundat, quibus conuocatis dicet: Gratulemini mihi quod inuenierim drachmam, quae mihi perierat. Non iactat nouem drachmas, quae non perierant: de una recepta gloriatur, & hac una sibi uidetur locupletior, quam nouem illis. Si mulier sic est affecta erga nummos suos, ut doceat quicquam perire, & ut uehementer gaudeat, receptum esse quicquid perijt, quamuis pusillum: quanto magis deus nihil uolet perire ex hominibus, pro quibus seruandis seipsum impendit, quos ad imaginem suam condidit? Tertiam parabola adiecit, quae quanquam & ipsa generis illius quo dicta est ratione, peculiarius notat gentes, ad euangelij gratiam receptas: & Iudaeos, qui sibi iusti uidebantur, illorum inuidentes felicitati. Parabola sic habet: Homo quidam, inquit, habuit duos filios, ex his qui minor erat natus, adolefcentiam ac stultitiam in consilium adhibens, adijt patrem, & ait illi: Pater da mihi portionem facultatum, quae redit ad me: experiri enim meo more, quid ex hoc lucri facere possim. Pater induit genem, partitus est inter duos filios substantiam, & unicuique data est sua portio cum facultate utendi ut uellet, non tamen sine spe profectus. Ac maior quidem haud longe seiunctus est a domo paterna. Minor uero intra dies paucos diuenditis omnibus, contracta praesente pecunia, peregre profectus est in regionem longinquam. Quid faceret adolefcentis & sui iuris, & semotus a patre, & uiuens peregre? Diuortium facit cum benignissimo patre deo, qui se facit aduenam mundi. Non est ista locorum seiunctio, sed affectuum. Corruptum mores bonos, colloquia praua. Iudaicus populus legem acceperat, cuius diuiciis sciret quid esset sequendum, quid fugiendum. Habuit & gentium populus dotes suas, uim ingenij, cognitionem rerum conditarum, ex quibus licuisset cognoscere conditorum, sicut & cognouerunt. Quin & de ratione recte uiuendi libros absolutos adiderunt, sed immemores, quod has ipsas opes deberent patris benignitati: quas ille non in hoc indulsit, ut stulte abuterentur, uerum ut ex his parentem beneficium colerent, suoque cultu ad largiorem munificentiam prouocarent. Quantum autem aberrarant a deo, qui ligna, lapides, qui canes, boues, simias, serpentes, cepas, & porrum colebant, pro dijs: qui in eas turpitudines prolapsi sunt, a quibus bruta quoque animantia semouet naturae sensus: infelix autem libertas, quam patris praesentia non moderatur. Quid enim accidit iuueni, emancipato? Inter peregrinos prodegit omnem substantiam, non ipsius qui nihil habebat suum, sed patris. Prodegit autem per luxum, alea, scortis, conuiujs. Luxus enim est, quicquid extra necessitatem carnis cupiditatibus impenditur. Haec nimirum corrumpunt ac uitiunt, quamuis praeclearas naturae dotes. Vbi uero profudisset uniuersam substantiam suam, per omnia more gerens animo suo, orta est fames ingens in ea regione, in qua iuuenis peregrinabatur. Nihil enim habet hic mundus, quod explere possit animum hominis, praeter summum illud bonum, quod non est nisi in domo patris. Quid faceret adolefcentis peregrinus inter ignotos, nudus & fame periclitans? Cui graue fuerat obtemperare iussis elementissimi patris, coactus est sese dare in seruitutem cuius peregrino & barbaro. Quum recusant homines accipere suauem iugum domini, coguntur ferre durissimum iugum Satanae. Vis autem audire, quam sit misera seruitus, seruire cupiditatibus mundanis? Cuius ille misit illum in uillam suam, ut illic pasceret porcos suos. A quanta dignitate, in quantam contumeliam sua stultitia deuenerat miser adolefcentis. Ex ditissima domus haec rede factus est seruus & subulcus. Nec interim crudelis ille dominus dabat quod ederet. Quid multis? Tanta erat fames ueritatis & gratiae diuinae, quae sola explet animum hominis, ut cuperet implere uentrem quibuslibet uel siliquis, quibus saginantur porci. Neque quisquam erat, qui uel hoc pabulum illi daret, ut iam infeliciores esset ipsis porcis, quibus seruebat uerius, quam imperabat. Iam illa ipsa naturae bona destituerat iuuenem. Perierat arbiter.

trij qualiscunq; libertas, & tamen corruptissimus animi stomachus aliquid cibi flagitabat. Omnis inanis mundi uoluptas ad breue tempus delinens nec satians, nec saginans animum, porcorum siliquæ sunt. His delectantur dæmones, ac sibi addictos inescant uerius, quam satiant. Nec harum semper est parata copia: aut si est, multo felle dolorum uitata est. Iam igitur erat uentum ad extremam calamitatem: sed felix calamitas, quæ compellit ad resipiscentiã. Si quidem hic primus ad salutem gradus, reminisci unde decideris, & agnoscere quò degeneraris. Atq; hic erat patris attractus. Aberat ille quidem à patre, sed pater nusquam non adest. Antea iuuenis mente captus erat, dementatus huius mundi præstigijs: fugiēs ea quæ sola fuerant expetenda: expetens ea, quæ sola fuerant fugienda. Sed bene habet, quum peccator afflatu tacito benigni patris redit ad cor. Iuuenis igitur tandem reuersus ad se, sic sibi loquutus est: Vnde quò ueni miser? Ex patria in exiliū, ex opulenta domo in regionē famis, à libertate in seruitutē, ab amantissimo patre ad crudelissimū dominū, à dignitate filij familias ad sœdissimā cōditionem, à confortio fratris & famulorū ad porcos. Quam multi sunt mercenarij in domo patris mei, quibus ex patris benignitate suppetit larga panis copia. Et ego filius familias fame hic perco. Mercenarij sunt pleriq; Iudæi, qui præcepta legis utcunq; seruant, non ex affectu pietatis, sed ob metum aut præmium rerum temporalium. Et tamen est aliquid apud patrem familias tam opulentum pariter & largum uel conductitium agere, nec diuelli à domo felici. Fiet enim ex mercenario filius, si filij sumpserit affectum. Sancta autem inuidia est, quæ iuuenem prouocat ad spem ueniæ. Posteaquam enim deplorauit suam infelicitatem, in qua totus iacebat, incipit erigere se, dicens: Surgam, & ibo ad patrem meum. Qua tandem fiducia? An habes quo te purges illi? Vt es illo indulgentissimo, flagitasti tuam portionem. Non negauit. Vltro reliquisti amantem ac propitiū, prodegesti turpiter substantiam paternā non in hoc traditā. Calamitatem istam nulli potes imputare, nisi tibi ipsi. In defensione facti mei nullum est præsidium, una spes est: quoniā noui patrem esse uere patrem, natura clementem & exorabilem, fortasse aliquid pristinae charitatis residet in illius pectore, etiam si ego totū filium exui. Non eleuabo, nō negabo culpam admissam. Plus apud illum ualebit simplex cōfessio, & animus sibi uere displicēs, quam accurata purgatio. Quo simplicius odero me ipsum, hoc facilius redaccendam illius in me charitatem: postremo in summa rerum desperatione, cui me potius committam, quam patris. Solus ille potest restituere collapsum: & si quisquā uolet, ille uolet. Nō expectabo ut meum crimen, ut meā calamitatem ex alijs cognoscat, qui ultro prouocet ad uindictam: placabilis erit, si rem ut est, ipse narraro. Statuat ille quicquid uolet. Pater est, illius sum: & in illum peccatū est, quicquid peccatum est. Dicā illi: Pater peccauit supra modum, & corā angelis dei, & coram te, nec posthac me dignū iudico, qui dicar filius tuus. Mihi satis erit, si miserus mei, habeas me eo loco quo habes unūquemlibet mercenarijs tuis, liceat modo hæere in aliqua parte familiæ tuæ. Nulla sanē accommodatior oratio ad prouocandā optimi patris misericordiã. Quo simplicius confitetur admissum, quod nec calari, nec excusari poterat, quo uehementius sibi displicet, quo magis sese deicit, quo magis declarat sibi nullā esse spem, nisi in una patris clementia: hoc magis illius animū in leges pertrahit suas. Atq; hanc orationis formā non ars suggessit iuueni, sed conscientia sibi quidem tota displicens; sed tamen non omnino pessime sentiens de bonitate patris. Hæc igitur cōcepta fiducia, surgit iuuenis. Hic est, ut dixi, primus ad salutem gradus, erigi. Relegit totū iter lachrymans ac gemens, qui ferox & amens à patre discesserat. Habes imaginē hominis ab extremis malis resipiscētis. Nunc mihi diuinae clementiæ simulachrū intuere. Nondum iuuenis peruenerat ad ades paternas, quū procul etiā illum pater aduenientē prospiceret, ut est oculata pietas. Prior uidit, qui tenerius amabat. Vidit autē miserabili specie redeuntem, qui ferox & insolens profugerat. Videbat pannosum, macie confectum, squalidum, gementem & lachrymantem. Hæc ipsa rerum species statim cōmouit paternum pectus, & iustam iram flexit ad misericordiam. Procurrit obuiam ueniēti, & non expectatis filij precibus, pietate natua uicius, irruit in collum filij, & osculatus est eum. Hæc tamen si essent argumēta propensi ad ignoscendum animi, tamen sibi etiamnum iratus iuuenis ait: Pater peccauit supra modum, & coram angelis dei, & corā te: & tamen audeo uenire in conspectū tuum, quū indignus sim qui

sim qui posthac nominer filius tuus, quandoquidē à me omnia pietatis iura rupta sunt. Hic mihi in homine, qui ex instinctu naturæ sic afficitur erga filium, dei bonitatem intellige, qui multo clementior est erga peccantem hominem, si modo uere & ex animo resipiscat, sibiq; displiceat, quam quiscunq; pater esse possit erga filium, quem tenerime diligit. Nondum omnia dixit filius quæ fuerat meditatus, singulū sermonem interrumpente. Plus autem loquebantur lachryma, quam oratio. Quid autē intererea pater? Num intonat sauis uerbis? Num miniat uerbera? Num abdicationē? Num exprobrat suam in illum benignitatē? Num fugam? Num ingluuiem, aliāq; uitæ dedecora? Nihil horum meminit, tantū est gaudium de recepto filio. Iuuenis abdicat sese, pater restituit: filius seipsum damnat, pater absoluit. Filius abiecit sese ad indignitatē mercenariorum, pater pristinam dignitatem restituit. Versus enim ad famulos, ait: Cito depromite huic stolam pristinam, & induite illum, & addite anulum in manum eius, & induite calciamenta pedibus eius. Quin & è pascuis adducite uitulum illum insignem & saginatum, & occidite. Apparemus conuiuū & gaudeamus, quoniā hic filius meus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Tantū ualeat apud deum animus uere resipiscens, ~~hinc ergo suggestio, quæ non potest deesse, nisi sit in peccatore~~ Qui se reddiderat indignum oculis paternis, hunc procul etiam aduentantem conspexit pater. Qui commiserat perpetuo excludi ab adibus paternis, ut quas turpiter ingratus ultro reliquerat; huic redeunti processit obuiam pater ipse, qui neminem habet domi suæ clementer se. Qui sese turpibus dominis dederat in seruitutem, hunc pater amplexu suo dignatus est. Flagra commerito datur osculum, charitatis & pacis argumentum. Felix autem ille peccator, quem dominus suo amplexu suoq; dignatur osculo. Culpam cōfessio, & filij nomen ob conscientiam admissorum recusanti, proferuntur omnia pristinae dignitatis insignia: Perierat quicquid erat uestiū, quæ deceret filium: profertur illi prima stola prioris innocentiæ, quā amiserat. Perierat omnis dignitas filij familias spontanea seruitute, restituitur anulus. Et ne quid desit ornatus, uestiūtur & pedes. Nihil horū sperare ausus est iuuenis: & quo minus sperat, hoc plus impetrat. Ac ne quis eum minoris faceret in domo ob erratum adolescentiæ, pater uitulo maciato, totam familiam ad commonem lætitiā inuitat, & iustas gaudij causas reddit. Qualis qualis erat, inquit, filius erat. Is mortuus fuerat, & reuixit. Peccatum enim animæ mors est. Et ad mortem properat, quiscunq; autorem uitæ deserit. Deserit autem, quiscunq; amat ea, quæ sunt huius mundi: procul enim absunt eius uoluptates à disciplina dei. Reuiscit autem, qui resipiscit. Perierat irreuerabiliter, quod ad ipsum atinebat, sed inuentus est. Disce dere à familia patris, perire est: extra hanc enim nulla est salus. Nec est reditus, nisi pater semet in memoriam ingerat filio ad extrema deducto. Suggestio patris est beneficium: sed quod suggestionem salutarem non negligit filius, hoc illi pro merito imputatur: confessio criminis pro satisfactiōe est: perierat inapte stulticia, sed inuentus est charitate paterna. Quoniā autē toto pectore resipuit, quoniā totus sibi displicuit, non solum pristinae dignitatis restituit eum paterna clementia, sed conuiuū etiam addidit, quo magis cōmendarēt filium suum omnium suorum affectibus. Qualem autem se præbuit pater hic parabolicus in recipiendo filio, tales se præbere debent pastores & episcopi erga peccatorem resipiscentem. Verum ab hac imagine multū absunt superciliosi pharisæi, qui suis blandientes uitijs, nihil aliud quam fauunt in lapsus alienos. Et ecce dum cōmuni gaudio gratulationeq; perstreptit tota domus patris, hoc est, omnis ecclesia uere sanctorum, solus frater pharisæicus inuidet. Dum enim hæc geruntur, filius nati maior domi nō erat, sed uersabatur in agro legis Mosaicæ, sudans gestandis oneribus præceptorum, & exantians opera legis grauiā, quū frater interim minor acceperit mitissimū patris iugum. Quum autem coepisset esse uicinus adibus paternis, audiuit nouum strepitum prægaudio concinentium ac ducentium choreas. Affixus enim insipidae literæ legis, non nouerat quantum habeat gaudiorum Euangelicus spiritus. Hæc dum negligit Iudæus, nihil aliud quam in agro legis fodiens ac batulans: interim magno cum gaudio receptus est gentium populus in domum patris: nihil aliud sitientis, quam salutem suorum omnium. Demiratus autem affectator uetustæ legis, quid esset nouæ rei, quæ ue causa insolitorum gaudiorum, non dignatus est ingredi, futurus & ipse particeps cōmunis lætitiæ, quod

quod quidē uehementer optabat pater. Non enim sic recepte sunt gentes, ut exclusi sint Israelitae: sed nūc quoque stant pro foribus indignantes, quod ob gentes ad salutem euangelicam receptas sibi gratuletur ecclesia. Euocauit igitur unum e seruis patris, ac percontatus est: quid nam esset nouae laetitiae, is respondit: Frater tuus uenit, quo recepto gauisus pater, occidit uitulū illum insignem, quē diu saginarat, propterea quod illum, quem perisse crediderat, incolumem ac saluum receperit. Hic mihi considera uere ludicum animum, qui fratri recepto gratulari debuerat, qui patris optimi clementiam praedicare, maluit inuidere fratri, & indignari patri. Mansit itaque foris murmurans & indignabundus. Id ubi rescivit amantissimus pater, qui cupiebat domus suae laetitiam omnibus esse communem, progressus est ad illum, ac cepit blandere rogare illum, ut omisso stomacho iungeret se communi conuiuio, sedque paterni gaudij consortium praeberet. Nec tanta patris optimi comitate mitescit maior ille filius, sed arroganter exposulat cum patre, & impie fratrem accusat. Ecce, inquit, tot annos seruo tibi, nec unquam praeteriui praecipuum tuum, & tamen nulla est habita ratio *diutini obsequij mei*. Nunquam enim mihi uel hoc dum illum dedisti, unde possem epulari cum amicis meis. Ceterum postea quod iste filius tuus, qui tuam substantiam deuorauit cum scortis, redit domum, maclasti illi uitulū illum insignem & obesum. An non uideris tibi uidere filium hunc maiorem indignantem ingredi, & haec murmurantem aduersus patrem, quū legis pharisaeos obrectantes Christo, quod cum publicanis & peccatoribus cibum capiat: Iudaeos indignantes aduersus Graecos, quod admitterentur ad ministerium apostolorum: destomachantes quod gentes ab idololatria uenientes, absque legis onere per solam fidem admittantur ad gratiam euangelicam, baptismo donentur & spiritu sancto confirmantur? inuidentes quod ipsis abstinentibus a conuiuio, gentium ecclesia cum inenarrabili gaudio spiritus, comedit uitulū illum eximium, quē pater pro salute totius orbis maclari iussit? Quanquam & hunc murmurantem placare conatur parentis optimi benignitas. Fili, inquit, nihil tibi decedit, quod in fratre utor clementia. Nam tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Non enim perinde uoluptati est nunquam interrupta felicitas: sed quemadmodum morbus praecedens commendat nobis redditam corporis sanitatem, ita calamitas praecedens auxit nobis laetitiam de filio recepto. Debes autem & tu gratulari fratri, nec abesse ab huius conuiuij laetitia: quia frater hic tuus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Itaque putato non tibi redisse eundem, sed pro male frugi probum esse renatum. Non deceat meminisse qualis fuerit, sed gaudere quod talis sit, qualem optamus. His tribus parabolis Dominus Iesus adhortatus est suos ad clementiam, & facilitatem in recipiendis peccatoribus. Nusquam enim magis illustrari gloriam dei, quam quū qui insigniter fuit improbus, subito mutatus afflatu spiritus fit alius, ex idololatra, seruus Iesu Christi: ex raptore, subleuator pauperum: ex libidinoso, pudicus: ex ambizioso, modestus: ex uindice, tolerans ac lenis. Porro natu minor hoc reperit animū patris propensioem ad ignoscendum, quod gentes, quae deum non nouerant, errore deliquerunt uerius, quam desti nata malicia. Solet enim adolescentiae comes esse rerum imperitia & incogitantia. Et idcirco hūc aetati libentius ignoscimus. Porro Iudaeus qui sibi uidebatur esse iustus, sibi placens ex obseruatione legis, grauius peccat inuidendo fratri, quam ille peccauerat aberrando.

CAP. XVI

que haec quae haec hactenus dicta sunt, peculiariter tangebāt pharisaeos, indignantes quod dominus Iesus uelut immemor suae dignitatis, publicanos & peccatores admitteret ad uitae consuetudinem. Mox uersus ad discipulos suos inuitat eos ad uberiorem clementiam, ut non solum non obmurmurent bonitati diuinae, uerum etiam ipsi hanc modis omnibus imitentur: per omnem occasionem benefacere studentes proximo suo, subleuantes eum subsidio rerum corporaliū, consolantes, exhortantes, docentes, admonentes, condonantes admiffa: docens non perituram nobis benignitatem nostram, sed in futuram uitā reponi, quae quid hic impenditur proximo: hanc sententiam huiusmodi parabola proposuit: Homo quidam erat diues, qui rerum suarum dispensationem crediderat oeconomō suo: is delatus est apud dominum, quod profusus, quam par esset, dissiparet bona ipsius. Dominus igitur accito oeconomō, dixit illi: Quare isthuc rumoris audio de te? Redde rationem

nem dispensationis tuae, posthac enim nolim te rerū mearum oeconomū. Oeconomus autem ut intellexit breui futurum ut amoueretur à dispensandi munere, callide sibi prospexit in breui. Alijs sunt opes, alijs eruditio, alijs rerum usus, alijs aliae dotes. Quod autem habet quisque quo possit prodelle proximo, substantia diuitis domini est, quam oportet largiter in proximum erogare. Nullus enim est dominus earum quas habet dotum, sed dispensator duntaxat. Cito aufertur haec dispensatio, quoniam hic omnis uita breuis est, & post hanc uitam non est benemerendi facultas. Dissipat autem facultates domini, quisquis suis affectibus impendit quod habet, nec inde proximum subleuat. Oeconomus igitur mox amouendus à dispensatione sua, suo cum animo cōsultat, dicens: Quid faciurus sum, quandoquidem dominus aufert à me dispensandi facultatem? Nec est unde uiuam. Nihil enim mihi collegi dum licuit. Superest ut aut ad stipem diurnam fodiam in agro, aut publicitus mendicem. Ad fodiendum uires desunt, mendicare perdet. Sed commodum uenit in mentem, unde mihi subito prospiciam. Parabo mihi amicos ex facultatibus domini mei. Hi submotum ex officio dispensandi, memores meae erga se benignitatis, recipient me in domos suas. Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? Is respondit: Centum batos olei. Tum oeconomus: Accipe cautionē tuam, ac cito sedens, pro centū scribe quinquaginta. Dominus praediuus est, uolo ut dimidium lucrifacias opera mea. eo peractio, dixit alteri: Tu uero quantum debes? Qui respondit: Centū coros tritici. Tum oeconomus: Accipe codicillos tuos, & scribe octoginta. Viginti coros non sentiet abductos dominus, tibi uero pauperi erunt usui: Ad eundem modum egit cum ceteris debitoribus. Fraus si cōperta fuisset illi diuiti, non fuisset impune oeconomus: sed tamen dominus Iesus ad exemplū beneficentiae laudauit apud discipulos suos oeconomū illius fraudulentum, sed tamen prudens consiliū: & ad huius imitationē adhortatus est suos, taxans nostram discordiam, quod homines huic mundo seruientes, in prospiciendo sibi de uictu corporis prouidentes sint & attentiores quam hi, qui abdicato mundo sectantur ea quae sunt aeterna, in prospiciendo sibi in uitā caelestem. Turpe est autē illos in suo genere sapere, ac prouidere, quum agatur de rebus leuibus ac mox perituris: quū nos cessemus officijs in proximum conferendis, nobis parare praesidia uitae immortalis: quū ob incertū huius uitae terminum expectare debeat quisque futurum, ut audiat à domino, quod audijt oeconomus ille: Posthac non poteris dispensare. Tempus autē hoc quoniam & incertū est cuique, & alioqui nulli non breue, properandum est, ut erogatis in pauperes terrenis facultatibus, paremus nobis uitaticū in uitam aeternam. Sic enim futurū, ut benefactorū quae gesserunt alij, nos quoque reddamur participes, qui illos opibus nostris iuuerimus. Etenim qui facultatibus suis adiuuat euangelij negociū agentē, hic uicissim in regno caelorum euangelistae benefactis subleuabitur. Ait itaque dominus: Et uobis in tempore consulite ad exemplum illius prudentis oeconomī. Conciliate uobis bonos amicos ex re mala, ut quum iussu domini cogemini decedere ab isto domicilio corporis, illi recipient uos in aeterna tabernacula. Felix permutatio est, quū caduca permutatur aeternis. Quid autem uilius est, aut à uirtute longius abest, quam opes huius mundi? Vix unquam sine fraude parantur: nec alia est tuendi augendi que ratio, quam parandi. Onerosa possessio est, nec ea tuta interim, nec omnino diuturna. Non enim sequuntur herum suum hinc emigrantem. Sed his tamen emere licet, quod aeternū est, quodque in futura uita sit usui. Ita fiet ut quod reconditum iniustum facit hominem, ac multis curis obnoxium, id erogatum fiat instrumentum euangelicae iustitiae, dum & subleuatur necessarijs qui seruiunt euangelio, & merces ad largientem multo cum saenore redit. Qui dispensat opes hominis, ita deum fidelis dispensator inuenitur, si quam parcissime dispense, quod creditum est. At contra deus, qui diues est in omnis, cupit largissime erogari, quod dispensandum tradidit: & pro infideli habet, quisquis ueluti propriū tenuerit, quod dominus uoluit esse commune, quoties exigit proximi necessitas. Proinde qui in dispensanda re uilissima se uis se gesserit, quod ex sententia liberalissimi domini, nonne uidebitur indignus cui dominus credat rerum sublimiorum dispensationem? Quicquid habemus, domini est: diuitiae corporales, & quicquid gignit hic mundus, dei benignitas est. Doctrina euangelica, reliquaeque dotes spiritus, dei dona sunt: non in hoc datae, ut his soli fruamur, sed ut in utilitatem

utilitatem proximi dispensemus. Verū hoc interest, quod ea quæ pertinet ad refocillandum corpus (quoniā extra nos sunt) nec propria sunt neque perpetua, mūdi opes sunt potius quæ nostræ. Deinde quoniā speciem habent felicitatis iuxta mundum, quum reuera uehementer officiant ueræ hominis felicitati: nec hoc sunt, quod dicuntur. Dicuntur enim bona, quum uere sint ea, quæ reddunt hominem infelicem. Igitur opes animi ueræ sunt ac nostræ: nō quod ha deo non debeamus, sed quod possessore suū non deserant etiam in uita futura, si quis nunc ut oportet utatur. Ut autem in republica nemo prouehitur ad consulatū, nisi prius in ædilitate aut prætura, alijs uel minoribus magistratibus specimen suæ integritatis dederit: & in familia non creditur dispensatio rerum preciosarum, nisi qui prius fidelē se declararit in rebus uilioribus: ita dominus docet non esse credendam dispensationem opum euangelicarum, quæ uere propriæ sunt diuitiis, ei qui pecuniam rem ut omnium uilissimam, ita & alienā parū fideliter dispensarit. Quisquis enim non potest contemnere diuitias terrenas, in syncre dispensabit animi diuitias. Hæc dñs inculcans animis suorum discipulorū, aiebat: Qui fidelis est in minimo, hunc consentaneum est in re magna fore fidelem: Rursum qui in pusillo iniustus est, is & in magno erit iniustus: etenim cuius animum uilissimæ rei cura sollicitare potest ad peccandum, hic multo facilius occasione maiore pertrahetur ad peccandum. Quod si in mammona iniquo, hoc est, fallis, & ut ferè fit, fraude partis diuitijs, non præbueritis uos domino fideles, qui eas dedit dispensandas: ueras animi diuitias quis credet uobis? Et si in re aliena, quæ nulli perpetua esse potest, parum fideles fuistis, quis cōmittet uobis, quod perpetuo uerum erat futurum? Leuius lædit, qui mala fide tractat diuitias huius mūdi, quàm opes euangelicas. Totum hominē postulat regnum dei. Animum postulat ab omnium mundanarum rerum amore liberū. Nec est quod quisquā tentet miscere mundum cum euangelio, quod est regnum cœlorum. Etenim si nemo potest esse seruus communis duobus dominis, quod uix inter illos homines sic conueniat, ut unus seruus utriusque satisfacere possit suo obsequio, sed alterutro contempto, cogatur uni adhaerere: quanto minus uos potestis deo seruire & mammonæ, dominis tam discordibus, ut inter illos nihil conueniat. Seruit autem Mammonæ qui magnam felicitatis partem collocat in diuitijs, eaq; causa magno studio laborat, ut quàm plurimum possideat, ut quod partum est, tueatur, & augeat. Hic gestit accrescente re, discruciatu erepta. Deo seruit, qui uel reiectis istius mundi bonis, uel neglectum possidendo summo studio curat ea, quæ faciāt ad æternā salutem. Hos sermones omnes tametsi dicebantur his, qui se credebant esse posse Christi discipulos, onustos sollicitudine diuitiarū, tamen audiebant & pharisæi quorū animi uelut utres antiqui nō capiebant hoc euangelicæ doctrinæ mustum. Erant enim auari non solum pecuniarū, uerum etiam gloriæ. Erant elati, feroces ac uindictæ. Proinde deridebāt doctrinam domini Iesu prouocantem ad beneficentiā, ad neglectum uindictæ, gloriæ, uitæ deniq;. Habet autem ac semper habebit hic mundus suos pharisæos, qui suis freti præsidijs derideant doctrinā modestiæ, clementiæ, mansuetudinis, ac liberalitatis. Abhorret ab hoc musto cœlesti palatū assuetum uapæ mundanæ prudentiæ. Vtinā & horum sannas dignetur retundere dominus Iesus, qui pharisæos irrisores se uere redarguit, dicens: Vos, inquit, tumetis inanibus bonorum simulacris, uenditantes uos apud homines, qui æstimāt hominem ex opulentia, ex uestitu, ex obseruatione ceremoniarum, ex quibus uobis conciliatis, etiam sanctimonie laudem, quū reuera nec diuites sitis, nec sancti, nec felices, nec magni. Deus enim ex ipsis animi bonis æstimat hominem, qui solus intuetur corda uestra. Atq; is demum diues est, qui apud deum diues est: is iustus est, qui apud deū iustus est: is magnus est, qui sibi paruus, dei iudicio magnus est. Nam ferè fit, ut quod hominibus uidetur sublime quiddam ac suspiciendum, apud deū habeatur abominandum. Vos adhuc mordicus tenetis corticem legis, & in umbris gloriamini: quum nunc aperiendus sit nucleus, ut umbras dispellat exorta lux euangelicæ ueritatis. Desuascendum est à uapæ Mosaicæ legis, & hauriendum mustū firmitatis doctrinæ. Legis figuris suum fuit tempus, expectabatur quod promittebant prophetarū oracula: sed cessant figure, postea quæ apparuit ueritas: nec expectatur iam prophetica pollicitatio, postea quæ exhibetur id quod illi promiserant. Ab umbris oportet ad ueritatē proficere. Ex fide promissorum proficiendum est ad amorem rei iam exhibitæ. Ioannes confirmatum fuit

Audiebant autē hec omnia pharisæi

fuit, dirimens legem cum suis figuris, & prophetas cum suis promissis ab Euangelio, quod re ipsa exhibet, & quod lex umbris suis designarat, & quod propheta deo afflato uenturum prædixerant. Prædicauit Ioannes adesse regnū dei. Hoc nimirum est quod lex adumbrauit, hoc est quod propheta præcinerunt. Videtis autem rem ipsam congruere cum Ioannis prædicatione. Ab huius enim tempore nunciatur omnibus regnum dei, & multilatis animis arripunt felix nunciū. Bibunt mustum nouum, hauriunt doctrinā cœlestem: contemnunt terrena, & discedunt bonis cœlestibus. Abijciunt pecuniā, sed adunt miracula: non habent arma, sed propellunt morbos. Non gerunt magistratus, sed eijciunt damonia. Non sunt opulenti, potentes, & gloriosi iuxta mundum: sed modesti, mansuetudine, tolerantia, beneficentia, cæterisque bonis animi uere sunt & diuites, & potentes, & gloriosi apud deum. Ad hanc felicitatem nulli præcluditur aditus. Quod si uos pharisæi non dignamini intrare, occupabunt alij: intrabunt gentes, intrabunt quælibet orbis nationes. Excludi non possunt, posteaquam semel apertum est ostium, irrumpunt uel, si non admittuntur. Videtis accurrentes publicanos, milites, peccatores, meretrices, Hi speritis omnibus quæ possident, contemptis omnibus huius mundi uoluptatibus, freti promissis Euangelicis, toto pectore student ueris animi bonis: ac uobis, qui primi debebatis ingredi, & alios conantes inducere, foris stantibus, ardore fidei, promptitudine animi, uelimus nolumus, irrumpunt. Amat enim huiusmodi uiolentiam regnum dei. Nec est quod clamitent legis amatores, abrogari legem, antiquari prophetas: imo hæc est legis nō abolitio, sed abolutio. Nec enim mater plorat sibi perisse filium, qui ex puero factus est uir. Stultissimum autem sit, amplecti pictam hominis imaginem, quum liceat amplecti hominē ipsum, qui pictus erat: & appellare promissorem, quum tenere liceat, id quod promissum est. Conferenda res cum imagine, quæ si congruunt, agnosce quod adumbratum est, & amplectere quod exhibitū est. Si rerum euentus congruit cum promissis prophetarū, libera fidem illorum, & amplectere, quod præstatur. Porro si iam multa uides euenisse, quæ legis umbris designata fuerant, lex enim spiritalis est, si in plerisque rerum exitus respondet ad prophetarum uetusta uaticinia, crede simili fide præstanda & olim omnia, quæcunque lex & propheta futura dixerunt. Quod erat in lege carnale & crassum id cedit perfectioribus: quod autem spirituale est, id nō solum nō antiquatur, uerum etiam perficitur. Lex enim permissit marito, dato repudiij libello, dimittere uxorem, & aliam domū ducere. At iuxta legem Euangelicam, quisquis repudiata uxore duxerit alteram, committit adulterium. Et qui repudiata duxerit, adulterium committit. Neuter enim suam habet uxorem, neutra suum maritum. Et naturæ sensus & Euangelica sinceritas flagitat amicitiam perpetuam, & in diuulsam copulam, non solum in matrimonio, uerum etiam in omni amicitia. Nec est quod quisquam cauetur, Euangelicam doctrinam pugnare cum præscriptis Mosi. Moses enim ob duritiam uestrā nō est ausus exigere, quod optabat magis, quàm sperabat: & inuitus indulsit diuortium, ne si negatum fuisset, odium uestrum erumperet in atrociora facinora. Perficit igitur non abrogat, qui exigit quod est perfectius. Quemadmodum pater haud quaquam secum pugnat, qui pridem indulgentior in filium tenerioris ætatis, post ab adulto plus exigit, quàm exigebat antea. Illud autem affirmo uobis, citius præteribit cœlum ac terra, quibus nihil est durabilius, quàm unus apiculus legis pereat, quin perficiatur quod prædictum est, tantum abest ut uenerim aboliturus legem. Quoniam autem dominus Iesus paulo ante proposita dispensatoris callidi parabola, cohortatus est ad beneficentiam erga egenos, ut post hanc uitam reciperent nos in æternā tabernacula: quum iam ueris rerum omnium uicibus, illi bonis omnibus abundabunt, contra diuites malis omnibus cruciabantur: uelut exemplum huius rei depingit, quo tenacius adhaereat mentibus hominum. Erat, inquit, homo quidam prædiues, cui nihil deesse uidebatur ad absolutam huius mundi felicitatem: magni nominis apud homines, apud deum obscurus & ignotus. Is uestiebatur purpura & holosericis, non minus molliter quæ splendide. Et ne quid deesset ad oblectamentum corporis, comestabatur quotidie magnifice, simul & ambitioni seruiens, & luxui, & uoluptati. Erat simul huius inultum dissimilis mēdicus quidam, obscurus & ignotus apud homines, sed clarus & nobilis apud deum. Habebat enim nomen ex re, dictus Lazarus, quod omnibus mundi præsidijs destitutus, dei solitis auxilio niteretur. Huic nec domus erat, nec uestis, nec cibus, ac ne corporis quidem pro-

Et omnes in illud uisum fuerunt

Homo quidam erat diues

spera ualetudo. Erat enim ulceribus plenus, qualis legitur fuisse Iob. Iacebat autem ad ianua-
 am diuitis, expectans ut aliquid mitteretur de micis, quae cadebant de mensa diuitis,
 quo placaret latrantem famel stomachum. Non admittit ulcerosus, ne funesto specta-
 culo contristaret oculos undequaque lauti conuiuij. Audis fastum opulentiae, sed in tan-
 to luxu ac profusione, tanta erat erga pereuntem proximum parsimonia, ut ne micae qui-
 dem darentur roganti, quum canes illic panibus essent saturati: quin & canes exprobrabant
 inhumanitatem delicias diuitum. Veniebant enim & lingebant ulcera Lazari. Quis non iudi-
 casset diuitem illum absolutum exemplar felicitatis, & hunc Lazarum exemplar infelicitatis
 extremae? Sed nequaquam ex his quae contingunt in hac uita, aestimanda est hominis felici-
 tas. Subito rerum uices inuersae sunt. Mors enim omnibus imminet, ut diuitibus finis est
 omnium uoluptatum, ita afflictis terminus est omnium dolorum. Euenit enim ut moreretur men-
 dicus, et qui neglectus erat ab hominibus quum uiueret, mortuus ab angelis dei deportatus
 est in sinu Abrahae. Hoc honore dignatus est eum deus, quae diues non dignabatur recto
 suo. Eodem autem tempore mortuus est & diues ille. Mors enim omnium communis, sola
 docet hoc diuites, quod homines sunt, quemadmodum ceteri. Ac Lazaro nec honor sepul-
 turae habitus est. Diues autem magnifica funeris pompa clatus est. Quum autem uterque
 iam esset apud inferos, diues quum esset in grauibus tormentis, nec ibi minus dure tracta-
 retur rerum suauitum inopia, & omnium malorum copia, quam in uita seipsum tractarat
 molliter: sublati tandem oculis conspexit Abraham eminens, agnouit & Lazarum illum ante
 spectum, in sinu illius summa quiete solatioque fruente in mollissimo complexu sanctissimi
 patris. Agnouit enim ille filium suum, quem diues hominem agnoscere noluit. Augebat
 cruciatum, alienae felicitatis conspectus. Illic diues frustra blandus factus ac mendicus, mi-
 serabili uoce clamabat: Pater Abraham miserere mei, ac mitte Lazarum, ut intingat ex-
 tremum digiti sui in aquam, quo uel una guttula refrigeret linguam meam, adeo discrucio
 in hac flamma. Ad quem Abraham: Fili refrigerium quod nunc sero petis, quum in ui-
 uis esses proximo refocillando tibi parare debueras, sed tum rebus presentibus delinquis,
 ne micis quidem mensa tuae dignaberis subleuare Lazarum pereuntem. Agnosce rerum
 uices iuste commutatas. Id agnoscas oportet, si meminisse uoles, quod tu quum uiueres,
 tua bona receperis, Lazarus contra suis malis defunctus sit in uita. Nunc in uersis rebus, hic
 post afflictiones patienter toleratas refocillatur: tu uero post delicias quibus te male oble-
 disti, merito cruciaris. Auerfabaris ulcerosum, ipse delibutus unguento: nunc est in am-
 plexibus meis, totus nitidus. Non dignaberis illum recto tuo, ego dignor illum sinu meo.
 Tu nec cibo nec potu refocillasti egentem, nunc reficitur aeterna quiete, quae nec famis,
 nec sitis molestiam nouit. Et qua fronte nunc petis ab hoc refrigerium, qui pridem nullum
 abs te refrigerium impetrauit? Si tu nudum uestisses, si esurientem pauisses, si sitienti de-
 distisses potum, si facientem pro foribus collegisses in domum tuam, si curasses ulcerosum,
 nunc ille uicissim impetraret tibi solatium, ac relaxationem tuorum cruciatuum, ac te ui-
 cissim reciperet in hoc cotubernium. Miser ubi nunc est tua byssus & purpura, ubi ungu-
 uenta, ubi conuiuia, ubi choreae, ubi tot ambitiofae uoluptates? Viuus ad omne uinum fastidie-
 bas, tantae erant palati tui deliciae, nec interim aquam impartiebas sitienti: nunc nec aquae
 guttam impetrare potes ad refocillandum incendium linguae tuae. Pro superbis adibus ha-
 bes Tartarum: pro delictis cruciatum aeternum: pro iocis & cantionibus perennem etulatum. Et
 hoc deploratio est uestra calamitas, quod ingens hiatus nos dirimit: ut si qui uelint hinc
 istuc ire uobisque opitulari, non liceat neque si quis isthinc huc conetur ascendere possit, por-
 steaque incommutabili dei iudicio sua quibusque sedes designata est. In uita tempus erat mi-
 tuis officijs subleuare proximum, & uicissim ab eo subleuari. Nunc serum est hic uelle,
 quod fieri non potest. In delictis solus esse uoluisti cum tui similibus, quos nunc habes pae-
 ne socios, Lazarum ac Lazari similes non passus es uenire in tuum consortium. Nunc pa-
 riam referuntur. Haec ubi loquutus esset Abraham, diues exclusus spe subleuandi sui, cupit
 saltem fratribus, quos habebat superstitibus, consulere, ne si similiter acta uita uenirent in e-
 undem locum, tali consortio cresceret etiam misero mali sensus. Sed nunc frustra supplex
 est, qui supplicem proximum repulit. Si chaos, inquit, obstat, quo minus mihi subueniri
 queat: saltem illud te rogo pater, ut Lazarum mittas in domum patris mei. Habeo enim
 quinq; fratres superstitibus, ut illos admoneat, ne, si micis uestigijs ingrediantur, ueniant in
 huius

huius calamitatis consortium. Quin potius opibus suis egentium necessitatem subleuet:
 nec ad carnis uoluptatem, sed ad animi pietatem utantur diuitijs suis: nec ament, quae ad
 tempus delectant in uita, sed quae parant aeternam quietem. Ita diues, quem experta ca-
 lamitas sero iam & supplicem fecit & doctorem. Sed a morte nec precibus est locus, nec
 monendi facultas est. Nihil enim mortuis rei cum uiuis. Abraham itaque respondit: Nihil ne-
 cesse est hac gratia Lazarum auocari a quiete sua. Fratres tui si uolent esse frugi, habent Mo-
 sen & prophetas, audiant illos. Loquuntur enim omnibus in suis libris. Tum diues impro-
 bus deprecator, sed serus: Nec Mosem, inquit, nec prophetas audient pater Abraham, sed si
 quis ex mortuis redierit ad eos, qui certa renunciet, quam dira patiantur hic, qui illic ui-
 tam meo exemplo transigunt, quod sero faciunt diuites omnes, resipiscunt, seque compo-
 nent ad meliorem frugem. Ad haec Abraham. Isti sunt praetextus eorum, qui nunquam uolunt
 quod male amant relinquere. Maior est apud illos Mosi & prophetarum autoritas, quam esset
 Lazari mendici. quod si illos non audiunt, nec audituri sint, si quis resurrexerit ex mor-
 tuis. Causabuntur esse phantasmata, aut daemonium. Hoc sermone dominus tacite nota-
 uit incredulitatem gentis Iudaicae, quae quonia non uere credidit Mosi ac prophetis, ho-
 die quoque Christo esse sepulchro reddito, & ad dextram patris considentis reclamat: utique cre-
 ditura quod factum est, si Mosi & prophetis credidissent, praedicentibus hoc ita futurum.
 Hac parabola dominus Iesus consolatus est suos discipulos, qui propter amorem regni
 caelestis multas afflictiones perpessuri erant in hoc mundo: ac pharisaeos, scribas, legispe-
 ritos, sacerdotes, primores, diuites, elatos, feroces, ac sibi uiuentes territat, ut uel metu sup-
 plicij uitam impiam corrigerent, alioqui futurum, ut illic uicissim riderentur, qui hic Iesum
 ad meliora uocantem irridebant.

CAPVT XVII

ic autem erat a patre caelesti definitum, & sic expediebat ad salutem huma-
 ni generis, ut humani corporis imbecillitate, quod assumpserat dominus of-
 fenderentur superbi pharisaei, ut humilem ac mansuetum affligerent, atque oc-
 ciderent: nihil notiores futuri in illius discipulos, sui praepertoris uestigijs in-
 gredientes. Ut autem incredulorum improbitas affligit bonos, ita bonorum to-
 lerantia malis est occasio maioris exitij. Sed tamen horum malicia deus abutitur in bo-
 num totius mundi. At itaque Iesus ad discipulos suos, inter quos erat Iudas, autor offen-
 diculi futurus, ac Iesum iuxta mundum pusillum & humilem in mortem traditurus. Sed hu-
 ius impietas salutem maturauit orbi, & huius exitium exemplum salutem fuit omnibus. Fie-
 ri non potest, inquit, quin eueniat offendiculum, sed tamen hoc non excusat eum, cuius cul-
 pa uenerit offendiculum. Magis enim expediret illi, ut alligato circa collum saxo ingentis,
 quod in mola substernitur, praepertur detur in profundum maris, quam ut offendiculo sit uni
 existis pusillus iuxta mundum. Habent enim ultor deum, qui se putat in illis legi. Leuius
 autem est malum, hic supplicium quamuis acerbum perpeti, quam offensio pusillis, quos deus
 amat, aeternos cruciatibus accersere. Cauete igitur uos, uestrum non est uitare, quo minus
 exoriantur offendicula, uestrum tamen est cauere, ne uestro uitio nascantur. Sic autem effu-
 gietis, ne uobis imputari possit offendiculum, si non solum nulli uestra culpa praebueritis oc-
 calionem offendiculi, uerum etiam ab alijs oblatum, aut tollatis uestra mansuetudine, aut
 patientia uestra toleretis, non reueratis. Non enim ab impijs modo uobis oborientur tumul-
 tus, uerum etiam inter uos, quonia homines estis nonnunquam orientur offensa, quibus oportet
 rebat mederi fraterna monitione, quae non prodit peccantem, si sanabilis est, & ueniam ha-
 bet paratam resipiscendi. Si itaque fors euenierit, ut aliquid admiserit in te frater tuus, noli dis-
 simulare culpam, ne impunitas inuitet licentiam, sed age fidum medicum, secreta obiurga-
 tiuncula ostende illi morbum suum ut pudore corrigatur. Facilius audiet amicum moni-
 torem, quam turbulentum accusatorem, quem habiturus est pro hoste. Sic enim est fere homi-
 nis ingenium, ut libentius acquiescat consilijs, quam succumbat iniuria. Non potest non ui-
 deri officium, cum quis secreto monet. Qui palam defert, & ad poenam uocat, non uidetur
 uelle mederi malo fratris, sed traducere. Quod si frater tuus abs te monitus resipuerit, &
 culpam agnouerit, sit parata uenia, quae correctum placide comiterque recipiat: & adeo ne
 cogites de uindicando, ut pudori quoque illius, quantum potes, consulas. Quod si per huma-
 nam infirmitatem relapsus fuerit in culpam, etiam si septies eodem die peccauerit in te, ac
 septies in die resipuerit, teque placare studes dixerit: peccauit, poenitet, ignosce, condona illi

Et dixerunt
Apostoli

ex animo culpam. Hæc ignoscendi facilitas melius tuebitur inter uos pacem & concordiam, quam mutua offensarum retaliatio. His dictis quoniam apostoli intelligebant fontem omnium Evangelicarum uirtutum esse fidem, quam adeo diligenter dominus exiebat in ædendis miraculis, quam toties comprobauit in multis etiam alienigenis, quæ nihil non impetraret, & per quam ipsi quoque morbos depulerant, demonia eiecerant: nec ignorabant fidei defectu factum, quod quendam muto obnoxium demoni non quiuerint liberare. Quamquam nec cæteris Evangelicis præceptis erit idoneus, nisi certam animo fiduciam conceperit aliquis, quando enim negliget huius mundi uoluptates, quando suas opes effundet in pauperes, quando condonabit iniuriam fratri, quando de male meritis bene merebitur: quando carceres & uirgas & mortem toleranter accipiet, cui persuasum non sit, amplissimum esse præmium paratum in cælis. Hoc, inquam, quoniam intelligebant apostoli, dicunt dominus: Domine quando nihil habemus boni nisi ex te, rogamus, ut adaugeas nobis fidem. Dominus autem sciens suos apostolos adhuc esse crassos, & imperfectos, & incrementum fidei potissimum in hoc petere, ut magis possent miraculis confirmari quidem robur, ac uim fidei, si adlit sincera: sed indicat eam cum summa modestia oportere esse coniunctam, nec proferendam ad inanem ostentationem, sed quoties urget salus proximi, aut gloria dei. Ait autem per similitudinem: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, quod minutum est atque humile, nec exerit uim suam, nisi contritum aut commansum: dicitis huic arbori sycamino, quæ radicibus late actis, uidetur nulla uel loco auelli posse, eradicator, & transplantator in mare: & obediet uobis. Porro per granum sinapis dominus seipsum indicauit, qui quum se præberet humillimum omnium, tamen occultam diuinæ naturæ uim intus occultabat, quæ tum demum sese prodidit, posteaquam in cruce comminutum est granum, in morte sepultum est. Huius granum uis operabatur in discipulis, unde non oportebat ipsos sibi quicquam usurpare: quippe qui non essent autores eorum quæ gererent, sed tantum ministri, daturi poenas, si quod ipsis mandatum esset, cessassent peragere: ceterum omnem laudem transcripserunt deo, si quid per ipsos præclare aut magnifice gestum fuerit. Hoc documentum Iesus parabola addita infixit animis suorum. Quis uelstrum est tam commodus dominus, qui si seruum habeat agricolam aut bubulcum, reuerso ab agro proit nus dicat: transe, accumbere: ac non potius ita loquatur: para quod coenam, ac præcinge te, & ministra mihi donec edero ac bibero, post hæc tu sumes cibum ac potum? Et tamen seruus ille bona fide suo functus est officio in agro. Num ideo dominus habet illi gratiam, quod fecerit imperata? Non opinor, sed poenam exacturum erat, nisi fecisset. Quamobrem? Non ob aliud, nisi quod serui sunt, & omnem operam debent heri suo, cuius sunt etiam ipsi. Laudem autem omnium quæ fiunt, sibi usurpat dominus, qui ea facit, quicquid facit per eos, qui sine ipso nihil omnino boni possunt facere. Sic & uos, ne uobis arrogatis gloriam benefactorum, tantum fidelem operam præstare. Et quum omnia feceritis, quæ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Hæc enim modestia conseruabit in uobis thesaurum fidei. Cætera relinquit domino uelstro. Nemo sibi uindictam honoris, nemo domini iudicium anticipet. Nouit ille tempus, nec quenquam fraudabit suo præmio. Vos interim nihil aliud uos esse meminertis, quam seruos operæ debitores. Accidit autem ut quum Dominus peteret Hierosolymam, iter faceret per Samariam & Galilæam. Gaudet enim frequenter per occasionem attingere Samariam & Galilæam, ut Hierosolymitis exprobraret suam incredulitatem, qui Samaritanos peius abominarentur quam ethnicos, & Galilæos pro semipaganis haberent. Quum autem ingrederetur uicium quendam, occurrerunt illi decem uiri leprosi. Credas significatos homines hæreticos, intus malis affectibus totos deprauatos, foris uariiegata cute, ueluti falsam ueris permiscente doctrina insincera. Contagiosum & abominandum genus, & idcirco procul arcentur ab hominum commercio. Nullum tamen est mali genus, quod non sanet Iesus, modo ueniatur in illius conspectum, modo prodatur illi morbus, & adsit fiducia. Agnouerunt morbum suum, & ideo non accedunt propius, sed procul stantes, uoce sublata acclamant domino: Iesu præceptor miserere nostri. Audijt clamorem Iesus fiducia teste, & aduertit oculos. Felix clamor, qui facit attentum dominum: felix intuitus, qui prouocat misericordiam. Iesus autem nihil aliud respondit, quam ut abirent, & ostenderent se sacerdotibus: nam penes hos erat autoritas discernendi leprosum a mundo. Parent illi, & abeunt, pleni

pleni bona fiducia. Atque inter eundem subito mundati sunt. Erat par omnibus fiducia, sed dispar erat gratitudo. Solus enim Samaritanus ubi sensit se plane liberatum a morbo, non clam habuit diuinam erga se beneficentiam; sed illico reuersus est ad Iesum, clara uoce clarificans deum, ac prostratus in faciem suam accidit ad pedes Iesu adorans eum, & gratias agens. Iesus autem non ignarus beneficium ad omnes decem peruenisse, sed taxare uolens illorum ingratitude, qui tantum dei beneficium suffurari studuerint, ait: Nonne decem mundati sunt? & nouem ubi sunt? Non enim nouit dominus ingratos: & indignos ostendit accepto beneficio, qui non agunt gratias benemerito. Non patitur enim deus cæleri sua beneficia. Quum obtulisset Samaritanus, non solum gratus, uerum etiam modestus, qui uenerat suo functionis officio, non accusaturus alios: Iesus conuersus ad circumstantes, ait: Ex decem nullus reperitus est, qui rediret & glorificaret deum, præter hunc unum alienigenam. At qui magis hoc deceuit alios facere, qui quum Iudæi sint, iactant se dei cultores. Et tamen ipsa re Samaritanus hic uicit illorum religionem. Hæc loquutus dominus, appellauit Samaritanum humi prostratum: Surge, inquit, & abi, certus hoc meum beneficium tibi fore perpetuum, quod tua fiducia tibi impetrauit. Quoniam autem Iesus frequenter habebat in ore regnum dei, Pharisei, qui nondum intelligebant regnum angelicum esse regnum spirituale, sed aliud quoddam regnum somniabant, in quo gens Iudæica cæteris nationibus imperaret: adibant eum, & interrogabant, quando uenturum esset regnum dei. Iesus autem quoties de supremo die fiebat mentio, ambigue respondere solitus ait: Regnum dei non ueniet more regni mundani, ut obseruari possit uel tempus, uel locus. Non enim est regnum corporum, sed animorum: neque constat uisibilibus præsidijs, sed inuisibilibus. Proinde non dicitur uobis: Ecce hic, aut ecce illic. Quid enim opus est obseruare locum, quum regnum dei sit intra uos? Quum expectatis foris, quod habetis intus ac uobiscum circumfertur, si uultis? Quum expectatis uenturum quod iam adest? Ubique est animus superior opibus, uoluptatibus, honoribus huius mundi: uide denique contempnor, ubicunque est animus fide robustus, charitate flagrans, afflatus spiritu cœlesti, ibi est regnum dei. Superest, ut quod adest amplectamini, ne quum subito uenerit ille dies, qui perficiet ac proferet regnum hoc, offendat uos imparatos. Hoc quum nec discipuli satis intelligerent, qui somniabant & ipsi breui proferendum esse regnum Israeliticum, conuersus ad illos, ita temperauit sermonem, ut illos ad diem supremum semper redderet paratos: & temporis inquisitionem adimeret: sed armaret potius ad tempestatem imminentem crucis. Veniet, inquit, omnino tempus, quum desiderabitis uel uno die frui conspectu filij hominis, quæ nunc plerique contemnunt præsentem, nec dabitur quod optatis. Nec deerunt tamen, qui blandientes hominum cupiditati, conabuntur illum ostendere uententem, dicentes: Ecce hic, ecce illic: uos autem nolite fidem habere talibus prophetis. Si dixerint hic est apud nos, nolite ire. Si dixerint: ecce illic est procul, nolite sectari. Ea credite, quæ per sanctos prophetas prædicta uidetis impleri. Hoc unum deus noluit hominibus pate fieri, & ideo tempus præsciri noluit: quia sic expedit hominum salutem, quos uult in omne tempus esse paratos. Proinde quemadmodum fulgur erumpens subito promicat ab una parte cœli usque ad aduersam, prius quam uenturum sentiat: ita magna quidem cum gloria, sed inexpectatus ueniet filius hominis in die, quem ipse solus nouit, uobis autem incognitum esse uult. Sed non ante proferet maiestatem suam, quam expleuerit dispensationem humilitatis. Prius enim ostendenda est uia ad claritatem regni cœlestis, prius aperendum est ostium regni cœlorum, ut liceat ingredi. Alioqui parum feliciter ueniret regnum dei, qui se non huic præparauerunt. Ergo prius quam se proferat maiestas, quam affectatis ante tempus, oportet filium hominis multa pati, ac damnari a natione hac: ut quemadmodum flamma post fumum emicat, ita post ignominiam clarius sese proferat dei gloria. Porro ne quem opprimat ille dies, facile remedium est, si se quisque sic appareat, quasi iam immineat ille dies: sed homines mundo dediti, sibi promittent dilationem, aut etiam diem illum omnino non uenturum, & hac spe securi uacabunt cupiditatibus suis. Itaque idem accidet in diebus filij hominis, quod accidit olim in diebus Noe: Ducebant uxores dabantque nuptum, quasi diluuium quod differebatur omnino uenturum non esset. Sed malum oppressit improuisos. Solus Noe cum paucis seruatus est per arcem. Ceteri omnes interierunt. Similis erat rerum facies temporibus Lot, quoniam ultio diuina differebatur, existit

Interrogatus
autem a pharisæis

mabant impute fore quicquid peccassent, itaque securi edebant, emebant & uendebant, plantabant & edificabant. Sed & hos nimirum securos inopinantes oppressit iudicia. Nam eodem die, quo Lot reliquit Sodomos, depluit ignis ac sulphure caelo, ac subito perdidit omnes. Eadem erit facies rerum in orbe, cum subito maiestatem suam proferet filius hominis. Is dies ubi ingruerit, abijciatur omnis cura rerum mundanarum. Tantū sibi quisque in praesenti periculo, quā licet, consulat. Itaque quem dies ille repererit in lecto, supellectili domi relicta, ne descendat ut auferat quod habet ibi rerum, tantum de sua salute cogitet. Item si quem dies ille offenderit in agro, ne fugiat domum, praesentius enim periculum erit, quā ut illam moram patiat. Vnusquisque ut repertus fuerit, ita celeri fuga uitae consulat. Mementote quid acciderit uxori Lot, respexit tantū, & perijt, adeo nihil moraretur mali celeritas. Ille tutor erit, qui ad fugam fuerit expeditior. Tum autem ea quaerere, quibus solemus in posterum uitae consulere, ueluti uestes, pecunias, domum, aut eiusmodi, uitā erit perdere. Sed qui omnibus impedimentis abiectis, neglexerit subsidia, is uitam lucrificerit. Non enim tum erit spaciū cogitandi de uita corporis, cum animae uita uertetur in periculo. Nec res, nec locus, nec uitae genus in eo discrimine seruabit hominē, sed affectus ad exitum paratus. E duobus enim coniunctissimis subito unus assumetur ad uitam, alter relinquetur exito. Illud affirmo uobis, ea nocte qua ueniet filius hominis, erunt duo in eodem lecto, quos subito diuidet praemij diuersitas: alter enim assumetur ad aeternam felicitatem, alter relinquetur aeterno exito. Erunt duo moles in eodem pistriano, quorum alter assumetur, alter relinquetur. Duo laborabunt in eodem agro, unus assumetur, alter relinquetur. Haec quum discipuli non intelligentes, tanquam per somnium audirent, dicunt Iesu: Vbi domine? Adhuc carnem somniant, & regni locum scire quaerunt. Iesus autem per aenigma significare uolens, sanctos ubicunque reperti fuerint non disiungendos a domino, respondit: Ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aequilae. Nō refert ubi sitis, modo mecum sitis, qui pascam animos uestros me ipso, qui sum aeternae felicitatis pabulum.

CAPVT XVIII

VO NIAM autem imminente supremo mundi fine, grauissima persecutio cooriretur aduersus pios, adeo, ut si fieri possit, etiam electi sint seducendi, quanquam nunquam non sequit malorum in bonos improbitas, dominus Iesus docet suos, ut in malis non aliunde petant auxilium quam a deo: nec ullam interim uindictam molientes, nec iniuriam iniuria repellentes. Quod si deus non statim liberat ab afflictione, non tamen indeo desistendum a precatione. Audiet enim ille haud dubie preces suorum, quum erit tempestiuum, ac dilatio cedit in bonū piōrū, tantoque grauius opprimēt impij, quo magis sibi persuaserāt, se impune facere, quod faciebant. Hoc praecipit dominus tali parabola in fixit animis suorum. Erat, inquit, iudex quidam in ciuitate quadam, impius & impudens, qui nec deū timebat, nec hominem ullum reuerbatur. Impietas faciebat ut non timeret deum, potentia, ut non reuereretur hominem. Erat autem in eadem ciuitate uidua quadam, quae quum opprimeretur ab aduersario suo, adiit primarium illum iudicem, penes quem erat summa potestas, et interpellauit illius auxilium aduersus aduersarij uolentiam. In bona, inquit, causa opprimor opibus & gratia aduersarij mei. Vidua sum ac destituta. Tu uindicta ius meum aduersus aduersarij mei uolentiam. Ad hunc modum cum frequenter interpellaretur a uidua, tandem diu dissimulauit, nec uoluit opitulari uiduae, quum in hoc detur magna potestas quibusdam, ut aduersus opulentos ac factiosos subleuēt orphanos, pupillos, uiduas ac tenues. Tandem quum illa nō faceret finem appellandi, iudex coepit ita apud se cogitare. Quamquam nec deum timeo, nec hominem reueor, tamen quoniam haec uidua mihi molesta est sua improbitate, subleuabo illam a uolentia aduersarij, non quod illi bene uelim, sed ne tandem redeat, ac toties spreta, conuictijs suis notam aliquam inurat famae meae, qui quum summi iudicis locum teneam in hac ciuitate, tamen oppressa uidua pertinaciter defuerim. Narrata parabola subiecit dominus: Audistis quid dicat iudex impius & improbus: uicis improbitate precū succurrit uiduae: & deus qui iustissimus est ac misericors erga suos electos, interpellatus illorum nocturnis diurnisque precibus & clamoribus, obscurus defcet, nec liberabit illos a uolentia opprimentium, sed lento lenique animo patietur illos affligi impune. Imò illud affirmo uobis, nō patietur, sed aut conuertet malorum animos, ut

mutata

mutata uoluntate desinat affligere, aut adimet nocendi potestatem, aut suos electos semel ab omnibus malis ereptos, transferet in requiem aeternam. Certe quum uenerit ille dies supremus, iam nec satanas nec huius instrumenta, homines mali quicquam poterunt aduersus illos, quos deus selegit confortes regni sui. Quum enim ad summum increuerit malorum impietas, tum filius hominis subito ueniet, & omnino citius opinione malorum. Sed quum ueniet filius hominis, an reperitur est fidem in terris? Tanta enim erit malorum & multitudo & improbitas, ut apud paucissimos sit superstes futura fides. Sed tamē apud quoscuque reperta fuerit illa cōstans in deum fiducia, liberabuntur ultore deo. Atque haec quidem parabola terrabat illos, qui palam impij pios affligebāt. Ceterū erat quod dixit autem ad quos. Dam pharisaicum genus iustorum, fidentium operibus suis, & ex eis sibi iusticiae laudem arrogantium, cum apud deum nemo sit uere iustus: neque solum sibi stulte placebāt, uerum etiam alios praese despiciēbant, tanquā peccatores, quum illorum modestia deo gratior sit, quam horum operat aduersus huiusmodi pharisaicos iustos, & ad consolationem peccatorum ex animo sibi displicentium, dominus proposuit huiusmodi parabolam. Accidit ut duo quidam ascenderent in templum orandi gratia, quorum unus erat pharisaus, alter publicanus. Pharisaus stans uicinus propitiatori, uelut dignus qui cum deo cominus colloqueretur, sic orabat apud se: Deus gratias ago tibi, quod non sum similis caeteris hominibus, qui rapto uiuunt, qui fraude rem augent, qui adulterio cospurcant alienos thoros, aut denique qui infame munus gerentes, in gratiam principum expilant populum dei, qualis hic est publicanus. Non indulgeo luxui, quemadmodum uulgus facit, sed ieiunio bis in sabbato, & intantum non fraudo quenquam, ut omnium bonorum meorum decimam partem erogem in pauperes. Haec erat tumidi pharisei precatio, qui tamen uera commemorabat, ac deo gratias agebat, tamen hoc ipso displicebat oculis dei, quod sibi placebat: adulator sibi, contumeliosus in proximum. Contra publicanus totus sibi displicens ob peccatorum conscientiam, procul abstinebat a sacris, adeo pudens poenitensque suus, ut nec oculos auderet in caelum attollere, sed percutiebat pectus suam, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Pharisaus tantum gratias agebat, existimans sibi nihil deesse ad perfectam pietatem, nec confitetur errata sua, quum inter ipsas preces grauissime peccaret, sua factans ac poenitentem despiciens: sui laudator arrogans, & proximi temerarius accusator. Contra publicanus nihil commemorat benefactorum suorum. Tantum sua mala agnoscens, tundit pectus sibi consciū, & implorat domini clementiam. Vultis scire exitum diuersae precationis? Publicanus ille, qui peccator uenerat in templum, abiit domum in oculis dei iustior illo phariseo, qui sibi uidebatur iustissimus. Quisquis enim semet extollit apud sese, deicietur in oculis dei. Et quisquis se deiecit apud sese, sublimis erit in oculis dei. Ecce autem altera occasio, qua nobis modestiam cum simplicitate coniunctam commendaret dominus. Matres afferebant ad Iesum infantes suos ut tangeret ac benediceret, existimantes futurum, ut hoc pacto tutiores essent a casibus ac morbis, quibus illa aetas solet esse obnoxia. Id uidentes discipuli, increpabant eas, quod domino satis alioquin, ut ipsis uidebatur, occupato, rebus huiusmodi leuiores facerent negocium. Iesus autem tamen nō ignoraret haec ab suis officiosa quadā sedulitate geri, tamen ut nobis exprimeret exemplū simplicitatis, modestiae & innocentiae, simulque pastores doceret nō oportere quenquē, quamuis humilē aut imbecillem, despiciere, conuocauit discipulos suos ad se, dixitque: Sinite pueros uenire ad me, nec obstitite quo minus adducant, talis est enim regnū dei. Proferatur exemplū omnibus ut intelligant quō sit proficiendū. Nesciūt factū, nesciūt factum, nesciūt referre, nesciūt regerere conuictum, nesciūt avaritiam, nesciūt ambitionem, mera est innocentia, mera simplicitas. Illud affirmo uobis, regnum dei non recipit, nisi ad hanc imaginem transformatos. Proinde nisi quis accesserit ad doctrinam Euangelicam ea simplicitate, qua sunt hi pueri, non intrabit in regnum dei. Rursum accessit ad Iesum quidam e magnatibus, uelut explanaturus ipsa re, quid sibi uellet, quod dixerat Iesus de pueris. Ait autem: Magister bone, quid faciam ut uitam assequar aeternam? Iesus autem uolens indicare, boni cognomen in neminem competere, nisi in solum deū, qui suapte natura bonus est, respondit illi: Quis me uocas bonum? Nemo bonus nisi solus deus: non quod dominus non agnosceret cognomen boni, quatenus erat deus: sed quod diues ille boni uocabulum tribueret Iesu tanquam homini, fortassis

Dixit autem ad quos.

Afferebant autē ad illū

Et interrogauit eum

D 4 & sibi

& sibi arrogaturus, si incidisset occasio. Non recte igitur bonum appellabat, quem non cre-
debat esse deum. Ideo uero recusauit dominus id temporis honorem huius tituli, quod in-
telligeret percontatorem non omnino carere fastu, qui sibi uideretur multis bonis operi-
bus abundare. Vt autem hominis morbum proferret Iesus, ait: Nosti praecepta legis Mo-
saicae, nimirum haec: Non occides, non committes adulterium, non facies furum, non dices fal-
sum testimonium, honora patrem tuum & matrem tuam? Ad haec ille, ueluti perfectae iu-
sticiae laudem reportaturus, ait: Haec omnia seruaui ab adulescentia mea. Haec oratio non
multum aberat ab illa pharisaica, sed plurimum aberat a simplicitate puerorum. Proditum
igitur est unum uitium, sed suberat & aliud, quod illum reddebat inidoneum regno dei,
id quoque ut proferret Iesus, ait: adhuc unum tibi deest. Quod si uoles ingredi regnum Euan-
gelicum, abi, uende quicquid possides, & erogando pauperibus, reponito tibi thesaurum
in caelis. Eo facto liber & expeditus ueni & sequere me. His auditis, percontator ille mo-
rore affectus est: erat enim magnopere diues. Nondum ad pueri formam redactus erat,
cuius animum occuparat amor diuitiarum. Iesus autem uidens illum abire moestum, qui
sic ambiebat felicitatem regni caelestis, ut tamen opes huius mundi non posset contem-
nere, uersus ad discipulos, uelut admirandus, ait: Quam difficile qui diuitijs onusti
sunt, per angustam portam intrabunt in regnum dei. Facilius est enim camelum transire
per foramen acus, quam diuitem ingredi regnum dei. Hoc sermone conturbati discipu-
li dicebant: Si nemo diues ingreditur, quis igitur potest saluus fieri? Paucos enim inue-
nire est, quin diuitias aut habeant, aut appetant. Iesus autem perturbationem suorum rursus
consolatus est, dicens: Quod apud homines impossibile est, apud deum possibile est.
Non est humanarum uirium contemnere diuitias, eaque commoda, quae diuitias conse-
quuntur. Sed hanc animi sublimitatem impartit deus ijs, qui se per credulitatem simpli-
cem praebent aptos dotibus illius. Diues autem apud deum esse desijt, quisquis posuit amo-
rem pecuniae, & sic habet ut libet sit relicturus, quoties id postularit ratio salutis aeternae.
Ex hoc sermone bonam spem concipiunt apostoli, quorum plerique reliquerant id, quicquid
erat quod antea possidebant. Horum igitur nomine loquitur Petrus: Ecce nos reliquimus
omnia, & sequuti sumus te, praestitimus, quod ab illo diuite exigebas. Quanquam autem
perquam exiguum erat, quod Petrus & Andreas reliquerant, relicturi maiora si habuissent:
dominus collaudat illorum promptitudinem, & ne poeniteat relictorum ostendit ingens
esse lucrum, ob regnum dei fecisse diuitiarum iacturam. Si quidem pro rebus caducis ac uilibus
contemptis, & hic animus locupletat bonis caelestibus, & in futuro seculo reperatur aeter-
na felicitas. Ait autem hunc in modum dominus: Hoc pro certo confirmo uobis, non solum uo-
bis cedit in magnam lucrum reliquisse possessiunculas uestras mea causa, uerum etiam qui
cumque ob regnum Dei reliquerit uel domum, uel parentes, uel fratres, uel uxorem, uel libe-
ros, & in hac uita longe plura ac meliora relictis accepturus est, & praeterea in futuro se-
culo uitam accipiet aeternam. His dictis quum exisset animos discipulorum suorum, as-
sumpsit secum duodecim apostolos, quos nihil oportebat ignorare eorum, quae gereban-
tur pro salute generis humani. Atque his rursus apertius etiam coepit inculcare de morte,
quam Hierosolymae sciens ac uolens esset appetiturus, iuxta uaticinia prophetarum. Scie-
bat enim eos uehementer perturbandos morte domini sui, eoque crebrius sermonem hunc
inculcat, ut tandem inhaereat animo, ac paulatim assuescat ferre, a cuius mentione pro-
fus abhorrebant illorum aures. Atque haec quidem non incredulitas erat, sed uehementis
quidam amor erga praepceptorem. Seorsum igitur illis indicauit instare tempus mortis.
Ecce, inquit, ascendimus Hierosolymam, ac perficientur omnia quae scripta sunt per pro-
phetas de filio hominis. Tradendus est enim gentibus, & ab illis illudetur, & flagellabitur,
& conspuetur. Postquam autem flagellauerint eum, & omne probri genus in eum
aediderint, occident denique, sed ille tertio die resurget. Verum hic sermo quoniam ingra-
tus erat, non descendebat in animos apostolorum: ut difficile credimus, quae nolimus esse
uera. Nondum autem percipere poterant mysterium crucis, unde nouo dei consilio salus er-
rat orbi proditura. Non libebat credere morte uiolenta periturum hominem tam cha-
ritis polleteret, qui toties e manibus impetentium elapsus esset: denique non dubitabant quin
facilius esset illi futurum efficere, ne moretetur, quam ut a morte reuiuisceret. Et fatius esse
ducebant

Assumpsit au-
tem Iesus

ducebant, omnino non mori, quam post mortem uitae restitui. Quanquam autem de do-
mini sui fide dubitare non poterant, tamen ita blandiebantur suis affectibus, & interpreta-
bantur in his Iesu sermonibus subesse tropum aliquem, cuiusmodi dominus peculiariter uti
consecuit. ~~Quum Iesus dixisset, quod non oportebat illis scire dies et hora eius uenire:~~
ueluti quum iuberet cauere a fermento phariseorum: quum responderet sibi esse alium ci-
uum, quem elireret: quum doceret camelum citius transiturum per foramen acus, quam
diuitem in regnum caelorum: ~~quum diceret, quod non oportebat illis scire dies et hora eius uenire:~~
quum promitteret se templum a Iudaeis solutum, in triduo instauraturum. Huius-
modi suspicionibus blandiebantur affectui suo, & sermonem quidem audiebant, sed tan-
quam in somnis, uim autem sermonis penitus non intelligebant: & hoc pro temporis ra-
tione, permittente domino, ut paulatim assuescerent ei, quod erat futurum amarissimum,
nec ante tempus a praepceptore suo diffugerent, cuius colloquio multis de rebus adhuc e-
rant erudiendi. Nondum perspicere poterant arcana consilij diuini, quoniam oculos men-
tis habebant multa adhuc caligine cegutientes. Sed magis etiam caligabant caeteri, qui mi-
nus erant domino familiares. Fons autem salutis est cognitio Iesu. Cognoscere enim est
uidere. Lumen est fides, tenebrae sunt terrenae cupiditates. Et ecce casus qui nobis ponat
ob oculos, quomodo possimus cernere Iesum: & in uno caeco forma proponitur, quo pa-
cto possit a multis tolli caecitas animi. Vnus occurrebat corporeis oculis captus: sed est
multi sectabantur Iesum, qui multo minus uidebant animo, posteaquam & duodecim ad
huc habebant oculos sic obductos ignorantiae tenebris, ut manifestum domini sermo-
nem non intelligerent. Accidit igitur ut quum Iesus iter faciens Hierosolymam, non pro-
cul esset ab Hiericho, caecus quidam sederet iuxta uiam publicam mendicans. Is quum ex-
streptu uocum ac pedum deprehenderet magnam uim hominum praetereuntem, inter-
rogabat, quid hoc esset rei: (ut est hoc genus eo curiosius, quod oculis careat:) responsum
est ei, quod Iesus Nazarenus transiret. Ille protinus ex his quae de Iesu audierat, concepta
fiducia, clamabat dicens: Iesu fili Dauid, miserere mei. Addidit blandimentum improbitati,
idque satis ex more mendicorum. Porro turba quae praecedebat Iesum, increpabat caecum, ut
bens eum obticescere, suspicans eum uulgarem eleemosynam petere, ac metuens, ne ho-
mo sordidus ac mendicus publicus, molestus esset domino. Caecus autem, quo magis ob-
strepebat turba, tanto uehementius clamabat, eadem iterans: Iesu fili Dauid miserere
mei. Quoniam non licebat uidere Iesum, tanto magis intendebat uocem, nescius quan-
tum abesset. quem appellabat. Iesus autem qui semel atque iterum uociferantem distanti-
larat, ut euidentior redderet hominis fiduciam, tandem restitit, iussitque caecum adduci ad
se, ut omnium oculos ad miraculi considerationem prouocaret. Quum autem uenisset
ad Iesum, dominus interrogauit illum: Quid uis ut faciam tibi? Non ignorabat quid o-
ptaret caecus, sed mali confessionem exprimebat, ut euidentius esset miraculum. Solent
enim fingere quidam caecitatem, quo plus accipiant: & fortassis erant complures in tur-
ba, qui nihil aliud sperare audent quam stipem. Solet enim & dominus, tamen iuxta mun-
dum pauper, ex his quae donabatur ab amicis, aliquid elargiri pauperibus. Caecus autem,
magna cum fiducia dixit: Domine fac ut uisum recipiam. Tribus uerbis petit, quod ab ho-
mine praestari non poterat, nihil addubitans, quin ilico posset, tanquam potentissimus, uellet
tanquam clementissimus. Iesus autem illius expedite respondens fiducia, uerbo reddidit oculos,
dicens: Recipito uisum. Fides tua te saluum fecit. Fide conspexerat Iesum, prius quam oculis
corporis cerneret. Haec nimirum est, quae nihil non impetrat a clementissimo domino: hec
est quae in medijs uitiorum tenebris, tamen procul compellat Iesum, ut misereatur. Obstrepe-
clamanti malorum conscientia, sed hoc acrius intendit uocem ardor fidei. Huiusmodi mendic-
cos amat dominus Iesus, & ideo differt nonnunquam quod petitur, ut plura promereatur qui
mendicat. In tenebris altissimis uersantur qui pro deo colunt lapides ac ligna: quibus pecu-
niantur. Hi si nondum possunt accedere ad Iesum, quia uidere non possunt, saltem ad stre-
pitum toto orbe Iesu gloriam predicantium interrogent: Quid est hoc rei? Vbi cognos-
uerint praetereire Iesum, ne sinant elabi praesentem occasionem, sed miserabili clamore
fatigent aureis illius: & si malorum praetereitorum conscientia suadeat silentium, tanto
instantius

instātus fidentis animi clamor pulset aureis. Nō est cuiquam surdus Iesus, qui petit cum fiducia, uerbo dare potest quod petitur. Transit quidem, sed non prateribit longius si uocem intenderis. Felix autem mendicus, posteaq; ad ipsius uocem restitit Iesus. Quid miri, si ad uocem interpellantis restitit, qui ad ouem perditam tanto itinere uenire dignatus est? Felicitas autē cæcus, postq; adducitur ad Iesum. Iam enim saluti proximus est. Nec diu cæcus esse potest, quisquis accesserit ad fontem omnis lucis. Non aspernatur mendicum dominus ille fons omnis gloriæ, & homo peccator fastidit proximum suum. Vbi coram ueneris, ubi te ipso recesseris, non est opus proluxa oratione, tantum dic quid uelis, sed dic cum fiducia non de tuis meritis, sed de illius uirtute ac parti bonitate concepta, ac protinus redibit uisus unā cum salute. Mox em̄ ut dixerat Iesus: Aspice, uidit, & ex mēdico factus est Iesu sectator, ac prædicator diuinæ bonitatis. Quin & populus, conspecto tam in signi miraculo, tribuit laudem deo.

CAPVT XIX

ATYE hic cæcus, cui dominus lucem reddidit, non inepte designat populum gentium. Siquidem Iudæis aliquid lucis præstabat lex. Gentes in altissimis ignorantie tenebris uerfabantur, adeo ut apud hos pleriq; non crederent omnino deum esse, alij crederent innumerales esse, sed hominibus ipsi feceratores. Rursus alij putabant deo nullam esse curā rerum humanarū. Nec desuerunt, qui solem & lunā, qui boues, canes, simias, deniq; qui porrum & cepe pro dijs haberent. Inter hos erant, qui nescirent certa conuicia, sed ritu pecudum uterentur promiscua. Venere. Erant apud quos pium esset, occidisse senes parētes. Erant apud quos fas erat uicini carnibus humanis. Erant apud quos religio esset, charissimos filios machare damonio. Quid hac cæcitate deploratius? Et tamen hic cæcus omniū uirtutum egenus, sensit prætereuntem Iesum, quem Iudæorum natio ad se uenientem repulit, intendit uocē fidei: fili Dauid miserere mei. Coegit resistere Iesum. Meruit interrogari. Confessus est cæcitatem suam, ostendit uotum suum: Domine, ut uideam. Accepit quod simpliciter petebat. Ex cultore portentorum factus est cultor Iesu: ex mancipio demonum ac uitiorum omnium, factus est discipulus & assecla Iesu: ex mēdico publico ac miseræ stipsis flagitato re, factus est præco uirtutis diuinæ. Frequenter autē Iudæis ingeritur exemplum huiusmodi, quo uel resipiscant ab incredulitate, uel palam faciant in posterum se merito reiectos fuisse, qui sanari nollent. Et hic quidem typus exhibitus est ad ingressum ciuitatis Hiericho. Sed mox in ipsa ciuitate sese præbuit exemplum euidentius. Quā enim ingressus dominus iret per mediam ciuitatem undiq; stipatus densissima turba promiscuæ multitudinis, erat uir quidam, ex re nomen habens Zacchæus, ardens studio iustitiæ, quem esset publicanorum princeps, & idem prædiuus, quum neq; uitæ genus, neque fortuna indulgentia satis cōgrueret huic animo. Tenebatur autem ingenti desiderio uidendi Iesum, ut eum de facie quoq; nosse posset, de quo rumor tam admiranda sparserat. Credebat & amabat quod audierat, & ideo iuxta uotum Simeonis ac patriarcharum, sancta cupiditate gestiebat & oculos explere felici spectaculo, maiora quoq; conaturus, ni modestia obstitisset: & ob hoc ipsum dignior, cui Iesu maior fieret copia. Diu tenuerat & Herodē desiderium uidendi Iesum. Vidit & aspernatus est. Nam frustra uidet Iesum, qui uicissim à Iesu non uidetur. Zacchæum uiderat Iesus antequam ab ipso uideretur. Herodes uidere cupiebat, qui miraculo quopiam ædito delectaret curiosos regis oculos. Zacchæus ideo uidere cupiebat, ut sciret quis esset: nimirum unicus ille filius dei totius salutis author omnibus ipsi fidentibus. Non magnum est uidere Iesum iuxta carnem his oculis, quibus eum quotidie cernebant pharisæi, & deridebant. Sed discipulorum oculi beati prædicantur, qui uidere meruerunt, quod multis terræ principibus negatum esset. Beatus pronunciat Simon Bariona, qui uiderat, quis esset Iesus, quum sic pronūciaret: Tu es ille Christus filius dei uiri. Non uiderant quis esset Iudæi, qui dicebant: Nonne hic est filius fabri? Sed pio desiderio Zacchæi obstabat pudor, quo minus ad Iesum perirerent, obstabat undiq; circumfusa hominū multitudo. Obstabat humilitas corporis. Erat enim statura pusillus. Humiles sunt, qui rebus sordidis ac fluxis incumbunt. Nam humile est, quicquid habet hic mundus, si conferatur ad maiestatem Euangelicam. His non est conspicuus Iesus, nisi sese subducatur in altum. Iesus sublimis non conspicitur nisi ab humilibus. Iesus humilic populari turbæ mixtus non cernitur, nisi ab his qui fastigium rerum humanarum calcarint

calcarint pedibus. Et ideo ut à pusillis omnibus undiq; gentium conspici posset, ipse post conscendit sublime lignum crucis. Zacchæus itaq; pusillus, non solum corporis statura, sed animi quoque modestia: quo sublimis uideret humilem Iesum, præcurrens occupat uit locum, quā Iesus erat transiturus. Suggestum præbebat arbor dicta sycomorus, quod ficos gignat sui generis, unde & ficus Aegyptia dicitur, sed folijs morū arborem referēs. Iudæorum turba medium cingebant Iesum. Præcesserat lex, præcesserant propheta, hinc atq; hinc claudēbat latus illa ætas. Sequitur & hodie Iudæorum natio, discit quæ fecerit, quæq; docuerit Iesus: nec adhuc cernere potest, quis sit ille Iesus, unde oporteat sperare salutem. Zacchæus præcurrens occupat hanc felicitatem, nimirū gentium typum gerens. Quid est in caular? Quia adhuc humi manet Iudæus, & hærens carni legis. Non conspicit autē Iesus, nisi ab his, qui ab humili litera legis erigunt sese ad sensum sublimiorē spiritus: Ex hoc suggesto licet uidere quis sit & ubi sit Iesus. Alioq; si turbæ maneat admixtus, hoc est, si nihil eximium sapias, frequenter audias illam fallacem uocem: Ecce hic est, ecce illic est Christus. Pharisæi clamant: Ecce hic est Christus. Sadducæi clamant: Ecce hic est, Eubionitæ clamant: Ecce hic est Christus. *Ecce hic est Christus, ac uidebis Iesum. Videbis unde nobis uera proficiscatur salus. Incedit erectus ac sublimis pharisæus, sibi placens, sibi iusticia laudem, sibi legis cognitionem uindicans. Et dum sibi uidetur abunde magnus ac uicinus Christo, non dignatur arboris uti præsidio. Zacchæus autē humilis in oculis suis, & arborem conscendit, & uidet quod optat. Fortassis & hæc ficus erat illi similis, quam execratus est dominus, eo quod foliorum uirre promitteret fructum esuriētī, quum non haberet: & tam tempus erat, ut post legis figuras, post prophetarum oracula, proferret fructū Euangelicæ pietatis. Hæc erat illa ficus, quam dominus iusserat excidi funditus, nisi admoto latamine desisset esse sterilis, & propemodū sterilis erat, nisi illam conscendisset Zacchæus. Stirps illa Iudæicæ ficus producebat grossos inspidos & immaturos: uerum ut conscendit arborem Zacchæus, ut in situs est populus gentium, tam cepit proferre fructum, qualem amat dominus Iesus. A Iudæis expectatus erat multis seculis, tandem uenit ad illos: admixtus illis ambulauit, nec agnitus est. Gentium populus tantum audierat famam Iesu, & accensus amore cognoscendi, quem Iudæi suspenderunt in ligno, præcucurrat ardore fidei: & agnita sua iniusticia, humilis contempsit literam legis: contempsit ceremonias & figuras, quas & hodie Iudæi pro ueris amplectuntur, ac per fidem Euangelicam spiritualibus oculis cernit prætereuntem in Apostolis. & agnoscit Iesum: & ulro meretur habere hospitem, quem Iudæorum incredulitas expulerat. Interea sedet in arbore pusillus ille Zacchæus, obuijs oculis expectans aduentantem Iesum: nondum edoctus, quo signo possit eum agnoscere, nisi quod sperabat id, quod uehementer optabat. At ubi uentum est ad sycomorum, fortassis Zacchæus multis Iudæorum erat risui, diues ac publicanus sublimis in arbore spectator unius hominis. Non enim cupiebat cognoscere quenq; nisi solum Iesum. Iesus autem delectatus hominis insigni cupiditate, quam ipso facto, quam uultu atque oculis præseferbat: quanquam & ante uiderat illum, tamen ut & Iudæis ostenderet exemplū promptæ credulitatis, sublati in altum oculis, uidit Zacchæum. Iam mihi salutem aliquam insignem expecta, quoties obtutu suo quempiam dignatur Iesus. Habent enim illius oculi salutare fascino. Ille uidere tantū ambierat, sed frustra uidet Iesum, quem ille non dignatur oculis suis. Submoue te ab humilibus, ac sordidis rebus, & suspiciet in te Iesus. Habet quidam boni omnis aspectus, sed maioris est felicitatis audire uocem. Quum enim Zacchæus nihil aliud quam intueretur Iesum, dominus ultrò dixit illi, ipso etiā nomine ut notum compellans: Zacchæe festinanter descende, quoniam hodie oportet me domi tuæ manere. Accipimus dominum frequenter rogatum iuisse ad conuiuium, nunquam autem accepimus ultrò non inuitatum ingressisse sese. Atque id uulgo parum habetur ciuile. Sed in*

tropsaxera

trospexerat dominus affectum hominis, cui tantum erat uidisse Iesum prætereuntem. Plura tentaturus erat, nisi propria indignitatis conscientia obstetisset. Cogitabat apud se: Felices, quibus contigit adherere tali, quibus coram intueri uultum, quibus audire cominus uocem hominis. Iudeorum hæc est felicitas. Ego publicanus sum. Mihi ab ipso magnum est uidisse prætereuntem. Nulla uox inuitantis prodierat, sed hic animus erat urbanissimus inuitator, sic amat inuitari dominus Iesus. Plus impetrat, qui quod tacite secum optat, propter conscientiam imbecillitatis suæ non audeat petere, quam qui ueluti deuincturus officio Iesum, uocat illum ad se. Nunquam enim propius accessit ad Iesum Petrus, quam quum diceret: Exi a me domine, quia homo peccator sum. Efficax inuitator erat & ille, qui dicebat: Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum. Iam in illis actibus erat Iesus, cum sanaretur puer eius. Illic enim Iesus est, ubicumque salus est. Sitiebat Iesus salutem gentium, & ideo iubet, ut festinanter descendat Zacchæus. Iam enim uenerat tempus, ut salus demigratura à Iudæis transiret ad ecclesiam gentium. illic enim oportet manere Iesum usque ad consummationem seculorum: quia non licuit manere apud Iudæos. E sublimi Iesus descendit ad officia pietatis, non enim satis est contemplari Iesum, quoties egerit hospite: eger autem, quoties egerit pro homine. Quædam Zacchæus: Nihil omnino respondit. Ingentem affatus uocem adiuuere sibi, sed in contactu obtemperat. Festinanter descendit. Non enim conuenit contari, quoties nos uocat Iesus. Iudæi uocabantur, & excusant, Zacchæus gestiens de gaudio contempsit Iesum in aedes suas. O miseram synagogam, quæ perdidit hospitem Iesum. O felicem Ecclesiæ domum, quæ sua promptitudine prouocauit ad se totius felicitatis autorem Iesum. Vides initium Ecclesiæ collecta à gentibus. Nunc considera Iudæi uiciorum imaginem. Turba quum uideret Iesum tam propensum erga publicanum, ut ultro semet in aedes illius inuideret, murmurabat quod ad hominem peccatorem diuertisset. O contaminatam & inuisam deo iusticiam, quæ mauult fastidire, quam sanari; mauult inuidere proximo, quam communicare. Ad hominem, inquit, peccatorem: quasi non primum omnium peccatum sit inuidere proximo, & quasi bonus esse possit, qui fratri salutem inuideat. Quid stas extra fores ecclesiæ inuide Iudææ: Licet & tibi ingredi. Quod si recusas, tamen apud Zacchæum decretum est Iesu manere. Gloriantur gentes tali hospite, quem non expectant. Et hoc gratius est, quia non solum præter meritum, uerum etiam præter expectationem euenit. Ut nunc obmurmuratum est Iesu propter Zacchæum, ita post obmurmuratum est Petro ob Cornelium centurionem: Quare introiisti ad uiros præputium habentes? Sed quid interea? Zacchæus contempro murmure populi Iudæici stat ante Iesum, ambiens etiam in discipulorum ascisci numerum, ostendens quousque iam profecisset. At enim ad Iesum: Ecce dimidium bonorum meorum domine do pauperibus; & si quem defraudauit, reddo quadruplum. Audis pharisæi? non commemorat Zacchæus uictimas, non delectus ciborum, non ieiunia, non dies festos, non sabbatissimos, non lotiones, non uestem iactat aut genus, sed opera charitatis adducit. In his peccator uincit iustos, ac de sua sanctimonia gloriantes publicanus antecellit. Siquidem pharisæus ille prædicator suorum benefactorum, decimas duntaxat bonorum suorum dabat pauperibus. Hic dabat dimidium, nec dabat è præda, sed si quid fraude partum erat, restituebat scenore quadrupli. Deinde de iuste quaesitis largiebatur dimidium egenis. O uices rerum mire inuersas. Quod intus erat in pharisæis, id erat plenum rapina ac dolo: & Zacchæum habemus iustum & liberalem, hominem non solum diuitem, uerum etiam publicanum, atque a deo huius generis principem, quo magis etiam erat abominabilis apud Iudæos. Sed nihil moratur titulos dominus, mentem intuetur, & ex factis æstimat: ex his autem factis, quæ ex fide & charitate proficiuntur. Neque uero iactanter hæc de se prædicabat Zacchæus, quem ad modum ille pharisæus suæ iusticiæ buccinator apud deum & publicani derisor. Zacchæus non præfert suam iusticiam alienæ iusticiæ, sed ut homo peccator ac publicanus simpliciter aperit sibi fuisse studium iusticiæ, etiam antequam uideret Iesum, ex quo discere cupit, recte fecerit, nec ne: & quid præterea foret addendum ad adipiscendam uitam æternam. Sic enim expediebat, ut hæc Zacchæi uox audiretur ab inuidis Iudæis, & à Christo ipsidem audientibus probaretur. Non enim poterat illis efficacius exprobrare suam fraudulentiam, auaritiam, rapacitatem; qui non solum ipsi nihil largiebantur egentibus proximo, ue-

mo, uerum etiam prætextu pietatis, parentes fraudabant à filijs debito subsidio. Iesus itaque uersus ad murmurantes Iudæos, ait: Illud affirmo uobis, quod hodie salus contigit huic familiæ, eo quod ipsa quoque pertineat ad parterem Abraham, quo generis autore uos gloriamini. Quisquis enim fide ac sinceritate uitæ, pietateque refert Abraham, is filius est Abraham, confors benedictionis, olim Abraham promissa. Non obstat huic genus ab Abraham stirpe diuersum, non uitæ genus antehac in peccatis actum, quisquis à priore uita respiciens, amplectitur doctrinam Euangelicam: quisquis Abraham uestigijs ingressus sequitur ueram iusticiam, filius est & hæres Abraham. Nec enim huiusmodi fastidiet filius hominis, qui in hoc ipsum uenit in mundum, ut quaereret quod aberrarat: seruaret quod perierat. Hi peccatores Deo gratiores sunt, quam qui falsa persuasionem iusticiæ uident. Hoc sermone Iesus declarabat, posthac non esse gloriandum in obseruatione legis, sed quicquid dotis obtigisset celesti munificentia, id totum eò conferendum, ut quam plurimos homines pertrahamus ad salutem. Nam hoc lucro potissimum delectatur Deus, qui in hoc miserat filium suum, ut uniuersas orbis nationes gratis condonatis peccatis adiuuaret sibi. Erant autem & inter discipulos qui putabant, mox ut uenisset Hierosolymam, cui iam cœperat esse uicinus, apparituum regnum cœlorum, de quo toties uenerat, imaginantes regnum aliquod mundano simile, quum Christus sentiret de regno spiritus Euangelici, per quem opprimitur tyrannis peccatorum. Id autem regnum non constat copijs, armis, aut uis, sed fiducia erga deum, sed beneficentia in proximum, sed clementia, sed sincera ac liberali dispensatione sermonis Euangelici. Porro materiam huius regni, quæ pios decorabit immortalis gloria, impios æternis supplicijs addicere, non statim esse proferendam, sed suo tempore nobis incognito pro dandam. Interim illud omnibus modis agendum, ut quam quisque dotem habet, primum meminerit, esse pecuniam domini, cui debemus omnia, & in huius lucrum erogandum bona fide quod accepimus: non quod ille ullius rei sit indigus, sed quod pro sua erga genus humanum charitate, sit omnium salutare: magnoque sese lucro actum existimet, si homo per hominem respiciat à uitijs, & ad Euangelicæ pietatis studium conuertatur: ut habeat quod in utroque remuneretur, & eo qui uiuat beneficio, & eo qui adiutus est. Nec enim est quod hinc nobis uindictæ laudis aut gratiæ. Serui sumus omnes, operam debemus domino. Sors tota illius est, cuius sumus & ipsi, tantum hoc pro sua cuique uirtuti enitendum est, ut auget rem domini, de præmio relinquat arbitrium domino, qui suo tempore promptam uoluntatem nostram, ac fidelem conatum largissime remunerabitur. Parabola sic habet: Homo quidam nobilis ac præpotens, profectus est in regionem longinquam, ut assereret sibi regnum, quod alius per tyrannidem occuparat, eoque peracto domum sese reciperet. Sed is prius quam ingressus est iter, conuocauit seruos quos habebat decem, ac tradidit illis minas decem, sic, ut inter omnes esset æqua sortis partitio, simulque mandauit illis: Hanc, inquit, pecuniam uobis trado, non ut prodigatis aut seruetis ociosam apud uos, sed ut negotiati, ne crescat, uidelicet ut reuersus, reperiam rem domini auctam. Hunc ad modum rebus domini ordinatis, profectus est. Ciues autem eius ciuitatis cui præerat, oderant eum. Itaque profecto illo, cœperunt agitare de rebus nouandis, hoc molientes, ut dum alterum regnum asserent, ab eo quod possidebat, excluderetur. Miserunt itaque legatos ad illum iam profecturum, qui referrent illi, ciues esse huius animi, ut posthac nollent illum habere regem, ne rediret unde profectus esset. Accidit autem ut ille uindictato regno, cuius gratia profectus fuerat, rediret: ac protinus iussit uocari seruos suos, quibus tradiderat sortem decem minarum, ut subdolis rationibus, sciret quantum quisque fecisset lucri. Prodiit primus, qui postulatus rationem, ait: Domine, mina tua creuit ad decem minas. Cuius industriam ac fidem collaudans dominus, respondit. Euge serue bone, quoniam quæ res meæ essent angustiore, in exigua pecunia declarasti te fidelem, & amantem erga dominum tuum, nunc rebus meis auctus, equum est, ut particeps sis amplioris fortunæ. Sume præfecturam decem ciuitatum. Post hunc uenit alter seruus, qui postulatus rationem, ait: Domine, mina tua quam mihi pro sorte dedisti, peperit tibi quinq; minas. Et huius industriam, tametsi inferiorē, collaudauit dominus. Pro modo, inquit, industriæ tuæ esto & tu præfectus quinq; ciuitatum. Quum ad hunc modum cæteri quoque reddita ratione, pro suo quisque modulo donati essent dignitate, tandem uenit seruus unus omnium ignauissimus, pessimeque fidei, qui domino exigenti ratio-

nem, respondit: Domine, eni referam tibi minam quam mihi credideras. Eam haecentus habui repositam in sudario, quo tibi sicut erat, esset incolumis. Adeo non profudi, ut nec attigerim. Hoc malui quam uenire in periculum, ne si male cessisset negotiatio, tecum mihi res esset. Metuebam enim te, non ignarus quam sis homo austerus & lucri auidus, adeo, ut non solum nihil dones de tuo, uerum etiā inde tollas, ubi nihil posuisti: & inde messem colligas, ubi non feceris sementem. Dominus autē non tantum offensus ignauia serui, uerum etiam quod culpam suam referret in mores domini, commotus, ait: Serue piger, male fidei, & insuper insimulator domini tui, in tuum ipsius caput protulisti sententiam. Noueras, ut ais, quod homo sim austerus, & lucri auidus, inde tollens ubi nihil deposui, inde metens ubi nihil seminasti: at qui hoc ipsum te debebat ad industriam excitare, ut meam pecuniam traderes mensarijs. Venissem enim haud dubie, & eā simul cum uisuris exegissem abs te, quod tibi in hoc crediderā, ut per te cresceret. Ad hanc heri uocem quā obmutuisset seruus inutilis, dominus dixit ceteris seruis astantibus: Auferte ab illo minā, & date illi, qui habet decem minas. Hoc admirantes serui, dixerunt: Domine, quid opus est huic addere? Satis beatus est. Habet enim decem minas. Tum dominus: Vestra nihil refert quid habeat, sic mihi uisum est, & sic aequum est in hac ratione, ut quisquis industriam fideli auxerit rem domini, huic mea benignitas adijciat aliquid, ut magis etiam abundet. Contra, qui per ignauiam nihil lucri sibi parauit, huius egestati adeo non subueniet mea liberalitas, ut hoc ipsum etiam quod habet, sit auferendum. Mea fors erat, mihi debebatur lucrum, uestrum erat praestare debitam operam. Nunc & sortem uobis largior, & lucrum. Haec enim enigmata dominus Iesus docuit discipulos suos, ut in negotio praedicationis euangelicae se quisque quam maxime fidelem ac industrium praebere, praemium autem expectarent in altero aduentu domini, quum iam appareret potens ac sublimis, regno ecclesiae iam uindicato ac tradito patri. Primum enim deus tantum in Iudaea notus, unius tantum ciuitatis regulus esse uidebatur, quū diabolus impune regnaret in alieno, per diuersas orbis nationes. Cupiēs autē sibi uindicare per Euāgelij praedicationē, quod sibi Saranas per tyrannidem occuparat, reliquit Iudaeorum terram, ac profectus est in caelum: sed prius diligenter instructis discipulis ad munus Euangelicae negotiationis, quibus credidit Euangelici sermonis dispensationem, ueluti sortem quandam, unde lucrum ingens per illos accresceret domino talium lucrorum audivissimo: Attraherent ad regnū Euangelicum quoscuq; possent, publicanos, meretrices, milites, Graecos, Romanos, Scythas, Gallos, Gothos, Sarmatas. Hoc autem agerent usq; ad reditum domini, qui rediturus est in fine huius mundi, distributurus cuiq; pro suis factis aeterna praemia. Non uenturus est autem nisi prius subiecerit orbem imperio Euāgelico, & in unam ecclesiam coeant omnes totius orbis nationes. Verum dum haec molitur per suos discipulos, Iudaei, apud quos solos Deus haecenus regnare uidebatur, propter cognitionem legis ac religionis auctoritatem, ciues illius ex quibus, & apud quos natus fuerat, quum in primis illum amare debuerint, & in uindicando regno adesse modis omnibus, non solum nullam opem addiderunt, uerum etiam obstiterunt clamantes apud praetorem: Non habemus regem nisi Caesarem. Idem fecerunt & post, denūciantes apostolis caelis, ne posthac de nomine Iesu facerent mentionem. Mosen uolebant regem, Christum nolebant: oderant enim illum, quod aduersaretur ipsorum prauis cupiditatibus. Videmus autem & hodie, quomodo natio Iudaeorum se subduxerit a regno Euangelico, quamq; pertinacibus odijs conspirarit aduersus eum, cui data est a patre omnis potestas in caelo & in terra. Nolumus, inquit, hunc regnare super nos: & dum nolunt seruire Christo, seruiunt omnibus huius mundi tyrannis: seruiunt Satanae tyranno saeuissimo: quūq; passim toto terrarū orbe uideant Christum nos gaudere libertate spiritus, ipsi mordicus etiam nū tenent literā inspidam, cui seruiunt uelut ascripti glebae. Sed his frustra reclamantibus uindicatur & confirmatur ecclesiae regnum, in quo parando constabliendoq; qui fidelem nauarint operam, pro modo fructus, quem attulerunt in uinea domini, gloria & honore coronabunt in regno caelesti. Iudaei autem pertinaciter incredulis quid erit praemij? Et hoc explicuit dominus in reliqua parte parabola. Posteaq; enim sumpsisset supplicium de seruo male fidei, adiecit: Quin & ciues illos meos, genere ciues, animo hostes, qui seditiosa legatione missa, deprecati sunt me regem: adducite huc, ut occidatur in conspectu meo, mihiq; dent poenas rebellionis. Haec est

est mors aeterna, quae manet omnes, qui non obediunt Euangelio filij dei. Tunc enim merito experientur implacabilem, qui mansuetum & clementem pertinaciter contempserunt. Haec loquutus dominus, pergebat ire Hierosolymam, ubi peracturus erat illud exitium sacrificium pro salute generis humani, & e specula crucis uelut auarus & ambitiosus rex, omnia pertracturus ad se. Quamq; enim ubiq; multi fuerunt, & futuri sunt, qui clament factis ipsis: Nolumus hunc regem super nos, tamen nulla est natio tam procul semota a Iudaeis, unde non plurimos pertrahat ad sese. Rursus igitur factio inculcat, quod prius designarat in Zaccho, quod mox prolixiore parabola explicuit. Procurat interim illud dominus, quod & ante sepe procurauit, ut liqueat omnibus, sese sponte uolentē, ac scientem pati, quicquid passurus erat, alioqui posse quicquid uellet. Quoniam autē decreuerat per summam ignominiam ac deiectionē asserere sibi summā apud homines gloriam, & discipuli nondum ad plenum capaces huius mysterij, nescio quid magnificū ac praclarum iuxta mundum expectabant a domino, uoluit ante mortem ad tempus illorum blandiri, uel illudere potius affectibus, & irridere huius mundi gloria: ostendens q; sit inanis, & infida, quum tantos applausus, tam honorificas acclamationes, tantū populi studium mox sequuta sit crux. Quum itaque Iesus peruenisset ad montem qui dicitur Oliueti, uicinus duobus oppidulis in eius montis latere sitis, unde iam in prospectu esset Hierosolyma, emisit duos de discipulis suis cum mandatis: Ite, inquit, in oppidum quod uidetis e regione. In cuius ingressu reperietis pullum aline alligatum pro foribus, rudem adhuc fessori, & cui nullus hominum insederit, soluete illum & adducite mihi. Quod si quis obstiterit, interrogans quare soluatis pullum, & hunc in modum illi respondebitis: Dominus hoc opus habet. Abiere discipuli, repererunt pullum alligatum. Soluere parant. Interim adierant qui rogarent uelut obstiterent: Quare soluatis pullum? Illi ut erant iussi, responderunt: Dominus opus habet illo. Audito nomine domini, passi sunt abduci pullum. Adduxerunt igitur ad Iesum. Vbi uero conspexerit dominum uelle conscendere, quod tamen nunq; antea fuerat solitus, ne in nudo tergo federet incommodius, discipuli instrauerunt sua pallia iumento. Iam autē insidente Iesu, & eunte, quidam etiā in uia strauerunt sua uestimenta, uel honoris gratia, uel ne pullus rudis & incalceatus ad lapides offenderet ungulas. Quum autem iam uentum esset ad pedem montis, ac recta tenderetur Hierosolymam, mirus quidam affectus corripuit animos omnium, quorum alij comitati fuerant Iesum, alij e Hierosolymis processerant obuiam. Nam certam uiam, qua incedebat dominus, ramis arborum undiq; decerpitis consternerant, magnoq; gaudio, clarisq; uocibus coeperunt laudare Deum super omnibus beneficijs ac miraculis, quae uiderant & audierant gesta per Iesum. Resonabant undique uoces gratulantium, uelut triumphatori domino, & acclamantium: Osanna in excelsis. Benedicimus qui uenit in nomine domini, pax in caelo, & gloria in excelsis. Haec erat uox promiscuae multitudinis, praecipue iuuentum, qui uelut afflatu quodam numinis, contempta pharisaeorum inuidia, reddidere palam testimonium domino Iesu. Erant autem in ea multitudine pharisaei quidam, quos male habebat haec acclamatio, nescio quid praeseferens homine maius. Ex his erant qui monerent Iesum, ut ipse sua auctoritate cohiberet acclamationes impias, ex immodico quodam erga praecceptorem studio proficiscentes, & ob id ingratas etiam ipsi domino, qui tam eximias laudes non agnosceret: Magister, inquit, increpa discipulos tuos. Iesus autem piam simplicis turbae professionem non compressit, sed pharisaeorum caecitatem oblique taxauit, qui non uerentur ea, quae magnifice gerebat dominus, tribuere Beelzebub principi daemoniorum. Respondit autem: Qua fronte compescam gloriam merito canentes Deo, & quod a Prophetis olim dictum est, nunc pijs uocibus occinētes? Illud affirmo uobis, adeo deus non uult hanc laudem suam sileri, ut si homines conticescerent, ipsi lapides clamaturi sint. Et lapidibus duriores sunt, qui tot beneficijs, tot miraculis prouocati, non possunt ad praedicandam Dei gloriam permoueri. Haec itaq; triumphali pompa, & huiusmodi stipatu dominus Iesus ibat Hierosolymam. Tantulum enim illi libuit gustare de huius mundi gloria, antequam subiret crucem: & hanc professionē extorsit ab ea gente, a qua mox erat crudelissime perimendus, ut Iudaei sua ipsorum uoce condemnarentur, quod suum Messiam ac seruatorem adegissent in crucem. Subest autem in hac rerum gestarum historia non paruum mysterij. Asina stabat, stabat & pullus asinae filius. Asina iam afflueuerat fessori, legis

augum ferre solita, nimirum Iudæorum natio. Pullus asinae filius, quoniam salus à Iudæis cepit exordium: gentium populus adhuc rudis erat, nec legis iugo pressus, nec per Evangelicam obedientiam Iesum sessorum tergo uehens. Vtrunq; iumentum erat alligatum, quoniam & synagoga carni legis seruebat, non aspirans ad libertatem spiritus, & gentes philosophorum decretis, ac daemonum cultui erant obnoxia. Habebant tum cōmunes dominos, eosque non paucos. Siquidem in Iudæorum simul ac gentiū populis plerique seruebant avaritiæ, libidini, ambitioni, inuidiæ, ceterisque foedis & inclementibus dominis. Hos iussu domini soluant Apostoli duo, Petrus doctor circuncisionis, & Paulus doctor gentium, dum per fidem Evangelicam & baptismum condonant utrisque omnia peccata uitæ pristinae, ut soluti post haec mereantur habere sessorum Iesum. Dedit enim hanc potestatem discipulis suis, non solum inter Iudæos, uerum etiam inter gentes, ut quicquid soluerent in terris, idem solutum esset in caelis. Quid autem mirum, si priores illi domini non possunt impedire solutionem, quando qui soluant, illius domini iussu soluant, cuius uoluntati nemo resistit? Illi talibus iumentis opus est, talium dorsis gaudet insidere, qui simpliciter obediunt, qui suauiter iugum Evangelicæ doctrinae libenter accipiunt, qui non ferociter aduersus sessorum, qui placido incessu corporibus suis portant & glorificant dominum Iesum, donec peruenerint in ciuitatem sanctam & in templum domini, non in illam interfectricem Prophetarum, sed caelestem illam, quæ nescit rebellionem. Mundi principes amant feroces caballos, ac bello natos & edocios. Dominus Iesus tales amat asinos, qui mites mitem uehant dominum, nec sessorum tergo excutiant. Hanc uocationem ridet elati principes huius mundi, ridet superciliosus philosophi, ridet tumidi Pharisei, sibi que uidentur felices, quod tergo uehant immittissimum sessorum diabolum, quod tot dominis inclementissimis seruiant, quum uni domino seruire felicitas sit. Nihil his pusillis ac simplicibus felicitus, posteaquam semel soluti sunt à seruitute, posteaquam semel tergo receperunt dominum Iesum. Iuxta mundum asini generis uidentur idiotæ, simplices, nescij fraudis, sed habent rectorem dominum, qui non sinit illos aberrare, qui non solum dignatur insidere dorsis illorum, uerum etiam in habitare peccora, quæ suo spiritu moderatur. Erant nuda iumenta prius, sed Apostoli suis pallijs conuestiunt, sua doctrina, sancta que uitæ exemplis ea præparantes consensuro Iesu, qui quod semel fecit iuxta carnem, nunquam non facit iuxta spiritualem sensum. Via erat aspera, sed hæc quoque discipuli substratis uestibus communiunt, ostendentes facilem esse uiam pietatis, si quis per sanctorum exempla ingrediens, subdat se domino Iesu. Itur per ramos palmarum, per frondes arborum uiuentes, per semper florentem ac uiuentem memoriam martyrum, uirginum, & confessorum. Quanta enim uis exemplorum offert sese undique uiam pietatis ingressis? Huiusmodi magnam copiam suppeditant ipsi Iudæorum libri gentibus quoque. Aggratulantur huic pullo, quicumque Christum agnoscunt dominum. Nec hodie desunt Pharisei, nec unquam desuturi sunt, quos urat Christi gloria. Mallent enim acclamari sibi: Osanna in excelsis; Benedictus qui uenit in nomine domini: quum non ueniat in nomine domini, sed in nomine suo. Sed Iudæis hodie tacentibus Christi gloriam, cui inuident, lapides clamitant iam facti filij Abrahæ. Hierosolymitæ clamant: Tolle, tolle, crucifige. Hyberni, Scoti, Britanni, Galli, Sarmatæ, Germani clamant: Benedictus qui uenit in nomine domini. Qui dum suæ gloriæ student, obscurare conantur gloriam Christi, qui priuati commodi causa premunt ac deprauant sinceritatem scripturæ sacræ, dum suam magnitudinem prædicari uolunt ab hominibus, & Christi gloriam sileri: hi nimirum Phariseos illos agunt, obturare conantes ora filiorum Hebræorum, quos deus afflauerat ad decantandam gloriam sui nominis, ac filij sui, quem mundo dederat seruatorem. Habet & illud salubrem aliquam significationem, quod ex monte descensus est, deinde iter per planiciem, mox rursus ascensus in montem Sion: nam in hoc extructum erat templum domini. Nisi mons haberet oleum unde fidei lumen aleretur, non esset descensus à fiducia legis, qua tument Iudæi: à fiducia philosophiæ, qua sibi placent gentes. Nam initium profectus ex fide est. Oportet autem accedere ad domum buccæ, nam id Syris sonat Bethphage. Hæc enim est bucca, non quæ tumet fastu, sed parturit confessionem admissorum. Nec procul abesse oportet à Bethania, quæ dicitur domus obedientiæ. Non omnes autem obediunt Evangelio. Sed hinc tamen est salutis initium.

A descensu

A descensu iter est per planiciem, undiq; constratam ramis honorum exemplorum, donec rursus ascendatur in montem Sion, quæ specula dicitur. Nimirum hoc est illud uirtutis fastigium, unde uelut à sublunari specula despiciuntur omnia, quæ mundus hic ostentat uelut sublunaria. Iamq; animus caelo uicius, cōtemplatur ea quæ sunt æterna, quæq; exuperant omnem sensum humanum. Porro quum iam eò progressus esset dominus Iesus, ut propius in prospectu esset Hierosolyma, uidens ciuitatem illam adificijs magnificam ac splendidam, uiris, opibus, ac religionis opinione florētem, superbam rebus presentibus, ignorantia uenturæ calamitatis securâ: misericordia motus, illachrimauit: ac uerbis abruptis, uelut præ dolore singultus, deplorauit illius exitium, dicens in hanc sententiâ: Si tu quoq; cognouisses, quem admodum ego cognoui hunc tuum diem, quo tibi pax offertur, ac remissio pristinarum criminum, studeres amplecti quod offertur. Nimirum hic tuus dies est, quo prouocaris ad resipiscentiâ, & inuitat te dei bonitas ad poenitentiam, inuitat autem extremo gradu benignitatis, ad quæ nihil potest adiungi. Toties abs te sprete dei clementiâ, nouo quodam modo dignatur te inuifere, ut saltem hac ratione mitefca. Veniet alius dies, non tuus, sed Romanorū, & ultionis diuinæ, quo poenas dabis omnium scelerum tuorum, quæ cumulare tibi deplorare maluisti. Nunc autem nec diem tutum agnoscis, nec illum non tuum prospicis, quoniam uterq; absconditus est ab oculis tuis, quos habes presentis felicitatis temulentia cæcutientes. Nec recordaris præteritorum malorum quæ commisit: nec prospicis futura, quæ tibi imminēt: nec agnoscis presentem dei erga te bonitatem, quam quoniam pertinacissime spernis, à ciuitas immedicabilis, & interfectrix eorum, qui tibi salutis nuncium adferunt, uenient alienigenæ aduersum te, qui tibi adferent exitium. Auerfaberis Messiam tuum, & Cæsarem tibi regem ascisces. Senties igitur tyos reges, longe alio apparatu ad te uenientes, tibi nunc ad te uenit rex tuus, saluifer ac placidus. Non recipis qui uenit daturus salutem, & recipere cogeris qui uenient daturi perniciem. Venient enim Romani principes, pro regibus hostes, quos anteposueras tuo regi, cum armatis copijs: ac primum circumsepient te uallo, ne qua pateat effugium: deinde uiris ac machinis undique cingent te, ac prement obsidione arcuissima: denique totam istam struaturam tuam unâ cū templo solo equabunt. Nec hoc contenti, filios tuos, quibus tu nunc superbis, ac uicissim addis animos tuo splendore, internitione concident: totamq; istam tuam gloriam sic funditus tollent, ut nec lapidem relicturi sint lapidi coherentem, ne quod uestigium tui maneat, aut ne qua spes sit instaurandi tui. Erunt hæc quidem miseranda, sed tuo merito accident: eo quod toties prouocata, olim per prophetas diuerfos, nunc etiam per Ioannem, ac Messiam tuum, obstinate spernas Dei misericordiam. Senties igitur tempus uindictæ, quæ tempus uisitationis nosse nolueris. Poteras & ipsa amplecti salutem oblatam. Nunc saltem tuo exitio salutiferum exemplum præbebis alijs, ne simili modo spernant dei bonitatem ad meliora prouocantem. Hæc loquutus Iesus, uenit Hierosolymam, & ingressus est templum, unde eiecit uendentes & ementes, dicens: In scripturis dicit Deus: Domus hæc mea non negociationi dicata est, sed precationi: uos autem uertistis illam in speluncam latronum, spoliantes hospites, & insidijs impijs uestrum luctum aliorum damno procurantes. Hoc factum dominus Iesus declarauit, quantam perniciem adferant ecclesiæ, qui sub prætextu pietatis student foedo quaestui, qui sub titulo religionis suum agunt negocium, non pascentes gregem, sed deglubetes, & infyncera doctrina perimentes animas, quas syncera debebant uiuificare. His peractis dominus uelut in suo regno uersans, quod tunc docebat in templo, palam contempta phariseorum insanabili malicia. His rebus irritati, qui inter sacerdotes primas tenebant, scribæ ac primores populi captabant occasionem perdendi seruatorem. Non deerat mala mens, sed non affulgebat spes perficiendi quod uolebant. Audierant acclamationes populi, uidebant & in templo totam multitudinem suspensam pendere ab ore illius: tanta erat diuini sermonis & uis & gratia. Fastidiebatur istorum frigida doctrina, uelut uapa, de lotionibus, de carbona, de decimanda menta & ruta, semel gustato multo uigoris Evangelici. Hinc metuebant autoritati suæ, metuebant quaestui suo, metuebant regno suo. Quod autem id temporis iuxta historiam accidit, id frequenter euenit iuxta tropologiam, quoties hi qui religionis arcem tenent, qui que sacræ doctrinae professione conspicui sunt, conspirant cum profanis principibus aduersus Iesum, tum imminet ingens exitium populo. Id fit quoties autori-

Tom. 7

E 3

tas la

tas sacerdotum ac sacrae doctrinae professorum, adulatur huius mundi monarchis, & illorum affectibus subseruiunt autoritate sua, quorum potentiam oportebat salubribus ac liberis monitis cohibere: ac uicissim monarchis suis opibus, Episcoporum ac theologorum prauas cupiditates, hoc est auaritiam, ambitionem, tyrannidem fulciunt ac muniant: quantum neutri alteros amant, tamen impia collusionem in perniciem Euangelicæ ueritatis tradunt operas mutuas. Horum scelerata coniuratio maius exitum adfert orbi, quam tum adferrebat pontificum, scribarum, pharisæorum ac primorum conspiratio.

CAPVT XX

QUAE RITVR igitur occasio, ut tamen cupiditas occidendi esset impia, tamen apud homines studio iustitiae facere uideretur. Accidit itaque, ut die quodam quum Iesus doceret populum in templo, & inculcasset illis lectum & optatum nuncium aeternae salutis: conuenienter illi conuocati sacerdotum primores, una cum scribis ac pharisæis & populi primatibus, ut uel autoritate cohiberent Iesum à sacra doctrina. Non poterant illius admiranda facta damnare, quae tam multa teste populo gesserat. Non poterant refellere doctrinam, quae cum lege cumque diuina uoluntate consentiebat. Hinc igitur meditantur calumniam, quod hanc docendi populum autoritatem sibi sumpsisset, quum ab ipsis oportuerit accipere: uidelicet illud agentes, ut uel gloriam deo debitam in se transferrent, uel Christo statuerent calumniam motae seditionis, qui sine publica principum autoritate conuocaret ac detineret populum. Simul igitur adeunt Iesum in templum, dicentes. Si uis ut nos quoque credamus tibi, dic nobis, quantum autoritate facias ista quae facis. Baptizas, praedicas, sanas in sabbatis, doces in templo, colligis discipulos, auocas ac detines populum. Nobis ignotus es, nulla potestate publica praeditus es. Quis igitur dedit tibi istam autoritatem? Iesus autem intelligens hanc percontationem ab impia cogitatione proficisci, nimirum ut calumniarentur, non ut discerent: non conatus est eos docere, sed retudit illorum maliciam, ueluti clauum clauo pellens. Ioannem enim baptistam plurimi fecerant, & ad huius baptismum confluerant. Et is collegerat discipulos, & is turbis praedicaabat in desertis & circa Iordanem, instare regnum dei: libere damnabat uitia quorumlibet, & inuitabat ad poenitentiam. Nec huic tributa fuerat autoritas à sacerdotibus, pharisæis, aut primoribus populi, sed à deserto ueluti nouus homo prodierat, afflatus ac missus à deo, iuxta uaticinium Esaiæ. Ceterum huc tendebat insidiosus procerum interrogatio, ut si Christus respondisset eam autoritatem sibi à deo traditam, accusarent eum blasphemiae, quod homo sibi uindicaret familiare colloquium aut commercium cum deo. A pontificibus, pharisæis & scribis non acceperat. Supererat iuxta collectionem illorum, seditionis esse potestatem, & ex instinctu Satanæ, quam sibi sumeret. Contentebant enim omnem potestatem diuinam ad ipsos deuolutam esse, neque quicquam pie gerere, quod non ex ipsorum autoritate gereretur. Et interim odio caeci, non cogitabant quod Ioannem nulla hominum autoritate similia facientem suspexissent, adeo ut Messiam esse contenderent, nisi quod Ioannes non audebat miracula. At qui hoc nomine minus debebat obstrepere Christo. Ac ne illud quidem illis ueniebat in mentem, quod iam olim Deus tradidisset hanc potestatem, loquens per prophetas suos. Prophetarum autoritatem recipiebant, & rem à Prophetis praedictam reiciebant. Itaque dominus maliciosam illorum prudentiam, & stultam fraudulentiam uolens illudere, respondit hunc in modum: Priusquam ad interrogationem uestram respondeam, sciscitabor & ego à uobis quiddam, quod uerbo poteritis expedire. Id ubi expedieritis, respondebo & uestrae percontationi. Dicite mihi: Baptismus Ioannis utrum erat à caelo, an ex hominibus? Et cuius autoritate baptizabat, caelitus accepta, an à uobis? Sensit illico cornutam interrogationem impia Iudaeorum conscientia. Si uera respondere uoluissent, simplex ac parata erat ueritatis oratio: sed sentiunt sese eadem arte peti, qua petebant. Inuitur itaque consilium dolum. Nihil enim operosius simulatione, & fraus fraudem, dolum dolum trahit. Cōferunt igitur inter se: Quid ad hoc problema respondebimus? Si dixerimus Ioannis autoritatem à caelo profectam fuisse, ilico retorquetur in caput nostrum, & dicet: Quare igitur non habuistis illi fidem de me testificantem? Confessus est se minorem, & indignum qui gestaret calcamenta mea. Confessus est se terrenum terrenam, & humilem humilia loqui, me de caelis profectum maiorem esse omnibus. Quomodo recipitis illius autoritatem uelut à deo profectam

nam, & meam autoritatem, de qua testificatus est ille, palam calumniarini? Quod si dixerimus, Ioannem nihil egisse autoritate Dei, sed tantum humano spiritu, populus uniuersus adorietur nos lapidibus, quod cuncti persuasum habeant, Ioannem fuisse prophetam, & afflatu numinis gessisse, quicquid gessit. Non erat illis cura, ut uerum responderent, sed ut quod ipsis esset commodum. Sic respondent falli doctores, non quod docet scriptura, sed interpretantes, quod ad ipsorum facit affectus. Si respondissent uerum, periclitabatur apud populum illorum autoritas: sin falsum, metuebant uitae suae. Formidabant homines, qui Dei timorem abiecerant. Itaque respondent se nescire. Haec una rima supererat, qua elaberentur, sed elapsi simul à quaestione liberant dominum. Ait enim: Quia uos tergite ueritatem, nolentes respondere quod scitis, nec ego dico uobis, qua autoritate faciam haec, quae uidetis: quantum nec hoc ignoratis, quod percontamini. Sacerdotibus autem, Pharisæis, scribis, & populi primoribus ad eum modum confutatis, subiicit dominus parabolam, quae ponere ob oculos immedicabilem illorum maliciam exitio dignam, qui tot modis à deo prouocati ad resipiscentiā, semper in deterius proficissent, contempta lege, caelis & occisis prophetis, occiduri post hos & extremum malorum remedium filium Dei, & hunc rursus in Apostolis & martyribus frequenter afflicuri. Parabola sic habet: Homo, inquit, quidam plantauit uineam, quam unice charam habuit, nihil non faciens, ut aliquando fructum ex ea perciperet. Sepit enim eam diligenter, extruxit in ea turrim ad custodiam, effudit lacum, addidit torcular. Sic rebus omnibus bene instruatam, locauit colonis, ut eam colerent, & fructum colligerent. Quo facto, peregre profectus est, diuque foris commoratus. Nimirum haec est uinea domini Sabaoth, quam dominus transtulit ex Aegypto, plantauit in terra promissionis, sepit legis ambitu, protexit sua custodia, ornauit templo, addidit sacerdotes, iudices, duces, doctores: nihil omisit quod ad curam illius pertineret. Ac bene curata uinea, colonorum uitio, posteaquam erat diu expectata, ut produceret uuas, tandem produxit labruscas. Dominus interim, qui nusquam non adest, tamen illis procul abesse uidebatur, quod ageret in caelis. Quum igitur tempestiuum esset, ut aliquando fructum tali Dei benignitate dignum adferret populus Israeliticus, misit uinea conditor seruum suum prophetam quempiam ad colonos, hoc est, ad principes ad sacerdotes & scribas, qui rerum habenas moderabantur, ut redderent fructum enatum. Coloni, qui sibi coluerant uineam, non domino, seruum pulsatum ac uerberibus affectum, repulerunt ac remiserunt inanem. In quem enim prophetarum non sauitum est? Tanta autem erat domini lenitas, ut nec tanta prouocatus contumelia sauiret in colonos: sed misit alterum seruum, qui tentaret, an posset illos ad officium reuocare. At illi nihilominus tractarunt hunc, quam priorem tractauerant. Nam uerberibus afflicti & contumeliosius affecti, remiserunt illum inanem domino, inanem expectato fructu, sed onustum iniuria. Quorum enim irent nisi ad dominum, qui dicit: Mihi uindicta, & ego rependam? Nescit quidem irritata domini lenitas proficisci ad ultionem, sed misit tertium seruum. Et hunc coloni uulneribus etiam insidit, remiserunt inanem domino. Siquidem domini bonitas, quae illos inuitabat ad poenitentiam, magis irritauit illorum maliciam. Quamquam autem omnis contumelia, qua afflixerant seruos missos, merito pertinebat ad dominum qui miserat, tamque iure plecti debebant, qui toties prouocati, semper ad scelera maiora profecerant: tamen ex insigni lenitate sua distulit adhuc ultionem, malens extremum experiri remedium, quam sauire in colonos. Cogitauit autem apud sese: Quid faciam ut impios colonos reducam ad mentem meliorem, quorum culpa iam olim mihi perit fructus uinea mea? Misit tot seruos, nihil profectum est. Quod unum superest id faciam. Mittam filium meum unicum ac dilectum. Qui seruos meos contempserunt, forsatis hunc ubi uiderint, si non amabunt, certe reuerebuntur, me ipsum in illo uenerantes. Qui natura mali sunt, solent aliquoties uel pudore cohiberi à maleficio. Placuit hoc consilium clementissimo domino, filij sui periculo uenari salutem colonorum, uidelicet audo seruandam, ad uindictam lentissimo. Iuit filius obediens patri. Hunc ubi conspexere coloni, non solum reueriti non sunt, sed impijs animis ad extremae demerentiae consilia sese conuerterunt, dicentes apud sese: Haecenus seruos reiecit. Hic est filius & haeres, ulturus aliquando patris contumeliam. Occidamus eum, & nobis uindicabimus hereditatem huius uinea, contempto fortiter domino. Placuit inter conuocatos impium consilium, ac filium

effectum è uinea interfecerunt. Hoc sermone dominus Iesus quum prodidisset sacerdotibus, scribis & primoribus suam ipsorum conscientiam, qui tum moliebantur, quod paulo post perpetrarunt, educentes Iesum, & extra ciuitatem crucifigentes: uersus ad illos, in terrogauit eos, Haec quæ sic habeant, quid faciet dominus uinea talibus colonis: Illis rursum respondere tergiversantibus, adiecit dominus: Veniet ipse dominus, ac male perdet colonos illos, qui nulla lenitate uinci poterant: atq; illis pro suo merito extinctis, uincam suam locabit alijs. Hoc dicto significabat dominus, sublata funditus Iudæorum religioe, per apostolos Euangelij fructu transferendū in gentes. Id abominantes Pharisei, responderunt: Absit. Intelligebant enim totam hanc parabolam in ipsos dictam: & quum non abominarentur tam impium consilium, tamen detestantur impij consilij iustam uindictam. Iesus ut ostenderet & hoc, quod illi negabant euenturum, fuisse prædictum à prophetis, intuitus est eos, & ueluti compellens illorum conscientiam, ait: Si non creditis meæ parabolæ, quid est igitur quod legitis in psalmis: Lapis ille, quæ reiecerunt ædificantes, factus est caput anguli. Quisquis incidit in eum lapidem, conuassabitur: rursus in quem ille incidit, eum comminuet. Se lapidem à deo coelestem significat Christus, quem Iudæi reprobarunt, ædificantes synagogam absq; Christo: sed deus hunc fecit lapidem angularem, connectentem & continentem utrumq; parietem, duosq; populos per fidem Euangelicam absq; legis ceremonijs in unam ecclesiã copulantes. Atq; hic lapis tutissimum est præsidium aduersus omnes insultus mundi ac Satanæ ijs, qui credentes illi inhaerent & inniuntur. Caterum solidus est & inuictus rebellantibus. Nulla est em̄ tanta potestas huius mundi, quin cõquassetur, si in hunc lapidem impegit: impingit aut, qui repugnat ac reijcit. Porro comminuetur etiam, in quem incidit ille. Incidit autem in eos, quos diu toleratos, uindicta dei tandem opprimit inopinantes. Idem enim lapis salus est innitentibus, exitium aduersantibus. Hæ parabolæ domini sic exacerbant animos primariorum sacerdotum ac scribarum, ut inibi statim uoluerint illi manus iniicere, sed ab impio facinore cohibuit illos populi metus, apud quem uidebant Iesum adhuc plurimi fieri. Etenim homines sibi male conscij, senserant parabolam dictam in se competere: quæ ideo dicta est, ut ex eius intellectu reuocarentur à nefarijs consilijs: nunc hoc ipso sunt ad malefaciendum irritiores, quo debuerant à malicia deterreri. Proinde metu plebis exclusi à palam patrando facinore, quod iam in animo patrarant, posteaquam decreuerant: per cuniculos aggrediuntur efficere, hoc etiam sceleratior, quod fraudem addunt maliciæ: quemadmodum sceleratior est qui ueneno occidit, quam qui gladio. Audi nunc Theophile dolos & artes impiorum sacerdotum, qui ideo Iesum uolunt extinctum, hoc est, ideo ueritatem Euangelicam uolunt oppressam, quia per eam auferatur cultura uinea, cuius dominatū sibi perpetuum, atq; hæreditariū promiserant. Dissimulant iram, & obseruant omnē occidendi occasionem. Submittunt uero quosdam, qui sese iustos simularent (nihil autem simulata iusticia capitalius) ut ex illius sermonibus uenarentur aliquid, quo deferri posset apud Cæsareos præfectos ac præsidē Pilatum, qui tum in Iudæa nomine Cæsaris rerum summa potiebatur, ut inuidia facti transferretur in hos, quorum sententia fuisset occisus, ipsi uelut innoxij temperasse uiderent à sanguine. Sed quo magis humana uersutia conantur dissimulare, hoc magis ac magis traducunt suam in signem maliciam. Adoriuntur igitur Iesum illi personati satellites pontificum, his uerbis: Magister, perspecta est nobis tua integritas, libere loqueris, & recte doces omnia: nec est apud te respectus personarum, ut in gratiam ullius quilibet potentis mentiri uelis, sed unum deum semper habes præ oculis, quod illi gratum est, simpliciter ac libere doces. Dic igitur nobis, quid sentias tu, de quo multis est controuersia: utrum fas est nobis, dare tributum Cæsari, an non. Iesus aut̄ intelligens fraudulentæ blanditiæ, & insidiosa interrogatio quorsum tenderet: nimirū huc, ut si quod sperabant fore, respondisset, non esse fas ut populus deo facer seruiret ac censum penderet impio & idololatræ principi: quam opinionem Pharisei probabant, etiã si profiteri non auderent: rursus subornarent, qui deferrent eum apud Pilatum Cæsaris præsidem Iasæ maiestatis: sic Euangelica prudentia fraudulentiam illorum elusit, ut & illis adimeret captatam ansam lædendi, & admoneret quid ipsos oporteret facere, quod sine dubio nemo non sine certo salutis suæ periculo foret omitturus. Nec enim in hoc uenerat Christus, ut doceret quantum Cæsari, aut Cæsari præfectis pendere deberet, sed quid ex spirituali

centu deberetur deo, qui dominus est omnium. Quid me tentatis, inquit: Ostendite mihi denarium. Non enim agnoscit Cæsaris imaginē, qui nihil habet in terris. Exhibito nummo, rogauit quæ nā esset imago, & cuius haberet inscriptio. Nec ista nouit, qui uere Christianus est. Aiunt qui nouerant, nimirum mundo dediti: Cæsaris. Subijcit Iesus: Reddite igitur Cæsari, si quid ad Cæsaris ius pertinet. Neq; enim hoc mea refert, quid exigant huius mundi principes. Caterum illud magis ad rem pertinet, ut reddatis deo, quod illi debetis. Agnoscite illius imaginem expressam in animis uestris, agnoscite titulum illius, & inscriptionem. Totus animus illi debetur, nec alij seruire debet, quam ei, qui condidit & corpus & animam. Quir autem Dei gerens imaginem datur diabolo: Mirati sunt subdoli captatores tam cautum responsum. Habet enim & Euangelica simplicitas suam prudentiam, nec tamen agnoscunt diuinam in eo sapientiam, sed dolent nihil esse, quod in eius sermone possent reprehendere. His submotis accedunt Sadducei, qui falso nomine iusticiæ sese uenditabant: quemadmodum Pharisei dicebantur ab eminentia, qua sibi uidebantur longe præcellere cæteris. Habet autem illud Sadduceorum secta peculiare, quod non credunt esse resurrectionem corporum, nec aliquid hominis extare post mortem, nec ullos esse angelos. Hi domino proponunt huiusmodi questionem: Magister, Moses huiusmodi legem tradidit nobis, si quis uxore ducta, decesserit absque liberis, ut defuncti frater ducat mulierem uiduam, & succedens in locum fratris, suscitet ex eadem posteritatem fratri suo. Euenit igitur ut fuerint fratres septem, quorum primus duxit uxorem, ac decessit absq; liberis. Huic natu proximus accepit uxore relictam, ac decessit & ipse, non susceptis ex ea liberis. Huic successit in coniugium tertius frater, secundum ætatis ordinem, qui & ipse decessit absque liberis. Atque ut breuiter dicam, simili modo ducta est mulier ab omnibus usque ad septimum, nec quenquam illorum fecit patrem. Tandem mortua est & mulier. Proinde in resurrectione quis è septē fratribus sibi uindicabit eam uxorem? Nupit enim mulier omnibus, nec tamen potest esse cõmunis omnium. Ex hac absurditate Sadducei putabant posse refelli phariseorum opinionem, qui contendebant animas superesse corporibus, & corpora quoq; mortuorum aliquando reuictura. Quoniam autem horū interrogatio plus habebat stultitiæ, quam maliciæ, Iesus non dedignatus est eos docere, dicens: Erratis, inquit, imaginantes talem esse rerū statum in futura uita, qualem in hac uidetis. Filij huius seculi in quo uicissitudo morientium ac nascentium est, necessario quarunt uxores filijs suis, ac filias maritis elocant, nec etiam alia ratione propagari potest genus humanum. Proinde matrimonium inter eos, non est felicitatis, sed necessitatis. Caterum quibus contingit ea felicitas, ut digni habeantur resurrectione iustorum, & illo seculo, quod mortalitatem nescit, nec uxores accerferent filijs suis, nec filias suas nuptū dabant uiris. Quid enim erit opus nuptijs & coitu, posteaquā nemo iam moritur? Iam enim desierunt esse carnales, & huius corporis incõmodis obnoxij, sed recepto iam immortalis corpore, non aliter uiuunt sicut & uiuunt angeli, inter quos ideo non sunt nuptiæ, quia non est moriendi necessitas. Hic qui mortales ex mortalibus nascuntur, usu matrimonij prospiciunt posteritati. Caterum illi, iam uirtute spiritus renati factiq; filij dei uiuentis in æternum, non desiderabunt matrimonium, quia nescient mortē, utpote iam per resurrectionem restituti ad uitam immortalem. Quoniam autem in hoc propositum erat hoc problema à Sadduceis, ut irriderent resurrectionem mortuorum, quia non credebant animas à morte corporis esse superstites: dignatus est dominus & hac de re docere rudes illorum animos ex autoritate scripturæ, quam ipsi non improbabant quidem, sed parum attente legebant. Porro mortuos, inquit, posse resurgere, nec animas simul interire cum corporibus, ipse etiam docet Moses, cuius autoritatem quum in cæteris agnoscat, hic non debetis rejicere. Siquidem ille literis prodidit, sibi deum hunc in modum loquutum fuisse de rubo, quem citra dispendium uiderat flagratem: Ego sum deus patris tui, deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob. Iam Abraham, Isaac, & Iacob sepulti erant: quod si iuxta uestram sententiam totus & irrecuperabiliter perit qui moritur, quomodo Deus se uocat deum illorum qui non sunt? Quæ enim deus sit ipse uiuens, imò uita ipsa: non conuenit ut se uocet deum eorum, qui iam morte prorsus interierunt. Sed non interierunt, quorum potior pars superest, uidelicet ea pars, qua uiuimus. In cæteris animantibus, mors interitus est: siquidem & corpus collabitur à uita destitutum, & anima quæ in illis nihil aliud est, q̄ harmonia

Sed erunt fratres filij dei

qualitatum corporis, soluta temperatura, evanescit. In hominibus mors nihil aliud est, quam diuulsio animae à corpore, sic, ut melior nostri pars maneat incorrupta, solum corpus ad tempus non intreat, sed corrumpatur. Id autem in resurrectione restituitur uirtute diuina, mirum uobis uideri non debet, quum quotidie uidearis ex arido grano seminis in terram abiecti, atque inibi putrefacti, enasci nouam ac uiuam arborem, quae latebat in exiguo mortuoque grano iam sepulto. Proinde qui mortui sunt, uobis quidem mortui sunt, qui eos non potestis reuocare in uitam: Deo autem uiuunt omnes, etiam qui mortui sunt, cui in manu est, ubi uolet, diuulsas animas suis quasque corporibus restituere. Quum ad hac obtulerent Sadducaei, scribae quidam approbarunt Iesu sermonem, quod hac de re inter Pharisaeos & scribas conueniret aduersus sectam Sadducaeorum. Sed ut rectior erat hac in parte Pharisaeorum & scribarum opinio, quam Sadducaeorum, ita sceleratior erat animus. Minus enim est tibi malicia, ubi plus est ruditas. Postquam ergo frustra tentatus esset à diuersis Iudaeorum sectis (nam & pharisaeis responderat de maximo praecipuo legis) neque cuiquam quod tentarat successisset, nullus ausus est eum amplius quaestio nibus laceffere. Iesus igitur ultro prouocauit illos simul collectos quaestione, non insidiosa, sed quae ad illorum salutem pertinebat. Rogauit cuius filium scriptura pronunciat fore Messiam. Illi non ignari praedictum, quod de stirpe Dauid nasciturus esset, incontanter responderunt: Dauid. Ad haec Iesus: Atqui Dauid afflatus caelesti spiritu, sic de Messia loquitur in psalmis: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Qui conuenit ut dominum appellet eum, quem agnoscit filium? Filius enim minor est patre: ac magis conuenit, ut filius patrem honoris gratia dominum appellet, quam contra. Hanc quaestionem nemo poterat dissoluere, & id temporis satis erat Iesu, per aenigma significasse diuinam naturam, iuxta quam maior erat omnibus patriarchis, nimirum aequalis deo patri: quamquam & secundum humanam naturam praecellebat omnes. Et Dauid memoriam habebant sacrosanciam, eum quem Dauid agnoscebat & filium & dominum, aspernabatur, non ex ignoratione legis, sed ex iudicio prauis affectibus excacato. Horum autem malicia, quoniam erat deplorata, nullis remedijs sanabilis, restabat ut admoneret simplex & rudis populi turba, ne horum furcis & artibus circunueniretur: quum essent omni religione uacui, tamen summam simulant pietatem, non alio spectantes, quam ad gloriam & quaestum suum, & hac de causa modis omnibus obstrepentes gloriae dei, ac proximorum salutis. Nulli sunt enim hostes capitaliores uerae pietatis, quam qui simulatione sanctimoniae sibi conciliant auctoritatem, & hac freti, simplicem populum auocant à uera pietate. Hoc histrionum genus duplici potissimum morbo laborat: ambitione, quae uergit ad tyrannidem: & inextinguibili auiditate. Hos Iesus depinxit suis discipulis, idque toto populo audiente, ut uitarentur, qui corrigi non possent: & desinerent fallere, qui nolabant resipiscere. Non erat hoc alienae famae obtrahere, sed simplicium salutis consulere. Nunc audite Theophile, quibus coloribus eos depingit dominus, ut cognitos uites. Cauete uobis, inquit, à scribis, cuiusmodi iam saepe uidetis dolo me adorantes. Profitentur scientiam legis, & aduersus mentem legis pertinacissime repugnant. Habent deum in ore, sed aduersantur gloriae dei. Profitentur se curare rem populi, quum sui commodi gratia simulent omnia quae faciunt. Fugitant consortia peccatorum, & si forte in illorum congressum inciderint, expiant se lotionibus, sed ipsi intrusoti madent terribilibus uitijs, inanis gloriae siti, fastu, liuore: sed in primis auiditia, quae est idolorum cultus. Quoniam autem intelligunt populum uisibilibus rebus potissimum commoueri, talium rerum praestigijs captant auctoritatem apud simplices. Vendicant sese nouitate uestis, gaudentes obambulare conspicui magnificis stolis ad terram usque demissis, & uultibus ad grauitatem compositis: crebro uersantur in foro & hominum coetibus, ut illic adorentur & salutentur Rabbini. In synagogis item & confessibus ambiunt primi honoris sellas, & in conuiujs appetunt in accubitu locum honoratorem, ut magni uideantur apud homines, quum apud Deum sint execrabiles. Inanes tantum & stulti uideri poterant, si praeter popularem auram & salutationum fumos nihil ambirent. Nihil est illis rapacius. Non exercent usuram, non sunt telonae, sed artes habent illorum arte sceleratiores. Simpliciores uenant ad praedam, captant uiduas beatas, & maritorum praesidio destitutas. Sexus est idoneus fraudi, et pium uidet adesse destitutis. His itaque facile imponunt simulatione

lacione sanctimoniae. Plurimum grauitatis praeseferunt in uultu, honorantur ab omnibus, uestitus ipse undique clamitat sanctimoniam. Addunt prolixas preces, idque in publico. Factum est hoc & à Ioanne, & à ueteribus prophetis, sed in occulto. Isti non orant, sed uentur. Quid igitur mirum, si tot fucis falluntur uiduae? Ad has posteaquam irreperunt, deuorant earum domos: quas quae tueri debebant, expilant: & quod erat erogandum in usus pauperum, in suum quaestum conuertunt. Tales id temporis erant scribae & pharisaei qui sine fine repugnabant Euangelio. Quamquam & hodie sunt, & semper futuri sunt scribae, qui dum suis student commodis, & populi commodis aduersantur, & leui gloriae restitunt: idque falso praetextu religionis, cultu, titulis, prolixis precationibus uenantes opinionem sanctimoniam apud uulgum, qui nondum intelligit, quibus in rebus sita sit uera religio. Quid autem aduersus hos facient Christi discipuli, qui laedere nesciunt, utpote simplicitate columbina praediti: nimirum hic adhibebunt & serpentis astutiam. Si moniti non resipiscunt, uitandi sunt insanabiles: & admonendi simplices, ut ab illorum insidijs caueant. Manet illos sua poena. Quum enim uentum erit ad tribunal illius iudicis, qui non iudicat ex his, quae uidentur oculis corporeis, sed ex occultis affectibus animorum, tum grauioribus poenis addicentur, quam qui palam ac simpliciter flagitiosi sunt, hoc minus noxij, quod morbum suum praeseferunt.

CAPVT XXI

VO magis autem dominus Iesus hoc ingereret animis populi, homines apud deum non aestimari ex rebus uisibilibus, sed ex animi sinceritate: simulque taxaret scribarum, pharisaeorum, & sacerdotum auiditiam, qui hoc persequerentur: praesertim autem mulierculis uiduis, sed beatis, summam esse sanctimoniam, si quam plurimum ex opibus suis conferrent in corbonam, praeteritis interim pauperibus, nonnunquam & liberis ac parentibus suis: quum sederet in templo, sustulit oculos ad eum locum, qui dicitur gazophylacium, in quo donaria seruabatur. Eam pecuniam sacerdotes a deo uolebant haberi sacram, ut quum lex in primis iussisset honorari parentes, illi docerent deserendum potius patrem, quam non auferretur in luxum ipsorum. Quum autem multi diuites multa misissent in gazophylacium, & his ueluti pijs à sacerdotibus ac pharisaeis applauderetur: accessit & uidua quaedam pauperula, quae misit duos aereos nummulos, qui coefferunt quadrantem. Huic quum nullus hominum applauderet, Iesus tamen huius mulieris pietatem uoluit esse notam populo. Ait enim: Haec uidua hominum iudicio uidetur minimum misisse in gazophylacium. At ea dei iudicio plus misit, quam illi diuites, qui copiosissime miserunt. Siquidem illi ex eo liberales sunt, quod ipsis domi superest. Haec autem studio pietatis ex sua penuria deiecit, totamque substantiam, quam domi habebat, misit in gazophylacium. Apud deum igitur, qui non spectat rei modum, sed animum, haec benignius contulit, quam illi. Ita Iesus ubique per omnem occasionem auocauit suos à fiducia rerum uisibilium, quibus Iudaei nimium tribuebant, ad studium Euangelicae pietatis, quae in animi sinceris affectibus sita est. Iudaei uero praecipuam gloriam habebant in templo Hierosolymitano, quod operosissime constructum, magnificis que donarijs locupletatum, magna religione uisuebatur, non solum ab omnibus Iudaeis, uerum etiam ab alienigenis. Iam autem uenerat tempus, quum cessaret illius templi religio cum suis uictimis, ac deo pararetur templum animi, spiritui sancto consecratum, in quo illi quotidie immolarentur uictimae gratissimae: non pecudum, sed uotorum & gratulationum. Purus enim animus cuiuslibet etiam pauperis sanctus ac magnificentius templum est deo, quam sumptuosissimum illud templum tot annis extructum. Pudicitia, modestia, charitas, ornamenta sunt longe preciosiora in oculis dei, quam illa marmora, ebur, cedrus, aurum, argentum, gemmae, quibus superbiebant sacerdotes & pharisaei. Quum igitur quidam ostenderent Iesu templi mirabilem structuram, quod lapidibus eximijs magna arte politis & sculptis substructum esset, quodque splendidis donarijs ornatum, respondit: Parate Deo templum spirituale, quod nec uetustas exedat, nec tempestas deiciat, nec ignis exurat, nec ulla uis hominum demoliat. Nam haec omnia quae nunc miramini, tanquam deo digna, futurum est ut funditus diruantur, adeo ut nec lapis fiat reliquus lapidi adhaerens, qui non destruat. Hoc audientes discipuli, ac uel ex hoc conicientes imminere regnum caelorum, quod existimabant magna quadam rerum mu

tatione

ratione futurū, audi cognoſcere tempus, quādo hæc eſſent uentura, dicunt domino: Præceptor, iſta quæ narras de templo demoliendo, de ſubuertendis Hieroſolymis, quo tempore ſient, aut quo ſigno poterimus cognoſcere, iam ad eſſe tempus illud: Ieſus autem uolens ſuos ſemper eſſe paratos ad omnes malorum incurſus, ambiguis ſermonibus ſuſpendit illorum animos, commiſcens multa de afflictionibus, quas eſſent perpeſſuri ob prædicationem Euangelij: de ſubuerſione ac miſerabili clade urbis Hieroſolymæ: de fine mundi, cuius tempus uoluit omnibus eſſe incognitum, ut ſemper ſint parati. Diſcipuli de regno cogitabāt, dominus autē hoc eos ſcire mauult, quod magis ad illos pertinet, & a quorum commemoratione abhorrebat inbecillum animus. Malebant enim audire ſcanda, quā ſalutaria. Regnum illud aliquando uenturum eſt, & ſuo tempore uenturum, eius rei curam magis expedit deo committere. Noſtrum eſt interim ſic nos gerere, ne regno uideamur indigni. Nec enim peruenitur ad regni gloriam, niſi per uarias afflictiones. Ad uerſus has oportet armatos eſſe animos noſtros. At itaq; Ieſus: Omnino uenturus ſum, ac proditurus maieſtatem Euangelici regni. Sed uidete ne ſeducamini, alium Chriſtum pro me amplectentes. Venient enim ante tēpus illud, quo uenturus ſum, multi qui ſibi uindicabunt nomē meum, ac de ſe prædicabunt: Ego ſum Chriſtus. Tempus inſtat. Nolite talium uerbis commoueri, & ſi quo uocabunt uos, nolite ſequi. Porro quum audieritis omnia commiſceri ſeditioſibus ac bellis, multi uaticinabuntur inſtare finem mundi. Vos autem huiusmodi terroribus nolite terreri, quaſi iam inſtet dies ſupremus. Eueniet quidem iſta, ſed non protinus ab illis finis mundi. Siquidem hæc nihil aliud erunt, quā præluſia quædam illius extremæ calamitatis, quæ malos perdet, bonos examinabit purgabit que. Vt corporis interituri ſigna ſunt ualidi morbi, ex uitioſa temperatura qualitatis exortita mundi finē prædicunt horrendi tumultus, quos homines ipſi ſibi conſciſcunt, prauis cupiditatibus inducunt. Horum peruerſitate cōcutietur ipſa rerum natura, uelut maliciam hominum deteſtata, & in ſcelerum uindictam inſurgens. Magnis tumultibus inſurget gens aduerſus gentem, regnum aduerſus regnum. Porro quum nihil ſit calamitoſius bello, tamen hanc peſtem ſibi cōſiliant, & accerſunt homines ambitioſe, ſulſitia, auaritia, odijs, ſimilibusq; uitioſis affectibus. Addet & ipſa natura graues terremotus pluribus in locis, uelut indignante mundo, quod homines tam impios ferre cogatur. Accedent & peſtilentia, ſuo contagio plurimos abſumptura, uelut ipſo aere armato in uindictam malorum, qui in hoc datus eſt, ut ſalutari aura uitam conferat & alat omnibus. Accedet ex prouentus inopia fameſ, uelut terra negante ſuam alimoniam filijs tam impijs aduerſus Deum, cui muta quoque famulantur elementa. Nouis & inſolitjs tumultibus cōmouebitur mare, ſolitum et ipſum ſeruire uſibus hominū. Quin & coelum ipſum prodigia dabit, iram dei teſtata, ſole ſubito uerſo in tenebras, luna in ſanguinem, cometis noua ſpecie ſeſe proferentibus, alijsq; prodigijs nouis & admirandis. Verum ut corpus hominis, non ſtatim emoritur morbis ingentibus cōcuſſum, ſed tamen morbi ſubinde recurrentes, declarant nō procul abeſſe mortis diem: Ita quaſi huiusmodi malis frequenter cōcutietur mundus, ſignificationē dabunt mundi iam ſeneſcentis, & ad ruinam tendentis. Sed antequam hæc publica calamitas orbem corripiat, antecedit inſignis hominum peruerſitas, quæ dei bonitatem ad iram prouocabit. Vobis enim nomen meum, per quod ſalutari fieri poterunt, prædicantibus, inſcientibus manus, & omni genere malorū perſequentur: pertrahent in cōſiliabula ſua, uelut nocentes ac maleficos. Conſiciēt in carcerē, reos peragent apud regum ac præſidū tribunalia, non ob ullum ueſtrū maleficium, ſed ob ingens beneficium, uidelicet ob profeſſionem nominis mei, quod modis omnibus conabuntur abolere, quum per illud gratis liceat aſſequi ſalutem æternam. Hoc autem accidet uobis, ut & ueſtra probata ſit conſtantia, & illorum intelligatur merito damnata malitia. Vos autem meo præſidio, ueſtrāque innocentia freti, non eſt quod metuatis illorum tribunalia, nec quod ſolicite meditemini apud uos, quomodo ſitis aſſuri cauſam homines idiotæ apud conſeſſum magnatum aut principes. Nec eſt quod rhetorem, patronum, aut iureconſultum aduocatū adhibeatis. Ego per meum ſpiritum uobis adero patronus & aduocatus inuictus, qui uobis ſuppeditabit & linguam & ſapientiam, cui nec reſiſtere poterunt, nec contradicere omnes aduerſarij ueſtri, quantumuis crudeles aut diſerti mundana ſapientia, Atq; hæc patiemini, non ſolum ab ignotis & alienis, uerumetiam ab his, qui uobis propin-

propinqua cognatione arctiſq; neceſſitudinis uinculis iuncti ſunt. Pater perſequetur filium, fratres affligent fratrem, cognatus deferet cognatum, amicus in ſus uocabit amicum. Erunt autem ex uobis quos odio mei ſunt interfecturi. Tam atrox odium totus mundus concipiet in uos ob mei nominis profeſſionem. Proinde quicquid in uos audebit, hoc in meam contumeliā factum accipiat. Quare non eſt quod uos de uindicando cogitetis. Ego lædar, ego occidar in uobis. Meū erit & uobis conſulere, & illorum ulciſci maliciā. Quantumuis autem deſeruerint in uos perſequentiū humanarum procellæ, nō eſt quod metuat, uidelicet me protectore. Non enim committā, ut uel pilus capitis ueſtri pereat: tantum abeſt, ut ſim uobis defuturus. Ne reſpiciate ad humana præſidia, copias, arma, machinas: ſola tolerantia ueſtra defendetis uitam ueſtrā. Non poteſt perire, qui ob mei nominis profeſſionē occiditur. Non peribitis ante diem. Nec enim tantū permittam humanæ uolentia. Ille uero uere ſeruauerit animam ſuam, qui mea cauſa conſtanter mortem oppetit. *Cum autem uideritis* Ciuitas autem hæc opulenta, qua nunc ſuperbunt Iudæi, & in qua ſibi regnare uidentur, funditus ſubruetur a gentibus. Quum igitur uideritis Hieroſolymam cingi obſidio, ne, tunc intelligite imminere uaſtationem illius: neq; quicquā ſuperſeſſe, niſi ut ſibi quiſq; quantum poteſt celeri fuga conſulat. Solet enim ſibi quiſq; in bellis blandiri ſpe uictoriae, cauet ne quem hæc ſpes fallat: ſed qui tum temporis fuerit in Iudæa confinjs, ſubducatur ſeſe in loca montana & inuia: Et qui in mediuſſo Iudææ habitauerint, demigrent alio. Quos uero calamitas hæc deprehenderit in exteris regionibus, ne recipiant ſeſe in Iudæā. Habeant omnia pro dereliſtis, tantum uitæ ſuæ quiſq; conſulat. Non enim hæc ſient tumultibus fortuitis hominum, ſed ultio diuina iam diu prouocata pertinaci malicia hominum, per alienas nationes poenam ſumet de hac natione, iam olim rebellante aduerſus deum. Hæc ita uentura prædixerunt olim prophætæ, præcipue Daniel. Nec eſt autem uentura, quicquid prædixit ſcriptura, quæ non fallit, quippe diuini ſpiritus aſſuſa ſcripta. Nec ideo tamen incidet hæc calamitas, quia ſic fore prædixerint prophætæ: ſed ideo prædictum eſt, quod deus præuiderit hominum peruiacem impietatem, qua diuinam ultionem in ſe prouocarent. Erit autem ingens malorum procella, quoniam præceſſit diuina pertinaxq; malicia gentis huius, quæ tot modis prouocata ad reſipiſcētiā, ſemper in deterius progreſſa eſt. Inuoluet autem hæc tempeſtas, & noxios, & innoxios. Minus autem inſelices erunt, quos illa procella malorum ingruēs offenderit accinctos ad fugam. Væ autem grauidis, ac mamma lactantibus, quoniam onuſta ſarcina, quam depone-
deritis nere nec uolent nec poterunt, non erunt expeditæ ad fugiendum: Nec erit niſi in fuga ſpes incolumitatis. Nec enim erit uulgaris afflictio, ſed atrox ultio dei corripiet regionē hanc omnem, & populum hunc tot ſeculis rebellem. Subuerſis enim urbibus, aut trucidabuntur, aut captiui ducentur diſpergendi per omnes gentium nationes: ut uerſis rerum uicibus, ſeruiant gentibus, quas hæcenus ut abominabiles execrati ſunt: hoc ipſum illorum humanitati debituri, quod ullæ ſuperſunt reliquæ gentis impiæ. Quin & Hieroſolyma hæc, & opibus & religionis opinione ſuperba, cum ſuo templo, cuius ſtructuram ſibi promittunt æternam fore, conculcabitur a gentibus, donec expleta fuerint tempora, quibus Deus paſſurus eſt Iudæorum nationē premi & affligi a gentibus incircuncifiſis, donec diu-
F tinis malis correcti Iudæi, tandem reſipiſcant, & in ſocietatem Euangelicæ profeſſionis coeant cum gentibus. Nam id futurum eſt, antequam ueniet ſupremus dies mundi. Huius autem aduentum ſigna multa portendent, antequam ueniat. Erit enim ille dies horribilis, præſertim his, qui meum tempus placidum, & ultrò beneficijs inuitans ad mentem meliorem, ſpernunt. Proinde rerum elementa uelut exhorreſcent ad huius aduentum. Sol ille ſons luminis, ſolitus exhilarare rerum mundi faciem, ſubita caligine uultum obducat. Ne luna quidem erit ſuum lumē mutuum, quod uobis impartiat. Stellæ ſanguine rubentes, de celo deſcendent in terras. Item uehemens animorum anxietas ac rerum deſperatio corripiet omnes gentes, intumeſcente mari, triſtiq; fragore reſonantibus fluctibus. Hæc & huiusmodi portenta, quæ ſe proferent undiq; ex omni parte mundi, declarabunt ingruere terribilem ultionem dei: eoq; mortales extabebunt, & exanimabuntur metu & expectatione eorum, quæ mox ſuperuenient uniuerso orbi. Concutietur enim tota rerum natura: neq; terra ſolum & mare commutabuntur, uerum etiam illa ſolidiſſima mundi corpora, quæ hæcenus ab elementorum mutatione fuerunt immunia, ſolitacq; tantum agere

in ea, quae subiecta sunt, non autem, uicissim ab illis affici, commouebuntur. Qui nunc aspernati sunt filium hominis placidum, mitem ac beneficium, tunc uidebunt eum, sed suo malo uidebunt, sublimem uenientem in nube cum ingenti potestate, summaque gloria. Porro quum haec ceperint fieri, subrigite oculos, & attollite capita uestra ad caelestem illam ciuitatem Hierusalem: quoniam in propinquo erit regnum dei, in quo nulla iam erit malorum afflictio, sed perpetua tranquillitas, & aeterna felicitas. Haec erunt certissima signa iam instantis supremi diei. Et adiecit dominus similitudinem. Exemplum ab arboribus capite, quae signis certis praemonent homines, sequuturi fructus. Videtis enim ficum & reliquas arbores, quum protrudunt gemmas ac frondes, & ex uobis ipsis intelligitis instare aestatem, & incipitis sperare fructus. Ita & uos quum uideritis haec praesidia mundi transformandi, concipite certam spem iam iam proferendum regnum dei: nec amplius fore malis uis affligendi honos: sed impij poenis aeternis afficientur, pijs gaudijs fruuntur perennibus. Si uideritis euenire, quicquid haecenus praedictum est uobis a prophetis & a me, credite haud dubie & haec uentura, quae nunc praedixi uobis. Illud affirmo uobis, non praeterierit haec hominum aetas, priusquam haec omnia eueniant. Nihil caelo ac terra stabilius: sed caelum ac terra citius euanescent, quam mea uerba transierint inania. Proinde certi uenturum hoc tempus formidabile, praeparate uos in aduentum illius, ne uos opprimat discretates. Id facietis, si caueritis ne corda uestra grauentur luxu ac temulentia, reliquisque sollicitudinibus uita praesentis: quin potius ita uiuite, quasi mox sit uenturus ille dies, nihil amates in hoc mundo, sed totis animis intenti ad caelestia. Sic fiet, ut dies ille uos non opprimat inexpectatus. Caeteris enim, qui sic uiuunt, quasi tempus hoc nunquam sit uenturum, sic ueniet ille dies, quasi laqueus sursum ab insidiante positus: & inuoluet omnes, qui non habent animos & oculos sublatos in caelum, sed habitant super faciem terra, ubi non habemus stabilem sedem, sed ad illam aeternam properamus. Atque illi quidem aliud agentes se se captos sentient, priusquam laqueum praediderint. Idem ne uobis usu ueniat, fugite somnolentiam: nolite in dormire uoluptatibus & curis huius mundi, sed studijs rerum caelestium perpetuo uigilate, continenter deprecantes, ut uos deus dignetur habere in numero eorum, qui poterunt effugere haec tanta rerum pericula, & subsistere ante iudicem inuitabilem filium hominis, qui ut nunc omnes magna lenitate prouocat ad poenitentiam, ita tum magna seueritate iudicabit uiuos & mortuos. Nemo suis fidat praesidijs, nemo feret hoc iudicium, nisi praemunitus favore diuino. Sed is non aderit, nisi qui interim summo studio conantur se praebere digno seo favore. Tunc enim implorare clementiam illius, seruum fuerit his, qui nunc abutuntur illius lenitate. Quum autem instaret tempus mortis, dominus Iesus exemplo suo docuit discipulos, tum maxime in uigilia dum pijs studijs, quum immineret dies uite supremus. Nam quod orbi est dies ille supremus, de quo iam multa praedixerat, hoc unicuique est suus obitus dies. Proinde dominus interdum docebat populum in templo, non cessans benefacere his, a quibus se nouerat occidendum: noctiuero demigrabat in montem Oliueti, quo magis uacaret precationi, qua continenter patrem pro salute mundi interpellabat, minimum temporis somno impartiens. Populus autem diluculo uentitabat ad illum in templo, ut audiret eum docentem. C A P. V. T. X X I I.

Quo magis populus pendebat ab ore domini, hoc magis ac magis incitabatur sacerdotibus, scribis & pharisaeis conturati cum primoribus populi ad occidendum Iesum. Jam autem & tempus appetebat, quo decretum erat & conueniebat, immolari uictimam illam pro salute totius humani generis. Delectus enim erat ad hoc consilium dies apud Iudaeos longe omnium religiosissimus, quem illi uocant Azymorum, quod nefas esset Iudaeis per eius festi dies uesci panibus fermentatis: atque idem dicitur phase, siue pascha, quod. Syris sonat transitum, ab agno anniculo, cuius cruore summi postes aedium illinebantur, ut eas praeteriret angelus domini extinctor omnium, qui hoc signum non haberent in foribus. Hic dies erat minime commodus sacerdotibus et scribis, qui maluerant mortem illius obscuram esse, ac uulgari nocentium supplicio simillimam. Iesus autem uoluit suam mortem esse celebrem & solennem, ac per omnia ueteris testamenti figuris ac prophetarum oraculis congruere. Hic enim erat agnus ille nescius omnis maculae, cuius carne ueri Israelita per orbem uniuersum quotidie reficiuntur: cuius sacrosanctio sanguine emundati, subditi sumus ab exitu, liberati a tyrannide peccati

peccati: & quotidie longius recedentes ab Aegypto, properamus ad caelestem illam terram, omni genere felicitatis exuberantem, abstinentes interim a panibus fermentatis, ac uersantes in simplicitate ac synceritate spiritus Euangelici. Hic igitur dies ad uerum illud sacrificium delectus est deo, quum non placeret pharisaeis. Mortuus est enim non ex arbitrio Iudaeorum, sed ex patris suoque arbitrio, quando uoluit, ubi uoluit, & quomodo uoluit. Nihil enim hic temere casu ue gestum est. Nihil haecenus potuerat Pharisaeorum malicia, subinde mortem domino machinantium: quia tamen non deerat praua uoluntas, non est tamen data diuinitus perficendi quod destinarant facultas. Sic tamen interim illi conferunt ac miscnt sua consilia, quasi suis praesidijs possent efficere quod uolebant. Gestiebat enim multis modis irritata Pharisaeorum ac sacerdotum malicia, in iecere manus in dominum, & ad mortem pertrahere. Sed obstabat populi metus, quem uidebant aeditis miraculis ac beneficij illi conciliatum pendere ab ore ipsius. Vnde periculum erat, ne si coram multitudine tentassent illi manus in iecere, coorto tumultu per uim eriperetur ex ipsorum manibus, atque ita conatus in uanum cederet, etiam in posterum sibi prospiciente, qui semel uisus est elapsus. Immemores interim erant, quod toties e manibus uesanae multitudinis euasisset incolumis. Offendebat eos & dies parum ad rem gerendam idoneus, ob celebritatem & frequentiam populi: sed praeter spem alioquin praebita occasio, cum impia ipsorum uoluntate coniuncta, excussit scrupulum diei festi. Satanus enim, qui prius per se Iesum tentauerat, nunc eundem per suos ministros & organa persequens, occuparat cor Iudae Iscariothae, qui fuit unus e duodecim illis selectis, quos Apostolos nominat. Hunc sola pecunie cupiditas, quam cotrectarat, huc uesaniae perpulit, ut ultrò adiret primarios sacerdotes ac magistratus (habebant enim & sacerdotes armatam manum, sed non in hoc datam) tractans cum illis de prodendo in manus ipsorum Iesu. Nouerat enim hoc illos agitare. Nullus autem minister ad prodendum Iesum magis idoneus, quam qui illi familiarissimus est titulo ac professione, mentis affectu hostis. Iudas non male sentiebat de domino, nec ab eo fuerat offensus, ut causam haberet, quare illi male uellet, sed auaritia pestis habebat animum illius. Gaudijs sunt sacerdotes oblatum histrionem, qui huius fabulae primas ageret partes. Placuit Iudae consilium, conuenit de precio, quod ille sane mediocre postulauit, ne res non responderet prophetae. Illi polliciti sunt pecuniam, hic operam. Interea querebat occasionem, qua quod illi uolebant, traderet illis Iesum temotum a turba, ne quid a fautoribus oriretur tumultus. Nouerat autem ille omneis domini secessus. Iam uero aderat ille dies azymorum Iudaeis sacerrimus, in quo iuxta legis praescriptum oportebat occidi agnum, quem Iudaei a transitu, ut dixi, uocant phase. Verum autem phase erat dominus Iesus agnus ille purissimus, iuxta patris aeternum consilium immolandus pro salute mundi. Iesus igitur quo penitus ingeret animis suorum mortis suae memoria, doceretque se praesentem ac uolentem haec omnia perpeti: uoluit in extrema coena, quam cum illis erat acturus, mysticis signis hoc apud eos representare, quod postridie peracturus esset in cruce, non ignarus quam essent sua morte perturbandi. Occupat igitur tempus, dum adhuc illorum animi monitorum essent capaces. Hoc negotium dat duobus apostolis praecipue dilectis, Petro & Ioanni. Ite, inquit, & parate nobis agnum paschalem, ut simul comedamus. Audis ecclesiae exordium, & finem synagogae. Quonia dominus non habebat proprium aut certum domicilium, quum esset conditor ac dominus uniuersorum: rogant discipuli, ubi nam sibi uellet adornari coenam paschalem. Erant autem usque adeo hospites ac peregrini discipuli in ciuitate, ut uix domum aliquam certo cognitam haberent. Tales enim oportet esse ueros Christi discipulos in hoc mundo. Iesus autem ut ostenderet sibi nihil eorum ignotum esse, quae mox essent futura, dixit illis: Ecce quum ingressi fueritis ciuitatem, occurrerit uobis quidam basulans hydriam aqua plenam. Hunc sequimini usque ad domum quam fuerit ingressus. Ibi dicetis patri familias: Praeceptor iussit, ut suis uerbis tibi diceremus: Vbi est coenaculum, tibi paschalem agnum comedam cum discipulis meis. Agnoscat praepetoris titulum, sicuti domini uocabulum agnouerat, uobis soluentibus a sinu pullum. Is nihil cunctatus, ostendet uobis coenaculum ingens iam futuro conuiuio constratum, ibi misit parate pascha. Illud interim considera mi Theophile. Ignotus hospes est, qui praebet coenaculum: & aqua basulus dux est ad hanc domum, in qua Christus celebrat pascha. Per baptismum enim & sacram doctrinam ingressus est in ecclesiam: purgat aqua uiua sermonis Euangelici, purgat

& aqua sacramenti. Paterfamilias non habet nomen, quoniam ubique Christi est ecclesia: primum ex obscuris initijs exorta, sed indies latius sese diffundens in uniuersum mundum. Quoniam autem principium omnis salutis est fides: credunt domino, & obtemperant discipuli. Abeunt in ciuitatem, reperiunt baiulum hydriae, sequuntur praecuntem. Referunt patrifamilias, quae iussi fuerant. Ille comonstrat coenaculum ingens. Amplum enim sit oportet, quod omnium orbis nationum sit capax. Nam Iudaeorum synagoga angusta est. Et procul a terrenis submoti debent esse, qui uolunt uesci cibo caelesti. Hic igitur discipuli coenam parant, nimirum pastorum fungentes officio. Quum autem iam esset coenandi tempus uenit eò Iesus, & accubuit cum duodecim selectis discipulis, quod caeteri nondum essent caepaces tam retrusi mysterij, quod post per apostolos suos comunicari uoluit, his qui iam essent Euangelij sacramentis initiati. Quum igitur accumulatis cibis ac potus esset appositus, dominus quo penitus infigeret animis suorum, se nulla necessitate, sed amore redimendi genus humanum passurum crucis supplicium, ait illis: Ingenti desiderio desiderauit, ut hunc agnum paschalem uobiscum comederem ante mortem meam: cuius tempus adesse gaudeo, quia sitio salutem hominum. Hoc enim affirmo uobis, post hac non comedam uobiscum hoc pascha iuxta legis praescriptum, sed aliud perfectius pascha iuxta spiritum perficietur in regno dei. Hic agnus qui quotannis maciatur solenniter a Iudaeis, typum habuit mortis meae. Nunc adest ueritas, & cessabit umbra: post hac spirituale & effucax pascha mihi celebrabitur, cuius esus uos reddet immortales. Vbi uero singuli gustasset de carnibus agni, Iesus accepto poculo gratias egit patri, & libato porrectoque calice dixit discipulis suis: Capite & diuidite hoc inter uos. Illud affirmo uobis, post hac non bibam de fructu uitae iuxta carnis necessitatem, sed mox aderit regnum Dei. Haec omnia quae lex habuit carnalia, spiritualiter exhibebuntur. Haecenus figurarum legis est finis. Sub hac dominus Iesus mystico symbolo suis consecraturus nouum testamentum, accepit panem, & gratias actis patri, fregit manibus suis, deditque discipulis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro uobis in mortem traditur. Mors mea non iterabitur, Sufficit enim unica uictima pro peccatis omnium seculorum. Sed uos uobis huius meae erga uos charitatis memoriam frequenter renouabitis, facientes inter uos, quod nunc a me uideris fieri. Erat enim hoc sacrosanctum signum foederis inter nos initi. Peracta uero coena, sumpsit & poculum, ac porrigens illis dixit: Hoc est nouum testamentum, non uictuli aut hirci, sed meo sanguine consecratum, qui pro uobis seruandis effunditur. Habetis summum argumentum ac pignus meae erga uos charitatis. Deberet autem amor esse mutuus: sed tamen est hic uobiscum in mensa, qui me proditurus est his, qui me quaerunt ad mortem. Nec ista sunt fortuito, sic definitum est consilio diuino, sic praedictum est a prophetis, ut hoc ordine filius hominis redimeret genus humanum. Seruit ille quidem publicae salutis. Sed quoniam hoc animo impio facit, cedit in exitium ipsius, quod alijs adferet salutem. Non illum dei decretum pertrahit ad impium facinus, sed sua praua cupiditate eò ducitur. Ea uox Iesu uehementer perturbauit omnium animos, ac coeperunt inter sese querere, quis nam esset ille, de quo Iesus esset loquutus. Nemo sibi male conscius erat, praeter unum Iudam Iscariotem: nemo tamen ausus est sibi fidere. Non prodidit tamen Iesus proditorem suum, sed frequenter illius conscientiam pupugit, ut resipisceret. Et sciebat futurum, ut ille nihilominus in sua demerita perseveraret: nos interim docens, ut erga peccatores summa lenitate utamur, quibus certum esse non potest, an aliquando redituri sint ad sese. Quoniam autem dominus in coena meminerat de regno dei, rursus incidit inter discipulos adhuc infirmos, & carnem ex parte sapientes contentio, quis a morte domini primatum haberet in regno dei. Nam in porrigendo pane & poculo uisus est omnes aequasse, dicens: Diuidite inter uos. Iesus autem quantum & alias reuocarat illos ab hoc affectu, nunc moriturus repetit & inculcat, dicens: Nolite tale quispquam imaginari in regno caelorum, quale uideris in regnis mundanis. Longe aliud regni genus est, quod beneficijs constat, non uis: spiritualibus praesidijs obtinetur ac defenditur, non uolentia: persuasione dilatur, non necessitate. Si quidem principes huius mundi dominatum exercent in eos, in quos habent magistratum: non enim persuadent ut ament honesta, sed metu suppliciorum deterrent a maleficijs, & honorum a suis exigunt, etiam si non promereantur: imò quo propius accedunt ad tyrannidem, hoc plus honoris exigunt a suis, & interim magnificis titulis honorantur a populo. Vocantur principes, patres patriae, seruatores, consules.

les, quod potestate sua premant inferiores. Tale quidem est regnum gentium: inter uos autem, quos formo instituoque, ad regnum Euangelicum, longe diuersa erit ratio. Quo quisque maior erit inter uos, hoc minus sibi uindicabit uolentiae potestatis aut gloriae. Nec enim huc spectabit, ut suis dotibus quas accepit a deo, premat inferiores, sed prositac subleuet: nec sibi uindicabit laudem, sed deo totam transcribet: non quod non sit in hoc regno futurus ordo, sed is qui delectus est ad primatum, ut alijs dux sit ad pietatem, adeo seruiet omnium commodis, ut uideatur esse minister potius, quam princeps. Fauorem non ambit, sed promerebitur animus ad benefaciendum omnibus promptissimus: auctoritatem trebitur uita: integritas, non supercilium aut fastus. Ne pigeat autem uos inter uos eam praestare modestiam, quam ego uobis praestiti, qui meo iure poteram mihi dominatum uindicare. Nam illud cogitate, uter maior uideatur, qui ministrat, an qui accumbit? Nonne qui accumbit? Non quod reuera maior sit, quisquis accubuit: imò qui conuiuio accipit alios, hoc ipso maior est, quod bene meretur de multis. Et tamen ciuilitatis gratia caeteris, quos uocauit, accumbentibus, ille obambulat, sollicitus ne quid cui desit in conuiuio, & unius sollicitudo omnium uoluptati prospicit. Nonne ego me tale gessi inter uos? Nonne sic uersatus sum inter uos, quasi minister essem omnium uestrum, de meo ministrans, & unus pro omnibus sollicitus? Quanto magis oportet uos abesse ab omni tyrannide & ambitione, qui conditio ne pares estis, qui de meo ministratis, qui communem habetis dominum? Accepistis sacrosanctum illud symbolum Euangelicae concordiae: ut qua charitate uos complexus sum, ea uos inuicem complectamini. Non potest autem constare concordia, ubi regnat ambitio. Interim promerendus est honor, non uindicandus. ~~Quod si quis uult honorari, seruiat alijs. Qui uult esse maior, erit uobis seruitus. Qui uult esse primus, erit uobis seruitus. Qui uult esse maior, erit uobis seruitus. Qui uult esse primus, erit uobis seruitus.~~ Vos autem de premio securi, tantum de officio cogitate. Meum erit de dignitate prospicere. Si fueritis imitatores humilitatis meae, eritis & gloriae consortes: si fueritis afflictionum socij, eritis & immortalitatis. Et haecenus mecum permansistis in afflictionibus meis, quibus pater caelestis uoluit exploratam ac spectatam esse meam obedientiam. Non uos humilitas, non paupertas, non labores uita, non obreclationes hominum, non pharisaorum inuidia, non potentium minae distraxerunt a meo contubernio, quum alij defecerint, alij non sint ausi profiteri sese meos discipulos. Quod si perstiteritis istoc animo, nec uos piguerit interim imitari meam humilitatem, quo magis prostitis omnibus, ego uicissim efficiam, ut olim sitis participes gloriae regni mei. Pater enim hanc uoluit esse uiam ad regnum caeleste. Eam uobis aperui haecenus, & apertam morte mea. Per humilitatem ille me prouehet ad regni gloriam: per afflictiones temporarias ad aeterna gaudia. Quem admodum autem mihi regnum est paratum a patre, quod hic interim iuxta uoluntatem ipsius ministram ago, non dominum: & ego prouectus ad regni dignitatem, uobis mea uestra stigma sectantibus parabo regni consortium, ut qui hic non quaesistis honorem, sed gessistis uos ut omnium ministros, sedulo dispensantes doctrinam Euangelicam, in regno meo non iam uelut ministri, sed uelut honorabiles filij dei accumbatis ad mensam meam: & qui nunc mea causa pro contemptissimis habemini inter Iudaeos, tunc uelut primores sedeat is super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Tunc enim apparebit illorum humilitas, qui nunc uidentur rerum apicem tenere, & uestra sublimitas, qui nunc uidemini reiectamenta mundi. Haec figurate loquutus est dominus Iesus, sermonem suum ad ruditatem suorum discipulorum attemperans, quam ideo diu passus est in illis reside/re partim, ut in nobis efficacius eximeret humanos affectus, quibus tum discipuli erant obnoxij: partim, ut nos alienam imbecillitatem magna lenitate toleremus, donec proficiant ad perfectiora. Restabat, ut animos suorum aduersus imminentem tempestatem armaret, ac sui fiduciam eximeret. Nullos enim citius despicit afflictionum procella, quam qui suis fidunt uiribus. Sed qui suis, hoc est, humanis praesidijs distitit, toti pendunt a praesidio caelesti. hi demum firmi sunt aduersus omnes huius mundi tumultus. Itaque sermonem uertit ad Petrum, ut per hunc institueret & castigaret omnes. Sciebat enim hunc esse caeteris promptioris animi, sibique plurimum fidere, pio quidem affectu, sed humano. Nondum enim acceperat illum totius uirtutis largitorem spiritum sanctum. Ait igitur: Simon, si ^{Simon ecce} mon, ecce satanas expetiuit uos studio, ut uentilet uos cribretque ueluti triticum, dissipaturus si possit. Et facturus erat si uestra imbecillitati fuissetis relicti. Sed ego depreatus sum ^{Satanas} patrem

tantum dextrā illius auriculam amputauit. Felices sunt, quibus amputatur auricula, quæ hæcenus auscultauit impijs sacerdotibus ac legi carnali: & restituta à Christo, iam auscultat ijs, quæ faciunt ad salutem æternam. Infame uulnus erat magis, quam periculosum, sed tamen insanabile, quod charilago semel defecta non coeat rursus. Iesus autem, cui nullum uulnus sanabile non est, obiurgato discipulo, quod contra mansuetudinem Euangelicam, sed ueteris adhuc legis memor, gladio pugnare cœpisset, restituit Malcho suam auriculam, sic ut nullum uulneris uestigium appareret. Minimum enim peccabāt milites & serui, quorum stultitia, sacerdotum, pharisæorum & scribarum maliciæ seruiebat. In hos potius seruiendum erat, nisi sic uisum esset deo, uictoriam Euangelicam in tolerantia si tam esse. Iesus autem ut declararet sese uolentem omnia pati, conuersus ad eos, quos impij sacerdotes & scribæ miserant, ait illis: Quid accidit quod nunc armati gladijs ac fustibus egressi noctu ciuitatem huc accurritis, ueluti latronem uiolentum, ac repugnātem expugnaturis? Quum quotidie fuerim apud uos in templo, expositus omnibus inermis, nemo manus infecit in me: Certe eadem erat uobis tum uoluntas, quæ nunc est, sed obstitit uobis eius uoluntas, cui nemo potest resistere. Nondum enim uenerat tempus, quo pati decreueram, sed hoc est tempus uestrum, tempus nocturnum, & hæc est potestas tenebrarum à deo permilla. His dictis, dominus Iesus nihil reluctans præbuit se uincendum. Illi comprehensum adduxerunt in domum Caipha, qui tum erat sacerdotū princeps, totius Iudæici populi pessima pars. In huius atrium conuenerat concilium sacerdotum, scribarum, pharisæorū, primorū populi, reliquaquæ multitudo, quæ uel metu, uel affectu, uel errore horum maliciæ seruiebat. Interim discipuli metu percussi, alius alio diffugerant. Petrus autem parum feliciter tentata pugna, nondū tamen deposita tota spe salutis, è longinquo sequebatur Iesum. Ausus est etiam per tenebras ingredi pontificis atrium, ac famulorum turbæ misceri ignotus. Quum autem in medio atrij essent accensi carbones ob frigus nocturnum, inter confidentes ministros assidebat admixtus Petrus, cumquæ illis sese calefaciebat ad prunas. Quem cum uidisset ancilla quædam, ita sedentem, ut facies esset obnoxia lumini, fixius intuita agnouit eum: utquæ se declararet domini sui similem, statim exclamauit, cæteris audientibus: & hic erat cum illo, qui captus est. Non hoc actum est fortuito, sed ita placuit diuinæ dispensationi, quo magis retunderetur Petri fiducia, qui prius tam magnifice pollicitus domino, se uel in mortem cum illo iturum, nunc ad mulierculæ uocem abnegarit dominū. Petrus enim territus hac uoce mulieris, abiecte respōdit: Mulier non noui illum: Sic primum elapsus est Petrus, sed mox recurrit periculum. Quidam enim è famulis rursus noscitare cœpit, & ait illi: Et tu de numero illorum es, quorum ducem cepimus. Rursus Petrus ad hanc uocem exanimatus ait: Homo, non sum: adiurans se non nosse Iesum. Rursus elapsus est periurio. Nec interim uenit in mentē quid prædixisset illi dominus, & quid illi promississet ipse. Interea Iesus examinabatur ab impio cōcilio, & alapa cadebatur contra morem iudiciorū; eminus spectante Petro, quem exitū res esset habitura. Sed post horæ fermè spacium, alius quidam è famulis, cognatus eius, cui præciderat auriculam, intuitus Petrū agnouit illum, & ait: Professio & hic erat cum Iesu in orto. Negante Petro, adiecit: Verum esse quod dico, uel ipsius lingua declarat. Est enim Galilæus. Ibi Petrus totus expauesactus, cœpit abiurare ac deuouere seipsum, si uel intelligeret, de quo Iesu, aut de quo horro, aut de quibus Galilæis loqueretur. A deo sibi exciderat ille futurus ecclesiæ princeps Petrus. Interea dū negat, dū abiurat, dū execratur, dū se deuouet Petrus, cœtauit gallus iterū: quod signū illi dederat dominus, ac nesci quidē redit ad sese. Nec erat futurus errandi finis, nisi dominus per medios impios uertisset oculos ad Petrum, & intuitus illum fuisset. Petrus tactus aspectu domini sui, recordatus est sermonis, quem paulo ante dixerat dominus: Prius quam hac nocte cantet gallus bis, ter me negabis. Subito que tactus dolore uehementi, subduxit sese foras, & fleuit amare. Quod fecit Petrus, idem erant facturi discipuli cæteri, si similis incidisset necessitas: sed in uno Petro Iesus docere uoluit omnes, ne quis sibi fidat, ne quis se malorū admisceat cōsortio. Nox erat, refrigerat in eo charitas, ad impiorū ignē sese calefaciebat: sedebat admixtus impijs in domo Caipha pontificis, ipse pontifex futurus, sed illi multū dissimilis. Illic quæ scelerata non perpetratur: Illic per sacerdotes, pharisæos, scribas & seniores populi conspiratū est in necem Iesu. Illinc emittuntur in eum satellites, illic ligatur, ceditur, uelatur, illuditur, &

Dixit autem
Iesus ad eos

& accusatur. Illic peierat & execratur Petrus, atrox crimē, nisi excusaret infirmitas. Non enim peccabat destinata malicia, quem admodum Iudas, sed animi consternatione. Non enim illic uenerat, ut abnegaret, sed ut spectaret exitum iudicij, nondum satis firmus ad commoriēdum Christo. Nec dum enim uenerat tempus. Quotquot igitur prolapsi sunt in graue crimen, orent dominū Iesum, ut dignetur oculos suos flectere ad sese, et protinus agnoscent, unde quò reciderint. Subducant sese à scelerato consortio, & lacrymis mutatum animum testantibus culpam abluant. Interea nox illa tota trāfacta est ludibrijs in Iesum. Si quidem hi, qui ceperant Iesum, illudebant ei, conuicijs addentes uerbera, quoniā autem audierant, quod populus illum ueneraretur ut prophetam, obuelatis illius oculis, impeerunt alapas in faciem eius, dicentes: Diuina, quis te percusserit, multisquæ alijs ludibrijs & conuicijs impia turba debacchabatur in omnis gloriæ fontem, ne quis nostrum indigne ferat, si propter Euangelicum sermonē contumelijs incessitur, si malis affligitur ab his qui profanorum pontificum, qui sucatorum pharisæorū, qui stultorum principum animo seruiunt. Vt uero diluxit, iam legitimi concilij formam exhibitur, frequentes conueniunt primores sacerdotū, scribæ, & principes populi, & accitum in concilium suum, Iesum percontantur, uenantes aliquid ex illius dictis, quod in eo criminentur. In iudicio crimen quaritur, ac destinata morte, circumspiciunt, quo titulo mortis causa possit intendi. Ait itaque: Si tu es ille Christus, quem iuxta prophetarū oracula expectamus, dic nobis. Iesus autem, sciens illos sciscitari non ut discerēt ueritatem, sed ut uentur calumniā, respondit illis: Si dixero uobis qui sim, non credetis mihi, quod si uos perconter ex scripturarum testimonijs qualis sit promissus Messias, & an ea signa comperat in me, non respondebitis mihi ex animo, qui nec discere cupitis, quod uerum est, nec docere. Nec ideo aboluētis me, si declarauero meam innocentiam. Non enim hoc agitis interrogando, quod in legitimis iudicijs fieri consueuit, ut cognita ueritate, uel absoluatis innoxium, uel damnetis nocentem, sed ut quod facere decreuistis, iustitiæ titulo facere uideamini. Non dicam igitur, quod scientes scire non uultis, sed illud dicā, quod uerū esse cōperietis. Filius hominis, qui nunc ob infirmitatē carnis & humilitatem à uobis elatis non agnoscitur, posthac erit sublimis, assidēs dexter maiestati diuinæ. Hæc ideo dixit Iesus, ut quoniā humilem Christum, per quem seruari poterant, occidere quàm amplecti maluerunt, scirēt sese conspecturos iudicem & ultorem impietatis suæ, quem seruatorem promissum & expectatum tot seculis, agnoscere noluerunt. Ea uox uisa est omnibus idonea ansa calumniandi, si modo profiteretur aperte sese filiū dei. Ait igitur: Tu ne igitur es ille filius Dei, de quo meminerūt prophetarū uaticinia: Iesus ad hæc ita respōsum temperat, ut nequæ neget se esse quod erat, nec illis ansam calumniandi porrigat, nec de se præbeat arrogantiæ speciem. Si quidem dominus ubique maluit factis declarare naturam diuinam, quàm uerbis profiteri. Itaque respondit: Vos dicitis esse me: modeste subindicans, totidem uerbis affirmari posse, quod ueluti dubium interrogabant, si quis tantum pronunciationem mutet. At illi iudicantes hanc esse satis idoneam causam, quur illum accusarent de blasphemia, quo nullum crimen apud Iudæos capitalius, dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi audiuimus ex ore eius manifestam blasphemiam. In hanc sententiam facile pedibus discessum est ab omnibus, qui quocunque titulo decreuerant occidere Iesum.

CAP V T XXIII

Eperta ut ipsis uisum est, causa satis idonea, supererat ut inuidiā quodq; mortis abs se transferrent in alios. Visum est itaque præfidi Pilato reum obtrudere, ut non à Iudæis, sed à gentibus occisus uideretur. Consurgit itaque conciliū omne unā cum multitudine, quam ad impij facinoris societate pertraxerāt, & adducunt Iesum ad Pilatum Iudææ præsidem. Is enim illic nomine Caesaris magistratū gerebat, quum ipse Iudæus non esset. Hic primū Iudæorum natio Messiam suum ad ipsos missum tradit gentibus, & ab sese ablegat. Gentes sibi commendatum amplectuntur & adorant. Iam præiudicio damnatus erat dominus in concilio Iudæorum, apud quos quamlibet leuis prætextus sufficiebat, nimirum magna uesania mortem innocentis sitientes. Apud tribunal profani iudicis, quoniā plus erat acquitatis, opus erat subornatis testibus, qui multa & magna crimina intenderent ei, qui solus omnium uacabat omni crimine. Initium autem accusationis hoc erat; Hunc deprehēdimus subuertentem gentem

gentem nostram, eo quod ueritatem tributa pendit Caesari, sed praedixit esse Messiam regem. Haec duo crimina sibi uidebantur pulchre commentis, quae maxime commouerent praesidem, eo quod utrunque pertineret ad laesam Caesaris maiestatem: sic oppugnant ueritatem Euangelicam impudentissimi mendaciorum artifices. Quid enim his mendacijs impudentius? Iesus responderat ostenso nomismate: Reddite Caesari, quae sunt Caesaris: & deo quae sunt dei. Regnum à Iudaeis delatum etiam fugit. Messiam se esse factis ipsis declararat: proinde etiam si praedixisset sese Messiam, non oportebat obijcere criminis loco, nisi declarassent in eum non competere, quae de Messia prophetae praedixerant. Victoriae spes erat in multitudine coniuurata, & in solitudine rei, denique in iudice, ut ipsi putabant, impio. Pilatus quanquam idololatra, tamen multo aequior Iudaeorum sacerdotibus, prius crimen de non pendendo Caesari tributo dissimulat, uel quia sensit esse commenticium, uel quia nouum non erat hoc disputari apud Iudaeos, quum tota pharisaeorum secta sentiret, populum deo peculiarem non oportere pendere censum gentibus: de regno percontatur Iesum, in quo nullam regni speciem uidebat, Solus erat: cultus, facies, totusque corporis habitus modestiam, ac simplicitatem praese ferebat. Itaque praeses auditis accusatoribus, seorsum interrogauit Iesum, an rex esset Iudaeorum. Iesus autem respondit: Tu dicis. Sic enim ubique temperauit dominus responsa sua, ut innocentiam probaret suam, nec daret operam tamen, ut elaberetur e iudicio, qui mori decreuerat. Rex erat Iudaeorum, hoc negare non debuit, sed aliud regni genus erat, quod sibi patrique uindicabat. Iuxta diuinam naturam rex erat omnium, de qua nihil suspicabatur Pilatus. De regno Euangelico non intelligebat homo legis & prophetarum ignarus, nisi quod audierat, à Iudaeis expectari Messiam, regem, nescio quem, cui rumor non multum tribuebat homo minime superstitiosus. Quanquam itaque non intelligebat Iesu responsum, tamen non ignarus maliciae Iudaicae, & ex ipso uultu collecta Iesu modestia, prodit ad pontifices Iudaeorum, & conglomeratam multitudinem. Examinauit, inquit, hominem de criminibus obiectis, nihil in eo criminis inuenio. At illi sibi conscij, quod argumentis uincere non poterant, clamorem intendunt, crimina criminibus, mendacis mendacis connectentes. Imò & scditiosus est, commouet populum sua doctrina per uniuersam Iudaeam, exorsus à Galilaea ad hanc usque ciuitatem. Hoc nimirum est peculiare crimen Euangelicae ueritatis, commouet populum et seditionem mouet, impijs aduersus inuisam ueritatem insurgentibus, Verum non hic tumultus imputandus est Euangelij praecoribus, sed hominum insanae uili maliciae, qui ueritatem salutiferam obrui malunt, quam morbum animi deponere. Nec enim aliter doctrina Euangelica turbat populum, quam pharisma concutit corpus. Nisi enim fiat concussio, totum intereat necesse est. Hoc crimen quum leuiter moueret Pilatum, uidebat enim rem omnem geri à coniuuratis primoribus, & quibusdam e populo horum maliciae subseruentibus: studet & reum, & accusatores ad alterius cognitionem reijcere, ut si non possit Iesum liberare, ipse saltem à causa liberaretur: arripuit ansam ex una uocula Galilaeae, cuius regionis tetrarcha erat Herodes. Percontatus est igitur, an Iesus esset Galilaeus. Responsum est esse, quod uulgo crederetur esse Nazarenus, nam illic nutritus fuerat & uersatus. Ut igitur intellexit Pilatus cognitionem de reo pertinere ad Herodem, reiecit eum ad Herodem, qui tum temporis forte erat Hierosolymis. Quanquam haec quoque gesta sunt dispensatione consilij diuini, ut ab omnibus tribunalibus dominus Iesus referret testimonium innocentiae suae, magisque traduceretur pontificum, scribarum & primorum malicia. Herodes ubi uidit adduci Iesum, gauisus est eo spectaculo. Iam enim ex multo tempore habebat hominem cupiditas quadam & libido uidentis Iesum, de quo tam multa audierat. Iamque sperabat fore, ut se quoque spectante miraculum aliquod aederet, qualia didicerat ab eo per multa gesta. Percontabatur itaque Iesum uarijs de rebus, cupiens aliquid ab illo proficere, non ut redderetur melior, sed ut suae curiositati more gereret. Nec enim alia sciscitabat à Iesu, quam quae sciscitaturus erat à Mago quopiam. Iesus autem qui non in hoc uenerat, ut impij principis libidini seruiret, sed ut salutem omnium procuraret, nihil illi respondit nos interim docēs, aliquando non promendū sermonem Euangelicū, ubi constat indignos esse qui audiāt. Uigēt interim pontifices & scribae, & acriter accusant eum apud Herodem, misere metuētes, ne quā reus elaberetur. Herodes autem, tamen si rex esset impius, tamen nihil commotus est illorum, criminationibus, nimirum intelligens ab inuidia proficisci quod

quod agebatur. Sed satis habens contemnere à quo contemptus fuisset, ludibrij gratia Iesum indutum ueste alba (nam id regum erat ac Caesarum) remisit ad Pilatum. Hanc ignominiam tulit dominus Iesus à crasso rege, & illius armato satellitio quo cingebatur, ne non haberent similes labra lactucas. Siquidem apud hoc hominum genus citius gloriam referret funambulus quispiam, aut praestigiator, quam ueritatis Euangelicae syncerus praedicator. Aut enim delectari uolunt, aut ea discere, quae faciunt ad ipsorum tyrannidem. Sed tamen interim Herodis ciuilitas damnabat pontificum & scribarum impietatem, & reum abiecit, quem accusatum obmuremuram ad obiecta crimina non damnarit. Gratum inuenit, quod Pilatus hoc honoris habere sibi, ut uidentis Iesu fecerit copiam. Itaque ex eo die coeunt amicitia inter Herodem & Pilatum, quum antehac inter eos fuerit similitas. Impia uero pax est, quam conglutinat iniuria ueritatis Euangelicae. Pilatus autem ubi uidet remitti reum, nec successisse quod conatus fuerat, ex iudice coepit esse patronus Iesu. Conuocatisque pontificibus, scribis, primoribus, & populo, qui illos comitabatur, sic loquitus est ad illos: Obrulisti mihi hunc hominem, uelut auertentem populū uestrum ab obedientia Caesaris, ac legum uestrarum, & ego uobis praesentibus, uarijs interrogationibus sum ab eo conatus expiscari uerū, nec reperio illum ulli horum criminū obnoxium, de quibus accusatus est. Idem accidit Herodi, qui me certius poterat his de rebus iudicare, peritus legum uestrarum: nam hac de causa reieci cognitionem ad illius tribunal. Qui si comperisset eum nocentem, non passus fuisset elabi. Nunc quoniam comperit nullam in eo culpam esse capitalem, leui poena contentus, illi tantum homini, nimirum absolvens à capitis periculo: proinde praestat imitari & nos Herodis aequitatem. Poena quapiam non capitali castigatum dimittam hominem. Hoc agebat praeses, sperans fore, ut conspecto Iesu tot ludibrijs ac flagris affecto, mitesceret Iudaeorum furor. Quum nec hac uia proficisset Pilatus, sed magis irritaretur Iudaeorum insania, reperit aliud commentum absoluentis Iesum. Erat apud Iudaeos solenne, ut praeses ob festi diei religionem condonaret Iudaeis aliquem e nocentibus, quem ipsi flagitassent. Itaque praeses praetueniens illorum flagitationem, proposuit illis: utrum e duobus sibi uellent condonari diei festi gratia, Iesum, an Barrabam. Is enim erat insignis & facinoribus nobilis latro, qui seditione mota in ciuitate, trucidarat quendam e ciuibus, ob id coniectus erat in carcerem. In hunc praeses quoniam sciebat esse publicum ciuitatis odium, sperabat fore, ut citius paterentur dimitti Iesum, de multis bene meritum, quam hominem publicae tranquillitatis hostem. Sed tanta erat pontificum & his adhaerentium insania, ut postulerent sibi condonari Barrabam, Iesum autem in crucem tolli: quod mortis genus, ut erat grauissimum ob diutinum cruciatum, ita habebatur & ignominiosissimum. Adeo nihil crudelitatis omissum est à Iudaeis. Sic uisum est consilio diuino, ut Iesus omnis gloriae fons & autor, ad hoc ueniret contemptus, ut seditioso homicidiae posthaberetur, ne nos desponderemus animum, si quando ob Christi nomen ac doctrinam spernamur ab his, qui diligunt hunc mundum. Pilatus ubi uidit nec hac ratione quicquam proficere, rursus aggressus est illos, tentans, si quo modo possit uerbis illorum animos mitigare, ac Iesum innocentem liberare. Illi rursus irritatores facti, canunt furiosam illam cantionem: Crucifige, crucifige eum. Ac nescit quidem Pilatus cessit illorum clamoribus, sed tertio conatus est illos compescere, dicens: Iudex sum, aduersus innocentes nullum habeo ius, non possum infligere mortem, in quo non inuenio crimen morte dignum, quid autem admisit iste morte dignum? Exquisiui, nec ullum in eo crimen inuenio morte pleciendum. Si quid est offensae leuioris, dabitur hoc animis uestris, corrigam illum ac dimittam. Sed aduersus hanc iudicis aequitatem illi pertinaciter instabant: non probationibus, sed insanis uociferationibus, flagitantes, ut dimisso Barraba, crucifigeretur Iesus. Quumque tentatis omnibus, praeses uideret magis ac magis inualescere clamorem illorum, postulata aqua, ac testificatus innocentiam Iesu, damnataque Iudaeorum pertinaci malicia, pronunciat mortis sententiam aduersus Iesum, non ex suo animo, sed ex Iudaeorum arbitrio, qui uitae ac salutis autorem efflagitabant ad necem: & Barrabam seditiosum homicidam condonauit illis, quem Iesu praetulerant. Iesum autem tradidit illis, ut exquerentur in eum quae uellent. Posteaquam omne ludibrij genus in eum exercuissent, ad saturandum odium suum, rursum indutum suis uestibus, quo magis agnosceretur à populo, educit ad supplicij locum, baiulantem crucem suam ex more. Inter eundem forte obuium habuerunt Simonem

Simonem quendam Cyrenensem, uenientem e uilla sua, huic uolenti nolenti imposuerunt domini crucem, ut Iesu praecedente baularer post illum, non ut parcerent Iesu, sed ut celerius absoluerent quod agebant. Verum diuino consilio typus interim procuratus est ecclesiae ex gentibus colligenda, quae Iesu crucem amplexa est, & illius uestigijs ingressa. Committatur autem Iesum numerosa multitudo populi ac mulierum, quae sacerdotibus ac scribis gaudentibus plangebant, ac lamentabantur de morte innocētis: Nihil enim aliud poterant humiles & imbelles aduersus conturatam magnatum impietatem. Iesus autem ~~compescuit illarum lamentationem, quamquam ab affectu pio proficiscentem. Filiae, inquit, Hierusalem, nolite deslere me, sed uestram ipsorum ac filiorum uestrorum uicem deslete. Non enim est deslenda mors innocentis, sed illorum exitium deplorandū est, qui pro suis sceleribus & homici feris claudibus afficiuntur, & in posterum poenis addicentur aeternis. Imminet enim huic regioni tam miseranda calamitas, ut homines appellaturi sint eas mulieres beatas, quae non genuerunt, & felices uteros qui nullum foetum adiderunt, feliciaque ubera quae nunquam lactauerunt. Grauius enim cruciatur materna pietas in malis liberorum, quam proprijs. Nunc exultant quasi re bene gesta, sed tunc quum uenerit ille dies ultionis diuinae, tanta formido malorum ingruentium corripiet animos illorum, ut montibus dicturi sint: obruite nos, & collibus: operite nos. Etenim si in uiridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet? Hoc anigmate dominus Iesus testatur summam innocentiam suam, quod solus esset hominum nulla uitiolorum aut cupiditatum carie uitatus, sed omni uirtutum genere totus florens ac perpetuo germinans. Quod si illorum malicia tale exemplum adidit in hominem undique inculpatum, quale exemplum ad conuenit in eos, qui prauis cupiditatibus undique corrupti, non potuerunt ad ullam bonam frugem adduci. Haec pompa Iesus princeps & rex noster ad suum triumphum processit. Ducebantur autem simul & alij duo, facinorosi, pariter cum eo damnati, sed non eadem causa. Procuratum est & hoc a Iudaeis, quo magis infamem redderent Iesum apud multitudinem, quod tali sodalicio esset adiunctus. Delictus est & locus nocentium supplicij infamis ac funestus, cui nomen ex re Golgotha, quod hominum illic occisorum cranij & ossibus albicaret. Hic igitur crucifixus est Iesus, inter duos latrones medius, ueluti socius criminis, qui socius esset supplicij. Sed quicquid Iudaeorum malicia potuit excogitare in ignominiam domini Iesu, id ille uertit in gloriam suam nostramque salutem. Etenim qui innocens sponte se despicit ad seruandos homines, hoc plus meretur gloriae & apud Deum & apud homines, quo uel tam insigni exemplo nostram frangeret superbiam, qui pro malefactis etiam laudem expetimus ab hominibus. Iesus autem iam sublimis, & in eam speculam sublati, unde esset omnia reuocaturus ad se, uolens summam tolerantiae perfectissimum exemplum adere, quum innocens, quum tot modis benemeritis, tot malis, tot ignominijs, tot ludibrijs esset affectus, quum in cruce quoque pendētem, quae miserabiles facere solet etiam homicidas, amarulentis conuictijs incesserent, quae perferre grauius esset homini, quam perpeti mortem: adeo non ulciscitur, adeo non reget conuictia, ut patrem oret pro his à quibus indigna patiebatur. Pater, inquit, ignosce illis. Nesciunt enim quid faciant. Haec nimirum erat illa sancta precatio nostri pontificis in ara crucis, aegnum paschalem semel pro totius mundi salute immolantis. Nec fuit inefficax deprecatio. Multi enim ex his, qui per errorem adegerunt dominum ad crucem, cognita ueritate per apostolorum praedicationem, professi sunt nomen crucifixi. Quamquam & pharisaeorum malicia non caruit omnino errore, sed qui non liberet illos à crimine. Poterant enim errore carere, nisi prauae cupiditates, quibus seruebant, obstetissent. Sed erant inter hos quoque, qui hoc animo dominum persequebantur, quo Paulus persequebatur ecclesiam Dei. Hic si consideres optime Theophile, summam illam Iesu innocentiam, summam in omnes beneficentiam, summam animi dotes, quibus erat incomparabilis: rursus ex aduerso contemplare odium, conuictia, probra, dolos, insidias, criminationes, ignominias, cruciatus, mortis genus, quo illum Iudaeorum impietas affectit: & audias eum in ipsa cruce in medijs conuictijs obsecrantem patrem, ne ulciscatur, sed ignoscat tanti sceleris autoribus: nonne uehementer impudens uidebitur, qui quum se Christi discipulam profiteatur, peccatorem~~

peccatorem uindictam molitur, quamuis etiam graui lacessitus iniuria? Quam autem degenerat ab hoc exemplo Christi, qui ob leue conuictum ferrum stringit in uiscera proximi: Qui non concoquentes dictum aliquod contumacius in se factum, totas urbes, tota regna funestis bellis concutiunt, totasque nationes ad mutuam sanguinis effusionem cogunt: Nos uero ne dimoueamus oculos nostros ab hoc exemplo, & imitemur regem nostrum in cruce debellantem omnem potestatem tyranni satanae, deuincētem uniuersam huius mundi potentiam, triumphantem de omnibus potestatibus, quae sese erigunt aduersus Euangelicam ueritatem, quam non oportet aliter uincere, aliter triumphare, quam sub uexillis sui principis: contemplemur pontificem nostrum, efficacis sacrificio expiantem peccata totius mundi nationum, & omnium seculorum poenam pendētem pro omnibus, modo nos sincera fide complectamur, quod ille gratis offert, nostram agnoscentes iniuriam, & illius ineffabilem erga nos bonitatem exosculantes. Quod temet auertis peccator infelix? Dominus clamat: Pater ignosce illis: & tu desperans tui, uel laqueum paras ut Iudas, uel crimina criminibus exaggeras? Non est quod posthac metuas satanae potentiam. Vicit, & tibi uicit Christus. Inuitat e sublimi ligno, nationibus omnibus conspicuus: ipsa tria crucis cornua procul inuitant & Asia & Europa & Africa ad aeternae salutis confortium. Pendebat autem nudus in cruce Iesus, ne quid haberet huius mundi qui caeleste peragebat sacrificium, ipsa re docens, quod oportet episcopos Euangelicos affectus habere puros ab omnium rerum terrenarum cupiditate. Interea milites, qui crucifixi erant eum, quasi reuicti, uis non esset, missis fortibus partiti sunt inter sese uestes domini. Nam hoc erat ueluti praemium scelerati ministerij. Hoc sui spoliū Iesus uoluit esse apud milites. Apud nos qui nomen illius profiteamur, nihil esse uoluit sui carnale, ut tam eum spiritu diligamus. Sic & hodie uestes illius apud nos sunt, quemadmodum nobis quotidie pendet in cruce. Si quidem omnia illius nostra sunt, sed iuxta spiritum. Ad hunc igitur modum pendētem Iesum ueluti uictum & omni spe destitutū, commatis incesunt sacerdotes, scribae, pharisaei, & populi primores, una cum militibus, qui crucifixi erant: exprobrantes ei, quod quum miraculis suis dictus esset subuenisse multis, nunc sibi non posset esse praesidio. Alios, inquit, seruauit, sit nunc sibi seruator, si modo hic est ille Christus, quem se factum esse: si modo hic est ille deo charus, & electus filius, quem se esse praedicauit. Haec factabant in eum primores audiente populo, qui solebat admirari Christi miracula, quo animos illius alienaret ab eo. Quin & in totum auctoritatem illi abrogant, uelut ex ipsa re conuictes, eum nec esse Messiam, nec filium dei, quem esse se professus fuerat, si non descenderet e cruce. At non in descensu, sed in perseverantia sita erat mundi salus. Ea plus ualuit apud Iesum, quam principum conuictia. Milites uero crassum hominum genus, & Iudaicae religionis uel ignari, uel contemptores, illudebant Iesu, quod dictus esset sibi uindicasse regnum in Iudaeis, prouocati nimirum exemplo principum Iudaicae gentis. Et admouentes illi acetum, per ludibrium dicebant: Si tu es ille rex Iudaeorum, expedi poterant tuam, & eripe te ab isto periculo. Iesus autem inter haec omnia praebuit absolutissimum mansuetudinis exemplum, obtulit se ad omnia conuictia. Erat autem & titulus additus summe cruci, si per uerticem eius, literis Graecis, Latinis, & Hebraicis, quo magis ab omnibus nationibus legi posset: Hic est rex Iudaeorum. Id quoque ludibrij causa factum esse credebatur. Ne haec quidem latus erant. Alter e malefactis, qui pendebat ad latus Iesu, e cruce conuicta iaciebat in eum, dicens: Si tu es ille Christus mundi seruator, serua te ipsum simul & nos. Caeterum alter latronum, considerata tam admirabili Iesu mansuetudine, increpabat sceleris & supplicij socium, dicens: Tu si moriturus non uereris homines, certe deum metuere debes, qui morituro insultas, praesertim cum sis illi supplicij socius, uel hoc solum debebat te à conuictijs cohibere, etiam si socius esset criminis. Nunc alia est illius, alia nostra conditio. Nos pro malefactis poenas damus, ille innoxius moritur. Bis autem inhumanum est, & morituro maledicere, & innocentem. Hoc testimonium Iesu reddidit in cruce latro, ut unde quaque testata esset illius innocentia. Moxque conuersus ad Iesum, dixit: Domine memento mei, dum ueneris in regnum tuum. Mira fides latronis, qui quum uideret pendētem ac morientem in cruce, moriturus & ipse, salutem uelut a rege petit. Iesus autem qui mutus erat ac surdus ad omnia conuictia, non est surdus ac mutus cum fiducia postulanti. Illud, inquit, confirmo tibi, hodie mecum futurus es in paradiso: nimirum requiem ac refocillationem pollicens mox à peracto supplicio. Quam felix est semper adiungi Iesu, qui nusquam non seruat, si modo adsit euangelica fiducia. Iam erat hora

dici ferme sexta circiter meridiem. Ab hac hora qua maxime solet feruere sol, tenebrae subito oborta sunt per totam illam regionem Hierosolymitanam usque ad horam nonam. Sol enim detestans tantam hominum impietatem, obduxit faciem suam eo morituro, qui lux erat totius mundi; terra concussa est, saxa dissiuerunt, nulla naturae parte non inhorrescente ad tam immane facinus. Quin & uelum templi, quod separabat sanctum sanctorum à reliqua templi parte, nullo mouente, dissectum est in duas partes, palam declarans iam cessaturas ludaeorum umbras ac ceremonias, postea quae peractum esset hoc sacrificium, quod unum sufficiebat ad mundationem omnium seculorum. Iesus autem ubi cum ingenti clamore dixisset, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum; efflauit animam, ut omnibus palam esset illum non defecisse quemadmodum alij solent, paulatim exhausto corporis uigore, sed mox à ualido clamore, ac uerbis articulate pronuntiatis, ueluti sponte deposuisse uitam. Animaduertit hoc Centurio, qui in hoc astabat cruci, ne quis uiuos tollet è ligno. Ab hoc quoque tulit innocentiae testimonium Iesus. Glorificauit enim deum, qui tantam uirtutem in eo declarasset, & ait, Vere iustus erat hic homo; uidelicet Iudaeorum iniusticiam palam condemnans. Quisquis enim innocentem pronuntiat qui eundem natus est, is nocentem facit qui damnauit. Reliqua multitudo tota eorum, qui ex more uenerant ad supplicij spectaculum (plures autem attraxerat Iesu uel studium uel odium) uisis his quae contingerant, reuertebantur, percutientes pectora sua: partim praedolore, quod homo tam innocens ac beneficus tam indigna passus esset, partim metu uindictae diuinæ, quam sibi male conscij, ex ostentis conspectis suspicabantur imminere. Quem enim in uita uiderant humilem & aspernabilem, eum in morte uiderunt potentem, adeo ut omnia rerum elementa sese concuterent. Hic illud rursus animaduerte Theophile, semper in Gentibus plus inueniri bonae mentis, quam in Iudaeis, qui sibi praeter ceteris pietatis ac sanctimoniae laudem uindicabant. Centurio glorificat deum; Iudaei tantum metuunt uindictam, prodigijs territi, qui tot beneficijs uinci non poterant. Porro qui cognatione contingebant Iesum, aut qui familiares illi fuerant in uita, consistebant eminus, spectatores eorum quae gerebantur, praeter metu non audentes propius accedere. Inter hos erant & mulieres, quae studio ministrandi illi ac discipulis illius, sequute fuerant illum à Galilaea, testes ac spectatrices eorum quae gerebantur, quae iam omni spe destituta, nihil aliud quam moriebant. Multis igitur argumentis cognita certa domini morte, ne quis causari posset aut hominem uerum non fuisse, aut non fuisse uere mortuum: ecce offertur per quem officium sepulturae dominicae peragatur, quam Iesus uoluit esse mundam & honorificam. Vita fuerat mitis & humilis, mors efficax, sepultura magnifica, resurrectio gloriosa. Commodum igitur id temporis offert sese quidam nomine Ioseph, oriundus è ciuitate Iudaeae Arimathia, uir bonus ac iustus, ex eorum numero qui expectabant regnum dei. Hic tametsi esset ex primoribus populi (erat enim nobilis Decurio) tamen nunquam consenserat consilijs ac factis sacerdotum, scribarum ac primatum populi, licet ob potentiam eorum qui Iesum oderant, non auderet profiteri studium animi sui. Nondum enim datum erat robur illud per spiritum sanctum, ut contemptis omnibus, Iesu nomen profiteri possent. Ceteris itaque discipulis metu territis, solus Ioseph una cum Nicodemo audet officium sepulturae sibi sumere: siue quia à morte crescit in bonos uitos studium, siue quia iudicabat inuidiam Iudaeorum iam esse morte saturatam. Proinde adit Pilatum, cui ob nobilitatem notus erat, & ab eo petit corpus Iesu. Pilatus non prius donauit, quam ex Centurione compertum haberet, iam esse mortuum. Accipit corpus, & de cruce depositum, deinde unguentis oblitum, inuoluit sine done, nihil interim sperans de resurrectione, de qua Iesus paucis modo discipulis suis significarat: sed ita, ut tum meminissent magis quam crederent. Quoniam autem Iesum existimabant uirum bonum fuisse, praeterquam meritum occisum, memoriam illius uolebant magnifica sepultura honorare. Itaque reposerunt cadaver in monumento, quod in horto uicino erat, excisum è solido lapide, nouum, in quo nullus adhuc sepultus fuerat. Haec quae id temporis casu geri uiderentur, tamè diuino consilio gesta sunt omnia, ne Iudaei causari possent, sepulchro perfosso, sublatum aut permutatum corpus. Dum haec aguntur, erat dies parasceues, quod eo die praepararent quae ad celebrandum sabbatum erant necessariae, ne qua re uiolare cogerentur otium sabbati. Mulieres autem quae procul spectarant Iesum in cruce, sequuntur eundem ad sepulturam, ne nescirent ubi esset reconditum corpus Iesu, &

quo

quo loco, quo ue apparatu positum, ut agnoscerent reuersa. His rebus diligenter inspectis, domum redeunt, & apparat aromata & unguenta, quo condiant corpus domini, tametsi iam utique per Nicodemum fuerat oblitum myrrha. Sed mulierum pietas aliquid preciosius uolebat adiungere defuncto. Dominus autem ideo passus fuerat sibi infundi alabastrum unguenti preciosi, quod harum unguenta non esset expectaturus quarum pia sedulitas tamen profuit ad confirmandam resurrectionis fidem. Dum enim quaerunt unguendum mortuum, comperiunt uiuum. Post solis autem occasum usque ad uesperam diei sequentis conquire uerant iuxta legis praescriptum, quod sabbato nefas erat operari. Rursus à solis occasu peractum quod coeperant in apparandis unguentis & aromatibus. Eodem tempore dominus suum sabbatum peragit, conquiescens in sepulchro, peractio iam opere salutis in die parasceues, ut intelligeremus per eundem esse restitutum genus humanum, per quem fuerat conditum. Mundi fabricam absoluit die sexto, septimo requieuit ab opere. Idem mundi redemptionem peragit die sexto, qui est parasceues, & in monumento requieuit ab opere iuxta corpus humanum, donec illucesceret dies octauus, quem Iudaei nesciunt, Christiani adorant. Is est dies immortalitatis, quum iam non sese uicissim excipiant requies & lassitudo, opus & otium, sed erit laetitia sempiterna; neque nox diem, dies noctem uicissim excipiet: sed perpetua lux lucebit piorum oculis.

CAPUT XXIII

Quod ab opere cessarunt miracula, datum est sabbati religioni. Ceterum simul atque licebat ad opus redire, statim ab occasu solis in opere pio, sed superuacuo uigilabat mulierum sedulitas. Nam eo die qui primus est à sabbato, hoc est, octauo à toto peracto sabbato, admodum diluculo properant ad monumentum, deferentes secum quae parauerant aromata, nimirum ut hunc supremum honorem impenderent ei, quem uiuum dilexerant, quum tamen non sperarent resurrecturum. Os autem monumenti occlusum erat ingenti saxo, quod uix à multis uiris amoueri poterat. Additum erat signaculum: id curatum est à pharisaeis & scribis, ne quis clam suffurari posset corpus exanime, & uanum spargere rumorē eum reuixisse, qui nusquam inueniretur. Additi sunt & custodes ex cohorte praesidis. Mulieres autem dum anxie circumspiciunt, quomodo posset amoueri saxum: subito uident sublatum, & aditum monumenti patere. Ausae sunt ingredi, pietas addiderat audaciam sexui. Ingressae non inueniunt corpus domini Iesu. Eae res quum uehementer consternasset illarum animos, quod repete amoto lapide spem bonam conceperant: rursus demirabatur, quomodo sepulchrum potuit esse uacuum, quod modo uiderant clausum & obsignatum: de repente astant eis duo angeli specie iuuenili, facie laeta, blandaque ueste fulguris in modum relucente. Haec ipsa species angelorum resurrectionis triumphum praese ferebat. Porro quum mulieres nouo spectaculo expauescissent, uultu & oculos deflecterent in terram, non audentes contra ueri maiestatem uisionis humana natura sublimioris, illi placido blandoque alloquio subleuant attonitatum animos: Quid, inquit, o mulieres quaeritis eum qui uiuit, in sepulchris mortuorum? Hic quidem conditus erat, quum esset mortuus. Nunc quoniam reuixit, non est in sepulchro, ubi quiescunt mortui, sed resurrexit & uiuus inter uiuos ambulat. Praedixerat se moriturum, praedixerat & tempus & genus mortis, sed idem praedixerat se tertio die reuicturum. Mortuum esse creditis quia uidistis, credite & reuixisse. Non enim hic se fellerit uos, qui in altero uera praedixit. An moror & animi perturbatio uobis omnium, quae praedixit ille, induxit oblivionem? Redeat uobis in memoriam, quantum nihil horum quae gesta sunt non praedixerit uobis, quum adhuc esset in Galilaea. Praedixit enim sic esse definitum consilio patris, ut ad salutem humani generis, filius hominis traderetur in manus peccatorum, ut accularetur, cederetur, ac ludibrijs omnibus exponeretur, denique in crucem sublatu occideretur, sed idem reuiuisceret tertio die à morte. Agnoscite tempus. Sub uesperam parasceues depositus est de cruce, & in monumento hoc conditus. Is primus à morte dies suppuitatur. Sabbatum totum conquieuit in sepulchro. Nunc tertij diei diluculum est, quem ille simul exorians ab inferis toti mundo latum ac faustum esse uoluit. His discis euauerunt ab oculis angeli. Mulieres autem ex admonitione angelico reducunt in memoriam uerba domini Iesu, quibus & mortem & resurrectionem discipulis suis praedixerat: itaque relicto monumento, properant ad undecim apostolos, ceterosque discipulos, qui ob metum Iudaeorum sparsim collecti latitabant, oblitum & ipsi fere omnium quae dixerat Iesus, ac propemodum

Tom. 7

G 2 dum

dum desperantes: eisq; nunciant quæ uiderent, quæq; audissent ab angelis. Prima mulier à serpente decepta, uirum pellexit ad culpam. Piæ mulieres edocæ ab angelis, uiros inuitant ad credulitatem. Itaq; ne sexus ob transfusam in uiros mortem perpetuo male audiret, unde mortis occasio primùm prodierat, inde proficiscitur & uitæ redditi latissimus nuncijs. Porro mulieres quæ hæc annuntiabant apostolis, erant Maria Magdalene soror Lazari, Ioana uxor Chusæ procuratoris Herodis: Maria Iacobi minoris mater, quæ & soror dicta est Maria matris domini: aliaq; nonnullæ, quæ cum his solitæ sunt comitari Iesum. Caterum ob rem incredibilem quam nuntiabant, sexus infirmior non inuenit fidem apud apostolos, quos ideo dominus passus est esse tardiores ad credendū, ut pluribus argumentis confirmaretur resurrectionis dominicæ fides. Itaq; quod illæ narrabant de subito conspectis angelis, de repente sublato saxo ab ore sepulchri, uisum est apostolis ac discipulis multebre deliramentū, quod is sexus ob mentis imbecillitatem imaginatione uitiata credat se nonnunquā uidere, quod non uidet, & audire, quod non audit. Quamquam autē non crederent esse uerum, quod narrabāt mulieres, tamen eō profecit illarum asseueratio, ut Petrus surgens procuraret ad monumentū, & immisso capite prospiciēs, nō reperit corpus, sed uidet lintheamina, quibus ob uoluntum fuerat corpus Iesu, seposita. Ac ne sic quidē credidit reuixisse dominū, tam profunda cœperat illi obliuio eorū, quæ dixerat Iesus: sed abijt à monumento secum admirans, quid accidisset, dubitans num quis corpus sustulisset è monumento, uariacq; cogitans, à quibus quō ue consilio id factū fuisset, quod corpore sublato, uideret relicta lintheamina, ueluti per ocū detracta corpori, quæ sine negotio non poterant auelli, eaq; non temere disiecta, sed cōmode in suum reposita locum, semoto ab his sudario, quo tectum fuerat caput Iesu. Accidit autē eodē die, ut duo ex discipulis, quibus per mulieres nunciatum erat de sepulchro uacuo, quāquam illarum orationi non est habita fides, relicta Hierosolyma proficiscerentur in ciuitatē, cui nomen Emaus. Abest autem ab Hierosolymis spacio stadiorum sexaginta. Atq; inter eundem uarios miscet sermones, ita ut sit, præsertim ubi quid mœroris est in animo. Erāt enim morte domini uehementer perturbati, iamq; propemodum animū desponderant, ac spem abiecerant. Tota autem confabulatio erat de Iesu, deq; rebus omnibus quæ uiderant, quæq; audierant superioribus diebus. Amauerāt enim illum, ut uirum insignem ac beneficū; & quamquam magnifica illa spes de restituendo regno Israelitico propemodum exiderat animo, tamen iuuabat etiā mnum defuncti memoriam mutua confabulatione refricare. Confusis enim illorum animis, ueluti somnus quidam obrepserat, ut tanquā per somnum amarent, cuius obliuisci non poterant. Tandem illis multa inter ipsos de Iesu commentantibus, & ultro citroq; disceptantibus, ecce lupus, quod dici solet, in fabula. Iesus enim, qui promiserat se futurū in medio ubicunq; duos comperisset de se colloquentes, etiā iuxta corporis præsentiam tum exhibuit, quod iuxta spiritum nunquam facere desinit. Tanquam uiator adiunxit se illis, & itineris socium præbuit, sed ignota specie, non quod non haberet idem corpus, quod habuerat ante mortem, sed quod ita uolente Iesu impeditus sit illorum obrutus, ne quem cernebant, agnoscerent. Felix sodalitiū, quoties duo nihil aliud confabulantur, nihil aliud disquirunt, quàm de Iesu. Felices, quibus se socium Iesus dignatur adiungere. Quemadmodum autem adesse gaudet de se confabulantibus dominus Iesus, ita satanas adesse gaudet his, qui miscet confabulationes bonorum morum corruptrices, de libidine, de fraude, de uindicta, de superbia, de quaestu, de infamia proximi. Quoniam autem sic flagrabant amore Iesu, ut de promissis illius per humanam infirmitatem dubitarent, dominus illudēs ad tempus illorum oculis, expiscatur quid sentirent de ipso, non quod illum quicquam lateret, sed ut ad nostræ fidei confirmationem mederetur illorū incredulitati. *At itaq; Qui nam sunt isti sermones, quos inter eundem inter uos confertis, uultu interim tristitiam ac mœrorem animi significāte: Solet enim & hoc lenite mœrorem, si contingat in cuius sinum quod dolet effundamus. Habet autē illud humanus affectus, ut quod cuique ualde cordi est, putet nemini ignotū esse, & nemini non esse curæ. Ex hoc affectu respondet unus è discipulis cui nomen Cleopas: Res omnibus est notissima, quicunq; uersantur Hierosolymis: ex ea ciuitate quum tu quoq; uenias, quemadmodū & nos, qui fieri potest, ut tu solus ueluti nouus hospes hæc ignores hisce diebus illic acta, quæ nullus hominū ignorat: Tum Iesus, quasi discere cupiens, quum docturus*

docturus uenisset, respondit: Quæ nam sunt ista? Illi simpliciter uelut hospiti, & rerū gestarum ignaro summā negocij exponunt: ingenue profitentes, quàm nihil adhuc sentiret de Iesu dignum ipsius dignitate, quamq; de resurrectione spem penè omnem abiecerant: De Iesu, inquit, Nazareno commentabamur, qui fuit uir eximius, ac propheta potens & dictis & factis: non solū apud Deum, cui erat charissimus, uerum etiā apud uniuersum populum, apud quem sibi miraculis doctrinaq; ac beneficis suis summā comparauerat auctoritatem. Hunc primarij sacerdotes, populiq; nostri primores apud præsidem reum capitis peregerunt, & in crucem deniq; adegerunt. Nos autem mirificam quandam spem de illo conceperamus, quod is esset redempturus populum Israeliticū, persuasi hunc esse Messiam à prophetis olim promissum. Sed mors certa & ignominiosa nobis hanc spem ademūt. Quin erat & spes nonnulla iniecia, futurum ut reuiuisceret post triduū, sed posteaquam damnatus est, crucifixus & sepultus, hic hodie dies illuxit tertius, ex quo hæc contigerunt, neq; quicquam affulget certioris spei, nisi quod mulieres quædam è sodalitiō discipulorum illius, nos nouo & inaudito nuncio magis etiā attonitos reddiderunt, quæ ante solis exortum profectæ ad monumentum, negant se inuenisse corpus, addentes sibi apparuisse angelos, qui dicerent illum uiuere. Harum narrationi quum nemo fidem haberet, quidam è nostris abierunt ad monumentum, periculum facturi, num quid haberet ueri mulierularum narratio. Et de monumento compererunt ita rem habere, quemadmodum mulieres narrarant. Repererunt enim apertum ac uacuum, lintheamina reliquasq; cadaueris exuias in monumento repositas. Caterum ipsum nusquam inueniunt. Quum hac narratione discipuli simpliciter declarassent quàm uacillarent animo, quàm exigua spe essent de promissis domini: tum Iesus nondum quidem patitur agnosci sese, sed ueluti doctor quispiam Iesu discipulus obiurgat illorum tarditatem, & castigat incredulitatem: O parum, inquit, dociles ad intelligendas scripturas, & corde difficili tardeoq; ad credendum tot prophetarum oraculis, quæ de Iesu prodiderunt. Quæ ista uobis nunc noua uidentur posteaquam gesta sunt, quum hæc omnia tot retro seculis gerenda prædixerint prophetarum uaticinia? Quæ non illorum prædicta, cum his quæ gesta sunt, confertis? Nonne docent hoc afflatu cœlesti proditæ scripturæ, sic fuisse uisum consilio diuino, ut Christus hæc omnia pateretur, quæ passus est, & sic noua ratione per mortē repararet uitam, per crucem affereret regnum, per ignominiam intraret in suam gloriam? Habet hic mundus suam gloriam, nec ueram, nec perpetuam. Eam qui parant, parant inanibus stemtu suam matris, titulis, opibus, munificentia, fastu, strepitu uitæ, nonnunquam & extorquēt ab inuitis. Christus autem gloriam suam, quam habuit ante mundum conditum, longe diuersis rationibus asseret sibi apud homines, quo cunctis mortalibus ostēdat, qua uia sit grassandum ad ueram, nec unquam intermoriturā gloriā. Hac de re quum tam multa docuerit Moses, quum tam multa prædixerint propheta, uos adhuc adeo crassæ mentis estis, ut Messiam duce[m] expectetis curribus, equis, elephātis, ferratis copijs, balistis, catapultis, testudinibus, onagris, incēdijs, cæde, sanguine sibi regnum mundanum occupantem? An nondum sentitis scripturā esse spiritualem, ac Messia potentiam non constare præsidijs, quibus huius mundi principes sibi regnum uel asserunt, uel dilatant, sed uirtute cœlesti? Quin potius excutitis scripturas, quæ iam de Christo multa prædixerunt, easq; confertis cum his, quæ Christus ipse de se prædixit discipulis suis, quæq; ut prædixerat euenerunt? Ita fiet ut nec in his quæ acciderunt, quicquā uideatur nouū, & de his quæ promissit in posterum, non sit quod diffidatis. Quū hac obiurgatiuncula dominus reddidisset eos attentiores, enarrauit illis scripturas omnes, quæ palam prædixerūt hoc futurum in Christo, quod iam euenerat: ostendens tantū esse uaticiniorum, figurarum & euentorum concentum, ut eximia cuiusdam tarditatis sit, ea non animaduertere, aut insignis diffidentia non credere. Exorsus est autem sermonē suum à Mose & prophetis: post hæc ex omnibus diuinæ scripturæ uoluminib; aliquid decerpens, quod fidem astrueret ijs quæ acciderant, ac fidem præstrueret ijs, quæ post essent euentura. Atq; hæc omnia inter sese sic contulit, ut res esset dilucida. Felices illi, qui meruerunt cœlestem doctore[m] audire enarrantem ea, quæ prius per prophetas ipsius afflatos spiritu prodiderat. Nos quoniam omnia non possumus, quædā ex illa felici confabulatione decerpta referemus. Quæ utinam uel nunc audiant Iudæi, desinantq; Messia alium expectare, sed hunc qui seruator ac redemptor uniu-

ac patriarchas, imò supra mortales omnes qui uel fuerunt unquã, uel sunt, uel futuri sunt. Hæc unctio cœlestis ac spiritalis finẽ imposuit sacerdotio Mosaico, quod mox Daniel dilucide subiicit: Et in dimidio, inquit, hebdomadis deficiet hostia & sacrificiũ. Nec aliud sibi uoluit deus, loquens per Esaiam, ueluti fastidians illorum corporales uictimas: Quo mihi multitudinem uictimarum uestrarum, dicit dominus: Plenus sum, Holocausta arietum, & adipem pinguiũ, & sanguinem, uictulorum & agnorum, & hircorũ nolui. Iam Daniel nonne palam prædixit subuersionem urbis Hierosolymæ cum, uel templo. Nonne idem suis discipulis uaticinatus est Christus, lachrymis obortis deplorãs ciuitatis ac gentis calamitatẽ: ~~non delectabatur uictimis pecudum. Aliam ciuitatẽ desiderabat, cui uere competeret illud nomẽ Hierusalem: aliud templum ipso dignum, ab ipso conditum, ipsius spiritu consecratum: alias uictimas, aliam gẽtem animo circuncisam, in quam uere congrueret nomen Israelis.~~ Sed tamẽ hæ rerum uisibilem umbrã datae sunt ad tempus rudi crassoq; populo, ut aliquãdo per hæc rudimenta proficerent ad ea quæ sunt animi. Cæterum qui uetustæ legis fastidiebat & ciuitatem & templum & gentem & uictimas, qualia post oparet, satis euidenter declarat apud prophetas: An nõ legistis quod scripsit Esaias de spiritali Hierosolyma? Post hæc, inquit, uocaberis ciuitas iusti, urbs fidelis. Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iustitia. Auditis nouam structuram ciuitatis, quæ est ecclesia, e uicis lapidibus constructa: cuius angularis lapis, & cuius fundamentum est ipse Christus. Lapidem hunc designauit propheta psalmi mystici: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: & audistis ipsum Christum, huius scripturæ testimonium obijcientem pharisæis, qui conabatur rejicere lapidem quem deus elegerat. Huius meminit & alius propheta: Ponam in fundamentis Sion lapidem, lapidẽ probatum, angularem, preciosum, in fundamento fundatum. Et huic prophetiæ nonne concinebat oratio Christi, quum uiueret, quum proponeret parabolam de domo superstructa solidæ petræ, quam nullus uentorum aut fluctuum impetus potuit loco conuellere, nimirum se fundamentum designans ecclesiæ: aduersus quem nec portæ inferi præualent, quemadmodũ aliquando Petro discipulo suo pollicebatur. Solomon ædificauit templum Hierosolymis iuxta præscriptum Mosi. Sed quemadmodum ille rex pacificus gerebat imaginem Messia, qui perpetuam pacem farsit inter deum & homines: ita templum illud opera constructum humana, figuram habebat templi, cuius opifex fuit ipse Christus: quemadmodum olim dominus loquutus est per Nathan ad Dauid, sicuti legistis in secundo Regum libro: Tu non ædificabis mihi domum ad habitadum, sed suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de uero tuo, ipse ædificabit domum nomini meo: & stabiliam thronum eius usq; in sempiternum. Porro hæc quæ dicta sunt à propheta, non conuenire in Solomonẽ: uel illud palam arguit, quod in throno Solomonis iam nunc sedent alienigenæ, ac breui tota gens Iudæorum in omnes nationes spargẽda est. Domus illa, quam Hierosolymis extruxit Solomon erat operosa lanientis, fumis, lortionibus, ac suffitibus tumultuosa. Cæterũ hæc domus quæ ædificauit Christus, inuisibili fide commendatur, quæ finem nescit, Sic enim eodem in loco loquitur propheta: Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usq; in æternum, ante faciem meam, & thronus tuus erit firmus iugiter. Hæc promissa uanissima sunt, si de Solomone, seu Dauid iuxta literam accipiantur. Dauid enim regnum suum sunestauit, adulterio iuncto homicidio, & Solomon usque ad idolorum cultum, fœminarum amoribus pertractus est. Considerate iam quomodo uerba Nathan consentiant cum uerbis Esaiæ: Vocaberis, inquit, ciuitas iusti, urbs fidelis. Nullus autem extitit hominum præter Christum, qui pure iustus dici poterit: nõ solum immunis ab omni contagio peccati, uerum etiam talis, ut per hunc omnes iustificentur.

~~ludæi gloriatur in monte Sion, qui templũ sustinet: post hæc erit spiritalis Sion, sustollẽs animos credentium à cupiditate rerum terrenarũ, ad studium rerum cœlestiũ, de quo uaticinatus est uobis Esaias dicẽs: Et erit in nouissimis diebus preparatus mōs domus domini in uertice montiũ, & eleuabitur super omnes colles. Et fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite ascendamus ad montem domini, & ad domũ dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exibit lex, & uerbũ domini de Hierusalẽ. De hoc mōte spiritali frequẽter meminit & Dauid: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalẽ. De hoc templo, quo nunc superbiunt Iudæi, mox demoliendo, prædixit & Christus: Relinquetur, inquit, domus uestra deserta. Atq; id futurum comminatus fuerat ante deus Solomoni: quem admodum legitis libro Regum tertio: Et templum quod sanctificauit nomini meo projiciam à conspectu meo: eritq; Israel in prouerbiũ, & in fabulam cunctis populis: & domus hæc erit in exemplum. Omnis qui transierit per eam, stuppebit, & sibilabit & dicet: quare fecit dominus sic terræ huic & domui huic: Et responderunt: Quia dereliquerunt dominum deum suum. Hæc est enim illa domus exasperatrix, cum qua toties apud prophetas rixatur deus, quæ usque adeo defecit à deo suo ut unicum filium eius in cruce suffixerit. Quin etiam pro populo carnali duræq; ceruicis, propheta pollicetur populum pacificum & obedientem usq; ad mortẽ. Sic enim loquitur Esaias: Et conlabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens cõtra gentem gladiũ, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Iacob, uenite & ambulemus in lumine dei nostri. Nonne concinũt his quæ promissit Christus, se de lapidibus suscitaturum filios Abrahæ: cumq; se uocaret lumen mundi, quẽ qui sequeretur, nõ ambularet in tenebris: cum in eos turqueret illud Esaiæ: Populus hic labijs me honorat, cor autẽ longe est à me. Nouum autem populum sibi promittit per Osee, populum non iactantem opera sua, sed agnoscentem dei misericordiã. Et erit in loco ubi dicitur eis: Non populus meus uos, dicitur eis, filij dei uiuentis. Ac rursum: Et miserebor eius, quæ fuit absq; misericordia: gentium populum significãs, qui cum antehac seruierit idolis, mox accepturus est doctrinam Euangelicam à Iudæis repudiata, de quo prædixit & psalmographus: Populus quem non cognoui seruauit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Nonne Christi oratio consentiebat cum hac prophetia, cum diceret: Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere: Nimirũ nouatum sacerdotium & regnum nouat omnia. Nouum autem sacerdotem promiserat prophetarũ oracula. Sic enim habet psalmus mysticus: Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternũ secundum ordinem Melchisedec. Melchisedec sacerdos & rex, sacerdos dei altissimi, non enim ex lege institutus: rex Salem, hoc est rex pacis, Christũ denorabat, qui nec initium habet, nec finem est habiturus. Is non per sanguinẽ uictulorum aut hircorũ, sed per proprium sanguinẽ ingreditur sancta sanctorum, intercessurus pro peccatis totius mundi. Hoc sacrificiũ peregit in ara crucis, purissimã uictimam offerens semet ipsum deo patri. Nimirum hunc sacerdotem deus olim promiserat Heli morituro. Suscitabo, inquit, mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animum meum faciet, & ædificabo ei domũ fidelem, & ambulabit coram Christi meis cunctis diebus. Nimirum hoc est quod uobis promissit ipse Christus: Ego uobiscum sum usq; ad consummationem seculi. Iam pro lanienta sacerdotum legalitũ, quod genus sacrificij successurum sit, non tacuit propheta. Dicit enim afflatus psalmista: Sacrifica deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua, inuoca me in die tribulationis, & eruam, & glorificabis me. Rursum ibidem: Sacrificium laudis honorificabit me. & illic iterum: ut ostendam illi salutare dei. Et alibi: Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperare in domino. Triplex audistis sacrificiũ. Precationũ, siue uotorum, de quo docuit uos Christus: Quicquid petieritis patrẽ meum in nomine meo, dabit uobis. Laudis, quod satis constat illum solenniter peregisse, frequenter gratias agentẽ patri. Iustitiæ, quæ præstat inno-centi uim uitæ, & erga egentem charitatis obsequia. Huius ipse uobis perfectũ exemplar præbuit, animam suam impendens seruandis ouibus, solus repertus inter homines, in quo~~

Synagoga repudiata

dolus non esset. Docuit & hoc ex propheta: *Ite inquit, & dicitur quod in misericordiam uolo, & non facere iudicium.* In templo igitur spirituali, sub sacerdote summo Christo, non iam exhibebitur uisceratio e carnalibus uitorum, hircorum aut ouium, sed ex pretioso corpore & sanguine Iesu Christi, quod semel immolauit, ut à Christis ipsius subinde sumi possit. *grata commemoratione sibi quodammodo renouantibus mortem sui pontificis.* Nimirum haec est uictima, quae mox toto in orbe offeretur à nouis sacerdotibus, quos unxit deus, de qua praedixit Malachias: *Non est mihi uoluntas in uobis, dicit dominus exercituum: & munus non accipiam de manu uestra.* Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offeritur nomini meo oblatio munda. Hoc est quod praedixit est & Heli sacerdoti, futurum ut quisquis ueniret in templum nouum, diceret: *Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam.* Hoc est sacrificium, quod Christus in coena paschali tradidit discipulis suis, porrecto illis pane, quem dicebat esse corpus suum: & poculo, quod dicebat esse sanguinis sui, per quem consecrauit illis nouum testamentum, hoc est, foedus amicitiae nunquam intermoriturum. Haec si non uidistis ipsi, certe à duodecim illis audire potuistis, per quos uoluit hoc quod gestum est ad omnes peruenire. Quemadmodum Christus è caelo profectus omnia carnalia uertit in spiritualia, ciuitatem, templum, sacerdotium, uictimas, ita regnum quoque nouum esse uoluit: & ob id uocare solitus est regnum caelorum, ne quid expectaretis tale, qualia uideris in regno mundi. Quanquam enim ille dominus erat omnium, etiam antequam descenderet in terras, tamen erat spirituale regnum, quod ut afferret patri factus est illi obediens usque ad mortem crucis. Sic enim ille deuicit aduersarium, sic liberauit populum suum, sic uindicauit, propagauit & constabiliuit regnum patri suo. **Ac sane regis ducisque titulo propheta promissit Messiam, sed huius duplicem designant aduentum.** Priorem, quem ipsi uidistis, humilem ac placidum. Venit enim sanaturus, non ulturus. Veniet autem in fine mundi cum maiestate, cinctus multis angelorum milibus, iudicaturus uiuos ac mortuos. Nunc autem quoniam uenit humilis ac placidus, multi sunt offensi, adeo ut duodecim etiam illi, quos ex omnibus uelut fidissimos delegerat, territi metu diffugerint, quidam etiam ipsum abnegarit. *Atqui si scripta prophetarum cum his quae gesta uidistis, diligenter conferretis, non esset cur offenderemini, sed esset cur agnosceretis eum qui talis uenit, qualis promissus est: considerate quid dicat Zacharias: Ecce rex tuus ueniet tibi iustus, & saluator, ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae.* Qui sic uenit, non uenit bellaturus, sed dissipaturus bella mundi, quae geruntur sub uexillis satanae, subiicit enim propheta: *Et dispergam quadrigam ex Effraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari usque ad mare.* Vidistis illum hac pompa ingredientem Hierosolimam, ut regna mundi derideret, ut uos prophetiae commonefaceret. *Iam illud animaduerte, an alium illum promiserit Esaias: Quia, inquit, omnis uolenta praedatio cum tumultu, & uestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis.* Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut conseruet illud et corroboret in iudicio & iustitia. Quum auditis regnum & principatum humero impositum, nonne palam auditis regnum crucis quam Christus batulauit, debellaturus potestates aeris: Quum auditis principem pacis, nimirum intelligitis regem beneficis alligentem, non ut metum cogentem: quum auditis patrem futuri seculi, perspicitis dissimilem huius seculi principibus. Nec alium describit illum alio quodam loco: *Et percutiet terram uirga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Et erit iustitia cingulum lumborum eius, et fides cinctorium renum eius. *Habitabit lupus cum agno, pardus cum haedo accubabit, ceteraque quae sequuntur, multum ab armis ac bellis principum dissimulantia.* Nunc audite, quid ipse de se praedicat in psalmo mystico: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, praedicans praecipuum eius.* Nonne palam expressit regnum euangelici sermonis: Nimirum hic est gladius, de quo meminit alter psalmus: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, specie tua & pulchritudine tua intende, prospere procede & regna, propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam*

iustitiam. Quis autem audiuit regem forma corporis feliciter rem gessisse, aut mansuetudine sibi parasse regnum? Sed haec erat gratia diuini sermonis, qua uicistis Iesum hominum multitudinem ad se pellicere: haec erat ueritas cui pharisaei toties frustra conati sunt reluctari. Talis erat gladius, quem moriturus ut apostoli sibi pararet, admonuit, de quo prius dixerat, negans se uenisse in terras, ut mitteret pacem, sed gladium. Tales sunt & sagittae potentis acutae, quibus configit prauas hominum cupiditates, quibus occidit auarum, & excitat beneficium: quibus interficit idololatram, & excitat professorem Euangelicae pietatis: quibus interimit ferocem ac uindictam, & suscitatur mansuetum ac mitrem: quibus proster nit superbum, & erigit modestum. Vultis intelligere regni genus? Videte quales delegerit suae ditionis ministros ac propagatores. Tenuis, humilis, idiotas, nec opibus, nec armis, nec comitatu, nec ullis huius mundi praesidijs instructos aduersus pharisaeorum insidiosam malitiam, aduersus principum potentiam, aduersus philosophorum superbiam. Et per hos duces debellaturus est uniuersa mundi regna: non alia panoplia, quam galea salutis, quae est recta intelligentia sacrae scripture: scuto fidei, quo protegente deo, tuti erunt aduersus omnes impiorum assultus: lorica iustitiae, ex omnibus uirtutibus Euangelicis contexta: baltheo castitatis, calceatu Euangelico, qui est animus purus ab omnibus terrenis affectibus. Sed super omnia gladio spiritus, qui est sermo diuinus. Sic uisum erat deo, ut per imbecillitatem filij ostenderet suam uirtutem, per stultitiam praedicationis declararet suam sapientiam, per ignominiam crucis illustraret suam gloriam. In his interim litum est regnum Euangelicum, donec in fine mundi proferat sese maiestas Christi, deposita humilitate, ac priorum felicitas, nullis afflictionibus inquinata. Et tamen haec humilitas habet spirituale robur, efficax & idoneum ad deiciendas omnes substructiones, erigentes sese aduersus dei gloriam. An quicquam uidistis Christo lenius, humiliter, pauperius, mansuetius, popularius, & longius semouit ab omni regni specie? Et tamen quid regalius, quam uerbo ejicere spiritus impios: dicto sedare uentos ac fluctus: contactu sanare leprosos, simplici iussu pellere morborum omne genus: Quoties euasit per medium Iudaeorum machinantium illi mortem? Capi se passus est, sed ad huius uocem conciderunt in terram arma satellites. Mortuus est in cruce, sed quid hac morte potentius? quae concussit elementa mundi, quae solem obscurauit, saxa discedit, monumenta aperuit, mortuos excitauit? Nihil illius natuitate humiliter, sed tamen hic quoque statim emicabant argumenta dissimulata sublimitatis. Nascitur ex uirguncula, sed opificio spiritus diuini. Reclinatur in praesepe, sed angeli canunt: *Gloria in excelsis Deo.* Puer uagit in cunis, sed trepidat Herodes rex, adorant Magi. Haec adhuc non ita multis nota, olim per uniuersum orbem praedicabuntur. Huiusmodi praesidijs instruet & apostolos suos. Quod si scripturas attente legeritis, & cum his quae uicistis & audistis contuleritis, non potestis dubitare quin ille sit Christus, qui promissus est, sacerdos, rex, & seruator totius orbis, post quem non sit expectandus alius. Reputate quales cum animis uestris totam illius aetatem, quam partim spectastis oculis, partim ex cognatis ac familiaribus cognoscere potuistis. Nihil reperietis quod non fuerit & figuris ueteris testamenti designatum, & à prophetis praedictum. Promissus erat ex stirpe Dauid, ex tribu Iuda, ex oppido Bethlehem. De loco natali uideat an obscure uaticinatus sit Micheas: *Et tu Bethlehem Effrata, paruulus es in millibus Iuda: Ex te egredietur qui mihi sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus aeternitatis.* Hoc futurum antequam fieret intelligebant scribae, qui seiscitanti Herodi intanter responderunt: *Messiam in ciuitate Bethlehem nasciturum.* Atque hic constat Iesum per occasionem Caesaris descriptionis esse natum. Rem nobilitauit Herodis sequitiam. Scitis autem illum uulgo non Bethlehemitam, sed Nazarenum habitum, & Galilaeanum, quod in Nazareth educatus sit, usque ad adultam aetatem. Illicque una cum parentibus, diu uersatus, adeo ut & crucis titulus inscriptionem habuerit Iesu Nazarenum. Ne istud quidem inditum est prophetis qui subinde notat eum nomine sancti, & sanctissimorum quod esset unice consecratus domino, non tantum iuxta legem communem primogenitis masculinis, secundum quam & ipse delatus est in templum à parentibus, ac domino consecratus, uerum etiam peculiari quadam prerogatiua supra mortales omnes. Videbat hunc Nazarenum Iacob oculis corporis caecutiens, sed oculis fidei perspicax, quum benediceret Ioseph, qui Christi typum gerebat. *Fiat, inquit, in capite Ioseph, & in uertice Nazarei interpretatus*

fratres suos. Quicquid enim lex Moſaica iuxta cathem preſcribit de Nazareis conſecran-
dis, hoc iuxta ſpiritualem intelligentiam in Chriſto completum eſt. Dauid autem deus ſic
loquitur in psalmis: De fructu uentris tui ponā ſuper ſedem tuā. Rurſus ante hunc Eſaias:
Egredietur uirga de radice Ieſu, & flos de radice eius aſcēdet, & requieſcet ſuper eum ſpi-
ritus domini. Conſtat autem Mariam fuiſſe de tribu Iuda ac familia Dauid; nec hoc cla-
uit phariſaeos, qui rogati à Ieſu, prius quam pateretur, cuius filius eſſet futurus Meſſias;
incontanter reſponderūt: Dauid. Propheta prædixit eum naſciturum ē uirgine. Sic enim
uaticinatus eſt Eſaias: Propter hoc dabit dominus ipſe uobis ſignum: Ecce uirgo concei-
piet, & pariet filiū, & uocabitur nomen eius Emanuel. Prædixit idem teſtius Daniel, enar-
rans quid ſibi uellet lapis abſciſus de monte ſine manibus, qui comminuit prodigioſam
illam ſtatuum, ex auro, argento, aere, ferro, lutoq; conſtatam: moxq; creuit in montem in-
gentem, qui ſpacio ſuo occupauit omnia regna mundi. Siquidem Chriſtus citra uirilem
operam natus de uirgine conteret omnia regna mundi, ſuaq; doctrina totum terrarum
orbem occupabit. Nimirum hoc præſentebat afflatus Ezechiel, quum deſcriberet tem-
pli portam orientalem, per quam ingreſſa eſt maieſtas domini, de qua ſic loquitur: Porta
hæc clauſa erit, & non aperietur, & uir non tranſibit per eam: quoniam dominus deus Iſ-
rael ingreſſus eſt per eam, eritq; clauſa principi. Quum auditis templum dei, agnoſcitis u-
terum Mariæ ſpiritu ſancto conſecratum. Quum auditis portam orientalem, nonne agno-
ſcitis clauſtrū uirginei pudoris, quod nec uir ingrediens, nec filius dei ingrediens aut egre-
diens uiolauit: Hæc eſt autem porta orientalis, de qua proceſſit lux illuminatura mūdum
uniuerſum. Hoc myſterium tamen nondum uulgatum eſt apud Iudaos, tamen ignotum
non eſt his, qui cum Maria matre Ieſu, cumq; huius ſponſo Ioseph familiariter uixerunt.
Is enim adhibitus eſt teſtis certiffimus huius arcani, quod ſuo tempore per orbem uniuer-
ſum celebrabitur, uirginem abſq; ullo exemplo, ex afflatu diuini ſpiritus peperiffe puerū
utriuſq; nature, diuinæ & humanæ participem. Quod ſi uobis incredibile uidetur deū ex
Baruch 3 homine naſci: cōſiderate quid prædixerit propheta Baruch de filio, quem deus, miſerius
humani generis in hoc miſit in terras, ut errantibus ac cæcutientibus oſtenderet uiam ſa-
lutis. Hic eſt, inquit, deus noſter, & non aſtimabitur alius ab eo. Hic adinuenit omnem
uiam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris
uiſus eſt, & cum hominibus uerſatus eſt. Daniel autem etiam natiuitatis tempus ſupputa-
tum hebdomadibus indicat, ſi quis curioſius excutiat. Sed multo ante hunc patriarcha Iac-
ob, iam morti uicinus, & afflatus fatidico ſpiritu, uaticinatus eſt hunc in modum: Non
auferetur ſcepterū de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus eſt: & ipſe
erit expectatio gentium. Iam Iudaorum omnis regio Romanis Cæſaribus ſeruiebat. Iu-
dæa regem habebat Herodem alienigenam. Ea res ſatis arguebat iam uenturum Meſ-
ſiam, ſi quis ſcrutatus fuiſſet prophetias. Quod autem adiecit: & ipſe erit expectatio gen-
tium, quamquam olim erit dilucidius, tamen iam tum in ipſa natiuitate patuit. Mox enim
à partu uirginis, accurrunt ductu ſtellæ tres Magi cum muneribus, nouum regem adora-
Eſaie 7 turi. Nec hoc futurum tacuerat uox prophetarum, ſic enim ait Eſaias: Antequā ſciat puer
reprobare malum & eligere bonum, accipiet ſpolia Samariæ & Damasci aduerſus regem
Aſſyriorum. Dum enim puer adhuc tres Magos ad ſe pertrahit ſtellæ ductū, & ex idolo-
latriæ facit adoratores regis regum, nonne accepit ſpolia Samariæ, quæ cultura ſimulacro-
rum infamis erat: Damascus enim olim Arabiæ deputabatur, antequam ex diſtinctione
Syriarum tranſcriberetur in Syrophœnicem. Abundat autem oriens odoribus, unde ex
ſuis opibus Magi deprompferunt thus & myrrham: deprompferunt & aurum, de quo
nec prophetia tacuit. Sic enim loquitur Eſaias: Omnes de Saba uenient, aurum & thus
deferentes, & laudem domino annunciantes. Meminit & psalmi prophetia: & dabitur
Eſaie 60 illi de auro Arabiæ. Rurſus alibi: Reges Arabum & Sabæ dona adducent. Nam in illis
regionibus plerunq; rerum ſumma penes Magos, hoc eſt, ſapientes eſſe ſolet. Porro no-
mine regis Aſſyriorum denotatus eſt rex impius Herodes, qui ad nunciatum Meſſiæ ex-
ortum perturbatus eſt, & à Magis eluſus. Sequuta eſt cædes infantium in finibus Beth-
Hier. 31 lehemiticis, nec hoc tacuerat prophetiæ, ſic enim cecinit Hieremias: Vox in excelſo audi-
ta eſt lamentationis, luctus & ſletus Rachel plorantis filios ſuos, & nolentis conſolari ſuper
eis, quia nō ſunt. Sic enim expreſſit lamenta matrū deplorantiū lanienā infantū ſuorum.
Porro

Porro locum obſcure denotauit nomine Rachel, cuius ſepulchrū haud procul abeſt à
Bethlehem. Angeli admonitu ſubductus eſt in Aegyptū, rurſus illinc reductus eſt eiſ-
dem angeli admonitu, nonne prædixerat & hoc Oſec prophetia: Ex Aegypto uocauit
filium meū. Iam antequā auſpicaretur prædicandi munus à patre delegatū, nonne præ-
curſor Ioannes teſtificatus eſt illum mox aduenturū, & ſam uenientē digito cōmonſtra-
uit populo Iudaorum: An non id quoq; futurum dilucide prædixerat Eſaias: Vox cla-
mantis in deſerto, parate uia domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas dei noſtri. Certe
uidiſtis Ioannem in deſerto prædicantem, audiſtis hoc uaticinium de ſe prædicū agno-
ſcentem. Ac ne de baptiſmo quidem tacuit prophetia. Iam quod prædicationem ſuam
auſpicatus eſt, non Hieroſolymis, ſed in Galilæa, nonne ſatis dilucide prædixit Eſaias:
Terra Zabulon, & terra Neptalim, iuxta uiam maris trans Iordanem Galilææ gentiſ, Eſa. 9
populus qui ſedebat in tenebris, uidit lucem magnā, ſedentibus in regione umbræ mor-
tis, lux orta eſt eis. Conſtat autem Capernaum, ubi primum habitabat Ieſus quū prædi-
caret, eſſe in conſinio Zabulon & Neptalim, ciuitatē littoralem. Nec diſſimulatum eſt
doctrinæ genus, quo frequenter apud populū utebatur, parabolarum ænigmatis in-
uoluens ſententiam. Sic enim habet psalmus Azaph: Aperiam in parabolis os meum,
loquar propoſitiones ab initio. Porro fore qui doctrinæ ipſius reclamarent, omnia tum
dicta tum facta illius calumniantes, prædixit Eſaias: Audite audientes & nolite intelli- Eſa. 6
gere: & uidete uſionē & nolite cognoſcere. Excaeca cor populi huius, & aures eius ag-
graua, & oculos eius clauda, ne forte uideat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde
ſuo intelligat, & cōuertatur & ſanem eum. De his queritur & alibi: Domine quis credi-
dit auditū noſtro? Quin etiam de miraculis quæ uidiſtis eum ædentem, nonne palam Eſa. 53
prædixerant oracula prophetarū? Nonne ſic loquitur Eſaias: Vere languiores noſtros
amiferis: Rurſus idem apertius etiā ita prædicat: Dicite puſillanimes, & nolite timere. Eſa. 39
Ecce deus ueſter ultionē adducet retributionis, deus ipſe ueniet, & ſaluabit uos. Tunc
aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt. Tunc ſaliet ſicut ceruus clau-
dus, & aperta erit lingua mutorum. An non uidiſtis oculis ueſtris hæc, & his etiam ma-
iora patrantem Ieſum? Audiſtis ipſum agnoſcentem hanc prophetiam de ſe proditam;
quum ab Ioanne miſi diſcipuli percontarentur eum, utrū ipſe eſſet expectatus ille Meſ-
ſias, an alius eſſet expectandus, reſpondit: Euntes, inquit, renunciate Ioanni quæ audi-
diſtis & uidiſtis: Cæci uident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mor-
tui reſurgunt, pauperes euangelij læto nuncio exhilarantur. Quod autem his tantis be-
neficijs magis eſſent exacerbandi ſynagogæ principes, nonne pulchre depinxit Eſaias
ſub parabola uinæ: quæ plurimis officijs prouocata, non reſpondit cultori ſuo. Expe- Eſa. 4
ctau, inquit, ut faceret uias, & fecit labruſcas. Expectaui ut faceret iudiciū, & ecce ini-
quitas: & iuſtitiam, & ecce clamor. An non reſpondet oraculo prophetico parabola,
quam audiſtis ex ipſo Ieſu, de uinæ ſepta turri, ac torculari lacuq; inſtructa, quæ uitio co-
lonorum non reddidit fructum domino ſuo: Idem notabat ficus illa, quæ nec ſtercora-
tione admota cœpit eſſe frugifera: Nec aliud ſibi uolebat parabola de ſemine proiecto
in terram malam. Conqueſtus eſt idem & alijs in prophetis: Expandi tota die manus
meas ad populū non credentem & contradicentem. Virtuti inuidebant potentes, ca- Eſa. 6
lumniantes ea miracula gerī præſidio Beelzebub. Cæterum corporis imbecillitas, hur-
milis conditionis, & afflictiones, quas perpeſſus eſt, offenderūt inſirmos: tamen ſi non
malos. Quum enim caperetur à Iudaïs, diſſugerunt etiam illi duodecim electi. Videte
an & iſtud ſiluerit propheta Zacharias: Percutiam, inquit, paſtorem, & diſpergentur
Zach. 9 oues gregis. Accinit huic psalmus octogefimus ſeptimus. Longe feciſti notos meos à
me, poſuerunt me abominationem ſibi. Nonne Petrus cum deteſtatione abiurauit do-
minum ſuum; cæteris idem facturis, ſi ingruiffet ſimile periculum? Atq; id fore prædixe-
rat Chriſtus priuſquā fieret. Proditus eſt à Iuda, qui fuit unus è numero duodecim. Con-
ſiderate, an non & illud prædixit psalmus ſaridicus: Quoniam, inquit, ſi inimicus meus
maledixiffet mihi, ſuſtinuiſſem utiq;: & ſi is qui oderat me, ſuper me magna loquutus fu-
iſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo. Tu uero homo unanimis, dux meus, & notus me-
us. Iam ſi didiciſtis, quod Chriſtus Iudam ad ſe uenientem, ut oſculo fallaci proderet do-
minum

minum militibus, sic affatus sit: Amice ad quid uenisti? Osculo filium hominis prodisti? Nonne palam exprobrauit illi propheta uaticinium? Ducem eum uocat, quod hic uideatur apostolis quodammodo praefectus, quum huic esset mandata cura rerum gerendarum. Rursus alius psalmus dicit etiam dilucidius: Etenim homo pacis meae in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Huic uero prophetiae uidete quam congruant uerba Christi, quae de proditore loquutus est discipulis in extrema cena: Qui comedit, inquit, mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum. Rursus dicit alius psalmus: Amici & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt. Item alius: Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. An non est sermo oleo mollior: Aue rabbi: dicitur cum osculo? An non iaculum erat toxico letali infectum: Ipse est, tenete eum? Ex ipsius apostolis audire potuistis, & si nondum audistis, licebit discere, Iudas stipulatus est a pontificibus & primoribus triginta argenteos, qua funesta pecunia mox emptus est ager ad sepulturam pauperum. Vtrumque praedixit propheta. De precio sic uaticinatus est e uatibus quidam: Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quae appreciauerunt ex filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli. His ita peractis, Iudas sero poenitens suspendit sese, inuens numerum duodecim electorum, ac locum faciens in albu apostolorum surrogando. Nec hoc tacitum est a prophetis. Sic enim habet psalmus mysticus: Fiat comoratio eorum deserta, & non sit qui in occidendo Iesu celebratum in domo Caiaphae summi pontificis per scribas, phariseos, primores, & his iuratos populares, uidete an non hoc etiam uaticinio psalmi proditum sit, qui dicit: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terrae, & principes conuerterunt in unum aduersum dominum, & aduersum Christum eius: auditis gentes & scitis per cohortem Pilati crucifixum: auditis populos, & agnoscitis Iudaeorum promiscuam multitudinem clamasse: Crucifige, crucifige. Auditis reges, & agnoscitis Pilatum Caesaris nomine praefectum Iudaeae, cuius sententia damnatus est Iesus. Auditis principes terrae, & intelligitis primores Iudaici populi, qui non intelligentes legem spiritualem, terrena quaeiebant: & dum ab his auelli nolunt, caelorum regem occiderunt. Committitur naturae his & Esaias. Vae, inquit, animae ipsorum, quia cogitauerunt cogitationem pessimam aduersum se ipsos, dicentes: Alligemus iustum quia inutilis est nobis. Ductus est ueluti reus in iudicium. Dixit & hoc Esaias: Stat ad iudicandum dominus, & stat ad iudicandos populos. Dominus in iudicium ueniet cum senioribus populi sui & principibus eius. Iudicatus est Iesus in domo Caiaphae a primariis sacerdotibus, scribis, phariseis, & populi primoribus. Rursus apud praetorium praesidis, populi clamore condemnatus est: Tolle, tolle, crucifige. Sed dum iudicatur dominus, ipsi iudicati sunt, prodita modis omnibus illorum detestabili iniquitate. In ipsos pronunciauit sententiam Pilatus: Ego in manus sum a sanguine iusti huius, uos uideritis. Ipsi aduersum se pronunciarunt, clamantes: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Deplorat has impias aduersum Christum machinationes & Hieremias: Vidisti, inquit, domine iniquitatem illorum aduersum me, iudica iudicium meum. Vidisti omnem furorem eorum, uniuersas cogitationes eorum aduersum me: audisti opprobrium eorum domine, omnes cogitationes aduersum me labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die, sessionem, & resurrectionem eorum uidi. Nonne hic plane depingit consultantes sacerdotes & primores, quomodo Iesum dolo occiderent, uenantes falsa testimonia, quibus innocentem opprimerent, obijcientes blasphemiam, praediuicio condemnantes eum, confidentes ueluti iudices, rursus surgentes, ut eum accusarent apud praesidem. Scelerata sessio, sceleratior resurrectio. Quod autem illorum odio non suffecerit quaeuis mors, sed delectata sit omnium probrosissima simul & durissima, testatur Hieremias Christi personam gerens: Tu autem domine demonstraisti mihi & cognouisti, tu ostendisti mihi studia eorum, & ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad uictimam, & non cognoui quia cogitauerunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra uiuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Siquidem hoc erat phariseorum consilium, ut Iesu nomen accusati, damnati, inter notorios maleficos suspensum, aut prorsus aboleretur, aut inter execrabilia detestabiliaque deputaretur. Iam illud in mentem ueniat

tem ueniat, Christum haec ante mortem praedixisse uobis, quod esset tradendus in manus gentium, quod reprobandus, quod illudendus, quod flagellandus, quod crucifigendus, & agnoscitis nihil horum temere, fortuito uel gestum. Apud Annam & Caiapham Iudaei per falsos testes intenderunt illi crimen blasphemiae, quo non aliud est atrocius. Designatum est hoc in Ioseph, quem fratres inuidia coniuurati detulerunt de crimine pessimo. Apud iudices aut nihil, aut per pauca respondit, quum nihil esset in eo criminis, quia mori decreuerat pro salute mundi. Putate hoc fortuito gestum, nisi palam id praedixit Esaias: Oblatus est, quia ipse uoluit, & non aperuit os suum: sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Huic quam congruit psalmi uaticinium: Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones, quoniam in te domine speraui. Iam enim uenerat tempus ut semet ad omnem ignominiam exponeret, absolutum exemplum tolerantiae suis aditurus: uinctus est, caesus est a lapidis & colaphis, flagellatus est, consputus est. Ludibrii causa chlamydem purpuream indutus est, spinea corona coronatus: ab Herode spectus, ignominiae gratia remissus est in alba ueste, miserabili specie productus est ad populum, Barrabas illi praelatus est. Haec quoniam uolens passus est pro salute mundi iuxta prophetarum uaticinia, non debuit uobis gignere desperationem, sed potius addere spem. An non haec deplorat Hieremias, dicens: Spiritus oris nostri, Christus dominus. Captus est in peccatis nostris, cui diximus: In umbra tua uiuemus in gentibus. Audite rursus eundem lamentantem: Dabit, inquit, percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. In concilio Iudaeorum alapa caesus est a seruo pontificis. A cohorte Pilati & alapis & colaphis & arundine percussus est, nec repugnauit. Nunc audite psalmi uaticinium: Supra dorsum, inquit, meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. Concinit huic sacerdos Esaias: Dominus, inquit, deus aperuit mihi. Ego autem non contradico, retrosum non abij, Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas uellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Iam quum legitis eiusdem prophetae uaticinium in alio loco, nonne uidemini uidere Christum ipsum, flagellatum, conspuum, coronatum spinis, chlamyde amictum, exhibitum populo Iudaeorum ludibrii gratia? Sic enim scribit: Non est ei species, neque decor. Et uidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eum despectum, & nouissimum uirorum, uirum dolorum & scientem infirmitatem. Et quasi absconditus uultus eius & despectus, unde nec reputauimus eum: uere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos putauimus eum quasi leprosum & percussum a deo, & humiliatum, ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostrae super eum, & liuore eius sanati sumus. Proinde de se loquitur in psalmo mystico: Ego autem sum uermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Nec de spinea corona siluerunt scripturae mysticae. Siquidem primo Adae dictum est: Maledicta terra in opere tuo. Quum exercueris eam, spinas & tribulos germinabit tibi. Quod terra erat Adae priori, hoc Iudaeicus populus fuit Adae secundo, tot modis culta, tot beneficiis lacessita, ut produceret fructum bonum, spinas produxit cultori suo. Christus autem erat sponsus ecclesiae, quem admodum audistis & Ioannem testificantem, filius autem synagogae parricidae. Itaque in mystico Epithalamio, pater euocat omnes ad hoc crudele spectaculum sponsi spinis coronati: Egredimini, inquit, filiae Sion, & uidete regem Solomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, in die laetitia cordis eius. Nimirum ille sponsus erat uehemens amator, qui suo sanguine lauit sponsam suam, sibique uinculo indissolubili iunxit. Atque hic erat ille desponsationis dies, quae desiderio desiderauerat, sic ut amanti omnis mora longa uideretur. Quum praesens nihil non faceret, ut Iesum absolueret, principes Iudaeorum unam cum populo parricidalibus & efferatis uocibus sic clamabant: Tolle, tolle, crucifige, crucifige. Vide quod hoc non tacerit Hieremias, sub persona Christi loquens: Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Facta est mihi hereditas mea, quasi leo in sylua, dedit contra me uocem. Quicquid autem in illum factum est per ignominiam, hoc ille uertet in suam gloriam. Herodes remisit illum ad Pilatum, amictum alba ueste, & gentium populus amplectetur

amplectetur olim sacerdotem. Cohors militum induit eum chlamyde purpurea, addiderunt arundinem sceptri uice, imposuerunt coronam e spinis contextā. Pij agnoscent & adorabunt regem suum, etiam sic uincentem ac triumphantē. Collidunt Herodes ac Pilatus, Iesum inter sese ueluti sphaeram mittentes. Sed interim fiunt amici, qui prius odio mutuo dissidebant, sic quoque cōmendantes conciliatorem & pacificatorem omnium quae in caelis, quaeq; in terris, de quo uaticinatus est Iob: Dominus recōciliat corda principum terrae. Iam mihi rursus spectaculum illud cogitatione uobis renouate, quod nuper uidistis oculis, Iesum exeuntē ad supplicij locū, & humeris suis baiulantem crucem. Nōne significarat hoc futurū, quum frequenter apud discipulos ac multitudinem diceret: Qui non tollit crucem suam & sequitur me, nō est me dignus. Videlicet hoc erat sceptrum regis Iudaeorum, hoc est, omnium confitentium; quod Esaias uidit olita in humeris eius, quū diceret: Et principatus eius super humerum eius. Huius typum exhibebat ante tot secula Isaac, falcem lignorū baiulans sibi maclando in holocaustum. Saluus est nobis Isaac, tantum aries maclatus est, hoc est corpus Iesu, quod solum mori poterat, sed mox reuicturum. Occisus est autem extra ciuitatem. Significarat hoc futurum ipse Christus parabola de colonis, qui filium eiectum ē uinea, occiderunt. Sed multo ante significauit hoc Moses, qui ut in Leuitico legitis, uitulum, qui immolabatur pro peccatis populi, iussit efferi extra castra, atq; ibi comburi. An nō extra Hierusalem, iuxta allegoriam exiit Iesus, qui totus accensus ināstimabili charitatis igne erga genus humanum, semet totum impendit: Quum uideretis Iesum pendentem in sublimi ligno, nōne uobis ueniebat in mentem serpens ille mysticus, quem olim Moses suspendit in stipite, saluti futurum omnibus mortis a serpentibus, si modo in eum intenderent oculos? Oculum hominis est fides. Hunc quisquis intenderit in Iesum crucifixum, illico saluus erit. Prædixit autem Moses & illud futurum, ut Iudaei conspicientes Iesum pendentem in cruce, qui sua morte uitam dabat omnibus, non crederent tamen illi. Sic enim loquitur in Deuteronomio: Et erit uita tua pendens coram oculis tuis. Timebis nocte & die, & non credes uitae tuae. Vidistis pendentem inter duos latrones medium, & non agnoscitis prophetiam quae dixit: Et cum iniquis deputatus est? Vidistis medio die noctem subito obortam ab hora sexta usque ad horam nonam. Christus ipse se prædixit esse lucem mundi, & significauit instare noctem, quum tollendus esset ē mundo. An non hoc dilucide prædixit Amos? Et erit in die illa, dicit dominus: Occidet sol meridie, & tenebescere faciam terram in die luminis. Nec tacuit hac de re Zacharias, quum ait: Et erit in die illa, non erit lux sed frigus & gelu, & erit dies una quae nota est domino. Non dies, neque nox, in tempore uesperis erit lux. Erat dies notus domino, quem Iudaei non agnouerunt. Dies non erat, quia sub meridiem nox oborta est: non erat nox, quonia ab hora nona rediit lux. Frigus autē & gelu erat in animis discipulorum diffugientium ac desperantium, inter quos erat Petrus qui dominū etiam abiurauit, dum frigore correptus ad impiorū prunas calefcit. Conferte iam quae facta sunt Christo in cruce pendente, sicuti porrectum est uinum myrrhatum, & acetū, quemadmodum & in crucem tollendo obtulerant uinum myrrhatum. An non istud perspicue prædixit psalmi uaticinium? Dederunt in escā meam fel, & in siti mea potauerūt me aceto. Audistis phariseos ac primores ueluti uictores insultantes pendenti, & inter cætera conuicia hoc quoq; obijcientes: Dixit se filiū dei, confisus est in domino, liberet eum nunc si uult eum. Videte quae uaticinium psalmi non solum rem ipsam prædixerit, uerum etiam ipsa impiorū uerba retulerit: Ego autem, inquit, sum uermis & non homo, opprobrium hominū & abiectio plebis. Omnes uidentes me deriserunt me, loquuti sunt sabijs & mouerunt caput. Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quonia uult eum. Vidistis agnū ab Esaiæ prædictum, obmutescens ad omnia probra, atq; etiam deprecantem pro mortis autoribus, dum clamaret: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Iam uidete an non & hoc prædixerit: Loquuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me, & expugnauerunt me gratis. Pro eo ut me diligerent detrahebant mihi, ego autem orabam. Vidistis eum clauis affixum cruci, nudum pendere distento corpore. Audite nunc uaticinium dilucidum: Foderunt manus meas & pedes meos, diruerunt merauerūt omnia ossa mea. Vidistis milites inter se partietes uestimenta crucifixi Iesu.

Sequitur

Sequitur & istud in uaticinio psalmi: Diuiderunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Reliquas uestes inter se partiti sunt: pro tunica inconsutili, quoniam dissui non potuit, sortibus est certatum. Audistis illum iam expiraturū ingenti uoce dixisse: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, declarantem psalmi uaticinium de morte sua fuisse loquutum. Vidistis duobus latronibus frangi crura, Iesu crura non fuisse fracta, ut hoc quoq; signo declararet sese esse agnū paschalem uerum, cuius sanguis liberauit omnes qui credunt ab aeterna morte, de quo præceptum est in Exodo: Os illius non cōfringetis. Potuistis & illud animaduertere, quod diuersis rationibus uicit præsidia mundi & satanae. Simplicitate uicit astutiam, mansuetudine superauit ferociam, humilitate uicit gloriā, comitate uicit superbiam, ita infirmitate uicit potentia satanae. Quid enim imbecillius morienter? Et tamen haec imbecillitas quantum habuit robur, uidistis. Conspexit obscurari solem, concuti terrā, dissilire saxa, dehiscere monumenta, scindi uelut templū. Haec nimirū declarabāt precipuū illius robur, quo deuicit diabolū ac mundum, in morte fuisse expeditum: prædixerat & hoc psalmus mysticus, dicens: Dicit in nationibus, regnauit a ligno deus. Nec id tacuit Abacuc propheta: Splendor eius ut lux erit. Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius, ante faciem eius ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes eius. Audistis cornua crucis, cuius infirmitas sefellit huius mundi principem. Absconderat enim illic dominus Iesus uirtutem caelestem, ut diabolū opprimeret. Triumphabat mortem, ac satanam traxerat & ostentui fecit. Prædixerat hoc futurum & ipse priusquam moreretur: Quū exaltatus fuerō a terra, omnia pertrahā ad me. Significauit idem obscuriore quidem anigmatē Moses morti uicinus. Quum enim benediceret tribubus singulis, ac uentū esset ad Ioseph, qui typum gerebat Christi, ait: Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua Rhinocerotis, cornua illius, in ipsis uentilabit gentes usque ad terminos terrae. Sic uisum est diuinae sapientiae, ut Christus per cornua crucis subigat mundū uniuersum. Nec de sepultura tacuere prophetae. Sic enim scribit Hieremias, Christi personam repraesentans: Lapsa est in lacum uita mea, & posuerunt lapidem super me. Scitis enim illum sepultum in lapideo sepulchro, & ostium monumenti ingenti saxo fuisse oclusum, ne quis tolleret corpus defuncti. Die parasceues sub uesperam conditus est in sepulchro, sabbato illic requieuit: nimirum iam perfecto opere salutis humanae: Considerate an non & hoc prædixerit propheta: A conspectu, inquit, iniquitatis ablatus est iustus, & erit in pace locus eius. Usque ad mortem passus est se contradari ab impijs. A morte a nullo contradari uoluit, nisi ab amicis, nec ulli se posthac præbebat conspiciendum nisi amicis: obscuram huius rei significationem dederat uetus propheta patriachae Iacob, qui de Iuda, imō de Christo sic uaticinatur: Accubasti ut leo, quis suscitabit eum? Porro quemadmodum mori uoluit ac sepeliri, ita non fore ut in sepulchro cōputresceret, sed breuissimo tempore illic cōmoratus reuiuisceret: nōne palam a prophetis prædictum est? Nōne sic loquitur spiritus sanctus in psalmo decimoquinto: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Nulla aromata, nulla unguenta hoc præstare, ut nunquam putrescat corpus exanime, quum etiam aromata ipsa absumat aetas, quae consumit & sepulchra, quamuis marmorea. Sed hoc præstat resurrectio, quae confert immortalitatem. Cæterum totā huius rei figuram nōne repraesentauit olim Ionas propheta? Illi imputata est tempestas, & ne perirent omnes, ille præceps datus est in mare, quo factura unius placaretur tempestas omnibus exitum inuitans. Christus pro salute omnium mortuus est, ut expiaret omnium peccata. Ionas absorptus est a ceto, ē cuius uentre redditus est die tertio præter omnium expectationem. Christus conditus est in monumento unde promisit sese proditurum tertio die. Promisit enim Iudaeis, petentibus signū e caelo, signū Ionae prophetae; seq; ad illius exemplum emicaturū tertio die ē latebris terrae. Quoties autē inculcauit hoc suis discipulis, se moriturum, ac tertio die reuicturum: Prædixerat hoc Osee propheta: Uiuificabit, inquit, nos post duos dies, in tertio die suscitabit nos. Quū igitur uideritis haecenus omnia congruere, figuras legis, uaticinia prophetarum, prædictiones ipsius Christi, denique rerū euentus, quo pacto nunc ueluti dormitantes ac somniantes distiditis, ac non potius ex præteritis colligitis futura: Prædixit se tradendum gentibus, alligandum, flagellandum

H 3

gellandum, illudendum, crucifigendum. Nihil horū non euenit. Vidistis & creditis, sed idem prædixit se tertio die reuicturum, & aliquot dies sese ostensurum non mundo, sed discipulis. Quis igitur diffidit his, quæ dicuntur ex angelis cognouisse quod resurrexisset? Adeone uos offendit mortui corporis infirmitas, ut nunc despondatis animum, quasi interierint omnia illa magnifica promissa, de regno, de potestate cæli ac terræ tradenda filio, de ascensu in cælum, ac reditu ad patrem, de confessu ad dextram patris, de propagatione euangelij per omnes orbis nationes, de glorioso aduentu sub finem mundi, de immortalitate sanctorū, de supplicijs impiorum? Imò ad harū rerum maiestatem mors aperuit aditum. Sicut uidistis illum morientem ac sepultū, ita uidebitis rediuitū, uidebitis ascendentem in cælum. Accipietis spiritum cælestem, uidebitis uirtutem cælestem sese proferre in hominibus humilibus & idiotis: uidebitis per eisdem lucē euangelicam exiguu tempore radijs suis occupare totum orbem. Ac totus mundus adorabit Iesum illum hic spretum, consputum & irrisum, ut deo patri æqualem, regniq; consortē. Postremo genus hominū uniuersum uidebit illum in maiestate patris cinctū agminibus angelorū, iudicantem uiuos & mortuos. Is dies uoluit ut esset incertus omnibus. Interea nihil uoluit suis esse curæ nisi regnum Euangelicum. Hæc omnia prædicta sunt à prophetis, designata figuris Mosaicæ legis, magna ex parte præstita: nec oportet ad dubitare quin omnia suis temporibus sint exhibenda. Hic sermo domini Iesu non tantum feruens aures discipulorū uerum etiā in animos penetrans, sic illos occupauit, ut nec uix sentirent laborem, nec faciem loquentis agnoscerent: nec ueniret ipsis in mentem, ut apud sese cogitarent: Quis est iste, cui sic in promptu sunt scripturæ sacræ, doctrina tota ac uita Iesu, quicq; nos tā efficaci sermone suspendit & afficit? Hunc inter discipulos nunquā uidimus, & tamen nihil illū fugit. Amabant tantū tanquā per somnū, & Iesum ex ipso Iesu discere gaudebāt. Nunquā enim discitur felicius, quā quum ille nos dignatur docere seipsum. His alijsq; fabulis itinere peracto, iam appropinquabant oppidulo, cui nomen Emaus. Iesus autē quo magis accenderet illorū desiderū, præse ferebat quasi nollet in Emaunte cōmorari, sed longius adhuc proficisci: nam illi ueluti desperantes reliquerant Hierosolymam, seq; in patriam recipiebant, quū hī qui semel uere crediderunt Christo, non habeant hic manentem ciuitatem, sed perpetuo itinere properēt ad illam cælestem. Discipuli uero quoniam auelli non poterant à tam facundo comite, rogant, obsecrant, obtestantur: denique precibus improbis, & iniecta pallio manu, reculantem compellunt, ut eam noctem apud ipsos diuersaretur, iam dominum appellantes, non quod cognoscerent esse Iesum, sed quod ex admirabili confabulatione satis conijcerent illum non esse uulgarem uiatorem. Dicebant autem: Domine præbuisi nobis hæcenus iucundum & amicū uix comitem, præbe nobis & hospitem. Quis te committis iueneri longiori? Iam appetit uespera, & sol uergit ad occasum. Merito noctem oderūt, qui diligūt Iesum: nec tamen huius mundi noctē timere debēt, qui comitem habent Iesum. Amat autem rogari ut id faciat, quod facit libenter: partim ut det promerentibus & dignis, partim ut nos doceat beneficium etiā ingerendum & obtinendum egenti proximo. Quidam enim sic offerunt beneficium, quali metuant ne nō recuset cui defertur: & eo uultu dant, ut uideantur inuiti dare. Ingressus est itaq; oppidum, nec grauatus est illorum uti hospitio. Illi læti tanto hospite, quū exhibuissent quicquid gratis hospitibus soleret exhiberi, apparauerūt & mensam, proq; sua tenuitate quod habebant, apposuerunt. Frugaliter erat apparatus, sed ante omnia uultus accessere boni, animo sincerissimo respondentes. Posteaquam autem Iesus accubuisset cum illis, accepit panem, benedixit, fregitq; deinde porrigebat illis. Hunc morem quoniam sciebant esse Christo peculiarem, ut ante cibum ageret gratias patri, deinde suis manibus fractū partiretur in discipulos, duo discipuli uelut expergefactu cœperūt cogitare de Iesu. Mox sublato impedimento, quod hæcenus obstiterat quo minus agnoscerent eum, agnouerunt illum esse Iesum. Dumq; subitus quidam stupor corripit illorum animos, Iesus euauit ex illorū conspectu. Paulatim enim ac parce faciebat sui corporis copiā à morte, uel quod imbecillitas humana non ferret rediuitū corporis maiestatem, uel ut sensim assuescerent carere corporis cōspectu, quod mox esset abducendum, quo iam amarēt illū iuxta spiritū. Porro non agnoscerūt Iesum nisi in domo, quæ est ecclesia: non agnoscerūt nisi ipso porrigente panē ser-

monis

monis Euangelici. Is enim aperit oculos, quibus agnoscitur Iesus. In uia fregerat, ac porre xerat illum panē mystice, quū illis aperiret scripturas. Et quod illuc fecerat iuxta spiritum, post corporali signo renouauit. Sublato corpore Iesu, iam melius illum uidebant, quā tum quum esset corpore præsens. Tenebantur oculi, quia nō credebant. Nunc absentē uident oculis fidei. Post abiitū Iesu, ipsi inter sese non desinūt de Iesu cōfabulari, dicentes: Qui factus est, ut tam sero agnosceremus dominū? Somnus quidam habebat animos nostros: benedictio, fractus ac porrectus panis primum excussere somnū: sed nili dormitassimus, poteramus uel ex illius pariter colloquio cōijcere ipsum esse Iesum, qui nobis de Iesu tam multa tam mirabiliter dissebat. Nonne quum nobis familiari colloquio per uiam exponeret scripturas, figurarū & prophetiarū ænigmata, sensimus admirabile quendā ardorem animi, qualem non solum gignere in auditorū animis scribarum & pharisæorū orator. Sed talis esse solet oratio domini Iesu, his qui simpliciter audiebant. Pungebat, afficiebat, rapiebat, urebat, inflābat, relinquebat scintillas & aculeos quosdam in animis auditorum. Quumq; uterq; alteri fallus esset se pariter affectum fuisse, nec iam dubitarent, quin illē esset Iesus à morte rediuitus, continuo reliquerunt Emauntē, tametsi iam uergente die: magnaq; celeritate redierunt Hierosolymam, ut tanti gaudij reliquos quoq; discipulos redderent participes, mutuāq; collatione fides omnium confirmaretur. Sic enim dominus cupit sua munera propagari inter homines, ut mutuis officijs & gliscat inter ipsos charitas, & crescant merita, quæ remuneretur deus. Lenti erant, quum relinquerent Hierosolymam: quoniam Iesus confabulator & fallebat uix tædium, & eximebat hospitij desiderium. Sed auiditas & renuclandi quæ contigerant, & cognoscendi uicissim quid alijs accidisset, redeuntium pedibus addidit alas. Vbi uentū est eo, offenderunt undecim apostolos (iam enim Iudas decesserat numero duodecim) aderant autem cum his & alij complures discipuli, qui non expectata narratione duorum ultrò gaudio gestientes inclinabant illis, quod post incertam spem, quam mulieres omnium primæ fecerant de domini resurrectione, compertum esset eum uere resurrexisse. Nam apparuerat et Simoni Petro. Huius oratio, quoniam inter apostolos primas tenebat, plus habebat fidei apud discipulos quā sermo muliebris. Hunc enim primū dominus Iesus cōsolari uoluit, & confirmare sua præsentia, quem sciebat præter commune diffidentia malum, etiam abiurati dominici conscientia grauari. Hoc nuntio læti duo discipuli uicissim & ipsi narrant, quemadmodum proficiscentibus Emauntē adiunxerit sese ipsi quidam ignotus specie uisatoris, qui per occasionem multa commemorasset de Iesu, repetens ex Mosi literis ac prophetarum, quicquid de Iesu prædictū esset: simulq; cōmemorans, quid euenisset, & euenturū esset in posterum; nec prius agnouissent illum, quā ex peculiari consuetudine benedicendi, frangendi, & porrigendi panem. Dum huiusmodi sanctis colloquijs sese uicissim consolantur, & exhilarant, quibusdam credentibus, quibusdam etiā nū dubitatibus, ingressus est subito dominus Iesus foribus clausis: nec uisus est aduenire, sed repēte cōstitit in medio illorum. Sic enim apparent angeli subito, cum uolunt, conspicui: rursum subito, quū libet, euanescentes. Quemadmodum autē boni spiritus quum apparent, ne quid conturbetur imbecillitas humanæ naturæ, cōsueuerunt blando alloquio terrorem eximere: ita dominus quoniam & subitus, & profunda iam uespera sese conspicuum reddidit, blanda salutarione cōpellat illos, dicens: Pax uobis, ego sum, nolite timere. Hæc oratio quāquā merito debebat omnem propulsare formidinem, tamen erat tanta quorundā discipulorum imbecillitas, uti metu exanimati atq; expauescētis, non crederent esse Iesum, sed existimarent sese uidere spiritum. Uiderant paulo ante mortuum ac sepultum: uidebant illum nō ingressum per ostium, sed subito apparuisse. Itaq; nō potuerūt sibi persuadere, corpus esse Iesu quod uidebant, sed spiritū. Vulgus enim narrat huiusmodi fabulas, spiritus defunctorum nunquam apparere quibus uolunt, ac speciem quidem quandam corporū exhibere mortuum oculis, cæterum non habere solidum ac uerum corpus. In hac sententia erat Thomas, qui negarat se fidem habiturum discipulis, narrantibus quod uidissent dominū, nisi digitis immisisset in latus explorasset omnia uestigia clauorū & laceræ. Nec aliud sensisse uidentur cæteri discipuli. Iesus igitur ut certam fidem faceret omnibus, se & uiuum esse, & uerum gestare corpus: nec aliud corpus, quā quod ante gestauerat, ait illis: Quis adhuc uelut spectum expauescitis, quum me conspiciatis oculis & formam agnoscat, quū audiatis

H 4 uocem

uocem uobis notam ac familiarem? Et tamen adhuc diffidentiae cogitationes oboriuntur animis uestris, quales solent uulgo uenire in mentem. Satisfacite omnibus sensibus uestris, contemplant manus & pedes, habent manifesta uestigia clauorum: contrectate latus, habet lanceae uulnus. Palpate corpus, admouete oculos, & desinite suspicari spiritum. Spiritus enim nec carnem habet, nec ossa, quemadmodum conspiciatis habere me. Quod ingressus sum foribus clausis, quod quum uolo conspicio, quum uolo sum inconspicuus: non est praestigium, sed dos corporis iam immortalis facti. Talia erunt & uestra corpora post resurrectionem. His uerbis quum Iesus exemisset illis pauorem, & animos addidisset, exhibuit eis inspicendas manus ac pedes, aperuit latus ut contrectaret manifesta uulnere uestigia. Nam ea dominus seruare uoluit, ut his argumentis apud suos assereret corporis humani ueritatem: simulque & olim in extremo die exprobraret Iudaeis suam incredulitatem iuxta prophetiam quae dicit: Videbunt in quem compunxerunt. Porro quum etiam tum essent, qui nondum plane crederent esse corpus idem quod uiderant mortuum, sed ebrietas quaedam laticiae teneret illorum animos, ut nec suis oculis, nec auribus, nec manibus satis fiderent (timemus enim nonnunquam credere, quod misere optamus esse uerum: metuentes, ne nos ipsos in falsum conijciamus gaudium, quo mox simus spoliandi) Iesus non dedignatus omnibus argumentis illorum incredulitati mederi, ne quid in nobis resideret diffidentiae, ait: habetis ne hic quippiam quod possit edere? Nullum enim certius argumentum hominis uui, quam cibum capere. Et ideo dominus Iesus puellae reuocatae in uitam iussit dari cibum, similiter & Lazaro. Non quod esuriturus simus resuscitati ad immortalitatem, sed ut discipulis suis pro tempore probaret corporis humani ueritatem. Complures illic aderant discipuli, & tamen admodum exiguum erat comeatus. Itaque quod habuerunt, ferunt, partem piscis assi, & fauam mellis. Iesus autem in conspectu omnium comedit ex his quae apposita sunt. Quumque iam omnibus illorum sensibus fidem fecisset, se non esse phantasma, sed uerum ac uiuum hominem, eundem quem ante uiderant & uiuentem & morientem: redit ad scripturas sacras, quibus erat habenda fides, etiam si sensus hominis reclamarent. Mirari, inquit, non oportet quae uidetis esse facta. Nescit mentiri scriptura, coelestis afflatu spiritus prodita. Quicquid haecenus factum est, id praedictum ac praefiguratum erat in libris Moysi, in prophetis, in psalmis. Nam ego sum ille, quem Moisaica legis figurae denotabant. Ego de quo tam multa promiserunt sancti prophetae. Ego cuius exitum, progressum & consummationem describunt psalmi mystici. Neque minore fide praestabuntur & reliqua omnia quae in istis scripturis praedicta sunt, de reditu in caelum, de mittendo spiritu coelesti, qui uos, hoc corpulculo sublato, reddet firmiores: de Euangelio per uniuersum orbem spargendo, de supremo fine mundi huius. Haec sunt, quae uobis toties inculcaui, quum adhuc mortalis agerem inter mortales. Tum ea non insederat animis uestris, nunc non potestis addubitare, posteaquam uidetis mea dicta consentire cum arcanis scripturis, & rerum euentus cum utrisque. Haecenus pro tempore indulsi imbecillitati carnis uestrae, & crassioribus argumentis ingressi uobis reueritatem. Post haec proficite ad spiritualem intelligentiam scripturarum. Ibi me post haec uidebitis, ibi me audietis. Quoniam autem mysticae litterae non intelliguntur, nisi deus aperiat nobis mentem, Iesus aperuit illis oculos cordis, ut quod scriptum esset legerent, crederent & intelligerent. Non enim intellegit, nisi qui credit. Hoc, inquit, ordine uisum est patri restituere genus humanum, & quod ille decreuerat, ipsius afflatu proditum est diuinis libris. Idem a me praedictum est antequam fieret, nec aliter potuit euenire: quia decreta dei sunt immutabilia. & sacrae scripturae tam nesciunt mentiri, quam ipse spiritus, cuius afflatu prodita sunt. Per mortem & ignominiam crucis iter erat ad gloriam, resurgendum erat tertio die, ut sciretis uos habere dominum ac patronum uiuum post haec non moriturum. Is relatus in caelum, inde mittet uobis spiritum coelestem. Tunc oportebit in nomine Iesu Christi praedicare poenitentiam anteactae uitae, & sine Moisaicae legis obseruatione remissionem omnium peccatorum. Ea donabitur omnibus per solam fidem Euangelicam. Ego dependi poenam omnium nomine, tantum credant & gratis assequantur innocentiam. Haec autem oportebit praedicari, non solum Iudaeis, uerum etiam uniuersis mundi nationibus, sed ita ut ab Hierosolymis sumatis initium. In Iudaea natus sum, illic adidi miracula: Hierosolymis docui, ac mortem obi. Apud hos inuenietis animos iam multis modis ad fidem praeparatos. His redigetis in memoriam, quae

quae uidistis & audistis, Meam doctrinam quam acceptam a patre uobis tradidi, transfundetis in illos. Reclamabit mundus uestro testimonio, quemadmodum mihi perpetuo reclamabat. Sed ego, ut dixi, mittam uobis a patre spiritum, quem olim per prophetas missurum esse promissit, loquens per os Iohannis: Et erit post haec, effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii uestri, & filiae uestrae. Quem optauit & sanctus Dauid, dicens: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terrae. Is reddet uos fortes, & inuidios aduersus omnia mundi terriculamenta. Idem addet eloquentiam, cui nemo poterit contradicere. Addet uirtutem ad adenda miracula, ut sit efficax uestrum de me testimonium. Vos interim conquiescite, simulque congregati, sedete in hac ciuitate Hierosolyma, ecclesiae nasciturae concordiam auspicantes: uosque inuicem sanctis colloquijs exhortemini, deprecantes, & gratias agentes deo, donec e sublimi uentat ille spiritus, qui uos instruet uirtute roboreque coelesti. Itaque posteaquam Iesus uarijs argumentis confirmasset ueritatem resurrectionis suae, adduxit discipulos suos in Bethaniam, iamque abiturus in caelum, sublatis manibus benedixit illis: & in hoc patriarcharum ac Moysi referens exemplum. Atque interea dum bene precatur suis discipulis, sublatus est a terra, & in omnium conspectu ferebatur in caelum. Discipuli uero procubentes adorauerunt dominum, oculis illum, quoad locum, prosequentes. Magis autem animis prosequuti sunt, posteaque corpus oculis ademptum est. His ita gestis, reuersi sunt Hierosolymam, quemadmodum praecerat dominus. Reuersi sunt autem cum ingenti gaudio. Iam enim fides excusserat omnem incertorem, & certa spes promissorum addebat alacritatem. Interea frequentes erant in templo, iam tunc Euangelicas uicimas immolantes, laudibus ferentes diuinam benignitatem erga genus humanum, & gratias agentes ei, qui tanta beneficia decreuisset per filium suum gratis largiri mortalibus.

Paraphraseos in Euangelium secundum Lucam, per
D. Erasmus Roterodamum, finis.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI D. FERDINANDO, AVSTRIAE ARCHISTRATEGO, CAROLI
Caesaris germano, Erasmus Roterodamus S. D.

ANNO superiore paraphrasim in Euangelium Matthaei, magis ex autoritate R. D. Matthaei Cardinalis Sedunenſis, quam ex animi mei iudicio ſuſceperam, FERDINANDE principum integritate: partim quod ipſa maietas operis, religione quadam animum meum ab attentatione ſubmoueret: partim quod & alioqui plurimae uariaeque difficultates imbecillitatem meam ſibi probe conſciam ab aggrediendo deterrerent. Iamque mihi uidebar in totum huius generis ſcriptione deſunctus. Tamen nescio quo pacto rursus huc me perpulit, tum ſuperioris audaciae ſucceſſus, tum ſummorum uiroꝝ autoritas, quorum uoluntati non ſatisfacere, mihi uehementer ſit inhumanum: iuſſis non parere nefas quidem erat, ut IOANNIS Euangelium ad eundem modum explicare. Non me fugiebat quantum etiam auſtior eſſet huius argumenti maietas, quod magna ex parte uerſatur in abditis illis naturae diuinae myſterijs enarrandis, & huius admirabili cum noſtra commercio. Quis enim hominum uel cogitatione conſequi poſſit, quomodo pater deus ſine initio, ſine fine ſemper gignat filium deum: in quem generans ſi ſe totum effundit, ut ipſi nihil decedat: a quo ſic naſcitur filius, ut ab eo qui, producit nunquam recedat: rursus quomodo ab utroque procedat ſpiritus ſanctus, ſic ut inter omnes ſit eiufdem naturae perfectum conſortium non conſuſa perſonarum proprietate? Quis ingenio complecti queat, quomodo ſumma illa & ineffabilis natura, hominem ſibi copularit: ut idem qui ſemper fuerat ex deo uero deus uerus, homo uerus ex homine naſceretur? In huiusmodi rebus explicandis, in quibus nonnunquam uerbum mutare, piaculum ſit inexplabile, ubi paraphraſeos libertas: Ad haec uidebam mihi fore iter, per loca crebris ac uarijs difficultatibus impeditiſſima, falebris

salebris intersepta, saltibus ac lamis imperuia, eluutionibus ac uoragibus intercisa. Nihil enim est Euangelium, unde nata sint plures, aut operosiores de fide quaestiones: aut in quo uehementius sudatum sit ab eximjis ueterum ingenijs: denique in quo enarrando magis uariant interpretes, quod ego sane non illorum tarditati uel imperitia, sed uel sermonis obscuritati, uel rerum difficultati tribuo. Accedebant & illa peculiare huic negotio difficultates, quod totus fere sermo, quem Euangelista tribuit domino Iesu, sit enigmatis inuolutus: quae si explices paraphrasi, iam non coherent quae respondentur ab his, qui quod dictum erat, non intellexerant. Sic enim multa dicuntur a domino, ut non prius intelligenda sciret, nec prius intelligi uellet, quam rerum euentus quod dictum erat explaret. Porro quum paraphrasae sit, quod astrictius est dictum, id explicare fufius, ne temporis quidem modus mihi seruari potuit. Etenim quum extremam coenam dominus noctu legatur peregrisse cum discipulis, atq; inter coenandum interim lauerit suorum pedes, tamen a coena tam prolixum sermonem habet cum suis, ut mirum sit tempus tot uerbis suppetisse: praesertim quum ex aliorum Euangelistarum narratione constet & alia multa nocte eadem, tum dicta tum facta fuisse. Modus igitur temporis mihi seruari non potuit, cui illa omnia erant prolixius etiam explicanda. Postremo habet IOANNES suum quoddam dicendi genus, ita sermonem uelut anulis ex sese coherentibus contextens, nonnumquam ex contrarijs, nonnumquam ex similibus, nonnumquam ex iisdem subinde repetitis, ut paraphrasis has orationis delicias non possit reddere. Quod genus est: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. In his tribus membris, uerbum uerbo, deus deo succinitur: ac mox repetito principio circulum absolutum. Hoc erat in principio apud deum. Ac rursus, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt. In his liquet, ut orationis quodq; membrum semper excipiat prius, sic ut prioris finis sit initium sequentis, ac tale quiddam hic agnoscas, quale Graecorum *ἡ ἀρχὴ* solet affectare: quibus de rebus nonnihil dictum est nobis in argumentis. Hanc peculiarem sermonis gratiam intelligebam mihi frequenter in paraphrasi perituram. Itaque quum has hisq; conuulsi difficultates multas perspicere, tamē aggressus sum provinciam, tot nimirum ac tantis uiris suo hortatu huc uocantibus, auctoritate compellentibus: praesertim autem superioris obsequij uerius quam audaciae successu fretus. Nec enim haec uenus modo successit, quod undiq; candidus lector pro hoc officio mihi gratias agit, uerum etiam quod CAROLVS Caesarum, quos octingentis ab hinc annis habuit mundus, ut maximus, si ditionis amplitudinem species, ita & optimus, si quum alias illius uere Caesaris uirtutes, tum praecipue religionis ac pietatis studium contemplere, laborem hunc meum, nam illi dicarum, non tantum uultu & oratione, sed literis etiam non minus honorifice quam amanter ad me scriptis sibi multo gratissimum fuisse testatus est. Proinde mihi conuenire uisum est, ut quoniam Matthaeus Carolo consecratus esset, Ioannes Ferdinandus, uelut alteri Carolo dedicaretur. Ac sane bona quaedam spes blanditur animo meo, futurum pollicens, ut quemadmodum illud successit Carolo Caesaris auspicijs, ita & hic conatus Ferdinandus succedat auspicijs. Sunt duo nomina huius aui felicissima, est fratrum par huius aetatis auspiciatissimum. Nec dubitandum arbitror, quin sanctissimorum principum pia studia, diuini numinis fauor bene fortunet. Licet enim, opinor, bene ominari de his, in quibus adhuc adolecentibus egregius uirtutum prouentus, magnificae spei, qua de se prime aetatis uelut herba praebat, respondet. Nam & pueritiae tuae noua quaedam & admirabilis indoles, iam tum eiusmodi prudentiae, moderationis, mansuetudinis, integritatis, religionis ac pietatis scintillas ostendebat, ut nemo non sibi polliceretur eximium quendam ac numeris omnibus absolutum principem. Iam uero publicam orbis de te spem quum haec nus non sefellere, illud insuper efficit, ut uotis etiam omnium, non solum spem, iam factus nati gradior, cumulatissime satisfactorus esse credaris. Libellum de principe Christiano qualis qualis est, iam pridem adolescens studiosis omnibus commendasti, postea quam tua lectione dignatus es. Et hunc igitur proprie tuo nomini dicatum, iuuenis huius seculi florentissimus, multisq; nominibus orbi gratiosissimus, dignaberis commendare: nec id adeo, quo uel tibi gloriae quippiam, uel mihi comodi nonnihil accedat, quum nec istius fortunae splendore, nec istius ingenij modestia, laudem humanam uel desideret, uel affectet: nec hic animus quicquam

quicquam ambiat, praeter Christi fauorem: sed ut his quibus hoc laboris defudatum est, defudatum est autem in comune omnibus, ubiorem adferat fructum. Etenim quae persemeruerint. Ad hanc rem plurimum adferet momenti, si declararis hoc munus meae lucubrationis tibi non ingratum fuisse. Nec enim metus est, opinor, ne istos audiendos exiliimet tua prudentia, qui fortasse dicturi sunt, quum uiderint Euangelicam paraphrasim Ferdinando dicatam: quid profano principi, quid iuueni cum Euangeliorum meque, iuxta uetus Graecorum prouerbum, *Βασίλειον ἀνοχόω* cauillabuntur. Quasi uero soli omnium principibus apta munera deferant, qui de uenatu, de alendis canibus, de habendis equis, de machinis bellicis, aut fortasse de lusu aleae libellos barbarica quapiam lingua elucubratos offerunt. Ego contra sic exilimo, philosophiam Euangelicam, quum omnibus & summatibus & infimatibus & mediocribus sit in primis frugifera, nullis tamen magis esse necessariam, quam potentissimis orbis monarchis. Nam quo maior est negotiorum moles quam sustinent, quo periculosior est rerum tempellas quam moderari debent, quo plures sunt illis occasiones quae solent & recta ac bene nata beneq; instituta ingenia corrumpere: hoc diligentius oportet eos Euangelicae doctrinae sanctissimis certissimisque praecipis instructos ac praemunitos esse, qui non nisi magno totius orbis malo peccant. Episcoporum peculiare munus est, ex Euangelicae sapientiae largissimo penu populum alere, unde & pastores appellantur. Fateor. At tamen Homerus non sine causa a uiris etiam apud Christianos laudatissimis laudatus est, quod regem appellet *πομπὴ λαῶν*, id est pastorem populorum. Quanto magis oportet hoc cognomen in Christiani principem comperere: Princeps non docet Euangelium, sed praestat, docet autem etiam quisquis praestat. Ceterum quo pacto praestabit, si nesciat: Quo modo sciet, nisi diligenti crebraq; lectione uerget, nisi magno studio penitus insigat animo: Quibus magis oportet esse persuasum, ceterum esse regem huius mundi gubernatorem, quem nihil fugiat: cuius oculus nemo possit fallere, cuius potentiae nemo possit resistere, qui pro suis quocumq; meritis sit iudicaturus: quam summis principibus, qui ob potentiam neminem metuntur: & facile si uelint, fallant: & si quid peccant, non modo non uocantur ad hominis tribunal, sed laudantur etiam ob flagitia. Quorum animis altius oportet esse infixum, post hanc uitam, quae nec regibus uel ad unius diei spacium certa est, nec ulli potest esse longa, superesse uitam nunquam finendam: in qua sine conditionis aut dignitatis ullo delectu, nisi quod grauior erit illorum causa, qui hic potentia ceteris antecelluerunt, ad incorrupti iudicis inuitabilem sententiam ita quisq; messurus est, ut hic sementem fecerit: neq; quicquam elapsurus est, quin aut pro benefactis coronam referat aeternae beatitudinis, aut pro malefactis, perennibus gehennae supplicijs dedatur: quae horum, quibus undiq; secundae res, quibus hominum applausus, & praesentium rerum amor, & futurorum obliuionem suadet: Quibus penitus impressum esse refert, a Christo denunciatum: *Vae diuitibus ac potentibus, qui solatium habent in hoc seculo: quam his, quibus omnium rerum copia, quae solent eurare mortalium animos, affatum adest.* Quibus magis inculcatum esse par est, suum cuiq; creditum talentum in lucrum domini, rationem ab omnibus exacturi, sollicito dispensandum esse, quam his quibus ob potentiam a deo traditam in manu est, uel plurimum prodesse, uel plurimum nocere rebus mortalium: Quibus oportet certius esse persuasum, homines quamlibet magnos ac sublimes ex sese nihil posse: sed omnia quae uere bona sunt omnibus a Christo proficisci, ab illo petendum, quicquid Christianis uotis optari potest: ad illum unum referendum omnium rerum bene gestarum gloriam: quam his quibus ob ea bona, quae Christus docuit esse spernenda, mundus applaudit ut felicibus, quos ob inania quaedam bonorum simulacra, uulgius hominum tantum non ut deos adorat ac suspicit: Quibus magis oportet esse persuasum, ferociam esse deo inuisam: iniuriam non esse retaliandam iniuria: nihil esse pace melius, nihil mansuetudine clementiaq; deo gratius: quam his, quos tot res quotidie ad tumultus, ad bella, ad uindictam sollicitant: Quorum mentibus conuenit intemius impressum esse, nec uitae cupiditate, nec mortis metu deflectendum ab honesto: nec in hac uita cuiquam pro benefactis sperandum esse praemium, quum in futuro seculo nulli sua merces sit defutura: quam principum, quos tot illecebrae, tot rerum tumultus, tot occasiones identidem ad inhonesta sollicitant: Talis nimirum animus, unde pendet orbis

orbis publica uel felicitas, uel calamitas, grauibus ac solidis philosophiæ decretis mun-
tus sit oportet, quo possit erectus & illabefactus aduersus omnes huius mundi machinas
subsistere. Sed huiusmodi dogmata, quæ, ueluti faburra nauim, ita non sinunt animam
fortunæ rerumq; fluctibus iactari, non aliunde, nec melius, nec certius, nec efficacius hau-
riuntur, quam ex Euangelicis litteris. Quod si princeps profanus, quoniam in crassiori-
bus negotijs plerunq; uersatur, & ob publicam tranquillitatem tuendam, non semper
ea potest obtinere, quæ perspicit esse rectissima: tamen hoc illi certe præstabit semel hau-
sta penitus Euangelica philosophia, ut quantum potest semper ad ea, quæ Christi præ-
ceptis sunt proxima nitatur, & quàm minimum à scopo deflectat. Id quum in omnibus
optemus, qui res humanas in terris moderantur, tamen in te FERDINANDE magnope-
re speramus etiam, ut quem nouerimus à primis annis mire propensum ad Euangelicæ
lectionis amorem; quippe qui non solitus sis hoc temporis quo sacrum peragit sacerdos,
uel superstitiosis precariunculis, uel friuolis alloquijs terere: quemadmodum plerique
magnatum solent, sed aperto codice Euangelico reuerenter inspicere, quid doceret eius
dici uel epistola, uel Euangelium. Nec dubitamus, quin isti pueritiæ tuæ specimini multum
adiecerit ætatis accessio. Nec mediocris spes est, futurum ut tuum istud exemplum quàm
plurimi mortalium passim æmulentur. Etenim ut uitiorum contagia facillime serpunt ad
plurimos, à summatibus uiris profecta: ita uirtutis exemplum celerime commendatur
omnibus, si à claris autoribus fuerit exortum. Quanta fuerit olim Euangelicæ doctrina
maiestas, uel ritus illi, quos ex antiquitate traditos etiamnum seruat ecclesia, docere nos
poterunt. Codex habetur auro, ebore, gemmis pulchre ornatus: inter sacra religiose serua-
tur, non sine ueneratione ponitur aut sumitur. Petitur à sacerdote pronuntiandi facultas:
fit sacer è thure, stacte, myrrha, & galbano suffitus: frontes & pectora signatur crucis ima-
ginè, submissis ceruicibus defertur gloria domino: assurgitur ab omnibus, astatu erecto
corpore, nudatis capitibus, arrectis auribus, uenerabundis oculis. Ad Iesu nomen quoti-
es incidit, curuantur genua: mox magna religione pectori admotus codex circumfertur,
osculo singulorum adorandus, tandem inter sacra reuerenter reponitur. Hæc ceremoniæ,
quid aliud nobis loquuntur, quid aliud monent, quàm nihil oportere Christianis antiqui-
us esse, nihil charius, nihil uenerabilius, quàm cœlestem illam philosophiam, quàm omni-
bus Christus ipse tradidit: quam tot iam seculis totius orbis consensus comprobauit, quæ
sola nos reddidit aduersus hunc mundum, & huius mundi principem inuictos: Sed quem
admodum optimo iure reprehenditur Iudæorum inanis ac præpostera religio, qui legis
sua codicem mira ueneratione prosequuntur: substernunt mundissima lintea, prociidunt,
adorant, non contrectant nisi puris manibus, quum ea quæ præcipue lex docet, impie
negligant: ita nobis curandum est, ne quàm sumus in ceremonijs religiosi cultores Euan-
gelij, tam reperiamur in non obseruando profani. Quorsum enim attinet codex ebore, ar-
gento, auro, serico, gemmis exornatus, si nostra uita sordibus uitiorum, quæ execratur
Euangelium, oblita sit: si animus noster nullis Euangelicis uirtutibus niteat? Quid prodest
liber admotus pectori, si quod docet, procul abest à pectore: si quod damnat, regnat in
pectore. Quid sibi uult suffitus odoratus, si nobis sordet illius doctrina, si nostra uita odor
est letalis? Quid prodest submissa ad codicem ceruix, si nostræ cupiditates erectis ceruici-
bus pugnant aduersus eius præcepta? Quid confert assurrexisse, nudo uertice astitisse, si
tota uita nostra talis est, ut palam Euangelicæ doctrinæ contemptum præ se ferat? Qua
fronte codicem exosculatur Euangelicum, qui libidini, qui auaritiæ, qui ambitioni, qui gu-
læ, qui iracundiæ seruiens, conspuat Euangelica monita? Qua fronte dat osculum libro,
nihil aliud docenti quàm pacem, quàm mansuetudinem, quàm charitatem: qui cõtempta
Christi doctrina, totus lūore tabescit, odio madet, ira feruet, ulciscendi libidine fertur, rap-
pitur, sinit in proximum suum: qui dum suo morem gerit animo, furialibus bellis miscet
orbem? Quo ore complectitur & adorat Euangelicum codicem, qui totis uitæ studijs huic
mundo foederatus est, quem uelut hostem execratur Euangelica philosophia? Puris mani-
bus ac religiose contrectamus Euangelicum codicem, & impuris animis despiciamus Euan-
gelica præcepta? Quin hæc magis admouemus pectori, hæc exosculamur animo, his
ceruicem inflectimus? Quidam etiam Euangelij secundum Ioannem partem descriptam
de collo suspensam circumferunt aduersus morbos, aut tristes alioqui casus remediū. magis

magis Euangelij doctrinam animo circumferimus, aduersus omnes uitiorum morbos re-
medio futuram? Non improbo ceremonias, non exagito uulgi simplicis religionem. Sed
rum demum ista fuerint nobis usui, si quod signis uisibilibus admonemur, re præstiterimus.
Si uere Christiani sumus, hoc est, si legitimi Euangelicæ doctrinæ professores, totum hoc
quod illic foris geritur, intus in animis nostris peragatur. Audio morem esse apud quos-
dam, ut princeps nudatū ensē manu tenens adstet Euangelicæ lectioni, cæteri manu ca-
pulo admota. Quo pacto autem gladio defendet Euangelium, cuius animus hostis est Euan-
gelij: qui totus spirat mundum: cui nihil contemptius quàm nobile illud margaritū Euan-
gelicum: cui nihil inuisius, quàm id, quod solum Christus docuit expectandum? Qui popu-
lum expilat: qui tenues opprimit: qui bellis res humanas ac diuinas miscet: qui tot malis
causam præbet: in cuius ambitionem tantum humani sanguinis funditur, ensē uibrat,
quo defendat Euangelium Christi? Prius ipse se recōciliet Euangelio: prius Euangelico gla-
dio prauas cupiditates refecet ab animo suo: tum si uidebitur, in hostes Euangelij minax
stringat ferrum. Et hæc quidem Illustrissime Princeps, admonendū gratia dicta sunt, ci-
tra cuiusquam contumeliā. Rem tantum ostendimus, non notamus personas: & hoc libe-
rius hæc scribimus, quod in tuam integritatem ne leuis quidem horum malorū suspicio
possit competere. Neminem secundū Episcopos magis decet Euangelica religio, quàm
principes. Sed horum simplicitas sæpenuero fallitur religionis imagine. Si quidem per-
suasiō nonnunquam ab his qui perfectæ religionis professione commendantur, existimant
summā esse pietatem, si quotidie precum, quas horarias uocant, pensum absoluant: si nul-
lus dies abeat absque sacro. Atque hæc quidem, ut in profano simul & iuvene principe, fa-
teor argumentum aliquod esse piæ mentis, ita permulta sunt, quæ propius ad Christiani
principis officium attinent. Etenim si prospiciat, ne belli tempestas oriatur, ne publica li-
bertas uioletur, ne populus tenuis ad famem adigatur, ne magistratus corrupti creentur,
mea quidem sententiā, sacrum deo gratius obtulerit, quàm si sex annis recensuerit prece-
las illas. Et tamen hoc quoq; laudo, si modo quod est præcipuū accesserit. Cæteri si prin-
ceps existimet nihil sibi deesse ad ueram pietatē, fretus obseruatione talium rerum, negle-
ctis alijs, quæ propria sunt regie functionis, hæc nimirum uera pestis est religionis, hæc est
reipub. pernicies: & qui talia persuadent, nec principibus bene consulunt, nec populo. Pi-
um est adesse sacro, si quis modo purus accedat. At quo pacto purus accedam ad com-
morationē illius ueni summique principis, qui pro salute suorum uitam impedit: si ob iram,
si ob ambitionem, si ob socordiam meam tot hominū milia uel affliguntur, uel intereunt?
Nec dicam interim, quod uix ullum tempus magis uacuum, minusq; sollicitum est princi-
pibus, quàm quo uacant rei diuinæ. Quid autem magni est preces illas statis horis dictas
esse principi, cui nullum tempus satis magnū curâdis reipub. negocijs? Abunde multum
precatus fuerit, si quotidie recenseat & ex animo recenseat illam sapiētissimi iuuenis præ-
cationē: Domine, da mihi sapientiam & intelligentiā, ut ingrediar & egrediar coram po-
pulo tuo. Aut huic simillimā, quam idē, ni fallor, recitat in libro, cui titulus, Sapientia, Da
mihi sedium tuarum assiltricem sapientiam, ut mecū sit, & mecum laboret, ut sciam quid
acceptū sit apud te. Scit enim illa, & intelligit omnia, & deducet me in operib. meis sobrie,
& custodiet me in sua potentia, & erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum
iuste, & ero dignus sedium patris mei. Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapi-
entiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis: & sic correctæ fuerint semitæ eo-
rum qui sunt in terris, & quæ tibi placent, didicerint homines? Atq; hanc sapientiā, quam
optat sapientissimus ille iuuenis, maxime reperire licet in litteris Euangelicis, si quis ex ani-
mo, si quis piæ curiositate rimetur. Alioqui qui factum est ut Christianorū mores, partim
in uitam plusquam ethnicam reciderint, partim in Iudaismum quendam degenerarint,
nisi ex Euangelicæ doctrinæ neglectu? Quanquam ut ingenue fatear, nullis seculis defue-
runt, apud quos Euangelio suus confiterit honos, sed tamen his annis quadringentis ui-
gor illius apud plerosq; refrixerat. Quo magis omnibus studijs adnitendū, ut igniculum
illum pro sua quisq; uirili *ἀναστροφῆς*, quem æterna ueritas dominus noster Iesus misit
in terram: nec aliud optat, quàm uehementer accendi, quàm latissime uagantē omnia cor-
ripere. In moribus seculi tam corruptis, in tātis opinionum dissidijs, quibus nunc miscen-
tur omnia: quo potius confugiendum est, quàm, quod recte monet diuus Hilarius, ad pu-
rissimos

rissimos diuinæ scripturæ fontes, quorum purissima & illibatissima pars sunt Euangelia. Neq; uero debet monarchis hoc nomine suspectum esse Euangelium, quod, ut quidam existant, seditiosos reddat eos, quos oportet principibus dicto audientes esse: imò principibus hoc præstat, ut pro tyrannis sint ueri principes, & populo præstat, ut bono principibentius obtemperet, parum commodum mansuetius ferat. Deniq; non debet Euangelio uerti uitio, si quis re per se optima nõ optime utatur. Pacis Euangelium dicitur, primum deo nos reconcilians: deinde nos inter nos mutua concordia copulans. Si quis in hunc lapidem impegit, sibi imputet, non Euangelio. Nulla uis est hominum, nullum ingenium, nulla cõspiratio, quæ ueritatem Euangelicam possit opprimere, tum potissimum exrentem sese, quum maxime premitur. Sed hisce de rebus uereor ne iam plus satis dictum sit. Nunc quo maiore cum fructu legatur, de auctoris consilio pauca loquutus, finem faciam. Cum uita doctrinaq; domini Iesu Christi, iam apostolorum prædicatione, ac cæterorum euangelistarum literis late per orbem esset diuulgata, Ioannes ille Iesu amore nobilis, postremus omnium hoc Euangelium scribendum suscepit: non tam ut Euangelicam texeret historiam, quam ut quædam ab alijs euangelistis prætermissa suppleret, quum non indigna cognitu uiderentur. Præcipuam autem causam fuisse putant, quor scripserit hoc Euangelium, ut Christi diuinitatem assereret aduersus hæreses, iam tum uelut malam zizaniam in bona segete suppullulantem: sed præcipue Cerinthianorum & Ebionitarum, qui præter alios errores, docebant Christum nihil aliud fuisse quàm hominem: nec omnino fuisse prius quàm de Mariâ nasceretur. Expediebat autem in primis, ut orbis sciret & crederet Christum eundem & uerum deum, & uerum hominem fuisse. Quorum posterius primum ad amorem hominũ in illum excitandum facit: libentius enim amamus nobis cognata: deinde stimulos ad imitandum aciores subiicit, Quis enim conetur amulari, quod ab angelo per speciem modo, non etiam uere gestum esset? Porro quoniam ut sunt ardua quæ præcipit, ita summa sunt quæ promittit, oportebat non ignorari diuinam eiusdem naturam, ut confidamus illum haud dubie præsidio futurum suis, quos sic dilexit: nec frustratum in promissis, qui quicquid uult, nutu possit efficere. Superiores autem euangelistæ de diuinitate domini Iesu penè nihil attigerant. Nam hanc opinor esse sapietiam, quam Paulus loquebatur inter perfectos: inter cæteros nihil se scire profitens, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Forte nondum ferebat tempus tam ineffabile mysterium uulgo literis prode, ne rideretur ab impijs, quod nec credere possent, nec intelligere. Quanq; & alioqui ueteres omnes quoties de rebus diuinis uerba faciunt, & parcissime & religiose loquuntur: copiosiores in his, quæ magis conducunt ad uitæ pietatem. Hæreticorum itaq; temeritate Apostolus compulsus est, apertius asserere Christo diuinam naturam: quemadmodum Arianorum audacia cõpulsus sunt orthodoxi patres certiora quædam de rebus ijsdem definire, quum maluerint ab eiusmodi rebus definiendis abstinere, quæ & longe superant humani captum ingenij, nec nisi magno periculo de finiunt. Atq; hæc pars merito beato Ioanni relicta est, Iesu ἀγαπῶν καὶ ὁρῶν μίαν, quem ut ille qui fons est omnis sapientiæ, præ cæteris magis dilexit, ita credendum est, quod plenus arcana quædam suis, ut ita loquar, delicijs inspirarit. Hunc igitur ἡλιόμορον imbibamus omnes, ut & ipsi ὀλιγόμοροι fieri mereamur. Tantum illud lectorem admonitum esse uolo, me quidem in hoc opere probatissimos Ecclesiæ doctores sequuti fuisse: uerum nec passim, nec in omnibus, quando quidem & ipsi inter sese non raro dissentiant: semper tamen bona fide profero, quod mihi germani sensus esse uidebatur, quum perspicerem ab autoribus uetustis contra hæreticorum opiniones dimicantibus, quædam uiolentius detorqueari. Nolim tamẽ ut quisquam huic paraphrasi plus tribuat, quàm tributurus erat commentario, si commentarium scripsissem, quanquam & paraphrasis commentarij genus est:

Allegorias, in quibus uideo ueterum quosdam ad superstitionẽ usque fuisse diligentes, parcius, nec ultra quàm satis esse iudicabam, attingi. Valeto Princeps ornatissime, totisq; studijs Euangelij gloriæ faueto, sic Christus Opt.

Max. uicissim tuis uotis dexter aspiret. Basileæ,

An. M. D. XXIII. Non. Januarijs

DES. ERASMI ROT.

RODAMI PARAPHRASIS IN EVANGELIUM

Ioannis Apostoli. CAP. I

ATVRA diuina quoniam in immensum superat imbecillitatem humani ingenij, quamlibet alioqui felicis ac perspicacis: nec sensibus nostris, ut est, potest percipi: nec animo concipi, nec imaginatione fingi, nec uerbis explicari: quãquam autem in rebus conditis uestigia quædam sublucent diuinæ potentie, sapientiæ, ac bonitatis: sit quidem ut similitudines ductæ ab his rebus, quas utcunq; sensibus ingenioq; complectimur: adducant nos in tenuem aliquam, & umbraticã rerum incomprehensibilem cognitionem: ut eas ueluti per somnium, ac nebulam utcunq; contemblemur: nulla tamen similitudo duci potest à rebus ullis conditis, siue spectes angelos, siue cœlorum machinam, siue hæc inferiora corpora, nostris sensibus ita familiaria, ut tamen nec ipsa ad plenum à nobis comprehendendi possint, quæ per omnia quadret ad rationem, ac naturam eorum: ad quorum cognitionem præstandam illæ collationes adhibentur. Itaq; conuenit hominem huc omne studium mētis intendere, ut amet dei bonitatem, potius quàm ut suspiciat, aut comprehendat illius sublimitatem, quam ne Cherubin quidem, aut Seraphim, ad plenum assequuntur. Et quanquã deus in omnibus operibus non potest nõ esse mirabilis, tamen maluit nobis ob bonitatem amabilis haberi, quàm ob celsitudinem stupendus. Cæterũ plenior diuinæ naturæ cognitio futuro seculo seruetur his, qui hic per innocentis uitæ pietatem purgarunt cordis oculos. Nemo patrem, ut est, nouit, nisi filius: & si cui filius uoluerit reuelare. Itaq; rationibus humanis scrutari diuinæ naturæ cognitionem, temeritas est: loqui de his, quæ nullis uerbis explicari queunt, dementia est: definire, impietas est. Si quid hinc interim datur contueri, simplici fide comprehenditur uerius, quàm humana sapientiæ præsidijs. Et satis est interim ad consequendã salutem æternam, ea de deo credere, quæ palam ipse de se prodidit in sacris literis, per selectos ad hoc uiros, spiritu suo afflatos: quæq; post uersans in terris, ipse discipulis suis aperuit: ac demum per spiritum sanctum ijsdem in hoc selectis discipulis patefacere dignatus est. Hæc simplici fide tenere, Christiana philosophia est: hæc puro corde uenerari uera religio est: per hæc tendere ad cœlestis uitæ meditationem, pietas est: in his perseverare, uictoria est: per hæc uicisse, summa felicitatis est. Cæterum hominem ultra hæc humanis rationibus de rebus diuinis uestigare, periculosã cuiusdam atque impie audaciæ est. Quanq; autem satis esse uidebatur, quod à cæteris euangelistis, & sermone fidei prædicatum est, & literis proditum: qui natiuitatem Iesu Christi secundum carnem, uitam ac mortem ordine describentes, asseruerunt illi ueram hominis naturam: deinde recensendis illius sermonibus, cõmemorandis miraculis, ac resurrectione ex mortuis, pro temporũ illorum ratione, sic declarauerunt eiusdem naturam diuinam, ~~ut & pios ac dociles non lateret ueritas: nec infirmis ac rudibus Iudæis daretur ansa resiliendi ab Euangelica doctrina: qui hoc ex maiorum traditio-~~ ne, atq; ex sacris etiã Mosi uoluminibus sibi penitus persuasum habebãt, dei uocabulum impie tribui, præterq; uni deo, quem illi semper coluerant: nec gentibus, quæ deos innumeros colebãt, etiam ex hominibus deos factos, præberetur occasio persistendi in errore sacrilego, si sensissent etiã in euangelicis literis, dei cognomẽ pluribus esse cõmune: quod Iudæorũ aures huius incapaces mysterij, prorsus incõmunicabile putantium, initio nullo pacto laturæ fuerant: & gentium animus opinione multorũ deorum imbutus, non protinus perdoceri poterat, tres esse personarũ proprietate distinctos, quorũ quisq; uere deus esset, & tamẽ non nisi unus esset deus, ob eandem naturam diuinã tribus ex æquo cõmunem. Sic autẽ uisum est deo, ut quo firmior esset Euangelica fides, paulatim pro tẽporum profectu, atq; hominum capacitate dispensaretur mortalĩ generi. Sic Iudæorũ natio multis seculis, deum patre religiose coluit, filij ac spiritus sancti ignara. Et ipse dei filius, quum

in terris mortale corpus circumferret, ac nobis testibus esuriret, sitiret, dormituriret, doleret, fleret, irasceretur, miseresceret, diu sustinuit à suis etiam discipulis nihil aliud haberi, quàm homo. Quin & post resurrectione quaedam illos nescire uoluit. Ne per spiritum sanctum qui dem patefecit omnia, sed ea dumtaxat, quae faciebant ad persuasionem euangelicæ doctrinæ, & ad salutem humani generis. Quum enim natura rerum diuinarum summis etiam hominum, aut angelorum ingenijs sit in comprehensibilis, & Euangelica professio ad omnes mortales ex a quo pertineat, de rebus diuinis tantum aperuit nobis per filium suum pater celestis, quantum satis esse uoluit ad consequendam salutem. Itaque periculosa cuiusdam temeritatis est, quicquid affirmare de natura diuina, præter ea, quae nobis uel Christus ipse uel spiritus sanctus aperuit. Sed quoniam his temporibus, ut creuit Euangelici sermonis triticum in cordibus piorum, ita succreuit & impiorum zizania; quorum execranda temeritas eorum prorupit, ut quidam non ueriti sint Iesu Christo adimere naturam humani corporis, pro homine spectum inane, ac praestigium hominis subijcientes: quidam è diuerso, diuinam naturam eidem detraherent, mentientes tum demum coepisse, quum nasceretur ex Maria uirgine; quod ex cæcitate terrenis affectibus, non assequeretur diuini consilij mysterium, quomodo deus uerus, hominem uerum assumpsit, ut idem esset utrumque, neque quicquam interim decederet incommutabili naturæ diuinæ, & constaret integritas naturæ humanæ; nonnulla explanatius prodemus hoc Euangelio, quantum Christi spiritus nobis aperire dignatus est, quantumque satis ipse iudicauit ad salutem consequendam, per fidem Euangelicam. Porro quemadmodum dicere coeperam, ut rerum nec intelligibilium cuiquam, nec explicabilium aliquam cognitionem impartiamus, ab utendū est uocabulis rerum nostro sensui familiarium, quum nihil usquam sit in omnibus rebus conditis, unde duci possit comparatio, quæ ad unguem quadret ad ueritatem naturæ diuinæ. Itaque quemadmodum arcana litteræ summam illam mentem, qua nihil cogitari potest neque maius neque melius, Deum uocant; ita huius filium unicum sermonem illius appellant. Filius enim quum non sit idem qui pater, tamè similitudine patrem ~~refert~~ refert, ut utrumque in altero liceat intueri, patrem in filio, filium in patre. Sed gignentis ac geniti similitudo, quæ in humana generatione multis modis imperfecta est, in deo patre & huius filio perfectissima est. Nec est alia res quæ plenius & euidentius exprimat occultam mentis imaginem, quam oratio non mendax. Hæc enim uere speculū est animi, qui corporeis oculis cerni non potest. Quod si cui uolumus animi nostri uoluntatem esse cognitam, nulla re certius id fit, aut celerius, quam oratione, quæ ex intimis mentis arcanis deprompta, per aures audientis, occulta quadam energia, animum loquentis transfert in animum auditoris. Nec est alia res inter mortales efficacior ad omnem animorum motum excitandum, quam oratio. Quod si ad sit autoritas, oratione compendioso præscribitur, quid fieri uelimus. Filius itaque dicitur, quod ceteris omnibus par ei unde nascitur, sola personæ proprietate discernitur. Sermo dicitur, quod per hunc deus, qui in suapte natura nulla ratione comprehendere potest, nobis uoluit innotescere; nec aliam ob causam uoluit innotescere, nisi ut ex ipsius cognitione felicitatem æternam assequeremur. Non est hæc temporaria natiuitas, nec sermo similis humano. Nihil corporeum est in deo, nihil tempore fluidum, aut loco circumscriptum; neque quicquam omnino initio, progressui, senio, aut ulli mutationi obnoxium. Totus ac semper in se est: & qualis est ipse, talis ab eo semper nascitur filius, æternus ab æterno, omnipotens ab omnipotente, optimus ab optimo; denique deus à deo, nec posterior se gignente, nec inferior; æternæ mentis sermo æternus, quo sibi semper uelut arcana cogitatione loquitur pater, etiam ante conditum hunc mundum; nulli notus, nisi sibi uni & filio. Sibi nunquam non genuit filium; sibi nunquam non prompsit sermonem omnipotentem. Non egebat ille rebus conditis, cuius felicitati nihil potest accedere, sed ex sua natiua bonitate condidit uniuersam hanc mundi machinam, & in hæc menses angelicas, & humanum genus uelut ex angelis ac pecudibus medium, ut ex rebus mirifice conditis, atque etiam ex seipso potentiam, pietatem, ac bonitatem opificis colligeret. Quemadmodum autem si quis esset rex omnipotens, quicquid is fieri iuberet, id protinus factum esset: ita pater uere omnipotens per filium ac sermonem suum condidit uniuersa. Atque hac ratione primum deprompsit sermonem suum, per quem nobis ueluti loquutus innotesceret; seseque per admirationem pulcherrimæ machinæ cognitum, in affectus nostrum insinuaret. Multum igitur aberrant à uero, qui dei sermonem sic putant esse posteriorum rem eo

rem eo qui promit, quemadmodum apud nos mens antiquior est proloquio: quicquid dei sermonem, quo pater deus condidit uniuersa, numerant inter res conditas. Sed crassior est illorum error, qui tum demum arbitrantur dei filium, ac sermonem esse coepisse, quum corporeus è uirgine Maria nasceretur. Quicquid creatum est, initium sumpsit in tempore. Sed filius deus natus est, semel à patre ante tempora, uel potius sine tempore: ex deo uero, uerus homo. Nam hoc modo uisum est deo, nobis rursum depromere sermonem suum, ut crassius ac familiarius nosci posset. Impius igitur est, qui contendit Iesum Christum nihil aliud fuisse quam hominem, aut qui contendit eum inter ceteras creaturas fuisse conditum. Eundem filium aliter genuit pater: eundem sermonem aliter deprompsit: semel in tempore, sed semper extra tempus omne. Nam ante quam hæc uniuersitas rerum terrestrium ac celestium conderetur, iam cum patre æterno, sermo erat æternus, atque hic sermo sic prodibat à patre, ut nunquam à patre discederet. Sic erat indiuisæ naturæ cum patre, ut iuxta personam propriam præteritatem esset apud patrem: nec sic adhaerebat patri, quemadmodum accidens adhaeret substantiæ, sed deus erat ex deo, deus erat in deo, deus erat apud deum, ob communem utriusque diuinitatis naturam. Duo per omnia pares nulla res discernerebat, nisi proprietates gignentis & nascentis, proloquens ac deprompti proloquij. Sicut erat filius unigenitus ab unico patre, sic erat unicus sermo ab unico promente. Et quantum hic sermo erat deus omnipotens ex omnipotente, tamen personæ proprietate discretus, non naturæ dissimilitudine erat apud deum patrem: non in tempore prolatus, sed ante omnia tempora semper ita proficiens à matre paterna, ut tamen ab ea nunquam recedat. Neque conditus est à patre, sed per hunc sibi coæternum sermonem suum pater condidit uniuersa, quæcumque condita sunt, siue uisibilia, siue inuisibilia: per eundem gubernat uniuersa, per eundem instaurauit uniuersa; non uelut instrumento utens, aut ministro, sed ut eiusdem naturæ, eiusdemque uirtutis filio: ut ex patre uelut autore summo prodirent omnia quæcumque sunt, sed per filium, quem sibi per omnia parem ab æterno genuerat, ac sine fine gignit. Nec solum in hoc Dei sermone uis erat, nutu suo condendi rerum uisibilibus & inuisibilibus uniuersitatem, uerum etiam in eodem erat uita uigorque omnium, quæ condita fuerant, ut per eundem unumquodque natiuo suo uigore ageret, seque uelut semel insita, perpetua propagatione tueretur. Nihil enim est ociosum aut iners in tanta rerum multitudine. Sua cuique herbæ atque arborum uis indita: suum cuique animanti ingenium est. Sed quemadmodum omnia quæ condidit, sua prouidentia uel quadam insititia instruxit ad actum cuique peculiarem, & ad perpetuam sui generis: ita non reliquit pulcherrimam huius mundi fabricam absque lumine. Siquidem ut est fons uitæ omnibus, ita est & fons lucis, nimirum patre per æternam natiuitatem in eum transfundente naturæ diuinæ plenitudinem, adeo ut solus uitam restituat etiam mortuis, & animarum quamlibet densam noctem luce sua dispellat. Quod igitur sol est rebus corporeis, hoc sermo diuinus, qui est Christus Iesus, est mentibus mortalium, quibus per peccatum in altissimas tenebras & mortem collapsis, ineffabilis charitate succurre re studuit. Prius enim uiuebant homines in ignorantia, peccatorumque tenebris uersantes, mutas statuas pro Deo uiuo colentes, cæcis animorum cupiditatibus turpiter immergi, nec habebant cordis oculos, quibus æterna ueritas conspiceretur. Inspererat deus animis hominum scintillulam aliquam ingenij perspicacis: sed hæc affectus corporales, & uitiorum tenebræ obcæauerant. Ac profusus tanta erat huius mundi caligo, ut nec humana philosophia, nec Mosaicæ legis religio, nec prophetarum faces, hæc discutere quiuerint. Tandem uenit sol ille noster æternus, cuius inuincibili luci, nulla caligo non cedit. Venit autem ut uitam restitueret omnibus hominibus: non Iudæis tantum, sed uniuersis orbis nationibus, & peccatorum absterfa caligine, redderet omnibus oculos, ut per fidei lumen agnoscerent deum patrem solum colendum, ac diligendum, & huius unicum filium Iesum Christum. Sol hic corporeus non lucet omnibus: habet enim suas uices: uerum hæc lux sua genuina uel lucet etiam in crassissimis mundi tenebris, omnibus sese offerens, ut reuiscant & uideant æternæ salutis uiam, quæ nulli non patet per fidem Euangelicam. Et quantum mundus excæcatus peccatorum sordibus, & cupiditatum turpium caligine non nolit aspiceret lumen hoc, tamen nullis huius mundi, quantum uis densis tenebris inquit, nari potuit. Solus enim ille purus erat ab omni uitiorum inquinamento: nec aliud erat, quam

In principio
erat uerbum

Hoc erat in
principio

In ipso uita
erat

Et uita erat
lux

Et lux in tene
bris lucet

Et tenebræ eam
non comprehenderunt

lux undiq; pura & illibata. Pugnant enim assidue huius mundi tenebræ aduersus lucem, quam odit, ut operum suorum proditricem, & multorum radios uel extinguunt, uel obscurant: sed aduersus hanc uiuam & æternam lucem nihil ualuerunt. Tumultuatum est à ludæis, à philosophis ac potentibus: ab his qui sese rebus caducis totos dederunt, sed uincit lux ista: lucet adhuc in medijs mundi tenebris, semperq; lucebit, nulli non se communi cans, qui modo sese præbeat lucis capacem. Quid autem facias his, qui scientes ac uolentes lucem oblatam ab se depellunt: qui inuitati ad lucē, ultro claudunt oculos ne uideant? Certe nihil ab ipso factum non est, uti ne quisquam esset expers sui luminis. Non enim ingressit se subito mortalium oculis, ne magis etiam illos exoculareret ob incredulitatem. Quia nanq; rem tam admirandā credidisset, nisi paulatim multis modis præparasset hominum mentes ad credulitatem: Itaque non contentus hac admirabili mundi fabrica declarasse mortalibus, & omnipotentiam suam, sapientiamq; & bonitatem im mensam, atque eximiam erga genus hominum charitatem: nec contentus tot prophetarum oraculis, tot uetustæ legis simulacris ac figuris, ueluti præludere aduentum suum: deniq; misit uirum omnibus prophetis excellentiorem, cui nomen erat Ioannes: qui tamen primam sanctimoniam laudē meruit inter homines ad id ætatis usq; natos, atq; ob muneris plusq; prophetici dignitatem angelus dictus est, tamē nihil aliud erat quàm homo, plurimis quidem dei donis largiter instructus, sed quæ diuinæ liberalitatis essent, non naturæ semel impartitæ. Hic tamen in hoc delectus ac missus est à deo, ut iuxta prophetiam, quæ de ipso præcesserat, testimonium præberet de illo lumine diuino, quod humano corpore dissimulatum uersabatur in mundo: non quod qui deus esset, & paterna uoce prædicatus est, opus haberet hominis testimonio, sed ut omnibus modis sese insinuaret in credulitatem mortaliū, Ioannem uoluit esse præcursores lucis, quemadmodum Lucifer solis exortum præuius nunciat mundo, suaq; prædicatione præpararet animos hominum ad excipiendum lucem iam uenturam. Quoniam autē peccata obstant, quo minus admittatur lumen cœlestē, inuitauit Ioannes ad poenitentiam, clamans instare regnum cœlorum. Primum enim ad lucem gradus est, odisse tenebras suas. Erat autem hic Ioannes, ob eximiam uitæ sanctimoniam, tantē apud Iudæos autoritatis, ut à plerisque Christus haberetur: quo magis uoluit huius testimonio pro tempore commendari Iudæis, ut sensim humano more irreperet in animos hominum. Alioqui solet qui minor est, maioris testimonio commendari. Promiserat autem Esaias, Christo ueniente lucem quandam eximiam exorturam his, qui uersabantur in tenebris & umbra mortis. Itaq; priusquam Christus inclaruisset miraculis, multi suspicabantur Ioannem esse lucem illam à propheta promissam: uerum præcōtantum ueræ lucis erat Ioannes, non ipsa lux. Christus igitur pro temporis dispensatione abusus est errore Iudæorum, & autoritate Ioannis, ad animos omnium Euangelicæ fidei præparandos. Erat quidem Ioannes lux quædam, nimirum lucerna ardens, et lucens: ardens pietate, lucens uitæ sanctimoniam: sed non erat illa lux quæ toti mundo uitam adferret: uerū sermo dei, de quo nobis in præsentia sermo est, erat illa lux uera, semper manans à deo patre, fonte lucis omnis, unde lumē mutuatur, quicquid lucet in cœlis & in terris. Si ue inter homines, siue inter angelos, si qua scintilla ingenij, si qua cognitio ueri, si quod si dei lumen, ab hoc fonte proficiscitur. Quemadmodum absq; sole cæcus est hic mundus, ita absq; hac luce caligant uniuersa. Mundus autem ubiq; regnante peccato, & abominandis erroribus, undiq; tenebrosus erat. Et in his tenebris subinde emicuerūt uiri sanctimonia præcellentes, ueluti stellulæ in densissima noctium caligine, ac ceu per nebulam, lucis non nihil ostenderunt, sed Iudæis tantum, aut Iudææ finitimis: uerum hæc lux uera, lucem impartit non unī tantum nationi, sed omnibus hominibus prodeuntibus in huius mundi tenebras: Iudæi lucem hanc sibi proprie uindicare sunt conati, quod his proprie uideretur promissa, quod ex ipsidem, & apud eosdem iuxta carnem exorta: sed illa uenerat, ut per Euangelicam fidem illucesceret cordibus omnium totius orbis nationum. Non excluditur Scythia, non Iudæus, non Hispanus, non Gothus, non Britannus: non reges, non serui. Quantum est in ipsa luce, uenit illustrandis omnibus. Quod si qui perseverant in tenebris suis, non lucis est culpa, sed eius, qui peruersæ tenebras amat, lucem horret. Lucet autem omnibus, ne quis excusationē possit prætexere, quum uolens ac sciens suo uitio peccat: ueluti si quis impingat in meridiē, quod oculos nolit attollere. Semper hic sermo dei fuit

Erat homo missus à deo

Erat lux uera

illuminat oem hominem

fuit in mundo: non quod qui immensus est, ullo locorum ambitu cōtineatur: sed sic erat in mundo, quemadmodum ingenij opificis est in opere: quemadmodum gubernator est in eo, quod moderatur. Lucebat & tum hæc lux in mundo, per ea quæ mirifice condita fuerant: uirtutem, sapientiam ac bonitatem diuinam utcunque patefaciens, atq; hac ratione tum etiam quodam modo loquebatur hominum generi. Sed plerique felicitatem suam in uisibilibus huius mundi rebus collocantes, quos ob id merito dominus Iesus mundum appellare consueuit, quum ipse doceret æterna, excacati cupiditatibus terrenis, non agnouerunt conditorem suum. Tanta erat caligo mentium, ut opificem mundi, mundus nō agnosceret: sed serpentes, boues, hircos, porrum & cepe: imò quod his etiam uilius est, ligna ac lapides adorarent, eo contempto, unde quicquid erant aut habebant, acceperant. Astueti tenebris, abhorrebant à luce: ac peccatis excacati, pro uita mortem amplectebantur. Quin ubi familiarius sese præberet mundo, humano corpore uersans, & conuiuens inter homines, non est agnitus ab his, qui mundo huic se totos deuouerant. Nec adeo mirum est, si Gentes idolorum cultores, & huius uitæ commodis omnia metientes, prophetarum ac legis rudes, non agnouerunt humana specie uiuentem. Illud magis mirandum, quod quum peculiariter ad suam gentem uenisset, cui tot prophetarum oraculis fuerat promissus Messias: cui tot figuris fuerat abumbratus: cui tot seculis fuerat expectatus: quæ uidit ædentem miracula, quæ docentem audiuit: tamen adeo non est receptus à suis, ut quibus seruandis peculiariter uenerat, esseratis animis exitium moliri sint, & mortem machinarentur innoxio, qui gratis uitam affererat nocentibus. Videntes non uidebant, & audientes non audiebant, & intelligentes non intelligebant, qui peruerso studio legis cooriebantur in eum, quem lex promiserat. Horum igitur malicia factum est, ut lux quæ credentibus affererat uitā æternam, his maioris cæcitatē esset occasio. Sed horum peruersitas non potuit officere salutem credentium. Imò Iudæicæ gentis cæcitas, aditum patefecit gentibus ad lucem Euangelicam. Qui hæcenus habebantur populus dei, qui ueri dei cultu, qui legis religione, qui patrum cognitione, qui diuini testamenti promissis soli gloriabantur, uenientem dei filium auersati sunt: ac proinde merito abdicatis Iudæis Euangelio rebellibus, Euangelij gratia ad gentes demigrauit, ut uersis rerum uicibus, qui ante falsæ religionis imagine tuebant, palam declararent impietatem suam, reiicientes eius filium, quem pro deo colebant: & qui prius prorsus alieni à uera religione, pecudes, & ligna colebāt prodij, pietatem Euangelicam per fidem amplecterentur. Quamquam hac occasione sic gentes admittæ sunt ad salutem Euangelicam, ut nec Iudæis, nec ullis omnino nationibus sit præclusus aditus, si modo de posita peruicacia se præbeant obediētes fidei, quæ prima ac sola ianua est ad salutem æternam. Quamquam autem ex gentibus pariter ac Iudæis pleriq; qui mundum magis amabant quàm deum, auersati sunt lucem hanc, tamen non fuit ociosus illius aduentus. Primum prodita est illorum infelicitas, qui suapte culpa sese tantis bonis ultro delatis orbarunt. Neque cuiquam iam dubium esse poterat, quin iusto dei iudicio relinquerentur æterno exitio. Deinde factum est, ut è diuerso magis liqueret, quàm insignis esset diuini numinis benignitas, qui simplici promptaq; fide reciperent sermonem Euangelicum. Nam ideo dei filius ac deus ipse sese demisit ad humilitatem nostram, ut nos per fidem ad suam sublimitatem eueheret. Ideo suscepit in se nostræ mortalitatis ignominiam, ut nos diuinæ gloriæ faceret consortes: ideo homo ex homine nasci uoluit corporeus, ut nos ex deo renasceremur spirituales: ideo descendit in terras, ut nos subueheret in cœlum. Reiecti sunt ob incredulitatē superciliosi scribæ, & pharisæi: reiecti sunt elati reges ac potentes: reiecti sunt turgidi philosophi. Sed ad hanc summā dignitatē admissi sunt humiles, tenues, obscuri, idiotæ, serui, barbari, peccatores, quos mundus habet pro nihilo: non erudito, non generis nobilitas, nō Mosaicæ legis religio: sed quicumq; cuiuscunq; nationis, cuiuscunq; conditionis receperūt sermonem hunc, his uicissim hoc dignitatis cōtulit, ut per fidem ac baptismum inuenerunt Christo, & illius nomen professi, fierent & ipsi filij dei, ut quod Christus esset per naturam, illi fierent adoptione. Quid autem hoc honore sublimius, ut qui prius erant filij diaboli, hæredes gehennæ: qui prius erant filij iræ, fratres Iesu Christi, cohæredes regni cœlestis: Iuxta carnē nascebamur omnes filij iræ,

In mundo erat

Et mundus eū non cognouit

In propria uenit

Quotquot autem eum receperūt

ex primo nostrae gentis autore Adam: sed per sermonem dei eximimur ab infelici cognatione peccatoris, ac iuxta spiritum feliciter renascimur per Iesum Christum ex deo. Nam hos demum filios agnoscit Deus, non qui per corporeum semen, aut coitus libidinem nascuntur filij Abrahæ, sed qui per fidem nascuntur ex deo. Infeliciter nos genuerat primus ille generis autor Adam. Genuerat enim morti ac gehennæ. Et qui iuxta carnem nascuntur, non eadem sorte nascuntur. Quidam enim regno nascuntur, quidam seruituti. Sed nouæ generationis autor Christus Iesus, omnes ad eandem dignitatem ex æquo regenerat, ut deposita seruitute peccati, abiecta humilitate mortalitatis, per fidem & gratiam fiant filij dei uiuentis. Nec mirum si homo transformatur quodammodo ad diuinæ naturæ consortium, cum sermo diuinus sese hac gratia demiserit, ut nostram carnem, hoc est, mortale corpus assumeret ex uirgine, duo quædam dissimilima coniungens in sese, Deum, & hominem. Quid humana carne fragilius, aut contemptius: Quid deo potentius aut sublimius? Ne mireris hæc potuisse coniungi. Deus est qui fecit: nec diffidas homines posse fieri filios dei, quum sic dilexerit nos, ut nostram causam uoluerit fieri filium hominis. Nec enim assumpsit corpus imaginarium. Quis enim amaret inane spectrū, aut fallax præstigiū? Sed uere corpus hominis assumpsit, hoc est, totam naturam hominis assumpsit, nec eam partem fastidians, qua morti sumus obnoxij, & quam minimum differimus a brutorū genere. Nec assumpsit ad tempus, mox depositurus quod assumpserat: sed quo certam fidem faceret humanæ naturæ non per fucum assumptæ, diu uersatus est in terris, sitiit, esuriit, afflicus est, mortuus est, oculis conspectus est, auribus auditus est, manibus contrectatus est. Atque ut hæc dignitas humano generi esset perpetua, adhuc habitat in nobis, carnem humanam gestans diuinitas, atque in ea iam glorificata confidens ad dextram patris omnipotentis. Neque tamen cum in terris mortale corpus circumferret, carebat diuina maiestate. Nos enim qui familiariter cum eo uiximus, utriusque rei testes sumus. Vidimus esurientem, sitientem, dormientem, flentem, afflicum, morientem. Audiuimus humana uoce loquentem: contrectauimus eum manibus nostris, atque omnibus argumentis uerum hominem comperimus. Sed hîdem uidimus diuinam illius gloriam, planè dignam unigenitæ quam exhibita est, sed qua deus pater unicum filium suum honestare uoluit. Hanc autem gloriam uidimus in ædendis miraculis, in promenda cœlesti doctrina, in uisione montis Thabor, quando transfiguratus est coram oculis nostris: quum etiam eadem uox paterna cœlitus delapsa, filium unice charum professa est: quem admodum idem pater in baptismo uoce sua signocq; columbæ filium illustrauit, ac rursus ante mortem rogatus a filio, ut se clarificaret ea gloria, quam habuisset ante mundum conditum, uoce cœlitus demissa filium agnouit. Et clarificauit, inquit, & clarificabo. Deniq; uidimus in resurrectione, cum iam rediuitus nobis corpus palpabile quidem, sed nullis malis obnoxium exhiberet, cum nobis spectantibus eueheretur in cœlum. Nec his rebus tantū emicuit nobis illius gloria, uerum etiam mors ipsa diuinæ uirtutis habebat argumenta, cum uel lum templi scinderetur, terra tremere, saxa rumpentur, aperirentur monumeta, mortui reuiuiscerent, sol obteclus subitam noctem inuheret mundo: dum protinus a ualido clamore animam exhalaret, ueluti sponte, nō defectione uirium animam deponens. Hæc morte tam admirabili glorificauit patrem, adeo ut & latro supplicij socius, & Centurio, agnoscerent filium dei. Et quanquā in terris uersans cum nostræ salutis negocium ageret, maluit nobis modestiæ, mansuetudinis, & obedientiæ exemplum exhibere, quam suam ostentare magnitudinem, tamen omnis illius oratio, omnia facta, gestus etiā ipse ac uultus, declarabant illum esse plenum omnibus diuinis dotibus, plenū æterna & irrefragabili ueritate. Nam tametsi deus alijs quoq; sanctis hominibus largas gratiæ suæ ac ueritatis dotes impartiat, tamen in hunc uelut in unicum filium, totum cœlestium donorum fontem transfuderat, ut in uno esset, quod omnibus sufficeret. Ac talis nobis usq; ad ascensionem cōspectus est. Nunc persequemur, quomodo primū innotuerit mundo, cum antea ne a fratribus quidem suis, aliud esse crederetur, q̄ homo. Voluit enim paulatim innotescere, ne res tam noua fidem inter homines non inueniret, si repente fuisset exorta. Ac multa quidem præcesserant, que poterant animos mortalium ad credulitatem aliquo

Qui non ex sanguinibus

Et uerbum caro factum est

Et habitauit in nobis

Et uidimus gloriā eius

Plenū gratiæ ueritate

Ioannes testimonium perhibet

aliquo modo preparare: prophetarū autoritas, legis umbra, angelorū in natiuitate contentus, pastorum pietas, stella index, magorum religio, turbatus ad noui regis exortum rex Herodes, cum tota Hierosolyma: Simeonis, & Annæ prophetiæ: deniq; quædam præter humanæ naturæ modū ab eo gesta, quæ mater & Ioseph apud se mirabatur quid sibi uellent: tamen quum adesset tempus, quo iam ab æterno destinatum erat palam agredi negocium prædicandi regni cœlorum, uisum est, ut diximus, ad tempus & Ioannis testimonio commendari: non quod egeret hominis testimonio, sed quod sic expediret, uel ad inuitandam Iudæorum credulitatem, quorum nemo non sentiebat magnifice de Ioanne: uel ad impiorum incredulitatem coarguendam, quum nec illi de Christo testificantem crederent, cui tantum alioqui tribuebant, ut eum suspicarentur esse Messiam uatum oraculis promissum, liberandæ genti Israeliticæ. Quum igitur Ioannes multos iam discipulos collegisset, plurimos quotidie baptizaret, summaq; autoritate floreret apud omnes, prædicās instare regnum dei: de Iesu uero malignior esset hominum opinio, palam apud multitudinem inculcat, ac repetit, quod sapius de illo fuerat testificatus: ac iuxta uaticinium Esaiæ, quod prædixerat illum fore uocem clamantis in deserto, parate uiam domini: non iam priuatim apud discipulos suos, sed apud promiscuam multitudinem, quæ quotidie baptisimi doctrinæq; gratia, frequens ad illum confluerebat: & tum etiā destinatis animis aderat, ut certū audiret, quid uir tantus sentiret de Iesu: clara uoce clamabat, dicens: Hic est ille de quo uobis antehac saepe loquutus sum: cui uos me per errorem antepositis, quum dicerem esse quem dā, qui me ætate ac prædicationis tempore sequeretur, simulq; multitudinis opinione foret inferior, is nunc anteuertit: & qui posterior uidebatur, prior esse cœpit: nec mirū, quum etiam tum me dotibus omnibus prior esset, quamuis hominū iudicio uideretur inferior. Hic est fons omnis ueritatis & gratiæ. Nos quos uos tantopere suspicatis, nihil aliud sumus q̄ riuuli. Siquidem hoc ipsum quod habemus pro suo quisq; modulo, de huius plenitudine haustum est, unde promanat omnibus, si quid ad æternā salutē pertinet. Quicquid uirtutis fuit in patriarchis, quicquid in prophetis, quicquid in Mose, ab huius fonte profectū est. Ego nihil aliud sum, q̄ præcursor ueniens. Hic uerus est præco simul & autor Euangelicæ gratiæ, quæ ueram & æternam salutem cōfert omnibus per fidem. Huius hoc ipsum debemus, quod prophetarum uocibus instituti sumus ad pietatem, quod legis præscripto prohibiti sumus a maleficijs, quod ueræ religionis uelut umbra accepimus. Nunc per eundem offertur omnibus uberior gratia, quæ gratis condonat omnia peccata, ac mortem committentis, largitur uitam æternā. Nam Moses, cuius uobis est sacrosancta autoritas, nullo nomine cum hoc conferendus est. Ille legis delator erat duntaxat, non autor: & legem tulit inefficacem, austerā, ac rigidam, quæ figuris & umbris præluderet ad Euangelij lucem post uenturam: peccata proderet magis, q̄ tolleret: & sanitati præpararet uerius, q̄ sanitatem conferret, promissis inuicaret. Sed nūc pro seueritate legis gratia exhibita est per Iesum Christum: qui gratis condonat omnibus omnia peccata. Pro umbris exhibita est ueritatis lux, cuius ille non solum est præco, uerum etiam autor, ut cui pater deus tradiderit omnem potestatem. Atq; hæc sunt arcana dei patris, hæc sunt recondita diuinæ mentis cōsilia, quibus illi uisum est ex deo facere hominē, ex hominibus quodāmodo facere deos: summa miscere infimis, & infima ad summa subuehere. Hæc nulli ueterū ad plenū aperuit, quanq; illis aliquando per angelos, per somnia, per uisiones quasdam suæ lucis scintillas aperuit. Nam deum, ut est, nemo mortalium, quamlibet magnus, uidit unquā, nisi per ænigmata. Et quanquā Moysi, patriarchis, & prophetis aliquam suorum arcanorū portionem quadantenus patefecit, tamen hanc gratiæ & ueritatis plenitudinē solus unigenitus filius accepit: qui sic ad nos descendit, factus homo, ut per diuinam naturam semper sit in sinu dei patris. Ille nobis quod alijs per partes, quod per inuolucra, & ueluti per somnum utcunq; significatum erat, crassius & explanatus absq; inuolucris enarrauit, quicquid pertinebat ad æternā salutem consequendam. Huiusmodi testimonio quum saepe priuatim Ioannes ornasset Christum, tunc palam qualis esset, declarauit: integri famuli fungēs officio, qui nec domini sui gloriam Iudæis deferentibus uoluerit usurpare, nec illum fraudare sua: quanquā non ignorabat eam rem sibi, non solum autoritatis hæcenus possessæ iacturā, sed etiam grauem apud

De plenitudine eius omnes accep.

Et gratiam pro gratis

Deū nemo uidit unquam

Ipse enarrauit

Et hoc est testimonium

apud Iudaeos inuidiam allaturam, qui maluissent Ioanni hoc honoris deferre. Cuius etiam natiuitas fuerat apud Iudeos celebris, qui generis nobilitate (nam sacerdotis erat filius) commendabatur: qui nouitate uictus, qui pilis camelorum, qui solitudine, qui baptismo, qui discipulorum frequentia, plebis admirationem in se prouocarat: quum Christus ob humilitatem generis, ob uitam ac uestitum a populo nihil differentem, id temporis adhuc cõtemneretur. Quum igitur superbis pharisaeis non placeret humilis ille Christus, & ob hoc ipsum cõpissent subinuidere Ioanni, quod de Christo bene praedicaret: miserunt ex Hierosolymis uiros autoritate praeditos, sacerdotes, & leuitas, ut praesente multitudine percontarentur eum, quisnam esset ipse, de quo uariabat multitudinis suspicio. Nam quidam dicebant illum esse Christum, Iudaice gentis liberatorem: alij suspicabantur Heliam esse, quem iuxta Malachiae prophetiam existimabant rediisse, ut praecursor esset Messiae uenturi. De Christo, ob generis ac uitae humilitatem per pauci bene sentiebant, etiam si quidam cõeperant inuidere. Atque hoc iam tum agebat Pharisaeorum astutia, ut Christum ad suas cupiditates attemperarent. Id futurum arbitrabantur, si non fuisset approbatus, nisi ipsi autoribus. Quod si docuisset affectibus ac uitijs ipsorum repugnantia, reprobaissent, & ademissent autoritatem apud populum, cuius doctrinam sensissent suis commodis aduersam. Haec est mundanae sapientiae stulta prudentia. At Christus, cuius tota doctrina caelestis est, noluit quicquam humanae autoritatis admisceri suae doctrinae Euangelicae. Quidam etiam sperabant futurum, ut Ioannes, etiam si Christus non esset, tamen nomen tam honorificum ultro delatum agnosceret. Sciebant ipsi, adductissima gloriae mancipia, pestem hanc etiam sanctissimis uiris insidiari, non ignorabant, quantus fuisset futurus orbis applausus, si Ioannes Messiae nomen agnouisset, quod illi iam ultro bona pars Iudaeorum tribuebat. Si agnouisset apud populum, habebant quo Christum ob humilitatem exosum excluderent: si non agnouisset, habebant paratam calumniam. Rogant igitur apud populum, ex autoritate sacerdotum ac pharisaeorum, dicentes: Tu quis es? iam enim & illius autoritate grauari cõeperat, ac subinuidere gloriae. Ille non ignarus, quod haec odio Christi percontarentur, non statim aperuit suam de illo opinionem, sed falsam de se suspicionem, quae Christi gloriae poterat apud plebem officere, reppulit: ac fortis animo contempta falsi nominis gloria, confessus est se non esse Messiam, qui multis uidebatur esse: nec inficiatus est esse se id quod erat, paratus indicare, quis esset ille, cui nominis huius gloria debebatur: in quorum altero erat opinio, nis propriae iactura, in altero Pharisaei liuoris periculis. Atque in integrum corrupta, utroque cõtempso, palam falsus est, se non esse Messiam, prophetarum oraculis, & Mosi uoce promissum, haud quaquam negans iam adesse Messiam, sed non sum ego, inquit: significauit hoc cognominis alteri potiori deberi, qui tamen illorum opinione contemprior erat. Atque haec pharisaeorum maliciosa diligentia ad nihil aliud profecit, quam ad Euangelij fidem confirmandam. Hoc igitur gradu frustrati, pergunt sciscitari, si quod summum est, quodque plerique tibi tribuunt, non es, quum praeter autoritatem scribarum & pharisaeorum, usurpes nouam autoritatem, & populum in admiratione tua rapias, non sine iactura publica sacerdotum & pharisaeorum autoritatis, certe debes esse quispiam Messiae proximus. Legimus autem in Malachia propheta, priusquam ueniat Messias, uenturum Heliam Thesbitem, qui restituet omnia. Num igitur ille Helias es tu? Ioannes negabat se Heliam esse: non quod non esset aliquo modo Helias, qui spiritu Heliae praecursor erat Christi, sed quod non esset ille Helias Thesbites, igneo curru raptus in aera, quem in hoc seruari sensit propheta, ut praecursor sit secundi aduentus Iesu Christi. Legerant illi prophetiam, sed non intellexerant: nec erant digni, qui mysterium hoc discerent, quod animo maligno sciscitarentur. Quoniam autem sciebant Mosem promississe prophetam quendam exoriturum e gente Iudaica, quem audiri iusserat: nec ignorabant quidam hunc prophetam fore Messiam ipsum, ad haec nonnulli iactabant aliquid e uetustis prophetis reuixisse, atque hunc esse Ioannem suspicabantur: rogabant, num esset ille propheta promissus a Mose, aut aliquis denique e numero prophetarum, qui rediuius sibi fumeret eam autoritatem. Ille ingenue falsus est, se nihil esse tale, quale multi suspicabantur. Iam uero cum illos defecisset percontandi materia, consumptis hominum de Ioanne suspicionibus, urgent ut ipse de se profiteatur, quis nam sit: & ne diutius terg

ut responsum
demus his

gueretur

gueretur, urgent autoritate sacerdotum, quo uel metu potestatis fateretur quis esset. Videmus te, inquit, usurpare tibi quiddam supra pharisaeos, sacerdotes & scribas. Consumplimus diuinationem nostram, & tamen aliquid responsi referendum est his, qui nos huc miserunt. Si populus totus uarie de te suspicans fallitur, dic ipse quis sis: certe ipse tibi notus es. Quem tu te esse profiteris? Hic Ioannes, quoniam legis peritis loquebatur, ne sibi uideretur hoc ipsum quod erat, humana temeritate arrogare, ex ipsa Eliae prophetia pharisaeis non ignota, simul docebat & se nihil aliud esse, quam Christi praecursori: & iam ipsum dominum adesse, quem oporteret purgatis cordibus suscipere: quae ipsi liuore, ambitione, & superbia excitati, erant crucifixuri: Ego, inquit, nec sum Messias, nec Helias, nec ullus prophetarum reuocatus in hanc lucem: nec tamen hoc muneris mihi meapte autoritate sumpsi, cum ante plurimos annos autoritate dei destinatus fuero huic prouincia. Sum enim ille de quo scripsit Elia, Vox clamantis in deserto, dirigite uiam domini. Videtis desertum, auditis clamantis uocem. Quod superest, uos abiecit mundanis cupiditatibus, praeparate uestros animos in illius aduentum, ut uobis saluifer adueniat. Moses uobis illum adumbravit, propheta olim uenturum uaticinati sunt. Ego uobis iam aduenientem ostendo. Porro qui mihi fuerat ad Ioannem, erant sectae pharisaeae. Nam huius temporis peritia legis, opinio sanctimoniae, & autoritate praecellebant ceteris. Nec multum aberant ab Euangelica doctrina, quippe qui crederent etiam immortalitatem animarum, & aliam uitam post hanc uitam superesse. Sed ambitio, auaritia, & inuidia corruperat illorum animos. Quanquam hominum liuor id temporis nondum exarserat, ut palam Christo aduersarentur, sed mox ubi doctrinam illius sensissent aduersari gloriae, lucris ipsorum, & autoritati, prorsus in rabie acti, Messiam suum, quem populo promiserant ex prophetis, & cuius cognitione sese uenditarant, ad crucem adegerunt. Adeo pestifera res est etiam sacrarum literarum cognitio, nisi adsit animus liber ac uacuum a terrenis cupiditatibus. Sed diuina prudentia sapientior humanis ingenijs nouit hominum impiorum malitia ad piorum salutem abuti. Haec pharisaeorum tam inuidia, tamque insidiosa percontatio, nostram credulitatem confirmauit. Iam igitur magis etiam iritati, & non solum Christo quem semper cõtempserant, sed etiam Ioanni quem haecenus uenerati fuerant inuidentes, ad calumniandum se uertunt: Quid igitur, inquit, sumis tibi ius baptizandi populum, si neque Christus es, quae uaticinia docent aboliturum peccata populi sui, nec Helias Messiae praecursor, nec eximius ille propheta, quae promissit Moses, nec alius quispiam e numero prophetarum? Vnde tibi sumis istam autoritatem aboleri peccati, quae nec habes diuinitus, nec ex sacerdotum decreto, quorum autoritatem obscuras nouis ritibus? Ad hanc calumniam Ioannes mansuete respondit, sed ita, ut libere, & suam humilitatem agnosceret, & Christi dignitatem profiteretur: Meus, inquit, baptismus talis est, qualis est mea praedicatio. Nam quemadmodum praedicatio mea perfecta non est, sed tantum praeparat animos uestros Euangelicae philosophiae: sic baptismus meus, qui tantum aqua constat, non abluit sordes mentium, sed imagine quadam ueri baptismi praeparat rudes, ut superioris uitae poenitentia praeparati, capaces sint illius baptismi, quo Messias per spiritum suum semel abluet omnes sordes omnium qui crediderint ipsius caelesti doctrinae. Atque is iam non procul abest, sed nunc iam astat in hac populi multitudine, & tanquam unus e numero populi uersatur in medio uestrum. Et ob id a uobis uel despicitur, uel ignoratur, quod iuxta mundi aestimationem humilis est, & obscurus, nulla pompa earum rerum sese uenditans, ex quibus mundi cultores aestimant hominem. Nondum illi uisum est exerere uirtutem ac magnitudinem suam, sed te ipsa longe alius est, quam uidetur. Ego qui populi iudicio uisus sum esse aliquid minimum opinione, dignitate anteuertisset. Cuius dignitati adeo non sum aequandus, ut ipse me iudicem indignum, qui apud illum infimi mancipij fungar officio, uel corrigiam calciamentorum illius soluturus. Tam plenum, tamque magnificum testimonium Ioannes perhibuit de Christo pharisaeis, sacerdotibus ac Leuitis, teste copiosa populi multitudine: idque in loco celebri, nimirum in Bethabara, qui locus haud ita procul abest ab Hierosolymis trans Iordanem, propter aquae paratam copiam, ac desertum proximum, baptistae, & poenitentiae praconi accommodus, quo quotidie solita est magnis homi-

Ego uox clau
mantis

Haec in Betha
nia facta sunt

nis hominum e diuersis Iudaeae regionibus confluere baptismi gratia. Nam illic & praedicabat Ioannes, & baptizabat. Atque haec tenus ita testificatus est de Iesu, ut in turba stantem, nec nominaret, nec digito ostenderet, quo minus concitaret in illum pharisaeorum inuidiam, ac simplicium animos magis accenderet desiderio cognoscendi, de quo tam magnifice uir tantus praedicasset. Itaque quum iam e populo multi studiose quaererent, quis nam esset ille tantus, cuius dignitati in tantum cederet Ioannes, omnium iudicio summus uir habitus: Iesus postridie redit eodem, nec iam se continuit admixtus turbae, sed seorsum ipsum adiit Ioannem: partim officij gratia, ut cognatum saluaret: partim ut suum baptismam agnosceret: sed multo maxime, ut illi praerberet occasionem, clarius etiam apud populum testificandi de Christo, ne adhuc ignotus, hoc animo uideretur adire Ioannem, quo caeteri, nimirum baptizandus, aut docendus, aut consueti peccata gratia. Nam quod ab eo baptizatus est, id humilitatis exemplo datum est. Caeterum, ne quis dei suspicaretur illi fuisse opus baptismi, aut aliquid in eo fuisse maculae, quod Iordanis abluerent unde, semotus a turba, Ioannem adiit. Is admonitus spiritu, quid esset agendum, conspicatus Iesum uenientem ad se, uersus ad populum, digito demonstrat illis Iesum, ut iam de facie quoque notum mirari atque amare consuecerent, & illum potius quam se sequerentur, illius ambirent baptismum potius quam suum. Nam animi puritas spiritu sancto pleni, in ipsis etiam Iesu oculis, ipsoque uultu relucebat: ipso incessu, totoque corporis habitu semet exerebat, quemadmodum ex aduerso, furiosus ac uicij obrutus animus proditur ipsa corporis imagine: Ecce, inquit, hic est ille, quem plerique uestrum uiderunt a me baptizari, quum illum non purificari Iordanis, sed ipse potius Iordanis aquas sanctificari. Est enim solus omnium ab omni peccatorum labe immunis. Hic enim est purissimus ille agnus, quem deus iuxta uaticinium Esaiam, sibi gratissimam uictimam destinauit, ad expianda peccata totius mundi, omnium uiciorum genere inquinati. Hic est, quem agnus ille Mosaiicus adumbrabat, cuius innoxius cruor filios Israel ab angeli uindictae gladio tutos reddidit: ipse adeo non obnoxius ulli peccato, ut unus idoneus sit uerae totius orbis peccata tollere: adeo charus deo, ut solus illius iram possit uertere in misericordiam: adeo mansuetus, & amans salutis humanae, ut paratus sit pro peccatis omnium poenas dependere, & in se recipere mala nostra, ut nobis conferat sua bona. Hic est ille, de quo prius semel atque iterum, ceu per aenigma dixi, esse quendam post me uenturum, qui dignitate ac uirtute praerentes, me reliquisset a tergo: propterea quod quantum uideretur natiuitate humana, ac tempore praedicandi, denique & autoritate posterior: tamen diuinis dotibus me longe prior erat. At nec ipse prius quantus esset, aut quid esset, certo noueram. Tantus enim est, ut ego quem uos suspicatis, nullo modo sim ad hunc conferendus. Ille dominus est & autor totius salutis: ego nihil aliud sum, quam famulus illius, ac praecursor: nec baptismus meus, nec praedicatio mea quicquam est aliud, quam praeludium coelestis doctrinae, coelestisque uirtutis, quam ille uobis est allaturus. Nec in aliud iussu dei missus sum, nisi ut praedicarem poenitentiam superiorum delictorum, annunciam rem in stare regnum caelorum: & aqua uos tingerem, ut ille ueniens, uestris animis iam rudimentis huiusmodi preparatis facilius innotesceret, posteaque mihi quoque certis indicij esset a patre demonstratus. Verfabatur humilis, nec ulla re insignis inter homines, uelut unus quispiam e populo multitudine admixtus: uenit ad baptismum, uelut peccatis obnoxius. Non igitur ex habitu corporis, nec humana coniectura certum quum cognoscere, quod is esset unicus filius dei, & agnus ille purissimus, per fidem aboliturus omnia peccata mundi: sed ex insigni simbolo coelitus didici, hunc esse cui ego praecursor essem datus. Quod autem esset hoc signum, Ioannes palam aperuit apud multitudinem: Quum, inquit, ipse humilitatis exemplum mundo uolens exhibere, peccatorum turbae mixtus, ueniret baptizandus, pater illum coelesti signo honestauit. Nam ipse uidi spiritum sanctum columbae specie descendentem in illius uerticem, ac manentem super eum. Ante id tempus non certo noueram eum, cuius essem praecursor. Occultabat enim illius coelestem sublimitatem corporis humilitas. Nondum enim uenerat tempus, quo palam uellet eum innotescere populo. Igitur quum scirem afflatu patris iam adesse Messiam, ne quid erroris esset in persona, aut ne quid ambiguitatis haberet humana coniectura, is, cuius iussu susceperam ministerium uos baptizandi aqua, certo signo me docuit, cuius indicio cognoscere quis esset ille, qui uos efficaciter baptismobaptizaturus

Sed ut manifestetur in Israel

Et testimonium perhibuit Ioannes, quia uidi spiritum

baptizaturus esset, ac per spiritum sanctum, quo plenus est, conferret gratis. ~~nam~~ ~~remissionem~~ remissionem omnium peccatorum. Etenim prius quam ad me ueniret baptizandus Iesus, pater coelestis sic me praemonuerat: Hoc indicio certo cognosces filium meum; Inter multos quos a qua tinxeris, super quem uideris specie columbae descendentem ac manentem spiritum sanctum, cum esse scito, cui potestas est baptizandi spiritu sancto. Nam homo tingit aqua, solus ille coelesti uirtute, sublati peccatis confert iustitiam. Hoc signum quemadmodum promiserat pater, uidi in baptizato, & ideo mihi uidere datum est, ut meo praeconio uos quoque cognosceretis uestre salutis auctorem. Proinde quemadmodum & ante testificatus sum, ita & nunc palam testificor, hunc esse filium dei, unde uelut e coelesti fonte uobis petenda sunt omnia, quae pertinent ad iustitiam, ac aeternam felicitatem. Non enim patiar uos de me maiora suspicari, quam promereor: nec hunc ignotum populo commendabam, suamque autoritatem in illum uelut in maiorem transferebam, ut posthac se deserto, illius adhereret magisterio: illud interim agente diuina providentia, ut nobis in utroque pararetur salutare exemplum Euangelici doctoris. Si quidem Ioannes, nec tanta gloriae ultro se offerentis lenocinio corruptus est, ut alienam laudem sibi uindicaret: nec sacerdotum ac pharisaeorum inuidia deterritus, quorum ambitiosus liuor, & ambitio liuida non ferebat quenquam praeter se magnificari, tacuit Christi gloriam: nec spectauit quid sibi conduceret, sed quid expediret populo, docens nimirum Euangelij praeconem, non solum aduersus luxum & auaritiam, uerum etiam aduersus omnem ambitionem usque ad uitae contemptum animum confirmatum & infractum habere oportere. Porro Iesus Christus, dum uelut unus e plebe uenit ad baptismum: dum inter Ioannis discipulos se uelut discipulum gerit illius, quum esset omnium dominus: nos docuit per summam animi defectiorem ac modestiam perueniri ad ueram gloriam: neque quenquam esse magistrum idoneum, nisi qui bonum gesserit discipulum: neque quenquam oportere ad docendi munus prorumpere, nisi fuerit omnibus modis spectatus ac probatus, atque huc ueluti diuinitus ascitus. Iam quo magis eluceat eximia Ioannis integritas, non sat habuit populi studium a se diuertisse in Christum: suos etiam discipulos, quos habebat peculiare, a se alienatos Christo studet tradere. Nam postridie quam haec quae modo narrauimus acta sunt apud populum, rursum stabat Ioannes, & aderant magistro discipuli duo. Iesus autem illinc haud procul inambulabat. Idque factum est, non sine mystica significatione rei. Nam legis Mosaicae typum gerebat Ioannes, Christus Euangelicae professionis erat auctor. Lex igitur quae iam ad summam lineam peruenerat, stabat, uelut non progressura longius, sed mox cessatura, & Christo uenienti cessura, suosque discipulos illi traditura, sed interim constanter testificans de Christo, ac synagogam uelut tradens uero sponso, ut illi sit ecclesia. Christus obambulat, uelut semper in maius progressurus, & undique coelestis doctrinae discipulos colligens. Ioannes igitur stans, quum intuitus esset Iesum ambulantem, nec ignarus illum sitire salutem humani generis, ac discipulos captare idoneos sublimi doctrinae, uersus ad duos discipulos, qui praecceptorum adstabant, ut eos Iesu meliori se magistro traderet, digito demonstrans ambulantem. Ecce, inquit, ille est agnus dei, de quo iam toties testificatus sum, qui solus tollit omnia totius mundi peccata. Huic ego uos preparauit. Quisquis uerum & efficacem baptismum desiderat, huius magisterio se tradat oportet. Quoniam qui ueri cultores fuerunt legis Mosaicae, legis ipsius testimonio profecerunt ad Euangelicam perfectionem, hoc est, ex fide in fidem, quum pharisei peruerso legis studio persequuti sint eum, quem lex illis commendarat. Porro Ioannis discipuli non responsant suo magistro, sed fidem habentes illius sermone, relicto Ioanne Euangelij praecursore, sequuti sunt Iesum euangelicae salutis auctorem. Sequebantur autem taciti, flagrantem amore sublimioris doctrinae, cuius spem ex Ioannis testimonio coeperant, sed interpellare non audent eum, qui quum nulla intercesserat familiaritas. Iesus igitur intelligens quo animo sequeretur, ut declararet, quod esset obuius illis, qui synceris animis sitiunt Euangelicam doctrinam: non expectata interpellatione, ultro subleuat, & inuitat illorum uerecundiam: ac uersus ad illos, iamque conspicatus eos sequentes se: non quod ignoraret quem sequerentur, aut quo animo sequerentur, sed ut

Altera die iterum Sabat 30 annes

alijs illorum affectum Euangelio dignū ostenderet, compellat eos, rogatq; quid sibi uelint, ut horum nota cupiditas, & aliorum animos accenderet. At illi ipso statim nomine professi, se teneri desiderio discendi; Rabbi inquit, quæ uox Syris sonat magistrū, ubi habitas: Nimirum magistrū appellantes, se discipulos illius profiterentur: & dum domicilium illius ubi sit, percontantur, declarant se familiarius secretiora quædam uelle discere, quæ forsatis in publico dicurus non esset. Hic dominus Iesus delectatus illorum pio discendi ardore, non excusat instantem noctem: non iubet eos redire postridie: nec signis indicat domum suam, si quādo per oportunitatem se uelint inuicere, sed comiter blandeq; ad domesticum colloquium inuitat eos: Venite, inquit, & uidete. Senserat enim illorum ardenti desiderio morā omnem molestam futurā esse. Illi lati tam optato responso, uenerūt, ac non solū uiderunt domiciliū ubi habitabat Iesus, sed eo die cōmorati sunt apud illum: sacroq; eius colloquio sic inflāmati sunt, ut non solum ipsi sibi gratularentur, sed alios etiam ad huius felicitatis cōsortium inuitarent. Porro quum adirent domicilium Iesu, erat hora diei ferme decima, iam sole uergente ad occasum. Nullum enim tempus, nullus locus non opportunus est discendis ijs, quæ spectant ad æternam salutem, semperq; debet esse parata doctoris Euangelij copia. Talem enim decet esse, qui se Christianæ philosophiæ, quæ sola supercilium nescit, magistrum profitetur. Horum autem qui Ioannis hortatu sequuti fuerant Iesum, alter erat Andreas frater maior Simonis Petri, cui licet natu minori, Iesus ob excellentem fidei ardorem postea pollicitus est clauis regni cœlorum, & eidem ter amorem professio, commisit pascedas oues suas. Habet illud Euangelica pietas longe diuersum ab ingenio mundano, si quem egregium thesaurum nacta est, non celat, alijs inuidens. Nam multi non putant se possidere, quod habent cum multis commune, sed gestit suum bonum alijs esse commune. Andreas tanta felicitate gestiens, quod ex indicio Ioannis, sed multo magis ex domestico Iesu colloquio certum comperisset, illum esse agnum illum cœlestem, qui solus tolleret peccatum mundi: illum esse filium dei, reconciliatorem unicum humani generis: illum esse Christum à prophetis promissum, & tot iam seculis expectatum, ut primum nactus est Simonem Petrum, fratrem suum, cuius præsentiam in hoc magnopere desiderabat, ut illi quem sciebat ingenti ardore expectasse Christi aduentum, tam certæ cognitionis felicitatem communicaret: Inuenimus, inquit, Messiam illum, quem redemptorem orbis prophetæ promiserant. Messias autem Syrorum lingua sonat Christum, hoc est, unctum, quod unctio regum sit, ac sacerdotum. Solus autem Christus unctus est à Deo: soli data est potestas omnis in cœlo & in terra: solus est ille sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec, qui sui corporis hostia, generi mortalium uniuerso reconciliavit Deum. Simon latus tam optabili nuncio, nec audisse contentus, gestit & ipse uidere Iesum. Andreas iam domini Iesu comitatem ac benignitatem expertus, ilico adducit eum ad Iesum. Iesus autem intuitus Petrum, non solum faciem hominis contemplatus, in qua tamen relucebat pectoris sinceritas, sed animum potius columbina simplicitate præditum & ob hanc aptum Euangelicæ gratiæ, delectatus syncero illius affectu, simul & patris nomen indicat, iam tum declarans sibi nihil occultum esse, simulq; piam animi simplicitatem collaudat ex paterni nominis argumento: & ex cōmutati nominis ænigmate, prædicat olim in eo futurā inuictæ fidei soliditatem. Nam Iona columbam sonat, aut gratiam: Simeon obedientem sonat. Siquidem ab obedientia Mosaicæ legis gradus est ad Euangelicā fidem. Iesus igitur intuitus eum, & præsentem illius simplicitatem amat, & futuram firmitatem uelut ænigmate subindicat dicens: Tu es ille Simon, filius Ioannæ, tuo simul & paterno nomini respondens. Sed ubi fides ista robur collegerit, ut aduersus omnia satanę tentamēta possit inconcussa cōsistere, uocaberis Cephas, quod Græce sonat Petrū, Latine saxum. Atq; hoc erat primū rudimentum ecclesiæ Christi: hoc erat Euangelicæ scholæ primordiū. Postero die uisum est Iesu proficisci in Galilæam, qua non alia Iudææ regio tum erat contemptior, quod ex ea nemo magni nominis unquā fuisset exortus, circa quam tamen primū exorturam Euangelij lucem Esatæ uaticiniū prædixerat. Idq; sic uisum est diuino consilio, ut ab humilibus, indoctis, & rudibus uiris, & e sterili contemptraq; regione oriundis, suā auspiciaretur ecclesiam. Nam & Petrus atq; Andreas, qui non uocati secuti sunt Christū, Galilæi erant. Quod

Quod autem frater fratrem attraxerat ad Iesum, felix erat ecclesię nascentis auspiciū, quæ constat fraterna charitate, concordiaq; mutua. Iesus igitur abiturus in Galilæam, comitatus iam duobus Galilæis discipulis, quo ueniret aliquanto comitator, asciscit & alios duos, eiusdem gentis ac nobilitatis. Reperit autē Iesus Philippū quendam ortum è ciuitate Galilææ Bethsaida: ea est iuxta lacū Genezareth, patria Andreæ & Simonis, cui nomen additum est Petri. Iam & patris nomen, omen habet Euangelicæ concordia, & omnium gentium diuersitates in unam ecclesiā uelut in unam ciuitatem, cōiungat. Mi debatur forte obuius factus Philippus, sed res tota gerebatur, diuina providentia, ut ab æterno decretum erat, quos uellet ecclesiā primores esse. Iam obuius Philippo dixit Iesus: Sequere me. Ille nihil cōtutus ilico secutus est Iesum, de quo iam multa & Ioannis testimonio, & populari rumore cognouerant. Efficax erat sermo loquētis, & suapte sponte promptus erat audientis animus. Euenit autē, ut quemadmodum Andreas Simonem fratrem attraxerat, ita Philippus iam latus magisterio Iesu, quum repperisset Nathanae lem, quæ nouerat incredibili desiderio teneri Messiam uenturū, & ob hoc in legis ac Prophetarum oraculis diligentissime obseruare solitum, unde & quando esset uenturus, ut illi gaudiū quo totus gestiebat, cōmunicaret, dicat: Inuenimus uerū illum Messiam, de quo Moyses scripsit, quod esset exorturus propheta ex Israelitico genere, & de quo prophetarum uaticinia tam multa cecinerunt. Is est Iesus filius Ioseph Nazarenus. Nam id temporis Iesus ab omnibus adhuc credebatur filius Ioseph, & huius nomine notior erat quā Mariae matris. Deinde Nazareus uulgo dicebatur, nō quod illic natus esset, quū Bethleem illius cunabulis sit consecrata, sed quod illic à puero cum parentibus uersatus sit, & educatus. Hoc ubi audiuit Nathanael, fauet quidem latissimo nuntio, sed offenditur scrupulo, quæ illi tacite mouebat prophetia, quæ palā promittit Christū exorturū e Bethleem: cupiēs ergo certius edoceri, dicit Philippo: Num à Nazareth potest aliquid boni exoriri, cuius non meminerunt prophetarū oracula: Hunc nodum quum ipse Philippus rudis adhuc, & præter simplicem fidem nihil habens explicare nō posset, inuitat eum ad fontem ipsum, non dubitans quin uiso & audito Iesu, statim sit crediturus: Si dubitas, inquit, mihi credere, ueni ipse, & uide. Iesus autē qui nondū miraculis æditis inclarauerat, ut cognitione rerū occultarum subindicaret diuinā uirtutem suam, conspicatus Nathanaelem uenientem ad se, prius quā esset per Philippum de illo admonitus, aut antequā esset ab illo appellatus, uersus ad suos, demonstrato Nathanaele: Ecce, inquit, uere Israelita, in quo dolus nō est. His uerbis Iesus simul & collaudauit Nathanaelis simplicem credulitatem, & syncerū cognoscendi studiū, cum hi qui falso se iactabant Israelitas, calumniandi studio soleant esse curiosi. Nathanael intelligēs Iesum his uerbis significare, se non latere colloquiū quod de ipso habuisset cum Philippo, & admirans, unde hoc ad illius conscientia permanasset, nam Iesum nihil adhuc aliud suspicabatur esse q̄ hominem: Vnde, inquit, me nosti: Iesus autē euidentius etiā declarans, se nō latere quantumuis occultas hominū cogitationes: Priusquā, inquit, Philippus te uocaret, quū esses sub ficu, iam uideram te. Colloquiū fuerat duorū, neq; quisquā erat arbiter, qui potuisset renūciare. Locus expressus est, & in mysterio obiter notata est ficus, primæ transgressio nis conscia, unde discendat oportet, qui uolunt Christū agnoscere. Ex his indicijs palam erat, & totius colloquiū argumentum Iesu non ignotum fuisse: cuius tamen non refricat mentionem, ne uerecundo, & simpliciter percontanti, uideatur exprobrare incredulitatem. Hæc simulatq; audiuit Nathanael, cui persuasum erat, soli deo esse perspicua cordium secreta, & homine matius esse quod audiret, nihil iam offensus scrupulo de loci natalis uocabulo, plena fide testimoniū reddidit Christo: Rabbi, inquit, tu es ille filius dei, per quē pater decreuit liberare populum suū: tu es ille rex Israel, Prophetarū uaticinijs olim promissus. Iesus tam promptā & alacrem uiri fidem, ac professionem tam Euangelicam libenter amplectens, confirmat etiam Nathanaelis de se opintonem, & apertius iam indicans diuinam naturam, ait: Ex hoc concepisti fidem, quod sim Messias ille promissus, & rex Israel, quia dixi te mihi uisum fuisse, tum quū esses cum Philippo sub ficu, atq; ideo magnifice de me sentis. Videbis olim euidentiora signa: ex his crescet tua de me opinio. Moxq; Iesus conuersus & ad reliquos discipulos, quorum nullus adhuc de ipso pro dignitate sentiebat, ait: Illud habetote pro certo: Videbitis aliquando cœlos

apertos, & angelos dei ascendentes ac descendentes super filium hominis. Hoc aenigma, te dominus Iesus, simplicem licet ac synceram suorum fidem, sed tamen rudem adhuc, & quae procul abesset à perfecta cognitione sublimitatis Christi, excitabat ad expectationem maiorum miraculorum, & ex his cognitionem sublimiorem.

Præterea quod ceu magnifico titulo uolens honorificare Iesum, appellauit illum regem Israël, significat eum adhuc de regno terreno somniasse. Terrenum autem est & humile quiddam, regnum habere in mundo: sed longe sublimius est, regem esse totius orbis, atque etiam angelorum. Id innuit, quum ait angelos uelut sedulos ministros, obsequij studio, sursum ac deorsum commeaturos super filium hominis. Quamquam autem discipuli sermonem hunc Iesu, id temporis nondum intellexerant, tamen ceu semen recondidit in animos illorum, suo tempore progerminaturum. Post enim cognouimus angelos frequenter obsequijs agnouisse regem omnium, quum Gabriel illius conceptum nuntiaret, quum in natiuitate caneretur: Gloria in excelsis deo: quum subinde apparentes Ioseph, incolumitatem pueri procurarent, quum post temptationem satanae ministrarent illi: dum in agone sudanti solatium exhibent: dum in resurrectione frequenter apparent. Rursum quum omnibus spectantibus sublatus est in caelum, aderant angeli, promissi reditus sponsores. Sed id tum potissimum fiet, quum uenturus est in nubibus, cum maiestate patris, cum uniuerso angelorum exercitu, iudicaturus uiuos & mortuos, ac traditurus regnum deo & patri.

CAPVT SECVNDVM

Equè diu commoratus est in Galilæa, quin ædito miraculo inciperet declarare, non fuisse uanum Ioannis de se testimonium. Erat quidem Iesus notior in Galilæa, quam in cæteris Iudææ regionibus: sed tamen nihil adhuc præclarum de illo sentiebant, cum fratrum etiam & cognatorum adhuc esset maligna de ipso opinio. Die igitur ab adita Galilæa tertio, celebrabantur nuptiæ in Cana, id est oppidum eius regionis. Ad has ob affinitatē uocata fuerat mater Iesu, atque hac occasione uocatus est & Iesus ipse, unā cum quatuor discipulis, quos modo collegerat. Porro quum conuiuium incaluisse, ac deficiente uino, pudore periclitaretur sponsum, quod parum liberaliter apparasset nuptias: simulque metus esset, ne conuiuium redderetur parum hilare, sollicitis hac de causa conuiuuis: mater Iesu Maria, muliebri quadam sollicitudine cupiens huic incōmodo mederi, quum iam ex multis argumentis, atque etiā ex Ioannis testimonio, non ignoraret uirtutem filij sui, audet illum cōpellere, dicens: Fili, uinum non habent. Quod audet appellare, maternæ erat autoritatis: quod nihil præscribit quid fieri uellet, reuerentiæ est erga filium. Iesus autem iam aggressurus cœlestis negocium Euangelij, cuius solum patrem autorem esse uolebat, non patitur ullam humanā auctoritatem admisceri. Non enim in hoc gerebat miracula, ut suorum cognatorum affectibus seruiret, sed ut apud incredulam nationem signis corporalibus spiritali doctrinæ fidem præstrueret. Durius itaque matri respondet: non quod hanc talem non uicè diligeret, qui sic amabat uniuersum hominum genus, sed ut miraculorum auctoritatē ab humanis affectibus assereret, ac diuinæ uirtuti totam gloriam uindicaret. Hoc enim expediebat hominum salutem, quam sentiebat Iesus. Itaque non abnegans matrē, sed ab huius negocij quod gerendum erat, auctoritate declarans alienā, respondit, Quid mihi tecum rei est mulier? Est mihi tempus præscriptum à patre, quando, & quibus modis agere debeat negotium humanæ salutis, id nondum uenit. Hactenus tuæ uoluntati me præbui morigerum. Quod nunc restat, ex arbitrio patris gerendum est, non ex humano præscripto. Alibi mater fuit, posthac mihi nihil aliud eris quæ mulier, quoties uerfor in patris negotio.

Utrum faciam, quod res ipsa

ipsa postulabit: habeo tempus à patre præscriptum. Sic & ante matrē admonerat, adhuc puer, quod in templo disputantem interpellasset. Sic rursum admonuit, quum apud populum cōcionantem euocari iussisset. Maria uero mater Iesu, nec offensa duriorē respondit: cæterum accitis ministris clam in aurem dicit: Quicquid uos facere iusserit, facite: Nimirum illud procurabat matris pia sollicitudo, ne famulorum incredulitas, aut non paratum obsequium obstarēt, quo minus conuiuio subueniretur. Cæterum temporis ac rei gerendæ arbitrium filio relinquit tacita. Hæc nequaquam fortuito gerebantur, sed cōsulto Iesus differebat miraculum, quo magis omnibus innotesceret uini defectus, & necessitati, non ostentationi datum uideretur. Sic enim omnia sua miracula gessit dominus, ut non ad laudem humanam affectata, sed subleuandis hominum malis impensa uiderentur, ita temperato rerum ordine, ut maiore certioreque fide geri non possent. Iam igitur expectantibus cōuiuuis, & ob uini inopiam sollicitis, Iesus tempus adesse sentiens, quo suis innotesceret, ministris mandat, ut sex hydrias lapideas, quæ illic stabant in cumulum, ut si quis iuxta Iudæorum consuetudinem, lotionē se purgare uellet, haberet paratam aquæ copiam, quod ea regio siticulosa, nec ubiuuis fontibus ac fluuijs irrigua sit, impleant aqua. Nimirum & hoc faciebat ad miraculi fidem, quod earum hydriarum sollemnis esset usus, nec alium liquorem admittent: nam singulae capiebant binos aut ternos cados, ut nec loco facile moueri possent. Paruere famuli, & ut iussi fuerant, impleuerunt hydrias aqua usque ad summum. Id ubi factum esset, quo plures haberet miraculi testes, iussit ut haurirent ex hydrijs, & quod hausissent, offerrent Architricino, qui cōuiuio curando præfectus erat: & partim quia sobrius, nam cui cura mandata est apparatus, is cæteris bibentibus abstemius esse consuevit: partim saporum peritus, & palati iudicio callidus, maiore fide pronunciare poterat de uino, quæ cæteri cōuiujs, quorum palata tam multo uino uideri poterant obscuruisse. Architrincinus autem simulatque gustasset uinum ex aqua factum, nec sciret unde esset haustum: suspicatus errore ministrorum esse factum, quod tale uinum distulissent in extremum conuiujs, præter aliorum morem, uocat ad se sponsum, discere cupiens, quanam occasione is error accidisset. Cæteri, inquit, qui solenne conuiuium exhibent, initio conuiujs optimi quodque uinum apponunt: post ubi iam temulentis, minus diiudicat palato, & hauriunt intemperantius, apponunt id quod deterius est. Tu contra uinum hoc, quo nullum adhuc appositum generosius est, seruasti usque ad finem conuiujs. Atque hac occasione rei gestæ miraculum paulatim ad plures dimanauit, ac post re ex famulis perquisita, cognitum est non solum aquam uersam in uinum, sed etiā in uinum optimum. De hydrijs nulla erat suspicio, quin soli aquæ fuissent consecratae. Ministri aquam aquæ addiderant usque ad summum, idem ex eo quod infuderant haustum, obtulerant Architrincino sobrio. Sponsum agnoscit tale uinum apparatus non fuisse. Itum est ad hydrias, & cōpertum est eiusdem generositatis uino plenas esse. Ab hoc factum dominus Iesus auspicatus est in Cana Galilææ miraculorum gestionem, paulatim prolaturus mundo diuinitæ suæ uirtutis argumenta. Nam primū hoc in re non perinde seria, & priuatim gestum est, ac propemodum matris ac cognatorum affectibus indultum est: qui hoc contemptius sentiebant de Iesu, quod essent illi sanguinis propinquitate coniuncti. Atque hoc signum tum temporis non ita multis animaduersum est, sed post maiore cum fide res manauit ad plures. Interim tamen discipulorum fides qui aderant confirmata est de Iesu, qui maiora pollicitus, præstitit quod promiserat. Nec tamen hoc signum, quo ueluti prælulit ad cætera, fuit otiosum. Primum enim sua præsentia uoluit honestare nuptias, præscius olim exorturos, qui eas ut spurcas damnarent, quum res sit deo gratissima honorabile connubiū, & thorus immaculatus. Deinde ueluti typo quodam nobis adumbravit Iesus, quod tum aggrediebatur. Iam enim tempus erat, ut pro insipida ac diluta legis Mosaicæ littera, bibere mus generosum illud uinum Euangelicæ spiritus, Christo uide licet, quod erat inefficax & inutile nobis, uertente in melius. Lex enim Iudæis absque Christo, non solum insipida est, uerum etiam exitabilis. Qui non crediderunt euangelio, adhuc bibunt aquam legis Mosaicæ: qui crediderunt Christo, spiritalis doctrinæ multo feliciter ad uitæ cœlestis amorem incalescunt, ac uegetantur. Nec id factum est prius quam Christus sibi iunge-

ret ecclesiam sponfam suam. Aderat illi & mater Iesu, synagoga typum gerens, cuius autoritas minuatur: admonet tamen de uino, sed ipsa non praestat. Genuit tamen nobis eum, qui mentes nostras sui spiritus mero laetificat. Rei mysterio astipulantur & ipsa locorum uocabula. Siquidem Cana Galilaeae sonat possessionem transmirationis. Iam enim collectum erat seminarium populi noui, qui a littera legis ad spiritum Euangelicum, a mundo ad caelum transmigraret. Hoc signo Iesus in obscuro oppido inter cognatos, uirtutis suae declarationem auspiciens, descendit Capernaum. Ea ciuitas est in eadem Galilaea gentium, iuxta lacum Genesareth, finitima Zabulon & Neptalim, propter opum affluentiam, luxu diffuens, & superbia tumens. Porro iuxta philosophiam Euangelicam, quod altum est apud mundum, hoc abiectum est apud deum. Descendunt una mater eius, fratres, ac discipuli, atque ibi commorati sunt dies perpaucos, nec ullum miraculum est aeditum. Verum hoc officii interim datum uidetur matris & cognatorum asecibus, quos iam circumferri diutius nolebat: nimirum aggressurus maiora: ne quae gererentur in gloriam patris coelestis, hinc sibi quicquam uindicaret affectus humanus. Cognatis igitur Capernaum relictis, Iesus quaerit tempus ac locum idoneum palam declarandae uirtutis, ac autoritatis suae, quam a patre coelesti, non ab hominibus acceperat. Etenim iam instabat celeberrimus ille dies Iudaeorum, qui dicitur pascha, quod Hebraeis transitum sonat. Hoc quotannis celebrabant ob ueteris historiae memoriam, quod maiores eorum incolentes, transfissent ex Aegypto, petituri terram a deo promissam. Porro quod illi typo celebrabant, hoc per Christum uere agebatur: nimirum ut homines per Euangelicam fidem relictis errorum tenebris, ac uitiorum caligine, transferrentur ad innocentiam, ad lucem, ad immortalitatem. Quum igitur id temporis ingens esset Hierosolymis hominum frequentia, qui ad diem festum ex cunctis Syriae regionibus confluxerant: Iesus eo se contulit, iam ascendens ad patris negocium: qui Capernaum descendens, cognatis obsequens. Mox templum ingreditur, qui locus religionis causa plurimam solet frequentari. Christus autem uerae religionis erat magister. Quum autem esset ingressus templum religioni & cultui diuino dicatum, offendit illic non templi, sed fori speciem. Reperit enim illic permultos, qui in loco sacro sordidum, atque iniquum etiam quantum exercebant, & religionis occasione uerterent in rapinam. Siquidem hospitibus, ut esset quod offerret, iam ascendens, magno uendebant oues, boues, columbas, aliaque huius generis, quae iuxta Iudaeorum consuetudinem solent offerri, siue donari sacerdotibus: sed interim pacti cum sacerdotibus & Leuitis, ut eadem animalia accepta ab his qui obtulerant, rursus ipsis uenditoribus reuenderent, sed minoris, ut iterum cum lucro possent alijs hospitibus uendere: ita fiebat, ut spoliatis hospitibus, turpe lucrum subito ex eodem animante rediens, inter mercatores & Leuitas diuideretur. Quosque paratio esset negotiatio, id quod in prophano mercatu fieri consuevit aderant & numularii, siue collybistae, qui minutiore moneta mutarent maiorem, aut aurum argento, aut peregrinam pecuniam eius loci moneta uerterent: atque hinc quoque quaestus erat sordidus, nec multum abhorrens ab usura. Iesus iam tum ipso facto docens, quanta pestis Ecclesiae sit, turpe lucrum studium, & quantum ab hoc morbo abesse oporteat eos, quae se religionis Euangelicae proceres profitentur: contextuit sibi ueluti flagellum è funiculis, tanquam canes è domo dei profligaturus, magnaque indignatione, simul & autoritate omnes illos exegit è templo, negotiatores una cum suis mercibus exturbans. Neque enim solum eiecit homines, sed oues etiam ac boues, ne quid talium sordium hareret. Quin & collybistarum aes effudit in terram, ac mensas etiam subuertit, docens haec prorsus esse conculcanda religionis uerae cultoribus. Ceterum his qui columbas uendebant, indignabundus dixit: Auferte ista hinc, & ne ex domo patris mei feceritis domum negotiationis. Discipuli uero quum uiderent Iesum alioqui placidum ac mitem, hic tanta seueritate profligantem qui templi religionem sordido quaestu profanabant, recordati sunt eius prophetiae, quam habet psalmus sexagesimus octauus: Zelus domus tuae comedit me. Porro Iudaei cum audissent, quod domum patris sui nominans, peculiari quadam ratione se declararet filium dei, uiderentque palam, tanta cum autoritate fauentem in eos, qui uidebantur rem sacerdotum ac religionis adiuuare, obstrepunt illi ac dicunt: Si deus pater tuus est, & si patris contumeliā uindicas, a deo miraculum aliquod, ut intelligamus te patris

patris autoritate haec facere. Si ista facis autoritate tua, temeritas est: si diuina, quod signum profers, ut credamus tibi: Iesus autem sciens eos calumniaturos, etiam si quod miraculum ad ostentationem adidisset, quum ille nullum unquam miraculum adiderit, nisi ad subleuandam egentium necessitatē, ut quod esset diuinae uirtutis argumentum, idem esset & humanae necessitatis beneficium: sub enigmate promisit eis signum, quod si tum palam fuisset eloquutus, non erant credituri, quando ne tum quidem crediderunt, quum esset exhibitum. Id erat signum mortis & resurrectionis. Idem erat signum Iona, quod post multis actibus miraculis & adhuc flagitibus signum de caelo, promisit. Nunc autem idem rudibus adhuc rectius etiam promittit. Sermonis occasionem, templum in quo uerbantur, praebat, de quo Iudaei supra modum gloriabantur. Soluite, inquit, templum hoc, & in triduo excitabo illud. Hoc anigmatis ne apostoli quidem tum intelligebant. Sed cognita tandem resurrectione ex re compererunt sensum orationis. Iesus enim sentiebat de templo corporis sui, quod illi per suam malitiam morte essent soluturi, ipse uirtute diuina intra triduum resuscitaturus. Hoc Iudaeis non solum absurde, uerum etiam impie dictum uidebatur. Nam iubere solui templum tantae religionis, impium erat: tam operosam fabricam intra triduum excitare, dictum absurdum uidebatur. Qualis autem erat illorum intellectus talis fuit responsio: Quadraginta sex annis, inquit, su datum est in hoc templo post Babyloniam captiuitatem instaurando, & tu triduo excitabis illud? Ad eam obiectionem non respondit dominus Iesus, sciens se nihil profecturum, si sermonis inuolucrum explicuisset, quando nec post tot aeditis signis, tot praedicationibus instructi, discipuli potuerunt ferre mentionem mortis, nec credere mysterium resurrectionis. Haest tamē hoc dictum ceu semen quoddam in animis auditorum, sed in alijs alium fructum protulit. Siquidem Iudaei memores, hunc sermonem ueluti capitale crimen obiecerunt illi apud sacerdotes impios. Discipuli quod asequi non poterant, tamen reconcentes in pectore, quid sibi uellet admirantem, donec per acta resurrectione spiritus sanctus doceret illos, Christum templi uocabulo suum ipsius corpus significasse. Id erat multo sacratius templo, quod religiose uenerabantur Iudaei, ut in quo inhabitaret plenitudo diuinitatis. Et tamē saecrum illud templum uiolare sacrilegium erat: at sacratissimum illud templum sanctissimi corporis nihil ueriti sunt impie demoliri. Sed idem Solomon, qui sibi ex uirgine Maria condiderat templum hoc, ab illis solutum restituit intra triduum, iuxta prophetarum uaticinia. Tum itaque discipuli conferentes scripturas cum sermone Iesu, intellexerunt hoc esse maximum signum, quo Iudaeis declararet suam diuinitatem. Quamquam enim legimus aliquot homines reuixisse, nemo tamen praeter unum dominum Iesum excitauit seipsum ad uitam. Solus enim in se potestatem habebat deponendi animam suam, & eandem resumendi, quum uellet. Atque his quidem in ipsis Iesus excitauit totius Iudaicae gentis in se expectationem instante die festo. Ceterum quum per aliquot dies paschae Hierosolymis commoratus, & signis & doctrina iecisset aliqua semina fidei Euangelicae, multi fidem habuerunt dictis illius, credentes eum esse filium dei, quem se esse praedicabat, magis commoti miraculis quae perpetrabat, quam uerbis. Nam Iudaei non tam ratione commouentur, quam uisus prodigijs. Ceterum Iesus iam tum formam & imaginem nobis ostendens Euangelici doctoris, cuius prudentiae est non statim omnia mysteria doctrinae sublimis rudium animis committere, cuius mansuetudinis est, infirmos adhuc & imperfecios tolerare, donec proficiant ad sublimiora, quoniam sciebat firmos illorum adhuc esse rudem & ancipitem, & animos illorum nondum esse capaces mysteriorum Euangelicae philosophiae, ne subito uersis populi studijs, tumultus aliquis nasceretur, non sese credebant promiscuae multitudini. Complures enim erant, quos uerebatur haec autoritas, praesertim qui Iesu doctrinam & gloriam suo quaestui & autoritati officium arbitrabantur. Nondum eruperat pharisaeorum & scribarum liuor in manifestam calumniam, sed tamen inuidiam ac maleuolentiam in corde premebant, captantes occasionem laedendi. Eoque, quia nondum prodesse poterat Iesus, ne praebere malis occasionem maioris mali, subduxit sese ab illis, eo quod ipse nosset omnium tacitas cogitationes: nec opus haberet, ut quisquam apud eum testificaretur de homine. Ipse enim quem nihil sciebat, ex sese sciebat quid lateret in recessu cordium uniuscuiusque. Nec interim suae salutis consulebat Iesus, qui sponte in hoc uenerat, ut pro salute mundi mortem oppeteret, sed illorum maliciae peccandi materiam subtrahebat.

Quum autem
esset Hierosolymis

INTER multos autem qui ex conspectu Iesu miraculis, nonnullam de eo opinionem conceperant, erat quidam nomine Nicodemus, sectae Pharisaeae, ex eorum ordine, qui apud Iudaeos primores habebantur. Hic non ignorans esse permultos sui ordinis ac sectae, qui Iesu subintruderent & insidarentur, adijt Iesum, sed nocte, re declarans quod imbecillus ac uacillans adhuc esset in amore erga Iesum, quem hactenus admirabatur, ut tamen nollet eius causa sua gloriae facturam apud homines facere, nec eius gratia in sui ordinis inuidiam pertrahere. Metus autem erat potius, quam impietas: & pudor humanus uerius, quam pueritas. Atque hic pudor in quorundam animis tantam uim habet, ut qui rem & uitam possunt contemnere, affectum hunc, generosis ingenijs potissimum insitum, non possint uincere. Pudebat enim eum qui inter Iudaicae gentis principes dignitate praeminebat, humilis Iesu discipulum uideri: timebat ne cui primus confessus in synagoga tribuebatur, eijceretur e synagoga. Iesus autem mansuetissimus doctor, qui calamum confractum non comminuit, nec lignum fumigans extinguit, non repulit timidum atque intempestiuum saluatorem, sed comiter accipit imbecillem quidem, sed malitiae expertem, & ob hoc dignum qui paulatim ad sublimiora prouehatur: statimque quantum ex eius miraculis conspectis profecerit aperies, hac praefatione captat beneuolentiam Iesu: Rabbi, inquit, iam illud perspectum habemus doctrinam istam tuam non esse talē qualis est pharisaeorum. Res enim ipsa loquitur, ipsam docendi autoritatem non ab homine traditam, sed a deo. Nullus enim posset haec credere miracula, quae tu profers, nisi deum habuerit sibi praesentem & opitulante. Hanc opinionem de Iesu Nicodemus ut magnificam ac preclaram proposuit, quam longe esset infra illius dignitatem. Nihil enim aliud eum esse suspicabatur, quam prophetam aliquem, cui deus saueret. & adesset in aedendis miraculis, quasi suapte uirtute non ea patrarer. Iesus autem nec hominis imperfectam de se opinionem refellit, nec statim se iactat quantum sit, sed blanda comitate docilem paulatim prouehit ad Euangelicae doctrinae penitiora mysteria. Iudaei qui tantum adhuc aquam Mosaisca legis biberant, qui praeter Ioannis baptismum nihil nouerant, nec adhuc gustarant uinum Euangelicae doctrinae, nec dum per spiritum & ignem baptizati fuerant, praeter carnem nihil sapiebant, & ob id ad Euangelicam philosophiam quae tota spiritalis est, admodum rudes. Proinde dominus non exprobrauit illi suam ruditatem, non animi utroque claudicantem, & mundo deoque sese partientem: nondum protulit illud quod postea pronectio ribus discipulis exigit: Quae mei puduerit apud homines, huius & me pudebit apud patrem meum: sed obscuris dictis elicit hominis ruditatem, ut paulatim erudiat, & ab effectu carnali transferat ad intelligentiam spiritualem. Illud, inquit, habeto pro indubitato Nicodeme, nisi quis denuo uelut in nouum hominem renascatur, non potest uidere regnum dei. A deo uero est haec doctrina, quam cupis ex me discere. Id quum dictum absurdum uideretur Nicodemus, crasse quidem, sed simpliciter respondens, ait: Qui fieri potest, ut homo iam aetatis prouectus, quemadmodum ego sum, nascatur denuo? Num quomodo fieri potest, ut rursus introeat in uterum maternum, & inde nascens denuo prodeat? Ne hoc quidem tam crasso responso offensus Iesus, grauat interpretari, quid sit nasci denuo siue e supernis: Verissimum est, inquit, Nicodeme quod dixi: Renascendum est ei qui uelit esse capax Euangelicae doctrinae: sed aliud natiuitatis genus est de qua loquimur. Non enim est carnalis, sed spiritalis: nec constat propagatione corporum, sed transformatione animarum. Nec hac natiuitate rursus efficiuntur filij hominum, sed filij dei. Itaque pro certo habe quod modo dixi: nisi quis denuo natus fuerit per aquam & spiritum sanctum, & ex carnali fiat spiritalis, non poterit ingredi regnum dei, quod prorsus spirituale est. Simile nascitur de simili. Quod e carne nascitur, nihil aliud est quam caro: caeterum quod e spiritu natum est, spiritus est. Quantum autem interest inter carnem & spiritum, inter corpus & deum, tanto praestantior est haec de qua loquor generatio, ea quae corpus propagat e corpore. Qui iuxta carnem nati, nihil aliud quam carnem sapunt, nihil esse credunt, nisi quod sensibus percipiunt. Atqui ea quae nec uidentur, praestantissima sunt, uimque maximam habent, quam caro sit infirma & impotens. Quare quum alia sit nascendi ratio, non est quod mireris, homini secundum carnem nato, ut esset filius hominis, eidem secundum spiritum inuisibiliter esse renascendum, ut possit esse filius dei, qui spiritus est: & aptus regno caelorum, quod spirituale est, non carnale. Quod si nondum animo

animo consequeris, sume tibi imaginem ab his rebus, quae cum spiritalibus nonnullam habent congruentiam, et tamen corporeis sensibus percipiuntur. Deus simplicissimus est spiritus, proculque semotus ab omnibus sensibus corporeis: sed hic aer quo uegetamur, & cuius tantam uim & utilitatem sentimus, quoniam ad nostra corpora collatus, subtilior est, spiritus dicitur. Atque hic spiritus non cohibetur hominum arbitrio, sed impetu suo fertur quod uisum est, per omnia sese diffundens, mirificam uim inferens rebus corporalibus: nonnunquam uitam adferens, nonnunquam mortem, nunc tranquillus ac tacitus, nunc rursus uolentior: interim ab Oriente spiras, interim ab Occidente, interim ab alijs atque alijs mundi partibus: & effectu se prodit: ac uocem illius audis, quum nullum corpus uideas, nec sit quod manibus possis apprehendere: sentis praesentem, nec uides uenientem, nec uides quod se proripiat abiens. Tale quiddam habet haec spiritalis natiuitas. Arcanis afflatibus mentes hominum a dei spiritu rapiuntur ac transformantur. Vis & effectus ineffabilis sentitur, nec tamen oculis cernitur id, quod agitur. Et qui sic renati sunt, non iam aguntur humano carnalique spiritu, sed spiritu dei, qui uiuificat ac moderatur oia. Nicodemus adhuc crassior, non repugnans quidem Iesu, sed sermonis intelligentiam non assequens, & planius etiam exponi cupiens quae audierat, dicit Iesu: Qua ratione possunt ista fieri, ut homo corporeus renascatur in spiritu, & ex deo nascatur diuinus? Iesus ostendens ea quae caelestis doctrinae sunt non percipi rationibus humanis, sed fide potius comprehendere, & ad haec indoctiles esse mundi philosophos, humana sapientia turgidos, & pharisaeos, qui literam legis magno supercilio profitebantur, quum spiritum legis ignorarent: sed hanc esse sapientiam, quam pater caelestis calaret prudentes huius seculi, & aperiret his qui iuxta mundum humiles essent & idiotae, respondit Nicodemo: Tu habebis magister in Israel, & profiteris te doctorem populi, & haec quae potissimum oportebat scire, ignoras? Quantum igitur abest populus a spiritali doctrina, si tu tantus populi doctor haec non assequeris? Sed interim creditur disse profuerit, quod intellectu non potes assequi. Fides praestabit, ut haec sentias, etiam si non uideas. Etenim si aeris huius naturam & impetum cum sentias, non potes ingenio consequi, quomodo consequeris haec longe sublimiora, & ab omni sensu corporis semotiora? Siquidem diuina cum sint, longe superant humanas mentes, nisi & ipsa diuino spiritu affluerent. Mihi uero tuto credas, qui haec quae caelestia sunt, non solum afflatu sentias, aut audierim, quemadmodum prophetae senserunt, quorum de numero tu me esse credis, sed comperita certaque loquimur, et quod uidimus in caelo, hoc uobis testificamur in terris. Sed uos quoniam nondum estis renati per spiritum, haec spiritalia non creditis. Creditis homini, de his quae corporeis oculis uidit testimonium ferenti, & non creditis ei, qui caelestis ipse caelestia uidit oculis spiritalibus. Ut certius sunt caelestia quam terrestria, ita certius cernuntur ab eo, qui caelestes habet oculos. Haec autem dicebat dominus Iesus sub inuolucro, significans sibi diuinam esse naturam, quam corpus mortale circumferret: atque hoc testimonium quod ipsi tribuerat Nicodemus ueluti magnificum, quod a deo missus esset, iuxta sensum illius, qui proloquutus est, longe esse infra ipsius dignitatem. Siquidem Nicodemus nihil adhuc altius sentiebat de Iesu, nisi quod sic esset missus a deo, quemadmodum caeteri prophetae leguntur a deo missi, & quemadmodum Ioannes missus erat a deo: sed longe sublimius filius missus erat a deo, qui semper fuisse apud patrem ante quam mitteretur, & iam tunc esset apud patrem iuxta diuinam naturam, qua non recedit unquam a patre. Quoniam autem ad huius mysterij sublimitatem, quomodo in eodem diuina natura coniuncta esset cum humana, ut idem in terris ageret homo mortalis, & idem apud patrem esset deus immortalis, quae hactenus dixerat de renascendo per aquam & spiritum, crassiora uideri poterant, subiecit dominus Iesus: Si mihi terrena quaedam adhuc uobis praedicant, ob carnalem animi sensum non creditis, quomodo credituri sitis, si praedicauero uobis ea quae plane caelestia sunt, quae tamen ipse & uidi, & certius cognoui, quam quae uos oculis corporeis uidetis? Quis autem hominum, aut angelorum tantus fuit, ut ascenderet in caelum, caelestia contemplanturus, & ipsam diuinam naturam, ut est, coram aspecturus? Nemo prorsus ascendit in hoc caelum, nisi filius hominis, qui e caelis descendit in terras, qui idem iam nunc uersatur in caelis, nunquam a diuinitatis contemplatione seclusus, licet interim humilis & obscurus uideatur in terris. Sed ita uisum est diuino consilio, dei gloriam per summam ignominiam, & humilitatem declarare mundo, ut homines relicta falsa gloria, eadem uia pro-

Spiritus ubi
nulle spiratAmen amen
dico tibi

Et sicut Moyses exaltauit

perent ad ueram atq; aeternam gloriam. Quod si quis roget: Quae necessitas compulsi dei filium descendere de caelis, & in terris humilem & abieciū uersari? nihil aliud in causa fuit, q̄ summa charitas dei patris erga genus hominum, cui seruando filium suum unigenitum tradidit in mortē, & mortē iuxta mundi existimationē probrosam. Vnum impendere uoluit omnī salutē. Nec hoc subitum aut nouū tibi Nicodeme uideatur. Hoc ipsum est quod futurum adumbravit Moses, quum pereunte populo serpentū incursum, serpentem aeneum suspendit in stipite, ut quicumq; flexissent huc oculos suos, incolumes essent à morsu letali. Quemadmodum igitur aeneus ille serpens speciem quidē habens uenenatae bestiae, sed a deo ueneno carens, ut alios etiam ueneno tactos liberaret, suspensus est in deserto, quo conspicuus esset omnibus ad salutem: ita oportet exaltari filium hominis, ut omnes qui huc per fidē sustulerint oculos, à letifero peccati ueneno liberentur: ut non solum Israelitae, sed omnino quisquis hominum syncero peccore fiducia in illo collocet, non pereat peccato obnoxius, quod mortem adfert aeternam: sed per mortem unius innocentis, uitam obtineat aeternam. Huiusmodi quibusdam aenigmatis dominus Iesus assumpti hominis & orbis per crucem redimendū mysterium aperuit, nondum licet earum rerum capaci: simul interim aperiens, quantum interesset inter eos, qui legem carnaliter legerent praeter historiam nihil animaduertentes: & eos qui spiritus afflatu, de quo fuerat mentio, sensum arcanū sub scripturae rectorio latentē perciperent. Sed tamē haec fidei semina, tum dominus Iesus iniicit in animū Nicodemi, ut post intelligeret hoc nō fortuito, sed diuino consilio gestū esse, atq; ita bonum semen exceptū in terram bonam, fidei fructum produceret suo tempore, nō solum in eius peccore, qui haec audiuit, uerum etiā in omnī animis, ad quos per Nicodemū referentē haec erant permanatura. Quis enim crediturus erat, tantam fuisse dei charitatē erga mundū deo rebellem, & tot flagitijs obnoxīū, ut non solum nō ulcisceretur admissa scelera, sed filium etiā unicū de caelis dimitteret in terras, atq; hunc in mortem, & mortē crucis probrosissimā traderet, ut quisquis hominū, siue Iudaeus, siue Graecus, siue barbarus in hunc crederet, non periret, sed per fidem Euangelicā uitam consequeretur aeternā? Quanquā enim olim pater per filium iudicaturus est uniuersum mundum in aduentu postremo, tamen hoc tempore, quod clementiae datū est, non misit deus filium suum ut condemnaret mundū pro suis sceleribus, sed ut sua morte mundo per fidem conferat salutem gratuitam: & ne quis sponte periens haberet quod pratexeret suae malitiae, facilis aditus datus est omnib. ad salutem. Non enim exigitur pro prioribus admittis factis factio, non legis obseruatio, non circumcisio, tantum qui credit illi, tutus est à cōdemnatione, nimirum illud amplexus, per quod salus aeterna datur omnibus, quantalibet peccatorum sarcina grauat, si modo post Euangelicam professionem abstineat à uitae prioris flagitijs, & iuxta doctrinam eius, cuius nomen professus est, proficere nitatur ad perfectam pietatē. Porro quisquis non credit Euangelio, tantam dei erga se charitatē contemnens, & salutem gratis oblatā ab se repellens, nihil opus habet, ut à quoquam iudicetur, quum ipse palam condēnet seipsum, & aeternae poenae reddat obnoxīū, hoc à se repellens, per quod licebat assequi uitam aeternam. Deus per unigenitum filium suum salutem omnibus obtulit, idq; per fidem, ut illum salutis autorem agnoscamus ac ueneremur, et in illototius felicitatis nostrae fiduciam collocemus. Hoc qui recusat, & dei tam obuiam bonitatem aspernatur, & filium quem pater honorificari uoluit, contumelia afficit, & mortem illius pro nobis obitam, pro nihilo ducit, re nimirum ipsa declarat sese dignū aeterno supplicio. Quis enim non intelligit, illum merito & suapte culpa perire, qui uolens ac sciens amplecti id, per quod perit: & auersatur id, per quod salus poterat restitui? Error & peccata tenebrae sunt animorū, & peccata mortem gignunt aeternam. Filius dei lux est mundi. Lux enim est ueritas. Huic credere salus est. Itaq; quū benignitate dei lux uenerit in mundum, ignorantia ueri & innumeris uitijs caligantem, ut cognita ueritate respiceret ac seruaretur, homines magis amarūt suas tenebras, quam lucem caelitus missam. Si perit agrotus, qui medicum celat morbum ne sanetur, nonne ipse de se pronuntiat, quod suo uitio perit? Sic homines mūdo dediti, lucem oblatam auersabantur, quod mala essent ipsorum opera. Ut enim is qui rem dedecorosam patrat, noctē amat, ac solem fugit, ne prodantur ipsius facta: ita qui sibi male conscius sunt, oderunt lucem Euangelicā ueritatis, per quam prodantur ea quae turpia sunt, ut emendentur. Neq; enim sanari potest, qui morbū amat suum

Sic enim deus dilexit mundum

Hoc est autem iudicium

nam. Sibi displiceat oportet peccator, ut deo placeat. Caeterum cuius opera recta sunt, is amat solem, ut ex recte factis laudem inueniat. Ita qui sibi bene conscius est, aut certe qui sanari cupit, nec dissimulat sua peccata: nam haec quoque ueritas est, agnoscere tuū malum quod habes, & ambire bonū quod nō habes: ultro se offert Euangelicē lucē, ut palam fiant ipsius opera, & quae bona sunt, laudem habeant: quae non ex mundi spiritu, sed ex deo profecta sunt: & quae mala sunt, corrigantur. Caeterū qui ex legis obseruatione sibi perfectam iusticiam arrogant, cum intus madeant uitijs animi, qui in philosophiae praesidijs, qui in huius mundi commodis felicitatem constituunt, aut in magnis uersantur tenebris, si hoc ex animo sentiunt: aut in maioribus etiam, si quod sentiunt esse malum, excacati suis cupiditatibus mordicus tenent, & quod uident esse salutiferum, pertinaciter auersantur. Huiusmodi mysteriorū semina quaedā dominus Iesus recondiderat in peccus Nicodemi. Atque hic est ille Nicodemus, qui post auctoritate sua patrocīnatus est Iesu aduersus pharisaeorum calumnias, dicens neminem esse condemnandum, nisi perspectis ipsius operibus: quicq; mortuo sepulturae officit exhibuit. His igitur Euangelicā gloriae fundamētis iactis in Galilaea & Hierosolymis, Iesus quo magis ac magis propagaretur, profectus est in terram Iudaeā, cui nomen peculiariter inditum à Iuda tribus autore, unde genus ducit & Iudaeus dicitur: atq; illic aliquandiu cōmorabatur cum discipulis suis, isdem inijt exordiens praedicationem Euangelicā, unde coeperat Ioannes. Prouocabat enim ad poenitentiam, & baptizabat. Atq; id temporis baptizabat adhuc & Ioannes. Nondum enim ab Hero de coniectus erat in carcerem. Baptizabat autem non iam in Iordane, ut solet, sed in obscuriore loco, cui nomen Enon, non procul à Salim, quod Syris sonat scatebras, unde illic baptizandis suppetebat aquae copia. Eo loci multi se conferebant, & ab Ioanne baptizabantur: non nulli se conferebant ad Iesum, & à discipulis illius baptizabantur. Atq; hinc inuidia orta quibusdā discipulis Ioannis aduersus Iesum, quod cū ipse nuper baptizatus esset à Ioanne, seque ueluti pro discipulo illius gessisset, ac illius testimonio fuisset populo commendatus, nunc repente sese aequaret illi, imò se illanteponeret, cuius discipuli sibi sumerent, quod hactenus solus Ioannes fecisset. Ac primū conati sunt populum à baptismo discipulorum Iesu auertere, persuadere conātes, Ioannis baptismū efficaciorē esse peccatis abluendis, quam baptismū Iesu. Id cum populo non persuaderent, adierunt Ioannē, querelam ad illum deferentes, & existimātes illum indigne laturū, & aliquo modo cohibiturū hanc amulationem. Atq; hic humanus affectus discipulorum Ioannis profecit ad Christi gloria, & euidentius etiā Ioannis de Christo testimonium elicit. Deferunt autem rem his uerbis: Magister, is qui nuper apud te fuit, cum baptizares iuxta Iordanem, & abs te baptismum suscepit, quemq; tuo testimonio ornaras apud multitudinē, cum omnibus esset ignotus, nunc idem sibi sumit quod tu, palam baptizans, atq; oēs ad illum confluunt: ita futurum est, ut per illum autoritas tua obscuretur. Haec discipuli Ioannis studio quodam humano, cupientes sui praecceptoris gloriae indies augeri, & hac gratia Christo inuidentes, cuius autoritas uidebatur effectura Ioannis opinioni. Haec cum audisset Ioannes, sic discipulorum suorum prauo affectui mederi studuit, ut ostenderet sese non solum non agre ferre, quod Iesu gloria indies crescens, suam obscuraret, uerum etiā uehementer gaudere, se minus delegatum expleuisse, nunc adesse Christi tempus, qui longe sublimiora praestaturus esset. Respondit igitur hunc in modū. Quid humano affectu uultis in me gloriarī? An potulatis ut me ipsum maiorē faciam quam sim? Non potest homo quicq; accipere, nisi fuerit ei datum caelitus. Haec enim non geruntur humanis praesidijs, sed autore deo. Quod muneris ille mihi delegarat iuxta modum meum, id bona fide peregi. Praecurforem gessi, prouocaui ad poenitentiam, denuntians instare regnum dei. Aquae baptismō praeparauī multos ad baptismum spiritus & ignis: indicaui, quem posthac oporteret sequi, & unde perfectā salutem petere. Si mea ualet apud uos autoritas, quare meis dictis fidem non habetis? Ipsi testes estis, quod non semel palam professus sim, me non esse Christum, quem multi putabant esse: nec in aliud esse missum, quam ut praecurrens illi uenienti uiam praepararem. Famulus illius sum: ille dominus est omnīū. Quod si ille tam inuotescit mundo, suaq; gloria meam obscurat, gaudeo meum testimoniu uerum esse. Nam illud unice erat in uotis, ut huc proficeret meus famulatus. Quemadmodum enim ei debetur sponsa, qui uere sponsus est: caeterum qui sponsus ipse non est, sed tantum amicus sponsi, non inuidet sponso

*Post haec uer-
nis Iesus & dicit
seipulic ius*

sponso suam felicitatem, neque praecepit illi sponfam suam, sed gratulatur ei, cui fauet ex animo, & astat illi tacitus, magnoque animi gaudio audit sponsi uocem cum sponsa colloquantis: ita ego cui nihil erat optatius, quam ut ille tantus agnosceretur esse, quantus est, & ego desinere maior uideri, quam essem, gaudio perfundor, intelligens rem bene succedere. Illum qui haecenus longe minor habitus est, quam est, oportet crescere: me qui maior habitus sum, quam eram, decet minui. Sic expedit hominum saluti, & meam opinionem obscurari, & illius gloriam indies augescere, & a me desciscere discipulos, & ad illum demigrare, ad cuius potentiam mea diluta est & inefficax, tantoque inferior baptismus, quanto est ignis aqua potestior. Aequum est terrena cedere caelestibus, humana diuinis, imperfecta perfectis. Qui est terra profectus est terrenus est, ac terrena humiliaque loquitur. Quid enim aliud potest homo, quam humana loqui? Caterum is, qui est caelo profectus est, superat omnes, etiam quamlibet magnos homines. Nos tenuem aurulam caelestium rerum hausimus, & ut possumus testificamur. Caterum ille, quod in caelis uidit & audiuit apud patrem, certissima fide apud homines testificatur. Ac me tanto inferiorem mirantur homines, illius testimonium uix quisquam recipit: meum, qui famulus sum, de illo testimonium requirunt, & illi us de patre testimonium reijciunt. Et tamen si quis mihi diffidit, diffidit homini: si quis non credit illi, qui filius est unicus, id quod pater sua uoce testatus est, facit deum mendacem. Iudei dei patrem adorant, & filium ab illo missum afficiunt contumelia: sed omnis in filium contumelia, recidit in patrem. Quisquis igitur accipit testimonium filii, is credens filio, certo confirmat deum esse ueracem, qui loquitur in filio. Filius enim qui missus est a patre, non loquitur humana, sed uerba dei. Locutus est deus & per prophetas, & unicusque pro suo modo spiritum suum impartit: sed huic unico filio suo non dedit deus spiritum suum ad certum modum; sed totam plenitudinem sui spiritus effudit in eum, adeo ut nihil habeat pater, quod huic desit: & quicquid huic detraxerit hominum incredulitas, id pater sibi detrahendum putet. Pater enim filium unicum unice amat, ac rerum omnium summam tradidit illi in manum, non se spolians sua potentia, sed huic eandem quam habet uirtutem communiens. Quicquid autem conferre uoluit humano generi deus, hoc per filium largiri uoluit. Offert autem omnibus rem non medio crem. Offert enim uitam aeternam, sed per eum, qui solus est fons uitae aeternae. Sed huius tam eximij muneri se reddit incapax, qui recusat accipere. Recusat autem, qui non credit, filium posse largiri quod pollicetur, simulque mendacem patrem insinulat, qui per filium uana pollicetur. Magna est igitur merces credulitatis; & atrox damnum incredulitatis.

Qui autem accipit eius testimonium

Qui credit in filium habet uitam

QUE huiusmodi dicitis Ioannes discipulorum suorum immodicum erga se studium, & malignam de Iesu opinionem castigauit, tacite prouocans eos, ut se neglecto iam illum sequerentur, unde omnibus petenda essent omnia. Ut igitur cognouit Iesus, quem nihil omnino fugiebat, sibi quoque contigisse, quod inter homines solet euenire, ut gloriam comitetur inuidia, iam quae hoc male habere phariseos, quod plures alliceret discipulos, & plures ad illius baptismum confluerent, quam ad Ioannis, tamen Iesus ipse non baptizabat, iam tum ostendens praeclearius esse munus euangelizandi, quam baptizandi, sed discipuli eius: & hoc magis urebantur, quod tantum sibi sumerent huius discipuli, quantum uix ferebant in Ioanne, cui tribuebant plurimum: partim ne magis exacerbaret illorum inuidiam, si illis ueluti contemptis illis dicitur fuisse comoratus: partim ut iam tum praeluderet futurum, ut Euangelij gratia, a Iudaeis repulsa, ad profanos populos deferretur, relinquit Iudaeam, iactis illis Euangelicae doctrinae rudimentis, & reuertitur parat in Galilaeam, unde uenerat. Sed interim erat illi eundem per Samariam, quam olim profanae gentes, expulsis Israelitis, occuparant, inductis in eam conuenis hinc atque hinc contractis. Hi tandem multis afflictionibus, eruditi diuinitus, aliqua ex parte Iudaeorum religionem amplexi sunt: deum unum colere coeperunt, licet ritum diuersum, & ad Iacob Abrahamae nepotem genus suum referunt, quod his habitauerit olim apud Chaldaeos. Solius Moysi libros recipiebant, prophetas non admitterebant. Nomen autem genti

genti inditum a monte Samor. In hos igitur atrox ac publicum odium erat gentis Iudaeae, ob memoriam per uim occupatae regionis, & incolarum sedibus suis electorum, ritusque in plerisque diuersos. Sic enim receperant Moysi legem, ut ueteris superstitionis superessent multa uestigia. Cum igitur uenisset ad Samariam ciuitatem, quae dicta est Sichem, ac deesset cibum, nam discipuli tantum inhiantes domino, de comatu non prospexerant, ipse quidem Iesus non ingressus mediam ciuitatem, ne Iudaeis probabilem calumniandi causam preberet, quod Israelitis neglectis, sese transferret ad gentes profanas & impias, quemadmodum post grauis conuicti loco Samaritanum, & demoniacum appellabant: discipulos passus est abire in ciuitatem emendorum cibariorum gratia. Ipse solus ibi comoratus est, partim ut reditum suorum opperiretur, partim ne deesset occasione miraculi. Nouerat enim quid esset euenturum. Erat autem illic praedium quod dederat Iacob Ioseph filio suo. Locus erat sacer ac celebris apud Samaritanos ob ueteris historiae memoriam, quod illic Leui & Simeon magna strage incolarum uicti fuissent contumeliam Dinam constupratam. Erat inibi fons quoque, uel ob hoc celebris apud eam gentem, quod Iacob, quo, ut dixi, generis autore gloriantur Samaritani, eum fodisset. Iesus igitur est longinquo fessus itinere, quod pedes, non quis aut uehiculis confecerat, nobis iam tum exemplum praebens, quale oporteat esse Euangelij praeconem: sedebat illic, ut se dabat locus, fonti imminens, ac uelut ex aura fontis rescollationem captans. Erat autem hora ferme sexta iuxta Iudaeorum supputationem, cum iam sol uergens ad meridiem, aestu suo laboris molestiam conduplicat. Atque his indicij Iesus declarabat se uerum hominem esse, iisdem affectionibus obnoxium, quibus obnoxia sunt corpora ceterorum hominum. Interim ingressa est mulier quaedam Samaritana, ut ex eo puteo cui assidebat Iesus, hauriret aquam. Cui Iesus ut statim colloquij preberet argumentum, & ex hoc ipso quod agebat mulier, uenaret illam ad salutem, dicit illi: Mulier da mihi bibere. Quomodo autem interim abierant apostoli, quod Iesus illi quaedam arcana diciturus esset, quae apud alios dixisset, petulantiae uideri poterat. Qua quidem in re dominus Iesus ciuilitatis & mansuetudinis exemplum exhibuit Euangelicis doctoribus, qui peccatricem, & non uni prostituta pudicitiae mulierem adeo non dedignatur alloquio suo, ut etiam pudori impudicae solitudine consuluerit. Mulier est cultu linguaque deprehendens Iesum esse Iudaeum, nec ignara quantopere Iudaei soleant abhorreere a commercio Samaritanorum, adeo ut occursum quoque et colloquio se putent contumari, aduocata quod & ultro compellaret, & potum ab ipsa peteret, respondit: Qui sit, ut tu Iudaeus quum sis, quemadmodum est sermone cultuque consilio, praeter Iudaeorum morem, a me muliere Samaritana poscas potum, cum soleatis uos Iudaei a commercio Samaritanorum abhorreere, nefas esse ducentes, si quid habeatis consuetudinis nobiscum? Iesus autem qui non tam sitiebat aquam illam, tam est uere iuxta carnis naturam sitiebat, quam animarum salutem, sensim pellicit mulierculam ad cognitionem Euangelicae gratiae, respondens hunc in modum per anigma, quo magis accenderet in illa discendi studium: Si nosse quam eximium sit donum quod nunc uobis offert deus, & si nosse eum qui nunc aquam potum abs te petit, tu potius petisses ab eo, & is dedisset tibi longe potiore aquam ista, uidelicet aquam uitam. Hoc quum esset dictum de spiritu quem hausturi erant credentes Euangelio, mirum non est, si muliercula Samaritana non intellexit, quum Nicodemus & Iudaeus & Rabbini non potuerit assequi, quod aliquanto clarius dixerat Iesus de renascendo & supernis. Quin ille crassius etiam respondit, quam haec mulier: Nunquid, inquit, potest homo iterum in uentrem matris introire, cum sit senex, & nasci denuo? Haec autem quum magnificum quiddam concepisset ex eo quod dixerat Iesus: Si scires donum dei, & si nosse quis esset, & daret aquam uitam: non indigne tulit contemni puteum Iacob, de quo religiose sentiebat, non irritum magnificam orationem & hospitium, & ignoti, & Iudaei: sed discere cupiens, quid esset hoc, quod ceu nouum ac praeclearum ostentabat, honoris gratia, dominum eum appellat, ut iam non humili de illo concepta opinione. Atque interim hoc mulierculae Samaritanae exemplum dispensatione diuini consilij procuratum est ad coarguendam ac traducendam Iudaeorum peruersitatem, qui in tantum non praebant se dociles domino Iesu, ut beneficia quoque illius, & salutarem doctrinam impie calumniarentur, quum haec muliercula ciuilliter ac mansuete responderit ad omnia, doceri gestiens, adeo ut in aestu commorans, & oblita eius rei, cuius gratia uenerat, penderet ab ore ignoti hominis & alienigenae, de quo nihil adhuc praecleari audierat

rat. Domine, inquit, tu mihi polliceris aquam hac præstantiorem. Atqui ne uas quidem habes quo haurias aquam, & puteus profundus est. Vnde igitur suppetit tibi aqua uing copia, quam promittis? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, quem & uos ueneramini? Is nobis cu præclarum munus dedit hunc puteum, & adeo non cõtemplit hanc aqua, ut ipse ex ea bibere sit solitus, & tota familia eius una cum pecoribus. Iesus uidens docilem esse mulierẽ, quæ non magum suspicata est aut incãtorem, sed magnũ aliquem uirum, quem cum Iacob, de quo magnificẽ sentiebat, conferendum putaret: non dedignatur illam paulatim allicere ad maiorem sui admirationem, ostendens aquam esse spiritua/ lẽ, de qua loquebat, quæ nõ reficeret pecora, sed animas: Qui Iberit, inquit, ex hac aqua, quam uobis dedit patriarcha Iacob, ad breue modo tempus sitit corporis sedat, mox recursuram. Cæterũ ut intelligas, quanto magnificentius sit hoc donum dei, de quo loquutus sum, dono Iacob, quantoq; præstantior aqua, quã ego polliceor, ista aqua quæ scaturit terræ uenis: Si quis biberit ex hac aqua, quam illi, si desideret, daturus sum, nõ sitiet in aeternum: nec unquã postea sitit periclitabitur, nec subinde aliunde petenda erit aqua, sed semel hausta permanebit in eo qui bibit, & in eo gignit fontem perpetuo scaturientẽ usq; ad uitam æternam. Hæc per ænigma dicebat Iesus, sciens mulierem nondum capacem mysterij de fide, per quam datur spiritus, qui semel acceptus, nunquam deficit, sed usq; proficit, donec prouehat hominem ad uitam æternam. Tanta erat aut mulieris simplicitas, ut quum Iudæi soleant huiusmodi parabolas sinistre interpretari, illa non intelligens quid esset dictum, tamen credens & amans diceret: Domine, imparti quæso mihi istam aquam, ne subinde recurrente siti cogar hunc adire puteum, & haurire. Hæc quum erat crassa responsio, tamen animum arguebat ad credulitatem prouocantem. Proinde quoniam iam non humilem opinionem cõceperat de Iesu, maioribus suæ diuinitatis argumentis prouocat, ut magis confidentius etiam de ipso sentiat. Iesus igitur ueluti non cõmunicaturus rem tantam, nisi marito præfente, iubet ut uirum suum accersat, atq; illo comitata mox ad se redeat. Hoc audito mulier existimans sese apud hominem tantum loqui, muliebri pudore cupiẽs dissimulare turpitudinem suam: Domine, inquit, uirum nõ habeo; inscians matrimonium, sed dissimulans stuprum. Hic Iesus & suam declarans diuinitatem, & mulieris uitam cõmiter arguens: Recte, inquit, dixisti tibi non esse uirum. Etenim quum quinq; uiros habueris ad libidinẽ, nullum tamen habuisti legitimũ: atq; hic ipse quem nunc habes, non est uirtuus legitimus. Nihil igitur hic mentita es. Mulier ubi sensit uitæ suæ domestica probra non latere Iesum, hospitem & Iudæum, qui, quod narrabat, ex hominum narratione scire non poterat: non resistit ab illo pudefacta, non irritata regerit contumeliã, sed magis etiam in illius admirationem inflammatur: quã si quid tale Iesus dixisset phariseis, clamaturi fuerint: Magus est, & demonium habet. Quid aut hæc pia peccatrix Samaritana? Domine, inquit, ut uideo, propheta es tu. Huc profecit mulieris credulitas: primum Iudæum duntaxat appellat; miratur nõ perinde tenacem religionis Iudæicæ, quod præter aliorum morem à Samaritana postulare potum. Mox dominum appellat. Nunc prophetici tituli honorem tribuit, quod ex sese nosset aliorum arcana. Moxq; omissis de rebus humilioribus sermone, cupiẽs è propheta sublimiora quædam discere, proponit quæstionem ueluti inexplicabile de ratione adorandi deum, quod hic longe diuersum sentirent Iudæi & Samaritani. Quum enim utraq; gens deum eundem adoraret, tamen Iudæi cõtendebant deum nusquam adorandum, nisi Hierosolymis in templo, quasi deus alibi non audiret uota precantium. Contrã Samaritani simili, sed diuersa superstitione, negabant deum usquam adorandum, nisi in monte Garizim, quod is locus à Mose decretus esset, ubi patriarcha benedicerent populo seruanti præcepta dei. Quum autem utraq; gens suis ritibus deletata, alterius religionem contemneret, mulier uelut è propheta, talium rerum non ignaro, cupit discere utrius nationis sanctior esset cultus, quasi sequutura quod melius cognouisset. Ait itaque: Maiores nostri in hoc monte soliti sunt adorare, nec alibi fas esse putant deum colere, quum uos Iudæi contrã ducatis abominandum in excelsis ac lucis immolare: nec alibi fas esse adorare deum, quàm Hierosolymis in templo, quo gloriantur illi, quasi deus ædificio manibus factio cõcludatur. Hæc mulieris interrogatio quoniam ad ueram pietatem descendam pertinebat, Iesus aperit illi, prodito per Euangelicam doctrinam uero & spirituali dei cultu, prorsus abolendam gentium superstitionem deorum ac damo/ num

num religionem: abolendum & Samaritanorũ cultum, qui nec de Deo sentieret, ut oportet, sed seu præcipuum quendam daemonem crederent, & huius cultui daemonum cultum admiserent, gentium impiam superstitionẽ dei cultui uelut ignem aquæ confunden- tes, & ad illorum exemplum in lucis ac montibus sacra peragentes: & Iudæorum religio nẽ, quæ pro temporis ratione fuerat hæcenus crassa & carnalis, atq; umbras modo quasdam ueræ pietatis habebat uerius q; pietatem ipsam, in melius profecturam: & posthac deum plenius cognitum per filium & spiritum sanctum, non solum in Iudæa, sed toto terrarum orbe colendum; idq; in sacroribus templis, quàm erat illud Hierosolymitanum, uidelicet in puris hominum animis, quos ipse deus sibi suo spiritu consecrasset: nec iam ni-dore pecudum deliniendum, sed sanctis precibus, sed pijs uotis, sed castis affectibus. Verum hoc Euangelicæ pietatis mysteriũ aperturus, præfatur fidem, sine qua nullus est idoneus auditor Euangelicæ doctrinæ, nec idoneus cultor Euangelicæ religionis. ~~Et hæc uerba~~ Mulier, inquit, fidem habe mihi, si uere prophetam existimas, iam adesse tempus, quando & Samaritanorũ impurus cultus abolebitur, & Iudæorum carnalis religio trãferetur in melius: neq; posthac adorabitis patrem in hoc monte, qui non solum huius montis deus est, sed totius orbis, neq; Hierosolymis: sed ubicunq; erit piorum hominũ congregatio, ibi futura est Hierosolyma. Nos interim uobis in hoc præstamus, quod deum per legem cogni- tum adoramus, quem confitemur omnium rerum ac gentiũ dominum: nec illius qui solus adorandus est, cultum aliorum deorum cultu cõtaminamus. Vos adoratis quod nescitis, existimantes deum nõ esse deum nisi Iudæorũ ac uestrum; & talem ut daemone admittat consortium, cui soli debentur diuini honores. Hæc Iudæos docuit lex, & unius dei cultui templũ ipsius iussu cõstructũ est Hierosolymis, quod templi spiritualis haberet imaginem. Instituti sunt sacerdotes: ad hæc sacrorum ritus, uelut umbris quibusdam designantes Euangelicam pietatem. Hoc igitur uobis præstamus Iudæi, quod melius quàm uos de deo sentimus: quod illius cultum nullo profano deorum cultu contaminamus: quod in loco ab ipso deo præscripto, quod ritibus ab eo traditis illum colimus. Quanquam hæc interim religio, tametsi perfecta non est, tamen ad perfectam pietatem gradus est. Et idcirco salutis initium à Iudæis profectũ est, qui per prophetas tenent promissa uenturi Messias: qui per legem tenent figuras & umbras Euangelicæ pietatis. Nunc tempus est, ut falsa religio gentium cedat, & carnalis cultus cedat spirituali, & umbræ legis cedant Euangelicæ luci. Iam enim, inquam, instat tempus, imò iam adest, quando ueri adoratores patrem adorabunt, non in templis, non pecudibus, non rebus corporeis, sed spiritu: nõ umbris, sed ueritate. ~~Et hæc uerba~~ nec pecudum uictimis, sed spirituales adoratores amat, à quibus adretur iuxta spiritum ac ueritatem. Hæcenus enim satis umbris ac figuris Moisaicæ legis datum. Posthac ubicunq; mens erit, per fidem Euangelicam à uitijs pura, ibi templum erit deo dignum: ubicunq; uota cœlestia, preces puræ, cogitationes sancte, ibi uictimæ, qui bus litatur deo. Hoc Iesu sermone tantum profecit simplex et patiens mulieris credulitas, ut quem prius Iudæum, mox dominum, deinde prophetam appellarat, nunc ipsum Messiam esse suspicetur. Nam & Samaritani ex Mosi promissis prophetã illum eximium expectabant è Iudæis exoriturum. Itaq; respondet hunc in modum: Scio Messiam uenturum, quem expectant Iudæi, de quo iam apud Iudæos rumor est. Is igitur ubi uenerit, explicabit nobis hæc omnia, quæ de nouo dei cultu dixisti, neq; quicquã nos patietur ignorare. Iesus uidens mulieris docilem credulitatem, & ardens cognoscendæ ueritatis studium, quale non repererat in suis Iudæis, dignatur illi aperire quis esset: Expectas, inquit, Messiam uenturum, hunc scito uenisse, iamq; uides illum: nam ego sum, qui loquor tecum. Simulq; his dictis aderant discipuli redeuntes ex oppido: & prius quàm accederent conspicati illum cum muliercula Samaritana colloquitum, mirabantur tantam illius humanitatem. Nemo tamen ausus est illũ interrogare, quid rei peteret à muliercula, aut quæ gratia cum illa colloquutus esset. Porro mulier stupefacta sermone domini Iesu, nihil quidem respondit, sed relicta apud puteũ hydria: iam enim aqua sitis exciderat, gustata aqua quam promiserat Christus, properat in ciuitatem: & ex Samaritana peccatrice subito facta est apostola: narrat palam omnibus, ut plurimum conscientia suam fidem confirmaret.

Venite, inquit, & uidete hominē admirandum, & occultarum rerū consciūm: qui quum hospes sit, & nunquam mihi uisus, tamen narrauit mihi secreta omnia quæ fecerim: sicut potest, ut is sit Messias. Nolite fidere dictis meis, ipsi potius facite periculum, & me nō uanam esse comperietis. Hunc rumorem dum spargit inter ciues Sichar, interea discipuli sitispicantes Iesum iam fame cruciari, inuitant ut cibum caperet, quem emerāt. Iesus autem ubiq; captās occasionem, homines à corporalium rerum cura ad spiritualium studium uehendū: quemadmodum mulierem ex mentione aquæ pellexerat ad studium Euangelicæ fidei, ita discipulos adhuc rudes ex occasione cibi prouocat ad studium Euangelicæ fidei: & tum forte non sitiebat aquam putet: & si sitiebat, magis sitiebat hominum salutem: & tamen ex affectu mulieris quæ uenerat aquam haustum, captata est sacri sermonis occasio. Ita tamen si tunc esuriret secundum carnis naturam, tamen maior quædam fames habebat illum seruandi generis humani, cuius gratia uenerat e celo. Discipulis igitur ad corporis refectioem inuitantibus: Mihi, inquit, sitis est: sed quæ sitis est illius, qui in uentris est cordi, quæ iste quem uos adfertis. Hoc dictum quid sibi uellet, admirantes discipuli, nec audentes tamen interrogare pro reuerentia præceptoris, ne quid offenderetur, inter se loquebantur. Quid hoc sibi uult? An interim dum nos absumimus, alius quispiam attulit ei cibum? Iesus autem quo magis insingeret in animos eorū quod prius obscure dixerat, dicit apertius: Me, inquit, leuissime mouet iste cibus corporum: est alius cibus qui mihi præcipue curæ est: nimirum ut perficiam id, cuius gratia me huc misit pater cælestis: hæc est mea fames, hæc est mea sitis, ut obeam quod ille mandauit. Tempus urget, & hominum pronæ mentes ad Euangelicam fidem flagitant operam prædicatorum. Si uos, qui rei corporū studetis, nostris instare metendi tempus, post quæ à semente facta quatuor menses præterierint: quanto magis oportet nos nō negligere spiritualis nostre messis tempus: quem admodum autem ipsa seges iam flauescens falcem & messorum operam quasi flagitat: ita si sustuleritis oculos uestros, & obseraueritis humanarum mentium segetem, etiam apud Samaritanos & ethnicos properantium ad Euangelicam doctrinam, intelligetis regiones undique uelut albescere ad messem euangelicam, & operam ac studium nostrum flagitare. Quod si fructus spes facile prouocat messorum ad operam, quanto magis oportet nos alacres esse ad hanc messem patri colligendam, quæ & messori præmium in cælis amplissimum parabit, & deo colliget, non triticum in horrea, sed animas hominum in uitam æternam. Atque ita futurum est, ut pariter gaudeat, & qui sementem fecit, & qui metit. Nam uobis usu uenit, quod uulgato prouerbio dici solet: Aliū esse qui ferit, alium qui metit. Plus est sudoris in semente, quæ in messe. Proscindenda tellus, rastro sarculoq; comminuenda glebæ, latamine stercoreandus ager, iactandum semen, occasum ac tuendum, reuellenda zizania. Cæterū ubi iam seges maturuit, nō magno negotio demerit. Paratus autem ipse fructus lenit laboris tædium. Cæterum hic secus accidit, quàm in messe corporali. Nam illic quoties iuxta uulgi prouerbiū, ad alium detinetur fructus messis, quàm ad eum qui sementem fecerat, gaudet quidem messor, sed discruciatu seminator. Hic contra fit. Nam simul gaudet & qui sementem fecit, & qui messem colligit, neuter enim caret fructu suo. Ego uos misi ad metendum segetē, in qua uos non laborastis. Prophete suis laboribus subegerunt arua, & mundum adhuc intractabilem sua doctrina præpararunt Euangelio: uos nūc in eorum laborem succeditis, & rem paratam aggredimini, mundo iam ultro se præbente cælesti doctrinæ, & mortalibus in regnum cælorū uel per uim firum pere conantibus. Dum huiusmodi sermonibus dominus Iesus cohortatur suos discipulos ad negotium Euangelicum, res ipsa declarat esse uerū, quod dixerat de messe iam albescente. Nam in ciuitate multi Samaritani crediderant uenisse Messiam, quum mulier illa nihil aliud esset testificata de Iesu, nisi quod aperuisset sibi occulta uitæ dedecora. Cæterū nec ipsum loquentē audierant, nec ullum uiderant ex eo miraculū. Tam prona erat etiam eorum credulitas, qui uidebant à prophetarum promissis alieni. Procurrit igitur multitudo Samaritanorum e ciuitate, ut oculis cernerent de quo tanto affectu prædicauerat muliercula. Nec minuit opinionem præsentia: nec offenduntur humili cultu, raroq; & tenuium ac idiotarum discipulorū comitatu, quum Iudæi tot uisis miraculis, tot sermonibus auditis, tot beneficijs affecti, uel calumniarentur illum, uel conuicijs incesserent, uel saxis eijcerent. Deniq; Samaritani ad mulierculæ testimonium obuiam procurunt non suæ gentis

ἐπι τοῦ μὲν
ἀπειροστυ,
ἐπὶ τοῦ δὲ ἰου
κοῦρου. recen
setur & inter
Græcorū pro
uerbia

gentis hominī, quem nondum loquentem audierāt, à quo nihil præclari gestum uiderant: & precibus inuitant, ut urbis suæ hospitio dignaretur uti. Quid autem clementissimus Iesus? Nouerat Iudæorum inuidiam, nouerat odium in Samaritanos: & nondum aderat tempus, ut illis ob inuincibilem incredulitatem repulsis, Euangelij prædicatio demigraret ad gentes. Proinde sic temperauit negotiū, ut nec probabili quapiam specie præberet suis occasionem querendi se spreto ab eo, sibiq; antepositos Samaritanos, quum propheta promiserit Messiam ipsis uenturum esse: nec Samaritanorum piam credulitatem omnino destitueret. Nā quod per Samariā fecerat iter, necessitatis erat: quod ab ipsis rogatus comoratus est illic biduū duntaxat, humanitatis erat, quam nemo iure poterat calūniari. Iamq; audito Iesu, multo plures illic crediderunt: & eorum credulitas confirmata est, qui ex mulierculæ uerbis præclara opinionem cōceperant de Iesu. Iamq; plenum & uero Iudæo dignum testimonium ferunt de Iesu dicentes mulieri: Tu parcius de illo prædicaras, quæ res habet. Nos enim tam nō tuis uerbis adducti credimus hunc esse Messiam, sed ipsi ex eius sermonibus admittendis certū habemus, quod hic est uere Messias ille Iudæis expectatus, qui salutem adferet nō Iudææ genti tantum, sed toti mundo. Hoc tam alacri, tãq; pleno testimonio Samaritani & suam declarant credulitatem, & Iudæorū impiam incredulitatem coarguerunt. Iesus igitur, ne Iudæis daret odij maioris & inuidentiæ materiā, nullum miraculū addidit apud Samaritanos: nec nisi obiter ac rogatus ad eos diuertit: nec nisi biduum illorum hospitio est usus, sed mox institutum iter peragit, ac proficiscitur in Galilæam. Porro quum hic haberet obuiam patriam suam, non tamen eò deflexit: non quod eam contemneret, sed quod ob contemptum & incredulitatem suorum, quibus secundum carnem erat notus, & cognatus, non speraret aliquem Euangelij fructum, & prædicatio crimen incredulitatis conduplicasset. Nunc enim leuiore culpa distidebant doctrinæ Iesu. Rogatus autem dominus, quare nō se conferret ad suos, ostensurus quantus esset, usurpauit illud tritum uulgi sermone prouerbiū: Prophetam nullū esse cōtemptum, nisi in sua patria, & inter cognatos suos. Sic enim est affectus hominū, ut familiaritas contemptum pariat, & pleriq; res illis non ob aliud in precio sint, quæ quod e longinquo uenerint. Cæterum quum in Galilæa iam ob Iohannis testimonium ac miraculum, quod illic nuper adiderat, rumor satis honestus de illo sparsus esset, quum eò uenisset, exceperunt eum Galilæi: præsertim quod Hierosolymis uidissent eum eijcientem ementes & uendentes e templo, cæteraq; quæ illic tum teste populo magna cum autoritate gesserat. Nam & hi Galilæi tum conuenerant Hierosolymam ad diem festum. Nimirum hæc omnia conueniant incredulitatem pharisæorum, & Euangelicā gratiam ad gentes demigraturam præludunt. Samaritani ad prædicationē mulierculæ credunt, alienigenā ad hospitium pertrahunt, Messiam mundiq; liberatorē profitentur, quum nullo miraculo eos fuisset dignatus Iesus. Galilæi crassa & legis imperita natio, apud quam nullus unquam extiterat propheta, uis miraculis credere cœperunt. Hierosolymitani, sacerdotes, pharisæi, & scribæ, qui uidebantur & religionis apicem tenere, & legis peritia præcellerant, tum facta tum dicta Iesu peruicaciter calumniabantur. Itaq; quo quisq; sibi uidebatur esse iustior ac religiosior, hoc longius aberat ab Euangelica pietate: & quo quisq; uidebatur iuxta iudicium humanum longius abesse à prophetarum ac legis cognitione, quæ Christum promittebat: quoq; magis alienus à religione, hoc erat ad Christum, quem lex promiserat, propensior, ac doctrinæ Euangelicæ capaciōr. Itaq; Iesus Galilæam ingressus, recipit se in Canā Galilææ, ubi ante dies aliquot uerterat aquam in uinum. Id miraculum initio paucis cognitum, post populari rumore diuulgatum, non nihil bonæ opinionis conciliauerat Iesu: sed tamen quæ non responderet ipsius dignitati. Per pauci enim credebant illum esse Messiam, pleriq; prophetam esse suspicabantur. Canan igitur repetebat Iesus, non ut ex miraculo illic edito laudem aucuparetur, sed ut ex ea semente, quæ occulte fecerat, nunc messem aliquam meteret. Hoc enim erat quod ille sitiebat, hominū fidem Euangelio dignam. Et hic rursus exortum est argumentum Iudæis suam incredulitatem exprobrandi. Erat enim id temporis in Galilæa regulus quidam profanum aliquem Cæsaris nomine magistratum gerens, nec Iudæus, nec Samaritanus, sed ethnicus, & ab omni religione Iudæorum alienus. Huic erat filius unice charus, qui periculose agrotabat in ciuitate Capernaum. Is cum audisset, quod Iesus relicta Iudæa se reciperet in Galilæam, ipse profectus e ciuitate

uitate Capernaum, domi relicto filio, uenit ad eum, precibus ab eo contendens, ut unā se- cum proficere Capernaum, ac sanaret filium ipsius. Maior enim erat morbi uis, quā ad Iesum agrotus deferri potuerit. Iam enim cœperat agere animam, quum abiret regulus. Porro Iesus indicans adhuc imperfectam esse reguli fidem, qui nondum crederet filium sanari posse, nisi Iesus eō se cōtulisset, quasi medicum accereret, aut quasi non posset & mortuo uitam restituere: sed magis arguens quorundam Iudæorum incredulitatem, qui nec miraculis uis credere, aut regulo: Illorū, inquit, fiducia mihi gratissima est, qui nudo sermōni nullis miraculis confirmato credunt. Vos mihi nō creditis, nisi uideritis signa & prodigia. Regulus ut erat totus intentus periculo filij morientis, nihil ad hunc sermōnem domini Iesu respondet, quod existimaret huiusmodi colloquio tempus eximī, quum morbus posceret præsens remediū. Urget igitur, ut properet uenire Capernaum priusquā moreretur filius, quasi frustra uenturus, si post exhalatā semel animam uenisset: quum nihilo difficilius esset Iesu, animā semel elapsam reuocare, quā exire parantem in corpore retinere. Iesus itaq; non obiurgata fide reguli, re ipsa ostendit se longe plus posse, quā ille se posse consideret. Nihil, inquit, opus est, ut hac gratia me conferam Capernaum, abi iam filius tuus, quem morientem reliquisti, uiuit ac ualet. Hoc dicto non nihil confirmata est reguli fides. Nam is fretus sermone Iesu, domum properat. Quum autē eo proficisceretur, occurrerūt illi serui, rem latam nunciaturi patri de filio, quod modo morti proximis subito reualuisset, ne iam sollicitaret Iesum, cuius opera nihil esset opus. Suspiciabantur enim puerum casu quopiam cōualuisse, ignari quid actum esset inter regulum & Iesum. Hic uero diffidentia reguli, mixta fiducia, fidem asseruit miraculo. Regulus enim certum scire cupiens, casu ne, an uirtute Iesu reualuisset filius, sciscitatus est à famulis, qua nam hora filius cœpisset habere melius. Tum illi: Hic, inquit, hora septima subito reliquit eum febris, & ilico ualuit filius. Agnouit pater hanc fuisse horā, qua sibi dixisset Iesus: Abi domum, filius tuus uiuit. Iamquē certum habebat, nō casu, sed uirtute Iesu reuixisse puerum. Nec fractu suo caruit hoc miraculū, quāquā in hominem ethnicum collocatū. Non solum enim ipse regulus credidit Christum esse Messiam, uerum etiā illius persuasione & exemplo credidit uniuersa familia, quam frequentē ac numerosam fuisse oportuit, utpote hominū opulenti, & magistratu fungentis, quum Iesus apud suos populares & cognatos multis æditis miraculis uix paucos Euangelio lucrifecerit. Hoc denuo secundum signum fecit Iesus, quū redisset à Iudæa in Galilæā, ut prius miraculū quod ediderat in Cana, rursum altero maiore cōfirmaret, & hominū profani exemplo suos ad fidem prouocaret: iam tum ceu præludens per occasionem, & Iudæos ob suam incredulitatem repellendos, & gentes per fidem ad Euangelij gratiam recipiendos.

CAP V

Is rerum in itis iactis apud Samaritanos & Galilæos, Iesus rursus se cōfert Hierosolymam, idquē sub diem festum pentecostes, nimirum ob populū frequentiam pluribus declaraturus suam autoritatem, & pharisæis falsa sanctimonie scientiaque persuasione turgentibus exprobraturus suam incredulitatem, qui tanto intervallo à Samaritanis & ethnicis superarentur. Erat autem Hierosolymis piscina, siue lacus quidam, quæ Græcis dicitur probatica, nimirum à pedibus, quod illic sacerdotes hostias immolandas abluere soleant: & ab eodem argumento Hebræis dicitur Bethesda, quasi dicas domū pecualē. Lacus hic habet imminentes sibi quinque porticus. In his decumbebat magna uis hominū, uarijs corporū morbis laborantium: præterea cæcorum, claudorum, mancorū uis ingens, qui motum aquæ expectarēt. Nam statim temporibus angelus domini descendeat in piscinam, simulquē mouebatur aqua. Porro post aquam ab angelo motam, qui primus descendisset in piscinam, is liberabatur à morbo, seu corporis uitio, quocunquē teneretur. Atque hæc iam tum erat imago baptismi, quo sordes morbiq; animarum, quamlibet capitales, semel abluuntur, quoties ad elementum aquæ, baptizantis opera, & diuina uis cœlitus accesserit. Nec dubium est, quin hac occasione tum temporis ingens hominum frequentia in eo loco uersaretur, uel eorum qui ad spectaculum conuenerant: uel eorum, qui curam agebant agrotorum in quinque porticibus decumbentium. Ex his omnibus Iesus, quo miraculum esset insignis, unum elegit omnium maxime deploratum, ut qui morbo periculoso, penequē immediabili, deinde uetustissimo teneretur: postremo qui maxime desideraret alienum sub-

diuina

diuina: & adeo tenuis erat agrotus, ut neminem parare posset, à quo tempestiue deferretur in aquam. Nec ex ea turba sanabatur quicquam, præter unum, cui contigisset primum in aquam descendere. Huius calamitas ad miraculi magnitudinem erat profectura, & eiusdem fides conducebat ad exemplum. Siquidem triginta iam annos rem habebat cum paralyti, ut nos doceret, nullum esse morbum animi tam capitalem, tamque inueteratum, quem non facile tollat baptismus, & fides in Iesum. Hunc igitur omnibus deploratum paralyticum cum misericordissimus ille Iesus contempitatus esset, solutis morbo membris sanantem, & cognouisset malum hoc esse deploratum, quod iam triginta totos annos detinisset miserum, misericordia tactus, dixit illi: Vis ne saluus fieri? uidelicet fidem hominis ac tolerantiam circumstantibus uolens ostendere, præterea uim morbi omnibus cōspiciam facere, simulquē subindicans neminem ab animi uitijs sanari posse, nisi morbum suum oderit, & salutis desiderio teneatur. Neque enim dubium erat, quin ille cuperet sanantem, qui tot annis obfederat piscinam pertinaci spe salutis, nec toties frustratus spem abiecerat. Paralyticus itaq; non respondebat ad id quod rogaret Iesus, & tamen aliquid bonæ spei ex illius tā alacri interrogatione cōcipiens, ostendit sibi non deesse uoluntatem, nec se diffidere ob morbi magnitudinem ac uetustatem, quin delatus in piscinam, posset sanari, sed ait sibi deesse hominis baiuli opem, per quem mature deportaretur in piscinam, simul atque moueret aqua, nam ubi sensissent alij moueri piscinā, pro se quenquē properare, ut prius ingressus salutis beneficium solus auferret: ipsum uero morbo tardum, ac baiulo destitutum, frustra iam proripere in lacum, quum alius prior descendisset. Hæc autē paralytici uerba eō tendebant, ut uerecunde rogaret Iesum, uti ipse qui ualidus erat, ac ut uidebatur ex compellatione misericors, quum tempus esset, sese deferret in piscinam. Id quidem non audebat palam ab eo petere, tamen exposita necessitate subindicabat, quid obstitet ad salutem. Nec enim nouerat agrotus Iesum. Iesus autem delectatus hominis tolerantia, qui quod plerique calamitosi solent, non uociferaretur, nō deuoueret seipsum, non exaceraret diem in qua natus esset, nec offensus interrogatione Iesu, an uellet sanus fieri, clamaret sese ab eo haberi ludibrio: simulquē cōmotus dominus tam pertinaci spe salutis adiscendæ, denique uolens ostendere, & eos qui motu piscinæ sanabantur, sua uirtute sanari: sibi quē in promptu esse, solo nutu omnes & motu piscinæ sanabantur, sua uirtute sanari: re, dixit illi: Surge tolle grabbatum tuum et ambula. Simulquē cum dicto sanatus est homo, ut non solum liber esset à morbo alioqui languidus & imbecillus, quemadmodum solent qui medicorum arte sanantur, sed ut absque hominis adminiculo subrigeret sese in pedes, scutulum suum in humeros sustolleret, atque ita robustus lecti sui baiulus ambularet, ac diuturni morbi monumentum cunctis uidentibus domum referret. Erat autem sabbatū cum hæc faceret paralyticus, atque inde calumniæ seminarium pharisæis: qui quæ legis erant carnalia, & non nisi ad tempus data, superstitiose tuebantur, neglectis ijs, quæ erant præcipua, ac perpetuo duratura. Sabbatorū ocium uolasse, nefarium erat apud illos: proximum fraudasse sabbato, nullius erat momenti. Sabbato sustulisse grabbatum, impium uideri uolebant: inuidere misero sanitatem, culpa non erat. Nouerāt paralyticum, sciebāt multis annis decubuisse: constabat eum iam esse ualidum, nec ulla morbi uestigia præferentem. Ex tanto miraculo & glorificare deum debuerant: & sanato gratulari, nisi uere impij fuissent erga deum, & inuidi erga proximum. Adoriuntur igitur eum, qui sustulerat grabbatum, & obiurgant peruerse religiosi: Sabbati dies est, inquit, cui debetur otium. Non est fas tibi tollere grabbatū tuum. Ille non dissimulans beneficium acceptū, & Iesu autoritate criminis inuidiam à se depellens, significans eum qui rem tantam uerbo prestare potuerit, homine simul & sabbato maiorem uideri, respondit calumniantibus Iudæis: Is qui me simplici uerbo sanum fecit, iussit ut grabbato sublato ambularem. Hoc audito, cum iam ob miraculum credere debuerint, non solum inuidebant sanato, uerum etiam restituta sanitatis auctori molunt insidias: Quis est, inquit, iste homo, qui dixit tibi, tolle grabbatū tuum & ambula? Volebant enim uiolati sabbati crimen in eum impingere, quod & alias non semel fecerunt. Cæterum is, qui sanatus fuerat, nō nouerat de nomine Iesum, de facie tantū nosse poterat: sed tum quidem cōmonstrare non poterat, quod Iesus loquutus paralytico, statim subduxit sese à turba: partim ne sua præsentia magis irritaret Iudæorū inuidiam, partim ut ipso absente, miraculum maiore cum fide cognosceretur.

ex eo, qui sanitatis beneficium senserat. Porro iam cognito cōpertoq; miraculo, Iesus autorem quoq; cognitum esse uolens, cum obutum habuisset eum, cui tribuerat beneficium sanitatis, ait illi: Ecce sanitatem es consequutus, depulso morbo corporis, qui tibi natus erat ex animi morbo, utrumq; sustuli malum. Tu caue posthac ne recidens in pristina peccata, grauius aliquod malum tibi accersas. Itaq; postea quam cognouerat is, cui contigerat sanitas, eundem esse, qui prius iusserat tolli grabatum, & qui nunc testatus se esse sanitatis autorem admoneret, ne peccatis iteratis recideret in morbum aliquem grauiorem, cuiq; nomen esse Iesum: abiit ad Iudæos calumniatores, & indicauit Iesum esse, cui deberet suam sanitatem, existimans illud multorum interesse, ut omnibus notus esset, qui uerbo posset sic mederi morbo deplorato. Atq; hic quoq; se prodit Iudæorū exitio digna per ueritas. Etenim cū Samaritani Iesum ad multerculæ testimoniū honorifice excepissent: cum Galilæi, inter Iudæos ob ignobilitatem & legis imperitiam uulgo male audientes, Christo credidissent: cum regulus ethnicus ob unicum miraculum, tum tota familia Iesum mundi seruatorem esset professus: Hierosolymitæ, & urbis nobilitate, & templi religione tumentes, & exacta legis peritia sese uenditantes. Iesu struunt calumniam adeo detestata malitia, ut quū sanitatis beneficium euidentius esset, q̄ ut negari posset, esset et sanctius, q̄ ut reprehendi posset (quid enim sanctius, quam homini calamitose gratis dare salutem corporis?) illud impingāt Christo, quod neglecto sabbato iussisset tolli grabatum: quasi homo conditus esset ob sabbatum, ac non potius sabbatum hominis causa reuertum; aut quasi non oporteat legis ceremonias ubiq; cedere præceptis, & officijs sanctioribus. Quanta autem cecitas, indignari Iesu, quod hominem miserandum sanasset sabbato, cum ipsi qui sibi uidebantur legis tenacissimi, non uerentur asino in puteum delapso succurrere die sabbati? In homine subleuato calumniatur offensum deum, sine cuius auxilio non poterat homo sanari, in asino subleuato non existimant uiolari sabbati religionem. Hæc est præpostera religio Iudæorum, speciem religionis amplectentium, & ob id ueræ religionis caput subuertentium, mordicus tenentium legis umbras, & eum cuius gratia lex erat scripta, obstinatis animis persequentium. Non enim solum calumniabantur Iesum, uerum etiam persequebatur, non ob aliud, nisi quod rem sanctam, ac piam fecisset in sabbato. Iesus autem ut ostenderet se sabbati dominum esse, nō seruum: autorem non subditum, simulq; declararet Iudæorum calumniam, quam impingebant filio, ex patris autoritate facienti quæ faciebat, ad ipsum patrem recidere, his uerbis reuocare conatus est Iudæorum calumniam: Pater, inquit, meus cœlestis, cuius uos uideri uultis religiosi cultores, quicq; uobis sabbati fuit autor, quum orbe sex diebus condito, septimo requiescisset ab opere, non ita se obligauit ocio, quin quoties uisum est, possit quæ uelit operari. Nam cum illius sabbatum adhuc dureret, non cessat tamen ab opere, quo gubernat omnia quæ condidit, quo subinde res alias ex alijs progenerat, quo collapsa restituit. Quem admodum igitur ille ob religionem sabbati, quo dicitur ab opificio mundi conqueuisset, non desinit quotidie benefacere mortalibus ac rebus creatis omnibus: ita ego qui filius illius sum, ab eo & potestate, & exemplum habens operandi quæ faciūt ad generis humani salutem, nō impedior religioe sabbati, quo minus ea perficiā, quæ pater mandauit. Quod si me damnatis ob sabbatum uiolatum, eadem opera damnatis & patrē meum, qui mihi & exemplum est, & autor hæc agendi. Quod si illum absoluitis, & glorificatis ob salutem hominū deplorato restitutam, cur mihi sabbati uiolati crimen impingitis, ac non potius agnoscatitis uirtutem, sabbati religioe maiorem? Ego uitam misero restitui, uos mihi ob tantum beneficium mortem machinamini. His tam sacris Iesu sermonibus tantum abest ut Iudæorum furor factus sit mitior, ut magis etiam exacerbati, tumultuarentur aduersus illum, captantes occidendi occasionē: propterea quod iam nō solum uiolaret sabbatum, sed & deum sibi ueluti proprium patrem usurpabat, semet ipsi æquans in operibus & autoritate faciendi quæ uellet. Dominus autē Iesus intellecta malicia illorū, pergit illos, clariorius exposita potestate, quam à deo patre accepisset, deterere ab impia crudelitate: sic sermonem suum temperans, ut nunc sublimia quædam loqueretur, diuinam naturam insinuans, quam habebat cum patre cōmunem: nunc humiliora quædam admiscēs, quæ naturam humanam testarentur: ut si illos non pelliceret ad amorem hominis affinitas, certe diuinæ uirtutis sublimitas cohiberet ab impia temeritate. Sicut autē uindicat sibi cōfortium potestatis

Pater meus
usq; modo operatur

Propterea ergo magis querant

potestatis cum patre, ut illi tamen cedat autoritatem. Locutus est autem hunc in modum: Miramini quod operandi societatem mihi uindicauit cum patre. Illud etiam atq; etiam affirmo uobis, filius qui totus à patre pendet, non potest quicq; ex se facere, cum ex se non sit, sed quod uiderit patrem facientem, idem & ipse facit. Est quidem uoluntas ac potestas eadem, sed penes patrē est autoritas, unde proficiscitur in filium quicquid est, aut potest filius. Quicquid igitur fecerit pater, hæc eadem pariter operatur & filius, ob æqualitatem cōmunicatæ per natiuitatem potestatis. Inter homines sæpe degenerant à parentibus filij: nec eadem semper est patris ac filij uoluntas, nec eadē facultas. Secus hic res habet: Pater enim unice diligit filium, suiq; simillimum genuit, paremq; potestatem operandi transfudit in illū, omniaq; demonstrat filio faciendā, quæ facit ipse. Exemplar ab illo proficiscitur, ceterum operatio communis est utriusq;. Cōdidit ille mundum, & idem mundum etiam sabbatis moderatur. Cōdidit hominem, idem etiā sabbatis seruat hominem. Quisq; igitur calumniatur opera filij, patrem assicit contumelia. Hæc quæ uidetis me facientem sabbatis, autorem patre, ac patre præscribente, facio. Quod si mirandum uidetur, atque humanis uiribus maius, dico restituere sanitatem paralytico: pater, ad cuius præscriptum filius facit omnia quæ facit, declarabit quod suo filio his etiam maiora demonstrauit opera, quo magis etiam miremini. Nam longe potentius est excitare mortuos ad uitam, q̄ aegro restituere sanitatem. Et hanc quoq; potestatem pater tradidit filio. Tradidit autē perpetuam ac propriam, ut quemadmodum pater solo nutu suscitaret mortuos, & ad uitam reuocaret, & filius eadem potestate, quos uult ad uitam reuocet. Quicquid enim agit pater, per filium agit: quicquid agit filius, ex uoluntate patris agit. Eadem autē est patris, filijq; uoluntas, quæ admodum est eadem & potestas. Summa præcipuaq; dei autoritas est, iudicare mundū: rex enim est, ac dominus uniuersorū. Et tamen hanc quoq; totā potestatem impartiuit filio, cui tradidit omne ius iudicandi, quicquid in cœlo est, quicquid in terra, quicquid subter terram. Quæ admodum pater omnia condidit per filium, omnia moderatur per filium, omnia restituit per filium: ita nihil iudicat, nisi per filium, ut uterq; alterū illustret ac decoret. Pater innolescit per filium, per quæ operat: filius uicissim patris maiestatem declarat, unde habet quicquid operatur, ut utroq; per alterum cognito, omnes honorificent filium, quæ admodum honorificat patrem. Par est enim esse consortiū honoris, inter quos est consortiū potestatis, ac uoluntatis. Nolite putare, quod patrem habeatis uobis proprium, si sitis à filio alieni. Quisquis honorat patrem in filio operantem, idem honorat & filium ex patre operantem: quisquis autem non honorat filium patri charissimum ac simillimum, idem nec patrem honorat, qui in hoc misit filium, ut per illum honorificetur. Nihil enim inter illos cōmune non est, siue quid est honoris, siue quid est ignominie. Qui filio diffidit, diffidit & patri à quo missus est in mundum, & cuius uoluntate ac præscripto facit, quicquid facit, ac per quem mundo pater loquitur. Quemadmodum non mediocre præmium erit credenti, ita non leuis erit poena diffidenti. Illud enim pro certo dico uobis, quisquis audit sermonē meum, & credit ei qui me misit, et per me loquitur, iam habet uitam æternam. Quisquis enim iustificatus est à peccatis, & per iusticiā uiuit deo, deum habet, & uitam æternam habet: nec huic metuenda erit damnatio mortis æternæ, quæ manet incredulos, imò quæ iam habet incredulos: sed ablutus à pristinis flagitijs, per fidem demigrat à morte ad uitam. Plus est animam peccato mortuam reuocare ad uitam, quam corpus exanimam uitæ restituere. Sed utriusq; rei potestatem pater dedit filio. Hoc habet pro certissimo, quod instat tempus, imò iam adest, quo mortui quoq; audituri sunt uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Exciti enī uelut à somno prodibūt e sepulchris, ac mirantibus uobis declarabunt sese uere uiuere. Sic reuiuiscunt & animæ mortuæ, si uocē audierint filij dei. Non audit autē, qui diffidens audit. Olim reuiuiscunt & omnium corpora defuncta ad uocē filij dei: nunc in paucis ad uitā reuocandis adito specimine futurae resurrectionis, id quod maius est agitur, ut ad eiusdem uocem reuiuiscat animæ. Ut nihil est uitæ preciosius: ita nihil est diuinus, q̄ dare uitam aut reddere. Non est quod diffidat quisq; potestati filij, si fidit potestati patris. Nemini dubium est, quin deus fons sit omnis uitæ, unde fluit omnibus ut uiuant, siue in cœlis, siue in terris. Sed quemadmodum pater habet uitam in semetipso, ut eam quibus uelit impartiat, aut restituat: ita dedit & filio, ut in sese totius uitæ fontem habeat, simulq; tradidit illi ius iudicandi uiuos & mortuos. Huius enim

Nec enim pater iudicat quemquam

Qui non honorificat filium

Amē amen dico uobis, qui uenit hora

enim sententia ineuertibilis, qui paruerint ipsius doctrinae, transferentur in uitam eternam: contra, qui parere noluerint, addicentur aeternis supplicijs. Tantam potestatem esse traditam homini, nolite mirari, quum idem sit filius dei. Hoc traditum est illi, quod semper habuit cum patre commune. Interim date operam, ut per credulitatem digni sitis uita. Si quidem uenturum est tempus, ut omnes qui mortui sunt & sepulti, audiant omnipotentem uocem filij dei, atque ilico reuiuiscant corpora: & qui mortui fuerunt, & humo conditi prodibunt e latebris terrae, sortituri credulitatis, aut incredulitatis diuersa praemia. Nam qui hic bona fecerunt, tum reuiuiscant ad uitam immortalis hereditatem: rursum, qui mala patrarunt, reuiuiscant ad aeterna mortis supplicia. Fons autem malorum omnium est incredulitas, quae admodum fons bonorum omnium est fides. Nec est quod quisquam calumnetur filij iudicium uelut iniquum. Si patris iudicium iniquum esse non potest, nec filij iudicium, quod idem est cum patris iudicio, potest iniquum esse. Nec enim aliud iudicat filius, quam quod praescripsit pater. Qui metuit patris iudicium, metuere debet & filij iudicium. Non ego possum a meipso facere quicquam. Sicut a patre audio, ita iudico, eo quod iustum est iudicium meum: quia non est mihi alia uoluntas, quam quae est patris, ut aliquo pacto corrupta uoluntas corruptum pariat iudicium. Apud homines leuis est fides illi, qui testimonium fert de seipso: & arrogans habetur, qui sua ipsius uoce sibi magna uindicat. Quod si solus ego mihi testis sum, sit apud uos uanum testimonium meum. Sed est qui de me testimonium perhibuit, cui uos plurimum tribuitis in ceteris, hic pariter uobis constantes, non creditis, cum sciam uerum esse illius testimonium, quia non ex sese protulit, sed ex assensu patris. Non potestis tergiversari, leue pondus habere apud uos Ioannis testimonium. Ipsi uiros graues ad illum misistis, tanquam a certissimo autore per certos homines cognituri num ipse esset Messias. Ille non uindicauit sibi falsam laudem, quam illi uolebat tribuere, sed ueritatem professus est: palam testificans se non esse, qui putabatur, sed me esse Messiam, qui tolleret peccata mundi, & uitam daret mundo. Huius certe testimonium, cui tantum tribuebatis, ut eum crederetis esse Messiam, apud uos pondus habere deberet, praesertim quum a me non sit procuratum, sed a uobis ipsis expressum. Ego quod ad me pertinet, non opus habeo commendari hominis testimonio, sed Ioannis de me testimonium uobis ingero: non ut ego pluris apud uos fiam, qui nihil moror humanam gloriam, sed ut uos, apud quos tanta est Ioannis autoritas, credentes ei, de quo ille testificatus est, uiteris incredulitatis condemnationem, & per credulitatem assequamini salutem. Magnus quidem erat Ioannes, sed lux illa promissa mundo non erat, tantum erat lucerna, de nostro igni ardens, de nostro lumine lucens: Vos autem cum illius iudicio debueritis properare ad lucem ueram, quae semper illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, maluitis ad breue tempus in illius luce gloriari, quam ueram amplecti lucem: quae gloria largitur perennem, nec unquam obscuratur, occidit uerum. Praeluxit ille soli mox cessurus, & uero lumine emicante obscurandus. Uolulistis illum esse Messiam, qui se negabat dignum qui solueret corrigiam calciamentorum Messiae. Cur ergo testimonium illius apud uos nunc leue est, quod de me tulit, quum alioqui tam magnifice de illo senseritis? Non pendo a Ioannis testimonio: sed tamen optarem apud uos habere pondus, ne pereatis ob incredulitatem. Et tamen si illius testimonio diffiditis, ego ex meipso certius habeo testimonium: nimirum patris mei, qui maior est Ioanne, cuius testimonium refelli non potest. Nullum est certius testimonium ipsis factis. Ea si uidetis esse digna Deo, si uidetis a me fieri, satis de me testificantur me nihil ex meipso facere, sed ex eo, qui me salutis uestrae causa misit in mundum. Non est igitur quod excusetis incredulitatem uestram, meamque fidem eleuetis, quod ipse duntaxat sum testis, quod magna de me praedicem. Habetis Ioannis apud uos grauissimum testimonium, quanquam ille magis eget meo testimonio, ne falso uideatur testificatus. Habetis operum meorum testimonium, ut iam non necesse sit dictis cuiusquam credere, quum ipsa facta conspiciatis. Quod si ne hoc quidem incredulitati uestrae satis est, audistis apud Iordanem patris uocem e sublimi testificationem de me. Pater autem cum spiritus sit, nec uocem habet quae possit auribus humanis percipi: nec specie, quae cerni possit oculis corporeis. Nam Moysi non talis apparuit & auditus est, qualis est suapte natura, quemadmodum uos existimatis. Sic enim soli filio uisus est atque auditus, & tamen aliqua uoce, aliqua specie, se uestris sensibus insinuauit. Locutus est prophetis, per prophetas

Non possum
ego a meipso
facere quicquam

Si ego testimonium
perhibeo
de meipso

Et qui misit
me pater

tas locutus est uobis: Ioanni loquutus est, per Ioannem uobis: mihi uero ut est suapte natura, loquutus est, per me loquitur uobis. Quod si non tergiversamini Ioannis testimonium palam fuisse redditum, cur illi non creditis? Si putatis Moysi & Prophetis uere locutum ac uisum deum: cur his quae per illos locutus est, non creditis? Certe creditis scripturas esse profectas a deo: quumque in his scrutandis diligenter uersemini, atque in his uitae spem ac felicitatem collocetis, tamen quemadmodum Ioanni, cui in ceteris plurimum tribuistis, de me testificantem fidem habere nolulistis, ita scripturis in eo quod est omnium caput, non creditis. Promittunt enim illa uitam, sed per me. Testificatur illic pater de me, ac promittit semelurum filium, per quem salus sit danda mortalibus. Sed quemadmodum audistis Ioannem, nec creditis: audistis uocem patris, nec creditis: ita nec legis ac prophetarum testimonium haeret animis uestris: cum libros semper habeatis in manibus, cum uerba semper in ore, tamen eum, quem illae literae promittunt, reijcitis: ei quem pater iuxta prophetarum promissa misit, non creditis: cumque non sit aditus ad uitam, nisi per me, tot testimonijs comprobatum, tamen omnibus contemptis, non uultis uenire ad me, ut minimo negotio uitam habeatis. Nam credidisse filio, quem misit pater, salutis est ianua. Non est quod testimonio Ioannis aut prophetarum uener apud uos humanam gloriam, sed uestrum exitium doleo, qui uobis ipsis incredulitate uestra uitam inuidetis aeternam, simulque adimo uobis omnem excusationem, si non credideritis. Tot testimonia protulit, quibus uos alij in rebus plurimum tribuitis autoritatem, in me solo, cuius gratia scripta dictaque sunt omnia, non recipitis. Dei cultum & amorē praesertim uobis fertis: prophetas per quos ille locutus est, ueneramini: & tamen a deo promissum, & operibus se declarantem quis sit, aspernamini. Hoc nimirum est argumentum quod deum ficta religione colitis: nec uere diligitis deum, quem lex iubet ex tota anima, totisque uiribus diligi, quum illius filium contemnatis. Incredulitas ergo uestra non est ex inopia testimonium, sed ex inopia uerae charitatis in deum. Amatis gloriam humanam, amatis pecuniam, amatis uoluptates, & ad haec abutimini ficta religionis specie. Filium autem dei persequimini, quod ea doceat, quae pugnant cum istis uestris prauis cupiditatibus, quanquam cum patris uoluntate consentiunt. Haec arguunt uos non ex animo diligere patrem. Etenim qui diligit, credit & obtemperat: & qui patrem diligit, non potest odisse illum charissimum filium: & qui legantem amat, non potest aspernari legatum: praesertim cum ego nec gloriam, nec regnum, nec opes ambiam apud homines: tantum ambio gloriam patris, & in hoc ambio, ut uos seruemini. Videtis opera digna deo, & tamen hominum gloriam non mihi uindico, sed patri, cuius sunt opera per me gesta. Quum igitur uideri uelitis religiose colere patrem, tamen me, qui illius nomine ueni, nec aliud ago, quam ille praescripsit, non recipitis. Et quam estis peruerse increduli mihi, qui patris nomine ueniens, gratis uitam ac salutem offero: tam eritis stulte creduli, si quis suo nomine ueniens, sibi dei gloriam arrogans, sursumque non dei negotium agens, uobis adferat ea, quae pertrahant in mortem aeternam. Si uobis deus charus est, cur illius gloriam quaerenti obstrepitis? Si uitam aeternam amatis, cur autorem uitae repellitis? Si impius est qui sibi uindicat dei gloriam, quare recipitis, qui dei gloriam falso arrogat sibi? Quid igitur superest, nisi ut fateamini fictam esse uestram pietatem erga deum? Verbis, cultu, ceremonijs deum colitis, reuera odistis. In ore est, templum domini, templum domini, templum domini: in corde est pecunia. In ore sunt lex & prophetae: in corde est ambitio laudis humanae. In ore sunt uerba legis: Dilige dominum deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum: in corde est liuor & odium & homicidium. Vera laus est, meruisse laudem apud deum: Vera pietas est, omnem gloriam deo transcribere. Quomodo igitur potestis credere mihi, nihil aliud praedicanti, quam gloriam dei, quum uos contempta uera gloria, quae a deo proficitur, ueniamini falsam gloriam apud homines, inuicem uobis adulantes, & deo suam gloriam inuidentes: captantes falsam religionis speciem apud homines, contempta syncera conscientia, quam intuetur deus? Venantes sordidum huius mundi lucrum, perditis uitam aeternam. Mirum igitur non est si habetis deum iratum, cui tam pertinaciter obstitistis. Nolite putare, quod ego cupiens ulcisci contemptum meum, uos delaturus sum apud patrem. Nihil opus est me delatore: Moyses ipse uos deferet, cuius autoritatem apud uos sacrosanctam fingitis, & in quos summam fidem collocatis, habentes pro oraculo quicquid ille scripserit. Sed quemadmodum fictae Ioannem uenerabamini, cuius de me testimonio non creditis: quemadmodum fictae ueneramini prophetas

Claritate ab
hominibus non
accipio

Ego ueni in
nomine patris
mei

prophetarum oracula, nunc eum persequentes quem illi promiserant: quæ admodum sic deum colitis, cuius opera non agnoscitis, cuius filium odistis: ita Moſen sic colitis, cuius autoritas uobis leuis est in eo, in quo maxime debet ualere. Si quid enim ille de me scripsit. Etenim quum maiores ueſtri offendi terribili uoce dei, & igni pernicioſo, deprecarentur posthac dei uocem audirent, aut ignem formidabilem experirentur: deus approbauit postulationem ueſtram, ac Moſi promiſit se suscitaturum de fratribus ueſtris eximum prophetam, ipsi similem, cuius uocem placidam ac mitem, nec territantem minis, sed ad salutem inuitantem oporteret audire. Ceterum huius dictis non obtemperati, poenam cominatus est deus, dicens: Qui autem non audierit uerba eius, quæ loquitur in nomine meo, ego ultor existam. Rursum, Qui prophetam audierit in suo nomine uenientem, & loquentem, quæ deus illi non mandauit, eum iubet interfici. Nemo igitur alius uos magis accusabit apud deum, quam Moſes amicus ueſter, cuius scripta cõtemnitis. Ille me promiſit placidum, mitem, & omnia quæ deus uoluerit loquentem. Talis adsum, & repellitis. Ille iubet interfici qui suo nomine uenerit, & suo spiritu loquatur. Talem odio mei cõplectimini, ut magis congruentem ueſtris deprauatis cupiditatibus. Non solum igitur estis contumaces in me, uerum etiam in Moſen ipsum, cuius promiſſis diffiditis. Etenim si fidem haberetis Moſi, mirum & mihi crederetis, quem ille promiſit, & cuius dictis credidiſſet. Non igitur mirandum est, si meis dictis non creditis, quem palam ut humilem contemnitis, quum nec Moſi scriptis fidem habeatis, cuius autoritatem tantam uideri uultis apud uos, & de quo tam magnifice sentitis. Huiusmodi dictis dominus Ieſus, lux & ueritas, coarguit ac prodidit fictam Iudæorum religionem, qua nihil esse potest aduersus Euangelicam pietatem: ut qui nec tot tantisque de ipſo testimonijs comouerentur, nec benefactis ac benignis uerbis allicerentur, nec minis terrerentur, nec æternæ uitæ desiderio prouocarentur ad fidem, nec gehennæ metu reſiſcerent ab incredulitate, certe palam esset omnibus eos suo merito perire. Atque hæc si loquutus fuisset dominus apud Samaritanos, aut ethnicoſ, præſertim miraculis sermoni fidem conciliantibus, conuerſi fuissent ad poenitentiam. At Hierosolymitanæ, scribæ, phariſæi, & sacerdotes, nihil ad hæc respondent, quæ reſelli non poterant: perſiſtunt tamen in parricidalibus ſuis cogitationibus, & æternæ uitæ beneficium offerenti, mortis fruunt conſilia.

CAPVT VI

IESVS igitur ad tempus cedens illorum uerſanæ, à ſimulata religionis opinione, & imperita legis peritia tumidis se ſubducens, reddit ſe ſimplicioribus, denuo proficiſcens in Galilæam: non iam rursus in Cana, sed in eam quæ est ultra lacum, quæ ob ciuitatem Tiberiadem, à Tiberio Cæſare cõditam, lacui imminentem, dicitur Tiberiadis. Atque huc proficiſcens ſequuta est ingens hominum multitudo: partim allecta cupiditate miraculorum, quia uiderant eum in ſolita uirtute tollentem morbos hominum: partim ut ab eo ſanarentur, qui morbis immedicalibus tenebantur: partim illius inſpirantes doctrinæ. Quum autem uideret tantum ardorem promiſſe uæ multitudinis, ut obliti comestus seſe procul in loca deſerta ſequerentur, iam miraculo ſuos diſcipulos præparans, quibus uolebat id quod facturum erat, maxime competentem & infixum esse, nam adhuc rudes erant: in monte ſubducit ſeſe unâ cum diſcipulis, ipſa re docens, eum qui populi paſtorem proſiteatur, quanquam ut proſit ſuis, ſeſe plerumque miſcet etiam in ſinis, tamen nonnunquam oportere mentem ad ſublimiora quædam erigere, quoties ſacro ſtudio aut precatatione prouocandus est animus ad rerum cœleſtium contemplationem. Turba manet in humiliori loco, ſoli diſcipuli comitantur Ieſum, quod Episcopos oporteat à ſordidis temporalium rerum curis uacuos esse: atque ea quæ populus rudis miratur, uelut è ſublimi deſpicere. Itaque ſemotus aliquantulum à turba, conſedit in monte Ieſus, cum diſcipulis ſuis: ſed ita ut turba eſſet in proſpectu. Non enim oportet Episcopos à Chriſto recedere, etiã ſi populus hæreat in humilioribus. Et in monte ſedendum, hoc eſt in ſtudijs cœleſtibus cõquieſcendum: in humilioribus, quæ ex charitatis affectu pro tempore tractantur, ambulandum potius quam ſedendum. Nec ſic oblectandus eſt animus contemplatione ſublimium, ut multitudinis cura nobis excidat. Nam Episcoporum ſeſſus in hoc ipſum adhibendus eſt, ut alacriores & inſtrictiores redeant ad populi commodis conſulendum. Nec enim conuenit eos, qui Chriſti uices gerunt, ad liberiores compoſitiones, ad Venere, aleam, uenatum, aut ſimiles uoluptates ſecedere: ſed in hoc, ut in ocio animum

animum negocijs craſtioribus fatigatum, purioribus uotis, continuis precibus, ſacris ſtudijs, ſanctis colloquijs ad Euangelij munus inſtaurent. Porro quum hæc gererent in Galilæa, proxime inſtabat paſchæ dies, Iudæis cum primis religioſus. Atque magis iam conueniebat illum uerſari Hierosolymis, ſi religionis opinionem ſibi uoluiffet conciliare. Uerum ut imagine quadam rerum ſignificaret, fore ut ob incredulitatem Hierosolymitanam aduerſus deum rebellibus, ſua domus relinquereur deſerta: deinde prodita iam Euangelica pietate, ceſſaturum omnem carnalem illorum cultum, atque ibi demum pure celebratum in paſcha, ubicumque relictiſ mundanis affectibus, ad cœleſtium rerum amorem transferretur animus: maluit eſſe apud Galilæos in deſertis, quam Hierosolymis in templo. Quum ergo Ieſus apertis in populum oculis, uidiſſet ſupra modum numerosam eſſe multitudinem, ſic præparat animos diſcipulorum ſuorum ad certam miraculi fidem, ut primum uelit eis notam & animaduertam eſſe cibiorum penuriam, ac multitudinem, quæ ſubicienda erat oculis, eſſe innumerabilem: & panes quos ipſi ſuis manibus porrigerent Ieſu, ac populo diſtribuerent, eſſe per paucos. Poſtremum cophinos quos ipſe è conuiuij reliquijs colligeret, eſſe multos ac plenos, ne quid uel non intelligerent, uel non animaduertent, uel poſt non meminiffent. Nouerat enim ſuorum rudes adhuc, & obliuiſoſ animos. Ait itaque Philippo, tentans illius animum, & paulatim ad miraculi futuri fidem formans: Vnde, inquit, mercabimur panes, ut ſit iſti tam numeroſe multitudini quod edant? Hæc percontatus eſt dominus Ieſus: non quod ipſe neſciret, quantum eſſet panum aut obſonij: ſed partim ut quem admodum modo dictum eſt, apoſtoloſ attentos redderet ad miraculi conſiderationem: partim ut omnes diſcerent, quum non ſolliciti fuerint diſcipuli Ieſum ſequentes de comœatu, quamque plebei uiliſque cibo contenti eſſent. Philippus autem nondum expectans miraculum, tamen uiderat illum in nuptijs aquam uertentem in uinum, quum expenderet, quam exiguum eſſet ipſiſ pecuniæ ſubſidiu: ad hæc que ingens eſſet hominum multitudo, reſpondit: Domine, quid quaris de panibus emendis? Etiam ſi ducentis denarijs emamus panes, uix ſuffecerint: non dicam ad ſaturandos iſtos, qui iam longa inedia famelici ſunt, ſed ut uel paululum guſtantes ſinguli famis periculum effugiant. Hæc ubi dixiſſet Philippus, Andreas frater Simonis Petri, aliquanto prudentior, iam utcumque ad ſpem miraculi animu arrexerat, ſed nondum plena fiducia. Uiderat enim aquam uerſam in uinum, nec omnino diſſidebat & panes poſſe creſcere, ſed ad moderatam portionem, ſic ut ex paucioribus minus, ex plurius plus accreſceret: quum Ieſus ad panes creandos nulla opus haberet materia, qui uel ex nihilo quod uult, & quum uult, creat. Ait igitur Andreas: Eſt hic puer quidam, qui habet quinque panes ordeaceos ac piſces duos: ſed quid tantulum ad tantam multitudinem famelicam? Ieſus autem ubi uidiſt illis non ignotam ciborum inopia, & animaduertam inmensam multitudinem, animos illorum erigere uolens ad expectationem miraculi, mandauit Apoſtoliſ, curarent ut populus diſcumberet in gramine: nam erat illic graminis magna copia. Diſcipuli uero iam non reſponſant, quid opus eſt diſcubitu, quum nihil ſit quod apponatur: nam hoc quod habemus, uix nobis ſuffecerit: ſed ſimpliciter obedientes Ieſu iuſſis digerunt populum in certos ordines, ac uelut ad conuiuium iubent diſcubere. Quin & populi ſimplex erat fiducia, parentis apoſtolorum uocibus, quum nullum uiderent apparatum. Erant autem qui diſcubuerunt ferme quinque milia. Ieſus itaque quinque panes ordeaceos acceptos, poſtquam ex ſuo more gratias egiſſet patri, fregit, tradiditque diſcipuliſ, ut diſtribuerent populo: iam tunc illos fingens ac formans, ut imagine corporali conſueſcerent paſtores agere: & sermonis euangelici diſpenſatores, animos gregis Chriſtiani cibo ſpiritali paſcere. Nam ille panis eſt, qui de cœlo deſcendit, & uitam æternam impartit auide uelcentibus. Hunc tradunt quidem ac diſpenſant Episcopi populo, ſed non aliunde quam è Chriſti manibus acceptum: nec niſi gratijs actis patri cœleſti, cui conuenit acceptum ferri, quicquid ad ſalutem humani generis pertinet, & ad quem uelut ad autorẽ dominus Ieſus omnia referebat, quæcumque geſſit in terris admiranda: nos interim admonens, ut ſi quid in nobis fuerit egregie uirtutis, ne laudem uindicemus nobis, ſed omnem gloriam transferamus in deum: unde proficiſcitur, quicquid uere laudem meretur. Iam quod fecerat de quinque panibus, idem fecit de duobus piſcibus, diſtribuens diſcipuliſ, ac inter diſtribuentis manus, ipſius arbitratu creſcebat obſonium, quantum ſciebat omnibus ſaturandis ſufficiturum, etiam uſque ad largam redundantiam, quod certior eſſet miraculi fides. Porro cum iam eſſet

esset expleta cibo multitudo, Iesus alio quoque argumento procurans certitudinem facti, ne quis praestigium aut imaginationem esse causaretur, dixit discipulis suis: Colligite reliquias conuiuij, ne quid pereat. Tantum autem reliquiarum compertum est superfuisse saturis omnibus, ut ex his impleti sint cophini duodecim. In tantam copiam Iesu benignitas auxerat exilem commeatum quinque panum ac duorum piscium, obiter nos docens, non oportere parcam esse in pauperes beneficentiam, sed multo magis eum, qui pascendi regis dominici curam suscepit, largiter oportere suppeditare ex diuite penu scripturae diuinae, quicquid ad erudiendos, admonendos, consolandos, animandos pertinet qui huiusmodi indigent cibo. Porro qui saturati fuerant, quum non ignorarent non repertos fuisse nisi quinque panes, eosque hordeaceos, & duos pisces, iamque uiderent tantum cophinorum superperesse, coeperunt magnifice praedicare de Iesu, dicentes: Hic est uere propheta ille, iam diu expectatus, qui uenturus erat in mundum. Hoc est plebis ingenium, citius sentit uentris, quam mentis beneficium. Viderant maiora miracula, nec tamen unquam tam magnificenti elogium illi tribuerunt. Saturitas hanc uocem extorquere potuit. Iamque ut erant rudes ad huc & crassi, Messiam in hoc expectantes, ut regnum mundanum sibi uindicaret; consularunt inter se se ut Iesum raperent, sibique regem constituerent, ubertatem rerum, annonae copiam, opes, libertatem, caeteraque huius mundi commoda sibi pollutentes, si talis rex conuigisset. Iesus autem, qui longe aliud regnum ambiebat, quicquid in hoc uenerat, ut nos doceret, opes, uoluptates, & gloriam mundi contemnere; non ignarus quid agerent, rursus subduxit sese in montem, unde pasturus eos descenderat. Subduxit autem sese solus clanculum, sic ut non sentiretur autugisse. Ad regnum uocantibus furtim subduxit sese, ad crucem rapientibus ultro occurrit: euidentis exemplar exhibens his, qui uices ipsius essent gesturi. Non enim potest sincere dispensare sermonem Euangelicum, quisquis amat regnum & gloriam apud homines: quae a deo non sunt affectanda pastoribus, ut etiam si ultro deferantur, fugere oporteat. Non enim conuenit regno caelorum cum regno mundi: non profecto magis quam luci cum tenebris. Discipuli uero cum diu expectassent in monte domum est feru

ut autem factum est serui minum, iamque uespera appeteret, ne in locis desertis nox occuparet, descendit ad lacum, ut traicerent in ciuitatem Capernaum, nam ibi domicilium habebat Iesus: sperantes fore, ut uel inter nauigandum occurreret alia nauis, uel in ciuitate eum offenderent. Quum autem adornarent nauigationem, iam erant tenebrae, nec interim uenit ad suos, diu multumque expectatus Iesus: non ignarus quanto sui desiderio cruciaretur discipuli: sed absentia sua magis accendere uoluit suorum desiderium: simulque docere quantum periculi sit nobis, quanta tenebrae, quanta tempestas imminet huius mundi, quoties a Iesu se iungimur. Atque interim maiori miraculo parabatur argumentum. Lacus erat ingens, sic ut ab illis mare diceretur, cui nox horrorem addidit: & ne simplex esset periculum, uenti uehementes, & iidem aduersi, magno tumultu concitabant lacum, & tamen desiderio magistri sui audent nauigare discipuli. Quum igitur procul abessent a littore, iam remigio emensi stadia ferme uiginti quinque aut triginta, propeque in summa desperatione uersarentur, aderat inexpectatus dominus Iesus. Vident enim per tenebras pedibus ambulans super undas lacus, perinde quasi solidam terram calcaret: ut se non terrae solum, sed omnium elementorum dominum declararet. Habet autem etiam in tenebris oculos Euangelicae charitas: & ibi nox non est, ubi adest Iesus: nec tempestas illi exitialis est, ubi in propinquo est is, qui serenat omnia. Quum autem iam factus esset uicinus nauis dominus, paucifaci sunt discipuli, suspirantes, quoniam per tenebras non certum perspiciebant, nocturnum esse spectrum, qualia nauigantibus noctu multa conspici credit uulgus. Iesus autem ut uoce iam nota ac familiariter metum omnem illis adimeret, loquutus est illis: Ego sum, nolite timere: significans nullam, quamlibet atrocem mundi tempestatem formidandam esse his, quibus adest dominus Iesus. Adest autem omnibus suis usque ad finem seculi, qui simplici, firmaque fiducia pendet ab ipso. Discipuli uero receptis animis ad magistri uocem, cupiebant illum in nauim recipere, non nihil & illi metuentes, ut erat illorum imbecillus ac uacillans fiducia. Caeterum ut dominus Iesus demonstraret suis uirtute diuina geri totum quod gerebatur: nec eam tempestatem casu fuisse sedatam, nauis quae paulo ante hinc atque hinc procul aberat a littore, subito appulerat terrae, quam petebant. His argumentis miraculum hoc diligentius insum est animis discipulorum, quorum credulitas omnibus modis erat formanda, confirmandaque

daque. Caeterum ne turbam quidem omnino latuit hoc prodigij. Nam postridie quam haec gesta sunt, turba quae remanerat in ulteriore ripa lacus, quum uidisset quod illic nulla esset nauicula, praeter unam, qua transmiserant Apostoli: quos quum uidissent soluentes a littore, certum habebant cum illis non fuisse nauim ingressum Iesum, sed solos discipulos abisse: mirabantur quo nam ille se subduxisset, quod ne mane quidem usquam appareat, diu multumque desideratus a populo, quem pridie pauerat. Suspicientes autem illum non diutius abfuturum a suis discipulis, qui praecesserant, decreuerunt & ipsi traicere, si forte illum in ulteriore ripa possent inuenire. Iam autem aderat illic naues aliquot, quae uenerant: non a Capernaum, sed a Tiberiade: quae ciuitas & ipsa littoralis, haud procul aberat ab eo loco, ubi pastus fuerant quinque panibus hordeaceis, & affatum saturis gratias egerant Deo, qui talem prophetam misisset populo suo: Quum igitur haec naues adessent ad urbem traicentibus, Iesus multum quaesitus, usquam inueniretur, consensu nauigij traiecerunt Capernaum: ibi quaesitus Iesum, quod illic haberet domicilium, & quod scirent apostolos eodem traiecisse. Hic ubi repertus esset Iesus, uiderentque illum traiecit lacum, quum scirent nullam fuisse nauem, qua potuerit traicere, demitantes quoque prope colligere, quomodo transisset. Suspiciabantur enim & hic rem miraculo peractam, quemadmodum pridie pauerat immensam multitudinem. Iam autem ardor ille superioris diei refrixerat, quo conabantur illum uel inuitum ad regnum rapere. Iesus autem ne uideretur ostentare uirtutem suam, ad ea nihil respondet, ut miraculum maiore cum fide discerent ex discipulis, & ex comperitis argumentis. Caeterum affectum multitudinis, non solum inconstantem, sed etiam crassum minimeque dignum Euangelica doctrina, corrigit obiurgatione seuerata: quod quum maiora uidissent miracula, diuinam uirtutem arguetia, tamen magis illos commouerit saturitas unius conuiuij, quam aeternae salutis desiderium: plurisque faceret corporis pabulum, quo rei paulo post periturae, subinde & ad tempus succurritur, ac non multo magis esurirent illum cibum, sine quo perit in aeternum anima. Deist de quod de se tam crasse sentirent, ut existimarent ipsum in hoc aedere miracula, quo mundanum regnum pro merito reciperet a tumultuaria multitudine, qui non in aliud pro temporis ratione miraculis aliquot specimen praebuit diuinae uirtutis suae, quam ut per haec quae sensibus corporeis perspiciebantur, fidem conciliaret suae doctrinae, quae ea pollicebatur, quae sensibus corporeis percipi non poterat: & hac ratione rudes adhuc & imbecilles, gradibus quibusdam ad sublimiora subueheret. Quemadmodum fidus praeceptor optaret, si fieri posset, discipulum ilico capacem esse totius artis: tamen interim fingit ac format ingenium rude quibusdam elementis, donec ad exactam artis cognitionem prouenerit, ut iam rudis mentis illis non sit opus. Et quanquam qui docet, non sine tedio sumit operam in tradendis elementis, tamen hoc tedium spe profectus deuorat, modis omnibus adnitens, ut quam minimum temporis in crasioribus illis conteratur. Iesus itaque ut hic quoque suam declararet diuinitatem, quod non ignoraret illorum cogitationes, quum uideret turbam ad se rursus confluere, similibus miraculis inhiantem, quae uentrem explerent potius, quam mentem eruderent: ex occasione cibi semel praebiti, docet qui cibis illis potissimum sit expetendus. Loquutus est autem in hanc sententiam: Profecto uerum est, inquit, hoc quod dicam. Appellatis me magistrum, non quod audis sitis meae doctrinae, quae tota spiritualis est, sed quod humana leuiusque commoda uenemini: quae uobis pluris sunt, quam ea quae sunt longe potiora. Et nunc audis studiis me quaeritis, non perinde ob signa, quae uos ad sublimiora prouocare debuerant, sed hesternae saturitas uos magis commouet, quam admiratio diuinae uirtutis: ac rem magnam existimatis, si quis uobis corporalem cibum gratis suppeditet. Non magnum est corpus hoc, & alioqui periturum pascere: nec deerit cibis inhiantibus Euangelicae doctrinae. Quin omnem curam conuertite ad eum cibum parandum, qui sumptus non perit concoctione, nec corporis uitam ad tempus breue prorogat: quemadmodum cibum panum mox recurrente fame, sed permanet in homine, spirituali pabulo uegetans animam, tribuens illi uitam aeternam. Hunc panem tam eximium dabit uobis filius hominis, si uiderit uos huius appetentes ac famelicos. Siquidem hunc hominis filium, deus uolens humano generi largiri salutem aeternam, in hoc peculiariter consignauit, ius illi tribuens, & miraculis illi concilians autoritatem, ut spiritualem cibum impartiat omnibus

auidis aeternae uitae. Non enim in hoc uenit in mundum, ut uel sibi paret honorem huius seculi, uel alios huiusmodi commodis beet; sed illud magis agit negotium, ut homines a fordidis curis euehat ad curam rerum caelestium. Hęc rudis turba quum non intelligeret, ac ne animaduertet quidem tota intenta uentris negotio, respondit hunc in modum: Quoniam admones nos, ut operemur cibum quemdam qui maneat in nobis adferens uitam aeternam, quid igitur faciemus, ut operemur ea, quae deo digna sunt, & uitam pro mereamur aeternam, quorum gratia te dicis uenisse in mundum? Iesus nihil offensus tam crasso responso, perguit eos paulatim euocare ad perfectiora: ~~Ad turba quae sibi ex obseruatione legis Mosaeica mirificam quandam religionē uidebat, iam non crasse solum, sed & ingratis, atq; impie respondit: Si tibi, inquit, uindictas peculiarem autoritatem supra maiores nostros, quorum autoritatem haecenus sequuti sumus, praebere specimen ac documentū autoritatis a deo traditae: ut eo conspecto, credamus non uerbis tuis, sed factis. Neq; enim aequū est, ut sine prodigio credamus tibi, uerbis autoritatē istam arrogati. Neq; paribus nostris temere credidissent, nisi signo caelitus aedito nobis autoritatis diuinae fecissent fidē. Sub duce Mose, maiores nostri comederūt manna in deserto. Hic nimirū erat panis dei, & panis caelestis, qui non putrescebat: quemadmodū scriptum est in psalms: Panem caeli dedit eis ad uescendū. Hoc igitur ostento tanto comotus populus, obtemperauit Mosi: Tu si quid potes simile, aut etiam maius, credemus & tibi. Nec hęc rā crassa, tam ingrata, tam impia populi responsio, Iesu mansuetudinē defatigauit, ab allicedijs ad cognitionē rerum spiritualiū. Prīmū ostentum efflagitant, quasi prius nullū uidissent miraculum: nec quoduis miraculum recipiunt, sed ceu praesentes illi praescribunt, cuius generis signū sibi uelint aediti: deniq; ex tam multis, quae praeceps Hebraeis exhibita leguntur, illud potissimū eligunt, quod ad pastum facit, usq; adeo de uentre solliciti sunt. Iesus igitur dissimulans plebis ruditatē, sic paulatim ad sensum rerū spiritualiū adducit: Si Mosi, inquit, ideo grauis est apud uos autoritas, quod manna uobis de caelo dederit, atq; eum cibum ut caelestem suspicatis, quod ē caelo uenerit, deo potius haec debetur gratia, unde manna fluxit, & cui debetur omnium miraculorū gloria. Neq; enim Moses hoc ex se praestare poterat, qui nihil aliud erat, quā dei minister. Nec ille panis, tametsi caeli panis dicitur est psalmo grapho, uere panis erat caelestis. Neq; enim ē caelo uenerat, sed ex aere deplebatur quādam modū aues in aere uiuentes, caeli dicitur: sed panis uere caelestis imaginē duntaxat habebat. Quemadmodū autem carnali populo deus per Mosen famulū suum terrenū, panem dabat corporalem: ita nunc pater meus spirituali populo per filium suum caelestem largitur uobis panem illum uere profectum ē caelis: nec corpora modo satiat ad tempus, sed eis qui sumperint, donat animorum immortalitatem. Panis ille corporeus erat, & corporibus duntaxat ad tempus uitam proferebat: nec hoc quicquid erat beneficij, profuit, nisi unico populo. Verum hic panis de quo loquor, nec est corporeus, nec ex aere depleuit, sed ab ipso deo proficitur: & tam efficax est, ut det uitam, nec corporalem, sed animarum: nec uni populo, sed toti mundo. Quod si uos mouet autor, pro Mose, quo gloriamini, deum habetis, huius muneris autorē; pro famulo dei, filium habetis dei. Si munus praestatis, tantum interest, quantum inter corpus & animam, quantum inter uitam hanc breui deserturam, & uitam in caelis perennem. His auditis, Iudaei ne sic quidem eriguntur ad amorem rerum caelestium, sed adhuc uentris negotium somniantes; Domine, inquit, semper da nobis panem hunc. Saturitatem amabant, potius quā salutem: & saturatorum requirebant, potius quā seruatorem. Iesus igitur ut excuteret illis somnium cibi corporalis, aperit eis explicat, se non loqui de pane qui dentibus manditur, et per gulam in stomachum traiectus, corporis famem ad tempus sedat; sed de pane caelesti, qui est sermo diuinus, atq;: Ego sum panis ille, uitae largitor aeternae. Qui hunc esuriens ad me uenerit, eumq; in animae uiscera per fidem traiecerit, non esuriet rursus, recurrente post saturitatem famis molestia, sed permanebit in eo qui sumpsit usq; in uitam aeternā; & sermo meus fontem~~

fontem habet aquae spiritualis, quae per fidē hauritur animo, non corpore. Itaq; qui credit in me, non solum non esuriet, uerū ne sitiet quidem in aeternū. Nō oris hiatu sumitur hic panis, sed animi credulitate. Haec ideo loquutus sum uobis, ut intelligatis uos uestra culpa perituros, si perliteritis in incredulitate uestra. Panis hic nulli negatur a patre, & uobis omnium primis oblatus est, sed magis uos tēgit panis interituri sollicitudo. Vidistis me maiora praestantem, q̄ si uos manna pauissem, & feliciora polliceror, & tamen non creditis. Nec tamē ocioso miserit pater hunc panē in mundum, etiā si uos per incredulitatē cum infidieritis. Nō deerunt quibus hic panis uitam aeternā sit allaturus, etiam si tota Iudaea oratio filium reuocaret: ob hoc ipsum & in deum impia, quod filium quem ille ad totius orbis salutem misit, aspertur. Pater enim meus non solum Iudaea oratio, sed & omnium gentium deus est. Ex me nihil habeo; quicquid autē mihi dederit, cuiuscūq; gentis sit, hoc ad me perfidem ueniet, etiā si sit a lege Mosaeica alienū. Quisquis autem ad me uenerit, eū non eiect foras: atq; utinā omnes ueniant. Vult enim pater, quantum in ipso est, omnes homines perfigendos. Et in hoc ipsum descēdi de caelo; non ut sitūm quod ipse uolo, uelut dissoniens a patre, sed quod uult pater, qui misit me: a eius uoluntate mea uoluntas nō potest discedere, quū sit eadem uoluntas. Haec est autē uoluntas patris qui misit me, ut quicquid ille mihi per fidē tradiderit, nihil ex eo deperat, me seruante: me quod pater tradidit ad uitam, mundus rapiat ad mortē. Quod etiam si corpus humanae naturae lege moritur, superest tamē melior hominis pars uiuēs anima: atq; ut rursus totus homo uiuat per me, uult & illud pater, ut corpus quoq; defunctū uitae reddam in nouissimo die. Hęc est enim uoluntas patris mei, qui misit me, ut per filium uitam aeternā largiatur omnibus: idēq; nō per legem Mosaeicā, sed per fidem Euangelicā. Nihil agit pater, nisi per filium. Proinde qui non agnoscit filium, is nec patrem agnoscit: & qui resistit filio, resistit et patri. Pater est invisibilis, sed uidetur in filio. Quisquis igitur uidet filium, & agnoscit eum, & illius dicitur credit, non patitur illum perire filius: sed etiā si mortuus fuerit corpore, ex uoluntate patris resuscitabit eum in nouissimo die, ut iam totus & anima & corpore uiuat una cum filio, cui credit. Haec potestatem pater dedit filio, ut mortuis etiā uitam restituat. Haec quum dixisset Iesus, populus qui haecenus cibi spererebat ut cuncti sermone, nunc postea quā uidet ademptam spem pastus corporalis, uertuntur ad calumniā: & quae saturi uolebant regē facere, nunc ut humilem contemnunt, atq; ut arrogantē criminantur, non adhuc quidem palam, sed inter ipsos murmurantes, praesertim de hoc dicto, quod omnium maxime debent amplecti: Ego sum panis uiuus, qui de caelo descēdi. Inhabitāt enim cibo corporis, atq; de caelo, huiusmodi uidebat, et illi, qui res longe praestantior offerretur, q̄ illi expectarāt. Quomodo debet autē nos esse cibus humani corporis, quod tantū cernebat oculis corporis, quum in his diebus diuinā uitam percipere potuissent, si habuissent oculos fidei? Nonne, inquit, hic est filius Ioseph fabri, cuius nos etiā de facie cognouimus patrem, et matrē, homines humiles & tennes? Porro quū nuper sit hic apud nos natus in terris, homo ex hominibus, quemadmodū nos, qua fronte dicit se descendisse ē caelis? Aut quem alium patrē nobis memorat? Haec illis inter sese mulstantibus, Iesus subinde declarans, sese non latere cogitationes hominū, superiorē sermonē explanat, pariter et confirmat, dicens: Non est quod inter uos murmuretis de his, quae uobis locutus sum. Ideo sermo meus non haeret animis uestris, quoniam obstat incredulitas. Videntes, non uidetis: & audientes, non auditis: & praesentes estis absentes. Quisquis autē ad me uenerit, uitam aeternam assequetur: sed fide uenit ad me. Ea nō cōtingit temere, sed patris afflatu: qui quē admodū per filium attrahit ad se mentes hominū, ita secretis inspirationibus fidei trahit ad filium, ut per utrumq; ueniat ad utrumq;. Nō imparit ille tantū munus, nisi uolentibus & audis. Quisquis autē promeruerit sua prompta uoluntate, pioq; studio, ut attrahatur a patre, per me uitam aeternā consequetur. Nam ego mortuū etiam ad uitā, ut dixi, reuocabo; quū uenerit ille supremus dies, quo cōsummabitur piorū felicitas, & impiorum exitium. Rem magnā accipit, qui mihi credit, sed hoc ipsum debet patri, sine quo nemo potest credere. Nec tamen quid in ipso est, cupit omnes attrahere. Qui nō attrahitur, ipse in uitio est, quia se subducit attrahere uolenti. Humana discutitur humano studio; haec philosophia caelestis nō percipitur, nisi arcane patris afflatus reddat illi cor docile. Nimirū hoc est quod

olim etiam fore predictum est a prophetis: Et erunt omnes a deo docti. Sed indociles red dunt multos huius mundi cupiditates: que dum demergunt in hac terrena, non sinunt animam erigi ad celestia. Donum est dei, sed uester est conatus. Frustra quis audit corporeis audi bus sermones meos, nisi prius intus audiat secretam patris uocem, que mentem afflat in se sibi gratia fidei. Proinde quicumque se prebent idoneos huic afflatui, hos sic attrahit pater, & is demum uenit ad me, qui sic fuerit attractus. Deus enim spiritus est, nec auditur, nec ui detur, nisi spiritualibus. Et sic uidisse, sic audisse salus est. Filium multi uidebunt, & audient suo malo. Quamquam uos gloriamini, Mosi et prophetis conspectum & auditum deum. Deum ut est, nemo mortalium uidit, aut audiit. Hoc soli filio datum est, qui solus a deo profectus est, apud quem semper fuit antequam ueniret in hunc mundum. Excute igitur ex animis ue stris sordidas curas huius uitae corporalis, adnitentes ut uitam aeternam spiritualium bonorum aueritate consequamini. Excidat uobis panis ille, quo satiatur corpora: appetite panem coelestem, qui uitam largitur aeternam. Is fide sumitur, & fides a deo patre est impetrata. Illud habete pro indubitato: ~~Quis enim comedit panem istum & bibit uinum istud, non morietur in aeternum, sed uiuet in aeternum.~~

Amen dico uobis

~~Quis enim comedit panem istum & bibit uinum istud, non morietur in aeternum, sed uiuet in aeternum.~~ Ego sum ille panis, qui uitam praestat, non corporalem, ac temporariam, sed animam & aeternam. Me quum habeatis praesentem, tamen manna desideratis, ceu rem mirificam. Atqui manna, quod ad dies aliquot ederunt uestri maiores in deserto, quamquam a caelo defluerit, ut uos putatis, nihil tamen aliud illis praestitit, quam panis triticeus praestat, aut hordeaceus. Ad breue tempus famem corporis pepulit, mox recursuram, ac denuo cibum flagitaturam, non autem praestitit eis immortalitatem. Nam maiores uestri quamlibet felices, quotquot illo manna uescerentur, mortui sunt. Hic panis uere descendit a caelo, ac coelestem a deo uim habet efficiendi, ut si quis eo uescatur, totus uiuat in aeternum, nec unquam mortis sit obnoxius. Non est igitur necesse, ut ullum manna flagitetis a caelo, quum panem habeatis uere coelestem, praesentem ac paratum uobis, qui uitam aeternam largitur, si modo per fidem uelit sumere. Nam ipse ego sum panis ille uitae immortalis largitor, qui solus de caelo descendit, quem uos, offensi corporis huius infirmitate, nihil aliud esse putatis, quam Ioseph & Mariae filium. Sum enim sermo dei patris, cui qui crediderit, uitam habebit immortalem. Si quis hunc panem coelestem traiecerit in animam suam uiscera, uegetabitur, & adolecet in uitam aeternam. Quod si nondum assequimini spiritualia, quippe carnales, dicam etiam aliquid crassius, & affine carni. Panis uitalis est & haec caro, quam uideris, quam impendam ac tradam in mortem pro redimenda totius mundi uita. Credite, sumite, & uiuite. ~~Quis enim comedit panem istum & bibit uinum istud, non morietur in aeternum, sed uiuet in aeternum.~~

Panem quem ego dabo

~~Quis enim comedit panem istum & bibit uinum istud, non morietur in aeternum, sed uiuet in aeternum.~~ Nec ignorabat, horum sermonum id temporis nondum esse capaces Iudaeos, sed tamen haec mysteriorum semina condita in animis bonorum, futurum sciebat ut olim enascerentur, & fructum copiosum afferrent. Quum igitur haec illis absurda dicta uiderentur, nec auderent appellare dominum, orta est inter ipsos opinionum dissensio, alijs aliter atque aliter interpretantibus quod dicebatur. Etenim quemadmodum Nicodemus non capiebat sermonem Iesu de caelesti renascentia, nec Samaritana mulier intelligebat aenigma Iesu de aqua saliente in uitam aeternam: ita crassior populus disceptabat, qui fieri posset, ut homo daret carnem suam alijs edendam, sic ut ea sufficeret omnibus ad uitam aeternam. Inuitarat enim omnes ad edendum panem coelestem, ac denique dixit carnem suam esse panem. Quomodo uescemur, inquiunt, hominis uui carne? Rursum Iesus non ignarus, qua de re disceptarent, nondum ostendit, qua ratione possit sumi caro uice panis, sed quod illi iudicabant absurdum, & fieri non posse, hoc nunc confirmat esse necessarium. Illud, inquit, habetote pro certo, nisi me totum sumpseritis, hoc est, nisi pro pane comederitis carnem filij hominis, & pro uino biberitis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis. Contra, quisquis edit carnem meam, ac bibit sanguinem meum, habet ex esu, potuque uitam aeternam. Nec solum uiuet anima felix hoc cibo potuque, uerum etiam resuscitato corpore, totus homo mecum uita aeterna fruetur. Quemadmodum enim cibus humanus traectus in stomachum, ac per membra digestus, transit in substantiam corporis, ut iam idem sit cibus, & homo uescens eo: ita uice uersa, qui me comederit, spiritualiter in me transfor mabitur

mabitur. Porro quum ipse sum autor ac princeps resurrectionis, non patiar meam membra di uertere. Sed quisquis mihi per hunc cibum ac potum insitus fuerit, etiam resuscitabo in nouissimo die, ut quum totus mihi credidit, totus etiam mecum uiuat in aeternum. Hoc non praestat cibus corporalis, neque manna, quo uos gloriamini, sed hoc praestat cibus corporis mei, & potio sanguinis mei. Proinde caro mea uere est cibus, qui praestat immorta litatem, & sanguis meus uere est potus, qui confert uitam aeternam, non corpori tantum, sed toti homini. Quemadmodum autem uita corporis, quod alitur cibo quotidiano, ut ne deficiat ante diem, omnibus corporis membris communis est, propter indiuiduam inter se partium omnium societatem: quod quum sint diuersa corporis membra, unum tamen cor pus sit, quoniam eadem uegetantur anima: Ita qui carnem meam edit, & sanguinem meum bibit, sic mihi copulatur & cohaeret, ut nec ego ab illo, nec ille a me diuelli possit. Nam ego sum in illo per spiritum meum, per quem illi uita impartio: & ille in me est, uelut membrum in corpore, aut palme in uite societate indissolubili. Pater qui misit me, principalis fons est omnis uitae. Huic quisquis iungitur, uita fit particeps. Quemadmodum igitur pater est in me, & mihi uitam impartit, ac uitam alijs tribuendi potestatem: ita qui me comedit, mihique mystico esu potuque sic iungitur, ut mecum unum fiat, huic & ipse uitam impartiam non ad bre ue tempus duraturam, sed aeternam. Quicquid terrenum est, idem & temporarium est, & pa rum efficacax. Manna quod sub duce Mose uobis a caelo fluxit, quoniam corporis erat cibus, non potuit maioribus uestris aeternam praestare uitam. Quum enim illo uescerentur om nes, tamen mortui sunt, neque quicquam a tanto numero superest: plerique etiam secun dum animam mortui sunt, quod multis modis Deum prouocarint ad iram. Verum hic panis, qui uere de caelo descendit, coelestem habet uim, ac uescenti dat uitam aeternam. Huiusmodi sermonibus dominus Iesus erudiebat rudem & crassam multitudinem, ab amore rerum uisibilium & corporalium subuehere cupiens illos ad studium rerum coelestium & aeternarum. Loquutus est autem haec in synagoga, frequenterque plebis conuentu, docto ris personam gerens. Quamquam tantum aberat ut crassus populus horum mysteriorum coelestium capax esset, ut discipuli quoque complures offensi, pararint a suo magistro desci scere, murmurantes inter sese: Durus est hic sermo de comedenda carne uiui hominis, & bibendo sanguine. Cuius aures ferant huiusmodi doctrinam? Iesus intelligens, quid inter se murmurarent, mederi conatur illorum offendiculo, praedicans maiora conspecturos de illis, quam nunc audiant ipsam de se praedicantem: & sermonem quem dixerat de carnis suae esu, deque sanguinis potu, nequaquam absurdum esse nec abominandum, sed bra uum ac salutiferum, si non iuxta crassam illorum intelligentiam, sed iuxta spiritualē sensum acciperetur. Conuersus igitur ad discipulos, quos ob consuetudinem actam cum Iesu, uis facq; miracula, conueniebat ultra uulgus hominum sapere, hunc in modum obiurgauit illo rum tarditatem: An hic sermo uestras aures offendit, quod dixerim me panem esse profe ctum a caelo, qui uitam daret mundum? Vtrum est difficilius iuxta crassum humani sensus intellectum, descendisse a caelo, an ascendere in caelum? Quid ergo si uideritis olim hunc filium hominis, quem uideris humano corpore indutum, ascendere in caelum, ubi prius erat an tequam descenderet, priusquam hoc haberet corpus mortale? Hoc datum est sensibus ue stris, non ut semper sapiatis carnem, sed a carne proficiatis ad spiritum. Spiritus descendit a caelo, & corpus humanum assumpsit: caro iam spiritualis facta, subducetur in caelum, ne semper ametis carnem, sed per carnem instituti proficiatis ad celestia. Nam caro per se nihil prodest, spiritus est qui donat uitam. Quid est enim corporis humani moles, si non adlit spiri tus? Ita sermo meus, secundum carnem intellectus, non conferet uitam, nisi ueluti coelestem spiritualiter intelligatis. ~~Quis enim comedit panem istum & bibit uinum istud, non morietur in aeternum, sed uiuet in aeternum.~~ si per credulitatem a uide sumpseritis, ac in uiscera mentis traeceritis, uegetabit animos uestros, uosque mecum unum efficiet, sic ut meo spiritu uiuatis in aeternum: quemadmodum eiusdem corporis membra, quam diu cohaerent, communi spiritu uiuunt. Atque huius societatis uobis mysticum symbolum relicurus sum carnem meam, & sanguinem meum, quod ne ip sum quidem sumpsisse profuerit, nisi secundum spiritum sumpseritis. Proinde nolite sermo nem meum auerfari, si carnales adhuc nondum ut oportet intelligitis, sed potius date ope ram, ut intelligatis. Nam uerba quae loquutus sum uobis, non sunt carnalia, quemadmodum uos interpretamini, sed spiritus sunt & uita: quia spiritualiter intellecta, uitam conferunt

Et ego resusci tabo eum in nouissimo die

quem

animæ. ~~Quod si quis dicitur~~ Scio quibusdã hæc frustra dici, nõ ignarus esse quosdam inter uos, qui fidem non habent dictis meis, & uitam oblatam auerfantes, sibi perniciem asciscunt. Hæc ideo loquutus est dominus Iesus, quem nihil fugiebat, etiã antequã hæc uerba faceret, qui nam ex discipulis essent credituri. Quin & illud sciebat, inter duodecim discipulos, quibus apostolici cognominis honorem indulsit, quosq; sibi peculiariter ueluti certissimos amicos delegit, unũ fore qui se Iudæis proderet ad necem. Hos igitur notans Iesus, quod quum eundem cum cæteris sermonẽ audirent, & unus e duodecim ex eodem pane comefurus esset cum cæteris, ex eodem poculo bibiturus, tamen non consequerentur uitam, quod panem cœlestem non spiritualiter, sed carnaliter sumerent, adiecit: Propterea paulo ante dixi uobis, neminem posse uenire ad me, nisi fuerit ei datum cœlitus à patre meo. Nihil est hanc audisse uocem, nihil est hoc corpus uidisse & contigisse, nisi pater cœlestis dederit oculos fidei, quibus salubriter conspiciat: nisi dederit aures mētis cœlestes, quibus cum fructu audiat. Hæc uerba Iesu plena saluiferæ doctrinæ non descenderunt in animos eorum, quibus mens erat terrenis cupiditatibus occupata, quicq; præter crassam Mosaicæ legis religionem nihil cœleste capiebant. Itaq; post hunc sermonem complures, non solum e populo, uerum etiam ex Iesu discipulis, qui hæctenus illum secuti fuerant, defecerunt à magistro: & unde proficere debuierant, si recte accepissent, facti sunt deteriores, adeo ut etiã à consuetudine conuictuq; Iesu se subducerent, ipso facto ueluti damnantes illius doctrinam. Iesus autem, iam tum formã exhibens Euangelicis doctoribus, nec abiectione laborat ut remaneat, ne, quod cæteri solent, uideatur egere comitatu illorum: nec conuictatur ab euntibus, ne suam gloriã quæsiisse uideatur magis quã illorũ salutem: nec prorsus tamen alienat à se, qui fortassis post erant sese ad mentem meliorem conuersuri: sed illis discedentibus, ut ostenderet eos suo uicio offensus abire, nec sermonem prorsus suo fructu cariturum, etiam si qui per incredulitatem se redderent indignos cœlesti dono, conuersus ad duodecim, quos ascieuerat sibi peculiare testes ac præcones omnium quæ gerebat, sic elicit illorum professionẽ, ut nec hos blanditijs retineret, ueluti suum agēs negociũ, potius quã illorum, nec minis aut iurgijs terraret, ne coacti magis quã persuasi, Iesum sequi uiderentur. ~~Quod si quis dicitur~~ Iesus mauult aperte deficientem, quã fictum & fucatum comitem. Discedentibus itaq; cæteris, dicit Iesus illis duodecim: Num & uos uultis abire? Liberum est, nisi intelligitis ueltra referre ut permaneatis. Equidem cupio munus hoc cœleste omnibus contingere per me, sed nec auerfantibus dandum est, quia nõ promerentur, nec quisquã accipere potest, nisi fuerit appetēs. Ut autẽ appetat aliquis, & hoc patris donum est. Hic Simon Petrus, simplicis & ardentis fidei semper in Iesum, totius Ecclesiæ personã gerens, cæterorum quoq; nomine magna alacritate respondit: Absit domine ut te deferamus: alioqui quum simus auidi salutis æternæ, quumq; nõ ignoremus, quã frigida sint ea quæ docet pharisei, quumq; audierimus Ioannem de te testificantem, ad quem alium abibimus? Solus enim loqueris quæ uitam conferunt æternã. Non abiges nos semel admissos, qui nullum non recipis: neq; nos cupimus mutare dominum, mutaturi in peius, quencunq; delegerimus. Nos enim nõ solũ tuis dictis freti credimus, uerum etiã ex ipsis factis cognitũ habemus & compertũ, te esse Christum illum filium Dei, à quo solo speranda sit omnium æterna salus. Hanc tam magnificam Petri de se prædicationem nec admiratus est Iesus, ne laudibus hominum capi uideretur: nec respuit, ne quod uerũ erat abnegaret, sed omnes adhortans, ut in ea professione perseverarent, quam Simon omnium adidisset nomine, subindicauit unũ ex illis paucis futurũ, qui non solum abiret à se, quemadmodũ cæteri discipuli fecerant, uerum etiam pactus cum aduersarijs, proderet magistrum suum in morte. Id autem recte significare maluit, ut nec Iudam proderet, ne cui merito putaretur ultus dominum, hoc conuicio prouocatus: & eodem sermone redderet omnes sollicitos, ne sua culpa in tam impiũ facinus prolaberetur. Quid, inquit, miramini iã aliquot à me discipulorum abijisse? Nonne ego uos ut eximios ex omnibus delegi? Et tamen e tam paucis & singulariter delectis unus diabolus est, delaturus eum, cuius corpus ederet & sanguinẽ biberit

Nunquid uos uultis abire

biberit iuxta carnem, non iuxta spiritum, cuius audierit sermonem, cuius miracula conspexerit. Nolite igitur deficere ab ijs quæ cepistis, quemadmodũ illi fecerunt, quos uidistis abire, sed semper ad meliora proficientes perseverate, donec efficiamini digni qui uescentes spiritualiter cibo doctrinæ meæ cœlestis, & per hanc in me transformati, uitam æternam consequamini.

CAPVT VII

Alterum ubi dominus Iesus huiusmodi sermonibus cœlestia quædam, & homine maiora sonantibus, aditisq; miraculis sibi magnam conflasset inuidiã apud suos, quibus hoc erat contemptior, quod domestice quoq; notus esset: exacerbabat autem inuidiã domus ac parentũ humilitas: uersatus est in Galilæa. Non enim illi iam tutum erat in Iudæa uiuere, quod eius regiorum homines iam dudum uitæ illius molirentur insidias, non quod mortẽ metueret Iesus, aut non illi fuerit in manu, quoties uisum fuisset e medijs insidijs elabi: sed hominis perfonam gerens, discipulis suis imaginem quandam futurorũ obiecit, quibus euenturum erat, ut ob Iudæicæ gentis maliciosam incredulitatem ad gentes demigrare cogerentur. Instabat autem dies Iudæis cum primis festus ac religiosus, quem Græci scenopegiam appellant ob memoriam priscorum patriarcharũ, qui uitam agebant in tabernaculis, subinde mutantem sedem, typo quodã iam tum adumbrantes, qualem oporteat esse uitam eorum, qui profiteantur Euangelicam doctrinam. Quoniã autem ad diem festum magna uis hominum ex uniuersa Syria, ac finitimis etiam regionibus confluere solet Hierosolymã ob templi celebritatem, cuius religio tum apud ethnicos etiam erat uenerabilis: cognati Iesum rudes adhuc, & humanis affectibus obnoxij, freti propinquitatis iure, confidentius quã par est, hortantur eum, ueluti gloriæ quidẽm, freti propinquitatis iure, confidentius quã oporteret præsentis, ut si fideret suis præsidijs, non latitaret inter Galilæos alienigenas, sed Hierosolymis in mediã hominum luce frequentiaq; præstaret ea, quæ tam magnifice de se fuisset loquutus: Instat, inquit, dies celebris, relicta Galilæa, in qua iam nimis diu latitas, confer te in Iudæam florētissimam regni parrem, & Hierosolymam, totius Iudæicæ gentis caput. Illic licebit plures discipulos colligere, si uiderint omnes quæ facis. Nullus enim si uelit haberi magnus, ea facit in occulto, per quæ parari possit apud homines opinio. Si de cœlo descendisti, & tanta potes, quanta de te prædicas, fac ut mundo sis notus. Nemo uero miretur hanc orationẽ cognatorum domini Iesu, carnalem, arrogantem, atq; etiã impiã. Siquidẽ id temporis, ne hi quidem tum credebant ei, qui illi fratres erant, & arcta familiaritate iungebantur: quorum aliquot tamen post in apostolorũ numero, Christi gloriam constantissime prædicarunt. Iesus itaque pro sua singulari mansuetudine leniter suorum confidentiam correxerat, significans in eo quod pro salute generis humani gerebat in terris, nihil habere iuris carnalem propinquitatem: sed totum hoc quoniam erat cœlestis, ex patris cœlestis autoritate temperandum esse: se nec metuere mortem, quam uolens pro salute generis humani suscepturus esset: nec affectare gloriam huius mundi, cuius odium in se prouocaret uera loquẽdo, & affectibus mundanis contraria: Tempus, inquit, meum nondum aduenit. Id ubi hortabitur, non erit opus uestris monitis. Quomodo, & quando me oporteat innotescere mundo, ex patris cœlestis pendet decreto, non ex humano consilio. Ego qui patris arbitratu ueni, meum habeo tempus. uestrum autem tempus, qui humano affectu ducti, gloriam huius mundi quæritis, & me iuxta mundanum sensum gloriari uultis, semper paratum est. Tuto potestis ire quod lubet, quando mundus uos ut sibi consentientes diligit. Ego non uenor gloriam apud mundum hoc affectu, quo uos uenamini: nam gloriam patris mei quæro, & salutem hominum molior. Tantum autem abest, ut apud mundum captem gloriam, aut laudem, ut odium potius illius in me concitem, dissentiens ab illius cupiditatibus, ac palam testificans, quod mala sunt opera illius, in quibus tamen ille fictam pietatem, & falsam felicitatẽ collocat. Habet Iudæi suos dies festos, quos iam olim abominatur deus. Immolant enim uictimas ingratas, & inuisas deo, quum manus interim habeant sanguinis plenas: & in diebus his, quos uolunt uideri puros & sanctos, moluntur necem innocentibus. Mihi unus dies uere festus est spiritualiter celebrandus, quo pater delectatur. Is nondum aduenit, ubi uenerit, occurram ultro. Vos qui carnales adhuc estis, & mundũ sapitis, ascendite ad hunc festum diem. Ego non ascendo uobiscum ad istum diem festũ, quia tempus meum nondũ impletũ est. His dictis dominus

dominus Iesus ablegauit ab se cognatos suos secundum carnem, quorum autoritatem & affectus semper solitus est submouere, quoties Euangelicum esset agendum negotium; quod quoniam totum patris arbitrio uolebat ascribi, non patiebatur humanis rebus inquinari. Sic matris autoritatem cohercuit in nuptijs; ac rursum à sermone Euangelico indignatur sese per matrem & cognatos euocari foras; & aliquantisper in Capernaui commoratus cum propinquis suis, relicto illis aggreditur predicandi negotium. Denique pendens in cruce, matrem mulierem appellat, uelut in eo negotio matrem non agnoscentem. Quia et puer adhuc duodecim natus annos, indignatus uideretur, quod illorum autoritate ab his, quae patris ipsius erant, auocaretur. Illi igitur existimantes Iesum non uenturum ad diem festum metu Iudaeorum, soli profecti sunt. Ipse uero, ascendens illis, remansit in Galilaea; sic omnes actiones suas temperans, ac dispensans, ut nunc humanae naturae praeberet argumenta, ne non uerus homo fuisse putaretur; nunc diuinae uirtutis proferret indicia, ne tantum homo crederetur. Posteaquam autem abissent fratres eius ad diem festum, tum profectus est & ipse: ut satis esset perspicuum, se non tam metu Iudaeorum abstinuisse à conuentu solenni, quam ut fugeret comitatum suorum cognatorum, quos adhuc carnales nolebat Euangelico negotio admisceri. Venit autem Hierosolymam, non ostentans sese, sed uelut furtim & occulte, uidelicet magis irritaturus expectationem sui, & maiore fructu, suo tempore proditurus in publicum. Nouerat enim animos pharisaeorum, quod iam pridem hoc agerent clancularijs consilijs, ut in die festo per occasionem illi manus inijcerent. Quum igitur adesset quidem Hierosolymis, ceterum non prodiret in publicum hominum coetum, quemadmodum consueuit: Iudaei obseruabant illum, si uenisset ad diem festum; quumque desideraretur illius conspectus, quarebant inter se, ubi nam esset. Iamque in eum uelut absentem uarij sermones in populo ferebantur, quod non esset eadem omnium de Iesu opinio, nec eadem omnium studia. Nonnulli siquidem populares, qui miraculis ab illo aeditis interfuerant, qui sermones audierant, qui mansuetudinem à congressu fuerant experti, dicebant: Iesum esse bonum uirum, & indignum in quem aliquid acerbius molirentur. E diuerso sacerdotes ac pharisaei, quos iam pridem male urebat Iesu gloria, negabant illum esse bonum uirum, qui turbam ueluti seditionis ad se pelliceret, & ab sacerdotum, scribarum, et pharisaeorum reuerentia reuocaret. Haec uero clancularijs susurris spargebantur de Iesu, quum interim nemo palam auderet de illo bene praedicare, quanquam erant non pauci, qui bene de illo sentirent. Metuebant enim Iudaeorum proceres, quibus intelligebant Iesum esse uehementer inuisum, quod ipsorum autoritate suis dictis factisque uideretur imminuere. Porro quod ad tempus latitauit Iesus, mansuetudinis erat ac modestiae, ne liuorem pharisaeorum nihil praeter occasionem occidendi captantium, ultro prouocasse uideretur. Quod prodijt, datum est his, quos sciebat sua doctrina profecturos ad salutem, quum non ignoraret Pharisaeos, & scribas nihil aliud, quam efferatioris etiam futuros ex his, quae dicturus aut gesturus esset pro salute mundi. Optabat enim dominus, humanae salutis auidissimus, si fieri potuisset, suam doctrinam omnibus salutiferam esse: tamen non erat tantum tribuendum quorundam peruersitati, ut simplicibus Euangelica doctrina subtraheretur. Itaque quum iam dimidium festi peractum esset, Iesus palam ingressus est templum, atque illic docebat populum, non pharisaicas constitutiones, aut legis ceremonias mox delituras, sed philosophiam Euangelicam. Iudaei uero quum doctrinam illius calumniari non possent, tamen autoritatem apud populum student adimere: admirantes, quum esset idiota, & literarum rudis: nunquam enim institutus fuerat in doctrina pharisaica, cuius professione turgebant illi; unde nactus esset ea, quae à sacris uoluminibus magna sapientia depromebat; uelut insimulantes eum, quod daemonium haberet, aut alia quauis arte magica scientiam esset consequutus earum literarum, quas ab hominibus non didicisset: Quomodo, inquit, hic faber, fabri filius literas scit, quum eas nunquam didicerit? Iesus autem, ut nobis mansuetudinis ac modestiae praebere exemplum, suspicionem tam impiam leniter submouet, ostendens, suam doctrinam non esse profectam ab homine, sed nec à daemonio, sed à deo, quem ipsi quoque colerent, & cuius gloriae deberent fauere, si uere pii uellent haberi: ipsum uero nec doctrinam, quam admirabantur, nec gloriam, cui inuidebant, sibi uindicare, sed totum esse patris coelestis, cuius negotium ageret. Porro quum legis à deo tradite perfectam scientiam sibi arrogarent, aliosque ceu indoctos & idiotas fastidirent, & quum erat, ut si uere tenerent scripturarum scientiam, agnoscerent

agnoscerent doctrinam ab eodem profectam, unde lex erat profecta, ni liuor & odium, propriae gloriae studium, quaeustus amor, similesque cupiditates prauae mentis iudicium excacerent: nec enim deum sibi contrarium esse, ut nunc aliud doceat per filium, quam antea tradiderit per legem. Respondit igitur Iesus, omnium arcanorum conscius, illorum clanculario murmuri in hanc sententiam: Mea doctrina, quam admiramini unde mihi contigerit, quum ab homine literas non didicerim, non est mea (non enim nouam aliquam humanam doctrinam uobis adfero, diuersam à uoluntate dei, ac mente legis à deo traditae) sed est patris mei, qui me misit in mundum; ut mundus, seductus uarijs hominum doctrinis & impijs cupiditatibus obcaecatus, per me cognoscat illius uoluntatem: cognita sequatur, & sequendo uitam assequatur aeternam. Haec est autem illius uoluntas, ut credentes dictis filiis, per quem ille uos docet ac loquitur, salutem aeternam adipiscamini. Id quo minus uelint multi, liuor, odium, ambitio, quaeustus, ceteraque cupiditates male in causa sunt. Quod si quis depulsa malicia, simplici corde uoluerit uoluntati patris obtemperare, potius quam suis prauis affectibus, is facile agnoscat, doctrinam meam non esse hominis, aut daemonis nouum inuentum, sed à deo profectam esse; nec me quod loquor ex humano sensu loqui, sed ex mente patris, cuius legatus sum. Homines qui suae gloriae studet magis quam dei, quo pluris fiant apud mundum, nouas ac suas doctrinas anteponunt doctrinae dei. Malunt enim autores haberi doctrinae humanae cuius tota gloria in solidum ad ipsos redeat, quam diuinae doctrinae praecones: maluntque ea docere, quae ipsis gloriam ac lucrum concillant, quam quae gloriam & honorem pariant deo, aut salutem proximo. Ceterum qui non quaerit propriam gloriam, sed eius à quo missus est, hic omnia sincere loquitur: nec huius doctrina uel erroribus obnoxia est, uel ambitionis, auariciae, liuoris, odij, cupiditatibus uitata. Ego non aliud doceo, quam quod per legem uos docuit deus, si quis legis mentem recte intelligat: nec aliud facio, quam quod lex praescripsit. Vobis qui me contempnitis, sacrosancta est Moysi autoritas. An non ille uobis tradidit legem acceptam à deo? Legis scientiam & obseruationem uobis arrogatis, quum nemo uestrum sit, qui uere seruat legem secundum dei, qui legem tradidit, uoluntatemque legis praetextu ea molimini, quae maxime puniunt ac detestatur lex. Mihi blasphemiam impingitis, quia dei gloriam quaero magis, quam gloriam hominum. Sabati uiolationem obijcitis, qui in sabbato seruari hominem, quum uos sabati religio non cohibeat, quo minus exitium moliamini innocenti, nec innocenti solum, uerum etiam benemerenti. An istuc est magnificere Moysen, quem mihi praefertis? An hoc est reuereri deum legis autorem, quem ficta religione colitis? Nonne lex execratur eum, qui sanguinem fundit innoxium? Nec permittit occidendi ius, nisi in maleficos: nec in hos, nisi legitime conuictos ac damnatos. Mihi uero, qui missus à deo, uoluntatem illius uobis iuxta legis mentem praedico, qui non meam, sed illius gloriam quaero: qui non mihi regnum, aut opes affecto, sed omnibus gratuita salutem offero: qui laedo neminem, benefacio omnibus, quare contra legem molimini necem? Haec Iesu uox duplici nomine perturbauit animos Pharisaeorum: primum, quod animaduertenter clancularias licet machinationes suas non latere conscientiam illius, quem credebant facilius à medio tolli potuisse, si quod moliebantur sefellisset: deinde quod illos qui se uideri uolebant legis obseruatissimos, legis impie uiolatae reos ageret apud populum. Non uerebantur dei conscientiam insidiates innoxio sanguini, sed populi conscientiam metuebant. Itaque ut apud multitudinem tam impij facinoris conscientiam confidentia dissimulent, ad manifesta conuicia confugiunt: qui mos est improbis in maleficio deprehensis, quod excusari non possit. Daemonium, inquit, habes, cum patrem deum iactes doctrinae tuae autorem. Deus uerax est, tu daemonis instinctu mentiris. Quis tibi machinatur necem? Ad tam uesanam blasphemiam dominus Iesus non regeffit conuictum, ne furorem adderet furentibus: sed nobis lenitatis exemplum praebens, mansuete facti sui, quod calumniabantur, reddidit rationem. Si quidem quum ipsi legem uiolarent in omnibus, tamen Iesum uiolatam legis insimulabant, quod paralyticum sanasset in sabbato: Ego, inquit, die sabati unum quoddam opus feci, neque malum, neque sordidum, sed quo salutem homini calamitose contuli, quod uos quoque non possitis non approbare, si non fuisset factum in sabbato. Verum illi magis uiolant sabbatum, qui hoc moluntur in sabbato, quod quouis die factum impium est. Non est tanta sabati religio, quin his rebus debeat cedere, quae maioris sunt momenti, & quouis die praesentia sunt. Hoc exemplum

Nonne Moyses
dedit

si uobis

Propterea si uobis ipse Moses, cui tantum tribuitis, ante me præbuit: si lex ipsa docet opus fieri post se, non uiolato sabbato, aut me absoluat, necesse est, aut simul mecum damnatis & Moses, imò legem ipsam, si quicquid ille tradidit, lex est. Moses enim uobis tradidit circuncisionem: non quod simul cum lege nata sit circuncisio, sed quod ante legem fuerit à deo tradita patriarchis: & hoc nomine maioris momenti uidetur circuncisio, quàm sabbatū: quia legem præcesserit, ac legis ueluti caput sit. Sed idem Moses qui præcepit circuncisionem, præcepit sabbatum. Vos in sabbato circunciditis hominem, nec uidemini uobis uiolare sabbatum, ob circuncisionis dignitatem, cui putatis æquum ut cedat sabbati religio: quem admodum & in templo leuitæ et sacerdotes operantur ea, que pertinent ad rem diuinam, nec sibi uidentur uiolare sabbatum, quod existiment id quod agunt sanctius esse, quàm ut ob sabbatum debeat omitti. Quod si uos circunciditis hominem in sabbato, ne præputio differat à uobis: nec hoc opere putatis uiolari sabbatū, quor meo opere clamatis indigna/bundi, uiolatum sabbatum, qui non unam hominis partem curarim, sed totum hominem seruari in sabbato: Circuncisio tamen si lege prior, et legis quodammodo caput est, tamen perpetua non est. Erant enim homines deo chari, prius quàm esset præputij circuncisio: & erit tempus quum deus auersabitur carne circuncisos, mente incircuncisos. Caterum proximo miserabili salutem corporis & animi conferre, quemadmodum maius ac sanctius est opus, quàm circuncidere hominē: ita perpetuo bonum, ante legem, sub lege & post legē, quia suaapte natura bonum est. Quor in simili causa, imò quor in causa, quod ad me pertinet, potiori, Moses ueneramini, me ueluti nefarij facinoris reum peragitis: Nō enim nūc disputo uter altero maior sit. Sit uobis Moses, ut est, uir eximius. Sim ego qualis uobis uideor, humilis, & contemptus: tamen si rem spectare uultis, aut uterque uobis damnandus est, aut absoluendus uterque. Si quidē hoc quoque uos lex ipsa docet, ut in iudicando rem spectetis, non personam: & execrabilis est, qui diuini fauens, pauperem opprimit. Proinde nolite iudicare secundum personæ qualitatem, sed ex ipsa re iustum ferte iudiciū, si uultis uideri legis Moisaicę tenaces. Hac atque huiusmodi multa, quum à domino Iesu tam mansue te dicerentur, ut animū quamlibet ferocem lenire possent: tam uera, ut à nemine, quāuis impudenti possent refelli, obticescunt quidem pharisæi, sed nihil secius persistunt in sua malicia: nihil mitiora premētes animis suis, quod apud multitudinem ausus esset sic à se crimen uiolati sabbati refellere, ut in ipsos crimen longe grauius regeret. Tam arrogas erat pharisæorum supercilium, ut hoc quoque uellent autoritati suæ tribui, ut innoxius ac cufatus, ueritatis causam desereret potius, quàm aliquid ipsorum apud populum deterreretur autoritati: & dei gloria taceretur, ne quid ipsorum glorię decederet. Et inuenit hoc hominum genus in populo multos, qui mallent horum peruersæ ambitioni seruire, quàm diuina obtemperare uoluntati. Quidam enim Hierosolymita dicebant: Nōne hic est, cui pharisæi & scribæ machinantur mortem, ut qui modo creditus est horum metu latitare, nec prodire ad diem festum? Ecce palam in templo ac libere loquitur illis in os, nec illi respondent quicquā. Quid sibi uult illorum silentium? An principes persuasi sunt hūc esse Messiam, & nunc silentio consentunt, quod prius oppugnabāt? At qui nō est ueri simile, principes hoc sentire: si quidem omnes nouimus, unde hic profectus sit. Non sunt ignoti parentes, humiles & idiotæ: non est ignota patria, non fratres, reliquique cognati. Caterum Messias ubi uenerit, ita uenturus est, ut nemo sciat unde prodierit. Iesus autem uidēs tantam illorum cæcitatem, ut quum prophetia prædixisset e Bethlehem uenturum Messiam, ubi natus erat Iesus, reliquaque prophetiarum in eum signa competere, tamen excæcati malicia, ob hoc ipsum se negant eum scire, quod scirent: & ideo mentiuntur Christum ita uenturum, ut nemo sciat unde ueniat, ne cogantur eum agnoscere. Iesus, cuius conscientiam nulla latent hominum secreta, ut hanc multitudinis primorum affectibus corruptæ incitiam coargueret, quæ hoc sponte nesciret, quod scire poterat, nisi mala mens obstiteret iudicio, uoce iam clariore, ut non solum à propinquis, uerum etiā à toto populo possit exaudiri, qui in templo uersabatur: nam is locus potissimum congruit prædicandæ glorię dei: palam docere cœpit, qui esset, et à quo missus esset: nec à quoquam ignorari posse, nisi qui aut sponte mallet inscius esse, aut id quod sciret, ob animi maliciā nollet profiteri: nos interim suo factio admonens, ut nonnunquā cedendum est hominū maliciæ, ne magis irritata peccat atrociora, grauiusque dei iudicium in se prouocet: ita postea quā nihil non tentatū est

est, quod ad illos corrigendos pertinet, ueluti deploratos suo morbo relinquendos esse: nec propter illorum obstinatam impietatem, caelandam esse dei gloriam, ac proximi salutem negligendam: Si ideo, inquit, non uideor uobis ille Messias, quem ex prophetarum oraculis expectatis, quod sciat unde uenerim, hoc ipsum uos docere poterat me esse illum qui sic uenerim, & ex eo loco sim ortus unde propheta Messiam uenturum prædixerunt. Audistis Ioannis de me testimonium, uidetis miracula, auditis me ueritati perhibentem testimonium, nulli rei studentem, nisi glorię dei, & uestræ salutis. Itaque nō potestis me nescire, nisi sponte quod scitis, nescire malitis. Et quo modo dicitis ita uenturum Messiam, ut nemo sciat unde ueniat, quū propheta & genus & patriam illius designent? Hæc uobis non ignota poterāt ad prophetiæ intelligentiā proficere: quancūq; magis refert illud scire unde missus sim, quàm unde prognatus. Ne id quidem uos latere poterat, si puris ac sinceris oculis me consideraretis. Nec enim è mundo profectus modo sum, quemadmodum uos calumniamini, sed ab eo qui me misit in mundum, ut respiscat & seruetur. Sum enim ab eo missus, qui uobis est incognitus, quod neque conspiciatur oculis corporeis, nec auribus audiatur, nec illo sensu percipiatur humano: sed in hoc missus ab illo sum, ut per me disceretis & illū, quatenus ab homine cognosci potest. Quancūq; nec hūc aliquo modo scire potestis, nisi pietate promereri studeatis, ut ipse sui notitiā uobis impartiat. Nesciunt enim illum, qui nō obtemperat illius uoluntati. Nō enim satis est uerbis deū nosse, si factis illū negetis. Si uerē patre nosse uultis, à filio discatis oportet. Ego solus uere noui eum, quoniā ab ipso profectus sum, & apud illū fui priusquam uenirem in mundū: & ab illo missus sum in mundū, ut per me discatis illū, & salui sitis uestra credulitate. Nec enim à me ipso ueni, que admodum alij faciunt, suæ studentes glorię potius quàm dei: sua docentes commenta, nō doctrinā dei. Nam uerus est is, qui me misit: & quoniā quicquid loquor, ex illo loquor, ueri sunt & sermones mei. His uerbis iritati primores, magis etiā fremebant animis, quod tantū autoritatis sibi uindicaret apud populū, & ipsos palam impiæ peruersitatis argueret. Gestiebāt illi manus iniicere. Iam enim ira in rabie uersa, nō morabatur lenitum illud consiliū, quo decreuerant eum clanculum è medio tollere. Quum autem adesset prompta uoluntas impij maleficij, nemo tamen id temporis iniicit illi manū, ira uolente Christo: quia nondū uenerat tempus à patre præscriptū, quo sua morte mundo salutem pararet. Quemadmodum enim uolens mortuus est, ita nō nisi uolens apprehendi potuit. In manu illi erat animos hominū cohibere, quamlibet ferocientes: nec ulla potestas hominum ualere potuisset aduersus illum, nisi sic uisum fuisset illius immensæ erga homines charitati, pro mundi salute crucifigi. Sacerdotibus autē, scribis, pharisæis, ac populi primoribus, quos ob religionis professionem, ac legis scientiam oportebat in primis Christum agnoscere, ob corruptos animorum affectus, in impio consilio perseverantibus: nonnulli plebei, ac legis ignari, qui ut minus habebant autoritatis ac literarum, ita plus habebant bonæ mentis, ut cunctis creditiderūt sermonibus ac miraculis domini Iesu: nondū quidē plañe persuasi Iesum esse Messiam, sed huc tamen adducti rerum ab eo gestarū magnitudine ut persuasibiles uiderentur: Si hic, inquit, non est Christus, quemadmodum existimant pharisæi, mirandum tamen est unde illi suppetat tanta uis ædendi miracula. Etenim si ueniret ipse uerus Messias, num maiora facturum sit, quàm quæ hic facit? Pharisæi uero cum senioribus, quorum partes erant, imperitam multitudinem ad Christum allicere, postea quæ senserunt multos esse in turba, qui uiderentur in eum esse propensiores, eò uefaniæ deducti sunt, ut quocumque modo statuerent eum esse perdendum, qui gloriā ipsorum uideretur obscuraturus. Tanta pestis est ambitio, religionis ac doctrinæ prætextu fucata. Verū interim nō pudor, aut pietas, sed periculi metus eos à facinore manifesto cohercebat. Subornant igitur Satellites publicos, qui Iesu coram populo manus iniicerēt, ac uelut nocentem captum adducerent. Iesus autem qui non ignorabat quid illi clanculum molirentur, nec teneri tamen poterat, nisi uoluisset ipse, uerborum anigmatibus quibusdam illis significat, fore ut ipse sponte sese morti, ad quam tum frustra petebatur, offerret. Interim tanto audius uterentur ipso dum adesset: futurum enim tempus, ut frustra desiderarent absentem, quem presentem persequerentur: præsertim quum illis non esset futura saccultas eò consequendi, quò se subducturus esset. Ibat enim in mortem, quò nondum illi sequi poterant. Redibat in cœlum, quò mortale corpus illum persequi non ualeret. Loquutus est autem

tem hunc in modū: Breue tēpus restat, quod uobiscum uersor, reuerturus ad eum qui me misit. Tum absentem requirētis, nec inuenietis; nec erit eod consequendi facultas, quō ego proficiscor. Hęc autem dixit tectius, quem admodum multa solitus est dicere dominus Iesus: ut non prius intelligerentur, q̄ essent peracta. Obscuritas autem sermonis excitat inquirendi diligentiam, & certiores inuenit fidem sermo rebus exhibitis. Denique in hoc proficiebat, ut constaret omnibus, quicquid passus est dominus, consulto passum esse pro nobis, non casu; uolentem passum esse, non necessitate. Quāq̄ enim hic sermo dictus est omnibus, peculiariter tamen pupugit ministros à pharisæis missos, ut Iesu manus iniicerent, in quem sentiebant se nihil posse, nisi uoluisset ipse. Et dum tacite tangit illorum oculam conscientiam, declarat se scire quicquid quantumlibet abstrusum est in cordibus hominum: & interim ciuilitate sibi conciliat illorum animos, quorū conatus impios non prodat populo. Hunc igitur sermonem quum multitudo non intelligeret, disceptabant inter sese. Quid sibi uult quod dicit: Quō ego uado, nō potestis uenire? Num se clam subducturus est, & aliquid in longinquā gentium regione abiturus? An sustinebit relicta hæc terra sancta, & populo sancto, inter impias et prophanas gentes uitā agere, quō nos nō exilli met sequuturos: aut ita uagus errabit inter gentes procul distitas, ut à nobis inueniri non possit? Quid enī alioqui sibi uult: Quæritis me, & nō inuenietis, & ubi ego sum, uos non potestis uenire? Porro quū iam adesset ultimus dies eius festi, qui summa frequentia, summaq̄ religione celebrari consuevit, quo pacto suam quisque domum repetere gauderet: stabat Iesus in templo uelut ipse quoq̄ relicurus Iudaicam regionem, & magni festi diem eximium insigni sermone consecrat, simulq̄ iter ingressuris, uaticum parat Euangelicæ fidei. Nec iam loquebatur tantum aperte, uerumetiā intenta uoce clamabat, rem esse declarans, quā magnopere referret ab omnibus exaudiri. Pharisæi populū simplicem, ficta frigidaq̄ religione dementabant, & humanis cōstitutionibus illaqueatū tenebant. Et in Iesu quidem multitudo præter miracula ferē nihil admirabatur. Cæterum quoniam spiritum Euangelicum nondum hauserant, non ita multum proficiebant. A pharisæorum igitur frigidis doctrinis omnes palam ad se inuitat, spiritum pollicens, quo semel hausto, non solum ipsi sint ueram & Euangelicam doctrinam assequuturi, uerumetiā in alios sua prædicatione copiosam sapientiæ uim effusuri: Ego, inquit, fons sum omnis salutiferæ sapientiæ. Qui sitit, nō est quod petat à Mose, aut pharisæis, scribis, aut sacerdotibus. Veniat ad me, bibatq̄ de fonte hoc. Bibit autem, qui quis credit sermonibus meis. Qui quis igitur crediderit mihi, auideq̄ imberit sermones meos, quem admodum iubet scriptura, de me testificans, non arescet incredulitate, sed haustus diuini spiritus pariet in ipsius corde fontem perennem & copiosum, sic ut è medio cordis illius emanet, non tenuis modo riuus, uerumetiā copiosa flumina, quibus irrigetur ariditas gentium ad Euangelici profectus fecunditatem. Hoc anigmate Iesus significabat spiritum illum uberem, & copiosum, quē post essent accepturi, qui in ipsum credidissent: quo accepto, mox Apostoli magna fiducia, uarijs linguis, orbi terrarū prædicare cœperunt euangelicā philosophiam, & cœlitus haustum spiritū in omnium credentiū animos diffundere. Quāq̄ enim id temporis nonnulla fidei rudimenta conceperant, nondum tamen cuiuspiam contigerat efficax ille & copiosus spiritus: propterea quod Iesus nondum erat morte & resurrectione glorificatus, nec in cœlum ascenderat, confessurus ad dexteram patris, unde spiritū illum missurus erat apostolis. Ante peragendum erat crucis mysterium, quod peragi non poterat, nisi ad tempus dissimulata gloria: & illius diuini spiritus capaces esse nō poterant, nisi prius multis miraculis, multisq̄ dictis ac factis ad id essent formati. Ad hūc igitur fontē aque uiuæ dominus Iesus inuitat omnes, nec quēq̄ compellit nolentem, neq̄ quenquam excludit, modo sitiens ueniat. Hęc atq̄ huiusmodi plura quum loquutus esset dominus Iesus, quanquam nondum ad plenum intelligebantur, tamen uarie afficiebant multitudinem. Quidam enim conspectis tot miraculis, tantaq̄ sermonum autoritate, dicebant: Hic uere propheta est. rursus alij magnificentius etiam de illo sentientes, dicebant: Imō hic est ille Messias, quem propheta promiserunt suis uaticinijs. Contrā, alij pharisæico sermone corrupti, refellere conabant istorum opinionem ex ipsis prophetarū uerbis, quæ Messiam prædixerūt oriturū è tribu Iuda, & è uico Bethlehem. Christus uulgo putabatur esse natus in ciuitate Nazareth, quod illic esset educatus, & ibidē haberet parentes, quodq̄ Galilæa

Nunquid in dispersionē gentiū iurus

In nouissimo autem die

Galilæa cœpit prædicationis exordium, atq̄ illic plerunq̄ uersaretur. Porro Hierosolymitæ & tribus Iudaicæ Iudæi, Galilæos ut gentibus uicinos & admixtos, pro semipaganis habebant, quod nec legis peritiā præcellerent, nec ullum unq̄ prophetam habuissent, de quo merito gloriari possent. Tribui uero Iudæa promissum esse Messiam, non Galilæis è semine Dauid, qui regiā habuerat Hierosolymis: atq̄ ita Christi uenturi gloriā sibi uin dicebant, qui uenientem persequebantur, nimirū inuidia corrupti. Dicunt igitur: Non est uerisimile hunc esse Messiam, si prophetias expendatis. Num Christus ubi uenerit à Galilæa nobis proditurus est, quæ admodum hic prodit Nazareus? An nō prophetica scriptura palam dicit, Messiam proditurū ex semine Dauid, q̄ nimirū fuit ex tribu Iudæa: Quin & natalis oppidi nomen addidit, docens eum nasciturū in Bethlehem, quæ est ciuitas Dauid, tribus Iuda. Quum igitur prophetia palam declararet eum proditurum è semine Dauid, tribu totius Iudæa sanctissima, ex oppido regio, qui cōuenit hunc uideri Messiam, qui ex obscuris partibus, ex ignobilis regionis Galilææ obscuro oppido nobis prodit: Ad hūc modum uariantibus sententijs, disceptatum est in turba de Iesu. Nec huic disceptationi se se Iesus admiscuit, quod nō ea synceritate disputabāt, ut doceri mereretur: & tempus nondum aduenerat, quo sese, quantus esset, declararet. Nā si uere sitissent scire quis esset, poterant & ipsi discere à cognatis Iesu, quod non in Nazaret, quem admodum pleriq̄ credebant, sed in Bethlehem natus esset, quodq̄ à Dauid duceret genus. Neq̄ enim partū multū hæc sciebant: sed quoniam Iesus non adferebat ipsorum cupiditatibus accommoda, malue-
Quid aut ex ipsis uolebant
 runt suis affectibus seruire quàm illum agnoscere. Nam si simplex ac syncerus fuisset eorum animus, licuisset uel ab ipso Iesu sciscitantibus discere, quod inter sese disceptabant. Erant autē in turba nonnulli, quos usq̄ a deo liuor & odium excacauerat, ut desinarent a pud se manus iniicere domino Iesu. Cæterum nihil habebat uirium humana malicia aduersus eū, in cuius potestate sunt omnia. Satellites itaq̄ quos sua uesania ministros miserant pharisæi, ut Iesum caperēt, mutatis animis, redeunt ad illos efferatis animis expectantes, ut caprum adducerent eum, quo tandem odium in illum suum saturarent. Atq̄ illud interim mire diuino consilio, quod longe superat omnem humanā astutiam, procuratum est, ut quicquid moliretur pharisæorū malitia, id in ipsorū capita recideret, & ad Iesu proficeret gloriā. Imperita multitudo, Galilæi rudes, Samaritani, Cananæi, Ethnici, cōmoti dictis ac miraculis Iesu, credebant illi. Soli scribæ, pharisæi, seniores, & sacerdotes, penes quos legis ac religionis totius erat professio, non solum non cōmouebantur ad respiscentiā, sed modis omnibus reddebantur efferatiores. Supererat autē ut & satellites, immitte genus hominum, & ad omne facinus mercenarium, & Iesu testimonium honestum ferrent, & illorum immedicabilem cecitate coarguerent. Non uiderant adī miracula, tantū pauca loquentem audierant: & conuersis mentibus, contemptis pharisæorum iussis, redeunt ad eos, non adducto Iesu. Ex postulantibus quorū nō obissent mandata, non excusant metum multitudinis, non alia quæ comminisci poterant cauantur: sed ingenue fatentur: se quidem hoc animo adisse Iesum, ut eum captum adducerēt, sed breui sermone, uerum efficaci, sic uelut incantatos ac transformatos, ut quod decreuerāt, reluctantis animis efficere non potuerint: Nunquam, inquiunt, audiimus hominem sic loquentem ut ille loquitur. Quis possit huiusmodi uiris manus uolentas iniicere? Quod testimoniū ferri potuit in synagoga, quod magis grauaret, ac traduceret pharisæorum obstinatā maliciam? Hoc illi totis uiribus agebant, ut subuerterent doctrinam Iesu, sed conatu in diuersum exente, dum modis omnibus extinguere moluntur, confirmant & illustrant. Dissimulant tamen adhuc furorē animi sui, ac ministris mitius potius, quàm pro cogitationum uesania loquentes: Quid accidit, inquiunt? Num uos quoque, qui nostri estis, nec ad promiscuam multitudinem pertinētis, ab illo seducti estis? An non sentitis impostorem esse? Si uerax esset, an non existimatis uiros eximios doctrina simul & autoritate præstātes, illius sermones approbaturos fuisse? Nunc uidetis ne quenquam ex optimatum numero, penes quos est religionis autoritas: aut ex pharisæis, penes quos est exacta legis peritiā, sermonibus illius fuisse persuasum? An uos mouet exemplum quorundam è media fece plebis hominum? Ista turba rudis, ac legis ignara, deo execrabilis est. Hęc diuina dispensatio ne sic gesta sunt, ut nos certo doceremur, nihil pertinacius obistere ueræ religioni, quàm eorum maliciam, qui falsæ religionis imagine fucati sunt: nullum esse capitaliorē hostem

euangelicæ doctrinæ, quàm qui sacras literas ad suos prauos detorquet affectus: nec ullos esse deploratus impios, quàm qui specie pietatis, qui persuasione doctrinæ, qui publica autoritate muniti sunt aduersus euangelicam ueritatem. Verum quicquid molitur hic mundus omnibus suis machinis aduersus cœlestem ueritatem, cedit in gloriam domini nostri Iesu Christi. Iam illud mihi considera prudens lector, nusquam esse maiorem penuriam eorum, qui Christianæ ueritati ex animo faueant, quàm inter religionis ac doctrinæ proceres. In tam frequenti cōcilio, pharisæorū, scribarum, seniorum, ac sacerdotum, non erat quisquam præter unum Nicodemum, qui in tam sceleratis molitionibus innocenti domino patrocinaretur. Is erat unus ex primoribus sectæ pharisæicæ, crassus quidem, ac cateris indoctor, sed mentis minus corruptæ: qui metu Iudæorū noctu adierat Iesum, quem admodum ante narrauimus, aliquid ab eo certius cogniturus secreto colloquio. Is ex eo congressu tantum profecerat, ut existimaret Iesum uirum bonum, tamen si mysterium sermonis non ad plenum intellexerat. Hic quum uideret eos gladiatorijs animis tendere in exitium Iesu, atq; ita faueret innocentia, ut tamen illorum timeret maliciam autoritate armatam, moderatus est patrocinium suum, ea loquens pro Iesu, quæ pro malo quoque uirō, sed nondum conuictō, dici poterant: Nos inquit legem profitemur, quæ ne maleficum quidem condemnat, nisi prius auditum, & excusis ijs, quæ facit is qui desertur. Saltem hoc tribuatur huic iuris, quod commune est omnium, & ab ipsa lege datur etiam maleficis. Ad hoc tam æquum, tam ciuile Nicodemi patrocinium, quum non haberent quod hiscerent, non solum nō respiciunt aut placantur, sed ipsius etiam autoritate cōtempa, conuictio petunt hominem. Etiamne tu quoq; inquit, Galilæus es? Turbæ & imperitis ueritatis dari poterat: at non pudet te primatem ac legis doctorem, discipulū esse istius imposito Galilæi, cui nullus adheret, nisi & abiectissimus apud homines, & apud deū execrabilis? Tu qui legis cognitionē profiteris, excute scripturas, & si usq; cōperies, uel exortum à Galilæa prophetam uel exorturum, crede hunc esse prophetam. Hæc pharisæorum responsio non solum erat impia, uerum etiam stulta. Nec enim Nicodemus affirmarat esse prophetam, sed quisquis esset, non tamen iuxta legem publicam oportere condemnari, nisi prius cognita causa. Sed nullum est iudicium, ubi mentē occupauit liuor & odium. His ultro citroq; dictis, dimissum est concilium, ac suam quisq; domum abiit, dilata non mutata sacrilega uoluntate. Nondum enim uenerat tempus Iesu. CAPVT VII

MESVS itaq; iam imminente nocte, concessit in montē oliueti, in quo erat Bethania, gratum domino hospitium, quum Hierosolymis locus non esset quietus: illud interim nos docens, secessum conuenire præconibus Euangelicis, nec usquam minus esse locum ueritati, quàm in urbibus opulētis ac felicibus, & tamen huc quoq; se nonnunq; conferet Euangelicæ philosophiæ prædicator, nō ut opes aut honores assequatur, sed ut prosit alijs, uel sui capitis periculo. Huc igitur postridie diluculo reuersus Iesus, non iam stans, quem admodum pridie, sed sedens docebat in templo, palam præ se ferens, se nihil metuere pharisæorum impijs conspirationes. Confluxit autem uniuersus populus ad illum, partim superioribus miraculis ac sermonibus in admirationem illius adductus, partim insidians, & occasione captans aduersus illum. Quoniam autem animaduertent in eo miram quandam erga plebeios humiles & afflictos clementiam ac mansuetudinem, hinc unde debuerat eum amare, uenantur ansam criminandi. Mōi lex seuerum exemplum statuerat aduersus adulterium, nimirum ut si qua mulier deprehensa esset cum altero uiro cōsuetudinem illicitā habere, populi manibus lapidaretur. Atq; interim uiri sibi ipsi indulgentes, fauebant in mulieres, quasi ipsi innocentes essent apud deum, aut æternas pœnas essent euasuri, si quum grauiora peccarent, non darent pœnas legibus. Lex non punit nisi publica crimina. Superbiam, fastum, inuidiam, odium nō punit: sed hæc magis execratur deus, q̄ illa quæ punit lex. Adducunt igitur ad Iesum in templo sedentē, id temporis, mulierculā in adulterio deprehensam, ipsi scilicet iustitiæ tenaces, ac legis studio seueri in criminosos, cū intus longe grauioribus uitijs maderent. Mulierculā in medio statuunt, ut si Christi sententiā fuisset damnata, decederet nōn hū multitudinis erga illū studio, quod lenitate mansuetudineq; sua, potissimū populi fauorem cōciliasset: sin absoluisset, quod futurum expectabant, haberent quod in ipsum intentarent crimen, qui nō ueritus fuisset, aduersus Mōi constitutionē adulteram absoluer

absolueret: sperantes fore, ut pro muliere, tumultu coorto, lapidibus obrueretur ipse. Sic autem apud iudicem Iesum peccatricē accusant, ipsi sceleratius peccatores: Hæc, inquit, mulier modo deprehensa est in adulterio. Moses autē statuit nobis legem, ut cuiusmodi lapidarent. Hanc igitur tradimus populo lapidandā, nisi tu dissentis. Tu igitur quid censes? Iesus autē qui nouerat arcana cordium, & cuius cōscientiam nihil omnino, quantum uis oculatum fugiebat, diuina sua sapientia sic elusit illorū maliciam, ut peccatricem è manibus lapidantium eriperet, nec absolueret, tamen, ne uideretur abrogare legem Mosaicam, necessario maleficis coercendis adhibitam, qui uenerat ut legem cōsummaret, non abrogaret; nec rursus condemnaret, quod in mundum uenisset, nō ut perderet peccatores, sed ut seruaret. Si quidem in his constitutionibus, quas mundus etiam pro conseruanda tranquillitate publica necessario seruat, Iesus sic ubiq; moderatur suam orationem, ut nec probet admodum, nec improbet, sed per occasionē admoneat, omne scelus esse fugiendum, nō solum ea quæ leges principū puniunt. Esse siquidem apud deum iudicē his atrociora crimina, quæ leges nō puniunt, quæ tamen dei iudicis pœnā non possunt effugere. Iesus igitur, nec reculauit iudiciū delatum, quum sit iudex omnium, nec ream addixit lapidatoribus iam accinctis, nec à causa liberauit, quæ pœnam cōmeruerat, sed silentio patrocinatus est ei, quæ rapiebatur ad pœnam, ut seruaretur ad pœnitentiā, ac respiceret ad salutem. Oratione nihil respondit, sed ipso facto plus loquebatur. Sciebat mulierculam ream esse peccatricem, sed nouerat accusatores, qui se iustos uideri uolebāt, multo sceleratioris esse, quàm esset illa. Non abrogabat Mosaicam legem, sed ostendit euangelicæ legis, cuius ipse conditor esset, clementiam. Admonebat illos, qui ream ad pœnam crudelem pertraherant, ut in se descenderent, et iuxta diuinam legem suam excuterent cōscientiam, ac talem se quisq; exhiberet erga proximum lapsum, qualem experiri uellet deum iudicem erga se: hac ipsa re nos docens dominus Iesus, inclinauit se deorsum, significans, ut demisso fastu ac supercilio, quo sibi quisq; blandiebatur, & animo supino proximum despiciebat, descenderet in sese: & inclinatus scribebat in terra, uidelicet admonens legis euangelicæ, secundum quam deus unum quenq; iudicaturus esset.

~~Lex in terra scripta, facit unūquenq; infirmitatis suæ conscientia modestū ac misericordem erga proximū. Quum uero instarent Iudæi, ut suam pronunciatet sententiā, quanq; facto iam pronūciauerat, erexit se Iesus. Erectus explicuit, non intelligentibus quid faceret: Si quis, inquit, in ter uos est immūnis à peccato, primus in hanc faciat lapidem. Hoc dicto nō absoluit ream, sed omnium percussit cōscientiam. Metuebat autē quisq; sibi male cōsciū, ne Iesus, cui uidebant etiā occulta non esse incognita, proderet in publicum ipsorū facinora. Hoc aculeo animis illorum iniectio, rursus inclinatus scribebat in terra, facto suo depingens, quid ab illis uellet fieri. Notabat illum arrogantiā, qui sibi uindicarent sanctimoniam, quum essent longe sceleratioris ijs, quos immani pœna lex puniret. Illa enim quam publicis manibus lapidandam produxerant, non occiderat maritum suum, sed alteri uiro per carnis infirmitatem, corporis sui copiam fecerat. Illi pleni liuore, odio, calumnia, auaricia, ambitioe, fraude, totius legis dominum, qui solus omnium liber ac purus erat ab omni peccato, captabant ad mortem. Ad hoc igitur domini responsum, sibi quisq; male conscius, ac sibi quisq; metuens, ne proderetur, exibat è templo, senioribus, pharisæis, ac scribis, sacerdotibus, cæterisq; primoribus præcedentibus, & post hos reliquis sequentibus. Nam qui inter eos uidebant religionis ac iustitiæ colūmina, hi maximis uitijs intus maderant. His digressis, quorū nullus erat absq; crimine, remansit solus Iesus, qui solus omni culpa uacabat. Iamq; clementē iudicem exserta est mulier peccatrix eum, qui nihil unq; peccauerat, quū fauos fuisset habitura carnisces, qui ipsi grauioribus flagicijs erant obnoxij. Horum igitur fauitiam metuens, misera peccatrix sola remansit, apud solum Iesum, peritura apud seruatorē, peccatrix apud omnem sanctimoniam fontem. Trepidabat ex conscientia, sed spem bonam præbebat Iesu clementia, quæ sese ipso etiam uultu proferebat. Atque interim dominus uelut aliud agens, scribebat in terra, ut illi non domini minis territi, sed ipsorum cōscientia condemnati fugisse uiderentur. Tandem erectus dominus Iesus, ubi uidet solitudinē, & mulierem solam ac trepidam, blande cōpellans illam, dicit: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Num quisquam te condemnauit? Illa respondit: Nemo domine. Tum Iesus: Nec ego futurus~~

sum illis inclementior, ut qui seruandis omnibus uenerim, cōdemnem, quam illi reliquerunt indemnatam. Legis seueritas pœnam infligit ad terrorem: euangelij gratia non querit mortem peccatoris, sed magis ut respiciat, & uiuat: Abi igitur, & posthac noli peccare. Hoc exemplo dominus Iesus docuit eos, qui se pastores populi & euangelicos doctores profitentur, quanta lenitate, quantaq; mansuetudine debeant uti aduersus eos qui per in firmitatem prolabantur in peccatū. Quum enim is, in quo nullum omnino fuit peccatū, tam clementem se prabuisset erga peccatricem publicam, quanta debet esse lenitas episcoporum erga delinquentes, quum ipsi nōnunquam magis egeant dei clementia, quam illi, in quorum errata sauiunt: aut si non tenentur paribus uitijs, certe non sunt omnino puri ab omni uitæ macula: certe per humanam imbecillitatē, in omne uitium prolabi possunt. Ablegatis igitur delatoribus, & proditis suis cuiq; sceleribus, ac dimissa peccatrice, pergit Iesus ex hac occasione sermonem inceptum pertexere. Tenebræ peccata sunt. Qui ueri sunt ac simplices, nec aliud uideri student q̄ sunt, adeunt lucem, & liberantur à tenebris, quemadmodū mulier adijt Iesum peccatrix. Sed quia non inficiata est quod cōmiserat, de celsis iustificata. Cōtra, primores ac pharisæi, quoniam iusti uideri uolebāt, quum essent scelēti, fugere lucem, ne proderetur illorum morbus, ac sanaretur. Floratur igitur Iesus omnes, ut quisquis sit oblitus peccatis, ad se ueniat, modo ueniat sui pœnitēs: se sequatur potius q̄ pharisæos, qui cæci, erant duces cæcorum: & ne quis conscientia facinorū non ausit accedere, paulo ante docuit in adultera, quā neminem ab se submoueat, qui cupiat saluari. Ego, inquit, sum id toti orbī, non solum Palaestina, quod sol est toti mundo. Sublato sole, caligant simul omnia. Ille corporibus præluceat, ego animis puris illucesco. Ille uitam ac uigorem præbet omnibus corporibus, ego idem multo præsentius præsto animabus. Qui solis ductu ambulat, non impingit in tenebris. Qui me sequitur, meaq; fidit doctrinæ, non hærebit amplius in tenebris errorū & criminum, sed purgatus à uitijs, & illustratus Euangelica doctrina, habebit lucem uerā, quæ uitam præstat anima. Mortuorū enim est in tenebris conditi, uiuorū est in luce uersari. Cognitio mei uita est anima. Cōtra, peccatū & ignorantia mei mors est æterna. Hanc magnificam, licet uerissimā, Christi de se prædicationem, non tulit liuor pharisæorū, præsertim qui se recte notari se uidebant, quid gloriæ Iesu accederet, id suæ detrahi putarent. Protinus igitur obstrepunt illi apud multitudinem, metuentes ne ipsis desertis sequeretur Iesum. Et ut fidem adimant, impingunt mendacij crimen: Tu, inquit, ipse tibi testis es, ac magnifice de te prædicas, sed nōmini de se testificantem credi debet. Arrogantis est, non ueracis, suam iactare gloriam. Proinde testimonium istud quod ipse de te fers, non est uerum. Ad tam atrox conuiciū, sed q̄d magis officere poterat salutī multitudinis, q̄ ipsius nocere gloriæ, Iesus se uere respondit: Verum est, inquit, inter homines, pondus nō habet testimoniū quod ipse de se perhibet, qui & falli potest, & fallere. Ego nō solus mihi testis sum, qui Ioannis de me testimonium, qui legis & prophetarū testimonium proferre possum: & tamen si nullum esset hominis de me testimoniū, qui nullius ego testimonio, si solus ipse de me testificarer, tamen si plane sciretis qui sim, & unde uenerim, nō possetis refellere testimoniū meum. Illorum testimonium oportet in dubium uocare, qui cum nihil aliud sint q̄ homines, & ex humano sensu de se prædicant, falli possunt, & uolentes etiā mentiri possunt. In me non eadem ista cadūt. Nihil enim ex me loquor, sed ex eo unde sum missus: nec aliud tendo, q̄ ad illius illustrandam gloriam. Ille mentiri non potest, & illius unius testimonium sanctius est omnibus humanis testimonijs. Quisquis autem ab illo profectus est, cūctiq; ex illius animo loquitur, mox ad eundem unde uenit rediturus, non opus habet humano testimonio, quum ipsis factis declarare sit in promptu quis sit: Vos autem excæcati liuore, quod scire licet, uolentes nescitis: & quoniam peruerse de me iudicatis, æstimantes ex his quæ conspicitis in me cum ceteris mortalibus communia, non anima diuertitis unde uenerim, nec quō uadam. Hoc enim non perspicitur, nisi submotis improbis affectibus animi, secundum spiritum iudicent: & ex ijs quæ facio, quæq; loquor, collatis prophetarum oralibus, credulæ mentes uideant rem esse cœlestem, non humanam. Vos autem quoniam mundanis affectibus estis corrupti, secundum carnem iudicatis, damnantes impie in uerbum ipsoꝝ exitum, quod amplecti debueratis ad salutem æternam. Iudiciū igitur ueritatis, quoniam non proficiscitur à deo, sed ex humanis cupiditatibus, corruptum est ac falsum

falsum. Ego interim non iudico quenq;. Nondum enim iudicij tempus est, sed conferenda salutis. Et tamen si iudicarem de uobis, iudiciū meum, quoniam non dissentit à iudicio dei, uerum esset. Non enim solus ferrem sententiam, sed ego simul & pater, qui me misit, idem pronunciamus, cū idem per omnia uelimus. In causis humanis plus habet ponderis apud homines plurium quā unius iudiciū: ceterum unius dei iudiciū antecellit uniuersi generis humani iudicio. Si meum iudiciū contempnitis ut hominis, certe dei iudiciū, etiam si solus iudicet, non potestis contemnere. Quod si dei iudiciū non contempnitis, nec meum potestis reiicere, cum illius iudicio per omnia consentiens, nisi cōmuni cōtūmelia simul utrunq; uelitis afficere, tum illum qui misit, tum me, qui missus sum ab illo. Nihil aliud loquor aut ago, nisi quod illi mandauit. Idem inter homines grauius est plurium testimoniū, quā paucorum, atq; secundū legem uestram, apud iudices non admittitur testimoniū, nisi duorum. Atq; interim plus habet pōderis, si quis testificetur de altero, q̄ si de seipso: & tamen uitari nō potest, quin inter homines sæpe falsa sint iudicia, falsaq; testimonia, etiam si mille consentiant homines, sed homines tantum: uel quod per errorem ignorent uerum: uel quod affectibus corrupti, non secundum rectum animi iudiciū, sed secundū prauas animi cupiditates pronuncient. Verum ubi uel unus de se pronunciat, si quod de se testificatur, non ex se pronūciat, sed ex deo: quoniam deus nec falli potest, nec corrupti, non potest non esse uerum iudiciū ac testimoniū. Ego testimoniū perhibeo de meipso, sed ex autoritate patris, qui & ipse testimoniū perhibet de me: nec aliud de me pronuncio, quā ille testificatus est, qui me misit in mundum, ut testis sim ueritatis, quā ille solus nouit. Si meum testimoniū reiicitis, & illius reiiciatis oportet. Si meum iudiciū rescinditis, & illi contradicatis necesse est. Duo sumus, sed duorum idem est testimoniū, idem iudiciū. Sed ex his duobus unus est, qui si solus esset, tamen esset illius irrefutabile iudiciū. Quod si quaritis, quando pater testificatus sit de me, testificatus est in lege uestra, cuius uocem agnosceretis, si quod scriptū est, incorruptis animis intelligeritis: testificatus est de me apud Iordanem, testificatur ipsis factis quæ uidetis ab illo geri per me: deniq; cum tempus erit, euidentioribus testimonijs me glorificabit. His dicitis, quoniam Iudæi subinde audierant nomen patris unde missus esset, & cuius autoritate se communit, demirantur, si de Ioseph fabro, cuius filius tum uulgo credebatur, tam magnifice prædicaret. Si de illo non sentiebat, cupiunt expiscari, quis nā esset alter ille pater, unde uenisset & ad quem iret. Vbi est, inquit, iste pater tuus, de quo tam mira prædicat? Iesus autem subindicans se nondum illis notum esse iuxta diuinam naturā, quum nihil aliud suspicaretur esse quā hominem, & tamen ut homini credidissent atq; amassent, nisi iudiciū illorum carnalibus affectibus fuisset uitiatum: ceterum nec patrem uere cognosci, nisi per filium, nec filium plene cognosci, nisi cognito patre: non enim oculis corporeis cognosci filium, sed fide: nec patrem humanis sensibus ostendi posse, sed pijs animis spiritualiter insinuari: respondit hunc in modum: Neq; me nostis, neq; patrem meum: & dum me nosse nō uultis, nec patrem nosse potestis. Mihi credite, & me noueritis & patrem. Dicitis quod me nouistis, quia patriam, domū, parentes & fratres nouistis. At istuc nō est uere nosse filium, quem si plene nossetis, nō postulareris uobis exhiberi patrem, sed cognoscere filio simul & patrem meum nossetis. Huiusmodi sermonibus non intellectus, quum dominus Iesus uehementer in se prouocaret animos pharisæorum palam docens in templo, idq; in loco templi frequentissimo qui dicitur Gazophylacium, quod eō cōferrentur donaria, seruarenturq; donata templo, quæ tamen omnia uestiti deo consecrata uerebantur in luxum & quæstum sacerdotū ac pharisæorū: nemo tamen iniicit illi manus, non quod deesset illis impia uoluntas, sed quod dei nutu non esset data facultas. Nondum enim uenerat tempus, quo decreuerat pati Iesus: nec pati uolebat, nisi peracta doctrina, quam pater tradiderat dispensandam ad hominū salutem. Obticescentibus igitur illis, sed impias ac parricidas cogitationes in animo uoluentibus, perrexit loqui Iesus, tacite percutiens illorū cōscientias, quo uel sic respiscerent, quum agnoscerent illi nihil occultū esse, quod homini puro nunq; datum fuit: Nullius, inquit, impietas impedire potest, quod ago iussu patris mei. Hoc peractio, uado ad eum q̄ me misit, ac tum me frustra quareris, & absente desiderabitis, quem præsentē incessitis, & inuidetis. Tunc intelligetis ex euentu qui sim optabitis præsentia meam, nec contingeret. Ceterū uos qui nunc persequimini præconem

Et in lege uestra scriptū est

Hæc uerba locutus est Iesus

ueritatis aeterna, si perſiteritis in incredulitate, in peccato ueſtro moriemini. Nam ſero uisio perit, qui ſalutē gratis oblatam obſtinate reſicit, & ſibi mortē aſcicit, qui uitā fontem aſpernatur. Ego uado, nō quod me ueſtra compellit impietas, ſed uolens eō uado quod uos non poteritis infequi. Hoc aenigmate dominus Ieſus multa ſignificauit: primū ſe ſponte iturum ad mortem: deinde per mortem ac reſurrectionē euehendum in cœlum, quōd nūlus iuxta mundum ſapiens euehi poſſet. Hoc ſermone cum nō nihil terreſterum Iudei, nec intelligerent quid ſibi uellet: non auſi ſunt tamen illum percontari, ſed inter ſe muſitabant. Quid eſt quod iſte non ſemel iam minatur nobis ſeſe abiturum, quōd nos non queamus infequi? An ipſe ſibi uim afferet, ac mortem conſciſcet, atq; ita ſe nobis ſubducet? Ad hoc tam craſſum & impium murmur, Ieſus omnium cogitationum conſcius, ita reſponſum attemperat, ut quod diceret, nō intelligeretur, niſi peracta morte ac reſurrectione, & in cœlum aſcenſu. Nam illi nihil aliud ſuſpicantes eſſe Ieſum q̄ hominem, nihil aliud diuinarę poterant, q̄ eum iturum in mortem, atq; ita liberandum à moleſtijs perſequentium: quum ille ſe ſignificaret e cœlis profeſſum iuxta diuinā naturam, ac mox deuiſta morte rediturum eō, unde fuerat profeſſus: Vos, inquit, ex hoc mundo profeſſi, mundum ſapitis, & iuxta carnalē mundi ſenſum loquimini. Ego non ſum ex hoc mundo profeſſus, ac ſublimiora loquor, quam ut uos poſſitis aſſequi: nec aſſequemini unquam niſi relicta incredulitate dociles uos præbueritis. Et ideo modo dixi uobis, & iterum atq; iterum dico: niſi maliciam iſtam abieceritis, moriemini in peccatis ueſtris. Vnica uia eſt eſſugiendi peccatorum tenebras, ſi lucē recipiatis: unica eſt uia ad uitam, ſi agnoſcatis eum, qui ſolus per fidem Euangelicā à morte liberat. Quod ſi pertinaciter recuſetis credere, me eſſe illū, per quē pater uelit omnes uitā ac ſalutem cōſequi, ueſtra culpa moriemini in peccatis ueſtris. Nec hic ſermo domini Ieſu deſcendit in animos phariſæorum, uſq; adeo mentes illorum excæcauerat hic mundus nimium ad amatus. Itaq; malicioſe, perinde quaſi nihil haſtenus uiderint aut audierint, unde ſcire poſſent quis eſſet, dicunt Ieſu: Tu quis eſ? Ieſus autē præſcius illos calumniaturos quicquid reſpōdiſſet, qui per uerſo ſtudio ſciſcitabant, ſimul eos iudicans digniores qui audirent, quid eſſent ipſi, q̄ quid eſſet ipſe, reſpondit hunc in modum: Cupitis ſcire qui ſim, credite. Nō credetis autē, niſi craſſos & mundanos affectus abieceritis, alioquin etiā ſi uobis dixerō qui ſim, ueſtro malo dicam: non eſt ſolum non redemini meliores, ſed quū ſitis mali multīs nominib; hoc reddemini peiores. Et hoc ipſum quod nunc loquor uobis, accedet ad cumulum condemnationis ueſtrę. Ego ſalutem hominum ſitio, non exitū. Alioquin multa poſſum loqui de uobis, multiq; nominibus uos condemnare, ſed non ita uiſum eſt patri, qui me miſit in mundum: nō ut ex malis fiat peiores, ſed ut qui mali ſunt, reſipiscant ad ſalutē. Verax eſt pater qui me miſit, huius ſi credideritis, ſalutem conſequemini: Credetis autē, ſi mihi credideritis: Mihi uero tutō creditis, qui nihil loquor apud uos, niſi quod audiui à patre meo, apud quem fui ante quā uenirem in mundum. Ille mihi mandauit ut uera loquar, ſed ea quę cōducunt ſeruandis hominibus, non perdendis. Quod ſi quis perit, ſuo uitio peribit, qui ſalutem oblatam ſibi inuiderit. Tam autē erat craſſa Iudæorum cæcitas, ut quum toties memoraffet patrem ſuum, unde miſſus eſſet, & ad quem iret, & unde teſtimonium haberet, et unde audiſſet quę loqueretur, nondum tamen intelligeret quod de patre cœleſti loqueretur, quod nihil adhuc in eo credere poterant ſupra hominē. Nam hi ſermones tum ueluti ſemina cōdebantur in auditorū memoria, ut tum fructum adferrent, quum iam omnia eſſent impleta quę de Ieſu ſcripſerant prophete. ~~...~~ donec perageretur pro mundi ſalute ſummum illud in ara crucis ſacrificiū. Sic enim placitū erat patri, ut per mortem illuſtraretur gloria dei. Hoc interim ſignificans dominus Ieſus, ita loqui perrexit: aenigmate ſubindicans futurum, ut per illos uolens in crucē ſuffigeretur: Quū exaltaueritis, inquit, filium hominis, tunc demū intelligetis qui ſim: poſtea q̄ extinctum putabitis, tunc deniq; cognofcetis uirtutē meam. Si quidem intelligetis rem non humano modo gert, ſed patris mei uirtute; ex cuius arbitrio gero quicquid in terris facio ad hominum ſalutem: neq; quicquam loquor, niſi ex illius animo. Quanc̄q; autē ab eo miſſus ſum in mundum, non tamen ab illo deferor, ſed ille ſemper adefit mihi, per me uobis loquens & operans. Summus enim inter nos conſenſus eſt. Ille per me glorificatur, ego uiciſſim per illum: ſed ille autor eſt, ego legatus: cæterum optima fide fungens mea legatione, ſic ut quę ille mandauit

Principiū qui loquor uobis

Multa habeo quę uobis loquar

mandauit, quęq; illi ſunt decreta, perpetuo faciā. Moſes enim ac Dauid, quōd ſuſpiciſtis, multa loquuti ſunt, multa fecerunt ex uoluntate dei, ſed iſdem nonnunq; offenderunt illum factis ſuis. Ego nuſquam diſſentio à placito patris mei. Hos ſermones quum id temporis nullus ad plenum intelligeret, tamen erant in turba non pauci, quibus hæc non imple dicta uiderentur, ac nonnulli ſpe bona ex his quę promittebat Ieſus concepta, crediderūt illi: non tamen perfecte, rudes enim adhuc erant, ſed ut tum erant Euangelicę doctrinę capaces. Iam enim gradus aliquis factus erat ad fidem, etiā ſi nondum eō profecerant, quōd poſt erant prouehendi. Hos igitur hortatur dominus Ieſus, ut in eo quod utcuq; cœperant, perſeuerarent, donec proficerent ad perfectam ſui cognitionem. Fides enim bonorum etiā illa credit, quę non intelligit. Phariſæorum malicia ſemper erat in peius profectura. Vos, inquit, ne quid moueat ſponte pereuntū exemplum, Bene cœpiſtis ut cūq; credere dicatis meis, à quibus ſi uos nō abducatur aliorū incredulitas, & ſi in eo quod cœpiſtis perſiteritis, agnoſcam uos germanos, uerosq; diſcipulos meos, qui cœleſtem ueritatem non phariſæicas doctrinas profiteor: ac progreſſu temporis cognofcetis omnē ueritatem, qui haſtenus umbras Moſaicę legis pro ueris eſtis amplexi: & cognita ueritas redet uos liberos. Iudæi uero non intelligentes, quod Ieſus ſentiret de libertate doctrinę Euangelicę, quę non mutat ſtatum fortunę, corpus eximens à iure heri, ſed animum liberat à uitij, à prauis ac mundanis cupiditatibus, à tyrannide diaboli, à metu mortis, à ſeruitute phariſæarum conſtitutionum, à iugo legis iuxta carnem obſeruandę: reſpondēt indignabundū (tamebant enim nobilitate maiorum iuxta carnē) Nos, inquit, poſteritas Abraham patriarchę ſumus, ingenui ex ingenuis prognati: nec ſolū ingenui, uerū & nobiles, nec ulli unq; ſeruitutem ſeruiuimus. Quā igitur libertatē tu nobis promittis, quaſi ſeruiſimus manumittendi? Hęc reſponſio craſſitudinē declarat gentis Iudaicę, quę in rebus carnalibus ponebat fiduciā & gloriam ſuam, ſpiritualium quę nos deo cōmendant, negligens. Puritatē cōſtituebat in lotionibus corporis, calicū & uasorum, quū animum haberent uitijſ conſpurcati. Alios præ ſe cōtemnebant, quod præ purij pelliculā haberēt amputatam, quū mentem haberent incircūcifam. Sancti ſibi uidebant, quod in latis phylacterijs legem inſcriptā circumferret, quum deo ſancti ſint qui legem habent mentibus ſuis inſcriptam, eamq; factis nō phylacterijs expriment. Ita nunc efferuntur animis, quod iuxta carnem genus ducunt ab Abraham: perinde quaſi magnū eſſet e ſanctis prognatum eſſe, quum apud deum nobiles ſint, qui undecunq; prognati ſanctorū mores reſeruit. Proinde quū Ieſus illos duobus nominibus taxaffet, & quod ueritatis eſſent ignari, & quod ſeruitutem ſeruirent, prius diſſimulant, & ad id quod leuius eſt ac minoris momenti ſtomachatur. Si quidē ignorantia ueri, mentis eſt uitium: ſerui eſſe, fortunę malum eſt, non animi. Itaq; dominus Ieſus aperte docet, quam ſeruitutē ſenſerit: Vos, inquit, indignamini, quod libertatem pollicear, quum ueſtra opinione ſitis liberi, nimitum ingenui filij Abraham. Sed eſt aliud ſeruitutis genus longe turpius & calamitoſius, à quo nemiſ afferit maiorum quam ſebet magna nobilitas. Non habetis hominē dominum, unde ſitis manumittendi: ſed illud pro certo cōfirmo uobis, quiſquis cōmittit peccatum, ſeipſum peccato ſeruum reddit, ac ſui iuris eſſe deſinit. Is uere liber eſt & ingenuus, qui nulli turpitudini eſt obnoxius. Hęc eſt ingenuitas, de qua merito gloriari poſſitis apud deum. Ceterum quiſquis addiſtus eſt peccatis, hic diaboli habet dominū: & huius arbitrato ducitur agitur q̄, etiā ſi genus referat ad patres ſanctiſſimos. Nō enim aliena ſanctitas tollit poſteriorū ſeruitutem, ſed ſuis quiſq; factis aſtimatur. Hanc libertatem non poteſt impartire ſeruus conſeruo, qui & ipſe peccato eſt obnoxius: ſed ille ſolus liberos reddit & ingenuos, qui ſolus nulli peccato eſt obnoxius. Seruus enim tametiſ pro tempore quædam agit in domo, tamē quoniā ſeruus eſt, non hæres, non habet ius perpetuū, ſed exigitur domo, quū uiſum eſt domino. Filius autē quoniā hæres eſt ac dominus domus, perpetuum habet ius in domo: nec ſolum ipſe uere liber eſt ab omni ſeruitute, uerum etiā alios poteſt libertate donare. Proinde ſi hanc libertatem deſideratis, nō eſt quod eam expectetis à Moſe, aut patriarchis, aut ſacerdotibus ueſtris, quorū adminiſtratio fuit ad tempus: neq; quiſquam horum fuit prorsus immunis ab omni peccato: neq; quiſquam ius habuit abolendi peccata, neq; quiſquam ad plenum nouit ueritatem. Verum ſi quis ad hæſerit filio, cui tota perpetuq; domus poteſtas tradita eſt, is undecunq; prognatus erit iuxta carnem, ueram libertatē

Seruus autem non manet in domo

libertatem sperare poterit. Non igitur Abraham uos liberos genuit, non Moses, non facer-
dotes suis uicinis uos reddunt liberos. Si filius uos ab erroribus ac peccatis liberos red-
diderit, uere pleneq; liberi eritis. Vos uobis isto nomine placetis, quod sitis Abraham filij.
Scio uos esse prognatos ex Abraham iuxta carnem, sed ista leuis ac popularis est gloria,
& omnium communis, qui Iudaico nomine censentur. Si uultis uere uideri posteritas A-
brahae, & sanctissimi patris non degeneres filij, factis declarete uos esse illius filios. Nam
hoc est ingenuae germanaeq; prolis, referre parentis ingenium. Abraham adeo credidit deo,
ut non dubitaret ad illius iussu unicu mactare filium Isaac, quum per huc esset illi pro-
missa numerosa posteritas. Vos autem uidete quatum abitis a moribus patris uestri, qui
me ipsum conamini interficere, non ob aliud, nisi quod excacati carnis ac mundi cupidit-
atibus, non assequimini sermonem meum, qui spiritualis est. Abraham nihil haesitans de
promissis, quanq; reclamante natura, tamen credidit angelo, per quem illi deus loqueba-
tur. Mihi quem uidetis, & per quem deus uobis loquitur, maiora pollicens, qm olim polli-
citus est Abraham, no solum non creditis, sed etiam maliciosis consilijs necem machinami-
ni. Nolite igitur uobis arrogare patrem Abraham. Eius quisq; filius est apud deum, cuius
mores ac facta refert. Abit enim exemplum parentum domi conspectum in mores filio-
rum. Ego dicis ac factis doceo me filium eius a quo missus sum. Quod enim uidi & audi-
ui apud patrem meum, hoc loquor. Vos item quae uidiſtis apud patrem uestrum, ea faci-
tis. Hoc dictum domini Iesu quum indigne ferrent Iudaei, sic respondent, ut conuictum ali-
quod in Abraham conentur elicere: quod si fieret, populum ad lapides prouocassent. Ete-
nim quum palam testatus esset, illoru esse mala opera, & adiecisset illos ea facere, quae uidiſ-
sent apud patrem suum, nec alium patrem agnoscerent qm Abraham, taxatus hoc dicto uide-
batur patriarcha, qui talis fuisset ipse, quales habebat filios. Iesus aut nec durius quicq; di-
xit in Abraham, sed diuersum ratiocinatur, ideo Iudaeos non esse filios Abraham, quod e-
ius essent dissimilimi: Si ueri, inquit, uultis uideri filij Abraham, referte patrem factis, cre-
dite sermoni dei. Quandoquidem ille ob insignem erga deum fiduciam iusticiae prome-
ruit elogium. Nunc quum sine fine iactetis patrem Abraham, tamen me studetis interfi-
cere hominem, ut nihil aliud sim quam homo, tamen innocentem: & ideo uultis interfi-
cere, quia ueritatem uobis loquor, non quam ex me cominiscor, sed quam audiu ex deo, ut
quisquis mihi diffidit, idem & deo diffidat necesse sit. At Abraham non agnosceret uos fili-
os, qui rem impiam molimini, & ab illius moribus longe dissident. Quod si quisq; eius est
filius, cuius amulatur facta, & uestra facta plurimu dissident a factis Abraham, aliu habea-
tis patrem oportet, quisquis is est, cuius ingeniu exprimitis. His dictis irrationes etiam fa-
cti Iudaei, iam ceu praesagientes, quo tenderet sermo domini Iesu, & quem patrem illis de-
signaret, respondent: Quem tu patrem alium nobis assignas, qui parentem adimis Abra-
ham? Nos ex stupro non sumus prognati: liceat nobis de hoc gloriari, quod est omnium
Iudaeorum comune, qui non solum sumus posterij Abraham, uerum etiam filij sumus dei, qui
Israel appellat primogenitu suum. Et nos Israelita sumus. Quod si nobis adimis patrem
Abraham, si alium patrem tribuis, qm totius gentis nostrae comunem patrem deum, non
in nos solum, sed in uniuersam Iudaeorum gente contumeliosus es. Hoc responsum quum
haberet impiam impudentiam (Quid enim impudentius, qm se iactare filios dei, qui sibi
talium scelerum erant conscij, quidq; filium dei caperent ad necem?) seuerius retudit: Si
deus, inquit, uobis pater est, hoc est, si ueri germaniq; essetis Israelita, me nimirum dilige-
retis, ueluti fratrem, & comuni parente prognatum, ac patris mores exprimentem, ita ut
germano filio dignu esset. Nec enim aliud exprimo, quam patrem deum, nec alterius nego-
cium ago, quam patris a quo processi, & ueni in huc mundum. Neq; enim ex me loquor
aut facio quicquam: neq; enim ipse me legauit, sed ille me misit, quem uobis communem
asseritis patrem. Quod si uera dicitis, quum eiusdem parentis filij non agnoscatis linguam
eius, qui uerus est filius: & apud patrem fuit, antequam ueniret in mundum: neque quic-
quam loquor, nisi ex patris praescripto? Quum usque adeo non potestis ferre sermonem
meum, quum per me uobis loquatur deus? Si creditis deum ueracem, beneficium, salutiv-
ferum, amicum pijs, inimicum impijs, quum in dictis factis que meis nihil conspicatis ab-
hisce rebus degenerans, quum non agnoscatis mores & ingenium patris uestri? Quod si
cupitis audire nomen patris uestri, cuius ingeniu ac facta refertis, uos nec ex Abraham,
nec

nec ex deo prognati estis, sed ex diabolo. Huius germani estis filij, cuius ingeniu & indo-
lem spiratis, cuiusq; uoluntati paretis. Nam & ueritatem odistis, & innocenti necem mo-
limini. Hoc diaboli patris uestri exemplum est. Siquidem ille princeps, & mendacij & ho-
micidij fuit autor, qui suo mendacio primos humani generis parces pellexit in mortem,
non alia re prouocatus, quam inuidia felicitatis alienae: atq; idem morbus uos quoque sti-
mulat in eadem hominis innocentis ac benefici. Ille inuidit homini feliciter condito, uos
inuidetis homini ad felicitatem, unde excidit, restituendo. Ille per suam superbiam exci-
dit a ueritate: & sic excidit, ut non sit spes ad meliora respiscendi: sed persistens in malo,
peccata peccatis accumulata, per uos nunc oppugnans ueritatem dei: & per uos idem a-
gens quod egit in initio mundi, quum principes humani generis pertraheret in mortem.
Quisquis igitur odit ueritatem, & amat mendacium, factis declarat, quo patre prognatus
sit. Quicumq; mendaciu loquitur ab illo loquitur, qui fons est omnis mendacij. Quicquid
ille loquitur, mendacium loquitur, & ex sese loquitur: quia no solum mendax est, sed men-
dacij pater ac princeps. Quemadmodum e diuerso, deus fons est omnis ueritatis, & quis-
quis ueritatem ad dei gloriam loquitur, no ex se loquitur, sed ex deo. Quod si uos ex deo
prognati estis, autore ueritatis, potius qm ex diabolo, patre mendacij: quum ego ueritatem
coelitus accepta loquar uobis, quum filij Abraham non creditis deo? quum filij dei no agno-
scitis & amatis dei ueritatem? Si in dictis meis ullum deprehenditis mendacium, si in fa-
ctis ullu crimen, diffidite sermonibus meis. Sed quis est ex uobis omnibus, qui mihi pec-
catum ullum possit impingere? Vos quales sitis, ipsi uobis estis conscij. Quod si a deo est
quicquid rectum est ac uerum, neq; quicq; in me potestis conuincere, quod a recto ueroq;
dissideat, quum mihi dissidentes, diffiditis deo, praesertim quum uos iactetis dei filios: Quod
si uere gloriamini, dei sermonem agnosceretis, sin falso, mendacem patrem exprimitis. Quis-
quis ex deo prognatus est, ut germanus filius, audit uerba dei patris sui. Et illud arguit,
uos ex deo patre no esse prognatos: quia ueritate ab illo profectam audire non sustinetis.
Huiusmodi sermonibus magis etiam efferati Iudaei, ut solet hominum malicia rationibus
conclusa, ad insana maledicta confugere, respondet: Nonne recte de te pronunciamus, id
quod tu nunc re declarans, comprobas nostram de te sententia, quod Samaritanus sis, ac
demonium habes, quum Iudaeus uideri uelis, & deum patrem iactes? Ad tam insanam con-
tumeliam quid respondit clementissimus Iesus? Ad Samaritanu conuictum, quanquam
uulgo magni probri loco habebatur, tamen quonia nihil aliud erat quam impotentis irae
maledictum, perinde quasi fungum illum uocassent aut bulbū, nihil omnino respodit: ue-
rum ad daemoniaci uocabulum intentatum respondet, sed ita, ut no regrat maledictum,
quod in illos merito possit retorqueri, sed mansuete depellat ab se: nos interim docens, ut
quoties agitur de gloria dei, quoties aduersus impios defendenda est euangelica ueritas, ue-
hementes simus & acres: quoties nos ipsi conuictis incessimur, lenitatem praestemus, sic ut
nec ad omnia respondeamus, sed ea tantu a nobis depellamus, ad quae sine periculo fru-
ctus Euangelici non possemus obtinere. Referebat aut hoc ad fructum Euangelicum,
ut intelligeret populus, Christu quicquid ageret, no autore daemone, sed deo patre autore
agere: Mihi, inquit, cum nullo daemone commercium est: nec ideo me iactio de patre deo,
ut ex mendacio mihi gloriam conciliem, sed ut per me pater apud homines glorificetur.
Vos autem quum gloriemini uobis eundem deum esse patrem, tamen me probris afficit-
is, qui nihil aliud quero qm illius gloriam, cuius uos cultores uideri uultis. Ego no affecto
gloriam propriam apud homines: nec me laedit uestra contumelia, sed uobis potius ad-
fert exitu. Est enim qui, quoadmodu cupit glorificari apud homines per me, ita me uicis-
sim cupit habere gloria per ipsum: non quod uel illi uel mihi sit opus hac gloria, sed quod
sic expediat uobis, ut euitetis mortem, & assequamini salutem. Ego quidem ut non sum
affectator gloriae meae, quanquam mea gloria, patris est gloria: ita non sum ultor meae con-
tumeliae, nec ob id tamen existimetis uobis impune fore, quod me probris afficitis. Est e-
nim qui & quarat gloria meam, & contumeliam ulciscatur, nisi resipueritis. Nihil uobis
proderit generis autor Abraham, nihil Moses, nihil sacerdotes, aut pharisaei, nihil deus pa-
ter, ut uerbis gloriamini. Illud habetote pro certissimo, si quis obtinuerit sermonibus
meis, quemadmodu frequenter dixi, mortem non uidebit in aeternu. ~~Et hoc tam~~
Hoc tam mansueto responso quum placari debuerint, hoc

tanto pramio quum inuitari debuerint ad credulitatem, tamē pro sua crassitudine, quod iuxta spiritum dictū erat de uita animæ, de uita corporū interpretantur: & quod dictum erat ad illos erudiendos, seditiose deprauant ad contumeliam patriarcharum, undiq; studebant aliquid inuidiæ conflare domino Iesu apud multitudinem. Respondent autē hunc in modum: Ex illo tuo sermone certius etiā cognouimus te daemoniacū esse, & furiosum, ac lymphatum, qui hoc promittas seruantibus tuum sermonem, quod nec laudatissimis contigit patriarchis, quibus loquutus est ipse deus. Abraham loquutus est deus, quemadmodum & prophetis. Obtemperarunt illi uerbis dei, & nihilo fecius mortui sunt omnes, & tu promittis immortalitatem ijs qui seruauerint ea quæ doces? Qua fronte tu promittis alijs, quod ipse non habes? Ipse mortalis alijs promittis immortalitatem? Num tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Quin & propheta omnes mortui sunt. Nihil illi tale sunt ausi polliceri cuiq;. Quid tibi arrogas? Quem teipsum facis? Anteponis te prophetis & Abraham, & quod dei est pollicens, deum te facis. Ad hæc Iudæorum insana conuicia sic responsum suum temperauit dominus Iesus, ut quoniā nondum erant capaces tantū mysterij, subindicaret quidē se maiorem esse prophetis, et ipso Abraham, & unum se ex diuina uirtute posse præstare quod polliceretur, cæterū apud rudes arrogantia speciem uitaret. Sed mitigauit orationem, ne cōmotos magis etiam iritaret. Ego, inquit, nihil arango mihi falso. Etenim si more hominum captarem gloriam meā apud homines, mendax & inanis esset gloria mea. Et si gloriam affectarem, non esset opus illam apud homines uenari. Est enim pater, unde proficiscitur omnis uera gloria, qui me glorificat. Ab hoc qui glorificatur, hunc non dehonestant hominum obprobria. Et si uultis scire quis sit ille pater meus, is ipse est, quem uos iactatis uobis quoq; deum esse simul & patrē: cuius si uere essetis filij, nimirū agnosceretis eius legatū: si uere cultores essetis, faueretis illius gloriæ; nec eum afficeretis cōtumelia, quem ille uestræ salutis causa misit in mundū. Verum ut falsa religione colitis eū, ita falso uindicatis uobis illius noticiā. Ille spiritualis est, & uos nihil aliud sapitis, q̄ carnalia. Ego uero, qui uere filius illius sum, noui illum, quod nō falso mihi arango, sed quod uerum est loquor: & si negē me nosse illum, tam sim futurus mendax, quā uos estis uani, profitentes uos scire deum, quum deum ignoretis. Ab illo missus sum, & apud illum fui, antequam uenirem in mundum. Itaq; noui eum, & quicquid ille mihi mandauit seruo. Quisquis autem contemnit sermonem meum, deum contemnit, cuius nomine legatione fungor, idēq; bona fide. Quisquis autem dei sermonem aspernatur, is nec nouit deum, nec eum habet pro deo. Porro quod sine fine iactatis patrem Abraham, cuius estis dissimilimi, mihiq; conciliatis inuidiam, quod illi me præferam, equidem nec meam facto magnitudinem, nec illius dignitatē imminuam. Illud modo dicam, quod Abraham, quem uos miramini potius quā imitamini, quantus quantus fuit, tamē exultauit, sibiq; felix futurus est uisus, si cōtigisset uidere diem meum. Ac uidit quod optauit, & magnopere gauisus est uir tantus sibi contigisse diem meum, quem uos aspernamini. Hoc ænigmate Iesus significauit, Abraham quum pararet immolare filium Isaac per prophetiæ spiritum uidisse dominum Iesum, in mortem crucis a patre tradendum pro mundi salute, nec tamen ob mortem interiturum, sed post triduum ad immortalitatem reuisciturum. Hoc mysterium nondum intelligentes Iudæi, rursum iuxta carnalem sensum calumniantur, nihil aliud suspicantes Iesum esse, quā hominem, nec ante fuisse, quā de Maria nasceretur: Nondum, inquit, annos Iesus es quinquaginta, & Abraham ante tot ætates mortuum, uidisti? Tandem dominus Iesus, ueluti prouocatus eorum conuicijs, subaperit diuinæ naturæ scintillam, iuxta quam non nouit tempus, neque secula, sed semper idem fuit ante omnia secula, quemadmodum deus pater nesciens tempus, semper est quod est. Sic enim loquitur ad Moysen: Ego sum qui sum, æternitatem & indemurabilem naturam significans. Paterno itaq; uerbo usus filius: Illud, inquit, etiam atque etiam confirmo uobis, licet nondum credituris: antequam Abraham nasceretur, ego sum. Ad hanc uocem ueluti palam blasphemam, quod homo mortalis sibi uideretur æternitatem, soli deo competentem, arrogare, non amplius temperarunt manibus, sed sublati lapidibus aggressi sunt eum saxis obruere. Iesus autem se deum professus, ut hominem quoque demonstraret, cessit illorum furori: nō quod illorum uolentiam metueret, quā illi in manu fuerat cohibere, sed nos interim docēs, ubi tempus postulat, gnauiter ac fortiter esse

esse predicandam Euangelicam ueritatem: rursum ubi nostro sumus officio functi, non esse sine fructu prouocandam malorum uesaniā. Nouerat enim dominus Iesus, non dicam crassā multitudinē, sed nec discipulis persuaderi potuisse, si se palam prædicasset deum & hominem, atq; eundem simul & mortalem esse iuxta corpus humanum, & immortalem iuxta naturam diuinam, iuxta carnem in tempore natum hominem ex homine, iuxta diuinam uirtutem ante omnia tempora semper fuisse deum ex deo. Hoc enim tam arcanum mysterium magis erat miraculis, morte, resurrectione, in cœlum ascensione, sancti spiritus afflatu, suo tempore persuadendum mundo, quā ante tempus apertis uerbis non credituris ingerendum. Subdixit itaq; sese Iesus illorum furori, & clanculum egressus est templum, ipso facto præludens futurum, ut euangelica lux ab impijs, ac suapte sponte cæcis Iudæis repulsa demigraret ad gentes, & illis qui sibi soli uidebantur religionis cultores relinqueretur sua domus deserta, aliō se conferente Iesu, qui solus est ueræ pietatis autor.

CAPVT NONVM

ESSIT igitur dominus Iesus ad tempus illorum furori, quos adhuc uidebat insanabiles, ac miraculis declarare potentiam suam diuinam aggreditur, quam oratione nondum poterat persuadere. Et ecce statim obuium est argumentum non abhorrens ab ijs quæ gesta fuerant in templo. Siquidem illic cum cæcis fuerat concertatio, sed animo cæcis non corpore, quod infelicissimum est cæcitatē genus, atq; hoc etiam infelicius, quod quum essent plus quā cæci, tamē sibi uiderentur oculati, ut non solum essent infelices, uerū etiam immedicabiles. Minus enim erat miser ille cæcus, quem Iesus præteriens uidit, qui corporis tantum oculis erat captus idēq; a natiuitate, ut medicis quidē esset insanabile malum, non etiam Christo. Mentis oculos habebat. Hunc igitur quum esset intuitus Iesus, ueluti miserescens hominis ob infelicitatem, discipuli qui meminerant quod paralytico sanato dixisset: Vade noli posthac peccare, ne quid accidat tibi grauioris mali: suspicantes omne corporis uitium ex animi uitio nasci, de cæco itidem percontantur, cuius uitio accidisset, ut cæcus nasceretur. Quū enim nemo peccare potuerit antequā nasceretur, quisquis cum morbo uitioque corporis nascitur, uidetur ob alienam culpam puniri, quod præter æquum esse uideretur: Rabbi, inquit, unde huic tantū malum, ut cæcus nasceretur? Vtrum ex ipsius peccato, aut parentū? Respondit Iesus: Nec hic suo peccato cōmeruit, ut cæcus nasceretur, qui peccare non potuit, quum nondū esset, nec parentes eius. Non enim punit deus liberos ob delicta parentum, quæadmodū docet lex, nisi filij parentum emulentur uitia. Sed huic casu quo piā accidit cæcitas nullius uitio, quemadmodū multa multis accidunt in uita mortalium. Verum huius infelicitas in hoc prohibita nō est, ut per eū declararetur hominib; potētia bonitasq; dei, cui cæci Iudæi tam pertinaciter reclamāt. Quo malum est insanabilius, hoc illustrior erit mali depulsi gloria. Ego in hoc missus sum in mundum, ut procurem gloriam dei factis huiusmodi, quæ incredulis fidem faciant me uera loqui, ut qui crediderint sanentur a cæcitate sua. Hoc mandatum mihi gnauiter exequendū est, quamdiū dies est. Nam luce solent homines operari, si quid habēt operis. Nox enim ad opus inutilis est. Interim igitur dum præsens dies operandi præbet facultatē, quæ ad salutem æternā pertinent, nō est cessandū. Ventura est enim nox, cū iam frustra uelint homines operari, nec possint. Quādiū sum in mundo, lux sum mundi. Si homines properant, ut opus quod ob huius uitæ usum aliquē obeunt, absoluāt ante solis occasum, quanto magis adnitendū est omnibus, ut dum me præsentem habent peragant æternæ salutis suæ negocium, cuius gratia fit a me quicquid interim operor in hoc mūdo. Quid enim aliud ago, quā ut omnes per oculos fidei uideant & agnoscant deum, et huius filium, quem misit in mundum? Breui sum abiturus, tum frustra desiderabunt lucem, qui nunc operari noluerunt. Hoc sermone dominus Iesus tectē submonuit eos qui aderant, ut abiecta incredulitate properarēt credere filio dei, quem iuxta carnem non essent diutius uisuri: porro qui aliter non poterant ad credulitatem adduci, nisi ex auditis ipsius sermonib; & conspectis miraculis, frustra desideraturi forent sublatum, quem præsentem contempserunt, & ad cuius lucem omnium ingestam oculis, oculos suos occluserunt: porro qui obstinatis animis persisterent in spontanea cæcitate mentis, eos ut deploratos & insanabiles aliquando relinquendos suo malo in æternum exitium, uidelicet ingruētē calamitate miserabili, quæ perderet eos potius, quā sanaret.

ad hæc olim uerturum horribile iudiciū, cum iam impij frustra cupient operari salutis suæ negotium, nec licebit. Nox enim illa non patietur, cum diem in quo licebat, neglexerint. Porro dum quisq; in uita corporis est, etiam post sublatum in cœlos Christi corpus, tamē habet illius lucem ex Apostolis, sacrisq; literis, quæ facultatem præbent operandi, quod ad salutem pertinet. Caterum, semel extincto corpore, iam illi dies suus occidit, nec ampli us potest operari, sed superiorū operū merces est expectanda. Hæc tum obscure dominus Iesus, tardos ad credendum homines, metu futuri extimulans. Iam uero miraculum expectantibus discipulis, Iesus exiit in terram, ac spūto commixto pulueri, fecit lutum, id ille uit oculis cæci, paternum uidelicet ac suum uerius opificium referens, quo primum homine m ex argilla, humore macerata, finxerat. Eiusdem autē erat autoris restituere quod perierat, qui condiderat quod non erat. Et maioris est uirtutis, sarcire quod corruptum est, q̄ gignere quod natū non est. Sed interim huius malagmatis nouitas omnī animos attētos ac suspensos reddidit ad miraculi futuri considerationē: simulq; cæci constantē fiduciam arguit, qui nihil obmurmurat illinenti, sed simpliciter obtemperat facienti quod uellet; nihil addubians de beneficio, quocunq; modo daretur. Nec statim recepit oculos cæcus, sed ut erat oblitus luto, iubetur ire ad piscinam Siloæ, atq; illic aquis proluere lutum oculis oblitū: quo simul & illustrior esset omnib. cæci fiducia, nihil detrectantis quod iuberetur facere: & nouitas spectaculi, nec non longioris itinēris mōra, plurimōs euocaret miraculi testes. Cæcus enim non procul à tēplo sedebat, iuxta uiam mendicās: & Siloæ fons, unde piscina nascitur, est ad radicē montis Sion, de cuius aquis mētionem facit & Esaias, que riturq; eas fuisse contēptas; non quod ex illis aquis quisquā salutē sit assequutus, sed quod diuinæ scripturæ typū gerat. Quæ cū absq; strepitu mundanæ eloquentiæ placide lenitē, que fluant, tamen quoniā ex abstrusis diuinæ sapientiæ cauernis scatent, cœlestē uim habent depellendi quāuis inueteratā humanæ mentis cæcitātē, & eos oculos aperienti, quibus uidetur deus, quem uidisse felicitas est. Nā Siloæ Syriaca lingua sonat missus. Vnus enim est unice missus à patre, qui solus illuminat mentes hominū. Fons em̄ ille Christum ipsū repræsēntabat, qui nunc quoq; in scripturis arcanis uirtute latitās aperit oculos cæcorum, si modo suam agnouerint caliginē. Plus q̄ cæcus fiat opōrter, qui uelit accipere lucem à Christo. Qui mundo sapit, nimium abest à spē sapientiæ cœlestis; qui sibi est oculatus, nec dignatur luto Iesu occludi sibi oculos, nō est quod speret lucē Euangelicā. Quum huc igitur, ut erat iustus, iret cæcus, ob mēdicatē uulgo notissimus, quod talis esset natus, dubiū non est quin euntē magna uis populi non sine risu comitaretur, lutatis oculis, ac bis cæcum incendentē ad aquas nullo miraculo nobiles. Vbi uentū est ad aquas, abluit lutum ab oculis, ac domū rediit apertis oculis clare uidens. Itaq; uicini, ceteriq; qui prius eum nouerant; neq; enim parum multis notus esse poterat, quū publicus esset mēdicus: quum faciem agnoscerent, oculos autem mutatos cōspicerent, dicebant: Nonne hic est ille, quem uidimus ante templū sedentē iuxta uiam, ac mēdicantē? Nonnulli dicebant, is ipse est: alij contra, non est ille, sed est alius illi similis. Dissentiētibus illis inter sese, cæcus ipse: Imō, inquit, sum idem ille mendicus & cæcus à natiuitate, quē sæpe uidistis: ut uox quoq; agnita fidem faceret miraculo. Atqui nos te cæcum uidimus, inquit, nūc uidemus apertis oculis cernentem. Vnde accidit, ut tibi prius clausi, nunc aperti sint oculi: Homo ille, inquit, qui dicitur Iesus, lutum fecit, eoq; unxit oculos meos: quo facto, dixit: Abi ad piscinam Siloæ, atq; illic laua oculos. Abij, laui, & uideo. Tum illi querentes occasionem calumniandi dominum Iesum, quod temperato luto & oculis inuncto, non nihil operis fecisset in sabbato, rogant ubi nam esset ille, qui hoc fecisset. Is quum respondisset se nescire quis esset: non enim nouerat Iesum, nisi de nomine, de facie non nouerat: adducunt eum, qui ex cæco factus est uidens, ad pharisæos, ut apud hos re simpliciter narrata proderet Iesum, quod uolasset sabbatum. Nam sabbatum erat, quum Iesus aperiret oculos cæci. Rursus igitur pharisæi percontantur hominem quomodo ex cæco factus esset uidens. Ille nihil metuēs, simpliciter ut res habebat narrans: Lutum, inquit, temperatū salina inunxit oculis meis: iussusq; laui in Siloæ, deinde uideo. Hoc audito, quidam ē pharisæis dicebant: Non est hic Iesus à deo, tametsi patrem deum habet in ore. Nam si deum haberet autorem, non uiolaret huiusmodi factis sabbatum, quod deus iussit obseruari. Nefas est uiolare diem sanctum. Cum huiusmodi deus non habet cōmērcium. Sic illi peruerse increduli, quoniā factum iam

iam manifestū inficiari nō poterant, neq; tam beneficium damnare; ex dei religione mutuantur calumniam. Rursus alij sanabiles: Si hic, inquit, non esset deo gratus, & ob uiolatum sabbatum nefarius esset, quomodo posset hæc ædere miracula? Res ipsa loquitur, hæc præsidio dei fieri. Neq; enim hoc primū nunc ædidit miraculū. Ad hunc modum de Iesu uariatum est inter illos sententijs. Pharisæi igitur qui captabant undecunq; calumniandi ansam, rursus appellant eum qui cæcus fuerat: Tu, inquit, quid sentis de illo, qui tibi aperuit oculos? Illud uenabantur, si male prædicasset de Iesu, quod nō ignorabat illōs uelle, haberent quod obijcerent illis, qui de Iesu mediocriter sentiebant: sin bene, sæuērent in ipsū hominē, eijcientes e synagoga. Mendicus autē simpliciter & intrepide pronuntiat de Iesu, quid sentiret. Mihi, inquit, uidetur esse propheta: magnum quempiam & insignem uirum hoc titulo significans, cuius & famam acceperat, & uirtutem in se fuerat expertus. Erant itaq; permulti Iudæi, quibus persuaderi non poterat, hunc esse eundē illum, qui nuper sedisset ad fores templi mendicans, à natiuitate cæcus, quum hunc constaret apertis oculis clare cernere. Voceati sunt igitur parentes, qui peculiāribus etiam indicij filium suum nosse poterant. Atq; hic maliciosa pharisæorum curiositas proficiebat ad gestā rei fidem simul & gloriā. Dicunt igitur parentibus: Num hic est ille uester filius, quem uos dicere soletis cæcū fuisse natum? Et quid accidit, ut nunc uideat? Illi, ut sunt timidi qui bus res est angusta domi, sentientes pharisæos ansam uenari calumniæ, caute respondent: Hoc quod habemus, inquit, indubitatum testari possumus. Scimus hunc esse filium nostrum, scimus cæcum fuisse natum, cæterum redditi uisus neq; modum nouimus, neq; autorem. Hoc ipse certius q̄ nos testabitur. Nec enim puer est, ut nesciat quid ipsi acciderit. Habet ætatem, ex ipso magis percōtemini: ipse de se loquatur, quod nouit. Hæc dicebant parentes, non quod nescirent, quid accidisset filio, sed maluerunt illum unū uenire in periculum, q̄ communi periculo inuolui cum filio. Iam enim Iudæi conspirauerant, ut si quis auderet Iesum profiteri Messiam, eijceretur e synagoga, quod apud Iudeos magni probri loco ducebatur. Vnde & apud Euangelij professores seuerissimum pœnæ genus est, ut si quis à sua professione degenerans, in crimen aliquod insigne prolapsus fuerit, à reliquorū cōsortio semoueatur, ut à cæteris deuotus, pudore respicatur, qui salubribus monitis corrigi non potuit. Sed hoc exemplum clementis sæuitiæ, quod in eos duntaxat conueniebat exhiberi, qui se uitijs suis redderent execrabiles, ac pestilentes; Iudæi uertebant ad fugam tyrannidis stabilimentū, quemadmodum & cæteris omnibus bene institutis, ad questum suum & ambitionem abutebantur. Telum enim quod tātum in malos torqueri debebat, & eos quidem sanandos magis quam perdendos, id uertebant in eos, qui Christum profiterentur. Hoc metuentes parentes, inuidiā testimoniū reijciebant in filium: Aetatem habet, inquit, ex ipso sciscitemini. Reuocatus est igitur is qui fuerat cæcus, ut sibi testis esset ac patronus, simulq; gloriæ Christi præco. Toram enim pharisæorum maliciam Iesus uertere solet in dei gloriā. Cum enim factum euidentius esset; partim parentum testimoniō, partim ipsa re, quam ut dissimulari negari ue posset: tamē ut facti laudem à Christo quem oderant, auertant: Quod ex cæco, inquit, factus est uidens, noli ascribere Iesu, cui nihil debes, sed gloriā istius beneficii tribue deo. Nos enim certum habemus, quod hic Iesus homo scelerosus sit, cui eum deo nihil est commercij. Pharisæi separare conabantur, quod separari non poterat, uidelicet gloriā patris à gloria filij, & impietati suæ summæ pietatis umbram prætexūt: uelut illis scilicet cura sit, ne pereat deo sua gloria, quum propriam gloriā quaerent in omnibus, diuinæ gloriæ negligentes. Ad hæc cæcus fortiter simul & circumspecte respondens: An homo scelerosus sit, inquit, alij uiderint, de hoc pronuntiare non est meum. Vnum illud uere testari possum; quod ipsa re comperi, me prius fuisse cæcū, & nunc uidere. Hic quum Pharisæis nulla satis idonea daretur ansa, uel calumniandi Iesum, uel in hominem sæuēndi; circumspecte cauteque loquutum, ad superiores percontationes reuoluuntur, undiq; uenātes, unde Iesum spolient sua gloria: Quid, inquit, fecit tibi, aut quibus modis aperuit tibi oculos? Sperantes fore, ut ex re aliter narrata aliquid decernerent, unde persuaderent hoc laudis nō deberi Christo. Aduersus tam impudentem pharisæorum maliciam, iam mendicus factus confidentior, respondit: Modo distucide, sicut res habet, narraui, semel audistis. Quorsum attinet eadem repetere? Si animo sincero percontamini, iam rem exposui, meoq; testimonio quod à me flagitabatur;

satisfeci: sin minus, iniquum fuerit eadem iterare. An ideo tam diligenter percontamini facti modum, ut re exacte cognita, uos quoque uelitis illius fieri discipuli, per quem deus tanta operatur, quemadmodum ego uirtutem illius expertus, multique alij discipuli illius sumus. Hac tanta mendici confidentia pharisaei iritati, non responsum reddunt, sed conuictum ingerunt, id imprecantes homini, ueluti summum malum, quo solo poterant ipsi quoque felices reddi: & a se per abominationem depellentes, quod summis uotis erat optandum, nisi tam animis essent cecij, quam antea corpore fuerat ille mendicus Euangelista: Tu, inquit, scelestus, scelesti illius discipulus esto. Nos talem magistrum abominamur, qui Mosi sumus discipuli, cum quo Iesus iste non est conferendus. Certum enim habemus, quod Mosi loquutus sit deus, quodque quicquid nos docet ex deo doceat. Iesum autem istum quare audiamus, qui unde profectus sit, nescimus: Doceat ac probet nobis autoritatem suam, & fortasse credemus illi. Creuit inter disputandum mendici fiducia: quumque sentiret illos omnibus technis moliri perniciem aduersus Iesum, tamen fortiter contemptis omnibus periculis illius causam agit, ex miraculo redditi luminis colligens, & conuincens non esse obscurum, unde profectus esset Iesus: Admiror, inquit, quare dicatis uos nescire, unde sit Iesus, quum illud negari non possit, per eum mihi apertos esse oculos, quos natus etiam habebam clausos. Certe illud extra controuersiam est, nec uos dissentitis, deum non audire uota peccatorum. Verum si quis illum pie colit, & eius quem colit religione uoluntati obtemperat, hunc audit. Quod si deus per Iesum mihi caecitatem ademit, tamen tibi praecipua gloria deo tribuitur, tamen pius dei cultor, & amicus deo sit, oportet, ad cuius uota beneficium tam insigne mihi praestitit. Nec enim uulgare est, aut mediocre miraculum, quod in me factum uidetis. Multa memorantur prodigia, quae deus olim gessit per maiores nostros, sed sanctos, non peccatores. Verum si reperamus ab orbe condito, quis unquam audiuit extitisse quemque, qui caeco nato aperiret oculos, & depulsa perpetua nocte, lucem infunderet: Quod nisi Iesus iste profectus esset a deo, nisi dei uirtus illi adesset, ex se nihil omnino posset efficere. Non enim humanarum uirium est, quod tam factum cernimus. Hac mendici fiducia prorsus efferati pharisaei, quum iam spes non esset fore, ut ille uel corruptus, uel metu tertus desisteret a praedicando Iesu, ad extrema ueniunt. Exprobrant ei pristinam caecitatem, exprobrant fortunae tenuitatem: quasi haec illi ob scelera sint diuinitus inflata, quasi scelerosus nascatur, qui pauper, aut caecus, aut alioqui uitiatum corpore nascitur: Tu, inquit, in peccatis natus es totus, & nos doces, qui religionis arcam, & legis professionem tenemus? Et qui paulo antea stiperem emendicabas, hic apud tantos uiros audes philosophari? Nec diutius illum passi sunt dicere, & pudebat sic ab homine paupere & idiota sibi obturatum os. Eiecerunt igitur hominem e synagoga, uelut impij magistri discipulum impium. Sed quos pharisaeum supercilium e synagoga eiecit, Christus recipit in suam ecclesiam. Ab impiorum enim communione secludi, iungi Christo est: & ab his qui suam iustitiam falsam stabilientes, ueram dei iustitiam oppugnant, damnari, probari est: & ab his qui suae studentes gloriae, Iesu gloriam obscurare nituntur, affici contumelia, summam est gloriae: & execrabilibus execrabilem esse, est deo charum esse. Renunciarum est igitur Iesu, de sua gloria praecone quam fortiter sese gessisset apud pharisaeos. Iam enim res populi rumore spargebatur, quod eiecius esset. Vir igitur nactus est illum obuium, quo fidem illius faceret omnibus magis conspicuam, ait illi: Fleus tu, credis ne in filium dei? Iam enim apud pharisaeos professus fuerat illum a deo profectum esse, qui rem tantam perfecisset. Nec id latebat dominum Iesum, sed propter alios elicit hominis professionem, exemplum procurans caeteris. Caeterum is qui caecus fuerat, quum Iesum de facie nondum nossent, magno tamen affectu sic quoque nosse cupiens eum, quem diceret filium dei: Quis est, inquit, ille domine, ut si norim, credam in illum: Crediderat in eum etiam non conspectum: nec hac uox est dissidentis, sed ardentis uidere tanti beneficii autorem. Iesus itaque modestis uerbis significans se esse, de quo loqueretur, ait: Quem uidere cupis iam uisisti: & qui nunc loquitur tecum, ipse est, in quem oportet credere. Ad haec ille nihil contatus, magna alacritate profectus est se credere: simulque cum dicto accidit ad genua Iesu, & adorauit eum, re nimirum ipsa declarans, quid de eo sentiret. Iesus itaque quo magis huius exemplo accenderet aliorum animos qui aderant: Ego, inquit, qui lux sum mundi, ideo ueni in hunc mundum, ut in uentantur rerum uices, prodita nimirum per Euangelicam lucem falsae sanctitatis, ac fucatae cognitio

cognitionis imagine: ut qui antehac non uidebant, uideant: & qui nunc uident, excacentur. Hoc dicto notauit Iesus pharisaeorum peruersum iudicium, qui quum sibi uiderentur soli scire, quid esset religio, quid esset lex, quid esset iusticia, turpius caecitatebant, quam quibus media plebe: nimirum mundi cupiditatibus animi iudicium obfuscantibus, quum pauperculus ille cecus, humilis, & idiota, quemadmodum donatus erat luce corporis, ita tantum animo cerneret, ut ipsorum etiam pharisaeorum concilium ueritate uinceret. Neque sefellit huius sermonis aculeus aliquot e pharisaeis, qui tum Iesum animo non sincero commitabantur, sed caluniandi potius ansam undique captantes. Hi non recedentes ab arrogantia, quo uel honorificum de se testimonium extorquerent a domino, uel haberent unde deferrent illum apud pharisaeorum ordinem, dicunt illi: Num & nos caeci sumus? Iesus autem ad hanc tam insidiosam pariter & arrogantem interrogationem sic respondet, ut ostendat eos qui sibi uiderentur admodum oculati, plus quam caecos esse: non enim corpore, sed animo caecos esse: & hoc insanabilius esse caecos, quod sibi uiderentur oculati: Si uere, inquit, essetis caeci, ac mentis insanitiam agnosceretis, daretur uenia simplicitati. Nunc uero quum re uera caeci sitis, & tamen arrogatis uobis apud populum eruditionis laudem, insanabiliter estis cecij. Quemadmodum hic caecus, quoniam agnouit uitium corporis, assequutus est lucem: uos quum excacati cupiditatibus carnis uestrae, sponte uestra caeci sitis, sanari non potestis, sed perseveratis in peccato incredulitatis, quum idiotae, qui prius ignorabant ueritatem, conspectis miraculis & auditis sermonibus meis, amota caligine, lucem ueritatis amplectantur. Qui sibi legis cognitionem arrogat, oppugnans eum, qui summa est totius legis, plus quam caecus est, totaque errat uia. Haec tamen in umbris uersati sunt omnes, nec ulla patet ad lucem uia, nisi per fidem Euangelicam. Populus ideo facilius uisum recipit, quia non perinde sibi uidetur perspicax: & si quid caligat, ruditas est uerius quam malicia. Caeterum qui quum ipsi sint bis caeci, tamen se profitentur doctores plebis, hoc est, duces caecorum, perniciosus & immedicabilis caeci sunt. Nam nec ipsi ueniunt ad lucem, & alios seducunt ob falsam opinionem, ac speciem eruditionis & sanctimoniae.

CAPVT DECIMUM

Tamen quum tales essent, indignabatur, et inuidebat domino Iesu, quod populum alliceret ad se, & a pharisaeorum ac sacerdotum obedientia se uocaret: qui quum autoritatem suam honestis rationibus ueri diutius non possent, fucis, terroribus, insidijs, minis, impijs conspirationibus tyrannidem suam contendebant defendere, non seruientes populi commodis, quemadmodum par erat facere, qui se populi doctores ac duces pastoresque profiterentur, sed populi malo sua captantes commoda. Iesus itaque, qui prius multis similitudinibus inuitauerat omnes ad se, nunc panem se uocans caelestem, unde qui ederet, uiueret in aeternum: nunc aquam uitam, unde qui biberet, conciperet in se fontem aquae salientis in uitam aeternam: nunc lucem mundi, quae illuminat omnium mentes: nunc filium ac legatum dei patris, cui qui crederet, salutem aeternam consequeretur: hoc loco idem agit alia parabola, quo magis & altius insideat animis omnium, quod est totius salutis humanae caput: neminem esse posse ducem ac pastorem populi, nisi prius ipse sit ouis Christi, ueri pastoris omnium ouium, quae collocandae sunt a dextris in die supremo. Ouis autem Christi non est, qui non est membrum Christi: membrum Christi non est, qui mundum hunc, qui gloriam suam anteponeit gloriae Christi. Porro pharisaei, quoniam sine Christo pastores esse uolebant, latrones ac fures erant, non pastores: quanquam sibi pastorum nomine ac supercilium uindicabant. Hos igitur notans: Illud, inquit, pro certo uobis affirmo, quisquis intrat in catulas ouium, non per ostium, sed aliunde irrumpit, uel transcensit septem, uel perfossit muris, is non pastor est, sed fur est, & latro. Fur, ut fraude surripiat aliquid: latro, ut ui perdat. Caeterum quisquis intrat per ostium, quoniam nihil doli meditatur ouibus, is pastor est, & huic per ostium ingredi uolenti aperiet is, qui solus ius habet aperiendi ostium. Huius uocem, quoniam ueri pastoris est, agnoscunt & audiunt oues, quum ad latronis & furis uocem incognitam expauescant. Quanquam enim ouis simplex est animal, & ab alieno pendens praesidio, tamen agnoscunt uocem pastoris, unde sentiunt utilitatem, & horrent uocem luporum, unde metuunt mortem. Pastor igitur per ostium ingressus in septem, non terret oues sed agnoscitur, & uicissim agnoscit oues suas, adeo ut nominatim etiam singulas uocare norit, & illae

uocata parent uocanti. Vocantur enim ad pabulum, non ad lanienam. Et uocantur amici notaque uoce, non protruduntur; ultro parentes, adducit in pascua: quumque iam educatae septis, quibus continebantur, prodierint in liberos campos, ne quid aberrerent, pastor ille uerus ac notus praecedit gregem suum; grex praecunte consequitur. Non enim praecedit mutus, sed subinde uoce sua prouocat oves ad sequendum, & ab errore reuocat. Agnoscent autem sui pastoris uocem, ad quam se dirigunt. Ceterum pastorem alieni gregis non sequuntur, sed abhorrent ac refugiunt ab ignoto, propterea quod non agnoscunt nisi proprii pastoris uocem. Hoc anigmate dominus Iesus taxauit Iudaeos, scribas, sacerdotes, ac primores populi, qui indignabantur, quod essent illi qui mallent adherere Iesu quam ipsis, qui se duces credebant populi. Porro qui sues erant, aut hirici, audiebant illorum uocem. Ceterum qui uere oves doli expertes, simplices & innoci, agnoscebant uocem domini Iesu, qui uerus erat pastor: cui pater ostiarius aperuerat ostium, ut oves sibi parentes adduceret in aeternae uitae pascua. Ceterum quum pharisei non intelligerent, quid sibi uellet haec parabola, dignatus est aperire: quae tectius ideo dixerat, ut magis redderet attentos, & altius insideret animis auditorum, quod per similitudinem esset infixum: Procerissimo confirmo uobis, inquit, quod ego sum illud ostium de quo loquutus sum, per quod oves ingredi & egredi oportet, si uelint incolumes esse. Per hoc ingrediatur oportet, qui pastoris munus uelit obire. Non enim satis est intra septa ecclesiae, quacumque uia irrupisse: non satis est ad pastoris titulum ac dignitatem quomodocumque penetrasse. Huiusmodi quotquot fuerunt, qui peruersis rationibus irruerunt in ouile populi dei, non pascendi, sed spoliandi animo: quoniam per me, qui sum ostium, ingressi non sunt, non sunt pastores, sed fures sunt & latrones: nimirum quaestus auidi, & tyrannide uiolenti. Sed istorum omnium uocem audierunt sues & haedi, qui mundum hunc diligunt. Ceterum oves aeternae uitae pascuis destinatae, & Evangelici pabuli uidae, non audierunt uocem istorum, quod ueri pastores non essent, nec in eis agnoscerent uocem Evangelicam. Vox enim non sonabat pastorale quiddam, sed praedonis magis ac lupi. Ego, inquam, sum ostium. Non est salutaris aditus in ecclesiam ac regnum caelorum, nisi per me, siue pastor esse uelis, siue ouis. Per me si quis introierit, salutem eternam assequetur: nec erit illi periculum a furibus ac latronibus, sed hoc pastore tutus ingredietur in caulas, fructurus ocio felici contemplationis, egredietur in pascua, proditurus ad officia charitatis, nec deerunt usquam pascua, sed ubique dabitur materia benefaciendi, quo simul & alijs proficit, & ipse benefactis in caulas redeat faginatio. Habetis igitur unam notam, qua possitis ouem ab haedo, uerum pastorem a falso, dignoscere. Qui mihi non credit, & tamen se facit populi pastorem, ab hoc cauendum est. Tum autem uox prodet qualis sit, si quae loquitur, non sapiunt dei gloriam, non populi salutem, sed propria gloriam, sed quaestum, sed humana astutiam, sed tyrannidem, ab hoc sibi caueant oues: fur enim est & latro, non pastor: & hoc perniciosior, quod personam pastoris mentitur. Quod si uox non satis euidens erit indicium, obserua quid agant. Fur non in aliud uenit, nisi ut furetur, & e gregis alieni malis sibi turpe lucrum comparet. Latro non uenit nisi ut laniet, ac perdat, & in gregem, cui prodesse debebat, tyrannidem exercent. Tribus igitur argumentis licebit dignoscere uerum pastorem, & furem, aut praedonem: si per ostium non ingreditur, hoc est, si me non agnoscat, per quem unum salutis aeternae spes est: si non loquatur ea quae congruant doctrinae diuinae: si spectet aliud, quam ad ea quae pertinent ad dei gloriam, ac populi salutem. Horum si nihil competit in me, si pater aperuit ostium: si loquor ea quae cum legis ac patris uoluntate consentiunt: si nusquam uenior lucrum aut gloriam meam, sed patris obtemperans uoluntati, nihil aliud sitio, quam salutem omnium, intelligite me esse uerum pastorem, & agnoscite autorem meum, uocem meam, & agnoscite studium meum. Qui se iactant esse pastores hoc agunt, ut ex uestris incommodis, sua comparent commoda: quibus tum optime est, quum gregi est pessime. Ego per ostium ingressus, non in aliud ueni, nisi ut oves morbidae sanentur, mortuae uiuant, ac uiuae saginentur omni uirtutum genere. Bonus pastor habetur, qui uiuit quidem de prouentu gregis sui, qui bona fide reducit oves in septa, qui educit in pascua: qui nihil furatur, nihil maclat. Sed loquens uincit hanc integritatem pastor Evangelicus. Non enim solum non spoliat gregem uti fur: non solum non laniat uti praedo, uerum etiam uitam suam impendit pro tuendis ouibus suis: tantum abest ut lucrum gratia laedat gregem suae fidei creditum, aut perdat quod seruandum

Ego sum pastor bonus

seruandum suscepit. Proinde ceteri, qui se pastores iactant, lupi sunt, non pastores. Quod si quaeritis exemplum ac specimen boni pastoris: ego sum pastor bonus, qui non solum ipse nihil uenior commodi ex malo gregis, uerum etiam mea bona gratis conficere, & aduersus eos qui gregem infestant, uitam etiam meam impendo. Hoc quod amicus non praestat amico, praesto ouibus meis. Non potest esse uerus pastor, nisi purus ab omni cupiditate commodi priuati, nisi uitae quoque suae contemptor, si quando periculum ingruat gregi. Multa sunt enim, quae salutem gregis infestant. Itaque qui uerus est pastor, & cui grex ex animo curae est, non ob aliud, nisi quod amat gregem, obtemperans illi, qui seruandum dedit, non spoliandum, aut maclandum, is suae quoque uitae dispendio salutem defendit ouium. Contra, qui mercenarius est, & sui compendij gratia gregis curam suscepit, etiam si bona fide rebus tranquillis gregem procurat, tamen si uita ingruat periculum, hoc est, si lupum uiderit irruentem, proditis ouibus, suae uitae fuga consulit, gregem lupo dissipandum ac dilaniandum relinquit. Quid in causa? Nihil aliud nisi quod mercenarius est, non pastor. Charitas uera non spectat mercedem. Vbi mercedis est ratio, ibi charitas aut nulla est, aut imperfecta: & si quod praestatur officium, non praestatur ex animo ueri pastoris. Vbi uero res maxime desiderat pastorem germanum, ibi grex proditur, fugiente conductio pastore. Quamobrem? Quia subducta iuxta sensum humanum ratione, fatius esse ducit, perire gregem alienum, quam se uenire in capitis discrimen. Atque hic quidem paulo melior est his, qui ipsi lupos agunt in gregem, pastores mentiti. Sunt enim qui rebus sequendis satis bona fide gregis curam agunt, sed tamen ob insigne periculum gregem produnt lupo dispergendum, ac dilaniandum. Cogitat enim, quid tum si pereant? Mihi nihil perit. Merces in tuto est, & si quid perit mercedis, hoc perire malo, quam pro pecudibus alienis decertare cum lupo. Reperietur alius grex, cui mercede praeficiat, si hic perit suo domino. Neque enim gregis interitus discriuat animum mercenarij. Ita fit, ut simul & Domino pereat, quod unice diligit, & grex ueniat in exitum, qui seruari poterat. Non mirum igitur, si talium pastorum uocem non agnoscunt oves Evangelicae. Non oves in culpa sunt, sed pastorum malicia. Nec indignandum est, si quos pater attraxit me sequuntur, desertis pastoribus mercenarijs, furibus, & latronibus. Sentit enim, quod ego modis omnibus sum pastor bonus, usque ad uitae dispendium. Agnosco meas oves uelut a patre traditas, cuius omnia mea sunt: ac uicissim oves attractae patris afflatu, pastorem suum agnoscunt, diligunt, ac sequuntur, nimirum intelligentes sibi non esse spem salutis, nisi per me. Me pater agnoscebat ut germanum filium, suaeque uoluntati per omnia obsequentem: & ego uicissim agnosco patrem, qui cupit omnes saluos fieri. Ex illius mandato uitam meam impendo salutem meam ouium, quas mihi seruandas tradidit, nec committam, ut me pastore quicquam possit in eas hic mundus, aut huius mundi princeps diabolus: sed ut mei sint incolumes, ipse me tradam in mortem, hac uia lupi uires fracturus, & oves mihi parentes ex illius faucibus erepturus. Nec patris uoluntati, nec meae charitati satis est, si seruem has oves, quas ex Israelitico populo primum seruandas mihi tradidit pater, latius se porrigit mea cura. Sunt & in alijs gentibus oves dispersae, ac luporum, furum & latronum insidijs obnoxiae: nec conquelescam, donec has quoque ad communes caulas reduxero. Et quanquam non audiant uocem Mosi, aut prophetarum, agnoscent tamen & audient uocem meam, si quae sint oves salutis destinatae. Non enim natio secludit a salute. Quisquis audit uocem filij dei, qui uerus est pastor, saluus erit. Haec tamen dispersus fuit dei grex, ob multitudinem falsorum pastorum. Omnes salutem pollicentur, & suam quisque uocem habet, & alius aliud uocat. Interim grex destitutus, huc & illuc dispergitur, uariisque perit modis. Verum simul atque omnes audierint me, uocem ueri pastoris agnoscent, & ex omnium terrarum plaga conuenient. Itaque fiet omnium idem ouile: nec erit pastor nisi unus. Ex tanta hoc ouile qui fuerit, saluus esse non poterit. Hunc pastorem qui non agnouerit, in exitum ibit. Atque id ne mea culpa fiat, usque ad uitae iacturam ago bonum pastorem. Patri nihil perit, etiam si pereant omnia condita: nullius enim eget, sed ob gratuitam charitatem erga genus humanum misit filium suum in mundum, ut omnibus, si fieri possit, salutem eternam conferat. Quoniam autem eodem animo sum quo pater, ideo me diligit unice, ueluti filium, non mercenarij: quia mea sponte pro salute gregis paterni uitam impendo

Mercenarius autem est qui non est pastor.

Ego sum pastor bonus

Et uocem meam audient

Et fiet unum ouile

Propterea me diligit

impendo meam: tantum abest, ut ex gregis malo mihi commodum uener. Summa charitas est apud homines, si quis ingruente periculo se non subducatur. Ego plus praesto, qui me uolens & ultro in mortem dedam. Sunt qui insidientur uitae meae, horum malicia nihil in me posset, nisi mihi decretum esset pro salute meorum ultro mortem oppetere. Habent isti quidem uoluntatem homicidij, non occiderent tamen nisi uolentem. Igitur illi non auferent mihi uitam, sed ego uolens uitam impendam ouibus meis, mea morte uitam illis redempturus aeternam. Ne credite me sponte tradere meipsum in mortem, nisi uitam sponte depositam, mea uirtute quum uoluero, resumpsero. In hoc igitur laus est ueri pastoris, quod ultro pro salute gregis morti semet obicit, quum in manu sit illi mortem effugere, si uelit. Nulla uis est hominum, quae mihi nolenti uitam auferret: sed ipse uolens eam impendo salutem gregis. Alij moriuntur, quum nolint, & mortui non reuiuiscunt. Et si quisque sibi manus adferre potest, ut scelerata morte pereat, non potest tamen uitam semel elapsam in corpus reuocare. Ego utriusque rei potestatem habeo, & animam hanc emittendi e corpore, & eandem in hoc ipsum corpus reuocandi: Hoc si uobis uideatur incredibile, ut uolens quisquam alienam uitam sua morte redimat: sic uisum est patri meo, qui me misit in mundum, ut hac ratione procurem negocium humanae salutis. Eius iussus uolens & gaudens obtempero, qui cum mihi uoluntas est eadem, quae mihi potestatem hanc impartit, ut quod uolo, possim. Haec quum proloquutus esset Iesus, noua, inaudita, ac longe supra uulgarem hominum sensum, rursus in populo uariatum est sententiarum. Nam plerique dicebant, quod iam & ante non semel dixerant, si quando prodebat illorum secreta consilia, aut si quid humanis uiribus maius diceret, facta cerentiae, daemoniacus est, & insanit. Carent enim sensu communi, quae loquitur: Quid istum iuuat audire? Rursus alij dicebant: Haec uerba non sunt obnoxij malo daemone. Sapiunt enim uirtutem diuinam, praesertim quum dictis astipulentur facta: qualis est oratio, talia sunt facta. Loquitur excedentia sensum humanum, sed idem facit excedentia uirtutem humanam. Num insanus, & malo daemone obnoxius, potest aperire caecorum oculos? Ex oculare uidentem, daemone est: sed oculos aperire caeco nato, uirtutis est diuinae. Id quum constet ab hoc esse factum, non potest eius oratio proficisci a noxio daemone, cuius facta constat a benefico deo proficisci. Ad hanc conuersionem nihil respondit dominus Iesus: nos interim docens, non esse semper contendendum cum improbis, & factis potius declarandum quid possimus quae uerbis: & nonnunquam malorum furori cedendum est, nec unquam oportet Euangelicam mansuetudinis obliuisci. Post haec festus dies praebat nouam congregandi materiam. Aderat enim dies festus, quem encenia uocant, ob templum post Perficum exilium Hierosolymis instauratum, ac renouatum. Nec huic festo deerat Iesus, innouator legis, ac noui templi, quod est ecclesia, architectus. Erat autem hyems, uidelicet tempus illorum animo conueniens, qui frigida legis studio, non arderent Euangelica charitate. Iesus igitur iam non in intimis templi uersabatur, sed inambulabat in porticu, quae templo adhaerebat, cui cognomen erat Solomonicum: ut locus ipse loqueretur adesse pacificum illum, omnia conciliaturum, quae in caelis, & quae in terris. Inambulabat autem euangelice legis autor, Mosaisca iam cessatura. Hic igitur inambulans, ne posset elabi cinxerunt Iudaei, multis illius dictis ac factis irritati, nec satis inter se concordantes: quibusdam maliciose calumniantibus omnia, quibusdam ex ipsis factis ac dictis suspicientibus in eo quiddam humana uirtute sublimius. Adorti sunt autem illum his uerbis: Quousque dictis ambiguis suspensos detines animos nostros, & hac ambiguitate populi seditionem concitas? Si tu es ille Messias quem expectamus, dic nobis palam. Iesus autem tametsi non ignoraret illos animo peruerso percontari, quod & saepius audierant, & ex factis ipsis deprehendere poterant: tamen mansuete respondet, magis erudire cupiens, quam irritare: Quid opus, inquit, fuerit, me de meipso qui sum toties profiteri: praesertim quum si profitear, arrogantiam interpretemini ueri testimonium? Si mihi fidem haberetis, iam dixi qui sum: si uerbis meis non creditis, tamen non potestis ignorare, quod ex me scire cupitis. Nullum est certius argumentum, quam ex factis. Videtis opera mea, quae uobis testibus facio ex uoluntate patris mei, non daemone, quemadmodum quidam calumniantur. Haec si uidentur digna deo, credite me missum ab eo. Sed uos nec factis, nec dictis meis creditis, cuius rei non sum ego causa, sed uester

Nemo tollit
eam a me

Dissentio inter
rum facta est

Facta sunt autem
encenia

uester animus insincerus, minimeque simplex. Qui simplici sunt animo, nullaque mundi huius malicia uitiato credunt uerbis meis, ac uelut oues agnoscunt boni pastoris uocem: atque ego uicissim illas, licet humiles iuxta mundum pro meis agnosco. Vos autem ideo non agnoscitis uocem meam, quia non estis de numero ouium mearum, quarum simplicitas docilis est, quum uos habeatis animos ambitione turgidos, odio fermentatos, ut uore corruptos, auaritia infectos, uariisque mundi huius cupiditatibus uitiatos, quibus malis si repurgaretis animos uestros, nimirum audiretis & ipsi uocem meam, nec id grauito faceretis. Primum enim uitaretis exitium, quod imminet omnibus rebellantibus aduersus dei filium, deinde uitam aeternam consequeremini. Si quidem oues illae meae quamlibet iuxta mundi iudicium simplices & idiotae, in exitum abeuntibus his, qui magni felicesque habentur in mundo, dum me pastorem agnoscunt, dumque me ducem sequuntur, ex mea munificentia uitam consequuntur aeternam. Oues sunt simplices, innoxiae, imbelles, omnibus huius mundi praesidijs destituta. In has mundus omnibus suis machinis ac uiribus insurgeret. Sed nulla futura est tanta satanae potestas, ut eas rapiat a manibus meis. Mundus habet pharisaeorum autoritatem, sacerdotum dignitatem, habet reges armatos, praefectos, iudices, tribunalia, carceres, catenas, uirgas, secures, equuleos, exilia, mortes, & quicquid terrorem constantibus etiam animis solet immittere. Habet ex aduerso opes, uoluptates, honores, dignitates, & quicquid animos quamlibet incorruptos solet corrumpere. His omnibus machinis utitur mundus, ut extorqueat oues meas de manibus meis, sed me protegente nemo poterit eas mihi subducere. Quicquid mundus molietur, cedit in bonum ouium, & in gloriam patris mei. Non rebellabimus armis, non uenemus, non regeremus conuicia, sed absque praesidijs huiusmodi nouo genere uincemus tamen. Vnicum illud praesidium, quod mihi ad tuendas oues meas dedit pater, maius ac potentius est omnibus, quibus mundus coarctetur in meosque. Nec me destituet pater, nec ego meas oues deseram. Quod est in manibus meis, idem est in manibus patris mei. Quoniam autem nulla potestas mundi tanta est, quae possit quicquam ex illius manibus extorquere, qui nutu potest omnia: nec de meis manibus ulla res auellere poterit, quod ille seruandum tradidit. Inter patrem & me sicut est absolutum potestatis consortium, ita summus est uoluntatis consensus. Prorsus unum sumus, pariter potentes, idem uolentes, idem nolentes. His dictis irritati Iudaei, non ferentes quod toties haberet in ore patrem suum, cuius praesidio tanta polliceretur, sustulerunt rursum lapides, ut lapidarent Iesum. Nemo tamen impetit illum, quod nondum uenisset tempus, quo decreuerat extrema pati pro salute generis humani, sed placidis uerbis illorum furor corrigitur tentat: In publicos maleficos, inquit, populi manus lapidibus ad ultionem solent armari. Ego tantum beneficiorum contuli in uos ex benignitate patris mei. Docui errantes: consolatus sum afflictos: pauperes famelicos: mancos restitui: leprosos mundauit: agrotos sanauit: daemonicos liberaui: paraliticos & contractos erexit: febres depulsi: omne morborum ac malorum genus prostrigauit: mortuos in uitam reuocauit: totaque mea potestas & autoritas, quam mihi tradidit pater, iuuandis uobis impensa est, & impensa est gratis. In his omnibus, quodnam est illud, quod uos dignum arbitramini lapidatione? Si lapidatur beneficus, quid fiet scelerosis & maleficis? Iudaei tandem huc prouocati, ut uel crimen proferrent, uel amentiam suam agnoscerent, ne nihil praetexerent suae uesaniae: Non, inquit, ob beneficia solemus quenquam lapidare, sed te lapidatione dignum existimamus ob omnium immanissimum scelus, blasphemiam: atque in hac re legis autoritate sequimur, quae iussit huiusmodi saxi obrui. Quis enim diutius ferat, quod tu quum sis homo, facis te ipsum deum, subinde patrem tuum deum habens in ore, quasi nos omnes filij dei non simus, tuque noua quadam ac peculiari ratione sis dei filius, ut tibi cum patre sit rerum omnium consortium? An non hoc est diuinitatem quamdam arrogare? Caeterum quum unus sit deus, quisquis hominum diuinam potestatis consortium sibi arrogat, erga dei maiestatem iniurius est, ac rebellis. Ad hoc crimen intentatum ea temperatura respondit dominus Iesus, ut blasphemiae culpam procul abs se depelleret: deinde ut illorum insaniam uerbis atrocioribus non amplius irritaret, & tamen sibi summa cum modestia uiudicaret, quod negare non debuit, quia nobis non ignotum esse uoluit: Vos, inquit, mihi blasphemiae crimen impingitis, quod deum patrem meum

Et non rapiet
eas quisquam
de manu mea

Pater meus
quod dedit
mihi

meum appellem. Nonne scriptum est maius quiddam in lege uestra, nimirum in Pfal-
mis: Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes? Si deus ipse dignitatem sui nominis im-
partit ijs, ad quos sermo dei factus est, non solum illos filios Dei appellans, sed Deos,
non laesa tamen unius dei maiestate, nec falsum esse potest, quod in diuinis literis prodi-
tum est: quomodo mihi blasphemiae crimen intenditis, quod me, quem pater unice san-
ctificauit, ac misit in mundum, ut per filium omnes sanctitatem assequerentur, dixerim
filium dei: Si dei colloquiū cum hominibus ex hominibus facit deos ac filios dei, non fe-
rendum uidetur, si me dixerō filium dei, qui sum ipse sermo dei, quiq; apud illum fui, an-
tequam uenirem in mundum, qui cum illo rerum omnium habeo consortium? Mode-
stum est quod uerbis arrogo, nimirum quod & in alios plurimos competit ex autorita-
te scripturae. Ceterum ex ipsis factis magis conuenit aestimare quid tituli mihi debea-
tur. Si quae facio, non uidentur esse homine maiora, si non diuinæ uirtutis specimen ha-
bent, nolite credere, quod sim filius dei, quod mihi cum illo per omnia cōueniat. Quod
si uidetis Deum patrem in me proferentem uirtutem suam, si dictis meis fidem habere
non uultis, certe factis ipsis quae uidentur oculis, credite, & arrogans habeat, nisi longe
plus factis praesto, quam mihi uerbis sumo. Ea si synceris animis perpenderit, fiet ut
uerbis quoque meis fidem habeatis, non amplius dubitaturi, quin pater in me sit, & ego
in patre, quod uterq; alteri indiuidua societate cohaereat, dum ille per me, quicquid uult
operatur, & ego ab illius exemplo iussuq; nusquam recedo: ut qui mihi credit, illi cre-
dat, qui mihi repugnat, illi repugnet. His auditis Iudaei sermonibus, unde corrigi debue-
rant, iritiores effecti, conati sunt illi manus iniicere, perfecturi quod iam saepius fru-
stra tentarant. Sed Iesus, ut ostenderet multis modis se uolentem passurum, ubi tem-
pus adesset, elapsus est e manibus illorum. Iesus igitur, quem satis illic docuisset, celsit
ad tempus malorum immedicabili uesaniae, ac rursum transiit Iordane, rediit ad eum
locū, ubi Ioannes primū coeperat baptizare. Nam, quemadmodū diximus, post mutato
loco, baptizauit apud aquas Sichem. Hic igitur comoratus est Iesus in deserto, uelut per-
osus ciuitatum impietatem. Huc quoque multi confluxerunt ad illum e finitimis locis,
quorum animos fama Iesu, sermones auditi, & miracula conspecta accenderant. Atque
hos quidem protinus ipse locus comouit, ut Iesum, qui iam sui specimen dederat, cum
Ioanne, quem prius nouerant, cōferrent. Quumq; meminissent Ioannem fuisse in sum-
ma autoritate, nec aliud tamen quam praedicasse baptismum poenitentiae, & nullis ad-
ditis miraculis, tantam opinionem sibi conciliaffe apud multitudinē, ut Christus esse cre-
deretur: contra Iesum, tot proditiis miraculis, declarasse potentia humanis maiorem uir-
tutis, toties prudentibus & efficacibus responsis os obturasse scribis & pharisaeis: po-
stremo Ioannem ipsum toties tam magnifice testificatum fuisse de Iesu, palam confiten-
tem, quod ipse non esset dignus, qui calciamenti illius corrigiam solueret, dicebant in-
ter sese: Ioanni, cum nullum adiderit miraculū, fides à Iudaeis habita est: huic igitur mul-
to magis fides habenda est, qui tot prodigijs admirandis fidem suis dictis conciliat. Et
si parum antehac creditum esset Ioannis de hoc testimonio, tamen nunc res ipsa decla-
rat, uerum fuisse testimonium illius, cum plura praestet, quam ille de eo sit pollicitus. Ita-
que partim ob testimoniū Ioannis, cui non leuis erat apud Iudaeos autoritas, partim ob
sermones diuinæ sapientiae plenos: partim ob facta diuinam uirtutē testantia, multi cre-
diderunt Iesum esse Messiam; pharisaeis, scribis, & sacerdotibus in sua malicia persisten-
tibus.

CAPUT XI

A mox offertur occasio, per quam maxime redderetur illustris Christi pa-
trisq; gloria, simul & ad homicidium irritaretur pharisaeorum malicia. Si
quidem dum apud Iordanem comoratur Iesus, accidit ut in oppidulo Be-
thania morbo decumberet quidam nomine Lazarus. Hæc erat patria simul
& eius qui morbo tenebatur, & duarum sororū Mariæ & Marthæ. Porro
Maria erat illa, quæ insigni amoris erga Iesum testimonio unxit caput illius in cōuiuio
accumbentis precioso unguento, ac pedes lachrymis irrigatos, capillis extersit. Vnde
cum hac familia singularis quaedam amicitia intercedebat domino Iesu. Proinde quum
Lazarus graui morbo periclitaretur, sorores frater familiaritate, quæ fuerat ipsis cum
Iesu, mittunt ad illum qui nuncient amici morbum, non dubitantes, quin pro sua
mirifica

mirifica in omnes humanitate, amico periclitanti succurreret: Ecce, inquit, ille quem
amas, aegrotat. Satis enim putabāt nunciāsse amanti, proinde nihil apprecatur. Quibus
respondit Iesus: Morbus iste nō est capitalis, sed ideo permissus est accidere, ut per eius
occasionem illustraretur gloria dei, & huius uirtute depulso malo, mutua gloria glorifice-
tur filius dei. Amabat autem Iesus Martham ac Mariam, harumq; fratrem Lazarum, &
tamen hunc Iesus passus est in morbum, atque etiam in mortem incidere, ne nobis indi-
gnum uideretur, si quando boni uerq; pietatis cultores, huius mundi calamitatibus af-
figuntur, deo ueluti dissimulante, uel quia sic expedit ipsis qui patitur, uel quia sic con-
ducit ad illustrandam Dei gloriam: non quod Deus humanis malis procuret suam glo-
riam, sed quod mala, quæ nobis iuxta conditionis humanæ legem casu ue obueniūt, uel
in nostram salutem, uel in suam gloriam hominum causa uertere soleat. Non ignorabat
morbum amici sui, etiam prius quam nunciaretur, sed ad miraculi futuri magnitudinem
discipulorum animos expediebat preparari. Postquam igitur renunciatum est Iesu de
morbo amici, non statim profectus est, sed eodem in loco biduum adhuc est commora-
tus, haud quidem negligens amici periculum, sed expectans copiosius argumentum æ-
dendi miraculi, quo simul ipse paulo post moriturus, discipulorum adhuc imbecillium
animos ad spem resurrectionis erigeret. Discipulis autem metu tacentibus, quod nuper
elapsus e manibus Iudaeorum, in deserto tutior esse uideretur, Iesus ait illis: Eamus rur-
sus in Iudæam. Audito nomine Iudææ, discipuli memores, quàm esset atrox pharisæo-
rum in illum odium, & quoties sustulissent in illum lapides, quoties conati fuissent illi
manus iniicere, non solum domino metuunt, uerum etiam sibi. Nondum enim accepe-
rant spiritum sanctum, & Iesum humano quodam affectu prosequerantur, ipsi quoque
ob imbecillitatem à morte abhorrentes. Dehortantes igitur à repetenda Iudæa, dicunt:
Domine, num excidit tibi, quod ante paucos dies illic Iudæi te lapidaturi fuerant, nisi
resubdixisses? Et rursus eō proficisceris, manifesto periculo temet obijciens? Iesus au-
tem ænigmate formidinem illorum cōsolatus est, significans nihil esse metuendum ijs,
qui Christo adherent, qui lux est mundi, Nox enim habet inanes formidines: dies ne-
scit huiusmodi terrores: Nō nne dies, inquit, habet horas duodecim? Non ueniet nox
ante tempus suum. Interim quisquis ambulauerit in die, non impingit: siquidem præ-
stat hoc illi sol cōspectus, ut uideat, uitetq; offendicula. Ceterum quisquis sublato sole,
ambulat in nocte, impingit, eo quod luce careat. Ego sum lux mundi, meum ductum uos
sequi par est, non præire luci. Nolite metuere ante tempus. Quamdiu uobis luceo, nihil
est periculi. Veniet nox, quando à me semoti conturbabimini. Hoc sermone Iesus, mi-
tigata Apostolorum formidine, causam aperit profectionis: Lazarus, inquit, amicus
noster dormit: ab eo igitur, ut à somno illum excitem, Discipuli metu perturbati quum
suspicaretur Iesum non de morte, sed de somno uulgari loqui, respondent: Domine,
si dormit, non est quur eō te conferas: nam in aegrotis somnus esse solet rediturae sani-
tatis argumentū. Abhorrebant discipuli à repetenda Iudæa, & idcirco profectionis cau-
sas, quantum possunt, refecant. Iesus autem paulatim præparabat animos suorum ad mi-
raculi futuri contemplationem. Nam primum ideo dormientem, quam mortuum ma-
luerat dicere, ut iuxta sacræ scripturæ consuetudinem, ostenderet spem resurrectionis.
Dormiunt enim uerius, quam mortui sunt, qui reuicturi quiescunt. Neque nostrum cui-
quam tam facile est excitare dormientem, quam facile erat domino ad uitam reuocare
mortuū. Itaq; discipulis non intelligentibus, quod de somno & expergefaciendo dixit,
ut cognoscerēt nihil rerum occultarum ipsum latere, apertius ait: Lazarus mortuus est,
neq; addidit, quod iam dictu magnificentius erat, de excitando. Nam id significatū esse
maluit, quam explicatum: & præstare maluit, quam promittere, ubique nobis parans
exemplum modestiæ. Quoniam autem responderat ijs, qui morbum amici nunciarant,
non esse letalem, sed in hoc accidisse, ut per eum illustraretur gloria dei, ac filij ipsius, si-
mile quiddam indicat discipulis: Gaudeo, inquiens, quod illic non adfuerim, dum ami-
cus aegrotat ac moritur: idq; uestra causa, ut uestra fiducia, quæ adhuc imbecillum uideo,
confirmetur euidentiore miraculo. Et enim si me præsentem cōualuisset aegrotus, poterat
casus uideri, si recens defunctum, interpellantibus sororibus, excitassem: pharisæi, qui
nihil non calumniantur, causari poterant, stuporem fuisse, non mortem. Nam id acci-
dit

dit aliquoties in morbis nonnullis, ut corpora multis horis cōsopita, reuiuiscant. Nunc quum mors sit certa, copiosius erit argumentū credulitatis. Eamus igitur ad illum. Non placbat discipulis profectio, propter metum Iudæorū, qui penitus inharebat animis illorum, & tamen itineris causam piā & grauem refellere non poterant. Quamquam autem Iesus non ignarus, quid perturbaret animos discipulorum, metum etiam illorum hoc argumento lenierat, quod diceret se Bethaniam ire non Hierosolymam: tamen imbecilles terrebat etiā loci formidati uicinia. Sollicitis igitur ac mœstis discipulis, nec audentibus tamen detrectare domini iussum: Thomas, qui Græcis dicitur Didymus, Latine geminus, cæteris imbecillior, ait ad cōdiscipulos: Eamus & nos, si ita certum est, ut moriamur cum illo: quandoquidem hæc illi sedet sententia, sese suosq; in manifestū uitæ periculum adducere, cum liceat utrorumq; incolumitati consulere. Profectus est igitur cum discipulis suis Iesus in Bethaniam, ac repperit Lazarum, quadriuo iam sepultum. Aberat autem Bethania ab Hierosolymis stadijs plus minus quindecim. Atq; hinc discipulis illa formido, atq; hinc etiam occasio, quæ fecit ut miraculum plures haberet testes ac spectatores. Si quidem ob loci uiciniam complures eō confluerant ex Hierosolymis, nimirum officij gratia, ut Mariam & Marthā consolarentur de fratris decessu. Quod officij genus diuinitus etiam honoris gratia præstari consuevit. Martha, quæ se dulitate quadam obambulabat, ubi rescisset ex quopiam aduentare Iesum, prodijt obuiam illi, Maria domi se continebat. Martha igitur ubi uenisset in conspectum Iesu, nonnulla bona spe de fratre ad uitā reuocando concepta, flebili uoce dicit illi: Domine, nisi hinc abfuisses, frater meus non esset mortuus, nam facile morbu dicto depulisses. Quamquam ne nunc quidem res est omnino extra spem. Scio enim, quod quicquid à deo poposceris, nihil tibi sit negaturus, etiam si mortuo sepultoq; uitā poposceris. Hæc à Marthā dicta sunt, nec desperante, nec profus tamen fidenti animo. Iesus igitur ut illius fiduciam confirmaret, ait: Bono animo esto, reuiuiscet frater tuus. Nec hæc promissio satis erat animo Marthæ, quæ quod misere speraret fratrem reuiuisciturum, non potuit non timere. Verebatur autem, ne quemadmodum nuncijs respondens, morbum non esse capitale, ambiguo responso fefellerat, ita nunc quoq; lateret aliquid in illius dictis, quod spem ipsius eluderet. Scio, inquit, quod reuiuisciturus sit frater meus, sed in nouissimo die, cum resurgemus omnes. Nam hanc resurrectionem futuram credebant pleriq; Iudæi, præsertim qui factionis erant pharisaicæ. Iesus igitur quo mulieris de se fiducia & opinionem paulatim ad maiora prouehat, seq; declarat eum esse qui non solum à deo possit precibus impetrare uitam mortuo, quod & ab alijs sanctis uiris factum legebatur, sed ipsum esse fontem simul & autorē omnibus, uitæ & datæ, & reddendæ: nec ullam mortem metuendam ijs, qui fiduciam & spem in ipso collocassent, propterea, quod etiam si mors accideret, nihil posset lædere fonti omnis uitæ adhaerentem, Marthæ respondit hunc in modum: Credis Martha, quod precibus meis impetrare possim à patre meo ut tam mortuo fratri tuo credis quod frater tuus reuiuisciturus sit cum cæteris in nouissimo die? Verum hoc quoq; debes credere, qui resurgent in nouissimo die, per me reuiuiscuros: nec quenquā omnino uiuere, nisi dono meo: neq; quenquā reuiuiscere, nisi per me: non solum iuxta mortem corporis, quæ non magnopere formidanda est, sed iuxta mortem animæ, quæ maxime metuenda est. Et anima quæ uiuit, per me uiuit: & quæ reuiuiscit, per me reuiuiscit. Ego enim sum ipse resurrectionis & uitæ fons. Qui mihi per fidem adhererit, etiam si corpore fuerit mortuus, tamen uiuet. Nec hoc de fratre tuo tantum dictum accipe, sed quisquis omnino mortalium fiduciam habuerit in me, non morietur in æternū, etiā si corpus ad tempus exanime cōquiescat. Martha, credis ne quod dico? Martha iam tota intenta fratri reuiuiscuro, non admodum apte respondit ad sermōnem Iesu, sed tamen in genere professa est, quā magnifice de illo sentiret: Credo, inquit, domine. Ego credo te esse Messiam illum filium dei uiui, qui promissus à prophetis, ac multis iam seculis expectatus ueneris in mundum. His dictis, Martha iussa redire domum, ac Mariam sororē accersere, iam lectu sedato, iam alacris ac plena bonæ spei, relicto Iesu, domū properat, ac sororem è turba circumfidentū clam seuocat, eiq; clamulum rem lætam insusurrat in aurem: Magister, inquit, adest, & accersit te. Illa simul atq; cognouit aduenire Iesum, & sororem uideret alacriorem, concepit & ipsa nonnihil bonæ

bonæ spei: tamen si iam sero uideretur uenire Iesus, quem ideo non interpellarant per nuncium sæpius, quod satis esse iudicaret, si periculum amici nosset, cætera illius arbitrio permittentes. Maria itaq; non temere esse rata quod adueniret, absq; mora surrexit, occursum priusquam ingrederetur domum. Sic enim expediebat ad miraculi prodendi dispensationem. Expediebat enim adesse multos phariseos, qui quamquam officij gratia uisissent Mariam ob priuatam amicitiam, tamen oderant Iesum. Hi uidelicet non comitati fuissent Mariam, si cognouissent illam obuiam ire Iesu. Itaq; Iudæi, qui Mariæ aderant in adibus consolantes eam, quum uisissent quod tanta cum celeritate surrexisset, & exiret domum, comitati sunt illam contem, suspicantes quod erumpente ui doloris, iret ad monumentū, atq; ibi lachrymis satiaret animi mœrorem. Maria itaq; progressa, reperit Iesum nondum ingressum oppidi mœnia, sed eo in loco commorantem, ubi dudum occurrerat illi Marthā. Illic enim Mariam, quam accersi iusserat, operiebatur, locum deligens adendo miraculo idoneum, quod illinc haud procul abesset monumentum, sicuti tum mos erat, iuxta uias publicas defunctorum monumenta ponere. Hæc ubi uenisset Maria, simul atq; Iesum conspiciata est, ut erat lectus plena, accidens ad pedes Iesu, lachrymabili uoce dixit idem quod dixerat soror: Domine si in tempore hic adfuisses, frater meus non fuisset mortuus, & hoc miserabili luctu careremus. Iesus autem uidēs Mariam totam in luctu esse, Iudæos item, qui illam comitabantur, unā flentes, non philosophatur cum ea, quemadmodum fecerat cum sorore Martha cui semota turba, fuerat colloquutus: neq; quicquam pollicetur, quum iam locus ac tempus adesset re præstandi quod erat Marthæ pollicitus: primū infremuit spiritu, ac semetipsum turbauit, uidelicet humanæ naturæ ueritatem præ se ferens, mox diuina uirtutis indicium prolaturus. Non erat affectus fucati, quod animo inhorruit, quod turbatus est: sed hoc intererat, quod hos affectus in sese recepit, non ex firmitate naturæ, sed ex rationis arbitrio: nec eadem erat cæterorum flentium, ac Iesu turbatio ratio. Illi humano quodam affectu mortem corporis deplorabant: Iesus magis indignabatur peccatis hominum, per quæ tam multæ perirent animæ: turbabatur ob inuincibilem Iudæorum incredulitatem, qui corporis mortem flebant in amico, quum ipsi secundum animam æternæ morti essent obnoxij, nec deplorarent seiplos. Ab hac morte cupiebat Iesus omnes homines reuiuiscere, & indignabatur in multis perituram doctrinā, miracula, & mortem suam. Postquam igitur horrore spiritus & animi turbatione, uultu, oculis, totoq; corporis habitu manifestum specimen dedisset humanæ naturæ, simul interim docens, non oportere huiusmodi affectibus succumbere, aut ab his quæ uirtutis sunt, auocari: cohibita animi turbatione, dixit: Vbi posuistis eum? non quod ignoraret, sed ut à miraculo secluderet omnem suspicionem fuci. Respondent cognati: Domine, ueni & uide. Ea uox arguebat monumentum non procul abesse, iamq; uelut ad sepulchrum commoristratum, renouato dolore lachrymatus est Iesus. Fremitus ac turbatio præcesserat, indicium doloris in animum irrupentis. Lachrymæ iam animi uulnerati uictiq; ueluti sanguis est: sed hæ lachrymæ non ab animo uicto proficiuntur. Non enim Lazaro mortuo impendebantur, sed nobis ut illum crederemus uerum hominē fuisse: simulq; disceremus, quā miseranda, quā deploranda sit mors animæ, quā tamen homines perinde nec horrent, nec deplorant. Iudæi uero credentes Iesum non ob aliud sic affici, quā ob mortem amici, qui cum habuerat consuetudinē: Ecce, inquit, quā unice dilexit Lazarum, quæ sic fiet mortuum, quum illi tamen sanguine iunctus non sit. Erant autem qui hoc quoq; uerterent in calumniā, quod lachrymæ testaretur amorem non uulgarem erga Lazarum, dicentes: Nonne hic nuper aperuit oculos cæci mendici, qui cum nihil erat illi familiaritatis: Quir igitur non effecit, ne tantus amicus moreretur? Si noluit, quur nunc lachrymæ testatur in tempestiuū amorem? Si non potuit id quod facilius est, quomodo præstitit id quod est difficilius? Aegrotum sæpenumero medicus in uita retinet: cæco nato nullus unquam aperuit oculos. Iesus autem iam uicinus monumento, quo plane doceret horrendū esse statum hominis, iam in peccatis inueterati: quantaq; pœnitidine, quot lachrymis sit opus, ut per Dei misericordiam respiscat ad uitam innocentie, rursus infremuit, ac semetipsum turbauit: in se uidelicet exprimens imaginem rei, quā in nobis oportet exhibere, si uelimus à malis, quibus diu affueuimus, respiscere. Iam itaq; uentum est ad monumentum. Erat autem spelunca, cuius os saxo imposito erat oclisum, & hoc ad miraculi fidē,

ac praestigij suspensionem excludendam faciebat. Quae quo certior etiam redderetur, si res non ipsius aut discipulorum, sed cognatorum manibus perageretur, in quos non cadebat ulla praestigij suspicio, Iesus ad cognatos conuersus: Tollite, inquit, lapidem. Augebat miraculi certitudinem, & Marthae sororis defuncti simplicitas. Iam enim oblita, quid illi pollicitus esset Iesus, ex lachrymis ac moerore Iesu redierat in pristinum affectum, ac pene diffidentiam quandam imbiberat. Verebatur autem, ne sublato lapide, foetor cadaveris offenderet nares circumstantium: non animaduertens, quod qui in resurrectione suscitaturus sit omnium corpora, iam tot seculis in cinerem redacta, posset & recens putrefactum cadaver excitare: Domine, inquit, iam foetet. Hic enim est quartus dies, quod mortuus est. Iesus ergo mulieris uacillantem fidem obiurgatiuncula suscitavit: An excidit, inquit, quod tibi modo dixi: Si credideris, futurum ut per fratris tui mortem illustraretur gloria dei: Cum tunc igitur ad nouae rei miraculum suspensus, iussu domini Iesu submotus est lapis. Moxque suspensus omnium animis atque oculis, dominus Iesus suspiciens in caelum, ut nos doceret quicquid magnificum geritur a nobis ad deum auctorem oportere referri, simulque declararet circumstantibus, se diuina uirtute facere, quicquid faceret, dixit: Pater, ago tibi gratias, quod audieris uotum meum: non quod hoc mihi nouum sit, aut temporarium. Non enim quod quum eadem sit uoluntas tua meaque, nunquam non audis, si quid abs te peto. Nec enim ego quicquam uolo, quod tu nolis, sed ob turbam circumstantem hac uxor oratione, ut conspecto miraculo, credant me ex tua uoluntate facere, quicquid in terris facio: quodque sum abs te missus in mundum, ut illustrem apud homines gloriam tui nominis. Haec eloquutus patri, magna uoce nominatim in clamans, mortuum euocat: Lazare, prodi foras. Poterat et solo nutu perficere, ut reuixisset ac prodisset sepultus: sed magna uox, magnae uirtutis indicium est, quae peccatrix anima, quae procul abest a conspectu Dei, sepulta in tenebris criminum, & putrefacta flagitiorum inquinamentis, reuiuiscat, & in lucem ueritatis prodeat. Nec mora, statim ad uocem in clamantis prodijt sub omnium oculis, qui fuerat mortuus ac sepultus. Prodiit autem corpore quidem sano, sed cum toto ornatu sepulchrali: quo magis agnoscerent omnes, hunc ipsum esse, quem ante triduum ipsi tali cultu sepelierant. Erant enim iuxta funerum consuetudinem pedes illi uincti in stratis, & manus sepulchralibus uinculis colligatae, tum facies erat obuincta sudario. Iam hoc ipsum mirum, non paulatim palpata esse defunctum, & uitae redeuntis praebuisse specimen, quae admodum fere solet accidere in alijs, quos a sanctis uiris excitatos legimus: sed subito ad uocis iussum reuixit quateriduo mortuus, & quod accessit miraculo, uinctus & obligatus repente prodijt ex altissimis spelunca latebris. Tum Iesus, ne quid deesset ad plenissimam miraculi fidem, ait amicis: Soluite illum & sinite abire, ut motus & alacer incessus ostenderet hominem etiam ualere, non solum uiuere. Poterat efficere Iesus, ut uincula sua sponte soluerentur. Sed dum omnia suo ministerio peragunt, omnibus argumentis & fidei suspensionem excludunt, & miraculi certitudinem confirmant. Sorores per alios mortuum fratris absentem Iesu renunciant. Absente Iesu mortuus est, sepultus est, seruatus est usque ad foetorem. Solenni multorum frequentia fletur. Sorores ipsae mortem renunciant: comite turba demonstratur sepulchrum: alienis manibus submouetur saxum: alienis manibus soluitur, qui prodierat. Hic nihil relicum est incredulis, quod possent causari. Nec Iesus, tam insigni miraculo aedito, uerbum ullum de se magnificum proloquitur. Non exprobrat turbam, quod frequenter miracula sua soleant calumniari: non exigit gratiam a Lazaro, aut fororibus. Proinde multi qui uenerant officij gratia ad Martham ac Mariam Lazari sorores, conspecto tam insigni prodigio, crediderunt illum esse Messiam, adhaerentes illius doctrinae, cuius tam efficacem uirtutem coram spectauerant. Nonnulli uero reuersi Hierosolymam, referunt pharisaeis, quae Iesus fecisset iuxta Bethaniam. Hoc igitur facinore tam insigniter prodigioso audito, pontifices & pharisaei, qui pro diuina uirtutis tam euidenti declaratione Iesum colere debuerant, & deo gratulari, inuidiae stimulis acti, iam sibi non temperant amplius, sed impio concilio conuocato, quo res legitimis modis peragi uideretur, consultant inter sese, qua ratione tantis periculis possit occurrere. Quum enim priuati commodi respectus, & animi morbus eos in rabiem ageret aduersus Iesum in omnes beneficium, tamen uideri uolunt hoc negocium ad totius incolumitatem populi pertinere: Quid suaderis faciendum, inquiunt? Hic homo multa facit admiranda, & adendis miraculis

raculis quotidie seipsum uincit. Si patimur eum pergere quae cepit, futurum est, ut quemadmodum nunc multi de populo magnifice de illo sentiunt, ita mox omnes sint illum habituri pro Messia. Quod si factum fuerit, & huius rei rumor ad Romanos peruenerit, Iudaicam gentem, deserto Caesare, desciuisse ad nouum regem suum, qui non ignorat ab ipsis iam olim expectari regem quendam suae gentis liberatorem: sauient armis in nos, & simul locum hunc sanctum profanae gentes occupabunt, & totum Iudaicum genus internitione delebunt. Haec consultatio quum eum tenderet, ut praetextu publicae salutis occideretur omnis salutis auctor Iesus Christus, tamen Caiphae uisa est segnior ac dilutior. Is erat pontifex illius anni. Iam enim ea dignitas, ueluti mox in totum delitura, perpetua esse destiterat: sed in singulorum profitebatur, ceteris omnibus magis impius, increpat illorum ignauiam, qui sentis consilij adhuc deliberabant, an Iesus esset occidendus, quum id, omnibus rebus omisis, quae primum esset agendum: Vos, inquit, qui sedetis consultants, an occidendus sit iste, qui tanta facit, nequaquam uidemini rem ut habet perpendere, nec cogitatis hoc omnium inter esse, ut hic unus moriatur pro populo, potius quam hoc incolumi tota gens pereat. Haec oratio non proficiscebatur ex animo pontificis, qui sceleratus erat, & patricidij plenus, sed ob sacerdotij munus quod gerebat, prophetiae spiritus per os impij primum uaticinium prodidit, futurum ut Iesus sua morte redempturus esset salutem gentis Iudaicae: nec hoc solum esse curus, ut qui ex Iudaeis credidissent, ipsi salutem consequerentur, uerum etiam ut qui inter gentes erant diuersis regionibus toto terrarum orbe uitam agentes, sed in hoc destinati, ut aliquando per Euangelicam fidem fierent filij dei, congregarentur in unum, & in communis ecclesiae societate coiret Indus, Aethiops, Graecus, Scythia, Britannus. Haec igitur scelerosi pontificis uoce confirmati pharisaei, quod prius per occasionem saepe tentauerant, nunc certo animi decreto statuunt Iesum quouis pacto de medio tollere, ueluti rei publicae consulentes incolumitatis: ac ne parum esset impium facinus, pietatis furore praetextunt, iam causam se nactos rati, quae populum etiam uniuersum permouere posset ad palam ac legitime necandum Iesum, ceu toti genti Iudaicae perniciosum: nec opus esset ullo crimine, quod in illum intenderetur, nec ulla noua occasione. Iesus igitur, quem nihil fugiebat, etiam si pharisaeorum ac sacerdotum destinatam malitiam populi rumor ad eum non pertulisset, hominem agens, quandiu uersabatur in Iudaea, a publico abstinebat, ne furorem adderet furori. Sed longius subduxit sese a uicinia urbis Hierosolymae prophetarum interfectoris, & concessit in ciuitatem Ephraim, cui uicinum erat desertum, ipso facto designans, Iudaeis impijs suam synagogam esse relinquendam: ac nouum populum, qui non infrugiferis operibus Moisaicae legis, sed Euangelica fide niteretur, in ecclesia esse colligendum: quicquid iuxta uocis Hebraeae praesagium, ex minimis initijs cresceret in immetensum. Ephraim enim Hebraeis crescentem sonat. Hic igitur commoratus est Iesus, cum paucis discipulis suis, qui tamen miseris sibi quoque metuerent, tamen non ausi sunt deserere dominum. Iam autem aderat & tempus a patre praefinitum, quo Christus pro salute generis humani uictima immolaretur. Instabat enim dies ille Iudaeis religiosissimus, quem illi phasch, hoc est transitum uocant: ipso nomine facti memoriam illis renouante, quod olim sanguis agni postibus illitus, seruarit Hebraeos a gladio angeli perimentis Aegyptios, ac eas tantum domos transeuntis, quae sanguine agni notatas haberent postes. Iam itaque sub festum, quod proxime instabat, multi de diuersis Palaestinae regionibus sese conferebant Hierosolymam, ut illic legitimis ritibus sanctissimum diem puri celebrarent. Atque ut intelligamus Iudaicae religionem, quae rebus uisibilibus constat, nihil esse magis irreligiosum, dum magna superstitione cauent, ne quid praeterant, quod a Mose praescriptum erat, siue quod a pharisaeis erat additum: in omnium sanctissimo die non abhorrent ab eo, quod est omnium impijssimum, nimirum ab effundendo sanguine hominis innoxij. Quum igitur adesset frequens multitudo, & plerisque iam notus esset Iesus, qui solitus erat huiusmodi festis interesse, demirabantur, quod tum non adesset: & in templo stantes inter se colloquebantur, quid nam esset causa, quod praeter morem Iesus abesset a tanta solennitate. Cui tamen non erat defuturus, sed quo ueniret expectatio, distulit usque ad tempus suum. Porro pontifices & pharisaei suspicantes illum alicubi latere, dederant negocium, atque etiam cum auctoritate mandauerant, ut si quis nosset ubi lateret Iesus, indicaret ipsis, ut posset capi. His sanctis ritibus

Vide Theophrastum

pontifices & pharisaei, religionis duces ac legis magistri, praeparabant sese diei festo, sed interim inscientes salutem totius orbis procurabant.

Jesus igitur, sciens illos certum consiliū cepisse de se occidendo, & iam instare tempus, quo uolens decreuerat immolari agnus immaculatus pro salute mundi, noluit latere diutius, sed uelut occurrēs ad uictimā, septimo ante paschae festum die, quo iudaei soliti sunt splendidiore coena agnum paschalem ceu praelibare, reuersus est in Bethaniā, simul ut recentis miraculi memoriā renouaret, & resurrectionis spem discipulorū animis imprimeret, quos sciebat sua morte uehemēter esse perturbandos. Illic enim habitabat Lazarus, quem ante paucos dies reuocarat in uitam. Et locus ob Hierosolymam uicinā celebrior erat. Illic igitur parata est Iesu coena. Coenanti Martha ministrabat. Lazarus autē unus erat de numero accumbentium in eo conuiuio, quo certius esset omnibus, non fuisse pharasma, quod pridē uisus esset ē se pulchro domū abire, quum multis iam diebus uixisset a morte, quumq; cū ceteris sermone misceret, ac cibū eam caperet. Ibi Maria, quae singulari quodam amore flagrabat in dominū Iesum, quum ob alia multa, tum ob recens in fratrem beneficiū, accessit ad conuiuium, ac magnā uim unguenti cum primis preciosi, quod ex narco generosiore confectū erat, ad librā mensurā effudit in caput Iesu discubentis, adeo ut unguenti fragrantia totam impleret domū. Nec hoc erat cōtenta mulieris inaudita charitas, unxit unguetō ac lachrymis rigauit pedes illius, et capillis suis exterxit, Nō quod crederet Iesum huiuscemodi delitijs capi, cuius frugalitatē nouerat, sed amor impotens suo indulgebat animo, nesciēs quidem quid ageret; sed tamen hoc officio Iesu mortem ac sepulturā praeuunciās, & ecclesiae typum gerens, quae spretum à synagoga dominum, diuinis honoribus amplecteretur. Mouit huius unguenti iactura discipulorū animos, sed praecipue iudaei Iscarioth: cui: ut ut omnium deterrimo fuisse crediti loculi, ut uir pessimus rei pessimae dispensator esset, solitus est iuxta morem eorum, qui pecuniam traiciant communem, inde sibi turrim subtrahere non nihil: nō syncera mente pendens à magisterio Iesu, sed iam tum sibi peculium prospiciens, quo uiueret ab illius confortio semotus. Is igitur obmurmurās Mariā dixit: Quorsum attinebat rei tam preciosae facere iacturam? Neq; enim dominus capitur huiusmodi delitijs, neq; nostro conuiuio cōuenit haec magnificentia. Quod si decretum erat foeminae largiri rem tam caram, poterat donata uendi, & precium dari pauperibus. Hoc mirum sanctius erat, ac magistro nobisq; dignius. Haec quum simpliciter dicerent & apostoli ceteri, tamen iudae quum similis esset oratio, longe diuisibilis tamen mens erat. Nihil enim illi curae erat pauperum negocium: sed loculos habebat, & id quod spontanea benignitas amicorum misisset, mala fide seruabat; atq; hinc non nihil suffurabatur, iam tum specimen de se praebens, quā non sit idoneus Euangelicae doctrinae dispensationi, cuius animum obsidet pecuniae cupiditas. Iesus autem ita compescuit murmur discipulorū, ut tamen iudaei maliciam non proderet, & sic patrocinatus est Mariā, ut significaret se suapte sponte moriturū. Id enim maxime persuasum esse uoluit omnibus dominus Iesus, se non ex humana uolentia, sed suo ipsius cōsilio mortem pro salute hominū obisse, quomodo uoluit, & quando uoluit: Nolite, inquit, huius mulieris officio obmurmurare. Non perit haec impensa, sed sepulturae meae tribuitur hoc honoris, quem ista nunc praenūciat, quoniam non erit unguenti facultas. Bene sentitis de me, quod uiuus huiusmodi delitijs semper respici, mortem tamē meam ac sepulturam honorificam esse uolo. Nolite hoc honoris inuidere mihi, quod mox abituro impenditur. Vulgaritū istorum pauperum semper erit uobis parata copia, quorum inopiae possitis subuenire, mei breuis erit copia. Quoniam autem Bethania propter uiciniam ab Hierosolymitanis frequentabatur, & Lazarus ob nobilitatem ac diuitias multis cognitus, propter recentis miraculi famam multis erat notior, notatuit Iesum esse in Bethania: moxq; complures ex urbe eō confluēbant, partim ut Iesum uiderent, cuius famam maiorem in modum auxerat tam insigne miraculum: partim ut Iesum etiam Lazarum conspicerent, quem audierant excitatum ē mortuis. Suadebat hoc insita mortalium ingenijs curiositas. Porro sacerdotum ac pharisaeorū animos sic excacauerat liuor & odium in Iesum, ut iam illorum maliciae non satis esset occidere Iesum, sed de Lazaro quoq; tollendo cogitarent, in quem ne speciem quidem ullam criminis intentare poterant. Caccū, quia fortiter patrocinatus fuerat apud ipsos gloriae Iesu, eiecerant ē synagoga

synagoga: nunc eō maliciae creuerat illorū inuidia, ut Lazarum, uirum nobilem ac potentem, a quo nullo facto dictio ue fuerant unquam prouocati, & in quem ne fingere quidem quicq; poterant, uoluerint occidere: nō ob aliud, nisi quod multi iudaei commoti tam euidenti miraculo desciscerent à conspiratione pharisaeorum, & crederēt Iesu. Postero uero die quum ingens hominum turba, quae festi diei gratia Hierosolymā conuenerat, rescisset Iesum, relicta Bethania, aduenire Hierosolymā, honoris gratia obuiam illi prodierūt, deicis ab arboribus palmarum ramis, quibus incedenti uitam insternerent. Nam haec arbor uictorum erat corona ac triumphalis, perpetuo uirens, procerā, & ascēsu difficilis, sed fructu suauissimo, genuina qua dam naturae uelut insurgens aduersus onus impositū. Acclamatum est autem, quemadmodum populus solet publicum testari gaudium, illud quod est in psalmis: Osanna, sit laus & honor illi, qui nobis expectatus uenit in nomine domini. Iesus quoque semper antehac humilis, & omnis mundanae gloriae contemptor, tum noua pompa uoluit uenire Hierosolymam. Nactus enim asinum, insidebat illi, quum solitus esset antehac pedibus iter conficere: partim ut suos doceret, quā esset inanis huius mundi gloria: partim ut Esaiā de se uaticinium confirmaret. Scriptum est enim: Noli timere filia Sion, ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, insidens pullo asinae. Talis nimirum pompa delecterunt, opinantes haec agi fortuito: sed posteaquam morte, resurrectione, missosq; spiritu sancto, glorificatus est Iesus: tum rem gestam cum prophetae dictis conferētes, animaduertuerunt hoc de illo scriptum fuisse, quod acclamatum est à turba, quodq; ipse sic adueniens gessit. Erant enim pleriq; qui talem expectarent regem, quales habet hic mundus. Horum expectationē Christus irritam esse uoluit, demonstrās regnum Euangelicū mansuetudine caelestiq; doctrina constare, non praesidijs huius mundi. Hoc tam insigni populi li studium excitant multi, qui pridem adfuerant iuxta Bethaniā, quum dominus Iesus excitaret Lazarum ē monumētō: & quod oculis suis conspexerant, ceteris narratāt. Et hinc tam frequens hominū multitudo prodierat obuiam Iesu, quod ex his qui uiderāt cognouissent hoc insigne miraculum ab illo proditum, quale non erat auditum ab orbe condito. Id quia palam diuinam quandam uirtutem praeseferbat, honos quoque exhibitus, qualis nulli prophetarum fuit exhibitus. Ea res sacerdotum ac pharisaeorū animos propemodum in desperationem adiecit: nec tamen ab impio cōcepto resipiscunt, sed inter se commurmurant, dicentes: Videtis quod omnibus machinamentis aduersus illum nihil proficimus, sed quo magis oblitimus, hoc magis & illius autoritas inclarescit, & populi studium accenditur. Antea paucos habebat discipulos, ecce nunc totus mundus defecit à nobis ad illum, ut nobis iam nec fatis tutum sit, palam illi manus iniicere. Haec ideo dicebant impij pharisaei, quo se mutuo cohortarentur, ad maioribus praesidijs dolisq; adoriendum dominum Iesum: unde non prius peregerunt hoc facinus, nisi magno pharisaeorum, scribarū, sacerdotum, ac seniorū cōsensu, plebe quoq; ut est animi mobilis, iside ac censu furijs, adiuncta & Pilati praesidis autoritate: nec sine dolo tamen, per Iudam proditorem addito. Tantis autem id temporis erat populi fauor erga Iesum, ut ethnici quoq; qui religionis gratia uenerāt Hierosolymā, ut illic adorarēt, uidendi Iesu desiderio tenerentur. Tanta enim erat eius tēpli ueneratio, ut e longinquis etiam regionib. eō religionis gratia multi proficiscerentur. Iam tum autem imago quaedam futuri praebatur, quod ad Ecclesiam cuius typum illud templum Hierosolymitanum gerebat, gentes antea idololatrae concurrerent, & Iesum à pharisaeis reiectum, debita religione complecterentur. Hos igitur quum ingens haberet desiderium uidendi Iesum, de quo tam admiranda audierant (pudor autem obstabat, quo minus illum adirent: cupiebant enim illum non solum obiter in turba uidere, sed cominus etiam salutare, & loquentem audire) adeunt Philippum, cui ob patriae uiciniam, nam erat natus in ciuitate Bethsaida, quae est Galilaeae gentium, erant noti, ut is sibi aditum aperiret ad Iesum. Significabant enim se illius uidendi magna cupiditate teneri. Philippus rem Andreae communicat eiusdem ciuitatis collegae, Nam is maioris erat apud dominum autoritatis, quod primus omnium esset uocatus. Ambo igitur aduētes Iesum, exponunt illi quosdam esse, non Iudaeos, sed ethnicos, qui tamē illius uidendi desiderio flagrant, si dignaretur eos admittere. Iesus autē ubi cognouit ex discipulis, ethnicos quoq; sui uidendi desiderio teneri, quum tam impie sperneret à pharisaeis

Testimoniū ergo perhibebant

ac sacerdotibus: hac occasione cepit discipulis suis aperire mortem suam, et quantum illa fructus esset allatura, non solum Iudaicæ genti, sed uniuerso mundo: quod quemadmodum unius Lazari suscitati miraculum, non solum Iudæorum plurimos, uerum etiam ethnicos ad amorem sui attraxerat, ita mors ipsius & resurrectio, omnes totius orbis nationes esset attractura. Discipulis igitur exponentibus ethnicorum piùm affectum, respondit Iesus: Audistis Iudæos acclamantes: Benedictus qui uenit in nomine domini. *Veni hora ut glorificetur filius hominis* *ut*

Veni hora ut
glorificetur
filius hominis

Veni hora ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

ut

glorificetur

filius hominis

uox patris e cælo, dicens: Et clarum reddidit nomē meum, & posthac amplius illustrabo. Jam enim tot miraculis inclaruerat apud homines, per filium suum; sed potissimum resurrectio Lazari, moxque audiurus erat gloriam sui nominis apud omnes orbis nationes, per crucem, per resurrectionem, per ascensum in cælum, per spiritus sancti missionē, per apostolorum prædicationem. Porro turba, quæ non procul stabat, quum audisset uocem cœlicius emissam, quoniam parum fuerat attenda, nec satis constabat, ad quem ea uox pertinere, uariabat sententijs. Quidam enim interpretabatur tonitruum fuisse, quod uidebatur auditum: uox enim e nubibus prodierat. Rursus alij benignius interpretabantur, dicentes: Angelus quispiam ei loquutus est. Iesus autem, quo magis eos redderet attentos, & gloriae suspicionem ab se depelleret: Hæc, inquit, uox, quæ nec tonitruum est, nec angeli, sed patris, qui preces meas audiuit, non uenit propter me, qui noui patris animū in me, sed propter uos, ut intelligatis mihi cum patre conuenire: & quicquid facio, illo autore, uestra salutis causa facere. Audistis quid de morte mea promisit pater. Nunc instat extrema colluctatio Satanæ, qui princeps, uel tyrannus potius est huius mundi: qui per peccatū hæc uisus in morte detinuit omnes, qui diligunt hunc mundū. Nunc mundi causa protrahitur in iudicium. At redarguta fallitate, clarescet ueritas: & princeps ille mundi, mortis autor, dum se uictorē crederet, per mortem depelletur a sua tyrannide. Condonabitur enim omnibus peccatum per fidem Euangelicam. Eo sublato, fractæ sunt uires tyranni, qui nō alto telo potens est: & quemadmodū ille qui uicisse uidebatur, subito pelletur e regno, ita ego qui uideor extinctus, exaltatus a terra, omnia undique pertraham ad me: mihi iure uindicans, quod hæcenus ille per tyrannidē occupauit. Porro quod Christus dixerat: Quum exaltatus fuero a terra, quoniā sermo erat anceps, & tamen ad rem exprimentandā accommodatior, mortis genus quam erat obiturus, significare uoluit. Etenim qui suffragantur in crucem, in alto pendet, quo procul sint omnibus conspicui: simulque submonuit ueteris historiae, que narrat æneum serpentē Christi typum in sublimi stipite suspensum, omnibus qui ad ipsum uerterent oculos, quamuis e longinquo, contra leticera serpentium uulnera præsentem opem attulisse. Et tamen erant in turba, qui quoniam mentio mortis præcesserat, diuinarent illum de crucis supplicio fuisse loquutum. Atque hinc ratiocinari contendunt, illum non esse Messiam, qui se prædicaret moriturū, quum scriptura tribuat potestatem et regnum æternum. Sic enim scribit Daniel: Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferretur: & regnum eius, quod non corrumpetur. Rursum propheta Micheas ita loquitur: Egressus eius ab initio a diebus æternitatis. Item Esaias: Et pacis eius nō erit finis. Quin & psalmoreum prophetia promittit ei sacerdotium perenne: Tu es, inquit, sacerdos in æternū, secundum ordinē Melchisedec. Dicunt igitur illi: Nos ex lege cognouimus, quod Messias quum uenerit, non sit ullum habiturus finem. Quid igitur sibi uult quod ais futurum, ut filius hominis exaltetur a terra? Quod si exalari a terra, mori est: & si quoties dicis filium hominis, te ipsum uis intelligi, aut non morieris, aut ille filius hominis non est Messias, si uerum dicit propheta. Ad hæc, quoniā animo malicioso dicebantur, non respondit Iesus. Poterat enim respondere, se non hominem esse tantum, uerum etiam deum, & iuxta corpus humanum se moriturum quidem, sed mox resurrecturum: nec hanc mortem obstare regni perennitati, quod non esset mundanum, sed spirituale. Sed nec illi caute pacis erant horum mysteriorum, nec tempestiuum erat illa prodere. Tantum hortatur eos, ut omnia cæcitate mentis desinant obstrepere luci ueritatis, præsertim que mox esset auferenda. Non quod lux Euangelica foret unquam abolēda, sed quod ipsius doctrinam non essent ex eius ore posthac audituri: nec uisuri miracula peragentem, quæ lucem illis præbere poterant ad resipiscenciam: Ad breue, inquit, tempus lumen inter uos uersatur. Quare dum huius lucis est copia, ambulate proficientes in melius, dum est occasio, ne subito sublata luce, nox occupet, iamque frustra desideretis ademptum, quod nunc oblatum aspernamini. Qui sequitur cæcos affectus animi sui, in tenebris ambulat, nec scit quid uadat: dumque se credit pie recteque facere, impingit in mortem. Ego sum lux mundi: qui mihi crediderit, nō aberrabit a uero. Qui nocis sunt filij, lucem refugiunt. Vos igitur, quædixit lucem habetis uobiscum, credite luci, ut filij lucis esse uideamini. Qui credit, uidet: qui nō credit, uidens cæcus est. Nec amplius illis id temporis loquutus est Iesus; ne furorē illorum, quem sciebat ad omne facinus esse promptissimum, magis iritaret: sed abiit & abscondit

se ab illis, uelut absentia silentioq; suo mitigaturus illorum efferatam insaniam: simul & nos obiter admonens exemplo suo, ut quoties cum obstinatis res est, nec ulla spes est proficiendi, cedamus ad tempus, ne non solum nihil fructus referamus, uerum etiam alios redamur sceleratiores. Quid enim Iudaeorum illorum animis deploratius? Cum tam multis, tamq; euidentibus & insignibus miraculis, sub oculis illorum aditis, dominus Iesus dictis suis fidem certissimam conciliasse debuerit, tamen perstiterant in incredulitate sua: nimirum in uere, odio, ambitione, auaricia, caeterisque prauis animi cupiditatibus excacati. Atq; huiusmodi futuros quosdam, iam olim Esaias afflatu diuini spiritus praedixerat: Domine, inquit, quis credidit uerbis nostris, & brachium domini cui reuelatum est? Si qui dem ideo non perspiciebant in factis Iesu uirtutem diuinam, quia malicia sua excacati, non credebant. Non poterant autem credere, quoniam prauas cupiditates nolebant abijcere. Et hoc rursus praedixit Esaias: Excacauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, ne uideant oculis, neu corde intelligant, & conuertantur & sanem eos. Videntes enim non uidebant, & intelligentes non intelligebant, & aduersus suam ipsorum salutem omnia moliri sunt in eum, a quo solo salus erat speranda. Haec olim praedixerat Esaias, quum afflatus a caelo no spiritu, uidit oculis prophetis gloriam filij dei, quam olim in corpore humano esset habiturus: & quod uidit, uaticinatus est: & quod ille uaticinatus est futurum, nos factum credimus. Nec horum tamen incredulitas exclusit aliorum salutem qui crediderunt. Nam multi crediderant Iesu, non solum e plebeis, uerum etiam e primoribus: sed tam e primores non audebant palam profiteri, ob metum pharisaeorum, qui decretum dederant, ut quisquis se profiteretur discipulum Iesu, submoueretur e synagoga. Porro qui dignitate praerminent apud mundum, non serunt ignominiam. Nondum enim erat illorum firma perfecta q; fides: sed tamen erat iam aliquod Euangelicae mentis rudimentum, bene sentire de Iesu, licet timor ac pudor obstaret, quo minus id praeseferrent. Alijs liuor obstita bat, alijs auaricia, alijs ambitio, quo minus toto pectore Christo adhererent, cuius gratia sunt omnia contemnenda. Sed quoniam spiritus sanctus nondum erat datus, qui robur euangelicū absolueret, multi timide credebant, magis adhuc diligentes gloriam hominum, q; gloriam dei. In synagoga locum habere honoratiorem, magnificū erat apud homines: sed ob Christum ex improborum eijci synagoga, gloria fuisset apud deū. Sed in hominibus natura imbecillibus, timor & infirmitas facile ueniam impetrat. Caeterum, qui sic excacati fuerant prauis cupiditatibus, ut scelerata conscientia reclamarent Christo, populum ab hoc auerterent, insidias tenderent, deniq; mortem machinarerent, hos perire necesse fuit, quia seruari noluerunt. Rursus alio tempore, Iesus prodens in conspectu Iudaeorum, quum iam furorẽ illorum mitiorem esse factum oportuit, quo magis hortaretur omnes ad credendum, nec ullam excusationem reliquam faceret ijs, qui suapte malicia perirent, ostendens quantus esset fructus credentibus, quanta pernicies in sua incredulitate persistētibus, clamauit, & dixit: Omnes profiteamini uos credere deo: atqui quum a deo sim profectus, nec quicquam dicam aut faciam, nisi illo autore, qui quis mihi credit, non mihi credit, qui ex me nihil ago, sed ei, qui me misit in mundum. Mundus tenebris errorum ac uitiorum plenus est. Atq; ideo a patre, qui fons est omnis luminis, uelut a sole radius descendit in mundum, ut disculis erroribus, sublati peccatis, lux essem mundi. Per fidem autem aperiuntur caecorum oculi, ut lucem uideant, nec amplius impingant in tenebris. Huc igitur spectat omnis mea doctrina, huc miracula, huc quicquid feci, facturus ue sum, ut qui mihi credit, et in me fiduciam omnem collocat, non maneat in tenebris, sed illustratus cognitione ueritatis, purgatus ab omnibus pristinæ uitæ uitijs lucis ductu per Euangelicam pietatem proficiat in uitam aeternam. Quod si quis audierit uerba mea, nec his obtemperauerit, huic adeo nihil profuerit ad salutem, audisse, ut ob incredulitatem grauius etiam exitium sit habiturus: non quod ego sim illum condemnaturus. Non enim nunc in hoc ueni, ut condemnem mundum ob illius scelera, sed ut per fidem purgatum mundum saluum faciam. Nec tam effugiet horrendum iudicium, si quis sermones meos auditos reiecerit ac spreuerit. Nunc quidem nihil omitto, quo cunctos ad aeternam salutem pertraham, nec quisquam meo uitio periturus est. Sed quisquis salutem oblatam aspernatus fuerit, eum hic ipse sermo, quem nunc loquor, condemnabit: & coarguet in nouissimo die, quod suapte malicia perierit. Inuitaui praemissis, deterrui supplicis, alexi beneficis, excitaui miraculis, neminem a salute repello, aditum

Iesus autē clamauit & dixit

quis facilem ad uitam aperio. Quid igitur in extremo die pretexet is, qui tot modis pro-uocatus ad credulitatem, in sua cecitate perseverauerit: Si dei cultores estis, sicut uobis ut dominus legem enerantini, mōdō salutes non potestis aspernari. Nec enim ex me ipso loquutus sum, eorum more, qui ad suam gloriam aut questum, quae uolunt, committuntur: nec aduersa legi doceo, sed quae lex adumbravit typis, promisit uaticinijs, praesto. Porro pater, qui est legis autor, et unde huc profectus sum, mihi praescripsit quid dicam, & quomodo dicam. Fluuius igitur mandatis quum in omnibus obsequar, quomodo potestis illum honorare, quum eius legatum aspernemini? Quod autem mihi mandauit, non ob aliud mandauit, nisi uestri charitate: ut credentes his quae per me uobis loquitur, uitam aeternam assequamini. Quem admodum pater sitit salutem omnium, nec ullius querit interitum: ita & ego sitio salutem omnium, nec quenquam patiar interire, quod quidem in me erit. Proinde quoniam mihi certum est, ad salutem uestram pertinere, quicquid me loqui uoluit, ideo nihil eorum taceo, quae mihi praescripsit ut loquar. Huic animo Dei patris in uos, huic animo meo cum patris animo per omnia consentienti, uidete ne desitis ipsi, pernicem uobis accerentes ultro, quum possitis salutem assequi perennem.

CAPVT XIII

Vniusmodi sermonibus dominus Iesus adhortatus est impiam turbam, ut salutem suam conseruarent, & ab impio conatu desinerent, quum nihil alioqui reliquisset intentatum, quo potuissent ad meliorem mentem reuocari. Iam supererat, ut discipulos suos, quos peculiariter selegerat, quos esset breuiter liciturus, quosq; nouerat morte magistris sui uehementer exanimandos, aduersus ingruentem tempestatem instrueret, atque ex illorum animis penitus reuelleret illas Euangelicae puritatis pestes, liuorem, odium, fastum, ambitionem: atq; his diuersos affectus insereret, absolutae charitatis indicia proferens, cuius exemplum mutuo inter ipsos amore amularentur, tum in auiditae mansuetudinis & humilitatis formam praebens, quo sese uicissim mutuo officijs praeuenirent. Iraque pridie paschae, quod, ut dictum est, Hebraeis pascha, id est, transitum Ionat, quum sciret dominus Iesus, quem nihil fugiebat, iam adesse tempus, quo & ipse festi diei uocabulo respondens, transiret ex hoc mundo, & ad patrem, unde fuerat profectus rediret: quum semper dilexisset suos apostolos, quos ut domesticos & amicos peculiariter sibi delegerat, qui nondum erant exituri e mundo, sed ingressi ac longum certamen habituri cum mundo, perpetuam erga illos charitatem declarauit. Nec instans mortis tempestas affectum quem gerebat erga illos, excussit, sed in ipsodigressu potissimum exhibuit rari cuiusdam amoris indicia: non quod eos minus dilexerat antea, sed ut quae discessurus impressisset animis illorum, tenacius haerent. Postquam igitur suprema illa & mystica caena parata esset, in qua dato corporis & sanguinis sui sacro symbolo, perpetuam sui memoriam pacturus erat, & amicitiae nullis unquam modis intermorraturae toxicus sancire constituerat: quum non ignoraret, hoc suggerente diabolo iam agere ludam Iscarioten, ut se proderet Iudaeis capiendum, cuius mentem sic auariciae pestis occuparat, ut tanta magistris erga se lenitate comitateq; non posset a nefario scelere reuocari: quumq; sciret quod pater nihil horum pateretur interire, quae sibi seruanda tradidisset, sibiq; conscius esset, quod mox ad patrem esset iturus, unde profectus erat: tamen ut omnem ambitionis affectum penitus eximeret ex animis discipulorum suorum, surgit a caena iam instructa, positisque uestimentis, quo plane ministris gereret imaginem, accepit linteam, eoque sese praecinxit. Mox ipse misit aquam in peluim, & abiecit: simam iuxta mundum officij functionem aggressus, coepit lauare pedes discipulorum suorum. Solet quidem hoc officij iuxta morem Hebraeorum praestari hospitibus & amicis: sed hoc quod Christus gessit, non solum habebat exemplum absolutae modestiae, uerum etiam typum intelligentiae mysticae: nimirum eos qui sese accingerent ad praedicationis Euangelicae munus, qui dominica mensae participes esse uellent, oportere purissimos esse ab omnibus terrenis affectibus: sed hanc puritatem nemini contingere nisi domino Iesu sua bonitate sordes omnes imbecillitatis nostrae detergente, qui solus expers fuit omnium maculae: quicq; sic uersatus est inter homines homo, ut nihil humanae labis ex commercio uitae contraheret. Quum igitur hoc habitu dominus omnium, qui in caelo & qui in terra, omnium praefectus, & omnia sibi tradita habens a patre, seruilis habitu praecinctus, nudus, peluim gestans, uenisset ad Simonem Petrum, eiq; procumberet, lorulus

pedes

pedes illius: exhorruit Petrus inauditum humilitatis exemplum, hinc suam agnoscens imbecillitatem, hinc domini dignitatem considerans, quam ex miraculis, ex admirabili doctrina ut cuique perspexerat. ~~non enim~~ nondum uiderat resurrexisse: nondum in caelos ascendisse: nondum assidere dextrum patri caelesti: nondum toto orbe diuinis honoribus coli, sed haec post cognita magis commendarunt exemplum tam insignis modestiae. Petrus igitur hoc animo refugiens a magistro lauari, quo Baptista detrectauerat eidem impertiri baptismum, dixit: Domine quid istuc est rei, quod paras? Tu ne mihi lauas pedes? Noui qui sum, & noui qui sis. Moxque detractanti respondit Iesus: Sine me Petre quod facio facere. Non leue est, non otiosum est quod ago. Hoc quid sibi uelit, nondum quidem intelligis, sed post intelliges: & tunc cognosces, quod ego nunc ago, tibi fuisse necessarium. Ne hoc quidem responso, quoniam non intelligebat, coercitus Petrus, magis etiam refugit, dicens: Nunquam patiar, ut tu tantus mihi tali laues pedes. Dominus autem ut hanc uehementem recusationem, licet ab amore proficiscentem, ueluti clauum clauo pelleret, minis cohibuit, quando nondum erat docilis Petrus, dicens: Quid mihi reluctaris Petre? Si non lauero te, non potes esse confors mei. Aut lauaberis: aut a mensa foederisque mei consortio semoueberis. Purus sit oportet, quem admittam in meum contubernium. Hoc autem dixit Iesus, non de lauandis pedibus corporeis, sed de imitatione tam insignis modestiae, de puritate mentis, quam oportet esse summam in his, qui doctrinam Euangelicam profitentes, ecclesiastici gregis curam suscipiunt. Petrus autem, qui feruido quodam in domino amore tenebatur, dura siquidem est amanti diuortij mentio: tamen si tum non intelligebat, quid sibi uellet sermo leuitus, tamen quum audiret fore, ut ab illius secluderetur consortio, quem unice diligebat, subitò uehementior etiam factus est in admittendo, quam ante fuerat in recusando: Domine, inquit, potius quam abs te diuellar, non solum permitto tibi lauandos pedes, quando ita uis, sed & manus & caput. Ad haec dominus: Qui semel lotus est, non opus habet ut de nouo lauet. Iam enim reliquo est corpore mundus, nihil superest, nisi ut pedes lauet, qui subinde contactu terrae, sibi non nihil colligunt sordium. Hoc nimium aenigma te significabat dominus Iesus, Euangelico praeconi non sufficere communem illam puritatem, quam omnibus praestat baptismus, & Euangelicae fidei professio, nisi pedes, hoc est, affectus animi subinde purgentur ab omnibus inquinamentis huius mundi, a quibus tamen uix quisquam purus esse potest homo, nisi subinde per Christi misericordiam contagium ex hominum commercio contractum studeat abluere. Vobis igitur, inquit, non lauo rursum corpus reliquum, tantum pedes abluo. Estis enim mundi, tamen non omnes. Haec exceptio, ne dominus Iesus taxauit Iudaei Iscarotae conscientiam. Nouerat enim a quo foret prodens Iudaeis. Tanta erat Iesu mansuetudo, ut cognitum nec proderet caeteris, nec a lotionem pedum secluderet, nec a sacro conuiuio, nec a corporis & sanguinis sui comunione repelleret: tantum tangit ipsius, qui sibi notus erat, conscientiam: ut uel sic respiceret, posteaque intelligeret se non latere dominum, quem destinabat proderi. Ob hunc itaque dixerat: Mundi quidem estis, sed non omnes. Hoc igitur officio perfunctus Iesus erga duodecim apostolos suos, recepit uestimenta sua, cumque suis accubuit, cenam sumpturus. Sed interim exemplum modestiae, quod illis exhibuerat, rursum infigit illorum animis, ne per obliuionem posset elabi, quod cum primis erat necessarium. Ait enim: Intelligitis ne quid sibi uelit, quod uobis omnibus laui pedes? Vos appellatis me magistrum & dominum, idque merito facitis. Sum enim uere quod me dicitis. Quod si ego uestros laui pedes, quare magister sum & dominus: uos qui inter uos fratres estis & conserui, multo magis non grauabimini mutuis officijs inuicem inferuire. Nam ideo tanto maior exemplum hoc uobis exhibui, ne uos inter pares pigeat imitari, quod ego discipulis ac seruis exhibui: pudeatque fratrem in fratrem, & conseruum in conseruum sumere tyrannicum supercilium, quum ipse, qui merito mihi possim huius dignitatis fastidium uindicare, memet usque ad lauandos pedes uestros abiecerim. Nec est quod quisquam dicat, humile est, abiectum est, seruire est quod ago. Quo quisque maior est, hoc se magis oportet demittere. Pestis ambitionis etiam Euangelicis uirtutibus obrept. Quum a detis miracula per nomen meum: quum efficietis daemonia: quum mortuos uitae restituetis: quum uaticinabimini, tum maxime uobis oportebit in mentem uenire, quod hodie feci uobis. Non supercilio neque fastu, neque uiolentia uobis erit autoritas

Euangelica

Euangelica defendenda. Rationibus alijs ea continget. Illud certe negari non potest quod communi quoque sensu notissimum est: non est seruus maior domino suo: nec qui legatus est ad negocium alienum obeundum, maior est eo: a quo legatus fuit. Me dominum agnoscitis, & posthac magis agnoscetis. Mei estis apostoli, ego legationis sum autor. Turpe fuerit igitur uobis, in gregem uobis credendum, aut etiam inter uos turgere fastu, saeuire uiolentia, quum me tam mitem, tam modestum dominum ac magistrum sitis experiri. Hoc quoniam nunc intelligitis, si post feceritis, beati critis, iuxta doctrinam meam, quam frequenter uobis iterans inculcaui, ne qua possit elabi. Sed haec beatitudo non erit omnium uestrum. Elegi quidem uos omnes ad apostolici nominis honorem, sed non omnes respondebunt huius muneris dignitati. Beati futuri sunt, qui meum aemulantes exemplum, fungentur apostolico munere. Sed est inter uos, qui in tantum hoc non aemulabitur in fratres & conseruos suos, quibus haec tenus aequatur, ut in me quoque dominum ac magistrum talem ac tantum, sit erecturus ceruicem. Sed hoc fore iam olim praedixerat Psalmi uaticinium: Qui comedit panem meum, tollit aduersum me calcaneum suum. Iam nunc hoc uobis praedico futurum, priusquam fiat, ut quum uideritis factum, quod scriptura praedixit, credatis me esse illum, de quo uaticinata est: nec quicquam in me temere geri, sed diuino consilio negocium hoc omne temperari. Quemadmodum autem beatus est, quisquis meum exemplum imitabitur, ita infelix erit, qui proditorem illum, quisquis est, maluerit aemulari. Nam habiturus est & ille multos olim aemulos suae maliciae, quibus charior erit pecunia, quam nominis mei gloria: quicque sub apostolici nominis honore, proditorem agent apostolici muneris. Porro quo maior est huius muneris dignitas, hoc grauius est crimen, professionis honore ad prodicionem abuti. Nam illud profectio uobis confirmo: Quisquis recipit eum, quem ego mitto, me ipsum recipit. Et quisquis me recipit, recipit eum, qui me misit. Quemadmodum enim ego patris apostolus, non aliud ago, quam ex uoluntate patris: ita uos, qui mei estis apostoli, si bona fide, quod uobis mandatum est, exequemini: sic a patris omnibus recipiemini, ueluti me per uos loquere, quem admodum pater per me loquitur, nihil aliud docentem, quam quod ille praescripsit. Haec quum dixisset Iesus, consolans animos suorum, mox quo magis eos a proditoris exemplo deterret, quoque uehementius urgeret proditorem ad respiciendum, turbatus est spiritu, uelut exhorrens exitum illius, qui suapte malicia sibi mortem aeternam tendebat accerere. Et quod ante dixerat, rursum cum asseueratione testatur omnino futurum: Etiam, inquit, atque etiam dico uobis, quod unus est uobis, qui hic pauci, eadem in mensa mecum accumbitis, me proditurus est. Hic sermo toties iteratus, expergefecit animos discipulorum, quos alioqui mœror ingens occuparat, ob praedictum domini decessum. Consolabatur unumquemque caeterorum sua conscientia, quod unus notaretur futurus proditor, sed perturbabat quod adiecerat: ex uobis: nec dubitabant, quin quod dominus praedixerat futurum, aliquando fieret, & tamen nemo poterat de alio tantum suspicari nefas, uel delictum ex suo animo caeteros omnes aestimans, nisi quod interim suspecta esset cuique humanae naturae imbecillitas. Solus Iudas sibi conscius, nec exhorruit, nec pudefactus est, nec uertitus est sacris epulis interesse, & potuit interim ferre oculos domini sui, cui nouerat non ignotum esse, quid secum agitare in animo. Tanta erat auaritia pestis, & adeo libuit abutiam nota domini lenitate. Itaque caeteri discipuli mœrentes ac solliciti, uicissim se contuebantur, si quod indicium ex uultu possent colligere, quem hic sermo Iesu notasset, non dubium quin illico saeuituri in eum, qui tam impiū facinus animo concepisset. Ardebat quidem hic animus Simonis Petro, quo nemo feruentius amabat dominum, sed fere parum bene successerat haec tenus audacia, quam illi suggerere solet amor in magistrum. Audierat ante: Vade post me Satana, non sapis ea quae dei sunt. Audierat modo: Non habebis partem mecum. Itaque quum uehementer cuperet hac sollicitudine liberari, certoque nosse tanti facinoris molitorem, nequaquam passurus eum admisceri conuiuio, non ausus est tamen ipse percontari Iesum, quis esset ille proditor quem notaret: sed nutu significauit discipulo cuidam, quem dominus familiariter amabat, atque id temporis recubebat in pectus domini, hac familiaritatis indulgentia mœrentem, atque exanimatum ob instantem ipsius mortem, consolantis ac refouentis, ut sciscitaretur, quis nam esset, de quo dixisset Iesus. Discipulus igitur ille, ut tum accubebat in pectus Iesu, secretò dixit illi: Domine, quis est ille, qui

caneum

Qui accipit
quem misera

tantum audebit facinus: Iesus illi clanculum respondit: Is est, cui offulam intinctam porrexero. Cumque panem intinxisset iuri, dedit offulam Iudae Simonis Icariorae. Nec siceru bunt, aut respuit infelix proditor, sed perfricta facie, contemptaque domini conscientia, spre ta tanta lenitate, accepit de manu domini signum amicitiae, quem mox ob exiguum precium erat proditurus. Ac post acceptam buccellam, Satanas totum illius animu occupauit, & ex impio reddidit insanabilem. Iesus autem ubi uideret destinatum Iudae maliciae, nec pudore, nec metu fleuit: iam enim penes proditus erat, nec abisset a periculo, si Iesus illum prodidisset, ablegat eum a conuiuio, & patranda facinoris, quod iam certa uoluntate concepta patrarat, potestatem facit. Quod facis, inquit, fac citius. Id dictu solus Iudas sibi conficius intellexit, ceterorum accumbentium nemo sensit, quamobrem hoc dixisset Iesus. Nam ut est minime suspiciosa probitas, non poterat haec suspitio descendere in peccius cuiusquam: illum, cui Iesus tot amoris argumeta praebuisset, quae creditis oculis communibus, ceteris quodammodo praefere uisus esset, qui uicinior accubebat in eo conuiuio, cui modo buccellam intinctam porrexerat dominus, tam immane facinus ausurum, ut eum ad mortem proderet. Quidam autem sic interpretabatur, quod dixerat Iesus: quod facis, fac citius: quonia nouerant Iudae creditos esse oculos, dominum admonuisse, ut emeret aliquid eorum rerum, quibus ad celebrandum diem festum opus esset, aut ut egenis daret aliquid. Nam hoc frequenter solitus erat illi mandare Iesus: nos interim ad benignitatem in pauperes instituens & extimulans. Iudas autem, accepta buccella, dissimulatoque domini dicto, protinus exiit et conclauit. Non enim decebat iam, ut qui se totum tradidisset satanae, seque Iesu toties praestitisset immedicabilem, amplius interesset collegio sanctorum. Erat autem nox, tempus arguens mentem illius auariciae tenebris excacatam, qui se subduceret a luce: & ad opus principis tenebrarum a deo festinaret, ut nec temporis intempestiuitate commotus, facinus conceptum protogaret. Non defuerat illi et antea praua uoluntas, sed nondum a Iesu fuerat data facultas, ut hic quoque palam esset, neminem aduersus illum quicquam ualiturum fuisse, nisi ipse uoluntati impietae potestatem fecisset exequendi facto, quod animo destinarat. Submoto igitur illo, qui se fecerat hoc indignum contubernio: Iesus multa loci cepit discipulis suis, quae partim illos consolarentur, confirmarentque: partim aduersus tempestatem imminente armarent, infigens penitus animis eorum, quae tum quidem primum rudes, deinde mero somnoque grauari, non poterant ad plenum capere, sed tamen post essent intellectu. Ac primum significauit mortem suam instare: quae licet iuxta mundum ignominia plena uideretur, tamen patris simul & suam gloriam esset illustratura. Nunc, inquit, hoc potissimum agitur, quod audistis deprecatem. Nunc enim adest tempus, quo filius hominis, qui haecenus humilis uisus est, & contemptus, nouo modo clarus redditur apud homines, & per illum illustrabitur & patris gloria. Quemadmodum enim ille non quaesiuit gloriam suam, sed per suam infirmitatem illustrauit gloriam patris: ita uicissim pater, qui est fons omnis uerae gloriae, glorificabit filium suum apud homines: non per angelos, nec archangelos, nec ullam aliam creaturam, sed per semetipsum mundo declarans, unam esse patris filijque gloriam, quo duorum opera mutua sic uicissim apud homines innotescat: non ut illis aliquid accedat, sed ut homines, cognita utriusque gloria, uera gloriam assequantur. Glorificabit autem olim totum filium suum in aduentu supremo coram uniuersis terrarum ac caelorum incolis: sed interim protinus quoque glorificabit illum ipsa morte, quae potentior erit uniuersa uirtute mortalium, mox resurrectione & ascensione. Quare filioli mei, ne uos exanimet mea mors, quae tamen uidetur infirmitatis esse, tamen erit potentior mea uita: tamen uidebitur ignominiosa, tamen illustrabit gloriam & meam, & patris: tamen uidebitur abolitio mei, tamen salutem adferet & uobis, & uniuerso mundo. Haec consolentur animi uestri moerorem. Expedi enim uobis, ut hoc corpus mortale uestris oculis subducatur: iamque instat tempus, ut id fiat. Interim frivamini me tanquam moxabituro: & quae uobis mando, cordibus uestris imprimatis. Alioqui, quemadmodum dixi Iudaeis, sublatum frustra quaeritis. Mox enim ab eo, tum illuc ab eo, quo in praesentia non potestis consequi, Superest igitur, ut abitum meum fortiter feratis, & doctrinam meam, meaque memoriam animis uestris impressam, teneatis. Hoc est quod uos felices reddet potius, quam corporis huius mortalis conspectus. Multa sunt Moisaicae legis praecipua, ego discessurus, unicum ac nouum praecipuum uobis mando, ut quemadmodum ego

Et continuo glorificabit eum

uos dilexi, sic uos inuicem diligatis. Non exercui tyrannidem in uos, non affectaui gloriam, non quaestum, non quicquam humani commodi mellui ex uobis. Vestram salutem amaui, & amaui gratis, & usque ad mortem amaui. Siquidem hanc animam uolens impendam pro uobis, sic & uos inuicem diligite. Ceterorum discipuli, titulis, cultu, certisque constitutionum obseruationibus dignoscuntur. Nihil istarum rerum a me didicistis. Vna nota cognoscent homines, quod germani mei discipuli sitis, si talem charitatem mutuam habueritis inter uos, qualem ego uobis omnibus praestiti. Rarum est hoc inter mortales: sed hic est fructus bonae arboris, quo discernitur. Petrus qui totus flagrabat amore domini sui, quanquam mortem eius iniquo ferebat animo, tamen quonia semel audierat: Vade post me Satana, non audebat eadem de re rursus interpellare. Sed illud discruciauit animu amantis, quod quum ille diuelleretur ab amicis, negaretur sequendi facultas. Est enim ingens solatium, si quem uere diligas, in omnem fortunam quoque terrarum se uerterit, persequi. Rogat igitur Petrus: Domine, quod uadis, ut non liceat te consequi? Tum Iesus: Quod uado, non poteris in praesentia consequi, sequeris tamen postea. Petrus nondum intelligens, quid sibi uellet hic sermo Iesu, quum de morte sentiret sua ad quam perferendam illi nondum essent idonei: Domine, inquit, quare non possum te sequi? Quid periculorum pro te recusem pati, qui uitam etiam meam paratus sum tibi impendere? Hanc uocem fortiorum uiribus expresserat, syncerus quidem, sed humanus adhuc, nec sibi satisfidum notus amor. Iesus igitur ut paulatim successorem suum formaret, & humanarum uirium fiduciam penitus reuelleret a suorum animis, quemadmodum ante submouit ac repulit, quum confidentius dehortaretur a perpetianda morte, rursus correptus est, quum se praecipitasset in aquam, ac mox dubitasset: ac modo cohibitus est, quum non obtemperaret paranti lauare pedes: ita nunc docetur non suis uiribus fidere, nec suis affectibus credere, sed sibi diffusus, a praesidijs pendere Christi: Quid ais, inquit, Petre? quam magnifica de te nobis polliceris? Tu mihi uita impendes? Imo res ipsa docebit te, quam uetus sit sermo, qui paulo ante dictus a me, fidem apud te non promeruit. Quod ego uado, uos non potestis me nunc consequi: nec procul abest experimentum. Illud enim certissimum habeto, prius quam gallus hac nocte cantet, hoc est, primo gallicantio, ter me negaturus es, tatum aberit, ut tua uita mea possis redimere. His uerbis dominus cohibuit Petri magniloquentiam, licet ex amoris magnitudine proficiscentem: simulque ceteros admonuit, ut in periculis non fiderent uiribus suis, sed intelligerent uirtutis munerisque diuini esse, si quid huiusmodi praestarent. Ad haec Petrus obtulit, nondum satis liber a solitudine proditoris, de qua meminerat Iesus.

CAPVT XIII

Hoc sermone, qui nouam quandam & atrocem tempestatem imminere significabat, quae Petrum quoque fortissimum omnium ad tantum erroris adigeret, ut eadem nocte ter dominum esset abnegaturus, quum uehementer essent animis percussi discipuli, ac Petri exemplo sibi quisque metueret, clementissimus praeceptor oratione blandiore consolatur discipulos suos perturbatos ac moerentes. Exunt quidem, inquit, haec omnia quae praedixi: uerum non est quod ob ea despondeatis animum, aut perturbemini. Atrocitas sunt quae fient in me, quaeque post aduentum in uos: neque me fugit quanta sit imbecillitas humanae naturae, sed si uestram omnem fiduciam collocaueritis in deo & in me, non est quod ullos impiorum hominum insultus formidetis. Deus enim omnipotens est, & unus plus potest omnibus qui uos impugnant. Certe illi fidentis, etiam iuxta Moisaicam doctrinam. Quod si illi uere fidentis, mihi quoque debetis fidere. Vinitam ego per illum, & uos per me uincetis, si uestris diffusis praesidijs, in me fiduciam omnem ac spem fixeritis. Nec mors ipsa nos poterit distrahere. Quemadmodum eritis aliquando consortes afflictionum, sic eritis & coronae consortes. Primus ipse certandi uincendique formam ac specimen exhibebo. Per me dabitur uobis robur, per me dabitur gloriae consortium. Tantum mihi confidite. Iam in domo patris mei multa mansiones paratae sunt uicioribus. Nec enim unum mihi parata sunt praemia, nec solus Petrus me sequitur est, sed omnibus, qui mihi per charitatem ac fidem Euangelicam adhaeserint, sua cuique praemia parata sunt. Quod ni certo scirem iam paratas esse uobis mansiones, quae uos breui ex huius mundi tumultibus exemptos recipiant in aeternae uitae felicitate, iam praemonuissim uos, me ideo praecedere ad patrem, quo uobis quoque, quos a me distrahi non patiar, illic parem locum

locum. Nunc quoniam certum scio suam cuique mansionem paratam in regno patris, de premio non est cur sitis solliciti: tantum illud agendum, ut fortiter ceteris. Quod si maxime abire uobis paraturus locum, non est tamen quod interim uobis destituti uideamini. Rursum enim ad uos uenturus sum, ut uos totos ad me recipiam: nunquam posthac a me distrahendos, ut iam ubicunque sim ego, sitis & uos. Non est quod diffidatis uos eò perueniuros, quò ego nunc præcedo. Siquidem & scitis, quò uadam, nec uiam ignoratis. Nam hoc ænigmate dominus subindicabat se proficisci ad patrem, sed per mortem crucis. Optabile erat, quod adibat, sed iter uidebatur inamabile. Hoc discipuli nescire non poterant, toties auditum à domino: sed mæror & obliuio faciebat, ut quod sciebant, nescirent. Itaque Thomas audis certò cognoscendū, quò nam esset abiturus dominus: Domine, inquit, quum nesciamus quò uadas, qui possumus nosse uiam? Imò utrunque nescimus, quò ais utrunque scire nos. Hoc uehementi quidem, sed rudi sermone, Thomas ueluti compellebat dominum, ut apertius diceret, quò nam esset abiturus, quòd omnes iam dudum misere cupiebant discere. Iesus autem suos paulatim erudiens ac fingens, docet quidem quò scire desiderant, sed rectius adhuc, ut altius inhaeresceret quòd uix tandem didicissent: nimirum se relicta mortalitate redire ad patrem unde uenerat, antequam mortale corpus assumpsisset. Ad patrem autem nulli patere aditum, nisi per filium, qui solus uiam in celos aperiret, qui solus cœlesti cognitione fidem hominum instrueret, solus esset immortalitatis fons, cui quisquis inhaereret, huic non esset formidanda mors: Qui sit, inquit, Thomas, ut neques te nosse uiam? nisi forte me totum adhuc ignoras. Siquidem ego sum uia, ueritas & uita. Iam dixi me redire ad patrem, ad hunc aditum solus omnibus aperio. Et quoniam ad hunc factis deo dignis peruenitur, in me habetis exemplum: tum autem, quoniam sine fide nemo peruenit ad patrem, ex me didicistis ueritatem. Quod si interim perturbat animos uestros formido mortis, scitote certam uobis immortalitatem esse, quum ego sim uita. Tantum quòd ego præcedo, uos sequamini: quòd ego docui, credite ac tenete: quòd polliceor, certò sperate. Si quæritis quò uadam, ad patrem eo: si uiam, qua consequi possitis, nosse cupitis, nemo uenit ad patrem, nisi per me. Proinde nostis utrunque, & quò uadam, & quò sit iter, nisi forte me prorsus ignoratis. Etenim si me cognouissetis, nimirum & patrem cognouissetis. Imò iam aliquo pacto cognouistis patrem, quem uobis ignotum esse creditis: nec cognouistis solum ex legis institutione, uerum etiam uidistis eum. Videlicet hoc ænigmate dominus Iesus submonuit suos, patrem quidem inuisibilem esse: nec inuisibilem tantum oculis corporeis, uerum nec animo iuxta suam naturam percipi posse: sed tamen quodam modo uisum fuisse in filio, dum illum in filio conspiciunt imperantem uentis & mari, imperantem daemonijs, uerbo propellentem morbos quamlibet immedicabiles, uerbo mortuos ad uitam euocantem. Sed hæc mysteria nondum assequeretur apostolorum ruditas. Et tamen perinde quasi uerum non esset, quòd à domino dictum non intellexerant, ita gestiunt uidere patrem, imaginantes sic posse conspici patrem, quemadmodum conspiciunt filium: tanta adhuc erat illorum simplicitas, quamquam nec filium uiderant, qui corporeis oculis illum aspexerant. Philippus igitur ceteris audior descendit: Domine, inquit, ais nobis uisum esse patrem, imò hoc utinam nobis largiaris, ut liceat conspiciere patrem tuum, satis factum esset uotis nostris, nec quicquam desideraremus. Audiuimus quidem de eo multa, tantum superest aspectus. Tam rudem Philippi postulationem dominus corrigit, dicens: Philippe, tantum iam temporis uobiscum uersor, & nondum cognouisti me? Non ideo me nosti, quia faciem uides, sed quoniam uirtutem ac ueritatem meam intelligis. Hæc non uidetur oculis corporeis, sed animo cernitur. Quum igitur sim imago patris, illi per omnia similis, meque ex factis dictisque iam nosse debueris (porro, nouisse, uidisse est) qua fronte mihi dicis: ostende nobis patrem? quasi qui me uiderit, non idem uiderit & patrem meum: non quòd non alius sit pater quam ego, sed quòd inter duos nulla sit dissimilitudo iuxta naturam sublimiorem. Si ratione consequi non potes quòd dico, uidet etiam qui credit. Audisti me loquentem, uidisti me miracula patrarem: in his nimirum patrem audisti, patrem uidisti. An nondum credis, quòd inseparabili naturæ, uoluntatis & uirtutis consortio pater in me est, & ego in patre? Quicquid loquor, ex illius animo loquor: quicquid facio, ex illius facio sententia. Semper itaque sum in illo, propter indiuicidiam naturæ uoluntatisque societatem, & ille semper in me, per me loquens, per me miracu-

lis

lis suam declarans uirtutem. Nec enim ex me loquor quicquam, quòd idem non loquatur per me: nec ex me facio quicquam, quòd ille per me non simul operetur. Quomodo igitur tu separas inseparabiles, & altero conspecto alterum desideras conspiciere: altero cognito, credis ignotum alterum? An non dū uos quoque ceteri creditis omnia patris esse, quæ per me dicuntur, aut geruntur, & nullum inter nos duos esse discrimen? Hoc mihi toties docenti credere debueratis, & si dictis meis parum haberetis fidei, certe facta quæ uidistis deo digna, & homine maiora, uobis fidem facere debuerant, patris esse quicquid ex me proficiscitur. Si pater ipse uobis loqueretur, non aliud uobis quam ego loquor, loqueretur: si pater per se operaretur, non aliud operaretur quam ego operor. Eadem nobis mens est, eadem uoluntas, eadem uis & natura. Hoc igitur credite, hoc tenete, hoc animis uestris infixum habete. Quod si feceritis, nihil detrimenti uobis adferet huius corporis subductus conspectus. Oculis fidei melius cernetis absentem: & quòd nunc uidetis patrem per me agentem, cui modis omnibus inhaereo, idem agam per uos, si mihi per fidem & charitatem inhaeritis. Imò clarius etiam exeram uim meæ diuinitatis, postea quam hæc infirmitatis speciem uobis subduxero. Imò quisquis se mihi iunxerit per fidem Euangelicam, quemadmodum ego per naturam à patris consortio nunquam se iungor, is per me maiora quoque facturus est, quam ego facio, quoties gloria dei poscet miraculum. Nam ipse per uos operabor, quemadmodum pater operatur nunc per me. Quoniam autem sic expedit hominum salutem, ut redeam ad patrem, uos in uices Euangelicæ functionis succedatis. Nec hoc solum fiet, sed quicquid alioqui petieritis à patre per nomen meum, quòd ad patris meique nominis gloriam pertinebit, hoc faciam, ut per uos quoque glorificer apud homines, quemadmodum pater hactenus per filium est glorificatus. Ne uos igitur perturbet abitus meus, qui lucri quoque non parum uobis est allaturus. Tum maxime sum uobis adfuturus ad omnia, quæ faciunt ad ueram salutem, quum hoc corpusculum uobis subduxero. Tantum petite quòd uoletis, audiet pater uota uestra, & ego patronus assiduus apud illum, efficiam ut quicquid petieritis, impetretur. Et enim ut ille nihil mihi negat, nihil agentis nisi quòd ad illius gloriam facit: ita nihil uobis sum negaturus, hoc agentibus, quòd ad mei nominis gloriam conducet. Suggester enim uobis spiritus meus, quid oporteat petere. Non istuc est Euangelicæ charitatis argumentum, ob meum abitum discrucari. Sic enim homines exanimantur ob discessum amici, cuius mox sunt oblituri. Si me uere diligitis, quemadmodum ego diligo patrem, ipsa re declarate charitatem erga me: declarabitis autem, si seraueritis præcepta mea: Ita futurum est, ut quemadmodum pater amat me, nihilque negat: ita uos quoque per me diligit obsequentes iussis meis, quæ eadem sunt iussa patris. Sic expedit totius orbis salutem, ut hanc præsentiam uobis subducam, nec tamen abiens destituam uos desolatos. Imò si perstiteritis in amore mei, si mea iussa seraueritis, exorabo patrem, posteaquam ad illum rediero: & ille qui mihi nihil negat, alium consolatorem mittet uobis, qui semel missus nunquam abeat à uobis: quemadmodum ego nunc, quòd ad corporis præsentiam attinet, à uobis diuellor, sed perseuerabit uobiscum in æternum. Is erit spiritus meus ac patris, qui uos ex carnalibus reddet spirituales, & istum affectum humanum, quo me nunc prosequimini, uertet in amorem cœlestem: quicquid uobis arcanis affatibus suggeret omnium ueritatem, quæ nunc ueluti per somnium ac nebulam intelligitis. Hoc mei pignus erit uobis peculiare. Nam ego interim malis ac bonis memet exhibui communiter, ne quis excusare posset se non inuitatum ad salutem. Ceterum spiritum illum quoniam cœlestis est ac uerax, mundus hic, qui terrenis ac fallis bonis inhiat, non potest accipere. Quamobrem non potest? Quia quum habeat oculos crassos, qui non amant nisi crassa terrenaque, non uidet illum, neque nouit illum. Tactus enim illaberetur arcanis animi sensibus, sicubi sedem congruam repererit. Vos autem si spiritus huius mundi præstigijs, uera bona sectabimini, cognoscetis illum: quoniam non solum ueniet ad uos quemadmodum ego ueni uisibilis, sed & permanebit apud uos: nec ita uersabitur apud uos, quemadmodum patronus apud clientem, sed in intimis animorum uestrorum latebris habitabit, seque uestro spiritui conglutinabit, ut unus spiritus efficiatur in omnibus. Is quoniam insitus erit præcordijs uestris, per omnia uos comitabitur. Nec longum erit interuallum, quum hic uicarius consolator ad uos uenturus est. Quare non est quòd exanimetur cor uestrum filioli, quos utcumque genui sermone cœlesti, & rudes licet foueo donec adolescatis ad robur Euangelicum. Quanquam ad tempus abeo, nec amplius

Tom. 7

Q 2

mortalis

mortalis cum mortalibus uicturus sum, tamen nec interea relinqua uos orphanos, meiq; solatio destitutos. Rursus enim uenia ad uos priusquam remigrem ad patre meum, meq; uestris oculis sum exhibiturus: uero quidem, sed non iam mortali corpore, quo uos paulatim a carnis amore proueham ad spiritum. Nihil enim magni sit, si corpus hoc uobis perpetuo contemplandum praeberem, quod impij quoq; uident in suam ipsorum perniciem. Exiguum itaq; tempus est, quum me mundus hic non uidebit. Mors enim & sepulchrum subtrahet me conspectibus illorum, uos tamē reuisam, meq; uobis rediitum exhibebo. Nec enim mors haec distrahet nos, nec impediet quo minus uos inuisam. Uia enim etiā post mortē, & non solum ipse uitam, sed etiā uobis uitam perennem conferam. Et interim ubi rediero, uobis offendam uiuos, atq; ita meam uitam impendam uobis, ut uos sitis incolumes. Tum plenius intelligetis, quemadmodum nulla res diuellere potest a me patrem, nec a patre me: ita me quoque uobis sic adglutinatum esse mutua charitate, uosq; uicissim mihi, ut nec mors nos possit distrahere. Vos tantum curate, ne uestra culpa diuellamini. Veram charitatem arguet observatio praeceptorum meorum. Nec enim ex animo diligit, qui iussa negligit domini sui. Nec satis est accepisse praecepta mea, nisi quis meminerit; nec sufficit meminisse, nisi seruentur. Haec qui praestat, is uere me diligit. Nam obbitum meū excruciarī, non est uerae dilectionis argumentum. Ego qui uere diligo patrem, omnia illius iussa seruo seruaboq; usque ad mortem crucis. Nec est quod uos territent mea praecepta uelut austrera, de ferendis iniurijs, de tollenda cruce, haec omnia condulcabit charitas, nec deerit ex me solatium. Etenim quisquis me diligit, diligeret & a patre meo, & ego diligam eum: nec unquam illum destituam, sed reuisam eum: meq; illi palam intuentum exhibebo, quo certius sit, me non perisse supplicio crucis. Nunc omnibus conspicientem me exhibeo, tum nemo me uidebit, nisi qui in amicitia perstiterit. Haec autem obsecraturus loquutus est dominus Iesus, non solum indicans quod rediitum a morte sese frequenter praebiturus esset amicis suis contuentum, sed etiā quod per spiritum suum semet inueniaturus esset illorum animis, ac postremo uenturus esset in gloria patris, omnibus conspicuus. Iudas autem, non ille quidem Iscariotes, qui huic sermoni non interfuit, sed alter Lebbaeus cognomento, quum non satis intellexisset sermonem domini, uerum mœrore metuq; perturbatus, suspicaretur dominum sic apparitum amicis, quemadmodum lemures ac spectra nocturnis tenebris sese nonnunquam offerunt: aut quemadmodum in somnijs uisa quaedam occurrunt ad terrorem uerius quam ad solatium: Domine, inquit, quid accidit, quod quum nunc omnibus sis conspicuus, tunc non sis appariturus mundo, sed nobis dumtaxat? Et quomodo poteris nobis esse uisibilis, si caeteris fueris inuisibilis? Iesus autem quoniam sciebat suos nondum esse capaces eius mysterij, quomodo resurgat idē corpus, quod fuerat mortuum, & humo conditum, sed iam spirituale reddiditum, suiq; iuris, non aperte respondit ad id quod rogabatur: sed ad id sermonem reflexit, quod magis oportebat illorum animis infixum esse, quo iam prepararentur ad spiritualem domini copiam: quandoquidem nec illa, quae post resurrectionē erat exhibenda, posset diuturna esse. Ideo, inquit, non exhibebo me mundo, quia non diligit me, nec seruat mea praecepta. Si quis uere diligit me, non mœrore testabitur amorem suum, sed seruandis praeceptis meis, & hūc ego uicissim diligam: & quem ego dilexero, diliget hunc & pater, nec ab eo diuellemur unquam: nec solum ego reuisam memorem iussorum meorum, uerum etiā pater, egoq; per communē spiritum ad eum uenimus: nec uenimus tantum, mox abituri, sed mansionē apud eum faciemus, nusquam ab eo digressuri. Quod secundum spiritum fit, & perpetuum est, & efficax. Corporalis coniunctio sinem habeat oportet, ut contemptis his quae temporaria sunt, ea consuecatis diligere, quae sunt aeterna: si nondum ad nos uenire poteritis, nos inuisibili modo, sed efficaci uenimus ad uos, peccatoris uestri templum inhabitaturi. Tres sumus, sed ita coniuncti, ut qui unum diligit, omnes diligit oportet: qui unum habet, nemine careat. Tantum adsit charitas, & seruetur foedus, quod uobiscum modo pactus sum. Id uos nobis sic conglutinabit, ut nec uita nec mors nos possit distrahere. Si membra possunt a capite diuellī, nos seungi poterimus. Multi sunt qui se praedicant diligere deum patrem, & legis praecepta seruare uidentur: sed nemo uere diligit deum, si filium oderit aut contemnat. Contemnit autem quisquis praecepta mea non seruat. Quisquis autē negligit praecepta mea, negligit & dei praecepta. Si quidem id quod docui uos, non est sic mea doctrina

Et mansionem apud eum faciemus

Et sermonem quem audistis non est meus

na, ut non sit eadem patris, sed potius patris est quae mea, unde proficitur quicquid possum, aut doceo: nihil agens, nisi ex illius auctoritate, a quo missus sum in mundum, ut haec docerem quae doceo. Atque haec quidem pro uestro captu loquutus sum uobis, mortalis ad huc uersans apud mortales: mox reuisam uos, dies aliquot immortalis cum mortalibus consuetudinem acturus, consolandi, docendi, monendiq; uestri gratia. Neque me clam est, quod haec quae nunc loquor, ac mox a morte loquutus sum, non ad plenum sitis intellecturi, quod adhuc carnales sitis & rudes, tamē non frustra dicuntur a me. Nam ubi corpus hoc a uobis subduxero, ueniet uobis in nomine meo petentibus, alius consolator, non corporeus, quemadmodum me uidetis, sed spiritus ille sanctus, spirituum ac mentium sanctificator, quem pater uobis missurus est mihi uicarium, rogatus a uobis in meo nomine. Nec egebitis post haec mea praesentia corporali, quae pro tempore data est hominum crassitudini, quo per gradus proficerent ad perfectiora. Nam ille spiritus, quoniam meus erit & patris, omnia quae loquor uobis rudibus adhuc & parum capacibus, ad haec obliuiosis, suggeret in memoriam: & quae prius non intellexeratis, efficiet ut intelligatis: neque quicquam uos patietur obliuisci, neque quicquam sinet ignorare, quod ad salutem pertinet: ex obliuiosis reddet memores, a tardis dociles, a somnolentis uigiles, ex mœstis alacres, ex terribus coelestes. Tantum perseuerate in charitate, memores praceptorum meorum. Nec est quod interim exanimet uos tumultus huius mundi, quem in me uidebitis exoriri, olim & in uos coortitum. Sufficiat uobis, quod abiens pacem relinquo uobis, quod pacem meam do uobis. Qui meam habet pacem, huc nulla mundi tempestas potest subuertere. Habet & mundus suam quandam pacem, & his quos amat dat pacem suam, sed haec infida pax est. Mea pax, quam uobis do, uos conciliat deo. Quis autē noceat ei, qui deum habeat protectorem: Pax quam uobis relinquo, mutua concordia conglutinans uos inter uos, reddet sodalium uestrum inuictum aduersus omnia quae potest mundus, aut satanas huius mundi princeps. Quid igitur est quod tantopere uos exanimet abitus meus, qui commodi quoque non nihil uobis est allaturus? Ne turbetur igitur cor uestrum, neque metu percellatur. Iam audistis, & quo magis credatis, iterum iterumq; dico, quod ab eo quod uos ad tempus, sed mox rediturus ad uos, interim efficiam ut uos reperiam incolumes. Haec tempestas in me solum nunc defauit. Mox ubi patrem repetiuero, rursus adero per spiritum consolatorem, per eundem aderit & pater, nec unquam a uobis diuellemur, donec nobiscum totis sitis in regno caelorum. Mœretis quod abeam. Atqui si me uere diligeretis, nimirum gauderetis uestro simul & meo nomine, quia non ab eo quod uos, sed ad patrem redeo, apud illum maiora uobis impetraturus, quandoquidem pater maior est me, unde proficitur, quicquid uobis impartio. Si mihi metuitis, meaq; gratia mœretis: magis conueniebat gratulari, qui subducar ab his mundi malis, & ad patris remigrem consortium. Sin uestra causa doletis, meus abitus uobis magnam adferet utilitatem. Haec scio me loqui, nec admodum attentis, nec admodum intelligentibus. Sed ideo repero et inculco, ut ubi quod dixi, rerum exitus comprobabit, tum credatis & reliqua omnia fore uera, quae post euentura praedixi. Post haec mortalis cum mortalibus non multa loquar. Instat enim tempus, quod distrahar a uobis corpore. Adest per suos satellites huius mundi princeps ille satanas summis uiribus aggressurus me, ut prorsus deiciat & extinguat. Sed nihil ab eo periculi est. Nam in me nihil habet iuris, & dum se maxime uictorem esse confidet, se uictum prostratumq; comperiet. Non habet ille ius nisi in eos, qui peccato sunt obnoxij. Quoniam autem mundus uitijs obstrictus est: in mundi cultores habet tyrannidem. Nec enim morior coactus, nec ob ullum facinus, sed ut mea morte redimam mea membra a peccati mortisq; tyrannide. Hoc mihi mandatum est a patre meo, & quod mandatum est, ex illius facio sententia. Proinde satis iam diu sumus in hoc accubitu. Tempus est, ut quoniam uolentes exequimur iussa patris, obuiam eamus instanti morti. Surgite itaq; & abeamus hinc. Dominus Iesus uidens discipulos multis modis animo consternatos, partim mœrore, quod uiderent instare mortem domini, quem amore quidem humano, sed uehementissime diligebant: partim metu malorum, quae illo digresso sibi uidebant impendere, tum autē somno grauatos, quem & nox conciliabat, & augebat mœror, addebat & fessio torporē animis: surgit iubet, ut uel sic excusso torpore, redderetur ad ea quae dicendus esset alacrior, simulq; per aenigma submonet, iam esse tempus, ut animū erigant ab affectibus terrenis,

Hac loquutus sum uobis a pud uos mansens

Paracletus autem

Ex nunc dixi uobis

Surgite eamus hinc

ad ea quae sunt caelestia, à corporalibus ad spiritualia, à mortalibus ad immortalia, à temporarijs ad aeterna. Voluit & illud impressum esse mētibus illorum, se quicquid passurus esset, praescium ac uolentem pati, uolente quidē ita patre, sed à cuius uoluntate uoluntas ipsius nusquam dissideret. Voluit suos quantum imbecillitas humana ferebat, testes ac spectatores esse sui supplicij, eoq; frequenter in hoc sermone repetit mentionem abitus, quo paulatim assuescerent tolerantiae, sed interim multa admiscens solaria, quae doloris acerbicatem lenirent; quod abiret quidem, sed breui reuerfurus ad eos: quod abiret ad patrem: quod inde missurus esset alium consolatorem, qui perficeret, quod ipse coepisset: quod ipse quoq; unā cum patre uenturus esset, & mansionem apud eos facturum: quod hęc tempestas eos non esset absorptura. Quin & in alium abducit locum, quod is in quo tum erant, manifestus esset: & quoniam audierant iam adesse principem huius mundi, sibi metuebant à communi periculo. In alium itaque locum, uelut ipsis tutiorem abducit, ut caetera fidentioribus animis audiant. Denique praedicit, quod ipsi tandem essent eodem sequuturi, quod nunc ipse praecederet. Nunc redit ad eum sermonem, quem penitus oportebat insidere mentibus illorum, quo monuerat illos, ut perseverarent in charitate, & obseruandis praecipis suis, ne suo uitio sese distraherent à consortio patris, filij & spiritus sancti, à quo Iudas iam se diuulserat: sed permanentes in foedere, domini sui dictis obseruarent, facta pro sua uisibili imitarentur. Hoc autem non posse fieri, nisi perseverarent in consortio spirituali filij, nec sibi tamen fiderent interim, aut quicquam suis uerbis arrogarent: nihil enim illos ualuturos unquam, nisi domini beneficio, unde profuit omnibus quicquid ad ueram salutem facit. Id quo magis intelligerent, ac tenacius meminissent, adhibita rei notissima similitudine, uitis ac palmitum, rem explicat.

CAPVT XV

T, inquit, penitus intelligatis, quā nihil sit uobis periculi, si perstiteritis in meo consortio: quantum autem sit periculi, si deficiētes à foedere, quod uobiscum pactus sum, diuellamini, mementote quod ego sum uera uitis, uos palmites, pater autem meus agricola est. Ego uel radix, uel stirps uitis sum, uos membra mea, ceu palmites è stirpe prognati. Pater me plantauit, nimirum qui genuit. Ab hoc stirps est profecta, uos à stirpe. Ad patrem uelut ad fontem redit totius beneficii gratia, qui quicquid uobis largitur, per me ac spiritum suum uobis largitur. Succus autem stirpis, qui palmitibus quoque dat uitam ac fructificandi uim, spiritus est, patri mihiq; communis. Is ut me patri connectit, ita uos quoque mihi copulat. Palmes igitur quisquis mihi adherens, meq; spiritu uiuens, fructum stirpe dignum attulerit, hunc pater meus repurgabit, superuacuas amputans cupiditates, quo fructum adferat copiosiore ac generosiore. Caeterum, qui mihi quidem inhæserit per fidei professionem, charitatis autem Euangelicæ fructum nullum adferat, hunc pater amputabit à uite, uelut onerosum & inutile membrum. Frustra enim est in uite, qui fructum non habet, sed folia tantum. Iam uos quidem hactenus purgati mundiq; palmites estis per sermonem meum, cui credidistis, sed posthac magis etiam purgandi, quo copiosiore fructum proferatis. Nunc satis est insitos esse stirpi, unde per fidem uitam hauriat. Date operam ut maneatis in me, & ego uicissim agam in uobis ex me dependentibus. Quemadmodum enim palmes si diuellatur à uite sua, non potest ex se fructum ullum facere, quod quicquid habet succi trahat è stirpe: sic nec uos poteritis ullius boni operis fructum adere, nisi mihi per fidem ac dilectionem adhereritis, unde uobis proficiatur oportet, quicquid ad ueram aeternamq; facit salutem: propterea quod nec Moses, nec ullus prophetarum uitis sit, sed ego sum unica uitis illa, cui inhære oportet, quisquis fructum salutis uolet proferre. Huius uitis uos estis palmites, cui gratis estis insiti, gratis purgati, sed unde uestra culpa possitis excidere. Quare uobis hoc curandum, ut mihi perpetuo iungamini. Etenim quisquis manet mihi coniunctus, me sibi uicissim coniunctum habens, meoq; uiuens spiritu, hic, aspirante patre, copiosum fructum profert, sibi salutem aeternam lucrificans, & Deo, cuius gratia fiunt omnia, gloriam apud homines concilians. Et illius gloria mea est gloria, per quem largiri placuit, quicquid largitur hominibus ad salutem aeternam consequendam. Hoc igitur mementote, quod absque me nihil boni potestis facere. Quod si quis palmes suo uitio sese à me stirpe reuulserit

Omniem palmitem non se renitè fructu

Ego sum uitis uos palmites

rit, is non solum nullum aedit fructum, sed quemadmodum palmes inutilis falce amputatus exarescit, moxq; collectus cum reliquis sarmentis exectis, in ignem conijcitur ut ardeat, ita destitutus succo spirituq; in eo, emoritur iuxta mentem, etiam si uiuat iuxta corpus: & post hanc uitam separatus irrecuperabiliter à uite, conijcitur in ignem aeternum, semper arsurus ad suum supplicium, qui noluerit in uite permanere, fructum a diturus felicitatis aeternae. Manebitis autem in me, si sermones mei manserint in uobis: si quae creditis, tenueritis: si quae tenetis, factis exequamini. Hoc si feceritis, non est quod uillas hominum procellas metuatis, & si nondum adero corpore, tamen audiet uos pater, audiam & ipse, si quicquid uoueritis, petatis, & quicquid petieritis, impetrabit. Quemadmodum autem ex uobis non habetis, unde possitis adere fructum, ita non debetis benefactorum gloriam uobis arrogare. Quemadmodum enim ego non quaesui gloriam meam, sed patris, unde proficiscitur quicquid sum aut possum, ita uos omnem benefactorum & gratiam & gloriam ad patrem meq; referetis. Per hoc apud homines illustratur patris gloria, si uos uiderint quam plurimum Euangelici fructus adferre. Quicquid enim ex uobis mihi accedet gloriae, id redundabit in gloriam patris, cui laudem pariet apud homines, si uiderint uos germanos esse discipulos filij, non quod nos opus habeamus humana gloria, sed quod sic expediat humani generis salutem, quam sumus. Charitatis est, non ambitionis, quod pater sic illustrari cupit apud homines. Quemadmodū dilexit me pater, itidem & ego dilexi uos palmites meos. Hoc tam ingens bonum gratuito donatum magna solitudine seruate, ne uestra negligentia uobis pereat. Non peribit autem, si quemadmodum ego usque ad mortem perstiteri in charitate patris, semper illius gloriae studens, ita uos perseveraueritis in charitate mea, Perseuerabitis autem, si praecpta, non pharisaeorum, non philosophorum, sed mea seruaueritis: neque uos ab his ulla mundi res, seu blanda, seu formidabilis poterit distrahere, quemadmodum ego constanter ad mortem usque seruo iussa patris mei, non recedens ab illius charitate, sed factis ipsis declarans me illius erga me charitati charitate mutua respondere. Quemadmodum igitur patri gloriosum erit, talem habere filium germanum ac sese dignum: ita gloriosum erit utriq; nostrum, quod uos habeam discipulos obseruantes sermonum meorum, & factorum uermulos. Haec tamen molestiam habent admixtam, tamen ideo tot uerbis uobis inculco, ut quemadmodum ego non quaesui gaudium huius mundi, sed in hoc gaudeo, quod obsequens iussis paternis diligor à patre: ita uos non petatis solatium à mundo, sed meo gaudio gaudeatis, si quando meis uestigijs ingredientes, affligemini: idque gaudium maneat in uobis, semper augetur in maius meliusq; donec impleatur in perpetuam immortalis uitae felicitatem. Erunt uobis medijs in malis magno solatio mutua charitas. Pharisaeorum uaria sunt praecpta, multa sunt & Mosi: unum hoc est praecptum proprie meum, quod omnia complectitur quae doceo, quod omnia condulcabit, quae inciderint, tristitia, ut ea charitate uos mutuo complectamini, qua ego uos sum amplexus. Amorem meum esse non possit inter homines, inter quos nullum maius est indicium charitatis, quàm si quis uitam impendat amico. Nam sua cuique uita charissima est. Pecuniam aut operam qui impendant, fortasse reperientur permulti. Qui uitam impendat amico, rarus est. Ego plus praesto, qui pro inimicis etiam uitam impendo, modo fiant amici. Et interim amicos honoris gratia uoco, quos meo iure seruos appellare possem. Sed tamen uos non pro seruis, sed pro amicis habeo, si quemadmodum ego uolens obtempero iussis patris, ita uos alacres ac lubentes peregeritis quae praecipio uobis. Qui legis cultores sunt, merito serui uocantur, quoniam ex praescryptis uarijs pendunt, ac metu potius quàm ex animo quod praescriptum est faciunt. Vos autem, quos à legis seruitute uocaui ad libertatem Euangelicam, posthac non appello seruos, sed amicos, ut quos mihi non necessitas iungit, sed mutua charitas. Seruus enim non intelligit quid sibi uelit dominus, tantum quod iussus est facere, facit, nihil magni praemij sperans, si fecerit, magno male plectendus, si iussa neglexerit. Et ad officia singula singulis opus est praescryptis: Vade, redi, fac hoc, fuge illud. Non enim credit herus sua consilia seruis, ideo mala fidei, quia metuunt magis quàm amant. Vos autem idcirco dixi amicos, quia semel omne consilium animi mei communicauit uobis.

Et uerba mea in uobis manserint

Et in hoc clari

Sicut dilexit me pater

Hec loquitur sum uobis

Hoc est praecptum meum

Vos amici mei estis

Q 4 Quicquid

Quicquid pater uos per me scire uoluit, hoc tanquam fidis amicis impartij. Certa sunt quae uos docui, nec enim alia docti, quam quae audiui a patre meo. Mea praecepta illius praecepta sunt, quae seruantes, illi quoque eritis pro seruis amici. Quoque magis intelligatis quatus sit honos huius dignationis erga uos, non uos me uestris officijs prouocatis ad amicitiam, ut debiti sit redamare; aut ultrò uenistis ad amicitiam, ut humanitatis sit amantes redamare; sed ego, quum essetis serui legis, & alieni ab amicitia dei, uolens & ultrò selegi uos ex omnibus, nihil promeritos. Et in hoc delegi, ut mihi insiti per charitatem mutuam, quam erga me non haberetis, nisi prior ipse dilexisset uos, semper in melius proficiatis. Quae ad modum palmes succo uitae semper alitur, latius sese propagine spargens: ita uos quoque per omnes orbis regiones copiosum Euangelij fructum proferatis, atque ita profutis alijs, ut fructus uester uobis quoque maneat incolumis. Vitis enim uulgatis alijs fructum edit, eumque mox periturum, & id eo palmites eius temporarij fructum adunt, quoniã adherent uitae periturae. Vos quoniam adhaeretis immortalis stirpi, fructum adferetis nunquam periturum, sed uobis incolumem futurum in uitam aeternam. Nec interim est quod dicatis: Inuolens est labor obire mundum, docere gentes, perpeti malorũ odia: Quid salarij, quid praesidij, quid praemij nobis decernitur? Valeant ista mundi praesidia. Hoc uobis omnium praemiorum ac praesidiorum loco sit, quod quicquid petieritis a patre in nomine meo, daturus est uobis. Quid est facilius, quam petere? Quid est autem quod ille non possit largiri? Quid est porro quod ille mea causa non uelit? Nec sunt dura iussa mea. Quid enim dulcius, quam amare mutuam? Qui tam sunt imbecilles, quos non fortes reddat amor mutui? Quid tam triste, quod non dulce reddat mutua charitas? Neque uos illud moueat, quod dum mecum habetis amicitiam, dum inter uos mutua charitate cohaeretis, cum mundo diffidium ac similitatem habebitis. Imò istuc ipsum uestros animos consolari debet: quando quidem hoc argumento cognoscetis, uos esse uere meos discipulos & amicos, non mirum alienos a mundo, qui totus in malicia situs est, quum uos caelo destinati sitis. Ne uideatur indignum, uos in mundo perpeti, quod ego prior uobis sum perpeffus. Odit & me mundus, non quod merear, sed quod arguam ac prodam illius malefacta, docens ea quae non congruunt mundanis affectibus. Nouit ille suae factionis homines, eosque complectitur & euehit, ut similis amat similem, & mala scabies amat commode scalpentem. Infelices igitur quibus hic mundus blandus est & amicus. Nam hoc arguit eos alienos esse ab amicitia dei, quae sola uere felices reddit. Quod si uos oderit mundus, agnoscite meum exemplum, & uobis ipsis gratulamini, quod a mundi consortio sitis alieni, sed adhaerentis contubernio meo. Nam hoc intelligetis ex odio mundi, quod mearum partium sitis. Etenim si pertineretis ad mundum; si diligeretis ea quae sunt huius mundi: si doceretis ea quae congruunt cupiditatibus mundanis, mundus agnosceret uos, ac ueluti suos amaret: quoniam autem non ea sectamini quae sunt carnis, sed quae sunt spiritus, non inhiatis bonis terrenis, sed caelestibus, ideo uos odit mundus, non quod odio digni sitis, sed quod malo & impio dissimiles. Antea quum in crassis legis ceremonijs perfectam iustitiam constitueretis: quum rebus fluxis intenti, nullo caelestium rerum amore tenebamini, mundus uos amabat: sed posteaquam ego uos ab ista factione seuocauit ad Euangelicam ac caelestem doctrinam, mihi que ueluti palmites in seui stirpi, coepit odisse uos mundus, non ob aliud, nisi quod estis mei. Atqui non alio nomine felices eritis, quam quod mei estis. Nolite mirari, quod innocentia uestra non tuebitur uos ab odio mundi. Memento quod dixi uobis: Non est potior serui conditio, quam domini: nec mea me innocentia ueri potuit ab odio mundi, quae maior est uestra, nec meam doctrinam ueriti sunt aspernari, nec meis beneficijs mitescere potuerunt, & a crudelibus coeptis reuocari. Quod ausi sunt in me, qui dominus sum ac magister, multo magis audebunt in uos. Si me tot insidijs persequuti sunt usque ad mortem longe probrosissimam, si toties conuictis incessauerunt, & uos discipulos meos persequentur, imò me persequentur in uobis. Si meis dictis obtemperabāt, obtemperabunt & uestris. Sed quemadmodum meam doctrinam non tulerunt, ita nec uestram ferrent, quoniã eadem docebitis, quae ego doceo. Quicquid autem contumeliarum in uos in gesserint, id in me factum arbitror. Quicquid enim horum facturi sunt in uos, odio nominis mei facient. Mihi male dicent, quum uobis maledixerint: me resciet, quum uos reuerentent: me excedent, quum uos excedent. Quicquid enim in mebra committitur, hoc ad capitis pertinet

Ut quodcumque petieritis a patre

Haec mando uobis

Memento seruis meis

Sed haec omnia facient

pertinet contumeliam. Et in me faceret ista, si praesentem haberent. Nunc quoniam in me non poterunt, in uos facient. Porro quemadmodum omnis contumelia uobis illata ad me pertinet, ita quicquid aduersum meum nomen committitur, ad patris mei contumeliam pertinet, quem si uere nosset, ut sibi nosse uidentur, nequaquam tantis probris afficerent filium. Arrogant sibi pietatem in deum, & in filium sunt impij. Petunt salutem a deo, & filio moluntur exitium. Iactant se seruare dei praecepta, & filij praecepta, quae tradit ex autoritate patris, respuunt. Iactant legis scientiam, & eum quem lex praedicat, non agnoscunt. Adorant mittentem, & eum quem misit insectantur. Nesciunt igitur deum, quem se nosse gloriantur. Et tamen haec ignorantia non excusabit illos in die uindictae. Nesciunt quidem, sed ideo nesciunt, quia noluerunt discere. Ideo noluerunt discere, quia magis dilexerunt suam gloriam, quam gloriam dei. Pluris fecerunt questum suum, quam lucrum salutis euangelicae. Quod itaque pater fecit in ipsorum salutem, hoc sibi sua pertinacia uerterunt in cumulum aeternae damnationis. Etenim in hoc ueni, in hoc missus sum, ut omnibus, si fieri posset, impartirem salutem aeternam. Si non uenisset ipse, qui sum filius, & quo nemo maior mitti poterat: si non fuisset eis locutus omnia, quae poterant illos ad meliorem reuocare mentem: si non fecissem ea quae uel saeua corda poterant ad credendum impellere, cuius certe perirent: nimirum, ab hoc incredulitatis crimine liberi, cuius accessio magnam sarcinam adderet eorum exitio. Nunc autem cum nihil a me sit ommissum quo seruari poterat, cum ipsi pertinacibus odijs pugnarint aduersus eum, qui salutem gratuitam offert, non habent quo purgent incredulitatem suam. Si quis odio prosequatur ignomiam, utcumque uidetur ignoscendum, si habet inuisum, quem nunquam uiderit. Me uiderunt, & audierunt. Uiderunt omnibus beneficientem, audierunt ea quae deo digna sunt loquentem, & tamen oderunt, ob ea ob quae debuerant amare. Porro quisquis odit me, non potest non odisse patrem meum, & cuius autoritate loquor, quae loquor: cuius uirtute facio, quicquid facio. Nec enim uerbis solum illis sum locutus, uerum etiam factis. Illi excitati, nec uerbis crediderunt, nec factis. Et hoc ipsum illis aggrauabit damnationis malum, quod obuia dei bonitate, tam pertinaciter sunt abusi. Si non aedidisset inter illos miracula, quae nemo prophetarum ante me prodidit, siue magnitudinem spectet aliquis, siue multitudinem, ea que omnia non in terrorem illorum, sed in subsidium afflictorum, non tenerentur hoc peccato longe grauiusimo. Nunc autem & audierunt, & uiderunt, tantoque magis oderunt, non tantum me qui locutus sum & feci, sed & patrem meum, qui per me locutus est, per me uirtutem suam exeruit. Mosē nunquam uiderunt, & tamen admirantur: prophetis credunt, quos nunquam audierunt. Me quem cominus conspexerunt, quem audire loquentem, quem experti sunt tot modis beneficium, auersantur: nec hoc contenti, morte afficiunt. Et interim praetextunt pietatem in deum patrem, quum qui uere patrem amet, non possit odisse filium. Quanquam haec non accidit fortuito, quandoquidem hoc quod isti faciunt, psalmorum uaticinia, quae tenent ac legunt, futurum olim praetulerunt. Sic enim illic loquor per os prophetae: Non gaudeant super me, qui aduersantur inique, qui oderunt me gratis. Tolerabile est, si quis prouocatus oderit aliquem: utcumque potest ignosci, si quis ignotum oderit: caeterum quis ignoscat illi, qui & notum, & benemerentem odio prosequatur? Sed istorum incredulitas non reddet irritum fructum eorum, qui mihi adhaerint. Cum enim perfunctus fuero omnibus quae mihi mandauit pater, iam que uenerit consolator ille, quem sicut ante pollicitus sum, mittam uobis a patre proficiscentem, qui est spiritus suggestor ac doctor omnis ueritatis, ille declarabit omnia, quae dixerim, quae gesserim: ex quibus liquebit & mea bonitas, & illorum obstinata caecitas. Ille docebit nihil in me factum, quod non ante praedictum sit in libris ipsorum, quos legunt, nec intelligunt. Vos quoque qui nunc estis imbecilles, tunc confirmatiores mei spiritus afflatus, testificabimini apud omnes de me, propterea, quod ordine uidistis quae gesserim, aut distis quae dixerim. Quemadmodum ego certa uobis retuli, nimirum ea quae uidi & audiui apud patrem meum: nec incerta uobis suggererem spiritus, nimirum & ipse proficiscens a patre: ita & uos non dubiarum rerum, sed omnibus sensibus compertarum testes eritis. Erunt autem qui nec uobis habituri sunt fidem, sed non ob eos, qui suapte culpa pereunt, deserenda est salus aliorum.

si non uenisset & loquutus fuisset eis

Qui me odit & patrem meum odit

Sed ut impletur ser.

Cum autem uenerit pater dicitur

Ecce illis periculis oportebit deterreri à professione ueritatis euangelica, quã mundus quidem omnibus machinis oppugnabit, ceterũ opprimere nunquam poterit, quã deo autore nititur. Videtis quã in me mundus molitur ob professionẽ paternã ueritatis. Ad similia perpetiendã necesse est ut præparetis animos uestros. Hęc ideo denuncio uobis euentura, ne putetis delictam esse professionem euangelicã, ac tum animo consternemini, quum ista uobis præter expectationem accidissent. Minus enim offendunt mala, quã prauideris, ad quã obfirmaris animum, ante quã incurrant. Non fallam uos, nec in malis, quã necesse est euangelij gratia perpeti: nec in præmijs, quã manet gnauius suo perfunctorum munere. Hoc primum occurret uobis euangelij prædicationẽ auspicantibus. Qui religionis arcem tenere uidentur, qui legis cognitionẽ profitentur, uos uelut impios & execrabiles submouebunt è synagogis suis: quod apud istos est probrosissimũ. Mox non hoc erunt contenti, uenient ad carceres, ad flagra. Denique res eò procedet, ut quisquis interfecerit uos, existimet se uictimã immolare deo gratissimã. Prætexent enim impietati suã pietatis imaginẽ, ac uerã pietatis doctores, impietatis reos peragent. Ita fiet, ut non solum dura perpetiamini, uerum etiam ut impij, maleficiq; perpetiamini. Sed ne uobis curã sit, quid mundus de uobis iudicet, consoletur uos exemplum meum, recordantes, quod ista mecum, quodq; mea patrisq; mei causã patiamini. Nostra hęc iniuria est, nostrum erit, & uobis certantibus opem suppeditare, & uictoribus præmia largiri, & illis obfistere, deq; pertinacibus peccatam sumere, ne uos quicquã de uindictã cogitetis. Non enim ista committet in uos quod fures sitis, aut maledici, aut alio qui talibus digni malis, sed quia nondum ad plenum uenerunt neq; me neq; patrem meũ. Error admixtus sæuitia faciet ut illorũ etiam miserescat: nec tam existimetis supplicio perdendos, quã doctrina seruandos. Multos enim incitabit in uos religionis studiũ, magis errantes iudicio quã affectu. Hi resipiscant simul atq; per uos innotuerit pater meus orbi terrarum: simul atq; uestra prædicatione cognouerint meam doctrinã, & spiritus sancti uim. Scio uos esse mœstos ob discessum meum: nec erat addendus in ceterorũ mœror, sed expediebat de his præmoneri uos, ut quum incidere uobis hęc mala fortiter & infractis animis perferatis, dum uobis ueniet in mentem, quod hęc omnia prædixerim euentura, quod exemplo mei, quod ab impijs, quod ab ignorantibus ueritatem, quod mea patrisq; mei causã patiamini. Nec uos moueat hominum de uobis iudicium, contentos recti conscientia. Quin potius iuxta doctrinã meã, beatos uos ipsos iudicate, quum persequuti fuerint uos homines, quum omne malum dixerint aduersum uos, mentientes propter nomen meum. Eijcient uos è synagogis, sed hoc ipsum arguet uestra nomina scripta esse in celo. Hęc omnia sciebam uobis euentura, sed tamen initio, quũ uos mihi iungerem, his de rebus silui, non ut fallerem uos, sed quia nondum erat tempus: nec enim omnia cuius temporis conueniunt. Corporis huius presentia pro tempore fouit imbecillitatem uestrã. Nunc quoniam instat tempus, ut subducar à uobis, oportuit uos palã præmoneri quid sitis perpeffuri, quo paulatim consuescatis corporalis presentia solatio carere, positoq; affectu humano, sumatis firmiter magisq; masculinum animi robur: nec sitis similes pueris, qui semper pendent à sinu matrum, exanimati, si quando contingat à conspectu parentum auelli. Nolui uos lactare falsa spectantem alieno tempore uolui consternare animos uestros. Datum est quod oportuit imbecillitati uestrã, egredere pro tempore consolatorem & patronũ. Nunc abeundũ est, & quum uestra causã potissimum abeam, ut subductio corporis huius conspectu proficiatis ad fortiora, tamen hic sermo sic exanimauit uos, ut nemo roget aut cogitet, quò uadam, quum non oporteat uos discrucari, quod abeam, sed gaudere potius quod abeam ad patrem, unde profectus sum, iam non abfuturus à uobis, sed aliter uobiscum futurus. Neq; uero ne sciebam, quid esset optabilius uestris affectibus. Malebatis hac mea consuetudine perpetuo frui: uerum ego malui uobis loqui quã conducunt, quã quã iuuant: malui uos cognita ueritate ad tempus affici mœrore, q̃ non proficere ad firmitatẽ uenturẽ tempestati parem futurã. Et idcirco palã quod euenturũ est nunc prædico uobis, me relicurũ uos, & me subductio uos multa passuros. Quibus perferendis ut sitis idonei, expedit uobis ut interim subducar ab oculis uestris. Nisi enim submoto carnis conspectu coeperitis esse spirituales

Absq; synagogis facient

Sed hæc loquutus sum uobis

Quia uobiscum eram

spirituales, spiritus ille consolator, qui uos fortes reddet & inuictos, non ueniet ad uos. Si quidem illi uos præparauit, ille perficiet quod à nobis cœptum est in uobis. Deniq; per illum semper uobiscum futurus sum, & presentius absens adero, quã nunc adsum præfens. Non enim in hoc uenit, ut semper uobiscum agam in terris: sed ideo me deici ad uestram infirmitatem, ut uos cucherem in cœlum. Sic uisum est consilio paterno, dispensatis temporum uicibus paulatim uos, & gradibus quibusdam ad ea quã perfecta sunt promodetis. Omnia uobis contingent nostro beneficio, sed uestrum est adniti, ut nostri beneficijs litis capaces. Etenim si perpetuo manseritis in hoc affectu, in quo nunc estis, consolator ille cœlestis non ueniet ad uos, nimirum nondum capaces sui muneris: Quod si abierit, uosq; neglecta corporali presentia, præparaueritis animos uestros sublimioribus doctibus, quas spiritus ille uobis deferet, tum ueniet ille consolator à me missus ex patre, nunquam uos relicurus, nec unquã uos destitutus, nec in uita, nec in morte: nec erit inestitax ille spiritus, sed quum uenerit, plus efficiet per uos, quã ego nunc præsto: non quod non sit eadem potẽtia, sed quod sic expediat humani generis saluti, negotij partes in tempora parti. Ego argui mundum, ille plenus & euidentius idem efficiet. Sic enim conuincet mundum, ut nisi resipuerit credens euangelio, nullam sit prorsus excusationem habere uideatur, quod possit incredulitati suã prætexere. Viderunt lassum, uiderunt esurientẽ & sitientem, uiderunt humilem & contemptũ, mox uidebunt afflictum, captũ, casum, ac morientem deniq;. Ceterum ubi perfectis omnibus, quã ad carnis dispensationem pertinent, uiderint reuixisse, uiderint sublatũ in cœlos, uiderint missõ spiritu uos subito factos intrepidus mei nominis præcones, uirtutes admirãdas emicare ad nomen meum inuocatum, exilire demones, restitui claudos, sanari aegros, reuiuiscere mortuos: deniq; nihil non euenisse quod à prophetis erat prædictũ, nihil erit reliquũ excusationis impijs & incredulis. Tum enim mundus triplici nomine conuincetur inexcusabiliter. Primum de peccato, mox de iustitia, deinde de iudicio. De peccato omnĩũ maximo, quodq; cætera peccata omnia complectitur, coarguetur: quia quum uiderint consentire prophetarũ oracula cum euẽtis: cum conspexerint tot hominũ milia profiteri nomẽ meũ: quum uiderint eos, qui mihi crediderunt, accepto spiritu sancto loquilinguis ignotis, clarescere miraculis: relinquere superstitionem Moisaicæ legis, amplecti pietatem euangelicã, detestari patrium cultum simulacrorum, sed uitã pietate colere patrem cœlestem; pro nihilo ducere terrena commo datos ad cœlestia rapi, quid tum habebit mundus, quod prætexat obstinatae suã incredulitatẽ: Si nihil erit omnium à patre, qui misit: nihil à me, qui missus sum seruandis omnibus: nihil à spiritu sancto, quem utriq; missuri sumus: nihil à uobis, quibus ut organis suis utetur ille cœlestis spiritus, quid superest, nisi ut omnes intelligant eos incredulitatis suã perire uitior. Quumq; conspexerint prophanas gentes, per simplicis aquã tinctoriam ac mei nominis professionem ablui à pristinae uitã peccatis, & innocentia donari, palã erit illos uolentes ac scientes in suis manere sordibus, & peccata peccatis adderent. Coarguetur autem & de falso uindicta iustitia. Nunc enim utcuq; prætexunt obseruationem legis à deo traditã: iactant obseruatas maiorũ constitutiones, prætexunt à maioribus traditam religionẽ, ieiunia, sabbata, preces, eleemosynas, cultus, & id genus alia, quã speciem habent iustitiã: ceterum ubi uiderint spiritus illius uim admirabilẽ non contingere nisi his, qui professi fuerint nomẽ meũ: contingere etiã idololatriã, sine legis obseruatione, quid dicent interim, qui sibi iustitiã ex legis obseruatione uindictant? Frustra gloriabitur apud homines de falsa iustitia, qui eum reiecerunt, per quem unũ uera contingit iustitia. Id ita esse tum palã erit mundo, quũ spiritus ille declararit, me non esse mortuũ, quem in crucẽ suffixerat, quem sepelierat: sed redisse ad patrem, unde ueneram, apud illum uiuere, & iam inuisibilem, ac sublatũ ab oculis humanis maiora præstare per uos meo spiritu afflato, q̃ præfens in terris præstiterim. His rebus fiet, ut illorũ iniustitia coarguatur, qui alibi sibi iustitiã spem posuerũt, q̃ in me: & dei iustitia fiat illustris, quã bona fide præstiterit humano generi, qd̃ olim per prophetas suos erat pollicitus. Id aut̃ mox futurũ est. Proficiscor enim ad patrem per mortẽ, neq; diu uobiscum hoc uisibili corpore uersaturus sum, & tamen sentietis me uiuum ac potentem, nihilq; non præstantem eorum, quã sum pollicitus

Ille arguet mundum de peccato

De iustitia uero

Quia uado ad patrem

ab ipso profectus sum. Nam hoc est amare patrē, amare filiū: & hoc est credere patri, credere filio. Non creditaūt qui negat illū à patre uenisse, qui negat illū ex autoritate patris dicere ac facere omnia. Antequā uenirem in mundum, assumpto quod uidetis mortali corpore, iam eram apud patrē: sed uestra causa ueni in mundum, ut uos in cælum eueherem. Nunc rursus obitū his, quæ mandarat pater, uestra gratia, iuxta corporis præsentiam relinquo mundum, & ad patrē redeo. Quicquid autem hic geritur, aut geretur, uestre salutis causa geritur, ac geretur. His uerbis animatiores facti discipuli, non nihil sibi placere cœperunt, quasi suis uiribus sustinere possent imminentem domini sui mortem, respondent hunc in modum: Ecce quod in posterum te facturū polliceris, hoc iam nunc præstas. Nunc enim absq; parabolarum inuolucro palam eloqueris quid sis facturus: nec est opus ut te quicquā præterea rogemus. Nihil enim te fugit, & istis dictis animi nostri mœrorē exemisti, nec erit opus alijs sermonibus. Non dubitamus enim, quin quod instat spe gaudiū futuri, simus constantibus animis laturi: Et in hoc deniq; uere credimus, quod à deo profectus sis, quod arcana cordium nostrorum penitus habes perspecta. Porro dominus Iesus: cui mos erat acriter ubiq; cohercere, si quid humanæ arrogantia, ambitionis, aut fiduciæ sensisset in animis oboriri discipulorum suorum, quo plane discedent suis diffidere uiribus, quibus nihil poterant, sed toti penderent à præsidijs dei patris: retudit eam arrogantiam, quod quum nondum intelligeret quid dixisset, quum nondum uere crederent, nondum essent pares instantibus procellis, tamen sibi uindicarent, quod erat precibus postulandum à patre: responditq; hunc in modum: Quid ego audio? Quod ego post polliceor, iam firmioribus mea doctrina & sacri spiritus afflatu facis, hoc nūc uobis arrogatis ante tempus, quasi uirtutis humanæ præsidijs possitis omnino quicquam. Imò iam instat tempus, quo declarabitis, quàm ex uobis ipsis sitis imbecilles. Non enim solum fortiter non perferetis tempestatem imminentem, sed me deserto solo in manibus satellitum, qui me rapient ad crucis supplicium, alius alio fugietis: adeo metu perturbatis animis, ut non modo mihi non sitis adhaeruri, sed ne consortio quidem mutuo uobis inuicem auxilio solatioq; futuri, dum sibi quisq; timebit, ne alterius indicio prodatur, aut in periculum ueniat, quanquam mihi quidem uestro præsidio non erit opus. Ab omnibus quidem amicis meis destituar, sed tamen desolatus nō ero: quia nunquam me deseret pater. Hæc ideo loquor uobis, ut uestris diffisi uiribus in me conquiescatis. Mundus magnis tumultibus coarctetur in uos, quemadmodum nunc in me coarctatur. Sed magno sitis animo, memores, quod ego uici mundum. Ex me sumetis exemplum, à me sperabitis auxilium. Vincetis & uos, sed per me: uestrapte quidem natura imbecilles, sed meo spiritu fortes & inuicti futuri, quum tempus & res postulabit.

CAPUT XVII

Huiusmodi sermonibus posteaquam Iesus partim consolatus esset discipulos suos, partim erudisset, & instruxisset aduersus imminentem malorum procellam: quoniam admonuerat fiduciam non esse collocandam in uiribus humanis, sed præsidio cœlesti, uoluit & ipsa re docere suos, ut ingruentibus afflictionibus mundi non aliò spectaret, quàm ad patrē cœlestem: unde totos oporteret pendere, qui cupiūt esse pares tolerandis persecutionibus. Igitur attollens oculos in cælum, quo nimirum ipso corporis habitu doceret, quò foret intendendus animus, hunc in modū loquutus est: Pater nunc adest tempus mihi semper optatum, glorifica filium tuū apud homines morte, ac resurrectione, ut uicissim filius tuus te glorificet apud uniuersos mortales, & uterq; per alterū innotescat. Sic enim expedit ad humani generis salutē, ut mundus per te cognoscat filium, ac uicissim per filium cognoscat patrē. Sic enim tibi uisum est, ut filio traderes potestatem uniuersi generis mortalium: nec in aliud hanc tradidisti potestatem, nisi ut omnes salui redderentur, & à morte liberati uitam assequantur æternā. Placuit enim tibi quicquid largiris hominibus, per filium largiri: per cuius mortem donas omnibus, si uelint, uitam æternam. Porro uitæ æternæ fons est, ut utroq; alterū illustrante, per fidem cognoscant utrumq;, uidelicet te, qui solus uerus es deus, non solum Iudæorū, sed omnium orbis nationū, unde proficiscitur quicquid est uitæ quam boni: & eum quem pro salute generis humani misisti in mundum, Iesum Christum, per quem donas quicquid tua bonitas donare uoluit hominibus: ut utriq; nostrum habeant

beant gratiā, tibi uelut auctori summo omnium, mihi qui ex tua uoluntate functionē hanc uolens ac lubens perago. Non enim potest salutem consequi, qui patrem honoret, contempto filio, aut qui filium ueneretur, neglecto patre, cum utriusq; sit eadem gloria. Ego hæcenus miraculis ac doctrina mea, nomen tuū illustre reddidi in terris: hæcenus obij quod mihi mandaras, promptus ac paratus ad id quod superest. Non quæsiui gloriam meam, sed tuam, uerum dei eci memetipsum ad summā ignominia humilitatem, ut tui nominis gloriam illustrarem apud homines. Nam tua gloria nunquā in se mutatur, nec eges gloria apud homines, sed illis opus est, ut ipsis innotescas. Et nūc mi pater, tu uicissim effice, ut mundus intelligat me totum receptum in eam gloriam, quam habebam apud te prius quàm hic orbis conderetur. Propter corporis imbecillitatem adhuc humiliter de me sentiunt homines, de te uero magnificè sentiunt. Tua gloria sicut ex se nec initium habet nec finem: ita nec crescere nouit nec decrecere. Nec huius corporis assumpti imbecillitas imminuit gloriam meā, quam semper habui, semper ex te natus: sed abs te conditus est mundus per me, ut essent qui cognoscerēt, mirarentur & amarēt, potentia, sapientia, ac bonitatem tuam. Nunc rursus est tempus, ut quod conditū est, tua bonitas restituatur per me. Restituetur autem, si cognorit mundus quanta sit tua charitas erga genus humanum, cuius seruandī gratia filium unicum in mortem tradideris: quanta potentia, qui diaboli tyrannidē fregeris: quanta sapientia, qui tam mirabili consilio mundum abs te alienum ad te conuerteris. Iacta sunt huius rei fundamenta. Effeci ut nomen tuum innoteret istis, quos afflatu tuo exemptos à mundo, mihi tradidisti. Non enim poterant eximi huic mundo, non poterant inferri mihi, nisi tua gratuita bonitas afflasset illorum animos. Tui erant, quos condidisti: tui erant quos huic negotio destinaras, & eos mihi docendos ac formandos tradidisti. Nec inanis fuit in illis tua benignitas, nec inanis fuit opera mea. Crediderunt doctrinae meae, qua te docui: nec solum crediderunt, sed hucusq; perstiterunt in credulitate, obtemperantes meis sermonibus. Nam hoc cognitū ac persuasum habent, quod Iudæi credere noluerunt, quod quicquid docui, quicquid gessi, ex te autore profectū est, tua uirtute gestum est. Nec enim aliud illis tradidi, quàm abs te tradendum acceperant, qui quicquid etiam sum, ex te sum: neq; quicquā est tuū, quod non idem sit meum. Sermonem igitur meum, quē pharisæi spreuerunt: hi uelut abs te profectum receperunt, cui credentes uere cognouerunt quod abs te profectus sim, abs te missus uenerim in hunc mundū. Hæcenus profectū est in eis, quod persuasum habet me Messiam esse tot seculis expectatū, quem tu ad salutem omnium credentium misisti in mundum. Nunc quoniā eos relinquo, iuxta corporis conuictū, uicissim illos tuæ bonitati cōmendando seruandos, ne deficiant, sed semper in melius proficiant. Sciunt cui debeant acceptū ferre suā salutem. Sciunt cuius præsidijs niti debeant. Ex te pendent. Ego igitur pro his rogo, quos è mundo subducos, tuos esse uoluisti, ut tua bonitas quod cœpit in illis, perpetuum ac proprium esse uelit. Pro mundo nunc non rogo, qui malis cupiditatibus excacatus, pertinaciter reclamatione doctrinae meae, sibi ipsi salutem gratis oblatam inuidens. Pro his rogo, quos mihi seruandos tradideras, quia non sunt huius mundi, sed tui sunt, & aduersus diaboli maliciam non possunt esse tuti, nisi tuo perpetuo præsidio. Tuos igitur tibi pater cōmendo, ut perpetuo tuos esse uelis, quemadmodum ego perpetuo tuus sum. Et ideo mei sunt, quia tui sunt, quod inter nos sit rerum omnium communio. Quicquid enim meum est, idem & tuum est: quicquid tuum est, idem est & meum. Quemadmodum autem tu mea doctrina glorificatus es apud homines, ita ego per horum credulitatem glorificatus sum, qui mihi constanter adhaerint, pharisæis & scribis obstinate reclamantibus. Succedent enim hi quodammodo in uices meas, ac me sublato de terris nomen utriusque nostrum celebre reddent per uniuersum orbem. Peregi prædicationis meae munus, in quod isti succedent. Iamq; non sum in mundo, quem mox relinquo: ceterum hi mei loco manent adhuc in mundo, sparsuri per uniuersas orbis nationes, quod à me didicerunt. Ego uero relicto illis, ad te uenio totus. Pater sancte serua eos in prædicatione tui nominis, quos mihi docendos tradidisti, ut ea doceant, quæ tu me docere uoluisti, quæq; ego per omnia uoluntati obtemperans tuæ docui: ut quemadmodum ego à tuis præscriptis nusquam discessi, sed per omnia consentientem me præbui uoluntati tuæ: ita & horum doctrina, horum uita, nusquā à mea dissentiat. Sic enim uere

glorificabitur nomen nostrum per illos, si quemadmodum nos inter nos consentientes, uterque alterum glorificauimus: ita & hi nusquam a nobis dissentientes, illustre reddant nomen nostrum in toto terrarum orbe. Quicquid enim illi docuerint, quicquid fecerint, quoniam intelligetur a nobis esse profectum, ad nostri nominis gloriam referetur. *Cum essem cum eis in mundo* Quamdiu cum illis egi secundum corporis consuetudinem, etiam corporalibus officiis studui illos seruare ueluti tuos, & abs te mihi concreditos, & haecenus continui illos in foedere nostro. Quotquot mihi tradidisti, hos traditos bona fide custodiui: neque quisquam ex hoc contubernio periit, praeter unum: qui licet mecum uiuere, meus tamen non erat, sed perditioni natus erat, quia ipse sibi suo prope uitio uolens accessit. Nam a me nihil est praeteritum, quod illum ad mentem meliorem reuocare debuerit. Ne id quidem fortuito obtigit, sed hoc fore iam olim scriptura diuina praedixerat, ut amicus & domesticus contumacior, pecunia redemptus, proderet in mortem dominum, ac magistrum suum. Verum tuo sancto consilio fit, ut huius quoque perniciem proficiat ad publicam orbis salutem, dum per hunc procuratur id, sine quo salus non poterat contingere: dumque paratur exemplum, quod admoneat unumquemque in eo persistere quod cepit, ne quod gratuita dei bonitate collatum est ad consequendam aeternam salutem, ipse sibi sua culpa uertat in exitium aeternum. Verum ut haecenus haec aeterno tuo consilio peracta sunt, sicuti uoluisti, ita perfunctus his quae mandasti, relinquo mundum, & ad te uenio. Sed interim abiturus, haec loquor apud te: non quod dubitem de uoluntate tua, sed ut hac oratione consoler & confirmem meos, ut intelligant se tibi fore curae, postea quam mei corporis fuerint orbati conspectu, ponantque merorem, quod intelligant me reuiscendum: mox gaudeant, ubi me conspexerint rediitum: demum ubi uiderint sublatum in caelum, & acceperint spiritum illum caelestem, tui simul ac mei uicarium, concipiant gaudium non temporarium, quod est corporis redditi nascatur aspectu, sed perpetuum ac perfectum, quod illis semper suggerat spiritus noster, inhabitans eorum pectora, ut iam non aliunde pendean, quam a fiducia nostri rectique conscientia. Graues persecutionum tempestates excitabit in illos mundus, propterea quod mea doctrina non conuenit cum huius mundi cupiditatibus. Siquidem homines inhiant rebus terrenis & caducis, ego doceo caelestia. Hanc doctrinam abs te mihi traditam, tradidi illis, quam aspersione mundo, hi pauci amplexi sunt, & ob hoc mundus hos, uelut sui desertores, & ad nos transfugas, odio prosequitur, non ob aliud, nisi quod nobis adherent, mundo renunciantes. Habet hic mundus suas illecebras ad tempus blandientes: habet sua terribilia meta minasque, quibus fortem etiam animum frangit. His tuetur suam factionem, & nostram impugnat. Aequum est igitur, ac nostrae benignitatis, ut qui a mundi partibus descuerunt ad nos, sequi totos nobis crediderunt totique pendunt a nobis, curae sint tibi, quo mundus intelligat, tutiores esse qui se nostris tradunt praesidijs, quam qui nituntur auxilijs mundi. Simpliciter illorum erga nos fiducia meretur caelestem fauorem: & odium in eos mundi nostra causa exortum, prouocat nostram erga illos beneuolentiam. Non enim ideo sunt inuisi mundo, quod fures sint, aut homicidae, aut raptores, aut impostores, sed quod immunes sint a uitijs huius mundi, ab ambitione, auaritia, liuore, fraudulentiaque pharisaeorum, ab idololatria, a turpitudine, caeterisque uitijs, quibus passim laborat mundus. Denique ideo odit eos mundus, quod sprete doctrina pharisaica, sprete stulta philosophia mundi, simplici credulitate pareant meis decretis, quemadmodum me quoque mundus odit, quod tuae uoluntati paruerim. Nec me solum odit mundus, sed nomen quoque meum, ac memoriam oderit: meaque causa prosequetur odio, quicumque contemptis humanis dogmatis, sequetur simplicem ac puram doctrinam Evangelicam, propterea quod longe dissentiat a cupiditatibus eorum, qui totis studijs amplectuntur ea, quae sunt huius mundi. *Non rogo ut tollas* Nunc ego perfunctus meo munere, seiungor a mundi consortio: sic enim expedit. Nolim autem adhuc illos esse mihi comites, nondum est tempus, ut & hi sustollantur a mundo, donec & ipsi perfuncti fuerint sibi delegando munere. Hoc tantum rogo, ne uiuentes in mundo, mundi uitijs contaminentur, & a nobis desciscantes, reuoluantur in mundi factionem. Id enim sine tuo praesidio uitare non poterunt, tot insultibus impetiti. Mihi adherent, mei palmites sunt, mea membra sunt. Ita fit, ut quemadmodum ego sum alienus a mundo, quoniam adherere tibi, ita & hi sint a mundo alieni, quoniam adherent mihi. *De mundo non sunt* Quemadmodum ego me purum

me purum seruaui ab inquinamentis mundi, ita tu hos pueros serua ab omni mundi contagio. Id fiet, si tuo praesidio perseuerauerint in ueritate. Mundi sapientia plurimum habet falsitatis admixtum. Mosaica lex rerum umbris est inuoluta, sed tuus sermo, quem ego docui, pura ueritas est, non habet fucos, non habet umbrarum fumos. Hanc ego pure sincereque tradidi, ut iam non sit opus tot interpretamentis, tot constitutionibus pharisaeorum, tot elaboratis philosophorum sophismatis. Sola doctrina mea simplex, & omnibus obuia, si modo accesserit credulitas, sufficit ad aeternam felicitatem. *Pater quos dedisti mihi* Quemadmodum ego tuus Apostolus bona fide gessi tuum negocium, abs te missus in mundum, nulla ex parte corruptus ex mundi contagio, sed mundum potius ad meam attractans puritatem: ita & hos mei uice mitto in mundum, ut quod a me acceperunt, pure sincereque doceant: non studentes quaestui gloriae uel suae, sed uoluntati tuae, quo per horum testimonium plurimi pertrahantur ad nos, & a mundo separentur, qui totus in uitijs est. Huius rei gratia memetipsum uictimam immolo tibi, ut & hi purgati a peccatis, puri perseuerent in praedicatione ueritatis Evangelicae. Non enim potest pure praedicare doctrinam meam mundo, qui mundanis affectibus fuerit obnoxius. Nec pro his tantum rogo, qui pauci sunt, sed pro omnibus, qui per meam doctrinam ab his praedicati, mundo renunciaturi sunt, & in me fiduciam omnem collocaturi. Sic enim fiet, ut quemadmodum tuis inherens sermonibus, abs te non diuellor: quemadmodum hi meis praecipis inherentes, a me non diuellentur, sed ueluti palmites uiuent in nobis, ueluti membra nostra animabuntur spiritu: ita & caeteri, qui horum dictis inhererint, quae ex me accepta mundo tradent, mihi insiti, per me tibi iungantur, ut totum corpus sibi conexum cohareat, te radice, me stirpe, spiritu sparso per omnia membra, his & qui per hos credituri sunt palmitibus, per uniuersum orbem longe lateque diffusis. Ego nihil possum sine te, hi nihil poterunt sine me. Quod abs te accepi, hoc in illos transfundo per spiritum omnibus comunem, ut quemadmodum tu uim tuam exeris in me, & ego tibi indiuulsus inhaereo, ita & nos uim nostram exeramus in his, nobis indiuulse adherentibus: ut mundus horum concordiam doctrinam, horum miraculis, horum castis moribus commotus, credat me profectum abs te, & quicquid per te gessi, redeat in gloriam tui nominis: intelligat mundus & in his esse spiritum nostrum, miraculis, aliisque uarijs argumentis exerentem uim suam. Quemadmodum enim gloriam, quam mihi apud homines aedita miracula peperere, non mihi uindicauit, sed tibi pater transcripsi, quae autorem semper professus sum: ita gloria, quam isti magnificis gestis sibi parabant in posterum, quoniam suo nomine nihil agent, sed omnia referent ad nostri nominis gloriam, tota nostra erit. Itaque mundus intelliget, talem esse concordiam inter illos & me, qualis est inter me & te. Ego per spiritum meum agam in illis, quemadmodum tu in me ueritatem tuam exeruisti: ita fiet, ut ipsi quoque uelut unius corporis membra, uni adherentia capiti & eodem uegetata spiritu, mutua concordia inter sese cohareant, ut undique sit absoluta perfectaque concordia, in caelis & in terris. Abrogat doctrinae fidem, opinionum dissensio. Si concordem docebit idem, quod ego docui, si uita respondebit doctrinae, nimirum mundus intelliget, non esse doctrinam humanam, sed profectam a me, quem tu in mundum misisti. Intelliget & illos tibi charos esse, uoluntati tuae obtemperantes, quemadmodum ego tibi charus sum, nusquam deflectens ab animo tuo. Pater, cupio ut quemadmodum hi quos ex mundo sublato tradidisti mihi, futuri sunt imitatores afflictionum & crucis meae, ita sint & gloriae confortes: ut quemadmodum spectatores fuerunt humilitatis meae, ac testes erunt supplicij mei, ita sint & gloriae spectatores, quam mihi his malis defuncto daturus es: ut & ipsi discant per afflictiones tendere ad aeterna gaudia, per ignominiam ad immortalem gloriam proficisci. Non enim est noua gloria, quam mihi daturus es, nec est noua charitas, qua me diligis, sed ideo profers apud homines argumenta tuae erga me dilectionis, ut qui mei uolunt esse, simili uia ambiant amorem tuum, simili factis ad caelestem gloriam enitantur. Dilecti tibi sunt ante mundum conditum, quos tuo amore, quos tua gloria dignaturus es. Pater iuste, a me nihil est praeteritum, quominus innotesceres omnibus: sed mundus magna ex parte suis uitijs obcaecatus, noluit te agnoscere, quia mihi te docenti noluit credere. Ego uero purus a mundo te noui, & cognitum praedicaui. Nec omnino frustra fuit mea praedicatione. Per me cognouerunt te hi, quos in

quos in hoc delegeras, quod abs te profectus sum, tamen si pharisæi clamitant me profectum à Beelzebub dæmoniorum principe. Sed ut tua bonitas me miserat seruandis, si qua fieri potuisset, omnibus: ita tua iustitia non patietur ob quorundam incredulitatem frustrari uota credentium. Docti, potentes, religionis proceres, tuam doctrinam spreuerunt, sed hi rudes, humiles, indocti, per me receperunt notitiam tui nominis, efficiamque ut magis ac magis eis innotescat: ut summa charitate, qua me complexus es, complectaris & illos: atque illi uicissim plenius edocui per spiritum meum, & nos redament, & seinuicem mutua beneuolentia foueant ac tueantur. Sic enim erunt inuicti aduersus omnes huius mundi tumultus.

CAPVT XVIII

Huiusmodi sermone posteaquam Dominus Iesus confirmasset, erexitque suorum animos, & gregem suum suo patri commendasset, quo planè declararet discipulis suis, se uolentem ac lubentem pati quæ pateretur, ultrò proficiscitur obuiam ihs, à quibus erat capiendus. Nox enim erat intempesta, & nisi noto loco deprehensus, capi non poterat. Ab eo igitur loco, quo hæc loquebatur discipulis, egressus est: & transmissio torrente, cui nomen apud Hebræos exre Cedron, contulit sese, comitantibus se discipulis, in ortum, non ignorans Iudam eorum turum cum armata cohorte satellitum: quoniam Iudas, qui prodebat illum, non ignorabat quod dominus Iesus frequenter multa nocte eò se solitus sit subducere orandi gratia cum discipulis suis. Nox enim in hoc captata est, ne quis tumultus oriretur à populo, & armata manus adhibita est, ne Iesu comites obsisterent, quo minus caperetur. Iudas enim ex discipulo Iesu factus proditor, & ex comite redemptoris factus latronum dux, cum cohorte quam acceperat à pontificibus & pharisæis, quibus pactus erat se traditurum ipsis in manus Iesum, uenit in ortum, ubi cum discipulis ingressus orabat dominus. Adducebant autem secum faces ac laternas, quo posset in tenebris agnosci, non sine gladijs ac fustibus aduersus discipulorum uim, si quis forte conatus fuisset defendere dominum suum. Iesus autem, quem nihil fugiebat eorum quæ gerebantur, ut planè doceret se & præscium & uolentem pati quæ patiebatur, non expectato illorum aduentu, processit illis aduenientibus obuiam, ultrò percontans, quem quaerent: ne per errorem manus iniicerent in aliquem discipulorum. Quumque respondissent, se Iesum Nazarenum quaerere, respondit intrepida uoce: Ego sum ille quem quaeritis. Aderat autem simul & Iudas Iscariotes unà cum cohorte, qui paulo ante perfidi osculi symbolo prodiderat Iesum, quum hæc loqueretur dominus, nec prodens interim à quo prodebat, nec uerbis sauiens in conductitiam militum cohortem, ut ad extremum usque mansuetudinis exemplum præberet suis discipulis. Ad hanc autem Iesu uocem: Ego sum: territa cohors, repulsa est in tergum, & concidit in terram, non ferens dominicæ uocis uim. Vbi recepissent animos, ac rursum pararent adoriri Iesum, iterum percontatus est eos dominus, quem quaerent. Quum respondissent, quemadmodum modo responderant, se Iesum Nazarenum quaerere, rursum intrepida uoce respondit: Iam dixi uobis, me esse illum quem quaeritis. Quod si me quaeritis, in me unum uobis facio potestatem, hos sinite abire, in quos uobis per me ius non est in præsentia. Hoc ideo fecit Iesus, ut clarissimo argumento declararet, nulla uicæ potuisse, nisi se capi permisisset, posteaquam semel sola uoce perditâ & armatam militum manum unâ cum impudenti proditore submouisset, atque in terram prostrauisset. Porro quemadmodum sui capiendi fecit potestatem, ita non idem ius permisit in discipulos: quia prædixerat eam tempestatem id temporis in suum unius caput sauiturâ, reliquos deiciendos quidem, sed incolumes futuros, donec eos reuideret: interim & boni pastoris imaginem præbens, qui sui gregis incolumitatem suæ uitæ dispendio redemit. Si non itaque Petrus, qui peculiari quodam amore domini sui flagrabat, quoniâ magnifica quædam de se fuerat pollicitus, quod suæ uitæ dispendio redempturus esset uitam domini, quum uideret armatam cohortem iniicere manus in Iesum, oblitus eorum quæ dixerat illi dominus, subito calore percitus eduxit gladium, nec expectato domini iussu percussit seruum pontificis, cui nomen erat Malchus: sed iustus frustratus, tantum arculam abscidit illius dextram, domino nimirum Petri manum moderante, ut leue uulnus esset. Cuius damnum tamen mox sua lenitate restituit. Passus est autem dominus futurum ecclesiæ suæ principem in hunc errorem pio quidem affectu cadere, quo certius & efficacius in posterum

in posterum eximeret omnem ulciscendi libidinem, ac ius armorum in totum excuteret, posteaquam & illum obiurgasset, qui nodum accepto interdicio, pio dominum pio affectu aduersus impios tueri pararet. Iesus itaque uim quidem militum diuina uirtute cohibuit à Petro, sed interim discipulum iam ad reliquum pugnae flagrantem obiurgat dicens: Quid agis Petre? Excidit ne tibi, quod pridem quum me dehortareris à morte, audieris satanas, & à tergo sequi iussus sis? Quorsum expromitur gladius? An ut mortem meam impediās, quam uolens & ex auctoritate patris subeo? Crucem meam imitari te decet, non depellere. Reconde igitur enses tuos in uaginam. Res Euangelica non agitur eiusmodi præsidij. Si uis in meas uices succedere, non alio gladio pugnandum erit tibi, quam Euangelici sermonis, qui uitia amputat, homines seruat. An non bibam hoc mortis poculum, quod mihi pater tradidit ebibendum? Quomodo fiet ut unum simus omnes, quemadmodum ante rogauit patrem, nisi, quemadmodum ego ad mortem usque pareo uoluntati paternæ, ita & uos obtemperetis præceptis meis? Hoc sermone cohercitis à pugna discipulis, cohors militum, & horum tribunus, unâ cum ministris, quos addiderant pontifices & pharisæi, impias manus iniecerunt in Iesum, ac facinorosum in mortem ligatum, adducunt primum ad Annam pontificem, Caiphæ socerum, hinc ad ipsum Caipham missus est. Caiphæ autem erat summus illius anni pontifex. Ergo ab ædibus Annæ duxerunt Iesum ad Caipham, de quo prius dictum est, quod reliquis ambigentibus quid esset faciendum de Iesu, propter munus quod gerebat, prophetico spiritu affligens, suaserat eum omnino tollendum e medio, quod sic expediret in commune, ut unius hominis morte, totius populi salus redimeretur. Ad huius igitur socerum primum deductus est Iesus, ut illius oculos oprato spectaculo pascere, atque in huius ædibus examinaret, si quam criminis speciem in eo possint reperire. Quamquam enim animos haberent parricidales, tamen ob metum populi & præsidij, studebant iusticiæ speciem aliquam prætexere. Sed impiam hominum astutiam diuina prudentia uertit in filij sui gloriam. Dum enim sic capitur, sic ducitur ab Anna ad Caipham, à Caipha ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, ab Herode rursus ad Pilatum: dum à multis examinatur, ac multis nominibus accusatur, omnes innocentie suæ testes fecit, ac professores, etiâ inimicos. Nullum autem certius innocentie testimonium, quam quod ab inimico ueritas extorquet. Quam uero non dederunt aequitatis pontificiæ specimen: Proditionem innoxij pecunia redemerunt, per conductam armatorum manum inermem ceperunt, non reluctantem, sed tantum ædito specimine uirtutis suæ, si uoluisset uti: sponte se præbentem alligarunt, ducunt non ad iudicem, sed ad hostem, ueluti prædam ostentantes: atque ibi demum crimen obijciendum quaeritur. quum prophetarum etiam legum æquitas nemini manum iniiciat, nisi prius criminis inuidia uehemens grauet aliquem. Huc igitur nempe ad Caipham quum duceretur Iesus, Simon Petrus, quamquam à pugna prohibitus, tamen adhuc non nihil fidens uirtuti suæ, sequebatur Iesum unâ cum alio quodam discipulo, qui paulo ante super cœnam accubuerat in pectus Iesu. Is quoniâ erat notus pontifici, fretus hac noticia, ausus est ingredi ad atrium usque cum Iesu. Petrus quoniâ ignotus erat, non ausus est intrò consequi, sed restitit foris ad ostium, multum interim degenerans ab illa fortissima uoce: Ego animam meam pono pro te, & tamē adhuc aliquid restabat animi masculi. Nam amoris erat, quod ausus est ad ostium usque sequi, quum ceteri alius alio se proripuissent. Ceterum quod non est ausus introire, formidinis erat, ac mox sequuturæ negationis præludium. Sed alter ille discipulus, uidens Petrum non consequi, admonuit ancillam ostiariam, ut eum qui staret ante ostium, introduceret. Quod quum esset factum, mulier intuens Petrum, & quasi per somnum noscicans, quod aliquando uidisset eum in comitatu Iesu, præsertim quum ab eo iussus esset introduci quem sciebat esse discipulum: Num tu quocumque, inquit, discipulus es istius hominis, qui modo captus adducebatur? Ad hanc uilis mulierculæ uocem, quæ tamen nihil fauorem aut formidabile præ se ferebat, quum Petrum conferret cum eo quem non impetebat, quum sciret esse Iesu discipulum, & ita Iesum nominaret hominem, quasi miseretur illius potius, quam indignaretur: subito oblitus omnium, quæ tot uerbis inculcarat Iesus, oblitus tam magnificæ pollicitationis, negauit se esse discipulum Iesu. Hæc nimirum est prima professio uolentium principum aulis sese addicere, abnegare Christum, hoc est, ueritatem. Sic ingressus Petrus, miscuit se ministris ac seruis pontificis, qui stabant ad prunas & obstrigens intempeste noctis calefaciebant se, simulque cum illis se calefaciebant: sperans se ita

posse latere: expectans interim quem exitum esset habiturum, quod agebatur de Iesu. Non dum enim omnem spem defugiendae mortis abiecerat: quanquam ita metu percussus, ut nec illud ei ueniret in mentem, quod dominus modo praedixerat futurum, ut fortis ille pollicitator abiureret dominum suum. Caiphas igitur pontifex, quo speciem aliquam legitimi iudicii praerberet, sed reuera hoc agens, ut ex uarijs Iesu responsis aliquid exciperet, quod illi criminis uice posset impingi, multa percontatus est Iesum de discipulis suis, quales essent, unde esset eos nactus, & in quem usum eos colligeret, et quid illos docuisset clanculum. Iesus autem intelligens eum non aequi iudicis animo percontari, quo uerum cognosceret, sed fraudulenter uenari quod criminaretur, & in discipulos interim aniam captando, quos Iesus uolebat adhuc esse in tuto, nihil respondit ad pontificis insidiosas interrogaciones: sed a suo suoribus testimonio relegat eum ad testimonium publicum, & testimonium etiam inimicorum, quo nullum potest esse certius innocenti. Quis, inquit, me rogas, quid in occulto docuerim meos? Mea doctrina non fuit seditiosa, neque clancularia. Ego palam loquutus sum mundo. Ego semper quod docui, docui in synagogis uestris, docui in templo diebus festis, loco & tempore celeberrimo, quod ex omnibus Syriae partibus ueritatem Iudaei conueniunt: nihil autem in occulto loquutus sum, quod idem non palam docere sim ausus. Toties audiuit me populus, toties pharisaei. Quid nunc me tanquam de futura clancularia doctrina percontaris? Quin illos interrogas, qui me publice docentem audierunt? Illorum erit certius testimonium, qui mihi nulla familiaritate iuncti sunt, plerique etiam oderunt. Referant illi uel inimici, quid docuerim. Sciunt enim plurimi, nec difficile erit inuenire testes doctrinae meae. Haec quum dixisset Iesus, docens interim, pro ueritate non nunquam fortiter quidem, sed absque conuicio respondendum esse: quidam enim ministris pontificis, qui forte proximus astabat, non dissimilis suo domino, uolens tueri dignitatem sui pontificis aduersus libertatem Iesu: quemadmodum Petrus uolebat tueri sui preceptoris incolumitatem aduersus uim militum, non expectato iussu sui domini impingit alapam in faciem Iesu, conuictum addens, & pontifice, & se famulo dignum: Siccine tu respondes pontifici? Ponerat dominus Iesus & hunc impium pontificem perdere, & hunc impacitorem alapa cohibere, nisi uoluisset suis exemplum exhibere, quod sint praeposita, quam peruersa mundi iudicia. Horum enim spectator assidebat Petrus, qui uilis ancillae uocem ferre non poterat, quum dominus a famulo caederetur. Porro dominus Iesus qui mansuetissime se gessit aduersus omnes iniurias, nusquam feuerior quam in eos, qui titulo speciei religionis oppugnarent ueram religionem, non tulit tacitus alapam, qui crucem tacitus pertulit. Praesidebat pontifex, examinabatur uinctus Iesus: iudicii species erat. Et apud ethnicum iudicem auditur uicissim, & interrogatur reus: apud pontificem pro responso dabatur alapa, & dabatur ei, qui iudex futurus est uiuorum & mortuorum. Respondit itaque Iesus libere quidem, sed mansuetissime: Quod apud iudicem, ei respondeo rogatus. Hic rationibus agitur etiam apud ethnicos, non alapis. Si quid male dixi, doce: si nihil male loquutus sum, cur tu iudicis minister, in iudicio, tacente iudice, nihil resellens me uerberas? Haec agebantur in aedibus Caiphas pontificis, ad quem ut dixerat, Annas ipsius socer miserat uinctum Iesum. Sed interea dum haec aguntur procul spectante Petro, qui, ut dicere coeperat, stabat admixtus turbae ministrorum, & ad prunas calefaciebat se: erant inter hos, qui ex notis Petrum utcumque noscitant, dicerent illi: Num & tu ex huius discipulis es, qui sic tractatur a pontifice? Petrus conspecto tam immani spectaculo, magis etiam exterritus, rursus negauit se discipulum Iesu. Iam enim sensit illos ex pontificis interrogatione, de discipulis etiam comprehendis cogitare. Hac negatione Petrus arbitrabatur se futurum a periculo liberum, quod admodum se explicauerat ab ostiaria. Sed quo magis agnosceret, quam nihil posset ex sua uirtute, separatus a consortio domini sui, stabat in reliqua ministrorum turba, quidam sanguinis propinquitate coniunctus illi, qui paulo ante in horto quum ceteris audacior primus tentaret inijcere manus in Iesum, percussus erat a Petro, & auriculae dano mulcatus: hic diuino consilio subornatus est, ut ulcisceretur cognati sui iniuriam, sed reuera Petri temerariam de se fiduciam corrigeret. Non contentus enim unica Petri negatione, quoniam pugna, quamquam in tenebris acta, fecerat eum insignem: Quid, inquit, negas esse te de numero discipulorum istius? An non te modo uidi his oculis in horto cum Iesu? Ad hanc uocem penitus exanimatus Petrus, deuouit se ipsum, si nosset hominem. Et illico cecinit gallus. Nec hoc signo

signo, quod dominus illi praedixerat, Petrus ad se rediit, nec rediturus erat, nisi dominus efficaci contuitu suo reddidisset illum sibi, tacitoque afflatu prouocasset poenitentiae lachrymas. Tot modis erat docendus ille, totius ecclesiae futurus princeps, ut in omnibus sibi diffideret, & ex unius domini sui praesidio pederet. Quum igitur & apud Caipham totam noxam examinatus esset usque ad diluculum, nec quicquam in eo repertum esset sceleris, ob quod capitis accersi posset, ab aedibus Caiphas pontificis ducunt Iesum ad Pilatum praesidem, ut innoxii sanguinis inuidiam in eum deriuarent. Ac Iesus quidem, ut erat uinctus, per cohortem conductam deductus est in praetorium praesidis. Caterum ipsi Iudaei non ingressi sunt praetorium, ne contaminarentur, propterea quod comedendus esset illis agnus paschalis, ad cuius esum puri uolebant accedere, peruersa nimirum religione, qui se crederent praesidem homini nihil committere, imò tot modis bene merito. Pilatus igitur ubi uidit nouam iudicij formam, captum et uinctum ante quam esset auditus a iudice, armatam hominum manum, prodijt foras, ipse contaminandus eorum alloquio, qui sibi iam uidebantur puri. Prodijt autem, ut si fieri posset, placata Iudeorum uesania liberaret innoxium. Mittitis, inquit, hunc ad me capite plectendum. Atqui non est moris Romani, quenquam afficere supplicio, nisi conuictum de crimine capitali. Quod igitur crimen huic intenditis? Responderunt Iudaei: Sit tibi satis pontificum & pharisaeorum autoritas. Si non esset iste maleficus, quae nostra est religio, non tradidisset eum in manus tuas. Pilatus suspicans id quod res erat, esse aliquid priuati odij propter legis superstitionem. Si quid est, inquit, quod ad me est tribunal non pertineat, ueluti si uiolatum sabbatum, si gustatae carnes fuisse, si quid liberius dictum in Moysen, prophetas, templum aut deum uestrum: aut si quid huiusmodi commissum est, quod uestra lex puniri iussit, quum non sit alioqui Romanis legibus uetitum, ipsi tollite ad uos hominem, & iuxta legem uestram iudicate illum. Ego Caesaris nomine praesidem ago. Si quid aduersus huius leges commissum est, quod capitali supplicio dignum sit, adferre, et legitime conuictum afficiam supplicio. Caterum uestra legis quaestionibus me non admisceo. Iudaei uero tamen quouis modo cupiebant extinguere Iesum, tamen metu praetextunt religionem, ne mox darent poenas iudicij, quod innoxium & indemnatum occidissent: simulque nouum supplicij genus affectabant in illo, quod tum apud Iudaeos erat omnium probrosum. Nobis, inquit, non est fas interficere quenquam. Ista dicebat impudens natio, quae tot prophetas occiderat, sibi blandiens, quasi esset ab homicidio immunis, quum innocentem tot modis adigerent ad necem, aut quasi solus carnifex homicida sit, qui suis manibus suffigit in crucem. Animum habebant homicidam; linguas habebant homicidas: conduxerant proditores, conduxerant cohortem, conduxerant falsos testes, confinxerant falsa crimina: urgent ac terrent iudicem, & sibi uidentur ab homicidio puri, dignique uescantur agno paschali: non ob aliud, nisi quod ab ingressu praetorii sese continuissent. Haec autem facta sunt, ut perspicuum esset, nihil sceleratius peruersa religione, simulque fieret, quod Iesus futurum praedixerat, per aenigma significans, qua morte foret moriturus, quum diceret: Quum exaltatus fuero a terra, omnia pertraham ad me: ut omnino intelligeremus, non solum mortem illi constitutam fuisse, sed delectum etiam mortis genus. Pilatus igitur posteaquam auditis Iudaeorum uocibus intellexisset, inter cetera nescio quid obijci Iesu de regno affectato, nec in Iesu specie quicquam appareret, quod huic crimini faceret fidem, rursus ingressus est praetorium, foris relicta turba: & accersito priuatum ad se Iesu, ut absque tumultu ex homine, quod ex uultu quoque liquebat, probo & prudenter, quid esset expiscaretur, dixit: Tu ne es ille rex Iudaeorum, quem dicuntur expectare? Hoc unum diligenter exquirat Pilatus, quod cetera non pertinerent ad rem publicam, caterum hoc crimen uideretur & ad Caesaris maiestatem, & ad publicam tranquillitatem pertinere. Exquirat autem non quod credat, sed ut ex reo suppeditaretur, quo refereret Iudaeos. Iesus autem tamen non ignoraret hoc esse falso delatum a Iudaeis, quod in Caesaris contumeliam affectaret regnum: tamen ut Iudaeorum malicia detegeret, & Pilati subleuaret aequitatem, longe meliorem pontificibus & pharisaeis, tamen profanus esset, & Iudaicae religionis contemptor, respondit: Vtrum hoc ex te contectas, quod regni sum affectator, an Iudaei hoc nomine me detulerunt tibi? Pilatus & suam aperiens innocentiam, & Iudaeorum maliciam: Nequaquam, inquit, hoc ex me contectas, neque quicquam in te uideo congruens

isti crimini. Iudaeorum est ista de uenturo rege fabula. An me putas esse Iudaeum? Gens tua calumniatrix, & tui pontifices tradiderunt te mihi, modis omnibus agentes, ut occideris. Sed quoniam non est Romani moris indemnatum occidere, si fallum est affectati regni crimen, quid igitur commisisti? Haec quoniam Pilatus simpliciter sciscitabatur, ut liberaret innocentem: Iesus illi per aenigma dignatus est respondere, docens aliud regni genus esse, de quo prophetae fuissent loquuti, longe sublimius hoc regno mundano, quod humanis legibus, humanis praesidijs consistat, quod nihil posset nisi in corpora: sed esse regnum caeleste, quod mundi regnum non affectaret, sed contemneret: non laederet, sed proueheret in melius: Regnum, inquit, meum non est huius generis, cuius est regnum Caesarem. Hoc terrenum est, meum uero caeleste. Nihil igitur affecto, quod affectatum laedere possit Caesaris maiestatem. Si meum regnum esset huius mundi, non haec in me mundus impune faceret, nimirum haberem & ipse more ceterorum regum armatum satellitum: haberem laterones ac stipatores; haberem instructas copias: haec praesidia decertarent armis pro me, ne Iudaeis hoc quod moluntur in me impune liceret. Nunc paucos habeo discipulos, & eos imbelles ac tenues, ipse inermis & imbellis, uidelicet alijs nitens praesidijs, eo quod meum regnum non sit terrenum. Hoc aenigma quum Pilatus homo profanus non satis intelligeret, audisset tamen Iesum non prorsus abnuere regis nomen, sed regni genus distinguere, dixit: Ergone uerum est, te regem esse alicubi, quod cumque sit istud regni genus, quod ad nos non pertineat? Hic Iesus serio rogatus a Iudice, an aliquo modo rex esset: quod uerum est, modeste professus est: Tu, inquit, dicis me regem esse. Totidem enim uerbis, mutata pronuntiatione, confirmat quisquis interrogat. Non enim est meum inficiari quod uerum est, praesertim quum in hoc natus sim, & ideo uenerim in mundum: non ut fallam mendacio, sed ut testificer ueritate. Cuius simplex est animus, nec huius mundi cupiditatibus obcaecatus, agnoscat & audit uocem meam. Pilatus autem nec haec quae dicebantur intelligens, nisi quod arbitrabatur, rem ad suam cognitionem non pertinere: nec tamen daretur idonea responsio a Christo, qua Iudaeos uel placaret, uel abigeret: quum interrogasset, quid esset ueritas illa de qua loqueretur: & cuius testanda gratia uenisset in mundum, non expectato responso rei, rursus prodit foras ad Iudaeos. Quid multis opus est, inquit, examinari hominem, nec ullum inuenio crimen in homine, capitis supplicio dignum. Nec ideo praesidem hic ago nomine Caesaris, ut innoxij mea sententia condemnentur. Ceterum etiam si noxius sit uobis, quod ego non comperio, tamen aequum est, ut si uelut innocenti uobis parere, tamen ob diei festi religionem, ueluti nocenti uitam condonetis. Est autem hic mos apud uos, ut in hoc festo paschae, quod a uobis omnium sanctissime colitur, unum aliquem e nocentibus condonem uobis flagitantibus, Vestrum igitur erit unum e duobus eligere, Barrabam nobilem latronem, & publicae tranquillitatis conturbatorem, aut hunc Iesum, hominem meo iudicio innoxium, quem quidam dicunt esse regem Iudaeorum. Praestat enim, ut hic etiam si quid admisit, sentiat uestrae solennitatis gratiam. Vultis ne igitur, ut hunc uobis condonem? Non enim expectabat praeses tantam Iudaeorum uesaniam, ut palam facinorosum, notaeque audaciae latronem Iesu mansuetissimo & innocenti praerferrent. At Iudaei magno uocum consensu clamauerunt omnes: Non istum uolumus nobis donari, sed Barrabam.

CAP. XIX.

Praeses, ubi tentatis omnibus (nam Iesum & ad Herodem per occasionem ablegarat, nullum non mouens lapidem, ut uel a reo semet explicaret, uel absolueret innocentem) perspiceret sese nihil proficere apud furentem Iudaeorum populum, quo uel sic mitigaret illorum uesaniam & innocentem morti subduceret, iuxta morem Romanum iussit Iesum uirgis caedi. Porro milites qui aderant in atrio, quorum plerisque Iudaei ad saeuitiam ministerium conduxerant, de suo ingenio multam crudelitatem adiecerunt solenni supplicio. Nam caeso ludibrii causa induxerunt chlamydem purpuream, & coronam e spinis contortam imposuerunt illius capiti, tradita in manum scripturae arundine: mox uelut regnum affectatum exprobrantes homini humili & contempto, ueniebant ad eum & flexis genibus, dicebant: Aue rex Iudaeorum. Quin & faciem illius conspuebant, & impingebant a lapas, ad omne ludibrii genus sese mansuetissime praebentem: rursus omnium domino, quo nos, qui cum nihil sumus, tamen animos excelsos ac praeferos gentes, doceret lenitatem, & in malis tolerantiam. Haec autem passus est Pilatus fieri in Iesum, ut Iudaeorum

ut Iudaeorum odium hac hominis afflictione placaret. Solet enim populi furor, si fuerit alicui quousque debacchatus in eum in quem fertur, subito coquietescere: praesertim si ludibrium addidit calamitati pro inuidioso reddat miserabilem eum, qui passus est. Praeses itaque rursus prodijt foras, tentaturus, an posset multitudinis saeuitiam mitigare: Ecce, inquit, adduco uobis hominem foras, ut eius spectaculo fatietis oculos uestros, & intelligatis quomodo tractatus sit in uestram gratiam, quum ego nullum crimen inueniam in eo. Prodiit itaque Iesus iussu Pilati, sicut erat ornatus, uinctus, caesus, consputus, gestans spineam coronam, & uestem purpuream, & exhibens eum Pilatus, ait: Ecce homo adest. Sed hoc spectaculo, quomodo quatuor barbarorum feritas poterat miscere: non solum non sunt mitigati Iudaeorum animi, sed magis etiam accesserunt, ut quod haecenus successisset, perficerent. Memebant enim porrum capita recideret huius immanitatis inuidia. Pontifices itaque cum suis ministris in tumultu clamabant: Crucifige, crucifige eum. Pilatus intelligens ex captata misericordia nihil esse spei, metu tentat furorem illorum coercere: Ego, inquit, iuris administrator sum, non alieni odij uindex: & nocentes ex legum autoritate punio, non sum innocetiae carnifex. Haecenus seruitum est odio uestro, non ultra sequam in innoxium. Quod si certum est illum in crucem agere, nolim hoc meum praetorium impari innocetis hominis sanguine. Vos hominem uestro periculo abducite, & si uideretur, crucifigite: ego non soleo crucifigere nisi facinorosos. In hoc nullum inuenio crimen cruce dignum. Nam quod de regno obijcitur crimen, in hunc talem non competit. Nec satis est reo crimen obijcere, nisi certis argumentis probetur, quod obiectum est, praesertim quoties de capite hominis agitur. Haec tota res non legitimo more, sed per tumultum geritur. Iudaei quum audirent praesidem tanto studio patrocinantem Iesu, nec omnino committendum ducerent, ut aliquo pacto Iesus elaberetur e manibus, crimen commentis sunt, quod apud Iudicem imperitum legis graue uideri posset. Quamquam, inquit, nihil commississet aduersus leges Caesareae, tamen nos legem habemus a deo traditam, quam Caesar etiam nobis relinquit, & secundum hanc legem comeditur mortem, quoniam se fecit filium dei: & sibi diuinitatem arrogans, in deum fuit blasphemus. Hoc quum audisset Pilatus, nec esset in promptu quod illis responderet, reduxit Iesum in praetorium: & ipse ingressus, iterum alloquutus est illum, cupiens explicari, quid esset hoc quod obijceret: & quomodo posset refelli. Rogat igitur primum, unde esset, ut cognita gentis origine, refelleret quod affectasset uideri filium dei: quaequam apud ethnicos tum fabulis poetarum erat proditum, & uulgo credebatur, quosdam ex deo & homine natos, semideos haberi. Iesus autem sciens Pilatum haec omnia tentare, quo tandem uitam illi iudicasset: nec ignorans futurum, ut omnibus tentatis, obstinato Iudaeorum furori cedere: ne uideretur omnia conatus ut elaberetur, nolens ad mortem adactus fuisse, nihil omnino respondit praesidi. Nam quod haecenus responderat, innocentiam suam testatam esse uoluit, mortem autem uolens ac lubens oppetere decreuerat. Pilatus admiratus hominis silentium in capitis periculo, quum iudicem haberet tam fauentem, ut eum ad respondendum prouocaret: Quis mihi, inquit, non respondes in capitis periculo constitutus? An nescis mihi ius uitae ac necis esse in te? Sum enim praeses huius regionis, si forte nescis: & ex mea uoluntate pendet, utrum suffigaris in crucem, an libereris a causa. Ad haec nihil respondit Iesus eorum, quae expectabat praeses, qui ad causae defensionem cupiebat instrui, pro iudice futurus patronus. Verum quoniam ea res spectem praebuisset, quasi non uolens pateretur, nihil huiusmodi, tantum de potestate, quam sibi Pilatus arrogabat, respondit: subindicans nec illi liberum esse absoluere, quum illius potestas seruire cogereur furori Iudaeorum: nec illos autem, nec ipsum quicquam in se ualiturum, nisi sponte uolensque pateretur: Habes, inquit, tu quidem potestatem iuxta leges humanas, sed in me nullam habes potestatem, nisi permissum esset ab eo, cuius potestas superat omnem humanam potestatem. Et faues tu quidem innocentiae, sed tamen aliorum improbitas alio uictum te rapit. Propterea populus Iudaeorum, qui huius mortis autor est, suaque uiolentia iudicem perpellit ad hominis innocetis condonationem, grauius peccat. Hoc audito Pilatus, quum intelligeret hominis & modestiam, & innocentiam, & Iudaeorum malitiam, & suam aequitatem non esse reo ignotam: cui hoc magis fauebat, quod uideret eum nec mortis periculo commoueri, tentabat omnes uias, ut aliquo pacto Iesum absolueret. Id sentientes Iudaei, quod

quod crimen illud prius ex lege intentatum negligeret praeses: nec cessaret hoc agere in
 dis omnibus, ut Iesus dimitteretur: ad prius crimen redeunt, quod offendunt, nec ipsi in-
 dici tutum negligere: Si nihil, inquit, ad te pertinet, quod peccauit in deum nostrum, certe
 hoc ad te pertinet, quod peccauit in Caesarem. Quisquis sibi vindicat regnum in iussu Ca-
 saris, Caesaris laedit maiestatem. At iste se regem facit, quod si hunc absoluis, non es ami-
 cus Caesaris, qui faueas Caesaris hosti. Haec quum audisset occlamantes coituratos pontifi-
 ces, ac pharisaeos, reliquamque multitudinem; tamen non ignoraret esse uanissimum quod
 intentabatur, tamen quoniam perspiciebat implacabile sacerdotum & pharisaeorum odium
 in Iesum, tum mirum primorum ac populi consensum in unius hominis perniciem: simulque
 uideret Iesum innoxium quidem, sed humilem ac tenuem, sibi ipsi deesse cogitans interim
 & illud, apud Caesares multos quamlibet falsi criminis inuidia fuisse periclitatos: iamque ut
 sus sibi satis adnixus aduersus conspiratos totius gentis primores ac populum; ad unius
 humilis hominis tuendam innocentiam, decreuit illorum odio seruire, sic tamen, ut Iesum
 condemnando absolueret, & suam innocentiam praefatus, impij facti inuidiam in Iudaeo-
 rum capita referret. Productus est igitur Iesus foras ueluti reus, quum in eo condemnando
 nullius legitimi iudicij species esset obseruata. Pilatus sedit pro tribunali in loco aedificato, ut
 omnibus esset conspicuus, cui hinc nomen Hebraeis gabatha, Graecis autem dicitur *λίθος πύλος*,
 quod lapide stratus esset. Sic enim conueniebat solennem ac publicam esse Iesu condem-
 nationem, ne quem lateret eius innocentia. Sic enim condemnari, absolui erat. Traditus
 est Iesus ad crucem, sed in Iudaeos pronuntiatum est a iudice. Iam autem appetebat tem-
 pus, ut iuxta festi diei rationem, innoxens sanguis pro mundi salute immolaretur. Erat enim
 parasceue paschae, hora ferme sexta, quo magis urgebant Iudaei, diuinae dispensationi per
 ignorantiam subseruientes, ut mature suoque tempore perageretur hoc sacrificium. Pilatus
 itaque iam iudicis habitu conspicuus populo, e tribunali demonstrat eis reum, ut uel ex ipsa
 specie liqueret, quam in eum non competere affectatae tyrannidis crimen, qui sic affectus,
 tantam animi tranquillitatem, tantam mansuetudinem praeseferret: Ecce, inquit, rex uester.
 At Iudaei nihil aliud sitientes, quam sanguinem innoxium, clamabant: Tolle, tolle, crucifige
 eum. Placebat Iudaeis ignominiosa mors, sperantibus fore, ut crucis ignominia, prorsus ab-
 ominabilem redderet Iesu memoriam, nec ullum post exoriturum, qui nomen illius sic ex-
 tincti profiteretur. Pilatus irridens illorum pertinacem insaniam: Quid, inquit, an regem ue-
 strum tanta afficiam ignominia, ut suffigam in crucem? Hoc dedecus recidet in gentis igno-
 miniam, quae regem suum ad crucem adegerit. Haec uox Pilati quam non profecit Iesus,
 tamen prodidit Iudaeorum malitiam, & extorsit seruitutis inuisae publicae professionem. Mes-
 sias suum, hoc est, regem a prophetis promissum, multis seculis expectauerant: Caesarem
 regnum, quo premebantur, misere oderant, tamen odij efferrati, publice Messiam suum ab-
 negant, & Caesarem dominum agnoscunt: Non habemus, inquit, regem nisi Caesarem.
 Tanta erat ulciscendi libido, ut sese ultro in aeternam seruitutem addicerent quo Iesum liber-
 tatis auctorem extinguerent. Pilatus igitur uidens omnia frustra tentari, tradidit illorum arbi-
 trio Iesum, ut crucifigeretur. Acceperunt Iudaei Iesum productum e praetorio, quem duxerunt
 ad locum supplicij, qui erat extra ciuitatem, ut locus quoque responderet figurae. Nam
 uictima qua consecratur testamentum, extra septa populi immolabatur. Huc ibat Iesus,
 iam suis indutus uestibus, quo magis esset omnibus probro, qui fauerant ei, ipse sibi humi-
 liter crucem baiulans: nam & hoc procuratum est a Iudaeis, ne quid ignominiae deesset. Quin
 & locus infamis delectus est, in quo ex more scelerosi, supplicio plecti consueuerunt, pas-
 sum iacentibus extinctorum ossibus funestus & execrabilis, nimirum praeseferens, cui rei
 dicatus esset, & ex re nomen erat inditum uulgo. Nam Hebraice dicebatur Golgatha, Grae-
 ce *κεραίου τόπος*, Latine Caluariae locus. Et ne quid superesset ignominiae, procuratum est
 & hoc a Iudaeis, ut simul alij duo palam facinorosi crucifigerentur cum Iesu: ut nocens ex
 flagitiosorum consortio aestimaretur, uidereturque crimen esse commune, quibus erat com-
 mune supplicium. Atque ut prorsus ad illorum societatem pertinere uideretur, sic ordinarunt
 Iudaei cruces, ut medius esset Iesus, hinc atque hinc septus latronibus. Sed nescit humanis for-
 ditibus inquinari fons omnis puritatis: illustratur etiam hominum probri fons omnis glo-
 riae. Crux ante probrosa, per illum facta est triumphale signum, cui mundus inclinat caput,
 quod adorant angeli, quod tremunt daemones. Inuenit illic condemnatus quem ex latro-
 ne faceret

ne faceret paradisi ciuem: tantum aberat, ut supplicij societas contaminaret ipsum. Ne
 quid autem ad iusti supplicij speciem deesset, additus est ex more suus cuique titulus, qui &
 personam indicaret, & crimen. Pilatus autem cum ceteris suis pro meritis addidisset titu-
 los, cruci domini Iesu titulum hunc iussit affigi: Iesus Nazarenus, rex Iudaeorum; quo ni-
 mirum ipsa etiam inscriptione testatam faceret & Iudaeorum malitiam, & pendens in-
 nocentiam: in quem is titulus iuxta Iudaeorum accusacionem non competebat, & tamen
 iuxta id, quod apud praesidem fuerat ipse professus, maxime competebat. Siquidem Iudae-
 us Hebraeis sonat, confitentem. Erat autem, & est uere rex ac liberator omnium profiten-
 tium nomen ipsius, quibus largitur consortium regni caelestis. Hunc titulum, quo magis
 grauaret inuidia pontifices & pharisaeos, curauerat Pilatus triplici lingua describendum,
 Hebraice, Graece, & Latine: quarum prima erat illius gentis peculiaris: altera duae ob fre-
 quens Graecorum & Romanorum commercium sic erant inuectae, ut plerique Iudaei quoque
 Graece Latineque scirent. Cautum est igitur a praeside, ne quisquam, uel indigena, uel pere-
 grinus, titulum ignoraret. Hanc inscriptionem pharisaeis inuidiosam, ob loci frequentiam,
 quod ubi uicinus esset golgotha, & uel casu praetereuntibus conspicuus, multi Iudaeorum
 segebant, & plerique Iesu Nazareni nomen agnoscebant. Quantum autem abfuisse ab af-
 fectato regno, plurimi nouerant, qui uiderant illum abdere sese, cum ad regnum pertrahen-
 dus esset. Expectabatur autem uulgo Iudaeis rex ille promissus a prophetis, quem illi Messiam
 uocant. Hoc quum negligeret Pilatus, tamen imprudens eum dedit titulum, qui maxi-
 me demonstraret omnibus, quis esset ille qui pendebat. Pendebat enim uere rex ille regum,
 qui morte sua debellabat diaboli tyrannidem. Trophaeum potius diceret quam crucem.
 Quum omnia uiderentur ignominiae plena pontificibus & pharisaeis, tamen haec inscriptio
 mouit animos illorum, quod honorificentior esset, quam uellent: tantum erat impijs studi-
 um abrogandi nominis, cui uni debebatur omnis totius mundi gloria. Agunt itaque cum
 praeside de mutando titulo, ne scriberetur rex Iudaeorum, sed quod sibi nomen hoc usur-
 passer. Praeses autem quantum imprudens, illud iam tum praeludebat futurum, ut salutiferi
 nominis professio, quam falso dicitur Iudaei abnegare, ad gentes credulas, hoc est, ad ueros
 Iudaeos demigraret. In ceteris igitur haec uenus morigeratus illorum odij, negauit se titulum
 mutaturum: Quod scripsi, inquit, scripsi. Siquidem in rem omnium erat occidi Christum,
 sed rursus in rem omnium erat, nominis illius gloriam toto orbe celeberrimam reddi, cuius
 professione salus omnibus deferretur. Ergo cum hoc titulo suffixus esset in crucem domi-
 nus Iesus, nudo corpore, quem admodum mos erat, milites qui crucifixerant eum, ex con-
 suetudine partiebantur inter sese uestimenta Iesu. Nam hoc illis cedebat, uelut in operae pre-
 mium. Quum autem essent quatuor, reliquum uestitum, quonia ex uarijs partibus erat con-
 sutus, sic dissuerunt, ut suam quisque portionem ferret. Supererat autem tunica, uestis nimi-
 rum interior, & corpori uiciniore, non illa quidem confuta, sed ita contexta a summo usque
 ad imum, ut dissuta, futura esset inutilis. Visum est itaque militibus, ut haec non scinderetur, sed
 ei tota contingeret, cuiusque fors fauisset. Haec autem tamen phanis animis a militibus ge-
 rerentur, tamen imprudens subseruiebant uaticinio prophetarum, ut hinc etiam agnosce-
 retur is esse, de quo praedixerat spiritus diuinus in psalms: Partiti sunt inter se uestimenta
 mea, & super ueste mea miserunt sortes. Et haec quidem gesta sunt a militibus, adhuc uiuio
 pendente domino. Ceterum astabant iuxta crucem Iesu, Maria mater eius, & huic adhaerens
 soror Maria Cleopae filia, una cum Maria Magdalene. Iesus igitur de cruce conspiciens
 matrem suam, simulque discipulum, quem ceteris familiarius dilexerat, ne quid affectus huma-
 ni relinqueret in terris, quemadmodum distributis uestibus, rerum nihil reliquerat, uersus
 ad matrem, ait: Mulier ecce filius tuus, capitis & oculorum nutu discipulum designans. Mox
 ad discipulum uersus: Ecce, inquit, mater tua. Atque ex eo tempore discipulus ille suscepit
 erga Iesu matrem affectum filij, per omnia curam illius agens. His peractis, quum Iesus sciret
 nihil superesse, quod ad legitimam uictimam pertineret, ut hoc quoque accederet, quod pro-
 pheta praedixerat: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potarunt me aceto, clama-
 uit de cruce: Sitio. Solent autem qui hoc supplicij genere moriuntur, uehementer discru-
 ciari siti, uidelicet sanguine per uulnera corporis exhausto. Nimirum & hoc faciebat ad
 declarandam humanae naturae, supplicijque non simulati ueritatem. Aderat autem illic uas
 acido uino plenum, quod sitientibus porrigi solet, ob mortem accelerandam. Milites igitur

spongiam acido uino impletam, & impositam hyssopi ligno, admouerunt ori eius. Simul atq; uero gustasset acetum Iesus, dixit: Consummatum est, significans rite peractum sacrificium, iuxta patris uoluntatem: ac mox inclinato capite, reddidit spiritum. Atq; hic operæ precium est audire, rursus præposteram ac peruersam Iudeorum religionem: innoxium, benemeritum, sceleratis odijs, impijs modis adegerunt in crucem, nihil deterriti à tam immani facinore diei festi religione: ceterum de tollendis è cruce corporibus superstitione laborant Iudæi. Pilatum adeunt, ut ipsius iussu crura frangerentur pendensibus, quo mors acceleraretur, deinde cadauera tollerentur è medio, ne cõspectu sui diæ festi funestarent. Erat dies ille magnus, qui ab apparatu sacrorum, Græcis *parasceue* dicitur, & instabat illis sacrosanctum sabbatum, quo nefas erat operari. Iam enim homines religiosi, peracto tam crudeli facinore, perinde quasi re bene gesta, ad Mosaicam uicissimam pure celebrandam intenderat animi, ignari quod paschalis agnus ille uerus iam esset immolatus. Adeo pestifera res est, pietas in rebus corporalibus sita, quæ cum animi pietate cõiuncta non sit. Annuente itaque Pilato, milites utriusque latronis crura frugerunt, quos adhuc uiuentes repererant. Porro cum uentum esset ad Iesum, quoniam uiderunt illum iam exanimem, superuacuum esse putantes, non frugerunt illius crura. Nam in hoc frangebantur, ut cito moreretur qui pendeat. Sed astabat inter milites quidam, qui, quo certior esset mors domini Iesu, lancea perfodit latus eius: ac protinus ex uulnere profluxit sanguis & aqua, magno mysterio declarantia, quod eius mors nos ablueret à peccatis, & quod eadem, uitam nobis largiretur æternam. Nam baptismus aqua constat, in sanguine uita est hominis. Preter naturam autem est, ut è corpore uulnerato fluat aqua. Sed qui uidit oculis suis, testatus est, & scimus uerum esse illius testimonium. Nouit & ipse Iesus, quod testis ille uera prædicat, ne quis uestrum dubitet credere, quod alioqui uideretur incredibile. Hæc autem tametsi casu geri uidebantur, uidelicet quod pro cruribus frangendis, latus illi perfossus sit, tamen diuini consilij dispensatione gesta sunt, ut hac etiam in parte prophetarum oraculis rerum euentus responderet. Nam inter ceteros ritus, quibus in Exodo Moses docet celebrandū esse phasæ, nominatim & illud præscripsit, ut agnus ille sic occideretur, ne quod os illius cõfringeretur. Hac nimirum nota declarabat Iesum esse uerum illud phasæ, cuius imaginem agnus ille Mosaicus gesserat. Huius enim sanguis credentes seruat à morte, huius mysticus esus nos ab Aegypcia seruitute, hoc est, à mundi cupiditatibus, & peccati tyrannide liberos transmittit in terram cœlestem. Rursus per Zachariam spiritus ita loquitur: Videbunt in quem cõpunxerant. Nam olim cum eodem corpore uenturus, quo pependit in cruce, tametsi iam glorioso, tamen uestigium uulneris ostendet omnibus, & fontem frustra apertum incredulis exprobrabit, cuius profluxu sanari poterant. Itaq; morte iam multorum experimento certa cõpertaq; supererat ut sepultura resurrectionis fidem multis modis confirmaret. Christus autem quemadmodum omnem uitam humilem esse uoluit, ita sepulturam uoluit esse magnificam: non ut nos doceret sepulchri curam agere, sed ut peractis ijs, quæ pertinebant ad dispensationem humilitatis, iam ad resurrectionis gloriam præluderet. Tum autem honos uiuo exhibitus, non caret uel suspitione, uel periculo, ceterum honor qui ultro defertur mortuo, certissimum est uirtutis testimonium. Ioseph igitur uir nobilis ac potens, Arimathiensis patria, qui & ipse fuerat discipulus Iesu, sed occultus ob metum Iudeorum, qui legem sanxerant, ut quisquis se profiteretur discipulum Iesu, submoueretur è synagoga: adiit Pilatum, cui notus erat, petijtq; ab eo, ut sibi liceret de cruce tollere corpus Iesu. Pilatus, explorato prius an esset mortuus, permisit. Abijt igitur Ioseph ad crucem, & corpus deposuit. Accessit interim funerals adiutor officij & Nicodemus ille, uir inter pharisæos præcipue nobilitatis, & ipse clauicularius Iesu discipulus, qui prius noctu uenerat ad Iesum, quemadmodum ante narratum est, uitans pharisæorum inuidiam. Hi sciētes quod liuor soleat à morte conuiescere, freti fauore præsidis, audent mortuo supremum honorem exhibere, quem uiuum palam conuenire non audebant. Attulit autem Nicodemus unguentum ex myrrha & aloë mixtum, ad libras ferme centum, quantum corpori magnifice condendo sufficiebat. Sublatum igitur Iesu corpus communi officio undiq; aromatis obleuerunt, & oblitum linteis circumligarunt, ne deflueret unguentum. Nam hunc in modum mos est Iudeis sepelire corpora, ne putrescant. Atq; hoc honoris deferebant domino Iesu, uelut homini magno & integro, ne quis exstimator eum ob maleficia

maleficia mortuū fuisse. Nihil enim adhuc altius de illo sentiebant, nisi quod uir innocens ac probus, deoq; charus fuisset, cuius memoria deberetur hoc honoris, quod perisset oppressus inuidia uirtutis, quod fere summis uiris solet accidere. Atque hic apparatus, inibi perfectus est, ne quis suspicari posset corpus fuisse mutatum. Atq; inibi sepultus est dominus in orto, qui proximus est loco crucis. In orto erat monumentū nouum nuper è solido lapide excisum, in quo nullū adhuc corpus fuerat reconditum. Et hæc tametsi casu geri uidebantur, ad resurrectionis fidem faciebant. Non enim poterat suffosum uideri sepulchrum, quod in solida rupe fuerat excisum: nec alius credi poterat ex eo resurrexisse, in quo solus erat positus. Nec hoc tamen agebat Ioseph et Nicodemus, qui non sperabant resurrectionem, uerum diei festi Iudaica religione mouebantur. Erat enim parasceue Iudeorum, & urgebat sabbatum, quo fas non erat operari. Proinde ne corpus relinqueretur in sepulchro, aut parum honorifice sepeliretur, minimo negotio in proximū monumentū reposerunt. Quin & Iudeorum diligentia seruitit ad fidem resurrectionis futuræ. Nam hi custodibus à Pilato impetratis, curarunt obfideendum monumentū, ne quis clanculum corpus subderet: nec hoc contenti, saxum ingens, quo claudebatur os monumenti, obfignarunt, nulla ex parte Iudeorum malicia non euadente in gloriam Christi, cuius nomen conabantur abolere.

CAPVT XX.

A c ceteris quidem discipulis partim metu, partim desperatione perculsis, nulla erat cura funeris. Ceterū discipulas aliquot eadem habebat sollicitudo, quæ tenuerat Ioseph & Nicodemus: sed diei festi religio continuerat illas ab opere parandorum aromatum. Porro simul atq; præterisset sabbatum paschæ, noctu parasceue unguentis, primo die sequentis sabbati, priusquam planè diluxerat, Maria Magdalene uenit ad monumentū. Quæ cum uidisset saxum, quo fuerat occlusus aditus monumenti, submotū, ac patere sepulchrum, nihil aliud suspicata est, quæ corpus noctu fuisse sublatum ad iustam sepulturam. Nam illic pro tempore positum fuerat corpus, ueluti mox iusto funere decorandū. Perturbatis enim morte certa domini, spes illa resurrectionis exciderat omnibus. Resijt igitur à monumento nondū inspecto Maria, et curriculo uenit ad Simonem Petrum, apud quem erat & ille discipulus, quæ diligebat Iesus atq; sublatum est dominus à monumento, nec scio quò transtulerint eum, qui sustulerunt. Ad hanc uocē excitatus uterq; proijit foras. Spes sanè per se tenuis habebat illos, tamē ingenti sic dilecti præceptoris desiderio tenebantur. Itaq; simul cursu contendunt ad monumentum, sed discipulus ille Iesu dilectus, uicit Petrum cursu, priusq; peruenit ad monumentū. Quicq; reperisset ostium apertum, non ingressus est quidē, sed circumflexo corpore prospexit in monumentū, si uacuum esset: uiditq; corpus esse nullum, sed linteamina relicta aromatis oblita, quibus corpus fuerat obuolutū, simulq; sudarium quo cõtectum fuerat caput Iesu, non admixtum linteaminibus, sed conuolutū ac separatim positum, ut facile liqueret, corpus non esse sublatū à furibus, qui totū corpus ut erat obuolutū potius abduxissent cum aromatis, linteis, & sindone, si non ob precium rerū, certe ob id, quod non tantū habuissent ocy ad detrahenda corpori unguenta, quouis uisco tenacius inhaerentia, & suo quæq; loco digerenda. Hæc erat prima qualis qualis resurrectionis spes oblata. Mox aduenit & Petrus, qui cognita re ex Ioanne, ut tardior fuerat in cursu, ita audacior fuit pariter & curiosior in uestigando. Non enim contentus in monumentū prospexisse, etiā ingressus est. Hunc cõsecutus est alter ille discipulus prospector, qui solus ingredi non audebat, sed socius adiunctus, ademit formidinis partē. Iamq; certo uiderunt cominus, quod alter cœu per umbram uiderat, nullū uisibile esse corpus, sed corporis exuias, sic detractas ac sepositas, ut non à furibus per tumultum, sed per ocium factū uideretur: Nondū tamen credebant eum reuixisse, tantū illud credebant esse uerū, quod dixerat Maria, corpus sublatum à monumento. Quancq; enim audierant ex Iesu, quod resurrecturus esset, tamen ea non infederat penitus animis eorum, & si quid inhaerentia, id metus ac tumultus crucis excusserat. Nondū enim penitus intellexerat scripturam propheticam, quæ certo prædixerat futurum, ut Iesus moreretur, ac die tertio reuiuisceret. Abierunt igitur discipuli duo unde uenerant. Maria autem incredibili quodam amore desiderioq; domini non diuellebatur à monumento, mortuum quærens, quem uiuum dilexerat, & exanimi corpori cupiens officium exhibere, postea quàm uiuente frui negatum esset. Stabat autem foris iuxta monumenti ostium, nihil aliud quàm plorans &

circumspiciens, si qua spes affulgeret inueniendi corporis. Inter plorandum autē, quum ingredi non auderet, obliquo capite prospexit & ipsa in monumentum, uiditq; duos angelos blanda lætaq; specie sedentes diuisim, alterū ad caput, alterum ad pedes loci, ubi positum fuerat corpus. Iam hic aspectus letus & alacer ac placidus, sepulchri, noctis & solitudinis, aliqua ex parte pauorem adimebat. Tum angeli quoq; ut illius mœrorem consolarentur, ultro compellant flentem: Mulier, inquiunt, quid est quod ploras? Tum illa uehementia quadam amoris ebria: Quia sustulerunt, inquit, dominum meum, nec scio ubi posuerunt eum. Suum dominum appellat, & mortuum etiā nū amat, nihil adhuc sperans de resurrectione. Tantum hoc discruciat, quod corporis esset adempta copia. Dum hec loquitur, ex angelorum uultibus suspicata est aliquem astare à tergo, & non expectato angelorum responso, respexit. Et ilico uidit Iesum stantem, quem angeli fuerāt uenerati, non tamen agnouit Maria quod Iesus esset. Apparebat enim humili specie, ne subito sua specie cōspectus mulierē expauesceret. Vt igitur animū adderet illi, blandius appellat eam iisdem uerbis, quibus angeli: Mulier quid ploras, quem queris huc & huc circumspicias? Illa suspiciens quod ortulanus esset, cultor & custos eius loci, in quo erat monumentū, erat autem in orto: muliebri simplicitate dicit illi: Domine, si tu sustulisti eum, dicit mihi ubi cœlaueris eum, & ego tollam illum. Suspiciabatur enim, quod amicus quispiam ob Iudeorum metū, curasset corpus clanculum asportandum, ne ueniret in manus Iudæorum, & secus tractaretur quam uellet. Iesus igitur delectatus tanto desiderio mulieris, uoce iam nota & familiari, cōpellat eam: Maria. Ad hanc uocem notam subito cōuersa mulier, iam enim se reflexerat ad angelos, adeo subitis affectibus huc & illuc impellebatur: agnouit Iesum, subitoq; gaudio raptā, solito titulo cōpellat discipula præceptorē: Rabboni, quod Syris sonat magister, simulq; procidens uoluit osculari pedes illius, memor adhuc ueteris familiaritatis. Iesus autem sciens illam nihil adhuc magni de se sentire, quanq; synceriter ac flagranter amaret, à contactu corporis prohibuit. Videbat enim Maria redituuum, sed non in aliud reuixisse putabat, nisi ut more solito consuetudinē ageret cum amicis ex mortuo uiuus, ignara quod iam corpus gestaret immortale, maiore ueneratione tractandum: quod nec impijs unquam exhibuit dominus, nec cuius attrectandum permisit, quo paulatim in totum abduceret ab amore corporis: Noli, inquit, me cōtingere, corpus idem est quod pendit in cruce, sed iam immortalitatis gloria condecoratum. Tuus autē affectus adhuc carnem sapit, quia nondum ascendi ad patrem meum: quod cum fecero, mittā uobis spiritum consolatorem, qui uos perfectos reddet, meoq; spiritali consortio dignos. Satis sit interim tuo desiderio, quod me conspexeris, quodq; loquentē audieris: sed abi potius ad fratres meos, ob mortē meā desolatos, & hoc gaudij, quod ex meo cōspectu es adpta, quam primum illis impartis, hisq; meis uerbis aduincia, quod in hoc reuixi, ut dies aliquid quot cum eis cōmoratus, terras relinquam & ascendam ad patrem mihi uobiscum cōmunem, & eundem deum mihi uobiscum cōmunem. Deponant igitur terrenos affectus, & animum ad spiritalia cœlestia que dirigant. Obtemperauit igitur Maria, & reuersa ad discipulos, renunciauit se uidisse dominum: & quæ iusserat suo nomine referri, retulit: ut ingens quidem solatium ex eo caperent quod eos iam fratres appellaret: & ipsi præpararent animos ad desiderium rerum æternarū ac cœlestium, quod corporis fruitio iam non esset diturna futura. Quum his atq; alijs quibusdam apparitionibus, dominus Iesus paulatim erexisset animos suorum ad alacritatem, & spem peractæ resurrectionis, eodem illo die, qui primus erat sabbati, quod paschale sabbatū sequebatur, cum iam esset uespera, eleuentq; discipuli congregati clanculum, qui ob metum Iudæorum luce non audebant conuenire, ingressus est Iesus foribus clausis, & assistens in omnium conspectu medius, quo pauorem illis omnem adimeret, blande notaq; uoce salutauit eos, dicens: Pax uobis. Et ne spectū esse suspicarentur, aut aliud corpus, ostendit eis in manibus clauorū uestigia, & in latere militaris lanceæ cicatricem. Hac salutatione atq; hoc spectaculo confirmata fides est, & ademptus mœror, & exhilarati discipulorum animi. Nam id eis pollicitus fuerat Iesus, fore, ut intra breue tēpus illos reuideret, suiq; conspectu reddito, mœrore absteris, cor eorum exhilaret. Simulq; cōmonefecit eos eius quod dixerat, futurum ut in mundo mœrorem haberent, in ipso pacem. Exhilaratos igitur apostolos, quo magis confirmaret, denuo pacis omine salutatur eos, dicens: Pax uobis, simulq; mandat cū autoritatē summā prædicatio

prædicationem eorum, quæ uiderant: Sicut, inquit, misit me pater, & ego mitto uos. Ego bona fide glorificauit nomen patris, uos simili fide consentientes inter uos, patris meumq; nomen prædicabitis. Ad hanc functionem præparate animos uestros, quando quidem ego perfunctus mea legatione, repeto patrem inde uobis missurus largiorem spiritus sancti copiam. Interim & ipse uobis pro captu uestro spiritum sanctū impartio, simulq; cum dicto insufflauit in faciem illorum, impartitus spiritum addidit autoritatē remittendi peccata cunctis hominibus qui per Euangelicam professionem ac baptismum sibi iungerentur, perq; uitæ prioris pœnitudinem uere resipiscerent: Quorum remisistis, inquit, peccata remisistis eis: & quorum non remisistis, obnoxij manebunt suis peccatis. Hæc quum agerentur cæteris discipulis congregatis in unū, solus aberat Thomas, quod Græce sonat Didymum, Latine geminum. Nam is unus erat è numero duodecim, quos pecculiter dominus delegerat ad munus Euangelicæ prædicationis. Is igitur ubi uenisset, discipuli gestientes gaudio, renunciant illi quod uidissent dominū. Thomas suspicatus illos iudificatos aliquo phantasmate fuisse, negat se crediturum, nisi testibus oculis suis, ac ne oculis quidem suis fidem habiturum, nisi conspectus in manibus clauorum recentibus uestigijs, manu quoque lateri Iesu admota, deprehenderet lanceæ uulnus. Atque hæc incredulitas apostoli dispensatione diuina, profecit ad fidei nostræ firmitatem. Post dies igitur octo quum rursus in unum furtiuo congressu conuenissent apostoli, iamq; Thomas hæc tenens incredulus simul adesset cum cæteris, ingressus est dominus ianuis clausis, stansq; in medio suorum, salutabat eos solito notoq; iam more: Pax uobis. mox uersus ad Thomam, cuius incredulitatem nouerat is, qui nihil sciebat: quam quoniam sciebat, non ex malicia, quemadmodum pharisæorum, sed ex imbecillitate humana proficisci, sanare dignatus est: Quando non satis est tibi Thomas, inquit, audisse à tam multis qui me uiderant & audierant, nisi tuis sensibus omnibus certa fiat fides, infer huc digitum tuum in uulnere clauorum, & inspicere uera ferri uestigia: admoue manum tuam in latus meum, & contra lanceæ uulnus, & posthac noli alijs in rebus esse perinde incredulus, sed fidem habere promissis meis, quamlibet incredibilibus iuxta cōmunem hominū sensum: posteaquam uideris hoc esse certum, quod tibi uidebatur incredibile, Thomas ubi uidisset & contra stasset, agnoscens & faciem et solitam domini uocem, iam plena cōcepta fide exclamauit: Dominus meus & deus meus. Quemadmodum enim fuerat ad credendum difficilior, ita nemo clarius deum & hominem professus est. Siquidem corporis contactus, quod dudum mortuum pependerat in cruce, testabatur uerum hominem resurrexisse, & occultorum conscientia diuinam uirtutem arguebat. Ita Iesus amplexus quidem est Thomæ professionem, cæterum credendi difficultatem taxauit, dicens: Thomas, quoniam uidisti me, quoniam audisti & contra stasti, credis. Cæterum, beati erunt qui quum non uiderint, credituri sunt. Multis quidem alijs indicijs dominus Iesus declarauit diuinam uirtutē suam apud discipulos suos, quæ non sunt descripta in hoc libro, sed quædam ab alijs referuntur Euangelistis, quædā uiua uoce narrata sunt, ab his quæ uiderunt & audierunt. Non enim curæ fuit omnia describere, quod erat immensum, sed tamen aliqua literis prodere uisum est operæ precium, ut ex his credatis Iesum fuisse filium dei. Quod si feceritis continget uobis illa beatitudo, quam dominus Iesus promisit ijs, qui quum non uidissent, credidissent. Quemadmodum enim ille passus est mortem, & uiuit immortalis, ita & uos professione nominis illius, uitam æternam assequemini.

CAP. XXI.

IESVS autem quo magis ac magis confirmaret fidem suorum discipulorum frequenter illis apparuit, colloquens, nonnunq; unā cibum capies, ne qua suspicio posset animis illorum insidere, quod præstigiū aut spectrum fuisset, quod uiderant: nec tamen interim perpetuo uersabatur cum illis, quemadmodum ante mortem solebat, nec eadem familiaritate cum illis agebat, nec omnibus conspicuus, quia prædixerat se suis appariturū, non mundo: ne suis quidem contispicuis, nisi quum uellet. Iam enim immortalitas uenerandam quandam speciem, ac maiestatis plenam præ se ferebat, ut confirmata illorum fide, corporis aspectum in totum ab eis subduceret, iamq; spiritaliter apud suos uersaretur. Itaq; rursus exhibuit se cōspiciendum discipulis suis iuxta lacum, qui dicitur Tiberiadis. Exhibuit autem hūc in modum.

Discipuli qui latitabant ante Hierosolymis, quo tutiores essent à pharisæis, receperunt sese in Galilæam, erantque simul aliquam multi, nimirum Simon Petrus ac Thomas, qui idem dicitur Didymus, præterea Nathanael, cui patria Cana Galilææ, ubi Iesus uenerat aquam in uinum: ad hæc duo filij Zebedæi, Ioannes & Iacobus maior, cumque his alij duo quidam discipuli. Quoniam autem præsidio domini fuerant destituti, per quem alij consueuerant ex amicorum ultronea benignitate, Petrus ad pristinam artem reuertitur, quo sibi manibus uiscum pararet, ne cuiquam grauis esset, aut in ocio cuiusquam liberalitate aleretur. Non enim licebat prædicare, nec æquum esse iudicabat, ut qui non seruebat Euangelio, uiueret ex Euangelio. Sub noctem igitur, quoniam luce nondum satis esset tutum prodire in publicum, ait Petrus: Abo piscatum. Cæteri uero: uenimus & nos tecum, ut piscemur unâ. Simul itaque egressi domo, conscenderunt nauim, ac totam quidem illam noctem frustra laboratum est piscando. Nihil enim ceperunt, quo locus daretur miraculo: simul uelut ænigmate significaretur inanem esse operam Euangelistæ, nisi Christus hominis conatum bene fortunet. Vbi uero iam diluxisset, Iesus stetit in littore, non tamen agnouerunt eum discipuli: partim ob interuallum longius, partim ob lucem adhuc ancipitem: partim quia noluit statim agnosci dominus. Alloquutus est igitur eos Iesus è littore: Pueri, inquit, num quid habetis obsonij? Illi quum ne uoce quidem agnoscerent Dominum, sed suspirarentur alium quempiam esse, qui uenisset ad lacum mercaturus pisces: responderunt se nihil habere, quod illi uideret, qui nihil cepissent. Tum Iesus, ut paulatim declararet quis esset: Iacite, inquit, rete in dextrum nauigij latus, & inuenietis quod hæcenus non potuistis. Paruerunt iubenti, nam tædium frustra sumpti laboris, & auaritas capiendi spem addebat. Mox tanta piscium multitudo capta est, ut onustum rete, uix protrahi posset ad scapham. Hæc uidelicet erat imago multitudinis hominum, quæ post apostolica prædicatione ex omnibus totius orbis linguis ac regionibus adiungenda erat Ecclesiæ. Ex nouitate rei factus attentior discipulus ille quem diligebat Iesus, agnouit Iesum: moxque Petrum, qui totus erat in attrahendo reti, submonet quod dominus esset is, qui è littore stans, iussisset laxare rete. Petrus sui non dissimilis, ut intellexit esse dominum, oblitus & retis & piscium, arripuit interulam (nam antea nudus erat) & impatiens more, coniecit se in lacum, atque ita peruenit primus ad dominum. Cæteri uero discipuli nauigio cõsequuti sunt. Nec enim longe aberant à littore, sed cubitis plus minus ducatis, simul trahentes rete piscibus onustum. Ut igitur descenderunt in terram, uiderunt in littore prunas uiuas & piscem impositum, præterea panem. Iussit itaque Iesus ut adferrent & ipsi de suis piscibus, quos modo cepissent. Petrus itaque reuersus in nauim rete pertraxit in terram, plenum magnis piscibus, numero centum quinquaginta tribus. Auxit miraculum hoc quoque, quod quum esset tanta multitudo piscium, eorumque ingentium, rete tamen non fuisse scissum onere. Res adumbrabat humilem ecclesiam, & iuxta mundum imbecillum & angustam, tamen omnes orbis nationes complexuram, præside & auspice domino Iesu. Iam uero ut certius etiam daret specimen, se uerum esse hominem, non phantasma, qui ueritatem sui corporis, oculis uisus, auribus auditus, & manibus contrectatus approbat, cibum etiam cum illis capere uoluit. Inuitauit igitur suos ad prandium paratum. Discubuerunt discipuli, sed taciti. Maestas enim immortalis iam corporis ademerat illis solitam fiduciam. Agnoscebant quidem dominum, sed angustiore iam specie. Nullus igitur ausus est eum interrogare, quis nam esset, quod ex re scirent dominum esse, licet species corporis esset immutata. Accessit igitur Iesus ad conuiuium, et suo more distribuit illis panem manibus suis fractum, similiter & piscem, facto docens suos, quos pastores ecclesiæ delegarat, ut gregem Euangelicum sacra doctrina, sed ab ipso tradita, pascere. Hic erat tertius dies, quo se Iesus per interualla suis conspiciendum exhibuit. Neque enim assidue cum illis uersabatur. Peracto prandio, dominus Iesus uelut explicans quod facto significarat, Petro pascendas oues suas committit, sed ter stipulatus amorem sui: ut inculcasset animis suorum, neminem esse pastorem idoneum gregis Euangelici, nisi quitalem amorem gereret erga suæ custodiæ creditos, qualem Christus iam præstiterat erga suos, pro quibus impenderat uitam suam. Petrum autem potissimum alloquitur, quo memoriam abnegationis aboleret, significans illum in Euangelico ministerio principem locum habiturum, qui charitate in gregem dominicum præcelleret cæteris. Per hunc igitur, quem nouerat cæteris ardentioris animi uoluit

mi, uoluit omnibus apostolis, & horum successoribus, specimen ueri perfectique pastoris exprimere. Solet autem & alias Petrus uelut os esse apostolorum, & per hunc audiri uoluit dominus, quid cæteri quoque profiterentur. Siquidem huius uoce adita totius ecclesiæ professio, iam pridem promeruerat sponsonem clauum regni cœlestis. Itidem & tum huius uoce uoluit à di summa erga se charitatis professionem, ut per unum cæteri cognoscerent, quales ad curam dominici gregis deberent accedere: Simon, inquit, Ioannis, diligis me plus quam hi? Non rogabat hæc dominus uelut ignarus se plurimum à Petro diligi, sed penitus infixum esse uolebat animis suorum, summa erga Iesum charitate opus esse ei, qui gregis dominici curam susciperet, pro quo dominus ipse crucis supplicium subisset. Petrus autem iam factus solito circumspicior, de cæteris quidem quantum amarent dominum, non respondet, quod aliorum animos exploratos non haberet, de sua unius conscientia respondet, cuius dominum etiam testem audet facere: Quantum, inquit, aliorum quisque te diligit, nescio, ego amo te domine, nec hoc ignarus interrogas. Tu, qui nosti secreta mentium humanarum, scis quod amem te. Tum Iesus: Si amas me, inquit, ut profiteris, pasc agnos meos, qui mihi charissimi sunt, & pro quibus uitam meam impendi: ac talem te præbe erga illos, qualem ego me præbui erga uos. Hoc erit argumentum perfecti erga me amoris. Rursum interrogat eum totidem uerbis dominus Iesus: Simon Ioannis amas me? Respondit ei Petrus totidem uerbis: Amo domine: scis ipse, quod amem te. Tum rursum Iesus: Si me uere amas, pasc agnos meos, quos ego charissimos habeo. Tertio Dominus rogat Petrum: Simon Ioannis, amas me? Toties iterata domini percontatio, scrupulum ac mœrorum iniecit Petro. Quanquam enim sibi conscius esset, quod uehementer dominum amaret, tamen post tam magnifica promissa ter abnegatus dominus, faciebat, ut ipse sibi quoque diffideret. Euenerat enim in Petro, ut lapsus esset salutem, qui modestiam docuisset, ac dedocuisset sui fiduciam, qua nulla pestis capitalior Euangelicæ pietati. Respondit igitur sincere quidem, sed timide ac modeste, iam tota fiducia translata in eum, cui soli oportet fidere: Domine, quum hoc toties interrogas, quum nihil te fugiat? Scis ipse quod amem te. Tum Iesus: Pasc igitur oues meas, & in has declara, quanti me facias. Boni pastoris exemplum ex me sumes. Ego pro meis ouibus uitam meam impendi, tu quoque usque ad uitæ capitisque tactum fidem ages pastorem ouium mearum. Meæ sunt, quas meo sanguine redemi, nunc rediturus ad patrem tibi pascendas committo. Pastorem igitur ages, non dominum: & pascas ut serues: non maclabis, aut deglubes, ut perdas. Si ego tibi ter charus sum, erunt tibi charæ, quas habeo charissimas. Hæc dominus Iesus tanta diligentia uoluit esse inculcata discipulorum suorum animis, quod non ignoraret exorturos, qui non amore Iesu, sed sui commodi gratia curam populi Christiani susciperent, uel arriperet potius, qui pro pastoribus agerent tyrannos ac prædones. Quin & illud dominus Iesus dignatus est explicare, quid sibi uellet ter iterata dilectionis professio. Qui pro salute gregis dominici, contemnit facultates suas, negligit honores huius mundi, negligit affectus suos, magnum quidem de se synceri amoris argumentum præbet. Cæterum qui pro salute gregis non dubitat uitam suam in discrimen adducere, is absolutæ charitatis certissimum documentum dedit: id olim Petrum facturum subindicare uolens, aiebat: Illud etiam atque etiam tibi confirmo Petre, præstabis aliquando, quod nunc profiteris. Non est autem delicata professio. Cum enim esses iunior, & iuxta corporis uires malorum tolerantior, mollius habebaris. Nam ipse tibi cingulum tuo arbitrato soluebas, aut addebas, ac liber ambulabas, quocumque lubitum esset. Verum ubi senueris, iam iuxta corporis uires imbecillior, durius tractaberis, nimirum animo iam fortior. Nam porriges manus tuas, & alius cinget te, ducturus quod nolis. Hoc ænigmate Iesus significabat, quo mortis genere Petrus esset olim glorificaturus deum. Siquidem admodum senex, ductus est ad crucem: quam licet libenter pertulerit, ob immensam charitatem erga dominum suum, tamen horret imbecillitas humane nature. Hæc loquutus Iesus, cepit ambulare, dicitque Petro: Sequere me, rursum ad suæ charitatis ac mortis imitationem inuitans. Petrus ubi respexisset, uidet & illum discipulum, quem diligebat Iesus, qui in domini pectus incubuerat in extrema coena, dum ex eo sciscitaretur, quis esset proditor. Hunc quum unice diligeret Petrus, & domino cæteris chariorem semper fuisse sciret, ac tum non iustus sequeretur

Petro proximus, rogat dominum, quid de illo futurum esset. Iam enim de sua morte cognouerat, & scire cupit, an hunc mortis suae comitem esset habiturus. Nam hoc sibi gloriosum ac uehementem dominicam erga se charitatis indicium esse ducebat, quod Iesu mortem esset imitaturus. Iesus autem superuacua hanc de morte alterius Petri curam corrigens, ait: Si hunc uelim manere, donec ipse ueniam, quid id tua refert? Meus est, & meo arbitrato de illo, quod optimū erit, statuam: tu quod ad te pertinet, cura, uidelicet ut me sequaris. Ortus est igitur ex huius occasione sermonis inter discipulos rumor, quod discipulus ille Iesu dilectus, non esset moriturus uiolenta morte, sed permanens in uita, donec rediret dominus iudicaturus uiuos & mortuos, quod omnes tum breui futurum opinabantur: tametsi Iesus non dixerat eum non moriturum, sed Petri curiositatem retundens, negauit ad illum pertinere, si uellet eum manere usque ad aduentum suum. Atque hic est ille ipse discipulus, qui testimonium perhibet haec sic esse gesta: quae scriptae sunt, quo certius ac latius ad omnium noticiam diffundantur. Et cognouimus quod uerū est illius testimonium. Non enim scripsit ab alijs audita, sed quibus ipse interfuit. Nec omnia tamen commemorauit, quae dixit aut fecit Iesus. Etenim si quis ea singulatim conetur enarrare, immensa uoluminum uis nasceretur: tantum autem literis proditum est, quantum ad salutem consequendam satis est. Superest igitur, ut his credentes, contendamus ad immortalis uitae praemium.

Paraphraseos in Euangelium secundum Ioannem, per Des. Erasmus Roterodamum ~~in fine~~, finis.

IN ACTA APOSTO-

LORVM PARAPHRASIS PER DES. ERASMVVM
ROTERODAMVM. CAPVT I

PROMISSI mei partem absolui Theophile: superiore quidem libro complexus sum Iesu Christi uitam, altius rem exorsus quam ceteri, nimirum ab Ioannis Baptistae, qui domini praecursor fuit, conceptione, quod in hac quoque narratione prodita sunt uaticinia, Messiam mox uenturum promittentia. Post haec quaedam ab alijs scriptoribus praetermissa copiosius enarrauimus, de Christi conceptione, de natiuitate, de circumcissione ac purificatione: non nihil etiam attingimus de diuina indole, cuius specimen aliquod addidit annos natus duodecim. Haec ideo duxi commemoranda, quod pluribus argumentis liqueret, hunc esse quae oracula prophetarum designarant, ac ne primam quidem illam aetate Iesu caruisse priorum hominum ac spiritu coelesti affectorum testimonium. Quanquam autem dubium non est, quin tota Iesu uita fuerit unicum exemplar abolutae pietatis, tamen omisis his quae in medio gesta sunt, transiimus usque ad tempus, quo Ioannes praedicatione baptismoque suo coepit agere praecursorem Iesu Christi, quod ab eo tempore potissimum dominus Iesus coepit agere negotium salutis humanae iuxta figuram & aenigmata legis Mosaicae, ac iuxta prophetarum uaticinia. Huius negotij summa docere duabus in rebus consistit: in factis, hoc est, in adendis miraculis, in tolerando supplicio crucis, in resurrectione, in quibus nihil non exhibitum est per illum, quod uel in lege fuerat adumbratum, uel a prophetis promissum: tum in dictis, quibus orbi tradidit nouam & euangelicam philosophiam, ut ab eodem peteremus & ratione & exemplum pie uiuendi. Harum rerum seriem prosecutus sum ad eum usque diem, quo posteaquam rediit uisus a morte praeeperat duodecim apostolis suis reliquisque discipulis septuaginta, quos ante mortem peculiariter in hoc munus delegerat, ut accepto spiritu sancto, quae & tum illis insufflans in faciem eorum, impartiret, & post copiosius ex caelo missi, abirent in orbem uniuersum, ac predicarent Euangelium, non Iudaeis tantum, uerum etiam cunctis totius mundi nationibus: receptus est in caelum, unde uenerat. Ac primum modis omnibus erat confirmanda fides eorum, per

rum, per quos decreuerat admirabilem gestorum cunctis mortalibus fidem fieri. Horum caput erat, ut persuaderetur omnibus, Iesum uere mortuum, uere reuixisse tertio die, non imaginario corpore, sed eodem illo iam immortalis, quod immortale gesserat in terris, quod exanime conditum fuerat in sepulchro. Proinde non satis habuit, semel exhibere se rediitum discipulis suis, sed frequenter illis apparuit, non quemadmodum solent spectra, sed uarijs & euidentibus argumentis declarans se uiuum recepisse corpus, quadraginta diebus hac de causa commoratus in terris, in quibus tamen nulli conspicuus esse uoluit, nisi suis. Atque his non solum praebuit sese conspiciendum oculis, audiendum auribus, correctandum manibus, uerum etiam familiariter cum illis uiuens, cibum una cepit, quo non aliud uisum corporis certius indicium. Interim miscuit frequenter cum illis colloquium de regno dei, reuocans illis in memoriam, quae gesserat ac docuerat ante mortem, ut tandem agnoscerent, nihil non euenisse, quod ille praedixerat euenturum, simul monens, quid in posterum essent uel facturi uel expectaturi. Quanquam enim illis iam tradiderat auctoritatem Euangelij praedicandi, tamen uentum ne mox prosilirent ad tam arduum muneris functionem, nec discederent ab Hierosolymis, sed illic congregati, simulque uacantes ieiunijs, hymnis ac precationibus, expectarent spiritum sanctum, quem antequam moreretur, promiserat illis alterum consolatorem mittendum a patre. Ego, inquit, pollicitus sum ore meo, nec ad dubitate, quin pater bona fide praestaturus sit, quod illius nomine uobis recepi. Eadem est enim patris ac mea uoluntas. Coeleste negotium est, quod aggredimini, non humanum: neque carnalia docebitis, quemadmodum pharisaei docuerunt hactenus, sed spiritualia: neque mediocris oborietur uobis ob Euangelij praedicationem persecutio. Proinde opus est, ut uirtute coelitus emissa confirmemini, quo pares sitis tanto negotio, quod non humanis uiribus, sed diuini spiritus praesidio peragetur. Hactenus tantum praesulum est quibusdam ad euangelicam functionem rudimentis. Ioannes baptizauit aqua, spiritum non contulit, nullus enim hominum illum conferre potest, nec aliud praedicauit quam poenitentiam, quod instaret regnum caelorum. Nunc opus est ualidioribus praesidijs ad depromendum Euangelice doctrinae uigorem, & ad sustinendos aduersantis mundi tumultus. Ad id non satis est uos esse mundos a peccatis, sed ad nouam doctrinam nouo spiritu est opus, spiritu copioso, spiritu coelesti, spiritu igneo. Eo uos baptizabimini post paucos dies. Hic est baptismus, quem Ioannes dare non potuit, sed a me dandum praedixit. Si quidem de me ferens testimonium, aiebat: Ille uos baptizabit in spiritu & igni. Impartit & olim Deus spiritum suum prophetis ac pijs hominibus. Et uobis insufflavi spiritum sanctum. Idem est spiritus, sed nunc copiosissime effundetur in orbem terrarum, renouaturus omnia. Huic uenturo preparate animos uestros sobrietate, prius uotis, sed in primis simplici fiducia, quo sitis organa commoda per uos uim suam explicaturi spiritus. Haec ubi dixisset Iesus discipulis in unum congregatis, ne quid inter illos relinqueret dissidium, quoniam nondum illi deposuerant somnium illud de proferendo regno Israelitico, percontati sunt dominum, uelut mox abiturum, an protinus a missio spiritu sancto restitutus esset regnum populo Israelitico, & an statim esset exhibiturus orbi maiestatem suam. Nondum enim intelligebant cuiusmodi futurum esset regnum illud spirituale. Petrus in monte cupiebat constitui regnum. Ceteri quoque, audita mentione resurrectionis, sciscitabantur de regno. Rursus audito sermone de mittendo spiritu, redit illis in mentem regnum. Sperabant enim fore ut orbis totius imperium transferretur in populum Iudaeorum. Et omnino futurum erat ut regnaret Israel, non ille carnalis, sed qui uere nomen hoc promeruisse, hoc est, qui uere fortis esset deo. Iacob enim hoc nomen promeruit, lucras aduersus angelum. Quam diu mundus fidebat suis operibus, impar erat iustitiae diuinae. Omnes coarguebantur iniustitiae, & succumbebant poenae. Ceterum ubi coepit sibi diffidere, & fidere promissis Euangelicis, iam expugnauit, ut ita loquar, dei iustitiam, & extorsit misericordiam. Hoc regnum ubique collapsum, sed praecipue apud Iudaeos, restituit Christus per Euangelium. Hoc non intelligentes discipuli, felicitatem quandam somniabant, quae liberaret ipsos ab omnibus malorum persecutionibus. Verum id non erat futurum ante finem mundi. Tempus autem illud dominus ideo uolebat suis incognitum esse, quia non expediebat illis scire. Proinde inutilem illorum curiositatem tali responso retudit: Nolite querere quod non expedit scire. Tantum fide, & quod mandatum

datū est, peragite. Vos huius rei nihil aliud eritis quam ministri. Progressum & exitum permittite patri caelesti. Non igitur est uestrū nosse, quo anno, quo mense, qua hora uenturum sit regnum Israeliticum, qualia seruetur astrologi stulte curiosi. Quicquid pater uoluit uos scire, hoc uobis impartit, tempus illud uobis non aperit, quia pater eius arbitrium uni sibi seruauit, quo semper uigiletis in officio. Veniet omnino regnum dei, quo pijs & impijs sua pro factis praemia tribuentur, in cuius aduentū oportet semper esse paratos. Quanquā & interim exeret sese regnum spirituale, in quo asserendo deus uestram requirit operam, de praemijs ipse uiderit. Proinde omisso studio cognoscendi quae non oportet, parate uos ad id quod instat. Cui rei quoniam ex uestris uiribus impares estis, spiritus sanctus, ita ut sum pollicitus, caelitus effundetur in uos, robor animis uestris aditurus, & quicquid uos docui reuocaturus in memoriam, suggesturus etiā si quid praeterea fuerit opus cognito, cuius suggestionem docti, praesidioq; roborari, eritis mihi testes, primum Hierosolymis iuxta prophetā, qui dicit: De Sion exibit lex, & uerbum domini de Hierusalem: mox per omnem Iudaeam, deinde per Iudaeā finitimam Samaritiam, postremo per uniuersas orbis nationes, quacumq; gentes humanae terram incolunt. Omnis enim ex aequo ueni, omnibus mortuus sum, omnibus offertur Euangelij gratia. Regnauit haecenus lex apud Iudaeos. Euangelij regnum tam late patere uult pater, quam late patet terrarum orbis. Hic erat sermo postremus, quo dominus Iesus discipulos suos omnes in unū collectos in Bethania affatus est. Quo finito, bene precatus illis, sub oculis omnium ferebatur in altum, donec nubes candida Iesu corpus subduceret illorū aspectui. Tempus enim erat, ut desinerent à corporis aspectu pendere, quo magis inciperēt esse spirituales, nec Iesum alijs iam oculis intuerentur quam fidei. Quum igitur Dominus nube tectus ferretur in sublime, persistebant discipuli defixi in caelum oculis. Vsq; adeo non poterant auelli ab eo, quem unice diligebant, licet adhuc imbecilles. Expectabant autem, ecquid etiam nouae rei ostenderetur è sublimi. Adfuit igitur repente duonuncijs caelestes, specie humana, ueste candida: species excludebat horrorem, candor uestis congruebat nuncio proferantis ad gloriam. Hi uerbis amicis discipulorum merorem, ex digressu domini conceptum, lenibant, & ab inutili suspectu reuocabant ad officium. Viri, inquit, Galilaei, quare hic statis defixi in caelum oculis? Hic Iesus sublatus à uobis, rediit in caelum unde uenerat, quemadmodum frequenter ab illo audistis, quod profectus esset à patre, & quod uobis in mundo relictis, rediturus esset ad patrem. Non rapus est in aera, quemadmodum Helias, sed receptus est in regiam patris, illi consellurus ad dexterā, utpote caelestis regni confors. Contempsistis illum uisibili quidē sed immortalī corpore proficiscentē in caelum. Sic olim rediturus est, ut iudicis speciem agnoscat, qui hic seruatoris speciem agnoscere noluerunt. Non redibit humilis, sed è sublimi multa cum gloria sese ostendet oculis omnium. Pauci uidistis euntem, redeuntem uidebunt uniuersi. Caeterū non est quod eum reditum nunc expectetis. Didicistis ex eo quod prius Euangelium dei praedicandum sit per uniuersum terrarum orbem. Hoc potius nunc agite. Nec enim iussi estis hic consistere, sed sedere Hierosolymis, ut illic accepto caelesti spiritu, feliciter auspiciemini caeleste negotium. His dictis paruerunt discipuli, ac relicto monte oliuarum, cuius hospitio dominus ante mortem delectatus fuerat, & cui rediturus in caelum ultima impresit uestigia, reuersi sunt Hierosolymā. Abest autē mons ille ab Hierosolymis itinere sabbati, hoc est, ferè passus bis mille. Ab hoc monte itum est ad crucis ignominiam, ab eodem itum est ad gloriam. Ex hoc in prospectu est Hierosolyma, & in hoc sedens praedixerat ac desleuerat excidium urbis. In hac interfectrice prophetarum dominus primo uoluit exoriri lucem Euangelicam, uel quia sic praedictū erat à prophetis, uel ut eriperetur illis omnis praetextus excusationis, alioquin ob suam incredulitatem funditus perituris. Amabilius erat apostolis suspicere in caelum, quò praecesserat dominus, uerū ob utilitatem proximis saepe descendendum est ad necessaria magis quae iucunda nobis. Vbi uentū est Hierosolymam, ingressi sunt cenaculū quoddam in quo manserant discipuli, qui Christo fuerant praeter ceteris familiares, uidelicet Simon Petrus & Ioannes, Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomaeus & Mattheus, Iacobus Alphei & Simon Zelotes, qui Hebraice dicitur est Cananaeus, & Iudas, cui cognomen Thadaeus siue Lebbaeus, Iacobi minoris frater. Manserant in eodē cenaculo mulieres

lo mulieres aliquot, quae pio studio sequuntur dominum proficiscentem Hierosolymam, de suis facultatibus ministrarant. Inter has erant & Maria mater Iesu, cum aliquot illius cognatis, quos Hebraei fratres appellant. Hic mihi paulisper contemplator ecclesiae nascens primordia. Placet ciuitas Hierusalem, quae Hebraeis sonat uisionem pacis. Non habitant Hierusalem, quibus hic mundus est patria, nec aspirant ad tranquillitatem uitae caelestis. Non habitant Hierusalem, qui mentem habent mundanis cupiditatibus turbulentam. In talia pectora non sese recipit spiritus sanctus. Placuit & cenaculum, quae pars est superior aedium. Nam inferiora domus uel tabernae, uel officinae solent occupare. Procul autem à sordidis curis oportet abesse, qui se parat habitaculum diuino spiritui. Haec est illa sancta congregatio, quam ex omnibus delegerat Dominus Iesus. Hoc erat cenaculum primum Euangelicae ecclesiae domicilium. Nunc uide quid hic agatur. Non rixis aut fabulis ociosis teritur tempus, sed erant omnes unanimiter perseverantes in sacris precationibus. Non est ecclesia Christi, ubi non est unitas. Non sunt Deo gratae preces, ubi non est fraterna concordia. Nec meretur audiri, nisi qui perseveranter orauerit. Idem orat Euangelica congregatio. Vbi alius orat opes, alius optat mortem inimici, alius longaeuitatem, alius regnum, alius aliud, ibi non est ecclesiastica deprecatio. Ad apostolicum autem cenaculum confluebant & reliqui discipuli. Quisquis autem uult haberi discipulus Iesu, ad ecclesiae consortium aggregetur oportet. Iam conuenerat hominum multitudo plus minus centum uiginti. Tam exiguus erat numerus, qui Christum toto pectore diligebant. Hic Petrum ut fidum pastorem, qui uehementer cupiebat gregem Euangelicum accrescere, cepit sollicitudo quadam de imminuto numero apostolorum, quos dominus Iesus duodecim elegerat. Iudas enim Iscariotes extinctus è duodecim fecerat undecim. Hic considera Theophile consultationis ecclesiasticae formam. Quum numerus discipulorum adesset frequentissimus, Petrus episcopi personam agens, assurgit in medio confessu discipulorum, ut ex concordia consensu statueretur, quod ad instaurandam integritate ordinis apostolici uidebatur pertinere. Exorditur à scriptura diuina. Nimirum hinc oportet proficisci concionem ecclesiasticam: neque quicquā decernitur, nisi praemissa concordia deprecatione. Loquutus est autem hunc in modum. Viri fratres, non oportet uos humanis consilijs quicquā tentare noui, sed quod olim spiritus sanctus per os Dauid praedixit, de subrogando quopiam in locum Iudae, necesse est ut impleatur. Nam & hoc praedictū erat in psalmis, futurū ut ille desciscens à domino suo, locum uacuum faceret successuro. Dominus enim Iesus ex omnibus duodecim peculiari ter selegerat apostolos, quos omnium quae gerebat ac docebat uoluit esse testes. Hos oēs hic uidetis adesse, excepto Iuda Iscariote. Nam & illū dominus Iesus cooperauerat in numerum duodecim, atq; apostolici muneris consortem esse uoluit. Verū is deserto confortio praecceptoris ac nostri, maluit esse dux sceleratorum militum, qui comprehenderunt Iesum, quam Iesum ducē sequi, aut apostolorum esse socius. Atq; impij consilij fuit infelix exitus. Siquidem excacatus auaricia, triginta argenteis uendidit ac prodidit innocentem dominum. Deinde ductus facti poenitentia, retulit impiam mercedem, & abiicit ad pedes sacerdotum, à quibus fuerat conductus. Ipse magis memor sceleris sui quam Iesu clementie, sibi carnifex fuit. Nam laqueo guttur praeligauit, ac suspensus crepuit medius, & effusa sunt omnia uiscera eius. Caeterum infelix illa pecunia, quae abiecerat ad pedes sacerdotum, eorundem consilio collocata est emendo agro, in quo sepelirentur peregrini: propterea quod nefas esse duceret, praecium innoxij sanguinis proditi inferre Gazophylacio. Haec sacerdotum ac pharisaeorum impia religio fecit, ut & Iudae facinus, & ipsorum impietas magis innotesceret omnibus, qui tum agebant Hierosolymis, adeo ut ager ille uulgata Iudaeorum lingua diceretur Accidema, hoc est, ager sanguinis. Itaq; quod Psal. LXXVIII spiritus sanctus praedixerat de Iudaeis, qui pertinacibus odijs Christum persecuti sunt, nec uoluerunt respicere tot prouocati beneficijs, iam in Iuda uidemus impletum, suo tempore complendum & in caeteris. Sic enim habet propheta: Fiat comoratio eorum deserta, & non sit qui habitat in ea. Amisit infelix Iudas locum apostolici muneris. Iudaeum & tolletur olim templum, sacerdotium, scribarum & pharisaeorum autoritas una cum ipsa Hierosolyma. Expellentur impij Iudaei, & succedent in horum locū ueri Iudaei, qui mente circumcisi, non corpore, Messiam agnoscant quem illi crucifixerunt. Praedictum

sum est & hoc multis prophetarum uaticinijs, & ipsi audiuius dominum Iesum hæc cum lachrymis uaticinantem de ciuitate Hierosolymorum. Restat interim ut & in Iudæ locum aliquis subrogetur. Prædixit & hoc psalmus c. viii. Et episcopatum eius accipiet alter. Nostra enim functio nihil aliud est, quæ ut dominici gregis curâ gerentes, illi de doctrinâ Euangelicâ pabulo prospiciamus. Deseruit ille locum suum, nec tamen ob id fraudandus est grex suis pastoribus, nec minuendus est numerus, quem dominus omnium primum instituit, addito cognomine peculiariter: ut apostoli uocarentur. Hos enim perpetuos dictorum ac factorum suorum testes esse uoluit, quos ob id assiduos ac domesticos etiam habuit conuictores. Oportet igitur aliquem in Iudæ locum subrogari ex eorum numero, qui perpetuo nobiscum uersati sunt toto hoc tempore, quo dominus Iesus peragens negotium salutis humanæ, nos sibi familiares esse uoluit, & affectatores perpetuos quocumque se conferret: uidelicet à baptismo Ioannis, cui mox successit, usque ad eum diem quo sese recepit in cœlum: quo nobiscum posuit esse testis idoneus omnium quæ docuit ac gessit dominus, sed præcipue resurrectionis: nec enim frequenter omnibus apparuit discipulis, sed his duntaxat, quos peculiariter selegerat. Hæc oratio quum placuisset multitudini, statuerunt duos à numero septuaginta selectos, Ioseph, idem est Barfabas, cui ob insignem morum integritatem cognomentum est additum, Iustus: ac Matthiam, ut ex his duobus quos æquabat religio, uter magis placuisset cœtui, is susciperet apostoli munus. Cæterum illi suo iudicio diffidentes, cœmuni precatione rogarunt dominum, dicentes: Homines qui iudicant ex his quæ cernunt & audiunt, falli possunt iudicio, sed tu domine qui solus inspector es cordium, ex quibus homines uere boni sunt aut mali, ne graueris aliquo signo declarare famulis tuis, utrum ex his duobus elegeris, ut impleat numerum duo decim apostolorum, ac succedat in functionem tanti muneris, unde Iudas excidit, abiturus in locum suum, in quem tu non ignorabas illum abiturum, cuius oculos nihil fugit. Nec enim ille tua culpa defecit à tuo consortio, qui nihil non fecisti, quo resipisceret: neque tu falsus iudicio asciueras defecturum, sed ita nobis expedire uiderat tua diuina sapientia, ut illo proditore, filius tuus pro nobis immolaretur, & proditor nobis esset exemplo, ne munus nobis traditum oscitantes ac securi teneremus. Post hanc precationem itum est ad sortes iuxta morem Hebræorum. Sic enim Ionas sorte præcipitatus est in mare, sic Ionathas deprehensus est gustasse mel, sic sacerdotes sortito sumgebantur sacris officijs. Nondum enim uenerat spiritus sanctus, & adhuc aliquas ludæi reliquias habebant apostoli. Tameñi sortes periculose non sunt, quæ utriusque fauerint, probum & idoneum designant. Nec totum negotium creditum est sortibus. Suffragijs sunt electi duo probatissimi. Inter hos ambiguitatem electionis finijt fors, quæ nec ipsa temeritatem habere potuit, cuius euentum moderatur precatio. Sors igitur hæc, quæ nihil aliud fuit quæ declaratio diuinæ uoluntatis, designauit Matthiam, quanquam Ioseph præter cognominis cœmendationem, etiam Iesu propinquitate commendabatur. Et tamen huic prælati est Matthias, quo nos doceremur in deligendis episcopis, quibus credenda sit Euangelicæ doctrinæ dispensatio, adeo nihil esse tribuendum humanis affectibus, ut inter pares potius illi fauendum sit, quem nihil humanæ rei cœmendat: ne quod per occasionem est factum, trahatur in perniciosum exemplum. Subest & in nominibus non nihil reconditioris doctrinæ. Matthias, quæ uox Hebræis sonat donationem domini, præfertur Iusto. Id cognomen ex operibus sibi uindicabant pharisæi. At nulli minus idonei sunt ad dispensationem Euangelicam. Qui gratuitum dei donum per fidem Euangelicam agnoscat & prædicat, is demum dignus, qui succedat in uices apostolorum. Nec indignatus est Iustus sibi præferri parem, nec sibi placuit Matthias additus undecim apostolis, ut sacrum illum numerum absolueret, & uir optimus in pessimi locum succederet.

CAPVT II

Vnc in modum transactis diebus à domini resurrectione quadraginta nouem, aderat expectatus ille dies Pentecostes, hoc est, quinquagesimus, qui Iudæis quoque lætus ac uenerabilis erat, uel ob annū Iubilei, qui quinquagesimo quoque anno recurrebat: uel quod lex in monte Sinai prodita sit quinquagesimo die ab occiso agno, cuius cruore incolumes exierant ex Aegypto. In mōte prodita est uetus lex, inscripta tabulis lapideis: in cœnaculo prodita est lex noua

noua, per spiritum sanctum inscripta cordibus credentium. Vtrobique loci sublimitas, utrobique ignis. Sed illi nihil aliud quæ mons est, quem populus etiā attingere prohibetur, nimis rursus crassus ac terrenus, nec capax rerum spiritualium. Hic in ipso mōte domus est, ut agnoscat ecclesiæ concordia. Illic mons Sinai, qui conueniebat ferendæ legi, quæ multitudine præceptorum coaceret rebellē populum. Nam à præcepto Sinai dicitur. Hic mons Sion, qui Hebræis sonat speculā, unde despiciuntur omnia terrena, unde per fidem uelut è propinquo prospectantur cœlestia. Illic ignis terribilis, fumus, incendium, fulgura ac tonitrua: hic spiritus uehemens, sed alacritatem adferens non terrorem: & ignis qui non exurat corpora, sed mentes illuminet, cœlestique facundia locupletet linguas simplicitate. Illic populus discors obmurmurat, hic in eodem conclau quieti unanimesque deprecantur expectantes cœlestem donum. Erat is dies delectus cœlesti negotio, quæ admodum & locus, in quem iam nouem diebus frequenter soliti fuerant uentitare. Cæterum ubi iam adesset dies quinquagesimus, simul omnes magno consensu conuenerant in idem cœnaculum, accepturi spiritum cœlestem. Vbi animus est humilibus ac sordidus occupatus, ibi non est spiritus sanctus, in cœnaculo sit oportet. Vbi peccatus est dissiidius, odij, ac rixis tumultuosus, ibi non est locus spiritui sancto. Omnes simul collecti in unum locum, eumque sublimem, concorditer credunt, orant & expectant. Et ecce subito uenit è sublimi donum dei. Repente siquidem è cœlo uenit sonitus, quasi uenti magno impetu sese ferentis, ac repleuit totum cœnaculum, ubi sedebant placidi quietique. Non erat ille Boreas è nubibus frigus aspirans: neque erat Notus è palustribus locis teporē pestiferum adferens corporibus. Flatus erat cœlestis, inde ueniens, quod profectus fuerat Christus, uitam æternā inspirans animis, robur & alacritatem addens infirmis ac pusillis. Hic sonitus neminē terruit, sed omnium animos expegefecit ad expectationem promissi spiritus. Datum est hoc signum auribus, datum est alterum oculis. Sunt enim hi duo sensus in homine præcipui. Apparuerunt lingue uelut ignea specie sese in singulos discipulos disperientes: atque ut intelligamus donum hoc fore perpetuum, uniuscuiusque capiti aliquandiu insidentes. Idem spiritus afflauit omnium animos. Idem ignis accendit omnium peccatus ac linguam. Nec mora, uisibile signum uis domini cœlestis est cœsequuta. Omnes quoque quot aderant, ueluti subito transmutati in cœlestes homines, ac repleti spiritu sancto, cœperunt loqui diuersis linguis, non quas didicerant ex hominum colloquijs, sed quas cœlestis illis indiderat spiritus. Nullū hominis membrum pestilentius mala lingua, nullum salubrius bona. Cæterum ad cœlestem doctrinam per omnium linguarum gentes disseminandam, opus erat linguis cœlesti doctrina imbutis, tum Euangelicæ charitatis igni flammantibus. Erat igitur hoc præcipuum signum Euangelicæ fidei, quod dominus illis promiserat: linguis, inquiens, loquentur nouis. Qui calumniantur, qui obreant, qui conuiciantur proximo, qui peierant, qui loquuntur obscœna, linguam habent non igne cœlesti, sed igne gehennæ inflammatam. Qui disputant de rebus humilibus huius mundi, nondum acceperunt linguam cœlestem. Antea apostoli disputabant de panibus omissis, de regno Israelitico proferendo, de primo cœlesti, de principatu. Hæc erat humana lingua, nondum idonea ad prædicandum euangelium. Nihil istius uimodi nunc loquuntur: spiritualia, cœlestia, ignea sunt omnia quæ spirant, quæque loquuntur. Sine lingua, sine spiritu non profertur uox. Porro spiritus cœlestis uocem ædit cœlestem, lingua ignea rapit & inflammat animos auditorum. Friget lingua pharisæorum, neminem afficit quantumuis erudita philosophorum, quantumuis diserta rhetorum lingua. Donum hoc è cœlis proficiscitur. Discipuli nihil aliud sunt quam organa, per quæ uocem suam ædit spiritus sanctus. Hoc donum nec homo dare potest homini, nec sibi quisquam partitur, sed Deus impartit unicuique sicut ipsi uisum fuerit. Cui copiosius impartierit, is non habet quare alterum despiciat, sed habet quare alacrius conetur prodesse multis. Res est uehemens spiritus, res est uiuida & irrequieta ignis. Non dormitant amplius Apostoli, quemadmodum dormitabant ante mortem domini, non latitant amplius, quemadmodum latitabant post resurrectionem, proflant in publicum, passim ac palam prædicant omnibus gratuitam salutem per fiduciam erga Iesum, paulo ante crucifixum. Erat autem ea ciuitas theatrum idoneum huic auspiciandæ fabulæ. Siquidem ob urbis celebritatem, & ob pascha quod præcesserat, & ob pentecostes religionem plurimum agebant Hierosolymis, non solum ex omnibus Syriæ partibus, *Erant in Hierosolymis*

T uerum

uerum etiam ex omnibus regionibus, quocumque illos uel bellorum tempestas dispulerat, uel casus aliquis diduxerat. Inter quos erant plurimi, quibus cordi erat pietas. Huius igitur rei notitas ubi per omnes esset uulgata, conuenit promiscua populi multitudo, perplexis animis quærens, quid hoc esset nouæ rei, quod quum ex tam diuersa linguæ regionibus essent collecti, tamen tunc unusquisque sic intellexisset illos loquentes, quasi non una quæpiam omnibus, sed singulo cuique sua uernacula fuissent loquuti. Habet enim & Hebræorum lingua iuxta regionum diuisionem sua discrimina, uel ex confinio diuersarum gentium, uel alio quopiam casu. Nam & Iesum Samaritana mulier ex linguæ proprietate agnouit esse Iudæum, & Petrum linguæ sonitus prodidit esse Galilæum. Itidem & Græcorum lingua in quinque species diducta est. Neque minor differentia in cæteris gentium linguis. Porro plerique Iudæi non aliam tenebant linguam, quam eius gentis apud quam erant nati. Omnes igitur uehementer quedam habebat admiratio, atque inter sese disputabant, qui fieret, quod nec auditum unquam fuerat, neque lectum. Dicebant autem: Ecce rem nouam. Nonne isti omnes qui loquuntur patria Galilæi sunt? Qui sit igitur, ut tam multi diuersarum linguarum homines, quoties audimus unum aliquem loquentem, nihilo fecimus intelligamus, sed si suam quisque linguam in qua natus est audiret, quum ex tam diuersis regionibus multitudo conflata sit, quæ habet Parthos, Medos, Elamitas, tum eos qui incolunt Iudæam in multas partes diuisam, & ad hæc Cappadociam, Pontum & Asiam sic proprie dictam, Phrygiam, Pamphiliam, Aegyptum, easque Libyæ partes, quæ attingunt Cyrenen. Neque desunt qui Romæ sedem habent, partim genere Iudæi, partim profelyti, hoc est, ad Iudæicam religionem cooptrati. Præterea Cretenses & Arabes. Ex tot nationibus, ex tam diuersis linguis constati audimus & intelligimus illos loquentes, non res uisitas aut humanas, sed sublimia, sed magnifica, sed deo digna. Ad hunc modum quotquot erant religionis amantes, rei nouitate percussis, differerebant, dicentes: Quid sibi uult prodigium hoc? Non reprehendunt quod assequi non possunt, quemadmodum solent pharisæi, sed inquirunt ac discere cupiunt, quod ignorat. Ex aduerso qui iudicij erant iniquioris ac præcipitis, irridentes dicebant: Musto expleti sunt. Dicat hos esse discipulos pharisæorum, qui dicebant de Iesu: Daemonium habet. Et est omnino ebrietas uehementer furori persimilis. Fit autem forsitan, ut per furorem aliquis diuersis loquatur linguis, quas nunquam didicit. Sed nullus furor hoc præstat, ut omnes quod loquaris intelligant. Hæc illi quidem ludibrii causa dicebant. Cæterum nihil uetat nonum quam & iocando uera dicere. Prorsus expleti erant non uino, quod dominus noluit committi uetustis uiribus. Vetus enim Mosaica legis uinum defecerat in nuptijs ecclesie, ac frigidus & insipidus legis sensus per Christum uersus est in uinum nouum. Insuper dilutum est quicquid carnale est: uuidum, efficax ac sapidum est, quicquid est spirituale. Bibebant autem assatum de calice cœlesti, de quo dicit psalmographus: Calix meus inebrians quam præclarus est. Et si licet res toto genere dissimillimas inter se conferre: uulgari ista temulentia quatuor res præcipue gignit in hominibus: profert in apertum quæ latebat in corde: inducit obliuionem præteritorum malorum, ac spe lætorum exhilarat animum, addit robur usque ad uitæ contemptum. Postremo ex infacundis facit disertos. Iam mihi uideatur non simile quiddam nouum illud spiritus diuini mustum genuerit in apostolis: quod metu cœlauerant, quod in occulto didicerant, nunc proferunt in uulgus, ac iuxta domini uaticinium prædicant in tectis. Obliti sunt ueteris Iudæismi, ac ueluti iam nati non minerunt uitæ superioris, nec recordantur afflictionum, quibus territi dominum deseruerant. Nullis præsidij humanis instructi, nec præsidies timent, nec reges, nec concilia, nec carceres, nec tormenta, nec mortes, semper alacres ac lati promissis Euangelicis. Denique qui erant piscatores & idiotæ, mox eloquentia cœlesti coarguunt supercilium pharisæorum, conuincunt enthymemata philosophorum, opprimunt uim rhetorum. Nihil autem difficultus, quam uerba facere apud multitudinem, quæ quum semper est belua multorum caput, tum uero præcipue, quoties ex uarijs linguis ac nationibus collecta est. Hic igitur mihi considera Simonem Petrum subito ex piscatore factum oratorem. Tumultuabatur multitudo. Quod tum factum est, id semper est futurum usque ad finem mundi. Ibi demum boni pastoris officium est, forti animo prodire in medium, non ut uolentia comprimant obmurmurantes, nec ut conuicia regerat, sed ut constanti magis quam feroci animo per factæ scripturæ testimonia depellat calumniam, & Christi gloriam asserat. Petrus itaque qui prius in cœnaculo

Stans autem Petrus,

cœnaculo surrexerat, expleturus numerum apostolorum, nunc rursus assurgit apud confusam hominum multitudinem, docturus eos, qui dixerat: quid sibi uult hoc? & os oppleturus his, qui dixerant: musto pleni sunt. Non est autem necesse, ut episcopus semper erecto corpore loquatur apud populum, quando Christus ipse sedens docuit populum. Cæterum animo steter oportet, quisquis aggreditur munus apostolicum. Atque hic interim agnosce Petri dignitatem. Primus est ad dicendum, ubi res Euangelicum oratorum postulat. Recondiderat gladium, qui Christo non placuit, exeret gladium spiritus. Sic oportet esse primatem episcopum. Assurgit Petrus, sed non solus, uerum astantibus undecim apostolis, ne sibi tyrannidem usurpare uideretur. Unus fecit uerba, sed unus omnium uoce loquutus est, quemadmodum & ante unus omnium nomine professus est Iesum Christum filium dei uentis. Unde tanta fiducia piscatori, idiotæ & humili, ut tantam multitudinem auderet uel obtuerit: Sepe magnis oratoribus, qui multis uigilijs elucubratam ac meditatam adferunt orationem, dicturus apud frequentem populum, aut principes, fugit color, uox faucibus hæret, obstupescit mens. Nimirum hæc erat illa cœlestis ebrietas, hæc erat illa sobria temulentia. Assitit coram tanta multitudine, adiunxit undecim apostolos, non ad præsidium, sed ad consortium, intendit oculos in populum, ignotus in ignotum, extulit uocem suam, & nihil præmeditatus loquutus est illis, iam hoc præstans quod docuerat dominus. Nec pro se loquitur, sed pastor gregi patrocinatur, nec humanis argutijs agit, sed diuinae scripturæ præsidij. Iam expectat attentam multitudinem concionem. Attendamus & nos, quando quidem hæc omnibus dicta sunt. Primum ubi mota manu turbæ murmur compeccisset, exorsus est tali proœmio, quod illos nulla assentatione rhetorica redderet attentos. Viri, inquit, Iudæicæ gentis, quos non oportet ignorare legem ac prophetas, uosque præcipue, qui degitis in hac urbe Hierosolymorum, ubi caput est religionis ac scientiæ legis. Est fortassis quod admiremini, non est quod calumnietur aliquis. Proinde quotquot adestis, præbete mihi aures paulisper attentas, & rem ut habet cognoscite. Id enim uestra omnium refert. Nam hi Galilæi, quos mihi uidetis assistere, nequaquam musto sunt ebrii, quemadmodum quidam existimant, quum sit hora diei tertia, nullus autem diluculo solet esse ebrius, Verum in his uidetis impletum, quod olim deus promissit futurum per Iohannem prophetam. Audite prophetiam, & agnoscite promissi fidem. Nolite calumniari, quia rem insolitam uidetis, sed amplectimini potius gratiam diuinitus uobis oblatam. Iohannes enim afflatus diuino spiritu, uidens futurum ut deus, qui diuersis temporibus Moysi & prophetis aliquot impariter spiritum suum ad uestram salutem, tandem misso filio suo unico, spiritum eundem copiosissime effunderet non in unum atque alterum, quemadmodum uidetis tot seculis paucos extitisse prophetas, sed in omnes totius orbis nationes, quæcunque sincera fide reciperent hunc lætum nuntium, quem ipse iussu uobis omnibus adferimus, sic prodidit cœlestis uaticinium: Erit in nouissimis diebus, dicit dominus, effundam largiter de spiritu meo super omnem carnem, & subito prophetabunt filij uestri & filia uestra, & iuuenes uestri uisiones uidebunt, & seniores uestri somnia somniabunt. Et quidem super seruos meos & ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo, & prophetabunt. Et dabo prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem & ignem & uaporem sumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies domini magnus ac illustris. Et omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Hæc ante tot secula uaticinatus est uobis propheta Iohannes: Quod de spiritus effusione prædixit, uidetis exhibitum. Nec dubitandum est, quin quod idem uaticinatur de uentura calamitate, sit pari fide præstaturus. Verum nihil est quod desperetis, ostendit propheta certam salutis uiam, qui periculum denunciat. Inuocate nomen domini, & parata est salus. Sed quemadmodum sit nomen domini inuocandum, nunc audite utriusque Israelitæ, & quod reliquum est huius orationis diligenter auscultate. Plerique nouistis Iesum Nazarenum, quem uirum deus olim omnium prophetarum oraculis promissum exhibuit uobis, eumque uobis commendauit multis ac magnis miraculis ac prodigijs, quæ per illum gessit in conspectu uestro. Siquidem deus erat in illo. Rem loquor uobis non ignotam, siquidem fama miraculorum eius peruagata est, non solum per uniuersam Iudæam, uerum etiam ad quasdam ciuitates finitimas. Quoniam autem ipse peragravit totam hanc regionem, ubique uerbo sanans ægros, restituens debiles, illuminans cæcos, mundans leprosos, eiciens demones:

pleriq; uidistis quæ narro. Nihil horum gestum absq; diuino cōsilio. Sic uisum est deo ser uare mundum. Hunc igitur talem quum accepissetis, nō casu aut fortuito, sed ex certo dei consilio ac præscientia traditum in salutem Israeliticæ gētis, per manus impiorū militum suffixistis in crucem & occidistis. Siquidem milites nihil aliud erāt, quā ministri facinoris. Cæterum occidit, quisquis ad mortem adegit. Res apertior est, quā ut negari possit. Hunc à uobis interfectum ita uolente deo, qui tradiderat occidēdum, idem iuxta prophe tarum oracula tertio die reuocauit in uitam, ut quod in hoc factū esset uirtute diuina, idem in se sperarent futurum omnes, qui crediderint Euangelio. Siquidem ille uoluntati patris obtemperans, patienter tulit ignominiam crucis, tota fiducia salutis collocata non in hu manis præsidijs, sed in dei misericordia: & ideo per illum liberatus à doloribus mortis & inferorum, quos ut homo quidem gustare potuit, cæterum ut immunis ab omni peccato, teneri uincitq; ab illis nullo modo potuit. Mors enim ac Tartarus nō habet perpetuum ius, nisi in eos, qui peccato sunt obnoxij. Proinde ut deglutire potuit illum mors, ita deuo ratum tenere non potuit, sed tertio die coacta est reuomere, quemadmodum cetus reuo muuit Ionam. Deus igitur ideo uoluit innoxium hæc omnia pati, ut per illum nos omnes & à peccatis, & à iure mortis redimeret, si modo totam fiduciam nostrā ad exemplū Iesu Nazareni in deo colloceamus. Quod narro uobis Israelitæ, non oportet incredibile uide ri, posteaquam Dauid afflatus cœlesti spiritu, prædixit hoc futurum. Sic enim in Psal. 15. loquitur de Iesu Nazareno, quem uobis prædicamus. Prouidebam dominum coram me semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propterea lætatū est cor meum, & ex ultauit lingua mea, in super & caro mea requiescet in spe: Quod nō derelinques animam meam apud inferos, nec committes, ut sanctus ille tuus uideat corruptionem. Notas mi hi fecisti uias uitæ, replebis me iucūditate cum facie tua. Videtis quā dilucide nobis de pinxerit rex & propheta Dauid, quod in Iesu Nazareno gestum esse scitis. In deo collo carat omne præsidium suum, & huius unius auxilio fretus, uolens ac iubens passus est omnia, quæ uos illum passum esse scitis. Corde gaudens tolerauit dolores corporis. Exulta uit illius lingua, nunq; tacens aut suppressens uoluntatem dei. Passus est sepeliri sese, nihil addubitans, quin pater illum esset ad uitam reuocaturus die tertio, nec sineret illum in se pulchro putrescere, qui nullius mali sibi cōsciens, spem omnē collocarat in deo. Quisquis enim spem salutis collocarit in suis operibus, aut in huius mundi præsidijs, non erit parfe rendis mortis doloribus, nec semel ab illa captus poterit semet extricare. Quisquis autem habet oculos iugiter intentos in deum, qui misericors est in omnes, is nouit uias uitæ: & si quando deus uideatur ad tempus auertisse uultū ab eo, tamen breui reddet illi conspectū sui, proq; cruciatibus tēporarijs restituet æterna gaudia, pro morte reddet immortalitē, pro ignominia terrena cœlestem gloriā. Per hūc itaq; & nobis est ostensa uia ad uitā æter nam. Fortassis erunt qui prophetiam hanc ad ipsum Dauid pertinere suspicentur, non ad Iesum. Scio quā magnifice sentiat de patriarcha Dauid, nec immerito ita sentitis. Fuit enim ille sanctus ac deo charus, sed ut libere quod uerum est loquar apud uos utri fratres, non tantum est tribuendum patriarchæ Dauid, ut illi quod est Messia ascribatur. Res enim ipsa loquitur, hoc uaticinium nec in Dauid, nec in quēquam alium patriarcham aut prophetam competere. Siquidem, id quod nemini uestrū ignotū est, Dauid defunctus ac sepultus est, nec unquam reuixit, quando sepulchrum eius est apud nos in hodiernū usq; diē, nihil aliud habēs q̄ ossa defuncti exanima siccaq;. Proinde uaticiniū hoc nō de seipso prodidit Dauid, qui sciebat sese more cæterorū sepeliendū & corrūpendū in sepulchro iuxta corpus. Cæterum quū esset afflatus prophético spiritu, neq; nesciret futurum, quod deus ipsi iureiurando confirmasset, uidelicet ut Christus iuxta carnem ex ipsius lumbis existeret, ac iuxta spiritualem sensum sederet super thronum eius, regnaturus in æternū: præcius uaticinatus est de his quæ nunc uidetis in Iesu Nazareno peracta, qui sine con trouersia iuxta carnem genus duxit à stirpe familiaq; Dauid. Porro quum constet Iesum in hac uita nihil affectasse regni mundani, nec unquam sedisse in solio Dauid, sed extrema fuisse affectum ignominia, liquet aliud quoddam regnum fuisse promissum, cuius nul lum esse finem pronunciant oracula prophetarum. Non potuit sedere in solio Dauid, si semel occisus nunquam reuixisset. Resurrexit igitur, & nunc sedet in solio Dauid, hoc est, patris æterni, dominus omnium quæ in cœlis sunt & quæ in terris. Hoc nimirum erat, quod

quod Dauid afflatus fatidico spiritu, prædixit, & quod prædixit factum est. Quoniam enim anima Iesu descendit ad inferos, non tamen illic detenta est, sed detentas potius libe rauit. Ita corpus illius tamen sepulchro conditum est exanime, tamen illic non compu truit, sed deus qui mentiri nescit in promissis, animam ab inferis reuocatam restituit in corpus. Huius rei nos omnes, quos hic uidetis adstantes, testes sumus, qui familiariter cū illo uiuimus, qui frequenter ab illo audiuimus, quod & crucifigendus esset iuxta prophe tas, & tertio die resurrecturus. Mortis & spectatores & auditores nos fuimus, resurrectio nis testes nos sumus, quibus frequenter apparuit, non solum uisus & auditus, uerum eti am manibus contrectatus. Agnouimus uocem, agnouimus faciem, uidimus & contrecta uimus uestigia uulnerum. Deniq; cibum unā nobiscum cepit, ut uerum & idem corpus esse sciremus, quod conditum erat in sepulchro. Itaq; qui per homines deiectus erat usq; ad extremam ignominia, hunc deus extulit in fastigium æternæ gloriæ, quam olim pate faciet uniuersis hominibus in fine mundi, nunc interim diuinam apud uos exerens occul ta uis spiritus sancti, quam à patre nobis promiserat, quum adhuc ageret in terris. Hunc re uersus in cœlum, illinc nobis largiter effudit iuxta prophetiam Iohelis. Et hinc est illud miraculum uobis insolitum, quod uidetis & auditis nos loquentes linguis, quas uos ex diuersis linguis conflati pariter intelligitis. Porro quemadmodum propheta resurrectio nis non potest accipi de Dauid, sicuti docuimus: ita quod de ascensu in cœlum, deq; con fessu ad dexteram Dei patris, de que regno perenni præ dictum est, non potest ad Da uid pertinere, quemadmodum ipsi pharisæi confessi sunt, cum domino disputantes. Ne que enim Dauid unquam ascendit in cœlum rediit uisus. Et tamen ille spiritu prophético afflatus, sic loquitur in psalmo mystico: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Itaq; palam est in hac propheta sermone esse Dei patris, qui Iesum filium Dauid iuxta carnem, dominum iuxta spiri tum, euexerit in cœlum, & ut regni cōsortem sibi asidere iusserit. Itaq; pro comperto ha beat hoc uniuersa gens Israelitica, quod deus hunc Iesum Nazarenum, quem uos sustuli stis in crucem, euexerit ad regnū cœlestē, quodq; illum exhibuerit, & dominum uniuerso rum, & Messiam, hoc est unctum illum, quem nos nomine Messie, tot seculis promissum à prophetis expectatis. Hæc oratio Petri terrorem iniecit animis auditorū. Erant sibi con scij quod apud Pilatum clamassent: crucifige, crucifige, crucifige eū: & agnoscunt ex pro pheta datum illi regni consortium ad dextram patris, donec omnes inimici eius subijce rentur scabellum pedum illius. Vitorem metuunt iam regnantem, quem occiderant bene facientem. Est autem hoc initium salutis agnoscere culpam, & formidare cōmeritam pœ nam. Itaq; corde cōpuncti, dicunt Petro, ac reliquis apostolis: Quid faciemus uiri fratres? Beneres habet, quum animus sibi male conscius non desperat, sed querit remedium. Hic Petrus mansueti pastoris imaginem exhibens, quid facit? Non sauit conuictis, non exag gerat admissum, nō repellit ac differt, non præscribit uictimas & holocausta, sed compun ctis paratū ostendit remediū, nihil distinguens inter eos qui Iesum crucifixerant, & inter eos qui nō consenserant impio facinori: Nullus em̄ erat immunis à peccato. Ait itaq;: Pœ niteat uos uite superioris, & tingatur unusquisq; uestrum aqua in nomine Iesu Christi: & huius gratuito beneficio dabitur uobis remissio omnium peccatorum uestrorum: deitā de puris & purgatis dabitur donum spiritus sancti, quod uidetis effusum in nos. Ne quis expendat sua merita, gratuitum est totum quod datur, tantum adlit fiducia. Ad uos poste rosq; uestros peculiariter pertinet propheta Iohelis, quos filios & filias, quos seruos & ancillas appellat. Credite promissori deo, & accipite gratis quod promissum est. Nec ad uos tantum, qui estis gentis Israeliticæ, pertinet promissio prophetiæ, uerum etiam ad om nes gentes, quæ procul absunt simul à cognatione generis Israelitici, & a cognitione dei, quoscunq; dominus deus noster ex sua bonitate dignabitur aduocare ad huius doni con sortium. Indicauit et hoc propheta, subijciens: Et omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Nec inuocat aut quisquis dicit, domine domine, sed qui in huius misericordia spem omnē salutis collocat. Prædictum est idē ab alijs prophetis, fore ut Euangelicus ser mo penetraret usq; ad terminos orbis terrarū. Mandauit & nobis dominus Iesus, ut uo bis primum annuntiaremus hanc gratiā, deinde gentes ad eandē uocarem. Siquidem hæc uocatio non est ex meritis hominum, sed ex gratuita benignitate dei. His alijsq; pluri

mis uerbis Petrus testificatus est illis de Christo, proferens testimonia prophetarum, & cum his conferens ea quæ iam euenerant. Doctrinæ addidit exhortationē, quo magis excitaret hæsitantes. Agite fratres, inquit, amplectamini tam insignē, tam obuiam dei erga uos benignitatē. Nostis querelas omnium prophetarū de peruersitate, de duritie gentis Iudaicæ, quæ semper sese præbuit rebellem domino deo suo, atq; huius ministris ad salutem ipsorum missis. Quoties restitit Mosi: Quot prophetas occidit? Quoties suis sceleribus prouocauit iram Dei? Vnde iure domus exasperatrix appellatur, ac uitis conuersa in amaritudinē, quæ pro dulcibus uinis dedit cultori suo labruscas. Questus est idem Ioannes appellans illam progeniem uiperarum. Neq; raro idem questus est dominus Iesus offensus inuincibili peruersitate multorum, qui uidentes non uidebant, audientes nō audiebant, intelligentes non intelligebant. Salutarē doctrinam aspernabatur, beneficia miraculorum tribuebant spiritui Beelzebub. Proinde nationem peruersam appellauit, & incredulam: cui flens exitum denunciavit, quæ cæderet, occideret, lapidaret, crucifigeret, omnes à deo missos. Subducite uos fratres ab imminente uindicta dei, exiite peruersitatem Iudaicæ gentis, quæ dum suam iusticiam tuetur, impia rebellat iusticiæ dei. Per fidem ac simplicē obedientiā est parata uobis omnibus salua æterna. Tum demū eritis ueri Istraelitæ, tum eritis germani filij Abrahæ, tum eritis uere Iudæi, si regem uestrum Iesum agnoueritis. Exiite uos à generatione ista carnali, quæ per suam incredulitatē perire mauult, q̄ seruari. Vos renascamini in nationē spiritualem ac cælestē, quæ seruatur per fiduciam erga Iesum. Hæc nimirum erat eloquentia piscatoris, nō ex præceptis rhetorum cōparata sed cœlitus insula, & ideo potens & efficax. Hic erat ille gladius, qui pertingit usq; ad dissectionem animæ & spiritus, cuius acie cōpuncta sunt corda Iudæorū. Hic est primus sacculus retis, quo piscator hominū traxit copiosam multitudinē. Hoc erat semē ubiq; parandum Euāgelici sermonis, quod iuxta doctrinā Iesu nō descendit in animos omnium, & tamen hic protinus reperit terram bonam, quæ fructū ædedit. Baptizati sunt enim & appositū numero discipulorum, qui tum erant per pauci, serē ter mille. Hi nimirum sunt Euāgelici prouentus felices primitiæ. Res noui testamenti hic quoq; congruit cum figura ueteris. Moses quinquagesimo à pascha die iussit celebrari primitias. Hic quinquagesimo die non spicarum, sed animarū primitiæ domino consecrantur. Iam aqua per doctrinam ac fidem purgat ab omnibus peccatis, iam haustus erat cœlestis ille spiritus. Nunc considera, quid agat in illis spiritus diuinus, nec enim est ociosus, quā sit igneus. Data est gratia innocentia, gratis data spiritus sancti gratia. Superest ut curemus, ne quod gratuito largitus est deus sua bonitate, nos nostra incogitantia perdamus. Hæc rudimenta sunt Euāgelicæ pietatis, hæc est uelut infantia primæ regenerationis in Christum. Quod hæcenus traditum est doctrinæ lac est, proficiendum est ad solidum cibum. Vtrunq; cibum debet habere paratum Euāgelici pastores. Sic enim mandarat illis dominus: Ite docete omnes gentes, baptizantes eos, docētes eos seruare quæcunq; præcepi uobis. Docete baptizandos Euāgelicę philosophiæ rudimenta, quibus nisi quis crediderit, frustra tingitur aqua. Docete baptizatos, ut iuxta doctrinam meam uiuentes, semper ad perfectiora proficiant. Itaque qui se iunxerant numero discipulorum, perseverabant in doctrina apostolorum, (Nam hinc profectus est uberrimus) atq; in sumendo symbolo fœderis nunq; rumpendi quam illi cōmunionem uocabāt. Id à domino traditū erat huiusmodi. Frangebat panis, & ex eo cuiq; dabatur particula, atq; hoc agentes in memoriam dominicę passionis, agebant gratias diuinæ benignitati, qui per unici filij sanguinē ipsos expiasset à peccatis, qui per eiusmodi indebitā mortem ipsos cooptasset in hæreditatem uitæ æternæ. Addebant puras preces, quibus rogabāt, ut regnū domini Iesu indies latius propagaret, ut illius gloria per uniuersum orbē inclaresceret, ut illius uoluntati ubiq; obtēperaretur, ut qui fidem Euāgelicā semel essent professi, sacra doctrina cœlestiq; gratia quotidie proficerēt ad meritum, atq; ita cōcorditer inter ipsos uiuērēt, pacem habentes cū fratribus, ignoscentes iniuriam, si quid esset per humanā fragilitatem admissum, pacē habentes cum deo, qui se misericordem præbet ijs, qui se misericordes exhibent proximo, ut quotidiano numinis auxilio cōfirmati, subsisterēt aduersus omnes satanæ incursum, donec post longa certamina daretur æternū præmium. Hæc tum erāt uicium Christianorū. Linguarū miraculum, Petri tam uiuida exhortatio, tot hominū subita mutatio, tanta uitę nouitas efficiebāt, ut iā uim

Erant autem
perseuerantes

mor quidam corripere animos omnium sibi male conscios. Perspiciebāt enim, rem non esse conspirationis humana, sed uirtutis cœlestis. Siquidem apostoli, non solū loquebantur omnium linguis, uerum etiā multa prodigiosa miracula patrabāt inuocato nomine Iesu Hierosolymis, sanandis morbis, profligandis demonijs, excitandis mortuis. Hic metus ingens magis etiam occupauit animos omnium. Erat hoc aliquod initium respiscētis populi. Sed ante omnia spiritus ille cœlestis mutuā beneuolentiam & cōcordiā gignebat in omnibus, quos afflauerat. Nimirū hoc peculiari signo Iesus iusserat agnosci suos discipulos, si mutua charitate cōglutinarētur. Quotquot enim crediderant euāgelio, frequenter aggregabant sese in unum locum, mutuis colloquijs sese cōsolantes & exhortātes. Mul- ti erant, citraq; delectum personarum admittēbantur omnes, iuuenes, senes, scemina, uiri, serui, liberi, pauperes, diuites. Tanta uero concordia tā dispares copulabat Christi charitas, insita cordibus eorū, ut quod inter germanos quoq; rarum est, omnia haberēt inter ipsos cōmunia. Quoq; paratior esset inter omnes cōmunicatio, quibus erant prædica, aliæ uel possessiones, eas diuidēbāt, atq; ex precio collectio impartiebant omnibus, prout cuiq; erat opus, ita ut nec egerent, qui nihil possidebant, nec abundarēt, qui multa possederāt. Sic autē largiebantur, nō quasi de suo, sed quasi de communi. Nam uera charitas nescit rerum proprietatē, nec inter illos uidetur suæ quisq; rei dominus, inter quos idē est animus. Vix autē illic incidere potest egestas, ubi quisq; paulo contentus est, & ex cōmuni singulis distribuitur, non pro libidine, sed pro necessitate. Nihil horum præscribēbat apostoli, sed uito præstato charitas, plus q̄ ulla Mosi lex exigere est ausa. Quin & in rēplo quotidie magno animorum consensu perseuerabant deprecantes, gratias agentes deo, ac mutua cōsualatione semet exhortantes, aliosq; quoscunq; possent ad Euāgelicū fœdus allicientes. Deinde toto die talibus studijs peractio, per singulas domos frangebant panem, atq; inuicem capiebant cibum, incredibili gaudio, ac syncerissima simplicitate cordis colaudantes deum, cuius beneficio tantā gratiam erāt cōsequuti. Apud uniuersam uero plebem erant fauorabiles & gratiosi. Quis enim nō amaret homines innoxios, omnibus bene facere paratos, in quibus uidebant tantam dei uirtutem cum tanta modestia tantaq; lenitate coniunctā? Annotabis hic Theophile, exordium ecclesiæ ex concordia & gaudio feliciter sumpsisse auspicia. Non potest non esse concordia, ubi est spiritus ille pacificator omnium: non potest nō esse gaudium, ubi pura est conscientia, & certa de promissis Euāgelij fiducia. Cæterum ut in perdendo Iesu, nusquam non adfuit pontifices, pharisei, scribae & primores populi, ita hic in felicibus auspicijs nascentis ecclesiæ nulla horum mentio. Nullus ad hoc contubernium coactus uenit, nulla uis cōtrinebat eos in fœdere. Sponte perseuerabant, qui acceperant: & dominus indies alios atq; alios attrahebat, quos destinauerat ad salutem, paulatim emergente grano sinapis, late suos ramos sparsuro per orbem uniuersum.

CAPVT III

Simul autem cum alijs Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam uergentis iam diei nonam, qua quum alij uel ludere soleant ebrij, uel dormire, illi consueuerant sacris precationibus uacare, ieiunantes usq; ad uesperam. Proce- debant duo proceres ordinis apostolici, nullis equis aut mulis, nullo satellitio regio, sed audi pompam apostolicam. Sedebat pro templi foribus quidam populo notissimus mendicus, qui fuerat claudus ab utero matris. Tantum autem erat corporis uitium, ut à baiulis gestaretur. Huius calamitas, ut fit, multos alebat. Nam cum ad quaestum exponebant quotidie ad portam templi, quam uulgus speciosam uocat, ut ab ingredien- tibus (nam hæc erat frequentissima) pereret elemosynam. Habet suum ingenium mendicitas, nouit eos, qui templum ingrediuntur, aut sic esse affectos, ut libentius dent elemosynam, aut sic affectos uideri uelle. Is ubi uidisset Petrum ac Ioannem ingressuros templum, comitatus autem indicabat illos esse alicuius precij, & uultus ipse benignitatē pre se ferebat, petebat ab eis elemosynam. Hic spiritus sanctus submonebat apostolos, adesse tempus ædendi miraculi. Itaq; Petrus una cum Ioanne defixis in claudum oculis, ait illi: Aspice in nos. Ad intuitum ad hanc uocem factus alacrior mendicus, intendebat oculos in illos, sperans futurū ut aliquid ab illis acciperet. Stipem flagitabat, stipem expectabat, integritatem membrorum non ausus est emendicare, quia non sperabat illos posse dare. Et tamen animus illi nescio quid bonæ rei prælagiebat. Tum Petrus magnificam

T 4 illam

illam acutere summo Christi uicario dignam uocē adidit, dicens: Argentum & aurum quod tu expectas, non est apud me. Quod autem non ex meo, sed cœlesti benignitate ad manū est, quoq; tu magis egēs, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazarenī surge & ambula. Simulq; apprehensa dextra claudi subleuauit eum. Nec mora protinus consolidatę sunt plantę eius ac tali, sic, ut non agre assurgeret, sed exiliens consisteret pedibus suis, & ambularet quocunq; uellet. At ille letus tam insperato beneficio, unā cū apostolis ingres- sus est templum, ambulans alacriter ac prę gaudio saliens, ac gestiens, deumq; laudans, unde nouerat hoc beneficium esse profectum. Dei beneficia cœlare, ingratitudo inis est; ho- mini ascribere, impietatis est. Totus autē populus, qui frequens aderat in templo, conspi- catus est hominem à baiulis gestari solitum, nunc ambulantem alacriter suis pedibus, ac laudantem deum. Agnoscebant autem illum omnes, esse eundem hominem, qui quotidie solitus esset sedere ad portam speciosam mendicandi gratia. Vident subito mutatum, Au- diunt agentem gratias deo. Quibus ex rebus uehemens quaedam admiratio stuporq; cor- ripuit animos omnium. Porro quum uiderent Petrum & Ioannem, qui tum ut apostolo- rum primores plerisq; innotuerant (nam his adhærebat, qui fuerat claudus, & per hos si- bi contigisse prædicabat sanitatem) factus est totius populi concursus ad illos. Erant au- tem in porticu quę dicitur Solomonis, in qua solitus est uersari Iesus uerus ille Solomon, & in qua nonnunquam disputarat cum pharisæis. Rei nouitas omnium animos percule- rat. Petrus ubi uidet populi concursum, nec ignoraret causam, rursus hunc in modum ex- orsus est dicere. Viri Israëlita, quur super hac re tantopere uos habet admiratio, quasi uo- bis sit infrequens ac rarum uidere miracula, aut quasi non maiora uideritis superioribus temporibus? Nos uero quur intuemini, quasi nostra uel uirtute uel pietate sit effectū, ut hic claudus uobis omnibus notus nunc ambulet? Non est humanum negociū quod geri- tur, neq; nouum est quod uidetis, sed olim per prophetas uestros à Deo promissum. Vos religiose colitis deum Abraham, deum Isaac, & deum Iacob, quos gloriāmini uos habere patriarchas, ac generis autores. Sed huius dei, à patriarchis culti, filiū, ad uos uestra salu- tis causa missum humili specie, quo magis eum amplecteremini, similem uobis factū, asse- cistis extrema contumelia. Ceterum ille filium suum humana malicia deiecit, sua uirtute glorificauit, ut multis alijs modis, ita hoc quoq; facto, per illum sub oculis uestris edidit in- numera miracula, docuit cœlestem doctrinam. His tantis beneficijs uos nihil commoti, post multas cōtumelias tandē tradidistis illū in manus impiorū, ut occideretur: quumq; Pilatus homo ethnicus, & à cognitione legis & cognatione patriarcharum alienus, pro- nunciasset illum absolendum, ut regem uestrum, ut uirum sanctum ac iustum, uos qui ex prophetis debebatis illum agnoscere, palam & constanter abnegastis eum apud præ- torium præsidis, dicentes: Nom habemus regem nisi Cæsarem. Tantoque odio saussistis in illum, ut malueritis ad uestram postulationem uita donari Barrabam, latronem & sedi- tiosum, qui uitam alijs abstulerat, quā Iesum qui uitam omnibus adferebat. Homicida impetrastis uitam, autorem ac principem uitę immortalis ad mortem adegistis. Sed hūc à uobis interfectum deus, autor omnis uitę, reuocatum à mortuis donauit immortalitate. Cuius rei nos testes sumus, quibus sese redituū exhibuit conspicendum, audiendum & contrectandum, quem & in cœlum uidimus ascendentem. Præcessit humilitas, quam uestra omnium causa assumpserat: nūc subuectus in gloriam à patre, uirtutem exerit per nos, qui nihil aliud sumus, quā testes eorum, quę uidimus & audiimus. Ac per fiduci- am, quam habemus in nomine eius, hunc quem uidetis ambulantē, ac nouistis fuisse clau- dum natum, deus restituit integris pedibus. Nihil hic nobis laudis debetur, neque nostris meritis tribuendum est, nec huius qui restitutus est, sed ut dixi, deus nomen filij sui uoluit esse gloriosum apud omnes, in quo uult omnes suam ponere fiduciam, & spem uniuersę salutis. Hęc fiducia restituit huic ex natiuitate debili, membrorum integritatem in con- spectu omnium uestrum. Hęc non solum arguunt illum esse uiuum, quem putatis mortu- um, uerum etiam declarant omnem salutis spem in uno illo collocandam. Nec est quod desperetis fratres, permissu consilioq; diuino sic factum est. Peccatum uestrum aliqua ex parte excusat ignorantia humana. Corporis enim imbecillitas obstabat quo minus agno- sceretis illius diuinam potentiam, quam ne principes quidem uestri perfecte nouerant. Quam si pernouissent, nunquam induxissent in animum, omnis glorię principem in

crucem

crucem suffigere. Sic expediebat humani generis salutē, sic deus ab æterno desinierat, sic per os prophetarum omnium prædixerat, futurum ut Messias quem redimēdis uobis po- stremo missurus esset, extrema pateretur. Non est mendax deus, quē promiserat se missu- rum misit; quem uoluit occidi, sic ut uoluit occisus est. Hanc uicimā uoluit immolari pec- catis omnium expiandis, per uos immolata est, non sine culpa uestra, sed quę sit remitten- da, si modo pœniteat erroris. Ita fiet, ut quod omnium bono peccastis, uobis quoq; cedat in bonum. Est autem facilis ac parata uenia: Tantum pœniteat malefactorum, non huius tantum, sed omnium, & ad uitę nouitatem cōuertamini: Iesum quem prius negastis, pro- fiteamini regem ac principem uniuersorum: quem ut nocentem damnastis, agnoscite or- mis innocentię fontem & largitorē: quem ad mortē adegistis, credite immortalitatis au- torem. Nunc uenię tempus est, properate interim ad pœnitentiā, & inuenietis misericor- diam, ut quum denuo uenerit iudicaturus uiuos & mortuos, & pater quē semel misit hu- milē uestra causa, denuo miserit sublimē in nubibus, bona fiducia sustineatis faciē illius, quę terribilis & intolerabilis erit his, qui non egerint pœnitentiā. Cæterū qui interim credentes in nomen Iesu, quem & prophete uobis ante multos annos prædicarūt, & nos iuxta prophetarum uaticinia de illo restificamur, pœnitentiā deletis peccatis, per fidem il- lise subiecerint, illic refocillationem inuenient à iusto iudice, qui per pœnitentiā ac fi- dem in ipsum promisit salutē omnibus. Hactenus peracta sunt, quęcunq; peragenda pro- phete prædixerant. Nec dubitandum est, quin simili fide deus præstiturus sit & reliqua omnia quę pollicitus est. Rediturus est Iesus Christus, at nō statim rediturus est. Opor- tet enim prius per uniuersum orbem prædicari Euangeliū dei. Interea ille gloriosus uiuit, sedet ac regnat in cœlis usq; ad tempus illud, de quo prædixit Iohel & Malachias, quo re- stituentur & consummabuntur omnia, perfectis cūctis, quę deus loquutus est per os san- ctorum prophetarum suorum omnium quotquot à seculo fuerunt. Omnes enim de hoc uno uaticinati sunt. Mōsi grauissima est apud uos autoritas. Siquidē hoc duce reliquistis Aegyptum, peragrastis desertū, accepistis legem. Atqui is uobis hunc Iesum Nazarenū quem occidistis, promisit, ita loquēs in libro Deuteronomij: Prophetam excitabit uobis dominus deus uester ē fratribus uestris, mei similem, ipsum audietis in omnibus, quęcūq; loquutus fuerit uobis. Futurum est autem, ut quisquis non audierit prophetam illum, ex- terminetur ē populo. Agnoscite Mōsi uaticiniam, agnoscite uerum Mōsen, agnoscite Ie- sum Christum, natum ē stirpe David, ē tribu Iuda in ciuitate Bethleem, iuxta propheta- rum oracula. Hoc deus uocat uos in libertatem æternam, per hunc desert nouam le- gem spiritualem & Euangelicam, per hunc offert remissionem omnium peccatorum ac salutem æternam. Hunc ab omnibus uult audiri. Audit autem quisquis credit. Quicunq; crediderit saluus erit, quicunq; recuset credere, effectus ē consortio nominēque Israelita- rum, peribit irrecuperabiliter. Extra Iesum enim nulla est salutis spes. Si creditis Mōsi, amplectamini Iesum, quem ille uobis commendauit suo uaticinio. Nec ille tantum de Ie- su uaticinatus est, uerum & omnes prophete à temporibus Samuelis usque ad Ioannem Baptistam, uaticinia prodiderunt, describentes illius natiuitatem, doctrinam, miracula, afflictiones, ignominias, crucem, sepulturam, resurrectionem, ascensum in cœlum, emissi- onem sancti spiritus in uniuersos credentes, quorum nihil non uidetur esse factum, pro- pagationem Euangelij per uniuersum terrarum orbem, dominicę reditum gloriosum ac consummationem mundi. Quod si estis filij prophetarum, de quo non iniuria gloriāmi- ni, ne diffidite promissis illorum: si filij patriarcharum, intelligite ad uos pertinere pactū, quod deus pepigit cum Abraham, dicens: Et per semen tuū benedictionem cōsequuntur omnes familie terre. Hanc benedictionem non præstitit in Isaac, qui mortuus est nec re- uixit, sed in Iesu Nazareno, cuius typū gessit Isaac, sponte semet offerens ad immolatio- nem, quemadmodum Christus obediens patri maciatus est in cruce. Hoc est semē Abra- hę, per quod nō tantum omnes Israelitę, uerum etiam omnes totius orbis nationes, si cre- diderint Euangelio, liberabuntur à maledictione peccati, & hanc benedictionē cōsequen- tur, ut accepto cœlesti spiritu, uocentur filij dei uiuentis. Ergo promissio dei pertinet qui- dem ad omnes mundi nationes, sed ramen hoc honoris uobis haberi uoluit, ut uobis pri- mis omnium offerretur, ac iuxta Mōsi prophetiam de gente uestra suscitaret ac mitte- ret uobis, non quemlibet prophetam, sed unicum filium suum Iesum, qui deferret benedictionem

benedictionem Abraham promissam à deo. Hæc est autem benedictio, ut unusquisque parens Euangelico sermoni, conuertat sese à malicia sua, ac Iesum salutis autorem profiteatur.

CAPVT IIII

Dum Petrus cœlestis orator, & Ioannes illius collega his atque huiusmodi sermonibus exhortarentur populum ad amplectendum Euangelium, nemini palpantes, suadentes testimonio prophetarum, terretes formidine futuri iudicij, rursum lenientes ac pellicientes facilitate parata uenia, ac certitudine promissæ salutis, colloquium salutiferum interrumpunt superuenientes sacerdotes, ac magistratus templi, cumque his Sadducæi. Sacerdotes ac magistratus hoc habebat male, quod homines idiotæ in templo regnarent, ac docerent populum, in quo non oportebat loqui nisi rabbinos, pharisæos ac scribas, quodque tam magnifice prædicarent de Iesu, quem ipsi ueluti nocentem ad mortem adegerant, cuius nomen abolitum esse cupiebant. Sadducæos autem illud peculiariter urebat, quod prædicarent Iesum à morte reuixisse, quodque per hunc omnibus pollicerentur resurrectionem. Nam Sadducæi nec angelos esse credunt, nec animas à morte corporis superstites. Proinde mentionem resurrectionis non ferunt. Hic rursus oritur pugna pontificum impiorum aduersus Euangelium, quod Iesus suis discipulis prædixerat fore. Sed quem admodum malicia, quo magis oblectata est, hoc magis illustrauit gloriam Iesu: ita quo magis rebellant aduersus Euangelij præcones, hoc uehementius erumpit uis Euangelici sermonis. Quid sit? Non disputatur, sed iniiciuntur manus in apostolos. Pertrahuntur in carcerem, producendi in diem crastinum. Tum enim appetebat uespera. Non deerat impia uoluntas sacerdotibus inibi statim occidendi discipulos Iesu, sed obstat rursum metus populi, & quaritur prætextus nefario sceleri, ut quod facerent, iure facere uiderentur. Sed quem admodum in Christum nihil ualuit illorum malicia, nisi posteaquam ipse mori uoluit: ita in Christi discipulos nihil poterit illorum conspiratio, prius quam ueniet ille dies, quæ cuique præscripserat cœlestis pater. Christus enim erat in apostolis. Nec tamen fuit infrugifera concio duorum apostolorum, licet interrupta per sacerdotes. Multi siquidem ex his qui sermonem apostolicum audierant, persuasi crediderunt. Crescit sagena, dilatatur granum sinapis, spargit se uis Euangelici fermenti. Iam enim numerus credentium accreuerat usque ad quinque uirorum milia. Agnosce popularem esse rem Euangelium, qui cum raro conuenit huius mundi magnatibus. Agnosce successum Euangelicum. Primores ducuntur in carcerem, nec oblectantur ipsi, nec tumultuatur populus, nihil aliud doctus, quam obedire & fidere in Christo. Postridie coit sceleratum concilium, nusquam concurs nisi ad perdedum Iesum, & ad optinendam ueritatem. Conueniunt sacerdotes cum templi magistratibus, simulque populi sentores cum scribis Hierosolymitanis. Ad hæc Annas summus pontifex, & Caiphas ob affinitatem huic adhærens, præterea Ioannes & Alexander, tum inter sacerdotes præcipui: denique quotquot erant ex genere sacerdotali, in quo tum quo quisque erat autoritate superior, hoc erat scelerator. Atque hæc ipsa primorum tam anxia diligentia satis arguit rem non esse uulgarem, in qua coercenda tam sunt solliciti. Quid enim est quod sibi metuant à paucis, obscuris, & indoctis, hominis damnati & crucifixi discipulis? Producentur è carcere Petrus & Ioannes, statuuntur in medio tanquam rei. Quis idiota non obstupesceret conspecto concilio tam frequenti, tamque magnifico? Magno fastu considebant pontifices & sacerdotes religionis proceres: tum magistratus, deinde seniores populi, nihil aberat autoritatis. Inclementiam uero & iniquitatem iudiciorum iam uiderant in præceptore suo Iesu. Et tamen adstant serenis & intrepidis uultibus. Nimirum dominus Iesus illis hæc omnia prædixerat euentura, & animos illorum aduersus huiusmodi casus armauerat. Hic mihi rursus agnosce exemplum eius iudicij, quo damnatus est Iesus. Interrogatio ne captus est. Percontantur igitur & hi de claudio restituto: Qua uirtute aut quo nomine factis istud? Poterant hoc in templo sciscitari prius quam eos ducerent in carcerem, poterant cum ipso populo didicisse: quandoquidem Petrus huius facti dilucide reddidit rationem. Sed maluerunt auspicari à contumelia. Nec post quaritur ueritas, sed legendi captatur occasio. Erat hoc argumentum mox desituri sacerdotij, quum pleni uirtus nihil haberent, quo tuerentur autoritatem suam, nisi coniurata concilia, carceres & mortes. Quid hic agit Petrus ille, qui ad minas mulierculæ ancillæ ter abierant dominum? Num expauescit?

Num

Num obortis tenebris obstupescit? Num uox faucibus hæret? Nihil horum. Quid ita? Nimirum alius erat factus. Tunc humano ductus spiritu, pollicebatur ingentia, ac mox oblitus temere promissorum, fugit & peierauit: hic autem plenus spiritu sancto, fortiter atque ex tempore causam perorauit, admirabili prudentia temperans orationem, ut nec libertas exiret in conuictum, nec lenitas saperet adulationem aut metum, sed huc tenderet totius dictionis apparatus, ut per Iesum salus contingeret omnibus. Petrus itaque hunc in modum loquutus est. Principes populi & seniores audite: Equidem demirabar quam obrem essemus iussi duci in carcerem, quum nobis nullius essemus facinoris conscij, quandoquidem principes non nisi ob malefacta solent homines in carcerem ducere. Nunc si, ut uideo, nullum crimen intenditur, neque maleficium obijcitur, sed de beneficio collato in hunc hominem ante debilem & contractum, nunc sanum & integrum, examinamur, non grauabor uobis reddere rationem. Est enim hoc nostri muneris, omnibus placide reddere rationem de fide Euangelica, si quis cupiat discere. Proinde notum sit hoc omnibus uobis, qui primores estis, nec uobis tantum, sed & uniuerso populo Israelitico: quod enim docemus ad omnium salutem pertinere, siue principum, siue plebeiorem: quod hic quem uidetis ad stare nobiscum membris integris ac sanis, quum omnibus notum sit, ante hæc à baiulis gestari solitum, beneficium hoc nec arte magica, nec humana uirtute, nec nostris meritis fuerit consequutus, sed per inuocationem domini nostri Iesu Christi Nazareni, quem uos ante dies paucos per Pontium Pilatum adegistis in crucem. Verum hunc deus suscitauit à mortuis, & immortalitate donatum præfecit uniuersis. Itaque nunc nominis illius uis idem agit in sanandis & seruandis hominibus, quod ipse præsens agere consueuit in terris. Nimirum hoc est, quod prædixit psalmi propheta de lapide ab hominibus reijciedo, sed à deo subuehendo. Hic est enim lapis ille, qui reprobatus est à uobis adificandis synagogam. Unde uos illi ceu reprobum eiecistis, sed à deo factus est caput anguli, suo robore totum adificium ecclesie, ex utroque populo gentium & Israelitarum ædificanda complexurus. Per hunc pater cœlestis offert salutem omnibus, nec est cuiquam ulla salutis spes nisi per Iesum. Scio apud uos grauem ac sacrosanctam esse autoritatem Mosi, patriarcharum & prophetarum. Sed ita uisum est patri, ut per solum filium suum omnibus sit parata salus, unde & Iesum appellari uoluit. Nec enim datum est aliud nomen sub cœlo, nec dabitur aliud, per quod oporteat saluos fieri. Non est igitur quod miremini, tantum in hoc claudio ualuisse nominis huius inuocationem, quum huius uirtute sit parata salus æterna omnibus ipsum inuocantibus. Hæc ubi loquutus est Petrus, quotquot erant in eo concilio, perspecta libertate constantiam que Petri & Ioannis, quæ sese ipso etiam uultu proferebat, compertò que, quod homines essent illiterati ac plebei, admirabantur, unde tantum fiducia, unde tantum eloquentiam, unde prophetarum cognitio. Denique ceperunt eos agnoscere, quod fuissent affectatores Iesu, quem per inuidiam occisum fuisse, ipsi sibi erant conscij. Magnum scrupulum iniiciebat animis illorum, tam imperterrita plebeiorum & illiteratorum hominum libertas, quos nec domini supplicium, nec tam celebris concilij splendor & autoritas uel tantillum commoueret. Conspiciebant hominem ipsum ad stare toti populo notum, qui natus insigniter claudus, iam alacriter ambularet. Res erat peracta subito, nec in occulto, sed pro templi foribus, non magicis artibus, sed inuocatione nominis Iesu, quem illi iam putabant extinctum. Factum erat euidentius, quam ut negari posset. Nec erat calumniandi occasio. Quid enim fauorabilius, quam misero gratis dare sanitatem? Nihil itaque respondent apostolis, nec enim erat quod responderent, quandoquidem quod factum erat, nec refellere poterant, nec probare uolebant. Proinde iussis apostolis unam cum sanato concilio secedere, consultant inter sese, conferuntque consilia dicentes: Quid faciemus hominibus istis, quamlibet literarum rudibus ac plebeijs? Quandoquidem hoc insignem miraculum per illos aditum esse, notius est omnibus habitantibus Hierosolymis, quam ut insicari possimus. Si negemus factum, nihil aliud lucrificemus, quam impudentiam: si damnemus ac puniamus, uidebimur inclementes & iniqui, ac magis etiam populum in nos irritabimus. Nihil superest, nisi ut mitiore consilio utentes, curemus ne malum hoc, utcumque natum, latius serpat ac diuulgetur in populum. Solent enim huiusmodi pestes semel natae, si exagites, inualefcere, latiusque grassari, quam si negligantur. Consultum itaque uidetur, ut abstineamus à supplicio, sed atrocibus minis territemus eos, ne post hæc cuiquam hominum

hominum, neq; Iudæo, neq; alterius nationis uerba faciât de nomine Iesu. Hæc sententiâ, qua nulla dici potuit stultior, placuit toti concilio, & in hanc itum est pedibus magno consensu. Iam conspexerant constantiam ac fortitudinem apostolorum. Videbant rem esse notâ toti populo, intelligunt illud nomē Iesu, tã efficacem, tamq; salutiferū esse. Qua nam igitur fronte subent aut sperant posse supprimi, præsertim, quum ipsis per idem nomē liceat assequi salutem æternam. Nimirum talia sunt consilia principum & pontificum, sacerdotum ac primorum, quoties humano spiritu cogitur concilium. Sunt & illic nonnunquam qui quid rectum sit perspiciant, uerum id si sequantur, uident paratam iacturam suæ gloriæ, dispendium rei, aut aliud huius generis incommodum. Comprobata suffragijs omnium hac sententiâ reuocantur apostoli, denunciatur illis totius concilij nomine, ne quæ mortalium, uel clam, uel palam, uel publice, uel priuatim, uel domi, uel foris docerent Iesu doctrinam, aut omnino mentionem eius nominis facerent. O stultam mundi sapientiam. Extinctum in sepulchro retinere non potuerunt, & nomen quod semper à morte solet inclarescere, conantur sepelire. Petrus & Ioannes, ubi magna cum autoritate recitatum esset concilij decretum, fortiter quidem, sed citra contumeliam responderunt: An iustum sit in conspectu dei uestris iussis obtemperare potius quam dei, uos qui legis præcepta tenetis iudicate. Sic deus per ora prophetarum futurum prædixit, sic Christus dei filius nobis præcepit, sic spiritus cœlestis, quem ille se nobis à patre missurum promiserat, animis nostris dicat ac suggerit, ut ad salutem omnium prædicemus nomen domini Iesu Christi, testificantes quæ uisimus & audiuius. Si quod rectum est iudicaueritis, submitteis & uos ipsos iudicio diuino. Sin secus, quicquid de nobis statueritis, nos certe non possumus non loqui, quod oculis uidimus, quod auribus audiuius, & quod deus omnibus hominibus præferendus uult apud omnes prædicari. Hoc responso tam maculo, tamq; libero accepto, consultores illi nihil aliud quam minitantur, ac territare conantur. O deploratum concilium, non habent argumenta, quibus persuadeant: non habent rationes, quibus coarguant: non habent testimonia scripturarum, quibus doceant. Tota autoritas in minis est. O semper timidam impiorum conscientiam. Cupiebant punire innocentes, aderat peruersa uoluntas, sed principes metuunt plebeios, magistratus priuatos, tam multi paucos, armati inermes, docti indoctos. Non habent apostoli satellitium, nō coniuratos dignitatum ordines. Sed habent quiddam, quod nulla potestas mundi præstare ualet. In nomine Iesu surge & ambula. Ad benefaciendum potentes sunt, ad lædendum inermes. Itaq; apostoli ex eo concilio tum quidem dimissi sunt, minis onusti. Non enim primores deposuerant animi maliciam, sed differebant, occasionem altam uenaturi. Non enim inueniebant rationem puniendi eos, idq; ob populum, quem deo contempto metuebant. Omnes enim laudibus uehebant id, quod factum erat in sanando claudo. Et hoc factum apud omnes erat euidentius, quod is in quo proditū est hoc miraculū, natu maior esset annis quadraginta. Sic natus erat, & tot annis ostētarat mendicus suum malum, ut nemo calumniari posset, uisum fuisse simulatum aut leue. Petrus autem & Ioannes dimissi à concilio redierunt ad suos, congregatos in cœnaculo, iam de euentu sollicitos: atq; illis exposuerunt rem omnem ordine, quid obiecissent principes, quid ipsi respondissent. Hic uero mutua charitas gaudia cumulauit. Gaudebant discipuli dimissos apostolorum proceres. Gaudebant apostoli, gaudium hoc discipulis benignitate domini contigisse. Sic deus omnia tēperat suis famulis, ut læta tristibus misceat, quo possint sustinere, utq; uicissim pro lætis agant gratias, pro tristibus dominum deprecetur. Cœtus itaq; postea quā audisset narrationem apostolicam, magno consensu sustulit uoces suas ad dominum, cuius beneficio cœpisset succedere res Euangelica, dicens: Domine deus omnipotens, qui uerbo tuo condidisti cœlum, terram ac mare, & quicquid in his est: cuius sanctissimæ uoluntati nulla uis hominum potest resistere: cuius æterna decreta nulla potest hominum conspiratio labefactare, quod nūc fieri uidemus, hoc olim spiritus tuus sanctus per os patriarchæ nostri Dauid tui cultoris, proloquutus est futurum, dicens: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum aduersus dominum & aduersus Christum eius. Agnosceimus fidem uaticinij. Quod ille spiritu tuo afflatus uidit futurū, hoc nos reip̄a & factū & fieri uidemus. Vere enim in hac ciuitate, quæ pietatis habet professionē, aduersus omnem pietatis magistrū ac ducē sanctū filium

hum tuum Iesum, quem tu unxeras unxione cœlesti: cōuenerunt terreni reges Herodes & Pontius Pilatus, unā cum gentibus & populis Israel, impijs consilijs agitantes, ut ea facerent, quæ tu inuincibili uirtute tua, & æterno consilio tuo decreueras, ut ad salutem humani generis fierent. Quisquis autem conspirat aduersus filium tuū Iesum abs te missum, is conspirat aduersus te. Et ecce rursus coit concilium frequens primorū aduersus sanctum nomen filij tui Iesu. Tu uero quemadmodum Iesum ab illis interfectum exciasti à mortuis, & in cœlos ad regni consortiū subuexisti, irrisis illorū concilijs, ita nunc quoq; aspice in minas illorū, ne præualcant, sed da seruis tuis robur ac fiduciam, ut summa constantia proloquantur sermonem Euangelicum, qui tuus est, non hominū, nimirum nobis abs te per filium tuum delatus in terras: & quemadmodum claudi sanati miraculum plurimos attraxit ad professionem nominis Iesu, coniuratos autem aduersus Iesu gloriam principes terruit, ita & in posterum adlit illis manus tua omnipotens, ut sanandis & alijs, ac similibus miraculis & prodigijs ædendis per nomen sanctum filij tui Iesu, clarius ac latius elucescat Euangelij tui gloria, frustra fremētibus his, qui tibi quoq; filio rebellant. Hæc quum unanimiter essent precati, cōmotus est locus in quo erant congregati. Nam eo signo Dominus indicabat preces exauditas, ac uota rata fore. Nihil enim tam efficax quam deprecatio cōsentientis ecclesiæ. Siquidem magna uis sit operis, quæ terram immobilem concutiat. Non erat hoc inane signum, ilico renouatus & auctus est in omnibus uigor sancti spiritus, adeo ut non solum ob minas principum non cœlarent Euangelicam doctrinam, uerum etiam liberius ac fortius, atq; etiam plures ante, prædicarent nomen domini Iesu. Hæc est enim natura profectus Euangelici, ut sicuti crocum & alia nonnulla per iniuriam felicius proueniunt, ita aduersus opprimentem mundum magis insurgat & elucetetur. Iam intra paucos dies accreuerat ingens numerus profitentium nomen Iesu. Et ut intelligas hanc conspirationem non esse humanam, inter tam multos nulla erat ambitio, nulla inuidia, nullæ rixæ, nulla contentio, sed tantus erat consensus, tanta tranquillitas, ut diceret, omnibus esse cor unum & animam unam. Iam enim desiderant suo quisq; duci spiritu, qui tam uariis est in hominibus, ut ægre reperias duos germanos, qui inter sese consentiant. Sed uno spiritu Iesu reguntur omnes. Hinc ille tantus consensus tot hominum, alio qui sexu, ætate, fortunis inter sese dissimilium, ut nō solum illa essent omnium cōmunia, quæ sine dispendio impartientis communicari solent, quod genus sunt doctrina, consilium, admonitio, consolatio, exhortatio, uerum etiam facultates, quæ dispendio possessoris cōmunicantur alijs, & ideo uix inuenias, qui sustineant hic esse liberales. Inter hos autem harum quoq; rerum tanta erat cōmunio, ut nemo ex his, quæ possidebat, uel diceret aliquid esse suū. Proinde qui de suis facultatibus impartiebat, nihil gratiæ reposcebat ab his quibus comunicabat, quod id quod dabatur iudicaret esse eius, cui erat opus, sibiq; raptor & iniuus uideretur, si quid apud se detinuisset, quod fratris egestas postulabat. Apostoli uero, qui huius nouæ ciuitatis uelut principes erant, inopes rerum, sed spiritus sancti dotibus opulenti, indies magis ac magis augebant multitudinem, ingenti animi robore, magnaq; potentia miraculorū testificantes de resurrectione domini nostri Iesu Christi. Hoc enim in primis erat testimonio miraculorum persuadendum. Nam morientem pleriq; uiderant, & sepultum non pauci nouerant. Itaq; sub fortissimis ducibus nouus ille populus felicissime degebat, concordia sarciente quod deerat facultatibus. Quū enim essent pleriq; tenues, tamen nullus erat inter illos egens. Quotquot enim erant possessores agrorum aut adium, diuendebant ac precia rerum uenditarum adferebant ac deponebant ad pedes apostolorum, ut illorum arbitrio, quos habebant patrum loco, res cōmunis distribuere tur. Porro quanta erat simplicitas in his, qui precia possessionū suarū adferebant, tanta erat sinceritas in his, qui distribuiebant. Rara est inter pecuniarum dispensatores fides. Hic nullo delectu personarū pro cuiusq; necessitate distributio peragebatur. In hac multitudine erat Ioseph, cui cognomentum ab apostolis additum est Barnabas, quod apud Syros sonat, filius consolationis, genere Leuites, patria Cyprius. Hic quoniam magnis dotibus inter cæteros eminebat, unde ob gaudium, quod ex huius accessu contigit multitudini, dicitur est Barnabas, multis exemplo fuit, ut Euangelicam imitarentur liberalitatem. Quum enim haberet in Cypro fundum, uendidit illum, & attulit precium ac de-

posuit coram pedibus Apostolorum, ueluti rem uilem & aspernam. Tanta autem erat Apostolorum sanctitas, ut hinc sibi nihil decernerent præter cæteros.

CAPVT V

Ut admodum autem Barnabæ simplicitas multos commouit ad liberalitatis æmulationem, ita paratum est exemplum ad deterrendos omnes, ne quis in negotio spiritali fraudulentiam admiseret. Amat enim spiritus simplicitatem cordis, & odit omnem fucum ac simulationem. Sic inter decem apostolos paratum est exemplum iudæ, ne sibi quisquam fideret, sed omni sollicitudine perseveraret in officio. Erat autem in hac multitudine uir quidam nomine Ananias, parum respondens suo nomini, propterea quod ipse parum responderet gratiæ dei. Huic erat uxor nomine Sapphira, marito similis. Ananias igitur, quum uideret aliorum simplicem ac spontaneam benignitatem apud omnes laudibus uehigloriæ studiosior quam pietatis, uendit agrum suum, ac precij portionem aliquam detraxit ac seposuit, idque conscia & approbante uxore, ueluti partiens pecuniã, ut altera parte mercaretur laudem & opinionem pietatis, alteram sibi seruaret, si qua necessitas incidere: nimirum diffidens spiritui sancto, magisque sibi prospiciens, quam fratrum contubernio: sic cogitans apud sese, si cæteri periclitabuntur fame, mihi certe prospectum est. Hac cogitatio nec erat toto pectore fidentis Christo, qui pollicitus erat nihil defuturum quarentibus regnum dei & iustitiam eius, nec erat habentis cor unum & animã unam cum cæteris. Quum igitur ex precio diuenditi agrum partem aliquam precij attulisset ad pedes apostolorum, Petrus afflatus spiritu diuini, quo plenus erat, intelligens hominis impiam simulationem, ait: Anania, quum te semel spiritui sancto dedicaris, quumque huius uim tot argumentis perspexeris, quum rursus impleuit animum tuum spiritus satanæ, ut mendacio uelut illudens spiritui sancto, qui falli non potest, furtim detraheres de precio fundi tui, & istud omnium perniciosissimum exemplum induceres in hanc cõgregationem: Si nos nolentem impulissimus te ad uendendum agrum tuum, erat fortasse quum simularum, nunc quum ultro feceris quod fecisti, quorsum attinebat benignitatis exemplum fucum simulationis uitare? Nonne prorsus tibi manebat fundus tuus si uoluisses? Nonne etiam posteaquam uendideras, licebat totum precium seruare tibi: Laudatur eorum simplicitas, qui sponte quod habent proferunt in medium. Nemo uero cogit à nobis id facere, si nolit. Vnde igitur induxisti in animum facere fucum in hoc negotio? Non es mentitus hominibus, sed deo. Quod si deum credis posse falli, impie de illo sentis. Sin credis illum nihil latere, aut contemnis illius iustitiã, aut putas fauere fraudulentia. Ananias autem sentiens, animi sui fraudulentia nequaquam fugere apostolos, obiurgatione tam seuera percussus, subito concidit & expirauit. Perijt unus, ut multorum salutem consulere. Nam huius facti rumor ubi permanauit ad cæteros, omnibus magnam terrorem iniecit, ne quid simile uideret aduersus spiritum sanctum. Iuuenes autem surgentes amouerunt cadaver, & elatum sepelierunt. Non merebatur ille sepulturam, sed amouendus erat, ne funestaret puram & sanctam congregationem. Fortassis succurret hic alicui demirari Petri austeritatẽ in Ananiam, qui tanta lenitate dudum ad ueniam intaritarit eos, qui crucifixum Iesum, tribuens ignorantia, quod factum erat, & offerens poenitentibus salutem æternam. Hic ob paululum pecuniæ detractum à benignitate, saua obiurgatio, nec ulla ueniam spes ostenditur. Nimirum dominus Iesus, qui per baptismum uniuersos homines inuitari iusserat ad salutem, condonatis peccatis omnibus, paucorum exitio docere uoluit, quanto grauius sit post acceptam Euangelij gratiam ac lucem relabi in peccatum, non iam per incogitantiam aut incitiam, sed per destinatam simulationem. Sciebat autem præcipuam Euangelicæ sinceritatis pestem ex hypocrisis & auaricia nascituram, & ob id in ipso statim ecclesiæ nascentis exordio aditum est exemplum insignis: per quod admonerentur omnes, neminem euitaturum ultionem diuinam, quisquis Ananiam imitaretur, etiamsi hic non statim nocentem sua poena corripere. Non enim hic agebatur de iactura precij, sed de diffidentia erga deum, de irrisione spiritus sancti. Petrus autem non inflixit poenam, sed obiurgationis infudit acrimoniam, ut sanaret. Ille uero nec prorumpens in lachrymas, nec poenitentia uocem ædens, ultione diuina percussus est. Ac mira dei clementia, percussus est unus, ut seruaretur multi. Iustitia exemplum

emplum est aditum in eum, qui perijt: misericordia donum effusum est in plurimos, qui huius exemplo cauerunt à peccando. Intercesserat trium ferme horarum interuallum, & ecce coniunx Ananias, nesciens quid accidisset marito, ut homines ferè domestica mala sua resciscunt ultimi, ingressa est, conscia fraudulentia mariti, falsa laudis portione sibi quoque uindicatura, cuius impijs cogitationibus respondens Petrus, ait: Dic mihi mulier, num tanti uendidisti agrum, & non pluris, quam hoc habet precium? Illa nimirum marito similis, impudenter respondit. Etiam, tanti uendidimus. Tum Petrus ad illam: Quid ita conspiratum est inter te & maritum tuum, ut mendacio tentaretis non nos, sed spiritum domini, quem uidetis operantem in nobis? Quoniam autem tibi libuit esse sociam marito in hac impia simulatione, cris & supplicij consors. Ecce pedes eorum, qui sepelie runt uirum tuum adsumt ad ostium, idem efferent te. Ad hanc uocem ilico collapsa mulier expirauit. Simul ingressi sunt iuuenes, ac repperunt mulierem mortuam. Extulerunt igitur eam, ac sepelierunt iuxta uirum suum. Seuerum exemplum, sed saluiferum, nec sapius quam semel ab Apostolis proditum. Quanquam Petrus, quo nihil erat mitius, non hic inflixit supplicium, sed afflatus spiritu denunciauit. Petrus tum instinctu diuini spiritus sciebat, quid esset actum, & quid esset futurum. Deus autem quem nihil fugit, poenam sumpturus est de his, qui fucum illudunt uiris apostolicis, etiamsi tales sint, ut falli possint. Nec enim hoc donum spiritus, quod tum aderat Petro, perpetuum est omnibus. Nunc uide mala ex re bonum fructum. Ex duorum iusto interitu, ingens timor obortus est per uniuersam ecclesiam credentium, quin & alios, qui nondum crediderant, huius exempli terrorem inuaserat. Cæterum per apostolos multa & magna miracula prodebantur apud populum, quo perspicuum esset omnibus, rem non esse uitium humanarum, sed uirtutis diuinæ. Quotquot autem adhæserant Euangelio, uersabantur unanimiter in porticu, quæ dicitur Solomonis. Non enim iam latere cupiunt, sed tempus erat, ut candela imposita candelabro luceret omnibus ingredientibus domum. Cæterorum autem, qui nondum dederant nomen in baptismo, nullus audebat se illis coniungere. Videbant enim populum deo sacrum, ac religione quadam abstinebant ab illorum congressu, quem admodum solent profani ab his quæ templo dicata sunt temperare. Nec enim oderat eos populus, sed ob insignem dei uirtutem in illis resurgentem suspiciebat ac reuebatur. Quamquam & Ananias Sapphiræque exemplum multis incusserat terrorem, ne quis fide semet adiungeret. Porro magis ac magis indies accrescebat multitudo credentium domino, uirorum simul ac mulierum, in tantum ut uulgo in plateas exponeret agrotos, quibus pedibus suis ingredi non poterant ob morbi magnitudinem, eos in lectulis ac grabbatis proponebant in publicum, ut adueniente Petro, uel umbra prætereuntis obumbraret aliquem illorum. Nimirum his exhibita est promissio domini Iesu, qui de discipulis dixerat: Et his maiora facient. Contactu simbræ Iesus sanauit aliquot, umbræ contactu neminem sanauit. Indies latius sese spargebat miraculorum fama, adeo ut euicinis quoque ciuitatibus magna uis hominum accurreret Hierosolymam, adducens secum uarijs morbis obnoxios, & ab impuris spiritibus uexatos, qui sanabantur omnes. In tam admirabili rerum successu cõuenit obseruare inuictam apostolorum modestiam, qui nihil hinc sibi uindicabant gloriæ, sed laudem uniuersam in nomen domini Iesu referebant. Quum igitur hunc in modum feliciter inclaresceret nomen Iesu Christi, seseque quotidie latius diffunderet Euangelicæ doctrinæ fragrantia, non tulit ueræ religionis incrementum falsæ religionis antistes Annas. Huic præter cæteros potissimum adhærebant, qui pertinebant ad sectam Sadducæorum, quod præcipua testificatio apostolorum erat de resurrectione domini nostri Iesu Christi. Quæ res mitiores fecerat pharisæos, qui resurrectionem asserunt aduersus Sadducæos. Decretum erat, ut res orta, dissimulatione consopiretur. Sed malicia uicit consilium, ac furor metum excusit. Nam sacerdotum princeps cõmotus zelo satanæ, unã cum Sadducæis manus iniecit in apostolos, ac posuerunt illos non iam in priuato carcere, uelut examinandos, sed in publico tanquam in manifesto scelere deprehensos. Delectus erat carcer insigniter munitus, ne quæ possent elabi, ne ue per tumultum plebis eripi. Verum Euangelicus sermo nec uinciri, nec includi potest consilijs humanis. Iesus enim qui protector est suorum, misit angelum suum, qui noctu referatis carceris foribus eduxit illos, & ait: Ne quid uos perturbet sacerdotum malicia, quin potius

tius tanto constantius, quā cœpistis pergite. Ite, & in ipso templo stantes prædicate populo, quicquid uobis mandauit prædicandum apud uniuersas orbis nationes. Erat aliquid quando tempus, quum se uetaret prædicare Christum. Nunc adest illud tempus, de quo uobis dixerat: Nihil occultum, quod non reuelabitur: & quæ nunc in auribus auditis, prædicate in tectis. Hac exhortatione angelus, facti animatiores Apostoli, diluculo ueniunt in templum, atque ex more docent frequentem multitudinem. Summus autem pontifex ignarus, quid gestum esset noctu per angelum, adiunctis sibi Sadducæis, & quos habebat certos sustententia suffragatores, uenit in concilij locum. Eo conuocatum est uniuersum concilium sacerdotum, & magistratum unam cum toto ordine seniorum gentis Israeliticæ. Iam enim ob contumaciam facti iratiores decreuerant atrocius aliquid in eos statuere. Atque hic interim considera lector maliciosam impudentiam sacerdotum, qui quum nihil haberet, quod merito criminarentur in Apostolos, tamen frequenti concilio peragunt, quicquid libuit, ut quod erat impium, hoc ipso iustum ac rectum uideretur, quod totius concilij consensu decretum fuisset. Vbi magnifice suo quisque loco coniedere proceres, missi sunt uisitatores, qui reos è carcere eductos susterent in cœffu. Ventum est ad carcerem, reperti sunt custodes ad ostium carceris excubantes. Apertum est ostium. Ingressi nullum apostolorum repererunt: nec ullum uestigium, quā fuissent elapsi. Itaque ministri reuersi ad concilium, quod uiderant renunciant. Carcerem quidem, inquirunt, inuenimus summa diligentia clausum, & custodes adstantes ad ostium. Ceterum ubi patefacto ostio sumus ingressi, neminem illic offendimus. Ea res uehementer perturbauit omnium animos, præsertim eorum, qui magistratus erant templi ac sacerdotum principes, iamque ancipites consilij ambigebant, quorsum hæc res esset euasura. Interea dum hærent, dum consultant, dum trepidant, interuenit quidam, qui tristi nuncio magis etiam illorum animos perturbaret: Ecce, inquit, uiri illi quos heri inclusistis carceri, nunc in templo stant ac docent frequentem populum. Tum ex sacerdotum sententia magistratus templi, quoniam ad ipsos proprie pertinebat curare, ne quid fieret in templo secus quàm oporteret, abeunt in templum, adiuncto sibi satellitio ministrorum aduersus uim populi. Reperiunt id quod erat nunciatum, stantes illos in templo, ac frequentiam multitudinē concionantes de Iesu. Non tamen iniiciunt manus, quemadmodum antefecerant. Videbant enim numerosam populi multitudinem: ac metuebant, ne si quis tumultus fuisset exortus, lapidarentur. Sed nec talis erat illa multitudo, ut uim pararet, nec tales apostoli, ut ui defendi cuperent. Aderat infracta animi constantia, sed absque ferocia. Vident eos per quos pridie fuerant ducti in carcerem. Nec sibi tamen metuumt, nec fugiunt, nec sermonem Euangelicum interrumpunt, donec magistratus illis placido sermone persuaderet, ut uenirent in concilium. Paruerunt apostoli, ne publicam potestatem uiderentur contemnere. Dominus enim non docuerat illos, ne irent uocati, sed ut intrepide loquerentur. Ventum est in concilium, statuuntur in medio tam magnifici cœffus, duo piscatores, cum simili comitatu. Tum Annas sacerdotum omnium princeps, magna cum autoritate, nec minore supercilio, sic exorsus est: Nonne proximo concilio ex tantorum uirorum autoritate etiam atque etiam præcepimus uobis, ne pergeretis docere populum, aut ullam nominis Iesu, quod abolutum esse uolumus, mentionem faceretis apud ullum hominem, nec exterum, nec Iudæum, nec publicè, nec priuatim? Et ecce contempta totius autoritate concilij, non solum non siluistis, uerum etiam tanto uehementius prædicastis, adeo ut impleueritis totam Hierosolymam uestra doctrina, rumore eorum quæ facitis ad finitimas etiam ciuitates peruagante. Vultis igitur malicioso studio nobis impingere inuidiam mortis hominis istius. Prædicatis enim palam illum per nos occisum, id quod negari non potest. Eundem prædicatis iustum & sanctum ac deo probatum, & in nomine illius æditis miracula, nos uidelicet apud multitudinē traducentes & contemnentes impietatis, qui talem ad mortem adegerimus. Hæc erat oratio summi pontificis, quæ nihil habet iustæ defensionis, tantum autoritate territat, ut quod uerum erat, & ob salutem omnium omnibus prædicandum, ob impiorum gloriam sileretur. Nunc contra audiamus piscatorem & euangelicum pontificem fortissimè quidem, sed admixta mansuetudine respondentem apostolorum omnium nomine: Magnifice pontifex, inquit, magistratus, seniores reliquique uiri præclari, qui considetis in hoc concilio, nos uestram autoritatem

ritatem nequaquam contemnimus, sed autoritatem diuinam humanæ præferimus, idque nos esse facturos respondimus, quum nobis interdiceretis, ne nominis Iesu mentionem faceremus. Neque puto quenquam esse in hoc concilio, qui putet æquum esse, ut ob hominum interdicta negligamus iussa Dei, & dum metuumus iram uestram, incurramus iram dei. Si uestra iussa consentirent cum uoluntate dei, libenter & uobis & illi satisfacere. Nunc quum interdicta uestra prorsus pugnent cum illius edictis, quoniam utrisque satisfacere non possumus, malumus obedire deo quàm hominibus. Neque cuiquam inuidiam per nomen Iesu conflare cupimus, sed omnibus conciliare salutem. Ac uobis etiam magis expedit, ut uestram autoritatem submittatis uoluntati diuinæ, quæ ut nos huc adigatis nolentes, ut diuinæ uoluntati repugnemus. Nulli non patet remissio peccatorum, si ueritatem Euangelicam amplectens, resipiscat. Ea sic habet, quemadmodum & antea uobis exposuimus: Deus patrum nostrorum, quem uos nobiscum colitis, & nos uobiscum, excitauit a mortuis Iesum filium suum, quem uos interfecistis, suffigentes in crucem. Sic enim erat definitum diuino consilio, sic erat prædictum a prophetis, ut unus pro salute mundi mortem obiret. Hunc iuxta corporis imbecillitatem ab hominibus interfecit, deus reuocatum ab inferis, sua uirtute subuexit in hanc gloriam, ut omnibus dux esset & salutaris autor, sed præcipue populo Israelitico: & per hunc esset omnibus parata remissio peccatorum omnium, qui malorum suorum agentes poenitentiam, nomen illius profiterentur. Atque horum, quæ dicimus, nos sumus testes, qui prius quàm moreretur, domesticam cum illo consuetudinem egimus, & à morte rediituum frequenter audiuius, uidimus & cõrectauimus, donec omnibus nobis uidentibus ascenderet in cœlum. Quod si leue pondus apud uos habet nostrum testimonium, testificatur idem spiritus sanctus, quem ut uidetis effundit in omnes, qui obtemperant euangelio. Auditis nouas linguas, uidetis ædi miracula. Nihil hic nostrum est, Iesu spiritus est, qui per suos ministros exercit uim suam. Hæc uere apostolica oratio, quæ uel terrere debuerat illos metu supplicij, uel allicere spe paratæ salutis, magis exasperauit illorum animos, adeo ut ira dirumperentur, & inter se consularerent de occidendis illis. Iam assueuerat homicidio sacerdotum & laicandis pecudibus in templo, ad nihil aliud profecerant, nisi ut facilius & homines iugularent. Nulla hic mentio scripturæ diuinæ, nulla doctrina, nulla ratio. Tantum sic iubemus, sic uolumus, aut obtempera, aut morere. Sedebat in eo concilio Gamaliel, secta pharisæus, ad cuius pedes Paulus apostolus legem didicit, uir ob insignem legis peritiã ac singularem prudentiam summo in precio habitus apud uniuersum populum Israeliticum. Is ubi uidit illos tendere ad perditã consilia, surrexit ac postulauit, ut iuberent apostolos paulisper è concilio secedere. Eo facto sic uerba fecit apud confidentes: Viri Israelitæ, nolite præcipitare consilium, neque temere decernatis quicquid, cuius uos post frustra poeniteat, sed etiam atque etiã uidete, quid statuatis de hominibus istis. Ex præteritis sumite consilium quid in futurum oporteat decernere. Non repetã prisca exempla. Uestra omnium memoria gestum est quod dicã. Superioribus hisce diebus extitit Theudas magus & impostor, qui se iactans apud populum, ac prodigiosa pollicens, satis magnam numerum attraxit in suam factionem, ferè usque ad quadringentos. Sed huius rei, quoniam am erat ex humana malicia, fuit infelix exitus. Siquidem & de ipso sumptum est supplicium, & omnes quotquot illi adhaeserant partim interfecti sunt, partim capti. Ita dissipatis omnibus, tota est secta redacta in nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilaus, patriam habens comunem cum istis, de quibus nunc cõsultatis, eo tempore, quum ex edicto Cæsaris Augusti describeretur uniuersus orbis. Et hic, quoniam popularia docebat, non oportere populum Deo dicatum tributa pendere Cæsaribus idololatris, bonam plebis partem attraxit ad sese. Et ipse dux huius factionis perijt, & quotquot illi consenserant dissipati sunt. Proinde mihi sic uidetur. Consultius facietis si temperetis ab hominibus istis, ac sinatis illos, quando neminem adhuc lædunt. Quoniam si hoc, quod inceptant aut moluntur, profectum est ex humano consilio, dissipabitur sua sponte. Sin Deus est autor istius negocij tam admirabilis, & impium fuerit uelle dissipare quod autore deo geritur (quid enim hoc aliud esset quàm repugnare Deo?) & imprudentiæ sit uelle conari quod non possitis efficere. Quis enim resistet uoluntati dei? Hæc sententia tantum ualuit

ualuit apud concilium, ut decretum de occidendo differretur in aliud tempus. Et hæc enim itum est pedibus in Gamalieleis sententiã, non ut in totum abstinerent ab Apostolis, sed ut conuocatis simul omnibus duodecim, ac casis denuntiaretur, ne post ullam mentionem facerent nominis Iesu. Et hac pœna contenti dimiserunt illos, sperantes futurum, ut qui dictis ac minis non paruerant, cruciatu corporis admoniti saperent: æstimates Apóstolos in speciem humiles ac plebeios ex Barbarorum ingenio, qui plagis emendãtur. Verum ex huiusmodi malis robur colligere solet uigor spiritus euangelici. Apóstoli siquidem agnoscentes, uerum esse sermonem quem dixerat Iesus, quod essent in ius uocandi, quod in synagogis flagellandi, non ob ullum maleficium, sed ob professionem salutiferi nominis, alacres & gaudentes discedebant à conspectu concilij, uirgarum ignominiam quam alij putabant esse intolerabilem, sibi gloriã ducentes, quod Deus agnosceret suos apóstolos, quos hoc honore dignatus esset, ut pro nomine filij ipsius contumelijs afficerentur. Meminerant autem quod ante prædixerat illis Iesus: Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in coelis. Tantum autem abfuit, ut hac pœna ac principum denunciatone redderentur segriores, ad prædicandum nomen Iesu, ut alacriores etiam redditi, & publice in templo, & priuatim in singulis domibus ineffanter docerent, quæ acceperãt à domino Iesu, ac lætum nuncium omnibus adferebant hunc esse uerum Messiam, per quem oporteret omnes saluos fieri.

CAPVT VI

Per id tempus quum indies accresceret numerus discipulorum (sic enim tum uocabantur, qui post Christiani dici ceperunt) obortum est murmur Græcorum, hoc est Iudæorum, qui non in Iudæa, sed apud gentes nati fuerãt, aduersus Hebræos. Causa murmuris ex pietate nata est. Quum enim mulieres aliquot circumferrent Apóstoli, quæ illis ministrabant, Græci dolebant non idem honoris haberi suis uiduis, ut quotidiano ministerio liceret Apóstolis ac discipulis inseruire. Hanc enim dignitatem interpretabantur. Et hæc erat prima in ecclesia ambitio. Et tamen ut intelligas quantopere displiceat bono pastori quamlibet leue dissidium, statim duodecim Apóstoli, conuocata discipulorum multitudine, quo plus haberet autoritatis quod omnium consensu decretum fuisset, hunc in modum uerba fecerunt: Videmus nescio quid murmuris ortum inter nos de ministerio mulierum. Prouidendum igitur est, ne nos huiusmodi curis leuioribus identidem interpellemur, nimiam altiori functioni destinati. Nobis iniunxit dominus, ut doceremus Euangelium. Non est igitur probandum, ut nos omisso delegato munere prædicandi Euangelij, ministerium mensis. Quemadmodum enim in corpore uaria sunt membra, ac suo quodque membrum officio fungitur: ita tumultus & confusio uitari non potest in tanta multitudine, nisi diuersæ functiones in uarias personas distribuantur, sic tamen ut omnia referantur ad utilitatem uniuersi corporis. Nec enim oculus sibi uni prospicit, sed omnibus membris. Nec manus sibi tantum laborant, sed toti corpori. Proinde fratres circumspicite ex uestro numero septem spectatæ probitatis uiros, plenos spiritu sancto, ac singulari præditos sapientia, quibus ex uestra uoluntate delegemus hoc negocij, quo nos hæcenus occupamur, non sine dispendio functionis Euangelicæ. Nos uero per illos quietiores facti, his quæ proprie nostrarum sunt partium incumbemus, precationi & administrando sermoni doctrinæ Euangelicæ. Illi curã gerent pascendorum corporum, nos animis uestris pascendis uocabimus. Hæc oratio placuit uniuersæ multitudini. Itaque consensu cõgregationis delecti sunt septem. Stephanus spectatæ fidei ac plenus spiritu sancto, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, & Nicolaus religione profelytus, patria Antiochenus. Hos electos statuerunt in conspectu apóstolorum, ut illorum autoritate quod factum erat comprobaretur. Apóstoli uero suis ad deum ex more precibus, imposuerunt illis manus. Nam hoc ritu primum delegabantur sacra ministeria, exemplo sumpto à domino Iesu, qui quibus benedicebat, solitus est manum imponere. Quod si quis roget, quid opus fuerit his ritibus ad designandos ministros, qui mensæ curã agerent, sciat profanam quidem esse functionem tractare pecuniam, maxime cõmunem, sed quæ requiratur fidem nõ uulgarem, & animum incorruptum. Testis est Iudas, quæ auaritia corruptus animus

animus ad domini sui proditiõnem adiecit. Tum autem quoniam præscribebãt & alijs quid in huiusmodi negocijs oporteret fieri, addenda erat & autoritas, quo magis omnes illis, tanquam apóstolorum socijs & adiutoribus parerent. Præterea discipulorum conuiuia, non erant qualia sunt uulgi, sed magna cum religione capiebatur cibus, quoties capiebatur. Omnis panis fractus illis representabat corpus domini, omne uinum admonebat sanguinis dominici. Denique & corpus ipsum dominicum & sanguis domini per diaconos administrabatur multitudini. Et si quando uacabat per ministerium, prædicabant & ipsi sermonem Euangelicum, uelut apóstolis proximi. His rebus factum est, ut Euangelica doctrina indies latius ac latius spargeretur, magnoque successu multiplicaretur numerus discipulorum Hierosolymis. Nec enim solum è plebeijs plurimi accedebant Euangelio, uerum etiam complures ex ordine sacerdotum, qui prius conspirauerant aduersus Christum & apóstolos, tacti pœnitentiã, ac posito fastu submiserunt sese iugo Euangelico. Inter diaconos autem peculiariter emicuit Stephani pietas. Sic enim se gessit in delegato munere, ut ob insignem morum mansuetudinem gratiosissimus esset apud uniuersam multitudinem credentium: & erga rebellantes Euangelio, fortem & inuictum animum præstabat, adeo ut apóstolicarum etiam uirtutum æmulus, in nomine Iesu multa magnaque miracula æderet apud populum. Quoniam autem eximia uirtus semper ad sese trahit inuidiam, quemadmodum Cæcilia nubes, exortu sunt aduersus Stephanum quidam è diuersis sodalitatibus, quarum una uocatur Libertinorum, alia Cyrenensium, alia Alexandrinorum, alia eorum, qui uenerant à Cilicia, & Asia. Nam in hæc loca Syriae uicina potissimum erant dispersi Iudæi. Hi omnes uelut coniurati coorti sunt aduersus Stephanum, disputantes aduersus illum. Nec poterant quamuis multum resistere unius iuuenis sapientiæ, ac uigori pectoris, propterea quod spiritus sanctus, quo plenus erat, per illum loqueretur. Hic agnosce morem improborum. Vbi ueritate discedunt impares, ad mendacia confugiunt, & uicti sapientia spiritus, ad diabolicas fraudes sese conuertunt. Subornarunt enim uiros quosdam, qui dicerent sese audisse Stephanum proloquentem uerba blasphemia in Moysen ac deum. Nullum autem crimen apud Iudæos capitalius quam blasphemiam, nec apud populum atrocius. Hic agnosce lector machinas similes aduersus famulum, quales fuerunt aduersus dominum. Subornantur sycophantæ, ne uideantur ipsi uelle dolorem ulcisci suum, quod à disputatione discessissent impares. Quæritur crimen atrox, & malitiæ prætextitur religionis studium. Ab his igitur submissiis sycophantis concitatus est populus unã cum senioribus ac scribis aduersus Stephanum, adeo ut concursu factio rapuerint illum, & pertraxerint in concilium. Hic prodeunt conducti testes, qui suam peragerent fabulam ac dicerent: Hic homo nullum facit finem euomendi blasphemias aduersus locum nobis omnibus sanctum ac uenerabilem, contraque Mosi legem nobis à deo traditam. Audiuimus enim illum dicentem, quod iste Iesus Nazarenus demoliturus sit locum hunc, ac muraturus in situ, quæ tradidit nobis Moyses. Stephanus ex relatione apóstolorum dixerat, à Iesu prædictum esse, futurum ut templum hoc & urbs funditus ab hostibus dirueretur ob gentis incredulitatem. hoc dictum deprauant ad calumniam. Dicitur hos eosdem esse, qui Iesum accusantes dicebant: Audiuimus eum dicentem: Destruam templum hoc, aliud in triduo excitaturus. Ad hanc tam atrocem criminationem nihil commotus est Stephanus, sibi bene conscius, ut in ipso etiam uultu reluceret mentis innocentia. Res enim est pauida, sibi male conscius animus. Hæc constantia frontis statim coarguit calumniatorum impudentiam. Etenim hi, qui considebant in eo consilio, intuentes eum, & obseruantes, qua fronte crimen obiectum exciperet, uidebant illum adeo non deijci aut exanimari, ut facies illius quiddam homine maius, & angelicam quandam alacritatem simul ac maiestatem præ se ferre uideretur. Tum princeps sacerdotum, ut hic quoque speciem legitimi iudicij exhiberet, quemadmodum fecerat in condemnando Iesu, percontatus est eum: nunquid haberet, quod ad hæc responderet, & an crimen obiectum agnosceret. Tum Stephanus afflatus diuino spiritu, sic causam dicere exorsus est, altius repetito principio.

Viri quotquot adestis uel genere fratres, uel atate atq; autoritate patres, qui patienter audistis calumniantes, audite & ueritati patrocinante. Nos nec in deo, nec in Mosen, nec in templum hoc cōtumeliosi sumus, sed cū Mose cōsentientes, dei gloriā prouehimus, ac templū spirituale, quo deus, qui spiritus est, potissimū delectatur, quemadmodum diuinitus iussi sumus extruimus. Non est blasphemia hoc pro uiribus agere, quod figuris adumbrauit Moses, quod propheta dei spiritu afflatus prädixerunt, quod dei filius ob id in terras missus & orsus est, & suis perficiendū mandauit, quod spiritus sanctus ad salutem omnium gentium nunc per eos qui cędunt euangelio peragit. Sed impietas est, blasphemia est, tam manifesta, tamē benigne dei uoluntati tam pertinaciter obluati. Quod quidē hęc natio nō nuper facere cępit, sed quod iam olim facere instituit, nunquam facere desinit, ut nec mirū, nec iniquum uideri debeat, si eueniat quod Iesus Nazarenus futurū prädixit, uidelicet ut hoc templū quo gloriāmini, utq; hęc ciuitas in qua regnatis, ut sacerdotiū, ut lex, quibus abutimini ad quæstū & gloriā uestrā, à uobis auferatur, atq; hęc gloria transferatur ad eos, qui per fidem euangelicā pure deū colunt, ac legem spiritualiter obseruāt, seq; ipsos præbēt templum uiuū ac sanctū spiritui sancto. Huc quū tot modis deus maiores nostros prouocauerit, tamen semper spretus est ab hoc rebeli & pertinaci populo. Vt enim à primo gentis huius patriarcha repetā, cuius obedientiam utinam imitarentur hi, qui se iactāt filios eius; Deus cui debetur omnis gloria, quemq; nos uobiscū pie colimus, olim apparuit patriarchæ nostro Abraham, quū esset in Mesopotamia prius q̄ cōmoraretur in Charran, & dixit ad illū: Exi de terra tua & cognatione tua, & ueni in terrā, quam monstrauero tibi. Ille obtemperās iussis dei, egressus est e terra Chaldæorū, & habitare cępit in Charran, uelut per occasionē longius emigraturus. Rursum hinc transfuit illum deus in hanc terrā, quam uos nunc incolitis, idēq; mortuo patre illius Thare, ob cuius senectūē distulerat emigrationē. Transfuit autē, ut hospitium ac peregrinū, nullam illi tribuens hęc hereditatē, adeo ut ne pedis quidem uestigiū in ea possideret, nisi precio redemptū: sed pollicitus est deus se daturū huius terræ possessiōnem posteris illius post eius obitum, quū id temporis Abraham non haberet filiū. Id quum uideretur incredibile, tamen & Abraham credidit, & deus præstitit, quemadmodū & in ceteris, quæ prädixit deus, repertus est uerax. Sic enim tum illi loquutus est. Erit semen tuū peregrinū in terra aliena, & gentes, apud quas peregrinabuntur posteritui, subijcēt illos in seruitutē, & inclementer tractabūt illos annis quadringentis triginta. Tandem eripiam illos à seruitute, ac gentem cuiunque seruerint, ego iudicabo & ulciscar: dicit dominus. Deinde liberi à seruitute hominum, seruiēt mihi in loco hoc. Quoq; sibi magis assereret populum suum, dedit Abraham uelut signaculum fœderis circumcisionem. Atq; ita filius dei promissis, genuit Isaac: ac memor pacti sui, circumcidit puerum die à natiuitate octauo. Isaac rursum circumcidit Jacob, Jacob duodecim filios suos nostri generis patriarchas. Inter hos erant, qui parum memores diuini fœderis, inuidia moti, hoc moliti sunt aduersus fratrem suū Ioseph, quod illorū posteritui moliti sunt aduersus Iesum Nazarenum. Abiecerant eum in cisterā, mox uendiderūt illum negotiatoribus, à quibus perductus est in Aegyptum. Sed quemadmodū deus suscitauit occisum, et euexit defectū Iesum, ita tum eripuit Ioseph ex omnibus afflictionibus suis, effecitq; ut moribus & sapientia diuini gratiosus esset apud Pharaonē regē Aegypti, adeo ut præfecerit eum toti Aegypto, domiq; suā. Ceterū oborta est fames per uniuersam Aegyptū & Chanaan, et grauis afflictio, adeo ut patres nostri nō inuenirēt quod ederēt. Jacob autē ubi cognouisset in Aegypto copiam esse frumenti, misit eō patres nostros, ut inde adferrent frumentū. Vbi uero illos iterū eadem de causa misisset illuc, Ioseph agnitus est à fratribus suis. Ea res innotuit & Pharaoni: quod Hebræus esset, & patrem ac fratres undecim haberet uiuos. Ioseph itaq; accepit Iacob patrem suum, totamq; cognationem suam in Aegyptum, ne quid illis deesset. Erant autem numero LXXV. Iacob itaq; cōmigravit in Aegyptum, ac defunctus est ipse cum duodecim filijs suis patribus nostris, conditq; sunt in sepulchro, quod emeratus fuerat Abraham centum siclis argenti à filijs Emor, qui fuit filius Sichem. Nullus horum adhuc quicquam possedit de terra promissa posteris Abraham. Quum autē iam instaret tempus, quo deus præstaturus erat quod promiserat Abraham, creuit populus Hebræorū & multiplicatus

tiplicatus est in Aegypto, donec mortuo Pharaone succederet alius rex, apud quem non esset perinde gratiosus Ioseph. Hic metuens ne plus satis cresceret Hebræorum populus, arte opprimens genus nostrum, affixit patres nostros, adictio submonitis obstetricibus, ut masculos infantes exponerent, ne possent uiuere. Hoc tempore natus est Moses, aduersus quem isti fallo me prædicant protulisse blasphemiam. Is fuit gratus deo, qui non passus est illum perire, sed furtim enutritus est tribus mensibus in domo patris sui. Ceterum ob metum adicti regis expositus est in Nilum in fiscella lita bitumine. Forte sustulit illum filia Pharaonis capta infantis elegantiā, ac filij loco nutriuit eū domi suā. Moses igitur habitus pro Aegypto, à primis annis institutus est in omni sapientia Aegyptiorum, eracq; potens tum factis, tum dictis. Porro quum iam peregisset annum quadragimum, uenit illi in mentem, ut inuiseret fratres suos Israel. Spirabat enim charitatem erga genus suum. Inter hos uersans, quū uidisset Israelitam quendam affici iniuria ab Aegypto, iam tum boni ducis indolem exercens, ultus est Hebræi causam, interfectio Aegypto. Existimabat autē hoc Hebræis iam innotuisse, quod deus per ipsum statuisset seruare populū suum, exemptum à seruitute Pharaonis. Atq; hic Moses Iesu Nazareni figurā gerebat, quem deus uere delegit redimendis omnibus à seruitute peccatorum. Ceterū quemadmodum hęc Israelitæ non intellexerunt in Iesu, ita nec tum in Mose intellexerunt. Postero die rursus inuisens suos, offendit duos Israelitas inter se litigantes, ac dirempta pugna redigere conatus est eos in concordiam, dicens: Quid facitis o uiri? Quū fratres sitis, & eiusdem gentis, quare alter lœdit alteri? Is autē qui faciebat iniuriā proximo, repulit pacificatorē, dicens: Quid tu te inseris causæ nostræ? Quis te cōstituit principem ac iudicem super nos? Num me quoq; uis interficere, quemadmodum heri interfecisti Aegyptium? Hic statim inuentus est inter Israelitas, qui rebellaret Mose, quum is hęc afflatus spiritus faceret. Hoc audito, Moses, sentiens rem nō esse clam, sibi metuens ab Aegyptijs, fugit in terrā Madian, ubi genuit filios duos. Rursum post annos quadraginta apparuit Mose angelus domini in deserto montis Sina e rubo, qui uidebatur conflagrare. Hoc spectaculo stupefactus Moses, tentauit accedere propius, ut uideret quid hoc esset rei. Sed uetuit illum uox domini, sonans e rubo: Ego inquit, sum deus patrum uestrorum, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. Hoc audito nomine tremefactus est Moses, nec audebat propius inspicere. Tum dominus. Solue calciamenta pedum tuorum. Siquidem locus, in quo stas, terra sancta est. Paruit Moses domino. Tum ille perguit loqui. Etiam atque etiam uidi afflictionem populū, qui est in Aegypto, ac gemitum meorum audui. Eoq; misertus descendi, ut liberem eos. Nunc igitur ades, & hac gratia mittam te in Aegyptum. Animaduerte quam non obscure in Mose designatus sit Iesus Nazarenus. Mosen adhuc ignotum negarat populus Israeliticus, dicens: Quis te cōstituit principem & iudicem super nos? Iidem audiuit Iesus à nostris: In qua potestate hęc facis, & quis tibi dedit hanc potestatem? Non dum enim nouerant, quod hunc deus misertus gentis nostræ, misit ducem ac principem libertatis, & autorem uite æternæ. Ac Mosen quidem à suis contemptum, deus euexit, & constituit ducem, principem & liberatorem populū sui. Et adfuit illi uirtus angeli, qui apparuerat ei de rubo flagrante. Huius ope populum suū eduxit ex Aegypto aditis multis prodigijs ac miraculis in terra Aegypti, mox in mari rubro, deinde & in deserto per annos quadraginta. Quod fuit Moses uni populo, hoc uere est Iesus Nazarenus omnibus ipsius ductum sequi uolentibus. Iam ne quis existimet eos qui prædicant Iesum Nazarenum aduersari Mose, hic ipse Moses uobis Iesum Nazarenum cōmendauit, tot retro seculis uenturum promittens, quem nunc uidetis aduenisse. Ait autem: Prophetam uobis suscitabit deus de fratribus uestris, similem mei, ipsum audietis. Hic est, inquam, ille Moses, qui quemadmodū prius solus fuerat colloquutus cum angelo iuxta rubū, ita post tam teste multitudinem collocutus est cum eodem in deserto, in monte Sina, ac uicissim collocutus est cum maioribus nostris, ad quos deferebat quod audierat à domino. Acceperat enim ab eo legem, quæ uitā conferret obseruātibus, ut eam nobis traderet. Tanta cum esset autoritas Mose, tamen patres nostri noluerunt obedire illi, sed repulerunt eum: & oblitū à quā misera seruitute fuissent liberati, conceperunt animo desiderium Aegypti, ut relicto duce salutifero & redemptore, spreta lege uiuifica, redirent ad mōres idololatrarū. Itaq; colloquente Mose cū angelo dicit Aaron: Fac nobis deos, qui præcedant nos. Nani Mosiisti

Mosi isti, qui nos eduxit e terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Moxq; ad exemplum Aegyptiorum, qui bouem Apin adorant, fecerunt sibi uiculum ex auro conflatilem, atq; huic exanimi deo immolarunt hostias, spreto deo uiuente, cuius misericordia seruitutem effugerant: & in tam impio facinore, quasi re bene gesta, saltabant, & epulabantur, aures sanctes deum uerū, qui condidit uniuersa, & exultantes in dijs mutis, quos ipsi sibi suis manibus fecerant. His rebus offensus deus, auertit sese uicissim ab illis, & passus est illos obsequi animo suo, ut tandem exemplo gentium, colerent iam non unum deum, sed totā cœli militiam, solem, lunam, stellas, Martem, Mercurium, Venerem, Saturnum, quibus impia fabulæ diuinitatem tribuunt, quum sint corpora à deo condita, ut seruiant usibus hominum. Non potest negari quod loquor. Nimirum hoc est, quod stomachatur deus per Amos prophetam, dicens: Nunquid uicissimas & hostias obrulistis mihi annis quadraginta in deserto domus Israel? At pro templo dei ueri amplexi estis tabernaculum Moloch, id est idolum Ammonitarū, ac sidus dei uestri Rempham, is est Lucifer, siue Venus, quam colunt Saraceni. Hæc muta simulachra uobis finxistis ut adoraretis, contempto uiuo ueroq; deo, qui solus condidit uniuersa. Quoniam autem in his est animus uester, transferam uos in Babylonem, ut denuo seruiatis idololatriis. Arbitror satis esse demonstratum, nos nec blasphemos esse in deum, quem pure colimus, nec in Mosen, cuius prophetiā amplectimur: sed illos potius, qui uestigia maiorum imitantes, & deum contempserunt olim in Mose, & utrunq; hodie contemnunt in Iesu Nazareno. Aduersus legem autē nos nequaquam blasphemus sumus, qui, quem lex designauit, quem propheta omnes promiserunt, amplectimur: sed illi potius, qui patrum impiorum ingressi uestigijs, à quibus contempta est lex per Mosen lata, nunc asperrantur legem Euangelicam, quam omnibus tulit Iesus Nazarenus, quæ Mosi legem non abrogat, sed perficit. Nunc de templo, in quod dicitur fuisse blasphemus, paucis accipite. Scio, & templum hoc iustu dei ædificatū, ut esset figura templi sanctioris, ac cederet meliori: quemadmodū templo celsit tabernaculum testimonij, in quo erat arca fœderis, quam circumferebant patres nostri in deserto. Præscriperat enim deus, loquens per Mosen, huius tabernaculi formam, ad quam esset ædificandum. Id amplexi sunt patres nostri, duce Iesu, & inuenerunt in possessionē gentiū, quas expulit deus à facie patrum nostrorum, usq; ad tempora regis Dauid. Qui cum esset uir pius, & ob id deo gratus, petijt ab eo, ut pararet tabernaculum dignū deo Iacob. Solomon autem, quoniam pacificus erat, primus ædificauit illi templum hoc magnificum, de quo uos gloriamini, dicētes: templum domini, templum domini, templum domini. Verū hoc templum nihil aliud est, q̄ figura ueri templi spiritualis, quod est ecclesia, quæ nunc ædificatur per Iesum Nazarenum regem uestrum, cuius typum gerebat Solomon. Deus enim quum sit spiritus, non habitat in ædificijs manufactis, nec circumscribitur parietibus, qui immensus est & implet omnia. Nimirum hoc est, quod ipse testificatur per prophetā Esaiam loquens: Cœlum mihi sedes est, terra autē scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis meæ? Nonne manus mea fecit hæc omnia? Deus igitur qui condidit uniuersa, prius in seipso quietem habuit, antequam conderet omnia. Et si requiescit, non requiescit in ædificijs hominum manu factis, quum alioqui cœlum illi sedes sit, & terra scabellum: sed gaudet requiescere in animis quietis & obtemperatibus spiritui sancto. Itaq; qui peccus habet sceleribus inquinatū, is uiolat templum dei. Qui negocium facessit his, qui spiritui sancto obtemperant, ille uiolat templum domini. Quemadmodum autem non lædit Mosen, qui Iesum illi præfert, nec uiolat legem ab eo latam, qui illi præfert Euangelium: ita nec templum hoc uiolat, qui præfert illi templum spirituale, quo magis delectatur deus. Aequum est enim, ut umbræ cedant ueritati, quæ nunc sese profert in lucem. Par est, ut quod carnale est, cedat spiritualibus. Nimirum hæc est immutabilis dei uoluntas, & huius rei gratia misit unicum filium suum in terras, misit spiritum sanctū, ut ad omnes gentes permaneret lux ueritatis Euangelicæ. Vos autem mordicus tuentes quod carnale est, rebelles estis spiritui dei, qui uos iam olim dixit duræ ceruicis populum. Et uobis uidentini Israelitæ ac filij Abraham, quod præputij pelluculam habetis circumcisam, quum & cor habeatis incircumcisum, & aures. Posthac uerū sunt filij Abraham, qui cor habent repurgatū ab impijs cupiditatibus, qui aures habent obediētes præceptis dei, ac repurgatas à crassitudine sensus carnalis, ut sensum spiritualem legis

legis non queant percipere. Quemadmodum autem patres uestri ob crassitudinem mentis & aurium hebetudinem semper resisterūt spiritui sancto: ita & uos non degenerantes ab ingenio maiorū, nunc spiritum sanctū oppugnare nō desistitis: pridem in Iesu Nazareno, quem suffixistis in crucem, nunc in apostolis illius. Mosi quoties rebellauerūt patres uestri: Vestros enim quor non dicam, quos imitamini? Quem prophetarum non sunt persequuti patres uestri? Nec afflixerunt solum, uerum etiā occiderunt eos, qui prædixerunt uobis uenturum iustum illum, per quem unum iustificarentur omnes. Odistis illos qui uenturum nunciabant, & uenientem & omnia præstantem, quæ illi prædixerāt, non solum amplexi non fuistis, sed prodidistis illum in manus Pilati, & per hunc occidistis sceleratius, quàm si facinus manibus uestris peregissetis. Atque hæc omnia facitis prætextu defendendæ legis, quū nec maiores uestri legem per angelos traditā seruauerint: nec uos, qui quem lex promisit ac designauit, pridem occideritis, nunc etiā occisum persequamini, uobis ipsi inuidentes salutis æternæ donum, quod offertur: & accersentes exitium, quod sine causa imputatis nobis & Iesu Nazareno. Hæc oratio tam uera, tamq; libera, uehementer concitauit animos omnium, qui erant in concilio, adeo ut rumperentur illorum corda, ac dentibus striderent in illum. Stephanus autem nihil istis commouebatur, nimirum plenus sancto spiritu, sed ad extrema perferenda paratus, iuxta Iesu Christi exemplū intendit oculos in cœlum, unde præsidium omne petendum est Christianis. Mox aduersus futurum certamen corroboratur egregius athleta. Diducit se cœlum, uidet maiestatem dei, & Iesum quem præstebatur stantem à dextris dei. Nec hoc tacuit apud impiam multitudinem. Non enim oportet ob hominum maliciam suppressere dei gloriam. Ecce, inquit, uideo cœlos apertos, & solum hominis stantem à dextris maiestatis diuinæ. Hic operæ precium est considerare formam huius iudicij. Erant proposita crimina. Respondit tum est ad omnia. A iuene producta sunt testimonia legis & prophetarum. Solidis rationibus euicta res est. Nihil dictum est de Deo, nisi pie: nihil de Mose, nisi honorifice: nihil de lege, nisi iuxta legis sententiā: nihil de templo contumeliose. Et tamen illi dirumpuntur ira, & furentium more frident dentibus. Adeo non ferunt imminui gloriam suam, & prædicari gloriam eius, cuius unius gloriam uult Deus apud omnes prædicari. Si Mosen aut Abraham extulisset, tulissent: Iesum uiuere, Iesum stare à dextris dei iuxta uaticinium Dauid, non ferunt: sed prorps iam in rabiem uersi, aduersus sermonem tam salutiferum obturant aures suas, & insanis uociferationibus magno consensu omnes impetum fecerunt in Stephanum. Iamq; ueluti conuictum damnatumq; blasphemiam, ei ieiunctum extra ciuitatem, hac tantum in parte memores legis Mosaicæ, atque illic eum lapidabant. Testes uero ceu uictores, quorum partes erant iuxta Mosi præscriptum, auspicari lapidationem, quo essent ad carnificinā expeditiores, deposuerunt uestes suas apud adulescentem, cui nomen erat Saulus, qui tum adhuc per ignorantiam, ac patriæ legis studio fauebat impiæ causæ. Mox lapidare cœperunt Stephanū, non reluctansem, non conuictansem, sed eum quem uiderat inuocantem ac dicentem: Domine Iesu suscipe spiritū meum. Agnoscis Iesu discipulum. Sic enim ille in cruce: Pater in manus tuas comendo spiritum meū. Deinde uolantibus undiq; saxis, flexis humi genibus, magna uoce, magnoq; affectu clamauit dicens: Domine ne imputes hoc illis in peccatum, nesciunt enim quid faciunt. Quam bene dominū suū expressit famulus. Hæc erat extrema uox morientis, post quam obdormijt in domino, in quo quisquis moritur, non moritur, sed obdormiscit, post placidam quietem ad immortalitatē reuicturus. Hoc affectu decet mori, quotquot uere Christiani sunt. Itaq; Stephanus suo respondens nomini, primus omnium martyrij coronam meruit, & Euangelici sacrificij primitias obtulit domino. CAP. VIII

RANT in ea multitudine, quibus nondum erat persuasum, Iesum esse filium dei, atque hic error aliqua ex parte criminis atrocitatem eleuabat, licet eos non excusaret ab homicidio, quod excæcati suis cupiditatibus, ulcisci maluerunt, quàm discere ueritatem. Nulli tamen minus excusabiles quàm Pontifices, scribæ & pharisæi. Erant rursus, qui simpliciter errabant, credentes se sacrificium gratum offerre Deo, quod eos, qui legem à deo traditam conarentur subuertere, tollerent è medio. Cæterum Euangelica charitas excusat ea quoque, quæ non possunt excusari. Intereos autem qui citra maliciam errabant, erat Saulus Tarsensis, adulescens Mo-

saica legis studiosus, qui post ex lupo factus est ovis, ex persecutore sauiissimo factus est acerimus assertor Euangelice libertatis. Atq; ipse quidem tum nullos lapides coniecit in Stephanum, uerum assensus est his, qui Stephanum danarant ac lapidarant: atq; hoc animo seruauit illorum uestimenta, ut in multorum lapidantium manibus esset unus. Nec unius morte contenta fuit Iudæorum malicia, sed mox ingens persecutio oborta est aduersus ecclesiam, quæ erat Hierosolymis, sic ut omnes per uarias Iudææ & Samariæ regiones alius aliò dispergerentur, præter duodecim apostolos, qui cæteris animi robore præstabant, nec in hos quicquã licebat Iudæorum maliciæ, quemadmodum nec in alios, nisi permissu domini Iesu. Permisserat hoc dominus Iesus, ut urgente persecutore fugerent de ciuitate in ciuitatem. Nec erat istud tam formidinis discipulorum, quàm diuinæ dispensationis, ut ueluti late sparsis seminibus cito proueniret copiosa messis Euangelicæ professionis. Soli duodecim apostoli, ueluti pastores, non cesserunt huic tempestati, sed constantibus animis perseverarunt Hierosolymæ. Porro Stephanum extinctum curarunt humandum uiri quidam pietatis cultores, quod intelligerent illi præter meritum per subornatos testes oppressum. Hoc studio Ioseph & Nicodemus curarunt funus domini Iesu, Stephani uero mors iuxta Iudæorum morem ingenti honorum luctu planctuq; celebrata est. Nam apud Christianos mors pro Christi gloria oppetentiū plausibilis est ac triumphalis: & si quid est ibi lachrymarum, non impenditur ei, qui mortuus est, sed uel occisoribus sibi gehennam accersentibus, uel gregi necessario pastore destituto. In hac tempestate Saulus, qui in lapidatione Stephani zeli sui specimen aliquod dederat, magno odio concepto in Christianos, non aliter quàm lupus famelicus lanat ac dissipat gregem ouium, ita cepit deuastare Ecclesiam Dei, persequens fugitantes, inquirens latitantes, obambulans per singulas domos, & ubicunque sensisset esse qui Iesum Christum profiteretur, irruerat, uiros pariter ac mulieres pertrahens in carcerem, uidelicet sauior ipsis sacerdotibus & scribis, quorum nullus adhuc negocium exhibuerat sexui muliebri. Id agebat iuuenis pio quidem affectu, sed peruerso iudicio. Et ideo sauitiam illius dominus temperabat, ne cuius sanguine contaminaretur. Dum hæc aguntur Hierosolymis, hi qui dispersi fuerant, quamquam metu aliunde aliò propellebat, tamen non tacebant Iesum Nazarenum, sed peragrabant Iudæam, passim semina quadam iacentes sermonis Euangelici, qua de causa dominus eos dissipari passus fuerat. Inter quos erat Philippus ex septem diaconis unus, ordine proximus Stephano. Is profugus Hierosolyma, descendit in ciuitate Samariæ, quæ eadem Sebaste dicta est. Peruenerat eodem & ante rumor quidam de Iesu Nazareno, de quo Philippus cætera prædicabat, quomodo crucifixus esset ac tertio die reuixisset, dein de per dies quadraginta uersatus cum discipulis ascendisset in cœlum, atque inde misisset suis discipulis spiritum sanctum, post hæc omnibus pararam esse salutem, qui crederent in nomine illius. Populus autem Samaritanorum (nam à populo semper est primus Euangelij prouentus) magno animorum cōsensu intendebat ijs, quæ narrabantur à Philippo. Erat enim oratio fauorabilis, quæ pollicebatur omnibus salutem, tum autem dictis fidem adstruebant miracula, quæ multa per Philippum ædebantur. E multis enim, qui possidebantur ab impuris spiritibus, ad inuocationem nominis Iesu, demones exibant magna cum uociferatione, declarantes sese non exire sponte, sed compulsos uirtute saluiferi nominis. Quin & paralytici complures & claudi sanitatem sunt assequuti. Has ob res ingens gaudium ortum est publicitus in ea ciuitate. Quo longius receditur ab Hierosolyma, quoque propius acceditur ad gētes, hoc uberior est Euangelici seminis prouentus. Vide quantum profecerit Iudæorum sauitia. Philippus ex diacono factus est apostolus, & pro paucis Hierosolymitis, totæ ciuitates amplectuntur doctrinam Euangelicam. Grauior autem est ecclesiæ perniciēs ab his, qui se iungunt ecclesiæ non sincero animo, quàm ab his qui paralam ecclesiam persequuntur. Et huius rei nobis aditum est exemplum, quo magis caueamus lupos ouilla pelle tectos. Erat apud Samaritas uir quidam nomine Simon, impostor & præstigiatorum artifex, qui prius quàm eò ueniret Philippus, magicam artem exercuerat in ea ciuitate, ac simulatis miraculis prodigijsq; demerarat Samariæ populū, alioqui superstitiosum, & ad dæmonū præstigia propensum. His fucis se uenditabat apud simplicem ac superstitiose credulum populū, iactans sese magnum quempiam esse prophetam, cui auscultabant omnes à minimo usq; ad maximum. Nihil autem fecerat in nomine Iesu, & ideo

& ideo stupefacti prodigijs, quæ ille uel præstigijs simulabat, uel dæmonū auxilio patrabat, dicebāt: Ille est uirtus dei, quæ uocatur magna. Fuerat apud illos multo tempore uersatus, diuq; demerauerat illos suis magicis artibus: & ideo parata iam apud omnes autoritate, pleriq; credebant his quæ docebat. Is ubi uidit in Philippo præsentiore uirtutem ædendi uera miracula per inuocationem nominis Iesu, ac Samaritarum populū ab ipso alienatum credidisse Philippo, qui lætum nuncium omnibus adferebat de regno Dei, deq; nomine Iesu Christi, nihil magnifice de se prædicans, quemadmodū fecerat Simon, sed Iesu gloriam miraculis illustrans, sed omnibus salutem promittens, qui accepto baptismo nomen illud profiterentur: uideretq; plurimos, tum uiros tum mulieres baptismum accipere, tandem fidem euangelicam amplexus est & ipse Simon, & accepto baptismō, cepit adherere Philippo, non tam amore Iesu, quàm auaritate laudis & gloriæ. Magicarum enim artium peritissimus, perspiciebat in Philippo, nihil agi similibus fucis. Proinde quum cerneret per illum quædam ædī, non leuia miracula, qualia sunt ferè magorū, ut draco uolitet aut serpat culmus, sed uerbo eijci dæmones, uerbo sanari paralyticos: uehementer stupefactus admirabatur, qua nam arte aut uirtute fierent ista. Cæterum ubi rumor iam pertulisset Hierosolymam ad apostolos, qui ibi resederant, Samariam per Philippum amplexam esse sermonem Euangelicum, gentem crassam, nec omnino puram ab idoloratria, uehementer gauisi, miserunt ad illos apostolorum præcipuos, Petrum & Ioannem, ut per hos comprobaretur & absolueretur, quod per Philippum erat ceceptum. Qui cum eò uenissent didicissentq; quod plurimi per Philippum essent baptizati, gratias egerunt deo. Philippus autem, quiq; cum illo erant, rogauerunt apostolos pro illis, ut acciperent spiritum sanctum, & qui per baptismum iam essent à peccatis purgati, copiosius etiā dei donum acciperent, quemadmodum acceperant illi, qui primi in cœnaculo spiritum sanctum acceperant. Nondum enim in quenquam illorum uenerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu. Erat hæc potestas diuina delegata, sed impositio manuum, per quam conferebatur spiritus sanctus, solis apostolis & horū uicarijs seruabatur. Tum apostoli, ut erant rogati, imponebant illis manus, & signo uisibili accipiebant spiritum sanctum, qui uigorem igneum addebat animis, ac linguas cœlesti facundia locupletabat. Id ubi uidisset Simon, ille nuper ex malo Mago factus nihilo melior Christianus, quod apostoli per impositionem manuum conferrent cœleste donum, ne quid sibi deesset ad ostentationem & questum, obtulit eis pecuniam, dicens: Date & mihi potestatem istam, ut cuiuscunq; imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Existimabat Magus, apud omnes omnia posse pecuniam: nec ignorans oportere facere sumptum, qui quærit lucrum: mercari uult, quod pluris reuēdat. Atq; hic rursus aliud seminarium exitij grauis in ecclesia. Ananias & Sapphira dederant pœnas simulationis. Erat & hoc exemplum statim acriter repellendum, quod si recipiatur, Christianæ pietatis sinceritatem penitus esset subuersurū. Petrus igitur cæteris omnibus commonstrans, quid episcopis aduersus Simonis imitatores sit faciendum, respōdit: Satius est, ut ista tua pecunia, qua perdere studeas alios, pereat una tecum, qui iam tua spōte perditissimus es, ut qui putes donum dei: quod ut ille nobis ex sua benignitate gratuito largitur, ita uult ut alijs gratis impartiamus: redimi posse pecuniam. Cum hoc negotio, quod ex simplici erga deum fiducia geritur, nullum esse potest tibi consortiū, aut communicatio nobiscū. Quamuis enim aqua tinctum est corpus tuum, tamen cor tuū non est rectum coram deo. Quod si perseveraris in ista malicia, nihil tibi profuerit baptismus. Proinde pœniteat te istius maliciæ tuæ, ac deprecare deum, ut si qua fieri possit, remittatur tibi tam enorme crimen, nondum quidem opere patratū, sed tamen ita conceptū animo, ut per te non steterit, quo minus patraris, & omnium periculosissimum exemplū in ecclesiam dei induxeris. Puris ac sinceris animis donū mitissimi spiritus committitur. Te uero perspicio cor habere minime sincerum, sed amaro felle questus & ambitionis infectum, et ob id iniquitatis uinculis obstrictum. A quibus ut absoluaris, multum cum lachrymis est orandus deus, ne te feriat diuinæ iræ uindicta, quam tãto facinore prouocasti. Hic Simon, metu territus potius, q̄ facti pœnitentia ductus, dicit Petro: Vos potius pro me rogate dominū, ne quid eorum quæ dixistis, accidat mihi. Vides duos Simones inter se cōpositos Theophile: in altero demonstratū est, quid sit execrandū: in altero, quid sit imitandū. Hic igitur posteaquā Petrus & Ioānes testimonio suo comprobassent

& consummassent Philippi prædicationem, multaq; docuissent de his, quæ didicerant à domino Iesu, reuersi sunt Hierosolymam, atq; obiter multis vicis & oppidulis Samaritarum prædicabant Euangelium, nunquã non agentes quod illis madata erat à domino. Oblata est & alia præda Philippo profectus Euangelici sitientissimo. Bonis enim beneficiendi datur occasio. Nam angelus domini submonuit illum, dicens: Surge ac proficere re meridie uersus per uiam, quæ deducit ab Hierosolymis Gazam, de uetere Gazaliquor, quæ nunc deserta est, uicina mari. Paruit angelo Philippus, ac profectus est: ut agnoscat alacritatem episcopo dignam, quoties ad Euangelium alliciendus est aliquis. Quemadmodum autem in fabulis Choragus, ita hic angelus personarum exitum & occursum temperat. Commodum enim eodem tempore iter ingressus est uir quidam Eunuchus, corpore quidem exectus ac parum uir, sed animo masculino, gæte Aethiops, cute nigra, sed mox niteo agni immaculati uellere conuestiendus, ac naturam pellem baptismi lauacro mutaturus, præfectus Candaces Aethiopum reginæ, qui præpositus erat omnibus gazis eius. Audis gentem effœminatam luxu, planeq; dignam, quæ fœminæ pateretur imperium; Luxum alunt diuitiæ. Is profectus fuerat Hierosolymam religionis gratia. Tanta enim erat templi celebritas, ut gentes etiam à longinquo eò se conferrent, ac dona secum deferrent. Hinc sacerdotum stomachus in eos, qui dicerent, hoc templum aliquando demolitum, Pius erat animus Eunuchi, sed errabat, qui religionem quaereret in templo Iudæorum, unde iam migratura esset ad gentes. Quis itaq; domum reuertetur sedens in curru, nec hoc tempus fabulis aut somno dabit, sed amore religionis legebat Esaiam prophetam, nobis ostendens, ubi sit quaerendus Iesus. Non enim in templis latitat, sed in sacris libris. Hic ubi iam occurrisset Philippus, rursus submonuit eum spiritus, dicens: Accede & adiunge te ad currum istum. Quum accurrisset ad currum Philippus, audiuit Eunuchum legentem Esaiam prophetam, & mox agnosces religionis studium, ait illi: Intelligis ne quæ legis? Tum ille: Qui nam possum homo profanis negotijs deditus, nisi sit, qui mihi sensum abstrusum exponat prophetæ? Rogauitq; Philippum, ut conscenderet currum, sibiq; assideret, quo commodius colloqui liceret. Conscendit Philippus & assedit Eunuchus. Hic mihi considera imaginem Euangelici doctoris, & populi gentium uentis Christum discere. Non potest autem non ingens esse profectus, ubi alter docendi audis accurrat, alter discendi cupidus inuitat ad confessum. Nihil hic agitur fortuito, omnia moderatur ac temperat deus. Eunuchus imprudens in eum prophetæ locum inciderat, qui Iesum Christum designabat. Erat autem hic: Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se obmutuit, nec aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est; generationem eius quis enarrabit? Quoniam tollitur de terra uita eius. Hunc locum quum Philippus relegisset Eunuchus, ille magis etiam accensus audiditate cognoscendi, de quo propheta loqueretur, ait: Obscuro te, de quo propheta hoc dicit, de se, an de alio quopiam? Vide docilem Eunuchum, Audierat Esaiam ipsum iussu Manasse regis sectum lignea ferra, nec ignorabat hoc habere prophetiam, ut quod de hoc aut illo dictum uideretur iuxta sensum historicum, frequenter ad alium pertineret iuxta sensum abstrusorem. Docilis est autem, qui sic interrogat. Philippus itaque libenter docturus audidum, aperuit os suum, & exorsus ab hoc prophetæ loco, summam Euangelicam doctrinam illi exposuit. Nimirum quod hic esset filius dei, per quem Deus decreuerat, ac per prophetas suos promiserat, se salutem daturum omnibus, in illo fiduciam suam collocatibus, quodq; hac de causa uoluit illum assumpto corpore humano, rursus nasci ex Maria uirgine. Porro quum utraq; natiuitas sit ineffabilis, siue qua sine tempore semper nascitur à patre, siue qua sine utriusque opera per opificium spiritus sancti natus est de uirgine, sic humanam naturam assumens, ut diuinam non amitteret: propheta id cernens spiritu, stupefactus dixit: Generatio nem eius quis enarrabit? Deinde quod hic esset ille uerus agnus paschalis, cuius morte pater destinarat non Israelitas tantum, uerum etiam uniuersas nationes, à seruitute peccatorum, & ab æterna morte liberare. Et idem tradidit illum in manus sacerdotum, scribarum, pharisæorum & primorum populis, per quos ductus est ad Pilatum præsidem, ut ab eo crucifigeretur. Apud hunc quoniam mori pro salute nostra uoluit, nihil respondit, ut absolueretur, sed ouis in morem omnibus ludibrijs & afflictionibus semetipsum præbuit. Cæcatus enim illic magnitudinem suam, ac semet hominum causam detecit ad summam humilitatem

tem. Iudæi uero nihil aliud eum esse, quam quod uidebatur, rati, condemnarunt illum, & ad mortem adegerunt. Nimirum hoc est quod ait propheta: In humilitate iudicium illius sublatum est. Condemnatus est innocens, qui olim sublimis & excelsus rediens, iudicabit uiuos & mortuos. Deus autem filium suum reuocauit ad uitam tertio die. Hinc quadraginta dies uisibili & contrectabili corpore uersatus in terris, & subinde sese ostendens discipulis, postremo uidetibus omnibus sublatum est in cœlum. Rursus decimo ab ascensu die, misit spiritum sanctum à cœlis, qui afflauit animos & linguas apostolorum, ut intrepide prædicarent Iesum Nazarenum, salutis ac uitæ principem, omnibus totius orbis gentibus, non per legem Moysi, sed per fidem & baptismum. Nihil est horum, quod non est in lege Moysi figuris designatum, quod non à prophetis prædictum, quod non ab ipso Iesu traditum ac promissum. Hæc aliaq; permulta quæ Eunuchus disceret Philippus, ille forte uidet iuxta uiam fonticulum, & ait Philippo: Quæ rem tantam proferimus? En adest aqua. Tu docuisti: ego paratus sum. Quæ res obstat, quo minus statim baptizet? Tum Philippus: Nihil obstat, si modo credas his, quæ docui, ex toto corde. Hæc una stipulatio intercedit in baptismo. Tum Eunuchus alacriter respondit: Credo Iesum esse Christum illum, à prophetis promissum, & filium dei, per quem omnibus offertur salus æterna. Mox Philippus iussit sibi currum. Superbum erat uehiculum, ac barbaræ reginæ præfecto dignum. Sed descendat oportet, & omnibus ornamentis semet exuat, qui uelit esse baptismo dignus. Descendit uterq; in aquam, & Philippus baptizauit Eunuchum, pauper diuitem, humilis potentem, uir Eunuchum, Iudæus Aethiopem. A deo nullus hic personæ respectus. Omnia conueniunt, si conuenit fides, & consensus in Iesum Christum. A baptismo nec Eunuchus est, nec Aethiops, sed noua creatura. Cæterum Philippus simul ac egressus est aquam, rapuit illum spiritus domini, nec amplius uidit eum Eunuchus, nec desiderauit doctorem suum, semel afflatus spiritu sancto per baptismum: sed gaudij plenus, quod didicisset Iesum Christum, perfecit iter suum, ut & apud Aethiopes suos Christi nomen prædicaret. Porro angelus deposuit Philippum in proxima ciuitate Afero, unde uenerat. Hinc profectus, ubicunque occurreret uicus aut oppidum, prædicabat Euangelium, donec ueniret Cæsaream Palaestina, ubi domicilium habebat.

CAPVT IX

Inter hæc, Sauli saeuitia non sese continebat intra muros urbis Hierosolymitanæ, uerum ubi perspexit, per dissipatos discipulos latius etiam spargi doctrinam Euangelicam, magis ac magis spirans, iam non minas tantum ac carceres, sed cædem & mortes aduersus illos, adijt summum pontificem, quo magis attereret eos, armatus autoritate: & petijt ab illo epistolam delegatortias, non solum in ciuitates uicinas, in quibus iam exercuerat saeuitiam suam, sed usque ad Damascum, procul ab Hierosolymis distitam, Phœnices ciuitatem, scriptas ad Synagogas Iudæorum illic agentium, ut his ex autoritate summi pontificis opitulantibus, quoscunq; deprehendisset huius damnatæ hæreseos, siue uiros siue mulieres, eos uinctos perduceret Hierusalem. Hæc Saulus animo simplici moliebatur, iuxta domini dictum, arbitrans sese gratum obsequium præstare deo. Et ideo non passus est illum innoxiorum sanguine pollui, sed è medio cursu saeuitiæ reuocauit. Quum enim iam penè confectio itinere, non procul abesset à ciuitate Damasco, subito circumfulsit illum lux è cœlo: ac præ timore collapsus in terram, audiuit uocem dicentem sibi: Saule, Saule, quæ me persequeris? Ille demiratus, quis nam esset ille sublimis expostulator, tamq; potens, dubitans angelus ne quispiam esset, an deus, timide respondit: Quis es domine? Tum ille: Ego sum Iesus ille Nazarenus, quem tu mortuum credis, quum uiuam ac regnem in cœlis, Meos autem discipulos, meumq; nomen persequens, me persequeris imprudens. Verum nihil agis. Durum est enim tibi aduersum stimulum iactare calces. Nō enim reluciaris hominibus, sed deo, cuius uoluntati nemo potest resistere. Bis igitur peccas, & nihil profecturus, & tibi malum accersiturus. Hæc audita uoce Saulus tremens ac stupefactus dixit: Domine quid me uis facere? Hæc uox erat simpliciter errantis, non per maliciam, sed per ignorantiam. Tales docuisse sat est. Sed expediebat deijci superbum ac ferocem, terreri spirantem minas ac cædem, ut docilis fieret. Tum dominus ad illum: Surge & ingredere ciuitatem. Ibi doceberis, quid tibi sit faciendum. Sic percutit dominus ut sanet: sic deijcit, ut erigat: sic exculat

culat, ut illuminet. Saulus ille præcipitatus est, mitis & ad obtemperandū paratus, iustus est surgere. Dum hæc ita geruntur, uirī, qui Saulum comitabatur in hoc itinere, stabat attoniti, audientes quidem uocem Paulo loquentis, cæterū neminem uidentes. Saulus autē recepto spiritu surrexit. Primus ad uirtutem gradus est, erigi. Et ecce rursus aliud miraculum, quō oculos haberet apertos, nihil uidebat. Comites igitur manu ducebant illū in ciuitatem Damascū. Nec statim admissus est ad donū spiritus sancti, quo præscriberetur exēplum posteris, nō cuius statim imponendā esse manum, sed ieiunio, precatione prius explorandos ac præparandos catechumenos. Quemadmodū igitur apostoli decē dies sederant Hierosolymis, expectantes spiritū sanctum, ita Saulus Damasci commoratus est triduum, nihil uidens oculis corporis, sed interim illustrabatur oculi mentis: nihil comedēs, sed interim cœlesti doctrina saginabatur animus. Erat autem Damasci discipulus quidā: sic enim tum adhuc uocabantur, qui recepissent doctrinam Euangelicam, nomine Ananias. Hunc delegerat dominus, per quem Paulū impleret spiritu sancto. Itaq; cōpellat hūc in somnis per uisum, dicens: Anania. Ille contrā, mox intelligens à Deo se uocari, respondit: Ecce ego domine, uidelicet animum uere Christianum, & ad omnia iussa promptum indicans. Tum dominus: Surge, & abi in uicium, qui uulgo dicitur, rectus, & quare in adibus Iudæ quendam nomine Saulum, patria Tarfensem. Ecce enim illic orat, ambiens misericentiā nostram. Eodem tempore uisus est & Saulo orāti uir quidam, dicitur Ananias, domū ingredi sibiq; manus imponere, quo reciperet oculos. Ita dominus mutua uisione utrumq; alteri præparauit. Ananias autem ad Sauli nomen, iam ob fauoritā in Christianos celebre, territus respondit: Domine, ex multis audiuī de uiro isto, quantis malis afflixerit sanctos tuos Hierosolymis, nec his contentus, nunc huc etiam peruenit armatus pontificum summorū fauis diplomatū, ut in uincula conijciat omnes, qui inuocant nomen tuū. Rursus ad hæc dominus: Scio, lupum illum rapacem timetis oues. Atqui nihil est quod metuas. Ego enim lupū illum uerti in ouem mansuetissimā. Proinde fac intrepidus adeas. Ego enim illum mihi uelut organum insigne delegi, ut uehat nomen meum apud gentes, apud reges ac filios Israel. Quod hæcenus fecit, non malicia, sed zelo patriæ legis fecit. Et simpliciter errans iudicio, specimen præbuit, qualis propugnator sit futurus Euangelij mei. Hæcenus armatus pontificum bullis, minis & uinculis, pugnauit aduersus mei nominis professores. Posthac armatus meo spiritu, & accinctus gladio sermonis Euangelici, longe fortius belligerabitur aduersus ofores mei nominis, pro cuius gloria multo sauiora perferet uolens, q̄ modo parabat uobis. His dicitis animatus abiit Ananias, & ingressus est ad des Iudæ. Saulum orantē reperit, cui imponens manum, ait: Saule frater, dominus Iesus, qui tibi apparuit in uia, quum huc uentres, misit me ad te, ut oculos recipias, & implearis spiritu sancto. Vix ea dixerat Ananias, ilico deciderunt ab oculis illius cœquæ quædam, ac uisum recepit. Moxq; surgens baptizatus est. Deinde sumpto cibo corroboratus est. Sic eximius ille dux Euangelicus, et aliorum apostolorū gloriam obscuraturus, per humilem discipulum ante spiritū sanctum accepit, q̄ baptismū. Nihil autem non ordine geritur, quod geritur iussu domini Iesu, quem Papius habuerat Catechistam. Sic enim tradiderat potestatem apostolis, ut nihilo secius sibi seruari negotij totius summam autoritatem. Itaq; Saulus repente factus alius, uersatus est dies aliquot cum discipulis qui erant Damasci. Nec mora. Præuaticator mandatorū pontificis, eodem statim in loco prosilire cœpit ad munus à Christo delegatū. Et ingressus synagogas Iudæorū, palam ac libere prædicabat, asseuerans Iesum Nazarenū esse filiū Dei, per quem unum salus omnibus offerretur, iuxta prophetarum uaticinia. Iudæi uero qui Sauli fauoritā in Christianos rumore cognouerant, gaudentes sese talem habere Mosaicæ legis propugnatorem, quum audissent illum tanto studio prædicantem nomen Iesu Nazarenī, mirabatur quid homini accidisset, quod subito factus esset alius, dicentes inter sese: Nōne hic est ille Saulus, qui dudum modis omnibus oppugnabat Hierosolymis eos, qui inuocant nomē hoc, cuius nunc præconem & buccinatorē agit, ac modo huc hoc animo profectus est, ut si quos hic deprehenderet, uinctos adduceret ad summos pontifices, illorū arbitrio plectendos? Qui factum est, ut tam subito Iudæum exuerit, & à Mose deficiens, professor factus sit crucifixi Paulus autem, iam enim hoc nomen illi magis congruebat, postea quā ē turbulento factus est modestiæ pacisq; doctor, adeo nihil territus est istiusmodi Iudæorum uocibus

uocibus, ut indies maiore collecto spiritus robore, confunderet ac perturbaret Iudæos habitantes Damasci: constanterq; asseuerans ac scripturarū testimonijs docens, Iesum Nazarenum, quem ante per ignorantiam persequutus esset, nunc prædicaret, esse uerum Messiam orbi promissum, nec alium exoriturum unde speranda sit Iudæis salus. Id quum Paulus complures dies ausus esset Damasci, magno gaudio discipulorum, magno fremitu eorum, qui nondum crederant, tandem Iudæi consiliū inierunt, ut illum per insidias interficerent. O nationem homicidam. Paulus disputabat, docebat, & Iudæos legis ipsorum testimonijs, ueluti suo iugulabat gladio. Illi nihil habebāt præter coniurata concilia, carceres, flagra, & mortes. Verum promiserat hoc dominus suis, ne pilum quidem de capite illorum periturū nisi permissu patris. Nondum uenerat tempus ut interiret eximius ille bellator Euangelicus, multa erāt illi pro Christi populo depugnanda prælia, frequenter periclitandum in acie, multæ regiones ac ciuitates sacra doctrina subactæ, sub iugum Christi uocandæ. Proinde uolente deo, significatum est Paulo, quod Iudæi struerent illi insidias, adeo ut & noctu & interdiu asseruarent portas, ne quā posset elabi, quin interficerent eum. Ad hoc facinus abutebantur opēra præfecti regis Aretæ, ut si parum processissent insidiæ clanculariæ, palam ac ui tamen occideretur. Itaq; discipuli nolentes perire tam fortem propugnatorem, quanto minus ipse sibi metuebat, tanto digniorem existimabant qui seruaretur. Itaq; occultarunt illum, ac noctu sportæ impositum, per funem demiserunt eum è moenibus. Sic nonnunquam fugiunt & strenui duces, ut, iuxta prouerbium, iterū pugnare ualeāt. Et o mire uersas in diuersum rerū uices. Latitat ac fugitat, qui paulo ante minabundus persequeretur: & Pauli uitæ consulunt, quibus ante cædem machinabatur. Porro quum uenisset Hierosolymam, ac sese tentaret adiungere discipulis, quibus uetus ille Saulus nimum notus erat, Paulus nondum innotuerat, metuebant omnes, uelut oues lupum, non credentes illi quod esset discipulus, nimirum memores quantæ fauoritæ solitus sit persequi gregem Christi. Suspectas igitur habebant insidias, sub discipuli titulo latentes. Barnabas autem Leuites, de quo memorauimus antea, cui cognitum erat, quod erat gestum in Paulo, adducit illum ad apostolos, quibus rem omnē exposuit, quomodo proficiscenti Damascum apparuisset dominus, & quomodo illi loquutus sit, & quomodo repente uersus in alium uirum, fortiter ac libere prædicasset Euangelium in nomine domini Iesu. Gratulati sunt apostoli, suoq; testimonio Paulum gregi commendarunt. Ita dies aliquam multos uersatus est Hierosolyme, consuetudinem habens cum apostolis ac discipulis, & illic libere profitens ac prædicās nomen domini, quod per errorem fuerat persequutus: idq; non solum apud Hierosolymitas, nihil uerius apostata conuictum, quod à pontificibus desciuisset: uerum etiam gentibus, quæ Hierosolymæ tum ob celebritatem urbis agebant, ac Iudæis apud Græcos natis prædicabat Iesum, disputans cum illis, & ex ipsis legis testimonijs docens Iesum esse seruatorem mundi. Illi uero non tulerunt hanc libertatem, & aduersus disputatorem inuictum confugerunt ad solitū præsidium, quærentes uiam qua Paulum interficerent. Sic disputant homines Iudæi. Iamq; nihil formidanti struebantur insidiæ. Id ubi à fratribus esset intellectum: ne quid accideret, quod nolebant, deduxerunt illum Cæsaream Philippi, quæ ciuitas est Phœnicis, atq; hinc rursus emiserunt Tarsum in Ciliciā, ubi natus erat. Error ac circumactus Pauli, profectus est Euangelij. Interea mitiore iam facta tempestate persequutionis, quæ fuerat orta, congregatio discipulorum sparsa per totam Iudæam, Galilæam & Samariam, in quibus regionibus potissimum docuerat dominus, & in quibus primum iusserat prædicari sermonem Euangelicū, satis tranquille agebat, mutua concordia sese confirmās, & neglectis hominum minis, atq; indies augetens ædificabatur, uersans cum timore domini, & inter afflictiones malorum spiritus sancti cōsolatione replebatur. Hoc nimirum erat, quod illis promiserat dominus: In mundo afflictionē habebitis, in me uero pacem & solatium. Accidit autem, ut dum Petrus, tanquā uigil ac strenuus pastor, peragrandō regiones omnes, nunc hos, nunc illos inuiseret, perueniret etiam ad sanctos, qui habitabant Lyddæ. Ea est littoralis ciuitas Palæstinæ. Illic reperit hominem quendam nomine Aeneā, octo iam annis decumbentem in grabbato. Nam erat paralyticus. Petrus autem memor præcepti dominici, quo iusserat, ut in quancunq; domum ingressi fuissent, sanarent agrotos: non enim conuenit illis esse morbos corporum, ubi adiunt medici animorum, ait illi: Aeneā

fanet te dominus Iesus Christus. Surge & sterne tibi ipsi. Ad hanc uocem illico surrexit sanus, & stravit sibi. Hoc erat argumentū plenae sanitatis. Vbi uiderunt eum uirtute nominis Iesu subito sanum esse, qui tot annis decubuerat, quotquot habitabat Lydda & Saron: id est oppidū in littore, Lydda uicinū: conuersi sunt & ipsi ad dominū, ac professi sunt nomen domini Iesu. Ita salus corporis uni reddita, multos pellexit ad salutem animorum. Rursum Ioppae erat discipula quaedam nomine Tabitha, quae Graece dicitur Dorcas, Latine caprea, ab oculorū acie ductio uocabulo. Haec abundarat quū omni genere bonorū operum, tum praecipue charitatis officijs, quibus subleuabat egētes. Accidit autem, ut eodem tempore, quo Petrus Lyddae uersabatur, ex morbo quo laborabat moreretur. Quū autem cadauer ex more lauisset, uncturū posuerunt illud in coenaculo. Quoniam autē Ioppe non procul aberat à Lydda, discipulū cognouissent, quod illic esset Petrus, legarunt duos uiros ad illum, rogantes ne grauaretur uenire ad ipsos. Petrus nihil contactus uenit ad illos, boni pastoris exemplū exhibēs. Vbi uenisset in domū, duxerūt eum in coenaculū, ut conspecto cadauere moueretur ad misericordiā. Hic circūstetere Petrū omnes uiduae, quarū cōmendatio praecipua tum erat, necessitatibus sanctorū inseruire. Addebant lachrymas, quas non tam fundebant defuncta, quā egētis, quos illa suis officijs solita est refocillare. Iam hoc ipsum erat orare, fuisse lachrymas. Non cōmemorat beneficia mortua, sed ostendunt tunicas, aliasq; uestes, quas tegendīs sanctis parabat Dorcas. Benefaciendū studium mors interruperat. Hic Petrus memor exempli Iesu, quum filiā archisynagogi suscitaret prius eiecta turba silentium, iussit omnes exire foras. Nam uiduae tantum flebāt. Fletus autem obstat precatōni. Simul ne sexus infirmus commoueretur exurgente cadauere, noluit quēquā adesse, sed solus flexis genibus orabat. Non enim semper adest uigor spiritus, per quem aduntur miracula. Is excitatur precatōne, quemadmodum & fides, sine qua nullum aditur miraculum. Fuis precibus & conceptio spiritus robore, conuersus est ad corpus, & ait: Tabitha surge. Ad hanc uocem illa uelut expergefata, uidit Petrum. Eo conspecto resedit. Petrus autem, porrecta illi manu, erexit illam, iam uiuā & alacrem. Sic ad pietatem erigendi sunt imbecilles. Orandus primū deus, ut illorū misereatur. Dein de doctrina, increpatione, exhortatione compellandi sunt. Postremo porrecta manu ad perfectiora subleuandi. Quumq; Petrus reuocasset in coenaculū, quos exire iusserat, sanctos & uiduas, qui & ipsi orantes expectabant misericordiā domini, exhibuit mulierem uiuam. Ea res uulgata est per uniuersam ciuitatem Ioppen, ac multos pertraxit ad professionem nominis Iesu. Nam hic est praecipuus miraculorum fructus. Neq; enim alioqui magni refert, inter tot milia uicissim nascentium ac morientium, unum aut alterum in uitam reuocare, paulo post tamē moriturum. Hac occasione factum est, ut Petrus cōplures dies cōmoraretur Ioppae. Vbi enim libentius agat piscator hominum, quā ubi magnus numerus confluit ad sagenam? Diuersabatur interea Petrus apostolorum princeps, tantisq; miraculis clarus & pollens, apud opificem quendam cortarium, nomine Simonem.

CAPUT X

ondum apostolorū quisquā ad gentes diuerterat, sed per occasionem attractus est Aethiops Eunuchus. Quibusdā tamen ethnicis profuit, apostolis fuisse uicinos. Siquidē in Caesarea florentissima Palaestina ciuitate, quae prius dicta turris Stratōnis, uir erat quidam nomine Cornelius, Centurio de cohorte, quae dicitur Italica. Hic quanquā esset ex professione maiorum ethnicus, ex officio militaris, tamen uelut ambiens Christianismum, pius erat ac metuens deum. Qualis erat ipse, talis erat et uniuersa illius familia. Fit enim serē, ut patremfamilias imitetur reliqua domus. Duabus rebus potissimum declarabat animū Christianismo dignum, multa munificentia subleuans egestatem plebeiorum, & assidua deprecatione ad dominū. Deum uerum agnoscebat, hoc didicerat apud Iudaeos uersans. Sciebat huius fauorem potissimum conciliari beneficijs in pauperes erogandis, & assiduitate precandis. Supererat ut habenti daretur. Is hora diei nona, quū oraret sub coenae tempore, per uisum manifeste uidit angelum dei uenientem ad se, & nomine compellantem, quasi probentem. Cornelius autem intuitus angelum, & ex ignota formae maiestate metu correptus, dixit: Qui es domine? Tum angelus: Non perierunt tuae preces & eleemosynae, quibus haecenus sollicitasti diuinam misericordiā. Quod enim in pauperes refocillandos collo-

casti, hoc deus sibi patitur imputari: & illorum nomine, qui gratiam referre non possunt, ipse rependet praemium. Nequaquam igitur apud immemorem collocasti tua beneficia, fecisti quod ille uoluit: ille uicissim tibi faciet, quod assiduis precibus flagitasti. Audijit deus tuas preces, quoniam aures tuae non fuerunt surdae pauperibus. Nunc igitur hoc agendum est absq; contatione, ut quod superest, perficiat in te deus suam munificentiam. Mitte uiros aliquot ad ciuitatem Ioppen, ac per eos accerse Simonem quendam, apud mundum non ualde nobilem, apud deum pietate clarum, cui cognomen Petrus. Hic diuersatur apud Simonem quendam Ioppensem, arte cortarium, cuius domus est uicina mari. Ex hoc Petro discēs, quid tibi sit faciendū, ut saluus fias. Haec loquutus angelus euanuit. Cornelius itaq; statim mittit duos e suis domesticis, simulq; militē ex his qui sibi adharebant, spectatae pietatis ac fidei; neq; enim tota modo domus imitatrix erat religionis Cornelianae, uerum etiā inter milites erant, qui ducis religionem imitarentur. His quū rem omnem exposuisset de uisione, iussit abire Ioppen. Haec uesperis sunt acta. Postero uero die profecti sunt legati Cornelij. Talis enim tum legatio non fastidiebatur à summo ecclesiae pastore. Quum autem iam non procul abessent à ciuitate Ioppe, commodum Petrus ex more ascenderat in coenaculum orandi gratia ad horam ferme sextam, circiter meridie. Quum autem inter precandū esuriret, uoluit sumere cibum post longam inedia. Atq; interim dum paratur iussu Petri cibus, raptus est spiritu. Datur hoc potissimū orātib; & ieiunijs. Saturis enim & oscitantibus non referantur arcana dei. Vidit autem caelum apertū, atq; inde uas quoddam, uelut linteam magnū, quatuor in iugis alligatum, e caelo demitti in terram. Nam in linteis olim apponebantur cibi. In uase erat omne genus quadrupedum & serpentium, quae uiuunt in terra, ac uolatilium, quae uiuunt in aere, immunda mundis admixta. Nimirum hic erat cibus Iudaeis abominandus, sed quem Iesus esuriebat, quum discipulis adferentibus cibum diceret: Ego cibum habeo comedendum, quem uos nescitis. Admirante Petro quid hoc spectaculum sibi uellet, sonuit uox, quae diceret illi: Surge Petre, macta & uescere. Quanquam autem dominus admonuerat suos, ut Euangelium impartirent omnibus gentibus, tamen quo facerent id cum maiore fiducia, denuo monitus est uisione. Petrus itaq; tanquam Iudaeus, adhuc abhorrens à cibus lege uetitis, ait: Absit domine, ut ē talibus cibus uescar. Nam haecenus mihi seruata est religiose maiorum lex. Nec enim haecenus comedi quicquid profanum esset aut impurum. Ad id uox eadē, quae prius sonuerat, ita respondit: Quod deus purificauit, tu homo ne dixeris impurum. Eadē uisio quum sese ter exhibuisset ad certiores fidem, mox uas receptum est in caelum. Petrus autem ad se reuerfus, dum haesitabundus secum expendit, quid sibi uellet uisio, somnium ne esset, an significatio diuinā uoluntatis: ecce uiri illi quos legauerat Cornelius, stabant ad ostium Simonis cortarij, & euocato quopiam e famulis, rogabant an illic diuersaretur aliquis Simon cognomento Petrus. Priusquam autem id esset Petro nunciatū, esse qui quaerent ipsum, sed tantum apud sese reputaret, quid sibi uellet uisio, dixit illi spiritus uarijs enim modis deus loquitur sanctis suis: Ecce uiri tres adstant foribus & quaerunt te. Surge itaq; & descende, ac uade cum illis nihil haesitans. Nam à me missi sunt. Et intelliges quid sibi uelit uisio de qua miraris. Descendit Petrus, & uenit ad uiros, atq;: Ecce ego sum ille Simon Petrus quem quaeritis. Qua gratia uenistis huc? Non iactat Petrus uisionem suam, sed exigit à gentibus confessionem. Nec enim Euangelij gratia debet obtrudi fastidientibus, nec auidis negari. Tum illi: Cornelius centurio quidem officio, sed tamen uir integris moribus, ac metuens deum, spectatus ac probatus non tantum apud suos, uerum etiam testimonio totius Iudaicae gentis, monitus est oraculo sancti angeli, qui illi apparuit, ut te accerteret domum suam, et audiret te praescribentem quid esset faciendum, ut salutem assequatur. Petrus intelligens consentire uisiones, quidq; sibi uellet illa ter audita uox, quod deus purificauit tu ne feceris impurū, inuitauit illos ut ingrederentur. Erat enim uespera, & excepit illos hospitio. Hoc erat auspiciū commercij Iudeorū, cum gentibus ad Euangelij consortiū ultro ingerentibus sese. Caeterū apostolorū hac in re contactio proficiebat in hoc, quo nō temere, sed plane iussu dei factū agnosceretur, quod gentes ad Euangelij gratia admitterentur. Inuitat Cornelius, sed angeli monitu. Descendit & occurrit Petrus, sed uisione monitus. Hinc auditas. Euangelicae gratiae candidata, hinc alacritas & proptitudo sitientis salutem omnium gentium. Petrus itaq; postridie profectus est Caesareā,

comitantibus aliquot Christianis ex ciuitate Ioppe, qui testes eorum essent, quæ gererentur. Siquidem prælagiebat illis animus nescio quid latere rei futurum. Cornelius interim autem salutis expectabat reditum suorum cum Petro, conuocatis & cognatis suis & amicis præcipuis, quo simul & factum hoc plures haberet testes, & beneficium ad plures diffundere tur. Iam uero quum Centurionis domum ingrederetur Petrus, Cornelius exhilaratus, honoris gratia obuiam processit, ac procumbens ad pedes eius adorauit eum: nescio quid maius homine sentiens de illo. Sic oportet Christum uenerari in ministris ipsius, sed ita ut ne dei gloria tribuatur homini. Petrus itaque præbens exemplum, quod oporteat Christi dispensatores abesse ab ambitione, quamque nihil sibi uindicare laudis ob hæc, quæ Christi uirtute & nomine gerunt, non passus est Centurionem prostratum humi, sed amplexus erexit illi, dicens: Surge, homo cum homine loqueris. Istuc honoris deo tribue, cuius ego nihil aliud sum quam minister. Iamque familiariter confabulantes, simul ingressi sunt. Vbi uentum est ad interiora domus, Petrus reperit illic multos congregatos. Iam hinc copiosioris fructus spes ostensa est avaro pastori. Vbi consedisset igitur, sic orsus est Petrus, orator Euangelicus, simul & comitum suorum occurrens offensæ, & Centurionis familiaritatem confirmans. Vos scitis non esse fas homini Iudæo, adiungere sese in domesticam consuetudinem, aut etiam adire alienigenas, diuersæ religionis & incircuncisos. Ego uero, quæquam Iudæus, non ueritus sum id facere, haud quaquam contempta gentis meæ religione & consuetudine, sed dei sequutus autoritatem, qui mihi per uisionem ostendit, non oportere quemquam hominem cuiuscunque nationis sit, impurum aut abominandum ducere, quem deus non haberet pro impuro. Ille enim solus sanctificat omnia. Itaque dei iussu freuus, inconstanter huc adueni, per uos accessit. Vestrum igitur erit exponere, quæ ob causam accesseritis me. Omnibus loquitur Petrus, ut omnes lucrifaciat, intelligens illos in hoc conuenisse, ut simul audirent sermonem Euangelicum. Ut scite pastorem agit Petrus: non impartit mysterium Euangelicæ doctrinæ, nisi professis auiditatem discendi. Ibi Cornelius coram omnibus rem, ut habebat, exposuit, dicens: Quartus hic, inquit, dies est, quod eram domi meæ, ieiunans & intentus precationi, ad horam ferè nonam. Et ecce quidam uir specte quadam augusta constitit ante me, ueste splendida conspicuus, dixitque mihi: Cornelius, exaudita est tua deprecatio, tuæque in pauperes munificentiam memoria habita est in conspectu dei. Itaque mitte Ioppen, & accersere Simonem, cui cognomen est Petrus. Hic diuersatur in adibus Simonis coriarij, iuxta mare. Ego uero nihil moratus misi meos ad te, non ausurus facere, nisi iussus ab angelo. Et tuæ pietatis gratiam habeo, qui non sis grauius huc uenire. Nunc igitur omnes hic adsumus, simplici synceroque animo, cuius deum testem facimus, cupientes audire, quæcunque tibi præcepta sunt à domino, ut nobis exponeres. Id enim angelus mihi pollicitus est, qui præbuit hæc fiduciam: nec dubitamus quin id facturis sis, quando tu quoque diuino iussu non dedignatus es nos colloquio. Ibi Petrus, cognita sinceritate illorum, aperuit os suum, cœpitque loqui hæc in modum: Re ipsa comperio, quod apud deum non est respectus personarum, sed in quauis gente quisquis timet ipsum, & amplectitur iustitiam, hic acceptus est illi, posteaquam uideo uos alienos à nostra lege, tamen uerum & unicum deum nobiscum colere: factis precibus illi quotidianas immolare uictimas, & subleuandis pauperibus, illius fauorem ambire. Quandoquidem hæc est doctrina legis & prophetarum. Quanquam autem deus olim pollicitus per prophetarum, se missurum Messiam, hoc est, Christum, nunc tandem præstitit quod promiserat, significans filium Israel non iam per prophetam, sed per unicum filium suum Iesum Christum, offerens illis per fidem & obedientiam erga eum quem misit, abolitionem peccatorum, & reconciliationem erga ipsum: tamen quoniam idem est omnium deus, non solum Israeliticæ gentis, uult hanc gratiam omnibus esse salutiferam, quicunque credunt Euangelio. Nec dubito, quin huius rei fama, per uniuersam Iudæam diuulgata, permanuit ad uos quoque, de Iesu, qui peragravit omnes Iudææ regiones, hortans omnes ad penitentiam, testificans adesse iam regnum dei. Auspicatus est autem potissimum Euangelij prædicationem à Galilæa, posteaquam baptizatus esset à Ioanne, qui præcurator eius fuit, ac palam testimonium de illo perhibuit, quod Iesus Nazarenus esset agnus dei, qui tolleret peccata mundi, quodque deus Messiam suum unxisset spiritu sancto, quem columbæ specie uelut à caelis descendentem, & manentem in illius uertice uiderat, quodque is esset solus, qui bapti-

baptizaturus esset omnes credentes, non aqua quemadmodum ipse baptizabat, sed uirtute cœlesti. Hanc enim dominus Iesus ipsis factis declarauit, obambulans per omnes Iudæorum regiones, opitulans omnibus, non solum docendo philosophiam Euangelicam, per quam sanantur animi, uerum etiam sanandis agrotis, eiciendis daemonibus, mundandis leprosis, excitandis mortuis, denique subleuandis omnibus, quos diabolus tenebat oppressos. Hic enim ut solus erat immunis ab omni peccato, ita solus potuit diaboli tyrannidem, qui regnum habet in eos, qui peccato sunt obnoxij, frangere. Deus enim erat in filio, uirtutem suam exerens, cui nulla potestas satanæ potest resistere. Hæc omnia, quæ sunt uulgata per uniuersam Iudæam, non dubito quin uobis etiam audita sint & credita. Cæterum quo certior sit uobis harum rerum fides, nos qui cum illo, quum adhuc mortalis inter mortales uerueret, perpetuam ac domesticam consuetudinem egimus, testes sumus omnium, quæ gessit in omnibus regionibus Iudæorum, atque etiam Hierosolymis: quem summi pontifices, scribæ & pharisæi, consentientibus primoribus & populo occiderunt, suffixum in crucem, pro tot beneficijs pessimam gratiam referentes. Sed deus, cuius permisso hæc omnia facta sunt ad salutem humani generis, tertio ab obitu die reuocauit illum in uitam, ac donauit immortalitate. Ad confirmandam huius rei fidem exhibuit semetipsum uiuum, audiendum, conspiciendum, manibus contrectandum, non toti populo, quemadmodum fecerat ante mortem: sed certis testibus, quos ante deum in hoc selegerat, uidelicet nobis, quibus frequenter apparuit posteaquam resurrexerat à mortuis, quadraginta dies uersans in terris, quicquid comedimus ac bibimus cum illo comedente & bibente, ne qua dubitatio animis nostris hæere posset de ueritate corporis suscitati. Priusquam autem ascenderet in cœlum, præcepit nobis, ad hoc munus selectis, ut palam omnibus predicaremur, testificantes, quod ipse sit unus, quem deus euexit in summam potestatem, ut in fine mundi sit iudex omnium, uiuorum ac mortuorum. Interim offertur omnibus certum ac facile remedium. Etenim quod nos de illo, id de eodem magno consensu iam olim testificati sunt omnes prophetae, quod hic unus sit ac solus, per cuius nomen danda sit remissio omnium peccatorum, non solum Iudæis, uerum etiam omnibus per uniuersum orbem terrarum nationibus, non per opera, quibus fidunt Iudæi, sed per fidem, qua creditur Euangelio, & per Euangelium Christo. Nondum finierat hæc sermonem Petrus, ecce spiritus sanctus signo uisibili delapsus è cœlo, uenit super omnes, qui audiebant & credebant uerbis apostoli. Ea res obstupescit Iudæos, ad Euangelicam doctrinam conuersos, qui è ciuitate Ioppe Petro comites uenerant, ut testes essent eorum quæ gererentur, admirantes, quod in gentes quoque, qui circuncisi non erant, effusa esset gratia spiritus sancti. Existimabant enim, quod ad solos Israelitas pertineret promissio prophetarum, quum propheta nominatim prædixerint, dei spiritum effundendum in omnes, quicunque inuocarent nomen domini. Signum autem, quod oculis uiderant, res ipsa consequuta est. Cœperunt enim omnibus audientibus loqui uarijs linguis, laudibus ferentes benignitatem dei. Hoc signum tam euidentem datum est circuncisis qui aderant, ne posthac dubitarent etiam incircuncisos uocare ad Christum: datum est & Cornelij familiaribus, ne dubitarent sese per credulitatem æquatos Iudæis absque legis præsidio. Inuersus est autem ordo, dispensante deo, catechumenis primò datur baptismus, deinde per impositionem manuum spiritus sanctus. Hic absque manuum impositione prius datus est spiritus sanctus, ne dubitaret apostolus, quod leuius erat, addere, posteaquam deus id, quod maius est, ultro largitus esset. Tum Petrus, uelut ex consensu Iudæorum facturus, quod destinarat, ait comitibus suis: Nunquis prohibere potest, quo minus baptizetur hic, licet incircuncisus, qui iam spiritum sanctum acceperunt, quemadmodum & nos? Assentientibus illis, iussit eos baptizari in nomine Iesu Christi. Quum his rebus feliciter peractis Petrus adornaret redire Ioppen, rogauerunt eum, ut apud ipsos diebus aliquot commoraretur, cupientes plenius edoceri de præceptis Euangelicis. Obtemperauit Petrus, sed rogatus. Nouerat enim, Iudæos uix laturos domesticam consuetudinem actam cum incircuncisis.

CAPVT XI

Mius facti rumor permanuit ad cæteros apostolos, qui manserant Hierosolymis, & fratres qui erant in Iudæa, quod gentes quoque recepissent sermonem Dei. Id enim eo minus latere potuit, uel quod Centurio ipsa ueneris dignitate nobilis erat, uel quod multi simul baptizati sunt, uel quod

Iudæis

Iudæis testibus factum id esset, (nam Eunuchus solus sine teste baptizatus est in uia, uelut iussuratus Euangelij gratiam à Iudæis) uel quod in ciuitate celebri Palestinae, Petrus autem non ignarus, futurum ut hæc res uulgaretur, nec defuturos Iudæos, qui factum reprehenderent, cauit omnibus modis, ne iure posset reprehendi, deo quoque huius animo subseruiente, in quo ne quid haberet scrupuli, uisio ter exhibita est. Rursus per spiritum discit adesse legationem à Cornelio: eam non statim admittit in ædes, ne Iudæus uideretur affectasse commercium cum ethnicis, sed pro foribus compellat, & adhibitis testibus rogat, quur uenissent. Iudæis qui aderant hoc sciscitatur potius quam sibi. Deinde ubi cognouit, utrinque respondere uisiones, non proficiscitur illis, nisi adiunctis sibi Iudæis aliquot probatæ fidei, quibus testibus & quorum consensu res gereretur, quo post extestibus fierent aduersus obmurmurantes patroni. Rursum ubi uentum est ad ædes Cornelij, non statim ingressus est, uelut audis colloquij, sed misit qui denuntiarent adesse Petrum, ut per occurrentem Cornelium induceretur, non ignarus, quanto studio foret excipiendus. Procidit ad pedes Centurio, adorauit Petrum. Hæc Iudæis qui aderant arguebant admirandam animi promptitudinem. Rursus isdem præsentibus rogat, quæ obrem esset accersitus, ut plus haberet fidei apud Iudæos comites narratio, ex ore Cornelij audita. Postremo spiritus sanctus ultro missus est, nondum effusa precatone; nec impositis manibus, nec dato baptismo. Ac ne sic quidem baptizauit illos, nisi compellatis qui aderant circumcisis, ac testificatus non esse integrum illis negare baptismum, quibus deus impartisset spiritum sanctum. Hæc nimirum erat illa Petri pastoris Euangelica prudentia. Nouerat ingenium Iudæorum, quam sibi placerent ob recisam pelliculam, quam auerfarentur in circumcisos. Proinde nihil non facit, quo uitare offendiculum. Cupiebat gentes in Euangelij uentre consortium. Cæterum absq; dispensio gentis Iudæicæ si fieri posset. Itaque quum accidisset ut Petrus rediret Hierosolymam, quò iam rumor de Cornelio baptizato præcesserat, disceptabant aduersus illum hi, qui ex circumcissione fuerant amplexi doctrinam Euangelicam, dicentes: Quur ingressus es ædes in circumcisorum præter instituta maiorum; nec hoc contentus, etiã mensam habuisti cum illis communem, qui tibi uescuntur Mosi lege uetitis? Hic non decebat Petrum esse mutum, sed ab initio repetens, ordine rem omnem ut habebat exposuit, dicens: Equidem non ausim uiolare legem à maioribus traditam, sed eius autoritatē sequutus sum qui maior est lege. Ego eram in ciuitate Ioppe, ieiunus ac precatone uacans, ne quis inane somnium fuisse suspiceretur. Quumq; stimulantē fame, iussisset apparari cibum, interim raptus sum, & in extasi uidi uisionem huiusmodi. Vas quoddam instar magni lintei, à quatuor angulis alligatum è cælo demittebatur, ac ueniebat usq; ad me. In quod quum intēdissem oculos famelicus, considerabam quid esset cibi. Atq; ibi uidi quadrupedū uariā generā, tum noxias bestias, præterea reptilium ac uolucrum diuersas species, à quarum esu lex iubet nos abstinere. Hæc contemplanti uox etiã insonuit, contantem ad edendum exhortans, quæ diceret mihi: Surge Petre, macta & uescere, cui tum respondi: Absit domine. Nam hæc tunc nihil impurum aut immundum ingressum est in os meum. Hic uox iterum audita, ita respondit: Quæ deus purificauit, tu homo quum sis ne dixeris communia. Ea uisio ter exhibita est. Deinde recepta sunt in cælum omnia illa, quæ mihi uidebantur abominanda. Reuersus autem ad me, dum meo cum animo uersarem, quid sibi uellet hæc uisio toties exhibita, me statim submonet spiritus, adesse pro foribus domus, in qua diuersabar, tres uiros è Cæsarea missos ad me. Iussit autem idem spiritus ut irem cum illis, nihil hæsitans. Obtemperauit uisioni & iussis spiritus sancti, profectus sum Cæsaream, non solus sed comitantibus hisce sex fratribus, ut essent testes omnium quæ gererentur uoluntate Dei. Ingressi sumus domum hominis, qui accersuerat nos. Is omnibus audientibus narrauit quomodo paucis ante diebus, quum ieiunus & orans esset domi suæ, uidisset angelum clara luce astantem sibi ueste præfulgida, dicentem ipsi: Cornelij, mitte è tuis Ioppen, qui accersant tuum nomine Simonem cognomēto Petrum. Is loquetur tibi per quæ salutem assequaris, & tu & rota domus tua. Ego uidens hinc & hinc consentire uisiones, tum animaduertēs illorum sinceram audientem, exorsus sum illis exponere, quæ dominus Iesus per nos uoluit prædicari. Nondum finieram sermonem, et ecce spiritus sanctus delapsus est è cælis in illos, quemadmodum delapsus est in nos, & cœperunt loqui uarijs linguis, quæ admodum nos

nos tum loquebamur. Hoc signum palam arguebat illorum fidem approbari deo. Iamq; res ipsa me docuit quid sibi uellet uisionis ænigma, quod uideram. Hæc nimirum erant illa quadrupedia reptilia & uolatilia, quæ nos circumcisi abominamur, sed deus per fidem purificare decreuit; nec uult quicquam à nobis haberi pro immundo, sed deus per fidem Euangelicam sanctificatum est. Simulq; recordatus sum uerbi, quod dominus nobis dixit ascensurus in cælum: Ioannes quidem baptizabat aqua, uos autem baptizabimini spiritu sancto. Et nos quidem tingimus corpus aqua, sed aqua non confert salutem, nisi fides impetret à deo baptismum igneum. Quum igitur res ipsa loqueretur, illos iam esse baptizatos eo baptismo, quem promiserat dominus Iesus, quum eandem gratiam esse collatam in circumcisis per fidem quam nos accepimus, non ob merita legis obseruare, sed ob credulitatem, qua consili sumus domino Iesu Christo: ego quis eram, qui possem uetare dominum? An iam à domino spiritu baptizatis, negare debui baptismum aquæ, quæ nihil aliud est quam signum gratiæ diuinitus conferendæ? At qui iam gratia præcesserat citra nostram operam. Itaq; negare baptismum aquæ, quid aliud fuisset quam improbare quod fecisset deus? His auditis obtinuerunt & glorificauerunt deum, dicentes: igitur ipsa res docet, quod Deus non Israelitis tantum, sed & gentibus concessit pœnitentiam, ut uitam assequantur æternam. Atq; has quidem Euangelij primitias ex gentibus Petrus adiunxit ecclesiæ. Nam antehac nullus id ausus est, præter unum Philippum, idq; angelo monito. Nam illi quos persecutionis tempestas, à Stephani morte orta disperferat, peragrarunt uicos & urbes usq; ad Phœnicen, & huic oppositam insulam Cyprum, præterea Antiochiam, quæ Phœnicen à Cilicia dirimit, apud omnes prædicantes sermonem Euangelicum à apostolis acceptum, nemini tamen ausi communicare, nisi solis Iudæicæ gentis, non id quidem in uidentia, sed religione, putantes esse nephas sanctum dare canibus, quod dominus uetuerat fieri. Exorti sunt autem uiri quidam ex his qui crediderant, gente Cyprij & Cyrenæi, qui quum ingressi essent ciuitatem Antiochiam, ausi sunt de Christo loqui qui Græcis, prædicantes illis dominum Iesum, & profecerunt, domini fauore rem bene fortunante; uiresq; & animum sui nominis præconibus addente. Si quidem ex his quoq; copiosus hominū numerus, credens Euangelio, conuersus est ad dominum. Huius rei rumor peruenit ad aures ecclesiæ, quæ erat Hierosolymis. Hæc de causa per apostolos missus est eò uir apostolicæ sinceritatis, Barnabas leuites, genere Cyprius, qui præsens dispiceret, quid illic ageretur, & si ex uoluntate dei factū esse comperisset, autoritate apostolorum comprobaret. Tanta erat cautio in recipiendis ad Euangelium gentibus, non quod id non magno opere cuperēt apostoli: sed ne uel, ut temere factum, in posterum à Iudæis rescinderetur, uel sibi parū fiderent gentes, quasi legis opus haberent præsidio. Itaq; Barnabas ubi peruenisset Antiochiam, comperissetq; per fidem absq; legis professione Græcos eandē dei gratiā assequutos, quam Iudæi acceperant, magno pere gauisus est, augeri numerum credentium, & adhortatus est omnes, ut constantes in eo proposito perseverarent adherere domino. Erat enim uir bonus ac plenus spiritu sancto, fideq;. Itaq; factum est huius prædicatione, ut ingens præterea multitudo adiungeret sese priori numero profitentium dominum. Quoniam autem Antiochia uicina est Ciliciæ, inuitauit eum ipsa loci propinquitas, ut quæreret Paulum, ad hoc negociū præ cæteris idoneū, uidelicet à Christo delectū, ut nomen ipsius illustraret apud gentes & reges terræ. Nam hunc Hierosolymis fugientem discipuli deduxerant Cæsaream Phœnicen, unde profectus est Tarsum. Quem, cum illic inuenisset, perduxit Antiochiam, quod in ciuitate frequentia & celebri, sed ex Græcis Iudæisq; confusa, speraret fructum copiosiorē per apostolum, ad hoc muneri præcipue delectum. Simul itaq; uersati sunt Antiochiæ totum annum in ecclesia credentiū, quæ illic ex Græcis ac Iudæis satis numerosa cōfluxerat: cui ex doctrina amborum, uidelicet Pauli ac Barnabæ, accessit etiã magna uis hominū, adeo, ut qui prius dicebantur discipuli, suppresso ob inuidiam Christi nomine, primum Antiochiæ ex autoris uocabulo, cœperint dici Christiani. His temporibus uenerūt Antiochiā ex urbe Hierosolymorum, prophete quidam, è quibus unus nomine Agabus, surgens in congregatione significauit illis ex afflatu spiritus, magnā famem futurā in uniuerso terrarū orbe. Ea accidit sub Claudio Cæsare qui successit Caligulæ. Quoniã autē, qui Hierosolymis agebant, partim tenues uenerunt ad Euangelij professionē: partim, quod habebāt, erogauerunt in cōmune: partim ob professionem

professionem Iesu Christi, per sacerdotes erant spoliati bonis suis, constituerunt, ut ex collatione eorum, quibus supplicabat, precipue qui ex gentibus acceperant Euangelium, collata pecunia mitteretur in subsidium Christianis, habitantibus in Iudaea: sic tamen, ut ne cogeretur ad conferendum, sed ut quisquis uolens ac libens pro modo facultatum suarum largiretur. Idque factum est uti constituerant. Ea pecunia missa est Hierosolymam per Paulum & Barnabam ad seniores, ut illorum arbitrio distribueretur, quibus erat opus.

CAPVT XII

Um hanc legationem obeunt Paulus & Barnabas, Herodes rex qui decollat Ioannem, & Christum alba ueste amicum Iudibry causa Pilato remisit, dolens hoc hominum genus indies increfcere, & nomen Iesu regis Iudaeorum per multas regiones inclarescere, existimauit illud sua quoque referre, ut ea factio gliscēs extingueretur, nimirum satana per organa sua molente, quod antea fuerat molitus, sed ad nihil aliud proficiēs, nisi ut Iesu nomen redderet gloriosius. Herodes igitur regaliter ac simpliciter agens, misit satellites suos armatos, ut affligeret aliquot ex congregatione Iesum Nazarenum profitentium, rerum omnium dominum. Itaque qui Ioanne decollato didicerat amputare ceruices priorum hominum ac libere ueritatem profitentium, iniecit manus in Iacobum apostolum Ioannis fratrem, quod is tum inter apostolos praecipuae auctoritatis haberetur, & hunc constantem in praedicatione nominis Iesu, gladio plecti iubet. Hanc crudelitatem ubi uidit esse non ingrati genit Iudaeae, adiecit facinori facinus, ac Petrum quoque inter apostolos praecipuum iussit apprehendi, sperans fore, ut submoto pastore, grex facile dissiparetur; quo nimirum consilio Iudaei dominum Iesum prius occiderant, abstinentes ab apostolis. Quo minus autem et hunc statim occideret, obstitit tum quidem dies Azymorum apud Iudaeos eximie religiosus, quo tempore Iesum etiam ueriti fuerant Iudaei occidere. Atque haec est Iudaeica religio in obseruandis diebus festis. Non uerentur litare populo innocentis hominis sanguine, sed uerentur uolare festum diem; quasi purus sit ab homicidio, qui iam decreuit occidere. Comprehensum igitur Petrum detrudi iussit in carcerem, ac ne qua posset elabi, quemadmodum fuerat elapsus Paulus, addidit quatuor militum quaterniones, qui uinctum asseruerent, ne quis ut posset eripere. Decreuerat enim exactis diebus festis, hanc uictimam producere populo, sitienti sanguinem innoxiorum. Qualis populus, talis rex. Interea nec Petrus recusat carcerem, praemonitus a domino haec euentura, nec discipuli tumultuantur aduersus impiam uolentiam tyranni, memores dominum praecipisse, ut bene precarentur etiam ipsos persequentibus. Non sufficiebat Herodi carcer, non geminae catenae, nec unus militum armatorum quaternio, uidelicet ut crudelis impij regis diligentia proficeret ad cumulandam Christi redemptoris gloriam. Ac Petrus quidem sic asseruatus, diem festum agebat in carcere. Interim ecclesia discipulorum sollicita de suo pastore, non desinebat diurnis ac nocturnis precibus rogare dominum pro salute Petri. Quum autem peractis diebus festis Herodes esset illum produciturus ad populum, commodum ea nocte, quae diem educendi praecedebat, Petrus dormiebat inter duos milites, uinctus catenis duabus. Caeteri milites obsidebant ostium carceris, excubias agentes. Et ecce angelus domini repente astitit Petro, simulque lumen admirandum illustrauit habitaculum, discussa caligine, tum carceris, tum noctis, stimuloque Petri latere excitauit eum dicens: Surge uelociter. Protinus ad hanc uocem exciderunt catenae de manibus eius. Mox Angelus: Cinge te, ac pedibus tuis subliga soleas, ne quid hic exuiuiaum relinquas. Quum obtemperasse Petrus, rursus angelus: Indue pallium tuum ac sequere me. Praecedentem angelum sequens Petrus, coepit exire carcerem, nondum intelligens haec uere fieri, quae fiebant per angelum, sed existimans se uidere uisionem, quemadmodum ante uiderat. Caeterum ubi iam praeterissent primam & item secundam custodiam, uenerunt ad portam ferream, quae ducit ad ciuitatem, haec ultro aperta est illis, quamlibet feris & obijctibus munita. Egressi itaque processerunt donec praeterirent uicum unum ciuitatis, & continuo angelus euanesces reliquit Petrum, quemadmodum subito astiterat. Petrus autem circumspiciens ac noscens ciuitatis partem, in qua tum erat, tum reuersus ad se dixit: Nunc uideo non esse somnium, quod geritur, sed dominus misertus suorum militum angelum suum, & eripuit me de manibus Herodis, qui me decreuerat Iudaeis immolare: simul & regis eludens crudelitatem, & plebis auidam

dam expectationem. Quumque secum deliberasset, quod potissimum se reciperet in tutum, huius rei latitiam discipulis suis impartiturus, petijt domum Mariae, quae erat mater Ioannis, non eius qui frater erat Iacobi, sed qui cognomento dicitur est Marcus, in cuius aedibus erant multi congregati, simul orantes pro liberatione pastoris. Quum autem Petrus pulsaret ostium ianuam, quae spectabat ad uiam, prodijt puella, ut subauscultaret quid esset rei. Ei nomen erat Rhode. Quam ut Petrus sensit uenisse ad ostium, admonuit ut celeriter aperiret. Illa simul ut agnouit uocem Petri, stupefacta insperato gaudio non aperuit ostium, sed intro recurrrens, nunciauit Petrum stare pro foribus. Illi uero non ignari, quam diligenter Herodes curasset Petrum asseruandum, responderunt puellae: Tu sana non es. Quum illa constantem asseueraret rem sic habere, quidam dicebant: non est Petrus, sed angelus eius est, qui uocem illius exprimit. Persuasum enim erat suum cuique angelum esse custodem & asseruatorem, qui nonnunquam ipsius hominis imaginem representaret. Quum interim Petrus non desisteret pulsare fores, aperuerunt ostium. Ingressum Petrum uiderunt & obstupuerunt. Cumque domus perstreperet gratulantium uocibus, Petrus manu innuit illis, ut silentium & auscultarent taciti, ne quis ex insolito gaudentium strepitu, deprehenderet quod acciderat. Vbi conticissent, exposuit illis ordine rem omnem, quomodo dominus per angelum suum eduxisset ipsum e carceribus. Haec, inquit, facite ut sciat Iacobus frater domini (is erat episcopus Hierosolymorum) caeterique fratres, ut huius gaudij nobiscum participes sint. Sic deus optimus laetis tristitia, & tristibus laeta temperat, ne deiciamur animo. Haec loquutus Petrus statim egressus illinc, recepit sese in alium locum, ubi tutius latigaret ob meritum Herodis, cuius obstinatam crudelitatem nouerat. Quum uero diluxisset, militibus quibus erat delegata custodia, uidentes catenis integris, & torulis clausis elapsum esse captiuum, non mediocriter turbati sunt, admirantes quid actum esset de Petro. Herodes autem quum requisisset Petrum, produciturus illum ut condemnaretur, nec esset repertus in carcere, examinatis custodibus, iussit illos duci in carcerem, sumpturus de illis supplicium ubi uacaret. Verum Herodis rabiem deus suorum misertus coeruit, simul & apostolorum incolumitati consulens, & militum. Non enim decebat ut Petri salutem exitij praebere innoxij. Incidit enim interea quum Herodes proficisceretur Caesaream Palaestinae. Erat autem insensu Tyrijs & Sidonijs, iamque destinabat bellum inferre. Verum illi hac recognita, consentientibus animis ueniunt ad eum, & persuaso Blaesto, qui praefectus erat cubiculo regio, petebant pacem, eo quod necessariam sibi ducerent uicini regis amicitiam, propterea quod quum Tyriorum et Sidoniorum opulentia potissimum esset ex negociatorum mercij, plurimum compendij capiebatur ex pacatis regionibus finitimis, nec sine graui aetura bellum suscipere poterant, intermissa libertate exportandi & importandi. Caeterum his rebus compositis, quum solenni quodam festo, quod uotiuum celebrabatur ob Caesaris incolumitatem, qua gratia conuenerant eodotius prouinciae proceres, secundo spectaculorum, quae multa aedebantur, die Herodes e sublimi concionaretur ad populum, induitus ueste miro artificio ex argento auroque contexta, posteaque solis fulgor exceptus sinu regiae uestis, ex repercussu ueluti fulgur quoddam imitans perstrinxerat omnium oculos, ac clamatum est ab adulatrice multitudinet dei uox, non hominis: quasi uiderent in illo aliquid homine maius. Haec adulatio populi saepe facit, ut pro regibus habeant tyrannos, dum illis tribuunt diuinitatem, qui uix hominis uocabulo digni sunt. Atque illi uicissim adulantur populo, spectaculis, ludis obscenis, nonnunquam & caede bonorum uirorum, quemadmodum ante caede Iacobi commendarat se populo. Nec hanc tam impiam adulationem Herodes respuit, non execratus est, sed homo miserabilis ac mox periturus, deus haberi gaudebat. Aderat autem mox ultio diuina. Protinus enim in ipsa concione percussit illum angelus domini, quem respiciens uidit a tergo astantem, eo quod homo sibi uindicasset honorem, nulli creaturae communicabilem. Subitoque dolore morbi correptus, quo uix alius uel scelerior, uel cruciabilior, uermibus corpus illius erodentibus, intra paucos dies cruciatus uel mortem obiit. Ad hunc modum sublato dominici gregis persecutore, sermo Euangelicus crescebat ac multiplicabatur. Barnabas autem & Saulus defuncti his, quae receperant a fratribus curanda, traditaque & per apostolos distributa pecunia, quae missa fuerat in subsidium egenitium, reliquerunt Hierosolymam, ac repetunt Antiochiam, adiunctio sibi comite Ioanne, cui cognomentum erat Marcus.

Fffloruerat autem ecclesia Antiochena, sic ut haberet aliquam multos. propheta dono pollentes, rursus alios docendi gratia praeditos. Inter quos erat Barnabas, & Simeon, qui latina uoce dicitur Niger: praeterea Lucius patria Cyrenensis, & Manahen, qui fuerat simul a puero enutritus cum Herode Tetrarcha, a cuius familiaritate defecerat ad Christum. Sed inter hos praecipuus erat Saulus, omnibus apostolicis dotibus excellens unus. Porro cum omnes hi magno studio seruirent ecclesiae commodis, dotes suas ad omnium salutem, & Christi gloriam fideliter impartientes, quo non aliud est sacrificium deo gratius: ieiunantes interim, ut puris etiam precibus adiuuarent ecclesiae profectum, non solum officio: spiritus sanctus motus illorum uotis, per prophetas significauit quid fieri uellet: dicens: Segregate mihi Barnabam & Saulum duos ex omnibus praecipuos, ut incipiant eo fungi munere, ad quod illos potissimum accersui, uidelicet ut doctores sint gentium, lateque per eos disseminem sermonem Euangelicum. Factum est quod iussit spiritus, separati sunt ab alijs Barnabas & Saulus, ut omnibus esset conspicuum, qui deligerentur. Quumque ieiunio & precatione concordia domini fauorem implorassent, ut munus quod aggredierentur feliciter uerteret ecclesiae, qui praeminebant inter illos autoritate, imposuerunt illis manus, ac dimiserunt, quocumque spiritus sanctus illos ageret, profecturos. Primum itaque impulsu spiritus Barnabas & Paulus abierunt Seleuciam, id est Antiochia promontorium, atque hinc nauigarunt in insulam Cyprum. Quum autem appulissent Salaminem, ea est celebris eius insula ciuitas, quae primum occurrit ab oriente, praedicarunt non fabulas humanas, sed sermonem dei: nec id furtim, sed in synagogis Iudaeorum, quorum ibi magna uis erat ob Syriam uicinam. Habebant autem huius muneris consortem Ioannem cognomero Marcum, quem secum abduxerant Hierosolymis. Hoc honoris ubique tributum est Iudaeis, iuxta Christi mandatum, ut primum illis deferretur Euangelium, ne gens querula ac morosa clamaret sese despectam. Id facientes peragrarunt totam insulam donec peruenirent Paphum, ciuitate Veneri sacra. Nam haec est ad occidentale latus Cypri postrema. Hic inuenerunt magnum quaedam nomine Bariesum, quasi dicas Iesu filium, natione & religionis professione Iudaeum, & huius praetextu sibi falso uindicantem prophetiae spiritum. Is adhaerebat eius insulae proconsuli Sergio Paulo, uiro alioqui prudenti. Nam hoc hominum genus sese in magnatum amicitiam solet insinuare, quo corruptis illis grauiore perniciem inuehant rebus mortalium. Proconsul itaque cum accepisset Euangelicam doctrinam disseminari per Cyprum, non solum non obstitit illi, uerum etiam Barnabam & Paulum accersit ad se, cupiens ab illis discere doctrinam caelestem. Sed Euangelio proficenti resistere conabatur Bariesus, Iesu seruatoris inimicus, ac ueritati sese proferenti obnitebatur falsitatis artifex, & apostolis ueris prophetis repugnabat Elymas, quae uox Syris magis sonat, & pseudoprophetam. Videns enim proconsulem auidum cognoscendi sermonis Euangelici, & intelligens posthac non fore locum fucatis artibus apud eos, qui solidam ueritatem didicissent: conabatur proconsulem auertere, ne fidem haberet dictis apostolorum. Hic animaduerte conflictum inter artes humanas & uigorem Euangelicum. Saulus, qui idem dicitur est Paulus, non tulit hominem spiritu satanae plenum, maliciosis artibus pugnantem aduersus simplicem ueritatem, sed toto peccore concepto diuini spiritus impetu, defixis in magum oculis, ait illi: O plene omni dolo, omnique uersutia, referens patrem tuum diabolum, qui prius fraudulentia sua mendacisque pellexit hominem in exitium: o omnis iusticie & synceritatis hostis, & in hoc declarans te filium esse diaboli, siquidem ille primus ademit innocentiam homini, tu renascenti iusticie bellum indicis. Nec tibi satis est haecenus illuisse fraudulentis artibus hominum simplicitati, quin nunc etiam posteaquam deus uult per uniuersum orbem ueritatem Euangelicam, quae fucum nescit, elucescere, tu tamen in tua malicia pertinax, non desinis reluctari uoluntati diuinae, magis tuae falsae gloriae ac turpi quaestui consulens, quam tuorum tuarumque salutem. Ut autem intelligas aduersus Euangelicam ueritatem nihil ualere daemonum artes, ecce iam nunc senties illius potentiam, cuius uoluntati repugnas. Prophetam & uidentem te iactas, quum sis caecus animo. Hic uerba dedisti hominibus, qui iudicant ex his, quae uident: Deus autem qui nouit caecitatem cordis tui, mox eripiet tibi oculos corporis, ut omnes te uideant uere caecum, & indignum qui uideas hunc

hunc solem corporeum omnium oculis conspicuum, qui aduersus solem Euangelicae ueritatis, nunc mundo exorientis, bellum institueris. Haec erit ultio diuina, donec respicias. Vix ea dixerat Paulus, quum subito corripit magum profunda caecitas, ac nox oculorum, adeo ut attonitus oberraret, quare aliquem qui ipsum porrecta manu duceret. Haec acta sunt: teste & spectante proconsule. Qui quum admiraretur praesentaneam uirtutem doctrinae caelestis, cuius uis tam facile protriuisset fumos magicos, credidit, et Christi nomen professus est, proque falso propheta Bariesus, amplexus est ueros Iesu discipulos: Haec acta sunt Paphi, a qua ciuitate quum nauigationem instituisset Paulus cum suis comitibus in Asiam minorem, uenerunt Pergem. Ea ciuitas est Pamphyliae. Ioannes autem cui cognomen Marcus, digressus ab illis, reuersus est Hierosolymam, unde Barnabas & Paulus illum abduxerant. Illi nihilo secius, quum lustrassent Pamphyliam, peruenerunt Antiochia in Pisidiae ciuitatem. Illic ingressi synagogam quod Iudaei solent ex more conuenire, confedere cum ceteris, audire lectionem legis ac prophetarum. Ea quum esset recitata, neque quicumquam assurgeret, primores synagogae, uidentes ex ipso cultu Iudaicae gentis esse hospites qui aduenerant, & ipsa specie probitatem praeserentes, per uiatores denunciauere, quando quidem essent Iudaicae gentis, si quid haberet quisquam illorum, quod docendi exhortandique causa uellet loqui populo, loqueretur. Ibi Paulus caelestis orator, diciturus assurrexit, manumque mota silentium indicens multitudini, sic exorsus est dicere: Viri Israelitae quicumque iuxta progenitorum exemplum timetis deum, audite me de uoluntate uobis explicantem, et huius lectionis, quae singulis sabbatis in synagoga repetitur, mysterium enarrantem. Deus gentis Israeliticae protector, patres nostros, & hunc populum sibi praeceteris delegit, adeo ut quum in Aegypto duram seruirent seruitutem, agente Pharaone ne crescerent, & qui superessent laboribus opprimerentur, prodigiosis miraculis exaltaret illos aduersus opprimentem tyrannum, eosque seruitute eduxerit, non dolis aut praesidijs humanis, sed brachio suo sublimi, ut omnes intelligerent, eam gentem esse charam deo. Quumque eduxisset eos, magna lenitate pertulit mores illorum in deserto annis ferme quadraginta, subinde rebellantium & obmurmurantium Moysi. Nec tamen extremam ultionem exercuit in eos, ut posteris illorum praestaret aliquando, quod patriarchis erat pollicitus. Post annos quadraginta deduxit eos in terram promissam, ac deletis septem gentibus in terra Chanaan, forte distribuit illis terram Chanaanorum, idque post annos ferme quadringentos & quinque quadraginta. Et hoc erat argumentum animi uehementer erga nostram gentem propensum. Itaque parta rerum tranquillitate, dedit illi iudices, quorum moderatione tranquille uiuerent, usque ad Samuelem prophetam, qui fuit iudicum ultimus. Sub hoc postulauerunt a deo regem, dissuadente Samuele, quumque peristerent efflagitare, dedit illis Saulem filium Cis tribu Beniamin, quem ob superbiam & inobedientiam repudiavit dominus. Itaque sub Samuele iudice integerrimo, et sub impio Saule egerunt annis quadraginta. Nec hic alienatus est animus clementissimi dei a gente sua, quam semel delegerat, sed pro malo rege, quem flagrationibus impijs extorserant, excitauit illis regem Dauid, cuius pietati deus ipse testimonium perhibuit, dicens: Inueni Dauid filium Iesse, uirum ex animi mei sententia, qui meae uoluntati parebit in omnibus. Quemadmodum enim deus iratus pro grauissima uindicta dat populo stultum & impium principem, ita propitius ac reconciliatus, pro submoto malo rege, dat pium deoque morigerum. Huic deus promiserat nepotem, qui capesseret regnum Israel, cuius regni non esset finis. Nunc quod prophetarum oraculis saepe diuque promissum est, exhibitum est. Ex Dauid enim stirpe, quemadmodum illi pollicitus erat, produxit seruatorem Israeliticae gentis Iesum, nomine respondente rei. Hic seruator, quemadmodum promissus erat a prophetis, quemadmodum designatus est typis ac figuris legis: ita priusquam aperiret sese mundo, praedicatus ac demonstratus est a Ioanne Baptista, qui & ipse, iuxta uaticinium Esaias, praecessit aduentum eius, inuitans totum populum Israeliticum ad baptismum ac poenitentiam prioris uitae, palam clamans iam intrare regnum dei. Ceterum ubi Ioannes impleisset propemodum cursum suum, in hoc tantum missus a deo, ut prauius esset aduenturo seruatori, & in huius aduentum animos hominum praepararet, atque ob insignem uitae sanctimoniam a multis crederetur esse Christus, palam hunc titulum ab sese depulit, & illi cui debebatur transcripsit, dicens: Quid me putatis esse Christum? Nihil aliud quam nuncius illius sum. Et tamen is, quem uos per erro

rem me esse creditis, haud procul abest. Nam is mihi succedet, tempore posterior, sed potentia dignitateque tanto maior, ut ego sim indignus qui uel soleas soluam à pedibus illius, quod inter homines infimi ministerij creditur esse. Quod enim in illo infimum est, hoc sublimius est eo, quod in me maximum est. Non igitur rem subitam uobis annunciamus, sed seruatore[m] tot iam seculis promissum generis nostri principibus, tot aetatibus à maioribus, atque etiam à uobis expectatum, à Ioanne, cuius summa fuit apud Iudaeos autoritas, agnitum ac testimonio publico Iudaeis omnibus commendatum. Proinde uiri fratres, qui legem amplectimini, qui prophetas ueneramini quique genus ducitis ex Abraham, cui deus promissit semen, per quod benedictionem consequerentur omnes gentes: si uere estis filij Abraham, si uere timetis deum, Abraham patris uestri pietatem in hoc referentes, agnoscite salutiferum hunc sermonem, quem uobis adferimus, & amplectamini iam exhibitum, quod patriarchae sibi gaudebat esse promissum. Haec salus per Iesum defertur omnibus, sed uobis omnium primis offertur, ad quos prodita sunt prophetae, & ex quorum genere prodijt Christus. Ne uos moueat exemplum Hierosolymitarum, ac principum eius urbis, qui non agnoscentes Messiam à deo missum, nec intelligentes uoces prophetarum, quae tamen apud illos per omne sabbatum leguntur, condemnato Iesu, per imprudentiam impleuerunt, quod erat à prophetis praedictum. Sic enim definitum erat diuino consilio, sic omnium prophetarum uocibus praedictum erat, ut unus immunis ab omni labe peccati, uelut agnus immaculatus pro peccatis omnium immolaretur. Itaque quum sacerdotes, pharisaei, scribae, populique primores unà cum ipso populo, tentatis omnibus, nullam in eo causam inuenirent, quum occidi deberet, tamen improbis clamoribus, flagitarunt à Pilato, ut occideret eum. Quumque imprudentes consummassent omnia, quae de illo praedicta fuerant à prophetis, depositum de cruce, posuerunt in monumento. Porro quem uolente deo hominum malicia neci dedit, hunc eiusdem dei potentia, iuxta prophetarum oracula, suscitauit à mortuis tertio die. Ac ne putetis esse somnium, quod narro: uisus est, auditus est, contrectatus est, agnitus est corpore rediit uo, per dies quadraginta discipulis suis, qui ipsum proficiscentem Hierosolymam ut moreretur, comitati fuerant à Galilaea: qui ferè omnes adhuc superstites sunt, ferentes apud populum fidele testimonium de his, quae uiderunt oculis, quae audierunt auribus, quae contrectauerunt manibus. Nos quoque fungentes ex ipsius uel seruatoris apostolico munere, testificamur, quod promissionem, quam olim deus fecit Abraham ac Dauid patribus uestris, quamque per prophetas suos adidit maioribus uestris, nunc impleuit uobis ac filiis uestris, excitato Iesu à mortuis. Hic est enim ille filius dei, natus ex uirgine Maria iuxta corpus humanum, de quo pater ipse testificat in primo psalmo mystico, dicens: Filius meus est tu, ego hodie genui te. Quod autem suscitauit eum à mortuis, post hac non rediturum ad corruptionem, sed immortalem futurum, ita promissit olim per Esaiam prophetam: Dabo uobis sancta Dauid fidelia. Non fuisset autem seruata pactio si des, si Iesum non reuocasset ad immortalitatem. Sic enim promiserat Dauid: Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in sempiternum manebit, & thronus illius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum, & testis in caelo fidelis. Videtis autem iam neminem è stirpe Dauid progenitum, tenere solium eius: sed Christum designabat haec propheta, qui dexter assidet patri, sortitus regnum, cuius non erit finis. Atque hac ipsa de re loquitur & psalmus decimus quintus: Non permittes ut sanctus tuus uideat corruptionem. Nec enim haec propheta potest intelligi de rege Dauid, quem constat expletis uita[rum] annis, regnoque simul ac uita pro portione temporis à deo praescripti transacta, uolente deo mortuum & additum numero maiorum, qui omnes similiter mortui sunt. Quod si corruptionem uidet qui moritur, sepulchrum eius quod in hodiernum diem apud nos extat, continens illius ossa, clamat eum esse passum corruptionem. Non igitur in hunc competit uaticinium, sed in eum quem uobis praedicamus, quem deus priusquam corpus sentiret putrefactionem, excitatum à mortuis, donauit immortalitate. Notum sit itaque uobis fratres, quod per hunc Iesum offertur uobis remissio peccatorum, & ab omnibus malis libertas, à quibus haecenus non potuistis per obseruationem legis purificari. Lex enim imperfecta erat iuxta carnem, nec poterat abolere omnia crimina, sed quaedam puniebat: nec omnibus gentibus subueniebat. Per hunc autem Iesum citra discrimen personarum aut criminum, offertur omnibus iusticia & innocetia, si modo credant Euangelij promissis.

Cauete

Cauete igitur ne in uos incidat quod per Abacuc prophetam incredulis ac rebellibus Euangelico sermone comminatur deus: Videte contemptores, & obstupescite ac disperite, quoniam opus ego operor in diebus uestris, opus quod non creditis, si quis enarrauerit uobis. Quis haecenus credidit hominem nasciturum ex uirgine? Quis credidisset per mortem unius cunctis gentibus parandam immortalitatem? Quis credidisset occisum ac sepulchrum, intra triduum reuicturum ad immortalitatem? Hoc opus incredibile deus quemadmodum promiserat, operatus est in his uestris temporibus. Nolite esse contemptores, nolite desperare per obstinatam incredulitatem, sed credentes amplectamini uobis gratis oblatam salutem. Vbi peroratum est à Paulo, iamque coepissent abire qui audierant: rogabant Paulum ac Barnabam, ut proximo sabbato isdem de rebus uerba facerent apud synagogam. Iamque dimisso coetu, multi partim Iudaei nati, partim profelyti religionis studio, si sequuti sunt Paulum & Barnabam, cupientes propius ac familiarius edoceri per apostolos. Atque illi colloquentes cum illis priuatim, hortati sunt eos, ut in eo, quod amplecti coepissent dei gratuito dono perseuerarent, & in bene coeptis usque proficerent. Interim huius rei fama latius peruagata est, alijs apud alios, ut fit, quod audierant referentibus. Proximo uero sabbato iam non Iudaei tantum & profelyti, sed tota ciuitas conuenit in synagogam, ut audiret sermonem Euangelicum. Caterum Iudaei plerique, qui sibi persuaferant hanc Euangelij gratiam non esse promissam, nisi solis his qui iuxta carnem essent filij Abraham, ut uiderunt confluisse promiscuam multitudinem Iudeorum, profelytorum ac gentium, stimulante animum liuore uehementer indignati sunt, contradicentes his, quae dicebantur à Paulo, nec à blasphemis interim uerbis temperantes. Horum obstinatam maliciam ubi perspexissent Paulus ac Barnabas, memores quod dominus mandasset apostolis, ut sicubi reperissent qui reijcerent oblatam Euangelij gratiam, exirent eam ciuitatem, etiam puluere pedum in contumaces excusso, libere dixerunt: Functi sumus officio nostro. Nam iuxta praecipitum domini Iesu, uobis omnium primis annuncandus erat sermo Euangelicus. Hoc honoris habitum est uobis à Christo. Caterum quoniam ipsi tantam gratiam ultro gratisque delatam reijcitis, & indignos uos iudicatis aeterna uita, ecce conuertimur ad gentes. Nec id facimus autoritate priuata. Sic suis praecipit dominus Iesus, ut Euangelio praedicato per Iudaeam, deinceps praedicaretur omnibus gentibus usque ad terminos orbis terrarum. Praedictum est & hoc olim per Esaiam prophetam, fore ut Iesus non tantum adferret salutem genti Iudaeorum, sed uniuersis mundi nationibus. Sic enim in propheta pater loquitur filio: Posui te in lucem gentium, ut sis salus usque ad extremum terrae. His auditis gauisae sunt gentes, non quod gauderent de Iudaeorum interitu, sed quod misericordiae diuinae gratias agerent, qui Iudaeorum incredulitatem uerteret in ipsorum salutem. Iudaei blasphemis incessabant doctrinam salutiferam, gentes subito mutatae propius animis amplectebantur, & glorificabant sermonem domini. Cui crediderunt ex gentibus, non quidem omnes, sed quotquot diuina misericordia destinarat ad uitam aeternam, ad quam nemo pertingit nisi à deo uocatus & electus. Diuulgabatur autem sermo dominicus per uniuersam illam regionem. Porro Iudaei gentibus inuidentes, concitauerunt mulieres religiosas, nam his facilius imponitur simulata specie pietatis, & honestas, quo maior esset autoritas: tum uitros primarios eius ciuitatis, ac per hos commouerunt persecutionem in Paulum et Barnabam, & expulerunt illos e sinibus suis. Hic obiter animaduerte lector Iudaeam artem excitandae seditionis in eos, qui synceriter praedicant Iesum. Liuor primum incitat sicte religiosos, mox dolor erumpit in conuicia. Deinde per matronas graues ac religioni deditas suscitatur seditio, per matronas excitantur primores. Sic eijciuntur apostoli Paulus autem & Barnabas excusso puluere pedum in illos, profecti sunt Iconium, Lycaoniae ciuitatem, Diocipuli quoque laeti de successu Euangelij, replebantur gaudio & spiritu sancto.

CAPVT XIII

Rorro quum peruenissent Iconium, ex more simul ingressi sunt synagogam Iudaeorum, atque ibi quoque quemadmodum fecerant Antiochia, praedicabant Euangelium Iesu Christi, sicut copiosa multitudo crederet, tum Iudeorum tum Graecorum. Et hic rursus Iudaei liuor seditionis extitit autor. Etenim Iudaei, qui noluerant obtemperari sermone Euangelico, non sat habebant, si ipsi perirent: uerum ut plurimos secum pertraheret in exitium, concitauerunt & corrupe-

Tom. 7

Y 3 sunt

runt animos gentium aduersus eos qui crediderant. Sed Euangelij negotium, & per aduersa, & per prospera crescebat & inualecebat. In hac igitur lucia Paulus & Barnabas, diu commorati sunt Iconij, fortiter rem gerentes presidio domini, qui gratuito beneficio, quod per Euangelium omnibus offerebatur, testimonium perhibebat maius humano testimonio. Dabat enim hoc obscuris & infirmis Euangelij praconibus, ut per manus illorum aderentur signa & prodigia, quae declararent rem ex diuina uoluntate geri. Itaque Iudaeorum opera ciuitas Iconij secta est in duas partes, quarum altera stabat a Iudaeis incredulis, altera fauebat apostolis. Tandem quum ij qui erant ex gentibus iuncti Iudaeis ac primoribus ciuitatis, impetum facerent in apostolos, ut uim illis adferrent ac lapidarent eos: illi re cognita, profugerunt Lystram ciuitatem Lycaoniae, quae Pamphyliae pars est, & Derben: peragrantes interim finitimam undique regionem, ubique seminantes sermonem Euangelicum, ut hac fuga non tam consultum sit incolumitati apostolorum, quam Euangelio propagando. Lystris autem erat uir quidam debilis pedibus, adeo ut perpetuo sederet impotens ambulandi, claudus ab utero matris ita, ut per omnem uitam nunquam ingredi pedibus ualuerit. Hic admixtus multitudini, audiebat Paulum de Christo loquentem. Paulus autem intuitus hominem, & ex ipso uultu perspicens ardorem & uotum illius, quod confideret se per nomen Iesu praedicatum, membrorum integritatem assequi posse, dixit clara uoce: Erige te in pedes, simulque cum dicto exiit claudus & ambulabat. Porro multitudo quae uidisset rem tam prodigiosam (nam claudus erat omnibus notus, & simplici uerbo subito restitutus est homo) sublatis in altum uocibus Lycaoniae, dicebant: Dij sumpta hominum specie descenderunt ad nos. Ea persuasio magis insederat animis Lycaonum, ob fabulam de Ioue & Mercurio, quum homines esse uiderentur, a Lycaone exceptus hospitio, unde nomen sortiti uidentur Lycaones. Barnabam itaque, qui singularem quandam auro ritatem praese ferebat, appellabant Iouem, Paulum uero Mercurium, quod is esset dux sermonis, propterea quod gentes crederent Mercurium esse deorum nuntium, & eloquentiae praesidem. Quin & sacerdos Iouis, qui habitabat in suburbio ciuitatis Lystrensis, tauros & coronas adferebat ad fores aedium, in quibus erant apostoli, ut illis sacrificaret. Nam taurorum carne credebant potissimum delectari Iouem. Coronis autem sacris solent ornari cum sacrificii, tum uicium. Comitabatur autem promiscua hominum multitudo. Ita Paulus & Barnabas, ubi rei causam sciscitanti didicissent, quod ipsis pro dijs habitis diuini honores pararentur, non tulerunt tantam impietatem, ut honor deo debitus, transferretur ad homines: sed concessis ex Iudaeorum more tumicis, profluerunt ad multitudinem, clamantes ac dicentes: Viri, quare ista facitis? Nos non sumus dii, sed homines uobis similes mortales, iidem miseris quibus uos obnoxij: adeo non expetentes a uobis hunc honorem, ut potius in hoc uenerimus ad uos, quo nobis autoribus ab istis falsis dijs, quos profanis sacris haecenus colitis, qui uel homines sunt uita defuncti, uel statuae inanes, uel daemones noxij: conuertamini ad deum uerum ac uiuum, qui condidit caelum ac terram & mare, & quicquid caelo, terra marique continetur. Non est enim nisi unus deus omnium conditor & gubernator. Is nunc postulat cognosci colique ab uniuersis orbis nationibus, ut omnes per illum salutem aeternam consequantur. Nam superioribus saeculis, uelut dissimulans, passus est omnes gentes suo quaque more uiuere: ut postea cognitum esset homines suis ipsorum praesidijs non posse saluos fieri, omnes per fiduciam in deum, ac per Euangelium filij ipsius seruari. Quaque autem plerique mortales essent a uero deo per errorem alieni, uaria rerum simulachra pro deo, aut res conditas pro conditore colentes, tamen non statim exeruit in illos iustam ultionem, nec destitit illos perpetua sua beneficentia ad sui cognitionem & amoris prouocare. Nam qui mundum condidit in usum hominum, idem a caelo demissa pluuia foecundat terram, facitque ut annuus prouentus uberem copiam omnium rerum ad uitam hominum faciendum profundat, ut affatim ciborum uario nos genere reficiat, & uini liquore exhilaret corda nostra. Nec enim haec beneficia debetis dijs uestris, quos haecenus colitis, Ioui, Cereri, aut Libero, sed deo illi quem uobis praedicamus. Haec quum loquerentur apud populum apostoli, uix compererunt multitudinem, ne ipsis immolarerit uitimas. Dum haec aguntur Lystris, superueniunt quidam ab Antiochia Pisidia & Iconio, Iudaei genere, sed Euangelio rebelles: qui quum multitudinem in suam pertraxissent sententiam, ut in apostolos fieret impetus id quod Iconij tentauerant, lapidatum Paulum extraxerunt a ciuitate, credentes eum esse mortuum.

mortuum. Haec uidelicet sunt rerum humanarum uices. Paulus ante pro dijs habitis parabantur hostiae, nunc lapidatus abicitur Paulus. Ob id autem huic erant infensiores, quod eloquentia sua plurimos alliceret ad Christum. Abiecit autem ac pro mortuo relicto, circumdederunt discipuli, curaturi funus. Paulus autem reuersus ad se surrexit, & clam ingressus est ciuitatem, ac postmodum profectus est una cum Barnaba in Derben, quod primum ire de creuerant. Quumque in hac ciuitate praedicassent Euangelium, multaque docuissent, ueluti factio semine sermonis Euangelici, reuersi sunt Lystram, Iconium & Antiochiam, confirmantes animos discipulorum, quos ad Christum conuerterant, & exhortantes eos ut perseuerarent in fide, nec ullis terroribus abducerentur a fiducia, quam semel collocassent in domino Iesu, nec offenderentur quod audissent Paulum Lystris esse lapidatum, quonia hanc uitam suis ostendisset Christus, ut per multas afflictiones intraret regnum caelorum. Adeo magis sollicitus erat Paulus, ne per occasionem malorum, quae ipse patiebatur ab impijs, imbecilles alienaretur a Christo, quam doleret sua causa: exemplum interim exhibens episcopis, ut gnauos agricolas imitando, non sat habeant plantasse aut seminasse, sed adrigilent etiam, ut quod prouenire coepit, feliciter adolescat. Quoniam autem Euangelij profectus id postulabat, ut Apostoli per uarias regiones uagarentur, delectos populi suffragijs per singulas ciuitates presbyteros praefecerunt illis, ut absentium Apostolorum uices gererent, factaque communi deprecatione cum ieiunio commendauerunt illos domino, ut in illo proficerent, quem semel essent profecti. Haec acta sunt Antiochia: quae est in Pisidia. Ea regione peragrata, simili modo peragrarunt & Pamphyliam, ubique seminantes Euangelium, ubi seminatum non fuerat: & confirmantes eos, qui semel crediderant, donec redirent Pergam. Et hic rebus ordinatis, peruenerunt Attaliam: ea ciuitas est Pamphyliae littoralis. Hinc soluerunt rursus Antiochiam Syriae, unde primum soluerant delegato a senioribus munere praedicandi Euangelij inter gentes, ac per impositionem manuum, precationem & ieiunium commendati fuerant gratiae dei, ut illius praesidio feliciter cederet, quod auspicabantur. Huc igitur quum sese recepissent, uelut rationem eorum quae gesserant reddituri, conuocata congregatione credentium, retulerunt omnia quae deus cum ipsis egisset, ostendentes quod dei fauor adfuisset ipsorum conatibus, qui gentibus aperuisset ostium fidei, per quam absque legis onere salutem assequantur.

CAPVT XV

Commorati sunt autem Paulus & Barnabas multo tempore cum discipulis Antiochia, quod in urbe celeberrima esset numerosa congregatio credentium ex uarijs hominum generibus conflata, quae in dies reddebatur numerosior. Illic autem Apostoli gaudebant commorari diutius, ubi fructus erat copiosior, quoniam Hierosolymitae ceterique qui eam Syriae partem incolunt, quae proprie Iudaea dicitur, tenaciores erant legis Mosaeicae quam ceteri, quod longius abessent a commercio gentium: quodque templo uiciniores, minus ferebant gentes ad Euangelij consortium recipi sine legis obseruatione, quam non intelligebant prodita luce ueritatis abrogandam, quod ad umbras, figuras & ceremonias attinebat. Huius generis erant circumcisio, sabbatorum otia, ~~et cetera~~, fuga mortuorum, quae omnia crasso populo erant ad tempus indicta, ut assuescerent obedire Deo, donec per Euangelium prodita ueritatis clarissima luce, rerum umbrae cederent. Proinde qui non intelligebant legem esse spiritualem, contendebant id quod erat a deo praescriptum, a patribus traditum, a maioribus tot saeculis obseruatum, perpetuum esse debere. Haec persuasio non tam nascebatur ex malicia, quam ex superstitione legis: quam dum ualde student seruire, subuertunt. Nam hic zelus primum instigat & Paulum aduersus Christianos. Itaque quum rumor eorum quae gerebantur Antiochia, ubi ex publico consensu Paulus & Barnabas profecti in Cyprum & inde in Pamphyliam palam sine delectu praedicassent Euangelium, & Iudaeis & profelytis & gentibus, nullam exigentes legis obseruationem, permanasset Hierosolymam usque, quidam a Iudaea uenerunt Antiochiam, nouam inuehentes doctrinam, a Pauli Barnabaeque doctrina diuersam. Dicebant enim his qui ex gentibus crediderant: Nisi circumcidamini iuxta ritum a Mose praescriptum, non potestis salui fieri. Hoc erat initium pugnae, legis carnem mordicus tenentium, aduersus eos, qui sinceram ac spiritualem Euangelij

libertatem sequebantur, quæ contentio nunquam non est inter Christianos futura. Et ideo deus hanc exoriri passus est, quo magis intelligerent omnes Christi discipuli, quam exitialis res sit, ceremonijs nixa religio. Horum doctrinæ, in speciem religiosa, re ipsa perniciosissima, quum Paulus & Barnabas, uelut Euangelicæ libertatis strenui propugnatores, fortiter resisterent, orta est uehemens seditio, dum apostoli sinceritatem Euangelicæ doctrinæ, quæ spiritualis est, testimonijs prophetarum fortiter tuentur aduersus, superstitiones legis assertores: dumq; hi contra studio legis à maioribus traditæ, conantur gentes sub idem iugum trahere, nescientes interim, quanta cõtumelia Christum afficerent, cuius gratiam crederent presidio legis egere. Etenim qui legis erat autor, idem poterat abrogare legem. Tamen si nõ abrogat, qui perficit. Hoc bellum multo perniciosius erat Euangelio, quàm Herodis aut aliorum principum sauitia, propterea quod ueram pietatem, falsa pietatis imagine oppugnabat. Itaque ne discordiæ malum glisceret, conuocato discipulorum concilio, uisum est, ut Paulus & Barnabas, alijsq; ex hoc numero nonnulli proficiscerentur Hierosolymam ad Petrum, aliosq; apostolos ac presbyteros, qui tum ueluti metropolim ecclesiarum Hierosolymæ moderabantur, ut illorum auctoritate quæstio nata dissolueretur. Nam adhuc autoritas præcipua manebat in eo loco, unde primũ prodierat Euangelicæ doctrinæ, ac penes eos, qui ex delegatione Iesu Christi, prædicationem primi fuerant auspicati. Paulus itaq; & Barnabas profecti sunt, honoris gratia deducente illos discipulorum multitudine. Cumq; facerent iter per Phœnien ac Samariam, narrabant ubique quomodo gentes sese conuertissent ad deum, adeo non diffidebant factis suis Apostoli, ut ultrò passim commemorarent: nec hoc animo proficiscerentur Hierosolymam, ut ex Apostolis discerent, recte ne fecissent hæcenus, an secus, sed ut maiorum auctoritate tumultus infirmorum compesteretur. Quotquot autem in his regionibus crediderant Euangelio, magno afficiebantur gaudio, tantum ab erat ut Iudæorum exemplo mouerent seditionem. Porro ubi peruentum esset Hierosolymam, Paulus & Barnabas, unã cum suis comitibus humaniter excepti sunt à congregatione, quæ erat Hierosolymis, similiter & ab Apostolis ac senioribus, quibus congregatis exponebant omnia, quæ deus gesserat per ipsos inter gentes. Ea res quum pleræq; multitudini probaretur, exorti sunt quidam e secta pharisaica, qui crediderant Euangelio: sed sic, ut arbitrarerentur euangelij gratiã absq; legis adminiculo non conferre salutem. Proinde neminem gentium ad Euangelij consortium admittendum, nisi prius imposito legis Mosaiicæ iugo, à quo gentes uehementèr abhorrebant. Cæterum pharisei præ cæteris uideri studebant legis tenaciores. Hi ueluti legis doctores asseuerabant eos, qui ex gentibus erant recepti, circumcidendos esse, atque eisdem præcipiendum ut seruarent legem Mosi, non intelligentes legem à nullis æque uiolari, atque ab his, qui studio carnis negligunt spiritum legis. Hic rursus orto tumultu (quàm seditiosa res est superstitio) conuenerunt Apostoli simul cum senioribus, consulti quid hac in re statuendum esset. Quum enim essent audivissimi lucri dominici, metuebant ne pleriq; ex gentibus odio legis alienarentur à Christo. Rursus non arbitrabantur probabilem causam esse dandam Iudæis; qui legis uenerationem à maioribus traditam, altius imberant, quàm ut subito posset reuelli, ut ab Euangelio desciscerent, quasi pugnante cum lege sancta. Quumq; hinc atq; hinc prolatis testimonijs & argumentis, incanduisset disceptatio, Petrus assurgens, hunc in modum loquutus est: Viri fratres, quid uos disceptatis ueluti de re dubia, quasi penderet ab hominũ arbitrio probare uel improbare, quod iam Deus ipse probauit. Vos ipsi scitis, quod ante annos aliquot hoc idem mihi accidit in Iudæa, quod nũc in gentium regione factum calumniamini. Quum enim ob Cornelium cum sua familia baptizatum, simile murmur esset natum inter uos, exposui uobis rem omnem, quomodo non auctoritate priuata, sed iussu Dei adierim Cæsaream, ut gentibus etiam prædicarem Euangelium dei, cui credentes salutem assequerentur. Quum autem essent incircumcisi, qui tum audiebant sermonem Euangelicum, & ab obseruatione Mosaiicæ legis alieni, tamen deus, qui non æstimat hominem ex habitu corporis, sed ex affectu cordis, quod ille solus nouit: manifesto testimonio declarauit sibi probari fidem illorum, inter audiendum effuso in illos spiritu sancto, sic, ut linguis loquerentur, quem admodum & nos, etiam antequã à nobis baptizarentur: nihil discriminis faciens, quod

ad Euan

ad Euangelij gratiam attinet, inter illos incircumcisos, & nos Iudæos. Nam fide purificauit illorum corda, palam declarans nobis hanc gratiã non esse collatã presidio legis, sed cõmendatione fidei. Nec enim deus infundit spiritũ suũ impuris. At illi nihil habebant præter simplicem credulitatem, quum in illos ueniret spiritus sanctus. Nunc igitur quum deus palam declararit uoluntatem suam, ut gentes absq; legis onere per solam fidem reciperentur ad Euangelij consortium, quum uos deum tentantes prouocatis illum, dum præter illius uoluntatẽ conamini tam graue legis iugum imponere ceruicibus discipulorum, qui hæcenus legi non assueuerunt: quod neq; patres nostri, neq; nos sub lege nati portare ualimus? Quis enim nostrũ legem seruauit ad unguem? Non igitur est quod ex obseruatione legis speremus salutem, sed confidimus nos fore saluos per gratiam domini nostri Iesu Christi, hac in parte nihilo potiores gentibus, quibus idem donum uoluit impartiri gratis, quod nobis item gratis impartijt. Hac oratione Petri cohercita est tumultuosa disceptatio inter phariseos, & diuersa sentientes. Itaque multitudo quieta, post audiuit Barnabam & Paulum exponentes, quot miraculis ac prodigijs per ipsos inter gentes æditis, deus testificatus esset sibi placere, ut gentes ad Euangelij consortium absq; legis onere reciperentur, quemadmodum & ante Petro in Cornelij domo prædicante Christum, misso spiritu sancto declararat animum suum. Hi quũ finem dicendi fecissent, Iacobus cognomento Iustus, & frater domini dicitur, in quẽ Apostolatum præcipuã auctoritatem transtulerant, assurgens, illorũ orationem approbauit, hunc in morem uerba faciens: Viri fratres, quoniam cæteris qui dixerant, præbuisistis silentium, præbere & mihi dicturo, quod factu uideatur optimũ. Simon Petrus narrauit modo, quod nos omnes scimus esse uerissimum, quemadmodum per ipsum primũ deus miseris humani generis, respexerit calamitatem gentium idolorum cultui deditarum, ut ex his quoq; qui uidebantur nõ esse populus, sumeret sibi populum acceptũ, unã nobiscum inuocantem nomen ipsius. Quod per Petrum coepit deus, id per Paulum & Barnabam latius prouexit. Quod autẽ ab his factũ audimus, id olim futurum prædictũ est uaticinijs prophetarum, quorũ Amos ita loquitur sub persona dei: Post hæc reuertar, & instaurabo tabernaculum Dauid, quod collapsum est, ac ruinas eius ædificabo denuo, & erigam illud, ut requirant qui reliqui sunt homines dominũ, omnesq; gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit dominus faciens hæc. Quicquid deus pollicetur se facturũ, hoc absq; dubio facit. Antequam enim mundus esset conditus, illi definitum erat, quid quo tempore faciurus esset. Non potest autem non esse optimũ, quicquid ille statuerit. Quoniam autem uidemus hoc nunc fieri, quod ille promisit, ego censeo non esse repugnandum uoluntati diuinæ, nec obstrependum esse his, qui ex gentibus conuertuntur ad cultum ueri dei: nec eis imponendum onus legis, quũ Euangelica fides omnibus sufficiat ad salutem. Tantũ admoneantur, ut ob imbecilles, quibus nondum persuaderi potest, idolum nihil esse: & idolis immolatam carnem, nihil differre à carne qualibet, quæ uenditur in macello: & ob quosdam, qui scortationẽ ideo non credunt esse peccatũ, quod uulgo fiat, nec legibus humanis puniatur: abstineãt ab inquinamētis simula chorũ, nec immolates, nec uescẽtes ex his quæ sunt immolata, abstineãt a scortatione. Rursus ob Iudæos quosdam superstitiones, quibus nondũ persuaderi potest, omnia mundis esse munda, abstineãt ab animante suffocato & sanguine; non quod hæc res faciant ad salutem animi, sed quod charitas hortetur, ut ad tempus mos geratur imbecillitati fratrum quorundam, donec proficiant ad perfectiora, itaq; mutuis obsequijs alatis inuicem fraternam concordiam. Nec est metuendum Iudæis, ne Moses antiquetur: habet enim ille iam olim à priscis seculis, qui prædicent ipsum in synagogis, ubi singulo quoq; sabbato legitur ex more. In hanc sententiam quũ ab omnibus itum esset pedibus, uisum est apostolis ac senioribus, simulq; toti congregationi, ut ex eo numero deligeretur aliquot, qui Paulum & Barnabam Antiochiam comitarentur. Delecti sunt autem duo spectate probitatis, Iudas, cui ob morum sanctimoniam cognomentum additum est Iusti, & Silas, ambo primariã integritatis laudem obtinentes inter fratres. His tradiderunt cum mandatis epistolã in hanc sententiã: Apostoli & seniores ac fratres ex Iudæis ad Christum conuersi, his qui sunt in Antiochia, & in Syria ac Cilicia ex gentibus ad Christum conuersi, salutẽ. Quoniã accepimus, quod quidã hinc profecti Iudæi, uelut à nobis missi perturbauerint.

turbauerint uestram tranquillitatem, qua fruebamini in cōsensu Euangelij, noua doctrina labefactantes animos uestros, iubentes uos circumcidi ac seruare legem, quum illis nihil tale mandauerimus: uisum est nobis ex sententia cœtus cōuocatis in unum, delectos ex nobis uiros mittere ad uos, unā cum Paulo & Barnaba, iure nobis charissimis, utpote qui uitam suam periculis exposuerūt pro nomine domini nostri Iesu Christi. Misimus itaque Iudam ac Silam, probatissimæ fidei uiros, ex quorum fidei relatione poteritis eadem cognoscere quæ scribimus. Horum summa hæc est: Visum est enim spiritui sancto, & huius instinctu nobis consentientibus, ne quid oneris uobis addatur, præter hæc quæ uisa sunt necessaria. Primū uidelicet, ut abstineatis ab his, quæ sunt simulachris immolata, ne uescentes uideamini superstitiosi, quam semel abnegastis, cōsentire. Deinde ut temperetis à sanguine animantis, & à pecude suffocata, quibus lex uesci prohibet. Postremo ut abstineatis à scortatione, quam gentes sibi putant esse licitā. Ab his si temperaueritis bene facietis. Valete. His ita peractis, dimissi sunt cum literis ac mandatis: qui quū peruenissent Antiochiam, congregata multitudine reddiderunt epistolam. Quæ cum esset apud omnes recitata, gauisi sunt tanta consolatione, quod ad ipsorum animos apostolorum, seniorum ac multitudinis Hierosolymitarum autoritas accessisset. Iudas autem & Silas, quum essent & ipsi prophetæ, periti sacrarum literarū, quod deerat epistolæ, iuxta mandatum apostolorū suppleuerunt. Copiosusq; sermone exhortati sunt fratres, & confirmarunt animos illorū, ut in bene cœptis persisterent. Hic igitur aliquandiu commorati, dimissi sunt à fratribus cum pace, data illis facultate redeundi ad eos, à quibus fuerant missi. Quoniam autem Silas uisum est sibi remanere, Iudas solus reuersus est Hierosolymam. Interim Paulus quoq; & Barnabas cōmorabantur Antiochiæ, docentes promiscue Iudæos & gentes, & omnibus annunciantes salutem, quæ gratis offerretur credentibus Euangelio, hoc est, sermoni dei. Post dies autem aliquā multos subijt animum Pauli cura discipulorum, quos in Cypro reliquerat, ac Pamphylia. Dixitq; Barnabæ collegæ suo. Reuisamus fratres per omnes ciuitates, in quibus prædicauimus sermonem domini, ut inspiciamus quomodo sese habeant. Placuit hoc consilium Barnabæ, sed eius profectiois comitem esse uolebat Ioannem cognomento Marcum, quem secum prius eduxerant eò proficiscentes. Qua quidem in re Paulus ab illo dissentiebat, existimans eum tum nō esse recipiendū in eius negocij consortiū, qui pridem sua sponte defecisset ab ipsis nondum expleto negotio, quod instituerant, & e Pamphylia nauigasset Antiochiā. Hæc disceptatio usq; adeo inter eos incaluit, ut quum neuter alteri uellet concedere, uterq; ab altero seiungeretur. Non quod inter tantos apostolos ulla intercederet amarulentia, sed uterq; cōtendebat obtinere, quod arbitrabatur expedire negotio Euangelico. Atque interim nobis exemplum parabatur, ne statim existimemus dammandum, quod à nostra dissidet sententiā. Non obest sententiæ uarietas, modo cōsors sit animus ad prouehendum Euangelium. Ex apostolorum autem dissidio deus illud procurabat, ut segregatis duobus ducibus, latius etiam proferreretur Euangelium, q̄ si perseuerassent in pristino collegio. Itaq; Barnabas, adiuncto sibi Marco, nauigauit in Cyprum, ubi natus erat. Paulus uero ascito sibi Sylā, qui Deo uolente in hoc resederat Antiochiæ, ne Paulo deesset collega grauis, & autoritate præditus, dimissus à fratribus, & commendatus gratiæ Dei, profectus est quocunq; uocaret spes ostensa profectus Euangelici. Peragrabat autem Syriam ac Ciliciam, in qua natus erat & ipse, ubiq; confirmans cœtus discipulorum, quos illic parauerat, & augens quod instituerat: præcipiens illis, ut quod Apostoli senioresq; statuisent Hierosolymis, de fugienda simulachrorum communionē, de scortatione, suffocato & sanguine seruarent, alioqui liberi à Moisaicæ legis onere. His in Cilicia peractis, rursum peruenit Derben, deinde Lystram.

LTece erat illic discipulus quidam, ex re nomen habens, dictus Timotheus, quasi dicas, deo preciosus, natus ex impari matrimonio. Nam matrem habebat uiduā, quæ ex Iudaismo uenerat ad Christū, patrē habuerat ethnicū. Huius Timothei probitas, omnium fratrum testimonio prædicabatur, qui Lystris agebat, & item Iconij. Paulus itaq; nihil aliud scites, q̄ per omnem occasionē indies latius proferri regnū euangelicū, undiq; uenabatur huic idoneos

idoneos negotio, non aliter quam ambitiosi reges, in hoc intenti, ut ditionis suæ terminos proferant, nihil magis habent curæ, q̄ ut duces ac præfectos rebus gerendis aptos asciscant. Porro non satis est ducem euangelicum mediocribus dotibus esse præditum, nec satis est inculpatis esse moribus, sed oportet etiam bonorum omnium testimonio commendatum esse, ne rumor malus, etiam si uanus sit, officiat Euangelico negotio. Timotheum igitur & insigniter probum, & omnium probatorum testimonio comprobatum, Paulus cupiebat habere suæ profectiois comitem. Atq; hunc sibi adiunctum circumcidit, non quod crederet circumcisionem conferre salutem, quam sola fides adferbat: sed ne quid tumultus oriretur à Iudæis, quorum in illis regionibus erat magna multitudo, maluit in Timotheo admittere iacuram pelliculæ, quæ nec addita facit sanctiores reddi ab Euangelio. Decretū apostolorū, quod Hierosolymis præfente Paulo factum erat, liberabat gentes ab onere legis. Totius autē legis professio, quasiq; symbolum erat circumcisio. Iudæi uero nondum erant palam liberati ab onere legis, quā oportebat paulatim aboleri. Itaq; quoniam constabat omnibus Timotheum matre Iudæa esse natum, patre ethnico, & ex patris autoritate nō fuisse circumcisum, perspiciebat Paulus utcumque probabili de causa tumultuatos Iudæos, si Timotheus semijudæus natus, absque circumcisio non solum admissus esset ad Euangelij consortium, uerum etiā ad doctoris Euangelici munus ascisceretur. Hoc Euangelij prouehendi studio ei temporē dedit Paulus, tranquillitati consulens omnium, qui Christum pacificum fuerat amplexi. Nec hoc solum fecit, uerum etiam per quasunq; ciuitates faceret iter, ne quid offenderentur Iudæi, tradebat ihs, qui ex paganismo uenerant ad Christum, ut seruarent ea quæ Hierosolymis erant decreta ab Apostolis ac senioribus, cuius rei gratia legati fuerant Antiochiam, Iudas & Syllas. Aderat Pauli conatibus fauor diuinus. Nam ecclesiæ discipulorum & confirmabantur in fide Euangelica, & indies augetebant, accrescente numero credentium. Quum autem peragrasset Phrygiam & Galatiam Asiæ minoris regiones non sine magno fructu, tametsi gens esset magnopere crassa barbaraq; cuperentq; proficisci in eam partem, quæ proprie dicitur Asia, uetiti sunt à spiritu sancto sibi loqui sermonem Euangelicum. Atq; illi paruērunt occulto dei cōsilio, cui non decet hominem reluctari. Itaque mutato consilio, flexerunt iter ad Mysiam, cui proxima est Asia proprie dicta. Inde tentabant proficisci in Bithyniam, rescentes ad septentrionem. Erat enim illa celebris Romanorum prouincia, & ideo sperabant illic amplum lucrum. Sed, incertum qua de causa, non passus est spiritus Iesu, cuius ductu agebantur, illuc proficisci. Itaque rescentes ad occasum, peragrata prius Mysia, uenerunt Troadem. Ea ciuitas est litoralis Phrygiæ, eadem dicta Antigonia. Ibi Paulo per quietem ostensa est uisio, quæ doceret, quò deberet proficisci. Visio uero talis erat: Adstabat illi uir quidam specie cultuq; Macedonis, qui deprecabatur illum, dicens: Proficiscere in Macedoniā, ac succurre nobis. Is erat angelus, illius regionis protector. Eam uisionem simulatq; uidit Paulus, qui iam semel atq; iterum prohibitus fuerat à spiritu sancto prædicare sermonem Euangelicum, gauisi sumus illius comites. Nam & ego qui hæc scribo, tum comes eram illius peregrinationis: statimq; curauimus, ut proficisceremur in Macedoniā, certi quod eò uocasset nos Dominus, ut illis prædicaremus Euangelium, ac rem Deo fortunante successuram. Itaq; soluentes Troade, præternauigata Chersoneso, peruenimus ad insulam Samothracen Thraciæ oppositam. Atq; hinc proximo die Neapolim, quæ ciuitas est maritima in confinio Thraciæ & Macedoniæ. Hinc Philippos. Ea ciuitas Colonia, prima occurrit à Neapoli petentibus Macedoniā. In hac ciuitate commorati sumus dies aliquot expectantes occasionem auspicandi negocij, cuius gratia ueneramus. Porro die sabbati egressi sumus ciuitatem, in locum qui erat extra portas, uicinus fluuiō, ubi solebat esse conuentus hominum ad precandum. Hic sedentes loquebamur mulieribus, quæ eò cōuenerant, annunciantes illis Iesum Nazarenū. Inter has erat una religio dedita, nomine Lydia, purpurarū uenditrix, oriunda e ciuitate Thyatirorū. Ea est Lydiæ regionis. Inter multas autem quæ Paulum de Christo differenter audiebant, huic deus aperuit cor, ut animum aduerteret ad ea quæ dicebantur à Paulo. Itaque posteaquam accepisset baptismū unā cum sua familia, deprecata est Paulum & illius comites

mites, dicens. Si me iudicatis hoc honore dignam, ut per baptismum ac doctrinam uestram in Euangelij consortium reciperetis, habete mihi uicissim hoc honoris, ut diuertatis in domum meam, nec aestimetis me ut ethnicam, qualis modo fui, sed qualis nunc per fidem Euangelicam uestro ministerio facta sum. His precibus coegit apostolos ut apud ipsam aliquandiu diuerfarentur. Interim uero doctoribus Euangelicis exemplum praebitum est, ut nec refugiant officium ultrò delatù ab his, qui nuper conuersi sunt ad Christum, si prompte & perseveranter offerant, ne uideantur illos parum pro suis agnosceret nec rursus ingerant sese illis, ne uideantur pro comunicata doctrina Euangelica praemium reposcere. Sed qui spirituale beneficium accepit, debet benemeritos ad corporale beneficium recipiendum, si forsitan opus sit, compellere. Accidit autem, ut euntibus nobis ex more ad precationem, occurreret nobis puella quaedam habens spiritum Pythonis, quae diuinando magnificum questum adferebat dominis suis. Haec affectata Paulum ac nos, clamabat dicens: Isti homines serui sunt dei altissimi, qui annunciant uobis uiam salutis. Id quum faceret diebus compluribus, Paulus aegre ferens, ne uideretur agnoscere laudem à phanatica puella tributam, conuersus ad illam, dixit spiritui. Impero tibi per nomen Iesu Christi, ut discedas ab ista. Ac protinus exiit spiritus. Porro domini puellae uidentes sibi perisse questum suum, apprehensum Paulum & Silam, pertraxerunt in forum ad primores ciuitatis, & sistentes illos apud magistratus, accusauerunt eos, dicens: Hi homines aliunde profecti perturbant totam ciuitatem, quum sint Iudaei, & inuehant nobis peregrinam religionem, nouaque instituta, quae nobis fas non est neque recipere, neque exercere, quum uiuamus legibus Romanorum, quae uetant recipere peregrinos deos, aut nouos deorum cultus. His auditis, quoniam inuisum erat apud illos Iudaeorum nomen, populus concursu facto ferebatur in apostolos: ac magistratus, quo populo fuerenti satisfacerent, difficilis illorum tunicis, iusserunt eos uirgis caedi. Nec hac poena contenti, posteaquam illis impigissent multas plagas, coniecerunt eos in carcerem, mandantes carcerario, ut diligenter seruet eos. Qui quum tale mandatū accepisset, quo tutior esset, detulit illos in carcerem interiore: nec hoc contentus strinxit pedes eorum ligno. Haec erant auspicia Macedonicae praedicationis. Semper autem aut quaestus, aut ambitio, aut superstitio rebellat Euangelio. Porro quum atrocissime saeuit mundus in membra Christi, tum maxime adest caelestis solatium. Media nocte Paulus & Silas, oblitum uerberum, oblitum carceris, precabantur, & hymnos canebant deo, gratias agentes illi, quod famulos suos dignaretur hoc honore, ut ob ipsius nomen haec pateretur. Ceteri uero, quos idem carcer habebat, audiebant illos laetis uocibus modulantes laudes deo, & filio illius Iesu Christo, demirantes, unde in rebus tam non laetis tanta laetitia. Ac subito terra motus factus est ingens, adeo ut totus carcer à fundamentis concuteretur, simulque patefacta sunt omnia ostia carceris, & omnium uincula soluta sunt. Hoc tumultu expergefactus carceris custos, quum accurrisset, ac reperisset omnia carceris ostia patefacta, atque hinc conijceret fugisse uinctos: memor quale mandatū accepisset à magistratibus, educio gladio parabat sibi necem consciscere, malens suapte manu perire, quam post multa tormentamenta per carnificem occidi. Id Paulus etiam per tenebras cernens, uoce magna clamauit, ut uel attonitum hominem redderet attentum, dicens. Caue ne quid tibi ipsi feceris mali, quando nihil à nobis tibi mali uenturum est. Sumus enim hic omnes, neque quisquam nostrum effugit. Ad hanc uocem sibi redditus custos, iussit ministros adferre lumen: quumque deprehendisset ita rem habere, cognouissetque rem non arte factam humana, sed potentia diuina: simulque considerans, quod Paulus per tenebras uidisset, quid ageret, & quamobrem id ageret, intrauit in interiorē carcerem, & accidit ad pedes Pauli & Silae. Neglectoque mandato quod acceperat à magistratibus, eduxit eos e carcere in locum commodiorem, dicens: Domini, quid mihi faciendum est, ut saluus fiam? Vult permutare salutem. Consultuit illorum uitae, uult & animae suae uite consuli per illos. Aiunt illi: Crede in dominum Iesum, & saluus eris una cum familia tua. Atque inibi statim apostoli explicuerunt illis congregatis in unum, doctrinam Euangelicam. Vides nullum tempus, nullum locum non esse idoneum Euangelicae pietati. Terribimus ille carcer templum erat apostolis. Non obstabat intempesta nox illorum hymnis. In carcere praedicatur Euangelium, & praeda attrahitur Christo. Carcer Euangelij cathedra est. Nec mora, statim custos carceris

techumenus gratiam referre festinat catechistae suo. Mox enim abduxit illos seorsum, & abluuit plagas illorum. Nouerat hoc officij carcerarius. Deinde abluuit ipse à plagis animi sui, simul cum tota familia sua. His ita gestis, deduxit illos in aedes suas, ubi cōsueuerat interdū degere, & apposuit illis mensam, ut reficerent corpora sua. Post baptismum enim conuenit mensae communitio. Ac sibi gratulatus est custos carceris, quod tales uinctos habere contigisset, per quos crediderat Euangelio cum tota sua familia. Haec noctu facta sunt. Ut autem diluxit magistratus re diligētius perpenfa miserunt uisitatores ad custodem carceris, mandantes ut Paulum & Silam lineret abire liberos. Custos his auditis, & suo & apostolorum nomine gaudens, renunciauit haec uerba Paulo, quod magistratus iussisset illos abire liberos. Nunc igitur, inquit, quoniam res bene cessit, abire bonis uibus. Paulus autem cupiens & suam innocentiam reddere testatorem, & occasionem quaerens plurimum etiam saluti consulendi, respondit nuncio: Quum se gloriantur esse Romanos, & Romanorum legibus non liceat quenquam afficere supplicio, nisi auditum & conuictum, non homines Romanos nec auditos & indemnatos publicitus uirgis ceciderunt: & quasi parum id esset, caesos coniecerunt in carcerem. Nunc suae consulentes auctoritati, & nostram grauant innocentiam, postulant ut quasi nobis male conscij profugerimus e carcere, clanculum hinc nos subducamus. Non ita fiet, sed uentant ipsi, & quo iure coniecerunt nos in carcerem, eodem iubeant abire. Haec orationem Pauli uisitatores referunt magistratibus. Qui simul atque audissent quod essent ciues Romani, uenerunt ipsi ad Paulum & Silam, deprecantque sunt illos, ut ignoscerent, quod per populū tumultū, praeter iuris Romani morem factum esset: & honoris gratia deducentes illos e domo carcerarij, rogabant ut ob multitudinem populū uitandum, secederent e ciuitate Philippensi. His precibus obtemperarunt apostoli, & egressi de carcere, profecti sunt ad domum Lydiae, cuius hospitio fuerant uis, quae cum tota familia receperat sermonem Euangelicum. Haec igitur reliquisque fratribus uis, consolari sunt eos, narrantes quid accidisset noctu in carcere, & exhortantes ut in eo quod coeperant, perseverarent. Eo facto relicti Philippis, alio profecti sunt.

CAP. XVII

Quom autem fecissent iter per Amphipolim & Apolloniam Macedoniae ciuitates, peruenērūt Thessalonicam. Ea est Macedoniae metropolis. Hic ob urbis celebritatem erat synagoga Iudaeorum, atque hac occasione spes uerborum profectus ostendebatur. Paulus igitur ex more suo ueniebat in conuentum synagogae, ac per tria sabbata disserabat apud eos, profereus e scripturis oracula prophetarum, & aperiens aenigmata figurarum, & allegans testimonia legis: hisque collatis cum his quae gesta fuerant, docuit ita decretum fuisse deo, ut Christus pro salute mundi sic pateretur ac resurgeret à mortuis. Quoniam autem omnia, quae praedicta fuerant de futuro Messia per ora prophetarum, quaeque figuris fuerant adumbrata, congruerent in Iesum Nazarenum, docuit Iudaeis non alium Messiam esse expectandū, sed hunc esse Christum, quem annunciarēt illis. Haec quum Paulus tribus sabbatis disseruisset in synagoga, nonnulli Iudaeorum crediderunt, & adiuncti sunt Paulo ac Silae: quin & ex gentibus magna multitudo deum timentium credidit, & in hac mulieres primariae non paucae. Contra, Iudaei quidam nimium studiosi legis Mosaeicae, quibus aliquando fauerat Paulus, accensi zelo, & adiunctis sibi circumforaneis aliquot uiris, malis (talium enim opera opus est, quoties res per tumultum geritur) coacta turba concitauerunt ciuitatem. Ac per tumultum adorti aedes Iasonis, conati sunt Paulum & Silam producere ad populū. Quum autem ingressi domum non inuenissent quos quarebant, protraxerunt ipsum Iasonem, cumque hoc discipulos aliquot ad praefectos ciuitatis, uociferantes (sic enim olim actum est aduersus Christum) ac dicentes: Hi qui haecenus multis in locis concitauerunt orbem terrarum, huc quoque uenerunt, ut idem facerent. Et hos tales clam excepit Iason. Atqui hi omnes, & qui talia moluntur, & qui talia molientes hospitio iuuant, faciunt aduersus decreta Caesaris, dicentes alium esse regem praeter Caesarem. Praedicant enim Iesum quendam, ob hoc ipsum crucifixum à praeside Caesaris, quod se faceret regem Iudaeorum. Vide ut Caesaris nomine hic quoque abusi sunt aduersus Euangelium. Haec oratio audita commouit populū & praefectos ciuitatis, quemadmodum commouerat & Pilatum aduersus Christum.

Tum enim clamabant infelices Iudæi: Non habemus regem nisi Cæsare. &: Si dimittis hunc, non es amicus Cæsaris. &: Quicumque se facit regem, contradicit Cæsari. Contra, ueri Iudæi clamant: Non habemus regem nisi Iesum Nazarenum. &: Quicumque Cæsari se dedit, non est amicus Christi. Solus enim ille regnum obtinet totius orbis. Cæterum quum Iason, cæterique fratres idoneam excusationem attulissent, dimissi sunt à magistratibus. Fratres autem ubi senserunt rem magnis odijs agi in Paulum & Silam, nihil contati, noctu clam emiserunt illos Berœam. Ea ciuitas est Macedonia, non procul à Pella patria Alexandri Magni. Sic fugiunt duces Evangelici, ut nihilo secius fugientes pugnent. Etenim simul atque uenissent Berœam, ingressi sunt synagogam Iudæorum, nihil deterriti totiam seditioibus à Iudæis concitatis. Hi uerò generosiores erant Thessalonicis. Nam sermonem Euangelicum receperunt summa cum animi promptitudine, quoti die uacantes scrutandis diuinis uoluminibus, ut cognoscerent quemadmodum ea quæ didicerant ex apostolorum narratione, conuenirent cum oraculis prophetarum ac figuris legis. Itaque multi crediderunt Berœensium, non solum Iudæi, uerum etiam Græcæ mulieres honestas, ac uiri non pauci. Porro ubi rumor pertulisset Thessalonicam ad Iudæos, qui illuc concitata uerant tumultum, quod Berœæ prædicatus esset sermo Euangelicus à Paulo, quem ex-pulerant, eò profecti sunt, suoque more & illic concitauerunt multitudinem aduersus apostolos. Fratres ubi senserunt imminere periculum, protinus emiserunt Paulum, cui potissimum timebant, ut iret ad mare, cui uicina est Berœa. Silas autem & Timotheus remanserunt Berœæ. Fratres uero qui deduxerant Paulum, ingressi cum illo nauim, perduxerunt eum usque ad Athenas. Illic relicto Paulo, reuersi sunt Berœam, sed acceptis ab eo mandatis ad Silam & Timotheum, ut quum primum liceret, eò sequerentur. Paulus itaque tametsi solus esset, & collegas suos desideraret, tamen quum uideret ciuitatem tam celebrem & eruditam deditam esse simulachrorum cultui, incanduit in ipso spiritus, a deo ut non expectatis collegis, in synagogam ingressus, disputaret cum Iudæis ac religiosis. Præterea in foro differebat cum omnibus qui ipsum adissent, siue Iudæi essent, siue Græci. Inter hos erant Epicurei quidam & Stoici, inter se longe dissidentes decretis. Nam Epicurei summam felicitatem hominis uoluptate metientes, aut nullos credunt esse deos, aut illis nullam esse curam rerum humanarum. Stoici præter alia paradoxa, felicitatem hominum solo mentis habitu metiuntur, quam illi uirtutem siue honestum appellat. Hi cum Paulo conflictati sunt, ueluti cum philosopho quopiam nouæ sectæ autore. Quum autem Paulus illis exposuisset philosophiam Euangelicam, ab omnibus philosophorum placitis longe distantem, quidam ludibrij causa dixerunt: Quid uult dicere spermologus iste? Nam hoc conuicio Græci notabant hominem inepte loquacem ac rabulam. Si quidem sapientia celestis uidebatur illis esse stultitia. Alij uero dicebant: Videtur nouorum dæmoniorum genus aliquod inuehere, propterea quod Iesum autorem salutis, & filium dei, ac resurrectionem mortuorum prædicaret. Athenienses enim ex Platonis doctrina dæmones deorum filios appellabant, quibus tribuebant quidem corpora, sed immortalia. Proinde quum in foro de Paulo uariarent sententiæ, uisum est illum abducere in uicium Martium. Is locus Athenis est celeberrimus, in quo nocturnis iudicij causæ capitales cognoscebantur. Conueniebat autem is locus huic disputationi, quæ credentibus offerebat salutem, incredulis exitium. Dicebant enim: Licet ne scire, quod nam sit istud nouum doctrinæ genus, quod memoras? Quum enim omne philosophiæ genus apud nos tradatur, tu tamē noua quædam & hæcenus inaudita inuehis auribus nostris. Cupimus igitur ex te plenius discere, quorsum ista tendant quæ differis, aut quid sibi uelint. Quoniam autem ea ciuitas erat præter cæteras Græciæ ciuitates disciplinarum & eloquentiæ studio dedita, quod doctrinæ gratia plurimi ex omnibus orbis regionibus confluerebant, & ciues Athenienses, & qui illic uersabantur hospites, ad nihil aliud uacabant, nisi ut aut audirent aliquid noui, aut dicerent: idque magis animi causa, quam ut per cognitionem rerum euaderent meliores. Deus autem audis humanæ salutis, more piscantium aut uenantium unum quencque captat ex occasione rerum quibus delectatur. Paulus itaque qui nouerat omnia fieri omnibus, & eloquentiam suam ad omnium mores attemperare, nactus theatrum suum, in medio uici Martij, circumfusa frequenti multitudine, sic exorsus est: Viri Athenienses, quum hæc ciuitas omni genere

nerè literarum ac disciplinarum præ cæteris floreat, tamen animaduerto uos, quod ad religionem attinet ferè superstitioniosiores esse, quum præcipua philosophiæ pars sit uera religio. Quum enim obambulare ut cognosceret ritus & instituta urbis uestræ, considerans ea, quæ uos colitis ac ueneramini, inter cætera reperi quandam aram, quæ in titulo quem habebat insculptum, mentione faciebat ignoti dei. Proinde falluntur, qui me dicunt inuehere nouos ac peregrinos deos, quin potius hunc ipsum quem uos ignotum colitis, id quod ille titulus aræ declarat, ego uobis annuncio, ut posthac religiose colatis cognitum, quem hæcenus superstitioniose coluistis incognitum. Is quum sit mens quedam simplicissima, nullam quam non præfens, sed sic, ut nulli includatur loco: non recte creditur habitare in templis hominum manu extructis, aut in simulacris mortalium arte confectis; neque pie colitur uicinis pecudum, quasi ille uel egeat, uel delectetur ulla re, quæ manibus humanis geritur. Is enim quum sit immensus in sese, quumque sit omnipotens, quum sit summe felix ac suapte natura, sic, ut nec lædi possit iniurijs hominum, nec humanis officijs adiuuari, tamē quoniam summe bonus est ac beneficus, mundum hunc admirabilem hominum causa condidit: & quicquid mundo continetur, instituit in humani generis usum. Quum igitur autor dominus & gubernator sit cæli terræque, & quicquid rerum in his continetur, nullo tamen ex his omnibus fruatur ipse, propterea quod illius felicitas æterna nullius boni desideret accessio, nem, sed nobis hanc suspiciendam fabricam prodidit, ut in ea uersantes homines, ex officio tam admirabili perspicerent potentiam, sapientiam, ac bonitatem opificis: & cognitum amarent, pietate colerent, cuius beneficio tot commoditatibus fruerentur. Quod si ille superior est uniuersa mundi machina, nec eget ulla re ex his quæ condidit, quanto minus censendus est templis, lignis, aut nidore uictimarum delectari. Animi puritate colitur, quum ipse sit animus: nec moratur cædes taurorum aut ouium, qui omnibus uitæ est autor, uitam & salutem impartiens omnibus quæ spirant. Uniuersum enim animatum genus ab illo conditum est, ac per illum uiuunt, suumque genus sætu propagantia. Sed his omnibus dominaturum, ex uno homine condidit uniuersum hominum genus, ut incoleret per omnes terræ regiones, præscriptis unicuique uitæ spatijs, quæ nemo sibi posset prorogare: ac distributis terræ portionibus, quam quæque incoleret natio. Errant enim, qui mundum à deo conditum, putant illius gubernatione destitutum, temere casusque ferri, quum nihil omnino geratur in mundo neque magnum neque paruum, nisi ex prouidentia conditoris. Quoniam autem iuxta suam naturam incomprehensibilis est ingenijs humanis, corporum mole grauatis, constituit homines ratione præditos, ut aliud ex alto possint colligere, ex uisibilibus inuisibilia, ex singularibus uniuersalia, ex temporarijs æterna: ex his quæ sensibus percipiuntur, ea quæ non nisi intellectu comprehenduntur, in medio rerum omnium theatro, ut ex rebus conditis, quæ perspicerent oculis, contrectarent manibus, sentirent utilitate, uestigarent ac scrutarentur conditorem: & quemadmodum cæcutientes, palpando tandem reperiunt id, quod uideri non potest, ita illi ex consideratione rerum admirabiliter conditarum, perueniret ad aliquam dei cognitionem, quem uere cognouisse, summa felicitas est. Quamquam non est necesse, deum in rebus extrarijs quærere, quum eum in nobis ipsis liceat inuenire, si modo seipsum unusquisque contempletur, & in sese consideret opificis uirtutem, sapientiam ac bonitatem. Quum enim deus in orbibus celestibus, in terra, in mari, in omnibus animantibus prodiderit uestigia quædam suæ diuinitatis, tamen in nullo mirabilior est, quam in ipso homine. Quod si quis sit hebetiore ingenio, quam ut astrorum motus, maris æstus, fontium scatebras, amnium perennes eursus, ac cætera rerum abditas causas queat assequi, non procul abest deus ab unoquoque nostrum. Per ipsum enim omnes uiuimus, mouemur & sumus. Nec enim alij debemus quod sumus aliquid, quam ei, qui mundum hunc condidit ex nihilo: nec alterius beneficium est quod spiramus, ilico morituri, si nos ille destituat: nec alij debemus, quod uiui corporis membra suo quæque officio funguntur, ut oculi prospiciant, pedes ambulent, manus operentur. Est igitur in unoquoque nostrum deus, qui per nos operatur, uelut opifex per organum ab ipso compositum. Refert autem homo deum, non solum ut opus opificem, uerum etiam ut filius parentem, similitudine quadam & cognatione naturæ. Sic enim nobis proditum est scriptis uoluminibus, quod deus Adamo humani generis principi corpus sinxerit ex uida

argilla, qua parte cognationē haberet cū cæteris animantibus: sed ore suo inspirauit huic luteo simulachro particulam auræ cœlestis, qua deū ipsum parentē propius referremus, & propter naturæ similitudinē facilius eum cognosceremus; quod cæteris animantibus datum nō est. Hoc uobis absurdū uideri non debet, quū quod mysticis literis proditū est; id quidam etiā uestratum poetarū dixerunt: quorū est Aratus, cuius hoc est hemistichū in Phanomenis: Nam huius progenies etiā sumus. Non refert enim quod ille de Ioueloquitur, certe hoc quod Iouem appellat, summū deum, & omnī rerum parentem esse putauit, sed præcipue generis humani. Proinde quum simus genus dei iuxta mentis inditæ similitudinē, parum recte sentimus de parente nostro, si quum ipsi potissimum æstimateur homines ob inuisibilem nostrī partē, quæ est ratio, credimus illum similitē auro, argento, ligno aut lapidi hominis arte sculpto. Quid enim absurdius, quàm quū homo, tamen nonnullam cognationē habeat cum deo parente, tamē longissime absit à cognomine dei, ipsum manibus suis fingere posse statuam, quæ numen habeat? Debet autem esse multo præstantius quod pro deo colitur, eo qui colit. Iam homo quot nominibus præstantior est simulachro, cui honores diuini tribuuntur? Primum hanc ipsam corporis speciem à deo accepit, deinde spirat, uiuit, mouetur & agit. Postremo mentis uigore similitudinē quamdam habet cum deo parente. Nihil horum in statua. Quod si sit impium hominē pro deo colere, quanto longius abest à uera pietate, colere signū artificis arbitrio ex materia confectum, unde si libuisset, poterat & scamnum facere; quod adeo nullam habet cum deo similitudinē, qui est incorporeus, ut præter summam & imaginariam quamdam speciem corporis, nihil habeat cum homine simile, ne micam quidem habens eius partis, qua homo dei gerit imaginem. Hæc contumelia quum sit atrox in deum, tamen pro sua erga gēnus humanum charitate non ultus est, sed uelut dissimulauit hæcenus ignorantiam hominū, donec ueniret tempus, quo decreuerat omnibus innotescere, omnemq; caliginem errorum discutere. Hoc tempus nunc adest, quo denunciatur omnibus, ut ab errore pristino respiciant. Resipiscant enim uult esse paratam ueniam, quæ posthac non erit parata contumacibus, eo quod constituit diem, quo iudicaturus est uniuersum orbem iusto exactoq; iudicio, quod nemini licebit effugere. Et ideo præmittit denūciationem, ne quis prætexere possit ignorantiam, & offert resipiscantibus ueniam, ne quis in deo desideret misericordiam. Ad utrunq; delegit uirum eximium Iesum Nazarenum, quem ideo misit in mundum, ut omnes per hunc ad uerū dei cultum conuerterentur; per eundem iudicaturus incredulos, & huius doctrinæ rebelles, Hunc per prophetas suos multis retro seculis promiserat & seruatorem & iudicē. Et hæcenus præstitit bona fide, quicquid promiserat. Sic natus est, sic doctus, sic afflictus & occisus est: denique, sic resurrexit à mortuis, quem admodum prædictum erat oraculis prophetarum. Nec dubium est, quin simili fide sit præstiturus & alia quæ restant. Hæc orante Paulo, nonnulli ex circumstantibus, quum cætera satis æquis auribus accepissent, posteaquam audissent mentionem resurrectionis, irridebant ueluti rem absurdam & incredibilem, quod nullus philosophorum hanc opinionem prodidisset: tamen essent nonnulli, qui dicerent animas à morte corporum esse susperstitas, quidam etiā prædicarent eas demigrare de corpore in corpus. Alij uero minus præcipitis iudicij, dicebant: Audiemus te aliàs hac ipsa de re denuo. Sic Paulus dimisit illum cœtum. Erant tamen in eo numero qui persuasi adiungerent se Paulo: in quibus erat Dionysius Areopagita, qui post Athenis episcopum egit, à Paulo institutus, ac mulier quædam nomine Damaris, cumq; his alij nonnulli.

CAPVT XVIII

Hoc qualicumq; lucro profectus Euangelici parato Athenis, ut in ciuitate longe corruptissima, Paulus inde profectus contulit sese Corinthū. Id est celeberrimū totius Græciæ Emporiū, ut opulentum, ita luxu, libidine, fastu longe corruptissimū. Hic forte repperit quendam nomine Aquilam, Iudæū religionē, patria Ponticum. Ea pars est Asiæ minoris ad plagam septentrionalem. Commodū autē nuper eō uenerat ex Italia simul cum coniuge sua Priscilla, propter ea quod Claudius Cæsar Iudæos omnes, quorum illic magna uis erat, exegisset ex urbe. His igitur adiunxit sese Paulus, ne solus esset, & quoniam erant eiusdem opificij, diuersalaba

tur in iisdem aedibus, manibus laborans apud eos, ne cuiquam grauis esset. Erat autem illorum ars, e pellibus confuere tabernacula, quemadmodū non puduit Petrū ad piscationem redire, quum urgeret inopia, ita nec Paulum tantū apostolū, tantisq; rebus pro Christo gestis, puduit ad intermissas ob Euangelitū pelles reuertī. Nec tamē interea cessabat ab Euangelico munere, singulis sabbatis disputans cum Iudæis pariter ac gentibus in synagogā. Interea uenerunt ex Macedonia Silas & Timotheus, quos Paulus sequi iusserat in Atticam. Hoc factō Paulus, quoniam pœnitebat profectus, quē illic capiebat, coartatus est spiritu, nihilo segnus tamen testificans apud Iudæos Iesum Nazarenum, quem ipse prædicaret esse Messiam à prophetis promissum, nec per alium fore salutē. Cæterum quū illi reclamarent, adeo ut nec blasphemias uerentur euomere in Iesum & Paulum: Paulus memor Euangelici præcepti, excussis uestibus suis, uelut exprobrans quod gratis attulisset ad ipsos optabile nunciū salutis, dixit ad illos: Si mauultis perire quàm seruari, ueniat sanguis uester in caput uestrū, qui uobis ipsis estis mortis auctores: mihi certe, qui meo officio sanctus sum, ac proinde mundus, non poterit impurari. Posthac igitur conferā me ad gentes, quemadmodū nobis præcepit dominus. Itaq; subducēs sese à contubernio Iudeorum, demigravit in aedes Titī cuiusdam, cognomine Iusti, hominis religioni dediti, cuius domus adhaerebat synagogæ. Crispus synagogæ princeps ex occasione uiciniae, credidit domino cum tota sua familia: cumq; hoc complures Corinthij audito Paulo credebant et baptizabantur. Vbi uero nec hic profectus responderet audiatū Pauli, Iudæis uehementer oblatrantibus, cepissetq; cogitare de relinquenda Corintho, dominus per uisum in somnis confirmauit illius animū, dicens: Ne terreat te Iudæorum peruitacia, neq; propter illos supprimas sermonē Euangelicū: neq; enim ob paucorū inuincibilem maliciā, destituenda est multorū salus, perge constanter loqui sermonē Euangelicum, me fretus, quem habes protectorem aduersus quamlibet multos satis idoneū. Me protegēte, te nemo mortalis adoretur ut affligat. Itaq; ne quo discedas, quoniam in hac ciuitate quantumuis corrupta populus est copiosus, quem ego ad salutē æternā destinauit. His auditis Paulus uertit consiliū humanū, & obtemperans consilio dei, commoratus est Corinthi annū unum & menses sex, fortiter ac libere prædicans sermonē Euangelicum. Quum autē id temporis Gallio proconsul nomine Cæsaris administraret Achatam, in qua est Corinthus, conspiratis animis coorti sunt Iudæi aduersus Paulum, ac tumultu factō pertraxerunt ad tribunāl procōsulis, accusantes eum ac dicentes: Hic contra legem Moisi persuadet hominibus ut colant deum, nouos inuehens ritus. Ad hoc crimen quum Paulus aperies os suum iam appareret respondere, Gallio ex proposito crimine sentiens esse controuersiam inter eos de religione Iudæica, quærebat occasionem ut liberaretur à cognitione causæ, præueniensq; Pauli defensionē, dixit Iudæis: Ego nomine Cæsaris hic proconsulem ago uiri, ut rem ciuilem a dministrarem, ne quid præter leges publicas admittatur. Proinde si quis esset affectus iniuria, si quod facinus malum perpetratū esset, quod oporteret legibus uindictari, merito eq; meo officio uos audire. Taliū enim causarū cognitio ad me pertinet. Quod si nihil est istius generis, sed peculiaris est inter uos controuersia de nominibus secliarum, aut sermone religionis Iudæicæ, deq; lege uestrate: quoniam ista non pertinent ad munus quod gero, nec apud me iudicem recte discutī possunt, qui uestra religionis sum ignarus, ipsi melius inter uos transigeris. Ego iudex istiusmodi causarū esse nolo. His dictis procōsul abegit eos à tribunali. Sosthenē autem synagogæ principē, quia desertis Iudæis adiunxerat se Paulo cum tota familia, percutiebant ante tribunāl: magis huic indignātes, quàm Paulo: quod sibi persuasissent, Paulum nihil acturum fuisse Corinthi, nisi huius fauore futurum. Nec huic tumultui se procōsul admiscuit, dissimulans quod fieri uidebat. Quū enim esset inuisum Romanis Iudæorū nomen, neq; distinguerent adhuc inter Iudæum & Christianum: nō curabat Romanus procōsul, quid Iudæus faceret Iudæo, sciens ubiq; nationē eam solere rixosam esse. Paulus autē memor admonitionis diuinæ, tamen uideret Iudæorum rabiem indies gliscere, tamē complures adhuc dies sustinuit. Tandē animaduertens illic satis feliciter auspiciatum Euangelitū, statuit ad tempus cedere furori Iudæorū. Itaq; discessit uale fratribus, instituit nauigationē in Syriam, comitante simul Aquila cum uxore sua Priscilla, Quoniam autem Paulus intellexit Iudæos ob hoc potissimū tumultuari, quod ui

deretur negligere ritus legis homo natus in Iudaismo, priusquam solueret Cenchreis, is est Corinthi portus, totondit sibi caput, suscepto uoto iuxta morem Iudaicum. Erat hic non fraudulenta simulatio; sed obsequium charitatis. Cupiebat enim omnes adiungi Euangelio, & ideo semet omnium affectibus quo ad licuit attemperauit, ut omnes Christo lucrifaceret: Iudaeis factus Iudaeus, incircumcisis incircumcisis. Datum est hoc ad tempus inuincibili quorundam superstitioni, donec se clarius proferrer Euangelica ueritas. Neque enim tondere caput ex uoto, per se malum est; sed huiusmodi Iudaicis ceremonijs fidere, malum est. Quemadmodum nec circumcisio laedit fidentem in Christo, nec praeputium, in quibus nonnunquam obsequi, charitatis est, sed ad tempus, sed ubicumque datur opportunitas reclamando. In alijs quae per se mala sunt, non oportet obsequi cuiusquam imbecillitati. Neque enim in scortationibus aut cultu simulachrorum, in citadis illorum poetis, nonnunquam est obsequium. Primum itaque peruentum est Ephesum. Ea ciuitas est maritima Asiae minoris in ea parte, quae proprie nulloque additameto uocari solet Asia. Ibi reliquit Aquilam & Priscillam, cupientes Ephesi sedem figere. Ipse uero ingressus synagogam Iudaorum, qui illic habitabant, disputabat cum illis. A quibus cum rogaretur, ut diutius secum commoraretur, excusauit; sed dixit illis uale, speque maturi ad ipsos reditus consolatus est animos illorum, dicens: Oportet omnino festum quod instat agere Hierosolymis, sed denuo reuertar ad uos, si deua ita uoluerit. Haec loquutus soluit Epheso, nauigaturus Hierosolymam: quumque appulisset ad Caesaream Palaestinae, ascendit Hierosolymam, & salutauit congregationem. Hinc profectus est Antiochia Syriae. Hic aliquandiu commoratus, pergit iter quod coeperat, perambulans deinceps Galaticam regionem, ac Phrygiam, ubique confirmans discipulos, ubicumque sese offerret aliquid congregatio. Tanta sollicitudo tenebat animum Pauli erga gregem, quem Christo lucrifecerat. Interea quidam nomine Apollos, religione Iudaeus, patria Alexandrinus, uir eruditus, & diuinarum scripturarum peritia non uulgariter pollens, deuenit Ephesum, ubi Paulus reliquerat Priscillam & Aquilam. Hic Apollos erat semichristianus. Didicerat enim a Christianis rudimenta doctrinae Euangelicae, feruentique studio quod didicerat, alijs communicabat, ac diligenter docebat, quae cognouerat de Iesu, quum nondum esset baptizatus baptismo Christi, quo conferebatur uberior gratia, sed tantum uenerat baptismum Ioannis, quo docebatur poenitentia. Id existimabat sufficere, nondum ad plenum edoctus de his, quae tradiderat Christus. Quem quum audissent Priscilla & Aquila magno spiritu loquentem de Iesu, sed nondum perceptis omnibus Euangelicae philosophiae mysterijs, adiunxerunt hominem sibi, quem perspiciebant eiusmodi dotibus instructum, ut uideretur egregius Christi praeco futurus, ac priuatim exactius illi tradiderunt mysteria religionis Euangelicae; quemadmodum ipsi a Paulo didicerant. Non repererunt illi doctores, sed uelut quidem illum, sed imperfectum: nec hic uir alioqui praestans, dedignatus est a quouis admoneri. Ab illis praebitum est exemplum, eos in quibus refugit bona spes melioris profectus ciuilliter adiuuandos. In hoc data est forma, libenter a quouis esse discendum, quod non citra salutis dispendium ignoretur. Tinctus est Apollos in nomine Iesu, & accepit spiritum sanctum. Porro postquam Euangelij praedicandi studio cuperet adire Achaiam, in qua est Corinthus, fratres eorum propentum ultra etiam extimularunt, ac literis ad Achaicos scriptis commendarunt illum discipulis, ut exciperent eum. Qui quum eorum uenisset, multam utilitatem attulit his qui crederant, strenuum propugnatores Euangelici negotij. Nam eloquentiam cum eruditione sacra coniunctam adiutabat spiritus caelestis. Quibus armis instructus, acriter reuincebat Iudaeos, sine fine belligerantes aduersus subolescentem Euangelij frugem, palam ac publice demonstrans scripturarum testimonijs quod Iesus esset ille Messias, quem Iudaei tot seculis expectarant, quodque in hunc competerent omnia, quae fuerant a prophetis ante praedicta.

CAPVT XIX

Aeterum quemadmodum Priscilla & Aquila in Apollos correxerant imperfectum Christianismum, ita Paulus idem in alijs aliquor deprehensum correxit. Interim enim dum Apollos uersaretur Corinthi, quae metropolis est Achaiae, accidit ut Paulus peragratis caeteris minoris Asiae regionibus, quae magis

magis uergunt ad Septentrionem & Orientem, rediret Ephesum. Illic reperit quosdam e discipulis imperfecte Christianos, caetero gregi fratrum admixtos. Hos igitur ut corrigeret percontatus est Paulus, num spiritum sanctum accepissent, posteaquam credidissent. Illi, quoniam non malicia, sed simpliciter errabant, ingenue confitentur id quod erat, dicentes: Imò ne audistum quidem est nobis unquam, an sit aliquis spiritus sanctus, qui confertur credentibus. Tum Paulus: Quo igitur baptismo baptizati estis, quandoquidem habemini pro Christianis? Hic illi: Ioannis, inquit, baptismo. Id nobis sufficere credebamus. Tum Paulus: Nihil quidem admissum est piaculi, quod olim ante proditam Euangelij lucem accepistis baptismum Ioannis. Verum is non sufficit ad salutem aeternam. Quemadmodum enim doctrina Ioannis non erat absoluta, sed tantum testificabatur de Iesu uero salutis autore, qui erat ipsi successurus, preparans animos illorum, ut uenienti crederent: ita baptismus Ioannis non conferebat perfectam iustitiam, sed tantum hortabatur homines, ut poenitentia uitae superioris prepararent animos suos medico mox uenturo, qui suo baptismo per fidem aboleret uniuersa peccata, quibus per suum spiritum caelestibus dotibus locupletaret animos credentium. Tradidit hoc suis apostolis dominus Iesus, ut qui credidissent Euangelico sermone, eos baptizaret in nomine patris & filij & spiritus sancti. Hunc in modum doceri merebantur, qui simpliciter errabant. Atque illi moniti, prompte obtemperauerunt monitori, moxque baptizati sunt in nomine domini Iesu. Hoc peractio quam Paulus imposuisset illis manus, uenit spiritus sanctus super eos, ac signum oculis exhibitum res ipsa consequuta est. Nam & linguis loquebantur, & prophetias aedebant de rebus occultis ac futuris. Erat autem numerus uirorum ferme duodecim. Hoc factio Paulus ueluti renouata autoritate sua, quod doctor gentium, per impositionem manuum suarum impartiret spiritum sanctum, quemadmodum & caeteri apostoli, ingressus synagogam Iudaorum illic agentium, palam ac libere loquebatur omnibus, praedicans in solo Iesu salutis esse spem: idque fecit non paucis diebus, sed totos tres menses, disputans de regno Dei, quod est Euangelicum ac spirituale, aduersus eos, qui legis regnum carnale mordicus tenebant. Postea quod quidam e synagoga non crederent his, quae disputabatur a Paulo, sed obstinatis animis obliterent, adeo ut coram multitudinem palam conuictis incescerent doctrinam Euangelicam: Paulus animaduertens periculum, ne qui crederent, illorum malicia corrumperetur, subduxit sese a synagoga Iudaorum, & ab eis segregauit discipulos; nec interim tamen desijt praedicare sermonem Euangelicum. Sed quotidie disserabat in schola Tyranni cuiusdam, iam ueluti puram ecclesiam meditantem, synagogae fermento non uitiatam, quae non reciperet nisi dociles, obstreperos ac blasphemos non admitteret. Id factum est per biennium, tanto successu, ut non solum Ephesum, uerum etiam alij multi, partim Iudaei, partim ethnici, qui confluebant ex ea Asiae minoris parte, quae proprie Asia dicitur, & in qua est Ephesus, audirent sermonem Euangelicum. Sermo nisi fidem adstruebant miracula, quae tum multa, tum insignia deus aedebat per Paulum, adeo ut non solum dicentis aut attractu propelleret morbos, uerum etiam sudariola ac semicinctia, quae contigissent corpus Pauli, deferrentur ad aegrotos, qui Paulum adire non poterant, atque ad horum contactum abirent morbi, malique spiritus effugerent. Tanta erat fiducia erga Iesum, quem praedicabat Paulus. Id ubi uidissent Iudaei quidam ex eorum numero qui circumueunt, & ad quaestum certis ritibus ac uerbis conceptis eijciunt noxios spiritus, artem hanc iactantes sibi a Salomone traditam, tentauerunt & ipsi per inuocationem domini Iesu pellere malos daemones: non quod fauerent gloriae nominis illius, aut benefacendi studio ducerentur, sed quod inde sibi plus quaestus & gloriae prouenturum crederent. Itaque mutatis uerbis, quibus exorcismos peragere solebant, dicebant daemonibus: Adiuro uos per Iesum, quem Paulus praedicat. Hoc potissimum faciebant septem filij Iudaei cuiusdam nomine Sceuae, primarij sacerdotis. Quum autem ad hunc modum tentassent exorcismum in quendam malo daemone obnoxium, respondit exorcistis impius spiritus: Iesum, per cuius nomen me terrere paratis, noui, & Paulum Iesu praeconem noui, uos autem qui tandem estis, qui Iesu Paulique nomine ad quaestum abutimini, quum neque Iesu discipuli sitis, neque Pauli. Simulque cum dicto homo malo daemone obnoxius insilijt in exorcistas, & inualuit aduersus illos, adeo ut aegre nudi faucibus profugerent ex aedibus illis. Ea res divulgata est

per uniuersam ciuitatem Ephesiorum, & apud Iudæos illic agentes, & apud gentes. Vnde de timor ingens corripuit omnes, ac magnificabant nomen domini Iesu, quod sic esset saluterum omnibus sincere credentibus, ut nullius quaestui aut gloriæ seruire uellet. Paulorum calamitas multis fuit salutis. Nam exemplo filiorum Sceuæ territi complures, qui iam credere cœperant Euangelio, quum uiderent uisionem paratam his, qui parum syncretis animis inuocarent nomen domini Iesu, ueniebant ad Paulum, confitentes ac proferentes admissa sua, ut per pœnitentiam effugerent diuinam ultionem. Erat enim Ephesiorum ciuitas præ cæteris dedita superstitiosis artibus, uel ipsorum pro uerbis teste, quo dicunt: Ephesias literas. Proinde complures illic erant, qui per errorem uel exercuerant ludæicos exorcismos, uel illis crediderant. Quin etiam multi ex ipsis, qui Magicas & curiofas artes exercuerant, comportatis in publicum libris, exusserunt eos coram omnibus. Quorum tanta fuit multitudo, ut supputatis illorum precijs, reperta sint denariorum quinquaginta milia. Pecuniæ iactura, lucrum erat Euangelij. Siquidem his modis uehementer augetur & confirmatur sermo domini salutaris his, qui simplici fide amplectentur: formidabilis illis, qui minus sincere in eo uersarentur. His per biennium satis feliciter Ephesi gestis, Paulus admonitus spiritu, statuit ut peragratæ Macedonia & Achaia, proficisceretur Hierosolymam, dicens: Mihi Roma quoque uisenda est, sed non prius quam reuidero Hierosolymam. Hoc igitur animo quum esset, præmisit in Macedoniam duos ex his qui sibi ministrabat, uidelicet Timotheum & Erastum, ut & elemosynarum aliquid illic colligerent, subleuandis pauperibus qui erant Hierosolymis, & animos illorum in aduentum Pauli præpararent. Ipse Paulus interim remansit ad tempus in Asia. Hoc tempore coorta est grauis tempestas aduersus Euangelium apud Ephesios, non tam à Iudæis, ut fere solet, uerum ab his, qui deorum superstitionem à maioribus traditam nimium imberant. Erat, ut diximus, Ephesiorum ciuitas magnopere dedita curiosis artibus, & Diana credita est apud gentes in uenificijs habere numen aliquod, unde & triformis ab illis dicitur, quemadmodum Hecate. Eoq; summa religione colebatur apud Ephesios. Quæritus igitur primus erat fons huius tumultus, auxilia petita sunt à superstitione populi. Erat enim tum Ephesi quidam nomine Demetrius, arte faber argentarius. Is quum delubra faceret argentea Dianæ, quod argenti colorem luna referat, non mediocrem quaestum adferebat eius artis peritis. Quotquot igitur ex fabricandis Dianæ simulachris quaestum faciebant, tum quotquot erant eiusdem officij, quos ob artis consortium oportebat fauere, Demetrius conuocauit in unum, apud quos seditionem habuit orationem hæc in modum: Viri, tempus est ut communi ope commodis nostris consulamus. Non est opus ut uobis commemorem, uos ipsi scitis officium nostrum apud Asianos uberrimi quaestus esse ob religionem Dianæ: quæ si labefactetur, necesse est simul & quaestum nostrum frigidescere. Atqui uidetis simul & auditis, res enim in propatulo est, quod Paulus iste iam totum biennium hic prædicat non esse deos, qui manibus hominum fiunt: neque quicquam habere numinis, quod ars sculptorum aut fusorum ex quacumq; materia fabricatur. Atque huiusmodi prædicatione persuasit multis, non solum hic apud Ephesios, uerum etiam per totam Asiam, ac numerosam hominum multitudinem auertit à cultu deorum. Quoniam autem hoc officium alit nos, ac familiam nostram, quid superest, nisi ut sublato quaestum redigamur ad famem? In tanto uero periculo dormire nos, insignis cuiusdam locordia fuerit. Quod si quem parum mouet hoc periculum, ne neglecta arte nostra, decedat nobis quaestus, quem nunc luculentum capimus: certe publica religio debet omnes commouere, quando, si hæc impune patiemur agere Paulum, periculum esse uidemus, ne templum quoque magnæ deæ Dianæ, quod nunc celebre est ac religiosum, magnisq; donarijs locuples, pro nihilo habeatur. Quis enim ueneretur templum, si persuasum fuerit templi præsidem nullum habere numen? Itaque futurum est, ut tantæ deæ maiestas, ob quam merito dicitur magna quamq; nunc non solum hæc ciuitas & Asia, uerum etiam totus orbis religiose colit, paulatim aboleatur. Itaque si prudentiam esse iudicatis, consulere quaestui uestro: si pius esse iudicatis, ab iniuria uindicare patrios deos, hic prestate uos fortes uiros, et ueniētī malo occurrere. Hæc oratio sic concitauit superstitionem multitudinis animos, ut omnes uociferari cœperint: Magna Diana Ephesiorum. Ad hæc clamorē seditionis tota ciuitas Ephesiorum impleta

impleta est tumultus: & concursu facto, promiscua multitudo magno consensu procurrit in theatrum, ubi solet regnare populi furor: atque eodem arripuerunt duos Macedones, Gaum & Aristarchum, Pauli comites. Porro quum Paulus, audito quod acciderat, uellet prodire ad populum, simul & opitulaturus suis comitibus, & populo persuasurus, discipuli non permiserunt, inconsultum esse iudicantes, si sese traderet furenti populo, nullum inde fructum relaturus Euangelio. Quin & alij quidam ex Asia primoribus, qui tamen Christi nomen nondum essent professi, tamen bene uolebant alioqui Paulo, miserunt ad illum, qui uerbis ipsorum rogaret eum, ne se committeret concitatae multitudini. Interea uariis erat fremitus populi, alijs aliud, ita ut sit, uociferantibus. Erat enim concio ex uarijs hominum generibus, diuersisq; studijs confusa, plerisq; etiam ignaris, qua nam ex causa eò conuenissent. Res itaque popularem quempiam oratorem poscebat, qui quocumque modo presentem tumultum sedaret. Igitur è conferta turba, protrahitur est quidam Alexander, propellentibus eum Iudæis, ut oratione sua compeceret tumultum. Nullus enim audebat apud Iudæos, & uarijs ex studijs confusam multitudinem uerba facere, ubi quicquid dictum esset, oportebat aliquos offendi. Is igitur protrahitur, mota manu postulauit audientiam, iamq; parabat reddere rationem. Cæterum simul atque multitudo cognouisset Alexandrum esse Iudæum, quæ natio quoniam unum deum colit, detestatur deos ethnicorum, renouatus est tumultus, expectantibus ut aliquid diceret aduersus maiestatem Dianæ. Proinde una uoce omnes uociferari cœperunt: Magna Diana Ephesiorum. Is clamor perdurauit ad duas ferme horas. Tandem quum scriba ciuitatis silentium impetrasset à multitudine, dixit Alexander: Viri Ephesij, quorsum pertinet ista uociferatio? Quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnæ Dianæ, & ab Ioue delapsi simulachri? Quum igitur nemo contradicat his, quæ uos confirmatis, non est qui hunc tumultum excitetis, sed oportet uos sedatos esse, neque quicquam præcipitanter agere. Adduxistis enim duos istos uiros, neque sacrilegos, neque blasphemos in deam uestram. Ob hæc enim uindicanda merito fortasse concurreret populus. Quod si Demetrius argentarius, cæteri que huic adherentes officines, per quos tumultus hic ortus est, habent aliquid aduersus aliquem quod accusent, nihil opus est hoc theatro, neque concursu populi, neque tumultu. Sunt enim in hac ciuitate leges, sunt conuentus forenses, sunt proconsules, qui causas cognoscant, ac lites dirimant, & in maleficos animaduertant. Apud hos inuicem accusent sese, qui dederunt occasionem huic concursui, quandoquidem illorum causa nihil ad populum attinet. Quod si causa priuata non est, sed ad populum etiam pertinet, tamen non est necesse rem sic per tumultum geri. Si quid enim flagitatis, poterit expediri legitima concione, conuocata per quos oportet, & quemadmodum oportet. Nunc periculum est, ne propter tumultum hodie factum arguamur seditionis apud magistratus, quum nullam idoneam causam adferre possimus, quæ hic concursus populi factus sit in theatrum. Hæc quum dixisset, dimissa est concio.

CAPVT XX

Postquam sedatus est ille tumultus, Paulus conuocatis in unum discipulis, exhortatus est eos, ut constanter pergerent in his quæ cœpissent: & amplexus illos, ac uale dictio, profectus est ut iret in Macedoniam. Vbi uero peragratisset Macedoniae regiones, & ubicunque esset congregatio, multis uerbis eos fuisse exhortatus: ut in Euangelica sinceritate perseverarent ac proficerent, uenit in eam partem, quæ proprie dicitur Græcia, in qua est Achaia. Vbi quum fuisset menses tres, atque hinc pararet nauigare in Syriam, sensit sibi in eam nauigationem structas insidias à Iudæis. Itaque uisum est tutius mutare portum, & repetita Macedonia, ab eo litore repetere Syriam, in quod appulerat, quum primum adiret Macedoniam. Huius itineris comites erant nobis Sosipater Berecensis Pyrrhi filius, Thessalonicensium uero Aristarchus & Secundus, cumq; his Caius Derbensis ac Timotheus. Rursus Asiani Tychicus ac Trophimus. Hi quum, Paulo in Macedonia commorante, præcessissent, procuraturi quod ad tutam nauigationem pertineret, expectarunt nos Troade. Nos per Macedoniam peruenimus Philippis. Hinc post dies Azymorum qui festo Paschæ conti-gui sunt soluimus, & intra dies quinque peruenimus ad illos Troadem, ubi commorati sumus

sumus dies septem. Hic accidit quiddam memorabile. Quodam enim die sabbatorum, quum discipuli conuenissent ex more ad frangendum panem, Paulus ubiq; pastorē agēs, reficiebat animos illorum sermone sacro, postridie profecturus, eumq; sermonem produxit in multam noctem. Ea ne dirimeret gratissimum colloquium, erant multae lucernae in coenaculo, in quo tum eramus congregati. Erat in hoc numero adolescens quidam nomine Eutychus, sedens in fenestra. Is quum grauaretur profundo somno, Paulo diu differente, adeo tandem depressus est ut soporis, ut a tertio cenaculo pronus decideret in terram. Accursum est, sed repertus est mortuus, ac sublatus in domū. Id ubi cognouit Paulus descendit, atq; ad exemplum Heliae prophetae, incuruato corpore incubuit super eum, ueluti complexu suo fouens exanimem. Hoc factio uertit sese ad discipulos, ob inopinatum casum turbatos: Nolite, inquiens, turbari: adhuc anima eius in ipso est, nondum enim tota corpus reliquit. Hac oratione consolatus illos, rursus ascendit coenaculum, fregitq; panē ac degustauit: deinde rursus diu colloquutus cum illis usq; ad discipulum, ita demum profectus est. Adeo durum est, amanuissimum patrem a suis filijs distrahi. Porro qui remanserant apud adolescentem, adducunt eum in coenaculum uiuum & integrū. Quae res non mediocriter refocillauit animos omnium. Non enim decebat, ut sermo, qui salutem adfert omnibus, adolescenti mortis esset occasio. Nos autem, conscensa naui Troade, soluimus Asson. Ea ciuitas est maritima infra Troadem. Sic enim ordinarat Paulus, ut eo naui praecederemus, ipse terra pedibus facturus iter, uel quia tutius erat, uel ut plures saluaret. Quum autem conuenissemus Asson, Paulo recepto, unā deuenimus Mytilenem. Ea ciuitas est littoralis Lesbi. Hinc soluentes, postridie peruenimus contra Chium insulā. Rursus hinc postero die appulimus ad Samum insulam, atq; hinc traiecitimus Trogyllium. Ea ciuitas est littoralis Asiae. Samo opposita. Hic eam noctem commorati, postridie peruenimus Miletum. Ea ciuitas est maritima Cariae. Quanquam autem praeterlegentibus Asiae littus, prius occurrebat Ephesus, quam Trogyllium aut Miletus, tamen ita decretum erat Paulo, praeter nauigare Ephesum, ne tempus tereret in Asia, si per insidias non licuisset illinc tuto soluere in Syria. Properabat enim, ut, si fieri posset, diem Pentecostes ageret Hierosolymis. Ne tamen uideretur Ephesios ob neglectum aut odio praeterisse, misit e Miletō, qui presbyteros congregationis Ephesiorum accerserent, quibus eam congregationem curandam commendarat. Qui cum uocati uenissent, hunc in modum loquutus est illis: Non est necesse fratres, ut meam sinceritatem in Euangelico negotio uobis commemorem. Vos ipsi scitis, qui uidistis, quomodo me per omne tempus apud uos gesserim a primo die, quo sum ingressus Asiam, non meam gloriam, aut meum compendium uenans a quoquam, sed in tradendo Euangelio domini Iesu iussis obtemperans, eiusq; uoluntati per omnia seruiens, nimirum ipsius inhaerens uestigijs, qui se traiecit in afflictiones ac mortē, ut ecclesiam suam purgaret ac constabiliret. Ita & ego cum multa humilitate & ignominia, quā passus sum ab hostibus Euangelij, cum multis lacrymis, quas pro sollicitudine congregationis fudi, cum multis afflictionibus, quae mihi acciderunt ex insidijs Iudaeorum, qui non patiuntur Euangelij gratiam gentibus communicari, uersatus sum in negotio Euangelij. Et tamen nihil horum malorum commouit animum meum, ut territus afflictionibus, quicquam omiserim, quod pertineret ad uestram salutem, aut quicquam esset in rem uestram, quod non cum periculo mei capitis indicarem uobis, ac docerem uos, tum publice in synagogis, tum priuatim ac domestice, ut cunq; sese dabat opportunitas, non praedicans uobis, id quod Iudaei uolebant, circuncisiones, sabbatismos & lotiones: sed poenitentiam uitae superioris, quam deus requirit ab omnibus, ut salutem det omnibus: & fiduciam erga dominum nostrum Iesum, cuius Euangelio quisquis credit, saluus erit, siue Iudaeus sit, siue Graecus, siue circuncisus, siue incircuncisus. Et ideo gratiam omnibus oblatam, omnibus promiscue praedicaui, non habito personae delectu, nec deterritus Iudaeorum odio, qui studio legis oppugnat Euangelium, nec seruitutem gentium, quae superstitionem a maioribus traditam tuentur. Nam si quid afflictionis hic incidit mihi, magis me commouit congregationis periculum, ne quis offensus meis malis alienaretur ab Euangelio, q̄ ignominia aut dolor mihi inflictus. Quod si quando subduxi me periculis, uestro animo morem gessi, uestris commodis consului, potius quam meam

meam incolumitati. Nec me poenitet huius animi. Quin & nunc, tamen si corpore liber, tamen spiritu iam alligatus, proficiscor Hierosolymā, in qua quae res mihi sint obuenturae, nondū liquido cognoui, nisi quod spiritus in singulis ciuitatibus, tum per ora prophetarum, tum in me ipso praedicat, futurum ut uinciar & affligar. Id quum sciam & credam, tamen nihil harum rerum me deterret, quo minus fungar apostolico munere, etiam si mors sit oppetenda. Neq; enim haec mihi uita mea chara est, quae Christo protectore perire non potest, sed uita charius est, ut domini iussis obediam, utq; cursum hunc Euangelicae praedicationis, quemadmodum haecenus alacriter sustinui, consummem cum gaudio. Gaudeo est ingens animo meo, si per meas afflictiones crescit Euangelij prouetus. Nihil enim aliud mihi cordi est, nisi ut in stadio Euangelico, in quod me dominus induxit, semper progrediar, donec ad metam peruenero, securus de praemio, quod suo tempore pro suo arbitratu repensurus est Agonotheta, qui non potest fallere. Non ingessi memet huic muneri, sed dominus Iesus hoc mihi delegauit, ut Iudaeis ac gentibus praedicem laetissimū nuntium, per fidem Euangelicam deo uisum esse salutem gratis dare omnibus. Hanc functionem uolens ac lubens obeo, siue uiuere continget siue mori. Quandiu licuit adesse uobis, praesens consului uestrae salutis, docens, admonēs, exhortans, consolans, increpās, tubi de reuolens. Nunc autem scio spiritus instinctu, quod posthac non estis uisuri faciē meam, nec uos Ephesij, nec ceteri omnes qui innoce Asiam incolitis, ad quos deueni praedicās regnum dei. Quod mei muneris erat sedulo bonaq; fide praestiti. Quapropter nūc digressurus a uobis absq; spe reditus, illud uos hodie contestor, quod si quis perierit sua aut aliorum culpa, ego sim purus a sanguine omnium. Ostendi cunctis ueram uitam, qua peruenire licet ad uitam aeternam. Aperui uobis omne consilium dei, & quomodo placeat illi seruari genus humanum, & quid praestandum sit his, qui perstiterint in fiducia sincera erga dominum Iesum, ne quis ignorantiam ualeat praetextere. Exemplum ex me praebui, nihil non & faciens, & patiens, ut omnes perseuerent in Euangelij sinceritate. Nullius mors mihi poterit imputari. Neq; nunc mea spē diuellor a uobis, aut metu persequutionum memet subduco, sed ita uolente spiritu Christi, prudens ac sciens in certum uitae discrimen proficiscor. Quod igitur mea praesentia uobis praestare non poterit, id uestra diligentia penset oportet. Videte ne uobis ipsi desitis, ne ue ab his quae bene coepistis relabamini: sed uos qui seniores estis, quibusq; curam multitudinis commendauit, uigilate, tum uobis ipsis ne corrumpamini per insynceros apostolos, tum toti gregi, quem pascendum suscepistis. Ego summa sinceritate perfunctus sum meo munere, quod a domino delegatum erat. Vos item simili studio similiq; integritate curā agite gregis, cui uos spiritus sanctus praefecit episcopos, hoc est, inspectores, ut curetis, ne quid salutaris pabuli desit ouibus Iesu Christi, utq; non lupos, sed ueros pastores agatis erga congregationem dei, quae uobis oscuranter curanda non est, ut quam deus a deo charam habuerit, ut unigeniti sui sanguine sibi eam parauerit. Non est igitur committendū, ut merx tam chare empta deo, uestra periret negligentia. Non haec sine causa tam sollicite moneo. Scio enim, quod non semper habebitis Paulos, sed post abitum meum, uelut in caulas a pastore destitutas, ingerēt sese in uos lupi graues, qui non parcent gregi, sed omnia molientur ut dissipent congregationem uestram. Hic periculum erit, ne qui sunt imbecilles, fracti malis recedant ab Euangelio, sed imminet aliud periculum multo maius. Non solū aliunde uenient, qui terroribus ac minis, qui callidis persuasionibus, qui fucata specie sanctimonie conabuntur corrumpere sinceritatem uestram, ac labefactare libertatem, quā habetis per Euangelium Iesu Christi: uerum etiā ex uobis ipsis exorientur uiri, qui prodita uestra concordia loquentur peruersa, & a rectitudine ueritatis Euangelicae discrepantia, non hoc agentes ut Iesu Christo gregis sui sit incolumis, sed ut ipsi discipulos abducāt post se, quo uideatur aliquid esse, nimirum metuentes ne parum egregij doctores uideantur, si nihil doceāt noui. Atqui peruersa nouitas est, quā homines addūt Euangelio, quod sibi sufficit. Qui uerus est pastor, Christi discipulos esse mauult q̄ ipsius. Et ab eo pabulum sumit, quo pascat illos. Isti ob gloriam & quaestū, ex Christi discipulis suos faciunt: & auctores esse uolunt Euangelicae doctrinae, cuius nos reuera nihil aliud sumus quam dispensatores. Quo plus imminet periculi, hoc attentius uigilate, memores quod per triennium quum agerem in Asia, noctu dieq; non cessarim

cessarim admonere cum lachrymis unumquemque uestrum. Quod superest fratres, nunc quoniam auellor a uobis, commendo uos deo, qui suum gregem non desituet, ac sermonei Evangelico, in quo qui sincere uersantur, & Dei gratiam erga cunctos homines beneficentiam predicant potius, quam legis iustitiam, opitulabitur fauor diuinus. Nos pro delegato munere fundamenta iecimus. Ceterum deus, qui per nos agit haec omnia, potest frustrare ut quod coeptum est, ex ipsius uoluntate perficiatur, & quemadmodum haecenus uobis contigit per Euangelij professionem cooptari in numerum filiorum dei, ita perseuerantes in sancto proposito, perueniatis ad hereditatem promissam omnibus sanctificationis per dei gratiam, siue ex Iudaeis sint, siue ex gentibus. Vidistis sollicitudinem meam, uel distis labores meos, uidistis pericula mea, quae uestra causa suscepti, nihil interim praemij captans a uobis, nec honorem, nec lucrum, adeo ut quod a ceteris sit apostolis, quodque iure meo poteram, ne necessaria quidem a uobis acceperim. Non aurum, non argentum, non uestem cuiusquam concupui. Nam, ut ipsi scitis, necessitatibus meis, & comitum meorum, manus haec, quod opus fuit suppeditarunt. Poteram hoc a uobis sumere, non ignarus operari esse dignum mercede sua, sed ego mercedem omnem malui expectare a domino, & exemplum modis omnibus absolutum studui uobis exhibere, ut qui in gregis curam successistis, intelligatis hoc esse boni pastoris officium, ut quum nullum defugiat laborem in prouehendis gregis comodis, tamen ob infirmos abstineat ab omni mercede humana, ne quis ob hoc alienior sit ab Euangelio, quod Euangelistam suum cogatur alere: aut ideo minus obtemperet monitis pastorum, quod existimet eos sibi ob accepta beneficia factos obnoxios. Sic enim est hominum ingenium, ut nescio quomodo minoris faciant eos, in quos beneficium contulerunt. Quamquam autem aequum est, ut qui uobis Euangelicas opes impartiuert, his uicissim de longe uisioribus opibus subueniatis, tamen ego sciens inter uos multos esse imbecilles, nullam cuiquam uolui dare peius de nobis sentiendi occasionem. Hoc exemplum meum studete pro uiribus aemulari, simulque meminertis, quod dixit dominus Iesus: Beatius est dare quam accipere. Haec loquutus Paulus, flexis genibus precatus est ex more cum omnibus illis. Fletus autem omnium in gens coortus est, adeo ut effluis in collum illius, osculareretur eum, uelut auide copia rapietes mox auellendi. Discruciauit enim animos omnium uerbum hoc, quod dixerat Paulus, illos non amplius uisuros facie ipsius. His peractis, euntem ad nauim officij gratia deducebant, oculis etiam quoad licuit prosequentes nauigantem.

CAPVT XXI

Vum autem illinc soluissemus, iamque spacio longiore diuisi essemus ab illis in littore prospectantibus, recto cursu peruenimus ad insulam Coem, postredie Rhodum, atque inde Patara maritimam Lyciae ciuitatem. Illuc nocti nauim, quae solueret in Phoenicem, ea consensa nauigauimus. Vbi uero coepit nobis apparere Cyprus insula, relicta ea ad laeuam, cursum instituiimus in Syriam, & appulimus Tyrum, quae ciuitas est in littore Phoenices, quemadmodum & Sidon. Nos quidem naueramus recta in Palaestinam, sed quoniam Tyrus emporium est, hic nauae erat exponendum onus. Porro cum & illic reperissemus discipulos, mansimus apud illos dies septem: Hic erant qui afflati prophetico spiritu Paulo disfluaderent, ne proficisceretur Hierosolymam. At nihilo secius, expletis septem diebus, coepimus a Tyro proficisci, discipulis omnibus una cum liberis & uxoribus deducenibus nos extra ciuitatem usque ad litus. Hic quum flexis genibus simul orassemus, moxque inuicem dixissemus uale: nos nauem conscendimus, illi redierunt ad sua. Inde nauigatione explicita a Tyro, uenimus Ptolemaidam. Ea ciuitas occurrit in littore uicina monti Carmelo. Hic salutatis fratribus, mansimus diem unum apud illos. Postero uero die profecti nos, qui Paulum comitabamur, una cum ipso peruenimus Caesaream Palaestinae, ac deuenimus in aedes Philippi, qui primus Eunuchus & Samaritanis praedicarat Euangelium, unus est septem diaconis, quos Hierosolymis instituerant apostoli. Apud hunc commorati sumus. Huic erant filiae quatuor adhuc innuptae, quae pollebant spiritu prophetico, iuxta prophetiam Iohannis. Quum igitur huius hospitio diebus aliquot uteremur, superuenit quidam a Iudaea propheta nomine Agabus. Is cum diuertisset ad nos, tulit zonam Pauli, qua quum ipse sibi pedes alligasset, ex ueterum prophetarum more, qui solent signo quopiam representare, quod praedicunt, dixit afflatus spiritu

spiritu: Haec ait spiritus sanctus: Virum, cuius est cingulum hoc, sic alligabunt Hierosolymis Iudaei, tradentque in manus gentium. Hoc sermone territi, tum nos, qui Paulo ueneramus comites, tum eius loci discipuli multis cum lachrymis rogabamus eum, ne se committeret Hierosolymae. Hic erat pius affectus, nolentium perire tam eximium pastorem. Paulus autem, cui certius oraculum spiritus sanctus adiderat in pectore, ut iret Hierosolyma, postea uisurus Romam, ait illis: Quare inanibus lachrymis uestris affligitis cor meum? Neque enim me mouet periculum quod denunciant prophetae, sed uester mero mero rem conciliat animo meo. Certum est persequi, quod ad Euangelij profectum fieri uult spiritus. Neque me territ uincula, iam istorum malorum nequaquam rudem. Tantum enim abest, ut metu uinculorum sim deserturus negotium Euangelicum, ut mori quoque paratus sim Hierosolymis pro nomine domini Iesu. Vincatur Paulus, modo libere discurrat Euangelij sermo. Occidatur Paulus, modo uiuat apud omnes uigeatque gloria nominis Iesu. Quod uitam opto, non ob aliud opto, nisi ut prosim Euangelio. Alioquin mihi lucrum fuerit, pro Christi nomine cito finire uitam hanc. Proinde uos nolite deplorare, quod mihi etiam optabile est, si uelit deus, uestrisque fletibus definit mero afficere animum meum, qui non possum non dolere cum dolentibus amicis. Ad haec quum non haberemus quod responderemus, uideremusque illi certum esse decretum, ut pergeret Hierosolymam, passi sumus illum abire, dicentes: Fiat uoluntas domini. Nam haec est uox uere Christianorum, quam omnibus, etiam si non sit in ore, tamen oportet semper esse in animo, quicquid imminet seu laetae rei, seu tristis: Fiat uoluntas domini. Itaque dies aliquot commorati Caesareae, parabamus nos itinere, ut iremus Hierosolymam. Comitati sunt autem Paulum uera nobiscum e ciuitate Caesarea quidam e discipulis, secum ducentes Mnasonem quendam Cyprum, cuius hospitio Hierosolymis uteremur. Erat enim ille uir spectatae pietatis, ut qui iam olim credidisset Euangelio, diuque perstitisset in sinceritate fidei. Quum autem peruenissemus Hierosolymam, libenter & alacriter exceperunt nos fratres. Postredie Paulus nobiscum comitantibus adiit aedes Iacobi Iusti, qui dictus est frater domini. Nam hic ab apostolis institutus fuerat episcopus Hierosolymorum. Eodem conuenerunt omnes seniores. Quos omnes cum salutasset Paulus, referebat illis ordine, quae deus per ipsum ministerium gessisset inter gentes, inter quas iam aliquot annis praedicarat Euangelium. Haec illi qui audissent, glorificabant dominum, qui gratiam suam effudisset etiam in gentes. Ceterum quoniam Paulus apud multos Iudaeos delatus erat, quod os esset legis Moisaicae, sic praedicans euangelij gratiam, ut minus quam oportet tribueret legis obseruationi: quo huic etiam incommodo mederentur, dixerunt: Vides frater Paule quot sint hic milia Iudaeorum, qui crediderunt Euangelio, atque hi omnes magno legis studio tenentur. Rumor autem ad hos perlatus est, quem nos scimus esse uanum, quod Iudaeos qui sunt apud gentes doceas desciscere a Mose, sic ut nec circuncidant filios suos, neque seruent instituta maiorum, in delictu ciborum, in sabbatis, in lotionibus, ceterisque, quae Iudaei hi, qui gentibus admixti non sunt, magna religione seruant. Hi utcumque ferunt, maiorum decreto coerciti, gentes non onerari iugo legis. Ceterum Iudaeos natos ab obseruatione legis ad ritus gentium abduci, non ferunt. Nunc itaque uidendum est, ne quid hinc tumultus exoriat. Quid igitur faciendum? Primum illud dissimulari non potest, quin conuocetur multitudo. Audient enim te uenisse. Ut igitur te liberares hac suspitione, sequere consilium nostrum. Sunt nobis uiri quatuor, qui iuxta consuetudinem Iudaeorum obligauerunt se uoto, hos tibi adiunge, simulque cum illis expleas ritus solennes, iis qui se post uotum sanctificari curant: & si quid praeterea impendendum in hostias aut donaria, impende una cum illis, donec raserint capita sua. Ita fiet, ut oes sciant esse uana, quae de te facta sunt rumor: sed intelligent, te quoque sic praedicare gratiam Euangelij, ut non damnes eos, qui ritus legis a deo tradita, maiorumque consuetudinem obseruant, quum conspexerint eadem abs te fieri, quae quidam iactarant abs te damnari. Hac ratione coepescetur murmur Iudaeorum, qui plures sunt, quam ut non sit illorum habenda ratio. Ceterum de his, qui crediderunt ex gentibus, nos iam pridem scriptum est ex decreto apostolorum ac multitudinis, ne cogentur ad obseruationem legis Moisaicae, tantum abstinere ab his, quae immolantur simulachris, a sanguine, a suffocato & scortatione. Paulus autem obtemperans Iacobi ac fratrum consilio, adiunctis sibi quatuor illis

uiris, qui se uoto obstrinxerant, purificatus est una cum illis, & ingressus templum, profellus est dies purificationis expletos esse; neque quicquam omisit ceremoniarum, donec ex more offerretur pro unoquoque illorum oblatio. Totum hoc septem diebus erat peragendum. Quibus iam penè expletis, Iudæi quidam increduli, qui uiderant illum in Asia, quicquid tumultum illic excitauerant, ubi conspexissent Paulum in templo, concitauerunt totum populum, & iniecerunt manus in Paulum, clamantes: Viri Israelitæ succurrite. Hic est uir ille, de quo rumore cognouistis, qui peragrans omnes regiones, ubique docet nouam doctrinam aduersus hunc populum deo peculiarem, aduersus legem à deo traditam, aduersus hoc templum toti orbis religiosum. Nec hoc huius impietatis fati erat, insuper & Græcos homines atque incircumcisos induxit in templum, & cōtaminauit locum hunc sanctum. Viderant enim Trophimū Ephesium in comitatu Pauli, cum esset in ciuitate, atque hinc coniectabant, quod Paulus hunc induxisset in templum. Ad hunc tumultum cōmota est tota ciuitas, factusque est populi cōkursus. Ac Paulum apprehensum protraxerunt è templo, uelut obiciendum furenti populo: moxque clausæ sunt fores templi, ne esset quò se intutum reciperet. Quærebāt enim eum occidere. Id in templo facere religio erat, quasi usquā non sit impiū innocentem interficere. Interea nunciatū est tribuno cohortis, quod tota ciuitas Hierosolyma tumultuaret. Qui statim, aduersus sibi militibus ac centuriōibus, decurrit ad illos. Iudæi uero posteaque uiderūt tribunū cum militibus ac currentē, destitit percutere Paulum. Tribunus itaque quū uenisset propius, iussit apprehendi Paulum, ac uinciri catenis duabus, suspicans eum esse maleficum quempiam, in quem sic fauaret multitudo. Eo facto, tribunus interrogabat Iudæos, quis nam esset, & quid admisset. Quum autem ob tumultum aliunde aliud uociferantis turbæ non posset certū cognoscere quod uolebat, iussit Paulum, ut erat uinctus, duci in castra, ut intra præsidij septa posset, exclusa turba, rei ueritatem intelligere. Quumque iam uentum esset ad gradus castrorum, Paulus à militibus portabatur ob turbæ uolentiam. Metuebant enim, ne uim adferrent illi, priusquam ueniret in castra. Etenim ad ipsos usque gradus feruebatur populi multitudo, clamans ac uociferans: Tollite istum de medio. Vbi uero iam uentum esset ad ingressum præsidij, Paulus cupiens satisfacere tumultuantibus Iudæis, dicit tribuno: Permittis ne mihi, ut loquar tibi? Tum tribunus: Græce nosti? Nam id Græce dixerat Paulus. Nonne tu es, inquit, Aegyptius ille, qui antehac quoque tumultum cōcitasti, atque hinc eduxeras in desertum quatuor milia uirorum sicariorum? Ad hæc Paulus: Non sum is quē tu putas, sed sum homo genere Iudæus, patria mihi est Tarsus, Ciliciæ non obscura ciuitas. Verū illud interim te rogo, permittite mihi uerba facere ad populum. Id quū ille permisisset, Paulus stans in gradibus, manu mora significabat populo, se uelle loqui. Moxque magno facto silentio, sic loqui cepit lingua Hebraica.

CAPVT XXII

Iri quotquot hic adestis, uel genere fratres, uel ætate dignitateque patres, præbete mihi uos attentos, dum me uobis purgo super his, de quibus apud uos falso delatus sum. Hæc præfato Paulo, multitudo, quum audiret quod Hebraice loqueretur, magis etiam præstitit silentium, siue quod hæc linguam intelligebāt omnes, siue quod suæ quisque linguæ magis fauet. Tum Paulus ita pergit dicere: Vt intelligatis, me nec aduersus populum Iudæorum, nec aduersus legem Moisi, nec aduersus templum quicquam impie fecisse: Ego sum homo Iudæus, ex Iudæis natus Tarsi Ciliciæ. Cæterum educatus in hac ciuitate, ad pedes uobis non ignoti uiri Gamalielis, diligenter institutus à primis annis in patria lege, magno studio deditus isti cultui ueri dei, quē uos quoque omnes seruat is hodie, adeo ut amore legis hanc Euangelicam uiam, quam nunc profiteor, persequerer, nō solum usque ad carceres & uincula, uerum etiam usque ad mortem, nihil aliud spirans quam minas ac cædes aduersus Euangelij professores, uinciens & in carceres pertrahens, tum uiros, tum mulieres. Hæc ita se habere, mihi testis est is, qui tum erat summus sacerdos, simulque cum eo totus seniorum ordo, à quibus acceptis literis ad Iudæos, proficiscebatur Damascum, ut inde uinctos adducerem Hierosolymam, qui Christi nomen profiterentur, ut ex arbitrio sacerdotū ac seniorum punirentur. Hoc animo tum eram in illos, non ob aliud quam ob studium legis ac religionis

ac religionis à maioribus tradita, qua de causa uos quoque nunc in me fauitis. Nunc quæ res uerterit animum meū accipite. Id ubi cognoueritis, fortasse uos quoque uertetis istum uestrum animum. Accidit enim ut dum eō proficiscerer, iamque non procul abessem à ciuitate Damasco, circiter meridianum diei tempus, subito è cælo circumfulserit me lux ingens, qua percussus decidi in terram, & audiui uocem de cælo dicentem mihi: Saule Saule quid me persequeris? Cui quum respondissem: Quis es domine? rursum audiui: Ego sum Iesus Nazarenus, quē tu persequeris. Porro qui mecum erant comites eius uitæ, lucem quidem uiderant, atque expauesciti sunt, uocem autem mecum loquentis non audiebant. Tum ego: Quid uis ut faciam domine? Dominus autem ita reuult: Surge ac uade Damascum. Ibi tibi de singulis præscribetur, quid tibi sit faciendum. Quumque haberem oculos lucis illius claritate sic perstrictos, ut nihil omnino uiderem, manu ductus à comitibus perueni Damascum. Illic Ananias quidam uir pius ac religiosus obseruatione legis, & omnium qui Damasci uersantur Iudæorum testimonio probatus, uenit ad me, & astans mihi dixit: Saule frater recipe uisum. Ego uero protinus recepto uisu uidi illum. Tum ille: Deus patrum nostrorum in hoc delegit ac preparauit te, ut cognosceres ipsius uoluntatem, & uideres iustum illum unicū omnia iustificantem, & audires uocem ex ore eius. Iesus enim erat in illa luce, quæ perstrinxit oculos tuos, & eiusdem uox erat, quam audiebas, quoniam eris illi testis apud omnes homines eorum, quæ uidisti & audisti. Et nunc posteaquam ita uisum est deo, quid contaris? Surge & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine eius quem persequeris. Quum his actis Damasci, post aliquantum temporis reuersus essem Hierosolymam, iam factus alius, & orarem in templo, raptus sum extra me, ac uidi Iesum dicentem mihi: Festina, ac uelociter exi Hierosolymam, quoniam hic non recipient testimonium tuum de me. Tum ego huic in modum respondi: Domine mihi bona quædam spes est, futurum ut proficiam apud hos, propterea quod ipsi sciunt, quod antehac studio legis fauierim in discipulos tuos quoscumque possem pertrahens in carcerem, ac uirgis cædens in singulis synagogis, eos qui crediderant Euangelio tuo. Nec his contentus eram. Quin etiam quum funderetur sanguis Stephani, qui suo sanguine fidele testimonium constanter perhibuit tibi, ego quoque assistentibus lapidantibus contentiens in mortem innocentis, adeo ut seruari uestimenta illum, qui illum detulerant, quicquid primi lapides in illum iacere cœperunt. Ex his quum intelligant omnes quanto legis studio serbuerim aliquando, facile perspicient me non temere mutatum esse, multique reperientur, qui meum exemplum hoc libentius imitabuntur, quo maiori zelo pristinae religionis fauij in uos. Hæc ubi dixissem, respondit dominus: Vade, inquam, mihique obtempera, quoniam iam tempus adest, ut euangelium meum per uniuersum orbem incipiat propagari. In hoc te delegi, ut mittā hinc ad gentes procul remotas. Hactenus Iudæi tulerant Paulum dicentē, usque ad hoc uerbum, ad gentes longe distas mittam te. Hoc dictum refricuit dolorem omnium, propterea quod Iudæi miro quodam odio gentes abominantur, eoque plerique etiam ex his, qui non aspernabantur Euangelium, uolebant gentes omnino submoueri ab Euangelij gratia: aut si admitterentur, non admitterentur nisi circumcisi, quasi purus deoque gratas esse non possit, nisi qui Iudæus esset. Itaque quum audirent gentes prælatas Hierosolymitanis, magnis clamoribus interruperunt uocem loquentis Pauli, dicentes tribuno: Tolle de terra uirum istum, quoniam non est fas eum uisitare. Quumque Iudæi multis indicijs declararent impotentem animi dolorem, uociferantes ac proicientes uestimenta sua, denique puluerem iactantes in aera, tribunus suspicans aliquod indignum esse factum admissum, ob quod totus populus sic nouo more tumultuaretur, præsertim quum data loquendi facultate, nihil esset profectum nisi in peius, iussit militibus suis, ut Paulum inducerent in castra, ac flagris eum examinarent, quo uel ex ipso extunderent, quamobrem populus sic uolenter aduersus illum. Quumque iam iussu tribuni loris astringeretur mox cædendus Paulus, dixit Centurioni sibi astanti, cui negocium erat delegatum, ut præesset quaestioni: Quid an uobis ius est hominem Romanum, & indemnatum flagris cædere? Quod simul atque audiuit Centurio, celeriter adiit tribunal, renuncians illi, quod audierat, dicens: Quam rem paras? Nam hic homo, quem iussisti cædi uirgis, cuius Romanus est.

Hoc audito tribunus ipse uenit ad Paulum, & ait illi: Dic mihi num uerū est, quod Centurio mihi nunciat: An ciuis es Romanus? Quumq; Paulus affirmasset esse se ciuē Romanum, tribunus respondit: Rem magnam narras. Nam ego magna pecuniæ summa mihi comparauī, ut ciuis essem Romanus. Tum Paulus: Hac quidem in parte mea potior est conditio, qui ciuis Romanus natus sum, iure ciuitatis à parentibus ad me profecto. Protinus igitur discesserūt à Paulo qui parauerant illum tormētis examinare. Quin & tribunus ipse sibi metuit, ubi rescit eum ciuem esse Romanū, eo quod lorīs alligasset eum. Tantis tum erat apud omnes terror Romanī nominis. Postridie uero cupiens certo cognoscere, quam ob causam accusaretur à Iudæis, soluit illum à uinculis, iussitq; conuenire primores sacerdotum & uniuersum cōcilium, ac deducit Paulum sistebat coram illis, ut absq; tumultu populi, res per principes ageretur.

CAPVT XXIII

Ic Paulus intentis in concilium oculis, sic uerba facere cœpit: Viri fratres, ego in omnibus sincera cōscientia uersatus sum, usq; in hodiernum diem, in conspectu dei, qui solus recte iudicat. Summus autē sacerdos Ananias, quum audisset tam confidens tamq; liberum proœmium, quo statim absoluit seipsum, iudice cæterisq; à quibus deferebatur damnatis, indigneq; ferens, quod nihil honoris præfatus esset ipsi, nec ullam rei speciem præ se ferret, præcepit adstantibus, ut percuterent os dicentis. Nimirum hoc erat, quod Paulo prædixerat dominus: Non recipient testimonium tuum de me. Ad hanc contumeliā, quæ nec in Ethnicorum iudicijs fieri solet, Paulus indignatus spiritu, poena mōq; denunciāns à deo post ad futuram tam manifestā tyrannidē, dixit: Percutiet te deus paries dealbate. Itane uis des, ut cognita causa iudices me secundum legē, & contra legem nondum audita causa iubes me cædi, quæ uetat quenquam punire nisi legitime condemnatum? Hic qui astabant dicebant Paulo: Itane summo sacerdoti dei maledicis? Eō tyrannidē tum uenerat Iudæorum sacerdotiū, ut postularent sibi licere contra ius fasq; cuius malefacere, ne liberam aliorum linguam paterentur. Nimirum hoc erat argumentū sacerdotū mox abolendi, posteaquam ad summum maliciā uenerat. Tum Paulus, uidens se nihil acturum sub tali iudice, tantum occasionem quærendam putauit, ut ille conuentus dissolueretur. Itaq; respondit: Nesciebam fratres quod esset summus sacerdos. Alioqui scio scriptum esse in libro Exodi: Principi populi tui non maledices. Hoc dicto quum ut cunq; placasset admonitores, quæ sita est ansa, qua tumultum ab ipso auerteret. Licet enim arte uitare periculum, quum non appareat fructus. Quum itaq; Paulus sciret concilium illud consistare è sectis duabus, quarū altera erat Sadducæorū, altera Phariseorū, quorum alteri ab alteris dissidebant, uoce clara dixit in concilio, ut ab omnibus posset exaudiri: Viri fratres ego pharisæus sum, & pharisæi filius, & ob prædicatam mortuorū resurrectionem iudicor. Hæc ubi dixisset, orta est dissensio inter Phariseos & Sadducæos, atq; his dissentientibus scinditur & multitudo quæ aderat, in diuersa studia. Nam Sadducæi quoniam credunt animas unā cum corporibus interire, neq; probant resurrectionem, neq; putant esse spiritum ullum aut angelum: Pharisei contra & resurrectionem credunt, & angelos ac spiritus esse asserūt. Cœpit igitur multitudo magno clamore tumultuari. Interim surrexerunt scribæ quidam ex factione pharisæorum, atque in Pauli fauorem depugnabant, dicentes: Nihil mali comperimus in hoc homine. Quod si spiritus aut angelus ei loquutus est, non est nostrum pugnare cum deo. Hoc idcirco dicebāt, quia Paulus pridie narrauerat sibi per uisum apparuisse dominum in templo. Tantum in præiudicijs ualet huius aut illius esse factionis. Cumq; contra uociferantibus Sadducæis iam incauisset dissensio, resq; uideretur ad extremum tumultum spectare, tribunus metuens ne Paulus discerperetur ab illis, iussit milites descendere, qui raperent Paulū è medio eorum, ac reducerent in castra. Iam tempus erat, ut deus athletam suū inter tam sæuos tumultus, præsertim quum instarent etiam fauiores, aliqua consolatione subleuaret. Itaq; nocte proxima rursus adstitit ei dominus, dicens: Forti animo esto Paule. Hi tumultus non absorbeunt te, nondum enim instat tempus mortis tuæ, sed superest, ut quemadmodum Hierosolymis fortiter præbuisi mihi testimonium, ita testificeris & Romæ. In urbe quæ

urbe quæ caput est Iudææ, functus es officio tuo: restat ut & id facias Romæ, quæ caput est mundi. Cæterum ubi iam diluxisset, conspirarunt inter se quidam Iudæi, ac diris deuouerunt sese, si prius sumpissent cibum, aut potū, quam Paulum interfecissent. Tantum odium in eum conceperant. Nec erant pauci numero, qui coniurationem hanc fecerant, sed erant plures quadraginta. Hi adierunt summos sacerdotes ac seniores, eisq; exposuerunt animum ac propositum suum dicentes: Arcuissima deuotione deuouimus nos ipsos, si quicquā gustemus cibi potusue, priusquā occidamus Paulum. Nunc oportet uos huic animo nostro subseruire, quo facilius fiat, quod factū esse uolumus omnes. Et uestro & cōcilij nomine significate tribuno, ut rursus sistat apud uos Paulū, hoc prætextentes, quasi uelitis aliquid certius de eo cognoscere, quod heri per tumultum non licuit. Nos uero non cōmittemus ut incolumis redeat in castra, quemadmodum heri: sed priusquam accedat ad locum concilij, parati sumus illum interficere. Has tam capitales insidias quum audisset adolescens quidam, Pauli ex sorore nepos, non putabat amplius dormitandum, sed protinus ingressus castra nunciauit Paulo, quod erat præ manibus. Eo cognito, Paulus uocato ad se cuidam è centurionibus ait: Adolescentē hunc perduc ad tribunal, habet enim quod illi significet. Centurio, sicut erat iussus, assumptum adolescentem adducere ad te, quod diceret illi esse quiddam, quod tecum uellet loqui. Tribunus autem amplexus manū adolescentis, secessit cum eo seorsum, ac percontatus est illum dicens: Quid habes, quod uolebas significare mihi? Tum ille: Iudæi coniurati in necem Pauli, hoc inter se statuerunt, ut rogent te, quo crastino die rursus adductum Paulum sibi iubeas in cōcilio: illud prætexturi, quasi cupiant aliquid de eo inuestigare, quod heri non potuerunt liquido cognoscere. Cæterum aliud agunt. Quare tu caue, ne postulationi illorum obsequaris imprudens. Nam destinatis animis moluntur insidias capiti Pauli, uiri plus quam quadraginta, qui se diris deuotionibus obstrinxerūt, si uel ederint uel biberint quicquam, priusquam interficiant illum. Et iam nunc ad hoc facinus parati sunt, expectantes quid tu promissurus sis: Tribunus his auditis dimisit adolescentem, præcipiens illi, ne quis ex ipso sciret, quod hæc indicasset tribuno. Sic enim cupiebat cōsulere uitæ Pauli, ut tamen uitaret inuidiam Iudæorum. Itaq; uocatis ad se duobus centurionibus, dixit: Parate milites ducentos, cumq; his equites septuaginta, & lancearios ducentos, ut eant Cæsaream statim ab hora noctis tertia: simulq; parate iumenta, ut his impositum Paulum saluum deducant ad Felicem præsidem. Hac tanta diligentia nō ob id tantum usus est tribunus, ut unius hominis uitæ consuleret (nec enim erat usq; adeo religiosus) sed absolui cupiebat à Paulo, quem neq; tueri poterat aduersus tam obstinatum odium totius concilij, nec audebat illorum odijs dedere ciuem Romanū. Atq; ideo noctu iussit eum educi magna manu militum, metuens ne si interdū, aut paucis comitatus exisset, Iudæi in itinere raperent eū & interficerent, atq; hinc deinde calumnia recideret in ipsum, qui prodidisset ciuem Romanū. Addidit autē & epistolā ad Felicem in hanc sententiam: Claudius Lysias optimo præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum à Iudæis, quum esset iam interficiendus ab illis, superueniens cum exercitū eripui, cognito quod ciuis esset Romanus. Cupiens autē scire causam quam obrem accusarent illum, deduxi illum in concilium illorum. Quem comperi nihil habere criminis, quod uel morte dignum esset, uel uinculis, sed tantū obijci quædam de quæstionibus legis Iudaicæ. Mox ubi mihi fuisset indicatum de insidijs, quas illi parauerant Iudæi: protinus misi eum ad te, simulq; denunciaui Iudæis qui accusant eum, ut si quid haberent quod illi obijciant, dicant apud te. Vale. Milites uero iuxta Tribuni iussu, Paulum in suam tutelam receptum, noctu perduxerunt Antipatrida. Postero uero die quoniam non longe aberat Cæsarea, iamq; minus periculi uidebatur, milites redierunt Hierosolymam in castra, equites comitati sunt Paulum Cæsaream usq;. Quò cum uenissent ac reddidissent epistolam præsidi, simul & Paulum statuerunt coram eo. Porro præses literis perlectis, percontatus est Paulum, cuius esset prouinciæ. Cognito uero quod Cilix esset: Audiat, inquit, te quum accusatores tui uenerint, iussitq; ut seruarietur in prætório Herodis.

Post dies autem quinq; Caesaream descendit Ananias sacerdotū princeps cum senioribus aliquot, una cū oratore Tertullo, qui causam ageret. Adeo tenebat illos obstinata quaedam cupiditas occidendi Paulum. Hi cum adissent praesidem, flagitantes exhiberi eum, Felix iussit citari Paulum ac sisti. Ibi Tertullus malae causae non optimus patronus, hunc in modum coepit accusare Paulum. Cum tibi debeamus, quod rebus admodū pacatis ac tranquillis iam pridem fruimur, quūq; & alia permulta feliciter ac recte gerantur in hoc populo, per tuā prouidentiam, nos tuā in nos beneficentiam & semper & ubiq; agnoscimus ac praedicamus praestantissime Felix, quantoq; possumus studio gratias agimus. Atq; ista tua de xteritas nobis certam spem facit, te & in hac causa, quam nunc deferimus, nostrae gentis tranquillitati consulturū. Verum ne prolixiore procermio te plurimis ac maximis negocijs occupatum remorer, oro te, ut nos pro tua humanitate paucis audias. Comperimus hunc uirum, pestiferum nostrae genti, propterea quod seditionē concitat inter Iudaeos, non solum in Syria, uerum etiā in omnibus totius mundi regionibus, quocunq; Iudaeorum natio dispersa est, dum se facit autorem nouae sectae, quae dicitur Nazarenorū. Nec his contentus, ausus est uenire Hierosolymā, & inductus in templum hominibus incircumcis, non uertus est profanare templum nostrum, quem in ipso facto comprehensum uolebamus secundū legem nostrā iudicare: uerū superueniens Lysias tribunus cum magna militum uī, eripuit eum ē manibus nostris, causae cognitionem ad te reſiciens, iu bēsq; accusatores adire te: proinde uel ex ipso tribuno poteris cognoscere haec omnia sic habere, de quibus accusamus eum. Sic orator ille nō minus mendax quā frigidus: Iudaei uero qui aderant accusationi, confirmabant rem ita se habere, ut narrabat Tertullus. Post haec ubi praeses inuissit Paulo, ut pro se diceret, sic defensionem suā exorsus est: Aequiore animo pro me ipso causam dico, quū sciam te iam multos annos uersatum in hac gente, & in cognoscendis Iudaeorū causis non esse rudem. Quo nuperius actū est quod isti obijciunt, hoc certius potes cognoscere, quod non sunt nisi duodecim dies, ex quo pro more Iudaicae religionis ascendi Hierosolymā, adoraturus, meq; pro suscepto uoto solenni ritu purificaturus. Hoc si est uiolare templū, crimen agnosco. Neq; me compererunt in templo cum quoquā disputantem: aut populi concursum facientem: ac ne in synagogis quidem, aut in ciuitatis ullo loco. Nec ullis idoneis argumentis probare possunt ea crimina, quae mihi obijciunt. Quod autem obijciunt de secta Nazarenorum, non inficias ideo quod uerū est. Quanquā ea res nihil attinet ad accusatores, quando nec ea secta damnata est apud Iudaeos, nec ego huius sectae sum princeps. Quod si tibi cura est cognoscere, quam sectam profitear, dicam. Ego iuxta institutū pharisaeorum, quam uocat sectā, colo patriū deum, nequaquā autor nouae religionis, sed à maioribus traditae diligens obseruator, credens omnia uera, quae in lege & prophetis scripta sunt: quae cum magna ex parte iam deus ita ut promiserat praestitit, certam spem habeo illud futurum, quod promissit: uidelicet resurrecturos olim mortuos, iustos pariter ac iniustos, iustos ad immortalitatis gloriā, iniustos ad aeterna supplicia. Nec ista credo leuiter, uerū adeo pernitus habeo peruasa, ut quoniā scio me olim ad dei tribunal sistendum, pro factis reatorum praemia, toto studio contendam, ne qua in re peccem aduersus legem dei, sed conscientiam habeam puram ac synceram, nō solum apud deum, qui scrutator est cordium, uerum etiam apud homines. Idq; in hunc usque diem facio. Proinde non habent quod accusent in uita mea superiore, ut hinc demonstrēt & haec quae nunc obijciunt, in me probabiliter haerere. Multis enim annis sine crimine peractis, tandem ueni Hierosolymam, exhibiturus pecuniam in Asia collectā, ad subleuandam inopiam gentis meae. Si hoc est esse pestilentem, subleuare beneficio gentē meam, agnosco quod obijciunt. Atq; interim ne quid turbae nasci posset ab his, qui querebant occasionem, raso capite sum ingressus templum, ac solitis ritibus peregi purificationem, nihil admittens, unde quicquam uel turbae uel tumultus oriri posset. Nihil enim à me noui factū est, sed hīdem ritibus usus sum, quibus tota gens utitur. Caeterum si quid tumultus tum est concitatum, per Asiaticos quosdam Iudaeos concitatum est. Quos, quoniam huius negocij sunt au-
tores

tores, oportebat in hac causa adesse, & accusare si quid haberet aduersum me. Est autem malae conscientiae signum, quod se subducunt huic iudicio, postea quā uident rem apud praesidem agi. Si quid admissum est, per illos potissimum poteram reuinci, aut per illos poteram absolui. Quanquam ego nullius accusationem metuo. Vel hi ipsi qui adsunt, proferant, quando quidem sto in concilio, si quid à me commissum deprehenderunt secus quam ius fasq; est. Si quidem in legitimo iudicio licet & obijcere crimen reo, licet & reo suam causam agere. Verum non habent quod obijciant, nisi forte uolent unīcam illam uocem obijcere: qua quum starem inter illos, exhibitus à tribuno, uideremq; nihil agi iure, sed manifestis odijs tendi in perniciem meam, clamaui pharisaeum esse me, & ob hoc reum agi apud illos, quod praedicarem resurrectionem mortuorū. Nam ad hanc uocem coeperunt ipsi inter se tumultuari, donec tribunus eripuit me ex illorum manibus. Quod uerum erat professus sum, & aequum erat multitudinem scire, quam obrem periclitarer apud conciliū, quando quidem perspiciebā in primoribus nihil esse praesidij. Felix his auditis, quoniam exacte nouerat sectam pharisaeorum, quam Paulus profitebatur, uoluit causam in aliud tempus differre, dixitq;: Quoniam Lysias totius negocij seriem pernoit, ubi ille ad nos uenerit, audiam uos. Mandauitq; centurioni, ut interim haberet eum in custodia, sed mitiore: sic, ut subinde daretur illi relaxatio, neq; quisquam ex ipsius familiaribus uetaretur adire eum, aut subministrare, si quid opus esset. Post dies autem aliquam multos, quum Felix uenisset Caesaream cum Drusilla uxore sua, quae erat Iudaea, accersit Paulum, cupiens ab eo plenius edoceri de secta quā profitebatur. Ibi, quod Paulus ante dissimularat, aperit ei uiam Euangelicae salutis, quae non constat obseruatione legis, quemadmodum existimabant Iudaei, sed fiducia erga Iesum Christum, quem Iudaei tot seculis expectatum crucifixerant: per baptismum autem aboleri semel omnia peccata uitae superioris, sic, ut in illum renati, deinceps pure sancteq; uiuant iuxta regulam Euangelicam, donec idem Iesus, qui ob salutem humani generis seimet impenderat, rediret sublimis cum gloria patris, iudex uiuorum & mortuorum. His de rebus quum Paulus multa differeret, de gratia fidei, de iustitia Euangelica, de temperantia sobrietateq; uitae spiritualis, de iudicio supremo, quod nemo possit effugere, Felix inhorruit, & haecenus commotus est, non ut absolueret Paulum (metuebat enim Iudaeos, quibus sciebat illum esse uehementer inuisum) sed ut interim haberetur in humaniore custodia, donec sese daret occasio liberandi illum. Suberat & alia quaedam causa, quare differret absolutionem: sperabat futurum, ut Paulus aliquam pecuniae summam numeraret, ac ipsi daret in manum pro liberatione sui. Atque hac de causa frequenter accersebat Paulum ad colloquium, quo daret occasionem offerendae pecuniae, ut contracta familiaritas, perspectaq; praesidis facilitas, excuteret pudorem, quem suspicabatur obtare, quo minus auderet Paulus offerre pecuniam. Nam & Caesarum leges damnant iudicium pecunia redemptum. Interea dum Paulus biennium detinetur Caesarea, iussu Caesaris Neronis Felix successorem accipit Portium Festum. Ac tum quidem erat occasio dimittendi Paulum. Caeterum nolens à prouincia decedere, odio sui relicto, matensq; gratificari Iudaeis, quā ex syncera cōscientia liberare innocentem, reliquit Paulum uinctum. Adeo difficile est magnatibus huius mundi, quod rectum est ubiq; sequi.

IEstus ita que prouincia ingressus, post triduum ascendit Hierosolymam à Caesarea. Ad noui praesidis aduentum recruduit Iudaeorū malitia. Mox enim adierunt illum summi sacerdotes ac primores Iudaeorum, hoc fauoris à nouo praeside flagitantes, ut haecenus sibi faueret aduersus Paulum, ut accerferet eum Hierosolymam, quod incommodum esset Caesareae causam persequi. Sperabant enim praesidem, qui nuper uenisset in prouinciā, & ignarus esset eorum quae gerebantur, hac in re facile gratificaturū ipsis. Caeterum hoc conuenerat inter Iudaeos, ut si Festus annuisset ipsorum postulationi, structis insidijs occiderent Paulum in uia. Festus autē aequior quā illi uolebant, respondit: ut Paulus quidem Caesareae seruarietur, se uero propediem eo profecturum, & causam illorum cogniturū. Proinde si qui sunt, inquit, inter uos idonei ad huius causae persecutionem, descendant una
 Tom. 7 & 4 mecum

meum Caesarem. Ibi sistitur uobis reus. Et si quod est in hoc uiro, de quo narratis, crimen, accusent eum. Commoratus autem inter eos dies plures quam decem, profectus est Caesarem. Ac postridie sedit pro tribunali, iussitque sisti Paulum. Qui cum productus esset, circumsteterunt illum Iudaei qui uenerant Hierosolymis, intentantes illi multa simul & grauiora crimina, sed quorum nullum poterant probare: quum Paulus pro se respondens, perspicuum faceret se, neque in legem Iudaeorum, quam seruaret, neque in templum, in quo pure & quiete uersatus fuerat, neque in Caesarem quicquam peccasse. Festus autem quum intellexisset & Pauli innocentiam, & implacabile Iudaeorum in eum odium, sic stitens gratificari Iudaeis, ut tamen reo non uideretur fecisse iniuriam, ait Paulo: Vis ire Hierosolymam, & illic iudicari apud me? Suspiciabatur enim id fore gratum Iudaeis, qui prius hoc flagitauerant. Tum Paulus non ignarus quid molirentur Iudaei, respondit: Non est quur alio reiciatur haec causa, quando quidem nihil obstat, quo minus hic uel absoluar, uel damner. Ad tribunal Caesaris adito reus in ciuitate Caesarea, hic oportet me iudicari. Iudaeis nullam iniuriam feci, sicut tu quoque melius nosti. Nam si qua in re illos laesi, aut si alioqui quicquam admisi capitis supplicio dignum, non deprecor mortem. Quod si uana sunt omnia quae isti mihi obijciunt, nemo iudicem agens potest me praeter ius illorum odijs donare. Neque enim iudex in gratiam cuiusquam potest damnare reum. Caesarem appello. Sub hac Festus comunito sermone cum concilio Iudaeorum, respondit Paulo: Caesarem appellasti, ad Caesarem ibis. Malebant enim Iudaei Paulum ad Caesarem relegari, quam ab solui, sperantes oblatum iri occasionem, per quam tollerent illum aliquando e medio. Interea transactis aliquot diebus rex Agrippa, qui patri Herodi ab angelo percussus, in regnum succefferat, una cum Bernice uxore uenerunt Caesarem salutaturi Festum nouum praesidem. Cumque dies complures illic comorarentur, Festus per occasionem exposuit regi causam Pauli hunc in modum: Est hic uir quidam relictus a Felice, cui successisti, uinctus, de quo quum uenissem Hierosolymam, adierunt me summi sacerdotes ac primores Iudaeorum, postulantes ut in ipsorum fauorem pronunciarer aduersus illum sententiam: Quibus respondi, non esse Romanis hunc morem, ut in gratiam cuiusquam donent quenquam hominem in exitium, priusquam reus praesentes habeat accusatores, locumque accipiat defendendi se de obiectis criminibus. Itaque quum huc conuenissent accusatores, sine ulla dilatione postridie sedi pro tribunali, iussitque adduci reum. Quumque prodissent accusatores, nullum crimen obijciunt de rebus his, de quibus ego suspicabar. Tantum quaestiones quasdam de sua superstitione mouebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus reuixisse, ac nunc quoque uiuere. Ego uero uidens eiusmodi quaestiones non admodum conuenire meae cognitioni, neque satis certum habens, quid in ea causa pronunciarer, rogauit eum, num uellet ire Hierosolymam, atque illic experiri iudicium super hisce rebus, quae notiores essent sacerdotibus, scribis ac Pharisaeis. Id quum recusasset Paulus, appellans Caesarem, ut illius cognitioni seruaretur, iussit illum interim seruari in custodia, donec per occasionem mitterem illum ad Caesarem. His auditis, respondit Agrippa Festo: Audiuimus iam pridem multa de Iesu isto, de quo discipulis illius, quam obrem uellem & ipse audire hominem istum, priusquam eat ad Caesarem. Tum Festus: Cras, inquit, audies eum. Postero die quum uenisset Agrippa, simulque Bernice multo cum strepitu atque apparatu, introissentque in auditorium cum tribunis ac primoribus ciuitatis, iubente Festo adductus est Paulus. Tum Festus, ne tantum in regis gratiam uideretur adduxisse Paulum, hunc in modum loquutus est: Agrippa rex, & omnes quotquot hic nobiscum adestis uiri, uidetis hominem, de quo tanta multitudo Iudaeorum interpellauit me, tum Hierosolymis, tum hoc in loco, magnisque uociferationibus acclamarunt, non esse fas eum amplius uiuere. Ego uero disquisitione facta, comperi illum nihil admisisse dignum supplicio capitis. Caterum quum ipse ultro appellasset Caesarem, statui illum eodem mittere. De quo certum quod scribam domino, non habeo. Quapropter produxi eum ad uos, & maxime ad te rex Agrippa, ut examinatione facta, habeam quod scribam. Iniquum enim mihi uidetur, mittere uinctum, neque significare crimina de quibus accusatur.

Mic Agrippa rex uersus ad Paulum, qui uinctus astabat, ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso, si quid habes, quo causam tuam defendas. Moxque Paulus porrecta manu, defensionem sui sic exorsus est: Magni referre puto rex Agrippa, apud quem iudicem reus causam dicat. Etenim qui fidit innocentiae suae, huic nihil optabilius, quam ut contingat iudex, qui causam aut optime norit, aut facillime possit dicere. Nam apud iudicem non intelligentem negotium, de quo agitur, frustra disertus est qui dicit. Quanquam itaque mihi uaria crimina obijciuntur a Iudaeis, tamen hoc nomine me fortunatum iudico, qui causam hanc hodie dicurus sum apud te, cui notissimae sunt & consuetudines & quaestiones gentis Iudaicae. Quapropter te rogo ut patienter me audias. Principio, quod quidam obijciunt me peccare aduersus legem, quam sit falsum, omnis mea uita ad hunc usque diem acta satis declarat. Quanquam enim Tarfi natus sum, tamen a primis annis inter Iudaeos institutus sum Hierosolymis, ubi & legem studiose didici ad pedes Gamalielis. Itaque uitam meam pure religioseque actam inter gentis meae homines, & in omnium celeberrima ciuitate nouerunt Iudaei, qui me ante multos annos cognouerunt, ex quo primum Hierosolymis uersari coepi, si modo uelint id quod sciunt profiteri. Neque enim solum Iudaicae religionis sedulus cultor fui, uerum etiam eam sectam, quae ceteris & religionis studio, & legis exactissima cognitione praecellit, amplexus sum, nimirum pharisaeorum. Impudenter autem accusant me parum esse Iudaeum, qui fuerim & sim pharisaeus, quasi quis Iudaeum esse neget, qui Hierosolymis sit natus. Nam ex Iudaeis pharisaeorum secta praecipue credit futuram corporum resurrectionem, & unumquemque prout in uita hac se gessit, praemia sortiturum. Nec unquam desciui a secta pharisaica: quin & nunc ob spem felicitatis quam deus repro-misit patribus nostris, his qui pie transegerunt hanc uitam, sto subiectus iudicio. Quod si crimen est sperare quod deus promissit suis cultoribus, mihi crimen hoc cum multis commune est. Etenim duodecim tribus gentis nostrae, quo tandem animo colunt deum instanter nocte ac die, nisi quod sperant sese ad hanc felicitatem ab eo promissam peruenturas: Vix igitur Iudaei nomine dignus uideatur, qui non sperat, quod deus promissit. Atqui ob hanc spem, rex Agrippa, nunc potissimum uocor in ius a Iudaeis. Scio multis absurdum uideri, si quis dicat corpus semel mortuum ac putrefactum reuiuiscere. Sed multa uidentur hominibus absurda, quae post comperiant esse uerissima. Si quis praedice hominem ab homine posse reuocari ad uitam, merito uideatur absurda dicere. Verum quum incredibile iudicatur apud uos, si deus, qui potest quicquid uult, suscitaret mortuos: An qui uitam dedit omnibus, non potest quibus uult reddere? An illum mendacem esse credimus, ut quod promissit, non sit praestaturus? Quin & mihi usuuenit, ut quod prius uidebatur absurdum, post compererim uerissimum: & quod antea uidebatur impium, & legi nostrae aduersum, post compererim & pietatis & religionis esse caput: adeo, ut quo animo nunc in me sunt Iudaei, hoc ipse quondam fuerim in discipulos Iesu Nazareni: aduersus cuius nomen rebellans totis uiribus, existimabam me religiose facere, si quantis possem malis illius professores affligerem: quod & feci Hierosolymis. Multos enim sanctos conieci in carcerem, impetrata ut id facerem a summis sacerdotibus auctoritate, quumque occiderentur detuli sententiam. Nec Hierosolymis tantum, sed per omnes synagogas, ubicunque conciliabula illorum deprehenderem, puniebam illos, malis huc adigere studens, ut in sanctissimum nomen illud essent blasphemii, quemadmodum ego tum eram. Nec his contentus, maiore etiam insania debacchatus sum in illos, adeo ut in exteris etiam ciuitates, ac procul ab Hierosolymis semotas proficiscerer, ut eius nominis professores affligerem supplicio. Cumque totus intentus huic crudeli negotio, non ex malicia, sed studio legis patriae proficisceret Damascum, armatus auctoritate summorum sacerdotum, die medio, rex Agrippa, uide e caelis subito promicare lucem multo clariorem splendore solis. Ea circumfulsit & me, & comites meos qui aderant. Quum autem omnes attoniti fulgore luminis decidissent in terram, audiui uocem loquentem ad me, ac dicentem Hebraica lingua: Saul, Saul, quum me persequeris? Durum est tibi iactare calces aduersus stimulum. Hic ego respondi: Quis es domine? Tum ille contra: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris & ris

ris. Sed surge, & erige te in pedes tuos. Ideo defeci persequitorem, ut erigam praconem nominis mei. In hoc enim nunc apparui tibi, ut à me defectus, & hæc quæ uidisti, testificeris atque exequaris, & ea quæ in posterum per uisiones significabo tibi. In quibus omnibus adero tibi protector, eripiens te de populis ac gentibus barbaris proculq; semotis, ad quas nunc te legatum mitto, ut quemadmodum tu nunc liberatus ab errore, pro cæco factus es oculatus, ita prædicatione ueritatis Euangelicæ, aperias oculos eorum, ut à tenebris errorum ac uitiorum, quibus hæcenus detinentur, conuertantur ad lucem Euangelicam: utq; qui hæcenus idololatriæ dediti, mancipia fuere Satanæ, transferantur ad deum, qui dominus est omnium: & qui hæcenus omni turpitudinis genere fuerunt inquinati, nunc per fidem Euangelicam gratis accipiant remissionem omnium peccatorum: qui quæ hæcenus dicti sunt non populus, alieni à deo, alieni ab omni cõsortio sanctorum, nunc sortem accipiant inter eos qui sanctificati sunt, non per circuncisionem aut legis obseruationem, sed per fiduciam erga me, quia credunt Euangelio. Nec enim cuiquam alia uia nunc contingit sanctificari. Hæc, Agrippa rex, neq; noctu, nec in somnis acta sunt, sed clara luce fulgorem conspeximus multi, & uocem clare loquentem audiuius. Unde certus hæc à deo cõsilius geri, non me præbui inobedientem cõlesti uisioni, sed omissio negotio quod institueram, longe diuersum agere cõepi, prius ac potius ducens exequi quod deus mandarat, quam quod summi sacerdotes. Nam statim Damasci, mox Hierosolymis, deinde per omnes Iudææ regiones, deniq; & inter gentes uarias ac procul semotas prædicabam Euangelium, ut uitæ superioris pœnitentiã agerent, et conuertentur ad idolis mutis ad deum uerum ac uiuum: utq; semel purgati baptismo, deinceps facerent opera digna ihs, qui uere respicissent. Hanc ob causam Iudæi, quum me uiderent in templo, comprehensum tentabant interficere. Nec armis humanis hæcenus me defendi, sed protectore deo, cuius iussu facio quod facio, subsisto usq; in hodiernum diem, testificans tum maximo cuique tum minimo, de his quæ iussus sum omnibus absque delectu personarum prædicare, nullam nouam doctrinam ex me comminiscens, sed nihil aliud prædicans, quam ea quæ Moses ac prophetae prædixerunt futura. Siquidem & Iudæi hæc solent disputare de Christo ex uaticinijs prophetarum, an Messias esset uenturus, malis hominum mortiq; obnoxius, an esset omnium primus auspicator resurrexerit corporum, an lumen ueritatis annunciaturus primum populo Israelitico, deinde & gentibus. Hæc omnia quum prædicta sint à prophetis & Mose de Messia, prædico non esse expectandum alium Messiam, quandoquidem ista iam expleta sunt in Iesu Nazareno: nihilq; iam superesse, nisi ut pœnitentiã uitæq; nouitatem omnes sese præparent in illius reditum, quando uenturus est iudex totius mundi. Quum Paulus hæc aliaq; multa pro sui defensione diceret, Festus, qui nihil intelligebat rei Iudæicæ, pro deliramentis ducens, quæ dixerat de uisione, deq; resurrectione corporis, clara uoce dixit: Insanis Paule. Euenit tibi quod multis solet. Multitudo literarum tibi sanam mentem eripuit. Ad hoc Paulus: Non insanio præstantissime Feste. Siquidem insaniam est, per errorem mentis à uero delirare. Ego uero sobrius, quæ uera sunt eloquor: quæ scire, uera sanitas est. Hæc enim ita se habere nouit rex, apud quem his de rebus eo liberius loquor, quod existimem nihil illum latere eorum quæ narro. Neq; enim res in angulo gesta est, sed in propatulo, deinde rumor per uniuersam Iudæam dimanauit. Mox Paulus uersus ad Agrippam, ait: Credis rex Agrippa prophetis? Scio quod credis. His qui credit, non potest non credere Euangelio, prædicanti factum, quod propheta futurum prædixerant. Agrippa uero sermonem interruptens, dixit Paulo: Modica ex parte persuades mihi ut fiam Christianus. Tum Paulus: Equidem illud optarim à deo, non tantum modica ex parte, uerum etiam magna: nec te modo, sed omnes etiam qui me audiunt hodie, esse tales, qualis ego sum, exceptis hisce uinculis. Hæc ubi dixerat Paulus, surrexit rex ac præses & Bernice, simulq; cæteri qui assiderant. Quumq; secessissent de negotio comunicaturi, discessum est ab omnibus in hanc sententiam, ut dicerent nihil admissum à Paulo dignum morte aut uinculis. Itaque futurum erat, ut dimitteretur Paulus, nisi rex Agrippa dixisset Festo præsidii: Poterat hic homo absolui à causa, nisi appellasset Cæsarem.

Taq; quum ex sententia regis Agrippæ decretum esset, ut Paulus quemadmodum appellarat Cæsarem, iret in Italiam, tradiderunt Paulum, cumq; hoc alios quosdam uinctos Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ. Conscendimus aut nauim quæ uenerat ex Hadrumeto Africa ciuitate, quæ nos exponeret in Asiam minorem, quod ea iuxta oras Asiæ esset itura, perseuerante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi, qui nauigationis etiam comes esse uoluit. Itaque postridie quam soluissemus Cæsarea, appulimus Sidonem. Hic Iulius Centurio, quoniam Paulum constituerat tractare humaniter, permisit ut egressus nauim, iret ad amicos, si quos haberet Sidone, atque ab illis curaretur. Hinc rursus ubi soluissemus, non commissimus nos spacioso mari, sed ad læuam præterlegimus littora Cypri, eo quod uenti essent aduersi. Atque ita pelagus, quod est contra Siciliam ac Pamphiliam, emensi, peruenimus Myram, ea est in littore Lyciæ. Hic Centurio nactus aliam nauim, quæ uenerat ex Alexandria Aegypti, nauigatura in Italiam, transposuit nos in illam. Quumq; multis diebus tarde nauigassemus, utiq; tandem deuenissemus contra Gnidum, uidelicet resante uento, defleximus cursum ad insulam Cretam, iuxta ciuitatem eius insulæ littoralem, cui nomen Salmon, siue ut nonnulli uocant, Sammonii. Hanc quum ægre præternauissemus, peruenimus ad aliud Cretæ litus, cui nomen Pulcheri portus. Huic loco erat uicina ciuitas Lasæa. Porro quum multum iam temporis in hac nauigatione consumptum esset, Paulus, quum perspiceret quod iam inciperet esse periculosa nauigatio, non solum ob id, quod uentis aduersantibus non possent tenere cursum quem uolebant, uerum etiam quod ultra iustum tempus non curassent corpus cibo, admonuit nautas, dicens: Viri, perspicio quod hæc nauigatio futura est cum iniuria, multoque damno ac periculo, non tantum oneris & nauis, uerum etiam uitæ uestræ, quare præsterit à nauigando desistere. Porro Centurio magis auscultabat gubernatori & nauclero, quam Pauli monitis. Quoniam autem illuc non occurrebat portus idoneus ad habendum, complures hoc cepere consilium, ut si quo modo possent, percherentur usque ad Phœnicem. Is est portus Cretæ prominens in mare ad uentum Africum & Coarum. Interea quum aspiraret Auster, rati se uoti fore compotes, ut Phœnicem peruenirent, soluerant à littore Asiæ, ea est Cretæ ciuitas, ac præterlegebant oram Cretæ. Verum haud multo post obortus est uentus subitus ac uiolentus, omniumq; maxime formidatus nautis, quem uocant Typhonem. Idem à plaga mundi unde stat, dicitur Euroaquilo, quod inter Eurum flet & aquilonem. Is cum impetu suo corripuisset nauim, nec posset obniti tempestati, dedimus uela uentis, & arbitrio uentorum ac fluctuum ferebamur. In insulam autem quandam delati, quæ Cretæ est ad Austrum nomine Claude, ægre potuimus obtinere scapham, ut si quid accideret, esset præsidio. Qua tandem sublata in nauem, & alijs item auxilijs utebantur, funibus subcingentes nauim, ne uado illisa facile solueretur: metuebant enim ne uentus impelleret in Syrtim ad Austrum uicinam, quod Typhon ferebat, simulq; demisere uas ad retardandum nauis impetum. Atque his præsidijs adiuti ferebamur. Porro quum non conquiesceret tempestas, sed magno periculo iactaremur, sequenti die uenerunt ad extrema præsidia, ac proiectis oneribus in mare, iacturam fecerunt, quod nauem subleuarent. Rursus perseuerante tempestate, tertio die etiam nauis armamenta nostris manibus proiecimus. Porro quum ad dies complures neque sol appareret neque sidera, ac tempestas semper grauior urgeret, iam omnes ceperat desperatio salutis. Accedebat huc, quod occupati difficultate nauigationis, multo iam tempore non sumperant cibum. Hic Paulus astans in medio illorum, dixit: Oportebat, o uiri, prius obtemperare cõsilio meo, quo monui uos, ne solueretur à littore Cretæ. Sic enim hoc incommodum & rerum iacturam uitassetis: id quoniam mutari non potest, superest ut uel sero sapiatis. Nolite despondere animi. Nullus enim ex uobis peribit. Tantum nauis erit iactura. Non hæc ex me somnio, sed nocte hac astitit mihi angelus dei, cuius ego sum minister & cultor, dicens. Ne metuas Paule, non hic peribis, sed oportet te prius sisti Cæsari. Nec tu solus euades incolumis, sed omnes hos qui sunt in naui tecum, tuis precibus donauit deus. Quapropter bono, inquam, animo estote uiri. Nihil enim dubito

quoniam quemadmodum per angelum suum promissit deus sic futurum sit. Quod si quaeritis, qua ratione possit consuli uita omnium, oportet nos in insulam quandam eijci, ibi nauis fracta seruabimur. Porro ubi decima quarta nox superuenisset, iamque nauigaremus in mari Adriatico, nauis prospicientes circa medium noctis, suspicati sunt sibi apparere regionem aliquam. Qui uolentes experiri, an eo tuto possent appellere, demiserunt funiculum alligato plumbo, quem nauis a iactu bolidem uocant, ac reppererunt profunditatem passuum uiginti: pauloque longius prouecti, ac rursus demissa bolide, reppererunt passuum quindecim. Caterum ubi sentirent decrescere profunditatem, metuentes ne inciderent in loca aspera ac saxosa, iactis de puppi ancoris quatuor, optabant oriri diem, quo certius dispicerent, quae nam appareret regio. Nauis uero, desperata nauis, quoniam senserant se non procul abesse a terra, primum sibi studuerunt consulere, eoque scapham demittunt in mare, dissimulantes se parare fugam, sed praetextentes, quasi ob uim tempestatis uellent & a prora ancoras demittere. Paulus autem non ignarus quid agerent, & sciens ad seruandos ceteros, qui erant in nauis, nauarum opera fore opus, admonuit Centurionem ac milites: Nisi isti, in quiens, manserint in nauis, uos seruati non potestis. Hoc audito, milites gladijs inciderunt funes scaphae pendentes, ac passi sunt illam excidere in mare. Cum autem rarefcente nocte inciperet apparere dies, Paulus hortabatur omnes ut cibum sumerent, dicens: Dies hic decimus quartus est, quod perseueratis esse ieiunij, nec ullo cibo curastis corpora, quapropter hortor uos, ut sumatis cibum: hoc ad salutem uestram pertinet, ne liberati a tempestate, fame periclitemini. Non est enim quod cogitatis, quoniam attinet sumere cibum mox perituros. Nam hoc promitto uobis, quod nulli uestrum peribit uel capillus de capite. Haec loquutus Paulus, sumpto in manus pane, gratias egit deo in conspectu omnium: cumque fregisset, domini Iesu exemplum referens, cepit comedere. Porro Paulum oratione tum exemplo iam omnium recreatis animis, sumperunt et ipsi cibum. Summa autem omnium qui eramus in nauis, erat ducenti septuaginta sex. Expleti cibo, subleuabant nauim quo propius posset appellere in terram, eijcietes in mare triticum, quod ex Aegypto uetere Romanorum granario deuehebatur in Italiam. Vbi uero iam diluxisset, terram quidem quam uidebant, non agnoscebant. Caterum animaduertent eam habere sinum quemdam hinc atque hinc porrecto littore, in quem destinabant, si possent, nauim impellere. Sublatis igitur ancoris, committebant se mari, simul laxatis & gubernaculorum iuncturis, quo possent & his uti ad dirigendum quod uellent nauis impetum. Tum sublatis in altum uelis, antennis ad uentum offlexis, secundum aures flatum tendebant ad littus. Caterum quum non possent obtinere sinum quem petebant, sed ui uentorum incidissent in locum prominentem in mare, huc impegerunt nauim. Ac prora quidem infixam uado, manebat immobilis, puppis uero soluebatur uindarum. Itaque iam nihil supererat, nisi ut natando sua quisque uitae consuleret. Hic militum consilium erat, ut uinctos occiderent ne quis quum enataisset, effugeret. Hoc barbarum & immane consilium cohercuit Centurio, cupiens seruare Paulum, cuius consilio ipsi seruarentur. Verum ne quis omnino periret, iussit ut qui natandi essent periti, se primos abijcerent in mare, & natati in terram euaderent. Qui natari ne scirent, partim nixi tabulis, partim alijs nauis instrumentis adiuti, reciperunt sese in terram. Hac ratione factum est, ut omnes tandem euaderent in terram.

CAPVT. XXVIII.

Quum appellerent, non agnoscebant quae nam esset insula, uerum postea quam euassent in terram, ex incolis cognouerunt, quod Melite uocaretur. Ea est inter Epirum & Italiam, spectans Siciliam ad septentrionem. Barbari uero miseri calamitatis nostrae non mediocrem humanitatem nobis praestiterunt. Nam accensa pyra, recipiebant nos omnes simul & hymbri & frigore afflicti. Vbi uero Paulus congregasset sarmentorum multitudinem, & posuisset super ignem, uisera quae illic latitauerant prius frigore torpuerat, excitata calore prorepserunt, ac mordicus arripuit manus Pauli. Barbari uero Melitae, ut uidere letalem bestiolam pendente a manu Pauli, dicebant: Omnino hic homo necesse est ut sit homicida quispiam: quem cum tempestat eiecerit in columenem mari tamen ultio diuina non sinit in terris uiuere. Paulus autem ut sensisset uiperam morsum, excussit eam in ignem, neque quicquam praeterea passus est mali. At illi existimabant futurum, ut ueneno dilapso

lapso per uenas, incenderetur atque intumesceret, aut repente mortuus concideret, ut ueneno recta penetrante ad cor. Tandem quum illi diu expectassent quid accideret Paulo, uiderentque nihil illi accidere mali morsu uiperae, rursus barbarica leuitate mutata sententiam dicebant illum esse deum. Nondum enim audierant Melitae de Iesu, qui hoc donarat sui nominis professoribus, ne uis ulla ueneno, quantum uis praesentanea, posset ipsis nocere. Porro iuxta littus illud in quod appulerat, erant praedia primatis eius insulae, nomine Publij, qui nos exceptos in aedes suas, triduo benigniter tractauit. Eodem tempore Publij pater febribus ac dysenteria laborabat, adeo grauius, ut etiam lecto decumberet. Paulus autem memor praeccepti dominici, ingressus est ad aegrotum, ac precibus ad deum suis imposuit illi manus, ac sanauit eum. Id factum ubi rumor sparsisset per insulam, ceteri quoque qui laborabant, adibat Paulum, & sanabantur. Quomodo illi donec illic commorabamur, plurimum officiorum in nos contulerunt: & dum ad ornandum nauigationem, imposuerunt in nauim ad comitatum necessaria. Mensibus itaque tribus in insula transactis, nacti sumus nauim alteram Alexandrinam, quae in Melite hibernauerat. Huic erat insigne Castor & Pollux, quos Graeci Dioscoros appellant, putantque bene fortunare nauigationem, si comitanti insideant antennis. Hanc ingressi soluimus a Melite. Posteaque appulsemus Syracusas, ea ciuitas est Siciliae maritima, comorati sumus illic triduo. Soluentes Syracusas, ac praeterlegentes Siciliae littora, deuenimus Rhegium Italiae ciuitatem in agro Brutiorum. Ab ea ciuitate brevissimum traiectus est in Sicilia. Nam hac parte olim Sicilia contigua erat Italiae, donec uis maris intercurrentis diuulsit utraque regionem, interfuso freto non amplius quam M. D. P. in latum, unde & nomen inditum a Graecis Rhegio. Hinc post unum diem, afflante uento comodo, nimirum Austro, delati sumus Puteolos. Vbi quum nacti essemus aliquot Christianos, rogati sumus, ut aliquandiu comoraremur illic. Itaque morem gerentes illorum uoluntati, subleuimus illic dies septem, unde recta profecti sumus Romam. Quomodo autem iam rumor Romam pertulerat ad fratres, nos eo adueniuros (nam Pauli nomen apud Romae ageres Christianos, cum primis erat celebre ob epistolam ad illos scriptam) prodierunt nobis obuia ex urbe usque ad Appij forum, ad locum cui nomen tres tabernae. Horum conspectu uehementer recreatus est Paulus, intelligens & illic esse, qui sincero pectore fauerent Euangelio: & actis deo gratias, sumpsit fortem ac bene sperantem animum. Demum ubi peruenissemus Romam, Centurio reliquos uinctos tradidit principi exercitus. Caterum Paulo permissum est ut maneret solus, unico tantum adhibito milite, qui seruaret eum. Quomodo autem uinctus una cum alijs perductus est Romam, ne quis Iudaeorum suspicaretur eum ob aliquod maleficium ista pati, post tertium diem conuocauit primos Iudaeorum Romae degentium, apud quos ita loquutus est: Ego, uiri fratres, quum nihil admiserim aduersus populum meum, aut instituta maiorum, uinctus Hierosolymis, traditus sum in manus Romanorum, delatus Caesarem ad praesidem Felicem, deinde ad Festum. Qui quum causam examinassent, uoluerunt me absolueri, eo quod, ut ipsi fatebantur, nihil in me conperissent capitis supplicio dignum. Verum odiose reclamantibus Iudaeis, coactus sum appellare Caesarem: non quod ob hanc causam sim offensus genti meae, paremque criminationem ullam apud Caesarem, & odium quo laborat augeam, sed ut meam tuear innocentiam. Omnibus enim bene cupio, qui deum pure colunt iuxta legem patriam. Hoc enim erga uos affectu ductus, iussi uos huc accersi, quando uinctis onusto non licebat uos adire, ut ex uestro conspectu & alloquio non nihil solatii caperem. Quum autem colit gens Israelitica tanto studio deum, contemptis gentium simulacris, nisi quia sperat in resurrectione pietatis suae praemium: Ob hanc itaque spem, quae mihi communis est cum tota gente mea, circumdatus sum hac quam uidetis catena. Nec aliud mihi crimen potest obijci. Ad haec Iudaeorum primos responderunt hunc in modum. Quod te nobis purgas, quasi delatus ab aliquo, scito quod neque quisquam a Iudaea per literas nobis significauit aliquid mali de te, neque quisquam inde huc ueniens quicquam de te male loquutus est. Cupimus tamen ex te ipso discere, quae sit tua sententia. Nam quod attinet ad sectam istam nuper natam de Iesu Nazareno, qui resurrexit, conperit habemus, quod ubique in omnibus illi reclamatur, tanquam uanae. Gratum erit igitur, si nos exactius de hac quid tu sentias docueris. Id quum Paulus libenter se facturum respondisset, praescripto die rursus ad illum conuenerunt Iudaei, plures quam antea uenerant, in hospitium in

rium in quo Paulus uerfabatur. Quibus exponebat doctrinam Euangelicam, testificans
 iam adesse regnum dei, nec amplius expectandum esse Messiam, docens hunc esse Iesum
 Nazarenum; idq; demonstrans ex figuris legis Mosaicae, ac uaticinijs prophetarū osten-
 dens quicquid erat adumbratum in lege, quicquid praedictum à Mose & prophetis, in
 Iesu palam ac plene exhibitum esse. His de rebus cum Paulus copiose differuisset à mane
 usque ad uesperam, quidam è cœtu Iudæorum crediderunt orationi Paulinae, quidam
 non crediderunt. Quumq; inter sese non essent concordēs, coeperunt abire, Paulo proli-
 xae orationi unum adhuc uerbum adijciēte, quo taxaret illorum incredulitatem, qui tam
 manifestis legis ac prophetarum de Iesu testimonijs non desinerēt diffidere. Bene, inquit,
 spiritus sanctus de uobis uaticinatus est per Esaiaē prophetā ad patres nostros, quorum
 obstinatam incredulitatem uos refertis. Vade, inquit, ad populum istum, & dic ad illos:
 Auribus audietis, nec intelligetis; & oculis cernetis, nec uidebitis. Incrassatū est enim cor
 populi huius, & auribus grauitè audierunt, & oculos suos compresserunt, ne quando
 uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, conuertanturq; & sanem ipsos.
 Proinde scitote, quod haec salus quae per Iesum offertur à deo, quando uos respuitis, defe-
 retur ad gentes. Respuit enim qui non credit: nec capax est huius gratiae, qui fidem non
 habet Euangelio. Vobis primum annūciatum est donum dei. Sic enim iusserat dominus:
 Oportebat autem uos potissimum credere, qui profiteremini legem & prophetas, sed ad-
 uersus haec omnia habetis oculos oclusos, aures obturatas, & cor incrassatum, reclaman-
 tes manifestae luci ueritatis Euangelicae. Gentes autem, quae nec deum nouerunt, nec le-
 gem habent, aut prophetas, à simula chris suis conuertentur, & per fidē assequentur hanc
 diuinam benignitatē, quam uos aspernamini gratis oblatam. Haec quum dixisset Paulus,
 discesserunt ab eo Iudaei, multam habentes inter ipsos disceptationē. Mansit autem toto
 biennio in aedibus quas conduxerat, excipiens humaniter omnes qui ipsum ad-
 bant, siue Iudæos, siue incircuncisos, praedicans illis regnum dei, ac docens
 cum omni fiducia, nemine prohibente doctrinam Euangeli-
 cam, proferēs uaticinia olim prodita de domino Ie-
 su: tum illius facta, dicta, promissaq;
 ad ea conferens.

FINIS

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PA-

TRI AC DOMINO, DOMINICO CARDINALI GRIMANO
Veneto, titulo sancti Marci, Erasmus Roterodamus S. D.

VIBVS nouum uideri solet reuerendissime pater, quia Paulus A-
postolus πολυγλωττοτατος Romanis Graece, quam Romane scri-
bere maluerit, mirari desinent, si perpenderit primum, illis tempori-
bus Graeci sermonis usum penè tam late patuisse, quam late Roma-
num patebat imperium. Deinde Romanis ipsis adeo quondam ita
delictis fuisse Graecanicas literas, ut ea res Satyrarum cõuitijs sit ex-
agitata. Siquidem apud Lucilium Scquola ridens Albutium, ut plus
æquo *ἑλλήνων, χάρει*, inquit, prætor Athenis: & apud Iuvenalem

stomachatur quispiam, negans se ferre posse Graecam urbem. Quanquam ita Graece lo-
quutus est Apostolus, ut à mere Graecis non satis queat intelligi, ob passim admixtã He-
braei sermonis proprietatem. Quod si maxime Graeca, ac pure Graeca fuisset oratio, mul-
tum tamen adhuc difficultatis superesset lectori, quod quum scriberet rudibus adhuc, &
nuper Christo initiatis, mysteria quaedam magis attigit, quam tractauit, & indicauit ue-
rius, quam explicuit, uidelicet tempori seruiens. Nunc uero cum Roma tota a deo sit Chri-
stiana, ut illic totius Christianae religionis sit arx culmenq; ac per uniuersum terrarum
orbem Romane loquantur quicumque Romanum agnoscunt pontificem, uidebar mihi
hi facturus operæ precium, si effecissem ut Paulus iam mere Romanis, ac plene Christia-
nis, non solum Romane, uerum etiam explanatius loqueretur: atq; ita loqueretur Roma-
ne, ut Hebraicum quidẽ non agnoscas, agnoscas tamẽ apostolum loqui. Solitus est ille mu-
tare linguam, semper obseruata apostoli dignitate. Non hic attollam uerbis, quanti mihi
constiterit hoc quicquid est opusculi, quod id sciam nemini procliuẽ uel aestimare, uel cre-
dere, nisi qui ipse periculum in simili negotio fecerit, quid sit hiantia committere, abrupta
mollire, confusa digerere, inuoluta euoluere, nodosa explicare, obscuris lucem addere, He-
braismũ Romana ciuitate donare: deniq; Pauli, hoc est caelestis oratoris mutare linguam,
& ita temperare *ἡ ἀφραση*, ne fiat *ἡ ἀφρόνησις*, hoc est sic aliter dicere, ut tamen non dicas
alia; praesertim in argumento non solum tot modis difficillimo, uerum etiam sacro, ac ma-
iestati Euangelicæ proximo: in quo cum in lubrico uerseris, & labi sit facillimum, citra gra-
ue periculum labi non possis. Illud modo testabor, ingenue magis quam arroganter, non
multum laboris accessurum fuisse, si iustum commentarium in hanc epistolam ædere uo-
luissem. Arbitror autem huiusce operæ præmium abunde magnum mihi perfolutum, si
meo studio sensero perfectum esse, ut Paulus primum tibi, deinde per te ceteris Romanis
sit aliquanto commendatior, aut certe familiarior, quibus & commendatissimum & fami-
liarissimum esse par est. Compertũ enim habeo quàm multos antehac sermonis peregrini-
tas, quanto plureis tum explicationis, tum rerũ difficultas alienarit ab eius lectiõẽ. Quan-
quam à tam eximio fructu non oportebat ullis incõmodis deterreri. Horum igitur uel fa-
stidio, uel desperationi, hac nostra industria studuimus succurrere, ita negotium tempe-
rantes, ut ei qui nolit quicquam in sacris literis immutari, commentarij uice sit futurum,
rursus ei qui uacet huiusmodi superstitione, Paulus ipse loqui uideatur. Amplectere Ro-
ma principem, aut certe præcipuum religionis tuæ magistrum. Exosculare priscae lau-
dis tuæ præconem: redama eum, qui te nõdum uisam adamauit. O feliciter commutatam
sortem felicitatis tuæ. Olim sub tyrannib; Cæsaribus mutis simulachris litabas, nunc sub
Petro & Paulo terrarum orbi praesides: olim eras superstitionum omnium ancilla, nõc es
ueræ religionis magistra. In Iouis Capitolini locum successit Christus solus Opt. Max. In
principis locũ Petrus & Paulus suis uterq; dotibus summus, in augustissimi illius senatus
uicem successit toti orbi reuerendus Cardinaliũ ordo. Si quid te mouent fornices, aut py-
ramides pristinae superstitionis uestigia, cur non magis te capiunt in horum libris recepte
religionis monumenta: Adriani statuã, aut Domitiani miraris thermas. Quin potius Pe-
tri Pauliq; sacrosanctas epistolas amplecteris: Si iuuat in Salustianis aut Liuianis libris fa-
bulosa uerustas, à quibus initijs ad orbis tyrannidem breui ruituram fueris euectã uultu-
rum

Varius in dis-
cendo Paulus

Laus Roma-
norum

Cardinalium
ordo

Sic laudat ut admonet

Roma Babylon

rum auspicijs: cur non magis iuuat in apostolorum & Euangelistarum literis agnoscere, quibus primordijs ad ecclesiam monarchiam nunquam cessaturam perueniret, auspicijs Christi: Vt apud Iudaeos sacrosancti quondam templi, hodie ne uestigiū quidem ullum extat, ita tui Capitolij, quod quondam uanissimi uates aeternum fore pollicebantur, adeo nullae supersunt reliquiae, ut ne locum quidē possis ostendere. Si Ciceronis linguam miraris, de qua uix pronuncies plus ne profuerit, an obfuerit reipub. cur non magis delectat Paulina facundia, cui salutis ac religionis tuae summam debes: Semper auida laudum fuisti, habes tam grauem, tam inclytum gloriae tuae buccinato rem. Quid triumphalius quam apostolico ore laudari? Agnosce Romane, agnosce quid tibi tribuat Paulus, ut intelligas quae laudes tibi sint tuendae. Audi quid moneat, ne nescias quid tibi sit cauendum. Fidem laudat, quae nusquam adhuc fuit incorruptior: obedientiam praedicat, quae fecit, ut cito superstitutione religione mutares. Facilitate tribuit, cui solet esse comes credulitas, hęc in causa fuit, ut a pseudapostolis in Iudaismū pellicereris. Sed aderat facilitati prudentia, quae fecit, ut mature resipisceres. Subnotat animi celsitudinem, atq; ob id tam sollicitē deterret a fastu & insolentia, a luxu auocat ad sobrietatem, a libidinibus ad castimoniam, a ferocitate ad tolerantiam, a diffidijs ad concordiam, a bellis ad pacē. Haec est indoles uere Romana, a qua degenerare sit turpe. Vide ne e Roma degeneres in Babylonē. Fatetur diuus Hieronymus suis etiam nū temporibus laudat: Paulo religionis extitisse documenta. Vbi, inquit, alibi tanto studio & frequentia ad ecclesias & ad martyrum sepulchra concurrunt: ubi sic ad similitudinem caelestis tonitruū amen reboat, & uacua Idolorum templa quatitunt: Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi ecclesiae, sed quod deuotio in eis maior & simplicitas ad credendum. Magnificū quidē Hieronymi testimonium: At idem quid dicitur sit si nunc uideret eadē in urbe tot ecclesias, tot cardinales, tot episcopos, si conspiceret ab uno hoc certissimo Christi oraculo ab uniuersis mundi principibus responsa peti: Huc religionis causa ex ultimis usq; terrarū angulis agminatim concurrere: Parum Christianum sibi quēq; uideri, nisi Romam, nisi Romanū pontificē uiderit ceu numen quoddam terreste, ut a cuius nutu ac reuotu, res uniuerse mortalium pendeant: Deniq; si cerneret sub LEONE decimo cōpositis bellorum procellis, Romanā urbem, non minus literis, quam religione florentē: ut quae una tam multos habeat ecclesiastica dignitate praeminentes, tot uiros omni doctrine genere insignes, tot mundi lumina decoratq; ut orbem uerius, quam urbē dixeris. Nihil optandum a superis, nisi ut perpetuo suis laudibus respondeat, perpetuo felicitatem suam pietate superet, maiestatem anteeat bonitate. Id fiet, si Petri ac Pauli, quorum auspicijs praesidioq; regnat, peccatis uitāq; pro uiribus studeat exprimere. Atqui horū imaginem nusquam expressiorē magisq; uiam liceat reperire, quam in ipsorum literis. Interea Pauli fragmentū libentius amplectentur, amplissime pater, si tuis istis manibus porrigetur, qui studiorū omnium, praesertim eorum quae cum linguarum peritia coniuncta sunt, mirum quendam Mœcenatem agas, sic nihilominus integritate morum conspicuus, ut inter tot clarissima lumina, tamen eluceas atq; emineas, non ita quidem, ut alijs offundas tenebras, sed ut per se illustribus & ornatis, plurimum addas lucis ac decoris. Bene ualeat tua pietas. Louanij, Anno M. D. xvii. Idib. Nouemb.

ARGUMENTVM IN PARAPHRASA

SIN SEQUENTEM, PER DES. ERAS- MVM ROTERODAMVM.

AM quo res sit dilucidior, argumentum epistolae paucis explicandum. Atq; ut exordiar ab ipso nomine, quanquam me non fugit Hieronymum in commentarijs, quos scripsit in epistolam ad Philemonem, in hac esse sententia, ut existimet apostolum prius uocatum Saulum. Pauli uero cognomen ceu trophaeum usurpasse a Sergio Paulo proconsole, quem Christo lucrifecit, quem admodum legimus in Actis apostolorum, Capite xii. Rursus alios esse quibus placet at in Iudaismo dictum Saulum, mutata religione simul & nomen mutasse: tamen alteram minus probabilē facit, quod Lucas hoc ipso, quod modo citauimus, capite scribit: Saulus qui &

qui & Paulus repletus spiritu sancto, haud obscure declarās, eū binominē fuisse prius q̄ Sergius Paulus esset conuersus: alteram planē refellit, quod cum alijs aliquot locis, tum in eodem capite Saulus dicitur, iam Christi praedicans Euangelium. Dixit illis spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam. Proinde mihi uero propior uideretur Origenis opinio, quemadmodum in ueteris instrumenti libris, aliquot comperimus diuersis nominibus notatos, uelut Idida dictum, qui alijs uocatus est Salomon: & Oziam alicubi dictum, qui alibi sit Azarias. Item in Euangelicis literis Lucae dictum Leui, qui se in suo Euangelio Matthaeum nominat: ita Paulo geminum fuisse uocabulum, quanquam ipse in epistolis se nunquam Saulum appellat, sed ubiq; Paulum, fortassis ob id, quod Pauli uocabulum Graecorum ac Romanorum, ad quos scribebat, uiribus esset familiarius. Saulus enim sic a Saul Hebraea uoce deflexum apparet, ut Graeci a Ioseph Iosephum deflexerunt. Paulus autem Hebraeis sonat mirabilem, si tamen ferendum putamus Romanā seu Graecicā uocis etymologiam e peregrina lingua peti. Quod tamen Hieronymus cum alicubi in alijs reprehendat, hic sibi permittit, opinor, ut in re non admodum feria. Certe Graecis sonat quietum, Latinis pusillum. Saul Hebraeis sonat postulatū: & si Ambrosio credimus, in quietudinem siue tentationem, atq; hoc sonat, sed Graecis σαυλα. Atq; haec quidem de ratione nominis, ut in argumento penē plus satis. Caterum dicitur hanc epistolam, excipiente Tertio, quod is quoq; in calce epistolae testatur, adiciens: Saluto uos ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino. Missam apparet e Corintho, per Phœbe sceminam Cenchreensem. Est autem Cenchreae portus Corinthiorum, haud procul ab urbe distans. Quod si tempus quoq; requiratur, scriptam apparet post utranq; ad Corinthios epistolam (unde putant in hac absolutam & confirmatā pietatis argumenta potissimum elucere) id temporis, cum peragrata iam Achaia, in qua Corinthus est, & huic finitima Macedonia usq; ad Illyricum, ac non solum praedicato ubiq; Christi Euangelio, in his duntaxat locis, in quibus aliorū apostolorum nemo praedicauerat, uerū etiam iuxta Petri monita, collecta a suis aliquanta pecunia in subsidium pauperū, adornat et iter Hierosolymam: ut exhibitio quod acceperat, illinc proficisceretur in Hispaniam, Roma iter facturus, atq; illic obiter salutaturus Christianos de quorū fide ac religione audierat, cū ipsos nondū uidisset. Acciderat enim illis diuersum quiddam atq; Galatis. Siquidem hi primum recte a Paulo instituti, postea fraude pseudapostolorū circumuenti sunt, & retracti in Iudaismum. Contra Romani primum male instituti a pseudapostolis, simul atq; pro sua prudentia senserant fraudem, resipuerunt: & in eo quod rectum esse cognouerunt, perseverabant. Nam in ecclesia nascentis primordijs erāt, qui existimarent Euangelij gratiam, quoniam Abrahae posteris, & Iudaicae genti peculiariter promissa uidebatur, nō esse statim propagandam in profanas gentes, & simulachrorū ac dæmonū cultui deditas. A qua sententia & Petrum apparet fuisse non prorsus alienū, qui uiso monendus erat, ut Cornelij Centurionē admitteret: quo nomine mox illi exhibitū est negociū Hierosolymis, expostulantibus ijs qui ex Iudaismo cōuersi fuerant ad Christū, quod cū incircuncisis habuisset commercium: atq; in his probabile est & apostolos aliquot fuisse. Sic em̄ legimus in Actis Ca. ii. Audierunt autē apostoli & fratres, qui erant in Iudaea, quoniam & gentes receperunt uerbum dei. Cum autē ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione, dicentes: Quare introisti ad uiros praeputium habentes, & manducasti cum illis: Erant rursus, qui licet non existimarent gentes prorsus arcendas ab Euangelij confortio, nō admittēdas tamē ducebāt, nisi circūcideretur ritu Iudaico, perinde quasi Christus egeret adminiculo legis Mosaicae, simul ut Euangelij gloria in gentē suam transferrēt. Et in Actis apostolorū Cap. ii. proditum est, eos qui ob persecutionem, quae accidit a morte Stephani, profugerant in Phoenicem, in Cyprum & in Antiochiā, nemini praedicasse Christum, nisi solis Iudaeis. Rursus Cap. xv. Quidam Iudaei ueniunt Antiochiā, palam aduersus Paulum & Barnabam praedicantes, nō esse spem salutis, nisi iuxta Mosi praescriptum circunciderentur: tantusq; tumultus per hos concitatus est, ut coacto concilio decretū sit, ut Paulus & Barnabas una cum aduersarijs Hierosolymam irent, & his apostolorū ac seniorum arbitrio cōponeretur: atq; illic rursus acriter obnitentibus nonnullis, praesertim factionis pharisaice Christianis, cuius fuerat et Paulus, coacta est synodus apostolorū & seniorum, ac Petri Iacobiq; autoritate decretum est, ne gentes onerarentur lege Mosaicae

Binomines in sacris literis

Etymologia non recte peti ex aliena lingua

Scriba Locus

Tempus

Argumentum epistolae

Opinio apostolorum initio

tantum temperarent ab esu suffocati animatis, à sanguine, à carnibus simulachro immo-
latis, & à stupris: quod tamen pro ratione temporum, inuincibili Iudæorum superstitioni
datum esse, uel illud argumēto est, quod tria illa iam olim uidemus esse sublata, ac prorsus
abolita. Ex eodem fonte nata est illa Pauli cum Petro concertatio Antiochiæ, cum genti-
um Apostolus cernēs suos ob Petri simulationē periclitari, palam illum redarguit, quem
admodum refert ipse in epistola ad Galatas cap. 2. Rursum Hierosolymis autore Iacobo
quo purgaret iam inter Iudæos sparsum rorem, quod retrahere uideretur à lege Mo-
saica, cum cæteris calcicium induxit capiti, & iuxta ritum Iudaicū purgatus, munus ob-
tulit in templo sicuti refert Lucas Actorū Cap. 21.

*Iudaica gentis
pertinacia*

uel in hoc, ut placarentur ij, qui
nondum sic profecerant in Euangelica ueritate, ut possent omnino patrios ritus contem-
nere. Sic enim loquitur Iacobus: & scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed
ambulas & ipse custodiens legem. Nec alia de causa, opinor, totondit caput ex uoto Cen-
chreis capite decimo octauo. Cōsimili necessitate circūcidit Timotheum capite decimo/
sexto, cum esset matre quidem Iudæa natus, sed patre ethnico. Tantæ molis erat ex Iudæo
facere Christianum. Est enim ei genti peculiaris quædam pertinacia, nec ulla fuit unquam
suæ religionis tenacior, ut eleganter docet Iosephus in apologia Iudaicarum antiquitatum.
Ad hæc ut Iudæorum natio tum omnibus orbis nationibus erat peculiariter inuisa, ita ui-
cissim omnes execrabantur illi ceu impuros, profanos & impios, adeo ut nec congressu
dignarentur, & templum suum pollui crederent si quis forte incircūcisus esset ingressus.
Tantum erat præcisæ pelliculæ supercilium. Cum igitur spes non esset, fore ut Græci Ro-
maniq; legem uulgo inuisam reciperent, & incredibili pertinacia reclamarent Iudæi, Pau-
lus intelligens periculum esse, ne tam exitiabili dissidio magna ex parte periret Euan-
gelij fructus, & Christi gloria Mosaici nominis obscuraretur admixtu, hoc in primis agit
ubiq; ut legis ceremonias abroget atq; antiquet, omnemq; salutis adipiscendæ fiduciam
in unum Christum transferat. Sicut autem Galatas acriter, sed tamen amanter obiurgat,
quod essent in Iudaismum adducti: ita Romanos præmunir & instruit, ne à pseudaposto-
lis, quos sciebat nusquam cessare, illaqueentur incauti, sed in recta doctrina, quam ample-
cti cœpissent, peristerent. Erat enim Romæ ingens Iudæorum numerus, siue illuc à Pom-
peio translatus, siue quod iam Romanorū esset prouincia Iudæa, quorum superstitio cre-
bro & apud Iuuenalem atq; Horatium, & apud Senecam notatur. Cum quibus & Paulo
multum negocij fuisse, posteaquam Romam peruenisset, testatur extremum caput Acto-
rum apostolicorum. Ac miro consilio singularis artifex sermonem temperat inter Iudæos
& gentes, dum studet omnibus modis ad Christum pellere: neque uult, si fieri
possit, quenquam omnino mortalium perire suo duci, cui militabat. Itaque nunc hos ob-
iurgat, nunc illos, nunc rursus erigit, ac subleuat. Gentium supercilij deprimir, ostendens
nihil illis profuisse, neque naturæ legem, neque philosophiam cuius professioe tuebant,
quo minus in omne scelerum dedecus prolaberentur. Rursum Iudæorum arrogantiam
coercet, qui legis fiducia perdidissent id quod erat totius legis caput, fidem in Christum
Iesum, docens legis ceremonias antiquatas esse iam coruscante Christi Euangelio, quem
legis umbræ deliniant: abrogata iam oia sabbatorum, circūcisionis iniuriam, Calen-
darum recursus, ter quotannis redeuntis ferias, delectum ciborum, in singulos dies iterum
fordidanda lauacra, pecudum innoxiarum lanienam, templi religionem assiduè inquina-
ti cædibus: Has rerum umbras emicante luce ueritatis euanescere: Veros esse filios Abra-
hæ, qui fidē Abrahæ referrent: uere Iudæos esse, qui Christū profiterentur: uere circūcisos,
qui mentē haberent à fœdis cupiditatibus repurgatam: Veram iustitiam ac perfectā salu-
tem citra legis auxilia per Euangelij cōferri ex æquo omnib.

*Sūma doctri-
ne Pauline*

Ceremonia

licet ea salus peculiariter olim esset promissa Iudæis, sed ita his promissa, ut propheta non
tacuerint fore ut illis reijcientibus ad gentes prædicatio Christi propagaretur: Per legem
Mosaicā, quam illi carnaliter obseruabant, uerā iustitiā nulli cōtingere, sed per fidem: idq;
docet tum exēplo Abrahæ, tum uarijs ipsius legis testimonijs. Et ad eum modū detracto
utrisq; supercilio, adempta utrisq; fiducia, omnis æquat in negotio fidei Euangelicæ, ita
gratulans salutē gentium, ut suæ gentis cæcitatē paterno deplorat affectu, licet illam ubiq;
pertina-

pertinacissime insensam experiretur: atq; id per se durum, ita mitiga, ut dicat nec omneis
excacatos, & fore ut aliquando respiscat Iudæorum tota natio, si de gentium prouocata.
Atque hic obiter uaria multiplexq; doctrina de præfinitis, siue prædestinatis, de præscitis,
de uocatis, de gratia & merito, de libero arbitrio, de diuino consilio nobis inscrutabili, de
lege naturæ, de lege Mosi, de lege peccati. Varij quidam allegoriarum fontes, dum duos
facit Adam, alterum quo nascimur iuxta carnem mortales: alterum quo renascimur im-
mortales futuri: Duos homines, internum & externum: internū spiritui & rationi paren-
tem, externum cupiditatibus & affectibus obnoxium: quorum priorem aliquando spiri-
tum appellat, posterio rem interim corpus siue membra, interim carnem, aliquoties legem
peccati uocat: Duplicem mortē, corporis & animi, & tertiam, qua morimur peccato & pec-
candi affectibus: Triplicē item uitam, qua uiuimus corpore, qua animo, & qua uiuimus
iustitiæ & peccato: Duplicem seruitutem aut libertatem, qua uicissim uel innocentia serui-
mus, emancipati à peccatis, uel peccatis seruius liberi à iustitia: Duplicem Iudaismum,
duplicem circūcisionem, geminos posteros Abrahæ: Duas partes legis Mosaicæ: carna-
lem, ueluti corpus: spiritualem, ueluti animam legis: Duplicem baptismum, quo primum
abluiur à peccatis pristinis sacro lauacro, & quo Christo commorimur, abdicatis muni-
di affectibus: Duplicem sepulturam, corporalem, qua triduo sepultus est Christus: & spiri-
tualem, qua nos semoti à mundi uitijs, requiescimus in illo: Duplicem resurrectionem, al-
teram quæ præcessit in Christo, in nobis secutura, alteram qua nos à peccatis pristinis re-
diuiui progredimur à uirtute ad uirtutem, hac parte quoad licet futurā immortalitatem
meditantes: Duplicem iustitiam, dei & hominum: Duplex iudicium, dei & hominum: du-
plicem gloriam siue laudem, apud deum & apud homines. His dissertis transit ad locum
moralem, in primis adhortans ad mutuam concordiam, exemplo membrorum corpo-
ris: & quoniam pax constare nō potest, ubi factus est aut liuor, obsecrat ut obsequijs mu-
tuis, mutuum amorem alant foueantq;. Romanos ut Iudæorum infirmitatem ex diutina
legis assuetudine relictam ad tempus serant: Contrā, Iudæos, ne gentibus in Euangelij con-
fortium ascitis inuideant, sed illorum fidem ac libertatem potius æmulentur: & cum idem
sit omnium deus, idem Christus, eadē gratia, idem præmium, omnes in unum corpus
coalescant: neque quisquam sibi arroget quicquam, sed si quā dote præcellat aliquis, eam
ad fratris opem accommo det. Atque hunc locum uarie tractat, docens quales se præstare
debeant erga Iudæos incredulos, quales erga Christianos superstitiosiores, siue ut ipse uo-
cat, infirmos: quales erga superiores, quales erga inferiores, quales erga pares, quales er-
ga principes, ac magistratus ethnicos, sed suo utcuq; fungentes officio: quales in prospe-
ris, quales in aduersis. Deinde rursus laude Romanorum mitiga admonitionis acerbita-
tem, & suam apud illos autoritatem commendat, cōmemorans quanto plus cæteris pro-
mouerit in Euangelio Christi, declarat quanta teneatur illos uidendi cupiditate, & spem
facit sui aduentus: curq; eum differre cogatur, aperit, laudans spontaneam Macedonum
& Corinthiorum in pauperes sanctos liberalitatem, tacite ac uerecunde Romanos ad
æmulandum prouocans. Caput extremum penè totum occupat salutationibus: non fri-
gide congestis multorum nominibus, sed mire suo cuiq; addito elogio. Postremo quoni-
am penitus nouerat & pseudapostolorum improbam uersutiam, & Romanorum simpli-
citatem, ac facilitatem, admonet etiam atque etiam caueant, ne illorum blandiloquentia
fallantur. Quanquam autem horum pleraque peculiarius ad eam pertinent ætatem, in
qua rudis adhuc paulatim suppullulabat ecclesia, Iudæis & gentibus admixta, ac principi-
bus ethnicis obnoxia, tamen nihil est, unde non ad hæc quoque tempora salutaris aliquid
doctrinæ possit accommo dari: ueluti de fugienda superstitione, quæ dissidiorum est semi-
narium, & sic habet speciem pietatis, ut nihil sit uerę pietati aduersus: de stulta fiducia phi-
losofiæ mundanę & operum humanorum: de merito fidei: de uitando fastu: de toleran-
da alicubi minus eruditorum imbecillitate: de mutuis obsequijs alenda concordia: de fe-
rendis aliquousque malis principibus & impijs episcopis, ne turbetur ordo status publi-
ci: de malefactis beneficentia superandis: de non iudicando quod ad te non pertineat, de
commode interpretando quicquid recto animo fieri potest: de cauenda insidiosa blandi-
loquentia, alijsq; id genus rebus, in quibus hodieque communis hominum uita uersatur.
Sed utilitatem huius epistolæ, æquat ac penè superat difficultas: idque mihi tribus potissi-

*Fontes allego-
riarum*

*Moralis
locus*

*Salutationes
Pauli*

Pauli sermo
incompositus

mum de causis accidere uidetur, siue quod non alibi sermonis ordo confusior, nusquam oratio hyperbatis magis huius, nusquam anantapodotis crebrius inabsoluta, quod subinde queritur interpret Origenes, in huiusmodi difficultatibus passim lucians ac laborans. Quod utrum interpret an scribere Tertio sit tribuendum, an ipsi Paulo, aliorum esto iudicium. Ipse sane agnoscit sermonis imperitiam, licet rerum inscitiam deprecetur. Rursus adeo non affectauit orationem arte humana compositam, ut eam sibi fugiendam etiam duxerit, ne quid hinc decederet gloria crucis. Atque ob id Origenes existimat superuacuum esse sermonis compositionem in eo requirere. Hieronymus alia sibi iudicat orationis artificium, alia adimit, ingenue confitens, e corrupto Cilicium sermone, non nihil traxisse uerij. Augustinus etiam rhetorum ornamenta flosculosque ex huius depromit epistolis. Quin & in Actis dux uerbi est, & in epistola ad Corinthios priore, supra ceteros omnes linguis loquitur. Quamuis enim, ut testatur Hieronymus, id temporis totus oriens Graece loqueretur, tamen ut consentaneum est, apud Celtas non eandem fuisse Romani sermonis castimoniam, quae fuit Romae: ita uerisimile est, non parum interfuisse inter Cilicem Graece loquentem, & Atticum. Ad haec orationis incommoda accessit Hebraismus, cuius idiomata passim refert, ita Graece loquens, ut nihilo secius interim Hebraeum agnoscas. Alteram difficultatis causam arbitror, quod ob rerum inexplicabilium obscuritatem, non alia sit crebrioribus impedita salebris, aut altioribus interrupta uoraginibus, adeo ut ipse alicubi relicto quod insituerat, exclamare cogatur: O altitudo diuitiarum. Quid quod quaedam mysteria prudens sic attingit, ut ceu per transfennam duntaxat ostendat, pro temporum illorum ratione, proque captu eorum, quibus scribit, orationem attemperans. Nouerat & uiderat ille quaedam, quae nefas esset homini loqui, & nouit quatenus esset opus lacte, quatenus cibo solido. Sciebat atatum in Christo gradus, & quid cui foret adhibendum. Hoc consilio Petrus apostolus apud rudem concionem uerba facturum de Christo, uirum eum nominat, deum tacet: Tertia opinor, crebra ac subita personarum mutationem, dum nunc Iudaos, nunc gentes, nunc utrinque, modo credentes, modo incredulos, respicit: alia infirmi, alia firmi, interim pii, interim impij personam sustinet. Quibus rebus fit, ut lector uelut in Labyrinthis ac Maandris quibusdam inexplicabilibus oberrans, nec unde sit ingressus satis uideat, nec qua sit exitus. Ut mihi non minus uere quam eleganter Origenes Paulum ad similem faciat ei, qui hospitem in opulentissimi cuiuspiam principis palatium inducat, diuersis uarum ambagibus, & conclauium secessibus perplexum: Quaedam autem procul ostendat ex ditissimo opum thesauro, quaedam propius admoueat, quaedam uideri nolit, saepe interim per aliud ingressus hostium, aliunde exeat, ut hospes ipse miretur unde uenerit, ubi sit, aut qua sit exeundum. Agnouit hoc & Petrus Apostolus, in epistola secunda testans esse in Paulinis epistolis quaedam intellectu difficilia, quae parum eruditi, parumque firmi deprauarent ad suam perniciem, Nos difficultates has pro uirili conati sumus amoliri, nisi quod quaedam Paulinae linguae adeo peculiaris sunt, ut aliquoties mutari non queant, uelut haec: fides, gratia, corpus, caro, membra, spiritus, mens, sensus, aedificare, aliaque huius generis, quae ut prorsus mutari non debuerunt, ita quoad licuit emollire studuimus. Sed iam ipsum audiamus Romanis Romanis mane, immo omnibus crassius & explanatius loquentem.

ARGUMENTI FINIS

IN EPISTOLAM PAULI

LI APOSTOLI AD ROMANOS PARAPHRASIS PER
DES. ERASMVVM ROTERODAMVM.

PAVLVS ego ille Saulo factus, è turbulento pacificus, nuper obnoxius legi Mosaicae, nunc Mosis libertus, seruus autem factus Iesu Christi, haud quidem perfuga, desertor uel pristini instituti, sed accersitus ad huius legationis munus, ac feliciter segregatus quae eram, cum pharisaicae factionis pro-pugnator, impie pius, & indocte doctus errarem: sed nunc demum uere Pharisei dignus cognomine, quippe semotus seclususque ab ipso CHRISTO, ad obeundum negotium longe praeclearius, nempe ad praedicandum Euangelium dei, nec id sane nouum, sed iam olim ab ipso promissum propheta-rum ipsius oraculis, quae nunc quoque extant in libris non quibuslibet, sed sanctis in uoluntate fidei, de filio ipsius, qui in tempore natus est è stirpe Dauidica iuxta carnis infirmitatem, sed idem declaratus est aeterni dei aeternus esse filius iuxta spiritum omnia sanctificantem: declaratus autem cum alijs permultis argumentis, tum praecipue ex eo, quod ipse deuicta morte, resurgens è mortuis, omnibus in ipso renatis, resurrectionis princeps & autor factus est Iesus Christus dominus noster: per quem nos non solum hanc gratiam, quam legis obseruatio conferre non poterat, sumus assecuti, uerum etiam apostolicam functionem, quo quemadmodum per alios apostolos inter Iudaeos diuulgatum est Euangelium Christi, ita per me praedicetur inter gentes quascumque: non ut inuoluantur legis oneribus, sed ut sese fidei de Christo praedicatae submittant, & huic innitantur, non inani philosophorum sapientiae: de quarum gentium numero estis uos quoque, quantum ad genus atinet, ceterum adoptione asciti in ius, & cognomen Iesu Christi, ne iam sectarum aut regionum uocabula uos dirimant, cum communis sit omnium adoptio. Quotquot igitur estis Romae deo chari, & a pristinis uitijs ad sanctimoniam uitae uocati, gratiam uobis opto pacemque: non quam mundus hic uulgato more solet precari, sed ueram nouamque gratiam, hoc est gratuitum donum. ~~Deo~~ & per hanc penitus abolitis omnibus uitae praeteritae commisis, securae iam conscientiae pacem, stabilemque amicitiam cum deo: quae duo non praestant uel humanae sapientiae uires, uel Mosaicae legis obseruatio, sed omnibus proficiscuntur à singulari munificentia dei patris, & huius filij, domini nostri Iesu Christi. Atque in primis quidem gratias ago deo patri, uestro omnium nomine, qui per filium Christum hoc uobis largitus est, ut qui antehac eratis increduli, nunc fides uestra celebretur, praediceturque toto terrarum orbe. Quae sane res pro meo erga uos amore non potest non esse gratissima. Testis enim est mihi deus ipse pater, quem nunc solutus Mosis lege colo, non crasis illis & corporalibus ceremonijs, sed spiritu meo, praedicans Euangelium filij ipsius (nam hic illi gratissimus est cultus) quod semper citraque omnem intermissionem mentionem uestri faciam, in precibus meis, deprecans illum, si qua fieri possit, ut quod iam diu desidero, tandem aliquando contingat, ita uolente deo, ut prospero itinere feliciter ueniam ad uos. Magno siquidem tenore desiderio uidentem uos, non mei compendij gratia, sed ut muneris aliquid uobis impartiam: non Mosis crassum, sed Christi spirituale: quo magis etiam confirmemini in eo quod institulistis, siue ut melius dicam, ut mutua sit utriusque nostrum consolatio, dum et ipse uobis de uestra fide, & uos mihi uicissim de mea gratulabimini: atque ita fiet, ut exhortatio uestra, uestra simul ac mea fidem corroboret fulciatque. Id quo minus sit factum haecenus per me quidem haud quaquam stetit. Imò nolim uos illud latere fratres, mihi frequenter in animo fuisse uos inuisere, uerum ad hunc usque diem non licuit per impedimenta, quae inciderunt: ob hoc autem causae uos tantopere cupiebam inuisere, ut inter uos quoque non nihil fructus reportarem, quemadmodum in ceteris nationibus antehac feci. Neque enim hanc Euangelij praedicandi operam a deo mandatam, huic aut illi genti proprie debeo, sed ut ille deus est ex aequo omnium, ita Christi Euangelium aequae ad omnes pertinet. ~~in Iesu Christo~~ in Iesu Christo filium dei, quem lex promissit & praefigurauit.

In scripturis
sanctis

Ex resurrexione
morte
tuorum

Dilectis dei
uocatis sanctis

In Euangelio
filij eius

Itaq; non Græcis modo, uerum etiam Barbaris, non sapientibus & eruditis tantum, sed rudibus quoque & illiteratis operam hanc debeo, quisquis fuerit ille, qui non reiciat & auerſetur. Proinde quod ad me quidem attinet, gestit animus, & uobis qui Romæ agitis, Euangelium prædicare. Nec enim hinc me deterret imperij Romani maiestas, neq; pudendam mihi duco functionem, si prædicem Euangelium Christi. Nam ut impijs & incredulis res ridicula friuolaq; uideatur hoc Euangelium, ita quisquis crediderit, huic uirtus est dei efficax ad conferendam salutem, uereq; tranquillandam conscientiam, quod nec Iudæorum traditiones, nec uestra philosophia, opes ue conferre queant. Ea uis cum æque ualeat omnibus, tamen ita ut iussit dominus honoris causa primū Iudæis oblata est, mox in Græcos & omnes orbis nationes propaganda per Euangelij præcones, ut omnes pariter & suā agnoscerent iniustitiam, & dei quærent iustitiam, siue Scythæ sint, siue Britanni. Procul autem abest à salute, qui aut morbum suum nō intelligit, aut unde potendum sit remediū, ignorat. Cum enim antehac alijs in rebus alijs sitam esse iustitiam existimaret, nunc Euangelio Christi palam sit omnibus iustitia, nō Moſi, sed ipsius dei, quæ non sita sit in superſtitioso cultu simulacrorum, aut legalibus Iudæorum ceremonijs.

Iudæo primū
& Græco

Ex fide in ſe
dem

Quemadmodum & Abacuc prædixit, iustus, in quiens, meus ex fide uicturus est. Nam cum hæcenus pleriq; mortales impune, ac ceu conuiente deo peccarint, nūc palam è cælo declarat iram suam, merito accensam, aduersus omnes homines, quocumq; modo impios & iniustos, etiam istos, qui à Moſaica lege sunt immunes: eo quod ueritatem utcumq; cognitam non accommodarunt ad pie sancteq; uiuendum, sed perseverarunt in uitijs, cumq; plus saperent quam uulgus hominum deum ignorans, nihilo tamen minus impij fuerunt illis. Totus quidem ut est deus, humano ingenio cognosci nequaquam potest, cæterum quod in humanam cadit cognitionem, id illi sunt affecuti, quanquam hoc ipsum illi debent. Neque enim affecuti fuissent, nisi deus hoc illis aperuisset. Aperuit autem si non prophetarum libris, quibus Iudæis modo locutus uidebatur, certe totius huius fabricæ mundanæ miraculo. Quamuis enim inuisibilis est ipse deus, tamen intellectu conspicitur in hoc mundo tam mirifice condito ac tam mirifice administrato. Cuius licet inuitū aliquod præceſſerit, & finis secutus sit, tamen ex huius officio perspicitur conditoris uirtus, quæ nec inuitū ullum nouit, neq; finē est habitura, quin ipsius etiā diuinitas, qua semper in seipso summus fuit etiam ante conditum mundum, ne quid haberent, quod prætexant impietati suæ. Etenim cum deum esse cognoscerent, haud tamen ut deo honorem habuerunt, uelut omnium principum: neq; gratias egerunt, uelut omnium honorum autori, cui hoc ipsum scientiæ ferri acceptum oportuit, quo tangebant: sed inanis aura gloriæ turgidi, uaniq; facti, frustrati sunt cogitationibus suis, & arrogantia nebula obtenebratum est insipiens cor eorum: atq; hoc ipso stulti & indocti sunt facti, quod se iactarent esse sapientes & eruditos. Vide autem quō cæcitatē, quodq; stultitiæ deuentum est. Adulterarunt maiestatem immortalis dei, adumbrata imagine mortalis hominis: nec hominis modo, uerum etiam uolucrum, quadrupedum, & serpentium. Atq; ob hunc prodigiosum dei cultum, passus est eos ire præcipites, ut animi sui cupiditatibus obsequentes, eō prolaberentur turpitudinis ac spurciæ, ut ipsi inter sese dedecorarent corpora sua, probrisq; afficerent. Nec iniuria in hæc uitiorum portenta prolapsi sunt, qui deum cognitū, ob animi fastum tam portentuose colerent, ut qui pro uero deo mendacem & arte confictam statuum adorauerunt, ac præpostere res cōditas uenerati sunt, colueruntq; supra eū qui condidit omnia, contumeliosi in deum, qui solus laude ferendus est, & hoc honoris solus apud homines meretur in omne æuum, Amen. Has, in quā, ob causas offensus deus, passus est eos prolabi in cupiditates fœdas ac probrosas. Neq; enim ipsi solum uerumetiam fœminæ illo rum, oblitæ sexus sui, naturalem fœminæ corporis usum mutauerunt in eum qui præter naturam est: nimirum exemplo masculorum, qui, ut dixi, relicto naturali usu fœminarū, mutuis cupiditatibus inter ipsos deſlagarūt, adeo ut mas in marem abominandam turpitudinem patraret. Atq; his modis cōtumelia in deū admiffa, in ipsos recidit, dignum amentia præmium. Nam quemadmodum ipsis non est uisum, deum cognitum agnoscere, præq; oculis habere: ita uicissim passus est eos deus suis tenebris excæcatos, abire in mentem

Et mutauerūt
gloriam

Qui est bene/
dictus in secu/
la

in mentem reprobam, idq; eō usq; ut patrarent flagitia eiusmodi uiris uehementer indigna, quanquam & alijs omni genere scelerum operi, scortatione, auaritia, uersutia, undiq; contaminati liuore, cæde, contentione, dolo, malitia: malis præditi moribus, sursurrones, obreſcatores, numinis oſores, feroces, superbi, fastuosi, scelerū inuētores, parentibus immorigeri, expertes intelligentiæ, incompositi, uacantes omni pietatis affectu, nefcij fœderis, immisericordes. Hi cum deum esse sciant, eundemq; summe iustum esse sciant, unde necesse sit eos qui patrarent eiusmodi flagitia, dignos esse morte: non solū ipsi committunt eadem, uerum etiam alijs ea cōmittentibus assentientes, indoctis peccandi sunt autores.

Ec ita magni refert, quod hæc flagitia philosophi uerbis detestantur, magistratus lege prohibēt ac puniunt. Assentitur enim quisquis imitatur. Quas ob res nihil habes quo te excuses, quisquis es hominum, qui tibi placens, alterum iudicas. Imò dum alterum iudicas, hoc ipso teipsum condemnas: quandoquidem iudex eadem committis, quorum nomine damnas alium. Cumq; simili culpæ sis obnoxius, in teipsum pronuncias sententiam, dum in alterū pronuncias. Homini bus imponi potest, horum iudicium fortassis effugies, qui coniecturas ac speciem ueri sequentes, pronunciant, cæterū arcana mentis nō perspicunt. At deus, cuius oculis conspicua sunt omnia, non iuxta speciem, sed iuxta ueritatem sententiam feret aduersus eos, qui patrāt eiusmodi flagitia, quæ modo recensuimus. An tibi usque adeo blandiris o homo (se putet appellari, quisquis sibi conscius est) dum iudicas eiusmodi uitij obnoxios, ut existimes effugere te posse iudicium dei, cum ipse committas eadem? cumq; tibi pœnas det homo homini, te non daturum pœnas Deo? & elaberis ab illius iudicio, cum tuum iudicium homines non possint effugere? An dei lenitas tibi spem facit impunitatis, & ob immensam & exuberantem bonitatem suam, quodq; pœnam differens multa toleret, tibi uenit in contemptum, quasi uel ad commissā conuieat, uel faueat etiam maleficijs? Nec intelligis hanc diuinam in te lenitatem, haud quidem impunitatem polliceri nocentibus, sed blande inuitare ad pœnitentiam ac respiciſcentiam, ut beneficijs illius obrutus, incipias tandem tibi displicere. Cæterum tute dei in te mansuetudinē ipse tibi uertis in cumulum damnationis tuæ. Dum enim obstinata mente, quæ nullis rationibus ad pœnitentiam queat emolliri, deum ad meliora prouocantem aspernaris ac repellis, recondis & accumulas tibi thesaurum iræ diuinæ. Quæ est in præsentia sese nondum proferat, tamen aliquando sentietur: nimirum in tremendo illo die, cum iam cōsumpta lenitate, hoc seuerius afficientur supplicijs impij, quo contumacius reiecerunt ad meliora prouocantem dei mansuetudinē: cumq; in conspectu omnium aperietur iustum dei iudicium, qui nequaquam hominum more iudicabit aut errans, aut fauens, sed ut incorruptissimus, & omnium conscius iudex, quicq; pro suis factis præmium reponet, alteris quidem uitam æternam: nempe his, qui nūc freti promissis Euangelicis perseverant in pijs operibus, ambiuntq; non caduca, uanaq; uitæ præsentis commoda, sed uitam in cœlis æternā, pro temporaria ignominia dabit sempiternam gloriam, pro contemptu honorem, pro neglecta corporis uita, immortalitatem. Alteris rursus, qui peruerſe contentiosi maluerūt iniustitiæ, quam ueritati obtemperare, digna factis merces erit, nimirum indignatio, ira, & diuina, atq; hinc afflictio, animiq; anxietas: eaq; pœna manet ex æquo morales omnes quicumque peccarunt, sed in primis Iudæum & Græcum, ut primas teneant in pœnis, quibus primum oblata est Dei benignitas. E diuerso gloria, honor, & pax, ex æquo rependetur omnibus, quicumque per fidem bene uixerint, sed in primis Iudæo, mox Græco, dein Barbaris omnibus. Nec enim est apud Deum ullus personæ respectus, quemadmodum apud homines iudices solet, sed is idem pariter & æquus est omnibus. Proinde quicumq; peccauerunt ex leges, ex leges item peribunt: & quicumq; lege accepta peccauerūt, per legem iudicabuntur. Neque enim satis est audisse legem, ut iustus habearis apud deum, ne quid hoc nomine tibi blandiaris Iudæe: sed qui factus ac moribus legem exprimunt, præstātq; hi deniq; iudice deo iusti habebuntur. Amplectitur deus, approbatq; benefacta, etiam si nulla sit lex, & magis auerſatur eos, qui cum legem habeant, legi non obediunt, quanquam nullis omnino deest lex. Etenim cū nationes à lege Moſaica alienæ, ultro naturæ ductu, quæ lege iubentur

Scimus enim,
quoniam iudi/
cium dei est

Theſaurizas
tibi iram dei

Nō enim audi/
tores legis tan/
tum iusti sunt

Qui ostendunt opus legis scriptum iubentur, faciunt, quamvis nullo legis Moisaicae praescripto moneantur, tamen ipsi sibi legis uice sunt, propterea quod rem legis exprimunt, non tabulis, sed ipsis mentibus in scriptura; & quicquid apud eos, qui sub lege uiuunt geri solet apud tribunal, hoc in istorum pectore geritur, dum pro te, aut aduersum te testimonium dicit conscientia: dumque altercantes inter se cogitationes, uicissim accusant ac defendunt. Secundum haec igitur iudicabit illos deus olim, cum quod nunc occulte fit in praecordiorum latebris, tum propalam fiet sub oculis omnium, pronunciante eo, cui nihil est occultum. Verum hoc iudicium aget deus per Christum filium, nunc dominum ac seruatorem, olim iudicem futurum totius humani generis. Atque haec quidem Euangelij, quod uobis praedico, pars est, ne quis fabulam aut somnium esse putet. Quid est igitur quod tibi legis nomine placeas Iudaeus? En tu Iudaei cognomento tibi placens, ac legis a deo prodita priuilegio fretus, deum uelut autorem tuae religionis iactas, cuius animum uoluntatemque scias ex sacris literis ab eo profectis, ac magisterio legis edoctus, ut non solum ipse dignoscas, quae fugienda, quae expetenda sint, quaeque in bonis praecipua, uerum etiam confidas te caecis esse ducem posse, ac praeferre iis qui in tenebris uersantur, hoc est doctorem esse posse stultorum, atque eruditorem parum sapientium, quod hoc tibi praestiterit lex, ut forma, uitaque praescriptum, ac ueri normam teneas, num ob id in Euangelij gratia ethnico praefereendus es? Non opinor, imo lex facit, ut deteriores etiam causam sis habiturus apud tribunal dei, nisi secundum legem, de qua gloriaris, uitam institueris. Itaque scientia quam iactas, in te reor querebitur. Quid enim mihi te iactas legis ostentator? qui alterum doces, te ipsum non doces? Qui praedicas non esse furandum, ipse furtum committis? qui denuncias uitam esse adulterium, ipse committis adulterium? qui simulachrorum cultum execraris, ipse sacrilegio pollueris? Qui de lege deo autore data temetipsum apud homines iactas ac uenditas, idem transgrediendo legem, deum legis autorem dedecoras ac dehonestas, & unde tibi gloria aucuparis apud alios, hoc illi uertis in probrum, cui soli omnis debetur gloria? Quid enim est istud aliud, quam dehonestare deum, quod quidem in te est, nam ad ipsum nulla pertinet ignominia. De talibus enim & olim questi sunt sacri uates, nominatim autem Esaias & Ezechiel. Nomen, inquit, dei per uos male audit, ac probris afficitur, & ignominiosum habetur uestra culpa inter gentes idolis deditas, dum dei legisque titulo gloriantes, impie uiuatis. Neque enim satis est Iudaeum esse natum, aut in Iudaeorum religionem coopratum esse: sed eatenus profuerit tibi circumcisio, si id praestes, cuius gratia data est circumcisio, scilicet uita praestes, quod ceremonijs profiteris. Alioquin si legem transgrederis, nihil conferet circumcisio esse, cum apud deum perinde sit, quasi praeputium habeas incircumcisum. Iam quemadmodum tibi circumcisio uertitur in praeputium, nisi reliqua item legis edicta praestes, quae ad bonos mores faciunt: ita nihil ob erit ethnico praeputium, imo pro circumciso habebitur ipsi deo, si ignoratis & neglectis legis ceremonijs ea praestes, in quibus summa legis finisque situs est, uidelicet integra puramque uitam: sicque Christo, qui legum omnium est summa, fidas & obtemperet. Imo non solum aequabitur tibi hac in parte, quin etiam praefereatur, ut hoc ipso te melior habeatur, quod circumcisionem nesciat: ideoque huius innocentia damnabiliores ostendet tuam impietatem, quod is alienus a legis professione, legis tamen finem ac mentem uita exprimat, cum tu uerbis ac syllabis legis innitens, & circumcisionis nota legem professus, uiues id quod est totius legis caput Christo reclamans. Apud deum, qui non ex corporeis notis, sed animi pietate iudicat, Iudaei nomen amisisti, nisi Iudaei professionem praestiteris. Neque enim Iudaeus est, quisquis manifestam Iudaismi notam corpore circumfert: neque hic circumcisus est, quisquis praeputij pelliculam habet amputatam, sed is demum Iudaeus est, qui intus & in animo Iudaeus est, quem ille solus inspicit, & hinc aestimat omnes. Is demum circumcisus est, qui cor habet circumcisum potius quam genitale membrum, non saxo insculptis literis fretus, sed spiritu ac mente legis. Etenim cui caro est tantum circumcisa, apud homines quidem ut Iudaeus gloriari potest: ceterum quem animus a uitijs purgatus, & pronus in Christum uere Iudaeum reddidit, ut fraudetur sua laude apud mortales, certe deus hunc agnoscit & approbat, cuius calculo comprobari solida felicitas est.

CAPVT III

Ed dixerit hic quispiam, si summa rei pendet a pietate uitae & innocentia morum, ac fide in Christum, quid igitur reliquum sit Iudaeo, quo praecellat ethnico? aut quid omnino retulit circumcisum fuisse, si pietas & fides aequat circumcisum & incircumcisum, imo si circumcisio, Iudaei peccantis causam facit deteriorem? Quod ad Euangelij gratiam attinet, nihilo potior est Iudaeorum quam gentium conditio. Attamen aliquo respectu magni refert omnino Iudaeae gentis esse. Primum enim hoc nomine iure illis gloriari licet, quod his proprie commissa sunt uerba dei, siue quod his peculiariter lex & prophetiae prodita sunt, siue quod his solis deus loqui dignatus est. Primum magnificum est, hoc honoris habitum fuisse a Deo ei genti, deinde multo praeparatio uidetur ad fidem Euangelicam, qui legis promissa tenet: & uero propior est, qui ueri tenet imaginem. Si quidem Mosi lex & prophetarum oracula gradus est ad Euangelicam Christi doctrinam. Neque enim credentibus officit, si nonnulli literis legis male additi credere noluerunt Euangelio. Num istorum incredulitas fidem diuinorum promissorum redditura est irritam, ut hominum more offensus pacta rescindat, & nulli praestet quod omnibus ex aequo promissum est? Absit hoc, quin potius ita futurum est, ut nemini non praestetur promissum, nisi qui reiecerit oblatum, ut iam promissoris fidem inculcare non possit, ut appareat deus uerax, qui cum mentiri nesciat, paratus sit exoluere quicquid est pollicitus. Ceterum mendacium ab ipsis hominibus proficisci, qui superte culpa frustrantur promissis dei. Deus nec falli potest, nec fallere. In hominem utrumque coepetit quatenus homo est. Nam dei fide certissima esse testatur & psalmus mysticus Dauid. Vt in dictis, in quibus, tuis appareas iustus & uerax, & ipsa re uincas, quoties ut uanum pollicitatorum te inculcabunt homines, suspicantes fore, ut ob meum scelus non praestes, quod genti Dauidice pollicitus es. Merebar ipse frustrari promissum, sed refert tamen fidem ac ueritatem tuam ita commendatorem ac testatorem fieri mortalibus meo peccato, si coespexerint te ne tanto quidem admisso offensum uertisse sententiam. At hic alicui forsitan in mentem uenerit. Si dei iustitia commendatorem spectatorem reddidit hominum iniustitia, quid sentiendum est? Deum iniustum esse, qui uelit existere peccatorum quo magis eluceat sua iustitia? Iam enim non meis, sed impiorum hominum uerbis loquor. Sed absit, ut haec cogitatio pio homini unquam in mentem ueniat. Alioquin quo pacto deus erit iudex summus huius mundi, si iniustus est? Nam si id a deo procuratum est, ut ego sum mendax, quo per meam mendacitatem ueritas illius reddatur illustrior, meumque probrum cedat in gloriam ipsius, cur mihi peccatum illum imputatur, ac non potius ita cogitamus, quemadmodum maledici nos calumniatur, sic interpretantes, quasi nos ita loquamur: faciamus mala, ut hinc eueniant bona, siquidem per nostram iniustitiam commendabilior facta est dei iustitia. Sed procul auertat deus hanc cogitationem a pijs animis. Nam isti iure meritoque damnantur ob incredulitatem, quoniam ut deo non possunt imputare peccatum suum, cuius ipsi sua sponte sunt autores: ita nihil gratiae debetur eis, si quod ipsi suo uitio peccant, deus sua bonitate uertit in gloriam suam. Sed ut ad rem redeam, quid dicemus? Num Iudaei potiores sumus ethnico? Nequaquam. Sane quantum ad Euangelij gratiam attinet, etiam si praerogatiua Moisaicae legis uideamur priores. Iam enim argumentis docuimus Iudaeos pariter & Graecos omnes culpa obnoxios esse. De gentibus quidem manifestius est, quod ut negari possit. De Iudaeis autem testantur & ipsorum psalmi. Sic enim scriptum est psalmo decimo tertio: Non est iustus quisquam: non est qui intelligat, aut exquirat deum: omnes defecerunt, pariter inutiles facti sunt, non est qui exerceat probitatem, non est, inquam, uel unus. Iterum psalmo quinto: Sepulchrum apertum est guttur eorum, linguis suis ad dolum usi sunt, uenenum aspidum sub labijs eorum. Atque item psalmo nono: Quorum os execratione & amarulentia plenum est. Et his consentiens Esaias: Veloces pedes illorum ad effundendum sanguinem, contritio & calamitas in uis eorum, & uiam pacis non cognouerunt, non est timor dei sub oculis eorum. Neque causari licet, haec ad Iudaeos non pertinere: cum palam sit, quicquid lex loquitur, ad eos potissimum attinere, quibus ea data est, & ob hoc habet magis obnoxios. Atque id sane non alto consilio factum est, nisi ut ex aequo mortalibus omnibus os obstruatur, totusque terrarum orbis declaretur pariter obnoxius Deo, quando nec Mosi lex iuxta literam obseruata, quinquam omnino moralium

Quid igitur
amplius est
Iudaeos?

Numquid in
credulitas illo
rum, si de
euaeuat?

Omnis homo
mendax

Secundum ho
minem dico

Quorum dam
natio iusta est

Quia ex ope
ribus legis non
iustificabitur
talium

talium potest iustum & innocentem reddere iudicante deo, cui nisi iustus sis, frustra hominibus habere iustus. Sed dixeris: Quis igitur usus legis, si per hanc non contingit homini iustitia? Certe in hoc profuit, quod per eam suum quisque peccatum magis agnoscit. Est nonnullus ad sanitatem gradus, morbum suum intelligere. Porro sicut legis partes erant antehac, proderet peccatum hominum prius minus evidens; ita nunc per Evangelium declarata est iustitia, quae Mosaicae legis adminiculo non egeat, tamen testata est eam lex & propheta. Iustitia, inquam, non legalis, sed dei, idque non per circumcissionem aut Iudaicas ceremonias, sed per fidem ac fiduciam erga Iesum Christum, per quem unum uera iustitia confertur, non Iudaico modo, aut his, aut illis nationibus, sed contra delectum omnibus & singulis quicumque illi fidem habuerint. Sicut enim communis est omnium morbus, & omnes pariter huc reciderunt, ut apud deum de sua iustitia gloriari non possint, ita eodem fonte petenda cunctis iustificatio, quae quidem haud rependitur ceu debita merces obseruatae legis Mosaicae, siue etiam naturae, sed gratis donatur beneficentia diuina, non per Moysen, sed per Iesum Christum, cuius sanguine redempti sumus a tyrannide peccati. Erat quidem olim Iudaico suum propiciatorium, unde delictum umbrae typusque futurum: caeterum hunc omnibus nunc uerum propiciatorium esse declarauit, quo prius nostris commissis inuisi, nunc reconciliemur deo, non per sanguinem pecudum, uelut apud Iudaeos, sed ipsius Christi sacrosanctum sanguinem, omnium omnium crimina diluentem: hoc pacto declarans hominibus suam iustitiam, dum ita per filium superioris uitae condonat errata, ut nolit eos posthac in uitia recidere. Nec ideo condonat, quod illi meruerint, sed quod ipse promiserit. Nec ideo passus est hucusque peccantes homines, quod illorum uitia uel nesciret, uel probaret, sed ut hoc praefinito tempore palam faceret suam iustitiam, ut appareat ipsum esse natura uereque iustum ex sese, & unicum humanae iustitiae autorem, idque promiscue omnibus quicumque fidem habuerint Euangelio Iesu Christi. Dic igitur Iudae, ubi gloriatio tua? Nimirum adempta est tibi, postea quam diuina uoluntas omnes orbis nationes aequat in negotio Euangelij. Desertur & gentibus salus ac iustitia. At per quam tandem legem? Num ueterem illam Mosaicam, quae ceremonias praescribit? Nequaquam, imo per nouam legem, ~~quae non est scripta in tabulis, sed in cordibus nostris, ut ait apostolus in 2a ad Corinthios 3. ubi dicitur: Quia littera occidit, spiritus uero uiuat.~~ etiam si Mosaicae legis praescripta non seruet. Lex illa peculiaris erat genti Iudaicae, uerum hoc beneficium Euangelicae gratiae ab ipso deo proficiscitur in uniuersos. An uero deus Iudaeorum tantum deus est? Nonne idem aequae gentium deus est? Dubium non est quin ex aequo communis sit gentium ac Iudaeorum. Porro cum unus, idemque sit omnium deus, par est & donum illius omnium esse commune. Itaque non est alius, qui iustificat circumcisum, a fide legis seruatore promittentis, ad fidem Euangelij promissum exhibentis traducens: alius qui iustificat incircumcisum, a cultu simulacrorum ad communem fidem uocans. Verum hic dixerit Iudaeus quispiam: Quid ais Paulus? Si uerum est quod ais, omnia nunc per fidem praestari, Mosi legem prorsus ociosam & inutilem facis Iudaico. Bona uerba. Imo adeo non abolemus legem aut labefactamus, ut eam etiam confirmemus, stabiliamusque, id praedicantes factum, quod lex futurum promiserat, eumque nunciantes, in quem ceu scopum summa legis spectabat. Neque enim id aboletur, quod in meliorem reparatur statum: non magis quam si defluentibus arborum floribus succedat fructus, aut umbrae succedat corpus.

Super omnes qui credunt in eum Non enim est distinctio

Per redemptionem ipsius

Ad ostensionem iustitiae eius

Ubi ergo gloria tua

Circumcisionem ex fide, & praeputium per fidem

Legem ergo destruimus

CAPITULUM IIII

Quid ergo dicemus inuenisse Abrahamam

Loqui si quis hunc legis Mosaicae statum, ut nunc est crassa & carnalis, moralius tenere pergat, & huius fiducia caeteris salutis adipiscendae spem ostendat, huic ego proponam non quemuis Iudaicum, sed ipsum Abrahamam, circumcissionis principem, quo stirpis autorem praecipue gloriatur & iacet sese gentem uniuersam Iudaicam. Quamquam is quidem quod ad carnalem attinet cognationem, sic Iudaeorum pater est, ut non minus tamen pater sit omnium, quicumque illum fidei similitudine referunt, hoc est animi imagine reddunt, non corporis. Nam circumcisio, quae, ut dixi, primum prodita est in Abrahamo, totius Mosaicae legis ceu pignus est ac signaculum: & ut ita dicam, peculiare symbolum quo Iudaei, Iudaei sunt. Dispiciamus igitur, quid is sit consecutus, & qua ratione sit consecutus. Primum enim huic contigit

igitur iustitiae laudem testantur diuinae litterae. Quod si ea laus illi contigit ex circumcissione, aut caeteris huiusmodi, quae Mosi lex praescribit obseruanda, habet ille quidem quod gloriatur, uerum apud homines, non item apud deum. Quare apud homines? Nimirum quod ex rebus corporeis, de quibus homines iudicant. Quare non apud deum? Quia non ex commendatione fidei, quae nos dei commendat oculis. Sed Abraham consecutus est iustitiae laudem apud ipsum deum. Igitur non ex obseruatione praescriptorum legis eam est consecutus, sed ex eadem fide, per quam nunc omnibus Iudaico simul & gentibus est laus eadem ambienda, uidelicet uere filij Abrahamae. Non habeant pondus quae dico, nisi id clarissime sacrae litterae pronunciant. Sic enim legis in libro Geneseos capite decimo quinto. Credidit Abraham deo, & ea credulitas imputata est illi ad iustitiam. Promiserat deus posteritatem stellarum numero parem ei, cui & uxor esset sterilis, & nullus adhuc haeres extitisset. Ille nihil contractus fidem habuit pollicenti, non considerans quale esset quod promittebatur, sed quis esset promissi autor: statimque ob fiduciam meritum iustus est habitus, non ex circumcissione, quam nondum acceperat, sed ex credulitate: & habitus est utique non apud homines, sed apud deum, quo uno teste hoc negotium agebatur, & a quo illi hoc imputatum est ad iustitiam, cum legis Mosaicae iustitias non praestitisset. Nam imputari, siue acceptum ferri proprie dicitur, quod re persolutum non est, sed tamen ex imputantis benignitate persoluto habetur. Quod si ipse Abraham patriarcha non assecutus est iustitiae laudem merito circumcissionis, sed ante circumcissionem commendatione fidei, quid est quod legis suae ceremonijs fideat Iudaeus, cui lex haec ad tempus est data? At multo minus ethnicus, cui lex ea data non est. Nam Iudaeo legis ceremonijs obnoxio, si quid praemij rependitur obseruanti legem, uelut ex pacto debitum rependi uidetur, potius quam ex conferentis fauore: rursum si quid poenae infligitur non obseruanti, ipsius merito infligitur. Siquidem ut accipit dimensum suum seruus, qui pensum operis absoluit: ita flagris emendatur, qui officij sui non meminit. Caeterum gentibus, quae legis ceremonias nesciunt, aut Iudaico etiam qui a legis seruitute ad Christi fidem desciscunt, ~~quibus non est circumcisio, sed praeputium, quod est signum seruitutis, ut ait apostolus in Galatas 6. ubi dicitur: Quia praeputium seruitutis est, non circumcisio.~~ ad quam nemo cogitur, sed inuitantur omnes: ut uoluntatis sit, non seruitutis, quod in Christum credimus, gratiae non debiti sit, quod in iustorum numerum per illum asserimur. Pro nobis facit & Dauid ille propheta regius, & rex propheticus, prima secundum Abrahamam Iudaicae gentis gloria, & in quo nobis praecipue promissus est Christus, unicus iustitiae nostrae fons. Nam is psalmo trigesimo primo ad eundem modum describit hanc, quae nunc per Euangelium aperitur, hominis beatitudinem, ut declaret eam non contingere ex Mosaicae legis operibus, ceu debitam, sed ex beneficentia diuina, qua ad Christi fidem trahimur. Beati, inquit, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum obiecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputantur dominus peccatum. Audis remitti iniquitates aduersus legem Mosaicam commissas. Audis obregi peccata, aduersus naturae legem patrata. Audis nullum omnino peccatorum genus imputari, iam beatitudinem adepti per Christum, & tamen nulla sit usquam legis obseruatae mentio. Non est igitur, quod hanc beatitudinem a Dauid descriptam, aut iustitiae laudem Abrahamae tributam, Iudaei uelut horum posterij, proprie sibi uindicent, excludis gentibus. Alioqui illud mihi respondeant: Felicitas haec promissa utrum ad eos tantum pertinet, qui circumcisi sunt, & ob hoc legi obnoxij: an ad eos quoque, qui nec circumcissionem norunt, nec legis ceremonias? Certe fatetur ipsi Abrahamae fidem imputatam fuisse ad iustitiam. Atqui hoc cum sit totius gentis Iudaicae caput, iuxta id reliquum genus oportebit aeternari. Neque enim par fuerit nepotes sibi uindicare ius, quod in generis autore non fuerit. Constat iustum esse dictum Abrahamam, sed illud expediant, quae ob causam dictus sit? Num ob amputatam praeputij pelliculam? an potius ob fidem, citra ullam circumcissionis commendationem? Palam est ob circumcissionem Iudaicam illi non contigit iustitiae laudem, cum id temporis nec esset adhuc circumcisus, nec iustus circumcidendi. Prius credidit ex suo semine nasciturum Christum, per quem beatitudinem hanc & paternam iustitiae laudem assequerentur omnes gentes, & ob hanc credulitate iustus est habitus. Deinde accessit circumcisio, non quae iustitiam conferret, sed quae symbolum quoddam ac nota foret apud homines, cepit circum-

Ei autem qui operatur

beatitudo ergo haec in circumcissione manet

Et signum ad non cisionis

non apud deum, qua dignoscantur esse filij eius, qui deo credidisset nondum circumcisi-
 sus, atq; in circumcisiis etiamnum ~~circumcisi~~. Si circumcisi credidisset,
 ac iustus esset appellatus, uideri poterat huius nominis felicitas ad solos circumcisos perti-
 nere: nunc contra priusquam circumcidi iustus esset, fidei commendatione iustus est pronun-
 ciatus. Successit autem circumcisio, non ut iustitiæ parens, quæ iam contigerat, sed partim ut
 typus quidam ueræ circumcisiõis, hoc est innocentia secutura in his, qui credituri essent
 Christo, quæ circumcisio nõ silice peragitur, glandis pelliculam resecante, sed spiritu, pra-
 uas cupiditates omneis ab animo recidete: partim ut signaculum quoddam ac pignus, quo
 certa esset Abrahæ huius promissi fides, nõ continuo præstadi in Isaac, qui Christum adum-
 brabat duntaxat, sed suo tempore exhibedi in filio dei: atq; ita demum Abraham primum
 exemplum fidei, intelligeretur pater omnium, qui ipsius imitatione crederent Christo, citra
 ullam carnalem circumcisiõem: & quemadmodum illi fides fuit imputata ad iustitiam, ita
 his quoq; ceu germanis ac legitimis Abrahæ filijs imputaretur fides ad iustitiam. Atq; ita
 sit gentium pater, ut tamen Iudæi non excludantur, si modò non hoc tantum nomine sibi
 placeant, quod ab Abrahæ circumcisi stirpe ducant genus, nota duntaxat corporis cogna-
 tionis argumentum circumferentes, sed multo magis fidem illam exprimentes, qua nondum
 circumcisi deo habitus est iustus. Nullum enim certius argumentum liberos nõ spurios pa-
 rentibus suis asserit, quam paternarum uirtutum æmulatio. Cum enim homines abdicet
 ex se prognatos, suosq; negent esse liberos, qui degenerant à moribus ingenioq; maiorum,
 multo magis deus hac nota nothos à legitimis filijs discernet. Porro quemadmodum Abra-
 ham non promeritus est hoc obseruatione legis Mosaicæ, quæ nondum erat prodita, nec
 merito circumcisiõis, quam, ut dictum est, nondum acceperat, ut eum deus tam magnifi-
 cis promissis honoraret, pollicens fore, ut totius orbis dominum ad ipsum aut posteros il-
 lius hæreditate deueniret, sed fidei commendatione, qua iusti cognomen meruit: Ita non est
 quod Iudæi sperent huius pollicitationis diuini ius, solo circumcisiõis, aut legis titulo ad
 sese peruerturum. Nec enim alta ratione propagari potest in posteros, quam qua primum
 partum est ipsi generis autori. Nam si quibuscunq; sub lege Mosaicæ nasci contigit, ad hoc
 legis titulo pertinet Abrahæ posteris promissa orbis hæreditas, uidetur irrita facta dei fi-
 des, & inanis esse pollicitatio, cum constet legis beneficio non contingere cuiquam, quod
 deus promissit Abrahæ. Tantum enim abest ut Mosis lex tam eximiam felicitatem præsta-
 re possit, ut iram magis & indignationem inducat æterni numinis, dum grauioris offensa
 ministrat occasionem. Fides contra, ex impio iustum reddit. Neq; enim illic est hæreditas,
 quæ filijs debetur, ubi offensa sunt, & indignatio. Quod si roges, quomodo lex iram ma-
 gis conciliet, quam iustitiam, dicam. Reum agere non potes, nisi prius lege latam poenam de-
 nuncies. Porro lex Mosaica plurima præscripsit de circumcisiõne, de sabbatis, de neome-
 nijs, de ciborum discrimine, de morticijs, de suffocatis, de sanguine, de lotionibus, quæ
 omnia sunt eiusmodi, ut obseruata non conferant salutarem illam iustitiam, & tamen qui
 transgrediatur reus sit, poenæq; obnoxius. Lex autem hæc quoniam non alligat, nisi Iudæo
 rum gentem tantum, & Abrahæ promissa est hæreditas omnium gentium, non potest per le-
 gem carnalem, dei promissum ad omneis peruenire. Consequitur ergo, ut ex fide contin-
 gat hæreditas, ut res gratiæ ac fauoris nõ debiti uideatur. Atq; ita constabit fides promissi
 diuini, quo posteris omnibus Abrahæ, spes huius felicitatis ostensa est. Posteros autem uo-
 co, nõ eos qui duntaxat per legis cognationem ad Abraham pertinet, sed multo magis qui
 fidem parentum exprimunt. Par est enim ut plures habeat momenti cognatio fidei, per quam
 ille promissum meruit amicus dei factus, quam cognatio legis, quæ offensas gignit, & reos
 facit. Stulte igitur Iudæi hoc patre ceu peculiari gloriantur, cum is sit pater omnium nostrum,
 quicunq; ex quacunq; natione profecti Christi fidem amplectimur. Quemadmodum testa-
 tur & ipse deus Genesis Cap. 17. cum aduocato nomine, & pro Abram dicto Abraham ait:
 Patrem multarum gentium constitui te. Certe uerum sit oportet, quod locutus est deus. At
 qui tandem pater erit multarum gentium Abraham, si is ad unicam circumcisorum natio-
 nem pertinet? Imò sicut deus communis est omnium sibi fidentium, ita uoluit Abraham, qui
 dei typum gerebat ut Isaac Christi, esse patrem non huius aut illius nationis proprium, sed
 communem omnium, quas illi fidei affinitas copulasset. Non potuit autem Abraham falli
 credulitate sua, quando quidem filius est illius promissus, qui nõ solum effertis dare potest
 fecundam

Sed & his qui
sectantur ue-
stigia fidei

Non enim per
legem promissio
Abrahæ

Ut per gratiam
firma sit pro-
missio omni
semini

fecunditatem, uerumetiam mortuis uitam reddere, adeo ut postea iussus occidere filium
 unicum Isaac, in quo uno spes omnis posteritatis erat sita, nihil tamen addubitarit de fide
 promissoris, à quo sciebat illum in uitam posse reuocari, & ea quæ mortalium opinione proxi-
 mus nihil sunt, perinde quasi sint aliquid, ad hanc felicitatem ascendere. Iudæi sibi uidentur ^{Qui uiuificat}
 uiuere, uidentur aliquid esse, gentes ceu mortuos, & nulla bona re dignos abominantur, at ^{mortuos}
 his plus præstat dei uocatio, quam Iudæis sua cognatio. Ac sanè digna erat fauore, tam so-
 lidam, tamq; firma senis fides, qui pollicente deo fretus, de his rebus certam spem concepit, de
 quibus iuxta naturam uires nulla erat spes, agnoscens ac re testans promissoris tum fidem,
 tum omnipotentiam. Nec dubitauit cum ipse esset effœtus, & uxorem haberet sterilem, se ta-
 men fore patrem multarum gentium, ac posteritatis autorem tam numerosam, ut stellarum
 multitudinem posset æquare, quod deus educto in agrum cum ostendisset cœli innume-
 rabili stellarum densitate differtum, dixit: q; hos ignes numerare non potes, tam erit innume-
 rabilis posteritas ex te proditura: Id cū haud quaquam probabile aut simile uerum ui-
 deretur ob ætatis imbecillitatem, tamen infirmus licet uiribus corporis, nõ infirmabatur
 fidei uigore, nec diffidentium more, circumspicere cepit argumenta, quibus hoc aut fieri
 possit, aut non fieri, neq; respexit corporis uires tam effœtas, & ad generandum inualidas,
 ut qui iam accederet ad annum centesimum, nec considerauit ætatem uxoris, cui & ipsi iam
 per ætatem emarcuerant membra multebria, ac etiã si ipse gignendi uiribus nondum fuisset
 defectus, tamen illa seredo uetero esset inhabilis. Nihil, in quâ, horum uenit in mentem, nihil
 diffusus est, nihil hæsitauit, sed toto pectore fretus promissis dei, & tã fide robustus, quam ^{Sed confirmatus est fide}
 corpore inualidus, de sua uirtute desperans, de promissoris uirtute certissimam spem ob-
 tenuit, atq; hac in re nihil sibi uindicans, totam gloriam ac laudem uni deo transcripsit, quem
 sua tam inconcussa fiducia simul & ueracem testatus est, qui nollet quenquam fallere, &
 omnipotentem, qui præstare posset quicquid esset pollicitus, quantumlibet illud huma-
 nas uires excederet. Hac gloria potissimum delectatur, qui nostris officijs nusquam eget,
 atq; ob id imputatum est Abrahæ ad iustitiam, ut inquit diuina scriptura. Neq; uero id uir ^{Non autem est}
 nius Abrahæ gratia scriptum esse arbitrandum est, quod fides illi sit imputata ad iustitiam: ^{scriptum tantum}
 neque enim hoc tantum agit diuina scriptura, ut Abrahæ gloriæ consulatur: sed ut nobis
 Abrahæ nepotibus paretur exemplum, & perspicuum fiat uniuersis, quemadmodum Abra-
 ham fiducia commendatione, citra legis patrocinium aut adminiculum assequutus est, ut apud
 deum iustus haberetur, ita nobis hoc nequaquam à legis obseruatione petendum esse. Ille
 iustus dictus est, quod credidit deo. Nobis non aperitur alius ad iustitiam aditus, nisi ut cre-
 damus & ipsi in eundem deum, qui quod Abrahæ pollicitus est in typo Isaac, id nobis præ-
 stitit in Christo Iesu domino nostro, quæ suscitauit à mortuis, declarans non frustra credi-
 disse Abraham, eum esse qui uitam daret & mortuis, & ea quæ non sunt, perinde reuocet,
 quasi sint. Christo igitur nõ Mosis iustitiam & innocentiam nostram acceptam feramus oportet ^{Qui traditus}
 te, qui ipse sese tradidit in mortem, ut gratis per fidem nostra dilueret commissam: atq; idem te ^{est propter de-}
 uix excitatus à mortuis, ut à mortuarijs factis abstinere mus, neq; posthac peccaremus, ^{licet nostra}
 ea rursus committentes, ob quæ ille mortem oppetisset. Mortuus est, in quâ, ut in nobis cul-
 pam occideret, & resurrexit à mortuis, ut prius per illum mortui pristinis culpis, mox una
 cum ipso & per illum resuscitati in nouam uitam, deinceps iustitiæ uiuamus, quam illius
 beneficio accepimus.

CAP V

¶ Tenim quum sola peccata similitatem pariant inter deum & homines, postea iustificati er-
 quam ex impijs & peccatoribus iusti facti sumus, idq; nec per legem Mosaicam, ^{go ex fide pa-}
 quæ magis augebat offensas, nec factorum nostrorum merito, sed ad exemplum ^{cem habemus}
 patris nostri Abrahæ, commendatione fidei reconciliati sumus deo patri, cui &
 Abraham amicus est factus fidei merito: idq; non per Moysen, sed per filium dei unicum,
 dominum nostrum Iesum Christum, qui noxias nostras suo sanguine diluens, & morte sua,
 deum nobis ante ob commissam nostram infensum, reconcilians, aperuit nobis aditum, ut inter-
 cedente fide, citra legis aut circumcisiõis adminiculum ad hanc Euangelij gratiam perdu-
 ceremur. In qua quidem fide firmi stamus, neq; stamus solum animis alacres & erecti, ue- ^{gloriamur in}
 rumetiam gloriamur nõ modo nobis pacem esse cum deo, uerumetiam spem certissimam ^{spe gloriae fi-}
 ostensam, fore ut per fidei perseverantiam fruamur aliquando gloria dei. Nec inuidemus ^{liorum}
 Iudæis, si de sua circumcisiõne gloriantur. Non poenitebit nos fidei nostræ, quæ fructum
 Tom. 7 bb 2 adfert

adfert tanto uberiorem, neque gloriae nostrae, cuius spe interim suscipimur & erigimur. Ea si nondum apparet, & si ad hanc multa ferendo perueniendum est, tamen has ipsas etiam afflictiones interim nobis gloriae laudisque ducimus, quas & gloriose titulo patimur, quaeque ad immortalitatem uiam aperiunt. Siquidem & nouum istud exemplum a Christo sumptissimum, & eximiam doctrinam ab eodem accepimus, quod tolerandis malis, corroboratur tolerantiae uirtus, tolerantia uelut aurum igni reddimur deo & hominibus spectatores ac probatores. Rursus quo pluribus malis fuerimus probati, hoc firmior praemij spes nobis nascitur. Neque uero periculum est, ne ea spes nos fallat aut destituat, ut apud impios pudeat credidisse, quando quidem iam nunc certissimum pignus & arrabonem tenemus, miram & inauditam dei charitatem erga nos, quae non solum exhibita est foris, uerum etiam abundantissime impressa est cordibus nostris, quae nos illum redamare compellat, idque per spiritum sanctum, qui pro frigida legis litera datus est nobis, uelut arra promissi. Nisi enim

Pro impijs mortuus est

summa quadam pietate nos adamasset deus, nunquam huius unicus filius Iesus Christus uolente patre descendisset in terras, & assumpto mortali corpore, mortem pro nobis oppetisset, praefertim cum id temporis adhuc imbecilles effemus, cupiditatibus nostris obnoxij, quas lex iritare poterat, coercere non poterat. Et tamen tales adamauit in spem salutis, immo impios & idolis seruientes adamauit: & sic adamauit, ut quo nullum amoris argumentum, nec cuius dentius, nec rarius, mortem etiam uolens nostra gratia subierit. Atqui inter homines uix ullum reperias tam amicum, ut integri promeritis amici periculum sua morte redimat. Sed demus inueniri, qui pro bono amico fortassis mortem non recuset adire, deus tamen omnia humanae charitatis exempla superauit, qui pro impijs & indignis filium suum in mortem tradiderit. Quod si tantum beneficium praestitit impijs ac nocentibus, quanto magis hoc idem praestabit iam purgatis, & emendatis, & filij sanguine reconciliatis, ne de nouo peccantes recidamus in iram, tanto grauius condemnandi, quod ad impietatis culpam, & ingratitude malum accesserit. Christus pro nobis mortuus est ad tempus, sed

Sed et gloria in deum

idem resurrexit, semper uiuenturus. Ut nobis mortuus est, ita nobis resurrexit. Quod si mors illius tantum nobis praestitit, ut cum antea deum haberemus iratum & infensum, postea coeperimus habere propitium ac beneuolum, multo magis hoc nobis praestabit illius uita, ne in ueterem simultatem recidamus. Mors illius abstulit peccatum, uita tuebitur innocentiam. Mors eruit a potestate diaboli, uita patris erga nos amorem conseruabit. Haec

Propterea si aut per unum hominem

argumenta diuinae erga nos charitatis a deo sunt euidentia, ut non solum securos reddant certamque spem praebent, nos fore tutos ab ira uentura, uerum etiam tantam addant alacritatem, ut gloriari etiam iuuet, haud quidem nostra factantes merita, sed deo patri gratantes, cuius beneficentiae debemus hanc totam felicitatem, quam nobis largiri uoluit, non per legem ac circumcisionem, sed per Iesum Christum filium suum, cuius interuentu cum illo reddimus in gratiam, quo uidelicet summa huius beneficii non alio referatur, quam ad ipsum deum, & eius unicum filium. Idque miro & arcano dei consilio curatum est, ut restituae salutis ratio, cum accepti exitij ratione congrueret. Proinde quemadmodum per unum Adam, qui primus praetergressus est dei praescriptum, peccatum irrepsit in mundum, peccatum autem mortem comitem secum traxit, quando quidem peccatum animae uenenum est, atque ita factum est, ut malum a principe generis ortum, in uniuersam posteritatem dimanaret.

Peccatum non imputabatur

ita per unum Christum in quo renascimur omnes per fidem, innocentia inducitur, & innocentiae comes uita, atque ea felicitas ab uno noui generis principe profecta, deriuatur in omnes, qui fidei cognatione ad Christum pertinent, & innocentis uestigia sectantur innoxia uita. Porro simul atque peccatum semel in orbem irrepsit, & hominum genus uniuersum occupat, profligari non poterat, nec lege naturae, nec lege Moysaica, nisi quod haecenus profectum est legibus, ut qui peccarent, rei iam ac poenam comeriti uiderentur. Nam sicuti pueris, in quibus naturae lex nondum habet locum, ob aetatem minus adhuc discernentem quid rectum, quid secus, non imputatur adhuc peccatum: ita nec ethnicis imputabatur, si quid aduersus legem Moysaicae commissent. Ante legem igitur, quae proderet transgressionem, non aberat omnino peccatum, ob legem naturae, sed homines sibi indulgebant, ac uelut impune peccabant tanquam exleges. Itaque cum nondum uenisset ille, qui peccatum tolleret mundi, quique mortis tyrannidem profligaret, mors per Adam ingressa regnauit impune, in eos quoque, qui non peccauerant impie contra dei praecipitum, quemadmo-

Regnauit mors ab Adā

demque

quemadmodum fecerat Adam, qui iam tum typum & figuram gerebat Christi, multo post uenturi, non quod is simpliciter ad similes sit Christo, sed quod aliquo usque Christi praeulerit imaginem. Hoc similis, quod uterque generationis fuerit princeps, sed ille terranae, hic coelestis. Item hoc quod ab utroque quiddam uelut ab autore profectum dimanarit in omnes homines, sed a terreno Adam iniustitiae & mortis origo, a coelesti innocentiae uitaeque principium. Atqui ut aliqua ex parte similes fuerunt, ita nequaquam pares fuerunt. Siquidem cum alioqui per se sit efficacius seruire quam perdere, longe potentior est Christus ad seruandum, quam Adam fuerit ad perdendum, & obedientia Christi multo fuit efficacior ad conferendam uitam, quam Adae transgressio, ad inducendam mortem, & omnino noxam Adae Christi uincit bonitas, ne quis tantum tribuat peccato primi parentis, ut de facienda salute diffidat. Etenim si tantum ualuit ille peccandi princeps, ut tantus hominum numerus ob unius commissa, morti sit obnoxius, plus ualebit, & in plures exundabit dei beneficium, ac benignitatis munus, quod nobis per unum item hominem Iesum Christum innocentiae principem largitur, per quem non modo mortis & peccati tyrannidem abstulit, sed pro peccato iustitiam, pro mortis tyrannide uitae regnum contulit, sic ut Adae damnus, dei benignitate nobis in lucrum cesserit. Rursum licet per unum Adam peccantem inuecta sit pernicies, & per unum Christum innocentem inuecta sit salus, tamen utrunque alteri par non est. Siquidem pernicies sic est orta, ut unius peccatum in omnes posteros propagaretur, atque ita tandem omnes redderet obnoxios: contra, dei beneficium sic confertur, ut uniuersa omnium delicta iam agglomerata, iam confirmata, semel Christi morte aboleantur, neque solum aboleantur admissa, uerum etiam iustitia gratis conferatur. Quod si tantum ualuit una unius hominis culpa, ut omneis mortis tyrannidi redderet obstrictos, similiter mortis iugum ferent, plus tamen largitur exuberantissima dei benignitas, nimirum ut qui ad Christi exemplum innocentiam ac iustitiam amplectuntur, non solum liberi sint a peccati mortisque tyrannide, uerum etiam regnante uita regnent & ipsi per illum, unicum omnis nostrae felicitatis autorem. Hoc igitur conuenit, quod sicut per unius hominis commissum irrepsit peccatum, quod omnes morti reddidit obnoxios, ita per unius hominis iustitiam, quae propagata est in omnes qui credunt, & uitae regno sese subiiciunt, iustos facit, & uitae participes. Quae admodum enim unum Adam, dum non obtemperat praeccepto dei, plurimos traxit in peccatum, ita unum Christum, qui obediit deo patri usque ad super inobedientiam crucis, multos reddet iustos, obedientiae sectatores. Sed ut redeamus ad id quod aliquanto superius institueramus, si dei consilio destinatum erat hac uita tollere peccatum, & conferre iustitiam ac uitam, quorsum attinebat legem inducere, quae nihil conferret: Immo hoc certe contulit lex, ut per hanc clarior & euidentior esset dei erga nos beneficentia. Quo magis enim eminet, & saeuit peccatum, hoc magis elucet eius beneficium, quia peccato liberat. Lex aperuit peccati tyrannidem, dum huic frustra obluclatur. Potens erat & ualida erat tyrannis, sed potentior dei benignitas, quam hoc magis sentimus, quo grauiorem mortis tyrannidem haecenus experti sumus. Atque hoc certe legi debemus, quod intelligimus diuini beneficii magnitudinem, quo factum est, ut quemadmodum diabolus per peccatum tyrannidem adeptus, mortem animarum, quae uerissima mors est in omnes inuexit, ita deo largiente regnum adeptus innocentia, conferat omnibus uitam, autore Iesu Christo, quo uno domino ac principe gloriamur, iam a mortis seruitute liberi, sub cuius mortis imperio paulo ante militauimus.

Sed non sicut delictum, ita et donum

Nam iudicium ex una delicto

Sicut enim per inobedientiam

CAPUT VI

T quoniam diximus per legem exuberasse peccatum, idque in hoc profuisse, quod magis exuberauit dei benignitas, ne quis hinc occasione arripiat in uitis perseverandi, ac secum ita cogitet: Si peccatum illustrat & auget beneficentiam dei erga homines, expedit etiam atque etiam peccare, quo magis ac magis exuberet. Absit a pijs mentibus ista tam impia cogitatio. De pristina uitae peccatis locutus sum, quae deus nobis uertit in bonum. Verum absit, ut posteaquam semel a peccati tyrannide sumus asserti in regnum innocentiae, rursus a uindice nostro desciscamus, & in ueterem tyrannidem praecipites eamus. Pugnare inter se uita & mors a deo, ut utrumque se profiligent, neque simul cohaereant iuxta eandem rationem. Itaque cum simul atque coepimus Christo uiuere, mortui sumus diabolo, qui conuenit ut adhuc illi uiuamus, cui iam

Quid ergo dicemus? perhibemus in peccato

mortui sumus. Si Christo uiuimus, diabolo non uiuimus. Si diabolo uiuimus, Christo mortui sumus. At nunc Christo uiuentes, mortui sumus peccato, quod is sua morte profligauit. Etenim cum baptismum Christi sumus adepti, non est consentaneum fugere uos, quid baptismus ille uel efficiat, uel designet. Cum enim baptizamur in nomine Christi, commoriamur unam cum illo pristinis peccatis, illius morte abolitis, neque solum commoriamur illi, uerum etiam unam sepeliamur, idque per eundem baptismum: ut quemadmodum ille qui nunquam uixerat peccato, tamen pro nostris sceleribus mortuus, reuocatus est ad uitam aeternam, non humanis uiribus, sed patris uirtute: ita nos a morte uitiorum excitati per eundem, pristinis uitibus mortui, iam nouam agentes uitam, uersumur in pietatis uestigijs, semper ab honestis ad honestiora progredientes. Nam cum per baptismum inferamur corpori Christi, & quodammodo in illum transformemur, quicquid in illo gestum uidemus, qui caput est, id omne in nobis, qui membra sumus, uel exprimendum est, uel sperandum. Resurrexit ille, ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris. Haec iam in Christo peracta, ita demum nobis speranda sunt, si haec eadem quoad nobis licet, amulemur, ac ueluti meditemur. Proinde si baptismum accepto peccatis pristinis & noxijs cupiditatibus mortui, Christi mortem ut possumus referimus, par est ut posthac uitates turpia, & pijs actibus nos iugiter exercentes, resurrectionem item illius exprimamus. Sic autem interim Christi mortem imitamur, non ut uere mortem oppetamus, aut corpus nostrum uiolamus, sed quem admodum optime noscitis, si ad pristinas cupiditates omnes sic obstupescamus, ut illis mortui uideamur. Siquidem iuxta duplicem originem, duos in nobis homines oportet imaginari: alterum ueterem & crassorem, & Adae terrenum similitudine reddentem; alterum nouum & caelestium appetentem, ut qui a Christo caelesti duxit originem. Vetus igitur ille noster homo, uelut occisus est, unam cum Christo sublatus in caelum, extinctaque est omnis illa rerum caducarum cupiditas, quarum uniuersam uim corpus peccati merito quis dixerit. Id salubriter moritur in nobis, quoties extinctis noxijs affectibus, non amplius seruimus peccato. Nam qui uere imitatur ad hunc, quem dixi, modum Christi mortem, is iam in iustorum numerum coopatus, desijt esse peccato obnoxius, a cuius tyrannide iam asertus est. Igitur si, ut saepe iam dixi, commortui sumus Christo mortuo, a pristinis uitibus liberi, confidimus fore, eiusdem beneficio, ut posthac per uitam inculpata innocentiam unam cum uiuente uiuamus, & ita uiuamus, ne relabamur unquam in mortem, & in hoc Christi simulacrum quoad fieri potest, referentes. Neque enim ille sic resurrexit, ut deinde aliquid quod mortui in se permitteret, sed reuixit immortalis deinceps futurus. Nam quod peccato mortuus est, semel duntaxat est mortuus, ceterum quod nunc uiuit, uiuit deo, cuius uirtute reuocatus est ad uitam immortalē. Ad huius igitur exemplum cogitate uos quoque semel mortuos esse peccato, extinctis pristinis uitibus & cupiditatibus, nunc alios factos, ac ueluti resuscitados, uiuere uitam immortalem deo, cuius beneficio contigit innocentia. Neque enim deo uiuit, nisi qui uiuit pietati, nisi qui iustitiae ceterisque uirtutibus. Cum enim in illi corpori Christi, idem facti simus cum illo, necesse est, ut capiti membra respondeant. Caput autem Christus est. Is cum deo uiuat iugiter, conuenit ut nos item eidem uiuamus, per eundem Iesum Christum dominum nostrum. Qui quemadmodum semel excitatus a morte, non patitur rursus ullam mortis tyrannidem, ita uobis enitendum est, ne peccatum semel profligatum, tyrannidem amissam in uobis recuperet, mortisque ius iteret. Id enim fiet, si parueritis impijs cupiditatibus, quibus diabolus uos in pristina seruitute illeciat. Neque committatis, ut membra uestra iam Christo consecrata, posthac militent diaboli arbitrio a Christo deuicti, ad patranda iniquitate: quin potius uos totos posthac tales prestare curetis, ut ex omni uita uestra perspicuum sit, uos unam cum Christo reliquisse que mortis sunt, & ad nouam uitam translatos esse. Id praestabitis, si posthac membra uestra, hoc est animi corporisque uires omnes militent, non uitibus ad seruendum diabolo, sed iustitiae ad seruendum deo. Aequum enim est, nos totos ei militare, cui semel nomina dedimus, neque quicquam habere commercij cum eo, a quo iam desciuimus, cuiusque iugum excussimus. Neque uero periculum est, ne peccatum uos nolentes in pristina retrahat seruitutem, quandoquidem iam non estis obnoxij legi, sed gratiae dei, quae sicuti praestare potuit, ut a peccati tyrannide liberaremur, ita praestare potest, ne reuoluamur in peccati tyrannidem. Verum absit interim, ut quis haec ita interpretetur, ut quod

In nouitate uitae ambulemus

Si autem mortui sumus cum Christo

Non enim sub lege estis

niam dixi uos liberos a lege, existimetis sublata lege, impune peccandum esse, aut dei gratiam, quae pristina commissa condonauit, pariter & in posterum delinquendi indulgentiam, uel inuitiam. Immo hoc magis abstinendum est a peccatis, quod iam ad beneficiendum non serui more cogimur praescripto, sed ut filij meritis et amore prouocamur. Mutata est seruitus, non prorsus adempta. Ita desijstis esse serui legis, ut coeperitis esse serui Christi, cui seruire felicitatis est summa. Iam partim in re situm est, utram uelis amplecti. Nam utraque simul tenere non potes. Liberum erat nulli in seruitutem temet addicere, uerum ubi spon te domino tui ius feceris, semelque parere coeperis, uni pareas oportet, cui te seruum feceris. Proinde qui peccato sese addicunt, ac peccato se in seruitutem dedunt, ipsi seruitij fructus mors est. Contra qui Christo se dicant, huic obediunt oportet, obediunt autem suo bono. Nihil enim acquirunt Christo obedientia, sed sibi parabunt iustitiam, hoc est omnium uirtutum chorum & concentum. Gratulor autem uobis, et hoc nomine Christo gratiam habeo, quod cum olim miseriam istam seruitutem serueritis, simulachris & foedis cupiditatibus addicti, nunc desciscentes a diaboli tyrannide, ultro & ex animo uos Christi imperio dedideritis, uicturi posthac non ex affectuum aut legis arbitrio, sed iuxta nouam Euangelicae doctrine formam, ad quam a pristinis erroribus traducti estis, & ita traducti, ut prorsus in aliud ius transferitis, manumissi quidem a dominio peccati, sed hinc traducti, ut iustitiae seruiatis & huius imperata faciatis. Neque uero durum uideatur, quod iubeamini seruire uirtuti. Sicut longe alia ratio est peccati, alia innocentiae, ita fructus longe alius, quo fit, ut si rem ipsam spectemus, multo diligentius seruiedum sit deo, quam diabolo. Quisquis enim uitibus seruit, diabolo seruit: deo seruit, quicumque seruit innocentiae. Non exigam tamen interim a uobis, quod meo iure possem. Orationem meam attemperabo in firmitati quorundam, in quibus nondum adoleuit spiritus, & adhuc repullulare meditantur affectus. Illud modo requiram, ut parem habeat apud uos iustitia conditione cum peccato. Sicut antehac praebuiltis membra uestra ad seruendum spurcitij & uitij, sic ut libidinum arbitrio a turpitudine ad turpitudinem prolaberemini, semper inquinatiore: ita nunc par est, ut itidem exhibeatis membra uestra ad seruiedum iustitiae, in cuius ius uirtute uos asseruistis, a uirtute ad uirtute usque proficientes. Semper uobis ipsis puriores, emendatoresque reddamini. Vehementer enim iniquum uidetur, non hoc saltem ius apud uos obtinere Christum, quod pridem obtinebat diabolus: & non idem obsequium praestari dominae iustitiae, quod tyranno peccato praestitistis. Siquidem ad excusandam pristinam uitam, ut utique praetexti posset aliquid, nempe quod quandiu uersabamini in paganismo, quoniam seruiebatis peccato, uidebamini a iustitia alieni, neque quicquam illi debere, cui nondum eratis addicti. Nunc nihil est quod possit praetexti. Quod si ipsa recti natura parum uos mouet, fructum obsequij longe diuerissimum expendite, qui utrumque seruitutis genus estis experti. Redeat uobis in memoriam, cum uitibus seruieritis, & obscenitas cupiditatibus ceu mancipia obsecundaretis, quod tandem praemium reportabatis. Ipsa uitia se cum adferunt suum supplicium, dum statim hominem conspurcant & contaminant, & talibus probis ac dedecoribus deformant, ut nunc posteaquam respiciatis, uelut a uiciorum temulentia, pudeat uos uestri, & animus a cogitatione quoque pristinarum uoluptatum abhorreat. Videtis quam hoc statim auctoramentum sit non affectandum. Et tamen praeter hanc mercedem, supremum stipendium, quod sibi seruientibus persoluit diabolus, mors est aeterna. Quanquam & interim uita sic acta, mors est omnium terribilissima, non uita. Nunc uidete, quam feliciter sit uobis commutata seruitus, qui liberati a tyrannide diaboli, deo coeperitis esse serui. Perspicitis nimirum, quam dispares sint domini. Quod si praemium quoque uultis, primum pro inquinatis & impijs, uiuitis innocentes, puri sanctique, quae sola uera est uita: deinde expleto breuis seruitij tempore, manet uos summum stipendium immortalitatis. Componite iam cum deo diabolum, cum spurcitate sanctimoniam, cum aeterna morte uitam immortalem. Nam plane, sicut dixi modo, res habet. Stipendium diaboli mors est, quod ille pro turpi miseroque seruitio rependit. Idque non per Moysen, sed per Iesum Christum dominum nostrum, cui uoluit acceptum referri pater, quicquid nobis largiri placuit, potius quam per ullam legem aut circuncisionem.

An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor

Nam que sub uiro est mulier

Et uos mortificati estis legi

Quid ergo diximus? lex peccatum

Hristus enim nos non solum à peccato & à morte, uerum etiã à legis ad tempus modo datæ, seruitute liberauit, non gentes tantũ, quæ huic legi non fuerunt obnoxia, uerum ipsos etiã Iudæos, legi Mosaicæ ante hac obnoxios. Id ita habere uel ipsius legis testimonio doceri potest. Ac uos interim appello Iudæi, qui quum legis præscripta teneatis, non potestis nescire, hominem legi cuius obnoxium, sicut uos Mosaicæ legi pridem eratis obnoxij, tantisper teneri lege, donec ea lex uiuat, hoc est uigorem, uimq; suam obtineat. Quæ si antiquetur, aut abrogetur, desinit esse obnoxia. Nec enim aliud seruandũ est in legis obligatione, quàm in obligatione mulieris uiro iunctæ lex ipsa iubet seruari. Siquidem mulier uiro nupta, & maritali subiecta dominio, tantisper obligata est uiro, quoad uixerit uir. Is simulatq; mortuus fuerit, eximitur uxor ab eius matrimonij uinculo, sicut iuris fit ilico ab obitu mariti prioris. Proinde si uiuo marito, in cuius ius semel uenit, tentet alteri nubere, adultera censetur, quæ reliquerit eum uiuum, à quo sola morte liberari poterat. Contra si expectet obitum mariti, desinit illi esse obnoxia, sibiq; iam reddita, ius habet alteri uiro cui uolet nubendi. Neq; enim ut ius herile transit ad hæredem, & seruus morte heri nõ mutat statum, sed dominum, ita mariti ius in uxore, transit ad alium, sed ultra ipsius uitã non porrigitur. Quod si maritus esset immortalis, semper maneret obligata mulier. At Mosis lex, quoniã typis ac ceremonijs Christum adumbrabat, ad tempus aliquod tantum est data, donec ex oriente luce cederent umbræ, & apparëtibus ueris facefferent simulacra uerorum. Atq; ob id lex Mosaicæ, quoniam (ut ita loquar) mortalis erat, non mirum si nunc mortua est. Proinde quandiu legis tempus durabat, uiguit lex, & ius habebat in eos, qui se illi addixerat. Uobis autem cum lege Mosis nihil est commercij, quum illa iam emortua sit uobis, & uos uicissim illi mortui sitis, etiã si illa uiueret. Posteaquam enim Christus, qui est ueritas, exorsus est, abrogata est tota Mosis lex, sanè quod ad literam attinet. Quoniam autem estis in Christi corpore, & illi ueluti sponsa sponso iuncti, & liberi à priore uinculo in noui sponsi ius cessistis, sponsi in quã immortalis: ut qui semel à mortuis resurrexerit, in æuum uiuaturus: adeo, ut post hac non sit uobis cogitandum de nouando matrimonio, aut diuortio (alioqui contumelia fuerit in talem sponsum, si adhuc prior ille maritus uobis succurrat) illud potius agendum, ut quem admodum ex lege, ceu marito fructum qualemcumq; & à marito non degenerem produxistis, ita nunc felicius nacti matrimonij, fructum adatis, deo focero, Christoq; sponso dignum. Quandiu enim eramus legi crassæ carnaliqu; ceu marito obnoxij, uisa est nobis ueluti maritali iure dominari, dum cupiditates per legis occasionem irritiores, tantum ualebant in membris nostris, ut mancipiorũ ritu pertrahere mur ad peccadum, atq; ita ex infelici matrimonio, infelices foetus sustulimus, quicquid nasceretur morti exitioq; gignentes. Nunc uero, posteaquam liberati sumus à legis dominio, sub qua uiuimus antea, immo quoniam in peccatis uiuimus, non uiuimus, sed mortui fuimus, & tamen in ea detinebamur ad tempus præfinitum, non est phas adhuc obtemperare carnali illi marito, hoc est, literæ legis, sed nouo sponso, qui cœlestis est & spiritalis, seruiendum, non per uetustatem literæ, sed per nouitatem spiritus, quem ab illo ceu nuptiale pignus accepimus. Sed uereor, ne cui interim calumnioso ueniat in mentem, ut existimet me, cum dicerem nos legi seruietes abiisse in peccatũ & mortem, legem ipsam damnare uelut autorem peccati. Nam sicuti proprium est, inquiet, iustitiæ parere uitam, ita peccati proprium est parere mortem, si lex mortẽ adfert, aut ipsa peccatũ uideri potest, aut certe cum peccato coniuicta. Sed absit, ut quisquã ita sentiat. Neq; enim lex autor peccandi, sed index peccati, quod fallebat ac latebat nos quodãmodo, priusquam lex extiterat, dum suis quisq; cupiditatibus blandiens, putat sibi licere quod ualde libet, & rectum esse ducit illud concupiscere, quo frui dulce sit. Igitur indulgēs mihi ueluti nesciebam esse peccatum concupiscentiam alienæ rei, nisi lex uetuisset, ne concupiscerem. Ac lex quidẽ in hoc adhibebatur, ut peccata coereret. Verum res nostro uitio in diuersum exijt. Dum enim lex prodit peccatũ, nec addit robur, quò uitijs repugnemus, factũ est, ut hac occasione ne libido peccandi magis sit irritata, sic ut est humanũ ingenij ad ea propensius, quæ fuerint interdita. Itaq; cum ante legem proditã quædam peccata nescirem, quæ dã ita scirem, ut mihi tamen licere putarem, quod uerita non essent, leuius ac languidius sollicitabatur animus

mus ad peccandum, ut frigidius amamus ea, quibus ubi libeat, potiri fas sit. Caterũ legis indicio proditis tot peccandi formis, uniuersa cupiditatum cohors irritata prohibitione, cepit acrius ad peccandum sollicitare. Atq; hac occasione peccatũ robur ac uigorem accepit, quod priusquam esset lex torpebat, ac ueluti mortuũ erat. At ego interim uelut exlex uiuebam, seu potius uidebar mihi uiuere, quasi impune liceret peccare. Caterum ubi interuenit præceptum uetans ne peccarem, peccatum non solum coercitum nõ est, uerum etiã reuiuiscere uisum & nouũ uigorem accipere: sed dum reuiuiscit peccatum, ego qui antea uidebar uiuere, iam mortuus sum, reatum meũ agnoscens per legem, & nihilominus peccans. Atq; ita factum est, ut quod ad uitæ subsidij fuerat institutum, mihi cesserit in mortem, haud tamen legis uitio, sed meo ipsius uitio. Cum enim esset in me propensio ad peccandum insita, animus æger à lege occasionem arripuit, audius peccandi. Atq; ita diabolus bono organo male utens, per legis occasionem inlexit me ad peccadum, & per peccatum occidit, ut iam me reum & alieni iuris agnoscerem. Proinde nihil est hic quod legem calumnietur, quæ ut à bono Deo data est, ita præcepta proponit sancta, æqua & bona. Quod enim malum prohibet, id bonum sit oportet. Sed rursus obtecerit aliquis, cum simili le gignat simile, si lex bona est, quomodo mihi mortẽ peperit, quæ utiq; mala est, & à peccato gigni solet? Recte dicerentur hæc, si lex nobis mortem peperisset. At qui illud, ut modo dixi, longe secus habet. Neq; enim lex nobis est mortis parens, sed ipsum uerius peccatum exitium nobis dedit: quod adeo malum est, ut rem per se bonam in perniciem uertit: quo fieret euidētius, quàm res esset scelesti peccatum, cuius uitio, quæ optima sunt, cedant in rem pessimam. Atq; id ut accideret, legis præceptum occasio fuit, in culpa nõ fuit. Siquidem illa, quod omnes scimus, spiritalis est, & ad honesta inuitat. Verũ quo minus efficiat, quod studet, ipse in culpa sum, (ut exempli gratia de me loquar) qui carnalis sum, & ad inhonesta procliuus, & longa iam peccandi consuetudine sic peccato obnoxius & obstrictus, ut mancipium emputium obstrictum est hero suo, adeo ut nesciam ipse, quid debeam agere, uitijs excæcatus. Neq; enim hoc ago, quod mens & ratio dicat esse honestum: quanquam hac quidem illud expeto, sed tamen potius quod inhonestum est, & ut inhonestum odi, facio, nimirum cupiditate uictus. Quo fit, ut nocentes etiã intelligãt, legi nihil imputandum. Etenim si praua cupiditate pellectus, committo id quod mens & ratio damnat ac refugit, nimitum testor legem esse bonam, quæ uetuerit ea, quæ ipse iuxta meliorem animi portionem damno. Bonam esse necesse est, quæ prohibet ea, quæ licet faciam, carni obsequens, tamen intelligo esse mala. Sed inquiet aliquis: Cur igitur non obtemperas menti tuæ, si consentit legi ad honesta uocanti, & à turpibus deterrenti? Verum oportet duos in uno me homines imaginari (quandoquidem nunc docendi gratia personam suscepim hominis adhuc uitijs & affectibus obnoxij) hominẽ carnalem & crassum, & hominẽ alium puriorem minusq; crassum. Illum externum dicere licet, hunc internũ. Ille affectibus obnoxius, ad uitia procliuus est: hic honesti semina nonnulla retinens, ad honesta utcumq; nititur, & in medijs uitijs, ut potest, reclamationat, ac refragatur. Atq; id potius sumus, quod iuxta potiorem nostri portionem dicimur. Quoties igitur mens consentiẽs legi, nititur ad honesta, & tamen quod diuersum est agit, non ego uideor agere quod ago. Quis enim agat quod nolit? Sed parti mei crassiori insita est peccandi uis, & ad uitia procliuus, per quã fit, ut cum uelimus honesta, turpia patremus. Quod si quis hac parte me uelit metiri, fateor in me nihil esse boni. Quamuis enim iuxta rationis instinctum cupio quod honestũ est, non tamen adest facultas præstandi quod probo. Fit enim, ut dum plus ualet cupiditas ad turpia pellens, quàm ratio ad honesta inuitans, non id faciam quod cupio, nempe honestum: sed id potius quod damno, nempe malum. Quod si facere non uideatur, quod quis facit inuitus, cum facio quod iuxta meliorem hominis partem nolo, iam non ego uideor facere quod facio, sed ipsa potius peccandi uis insita crassiori parti mei. Hanc mihi non eximit lex, sed tamen si quando conor illi parere, facit ut intelligam meum malum penitus insitum & infixum animo. Nam rapit quidem ad se uis honesti, quod uideo in lege: sed ex aduerso, comperio aliam legem in membris hominis externi, repugnantem ei legi, quæ placet rationi. Iam cum aliò uocet ratio, aliò cupiditas, præpoller tamen in me quod deterius, uincitur id quod est rectius. Adeo enim penitus insita est carni peccandi procliuus, tãtumq; ualet delinquendi consuetudo,

Ego aut uiuebam sine lege aliquando

Ego autẽ carnalis sum

Nunc autẽ iam non ego operor illud

Scio enim quod non habet in me

In felix ego homo iam uelut in naturam uersa, ut ceu captiuus quispiam nolens ac reluctans, tamen ad peccatum pertrahar. O me hominem infelicem, tam molestæ seruituti obstrictum. Quis me liberabit ab hac carne, tot affectibus, tot uitijs, tot pugnis obnoxia, semperq; ad mortem pertrahente? An non merito sic exclamet, qui tam dura necessitate premitur? Quo plus nos sanè debemus beneficio dei erga nos, qui nos à tantis malis eripuit, non per legem aut circumcisionem, sed per Iesum Christum dominum nostrum. Quod ni esset factum, ipse quoq; cum unus & idem sim homo, ad eundem modum distraherer, ut mente seruirem. legi dei cupiens honesta: carne legi peccati, uincente peccati illecebra.

CAP. VIII

Igitur ego me te serui legi dei

Uod si nunc nonnullæ etiam reliquæ pristinæ seruitutis resident in nonnullis Christianis, tamen eas pio studio superabunt, neque pertrahentur nolentes ad graue crimen ullum, ob quod damnari mereantur ij, qui semel Iesu Christo per fidem ac baptismum sunt insiti, qui iam desierunt ex cupiditatum & affectuum carnalium arbitrio uiuere, posteaquam lex Christi, quæ spiritalis est & uitæ parens, efficacior ac uictrix, liberauit nos à lege peccati, & à morte huius comite. Id quo lex Mosi quatenus carnalis est, & ob id inefficax, non posset efficere, nouo consilio deus nostræ salutis consuluit. Quemadmodum (ut dictum est) in uno homine, ueluti duo sunt homines, carnalis & spiritalis: ita in una Mosi lege, ceu sunt duæ leges, altera crassa & carnalis, altera spiritalis. Prior illa legis pars Mosem habet latoiorem, & ut perpetua non est, ita parum efficacis ad præstandam salutem. Altera pars est spiritalis, efficacis & potens, & in mortalis, quam Christus uelut alter Moyses nobis absoluit. Congruerat autem ut caro carnem aboleret, peccatum peccato uinceretur, & mors mortem superaret. Misit igitur Deus humane salutis auidus, filium suum, licet ab omni prorsus peccati contagio alienus, tamen eadem indutum carne qua cæteri peccatores induti sunt, commune enim hominum naturam assumpsit, & inter peccatores, ceu peccator uersatus est. Imò inter facinorosos, ut facinorosus crucifixus est. A deo uelut peccati personam in se recepit, ut peccatum peccati specie primum conuinceret, mox aboleret, pro nostris commissis factus hostia: atq; ita mortem secundum carnem assumptam, mortem subegit, quæ nobis per carnis affectus, & legem carnalem dominabatur, fecitq; ut posthac carne legis abolita, succederet pars illa legis melior, quam spiritualem diximus, quæ non gignit iram ut illa, sed iustitiam ueram confert ijs, qui non iuxta literam legis more Iudæorum, sed iuxta spiritum legis uitam agunt, uelut in Christo renati. In illis umbra quædam iustitiæ delineata fuit, in nobis uera perfecta q; pietas absoluta est per Iesum Christum. Mutata studia nouæ uitæ genus declarant. Videmus ijs, qui in ueteri Iudaismo perseverant, quoniam adhuc carnales sunt, ea quæ carnis sunt esse cordi. Contra qui Christo insiti spirituales esse ceperunt, neglectis ijs quæ ad carnem pertinent, ad ea quæ spiritus sunt affectu rapiuntur. Nam talia cuiq; curæ sunt, qualis est ipse. Carnem mortales sumus. At Christus immortalis nos uocauit in uitam, cum ipse sit uita nostra. Porro carnalis illa Iudæorum lex iuxta literam tantum obseruata aduersatur Christo, & à Christo auocat, & ob id mortem parit, uidelicet pugnant cum eo, qui solus auctor est uitæ. Iudæi enim studio zelosæ suæ legis, iustitiæ uitæq; autorem occiderunt. Contra qui sprete legis litera sequuntur ea quæ spiritus sunt, hanc uitam inueniunt in Christo, nec di-glantur de frigidis obseruationibus, sed quæ charitatis sunt sectantes, pacem habent cum omnibus. Rixosa est superstitio; quieta ac tranquilla est uera pietas. Neq; uero mirum, si cum hominibus habet dissidium, cui cum deo pax non est. Nihil est enim aliud, ad hærare legi carnali, quam deus per Christum antiquatam esse uoluit, ut succederet lex spiritalis, quam deo rebellare. Siquidem hic affectus quoniam dissidet à uoluntate dei, non potest illi non repugnare, ad longe diuersa uocant. Proinde ne quis existimet mediocre periculum, inniti literæ legis, & in hac perseverare. Frustra placemus hominibus, nisi deo placeamus. At qui Mosaicam legem iuxta carnalem intelligentiam mordicus tenent, neq; placeant deo, neq; placere possunt, nisi contempta carne ad spiritum desciscant. Urgeant quantum libet Iudæi neomenias & sabbata, non assequuntur, quod sibi promittunt. Sed hæc nihil ad uos, quibus nihil est negocij cum lege carnali, sed spirituales estis, si tamen ita uiuatis, ut spiritus dei dignetur habitator esse pectoris uestri. Nam qui nihil aliud q; baptizatus est, adhuc ad carnem pertinet, nisi spiritum cõibat Christi, et spiritu illius afflet. Non ceremonias sed spiritum

Quæ carnis sunt sapiunt

Qui autem in carne sunt, deo placere non possunt

sed spiritu Christo copulamur, quo qui uacat, is à Christo est alienus. Quod si Christus in uobis est, cum is nihil aliud sit, quam castitas, quam ueritas, quam temperantia cæteraq; uirtutes, quis est uitij locus? Christum exprimat oportet, qui Christum habet. Is carne mortuus est, ut ante diximus, sed uiuit uitam immortalem. Hunc sic exprimimus, si corpus quidam mortua sit, & omni peccandi libidine careat, uiuat autem spiritus, hoc est, melior pars non sibi, ad honesta sollicitans, & ad ea quæ sunt iustitiæ, impetu suo rapiens. Itaq; si uere spiritus dei qui excitauit Iesum Christum à mortuis, habitat in uobis, non erit otiosus. Uiuenda quædam & efficacis res est spiritus, idem efficiet in uobis, iuxta captum uestrum, quod effecit in Christo, illum excitauit à mortuis, nec sinit denuo mori. Vos item à uitijs, quæ uera mors est, reuocabit in uitam extinctis peruersis affectibus, idq; per spiritum eius uitæ autorem, iam inhabitantem in uobis. Huic igitur spiritui uiuimus, huic obnoxij sumus, huic parendum, non carni, cui iam mortui sumus. Desimus enim debere carnem, posteaquam idem esse ceppimus cum Christo. Absit igitur ut posthac ex illius libidine uiuamus, quæ seruire potius debet spiritui. In uitam uocati estis. Porro si iuxta carnem uixeritis ad mortem properatis, contra si uigore spiritus, carnis cupiditates extinxeritis, mortuis illis uos uiuetis. Nec durum est spiritus imperium. Euocat ad magna, sed uolentes & cupidos. Aspirat enim uim amoris, cui nihil esse potest difficile, nihil non suaue. Ut suo spiritui uiuit corpus, ita suo spiritu uiuit anima. Si languet spiritus corporis, torpet omne corpus, si uiget, est alacre totum corpus. Itaq; quicunq; aguntur spiritu dei, filij dei sunt. Filij spirant ac reddunt in dolem paternam, & alacres ultroq; faciunt quod senserint illi placere. Serui quoniam domino natura coniuncti non sunt, metu continentur, maloq; ad acti funguntur officio. Iudæorum est istud, quos legis delectat seruitus, uos semel ab ea manumissi non rursus in eandem seruitutem reciditis, ut metu coerceamini. Sed accepistis spiritum dei, per quem adoptati estis in numerum, non seruorum, sed filiorum dei. Is spiritus eam nobis fiducia suppeditat, ut si quid opus sit, uocem illam occinamus auribus dei, quæ parentibus solet esse gratissima, compellantes eum pater pater. Non auderemus hanc illi uocem opplorare, nisi consideremus nos illi esse filios, & illum nobis patrem propitium, dum non coacti, sed sponte ex illius nutu uiuimus. Alio qui spiritum hunc suum non impartisset nobis, nisi pro filiis haberet. Hoc igitur ueluti pignus ac symbolum paternæ charitatis, fidem facit spiritui nostro, quod eius sumus filij, qui pignus hoc dedit. Quod si filij sumus, non serui, nimirum sumus & hæredes. Hæredes quidem dei, à quo uelut autore proficiscuntur omnia, cõhæredes uero Christi, cuius corpori insiti, patrem cum eo cepimus habere communem, & per hunc in ius communis hæreditatis peruenimus. Cuius tamen possessio non aliter continget, quam si eadem uia ad illam tendamus, qua Christus ipse peruenit. Ille ferendis malis peruenit ad bonorum possessionem, per obedientiam uenit ad regnum, per ignominiam uenit ad gloriam, morte peruenit ad immortalitatem. Patiendum igitur nobis cum illo, ut cum eo honorum contingat fruitio: obediendum, ut cum illo regnemus: ferenda probra mundi, ut cum illo simus gloriosi: moriendum ad tempus cum illo, ut cum illo semper uiuamus. Hac lege aditur hæc hæreditas, quæ cum sit immortalis, ac tanta, ut omnem humanæ mentis captum, & æstimationem transcendat, si omnes huius uitæ afflictiones in unum hominem conferas, leues erunt, si expendantur ad futuram gloriæ præmiis, quod illis paratur ac uelut emittur incõmodis. Atq; etus felicitatis licet iam pignus habeamus, ut diffidere non oporteat, nondum tamen ob corpus hoc morti & doloribus obnoxium absoluta plenaq; est. Gustus interim quidam occultus datur intus per spiritum, sed ea tota proferetur, cum resuscitatis corporibus & abiecta omnis mortalitatis iniuria, cõ Christo immortaliter regnabimus immortales. Hoc tempus interim uniuersa hæc mundi fabrica expectat, uelut optans eum diem, quo iam absoluto numero filiorum dei, patefiat illorum gloria, qui dum onerati adhuc mortali corpore, fame, siti, morbis, doloribus, uarijsq; malis affliguntur, uidetur & ipse mundus aliquo modo particeps infelicitatis humanæ, propterea quod terra, aqua, aer, ipsa corpora cœlestia, deniq; & ipsi angeli, in hoc præcipue condita sunt, ut hominum necessitatibus obseruiant. Proinde nec ipse mundus liber futurus est, donec perfecta libertas contigerit filiis dei, interim fert seruitutem, non uolens. Quandoquidẽ etiã in rebus animo carentibus inest natura quædam perfectionis appetitio.

Fert

Fert autem, obtemperans ei, cuius uoluntate ei seruituti additus est, & hoc fert tolerabilius, quod intelligat se non in uinum additum, uerum hac lege, ut simul atque filij dei plene liberati fuerint ab omni mortalitatis contagio, tum & ipse mundus desinat esse obnoxius incōmodis mortalitatis. Cum enim uideamus omnia mundi elemēta tot uicibus uariari, tot esse obnoxia corruptelis, solem & lunam, præterquam quod in rebus semper caducis reparandis penè incassum laborat, sua sentire deliquia, sydera cū syderibus, pugnare: cumque dubium nō sit, quin uniuersus angelorū populū nostras calamitates ex alto contēplans, pio quodam erga nos affectu commoueat, & quoad licet nostris malis indolescat: nonne uniuersa rerum natura una nobiscum gemit, ac parturientis in morem optat laborū ac dolorum finem? Iam minus mirū uideri debet hoc cæteris accidere, cum nos quoque, qui ipsi primitias spiritus habentes, id uulgari more, tamē adhuc tot malis simus obnoxij, partim ob uarias huius uitæ necessitates, partim ob impiorū improbitatē, ut se penumero apud nos ipsos ingemiscamus, cogamurque quotidie malis alienis indolescere, optantes diē illū, quo corpus uniuersum Christi suis mēbris absolutum, liberetur ab omnibus incommōdis: ex crasso & carnali iam factum spirituale & immortale. Quicquid interim malorum nos affligit, ferimus spe felicitatis à Christo promissæ. A quo licet pignus salutis acceperimus, plenam tamen salutem non hic præstitit, sed in futuro seculo uoluit expectari. Perfecta uero salus nostra sita est in rebus futuris, quarum certam spem concepimus. Spes autem non est rerum præsentium, & oculis subiectarum, sed earum quæ nondum apparent. Alioqui quis unquam dicitus est sperare, quod oculis cerneret? Nec hic ulla fidei fuerit laus aut spei, si iam extarent omnia, quæ Christus nobis promissit: uerum ita demum fide cōmendamur deo, si ea quæ corporeis oculis cerni non possunt, oculis fidei cernimus, & interim perseverantes in doloribus, spe pertinaci expectamus quod promissum est. Molesta est interim afflictio iuxta carnem, uerum fortasse sic expedit nobis affligi. Spiritus tamē boni consulit, & cum corporis infirmitate pugnat, sed aspirat dei spiritus adiuuans imbecillitatem carnis non stræ, & spe erigens ad omnia toleranda, commōstrans quid uotis optandum sit, aut quid deprecandum. Nam ipsi iuxta humanum affectum nescimus quid sit optandum, neque quomodo sit optandum. Vnde non raro fit, ut pro salubribus oremus pestifera. Quod mihi usu uenit, cum agre ferens corporis afflictionem, improbus implorabam opem diuinam, ter rogans, ut relinqueret me satanas, à quo tum affligebam, & ob id negatum est, quod postulabam, quia non expediebat impetrare. Pro iucundis data sunt salubria. Audit quidem deus uota suorū, si modo non precentur iuxta carnis affectum, sed iuxta uocem spiritus arcanis rationibus agentis in nobis. Is etiam si ipsi sileamus, tamen pro nobis interpellat deum, idque non humano more, sed gemitibus inenarrabilibus. Spiritus hominis interdum magnis suspirijs deprecatur externam afflictionem, aut precatur corporalia commoda, existimans esse maxima quæ leuia sunt: sed cœlestis ille spiritus insinuat priorum cordibus ea postulat, quæ si absint non referendis gemitibus sint desideranda, si adsint, ueram & absolutam adferunt beatitudinem. Ab hominibus postulandum est oratione, quod uelis impetratum, quibus neque cognitum est, quod optas, nisi didicerint, neque satis discernunt, quid sit optimum. At deus qui intimos etiam cordis sinus rimatur, penetratque introspicit, nouit & silentibus nobis, quid desideret spiritus, qui quoties interpellat pro sanctis, indolecens super illorum malis, non iuxta humanum affectum interpellat, sed iuxta dei uoluntatem. Non optat nisi quæ ad salutem æternam, nō optat, nisi quæ ad dei gloriam faciunt. Ea qui ex animo optat, etiam si forsitan errat in delectu, non errat tamen proposito. Largitur ergo deus non quod postulatum est, sed id quod maxime conducit ad hoc, ad quod uotorum tuorum summam destinasti. Nec est quod trepidemus, ne magnitudine malorum uicini deficiamus, cum illud habeamus certissimum, quicquid horum acciderit pijs, omnia cedere in bonum: tantus est dei fauor in eos, quos ex destina- ta animi sui uoluntate delegit, ac uocauit in hanc felicitatem. Noster conatus est, cæterum euentus pender à decreto dei. Non temere delegit deus, quos delegit: nouit ille suos multo antequam uo caret. Nec nouit tantum, quos uocaret, uerum certo animi decreto iam præfinierat, ut infererentur corpori filij sui Iesu, & ad illius similitudinē transformarentur: qui de uicta carne, & morte triumphans adiit immortalitatem, ut idem sperent in se mem-

se membra, quod in capite iam peractum conspiciunt, atque ita per unum filium plurimos sibi pararet filios, inter quos Christus Iesus caput ac dux esset, uelutiq; primogenitus, suū ius cæteris quoque cōmunicans: & quo certa fides sit nobis deum quod semel instituit, ad plenum usque præstiturum, quos ante omnia tempora nouerat, ac delegerat, de quibus animi sui decretum iam euulgarat prophetarum oraculis, hos per Euāgelium etiam uocauit, nec frustra uocauit, uocatos sua indulgentia ex impijs pios, ex nocentibus innocētes reddidit. Tantum superest gloria, quæ nunc quoque magna ex parte contigit, nisi forte parum est magnificum, uacare uitijs, innocentia gloria florere, affectibus esse incorruptis, sic insitum esse Christo, ut idem sis cum illo, spiritum illius habere pignus, heredem esse dei, coheredem Christi, ut de hoc quod superest suo tempore implendum non liceat diffidere. Hæc cum ita habeant, quid est quod de diffidendo loquatur aliquis? Tor argumentis iam declarauit deus suam erga nos charitatem, ac beneficentiam. Qui si à nobis stat, quid poterit ullus aduersarius? Quid ualebit hominum malicia, protegente nos deo? Aut quid iam non expectemus ab eo propicio, qui pro nondum reconciliatis, haud pepercit unico filio suo, sed pro nobis omnibus unum exposuit: Exinanit ac deiecit, ut nos subueheret; peccatum fecit, ut nos à peccatis liberaremur, in mortē tradidit, ut nos reuiuisceremus. Proinde cum filium dederit, in quo sunt omnia, nonne consequitur eo nobis donato simul donata esse omnia, quæ sunt filij, cui non fecerit coheredes? Aut quid non impartiet nobis, postea quam impendit eum qui potior est uniuersis creaturis? Nec periculū est, ne hunc animū erga nos suum uertat mutetque deus, opera calumniatoris. Quis enim ausit accusationē instituere aduersus eos, quos deus ipse destinato certoque cōsilio delegit, ac pro suis ducit? Num audiet calumniatorem aduersus eos, quibus ipse gratis omnia cōmissa cōdonauit? Deus omnium iudex, nos à pristina uitæ reatu absoluit, ac pro iustis habet, & quis erit, qui condemnet absolutos? modo nos cauerimus, ne in pristinas culpas relabamur. Christus est is, qui tam raro fit in nos affectu, ut pro nobis seruandis, mortem etiam oppeterit. Immo qui & nobis resurrexerit à mortuis, ne suis deesset. Is tātus aduocatus & idē iudex assidēs dexter deo patri, cui per omnia par est, causam nostrā apud illum agit. Itaque cum pater morte filij nos absoluerit ab omni reatu, cū filio tam charissimus, quid est quod posthac metuamus diabolū, aut diaboli ministrum hominē, uel criminantem, uel condemnantem? Cum tot beneficij, tot pignoribus obstricti simus deo Christoque, quis erit qui nos ab illorū charitate distrahat, ut non redamemus sic adamati? Num ulla malorum humanorum procella? Num afflictio aut angustia? Num fames aut nuditas? Num naufragium, aut simili casu quoduis incidens periculum? Num persecutio impiorū, aut gladius mortem intentans? Quandoquidem hæc euentura pijs in hoc mundo iam olim præuidit mysticus ille psalmographus, cum diuino afflatus spiritu canit: Quoniam propter te morti tradimur quotidie, habiti sumus uelut oues cædi destinatae. Hæc quauis acerba uideantur, nihil est tamen quod nos terreant. Incidere possunt, opprimere non possunt. Immo quo grauius incumbent, hoc magis ac magis confirmabunt nostram erga Christum, & Christi erga nos charitatem, dum ubique uictores discedimus, haud quidem nostris ipsorum præsidij, sed ipsius protectu, cui debemus omnia. Neque enim ille quando nos sic amaret, sineret uicini: neque nos memores illius erga nos beneficentiæ, ullis malorum insultibus labefactabimur ab illo redamando. Verum adhuc uulgaria duntaxat commemorauit. Diuinitatem etiam audentius quiddam, sed quod mihi certissimū maximeque persuasum habeam: Certus sum enim quia neque mors Magis erant formidanda pericula, quæ poterant ab inuisibilibus substantijs proficisci, et mentem etiam oppugnare, non modo corpus, quo semel contempto, non terrent illius diuinitatem. Nec hinc uero est quod metuamus, quando neque angelus ullus gregarius, quous tamen homine potentior, neque inter angelos præcipuus quisquam, quod genus principatus ac uirtutes uocant, nec ulla sublimitas, nec ulla profunditas, hoc est, siue è sublimi imperant, siue ex imo, siue honesti specie, siue diuersa, etiam si de cœlo prodeant miracula, siue ab inferis minitentur terrores, neque instantia, neque futura, siue præsens intente tur discrimen, siue in futuram uitam, quid multis etiam si quid præterea sit aut existat usquam in rebus creatis, siue uisibile, siue inuisibile, quantumuis potens & efficax, haud tamen poterit nos distrahere à charitate, quæ cōglutinatur Deo, per Iesum Christum filium illius, dominum nostrum.

Ad quem utinam & Iudaei omnes sese conuertant, Mose suo relicto, qui nunc sibi persuadent, satis esse ad consequendam salutem, quod filij sint Abraham, quod legem teneant olim à deo datam, cum horum nihil profuturum sit, nisi per fidem se dignos præbeant, qui trahantur ac diligantur à deo. Verum ab his pertinaciter reijcitur Christus lege promissus, quem gentes recipiunt. Neque uero hoc dixerim odio gentis meae, licet mihi ubique infesta. Quod res est loquar, teste Christo omnium conscio, neque quicquam mentiar, teste mihi mea conscientia, cuius autor et inspector est spiritus sanctus. Maior est in modum animi meum discruciat, iugiter dolore conficit, quorundam suapte culpa pereuntium interitus. Adeo non odi Iudeos, ut optarim, si qua liceat, meo ipsius exitio illorum salutem redimere, neque recusem ipse à Christo reijci, modo omnes quibus gentis ac generis cognatione iunctus sum, mecum item socientur in fide Christi, & sicut genere sunt Israelitae, ita cognitione ueri, uere sint Israelitae, quos omnium maxime conueniebat eum amplecti, quem lex promiserat: cum ea sit natio, quam olim deus à cæteris secretam sibi peculiariter delegerit, ac cæteras gentes ceu pro nothi habens, hanc unam ueluti germanos uerosque filios fouerit, cumque penes hanc sit gloria dignitasque praecipua, quod spretis simulacris, deum uerum coluerint. Penes hanc à deo condita legis autoritas, ac prerogatiua. Penes hanc pacta foederataque cum deo inita, Penes hanc cultus ritusque sacrorum iuxta dei praescriptum, penes hanc uatum oracula multis ante seculis Christum uenturum, & hanc de qua paulo ante gloriabar, felicitatem pollicita. Qui genus ducit ab inclitis illis, ac deo gratissimis gentis nostrae luminibus & autoribus, Abraham, Isaac, Iacob, aliisque, ex quorum stirpe Christus ipse nasci dignatus est secundum carnem, ut hac certe parte iam illi uelint nolint propinqui cognatique sint Christo, qui longe praestantior est patribus illis, quorum titulis sese uenditant. Siquidem illi quantumuis pijs fuerunt, nihil aliud tamen quam homines fuerunt. At Christus sic est homo, ut idem & deus sit, non huius aut illius gentis peculiaris, sed uniuersorum deus, & idem cum patre deus: qui praesidet omnibus, cuiusque inscrutabili consilio geruntur haec omnia, cui soli ob tam inauditam erga genus humanum charitatem debetur laus & actio gratiarum in omne aeuum, Amen. Quo magis execranda est quorundam Iudeorum impietas, qui dum maledici sunt in filium, patrem qui per filium uoluit illustrari, contumelia afficiunt. Neque tamen tantum ualeret istorum impietas, ut ideo non praestet deus, quod prophetarum oraculis se praestaturum promissit. Populo Israelitico, ac posteris Abraham promissa fuit ista felicitas, uerum non quibuslibet, sed ijs modo, qui uere essent horum posterij. Neque enim omnes, qui genus ducunt ab Israele, ueri sunt Israelitae, sed qui fidei robore fortes sunt et inuicti aduersus huius mundi incommoda, quibus deus explorat animi nostri pietatem, in hos uere cõpetit cognomen Israelitae, hoc est potentis deo. Neque quicumque ex Abraham sanguine sunt orti, continuo filij sunt Abraham, ut promissionis haereditatem sibi uindicet, sed qui fidem Abraham referunt, per quam ille meruit hanc in posteros exhibendam felicitatem. Ac uide, si non id palam aperit dei promittentis sermo: In Isaac, inquit, uocabitur tibi semen. Semini Abraham promissum est, fore ut per illud celebres essent uniuersae nationes. At non uult quouis Abraham posteros in seminis uenire appellacionem, nisi sint in Isaac, qui est fidei filius, & Christi typum gerit. Isaac non iuxta communem natiuitatis rationem aditus est, uerum ex patre effœto quidem, sed fide deo, ex anu ite effœta natus. Hunc igitur dei uirtus & patris fides genuit uerius quam caro. Quid igitur sibi uult, quod ait: In Isaac uocabitur tibi semen, nisi ut palam explicaret non quoslibet iuxta carnem natos ex Abraham, esse continuo filios dei, & per hoc haereditatem promissorum, sed quibus adest fides, per quam Abraham dei promissum promeruit, hos demum pertinere ad semen Abraham. Quod si deus hac forma promississet, quicumque nati fuerint ex te, ad hos pertinebit mea promissio, iure sibi uindicaret hanc gloriam, quicumque ad progeniem Abraham pertinerent, iuxta sanguinis cognationem. Nunc cum dixerit: Secundum hoc tempus ueniam, & erit Saræ filius, unicum eumque fidei filium designauit, quem sua uoluntate deus ad hoc delegisset, non ex cõmendatione circuncisionis, cum nondum esset natus, sed ob meritum paternae fidei. Abraham postea nati sunt liberi ex alijs uxoribus, & tamen solius Isaac nomine promissa est Abraham benedictio. Quod in Isaac euenit & cæteris Abraham liberis, id euenit in Iacob & Esau. Si corporum sola cognatione

Veritatem dico, non melior omnium conscio, neque quicquam mentiar, teste mihi mea conscientia, cuius autor et inspector est spiritus sanctus.

Cognati mei secundum carnem

Quorum adoptio est filiorum dei

Qui est super omnia

Non enim omnes qui ex circuncisione

Non qui filij carnis

benedictionis huius haereditas obueniret, magis ad Esau maiorem natu pertinebat, quam ad Iacob. Isaac pater erat amorum communis, mater eadem ambos unico mariti congressu concepit, simul intra matris uterum gestati sunt, simul in lucem aditi, & tamen alter agnouit deus, ceu partum legitimum, alterum ceu nothum abdicauit, dicens: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quae res igitur discreuit hos geminos? Non carnalis propinquitas, non legis obseruatio, non circuncisio. Siquidem de nondum natis, prius quam omnino quicumque egissent, uel iuxta legem, uel aduersus legem, dictum est, Maior seruetur minori. Cur ita uisum est deo, aut quid nobis hoc factio declaratum esse uoluit? Quid aliud, quam ne quis circumcisionis, aut legis fiducia ius huius promissi sibi uindicet, nisi talem se fide prebeat, ut inter electos habeatur, ac talis sit, qualis fuit Isaac & Iacob? Quandoquidem electio dei filios facit Abraham, non propinquitas. Quod si deus Iudeos reijcit & auerfatur, quemadmodum olim auerfatus est Esau, nihil profuerit ex Abraham stirpe descendisse. Rursus si gentes fidei merito asciscit deus ad hanc haereditatem, nequaquam obferit, nihil esse cum Abraham affinitatis carnalis, cum eas agnoscat deus in filiorum ius adoptatas. Nec est quod haec, quae diximus, quicumque impius eum detorqueat, quasi iam culpa non sit penes homines, sed penes deum, qui nihil cõmeritos aut promeritos pro sua libidine reijciat aut asciscat: absit ut eiusmodi cogitatio subeat animi cuiusquam, neque sic interpretetur quod in Exodo loquitur deus: Miserebor cuiuscunque miseror, & cõmiserabor quemcunque commiseror: quum non sit uolentis aut currentis assequi salutem, sed miserentis dei, quandoquidem frustra cupimus, frustra admittimur, nisi deus uolens nos attraxerit: attrahit autem, quos illi uisum est, etiam nihil promeritos, & reijcit nihil commeritos. Nec tamen hinc consequitur, deum in quenquam esse iniurium, sed in multos misericordem. Nemo damnatur, nisi sua culpa: nemo seruatur, nisi dei beneficio: eo dignatur quos uult, sed ita, ut sit de quo gratias agas, misericorditer attrahens, non sit quod queraris tuæ maliciae derelictus. Neque enim deus indurat animos hominum, non sit quod queraris tuæ maliciae derelictus. Neque enim deus indurat animos hominum, non sit quod queraris tuæ maliciae derelictus. Neque enim deus indurat animos hominum, non sit quod queraris tuæ maliciae derelictus.

Nunquid iniquitas apud Deum

Dicit enim scriptura Pharaoni

O homo tu quis es, qui respondes deo

mum est. Neq; culpam debet, si nostris malis bene utitur. Immo hoc ipsum summae bonitatis est argumentum, quod aliena mala uertat in bonum. Deus non finxit te uas immundum. Tu te ipsum conspurcasti, & inhonestis uisibus addixisti. Post haec, si ille pro sua sapientia, tuo malo abutitur ad salutem piorum, siq; nominis gloriam, nihil est tibi quod queraris. Tu tuae maliciae iustas poenas luis, pñ tuo exemplo cautiore redduntur, & alacrius agunt gratias, dum ex tua caecitate, tuoq; exitio magis agnoscunt, quantum debeant diuinae beneficentiae. Non habebat Pharaon quod incularet deum, suapte malitia subuersus est, & tamen huius maliciae gloriam dei illustrauit apud Hebraeos. Quid uero sit quod inculent, si nuncitem deus, ut olim distulit exitium Pharaonis, diu multa q; lenitate sustinet ac tolerat incredulos ac pertinaces Iudaeos, ceu uasa merita, quae mox confringantur, quo magis euidens fiat omnibus, illos esse exitio dignos, qui tot modis prouocati, corrigi non queant: simulq; ut illorum supplicio caeteri metuant deum omnipotentem, quem non oportet sine fine peccando ad certam iram prouocare: utq; copiosius ostendat gloriae suae magnitudinem erga pios, quos prius uasa immunda purgauit, & honestis uisibus consecrauit, non ex circumspectionis aut legis, sed ex fidei merito, cuius unius commendatione asciti sunt ad hoc honoris. Asciti sunt autem, non solum ex Iudaeis, ueluti nos, uerum etiam ex gentibus. Quamdoquidem hic non natiuitas, sed dei delectus facit haeredes. Neq; mirari debet Iudaei, gētes antehac prophanas & a deo alienas, nunc adoptari in numerum filiorum dei, cum ipsi olim ob commissa sua in deum, spreti reiectiq; & uelut abdicati, tamen postea respicētes & mendati recepti sint in gratia lenitate clementiaq; diuina. Testatur hoc ipsorum propheta Osee, dicens: Vocabo non plebem, plebem meam, & non dilectam, dilectam, & misericordiam non consecutam, misericordiam consecutam; futurumq; est, ut in eo loco in quo prius dicebatur, uos non estis plebs mea, ibi uocentur filij dei. Cur damnant in alijs, quod in se sunt experti? Cur non potius cauent, ne rursus fiant sua culpa, quod olim fuerunt? Cur inuidēt ijs, quos possunt imitari, nisi mallent contendere, q̄ obedire? Quod si maxima pars hominum sua pertinacia perit, tamen his paucis, qui crediderint, praestabit deus, quicquid omnibus est promissum. Neq; deerunt unquam huius hereditatis successores. Non distulit hoc Esaias, sed clara uoce testatur praedicans de populo Israelitico: Si fuerit, inquit, numerus filiorum Israel par numero arenarum, quae sunt in marino litore, siq; tam multi suo uitio pereant, tamen aliqui supererunt semper, qui fide salui fiant. Nulla quamlibet ingens turba decidentium, dei promissum irritabit. Fallere fidem in promissis est hominum, At deus est is, qui quicquid dixit plene praestet, & quidem compendio, nec dolo, sed uere iusteq; Propterea quod quodammodo idem dixit Esaias: Sermonem in compendio contractum faciet dominus super terram. Fuci non nihil habere uidentur umbram, ac multiloqua lex est, promittens, adumbrans, praecipiens, minitans, consolans. At Christus missus semel exhibuit quicquid erat promissum, expressit, quicquid erat adumbratum, ac praescriptionum multiloquum redexit ad unicum praecipuum charitatis Euangelicae. Sparsit coelestis doctrinae semen, quod licet infrugiferum sit in multis max gentis, non defuit tamen in quibus fructum attulerit. Rursus idem superius testatur: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuisset, neq; secus q̄ Gomorra fuisset habitus. Proinde licet desciscant a Christo Iudaei pleriq;, non sinet Christus intermori germanum ac legitimum semen Abraham. Haec cita cum habeant, quid dicemus: Nimirum id quod res est, quod gentes quae uidebantur a iustitia alienae, & a legalibus ceremonijs immunes, uera tamen assecute sunt iustitiam: non enim Iudaicam, quae rebus corporeis constans, umbram quandam modo iustitiae praeseferbat: sed salutarem efficacemq; iustitiam, quae contingit non ijs, qui sibi placent operibus legalibus, sed qui se per fidem simplicem deo submittere, deduntq;. Ediuerso populus Iudaeorum, dum iustitiae legem iuxta carnem sectatur ac mordicus tenet, ad ueram iustitiae legem non peruenit, uidelicet excidens a Christo, in quem ceu scopum omnia legis Mosaicae tendebant oracula. Dixerit aliquis, unde tam repentina rerum commutatio: qui res sic in diuersum exiit: Nimirum quod deus auersatur elatos, & sese impartit modestis ac submissis. Atq; idcirco gentes agnoscētes morbum suum, & sese deo submittere receperunt: Iudaeos rursus erectos, sibiq; falso iustitiae titulo plaudentes, fretos sabbatis, lotionibus, circumcisione, atq; his consimilibus obseruationibus, fidei iugum dedignantem recipere reiecit, Christum abnegantes, & autorem uitae morti tradentes: quod ipsum euentum olim praescius

Quod si deus uolens ostendere iram

Quos & uolens non solum ex Iudaeis

Verbum enim consummans

Quod gentes quae non sectantur iustitiam

praescius uaticinatus est Esaias, uidelicet ut Christus, quem lex seruatores promiserat, illis ob incredulitate fieret occasio ruinae, atq; idem lapis, qui pñs erat futurus solido tutodq; praesidio, istis uerteretur in perniciem, dum in illum malum impingere reluctantes, quam in eo conquiescere credentes. Sic enim apud prophetam Esaiam loquitur deus Christi patrer: Ecce pono in Sion lapidem in quem impingant, & saxum in quod incurrant. Caeterum quicquid crediderit in eum, non erubescet, sua frustratus fiducia. CAPUT X

Ratres, haec ingenti cum animi dolore loquor, propterea quod illis ex animo bene uolo, si queam pereuntibus succurrere. Nunc quod unum possum, in quotidianis precibus meis, quibus deum sollicitare soleo, precor ut respiscant aliquando, neq; semper in hac caecitate perdurent. Non possum excusare illorum incredulitatem, sed tamen aliquid utcumq; praetexti potest illorum peccato. Non sunt omnino a deo alieni, ueluti gentes, quo magis optarim, ut quod aliqua ex parte coeperunt habere, perficiatur, & cuius umbram aliquandiu circumtulērunt, eius nunc assequantur ueritatem. Quamuis enim ad summam impietatem prolapsi, dominum omnis gloriae fontem crucifixerunt, tamen hoc illis tribuo, nec inficias eo, ducuntur aliquo studio zelodq; dei, sed absq; iudicio. Non omnino errant in affectu pietatis, sed uehementer errant in delectu. Praestabat quaecumq; religionis habere studium, quam nullum omnino habere, & merebantur, ut habentibus apponeretur aliquid, nisi sic pertinaciter inhaerent rudimentis pietatis, ut ueram pietatem reijciant, sic premerent & urgerent umbras ac simulacra ueritatis, ut ipsum ueritatis fontem aspernerent. Etenim dum legem Mosaicam seculo quidem, sed tamen incite tuentur ac retinent, prorsus a tota lege excidunt, cum eo pugnant, cuius gratia lex erat instituta. Nam sabbatum, circumcisio, discrimina ciborum, fuga cadauerum, ieiunia, festi dies, hoc consilio fuerat ad tempus instituta, ut his ceu rudimentis ad ueram iustitiam praeluderent, & ab humana quadam iustitia proficerent ad iustitiam dei summam atq; perfectam. Non conuenit autem amore studiodq; eius, quod alterius melioris rei gratia fuerat adhibitum, aspernari ac reijcere id, cuius unius causa caetera omnia adhibebantur. At Iudaei cum publicata iam dei iustitia, deuerint humanam relinquere iustitiam, praepostere faciunt, sic pristina illam & iam pestiferam etiam non modo superuacaneam iustitiam defendentes ac propugnantes, ut dei iustitiam nolint agnoscere, ac suis freti ceremonijs, repugnent Euangelio Christi, cui per fidem submitti oportuit, si uere iusti uellent esse. Oportet enim imaginari ceu geminam iustitiam, alteram cuius autor fuerit Moses, alteram cuius autor sit Christus. Illa constat ceremonijs, altera constat fide & obedientia. Ac prior illa ceu rudimentum est & initium posterioris, perinde ut truncus initium est aliquod futurae statuae, aut sanguinis coagulum futuri animalis. Stultissimum autem sit, ubi ad id quod perfectum est perueneris, rudimentis inhaerere. Sed totius Mosaicae legis per se rudis, & inualida, perfectio Christus est, ad consequendam ueram iustitiam non per circumcisionem, sed per fidem. Atq; hic aditus ad iustitiam non Iudaeis solum patet, sed cuiusq; credenti. Vtriusq; iustitiae imaginem Moses ipse depinxit. Nam temporariam illam iustitiam, quae in ceremonijs ad certum modo tempus seruandis sita erat, describit in Leuitico, dicens: Custodite leges meas, atq; iudicia, quae qui fecerit homo, uiuet in eis. Porro ueram & perennem iustitiam, quam uia fidei uitae consequimur per Christum, describit libro Deuteronomij, cum ait: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in caelum? Na id est Christum a caelo detrahere. Aut ne quis dicat, quis descendit in abyssum terrae: nam id fuerit Christum a mortuis reuocare. Neuter horum credere uidetur, cum experimentum flagitet. At qui sincere credit, huic certius persuasum est q̄ ut ullum praeterea desideret documentum, Christum & olim descendisse de caelo, & nunc sedere in caelis ad dexteram patris, etiam si rursus utrumq; non exhibeat oculis. Item Christum descendisse ad inferos, & ab inferis reuersum, reuixisse, licet nihil horum iteret sensibus humanis. Haec semel esse facta sat est. Super est ut ijs qui uiderunt credamus. Atq; id non est longinquo petendum est. Viderunt haec Iudaei, & non crediderunt. Audierunt qui non uiderunt & crediderunt. Nec id tacet scriptura, quae mox subiicit, prope est quod dicimus, nisi mirum in ore tuo, & in corde tuo. Quis iste sermo est, de quo loquitur scriptura? Nimirum sermo Euangelij, quod nos huius iustitiae praedicones praedicamus, praesentem adfert salutem. Tu tantum animum per fidem accommoda. Quomodo autem est in ore? quomodo in corde?

Ignorantes enim iustitiam dei

Finis enim legis Christus

Prope est uerbum in ore tuo

Si ore tuo confitearis & agnoscas dominum Iesum, atque idem ex animo uterque credideris, quod deus resuscitavit a mortuis, ut nos cum illo à vitis rediitui posthac innocenter uiuamus, saluus eris. Nam corde quidem creditur, quæ sanua est ad iustitiam. Cæterum quoniam gloriam debemus Christo, non satis est animo tenere fidem, nisi quoties res postulat, & ore confitearis eum, ad perfectam salutem consequendam. Videtis summam huius negocij non à ceremonijs pendere, sed à fide. Quod & Esaias testatur cum ait de Christo: Quicumque crediderit in eum, non pudebit. Cuius autem, quicumque, nonne tollit omne discrimen Iudei & Græci? Cum ait, crediderit, non autem ait circumcisus fuerit, aut simile quippiam, nonne legis antiquat ceremonias? Ea ex æquo communis omnium esse potest. Ac deus is est, qui non tantum dominus sit Iudæorum, sed ex æquo omnium, cuius beneficentia non sit tam angustis circumscribenda terminis, ut ad solos Hebræos porrecta, mox exhauriatur, imò immensa est illius bonitas exuberans atque exundans, non in unam aut alteram gentem, sed in omnes cuiuscumque nationis populos, modo sincera fiducia numinis, opem ipsius implorent. Affirmat hoc ipsum propheta Micheas: Omnis, inquit, qui cumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Nullum hominum genus excipit sermo propheticus, Quisquis fidei animo inuocauerit, salutem consequetur, siue Iudæus, siue Græcus, siue Barbarus. Atque è diuerso, quicumque non inuocauerit, peribit. Nullus autem inuocat eum, aut opem implorat ab eo, cui non fidit. Sed qui fidet ei, de quo nihil audierint? Rursum quomodo audient, nisi sit qui prædicet ignotum? Qui prædicabunt autem apostoli, nisi missi sint ab eo, cuius est Euangelium? de quibus idem meminit Esaias, cum inquit: Quam decori pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona. Auditis quid iubeantur prædicare Christi præcones, non circumcisionem & sabbatismos, sed pacem, quæ per fidem abolitis peccatis nos mutua charitate in Christo conglutinet, & ea bona quæ semper bona sint, quia suapte natura bona sunt. Cum igitur nihil sit prætermisum ab eo, qui mortaleis omnibus ad salutem inuitat, nullique gentium non sit prædicatum Euangelium, non omnes tamen credunt Euangelio. Atque ita futurum, idem prædixit Esaias, ita loquens ab apostolorum persona: Domine, quis credidit sermonibus nostris? Si quidem & inter gentes per pauci credunt Euangelio, si cum ijs qui non credunt conferantur. Colligamus igitur rerum, quas diximus, summam: si inuocatio affert salutem, nec inuocat qui diffidit, mirum fides in primis exigitur, non circumcisio. Porro fides concipitur in animo, non per experimenta, sed per apostolorum prædicationem, hoc est non per oculos concipitur, sed per aures, per quas in animo obedientem transfunditur Euangelium Christi. Cum igitur iam per uniuersum orbem eluxerit Euangelij fulgor, & innotuerit Christi nomen, quid sibi uult, quod tam pauci Iudæorum credunt? An habent quo se excusent, quod de Christo nihil audierunt? Imò iam impletum cernimus, quod prædixerat Dauid: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Ergo cum olim tot prophetarum oraculis sit Christus promissus, cum nunc palam in omni natione, per apostolos testes idoneos prædicatus, cum prædicationi fidem astruant miracula, num Iudæi prætexere possunt, quod Christum nesciant? Imò uiderunt lucem, sed malicia excæcauit oculos eorum. Audierunt Euangelium, sed liuor obsepit aureis illorum. Malunt enim gentibus ad salutem uocatis inuidere, quam fidem illorum imitari. Atque hoc etiam utrumque, uidelicet Iudæos reiecturos esse sermonem Euangelij, & gentes recepturas, à Mose simul & ab Esaiâ prædictum est: quorum prior Moses libro Deuteronomij in Cantico, sic facit loquentem dominum, offensum incredulitate Iudæorum: Ego uos ad æmulandum prouocabo per gentem contemptissimam, quæ hæcenus præ uobis non sit habita pro gente: & cum ipsi uideamini uobis sapere, iritabo uos per gentem uestro iudicio stultam ac brutam, quo magis uos stimulet animi liuor. Ac Mosen sequutus Esaias, nihilque ueritus testatur aperte, deo gratiore fuisse gentium obedientiam, quam Iudæorum pertinaciam. Sic enim ait sub persona Christi: Inuentus sum a non quærentibus me, palam apparui his, qui de me non interrogabant. Tam magnificum dei testimonium præbet gentibus. Cæterum aduersus Israeliticum populum, quem magis oportebat amplecti fidem Euangelicam, quid continenter subiecit idem Esaias? Toto, inquit, die expandi manus meas ad populum incredulum. Misi prophetas, eos trucidarunt: ipse tot miraculis æditis, illos prouocauit, pro gratia dixerunt, demonium habere, & præsidij Beelzebub principis dæmoniorum facit ista. Humilitatem despexerunt, ueritatem impie sunt interpretati.

Corde creditur ad iustitiam

Annunciantium bonam

Ergo fides ex auditu

Esaias autem dicit

Ed quorsum hæc quæ diximus tendunt? An huc, ut doceam gentes ob fidem adoptatas à deo, cum ante ab illo essent alienæ: contra populum prius à deo reiectum, nunc ob incredulitatem prorsus esse reiectum? Nequaquam, nam minime consentaneum est, deo nunc prorsus reiectum esse populum, quem hæcenus ut reiectum ac peculiariter suum libenter agnouit. Etenim si gentes totam repulisset deus, ipse non prædicarem Christum, quâdo quidem genere uerus sum Israelita oriundus ex stirpe Abraham, pertinens ad tribum Beniamiticam. Cumque ipse non reiectio legis studio prius persequeretur pios, adscitus sum ad munus Euangelicum. Certe non fugit uos, quod legitur libro Regum tertio, ubi Helias propheta deum alloquitur, querens & inculans Iudæos impietatis: Domine, inquit, prophetas tuos occiderunt, altaria tua subuerterunt, atque ego relictus sum solus, & insidiantur uitæ meæ. Post tam impiam crudelitatem, merito uidebatur deus prorsus abiecturus gentem, ceu deploratam. Sed tamē quid diuinitus responsum est Helias? Reliqua feci mihi septem milia uirorum, qui non curuauerunt genua coram idolo Baal. Quod igitur tum accidit, ut non in totum deus abijceret populum, sed ex tot impijs aliquem numerum sibi faceret reliquum, idem nunc usu uenit. Neque enim deus uniuersam Iudæorum gentem passus est alienari. Neque reliquum omnem mortalium genus passus est suis immori uitis: licet ex utroque numero pauci credant, præ his qui credere recusant. Sed tamen aliquot deus sua benignitate seruauit, non quod generis sint Iudaici, non quod Mosis legem seruauerint, sed quod hos deus elegerit è multis, quibus suam munificentiam & gratiam impartiret. Id si munificentia est, non meriti, iam non imputetur factis. Nam quod factis rependitur, merces est, non munificentia. Quod ultro defertur immerentibus, id demum est beneficium. Quod si supputantur operum merita, iam beneficium desinit esse beneficium, & in premij uocabulum abit. Quid igitur euenit? Nempe quod Israeliticus populus legis fiducia quærebat, ob incredulitatem non est consecutus, si solum consecuti sunt, qui non ad circumcisum, sed ad electionem pertinent. Cæteris uero nihil profuit circumcisio, aut legis obseruatio: sed malicia sunt excæcati, ut nec uisistot prodigijs fidem habuerint, oculis corporeis cernentes Christum tam diu expectatum, oculis animi non uidentes. Atque id quoque futurum prædixerat Esaias, quod nunc factum uideamus, ac dolemus. Etenim quia spiritum illum sanctum ac lenem Christi reiecerunt, idcirco deus immisit illis spiritum asperum ac spinosum & intrastabile, ut quod oculis cernunt, tamen perinde negent, quasi non uideant, quod auribus audiunt, tamen non magis eos moueat, quam si non audiant. Tales olim erant prophetis, tales fuerunt ipsi Christo, tales & in hunc usque diem sunt Euangelij præcones. Vidit hæc & Dauid oculis prophetis, ac dignum tanta pertinacia aduersus cœlestis numem exitum imminere uaticinatur: Mensa, inquit, illorum uertatur illis in laqueum, in captione, & in ruinam, atque in poenam factis debita: obscurentur oculi eorum, ne uideant, & dorsa eorum semper incurua. Quâdo quidem ijs, quæ apposta sunt, frui noluerunt, quæque oculis & auribus exhibita sunt, auersati sunt: nec curarunt, ut erectis in cœlum oculis, agnoscerent conditoris erga se benignitatem, sed humili legis literæ affixi, fastidiunt sublimitate, aspernatur æterna, temporarijs rebus additi. Circumferunt Mosis libros, nec eos intelligunt: legunt prophetas, & ab ijs promissum negant. Sed quorsum hæc, inquit aliquis? Excæcati sunt, capti sunt, incuruati sunt, obsurduerunt. Sed num ita lapsi sunt, ut prorsus conciderint, nulla resurgendi spe reliqua? Bona uerba. Imò lapsus hic ad tempus incidit, & uobis feliciter incidit, quando quidem illorum lapsus occasio fuit, ut uos ad salutem ascisceremini, quo uicissim Iudæi gentium exemplo, uel in fine mundi ad pietatis ueræ studium perpellantur: & sicut illorum à Christo defectio gentibus ad Christum ueniendi uiam aperuit, ita uestra fides Iudæos extimulet aliquando uel æmulatione quadam ad credendum. Quod si lapsus illorum per occasionem sic profuit, ut Iudæorum defectio, non solum nihil attulerit dispendij, sed fides in multo plures sit propagata, dum paucis deficietibus, ad omnes deriuatum est Euangelium, & unius gentis iactura, tot nationes lucrifacit Christo, quanto magis dirabitur mundus, cum uestra pietate prouocata, iam et ea nato cæteris adiungetur? Vos appello gentes, ut meos discipulos, quatenus sum gentium apostolus, licet genere Iudæus. Quamuis uestra causa nihil non faciam, tamen magis etiam aduocata illustrare munus apostolicum mihi commissum, & quamplurimos uestrum ad Christi societatem

Secundum electionem gratie dei

Nunquid sic offenderunt ut caderent

vobis enim dico gentibus

societatem pellicere, pellectos Christo dignos exhibere, si qua fieri possit, ut hac ratione prouocem gentem meam: meam quidem affinitate generis, licet fide alienam, ad emulandum pietatem uestram, uel inuidiam quapiam ac lituore, ut est zelotypum genus, atque ita si cunctos non queam adducere, saltem aliquot ex illis seruem. Etenim scio uos hoc ipsum optare, quod opto. Nam si Iudeorum reiectio reliquum mundum per occasionem reconciliauit deo, quod dum illi excidunt a gratia, gentes ad gratiam admittuntur, hoc est si malum illorum bene cessit mundo: quanto plus boni fuerit, si qui nunc alieni sunt, per fidem assumantur uelure mundi mortuis rediuiui, ut impleto fidelium numero, nihil iam super sit, nisi corporum. resurrexerunt. Neque enim de uniuersa gente desperandum est, ob quorundam impietatem. Si gentes a religione alienae, deo uocante ad ueram religionem adduci potuerunt, quid uetat ex ea gente ad fidem reuocari, que pios habuerit autores ac principes? Immo magis est consentaneum, ut ex pijs nascantur pijs, quod exordium fere sapiant, quae cunctis hinc proficiunt. Si fermentum sanctum est, oportet & totam massam haberi sanctam, quae fermento imbuta est. Et si radix arboris sancta est, par est & ramos a radice profectos esse sanctos. Iudaei generis ac stirpis autorem habent Abraham, cuius fides deo probata est. Quid uetat posteros, autoris sui fidem referre? Quod si non faciunt, desinunt esse illius nepotes, non secus ac ramus definit radice ali succo, si defringatur. Quod si fieri uidemus, ut rami defringantur e sua natura arbore, in qua primum nati sunt, quanto minus mirum sit, si defringi contingat in alienam inlitos arborem? Proinde si uides Iudaeos a sancta radice uerae oliuae natos, ceu natiuos ramos, defractus, reuulsosque ob incredulitatem a sua stirpe, sic ut nihil illis proficit radix: te contra cum ex oleastri radice prodieris, non natura, sed arte ac uoluntate dei insitum oliuae, & inter illius ramos accitum cooptatumque, sic ut exemptus ab infrugifera stirpe, iam confors & particeps sis factus radicis alienae, cumque rami nonnulli in ea nati arbore recisum exarescant, te alieno succo laetum ac frugiferum esse, caue ne ob id tibi stulte placeas, ac ramos recisos fastidias. Quod si efferris animo, si insolefcis, si intumescis, memineris quod radix te portat, non tu radicem. Caue ne qua huiusmodi cogitatio tibi ueniat in mentem, ut apud te dicas, fracti sunt rami natiui, ut ego insererer. Non in tua gratia fracti sunt, sed tamen consecuti est, ut tu insereris. Recte tamen dicis quod fracti sunt, cum e radice sint nati, uide uero quam obrem fracti sunt. Nimirum ob incredulitatem iacent illi & calcantur, tu stas in arbore fulcrite fide. Noli gaudere malis alienis, quin potius illorum infelicitas te doceat modestiam, ex illorum calamitate discere quid tibi sit metuendum, si similiter peccaueris. Etenim si uides deum naturalibus ramis non pepercisse, nec illis quicquam profuisse, quod ex sanctis patribus oriundi, ad populum deo peculiarem pertinere: periculum est, ne tibi quoque pariter non sit, si illum arrogancia & ingratitude alienaris. Ab illorum casu discere, quid uites. Tua felicitas non tibi cristas addat, sed diuina in te bonitatis admoneat. Est quod tibi gratuleris, est unde deo gratias agas: non est quod insultes abiectis. Illi iure excisum sunt, ut prae meritis insitus. Vtrique in deo perpende, bonitatem & seueritatem: quare altera te gratitudinem doceat, altera superbia ac supercilium dedoceat. Seueritatis exemplum proditum est in Iudaeos, qui a pristino statu prolapsi sunt in hanc cecitatem, ut Christum tot seculis expectatum, contumelijs insectentur. Benignitatis exemplum in te ipso expertus es, qui gratis ascitus sis ad tam eximiam felicitatis consortium, quae nec generi prophano, nec uitae impiae debebatur. Semel gratuito tibi condonata sunt admittenda uita pristina, semel fauore numinis cooptatus es in numerum filiorum, sed ita cooptatus es, ut qui citra tuum meritum ascitus es, nupte culpa possis excidere. Auferet ab ingrato deus, quod gratis largitus est, nisi beneficium agnoueris, nisi munere diuino recte utaris. Ingratitudo tua perdet, quod bonitas illius donauit. Arrogantia perdet, quod obedientia lucrificet. Quod ni caueris, rursus excideris ab olea, in quam insitus es. Iudei & Iudaei, si mutarint id, quod illos alienat a deo, nimirum incredulitatem, denuo inserentur, unde resecti sunt. Et eo reponet fides, unde defecit incredulitas. Nam si tu ex prophanis natus prophanus, ceu defecus ex oleastro, praeter naturam insitus es oleae, quanto citius fiet, ut Iudaei ex pijs parentibus orti, redeant ad sui generis indolem, & rursus inserantur naturae oleae, unde defecit fuerant? Aperiam uobis fratres: uos ignorare arcanum quiddam, quod fortasse silentio tegendum erat, nisi uestra referret me loqui, uidelicet fratres mysterium uobis arroganter placeatis, quod Iudaeis prelati uideamini. Incidit haec caecitas in gentem Iudaicam, sed nec in uniuersam, nec in perpetuum. Complures & hinc agnoscunt Christum

stum, & caeteri tantisper in sua caecitate persistent, donec gentium numerus fuerit expletus, quibus nunc Iudaeorum lapsus aditus aperuit. Verum ubi uiderint uniuersum orbem florere professione fidei Christianae, suum illum Messiam frustra expectari, urbem templum, sacra, gentem dissipatam ac sparsam, incipient receptis oculis tandem errorem suum agnoscere, & intelligent Christum uerum esse Messiam. Atque ita totus Israeliticus populus ad salutem restituetur, quamuis nunc ex parte degenerarit. Tum enim uere dignus erit hoc cognomine, cum Christum deum ac dei filium oculis fidei cernere coeperit, ac fide robustus, magis quam operum fiducia, a domino extorserit benedictionem. Quod quomodo magis credatis, predictum est hoc quoque ab Esaiam propheta. Vtrique predictum est, fore ut deciderent, fore ut resipiscant: alterum uidemus euenisse, atque ipsa res fide arrogat uaticinio: alterum expectamus simili fide euenturum. Sic autem habet uaticinium: Veniet ex Sion, qui eripiet & auertet impietatem ab Iacob, & hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum. Pcepit olim deus foedus cum hac gente, id semel sanctum, non sine prorsus irritum fieri, quorundam culpa, qui se praebent promissis indignos. Non deerunt tamen aliqui, qui totius generis personam sustineant. Neque enim sic exciderunt a gratia dei, ut reconcilia non queant. Plerique qui Christi non recipiunt Euangelium, litera legis adherentes, sunt inimici dei, idque (ne quid insultetis) uobis in bonum celsit, quando quidem Euangelium illis resipientibus, citius ad uos delatum est. Caeterum quatenus ex sanctis prognati sunt, & ad gentem pertinent, quam deus sibi ex omnibus unam ut peculiarem delegit, horum commendatione chari sunt: proinde facilius in gratiam recipientur, si resipuerint, quod horum partibus deus promiserit id quod nos praedicamus. Neque enim sic pollicetur se daturum deus, aut sic adoptat, ut post poenitudine tactus, mutet sententiam, hominum more. Prorsum immutabilis est, in quem ut non cadit errare, ita non cadit poenitere. Meminerit ille sui promissi, si mulatque isti resipere desierint. Vices rerum omnium sunt, lapsis non oportet insultare, praesertim si tibi bono fuit, resipientibus est gratulandum, Nam quemadmodum uos aliquando fuistis id quod nunc sunt plerique Iudaei, hoc est increduli deo: neque tamen uos destituit in aeternum, quando nunc misericordia eius factum est, ut illis fidem resipientibus, uos in fidei consortium sitis recepti: ita & hos nunc uicissim deus passus est ad tempus a fidei consortio esse alienos, dum uobis datur aditus ad fidem, ut & ipsi postea resipientes uocante deo, una uobiscum misericordiam consequatur, ut neutrum alteris exprobrent, sed utrique alteris gratulentur pariter experti misericordiam. Sic enim deus ineffabili consilio dispensat ac temperat res humanas, ut nullum sit genus hominum non obnoxium peccato: non quod ille cuius sit aut peccandi, sed quod ad tempus sinat homines suo uitio prolabi, ut agnito errore, sentiant sese non suo merito, sed gratuita dei misericordia seruatos esse, ne possint insolefcere. Atque interim dum haec agit, adeo nemini malum immittit, ut etiam aliena mala, sua bonitate mire uertat in bonum nostrum. Sed altius fortassis ingredimur aditum huius arcani, quam par est homini apud homines eloqui: Stupor oboritur conceptanti ineffabile diuini consilii rationem, & cum explicare nequeam, exclamare libet: O profunditatem exuberantissimae sapientiae diuinae, ut nullis humanis mentibus illius iudicia deprehendi, aut percipi possunt, ut consiliorum rationes nullus creatus intellectus peruestigat? Quis enim cognouit unquam mentem domini, aut quis illi fuit in consilio? Aut quis illum prior officio protocauiit, ut quod ab illo profectum sit, praemium uideri possit operae debitum? Sic ille consulit hominum salutem, ratione nobis quidem inscrutabili, sed ut meliorem non possit fieri: sic uult suum beneficium a nobis sentiri, ut inde nobis nihil possimus uindicare. Quandoquidem si quid est mali, id nostris uitis imputare licet. Caeterum quicquid est bonorum, ex ipso proficitur, & sunt omnia, uelut e fonte, per ipsum conferuntur uelut auctore: & in ipso sunt, uelut in ipso tutore, custo deque munerum suorum, ut nullam hinc laudis portionem homo sibi possit arrogare, cum ad illum pertineat & initium, & medium, & finis: cui uni ob id debetur honor, laus, & gloria in omne aeuum, unde nephas est homini sibi quicquam asserere.

Rgo posteaquam uobis dei munere contigit, ut a pristina superstitione sitis ad ueram translati religionem, ut ab onere Moisaicae legis sitis liberi, obsecro & obtestor uos fratres per eas misericordias dei, quas multifariam erga uos praestitit praestare, cuius gratuita bonitati summam uestram felicitatis debetis, ut post haec

Secundum Eua
gelium quid
inimici

Conclut enim
deus omnia

O altitudo di
uitiarum

Ex ipso, &
per ipsum, &

post hac immoletis illi uicimas ista professione dignas, non hircos, aut oves, boues ue,
 quæ ut pura deliguntur animalia, & rebus diuinis apta, quemadmodum mos est ethnicis ac
 ludæis. Hæc tamen indulisse sat est crassis istiusmodi sacrificijs, post hac longe alios ritus,
 alium cultum, alias uicimas deus à uobis requirit, nimirum ut offeratis illi uestra ipsorum
 corpora: non mutilandis membris, sed subigendis malis affectibus: hoc est non mortuas
 pecudes, sed uiuentem hostiã, uere puram ac sanctam, deo gratam & acceptam, sacrificiũ
 rationale, uictimam animi, nõ brutæ pecudis. Dum lex durabat carnalis, patiebatur deus
 sibi corporeas immolari pecudes. Postea quã lex cepit esse spiritualis, spiritualibus illi ui
 cimis litandum est, Pro uitulo immola superbie affectũ, pro arietem iram efferuescentẽ iu
 gula, pro hircu exure libidinẽ, pro columbis & turturibus lasciuas ac lubricas animi cogi
 tationes deo sacrificia. Hæc demum sunt Christianis digna facta, hæ Christo gratæ uicti
 mæ. Deus est animus, & animi donarijs conciliatur. Nec ceremonijs, sed affectibus puris
 colit postulat. Pro præputio, ab animo superuacaneos & indecoros affectus refeca. Sabba
 tismus tibi sit, mens à tumultu perturbationũ uacãs. Christus semetipsum obtulit pro no
 bis, par est ut ipsi nosmet illi uicissim immolemus. Atq; ita fiet, ut quemadmodũ exempti
 estis ab hoc seculo professione insiti cælo, ita uita & affectibus à pristina uita diffideatis,
 ac uelut in nouos homines, hoc est cælestes transformemini quoad licet, si nondũ corpora
 rum immortalitate, certe nouatis animi affectibus: ut post hac non ea uobis arrideant, quæ
 uulgo prophano, & rebus caducis additio probantur, sed nihil affectetis, nisi quod deo
 probatum sit, neq; ducamini iudaicis præscriptis hominũ, sed à nutu uoluntateq; diuina
 pendeant omnia uestra studia simul & actiones, qui nihil moratur crassum & imperfectũ,
 sed quod uere bonũ sit, quod acceptũ, quod ad cultũ diuinũ ac pietatẽ, legitimũ sit & ido
 neum. Mos est apud mundi cultores, ut felicior fastidiã infeliciores, ut infeliciores inuideat
 feliciores. Ego uero præcipio uestrũ unicuiq; quicumq; ille sit, siue potens, siue plebeius &
 humilis, modo iam sit insitus gregi Christiano, & à mundi consortio exemptus, ne per ani
 mi fastũ plus sibi tribuat q̃ par est, sed sobrio modestoq; sit animo: primũ, ne quis plus ar
 roget sibi q̃ habeat, deinde ut meminerit hoc ipsum quod habet, sibi non per operum, sed
 per fidei commendationẽ esse donatum à deo, & in hoc donatũ, non ut inde sibi placeat,
 sed ut in comunẽ conferat utilitatẽ. Variè atq; diuinitus dotes partitur, ne quis aut fasti
 diã alit, aut unum se sibi sufficere putet. Sed singulorũ dotes fraterna charitas faciat om
 nium cõmunes. Neq; enim cõuenit, ut minus in nobis ualeat Christi gratia, q̃ in corpore
 cuiuslibet animantis ualeat uis natura. Quæ societas est membrorũ inter ipsa in corpore
 animantis, ea est societas singulorũ inter ipsos, qui ex uarijs seclis ac gentib; in Christi con
 sortium sunt cooptati. Nam quemadmodũ corpus hoc uisibile, licet sit unum & idẽ, tamẽ
 ex multis mēbris compactum est. Porro nõ omnium membrorũ idem est officium, Alio mu
 nere funguntur oculi, alio pedes, alio uenter ac manus, & tamen oculus nõ sibi uni, sed to
 ti prospicit corpori, Venter nõ sibi tantũ, sed omnibus mēbris concoquit, iam quod sunt
 officia singulorum membrorũ in corpore, hoc sunt uariæ dotes, alijs atq; alijs nostrum ua
 rie distributæ. Quemadmodum igitur membra præstabiliora, uelut oculi, non fastidiunt
 humilia, sed officio suo succurrunt omnibus, alioqui totum corpus collaberetur: ita suã
 quisq; dotem siue præclara cõtigit, siue mediocris, pro sua portione conferre studeat in to
 tius corporis commodũ, postea quã semel insiti Christi capiti ceu cõflati sumus in unum
 corpus spirituale. Nec aliud est Christianus Christiano, quã membro membrũ eĩusdem
 corporis. Sed tamẽ, ut dixi, uariæ sunt singulorum hominũ dotes, nõ iuxta nostra merita,
 sed iuxta munificentiam dei, quæ partitur singulis, ut uidetur expedire. Ne quis igitur eo
 quod cõtigit dono efferatur, sed sobrius ac modestus utatur in bonum omnium: siue conti
 git prophetiæ dos in explicãdis arcanis literis, iuxta modũ fidei, quã solam respicit deus,
 non cætera merita, citra supercilium, suum bonũ cæteris communicet: siue contigit facul
 ras opera sua iuandi fratrem, modeste suo fungatur officio: siue cui obtigit doctrinæ dos,
 ne fastidiãt indoctos, sed citra fastum eruditionẽ suam alijs impartiat: siue cui datum est,
 ut ex diuinis literis possit ad pietatem ac mores honestos inflammare dicẽdo, utatur sua do
 te modeste: siue cui cõtigerũt facultates, unde suppeditet egẽtib; & largiatur, quibus
 opus est, hac succurrat cæteris, nõ ad gloriã, nõ spe redituræ cũ foenore gratiæ, sed simpli
 ter: siue cui cura delegata est cæterorũ, ut unus præsit alijs, eaq; in re ualeat, nõ illum
 honos

Vt exhibeatis
 corpora ue
 stra

Et nolite con
 formari huic
 seculo

Vt probetis
 quæ sit uolun
 tas dei

hominos reddat elatiorem, sed cura cõmissa sollicitum, neq; sibi gerat munus delegatum, sed
 ijs, quorũ curam in se suscepit: siue quis miseris & calamitosis succurrat, absit tristitia, quæ
 premat eũ qui subleuatur, & beneficium uelut exprobrat, sed hilaritate gratiã officij condu
 plicet: ut quicquid facitis, uelut ex alieno & ex animo facere uideamini. Huiusmodi ma
 lis corrupta sunt ferẽ prophatorum hominũ officia, etiam si quid benigne facere uideant, *Dilectio sine*
 simulatione
 tur. A uobis absit omnis fucus, sed sit mutua inter uos charitas, quæ simulandi ac dissimu
 landi iuxta sit ignara, quæ singula cuiusq; officia deo cõmendabit. Ne quid ex uestris cur
 piditatibus metiamini, quod prophanũ hominum uulgus facit, sed sola uirtute, aut turpi
 tudine, abhorrentes ab omni malo, ad hærentes rebus honestis. Et quoniam fratres estis,
 quotidie comunẽ patrem imploantes, & ad comunẽ hæreditatem destinati, sitis fra
 terna charitate erga uos inuicem propensũ ac benigni. Inter mundanos de præcellentiã di
 gnitatis certamen est, uobis diuersum sit certamen, dũ alius aliu conatur sibi præferre. Ne
 mo per oclũ sibi uiuat, sed pro se quisq; studeat suo fungi officio: neq; somniculosi ac desit
 des, uelutiq; carnis infirmitate uideamini languidi, sed alacres ac feruentes spiritu. Carna
 les esse desistis, spirituales esse cõcepistis. Torpere carnis est, agilis quãdã ac uiuida res est
 spiritus. Ne reluctemini malis, sed tempori seruite, rebus præsentibus uosmetipsos accõ
 modantes, etsi quid inciderit incõmodorũ, uel declinãtes, si liceat cõmode, uel tolerantis,
 nõ cõesti interim, quod est diffidentiu, sed in rebus asperis spe futuri præmij gaudetes &
 alacres, illud interim cogitãtes, si qd cui conceditis aut cõdonatis, id uos domino cõdona
 re, nimirũ cum foenore reddituro. Quod si impiorũ improbitas grauius affligat, ne parate
 defensionẽ, ne moliamini uindictam, ne cõfugiatis ad humana præsidia, sed assiduis & im
 probis precibus cæleste auxilium imploretis. Si quid opus erit cæteris Christianis, is cui
 suppetit, impartiat non grauatim ac inamœne, quasi stipẽ egenti porrigat, sed quasi suum
 censum cum illis comunẽ esse ducat. Eamq; benignitatẽ exercete, nõ solum inter uos, ut
 rumetiam in absentes. In eos uero, qui se peregre ad uos conferũt, hospitales sitis, ne aut
 turpiter egeant, aut ad ethnicos cogantur indecore diuertere. Atq; ut oportet manus ha
 bere benignas, ita linguã conuenit habere innoxia. Eos qui uos odio Christi persecutuntur *Benedicite*
 & assequuntur, adeo non oportet ulcisci, ut nec male precandum sit. Bene precemini & illis, *et nolite*
 bene precemini, inquam, ut respiciant: tantũ absit, ut quenquã deuoueat. Quibus re nõ *id ipsum inui*
 potestis benefacere, tamen bene optandũ est. Sit inter uos uera amicitia, quæ læta pariter *cent sentientes*
 ac tristia faciat cõmunia, ut iungatis tum gaudia, tum mcerorem ac lachrymas. Concor
 animus, & cõmunis affectus uos in omnib; societ, siue quid lati obtigit, siue quid aduersi
 inci dit. Ne sitis elatis animis ac fastidiosis erga uos inuicẽ: sed qui maior est, humilibus &
 inferioribus sese inclinet & accomodet. Ne uos uobis ipsis placeatis, ut suo quisq; iudi
 cio sibi magnus sit & admirandus. Non enim facile cedit cuiquã, qui sic affectus est. Quod *Non alta sap*
 si quis forte læsit, nõ cõuicium cõuicio, nec iniuriã iniuriã retalietis: Licet hoc apud Iudæos *ientes*
 & ethnicos iustum habeatur: apud Christũ impiũ est, malũ malo cõduplicare: & quod
 in alio damnas, consulto imitari. Vos benefactis certate, & ita certate, ut non solum, teste
 cõsciẽtia deo placeant quæ facitis, uerumetiam ut omnibus hominibus probentur, neu
 quem offendant infirmũ specie mali. Et usq; a deo absit omnis uita, nõ tantũ ab omni crimĩ
 ne, uerumetiam ab omni suspitione, quoad fieri potest, criminis, ut nec mali queant eã calũ
 niari. Id fiet, si quantũ in uobis est situm, pacem habeatis, non modo cum Christianis, ue
 rumetiam cum his qui à Christo sunt alieni. Magna uis est heroiçæ uirtutis, etiam hostes
 rapit in amorem & admirationem sui. Pax autem constare non potest, si suum quisq; do
 lorem perget ulcisci. Ethnicorũ ac Iudæorum est ultio: uos, iniuriã lacessiti, ne postcite uin
 dictam, quin potius cedite iræ: quæ melius euanesceat tua lenitate, q̃ si mutua ratione ma
 gis ac magis irites. Si lenitate uicisti furentem, lucrũ est. Sin pergit ille furere, non deerit cui
 det poenas. Tu illum suo relinquito iudici, qui ius ulciscẽdi nobis adimit, ac sibi seruat, ita
 loquens in Deuteronomio: Mea est uindicta, ego rependã, dicit dominus. Imò tu adeo ne
 lædas læsus, ut & pro maleficio reponas beneficium: et si forte esuriat inimicus tuus, cibo il
 lum subleua: si sitierit, potũ porrige. Vix ullum est ingeniu tam barbarum, tam efferum,
 tam immite, quin officijs possit deliniri, quando hac uia mansuescunt & feræ. Hac expur
 gna hostem. Expertus tantam lenitatem, tam pietatem tuã, fortassis respiciet, pudebit,
 pigebit, ponitẽbit feritatis, iamq; ceu uicinus tua charitate inflamabitur ad redamandũ.
 Hac

Hac uia finire possunt similitudo, cum mutua malorum retaliationione propagentur in immensum. Benefactis certare pulchrum, uincere pulcherrimum. Malefactis certare turpissimum est. Verum hoc fatentur & ethnici. Vestra peculiaris laus erit, si malefacta benefactis supereritis, si iracundiam lenitate, si maledicentiam benedictia, si iniuriam officio supereritis. Cauendum est autem ne qui malus est, tuam bonitatem expugnet sua malicia, & incipias tui dissimilis esse, iamque illum imitari quem damnas. Quin potius tua bonitas, illius expugnet feritatem, ut uictus in tuas partes rapiatur.

CAPUT XIII

Omnia animarum
potestati
sublimioribus
subdita sunt

Quod si principum & magistratum in uos cooriat ob Christiani nominis professionem persecutio, toleranda quidem est, nullo uestro uitio coorta. Caeterum non est iritanda, aut accersenda detrectando illis, quod ceu suo iure postulant, & a nobis deo non offenso pendere potest. Ordine constat respublica, ea prae textu religionis turbari non debet. Sunt cupiditates foedae, sunt uitia, in quibus cum caeteris non oportet congruere: sunt rursus in quibus ob tranquillitatem publicam ita ut oporteat etiam cum ethnicis conuenire pro temporum ratione, ne uestro exemplo peiores fiant, quos expedit utcumque metu coerceri. Totam enim rerum summam, in tria genera diuidimus licebit. In ea quae uere caelestia sunt, quae tanquam Christo peculiaria, sunt ubique rebus omnibus anteponenda. In ea quae prorsus sunt huius mundi, ueluti cupiditates, ac uitia. Haec uobis sunt omnibus modis fugienda. In medium quoddam genus, quod per se neque bonum neque malum, sed necessarium tamen pro totius reipublicae statu concordiaque tuenda. Nolunt autem per uos turbari, etiam si quam iustitiae umbram, aut speciem mundus hic habet, modo ne pugnet palam cum Christi iustitia. Ferenda persecutio, ferendum & mundanum imperium, etiam si sit aliquanto iniquius, ne cum uos persequuntur, iusto titulo facere uideantur, si publicas leges ab omnibus receptas, soli reieceritis, quas Christus ut non sanxit, ita nec reprobauit, sed uelut ignorauit, nimium aliud agens. Quisquis igitur est hominum, pareat publicis legibus: obtemperet magistratibus, qui qualemcumque dei gerunt imaginem, et in malis puniendis utcumque dei negotium agunt. Atque haec sane potestas illorum a deo proficiscitur. Proinde inde qui principum aut magistratum etiam impio & ethnico, suo fungenti officio resistit, is non resistit homini fungenti, sed deo, a quo proficiscitur omnis autoritas. Sicut enim umbra legis Mosaicae fuit a deo, nec licuit antehac contemnere: sic & legalis iustitia a deo proficiscitur, ut & huic pro tempore conueniat aliquid tribuere. Quaequid enim deus in suo consilio uoluit esse membrorum ordinem, de quo modo diximus: ita in uniuersa re publica, quae mixta ac bonis constat, uoluit esse ordinem quendam. Atque ipse ordo per se bonum quoddam est, etiam si quis abutatur magistratu. Proinde qui perturbant hunc ordinem, deo auctori repugnant: & qui repugnant deo, merito poenas luent. Quod si nolitis esse legibus aut magistratibus obnoxii, ne putetis id assequi posse contumacia, sed innocentia potius. Nihil enim illi iure possunt, nisi in eos qui committunt quod non licet. Tu recte uiuato, & lex nihil ad te, nec est quod metuas magistratum. Immo praemium est & honos per illos suo fungentibus officio. Itaque sicut magistratus dei minister est puniendis flagitijs, sic & eiusdem minister quodammodo uidetur, dum recte factis habet honorem. Proinde plusquam liber est a legibus, qui recte agit. Caeterum si quid commiseris supplicio dignum, tua culpa factum est, ut tibi iam formidandum sit magistratus: si quidem in hunc usum gladium gestat, ut nocentes puniat, atque hac quoque parte diuinae subseruit iustitiae, quae in malis puniendis & malorum abutitur ministerio: Proinde quando publicus rerum status non potest consistere, nisi magistratibus sua deferatur autoritas, ob communem reipublicae necessitatem & uos illis obtemperate, non tantum ob id ne contumacia prouocati, probabili causa in uos saeuire uideantur, iam non uelut in Christianos, sed uelut in seditiones, sed etiam ob conscientiam: quae licet nullum imminet ab illis supplicium, dicat non esse perturbandum, quod deus ordinatum esse uoluit. Et quoniam hac in parte publicum gerunt negotium, quod autem publicum est, ad omnes pertinet, propterea uelut officij praemium uectigal ac tributum illis perditis: qui licet impij sint, tamen quia publicam administrant iustitiam, & deus iustitia est, dei ministri sunt, & illius quodammodo uices gerunt, dum in hoc incumbunt, quod illis publica autoritate mandat est. Itaque si quid uetat istud, quod per se nequitas est patrare, parete, quos oportebat etiam nullo timore proposito, quod rectum est sequi. Sin imperant impia, deo parendum est potius quam hominibus. Quod

Itaque qui resistit potestati

Non solum propter iram, uerum etiam ob conscientiam

Et hoc scietis tempus quid hora est

Et carnis curam ne feceritis in desiderijs

Quod si quid ueluti suo iure exigunt, cuius iactura non adducit pietatis dispendium, non tanti est ut illos ea gratia in uos iriteris, soluite omnibus, quicquid exigunt, ceu debitum. Ipse Christus nulli prorsus obnoxius soluit Casari uectigal, non quod deberet, sed ne quid illos offenderet. Ne committite ut a uobis suo iure fraudati uideantur. Si quis tributum exigat, pendite tributum: si quis uectigal postulat, soluite uectigal. Si quis reuerentiam efflagitat, qua negata, putet contemptam autoritatem suam, huic deferre publicam reuerentiam. Si quis honorem ob dignitatem publicae functionem sibi deferri uelit, huic honorem solenne impendite. Si cum laude funguntur suo magistratu, deo penditur honor: sin secus, tribuitur hoc publicae tranquillitati. Ne quid fiat reliquum, quod istorum quicquam a uobis exigat, satisfacite necessitati publicae. Caeterum inter uos nullum sit ius aut debitum, nisi mutuae charitatis. Ea non moratur exactorem officij, sed ultro praue nit monitorum. Illis si penderis quod exigunt, desinis debere: charitas etiam si satisfaciat alijs, sibi ipsa nunquam satisfacit, semper officia cumulat officijs. Haec igitur in primis amplectamini, quae leges omnes compendio complectitur. Quisquis enim sincera Christianaeque charitate proximum diligit, is summam habet totius legis Mosaicae: si charitas absit, nullae leges, quamlibet multae, sufficiunt: si adsit, non alijs est opus legibus, quando haec uita diuinae est efficacius, quicquid innumeris legum praescriptis iubetur. Verat lex Mosaica, ne quis adulterium committat, ne quis occidat, ne quis furtum faciat, ne quis falsum testimonium dicat, ne quis rem affectet alienam, ne quis ad usuram foeneret, & si qua sunt id genus alia. At qui horum omnium summa, breui charitatis praeepto comprehenditur, quo dictum est: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Charitas prodest, quo ad potest, omnibus, etiam malis, nocet nemini. Quorsum igitur attinet singularem uetare, ne laedas his aut illis modis, cum huius natura sit, neminem omnino laedere? An occidet, qui diligit? an stuprabit alienam uxorem, cui alter aequae charus est, atque ipse est sibi? an furto copulabit eum quem paratus est & suis opibus adiuuare? an calumnioso testimonio opprimet, quae suo quoque periculo seruat uelit? an foenori daturus est ei, qui cum sibi putet omnia esse communita? an illi damnum optabit, cui precatur eadem quae sibi? an ulla ratione nocere aut contristare poterit, pro quo sciat Christum esse mortuum? Itaque quod dixeram, summa legum omnium est charitas. Per hanc compendio discitur, quid fugiendum, quid sequendum. Ad huius igitur studium ipsa quoque temporis adhortatur ratio, uidelicet ut a pristinae uitae somno ac tenebris resipiscentes, expergiscamur. Nox praebere uidetur peccandi licentiam, quod uacet pudore. Caeterum etiam qui noctu lasciuunt & ineptiunt, tamen simulatque illuxit, uel pudore componunt sese ad hominum aspectum; ac uelut alij facti, prodeunt in publicum, pro temulentis sobrii, pro libidinosi casti, pro iurgiosi moderati, pro oscitantibus alacres. Rapienda igitur temporis oportunitas, qua si recte utamur, propius abest nostra salus, quam tum cum lege Mosaica freti, proxime abesse putabamus. Nox nostra procepsit uita pristinae, imminet dies ille, qui reteget etiam occultissimam. Respondeamus diei nostro, abijciamus mores actusque nocturnos, & quorum nos in luce pudeat. Si sole ex oriente decentioribus uestibus tegimus corpus, ne quid offendat oculos hominum, multo magis Euangelij luce iam ex oriente, mentem uirtutum ornemus amictu, qui luce dignus sit, nec reformidet oculos dei. Posthac ita uitam omnem componamus, ut appareat nos, abiectione pristinae uitae tenebris, clara in luce ambulare, & deo conspicuos & angelis, & hominibus, non luxui indulgentes in comestationibus, aut temulentis compositionibus, non spurcae ueneri libidinisque seruientes, non per contumeliam ac suorem mutuum turpiter inter nos concertantes, quibus omnibus obnoxii fuistis, dum errantes in pristinae uitae tenebris uersaremini. Indecore tali cultu uestitur anima. Nunc posteaquam per baptismum Christo estis insiti, hunc ipsum induite. Eluceat in omni uita, quem sitis professi. Exprimit quem imbibistis, ille sobrietas, ille castitas, ille pax est, ille charitas est, istiusmodi amictus decet hanc Euangelij lucem. Quibus habitus ueluti estis ad uoluptatem, posthac utamini ad corporis necessitatem, & quibus antehac turpiter indultum est cupiditatum arbitrio, de caetero per sobrietatem eateius adhibeantur, quatenus naturae usus postulat. Corpus sic alendum est, ut ualeat ac uiuat, non ut lasciuat, Cibum ac potus sitim ac famem arceat, non libidinem inuitet ac nutriat.

Infirmi aut in fide suscipite

PORRO quanquam in harum rerum usu nullum est discrimen aut delectus apud eos, qui plene Christi fidem sunt assecuti, modo his, ut diximus, ad necessitatem utantur, non ad uoluptatem: tamen si quis erit inter uos, fortassis Iudaus genere, qui ob diutinam superioris instituti, uitaeque consuetudinem sit adhuc supersticiosior, nec adhuc sic in eo fides adoleuerit, ut omnem pristinae legis obseruationem excludat: is non est statim reijciendus contemptu, sed humanitate facilitateque magis alliciedus ac fouendus, donec & ille proficiat, fideique robur accipiat. Id comodius fiet beneuolentia, quam contentiosis disputationibus. Siquidem in eiusmodi non conuenit protinus in malam partem interpretari, quod citra uitium fieri potest. Quo pax & concordia undique constet inter uos, quaedam dissimulanda sunt, quaedam ferenda, quaedam benignius interpretanda. Magnam uim habet ad mutuam uitae societatem haec comoditas candoreque. Nunquam pax cohaerebit inter multos, nisi in nonnullis alijs alij uicissim concesserit, ut sunt hominum uariae sententiae. Nam qui uacat omni superstitione, putat sibi fas esse, citra delectum ullum quouis uesci genere ciborum, quippe nihil hic aliud specias, quam naturae necessitatem. Rursum qui infirmior est adhuc ac supersticiosior, uescitur holeribus, ne incidat in aliquod piscium aut caeterorum animantium genus, quod uel interdictum sit iuxta Iudaicum institutum, uel simulachris immolatum. Haec uobis non debent esse tanti, ut ob ea scindatur fraterna concordia. Is qui firmior est, & uescitur quibuslibet, ita fruatur sua firmitate, ut tamen infirmo, qui uesci metu, non spernat. Ac rursus qui animi sui infirmitati obseques, abstinet a certis ciborum generibus, ne damnet ac iudicet sine delectu uescientem, quicquid appositum fuerit. Quin potius firmus ferat infirmum, sic interpretans. Error est ex longa pristinae uitae consuetudine relictus, subito reuelli non potest, paulatim elabetur, & crescente uera pietate eua nescet superstitio. Item supersticiosus ille, cum uescientem uidet quibusuis cibis, sic se cum cogiter: Mea nihil refert quid agat, & consentaneum est bono animo fieri, quando quidem dominus illum sibi adiunxit, suumque fecit, cuius arbitrio uiuit, cuique peccat uni, si quid peccat in istiusmodi, quae per se mala non sunt. Quod si crimen est arrogantiae, fastidire superstitutionem infirmi & simpliciter erratis, quanto intolerabilioris erit arrogantiae, si qui fide est infirmior, iudicet ac damnet meliorem se, iuxta uulgarem imperitorum regulam, qui iniustum putant quicquid ipsi non faciunt, & sanctum existimant, quicquid amant. Nonne huic merito dicitur: Tu quis es, qui iudicas ac damnas seruum alienum? Unus est omnium dominus Christus Iesus, illi stat, si firmus est fide, illi cadit, si quid peccat, ut tu suspicaris. Non enim ob ista cadet, imo stabilitur, ut persistat in sua fidei robore: Siquidem dominus illius abunde potens est & idoneus, qui seruum suum fulciat, ne quid uacillet. Quod de ciborum delectu dictum est, idem de sabbatorum ac neomeniarum obseruatione accipiendum est. Nam qui infirmus est, ac imperfectae fidei, is discernit inter diem & diem, quasi sit alius sacer, alius prophanus, & in hoc nephas sit uesci cibis, aut opus facere, quod in alio phas sit. Contra, qui firmus est, solidaque fidei, nullo delectu habet omnes dies, uniuersum uitae tempus existimans pietatis officijs sacrum esse, ac dedicatum. Ob ista ne scindatur inter uos concordia Christiana, sed suo quisque animo fruatur, non damnata alterius sententia, praesertim cum utrumque uacet crimine, & in utroque constet hoc, quod est uere pietatis caput. Qui sapit & sentit apud se, quouis diem ex quo sacrum ac sanctum esse, domino suo sapit, nec tua refert, quam ille sapiat. Item qui credit inter diem & diem interesse non nihil, si errat, domino suo errat, ad te non pertinet. Item qui citra delectum quibuslibet uescitur cibis, domino suo uescitur. Siquidem gratias agit deo, cuius beneficio uescitur, & cuius benignitas in usum hominum condidit omnia. Rursum qui ob infirmitatem animi a certis cibis abstinet, domino suo abstinet, nec tua refert, praesertim cum holeribus suis uescens, & que ac tu gratias agat communi domino. Quod si is probat & acceptum habet illius gratiarum actionem, cur tu de eo pronuncias? Causa diuersa est, res eadem, animus idem, & idem dominus. Hic gratias agit, pro libertate uescendi quibus uelit, quod Evangelica lex animos discernat, non cibos: ille pro fructu continentiae, dum occasione infirmitatis fugit crapulam, & intra temperantiae cancellos coercentur. In huiusmodi pares sumus oes, neque quisquam pro sua sententia tuenda debet digladiari

Alius enim credit se manducare omnia

Unusquisque autem in suo sensu abudat

diari cum fratre: satis est, si dominus approbet, ad quem ueritas est, & qui non in certis, quae uel incertae sunt, uel pro temporum ratione feruntur. Christiano in Christianum, nisi ut alter alteri prosit. Neque sibi uiuit quisquam, cum omnes simus illius, qui nos asseruit a uitibus ad pietatem, a morte ad uitam. Itaque nemo sibi neque uiuit, neque moritur, non magis quam seruus alieni iuris, in quem heri potestas est & uita, & necis. Quod si seruus uiuit, non suo nec alieni, sed domini sui commodo aut incommodo uiuit. Sin moritur, domini compendio, aut dispendio moritur, ut impudenter facturus sit, qui conseruus de conserui negocijs sese admisceat, si modo domino fiat satis. At nolum mancipium inter mortales tam heri sui est, quam nos sumus Christi, qui nos non argento aut auro, sed suo pro sanguine emit. Siue igitur cadimus, illi cadimus, siue stamus, illi stamus: siue uiuimus, illi uiuimus, siue morimur, illi morimur. Alia mancipia fortassis desinunt esse domini, posteaque mortua sunt. Nos siue uiuimus, siue morimur, domini sumus, cui uiuunt omnia. Christus ius habet, non solum in uiuos, sed etiam in mortuos, qui & uitam suam & mortem suam nobis seruandis impendit. Siquidem idem mortuus est, mea causa factus homo, atque idem a morte reuixit, ut pariter & morientium & uiuentium esset dominus. Si uiuimus pietati, illi debemus. Si mortui sumus uitibus, illi debemus. Ille dominus est, ille iudex est. Cur seruus in seruum sibi fas uindicat, quod domini pecunia re est? Tu uero qui supersticiosus es, qua fronte iudicas fratrem tuum, te firmiorem, quia libere uescitur, aut quouis die ex equo utitur? Aut tu peritior, quare spernis ac fastidis fratrem tuum infirmo, perinde quasi dominus illius sis, ac non magis conseruus? Cur aut hic aut ille Domini uicem usurpat, & iudicij diem praeruit? Non est alius ab alio iudicandus. Unus ille qui omnium est Dominus, pronunciat de omnibus. Nam apud tribunal Christi aliquando sistendi sumus omnes, illius uoce uel damnandi uel ab soluendi, qui perspicit intimos ac reuulsissimos animorum secessus. Interim ne sibi conseruus in conseruum dominatum usurpet. Quandoquidem hoc honoris uni sibi seruatum esse uoluit, ut ipse testatur apud prophetam Esaiam: Uiuo ego, inquit, mihi curuabitur omne genu, & omnis lingua confitebitur deo. Hoc interim pro sua quisque uirili studeat agere, quo pacto apud hunc iudicem pro se rationem reddat, nec alius alium iudicet in malum. Quod si quid hic iudicandum est, interea hoc magis est iudicandum ac statuendum, qua ratione fieri possit, ut alius alij uicissim auxilio simus, neque cuiquam aut demus malum, aut occasionem mali, quoad licet, prebeamus. Erigamus uacillantem, non desiciamus, & linum fumigans excitemus, non extingamus. Dignitatis ratio poscebat, ut imperitior obtemperaret peritiori, sed charitatis est Christianae, ut peritior aliquoties cedat & obsecundet imperitiori, non ut assentiat erranti, sed quo uel corrigat, uel certe ne grauius offendant. Nam ut de me loquar exempli gratia, Moses olim quosdam cibos designauit impuros, quos ille suo more communes uocat, ceu prophanos, quibus uesci nefas erat, quosdam mundos, quibus uesci fas erat. Nunc scio ac persuasissimum habeo, Christi afflatu, qui carnalem legis partem prorsus abolitam uult, quod nihil suapte natura impurum, nec ullus sit omnino ciborum delectus. Quod si quid impurum est, id ei duntaxat impurum est, qui tale putat esse, hoc est, infirmo & supersticioso impurum est, firmo uereque Christiano nihil est impurum, sed omnia pura puris. Et tamen ab eo quod per se impurum non est, fortassis abstinere praestat aliquoties, non quod ita decernat lex Moesaica, sed quod ita dicit fraterna charitas, quae peculiaris est Christianorum. Etenim si ob cibum corporis tui laeditur, aut moerore afficitur animus fratris tui, quem oportebat tibi aeque charum esse, atque ipse es tibi, uideris tibi uiuere, nec satis meminisse mutuae charitatis qui lapsum & offensam infirmi fastidis ac negligis, cum re leuicula possis mederi. Quid enim magni, si paulisper & a licitis abstineas, quo periclitanti proximo succurras? Ne tibi tam uilis sit frater licet infirmior, licet imperitior, ut cibi tui causa sinas eum perire, pro quo seruando mortuus est Christus. Si tanti fuit domino, qualis qualis est, non est tibi ob rem leuis momenti negligendus. Ne uero satis esse putes, si rectum sit quod tu facis, quin illud etiam curandum, ut quod per se rectum est, non sit obnoxium suspicioni criminis, & quod tibi bonum est, uertatur in malum alienum, si uiderint homines inter uos de cibo potuque, aut de similibus rebus exigui momenti esse contentiones. Nam quemadmodum seculo futuro in regno dei non erit esca neque potus, quae nunc mortalitatis nostrae subsidia sunt,

In hoc enim Christus mortuus est & re surrexit

Omnes enim stabimus ante tribunal

Si autem propter cibum fratris tuus

~~_____~~ Illa potius nobis meditanda sunt, quae nobiscum tran-
 ferri queant in uitam illam coelestem. Quae sunt autem illa: Nimirum iustitia, pax, & gaudium,
 quae non conferuntur ciborum obseruatione, sed spiritu sancto. Disceptatio de cibis pa-
 rit iram ac dissidium, parit dolorem, parit offensam & querimonias. Spiritus sanctus pa-
 rit pro dissidio pacem, pro tristitia gaudium, pro offensa & iniuria officium. Vt enim iu-
 stitia est, nemini uelle nocere, ita pacis est, cum nemine contendere, & charitatis est, ne-
 minem inuicem nocere. Haec spiritualia sunt, in his quisquis Christo seruit, is simul &
 deo placet, ea sectans, quae sunt illi gratissima, & hominibus probatur, dum obsequio ui-
 tat omnem mali suspicionem aut occasionem. Carni seruiunt, qui de cibis ac diebus inter se
 digladiantur. Spiritu Christo seruiunt, qui non sua tuentur, sed alii per charitatem obsecun-
 dant, & omnibus fiunt omnia, quo oes iustificati, & omnibus sese attemperant, ut omni-
 bus placeant. Nos igitur qui spirituales sumus omnis istiusmodi disceptationibus, ea se-
 ctamur, quae ad pacem faciunt, quae concordiam alunt, quae mutuam amorem nutriunt, de-
 niique quibus meliores reddamur, mutuoque iuuemur officio, non quibus offendatur quis-
 piam. Hoc est nostrae professionis caput. Tu qui firmior es, ne committas, ut ob cibum hu-
 manum perdat opus dei. Tibi potius pereat cibus, quam ut per occasionem cibi tui pereat id,
 quod deus morte filii sui redemit. Hominis negotium est cibus, dei negotium charitas,
 cum alterutrum periclitatur, illud potius cedat, quod leuius est. Non quod in ipsis cibis sit
 ullum uitium, aut alius purus sit, alius impurus iuxta Iudaeos, aut quod per se culpa sit, ci-
 bo quo uelis uesci, sed tamen per occasionem sit culpa, non quod uesceris, sed quod uescen-
 do fratrem offendis infirmum, atque ita cibus natura purus ob neglectum proximi periculum, fit
 impurus. Quod nobis adeo negligendum non est, ut praestabilius sit, uel in totum abstinere
 a carnibus, & holeribus uesci, & in totum a uino temperare, quam ut uescens aut bibens, fratri
 tuo sis occasio ruinae. Neque uero mihi dixeris: Cur ille metuit, ubi nihil est opus? Me non
 reprehendit mea conscientia, quid mihi cum aliena infirmitate? An uis ut mea relicta sen-
 tentia, in illius sententiam pedibus eam, & incipiam deligere ciborum genera? Nequaquam.
 Non istuc postulo, ut illius infirmitatem imiteris, sed ut obsecundes pro tempore, hac spe,
 ut & ille proficiat. Probo tuam fiduciam, qua negligis ciborum discrimina, uerum istam cela-
 re ac tege, si quando conspexeris eius occasione periclitari fratrem. Satis tibi sit interim, si for-
 titudinem animi tui nouit & approbat deus. Ea tamen tantisper dissimulanda est, dum ui-
 tas offendiculum proximi, tuam firmitatem ad illius infirmitatem inclinans atque accom-
 modans. Atque illud etiam uidendum, ut quod ciborum delectum negligere te praedicas, ani-
 mi firmitas sit, non uoluptatis aut luxus praetextus, neu cum alterum contemnis ac repre-
 hendis, quod ceus superstitiosus a cibis abstinere, ipse tecum haesites, & oratione firmus sis
 potius quam fide. Beatus est is, qui tantum fidei robur obtinet, ut in eo quod probat ac defendit
 apud alios, non sentiat intus reclamantem conscientiam, taciteque in sinu pectoris damnan-
 tem, quod palam approbat. Quisquis enim haesitat, putans non licere uesci, is iudice con-
 scientia damnatus est. Quare damnatus est? Quia quod facit, non facit ob robur fidei, ani-
 mi constantiam sibi bene conscius, sed conscientiam refragante. Quicquid autem non pro-
 ficiscitur a fide, cum uitio coniunctum est. Siquidem cum rem per se non malam, haesitans
 mala sit necne, faciat tamen, declarat sese & rem per se malam facturum, si incidit. Ete-
 nim uera pietas refugit ab omnibus, quae mali uel speciem habent. Qui malicia peccat,
 meretur oburgari, & si se praebeat inemendabilem, uitandus est etiam. Caeterum quoties
 error ex infirmitate nascitur, doceri moneri, meretur, qui errore tenetur, fastidiri aut ri-
 deri non meretur.

Debetis autem nos firmiores

Vod si nos firmiores sumus, ut sumus, adeo, ut monitore non sit opus, tamē
 cauendum, ne dum alterius leuiculum errorem insectamur superstitionis,
 ipsi in grauiore culpam incidamus arrogantiae: quin potius, quo sumus fir-
 miores, hoc magis aequum est aliorum ferre infirmitatem. Vt enim qui na-
 tu grandiores sunt, aut corporis robore ualidiores, non ideo protrudunt aut
 proculcant natu minores, seu uiribus impares, quasi in hoc robore acceperint, ut quibus
 possint noceant: sed quo magis praecellunt corporis firmitate, hoc turpius sibi ducunt,
 in aliam aetatem, aut ob senium uiribus defectam, ita nos quo magis ualeamus
 animi

CAPVT XV

animi iudicio doctrinaque, hoc magis oportet nosmetipsos imbecillitati alienae attempe-
 rare potius, quam dum nostra scientia insolescimus, nobis placemus fratribus imbecilli-
 tatem exasperare malimus, quam uel ferre, uel mederi. Ne quis igitur sua dote sibi pla-
 ceat, uelut eam ad fastum acceperit, sed hoc potius agat, ut sui contemptor, proximo mo-
 rem gerens illi placeat, haud quidem obsequens ad quiduis, sed in hoc, ut illi prosit, ac me-
 liorem reddat. Atque hanc sanandi erroris alieni uiam Christus ipse nobis aperuit, qui cum
 fons esset omnium uirtutum, non tamen his usus est ad gloriam suam, ueluti sibi placere:
 sed quo subueniret errantibus & infirmis, non solum neglexit suam, quam promereba-
 tur gloriam, uerum etiam probis affici sustinuit, quemadmodum & Dauid eius afflatus
 spiritu, futurum praedixit psalmo sexagesimo: Improperia eorum, qui tibi improperabant,
 inciderunt in me. Scriptum est autem hoc in psalmis, non tantum ut sciamus, sed ut imitemur
 quoque, atque ex illius exemplo discamus, qua lenitate sit proximus sustinendus ac fo-
 uendus, donec in Christo grandescat, & puer atque imbecillus esse desinat. Quemadmo-
 dum igitur ille se deiecit ad humilitatem nostram, ut nos paulatim ad suam sublimitatem
 proueheret, ita conuenit ab illo petere exemplum proximi ad ueram pietatem pellentem
 diuinitatem: id exemplum nobis in sacris literis, uelut in tabula depictum, iugiter oportet ha-
 bere praeculis: ut quemadmodum ille non uulgari mundi huius uia, sed tolerantia sua
 redemit ac seruauit nos, & per humilitatem prouectus est ad ueram gloriam, ita & nos
 per lenitatem, qua toleramus infirmiores, & subsidia diuinorum uoluminum, ad exem-
 plar Christi prouocantium, confidamus & nos affecturos praemium, quod manet eos,
 qui illius uestrigis ingrediuntur. Summa professionis uestrae pax est. Itaque precor deum,
 autorem patientiae, qui nos per arcanas literas ad tolerantiam adhortatur, sine cuius
 auxilio nihil omnino possumus, ut uobis largiri dignetur, ut unus idemque sit omnium
 uestrum animus summorum consensu iungamini ad exemplum Christi Iesu, qui nihil nobis
 aequae commendauit, ac mutuum amorem mutuamque concordiam. Atque ita sanē il-
 lustrabimus gloriam Dei, qui est pater Christi Iesu, si quod ille docuit & exhibuit erga
 nos, inuicem inter nos exhibeamus: atque ita intelligent homines uos esse uere Christi di-
 scipulos, si quemadmodum uno ore deum praedicatis, ita mutuo consensu declaratis,
 uos animo eodem copulari. Quapropter ne sit ullum dissidium inter gentes ab idolis uo-
 catis ad Christum, & Iudaeos ab umbra pietatis ad ueram religionem ascitos: quin po-
 tuis mutuis obsequiis inuicē suscipite, ac porrectis uicissim dextris promouete: quem-
 admodum Christus suscepit uos, nec uobis imputauit pristinae uitae commissa, sed fra-
 ternam charitate complexus est, ad illustrandam inter homines gloriam dei patris, ut &
 per uos inuicem praestantes, quod ille praestitit in omnes, illustretur gloria eius. Christus
 autem utriusque hominum generi inseruit, Iudaicis quidem, ut declararet deum patrem ue-
 racem, qui praestaret ea posteris, quae maioribus fuerat pollicitus, per oracula propheta-
 rum, ut sibi gratulentur, quibus contigerit eorum ueritate accipere, quae lex Mosis typis
 & umbris praefigurarat. Gentibus autem quibus nihil erat promissum: ut praeter meri-
 tum ac praeter omnem spem sola dei misericordia ad comunem salutem admitti, diuini-
 nam praedicent bonitatem. Illi gaudeant, quod diu expectata tandem assecuti sunt, hi
 quod non expectatis potiuntur. Atque id ita fore iam olim destinatum erat consilio diuino.
 Sic enim patri loquitur ipse Christus apud Psalmographum: Propterea celebrabo glo-
 riam tuam inter gentes, & nomini tuo laudis hymnum canam. Rursus in canticō Deuterono-
 mij: Laetamini gentes unam cum populo ipsius. Et iterum psalmo centesimo decimo sexto:
 Laudate eum oes gentes, & collaudate eum omnes populi. Idem praedixit Esaias: Et erit
 in die illo radix Iesse, & qui exortietur ad gubernandas gentes, in ipso gentes spem habe-
 bunt. Porro deus qui uobis hanc spem fecit oraculis prophetarum, precor ut nunc praestet
 assatum, quod olim se facturum ostendit, ut secluso inuicem dissidioque, impleat uos omni gau-
 dio concordiaque, idque per fidem: ut spes uestra, qua de deo concepistis, indies augeat fidu-
 cia bonae puraeque conscientiae, corroborate uos spiritu sancto. Haec uero loquor, non quod
 diffida de uestra uirtute. Persuasum enim habeo de uobis, quod ipsi uestra sponte sum-
 ma charitate praediti estis, summa praediti scientia, ut etiam citra me monitorem, possitis
 uos inuicem super his rebus admonere. Sed tamen familiarius ac liberius aliqua ex parte
 scripsi uobis, non uel ut ignaros docens, uel ut inuitis imperas, sed ueluti comonitorem,
 animi

Quaeuq; al-
tem scripta
sunt

Honorificis
deu & patre

Dico autem
Iesum Chri-
stum ministrum

Habeo igitur
gloriam in
Christo Iesu

quid factū sit optimum, ut id quod intelligitis esse faciendum, & iam uestra sponte faciatis, meo hortatu cumulatius faciatis, hac quidem in parte meo fungens officio, mihi licet indigno per dei gratiā delegato, & obsequēs uoluntati Christi Iesu, cuius negotium ago studens pro uiribus, ut illustrando dei euangelio inter uos gentes, purā illi uicissimam offeram. Opinor autē illi sacrificium longe gratissimū futurū, si uos illi obtulero dignos ipso, uelut hostiā nō carnalibus ceremonijs, sed spiritu sancto purgatā ac sanctā, qui unicus est autor ueræ sanctimonie. Quod quidē cum uideā me in nonnullis assecutum, est quod optimo iure gloriari possim, non memetipsum iactans apud homines, sed apud deum gaudens de felici prædicationis meæ successu: quē mihi tamen, aut meæ industriae non imputo, sed Christo Iesu, cuius & uices ago cuiusq; præsidio prædicationis munere fungor. Non enim sustinet animus meus aliena gesta commemorare, ne uidear alienorum factorū laudem mihi uindicare, tantū ea commemorabo, quæ meo ipsius ministerio effecit Christus, nimirū ut gentes antehac impie & simulacrorū cultui deditæ, iam pareant & obediant Euangelio, cōmotæ partim uerbis ac factis meis, partim magnitudine: uicq; signorū ac prodigiorū, quæ per me sunt adita, ad confirmandam doctrinā meā: adita uero non mea uirtute aut uiribus, sed autore spiritu dei, cuius ego nihil aliud quā organū sum ac minister. Ergo dū super successu meæ prædicationis glorior, Christi gloriā prædico, non meā. Atq; hac quidem ratione merito glorior, qui laudem officij mei sic deo tribuo, ut hominū tamen nulli concedā. Non enim uulgarī more prædicaui Euangelium, sed hæcenus in his regionibus prædicaui, ubi Christi nomen nondum erat auditū: eamq; laudem ambij apud deum, quo latius iacerentur fundamenta Christianæ religionis, & illius ditionis pomeria longius proferretur: nec uisum est fundamentis ab alijs Apostolis iactis superstruere: quod ut difficilius erat religionis exordia parere, q̄ semel parta tueri atq; augere, ita magis iudicabam ad Euangelij negotiū pertinere, maxime quod intelligerē ita iam olim prædictum oraculo sanctissimi uatis Esaiæ. Quibus, inquit, nihil fuerat annunciatum de eo, uidebunt, & qui non audierāt de eo, intelligent. Atq; hoc proferendæ fidei Christianæ studium magnopere me distrinxit, adeo ut nō licuerit hæcenus uos inuisere, licet iam pridem cupidissimo, sed subinde conantem istuc proficisci, remota sunt negotia, sic opinor uolente spiritu Christi. Nunc uero postea quā peragrata Achaia & Macedonia, nullum in hisce regionibus uideo locum superesse uacuum, in quo non iecerim fundamenta Christianæ religionis, & annis iam cōpluribus stimulos cupiditate uisendi uestri, dabitur (spero) occasio satis faciendi desiderio meo, ut cum in Hispaniam proficiscar, istac faciens uos in transitu uisam, deinde uobis deducentibus eō pergam, quō institueram, at non prius quā aliquot dies apud uos commoratus, uestri consuetudine aliqua saltem ex parte desiderium meum expleuero. Id breui futurum arbitror, uolente Christo. Cæterum in præsentia destinatū est iter Hierosolymam, quo Christianis Iudæis illic agentibus exhibeā beneficium Macedonū & Achaicorum mihi cōmissum. Sic enim illis uisum est, ut aliquanta pecuniā promiscue collecta ab ijs, qui sponte conferrent, subleuarent egestatem quorundam Hierosolymis agentium, religione quidem opulentorum, cæterū facultatibus tenuium. Nullus eos ut facerent coegit, sed ita uisum est illis, ac mea sententiā, recte uisum est, quando quidem illis obligati sunt acceptæ primū ab eis religionis nomine. Proinde cum Hierosolymitani Christi doctrinam gentibus priores impartierint, par est, ut hi uicissim de pecunijs suis aliquid illis impartiant, ut rem omnīu preciosissimā re uilissima utcumq; pensent. Illi communicarunt gratis, quod ad animæ salutem pertinet: hi sponte ac uolentes cōmunicant, quod ad corporis necessitates attinet. Hac igitur in re simul atq; meo fuero perfusus officio, & hoc quicquid est compendij, quibus est destinatū, tradidero (tradam autē tum ipse tum ob signatā pecuniā, ne uel per alios dolo fraudetur aliquid, uel ipse possim cuiquam uenire in suspitionem, quasi nonnihil inde arroserim, cum gratis alienū agam negotium) istac iter facturum proficiscar in Hispaniam. Et quanquā propero Hispaniæ Euangelium prædicaturus, tamen haud poenitebit huius moræ dispendijq;: nihil enim addubito, quin ubi uenero ad uos, ita uenturus sim, & tales uos offensurus, ut aduentus meus ad amplissimā Christi laudem pertineat, simul & uobis, pro uestra pietate studijs alacribus nos excipientibus, & nobis auxilio dei, per omnia uestris uotis respondentibus.

Interim

Interim obsecro uos fratres per cōmunem dominū nostrum Iesum Christum, perq; synceram charitatē, quam ex illius haustus spiritu, ut quoniam presentibus præfens nondum frui possim, certe pijs uotis ac precibus ad dominum effusis, me in tantis rerum difficultatibus laborantē ac periclitantē adiuuetis, quo eius opeliberer ab incredulis, quos habet Iudæa & Euangelio Christi rebellibus, ne quid illorum malicia nostra prædicationis fructus impediatur, utq; meum hoc in reddenda pecuniā officij, quo sum curus sum Hierosolymis, nullo interpellante sit gratum & acceptum sanctis, ut rebus his ex sententiā peractis, simul & meus aduentus uobis lætus sit, ita uolente deo, & ipse post exantlatos agones aliquantisper refocilletur apud uos. Sed ut unde cepi finiam exhortationē meam, precor ut deus synceræ pacis cōcordiæq; parens, autor et tutor, semper apud uos maneat, qui ut longe refugit ac resilit ab elatis ac discordib. ita mutuo cōsensu cōciliatur ac retinetur.

CAPVT XVI

A ceterum his literis cōmendo uobis hinc ad uos profectā sororem nostram Phœbam, cui has dedi perferendas literas, quæ modis omnibus in seruiuit & suppeditauit congregationi credentiū apud Cenchreenses, rogans ut illam sic excipiat ac tractet, ut decet à sanctis excipi mulierē optime de sanctis meritam, utq; illi adsit, in quocunq; negotio uestiū desiderabit officium. Par est enim, ut illi adsit, quādo quidem ipsa frequenter adfuit, cum alijs sanctis compluribus, tum mihi etiā ipsi. Salutate meis uerbis Priscam, & huius maritum Aquilam Pontici generis Iudæum, qui mihi ob Iudæorum insidias periclitanti, sunt opitulati, ne prædicationi Christi impediretur studio malorū, adeo ut pro tuenda uita mea, ipsi subierint uitæ discrimen, ceu meum caput suo capite redempturi: ob quæ merita non ego solus illis ago gratias, uerum etiam mecum agunt oēs ecclesiæ gentium, partim quod similiter de cæteris mereantur, partim quod mei seruati beneficiū ad oēs existiment pertinere. Nec hos tantum salutate, sed uniuersam etiā illorum familiā. Salutate Epānetū ob laudatissimos mores suo dignū nomine, atq; hoc etiā nomine mihi præcipue charum, quod hunc Achaia primitijs merito dicere liceat, ut quem primum omnium apud Achaicos Christo lucrificerim. Salutate dicite Mariæ, quæ non citra periculum ac molestiam, multū officiorum in me contulit. Salutare iubete Andronicū ac Iuniam, ut sanguinis cognatione, ita & captiuitatis mihi aliquando iunctos, qui sunt inter apostolos insignes, & in numero septuaginta duorum eminentes ornamentis ueræ religiōis, qui & metipsum hoc dignitatis titulo præcedunt, quod priores me Christo sint initiati. Etenim si iure deferimus honorem, qui priores nati sunt à parentibus, quāto rectius deferetur ijs, qui prius renati sunt in Christo? Salutate Ampliam, qui raræ pietatis cōmendatione, cum primis charus est animo meo. Salutate Vrbanum socium & adiutorem laborū meorū in negocijs Euangelij Christi, & huius consortem Stachyn, mihi magnopere charum. Salutate Apellem multis afflictionibus pro Christo tolerandis exploratū spectatumq; & probatum. Salutate quorquor ad Aristobuli familiam pertinent. Salutate Herodionem cognatum meum, Salutate domesticos Narcissi, præsertim eos qui iam in Christo renati sunt. Salutate Tryphanam & Tryphonam, quæ suo studio curaq; iuuant rem Euangelicam. Salutate Perfidem unice mihi dilectam, ut quæ multum sudoris impenderit iuuando Christi Euangelio. Salutate Rustum pietate ac religione eximij, simulq; matrē illius, quā mihi cū illo cōmunē esse duco. Salutate Asyncritū, Phlegontē, Hermen, Patroban, Herman, cæterosq; qui illis cōiuncti sunt fratres. Salutate Philologum, & illius coniugem Iuliam, Nereum ac sororē eius, & Olympam cæterosq; sanctos omnes, qui in illorum uiuunt contubernio. Salutate uos inuicem osculo Christianis digno, quod & castum sit, & simulatione careat, sed ueræ concordia non mendax sit argumentum. Salutant uos omnes ecclesiæ Christi, quarū omnīu ego non ui propensissimum erga uos studium. Illud autē rogo uos fratres, ut obseruetis eos, qui dissidia & offendicula serunt inter uos, conantes uos in aliud doctrinæ genus inducere, præter id quod iam accepistis, ac studentes Iudaismum cum Christianismo miscere. Istos agnoscite, ut agnitos uitetis. Nec erit omnino difficile agnoscere. Non enim syncere, quod rectum est, docent, nec pure Christi negotium agunt, sed suo uentri, suisq; cōpendijs seruiunt, dum blandis sermonibus & suauibus magis quā salutaribus dictis seducūt animos simpliciū quibus facile imponunt simulatę pietatis pretextu. Nam uestra quidē obediētia

Et ante me
fuerunt in
Christo Iesu

Matrem eius
& meam

Deus autē pa-
tr̄s concreat
satanam

passim est diuulgata, quo sanē nomine de uobis gaudeo. Primus enim ad pietatem gra-
dus est obtemperare. Sed etiam atq; etiam circumspectum cui obedias. Simplicitas
laudanda est, sed tamen quoniam suspicionem nescit, saepe obnoxia est impostura. Proin-
de uolo uos ita simplices esse, ne cui noceatis, aut ne quem circumueniatis, ut tamen sapi-
entes & oculati sitis, ad ea facienda, quae bona sunt, & declinanda, quae pietatis sincerita-
tem uitiant. Non me etiā est esse multos, qui aduersantur Euangelio Christi, per quos sa-
tanā conatur salutem mortalium impedire. Alij persecutionibus impetunt, alij falso religio-
nis praetextu, à Christo alienant, & ad Mosen pelliciunt. Vos modo perseverate, non de-
futura est uestris conatibus deus, quo propugnatore, nihil est quod formidatis. Is enim
ut potentior, coneret, cōminuetq; satanam oppugnatorem, ac uictum prostratumq; pedi-
bus uestris, sua uirtute subijciet, idq; breui. Fauor domini nostri Iesu Christi uobis omni-
bus semper aspiet. Salutat uos Timotheus Derbensis in Euangelij praedicandi munere
collega meus, cūq; hoc Lucius & Iason Thessalonicēsis, & Sosipater Pyrrhi filius, Beroen-
sis, cognati mei. Saluto uos ego nomine Tertius, qui Paulo hāc dicenti epistolam, studio
pietatis scriptoris operam cōmodo. Salutat uos Caius, unus inter paucos, quibus admi-
nistrari baptismum, apud quem nunc diuersor: nec ego solum, uerum etiam uniuersa con-
gregatio credentium, cui ille benignum praebet hospitem, cum est opus. Salutat uos Era-
stus Corinthiorū urbis quaestor ariarius, Praeterea Quartus frater. Fauor domini nostri
Iesu Christi uobis omnib. semper adsit, quae mea uota, rata firmaq; faxit deus. Ei uero, qui
& citra nostram operam potest uos confirmare ac stabilire in isto uitae instituto, quod iux-
ta meum Euangelium, quo Iesum Christum praedico, accepistis, per quod non lex Mo-
saica prorsus est abrogata, sed arcanum, quod pluribus retro seculis celatum fuit nunc iux-
ta prophetarum priscorum oracula profertur & aperitur Euangelio coruscante, idq; or-
dinatione influq; dei, qui nobis praedicandi munus, & efferendi secreti negocium delega-
uit, ut prouulgato iam apud omnes arcano religionis Euangelicæ, per quam abrogatur
omnis daemonum cultus, ac cessant Mosaicæ legis caeremonia, omnes per fidem obedi-
ant, seseq; deo submittant, qui solus uere sapiens est, gratias agimus per Iesum Christum,
cui gloria in omne aeuum, Amen.

Amen
Appendix

Paraphrasis in epistolam Pauli ad Romanos finis.

CLARISSIMO PRINCIPI ET EIDEM REVERENDISSIMO
praesuli Leodjensi D. Erardo de Marca, nunc Cardinali,
Les. Erasmus Roterodamus S. D. *Erasmus Roterodami*

Inde est praefatio de Erard.

haud

a. i

frictes
ili

uentes. Huc pertinet, quod prater decorum, & uiri essent comati, & mulieres nō uerentur nudo capite cōspici in cœtu ecclesiastico, uelut ipso corporis habitu mores effœminatōs, ac delicias prae se ferentes. Auariciā erat, quod nō de fama, neq; de capite, sed de re pecuniaria inter sese lites agitarent, eō gliscente pecuniæ studio, ut Christiani rerum eiusmodi cōtempnū professi, apud ethnicos & impios iudices litigarent, magno dedecore Christiani nominis, & adeo nō negligere potius pecuniolæ iacturā, ut ipsi ultro alios in huiusmodi negocijs circūuenirent. Postremo de matrimonio inter sese dissentiebant, iam tum asseuerantibus quibusdā Christianis in totum à cōiugio tēperandū, cum uiderent apostolos ab uxoribus suis abstinere. Morbos ostendi Corinthiorū, nō omnium, sed quorundam, qui ne gregē uniuersum cōragio inficerent, Paulus his remedijs occurrit. Primo loco prae fatus fiduciā suam de futura illorū cōstantia in Euangelio Christi, seuerius obiurgat ac docet, ne per cōtentionē humanā in hominib; glorientur, sed per cōtentionē dī ex a quo glorientur in Christo, cui uni accepta ferēda sunt omnia, obiter indicās fontem eiusmodi dissidiorum, animi tumorem esse. Proinde à supercilio mundanæ philosophiæ ad crucis humilitatem reuocat, quæ licet ostentationē non habeat, uim tamen & energiā habet. Indicat & autores huius mali pseudapostolos, qui post Pauli abitū sese ingerebant, declarans se rectum iecisse fundamentum, cauendū ne illi superstruerent, quod paulopost esset demolendum, hoc est ne quid dīcerent Corinthijs, quod mox esset dediscendum. Deinde ceu pater cum filijs expostulat, quod huc prouocū sint magnitudinis, ut iam autorē suum uelut humilem contemnant, nihil non perpetientem Euāgelij gratia, cui ob id ipsum magis etiam fauere conueniebat. Hortatur autē filios, ne degenerent à patre, neu ultro se paedagogis in seruitutem dedant. Atq; hæc quidem potissimū agit cap. I. II. III. & IIII. Porro quartū finis ad quintū initium mihi uidetur pertinere. De incesto præcipit, & publico cōsilio decernit, uitandā hominis consuetudinē, partim quo pudore correctius respiciat; partim ne huius contactu ceteri inficiantur. Admonet autē non hunc modo uitandum, uerum etiā omnes, qui falso titulo Christiani, manifestis flagitijs essent infames. Nam ethnicos non ita oportere uitari, uel quod nostra nō referat, quales illi sint, uel quod passim essent flagitiosi, ut omnes uitādi fuerint eis, qui flagitiosos uellet effugere. Hæc agit cap. V. Tertio de litibus admonet, si quid huiusmodi quæstionū inter ipsos natū esset, quod ipsum tamen inter Christianos scœdum uideretur, ob pecuniā, quæ nobis debeat esse uilissima, contendere ne res eō procedat, ut ethnici iudices ad eā, sed ipsi per arbitros quoscunq; rē inter se transigant. Idq; agit cap. VI. cuius magna pars ad septimū pertinet, mea quidē sententiā, nimirum ab eo loco, quo de matrimonio tractaturus, inter cetera uitia, scortationem, adulterium, & masculā uenerem dānat, idq; prosequitur sub initium proximi capitis: Nescitis quod membra uestra templa sunt Christi? Quarto loco præcipit de matrimonio, de uiduitate, de impari cōnubio, de diuortijs, de uirginitate, & ceteris. Totoq; hoc sermone ita hortatur ad cœlitatum & cōtinentiā, ut tamen cōiugij remediū non adimat ijs, quibus opus est. Hoc agit cap. VII. Quinto docet carnes immolatas simulacris, re nihil differre à ceteris carnib; & tamē ab his abstinendū, si periculū sit, ne quis ethnicus aut Christianus infirmior, ex eo quod uesceris existimet te simulacrorū assentiri culturæ. Ab his & huiusmodi uitijs ueterum exēplo deterret. Idq; agit cap. VIII. ac rursus cap. IX. Nā in medio ex patiat in cōmendationē sui, tacite se præferēs ceteris apostolis, etiā summis, qui solus omnium Corinthijs gratis impartierit doctrinā Euāgelicā. Sexto docet quid oporteat obseruari in cōuentu publico Christianorū, ne uiri sint comati, ne mulieres nudo capillitio, tū in dominico cōuuiui seruetur cōmunitas & æqualitas: neq; enim illic agi negociū uentris, quod domi rectius agatur, sed mysticis epulis representari cœnā dominicā. Præterea monet, ne quis ob dotem spiritualem sibi placeat, sed suam quisq; dotem in cōmune cōferat cōmodum, exēplo mēbrorum corporis exhortans, ut reliquis quidē donis, quæ contigerunt, recte utantur, præcipue tamen enitantur ad charitatem, sine qua reliqua adeo nihil conducant, ut officiant etiā. Porro cum inter dona spiritus charitati primas tribuerit, proximas tribuit prophetiæ: sic em̄ uocat enarrationē arcanæ scripturę. In hac admonet uitādum esse tumultū & confusionē. Id fore, si uicissim & pauci dicāt, mulierib; interim silere iussis, adeo ut nec discēdi gratiā rogare liceat in cœtu. Hæc agit cap. X. XI. XII. XIII. & XIII.

IN EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIOREM ARGUMENTUM per Des. Erasmus Roterodamum.

Corinthus Achaicæ metropolis olim erat, ob portuum cōmoditatē (est enim Isthmos) emporium totius Asię, tum celeberrimū, tum opulentissimū. Fere fit autē, ut eiusmodi ciuitatum mores multo sint corruptissimi, quod undiq; ex omni natione, non tam mores q̄ uitia solent importari, & magnam uitæ licentiā negociatorū genus sibi uindicat. Proinde Corinthijs, tamen si prædicatione Pauli iam pridem Euāgelicā doctrinā acceperant, tamen adhuc ingenij uitęq; prioris uestigia nōnulla, ac reliquæ manebant, adeo ut periculū esset, ne per philosophos crucis prædicationē, ut humilē & indoctā fastidientes, & pseudapostolos ad Iudaismum inuitantes, à Christi sinceritate alienarentur. Vsq; adeo ardua res est, & ab ijs in quibus natus sis, & quib; diu assueueris, in aliū hominē transformari. Quin diuus Hieronymus in præfatione secundi libri cōmentariorū, quos scripsit in epist. ad Gal. testatur: sua etiam num ætate apud Achaicos horum, quę Paulus Corinthijs obiicit, extitisse reliquias, cum hodie satis esse putemus, aquula modo tingi, ut subito fias absolutus Christianus. Paulus igitur sciens, nō minoris esse uirtutis parta tueri, q̄ parasse: filios suos, quos magno studio Christo genuerat (nam se sequi apud illos egerat) pari studio ad Christū reuocat, & in Euāgelicā doctrinā confirmat, nunc apostolica sæuiens autoritate, corripiēs, obiurgās, ac minitans deniq; nunc paterno affectu blandiens, atq; exhortās, & necessaria rephensionis acrimoniā laudis admixtu leniens, ac sapientum medicorum exēplo, amarū abinthij pharmacum prælito melle cōdulcans, singulisq; malis oportuna adiuuens remediā. Primum opulentiæ comes solet esse tumor, ac ferocitas. Et inter feroces plerunq; factiōes oriūtur, dum nullus alteri uult cedere, & se quisq; potiorē ducit. Ad hæc opes comitatur luxus, & gula studium. Luxus libidinē comitem trahit. Porro negociatorū peculiaris est auaritia. Neq; uero solum tumēbat opibus Corinthijs, uerum etiā Græcicę philosophię supercilio, qua destitutos ceteros ut barbaros despiciēbat. Tumōs erat, quod ex dignitate apostolorum, à quo quisq; fuerat baptizatus, efferrent sese. Hinc illę dissidiorum uoces, ego Apollo, ego Cepha, ego Pauli. Præterea quod ne in cōuenticulis quidē solennibus satis inter eos cōueniret, cum in donis spiritualibus sibi quisq; placeret: & dum in eodem dono sibi nolunt inuicem cedere, tumultus & confusio nasceretur, adeo ut in publico cōuentu mulieres etiā loquerētur, ac docerent. Porro luxus simul & tumoris erat, quod quoties ad sacrosanctā cœnam cōuenirēt, quam Paulus dominicā uocat, in qua maxime conueniebat præstare Christianam concordiā, diuites non expeclatis tenuioribus cibum caperent, & usq; ad temulentiam sese ingurgitarent, esurientibus ceteris: ut iam nō solum dissidium illic esset, & intēperantia, uerum etiā indecora quędā inæqualitas, quam dominica cœna nesciebat. Iam partim tumoris partim philosophiæ uitium erat, quod Paulum quidam illorum, ut tenuem atq; humilem, deinde ineloquentem & imperitū fastidirent. Proprium uero philosophię fuit, quod resurrectionē mortuorū, fidei nostrę basim, in dubium uocarent. Luxus erat, quod promiscue uescerentur ijs, quæ tum simulachris dæmonum immolabantur, non uitato offendiculo infirmorum. Libidinis erat, quæ nusquā gentium regnabat impunitius, q̄ Corinthijs, q̄ præter alia repertus sit inter eos, qui patris uxorem, hoc est nouerā suā stupro cōtaminarēt, nec huius autorem flagitij e suo cōtubernio profligant: quodq; cum alijs flagitiosis Christianis cōmercium habuerint, uelut illorū uitijs fauētes

Septimo loco varijs argumentis astruit resurrectionem mortuorum, declarans qualis & quibus modis sita futura. Atq; id quidem cap. xv. Postremo capite familiaria quaedam subiicit, de collatione pecuniae in subsidia pauperum, de suo ad Corinthios reditu. Postremo Timotheum et alios aliquot illis commendat. Diuus Ambrosius putat hanc non esse primam epistolam, quam Paulus scripserit Corinthijs, illam opinor coecluram secutus, quod capite quinto: Scripsi, inquit, uobis in epistola, quasi prius alteris literis super hac re ad illos scripserit, etiam si Graeci interpretes dissentiunt. Haec missam putant per Timotheum, cuius semel atq; iterum facit mentionem, simulq; per Stephanam, Fortunatum, & Achaicum, quos illis comendat. Rursus alij putant ab Epheso missam, quod in calce scribat: Permanebo autem Ephesi usq; ad Pentecosten. Alij e Philippis, nam hanc inscriptionem habent Graecorum codices. Nec mihi coniectare licet quid secuti sint, qui ita senserunt, nisi colligunt ex itinere scriptam, ob ea quae scribit Paulus: Veniam autem cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo. Ac mox: Nolo enim uos modo in transitu uidere.

ARGVMENTI FINIS.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM

PAULI AD CORINTHIOS PRIOREM PER

Des. Erasmus Roterodamum

Vocatus

DAULVS non pseudapostolus, nec usurpator apostolici muneris, quales apud uos sunt quidam, sed ascitus ad hanc functionem, ut Christi legatus essem, non legatus hominum. Ascitus autem non meo merito, sed tantum, quia sic uisum est benignissimo deo, patri, ut meo ministerio filij gloria diffunderetur, ne quid forte uos huius apostoli poeniteat, aut alios desideretis. Paulus igitur ille uobis non ignotus, simulq; mecum religione frater, muneris societate collega. Sosthenes, epistolam hanc scribimus, non factionibus, ac dissidio decertantibus, sed ecclesiae congregationi, qua dei, cuius iussu fungor

Sanctificatis in Christo Iesu

hac legatione, bonitas unanimi concordia, mutuaq; sicuti Christianis dignum est, charitate coglutinauit Corinthi, noua ac coelestem urbem in ueteri condens, & ex humano populo coelestem substituit, uidelicet repurgatum a pristinis uitijs et cupiditatibus, fastu diuitiarum, supercilio philosophiae, reliquisq; morbis, unde solent inter mortales pullulare dissidia ac digladiationes: a quibus oportet longissime abesse, quos idem deus, idem assertor Christus, idem baptizatus, eadem religio, idem praemiū, tot modis conecit & copulat. Pristinae uitae uitia semel gratis abstulit Christus, ut posthac non cogitaretis, sed in noua uita uiuamini. Non enim uestro merito uobis ea parata est, neq; enim ea debetis, uel opulentiae, uel philosophiae, uel obseruationi legis Mosaicae, sed Christo Iesu, qui uos semel expurgatos suo sanguine uocauit ad iugem perpetuamq; uitae integritate ac sanctimoniam. Neq; uero sermo hic ad uos solos pertinet, pertinet ad oēs, quicumq; ubilibet terrarū profitentur nomen domini nostri Iesu Christi, & suis opibus diffisi, ab huius pendet praesidio, siue apud Iudaeos, siue apud gentes. Eadem est omnium ecclesia, idem corubernū, uni Christo debent ex a quo cuncti, quod a uitiorū foedissimo seruitio manumissi sunt, & ad sanctimonie professionem delecti. Nec locus, nec genus discernit Euangelij causam, Christus ex a quo communis est omnium, aequo gratuito est, quicquid ab illo cofertur in quoscunq;. Proinde tum illis, tum uobis comunem opto gratiam atq; concordiam, quorum utrunq; non alius praestabit, q̄ is cui debetis omnia, deus pater, a quo ceu fonte omnis nostra felicitas proficiscitur, ac dñs noster Iesus Christus, per quem unum is uoluit esse collata omnia. Gratia tuebitur innocentiam, hanc comitatur concordia. Illa uos a peccatis assertos, deo reconciliat, haec uos uobis inuicem conciliat. Per illam ita sentitur beneficium, ut autor non ignoretur: per hanc declaratur, quod non titulo tenus modo, uerum etiam ipsa re Christianissimum sitis amplexi. Per illam coelestis beneficentiae participes estis, per hanc quod diuinitus accepistis, pro modo uestro uicissim alij in alios transfunditis. Est per diuinam munificentiam, de quo uobis gratuler

Gratia et pax

gratuler, atq; illi gratias agam. Est rursus quod in uobis desiderē, quodq; correctū malim. Sunt inter uos qui professioni suae respondeant, sunt in quibus pristinae uitae reliquias uestrigiam agnoscas. Nam ut uestra comoda pro meis duco, ita si quid secus est, mea referre puto. Proinde non cesso gratias agere deo meo uestro nomine, quod huius bonitate, sic exuberant in uobis Christi munificētia, ut qui antehac opes terrenas, fluxas ac temporarias uestrabamini, nūc coelestibus nec unquam perituris opibus Christi beneficio sitis locupletati, quae solē uere beatos reddunt. Nullū est enim uel sermonis, uel sciētia donum, quod non sitis ampliter assecuti. Dudum inanis philosophia supercilio tumebatis, nunc pro falsa ueram amplexi sapientiam, colitis modestiam. Quondam humana eloquentia freti uobis placebatis, nunc coelitus afflatis linguis, coelestia loquimini. Atq; in eo quod optimū esse cognostis, constanter persististis, unde & Euangelij ueritas, & Christi fides per uos facta est illustrior confirmatorq;, dum ipsa re declaratum est omnibus, quod in uobis gestum est, non esse gestum humanis auspicijs, sed autore deo, qui suis dotibus additis nostrā praedicationem comprobauit. Quauis enim nec Petrum nec Iacobum uidistis, quos quidam uel solos, uel praecipuos apostolos esse putant, tamen nihil est earū rerū quibus deus solet apostolorum ministeriū comprobare, in quo uideamini caeteris inferiores, ut satis liqueat, licet diuersus sit minister, autorē eundē esse, cum idem effectus consequatur. Iam ut ista ceu pignora immortalitatis futurae tenetis, ita ex his quae cernitis, fidem eorum colligentes quae non cernitis, expectatis diem illum quo Christus, qui nunc in membris suis adhuc laborare uidetur, palam aperiat maiestatem suam, segregans impios a pijs, & omnē afflictionem a suis depellens. Huius diei desiderio toleratis incommoda, huius metus continet uos in officio. Siquidem, ut perperam damnetur aut absoluant homines, certe dies ille certis calculis, aut aeternis supplicijs addicetur est, aut immortalitati destinaturus. Nec est quod dissidatis. Quem olim estis habituri iudicem, nunc habetis opitulatorem. Huius muneris est, quod ab erroribus pristinae uitae sitis ad innocentiam restituti: eiusdem munere continget, ut quemadmodum cepistis piam puramq; uitam agere, ita perseueretis esse moribus inculpatis, ne quid reperiat in uobis dies ille formidabilis domini nostri Iesu Christi, quod atrium calculum mereatur. Id ita fore confido, non meis aut uestris praesidijs, sed dei bonitate fretus, qui neminem sua spe destituit, neq; quicquam non praestat, quod pollicetur. Is cum gratuito fauore suo uos ascuerit, & adoparuit in confortium unici filij sui domini nostri Iesu Christi, fauebit & in hoc adnitentibus, ut in adoptionis honore perseueretis, nec excidatis ab hereditate, cuius iam arrabonē tenetis. Haec uos dicitur esse, de quibus uobis gratuler, & in quibus cupiam uos uestri similes esse, & in quibus uos usq; progredi uelim. Nūc accipite, quid in quibusdā uestrum desiderē, quidq; mutatum oporteat, & in quo magnope reuelim, ut uestri dissimiles sitis. Nō est opus ut doceam quid deceat professionē uestram, quod ipsi non ignoratis. Tantū obtestor fratres charissimi, per nomen domini nostri Iesu Christi, quod optimo iure sacrosanctum est omnibus illi semel initiatis, ne uestra concordia foedis dissidijs scindatur, sed animis pariter ac linguis consentiatis, ut uere sitis unū corpus, membris omnibus inter se cohaerentibus integrum. Mundana sapientia, dogmatis & placitis uarijs discinditur, & hinc familiarum ac sectarum aeterna certamina. Christianae philosophiae eadē apud omnes sunt dogmata, neq; nouit istos sectarum et opinionū humanarum ritulos. Unus est omnium praceptor & autor. Proinde par est, ut quēadmodum animorum consensu iunguntur huic initiati philosophiae, ita temperent a uerbis, quae dissidium sonent. Intus dissentire impium est, uerbis pugnare foedum. Ac ne me putetis haec uana suspitione colligere, delata sunt ad me, per eos, quorum pietas & integritas fidem meretur. Nostis Chloen, religione spectatā foeminam, nostis huius suae patronae non dissimiles familiares. Ab his dum & uestris fauent comodis, & meis curis auxiliantur, accipi inter uos esse contentiones, ceu factionibus quibusdam inter se decertantibus. Quid enim aliud sonant ista uerba, quae passim inter uos audiuntur? dum (exempli gratia) hic dicit: Ego sum Pauli: ille rursus, ego Apollo: alius, ego sum Cephæ: alius, ego sum Christi. Quid an non haec factionum & sectarum sunt nomina? Sic ex his, qui stultam huius mundi sapientiam sectantur, alius Pythagoram, alius Platonem, alius Aristotelem, alius Zenonem, alius Epicurum, alius alium atq; alium autorem iactat. & pro suo quisq; cum altero belligeratur. Nobis unicus est autor, eadem placita, idem scopus, & unde ista nomina uarietas

Gratias ago

Sicut testimonium Christi confirmatum est

Obsecro autē

ricitas: Num secus est Christus, & à seipso dissidens? Cur huius professionis gloriam, que tota uni illi debetur, partimur in homines, ex ministris autores facientes? Cui debetis innocentiam: nonne ei, qui lauit uos suo sanguine? Cur igitur aliud nomen preteritur, quam eius cuius est beneficium? An Paulus pro uobis crucifixus est: ut ita loquar docendi gratia. Si soli Christo debetis hoc beneficium omnes, & ex æquo debetis, quando quidē pariter mortuus est pro omnib. cur diuersorum hominū titulos uobis asciscitis, uelut illis tribuētes, quod uni Christo acceptum ferri oportuit? Per baptismum inserimur Christo, & huius nomine baptizamur, unde uis omnis baptismi proficiscitur. Qui uero cōuenit Pauli uos dici potius quam Christi, cū non Pauli nomine, sed Christi nomine sitis baptizati. Si per hanc occasionē gloria, quæ deo debetur, hominum nominibus uindicatur, gratias ago deo, quod neminē uestrum baptizari, præter Crispum & Caium, qui, ni fallor, nihil hinc arrogat sibi gloria, & me ministrum agnoscit. Christū autorem. Quod si cōplures baptizassem fieri poterat ut existerent, qui se pro Christianis Paulinos appellari uellent. Verum interim succurrit, quod Stephanæ familiam baptizari. Preterea non satis cōmemini, si quem alium baptizari. Magis eorū memini, quæ magis ad rem pertinent. Minimum est in baptismo, quod ab homine confertur, solēnia uerba quibus proferre potest. Volentem ac promptum aqua tingere, tum proclive est, tum etiā tutum. Verum efficaci sermone à uitijs, quibus diutissime iam assueuit, à patrijs ritibus & institutis, in lōge diuersam & religionē & uitam hominem traducere, idq; non sine magno capitis tui periculo, id uero munus est apostolico uiro dignū. Hinc erat iustior gloriandi causa, si fas esset nobis quicquam uindicare. Non quod improbē baptismum, sed quod potiora præferā, præsertim cum hoc potissimū mihi sit delegatū. Nec enim Christus ideo destinauit mihi hanc legationē apud gentes, ut baptismi tantū minister essem, sed ut meo præconio nominis illius gloriam illustrarē apud oēs, & quā plurimos per Euangelicam doctrinā illi adiungerem. Et iā si ne hic quidem est quod humano more gloriar. Neq; enim id fieri uoluit humanæ sapientiæ facundia uē præsidjs, quibus nihil huiusmodi præstari poterat, sed incomposito simpliciq; sermone rem tam arduam geri uoluit, ut tota laus facti deo trās scribatur, cui placuit per cōtemptrā & ignominiosam Christi crucem innouare mundū uniuersum. Humilis & abiecta res uidetur Christi crux, sed hæc humilitas uincit omnem huius mundi celsitudinem. Stulta quæpiam & indocta res uidetur sermo rudis & inconditus, quo Christum prædicamus cruci affixum, & in cruce mortuū, sed quibus tandē ita uidetur. Nimirum ijs, qui pristinis excecatis uitijs, non audiunt intus sermonē Euangelicū, & ideo pereunt, eo reiecto, unde poterat salus obtingere. Cæterum ijs, qui salutē eternā hinc conficiunt, profectio sentiunt non esse rem imbecillā, sed omnib. humanis præsidjs efficacior rem, ac profus à deo profectam. Ei uisum est noua hac minimeq; uulgari ratione mundum uniuersum instaurare, quod olim se facturum per Esaiam prophetam promiserat, apud quem ita loquitur: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium resellam. An non præstitit quod est pollicitus? Nonne uidemus innouari mundū? nonne uidemus homines pristinae religiōi, pristinae philosophiæ diffisos, Christi crucē amplecti, nonne iam intelligunt impiū esse, quod antea pietas habebatur, & stultissimum esse, quod prius sapiens uidebatur? Vbi interim sapiens legis scientia tumens: ubi scriba legis interpretatione superbus: ubi philosophus, qui scrutatur arcana nature, & opificis oblitus, res cōditas admiratur. Magnū quiddam pollicebantur oēs, uerum & falsi sunt, & fefellerūt. Iustitiam & felicitatem promittebant, infelices interim ipsi, & uitijs operiti. Passus est illos deus (sic merebatur illorū arrogantia) per cæcitatem ire præcipites in omne dedecoris genus, ut illos sibi ipsis ostenderet, ac resipiscentes tandem intelligerent inanem esse sapientiæ professionē & inefficacem. An non igitur deus, huius mundi sapientiam stultam esse declarauit? Declarat & antea suam sapientiā per hoc pulcherrimum spectaculum mundi, summa ratione conditi, ut ex operis admiratione raperētur in amorē opificis. At ea res ipsorum uitio cessit in diuersum. Res conditas admirati ueneratiq; sunt, autorem uelut incognitum contempserunt, itaq; uixerunt, quasi deus aut faueret uitijs, aut quod condidisset non idē moderaretur. Proinde rem eandē diuersa uia aggressus est. Visum est, ut quibus sapientiā declarata per res cōditas cessisset in deterius, hos restitueret per prædicationē rei, quæ mortalibus stulta & humilis uideretur: ut qui philosophantes, muta laxa pro dijs colebant

Aut in nomine Pauli bap.

Non enim misit me dominus baptizare

Esai. 29

colebant, iam credentes, salutem ueram assequerentur per eum Christi, iamq; diffisi præsidjs humanæ philosophiæ, per fidem diuinæ fiderent bonitati. Nec enim spes erat salutis, nisi fuisset intellecta, unde salutem sperare oportuisset. In primis igitur erat auferenda cunctis fiducia sui, non solum Iudæis uerum etiā gentibus. Etenim ut Iudæi prodigia postularent, ac maiorū suorū miraculis sese iactant, ita Græci seclantur eruditionem, ac philosophiæ cognitionē, ab hac sibi pollicentes felicitatē & gloriā. Vtrosq; sua se felicitate opinio. Nam & Iudæi fiducia legis, exciderūt à Christo: & philosophi sapientiæ persuasionē turgidi, nō recipiūt humilē in speciē crucis prædicationē. At nos neq; Mosi cum deo colloquia, nec angelos hospitio exceptos Abrahamæ, nec solem stare iustum, nec huiusmodi quicquam prædicamus, unde Iudæi cristas tollunt: neq; rursus orbium motus, aut syderum uires, aut fulminum causas prædicamus, quarum rerum cognitio Græcis addit supercilium. Quid igitur rem prima fronte stultam & humilem prædicamus, uel delictum Christum crucifixum, cuius humilitas Iudæis ruinæ fuit occasio, qui Ionæ prodigium admirantur, Christi tanto Iona maioris facta caluminantur. Græcis uero, qui rationibus humanis uestigant omnia, stultum uidetur uirginem coelitus cōcepisse foetum, sub homine latuisse deum, morte uitam esse restituta, reuixisse qui semel esset mortuus. Ita Christus utrisq; uidetur aspernabilis, sed his duntaxat, qui suis adhuc præsidjs male fidunt. Cæterum ijs, quos diuinus afflatus ad fidem uocauit, iamq; transformati sunt per Euangelij prædicationē, siue Iudæi, siue Græci, sentiunt humilem illum Christum crucifixum, dei uirtutem esse, ac dei sapientiā: ut iam nec prodigia desiderēt Iudæi, qui maiora reperiunt in Christo, nec sapientiam Græci, semel reperto omnis sapientiæ fonte Christo. Deiecit se quodammodo deus à sua sublimitate ad nostrā humilitatem: descendit à sua sapientiā ad nostram stultitiā, & tamen quod in illo stultum est uisum, præcellit uniuersam mundi sapientiā: & quod in illo uisum est imbecille, ualidius fuit omnibus humanis uiribus. Quid abiectus, q̄ inter maleficos ut maleficū tolli in crucē? Atqui hoc patet mortem, nulli non inuicta, solus deiecit. Quid simplicius aut popularius Euangelicæ doctrinæ? Hæc orbem totum innouauit, quod antehac nulla philosophorū professio ualuit efficere, ne quid huius laudis humanis præsidjs ascriberetur. Id erat futurū, si opum, aut eruditionis adminiculis, per potentes ac sapientiæ professione celebres res administrata fuisset. Nunc cum per idiotas & piscatores expugnatum sit humanæ sapientiæ fastigium, totius huius negocij gloriam intelligimus uni debere deo, cuius occulta uis contrarijs rebus, contraria præstitit. Nec in Christo tantū aut apostolis locū habet, quod dico, idem apparet in uestro grege, quos deus ad hanc gratiā uocauit. Videtis ipsi fratres, quā pauci sint inter uos humana eruditione præditi, q̄ non multi potentes iuxta uulgarem æstimationem, q̄ pauci maiorum imaginibus clari. Per humiles orta est Euangelij gloria: per humiles dilatatur, ut uersis rerum uicibus, humilitas expugnet altitudinem, simplicitas coarguat humanā astutiam. Ac proinde quæ rudia indocta q; uidentur apud mundum, ea potissimū delegit deus, quo magis pudeat humanæ sapientiæ professores. Inuolū conatus: quæq; iuxta uulgarem hominū æstimationem uidentur imbecilla, ea potissimū elegit, quo magis irrideat istos, qui factiōibus ac opibus, aut tyrannide, aut alia quauis facultate sibi potentes uidentur. Quæq; iuxta mundū humilia sunt cōtemptaq; imo quæ pro nihilo ducuntur: hæc præcipue delegit, ut antiquaret ea, quæ plurimū habere momenti uidebantur, ne quid haberet mortalitas, aut sensus humanus, quo sibi fidat apud iudicem deum. Nam apud homines inanis est gloriatio. Inter diuina & humana nulla est comparatio. Vos autem quamuis mundi huius iudicio, uiles estis, minimiq; præcij, tamen dei patris beneficio ueram ac summam dignitatem estis assecuti, qui uos ascit in consortium filij sui, per quem alia ratione largitus est uobis omnia, quæ mundi restitudo falso pollicebatur. Per hunc contigit salutaris ac uera sapientiā, ut philosophia non sit opus. Per hunc cōtiguit innocentia, ut nihil iam sit quod Mosaicæ legis opem desideretis. Per hunc accessit uita sanctimonია, ne quis hanc suis ascribat meritis. Per hunc contigit libertas, ut cuius sanguine redempti sumus à uitiorum tyrannide. Breuiter felicitatis summam uni Christo debemus, & autori patri, quo plane fiat quod scripsit Hieremias: Ne sibi placeat sapiens ob sapientiam suam, ne fidat potens uiribus suis, ne efferratur diues opum fiducia: nam hæc non præstant felicitatē: uerū si quis uelit uere gloriar, gloriatur.

Quoniam & Iudæi signa petunt

Quod stultū est dei, sapientius est hominibus

Ex ipso autem estis uos

Qui gloria gloriatur hoc nomine, quod deum agnouerit, omnium uerorum bonorum autorem ac fontem: at ita gloriatur, ne quam huius negocij portionem mundi praesidijs arroget.

CAPVT II

Ego cum uenissens

iderint igitur, qua re uobis praestantiores sint, quos pudet humilitatis Christi, sed legis opum ac sapientiae titulo sese iactant apud uos: ego certe non his praesidijs uos ad Christum conuertam. Etenim cum primum uenirem ad uos, arcanam & reconditam Euangelij sapientiam uobis traditurus, non ueni admirandae cuiuspiam eloquentiae uiribus instructus, aut eximia quadam philosophiae cognitione suscipiendus, quod hominum genus sciebam apud uos plurimum fieri. A deo nihil horum quae mundo praecleara uidebantur, professus sum, ut non aliud existimauerim inter uos scire me, quam Iesum Christum, & hunc sane crucifixum. Hominem praedicaui, sed a deo unctum, & a prophetis promissum ad redimendum genus humanum. Quod in illo est humillimum, inde sum Euangelij praedicationem auferat. Ea quamquam in uobis efficax fuit, tamen hinc nihil mihi laudis arrogauit, sic uiuens apud uos, non ut potens quispiam, sed ut imbecillis ac tenuis, non ut regnum affectans, sed ut insidijs impiorum ac periculis omnibus obnoxius. Potentium uires tolerantiam uires.

Non in per-
suasibilibus

Porro qualis erat uita habitus, talis & oratio. Quemadmodum illa nullis hominum praesidijs, sed solius dei protectu munita erat aduersus improborum uiolentiam: ita sermo meus nequaquam instructus erat rhetorum ornamentis, aut philosophorum argumentis, qui declararet quantum ipse pollerem, uel eloquentia, uel eruditione, sed tamen efficax fuit ad transfigurandos uos, non ostentatione doctrinae, sed spiritu ac uirtute dei, qui afflatu miraculisque, nostro, licet incondito, sermoni uim addebat: ne quis hoc, quod a superioris uita tenebris ad Euangelij lucem estis translatus, re tam incredibili penitus persuasus, existimet uos humanae doctrinae aut eloquentiae debere, quam nobis non uindicamus: sed potentiae diuinae, per quam sermo noster efficacior fuit, quam philosophorum oratio, quamlibet arguta aut composita. Vobis humana sapientia tumidis, sed diuinae sapientiae rudibus proposuimus simpliciora, sed ad salutem necessaria. Habemus & reconditiora de Christo, uerum ea loquimur inter perfectos. Ergo curate ut perfecti sitis, quo mysteriorum sitis capaces. Porro qui stultitiam docere uidemur apud incredulos, Christi curam praedicantes, idem apud eos, qui plene credunt, eximia quandam sapientiam praedicare uidemur, sed hanc longe diuersam ab ea, quae mundi huius causas humanis rationibus frustra scrutatur: nec humanam qua se iactant ac uendunt, qui uulgo summatae habentur: quorum autoritas una cum ipsa sapientia per Christum abrogatur & antiquatur: prodita illorum stultitia: sed loquimur diuinam sapientiam, non praeseferentem quod intus non habet, sed occultis uiribus potentem & efficacem. Factum non habet, nec quibuslibet est obuia. Arcana est, & arcanis afflatibus sentitur, ab Iesu dumtaxat, quos deus dignatur huius arcani participes facere. Huius secretiora non obicimus uulgo, sed in occulto communicamus idoneis. Eam, licet hisce demum temporibus prodita est: tamen deus ante omnia tempora, aeterno suo consilio paraauerat suis: ut quemadmodum elatus mundus haecenus stulte iactat humanam sapientiam, ita posthac habeant humiles longe praestantioris sapientiam, quam sibi gratulentur. Haec simplicibus ac puris animis delectatur, & ob id nemo principum huius aevi eam est affectus, nec magi, nec philosophi, nec Pilatus, nec Annas, aut Caiphas, nec Pharisei, nec ipsi daemones. Alio qui si cognouissent futurum, ut quamlibet humilis aut stulta crux Christi suo fulgore mundi gloriam obscuraret, & quamlibet imbecillis, mortis ac peccati tyrannidem expugnaret, nunquam illum principem ac fontem omnis gloriae cruci affixissent. Quamlibet eruditos in cognitione rerum uisibilibus, quamlibet turgidos scientia legis, tamen hoc arcanum illos fessit, solis Iesu communicandum, quos animi modestia deo conciliasset. Id enim fore praedixerat

Esa. 64

Esaia, declarans hanc, de qua loquimur, sapientiam secreto mentibus inspirari: Quae inquit, nec conspecta sunt unquam humanis oculis, nec humanis auribus audita, nec unquam cuiusquam hominis cogitatione concepta sunt, ea parauit deus Iesu, a quibus synce-
re diligitur, qui fide philosophatur, non rationationibus. Non meruerunt hoc elati principes, nec tumidi philosophi. Nobis uelut amicis arcanum hoc patefecit deus, non per humanam doctrinam, sed per afflatum occultum sui spiritus. Is quoniam diuinus est, & a deo

a deo profectus, etiam abditissima retrusissimaeque dei secreta rimatur, quo non pertingit humana curiositas. Faciem hominum cuius promptum est cernere. Caeterum quid lateat in intimis animi recessibus, nemo mortalium perspicit. Id solus nouit ipse spiritus & animus hominis sibi conscius. Ita res conditas contemplantur ac inuestigant complures, caeterum quae sunt abstrusa in mente consilioque diuino, nemo nouit, nisi spiritus aeternus, qui deo intimus est, & ob id illi conscius omnium. Homo impartit homini cogitationes arcanas tacito susurro. Deus impartit pijs suis consilia per spiritum, non hominis, qui praeter humana res nihil adferre potest, sed dei. Qualis est spiritus, talia docet. Habet & mundus hic spiritum suum, eo qui corripuntur, mundana tum sapientum, tum amant. At nobis diuini spiritus afflatus coelestia suggerit, ut intelligamus, quantum bonorum deus nobis largitus sit per Christi crucem. Atque haec est philosophia, quam ut a spiritu Christi hausimus, ita uicissim tradimus pijs ac simplicibus, non uerbis arte compositis, quemadmodum tradunt philosophiae professores id quod profitentur, sed uerbis inconditis quidem illis, uerum spiritualem doctrinam tradentibus. Conuenit enim, ut quoniam magnopere diuersum est sapientiae genus, diuersa sit & tradendi ratio. Humana quae sunt, humano more traduntur. Quae coelestia ac spiritualia, nouo modo tradenda erant, nec id sane quibuslibet, sed Iesu dumtaxat, qui hausto Christi spiritu tam habiles sunt doctrinae spirituali, quippe spirituales & ipsi. Auditor enim spiritualis, spirituali philosophiae congruit, purgato per fidem intellectu, & castigato, per charitatem affectu. Nam crassus & animalis homo, qui rerum uisibilem scientia tu met, & humanis affectibus ducitur, non recipit ea quae sunt spiritus diuini, pro stultitia ducens ac deridens, quicquid ab Iesu quae sapit, diuersum est. Non enim credit nisi quod uel experimento compertum habet, uel humanis rationibus approbatum: nec animaduertit, quod haec philosophia, quae docet Christum esse uirginem natum, uerum Deum fuisse pariter & uerum hominem, moriendo deuicisse mortem, a morte reuixisse, idem praestaturum in membris suis, quod in se praestitit, per afflictiones iter esse ad uerae felicitatem, per mortes perueniri ad immortalitatem: Hoc non comprehenditur humana rationatione, sed afflatu spiritus. Ne mihi huc adferas ingenium uastrum & acutum, simplicem potius ac puram fidem adferas. Hoc organum idoneum est artificio spiritus, quod se totum illi praebet fingendum formandumque. Caeterum qui spiritualis est, nihil non diiudicat, temporarias res negligens, aeternis inhians, nec ipse tamen a quoquam carnalium diiudicari potest, quos fugit haec coelestis & arcana sapientia. Ut enim homo non iudicat diuina, ita carnalis homo non iudicat spirituale. Nam quae hic traduntur, ex intimis diuinae mentis arcanis deprompta sunt, non ex humanis rationationibus. Quis autem mortalis ex se nouit mentem immortalis dei, ut ipsi possit esse in consilio tanquam arcanorum conscius, quemadmodum dixit Esaia: Noua ratione diuina mens uoluit asserere suos, quae falleret omnem hominis curiositatem. Nos autem ideo mentem Christi tenemus, quia spiritum illius hausimus.

CAP. III

Vt huius philosophiae rudimenta, sunt profectus, est fastidium. Ad cuius que captum accommodandus est sermo. Proinde cum primum uos adirem, non potui uobis summa tradere, tanquam plene spiritualibus, sed deieci sermonem meum ad uestram imbecillitatem, apud rudes rudem sermone sum usus, crassus crassius sum locutus, ac uelut apud infantes balbutij. Habet enim & fides profectus suos. Vos igitur cum adhuc infantes uideret in philosophia Christi, doctrinae crassioris ceu lacte uos alui, non solido cibo doctrinae perfectioris: non quod nos non potuerimus uobis tradere maiora, sed quod uos ob carnalem affectum, ac pristinae uitae caliginem nondum essetis capaces altioris doctrinae. Ac ne nunc quidem estis oes. Sunt enim inter uos, qui licet per baptismum Christo dederint nomina, tamen nondum exierunt omnes affectus humanos. Qui tales sunt, haec certe carnales sunt, non spirituales. Quid uerbis opus? aut cur id uerear de uobis pronunciare, cum ipsa res clamitet: Ex effectu uis rei cognoscitur. Cum Christi spiritus gignat concordiam, contra liuor, contentiones ac dissidia non nisi ex humanis affectibus oriantur, nonne haec inter uos comperta, coarguunt uos adhuc affines crassus & humanis affectibus? Vnde alioqui uoces istae inter uos audiuntur, quae dissidium sonant, nisi a mente corrupta? Cum autor ac princeps communis sit omnium, tamen alius apud uos dicit: Ego sum Paulinus: rursum alius

Qui enim scit
hominum quae
sunt hominis

Spiritualibus
spiritualia co-
parantes

Et non potest
scire, quia spi-
ritualiter

Et ego fratres
non potui uobis

Cum enim in
uobis sint

alius, ego sum Apollonius. nam istiusmodi titulis inter sese decertant humanae philosophiae discipuli: Ego sum Aristotelicus, ego Platonius, ego Stoicus, ego Epicureus. Nō quod ex meo aut Apollonis nomine, huiusmodi quicquā sit natum, sed his nominibus abuti uolui, quo rei indignitatem euidentius perspiciatis. Etenim si indignum est, ut gloriam & autoritatem, quae Christo debetur, transferatis in nos, qui ueri sumus Apostoli, neque quicquam uobis tradidimus, nisi quod hauserimus ē spiritu Christi, quis ferat, si ascitis hominum qualiumcūq; , fortasse pseudoapostolorum cognominibus, salutis ac religionis autoritatem uni Christo debitam, homunculis tribuatis? Veluti si Frangilius quispiam, aut Benotius, aut Augulius, aut Carmilius, aut alius quocūq; nomine, nam sint haec exempli gratia dicta, cōmentus sit aliquod humanum uitae institutum, an protinus horū cognomentis elati, foedum certamen inter uos suscipietis, & obliterato Christi nomine, uerae religionis, cuius unicus autor est Christus, facietis homines autores? Quid superest, nisi ut quemadmodum cognominibus factiūis, ita cultu quoq; ac uictu, totoq; uitae genere dissidium animorum & declaretis & alatis: ut quemadmodum fatelites sacraparū, alij colore flauo, alij rubro, alij tessellatim uariiegato, alij alijs id genus notis testantur uarios praefectos, quibus seruiunt: Ita uos sic hominibus addicti, quasi ab illis libertatem ac uitam acceperitis, cognomentis illorum gloriemini, quasi parum gloriosum sit dici Christianos? An pudet huius cognominis? An non satis est hunc uitae inuocentia profiteri? Dissicatis id quod est unū, & Christi gloriā in homunculos distrahitis. Quales illi sint nondum eloquor. Sint Apollones, sint Pauli, ut summates etiam apostoli sint, quid aliud sunt q̄ ministri Christi cui creditis? Autores nō sunt, & negociū alie num administrat suo periculo. Atq; hanc ipsam administrandi facultatē Christo debet. Hoc autore cōmuni, alij alij partibus funguntur, ut cuiq; delegatū est a deo. Ego, uerbi gratia, primū conleui plantulā iactis Euangelicae doctrinae fundamentis: Apollo rigauit, pijsq; monitis fouit, quod a nobis ceptum est. Ceterum quod adolefcit arbuticula, quod aucta diuitem foeturū prouentū effundit, id deo tribuendum est, non nobis. Si quidem frustra labore qui plantat, frustra qui rigat, nisi cōelum afflet uim suam occultam, sed hoc magis efficacem quod occulta est. Quae si destituit agricolam, neq; qui plantat quicquā agit, neq; qui rigat, sin fauerit, totus prouentus caelo deoq; debetur. Nam quod ad hanc laudem attinet, & qui plantat, & qui rigat, pari conditione sunt, cum uterq; iuxta alienum agat negociū, officij praemiū accepturus, nō a uobis, sed a deo, cuius operae sumus. Nos uelut operarij cōducti, in dei opere laboramus: uos illius estis fundus, quem illi colimus, non nobis; uos aedificium, quod illi surgit, nō nobis. Operam illi debemus, dispiciat quisq; qualem illi praestet operā: si fidelem ac synceram, accepturus est honestum praemiū: sin fecus, aut luserit operam, aut mercedem se dignā retulerit. Ego (ut exempli gratia sic loquar) tranquā doctus architectus ieci fundamentum aedificio, non meis uiribus, sed eius ope, qui delegat hoc officij. Alius atque alius fundamentis per me iactis superstruit, sed etiam atque etiam uideat quisque quid superstruat. Nam fundamentum quod a nobis positum est, mutari non potest. Succedant nobis quocūq; nomine praedicatores, nisi Christum Iesum praedicant, & eum crucifixum, audiendi nō sunt. Quod si fundamentum probant, superest ut structuram inducant tali fundamento dignā. Caeleste ac spirituale fundamentum est, non conuenit huic structura carnalis ac terrena doctrinae. Ut hominū iudicium fallat inanis ac fucata structura, dei iudicium nō effugiet. Huius igitur fundamento si quis superstruat eximia solidaq; , uelut aurum, argentū, lapides preciosos, Aut contra, si quis addat friuola uiliatq; , ueluti ligna, foenum ac stipulam, euentus ipse declarabit, quam quisq; operam commodarit. Dicam crassius, quo magis intelligatis: Ego Christum uobis scopum proposui, si quis huius exemplo doceat, innocenter uiuendum, bene merendū & de inimicis, non fidendum opibus, aspernandos honores, uoluptates foedas ut pestem execrandas, omnia ad Christi referre gloriā, praeter immortalitatē nullum sperare praemiū recte factorū, mortem etiā optandā, si pro Christo sit obeunda, is structuram addit Christo fundamento dignā: sin humanas addit constitutiunculas, de cultu, de uictu, de frigidis ceremonijs, deq; similibus rebus, quas homines cōmūscī solent, non in rem Christi, sed in suā ipsorum gloriā, aut etiā in quāstum ut orsiā tam nobili fundamento degenerēt in superstitiosos pro pijs, iam lignū, foenū ac stipulam

stipulam induxit. Sed uniuersū opus, cum propius ad motū fuerit ad lucē ueritatis, & regulam Euangelicā, palam arguetur quale sit. Si doctrina quae accessit, reddat uos inuictos ad oēs humanos affectus, palam est efficacē esse: sin reddat imbecilles ad ferenda incōmoda, si iritabiles, si morosos, si contentiosos, si obreātatores, si fucatos, hinc satis liquet adulterinā fuisse doctrinam. Quibus dies dictus est apud iudicem hominem, frequenter elabuntur. Sed exacta sunt dei iudicia, perinde quasi rem explores igni. Rebus tranquillis fortasse non apparet inutilis substructio, Ceterū simulatq; ingruerint perfectionum procellae, aut iritamenta cupiditatū, tum labascētes, re declaratis ceremonijs, aut humanis dogmatis, nō hauriri spiritū, quo qui praediti sunt, haec omnia pro Christo uel cum gaudio tolerāt. Hic est ignis, qui cuiusq; opus quale sit probaturus est. Proinde si in hoc incendio perduraret, quod hic aut ille superstruxit, nihil hinc laudis sibi uindicta apud homines, sed a deo cui laborauit, mercedem reportabit: sin exultū fuerit huius aut illius opus, operarij operae suae iacturā fecerit, praemioq; frustrabitur, etiā si ipse fuerit incolumis, sed sicuti qui ex incendio nudi subducunt sese, neq; quicquā superest, nisi ut nouis impendijs superstruat, quod fundamento respondeat. Primū & optimum erat ijs, qui Christo fuissent initiati, nihil tradere, nisi Christo dignum. Id si factum non est, utriq; conduplicatus est labor, & his qui docuerūt dedocenda, & his qui didicerūt dediscenda. Spes tamen est salutis, quandiu manserit fundamentum Christus. Qui conuenit turpi uitae cum ista confusione: ~~...~~ His rebus qui uos sua doctrina inficiunt, dignas deo poenas dabunt. An nō meminitis uos esse templum deo consecratum, quod diuinus ille spiritus inhabitator sanctificat? Quod si afficitur supplicio, qui templum ab homine dicatū prophanat, an non hūc perditurus est deus, qui suum templum cōspurcarit? Cum deus spiritu suo templum hoc semel purum sanctumq; reddiderit, adnitendum ut a nobis purū sanctumq; seruetur. Innocentia, ac moribus Christo dignis seruetur. Ambitione, libidine, dissidio, & his similibus affectibus ac moribus prophanatur, conspurcaturq; . Vos igitur cum sitis templum dei, e uitis saxis constructum, in deum impius est, qui mores aut affectus aut doctrinam Christo indignam in cōtū uestrum inuehit. Neminem fallit Christus, si quis huic inuitatur. At uideat quisq; ne praedijjs humanis male fretus, fallat se ipsum: Nihil est quod felicitatem uestram a philosophia aut legis praedijjs expectetis. Neq; quisquā hoc sese ceteris anteponat, quod humana doctrina polleat. Imō qui sibi uideatur esse sapiens, iuxta mundanam aestimationē, sapienter stultescat, ut uere fiat sapiens. Desinat esse stultae sapientiae turgidus professor, & idoneus erit, qui sit sapientissimae stultitiae discipulus. Etenim ut opes huius mūdi nō reddūt uere diuitē, ut honores mundi nō efficiūt uere clarū, ut uoluptates mūdi nō faciūt uere felicē, ita sapientia mūdi huius, nō reddit uere sapientē apud deū, cuius iudiciū nemo fallit, etiā si apud homines sapientiae titulū sibi uindictet. Irridet deus huiusmodi sapientia, dum eam declarat a deo nō esse saluiferā, ut officiat etiam ad salutem parandā, dum elatos ac feroces, & ob hoc indociles reddit. Praedictum est autē hoc iam olim, in libro qui de patientia Iob conscriptus est, cum ait de deo loquens. Qui comprehendit sapientes per suam ipsorum astutiam. At rursus in psalmo LXXIII Dominus nouit cogitationes hominum qui sibi sapientes uidentur, quod uanae sint & inefficaces ad praestandum, quod pollicentur. Cum hoc negociū salutis nostrae totum diuinum sit, non est quod homines sibi quicquā hinc uindictent, nec est cur ullam gloriā portionem homini uelut auctori tribuatis, cum tota debeatur deo. Iam cum unum sit corpus, mutua charitate compactū, non est quod aliud alijs sibi peculiariter uindictet, cum in commune uestra sint omnia. Siue quid ualet Paulus, aut Apollos, aut Cephas, beneficio dei in uestrum cōmodum ex aequo ualent: siue quid obstrepit mundus, in uestrū cedit bonum: siue nobis obtingit uita, uobis doctrina cōfirmandis uiuimus, siue mors ingeritur, uobis exemplo roborandis morimur: siue occurrant praesentia, neglectim utendum est momentarijs, siue futura, ad haec magno animo connitendum, quae licet nō certatis oculis corporis, tamen oculis fidei cernitis. Facessant igitur partij ac factionū uocabula, cum per unicum auctore omnia ex aequo uestra sint, etiam si ipsi uestri nō estis, ut uos uestri in hominem traducatis, sed Iesu Christi, cui nos pariter ac uos ipsos debetis. Porro Christū deo debetis omnium summo auctori, qui p̄ illū omnia uobis largiri uoluit.

Ignis probabit

Detrimentum patitur

Nescitis quia templum dei estis

Nemo se seducat

Vos autem Christi

*Sic nos existit
met homo*

Vius igitur nomine gloriatur, qui uere uelit gloriari. Nos uero sic aestimet homo, non ut autores aut dominos, sed ut aestimari par est, qui ceu ministri Christi negocii agunt, quicq; rem ab alio credita dispensant, mysteria non hominum, sed dei. Cum igitur in confesso sit, quod omnes, quales quales sunt, rem administrent, summam quidem, sed alienam, quod ad horum aestimatio nem attinet, nihil aliud interim spectetur in his, nisi ut quod a deo creditum est, bona fide dispense aliquis, non alio spectans quam ad Christi gloriam. Qui pro diuinis humana docent, qui uestra obedientia ad quæstum ac factum abutuntur, qui sub Euangelij præ textu rem suam agunt, qui sub umbra gloriæ Christi, tyrannidem affectant, malæ fidei dispensatores sunt, & quamuis imponant humano iudicio, deum non fallunt, cui proba ri summum est. Nam mihi pro minimo est, si uestro tantum iudicio prober aut improber: imò si quocunq; iudicio humano. Tantum enim abest, ut homines de hominis conscien tia recte iudicare possint, ut nec de meipso ausim pronuntiare, an laudem merear apud deum, necne. Ipse quidem pro uiribus admissus sum, ut officio legato satisfacere, nec ullius fraudis mihi sum conscius, at non hinc ausim mihi uindicare iustitiæ laudem. Si quidem fieri potest, ut imprudens, siue excedens, siue deficiens fecerim aliquid secus q̄ oportuit. Id cum soli deo sit cognitum, hunc unum habeo iudicem officij mei. Huic igitur, cuius oculis perspicua sunt omnia, iudicium omne de occultis deferamus, pronun tiaturo de singulis, cum ipsi tempestiuum uidebitur. Proinde uobis canendum est, ne fer ui sententiâ domini anticipetis iudicâtes ante tempus. Nec enim tempus est de his pro nunciandi, donec aduenerit dominus, iudicaturus & cœlestia & terrestria, & subterra nea, is tum in lucem proferet, quicquid nunc in tenebris abditum est, & oculis omnium conspicuum reddet, quod nunc in sinuosis humani cordis recessibus occultatum, fallit hominum conscientias. Tunc ab eo, cuius certa sunt iudicia, pro meritis cõtinent præ mia. Qui sincere functus erit officio, laudem æternâ feret a deo, etiam si parum comen datus fuit hominibus: qui secus, pudeat ac pœnas dabit condemnante deo, quamlibet apud homines in precio habitus. Cæterum ne quid erretis, hactenus sermonem in meatu Apollonis transuli, non quod nos simus huiusmodi factionum occasio (nam neq; nos uin dicamus nobis quicquam, neq; quisquam apud uos se Paulinum, aut Apolloniu iactat) sed intelligens inter uos esse uaria partiũ studia, ne quem iritarem, malui rem fictis nomi nibus proponere, ut lecta in cõmune epistola, se quisq; tacitis agnoscat. Idq; uestra cau sa factum est, ut nostris nominibus res odiosa tractaretur, quo citra ullum tumultum discere tis, quam indecore gloriatur quidam pseudopostolorum cognominibus, alios præ se de spicientes, impieq; tribuentes hominibus, quod est dei: nec ob aliud attollentes sui quis que apostoli dignitatẽ, nisi ut ipsi interim præstantiores habeantur: non minus stulte de se iudicantes, quam de illis iudicant, quorum titulis efferuntur. Fortasse ferri poterat hæc, si stulta tantum essent, nunc cum hinc perniciofa nascantur dissidia, res nõ potest dissimu lari. Neq; enim plus tribuendum est uiris apostolicis, quam, ut modo dixi, alienæ rei di spensatoribus tribuere par est: neq; cuiquam huius aut illius nomine gloriandum, cum hoc ipsum, etiã quod per illos adfertur, deo debeatur. Hæc cum mecum perpendo, non possum non admirari, unde inter uos ambitio scœdisima, uel apostolorum stulte sibi uin dicantur, quod est Christi, uel discipulorum, qui malunt de homine ministro, quam de autore deo gloriari. Appello te quisquis es, qui ob fucata gloriã eius, a quo baptismum, rem facile accepisti, tibi uel placet uel displices, quis est istius discriminis autor, ut hic minus, ille plus accepisse uideatur? Si quis in aureo, aut gemmeo labro baptizetur, sãtra p̄tis susceptoribus, idq; per apostolum: aut si hoc parum est, per summum apostolum, qui toto strepitu, regum opulentiam superet: quis ausit pronuntiare, huic plus esse collatum, quam si per Petri piscatoris, aut meum coriarij ministrum aliquem in aluelo fictus in ba ptizatus esset? Rursus appello te quisquis es, qui stultissimũ hunc errorem inseris in ani mos simplicium, aut certe abuteris errore, quem castigatum oportuit, quid tandem est istuc, unde tollis cristas? Tua tradis an aliena? si tua, te ipsum prædicas, non Iesum Chri stum. Sin aliena, qua fronte uindicas a deo acceptum, quasi a te profectum esset? Si cre distuum esse, quod diuini muneris est, quid te cæcus? Sin intelligis, & tamen hinc te iactas ac

*Itaq; nolite
ante tempus
iudicare*

*Hæc aut fra
tres transi
gurauit*

*Quis te di
scernit*

ctas ac uenditas, perinde quasi tuum esset, quid te impudētius? Ab humili fundamēto quod magnitudinis uenistis o Corinthij? Nos famelici, tenues, & egentes apud uos, adeo ut corijs cõsuetudis nobis diurnum uictum parauerimus, nos humiles & indignis modis af flicti Christum uobis pure prædicauimus. Nunc eò uenistis, ut nobis fastiditis, per alios apostolos, & saturitate tam sitis feroces, & opulentiã turgidi, & regno seditiosi? Et tan tam rerum amplitudinem possidetis, nobis qui difficillimam istius negocij portionem exhaustimus exclusis? An magnũ aliquid assecuti sitis, uos uideritis. Optarim certe uos uere regnum Christo dignum adeptos esse. Ingereremus nosmet in aliquam portionem istius regni, ut qui rudimēta iecerimus, simul quoq; uobiscum regnaremus. Nec enim arbi tror uos usque adeo futuros inciuites, ut a quibus felicitatis uestræ nata fuissent exordia, hos prorsus a consortio felicitatis excluderetis. Nisi prorsus hac infelicitate nati sumus, aut cum alij doctrina non sincera tantam gloriam sibi comparent, nos præter contem ptum, famem, infamiam, carcerem, plagas, capitis discrimina, nihil premij reportemus. Si præmij humanis pensandum erat officium apostolicum, arbitror præcipua deberi nobis, qui tantis periculis Christi primi uobis insecuimus. At si recte regnant apud uos, qui optimo fundamento per nos iactio qualia cunq; superstruxerint, opinor irato Deo nos solos infelices esse. Illis opes & sapientiæ titulus autoritatẽ, ac tyrannidem apud uos conciliat: nos opinor omnium postremos Christus ad apostolicum munus acciuit, ut supplicij ac mortibus obijceret, similes ijs, qui ob maleficia sua bestijs obijciuntur, quo plebi spectaculo sint. In quod prætorium non sumus pertracti: Quis est carcer, non conscius afflictionis nostræ? Quod forum est, in quo non sumus publico ludibrio affecti, adeo ut spectaculo fuerimus, non solum huic mundo, qui Christum damnat, non solum hominibus, qui terrena sapiunt, uerum etiã ipsis demonibus, qui nostris malis oblectan tur. O rerum uices, in diuersum uersas. Nos ceu stulti despiciuntur ob Christum, quod huc crucifixum & humilem prædicauerimus, uos ut sapientes sustulistis animos fiducia Chri sti. Nos ut imbecilles deiecimus nos ob Christi gloriã, Vos ut potentes insolescitis. Nos cõtempti & obscuri, uos insignes & clari. Ad nos præter laborẽ & molestiã nihil redijt, Totus fructus penes uos est. Quid em̄ accessit nobis præmij, pro tot periculis ac malis? Ad huc usq; diem adeo non regnamus, sicut quidã apostolorum nomine sese uenditantes, ut sape desit quod edamus, sape quod bibamus, sape quo uestiamur, tantum abest ut opes collegerimus ex Euangelio. Quin & colaphis subinde cædimur, tantum abest, ut hono rem lucriferimus. Adhuc incertis uagamur sedibus, quod quidẽ extremæ tenuitatis est, nec adiculas esse proprias, in quibus saltem hoc comodius feras pauperiem, quod tectius. Adeo non expiamus quenquam, ut opificio manuario nobis uictum paremus. Adeo non aucupamur humanam laudem, ut deuouentibus nos bene precemur, ut pro cõuicij, quibus afficimur asidue, benedictia rependamus. Adeo nõ opprimimus quen quam, ut persecutorum sæuitiam taciti perpetiamur. Quid multis opus est? Alij gloriã potiuntur apud uos, nos uestri causa in hunc usq; diem ut reiectamenta habemur huius mundi, quibus nihil esse possit abiectius aut conculcatius. Si iuxta morem quorundam, meos labores, mea pericula, mea officia uobis imputare uellem, nõne foret expostu landi iustissima ratio? Nunc non hæc scribo, uelut alienatus a uobis ob ingratiudinem, quo uos afficiam pudore: quin potius ut amantissimus pater, filios charissimos admo neo, non mea causa, sed uestra. Nam si res uobis in bonum cederet meo tantum malo, meum incommodum pro nihilo ducerem, gratularer uobis quorum cõmodis & me ipsum nõ dubitem impendere. Nunc cum uideã uos per nouos apostolos in peius delabi, cog git me pietas erga uos, ut uos admoneã periculi, quod ego sanè meũ esse duco. Non est uobis hic animus aspernandus Corinthij, uere germaneq; paternus. Immensum discrimen est inter pædagogũ & patrem: ille pro tempore sæuitiã exercet in ætatem innocen tem, & aut mercedis gratia, aut mali metu facit officium, si tamen facit: at pater ob insitam penitus a natura pietatem, uel suo malo, filiorum cõmodis consultat. Ut contingant uo bis uel decem pædagogorum milia, certe paucos in his experiemini patres. Cur autem non appellem me patrem, uos filios? cum primus omnium uobis prædicarim Euange lium, cum per me sitis renati Christo. Nõne ego quodammodo uos genui? Quæ ma ter tantum laboris in nixu patitur, quantum ego passus, cum uos Christo parturirem?

*Puto enim
quod deus
nos apostolos*

*Nos stulti pro
pter Christum*

*Non ut con
fundam uos
hæc scribo*

*Imitatores
estote mei*

Proinde si patrem hunc agnoscitis, si uere filij estis, obsecro per pietatem mutuam, patrem uita ac moribus exprimat. Cur e nobis prognati, aliorum similes uideri mauultis? Ista quae ad me deferuntur de uobis, unde sint, uos uideritis, certe a me non haufistis. Quod si quid excidit uobis nostri, quando nondum mihi uenire licet, mitto ad uos Timotheum, uelut alterum me, nimirum filium, haud quaquam degenerem, sed dei beneficio fidelem: qui ut primum per me Christum imbibit, ita a paternis uestigijs nusquam discedit. Is uobis in memoriam reuocabit institutum uitae meae, quod ad exemplum Iesu Christi, & sequor, & trado, non uobis tantum, sed cuius conciliabulo Christum profitemi. Quem admodum is communis est omnium autor, ita debet omnibus eadem esse uiuendi ratio. Qui germanus est filius, is ex animo, non mali metu, suo fungitur officio. At sunt inter uos, qui ob absentiam meam, excusso pudore sic insolenter se gerant, quasi nunquam sim rediturus. Sed fallentur isti: nam propediem adero, si dominus permiserit, ac tum re ipsa experiar, non quantum sermone polleant isti, qui tam insolenter efferunt sese, sed quantum factus. Neque enim in magnificis dictis sita est Euangelij uis, quae cuius in promptu sunt, sed in ui, aut uirtute caelesti, quae malorum tolerantia, quae concordia, quae totius uitae innocentia, quae miraculis declaratur. Vultis ad uos ueniam? Veniam equidem. Caeterum uos uideritis, ut me, sicuti par est, excipiat. Vobis in manu est efficere, ut uel austerus ac terribilis ueniam, uel lenis ac mansuetus. Est mihi autoritas a Christo tradita, uirga suppliciorum coercendi premendique rebelles & intractabiles. Verum ego malim hac non uti, malim huiusmodi moribus esse uos, ut ceu pater, propitius ac mitis pater, aut gratuler innocentiae uestrae, aut si quid fuerit leuatum eratorum, molli paternaque castigatione emendetur.

In uirga ueniam ad uos an in charitate

Omnino talis auditur inter uos

Erum illud & notius est, quam ut negari possit, & grauius quam ut ferri debeat, & perniciosius, quam ut differri expediat, quod inter uos, quos ut templum deo sacrum decebat omnis puritas, foedus rumor est libidinis, & huiusmodi libidinis, ut eius infamia, nec apud ethnicos, et a Christo alienos conperiat, uidelicet ut aliquis nouerca sua uxoris loco habeat. Quanto eum probro putatis Christiani nominis, iam huiusmodi flagitia publicus rumor de uobis spargit. Et uos interim perinde quasi tantum uestra professionis dedecus nihil ad uos pertinet, uobis ipsis placetis, inani sapientiae persuasione turgidi, cum magis conueniret, publico luctu testari, uobis turpissimum admissum uehementer improbari, profligato e contubernio uestro tanti sceleris autore: primum ne fauere turpibus admissis uideamini, si ceu familiarem ac contubernalem agnoscatis, eum qui nondum declarauit se poenitere flagitij, Deinde ne pestis exitialis semel admissa latius serpat apud uos. Postremo ut autor nefarij sceleris, si uideatur a uobis, uelut omnium publico iudicio damnatus, pudore tactus respiscat, donec certa poenitentiae signa declarent hominem idoneum, qui in sanctorum consortio recipiatur. Id a uobis ilico factum oportuit, ubi foedus rumor hominem (nam adhuc parco nomini) reu ageret nefandi criminis. Hoc ipse facturus eram, si praesens apud uos fuisset. Nunc absens (licet non totus absim, nam ut absim corpore, ita spiritus autoritate praesens sum) absens igitur, sed perinde quasi sim praesens fero sententiam, quam uos quoque sequi debetis, ut publico coetu, frequentique coeuentu decernatis (ne quis hoc autoritatis sibi priuatum uindicet) quem oportet nullo humano affectu conuenire, sed nihil aliud spectantem, quam gloriam domini nostri Iesu Christi, in quo simul adero spiritu duntaxat, ut dixi, nec deerit autoritas domini nostri Iesu Christi, cuius nomine conuenietis, qui nostram sententiam sua potentia reddet efficacem: ut qui scelus hoc tam turpiter admisit, eiectus a uestro contubernio tradatur satanae, quo iuxta carnem affligatur, pudefactus humano iudicio, ut spiritus & animus sit incolumis apud iudicem Iesum Christum omnia iudicaturum, non haec tantum, aut hunc tantum. Expediit interim hoc etiam isti, ut exactum illud ac seuerum dei iudicium anteuerat, & temporaria castigatione maceretur potius, quam aeternis supplicijs addicatur. Nostrum est medelam parare potius, quam poenam: sic enim agendum cum nocente, ut sit qui possit emendari. Nec enim hominem e medio tollimus, sed extinctio peccato seruamus hominem. Hac poena debet esse contenta Christiana mansuetudo. Lapidare Iudaeorum est, mederi Christianorum. At nihil horum uobis curae fuit, neque uos commune dedecus, neque uos commune periculum commouit, perinde quasi

Ego quidem absens corpore

Non est bona gloriatio

CAPUT V

quasi re bene gesta uosmet efferentes. Multum interest inter gloriationem mundanorum, & gloriationem Christianorum. Ista gloria uobis dedecori est, nec de decori solum, uerum etiam periculosa. Esto, inquit, unus est qui peccauit, quid hoc ad totam congregationem? An ignoratis, quod ingentem farinae consperse uim, paululum fermenti afficit, & acidam reddit? Fermentum est quod e corrupta massa superest. Si quid igitur ueteris uitae residet in uobis, diuersum a simplicitate Christi, fermentum est, prorsus a uobis expurgandum, ut per uitae nouitatem sit noua conspersio, nec in uniuersa massa quicquam pristinae malitiae sit admixtum. Sicut enim Christus uos a peccatis semel immunes reddidit, ita uobis data est opera, ne rursus irrepat in uos aliquod superioris uitae contagium, & innocentiae Christianae uiciet sinceritatem. Amat deus, qui hoc carent fermento. An non id olim typis mysticis adumbratum est? Hebraei cum ementi mare, liberati fuissent ab Aegypcia seruitute, iussi sunt quotannis in huius rei symbolum ac monumentum stato tempore, macerato agno anniculo, septem diebus uesci panibus nullo fermento corruptis, quemadmodum fecerant iam fugam adornantes ex Aegypto. Interea farinae puram secum efferunt, fermentum omne relinquunt Aegyptijs. Neque dignus habetur, qui uescatur agno paschali, nisi qui septem diebus fermentum non attigerit. Immo placulum habebatur id temporis, quicquam usquam fermenti reperiri in domibus Hebraeorum. Vmbra rerum habebant illi, nos uerum phase tenemus, agnum omnis maculae nescium. Is est Christus Iesus, pro nobis a teterrima mortis uiciorum tyrannide liberandis, in crucis ara immolatus. Non temere est immolatus. Semel Aegyptum euasimus, superest ut iugiter hoc festum celebremus, haud quaquam gaudentes atque attollentes nos ijs rebus quibus olim capiebamur, cum adhuc haberet nos foeda simul ac dura seruitus, hoc est non fermento legis Moisaicae, non fermento ueteris malitiae ac uersutiae, sed libis ac panibus nullo fermento uitatis, id est moribus innoxijs, simplicibus, synceris, nulloque furo simulatis. At ne quid erretis, quod paulo ante iusserim a uobis uitari consuetudinem infamiae libidine contaminatorum: non hoc sentio, quod postulem ut uniuersos huius regionis impudicos deuitetis, nec cum ullo consuetudinem agatis, qui auaritia rapacitatis ue infamia laboret, aut simulachrorum cultui deditus sit, quod si conemini, tota haec Graecia uobis sit relinquenda, cum istiusmodi nusquam non occurrant. Quanquam id quoque cupiam, si liceat, nunc quod fieri non potest, non exigo: illud exigo, ut si quis titulo Christianus, palam huiusmodi uitijs infectus sit, quae plurimum absunt ab instituto Christiano, puta scortatione, aut auaritia, aut simulachrorum cultu, aut maledicentiae morbo, aut temulentia, aut rapacitate, adeo uitetis hominis familiaritatem, ut ne cibum quidem cum illo capere dignemini, donec respiscat. Id uestra plurimum refert, ut uester coetus purus sit & incorruptus. Quales sint alij, uiderint ipsi: illorum uita nec uos inficiunt, nec cedunt in probum Christiani nominis. Ergo qui tales sunt, non oportet sinere impunitos, si modo crimen in propatulo est inter uos. Id satis est mihi. Quorsum enim attinet, ut de his quoque iudicem, qui ut sunt a Christo alieni, ita non pertinent ad nos? Nonne domi quisque sua censorum ac iudicum agit, nec sua referre putat quid agatur in aedibus alienis? Si quid domi sua commissum est, id existimat ad totius familiae rem pertinere. Proinde satis est nobis, si Christiani de Christianis iudicemus. Qui sunt alieni a professione Christiani nominis, hos diuino iudicio relinquimus. Quod si nemo finit domi suae scelerosum ac pestilentem, uos quoque tanti facinoris auctorem uestro contubernio profligate, hoc & illius refert & uestra, & ad Christiani nominis dignitatem pertinet. Nam & ille pudore correptus ad se redibit, & uos periculum contagij simul ac suspicionem a uobis propelletis, & intelligunt omnes haec non probari Christo, qui uitae docuit ac praestitit innocentiam. Pestilens quidem fermentum haecenus ostendi, sed itosae contentiois, ac foedae libidinis, penitus a uobis reiiciendum.

Pascha uobis Arum immolatus est Christus

Scripti nobis in epistola

CAPUT VI

Ed alias quoque comperio in uobis pristinae uitae reliquias, quae fermentum auaritia sapunt. Vt uestra non interest de ijs, qui ab ecclesiae consortio sunt alieni, ferre sententiam, ita uehementer indecorum est Christianos a non Christianis iudicari. Primum illud admiror, quo pacto quis Christum professus, si quid extiterit contouersiae de re pecuniaria, possit animum inducere, ut non uereatur ad iudicem prouocare, & quod grauius est, ad iudicem impium potius, quam Christianum

Audet aliquis uestrum habens negocium

stianum. An aequum iudicabit, qui tota uita professione iniquus est? An non uidetis quod preposterum sit, ut mundus cuius impietas ex sanctorum fide uitae sit olim damnanda, nunc ceu iustior ac melior, de sanctis ferat sententiam, & illorum lites dirimat? Quod si tanta res uobis committitur, ut per uos totius mundi, hoc est omnium impiorum uita damnetur, an parum idonei uobis uideamini, qui de rebus friuolis ac leuissimis iudicatis? Vos enim estis lux mundi, quae coarguat impiorum errores. Hoc quo pacto fiat, si in uobis ipsis sint tenebrae? sicut quod redargutione sit dignum? Nunc causas uestras ad impios iudices deferitis, quasi aut plus sapiant illi quam uos, aut penes illos sit aequitas, quam penes uos. An ignoratis, quod non homines solum mundo deditos, uerum etiam angelos impios huius mundi tyrannos olim iudicaturi sitis? Ne magnum uideatur si causas infimas de rebus, quae ad uitae corporalis usum pertinent, inter uos finiat, uestra credulitas illorum incredulitate, uestra pietas illorum impietatem, uestra innocentia illorum impuritatem condemnabit, atque hodie condemnat, si uita Christo digna egeritis. Et oblitum dignitatis uestrae, eos iudices facitis rerum uestrarum, de quorum omnium capite per uos pronuntiabitur? Quod si tam estis contentiosus, si tam amantes rerum fluxarum, quarum contemptum profitemini, ut super his non solum dissideatis inter uos, sed ita dissideatis, ut omnino iudices sint adeundi, uel ad quoslibet, quantumuis in uestro contubernio contemptos & humiles causas istiusmodi deferatis. Non hoc dico quod ita fieri uelim, sed ita loquor, ut uos uestri pudeat, cum apud ethnicos iudices decertatis. Si respondetis professione uestra, qui inter uos abiectionissimus est, praestantior est ipsis, qui apud impios summi habentur. Usque adeo ne uos ipsos contemnitis? Adeo nullus est inter uos, qui tantum sapiat, ut de rebus tam leuibus arbiter sedeat, & inter duos Christianos lite finiat? inter quos, quoniam fraterna charitate ac rerum communione coagulantur, oportebat facillime conuenire. Nunc adeo non conuenit, ut Christianus cum Christiano contendat iudicio, idque quod est foedius, apud hos, qui a Christo sunt alieni, quasi possint illi ad legum humanarum regulam, quod iustum est pronuntiare, uos ad Euangelicam regulam non idem possitis. Videte quot modis hic peccetis. Primum hoc ipsum uobis turpe est, quod istiusmodi controuersioles non ipsi inter uos componatis, citraque tumultum, aut contentionem ullam transigatis, uel mutua concessione, uel certe per arbitros, sed eo pertinet uentum est, ut dum neutra pars alteri uel cedit, uel concedit aliquid, apud publicos iudices, teste populo, res sit agenda. Non carebat uitio, si haec ageretur apud iudices ecclesiasticos. Nunc quam foedum est spectaculum, apud iudices impios decertare de rebus nihilis? Nostra religio pax est, ac per Christum in unum corpus insiti, plusquam germani facti sumus. Adhaec rerum istarum uilium, pro quibus hic mundus depugnat, neglectus, nos reddidit Christianos. At cum pro his ipsis tam acriter contenditis, ut non pudeat Christianum in ius trahere Christianum, & apud impium iudicem rerum agere, quid creditis in mentem uenire ipsis, qui conspiciunt? An non sic apud se cogitabunt? Vbi inter istos Christianus pudor? ubi fraterna charitas? ubi rerum omnium communitas? ubi pax, quam semper habet in ore? ubi pecuniae contemptus? ubi lenitas illa Euangelica, qua iubentur & tunicam ultro relinquare, si quis pallium ademerit? Ecce quantula de re, quam turpiter digladiantur, non solum nobiscum, uerum & inter ipsos. Qui sit de Corinthiis, ut adhuc tanti uobis sit pecunia, ut huius gratia tantum dedecus in Christianum nomen asciscatis? Respondet aliquis: nisi meum ius persequor, non abfuturus sum ab iniuria, nisi quod meum est uindico, futurus sum in damno. At etiam atque etiam uidete, ne dum leuem incuriam timetis rei pecuniariae, graue damnum faciatis innocentiae, bonaeque famae, atque adeo grauem iacturam inferatis Euangelio. Praestabat non euincere rem, quam hanc ansam praebere incredulis obreclandi Christo. Satius erat leuem iniuriolam negligere, quam dum sic persequeris, animum ulciscendi cupidum profiteri. Iam uero tantum abest, ut Christiana mansuetudine damnum aut iniuriam impune feratis ab alijs, ut ipsi ultro alios afficiatis iniuria, ultro fraudetis ac circumueniat alios, non incredulos tantum, uerum etiam religionis consortio germanos. An non ista pristinae uitae fermentum sapiunt? An non ista longissime dissonant, & a doctrina, & a professione uestra? Quisquis Christum proficitur, innocentiam proficitur, & his factis promissum est regnum caelorum. Nec enim satis est tinctos esse liquore, non satis est insitos esse Christo, nisi tota uita Christi doctrina respondeat

Iam quidem
omnino deli-
ctum est

Frater cum
fratre

respondeat. Ideo a mundo exempti, cooptati estis in corpus Christi, ut posthac integritate uita Christo capiti respondeatis. An illud uos fugit, quod iniuste uiuentes, quamlibet baptizati, excludendi sunt ab hereditate regni caelestis? Ne quis sibi imponat, etiam atque etiam dico, edicoque uobis, Neque scortatores, neque simulacrorum cultores, neque adulteri, neque molles, qui uelut euirati prodigiosa libidini obseruiunt, neque qui masculis mulierum uice abutuntur, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque qui per uim inuadunt aliena, consortes erunt regni dei. Nihil proderit nouus titulus, si uita ueteribus uitis sit inquinata, imo Christus his uertitur in occasione grauioris damnationis. Atque haec quidem dedecora, quae modo commemorauimus, quondam in uos competebant, antequam essetis per Christum renati. Non exprobro quod fuistis, imo ne eodem reuoluamini. Abluti estis a pristinis commissis, gratis abluti fuistis, caute ne rursus inquinemini. Neque solum ablutis suo sanguine restituit innocentiam, uerum etiam ultro sanctimoniam contulit & iustitiam, idque non praesidio legis, aut meritorum uestrorum, sed per Iesum Christum, cuius nomine baptizati estis, perque spiritum dei nostri, cuius arcano afflatu efficacia sunt ecclesiastica sacramenta. Quo magis adnitendum, ne tantum beneficium, quod gratis contigit, uestro uitio perdatis, simul & ingrati erga autorem, & in uos ipsos pessime consulentes. In his quae sunt necessitatis naturae, mihi licita sunt omnia. Nullus enim me uetat uti eodem iure, quo caeteri utuntur apostoli. Sed fortassis non semper expedit uobis, ut utar meo iure. Qui uestro cibo uiuunt, qui uos expilant, uelut empti uestra munificentia, non audent libere uos admonere turpitudinis uestrae, ne offensi commodum aliud conferatis. Mihi quoque ius erat grauari uos sumptu, ius erat accipere mercedem operae impensa, praestatum cum plus laborarem, quam alius quiscumque. Non mihi deerat potestas haec agendi, sed nolui committere, ut utens hac potestate, redigerer sub alienam potestatem, & cuiquam uestrum deuinctus uiderer: quo magis uobis liqueret, & si quid doceam, me uestrum, non meum agere negocium: & si quid obiurgem, uos patienter audire debere. Nec enim facile offendit libertas admonentis, qui nullo nomine sit obstrictus ei, quem corripit. Alio qui non ita magni refert, cuius utare cibo, cum omnino cibo sit opus. Escas uentri destinate sunt, uenter uicissim escis dicitur est, age seruatur interim pro tempore necessitati. Nam breui futurum est, ut & uentrem & escas aboleat deus, hoc est ut neque uenter nos fame torqueat, neque ullus sit escarum usus. Caeterum ut necessitati parendum est nobis, qui Christo sumus initiati, quod habemus cum ethnicis commune, ita uitiorum nulla debet esse communio. De cibis nihil ueto, uescatur quisque quibus uelit, foedam libidine interdico. Neque enim ut uenter escis dedicatus est, ita corpus dicatum est spurcae libidini. Imo corpus nostrum domino Iesu consecratum est, & ille uicissim nobis adglutinat est. Sic enim illi uisum est, ut nobis membrorum, illo capitis uice fungente, mysticum corpus pariter constituamus. Haec coaglutinatio temporaria non est. Mors soluit uescendi necessitatem, at non dirimit coniunctionem cum Christo: Nam quemadmodum deus pater dominum Iesum, caput nostrum, suscitauit a morte, ita nos quoque illius membra unam cum illo suscitabit, simulque cum illo donabit immortalitate. Potens enim est ille & idoneus, qui hoc praestet, etiam si quibusdam incredibile uideatur. Igitur ut anima nostra non erit particeps illius immortalitatis, nisi fuerit eam hic per iugis integritatis studium meditata: ita corpus resuscitatum, non erit particeps illius gloriae, nisi hic a peste uitiorum fuerit immune. Quam uero prodigiosum spectaculum, si membra capiti innocentissimo dissimillima uideantur? An non uenit uobis in mentem, quod, ut diximus, corpora uestra membra sunt Christi? Quid igitur? Eo ne dementia ueniat, ut cum haec sciam, summa cum contumelia capitis, tollam membrum Christi, & ex eo faciam membrum scortii? Id quidem auertat deus. Et tamen quid aliud agit, qui cum scorto rem habet? An uos illud fugit quod est clarissimum, eum qui adglutinat scorto, idem corpus cum eo fieri? Sic enim legitur in Genesi de marito & uxore: E duobus fiet una caro, idemque corpus. Nam ut in licito matrimonio honestus consensus est duobus animis unum reddit, corporum item legitima commixtio est duobus unum efficit: ita in nefario coitu, quisque sit idem cum eo, cui se turpiter admiscet. Quod si foedum habetur, si corpus suum uxor, fraudato marito, cum adultero misceat: ita nefarium est, corpus semel Christo consecratum putido scorto miscere. Nam qui domino Iesu adglutinat, ob corporis & capitis communionem, unum cum illo spiritus redditur, cui cum parum

Et haec fuistis
quidem

Omnia mihi
licent

Sed ego sub
nullius

Per uirtutem
suam

An nescitis

Gen. 2

Omne enim
peccatum

mus sit, pessime conuenit cum spurca libidine, quæ mentis usum adimit homini, ac uelut in brutâ pecudem transformat. Proinde summo studio fugite nefariâ libidinem. Cetera fere scelera quæ patrant impij, licet nascantur ex corpore, tamen cû alieni corporis iniuria cõiuncta uidentur, nec totû, ut uidetur, hominẽ conspurcât. Ceterû qui libidine peccat, in suû ipsius corpus contumeliosus est, quod turpi admixtu polluit atq; contaminat. Nec enim adulter adulterâ conspurcat, nisi simul cõspurcato corpore proprio, sine quo flagitiû non admittitur. Homicida qui iaculo cõfigit hominẽ, intacio suo corpore lædit alienû, & una duntaxat sui parte pollui uidetur. Libido totum cõspurcat hominẽ, quod uulgus etiã intelligere uidetur. Si quidem à coitu solet uti balneis, quo sordese cõmixtu corporû contractas abluat. Facinus est, in corpus alienû esse iniurium. At demẽtiæ similitimum uidetur, propriû corpus ignominia afficere. Ne putetis leuem esse culpam libidinis, etiamsi corpus potissimû conspurcetur. Et corpori suus habendus est honos, quod animû immortalis est domiciliû, quod ablutû sacro liquore, iam ipsum quoq; sic deo cõsecratum est, ut templum sit spiritus sancti, quẽ haussistis in baptismo, quoq; Christo cõglutinamini, nunquã ab eo diuellẽdi. Quod si uestri cõtumelia uos nihil cõmouet, certe moueat, quod istud cû graui iniuria Christi cõmittitur. Semel in ius illius toti cessistis, in cuius corpus estis cooperati. Ille uos à morte redẽptos suos effecit, ut post hac uestri iuris non sitis. Ius emptiû corporis penes emptorẽ est, id qui alienat, aut qui secus tractat, quam ex arbitrio domini, iniurius est in eum, cui debet seipsum. Neq; uero uili uos emit Christus, qui preciosum sanguinem suum uobis afferendis impendit. Proinde quando toti deo dicati estis, ne uelitis in huius contumeliã polluere corpora uestra, uerû ut animorum innocentia, ita corporum integritate numen inhabitã in uobis circumferatis, & apud homines illustretis. Vtrunq; illius est, utrunq; castum præstate, ne ob uestra decora, apud impios male audiat Christus, cuius nomine censemini. Nam quemadmodum dominorû claritas ad seruos quoq; pertinet, ita seruorû turpiudo dominis gignit infamiam. Proinde deus licet nec gloria clarior, nec ignominia potest obscurior reddi, tamen apud homines quodam modo & infamatur malefactorum, & cohonestatur integritate morum, ac sanctimonia uitæ, dum ex horû uita apud uulgus æstimatur.

CAP V T VII

Equè uero hæc dixerim, quod existimem quouis coitu cõtaminari corpus, quemadmodû quidam uobis persuadere conantur, quo sibi, ut hypocritæ, conciliant apud uos opinionẽ sanctimonia. Est & castus quidam ac legitimus usus cõiugij, sed omnibus ex æquo uitandus est illegitimus coitus. Legitimo matrimonio eatenus cuiq; utendum, aut nõ utendum, quatenus ad

De quibus aut
scripsistis
mibi

Euangelij negociû expedit, aut officit. Proinde ad quæstiones de quibus me per literas consuluistis, paucis respondebo quid faciendû ijs, qui iam matrimonio sunt iuncti, rursum quid ijs, qui in cõlibatu degunt ac uiduis. Item quid ijs, qui matrimonio molesto, aut etiã impari sunt implicti, postremo quid uirginibus elocandis, aut nõ elocandis. Primû igitur, ut nũc est temporû status, multis de causis cõmodum erat in totû ab uxorû cõmercio temperare, quo magis liberû esset euangelico negociõ, bonæq; menti uacare. Nam quamuis honesta res est matrimoniû, tamen curis mundanis quamlibet nolentẽ inuoluit hominẽ, & quantû his additur studiû, tantû rebus sacris decidi. Deinde huius usus habet crassum quiddam, quod totum hominem ad tempus absorbet, atq; ipsum sibi aliq; quando minus hominem restituit. Video quid maxime sit optandû, sed quod opto non ausim exigere, ne parum feliciter quod est optimum affectantes, per occasionem in deteriora prolabamini. Noui quam sit indomitus ac uiolentus hic affectus; nec me fugit, qd in huc sitis peculiariter propensi. Tutius igitur arbitror, ut sua cuiq; sit uxor, & suus cuique maritus, ut mutuo officio uterq; alterius imtẽperantiæ medeatur. Nam hac quidem in parte æquû ius est utriq; licet alicubi potior sit autoritas mariti: siquidẽ nec maritus hætenus sui corporis dominus est, ut quod ad usum coniugale attinet, eius copia fraudet uxorem, & alteri copiam faciat. Vicissim ius uxori corporis penes maritû est, quod ad usum matrimoni pertinet, nõ penes uxorem, quæ sui copiam nec marito negare debet, nec alteri facere. Mutuum est debitum, & utriq; bona fide, cû res poscit præstandum. Reddat igitur maritus, quod ex lege coniugij debet uxori. Reddat uxor quod ex iure mariti

matrimonij debet marito. Cæteris in rebus fortassis imperium & autoritas penes maritum est, hic mutuum obsequium ex æquo debetur. Id negare poscenti, fraus est. Neque enim is solum fraudator est, qui pecuniam debitam non reddit, uerum etiam qui debitum detreclat officiû. Neuter igitur studio castitatis fraudet alterum, nisi si quid in ter uos conuenierit, utriq; assentientes, ut ad tẽpus à congressu temperetis, quo magis defecatis animis uacetis precibus sacris, ac cœlestiû rerum meditationi, quod corporum ille cõplexus non nihil hebetare soleat animi uigorem. Ergo aut neuter, aut uterq; contineat, sed ex pacto; nec ob quamlibet causam, sed studio rerum cœlestium: neq; nimium diu, sed ad tẽpus aliquod, ac mox ad pristinam consuetudinẽ redeatis: non quod non intelligam optimum esse, si quis iugiter uacet pietati, sed quod periculum uideam, ne fatanas, qui nusquam non uigilat in uestram perniciem, uos ad libidinem proclines, per hanc occasionem pelliceat ad deteriora. Malo in uobis quod imperfectius est, modo sit tutum, quam id quod præclarus est, sed cum magni mali periculo coniunctum. Cæterum non hæc loquor, quo quemquam cogam uxorem ducere, aut uetem amplexû iugem castitatem, si tanto proposito iustum adlit robur, & in matrimonio mutuum intercedat consensus, sed conscius imbecillitatis uestre, consulo uestris periculis. Alioqui, si liceat, cupiam omneis meos similes esse, ut aut prorsus liberi sint à uinculis cõiugalibus, aut uxores sororû habeant loco, puriq; cum puris, casti cum castis degant. Verum quod Christus non exegit à suis, non ausim à uobis exigere. Beatos pronũciat ille, qui se castrassent propter regnû dei: non reijcit, qui iure coniugij caste moderateq; uterentur. Eximia quædã res est perpetua castitas, ob Christi negocium suscepta. Sed honesta res est & legitimû connubiû, cuius autor & cõsecrator est ipse deus. Verum ingens est corporum atq; animorum uarietas, nec pares sunt dotes omnibus à deo datæ. Fortassis supra uires hominis sit, in totum à coitu temperare. Felices quibus hoc robur à deo cõgite, sed amauit ille uarietatem hanc in suo populo, ut alij alijs dotibus præminerẽt; atq; ista rerum uarietas ad totius harmoniam ac decorum mire faceret. Proinde neq; damnet quisquam alienum statum, neq; sui pœniteat quenquam, sed quisq; pro sua uirili, dono quod accepit à deo, respondeat. Est castû coniugij, est impura uirginitas. Habetis meum consiliû de ducẽdis ac habendis uxoribus. Nunc ad digamiam quæstionem accipite. Sunt enim, ut audio, qui licet non adimant uobis ius coniugij, tamen nolint iterari matrimoniû, simul atq; mors alterius alterum liberarit. His de rebus ita sentio: Si quis à morte coniugis cœlebs est, aut si qua ab obitu mariti uidua est, si uires ad sunt ad perpetuam continentiam, præclarum fuerit, si nec illẽ repetat uxorem, nec illa maritû, sed suam uterq; libertatem rebus diuinis consecret. Quod optimum iudicauit id ipse sum amplexus, ne quid me remoretur ab Euangelij negociõ: quod mihi sic cordi est, ut eius studio facile contemnam uoluptatem uxoriã. Quod si sciam omnibus eandem esse mentem, non dubitem omnes ad exemplû meû uocare. Hic igitur, quoniã dispares sunt corporum atq; animorû habitus, idem consiliû omnib. dari non potest, sed suas quisq; uires consulat oportet: & ad quod uitæ genus natura maxime sit appositus, id amplectatur. Qui semel experti coniugium, sentiunt sese adhuc impares esse uiolentis libidinis stimulis, repetant potius coniugij, ut legitimo coitu suæ medeantur incõtinentiã, quam in cõlibatu grauius ter pruriente libidinis affectu, grauioris flagitij periculis affines esse uelint. Hic igitur nec cogo ad matrimoniû, nec ueto matrimoniû, sed quid expediat, ex suo cuiq; animo pendendum relinquo. Nihil enim habeo, quod à domino præscriptû uobis tradã. Quamquam illud à Iesu Christo præceptum non dubitem à uobis exigere. Qui carent coniugio, ijs liberum est, ut dixi, pro suo iudicio, uel amplexû, uel non amplexû coniugij, modo ne aliõ spectet quam ad Christum. Verum ubi semel coijt matrimoniû, nolim id fieri, quod passim sit apud Iudæos & ethnicos, ut quibuslibet de causis dirimatur coniugium. Verum enim dominus, ne uir uxorem reijciat ob mediocres offensas, licet hoc indulsit Iudæis olim Moses, non quod hoc rectû esse iudicaret, sed quod metueret, ne homines natura uindictes & obstinati adẽpto iure diuortij, atrociora diuortio cõmitteret. Vnam causam excepit dominus, si uxor cû alio rem haberet: siue quod tum exciderit à iure

Dico autem
non uisuris

Melius est nũ
bere quam
uri

His autẽ qui
matrimonio

+
tori

mam & indulsam esse uoluit. Proinde nisi quid huiusmodi intercesserit, nec uxor diuertat à marito, nec maritus uxorem eijciat. Quod si per alias offensioes oborto dissidio contingat uxorem à uiro diuertere, ne sibi spem reditus intercludat, abstineat ab iterando coniugio: intacta fortasse maritus iam placatio recipiet, corrupta quis recipiet. Quod si nec tantisper temperat mulier, ut à coitu se cōtineat, det operam ut cum marito redeat in gratiam. Id si non impetrat, meminerit cuiuscumq; sese adiunxerit, nomine cōiugii fore, re adu-
Si quis frater uxorem terium. Iam ad ea quæ de impari matrimonio interrogatis, non habeo quod ex autoritate domini respondeam, sed est quod pro mea sententia uelut utilius suadeam. A deo res est odiosa diuortii, ut nec ob religionē diuersam dirimi uelim semel ininitum matrimonium. Si contigerit, ut mulier Christiana iuncta sit marito nondum professō Christum, atque is, licet alienus à Christi mysterijs, non tamen adeo infensus est, ut ob diuersam religionem putet eam repudiandā, si me audiet uxor, nō relinquet maritum. Rursus si obtigerit, ut uir Christo initiatus coniunctus sit uxori, quæ à Christo sit aliena (quādo non cōuenit quæquam ad suscipiendam religionem cōpelli) nec ea quærat diuortium offensa diuersa religione, meo cōsilio uir non eijciat illam. Nec enim est quod horreat Christianus aut Christiana, ne admixtu hominis à Christo alieni, labē sibi cōtrahat. Licet impura sit alterius religio, tamen legitimum ac purum est cōiugium, quod illos, licet alijs impares, ex æquo copulat. Nō inficit deterioris imptera alterius pietatē, quin illud potius præpōderat, quod melius est & efficacius. Itaq; maritus quamuis religione prophanus, tamen per Christianæ consortiū, quod ad coniugij negocium atinet, sanctus redditur. Item uxor nondū ininitata Christo congressu mariti Christiani quodammodo sancta puraq; redditur, ob legitimum usum matrimonij. Quod ni esset, liberi uestri communes, uelut ex incesto coitu nati, prophani impuriq; haberentur. At nunc constat eos legitimos ac puros esse, tanquam ex legitimo congressu progenitos. Siquidem uxor baptizata, cum rem habet cum uiro nondum baptizato, nō admiscetur ethnico, sed obsequitur marito: nec amat impiū, sed tolerat futurum piū. Hanc spem de se præbet, qui licet ipse nondum profiteatur Christum, tamen in uxore non horret dei cultum. Nec enim totus ethnicus est, & aliqua ex parte Christianus est, qui æquo animo conuicit uxori, quæ Christi nomen proficitur, qui crucis signum communi lectulo præfixum uidet æquis oculis. Nulli tam ægre coheret, quā quos diuersa seperat religio. Hæc igitur spes retinere debet in conuictu eam, quæ prior Christum amplexa est. Quod si diuortium oritur ab eo, qui nondum credidit, isq; odio Christi repudiat uxorem, quando iam spes non est illius mutandi, non est cur amplius cum impio coheret. Excidit à iure matrimonij, qui deum horret autorem matrimo-
Sanctificatus est enim nij. Neque enim Christo dicatum hactenus obstringit matrimonij fides, ut impium maritum assidue iurgantem, Christoq; conuiciantem ferre cogatur. Vtatur igitur diuortij libertate, quam ille dedit, ac tranquille Christo seruiat. Nec enim ideo uocauit nos deus ad Euangelicam uitam, ut in iurgijs, sed ut in concordia paceq; uiuamus. Proinde si non conuenit inter impares, & diuortium postulat incredulus, non hegeat inuito uxor Christiana: sin cōuenit, spe mutandi mariti maneat uxor, ac uicissim spe mutandæ uxoris maneat maritus. Etenim qui scire potes uxor, an domesticis alloquijs, an modestia suauitate que morum, an affectu coniugali sis effectura, ut respiciat maritus, tecumq; seruetur: Aut qui scire possis marite, an his rationibus sis uxorem seruaturus, & lucrifacurus Christo: Quod si contingit, an non ingens est lucrum: Si non succedit, tamen approbabit deus bonam mentem tuam, quæ id studuerit. Sed interim dum incertum est successurum sit nec ne; bona spe coheret coniugii, nec mutet diuersa religio uitæ statum. Nec enim baptismus uin dicat uxore à iure mariti, si is eo legitime utatur: nec seruū à iure domini, si is quatenus factus est, eo utatur. Vt cuiq; sua fors obrigit à deo, in ea Christo seruiat. In quo quæque statu deprehenderit Euangelij doctrina, in eo perseueret. Religionis nouitas ueterē abolet uitam, non abrogat ueterem statum, eò quod cum quouis conditionis genere cōueniat Christianismo: qui nequaquam, ob id inducius est, ut turbet publicum rerum humanarum statum, sed ut in omni statu sancte pieque uiuatur. Hæc est mea sententia, quam non uobis solum, uerum etiam omnibus ecclesijs propono. Nec grauabimini sequi quod omnes amplectuntur. Itaque si dei uocantis afflatus deprehenderit te coniugatum, non est cur ideo rescindas matrimonium: si circumcisum, non est cur pigeat te uæ sortis, & præputium uelis.

uelis accersere. Nihil enim officit præputium nouæ religioni. Rursus si alienus à circumcissione, non est cur optes circumcidi. Nam quantum ad nouatam religionem, nihil refert, circumcisus sis, an incircuncisus. Illud ex a quo refert utriusq;, ut post hac non iuxta cupiditates carnales, sed iuxta iussu dei, cui sam initiatus est, uitam agat. Satis est uitam mutari, statum nihil necesse est, quod id absq; rerum perturbatione fieri non queat. Quod de matrimonio, deq; circumcissione dictum est, idem sentiendum de seruitute. Quos Euangelica doctrina deprehendit obnoxios seruituti, æquo animo ferant sortem suam, nec ideo se putent manumissos à iure dominorum, quod à tyrannide uitiorum sint manumissi. Rursus qui ingenuus uocatus est ad Christum, non est quod mutatum uelit statum suum, ac se met in seruitutē conijciat. Quin potius illud agendum, ut si detur occasio, libertatē arripiat, ac mutet seruitutem. Si dominus odio Christi rejicit seruum, non est cur nouum quarat herum. Nec est cur sibi displiceat, quod domino careat, cum Christū habeat patronum ex seruo factus huius libertus. E diuerso, qui ingenuus natus, per baptismum renatus est, non est quod sibi uel displiceat, uel placeat conditionis nomine, cum is per baptismum factus sit seruus Christi: rerum uicibus permutatis, libertas cōtigerit seruo, seruitus accesserit ingenuo, quo moderatius uterq; suam sortem ferat. Sunt enim hæc ex eorum genere, ad quæ Christus ueluti conuictus. Arripiatur ansa commodior, si grauat seruitus, hoc nomine te cōsolare, quod licet dominus quaecumq; ius habeat in corpus, tamen animus exemptus à uitijs, Christo manumissus est. Si quid erigit animum ingenuitas, cogita te emptum à Christo, nec emptum precio mediocri. Habes dominum modis omnibus obseruandum, ne tibi putes esse liberum ex affectu tuorū arbitrio uiuere. Et qui debet seruitutem homini, eatenus manumissus est per Christum, ut si quid impium iubeat dominus, Christo potius auscultet nouo patrono, quā ueteri domino, qui abusu ius suū perdidit. Aequum erat, ut quos Christus precio sui sanguinis asseruisset in libertatem, non premerentur hominis dominio. Faueto libertati si contingat. Nam Christi seruitus uera ingenuitas est. Impio seruire Christianum, uideatur indignum. Et conueniebat, ut domino Christiano serui abeant in nomen & affectum fratrum ac filiorum ob communem dominum, à quo communi precio redempti sunt utriusque. Verum ne pretextu religionis Christianæ turbetur ordo reipub. suam quisque sortem ferat, & in ea perduret, sed ita perduret, ut interea meminerit, dei iussa hominum imperatis anteponenda. Parete dominis, sed approbante deo, cui plus debetis, ut à quo pluris sitis redempti, quā ab istis empti. Quæ de seruitute ac libertate dicta sunt, quadantenus locum habent in matrimonio & coelibatu. Nam qui matrimonij iugo semet implicuit, quodammodo seruus est. At qui cælebs uiuit, huic liberius uiuendi potestas est. Semper igitur id quod cōmodius est oportet sequi, si liceat. Nec enim usq; adeo libertas est affectanda, ut huius studio in grauioris periculi scopulum impingamus. Ita que de hoc quod queritis, an Christiani filias uirgines elocare debeant, an ueluti Christo sacras, in perpetua uirginitate tenere domi, quo liberius ei seruiant: licet non habeam domini præceptum, ex quo uobis certo respondeam, habeo tamen consilium, quo suadeā quod mihi uidetur optimū. Nec opinor uobis aspernandū meum consilium, quādo mihi quoq; delegata est autoritas apostolica, mihi quoq; licet immerenti, contulit diuina bonitas, ut ex eius animo dem fidele ac salubre cōsiliū, non spectans, quid in rem meam sit, sed quid uobis expediāt. Arbitror igitur ob libertatem oprandum esse, ut uirgo nulli sese addicat nisi Christo: non quod negem sanctam & honestam rem esse coniugium, sed quod ob affinitates, ob curam educandorum liberorum, multum afflictionum ac sollicitudinum secum trahat. Hanc necessitatem, ac ueluti seruitutem effugit, qui abstinet à coniugio. Præstat igitur libertatem amplecti, si sit uel integrum, uel tutum. Integrum non est his, qui sese iam matrimonij uinculis implicauerunt: Tutum non est ijs, qui sibi non temperant. Proinde si iam alligatus es uxori, ne Christi pretextu quaras diuortium. Si contingit tibi libertas, noli affectare matrimonij capistrum. Quod si diffusus tuis uiribus duxisti uxorem, non est quod te poeniteat, nihil enim sceleris admissum est. Rem curis obnoxiam, sed legitimam suscepisti. Nec ideo Christo deterior eris, quod uxorem habeas, sed afflictior, & curis mūdatis magis obnoxius. Quin etiā si uirgo malit esse materfamilias, non peccat si uiro legitime nupsierit. Nihil est incommodi, nisi quod ob curas rei familiaris, minus liberū erit allidere sacre lectioni, ac precibus, aut alijs officijs pietatis.

Seruus uocatus es, non sit tibi cura

De uirgin.

Ego aut uobis *parco* ratis. Itaq; dum utrunq; uobis liberum facio, duplici nomine uobis parco. Qui potest carere coniugio, huius libertati consulo; qui non potest, huius periculo succurro. Laudo cœlibatum ut felicior, probo matrimonium ut tutius. Igitur hac de re quid quisq; statuatur, ipse uiderit. Neq; cōpello quemquam, neq; ueto, duntaxat in his, quę dominus nec exegit, nec interdixit. Illud à uobis promiscue exigam fratres, quando tempus hoc angustum est, quod imminet dies ille supremus, pro uiribus ad ea properandū est, quę nos in eum diem præparent, reiectis ijs, quę nos eò festinantes remorantur. Incertus est dies ille, sed certum est non procul abesse. Hunc qui cogitet semper instare, rebus fluxis ac momentarijs leuissimi me tangetur, siue quid molestum obuenerit siue quid expetendum obtigerit. Nam ultimus ille dies adimet nobis utrunq;. Adimet & mors, si forte diem illum præuenerit. Quorsum igitur attinet in ijs, quę mox peritura sunt anxie distorqueri, aut magnopere gestire, cum res eternitatis agatur? Habeant uxores qui uelint, sed habeant neglectum, perinde quasi non habeant, ita leuius affliget matrimonij seruitus, & leuius remorabit cōiugij uoluptas. Quos fortuna rebus aduersis premit, sic plorent, quasi nō plorent. Quibus arridet fortuna huius mundi, sic gaudeant, quasi non gaudeant. Qui mercatur, sic mercetur, quasi rem emptam non possideant, utpote mox auferendam, & uelis nolis alio demigraturam. Et quos casus aut necessitas inuoluit mundanis negocijs, sic utantur, quasi non utantur. Sit harū rerū postrema cura, prima cœlestium, si solam esse non licet. Umbra modo bonorum ac malorū mundus hic habet, in quibus neq; solidum est quicquam, neq; diuturnum, quibus hærere toto animo, non est eorū qui contendunt ad immortalitatē. Hac ideo loquor, quod cupiam uos quàm minimū distineri curis mundanis, atq; hoc uitę genus potissimum amplecti, quod uos quàm minimū inuoluat profanis negocijs. Hac in parte potior est cœlibis, quàm coniugati conditio. Siquidem qui cœlebs est, non distrahitur in diuersas curas, quomodo socero, socruī, quomodo cæteris affinibus, quomodo uxori ac liberis satisfaciat, unde uicū familię in dies crescenti suppeditet, unde dotem euincat, sed totus uacat Christo, summā uotorū adeptus, si illi uni placeat. Contra qui duxit uxorem, ut ex parte domino uacet, tamē aliquam sui partem debet uxori, ac rebus uxorijs. Iudem accidit in muliere. Uxor quoniam sui iuris tota non est, non potest tota uacare Christo, sed in diuersas curas dissecta, dimidiata seruit Christo, dimidiata matrimonio. Rursus uirgo aut mulier alioqui cœlebs, unum illud curat, ut Christo sponso placeat, cui non aliter placet, q̄ si se totam castam & incorruptam seruet, non corpore solum, uerum etiam animo. At quę nupta est, necesse habet, ut se Christo mūdōq; partiatur, ita saragens placere Christo, ut marito, cui debet obsequium, non displiceat. Totus aut hic sermo meus, quo cœlibatum effero ne quis aliorum uertat, huc tendit, non quo uobis libertatem adimam contrahendi, aut nō cōtrahendi matrimonij, aut necessitate adigā in aliquod uitę genus, quod cuiusquam animo non sedeat: sed amico consilio uestris consulo cōmodis, ut cum sciatis utriusq; ius esse uobis, ad id potius uergatis, quod præter decus honesti, libertatis quoq; commodum habet adiūctum, per quam cœlibi licet perpetuo studio cultuq; sic adherere domino Iesu Christo, ut nullis terrenis sollicitudinibus unquam ab eo diuellatur. Illud expendat quisq; secum, an quod honorificum ac liberum uidet, idem sibi iudicet esse tutum, aut etiam ex animi sententia. Nam qui metuit, ne quid dedecoris aut infamitę sibi contrahat, si filiam uirginem, iam uiro maturam, nec abhorretem à nuptijs, ultra iustum tempus domi clausam teneat: atq; ita res suadet ut nubat, nihil obsto, quo minus faciat, quod uidebitur factu opus. Quamuis enim matrimonij cum seruitutis & sollicitudinis incōmodis coniūctum diximus, tamen cum peccato non est coniūctū. Legitima res est & honesta, quibusdam etiā necessaria. Proinde palam ac mature iungat filiam uirginem marito, ne furtim turpiter faciat, quod in coniugio abest à probro. Verum si quis intelligens sibi liberum esse uirginem elocare, aut non elocare, nec ulla ad utriusq; adigi necessitate, tamen ex animi sui sententia statuit ac decreuit seruare domi uirginem, quę non optet nuptias, recte facit. Etenim ut non est tutum nupturientē à matrimonio arcere, ita tutum non est, à castitatis studio uotoq; labefactare puellarem animum. Itaq; qui metu periculi nuptum dat uolentem nubere, recte facit. At qui perpetuę castitatis appetem non impellit ad nuptias, sed honesto uoto puellę obsequitur, rectius facit. Nam præter honestatē, & hoc lucrificat cōmodi, quod uacabit uirgini, totam & indiuisam uacare ipōnio suo Christo. Nec enim in alium

in alium usum captanda est cœlibatus libertas. Apud deum longe pulchrius est in matris monio quod necessarijs curis subduci potest, consecrare diuino cultui, quàm uirginitatis prætextu ad luxum; aut iners ocium, uiteq; licentiam abuti. Tantum igitur abest ut uirgini primas nuptias negē, ut ne uidue quidem ius adimam iterandi coniugij, cum secundis nuptijs nec mundus habeat honorem. Quid cuiq; expediat, non est meum singularem præscribere. Hac parte suum quisq; animum in consilium adhibeat. Quid circa delictum fieri possit ostendo. Virgini licet nubere, quia sui iuris est. Semel nupta, non idem ius est, iam enim desijt sui iuris esse, sed marito sese atrinxit cœdere coniugij, donec ille uixerit. Sola mors dirimit hanc necessitudinem. Qui enim init matrimonium, hoc init animo, ut si indiuisa copula. Quod si diem suum obierit maritus, redit uxori superstiti postliminio sua libertas, ut si placeant iteratę nuptiæ, nubat cuiuscunq; uelit, modo sit Christianum coniugium, hoc est nec turpitudinis gratia affectatum, & cum eiusdem religionis uiro cōtrafactum. Attamen ut fateor non esse obnoxiam peccato, quę concessas iterat nuptias: ita feliciorum arbitror, quę studio uacandi Christo, tuetur redditam libertatem. Id igitur non præcipio quidem, ut necessarium, sed consulo, ut commodius. Hominis consilium audis sed non abhorrens à mente Christi, qui multa per se, nonnulla per suos tradit. Huius cum & apostolus sum, & ni fallor, spiritum hauserim, ut apostoli cæteri, non est quod meum consilium leue pondus apud uos habeat.

CAPVT VIII

D matrimonij quæstiones satis responsum arbitror, ne posthac super hisce rebus diuersis opinionibus inter uos digladiemini. Nunc quoniam hoc quod que uerti in quæstionem intelligo, fas ne sit Christiano uestri carnibus pecudis idolis immolata, quas ethnici pro sacris habent, etiā super hac re meam accipite sententiā. Sunt inter uos, qui quod intelligunt simulacrū nihil aliud quàm lignū aut æs, aut saxum esse, proinde carnes huic immolatas reuera nihil à cæteris differre carnibus, nec animū hominis ullo cibi genere pollui posse, male freti sua scientia, passim nulloq; delectu sese ingurgitant carnibus immolatijs, bene quidem iudicantes de re, sed parum memores Christianę charitatis, quę solet offendiculum omne uitare, ac se met accommodare infirmioribus, donec paulatim ad meliora proficiant. Quid autem magis est, si intelligant simulacra nihil habere numinis? Quis istud Christianus non intelligit, quod intelligunt & inter ethnicos paulo cordatores? At sæpenumero consultius est sequi, quod dicat charitas, quàm quod dicat scientia. Scientia frequenter officit, ut quę tumorem ac supercilium adferat. At charitas ubique prodesse studet, ledit neminem. Quanquam magna scientiæ pars abesse uidetur ijs, qui nesciunt quatenus sit utendum scientiæ. Id præscribit charitas, e proximi commodo metiens omnia. Hanc igitur in consilio uia aduocet oportet, qui uere scientia præditus uideri uelit. At qui charitatis expertus, inanē scientiæ persuasionem tumet, tātum abest à scientia, ut nec illud etiam sit affectus, ut sciat quatenus oporteat uti scientia. Quisquis apud deum sapiens est, is uere sapit. Etenim qui sibi placet, suaq; studet glorię, neglecto fratris periculo, huius scientiam non approbat deus. Cæterum qui deum uere diligit, & proximi diligat necesse est. Hunc igitur ut suum discipulum agnoscit deus, quippe qui quem admodum ille suam sublimitatem accommoda uit seruandis hominibus, ita suam scientiam subiicit, ac seruire cogit cōmodo proximi. Igitur ut ad id, quod institutū erat, recurrat sermo: nouimus pleriq; quod simulacrū, licet adoretur ab ethnicis, perinde quasi numen habeat, reuera tamen nihil aliud sit, quàm lignum, aut saxū, neq; plus habeat diuinitatis, quàm quicuis arboris trūcus indolatus, aut quoduis rude saxum: atq; ideo carnibus huic immolatis nihilo plus inesse uel boni, uel mali, quàm ijs, quę in macello ueneunt. Nam quod sculptum uidetis saxum, ad hominis aut alterius animantis imaginē, cum unus sit deus, isq; simulacro cateat (nec enim effingi potest) quid est quod simulacrum representat, nisi dæmonia, quibus infelices pro deo sacrificant. Istos igitur polluit huiusmodi cibi, quos ut uere sacros capiunt, cum sint profani. Christianum non polluunt, qui non uestitur ut sacris, sed ut à deo concessis, ad sedandam famem. Necessitatis causa uestitur, non religionis, irridens apud se ridiculam ethnicorum deorum turbam, ac certus nullum alium esse deum, præter unum, cui sacra sunt omnia. Nam ut sint alij, qui uocentur dij, siue in cœlo, quos illi cœlites uocant, siue in terra, quos inferos illi dicunt.

Mulier alligata est leg.

Omnes scientiam habi

Hic cognitus est ab eo.

Nihil est idolum

dicunt, quod genus sanè sunt dii multi, ac domini multi, nomine duntaxat sunt dii ac domini, & in ijs duntaxat tales sunt, qui eos per errorem crassissimū tales credunt, & in deos ac dominos adoptarunt. Nobis autem Christianis non est nisi unicus deus, nimirū pater ille Iesu, conditor & autor uniuersū, à quo uno nobis proficiuntur omnia, cuiq; soli addi-
Pater ex quo omnia cti, pio cultu placere studemus. Vnus item dominus Iesus Christus, per quem unum omnia nobis contulit pater, & cuius unius beneficio deum uerum agnoscimus, ut iam cum falsis ac profanis ethnicorū dijs, nihil omnino cōmercij sit nobis, neq; pluris æstimari debeant, q̄ si omnino non sint. Itaq; quisquis robore Christiano contēnit simulacrū, & simulacris immolatū, recte quidē sentit, & recte uelceretur immolatijs carnibus, perinde ut quibuslibet, si quod uerissimum est, ex æquo persuasum aut perspicū esset omnibus. Nullus enim offenderetur. Nunc accumbunt in conuiuio, quibus ex maiorū institutis à prima pueritia persuasum ac penitus infixum est, simulacrū rem esse sacram, & quicunq; accumbunt in epulis, huiusmodi superstitionis esse confortes, neq; credunt ista tantopere posse contēni, quæ ipsi tantopere uerentur ac metuent. Hi quod tu iudicio bonaq; fide facis, sic interpretabuntur, apud se loquentes: Non est tam execrabilis idolorū cultus, quandoquidem à sacris nostris non abhorrent Christiani. Accumbit autastat fortassis & Christianus aliquis, qui licet Christo sit initiatus, tamē nondū robore fidei perfectus est, sed ex ueteris instituti cōtagio, quod à maioribus imbibit ex diutina publica; cōsuetudine relicta, uestigijs laborat, atq; immolatijs carnibus, non sine religione uescitur, nō nihil sperans aut timens, ne dæmon ille, quisquis est, aut prosit aliqua, aut officiat. Quid enim mirum, si hoc accidat Græcorū aliquibus, quod uidemus pleriq; Iudæorū accidere? Arduum est, penitus ac radicatus ex animis hominum reuellere, quod illic primè gratis institutio, quod publicus usus, quod diutina cōsuetudo fixit. Nemo repente fit plene Christianus. Habet ut natura, sic & religio gradus suos. Itaq; quemadmodū ætate robustiores, natura magistra ferimus ac fouemus imbecilles: ita exemplo Christi, qui prouectiores sunt in fide, debent infirmioribus obsequi nonnunquā, donec progressū tēporis, robur iustum colligāt. Verum ut hodie sunt apud Hebræos Christum professi, qui tamen ob hauistam à proauis religionem, non possint istiusmodi contēnere, quamuis id palam & sacri uates futurum prædixerint, & Christus ipse fieri iusserit: ita fuerunt apud Græcos primum illucescente euangelio, quin & hodie sunt, qui licet Christum agnoscant, tamen nōdum penitus expulerint ex animo patriæ religionis horrore: atq; ita uescuntur carnibus uiciniæ simulacris immolatae, non quatenus habiles sunt ad medendum latranti stomacho, sed quatenus sacrae sunt, huic aut illi dæmoni dicata. Hic cum te, quem existimat doctrina iudicioq; præcellere, uiderit cum ethnicis in factis epulis accubentem, suspicās te non alio animo uesci, quam uescatur ipse, offēditur exemplo tuo, ac perperam imitatur factum, cuius animum ac iudiciū nō perspicit. Igitur qui paulo ante uacillabat, ac leuiter erat superstitiosus, per occasionē redditur superstitiosior. Nō hæc dico, quod probem huius uel superstitionem, uel suspicionem. Etenim infirmitatem non collaudandā aut alendā, sed ad tempus alicubi ferendam, ac fouendā docet Christiana charitas. Nec enim arbitror uilibet obsecundandum infirmorū cupiditatibus. Quid enim hoc aliud esset, q̄ superstitionem in immēsū malere, & sic obsequi infirmis, ut ipse desinas esse firmus? Docēdus est infirmus ille, monendus est, arguendus est, qui cum debuerit infirmior auscultare firmiori, tamen apud se iudicat ac damnat meliorem se: & cum cōuenerit ex illius exemplo fidei robur colligere, cōfirmat animi sui morbum: cumq; magis oportuerit ad illius perfectionem eniti, cogit illum ad alienam infirmitatē descendere. Verum si non capax est qui monetur, Christiana pietatis arbitror, ut qui firmior est, obsequatur aliquantisper imbecilli, sed profectuuro, Præsertim in huiusmodi negotio, in quo duo peculiaria sunt expendenda: primum superstitionis affectum, quem hauistum unā cum lacte longi temporis consuetudo confirmauit, rem esse pene inexpugnabilem, ad hæc nullum periculum formidabilius idololatriæ periculo. Sed infirmorum causam aliās agemus. Interim quoniam in hanc partem uideo frequētius peccari inter uos, illud potius agendum, ut arrogantem, & charitatis expertem scientiam retundamus.

Verū in alijs non perinde magnū periculū est, hic ubi summū est, dandum est aliquid infirmitati quorundam. Siue uescaris ijs, quæ sunt immolata simulacris, nihilo fueris sanctior, siue non uescaris, nihilo fueris impurior. Verum illud interim cauendū, ne ista quibuslibet uescendi potestate sic utamini, ut infirmis præbeatis occasionē ruinae. Quid nī id futurū sit, si quis hac superstitione non nihil adhuc infectus conspexerit te, qui iudicio doctrinaq; uideris antecellere, unā cum cæteris, qui sacrificarunt simulacro, in cōmunibus epulis accumbentem, ac licet dissimili animo, tamen non dissimili specie uescentem? Nōne huius animus suapte sponte propensus ad pristinam superstitionem, exemplo tuo fulcietur, & incitabitur ad idololatriā, ut quibus tu bona firmasq; fide uesceris, ac tranquilla cōscientia, hic in synera conscientia uescatur? Quid tum postea inquires? Videlicet periculum est, ne per occasionē tuæ firmitatis pereat frater infirmus, quilibet infirmus, sed tamen frater, hoc est Christianus, quem a deo non contempsit ipse Christus, ut pro eo seruando nō grauatus sit mori. Christus pro infirmis suam uitam uilem habuit, & tibi fratris tui salus a deo pro nihilo est, ut ob uisissimū cibū negligas illius periculum: præsertim cum non desit, quo citra fratris offendiculū possis explicere uentris necessitatē? At ne leue putetis crimen peccare in hominem, quoties ad istum modum offēditis infirmos, exemplo suspecto uulnerantes illorum imbecillem conscientia, & Christum ipsum offenditis. Quantumuis pusilli sunt, quantumuis imbecilli, agnoscit tamen hos Christus ut sua membra, in his sese iædi putat, quod his impēsū est officij, patitur impari sibi. Nec abs re tantopere monuit cauendum ab offendiculo pusillorū. Nemo me magis intelligit in cibis nullam esse portionem uel pietatis, uel impietatis, sed tamen si sensero periculum fore, ne frater adhuc superstitiosior, per occasionē pertrahatur ad uescendum his, quibus irrequieta conscientia uescitur, citius per omnem uitam in totum ab esu carniū abstinuero, quam committam, ut mea causa periclitetur Christi membrum. Non poluit uescentis firmam conscientiam, cibus immolatus simulacro, fateor. Sed sic uescentem polluit fraterni periculi neglectus, quem aequè diligere iubemur, atq; nos ipsos.

CAPVT IX

Non est igitur quod quisquā queratur adimi sibi ius rei concessæ. Non semper spectandū quid liceat, sed quid expediat: neq; protinus faciendū quod possit defendi, sed illud potius sequendum, quod suaserit Christiana charitas, quæ non studet suis commodis, sed alienis. Alioqui quàm multæ res sunt in quibus meo iure non sum usus. Non mihi deerat iudiciū, intelligebā quid mihi liceret, sed potius fuit, quid uobis expediret. Per multa feci, quæ sciebam ad pietatem nihil habere momenti, quo placarem eos, quos nolebam alienari à Christo. Per multa non feci, quæ mihi facere licuisset, nisi diuersum suauisset uestra utilitas. Quid em? An non sum apostolus, quemadmodum cæteri, qui hoc titulo gloriantur? Nōne iussu Christi missus sum ad gentes? Quod si æque sum apostolus atq; alijs, qui minus mihi ius est? Apostolicæ potestatis? An non & mihi datum est uidere dominum nostrum Iesum Christum, si cui magnum, ut est, uidetur, quod alijs à resurrectione sit conspectus? Quod si ex ijs, quæ præstiterunt, ac rebus præclare gestis æstimentur apostoli, quid est quod uel hic in me desideretur? An non facinus est apostolicum, Corinthum olim sic addictam mundanis cupiditatibus Christo lucrifacere? Atqui hoc facinus opitulante domino per me designatum est. An Iudæis sim apostolus, ipsi uiderint, qui Christum cum Mose student commiscere. Certe uobis Apostolus sum, qui meo suauis Christo creditis, qui sensistis uitam diuinam adesse meo sermone. Vos igitur meum opus estis, si facta requiruntur. Licet quicquid hic laudis est, Christo debetur, non mihi. Nōne uos estis diploma meum, per quod docere possim, ad Christi gloriam mihi delegatam apostolicam functionem? Ita soleo respondere ijs, qui rogant, quo argumento me declarem apostolum. Si per me factum est in uobis, quicquid usquam per summos apostolos effectum est in alijs, qui minus sum

apostolus quam illi: Quod si par est mihi cum illis apostolicae functionis uel autoritas, uel fructus, quid uetet, quo minus pari cum illis iure utar, & aequalis aut fortassis superior in laboribus, aequalis sim & in praemijs: An solis nobis ius non erit, sed et dandi bibendiq; sumptu eorum, quibus euangelium praedicamus: An solis nobis fas non est, Christianas matronas circumducere, quae de suo nobis quae uitae sunt necessaria suppeditent, quod facimus apostoli, non quilibet, sed apostolorum summates, fratres dominici, qui uocantur Iacobus & Ioannes, quin ipse etiam Cephas, cuius prima est inter apostolos existimatio. An uni mihi & Barnabe, quia non idem facimus quod illi, non uidetur idem esse ius in ocio uiuendi, & alieno sumptu praedicandi euangelium? Opes ex euangelio a deo non uenamus, ut quod alioqui iustissimum erat, ne simplicem quidem ac frugalem uictum gratis acceperimus. Quis unquam in bello suis militat stipendijs? Quis colit uineam, ut non edat de prouentu uineae? Quis pascit gregem, non interim edens de lacte gregis? In omni officio, sumptus ab eo suppeditatur, cui datur opera. Quid? an haec humanis duntaxat argumentis assero? Nonne quod naturae ratio dicat, idem & sacra lex iubet? Si quidem Moisaica lex uetat, ne quis obliget os boui, cum ad trituram circumducitur, quod iniquum sit non inde suppetere pabulum in quo laboratur. Sed dixerit aliquis: Quid istuc ad apostolos? An probabile est deum hac lege bubus tantum cautum ac prospectum uoluisse? an potius aliquid altioris sententiae latet, quod ad nos pertineat? A deo deus non uult operarium fraudari suo uictu, ut ne bubus quidem id fieri uoluerit. Proinde non tam bouem, quam nostra causa scriptum est hoc, ut quisquis laboriosam agricolationem exercet in segete domini, non fraudetur spe praemij sui: & qui trituram exercet in area domini, praeter spem aeterni praemij, praesentis etiam mercedis solatio laborem leniat. Neque uero magni esse putetis, si nos, cum uobis contulerimus ea quae ad uitam attinent immortalem, uicissim a uobis accipiamus quod ad huius uitae necessitatem pertinet, & cum uobis spiritualia seminauerimus, uestra carnalia recipiamus. Non habet cur imputet suum beneficium, qui pro rebus preciosissimis uilissimas commutat. Non sumus uobis obnoxij, si uictum a uobis oblatum recipiamus, sed uos ingrati, si uictum negaueritis ijs, qui uestris comodis defudant. Quod si hoc iure apud uos uisum est, & utuntur apostoli qualemcunq; (nihil enim interim de his pronuncio) quanto iustius nos, qui & omnium primi, & omnium maxime uobis laborauimus, hoc iure poteramus uti? Et tamen scientes ac prudetes non sumus uisum iure nostro, non quia liceret, aut quia nobis aliunde suppeteret, quin potius in graui rei familiaris inopia nihil non pertulimus, ne quid existeret, quod euangelicae doctrine profectum interrumpere. Alioqui nisi magis spectassemus uestra salutem, quam nostrum emolumentum, sciebamus uobis notissimum esse, quod ut apud Graecos, qui sacrorum ministri sunt, e sacrificio uictum habent, ita apud Iudaeos, qui assistunt altari, participes sunt altaris. Neque secus ordinauit dominus Iesus, uidelicet ut qui praedicant ac docent euangelium, his ex euangelio uictus suppeditetur. Nam simplici uictu contentus esse debet etiam is, qui in euangelico negotio fidelem nauat operam. Absit enim ut quisquam ex ea te coaceruet diuitias, quae docet diuitiarum contemptum. Videtis quot nominibus, quot argumentis mihi licuerit facere, quod ceteri faciunt, & tamen nihil horum me commouit, ut a uobis quicquam acciperem. Nec est animus id unquam in posterum facere, ne quis arbitretur in hoc tantum argumentorum a uobis adductum esse, quo, quod antehac non feci, posthac excusatus faciam. A deo me non poenitet huius animi, ut citius emoriar fame, quam committam, ut quisquam hanc mihi adimat gloriam, quam semel amplexus mordicus tuebor. Neque enim mcerens haec perfe-ro, quin potius uoluptati est, & gloriae mihi duco, quod gratis praedicem euangelium, quando sic expedire uideo uestrae salutis, ut & uos meo exemplo nonnunquam & a licitis temperetis, ubi postularit aliorum utilitas. Etenim si more ceterorum euangelium praedicem, non est quod glorier. Iniunxit dominus hoc officij, cui parere, uelim nolim, oportet. Nihil igitur laudis est, si delegato fungar officio: sed contra, paratum supplicium, si cessarim in euangelij praedicatione. Si uolens & iniussus praedicauerim euangelium, erit a deo praemium promptae uoluntati: si inuitus, tamen peragendum quod delegatum est. Concreditum est euangelium, non ut apud me conditum seruem, sed ut gentibus impartiam. Si comunico, rem domini, non meam comunico: si minus, domino facio iniuriam, cuius talentum, quod ille uolebat usuris crescere, sterile apud me detineam. Sed dixeris, si poena manet non

Non quid se-
cum ad homi-
nem haec dico

Sed non sumus
uisi hac potest.

Non autem
scripsi haec, ut
ita fiant in me

non fungentem officio suo, nec praemium est fungenti, quid igitur est o Paule, unde tu gloriaris? Videlicet, hinc laus debetur, si quis ultra quam iustus est, praestet officium. Praecipit dominus euangelium praedicare, ac non praecipit, ut gratis nostrisq; cibo praedicaretur, imò ius fecit, ut ederemus ac biberemus de ijs, quae offerrentur ijs, quibus euangelium traderemus. Quod igitur ille licitum esse uoluit, ipse mihi nolui licere: Nec usus sum potestate concessa, quod intelligere magis in rem uestram, & in rem euangelij esse, gratis uobis impertiri doctrinam euangelicam, quo maior esset uos admonendi libertas: planeque perspicuum esset, me non facere quod quidam faciunt, qui ad quaestum docent, suum agentes negocium, non Iesu Christi. Iam quemadmodum hic iure meo non sum usus, ita alibi me subieci, uelut altricius ad ea ad quae non eram obligatus. Etenim cum neque gentium legibus sum obnoxius, & per euangelij gratiam a lege Moisaica liberatus, tamen ultro, uelut obstrictus, omnibus obseruio, quo plures lucrifaciam domino meo. Itaque Iudaeis memet accommodaui, nonnunquam suscepto uoto rasoq; capite: ite circumciso Timotheo, perinde quasi uere Iudaeus essem, cum scirem abrogatam esse legem Moisaicam: ut quibus nondum eximi poterat patriae legis superstitio, eos obsequio meo blande pellicerem ad Christum, aut certe ne grauius offensus alienarem a Christo. Apud hos igitur, qui se legi putabant obnoxios, sic me gessi, quasi forem & ipse obnoxius. Rursus apud alios, qui liberi sunt & immunes a lege Moisaica, sic gessi me nonnunquam, quasi & ipse nulla lege tenerer, cum prorsus apud deum non caream lege, sed obnoxius sum legi Christi, quam ego longe praefero Moisaicae. Et tamen iuxta speciem ad horum captum & affectum memet accommodaui: uelut apud Athenienses non protinus odiose uociferans in deos illorum, quos magna superstitione colebant, sed ex arte inscriptio ne captans occasionem insinuandi Christum.

Nam cum li-
ber essem

Quin ex ipsorum etiam autoribus adduxi testimonia, nihil non faciens, quo possem illos ad Christum allicere. At nihil horum mea causa feci, nihil uitio leuitatis, sed studio dilatan-di euangelij. Poterat uti firmitate mea, meique similis esse, sed malui, quod mihi quidem erat inutilius. Ceterum magis expediebat euangelio, ut memet ad alienam infirmitatem attemperarem, perinde quasi simili tenerer imbecillitate, quo lucrifacere in firmos. Quid multis? Apud quosuis in quamuis speciem me uertit, ut nusquam non seruarem aliquos in omnium animos irrepens obsequio. Non est hoc obsequium blandientis, quo uos captant quidam: at sit sane si quicquam a uobis praemij uel cepi, uel captauit. euangelij negocium ago, non meum: domini lucrum uenit, non meum. Ab hoc uno praemio exspecto, si rem ex illius sententia gesserim. Insigne praemium contingit, nisi insigni uirtuti. Huc enitendum in euangelico stadio, ut non solum officio functi uideamur, uerum etiam palmam gloriamque feramus. An non uideatis in uulgaribus stadijs, in quibus proposito praemio, cursu certatur, certamen esse multorum, sed uni tamen decerni praemium, qui primus omnium metam attigerit. Ne sit igitur uobis satis, ut cunq; uestro fungi officio, ac poenam effugere: ad summa pro uiribus enitendum est, atque ita currendum in euangelico stadio, ut laudem apud agonothetam deum assequamini. Huius gratia nihil non & ferendum & faciendum. Multa toleranda, licet dura, modo conducant ad hoc praemium: a multis temperandum, licet alia licitis, si palmam remorentur. Ad metam properanti, quicquid obstat uitandum est. Turpe est, si nos segnitius pro tanto brabeo certamus, quam uulgus hominum pro uili praemio. Nam quisquis certat in popularibus istis certaminibus, a cibis, a uoluptatibus, alijsq; multis rebus per se suauibus, se continet, quod ad uictoriam sint inutiles: multa tolerat, licet insuauia, molestia omnem negligens, modo contingat palma, quam unam spectat. Quod si isti nihil non tum faciunt, tum patiuntur, quo ridiculum plebis applausum, quo laudem ab homine, quo uile praemium auferant, quanto magis par est eadem facere nos, quo plausum ab angelis, laudem a deo, & aeternum immortalitatis praemium consequamur? Tanta res cum agatur, an cibis interitum uilissimum, aut simile quicquam nos ab instituto cursu remorabit? Ipsi uideritis, quo modo geratis uos in hoc pulcherrimo certamine. Ego certe curro non segnitius, ut solent ijs, qui ad nullam certam metam properant. Sic pugilem ago, non quemadmodum solent, qui per lulum pugnis aere ferunt, sed modis omnibus, ueris incommodis subigo corpus meum, sic assuefacies, ut domitum obsequatur spiritui: utq; quoties postularit euangelij negocium, & facile repperet

Nescitis quod
hi qui in st.

Ego sic curro

à licitis, neq; grauare ferat, si quid est molestum: ne mihi ueniat usu, quod quibusdam acci-
dit, ut cum præconio meo alios ad hoc certamen euocari, ipse nihil laudis in eodem asse-
quat. Cumq; alijs ad laudis studium stimulos addiderim, ipse discedam illaudatus. Certis-
sima spe præmiorum certo, neque quicquam alios doceo sermone, quod ipse uita non
præstem.

CAPITULUM X

Nolo enim
uos ignora-
re fratres

A totus hic sermo meus huc tendit, ne nobis sufficere putemus ad salutis
brabeum obtinendū, quod per baptismum cooptati sumus in familiā Chri-
sti, quod huius beneficio exempti à uitiorum tyrannide, libertati sumus resti-
tuti, nisi posthac ab omni turpium cupiditatū cōmercio fuerimus immunes.
Baptismus cōmunis est omnium, at præmium non erit omnī commune.
Proinde nolim hoc uos latere fratres, quod in nostris proditū est libris: Maiores nostros,
cum Pharaonis tyrannidē duce Mose fugerēt, oēs ex æquo nubis diuinitus obtentæ pro-
tectū fuisse defensas ab æstu solis, oēs æque per discissas maris undas pedibus iter fecisse,
ac ferē quicquid donorum in nos collatum est per Christum, id in illis quodāmodo præ-
cessisse. Nos autem Christum baptismus exempti à uitiorum tyrannide: illi dum ductū Mose,
teclū nube, mare, quod ad icū Mosaicæ uirgæ distillit, transeunt, suo quodam modo bap-
tizati sunt, nostrum baptismū adumbrantes. Nos quotquot baptismū purgati sumus, ex
æquo sacrosancti corporis cibo uescimur, de calice mystico bibimus omnes. Si militer &
illi manna cœlitus demissum edebant omnes. De lactice, quem icū uirgæ Moses elicuit
e saxo, æque bibebant oēs. Neq; tamen hæc uulgari more, aut fortuito gesta sunt. Christus
hæc in illis cum præludebat, quæ nobis palam ac uere præstitit. A Christo manna illud de
plusbat, Christi uis, quæ nullā suam non dedit, sicut ac sterile saxum aquæ fecundum
reddidit. Christus erat, qui suos tantis beneficijs, tantoq; honore dignabatur. Huiusmodi
beneficium erat omnium cōmune, sed non oēs eo, quod desideratū erat, p̄uenierunt. Nihil
profuit effugisse Aegyptū, si Aegyptū secum extulerant. Nihil profuit ueterē exuisse ser-
uitutē, si postea suis cupiditatibus turpius quam Pharaoni seruiebāt. Imò hoc magis illos
oderat deus, quod prioribus erratis etiā ingratiitudinis crimen addidissent. Itaq; uarijs ma-
lis afflictū uindice deo, prostrati sunt in deserto, nunc incendio, nunc gladio, nunc lue, nunc
serpentium incurfu. Sed quæadmodum illorum fuga, nostrum baptismum adumbrat, ita
illorum supplicium nobis exemplo est, ne baptismum freti, uitam agamus. baptismum indi-
gnam; ut nec per luxum, noxiarū carnium desiderio, animo redeamus in Aegyptū, quem
admodū illi magno suo malo fecerunt, fastidito manna. Neq; per stulticiam atq; intempe-
rantiam ad idolorum cultum relabamur, aut relapsi uideamur, quod illis accidit, cum uitu-
lum fulilem neglecto deo colerent, ritu prophanarū gentiū. Sic enim scriptū est in Exodi
uolumine: Mactatis uictimās, sed ita populus ad edendum & bibendū, ac saturati surrexe-
runt ad ludēdū. At mox ultore deo caesa sunt uiginti tria milia. Neq; rursus turpiter cōm-
sceamur scortis impiorum, quæadmodū illi cum Moabitum scortis sese miscuerūt. Sed
irritato deo conciderunt uno die uiginti quatuor hominum milia. Neq; dissidentes per im-
patientiam tentemus Christum, sicut quidam illorū eum tentauerunt, impio murmure
prouocantes ad iram, & immixtis igneis serpentibus extincti sunt: neq; obmurmuremus
Christo, Christi que ministris, quemadmodum quidam illorum deo ac Moyfi obmur-
murarunt, inita conspiratione duce & autore Chore, quo tempore perierunt quatuorde-
cim hominum milia, exceptis his, quos terra dehiscens absorbuerat uiuos. Atq; hæc qui-
dem acciderunt priscis illis, quorum memoria prodita est per annales maiorū. Verū quic-
quid illis accidit, non temere accidit, sed magis ad exhibendum exemplar, quid nobis se-
quendū sit, aut fugiendū, qui in hanc ultimā æratē mūdi incidimus. Illi quoniā ad luxum,
ad idololatriā, ad turpes lusus, ad scortationē, adq; alios morbos, quos hauserāt ex Aegy-
ptiorū contubernio, redibant, exciderunt à gratia dei: nec profuit exēptos fuisse quia non
responderunt dei beneficijs. Quin hodie nullū hominum genus longius reiectū est à deo,
quam Iudeorū. Nobis quo pluribus dei beneficijs ad innocētā prouocati sumus, hoc ma-
gis est metuendum, ne grauissimas pœnas demus Christo, si per baptismum semel elapsi
ab Aegypto, sub titulo Christi mores obtineamus Aegypto, non Christo dignos. Proin-
de ne quis sua firmitate male fretus contemnat infirmos: aut baptismum fretus, sibi promit-
tat salutē, nisi uitam adiungat baptismum dignam. Sibi placebant & illi, quod è tot exempti
periculis

Concupiscen-
tes malorum

Exod. 32

periculis, deo peculiariter cura essent: & tamen hoc grauius in illos animaduersum est,
quod semoti à prophanis gentibus, in illorum tamen mores recidissent. Nemo sibi tuto fi-
dit. Imò qui stat, huic maxime cauendum ne cadat. Tutissimum autē semper ad meliora
progredi, nec ulli gradui fidere. Multa incidunt arte satanae, quæ nos alienent à Christo.
Neq; uero sum usus his horrendis exemplis, quod simile periculum uobis metram. Pec-
catum est hæcenus à uobis, & non nihil à puritate Christiana deflexistis, sed adhuc huma-
num ac sanabile malum uideo. Imò cōfido futurum ut deus non patiat uos eò prolabi,
ut sitis prorsus inferiores malis uos sollicitantibus: uerum etiam si patietur incidere malo-
rum quippiam, sic temperabit euetum, ut possitis sufferre. Fortasse sunt inter uos qui nos
ob tenuitatem negligunt, & alijs apostolis ob strepitum & blandiloquentiam magis fa-
uent, sed nondum peruentum est ad seditionem Chore. Sunt qui nimis licentē intersunt
sacris epulis impiorum, sed nondum eò prolapsi mores, ut ipsi simulacris immoletis, ue-
rum in cōfinio periculum est. Quapropter filij charissimi, modis omnibus resiste à cultu
simulacrorum. Quisquis cum illis uescitur, ut maxime firmus sit animo, tamē speciem de-
se præbet, quasi consentientis illorum superstitioni. Non est quod uobis hæc multis uer-
bis persuadeā, cum ipsi pro uestra prudentia rem probe teneatis. Vos ipsi iudicate, num
uerum sit quod dico. Quid commercij tam sacris epulis nostris, cum illorum prophanis
sacris? Videtur agnoscere cōmunem religionē, qui cōmunibus cibis uescitur. Nō nōc po-
culum illud sacrum, quod nos in memoriam mortis Christi, cum actione gratiarum sumi-
mus & consecramus, confortium arguit, quod pariter sanguine Christi sumus redempti.
Rursus facer ille panis, quem exemplo iussu Christi partimur inter nos, arguit socius,
ac societatem summā inter nos, uelut ipsdem Christi sacramentis intatatos. Panis ex innu-
meris granis sic conflatus est, ut discerni non possint. Corpus sic ex diuersis membris con-
stat, ut inter omnia sit societas inseparabilis. Nos igitur cum eiusdem panis participes si-
mus omnes, declaramus nos quamlibet multi simus numero, tamen animorum cōsensū
unum panem, & unum esse corpus. Ita qui prophanarū epularum participes sunt, uiden-
tur agnoscere societatem superstitionis. Videte an non idem habeatur apud istos, qui iu-
xta Mose legem adhuc uictimas immolant. Non admittunt ad immolata pecudis esum
nisi Iudaicæ religionis consortes: & qui uescuntur sacris, sacrificijs item illorum assentiri
uidentur. Quorsum hæc, inquiet aliquis: An negas Paule, quod paulo ante confirmasti,
simulacrum nihil esse, & quod simulacro sit immolatum nihil esse? Hæc nego, uerū illud
dico, uictimas quas immolant gentes, dæmonijs immolat, non deo. In rebus ipsis nihil est
discriminis, animus discrimen facit. Illi dæmones pro dijs habent, & horū numen statuis
in esse putāt. Itaq; qui cum illis immolatijs uescitur, erroris impij socius esse uidetur. No-
lim aut uos semel deo consecratos, fieri consortes dæmoniorū. Qui pietatē proficitur, ab-
negat impios cultus. Non cōpetit in eundē tam diuersa religio. Nec potestis simul bibere
de sacrosancto poculo Christi, & execrabili poculo dæmoniorū. Nec potestis mensæ
dominicæ participes esse, simulq; mensæ dæmoniacæ, si res agatur uel cū animi cōsensu, uel
cum ingēti offensione infirmorū. Nihil cōuenit inter Christū & impios dæmones: utriq;
seruiri simul nō potest, nisi cū insigni cōtumelia Christi. Num hunc igitur data opera pro-
uocamus, cū hostib. illius inito cōsortio? Nulla atrocior cōtumelia. Num illo fortiores si-
mus, ut iritati domini non metuamus ultionē? Absit, ut quisquā uestrū hoc sit animo. Sed
idololatria res est usque a deo execrabilis, ut oporteat nos nō solū ab iplo crimine, uerum
etiā a suspitione criminis longissime abesse. Hæc persuasio fermē infixata est animis omnīū,
religionis esse cōfortiū ijs, qui simul uescuntur immolatijs. Res quidē ipsa uitio caret, sed
ex opinōe nascitur offendiculū. Quod hic certe, si aliās usquā, uitandū est. Quod ad cibos
attinet, nihil mihi nō licet, at non quiduis expedit proximo, cuius gratia nō tuncq; & à licit-
tis tēperandum est. Nihil mihi non licet, at nō quiduis cōducit alijs ad pietatē. Porro Chri-
stiana charitas dicit, ne quis suis cōmodis priuatiu seruiat, sed potius cōmodis alienis.
Utatur quisq; suo iure, sed si id cum fratris periculo futurū sit, magis perpendat, quid illi
expediat, quam quid ipsi liceat. Alioqui quicquid uēdi solet in macello, promiscue edite,
nihil interrogantes immolatiū sit an secus, idq; propter cōscientiā. Vitandū enim est of-
fendiculū, si incidat, non accersendū. Nihil huiusmodi rerum per se impurū est, propterea
quod omnia domini sunt, Neq; potest impurū esse, quod ab illo conditū est in usus homi-
nū

Qui stat, uide
at ne cadat

Fugite ab ido-
lorū cultura

Videte Israel
secundū car.

num, sicuti testatur et psalmographus: Domini, inquit, est terra, simulq; quicquid usquam terra continetur. Ab animis oritur impuritas, non a cibis. Itaq; si quis a Christo alienus ad cenam uocat, & alioqui uisum est ire, quicquid in mensa uobis apponitur, edite, nihil diuisi dicentes, aut interrogantes, immolaticia sint ne ne, quae apponitur, ne quid offendatis conscientiam. Porro si quis uobis ultro dixerit, hoc simulacris immolatum est, ne uescamini, non uestra causa, sed eius qui admonuit immolaticiu esse, ne quid offendatis conscientiam: conscientiam, inquam, non tuam, quae sincera est ac firma, sed illius alterius qui sentire uideatur, non esse fas Christianis uesci carnibus immolaticijs. Et periculum est, ne huic uel amici damonum, uel lurcones uideamini, atq; ita secum cogitet: Quantumuis uerbotenus abominantur deos nostros Christiani, tamen non abhorret ab immolaticijs carnibus, haud quaquam facturi si nostram religionem tam execrarentur animis quam uerbis. Huius igitur conscientiae consulendum est, & consuli potest non magno negotio. Errat ille, sed cedendum ad tempus errori, quae non possis tollere. Christus in his summam libertatem nobis esse uoluit, qui nullum cibi genus aut indixit, aut interdixit. Cur igitur mea libertas iudicatur ab aliena conscientia? Cur quod recte fieri potest, rapitur in sinistra suspitione? Quod si ego uescor his, quae dei benignitas in usum uitae nobis indulget, cur ob id maledictis afficior ab homine, pro cuius usu gratias ago deo, non demonibus? Hac igitur lege uescemini, aut non uescemini, ut siue biberitis, siue ederitis, siue quid aliud feceritis, omnia referatis ad gloriam dei. Ac uitam omnem sic pro temporum atq; hominum habitu attēperetis, ne quid sit, quo iure possit offendere quicquam, uel Iudaus, uel Ethnicus, uel Christianus, idq; meo exemplo, qui me per omnia accommodo omnibus, uescens, non uescens; accipiens, non accipiens; Iudaissans, non Iudaissans; haec quae uel recte fieri, uel recte possunt omitti pro re nata, non ad me ipsius utilitatem tēperans, sed ad utilitatem multorum, quos meo uenore obsequio; non ut praedae sint mihi, sed ut ad salutem alliciantur.

CAPVT XI

imitatores mei estote

Equae pigeat uos apostoli uestri sequi exemplum, cum id non tam meum sit, quam Iesu Christi. Is sese per omnia nobis infirmis accommodauit, quo nos patri lucrifaceret. Hunc ego sequor dominum ac praecceptorem, uos patrem filij & apostoli discipuli sequamini. Atq; haecenus de carnis esu, deq; uitandis impiorum sacris satis disertū arbitrator. Nunc quid in uestris cōuentibus sit obseruandum aut uitandū attingā, ne quid hic quoq; uel indecore, uel per cōtentionem aut luxū geratur. In primis collaudo uos fratres, quod in caeteris per omnia mei memores, tenetis quae praescripseram, quaeq; uobis instituerā obseruanda in solenni conuentu. Illud addam, quod tamen leuius est, & pro tēpore, locoq; secus fieri potest. Sed tamen interim nolo uos lateat, quod ut omnis uiri caput Christus est, & omnis uxoris caput est maritus, ita Christi caput est deus. Vir licet imperet uxori, tamen Christū agnoscit dominum: Christus ipse patris autoritatem agnoscit in omnibus: cui quisq; subiectus est, eius gloriae seruiat oportet. Priuatim agatis, ut cuiq; uidebitur expedire, Caeterum uir quicumq; in publico coetu precatur, aut uaticinatur aperto capite, dedecorat caput suū tegens ceu ser uile, cum praeter Christū non agnoscat dominū, in cuius gloria aequū est illi nudari caput, non solū amoto pileo, uerū etiam derasa coma. Siquidē & coma operimentū est corporis uerius, q̄ pars. Contra mulier, si in solenni conuentu precetur, aut uaticinetur capite reuolto, dehonestat caput suum, quod priuatim in gratiam mariti fortassis aperientū erat, non in publico conuentu, ubi Christo seruitur, non maritis. Siquidē quod uiro est tonderi aut radi, id est mulieri flammeū abijcere. Quod si decorum est mulieri exēplo uiri, uelum capitis abijcere, eadē opera, iuxta uirilem morē tondeatur etiā aut radatur, ut caluo capite palam precetur seu uaticinetur. Quod si omnium consensu ridiculum ac foedum sit futurum, aperto capite testetur se uiro subditā esse. At nō idem deceat uirū, qui dei gerit imaginem, sic mulieri praefectus, quae admodum Christus ecclesiae, & per hunc illustratur gloria dei, quae regi non debet. Ex aduerso, mulier ut subiecta est uiro, ita ad huius gloriam colitur, in quem sit contumeliosa, si palam renudato capite, simul & impudentiam suam testetur, & ceu libera, uiri praefecturam abneget. Honoratur Christus, si uir palam ac reuoluit illi seruiat, illiusq; gloriam praedicet. Honoratur uir, si uxor pudore, silentio, cultuq; uerecundō, modestiam simul & obedientiam praeseferat. Dixerit hic aliquis: Quo iure mulier cogitur subdi uiro, non contra? Quoniam cum primum deus conderet genus humanum,

Quoniam imago & gloria

non uir ex muliere prodijt, sed contra mulier ex uiro. Primum Adam conditus est elementis, mens diuino afflatu indita: mox è latere subducta est Eua, ceu uiri portio quaedam. prius conditum est quod erat perfectius, idq; contra uulgarem naturae ordinem: mox quod erat imperfectius. Quod enim in homine est ratio, id maritus est in matrimonio: quod in homine affectus, id mulier est in coniugio. Ad haec uir non est conditus mulieris gratia, sed contra mulier in uiri solatium est addita, atque in generationis adiumentum, ubi pro forma & actu est uir, mulier pro materia. Par est autē, ut penes eum sit autoritas, qui & prior est conditus, & Deo duntaxat conditus est, non mulieri. Hoc igitur iuris cum ipsa naturae primordia dederint uiro, debet mulier suam sortem agnoscere, nec obsequio solum, uerum etiam cultu, mariti sui dominium testari. Ut autem rarus uertex libertatem arguit, ita capitis uelamen seruitutis est insigne. Quod si mulier eo uenit impudentiae, ut testes hominum oculos non uereatur, saltem ob angelos testes, qui uestris conuentibus interfunt, caput operiat. Haecenus agnoscit mulier, quid se deceat. Non quod haec debeat maritus habere uilem, eo quod iusta sit parere, aut uxor sibi displicere, quod uiro subdita sit. Nam quantum ad religionis consortium attinet, utriq; pares sunt. Saepemaritus uxoris indiget officio, saepe uxor mariti. Ad haec, olim ex uiro mulier prodita est, nūc nec absq; uiro gignit mulier, neq; uir absq; muliere pater fieri potest. Nec tamen est, quod his rebus sibi quisquam placeat, aut displiceat, cum omnia sint ad deum autorem referenda, qui sic temperat ordinem uniuersū. Sed ut redeam ad id, quod coeperam: Si uobis tot argumentis nondum persuadeo, quam sit indecorū mulierem in propatulo nudato capite precari, uel ex suo quisq; sensu animoq; rem expendat. Nullus enim tam stupidus est, opinor, qui naturae iudicium amiserit. An ne natura quidem ipsa docet uos, uiro probro uerti, si foeminarum more comatus sit? Contra, mulieri decus accedere, si comata sit, quod huic à natura capillitium densius ac copiosius, quam uiro datum sit, ne usquam deesset capitis uelum ei, quae uiro subiecta est. Ostendi quid mihi magis decorum esse uideatur. Quod si uidebitur quispiam apud uos cōtentiosius super hac re ueri suam sententiam, faciat arbitratu suo, modo sciat neq; nobis hunc esse morem, neq; caeteris ecclesijs dei. An decorum sit, uos & ab apostoli uestri institutis exemploq;, & à reliquarum congregationū consuetudine dissidere, ipsi uideritis. Minus erat mali futurum, si in hisce rebus utcunq; concordaretis: externa sunt ista, nec perinde faciunt ad euangelicam pietatē. Verum illud à uobis non dubitem exigere, quod quidem à me traditum displicet nō obseruari. Quod in caeteris institutionum mearū memineritis, probō: quod hic ubi maxime conueniebat idem facere non memineritis, non probō. Institueram, ut conueniretis sine tumultu, sine luxu, sine contentione, summa aequalitate, quae uel in primis alit concordiam: & sic ageretur inter omnes, ut suam quisq; domum rediret melior. Nunc eō mores prolapsi sunt, ut praestiterit non conuenire, quam ad istum modum conuenire, idq; multis de causis, neq; enim una in parte peccatur. Ac primum quidem cum sollemniter cōuenitis, audio inter uos esse dissidia, quod foedius est profecto, q̄ ut crede- relibeat: & tamen aliqua ex parte credo, ut uestra sunt ingenia. Vitari nō poterat, quin orientur inter uos eiusmodi dissidia. Atq; ex re mala illud boni capitur, q̄d hinc magis illucescit, qui uere probi sint, dum hi, caeteris indecore tumultuantibus, & ingurgitantibus sese, modeste sobrieq; iuxta praescriptū apostolorum, ac ueterē ecclesiae morem agitant sacra cōiuiua, quibus ultimā illam Christi cum discipulis suis cenā representamus memores initi nobiscū foederis, & ad exemplum mutuae inter nos concordiae. At nunc irrepsit apud uos mos supra modum indecorus, ut quoties conuenitis non uideatur agi cenā dominica, qualē ille cum suis egit, sed tumultuosum aliquod & inaequale cōiuiuiū, quod per luxum & gulae intemperantiam, non expectatis caeteris, suam quisq; cenam occupat. Itaq; fit, ut hic tenuis esuriat, uel quia non habet quod edat, uel quia non in tempore uenit: ille diues cenae occupator, satur sit & ebrius, ac mysticum illud conuiuiū duplici nomine dehonestetur: & quod per fastum diuitiū pauperes fastidiuntur, quos non fastidit Christus, & quod coena domini crapula luxuq; polluit. Hic unanimitatis Christianae mysterium agitur, non uentris aut gulae negotium, quod non in publico coetu, sed priuatim in aedibus curatum oportuit. Si libebat explere aluum, an desunt uobis domus, in quibus seorsim hoc agatis? An publicam Christianorum congregationem con-

Vos ipsi iudicate

Si quis autem uideatur cōtend.

Oportet haec res esse

temnitis, ut hac teste gula seruiatis, uelut hoc interim data opera agentes, ut uobis publice luxum & apparatus ostentantibus, pudeant tenues, qui quod offerant, non habent. Quid hic dicam Corinthij? Laudem uos? Optarim quidem id uestro merito posse: & in alijs sane laudo, hac in re non possum laudare. Mores isti nimium dissonant ab illa cœna dominica, ad cuius exemplum oportet inter uos agitari sacra conuiuia. Demitor qui ritus istos in uos inuenerint, nam ipse, ut Apostolus accepi à domino, quod & tradidi uobis: nimirum quod Dominus noster Iesus sub eam noctem, qua per discipulum proditus est, & captus, accepit panem, & gratijs actis Deo, fregit panem ac dixit: Sumite, edite, hoc est meum corpus, quod pro uobis frangitur omnibus impartendum. Hoc quod me facere uidetis, posthac & uos faciatis in memoriam mei. Videtis hic cum præceptore suo simul omnes accumbere, mensam ac cibum esse communem omnibus, ne Iudam quidem proditorem à consortio mensæ semotum, panem eundem in omnes ex æquo distributum. Dominus sic egit cū suis discipulis, & uos despiciatis fratres, eiusdemque religionis consortes? Ad eundem modum post distributum panem, & poculum sumpsit in manus, cœna iam peracta, dicens: Hoc poculum nouum est testamentum, per meum sanguinem: ex hoc quoties bibetis, in memoriam mei facite. Hic igitur de eodem poculo bibebant omnes, & inter uos diuites ebrii sunt, pauperes sitiunt. Christus hoc conuiuium mortis suæ commemorationem, & æterni fœderis symbolum esse uoluit, cum nunc per luxum ac dissensionem apud uos celebretur. Mysticus est panis, cuius ex æquo participes esse debent omnes. Sacrosanctum est poculum ad omnes æque pertinens, haud quaquam paratum ad placandam corporis sitim, sed ad arcanæ rei repræsentationem, ne uobis ueniat in obliuionem, quo precio sitis à pristina uitæ uitijs redempti. Proinde quoties ad edendum hunc panem, aut biberendum ex hoc poculo conuenitis, non uentris negocium agitis, sed mortem Domini Iesu mystico ritu repræsentatis, cuius iugis memoria uos in officio contineat, donec ipse rursus aduenit iudicaturus orbem. Itaque quisquis ederet panem hunc, aut biberit de poculo Domini secus, quam illo dignum est, graui crimini se reddidit obnoxium, qui corpus & sanguinem Domini secus tractarit, quam ipse tractari iusserit. Siquidem res omnium maxime mystica pure ac reuerenter erat tractanda: uerum ne id accidat, se quisque prius examinet atque exploret. Itaque sibi bene conscius edat de pane illo, & de poculo bibat. Parum bene sibi conscius abtineat potius, ac domi gulæ suæ sacrificet. Licet enim res sit salutifera corpus & sanguis Domini, tamen quisquis edit aut bibit indigne, huic uertitur in pestem atque exitium, propterea quod irreuerenter & illoto animo tantum adierit mysterium: non satis perpendens, quanto cum tremore sumendum sit corpus domini. Dabunt hi poenas profanati mysterij, simul atque Christus aduenit. Quanquam & interim quosdam urget poena commissi: nam hinc est quod tam multi reperiuntur inter uos uale tudinarum, malisque febribus ac languoribus obnoxij, quin & pereunt ante diem multi. Sunt hæc exordia quædam, ac minæ futuri iudicij. Quod si nos ipsi dijudicaremus ante sumendum, haud quaquam sic iudicaremur à domino. Sed præstat interim hic iudicari, quam in illo die condemnari. Nam cum leuibus malis affligimur iudice domino, non extingui mur, sed plagis emendamur, ne post in æternum cum mundo damnemur: ne quis stulte sibi blandiatur, si indigne tractans hoc mysterium uegeto uiuacitate sit corpore. Proinde fratres mei, cum ad has epulas conuenitis, quo sit ad exemplum Christi conuiuium æquabile, uos inuicem expectate. Quod si quis tam audax est cibi, ut dilationem non ferat, domi comedat, non in mystico publico conuiuio, ne quod ad uestram salutem est institutum, uertatur in occasionem damnationis. Atque hac de re iam satis dictum est. De cæteris quæ ad hanc rem pertinent, ipsæ præscribam ubi uenero.

CAPVT XII

Am ut de donis spiritus sancti non nihil dicam, quando nec in his satis inter uos conuenit, uolo uos meminisse fratres, quod aliquando pagani fuistis: ac tum quidem pro superstitione maiorum ad inanima mutaque simulacra utcumque ducebamini, sic ibatis. Tunc errorē habebatis duces, nunc Christi spiritum. Nunc non imputatur pristinus error. Superest, ut quemadmodum tum impiam religionem moribus ac ritibus impijs æquiparastis: ita nunc ueræ sanctæque religioni

gioni, pijs moribus respondeatis, ut quicquid inter uos geritur, sic geratur, ut appareat afflatu diuini spiritus geri. Quicquid in gloriam Christi dicitur aut canitur, ex illius spiritu profectum est. Proinde nolite uos illud fugiat, quod nemo afflatus spiritu dei patris execratur Iesum huius filium. Neque quisquam potest ex animo Iesum uocare dominum, nisi per afflatum sancti spiritus. Quicquid igitur in uobis est boni, id huius beneficentiæ debetis, & huius gloriæ conuenit impendi. Verum licet sit idem omnium spiritus, tamen uaria sunt eius dona, quæ pro suo arbitratu alijs alia partitur afflatu suo. Et horum functiones uarie distributæ sunt, cum idem sit omnium dominus, cuius munera dispensantur. Quin & effectus uisq; spiritus aliter in alijs agit ac uiget, cum interim unus sit Deus omnium communitis, à quo uis & actus proficiscitur omnium, quæ in singulis hoc aut illo modo geruntur. Vni igitur autori Deo debentur omnia dona, siue mediocria, siue eximia: nec est quod hinc se quisquam efferat. Alieni muneris est, quod habet, & quicquid contigit afflatu spiritus, in communem utilitatem collatum est, non ad priuatum fastum. Nam huic quidem per spiritum Dei contigit, ut sapienti sermone det fida cordataque consilia. Rursus illi contigit eiusdem beneficio spiritus, ut cognitione rerum ac disciplinarum adiuuet commodum reipublicæ. Huic eiusdem afflatu spiritus contigit fiduciam robur, quæ iuxta domini promissum uel montes loco dimouet. Illi per eundem contigit uis medendi morbis. Est cui data sit insignis potestas ad edendi miracula. Est alius cui datum est, ut sagaci iudicio discernat afflatus hominum, utrum à deo profecti sint an secus. Rursus alius sortitus est hanc dotem, ut idem uarijs linguis loquatur, quæ res non mediocriter conducit ad cognitionem sacrorum uoluminum: alius, ut uel per afflatum, uel arcanarum literarum peritiam interpretetur & explanet, quod illi locuti sunt. Non enim quisquis linguam tenet, idem tenet sensum arcanum sermonis. Nihil est, quod hic sibi quisquam uel placeat, cum sint aliena quæ habet, uel displiceat, quando distributio pendet ab arbitrio spiritus sancti, qui dotes has omnes, quamuis uarias, & alias in alijs, unus & idem opifex partitur cuique, ut ipsi uisum fuerit, sed sic, ut ob mutuam inter uos charitatem, singulorum dotes sint omnium communes, & ad harmoniam ac decorum faciat uarietas, non ad dissidium. Nam qui minus fiat in corpore Christi mystico, quod in corpore naturali fieri uidemus: quemadmodum enim cuiusque corpus cum sit unum, tamen ex diuersis membris compactum est, sed sic, ut idem spiritus uitæ munus impartiat membris omnibus, quæ cum multa uariæque singulatim sint, tamen simul omnium unum corpus sunt: sic esse uoluit Christus in suo corpore. Quandoquidem ex æquo participes baptismi per eundem & omnibus communem spiritum in idem corpus compacti sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi, siue mares, siue foeminae, siue coniugati, siue cœlibes, siue potentes, siue humiles. Et eundem spiritum hausimus omnes, licet aliter in alijs uisum suam exerat. Neque corpus unico membro consistat, sed multis quamlibet diuersis. Iam si pes desiciens se dicat, non sum manus, nihil mihi cum reliquo corpore, num ideo non est pars corporis: Et si dicat auricula; deplorans sortem suam, non sum oculus, aliena sum à reliquo corpore, num ideo non sit pars corporis? Situs aut usus diuersus, non uergit in contumeliam membri, quando hæc ipsa uarietas ad totius corporis incolumitatem pertinet. Et quicquid cuique membro datum est muneris, id toti corpori uiuando datum est. Præclara corporis pars est oculus, sed si totum corpus sit oculus, ubi erunt aures? Rursus si totum corpus sit auricula, ubi erit natus? Hoc prospiciens deus, diuersis membris compegit corpus, ac membro cuique suum locum, suumque munus attribuit, non ex merito membrorum; sed ex ipsius arbitratu. Quod si quæ nunc multa ac diuersa sunt membra, redigerentur in unum membrum, puta nasum, aut oculum, ubi corporis harmonia? Nunc non ita res habet, sed cum membra singulatim inter se differant, tamen ob confortium eiusdem animæ, nihil aliud sunt, quam unum corpus, ut nullum membrum à cæteris membris fastidiri possit, quamuis humile. Neque enim potest oculus ceu pars corporis excellentior, ac uelut organum animi familiarius, dicere manui, ceu membro crassiori, non est mihi opus tuo præsidio. Neque rursus caput, licet regia sit animi, dicere potest pedibus, uelut extremis, nihil moror uestri officium. Tantum abest, ut ulli corporis membrum despiciatur, ut contra potius, quæ uidentur membra corporis

Sermo sciētia

Prophetia
Spiritus
discretioGenera lin
guarum

corporis imbecilliora, his ut necessarijs præcipuâ curam impendamus: quæ iuxta vulgæ æstimationem minus habentur honesta, his extrinsecus honorem addimus uberem, quæq; parum decora videntur, his plus decoris adiungimus, uelut pensantes officio, quod aliâs diminutum uidetur: nec ignari uniuscuiuslibet membri probro totum corpus dehonoriari. Nam quæ per se decus habent in nobis, non egent alitijs ornamentis, ueluti facies, aut manus, cum pudenda nostri, uestitus ornatu tegantur. Hoc consilio conditor Deus mira quadam harmonia diuersarum partium corpus omne temperauit ac miscuit, ut cui uidebatur aliquid honestatis deesse (etiâsi natura nulla corporis pars est inhonesta) huic ex officio plus honoris adderetur: ne uidelicet dissidiû oriretur membrorum inter ipsa, cum nullius usus non sit necessarius, sed ut omnia pari sollicitudine, mutuis officijs sese uicissim tueantur, ne per dissidium (dum quodq; sibi priuatim fauet) collapso corpore, pereant omnia. Quin potius si quid commodi, aut incommodi, huic aut illi membro obtigerit, omnia putant ad se pertinere: siue quid affligitur unum membrum, simul affliguntur omnia membra: siue quid honoris contigit uni cuiuspiam membro, sibi gratulantur omnia membra. Num saltem hoc exemplo desinetis inter uos contendere, quos arctius in unum compegit Christi spiritus, quam corporis membra compegit idem halitus? Qui fit, ut plus possit natura quam gratia? Nonne uos estis corpus Christi, aut certe pars aliqua membrorum illius? Quæ licet in suo corpore digessit, quod est ecclesia, ut suum cuiq; locum, suum cuiq; munus attribuerit. Ac primo quidem loco collocauit Apostolos, qui dispensatores Euangelicæ gratiæ, Christi uicibus funguntur. Proximo prophetas, qui uel aperiant futura, uel explicent occulta. Tertio doctores, qui literis ac disciplinis præditi, quod habent in communem usum conferant. Quarto loco potestate præditos ad coercendum uitæ dæmonij, & Christi nomen miraculis illustrandum. Quinto, qui ualent tollendis morbis. Secundum hos, alios, qui possint autoritate consilioque subuenire afflictis, qui prudentia præpollcant ad multitudinem in officio retinendam. Postremo, qui linguarum peritia possint esse usui cæteris. Hæc uarietas uos ad mutuam concordiam non hortatur modo, sed etiam compellit, dum aliorum alij uicissim opem desideratis. Num omnes Apostoli? num omnes Prophetæ? num omnes doctores? num omnes potestate præditi? num omnibus adest medendi uis? num omnes uarijs linguis loquuntur? num omnes interpretandi donum habent? Minime, sed sua cuiq; dos contigit. Nemo fastidiendus est, sed tamen omnibus enitendum, ut ad ea quæ in his præcipua sunt, admitti meteantur, ac semper ad meliora proficiant. Neque enim hac lege sua cuiq; dos assignata est, ut spes adempta sit meliorum. Dona sunt spiritus, ne quid nobis hinc arrogemus, sed is ad dandû & quod dedit tuendum augendumq; nostro conatu nostrisq; precibus solet euocari. Præclara dona sunt quæ commemorauimus, sed quæ possint in parum pios competere. Verum aperiam quod his omnibus sit excellentius, & quod cum primis sit enitendum, quando sine eo nec ista quicquã ualent, quæ diximus, quæq; uos ceu sola sectamini.

CAP. XIII

Preclarum est linguis loqui, quo nomine uos uobis præcipue placetis. Sed quamuis linguis omnibus loquar, non solum hominum, uerum etiâ angelorum, ut sic dicam exaggerandæ rei gratia, nõ adsit autem studium benemerendi de proximo, ac dei donum in cõmuniem usum cõferendi, non minus inutilis sim futurus, quam æs inani strepitu discindens aerem, aut cymbalum inutili tinnitu feriens aures. Quod si hoc quoque præclarus quiddam obtigerit, puta donum prophetiæ, per quam arcanos sensus omnes diuinæ scripturæ teneâ (si cuiquam tamen hoc mortalium obtigit, ut unus teneat omnia) si accesserit omnium disciplinarum absoluta cognitio, postremo si tantû fidei robur accesserit, ut huius præsidio motes quoq; loco dimoueam, desit autem charitas, frustra adsunt illa, quæ nulli profunt. Si tanta adsit dos opitulationis, ut quicquid mihi facultatum est, id totû alendis egenis insumam, imò si pro subleuandis oppressis corpus omnibus periculis obijciam, uel usq; ad incendium, desit autem, si fieri potest, charitas, hoc est, animus uel gratis benemerendi sitiens, nihil fructus ex meis dotibus refero. Hæc una commonstrat, quatenus utendum est dotibus, quas frustra teneas, si nescias uti. Cæteras dotes uitiat ambitio, uitiat inuidia, uitiat dissidium, à quibus omnibus malis plurimum abest charitas. Cæteræ dotes suam quæq;

quæq; habent utilitatem peculiarem. Charitas nec uitari potest, & usu sui latissime patet. Charitas leni animo est ad tolerandas iniurias, eadem ad uitæ consuetudinem comoda comisq; est. Charitas nescit cuiquam inuidere, quæ sua quoq; bona transfundit in alios: non est procaax, quæ obsecundat omnibus: non inflatur, quæ se cuius submittit: nihil sibi putat indecorum, modo proficit: non studet suis priuatis commodis, non iratur iniuriâ, & adeo non retaliat acceptam iniuriâ, ut ne cogitet quidem de ulciscendo: & tantû abest ab iniquitate, ut nec alienâ ferat iniustitiâ: sed magis gaudet moribus synceris ac simplicibus, nihil non suffert iuuandi studio, quamlibet durum, nihil nõ credit, tantum abest ut de quoquam perperam suspicetur: non facile desperat de quoquam, sed omnes infatigabili spe tolerat, & meliorû expectatione pertinacissime perdurat. Quid multis: nusquam cessat charitas: etiâ quum post hanc uitâ sublata erit officij necessitas, manebit tamen animorû charitas. Atq; hic interim quocunq; profeceris, charitas ubiq; comitatur, ceu perpetuû donum, ac per omnem Christianorû uitam diffusum: siue contingeret aboleri prophetiam, siue linguæ cessabunt, siue scientia antiquabitur, accessione maioris profectus: nam quod hæcenus ex his tenemus imperfectû est, nec ad plenû cognouimus, nec ad plenû per prophetiâ tenemus mysteria. Itaq; cum contigerit id quod perfectum est, quodam modo abolebitur, quod nunc dimidiatû est. Habet suos gradus Christiana religio, habet suas ætates, & ætatum accessus, quemadmodum natura. Cum essem puer, ut puer loquebar, ut puer eram affectus, ut puer cogitabam. Cæterum ubi factus sum uir, reieci puerilia, iam animum appellens ad meliora, donec paulatim ad summa prouehar: quod si non contingit in hac uita, tamen hic meditandum est, quo contingat in futura. Quantum enim est, quod nunc per has dotes cernimus, nec id admodum perspicue, sed uelut in fidei speculo, imagines tantû rerum cœlestiû inuenimus, & ex scripturis, ceu per inuolucrum ænigmatis, dei mentem conijcimus. Verum ubi contigerit perfectio, res ipsas coram cõtemplabimur. Nunc aliqua modo ex parte cognosco, tunc præsens præsentem deum cognoscam, sicut ab ipso cognitus sum. Nam ab illo cognosci, diligi est, & quo quisq; illi charior est, hoc plenius ac propius illius ineffabili noticia fruetur. Sed interea licet reliquæ dotes uelut inutiles cessaturæ sint, satis iam confirmata fide, cui propagandæ ac stabilindæ seruiunt illæ, tamen interea manent fides, spes & charitas. Fides, qua procul cernimus immortalitatem futuram: spes qua cõfidimus nos illius fore participes: charitas, qua deum sic de nobis meritum redamamus, & huius gratiâ proximum. Hæc tria cæteras dotes omnes antecellunt, sed tamen in his ipsis primas tenet charitas, cui fidem etiam & spem debemus, aut certe sine qua nec illæ sunt ad salutem efficaces.

CAP. XIII

At hæc non ed tendunt, quæ tam magnifice prædicamus de charitatis præminentia, quod reliquæ dotes negligendæ sint, aut fastidiendæ: sed ita sectemini charitatē, ut nihilo secius interim probetis ac suspiciatis genera linguarum, aut interpretationem sermonis, ad id tamen quod utilius est magis enitentes, uidelicet ut prophetetis, mysticum sensum ad salutē auditorû explanantes. Etenim qui lingua tantum loquitur, nõ hominibus loquitur, quibus nihil adfert sua uoce, sed Deo loquitur, quem uerbis non intellectis laudat. Nam quod ad cæteros attinet, quid refert utrum taceat, an loquens non intelligatur? Velut afflatus spiritu loquitur arcana, quæ ut ipse intelligat secum, certe nemini communicat, & ut proficit, non prodest nisi sibi uni. Frustra igitur loquitur in ecclesia, qui à nemine auditur. Non auditur autem qui non intelligitur, porro non intelligitur sermo spiritalis, nisi retrusorem sensum accipias, quem illis uerbis nobis significauit cœlestis spiritus. Id uero nullus hominum potest, nisi ex peculiari dono spiritus. Contra, qui prophetæ fungitur munere, non deo loquitur solum, uerum etiâ hominibus loquitur, non simplicem illis adferens utilitatem, quippe qui simul & malos inuitat ad uitam meliorem, & segnes extimulat ad uigilantiam, & pusillanimes erigit ac solatur. Videte quantum inter donum & donum interest. Qui loquitur lingua, sibi priuatim uni prodest: at qui per prophetiæ donum enarrat scripturæ mysteria, toti prodest congregationi. Porro bonum quo latius patet, hoc est præstabilius, itaque repetam quod modo dixeram: ne fastidiatis donum linguarum, per se magnum est, & à spiritu sancto contingit. Volo uos omnes, si uide

Et si quid paratur unum

Non est ambitiosa

Charitas nunquam excidit

Videmus nunc per speculum

Spiritus autem loquitur mysteria

si uideatur, loqui linguis, potius tamen optarim uos in altero, quod praestantius est, praecellere. Maior enim est, qui prophetam agit, quam qui linguis loquitur uerba sacra, sed nulli intellecta sonans, nisi forte qui prius linguis locutus est, mox quid dixerit interpretetur, quo saltem aliquis fructus redeat ad populum. Sunt enim qui nec ipsi satis intelligunt, quod linguae plectro sonant. Caeterum ex uerbis intellectis, aliquid fructus utcumque capi poterit; alioqui fingite me nunc primum uenisse ad uos, nec aliud plinguis, loqui quid utilitatis sim uobis allaturus, nisi sic loquar, ut mox aperiam uobis arcanum per apoclypsis donum, aut per scientiae donum erudite differam de his, quae ad cognitionem fidei pertinent, aut per prophetiae donum aperta sensus retrusos, aut per doctrinae donum edisseram aliquid, quod ad bonos mores pertinet. Quin & quae animae sunt expertia, siue tibia sit, siue cithara, cum non in aliud parata sint, quam ut sonent, tamen nisi certos ac distinctos sonos dederint, qui certis harmonijs ac modulis testentur, aut cantionis argumentum, aut affectum quod uocat cantio, hoc est si tantum sonent, quid fructus aut uoluptatis accipiet auditor, cum non dignoscat quale sit, quod cithara tibi uae canitur, laetum an lugubre? Iam si tuba uocem incertam dederit, non ipso cantu distinguens, utrum praesentem an iniri iubeat, an receptui canat, quid referet tuba clangere, cum miles non intelligat quod uocetur. Itidem & uos, nisi linguis loquentes uocem audieritis, certi quiddam representantem auditoribus, sine fructu loquemini, quando non ualet intelligi quod dicitur. Itaque loquentium uox non penetrabit in animos audientium, sed aerem tantum feriet inani strepitu uerborum. Tam multa uidelicet sunt linguarum genera in mundo, quorum sua cuique uox est. Ea quidem ab omnibus percipi potest, uerum si nihil accedat uocis, frustra uterque alteri loquemur. Etenim cum uterque recte sonet suam linguam, tamen quoniam neuter alterum intelligit, fit ut & ego qui Graece loquor, barbarus sim Afro, & mihi uicissim ille sit barbarus Africe nescienti. Proinde uos quoque Corinthij, quando uestra sponte sectamini, magnique facitis dotes, quae uocis habent miraculum, meo hortatu dabitur operam maioribus, quo sitis usui congregationi totae. Itaque cui contigit donum linguarum, precibus a deo flagitet, ut accedat donum interpretandi. Alioqui si precer lingua populis ignota, puta apud Graecos Persica, imò si (quod quidam solent, qui cantionem quam edidicerunt, peregrina lingua gaudent sonare, quam nec ipsi qui sonant, intelligunt) sermonem sonem, non minus mihi, quam alijs ignotum; spiritus quidem & halitus meus aedit uerba praecantia, caeterum animus meus fructus est expers, cum & mihi uel nihil, uel minimum prosum, & alijs etiam molestus sim, aut etiam ridiculus, non solum inutilis. Quid igitur mihi faciendum est? Precabor uoce, cum locus postulabit, sed hoc non contentus, precabor & mente animoque. Canam laudes dei uocis organis, sed hoc non contentus, canam & animo, addita linguae peritia. Alioqui si tu laudes dei decantas sermone omnibus ignoto, qui plebis uice fungitur, quomodo succinet solitum illud Amen, ad finitam gratiarum actionem tua? Nam huius uocis accentu confirmatur id, quod precibus aut hymnis est dictum. Scitis enim hanc ut ita loquar, fabulam agi uarijs personis. Qui docti sunt, praecinant, plebs indocta promiscuaque comprobans quod dictum est, uel ut omnium uoce acclamat, Amen. Quis autem acclamabit, si nesciat quid dicas? Sanctum est quod tu pronuncias, & tibi fortasse bono est, uerum interim populus nihilo sit melior: qui in hoc conuenit, ut ex eruditorum sermone domum melior redeat, atque hoc discat in publico, quomodo priuatim sit uiuendum. Porro ne quis me suspicetur, ut linguarum imperitum, parum fauere dono linguarum, sicuti uulgo quisque miratur & extollit, in quibus ipse ualet, diuersa contemnit & eleuat, gratiam habeo deo, quod hoc dono uos omnes superem, qui hoc praecipue uobis placetis. Nullum enim sermonis genus apud uos est, quod ego non & sonem, & intelligam. Itaque non liuore, sed iudicio, donum interpretationis antepono dono linguarum, quo priuatim magis uti conuenit, quam in solenni conuentu. Nam in ecclesia coetumque sanctorum malim quamlibet pauca uerba sic loqui, ut ipse meam intelligens uocem, efficiat ut a caeteris quoque intelligat, quae decem milia uerborum ita sonare, ut nullus intelligat caeterorum, ac fortassis ne ipse quidem. Proinde fratres quando, ut dicunt, est pietas habet uelut aetates & accessus suos, date operam, ut relictis inferioribus donis, ad maiora proficiatis, ne perpetuo pueri uideamini. Sunt dotes, quae congruunt primum iniatijs Christo, sunt quae decent iam prouectiores. Volo quidem uos perpetuo

*Volo quinquies
uerba loqui
in sensu*

pueros esse, quod ad morum simplicitatem atque innocentiam pertinet, at animi dotibus uelim uos usque proficere, donec ad summum perueniatis. Neque enim iam uobis satis est, si nulli nocueritis, sed enitendum est, ut iam adulti & prodesse ualeatis omnibus. Puerozum est, quamlibet exigua demirari, atque his sibi magnifice placere. Sed adfert illis hoc aetas, ut mox negligant quae prius iactabant, contententes ad maiora. Habet Christiana fides & rudimenta sua, in quibus turpe sit conescere. Id ita esse, testatus est olim & ipse deus, hunc enim modum loquens apud Esaiam prophetam: Varijs linguis ac diuersis labijs loquar populo huic, ac ne sic quidem audient me. Itaque linguarum donum faciebat ad ecclesiae rudis primordia, ut hoc miraculo commouerentur increduli, cum his qui credunt sit oculosum. At contra, prophetiae donum, non solum incredulis prodest in hoc, ut resipiscant, uerum etiam credentibus, ut in dies reddantur firmiores, ac seipsum meliores. Itaque perspicuum esse debet, quam parum utilitatis habeat linguarum usus, cum aliquoties officiat etiam, & offendat. Nam facite mihi iam totam congregationem conuenisse, simulque omnes uarijs, sed ignotis linguis sonent, alius Hebraica, alius Africa, alius Asiatica, atque intrent interim in coetum uestrum alij Christiani linguarum imperiti, aut etiam increduli, linguarum item imperiti, nonne cum audierint consulisimum diuersarum uocum strepitum, nihil omnium intelligentes, dicuntur quod mente capti lymphaticque sic ineptia; tis: Contra, si per prophetiae donum, alius doceat, alius admoneat, alius exhortetur, alius consolatur, & interim superueniat in coetum uestrum hospes quispiam imperitus, aut etiam incredulus, qui & intelligit sermonem uestrum, & uicissim intelligitur, nonne dum ueram pietatem agnoscat in uobis, damnat apud se suam superstitionem, suosque mores impios detestatur, collatos ad uestram pietatem: totusque sibi ostenditur, dum audit a uobis uerae religionis disciplinam, a qua uidet sese hactenus plurimum abuisse, sibi que conscius est eorum uitiorum, quae sermo uester execratur. Denique fit, ut ille mutatus in alium uirum, ac sui poenitens, pronus in terram procumbat, agnoscens, palamque testificans, quod uere spiritu dei sitis afflatus, non more phanaticorum loquamini, qui daemones in uore correpti, uoces effundunt, nec ab ipsis, nec ab alijs intellectas, sonum adentes sine mente. Quid igitur faciendum est fratres? Quoties in publicum coetum conuenitis, suam quisque dotem secum adfert; alius habet canticum mysticum, quo lubet canere deum; alius doctrinam habet, qua possit ad instituendam uitam erudire; alius reuelationem habet, ut eruat abstrusa reconditaque in sacris literis; alius linguae dono praeditus est. Nihil horum fastidiatur, sed omnia conferantur ad publicam utilitatem in coetu publico, uerum ita, ne quis existat tumultus, aut confusio. Detur & linguarum dono praeditis suis locus, sed ita ut bini dumtaxat loquatur in singulis conciliabulis; aut ut plurimum terni, neque id tamen simul, sed per uices, neque rursus soli loquatur, sed adsit qui quod ab illis dictum est, interpretetur populo. Vnus interpretes duobus aut tribus linguae dono praeditis suffecerit, quod necesse non sit, multum uerborum sonari linguis. Quod si desit interpretes linguarum peritus, non est quod in coetu loquatur, qui praeter linguarum donum nihil habet, utatur suo dono, sed priuatim, ubi sibi canat ac deo. In coetu publicum negotium agitur. Ad eundem modum prophetae non omnes, sed bini, aut terni loquantur, itaque uicissim, sed adsint quibus adest donum dignoscendi prophetarum afflatus, ueri sint nec ne, qui reiciant, si quid dictum est Christi spiritu indignum. Quod si uno quopiam loquente, is qui huic assidet interloqui coeperit, uelut afflatus deo, ne sit uocum tumultus, prior conticescat. Iam enim apparet alteri patefactum, quod prior quaerebat, quando quidem afflatus & impulsu spiritus interpellauit. Quod si fiat, nihil uetat quo minus omnes prophetetis, modo uicissim id fiat, & alter alteri loquendi uices concedat, quo maior doctrinae fructus ad oes pertineat, in medium adferentibus singulis; quod inspirarit deus, & uberiore consolatione reficiantur omnes, dum singuli conferunt in commune, quod Christi spiritus inspirarit. Nec est quod excusetis, afflatus numine sui iuris non esse, quemadmodum in lymphaticis uidemus accidere. Longe secus est de afflatu Christi, qui sic addit impetum mentis, ut nihilo secius in tua sis potestate, siue res sermonem poscat, siue silentium. Sanus est hic afflatus, nec aliud, quam piae mentis impetus ad ea, quae uidentur ad dei gloriam facere. Is hoc magis seruire debet tranquillitati publicae, & hoc longius abesse a contentione, quod a deo proficiscatur, qui pacis est autor, non tumultus aut dissidium. Id cum obseruetur in

Esa. 28

*Omnia ad
edifi. seruauit*

omnibus conuenticulis sanctorum, par est, ut itidem in uestris conciliabulis, si sancta uideri uultis, seruetur, ne quid à cæteris uideamini discrepare ritibus, à quibus non distinetis professione religionis. Atque hac ipsa de causa fiteant uestre mulieres in solenni conuentu, ne (ut est sexus affinis loquacitatis uitio) tumultus indecorus oriatur. Neque enim illis permissum est, ut in publico concionentur, uelut autores rerum, sed præceptum est ut uiris subditæ sint. Sic enim in Genesi deus mulieri loquitur: A uiro pendebis, & ille tibi dominabitur. Hanc igitur legem agnoscant, non solum tectis capitibus, uerum etiam silentio, quo maxime decoratur ille sexus. Dixerit aliquis, usque adeo linguam adimis mulieribus, ut nec discendi gratia, sciscitandi fas sit loqui? Prorsus adimo in publico, cæterum si quid erit, quod non satis intelligant, cupiantque discere, domi maritos suos interrogent. Ita fiet, ut nec doctrina fraudentur, nec quicquam indecore geratur. Nam prorsus indecorum spectaculum est, uidere mulierem in publico cœtu sanctorum loqui, cum id etiam in profanis concionibus Ethnicorum foedum habeatur. Quid est, quare uos grauemini seruire ritum, à cæteris omnibus obseruatum Corinthi? An à uobis primum profectum est Euangelium, ut cæteri cogendi sint ad uestrum morem? An ad uos solos peruenit Euangelium? Quod si nec primi Christi religionem tenetis, nec soli, cur piget ad aliorum ritus uos attemperare? Si quis apud uos uidetur esse propheta, aut alioqui ipse ritualibus præditus dotibus, agnoscat, quæ scribo uobis, non mea esse præcepta, sed domini. Quod si quis per contentionem sic agit quasi ignoret, & hæc uelut humana iussa contemnit, ignoret suo periculo, uicissim ignorandus à deo. Decertare non est meum, satis est admonuisse. Igitur ut hunc sermonem finiam fratres, huc enitami, ut contingat prophetiæ donum, quod longe præclarior est, sed sic, ut interim non prohibeantur loqui linguas, quibus aliud donum non contigit, modo quemadmodum præscripti cuncta fiant & cum decoro, & ordine, ne quid turpitudinis aut tumultus exoriatur.

CAPVT XV

Notum autem
uobis facio

Am quoniã audio fratres de resurrectione mortuorum à nonnullis uestrum ambigi, quibus humana philosophia etiamnum tumida, hoc persuaderi nondum potest, non est quod noui quicquam uos doceam, tantum in memoriam reuoco uobis Euangelium, quod uobis primum tradidi, quodque semel estis amplexi, & in quo hæcenus perseveratis, cuiusque præsidio salutem adipiscimini: ut simul & mihi superuacaneum sit denuo tradere, quod semel recte traditum est, nec uobis honestum, si per inconstantiam ab eo descisceritis, quod semel estis amplexi, præsertim cum experiamini nostrum Euangelium uobis ad salutem efficax esse. Atque præcipua pars euangelicæ doctrinæ est, credere resurrectionem mortuorum. Quæ de re non oportet ambigere, nisi quod absit, frustra credidistis. Quorsum enim attinebat euangelium amplecti, si quod est huius rei caput, negatis, uidelicet mortuos olim reuiuiscuros? Huius in primis meminisse uos oportebat, quod uobis in primis tradidi sermone, nunc literis repeto, quodque uos semel accepistis: nimirum illud, quod dominus Iesus Christus mortuus sit, suaque morte nos à peccatis liberarit, pro nobis dependens, quod Esa. 53 ipsi commiseramus: quod ita futurum multis ante seculis scriptura dixerat, ut tanquam ouis ad laniam duceretur, ut suo liuore nostris malis mederetur, ut de ligno crucis regnaret ac diaboli tyrannidem frangeret. Ad hæc tenendum est, quod non solum uere mortuus sit, uerum etiam sepultus, ac tertio die reuixerit: quod & ipsum fore iam olim predictum fuerat prophetarum oraculis, quo magis credatis factum, quod per sacros uiros deus fore promiserat. Nam ita loquitur Osee: Post biduum & tertio die resurgemus et uiuemus in conspectu eius. Rursum Dauid ita loquitur: Non derelinques animam meam apud inferos. Super hæc, quo certius crederetis, docui uos, quomodo rediuuus multis se conspicendum præbuerit, primùm Cepha, deinde duodecim illis, & quod post hæc uisus sit plus quam quingentis fratribus simul congregatis. Quorum plerique uiuunt in hunc usque diem, si quis ad dubitet de fide narrationis. Aliquot diem supremum obierunt. Sub hæc conspectus est Iacobo, qui frater domini dicitur, primus apud Hierosolymos episcopi dignitate functus est. Deinde conspectus est discipulis omnibus, non tantum illis duodecim, à quibus primum ortum apostoli cognomen in plures deriuatum est. Post omnes autem & mihi conspectus est, uelut apostolo abortiuo, qui post maturos partus tandem uelut imperfectus

perfectus foetus, eiectus sum uerius, quam natus. Non queror, quod postremus omnium uiderim dominum. Magnum est, quod uidere meruerim. Nam ego sum infimus apostolorum, nec satis dignus, qui dicar apostolus, propterea quod persecutus sum ecclesiam dei, quam apostoli constituunt. Indignus igitur eram, qui uel postremus in ordinem apostolicum allegerer, sed gratuita Dei bonitas me licet immerentem hoc honore dignata est, ut quicquid sum, illius sit muneris non meriti mei. Neque passus sum illius in me beneficentiam ociosam aut sterilem esse. Quin potius licet postremus sim ordine temporum, tamen in functione muneris euangelici, non gessi me in postremis, sed plus laborum exhausti, quam quisquam alius apostolorum, ne quis hoc nomine mihi minus tribuat autoritatis, quod ultimus sim apostolorum. Quanquam hoc ipsum quod laboraui, non mihi uindico, sed beneficentiæ diuinæ ascribo, cuius præsidio factum est, quicquid gestum est. Igitur ut ad rem redeam, siue illis potior est autoritas in euangelico negotio, siue mihi, certe consentientes idem prædicamus omnes, & quod nos magno consensu prædicamus, id uos ueluti certum & indubitatum credidistis. Nos nostri dissimiles non sumus, superest ut uos uestri similes sitis, non iam in dubium reuocantes, de quibus semel statuistis. Quod si omnium apostolorum testimonio prædicatum est, & prædicatur, quod Christus princeps & autor resurrectionis, à morte reuixerit, qua fronte quidam inter uos dicunt, quod nulla sit resurrectio mortuorum? Quod si nulla est, consequitur ne Christum quidem ipsum resurrexisse. Quorsum enim attinebat ducem & caput nostrum resurgere, nisi ut præuius membrorum suorum resurrectionem appareret, uiamque nobis omnibus aperiret? Quod si Christus non resurrexit, inanis uidelicet est prædicatio nostra, inanis est & credulitas ac fiducia uestra. Si nobis persuasum est Christum reuixisse, certum sit oportet & nos reuiuiscuros, quibus ad uitam reuocandis ille reuixit. Alioqui futurum est ut non solum utriusque iherimus operam, nos prædicando, uos credendo, uerum etiam in iurij comperiamur in deum, de quo non recte testati sumus, quod Christum excitari à morte, cum illum non excitari. Non excitauit autem, si cæteri mortui non reuiuiscunt. Aut utrumque credendum est, aut utrumque negandum, cum eadem sit capitis ac membrorum resurrectio. Si mortui non resurgunt, quorum gratia resurrecturus erat Christus, ne Christus quidem resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, frustra credidistis illum resurrexisse, frustra credidistis uos per fiduciam in illum factos immunes à peccatis. Estis igitur adhuc pristinis obnoxij peccatis. Nihil actum est baptismo, quo mystice per Christum interim à peccatis reuiuiscimus. Quin etiam hi, qui cum hac fiducia mortui sunt, atque hac spe suas ceruices carnicum securibus præbuerunt, prorsus interierunt si nulla spes est reuiuiscentiæ. Quod si tota spes nostra, quam de Christo concepimus, non porrigitur ultra terminum uitæ præsentis, non solum non sumus felices, uerum etiam calamitosiores cæteris, qui à Christo sunt alieni. Siquidem illi, uitæ præsentis commodis utuntur, nos & hic affligimur ob Christi nomen, & post hanc uitam nihil hanc scemur præmij, si non toti reuiuiscemus. Sed auertat deus ut quisquam tam absurde credat, in suum ipsius malum. Imò si Christum resurrexisse creditis, quod nemo pius non credit, necessario consequitur, & nos resurrecturos. Siquidem in illo cœpta est resurrectio, quæ perficietur in nobis: & ut ille totus reuixit recepto corpore, ita nos toti reuiuiscemus. Caput non diuelletur à membris. Ille ceu princeps ac dux primus reuixit, ueluti primitiæ quædam omnium, qui cum resurrectionis spe moriuntur. Ille resurrectionem auspiciatus est, alij secuti sunt, comites dominicæ resurrectionis, & nos olim sequemur. Neque enim dubitandum, quin in omnibus suis membris præstaturus sit, quod in seipso, quodque iam in compluribus sanctis præstitit. Oportet enim imaginari duo corpora, unum mortui obnoxium, quod pendet à capite Adam: alterum immortalitati destinatum, quod pendet à capite Christo. Quemadmodum igitur olim mors per unum hominem peccantem irrepit, ac uelut à capite sparsa per membra, in cæteros omnes grassatur: ita per unum hominem ab omni prorsus peccato immunem, inuecta est resurrectio mortuorum. Siquidem ob unius Adæ commissum omnes ab illo profecti, sumus obnoxij mortui: ob unius Christi innocentiam omnes immortalitati restituentur, qui meruerint esse in illius corpore. Reuiuiscunt omnes, sed suo quisque ordine, princeps omnium est Christus, deinde qui Christo adherent, ceu membra capiti, quorum aliquam multi iam egressi e mōnu

mentis, unā cum Christo resurrexerunt, ceteri reuiuifcent in extremo illius aduentu. Iamq; peracta totius corporis resurrectione, nihil supererit nisi finis humanarum uicissitudinum. Id non ante futurum, quam cum penitus abolita mortis tyrannide, Christus uictor regnum tranquillum ac pacatum tradet deo patri, cui debellatis hostibus suam ditionē afferit: cumq; prorsus a toto corpore suo depulerit, & in nihilum redegerit omnem aduersariorum potestatem, principatū ac uim. Si quidem tam diu necesse est filium hoc afferendi deo patri regni negotiū agere, donec uniuersos hostes suos internecone deuictos, subtraheret pedibus suis, ne qua sit usquam rebellio, aut metus malorum. Per peccatum regnat mors, per mortem regnat satanas. Peccato extincto desinet regnare mors. Id quanquam interea molimur pro uiribus, tamen ad plenum nō prius continget, quam extrema resurrectio uim omnem mortalitatis aboleuerit, uelut extremo iam hoste confecto, qui pertinacissime rebellabat. Si quidem ita decreuit pater, omnia subiicienda sub pedes filij, quemadmodū scriptū est in psalmis: Omnia subiecisti sub pedes eius. At qui cum dicit, fore ut omnia subiiciantur pedibus filij, nō sic accipiendū est, quasi patre excluso, filius solus regno sit potiturus, imō idem est filij patrisq; regnum. Per filium pater regnum hoc nouum ac peculiare, quo deuidis cupiditatibus, nulla est aduersus diuinam uoluntatem rebellio, sibi asserit: quod ita habet commune cum filio, ut penes ipsum maneat autoritas, utpote a quo profectum est filio regni consortium, quod ita plenū ac perfectum est filio, ut nihil interim decedat patri, cum sit eadem utriusq; uolūtas. Ergo cum acciderit, ut filio subiecta sint omnia, tunc & ipse filius totum, hoc est cum corpore sese subiecturus est patri, quo autore factum est, ut omnia cesserint in filij ditionem: ut post hac nec in membris sit quod a Christo disideat, & filius totus cum patre consentiat, a quo ceu summo principio pendebunt uniuersa, & huic uelut auctori feretur ab omnibus acceptum, quicquid usquā præclare gestum est. Hæc cum uobis olim tradiderim, uosq; receperitis, quid est quod rursus quidam ambigunt, cum reuicturi sint mortui? Cuius si nulla spes est, nihil egerint isti quidam, qui licet superstitiose magis, q̄ pie, uice mortuorum baptismum accipiunt, metuentes ne nō inter iustos resurgat, qui sine baptismo decessit. Id ne fiat, subornant aliquē, qui mortui loco respondeat se credere, ac baptismum cupere. Fidem probo, factum non probo: Nam ut ridiculum est existimare, mortuū sicut curri baptismum alieno, ita recte credunt resurrectionem futuram. Neq; enim metuerent mortuo, si crederent eum nō reuicturum. Quin & ipsi nos stulte facimus, ob Christi doctrinam quotidie de uita periclitantes, si post grauissimas afflictiones nō sequetur præmiū. Neq; periclitamur modo uerumetiam in singulos dies quodammodo morimur, nouis subinde periculis expositi, neq; simplici morte defungimur. Quod dico non mentior, ita mihi semper gloriari liceat hac gloriatione, quā habeo per Christum Iesum dominum nostrum, in cuius gloriam cedunt etiā ipsa mala, quæ perpetimur. Quod apud Ephesios tantum malorū perpeffus sum ob Euangelium Christi, ut mihi fuerit cum bestijs depugnandum, morti additissimo, quid fructus fuerit, aut quod præmiū, si mortui non reuiuifcūt. Quæ dementia sit, ultro tot malis immergi, si mox a morte nihil referat, quomodo uixeris? Si tota spes hominis morte finitur, quid superest, nisi ut quod apud Esaiam dicunt impij, diffisi de promissis futuræ uitæ, ac felicitatis summam huius uitæ commodis metientes: Edamus & bibamus, eras enim morimur. Quod ex uita rapuerimus, id demum nostrū est, a morte nihil sumus. Huiusmodi fortasse cantilenas uobis occinūt uel philosophi, uel pseudoapostoli. Sed cauetes, ne uos suis fabulis in periculosum errorē illiciant, semper memores, quod uere dictum est a comico quodam uestrate: Mores bonos, colloquia corruptūt mala. Ex ocio luxuq; uitæ nascitur ista diffidentia, dum sibi male conscij, nolunt esse resurrectionem: tanta uitiōrū caligine tenentur quidam in diem uiuentes. At uos per iustitiæ studium non uoluptatū, expergiscamini, neq; in tantum diffidentia malum prolabamini cum cæteris. Sunt enim inter uos, qui licet humane sapientia supercilio tumeant, tamen quæ præcipua sapientia pars est, ea carent, deū ignorantes, cuius uim non credunt mortuos in uitam restitui posse, cum sit omnipotens. Nec animaduertunt facilius esse restituere quod collapsum est, q̄ quod non est, ex nihilo condere. Hæc dico non in sensu uobis, sed ut pudore correcti, posthac non auscultetis istis, qui tam stulta, tamq; impia uobis persuadere conātur. Iam cum certū sit futurā resurrectione

Novissime aut inimica de structur mors

Psalm. 8

Alioqui quid facient qui baptizantur

Propter uestram gloriā

Esai. 22

Menander

Enigilate iusti

resurrectionē, rogabit aliquis curiosior, quomodo futura sit, aut cuiusmodi corpore sint. Sed dicit resurrecturi: quandoquidē hæc corpora uertuntur in fauillam, aut terrā, aut aliud uilius. *aliquis* Stulte qui mireris semel id posse præstare deū in resuscitandis corporibus, quod quoti die natura facit in eliciendo semine. Tu semen aridum ac mortuū conijcis in terram, ibi rursus putrefactū interisse uidetur, atq; ita demū exiliens e terra, ueluti renascitur, ac reuiuifcit, nec aliter reuiuifcit, nisi mortuum ac sepultum fuerit. Ac longe alia specie renascitur semen, quam cōditum fuerat in scrobe. Pusillum, uile, nigrū ac siccum granulum infoditur humo, id in limo putrefactū, suo tempore ueluti reuiuifcens erūpit in teneram herbā, mox culmi, deinde arista. At nihil horū apparebat in granulo illo minuto, quod terræ credidisti. Sua cuiq; semini uis inest, ea se profert, ubi rursus emerferit, ut iam aliud omnino uideatur, cum idem cōspicias, sed renatū in meliōrē speciem. Ex quantum grano, quantā arborem enatā uides? Quod stirpis robur, quæ radicis ambages, q̄ late sparsi ramī, quæ pompa fronditū, quæ florum amoenitas, quæ foetū ubertas? Nihil horū erat, cum tu uile ac minutū illud granū in sepelires humo. Et tamen hæc omnia audebas sperare, naturæ uiribus fretus, & nō audes idem a deo sperare, fretus illius omnipotentia? *Deus aut dicit illi corpus* Gra num est quod feminas, non arbor, & tamen deus excitato grano corpus addit, quale uisum est ipsi, qui singulis feminum generibus peculiarem uim penitus indidit, ut cum renascantur omnia, non tamen eadem specie renascantur. Quod idem fit in animantū genere. Sui cuiq; semen est, neq; quoduis animal e quouis semine prouenit. Et quanquam illud est omnium commune, quod corpus habent carneum, tamen nō parum interest inter carnem & carnem, si quidem alia est hominum caro, alia pecudum, alia piscium, alia uolucrum. Item in his quæ carent anima, licet omnia corpora dicantur, tamen alia species est corporibus celestibus, alia terrestribus, puta saxis, aut aquæ terræ ue. Quin ut alia gloria est ac dignitas corporū celestium, alia terrestrium, ita inter ipsa corpora celestia discrimen est. Primū non est eadem gloria lunæ, quæ solis, nec cæterarū stellarum, quæ lunæ. Deniq; & ipsæ inter se stellæ differunt claritate. Nec enim omnes æquant luciferi radios. Idem in resurrectione suo cum corpore reuiuifcent omnes, sed dispari dignitate, nimirum pro cuiusq; sorte, proq; uitæ meritis. Nam alia specie reuiuifcēt impij, alia piij. Rursum inter pios, prout quisq; se gessit in uita, ita nouati corporis honore præminebit. Omnibus tamē pijs longe felicius restituetur corpus, q̄ in morte deposuerint. Quod in natura est semen humo condere, hoc est in resurrectionis causa sepelire cadauer. Quod est illic nasci, hoc hic reuiuifcere. Vt illic longe præclarior est, quod nascitur, quam quod erat creditum terræ: ita hic licet idem, tamen longe dissimile corpus excitatur. Conditū est humo ceu seminis granū, corpus putrefactioni obnoxium, at idem reuiuifcet nulli prorsus obnoxium corruptioni. Contemptum ac uile corpus humo conditur, at reuiuifcet idem multa præfulgens gloria. Sepelitur corpus, etiam cum uiueret imbecille, sed resurget immanis præditū uiribus. Sepelitur corpus, quod ut uiueret, tamen crassum erat ac pigrū, & ob id sæpe oneri moderatori animo, Sed resurget corpus non animale iam, sed spirituale, quod nusquam in mora sit animo, quocunq; tulerit illius impetus. Nam est hæc quoq; corporū differentia, cum aliud sit animale, quod cibus eget ac somno, quod labore fatigatur, quod morbis afficitur, quod ætate cōtābescit, quod crassus aut uiciatis organis suis frequenter impedit animi cōatum, quod ob insitos affectus sæpe sollicitat ad uitia, cui cum inhæret & obsequitur animus, ipse uelut in corpus uertitur, e mente degenerans in carnem: aliud spirituale, quod hic paulatim a sensibus & affectibus corporeis defecatur, mox per resurrectionem renascens, quodammodo transfiguratum est in animū, cui sese studio pietatis accommodauerat: ut quemadmodū noster animus obtemperans diuino spiritui, rapitur ac quadantenus transformatur in illū, ita corpus nostrum obsequens animo, reuertetur & exuat crassitudinem suā, extenuatū in tale corpus, ut menti simillimum sit. Corpus hoc crassum ac terreum accepimus a principe nostri generis Adam illo priore, qui ut de limo fictus erat, ita terrenis affectibus fuit obnoxius. Verum est alter Adam posterior, non natiuitatis, sed reuiuifcentie princeps, qui ut celestem habet originem, ita fuit ab omni contagio terrenarum cupiditatum immunitus. Ita legimus & in Genesi: Conditus est primus Adam, ut animæ beneficio uiueret. Sed ita, ut anima, uelut illigata corpori crasso, nihil ageret, nisi per organa corporis aut

Deus aut dicit illi corpus

Seminatur in corrupto

Gen. 2

*Sed non prius
quod spiritalis
est*

certe aliquid materiale. Sed post hunc datus est posterior Adam, qui ut ē spiritu sancto conceptus est, ita suis uitam impartiret, non crassam hanc, & plerisque in rebus cōmunem cum pecudibus, sed uitam spirituales ac diuinam. Itaque per Christum modis omnibus in melius renascimur. Quod tempore prius est, id & re crassius est, iuxta naturæ quoque ordinem. Animale corpus nūc gestamus, olim fruiuri spirituali. Quemadmodum crassior ille generis nostri parens præcessit, successit Christus autor nouæ generationis. Qualis fuit parens ille luteus, tales sunt & huius posterī, nempe terrenis addicti cupiditatibus. Rursum qualis fuit Adam ille cœlestis, tales sunt in hunc renati, quibus cœlestia cordi sunt. Nam quod olim perfecte continget, hic iam meditandum est. Quemadmodum ante baptismum, primi parentis ingenium improbis moribus expressimus, ita per baptismum renati Christo, cœlestem autorem uitæ cœlesti referemus. Quod ni fecerimus, nec hic pertinebimus ad corpus Christi, nec tum resurrectionis gloria fruemur. In dei quidem regnum cooptati sumus, uerum illud dico fratres, quod caro & sanguis, hoc est homines primæ generationis, non possunt ad hæreditatem regni dei peruenire. Neque uita corrupta uitæ, immortalitatis hæreditate fruatur. En rem arcanam uobis aperio, ne quid uos lateat de modo resurgendi. Non omnes morituri sumus, nam fortasse dies ille nostrum aliquot uiuos deprehendet, sed tamen omnes ad immortalitatis gloriam immutabimur, qui hic pietatis studio quodammodo meditamur immortalitatem, abstinētes à peccati cōtagio. Ea immutatio non cōtinget paulatim, quemadmodū in rebus naturalibus fieri uidemus, sed in momēto punctoque tēporis ad cantū extreme tubæ. Clanget enim tuba, ad cuius uocē qui tum mortui fuerint, reuiuiscēt iam immortales. Et nos, quos uiuos reperiet ille dies, subito immutati, iam aliter uiuemus, uidelicet ad eorū morem qui reuixerint. Oportet em̄, ut priusquā regno cœlesti plene potiamur, prorsus exuamus omnia quæ terrā sapiunt, & corpus quod nūc habemus corruptioni obnoxium, reddatur incorruptibile, & quod nūc habemus mortale, reddatur immortale. Id ubi contigerit, tunc re præstabitur, quod Osee propheta futurū præfagiens, dicit, exultans aduersus mortem intereptione deletam: Absorpta est mors per uictoriā. Vbi nunc tuus o mors aculeus: ubi tua uictoria tartare? Porro mortis aculeus est peccatū. Robur autem peccati lex, quæ per occasionē iritat peccandi libidinem. Lege sublata, languet peccati uis: sublato peccato, cessat mortis potentia, exempto uidelicet aculeo, quo nos ferire solet. Tam uiolētis hostibus prorsus impares eramus, si nostris præsidij res fuisset gerenda: sed tamen est habēda deo gratia, qui fecit ut nobis, si uelimus, in manu sit tam inclinata uictoria per Iesum Christum dominū nostrum, qui sua morte pro nobis mortem expugnauit, quique nostra cōmissa in se recepit expianda. Proinde fratres mei charissimī, quando certum est, futuram resurrectionem, quando certum est tantam felicitatem per eam præstari, quæ tamen non continget, nisi qui hic per innocentiam & peccati fugam cœlestem uitam meditati fuerint: ne uacilletis in eo, quod semel credidistis, neque sinatis uos malorum colloquijs à recta sententiā dimoueri: quin potius detis operam, ut in his, quæ uos deo conciliant, indies proficientes, semper uobis ipsis meliores possitis euadere, præparantes uosmetipsos ad futuram resurrectionem. Ne pigeat ullius laboris, cum certum habeatis, quod opitulante Christo, pro temporarijs molestijs æterna gaudia sitis assequuturi.

*De collectis
autem*

Caeterum quod attinet ad subleuandos benignitate uestra sanctos, qui degunt Hierosolymis, quemadmodum præscripsi Galatis, ut in eum usum pecunia colligeretur, si qui sponte sua conferre uellent, itidem fiat apud uos, ut hac quoque in parte cum cæteris ecclesijs congruatis. Primo die sabbati, hoc est die dominico, quisque uestrum apud se reponat ac recondat, quantumcumque cuique uisum fuerit. Hoc ideo moneo, quo magis in promptu sit, quod quisque largiri decreuerit, ne cum uenero, tum denique sit corradenda pecunia. Caeterum ubi uenero ad uos, quoscumque uos delegeritis ad hoc negociū, hos cum meis literis mittam Hierosolymam, ut perferat uestram munificentiam. Quod si uidebitur operæ precium ut ipse proficiscar illuc, illi mecum proficiscantur, ne quis suspicari queat, ulla ex parte me meum negociū agere. Sum autem inuisurus uos, ubi per Macedoniā iter fecero, nam illos obiter duraxat interuisam. Apud uos autē aliquandiu cōmorabor, haud scio, an totā hyemem exacturus

exacturus, ut sub proximum uer, uobis deducentibus, proficiscar, quocumque negociū Euangelij uocabit: alioqui nunc uos adissem, sed nolui uos obiter atque in transcursum uideri. Nam spero futurum, ut mihi liceat dies complures apud uos commorari, si modo dominus Iesus permiserit. Interea commorabor Ephesi usque ad quinquagesimum diem, Res morę non nihil postulat, quod cū illic mihi sit aperta ianua ingens, & ampla spes illustrandi Euangelij, tamen multi sunt qui aduersentur. Quod si interim contigerit Timotheum adire uos, uidete ne quid illi obtingat ab elatis ac diuitibus quibusdam periculi. Iuuenis est, sed meus est collega, & in Euangelico munere sincere libereque uersatur ut ego. Proinde ne quis illum despiciat, quod atate sit iunior, quin potius ut apostolum & collegam meum indemnem & illæsum dimittite, & officij gratia prosequamini abeuntē, ut ad me ueniat. Nam illum expecto unā cum cæteris fratribus, eius comitibus. Porro quod postulaueratis, ut Apollos potius isthuc mitteretur, per me quidē nō stetit, quo minus iuerit. Nam uehemēter hortatus sum, ut adiret uos cum aliquot fratribus, sed frustra. Siquidem ob certas causas non erat ullo pacto animus nunc adire uos, uenturus tamen est simul atque uacabit. Vigilate aduersus insidias male suadentium. Persistite in fide semel suscepta, infra fracto animo sitis aduersus ea quæ obsistunt euangelio, sitis robusti ualidique. Quicquid autē apud uos geritur, non per cōtentionem, sed per charitatem geratur. Obsecro uos fratres, sed quid opus precibus? Ipsi uobis familiam Stephanæ, dignā quam obseruetis, uel quod has ceu primitias ex Achaia Christo lucrifecerim, uel quod sese totos dederint sanctis officio subleuatis. Par est igitur, ut uos quoque uicissim talibus honorem habeatis: nec his solum, uerum etiam quicumque nobiscum adiuuat rem euangelicam, nostrique laboris participes est. Gratū fuit, quod Stephanam, Fortunatum, & Achaicū huc miseritis. Siquidem hi suppleuerunt officio suo, uenientes omnium nomine, quod adhuc desiderabam uestri. Nam refocillarunt spiritum meum, imò uestrum, quippe qui non aliud spectat, quam uestrum commodum: nec alia re magis exhilaratur, quam uestris profectibus. Tales igitur agnoscite, peculiari quodā honore illos prosequentes. Salutant uos congregationes Asiaticæ. Multam salutem ex affectu pietatis optant uobis Aquila & Priscilla, reliquaque congregatio Christianorum, quam habent domi suæ. Salutant uos omnes, qui hic Christi nomen profitentur. Sitis & uos mutua inter uos beneuolentia cōiuncti, uosque inuicem salutate sancto puroque osculo, ueræ concordie symbolo. Saluto uos Paulus, atque id meapte manu subscripsi, pariter testans & meum erga uos affectum, & hanc epistolam non esse subditiciam. Si quis non diligit dominum Iesum, anathema sit, Maranatha, quandoquidem ueritate ueratur eum, à quo solo poterat consequi salutem: & uenisse negat, quem constat uenisse magno bono credētium, sed magno malo incredulorū. Adsit uobis fauor ac beneficentia domini Iesu Christi. Precor ut quæadmodum ego uos Christiano affectu diligo, ita uos inuicē sincere diligatis ea charitate, qua uos conglutinauit Christus Iesus. Amen.

Paraphrasis in priorem Pauli apostoli epistolam ad Corinthios, finis.

IN POSTERIOREM AD CORINTHIOS EPISTOLAM ARGUMENTVM PER DES. ERASMUM ROTERODAMVM.

Rimum reddit causas Corinthijs, quare nō reuiserit illos, quemadmodum pollicitus est epistola superiore, prius quædam præfatus de suis afflictionibus, quas ob Euangelium Christi perpetiebatur, ostendens, in tantis malis deum sibi fuisse solatio. Mox reconciliat Corinthijs eum, quem superiore epistola iusserat tradi satanæ, ut amanter reciperent castigatum, quem peccantem eiecerant. Hæc ferme capite primo ac secundo. Deinde commemorat studium suum in Euangelio predicando, obiter taxans ac notans cæteros pseudopostolos, qui suo seruiens questui, sive studentes glorie, nusquam non pelliebant ad legem Mosaicam: quam Christo sic conabantur admiscere, quasi sine huius accessione, non esset spes salutis. Itaque umbris legis Mosaicæ præfert Euangelij lucem: subinde adhortans illos, non ad cæremontas legis, sed ad conscientiam uitamque Christo dignam: testans interim, quæ

hh 4. sinceri

synccritate prædicauerit Euangeliũ Christi, quantumq; malorum eius gratia perpeffus fit, spe præmij cœlestis. Ad hæc indicat, quibus in rebus sita sit potiffimum Christiana pietas. Hæc tractantur in calce capitis secundi, capite tertio, quarto, quinto, & principio sexti. Nã reliqua huius capitis parte, simulq; initio proximi hortatur illos, ut agnoscentes dignitatem & sanctitatem suæ professionis, modis omnibus abstineant ab inquinamētis ethnicorum, cum quibus nihil esset illis cōmune. Quarto loco lenit superioris reprehensionis acerbicatem, collaudans illorum obedientiam, quod epistolæ suæ, licet obiurgatrici, per omnia paruissent, gratulaturq; quod is mœror temporarius summum gaudium utriq; pepererit, uelut cum ex amaro pharmaco consequitur gratiffima sanitas. Quinto loco cum exemplo Macedonum, tum uarijs argumentis, ac scripturarum testimonijs prouocat, ut pro sua quicq; facultate, proq; animi propensione, conferat aliquid in subsidij sanctorum, qui Hierosolymis agebant, memor hoc sibi mandatum à Petro, ad hoc negocij misso Tito cum altero collega, ut pleriq; putant Luca, quos commendat Corinthijs. Hæc agit capite octauo & nono. Sexto, quos ante taxauit oblique, palam inscatur pseudapostolos, qui fastu ac supercilio dignitatem ac maiestatem apostolicam præ se ferebant, Paulum in contemptum uocantes, uelut humilem, ut qui cerdonicam exercuerit, uelut imperitum & infantem, ad hæc toties cœsum ac uexatum iniurijs. Aduersus hos auctoritatem suam asserit apud Corinthos, testans nusquam sibi deesse auctoritatem ac potestatem apostolicam, sed qua nolit uti grauandis alijs, quemadmodum ceteri, sed tantum ad commodum suorum & Christi gloriã. Deinde præfatus uenã stultitiæ, quod de se gloriosius quædam dicere cogere, Primum æquat se summis apostolis, deinde præfert etiã, idq; multis nominibus, uel quod latius sparferit Euangelij doctrinam, uel quod unus gratuito eam tradiderit, neq; per se, neq; per suos grauens Achaicos; uel quod plura perpeffus sit Euangelij causa, quam illorum quisquam, ea sibi gloriæ uertens, ob quæ quibusdã uidebatur contemptior. Porro sermonis imperitiam agnoscens modestiæ causa, rerum scientiã sibi uindicat, ne quid uel hic desiderent. Postremo quoniam pseudapostoli fictis angelorum uisio nibus sese uenditabant apud simplices, Paulus ueram & insignem adducit uisionem, se raptum in tertium usq; cœlum, atq; illic edoctum, quæ captum hominũ excedat. Hæc fere capite decimo, undecimo, & duodecimo. Septimo, ne per pseudapostolos relaberentur in pristina uitiã, testatur sibi in animo esse inuisere illos, cum auctoritate interminans, ne tales eos offendat, ut sui dissimilis esse cogatur, aut ne sicut epistola scuire coactus est, ita præsens quoq; scuire cogatur, quod antehac non fecerit, cum suo iure potuisset. Hæc agit in calce capitis duodecimi, & capite decimotertio. Græcorum inscriptiones testantur hanc epistolam missam è Philippis per Titum & Lucam. Ceterum argumenta, quæ nullo autore, sed commoda breuitate habentur in latinis codicibus, testantur, per eosdem missam è Troade, nam huius loci meminit capite secundo.

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM PAULI AD CORIN-

THIOS POSTERIOREM PARAPHRASIS PER

Des. Erasmus Roterodamum CAPVT I

PAULVS legatione fungens nomine Christi Iesu ex auctoritate dei patris, simulq; Timotheus frater consortio religionis, collega cōmunione officij, regi Christiano qui degit Corinthi, neq; Corinthi solum, uerumetiam omnibus sanctis, qui Christo seruiunt per totam Achaïam, cuius metropolis est Corinthus, precamur uobis gratiam & pacem, concordiamq; largiente domino Iesu Christo, & uobis a patre deo, quem cum illo cōmunem habemus patrem. Verbis bene ominantibus, prædicandus est, ac laudibus uehendus deus, &

Benedictus deus idem pater domini nostri Iesu Christi, qui fons est & autor omnis beneficentiæ, ac deus nõ formidabilis pijs, sed à quo proficiscitur omnis nostra cōsolatio; qui non cessat resocillare ac subleuare nos apostolos, quicquid undecumq; nobis incidit afflictionis; idq; facit non nobis

nobis tantum consulens, ne fracti malis deficiamus, uerum etiã uobis omnibus; qui ut nostris malis pro mutua charitate discruciamini, ita nobis refectis, solatiũ & ipsi capitis, nostrisq; exemplo spe diuina refectiois fortiter perduratis in afflictionibus tolerandis, confidentes deum nec uobis afflictis defuturũ, quem uidetis nobis oppressis ac penè extinctis presidio fuisse; qui pro modo malorũ, quibus premimur, tẽperat consolationẽ suam. Non piget afflictionũ, quas ob Christum, et exẽplo Christi perpeffimus. Is quo grauiora passus est, hoc maiore solatio fruitur. Et nos, quo grauius afflicti sumus huius causa, hoc eodẽ opĩtũtate maiore solatio refecit deus malis exemptos, ut uos in uobis idem speretis, quod in nobis factum cernitis. Proinde siue quid affligimur rebus aduersis, id facit ad animandos uos, ueltraq; salutĩ conducit, ut nostro exẽplo cõfirmati, fortiter feratis asperrima quæq; quorũ tolerantia, licet amara sit, tamen est salutifera. Siue recreamur depulsa malorũ procella, rursus & hoc facit deus, quo nobis subleuatis uestros reficiat animos, ne præ dolore deficiatis; sed uicissitudine malorũ ac solatiij possitis & ipsi perpeti, quæ nos perpeffimus. Quod quidẽ ita fore cõfidimus, ut quemadmodũ participes estis afflictionũ nostrarum, ita sitis & solatiij nostri participes; & quemadmodũ nobis diuexatis indoluistis antehac, ita ereptis gratulemini, quãdo cõuenit inter amicos honorũ pariter ac malorũ esse societatem. Magis autẽ gratulabimini, si plene cognoueritis, quanto malorũ turbine perculsi fueritis in Asia. Nam illic mirum in modũ pressi sumus afflictionũ pondere, prorsus grauiore, quàm pro uiribus nostris. Nam eò uentum erat, ut de uita quoq; desperarem, nisi uiribus impares ferẽdis tot tãtisq; malis. Tantaq; persequutionũ erat uiolẽtia, ut non solum alij diffiderẽt nos posse subsistere, uerum etiã ipse noster animus diffidẽs suis uiribus, nihil nisi mortem præ oculis haberet, neq; quicquam prælagiret, nisi supremum exitium. Huc nos deduci passus est deus, ne quid sideremus nostris uiribus, sed ipsius præsidio, quod tũm maxime soleat esse præsto, cum maxime nos humana præsidia destituunt; qui cũ uult, non solum eximit à mortis periculo, uerum etiã extinctos ad uitam reuocat. Quantum ad me pertinebat, iam mortuus, iam extinctus eram, uerum ab hac morte me deus eripuit, & nunc etiam eripit, de quo cõfidimus, quod & in posterũ sit erepturus, maxime si uestre p̄ces accefferint, quæ mihi dei fauorem concilient; ut quemadmodum multorum uotis, & in multorũ commodum seruiamur, ita multifariam per multos agantur gratiã deo, pro nobis seruat: quasi beneficium dei, quo mihi contigit incolumem esse, non in unum me qui seruo, sed in omnes quorum bono seruo, collatum uideatur. Alioqui quantum attinet ad me, domi habeo quod me uel in medijs afflictionibus soletur, atq; etiã ad gloriatio nem usq; erigar exhilaretq; nimirum hic animus sibi testis ac conscius, quod non, quemadmodum faciunt quidam apud uos, per ostentationem humanæ doctrinæ, quæ uel ueniant, sed per simplicitatem ac sinceritatem deo dignam uersati sumus in Euangelico negotio, cum in omni Græcia, tum præcipue apud uos; quorũ gratiã cum tanta perpeffimus, nihil unquam tamen mercedis à uobis uel expectauimus, uel cepimus, ne cui daretur ansa suspicandĩ, quod ad nostrũ quæstũ uos captarem. Hæc non arroganter à me dicuntur, sed uere. Non hæc uane de nobis iactamus, ipsi fecistis periculum; neq; enim nos unquam alijsmodi comperistis, quàm quales fuisse nos testamur his literis, quas legitis; nec alios nos facimus in epistola uerbis, quàm quales nos apud uos præstitimus factis. Quia etiã spero fore, ut quales nos hæcenus ex parte comperistis, tales semper experiri sitis, ut merito possimus utriq; de alteris gloriari, si ut ego uobis præstiti syncerum apostolum, ita uos tanquam grati docilesq; filij, parentis ac doctõris officijs animoq; respondeatis. Iactent interim alij sese apud homines, qui me uelut hominem resectum & afflictum asperrantur. Certe cum uenerit dominus, nec ullus erit fucos locus, ibi de uobis gloriabor; quos Christo lucrifecerim; & uos uicissim de me, qui nihil uobis tradiderim, nisi quod Christo dignum esset. Hæc fiducia mei animi sibi bene conscijs, simulq; spes de uestro profectu concepta, in causa fuit ut in animo fuerit antehac inuisere uos, quo uos duplici gaudio afficerem: primum ob epistolam, deinde ob præsentiam. Statueram enim, ut in Macedonia proficiscens, uos obiter inuiserem, ac rursus è Macedonia reuersus ad uos me recepem; id quod proximis literis pollicebar; atq; ita deducẽtib; uobis proficiscerer in Iudæam. At illud interim uenit in mentẽ alicui, cũ hæc statuissem in animo, num per incõstantiam mutauerim sententiam, aut humano consilio non præstem, quod præstare uoluerim

Non enim uolumus nos ignorare

Nam gloria nostra hæc est

Ut sit apud me, est est, non non

Quot quot enim promiss.

Non quod do minatur si dei vestre

Statui autem hoc ipsum apud me

luerim, ut cunctis pro re nata mutatis decretis. Nequaquam, imò cōsulto non obtemperauit cupiditati meae, quod intelligere magis esse in rem uestrā, ut dilato reditu meo castigarentur quidā, quos impuros uidere noluit. Semper in hoc mei similis & constans, quod ubiq; seruiō uestris cōmodis, ut hac in parte nusquā uacillum, sed semper praestem, quod uestra suaserit utilitas, semper fugiā, quod intellexero uobis inutile fore: nō quod in nobis situm arbitrer, ut quicquid decreuerimus expedire, idem praestemus, Sed non fallit deus, cuius praesidio factum est, ut sermo noster, quo uobis illius Euangelii praedicauius, non uacillarit, sed semper sui similis fuerit. Neq; enim humana uobis praedicauius, sed rem solidam, efficacem, & immutabilem constanter eodemq; tenore uobis tradidimus, ego, Syluanus ac Timotheus, uidelicet filium dei Iesum Christum, cuius nomen nō fuit inefficax apud uos, sed potens & efficax fuit: non nostro praesidio, sed ipsius beneficio. Haec uenit, experti dotes sancti spiritus tenetis arrabonē, nec fallent, quā in posterum promissa sunt. Etenim quaecūq; sunt promissa, per illum fidelia sunt, & per ipsum indubitata sunt, cui debetur haec gloria. Neq; enim nostra promissa sunt, quā uobis proposuimus. Autor est deus, nos tantum ministri sumus ac nuncij. In illius gloriam cedit, si quod illius nomine praedicamus, uerum cōperitur & efficax. Porro quod nos Christum constanter praedicauius, quodq; uos in suscepta Christi religione perstatis, dei muneris est: qui quo magis ipsius promissis fideremus, & arcanis dotibus suis unxit nos, ac mentibus nostris sigillū quoddam impressit, quin & spiritum suum indidit cordibus nostris, uelut arrabonem ac pignus in posterum promissae felicitatis. Itaq; ne quis tribuat inconstantiae, quod huc usq; distulerim reditum meum ad uos, deum animi mei testem facio, quod haec uenit non ueni Corinthum, haud factū esse odio uestri, sed benigno potius animo, ne si prius uenissem, cogere fauere in quosdam, qui nondum resipuerant, quos tamen interim emendatum iri confidebam. Malui me uobis aliquanto serius reddere, modo meus aduentus mihi simul ac uobis, esset iucundior, quem tristem ac nubilum esse nolebam. Neq; uero haec minaciter atq; imperosius dicta uideantur, sed emendandi uestri gratia. Non dominamur nisi his, qui peccarunt. Itaq; si dei nomine nullum habemus in uos dominium, in qua perseueratis, sed est in uita, quod in uobis correctum uolebam. A deo uero non comminamur istis, quo nostram in uos auctoritatem ostentemus, ut potius hac uia uestro gaudio consulamus, quod nolebam ob quorundam impuros mores meamq; necessariam seueritatem ullo mōre conuincere.

CAPVT III

IMo quoniam uos superioribus literis necessario in mōre conieceram, damnato incesto, uisum est mihi non committere, ut aduentus quoq; meus nouum mōrem adferret mihi pariter ac uobis. Optarim uobis semper esse uoluptati, mōre nunquam, si per uos liceat. At si quando prouocatus admissis quorundam cogor, dum emēdo paucos, omnib; mōrem iniicere, mōrens ipse, quis erit qui me rursus exhilaret, nisi is quē ego mōre affecero. Id fiet si cōspexero correctionis amaritudine sanatum, uosq; sanato gratulantes, quē admodum antea mōris eratis participes. Atq; hac eadem de causa scripsi uobis hanc epistolā, prius quā uenirē, ne si uenero ad uos, dolorē captā ex his, ex quibus par erat me uoluptatem ac solatium capere: praesertim cum uos sic erga me cōfidam affectos esse, ut siue mōream ob emendationē quorundā, mōre meus sit omnibus uobis mecum cōmunis, siue gaudeam ob castigatos aliquos, gaudium meum sit uobis item omnibus commune. Nihil mihi tristius, quā si uidero in uobis, quā uestra professione sunt indigna. Nihil letius, quā si cōspexero nihil esse in uobis, quod uituperari possit. Proinde supra modum perculsus tanti flagitij probro, quod inter uos compertum est, has scripsi literas non sine graui cruciatu animi, & anxietate cordis, nec absq; multis lachrymis, non quo uos contristaremini, sed ut intelligatis affectum & amorem meum erga uos, qui quo propensior est atq; uberior in uos, hoc grauius discrucior, si quid turpitudinis in uobis extiterit. Quod si quā mōris causam dedit, non me tantum cōtristauit, sed aliqua ex parte duntaxat, cum mecum uos omnes contristauerit. Verum satis supplicij est isti homini (neq; enim pro dōmen, & facinoris non libet meminisse, cuius poenitet autorem) quod sic palam in conspectu omnium correptus est, ac uitatus ab omnibus. Datū est hoc illi sanando, ceterisq; deterrendis. Nūc superest ne quid à uobis adiciatur mōris afflictio, quin potius qui peccantem

Ut nō circum ueniamur à satana

Incipimus iterum nosmet ipsos cōmend.

Fiduciam autē talē habemus

cantem horruistis, si dem poenitenti condonate: mōrentē cōsolamini, ne quā fiat, ut is in modico dolore absorbeatur. Quapropter obsecro uos, quoniam illum charitate, nō odio condemnastis: nec in aliud condemnastis, quā ut resipisceret ac seruaretur, efficit, ut hic quoq; experiatur efficacem in se uestram charitatem, ut alacriter & amanter recipiatis correctum, quem mōrentes eiecistis. Nam hoc quoq; fuit in causa, ut haec literas uobis scriberem, quo uidelicet experiret, an meis iussis in omnibus obtemperetis. Obrēperastis condemnantes, quem condemnari iusseram, Obtemperabitis & in gratiā recipientes, cui uolo uos esse reconciliatos, ut ubiq; nostra uoluntas consentiat. Cui uos condonatis aliquid eidem condono & ego, ratus mihi satis factum, si uobis uidero satis factum. Nam & ipse si quid cui condonauit, uestra causa condonauit, teste & approbante Iesu Christo, ne per desperationem aliquem ē nostris sibi satanas usurperet, nobis ademptū. Nec enim ignoramus illius animum, qui non solum per uoluptates, uerum etiā per mōrem insidiatur nobis, illic ad flagitia pellicēs, hic in desperationis barathrum praecipitans. Caeterū ubi uenissem Troadem praedicatorum illic Euāgelium Iesu Christi, & ostenderetur, fauere deo, fructus copiosi spes, male discruciatum animo, quod ut sperabam, non repererim illic Titum fratrem & collegam meum, cuius auxilio mihi fuisset opus ad sustinendū negocij pōdus. Itaq; dimissis illis abij in Macedoniā, non sine graui periculo: sed gratias ago deo, qui Christiani nominis triumphū semper per nos circumfert, & illustriorem reddit, indies latius corruscante Euāgelij gloria, quicq; nusquā locorum non spargit sui noticiā, nostro praecōnio, ueluti thymiamatis suaue olentis uice nobis utens. Nam Euāgelij gloriā ubiq; gentiū praedicantes, quid aliud quā Christi spargimus fragrantia, per se quidē gratiam, ac salutarem omnibus, sed multis ipsorum uitio exitabilem: salutarem his, qui credentes Euāgelio salutem consequuntur, mortiferam his, qui resicientes mortis damnationem sibi conduplicant, pristinis flagitijs, ingratiūdinis ac pertinaciae crimen addentes. ad id praestandum, quotus quisq; est idoneus: Qui hoc uelit fungi munere, nihil aliud spectet oportet, quā Christi gloriam. At sunt qui ad ambitionem aut quaestum docentes Euāgelium, non tam Christi spargunt odores, quā suos fucos, & sibi proficiunt, non Christo: à quorum mōribus nos longe abhorremus. Neq; enim nostris cōpendijs seruiētes, humana doctrina uitiamus sermonem dei, sed syncero pectore tanquam ex deo, non ex nobis profectum tradimus, idq; deo ipso teste, in gloriam Iesu Christi.

Sed uereor, ne cui uideamur haec rursus apud uos iactare, quo uobis simus & alijs commendatores. Quid opus commendatione, cum res ipsa commendet hominem? An nobis opus est cōmendatiōis epistolis, quas circumferunt pseudapostoli, uel ab alijs impetratas ad uos, uel à uobis ad alios? Nihil moramur epistolas huiusmodi. Epistola uita, qua satis nos commendari putamus, uos estis Corinthij, cordibus nostris inscripta, quo facilius ubique mecum circumfero. Ea passim & intelligitur & legitur ab omnibus hominibus, ut iam alijs epistolis non sit opus, quando per uestram pietatem satis testatum est omnibus, quales fuerimus apostoli: & de uestro in nos animo sic confidimus, ut officio commendati per nos ipsos, non egeamus hominum commendatiōis literis, dum sinceritate fidei, uitaq; euāgelica declaratis, quod sitis epistola Christi, ab illo quidem scripta, sed nostro ministerio scripta uero non atramento, quales sunt quas scribunt homines humana docentes, sed scripta spiritu dei uiuentis: neque rursus inscripta tabulis saxeis, quemadmodum inscribuntur leges humanae, sed tabulis cordis carnis. Animi uestri, quibus euāgelicam doctrinam impressimus, nobis membranae uice fuerunt, lingua calami, sed Christus ipse dictauit per suum spiritum, quod scriberemus. Caeterum quo praestantior est euāgelica doctrina quā lex Moisaica, hoc potior est nostra, quā illius opera. Non hoc tantum facinus arrogamus nobis, sed tamen quod uerū est loquimur, teste deo, qui per Christum nostro ministerio peregit quod dicimus. Alioqui qui nos sumus, ut nostris uiribus uel cogitare quicquam eiusmodi possimus, ne dicam efficere? Sed si quid ualimus aut ualemus dei beneficio ualimus ac ualemus: qui ut nobis adest laborantibus, ita munus hoc dispensandi noui testamēti nobis delegauit, ut uobis impartiremus non uetus testamentū, quod apud pseudapostolos crassum est, & in litera sitū, cuius administratio Mosi credita est: sed nouū, quod spirituale est ac coeleste, in affectibus situm, non ceremonijs. Non est diuersus autor

autor qui delegauit, sed diuersa functio est, ac longe praestantior apostolica. Nam litera, quae Mosi credita est, praescriptis legibus ad mortem adigit, dum & per occasionem iritat peccandi libidinem, & peccantem capitis supplicio punit. Contra spiritus, qui per euangelicam doctrinam confertur, condonatis omnibus superioris uitae commissis, mortem meritis uitae offert. Quod si lex illa prior, quae literis insculpta saxo, mortem adferebat prauari catori, gratiam non conferebat, tantum maiestatis habuit & gloriae, ut cum iterum deferret tabulas Moses, Hebraei non possent intueri uultum eius, ob dignitatem ac maiestatem, quae tamen erat aliquando peritura: cur non potius euangelicae functioni sua dignitas erit ac maiestas, quae per fidem & spiritus benignitatem aeterna salus confertur? Si tantus honos fuit legi, quae damnare potuit, seruire non potuit, longe plus honoris meretur euangelium, per cuius praedicationem non solum aboletur peccatum, uerumetiam iustitia confertur. Quibus in rebus tantum est discriminis, ut si quis propius conferre uelit, quod per se magnificum fuit, nihil omnino dignitatis habere uideatur, uelut obscuratum eminenti gloria dignitatis euangelicae. Etenim si lex, quae ad certum modo tempus data est, mox antiquanda, tantum habuit apud homines dignitatis, multo plus dignitatis habet Euangelica lex, quae ut omnibus datur, ita nunquam est abroganda. Si quidem nouum testamentum, quo uetus antiquatur, aeternum dicitur a Christo, quemadmodum docui superiori epistola. Huius rei certissima persuasione freti, non utimur inuolucris, sed libere ac palam Euangelij lucem ingerimus, confissi & ea esse gloriae huius legis, ut caelari non debeat, & uos esse ea firmitate puritatisque mentis, ut intueri possitis. Proinde non facimus, quod a Mose factum legitur, qui cum post priores tabulas diffractas secundas inferret, uelut faciem texit, ne in hanc oculos defigeret Israelite, neue illic haerent perpetuo, cum uel hoc argumento significaretur eis aboleendam illius legis gloriam, quae ne tum quidem fulgebat insigni gloria, cum ferretur: nam frustra gloriosum est, quod cernere non licet. Hic typus illius populi crassitudinem depingebat, qui uidens non uidebat, & audiens non audiebat: ut quod in Mosi facie gerebatur, id in illorum mentibus uerissime gereretur, quas uelut hebetudinis uelut obiectas, habebat excecatas. Quin & hodie manet huic genti uetus illa caecitas, ut cum legis libros legant, tamen non intelligant: & illum studio legis pertinaciter reijciant, cuius aduentu lex ipsa sese testatur antiquandam. Sic igitur cum legunt uetus testamentum, ut nouum in eo promissum non sint amplecti, nonne manet illis etiamnum uelum illud Mosaicum: nec eo per fidem amoto perspiciunt, quod per Christum antiquatur inuolucrum illius legis? Moses suum adhuc mordicus tenent, cum uenerit quem Moses audiri iussit. Hunc legunt in synagogis suis, sed crasse legunt, nihil spectantes nisi corporalia, cum lex sit spiritualis, si quis perspicaces adferat oculos. Obstat nimirum illis in hunc usque diem uelum, quod cordibus illorum opansum est, id tollitur per fidem euangelicam. Verum ubi & illi relicta crassitudine mentis, amplexusque communem fidem, sese conuerterint ad dominum, tum auferetur uelum, quo cernant ea, quae non cernuntur, nisi purgatissimis oculis fidei. Moses corporalis erat & crassus, at dominus Iesus spiritus est, non ea docens quae corporeis cernantur oculis, sed inuisibilia, quae per fidem credantur. Mosaisca lex, quoniam metu suppliciorum continebat in officio, seruilis erat, & uelum seruitutis est indicium. At ubi spiritus domini Iesu, qui secretos addit simul, ut iniussis quoque feramur ad officia pietatis, ibi libertas est. Nullus ad fidem compellitur. At qui uere credit, ultro uitat turpitudinem, & innocentiam amplectitur, ac longe plus praestat uolens impetu charitatis, quam a Iudaeis potuerit extundi poenarum metu. Caecutiunt igitur illi, qui fidei carent oculis: nos relecta facie, per sinceram fidem dominum gloriam intuemur, cuius fulgorem dum speculi ritu excipimus, quodammodo transformamur in eandem imaginem, in alios transfundentes fulgorem a domino acceptum. Quem admodum olim Mosi facies ex colloquio dei, ceu speculum ex obiectu solis reflexit: ita noster animus secretis incrementis in dies magis ac magis afficitur, ac proficit a gloria in gloriam, ob familiaritatem dominici spiritus agentis iam nunc inuisibiliter in nobis, quod olim palam perficitur.

Ideo habentes
hanc admini-
strationem

Roinde cum misericordia dei nos tam inelyte felicitatis preces ac ministros esse uoluerit, delegata functione apostolica, non segniter quod mandatum est, obimus, sed ut uere gloriosam rem praedicamus, ita reiecimus inuolucra quae dedecori congruunt, non gloriae: non per astutiae fucos uitam agentes, neque

neque per humanae doctrinae uafriciem insincere tractantes sermonem dei, sed propalam ac libere, citraque fucum omnem omnibus patefacientes ueritatem nudam, nullo uelatum nubilo, ita nos gerentes in hoc officio, ut ipsa uita citra humanam commendationem nos commendet apud omnes homines, testes & conscios sinceritatis nostrae: nec apud homines modo, qui falli possunt, uerumetiam apud deum, qui nihil non perspicit. Blucescit itaque per nos Euangelij ueritas, nulli non conspicua. Quod si sint adhuc quibus non patet, & ideo non confert salutem, ipsorum uitio fit, non Euangelij, neque nostro. Siquidem quem admodum de Israelitis dictum est, ita hi quoque uelum habent cordis oculis impositum, ne quae per se clarissima sunt, cernant, ac uelut in medio sole caligent. Nam secum adferunt oculos impuros, et mundanis cupiditatibus uitiatos, quibus satanas huius seculi deus (nam deum illum sibi faciunt, qui huic magis auscultant, quam deo uero) excacauit mentes incredulorum, obiectis illorum oculis, ne possit illis illucescere lumen ueritatis euangelicae, per quam declaratur gloria maiestatisque, non Mosi, sed Christi, qui est imago Dei patris, ut per filium aequalem, & patrem liceat cognoscere. Neque enim iuxta quorundam morem nos ipsos praedicamus, ad nostrum quaesum aut gloriam tradentes Euangelium, sed praedicamus Iesum Christum dominum nostrum: huius dogmata tradimus, non nostra: huic ceu domino laboramus, quicquid laboramus, nobis a deo nihil arrogantes, ut nos fateamur uelut esse seruos, ministrantes uobis in Euangelio, non metu uestri, aut spe compendij, sed propter Iesum, cuius amore, cum simus liberi, nosmet omnibus uelut seruos subiicimus. Laborauimus & ipsi quondam eadem caecitate, qua laborant adhuc quidam. Nec ipsi nobis lucem hanc peperimus, sed deus, cuius iussu primum condita est lux, a quo proficiscitur omne lumen, discussis animi nostri tenebris, iussit illic emicare lumen ueritatis: quin ipse potius, ut est aeterna lux, illuxit cordi nostro, quo per nos deinde latius apud omnes clucesceret ipsius maiestas, innotescens per Euangelij praedicationem, quo dominum Iesum praedicamus, in cuius facie clarissime refulget imago gloriaeque patris. Sed interim tanta res in animis duntaxat geritur, cum iuxta corporis speciem abiectionis miserique uideamur, & thesaurum tam preciosum circumferimus in fictilibus uasculis, hoc est in corpore uelut in thesauro, afflictioni contumeliaeque obnoxii: sic deo uisum est, nec temere uisum est. Nam illud cauit, ne forte beneficii magnitudine ac miraculorum sublimitate, quae per nos geruntur, elati, nobis aliquid hinc uindicarem, sed consilij nostrae imbecillitatis, intelligeremus eminentem illam potentiam, quae data est apostolis, non esse nostrarum uirium, sed solius dei, dum ipsi quotidie per nostram imbecillitatem malis affligimur, sed dei presidio in perrendis malis perduramus inuicti: dum modis omnibus premimur quidem aduersis rebus, at non anxii reddimur: redigimur ad egestatem, at non destituimur in egestate: persequutionem patimur, at non in persequutione deserimur: deijcimus & conculcamur, at sic, ut tamen non pereamus, & hac in parte pro uirili dominum Iesum quem praedicamus, imitantes. Is semel mortuus est pro omnibus, nos quotidie mortis periculis expositi, uelut mortem illius in corpore nostro circumferimus, uitam hanc uobis impendentes: ut quem admodum morientes pro uobis, Iesu mortem imitamur, ita uita quoque Iesu, qua mortuus reuixit, declaretur in nostro corpore: siue dum per illum eripimur a morte, siue dum contempta corporis uita, palam testamur & asserimus corporum resurrectionem. Neque enim tam uilis esset nobis uita corporis, si crederemus semel extinctum, nunquam esse reuicturum. Fit itaque nouo modo, ut uita Christi immortalis per afflictionem corporis nostri morti obnoxii, uobis fiat testator. Ac mortis quidem impetus in nostrum impingit caput, ceterum uita fructus, qui nascitur ex morte nostra ad uos redit, quorum gratia nos his malis exponimus. Nec tamen ob id nos poenitet Euangelij, siquidem cum domino fidei, qua futuram immortalitatem speratis, quod per nos animis uestris infusum est, idem habeamus & ipsi, sit ut quemadmodum Dauid in psalmo mystico testatur, se ideo loqui, quia crediderit, ita nos nostra fiducia freti, non dubitemus cum capitis periculo praedicare ueritatem Euangelicam, certi nimirum, quod qui suscitauit a morte dominum Iesum, nos quoque pro illo mortuos, per illum suscitaturus sit, simulque uobiscum exhibiturus in communi resurrectionis gloria, quos hic copulat fides communis. Sed siue affligimur interea, siue liberamur ab afflictione, omnia uestra causa sunt, quo latius apud uos largatur Euangelij ueritas: & quo plures resipiscunt, hoc plures agant gratias, non nobis, sed

sed deo, ad cuius gloriam pertinet ut fides, quam omnibus communem esse uoluit, quam latissime propagetur. Hac spe, atque hoc animo freti, nullis malis delassamur, imò potius inualescimus, haud ignari, quod licet exterior nostri pars corpus, quotidianis laboribus paulatim conficiatur, tamen animus interior ac melior nostri pars, indies deficiente corpore, uegetior fiat ac ualentior, ueluti malis ipsis repubescens, ac futuram immortalitatem presentiens. Siquidem corporis afflictio, quae Euangelij gratia suscipimus, leuis est ac momentanea. Sed haec leuis afflictio, non leue pondus, imò pondus ineffabile gloriae parit in nobis, dum ob leuem afflictionem pro Christo susceptam, summa felicitate digni reddimur, & temporaria mors pro Christo obita, parit nobis praemium immortalitatis aeternae, cuius spe sulti, corporis uitam pro nihilo ducimus, haud spectantes ista, quae uidentur oculis corporeis, sed ea quae non uidentur nisi o culis fidei. Nam quae hic cernuntur, praeter quod nec uera sunt bona, nec uera sunt mala; quod genus sunt lucrū, honos, uoluptas, uita, damnū, ignominia, cruciatus, mors; ne diuturna quidem sunt, cum ea quae cernuntur oculis fidei, sint ut uera, ita & aeterna.

CAPVT V

Scimus enim
quoniam si.

Ac nimirum fiducia, uitam quoque uilem habemus, certo scientes, quod etiam si contingat in terris animam excuti ex huius corporeculi domicilio quod tabernaculum dixerim uerius, quod domicilium, ut in quo non liceat commorari diutius, quam ut absit qui exigit paratam esse domum aliam in caelis, unde nunquam sumus eijciendi. Haec domus quoniam lutea est, & ab homine condita, uelimus, nolimus, indies collabitur, ut nemo demolitur non aliter atque cernimus aedificia, quae manibus hominum construuntur, uetustate corrumpi. Quod ab hominibus conditum est, non potest esse diuturnum: quod a deo restitutum est, iamque coeleste factum, non sentit temporis iniuriam. Nam ex hoc corporeculo ad deum non horremus emigrare, ut hic interrim suspiramus, optantes exonerari sarcina mortalis corporis, quo grauius in terris animus alio gestus euolare, & glorificari corporis domicilio tegi, quod nobis reddetur coelo commutatum: si tamen hoc excuti corpore, non omnino nudi reperiamur, sed ex bona uitae fiducia, spe immortalitatis amicti. Siquidem interim ingemiscimus, hoc onerati corpore, tot malis obnoxio, non quod per se felix sit hinc emigrare, sed quod optemus hoc corpus in melius restitui, proque mortalitate dari immortalitatem per resurrectionem, ut non ex polsati corpore quod ad tempus posuimus, sed melius ueluti uideamur eodem, quod pro caduco recipiemus aeternum. Nec est quod diffidamus, qualibet incredibile uideatur, ut pro mortali corpore resurgat immortale, nullis obnoxio iniurijs. Deus est qui nos in hoc ipsum parauit, ut immortalitatis gloria fruamur, atque idem interim pignoris & arrabonis uice, spiritum suum nobis impartit, qui spem futuri praesenti confirmet afflatu. Ita quicquid inciderit tempestati, semper animo fidet sumus, non ignari, quod quam diu domi sumus in hoc corporis habitaculo, peregrinamur ac diuulsi sumus a deo, cui nos propius iungit exitus, non quod interim deus non adsit nobis, sed quod nondum clare cernatur, quoad modum tunc conspicietur. Nam interea conspiciatur utique per fidem, sed uelut e longinquo: tunc cominus, ut est uidebitur, non per inuolucrum. Confidimus igitur, etiam si uelit nos deus in corpore diutius affligi, facile feremus spe futuri praemij, quicquid obtigerit: sed tamen optabilius nobis est, si contingat ex hoc domicilio demigrare, ut diuulsi a corpore, deo cominus iungamur. Quapropter enitumur, ut siue cogamur perdurare in hoc domicilio, siue quod optamus, contingat emigrare, hoc est siue uiuentes, siue morientes, deo probemur. Neque enim sperare potest immortalitatis praemium, nisi qui deo gratus hinc decesserit, ne quis existimet ad id sibi sufficere baptismum absque pijs factis. Siquidem impij suo malo recipiunt corpora, quibus hic non ad gloriae dei, sed ad suas cupiditates sunt abusi. Pro meritis uitae continget cuique suum praemium. Ea nondum in propatulo sunt, sed tamen oportebit nos omnes palam sibi ad tribunal Christi, ubi nihil erit operum, quo quisque messem metat, prout sementem fecit in corpore, & recepto corpore tale ferat praemium, qualia erant, quae gessit in corpore, siue bona, siue mala. Itaque semper horrendum illum diem praeculis habentes, damus operam, ut undique placeamus et hominibus & deo. Ut enim hominibus imponamus falsa specie pietatis, deo tamen conspicui sumus, qui mentium intima perspicit, homines non item. Quamquam confido me sic egisse uobiscum, ut sine ueritate nostram apud uos cognitam ac perspectam habeatis. Nam hac gloria contenti sumus.

Non

Non enim rursus ob id efferimus officium nostrum, quo pluris sumus a uobis, aut commodi quicquam a uobis uenemur: sed quoniam alios uideo gloriantes, quod ab eximjis apostolis sint instituti, damus uobis occasionem, ut de nobis item uobis gratulari possitis aduersus eos, qui uos hoc nomine deiciunt, quod apostolum abiectum & humilem nacti sitis: qui licet non uiderimus dominum in mortali corpore, sicut uiderunt alij, tamen immortalem uidimus, & ab hoc munus apostolicum accepimus, quae madmodum caeteri, nec minus praestitimus huius auxilio, quam caeteri. Haec uestra causa commemoro, quo sit quod respondeatis, qui non contenti conscientia recte factorum, ex saltu ac supercilio gloriam humanam captant, cum animus sibi male sit conscius. Nihil nostra causa loquimur: siue magna de nobis ipsis praedicantes, uidemur insanire, deo insanimus, ad cuius gloriam praedicamus, quae per illum gessimus: siue mediocria de nobis loquentes, sani uidemur, uobis sani sumus, ad quorum imbecillitatem sermonem nostrum attemperamus. Non per faciantiam aequamus nos caeteris apostolis, sed Christi charitas nos compellit, ut palam eloquamur, quod ad illius gloriae facit. Nam in illius laudem cedit, non nostram, si quid egregie per nos quidem gestum est, sed illius munere, quo magis testatum sit omnibus, mortem illius non infruggeram fuisse, cum omnibus ex aequo profuit, ut per nos etiam uim suam exerat, non solum per eos, qui Christum in corpore uiderunt, aut quibus est cum illo carnalis affinitas. Quin illud magis apud nos perpendimus, quod si Christus unius pro omnibus ex aequo mortuus est, omnes aequae morti fuerint obnoxij necessum est, quos sua morte uoluit a morte redimere. Atque ideo mortuus est pro omnibus, ut omnes ex aequo sibi haberet alitios, utque qui illius beneficio uiuunt per illum renati, non amplius sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, ac pro ipsis reuixit. Ex hisce rebus aestimandi sumus, non ex carnis propinquitate. Quin & ipsi, licet de genere Israelitico gloriae possimus, tamen posteaquam Christo sumus initiati, neminem nouimus secundum carnem. Hos cognatos ducimus, qui fidei consortio nobis copulantur. Frustra igitur gloriantur quidam, quod gentem habent cum Christo communem, quod illi sanguinis propinquitate iuncti sunt, quod cum eo corporalem habuerint consuetudinem. Caro ad tempus exhibita est, Nunc sublato corpore, ac misso spiritu, iuxta spiritum uult agnosci, eumque sibi proximo gradu cognatum ducit, qui maxime fidit ipsius promissis. Nec est quod nos posteriores apostolos quisquam hoc nomine minoris faciat, quod Christum mortali corpore in terris uersantem non nouimus, quando etiam si contigisset nouisse, nunc eam notitiam que obstabat spiritui deposuissimus, & spirituale factum, spiritualiter amaremus. Proinde quisquis per baptismum insitus est Christo, ponat ueteres affectus, non cogitet, hic Iudaeus est, ille Graecus, hic seruus, ille liber, sed meminerit unum quaque renatum in nouum hominem, tam e carnali factum spirituale. Vetera praeterierunt, & ecce per Christum repente innouata sunt omnia. Absint igitur illae uoces hominum, hic Graecus est, hic Barbarus, hic Iudaeus, hic modo cultor simulacrorum, hic sacrilegus. Desit esse quod erat, & Christi officio uersus est in nouam creaturam tam sui dissimilis, ut nulla bestia sit homini magis dissimilis. Sed quicquid nobis per hunc collatum est, id a patre profectum est, qui nos sibi reconciliauit, deuotio peccato, per filium suum Iesum Christum: atque huius reconciliationis praedicationem nobis idem commisit pater, ut quemadmodum filius pro patre legatione functus est apud homines, ita nos pro Christo legatione fungamur. Siquidem cum Christus uersaretur inter mortales mortalis, licet homo simplex uideretur, tamen deus pater erat in illo, per eius ministerium sibi mundum reconcilians, & per eum instaurans, in nouitatem, per quem olim condiderat mundum: tantaque clementia receperet quidem cuiquam, quod ante baptismum gessisset, perinde quasi iam non esset idem homo, qui prius. Hanc reconciliationis gratiam per filium conferre uoluit, per nos praedicari. Hac igitur ab eo commissa legatione fungentes uice Christi, tanquam deo uos exhortante per nos, obsecramus nomine Christi, ut omnis pristinis uitijs reconciliemini deo. Nam is ut semel nos a peccatis eximeret, filium suum, cum sit ipsa iustitia, quodam modo uertit in peccatum, ut carne, quae in nobis peccato est obnoxia, cinctus, fieret hostia pro nostris sceleribus expiandis, quasi facinorosus inter facinorosos crucifixus, quo nos, qui nihil aliud quam peccatum eramus, per illum commutaret in iustitiam, non nostram, neque

Quoniam si
unus pro om-
nibus mor-
tuus est

Omnia autem
ex deo

legis, sed dei, cuius clementia condonata sunt admissa, ut posthac nos in istos Christo pro iustis haberet, qui illum pro nobis habuit pro peccatore.

CAPVT VI

Adiuuantes
autem exhortamur

Vp̄it hoc Christus, cupit hoc deus, ut ipsius beneficium sit in uobis efficax. Proinde nostra opera simul & dei uoluntatem exequentes, & uestre salutis consulentes obrestamur uos, ne committatis, ut semel gratis à peccatis exempti, in pristina uitam relabētes, in uanum receperitis gratiam dei. Nunc licet scire, si quid labimur, at idem nō semper licebit. Sic enim loquitur deus a-

Esa. 49

Esaiam prophetam: In tempore acceptabili exaudiui te, & in die salutis succurri tibi. En adest nunc tempus illud à deo promissum, placabile, quo deus non aueratur peccatorem ex animo respiciētem: en adest dies ille, quo pie uiuendo salutē assequi liceat. Sequitur formidabilis ille dies, quo frustra queretur recōciliatio. Nos igitur studētes in hac parte nostro fungi officio, damus operam, ne qua in re cuiquam simus offendiculo, ne nostro uitio uitu peretur Euangelium Christi, cuius ministri sumus. Vituperaretur autē si sic uideremur, ut quod alios docemus, ipsi non credere uideremur: sed modis omnibus ipsa re nos ipsos cōmendamus, ut dignum est ijs, qui dei gerunt negociū, non suum. Quibus autē argumentis nos cōmendamus: non factu, non opibus, non quaestu, non prescribendis ceremonijs, ut faciunt quidam, sed ijsdem rebus, quibus se commendauit Christus, nimirum multa patientia, quotidianis afflictionibus, necessitatibus, anxietatibus, plagis ferēdis, carceribus, tolerandis seditionibus, ieiunijs, puritate uitae, uere apostolica scientia, mansuetudine, suauitate, spiritu sancto, charitate syncera minimeq; fucata, sermone ueraci, nihil non audentes, haud quidem praesidijs humanis, sed potentia dei: non instructi armis & opibus mundi, sed hinc atq; hinc septi armis iustitiae: à dextris, ut recta conscientia fultos non efferrant res secundae: à sinistris ne consternent aduersae. Hac freti, per omnia pertramus ad peragendum Euangelij negocium, per gloriam & ignominiam, per conuicta & laudes: pro impostoribus habiti, cum simus ueraces: pro ignotis habiti, cum simus noti: similes morientibus, cum ecce uiuamus: quasi correpti, cum non occidamur: quasi dolentes, cum semper gaudeamus: quasi pauperes, cum multos locupletemus: quasi nihil habentes, cum per Christū omnia possideamus, plusq; suppediter charitatis, quam patrimonij, si nostro iure uelimus uti. Sed quo me rapit sermonis calor: Non mihi tempore, quāt effundam quicquid est in animo. Os nostrum aperitum est erga uos o Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Tantum fiduciae concepi de uobis, sic audeo de uobis gloriari. Non me poenitet sortis meae, ne uos poeniteat uestrae. Si uos meo uoletis animo respondere, est cur de uobis gloriari, est cur uobis ipsis de me gratulemini, non est quod mea causa sitis angusti animi. Si quid angustae mentis in uobis est, ex uestris affectibus nascitur. Ego uestrae salutis gratia nihil non tum facio, tum patior, uos non perinde respondetis amori meo. Ego spe resurrectionis & amore uestri nihil non fero infra cō pectore: uos cum idem maneat praemium, quum hactenus paterna charitate uos sim complexus (non hac exprobro uelut hostibus, sed ut apud filios charissimos commemoro) par est ut animi magnitudine patri respondeatis. Audete contemnere frigidas Iudaorum ceremonias. Audete contemnere mundum hūc, audete fidere bonis uestris. Angusti animi est, rebus praesentibus esse contentum. Angusti pectoris est, nihil ambire, praeter mox perituras bonorum umbras. Christus uobis abunde diues est, abunde gloriosus, abunde potens, abunde felix, is unus uobis sufficiat, hunc amplectamini toto pectore. Agnoscite magnitudinē uestram, agnoscite felicitatē, uosq; maiores ducite, q̄ ut cum incredulis habeatis cōmerciū. Plus est inter uos discriminis, q̄ ut eodem iugo copulari possitis. Nam quod omnino cōfortium iustitiae cū iniustitia? aut quae cōmunio luci cum tenebris? aut quae cōcordia Christo cum Belsa? Diuersa numina, diuersa religio, diuersi mores, diuersa spes. Quid conuenit templo dei cum profanis simulachris? Nam uos estis templum dei uiuentis, quē admodum in mysticis literis ipse testatur deus: Inhabitabo in illis, & in illis inambulabo, & ero illorum deus, & ipsi uicissim erunt populus mihi dicatus, ac peculiaris. Quapropter si iudei horrent ethnicum, uelut impurum ac profanū, atq; eius fugitant contagium, uos qui deo uiuo uere consecrati estis, exite de medio profanorum, segregate uos ab illorum commercio, quemadmodū per Esaiam horratu dominus: Cum sancti, inquit, sitis, quod pol-

Non angustia
mini in uobis

Leuit. 25

Esa. 52

lucum

lutum est ne tetigeritis. Impij mores uere polluti sunt, & periculosum habent contagium, quorum cōmercio cauere ne uestra puritas inquinetur. Nō in loco, sed in affectibus est fuga quam sua deo. Quod si feceritis, tum uos agnoscam, ac recipiā sanctus sanctos, tum me patrem sentietis, ego uos ut filios amplectar. Dicit hoc dominus omnipotēs: ne quid distidat auctori promissorum.

CAPVT VII

Roinde charissimi, freti promissis huiusmodi dei, demus operā, ut promissis digni uideamur. Purgemus nos ipsos ab omni spurcitie, non corporis solum, uerum etiam animi, quo simul & apud homines innocenter uiuamus, & deo bonam mentem approbemus, plenam ac perfectam sanctimoniam nobis paremus in aduentum Christi, continente nos interim in officio non hypocrisis sed timore dei, qui pro suis cuiq; factis praemium reponet. Ego totos uos, toto complector animo, tāta est amplitudo charitatis erga uos. Vos uicissim me in uestros animos, ut sumus, recipite, quandoquidē alios recipitis, qui cum minus uos diligant, tamen onerant uos sumptibus ac fastu, grauant uos ceremonijs. Nos neminē lasimus, neminem adulterina doctrina corrupimus, à nemine quicquā extorsimus. Nō haec loquor, quo uos damnem ac reiciam, sed quo reddam meliores. Siquidem ex superiore sermone meo satis perspicuum est, quod toto pectore uos cōplector, & indiuisa charitate prosequor, paratus & cōmorari uobis, & conuiuere. Nihil nō audeo apud uos, tanta est de uobis fiducia: est q̄ uehemēter gloriari de uobis, quos per omnia morigeros reperi. Nō dubitauī libere corripere delinquentes, sed ubi uos emendatos uideo, tanto expletus sum solatio, tam exuberanti gaudio perfusus sum, ut in omnibus meis afflictionibus absterferit animi molestiā, dum uoluptate etiā est, pro talibus pati, nam alioqui uarijs malorū processis factiati sumus. Etenim cum uenissemus in Macedoniam, nulla data est relaxatio à laboribus corpori nostro, sed undiq; premebamur. Foris bellum mouebant hostes Euangelij: Intus periculum discruciat, ne quos subuerteret astutia pseudapostolorum. Ab illis caedebamur, his interim meuebamus, ne nostris malis consternati diffiderent. Sed deus qui reficit humiles & afflictos, refecit ac refocillauit nos per aduentū Titī, non solum quod aduenerit, quem maxime cupiebamus nobis adesse, uerum etiā quod laetus & alacris à uobis redierit. Eam uoluptatem à uobis haustam in me refudit, cum mihi referret, quantū uos haberet desiderium mei, cum exponeret mihi lachrymas uestras, mœrentium quod offensus nondū uenissem, cum narraret, quo studio mea iussa exequeremini, adeo ut his cognitis per Titū, plus ceperim uoluptatis ex obsequio uestro, uestri correctione, quam mœroris ex commissis ceperam. Inuitus contristo uos, uerum quando bene cessit, non me poenitet, quod superioribus literis uos ad mœrorem adegerim, etiam si quid antea poenituit. Siquidē tristis illa mihi pariter ac uobis epistola, quanquam uos ad tempus mœrore affecit, tamen nunc mihi uoluptati est, non quod per nos sitis affecti mœrore, sed quod hic mœror uos adduxerit ad poenitentiam. Habet hic mundus suum mœrorem, sed noxium & infrugiferum, cum homines ob facturam pecuniarum, aut uoluptatum amissionem, aut ob iram, aut inuidiam animo discruciantur. Habet & pietas suum mœrorem, sed frugiferū ac salutarem, quo sic estis affecti, ut bonae mentis lucrum feceritis, tantum abest, ut ullum ex me trimentū pat-

Has ergo habentes promiss.

Vt in nullo de trimentū pat.

rim sollicitus, ne serperet inter uos ista mali lues, & unius aut alterius peccatum totum corpus contaminaret: ac uicissim innotesceret, quo studio sitis erga me, cuius uoluntati tam alacribus animis paruertis. Ea res cum uobis cesserit in solatiū, ut qui gaudeatis esse correctos, quos oportuit, gaudeo & ipse ob gaudium uestrum: sed hanc nobis uoluptatem auxit gaudium Titi, qui me commendante sic acceptus est apud uos, ut ab omnibus re-creatus sit illius animus, cum uideret auctoritatem meam tantum habere ponderis apud uos. Vnde fit, ut si quid apud illum gloriatus sum de probitate uestra, deq; obedientia, non fuerim pudefactus. Nam huic periculo sese exponit, qui commendat aliquem. Illum uobis, uos illi commendaram. Vtrunq; bene cessit, nam ut uos Titum comperistis per omnia qualem uobis eum predicaram, ita quæcunq; de uobis iactaram apud illum, uera comperit ille. Itaq; nec apud uos, nec apud hunc, pudet me uanitatis. Is cum & antehac diligeret uos, tamen nunc expertus officium uestrum, ex intimis uisceribus uehementius etiam erga uos affectus est, dum reputat ac recolat suo cum animo, quanta cū alacritate uos omnes paruertis uoluntati nostræ, quam ille detulit, quantaq; cum reuerentiâ ac timore uenientē exceperitis. Gaudeo sanè uos mihi compertos tales, ut nihil sit, in quo non debeam posthac de uobis confidere. Neq; quicquam in posterum uerebor à uobis exigere.

CAPVT VIII

Notum autem facimus uobis

Titur ut hac quoque parte respondeatis & animo nostro, & reliquarum ecclesiarum pietati, certiores uos facio, quemadmodum adfuerit mihi deus in ecclesijs Macedoniæ. Nam promptis ac propensis animis receperunt Euangelium, & adeo non sunt deiecti meis, Silæq; afflictionibus, ipsi nobiscum afflicti, ut fiducia Euangelij cum ingenti gaudio pertulerint omnia. Deniq; hoc uberius gauisi sunt nobis ereptis, quo grauiora passi sumus. Hi cum sint tenues, extremæq; paupertatis, tamen erat tanta animorum promptitudo, ut ex inanibus etiam scripijs, quicquid supererat, depromerent in subsidia pauperum. Vnde factum est, ut quo pauperiores redederentur & exhaustiores pia benignitate, hoc magis ac magis ditesceret promptissimi per gloriæ candore ac simplicitate. Siquidem adeo non comperimus eos difficiles ad hanc largitionem, ut uere testis illis esse possim, quod non solum pro uiribus, uerumetiam supra uires conferre uoluerint, animo superate facultates: adeo ut cum nos ueriti, ne post immo dicam liberalitatem, egestas sua deret illis pœnitudinē, recusarem accipere, quod ultro offerebant, multa cum obtestatione rogarint nos, sineremus & ipsos in huius laudis uenire consortium, ut de facultatibus suis non nihil impartietes sanctorum inopiæ, uicissim illorum pietatis fierent participes, non solum respondentes expectationi nostræ, uerumetiam spem omnem uincentes, qui non tantum obtulerint sua, uerumetiam semetipsos ultro dederint. Primum deo, deinde nobis quoq; deo uolente, cuius afflatu mouebantur, ut nobis tam alacriter obtemperaret. Quorum animus adeo me delectauit, ut hortaremur Titum, ut quemadmodum ipsius hortatu cœpissetis hanc in sanctos munificentiâ, ita quod cœptum esset in uobis consummaret, quo magis etiam illi sitis deuincti, per quæ hanc quoq; pietatis laudem fueritis cōsequuti, ne quid hac in parte sitis inferiores cæteris. Imò quemadmodum in cæteris dotibus excellitis, dono fidei, dono linguarum, dono scientiæ, dono diligentiæ in administrando, dono charitatis, quam erga nos declarastis, ita hac etiam in dote sitis eximij: non quod id exigam à uobis, sed ideo Macedonum promptitudinē commemoro, quo uos illorum exemplo prouocati, ultro declaratis charitatis uestræ sinceritatem, hac quoq; parte dominum Iesum Christum pro uiribus amulantes: qui cum esset diues, & omnium dominus, tamen quo nobis prodesset, ultro pauperem se fecit, homo factus dissimulata potentia, quo uos illius paupertate ditesceretis, ueluti permutatione rerum facta, qua humanitatis nostræ paupertate in se recepta, diuinitatis suæ diuitias nobis impartiret. Itaq; quemadmodum superioribus literis cœlibatum à uobis non exegi, sed uestris consulens comodis suis: ita & in hac re cōsulo, nō impero, & ob id cōsulo, quod existimem in uestrum compendium cessurum, præsertim, cum quod nunc suadeo, uos ipsi citra meum suatum, non solum facere, uerumetiam ultro uelle cœperitis. Nunc igitur superest, ut quod ultro cœpistis facere, perficiatis: ut quemadmodum iam pridem animum istum sponte suscepistis, ita Macedonum exemplo perficiatis, non supra uires, quod ab illis factum est, sed pro facultate cuiusq;. Non est acceptum beneficium, quod confertur ab

Et non sicut sperauimus

Charitatis ingenij bonum

ab inuito. Cæterum cum ultro superet animi promptitudo, satis est, si iuxta modum facultatū temperetur largitio. Nec enim exigitur ut dones quod non habes. Neq; uero sic est exercenda benignitas, ut quibus donatur, suauiter & in ocio uiuāt, qui donāt ad inopiā redigantur. Verum ut æquabilis quædam fiat inter uos commutatio, uidelicet, ut interrim ex opibus, quibus uos abundatis, succurratur illorum egestati, ac uicissim illorum fides ac pietas, qua superant illi, penset, si quid est in uobis diminutum, itaq; fiat, ut utriusq; communicantibus alteris, neutris desit aliquid, sed sit æquabilitas. Quemadmodum legimus olim accidisse maioribus nostris in colligendo Manna, ut cui multū esset collectum, apud hunc tamē nihilo plus superesset, quàm apud eum qui paulum collegisset. Sic enim scriptum est in Exodi libro: Qui multum habebat, huic nihil superfuit: & qui paululum habebat, huic nihil defuit. Pro tempore possidentur ista, ut his uelut in diem uiuamus. Ne quis subductis in longum rationibus æstimet, quid sibi superfit. Alioqui futurum est ut nemo sibi putet superesse quod cuiquam impartiat. Huic interim deest, tibi superest. Quod superest, impartienti pro præsentī necessitate. Si quid euenierit, ut tibi quoq; desit impostertum, simili benignitatis uticissitudine subleuaberis. Porro gratiam habeo deo, cuius instinctu res hæc Tito quoq; sit cordi, perinde atq; mihi, qui cum esset sua sponte propensus, facile accepit exhortationem nostram, in dō non meo hortatu, sed suapte uoluntate ad uos uenit, licet meis hortatibus alacrior. Misimus autē cum hoc fratre illū, cuius fides & integritas per omnes ecclesias in Euangelij negocio spectata est, & adeo spectata est, ut ab ecclesijs delectus sit comes & collega peregrinationis nostræ, quo nobis sit adiutor in colligenda pecunia, quæ uestra largitur benignitas, ad ipsius domini gloriā, cuius instinctu res agitur, ad declarandam omnibus animi uestri promptitudinē. Refert autem, integros spectataq; probitatis uiros ad hoc adhiberi negociū, ne qua suspicio suboriat in infirmis, neue tantam pecuniarum uim quam ultro uestra benignitas donat, non alijs modo, sed nobis quoque colligere uideamur, cum hinc præter officium colligendi ac perferendi studium, nihil nobis uindicemus. Neq; enim fugit nos, uulgo maxime obnoxiam esse suspicioni rapacitatis pecuniæ, præsertim ingentem, nec ulla re citius corrumpi mentes hominum. Addidimus his duobus uobis spectatissimis, & tertium, fratrem quendam nostrum, quem tamen uobis non perinde cognitus est, tamen ipsi sæpenumero sumus in multis experti diligentem ac fidum, sed in hoc negocio, quam in cæteris diligentem, ut planè confidam uos non dubituros, his pecuniam etiam quantamlibet credere: siue Titum spectetis, qui collega meus est, quicq; particeps est laborum meorum, quos uestra causa suscipio: siue cæteros huic adiunctos, qui præterquam quod fratres nostri sunt, suffragijs ecclesiarum in hoc munus delecti sunt, per quos sic illustratum est Euangelium, ut merito non apostoli solum, sed & gloria Christi dici possint. Cum his igitur sic ageritis, ut nunc potissimum declaratis, quanta charitate nos prosequamini, quamq; non sine causa de uobis apud illos gloriati sumus. Porro quod officij contuleritis in hos, in omnes ecclesias contuleritis, quorum nomine ueniunt legati.

Exod. 16

Gratias ago deo

CAPVT IX

Nihil enim est opus, ut in eo sumā operam, quo uos extimulem scriptis meis, ad munificentiam collocandam in sanctos, cum mihi sit adeo cognita per spectaq; animi uestri promptitudo, ut non dubitem hanc iactare uel apud Macedones, in tantum, ut uestro exemplo pleriq; prouocatis, non Corinthus modo, uerum omnis ferme Achaia ad eandem munificentiam prompta sit ac propensa. Quanquam autem perspectum haberemus animum uestrum, tamen hos fratres nostros præmittere uisum est, ne qua forte fiat, ut uane de uobis uidear apud alios gloriatus, hac quidem in parte, nam hætenus in cæteris meæ de uobis prædicationi respondistis. In hoc autem præmissimus, ut quemadmodum ante scripsimus uobis, mature colligatur pecunia, & in promptu sit quod uisum fuerit donare: ne quo pacto fiat, ut si mecum uenerint Macedones, apud quos de uobis gloriatus sum, uosq; reppererint imparatos, nos erubescamus, tanquam uane de uobis gloriati: ut ne dicam, ne uos erubescatis, qui hac in parte fueritis uestri dissimiles, cum in cæteris dotibus excellatis. Hæc de causa uisum est operæ precium rogare fratres hos, ut priusquam uos adeam, istuc irent, præparaturi iam ante destinata ac promissa a uobis contributionē, quo magis sit in promptu

Nam de minis serio quod fit in sanctos

Hoc autē dico
qui parce se/
min.

psal. iiii

quam Græce loquentes, non abs re uocamus *ἀπολογία*, id est benedictionē, quod non gra-
uate, neq; cum murmure & dandum sit beneficium, & accipiendum, sed uerbis bene omi-
nantibus; alioqui uidebitur extorsio, non collatio. Sponte tribuat qui uelit, & quantum
quisq; uelit. Tantum illud admonemus, quo quisq; largius contulit, hoc est copiosius præ-
mium reportaturus. Qui parce facit semetē, parce item messurus est, & qui seminat ala-
criter beneq; ominans, pari modo messurus est quod seminauit, nō uelut ex iussu nostro,
sed prout quisq; sponte destinauit in animo suo. Largius enim ac libentius dat qui sponte
dat. Malignius donat, qui cum mœrore ueluti coactus donat. Atqui hilarem datorē amat
deus. Siquidem apud illum nō fungitur officio suo, qui coactus suo fungitur officio. Nec
est quod metuat, ne uobis beneficium istud pereat. Siquidem deus, qui quicquid ipsius
amore confertur in sanctos, sibi patitur imputari, abunde potens est efficere, ut etiam si
nihil ab hominibus ad uos redeat gratia, tamen cum fœnore uestrum ad uos redeat bene-
ficio, si dederit, ut uobis & semper suppetat pecunia, quantum ad usum uitæ satis est, &
insuper exuberetis ac ditescatis omnibus pietatis officijs. Siquidem bona pietatis ac iusti-
tiæ pars est, munificentia, qua sanctorum in opia subuenitur. Quemadmodum testatur et
psalmographus: Dispersit, dedit pauperibus, & ob hoc iustitia eius manet in seculum se-
culi. Comprecor autem, ut is qui suggerit semen facienti sementem, & panem in cibum
suppeditat, quicq; sortem largitus est, unde nunc succurrit in opia sanctorum, semper sus-
ficiat facultates uestras, quo subinde possitis illis succurrere, atque ita multiplicet semen-
tem uestram, simulq; augeat prouentum uestre iustitiæ, ut in omni uirtutum genere locu-
pletemini, semperq; proficiatis in omnem animi simplicitatem, atq; candorem, & indies
uiliores habeatis pecunias, quæ dum erogantur non in quoslibet, sed in sanctos, sit ut ue-
stra liberalitas redundet in gloriam dei, dum uestra munificētia refecti p̄j, per nos gratias
agunt deo, ut mihi quoq; non nihil hinc præmij uindicem, qui negocium procuro. Siqui-
dem huius ministerij functione nō hoc solum assequimur, quod uestra largitate refocilla-
tur egestas hominū p̄iorū, uerum etiā quo copiosior est uestra beneficētia, hoc à pluribus
aguntur gratiæ deo, qui pietatem uestrā experti, pro ista benignitate uestra laudibus effe-
runt deum: quōd intelligant uos tanto consensu obedire monitis Euangelicis, quibus obi-
temperantes, libenter & alacriter impartimini facultates uestras, non his solum, quorum
negocium agimus in præsentia, uerum omnibus cæteris. Siquidem ubiq; subueniendum
est egentibus. Fit deniq; ut in suis precibus, quas grati deo pro uobis offerunt, optent ui-
dere uos, ut quorum eximia liberalitate reficiuntur, eorum eximiam pietatem coram aspi-
ciant, quam uobis à deo collatā, ex muneris magnitudine perspicunt. Sed in primis haben-
dæ sunt gratiæ deo, de hoc munere inenarrabili, quo & uobis istam mentē inspirat, ut do-
netis, & illis, ut uestris beneficijs non ad ocium aut luxum, sed ad laudandum deum pro-
uocentur.

CAPVT X.

ipse autem
ego Paulus

Erum ut his omisiss, ad alia ueniamus, obtestor uos, non quiuis apostolus,
sed ille ipse uobis abunde spectatus Paulus, qui uestræ salutis causa tantum
malorū & passus sum & patior: obtestor autē per lenitatē ac humanitatē be-
nignitatemq; Iesu Christi, ad cuius exemplū ipse memet apud uos deicio,
sic me gerens iuxta speciē, quasi sim humilis quispiā & abiectus, non præ-
me ferens dignitatem & auctoritatem apostolicam, quam pseudapostoli putant in fastu
sitam, & tamen (ut isti calumniantur) cum absūm, audacibus ac fauis epistolis uos terri-
to, uestra fretus obedientia; Sic componite uitam uestram, ne cum uenero cogar uti rur-
sus eadem confidentia, qua uideo usus in quosdam pseudapostolos, qui me ē suo metien-
tes animo, iudicant iuxta carnales affectus uersari uobiscū, quasi præsens uobis blandiat,
seu captans uos, seu metuens, idem absens in literis me iactitem, ac nihil nō audeā. Quic-
quid ago, uestræ salutis & euangelij causa ago, non humano affectu. Nam licet hac morta-
li carne circumdati simus, tamen non militamus auspicijs, ductuq; carnis, sed spiritus, deiq;
præsidijs. Quātumuis humiles & imbecilli uobis uidemur, tamē inermes nō sumus, nec
robur nobis deest, ad coercendos hostes Euangelij. Sed arma nostræ militiæ, quæ spiritua-
lis est, non sunt humano more, ferro, aut chalybe ualida, sed dei afflatu ualida sunt, ad de-
molendum quicquid aduersus illum munitum uidetur. His demolimur ac subuertimus
callida consilia, & omnem impiorum celsitudinem, quæ sese erigit, & extollit humanæ sa-
pientiæ

pientiæ præsidijs, aduersus scientiam dei, quam per Euangelium profitemur, neq; desici-
mus modo, sed & subigimus, & captiuā ducimus omnē humanam cogitationē, ut post-
hac obediat Christo, cui prius rebellis erat. Quod si quis obstinate rebellet, habemus &
uindicam in promptu, aduersus omnem inobedientiam, qua uestra causa nondum uis-
mus, ne scietis in eos, qui uobis admixti sunt, & quibus adhuc aliqua ex parte fauēt non-
nulli, arbitantes eos præclaros apostolos esse, tranquillitatem publicam turbem, fortal-
tis uisurus in posterum, ubi sensero uestram obedientiam eō profecisse perfectionis, ut æ-
quis animis laturi uideamini tales à uestro cōtributio semoueri, quemadmodum fecistis
in uindicando incesto. Spiritualis est dignitas ac potestas apostolica, non corporalis. An
uos adhuc ex ijs quæ uidentur apostolum æstimatis, quemadmodum uulgus ex ambitu
streptuq; fortuna, aut satellitio principem æstimat? Nihil interim dicam de pseudaposto-
lis, illud in genere dicam. Si quisquam hoc nomine sibi fidit, q; Christi sit, uel quod hunc
mortalem uiderit, uel quod huic sanguinis propinquitate iunctus sit, illud item apud se
perpendat, quod quemadmodum ipse est Christi, ita nos quoq; Christi sumus, & hac in
parte pares sumus, nec illi est, quo sibi placens, nos despiciat. Neq; enim carnis commer-
cium nos Christo coniunctiores reddit, sed spiritus. Nihil aliud interim, quàm æquo me-
cæteris apostolis. Quod si uel amplius etiam aliquid mihi uindicem, gloriās de potestate
mea, imò nō mea, sed à domino tradita, uerum in hoc tradita, ut prosum uobis, non ut no-
ceam, haud opinor, pudeam, quasi uane magis, quàm uere sim gloriatus. Verum de po-
tatis magnitudine silebo, ne cui uidear territare uos minacibus epistolis. Sic enim ait
quispiā, quem honoris causa nondum nomino: Paulus epistolas mittit arrogantes, ac po-
tentes; cæterū cum adest ipse iā sui dissimilis, & corpore uidetur imbecilli, quod nihil præ-
ferat maiestatis, & oratio contemptibilis non refert eam auctoritatem, qua tonāt ac ful-
mināt epistolæ. Quisquis hoc nomine nostram auctoritatem despicit, illud sibi persuadeat
uelim, quod qualis est absentis sermo noster in epistolis, quem isti grauem aiunt, talis est
& præsentis uis atq; autoritas, si uisum fuerit ea uti. Verbis ostentare, quod re præstare nō
possim, aliorum est, non meum. Non enim possumus animum inducere, ut nosmetipfos
conijciamus in numerum istorum, aut etiam cum talibus nosipfos conferamus, qui senō
faciis, sed facis, ac magniloquentia cōmendant, nequaquam intelligentes interim, quod
ipse sese non suis meritis, sed ignaui ignauorum collatione metiuntur, nec aliter magnos
sefe declarant, nisi suis laudibus attolendis & deprimēdis aliorum meritis. Absit autem
ut nos ad istorum exemplum in immensum gloriemur. Siquidem ad istum modum glo-
riandi nullus fuerit neq; modus, neq; finis, si quisq; tantum haberi uelit, quantū se facit ar-
rogantia. Nos nosmet nostro metimur pede, non alienam gloriam nobis usurpantes, sed
ad mensuram ac modum eorum, quæ dei præsidijs gessimus ipsi. Quantum ab illo dona-
tum est, tantum nobis uindicamus, nec ultra modum hanc dilatamus gloriam nostram.
Neq; uero mediocriter imperatoris nostri ditionem propagauimus, qui usq; ad uos etiam
pertigerimus, non ultro profecti, sed à deo missi. Satis ingens hoc gloriandi argumētum,
non quocunq; modo peruenisse ad uos, sed ita peruenisse, ut uobis prædicauerimus eu-
angelium Christi: ut iam non sit nobis necesse uerbis amplificare laudes nostras, quasi re ue-
ra non pertigerimus usq; ad uos, alioqui non admodum expugnabiles. Nec enim inuisi-
mus iam persuasos, quod faciunt pseudapostoli, sed ipsi primi persuasimus. Neq; sine fine
nos iactamus de alienis laboribus, laudem alienorum gestorū in nos uerbis transmouen-
tes, quod quidem ignaui duces faciunt, arcis aliena uirtute captæ laudem sibi uindican-
tes. Quin speramus futurū, ut in dies magis ac magis gliscente & augecente fide, per uos
maiorē laudem consequamur, iuxta metam nobis à deo præscriptam, ut in alijs quoq;
regionibus, quæ sunt ultra uos, prædicemus Euangelium Christi, ac longius etiam quàm
hactenus fecerimus, profèramus Christi uexilla, non alieno Marte atq; auspicijs rem ge-
rentes, ut in rem paratam ingerentes nos, alienis laboribus partam laudem nobis arroge-
mus: imò tantum a beest ut ex alienis faciis iactemus nos, ut nec meorū gestorū gloriam
mihi ascribam. Sed quisquis gloriatur, non suo, sed Christi nomine gloriatur oportet, cui-
us negocium agit. Neq; enim qui sui buccinator semet ingerit, uere probatus est, sed qui
delectus à deo, tanquam idoneus bona fide mandato fungitur officio, is demum uere spe-
satus ac probatus est.

Que secundū
faciem sunt
uidete

Non enim au-
demus nos in-
serere

Vtinam susti-
neretis mo-
dicum

Nam si is qui
uenit

On mihi tempero, quin aliquid magnificentius de me prædicem, quamuis non ignorem argumentum haberi stultitiæ, tactare seipsum, sed utinam feratis me paulisper ineptientem, imò non dubito, quin laturo sitis. Huc enim stultitiæ me cogit non arrogantia, non studium alicuius emolumentum, sed ingens quidam & impatiens erga uos amor, atque, ut ita dixerim, zelotypia. Nam planè zelotypus sum erga uos, nihil non metuens uobis, quos tenere diligo. Diligo autem non humano affectu, sed charitate diuina, nec mihi zelotypus sum, sed Christo. Nā huic uelut unico sponso, uos ceu castam & incorruptā uirginem spirituali coniugio copulauit, à quo nunquā diuellamini. Nihil mihi arrego uestri. Ille sponsus est, ego pronubi modo functus sum officio. Castam ac purā sponfam illi tradidi, sed metuo ne qua fiat, ut quæ admodum olim serpentis uersutia, simplicem Eua mentem corruptit, uitata puritate, in qua fuerat condita, ita per pseudoapostolorū astutiam, uestra quoque simplicitas corrumpatur, ac degeneretis ab illa puritate, qua hactenus estis usi erga sponsum Christū Iesum, qui purus puris uobis per nos traditus est. Etenim si nouus iste apostolus, qui in nostros labores irrepsit, alium Iesum prædicaret, quem nos uobis non prædicauerimus, aut si per illum alium spiritum acciperetis, quem per nos non acceperitis, aut aliud traderet Euangeliū, quod per nos non sit traditum, merito ferretis illum iactantem sese, ac nobis anteponentem, ut qui contulisset, quod à nobis conferri non quuerit. Nunc si nihil ab istis adfertur, quod à nobis non sit abunde traditum, quid est quod nobis quodammodo fastiditis, illorum perferatis insolentiam? Sint apostoli quamlibet magni, certe quod ad Euāgelij fructum attinet, non arbitror me uel præcipuis apostolorum primoribus ulla in re fuisse inferiorē. Sint isti sermone comptiores, certe scientia non illis cōcesserim. Nihil opus orationis lenocinio, cum res adsit. Venditent illi sese uerborū phaleris, nos omnibus officijs declarauimus animū erga uos, & uim apostolicam, neque quicquam passi sumus in nobis desiderari. Nisi forte hoc uos offendit, quo maxime debuerat uobis animus noster commendari, quod non istorum more, fastu meo uos presserim, sed memetipsum apud uos humilitarim, ac deiecerim, haud quaquam subdole, sed ut uos per meā humilitatem exaltaremini in fide: aut quod ad istorum exemplū, non onerarem uos sumptu, sed gratuito, meoque cibo uobis prædicauerim Euangeliū dei, adeo parcens uobis, ut cum premerer inopia, maluerim alias ecclesias deprædari, quo uobis absque uestris impedijis inferuirem, ne tum quidem cuiquam onerosus, cum apud uos agerem, idque cum urgeret egestas. Nam egestatem meam suppleuerunt tum isti, qui uenerant à Macedonia. Quin non hac re solum, uerumetiam in omnibus caui, & cauturus sum, ne cui sum grauis. Non hæc loquor arroganter, sic mihi semper adsit Christi ueritas, ut in regionibus totius Achaia, non solum Corinthi, hæc mea gloriatio Euāgelij gratis prædicati non interrompetur. Quamobrē autē hoc facio? An odio uestri, munificentia quoque uestram aspersione? Deus nouit hoc non esse in causa, uerū quod facio, quodque in posterum facturum sum, ideo facio quo præcipiam occasionem calumniandi me istis, qui captant occasionem: ut isti cum sint opulenti, simulantes palam se reculare munera, cum clanculum accipiāt, in hoc quoque, cuius falsam laudem sibi ueniantur, comperiantur nihilo præstantiores nobis, qui nec inopia pressi, quicquid à quoquam accipiamus, non committentes ut isti uel hac simulata fucataque specie pietatis nos superent. Nam isti quidem non ex animo, sed ad suū quæstum ac fastum prædicant Euangeliū: & cum à Christo missi non sint, neque Christi negotiū agant, tamen falso sibi uindican apostolici cognominis honorem: simulantes se conductos in uineam domini, opera sua rem illius agere, cum officiant eius negotio, ac sui uentris agant negotium, sub Euāgelicæ doctrinae prætextu, sua quaedam insulcientes dogmata: uelut faciunt hi, qui letale uenenum, quo magis fallant, admiscunt exquisitissimo uino: sumpta interim apostolorum persona, quo magis etiam imponant simplicibus animis autoritatis prætextu, magnique nominis umbra, histriones uerius quam apostoli. Est autem hoc perniciosissimū imposturae genus, fucō pietatis, impietatis uenenū inferere. Christum autorem prætexunt, cum satanae rem agant. Neque mirum, si discipuli exprimunt magistrum. Nam & ipse satanas tenebrosus, non alia arte uehementius nocere solet mortalibus, quam si dissimulata sua specie, sese prestigio transfiguret in angelum lucidum. Qui uere ministri Christi sunt, nihil

Operarij
subdoli

nihil per fucum agunt, dominum suum referentes. Nihil autem nouū, si satanae ministris personam alienam sibi sumunt, ut cum iniustitiæ seruiant, tamen iustitiæ ministri uideantur, sceleratissimi proditores, qui mentientes amici, hostem agunt. Nondum in hos exerceo meum ius, sed ob publicam tranquillitatem illos suæ malitiæ relinquo. Ceterum non effugient poenam, siquidem malorum operum, malus erit finis. Rursus à uobis petenda mihi uenia est, ut de me quoque non nihil uere prædicem, ne quis hoc stultitiæ meae tribuat, quod mearum laudum ipse sim buccinator. Quod si non impetro, uel stultitiæ meae, si uideatur, concedite, ut cum isti apud uos tam multa de se prædicent, mihi quoque fas sit uel paululum quiddam de meipso gloriari. Nam quod nunc dicurus sum, non sapiet purum illum Christi spiritum, sed humanā potius stultitiā: quando quidem super hisce rebus gloriaturus sum, quæ nos deo nihilo reddunt gratiores, sed sunt huius generis, de quibus stultum uulgus sese iactitare solet, cum ex his non oriatur uera gloria. Scio, stultitiæ specie habet quod facio, sed hoc me adigit istorum iactantia, quos tamen stulte gloriates toleratis. Cum igitur tam multi sint apud uos, qui cū apostoli uelint haberi, tamen ea iactitent, quæ nihil faciunt ad dotes apostolicas, gloriabor & ipse de me non nihil, stultitiā istorum imitans, Vos interim hanc nostram ineptiam boni consulētis, siquidem cum suis ipsi sapientes, non grauante fertis alienam stultitiā. Aequum est autem, ut inter tam multos assidue gloriantes, me quoque paulisper feratis, præsertim cum gloriatio mea uos non sit grauatūra, quem admodum illorum. Ab illis enim sufferitis, si quis in seruitutem adigat, cum Christus uoluerit uos esse liberos: si quis sumptibus exedat atque exhauriat uos, cum nos gratis apostolum egerimus: si quis accipiendis xenijs ac muneribus facultates uestras at tenuerit: si quis fastu turgidus, tyrannidē in uos exerceat: & adeo, ut quod est extrema contumelia, palma uos cedat in faciem: quod si non faciunt, certe sic tractant alijs modis, ut non leuior sit contumelia. Hæc cum illi faciant, uobis magni uidentur apostoli, ex huiusmodi rebus eos aestimantibus, de quibus & uulgo stultum habetur iactare sese. Perinde quasi nos non potuerimus istdem titulis abuti, ad premēdos uos autoritate, nisi maluissemus uestræ saluti, quam nostro dominio consulere. Quid enim iactant isti, aut in quo sibi placent (ut interim stultorum more loquar) in quo non possim me illis æquare? Magnum uideri uolunt, quod Hebraei sint, perinde quasi apud deum quicquam referat, qua gente sis oriendus: & tamen si quid est Hebraei esse natum, Hebraeus sum & ego. Israelitæ sunt, sum & ego: posteri sunt Abraham, sum & ego. Nam huiusmodi titulis inanibus sese uenditant, in quibus ipsis tamē illis pares sumus, si libeat gloriari. Ceterū in his, quæ uere faciunt ad gloriā apostolicam, etiam præcellimus istos. Ministri Christi sunt isti, demus esse, sed magis ego sum, ut stulte loquar, sed uere. Id ita esse non declarauit fastu, non capitis muneribus, non iactanda gentis origine, sed his argumentis, quæ uere testentur peccus apostolicum. Plus laborum mihi exhaustum est, quam istis: longe grauius exercitus sum plagis, sapius in carcerem coniectus sum, frequentius capitis adij periculum. Quod si uultis & nominatim recenseri quædam, à Iudæis quinquies cæsus quadragenas plagas una minus accepi, ter licitorū uirgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragiū feci, totam noctem ac diem exegi in profundo mari, cum summa uitæ desperatione. Quid autē pergam enumerare singulatim: cum frequenter Euāgelij gratia periclitatus sim, non solum in nauigatione, uerumetiam in terrestribus itineribus: crebro uersatus in periculis fluminū, periculis latrociniorum, periculis ex persecutione Iudæorū, periculis ex uolentia gentiū, periculis in ciuitate obortis, periculis in deserto, periculis in mari, cum parū abesset quin nauitis trucidaremur: periculis ab his, qui falso nomine Christiani, Euāgelio nostro resistebant. Vt ne commemorem interim assiduos labores, ac molestias Euāgelij gratia susceptas, crebras uigilias, famem ac sitim sæpenumero toleratam, crebras in edias, frigidis ac nuditatibus toleratam molestiam. Sed quæ hactenus recensui, ad corporis duntaxat afflictionem pertinent. At interim non leuius affligebam animo, quem undique quotidie premit, urgetque sollicitudo, quam pro tot ecclesijs gero, quæ mihi usque adeo cordi sunt, ut quicquid illis acciderit, mihi putem accidisse. Cuius enim malis non indolesco perinde ut meis? Quis infirmatur, cuius malo non ægrefcam & ipse? Quis læditur, cuius offendiculo non & ipse discrucietur animo? Si gloriandum est, de his potius gloriabor, quæ meam imbecillitatem, quam quæ magnitudinē arguunt, iactent alijs, quod per Euāgelij cōmendationem habeantur.

Iterū dico nō
quis putet me

Hebraei sunt
& ego

habeantur in precio, quod dītescant, quod sub pretextu Christi regnēt. Ipse pulchrius arbitror iactare, quod Christi gratia deiectus fuerim & afflictus. Deus ac pater domini nostri Iesu Christi nouit me nihil mentiri. Cum essem Damasci, is quem Areta rex, Herodis focer, ei genti praeferat, excubias disposuerat in Damascenorum ciuitate, modis omnibus hoc agens, ut in Iudaeorum gratiam me comprehenderet, ac ueluti tumultus autorem occideret. Quid facerem? Didiceram a domino praeceptum, ut alicubi persequutionum fauoriam declinarem. Dicebat animus nondum adesse tempus obeundi martyrii, sed magis praedicandi latius Euangelij, uerum urgebat undique tyrānus: nec aliud est effugium, nisi quod sportulae inclusus, per fenestram e mœnibus fune demissus sum, atque hoc pacto sum elapsus e praefecti manibus.

CAPVT XIII

Si gloriari oportet

Hactenus ea recensui, quae me calamitosum & erumnosum fuisse testantur, quaeque iuxta iudicium humanum magis contemptum reddunt, quam gloriosum. Ceterum an & alia commemorare debeam, nondum statui, de quibus tamen alij falso se iactant. Glorandum est, an non? Sed non nusquam expedit gloriari, praesertim cum sermonis tenor nos deduxerit ad uisiones ac reuelationes domini Iesu, quas cum isti multas confingant, & insolenter iactitent, ego coactus & inuitus (ne uidear uel hic illis inferior) unam duntaxat recensebo, non ad meam, sed ad dei gloriam. Noui quendam, qui ante annos quatuordecim raptus sit, in corpore, an extra corpus nescio, deus scit, sed tamen raptus est in tertium usque caelum, hinc rursum in paradysum est raptus: & utrobique audiuit uerba quaedam ineffabilia, quae non sit fas mortali eloqui. Huiusmodi hominis nomine gloriabor, cui tanta felicitas contigerit dei beneficio. De me nihil interim gloriabor, nisi commemorandis his, quae me afflictum & abiectum arguunt. Alioqui si uoluerō hac etiam in parte praedicare de memetipso, quādo neque uane quicquam, nec ad ostentationem mei dicturus sum, non possim stultitiae condemnari, etiam si stultitiae nomen agnouerim. Sed tamen ab his recensendis mihi tempero uestra causa, non mea, ne quis mihi plus tribuat, meque maius aliquid suspicetur esse, quam me mea facta, in eaque testatur oratio. Quanquam nec mihi fortasse satis tutum fuerit de his gloriari, quae nos magnos faciunt, & affines arrogantiae periculo. Proinde ne plus satis efferat sublimitate reuelationum, aut ne plures habear apud homines, quam expedit haberi, permissu propitij numinis additus est stimulus & afflictio corporis, quae & me commouit, & apud omnes me mortalem arguat, communibus obnoxium malis. Additus est autem affligendo mihi, qui Christi rem ago, nuncius ac minister satanae, qui meo obstrepat Euangelio, meque seuisis persequutionibus diuexet, perinde quasi colaphos impingat in caput meum, deiciens ac deprimens me, ne supra modum extollar. Quae res cum mihi uehementer esset molesta, ter rogauī dominum, ut ab hac afflictione me liberaret: uerum is mihi magis consulens, quam egomet mihi, respondit ad hunc modum: Paule, contentus esto mea in te beneficentia, nec ultra quicquam efflagites. Quod afflictionibus tuis, deris, simul & ad meam gloriam illustrandam pertinet, dum meo praesidio tutus uincis non potes, quantilibet procellis: & ad tuam salutem, qui quo magis affligeris corporis malis, hoc magis dītescis animi bonis. Ita fit ut imbecillitas humana perficiat dei uirtutem, et infirmitas absoluat potentiam. Etenim quum per homines humiles & imbelles aduersus satanam ac mundum omni fauoriam genere frementem perstat & efflorescit Euangelium, palam fit hoc negocium, non humanis praesidijs, sed uirtute numinis geri. Porro quo maioribus malis affligimur, hoc illustrior fit dei gloria, per nos agentis exercitibus uim suam. Hoc respondi cum acceperim a domino, posthac nulla de re libentius gloriabor, quam de afflictionibus, quibus imbecillus uideor potius, quam magnus: in quibus etiam si quid magnitudinis aut sublimitatis appareat, id totum in dei gloriam cedit, ut qui propter Christum infirmus uideor, per illum uidear potens ac robustus. Quamobrem mihi potissimum placeo, ac plaudo ob afflictiones, ob contumelias, ob egestates, ob persecutiones, ob anxietates pro Christo susceptas. Etenim cum hoc modo maxime destitutus sum, ac meis diffidens opibus, tum uere potens sum Christi praesidijs. Sed quomodo me rapit sermonis impetu, qui me huc adegeritis. Siquidem quando quicquid ualui uestro bono ualui, uestra partes erant, praedicare de me, quae nunc indecore cogor de meipso praedicare. Non arrogo mihi

Virtus in infirmitate perfitur

Factus sum insipiens uos

michi laudem officij, quod non praestiterim: quod si praestiti, quantum alius quisquam, cur alij nobis anteponuntur? Tenuis sum, humilis sum, afflictus sum ac defectus, infans sum, nihil horum recuso, neque refello, haec ad me pertinent, si quid habent incommodi. Ceterum quamlibet nihili sum, tamen quod ad uos attinet, nulla in re sensisti me inferiorem ceteris apostolis, non dicam gregarijs, sed ne summaribus quidem. Non iactō de me quod in me non sitis experti, tiam ueris argumentis docui me esse apostolum uobis testibus. Primum ac praecipuum argumentum apostolici peccatoris est, Euangelij gratia nihil non libenter perpeti, hac certe nota praestiti apostolum. Neque defuerunt illa, quibus ad rem ostenta, prodigia, factaque potentia. Alioqui proferte si quid habetis, in quo fueritis inferiores ceteris ecclesijs, aut quid ulli ecclesiae per magnos illos apostolos collatum est quod per me uobis non sit collatum? Nihil est quod in me desideretis, nisi hoc unum desideratis, quod ad apostolorum aliorum exemplum non onerari uos sumptibus: quae re si laesi uos, ob hoc quia non laesi, condonate mihi hanc iniuriam, etiam si non poenitet huius animi. Iam bis apud uos fui, neque cuiquam sui grauis, & ecce est animus tertio uos inuisere, nec tamen cuiquam fuero onerosus, nihilo magis, quam antehac fuerim. Non temere hoc facio, non dum enim causam seriam adfero, sed quacunque causa facio, uestris inferuis commotis, ac uerum ago patrem. Non enim debent filij congerere diuitias parentibus, sed contra, parentes filijs. Habet hoc parentum affectus, ut non solum opes suas laud citra sudorem quaerant, uerum etiam seipsos impendant liberis. Tantum igitur abest, ut quicquam a uobis extorqueam, ut non mea solum libentissime paratus sum uobis impendere uerum etiam meipsum insuper, si id postulet salus animarum uestrarum. Mihi satis est, quod haec pater praesto liberis, etiam si non sim nescius, idem mihi usu uenire in uobis, quod uulgo solet parentibus in liberis, ut cum impensissime uos diligam, non perinde diligar a uobis, posthabitus his, qui non aequae uobis beneuolunt atque ego. Sed esto, ipse uos non grauauit, metuens inuidiam, uerum uaser & astutus, dolo uos cepi, per subornatos agens, quod per me puduit facere. Nam id fortassis cauillabitur quispiam, ex aliorum moribus me aestimans. Agedum, an per quenquam eorum, qui meo nomine uenerunt ad uos, extorsi quicquam a uobis? Rogauī Titum ut adiret uos, huic collegam addidi fratrem illum ecclesijs omnibus spectatum. Num quid a uobis extorsit Titus? An non eadem fuit nobis mens? An non isdem uestigijs ingressi sumus? Non enim recuso, quo minus imputetur mihi, quicquid gestum est ab ijs, quod ad uos legauī. Rursum arbitramini, quod haec loquentes, causam nostram agamus, imò quicquid loquimur, siue deicientes nos, siue extollentes, siue uobiscum expostulantes, in uestrum commodum loquimur charissimi. Testis est deus, qui nouit animum nostrum: testis est & Christus, cuius negocium agimus. Nihil non tento: nullum non moueo lapidem: in omnia me uerto, quo uos plane correctos reddam. Nihil est quod mihi metuum ab istis personatis apostolis: sed uereor, ne quo pacto fiat, ut si contigerit uenire ad uos, non reperiam uos quales uelim: & ipse uicissim reperiar uobis, qualem nolitis. Mihi in uotis est, ut uos undique purgatos conspiciam, uobis ut me laetum ac lenem aspiciatis. At metuo, ne si pergatis auscultare quibusdam, reperiam inter uos contentiones, emulationes, iras, concertationes, obtreccationes, susurros, tumores, seditiones: ac rursus si uenero, fiat, ut quem oportebat integritate uestra festiuum & alacrem conspici, satis haec uestris flagitijs contristatum, denuo me deiciat apud uos dominus, proque triumpho cogar lucrum sumere multorum nomine, qui iam pridem peccatis sunt contaminati: nec adhuc respuerunt, ut poeniteat immundiciae, libidinis, & lasciuiae, quam paratarunt.

CAPVT XIII

Ic erit tertius meus ad uos aduentus: in hunc se quisque praeparet. Neque enim amplius conuiebo, sed iuxta ius strictum atque exactum res agetur. Quisquis delatus fuerit, is duorum aut trium hominum testimonio uel absoluetur, uel damnabitur. Iam ante uos monui, iterum admoneo: quod secundo meo aduentu praesens dicebam, id nunc absens scribo: non solum ijs, qui iam tum peccauerant, uerum etiam omnibus, qui delicto fuerint obnoxij, si comperero inemendatos, cum bis iam admonuerim, non parcam, quem admodum antehac feci. Alioqui quid uobis uultis? An uestro malo quaeritis experiri, utrum quae loquor, ex me ipso loquar, an

ex Christi spiritu, per me uobis loquētis. An hunc quoq; uelut imbecillum contemnitissis. Is erga uos non fuit imbecillus, etiam si olim talis fuit Iudæis ac Pilato. Imò potētem se declarauit apud uos, ad cuius nomen uidētis reuīscere mortuos, fugere dæmones, sanari ægros. Nam quamuis olim ex natura, quā suscepit, imbecillitate cruci uoluerit affigi, tamen nō debet ea gratia uelut imbecillis haberi. Ex infirmitate suscepti corporis mortuus est, sed uiuit ex uirtute dei patris. Item & nos apostoli, Christi præceptoris uestigia sequentes, licet incredulis simus infirmi, dum ab illis cedimur, conijcimus in carcerē, conuictis afficimur, tamen ex uirtute dei cum illo potentes erimus erga uos, si uestra pertinacia uicerit nostram mansuetudinem. Ne uelitis experimentum nostri querere, sed ipsi magis uestri sumite experimentum, utrum in fidei dono persistatis, an hinc excideritis. Ipsi uos inter uos explorate. Sensistis ædendis prodigijs, sensistis ex donis tam uarijs, ne in uobis quidem Christum imbecillum fuisse. Ea uis si uos destituit, argumentum est, fidem in uobis relanguisse, aut Christum moribus uestris offensum, a uobis alienatum esse. An ipsi uobis estis ignoti, & de me uultis experimentum capere, cum ipsi non intelligatis in uobis esse Christum? Est enim, si fidei uigor in uobis manet, nisi forte fidei utcumq; incolumi, uita impura meruisset à Christo reijci. Vt cūq; de uobis est, spero uos ipsa re comperturos, quod nos non sumus reprobi. Viget in me fides, & per hanc ualebit in me Christus ad castigandos, qui nolunt sua sponte resipiscere. Quid autem dixi, spero imò contra magis oportet, deumq; precor, ut illius beneficio fiat, ne uestris commissis cogar meam declarare potentiam: non quod metuamus, ne si fuerit utendum potestate, deprehedamur imbecilles, quemadmodum quidam de me iactitant: sed illud optamus potius, ut uos honestate uitæ probati sitis, nos habeamur ueluti reprobi. Etenim si uos in fide, morumq; sanctimonia perstiteritis, nihil erit quod meam potestatem in uos exerceam. Neq; recuso uideri imbecillis, ad istum sanè modum, si ideo iudicer parum ualere, quod uos exercendæ potestatis non dederitis occasionem. Nihil enim possumus aduersus ueritatem: sed quicquid possumus, pro ueritate possumus. Non sumus potentes aduersus innocentiam, sed aduersus admissa potentes sumus. Quod si nihil erit in uobis animaduersione dignum, nos uelut exarmaueritis, uosq; potentes innocentia declarabitis, mihi uelut imbecilli adempta sauiendi potestate. Pergent obrectatores isti mihi calumniam imbecillitatis impingere, cauillantes me non potuisse meo uictio, quod ob uestram integritatem non potui. Sed mihi uoluptati est, quoties cum ad istum modum uos ualidi fueritis, nos infirmi iudicamur: imò nō solum gaudemus, si id contingat, uerum etiā optamus ardentissimis uotis, ut mihi uideatur aliquid deesse, modo uos sitis cõsummati. Hac de causa putauit uos seuerius per literas admonēdos, ne cum uenero, præsens cogar esse seuerus. Malo mihi emēdari uos, q̄ me puniēdi potestatem in uos exercere, quā dedit mihi dominus in bonū uestrum, nō in malum. Aduersus innocentes nihil possum, sed uestra refert non esse semper impunitos, qui flagitijs cœtum uestrum contaminant. Meo sum functus officio, superest ut uestro fungamini. Date operam, ut sublatis dolorum causis, pure gaudeatis: utq; semper ad meliora proficentes, perfecti reddamini, facientes ea, quæ uestram lædunt integritatem: utq; peracta castigatione malorum, solatium ex emēdatione capiat. Estote cōcordes, nec diuersis opinionibus inter uos decertate. Sit inter uos pax, ac mutua charitas. Quod si feceritis, deus charitatis ac pacis autor, aderit uobis fauēs, ac propicius. Salutate uos inuicem osculo sancto, nō iuxta uulgi morē, sed ex animo. Salutant uos, qui hic sunt sancti omnes. Fauor domini nostri Iesu Christi ac dilectio Dei patris, & communio sancti spiritus ad sit uobis omnibus: ut agnoscentes filij beneficium patris erga uos charitatem, qui sic dilexit uos, ut unicum filium uobis impenderit, ac bonitatem spiritus sancti, per quem nobis semper impartit suas dotes, ad huius in diuidui ternionis exemplum uiuatis & ipsi concordēs, ac puri, perfectiq;.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM PAULI AD
Corinthios posteriorem Finis.

Gaudemus enim cum nos infirmi sumus

ALATAE Graci sunt, sed ex Gallis oriundi: unde iuxta diuum Hieronymum, originis ingenium ingenij tarditate referebant. Quandoquidem & Hilarius Gallus ipse, in hymnorū carmine Gallos indociles uocat. Et Paulus illos obiurgans *avh-mus* appellat: ad quorū ingenij, suum attemperans sermonē, acerbius illos castigat, q̄ ullos in cæteris epistolis: & reprehendit magis q̄ docet: ut quibus ratio suadere nō poterat, reuocaret autoritas. Agit in hac epistola, quod nusquā nō agit, ut à legis Mosæica seruitute inuiter ad Euāgelij gratiā. Quod idē agit in epistola ad Romanos: nam utrisq; idem error acciderat, sed diuersa ratione. Nā Romani primum in Iudaismū inducū, postea resipuerunt. Galatæ recte ab apostolo instituti, pseudopostolorū opera in Iudaismū retracti fuerant. Quod Romani perperam instituti sunt, simplicitatis erat: quod mox admoniti resipuerunt, prudentia. ~~Caeterum quod Galatæ~~ *Christi* ~~impugnari~~ *hinc* ~~sententiam~~ *pro* ~~potius~~ *protinus in Iudaismū relapsi*, leuitatis atq; stultitiæ, ad hos igitur subierant pseudopostoli, uelut à Petro & Iacobo summatis apostolis missi, & Pauli autoritatē calumnijs eleuabant, negantes illi fidem habendā, qui sibi non constaret, nunc legis utens ceremonijs, susceptis uotis rasorq; capite & circumciso Timotheo, nunc cum ethnicis legē negligens ac damnas: potius auditedos qui apud Petrum & Iacobū uersati fuissent, quiq; dominū Iesum in carne uidissent, cum Paulus nec uidisset Christum, & discipulorū duntaxat discipulus esset, nō Christi. Proinde Paulus uehementi & acri oratione (neq; enim ulla epistola cōcitatio) salubriq; austeritate & clementi sauitia, simul & Galatarum errori mēdetur, & suam asserit autoritatē, & pseudopostolorum fraudulentia aperit, in ipso statim epistolæ limine testatus sese uel summis apostolis parem, aut etiam superiōrē in hoc, quod Euāgelij predicandæ autoritatem à Christo iam immortalī cœlitus accepisset, atq; hoc autore fretū in Arabia, & Damasci aliquādiu prædicasse Christum, priusquam cum quoquā apostolorū contulisset. Deinde Hierosolymis uidisse quidē Petrum ac Iacobum diebus per paucos, neq; quicquā tamen ab illis adiutum esse: sub hæc in Syria & Cilicia quatuordecim annis Christi præconē egisse, donec admonitus diuinitus Hierosolymā reuersus, unā cum Barnaba ac Tito, cum primarijs apostolis contulit Euāgelij suum: nō quod de tot annorū prædicatione iam uenisset in dubiū, sed ut ex eorū comprobatione, quorū summa erat apud omnes autoritas, magis cōfirmarentur cæteri: sed ita contulisse cum Petro, ut ab illo nihil accesserit, quod ad Euāgelij rem attineret: & adeo non fuisse se cõpulsū à Petro, ut gentibus legis onus imponeret, ut Antiochiæ Petrum cibis cōmunibus uescentem, ubi se metu superuenientū Iudeorum e conuiuiu subduceret, palam in os reprehenderit, docens ex fide contingere salutē euangelicam, non ex obseruatione legis iam antiquatæ. Id uelut Petro dici cõceptum latius profertur uersus ad Galatas, demonstrans legem Mosæicā ad tempus modo fuisse datā, & ad unum Christū illa spectasse omnia: in illa fuisse carnē, in Euāgelio spiritū: in illa umbras, in Euāgelio lucem: in illa imagines, in Euāgelio ueritatem: in illa seruitutē, in Euāgelio libertatē. Demētiæ uero esse gustatis potioribus ultro recidere ad deteriora. Hæc agit cap. primo, secundo, tertio, & quarto. Deinde grauius interminatus eis, ne circumcissione recepta turpiter se dedant in seruitutē legis, ostendit Christianā libertatem nō esse peccandi licentiam, ~~sed~~ ~~in~~ ~~seruitutē~~ ~~legis~~. ~~Postremo hortatur ad Christianā concordia, ac subleuandos infirmiores, aut lapsos, ad benemerendum de ijs, qui nos fidem edocuerunt. Huiusmodi factis, quonia spiritus sunt, æterna deberi præmia, cum ceremonijs temporarijs temporaria sit gloria, obiter in odium uocans pseudopostolos, qui non ob aliud studebant circumcidi Galatas, nisi ut super hoc gloriarentur, uelut autores huius facinoris. Cui morbo affines sunt, qui hodie nouos cultus, & prodigiose insignes reperiunt, ut dicatur, hoc hominū genus ille instituit. Hanc epistolam, ut apparet, Paulus quo singularem erga Galatas affectum testaretur, totam sua manu scripsit, cū in alijs solet duntaxat subscribere. Noltra argumenta scriptam testantur à ciuitate Epheso, Græcorum inscriptiones, ab urbe Roma.~~

Argumenti Finis.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM PAVLI

AD GALATAS PER DES. ERASMV M ROT.

CAPVT PRIMVM.

Auctorum 13

Gratia
paxQui dedit se
metipsumNisi sunt alii
qui qui u.

PAVLVS apostolus, & apostolus non quilibet, ne quis me ut inferioris notæ apostolum contemnat, aut aliorum apostolorum autoritate premat. Neque enim hæc functio mihi ab hominibus delegata est, quemadmodum alijs quibusdam, qui cum apostolorum discipuli sint, pro eximjs apostolis sese gerunt: aut qui redemptis hominum fauoribus in apostolicum munus ingerunt sese. Neque per ullum hominem quamlibet præminentem mandata est Euangelij prædicandi autoritas, sed per ipsum Iesum Christum dei filium, qui me non humanis suffragijs Euangelij præconem esse iussit, sed suapte uoce iam immortalis cæli rus euocauit ad hoc negotij, nimirum ex sententiâ & autoritate dei patris, qui filium lesum excitauit à mortuis. Neque enim ideo uiuere desijt, quod à nobis uideri desierit. Imò si merito pro magnis apostolis habentur, quos ille mortalis adhuc inter homines, hominem agens designauit: certe non inferior habendus uideo, quem è cælis, non ut homo iam, sed ut deus ad apostolicum munus obeundum excitauit. Siquidem in hoc parsum etiam primarijs apostolis, quod ab eodem Iesu Christo sum institutus: illud prærogatiuæ mihi iure possum asserere, quod illos adhuc corporis iniurijs obnoxius delegerit, me seorsum unum seuocari, posteaquam omnem humanæ conditionis imbecillitatem exuisset. Paulus igitur ille ego apostolus, & talis apostolus, scribo uobis hanc epistolam, quicunque per omnem Galatiam in Christi doctrinam conspirastis: nec ego solus, ne forsitan unius leuis sit autoritas, sed quotquot hic sunt (est autem immensus numerus) qui mecum unanimes Christi nomen profiterentur: & relicta Mosi lege, fidem ac doctrinam Euangelicam amplectuntur, optamus uobis omnibus, primum gratiam, deinde pacem & concordiam: gratiam, quæ præstet, ut semel gratis exempti pristinis peccatis, posthac innocenter ac puram agatis uitam: Concordiam ne quid dissentiat à reliquis ecclesijs, aut etiam à uobis ipsis: quorum utrunque nobis sperandum est, non à Mose, aut ab ullo mortali, sed ab ipso Deo patre, unde uelut à fonte nostra salus omnis proficiscitur, & ab huius filio domino nostro Iesu Christo, per quem ille nobis omnia largiri uoluit, cui conuenit acceptum ferri, quicquid malorum effugimus, & quicquid bonorum sumus consequuti. Neque enim circuncisio Mosaica cuiquam restituit innocentiam, sed ipse Christus ultro semetipsum in mortem obtulit, quo nostra commissâ dependere, ut sic per Euangelij gratiam præstaret, quod obseruatio legis Mosaicæ præstare non poterat, ut huius unius beneficio liberati à uitijs ac noxijs cupiditatibus, quibus hic mundus obnoxius est: posthac nec turpitudini, nec humanis ceremonijs seruiamus. Ita uisum est Deo, patrique nostro, à quo primum conditi, nunc posteaquam uitio nostro in ius alienum relapsi fueramus, denuo sumus asserti, ac uelut renati, quodammodo cælestes è terrenis facti, è carnalibus redditi spirituales. Huic igitur, à quo nobis felicitatis nostræ summa proficiscitur, sit honos & gloria, non temporaria, quemadmodum contigit Mosaicæ legi, sed nullis unquam seculis intermoritura. Amen.

Id cum sit à me nuper uobis prædicatum, cumque uos semel amplexi sitis, demiror quid acciderit, ut à tam benigno patre desciscatis, & desciscatis tam cito, alienati ab eo, qui condonatis gratuito commissis omnibus, uocauit & inuitauit uos ad æternam salutem, non per opera legalia, sed per gratiam ac beneficentiam gratuitam Iesu Christi, ac subito in seruitutem legis Mosaicæ, uelut in aliud Euangelium conuersi, cum nullum omnino sit Euangelium præter id, quod à nobis est prædicatum. Vnde tanta inconstantia? unde ista leuitas, ut gratis datam libertatem ultronea seruitute uelit commutare? Vestrum ingenium inculcare non libet, magis arbitror imputandum pseudopostolis quibusdam, qui Mosi præcones uerius quam Christi imponunt simplicitati uestre, uosque magnificis summorum apostolorum titulis perturbant, merum ac terrorem incutientes animis uestris, quasi sine circuncisionis adminiculo, non possitis salutem consequi: non tam renouantes præcæ legis ceremonias, quas

quas iam antiquatas atque abolitas esse oportuit, quam hoc prætextu subuertentes Euangelium Christi. Quod cum per fidem ac uitæ pietatem perfectam salutem polliceatur omnibus quicunque uoluerint illud amplecti, uanum ac fallax habebitur, si (quod isti docere conantur) non patet aditus ad æternam salutem, nisi iuxta Mosaicum ritum amputetur præputij pellicula. Absit ut ullius hominis autoritas uos ab Euangelij sinceritate dimoueat. Et a deo uos non commoueat Petri aut Iacobi Ioannisque quantumuis magna uocabula, quibus abutuntur quidam ad illaqueandos uos legis oneribus, ut etiam si quis angelus è cælo uobis prædicauerit Euangelium diuersum ab eo, quod à nobis prædicatum est, non solum non audiatur, uerum etiam execrabilis & abominandus habeatur uobis. Quod dixi, ne quis per iracundiam animique impotentiam mihi putet excidisse, etiam atque etiam repeto, quisquis ille fuerit, siue angelus, siue quantumuis inclytus apostolus, qui uobis prædicauerit diuersum ab eo, quod à nobis accepistis, execrabilis & abominandus habeatur. Nullius enim hominis, imò ne angeli quidem autoritas apud nos ualere debet, quoties de rectitudine fidei agitur. Qui prædicat Euangelium Christi, dei negotium agit, non hominis. Cur igitur ueceat ullius hominis autoritate? A deo non ab homine mihi commissum est Euangelium. Id utrum quaeso, sic tractare debeo, ut hominibus satisfaciam, an deo, quem unum autorem ac dominum agnoscor? Iudæi quodam affectu humano student omnibus obrudere ritus suos, quo uidelicet ipsi pluris fiant hoc prætextu, ut quisque præclara uideri cupit, in quibus ipse fuerit institutus. Proinde quidam horum gratiam captantes, circuncisionem suadent, prædicant sabbata ac ciborum delectus: perinde quasi rem eximiam tradant, cum ista tradunt. Sed absit, ut ego eorum placere studeam Iudæis, humana magis quam diuina sectantibus, ut patiar Euangelij sinceritatem admixtum Iudaismi uitari. Olim additus Iudaismo genti meæ placebam, modis omnibus persequens eos, qui Christi nomen profiterentur. Sed dum hominibus placeo, deo displiceo, qui Mosen antiquari, Christum filium suum illustrari uoluit. Quamdiu legi seruebam, Mosi præscripta seruare curæ fuit, & laudem ab hominibus persequere, nunc alio me uocauit deus, cui soli probari cupio. Quod si posthac etiam eandem laudem captarem ab hominibus, Christi seruus esse desinerem. Nam qui seruus huius uideri possim, si plus tribuam hominum studijs, quam eius præceptis, si magis metum offendere Iudæos, quam deum Christi patrem & Euangelij autorem? Posteaquam semel addixi me Christo, nunquam seruiui Mosi ceremonijs, quas ob Christi lucem antiquatas sciebam. Quamquam enim semel atque iterum ad sedandum tumultum quosdam ritus patrios apud Iudæos agens obseruaui, nunquam tamen in his ullum salutis præsidium constitui, sed ideo memet ad tempus accommodaui meorum affectibus, quo plures Christo lucrifacere. Cæterum ubi conspicio meum obsequium ab istis alio detorqueri, ac rem eò uenisse, ut non uereantur legis obseruandæ sarcinam ceu necessariam imponere his quoque, quos à legis onere liberos reperit Euangelium, palam ac libere reclamandum Mosaicis ritibus, & aperte detestandum, quod in Christi damnum cedit. Nec me deterrebit ullius apostoli quamlibet insignis autoritas, fretum autore Christo, cuius præscriptum per omnia discrimina sequor. Porro quo magis intelligatis me non temere desciscisse à Mosaicis ritibus, tantaque fiducia nunc prædicare libertatem euangelicam, nolim uos latere fratres, Euangelium quod uobis tradidimus, non esse autoritatis humanæ, ut ad cuiusquam hominis uoluntatem debeat immutari, uelut ab homine profectum. Qui uobis prædicant circuncisionem, unde suum sumpserint Euangelium, ipsi uiderint. Meum certe Euangelium nec ab homine sum mutuatus, nec ab homine sum edocui, ut cogar uel ab autore pendere, uel alicuius interpretationem spectare. Christus ipse mihi dignatus est aperire ueteris abolitæ, nouæque legis inductæ mysterium, ne quis me putet uel temere mutatum, uel à parum graui autore sumpsisse Euangelium, quod prædico. Christus sic homo est, ut mortalis non sit, nec mortalium affectibus obnoxius. Sic homo est, ut idem sit deus: huius arcana uis, & afflatus me subito mutauit in alium uirum, alioqui additior eram legi Mosaicæ, cuius uenerationem ac religionem à maioribus imbiberam, quam ut ulla persuasione humana potuerim ab ea distrahi, nisi numen aliquod afflasset animum meum. Quod narro non arbitror obscurum esse, nam opinor id uobis fama cognitum, quo studio me gesserim olim in Iudaismo, amore legis, in tantum abhorrens ab Euangelio Christi, cuius arcanum nondum acceperam, ut nouam congregatio-

Sed licet nos

An quero ho
minibus placereNotum enim
nobis facioAudiſtis
enim

nem, quæ tum in euangelicam doctrinam afflatu dei colligi cœperat, modis omnibus infestaret, ac prorsus hostili animo depopularer, existimans me rem egregiam, deoq; gratissimam facere, dum in se ius aduersus deum gero bellum. Et sane succedebat res, nam in Iudaismo, quem tum solum sanctum ac pium esse iudicabam, tatum laudis assequutus sum inter meos, ut plerisque meæ ætatis antecellerem, hoc habitus religiosior, quo pertinacius hærebam institutis à maioribus traditis, iudicio siquidem errabam, non affectu, studioq; legis auctori legis repugnabam. Atq; id quidem deus arcano quodam suo consilio passus est ad tempus, uidelicet quo mox è tanto legis propugnatore, repente mutatus in Euangelij præconem, plures exemplo meo pertraherem ad Christum. Proinde simulatq; uisum est deo, qui me iam olim à matris utero destinarat, ac selegerat in hoc negocium, declarare suam in me uoluntatem, meq; nihil tale promerentem, sua gratuita bonitate uocauit ad hoc muneris, ut per me uelut organum, notum redderet filium suum Iesum, Iudæis adhuc perpaucis, gentium penè nulli cognitum, inter quas potissimum me uoluit Euangelij præconem esse, quid me fecisse creditis? Num hæsi maiorum institutis? num contatus sum aggredi delegatum munus? num diffusus sum oraculo Christi? num cum meæ gentis apostolis ullis contuli meum Euangelium? aut quenquam omnino mortalem consulturus ad iherosolimam profectus sum, ut eorum autoritate, qui quoniam me prior res ad apostolicam dignitatem uocati sunt, plurimi fiunt, meum fulciretur Euangelium? Minime. Neq; enim existimabam hominis autoritate comprobandum, quod ipsius Christi iussu delegatum esset. Quin protinus ubi cognoui errorem meum, ubi mandatum accepti cœlitus, nihil moratus profectus sum in Arabiam, nihil ueritus Christi nomen adhuc uel obscurum, uel inuisum, etiam feris ac barbaris nationibus ingerere; nec minore studio prædicare gratiam Euangelij, quam antea Mosaicam legem prædicaram. Rursus Arabia relicta, Damascum reuersus sum, ubi mox à baptismo cœperam Christi nomen profiteri. Deinde peracto triennio, ueni Hierosolimam, Petri uisendi gratia, potius quam cum illo conferendi. Commoratus sum autem apud illum dies non plus quindecim, quod is inter apostolos primas tenere uideretur. Neq; quenquam aliorum apostolorum studiis uisere, præter Iacobum cognomento Iustum, qui ob insignem uitæ sanctimoniam frater domini dictus est; nam is ecclesiæ Hierosolymitanæ primus omnium episcopus est datus. Tantum abest, ut Euangelio meo diffusus ad humana præsidia confugerim. Nihil horum fingere me, testis est ipse deus, cuius iussu negocium Euangelij prædicandi suscepi. Post hæc contuli me in regiones Syriæ Ciliciæq; nusquam non profiteus nomen Christi. Nam in his quoque regionibus cœperant aliquot Iudæorum greges conspirare in Christi doctrinam: uerum his de facie quidem parum eram notus, licet ipse natus Iudæus; tantum illud rumore cognouerant, me esse illum, qui repente mutatus nutu diuino, ex persequutore Christianæ fidei, nunc factus essem præco Christianæ fidei, quam pridem pro uiribus oppugnata, nunc capitis periculo defenderem. Quamobrem duplici nomine deo mutationis huius auctori gratabantur: & quod graui persequutionis molestia liberati essent, & quod professionis suæ talem essent nacti propugnatores.

CAP. II.

Deinde post
annos quatuordecim

Alterum ubi iam per annos quatuordecim gentibus potissimum Euangelij doctrinam prædicasse, rursus me recepi Hierosolimam comitibus Barnaba & Tito, quos huius rei testes esse uolebam. Id autem feci, non iam officij gratia, quemadmodum prius, sed iussu oraculo diuino, quo magis liqueret Iudæis, non iam è circumcissione petendam salutem, sed ab euangelica fide, posteaquã uiderent tam multos è gentibus absq; circumcissionis præsidio uocatos ad communem salutem. Cum his igitur contuli meum Euangelium, quod hæcenus auctore Christo prædico inter ethnicos, sed præcipue cum his qui plurimum apud Iudæos pollebant autoritate: ne quisquã eorum, qui credebant adhuc legem Mosaicam cum Euangelio Christi miscendam esse, scitaret me in euangelico stadio, uel hæcenus frustra cucurrisse, uel nunc etiam currere, quod absq; mentione circumcissionis per fidei donum illis esset possibile eandem salutem, quam nos circumcisi, Christo freti speramus. Tantum enim abest ut circumcissionis onus gentibus duxerimus imponendum, ut ne Titus quidem cum Hierosolymis, & inter Iudæos circumcissionem mordicus tenentes uersaretur, à Iudæorum primoribus

moribus apostolis compulsus sit circumcidi, propterea quod Græcus esset, non Iudæus. Quo minus uobis id est faciendum in uestra Galatia, compellentibus huc pseudopostolis. Qui inter apostolos primas tenebant, non exegerunt à nobis, ut Græcum circumcidere/mus: nimirum id agentes, ut seruitus legis paulatim antiquaretur, & Euangelij constabiliretur libertas. Verum irreperant in coetum nostrum quidam falso nomine Christiani, cum id urgeant, quod Christus uoluit obsolescere. Insidiose uero sese insinuarant, ut explorarent libertatem nostrã, quam nobis peperit Euangelium Christi, cui inuidebant, id agentes, ut nos in seruitutem legis per circumcissionem retraherent. Ab his potius, quoniã inuitabant odiose, compellendi uidebamur, ne quid tumultus existeret. Quamquam ne his quidẽ eorum cessimus, ut illis uel ad tempus obsequeres, Titum circumcideremus, idq; fecimus uestra causa, ne quod in Tito factum esset necessitate, uos citra necessitatem imitantes, ab Euangelij ueritate excideretis, in Iudaismum prolapsi. Quod si quidam, quorum est præcipua autoritas, aliquando circumcissionem à quibusdam, uel exegerunt, uel permisit: recte ne id fecerint an secus, mea non refert: mihi satis est, quod uetere sententia relicta, nunc mecum sentiunt. Apud homines personæ ualeat opinio: apud deum sola ueri ratio est. Sint illi me præcellentes autoritate: certe, quod ad Euangelij sinceritatem attinet, ad deo nihil mihi contulerunt, ut à me potius illis aliquid accesserit. Etenim ubi cõmunicato cum illis Euangelio meo, perspexissent mihi æque à Christo commissum Euangelij prædicandi munus inter gentes, atq; Petro delegatum erat inter Iudæos, meamq; prædicationem non minus efficacem fuisse citra circumcissionis administrum, quam Petri fuerat adhibita circumcissione, cumq; nobis referentibus, parem Euangelij gratiam mihi quoq; collatam cognouissent, Petrus, Iacobus, & Ioannes, nam hi uidebantur apud illos esse columnæ, tantum abest ut damnarint Euangelium nostrum, ut potius datis dextris mecum & cum Barnaba foedus associetatem inierint, ut idem Euangelium concordibus animis in sua quisq; portione prædicarem: nos inter gentes, illi inter Iudæos. Neq; nobis iniunxerunt, ut quæquam è gentibus ad circumcissionem uocarem. Tantum rogauerunt, ut inter gentes prædicantes Euangelium, pauperum qui Hierosolymis agebant, memores essemus, si qui quid in eorum subsidium conferre uellent. Qua quidem in re, quoniã non abhorrebat ab euangelica doctrina, studiose paruimus illorum mandatis, haudquaquam parituri, si de circumcissionis Græcis nobis mandassent. Neq; enim æquum est, ut tantum apud nos ualeat cuiusquam mortalis autoritas, ut in illius gratiam parum recte consulamus euangelico negotio. Etenim quæ admodum in initio res ita ferebat, ut his qui ex Iudaismo sese conuertissent ad professionem euangelicam (quoniã à maiorum institutis, quorum religionem à pueris imberant, prorsus auocari non poterant) non nihil indulgeretur ad tempus, ne per hanc occasionem complures alienarentur à Christo. Ita conandum erat, ut aliquando, monitis nostris edocui, desinerent hac uti indulgentia, præsertim cum longe plus periculi, quam lucri uideretur allatura. Siquidem per quàm exiguus est numerus eorum, qui ex Iudæis Euangelij fidem amplexi sunt, præ his quos ex gentibus Christo lucrifecimus. Atq; ex his in posterum quoq; multo uberior spes aridet, cum gentium tot nationes latissime pateant, Iudæorum genus angustis admodum finibus circumsepiaur. Horum maxima pars sic abhorrebat à circumcissione, ut citius Christum asperratur fuerint, q̄ legis odiosæ iugum subituri. Quin & illud periculi est, ne si diu passimq; hac utantur indulgentia, fiat ut beneficium salutis gratuitum, quod deus suæ bonitati, nostræq; fidei uoluit acceptum ferri, uideatur magna ex parte debere legis ceremonijs. Quas si conspexerint à primarijs apostolis obseruari, interpretabuntur, qui superstitiosiores sunt, absq; his non satis esse fidem euangelicam ad consequendam salutem. Nam factum uident omnes, animam non uident. Et est ferè in peiorem partem suspicax mortalium animus. Ita quod illi fecerint pro tempore, morem gerentes quorundam inuincibili superstitioni, contraq; animi sui sententiam, id alij iudicabunt religione, non obsequio factum. Tolerata est ad tempus Iudæorum excusabilis infirmitas, à qua paulatim oportebat illos proficere. Ceterum nullo modo permittendum est, ut à gentibus exigatur, quod in Iudæis pro tempore toleratum est. Iudæos primam excusabat à maioribus hausta persuasio, diuturnus usus, cuius uis naturæ æquat, auctor deus, aliaq; permulta, quorum nihil gentibus patrocinari poterit, si Christum cum Mose miscuerint. At gentium mihi peculiaris cura delegata est, quemadmodum Petro Iudæorum. Conuenit autem ut utriq; sua prouincia

potissimum cordi sit. Qua quidem in re nullius auctoritati cessurus sum, adeo ut cum Petrus uenisset Antiochiam, quamquam uiderem huius inter apostolos primam esse auctoritatem, tamen non ueritus sim palam & in os obstitere, pluris habens Euangelij negocium, quam illius dignitatem. Neque dubitauim metum illius ac uacillationem quam prae se ferebat coram omnibus reprehendere, cum ipsa res uel hoc nomine reprehensibilis esset, quod in grauem multorum perniciem uergeret, secus interpretantium, quam ille sentiret. Videlicet quasi superstitione motus id faceret, non studio consulendi Iudaeorum infirmitati. Etenim cum prius accubens in conuiuio quorundam, qui ex gentibus acceperant euangelicam professionem, promiscuis cibis una cum illis uesceretur, mox ubi superuenissent alii quot ex Iudaeis à Iacobo missi, subducebat sese à conuiuio, dissimulans se communi eam illis usum mensa uidelicet metuens, ne quid offenderet animos eorum, quos adhuc superstitioniosiores esse suspicabatur, quam ut in totum ciborum delectum possent contemnere, parumque pius esse ducentes, Iudaeum cum ethnicis habere mensam quoque communionem. Ea Petri simulatio, quamuis ab animo pio proficiscebatur, tamen inconsultior erat, & in manifestam perniciem multorum uergebat, adeo ut non solum Iudaei caeteri, qui nobiscum accubebant, assentirentur simulanti Petro, uerum & Barnabas quoque collega meus, motus auctoritate Petri, se etiam una cum Petro subduceret à conuiuio. Quorum simulatio nem non dubitabam quin caeteri ferè omnes fuerint imitaturi, nisi acri, manifestaque obiturgatione fuisset itum obuia. Itaque cum uiderem, quod quidam nunc gentibus, nunc Iudaeis sese accommodantes, ueluti claudicarent: neque satis recte aut constanter ingrederentur ad Euangelij ueritatem, quae iam sic eluxerat, ut tempus esset eam libera fronte constanterque profiteri, legis ceremonias antiquatas esse, neque quicquam conferre ad salutem euangelicam: ut omnium periculo mederer, restitui Petro coram omnibus, ut castigato capite, caeteri ad illius exemplum resipiscerent, ubi conspexissent illum obtemperantem ad monitionem nostram. Restitui autem his uerbis: Quid agis Petre? quo consilio te subducis? Cur dum tuis inconsulto metuis, hos meos in perniciosa inducis superstitionem? Etenim si tu cum natura Iudaeus sis, & tamen contempta gentis tuae superstitione, gentium more uitas, nihil impurum ducens, quod deo non sit impurum: cumque id & antehac feceris cum centurione Cornelio, ac modo nobiscum, cur nunc tui dissimilis, parumque constans subducis te à conuiuio: perinde quasi quod antehac ciborum delectum ac gentium commercium neglexeris, nunc certo consilio iudicioque feceris, sed humana facilitate: nec sentis exemplum istud tuum eò tendere, ut non solum Iudaei in sua superstitione confirmantur, quam abolitam oportuit, uerum etiam ex gentibus adiuncti Christo, tuo qui primus es inter apostolos, exemplo cogantur Iudaicis onerari ceremonijs, à quibus Christus eos liberos esse uoluit nec hos modo, quos Euangelij gratia liberos reperit, uerum etiam Iudaeos ipsos, quos obnoxios reperit. Nos qui non sumus ex gentibus orti, quas omnes Iudaei pro peccatoribus & impuris ducunt, quosque idololatrias reperit Euangelij praedicatione, sed genere sumus Iudaei nati sub lege cui recte pro tempore seruauimus, tamen edocui, quod per eius legis obseruationem non contingat cuiquam homini uera iustitia, sed per eius salutem speramus nobis ex Christi gratuita beneficentia, diffusi legi maiorum, ad Christi fidem confugimus, cuius praesidio nobis ueram iustitiam, quae nos non hominibus commendet, sed deo, pollicemur, quam legis obseruatio, uelut inefficax praestare non potuit. Et post haec gentibus auctores erimus, ut Christo diffusi, ad legis praesidia, confugiant, cum habeamus ipsa re compertum, neminem omnino mortalium legis beneficio ueram consequi posse iustitiam. Alioqui quid erat opus ad Euangelij fidem transire? Quod si semel amplexi fidem Euangelicam, nihil secius comperimus nos adhuc peccato obnoxios, ut rursus alio remedio sit opus, id quod nobis usu uenit in lege Mosaica, ac frustrati spe cogamur ad legem semel relictam denuo refugere, quid dicemus? an quod Christus, quem auctorem perfectae iustitiae credidimus, potius iniustitiae fomes sit, qui non solum non auferat iniustitiam pristinam, uerum etiam per occasionem addat iniustitiae cumulo, & adeo non conferat speratam salutem, ut grauiorem insuper adducat condemnationem, quandoquidem huius fiducia legem reliquimus: ad quam si cogimur redire, uidemur eam uitio & inconsultere reliquisse, atque huius mali Christus uidetur occasionem dedisse. Sed absit, ut quisquam ita sentiat, existimetque euangelicam gratiam quicquam deesse, quod à Mose lege sit petendum, ad

Non quid Christus peccati minister est.

Quod non re se ambularet

Astorum 10

ad consequendam salutem. Etenim posteaquam Euangelij legem amplexi sumus, rursus ad Mose legem recurrere, defectio quaedam est à Christo, & Euangelij contumelia: imò quisquis Iudaeus aut profelytus id facit, declarat sese Mosaicae quoque legis transgressorum. Nam si ea pertinebat ad consequendam salutem, cur reliquit? si non pertinebat, cur repetit? Si demolitus aedificium, rursus ab ipsdem fundamentis erigo quod destruxeram, nonne uitium meum ipse prodo, qui instaurem quod non recte sum demolitus? Nihil est igitur causae, cur semel amplexi fidem Euangelicam, per quam Christi benignitas perfectam, & iustitiam, & salutem nobis conferri uoluit, ad crassae legis praesidia respiciamus, cui iam desuimus esse obnoxij. Nam quemadmodum mors alterius coniugum superstitem liberat à iure matrimonij, ita mihi Iudaeo cum lege negocium erat, donec durante iure mutuo, & mihi uiuebat lex, & ego legi. Verum simulatque per Christi mortem ac sacrum laua crum additus sum legi fidei, quae spiritalis est, quodammodo mortuus sum legi crassae: nec ita mortuus illi, ut deserim uiuere, sed ut feliciter coeperim uiuere. Antehac uiuebam Mose, nunc uiuo deo. Deus enim spiritus est. Quemadmodum Christus antea uixit mortalis, corpus nostris malis obnoxium circumferens, is mortuus carni, mortuus hominibus, nunc uiuit deo patri, liber ab omnibus mortalitatis iniurijs. At ego per baptismum una cum Christo sum crucifixus, una cum illo mortuus, rebus hisce crassioribus, quae carnem potius quam spiritum sapiunt, adeo non teneor, ut illis sim mortuus. Neque enim uiuo ego ille quondam crassus & carnalis, & humanis cupiditatibus obnoxius, Mortuus est Saulus ille legis propugnator, & Euangelij persecutor, atqui hausto Christi spiritu, melius uiuo. Imò non uiuo ipse, qui ex me quiddem nihil aliud quam carnalis sum, sed uiuit in me Christus, cuius spiritus omnia mea suo arbitratu moderatur. Porro quod nondum prorsus ab omni mortalitatis contagio sum immunis, sed adhuc corpus hoc circumfero, non nihil obnoxium humanis affectibus, ac mortalitatis iniurijs, quodammodo tamen uiuo uitam immortalem, certa spe conceptam, idque fretus promissore filio dei, cuius gratuita beneficentia mihi contigit donum fidei, per fidem iustitiam, per iustitiam continget immortalitas, non ex obseruatione crassae legis, sed ex inaudita charitate Christi, qui suapte sponte nihil pro merito dilexit, adeo, ut pro meis peccatis crucis supplicium dederit, pro mea salute semetipsum in exitium dederit. Gratuitum est totum, quod ille largitus est. Voluit ille nos salutem nostram suam debere benignitati, non legis obseruationi. Vitro defert ille beneficium hoc omnibus. Aufert peccata, largitur innocentiam. Nonne sim ingratus, imò nonne contumeliosus in Christum, si quod offert, rejiciam? An non rejicit autem, qui post baptismum acceptum, ad legis praesidia respiciat, quasi mors Christi non sit efficax sit ad abolenda peccata mundi totius, & omnibus conferendam salutem aeternam? Etenim si per innocentiam contingit immortalitas, unde nobis quae speramus utrumque, à fiducia legis, an ex beneficentia Christi? Si ex huius beneficentia, cur adhuc à lege pendemus? si ex legis obseruatione, Christus frustra mortuus sit necesse est, quandoquidem id, cuius gratia mori uoluit, per illius mortem non assequimur.

CAPVT. III.

Vlgo male auditis stultitiae, facilitatisque nomine, sed hac in re o uere stulti Galatae, quibus res usque adeo absurda persuaderi potuerit, ut cum Iudaeos ab onere legis liberarit Euangelij fides, uos liberi nati, ultro dedatis uos in seruitutem: Quicquid est hic mali, non totum uobis imputo: uestra credulitatem facilitatemque accuso, sed magis accuso quorundam malicia, qui uestros animos huc induxerunt, quos utinam sequi maluissetis, quam pestilens aliorum consilium. Quis fuit ille, qui uestrae inuidens felicitati, qua haecenus fruebamini per libertatem euangelicam, fascino uos laesit, ac pristina mentem Christo dignam excantans, istam incantauit dementiam, ut ueluti Christo diffusi, ad frigidam legis praesidia confugiatis: ubi nunc illa praecleara fiducia, qua per mortem Christi sperabatis perfectam iustitiam ac salutem, absque legis auxilijs? Quorum animis sic erat impressus Iesus Christus, unicus auctor totius salutis, sic illum cernebatis oculis fidei, per crucem suam patri reconciliantem mundum uniuersum, quasi aut depictus fuisset conspectibus uestris, aut uobis testibus res acta fuisset, quae acta est Hierosolymis. Plus uos uidistis, quam Iudaei, qui pendentes in cruce conspicati sunt, & abnegarunt. Inter uos uere crucifixus erat, qui ex illius morte sperabatis aeternam salutem: Ad

Per legem legem mortuus sum

Quod autem nunc uiuo in carne

O insensati Galatae

Hoc solum a nobis uolo dicere

Ad aeneum serpentem in stipite praefixum uertebatis oculos, a quo solo sperabatis remedium peccatorum omnium. Nunc subito mutati, quoniam auertitis oculos uestros: Si quid adhuc sanae mentis superest, uel illud perpendite, quod in proptu est, quodque uel caeco possit esse perspicuum, ne subtilibus, ac longe repetitis argumentis uobiscum agam. Meministis uos nuper ad praedicationem Euangelij per baptismum, & manuum nostrarum impositionem accepisse spiritum Christi. Non erat inanis persuasio. Linguarum, prophetiarum, sanationum, ceterarumque donorum miracula docuerunt rem esse uirtutis diuinam, non humani praestigij. Hunc autem spiritum unde tandem accepistis, ex circuncisione Mosaica, an ex eo quod per me creditis Euangelio Christi? Alienis a lege Mosaica Christus tamen efficacem spiritum suum obfidem uobis impartiuit, certum arrabonem promissae felicitatis. Cur nunc alitunde speratis salutem, quam unde pignus salutis habetis tam euidentem? Si circuncisionem uobis praedicauit, & huius fiducia uobis contigit spiritus coelestis, nihil ob isto, quo minus aliquam salutis portionem acceptam feratis legi Mosaicae: sin nihil praeter Iesum Christum a me didicistis, & in hunc unum coniecta fiducia, easdem dotem in uobis experti fuistis, quas per baptismum accipiunt Iudaei, quid est causa, cur uobis putetis Iudaismum grauem & inutilem accersendum in contumeliam Christi? Cordatorum est, ab utroque ceptis ad meliora proficere: uos contra, a tam praecclaris oris ad deteriora relabimini. Iudaei sub legis crasse seruitute nati, relictis maiorum ceremonijs, ad spiritualem Euangelij doctrinam se conferunt. Vos contra, cum ab Euangelio uestram professionem sitis auspicati, in Iudaismum degeneratis. Illi ex Iudaeis sunt Christiani, uos cupitis e Christianis fieri Iudaei: Si lex Mosaica confert salutem, quid opus erat dare nomine Christo? Cur nunc relinquitis eum, cuius gratia tantum afflictionum estis passi ab ijs, quibus inuisum est Christi nomen? Descendit enim a Christo, quisquis ex circuncisione sibi promittit salutem. Ergo ne committetis, ut tantum malorum ob Christi professionem frustra passi uideamini? Sed absit, ut frustra pertuleritis ista. Errastis haec uis iudicio, non affectu, alieno impulsu uacillastis, non uestra malicia. Mature respiscetis, nec patiemini pristinae fidei uestrae perire fructum. Deus igitur qui impartit uobis spiritum suum, qui miraculorum argumentis declarat uim suam per uos, utrum id facit conciliatus uobis obseruatione legis Mosaicae, an potius ex eo, quod nobis Christum praedicantibus credidistis? Si profelytos, qui cooptantur in Iudaismum, ubi circuncisi sunt comitatur ea uis signorum, quae uos comitatur, est cur legem putetis expetendam: sin haec solam euangelicam fidem comitatur, cur aliunde speratis finem, quam unde uidetis ortum initium? Princeps circuncisionis & auctor est Abraham, cuius filios se gloriantur esse Iudaei, qui ad illius exemplum circunciduntur. At ne is quidem uerae iustitiae laudem consequutus est ex circuncisione, uerum ex fide habita promittenti deo, cum nondum esset circuncisus. Neque enim legimus in Genesi, circuncisus est Abraham, & iustus factus est: sed credidit Abraham deo, & impuratus est illi ad iustitiam. Itaque quod posteris Abraham promissum est olim, non pertinet ad istos, qui praeter circuncisionem nihil habent Abraham: sed qui tanquam germani filij, fidem parentis referunt, credentes euangelio. Porro qui circuncisionem tumidi, filios Abraham iactitant sese, frustra gloriantur, cum nothi sint, non legitimi filij Abraham. Nam apud deum hi demum sunt filij Abraham, qui ad illius exemplum toto pectore credunt, fiduntque deo, nobis per Euangelium loquenti, quocumque genere ducant originem. Siquidem haec propinquitas non sanguinis affinitate, sed aemulatione mentis censetur. Animaduertite uero, quam id quod nunc dico, iam olim scriptura praesensit ac significauit, uidelicet iustitiam omnibus sperandam ex fide, non paucis ex circuncisione. Quod hodie uobis praedicatum est per Euangelium, id tot retro seculis deus promiserat Abraham dicens: Omnes gentes laudem ac benedictionem consequentur in te. At fieri non potuit, ut omnes gentes ex Abraham nascerentur, & tamen omnibus per illum promittitur benedictio, tanquam illius posteris, non utique ob sanguinis propinquitatem, sed ob aemulationem fidei. Siquidem filiorum est exprimere parentem. Proinde qui diffisi legis ceremonijs atque operibus, fidunt euangelicis promissis, hi tanquam ueri filij Abraham cum parente fidei, benedictionem illi promissam consequuntur, exclusis ijs qui circuncisionis fidunt praesidio, ceu nothis & adulterinis, & ad quos magis pertinet execratio, quam benedictio. Etenim quicumque pendet ex obseruatione legis Mosaicae, quam tamen non obseruant, obnoxij sunt execrationi. Ipsi Iudaei non possunt inficias ire, quando constat ita scriptum

ptum in libro Deuteronomij: Execrabilis sit quisquis non perstiterit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ac praestiterit ea, quae lege iubentur. Non promittitur iustitia seruanti legem, ac denunciat execratio non seruanti. Quis autem est, qui totam legem praestare possit, quae cum uetando irritet peccandi libidinem, non confert tamen robur ad uincendam animi cupiditatem. Denique, ut maxime totam praestet aliquis, fortassis hic iustus habebitur apud homines, apud deum non item: apud quem si nemo iustitiae laudem meretur per legis obseruationem, palam est nimirum esse uerum, quod scripsit Abacuc propheta, Iustus ex fide uiuere. Siquidem ut peccatum mortis est seminarium, ita uitae fons est innocentia. Lex autem non nititur fide, sed obseruatione praescriptarum ceremoniarum: eas qui seruare, uitam quidem assequetur, ac non aeternam uitam, quam pollicetur fides. Qualis est iustitia, quam praestat lex, talis est uita. Apud homines iustus est, qui legis praescripta non uiolat, apud homines uiuit tutus a supplicio: ac apud deum nec iustus erit, nec uiuus, nisi fuerit Euangelij promissis. Solus omnium Christus execrationi non fuit obnoxius, qui totus innocens legi nihil debebat. Nos eramus obnoxij, ac per hoc execrabiles, uerum ille nos obnoxios execratione liberauit, noxiam uertens in innocentiam, & execrationem in benedictionem. Tantum adest, ut uos uoluerit ad legis seruitutem pertrahi. Quomodo autem liberauit? Nimirum nostris admissis debitum supplicium ipse dependit innocens, & execrationem quae nos tenebat obnoxios, in se transtulit, ipse alioqui liber, & benedictionis particeps. An non in se transtulit, qui pro nobis inter nocentes, ut nocens ignominiosum crucis supplicium nobis redimedis subiit? Sic enim legimus in libro Deuteronomij: Execrabilis est quisquis pendet in ligno. Cur autem id fieri uoluit Deus? nimirum ut sublata execratione quam inuehebat lex, benedictio per fidem succederet quondam Abraham promissa. Succederet autem non solum Iudaeis, uerum etiam gentibus, non per legis beneficium, quam Christus abolita esse uoluit, sed per benignitatem Iesu Christi, cuius morte reconciliati deo, & a crasse legis onere liberi, per fidem assequamur benedictionem euangelicam Abraham posteris promissam, posteris inquam non iuxta carnem, sed iuxta spiritum. Tuto fidamus deo, non enim frustrabitur quenquam. Quod pollicitus est praestabit. Id quo magis intelligatis, adducam humanum exemplum. Nam cum inter deum & homines nulla sit comparatio, tamen hominis testamentum aut pactum, ubi semel est comprobatum ac ratum, nemo rescindit, aut addit aliquid propter uoluntatem testatoris. Quo magis oportet esse rata pacta, promissaque dei. Is Abraham pollicitus est benedictionem, quae contingeret omnibus gentibus per illius semen. Semē dixit scriptura, non semina, ne per Moysen, aut Dauid, aut alios promissum expectaremus, sed unicuique illud semen designauit, ac uerum semen Abraham patris aeterni, Iesum Christum, in quem nos insitit per baptismum, & spiritus communionem, eadem per illum expectamus, quae illi iam praestitit deus. Sed ut propositum conferamus exemplum, quod deus semel pactus est Abraham, ante quam lex esset lata, idque pactum ratum esse uoluit, non potest irritum facere lex succedens promisso. Atqui id fieret, si benedictionis hereditas Abraham posteris promissa, deberetur ex legis obseruatione, cum in pacto nulla sit legis conditio. Nam qui potuit esse, cum lex ipsa nondum esset? Alioqui fingite legem non successisse, nihil secius praestitisset Abraham posteris deus, quod illi pactus fuerat. Quod si huius felicitatis hereditas debetur ex promisso, & promissum ante legem, nullam habet admixtam legis obseruandae conditionem, cur ab eo secludimus alienos a lege, sed non alienos a fide? Nam si legis beneficio contingit hereditas, uidetur irritum reddi pactum dei, quod praestare nolit, nisi conditio legis accesserit. Perinde quasi quispiam cum homine pactus se daturum illi filiam suam uxorem, contractu rite peracto, post neget se daturum, nisi is uicissim sororem suam ipsi locet, cum pacti tempore soror illi nondum esset nata, nec in pacto fuisset ulla mentio coniugij. Gratuitum erat dei promissum, solaque fidei conditio ne ratum erat, eam quisquis praestat, promissum ius habet. At dixerit quispiam, si hinc erat speranda salus, quo consilio postea deus addidit legem inutilem? Non prorsus inutilem: nam tamen non confert innocentiam, tamen cohercet peccandi licentiam, dum malas cupiditates ceremonijs, ceu cancellis quibusdam cohibet. Nec data fuisset ea lex, nisi compulisset hominum effrenis malicia: nec tamen in hoc data est, ut tota quolibet in aeternum obstringeret, sed ad tempus a Deo praefinitum, typis interim delinians Christum, supplicijs deterrens a peccando, & promissis inuitans ad innocentiae studium, in hunc usum instituta

Deuter. 27

Abacuc 2

Deuter. 21

Hoc autem dico, testamentum confirmatum

Quid igitur lex

instituta lataq; per angelos autore deo, donec euolutis seculis ueniret semen illud unicti, per quod deus Abrahamæ promiserat salutem omnibus legitimis Abrahamæ filiis. Sic autem lata est per angelos, ut totius legis potestas esset penes Christum, qui sic medius intercessit inter Mosaicam legem & Euangelij gratiam, ut illius esset finis, huius ininitium: sic medius interponens se inter deum & homines, ut ipse naturam in se utranque complecteretur, utranq; alteri conciliaturus. At qui conciliator, qui intercedit, inter plures intercedat oportet. Nemo enim secum ipse dissidet. Deus autem unus est, qui cum dissidium erat humano generi. Proinde tertio quopiam erat opus qui nature utriusq; particeps utranq; inter sese reconciliaret, deum placans sua morte, & homines sua doctrina ad uerum dei cultum pellens. Num igitur lex pugnat cum promissis dei? Nequaquam. Nec enim succedens irrita reddidit promissa dei, sed homines in expectatione promissorum continuat, quo magis capaces essent euangelicæ gratiæ. Nec ideo nunc cessat lex quod aduersaretur promissis diuinis, sed quod æquum esset umbras cedere ueris, & rem inefficacem efficaci. Nā si enim lex data esset si lex eiusmodi data fuisset, quæ uere uitam largiri posset, tum nec erat futurum cur abrogaretur: nec opus fuisset Euangelij prædicatio, cum ex lege uere contingeret homini iustitia. Satis igitur fuisset huic fidere, quicunq; salutem ambirent æternam. Nunc ne suis operibus freti negligenter Christi gratiam, in hoc data lex est, quæ præscriberet, quid agendum, quid uitandum, ut omnes intelligerent sese peccatis obnoxios, dum quod per legem didicerunt esse nefarium, non uitant tamen, nimirum uicti suis prauis cupiditatibus, atque ita morbum agnoscens suum auidius amplecterentur oblatum Euangelicæ gratiæ remedium. Nam ante præscriptum legis impune pecebant, cum licere uidebatur, quod liberabatur: & habebant quod admissis suis prætexerent. At lex sic eos constrinxit, ut non possent elabi, quin faterentur se commertisse poenam, quādo negari non poterat, honestum esse, quod lex præscriberet. Hoc consilio, cum deus nobis nostri fiduciam ademisset, ac malum nostrum nobis posuisset ob oculos, declaratum est promissum illud, quod pollicitus est deus Abrahamæ, quodq; soli Iudæi, ueluti sibi peculiariter promissum expectabant, tanquam soli Abrahamæ filij, ad omnes pertinere, quoscunq; fiducia erga deum reddidisset ueros Abrahamæ filios, non ex merito legis obseruata, sed ex eo quod sincero pectore crederent Euangelio, per mortem Iesu Christi, & innocentiam omnibus contingere, & uitam ac salutem. Et ad hanc quoq; rem pro tempore seruebat lex Mosaicæ, quæ Iudæos partim in uis suppliciorum, partim expectatione promissorum, partim ad umbrationem uenturi Christi, ceu uallo septos cohercebat, ne prorsum in omnem impietatem dilapsos, neq; dignos, neq; capaces euangelicæ gratiæ Christus adueniens offenderet. Ex legis igitur promissis ut unq; somniabant Euangelij mysterium. Huius igitur custodia tantisper fulciebantur, donec aperiretur quod lex adumbrasset per inuolucra, iamq; uigilantes clara luce cernebant exhiberi, quod ante ceu per somnium expectassent. Lex igitur non præstabat iustitiam perfectam, sed rudi populo ceu pædagogus erat addita, ut quos honesti ratio nondum poterat in officio continere, eos supplicij meritis arceret à magnis flagitijs, atque ita paulatim proficientes ad Christum perducerentur, à quo solo ueram expectarent iustitiam, pristinis dissili ceremonijs. Pædagogus autem non sic additur pueris ut semper adsit, sed tantisper donec adulti iam, suapte sponte ferantur ad honesta: nec opus habeant, ut metu mali coerceantur à flagitijs, sed patris hortatu sponte uolentesq; rapiantur ad ea quæ sunt honesta, uicissim imperantes pædagogo, cuius austeritatem ad tempus salubrem pertulerant. Quemadmodum igitur pater, tamen si liberos habet unice charos, tamē cogit ad tempus seruire pædagogo, cui mox sint dominaturi: ita deus populum suum rudem adhuc & crassum, legis austeritate coercuit, donec concepta fide euangelica iam sibi redditi, desinerent esse sub iure pædagogi, sed tanquam ingenui filij, sub benignissimi parentis clementia liberati uerent. Neq; uero solos Iudæos deus pro filiis suis ducebat, quanquam his solis datus est pædagogus: imò quicunq; per fidem euangelicam inseruitur corpori Iesu Christi, eiusq; spiritum hauriunt, hi redduntur filij dei, posteaquam idem cum Christo facti sunt. Quod si id per quod Christo iungimur, commune est omnium, qui minus deus omnes ex æquo filios agnoscat: Per baptismum autem, non per circumcisionem hausistis spiritum Christi. Quotquot igitur baptizati estis, in Christi consortium transitis, hac parte nihil inferiores Iudæis, qui circumcisionis privilegio sese uenditant. Cæteris in rebus, quæ ab hominum

hominum indulgentia pendent, conditionis, ac personarum discrimen habetur, hoc suum beneficium deus ut gratuitum esse uoluit, ita uoluit omnibus esse commune. Per baptismum renascimur, ac subito uelut in aliam creaturam transformamur. Nec imputatur cuiquam, quod quidem ad hoc donum pertinet, quid quis fuerit ante baptismum, Iudæus an Græcus, seruus an ingenuus, masculus an femina. Omnes per baptismum transit in Christi corpus, ex æquo participes huius doni, uelut à capite in omnia membra dimanantis. Quod si Christus est illud semen Abrahamæ per quod deus pollicitus est omnibus gentibus benedictionem, uos quoq; Christo insitu, posteritas Abrahamæ sitis oportet. Si posteritas Abrahamæ, igitur uelut hæres in ius promissi uenitis. Si nomen filij datur per Christi consortium, & in hoc omnes ex æquo recipiuntur per fidem ac baptismum, hæreditas ad omnes ex æquo pertineat necesse est.

CAPVT IIII

Nus iam olim quidem debebatur ex promisso, sed nunc demum in illud admittimur, quod, ut ante diximus, quemadmodum iuxta leges humanas, hæres quam diu minor est, non exercet ius suum, imò nihil differt à seruo, cum natus sit dominus omnium, sed metu cohibetur, sed alieno arbitrio ducitur, sub tutoribus & actoribus agens, usq; ad ætatem adultam, quam legis aut patris uoluntas præscripsit. Itidem & nos olim, cum nondum essemus capaces huius doni, quod animos plane cœlestes requirit, nec mentes nostræ iustum etiamnum robur collegissent, pueros in morem crassioribus quibusdam legibus contineremur, accommodis uidelicet imbecillitati nostræ: ut qui nondum cœlestem illam doctrinam saperemus, sed his tantum commoueremur, quæ corporeis oculis cerni possent: quod genus sunt ista, quæ constant elementis huius mundi crassioris, ueluti dierum discrimina, delectus ciborum, cultus differentia, pecudum uicium, nota corporis. His omnibus ad tempus paruimus seruorum ritu, donec maiorum nondum eramus capaces. Verum simulatq; impubes esse desimus, posteaquam ad ætatem adultam uenire contigit, exacto temporis modo, quod pater æternus arcano suo consilio præstituerat nobis, non passus est nos deus amplius seruire præceptis crassioribus, sed in hoc misit deus, non Moysen, aut prophetam, sed unicum filium suum Iesum Christum. Milit autem non per somnium aut uisum, sed palam omnibus sensibus nostris exhibuit, hominem ex muliere nasci uoluit, nostræ naturæ malis obnoxium, quo præsens nostris calamitatibus mederetur, quem & circumcidi, reliquamq; legis seruitutem pati uoluit, ut Iudæos, quos legi reperit obnoxios, à legis onere redimeret, ne quisquam postea uelut impubes, tanquam sub actoribus seruiret, sed omnes in libertatem filiorum ascisceremur: nam seruitus pugnat cum filij uocabulo. Atq; ut certo argumento doceret diuina bonitas, nos in libertatem filiorum esse assertos, amoto suppliciorum metu, spiritum unci filij sui infudit intimis cordibus nostris, qui nobis certissimus testis est, quod simus filij dei. Si quidem aliud spirat, aliud clamat spiritus seruilis, aliud filiorum affectus. Ille deprecatur iram domini, hic ingenti fiducia clamat: Abba, pater. Nec dubitamus quin deus agnoscat pietatis & charitatis, non metus appellationem. Quod si secus esset, neq; Christus suos appellaret fratres: neq; docuisset, ut communem deum patris uocabulo compellaremur: Pater noster, qui es in cœlis. Proinde quicunq; deus filij sui spiritum impartit, is iam non seruus est, sed filius. Quod si filius est per Christum, per eundem & hæres sit oportet. Quisquis enim adoptat alterum in nomen filij, is in ius hæreditatis asciscit.

Sed nunc quidem nescitis deum

ita uos quondam cum deum uerum ignoraretis, ex maiorum instituto coluistis dæmones, qui cum dijs credatur, re non sunt dijs: quod propior uideatur ueræ religioni, qui falsa religione tenetur, quam qui prorsus credens nullum esse numen, nullo religionis affectu tangitur. Iudæis non imputatur, quod pro ratione temporis maiorum institutis seruiuerint, à quibus tamen ad uerum pietatis studium sese contulerunt, posteaquam meliora sunt edocti. Nec uobis imputatur cultus simulacrorum, quæ rationem habere per errorem adorastis, posteaquam per euangelicam doctrinam uerum deum cognouistis: imò ut melius dicam, posteaquam ab eo cogniti estis. Neq; enim ille à uobis repertus est, sed ipse uos ad se pertraxit afflatu, quemadmodum quod illum nunc ut patrem diligitis, non aliunde est, nisi quod ille prior dilexit uos. Errori pristino facile ignotum est, uerum inexpugnabile flagitium sit, post cognitam

ueritatem, ultro ad pristinum errorem relabi. Iudaei cognito uero cultu pietatis, a suis de-
 sciscunt ceremonijs: uos ab idolorum cultu reuocati, ac per euangelium ueram edocti pier-
 tatem, accepto coelesti spiritu, rursus ad Iudaicam seruitutem uosmet precipitis datis: ut cum
 liberi sitis, tamen ultro seruire cupiatis elementis huius mundi, quae nec uim habent ad
 conferendam iustitiam, nec efficacia sunt ad salutem. An non ed relabimini, dum Iudaica super-
 stitione obseruatis dies, menses & annos, aliasque temporum differentias, perinde quasi sabbatis-
 smi, neomeniae, dies festi, aliaque tempora, in quibus Iudaei certa quaedam exercent, aut a certis
 rebus, ceu nefastis abstinent, quicquam conferat ad ueram salutem, cum omnia tempora libe-
 ra sint Christianis ad cultum pietatis. Si uere Christo fiditis, unde ista superstitione? Si non fidi-
 tis, uereor ne frustra tantum laboris susceperim, in uobis instituendis. Siquidem exciditis a
 Christo, si Iudaismum admiscetis. Ne committatis, ut & ego meam operam luserim, qui per
 uarias afflictiones uobis euangelium tradidi, et uos tantum malorum frustra pro Christo passi
 sitis. Quin potius tales sitis, qualem me uidetis esse neglecta legis obseruatione soli Christo
 fidentem. Quandoquidem & ipse quondam fui, quales nunc estis, arbitrans exitiam quan-
 dam esse pietatem, circuncidi, seruare sabbata, delectum ciborum, pecudum uictimas, qua-
 rum rerum zelo tum persequebar ecclesiam dei, quae omnia nunc ut inutilia negligo. Fra-
 tres, quod haec uehementius uobiscum exoptulo, uestrum, mihi credite, non meum ago ne-
 gocium. Ipse poteram recti conscientia contentus esse. Non ideo uobis inensus sum, quod
 me affeceritis iniuria. Vestri me miseret, si a coeptis tam praeclearis degeneretis. Facite ut si-
 tis constantes, semperque ad meliora proficite potius, quam ad deteriora relabamini. Ego
 me, primum praedicans uobis euangelium Iesu Christi, ad uestram imbecillitatem deiecti, uos
 uicissim nunc ad meam firmitatem assurgite, nolite praeclearam illam fidei uestrae gloriam amitte-
 re. Nostis enim quod pridem cum uobis traderem euangelium, nihil magnificum praeme-
 tulerim, sed humilis & abieci homunculi speciem gesserim. Videbatis hominem tenuem
 obnoxium malis, multis inuisum ob Christi nomen, multis afflictionibus diuexatum, ad
 haec simplici rudiq; sermone, nihil aliud praedicaui uobis, quam Iesum Christum pro uo-
 bis crucifixum, & tum tanta erat proptitudo fidei uestrae, ut hisce rebus nihil offensus non
 reieceritis, neque spreueritis euangelium nostrum, cum ex eius fide immortalitatem polli-
 ceremur. Imo summo studio, summoque cum honore excepistis me, non ut Paulum, sed ut
 angelum dei, imò ut ipsum Iesum Christum: propterea quod intelligeretis, non humanam
 esse doctrinam, quam ad uos adferebam, sed diuinam neque me meum ipsius agere negocium,
 sed Iesu Christi. Deum igitur in me, Christum in me uenerati estis. Haec docent fide uestram
 spectatissimam aliquando fuisse, quae tam prompta fuerit, quae tam constant, ut nullis meis
 malis, nulla specie humilitatis potuerit languescere. Gratulabar uobis isto nomine, bea-
 tos iudicabam, me felicem ducebam, qui tales haberet discipulos. Quod si poenitet uos coepit
 rum, ubi uestra illa felicitas, ubi mea, cum & ego mihi de uobis, & uos uobis de me gratu-
 labamini. Nam illud uere de uobis testari debeo, tanta erat animi uestri erga me propen-
 sio, ut uel oculos uestros erutos daturi fueritis, si res ita tulisset. Unde nunc a nobis aliena-
 ti, nouos apostolos uobis asciscitis, a quibus Iudaismum discatis. Illi facis ac blandiloquen-
 tia uos illectant, sibi que conciliant, non ea praedicantes, quae uestrae salutis conducant, sed quae
 ad ipsorum quaestum ac fastum faciant. Ergo ne ob id factus sum uobis inimicus, quod sim-
 pliciter ac uere monuerim, quae uidebam ad uestram salutem pertinere? Equidem uideo Ga-
 latae quid agatur, ambiunt uos quidam, ac ueluti mihi inuidentes captant, at non sincero
 animo. Non enim haec faciunt, quo uobis consulant, sed ut uos ab euangelij libertate se-
 clufos retrahant in Iudaismum, cui ipsi sunt obnoxij. Querunt enim alios sui similes reddere,
 quo uideantur ipsi rem praeclearam ac mirificam sectari pariter ac docere. Ne putetis quid-
 uis in quouis aemulandum esse, uerum quod rectum est, decet aemulari, idque constanter, non
 modo cum praesens sum apud uos, uerum etiam cum absum. Vidistis me legis ceremonias
 negligere, nihil praedicare praeter Christum, aemulabamini praesentem. Si id rectum erat, cur
 nunc absente me uultis alios aemulari in ijs, quae recta non sunt? Utinam liceret uobis oculi
 los uestros in peccus meum inferere, cerneretis nimirum, quanto cum animi dolore scri-
 bam haec. Filioli mei, semel uos genui Christo, non sine multo nixu ac molestia, nunc descen-
 scentes a Christo denuo parturio, donec plene formetur in uobis. Semel bonum ieceram,
 unde pure Christianos nasci conueniebat, sed nescio quo fascino degeneratis in Iudaeos, &
 in aliam

Estote sicut
ego, quia
ego sicut uos

Ubi est ergo
beatitudo ue-
stra

Aemulamini
in bono sem-
per

in aliam formam transitis. Christus coelestis est, spiritalis est, uos terreni ac carnales esse
 tenditis: Sed affectum animi mei non satis exprimit epistola. Utinam nunc liceat apud uos
 esse ut quod literis utcumque significo, possim uia uoce uobis aperire. Non nihil adderet uul-
 tus, non nihil lachrymae, non nihil ipse uocis ardor. In omnia me mutare, quo uos reuoca-
 rem ad Christum, nunc blandiens, nunc obtestans, nunc obiurgans: Orationem melius ad
 uarietates animorum & ad rem praesentem accommodare. Experirer omnes remediorum ui-
 as, donec omnes ad sanitatem reuocassem. Nunc cum uideam uos partim ad Iudaismum
 relapsos, partim huius periculo proximos esse, partim, ut spero, constantes in eo quod a no-
 bis didicistis, in uarias curas metusque mihi distrahitur animus, neque satis consilij est, qualibus
 literis tanto malo queam mederi. Iam ut eos peculiariter appellem, quibus omnino cordi
 est, in legis seruitute reuolui, quae ut mihi respondeatis: Si lex Mosi placet, cur non huius
 auctoritate sequimini, si parum creditis euangelio? Siquidem ipsa quoque lex Mosi, uult eos qui
 cooptantur in societate Christi, liberos esse a seruitute legis. Accipitis legem, & non audi-
 stis legem, aut si audistis, non intelligitis, quoniam haerentes in cortice literae non penetratis ad
 medullam spiritus. Scriptum est enim in libro Geneseos, Abraham, qui princeps ac pater cre-
 dentium fuit, duos fuisse filios, quorum maiorem, uidelicet Ismaelem, sustulit ex ancilla Agar,
 minorem Isaac, ex uxore legitima Sara. Verum is qui natus est ex ancilla, iuxta morem ho-
 minum communem natus est, nec quicquam aliud erat, quam filius Abraham, quemadmodum sunt &
 Iudaei, quamlibet a Christo alieni. Is uero qui natus est ex uxore libera, praeter communem
 ordinem naturae, ex effoeta matre, ex uetulo patre, iuxta diuinum promissum natus est: & qui-
 bus aetas & corporis imbecillitas haereditis desperationem ingerebant, his promisso diuina
 certam fiduciam prolis addidit. Itaque prior ille filius naturae debebatur, hic fidei. Neque uero
 fabula haec, praeter gesta rei narrationem nihil habet retrusioris mysterij. Nam huiusmodi
 ferme est lex Mosaica, ut quemadmodum in homine, sub crasso corporis operculo latet ani-
 mus corporis moderator, ita sub historia penitus quiddam ac sublimius tegatur. Scrute-
 mur igitur, quid nobis significant, per allegoriam duae matres, quid duo filij. Nimirum duae
 matres adumbrant duo testamenta, quorum alterum addidit populum seruituti legis ob-
 noxium, alterum populum per fidem liberum ab onere legis. Siquidem Sina mons est in Arabia,
 quae Chaldaeorum lingua Agar ancillae nomen refert, confinis monti Sion, in quo sita est ci-
 uitas, cui quondam erat nomen Iebus, nunc Ierusalem dicitur. Porro qui montem accoluit Agar
 & hodiernis temporibus seruitute seruiunt, ueluti gentis auctorem conditione referentes. Ca-
 terum Hierosolyma, quae cessit posteris Isaac, nescit seruitutem. Eadem quoniam in aedro
 sita est, coelestem illam patriam, in cuius municipium asciti sumus, adumbrat. Haec mater est non
 solum Iudaeorum, sed omnium etiam nostrorum, qui Christo credimus. Lex Mosaica terrena est,
 lex euangelica coelestis, nimirum est coelis profecta. Ut corpus seruit animo, ita quod crassum
 est, seruitale est, quod spirituale, cum libertate coniunctum est. Lex Mosaica prior addidit suum
 foetum, lex euangelica, tamen si seruitas enixa est, tamen quanto copiosior est sobolem genuit
 deo. Illa dumtaxat unicam gentem produxit, nec eandem admodum numerosam. Haec totius or-
 bis nationes complectitur. Atque id ne fortuito quis putet accidisse, iam olim fore praedixit
 Elaias, qui propheticum spiritu prospiciens gentium multitudinem ad Euangelium Christi undique
 conuolantem, exultat hisce uerbis: Letare sterilis, quae non paris. Erumpe in gaudij uocem,
 & clama quae non parturis. Nam longe plures tui filij, quae orba & effoeta uidebaris, quam
 eius quae uirum habet, ac miram posteritatis spem de se pollicebatur. Per paucos Iudaismus
 olim commendauit deo, plurimos autem fides euangelij deo conciliat, ac sine fine concili-
 atura est. Videtis duas matres, uidetis duos filios, duarum gentium auctores. Qui legem
 Mosaicam adhuc mordicus tenent, ad Ismaelem ex ancilla natum pertinent. Nos uero qui
 relicta legis fiducia, per fidem synceram ab uno Christo pendemus, ad Isaac pertinemus,
 qui ex libera non secundum carnem natus est, sed iuxta dei promissum. Nec enim ideo re-
 cipimur ad salutem euangelicam, quod sub lege nati sumus, sed quod deus olim promise-
 rit salutem omnibus, qui per fidem accederent in consortium filij sui Iesu Christi. Quin haec
 quoque parte pulchre congruit allegoria, quod utraque posteritas sapit originem suam. Siqui-
 dem quemadmodum olim Ismael natu grandior, qui iuxta carnem dumtaxat fuit filius Abra-
 ha, tenerum adhuc Isaac persequebatur, ex promisso dei natum, iam tunc inter colludentem
 dum plus sibi uindicans, quam aequum erat, ita nostris quoque temporibus, qui carnali legi
 haerent

Confundor in
uobis

Gen. 20

Quae sunt
per allegoriam
am dicta

Etiam
matris
est non
solum
Iudaeorum
sed omnium
etiam
nostrorum
qui Christo
credimus

Isa. 53

Sed quomodo
tunc is, qui ser-
uituti carnem

harent, inuissos habent eos, qui spirituale euāgelij legem amplectuntur, ipsi praeire conantur, quasi uindicantes sibi ius primogenitorum, quod uni debebatur Christo; ac uetustatis prerogatiua, matris ingenuae filios in seruitutem communem pellicere conantur, uide licet quo ipsi serui maiores, minoribus quodammodo dominentur. At non probat mater ingenua commercium hoc. Non uult misceri dissimiliter natos. Clamat enim protinus indignata, quemadmodum refert scriptura: Eijce ancillam & filium eius, nec enim patiar, ut haeres sit filius ancillae, cum filio meo Isaac. Nimirum haeret synagoga ihs, qui crediderunt euangelio. Nimirum urgent Iudaei Christianos, quorum inuident libertati. Si mater serua non uult sponte discedere, pellatur potius, quam commercio serui filium corrumperet. Isaac promissa est, ac debetur aeternae salutis haereditas. Agar efferat si uelit secum hydriam insipidae legis, quam deamat. Meus Isaac efficacem euangelicam doctrinam succum bibens feliciter adolesceret usque, donec euadat in uirum perfectum. Proinde fratres mei, sinite ut ludaei, quibus nimirum pertinaciter placet lex seruilis, suam sibi habeant seruitutem, nec a matris ingenio degenerent. Nos qui & ipsi fuimus aliquando seruituti legis obnoxij, & tanquam filij Agar ancillae, persequuti sumus ingenuos ecclesiae filios, nunc exemplum seruitute pristina, & cooptati in ius filiorum Sarae. Hanc libertatem Christo seruis accepimus, cui per fidem sumus insiti, sic ut in commune ius haereditatis promissae uenerimus. In eam libertatem, in quam nos Iudaeos Christus suo precio, ueluti postliminio restituit, uos gentes uocauit per euangelium.

Gene. 21

CAPVT V

Nihil superest, nisi ut in eo quod semel estis assequuti, persistatis. Nam quae de mentia sit, a libertate, quae uobis gratuito contigit Christi beneficio, ultro in seruitutis iugum inserere colla uestra. Nos experti seruitutis molestiam, gratulamur uobis, quibus tandem contigerit libertas: uos libertate pertelli, ultro seruitutem affectatis. Fortassis sic uobis ipsis blandimini. Non desciscimus a Christo, sed legem cum Christo copulamur, quo certior sit salutis expectatio. Christus totum hoc beneficium, ut omnibus uoluit esse commune, ita sibi soli acceptum feruoluit: non patitur in hoc negotio consortium. Atque ut intelligatis quanto periculo meditemini Iudaismum: en ego uobis non ignotus Paulus gentium apostolus, & apostolus institutus ab ipso Christo, palam edico uobis, si circumcidamini, Christus uobis nihil profuturus est. Etenim si uere creditis ab hoc perfecta salutem omnibus praestari posse, cur accersitis circumcisionem? Sin diffiditis, nondum agnoscitis beneficium Christi, cuius participes esse non possunt, qui non solum a Christo, aut plane Christiani sitis oportet, reiectio Iudaismo. Non fert ille claudicantes utroque pede, non uult uinum nouum infusum utribus ueteribus, non uult uetus infusum nouis utribus, non fert assutum pannum nouum uestimento ueteri, non fert uetus si nouae ueterem pannum admixtum. Si leuis esset seruitus, fortasse negligi poterat: si grande praemium esset seruitutis, poterat conditionis onus mercedis magnitudine pensari. Nunc praeterquam quod onus est molestissimum, adeo nihil est lucri, ut damnum maximum sit capiendum. Neque uero uobis ipsi blandientes, uos ipsos fallatis. Non illigabimus nos uerfae legis sarcinae, tantum aspergemus aliquid ex lege, ne prorsus simus alieni, recipietur circumcisio duntaxat, uicium pecudum, caeteraque id genus non recipiuntur. Ego contra, ne quid inscientes erretis, clara uoce testor omnibus hominibus: quisquis se circumciderit, siue Iudaeus sit, siue seclus, obnoxium se facit obseruandae toti legi. Quemadmodum enim per baptismum toti dedicamur Christo, ita qui circumciditur, totus dedicatur legi. Nam hac ueluti tessera, in genus Iudaicum cooptatur. Liberum est ex lege quaedam decerpere ihs, qui circumcisi non sunt. Caeterum circumcisos tota lex habet obligatos. Cui circumcisio placet, huic & uicium, & sabbata, & neomeniae, & lotiones, & ciborum delectus, et stata ieiunia, aliisque id genus placeant oportet. Tantum onus ultro accersere, nonne manifestariae cuiusdam dementiae est, praesertim hac mercede, ut ob molestissimam & inutilem seruitutem, a Christo libertatis ac salutis unico autore desciscatis? Etenim, ut saepe iam dixi, si ueram iusticiam expeclatis a legis praesidio, quae per operis fiduciam promittit qualem cunctis iusticiam, nimirum alieni facti estis a consortio Christi, qui suum donum gratiae esse uoluit, non meriti. Quod si disceditis a Christi cotubernio, ne lex quidem uobis erit usus, imo perniciem adferet. Etenim si quem usum habebat ante lucem Euangelicam, eum totum amissit euulgato

qui dicitur, uos ple-
nae iudaei suis operibus
Abraham 22. Testificor au-
tem omni circū-

Euacuati estis
Christo

euulgato iam euangelij mysterio. Si lex apud uos ualet, Christus est antiquatus. Si ualet Christus, lex antiquata sit oportet. Cum legem dico, crassam illam atque carnalem Mosaeque legis partem intelligo, quam solum mordicus tenent Iudaei, ex obseruationibus ad corpus pertinentibus sibi pollicentes perfectam iusticiam, existimantes quod pecudum sanguis aspersus, expiet animum a peccatis, aut aquae lauacrum mentium sordes abstergeat, aut cibus purus, aut impurus animam expurget, aut inquinet. Nos contra spiritualem legis portionem amplexi, non ex huiusmodi rerum corporaliu superstitiosa obseruatione promissam iusticiam expectamus.

Nihil autem refert, utrum circumcisi uenias ad Christum, an incircuncisi, quando totum hoc negotium non ab obseruatione legis, sed a fide pendet, cui licet desint opera legis Mosaeque, non est tamen ociosa, uerum occultos imperus addit ad omnia pieratis officia, non ex praescripto legis, sed ex charitate, quae nullius iussu, si apte sponte, multo plus praestat, quam ulla lex posset extundere uel minis, uel supplicijs.

Bene currebatis in euangelij stadio, ad aeternae felicitatis brauium recta properantes, Quis impediuit cursum uestrum? Cur quod semel placuit non probatis constanter? Cur uestro decreto recessistis, in alienam sententiam pedibus itis? Caute ne cuiusquam hominis autoritas tantum ualeat apud uos, ut ab instituto cursu cessetis. Semel credidistis ueritati, turpissimum est nunc ad umbras deflectere. Quod ego docui uos, autore deo docui. Caeterum qui uobis diuersa persuadere conantur, qui fidei uestrae cursum interpellantes, ex transuerso auocant ad Iudaismum, non sequuntur autorem deum (qui uos ad gratiam uocauit per fidem, non ad Iudaismum per circumcisionem) sed sequuntur humanas cupiditates, suo quaestui, suae gloriae, suaeque tyrannidi seruietes. Eriam atque etiam cauendum ab istorum oratione, Pauci sunt, sed hi pauci ni uidentur, periculum est, ne totam multitudinem inficiant, ac totius uestrae congregationis uitient syncritatem, quemadmodum uidetis a paululo fermenti, totam consensionem acidam reddi cui fuerit admixtum paulatim acorem suum per omnem farinam antea synceram diffundens. Quantilacumque portio Iudaismi, si cum Euangelio misceatur, totius fidei uestrae synceritate uitabit. Sed quidquid haec tenus alieno impulsu coepistis uacillare, certam spem de uobis coepicio, quod in pristina sententia perseuerabitis, partim quidem fretus animis uestris pridem mihi perspectis & exploratis, sed multo maxime auxilio Christi. Is dedit, ut alacriter inciperetis: Idem dabit, ut fortiter perseueretis. Caeterum quisquis est ille, qui fidei uestrae tranquillitatem puritatemque noua doctrina perturbat, non effugiet iudicium dei, quam uis fefellerit homines. In praesentia certis de causis, nec prodo qui sit, nec in illum sauior deo tamen cui non est ignotus, quicquid nullius auctoritate commouetur, poenas dabit, quem laetit potius, quam me. Neque uero uos moueat, si quidam iactant, me quoque non abhorere a legis obseruatione, qui saepenumero Iudaeus factus sum Iudaeis, ac Timotheum circumciderim. Compulsus id feci, atque identidem reclamans, illique tum tempore cessi, quo neque periculi multum adhuc uidebatur imminere, si fecissem, & grauis tumultus, nisi fecissem. Nunc diuersa temporis ratio, diuersum consilium postulat. Postremo aliud est pati circumcisionem, aliud praedicare circumcisionem. Passus sum, ut Timotheus circumcideretur: nunquam docui oportere circumcidi. Ita frequenter cum Iudaeis agens a uetitis lege cibis abstinui, nunquam praescripti cuiquam ciborum delectum. Imo contra docui, nihil referre quibus cibis uescaris, modo sobrie cum actione gratiarum. Erat tempus cum non nihil dandum esset inuincibili persuasioni Iudaeorum, nunc quando satis eluxit euangelium, & pertinacibus animis hoc agunt Iudaei, ut gentes etiam in suam pertrahant superstitionem, neque rectum est, neque tutum uacillare, sed libera fronte predicandum est, cessisse legem Mosaeque, amplectendam omnibus libertate euangelicam. Nam si uerum est, quod isti dicunt, me circumcisionis autorem ac praecorem esse, quid igitur est cur me Iudaei tam obstinatis odijs in hodiernum usque diem persequantur? Nam hinc omne gentis odium in me, quod sic praedicem euangelium Christi, ut doceam cessare legem Mosi. Illi putant se plures habendos apud omnes, si Iudaici ritus admiscerentur Christo. Nunc discruciantur inuidia, quod omnibus per fidem ad eam gratiam admisissis ipsi circumferunt inutile circumcisionem. Atque haec praecipua causa, cur iam pridem obstinatis animis mihi perniciem struunt, quod per Christi crucem omnibus polliceam perfectam

Currebatis bene

Ego confido in uobis

salutem, absq; circumcisionis praesidio. Quod si circumcisionem adhuc praedico, quoadmo-
 dum quidam calumniantur, cur non cessant Iudaei me persequi, cu[m] sublata sit causa, cuius
 gratia fueram illis inuisus: Mihi credite Galatae, semper eade[m] fuit, & futura est mea praedi-
 catio. Videre, ut uestra fides itidem sit eadem. Tantum enim abest ut assentiar istis, qui cir-
 cuncione[m] docent, ut si non queant a sua lege distrahi, distrahantur penitus ab euangelij
 confortio, potius quam uos labefactent, & a recto statu sua persuasione dimoueat. Sit tam
 pertinaciter placet istis circumcissio, faxit deus ut non solum circumcendantur, uerum etiam
 prorsus abseruantur, ut a carnem habeant, quod carnalis est, & inuisibilis perire solos, quam alios
 tam multos in ruina[m] secum trahunt, quam in sua pudenda seruittute, quam collubitorum
 ipsis. Vos fratres non in seruittute[m], sed in libertatem estis uocati per euangelium. Neque
 quicquam aliud restat nisi ut caueatis, ne libertate[m] acceptam per Christi spiritum, per occa-
 sione[m] accedatis ad carnis cupiditates. Nam ita sublata est seruittus legis, ut in huius ui-
 cem successerit charitas euangelica, quae plus impetrat a uolentibus, quam lex exculpe-
 bat ab inuisis. Nec tamen dominaus aut seruittus est, ut tamen amantibus, inter quos mutuum est

Omnis enim
lex

obsequium. Lex non praecipit, ut pro capite amici tuum caput opponas, ut tuum de-
 dans genitum, fratris inopiae subuenias, ut firmus infirmo, doctus indocto, melior deteriori
 obsecundes, et tamen hoc imperat charitas, quae sic ubiq; dicitur, quid sit agendum, ut ultro fa-
 cias, quod dictauerit. Porro quod lex tot praescriptis, tot minus non efficit, id compendio sola
 praestat charitas, totius legis uim ac summam in se complectens. Siquidem quicquid uer-

Leuit. 19

borissima lex inumeris praecipis conatur efficere, id totum unico breuiq; sermone comple-
 tur, nimirum hoc, quem legimus in Leuitico: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Proinde
 si mutua charitate conglutinabimini inter uos, mutuis officijs omnes fulciemini, mutuis
 obsequijs adiuuabimini. Rursum si, quod inter carnales fieri solet, mutuis odijs inter uos
 dissidentes, non solum non subleuatis alij alios, uerum etiam obrektionibus mordetis inui-
 cem, nec mordetis modo atq; arroditis, uerum etiam, quod immanium est ferarum, deuora-
 ris, quod quidem in uobis est, etiam atq; etiam metuendum est uobis, ne beluarum ritu uos
 inuicem lanientes, ad earundem exemplum mutuis uulneribus conficiamini. Huc prola-
 buntur, qui euangelicae charitatis expertes haerent legi carnali, dum omnia suis comodis
 metiuntur, cum contra Christiana charitas alienis seruiat comodis. Horum autem quae dicta sunt,

Dico autem

huc tendit summa, ut posteaquam exempti estis a seruittute legis Mosaicae, quae carnalis est,
 iuxta spiritualem euangelice charitatis legem uitam agatis. Id fiet, si nec ceremonijs Iudaicis
 metiamini iustitiam, & a carnis cupiditatibus temperaueritis. Non deseritis esse legi obnox-
 ij, si perseveretis esse obnoxij cupiditatibus. Proinde date opera, ut iuxta spiritum ductam
 uitam agatis, id si feceritis, abstinebitis ab his factis, ad quae sollicitas carnis cupiditates.
 Etenim quemadmodum in uno homine corpus est crassum ac graue, animus coelestis &
 immortalis, utq; in eadem lege crassum quiddam est, quam dicimus literam, atq; e diuerso
 fo coeleste quiddam, quod spiritum appellamus: Ita in eodem hominis animo, uis quaedam
 inest ad honesta uocans: rursum altera diuersa, cognataq; corpori ac literae, quae nos ad di-
 uersam uitam incitet. Inter has res perpetuum bellum est, dum caro spiritui, spiritus carni
 aduersatur. Caro coerceri potest, prorsus opprimi non potest, quin nitatur aduersus spiri-
 tum. Quae si uincat, fit aliquoties, ut cum iuxta spiritum expetat ea, quae sunt pietatis, tamen
 superatus a carne faciat ea, quae nouit esse fugienda. Quod si spiritus Christi uos impellit
 uolentes ad ea, quae sunt honesta piatq; nihil iuris in uos habet lex Mosaica. Ac res quidem
 inuisibilis est spiritus, res inuisibilis caro, de qua loquimur in praesentia. Nec tamen diffi-
 le est colligere, carnis arbitrio seruiat aliquis, an spiritus ductus sequatur. Cuiusmodi sunt

Manifesta
autem sunt

fontes, eiusmodi sunt ea, quae proficiuntur a fontibus. Vita, mores, factaq; hominis re-
 stantur habitum animi. Ac ne de dubijs, aut occultis in praesentia loquamur, haec sunt quae
 palam declarant hominem adhuc carni seruire, etiam si baptismum adeptus sit, ac legis ser-
 uittutem effugerit, adulterium, scortatio, immundicia, lasciuia, simulacrorum cultus, uene-
 ficiam, similtates, lis, contumelias, irae, contumelias, factiones, inuidia, ebrietates, come-
 fationes. His quisquis obnoxius est, quamlibet baptizatus, tamen nondum uere liber est,
 sed cupiditatum malarum seruus est. Nec est quod uobis ob baptismum, aut adita miracula bla-
 diamini. Olim praesens uos monui, ac nunc rursus per epistolam denuncio, quicunq; talia
 patrant, secludentur ab haereditate regni coelestis. Contra, qui uere liberi sunt, & spiri-
 tus

tus arbitrio ducuntur, huiusmodi fructibus dignoscuntur. Siquidem adfunt comites,
 charitas, gaudium, pax, animi lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, tempe-
 rantia. Haec qui suapte sponte praestant, ijs nihil opus est admouere legis stimulos: nam
 hos ipsorum innocentia liberos reddit a lege. Porro qui uere Christi sunt, ut spirituales
 decet, carnem suam crucifixerunt cum suis uitijs & concupiscentijs. Siquidem per ba-
 ptismum Christo commorimur, simulq; cum eo sepelimur. Non conuenit medios inter
 carnem & spiritum fluctuare. Si corpori uitam impartit spiritus, aequum est, ut corpus spi-
 ritus regatur arbitrio. Si nos uitam accepimus a spiritu Christi, non a lege, iuxta spiritum
 eiusdem instinctum uiuamus. Si uere hauserimus Christi spiritum, huius fructus aedamus,
 aequo procul absumus a carnis operibus. Ne simus inanis gloriae cupidi, huius gratia nos in-
 uicem prouocantes ad certamen, nobis inuicem inuidentes. Siquidem haec uita frequen-
 ter obrepunt etiam ijs, qui pietatis studium praesentent, cum tamen sint praecipua pectus
 uerae pietatis.

CAPVT VI

Stendi fratres, quo sit omnibus nitendum, quicunq; semel Christo dederit
 nomen. Et tamen quando baptismus non aufert nobis, ut homines simus, si quis fuerit per
 si quis fuerit per humanam infirmitatem in culpam aliquam prolapsus, ue-
 strae partes erunt, qui spiritu robusti, non cessatis cupiditati carnis, ut ho-
 minem huiusmodi blande leniterq; restituatis, erigentes, ut resurgat, non sa-
 nis dictis proculcantes, ut desperet. Hypocritarum est huiusmodi supercilium ac saeuitia.
 Christi spiritus, quoniam cupit omnes saluos fieri, mansuetudine pellit ad resipiscen-
 dum. Ac saepe fleuit & humiles reddit lenis fraternaq; correptio, quos prorsus alienat
 iurgatrix austeritas. Lex Mosaica sic coeret peccata, ut tollat peccatorem. Christiana
 charitas medetur uitijs, non extinguit hominem. Quo melior es, hoc clementius acco-
 moda te fraternae infirmitati. Ad id si te parum hortatur exemplum Christi, qui suos le-
 nissime pertulit, donec resipiscerent, saltem illud te adhortetur, quod intelligis fieri posse,
 ut in te recidant uices. Accidit huic humanum quiddam, meminere & te hominem esse.
 Huius lapsus te doceat, non tibi fidere, nec efferre cristas. Sic age cum lapsus, quomodo
 tecti agi cupias, si quid simile tibi uenisset usu. Et homini potest usu uenire quicquid hu-
 manum est. Qui uacillarunt impellentibus pseudapostolis, non sunt per saeuitiam alie-
 nandi, sed per charitatem reuocandi ad pristina[m] firmitatem. Nam fieri potest, ut illi ui-
 cissim iam robusti, uestrae subueniant imbecillitati. Qui laborat sub onere, subleuandus
 est, non desiciendus. Quare uticissim aliorum si alij baiulabitis onera, tum uere praestabi-
 tis legem charitatis, quae peculiariter Christi lex est. Is cum nec peccatis esset obnoxius,
 nec affinis esset peccandi periculo, tamen nostras iniquitates ipse portauit, ac benigni-
 rate sua sanauit, non condemnauit austeritate. Nemo sibi placeat tanquam iustus, & hac
 fiducia despiciat fratrem aliquo delicto praeventum. Nam hoc ipsum argumentum est
 falsa iustitiae, sibi iustum uideri. Proinde si quis sibi uidetur esse aliquid cum nihil sit, ipse
 sibi imponit. Nec enim ideo quisquam iustus est, quod alteri lapsus se praeferat. Nec ideo
 contaminabitur alieno commisso, si se demittat, ut lapsus erigat. Nec ideo bonus est, qui
 se conferat deteriori. E suis quisq; factis aestimandus est. Neminem tamen oportet suis
 factis fidere, sed explorandum, num quod recte facere uidetur, sit huiusmodi, ut probari
 deo possit: Quod si te non remordet animus tuus, ne gloriaris ob alienam imbecillita-
 tem, sed ob tuam firmitatem: & gloriaris apud te, tibi gratulans de dono diuino: ne uero
 factes apud alios, aut eos despicias, qui tuum robur non assequuntur. Succurre si potes: si
 non potes, suo illum iudici relinquito. Nec delictum illius tuum diminuet praemium, nec
 tu pro alieno commisso plecteris, sed apud deum iudicem, sua cuiq; sarcina tollenda erit.
 Caeterum quam diu sumus in hoc seculo, mutuis officijs nos inuicem fulcire debemus.
 Atq; ut eorum qui praecellunt dotibus partes sunt, doctrina, consolatione, atq; exhortatio-
 ne fratris imbecillitati succurrere, ita quibus subuenitur, meminerint se non ingratos praes-
 bere de se bene meritis. Ita fiet, ut sit inter uos omnium bonorum communio, si qui doctrina ua-
 lent euangelica, erudiat, erigant, fusciantq; rudes, atq; hi uicissim de suis facultatibus im-
 partiant doctoribus ac monitoribus suis, ut officiorum fiat commutatio. Videat autem qui
 docent, ut digna Christo sint quae tradunt, & Christi spiritum sapiant, alioqui praestat non
 assentire doctori. Porro qui perperam tradita doctrina euangelica praemium accipit ab
 eo quem

Fratres etsi
praecupa-
tus fuerit.
homo

eo quem instituit, hominem quidem fallit, imò seipsum fallit, cæterum deum non fallit. Quare moneo, ut sincere doceatis: nam deus nō irridetur. Sed cuiusmodi sementem fecerit homo, huiusmodi quoque messum facturum est. Qui carnalem tradiderit doctrinam, pro carnali semente fructum demeter periturum. Qui uero spiritualem impertierit doctrinam, ex spiritali cœlestiq; doctrina mercedem ad similem referet, uitam æternam. Itaque perpetuum studium sit nobis, bene mereri de omnibus, nec unquam cessemus à benefaciendo, siue gratos nanciscamur, siue ingratos, siue respondeat præmium ab hominibus, siue non respondeat. Nam suo tempore fructus continget à deo nunquam interiturus, proque temporarijs officijs merces reponetur æterna. Non semper erit sementis tempus, ueniet dies, cum neque nostris benefactis, nec alienis subleuabimur. Quamdiu uersamur in hoc mundo, licet deum benefactis demereri, licet alijs opitulari: In die iudicij nec benefactis locus erit, nec bene merendi de quoquam facultas erit. Proinde dum tempus habemus, utamur tempore, benemereri studentes, cum de omnibus, tum uero præcipue de ihs, quibus cum nobis religionis ac fidei contubernium est. Iudæus non agnoscit nisi suos, Christianus ad exemplum Christi, de nemine non cupit benemereri.

Videte qualibus literis scripsi uobis Videtis Galatæ, quantopere mihi res cordi sit, qui tam prolixam epistolam uobis me apte manu scripserim. Agnoscitis notulas digitorum meorum. Non est quod suspicemini subditiuam Epistolam, tota mea est, mei pectoris apud uos index. Facite ut hæc plus ponderis apud uos habeat, quam pseudapostolorum oratio. Etenim qui sunt huius animi, ut prius habeant hominibus morem gerere, quam Deo, hi pertrahunt uos ad circumcisionem, ut simul & gentibus inuisi sitis, ob Christum, & Iudæos habeatis infensos, ob præputium. Iudæi sunt, & suæ gentis odia metuunt, si Christum absque præputio profiteantur, ueluti legem abolentes. Hi magis uerentur homines, quam deum, magisque uenantur gloriam apud homines, quam apud deum. Metuunt ne sincera professio crucis Christi, persecutionem aduersus ipsos excitet eorum, quibus Christi nomen est inuisum, ne parum gloriosi doctores habeantur, si præter crucifixum nihil doceant. Neque enim simplici legis studio faciunt ista, quemadmodum ego quondam errans amore patriæ legis, sæuiebam in gregem Christi, quando ne ipsi quidem Iudæi legem seruant, tametsi circumcisi sunt à maioribus, sed abutuntur uestra simplicitate, uobis imponentes onus circumcisionis, ut se de uobis iactent apud suos, quod ipsis autoribus ac magistris Iudaismum receperitis. Hac arte placare conantur inuidiam suorum, indigne ferentium, per Euangelium Christi, legem aboleri. Ego nec Iudæorum inuidia deterreo, nec gentium infestatione, quo minus sincere predicem euangelium Christi. Absit autem, ut alia quapiam

de re gloriæ, quæ de cruce domini mei Iesu Christi. Scio crucem huius probrosam esse apud gentes, inuisam apud Iudæos, in hac una tamen mihi satis est omnem gloriam meam ponere, quem ne tantulum quidem iam tangit mundi gloria, utpote cui per baptismum in Christi corpus inuito, mundus mortuus est, & ego uicissim mundo, nec malis illius terror, nec comodis titillor, nec odium metuo, nec plausum moror, nec ignominiam formido, nec gloriam affecto. Christus mihi pro omnibus, & aduersum omnia satis est. Ad huius professionem nihil refert circumcisi uenias ex Iudaismo, an incircumcisi ex gentibus. Quisquis enim in illius corpus per fidem cooptatur, ita repente transit in alium hominem ut noua fiat creatura, eoque renasci dicitur. Facessant igitur humana discrimina. Quisquis Christum profitetur, tantum hoc meminerit, quod Christianus est. Hæc esto regula immobilis, hanc quicumque sequuti fuerint, his pacem precor, ac misericordiam precor: conuenit enim his idem precari, quod Dauid precatur Israelitis, cum ait in Psalmis: Pax super Israel. Verum duo sunt Israelitarum genera. Sunt Israelitæ secundum homines, sunt Israelitæ iuxta deum. Non protinus uerus est Israelita, quisquis præputium habet amputatum, sed qui mentem habet circumcisam, quicquid per fidem deo fortis est. His igitur Israelitis, quorum de numero & uos estis, opto pacem ac misericordiam. Valeant autem falso nomine Israelitæ, qui pertinacibus odijs decertant aduersus euangelium Christi. Me certe nunquam dimouebunt ab hac sententia. Quod predicauit, semper sum predicaturus. Quare super hac re nemo posthac mihi facessat negotium. Tantum enim abest, ut ab euangelica ueritate probris ullis, aut afflictionibus queam diuelli, ut ignominiam ob Christum inuisam mihi, ut carceres, ut uirgas, ut uincula & lapidationes, cæteraque mala, quæ

Mihi uero absit gloriari pro Christi

pro Christi nomine perpeffus sum, ceu notas, stigmataque domini mei Iesu Christi, mecum ubique circumferam in corpore meo, ueluti trophæa quædam ostentans, ac gloriæ mihi duces, quod quæ licet, imitari merear Christi crucem, quæ prædico. Favor ac beneuolentia dñi nostri Iesu Christi semper addit spiritui uestro fratres, ut illius præsidio persistatis in euangelij sinceritate: Quod uotum ut ratum sit, faxit ille, cuius afflatu hæc scribo.

Paraphraseos in epistolam Pauli apostoli ad Galatas Finis.

IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS
Argumentum per Des. Erasimum Roterodamum.

Ephefus metropolis quondam erat Asiæ minoris, ciuitas superstitiose dedita cultui dæmonum, & præcipue Dianæ, unde & in Actis Dianæ neocoros dicitur, nō illius uenatricis, cui poetæ sagittas & arma tribuunt, sed multamammiæ, quam Græci polymaston appellant, quam uolebant omnium animantium esse nutricem, ut indicauit Hieronymus. Nam de templo Ephesiæ Dianæ, toto orbe celebratissimo, passim etiam ethnici meminere scriptores. Hos curiosorum artium tenebat studium. Vnde legimus, ad prædicationem apostolorum magicos libros ab eis comportatos igni traditos fuisse, & supputato precio, compertum fuisse quinque quatuordecim mille nummum argenti, sicuti refertur in Actis capite decimonono. Ut igitur à tantis erroribus illos abduceret, triennium apud illos egit: nihil interim non faciens, quod ad illorum salutem cōducebat; magno studio reclamantibus & obstrepentibus multis, sicut

sicut ipse testatur alicubi, ubi & bestijs obiectus est; quemadmodum ipse memorat in secunda ad Corinthios epistola. At discedens, Timotheum apud eos remanere iussit. Abundabat autem ea ciuitas, ut curiosi & magis de deditis, ita doctissimis uiris. Unde Paulus, ut ad omnium mores & ingenia sese attemperat, de demonibus ac spiritibus crebro meminit, bonorum ac malorum differentiam indicans. Ad haec reuera quaedam aperit. Nec enim est ulla epistola, quae tam abditos habeat sensus, ut ob hanc potissimum Petrus scripsisse uideatur: Sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit uobis, sicut in omnibus epistolis loquens in eis de his in quibus sunt quaedam difficulta intellectu, quae indocti & instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Hos igitur, quoniam in fide perstitissent, hortatur ut pergant, & ad perfectionem proficiant, comonefaciens cuiusmodi fuerint, cum uitij additi seruirent impijs spiritibus, & quales nunc facti sint, insiti Christo, docens interim Euangelij gratiam consilio diuino, licet ludaeis promissam, in gentes quoque recte propagatam, & huius muneris se ministrum a deo constitutum. Quoniam autem scripsit e carcere, hortatur ne desiciantur animo, ob ipsius afflictiones, uerum eas potius sibi gloriae ducant. Haec agit capite primo, & secundo. In ceteris tribus uitae formam illis praescribit, demonstrans quid sequendum, quid fugiendum, quae officia maritorum in uxores, uxorum in maritos, quae parentum in liberos, liberorum in parentes: quae dominorum in seruos, seruorum in dominos. Scripta est epistola ab urbe Roma per Tychicum diaconum, cuius meminit in calce, fidelem ministrum eum uocans. Ambrosius addit scriptam e carcere, cum Hierosolymis Romam deducens, sub fidei uisore degeret extra castra in suo conductio.

PARAPHRASIS EPISTOLAE PAULI

APOSTOLI AD EPHESIOS PER DES. ERAS-
MVM ROTERODAMVM

PAULVS legatus non Mosi, aut ullius hominis, sed Iesu Christi, cuius ago negocium, legatus autem non meapte occupatione, aut hominum delegatione, sed autoritate iussuque dei patris, qui me per filium suum iussit euangelicam doctrinam inter gentes esse praeconem, hanc epistolam scribo omnibus qui uiuunt Ephesi: & ita uiuunt, ut & ab huius mundi uitij ac sordibus sese ueri studeant immunes, & sincero pectore credant euangelio Iesu Christi, non aliunde sperantes innocentiae sanctimoniamque praemium, quam unde sumperunt exemplum: nec ab alio praestolantes felicitatis suae summam, quam unde profectum est exordium. Interim opto uobis, non quae solent huius mundi praesidijs metiuntur: sed opto, ut deus autor honorum omnium, quem iam patrem etiam nostrum appellare possumus, non solum ob id quod ab eo conditi sumus, uerum multo magis, quod insiti corpori Christi, cooptati sumus in ius filiorum: indes auget in uobis suam beneficentiam, qua gratis uos a pristinae uitae commisit assertos, ex impijs fecit innocentiae iustitiamque cultores, uestramque concordiam tueatur, ut inter uos sitis unanimis: & semel deo reconciliati, caueatis ne iterandis peccatis, rumpatur initium cum illo foedus, idque per Iesum Christum illius filium, per quem, & qui cum nobis largitur omnia: quem merito dominum nostrum posthac appellabimus, postea quae precio sacrosancti sanguinis illius, assertos a diaboli tyrannide, sibi nos uindicauit, & ab illius seruitute emancipatos in suum ius asseruit. Felix seruitus qua conglutinamur Christo. Neque casu contigit hoc nobis, neque merito nostro, sed omni genere laudis ferendus nobis est deus, & idem pater domini nostri Iesu Christi, qui gratuito fauore, omnem benignitatem in nos effudit: non solum impartiens nobis haec, quae ad huius uitae usum, quaeque ad corporis praesidia pertinent, uerum etiam eas dotes, quae ad animi salutem & ad uitam faciunt immortalem, quae uita nos manet in caelis, idque per Christum, per quem pater nobis aperuit aditum ad superos. Ne uero quaerat aliquis, unde hic tantus fauor, unde tam inaudita beneficentia? Sic illius bonitati aeterno consilio decretum erat, etiam ante quam orbis conditi fundamenta

gratia uobis
& pax

Benedictus
deus pa.

menta iacerentur. Iam tum delegerat nos, ut per filium suum, per quem & condidit, & gubernat, & restituit uniuersa, ab olitis pristinae uitae uitij, efficeremur sancti & inculpati, non solum apud homines, sed etiam apud ipsum deum, qui ex occultis animi affectibus aestimat hominem: idque non metu Mosaicae legis, cuius seueritas ad hoc reperta est inefficax, sed euangelica fide & charitate, quae plus imperat a uolentibus, quam lex extundeat a coactis. Non est autem perfectum officium, quod a seruis extorquet metus mali, aut ira domini, sed quod a filiis impetrat ultronea charitas pietasque. Id nostris uiribus praestari non poterat, nisi ille aeterno suo decreto sibi nos adoptasset in uicem & ius filiorum, idque per Iesum Christum: cui sic nos conglutinauit per fidem & charitatem, ut illius membra facti, sumus unum cum illo, per cuius consortium consequimur, quod nostris meritis non debeatur. Non est quod hinc nobis quicquam laudis tribuamus. Sic illi placuit, qui natura bonus est, quo gratuitam suam in nos beneficentiam redderet, ubi magis illustrem ac dilucidam. Nos quod ad nostras uires attinebat, nihil aliud esse poteramus, quam inimici dei, serui reprobi: sed ille per eum, quem ineffabiliter diligit, nos sibi reconciliauit, & ex odio dignis seruis, filios fecit gratos & charos. Quamdiu sceleribus obnoxij membra cramus diaboli, non poteramus nec amare deum, nec ab illo diligi. Ceterum ubi charissimus illius filius, sacrosancti sanguinis sui precio nos redemit a seruitute uitiorum, sibi que ceu membra conglutinauit, non potest non amare pater, quos filij conforres esse uoluit: Inaestimabile beneficium, sed sic uoluit opulenta largitas optimi dei: quae cum nusquam non promittit sese, tum uero in nos peculiariter etiam exuberant: dum aeternae uoluntatis suae arcanum, tot iam seculis orbi coelatum, nunc nobis tanquam propicius pater filijs suis aperit, quod nosse summa sapientia, summaque prudentia est, longe praestantior ea qua haecenus ceteris mortalibus antecelluistis, humanarum disciplinarum eximie periti: Arcana naturae peruestigat humanum ingenium, nec tamen protinus beatos reddunt peruestigata. Hoc arcanum nulla mentis humanae ratio poterat assequi, nisi deus ipse nobis aperuisset, & cognitum ad ueram felicitatem adducit. Quod si quis roget, cur hoc tam diu coelatum, nunc demum aperiat: nihil habeo quod respondeam, nisi quod sic uisum fuerit illius optimae menti, quae nihil potest uelle, nisi quod optimum est, cum sit ipsa bonitas. Quod nobis nunc nouum est, apud illum nouum non est. Quod nunc misso filio patefecit orbi, hoc ab aeterno decretum erat patri & filio: uerum id certo & inenarrabili consilio secretum & abditum esse uoluit, donec impleretur tempus ab ipso praesinitum, huic arcano mortalibus aperiendo: quo iam ab olitis superiorum temporum dispendijs, per quae felicitas frustra quaerebatur, alijs per obseruationem legis Mosaicae, alijs per studium philosophiae, alijs per superstitionis religionem cultumque daemonum, summa cum dolorum, quae ad ueram innocentiam ueramque beatitudinem pertinent, conferretur in unum Christum, extra quem nihil iam esset cuiquam expectandum, cum ab hoc unico fonte peti posset, quicquid honorum uel coelum habet, uel terra. Hunc enim pater deus caput omnium esse uoluit, ab hoc uno uoluit omnes pendere, ab hoc sperari, quicquid uere sit expectandum, huic acceptum ferri, quicquid nobis sua benignitate largitur. Per quem & nobis contigit tanta felicitas, ut in sortem & haereditatem immortalitatis adoptaremur, non ex nostris meritis, sed quoniam ad id olim designati fuerimus decreto illius, cuius arbitratu, cuiusque uoluntate ac temperantur uniuersa, consilio nobis inscrutabili iuxta uoluntatem illius: qui cum sit optimus ac sapientissimus, non potest uelle, nisi quae sint & optima & sapientissima. Sic autem illi uisum est, ut nullis nostris meritis, sed gratuita illius benignitate uocaremur ad hanc hereditatem, Christi quoque consortium, nos qui moniti prophetarum uaticinij quodammodo spem nostram fixeramus in Christo nobis promisso etiam antequam illucesceret Euangelij ueritas, quo beneficium hoc non ascriberetur obseruatae legi Mosaicae, sed tota laus redundaret in gloriam bonitatis diuinae: cui sic uisum est, ut haec per filium suum nobis gratis largiretur. Neque uero soli nos Iudaei uocati sumus ad promissum Christi consortium, qui diffusi Mosaicae legis umbris, ueritatem euangelicam sumus amplexi, unde ueram speramus salutem, etiam citra legis praesidia: quin & uos licet incircumcisi, tamen postea quam eidem credidistis Euangelio, ad idem consortium estis adoptati. Neque enim circumcissioni debemus, quod ad immortalitatis spem recipimur, sed credulitati, quae si uo

Prædestinans
nos in adopti-
onem

Recapitula-
re omnia

his est cum Iudæis cōmunis, quid est cur à beneficentia dei sitis alieni? Amputata præputij pellicula, signum est, quo Iudæum ab ethnico dignoscas. At Euangelij signum latius patet, neque corpori imprimitur, sed animo. Hoc ex æquo ob signatur omnes, cuius cuius nationis fuerint, qui doctrinam Euangelicam amplectentes credunt illius promissis. Rogabit quispiam, quod nam hoc signaculum, quod Christianos discernat ab impijs? Nimirum spiritus sanctus, & affectus non seruilis, sed qualis esse solet in pijs filijs, qui hoc agit in nobis, ut toto pectore fidamus Euangelij promissis, etiam si hic non dum appareant. Siquidem hæreditas, in qua sumus insiti, non tota præstabitur, nisi cum erit corporum resurrectio: sed interim tamen spiritum suum nobis impartit, ceu pignus & arrabonem promissæ hæreditatis. Hoc signo certi sumus, nos à deo pro filijs haberit: neq; dubium est, quin is sibi vindicaturus sit suos, quos filij sui morte redemerit. Cupit enim diuina benignitas quam plurimos lucrifacere: cupit suam magnificentiam quam maxime notam & illustrem esse mortalium generi: quæ quo latius patuerit, hoc à pluribus prædicabitur. Olim Iudæi peculiariter erant curæ deo, quod hos ex Aegyptiorum seruitute liberasset. Sed parum erat in una gente celebrari dei bonitatem: uult ab omnibus prædicari, cum omnes à peccatorum seruitute gratis redemerit: idq; existimat ad suam gloriam pertinere, si non Iudæi tantum, sed omnes totius orbis nationes per fidem euangelicam participes fiant salutis. Has ob res nihil equidem moror in uobis circumcissionem, cum uideam manifesta indicia salutis Euangelicæ: primum, quia fiduciam uestram collocastis in domino Iesu: deinde charitatem uere Christianam declaratis erga sanctos omnes, Christi membra. Proinde nõ desino gratias agere pro uobis. Facit enim hoc Euangelica pietas, ut alienis bonis, non secus atq; nostris gratulemur, semperq; uestri mentionem facio in precibus meis, quibus quotidie deum interpellor, pro prouehendo euangelij negotio, ut is qui ex æquo deus est omnium gentiũ, atque etiam Iesu Christi, iuxta naturam humanam, unde & Christus habet, ut sit deus, cui tanquam auctori, fonticq; honorum omnium totius gloriæ summa debetur: magis ac magis impartiat uobis arrabonem, de quo dixi, spiritum suum, qui mentibus uestris inspiret cœlestem hanc sapientiam, & huius arcani cognitionem: ut agnoscatis eum, qui largitor est unicuique salutis, eumq; interim quodammodo cernatis oculis, non quidem corporeis, sed cordis ac mentis, fidei luce perspicacibus, quibus ea quoq; cernuntur, quæ futura sunt, quæq; crassis oculis cerni non possunt: quo scire possitis id, quod nulla humana docet philosophia, quam felix sit hæreditas, ad cuius spem ille uos asciuit, quataq; dignitas huius opulentiissimæ hæreditatis, quam accepturi sunt sancti, quantaq; sit amplitudo, quamq; exitimã magnitudo potentiæ illius: quam & nunc declarat in nobis, quæ ut quadam occultata & ineffabili, sic à uetere instituto transformauit nos, ut cæteris omnibus spretis, illi soli fidamus, contemptisq; his quæ uidemus, ea speremus ab illo, quæ nõ uidemus: & ante palam declarauit in capite nostro Christo, quem potentia sua è mortuis reuocauit ad uitam immortalem, tantumq; habuit honoris, ut eum collocaret sibi ad dexteram in regno cœlesti, prælatũ omni reliquo principatu, potestati, uirtuti ac dominationi: aut si quod aliud est dignitatis potentiæ uel nomen quod dici possit, his etiã quæ dixi magnificentius, siue in hoc seculo, siue in futuro, ut præsideat nõ solum omnibus rebus corporeis, ac terrenis, uerum etiã spiritualibus, ac cœlestibus. A deo citra omnem exceptionem, omnia subiecit pedibus illius. Atque quo certiore nobis faceret spem, nos quoque uenturos ad huius gloriæ consortium, eundem sic uniuersis rebus prælatum, uoluit esse caput totius gregi credentium, qui sic Christo cohæret, ut capiti totum corpus connectitur, nec alterum ab altero potest diuelli. Porro capitis gloria membris item cæteris communis est: quibus sic præsidet caput, ut sua bona transfundat in singula. Nec corpus absolutũ est, nisi caput accedat: & capiti uidetur aliquid desiderandum, nisi corpus omnibus membris consummatum accesserit, in quæ singula sic suas dotas transfundit Christus, ut idem impleat omnia, iamq; totus & integer uiuat, ac regnet adglutinatis sibi membris omnibus.

Propterea & ego audiens

Operatus est in Christo Iesu suscitatus cum

CAPVT II

que illud mihi uidete, quomodo pater, quod in Christo completum est, ac post in uobis complendum, iam nunc in uobis quodammodo præstare cœperit. Christus mortuus est & reuixit, nunquã posthac moriturus. Non erat ille quidem obnoxius peccato, sed tamen ob corpus assumptum mortalitati erat obnoxius. Porro ut peccati mors quædam est animi, æternæ mortis præludium, sic innocentia uita quædam est animi, æternæ uitæ primordium. Vita autem huius princeps est deus, spiritũ nobis suũ impartiens. Mortis autor est diabolus, habens & ipse suum spiritum, quo afflati rapiuntur ad huius mundi commoda, nimirum diffisi promissis æternæ uitæ. Christus mortuus est ob nostra commissa, & reuixit, ut nobis fidem faceret immortalitatis futuræ. Ad huius interim imaginẽ uos quoq; per baptismum insiti Christo, mortui estis peccatis, ac uitij uestris: in quibus dum male uereturis, uere fuistis mortui, nihil amantes, nisi mortiferas bonorum umbras, quibus hic mundus ad tempus imponit his, qui carent spiritu dei, sed aguntur spiritu satanæ, cui nunc interim tyrannis est permissa in hunc aerem inferiorem. Huius, inquam, spiritus, & ipse uim quandã suam exerit, in his qui diffisi promissis euangelicis, summã felicitatis collocant in rebus uisibilibus, ac fluxis: nec audiunt Deum patrem ad uerã felicitatẽ inuitantem, malentes impio crudeliter seruire domino, cui quondam seruisistis, at non uos tantũ, uerum nos etiã omnes. Quamquam enim lex nos arceret à cultu simulacrorũ, tamen omnis uita erat contaminata cupiditatibus noxijs rerum corporalium, quarũ arbitrio uiuebamus, facientes non ea, quæ dictabat spiritus ille cœlestis, sed quæ nostra mens turpibus affectibus dedita nobis dictabat. Quibus rebus fiebat, ut quemadmodũ qui Christo per fidem adglutinatur, pertinet ad hæreditatẽ filijs obedientibus promissam: ita nos uelut immorigeri filij, ad diuersam hæreditatẽ pertineremus: nimirũ eius consortes, cui nos iunxeramus. Ea est mors æterna, quæ debetur impijs. Huic igitur eramus & nos addicti, quemadmodum cæteri, quod quidem ad nos attinebat. Nostra sponte nosmet ipsi addicti, xeramus, nec erat uirtũ nostrarũ explicari ab eã seruitute longe miserã. Mortem nostram audistis, exitũ audistis, sed unde uita, unde salus? Haud quaquã ex nostris meritis, nec ex legis Mosaicæ beneficio. Unde igitur? Nimirũ ex gratuita largitate dei patris, cuius tam opulenta est benignitas, tantaq; pietas erga genus humanũ, ut non solum non animaduernerit in nos, sicut eramus cõmeriti, uerum etiã cum essemus mortui propter peccata nostra, unã cum Christo reuocarit nos ad uitã (non erat, inquam, hoc meritũ nostrũ, gratuitum est quod donat) neq; tantũ reuocauit ad uitam cum filio, uerum etiã euexit nos ab his humilibus rebus ad cœlestia, atque ibi nos collocauit per Christum Iesum, per quem habemus cõmuniter, quicquid habet ille, caput nostrũ: ac nunc spe possidemus, quicquid mox sumus se ipsa possessuri. Idq; ita uisum est illi, quo tempore resurrectionis, cum apparebunt illius promissa, declarat cumulatissimam beneficentiã suam, quã pro sua gratuita benignitate uoluit effundere in nos, nõ ob benefacta nostra, sed ob merita Christi Iesu. Sapientius enim iterandum est, quod oportet altissime infixum esse uestris pectoribus. Gratuitũ est, inquam, quod ab exitio, quo tenebamini, salutem estis consequuti, ne uos occupet quorundam Iudæorum error, qui seruandis Mosaicę legis præscriptis, sibi promittunt salutem. Vos fidei debetis uestrã salutem, qua credidistis Euangelio, atque eam ipsam non est quod uobis arrogetis. Prior ille dilexit uos, & attractus dedit, ut ipsum redamaretis. Idem gratis fidei donum infudit, per quam depulsa caligine, cerneretis ueritatis Euangelicę lucem. Illius igitur munificentia totum est ascribendum: nec est quod quisquam hinc, tanquam de suo gloriatur. Quod conditi sumus, deo debemus. Rursum quod per fidem ac baptismum renati sumus, ac uelut rursus alia ratione conditi, semoti à consortio parentis Adæ peccatoris, & insiti Christo, innocentia principii, ut posthac huius ope atq; exemplo uacemus officijs ueræ pietatis, positoq; uertere homine, nouum hominem nouis actionibus præstemus, adeoq; nostri dissimiles simus, ut merito neget quis eisdem esse. Nam ideo nobis deus per euangelicam doctrinam ostendit præmium immortalitatis, ut ad eam innocentia uitæ, recteq; factis enitmur. Nec enim ociosa res est fides euangelica, sed comitem habet indiuiduam charitatem, quæ plus officiorum impetrat ab ultroneis, quam ulla præscripta legis extundere

Et uos cum essetis mortui delictis

Et eramus natura filij ire

Gratia enim estis saluati

queant à coactis. Non uobis imponitur iugum legis Mosaicæ, sufficit una lex Christi-
Propter quod memores næ charitatis ad omnem officiorum functionem. Nec Iudæi suæ legi debent hanc salu-
 tem, sed uos tamen hoc magis debetis diuinæ beneficentiæ, quo longius abfuitis à cul-
 tu dei, ueraq; religione. Proinde quo magis intelligatis, quantum debeatis largitati di-
 uinæ, quod nunc tales sitis, meminisse debetis, quales aliquando fueritis. Eratis enim ali-
 quando gentes, certe iuxta corporalem generis distinctionem, quas Iudæorum natio,
 carnali & quæ manu fit, circumcissione glorians, ignominioso uocabulo præputiatos ap-
 pellat, pro profanis & abominandis ducens, & existimans hanc felicitatem, etiam olim
 prophetarum oraculis promissam, ad se peculiariter pertinere: nec intelligens eos de-
 mum apud deum imundos haberi, qui mentem habeant incircūcisam. Sed eratis uos
 id temporis, corporibus simul atq; animis incircūcisus, hoc Iudæis abiectiones ac deplora-
 tiores, quod Christū uobis nec sperabatis, utpote profus alieni à iure cōsortioq; gen-
 tis Iudæicæ, cui peculiariter ille uidebatur esse promissus, extorres à pactis dei, quibus
 ille pollicitus fuerat, cum Abrahæ gentis auctori diceret: Per semen tuū benedicentur om-
 nes gentes. Nec uidebatur ulla spes reliqua seruandæ uestri, cum dæmonum cultores
 in hoc mundo uerū deum ignoraretis, cum illi deum suū appellarent, & ille uicissim eos
 suum populū diceret. At simulatq; effulsit euangelij ueritas, rerū uices inuertit Christus,
 efficiens ut uos qui quondā uidebamini nihil ad deū pertinere, nūc sitis illi cōiunctissimi
 non per circūcisionē præputij, sed per sanguinē Iesu Christi, cuius precio liberi à pecca-
 tis uitæ pristinæ, deo patri suis recōciliati. Antea disidiū erat uobis cum Iudæis, dis-
 sidium cum deo: at Christus auctor pacis & concordie sustulit omne discrimen circūcis-
 i, & incircūcisus, sustulit Mosaicæ legis ceremonias, ueluti macerā quandam, gentiū ac
 Iudæorū concordia dirimentē, ut iam duæ gentes prius inter se disiunctissimæ coirēt, &
 coalescerent in unū abolita uetere similitudine. Nam ante Christū gentes à Iudæorū obser-
 uatiunculis, ueluti superstitiosis uehementer abhorrebant, & Iudæi his ad eoslibi placebāt,
 ut horū expertes execrarentur. Christus igitur miro consilio legē inuisam in præscriptis
 ceremoniarū carnaliū sitam aboleuit & antiquauit, ut nec Iudæos alienaret, nec gentes
 eius onere premeret. Ipse enim, cū esset deus, & idem homo, iuxta carnē legis præscripta
 seruauit, & tamen testatus est salutem, quam iuxta spiritum adferebat, ad gentes nō mi-
 nus quàm ad Iudæos pertinere: ut iam nec præputium sit abominandum in uobis, nec
 in illis gloriosa circūcisio, sed abolita gentis utriusq; uetustate, è duabus unam conde-
 ret nouam, quæ in unum nouum hominem Christum coalesceret, seruatorem utriq; ex
 æquo communem. Et quemadmodum Iudæos ac gentes inter se conciliabat, ita simul
 utrosq; deo reconciliauit, ne quid usquam esset, quod pacem dirimeret, sed cœlestia pa-
 riter ac terrena, uelut in unū corpus coagmentarentur. Mors Christi, quā ille pro nostris
 peccatis dependit, nos deo iunxit, qui cum nemo pacē habet, qui peccatis est obnoxius.
 Ea quoniā ex æquo impensa est & gentibus, & Iudæis, non est cur alteris alteri se præfe-
 rant: præsertim cum pignus etiam, & arabo sacri spiritus de quo paulo ante diximus, sit
 utriq; citra discrimen cōmuniter datus. Iamq; factū uidemus, quod olim Esaias afflatus
 futurū esse prædixit. Christus enim non Iudæis tantū obtulit euangelicam doctrinam,
 quibus hæc beatitudo uidebatur peculiariter esse promissa, quicq; iam suo quodā modo
 dei uerū cultores erant: uerum etiam uobis, qui procul aberatis, & à cognitione Iudæicæ
 gentis, & à ueri dei cultu: docens, per mortem suam utrunq; gregem ouīū in unum ouile
 coiturum, & unicū pastorem agniturum. Is nobis aperuit aditū ad patrem, prius iratum
 nostris cōmissis: nec alius aperuit aditum Iudæis, quàm qui gentibus, sed eidem omnes
 debemus, quod audemus utriq; iam ad patrem propitiū accedere, nimirum freti cōmu-
 ni spiritu, qui nostris animis hanc ex æquo inspirat fiduciam. Proinde ne quid uobis di-
 spliceatis, quod iuxta carnis propinquitatē non sitis oriundī ex stirpe Dauid, aut Abra-
 hæ, aut quod immunes sitis à lege Mosaicæ, cum iuxta spiritū sitis ciues, consortesq; san-
 ctiorum, ad dei donū pertinentes, quæ non ex Iudæis tantum constituitur, uerū ex omni-
 bus, qui pure credunt euangelio. Huius fundamenta sunt apostoli euangelij præcones,
 & propheta, qui iam olim suis uaticinijs ostenderūt, euangelij donū omnibus ex æquo
 fore commune. Huic fundamēto uos quoq; innitimini. Porro Iesus Christus huius ædi-
 ficij summus ille lapis est, qui in angulo additus, parietem utrunq; iungit. & complexi-
 tur, cuius

*Ergo iam non
 estis peregri-
 ni*

tur, cuius uī complexuq; tota structura credentium, undecunq; coagmentata, indies au-
 gescit, ac surgit in templum spirituale, uere sanctum: nimirum ab ipso domino consecra-
 tum. Atq; huius sacræ structuræ uos quoq; pars estis, dum ueluti uiui lapides, ipsdem fun-
 damentis superstructi, & ab eodem lapide angulari comprehensi, puritate mentis ac spi-
 ritus, Deo præstatis habitaculum sanctum, & ab omnibus inquinamentis uitiorum &
 cupiditatum immune. Mōsi templum non recipit nisi Iudæos, ad hoc templum omnes
 ex æquo pertinent, qui fidem euangelicam amplectuntur.

CAPVT III

In quo firmius etiam credatis, scitote quod ego Paulus, non aliam ob cau-
 sam his uinculis oneratus sum: non enim ob maleficium, sed ob amorem
 domini Iesu Christi, cui Iudæis indignantibus, uos gentes lucrifacere stu-
 deo. Si tamen audistis hanc prouinciam ab ipso Christo mihi delegatam,
 ut euangelicam salutem, quam antehac quidam ad solos Iudæos arbitra-
 bantur pertinere, dispensarē quaqua uersum & inter gentes, quarū de numero uos estis.
 Hoc arcanū antea cœlatū alijs apostolis, mihi potissimū Christus aperuit, quemadmo-
 dum & ante paucis cœpimus attingere, cū alijs nationibus scriberemus, ex quorū lecti-
 one poteritis agnoscere, mihi non esse ignotum Christi arcanū consilium, qui cum Ana-
 nia prædixit fore, ut nomen suum circumferrem inter gentes, tum ipse mihi iussit, ut
 ipse legatōe functurus irem ad gentes procul semotas. Id prius uidebatur abominan-
 dum, ut impij & simulacrorum culturæ dediti, uocarentur ad euangelij cōsortium, licet
 deo sic decretum fuisset, iam olim ante conditū terrarum orbem, & utcunq; prophetis
 per afflatum patefactū: tamen haud perinde mortalium generi fuerat patefactū, quem-
 admodum nunc est per me, gentes absq; legis Mosaicæ præsidio per solam fidem euan-
 gelicam consequi salutem, a deo ut primores etiam apostolorum non ausi sint incircum-
 cisos ad baptismum admittere. Nunc autem palam factum est sanctis apostolis Christi,
 huiusq; prophetis afflatu sancti spiritus, gentes sic per fidem esse conglutinatas Iudæis,
 ut & in eiusdem hereditatis uenerint consortium, & in idem corpus coaluerint, gau-
 dentes communi capite Christo, ac per hoc simul omnium promissorum participes sint
 facti, quæ manent eos, qui fidem habent euangelio Christi, cuius euangelij prædicandī
 mihi delegata est autoritas: nec desum mandata prouinciæ, usq; ad carceres & compe-
 des, hætenus constanter laborans in euangelij negotio, non quod ipse meis uiribus par-
 sim tam ardua prouincij, sed is qui delegauit hoc munus, idem de suo addit opem suam.
 Qua sit, ut meis præsidij imbecillis & inualidus, illius beneficio fortis sim atque intrep-
 idus aduersus omniū malorum procellas. Non iactō meā dignitatem, fateor me mini-
 mum esse sanctorum, sed tamen huic minimo, placuit diuinæ bonitati, concredere nego-
 cium longe maximum, ut inter gentes antehac profus ignaras dei, promulgem, ac præ-
 dicem inuestigabiles diuitias Christi, quas affatim offert omnibus: utq; quod antea late-
 bat, in lucem proferam, nunc esse dispensandum in omnes nationes Euangelij benefici-
 um, quod ante putabatur solis Iudæis esse delatum, licet ab æterno secus erat deo decre-
 tum, rerum uniuersarū & conditori & moderatori. Sed hoc diuinæ mentis suæ cōsiliū
 hætenus arcanū esse uoluit, quod hisce tēporibus a deo uoluit esse palam, idq; per eccle-
 siam suam, in quam tantū spirituale dotium effundit, ut multiplex illius sapientia, quæ
 miris consilij dispensat omnia, per mortem largiens uitā, per ignominiam adducēs ad
 gloriam, per humilitatē illustrans dei maiestatem, quod olim nemo potuisset suspicari:
 nunc innotescat, non solum orbī terrarum, uerum etiam principibus, ac primoribus an-
 gelicarum mentium, atq; etiam dæmonum, qui in cœlis, summaq; aëris parte uersantur:
 quæ tamen si suspicari poterant fore, ut genus humanū aliquando redimeretur, tamen il-
 lud latebat, quibus rationibus id ab æternis seculis sapientia diuina facere decreuisset: id
 quod tum demum innotuit, posteaq; filium suū misit in terras, qui assumpto corpore hu-
 mano, modis ineffabilibus sibi assereret, atque adglutinaret ecclesiam, cuius ipse caput
 esset Iesus Christus dominus noster: per quem ut contigit nobis innocentia, nimirū ab-
 olitis peccatis nostris, ita contigit fiducia, ut tanquam filij non uereamur ad patrem ac-
 cedere, cuius irati uultum antea non fuisset ausi obtueri. Quid enim non audeamus
 freti tali capite, quod haud quaquam sinit ullum membrorum suorum perire, quantum
 uis hic

*Huius rei grā
 tia ergo Pau-
 lus*

*Concorporati
 les & cōpar-
 ticipes*

*Ut innotescer-
 ret nunc*

uis hic interim affligamur. Hoc arcantum dei consilium, quoniam fortiter ubique praedico, uehementer affligor ab his, quibus id nondum persuaderi potest. Sed obsecro uos, ne propter quod peto, ne desistatis quod uos pudeat huius apostoli, compedibus onusti. Nam quemadmodum Christi crux nostra est gloria, ita mea compedes, quas non ob flagitia, sed ob Euangelij sinceritatem gesto, uobis decori sunt, non probro. Etenim quo plus malorum infractio animo ferimus, ob euangelium Christi, hoc plenior fidem facimus, non esse uana Christi promissa, quorum spe fulti, nullis huius uitae malis labefactamur. Neque mihi solum gloriosum est ob euangelij negocium affligi, uerum omnibus etiam Christo initiatis, pulchrum fuerit auctoris & capitis sui exemplum sequi. Atque hac sane gratia, flexis genibus ex intimo mentis affectu deprecor deum patrem nostrum, eundemque patrem domini nostri Iesu Christi, a quo ceu summo capite pendet omnis cognatio spiritalis, qua conglutinatur siue angeli in caelis, siue fideles in terris, & a quo uno ceu fonte proficitur, quicquid ad ueram felicitatem pertinet: ut quemadmodum coepit exuberantem suam gloriam declarare in uobis, ita magis ac magis auget suam erga uos munificentiam: ut qui per baptismum estis insiti Christo, quasiq; denuo nati, quotidianis auctibus robur ac uires colligatis, non iuxta corpus, sed iuxta mentem atque animum: idque semper augete in nobis dono paterni spiritus, per quem fortes, & inuicti reddimur aduersus omnia terculamenta persequutionum: eaque sit fidei uestrae firmitas, ut existimetis Christum nusquam uobis non adfuturum. Imo potius habitare in intimis cordibus uestris, idque ob fiduciam, qua uos totos illi creditis. Nam si adest maxime, qui suis opibus diffusi, toti ab ipsius auxilio pendunt. Id fiet eo magis, si fidei euangelicae iunxeritis charitatem euangelicam, & sic adiunxeritis, ut ea penitus insideat animis uestris, ac radices agat, ut hoc stabili fundamento nixi fultique grandescatis spiritu uestro, deique immenso spiritui aliquo modo respondeatis: ut iam adulti eo proficiatis capacitatis, ut non solum cum iudaeis, uerum etiam cum uniuersa multitudine sanctorum, quae per fidem euangelicam adglutinatur in corpus Christi, possitis comprehendere, quam in immensum se porrigit dei patris honitas, quamque non angustis finibus cohibeatur: altitudine ad angelos usque se proferens, profunditate ad inferos usque penetrans, longitudine ac latitudine ad omnes huius mundi plagas sese dilatans: simulque possitis intelligere inestimabilem Christi charitatem, erga genus mortalium, cuius cognitio praepollet omni scientiae humanae quantumuis excellenti. Atque his dotibus sic augetis, ut ceu robusta perfectaque membra tam insigni capiti, tamque sublimi patri respondeatis. Quemadmodum enim corporalis natiuitas habet aetatum gradus, habet auctus suos, habet & metam, quoad adolere detur: ita & haec spiritalis generatio habet suam infantiam, habet adolescentiam, habet & perfectam iam & adultam aetatis robur. Haec, in qua, flexis genibus peto frequenter a patre deo, magna quidem illa, longaque supra uires humanas, sed ab eo peto cuius est tanta potestas, ut nihil a nobis queat excogitari tam ingens, quin ille possit longe maiora: tam bonus ac benignus, ut sua liberalitate non modo aequet uota nostra, uerum etiam spem superet. Neque enim hic quicquam nostris uel meritis, uel uiribus agitur. Nos nihil aliud sumus, quam organum potentiae diuinae, quae uim suam exerit in nobis. Huius igitur largitati transcribenda est omnis gloria, quae relucet in ecclesia per Christum Iesum, cuius commercio dotes tantas possidet: atque huius gloriae nullus erit finis, sed per omne aeuum perseverabit in aeternum, quemadmodum & ecclesia Christi nullum finem est unquam habitura. Quod dixi certum est, & indubitatum.

CAPVT IIII

Quoniam igitur intelligitis, a quam abiecta conditione, ad quantam dignitatem, a quanta desperatione, ad quam eximia premia uocati sitis, obtestor uos per has catenas, quibus non ob mea facinora, sed ob dei gloriam, & uestram salutem uinctus sum, ut quod superest, uestrae professioni, deique erga uos benignitati, morum innocentia respondeatis. Id fiet, si professionis dignitas non reddet uos elatiores ac ferociores, sed tota uita consuetudo praeseferat in omnibus ueram animi modestiam, mansuetudinem, ac lenitatem, neque per factum alius alium despiciat, sed per mutuam charitatem uos inuicem toleretis, potius ad tempus obsecundantes alienae infirmitati, quam dum suum quisque ius mordicus tueretur, scindatur concordia, & unanimitas

unanimitas, qua per uinculum pacis estis connexi conglutinatique. Nec enim conuenit eos inter se dissidijs animorum distrahi, quibus tam multa sunt communia. Vnum corpus estis omnes, ab uno pendetis capite, eundem Christi spiritum haussistis omnes, quin & ad eandem hereditatis spem ex aequo uocati estis omnes. Vnus est omnium dominus Iesus Christus, eadem est omnibus fidei professio, unum omnium baptisma, quod ex morte Christi, aqua licet efficax est in omnes qui credunt euangelio, siue praepatiati sint, siue recutiti. Postremo unus est deus & pater omnium, qui uelut princeps & autor uniuersorum sic praesidet nobis omnibus, ut interim spiritu suo, quo nos moderatur, susus sit per omnes, semperque nobis praesens & opitulans inhabitet in omnibus. Vnius igitur est quicquid in nobis est bonarum rerum. Nec illud officere debet nostrae concordiae, quod huius dotes, nec eadem, nec pares eminent in omnibus, nihilo magis profecto, quam distrahi uidemus membrorum inter ipsa consensum, quod nec ad usum eundem aequae ualeant omnia, nec pariter sentiant capitis influxum. Imo haec ipsa uarietas magis inuitare debet ad concordiam. Etenim dum nulli cupiam membrorum omnia sua praesidia constant ex sese, fit ut singula alterius egeant officio, nec sit quod aliud possit aliud contemnere. Caterum haec donorum partitio a nobis, sed non a dei pedit arbitrio, qui cuique sua beneficia dispensat largius aut parcus, ut cuique perspexerit expedire. Non est cur fastidiatur, qui minus habet: nec est cur cristas tollat, qui plus habet. Illud dispensantis est dei, hoc largientis, licet omnia per Christum qui simul haec largitur cum patre. Nimirum hoc erat, quod olim diuini numinis afflatu praedixit psalmographus. Iam enim Christus debellatis inferis, ascendit rediuius in sublimi regnum patris, secum adducens uictoriae suae trophaeum, captiuorum gregem e peccati diabolique tyrannide liberatum: atque inde ex liberalitate patris per coelestem spiritum dedit uaria donorum genera, inter homines dispartiens, quemadmodum triumphantibus est solenne, missilia in populum e sublimi spargere. E caelo misit dona, & coelestia misit. Porro quod dicitur ascendisse: non ne consequitur eum aliquando descendisse? Nec descensus est nisi e sublimi. Prior est descensus, posterior ascensus. Nam sublimitatem non meretur, nisi humilitas suique deiectione. Porro summam humiliationem, summa consequitur sublimitas. Christus e summo caelo, quo nihil esse potest sublimius, demisit sese usque ad inferos, quibus nihil esse potest inferius. Atque ob id meruit, ut rursus subueheretur ultra caelorum omnium fastigia, ita nobis subduces corporis sui praesentiam, ut e sublimi coelestibus donis impletet omnia, & alia quadam ratione, iam nobis adesset efficacius quam adfuerat cum nobiscum in terris uerueretur. Non deseruit suum corpus, sed ita partitus est singulis membris suas dotes, ut in uniuerso nihil desideret, licet alijs dotibus alia praepolleat. Quosdam enim uoluit esse praecipuos, uelut apostolos, principes, & autores euangelice praedicationis, quosdam uero prophetas, qui Moisaice legis inuolucra norint explicare: quosdam euangelistas, qui apostolorum fungentes uicibus, obambulantibus circumferant euangelium: quosdam rursus pastores, ac doctores, uelut episcopos, qui pabulo sacri sermonis, ac salubri uita ex emplo pascant Christi gregem: atque item ceteros, alios alijs dotibus instruxit, ut ex his omnibus in unum collatis, consummaretur sanctorum coetus, sic instructus ad omnem officij functionem, & perfectum Christi corpus omnibus sui membris coagmentatum, sic interim multis praesidijs foueatur, atque interim membrum ualidius imbecilliori morigeretur, & imbecillius ad robustiorum exemplum enitatur, donec tandem omnes perueniamus ad par fidei robur, similique perfectione cognoscamus filium dei. Cuius auxilio sic grandescamus, secretis animorum auctibus, ut tandem euadamus in uirum perfectum, ac iuxta modum nostrum perfectissimo capiti respondeamus, in quo nihil fuit nec imbecillitatis, nec erroris, nec uitij. Est aetas corporum, quae plenum robur addit membris omnibus, & omnem puericie molitudinem depellit. Est huic similis profectus in progressu pietatis, quo conueniendum est omnibus, ne posthac simus quod olim fuimus, ritu puerorum incertis opinionibus fluctuantes, nec ullis certis decretis de parada felicitate nixi, sed ueri inanes; nunc in hac nunc in illam sententiam, quouis doctrinae uento circumferamur, puerili simplicitate praebentes nosmet hominum quorundam uersutiae calliditatem, non hoc agentium, ut nos Christum sincere doceant, sed ut nos callidis artibus adorti capiant illaqueatos imposturis suis, uel ratiocinationibus philosophorum, uocantes in dubium, quae per fidem oportet esse indubitata, uel pro ueritate euangelica, Moisaice legis umbras nobis obtrudentes. Sed potius ser-

Vnicuique autem nostrum

Quod autem ascendit

Ad consummationem sanctorum

mel amplexi ueritatem euangelicam, huic iungamus synceram erga mortales omnes charitatem, huc indefatigabili studio contendentes, ut pariter & in cognitione ueri, & in charitatis officijs assidue proficientes, efficiamus, ut omnia membra suo capiti respondeant. Caput autē nostrum est Christus, qui & ipsa est ueritas, & sic dilexit nos, ut semet ipsum nobis seruandis impenderit. Huic membra congruant oportet. Ab hoc enim uitalis ille spiritus defluit in totum corpus, & diuersis membris ordine sibi coherentibus compactum & coagmentatum, per omnes artuum commissuras penetrans, quod non fieret, nisi mutua cōcordia partes corporis sibi iungerentur, ut eis spiritus à membro in membrū possit dimanare. Neq; enim manus aut pes amputatus particeps esse possit uirtutis à summo capite proficientis. Verum dum omne corpus sibi conglutinatum est, fit ut in singulis membris pro suo cuiusq; captu atq; ordine Christi spiritus uim suam exerat: dumq; membra omnia mutua charitate sibi uicissim student esse usui, totum corpus augetur, ualidumq; ac uegetum redditur, habd qua quare cessurum uentis opinionum falsarum, huc atq; illuc sollicitantibus, ut à uero deflectat. Horum igitur omnium, quæ tot in uolucris significare uolui, summa hæc est. Non solum moneo, uerum etiā obsecro, & obtestor uos per dominum Iesum, cui debetis uestram salutem, ut posteaquam estis illi semel insiti, cōgruatis cum illo, non solum synceritate fidei & dogmatum ueritate, uerum etiam integritate uitæ. Cum de numero gentium essetis illorum gregi respondebatis, nunc alios facios, & in Christum renatos, alij decent mores. Gentes, quoniam euangelij ueritatem non perceperunt, ducuntur uanis opinionibus, muta simulacra colentes pro deo, & huius mundi cōmodis temporarijs felicitatem metētes, atq; ideo mortua colunt, ac perituris rebus inhiant, quod ignorant ueram atq; æternam uitam, qui deus est. Atq; is quoniam cerni non potest, nisi purgatis oculis animi, idcirco ab illis non cernitur, qui cor habent malarum cupiditatum tenebris ac diffidentia nebulis obscuratum, imò potius excæcatū: suisq; uitijs relicti, tandē eò malorum uenerunt, ut ceu desperatēs reditum ad meliorē frugem, & ad sensum felicitatis suæ uelut obsurdæ facti, præcipites abierint in omne probri genus, insatiabili libidine pertrandi, quicquid est impudicitia, etiam usq; ad eas species, quas turpe sit uel nominasse. Sed multū ab ijs distat euangelica doctrina, à qua didicistis non humanas & stultas opinioniones, sed ipsum Christum, omnis innocentia fontem atq; exemplū, si tamen uere illum audistis intus loquentem, & uere per illius spiritum estis edocti, ut ipsi pro uirtutibus sedulo imitemini, quæ uere fuerunt in Iesu: uidelicet, ut quemadmodum ille nulli uitio fuit obnoxius, iamq; uictor mortis, fructus immortalitatis gloria: ita & uos in illū renati, ex uarijs ueterem hominē primam illam originē malis ac mortiferis cupiditatibus referentem, iamq; nouo homini Christo per baptismū insiti, renouemini & uos cum illo, non quidem iuxta corpus, sed iuxta mentem, in quam potissimum agit spiritus Christi, ac deposita pristina uita uetustate, induatis nouum hominem, qui spiritali quadam ratione conditus est nuper in uobis opificio diuino: conditus autē ceu per metamorphosin quandā, ut abolita iniustitia, succederet innocentia, & ablata immundicia cupiditum humanarum, succederet sanctitas euangelica ueritatis. Hanc igitur ubiq; sectantes, nolite uobis inuicē mendaciorum fucis imponere, sed & apud se quisq; quod est uerum sentiat, & ueris agat cum proximo, memor omnes nos eiusdem corporis esse membra, ut nemo iam alteri nocere possit, nisi simul & sibi ipsi noceat. Perfectū est ira nō tangi, sed si ob imbecillitatē humane naturæ nonnullus iræ impetus perstringat animū, memores quid admoneat sacer ille psalmographus, sic iram erumpere gestientem cohibete, ut non exeat in conuuium, aut iniuriā, aut odium. Sit autē non solum innoxia, uerum etiā breuis ira uestra, quæ citius animos uestrōs relinquat, quam sol terram. Ne cum illa feruere desiderit noctis aduentu, uos nihilo secius interim astuetis iracundia. Sola concordia uos tutos reddat aduersus insultū diaboli, ea si scindetur odij & offensis mutuis, aperietur hosti rima, per quam irrupat in uestrum exitiū. Aduersus unanimes imbecillis est; aduersus dissidentes potens. Huic locum dabit, si locus dabitur odio. Qui iuxta pristinum uitæ institutum furto cōpilabat alios, iam non solum temperet ab alijs, uerum etiam ultro de suis impartiat. Quod si desit facultas, ne grauetur honestis laboribus manuū parare, unde subueniat egēti. Nec satis est habere manus cōtinētes, nisi & lingua sit innoxia. Varijs modis solet esse pestilens mala lingua, turpiloquio inficit, obrectatione infamat, delatione iugulat, mendacio perituroq; fallit. Nullus

Hoc ergo dixi
et obtestor

Si tamen illum
audistis

Sol non occidat

Omnis sermo
malus

Nullus itaq; sermo malus proficiatur ex ore uestro. Mentis imago est oratio. Si mente pura estis, non conuenit exire sermonem impurum. Neq; satis est, ut innoxius sit hominis. Christiani sermo, imò talis esse debet, ut in tempore, & ad usum depromptus, fructum adferat audientibus. Quod si secus feceritis, non solum offendetis homines, inutili, in tempore, aut noxio sermone, uerum etiam spiritum dei sanctum, habitatorem mentium Christianarum, per quem animi corporaq; uestra uelut ob signata sunt deo. Decet autē, ut hoc signaculum inconfusum & illibatum exhibeatis in illo die, cum accipietis præmium innocentia uestræ, secreti à grege malorum. Fugatur uero & offenditur hic spiritus omni turpitudine, nec patitur cum ira, cum uindicta, cum turpiloquio commercium. Placidus, benignus, ac beneficus est, quem si uere hausistis, procul facessat à moribus uestris omnis amarulentia, tumor ac ferocitas. Iracundia, uociferatio, conuuium adeo facessat, ut nec in animo resideat ullum malitia fermentum, unde solent hæc pullulare mala. Quin potius sitis inter uos comes ac faciles, & ad miserendū propensi, cōdonantes & ignoscētes uobis mutuo, si quid admissum erit per errorē & humanā imbecillitatem: ignoscētes, inquam, ob Christum, quando deus uobis per Christum condonauit semel omnia uestra commissa, atque hæc lege cōdonauit dominus seruis suis, ut ipsius exemplo, conseruis uicissim ignosceremus. Nec enim alia ratione constare potest inter mortales concordia, nisi se uicissim in humanis erratis ferant.

CAPVT V

Roīnde quando per spiritum sanctum estis filij dei, facite ut parentem uitæ sanctimonia referatis, quo digni sitis quos ille perpetuo diligat. Sic autem obtinebit ille perpetuam erga uos charitatem, si uos mutuam inter uos charitatem obtinueritis. Quanta fuerit patris erga nos charitas, filius illius declarauit, qui sic impense dilexit nos, ut non solum gratis condonarit omnia peccata, uerum etiam semetipsum exposuerit supplicio crucis, ut hoc sacrificio, uictimaq; fragrantia uere suauis apud deum patrem, placatus ille ex offenso nobis redderetur propitius. Hanc charitatem si ut decet æmulabimur, non solū faciles erimus, si quid erit in nos admissum, uerum etiam pro salute proximi, si res ita ferat, non dubitabimus capitis adire discrimen. Jam uero quid attrinet uos à foedioribus illis et crassioribus uitijs detertere, quod genus sunt scortatio & si quod est aliud turpitudinis genus: item pecunia studiū insatiabile: a quibus potentis intantum oportet abesse mores Christianos, ut indecorum sit inter illos uel nominari. Sunt enim res quædam adeo execrabiles, ut purus & castus animus etiam à cōmemoratione abhorreat. Decet autē sanctos, ut non solum uita pura sit ab omni turpitudine, uerū sint & ore casto puroq;. Neq; satis esse putemus, si uita & oratio absit à turpitudine, nisi sermo noster abhorreat & à stultis ac friuolis fabulis, & ab inanibus iocis, ac salibus, quæ ut in alijs uel ferantur, uel etiam laudentur, certe Christianis non congruunt, quibus ad cœlum properantibus, assidue bellum est cum uitijs, & bellum tam periculosum, ut ocium non sit similibus nugis risuq; indulgere. Flendū potius, aut si exhilarandus est animus ob bonæ rei successum, hymnis quibus deo gratias agimus est exhilarandus. Neq; uero mendam est, esse philosophos, qui doceant, Veneris usum extra matrimonium non esse flagitium, quod humanis legibus non puniatur, Pecunia studiū non esse scelus, quod huic malo nulla sit pœna. Verum uos illud scire uolo, quod quisquis scortator sit, aut alio genere libidinis inquinatus, aut auaritia deditus, qui quoniam in re muta facticiaq; præcipua suæ felicitatis præsidium collocat, non multū abest à cultu simulacrorū, non admittetur ad hæreditatē immortalis uitæ, quam suis promissit deus cum Christo cōmunem. Hæc pœna si uobis uideatur leuis, credite ijs, qui uobis persuadere conantur hæc esse leuia peccata. Ne finite uobis imponi uanis ac friuolis istiusmodi sermonibus, magis auscultate doctrina euangelicæ. Siquidē propter huiusmodi uitia, etiā si legibus humanis non puniuntur, tamen ultio diuina seuire solet in filios inobediētes, qui diffisi promissis paternis, in huiusmodi rebus felicitatis præsidia ponunt. Semel ab isto hominum commercio uos semouistis, professi Christū, cauendū igitur, ne uestra uita congruat cum illorū uitijs, quorum professio distat ab illorum instituto. Hactenus erratū est ignorantie tenebris, eas omnes discussit exorta ueritas euangelij: & uos olim in nocte uersabamini, ac nocturna dedecora patrabatis. Nunc deus per euangelicā lucem illustrauit mentē uestrā, ut quæ prius sua uita uidebatur, nunc cernatis quam sint execranda. Nox pudorē nō habet, regitq; multa, quæ nullo

Omnis amaritudo

Fornicatio autem & omnis immundicia

Nemo uos seducat

lus

lus aueret clara luce facere. Sic igitur uitam omnem cōponite, ut memineritis uos in luce uiuere, semper conspicuos oculis dei. Frequēter impingit, qui noctu facit iter, nō enim cernit quid uitare debeat. Lux enim hunc habet fructū, quod indicat quid sequendum sit, quid fugiendū. Docet enim ubiq; uitandā esse maliciā, maledicentiā, ac simulationē, proq; his sectandam bonitatē, iustitiā, ac ueritatem, & in genere semper illud spectādum, non quid arideat hominib. non quid suaue sit, aut expediat nobis, sed quid acceptū sit uoluntati diuinā, ad cuius nutum omnis nostra moderanda est uita. Ille fons est lucis nostrę, cui sepe adherentes trahabitis frugiferis & honestis pietatis officijs, ac luce dignis, pudebitq; posthac habere cōmerciū cum infrugiferis operibus tenebrarum. Tantum autē ablit ut in pristinas tenebras reuoluamini, ut uestra potius luce prodatis & arguatis ea dedecora, quę illi in suis tenebris perpetrant. Nam quando deum non uerentur, quoties nox aut se cretum ademit pudorem, quę tum patrant eiusmodi sunt, ut fœdum sit etiam cōmemorare. Sed quamdiu nulla luce prodente peccant, licenter & impune peccant. At quoties admota luce produntur, tum incipit agnoscī fœditas rei. Proditā uero uertitur in melius, ac corriguntur, nocte uidelicet uersa in diem, & animi cæcitate depulsa. Quod si uestra uita lux fuerit, pudebit illos suę turpitudinis uestra innocētia conspecta, atq; ita fiet, ut uestris castis ac sanctis moribus excitati expergesiant ad innocentiam, si uiderint in uobis emicare lumen Christi. Nimirum illud est, quod dicit oraculum: Expergiscere qui dormis & exurge à mortuis, & illucescet tibi Christus. Letalis est somnus, imō mors est, obrutum esse uoluptatibus huius mundi, nec attollere oculos ad aeterna uerāq; bona. Nec aliter possunt expergisci, nec aliter reuiuiscere, nisi Christus mentibus illorū exortus, dispulerit crassissimas tenebras ignorantie. Vos autem Ephesij, quibus præluce Christus sol noster, etiam atq; etiam circumspicite, quibus modis ambuletis, nō iam uiuentes gentium more, quę ob mentis cæcitatē non sapiunt quid sit honestum, sed uti decet eos, qui uere sapiunt euāgelicam doctrinam, omnium rerum dispendio redimentes istam oportunitatem parandę salutis, quę hoc auidius est rapienda, quod graue sit hoc tempus, & undiq; multa ingruant, quę possint incautos parūq; prouidos a sinceritate doctrinæ Christianæ depellere. Propterea uobis magis est obseruandum, ne per imprudentiam occasione detis impijs, uel ut ipsi sciant in euangelium, uel ut uos auocent à professione uestra. Hęc est uestre salutis summa, atque hic prudentes sitis oportet, ad reliqua coniuentes, ac declarantes uos intelligere, quę sit uoluntas domini. Nam is cupit omnes ad euāgelicam salutem adduci, si fieri possit. Hoc agentibus conueniet sobrietas, nam socors & incircumspecta est temulētia, neq; socors tantum, uerum etiam præceps ac temeraria. Nolite igitur inebriari uino, quę res ad luxū pertinet, nō ad necessitatem, sed impleamini multo spiritus sancti. Hęc enim est felix ebrietas, quę uos extimulet, non ad lasciuas choreas, aut ineptas cantunculas, quibus gentes demones suos inelamant, sed ad psalmos, ad hymnos, ad cantica spiritalia, quibus inter uos exultetis, cantetis & psallatis domino, non indecoris clamoribus, qui mos est temulentorū, sed intus in animis & cordibus uestris. Hęc est uoluptas, hęc charitas, hęc comessatio digna Christianis, ne gentibus inuideat sua temulenta conuiuia. Illorum temulenta gaudia mœror excipit, nonnunquā & corporis morbus. Vestra iugis est uoluptas. Quicquid enim uobis acciderit, seu lætū, seu triste, lætū à propicio deo, triste à cōsulente uestre salutis, semper oportet pro omnibus gratias agere, certos nihil accipere, quod uobis non cedat in cumulum felicitatis aeternæ. Agendæ sunt autē gratiæ deo, qui cūctis est autor honorū omnium, sed idem Iesu Christo dño nostro, & pater est, & deus, per quem nobis largitur omnia, qui cum sibi laudem omnium uult esse cōmunem. Ille patri se subiecit, nos itē illi subditos esse cōuenit, non quod cōueniat Christiano Christianum esse terrori, sed qui Christū ex æquo reuerentur, non grauantur sibi uicissim cedere, cum ille summus omnium, omnibus sese submiserit. Agnoscat inferior autoritatē superioris. At uicissim superior inferioris modulo semet accommodet, quo magis queat prodesse. Nam qui inter Christianos præcellit honore, non in aliud præcellit, nisi ut uberius prosit. Uxor igitur agnoscat maritorum suorum autoritatem, eisq; subdita sint non aliter quā ecclesia subdita est domino Iesu. Nam quemadmodū Christus est caput ecclesię, ita maritus est caput suę quicq; uxoris. Sed quemadmodum caput sic dominatur corpori, ut ab hoc pendeat corporis salus: ita maritus sic prælatus est uxori, nō ut in illam exercat tyrannidem

Magis autem arguite

Videte ergo quomodo caute

Propterea nolite fieri im prudentes

Mulieres uir

ris suis subdite

rannidem, sed ut illius saluti consulat, nimirū prudentior, ac firmior. Nec ideo debet uxor aduersus maritū insurgere, quod ille se præbeat amandū magis, q̄ formidandū. Imō hoc magis oportet esse subiectā in omnibus, quemadmodū ecclesia hoc magis se subiecit Christo, quo magis ille semet deiecit pro salute sponsę suę. At uicissim mariti, ne uestra autoritate tyrannice abutamini in uxores uestras, sed eas magis ea charitate prosequamini, qua Christus prosequutus est, & prosequitur ecclesiam suam, quam adulteram ac rebellem a deo non repudiavit, ut seipsum pro illius salute redimenda, in mortem tradiderit, ex inquina ta puram reddens ac sanctam, ex fœda atq; immunda, speciosam ac puram, non exprobrans illi suam turpitudinem, sed abluens illam unda sui sanguinis, ac purgans uitali lauacro inuocatione diuini nominis efficaci, quo suo beneficio sibi sponsam pararet gloriosam, nimirum ecclesiam, quę iam nec maculam haberet, nec rugam, aut aliud quicquam eiusmodi, quod oculos sponsi posset offendere, sed undiq; pura foret atq; inculpata. Similiter affectu decet maritos esse erga uxores suas, ut nihil non faciant, quo reddant illas Christo dignas, non aliter solliciti pro illarum salute, quā caput sollicitum est pro salute corporis. Siquidem uxor uiri corpus est. Morosa est uxor, impudica est, aut alijs uitijs obnoxia, ne perdas illam scruitia, sed lenitate corrige ac medere. Sic medere uitijs, ut uxorem interim ames. Quid enim faceret caput, si conspiciat corpus suum habere morbi uitijue nonnihil? utrum odisse inciperet, & auersari, an potius mederi, si posset, ferre fouereq; si mederi non posset? Nōne uideatur absurdum, si caput male uelit corpori? Quisquis uxorem suam amat, amat seipsum, nimirum partem sui. Quis unquā sic obscur duit ad naturę sensum, ut corpus proprium habuerit exosum? Quis non magis, quale quale corpus natus est, nutrit ac fouet illud quo melius reddat ac uegetius? Quod naturę uis impetrat ab ethnicis, cur non multo magis hoc in uobis efficit Christiana charitas, quę nos huc uocat exemplo Christi, qui non est auersatus sponsam suam ecclesiam, licet antea fœdā, ac multis modis prostitutā, sed purgauit, sed expiauit, sed constabiliuit. Hoc igitur præstate mariti uxoribus uestris, quod in nos præstitit Christus, qui sumus mēbra corporis eius quod est ecclesia, quemadmodum uxor est corpus uiri, ex cuius carne & ossibus condita est, ut palam esset, nō oportere diuelli, quod idem esset & unum. Sic enim legitur in Genesi: Uxor gratia citius relinquet homo patrem, ac matrem, quā deserat uxorem suam, cui sic adhærebit, ut e duobus fiat unum, corporum atq; animorum summa coniunctiōe. Secundū deum nulli plus debemus, quā parentibus, & tamen his præfertur uxor. Subest hic ineffabile quoddam, & ingens arcanum, quomodo quod in Adam & Eua sub typo gestum est, in Christo & in ecclesia mystice peragatur. Huius indiuiduā copulā quisquis scrutabitur, intelliget magnū subesse mysterium. Nam quēadmodū ipse cum patre unum erat, ita & suos omnes unū uoluit esse secum. Quod arcanū licet retrusius sit, q̄ ut in præsentia sit explicandum, tamen in hoc fat est attulisse exemplum, ut suam quicq; uxore non secus diligit, atq; seipsum diligit, memineritq; secum illam unum & idem esse, quēadmodum Christus adamauit ecclesiam suam, quam sibi intime adiunxit. Porro uxoris partes erunt, non solum redamare maritum, ut uitę socium, uerum etiā reuereri, ut autoritate præminentem. Optime cohærebit concordia, si utrinq; constabunt officia.

Viri diligite uxores uest.

Gene. 2

Sacramentū hoc magnū est

CAPVT VI

utoritatem temperet charitas, ne qua exeat in tyrannidem, ac rursus infirmitatem cohibeat reuerētia, ne surgat in rebellōnem. Nec enim consensus ac tranquillitas esse potest, ubi confusus fuerit ordo. In uxore solus maritus habet imperiū. Liberi debent utriusq; parētis autoritatē agnoscere. Ad hanc igitur regulā filij morigeri dicōq; audientes sitis parentibus uestris, honesta præcipientibus, Christi q; professione digna. Nam id simul & ipsa naturę æquitas exigit, ut honorē deferamus ijs, quibus ortum uitę debemus, & grati simus erga eos, quorū beneficio sumus alti educatiq; deniq; idē lex dei dicit: Honorē, inquit, habeto patri tuo, & matri tuę. Neq; fat habuit præcepisse, quemadmodum in cæteris facit, non occides, non furaberis: adiecit & præmiū, quo magis inuitaret ad officiū. Alioqui quę sunt honesta, & grati præstantia sunt. Quod autē præmium pollicetur: ut bene sit, inquit, tibi, ut sis longeuus in terra. Siquidē indignus uideretur diu frui uita, qui ingratus ac rebellis est aduersus eos, per quos uitæ munus accepit. Patres contra, ne abutamini uestra potestate, ac liberorum obediē

Filij obedite parentibus uestris

Nolite ad iracundiam pro uocare

Serui obedite dominis

Et uos domini eadem facite illis

De cetero confortamini

obedientia, existimantes uobis quiduis in illos licere. Filij sunt, non mancipia. Imperium leniat pietas. Cauendum est, ne senili morositate, aut sauis imperijs, aut immoderata austeritate non sanentis, sed exacerbetis illorum animos. Si quid peccant per atatem, sic admonendi sunt, ut doceantur potius, quam percellantur. Prima curarum esto, sic eos monitis & institutione formare a teneris annis, sic illos inuitare pietatis exemplis, ut appareata Christianis parentibus iuxta Christi doctrinam educatos esse. Sic enim citius perducuntur ad bonam frugem, quam minis aut sauitia, si doceantur, non cogantur tantum. Serui declarate uos ex euangelica professione redditos esse meliores, comodioreque. Et officium, quod alij praestant heris suis, quibus iuxta temporariam seruitutis conditionem obnoxij sunt, uos multo praestate cumulatius. Nec enim hoc uobis adferre debet baptismus, ut seruire definitis, sed ut officiosius seruiatis: nec ut dominos fastidire uelitis, utpote professione iam fratres factos, sed hoc magis illos reuereamini, metuatisque offendere: neque quod seruorum uulgius facit, metu praestetis officium, in animo male precantes & insidiantes illis, sed simpliciter, sinceroque corde sitis illis obsequentes, illud uobiscum reputantes, hoc officij uos praestare Christo, cuius uoluntati paretis, si forte illi non merentur obsequium. Ita fiet, ut dissimiles sitis uulgo seruorum, qui praesentibus dominis obsecundant mali metu, rursus ubi sperant fore clam, ad ingenium redeunt. Hoc nimirum est ad oculum seruire, non ex animo, hoc est hominibus placere uelle, non Christo, cui nihil gratum est, quod fucatum aut coactum est. Vos uero, ut dignum est seruis Christi, in officijs erga dominos, ex animo bonaque fide morigeri sitis & officiosi: non quia cogit necessitas, sed quia sic placitum est uoluntati diuinae: nec uos alienet ab officio, si morosos aut impios habetis dominos. Expediit Euangelij negotio, ut his quoque sitis morigeri, modo ne ad impietatem uergat obsequium. Existimate uos Christo praestare, quod illis praestatis Euangelij gratia: deoque impendi, non hominibus, quod ob amoris dei impeditis hominibus. Quod si illos uestris obsequijs lucri feceritis Christo, recte collocatum fuerit officium. Sin illi se ingratos praebuerint, tamen intelligite, ne mini recte factorum suorum perire praemium. Id si non recipiet ab hominibus, certe a domino recipiet olim, non solum seruus, sed etiam liber, si quid officij bono animo collocarit penes hominem est ingratum. Porro quemadmodum decet, ut serui Christi professi comodiore se praebant heris suis, sic aequum est, ut domini Christiani mitius imperent suis mancipijs, talesque se praebant, ut amentur magis, quam formidentur: ut seruis suis iam in fratrum consortium receptis, ex animo bene uelint, non praecipites ad minas ac uerbera, quemadmodum uulgius dominorum solet. Sentiant illi uos mitiores esse factos per euangelium, quo magis inuitentur & ipsi ad communem professionem, si forte nondum professi sunt, memores potestatem herilem temporarium quiddam esse, ac iuris humani, quod tamen interim per nos turbari non oportet: sed tamen apud deum non est personarum respectus, apud quem nullus ideo minoris fit, quod seruitute seruiat, nec ideo plurius, quod ingenuus sit natus. Iuxta leges hominum domini ius habetis in seruos in terris, sed nihilo secius interim habetis communi dominum in caelis, cuius uoluntas est, ut seruorum salutem consulatis per moderatum imperium, non ut eos prematis tyrannide. Quae haecenus monuimus, eodem pertinet, ut & uitae sanctimonia respondeatis capiti uestro Christo, & mutua concordia consentiatis inter uos. Nunc superest, ut quoniam impij uarijs machinis impetunt tranquillitatem uestram, aduersum hos quoque fortis infractioque animo uosmet munitis, haud quaquam freti uestris praesidijs, sed propugnatores domino Iesu, qui non desituet corpus suum. Membra quidem imbecillia, sed ille potens ac robustus, qui nos tuendos suscepit. Ab hoc igitur petite, quicquid spiritualium est armorum, ut undique muniti possitis subsistere aduersus assaultus diaboli. Neque enim nobis bellum est cum hominibus, quorum iniurias oportet tolerantia uincere, uerum est nobis conflictatio cum impijs spiritibus, inimicis & hostibus Christi, quorum hi qui nos impetunt, satellites sunt & organa. Per hos enim est sublimi nos oppugnantes principes ac potestates daemoniacae, in mundi huius uitijs addictos sibi tyrannidem occupantes, & in hisce tenebris insidiantes ijs, qui lucem amant euangelicam. Aduersus hos, inquam, nobis colluctandum est, non solum uiribus potentes, uerum etiam spirituali uersutia instructos, atque id etiam in caelesti regione, quo & facilius nos impetant, & difficilior a nobis queant prehendi. Aduersus hoc genus hostium nihil profunt arma humana, solis armis dei tutos esse licebit. Itaque semper facite, quod strenui milites solent, quibus cum hoste periculo

periculoso res est, quoties ingruit cum aduersarijs conflictatio. Omnia armorum genere uos munitis, nihil non facite, quo cum ingruerit formidabile praedium, possitis tueri locum, fixique subsistere in solida petra Christo. Qui cum homine conflicturi sunt, primum undique se tegunt, ne qua pateant telis hostium. Deinde parant, quo feriant impetentem. Baltheo laminis contexto tegunt media corporis, utpote molliora. Thorace superiora communiunt. Suras item ac pedes ocreis conuestiunt, caput operiunt galea. Porro clypeus sinistra circumagitur, ad omnem telorum assaultum. Vobis igitur spirituali bello cum secleratis spiritibus assidue conflictantibus, pro baltheo sit ueritas, quae lumbos animi uestrae praecingat: quo semper erecti stetis & immobiles, aduersus omnes falsorum bonorum ac dogmatum illecebras. Pro thorace uobis sit innocentia iustitiaque, quae mentis praecordia utrumque omnium squamis munit. Pro ocreis, quibus surae tegantur & pedes, sit uobis purus affectus, nihil appetens praeter caelestia, nihil formidans praeter turpitudinem, quo semper possitis esse parati ad tuendum Euangelium, quod non tumultu, sed tolerantia tranquillitateque defenditur. Unde & pacis Euangelium dicitur. Hoc qui praedicant, horum pedes speciosos olim demiratus est propheta. Sed undique in promptu habendum est scutum fidei, quae nihil omnino diffidamus promissis diuinis. Quicquid ingruerit terriculamentorum, hoc excipietur: quicquid ignitorum iaculorum ueritatis hostis in nos torserit, hoc scuto repelletur, nec sinet ullum uitale penetrare. Quid enim uulneret animum, mortis etiam contemporem: Cui si accesserit galea uigilantis animi, nihilque non prospicientis, nihil est quod saluti uestrae metuatis. Postremo dexteram semper obarmet gladius ille spiritualis, qui & prauas ab animis amputat cupiditates, ad intima cordis penetrans, & obstitentes euangelicae ueritati refellit, falsitatem iugulans, ut uigeat ueritas. Is est sermo dei constanti fidei uigore penetrabilis, non humanis argutijs perstringens magis, quam feriens. Dilutus enim est humanus sermo, nimirum de rebus fluxis & inanibus differens: sed efficax est sermo dei, non nisi caelestia sapiens, penetrans usque ad artus animae, ossiumque ac medullarum intima perlustrans. Cum his hostibus bellum est Christianis, cum hominibus pax est: his armis sese tuentur ac uincunt, haud quidem, suis uiribus, sed Christi imperatoris ope, cuius auspicijs bellum hoc geritur. Ab hoc igitur semper & assiduis uotis flagitandum, hoc gladius spiritualis uincat in sanctis omnibus. Atque etiam me quoque uestris precationibus subleuare debetis, illud a Deo petentes, ut ipse mihi sermonem suppeditet euangelicum, quoties dicendum erit, meique oris organo ad suam utatur gloriam, uestramque salutem, quo fortiter & intrepide proferam omnibus arcanam Euangelij doctrinam, ad quam omnes ex a quo uocantur: nec obstem mihi, qui modis omnibus obnituntur ne late propagetur Euangelij gloria, pro quo legatione fungor, etiam carentis oneratus, nihil non perpetuens, quo fortiter obeam munus mihi delegatum: utque hic animus mihi perseueret, & Christo fretus, libere loquar, quemadmodum oportet me loqui. Non enim decet Euangelij praecorem ullo metu deterreri, quo minus peragat Euangelij negotium. Porro quod ad reuerentiam meam statum attinet, utque mecum agatur, omnia cognoscetis ex Tychico dilecto fratre: nec fratre tantum ob fidei germanitatem, uerum etiam in Euangelij negotio ministro & adiutore: quem huius rei gratia misi istuc, ne nesciretis quo in statu simus, eoque etiam praesentia consolationis non nihil caperetis, ne quid ob meas afflictiones animo consterneremini. Sic enim uinctus sum, ut e carcere tamen triumphet Euangelium Christi. Fratibus omnibus precor pacem & charitatem mutua, cum sincera fide coniunctam. Ex fide nascitur charitas, & ab hac alitur concordia. Hunc igitur felicem terminationem largiatur uobis Deus pater ac dominus Iesus Christus. Fauor ac beneficentia diuina semper adsit omnibus, qui sincero affectu, uitaeque incorrupta diligunt dominum Iesum Christum, spretis hisce rebus momentaneis, aeterna caelestiaque sectantes.

Quod meum uotum, precor ut ille ratum esse uelit.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM PAULI apostoli ad Ephesios Finis.

Tom. 7

nn

Ideo sumite omnia arma dei

Per omne orationem & obsecrationem

In domino

Amen

IN EPISTOLAM PAULI AD PHILIPPENSES
Argumentum, per Des. Erasmus Roterodamum.

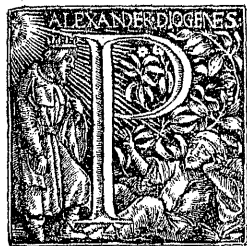

PHILIPPENSES in prima Macedonia parte sunt, ut narratur in Actibus cap. decimo sexto, colonia oriunda ab urbe Philippis, dicta à Philippo conditore. Horum metropolis est Thessalonice. Qui quoniam in fide semel accepta perstiterant, non admissis pseudapostolis, quibus auscultarant Corinthij & Galatae, merito ab apostolo collaudantur. Ad hos Paulus admonituri spiritus profectus, complures dies apud illos egit, non sine negotio. Nam hic flagris caesus est Paulus, & cum Sila coniectus est in carcerem, quo tempore carceris custos cum tota familia baptizatus est. Hic erat & Lydia purpuraria, quae prima conuersa, Pauli excepit hospicio. Hic & milites cognito, quod Romanus esset ciuis, ultro rogarunt, ut quod uellet abiret, et Christi nomen satis felicibus auspicijs inclaruit. Quin etiam cum Paulus Roma ageret in uinculis, miserunt illi quaedam ad uitae necessitatem pertinebant per Epaphroditum: quod & ante fecerant, cum ageret Thessalonicae, sicut in hac ipse testatur epistola. Collaudatos igitur eos adhortatur, ut perseuerent ac proficiant, ostendens gloriandum etiam in afflictionibus, quae ad illustrandum Christi Euangelium facerent. Se uero uel mortem adeo non horrere, ut optet etiam, si Christo uolente contingat. Deinde cum primis hortatur ad mutuam concordiam, quae inter elatos esse non potest, & quo aequiore sint animo, pollicetur Timotheum, atque etiam ipsum breui ad illos rediturum, interim missum Epaphrodito, qui ex periculosissima aegrotatione conualuerat. Haec agit duobus primis capitibus, nam in tertio confirmat animos illorum aduersus pseudapostolos, ad iudicium ubique sollicitantes, quos canes appellat, operarios iniquitatis, inimicos crucis Christi: & qui uentrem, dei loco colerent: in usquam apertius in eos stomachatus. Quartum commendationibus & salutationibus occupat, nisi quod monita quaedam obiter admiscet, & Philippensibus pro sua in se munificentia gratias agit. Scripsit ex urbe Roma per Epaphroditum, cum iterum esset in carcere: nam post primam defensionem, rursus in carcerem ductus est: cuius rei meminit ipse in epistola ad Timotheum.

Argumenti Finis.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM

PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES, PER
DES. ERASMV M. ROTERODAMVM.

PAVLVS ac Timotheus, in euangelica functione collega, ac seruus Iesu Christi, toti ceterui sanctorum, Iesu Christi nomen integre pureque profitentium, simulque his qui Christiano gregi praesident, ac ministrant Philippis. Opramus uobis gratiam & pacem à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Ego sane quoties, precibus deum interpellor, id autem facio indelinetur, nunquam non facio uestrae omnium mentionem, simul & gratias agens, & magnopere gaudens uestro omnium nomine, quod haecenus, ab initio uestrae professionis, ad hunc usque diem, me uestris officijs ac benignitate subleuando, uos ipsos consortes praestiteris. tis Euangelio, precorque assidue, ut istis uirtutibus magis ac magis abundetis, confidens fore, ut deus, qui ista pietatis exordia uobis donauit, quod cepit in uobis, perficiat usque ad diem illum, quo aduenturus est Christus Iesus, praemium aeternum repensurus recte factis. Par enim est, ut ita sentiam de uobis, fretus auxilio diuino, cum haecenus expertus sim constantem ac uere Euangelicam erga me charitatem, ut facile sit ex optimis initijs finem optimum colligere. Quas ob res sic animus meus est affectus erga uos, ut in his etiam uinculis, & apud Neronis tribunal, ubi mihi capitis reo dicenda fuit causa, reliquisque afflictionibus, quibus non minuitur aut obscuratur, sed confirmatur & illustratur Euangelij uigor, semper uos prosequutus sim singulari beneuolentia, quod huius gaudij, quo gaudeo, per

Sicuti est mihi
iustum

per meam calamitatem inlascere Christi praeconijs, uos omnes semper habuerim participes. Nouit enim deus ipse, quem nihil omnino latet, quanto teneat omnium uestri desiderio, non affectu quoquam humano: siue quod captum aliquid à uobis, siue quod blandiar uobis, ob uestram in me benignitatem, sed affectu pure Christiano sic amo uos, non ob aliud, nisi quod uideo Iesum Christum à uobis constanter ac synceriter diligi. Gratulor uobis illius munera, precorque, ut ista uestra charitas magis ac magis exuberet, accedente omni cognitione, omnique intelligentia, ut sciatis in quos debeatis officia charitatis collocare. Charitas enim hoc praestat, ut uelitis benefacere, Prudentia demonstrat beneficentiae materiam idoneam. Quicquid autem ob amorem Christi confertur in Euangelij praecones & prouectores, rectissime collocatur, multo cum faenore ad uos rediturum. Vtrunque igitur ut in uobis semper augetur opto, quo probare possitis, quid sit optimum factu, sitisque puro affectu, praeter Christum nihil spectantes, & euangelicam professionem sic ornantes integritate utraque, ut nulli suis offendiculo, sed omnes potius allecietis ad cultum dei, atque ita perseueretis usque ad diem aduentus Christi, ut tum appareatis diuites ac abundantes pijs operibus, quorum hic interim ueluti sementem facitis, tunc fructum uberrimum demessuri. Idque beneficium Iesu Christi, nec ad uestram meamque gloriam, sed ad gloriam laudemque dei, ad quem ceu fontem omnium bonorum referenda sunt omnia. Porro quo magis etiam sitis gaudij mei participes, scire uos uolo fratres, carcerem, compedes, tribunalia, ceterasque calamitates, quae mihi acciderunt ob euangelium Christi, adeo non officisse propagandae confirmandaque doctrinae euangelicae, ut potius in profectum cesserint: & adeo non deterruisse credentes à suscepta professione, ut magis etiam confirmarent, roburque & animum addiderint: nimirum intelligentibus indubitatum esse quod praedico, cuius gratia non dubitem haec perpeti, seseque meo exemplo ad similia audenda prouocantibus. Nam id fere solet usu uenire, rebus honestis ac praclaris, ut quo magis premuntur et affliguntur, hoc magis inualecant emicentque, malorum conatu in diuersum exeunte. Siquidem uincula mea dederunt occasionem, ut euangelij praeconijs non solum ad paucos, eosque plebeios, quem admodum antea, perueniret, uerum etiam per omnem Neronis regiam, perque urbem uniuersam inclaruerit, adeo ut complures ex fratribus, qui antea sub timide profitebantur euangelicam doctrinam: nunc, domino Iesu negotium hoc ita temperante, animati uinculis meis, coeperint & ipsi meo exemplo sermonem euangelicum liberius ac fortius, omni trepidatione posita, profiteri. Id quaque ab omnibus factum non est pari synceritate, quaedam modo pari studio, tamē res per occasionem cessit in Euangelij gloria. Nam erat inter hos, qui hoc malicioso studio facerent, quo mihi conflarent atrociorē inuidiam, ac Neronis animum hoc acriter in nos exacerbarent, quo latius uideret hanc sectam propagari, quam per errorem ille iudicat imperio suo perniciosam, existimantes futurum, ut tanto celerius me tollerent e medio. Fortasse nonnulli meae gloriae inuidentes, quam ego tamen mihi non uindico, sed totam Christo resigno, conati sunt aemulatione meam laudem obscurare, si nostrum studium etiam uincere uiderentur. Rursus sunt in his, qui mecum praedicant Christum bono syncerique animo, licet imperfecto. Nam humano fauore mihi nolunt deesse, quem amant & uident ob hoc periclitari, quod constanter obeam mihi delegatum munus euangelij tuendi aduersus impios. Quaque & qui pessimo animo praedicant, tamen auxerunt Euangelij gloriam. Christum enim annunciant, sed animo minime Christiano: nec affectu simplici, sed hoc agentes, ut capto uinctoque addant afflictionem, si euangelium acriter defendendo, nos in grauius odium pertraxerint. Ea res utcumque cedit mihi, non magni retulerit, modo uerterit in gloriam Christi, cui sic toto pectore faueo, ut gaudeam illum per omnem occasionem omnibus innotescere. Amplissimam laudem merentur apud deum, qui eodem animo praedicant Euangelium, quo ego praedico. Ferendi sunt, qui priuato quodam amore nostri, iuuant euangelij partes. Ceterum qui in odium mei praedicant Christum, quod sibi nocent doleo: quod mihi male moluntur, contemno: quod illorum peruersa uoluntas cedit in gloriam Euangelij, gaudeo: modo uere doceat Christum, licet animo insincero: neque gaudeo solum in praesentia, uerum etiam in posterum gauisurus sum, si pergant odio mei diuulgare Christi doctrinam. Non me mouet, quod ista moluntur in perniciem meam, cum sciam rem praesidio precum uestrarum, atque auxiliante & negotium hoc moderate spiritu Iesu Christi, mihi futuram salutem, siue moriar, siue uiuero. Neque enim me fallat mea de illo

Et hoc oro, ut
charitas uestra

Scire autē uos
uolo fratres

Quidam autē
propter inuidiam

Quid enim
dum omni modo

fiducia, qua mihi persuasissimum habeo, fore ut in prædicatione Euangelij, quod ille de-
legauit, nusquam sim destitutus, aut pudefaciendus, ut ullis afflictionibus cogar ceu na-
num retractare, uel obticescere, quod uerissimum esse cognoui: quin potius quemadmo-
dum antehac afflictiones, quas iuxta corpus ab hominibus perpassum, cessauerunt in lu-
crum euangelij, siue cum lapidarer, siue cum uirgis caederer, siue cum bestijs obijcerer: ita
& hæc afflictio, qua de capite uitæq; periclitor, cessura est in laudem & gloriã Christi, seu
uiuere continget, seu mori. Nam ut superiores afflictionum procellæ, licet corpusculum
hoc afficerent, animũ tamen nunquã ademerunt, aut constantiam prædicandi Christi la-
befecerunt, ita neq; nunc hæc tempestas adimet. Si dabitur uiuere, fortiter tuebor euãge-
licam ueritatẽ: si continget mori, mors ipsa mea, quam ob Euangelij negociũ non inuitus
suscipiam, illustrabit Christi gloriam. Vtrũcũq; continget, mihi in tuto est mea incolumi-
tas. Et hanc mortem adeo non formido, ut magis optandã existimẽ, si sic expediãt euan-
gelio. Neq; enim me tedet huius uitæ quamlibet afflictã, cuius felicitatẽ omnẽ metior E-
uangelij successũ: neq; mortem horreo, quã mihi lucro futura sit, quã me reddet præmio
coelestis, tum demum uere uicturũ. Quãtũ & hæc interim uita corporalis nõ caret suo fru-
ctu, dum accumulandis pijs factis, accumulatur & præmium immortalitatis: atq; interim
nostro labore propagatur, ac confirmatur euangelium Christi. Huc in manu est, utrũ me
uiuere malit, an mori. Ego sic ad utruq; paratus sum, ut utrum potius eligam, ignorẽ. Est
cur optem mortem: est cur non recusem uiuere. Verum ubi mei ipsius commodi ratione
subducta, meum animũ cõsulo, uideo mihi longe potius esse, liberatũ ab huius uitæ erum-
nis, propius iungi Christo, & ad illam ineffabilem felicitatẽ mihi, cum in tertũ cœlum ra-
ptus essem, utcũq; gustã tam redire. Rursum ubi reputo, quid uestris expediãt cõmodis,
intelligo conducere, imò necessarium esse, ut adhuc aliquãdiu uerfer in hoc munere meo.
Atq; hoc certum scio, fore ut maneam adhuc in hac uita: & ita maneam, ut uobis omnib;
aliquando sim fruaturus meiq; factururus copiam, quo simul & uos uberius proficiatis in fi-
de, & ego copiosius de fidei uestre gaudeã incremento, uosq; uicissim magis etiam de me
gaudere possitis, postea quã ad uos me recepero, denuo conspiciẽtes me præsidio Chri-
sti, non modo non cessisse his malis, sed seruatum etiam uestris augendis cõmodis. Vide-
tis quantam felicitatem meam uestro lucro posthabeam? Quis nõ tertij cœli cupidus, sa-
tis idiat huius uitæ curas? Quis non paradisi superioris desiderio, gestiat ab his malis euola-
re? Quis non uerborum arcanorum memor, humana negligat alloquia? Quis nõ pro tot
exitijs, tot periculis, tot mortibus, eligat tranquillam immortalitatẽ? Sed tantum apud me
ualet fraterna charitas, ut aliorum profectũ meo desiderio præponam. Quo magis erit uo-
bis entendum, ut huic animo meo respondeatis. Id autẽ fiet, si curabitis ut uestra uita di-
gna uideatur euãgelio Christi, ob quod hæc cuncta perpetior, ne hoc ipso fructu frustrer;
ob quem unum sustineo distrahi ab optatissimo consortio Christi. Proinde date operã, ut
siue uos inuisero, tales reperiam, quales opto: siue quid obstiterit, quo minus reuisam uos,
tamen absens audiam de uobis, quod quemadmodũ hæcenus fecistis, persistatis uno spi-
ritu, quem hausistis communẽ, eodemq; animo concordet, simulq; uestris officijs ac preci-
bus adiuuantes decertantem aduersus impios Euãgelij fidem, nec ullo persecutionum
metu terreamini, quo minus fortiter ubiq; resistatis aduersarijs Christi, quorum improbi-
tas nihil aliud efficiet, nisi ut & ipsis pariat exitiũ, & uobis salutẽ, semper in maius gliscen-
te euangelij gloria, & illorũ impijs conatibus in petus usq; prolabantibus. Pulcherrimum
est pro Christo perpeti, gloriosum per hũc uincere aduersarios. Verũ hinc nihil est, quod
nobis uindicemus. A deo uobis hoc donatũ est, ut nõ solũ prompte credideritis euãgelio
Christi, quod ego prædico, uerum etiã parati sitis pro illo pati, uidelicet meũ exemplũ se-
quuti: neq; detrectetis pro euãgelij negocio certamen idem subire, quale & olim uidistis
in me, tot modis afflictio, cum istic agerẽ, & nũc audistis de me uincto, capitisq; reo. Hęc ca-
su nõ sunt, sed a deo propitio donantur ijs duntaxat, quorum pietatẽ uult afflictionibus
huius uitæ reddi spectatorem.

*Mihi uiuere
Christus est,
& mori lucrũ*

*Tantiũ digne
in euãgelio
Christi*

*Collaborãtes
fidei euãgelij*

Proinde si qua consolatio est inter illos mutua, qui in eundẽ Christũ conspira-
runt, si quod est solatiũ, quod habet fraterna charitas, quã tristitia pariter ac læta
facit cõmunia, si quam uim habet Christi spiritus, omnibus uobis cõmunis: si
qui sunt affectus, quibus in afflictionibus amicorum tanguntur homines: si
quã

quã sunt commiserationes, quibus ipso naturæ sensu ingemiscimus aut indolescimus ma-
lis eorum, quos ex animo diligimus, quicq; nostra causa perpetuntur, per hæc omnia uos
obrestor õ Philippenses, ut hanc uoluptatem, quam ex uestro profectu cõcepi, mihi perfici
ciatis. Quicquid quocũq; nomine mihi debetis, acceptum feram, si uos concordibus ani-
mis conglutinemini, si mutua sit inter uos omnes charitas, si sitis unanimes, si consentien-
tes. Non potest pax concordiaq; constare inter feroces & elatos. Siquidem ferox ac tumi-
dus animus parit contentionem, parit ambitionẽ, parit iracundiam. Atqui hæc charitatis
fraternæ, mutuaq; beneuolentiæ præsentanea sunt uenena. Ne quid igitur inter uos Chri-
sti spiritu conglutinatos, Christi q; philosophiam profitentes, geratur per contentionem,
aut inanem gloriam, ut alijs alium prouocet ferocia, dum nemo uult alteri cedere, quibus
ex rebus inter mundi discipulos oriuntur iurgia, rixæ, dissidia. Ne sint igitur uobis in con-
silio ira, aut ambitio, aut superbia, consultores pessimi, sed potius fraterna charitas, & hu-
ius comes, animi modestia, qua nemo se præferat alteri, sed quisq; alterum se præstantio-
rem existimet, sibi nihil arrogans, aliorum dotibus benigne candidẽq; fauens: neq; suum
quisquam priuatum spectet commodum, quod ubi sit, ibi publica cõcordia periclitatur:
sed quisq; per Christianam charitatem, quã non quarit quã sua sunt, suis commodis an-
teponat aliena. Neq; uero cuiquã uestrum in mētem ueniat impia cogitatio, cur prudens
ac sciens ultro cedam meliori deteriori? Ne pudeat uos Iesu Christi exemplum sequi. Cur
enim non conuenit uos, qui pares estis & consortes, sic inter uos affectos esse, quẽadmo-
dum ille affectus fuit erga nos? Si ille sibi uindicauit primatum, si sua captauit cõmoda, sit
& inter uos decora pro rebus hisce contentio. Atqui ille quum natura deus esset, atq; ipsis
factis se deum esse declararet, dum mortuos nutu reddidit uitã, dum uertit elemēta rerum,
dum dæmonibus imperat, dum uerbo pellit quoslibet morbos: tamen quo nobis perfe-
ctã modestiã pararet exemplum, non sibi per inanem gloriam uindicauit, ut haberetur
æqualis deo, sed humiliatũ ac deiecit semetipsum apud homines, a patre expectans glo-
riam, ad quam demonstrauit aditum esse, non per ambitionem, sed per humilitatẽ. Et a deo
se deiecit, quum esset summus, ut non solum uelut homo uersatus sit inter homines dor-
mituriens, sitiens, esuriens, lassescens, pauper, reliquisq; nostræ conditionis iniurijs obno-
xius: uerum etiam serui speciem in se suscepit, & serui nocentis, quum ipsa esset inno-
centia. Quid? An non mali serui est, capi, alligari, caedi flagris, conspui? Atqui non ad hoc
tantum sese demisit, uerum etiam usq; ad supplicium mortis, ceu facinorosus descendit, aẽ
mortem longe probrosissimam crucis. Sic uilum erat patri, ut ille hæc pro nostris cõmis-
sis dependeret, isq; uolens obedientem se præstitit per omnia, nihil detrectans quod ad no-
stram salutem conducere. Qui mundano sunt affectu, per ambitionem, contentionemq;
cum aliorum iniuria grassantur ad falsam gloriã. At Christianus, qui ueram & æternã glo-
riam quarit, hac uia debet ad illã contendere, qua Christus ingressus est. Per falsam igno-
miniam iter est ad ueram gloriã, per momentaria dispendia, aditus est ad immortalia cõ-
pendia. Gloriã captare non oportet, sed promereri. Vultis audire, quid meruit humili-
tas Iesu Christi? Ille quidem non usurpauit sibi apud homines, ut iactaret ante tempus ma-
iestatem suam: sed deus pater euexit filium suum in summam sublimitatem, ac per humili-
tatem & ignominiam crucis illustrato, largitus est nomen quod excellit omnem huma-
nam gloriã: nimirum, ut iam ad Iesu illius consputi & crucifixi nomẽ sese fleat ac sub-
mittat omne genu, non solum quicquid est in terris, uerum etiã quicquid est uel apud infe-
ros, uel apud superos in cœlis. Nec ulla sit usquam lingua, siue hominũ, siue angelorũ, siue
dæmonũ, quã non confiteatur Iesum omnũ rerum principem ac dominũ, a dextris assi-
dere deo patri, ut regni cõmunis gloriãq; omnis cõsortem, idq; in gloriã dei patris, a quo
proficiscitur, & in quem redundat omnis filij gloria. Quã mortalium ambitio, quã opes,
quod regnum, quod studium humanũ unquam talem cuiquam parauit gloriã apud ho-
mines, qualem Christo sua parauit humilitas? Atq; hæc omnia nostra causa fecit, nõ sua.
Nec enim ille meruit deijci, nec eguit illustrari: quo magis uobis est similis adhibẽda mo-
destia, sine qua nõ possitis esse incolumes. Proinde fratres mei dilecti, hac quoq; parte per-
gite uestri similes esse, ut quemadmodũ ad exemplum Christi, semper obedistis Euange-
lio nostro, ita & in posterum faciatis, non solum cum erimus præsentis, sed multo magis
nunc cum absimus, eam curam quam ipse præfens uobis impensurus essem, in uos ip-
sos

*Implete gau-
dium meum*

*Nihil per con-
tentionem*

*In gloriã
dei patris*

*Itaq; charis-
simi mei*

fos transferentes. Agite negotium uestræ salutis, non oscitantes, sed cum omni sollicitudine ac tremore: non ignari quanta de re certetur, & quibus cum hostibus uobis res sit. Non est dormitioni aut securitati locus, sed rursus non est quod dissidatis. Vestrū erit pro uiribus adniti, deus autem est is, qui hoc agit in uobis, ut quod ad salutem pertinet, & uelitis & perfectatis quod animi bona uoluntas uobis suggerit, ne nesciatis cui tribuendum sit, si quid illa uobis suggererit. Curandum est uobis, ut uestris moribus commendetis Euangelij doctrinam, ijs quoque qui ab illa sunt alieni. Id futurum est, si conspexerint uos esse summa concordia, pariterque fiducia, & quicquid agitis, id fieri sine murmure, sine dissipationibus: quorum alterum est, non ex animo facientium, quod faciunt: alterum est dissidentium. Sed magis in omnibus sinceri sitis, ac moribus adeo puris & inculpatis, ut nemo iure queri de uobis possit, utque cunctis perspicuum sit, uos esse uere filios dei, non thos aut adulteros, sed patrem cœlestem, cœlesti uita referentes, qui sic interim uitam agatis in medio nationis asperæ, tortuosæ, & insynceræ, ut nulla tamen ex parte uestra uirtetur sinceritas, quin potius inter horū tenebras, innoentia uita sic luceatis, ueluti mundi luminaria quædam, oculis omnium exposita. Vos enim estis illi, de quibus in Euangelio dixit Christus: Estis lux mundi, qui in ædulo sustinetis uiuificum euangelij sermonem, ipsi etiam moribus Christi doctrinam exprimentes, ut confidam uobis perseverantibus, me quoque gloriaturum in aduentu Christi, me non frustra laborasse, nec inaniter in hoc Euangelij stadio cucurrisse, qui tales discipulos Christo lucrificerim. Et adeo me non poenitet laborum meorum, per quos uos obtuli deo gratissimam uictimam, ut etiam si ipse imoler super hostiam sacrificiumque fidei uestræ, & meo pariter & uestro omnium nomine sim gauisurus. Vestro, quos ad euangelium conuersos gratissimam uictimam obtulerim Christo: meo qui peractio tali sacrificio, sim & ipse totus immolandus. Nam quemadmodum uideo meas afflictiones cessasse in profectum uestrum, ita scio mortem meam Euangelio profecturam, atque hac de causa mors quoque mihi grata ueniet. Quod si decet uos in omnibus confortes esse gaudij mei, non debet mea mors uobis esse mœrori, quæ mihi est futura iucunda. Habetis quo nomine de meo statu debeatis gaudere, sed spero fore, fauente domino Iesu, ut uos breui per Timotheum inuisam, quando quidem ipsi mihi uenire nondum licet. Hunc igitur uelut alterum me mittam, ut quemadmodum cognito statu meo nunc gauderis, ita & ego gaudeam per Timotheum huc reuersum, cognito statu uestro. Nam hic mihi potissimum uisus est idoneus ad hanc legationem, cum nemo sit ceterorum, qui in euangelij negotio sic æquet animum meum: quique in curandis uestris negocijs, fidem ac diligentiam Paulinam magis ex animo sit representaturus, utpote quem merito pro filio germano habeam. Sunt quorum ministerio minore dispendio poteram hic carere, sed nolui quenquam mittere, nisi probata integritatis: nam ceteri ferè uenatur huiusmodi legationes, non perinde ut alijs pro sint, atque ut suis lucris consulant potius, quam Iesu Christi, à quo animo scitis me semper abhorruisse. Non arbitror opus, ut eum uobis commendem, quippe iam pridem uobis spectatum ipsa re, qui meminisse poteris, quomodo se gesserit mecum in Euangelij negotio, meque ceu patrem germanus filius per omnia retulerit. Hunc igitur, ut spero, mittam simul atque uidero quò se desectant res meæ: quin & illud fore confido, propicio domino, ut & ipse propediem ad uos ueniam. Insuper autem & hoc sum arbitratus operæ precium, ut & Epaphroditus Timotheo comes iret ad uos, mihi quidem & frater & collega & commilito, uobis autem apostolus, ut uobis & meo & uestro ipsorum nomine debeat esse commendatus, denique qui uestram benignitatem, qua soletis necessitati meæ subuenire, ad me detulit. Is iam pridem ingenti desiderio tenebatur uisendi uos, anxius animi, ne uos grauius diseruciaret, quod audisset is ipsum ægotasse periculose. Nec uanus fuit ille rumor, sic enim ægotauit, ut de uita periclitaretur, morti uicinus: sed deus illum restituit, misertus famuli sui, imò non illius tantum, sed & mei, qui simul cum periclitante periclitabar, ne ad dolorem, quem mihi morbus illius adferebat, accederet ex morte tam fidi commilitonis desiderium. Quomagis mihi studio fuit illum ad uos mittere, primum, ut eius conspectus uobis sit uoluptatis, ubi uideritis illum reualuisse, fortasse famæ non perinde creditur: deinde, ut mihi quoque color omnis abstergeatur ex animo, si sensero uos de illius ualitudine certo gaudere gaudio. Excipite igitur illum affectu Christiano, cum omni gaudio, nec hunc tantum, sed omnes huius

huius similes habere in precio. Siquidem huc à uobis missus, adeo non uertus est saui-
tiam Neronis, quem sciebat infensum mihi, ut ob Euangelium Christi, eo periculi se
demiserit, ut morti proximus fuerit, prius habens profectum Euangelicæ doctrinæ, *Tradens animam suam*
quam suam incolumitatem, quo uidelicet pensaret id, quod ob absentiam uestro erga
me officio uidebatur deesse, ac per illum mihi quodammodo fieretis presentes, qui &
uestram munificentiam ad me pertulerit, & suis officijs inseruierit periclitanti, ut unus
quodammodo uos omnes mihi referret.

CAPVT III

SVperest igitur fratres, ut cognitis his quæ hic sunt, & reddito uobis Epaphro
dito incolumi, læto sitis animo, ac neglectis afflictionibus, quibus mundus *De cetero fratres mei*
nos exercuit, gaudeatis semper in melius prouchi negotium domini nostri
Iesu Christi, cui non perinde metuo ab ethnicis, qui palam impugnant Euange-
lium: atque ab istis semichristianis, qui sic Christum prædicant, ut Iudaismum inte-
rim admisceant. Hac de re uos pro mea sollicitudine frequenter admonui, sed tamen non
grauabor eadem inculcare literis, quo magis sitis in tuto. Nam aduersus istos, qui nusquam
non insidiantur, uix unquam satis cautum est, pestilens, improbum, & impudens hominum ge-
nus. Inuidet libertati uestræ, oblatrant doctrinæ synceræ, mordent alienam uitam, laborant
in euangelico negotio: sed sic, ut corrumpant. Inscitant sese de pellicula præputij præcisa,
cum mentem habeant incircuncisam. Caute fratres, ne uobis imponant, obseruate canes *Cauete canes*
huiusmodi, obseruate malos operarios, obseruate incircuncisos circuncisos, imò concisos
uerius. Præter causam isti sese ueditant, corpore circumferentes scdam suæ nobilitatis no-
tam, cum animo sint impuro impioque. Si gloriosa est circuncisio, nos uere sumus circuncisi,
nos uere Iudæi, nos germani Abraham filij, qui deum colimus, non pecudum sanguine, sed
spiritu (sic enim ille coli gaudet) qui gloriamur non in pellicula corporis, non in Mose, sed
in Christo Iesu, qui suo spiritu resecut omnia uita ab animis nostris, qui cordibus nostris
notam pulcherrimam impressit, quo constat nos esse filios dei. Hæc demum est uera glorio-
sitas circuncisio. Deus posthac non æstimat hominem ex habitu corporis. At isti neglecta
mentis cura, totam fiduciam collocant in carne, in qua si gloriandū sit, ego sanè nec hac par-
te cuiquam istorum cesserō, ne quid habeant, quod causentur mihi uilem esse circuncisionem
obid, quia non habeam. Si quis alius hoc nomine sibi placet, ego magis etiā mihi possim
placere, nimirum legitime circuncisus octauo die, iuxta legis præscriptum. Israelita non infi-
tione, sed genere: non profelytus, sed Iudæus ex Iudæis oriundus: nec e qua uis tribu, ue-
rum e præcipua, nempe Benjamin, quæ semper iuncta fuit tribui Iudæ, unde reges & leui-
ta, unde & sacerdotes constituuntur, cum plerique se putent Israelitas, quod e concubinis
Israelitarū ducant genus. Hebræus ex Hebræis iuxta genus, iuxta legis sectas Phariseus,
cuius ordinis semper fuit prima dignitas. Quod si libeat quenquam ex huius legis studio *Secundæ legē pharisæus*
atque obseruatione æstimare: nec his in rebus habent in quo se mihi præferant. Nam patriæ
legis ratum me habebat studium, ut ob eam tuendam modis omnibus, persequerer ecclesiam
Christi: adeo tenax eorū, quæ lex præscribit, ut nihil esset in quo merito culpam possem,
tanquam præuicator. Quod si quid ista præclarū haberet, iustius gloriari poteram, quam
isti, qui se semideos uideri uolunt, quod præputio careant. Ac tum quidē temporis, quo
niam nondū eram edoctus Christum, pulchre mihi uidebar felix & nobilitate generis, &
dignitate sectæ, & obseruatione legis: sed ubi per Euangelium Christi didici, quibus in re-
bus sita sit uera iustitia, atque his typis & umbris Mosaicæ legis cognoui res longe præcla-
riores denotari: mox quæ prius, ut uehementer expetenda sectabar, abieci reliquit, dam-
nosum esse ducens, quicquid uel tantillum à Christi doctrina remoraretur: non quod le-
gem damnem, si quis ut oportet utatur, sed quod tantū tribuā euangelio Iesu Christi domi-
ni mei, ut huius excellenti cognitioni, non solum posthabeam legem Mosaicā carnalē, quæ
gloriantur isti, uerum etiā quicquid usquam mundus hic præclarū habet aut suspiciendum,
pro dispendio mihi sit. Hanc igitur simul atque gustare cepi, nullum est ullius rei licitum, *Existimo omnia detrimen-
tum esse*
quantumuis præclaræ, quod non pro damno, imò quod non pro rudere ducam, aut si quid
bonorum omnium, quæ uere bona sunt. Pro nihilo habeo meam iustitiam, cuius opinio-
nem mihi uindicabar apud homines Mosaicæ legis obseruatio, modo mihi cōtingat uera
iustitia

iustitia quam meam non possum appellare, cum haud quaquam nostris pareatur meritis, sed
Que ex deo gratis detur ijs, qui sibi diffisi, simpliciter fidunt Christo. Nascitur & ex lege iustitia que
est iustitia in dam, sed inefficax ad præstandam salutem. Verum ea quæ datur à deo, sic nostra nõ est,
fide ut tamen nobis conferat ueram salutem, si modo credentes Euangelio per fidem cogno-
 scamus Iesum Christum, cuius natiuitas mirabilior est quam ut ulla mortali sapientia posse
 intelligi, cuius resurrectionis uis maior est, quàm ut ullis humanis argumētis queat persuade-
 ri. Sola fides hæc nobis persuadere potest, & adeo persuasit, ut spe promissorū fretus, gau-
 deam uenire in consortiū afflictionū illius, uicissim pro illius euangelio uinctus ac moriens,
 quemadmodū ille pro nobis cæsus est & crucifixus, si quo modo mihi contingat, ut sicut
 mortem illius imitor, ita perueniā ad resurrectionis gloriam, per illum resuscitatus. Hæc
 certissima spes me consolatur in his afflictionibus, quod fidam Christi promissis, qui re-
 gni sui consortium pollicitus est ijs qui nõ detrectarint crucis consortiū. Neq; hæc dix-
 rim uelut in me situm sit ut tantum allequar præmiū. Nondū mihi peruentū est ad metam
 cursus, nondū assequutus sum brabeum, nondū ~~perueni ad metam~~, sed tamen hic o-
 mnibus neruis aditor, ut quod sequor assequar. Neq; enim quomodocunq; currenti cō-
 tingit præmiū, sed acriter instanti, sed constanter adlaborati. Bona spes est me apprehēsu-
 rum, quādo in hoc ipsum reprehensus sum à Christo, atq; è medio cursu, quem olim male
 instituerā aduersus illius ecclesiā, retractus, ut in euāgelico stadio bene currens, mererer
 brabeū immortalitatis, ne uos præmiij promissis fiducia segnes reddat ac male securos. Fra-
 tres ipse nondū arbitror me assequutū, quod ambio, quodq; spero. Maximū est quod se-
 quor, nõ temere quis assequitur. Scio ueracem esse Christum, sed humanæ naturæ fragili-
 tas ac mutabilitas me nondum sinit esse securum. Proinde magna quidē spe, rebus omni-
 bus posthabitis, unum illud ago, ut in cursu euangelico, uelut oblitus eorum, quæ à tergo
 relicta sunt, toto nisu ferar in ea, quæ restant à fronte; neq; rursus temere quouis feror, di-
 spēdium enim facit, qui male currit, sed recta tendo ad metam euangelicā nobis præfixā:
 & ad præmiū immortalitatis, ad quod deus agonotheta noster, è cœlis spectās conatum
Quicunq; igitur nostrum, nos uocat, opitulāte Christo Iesu. Proinde qui legem admiscent euangelio, quid
sur perfectissi- aliud q̄ cursum nostrum student remorari: Quotquot igitur perfecti sumus, ita simus as-
mius hoc sen- feci, ut præter euāgelicum scopum nihil nobis proponamus. Quod si qui sunt inter uos
tiemus aliquanto infirmiores, qui patriam legem, cui assueuerunt, non omnino possint cōtemne-
 re, ferantur, donec et ipsi proficiant. Vobis reuelauit deus legis presidijs nequaquam esse
 opus, fortasse futurum est, ut illis quoq; reuelet idem. At interim sanè cursum eum, quem
 iam cepimus, iuxta regulam præscriptā pergamus: & in hoc certe simus cōcordes, ne pa-
 tiamur nos ab instituto retrahi, sed pro sua quisq; uirili properemus ad præmiū immor-
 talitatis. Sunt qui rectum cursum non teneant, eos sequi tutum non sit. Me potius imite-
 mini rectā properantem ad euāgelij brabea, & obseruate eos, quos uideritis ad nostrum
 exemplar incedere. Christus optimā formam nobis exhibuit, ad hanc me uidetis eodem
 conuerti, quò peruenit ille. Non omnes qui currunt in hoc stadio præmiū consequuntur.
 Neq; uobis tutum sit quosuis præcurrentes sequi. Sunt enim complures, de quibus & an-
 tea sæpenumero loquutus sum uobis, & nunc rursus cum lachrymis dico, sic Christum
 prædicantes, ut interim inimici sint crucis Christi. Nolunt enim imitari uitam ac mortem
 illius, ut cum illo uiuant in æternū, sed ad quæstum & gloriā suam, pro uera pietate docēt
 Iudaicas obseruatunculas, circuncisionē præputij, ciborū delectum, discrimina dierum,
 ut his alijs oneratis, ipsi interim regnent ac suauiter uiuāt, perinde quasi post hanc uitam
 non expectent aliā. Sed ab horum moribus finis illorum nos deterreat. Nam quemadmo-
 dum per infamiā humanam tendimus ad æternā gloriā, & per temporarias afflictiones
 conuertiuntur ad immortalē felicitatem: ita illi per momentarias uoluptates, asciscunt sibi
 sempiternum exitiū, uentrem habentes loco dei, qui non poterit eis succurrere: et per fuc-
 tam apud homines gloriā, quam collocant non in Christo, sed in rebus pudendis, festināt
 ad æternam ignominiam. Nam temporariū ac fucatum est, quicquid terrenum est: uerum
 atq; æternū, quicquid cœleste. At isti nihil aliud curant, quàm terrestria. In his gloriā, in
 his uoluptatem, in his opes suas collocant, multum aberrantes à scopo euangelico. Cate-
Nostra autem rum nos qui Christum uere sequimur, licet corporibus detineamur in terris, tamē animis in
conuersatio cœlis uiuimus, illuc assidue suspirantes, quò præcessit caput nostrum, unde & per fidem
in cœlis est expectamus

expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui resuscitatis mortuis palam exhibe-
 bit ea, quæ pollicetur, interim transformaturus hoc corpusculum humile, & omnibus tri-
 stitijs obnoxium, ac simile redditurus corpori suo glorioso, quo nimirum membra, quæ
 fuerunt hic afflictionum illius consortia, illic uocentur in consortium felicitatis. Nec istud
 uidebitur cuiquam incredibile, qui perpenderit uim illius, per quem res geretur. Nihil est
 enim quod ille præstare non possit, cui in manu est, ubi libuerit, sibi subijcere omnia. Eam
 potentiam tum aperiet omnibus, quam uis interim sæpenumero dissimulet.

CAPVT IIII

Antarum igitur rerū spe fultis, fratres mei dilecti, ac desiderabiles, quorum
 successum, gaudiū meū esse duco, quorū uictoriam, meā coronam esse iudico,
 quemadmodū cepistis ita persultite, neq; sinatis uos desleci à Christo
 Iesu. Iterū atq; iterū mihi dilecti fratres Euodiam obsecro, ac separatim Sinty-
 chen obsecro, ut concordibus animis sint in promouēdo Christi euāgelio.

Quis te rogo, mecum in euāgelij negocio consentiens, ut
 istis mulieribus adis, quæ participes fuere laborum ac periculorum meorum in Euāge-
 lio, unā cum Clemente, simulq; cum reliquis, qui mihi fuerunt in euāgelio cooperarij.
 Quorum nomina quid attinet à me referri, cum scripta sint in libro uitæ, nunquā abolen-
 da: Ibi scripta sunt omnium nomina, quicunq; suis officijs adiuuāt rem euāgelicā, quo-
 rum de numero estis & uos. Has ob res gaudeo semper, etiā in medijs afflictionibus, Ite-
 rum atq; iterum iubeo uos læto esse animo, quantum uis læuiat in uos improborū iniqui-
 tas, tamen uestra æquitas uestraq; moderatio nota sit & spectata cunctis mortalibus, non
 solum fratribus, uerum etiam alienis à Christo, quo citius uestra bonitate prouocati, pel-
 liciantur ad euāgelij consortiū. Lenitas enim morum conciliat ac frangit, etiā impios.
 Ne uelitis illos ulcisci, neue illis suas delicias inuideatis. Instat enim aduentus Christi, qui
 & uobis pro spretis huius mundi commodis, largietur immortalitatem, & illi suę demen-
 tiæ pœnas luent. Vos in diem uiuite, nulla de re solliciti, tantum illud agentes, ut ille ad-
 ueniens uos offendat paratos, ab illo pendete totis animis. Quod si qua re fuerit opus, ne
 fidite mundi præsidij, sed deum assiduis precibus interpellate: illi uotis ardentibus signi-
 ficantes, si quid postularis: illi gratias agentes, quicquid euenerit, seu prosperum, seu ad-
 uersum, certi fore, ut per illum & aduersa uobis reddantur prospera. Nōuit ille quidem,
 etiam si nihil postuletis, quid uobis sit conducibile; sed tamen amat huiusmodi legatio-
 nibus appellari, amat pijs uotis sollicitari, ac uelut cogi. Sic enim fiet, ut pax qua concilia-
 ti estis Deo, res felicior, quàm ut humana mens queat percipere, muniat corda uestra,
 atque animos uestris aduersus omnia, quæ hic possunt incidere formidanda. Quid enim
 metuat, qui se norit deo charum esse per Christum Iesum? Vt igitur harum rerum, quibus
 uel blanditur, uel terret hic mundus, cura uacuos uos uolo, ita totis animis aduigilandum fratres
 est, ut uirtutibus ditescatis, quæ uos deo cōmendēt. Itaq; quæcūq; sunt uera, & à fūco ab-
 horrētia, quæcūq; decora atq; honesta, dignaq; his, qui res humiles atq; ineptas detestantur,
 quæcunq; iusta, quæcunq; pura sanctaq; quæcunq; ad alendā concordiam accommoda, quæ-
 cunq; bonam famā conciliant, si qua uirtus, si qua laus uirtutis comes, hæc uobis cura &
 cordi sint, hæc uestris animis obuersentur, hæc, in quā, atq; his similia, quæ pridē & didici-
 stis, & accepistis à nobis, nec audistis tantū ex me, sed etiā uidistis in me. Non enim docui
 uos, quod ipse nõ præstiterim. Hæc eadē igitur non solum meminertis, uerum etiā præ-
 stetis & ipsi nos imitantes. Hæc agentibus aderit deus autor pacis, cui non conuenit, nisi
 cum uirtutum cultoribus. Porrò uoluptati non mediocri fuit animo meo, quod solitus il-
 le uestræ charitatis affectus erga me, iam aliquandiu intermissus, aliquādo reuiguit, ac ue-
 luti refloruit. Imò nõ fuit intermissus affectus, sed quū is esset sui similis, deerat uobis oportu-
 nitas mittēdi, quæ uolebatis. Proinde gaudeo nõ perinde cōmodo meo, ac uestra chari-
 tate, qua gaudeo uos deo dignos reddi. Neq; enim admodū me mouet, meæ penuriæ ue-
 stra liberalitate subuentū esse. Nā harum rerū rudis nõ sum aut insolens. Imò multo iam
 usu, ad horū malorum patientiam occallui. Didici præsentē fortuna, quæcunq; ea fuerit,
 contentus esse. Noui uel inter pauperulos humilis & pauper esse, noui & inter diuites
 excellere. Si deest, contraho me: si superest, effundo in aliorum usus, & magnificum largi-
 torem ago. Egestas tutior est, abundantia benignior. Ad omnē locum, ad omnē tempus, ad
 omnem

Omnia possum in eo qui me confortat

omnem occasionem memet accommodare noui, sic ad utranq; fortunā factus & edoctus. Nec me corrumpit saturitas, si adsit rerum copia, nec me deiecit esuries, si desit quod edatur. Nec elatum reddit opulentia, si quid obuenerit supra necessitatem, nec exanimat inopia, si minus est, quam postulet usus uitæ. Cur enim hæc moueant animū meum, qui com pedes & flagra contemnio euangelij gratia? Nihil est horum quod non perpetiar infractio animo, confirmante & corroborante me Iesu Christo, cuius præsidio fortis sum, cum ex me ipso sim nihil. Neq; uero hæc dixerim, quod uestram munificentiam habeam cōtemptuim; imò uehementer laudō pietatem uestrā, qui uosmet inserueritis in societate afflictionum mearum, præmiorum quoq; participes apud deum futuri. Amplector spontaneam animi uestri promptitudinē. Nam ipse nō soleo quicquā istorum officiorum a quoquam flagitare. Estis enim & ipsi testes Philippenses, cum primum in finitimis regionibus prædicarem euangelium Christi, & e Macedonia discederem, nullam ecclesiam mihi commūnicasse; certe quod attinet ad rationem dandi atq; accipiendi. Nec enim illi dederē quicquam, nec ego studebam accipere. Vos soli ultro deuistis, nō solum cum apud uos, uerum etiam cum essem Theſsalonica, semel atq; iterum misistis absenti, quæ putabatis mihi esse opus. Ditiſor erat Theſsalonica, sed uobis animus erat benignior. Nō illos incuſo, sed ueſtro profectu gratulor, ueſtro lucro gaudeo potius, quam meo. Nam ingens lucrum facit, quiſquis ob euangelium Christi rem minuit temporariā, & alienas opes cum ueris & æternis opibus commutat. Ipse non requiro munus, sed requiro fructum, qui uobis accreſcit ex ista munificentia propria & ultronea. Paululum decreſcit rationibus ueſtris pecuniarijs, non nihil accidit censui domestico, sed plurimum accedit rationib; eoz lectium præmiorum. Et tamen quod ad me quoq; pertinet, non est quod doleatis parum gratam fuisse ueſtram beneficentiā. Recepti omnia, ac nunc ueſtra munificentiā diues sum; expletus sum ijs, quæ mihi a uobis pertulit Epaphroditus. A deo copiose misistis. Accepi autem non tanquam munus ab hominibus homini miſſum, sed tanquam hoſtiā deo gratiſſimam, cui nullus odor sacrificij gratior est, quam spontaneū officium euangelicæ charitatis. Porro quemadmodū uos ueſtras fortunas atteritis, ne quid mihi deſit, ita deus meus uiciſſim ſuppleat uobis, quicquid defecerit in hac uita. Quum enim is opulentus ſit, nō ſinet, ut quicquam deſit uſibus ueſtris, qui ob eius euangelij paupereſcitis. Hoc ad ipſius et Christi gloriam pertinet. Sit autē omnis gloria Deo patri noſtro, ſeculis æternis, Amen.

Deus autem meus

Salutate cunctos, qui iuxta Iesu Christi doctrinam, ſanctimoniam, uitæq; puritatem ſeruantur. Saluere uos iubent uiciſſim qui Romæ mecum ſunt Christum profiteſtes. Neſti ſolum, qui mecum habent conſuetudinē interiorem; uerum etiam cum ceteri omnes, tum præcipue qui ex Cæſaris familia Christi doctrinam amplexi ſunt, nec tam ſauū principis dominicq; metu a Christi profeſſione deterriſſi. Fautor & benignitas domini noſtri Iesu Christi ſemper adſit ſpiritu ueſtro, Amen.

IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD COLOSSENSES,

Argumentum, per Des. Erasnum Roterodamum.

COLOSSENSES in Asia minore ſunt, finitimi Laodicenſibus. Hos non uiderat apoſtolus; nā Archippi, ſiue quod addit Ambroſius, Epaphræ, quibus hoc delegatum erat, prædicatione conuerſi ſunt ad Chriſtū. His uehementer imminabant pseudapoſtoli, conantes in dogma multo peruerſiſſimum inducere; docentes filium dei non eſſe ſalutis autorem, ſed per angelos uitam patere ad patrem. Neq; enim ueniſſe filium dei in hūc mundum, neq; uenturū, quum in ueteri teſtamento per angelos adminiſtrata ſint omnia. Deinde Iudaismū & philoſophiæ ſuperſtitionem cum Chriſti doctrina miſcebant, obſeruantes quædam legis inſtituta, & ſuperſtitioſe obſeruantes, ſolem, lunam, ac ſtellas, & elementa huius mundi, quibus docebant nos eſſe obnoxios. Hos igitur ſuæ profeſſionis cōmonefacit, oſtendēs illos quicquid hætenus aſſequuti ſunt, non angelis debere, ſed Chriſto angelorum conditori, hunc unum eſſe caput eccleſiæ, nec ab alio quoquam petendam ſalutem; atq; interim autoritatem ſuam aſſerit. Diligenter autem monet, ne pseudapoſtorum magniloquentia, confictisq; uſionibus angelorum ſibi imponi paterentur, & uel in Iudaismum, uel in philoſophicam ſuperſtitionem prolaberentur. Atq; hæc agit duobus primis

primis capitibus. In reliquis hortatur ad officia pietatis, nominatim præſcribens, qualiſ uxor erga maritum, quali� debeat eſſe maritus in uxorem, quali� parens erga liberos, liberi erga parentes, ſerui erga dominos, domini erga ſeruos. Extrema pars ſalutationibus occupatur, niſi quod Archippum commonet officij ſui. Scripſit autem e carcere ab Epheſo per Tychicum, quod ipſe palam teſtatur in hac epiſtola. Noſtra argumenta addunt Tychico collegam Onesimum, quemadmodum ipſe teſtatur cap. 4. Græcorum inſcriptiones ex urbe Roma miſſam teſtantur, hinc certe remiſit Onesimum, quem illic in uinculis generat Chriſto. Argumenti Finis.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM PAULI

AD COLOSSENSES PER DES. ERASMVM ROT.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS legatus Iesu Christi, idq; non ex institutione hominum, sed ex uoluntate dei patris, simulq; Timotheus, qui mihi fratris est loco, ob perfectum in Euangelio conſentum, his qui Colossis agunt, ſidentes Chriſto Iesu, & ad huius doctrinam uitæ ſanctimoniam ſeſciantes, nobis iam chariſſimi fratres profeſſionis conſortio. Sit uobis gratia & pax a Deo patre noſtro, ut quemadmodum illi gratiſſimis eſtis reconciliati, ita mutua inter uos concordiam ſemper alatis, ſicuti decet fratres communi patre gloriantes. Tameſi non con-

sanctis fidelibus fratribus

ſtitit mihi uidere uos, tamen in precibus noſtris, quibus aſſidue compellamus Deum & patrem domini noſtri Iesu Christi, ſimul etiam pro uobis, & gratias agimus pro donis illius in uos collatis, & precamur, ut ſuas dotes indies augeat, ac tueatur auctas, poſteaquam per Epaphram cognouimus fidem ueſtram, qua confidimus uos fore incoluſmes, non angelorum præſidio, ſed gratuito beneficio Chriſti Iesu, per quem patri uiſum eſt nobis omnia largiri. Nam & hunc Chriſtum appellari uoluit, ut ex illo ſalutem haurirent omnes, & Ieſum, ne aliunde quis ſperaret ſalutem. Neque ſolum cognouimus fiduciam ueſtram erga illum, uerum etiam huius comitem charitatem, quam ad Chriſti exemplum habetis erga ſanctos, de quibus ſtudetis benemereri, nonnulla ſpe redituri interim ad uos cum ſcœnore beneficij, ſed ſpe immortalitatis, quam ſcitis ueſtræ pietati reſponditam in cœlis. Sic enim uere perſuaſum eſt uobis per Euangelium Chriſti, quod ita uerax eſt, ut licet ingentia polliceatur, & inaudita proferat, tamen quoniam autore deo nititur, mentiri non poſſit. Quod ut per uniuerſum mundum, indies magis ac magis propagatur, ita ad uos quoque peruenit, quotidie creſcens & augeſcens, latius ſpargens ſeſe, ſimulq; fructificans pijs operibus, quæ gignit ultro Chriſtiana charitas; quod idem accidit in uobis, ſemper ad meliora proficientibus, ab eo die quo primum audiſtis & cognouiſtis uere per gratuitam dei beneficentiā omnibus condonari peccata, qui credunt euangelio, ſi rectæ credulitati copuletur ſyncera charitas. Sic enim didiciſtis ab Epaphra chariſſimo conſeruo meo, bonæq; fidei apoſtolo, quippe qui ſyncere noſtri uitibus ſunctus eſt apud uos, ſic adminiſtrans pro Iesu Chriſto functionem euangelicam, ut in omnibus integre ſeſe geſſerit. Sicut igitur per hunc uos docui, ita per eundem intelligimus ueſtram erga nos beneuolentiam, non uulgarem illam, qua uulgo bene uolunt notis & amicis, ſed ſpiritualem & euangelicam, qua diligimus omnes, per quos illuſtratur, & confirmatur euangelij gloria, etiam ſi corporeis oculis nunquam ſint nobis conſpecti. Nos itidē iſti in nos animo reſpondentes; etiam non uiſos amamus, ex eo ſtatim die, quo de credulitate ueſtra, deq; charitate certiores facti ſumus, aſſidujs precibus interpellantes deum pro uobis, ac uotis ardentibus flagitantes, ut ſua munera, quæ largiri coepit, perficiat, atque abſoluat in uobis, quo & plenius agnoſcatis illius uoluntatem. edocui non humana philoſophia, aut ſuperſtitioſa quorundam hominum perſuaſione, ſed ſapientia prudentiaq; ſpirituali, cuius iam bonam portionē eſtis aſſequuti, in qua cupio uobis nihil deeſſe, quo perfecti ſic omnem uitam agatis; ut digna deo uideatur, utq; illi per omnia placeatis;

Spem que reposita est uobis

non

fructificantes non præmittentes ullum opus bonum, nam his rebus illi placetur, Siquidem credidistis & crescentes se Euangelio, rudimentum est salutis, absoluitur autem ac perficitur pñs actionibus. Neque factis est per euangelium didicisse, deum esse salutis autorem per Iesum Christum filium suum, nisi per hanc scientiam Christianam charitatis officijs adolescant ac fructificetis, usque & usque in melius proficientes, atque in his constanter perseveretis, omni robore confirmati, ne quis uis aut procella persecutionis uos dimoueat à recto cursu, quam ad rem magnis sane uiribus opus est. Eas non est quod ipsi uobis ex nobis ipsis polliceamur. Deus illas superditet oportet, sic ut omnis gloria eorum, quæ per nos fortiter geruntur, ad illum redeat, cuius beneficio uobis præstat, uti summa cum tolerantia, summaque animi lenitate perferamus quicquid interim uobis obstitit ob euangelium Christi. Neque satis est, ut in his fortes simus & intrepidi, quin potius decet, ut alacriter etiam suscipiamus afflictiones, cum gaudio gratias agentes Deo patri, qui uos hoc honore dignatus sit, ut cum antea fueritis simulacrorum ac dæmonum cultores, dignatus sit asciscere in consortium Iudeorum, qui ob ueri dei cultum præ uobis erant sancti, & ad eandem hereditatem admittere immortalitatis, cuius spe contemnendum est, quicquid hic uel terreat, uel blanditur: utque uobis, qui prius in densissimis ignorantiam tenebris uersabamini, lucem euangelicæ ueritatis impateritis, & qui prius foedissimam simul & miserissimam seruitutem seruebatis, sub tyrannide diaboli tenebrarum principis, inde uos exemptos trãstulerit in regnum filij sui, quo nihil habet charius, ut in illius corpus asciti, cum eodem haberetis regni consortium. In quo locus non est ijs, qui peccato sunt obnoxij, eoque per filium dei data est libertas, per quem remissa nobis sunt peccata uitæ superioris. In huius igitur ius cessistis, cuius beneficio uobis restituti. Ac uidere quam felix commutatio. Prius ad diaboli corpus pertinebatis, nunc in siti estis corpori Christi, cuius tanta est dignitas, ut imago sit dei patris, qui lucem habet inaccessam, nec à quoquam cerni potest, etiam nisi per filium nobis utcumque cernitur, ipsi ut simillimum, ita etiam æqualem. Neque enim minus sapiens est, aut minus potens, aut minus bonus quam pater. Neque hæc nuper illi accesserunt, sed antequam quicquam esset conditum, ille ab æterno fuit imago patris æterni, non conditus, sed natus ab eo, à quo sunt omnia, quique solus nullum habet principium. Is ex se genuit filium, ac per filium, simulque cum filio creauit & condidit uniuersa, quicquid usquam est rerum, siue in cælis, siue in terris, uisibile pariter atque inuisibile, nec angelis ipsis exceptis, etiam summatis, siue thronos dicas, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Quæ sic præcellunt cæteris rebus creatis omnibus, ut longe tamen sint infra dignitatem eius, cui uos estis adglutinati. Quod enim conditum est, inferius sit oportet suo conditore. At per Christum non solum condita sunt omnia, uerumetiam ab eodem gubernantur & seruantur omnia, hæc quoque in parte patri compare & conforte. Ipse uero nullo posterior est, sed præcedit omnia condita quæ per eundem consistunt, peritura, ni penderent ab illo. Videtis quæ sit dignitas ac præminencia Christi, ne quis nimium tribuat angelis. At ne maiestas illius uos deterreat, audite bonitatem eiusdem, ne putetis alium uobis querendum esse, per quem aditum habeatis ad patrem. Sic enim est princeps omnium angelicarum mentium, ut idem non debeat ecclesiæ dignetur esse caput ecclesiæ, quam sibi sic adglutinauit, ut non aliter cum ipso cohareat, quam corpus annexum est capiti. Proinde nobis commune sit oportet, quicquid in capite præcessit. Primus ille resurrexit à morte, non ut solus frueretur immortalitate, sed ut nos sua membra ad immortalitatis consortium eueheret. Quod primitijs tribuitur, toti massæ commune sit oportet. Ille quidem princeps & autor resurrectionis, sed per illum resurrexuri sumus & nos: & quemadmodum primas tenet in rebus conditis, sic tamen, ut ipse conditus non sit: sic & in restitutione rerum conditarum primas tenet, ut sicut illi debemus quod natum sumus, ita eidem debeamus, quod ad salutem renati. Sic enim patri uisum est, ut in filium transfunderet plenitudinem omnem diuine potestatis ac bonitatis, quæ sic in illo maneret, ut non esset opus quicquam unquam aliunde petere, cum nihil uelit aut possit pater, quod idem non uelit ac possit filius. Non est nostrum disquirere, cur ita uisum sit patri, cum certum sit optimum esse quicquid ille decreuit. Sic inquam, illi uisum est, & ad nostram salutem & ad suam gloriam conducere, ut omnia sibi reconciliaret, non per angelos, sed per filium proprium, qui suo sanguine supplicioque crucis, pro nostris peccatis penas daret, ut abolitis peccatis, quæ dirimebant concordiam & pacem cælestium ac terrestrium,

fam amicitia iungerentur omnia, siue quæ in cælis sunt, siue quæ in terris, nimirum in unum Christum conspirantia. Quorum de numero uos quoque estis, qui cum olim sic essetis alienati à deo, ut simulacra dæmonum pro illo coleretis, neque solum propria uoluntate dissideretis ab illo, uerum in impijs operibus hostes ageretis, tamen ille nunc uos nec expectantes, nec promerentes reconciliauit sibi, & ex hostibus fecit amicos ac filios, idque non angelorum ministerio, sed per corporalem mortem unigeniti filij, quem in hoc ipsum uoluit mortale corpus assumere. Et quoniam pax non potest esse cum deo nocentibus, gratis condonauit omnia commissa uitæ superioris, ut exhiberet uos sanctos & irreprehensibiles & inculpato in cõspectu suo. Quis enim uobis imputet priora debita, si ipse sibi fert acceptum? Id futurum est, si semel gratis admissi ad fidem euangelicam, semper in eo perseveretis quod estis professi, ac solido innixi fundamento, sic uos præbeat stabiles, ut nec per homines, nec per angelos dimoueamini à Christo, unde nobis speranda quæcumque promittit euangelium, cui semel audito credidistis, quod neque uobis tantum prædicatum est, sed prædicatum est palam omnibus orbis nationibus, quas cæli ambitus complectitur. Inconstans est desciscere ab eo, quod semel est probatum. Impudens est, pro uano habere, in cuius credulitate consentit orbis uniuersus, postremo cuius ipse Paulus sum prædicator, haud quam relicturus legem patriam, & cum euangelio Christi commutaturus, ni compertum haberem negotium esse cæleste, & à deo profectum. Nunc adeo mihi persuasum est, uerax esse euangelium, ut non solum me non poeniteat aut pudeat, uerumetiam gaudens patiar, ac gloriæ mihi ducam flagra, carceres, cõpedes, quas non pro meis facinoribus, sed pro uestra salute tolero, quos reclamantibus Iudæis, doceo non minus ad euangelij beneficium pertinere quam ipsos Iudæos. Cur enim non dicam me pro uestra salute pati, pro qua passus est Christus? Cur pigeat apostolum facere, quod non grauatus est facere princeps noster? Ille non solum in suo corpore passus est pro nobis, uerumetiam in nostro quodammodo patitur, uel ut supplens per suos uicarios, quod in illius afflictionibus uideri poterat diminutum, non quod illius mors per se non sufficiat, sed quod una quodammodo sit afflictio capitis & membrorum, principis & uiciorum, quæ quo copiosior est, hoc magis redundat in cumulum uestræ salutis. Imò non uestræ solum, sed totius corporis Christi, quod est ecclesia. Fungor officio delegato, mihi mandata est ecclesiæ cura. Christus suas uices mihi delegauit, tradidit sui corporis custodiam hac præcipue portione, quæ gentes respicit ad euangelium recipiendas, ut opera mea suppleam, quod huic uidebatur deesse, euulgaremque quod plurimis retro seculis ac gentibus fuit absconditum, uidelicet non Iudæis tantum, uerumetiam gentibus per fidem aditum patere ad salutem euangelicam. Id iam olim deo decretum fuerat, sed tamè orbi fuit hæcenus cœlatum, nunc hæc prædicatione potissimum patefactum est ijs, qui pristina uita relicta, Christi doctrinam amplectuntur, quibus uisum est deo patefacere, quam gloriosa sit illius in nos opulentiã, cum euulgaro quod ante latebat arcano, totus mundus intelligit gratuitam salutem, quam primum credebant solis Iudæis delegatam, omnium gentium esse communem. Nec requiri Mosaicæ legis obseruationem, sed fidem duntaxat, qua non dubitent de promissis euangelicis. Pro cunctis, quibus stulte fidunt Iudæi, Christus unus uobis satis est. Is si in uobis est, non est quod uos poeniteat spei uestræ, & firmæ satis, & gloriôsæ per illum, qui quod pollicitus est, haud dubie præstabit ex sese. Hunc nos prædicamus, non Mosen, aut angelos, admonentes non Iudæos tantum, sed omne mortalium genus, ac docentes, neque omnino quicquam præmittentes, quod ad euangelicam sapientiã pertinet. Nimirum ut intelligat omnes homines, perfectam salutem non alibi constituendam, quam in Christo Iesu, siue circumcisi sint, siue præputiati. Ad quod persuadendum sic aditor, ut non pigeat huius rei gratia, tot me periculis ac malis obijcere, grauioribus utique, quam ut nostra imbecillitas perferre possit. Sed potens est ille, cuius instinctu atque ope hæc per me geruntur, nostro sermoni fidem conciliantibus (cum res postulat) etiam miraculis.

CAP. II

Hæc mihi dicta sunt Colossenses, non quo me facerem apud uos, sed quod cupiam uos scire, quantum me teneat sollicitudo, quantumque periculorum ad eam, non solum pro his, quibus ipse præsens tradidi doctrinam euangelicam, uerumetiam pro ijs, quibus de facie notus non sum, præcipue pro uobis, ac Laodicensibus, quos tametsi corporis oculis non conspexerim, animi tamen

Et ceteros
setis aliquan
do alienati

Cuius factus
sum ego Paulus

Nunc autem
miseratus est san
ctus

In uirtute

Volo enim
uos scire

oculis contemplor assidue, gaudens de profectu, trepidans si quid periclitari sensero, aut labascere uestram integritatem. Neque perinde mea refert, ut hæc sciant, qui me non uident, atque ipsorum. Extimulatur enim mea sollicitudine, meisque periculis & afflictionibus, ut magis consentiant & cohæreant euangelica charitate, membrorum in morem inter se compacti & coagmentati: quoque magis intelligant, ac certius credant, opulentiam dei patris beneficentiam, in omne mortalium genus, imò in omnia quæ in cælis, quæ in terris, sese largiter diffundentem, patefacto iam arcano per Iesum Christum, quod hæcenus coelatum erat: uidelicet extra unum hunc, nihil nobis expetendum humane sapientiæ, siue quid promittunt huius mundi philosophi, siue quid pollicentur Mosaicæ legis doctores, siue quid alij iactant sese doctos ex angelorum colloquijs, cum in hoc uno recõditi sint & abstrusi omnes thesauri sapientiæ, & cognitionis fructifera. Ex hoc fonte cõpendio licet haurire, quicquid ad ueram salutem pertinet. Atque hæc quæ dicimus eò tendunt, ut etiam atque etiam caueatis, ne quis humanis artibus instructus aduersus euangelicæ doctrinæ simplicitatem, fucum uobis faciat, & imponat falso sermone, sed in speciem probabili ac ueri simili. Solent enim huius mundi sophista captiunculis quibusdam, & argutijs rationum humanarum animos simplicium illaqueare. Non me clam est, esse quosdam tales apud uos, insidiantes synceritati fidei uestræ. Nam tametsi corpore absfum, nec uideo coram, quid apud uos agatur, animo tamen adsum cum gaudio specias ordinem ac statum uitæ uestræ, simulque cõtẽplans soliditatẽ ac robur fiduciæ uestræ, quã habetis in Christo Iesu, cui semel uos totos cõcredidistis. Superest, ut in eo quod recte cõceptũ est, perseueretis ac proficiatis, & quæadmodũ semel ac cepistis, & credidistis Iesum Christũ dominũ nostrum, nobis esse summã bonorũ omnium, fontẽ ac caput felicitatis nostræ, ita uita omnis professioni fideique respõdeat, ut quæadmodũ semel illi estis insiti per baptismũ, ita fixis in eo radicibus, robur colligatis. Et sicut semel in uobis factũ est euangelicæ doctrinæ solidũ fundamentũ, ita quæ tali fundamento digna sunt superstruatis. Ne uacillantes ad quẽuis uentum nouæ doctrinæ, nunc huc nunc illuc nutetis, sed firmi & immobiles persistatis in eo, quod semel didicistis; neque persistatis tantũ, sed indies magis ac magis exuberetis, ut indies augete fidei & religionis uestræ profectu, semper sit pro quo gratias agatis deo, cui acceptum contra oportet, quicquid recte geritur. Vigilant qui insidiantur synceritati uestræ, uobis contra uigilandum, ne capti magnifica quadam specie philosophiæ, seducamini à soliditate fidei ad inanes hominum commentatiunculas, ac præda fiatistis hostibus:

Nemo uos decipiat in sublimitate sermonis

Omnis plenitudo diuinitatis

Ista magis auocant à Christo, distrahuntque à fonte, à quo petenda sunt omnia. Siquidem in hunc non uelut in lacunam dotes aliquot deriuatæ sunt, sed in eo perseuerat atque inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter, ut hunc habentes, non sit quod umbras Mosaicæ legis, aut humane philosophiæ præstigias sectemini. Veritas palam exhibita est, omnibus sensibus, non est quod iam typos, aut ambiguas pollicitationes spectetis. Christo igitur cum sitis semel insiti, & in unum corpus compacti, non est quod aliunde quicquam desideretis. Illi cum nihil desit, & sua uelit uobis esse communia omnia, uos quoque per illum completi sitis oportet, siue sapientiã desideratis, siue potestatem. Siquidem hic, ut est fons inexhaustus omnis sapientiæ, ita est caput omnis principatus ac potestatis. Nec est ulla potestas inter summos etiam angelos, quæ huic non submittat genua. Fortasse Iudæus, ceu magnum quiddam uobis persuadere cõnatur, ut ad ipsius exemplum præputij pelliculam amputetis, perinde quasi deo nos commendat habitus corporis. Imò quicumque Christum habent, habent & circumcissionis gloriam. Qui non habent, horum inutilis est circumcissio. Vmbra circumcissionis habent illi, res ipsa penes uos est. Cum enim Iudaica circumcissio significet crassas ac terrenas cupiditates refecandas ab animis, iam nihil nisi cœlestia spectaturis, illi prorsus sunt in circumcissis, qui torquentur habendi studio, qui uentri seruiunt, qui liuore macerantur, qui gloriam aucupantur apud homines, qui cœlestia præmia desperant. Vos contra uere estis circumcissi per Christum, non ea quidem circumcissione, quæ fit manibus, sed spirituali. Neque

Neque enim particula modo carnalis hominis refecta est in uobis, sed totum corpus peccatis contaminatum, & carnalibus cupiditatibus uitiatum, detractum est uobis, spirituali circumcissione Iesu Christi. Nam quemadmodum ille moriens, deposuit corpus mortuobnoxium, & resurgens recepit corpus immortale: ita uos per baptismum iuxta spiritum, unã cum illo mortui estis, depositis omnibus peccatis uitæ pristinæ, nec mortui soli cum eo, uerum etiam simul cum illo sepulti. Mortificatis enim membris sequitur altissima quies mentis. Atque ita deposito corpore, quod erat peccatis obnoxium (peccatum autem anime mors est) per Christum unã cum ipso resurrexistis peccatis liberi, non per meritum uestrum, sed tantũ quia pure creditis deum, qui sua uirtute resuscitauit Christum à mortuis; & hoc sua uirtute in uobis agere, ut per filij mortem gratis condonatis peccatis omnibus, posthac cum illo uiuatis, nullis obnoxij peccatis, sed innocentia iugi studio adueram immortalitatem properantes. Ergo patri deo debentur omnia, quæ uobis largitur per filium. Non profuit Iudæis carere præputio, nec uobis obfuit præputium corporale. At mortiferum erat præputiũ, quod additũ crassis & impijs cupiditatibus essetis obnoxij morti. Imò iuxta spiritum mortui, carentes deo, qui uita est mentium. Hoc, inquam, præputium uobiscum erat nobis commune, quod ille suo spiritu amputauit, semel condonatis nobis omnibus peccatis nostris, & ita condonatis, ut nihil esset periculi, ne nobis in posterum imputarentur, propterea quod uerbis conceptis in Mosaicæ legis obedientiam iurassemus, & ob hoc non seruatae legis reos nos agere posset aduersarius, uelut ex syngrapha obstrictos. Imò uetus illud chirographum, per quod nos urgebat diabolus, Christus antiquauit professione fidei euangelicæ, per quam non imputantur ulli uitæ prioris commissis. Quicquid em̃ ex hoc chirographo poterat à nobis exigì, id ipse Christus dependit in cruce, in qua dilaceratũ est chirographũ, ac penitus sublatum est e medio. Nec est quod fatanæ tyrannidem metuamus, posteaquam Christus in cruce sua morte mortis autorem deuicit; nos ereptos, uelut opima spolia, referens à deuictis ac triumphatis principibus ac potestatibus dæmoniis. Tunc enim illos libere palamque uictos atque exutos ostendit, cum hominibus tum angelis, circumferens uelut in triumpho, & ostentans aduersarios concisos fractosque, non angelorum aut hominum præsidijs, sed sua ipsius uirtute, tam magnificum trophæum suspendit in cruce, ut esset omnibus e sublimi conspicuum. Tantum ne relabamini in pristina peccata. Non est periculum ne quis uos condemnet ob neglectas Mosaicæ legis ceremonias, uidelicet ob cibum aut potum mundum aut immundum, ob discrimen diei festi aut profesti, ob nouilunium non obseruatum, ob otia sabbatorum uiolata. Siquidem hæc fuerunt umbræ, quæ portenderent olim ac deliniarent ea quæ post essent uere exhibenda à Christo. Cæterum postea quam corpus ipsum tenemus, postea quam ueritas nobis palam illuxit, quid adhuc umbras metuimus? Qui Christo capiti adheret in cœlis agentis, non curat nisi cœlestia, relictæq; tendit ad præmiũ immortalitatis. Caute igitur ne quis uos ad terrena reuocans, præmiũ quod sectari cepistis, uobis interuertat: pro sublimibus docens humilia, pro uera Christi religione superstitiosum quendam angelorũ cultũ inducens, commenticijs quibusdam uisis sese iactans apud simplices, elatus carnali affectu suo, quo gloriam uenetur apud homines, uelut ex oraculis angelorum ea docens, quæ ex sese confinxerit; nec animosus in eo, præ quo decet omnia, quantum uis sublimia cõtẽnere, sic fretus angelis, ut à Christo capite cœlesti descenderet, ex quo totum ecclesiæ corpus pendens, ab eodẽ omni dote spirituali defluente in singula mēbra per cõmissuras artuum ac membrorũ, alitur ac augetur usque ad summam perfectionẽ spiritualem, deo dignã, cui per Christum cõnectimur. Si Christus huic uisibili crassoque mundo mortuus est, & agit in cœlis, & si cum illo mortui estis iuxta uitæ studium, elementis mundi, nihil spectantes præter cœlestia, quorsum atinet obnoxios esse decretis humanis, præscribentibus non quæ Christũ sapiant, sed elementa mundi: perinde quasi iam nõ sitis mortui talibus, sed adhuc uiuatis in mundo. Cur auditis Iudæus hæc præscribens, iuxta carnalem sensum Mosaicæ legis? Ne tetigeris hoc corpus, impurum est: ne gustatis hunc cibum, impurus est: ne contrectaris hanc rem, sacra est, nec fas est à profano tangi. Quasi uobis non sufficiat doctrina Christi, ita talibus præscriptis auscultatis iuxta cõstitutiones ac doctrinas hominum, persuadentium, in ciborum delectu, in obseruatione dierum, caereterisque Iudaicis præscriptis sitam esse pietatem. Cibum, potus, aut uestis non commendat

In expoliatio ne corporis

Et uos cum mortui estis

Nemo uos seducat uolens

Si mortui estis cum Christo

nos deo, sed ad necessitatem corporis adhibentur, ipsoq; abusi cōsumuntur, nec resident in animis nostris. At qui hæc docent, præ se ferunt nescio quam falsam speciem sapientiæ apud stultos & imperitos, atq; hoc pluris fiunt, quo magis impleuerint animos hominum superstitione vitiosaq; humilitate. Nam plane superstitio est, angelos æquare Christo. Præua humilitas est, per angelum sperare, quod ab ipso Christo petendum erat, aut certe per Christum à patre.

~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~

CAPVT III

Mimilia sunt ista, & indigna germanis Christi membris. Vos si uere mortui terrenis rebus, unà cum Christo surrexistis ad studium rerum sublimium & æternarum, contemptis istiusmodi rebus humilibus, sublimia quaerite, cœloq; digna, ubi caput uestrum Christus dexter assidet deo patri. Par est enim illuc tendere studia curasq; membrorum, ubi iam uersatur caput, ubi & ipsa post cum suo capite regnatura sunt. Ibi quisq; uiuit, ubi amat. Huic mundo uidemini mortui, quibus nec aridet mundana felicitas, neq; curæ sunt ea, quibus mundi cultores commouentur. Proinde non uiuistis hic apud homines, sed tamen cum Christo uiuistis apud deum, etiam si interim uita uestra abscondita est, iuxta iudicium mundi. Cæterum cum Christus rursus aduenerit, orbi declaraturus & suam & totius corporis sui gloriam, tunc & uos unà cum capite conspiciemini gloriæ confortes. Interim curandum, ut totum corpus sublimi cœlestiq; capiti respōdeat, cuius membra nisi penitus hic moriantur terrenis cupiditatibus, nō poterunt in cœlis uiuere cum Christo. Habet & diabolus suum corpus, quod alibi dixi corpus peccati. Huius membra sunt, scortatio, quæ mundi cultoribus etiam laudi datur: immundicia, mollities, reliquaq; genera libidinis, scēdiora quàm ut uel nominari debeant, rerum noxiarum cupiditates, ut gloriæ, ut principatus, ut uindictæ: cum primis autem pecuniæ, quod malum proxime accedit ad omnium sceleratissimam impietatem, cultum simulacrorum. His qui obnoxij sunt, non possunt esse cōsortes gloriæ Christi, Tantum enim abest, ut talibus inquinati possitis esse filij dei, ut ob hæc se uerit etiam in suos filios Iudæos, tanquam immorigeros abdicans ac perdens. His malis quondam iniquinata fuit & uestra uita, cum nondum per baptismum mortui cum Christo, uiuebatis malis cupiditatibus. Nunc per illum renatos, æquum est & uos omnia uitæ prioris abijcere, postea quàm Christus nihil mortale aut terrenum sibi fecerit reliquū. Neque solum abijcienda sunt illa enormia, de quibus modo diximus, uerum etiam hæc, in quibus hominum uulgus sibi ignoscit: quod genus sunt ira, tumor, malicia, maledicentia: nec animus tantum purus sit ab his cupiditatibus, uerum etiam os purum sit ab omni turpiloquio. Christus ipsa est ueritas, non decet ut huius mēbra inter uos mentiamini. Ac ne singula persequare, postea quàm Christum induistis, exuite totum ueterem hominem terrenum, unà cum actibus & cupiditatibus suis, & induite nouū, qui nescit senium, sed in dies augete in ipso cognitione dei, florescit ac subolescit in melius ac maius, ad imaginem Christi, qui ipse nouus homo, & in nobis condidit nouum hominem, extincto uetere. Quotquot enim in Christi corpus insiti sumus, adeo desijimus esse quod fuimus, quasi rursus alio modo conditi, ut hic nullum sit discrimen inter ethnicum & Iudæum, inter uerpum & præputiatum, inter barbarum aut Scytham, & Græcum aut Atheniensem, inter seruum & ingenuum. Ex his æstimantur homines apud mundum, apud deum nullus est harum rerum respectus, sed Christus ex æquo communis omnium, solus omnia suppeditat omnibus. Is seruo est libertas, pauperi diuitiæ, barbaro cultus, præputiato circūcisio. In summa per hunc Christum indignis, induite uos alia membra, diuersa ab illis turpibus, quæ supra recensuimus: sed pro illis induite, quæ deceant eos, quos deus selegit ad sanctimoniam, quosque sua dilectione dignatus est. Dicet quispiam, quæ nam sunt ista: nimirum quæ nos docuit, quæq; præstitit Christus: affectum inquam misericordiæ, ut faciles sitis ad subleuandam alienam imbecillitatem: comitatem, ut tractabiles sitis ad communem uitæ consuetudinem.

Igitur si con-
surrexistis

Mortificate
ergo membra
uestra

Induite uos
ergo sicut
electi dei

nem: animi modestiam, ne cui uos per arrogantiam præferatis: mansuetudinem, ne se uia tis in errates: patientiam animiq; lenitatem, ne præcipientes sitis ad ultionē, sed sufferatis uos iniucem, ac mutuo uobis condonetis, si quid per humanam infirmitatē extiterit inter uos ob quod aliquis possit alterum incusare. Aequum est ut uos ignoscatis uicissim peccantibus, cum Christus, qui neminem lædit, omnia nostra peccata nobis condonauerit. Sed præ cæteris omnib. ornet animos uestros Christiana charitas, q̄ adeo nulli nocet, ut nemini non studeat prodesse, iniuriam beneficio pensans. Hoc est perfectum illud & indissolubile uinculum, quo Christi corpus cohæret, & conglutinantur inter se membra, alioqui dilapsura. Charitatis comes erit concordia & pax, non illa quidem uulgaris, sed Christi glutino constans. Ea semper uincat ac superet in cordibus uestris, illa palmam ferat aduersus liuorem, superbiam, iram, & contentionem. Si quidem ad concordiam uocauit uos deus, & hoc consilio uos omnes sibi reconciliauit, & in unum corpus cooptauit, ut inter uos unanimes uiueretis, uelut unius corporis membra. Ne uero sitis ingrati, parumq; memores diuinæ erga uos clementiæ. Cum illo pax non erat futura nobis, nisi uultro nobis condonasset omnia flagitia nostra. Et huius oblitus, frater aduersus fratrem bellum mouet, ob leuem iniuriam. Ne decertetis inter uos de præcellentia philosophiæ mundanæ. Sermo Christi, qui docet ea quæ pertinent ad ueram pietatem, habitet ac perseueret in uobis exuberanter, ut in hoc plurimum sapiatis, adeo ut non solum ipsi scire possitis, quid sit Christo gratum, uerum etiam alius alium uicissim docere, si quis erret: commonefacere, si quis cesset, semper interim hilares spe futuræ beatitudinis, psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus recinētes domino laudes, ac sua beneficia: recinētes autē nō solū uoce corporea sed potissimum in corde uestro. Nam huiusmodi demum cantilenis delectatur deus, seu facientes aliquid, sic agite, ut ad domini Iesu gloriam pertineat, illum sapiat, illum sonet, illum spiret omnis uestra uita. Atq; interea quicquid acciderit hæc agentibus, seu prosperum, seu aduersum id fuerit, ne quid uos uel desiciat, uel esserat, sed pro omnibus gratias agite deo patri per filium, per quem nihil non uertit nobis in bonū. Vxoribus subditæ esto: te maritis uestris, sicut conuenit his, qui Christum profitentur, quos oportet in omnibus officijs esse cæteris perfectiores. Contra mariti, diligite uxores uestras, quas ita memineritis uobis esse subditas, ne tamen sitis aduersus illas amarulenti. Filij, morigeros & obsequentes uos præbete parentibus uestris, citra ullam exceptionem, etiam si duriora præcipiant, modo ne impia. Sic enim placitum est Christo. Contra patres, ne abutamini uestra autoritate erga liberos, neq; sic iritetis illos seuitia, ut animum despondeant. Serui, obedite per omnia dominis, quibus iuxta ius humanum debetis seruitutem, non iam ad oculum placere studentes, quemadmodum ethnicorum mancipiorū uulgus solet, sat habens si non offendat herum hominem, sed simplici sinceroq; pectore præstantes officium, non hominis metu, sed dei, qui respicit quo faciatis animo. Neq; perpēdite, quid mereatur dominus homo, sed quicquid obsequiorum illi, qualis qualis est, impenditis, sic habete, quasi Christo impendatis, non hominibus, certi quod ab illo recipietis præmium hæreditatis æternæ, etiam si ingratus herus nihil indulerit peculij, nec uos agnoscat inter liberos. Si quidem dum indignis dominis ob Christum seruitis, Christo seruitis. Nam quemadmodum herus, si quid peccat in seruum, tamen si non punitur apud homines, tamen haud erit impunitus apud deum: ita seruus, qui recte se gerit, etiam si nullum fert præmium apud homines, qui seruis officio functis non arbitrantur quicquam deberi gratiæ, tamen non peribit illi sua merces apud deum, apud quem non est discrimen personarum, sed mentium: nec est ratio conditionis, sed officij.

CAPVT IIII

Resum domini, ne iure uestro, quod uobis leges humane dederunt, non syn ceritas naturæ, abutamini ad tyrannidem in seruos exercendam, sed quod iustum est & æquum illis exhibete, suppeditantes illis, quæ ad naturæ usum sunt necessaria: nec pro animi libidine alios in delicijs habentes, alios intolerabili seruitio prementes, non ignari, uos iam conseruos illis esse uerius, quam dominos, quum & ipsi communem cum illis dominū habeatis in cœlis, quem merito talem experiemini in uos, qualem uos præstiteritis in seruos. Atq; quo magis uobis contingat, ut membra sitis Christi corpore digna, precationibus instate, non segnes aut

Verbum Chri-
sti habitat in
uobis

onusti crapula, sed sobrii ac uigilantes, simul admiscentes gratiarum actionem, ut non solum à deo postuletis, quæ cōducant ad salutem, uerum etiam pro quotidianis illius in uos beneficijs gratias agatis, quo cumulatus sit in uos beneficium, si memores & gratos uiderit. Atq; interim deprecabimini deum & pro nobis, ut dignetur amotis impedimentis omnibus, liberam reddere euangelij prædicationem, ut illo referante per fidem peccata hominum, in omnium animos subeat mysterium, quod hactenus cœlatum. nunc pater omnibus notum esse uoluit de Christo, per quem sine legis adminiculo salutē offert omnibus, ob cuius prædicationem ego uinctus sum his cōpedibus, ne quid obftet mihi, quo minus euulgem apud omnes Euāgelium Christi, cupido libere & intrepide, quemadmodum ille me iussit euulgare. Cum his, qui à Christi professione sunt alieni, prudenter est agendum, ne quid appareat in moribus uestris, quod illos irritet ad persequutionis sæuitiam, aut alienet ab Euangelio. Postquam enim non potestis effugere, quin cum ethnicis commercium aliquod habeatis, uitæq; communis cōsuetudinem, experiantur uos in omnibus commodiore & humaniore factos ex professione nouæ religionis, si quid sit eius generis, in quo possitis illis citra pietatis dispendium gratificari. Nunc hoc potissimum agendum, ut omnes alliciantur ad euangelicam professionem. Huius rei occasio non est ob friuolas contentiones perdenda, imò iactura rerum omnium redimenda. Cedite honorem, cedite potentiam, remittite uindictam. Ingens lucrum existimate, si harum rerum dispendio auicta fuerit res euangelica. Sermo uester apud illos non sit contumeliosus atq; asper, sed humanitatis gratiam sapiat, cum prudentiæ sale coniunctam. Nam comis oratio citius flecūt feroces animos: & prudentia docet, quid, quibus, & qua moderatione sit respondendum. Aliter enim agendum cum principibus mundi, aliter cum mediocribus, aliter cum humilibus, aliter cum mansuetis, aliter cum iracundis, aliter cum eruditis, aliter cum idiotis. Ad cuiusque habitum attemperandus est sermo, ut proficiat Euangelio. Est ubi cedere præstet, quoties furiosis conuictijs reclamationem, aut dum insidiatur doctrinæ tuæ, cui loqueris. De statu rerum mearum non scribo uobis, uerum de his omnibus certiores uos faciet Tychicus, qui has perfert, mihi frater dilectus, ob professionem communiem, & idem fidus minister & conseruus in euangelij negotio: quem hac gratia misi isthuc, ut & per illum sciatis, quid agatur apud nos: & ego per eundem discam, quid agatur apud uos, ut & uestri animi refocillentur ex illius colloquio, & meus recreetur illius de uobis oratione. Tychico comitem addidi Onesimum, quem nolim ex pristina conditione uitæ astimetis, cum mihi nunc sit fidus ac dilectus frater, qui & illo nomine uobis debet esse commendatior, quod uestræ gentis sit, ex præputio conuersus ad Christum. Hi duo uobis bona fide referent, quicquid hic rerum est apud nos; quod uestra referat scire. Salutat uos Aristarchus, qui tamen si Iudaicæ gentis sit, tamen ob fidei germanitatem, uobis debet esse commendatus. Nam hunc habeo socium & consortem captiuitatis meæ, pro euangelio Christi. Salutat & Marcus, Barnabæ uobis non incogniti consobrinos, quem & aliàs cōmendaui uobis, præcipientes quod & nunc præcipimus: ut si uenerit ad uos, cum humanitate excipiatis illum. Salutat & Iesus cogmento Iustus. Sunt hi quidem diuersæ gentis, nimirum Iudaicæ, sed tamen digni favore uestro, quod soli sint socij laborum meorum ad prædicandum regnum dei, atq; in hisce malis quibus affligor, mihi fuere solatio. Salutat uos Epaphras, uobis non solum communi Christi cultu, sed gentis etiam cognatione coniunctus, sic uestris commodis ex animo fauens, ut anxie sollicitus nō desinat precari deum pro uobis, ut illius ope persistatis in eo, quod cœpistis, sitisq; non semichristiani, sed perfecti, consumatiq; præstandis omnibus, quæ deo grata sunt. Nam illud de eo restor, quod ingenti studio afficitur erga uos: nec erga uos solum, uerum etiam erga finitimos uobis Laodicenses & Hierapolitanos. Salutat uos Lucas arte medicus mihi unice charus, cumq; hoc Demas, qui adhuc mecum agit. Salutate quum reliquos fratres omnes, qui sunt Laodiceæ, tum præcipue Nymphæ, simul domesticæ eius uiri congregationem. Hæc epistola cum recitata fuerit apud uos, facite ut eadē & in Laodicensium congregatione recitetur, ac uicissim uos legetis epistolam, quæ Timotheo scripta fuit ex Laodicensium urbe, quo pluribus profunt. Archippo præfecto uestro, meis uerbis hæc dicite: Vide quam provinciam suscepisti, Domini negotium est, quod tibi delatum est, nō hominis. Cura ut præstes quod suscepisti, domino rationē redditurus. Quo firmior sit apud uos huius epistolæ

Tempus redimendes

stolæ fides: rursum salutē ascribo uobis omnibus meapte manu, nempe Pauli, uobis non ignota. Memores estote uinculorum meorum, quæ uestra causa gesto: & sic uiuite, ut horum me non poeniteat. Fautor Iesu semper adsit uobis, Amen.

Paraphraseos in Epistolam Pauli ad Colossenses finis.

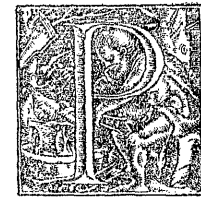
IN EPIST. PAULI AD THESSALONICENSIS PRIOREM
argumentum, per Des. Erasimum Roterodamum.

Thessalonica Macedonia metropolis est, unde & regionis incolæ Thessalonenses appellati. Hi in fide semel accepta tanta constantia perstiterunt, ut & Pauli exemplo, ciuium suorum persequutiones infractio & alacri pertulerint animo: nec ullo pseudapostolorum suauo quiterint ab euangelica institutione deflecti. Quod ueritus Paulus, quem non latebat pseudapostolorum improbitas, cum ipsi non liceret illos inuifere, misit Timotheum, ex quo reuerso cum didicisset illorum constantiam, collaudat eos, gratias agens Deo. Atq; id quidem agit capite primo & secundo. In ceteris tribus instituit eos in uarijs pietatis officijs, subindicans esse inter eos, qui nondum omnino puri essent ab omni libidine: nec deesse qui ocio dediti grauerent alios, item qui inquieti ipsi turbarent ecclesie tranquillitatem, quos corripit iubet. Præterea qui de resurrectione nondum satis confirmata essent opinione, cum defunctos ita lugerent, quasi perissent, ac non potius ad meliora demigrasset. Hos instituit atq; cōfirmat. Rursum alios disputasse de die aduentus domini, quasi is præcisci prædiciq; possit, cum incertus sit omnibus. Verum eum ait subitum, & præter omnium expectationem adfuturum, quo magis sumus ad omne momentum parati. Scripsit ab Athenis per Tychicum ministrum iuxta Græcorum inscriptionē, cui collegam addunt Onesimum nostra argumenta, quæ incerto autore leguntur in uulgatis exemplaribus. Argumenti finis.

IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI

AD THESSALONICENSIS PRIMAM PARAPHRASIS
per Des. Erasimum Roterodamum.

PAULVS & Sylluanus ac Timotheus cōgregationi Thessalonensium consentienti in deum patrem, & in dominum nostrum Iesum Christum, à quibus contingat uobis gratia & pax. Vestro profectui, sicuti par est, gratulantes, semper agimus gratias deo, uestro omnium nomine uestri mentionem facientes, quoties cum Deo sacris precationibus colloquimur, quod nunquam nobis nō ueniat in mentem, quantum præstiteritis in tuenda fidei uestræ profectio: ne: deinde quantum laboris exhauseritis ob charitatem, quam habetis erga præcones Euangelij, quam fortiter & constanter omnia pertuleritis, freti spe & expectatione præmiorum, quæ dominus noster Iesus Christus promisit in uita futura, qui ob nomen ipsius huius uitæ negligunt incōmoda. Non peribit uobis merces recte factorum, rependet is, qui spectauit quo animo feceritis, deus & pater noster. Scitis ipsi fratres dilecti, nō humana persuasione uos esse mutatos, sed uoluntate diuina ad hæc selectos fuisse. Neq; enim sic prædicauimus uobis euangelium, ut præter uerba nihil adferremus uobis, imò dei potentia miraculis confirmauit sermonem nostrum. Datus est & per nos spiritus sanctus, neq; quicquam omnino defuit, quod plenam faceret euangelicæ doctrinæ fidem, quando quidem per nostrum euangelium consequuti estis, quicquid ad aliorum prædicationem consequuti sunt Iudæi. Atq; hic quàm pure, quàm submisse, quàm laboriose nos gesserimus apud uos, ipsi testes estis. Nihil enim non pertulimus, quo uos Christo lucrifaceremus. Neque uos præbuisitis degeneres discipulos, sed nostrum exemplum estis imitati, imò nō nostrum, sed dñi Iesu, qui sic deiecit sese, sic perpeffus est omnia, ut nos sibi lucrifaceret. Adeo enim non respicistis euangelium nostrum, ut huius gratia quamuis graues ac multas afflictiones pertuleritis non modo fortiter, uerum

etiam multo cum gaudio, quod animis uestris suggessit spiritus sanctus, quæ accepistis ad nostram prædicationem, arrabonem interim futuræ felicitatis, cuius spe dulce est etiã, quicquid hic malorum infligitur, ob euangelium Christi. Tam insignis fuit fidei uestre fortitudo, ut exemplo fueritis omnibus credentibus in reliqua Macedonia & Achaia. In tantum enim commouit omnium animos exemplum urbis Metropolitanæ, ut euangelij fama, tubæ clangentis ritu, late perfonuerit: ardorem fidei uestre, quã habetis erga deum, diuulgans nõ solum in Macedonia & Achaia, uerũ in cæteris quoq; regionibus omnibus, ut iam nihil necesse sit à nobis prædicari pietatẽ uestrã. Etenim si quando tenamus his de rebus narrare, ipsi potius ultro narrant nobis, prius docti celebri rumore, quàm nostra oratione, quomodo nos primũ uos adierimus, doctrinam euangelicã prædicari, quantaq; promptitudine nos exceperitis contemptis periculis, quæ nostra causa uidebantur uobis imminere, quantaq; facilitate traducti sitis à maiorum superstitione, qua simulacra dæmonum colebatis, ad cultum dei, ut posthac detestantes falsos ac mortuos deos, serueritis deo uiuo ac uero, cuius promissis freti, pro nihilo ducitis huius uitæ cõmoda, pariter atq; incõmoda, expectantes ut filius eius Iesus, per quẽ nos asseruit in salutẽ, ac nobis futuræ uitæ præmia pollicitus est, rursum adueniat e cœlis, exhibiturus palam orbĩ que promissit. Nam hũc in hoc excitauit ad uitã, ut & nos per illũ retinuiseremus, fructuri cũ illo bonis immortalibus, qui hic pro illo mala huius mundi perpetimur. Nec erit nobis tum formidabilis huius aduentus, quos ipse suo sanguine purgatos à peccatis deo recõciliabit, & ab æterno supplicio liberabit, quod nostris cõmissis debebatur.

CAPVT II

Nam & ipsi
scitis fratres

VID autem attinet cõmemorare, cum ipsi nõ ignoretis, licet non accesserimus ad uos, cum fastu & supercilio, grandia quædam uerba trutinãtes, aut magnificam aliquam philosophiam præsentantes, tamen aditum nostrũ non fuisse inefficacem. Imò cum & antea Philippiã multa pertulissetis, quemadmodum ipsi nostis, multisq; essemus affectu cõtumeliosũ unã cum Sila, ob Pythonem eiectum à puella, quam tenebat, nihilo secius tamen freti auxilio Dei nostri, non ueriti sumus & apud uos libere prædicare Euangelium Christi, non sine graui discrimine; quod si rem commenticiã & inanem uobis prædicassetis, nunquã eius causa capitis discrimen adissetis. Nam qui ex sese docent, quod à Christo non acceperunt, & docent ad suum quæstum, hoc agentes, ut alijs imponant suo lucro: his nec adest autoritas, & protinus se subducunt, ubi metuunt capitis aut rerum suarum discrimen. At doctrina, ad quam uos inuitauimus, haud fuit cõtumenticia, fucataq; aut ad imposturam instructa, neq; sub eius pretextu cœlauimus artes impuras, quemadmodũ faciunt pseudopostoli: neq; dolo quicquam gessimus, aliud præ uobis ferentes, aliud spectantes, ac sub Christi titulo, nostrũ agentes negociũ, eorũ more, qui se faciunt apostolos: sed quemadmodum deus per filium suum ad hoc munus nos delegit, ut sincere cõcreditum euangelium prædicaremus, ita prædicamus omnibus, non ut apud homines ineamus laudem aut gratiam, sed ut deo nostram functionem probemus, qui penitus inspicit corda nostra, atque ex his quæq; æstimat. Neque enim cuiquam sumus adulati, cuius rei uel ipsi testes estis, neq; sermonem euangelicum uestraq; credulitatem uertimus in quæstum nostrum. Testis est nobis huius animi Deus ipse, neque uenati sumus ex euangelio gloriam humanam, uel apud uos, uel apud ullos alios, cum potuerimus autoritate nostra supercilioque uti, non minus, quàm pseudopostoli, qui cum inania doceant, & ad suum compendium, tamen honorem & obsequium à uobis exigunt. At nos memores quid deceat apostolos Christi, qui sese submisit nostræ salutis causa, non uindicauimus nobis fastum ac supercilium, sed placidos nos ac mites præstitimus inter uos, haud sæuientes uelut in discipulos, sed omni lenitate morigerates imbecillitati uestre, nõ aliter quàm si mater nutrix foueat teneram ætatem filiorum suorũ, sic & nos affectu propensi in uos, ex animo cupiebamus impartire uobis, non solum Euangelium dei, uelut pabulum animarum uestrarum, uerum etiam propriam uitam impendere: non quod à uobis quicquã speraremus præmiũ, sed quod uos ex animo charos haberemus, haud secus ac mater diligit filios suos. Nõ exprobramus officium, sed testamur affectũ. Nam ipsi ministri fratres, ut uestra causa nullum laborem, nullum sudorem suggerimus: nihil aliud sitientes

Sed facti sumus paruuli

sitientes aut captantes, quàm salutem uestram: & adeo nihil mercedis uenantes à uobis ut opera manuaria, nocturna, diurnaq; nobis pararemus uictum, ne cuiquam uestrũ esse mus oneri. Pseudopostoli suum euangelium in uos ingerunt, & extorquent quantum possunt, nos uobis gratuito prædicauimus Euangelium dei. Et uos mihi testes estis, & deus ipse testis est, quàm sancte, quàm iuste, quàm inculpate gesserimus nosmet erga uos, qui credidistis, quod ipsa re cõpertum habetis, quàm sincero affectu cuncta fecerimus, ut erga quæq; uestrum sic fuerimus affecti, tanquam pater quiuis erga liberos suos, nunc obsecrantes uos, nunc consolantes, nunc obtestantes, non ut nobis daretis quicquã, sed ut uitam ageretis deo dignam, qui uos prius alienos ab omni pietate uocauit per fidem ad studium ueræ pietatis, & per afflictiones temporarias asciiuit in regnum suum, & gloriam immortalem. Bene habet, agnoscitis beneficium dei, quapropter & nos illi gratias agimus indefinenter, qui sic afflauit animos uestros, ut cum nos humiles uenissetis ad uos, nulla dignitatis specie cõmendati, simul atq; audissetis à nobis euangelij doctrinam, non acceperitis tanquã sermonem, aut fabulam humanã, sed tanquã sermonem ab ipso deo profectum, sicuti re uera erat. Nam ille uobis per nos loquebatur. Dilutus & inefficax est sermo humanus, sed efficax est sermo dei, qui simul atq; haustus est uobis, nõ fuit ociosus, sed exerere cœpit uim suam in uobis, ita ut satis appareret uos eundem cepisse spiritum, qui mox imitari cœperitis reliquas ecclesias dei, quæ in Iudæa profitentur Christum Iesum. Quod Christus, quod nos, quod cæteri Iudæi, qui amplectuntur doctrinam euangelicam, passi sunt à suæ gentis hominibus, quibus inuisa est hæc doctrina, hoc & uos passi estis à contribulibus uestris. Nam ut hi dominum Iesum occiderunt, & ante hunc trucidarunt suos prophetas, impatientes ueritatis: ita & nos ueritatis euangelicæ præcones persequuntur, tanta cæcitate mentis, ut & dei iram in se prouocent, cuius uoluntati rebellat, & cunctis hominibus aduersentur, uelut hostes humani generis ac uelut omnibus inuidentes salutem per fidem oblatam, & cupientes omnes secum in exitium pertrahere. Neq; enim priuato quopiam odio sic nobis obstitunt, imò gentium omnium bono inuidet, & ea gratia nobis obturbant, ne prædicemus euangelium gentibus, per quod seruari queant, quali parum sit illos antehac trucidasse prophetas, mox à prophetis Christum, nisi nobis etiam afflictis & extinctis, absoluant cumulum facinorum suorum, & hunc ueluti colophonem imponant impietati suæ, nusquam sui dissimiles, nec unquam ab infania sua resipiscentes: quibus rebus adeo prouocant in se diuinam iram, ut desperandi sint, quippe destinata malicia propellentes ab sese misericordiam dei, & euangelium modis omnibus oppugnantes, cuius unius ope poterat ab exitio recipi. Cæterum quo magis amo uos, ob alacritatem ac promptitudinẽ fidei uestre fratres, hoc mihi grauius fuit uestri desiderium, quod aliquantulum temporis à uobis distracto, non licuerit frui conspectu uestro, cuius mira nos habebat cupiditas, licet animo nunquam fuerimus à uobis diuulsi. Et tamen hoc non fat erat charitati in uos nostræ, nisi præsens præsentis aspicerẽ & corporeis oculis. Quapropter nõ mihi satis est uisum, aliquẽ ad uos mittere, aut per literas colloqui, sed ipse Paulus semel atq; iterum conatus sum adire uos, quo magis etiam cõfirmarem animos uestros, sed obstetit hæc conanti satanas, qui per impios Iudæos impediuit meam ad uos profectioem. Quid autem mirum, si tanto teneor uestri desiderio: Nam quid aliud est in hoc mũdo, quo mihi placeam, quo me iactem, quo fretus mihi promittam felicitatẽ? Omnia cõtēno præ euangelio Christi. Quæ nam igitur est spes nostra, aut quod gaudiũ nostrũ, aut quæ corona nostra: nõne inter cæteros, quos ex gentibus lucrifici Christo, uos quoq; estis: Si non apud mundũ, certe apud dominum Iesum Christum. Vbi debellatis hostibus euangelij, palam agetur triumphus in aduentu illius: quæ tum trophæa: quæ monumenta uictoriæ proferã in illa pompa, nisi uos uestriq; similes: interim harũ rerum certa spe fruor: Vos igitur estis in hac uita seges ac materia gloriæ nostræ, uos gaudiũ nostrum, si modo perseueratis in his quæ cœpistis.

CAPVT III

Proinde cũ iam impares essemus desiderio uestri, nec tamen daretur aditus ad uos, uisum est nobis, ut quod per nõs ipsos facere non licuit, per mihi fidelissimum sodalem, ac uelut alterum me facerem. Nos igitur soli resedimus Athenis, atq; inde misimus Timotheũ fratrem nostrum, ac spectatũ dei

Vos testes
estis & deus

ut impleant
peccata sua
semper

Propter quod
non sustinent
te: amplius
mini

ministrum, socium & adiutorem officij nostri, quo fungimur in euangelio Christi: ma-
 lentes interim tam unici tamq; necessarij collegio solatio carere, quam committere ut us-
 quam in prospiciendo rebus uestris cessasse uideremur. Misimus autem nostram gratia,
 sed uestra potissimum causa, uidelicet ut confirmaret & consolaretur animos uestris: do-
 cens his afflictionibus, quibus hinc atq; hinc pulsor, neq; quicquam labefactari meum ani-
 mum, & magis etiam prosperari gloria euangelij, ne quis uestrum ob meas afflictiones, quas
 auditis, turbaretur. Neq; enim uobis nouum uideri debet, si haec accidunt euangelij pra-
 conibus, cum me iam pridem sciretis in hoc ipsum delectum a deo, ut mei corporis affli-
 ctionibus illustrarem Christi nomen, praecceptorem ac dominum hac in parte referens.
 Etenim iam tum cum apud uos praesentes essemus, hoc ipsum praedicebamus, fore ut
 ob euangelium afflictionem pateremur. Quod tum praedixeram fore, iam fieri uidetis,
 quemadmodum & ante uostis factum. Mihi nihil inopinatum accidit, neq; uobis non
 praedictum: quo minus est causa, cur animo labefactemini. Ergo cum pro mea ingenti
 de uobis sollicitudine, qua tuta etiam timeo, non ferrem desiderium uestri, Timotheum,
 ut dictum est, misi ad hoc, ut per hunc quodammodo praesens cognoscerem fidei uestrae
 constantiam, & explorarem, si quos ex uobis imbecilliores tentasset ille, qui nunquam
 non uigilat ad subuertendos bonos, & in his perisset mihi labor meus. Nuper autem cum
 Timotheus a uobis redisset ad nos, nobis laetum adferens nuntium, ac referens & fidei
 uestrae robur inconcussum, & charitatem pristinae similem, quo deq; disiunctio nostra non
 aboleuisset apud uos nostri memoriam, sed hanc apud uos iugem ac perpetua esse, uosq;
 semper mutuo nostri uidentis desiderio teneri, quemadmodum nos habet desiderium uiden-
 di uos: nihil est necessitati aut malorum, quibus premor, quod non aequo animo feram,
 postea q; cognoui uestram fidem esse in tuto, cui metuens, ipse mihi non metuebat. Ego
 mihi uideo incolumis, si uestra incolumis est fides. Nunc uiuimus, & ab omni discrimi-
 ne uidemur erepti, si uos auxilio Christi Iesu persistitis in eo, quod coepistis. Non piget
 horum malorum, si fructus respondet in uobis, quorum gratia haec perpetior. Quod
 quoniam uideo fieri, ut indies latius Euangelium crebrescat apud gentes, quas gratias
 tanto beneficio pares, Deo possumus referre, cuius beneficium nobis contigerit, in hisce
 malis tam insigne gaudium, quo de uestro profectu gaudemus ex animo, teste Deo no-
 stro, cuius bonitati debetis, quod persististis, a quo nocturnis & diuinis precibus & il-
 lud maiorem in modum flagitemus, ut eiusdem beneficium liceat aliquando uestro con-
 spectu frui. Praestat aliquid praesentia, quod nec literae, nec nuntius quamlibet fidus pra-
 stare possit. Hac igitur gratia cupio uidere uos, ut si quid etiam desit Euangelicae disci-
 plinae, id suppleam ac faciam. Caeterum precor ut quando per impios homines non li-
 cet, ipse deus ac pater noster, & huius filius Iesus Christus dominus noster, sub motis im-
 pedimentis, aperiat mihi uiam ad uos, simulq; uos dotibus suis sic interim augeat, ut ma-
 gno gaudio uos conspiciere possim. Id erit si uos abundantes & exuberantes reddat mu-
 tua inter uos charitate: nec inter uos tantum, uerum erga cunctos homines, quemadmo-
 dum & nos erga uos omnes eximiam quandam habemus charitatem, uel mori parati
 pro uestra salute: atq; ita confirmet corda uestra, ut integritas uestra nulla ex parte cul-
 pari possit, non solum apud homines, sed multo magis apud deum, & patrem, quem ni-
 hil fallit, in aduentu domini nostri Iesu Christi, cum in conspectu sanctorum omnium
 palam erit, non solum quid quisq; gesserit, uerum etiam quo quisq; animo gesserit.

Quonia nunc
uimimus

Et comple
mus ea

De caetero
ergo fratres

Q UOD superest fratres rogamus uos, & exhortamur per dominum Iesum,
 quando iam satis a nobis estis edocti, quomodo uos gerere debeatis, & qui-
 bus studiis placere Deo, date operam ut in eo, quod didicistis, non solum
 perseueretis, uerum etiam quotidianis profectibus uos ipsos superetis. No-
 stis enim ac meministis, quae praecpta tradiderim, non meapte autorita-
 te, sed domini nostri Iesu Christi. Nihil istorum praecipis, quae uobis inculcant pseudapo-
 stoli, de legis Mosaicae ceremonijs, de praecellentia uisusq; angelorum, per quos sit ad-
 tus ad salutem, sed ea duntaxat, quae sciebam esse grata Deo. Nam haec est uoluntas dei,
 ut uos sanctos & incontaminatos praestetis: nec animo solum casti sitis, sed & corpore,
 ut abstineatis a scortatione, qua corpora conspurcantur. Corpora domicilia sunt ani-
 mi: animus

mi: animus hospitium est dei. Ut igitur oportet animum esse purum, ob hospitem deum,
 ita decet corpus esse purum, ob inhabitatorem animum, Proinde nouerit suo quisque
 corpusculo, ceu uasculo fictili, hunc habere honorem, ut purum seruet & illibatum: ne
 que sinat inquinari morbo turpium cupiditatum ac libidinum, quod adeo Christianis
 indignum est, ut nec gentium sit omnium, sed earum, quae non nouerunt Deum: uerum
 existimant nullo uolore, cuiq; licere quicquid libet: & honestum esse, quicquid corpo-
 ri dulce est. Congeminatur autem libidinis malum, si cum fratris iniuria copuletur, ue-
 luti cum alienam uxorem usurpat aliquis. Ne quis igitur aut hic, aut alijs in rebus, sibi
 plus satis usurpando, fraudem faciat fratri suo, propterea quod Deus nihil horum sinet
 inultum, & adeo non proderit baptismus ista patrantibus ut grauius etiam sint punien-
 di, quemadmodum & ante diximus uobis, ac testati sumus. Nec enim ideo Deus nos
 uocauit ab instituto uitae prioris, ut semel loti, rursus in eisdem fordes reuolueremur,
 sed ut innocentiam semel gratis datam uitae sanctimoniam puritateq; tueremur. Neq; sce-
 ditate libidinum expellamus a nobis spiritum sanctum castitatis amatorem. Haec, in-
 quam, & testatus sum, & rursus testor, non esse mea praecpta, sed Dei. Proinde qui
 aspernatur, non hominem aspernatur admonentem, sed Deum autorem aspernatur, qui
 ideo spiritum suum sanctum impartit uobis, ut illius afflatu sanctimoniam amplectere-
 mini. In hunc contumeliosus est, quisquis corpus suum turpi libidine polluit. Caeterum
 de charitate Christianorum erga Christianos, non arbitror necesse, ut uos admoncam
 hisce literis. Nam ipsi ultro diuinitus docti estis per spiritum Christi, quae haulistis, ut uos
 inuicem diligatis. Id enim re ipsa declaratis, Christiana charitate prosequentes cunctos
 fratres, non solum qui sunt Thessalonice, sed etiam qui in tota Macedonia. Non igitur horta-
 bor, ut quod facitis ultro, faciatis, sed ut quod facitis admonitu spiritus in hoc superetis
 uos ipsos, semper in melius proficientes. Detis autem operam, ne per ociosos, & aliena-
 rum rerum curiosos, turbeur uestra tranquillitas, sed suum quisque agat negocium.
 Quod si cui non suppetant facultates, manibus proprijs sibi pareat, unde & sibi suppe-
 ditet, & alijs egentibus impartiat, quemadmodum & ante praecipimus uobis, ut uos
 geratis cum decore erga eos, qui sunt alieni a professione Christi, apud quos mendi-
 care, aut ob inopiam impudentius agere, turpe sit uestrae professioni. Quin potius hoc
 suae cuique manus praestent, ne qua re sit opus. Et facile suppetit illi, qui paruo conten-
 tus est. Porro quod attinet ad resurrectionis mysterium, non patiar uos quicquam late-
 re, ne impotentia dolore lugeatis eos, quasi perierint, qui freti promissis Euangelij ob-
 dormierunt, ne lugeatis inquam ad exemplum gentium, ideo lamentantium mortem suo-
 rum, quod non sperent unquam reuicturos. At Christianorum mors nihil aliud quam
 somnus est, unde expergiscetur in aduentu Christi, longe iam felicius uicturi. Cur enim
 non speremus in membris fore, quod factum scimus in capite? Nam si uere credimus,
 quod Iesus mortuus est nostro more, & reuixit ad immortalitatem, sic futurum creda-
 mus oportet, ut Deus pater, qui resuscitauit Iesum, & eos qui Iesum professi, & illius
 promissis confisi obdormierunt, unam cum illo adducat rediuuos in aduentu filij, ne ca-
 piti suo desint membra. Non referimus uobis humanae fabulam, sed quod ab ipso Chri-
 sto didicimus, uidelicet quod nos, quos aduentus domini residuos hic ac uiuos reperiet,
 non ante sistemur in conspectu Iesu, quam ij qui mortui fuerint unam sistantur. Dixerit
 quispiam, qui poterunt sisti, qui sepulti sunt & in puluerem redacti: Ipse dominus Iesus,
 per angeli uocem, diuina tuba de caelo personantem excitabit illos, adhortans, ut exper-
 recti properent, ac protinus qui obdormierant hac spe, reuiuiscant, & exurgent e monu-
 mentis. Id ubi factum erit, nos qui residues ac uiui reperti fuerimus, in aduentu Christi unam
 cum illis rediuuius, subito rapiemur per nubes, ut in aere domino occurramus, atq; inde
 nos secum auhet in caelum, iugiter secum uicturos. His itaq; sermonibus uos inuicem
 consolamini, ne grauius uos discruciet mors piorum, dignior quam gaudijs & gratula-
 tionibus prosequamini, quam lamentis.

Sicut & gen-
tes quae igno-
rant deum

De charitate
autem frater-
nitatis

Nolumus au-
tem uos igno-
rare fratres

M O DUM & ordinem resurrectionis habetis, quando id scire uestra referebat. Ca-
 eterum tempora, temporumq; articulos, quando sint haec futura, nihil attinet
 uobis scribere, & adeo non conducit, ut nec dominus tale quiddam a se flagitan-
 tibus discipulis, uoluerit aperire. Siquidem ipsi plane nostis, & ante a nobis
 edocti

edocti, quod dies ille domini, non aliter obrepet orbi inexpectatus, quam fur nocturnus obrepat dormientibus, ac tum potissimum opprimit oscitantes, quum minime expectabatur. Quum enim isti, qui non credunt euangelio, in medijs delicijs dixerint, nihil est periculi, sed pacata tutaq; omnia, non ueniet dominus, tunc illis repente instabit exitum; quemadmodum grauidam mulierem subitus dolor partus occupat, ante diem expectatum. Nec erit effugium prius oppressis, quam senserint. Dies metuendus ijs, qui nunc excacati uitijs suis, nocturnam agunt uitam; uobis fratres non perinde metuendus, ne uos improuisos opprimat. Vos enim omnes, qui Christum sequimini, non pertinetis ad regnum tenebrarum, sed ad regnum lucis ac dei, praesertim si studio pietatis nostrae professioni respondeamus, atq; ita uiuamus, ut appareat nos in luce uigilare, non in tenebris sterere. Proinde si nolimus opprimi, ne dormiamus, quemadmodum faciunt caeteri qui non norunt lucem Christi, sed uigilemus ac sobrii simus, animo semper circumspectantes, ne quid per incogitantiam admittamus, quod oculos hominum ac dei offendat. Nam ut qui iuxta corpus dormiunt, nocte dormiunt, & qui uino temulentum sunt, nocte sunt temulentum; ita qui oscitant ac dormitant in uitijs, in animi tenebris uersantur, & qui mundi cupiditatibus, atque illecebris ebrii sunt, in mentis caligine uersantur. At nos quibus illuxit euangelij dies, sobrios ac uigilantes esse decet, semper accinctos ac paratos aduersus subitum insulsum hostis, semper in nostrum exitum uigilantis, munitis armis spiritualibus. Nimirum pro thorace salutis, induiti fidem & charitatem, pro galea spem aeternae salutis. Nec est quod diffidatis. Aderit uigilantibus deus ipse propugnator. Nec enim ideo uocauit nos ad euangelij doctrinam, ut secus, quam illa comonstrat, uiuentes, iram nobis & ultionem dei conduplicemus, sed ut illi parentes salutem cosequamur, opitulante domino nostro Iesu Christo, qui ideo mortuus est pro nobis, ut siue contingat uiuere, per pietatem ac spem immortalitatis cum illo uiuamus, siue contingat mori, cum illo uiuamus immortales. Quod ut magis ac magis faciatis, mutuis hortatibus uos inuicem animate, ac uicissim alius alium excitate ad profectum, quemadmodum & uestra sponte facitis. Quin & illud rogamus uos fratres, ut rationem habeatis eorum, qui laborant inter uos, quicq; praesunt uobis in euangelica doctrina, quicq; admonent uos, quibus rebus oporteat placere Christo, ut cum oporteat omnibus deferre honorem, hos tamen praeter ceteris habeatis in precio, referentes illis charitatem, quam praestant uobis, tot laboribus ac periculis, uestra causa subeundis. Et si quando uos arguunt delinquentes, tamen habete pacem cum illis. Neq; enim odium dignum est qui arguit ut proferat. Quin uos quoque pro sua quisq; portione, ut illorum partes adiuuetis obsecro. Admonete eos, qui suo uiuentes a bitrio turbant ordinem uestrum. Consolamini pusillanimes, subleuate imbecilles, estote lenes ac patientes erga omnes, non modo Christianos, uerumetiam a Christo alienos. Cauete ne quis iniuriam iniuria repenset, ne quis maleficium maleficio retaliet. Nec enim imitari decet malos in re mala, & illorum similes fieri. Imo magis admittendum, ut benefaciatis omnibus, non solum Christiani Christianis, uerumetiam quibuscunq; promeritis, & non promeritis, certi non perire uobis officium fidei uosre Christo. Quare quicquid uobis acciderit, incolumi pietate gaudete semper, indefinenter interpellate deum precibus uestris, in quauis fortuna gratias agite. Sic enim placitum est deo, ut semper sit pro quo gratias agatis patri benefico in uos per Iesum Christum. Quin & illud cauendum uobis, ne ex diuersis dotibus dissidium aliquod oriatur inter uos. Contigit alicui dum linguarum, ut spiritu psallat, quanquam infima dos est, nolite tamen extinguere, fouete potius, ut proficiat ad meliora. Contigit alicui prophetiae donum, ut enarret sensum scripturae mysticum, nolite renescere quicquid dicitur. Illum ferte, ut proficiat: hunc audite, sed cum iudicio, sic tamen, ut ne dicenti molestus obstrepat. Nemo sic suis dotibus faueat, ut contemnat alienas. Omnia probate, caeterum quod quisq; sibi iudicabit accommodum, id amplectatur. Quicquid boni speciem habet, non est aspernandum. Caeterum a malis sic oportet abhorre, ut ab his etiam abstineatis quae mali speciem praeserunt. Sed ad haec omnibus conari studijs uestrum erit. Caeterum deus ipse pacis auctor, cui gratus est consensus & concentus totius hominis in rebus honestis, efficiat, ut totum sancti sitis, & illibati, ut anima spiritui, corpus animae respondeat, spiritus ipse respondeat Deo; ne sit in quo possitis culpari, utq; in hac sanctimonia perseueretis, usque ad aduentum

aduentum domini nostri Iesu Christi. Non est quod diffidatis. Bonae fidei est, qui uocauit uos ad hanc sanctimonia & huius praemia: idem perficiet, quod coepit: praestabit, quod est pollicitus. Fratres, & nostros conatus uestris precibus adiuuate. Salute fratres omnes osculo, non quale saluatorum uulgus ex more porrigit, sed sancto & Christiana digno charitate. Obtestor uos per dominum, ut recitetur haec epistola omnibus sanctis fratribus. Fautor & beneuolentia domini nostri Iesu Christi semper adsit uobis, Amen.

Paraphrasis in priorem Epistolam Pauli apostoli ad Thessalonicenses, Finis

IN EPISTOLAM PAULI AD THESSALONICENSES
posteriorem Argumentum, per Des. Erasmum Roterodatum.

NONIAM non contigit Paulo facultas reuiscendi Thessalonicenses, per epistolam confirmat illorum animos, ut fortiter ferant illatas ob Christum afflictiones, nec ipsis defuturum praemium, nec aduersarijs uindictam. Rursum de die aduentus domini, de quo non nihil attigerat in epistola superiori, monet ne quid commouerentur quorundam dictis, qui asseuerabant illum iam instare, recte, sicuti putant, significans prius abolendum Romanum imperium, ac deinde uenturum Antichristum. Attentius etiam inculcat, coercendos esse, qui ocio & curiositate sua turbarent quietem & ordinem publicum, & ad opus adigendos, cum ipse Paulus apud eos manibus suis laborarit. Scripsit Athenis per eisdem, per quos misit priorem Epistolam, ut nostra quidem docent argumenta. Argumenti Finis.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM
PAULI AD THESSALONICENSES POSTERIOREM,
PER DES. ERASMV M ROTERODAMVM.

AVLVVS & Syluanus ac Timotheus coetui credentium, qui Thessalonica conspirati sunt, & consentiunt in Deum patrem nostrum ac dominum Iesum Christum. Semper gratias agere debemus deo, pro sua magnifica in uos liberalitate, magnificas, qui non solum illius ope persistatis in his quae coepistis, uerumetiam indies magis ac magis exuberetis in fide ac mutua inter uos charitate, in tantum, ut iam non arbitrer necesse uos aliorum exemplis accendere ad studium pietatis, cum potius ipsi gloriemur de uobis apud alias ecclesias dei, uestro exemplo caeteros ad uirtutem inflammandos, commemorando patientiam uestram, fideiq; constantiam in omnibus persecutionibus uestris & afflictionibus, quas suffertis, ut in uobis posthac declaretur iustum dei iudicium: dum uos hic pro ipsius nominis gloria uexatos admittet in consortium regni sui, contra, qui uos ipsius odio persequuti sunt, tradet supplicijs aeternis. Siquidem erit hoc iustitiae diuinae, utriusq; rependere praemium factis dignum: ijs qui affligunt innocentes, afflictionem; & uobis, qui nobiscum affligimini, nobiscum largiri refrigerium ac solatium in illo die, cum apparebunt Euangelica promissa, palamq; sese orbi ostendet e caelo dominus Iesus, non iam humilis, quemadmodum apparuit aduentu primo, sed stipatus angelico satellitio, sicuti decet potentem principem, non iam mitis ac placidus ad sanandos improbos, sed armatus horrendo flammeoq; incendio, inflictorus ultionem ijs qui hic noluerunt nosse deum, nec obedierunt euangelio domini nostri Iesu Christi, ut experiantur iustum ac potentem, qui misericordem ac mitem despexerunt, ac uel suis supplicijs docti, fateantur esse uera, quae praedicauit Euangelium. Nam isti, quoniam impietatis suae finem nullum fecerunt, poenas luent in aeternum, ubi conspexerint diuinam illam domini faciem, ac maiestatem fortitudinis illius, quem huc imbecillum ac humilem contempserant. Primum enim uenerat, ut seruaret omnes, tunc ueniet, ut exhibeat se gloriosum, non in seipso tantum, sed in omnibus etiam membris

bris suis, quæ sunt homines pii, ut admirandus appareat in omnibus qui ipsius crediderunt Evangelio. Nam tum palam omnibus exhibebuntur in uobis ea, quæ nobis testimonium perhibentibus Christo credidistis, impijs aspernantibus ac diffidentibus: qui dies ut uobis sit prosper ac lætus, non desinimus dominum precari pro uobis, ut quando quidem placuit illi uocare uos ad spem huius gloriæ, idem dignetur adesse uobis eò conuictibus, ut uita uestra congruat professioni, utq; quod pro sua bonitate cepit in uobis, cõsummet ac perficiat: addatq; robur animis uestris, ut fortiter tolerandis afflictionibus impiorum, declaretis quàm ualeat in uobis certâ spes felicitatis æternæ, cuius gratia negligitis & corporis uitam: ut quemadmodum Christus illustrauit patris gloriam morte sua, ac uicissim ab illo fuit illustratus resurrectione, ita nomen domini Iesu Christi glorificetur nunc uestra tolerantia, uosq; uicissim per illum glorificemini in die aduentus illius, non iuxta meritum uestrum, sed iuxta beneficentiã Dei nostri & domini Iesu Christi, sine quorũ ope, uester conatus futurus erat inanis.

CAPVT II

Rogamus aut
uos fratres

Et nunc quid
detineat scitis

Aeterum illud uos oramus fratres per hunc aduentum, de quo modo diximus, domini nostri Iesu Christi, perq; consortium gloriæ, per quod mēbra tunc aggregabimur capiti, ne cito dimoueamini à uestra sententia, si profertur aduentus illius: aut ne consternemini animis, neq; per fictam prophetiam, neq; per asseuerationem probabilem, neq; per epistolâ nostram nomine missam, quasi tam inster aduentus domini. Ne quis uobis imponat ullo modo. Nam dominus non est aduenturus, nisi præcesserit defectio, & ni prius apparuerit homo ille scelerosus, filius perditus, ut Christo multũ dissimilis, ita illi aduersarius, qui effertur, non solum supra filium dei, sed supra omne quicquid dicitur deus, aut numen religiose colendum, adeo ut in templo dei sedeat, ostēans seipsum pro deo. An nō meministis, quod cum ad huc essem apud uos, hæc dixerim uobis? Et nunc scitis quid obset, quo minus aduentat Christus, nimirum ut ille scelerosus, de quo dixi, suo tempore palam exerceat suam tyrānidem in sanctos. Nā nunc clanculũ agit per illũ uis impietatis, perq; homines impios diaboli sicut in euāgelij professores, nec, ut ex me scitis, quicquā in mora est, quo minus palam aperiat sese Christi aduersarius, nisi ut interim quisq; quod tenet obtineat, donec illud regnũ, quo cetera cohercentur omnia, tollatur de medio. Id ubi factum erit, tunc sese proferet in apertum iniquus ille, omni prestigiorũ & imposturarum genere instructus, in pernitiẽ humani generis. Sed hunc diabolico afflatu tumultuantẽ, dominus Iesus conficiet potenti spiritu oris sui, ac falsa diuinitatis specie factantem sese prorsus obscurabit & abolebit claritate aduentus sui, non aliter q̃ ex orienti solis iubar cedunt spectra nocturna, & euanda rerum simulacra. Nam aduentet impostor ille satanę spiritu instructus, qui per hunc exeret uim suam, quoq; crudelius sauiat, nō solum armatus erit ingēti potētia, qua terreat animos hominũ, uerumetiam signorum ac miraculorũ mendacibus prestigijs, quibus sic imitabitur Christũ, ut olim apud Aegyptios Magi sunt imitati Moysen: breuiter, nullo non genere fraudis ad impietatem erit armatus. Sed is nihil proficiet, nisi in malum eorũ, qui & alioqui suapte pereunt incredulitate. Meretur enim hoc illorũ pertinax aduersus Christũ rebellio: digni sunt hoc præmio, ut qui Christũ, & pro sua charitate seruare cupientem omnes, & pro sua ueritate patefacientẽ ea, quæ pertinebant ad salutem, non receperũt, per quem poterat esse salui: nũc permissu dei ualeat apud illos falsitas pro ueritate, ualeat tyrannis pro charitate, ualeat extincor pro seruatore: tamq; credant mendacijs hominis scelerati, qui filio dei uera prædicanti credere recusarunt. Ita fiet, ut qui & alias ob obstinatã incredulitatẽ suam erant perituri, tũc omnibus palam sit eos merito perire, qui Christũ sint auersati, ac mox approbauerint impostorem ac sceleratũ. Hæc repetas, ut illos declarabit exitio dignos, ita uestram constantiã magis etiam illustrabit. Quo nomine semp debemus gratias agere deo, fratres mihi Christiana charitate dilecti, quod non passus sit uos in errore persistere, sed elegerit uos ab initio seruandos, non per legem Mosaicam, sed per spiritum suum, largitorẽ sanctimoniarũ, perq; obedientiã, qua simpliciter credidistis ueritati. Ad hæc ut uos delegerat ab æterno, ita uocauit per euangelium nostrum, ut uestra salus, qui iudeis diffidentibus, credidistis, accederet ad gloriam domini nostri Iesu Christi. Verum ac germanum euangelium tradidi uobis, non est quod aliud requiratis. Itaque in eò persistite fratres, ac tenete quæ uobis tradidimus, quæq; à uobis didicistis

In sanctificatione spiritus

didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Ad hæc omni uigilantia conuicti uestrum fuerit. Ceterum ipse dominus Iesus Christus, ac deus paterq; noster, qui ultro dilexit nos, uocatos ad salutẽ, ac per spiritum suum dedit nobis interim in his afflictionibus consolationẽ æternam, bona spe expectantibus præmia uitę cœlestis, non nostris meritis fretis, sed beneficentiã gratuita ipsius, magis ac magis consoletur corda uestra, uosq; confirmet ac stabiliat, ut perseueretis in omnium sermone, tum factio bono.

CAPVT III

Quod superest fratres, quemadmodum nos nostris apud Deum uotis adiutus/ De cetero
mus salutis uestræ negocium, ita par est, ut uos uicissim meos conatus uestris/ fratres
apud eundem precibus prouehatis, ut quemadmodum euāgelica doctrina ce-
leriter ac feliciter apud uos increbuit, ita discurrat ac diuulgetur apud omnes,
Id quo fiat expeditus orate, ut illius ope liberemur ab absurdis ac peruersis hominibus,
qui modis omnibus obstant, quo minus liceat inoffense disseminare doctrinam Christi.
Nec enim omnes credunt euāgelio qui audiunt euangeliũ, nec tamen est quod ob horum
impios conatus diffidatis. Oppugnant euangeliũ, sed non expugnabunt, nimirum fido
propugnatore domino Iesu, qui confirmabit uos aduersus horum improbitatẽ, & custodiet uos à malo, perficietq; quod cepit in uobis, quoniam uerax est in promissis. Nō de futuro est uobis illius auxiliũ, modo ne uos illius bonitati defueritis, adiuuabit ille, sed conantes. Atq; hæc dicimus, non quod dubitemus de uestra constantia, imò confidimus de uobis, opitulante domino Iesu, quod quæ præcepimus uobis, ut facitis, ita sitis in posterum facturi. Porro dominus Iesus suo fauore dirigat corda uestra, quo recto cursu semper pergant ac proficiant in charitate dei, & expectatione Iesu Christi. Caritas dabit, ut indefinenter studeatis de omnibus benemereri, quemadmodũ deus beneficus est in omni expectatione aduentus Christi præstabit, ut afflictiones omnes fortiter toleretis. Quod si quis est inter uos, qui contempta ratione uiuendi, quam uobis iuxta regulam euangelicam præscripsimus, suo uiuat arbitratu, & ociosus ipse turbet publicũ ocium uestrũ, atq; ipse nihil agens, curiosus sit alienarũ actionum, præcipimus uobis autoritate domini nostri Iesu Christi, ut ab huius cõsuetudine, si Christianus fuerit, uos semoueat. Neq; enim pigebit alios imitari nostrũ exemplum, si licet fungeremur apostolico & honore et onere, tamen nō grauati sumus apud uos in ordinem cogi, neq; quicquã nobis ultra ceteros uindicauimus, adeo ut ne panẽ quidẽm acceperimus à quoquam, sed obliti dignitatis nostræ, nocturnis diurnisq; laboribus, atq; operis manuarijs ipsi paruimus nobis, quæ postulat uita necessitas, ne cuiq; essemus oneri. Non quod existimaremus, id nobis non licere, quod ceteri faciunt apostoli, sed nolimus uti iure nostro, quo nosmetipsos formam atq; exemplar præberemus, quod ceteri non grauarentur imitari. Quod re præstitimus, id sermone quoq; præcipiebamus uobis, ut si quis nollet operari, is nec ederet. Meretur alimoniam, qui noctibus atq; diebus uigilant pro salute uestra. Ceterũ ociosa curiositas, & inertia curiosa non meretur subsidium. Nā audiuimus inter uos esse quosdã, qui suo ocio turbant ordinem uestrum, abhorrentes ab opere, & ita nihil habentes proprii negocij, ut interim curent aliena. Adhuc nominibus illorũ parco, sed quicq; huiusmodi sunt, eis præcipimus, atq; si malunt, obtestamur per dominũ nostrum Iesum Christum, ne per ocium suum turbent publicã quietem, ne uel ipsi nihil agentes obstrepant alijs occupatis, sed ipsi quoq; cum quiete operantes, suis ipsorum manibus sibi uictum parent potius, q̃ alijs molesti sint improbis flagitationibus. Digni quidẽ illi, quibus negetur quod petunt, sed tamen humanitatis est Christianæ, etiam parum dignis succurrere, uel ob hoc ipsum quod homines sunt, & forsitan aliquando meliores futuri. Vos igitur fratres, nolite defatigari benefaciendo, dignis pariter atq; indignis. Quod si quis contemnit obedire monitis nostris, quæ & præuens uobis tradidi, & absens scribo, satis supplicij sit charitati Christianæ, ut alatur quidem, quitalis est, sed tamen notetur, submotus à familiaritate uestra, tantum in hoc, ut pudore, correctus resipiscat: neq; uelut inimicũ prorsus alienetis, sed potius admonete uelut fratrem errantem, quem sanatum uelit, nō perditum, ita uitantes familiaritatem, ut animo tamen diligatis. Nam hoc est charitatis diuortium nō nisi ad tempus susceptum, quo resipiscat qui deliquit. Ceterum ipse dominus Iesus pacis autor, largiatur uobis perpetuam pacem in omnibus uestris negocijs. Dominus semper ad sit uobis

bis omnibus. Rursum salutē uobis ascribo meapte manu, nempe Pauli. Hoc symbolum obseruabitis in omnibus meis epistolis, siue ad uos, siue ad alios scriptis. Sic enim scribo, ne per subdititas epistolas quisquam uobis imponat. Fautor ac beneuolentia domini nostri Iesu Christi iugiter adsit uobis omnibus, Amen.

Paraphraseos in posteriorem Epistolam Pauli apostoli ad Thessalonicenses, Finis

DES ERASMVVS ROTERODAMVS

OPTIMO PRAESVLI ET EIDEM CLARISSIMO

principi Traiectensi Philippo à Burgundia S. D.

VM HIS CE mensibus arua passim nuda sterilitaq; iaceāt, ornatissime praesul, literaria tamen seges nunquam non aliquem fructum aedit. Nec est ulla tam rigida bruma, quin ex studiorum agris prouentus aliquis re deat. Mihi porro uisum est aequum, ut hinc nonnulla portio decideretur episcopo, uelut huius agricolationis principi. Etenim cum rem euangelicam pro nostra uirili adiuuamus, aliqua ex parte in uices tuae sollicitudinis succedimus. Id autem eo feci libentius, quod argumentum etiam ipsum ad hoc ipsum inuitaret. Explicauimus enim paraphrasi epistolas diui Pauli, ad Timotheum duas, ad Titum unam, quibus adiecimus, ceu coronidis uice, quam scripsit ad Philemonem, ne sola relinqueretur, cum sit ultima, licet argumento dissimili, quamquam in Paulo nihil est, quod non pertineat ad episcopum. Siquidem in tribus superioribus mire depingit ac repraesentat imaginem germani uereq; Christiani praesulis, & quibus dotibus praeditum oporteat ad tam arduam prouinciam adscisci, & quibus officijs obire munus delegatum. Nam quam sit ardua res inculpatum episcopum agere, quanta rursus perniciēs sit humanae uitae parum syncerus custos dominici gregis, uel illud arguit, quod non alia de re Paulus unquam instantius ac magis anxie praeeperit. Quoties enim identidem inculcat & infigit eadem? Quoties obsecrat, obtestatur, adiurat per omnia sacra, nunc blandiens, nunc pollicitans, nunc territans, nunc suo, nunc Christi exemplo prouocans. Iam cum Paulus sic metuat ipsos, quos ipse sua doctrina formarat, quos suis ipsius manibus impositis ordinarat, quorum fidem & integritatem tot modis perspicam & exploratam habebat, quanto plus hodie periculi est, tam difficile munus cuius temere crederet? Olim singulis ciuitatibus singuli praesidebant episcopi. Atque in his ipsis sane, quota portio erat Christi religionem profitentium? Ut ne dicam quod illis temporibus seruebat adhuc in peccatoribus hominum Christi sanguis, utpote recens effusus: ardebat adhuc ignis ille coelestis, qui dabatur à bapuzmo. Quorum utrunq; nunc, nescio quomodo refrixisse uidetur in moribus nostris. Has ob res episcopus, non solum paucioribus praesidebat, uerum etiam uultro parentibus. Proinde mihi non paulo difficilior uidetur hodie praesulem fidum & incorruptum agere, non tantum ob hoc, quod unus tot oppidis praesideat, uerum multo magis quod pleriq; praeter dispensationem euangelicae doctrinae, quae praecipua ac peculiaris est episcopi functio, profanae quoq; ditionis administratione sint onerati. At dictu mirum, quam agre inter se cohæreant mundus & Christus, quam difficile conueniat coelestibus curis ac terrenis. Cumq; multo difficillimū sit alterutrum praestare, uel bonum episcopum, uel salutarem principem, quantum negotij fuerit utroq; districtum, sic moderari negotium, ut nec religioni desis, nec ditioni: sic satisfacere principi mortali, ut principem immortalem non offendas: sic placere aulae, ut non displiceas caelo. Olim quisquis suscipiebat episcopatum, huic statim ad omnes persecutionum procellas praeparandus erat animus. Sed haud scio, an horum temporum tranquillitas, si tamen haec tranquillitas est, plus habeat periculi, quam illorum tempestates. Quamquam autem pro mutato rerum statu fieri non potest, ut per omnia sit eadem gerendi episcopatus ratio, neque protinus damnandum, quod ab illius aetatis exemplo dissidet, nec sinunt rerum humanarum aetna, id semper impetrare praesulem, quod optimum iudicari, quem admodum peritus etiam ac uigilans gubernator, nonnūquam frustra clauo assidens undarum ac uentorum arbitrio

arbitrio rapitur, tamen minus aberrabit ab illa sincera perfectaq; boni praesulis imagine, quisquis hanc Pauli formam, ceu scopum quandam semper habebit praeculis. Ut egregius nauclerus, licet non nihil à recto cursu cogatur deflectere, tamen à Cynosura non dimouet oculos, ne toto (quod aiunt) caelo contingat errare. Si Paulum assequi non licet, est tamen aliquid, illum utcumq; sequi. Ad optima nitenti, non deerit Christi praesidium, cuius uices gerit tua cellitudo, & sine cuius opē frustra est omnis conatus mortalium. Beneuale. Anno M D XIX

IN EPISTOLAM AD TIMOTHEVM PRIOREM

Argumentum, per Des. Erasmus Roterodamum.

IMOTHEVM matre Iudaea, sed Christiana, patre Graeco, Paulus in ministeriū adoptat, probae indolis iuuenē, & sacris literis eruditum; quem tamē ob Iudeos coactus est circumcidere. Quoniam autem huic ecclesiarum curā delegat, sicut & Tito, quas ipse nō poterat adire, instituit eum in functione episcopali, & in disciplina ecclesiae: non sic admodum, ut discipulum, sed ut filiū & collegā. Id quo cum maiore faciat autoritate, subinde apostolicam autoritatē sibi uindicat. Admonet autem, ut reiectis, qui Iudaicas fabulas inueherent; ea doceret, quae essent fidei & charitatis. Deinde principū licet ethnicorū autoritatem, quoniam hinc pendebat ordo ciuitatis, & tranquillitas Reip. adeo non spernendā Christianis, ut pro his orari iubeat. Quid uiros deceat in coetu ecclesiastico, quid mulieres, praescribit. Episcopū depingit cum sua familia. Atq; haec ferme tribus primis capitibus. Deinde admonet ne recipiat Iudaicas fabulas, de ciborū delectu, de uiuendo coūgio. Mox docet qualem se praestare debeat erga grandes natu uiros, erga iuuenes, erga anus, erga puellas, erga uiduas diuites ac pauperes, & ecclesiae stipe alendas, erga adolecentes & suspectae aetatis. Ad haec praescribit, qd praecipere debeat dominis, quid seruis, quid diuitibus. Admonēs modis omnib; reijciēdas cōtētiōsas quēstiones sophistarū, inani doctrinae specie sese uēditātū. Scribit à Laodicea per Tychicū diaconū.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM

PAULI AD TIMOTHEVM PRIOREM, PER

DES. ERASMVVM ROTERODAMVM.

PAVLVS Apostolus, ac legatus, ne quis suspicetur me meū aut humanitatem agere negotiū, & legatus non Moli, aut cuiusquā alterius hominis, sed legatus Iesu Christi, qui & ipse pridē patris uice legatione fungēs bona fide peregit illius negotium, à quo fuerat delegatus. Porro legationem hanc nec ipse mihi uindicauit, nec ab homine suscepi, sed ad eam nō solum uocatus sum nutu aeterni numinis, uerum etiam iussu & autoritate adactus, adeo ut mihi liberū non fuerit deprecari munus, licet arduū, quod iniungebat autoritas dei, quem habemus unicū omnis nostrae salutis autorem. Quicquid enim nobis iniunxit filius aeterni patris, id ab ipso patre iniunctum interpretor, per quem & illi debemus salutē, siue dum huius morte sumus ab aeterno exitio redēpti, siue dum huius praesidio ab urgentibus afflictionū procellis eripimur. A quibus etiā si non cōtingat interim eripi, tamē nihil est quod de incolumitate nostra dubitemus, uidelicet Iesu Christi praesidio freti, quē pater & exemplū & autorē esse uoluit. certissimae spei nostrae. Siquidē ut ipse caesus & cruci affixus, mortē corporalem perpeffus est, sed mox ad immortalitatē reuixit: ita nos praesentib; malis oppressos, aliquando rediuituos ad eandem immortalitatē restituet. Hoc igitur autore & huius praesidio fortis, & inuictus apostolus Paulus scribit Timotheo, uero germanoq; dilecto filio, quem mihi non adoptauit quidem ex alieno grege, sed ipse ex hisce uisceribus genuit per Euangeliū, cum adhuc esset à Christo alienus: & ipse parentem hunc constantia sinceritateq; fidei, ac pura doctrina euangelica sic refert et exprimit, ut res ipsa declarat illum non esse supposititiū, sed germanū uerumq; & indubitatum parum, & hoc nomine mihi longe chariorem, quam si iuxta uulgatē morem ex huius corpusculi substantia progenitus

Secundum in perium dei

Dilecto filio yvoria

us esset. Illa gignit paulo mox morituros, hic nascimur immortalitati. Si parentes imper-
 In fide situs diligunt ac peculiariter, uelutiq; uere suos agnoscunt liberos, qui expressius referunt ip-
 forum imaginem: quanto iustius hic mihi complectendus, quem per fidem euangelicam genui
 Christo, & in quo meae fidei sinceritatem, ueluti renata intueor. Iactant q; uolent iudaei,
 quod adscito profelyto quopiam, Mose suo, ceu partum adoptiuum adixerint. Ego glorior
 quod hunc talem euangelicam fidei, quod Christo genuerim. Expedit enim posthac synago-
 gam sterilem. Tempus est, ut se per uniuersum orbem propaget euangelicam fidei fecunditas.
 Ut autem mihi multis modis suppetit, quod glorier de tali filio, cui tuto possim euangelij
 delegare uices: ita nihil est opinor, quod illi huius uel apostoli, uel patris poeniteat. Meae
 functionis partem in illum transtuli, sed huius meae potestatis autorem habeo deum, ut
 non sit quod diffidat, de per me mandata cura ecclesiarum, nisi forte diffidit de autoritate
 dei. Quid autem precer tam unice charo filio, pater amantissimus? Quid aliud, quam eas
 res, quibus hic interim summus ille nostrae uitae moderator diuites ac beatos esse uoluit,
 & in quibus opat nos indies magis ac magis gradescere, donec ad eum modum adoleueri-
 mus, ut Christus legitimos fratres dignetur agnoscere? Precor igitur gratiam, ut intelligat,
 absq; praesidio Mosaicam legis gratuito Christi beneficio cunctis uere credentibus para-
 tam esse salutem, neq; gratiam modo, uerum etiam misericordiam, quae illi in tam multis rerum
 discriminibus uersanti, semper praesens opituletur. Neq; enim me clam est, quantis tempe-
 statibus obnoxia sit uita doctorum. Postremo, quod est nostrae professioni peculiare, pacem
 opto et concordiam, utq; haec bona speret non a mundo, cuius uana sunt praesidia, non a Mo-
 se, cuius umbris fidere perniciosum est, posteaq; emicuit euangelij ueritas, non ab alio quoquam
 mortalium, sed a deo patre, qui non destituit sibi fidentes, & ab huius filio Iesu Christo do-
 mino nostro, qui ut habet cum patre communia omnia, ita non frustratur eos ope sua, qui se
 totos semel ipsius fidei concrediderunt, tanquam serui fideles, ab optimo simul & potentissi-
 mo hero, modis omnibus pendentes. Scis fili germane, quanto tumultu, quantoq; capitis
 discrimine gregem aliquem lucrifecerimus Christo, nec ignoras nusquam non uigilare
 Sicut roga- pseudapostolos, qui recentem adhuc foeturam, quam nos euangelio collegimus, conentur
 ui te ad Moysen traducere, non ob aliud, nisi ut sibi collectis discipulis, & rem faciant, & apud uul-
 gus sint in precio: ac mihi quidem ita studio est q; latissime proferre euangelicam ditionis por-
 moerita, ut interim nihil fecius tueamur, quod partum est. Porro quando corpore non pos-
 sumus omnibus locis adesse, quod superest, partim epistolarum officio, partim collegarum
 ministerio peragamus oportet. Hoc uidelicet consilio, quum me negotium euangelicum
 reuocaret in Macedoniam, ne prorsus deessem Ephesijs, te istuc, uelut alterum me reliqui,
 ut difficili quidem, sed egregiae prouinciae uicarius insignis praesideres. Vides hominum
 genus mire propensum, & ad superstitionem, & ad artes curiosas, sed hoc illustrior euan-
 gelij gloria. At rursus aduersarij quum multi, tum acres, quo magis aduersus hos omni-
 quod aiunt, pede standum est. Proinde quod istinc discedens te rogauit ut faceres, id est ab-
 sens etiam atq; etiam obtestor, nimirum, ut istis quibusdam insynceris apostolis, quorum
 Denunciare quibusdam nomina nunc prudens supprimo, ne iritati reddantur impudentiores, denuncies, ne puri-
 tatem euangelicam doctrinae, quam Ephesijs tradidimus: sua noua doctrina uitent, ac sub-
 uertant. Rursum fidelium gregem praemoneas, ne periculosa leuitate talibus pseudapo-
 stolis animos atq; aures praebant; non ea docentibus, quae conducunt ad salutem aeter-
 nam, quaeq; Christi digna sunt euangelio, sed frigiditas quasdam ac Iudaicas fabulas inge-
 rentibus, de superstitionis hominum constitutionibus, quae nihil habent momenti ad ueram
 pietatem, de perplexa serie genealogiae usq; ab auis ac proauis, trita uisq; repetita, quasi ue-
 ro donum euangelicam salutis per uarias corporum traduces ad nos deriuetur, ac non potius
 caelesti benignitate semel effusum sit in uniuersos, quicumq; fidem euangelicam amplectun-
 tur. Atq; haec praedicant non ad Christi gloriam, sed partim, ut ipsi apud uos nobilitatis
 commendatione sint in precio: partim, ut quoniam simplex est euangelica doctrina, uel ob
 hoc ipsum doctiores habeantur, quod perplexas quasdam, & nunquam extricandas difficul-
 tates atq; inexplicabiles labyrinthos ingerant, quasi non simplicissima quaeq; sint optima.
 Aedificatio- Euangelica fides compendio salutem adfert. Ita doctrina hominum, quaestionem ex quaestio-
 nem dei, quae ne gignit, & adeo non confert ad caelestem pietatem, quae deus per fidem nobis largitur, ut
 est in fide euangelicae religionis caput euerat. Quisquis pure credit, non moratur quaestiones. Qui
 quaestionum

Gratia, miseri- cordia & pax

Sicut roga- ui te

Denunciare quibusdam

Aedificatio- nem dei, quae est in fide

quaestionum nodos, alios super alios necit ac renefit, quid aliud docet quam dubitare?
 Ex diametro pugnat cum fide, quaestionum curiositas. Si deum credunt. cur causificatur
 de illius promissis? Si compendio fides & charitas euangelica praestat salutem, quorum
 admiscetur humana praescripta de preputij pellicula refecanda, de lotionem manuum, de
 delectu ciborum, de obseruatione dierum: iactant uobis legem a deo traditam, & huius
 molesti magis, quam eruditi doctores, legis summam ac scopum non intelligunt. Quor-
 sum autem attinet, per tot molestas obseruationes ad salutem contendere, cum liceat
 praeteritis istis, recta ad scopum ipsum aduolare? Sat eruditus est in lege Mosaicam, quum
 quis summam legis est assequutus. Porro quod uniuersam legis Mosaicam uim compen-
 dio complectitur ac praestat, est charitas, si modo ea proficiscatur ex corde puro, et animo
 sibi bene conscio, ac fide nescia fuci.
 Humana charitas, quoniam saepe uitata
 est affectibus, cum uita parum sincera frequenter coharet, nec aliquoties plena fiducia
 est. At euangelica charitas, nec fallit usquam, nec haesitat, nec ab officio pietatis cessare no-
 uit. Nec enim aliud spectat, quam ad Christi gloriam, q; ad proximi salutem: nec ab alio pen-
 det quam a Christo. Ab hoc scopo quoniam aberrant quidam, ideo pro solida doctrina
 Christi, spargunt fumos inanes, ac nebulas Iudaicarum quaestionum, quo uideantur esse
 praecleari legis doctores, seseq; inani loquacitate uendunt, cum interim caput eorum, quae
 loquuntur, & de quibus asseuerant mira pertinacia, non intelligant. Siquidem uniuersa
 Mose lex, uaria alioqui & diffusa, in unum Christum colligitur. Huic cum lex ipsa defe-
 rat, impudenter legis doctorem proficitur, qui contra mentem illius eam interpretatur.
 Nequaquam uero haec dicimus, quod Mosaicam legem damnemus. Et scimus & fatemur
 legem esse bonam, nisi quis ea parum legitime utatur. Abutitur autem lege, qui eam aduer-
 sus ipsius sententiam interpretatur. Summa destinatio legis haec erat, ut nos deduceret ad
 Christum. Bonam igitur legem sibi uertit in perniciem, qui per eam auocat a Christo. Qui
 perspicit ac discernit, qua parte lex ad tempus data debeat Euangelio cedere, qua perpe-
 tuum tueri uigorem, qui intelligit quomodo oporteat crassam eius litteram ad spiritualem
 Euangelij doctrinam accommodare: qui intelligit ihs, quos Christi sanguis redemit a pec-
 cati tyrannide, quiq; charitatis impulsu, ultro plus praestant, quam lex Mosaicam praescri-
 bat, non esse opus uel metu, uel admonitu legis, ut uel arceantur a flagitijs, uel incitentur
 ad officium, huic nimirum lex bona est. Siquidem intelligit legem ad se non pertinere,
 qui per euangelium didicit, non solum neminem laedere, uerum etiam benemereri de ho-
 stibus. Quorum opus frenis aut calcariibus equo, commode spoteq; currit. Quos Chri-
 sti spiritus agit rapitq; ultro praecurrunt, ac uincunt omnia legis praescripta, ac semel gra-
 tis assequuti iustitiam, abhorret ab omni iniustitia. Proinde lex, quae metu suppliciorum deter-
 ret a flagitijs, non his utiq; condita est, qui uolentes ac lubentes praestant, quod lex exigit,
 etiam si legis uerba non teneant. Quibus igitur instituta lex? Nimirum ihs, qui ad naturae le-
 gem obscurauerunt, qui charitate uacant, ad omne facinus propensi, cupiditatibus suis fer-
 runt, ni legis repagulo coerceantur. Quae si dederit impunitatem peccandi, mox ad inge-
 nium redeunt, palamq; fiunt, quod intus erant, uidelicet iniusti, rebelles, impij, ac peccato-
 res, irreuerentes, impuriq; patricidae, ac matricidae, homicidae, scortatores, paedicones, pla-
 giarij, medaces, periuri. Ad haec propensis Iudaeis, merito minae legis opponerentur, quae
 ab his quae commemorauit facinoribus, seruilis praeditos ingenio, metu mali coereret, aut
 si quod est aliud flagitij genus, quod inclytae legi euangelicae aduersatur, quam nobis non
 Moses, sed beatus ille deus per unicum filium suum Iesum tradidit. Iactant Iudaei legem
 suam, ut gloriosam, nos habemus gloriosior. Effertur illi autore Mose, nos iustius deo
 Christoq; autore gloriamur. Praedicant illi legem Mosaicam, quae supplicij immania quae-
 dam facinora cohibet. Ego praedico legem euangelicam, quae semel excludit omnes cupi-
 ditates cum uera pietate pugnant. Quis istis sit autor praedicandae Mosaicam legis, ipsi
 uiderint. Mihi certe concreditum est hoc uere magnificum & efficax euangelium, quod le-
 gis praesidio non indiget, & concreditum est non ab hominibus, sed ab ipso deo, non quod
 ego ullo pacto dignus mihi uidear, cui res tanta committeretur. Non erat hoc meriti mei,
 sed bonitatis diuinae, cui gratiam habeo, quod mihi homuncioni imbecillo, & huic muner-
 PP 4 longe

Finis aut pra- cepti est char-

A quibus qui- dam aberran- tes

Lex iusto non est posita

Quae est secun- da euangelium

longe impari, robur addidit in gloriam Christi Iesu domini nostri: cuius negotium, ut fidei seruus bona fide gero, nec aliud laudis hinc mihi uindico, nisi quod quemadmodum ille me fidum administratorem euangelicæ dispensationis existimauit, ita ego sincere citraque dolum uersor in munere delegato, nequaquam istos quosdam imitans, qui in Christi contumeliam Mosaicam legem prædicant, suo compedio suarumque gloriæ seruientes, non Iesu Christi. Fateor olim eadem me habebat cæcitas, dum adhuc patriæ legis studio tene-

Qui prius blasphemus eram maledicus in Christi nomen, eram persecutor adeo saeuus, ut nec à uiolentia temperarem: non enim usque ad conuitia solum, uerum etiã usque ad carceres, usque ad capitibus supplicia persequebar orientem euangelij gloriam. Hactenus me nihil istis anteponebat: forsatis hoc nomine sum illis anteponeendus, quod hæc simplici legis studio, per errorem & ignorantiam commisi, non dum uocatus ad euangelij conuictum. Isti semel professi Christum, tamen huius gloriæ inuiti, & sine uisum auidi, ob hanc maleiam in lege Mosaicæ legis onus ingerunt. Et ob id mei simplici errantem miseris est deus, cum isti magis indies ac magis excæcentur. Ego quo tum ardentius pugnaui pro lege aduersus Christum, hoc nunc animosius defendo Christi doctrinam aduersus legis assertores. Pro uehementi illo studio legis abolendæ, successit & exuberavit gratia: pro fiducia legis, successit fiducia erga Christum: pro Iudaico odio, successit charitas erga mortales omnes, quã & exemplo

Fidelis sermo & dono Christi sumus adepti. Non est quod reclamet Iudæi, si dixi me sine legis auxilio, ex impio & sceleroso factum hunc, qui nunc sum beneficium dei. Imò quod istis uideatur incredibile, certissimis argumentis est indubitatum: & quod isti reijciunt, id est omni studio & obuijs, ut aiunt, uisum amplectendum: quod Iesus Christus uidens legem in effectum cæcæ esse ad perfectam salutem, ipse factus homo uenerit in mundum, ut sua morte nobis conferret incolumitatem, & nostræ iniustitiæ poenas dependens, suam nobis largiretur iustitiam. Porro quamuis patriæ legis tenacissimus fuerim, tamẽ a deo me non eximo de numero peccatorum, ut inter hos uel primũ esse me profitear. Non inficiabor impunitatem meam, quæ redundat in gloriam Christi. Quo minus ego promereor misericordiam, hoc illustrior est illius clemẽtia. Ego supplicio dignus eram: Et unde tandem uenit, ut non solum condonatis sceleribus meis, Christus summam lenitatem in me declararet, uerum etiam tot gratuitis dotibus locupletaretur. Quid aliud, quam ut hoc insigni exemplo, ad similem spem ueniret, prouocaret omnes, quolibet prioris uitæ maculis inquinatos, modo diffusi legis Mosaicæ præsidio, fiduciam omnem constituant in bonitate Christi, quæ nunquam destituit nos usque ad uitam æternam. Ingentia promissa, sed auctor certissimus. Diffidere desinet, quisquis Christum autorem cogitarit. Quod si hunc ut hominẽ & crucifixum aliquis posset contemnere, cogiter summum illum seculorum regem Deum patrem immortalem, inuisibilem, solum sapientem, præcipuum huius negotij esse auctorem, qui per filium nobis largitur omnia. Proinde nihil uideri debet incredibile, quod ille tantus pollicetur. Nihil est quod homines sibi uindicent ex hac munificencia singulari, cum illi soli debeatur omnis honor & gloria, nõ in certos annos, qualis fuit gloria legis Mosaicæ, sed in æuum omne. Decet enim immortalẽ immortalis honos. Quod dixi uerum est, et ita res

Sed ideo misericordiam habet. Itaque quemadmodum ego bona fide gero negotium à deo delegatum, ita præceptum hoc *sequutus* unice tibi comendo fili Timothee, ut parentis exemplum imiteris, ut officio suscepto per omnia respondeas. Diuinũ est negotium quod geris, nec humanis suffragijs ad istud ascitus es, sed oraculo iustitiae dei. Sub illius signis meres, ab eodem uirtutis premia relaturus. Vides quæ copiam tuæ fidei commissam sint, uides cum quibus aduersarijs res sit, nõ est cessandi, nõ est dormitandi locus. Turpissimũ autẽ ac nefariũ sit desciscere ab eo, in cuius uerba iuratis, cuique semel nomen dederis. Ille te iudicauit strenuũ ac fidum ducem futurum: hoc enim nobis significauit afflatu suo Christi spiritus, cũ tibi manibus impositis, presbyterij commissimus autoritatẽ. Fac igitur, ut & dei de te præiudicio, & nostræ de te fiducia constant ter respondeas, quo & ille ducẽ fortem collaudet, & ego filium germanũ agnoscam. Egregia militiã est in qua uersaris, eam fac gnauiter obeas: id fiet, si fidem obtineas sincerã & incõcussã, fideique adungas bonam conscientiam, ut neque dubites de promissis diuinis, & sinceræ opinionis, uitæ integritas respondeat. Cuius tanta debet esse puritas, ut non solum probetur hominibus cæteris, uerum etiam apud deum animus sibi bene sit conscius. Fidei robur labefactant humanæ quæstiones, conscientiam uitiãnt humanæ cupiditates.

Hoc præceptum dum

Et bonam conscientiam

dum qui Christi negotium agere uidentur, alio spectant quam ad Christum. Porro, duo hæc ita sibi coherent, ut altero labefactato, alterum quoque periclitetur. Etenim cuius est in sincera conscientia, eius non potest esse sincera fides. Qui enim sincerum dici potest, quod mortuum est: Aut qui durabile est, quod uita spiritus uacat: Fitenim ut sibi per omnia male conscij, tandẽ & credere desinant, quæ de præmijs innocenter aut secus actæ uitæ tradit euangelica doctrina. Huius rei exemplum heu nimis uerũ nuper conspeximus in Alexandro & Hymenæo, qui dum in euangelica prædicatione non tenent clauis rectæ conscientia, in perfidia scopulos impegerunt, semelque exculsi à salutifera professione, sic abrepti sunt malarum cupiditatum fluctibus, ut manifestis etiã conuictis in euangelicã doctrinam debacchantur, adeo ut iam ciuilibus monitis sanari nõ possent. Quos ideo, ceu patria membra mea sententia resecui à reliquo Christi corpore, ut saltem pudore probaque correcti discant ab impijs conuictis temperare, minusque innoxij cæteris, si sibi boni esse nõ possunt. Austeritate coercendi sunt, quorum eò progressa est impietas, ut lenibus remedijs iam nihil agatur. Proinde, non solum dei de tua sinceritate iudicium, non solum meum exemplum, nõ solum tua professio, datumque nomen Christo, uerum etiam horum abominandũ exemplum debet animum tuum ad officij constantiam inflammare.

Circa fidem naufragauerunt

CAPVT II

NEQUE uero satis est, ut ipse uices crimine, episcopi partes sunt, & alijs quid facto sit opus præscribere. Ea debent esse eiusmodi, ut animo euangelico digna uideantur. Porro, qui Christum profitetur, eos oportet longissime abesse à cupiditate uindictæ, à libidine nocendi, ab omni maleuolentiæ specie. Proinde fac horeris tuos, ut ipso statim diluculo pietatis officium Christi cultum hinc auspiciantur. Primum deprecetur deum, ut auertat omnia, quæ turbant, & inquietant statum religionis, ac reipub. Deinde postulent ab eo, quæ faciunt ad negotium pietatis, & tranquillitatem reipub. Sub hæc aduersus eos, qui persequuntur gregem Christi, nihil aliud, quam præsidium ipsius implorēt. Postremo pro his, quæ dei beneficio contigerunt, agatur illi gratia: ac uotis implerentur, quæ nondum contigerunt. Atque hæc quidẽ fiant, nõ solum pro Christianis, uerum etiam pro uniuersis hominibus, ne uideatur angusta Christiana charitas quasi suã duntaxat fauens factionis, sed exemplo dei porrigat se latissime, ad bonos pariter ac malos, quemadmodum ille perfecte bonus, & omnibus quantum in ipso est benefaciens, lolem suum iustis pariter atque iniustis impartit. Per Ethnicos quoque magistratus deus largitur nobis publicam tranquillitatem: par est igitur & pro his gratias agere, ac nobis incertum est an ille simulachrorum impius cultor, breui sit amplexurus Euangelium. Omnium itaque salutem optat Christiana charitas. Iudæus amat Iudæum, Profelytas Profelytum, Græcus Græcum, Germanus Germanum, cognatus cognatum: Non est hæc euangelica charitas, uerum ea est euangelica charitas, quæ pios diligit ob Christum, & impios diligit, ut aliquando resipiscant, & conuertantur ad Christum. Sacrificant illi daemõnibus, ac uobis male precantur. Vos contra, Christi uestigijs inhaeritis, qui quum sublati in crucem audiret uirulenta probra, uel ipso crucis supplicio grauiora, non regessit conuicia, non imprecatus est diras, sed ingenti clamore patrem interpellauit, ut illis ignosceret. Nec solum bene precandum est uniuerso hominum generi, uerum etiam pro regibus, licet ethnicis, & à Christi professione alienis, proque cunctis, qui iuxta publicum ordinem mundi, funguntur aliquo magistratu. Nec hoc uos moueat quod ab his affligimur, caedimur, in carcerem conijcimur, occidimur. Miserendum potius illorum cæcitatibus, non retalianda malitia. Alloqui, nec illi sent meliores, & nos desinemus esse Christiani. Hæc ratio uelut imprimis efficax, placuit Christo, qua uoluit omnes ad se pellici. Quod si sunt in quos perit nostra charitas, non ideo desinemus esse nostri similes. Habet & hic mundus ordinem suum, quem non expedit à nobis perturbari, quorum est ubique paci consulere. Potestas & autoritas illorum aliquouique seruit diuinæ iustitiæ, dum coercent supplicijs facinorosos, dum metu poenæ malos utcuinque continent in officio, dum latrociniã compefcunt, dum armis suis tuentur publicam pacem, dum legibus rem publicam moderantur. Hæc tamen si non faciunt amore Christi, tamen non expedit in commune per nos turbari Reipublicæ statum, ne seditiosa uideatur euangelica doctrina, iamque incipiamus esse inuisi, non quod Christum profiteamur.

Primum omnium fieri obsecrationes

Hoc enim bonum est acceptum

probi

mur, sed quod publicam tranquillitatem labefactemus. Quod si quando abutatur in nos sua potestate, Christianum est obliuisci malorum, & meminisse beneficij. Hoc illorum potestati, hoc praesidijs & armis debemus, imò hoc deo per illos debemus, quod à seditionibus, quod à latrocinijs, quod à bellis tutis liceat tranquillam ac placidam uitam agere. Meminisse decet, quantum malorum mare secum inuehat belli tumultus, quantum commoditatum habeat pax. Multa mala sua det egestas rerum necessariorum. Pax adfert libertatem. In pace locus est pietati, bellum impietatem omnē docet. Amat nostra professio castitatem, in bello cuius est tuta pudicitia? Quod si pleriq; pacis beneficio ad impias cupiditates abutuntur, nos tamen publica tranquillitate ad dei cultum, ac morum integritatem abuti debemus, interim principibus obsequentes in omnibus, quae uel recte praecipunt pro suo officio, uel afflictos nos tantum reddunt, non etiam impios. Adimunt pecuniam, at nihil decessit pietati. Onerant cōpedibus, at nō distrahunt nos à Christo. Occidunt corpus, transmittunt ad portum immortalitatis. Tum uero noceant, si nos efficiant auaros, si mortis pauidos, si uitae auidos, si ambitiosos, si uindictae cupidos, si Christo diffidentes. Principibus igitur nec turpiter est adulandum, nec seditione repugnandum. Quod si quando pietas euangelica postulat, ut illorum iussa spernantur, ea moderatione faciendum est, ut intelligant id à nobis fieri, nō ipsorum odio, sed studio pietatis. Neq; uero hac eo animo moneo, ne cum simus mundi praesidijs impares, potentiam illorum in nos malo nostro prouocemus, sed ut hac lenitate Christum principem nostrū referamus, qui cum unus plus posset uniuersis huius mundi satrapis ac monarchis, tamen tolerandis malis, quam repellendis, aut regerendis orbem asserere maluit. Maluit beneficentia uincere, quam uindicta, maluit mederi, quam perdere, maluit allicere, quam opprimere. Hac ratio ne uicit ille, sic uisum est patri, ut triumphum reportaret filius. Hunc imitemur operari, si nostras preces, si nostras uictimas illi gratas & acceptas esse uolumus. Nobis ille seruatur esse maluit, quam ultor, magna lenitate tulit impietatem nostram, donec respiceremus.

Qui omnes homines uult saluos fieri Quod in nobis factum est, idem cupit, ut est immense bonitatis, in omnibus si fieri possit, accidere. Seruator est omnium, neminem à salute excludit, lucem euangelicam affert omnibus. Qui repellit, qui se subducit, sibi ipsi caecitatem imputet: qui perit, suo uitio perit. Quid enim faciat medicus, si agrotus reijciat salutiferum pharmacum? Certe per illum non stat, quo minus omnes homines salutem adipiscantur, ac depulsa ueteris uitae caligine, ad euangelicam ueritatis lucem accedant. Christus est ueritas, hunc qui agnoscit, in cor lumis erit, à quocumq; uitae genere huc accesserit. Eadem salus ab uno, per unum offertur omnibus. Nihil est hic quod sibi Iudaeus ceu proprium uindictae. Unus est deus, nō peculiaris huic aut huic genti, sed omnium ex a quo cōmunit. Unus est, qui genus humanū deo reconciliat, deus & homo Christus Iesus. Decuit enim, ut qui inter deum & homines arbitri concordiae intercederet, cum utriusq; haberet aliquid cōmune, & deus apud deum intercederet, & homines homo reduceret in gratiam. Cur hunc aliquis sibi proprie asserit? Si pater omnium communis misit hunc seruandis omnibus, si is semet impendit redimendis omnibus, par est & nos modis omnib; adniti, ut illius mors ex aequo prosit omnibus. Quod si pro ethnicis quoq; mortuus est, cur nos pigeat pro illorum salute litare deo precibus? Quod si quando fuit ambiguū, an Christus etiam gentibus uniuersis redimendis uenisset, certe nunc palam est, & ipsa re comprobatur, Christi mortem nō minus ad gentes pertinere, q̄ ad Iudaeos. Datum est olim aliquid pertinaciae Iudeorū, ne causari possent se fuisse spreos aut reiectos, at mox deus uoluit omnibus esse testatissimū, nullū prorsus esse gentis, aut superstitionis, aut conditionis discrimen confugientibus ad euangelicā doctrinam. Huius rei deus me potissimū praecōnem esse uoluit. In hoc uoluit legatione futurū, cum ceteri apostoli prius contanter atq; agre gentes admiserint ad euangelij gratiam. Neq; defunt & hodie, qui negēt aditum ad Christi beneficij, nisi per legem Moisaicā. At mihi Christus & praedicatoris & apostoli mandauit officij, ut omnibus absq; legis praesidio praedicem salutem aeternā, quam ipsi soli debeamus acceptā ferre. Non mihi falso summo hanc autoritate, Christus ipse mandauit. Neq; uanū est quod praedico, imò uera sunt quae loquor, ut doctor gentiū hac praedico. Nō arlogo mihi fumos magnifici tituli, quod solent pseudopostoli, re ipsa me probauit gentiū apostolum, non Moisaicas constitutiones illis ingerens, ut isti, sed fidem euangelicam, non nebulas inanum quaestionū illis offundens

offundens, sed puram ac simplicem ueritatem, ea docens, quae proprie faciunt ad ueram pietatem potius, quam ad quaesitum, aut inanem ostentationē. Vt igitur ad id quod instituerat, nostra sese recipiat oratio, uiros precari uolo, non solū in ecclesia, uerum etiam ubi cumq; res postulat. Iudaei non appellant deum, nisi Hierosolymis. Samaritani precantur in montibus, aut lucis: Christianis omnis locus purus ac sanctus est ad immolandas precum uictimas. Nusquam existiment non esse templum deo sacrum, ac ceu uictimā oblaturi, puras manus ubiuis attollant in caelum. Non est quod desiderent propitiatorij aut sanctum sanctorum. Vnde cumq; precantes deus exaudiet. Nec est quod morentur hostias Iudaicas, aut ceremonias aut sacrificium. In his sacris sibi quisq; sacrificus esse potest. Nō expeccat deus pecudem, aut suffitum aromatum, gratissimum illi sacrificium est, purum uotum, e puro pectore profectum. Quartum cumq; se lauerint Iudaei, tamē impurae sunt illorum hostiae. Deo purae sunt manus, uel illotae, si pacatus sit animus, si nullius iniuriae memorem, si nulli male uolens, si nullis libidinibus, auariciae, aut ambitionis sordibus inquinatus. Haec est puritas & mundities, quae diuinis oculis commendat Christiani uictimam. Haec sibi litari cupit. Iam ad exemplū uirorum praecentur & mulieres. Si quid est in animo mulierum affectuum, id prius efficiant, pro Iudaicis purgationibus, morum innocentia adferentes, ad hanc uictimam, animi non corporis cultum adhibeant, non nuditate corporis uirorum oculos ad libidinem sollicitantes, sed amictu tectae, & eo amictu, qui modestiam, qui pudorem, qui pudicitiam praeseferat. Absit autem ut Christianae mulieres, eo cultu prodeant in coetum sacrum, quo uulgo profanarum mulierum solet ad nuptias, aut theatrum exire, quae se multo studio prius ornāt ad speculum, arte contortis crinibus, aut uero intertexto, aut pendulis ab auribus collo ue margaritis, aut alioqui holoferica purpurea ue ueste, quo simul & formam spectatoribus lenocinio cōmendat, & suas ostentates opes, tenuioribus suam inopiam exprobrent. Quis sit potius Christianarum habitus, sed quod decet mulieres qui uita respondeat, qui dignus uideri possit ijs mulieribus, quae ueram pietatem ac Dei cultum profiteantur, non ostentatione diuitiarum, sed beneficiis, quibus opibus unice delectatur deus. Cuius oculis scedum est, quod mundo uidetur splendidum ac magnificum. Et quonia is sexus alio quā uicio loquacitatis obnoxius, nulla se magis ornatur, quam silentio, decet ut quod habitu profitentur, re quoq; praestent, & in coetu uirorum discant, non doceant, sequantur non praeeant, neq; quae quam autoritatis ostentent apud maritos, quibus debent modis omnibus esse subditae: ne si semel relaxatis pudoris habentis coeperint in publico coetu perstreperere, congressus ille uester, quē moderatissimū esse decet, tum multo confundatur. Uirorum est in coetu loqui, praesertim si quid habent, quod docere possint conducibile ad pietatem. Porro quantum suae quisq; uxori domi permittat, ipse uiderit. Ego in coetu promiscuo non permitto mulieri cuiquā, ut docendi partes sibi uindictet, etiam si habeat quod doceat, ne semel aperta fenestra, sexus imbecillis audacia sibi summat: neq; concedo, ut quicquam autoritatis usurpent in maritos, quos sic amare debet, ut nihilo secius reuereatur. Sileant igitur, et quod à uiris dicitur, reuere ter auscultent. Agnoscant ordinem naturae. Vt animi est imperare, corporis parere, ita uxor debet à mariti nutu pendere. Cur inuertimus ordinem Dei? Prior conditus est Adam, mox huius gratia condita est Eua. Cur quod deus prius esse uoluit, impudentia faciat posterius? Deinde quod ad lapsum attinet, Eua prior est seducta, serpenti credens, & illecta pomi lenocinio, neglexit praecceptum Dei. Vir neque serpentis promissis, neq; pomi illecebra decipi potuisset, sola charitas uxoris pertraxit ad perniciosum obsequium. Qui conuenit autem, ut quae semel marito fuerit magistra praeruaricandi, nunc sibi in pietatis doctrina priores uindictet? Agnoscat potius ueterem illam imbecillitatem sexus, cuius non sunt penitus abolitae reliquiae, etiam si culpa per baptismum est condonata. Agnoscat et dignitatem & robur masculi pectoris, ac sat habeat, quod quae olim fuit dux ad impietatem, nunc comes sit ad pietatem: & quae olim praecessit ad exitium, nunc sequatur ad salutem. Neque enim sic deijcimus muliebrem sexum, ut illum à consortio salutis excludamus. Est & mulieri autem sua functio, in qua si sincere uersabitur, consors erit salutis. In concione non est quod agat. At domi est quod agat, quoq; salutis praemium emereatur. Quod olim in seducto marito commissum est, id liberis gignendis, recteque educandis faciat. Id fiet, si totis uirtibus adnataur, ut quos semel marito genuit, rursum per fidem gignat Christo. Si sic formet

adminiſtranda ſpecimen ſui dederint, quales futuri ſint in ſacro miniſterio. Quanquam enim inferior eſt funcio diaconorum funcione ſacerdotum & apoſolorum, tamen quiſquis in hoc ordine ſeſe gnaviter integreque geſſerit, ad excellentiora munia gradum non mediocrem ſibi facit, dum & ſibi nota pietas magis fidit ſuo robori, & ex recte geſto officio ceteri maiorem fiduciam concipiunt, ut euectus ad altiora munera fidei euangelice ſeipſum etiam uincat integritate, uigilantiq; . Habet enim & Ieſu Chriſti politia magiſtratum gradus & ordines quosdam, quorum primus eſt diaconorum, ſecundus presbyterorum ſiue epiſcoporum, ſummus apoſolorum. Atq; ut in republica profana uocatur ad praturam, qui in ædilitate ſtrenue ſe geſſerit; rursus à pratura ad tribunatum, aut conſulatum, qui illic quoq; uicerit ſeipſum: ita diaconi funcio declarat, qui ſit ſacerdotis aut apoſtoli loco dignus. Hæc tibi ſcribo fili chariſſime, non quod deſperem me redituum ad uos, imò ſpes eſt fore, ut breui reuiſam cœtū ueſtrum: ſed tamen ſi quid incidit, ut ſerius cogar uenire q̄ ſperem, uolui interim te literis meis eſſe communitum, ne ſcias, quomodo uerſari debeas, non in templo Iudaico, ſed in domo dei. Cur enim non ſic appellem Chriſtianam eccleſiam, quæ deo uiuo conſecrata dicataq; eſt, nec ullis errorum, aut perſecutionum procellis unquam demolenda, cum ſit columna & firmamentū ueritatis. Habuit olim Hieroſolymitanum templum ſuam uenerationem, habuit ſuos ſacerdotes, habuit ritus, & uictimas ſuas. Hoc eſt templum illo multo ſacratius, non umbris, ac typis cœlās myſteria, ſed pro Cherubim, pro malis punicis, pro tintinnabulis, pro arca, pro ſimilibus ænigmatibus, ſolidam, uereq; Euangelicā ueritatem nobis oſtendens. Ne mireris igitur, ſi nihil hic audis præſcribi, qualia magno ſtudio leuitis, ac ſacerdotibus præſcripſit Moſes. Nihil eſt quod eas umbras deſideremus, quum id nobis pateſcerit deus, cuius gratia totus ille myſticus apparatus ad tempus ſuit inſtitutus. Nihil eſt quod Iudæi mirerentur aut iacent arcā, aut quæcūq; clauderent ſancta ſanctorum, ſi ad noſtra myſteria cōferantur. An illorum ſecreta præcipuā aliquā uenerationē mereantur, ipſi uideant. Certe extra contouerſiā eſt hoc euangelicę pietatis myſterium, quod nos ſemel ab omni ſuperſtitione liberat, longe maximū eſſe in hoc tēplo, quod per uniuerſum orbē patet. Nō oſtenditur menſa aut arca aut immolatum pecus, ſed oſtenditur ac prædicatur ipſe Chriſtus, qui antehac ignotus & abiectus, nunc adeo palam factus eſt, ut homo etiā iuxta carnem conſpectus, & contrectatus ſit ab hominibus, iuxta ſpiritū tantam ac ceperit poteſtatem, ut abolitis omnium peccatis, per ſolam fidem cōtulerit, & conſeruat iuſtitiam, quam lex præſtare non poterat. Et adeo non eſt cœlatū hoc myſterium noſtrum, ut angelis etiā oculis fuerit admirandum, occidentibus gloriā in excelsis deo, & in terra pacem hominibus, bonā uoluntatē. Cætera myſteria deſinūt eſſe ueneranda, ſi fuerint euulgata: hoc palam prædicatum eſt, non ſolum Iudæis, uerum etiā gentibus. Nec fuit inefficax prædicatio, quod præter naturæ ordinem uidebatur omnibus, quod nulla philoſophia, aut facundia mortalis perſuaſura fuerat, hoc orbi toti prodigijs atteſtātibus perſuaſit ſimplex Euangelij ſermo. Poſtremo poſt crucis ſupplicium, propria uirtute reuixit, ac palam famulantibus angelis, aſcendit in cœlos: nimirū indicans, quò noſtra ſpes ſit omnis conſerenda. Quid hoc myſterio ſacratius: quid ſublīmius: quid certius: aut euidentius? Hoc ſi uere credimus, hoc ſi digne uiuimus, quid eſt quod poſthac ad Iudaicas cōſtitutiones las reſpiciamus: Tenemus uere pietatis myſterium, cur ad ea deſcedimus, quæ plus habent ſuperſtitionis, q̄ pietatis: Si peccatis oneramus, hic eſt certiffima peccatorum remiſſio, ſi doctrinā requirimus, hic eſt uere pietatis regula, quā ſequamur: ſi premiū ſpectamus, hic eſt immortalitas, ad quā euehamur. Hac igitur religione contenti mi Timothee, ualere ſinamus inania Iudæorum præſcripta.

Et manifeſte magnum eſt pietatis ſacramentum

Spiritus autē manifeſte

Aec eò ſtudioſius inculco, quo magis metuo periculum, quod non iam ambiguis colligitur cōiecturis, cū ipſe ſpiritus, futurorum præſcius, per eos quos aſſauit, clare certoq; ſignificet fore, ut extremis temporibus exoriat̄ur quidam, qui deſcipientes à ſynceritate fidei euangelicę, ad Iudaismū quendam relabantur, in his rebus conſtituentes cardinē pietatis, quæ adeo nihil habent momenti ad pietatē, ut frequenter etiā officiant, ac rebelles ſpiritui Chriſti, magis auſcultent ſpiritibus impoſtoribus, auerſiq; à doctrina ueri dei, præbeant aures atq; animos doctrinis dæmoniorum, qui ſictæ ſpecie pietatis loquentur ea, quæ ſunt ab euangelica ueritate

Ica ueritate aliena, atq; apud ſimplices ſeſe uenditabūt perſona ſancimonia; cum apud deum habeant cōſcientiam inſynceram, multis mundanarum cupiditatū notis foedam ac notatam cōpunctamq;. Huiusmodi cum intus madeant liuore, odio, auaritia, ambitione, cæterisq; morbis, qui uel ex diametro pugnant cum uera pietate, tamen ut noua quadam & admirabili doctrina ſibi pariant opinionē pietatis, ad Eſſenorum exemplum prohibebunt legitimo matrimonio iungi, quaſi deo non ſit honorabile connubiū caſte ſeruatum, ac thorus immaculatus, ſeq; pro dijs haberi poſtulabunt, quod cœlibes agant, alijs innumeris uitiorum peſtibus infecti: deniq; non tam liberi à libidine, q̄ ab uxoribus. Quin & ad Iudaicum eſcarū delectum conabuntur homines reuocare, quaſi cibus ipſe quicquam habeat impuritatis, cum omne ciborum genus deus in hoc parauerit, ut his ad corporis neceſſitatem, uiresq; farciendas moderate utamur, pro ſua benignitate gratias illi agentes, quicunq; pro Moſaica lege euangelicam fidem ſumus amplexi, quicq; diſcuſis Iudaicarum ſuperſtitionum nebulis, ad lucem ueritatis adducti, cognouiſſimus quicquid ab optimo deo conditum eſt, id natura ſua bonum eſſe, ſi quis ut oportet, & ad quod conditum eſt, utatur. Nec ullum eſſe cibi genus abominandum, aut reſciendum, quod uelut à benigno deo datum percipitur cum gratiarū actione.

Nihil enim in rebus conditis impurū, aut immundum, ſi purus ac mundus ſit utentis animus. Quod etiam ſi quid impuritatis haberet cibus, tamen hymnis quibus ante cibum laudatur diuina largitas, ſacrisq; uerbis, ac preceſſionibus ſancitū purumq; redderetur, quod prius erat immundum. Hos fumos oſfundunt populo, qui Chriſti negotiū inſynceriter gerunt, imò qui ſunt agunt negotiū. Tu uero reiectis huiusmodi nanijs, ea ſuggeres fratribus, quæ à nobis didiciſti, bonum ac ſyncerum Chriſti miniſtrum agēs, integra fide diſpensans illius doctrinam multum abhorrentem ab iſtorum præſcriptis. Idq; eo magis te facere conuenit, quod ad Euangelicam doctrinam uocatus es, nō iam ætate prouecta, quæ ſolet ad res nouas agre deſlecti, ſed ab ipſa adoleſcētia in fide Euangelica, bonaq; doctrina es uelut nutritus, ut aſſiduitas habitum ac robur debuerit addere, nec poſſis tui diſſimilis eſſe in eo, quod haſtenus cōſtanter eſt fecutus. Hanc igitur dignā euangelio doctrinā proponito tuis, cæterum aliorum frivolas & aniles fabulas, quas, ut alienas à myſterijs euangelicę fidei, recte profanas dixerim, reſice, magis hoc agens, ut temetipſum exerceas ad uerā pietatem, q̄ ut cum loquaciſſimo ſimul & pertinaciſſimo hominum genere uerbis digladieris. Vera pietas, quæ in animis ſita eſt, rebus exteris craſſiſq; nec diſſimili, nec præſcribi ſatis poteſt. Nam ieiunium, aut delectus ciborum, aliq; id genus, etiamſi quando pro tēpore locoq; uidentur non nihil utilitatis afferre, quod corpus præparent ad officia pietatis, ea tamen utilitas neq; perpetua eſt, neq; ita magni momenti, ſi cōferatur ad animi pietatē. Imò ſere ſit, ut ex obſeruationibus huiusmodi naſcatur peſtis uere germanaq; pietatis. In loco utile eſt ieiunium, rurſum idem alias peſtiferū. Huic ſalutaris erit uigilia, illi capitalis & noxia. Nonnunquam cōducit quiete transmittere ſabbatum. Rurſus exiſtet aliquid, in quo ſit impietas occiū agere, cum charitatis officium deſiderat proximi neceſſitas. Cæterum Euangelica pietas, quæ nititur ſyncera fide, ueraq; charitate, nullo non tempore, in nulla uitæ parte non eſt utilis, quæ compendio proficitur quicquid uel in præſenti uita ſit expetendum, uel ſperandum in futura, adeo ut non ſit opus ullum aliunde præſidium uenari nobis. Quod dico uerum eſt & indubitatum, planeq; dignum quod ab omnibus recipiatur. Re ipſa docemus & ſentire nos, & fabulam non eſſe quod loquimur. Alioquin quæ res nobis perſuaderet, ut uolentes ac lubentes perpetiamur erumnas huius uitæ, ut ab impijs illatas plagas, carceres, mortes, forti feramus animo, niſi quod & hic præſidium cœleſte, & poſt hanc uitam ſperamus immortalitatem, atque hanc ſpem fiximus, non in Moſe, aut alio quopiam homine, qui deſtituere poſſit ſpem noſtrā, ſed in deo uiuo, qui & mortuis poſſit opulari, & à quo ſalus proficiſcitur cum uniuerſo hominum genere, tum uero præcipue fidem Euangelicā amplexis, Hæc conſtanter ac fortiter præcipe ac doce, ſic ut epiſcopi præ te ſeras autoritatem, certus hanc eſſe doctrinam ab ipſo Chriſto profectam. Neq; eſt quod iuuenis, licet in re tanta, uerearis, aut cedas improbitati diuerſa docentium. Alibi ſit humanitati locus, hic ubi ſalutis periculum uertitur, proferenda eſt auctoritas.

Hæc propoſitiones fratribus

Nam corpora ſis exercitatio

tas. Neque spectandum est, quot annos uixeris, sed quod munus geras. Hic senex est, quis quis uite integritatem, quis quis morum praestat grauitatem. Neque periculum est, ne quis despectui habeat iuuentutem tuam, si talis fuerit tua uita doctrinaque, ut qui Christum profitentur, in hac uideant exemplar euangelicae pietatis. Si in omni sermone tuo perspexerint sanctae mentis imaginem, si in uita consuetudine animaduertent modestam ac puritatem, si in praestandis officiis senserint episcopo dignam charitatem, si in perferendis malis conspexerint animum deo fidentem: denique si ubique uiderint te ab humanis cupiditatibus immunem, iam dudum te facile pro sene uenerabuntur. Spes est fore, ut te breui uideam, tibi non solum monitis, uerum etiam officii auxilio futurus. Interea dum absolum hoc magis inuisa officio, quo nostram absentiam sarcias. Pro nostra uoce sit tibi sacra lectio, iuxta eam doceto, si quid errabitur: iuxta eandem exhortare, si quos uideris cessantes. Haec sunt praecipua episcopi munia. Suscepto muneri respondeas oportet, quod tibi non temere mandat est, quemadmodum quidam seipsum faciunt apostolos ac presbyteros. Te non ambitus aut hominum fauor, sed diuinus spiritus per ora prophetarum significans dei uoluntatem ad id muneris designauit, ac mox presbyterorum autoritas rite tibi inposuit. Episcopi functionem delegauit. Porro diuini muneris est, quod his incumbit, ut & dei beneficio & autoritati mandata respondeas. Non otiosa aut desolata professio: uigilantiam & assiduitatem postulat. Haec igitur fac mediteris, in his esto, haec continenter agito, ut ex uita pariter ac doctrina tua nemo non uideat populū reddi meliorem. Primum ipse talis esto, qualem oportet: deinde doctrinā sanctā, sancta uita commendabit, praesertim si id facies constantiter ac perseveranter. Veritas enim perpetua est: Simulatio temporaria. Haec si praestiteris, geminum capies fructum, primum seruabis te ipsum recte fungens officio delegato: deinde seruabis & eos, qui tuae doctrinae auscultant. Qui recte docent, & impie uiuunt, ut alij sint utiles, certe sibi perniciosi sunt. Cuius autem & uita & doctrina est insincera, is his nocens & sibi conciliat exitium, & alios in perniciem inducit.

CAP. V

Quanquam autem a sinceritate doctrinae nunquam est deflectendum; tamen ad medendum humanis erratis, non mediocre momentum habet lenitas doctoris, aut admonitis. Sic enim est tuenda autoritas episcopi, ut absit tamen ab omni specie tyrannidis, idque ubique praeseferat, quicquid agit, iuuantis studio agere se, non odio. Proinde quoscumque comitate, lenitate potes sanare, non expedit asperitate percellere. Facilius obsequitur admonenti, qui se sentit amari ab eo, qui monet. Et sic est ferme hominis ingenium, ut malit duci quam cogi, ac non raro blanditijs obtineantur, quae saeuicia non possis efficere. Itaque pharmacum reprehensionis pro cuiusque aetate statumque est atemperandum. Quoniam autem non solum apud omnes nationes bene moratas, uerum etiam in ecclesijs receptum est, ut ob prudentiam, usumque rerum, & coercendam iuuentutis lasciuia autoritas deferatur aetati prouecta, si quid forte deliquerit senior, ne ex suspitione, aut delatione qualibet, saeuis uerbis in hunc detones, ne admonitionis asperitas fructum expetitū excludat. Bis enim molestum erit, si & contumeliosa sit admonitio, & a iuvene profecta. Quin potius seruata reuerentia aetatis, sic exhortare quasi parentem errantē uelis admonere. Iuuenes item iuuenis, ut fratres admone, erga quos debet esse liberior correctio, sed tamen quae charitatem praeseferat. Anus tanquam matres, reuerentius ac blandius admone, nimirum aetati deferens. Puellas ut sorores amanter castiga, sic te gerens apud omnes, ne qua sinistra suspitione incurras uel auariciae, uel impudicitiae, uel adulationis, uel saeuiciae. Iam & uiduis suis habendus est honos, sed his praecipue, quae non titulo tantum, uerum etiam re ipsa uiduae sunt, hoc est, quae uiri ac liberorum solatio destituta sic uiuunt, ut ecclesiae subsidio mereantur subleuari, cuius praesidium patere debet, non alendis delicijs, sed recreandae calamitati. Quod si qua sic orbata sit marito, ut filios habeat, aut etiam nepotes, non est cur haec ueluti destituta confugiat ad ecclesiae patrociniū. Siquidem domi habet, quorum conuictu, mariti desiderium leniat, & quibus officium suum debeat. Ne prius igitur se dedicerit obsequio ecclesiae, quam erga familiam suam pietatis speciem praebuerit. Praepositorum enim sit, ecclesiae praetextu defugere naturae debitum, officium pietatis. Dicat

tis. Dicat enim natura, ut parentibus, a quibus uita primordia sumpsimus, iam aetate destitutis ac defectis, mutua pietatem referamus. Quod si hos nobis mors ademit, conueniet hoc officium in liberos ac nepotes transferre, quos sic debet instituire, ut discant suo uicissim officio subleuari benemerentem. Hoc non solum approbat naturae sensus, uerum etiam ita gratum & acceptum est coram oculis dei, ut his peccent, quae non tantum deo rebelles sunt, sed & ad communem naturae sensum absurduerunt, quo commouentur etiam illi, qui deum ignorant. At dices, quae nam igitur est uere uidua, si haec uidua non est? Nimirum ea quae mariti, quae liberorum, quae nepotum, quae omni huius mundi solatio destituta, tota spem suam collocauit in deo, neque iam spectat alterum coniugium, neque uenatur ullas uoluptates, sed totam se deo dicauit: ad Annae uiduae exemplum, nocte dieque precationibus intenta. Haec demum meretur, ut ecclesiae solatio refocilletur, quae nihil iam habet cum mundo commune. Nam uidua, quae sic abstinet ab iterando matrimonio, ut licentius oblectet se delicijs, ne uiuit quidem. Sic enim uiuit uoluptatibus, ut Christo tua sit, cui non uiuit, nisi qui uiuit pietati. His igitur praecipies, ut si diligunt uiduitatem, sic in ea sese gerant, ut ne cui praebent ansam male suspicandi, quasi non castitatis amore ab iterandis nuptijs abhorreant, sed ut liberae maritali imperio, laxius uiuant, suorumque tractu delictis indulgeant. Ceterum quo quaeque animo uiduitatem debeat, aut quomodo domi uitam agat, ipsarum animo iudicandum relinquitur. Porro si qua praetextu uiduitatis, sic ad ecclesiam confugit, ut liberorum, aut nepotum, aut qui alioqui ad eius familiam pertinent cura excutiat, ea tantum abest ut mihi uideatur episcopi fauore digna, ut existimem potius inter eas habendam, quae fidem euangelicam abnegarint, hoc ipso deteriores ethnicis, quod grauius est a professione suscepta desciscere, quam non professum fuisse. An non abnegauit fide, quae fidei praetextu abutitur, ad ea quae pugnant cum euangelica doctrina? Certe factis palam abnegat. Atque hac sane parte infra ethnicas est censenda, quod illae quum a Christo sint alienae, solo naturae ductu, curam gerunt suae familiae: haec quae iuxta charitatem euangelicam debeat omnibus pro sua uirili prodesse, domesticis etiam suis subtrahit debitum officium, nec ab hac impetrat euangelica pietas, quod a profanis, ac impijs impetrat affectus naturae. Si qua femina uirtutis in se uirtutis natura, ea non tollit euangelica doctrina, sed prouehit, ac perficit. Omnino decet hoc Christianae religionis maiorem uirtutem, ut omni solatio orbata in gremio suo foueat alacris: uerum id citra delectum temperet fieri nolim, ne duplex sequatur incommodum, dum & oneratur supra uires ecclesiae, & officium in indignas confertur. Porro in diligendo, duo praecipue spectanda sunt, aetas, & uita ante acta, ne semel ad ecclesiae tutelam allecrae postea magno cum probro redeant ad coniugium. Atque aetatis quidem facile iudicium est. Ne recipiatur igitur uidua minor annis sexaginta. Siquidem haec aetas suspitionem impudicitiae non debet adferre clericis, & bona spem praebet fore, ut matrimonij desiderio non tangantur iterum. Quamquam nec huic aetati fidendum, nisi ea ante acta uita commendet. Spectandum igitur, an fuerit unico marito contenta: nam in quibusdam, nec senectus extinguit intemperantiam: an benefactis sibi pepererit apud omnes honestam opinionem, an in educandis liberis, probe sancteque se gesserit: an pro sua tenuitate hospitalē se praebuerit erga sanctos, tecto eos iuerit, pedes horum lauerit: Nam haec officia praestare possunt & tenues: an afflictis & egestate pressis de suis facultatibus suppeditauerit. Denique an nullum opus bonum praeter miserit, in quo non fuerit assidua. Par est enim ut sic merita, uicissim in suam tutelam recipiat ecclesia, quae iam olim hoc benefactis ambiit, ut perpetuis eius ministerijs ascriberetur. Porro uiduas iuniores suspiciamque aetatis, ne recipito. Praestat non suscipere professionem uiduitatis, quam a suscepta deficere. Non est committendum continentiae uotum aetati lubricae, praesertim in eo sexu. Quod si placet illis castitas, domi quid possint periclitentur. Vbi si non succedit, licebit citra notam ad coniugij remedium confugere. At res ipsa nos docuit fieri, ut cum iuniores uiduae temporario quodam amore castitatis, aut oculi fortassis, aut honoris tituli secuta, semet addixerint ecclesiae, abdicatoque iure repetendi connubij, Christo sponso se consecrarint, mox titillante eas pristina libidine, ferociant ac lasciuant in contumeliam Christi, cuius iugum cupiunt excutere, ut rursum matrimonij iugum subeant. Atque interim hanc infamiae maculam sibi contrahunt, quod fidem, quam Christo pactae uidentur, fecerint irrita, duplici nomine notanda, & quod temere

Si quis autem suorum

Uitua eligatur

Cum enim luxuria fuerint in Christo

mere susceperint professionem castitatis, non satis exploratis uiribus, & quod a suscepta resisterint. Quod si non eueniat, ut palam redeant ad connubium, certe sic uiuunt in coelibatu, ut ecclesiae sint dedecori, ac satius sit eas imperio mariti premi, reique familiaris cura distineri, quam sub uiduitatis praetextu peccare licentius. Docet enim hoc illas ocium, ut quoniam ipsae domi nihil habent quod agant, oberrēt per alienas domus, cum uiduā sit indecorū, per publicum aut per alienas aedes uagari ociosas. Nunc non tantū ociosae sunt, uerum etiā garrulae simul & curiosae. Solet enim curiositatis comes esse garrulitas. Siquidem praetextu uiduitatis, & comendatione professionis, facile penetrāt in domos alienas, ibique secreta rimantur, quae post apud alios effutunt, indecore garrientes de nuptiis, de disidijs, de peccatis aut probis domesticis aliorū. Ob has causas tutius esse dico, ut uiduā iuniores potius nubāt maritis, cuius autoritate & sexus & aetas imbecillior temperetur: dent operā gignendis liberis, curā agant rei familiaris potius, quam nihil agentes obstrepant etiā familiaris alienis. Ut enim mariti reuerentia coercent licentiam sexus & aetatis: ita curae rei domesticae, non praebent liberū ocium ea curandi, quae ad ipsas nihil attinent. Postremo sic modis omnibus uitā instituant, ne qua sit occasio lapsus in manifestum probri, ne uideatur anfa satanae, per quam uitā nostram traducat & infamet apud homines Christianae professionis. Non reculo quo minus uideatur hac in re meticulosior, nisi malum ipsum nos hanc docet cautionē. Non enim tam anxie metueremus, ne quid horum eueniret, nisi iam uidissemus, non semel euenisse. Terret nos exemplum quarundam, quae semel cooptatae in gremiū ecclesiae, magno probro nostro, uicque uoluptatibus, & obsequentes satanae, relapsae sunt ad iterandas nuptias. Quod si dotis obstat inopia, quo minus maritum inueniat uiduā, cuius aetas coniugium postulat, nihil necesse est, ut egestatis gratia, castitatis suscipiat professionem. Debet enim harū inopia, cognatorum benignitate subleuari: si quos, aut si quas habet Christianae professionis. Non enim par est, ut Christianus, aut Christiana, cuius pietas debebat etiā alienis opulari, sibi cognatam uiduā destituat, & alendam obrudat ecclesiae, quae si grauetur quibuslibet uiduus, futurum est, ut exhaustis facultatibus, non sufficiat ueris uiduus alendis, quibus & debetur haec humanitas, nec aliunde suppetunt praesidia. Sed quemadmodum uiduus ita meritis pro portione suis habendus est honos, ita multo uberius subueniendum est presbyteris, qui grauitate morum, qui sententiā prudentia, qui uitae integritate, qui aetatis autoritate bene praesunt multitudini, hoc est, qui uere presbyteros agunt, quorum & aetas & pietas meretur, ut ab egestatis iniuria uindictentur. Sic enim tranquillius praesidebunt populo, & suppetente quod ad uitae mundiciam pertinet, non eleuabitur autoritas. Quamquam haec praesidia potissimum his praestanda sunt, qui non solum integritate uitae praesulent populo, uerum etiam laborant in dispensatione sermonis euangelici, sacraeque doctrinae, quod haec sit praecipua functio, longeque saluberrima gregi Christiano. Spectant illi quidem sublimius praemium, sed interim aliqua solatijs pars est, si in ipsis laboribus aliquid praesentis fructus ad illos redeat, non ut ditescant, sed ut uiuant. Et iniquum est rem longe preciosiorem impartienti, non uicissim aliquid ex rebus fluxis ac uilibus repone re. Adeo uictus debetur laboranti, ut Mosaisca lex ueteret infrenari os boui tantisper, dum in trituram circumagitur. Quo nimirum inhumanius est pati, ut in Euangelio desudans, esuriat aut sitiat. Non uenatur ille mercedē, sed tanto dignior est operarius mercede sua. Illi ad laudem pietatis cesserit, si gratis laboreat. at interim populi crimen erit, si grauetur benemerentis inopiā, cui tantulo succurri potest, subleuare. Quin & illud tribues seniorum autoritati, ut non facile recipias aduersus hos delationē eorum, quibus expedit illos esse reuerendos, ne & his aperiat fenestra temere incessendi uitam seniorum, in quos aegre recipi debet sinistra suspicio, & illorum eleuetur autoritas. Non est audiendus qui defert, nisi duobus aut tribus testibus comprobet, quod obicit. Quod si manifestius comperiturque est, quam ut dissimulari possit eos peccasse, ita moderanda erit castigatio, ut nec illos dedas accusatorū saeuitiae, nec tamen impunitas illorū perniciosum exemplum mini fret multitudini. Sed ipse uoce tua palam eos argue, quo magis caeteri metuant censurā episcopi, si conspexerint per hanc nec senioribus condonari, si quid admiserint correptione dignum. Profanae leges iudices suos obstringunt religione, ne quid affectibus corrupti perperā pronuncient. Quanto maior integritas decet episcopū, uel in iudicijs, uel in praesentia

praesentia magistratibus. Illi sui iurisdictioni comone sunt, pro tribunali bus sessuri, & fallorum deorum religione terrentur. At ego te obtestor Timothee per deum patrem, quo teste & autore res haec geritur, per Jesum Christum, cuius ministri sumus, perque electos angelos arbitros ac spectatores eorum, quae gerimus, ut in iudicijs obeundis serues haec. que tibi praescribo, ut integer & incorruptus ad cognitionē accedas, non tecum adferens sententiam, quam tibi seorsum instillauit fauor, aut odium, aut ira, aut alius quispiam affectus, sed ex ipsa re cognita sumens quod recte pronuncies, nec in hanc, nec in illam partē propensior. Hanc integritatem non solum oportet praestare in cognoscendis causis, uerū etiam in deligendis his, quibus mandas administrationē ecclesiasticā. Siquidem non alio fonte summa pernicies nascitur populo Christiano, quam si praesentiantur inutiles aut etiam pestilentes. Proinde ne cui temere manus imposueris. Multum dūque probandus & explorandus est, cui delegates autoritatē episcopi, qui si mandatum honorē indigne gesserit, tibi imputabitur, quicquid ille peccarit. Videberis enim illius fauisse uitij, qui cognito mandatis eiusmodi prouinciam. Sin te fellit, tamen negligentiae culpam non poteris effugere, qui rem tam periculosam credideris inexplorato. Neque enim in episcopo deligendo satis esse debet, si careat infamia, sed multis modis oportet benefactis insigniter esse comendatū. Episcopo non satis est, si suam praestet innocentiam, debet & eorum integritatē praestare, quos ordinat. In his igitur fac castam purumque te serues religioni, cuius curam geris. Mili speratior est tua temperantia, quam ut sis meis monitis auocandus a delicijs. Illud tamen admonendus es, sic esse temperandam abstinentiam, ne corporis imbecillitas non sufficiat obeundis officijs pietatis. Ut corpus obesum & immodice ualidum frequenter degrauiat animum aspirantem ad caelestia: ita corporis incommoda ualido sapienter obstat animi uigori, quo minus semet exerat, libereque profertur per obsequia charitatis. Satis igitur arbitror hactenus abstemiū fuisse, Post hac noli aquam potare, sed utere potius moderato uino. Quod hucusque temperatū est a uino, prima iuuentutis calori datum est. Nunc ualetudini consulendum, ut possis omnia episcopi munus obeundis par esse. Stomachus uino moderato fulcitur, aqua potu cum primis offenditur. Ut igitur, & huic subuenias, & minus frequenter quam soles, incidas in aduersam ualetudinē, uinum tibi pharmaci loco sit, ne post collapsis uiribus cogaris medicorum opem implorare. Verū ut ad id redeam, quod modo coeperam, ne tibi putes omnia peccata tuorum imputanda esse, sunt peccata quorundam ita manifesta, ut non expectēt extremum illud dei iudicium, sed uero iudicium praecurrant, per se damnata priusquam in iudicium illud afferantur. Nam horum & uita & doctrina palam discrepat a doctrina Christi. Siquidem pro euangelica pietate docent superstitionem Iudaicam, & uita ambitione, quaestu, caeterisque malis cupiditatibus infecta est. De his, ut tibi licet iudicare, ita reddenda erit ratio. Caeterum quorum improbitas sic est occulta, ut humano iudicio deprehēdi non possit, sed seruari iudicio diuino, in quo nuda sient omnia, horum culpam deo praestare non potes. Ad eundem modum quorundam opera bona a deo manifesta, ut humana comprobatione non egeant. His igitur se tuto quisque adiunxerit, quemadmodum a palam improborū contubernio est abstinentiū. Caeterū eos, qui sic arte moderantur uitam suam, & pietatis specie sic fucant animi maliciam, ut humanū fallant iudicium, eos deo relinquemus iudicandos. Non est enim odiose suspicax Christiana pietas.

CAPVT VI

Orto uitam eorum qui sunt a Christiana professione alieni, non est nostrum in cessere, magis expedit illos officijs ad meliorem mentē prouocare, quam conuictis irritari. Sic est moderanda religio ut non uideatur occasio aut seminarium seditionis. In commercijs, quae nobis necessario sunt cum ethnicis, sentiāt nos ob religionem officiosiores esse factos, non incommodiores, aut procaciores. Sic enim facilius prouocabuntur, ut nobis adiungantur. Itaque quicumque in seruitute baptisimum adepti sunt, meminerint se a peccati dominio manumissos esse non ab heri iure liberatos. Quare non decet, ut freti professione sua, serociant aduersus eos, uelut impios, & indignos quibus seruiat initiatus Christo. Tantū meminerint illos esse dominos, & ob haec omni honore dignos existiment, ne dei nomen & euangelica doctrina reddatur infamis & inuidiosa. si conspexerint per hanc homines immodestiores fieri, & incommodiores. Quin magis addant aliquid pristinis obsequijs, magis sint ad obtemperandum alacres,

Quia benefici
eij participi
pes sunt

uelut ex animo seruientes, ut his rebus prouocati domini, facilius admittant praedicationem euangelicam. Multo minus autem, qui dominos habent Christianos, debent eos ob hoc minoris ducere, quod ob communis fidei professionem, pro dominis facti sint fratres. Imò si dominis ethnicis non subtrahunt debitum obsequium, Christianis oportet iam duplici nomine obedire, primum quod domini sint, deinde quod socij religionis, quod pro supercilio sumperint charitatē, & pro formidatis, coeperint esse dilecti proq; minacibus benefici. Plus enim praestandum promerenti, quam exigenti; amanti quam imperanti. Neque enim haec iam proprie seruitus est, sed officiorum commutatio. Haec doce cum autoritate, ad haec exhortare cessantes. Haec est doctrina uere euangelica, quae facit ad uitae pietatem, quaeq; nos & deo gratos, & hominibus amabiles reddit. Si quis doctrinam huic diuersam adducit, nec accedit uerissimis sermonibus domini Iesu Christi, nec obtemperat huiusmodi doctrinae, quae consentanea euangelio, uocat, non ad superstitiosas quaestiones, sed ad officia pietatis, is quo minus habet uerae scientiae, hoc sibi plus arrogat. Nam ut modesta res est scientia, ita nihil est superciliosius, aut pertinacius incertitia. Quo morbo qui tenetur, is auersus ab euangelica sinceritate, insanit circa frivolas quaestiones, uita neglecta, uerbis digladians, quae in tantum nihil conducunt ad ueram pietatem, ut potius gignant pestem Christianae pietatis, propterea quod ex huiusmodi rixosis concertationibus nascitur inuidia, dum ex aliorum autoritate eleuata, nobis paramus autoritatem; nascuntur contentiones, dum gliscente rixarum calore, nullus alij uult concedere; nascuntur & conuicia, quoties res exit in rabiem; nascuntur & impiae suspiciones in deum, dum ea, quae citra disquisitionem credi debent, humanis ratiocinationibus pro dubijs uocantur in quaestionem. Ac multos ueluti contagio inficiti affricu suo scabies haec hominum, qui mentem habent malis cupiditatibus infectam, quibus excacati, non cerunt ueritatem euangelicam, nec ad hunc scopum conferunt suam doctrinam: quin potius pietatem ac religionem quaestu suo metiuntur, atque id uolunt uideri sanctissimum, non quod alios reddat acceptiores deo, sed quod illis plurimum opinionis, plurimiq; copendij conciliet. Non est quod speres hos ullis disputationibus posse superari. Pertinax est incertitia, quod si maxime perspiciant ueritatem, non agnoscunt tamen, quippe ad id quod sibi proposuerunt inutilē. Cum his igitur ne contendas & indecore & frustra. Verum ab illo rum conuictu te subducito. Venentur illi lucrum suum, cauponiuntur doctrinam euangelicam. Nobis abunde magnus questus sit, si pietate, si ueris animi bonis ditescamus, his contenti, quae ad praesentis uitae necessitatē sufficiunt, cum prope remus ad immortalitatem. Magnum est eas opes accumulare, quae nos nunquam relinquere sunt. Quorsum autem attinet in cogendis diuitijs esse sollicitum, quae neq; nostrae sunt, & mox alijs relinquere cogimur. Sicut enim nihil horum nobiscum attulimus in hunc mundum nascentes, ita nihil efferemus nobiscum morietes. Diuitias in uoluptates prodigere, pestis est: cōditas seruare demētia est. Nos usum harum rerum naturae finibus metimur, & cum suppetit quo uestiamur & aliam, nihil amplius requirimus. Facile suppetit undelibet frugalis uictus & uestitus. Nec enim haec ad luxum adhibenda sunt, sed ad necessitatē. Necessitati paululo subuenitur: luxuriae gurgis insatiabilis est. Ingens quaestus est, pecuniae iactura augere thesaurum pietatis. Ingens dispendiū est, ob uile lucellū amittere diuitias immortales. Non cōpetunt in eundem, studium diuitiarum, & studium pietatis. Etenim quorum animos semel occupauit cupiditas descendi, sollicitantur ad multa turpia, & incidunt in laqueum, multasq; cupiditates, non solum stultas, uerumetiam perniciosas. Siquidem haec cupiditas non uenit incōmitata, sed ingens malorum agmē secum ducit; superbiam, fastum, ambitionem, uolentiam, fraudem, iniuriam, luxum, uoluptates, aliasq; id genus pestes, quae paulatim oneratum hominem in exitium ac perniciem demergunt, ut iam non solum sibi, uerumetiam alijs quibus praest, sit pestilens, & exitiabilis. Quo maior est honor, quem gerit, hoc longius oportet abesse à specie huius mali. Summa potestas, summam requirit integritatem. Nihil autem integre facit, nihil incorrupte, quisquis auaritiam habet in consilio, quae tantum abest ab honestate, ut radix ac seminarium sit malorum omnium, etiam si diuitiae miram quandam felicitatem praese ferre uidentur. Haec esca illecti quidam, dum has appetunt, deprauati cupiditatibus aberrarunt à sinceritate fidei euangelicae, sibi scopum alium praesigentes, quam Christum, & dum stulte captant suauem uitam, implicauerunt sese doloribus multis, magnis molestijs parantes, quod

Radix autem
omnium malo
rum cupiditas

quod anxia sollicitudine custodiant, quodq; si contingat etipi, graui uulnere sauciet auidum peccus. Haec eorum sunt, qui se Mammonae deo dicunt. Tu uero, qui deo consecratus es, haec indigna tua professione fugito, ueras opes sequens, iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Iustitiam, quae te seruet ab omnibus uitijs immunem; pietatem, qua deum ames & huius gratia proximum; fidem, qua dei praesidio fretus, non crucieris huiusmodi rerum sollicitudine; charitatem, qua prolis omnibus patientiam, qua spe futurae immortalitatis perdures in aduersis ac persecutionum procelis; mansuetudinem qua leniter feras imbecillitatem alienam. Haec ueri non potest, qui sibi nihil non faciendum existimat amore diuitiarum. Tibi multo alius cursus susceptus est. Egregium certamen ingressus es, non auaritia, sed fidei. Neq; mediocre praemium est propositum. Nec enim hoc agitur, ut hic momentaneis, falsisq; bonis ditescas, sed ut uita adipiscaris aeternam. Ad hunc scopum, ad hanc metam omni studio conitere. Ad haec uocauit te deus agnotheta non fallax, qui te suo iudicio delegit, ut episcopus populo praesideres, ad Christi gloriam. Hoc suscepto presbyteri munere professus es, idq; multis testibus. Eximia est professio, sed huic ut respondeas, magna opus est uigilantia. Si te parum mouet praemium tam ingens, moueat spectator deus, moueat tam multorum expectatio, moueat religio suscepta prouinciae. Hoc igitur etiam atq; etiam tibi praecipio, obtestans per deum patrem, qui omnibus autor est uita, etiam mortuos ad immortalitatem reuocaturus, per huius filium Iesum Christum, qui sub iudice Pontio Pilato functioni qua a patre suscepit ad crucem usq; non defuit, ut tibi delegatam prouinciam sic geras, ut nullam maculam aut reprehensionem tibi contrahas, idq; facias constanter non solum ad iudicium humanum, uerum multo magis spectans aduentum domini nostri Iesu Christi, quem suis temporibus rursus ostendet orbi, beatus ille, solusq; potes rex regnantium, & dominantium, qui solus habet immortalitatem ex sese, qui solus inhabitat lucem inaccessam, quae nullus hominum adhuc uidit nec uidere potest, cui honor & potestas aeterna, Amen. Tantos habes tuae functionis autores, ne quid diffidas autoritati tuae: tantos spectatores ac iudices, ne quid secus quam oportet committas: tantos propugnatores, ne quid metuas humanarum persecutionum procellas: tantos remuneratores, ne quid addubites de praemissis promissis. Ad illos tota euangelij gloria referenda est, ne quid hinc homo sibi uindicet laudis. Declarauit, quam sit periculosum Christum professis, diuitiarum studium. Quod si sunt inter nostros, quibus opes istae contigerunt, ob quas mundus hic diuites ac beatos appellat, & ceu semideos quospiam suspicit ueneraturq; his praecipue, ne, quemadmodum uulgo fit, fiducia facultatum efferantur animis, neq; praesidia felicitatis suae constituent in rebus, primum inanibus, deinde etiam incertis, ut quas si non casus, certe mors eripit. Magis autem fidant in deo uiuo, qui nec uiuos, nec mortuos unquam destituit, cum ipse sit immutabilis, cuius beneficentiae est, quicquid affatim annuo prouentu mundus hic nobis suppeditat ad praesentem usum, non ad extruendas opes. Quin potius huc suum conuertant studium, ut se ad bona opera exerceant, quo uere diuites fiant, & benefactis potius quam praedijis locupletentur: id quod forte obtigit, sic possideant, quasi commune sit, non proprium, eoq; faciles sint ad impartendum egentibus, neq; ceteros, qui re tenui sunt fastidiant, sed semet comes placidosq; praebant ad congressum & consuetudinem uitae communis. Solet enim opulentiae comes esse fastus ac supercilium. Ne fidant substructionum molibus. Nihil enim hic diuturnum est, quin potius ueris uirtutibus reponant sibi fundamentum solidum ac bonum in posterum, ut asequantur ueram uitam, id est, aeternam. Nam haec quid aliud est, quam cursus ad mortem? Caeteris curis omnibus rerum fluxarum: ad hanc omni studio nobis properandum est. O Timothee iterum atq; iterum te obtestor, doctrinam hanc, ut est deposita, bona fide serua, ne finas humanis dogmatibus uitari. Id fieri non potest, nisi quemadmodum superius admonui, futilem & inanem istorum loquacitatem, qui quaestiuiculis & argutationibus humanis fallam scientiae opinionem sibi uenantur, reijcias, cum humana scientia, constans opinionibus inter se pugnantibus, non mereatur nomen scientiae. Nihil uerius scimus, quam quod euangelica doctrina fidesq; nobis persuasit. Caeterum quidam dum humanis ratiocinationibus, dum sophisticis altercationibus, dum nouis dogmatibus, quae ipsi commenti sunt, docti sapientesq; uideri student, aberrarunt ab euangelicae fidei sinceritate, quae credit, non disputat, nec hominum decretis abducitur a praescriptis dei. Ut intelligas hanc epistolam non esse subdiuitiam, haec mea tibi non ignota manu subscribam. Gratia tecum. Amen.

Certa bonum
certamen

Praecipio tibi
coram deo

Diuitibus huius
seculi
praecipue

IN EPISTOLAM AD TIMOTHEVM POSTERIOREM
Argumentum, per Des. Erasmus Roterodamum

Quoniam in superiori epistola spem sui reditus fecerat Timotheo, apud Ephesios agenti, nec fuit eius præstandi facultas, quod Romæ in uinculis haberetur, literis eum confirmat, ne persecutionum procellis deiciatur, sed suo exemplo animum ad martyrium præparet: instare enim tempora periculosa ob quosdam pietatis prætextu ueram pietatem subuertentes, itaque sese iactantes, quasi in uerbis sit Christiana religio, ac non potius in animi puritate. Deinde testatus imminere diem obitus sui, seque tam a plerisque destitutum, iubet ut Timotheus unâ cum Marco propere ad se Romam ueniat. Scripsit Romæ, cum iterum ad Neronis tribunalisteretur. Argumenti finis.

IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI
AD TIMOTHEVM SECUNDAM PARAPHRASIS Des. Erasmi Roterodami.

Non enim dedit nobis deus spiritum timoris

Paulus Legatus Iesu Christi, ad hoc ascitus uoluntate dei patris, ut declararem, quanta sit felicitas futura uitæ, quam nobis pollicetur per filium suum Iesum Christum, ne uitæ huius iacturam magnificiamus, Timotheo dilecto filio, gratiam, misericordiam, pacem à deo patre & Christo Iesu domino nostro. Deo cuius non nuper cultor esse cepi, sed cuius religionem à maioribus traditam, perpetuo sincera puraque conscientia seruauit, seruoque (siquidem eundem nunc colo Christianus, quem pridem colui Iudæus, licet aliter) gratiam habeo, cuius beneficio tu talis nobis contigeris, sic imitans nos sincera prædicatione doctrinæ euangelicæ, ut tuo merito te non aliter animo complectar, quam germanum uerumque filium, adeo ut nec absentis unquam possim obliuisci. Siquidem in nocturnis diurnisque precationibus, quibus deum interpellare soleo, & qui mihi uere chari sunt illi commendare, tu nunquam non occurris memoria meæ, magnoque teneor desiderio uidendi tui, præsertim quoties recordor lachrymarum tuarum, quas in discessu meo sudisti, locupletissimas testes tuæ in me pietatis, mutique amoris. Quæ res facit, ut gaudio totus perfundar, cum in mentem uenit, quam nos sinceritate fidei referas, ut germanus filius parerem. Atque ut religionis integritas in me uelut hæreditaria fuit, ita uidetur & ista fidei sinceritas tibi à maioribus per manus tradita. Siquidem ea constanter habitauit, primum in auia tua Loide, mox Eunica matre tua, neque dubito quin & nepos religiosissime auie, & filius optime matris responsurus, quando has, quam paternum genus referre maluisti. Hæc commemoro, quo & nostro, & maiorum tuorum exemplo reddaris alacrior, ut donum dei, quod per impositionem manuum mearum episcopus ordinatus accepisti, suscites tua industria uigilantiæ, fortique & infractione animo peragas tibi delegatum munus, nihil expauesces quorundam oblationes, aut persequutorum saeuitiam. Iudæorum est ista formidare, quæ præsens intentat uitam: nobis qui per fidem euangelicam facti sumus filij dei, dedit deus longe alium spiritum, non qui nos pauidos reddat ac deiectos ob metum ac diffidentiam, sed innocentiæ fiducia, speque promissæ immortalitatis fortes atque erectos, charitate liberos & animosos, ut quæ simul & dei presidio tota fidit, nec metuit proximi gratia subire discrimen. Postremo qui nos non sinat animo perturbari, sed efficiat, ut semper præsentem & infractione pectore perseueremus. Hæc igitur spiritum cum acceperis, exere uim illius, magnoque animo declara, quod habes. Ne quid pudeat professionis tuæ, qua prædicas crucem & mortem domini nostri Iesu Christi, neque te huius apostoli pudeat esse discipulum, quamquam his uinculis sum oneratus. Nihil gloriosius cruce Christi, quæ salutem dedit orbi, quæ diaboli tyrannidem fregit, quæ nobis immortalitatem peperit. Christi crux nostra est gloria. Neque me catenæ, quas uolens perpetior ob euangelij negotium, faciunt infamem, sed

sed gloriosum magis. Proinde ne refugas ea pati, quæ passus est Christus, quæque ego illius gratia perpetior. Quin & tu paratus esto uenire in societate afflictionum, quæ ob euangelium Christi nobis infliguntur. Quicquid ingruerit, non est quod trepidemus, res enim non agitur nostris uiribus, sed presidio dei. Nos quidem imbecilles, sed ille potens, qui nos cum essemus perdit, seruauit per filij mortem, abolitis pristinae uitæ commissis, ac uocauit ad sanctimoniam, non ob ulla merita nostra, sed suapte uoluntate impulsus, spontaneaque beneficentia, quæ non nupero consilio nobis largitus est: sed ab æterno, & ante tempus omne, ante conditum hunc mundum, hoc illi decretum fuit, hæc nobis conferre per Iesum Christum filium suum. Res apud illum noua non est, sed quod semper fuit in arcano mentis illius, id nuper declarauit orbi, per aduentum seruatoris nostri Iesu Christi, qui sumpto mortali corpore, per crucem aboleuit mortem, & per resurrectionem aperuit uitam atque immortalitatem, per euangelij prædicationem, quæ Christi crucem imitatoribus, similia præmia pollicetur. Huius euangelij prædicationi mihi delegata est, ut apostolo ac doctore gentium, ut per me discant, ad hoc dei donum non solum Iudæos esse uocatos, sed uniuersum hominum genus. Ob euangelium igitur quoniam alligatus sum catenis, adeo non pudet huius afflictionis, ut etiam gloriæ mihi ducam. Ob maleficia pati, probrosum est, ob Christi gloriam affligi gloriosum est. Nihil me terret hæc tempestas, nam quamuis ipse sum imbecillis, tamen scio & certum habeo, quod is, in quo collocaui meam fiduciam, abunde potes sit, ut in extremum usque diem seruet quod illi concredidi. Illius presidio & euangelij negotium, & mea salus, & Christiani regis incolumitas in tuto est. Et si quid hic ad tempus perire uidebitur, tamen ille, ubi uenerit ille dies, quo proferet suam magnificentiam orbi, multo cum foenore restituet. Ego apud illum deposui uitam ac salutem meam, ille mihi dispensationem euangelicæ doctrinæ concredidit. Si ego bonæ fidei depositarius fuero, ille non fallat fiduciam nostram. Quod ab illo accepi, tibi uicissim credidi. Ergo cum habeas formam atque exemplar euangelicæ dispensationis, sinceræque doctrinæ, quam ex me didicisti, non nitentem frivolis ac perplexis quæstionibus, sed fide & charitate, quæ nos & docuit, & exhibuit Christus Iesus, cura ut serues quod penes te depositum est. Rem sinceram ac puram deposui, tu uide ne tua negligentia uitietur. Scio multos adniti & adnixuros, ut euangelicam doctrinam corrumpant, sed tu fortiter ac constanter tuere quod accepisti, fretus presidio spiritus euangelici, qui habitat in nobis. Hoc opitulatore fortes, quicquid intetabitur discriminum, facile negligemus, atque eum uincemus. Eo qui carent, territi malorum procella, deserunt euangelij negotium. Nam opinor tibi notum, quod omnes cæteri, qui mihi adhibebant in Asia, post sint auersati me, & cui fidei animis aduerant, mox ad occasionem erumpente simulatione, Romæ ceperunt auersari. Quorum de numero est Phygellus & Hermogenes, ne prodam omnium nomina. Vterque ipso uocabulo declarat inconstantiam. Nam priori à fuga, posteriori à uersati Mercurio uocabulum est. Non est meum illis imprecari quod meruerunt. Illud precandum, ut deus pie factorum remunerator, quicquid sibi uult imputari, quicquid officiorum famulis ipsius impenditur, benefaciat Onesiphori familie. Siquidem is cum sæpe aliis mihi fuit solatio refrigerioque in his afflictionum aestibus, tum hoc tempore non puduit illum uinculorum meorum, intelligentem gloriosum esse pro Christo affligi: nec metuit consortium periculi, fretus promissis euangelicis: imò Romæ cum esset, adeo non refugit colloquium captiui, ut magno etiam studio me uestigaret, nec conquiesceret donec inuenisset. Inuenit ille materiam, exercendæ misericordie, det illi dominus Iesus, ut uicissim inueniat misericordiam apud ipsum in illo die, quo cuique pro suis gestis merces reponetur, & deum erga se beneficum experiatur, qui beneficus esse studuit in afflictum. Non enim hic referam, quam multis in rebus mihi fuerit opitulatus Ephesi, cum tu id melius noris, quam ipse. Qualis istic se præstitit, talis erga me fuit & Romæ. Non enim terretur uera charitas ullis afflictionum procellis.

CAPVT II

Huius igitur ac meo exemplo tu quoque robur animi sumas, fretus beneficio dei, quod habemus per Christum Iesum, & ad omnia pericula paratus ac munitus, sinceram euangelij doctrinam, quam ego tibi non sursum, sed coram multis testibus palam tradidi, tu uicissim fili charissime per manus alij trade propagandam, non quibuslibet, sed quos bona fide dispensaturos iudicabis, quicquid uisi fuerint idonei, ut non solum ipsi sequantur, quod hauserunt, sed etiam pure

illuminauit autem uitam

Bonum depositum custodi

Tu ergo fili mi confortare

pure transfundant in alios. Vides ut qui militiæ sacramentis sunt additi, rebus omnibus omissis, nihil non & ferant & agant quo cum laude munij suis defungatur. Habet et Christus suam militiam, huic nomē dedisti, in huius uerba iurasti, is te suis castris præfecit. Fac igitur, ita ut fortem ducem decet, aduersus omnia mala ingruentia strenuum te præstes, dignūq; imperatore tuo Iesu Christo, qui ad crucem usq; perstitit in officio delegato. Ne sis sollicitus de præsidij humanæ uitæ. Totam hanc curam in imperatorem reijce, tu totus in hoc sis, ut quod ille mandauit, gnauius obeas. Non oportet nos segniores uideri in militiâ Christi, quàm militum uulgi esse uideamus in profana militiâ. Quis enim horum ubi se semel ascripsit militiæ regis aut imperatoris, de uestitu aut uictu sollicitus est? Harum rerum prouisionem imperator in se recipit. Militi nihil aliud curandum est, quàm ut operam suâ probet imperatori, à quo ceu strenuus ac fidus miles ad hoc negocij delectus est. Scit enim præmium esse paratum penes imperatorem, si modo promereatur. Quin & inter hos qui sese certaminibus Pancraticis addixerunt, quisquis decertat, non sat habet, ut quomodocunq; decertet, sed nihil non facit, ut uincat, certus coronam quidem esse paratam, sed ei, qui gnauius ac strenue se gesserit in certamine. Eundem ad modum industrius agricola, dum profcindit, dum stercoreat, dum sementem facit, dum repurgat, totus est in opere suo, nec ullum laborem sibi grauem ducit, spe fructus, quem suo tempore fidelem terram scit esse reddituram. Quo magis oportet idem facere nos, qui in euangelij negocio uersamur, ut immortalitatis præmio cōmoti, nihil hic non uolentes perpetuam, præsertim cum imperatorem habeamus, qui fallere nec uult, nec potest. Perpende quid his parabolis significem. Det autem tibi dominus non solum in his, uerum in cæteris omnibus intellectum. Nihil est dispendij, imò crescentibus afflictionibus, crescit lucrum euangelicæ salutis. Sic enim uisum est deo, suam declarare potentiam. Vidimus in capite, quod speramus in nobis. Quod scis, oportet meminisse, uidelicet, quod Christus Iesus, factus homo mortalis ex progenie Dauid, ferendis contumelijs illustrarit gloriâ euangelij, & post crucis supplicium euectus sit ad immortalitatis præmium. Hoc est euangelium, quod hactenus constanter prædico nec Iudæorum odio, nec gentium metu deteritus. Atq; huius gratia multis malis affligor ab utriusq; usq; ad carcerem & uincula, quasi facinorosus quispiam. Ac ne sic quidem ab euangelij prædicatione desisto. Corpus hactenus alligatum est. Lingua Christi prædicatrix, alligari non potuit. Et captiuus quantum licet ad Christum quoscunq; possum allecio. Mea nihil refert quid patiar, modo lucrum aliquod adiungam euangelio Christi. Huius rei gratia uolens omnia perpetior, de mea quidem salute securus, sed ut ij quoq; per euangelij prædicationem cōsequantur salutem, quos deus ad hanc felicitatem destinauit, quæ salus offertur omnibus non per legem Moisaicam, sed per Iesum Christum: qui sicuti pro nobis est passus, ita uicissim decet, & nos pro illius euangelio, et fratrum salute perpeti: & sicut ille per afflictiones uarias & ignominiam ad celestem gloriam euectus est, ita nobis eodem eadem uia est enitendum. Multis hoc durum uidetur & incredibile, sed nobis indubitatum esse debet. Etenim si per baptismum unâ cum Christo mortui sumus huius mundi cupiditatibus, aut si etiam in baptismi professione perseverantibus obtigerit affligi malis huius mudi, futurum est ut cum Christo uiuamus, uidelicet immortalitatis socij, qui mortis socij fuerimus: & si cum illo perpetimur, atq; ob illius gloriam, nimirum cum eodem etiam regnabimus. Aequissimus enim est deus, nec sinet à regni confortio secludi, quos malorum confortes esse uoluit. Si hic illum fortiter profiteamur apud homines, agnoscat & ille nos in maiestate sua. Sin illum abnegabimus (abnegat autem, qui crucem recusat) futurum est ut in extremo die formidabilem illam uocem audiamus, nescio uos. Si fidimus illi, nostre saluti consulimus. Sin diffidimus, nihil decedet illi. Si quidem ex nostra de illo opinione, neq; profectus est illi, neq; dispendium. Ille natura uerax est, nec potest sui esse dissimilis. Siue credimus, siue non credimus, eueniet quod ille promisit, pijs immortalitas, impijs mors aeterna. Hæc est basis euangelicæ doctrinæ. Huius omnes commonefacito, non disputans ac digladians humanis argutijs, sed obstans per dominum Iesum, huius doctrinæ autorem & tuæ admonitionis testem, & ultorem impietatis, nisi moniti respuerint. Huiusmodi cōtestatiōe graui seriatq; magis profeceris, quàm argutationibus. Noli sophistarū more, uerbis contendere, & humanis ratiocinationibus uelle asserere, quod fide percipiendū est. Siquidem ea res adeo non confert ad profectum pietatis

Intellige
quæ dico

Verbū dei nō
est alligatum

Hæc cōmone
testificatus

pietatis, ut labefaciet etiam, fidei firmitatem, ac tandem subuertat animos audientium, nihil non uocari in quaestione, & philosophicis rationibus, nunc asseri, nunc destrui de quo dubitare nefas, sic quaestione quaestione propagante, ut nullus quaestionū neq; finis sit, neq; modus. Tu potius omissis istiusmodi digladiationibus, stude te ipsum exhibere operarium euangelicum, non disputatorem, & probatum operarium, non hominibus, sed deo, & sic in euangelico negocio te geras, ut illi, qui te delegit non sis erubescendus. Id fiet si recilis superuacaneis disputationibus, ad fidei compendium, uoces euangelicam doctrinam, & discussis perplexarum quaestionū spinetis, recto iudicio seces, trahesq; sermonem dei, ea tantum proponens, quæ ad salutis ac pietatis negociū proprie pertinent. Cæterum inanes uerborū disceptationes fortiter reijce, quæ si semel receptæ fuerint, paulatim gliscet uenenum & semper ad maiorem proficiet impietatem, & tandem res eò deueniet, ut in ualescentibus humanis dogmatibus ac disertationibus, obruatur, obscuretur, & obsolescat uigor euangelicæ doctrinæ. Siquidem sermo istorū, si semel aures & animos simplicium occuparit, semper latius serpet, non aliter, q̄ cancer in corpore animantis, nō desinit paulatim occupare partes uisceras, donec exitū attulerit. Quo magis statim in ipsis inijs occurrentum est malo, ac rescandandum est potius, q̄ fouendum, priusquam radices agat. Hæc puta me temere formidare, nisi iam in Hymenæo ac Philetō, quod metuo cōspeximus. Hi dum humanis disputationibus, tractant rem fidei, adeo aberrarunt ab euangelica ueritate, ut quod est huius caput ac fundamentū, abnegarint, dicentētes resurrectionē iam in Christo peractam esse, neq; nobis aliam expectandā resurrectionem, q̄ qua in liberis nos referentibus quodāmodo renascimur, ac reuiuiscimus. Nec interim animaduertūt sublata resurrectio ne, tolli metum ac spem præriorū, quæ diuersa manent pios & impios. Tolerabilis erat hoc malum nisi ipsi subuersi, & aliorum quorundam fidem sua doctrina subuerterēt. Sed periculum non est, ne istorū peruersitas ueritatem euangelicā profus euertat. Ut sursum ac deorsum fluctuent opiniones humanæ, certe fidei fundamentum ope Christi factum ac defensum, stat firmum & nullis hæreticorum oppugnationibus labefaciendum. Cui ceu solido saxo insculptum est, nusquam eluendum elogium: Nouit dominus, qui sint ipsius: & discedat ab iniquitate, qui profiteatur nomen Christi. Mirum non est, si desciscant à Christo, qui non erant illi sincere iuncti. Sed ab horū doctrina debent abstinere, quicunq; pura fide semel euangelio crediderunt. Optandū quidem uotis omnibus, ne quid oboriatur huiusmodi pestium in ecclesia. Sed fieri non potest, quin in tanta hominū multitudine, quosdam improbos feramus bonis admixtos. Quin & horum malicia uertitur in bonum piorum, dum ab his agitati magis declarant fidei suæ constantiam. Sic in ampla diuinitis domo non solum habentur uasa aurea & argentea, uerum etiā lignea siciliaq; quorum illa honesto usui deputata sunt, hæc inhonesto. Hoc tantum interest, quod quæ natura argillacea, aut lignea sunt, in aurum argentum uertere non possunt: hic quoniam res uoluntatis est, non natura, qui se uitio suo uas fecerit ignominiosum, potest opitulante deo efficere, ut rursus incipiat esse uas honorificū. Ac rursus, qui pietatis cultor, uas aureum fuit in domo dei, si sua culpa relabatur ad impietatem, uas erit probrosū. Incredulitas, ambitio, crudelitas, libido, & his cōsimiles animorū morbi faciūt, ut aliquis uas sit ignominiosum. Ab his si quis se penitus repurgarit, & ad innocentiam pietatemq; respuerit, nimirum uas erit honorificū ac purum, accommodum ad gloriosos usus, semper dño suo paratū, quoties opus erit. Scio iuuentutē uarijs cupiditatibus sollicitari, quæ pertrahant hominem ad impuritatem. Sed tu, qui senioris officio fungeris, omnia iuuenilia desideria fugito, sectare potius quæ te digna sunt, iusticiā, fidem, charitatem, pacem cum his, qui puro corde Christum profitentur. Cum Hymenæi similibus, nihil tibi sit cōmercij. Non peccat innocētia, non disputat fides, non effertur charitas, non contendit pax. Porro stultas, & ineruditas quaestiones, quæ plus habent ostentationis, q̄ sapientiæ, ne recipito, nō ignarus ex his nihil aliud nasci, quàm iurgia & rixas, dū semper in maius gliscente disputationis calore, res tantumdem in rabiem exit, adeoq; nullus alij uelit cōcedere, ut malit & agnitam falsitatem pertinacissime tueri, q̄ minus eruditus haberi. Cum hoc igitur hominū genere non conferes matrem, quando uinci nō possunt. Christus non haec uia persuasit mundo: Modestia, ac mansuetudine uicit, nec audita est uox eius in plateis. Decet itaq; seruū domini sui uestigijs inhaerere, nec esse pugnacem, sed placidum, ac mitem erga omnes: facilius enim persuadet,

Ut cancer
serpit

Subuerterunt
quorundam
fidem

Si quis ergo
emendauerit se

Iuuenilia autem
desideria

qui charitate modestiaq; cōmendatur, paratus ad docendum magis, q̄ ad obfurgandum; in malis tolerandis lenem, minimēq; iritabile, qui grauit̄ magis, q̄ aspere corripiat eos, qui reluctantur, declarans sese nihil aliud agere his rebus omnib; q̄ ut illis medeatur. Neq; enim temere de quoquam est desperandū. Nam fieri potest, ut per modestiam & amicam correptionē, det illis deus superioris errati p̄nitentiā. iamq; discussa mentis caligine ueritatem agnoscant, & amplectantur, quam prius impugnabant, ac resipiscentes tandē, uelutiq; ab ignorantia graui somno expergiscentes excutiant sese à laqueo diaboli, quā nimirum sunt cupiditates prauae, quibus antea capti ad ipsius uoluntatem circumagebantur, etiam usq; ad impugnationem Euangelicā ueritatis.

CAPVT III

Hoc autem scito

Non solum igitur aduersus Iudaeorum & ethnicorum persecutiones, uerum etiam aduersus horum maliciam nos muniamus oportet. Neq; enim dissimulandum est, sed uincendū, quod uitari non potest. Illud certū habere, quod spiritus futurū praedicat: extremis diebus instabūt tēpora grauissima, quum degenerante sincera pietate, & euangelica charitate refrigerante, erunt homines sui tantum amantes, pecuniae studio dediti, fastuosi, superbi, maledici, parentibus inobedientes, ingrati, impij, carētes affectu erga suos, & propinquitate cōiunctos, nescij fœderis, calumniatores, intēperantes, immites, bonorū osiores, proditores sodalitatē & amicitiae, temerarij, turgidi, uoluptati amantiores, quā dei. Titulo, cultu, ceremonijs, & hypocrisis praeseferentes speciem pietatis, cum id quod est caput uere pietatis abnegent, hoc pestilentiores, quod sub persona religionis, & uita sint contaminatissima, & sinceritatem euangelicā doctrinā Iudaicis fabulis & humanis inuentiunculis uitent. Fortassis & hodie cernere est quosdam, ad hęc morū exitia tendentes. Proinde hos quoq; fac auerferis. Id quo certius facias, mores illorū ex parte tibi depingā. Siquidē huius generis sunt isti, qui cōmendatiōe simulatae religionis, sordidis uestibus, ficta seueritate uultus, pallore arte inducto insinuant semet in domos alienas, atq; illic primū ueniantur stultas mulierculas, quo facilius per has imponant uiris, haud secus, q̄ serpens per Euam decepit Adam. Nam primum sexus imbecillior magis idoneus est imposturae. Deinde non captant graues ac uere probas matronas, sed leues mulierculas, quae sic Christum profitentur, ut interim onustae sint peccatis, quaeq; quoniam non innituntur solidae pietati, fluctuant ac circumaguntur uarijs cupiditatibus, non contentae semel à nobis didicisse, quod ad ueram pietatem satis est, sed noua subinde discere gestiūt, & ob id asciscūt sibi doctores accommodos ad suas cupiditates, qui doceant illas nihil scire, nec unquam perducant ad cognitionē ueritatis. Imò sub praetextu doctrinae euangelicā, coelant impurissimam uitam, ac palam profitētes Christum, clam ea docent, quae cum Christi doctrina ex diametro dissident ac pugnat. Mirum uideri non debet, si nūc exoriuntur, quorum improbitas aduersetur euangelio, uetus exemplum est. Quemadmodū enim olim in Aegypto, Iambres & Mambres suis praestigijs conati sunt abrogare fidem ijs prodigijs, quae Moses uirtute dei designabat: ita & hi sub falsa quadam imagine pietatis, aduersantur euangelicā ueritati, homines deplorati, qui uelut pe non solum turpissimis animi cupiditatibus infecti, uerum etiam euangelicā doctrinā si deiq; sinceritatē ad suos affectus deprauantes. Atq; haec quidem imposuerunt quibusdam, caeterū posthac, haud ita multum promouebunt suis technis. Siquidē futurū est, ut istorum amentia perspicua fiat omnibus, quemadmodum et magorum detecta fraus, reddidit illos contemptos, ac ridiculos. Etenim quorum mores & animus est insincerus, eorum doctrina nō potest esse sincera. Porro fucata non durant perpetuo. Quod aliquandiu texit simulatio, tempus in apertum profert. Tu uero longe dissimilis istorū, doctrinam euangelicā, quam tibi pure tradidi, pure item & constanter trāsfundes in alios. Qualis fuit mea doctrina, talis fuit & uita. Cuius rei testis optimus esse potes, qui diu mecum uersatus, nihil non expertus es, sinceritatem doctrinae, & huic congruentem morum institutionem, alacritatem animi nihil refugientis, fidei robur nullis malis perturbabilis, lenitatem erga haereticos: charitatem, qua prodesse cupiebam & hostibus: tolerantiam in persecutionibus & afflictionibus, quae mihi te teste acciderunt Antiochia, Iconij, & Lyris. Scis quā hic graues persequutionum procellas sustinuerim supra uires humanas. Sed tamē ex omnibus his eripuit me dominus, cuius praesidijs eram infractus. Neq; uero haec mihi uel meo peculiari quodam fato acciderūt, uel ob malefacta mea sunt inflicta. Ob sinceritatem

Homines mente corrupti

Tu autē affectus es meā doctrinam

ceritatem Euangelicā doctrinae pariter ac uita, tot malis exercitus sum. Imò quicumq; uolent ad exemplum meum & Christi sequi uerā pietatem, ad illius ac meū exemplū ad tolerandas afflictiones se praeparent oportet. Nunq̄ enim non habiturus est mūdus, qui quō suam fictam religionem tueantur, affligant & opprimerent uerā pietatis cultores. Sed haec afflictio nobis cedit in lucrum, quemadmodum improbis illis, & in posteribus, sua prosperitas cedit in cumulū dānationis, duplici nomine daturis poenas, & quod ipsi deliquerint à ueritate, & quod alios suis erroribus inuoluerit. Sed illos si minus respicūt, suae poenae relinquo. Tu uero fac perseueres in his, quae à me didicisti, & in officio tibi delegato, cōstanter esto sincerus, cū scias indubitata esse doctrinam & institutionē quam habes, si modo meministi, & à quo profecta sit autore, et à quo magistro didiceris, nec tibi exciderunt sacrae literae, quas olim rudibus annis primae pueritiae, à maioribus didicisti, quae recte quidē intellectae, uel circa nostrū magistrū, possunt te eruditū red dere, quantū attinet ad cōsequendā salutē, quam nobis promittit euangeliū, non per obseruationē Moisaicae legis, sed per fiduciā, qua credimus Christo Iesu. Quod euangeliū ex parte docet esse factū, hoc literae ueteris testamenti futurum praedicunt ac deliniant. Nec aliud docent, q̄ euangeliū, sed aliter, si modo nascantur piū & eruditū lectorē. Nō est cur prophetarum aut Mosi libros post euulgatū euangeliū existimemus esse superuacaneos, si per spiritualem intellectum ad Christum & pietatem accommodentur. Imò tota scriptura quae nobis non humano ingenio, sed diuini spiritus afflatu prodita est, magnam habet utilitatem, uel ad docendum ea, quae cum periculo salutis nesciuntur, uel ad redarguendū eos, qui ueritate repugnant, uel ad corrigendos ac reuocandos in uiam eos, qui simpliciter errant, uel ad institutionem & eruditionem, non in Iudaismo aut humana philosophia, sed in uera innocentia integritateq; uita: adeoq; cuncta suppeditat, quae faciunt ad officia pietatis, ut homini deo dicato, nihil iam desit quo minus consummatus sit, pleneq; instructus ad omnia uita Christiana munia.

CAPVT IIII

Tiam atq; etiam te obtestor, per deum patrem, perq; Iesum Christum, qui iudicaturus est uiuos ac mortuos, cuius sententiam nullus hominum effugiet, perq; huius aduentum, quo non iam humilis, sed sublimis ac formidandus ueniet iudicaturus, qui hic passus est se iudicari, perq; regnū eius, cui nulla potestas possit resistere, ut euangelicum sermonem fortiter praedices, nec aduersis deteritus, nec prosperis delinitus. Insta & urge opportune, inopportune. Nullum enim tempus tibi non uidebitur opportunum, quo spes sit profectus in euangelico negotio. Argue delinquentē, hortare cessantem, increpa perseuerantem in errore, quō seueritate corrigatur, qui placida admonitione correctus non est, sed ita, ut acrimoniae ob iurgationis admisceas omnem & lenitatem & doctrinam, ne uel odisse uidearis, si tantum intones conuictijs, uel temere litigare, si tantum increpes ac non doceas etiā. Facilius obtemperat, qui persuasus est, & libentius obtemperat amanti q̄ inimico. Hoc magis occupandū est, ut confirmemus animos nostrorū, eò quod posthac erit tēpus, ut dixi, graue ac periculosum, quo quidam ab euangelica professione desciscentes, non ferent ueram ac salubrem doctrinam Christi, pugnantem cum huius mundi cupiditatibus: sed ut ipsi sunt affectibus corruptissimis, ijsq; uarijs, ita sibi uarios ac subinde nouos doctores coaceruabunt, nō qui doceant pietatē, sed qui Iudaicis fabulis aut humanis inuentiunculis titillent aures quas habebunt stulta libidine prurientes, noua & arguta magis audiendi, quā utilia. Ad horum fabulas sese conuertent, & ab euangelica ueritate auertent aures, quo magis tu in diuersum nitere. Ad uigila, euangelij gratia nihil non ferens, te ipsa te praebas euangelij praecōnem. Nam qui sua docent, ut dicantur, certe euangelistae nō sunt. In ministerio quod mei uice geris, fac ita uerferis, & plene persuadeas ea, quae doces, infigasq; penittis animis, ne facile labefiant ab his qui diuersa conabuntur docere. Id eò diligentius tibi conandū est, quod non sum diutius conatibus uestris opitulaturus. Nam ipse ceu uicima destinata Christo, iam immolari incipio, nec procul abest dies obitus mei. Volēs ac libens immolor, & bene mihi conscius antea ctae uita, & de premio certus. Certamen egregium decertauī, cursum euangelicū consummaui, summa fide, quod delegatū erat peregi. Meis partibus sum defunctus, iam quod superest, scio esse in tuto. Scio mihi repositam esse coronam innocētiaē debitam, quam mihi reddiditurus est dominus imperator, cui militaui. Red-

Omnia scriptura diuinitus inspirata

Testificor coram deo

Opus fac euangeliistae

det autem non in hac uita, in qua certandi tempus, sed in illo die, quo iustus iudex re-
det unicuique primum pro uita meritis. Nec enim mihi solum parata est hæc corona im-
mortalitatis, sed & omnibus qui freti promissis eius, se seruant integros & incōtaminatos,
cum gaudio præstolantes illius aduentum, quorum de numero cōfido te cum primis esse.
Cura, ut quam primum uenias ad me. Carcer obstat quo minus liceat huc & illuc ambu-
lare in obeundis euangelij negocijs, & ab omnibus penè sum destitutus. Denique sunt quæ
tibi ante decessum cupiam uita uoce cōmendare. Demas me deseruit, malēs huius mun-
di delicijs frui, quàm spe immortalis præmij, mearum afflictionum esse socius. Hoc animo
recepit se Thesalonicam: Crescens eò uocantibus negocijs, abiit in Galatiam: Titus in
Dalmatiam: Lucas solus mihi adest, indiuisus omnium fortunarū comes. Cum uenies,
Marcum comitem adducito, nam illius officio mihi est opus. Tychicum enim ipse ob cer-
ta negocia misi Ephesum. Penulam quam Troade reliquit apud Carpum, ubi uenies asser-
tecum, usui mihi futurā & hyeme & in carcere, simulq; libros, cum reliquos, quos ibidem
reliquit, tum maxime descriptos in mēbranis. Alexander faber ærarius, non solum me de-
stituit in his procellis, uerum etiā multis malis me affecit. Non est meum ulcisci, sed domi-
nus illi referet gratiam, ut meritis est, à quo tu quoq; cauebis tibi. Nam mihi in tantū non
adfuit, ut uehementer etiam aduersatus sit sermonibus nostris. Cum primum mihi esset a-
genda causa pro tribunalibus Cæsaris, nemo mihi adfuit, omnes metu territi, me deserue-
runt. Humanū quiddā illis accidit, nolim hoc eis imputari, quanquā humano destitutum
auxilio, dominus non destituit, sed adfuit, & uires addidit ut per me præconium Euange-
licæ fidei ad plenum persuaderetur, & huius fama ad omnium gentium aures permaneret.
Nam hoc, opinor, consilio uoluit me per uarias regiones circumactū tandem & Romam
deportari, quo latius spargeretur Euangelica doctrina. Huius ope, qui quouis tyranno po-
tentior est, sum ereptus e faucibus leonis saeuissimi. Quin cōfido fore, ut idem dominus
me & in posterum sit erepturus ab omnibus impiorum malefactoris, ne quid ulla occasione
desleam ab euangelij sinceritate. Et si hic mors infligetur, ille tamen seruaturus est famu-
lum ac militem suum in regnum suum cœleste, cui gloria sit in æternū. Amen. Saluta Pri-
scillam & Aquilam hospites meos, & optime de me meritam Onesiphori familiam. Era-
stus remansit Corinthi. Porro Trophimum reliqui Mileti, parum firma ualitudine. Da
operam ut huc te cōferas, prius quàm hyems intercludat iter. Saluere te iubet Eubulus &
Pudens & Claudia, ceteriq; fratres omnes. Dominus Iesus Christus, qui mihi semper ad-
fuit, adsit & tuo spiritui. Gratia uobiscum, Amen. Id mea manu subscripsi, quo certior
sit epistolæ fides.

Paraphraseos in post. epistolam Pauli Apostoli ad Timoth. finis.

IN EPISTOLAM AD TITVM ARGVMENTVM
per Des. Erasmus Roterodamum.

Titum discipulum suum, ac filij loco habitum ob eximias dotes, insulæ nobi-
lissimæ Cretæ præfecerat apostolus, & illinc abiens archiepiscopum con-
secratur. Huic scribit ex urbe Nicopoli, quæ est in Actiaco littore, rebus ut
apparet, adhuc tranquillioribus. Siquidem afflictionum, aut persequutio-
num nulla mentio. Monet autē, ut quod ipse apud cretenses coeperat, con-
summet absoluatq; & per singulas ciuitates, quas centum habuisse memoratur ea insula,
episcopos instituat, quos & presbyteros uocat, idonei episcopi formam præscribens, Et
quoniam huc quoq; penetrarant pseudapostoli, qui Iudaismū suum omnibus ingerebant,
animat eum, ut eos fortiter rejiciat ac refutet. Deinde personarum & ætatum præscribit
officia, quemadmodum Timotheo præscribit, illud addens, ne quisquam Christianæ re-
ligionis prætextu principibus aut magistratibus resisteret, suo fungentibus officio, quam-
uis essent à Christi fide alieni, quin magis eos leniter ferendos, si quādo forte, uolente deo,
& illi respiciant. Postremo iubet Titum ad se uenire Nicopolim, sed non prius quàm ipse
Arteman, aut Tychicum illuc misisset, ne Cretenses destituti uiderentur. episcopi solatio.

Argumenti finis.

IN EPISTOLAM PAULI AD TITVM

PARAPHRASIS DES. ERASMI ROTERODAMI.

PAULVS ego seruus & cultor addictus, non iam Mosaicæ legis, ut
olim, sed dei patris, atque idem legatus filij eius Iesu Christi. Porro
legationis hæc summa est, ut eos quos deus elegit ad consequendam
euangelicam salutem, inuitem non ad legis obseruationem, ~~sed~~
~~sed~~ ad fidem, quæ cunctis aperit aditum ad æter-
nam salutem, ex gratuita beneficentia Iesu Christi: nec ad fidem tan-
tum, uerum etiam ad agnitionem ueritatis, quæ apud ethnicos hu-
manæ sapientiæ commentis obruta fuit, apud Iudæos umbris ac ty-
porum uolucris obtecta. Veritas, inquam, non quam proficiuntur huius mundi philoso-
phi, de causis rerum naturalium differentes, sed quæ compendio demonstrat, quibus
in rebus sit sita uera pietas, cuius & scopus & præmium sit uita æterna. post hanc momen-
taneam uitam secutura, quam hoc maiore fiducia sperare debent, in quamlibet grauibus
huius uitæ malis, Primum quod hanc illis promissit nō homo quispiam, qui & falli possit,
& fallere, sed deus, qui tam nō potest mentiri, quàm non potest nō esse deus, Deinde quod
promissit non casu aut nuper, sed ante mundum conditum diuino & immutabili mentis
ipsius decreto, fixum ac certum erat facere quod nunc facit. Nihil accessit noui decreto
illius, sed quod hæcenus ob arcanas causas ipsi soli cognitæ, tectum atq; occultum esse
uoluit, id hoc tempore, quod æterna sapientia huic negotio destinaret, toti mundo uoluit
esse manifestum: neq; Iudæis tantum figurarum anigmatis obscuram quandam umbram
ostendi, sed aperta sermonis euangelici prædicatione patefieri cunctis mortalibus, citra
discrimen ullum generis aut linguæ. Hæc est summa euangelicæ doctrinæ, cuius prædica-
tio mihi non usurpata est, sed delegata, & delegata non ab hominibus, sed à seruatore no-
stro deo, qui non solum uocauit me ad functionem apostolici muneris, uerum etiam sic in-
iunxit, ut mihi liberum non sit detrectare quod mandatum est, ne cui leuis sit nostra auto-
ritas, aut illius etiam, cui meas uices delegaui. Talis igitur Paulus, hanc epistolam scribo
Tito, uero germanoq; meo filio, non iuxta corporis, sed iuxta fidei propagationē: quam
in illum transfudi, & in qua ille sic me refert, ut in eo, ueluti pater in filio non supposititio
renatus uidear. Huic opto, ut cōtingat gratia & pax ab eo, à quo quicquid est uerorum bo-
norum proficiscitur, nempe à deo patre, & Iesu Christo unico nostræ salutis autore. Nam
his opibus cupio filios meos detescere. Atque ut iam ad te sese nostra uerrat oratio, Cum
nossem ingenium istius insulæ, neque dubitarem, quin opus esset fidei pariter ac uigilan-
te curatore, ea gratia te uelut alterum me reliquit in Creta, Euangelij negocijs aliò me uo-
cantibus, ut quæ per nos cœpta sunt corrigi, tu nostras ibi uices gerens absoluas. Et quo-
niam solus tot ciuitatibus, quibus abundat insula, curandis par esse nō potes, cōstitues in
singulis ciuitatibus episcopos singulos, quemadmodū & istinc abiēs tibi mandabam: sed
ad tantum munus caue ne quem temere aduocas. Spectatissimus sit oportet, cui tantam
prouinciam deleges, non solum notæ testatæq; probitatis, uerum etiam alienus ab omni
suspensione criminis. Quem quo certius deligas, notis aliquot eum tibi depingā. Si quem
cognoueris ijs moribus, eaq; uitæ integritate, ut nihil criminis illi probabiliter possit im-
pingi. Si quis unico matrimonio contentus, non præbuerit speciem incontinentiæ, si libe-
ros habeat sic institutos & educatos, ut non solum professione religionis Christianæ, ue-
rum etiam uitæ innocentia testentur se uere Christianos, hoc est, non ob luxum infames,
quemadmodū solet uulgus adolescentum, non parum morigeros suis parētibus. Oportet
enim eum qui dignus habeatur episcopatu, in tantum abesse à flagitijs & flagitij suspicio-
ne, ut familiæ quoq; suæ integritatem & famam sibi præstandam esse intelligat. Nam &
liberorum admissa parentibus solent imputari. Porro quicquid lædit famam Episcopi,
hoc redundat in infamiam euangelij. Oportet igitur eum, qui dei uicibus quodammodo
fungitur, cuiq; ille thesaurus euangelicæ doctrinæ, ueluti selecto dispensatori cōcreditus
est, undiquaq; inculpatum esse, longe remotum à uitijs istorum, qui uulgo magistratus ge-
nant: ut qui lubentibus ac uolētibus imperet, quiq; præter gregis sibi commissi salutem ni-

Secundum fidei
dem electorū

Quæ credita
est mihi

Si quis sine
crimine est

hul spectet, qui mederi studeat nō opprimere, docere nō cogere, ducere non trahere, quicq; persuadeat potius, q̄ exigat, beneficijs ac lenitate vincat magis, quā imperio. Hæc qui spectat, eum nō oportet esse præfractum, non iracundū, non linguæ procacis, quibus rebus citius alienantur homines, quā sanantur: non turpiter avidum lucri, quæ res cum in profano magistratu & fœda sit & pestilens, multo magis in episcopo erit detestanda. Nihil enim incorrupte gerit, quem morbus habet avariciæ. Quin potius talis esse debet, ut sua quoq; liberaliter effundat in hospites refocillandos. Ad hæc bonarum rerum avidum ac bonarum hominum amantem esse decet magis, quā pecuniarū. Idem sobrius sit oportet, iustus innocentia vitæ, pius cultu religionis evangelicæ, nullis animi perturbationibus obnoxius, sed omnibus cupiditatibus, quibus vulgus mortalium sursum ac deorsum agit, superior. Sed in primis constanter tenax evangelici sermonis, quo sit instructus ad docendum imperitos, quæ ad rem pertinent, simulq; possit sana doctrina exhortari celsantes, deniq; & cōtradictentes coarguere. Non temere hæc moneo. Sunt enim multū intractabiles, inaniloqui, ac mentium seductores, qui doctrinæ evangelicæ non auscultantes, pro hac frivolas quasdam & inutiles Iudæorum fabulas adferunt, quo sibi famam eruditionis & quæstum pariant: per has mentium simplicium aliquot in fraudem illiciunt, sub prætextu religionis irrepentes in animos auditorum, adeo ut aliquoties non unum aut alterum corrumpant, verum etiam totas familias subvertant, docentes absurda quædam & ab evangelica veritate vehementer abhorrentia, sed tamen evangelij Christi q; titulo ad quæstum, quem turpiter venantur, abutuntur. His igitur acriter inreptis, oportet occludere os. Sunt autem nonnulli ex gentibus, qui huic malo sint obnoxii, sed potissimum tales eos reperies, qui ex Iudaismo conuersi quidem sunt ad Christum, sed insincere, sic profitentes euangelium, ut Mosaicam legem admiscēant, nec Iudaicæ superstitionis vitium penitus relinquunt. Nec mirum est in Creta reperiri, qui uaniloquio & noxijs artibus ventrem pascant, cum id ante multos annos Epimenides ipse Cretensis de suis Cretensibus sit uaticinatus. Vaticiniū apud hunc sic habet: Cretenses semper mendaces, malæ bestię, uentres pigri. Hoc adeo uerū est elogium, ut oraculum uideri possit. An non natura mendaces sunt, qui clarissimam evangelicę ueritatis lucem non uerentur suis fabulis obscurare? An non noxiæ bestię, quæ uenenum suum passim afflant incautis? An non pigri uentres, qui malunt per falsam doctrinā in ocio luxuq; uiuere, quā pro tuendo euangelio nobiscum esurire ac malis affligi? Quamobrem redarguito istos seueriter, quo relapsant, & relicta fiducia legis, puram euangelij fidem amplectantur, neq; præbeant aurem istiusmodi fabulis Iudaicis, quibus omnis Christi præceptis, ingerunt constitutiunculas hominum, de neomenijs, de sabbatims, de circuncisione, de lotionibus, de ciborum delectu, de uestitu, de non contingendis certis rebus, de domo septem diebus impura, alijsq; his cōsimilibus, quæ deus pro tempore præcepit olim Iudæis obseruanda: partim, ut gens alioqui rebellis & intractabilis, multitudine præceptorū coerceretur, partim, ut ista ueris rebus uelut umbræ præluderent, sed quæ nunc adeo nullū usum habent, si quis Iudaico more pergat obseruare, ut nulla res magis auertat ab evangelica ueritate. Nec enim ullum genus pertinacius rebellat euangelio, quā Iudæorū, non ualentiu istas nugas relinquere. Hic, inquit, cibus impurus est, ne uescitor. Hoc corpus immundū est, ne contingito. Facessant apud Christianos ista discrimina, quibus puris omnia pura sunt, nihil execrātibz, quod optimus deus ad usum hominum cōdidit. Ut autem pure Christianis nihil est impurū, ita Iudæis animo impuris, nihil est purū, ne ea quidē, quæ lex ut pura permittit. Cum enim diffidant ei, qui post euangelij proditum uoluit hæc omnia non iuxta carnalem sensum obseruari, sed ad animi negocia referri, quid istis potest esse purū, quorū & mens est inquinata diffidentia, & uita contaminata luxu, ambitione, avariciā, cæterisq; morbis. Legem mordicus tenent, & legē non intelligunt: præputiū habent circuncisum, menē incircuncisam: lotis manibus ac pedibus ingrediuntur, animū & conscientia habent illoia. Obseruant oia sabbatorū, sed interim peccus habent odio, ira, ambitione, cæterisq; perturbationibus irrequietū. Metuūt inquinari, si gustent carnē suillā, & mundos se putant, cum auidē hauriunt turpiloquium, obrectationemq;. Impiatis se putant, si contigerint cadauer, nec interim abhorrent a contactu scorti, aut rei furtiua. Nefas esse ducunt uti uerite lino lanaq; permixta, nec sibi displicent, cum peccus habeant tot sceleribus operum.

Impudenter

Impudenter igitur faciunt se solos nosse deum, cum illum præ cæteris mortalibus, factis abnegent. An non abnegant, dum ueris animi fordibus oblitū, sunt abominabiles: dum per incredulitatem intractabiles? Denique dum ad omnia ueræ pietatis officia, quibus deum demeremur & agnoscimus, peius se gerunt, quā mortales cæteri?

CAPVT II

Ed ualeant illi cum suis fabulis, te nihil commoueat istorū improbitas, quo minus memineris officij tui, eaq; loquaris, quæ digna sunt uere euangelica doctrina, hoc est, quæ nos puris affectibus, purisq; moribus deo committent, & Christi declarent esse discipulos. At quæ sunt ista inquit? Nimirum seniores admonebis, ut sobrii sint, aduigilantes ad officia pietatis, & ætatis torporem, fidei alacritate uincant: ut graues sint, neue indecore præter ætatis rationē iuueniliter ineptiāt, & moribus compositis ac modestis, quo reuerendi sint iuuentuti: ut moderati, ne quod uulgus senum solet, morosi sint, & ad iram faciles: ut spectati sint & inculpati, non solum integritate fidei, uerum etiam in obeundis charitatis officijs, in tolerandis incōmodis, præsertim ob Euangelium Christi. Anus ad eundem modum admonebis, ut eo cultu habitūq; utantur, qui doceat religionē professos deoq; dicatos: ne sint calumniatrices alienæ uitæ, qui morbus esse solet & sexui illi & ætati peculiaris: ne multo uino deditæ, etiam si illi ætati cōcedendus est uini usus, sed moderatus: & puellas honesta doceant, non lenocinium: easq; sic instituant, ut prudentes sint, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobriæ sint, ut castæ, ut domi assidue sint, rei familiaris curā agentes. Hæc enim præcipua mulierum laus: ut maritis suis subditæ sint, ac inorigeræ, ne ob harū mores infametur nomen dei, cuius religionē profitentur. Cum enim in his officijs uideamus & ethnicorum uxores probe se gerere, quid dicuri sunt, si conspexerint Christi religionem profitentes, in eisdem esse deteriores, quas decebat omnibus modis antecedere? Jam quod anus ex tua institutione docent puellas, idem tu docebis adulescentes, exhortans illos, ut sobrii sint, ac moderatis affectibus, ne calor ætatis illos præcipites agat. Atq; quo hæc persuadeas efficacius, in primis præbe te ipsum exemplar honestarum actionum, idq; in omni pietatis officio. Neq; enim quisquam facilius persuadet, quā qui cōstanter id facit, quod faciendum esse docet. Sic igitur docebis iuuentutem, ut interim inter docendum præstes integritatem uitæ, nullo uitio corruptæ: grauitatemq; quæ commendat autoritatem docentis. Itaq; sermonem omnem modereris ac uitam, ut nihil sit, quod possit contemni: ut non solum ij, quibus præscribis, obtemperent, uerum etiam fiat, ut eos qui antehac aduersabantur Euangelio, iam pudeat suæ maledicentiæ, ubi uiderint omnia sic esse integra, ut etiam obseruantes ac uenantes quod calumniatur, nihil tamen reperiant, ob quod uobis merito obrectent. Seruos hortare, ut heris suis subditi sint, ac morigeri sint in omnibus, ne professione religionis facti uideantur incōmodiores, & incipiat imputari Euangelio, quod hominum uitio peccatur: Ne sint igitur responsatores, ac detrectantes iussa dominorum, ne suppilatores, quemadmodum uulgus seruorum solet, ut qui fidem Euangelicam profitentur, in omni officio præstando dominis fidos sese & integros declarent, etiam si illi parum promereantur, ut suis honestis moribus commendent & ornet doctrinam seruatoris nostri Dei, quo plures ad eam amplectendam alliciantur, si conspexerint hanc professos, ad omnia uitæ commercia reddi commodiores ac magis amabiles. In hoc enim per Euangelium illuxit antehac ignota beneficentiā clementiaque seruatoris nostri Dei, & illuxit, non Iudæis modo, uerum ex æquo cunctis hominibus, non ut legione liberati, nostro uiueremus arbitrio: sed erudimur, ut posteaquā per baptismum condonata nobis sunt superioris uitæ commissa, & iurantes in uerba Christi, semel renunciauimus impiæ religioni, cultuq; simulacrorum, simulq; mundanis cupiditatibus uniuersis, posthac ita uitam agamus in hoc mundo, ut appareat nos uere renatos in alios homines, & qui prius seruibamus impietati, flagitijs, uarijsq; cupiditatibus, quæ nos inescabant ad turpia, deinceps præstemus temperantiā, ut nullis humanarum rerum cupiditatibus perturbemur, præstemus iustitiam, ut benemerentes, quod in nobis est, de omnibus, neminem lædamus: ut cultum, quem præstabamus dæmonibus, nunc sincera professione puraq; uita præstemus Deo, Quod si interim paupertate, nu-

ditate

Epimenides

Et mandatis hominum

Constituentur se nosse deum

Tu autem loquere

Ut non blasphemetur nomen dei

Apparuit enim gratia dei

ditate, infamia, conuictis, carceribus, cruciatibus, uarijsq; malis affligimur, ne putemus sterilem esse pietatem nostrā, neq; uenemur huius uitae praemiola, quae nec magna sunt, nec diuturna, sed expectemus eximium illud praemium immortalitatis, quae tum continget, cum peracto hoc seculo, quo per afflictiones & ignominias exercentur adhuc membra Christi, Deus pater profligatis omnibus malis, aperiet gloriam ac magnificentiam suam in suis cultoribus, iam non humilis apparens, sed gloriosus, & impijs formidabilis, simulq; cum patre apparebit eadem gloria cōspiciuus, dominus ac seruator noster Iesus Christus, membris suis eandem immortalitatis gloriam impartiens, qua praefulget ipse. Is ne quis diffidat huius promissis, in hoc uolens ac sciens tradidit se in mortem, seq; totum nobis impendit, ut ipse ab omni peccato immunis, precio sui sanguinis nos redimeret à tyrannide diaboli, cui nostris flagitijs eramus obnoxij, & abolitis semel superioris uitae maculis, pararet sibi nouū quendam ac peculiarem populum, qui ad ipsius exemplum, contemptis huius mundi malis, calcatis huius uitae illecebris & autoramentis, bonis operibus ambiret immortalitatis haereditatem, quam ille pollicetur omnibus Euangelicam professionem pure casteq; seruantibus.

CAPVT III

Hac loquere & exhortare

AE C tu mi Tite loquere, multum à Iudaicis illis fabulis dissidentia, ad haec exhortare, ab his deflecentes redargue summa cum autoritate, ut quibus doctrina non persuadet, quos non mouet blanda exhortatio, eos coerceat acris ac seuera reprehensio. Sunt enim quaedam uitia, quae seueritate sananda sunt. Hic grauitatem & autoritatē episcopi profer, & ita te gere, ne quis te merito possit contemnere. Fastus & supercilium abesse debet, autoritas quoties res postulat, est adhibenda. Porro quales modo uolebam seruos esse erga heros suos, licet ethnicos, tales uelim te monitore, esse Christianos omnes erga eos, qui principatum gerunt, aut magistratibus funguntur, licet à Christiana professione sint alieni. Siquidem illud modis omnibus agendum, ne quis ex nostris moribus ansam possit arripere, alienandi se ab Euangelio. Id autem fieret, si qui funguntur publicis muneribus, sentiāt nos ob professionem susceptā ceteris esse seditiosiores ac ferocires, minusq; dicto audientes. Mox enim imputantes hoc Euangelio, magis etiam alienabuntur ab illius professione. Admone igitur eos, qui Christum professi sunt, meminerint non ideo se liberos esse à publicis legibus, & autoritate principum ac magistratuum: imò tanto magis conuenit illis subditos obtemperare, dictoque audientes & ad omne opus bonum paratos ac promptos esse, ut non coacti metu poenae, sed sponte quod honestum est exequi uideantur. Si recte imperant illi, iniquum est, imò pessimi exempli est non obedire publicae potestati: sin durius imperant, si premunt inclementius, si exigunt immoderatus, nullos magis decet lenitas ac tolerantia, quam Christi discipulos. Quicquid imperant, quod non adimat nobis pietatem, in eo obtemperandum est. Adimunt facultates, crescit pietatis thesaurus: efficiunt in exilium, nusquam nō adest Christus. At dixerit aliquis, impij sunt, simulacrorum cultores, manifestis sceleribus inquinati, hostes nostrae religionis. Suo periculo tales sunt, non est nostrum illos condemnare, sed si licet emendare. Melius autem obsequijs lenitateq; & exemplo bonae uitae emendantur, quam rebellionem aut conuictis. Illos suo iudici relinquamus, nos quid nobis dignum sit meminerimus. Christus deprecatus est etiam pro conuictantibus, tantum abest ut maledicta regesserit. Qui conuenit igitur, ut huius discipuli in quēquam sint contumeliosi: ut litium amantes? Quin potius ad exemplum eius, cuius nomen profitentur, praebent sese humanos, omnem mansuetudinem exhibentes, nō solum erga probos ac promeritos, uerum etiam erga omnes homines. Erga probos, quia merentur: erga improbos, ut respiciant, & ne probabiliter iritati, peius sentiant de religione Christiana. Omnia suffert, omnia sperat Christiana charitas. Miserandi nobis magis sunt, quam abominandi. Id eō magis faciemus, si recordemur nos aliquando tales fuisse, quales illi nūc sunt. Ne auersemur illos, quod sunt impij, sed admittamur, ut desinant esse quod sunt, & incipiant nostri similes esse. Quis nos auocauit à caecitate nostra: nōne clementia gratuita dei? Eadem potest & illos immutare, cum uolet. Quanquam enim nos, qui ex Iudaismo uenimus ad euangelium, non colimus idola, tamen eramus olim grauibus alioqui uitijs obnoxij. Stulti, inobedientes, errantes

Eramus enim aliquando & nos

errantes, seruentes cupiditatibus ac uoluptatibus uarijs, pleni inuidia, pleni malicia, simulatibus ac mutuis odijs decertantes. His, inquam, tantis malis, etiam sub lege Mosai ca eramus obnoxij. Porro quod nūc pro stultis & uecordibus, sobrijs sanctiq; sumus: quod pro rebellibus, mites ac tractabiles; pro errantibus, ueritatis gnari; pro mancipijs cupiditatum ac uoluptatum, spontanei cultores iustitiae: pro malicijs, simplices ac benigni: pro inuidis, benefici: pro osoribus, etiā ipsi bene uolentes, qui nobis male uolunt, non debemus legi, neq; nostris meritis, sed gratuite bonitati dei, per quam cupimus si fieri possit, omnes nobiscum gaudere cōmuni salute, utq; omnibus illucescat Euangelij ueritas, quemadmodum illuxit nobis. Nam antea caeci uersabamur in tenebris quemadmodum & illi: at ubi iam patefactū est per euangelij lucem, quam ingens esset bonitas, quantaq; erga cunctos homines charitas dei patris, qui est autor nostrae salutis, tum demum depulsa caligine uitae prioris ueram salutem sumus adepti: non ex obseruatione legis, quae suam quandam habebat iustitiā, sed parū efficacem ad praestandam salutem, uerū ex gratuita sua misericordia. Siquidem per lauacrum sacrum renati sumus & insiti Christo illius filio, perq; huius spiritū innouati, desuimus esse carnales, ac coepimus esse spirituales. Quicquid igitur sumus, id totum illi debemus, qui spiritum suum, quē lex dare non poterat, assatum effudit in nos, nihil promeritos: effudit autem per Iesum Christum seruatorem nostrum, per quē nobis omnia largiri placuit: ut illius beneficio purgati à peccatis pristinis, bonis operibus nitamur esse idonei qui capiamus haereditatē uitae immortalis, cuius certā spem nobis facit euangelica doctrina. Posteaquā igitur & nos aliquando fuimus miserabiles, solaq; dei misericordia liberati à peccatis, speramus aeternae uitae coronam cum Christo, debemus & nos aliorum misereri, ac modis omnibus admitti, ut & illorum miseretur Deus. Haec pro Iudaicis fabulis inculcet episcopus Christianus: sunt em certa & indubitata. Nihil aut superest nobis, nisi ut ipsa deinceps uita beneficio dei respondeamus, alioqui nihil nobis profuerit euangelica professio. Quare de his quoque confirmes & asseueres uolo, quae uehemēter ad rem pertinent: ut qui semel crediderunt deo, quod illius gratuita clementia sint redempti à peccatis, quod is immortalitatis coronam daturus sit omnibus, qui pietate uitae Iesum Christū pro uiribus student amulari, sic uitam transigant, ut & professione, & tantis promissis nō indigna uideatur. Declarabunt autem se uere Christianos, non si execrentur aut maledicant ethnicis aut Iudaeis, sed si benefici sint erga omnes, si misericordiae affectu studeant omnibus opitulari. Haec enim non solum ornabunt & cōmendabunt euangelicā professionem, ut per se honesta, uerum etiam ut utilia ad pertrahendum alios ad Christum, & ad opitulandum ipsi, qui premuntur aliqua calamitate. Christianismi caput est, prodesse omnibus: & beneficijs uincuntur ac mansuescunt & ferā. De his igitur ita disseres, non tanquā addubitans, quemadmodum faciunt isti, qui omnia uocantes in quaestionem, nihil sibi persuasum habere uidentur: sed magna uultus fiducia, magnaq; sermonis constantia, ut omnes intelligant tibi persuasissimum esse, quod alijs suades. Ex his fructus est pietatis. Ceterum stultas & indoctas quaestiones, ac perplexas genealogias, & contentiosas dissertationes, aut pugnas uerius de lege Mosaiica, quas excitant quidam Iudaissantes ad gloriam, ad quaestum suum, tu reijce, uelut inutiles ac superuacaneas ad Euangelicam pietatem. Quid enim officit ad pietatem, si nesciam quare Mosi sepulchrum nusquam reperitur? an ob id, ne, quod aiunt Iudaei, à Magis excitaretur? Quot annos uixerit Metusalem? Quoto aetatis suae anno Solomon genuerit Roboam? cur Moses uetuerit uesci carne suilla? sed haec curiosa tantū. At quid prodest quaerere, cur Iudaei sanguinem mustelae tanta cura putent explandum? aliaq; his etiam stultiora. In quibus explicandis quorsum attinet immorari eum, qui properat ad praemium pietatis? Resecanda sunt ista magis, quam explicanda, & qui haec profitentur ut rem eximiam, increpandi sunt potius, quam disputatione uincendi. Si simpliciter errant, admoniti respicient. Sin destinata malicia peccant, ob gloriam, aut quaestum, aut aliam turpem causam, parati erunt & illa tueri, quae sciunt esse falsa. Hos ubi semel atque iterum corripueris, ceu factiosos & insanabiles de uita, ne prouocati magis noceant, quam neglecti, & uertatur in diuersum discrimen, ne qui sanari non possunt, monitorem pertrahant in errorem. Quorsum enim attinet frequentius adhibere correptionis pharmacum, si spes medendi non sit? Humanus error una atq;

Inspicientes, increduli

Cum autē benignitas & humanitas

una atque altera admonitione sanatur. Peruersitas insanabilis est. & remedijs exasperatur. Proinde qui semel atque iterum increpitus, pergit nihilominus sui similis esse, hunc ut deploratum, ac penitus subuersum, suo morbo relinquo. Nec est ad laborandum, ut illum condemnes, cum ipse suo ipsius iudicio sit condemnatus. Si perit, suo uitio perit. Non enim habet, quod praetextat, inficiens errauit, nemo me monuit. Quid autem facias aegroti, qui pharmacum reiecit? Fortasse contempus ac neglectus respiceret. Sin minus, certe minus multos afflabit sui morbi contagio. Est cur cupiam te mihi adesse dies aliquot. At nolim id fieri dispendio Cretensium ecclesiarum, quae nuper Christianam professionem amplecti coeperunt, eoq; magis opus est uigilante praefecto, qui iactis utcumque fundamentis superstruat. Cura igitur, ut Nicopoli me conuentas, sed non prius quam Artemam, aut Tychicum istuc misero, pro te meis uicibus succuram, ne tuus abitus Cretam desitutam reddat, atq; orphanam. At ne quid uerearis, ne me alio profectio frustra huc te contuleris, decretum est mihi proxima hiemem agere Nicopoli, ea ciuitas est Thraciae. Zenam olim legis Mosaeicae professorem, nunc insignem euangelij praedonem, & Apollo utrum in euangelica doctrina spectatum, cum isthinc discedere uolent, omnium cum humanitatis studio deducito, curatoq; ne quid illis desit, quod ad necessitate professionis pertinebit. Si haec humanitatis officia praestantur ab ethnicis, ut hospitem benemeritum honoris gratia deducant, ac uaticum commeatumq; suppeditent abeunt, aequum arbitror, ut nostri quoq; qui Christum profitentur, discant talibus officijs uti, uerum haec ut benemeritis gratiam referant, non ut illos sua liberalitate locupletent, sed ut quae ad necessarios uitae usus pertinent, suppeditent, cum erit opus. Neq; enim conuenit ut cum ijs, qui a Christo sunt alieni, tamen natura magistra nos intrepide gratiam ijs, a quibus beneficio sunt adiuti, Christiani steriles & infrugiferi sint erga eos, quorum tantam beneficentiam sint experti. Quotquot hic mecum sunt salutem tibi precantur. Tu uicissim istuc saluta meo nomine, quotquot nos amant, non affectu mundano, sed euangelica charitate, quam fidei communis professio conciliat. Beneficentia gratuita deussemper adit uobis omnibus, Amen.

IN EPISTOLAM PAULI AD PHILEMONEM ARGUMENTUM, per Des. Erasmus Roterodamum.

Ræci tradunt hunc Philemonem genere Phrygem fuisse, quam nationem intracabilem ac feruilem esse, uel Graeco pro uerbis iactatum est; Phryx plagis emendatur. Quem tamen Paulus ob pietatem & officia in sanctos, inter praecipuos habuit amicos. Huius seruus Onesimus Romam profugerat non sine furto, quod fere serui solent. Illic audito Paulo, qui tum in uinculis erat, euangelicam doctrinam amplexus est, ac Paulo seruiuit in carcere. Verum ne quid herus ob serui fugam animo cruciaretur, remittit eum, sed miro studio miraq; ciuilitate seruum & fugitiuum & compilatorem domino reconcilians, se interim sponsorem offerens, deponens, si quid ille suppilasset in fuga. Scribit autem e uinculis per dictum Onesimum, quem & filium uocat.

IN EPISTOLAM PAULI AD PHILE

MONEM PARAPHRASIS DES. ERASMI ROT.

PAULVS antehac apostolus ac seruus Iesu Christi, nunc etiam uinctus eiusdem, cur enim non illius uinctus esse gloriaretur, ob cuius euangelium haec uincula gesto? non ut poenam malefactorum, sed ut insigne liberi strenuq; praedonis, simulq; mecum euangelice praedicationis consortio frater Timotheus Philemoni, communis fidei professionis fratri unice diligendo, neq; fratri tantum, uerum etiam pluribus officijs consorti mihi & participi in euangelica functione, huiusq; uxori Appia, mihi ob fidei cognationem sorori plurimum amanda, & Archippo commilitoni nostro, reliquaq; congregationi, quae domi illius est, Gratia

est, Gratia uobis & pax a deo patre nostro communi, & huius filio Domino nostro Iesu Christo. In precibus meis, quibus quotidie Deo solitus sum litare, semper illi gratias ago tuo nomine. Nam huic acceptum fero, quod audio praedicari ab omnibus, & fidei tuae sinceritatem, & charitatem uere euangelicam, quam obtines erga Dominum Iesum, nec in hunc solum, uerum etiam in omnes sanctos, huius uidelicet membra, quibus quicquid officij fuerit impensum, ille sibi uult imputari. Simul illud apprecor, ut augeat suam in te beneficentiam, utq; tua ista fides, quae iam in te ociosa non est, indies magis ac magis uim suam exerat, teq; ad pluribus, & uberius opitulandum impellat, adeo ut nullum sit officium Christianae charitatis, in quo non sis & notus, & probatus. Quae haec tenus praestitisti nobis addunt fiduciam, ut audeamus nobis & uberius de te polliceri. Etenim cum existimem Christianorum omnia esse communia, uoluptate non uulgari perufus sum, atq; in his afflictionibus non medio cri solatio fuit tua ista tam ad bene merendum de omnibus propensa charitas, qua sanctorum animos huius mundi malis afflictos, refocillasti, o mi frater. Nam istis factis te uere fratrem declaras. His igitur tam multis rebus fretus, quibus declaras te uerum esse Christi cultorem, magnopere confidebam me impetraturum abs te quod uolo, etiam si tantum imperarem ut pater filio, ut apostolus discipulo, praestem in re per se aequa & consentanea doctrina euangelica, quam profiteris, quae iubet ut ipsi domini misericordiam experti in condonando debito, uicissim & alijs condonemus, malui tamen ut hoc abs te impetret charitas, quam non sua autoritas, magisq; uolui rogare, ut frater fratrem, quam praecipere, ut magister discipulo. Nec aspernaberis hunc precatorem. Quid enim neget roganti? Primu Paulus, cum Paulum dico, non paulu reru tibi significo; deinde seni. Non nihil tibi uolui & aetati. Sed haec tibi noua non sunt. Nunc etiam uincto. In precibus non nihil ponderis habet & calamitas obsecrans. Postremo uincto Christi Iesu. Sic uincto fauere debent, qui profitentur Christi doctrinam. Tot nominibus obtestanti negare non poteras, etiam si te pro quouis homine deprecaretur. Nunc deprecor pro filio meo, quem ego hoc tenerius diligo, quod illum genuerim, non Mose, sed Christo, non mundo, sed euangelio, & genuerim in uinculis, breui hinc abiturus. Solent enim parentes impensius amare liberos, extrema senectute sibi natos. Is est Onesimus, quondam cum hero compilato profugeret, parum suo nomini respondens, hoc est, parum utilis ac frugi; nunc in diuersum mutatus, non solum tibi futurus est usus, uerum etiam mihi suo obsequio fuit utilis in carcere. Eum igitur iam alium factum ad te remitto. Quod si is es, quem esse credo, & si ualer apud te Pauli senis & uincti commendatio, accipies Onesimum, non iam ut seruum fugitiuum, sed ut charissimos affectus meos, & unice charum filium. Inuitus illum remitto. Malueram enim eum apud me retinere, uel ob hoc ipsum, ut te mihi repraesentaret in his uinculis. Nec enim dubito, quin cum erga ceteros omnes, amore euangelij tantum charitatis exhibeas, si adesses, mihi quoque sis in hisce uinculis, quibus ob euangelium sum obstrictus, impensurus officium. At nunc repertus est per quem possis & absens mihi ministrare. Verum id te inconsulto facere nolui, ne si hoc mihi uelut autoritate fretus usurpassem, etiam si factum meum boni consuluisse, tamen minus laudis haberet tua uirtus, quae cum aliqua necessitate uideretur coniuncta. Nunc ita remitto, ut tibi liberum sit, uel apud te retinere, uel ad me remittere. Si remittis, hoc plus habebit laudis tuum officium, quod non extortum, sed liberum ac spontaneum fuerit. Noli meminisse quod fugerit. Errorem fugae pensauit officio, abluu baptismum, aboleuit lachrymis. Et qui scis an id ita dispensatione diuini consilij factum sit, ut illius error & nobis & illi uerteretur in bonum? Occulta sunt dei iudicia. Fortassis ideo diuisus est abs te, ad tempus aliquod, ut pro seruo temporario, neq; enim est diuturnior seruitus ipsa uita, reciperes illum aeternum: aeternum est enim quicquid gignit euangelium: reciperes autem non iam seruum, sed pro seruo charissimum fratrem. Mihi certe Apostolo, & frater est, & frater charissimus, ob fidem communem, quae nos aequat in Christo: ob haereditatem communem, ad quam ex aequo uocamur, ob patrem communem, ob redemptorem communem, in quibus omnibus non est discrimen Domini & serui, magistri ac discipuli. Quod si mihi ob has causas charissimus est, qui cum nihil illi commune praeter spiritus cognationem: quanto magis tibi debet esse charissimus cui praeter uincula spiritus

ut comunicatio fidei tuae euidentis fiat

ut ne uelut ex necessitate bonum

quanto autem magis tibi

spiritus etiam iuxta carnem coniunctus est. Amares alienum, si talem cerneres factum, qualis est Onesimus. Nunc hoc nomine magis amabis, quod tuae familiae cum sit, talis euaserit. Quod si me dignaris habere consortem euangelicae functionis, illum recipias oportet uelut alterum me, quem ego ut filium charissimum, ut fratrem eximie charum, ut participem uinculorum meorum & Euangelij complector. Aut uterque tibi reijciendus est, aut uterque complectendus. Qualis antehac fuit, non decet a baptismo meminisse. Nouum hominem tibi renatum puta. Quod si te mouet alicuius rei dispendium, quod tibi faciri uelis, prius quam ignoscas, me pro illo sponso accipe. A me poscito, si quid ille, uel laesit, uel debet. Hoc chirographo meam tibi fidem obstringo. En habes epistolam ineapte manu scriptam. Si uideor bonae fidei sponsor, Onesimum omittito, me conuenito, ipse resoluam illius uice quicquid debetur. Hac impetrem, opinor, etiam si cum alio quopiam agerem. Nunc non libet meminisse, quid meo iure possum abs te exigere. Non enim hic commemorabo, quod cum mea doctrina factus sis Christianus, non tua solum, uerum etiam te ipsum mihi debes, quo minus iniquum tibi uideri debebat, etiam si postulare hoc quicquid est damni, quod debet Onesimus mihi condonari. Verum hoc non postulo, nisi tu uolens ac sponte remiseris, non perinde ut meam liberes fidem, atque ut tuam declares charitatem. Eia mi frater, a fruendo nomen habet Onesimus, qui ut mihi intime charus est, utque tibi illum ex animo commendatum esse cupio, ita mihi contingat te frui, non quemadmodum uulgo amicus amico iucundus est, sed quemadmodum apostolo uoluptari est discipulus, Christi doctrinam exprimens. Vides quam mihi charus sit Onesimus, & suo merito charus est. In hoc igitur amplectendo, refocilla cor meum. Hac pluribus tecum ago, non quod diffidam charitati tuae, sed id facio ex abundantanti quodam amore meo erga filium meum. Siquidem ex pristinis officijs tuis, sic mihi perspecta est obedientia tua, ut non dubitem, quin hac in re plus etiam sis praestaturus, quam abs te peto. Interim Onesimum, ut pignus mei benigniter accipe, simulque mihi ipsi paulo post uenturo para hospitium. Nam spero fore, ut deus precibus uestris exoratus aliquando me uobis restituat. Tum praefens agam gratias pro Onesimo clementer recepto. Salutat te Epaphras tibi conterraneus, mihi captiuitatis & uinculorum socius, ob amorem Christi Iesu. Praeterea Marcus, Aristarchus, Demas, ac Lucas collegae mei. Quos omnes puta deprecari mecum pro Onesimo. Gratia domini nostri Iesu Christi fiat per adit spiritui uestro, Amen.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO D.

Thomae S. R. E. TT. S. Ceciliae presbytero Cardinali, Archiepiscopo Eboracensi, Angliae primati, ac totius regni Cancellario summo, Des. Erasmus Roterodamus. s. d.

Vm frequenter circumspexissem, qua nam studiorum meorum foetura magnitudini tuae responderem, quae me haec tenus sane deterruit, ne quid lucubratorum mearum, aunderem tibi dedicare, tandem mihi uisus sum bis in epistulis: primum quasi sit aliquid in meis literis, ingenioque, quod etiam si me rupero, tuam amplitudinem possit aequare, siue spectemus dignitatis istius fastigium, siue hoc fastigio dignissimas animi tui dotes, siue officia, quibus quotidie tua benignitas onerat non tam me, quam ipsa bonarum literarum ac uerae Theologiae studia: aut quasi tuus esses, qui librum uoluminis magnitudine magis, quam utilitate soleas aestimare. Quanquam igitur nondum perfunctum provincia paraphraseon, quibus epistolas Paulinas, explicuit, fatigatis etiamnum uiribus, mox exciperet dimicatio cum obtrektoribus; tamen illis tumultuario milite profligatis, ipsidem statim copijs aggressus sum duas epistolas Apostoli Petri, & unam Iudae: simul illud mecum cogitans, quod diuis offertur aut uiris summatibus, aptum esse oportere magis, quam aequale. Siquidem olim absurde facere uisus fuisset, si quis Musis offerret Hecatomben, aut hederaceas corollas Marti. Itaque primum illud mihi uisum est congruere, si ad tam eximium religionis antistitem iret Petrus incomparabilis ille, Christianae religionis princeps: ut quemadmodum illo duce nata est ac propagata sincera uereque Evangelica philosophia, ita tua pietate, quae se magis ac magis indies exerit, non nihil lapsa

lapsa restituatur, ut est natura rerum humanarum semper in deterius prolabantium, ni magno studio nitamur in diuersum. Quod si quid etiam commendationis adiungit operis difficultas, multo plus hic fuit negotij, quam pro uoluminis modo. Facit hoc partim Petri Phralis, multo quam Paulina perplexior, partim, quod in his non perinde subleuamur ueterum commentarijs. Nam quos hodie habet glossa, quae uocant ordinaria, ex Bedae uestri commentarijs ad uerbum desumpta sunt, uiri profecto nec indocti, nec in diligentis, quantum illa ferebat aetas, idque miro artificio factum est. Pars commentariorum subducta est in spacium marginis, pars resecta est in interuallum, quod uersus epistolae dirimit. Titulus in totum fere ademptus est, haud scio quo consilio. Insunt in omnibus loca nonnulla, quae lectorem attentum & cautum requirant, uelut in prima de Christo, qui in spiritu praedica- rit spiritibus in carcere constitutis, qui olim fuissent increduli, Item de euangelio mortuis etiam praedicato: In secunda, de daemonibus in iudicium seruatis, de maledico iudicio, quod nec angeli ferunt aduersum se, tametsi nos locum hunc aliter sumus interpretati, a Beda dissimulatum, de terra ex aqua & per aquam condita, de caelis & elementis incendio soluendis: quibus ex locis nonnulli hauserunt occasionem. In epistola Iudae, de iudicio blasphemiae, qui locus desumptus putatur ex apocryphis Enoch, ex quibus paulo post adducitur uaticinium, cum is non legatur quicquam scripsisse. Hanc autem ideo subiecit, quod cum epistola Petri posteriore, non solum stilo ac sententijs, uerum etiam uerbis mire congruat, quaedam illius uelut interpretaes, quod genus illud, de iudicio blasphemiae. De priore Petri nunquam fuit dubitatum, de posteriore fuit, tametsi mentionem facit transfigurati domini, cui rei non plures tribus discipulis testes adfuerunt.

Epistola Iudae serius obtinuit auctoritatem, quod adducat testimonium e libro qui inscribitur Enoch, in quo ferunt haberi quaedam non satis consentanea doctrinae catholicae. Sed quid uetat, sic ex apocryphis adducere non nihil in loco, quemadmodum Paulus ex Epimenide citat testimonium.

De tempore ac loco nihil habetur comperti, nisi quod coniectant priorum Romae scriptam, quam in sine Babylonem appellauit, imperante Claudio Caesare. Sed ne longior sit opere praefatio, magno opere cupimus, ut hanc industriam nostram, si quo pacto meretur, R. T. D. candido calculo commendet studiosis, non quod ipsi uenemur aliquid apud celsitudinem tuam, cum nec hic animus unquam, nec nunc haec aetas faciat ad ambitionem, sed quod ex eorum fauore iudicioque, qui summa dignitate praeminet, mirus ardor ac stimulus addatur studiosis. Praeter multos absolute doctos subolecunt in uestra Britannia tuae benignitatis auspicijs complures optima spei iuuenes, qui olim & maiora praestabunt & felicius, si studium illorum inflammari aura tui fauoris. Atque utinam huc incumbant posthac nostra studia, ut ad optimas disciplinas animi mortalium, & breuitatis & facilitatis illecebra pelliciantur potius, quam dum nos affectata difficultate prolixitateque studemus uideri magnifice docti, optima quaeque ingenia a rebus optimis alienentur. Id praestabunt felicius alij permulti, non dubito: at maiore fide, quam nos fecimus, non adeo multi. Quod si huiusmodi sanctissimis conatibus, ita ut instituit, fauere perget amplitudo tua, tum apud Deum egregiam laudem sibi parabit, tum apud posteros honestissimam sui memoriam relinquet. Eam nobis diutius, seruet incolumem Christus Optimus Maximus.

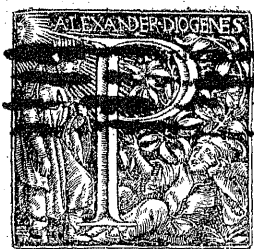
IN EPISTOLAM PETRI PRIOREM ARGUMENTVM,
per Des. Erasmus Roterodamus.

PETRVS quemadmodum & Iacobus Iudaeis scribit sparsim incolentibus gentium regiones, epistolam profecto dignam apostolorum principe, plenam auctoritatis ac maiestatis apostolicae, uerbis parcam, sententijs differtam. Hortatur autem ad tolerantiam malorum, quae ob Euangelij inuidiam perpetiebantur spe praemiorum. Ad haec, admonet ut iuxta prophetarum oracula ad tantam dignitatem uocati gratis, uitam praesentem sua professione dignam. Christiana-

nissimum enim non in titulo aut baptismo tantum, sed in mori innocentia situm esse, alio qui quod affliguntur malis, non cessurum ad gloriam Christi, si ob malefacta poenas dare uideantur. Insuper admonet, ne freti Christianismo detrectent parere magistratibus, licet ethnicis, ne prouocati illi nec conuertantur ad Christum, & acrius sauiant. Item ne serui negent officium suum heris, licet ethnicis, Christianae bonitatis esse omnia perpeti. Item ne mulieres Christianae uiros suos, licet ethnicos contemnant, sed moribus suis ad meliora studeant prouocare. Maritos admonet, ut uxoris suis deferant, ut a coitu nonnumquam temperent, quo magis uacet orare. Deinde exemplo Christi prouocat ad tolerantiam malorum, ne conentur iniuriam iniuria pensare, sed mansuetudine & benefactis uincere studeant male meritos. Atque haec agit tribus primis capitibus, & initio quarti. Post haec hortatur ad nouitatem uitae, dehortans a uitijs gentium. Inuitat ad sobrietatem, ad uigilantiam, ad preces assiduas, in primis ad mutuam charitatem, ad hospitalitatem, ad officia mutua. Rursum ad patientiam persecutionum ob Christi nomen illatarum. Mox episcopos instituit, & his subditum populum. In calce testatur sese & alteram epistolam ad eosdem scripsisse per Syllanum, quae intercedit. Hanc scriptam apparet ex Babylone, nam huius ecclesiae uerbis iubet eos saluere, si cui de Roma commentum non probatur.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM

APOSTOLI PETRI PRIOREM, PER DES. ERASMVVM ROTERODAMVM.

ITRVS ille quondam discipulus & conuictor, nunc legatus & apostolus Iesu Christi, omnibus qui sparsim habitant in multis Aethiopiae, Aegypti, Syriae, Cappadociae, Pontus, Bithyniae, quos uel in gentibus uel in ciuitatibus, quos uel in uisum, patrijs sedibus exegit innoxios, atque ideo nunc ex uisum inter peregrinas nationes, uelut exulat, exclusi quidem hominum metu a solo natali, at non ideo semotis, nec exules aut abdicati ab euangelij munere, quod deus omnium princeps ita largitus est primum terrae gentibus Iudaicis, ut tamen omnibus uel esse commune, quoscunque delege rit ipse. Nam ut frustra nati sunt ac uiuunt Hierosolymis, qui Iesu Christi doctrinam aspernantur, ita nulli futurum est fraudi, quod inter gentes incircuncisas ac profanas habitat, si modo pro lege Mosaica gratiam euangelicam amplectatur. Neque enim legis obseruatio qua tuetur Iudaeorum uulgius praestat ueram salutem, neque genus, aut locus, sed gratuita nuntius electio. Ille uere Iudaeus est, qui quodcunque solum incolens, quocumque genere natus, Iesum Christum agnoscit uerae salutis autorem, qui non uni genti mortuus est, sed orbiter rarum uniuerso. Ut autem hunc agnoscamus, non debemus obseruatae legis merito, sed gratuitae dei bonitati, qui ex omni natione delegit, uocatusque ad Euangelij munificentiam, quoscunque ipsi uisum est asciscere. Neque enim hoc illi temere nuper uenit in mentem, ut hac ratione seruetur uniuersum genus mortaliu, neque nostris benefactis impulsus, hoc ceu praemium nobis ita meritis reponit, sed aeterno consilio fuerat hoc deo patri decretum, ut non Iudaeis tantum, sed uniuersis gentibus aperiret portum salutis: non per circuncisionem, neque per sabbatum, neque per ciborum delectum, neque per alias Mosaicae legis ceremonias, quae corporales sunt, & rerum spiritualium umbrae duntaxat quaedam, ad tempus datae sunt: sed per ueram sanctificationem spiritus, quem nobis impartit lex euangelica spiritualis, qua uere purgamur ab omnibus peccatis nostris, non ex eo quod obseruauimus legis ueris praescripta, sed quod simpliciter prompteque fidimus euangelicis promissis. non ex aspersione uisum sanguine, quemadmodum haecenus iuxta legis ritum facitari consueuit, sed ex aspersione preciosi sanguinis illibatae deoque gratissimae uictimae Iesu Christi, cuius

Blehis aduenis,
In obedientia sed ex aspersione

ipsum renatos, noue uitae restituit. Quos quoniam baptisimus exempto huic mundo caelesti municipio in seuit, non precabor ea bona, quibus paradisi & accumulandis sibi felices uidentur mundi cultores, sed ea potius, quae nos a terrenis contagijs purgatos caelesti principe Christo dignos reddunt: uel delicta gratia, ut uestris ipsorum meritis diffusi, diffusi etiam legis ceremonijs, e sola gratuita dei munificentia, fiduciaque euangelij, ueram expectetis salutem: ad hoc, pacem, ut deo per Christi sanguinem reconciliati gratis, concordiam & inter uos habeatis, et cum caeteris omnibus, non solum neminem laedentes, uerum etiam aliorum admissa condonantes, & malefactis benefactis repensantes; quorum honorum sortem, ut gratis accepistis a deo, ita prijs studijs adnitendum est, uobis, ut honorum operum usura magis ac magis ditescatis, non modo persistentes in eo quod coepistis, uerum etiam indies in melius progredientes, donec ille uenerit dies, quo praemium immortalitatis exhibebitur, cuius nunc certam spem hausistis ex Euangelio Christi, ne quid hinc laudis nobis arrogemus. Ob hoc tam immensum beneficium laudanda benignitas eius, a quo nobis per Christum proficitur, quicquid uere beatos reddit. Is est, non Moses, sed deus ipse, & idem pater domini nostri Iesu Christi, qui parum feliciter natos ex Adam, nimirum natos peccato, natos morti, denuo genuit nos innocentiae, genuit immortalitatis, nullis meritis nostris prouocatus, sed ultro sua misericordia, qua summus est, extimulatus: idcirco fecit non praesidio legis Mosaicae, sed impendio proprii filij Iesu Christi, quem mortem subire uoluit, ut nos alio qui deploratos, a peccati mortisque tyrannide liberaret quem mox a morte reuocauit ad uitam, ut interim mortui cupiditatibus, mundanis, & ad illius exemplum, morum innocentia resurrectionem ueluti meditantes, certam & alacrem spem habeamus, fore ut nos quoque aliquando his exempti malis, una cum Christo pertingamus ad aeternam illam hereditatem: quam ut assequutus est ille caput nostrum, ita consequemur omnes, quicunque Christi membris insiti, illius imitatione meremur illius dici fratres, & eiusdem patris filij: ut quemadmodum afflictiones sunt nobis cum illo communes, ita sit & cum illo commune praemium. Quoad uisum filij peccatoris Adae, manebat nos infelix hereditas. Postquam facti sumus filij Dei, ad caelestem hereditatem properamus. Daret enim ut caelo nati, caelestia spectemus, ut ex deo nati, non nisi diuina sectemur. Qui mundo militat, caedua praemia fluxantque mercedem ambiunt: nos post has temporarias afflictiones manet illa felix hereditas, quae neque morte possit corrumpi, neque tedio molestia ue contaminari, neque senio situ ue marcescere. Non est quod metuamus, ne quis hanc tam optimam hereditatem nobis interuertat. Habemus certae fidei promissorem: apud illum nobis in tuto est, conferuaturque in caelis: sed ita, ut interim certa spes ac ueluti pignus quoddam sit penes homines in terris, non penes quoslibet homines, sed penes uos, uestrique similes, qui bus Christi spiritus arrabonis uice datus est: quicquid licet interim uarijs malorum procellis undique fundamini, quibus humana infirmitas prorsus ex se sit impar, tamen dei praesidio, qui nihil non potest, seruamini, non uestris meritis, sed fide, fiduciaque: qua non dubitatis quin deus, etiam si patiat uos interim uelut opprimi, tamen incolumes uos sit exhibiturus in extremo tempore, post quod non erit amplius ista rerum humanarum confusio, sed mali additi suis supplicijs, neminem laedere poterunt, & boni ab omnibus malorum incurlibus tuti, aeterno fruuntur ocio. Nunc enim latent praemia, & saepe iuxta uulgarem estimationem petus habent, qui meliores sunt, & perire uidentur, qui maxime sunt incolumes, & florere uidentur, qui maxime pereunt. Hic exercenda pietatis tempus est, praemio suum praescriptum est tempus, quod non oportet anteuertere. Nobis interim sit satis, quod aeterna felicitas nobis est in tuto, quam nullus hominum aut daemonum possit intercipere, modo ne nos deficiat fides, qua neglectis rebus mortalium, toti pendemus e caelo. Sint interim feroces, qui deo rebelles, fidunt mundi praesidijs: insultent interim quasi uictis ac destitutis: caeterum ubi uenerit ille dies, ueris in diuersum rerum uicibus affligentur illi, uos exultabitis uictores, imo nunc etiam exultare debetis indubitata tanta felicitatis expectatione. Neque enim debet uobis uideri magnum aut graue, si per breues ac mox desituras afflictiones, molestiasque peruenitis ad nunquam interituram beatitudinem. Forsitan & persecutionum harum aliquando finis erit, quae tamen quoties ingruunt, spe uita futurae magno infractoque animo ferendae sunt ob dei gloriam. Sic enim permittit sapientia dei, uestris consulens commodis, ut fidei uestrae sinceritas constantiaque uarijs malorum

Benedictus deus & pater
Qui uirtute dei custodit
mini
Modicum nunquam
si oportet

rum incurfibus exploretur. Etenim si aurum, res alioqui & perditā & peritura, nō solum exploratur per coticulam, uerum etiam per ignem examinatur, ut eo magis deinde sit in precio, quo fuerit exactius repurgatum: multo magis Deus uult fidem uestram uarijs expetimentis probari, cui tantum honoris debetur, ut cum ex his malorum & afflictionum incendijs emicuerit, longe purior ac fulgentior quouis auro purgatissimo, preciosa sit apud Deum, resq; omnis tandem in diuersum exeat: nimirum ut quod hic uidebatur illatum ad dedecus, cedat in laudem: quod ad ignominiam, uertatur in gloriam: quod ad deonestandum uos, uertatur in cumulum honoris eo die, quo Iesus Christus, cuius uis nunc agit in uobis occultis rationibus, palam sese proferet omnibus, suum cuiq; primum promeritis rependens. Quid enim gloriosius, quam ore Christi laudari: cum audietis: Venite benedicti patris mei. Quid honorificentius, quam a deo patre recipi in consortium regni coelestis unā cum filio: Hæc autem gloria, quanquā erit omnium piorum communis, tamen copiosior continget ijs, qui maiora pro Christo passi sunt in terris. Quæ præmia si nunc apparerent, non esset admirabile fidei robur. Nunc in hoc est præcipua laus bonorum, quod Christum, quem corporeis oculis nunquā uidistis, tamen oculis fidei conspectum amatis: cumq; dolorū uis palam ac præfens urgeat, præmia uero, quæ sunt in diem, nondum appareant, tamen illius promissis fidei non alio animo tolerantis ista, quam si coram adesset parata gloria: nec tolerantis modo fortiter, uerum etiā in medijs afflictionibus exultatis inenarrabili gaudio, pleni gloriæ apud deum, uidelicet bene sperantis conscientia, pleni certa fiducia, quod ista præter meritū tolerantis, uolente deo, reportabitis ab unum de magnum fructum fidei uestræ, nimirum æternam salutem animarum uestrarū. Ingens enim lucrum est, cum iactura caduci corporis seruetur immortalis anima. Sic uisum est æterno consilio dei, ut his rationibus salutē consequerentur homines, quibus & Christus ipse peruenit ad æternam beatitudinem. Neq; enim hæc fortuito geruntur, sed quod nos factum uidimus, id propheta ueteres, qui multo ante nos uaticinati sunt fore, ut per fidē & euangelicam gratiam absq; legis Mosaicæ præsidio seruaremini, diligenter exquisierunt ac seruati sunt, non contenti tanquam per uelutam uidere, quod esset futurum: sed illud etiam pia curiositate sciscitauerunt a spiritu Christi, qui tam tum illis arcano afflatu significabat, quid esset passurus Christus, ac mox ad quātam gloriam euehendus, tum quod uel quali tempore id esset futurum: siquidē ingenti desiderio salutis huius tenebantur illorum animi. Quibus & illud patefactum est, quod hæc quæ futura præfagebant, ipsorum temporibus non essent exhibenda, sed uestris: quæq; suis uaticinijs prodebat, uobis proderent, non sibi. Optassent quidē illi uidere, quod uobis uidere contigit: sed ideo præfesserunt illorum uaticinia, quod certior esset fides nobis apostolis, qui nūc eadem uobis annunciamus facta, quæ prædixerant illi futura. Quodq; minus dubitetis, idē Christi spiritus tacitis afflatibus illos docuit olim, quid facere decreuisset, qui nos nuper in igneis linguis e caelo delapsus instruxit, ut eorū quæ gesta sunt, in toto terrarum orbe simus præcones. Prædicamus enim Christum nostræ omnium salutis causa factum hominē, uersatum in terris, probris et cruciatibus afflictum, deniq; cruci suffixum, pro nobis obisse mortē: mox reuocatum ad uitam, subuectum in caelum, ubi nunc cum patre præfulget maiestate gloriæ, qui prius uidebatur in terris uilis & abiectus, eodem subuecturus & suos. Hæc tam ineffabili Dei consilio gesta, non mirum si propheta concupiscebant cernere, cum ipsis etiam angelis sit admodum iucundum gratumq; spectaculum, cuius contemplatione non queunt expleri. Quo maius est beneficium quod uobis offertur, hoc audius est uobis amplectendum, ne uestro uitio fiat, ut non allequamini. Certum est præmium, sed interim uestræ partes sunt, ita uos gerere, ne uideamini indigni promissis. Aderit ille dies inexpectatus, qui proferet in apertum piorum & impiorum præmia. Is quādocumq; ueniet, latus & felix ueniet ijs, quos paratos offenderit: contra formidabilis ijs, quos diffidētia torpentes repererit & oscitantes. Quoniam autem Christus incertum esse nobis uoluit diem illum, non oportet uos unquam esse securus, sed semper accinctos animi lumbis, ceu paratos in occursum aduentantis domini, uigilantes ac sobrios, certa firmaq; semper erectos ac suspensos expectatione felicitatis æternæ, quæ nunc offertur omnib; qui obtemperant euangelio, sed tum demum possidebitur, cum palam ostendet maiestatem suam cunctis hominibus & angelis ac daemionibus dominus noster Iesus Christus. Verum ad eam ita mortalitatem

Inueniatur in laudem

Quæcum non uideritis diligitis

De qua salute exquisierunt

Per eos qui euangelizarunt uobis

Propter quod succincti lumbos

mortalitatem non peruenient, nisi qui hic eam quodammodo fuerint meditati, atque ad exemplum Iesu mortui cupiditatibus huius mundi, cum illo reuixerint ad innocentiam, atq; in ea constanter persistierint, tanquam legitimi ueriq; filij, fidentes promissis Dei patris, & illius præscriptis obtemperantes, nec unquam relabētes in ueterem uitam, tum ob ignorantiam euangelicæ doctrinæ mundanis obnoxiam cupiditatibus. Conuenit enim, ut a quibus diffidētis professione, ab iisdem diffideatis affectibus ac moribus. Mundus malus est, a quo iam pridē estis exempti, Christo iusto sanctoq; & innocētī in sit, ad hoc delicti uocatiq; a patre sanctitatis omnis fōte, ut uos quoq; quemadmodū estis sancti professione, ita sitis & omni uita factisq; puri, integri, & inculpati. Non enim agnosceret pater filios, nisi sui similes. Nimirum hoc sensit, cum loqueretur maioribus nostris, Leuitici capite xix. Sancti estote, quia ego sanctus sum, dominus deus uester. Non uobis suffecerit Mosaicæ puritas, ut abstineatis a cōtactu cadauerū, ut lotos habeatis pedes, ut abstineatis a concubitu, totam uitam ac totum pectus nostrum deus uult procul abesse ab omnibus uitiorum inquinamentis. Si quidē hæc sunt, quæ nos uere reddunt impuros coram oculis dei. Quem etiā si patris nomine compellatis, in omnibus implorantes opem illius, non est tamen quod impure uiuentes speretis illum uobis fore propitiū, aut pro filijs agnitorum, qui nō æstimat quenquā ex genere, aut fortuna, sed tantū ex uitæ meritis. Nec enim ille purus erit Iudæus, si uita, si animus fuerit inquinatus: nec hic erit impurus præputiatus, si pius, si innocentem uitam egerit. Superest igitur, ut qui patrem hunc cupitis habere propitiū, illius inuitabile iudiciū semper habentes præ oculis, donec agitis in hoc exilio, sic moderemini uitam uestram, ne sit ob quod offensus pater, uos ceu degeneres parumq; morigeros filios ab hereditate patriæ coelestis merito secludat. Quo maius est premium quo uos Christus gratis redemit, hoc magis cauendum est, ne uolentes & ingrati in pristinam seruitutem reuoluamini. Nulla seruitus miserior, quam mancipium esse uitiorum. Qui pauculo ære liberantur a seruitute heri, & ex seruis fiunt libertini, modis omnibus aduigilant, ne ob ingratitude non possint in relictam retrahi seruitutem: & uos committitis, ut in ueterem tyrannidem recidatis, ut denuo Mosaicæ legis uelutis esse mancipia, malitisq; seruire uanis obseruatiōculis a maioribus uobis per manum traditis, quam obtemperare euangelio dei, cum sciat is uos ab illis semel esse liberatos, non precio uulgari, uelut auro argentōue, sed hostia longe sacratiore quam norit lex Mosaicæ: Non enim asperso sanguine uituli purgati estis, sed precioso cruore Iesu Christi, qui uelut agnus omnis maculæ nescius, purus ac illibatus ab omni uitiorum inquinamento, pro nostris peccatis immolatus est in ara crucis. Neq; uero id factū est fortuito, sed ab æterno & ante conditum mundum destinatus est huic sacrificio dei filius, ut sua morte nobis reconciliaret patrem. Ceterū diuine mentis consiliū ac decretum, quod multis seculis orbi fuit incognitum, nūc tandem his extremis temporibus patefactum est, & oculis hominū exhibitum nouum spectaculum, quod in mente diuina nouū non erat. Exhibitum est autē uestræ salutis gratia, quibus Christus homo factus, mortuus ac prædicatus hoc præstat, ut qui ante frustra fidebatis legis ceremonijs, nunc uobis diffisi, fidatis deo patri: qui ut eum mori uoluit expiandis peccatis uestris, ita suscitauit ex mortuis, proq; tolerantis huius uitæ laboribus dedit immortalitatis gloriā: ut quod credidistis ab illo factum æmulantes, speretis & uobis idem præmium, uidelicet autōre deo freti, qui quod in filio præstitit, haud dubie præstaturus est in omnibus, qui sic uixerint, ut inter Christi membra numerari mereantur, in cuius corpus estis insiti, posteaquam per baptismum in eum fuistis renati. Antehac obtemperastis cupiditatibus uestris, utpote carnales umbras rerum pro ueris amplectentes: nunc posteaquam purificastis animas uestras, non obseruatione lustrationum Mosaicarum, sed ex eo quod per fidem obedistis euangelicæ ueritati, quæ spiritu Christi purgauit animos uestros, adnitendum est, ut & innocentia uitæ capiti Christo, & uehementi planeq; fraterna, minimeq; fucata inter uos charitate, concordia corporis respondeatis: ut quemadmodum Christus uos dilexit non amore uulgari, neq; carnali, ita uos inuicem spirituali charitate prosequamini. Noua cognatiō nouū desiderat affectum. Antehac Iudæi diligebatis affectu carnali, nūc longe alio modo renati, non ex semine mortali terreniq; iuxta corpus, sed ex semine immortali coelestiq; per sermonē dei uiuentis ac permanentis in æternum, cuius Euangelio credidistis, fratres coelesti charitate prosequi-

Non configuri prioribus ignorantia u. d

Et si patre inuocatis eum

Castificentur in obedientia charitatis

mini. Mō si lex ad tempus erat data. Sermo dēi nobis prodidit euangelicā legem nūquam delituram. Quod ab hominibus profectum est, temporarium est, quod ē cœlo uenit, æternum est, quemadmodū prædixit Esaias: Omnis caro uelut fœnū, & omnis hominis gloria quasi flos agrī. Exaruit fœnum, & flos eius decidit, at uerbū domini manet in æternū. Hic est sermo dēi patris æterni æterni, quem olim legis prioris umbrā uobis delinatur, cæterū nunc per euāgelij præcones aperte prædicatur, nō uobis solum, sed omnibus, qui Christum sincera fide recipiunt.

CAPVT II

Deponentes igitur

Voniam nuper estis per euangelicam doctrinam cœlesti generatione renati, prorsus abiectis omnibus ueteris uitæ uitij, si quid erat maliciæ, si quid doli, si quid simulationis, si quid inuidentiæ, si quid obrektionis aut maledicentiæ, posthac uelut infantes recens nati, auide concupiscite lac illud non corporis, sed animi, lac doli nescium, & aptum ætati uestræ innoxia magis, quàm robusta, lac institutionis euangelicæ. Habet enim Euangelica doctrina sua rudimenta, habet infantiam suam, habet pabulum accommodum imbecillæ ætati, habet & profectus suos, demū habet ætatem perfectam. Non sunt illa prima fastidienter haurienda, sed auide, sed sitienter: nec in his tamen persistendum, sed ab his usq; proficiendum ad perfectiora. Siquidem & absurdum fuerit, si quis ē matre natus semper infans nihil aliud quàm lac expetat. Oportet & uos grandescere donec adolescatis ad perfectam salutem, neq; semper hærare in fundamentis, sed paulatim assurgere ad perfectam structuram domus, siquidē iuxta psalmodi graphi consiliū gustastis, quod sua uis sit dominus Iesus, oportet hoc gustu accendi ad appetenda maiora. In humanis ædificijs lapides nec commutant locū suum, nec accrescunt in hoc ædificio (quod constat uiuis lapidibus, cuius præcipuus & omnia continens lapis est Iesus Christus, uiuus & æternus, pridem iuxta Psalmographi uaticinium ab hominibus reiectus, nimirum à pharisæis qui suo templo perituro freti, structurā hanc cœlestem non nouerant, sed dei iudicio selectus, multoq; in precio habitus) nihil obstat quo minus paulatim ad structuræ perfectionem proficiatur. Igitur ad Christum lapidem uiuum, lapidem electum, lapidem in oculis dei preciosum, oportet uos uirtutum profectibus accedere, ut ipsi quoq; tali fundamentō nixi, paulatim superstruamini, donec efficiamini templa spiritalia, longe sacratiora templo, quo gloriantur Iudæi, & in quibus sacerdotiū exerceatur multo sanctius, quàm in illo consueuit. Siquidem in illo leuitæ & sacerdotes percudes immolabant, in his spiritalibus templis uos ipsi spiritalis hostias offertis longe gratissimas deo, qui ut spiritus est, non corpus, ita spiritalibus hostijs delectatur: ne quid desideretis Moyfi ritus per euāgelij Christi iam antiquatos, pro uarijs animantium generibus maciatis affectus mundanos brutosq; libidinem, superbiam, iram, inuidiā, uindictā cupiditatem, luxum, auaritiā, pro thymiāmate puras preces, ē synceri peccatoris ara subuolantes in cœlum. Hæc sunt sacrificia, quæ nunquam non immolantur in templo spiritali, quæ nunquam non sunt grata deo. Iam pridem enim Mosaica illa in nauis abierunt, ut testatur Esaias propheta, Florum iugis est gratia per Iesum Christum, cuius commendatione grata sunt patri Christianorū obsequia. Non est quod diffidatis donec inhaeritis capiti uestro, donec innixi fueritis eximio & immobili lapidi Christo. De quo dixit olim deus per os Esaiæ: Ecce pono in Sion lapidem in summo collocandum angulo, probatum, electum, preciosum. Et qui filius illi fuerit, nō pudebit. Quod prædixit ille: iam uidemus exhiberi. Idem ille lapis alijs preciosus fuit ac salutaris, alijs noxius ac pestilens. Vobis merito preciosus est, qui illi innitimini, qui fiditis, aduersus omnes tempestatum procellas tuti eius præsidio. Cæterum ijs qui Mōsi maluerunt inniti, quàm huic, qui huic reiecerunt, nolentes eum poni in ædificio quod ipsi parabant ædificare, uersus est in probrum ac perniciem. Etenim quem illi suo ædificio dignati non sunt, hunc deus in suo ædificio uoluit esse caput anguli, quo ceu parietem utrunq; hoc est, populum utrunq; Gentium ac Iudæorū complecteretur & contineret, cuius munimento tuta esset aduersus omnes insultus structura, & in quem suo malo impingerent, & incurrerent, quicunq; aduersarentur huic nouo ædificio. Impingunt autem quoscunq; offendit sermo euangelicus, neq; credunt illi, cum huc eos præpararit lex Mosaica, ut crederent euāgelio simulatq; uere præstaretur, quod adumbrasset illa. Proinde qui reprobauerunt Christū, hos uicissim reprobaui deus. Vos autem quos illi cum Christo reijciunt, fecit genus illud electum, de quo

Ad quem uocedentes

Per Iesum Christum

is qui offendunt uerbo

quo loquutus est olim Moses, gentem illam sanctam, populum peculiare, quem sibi deus eximio precio uindicaui: ut quemadmodum olim populus Hebræorum duce Mose liberatus ab Aegypcia tyrannide, perq; tot rerum discrimina perducus ad terram diu speratam, diuinam erga se beneficentiam orbi prædicauit: ita & uos memores illius erga uos gratuita benignitatis, celebretis apud omnes admirabilem dei potentiam: qui noua ratione deuictis hostibus salutis uestræ, eruit uos ab ignorantia uitiorumq; tenebris, in admirabilem lucem suam euangelicā ueritatis, per quam omnes & gentiū errores, & Iudæorum umbræ discutuntur. Vobis igitur contigit hoc honoris, quod illi sibi promiserant: qui Christum persequebantur, ac uersis rerum uicibus euenit, quod Osee futurum prædixit: Populus qui prius erat abiectissimus, utpote à deo alienus, nunc est populus deo peculiaris. Et populus quem deus reiecerat, ut indignum sua misericordia, nunc expertus est dei misericordiam absq; circuncisionis, aut legis adminiculo, per solam fidem euāgelicam receptus in consortiū filij dei. Postquam igitur agnoscitis dei singularem erga uos beneficentiā, quos sanguinis precio redemerit, quos filij morte sibi reconciliari, quos unigeniti sui membra, quos cœlestis structura lapides uiuos esse uoluerit, quos in filiorum ius adoptatos, ad immortalitatis hæreditatem uocari, obsecro uos charissimi, ut uitæ sanctimoniam, & dignitati uestræ, & benignitati diuinæ, & tanto præmio respondeatis. Cœlo renati estis, hic uelut hospites ac peregrini: eò properate ubi uobis est patria, ubi reposita est cœlestis hæreditas: ne quid ab hoc studio uos auocent terrenæ crassæq; cupiditates, quæ machinis omnibus militant ac belligerantur aduersus spiritum, rebus cœlestibus inhiantem. Congruat uita professioni, ut uestri mores & alios alliciant ad Christum quos habet paganismus, inter quos uiuistis: quibus in tantū non oportet ullam præbere ansam, ut iure male sentiant de doctrina euangelica, si conspexerint uos ad communē uitæ consuetudinem nihilo meliores cæteris, ut obrektionem illorum qua de uobis maledicunt odio Christi quem ignorant, & odio religionis, quam existimant esse maleficam superstitio nem, resellat integritas morum uestrorum, atq; in omnes beneficentiā: quibus rebus comperitis respicient & illi, agnoscetes errorē suum, afflati misericordia dei, cū illi uisum fuerit & illos attrahere, qui uos delegit: iamq; glorificet eum ex uestris pijs operibus, quæ ante ignorum detestabantur. Habet & hic mūdus ordinē suum, qui per occasionē religionis turbandus non est, quatenus id licet, in columi Christi gloria. Ita Christus uos uoluit esse liberos à peccatis, ut tamen ultro nihil non feratis, ob Euāgelij negocium obtemperantes ac submittentis uos non modo Christianis, uerum etiam ethnicis magistratibus: siue rex sit ille, obediendum est tanquā autoritate publica præminenti, siue præsidēs, per quos in prouinciā missos rex administrat respub. obtemperandum est. Neq; uos moueat quod ethnici sunt, quod idolatræ sunt, sed agnoscite functionē illorum necessariam reipub. quæ constat ē diuersis hominum ac religionum generibus. Præsidēt enim isti cum autoritate, ut nocentes ac scelerosos suppliciorū metu coerceant, ac probos præmijs inuident ad officium. Non est uobis opus illorum metu, qui sponte præstatis plus quàm exigunt leges humana: nō est opus humana laude, quos inflammant cœlestē præmiū, sed tamen oportet & hos cum cæteris agnoscere. Sic enim uult deus summus ille princeps uester, ne quam aniam præbeat illorum imprudenti, qua possint probabiliter in crimen uocare professionem euangelicam, si senserint suam autoritatem à uobis negligi. Quod alij præstant metu legum, id uos ultro ex animo præstare, cumulatius etiam quàm alij, quo uos uere liberos declaretis. Nam liber est is, qui sponte ac uolens recte facit. Absit enim, ut euangelicæ libertatis prætextu abutamini ad licentius peccandū. Non debetis seruitutem hominibus, sed quoniam estis serui dei, ob huius gloriam submittetis uos omnibus lubentes ac uolentes. Si quid igitur officij, si quid honoris debetur etiam ethnicis uel ob munus publicum quod gerunt, uel ob affinitatē, id persoluite omnibus, ne quid offensi reddantur alie, maiores ab euāgelij professione, peculiari tamen charitate par est prosequi, quos cōmunis professio fratres uobis reddidit. Deū timeate, cuius oculos nemo fallit: regem non est quur metuatis, qui non est formidabilis, nisi maleficis, sed tamen autoritatem illius agnoscite in ijs, quæ citra iacturā pietatis exigit à uobis. Exposcit uectigal, soluite. Exigit tributum, date. Quod liberi præstare debent magistratibus, licet ethnicis, hoc serui præstare debent heris suis, à quorū obsequio non liberat illos baptisimus, imò hoc maiore cum reuerentiā

Populus dequisitionis

Charissimi obsecro uos

Subiecti igitur estote

Ad uindictam malefactorū

Fraternitate diligite

*Verum etiam
discolis* debent illos agnoscere, non solum si boni sint ac modesti, uerum etiam si difficiles & asperi, ne forte offensi moribus uestris in commodioribus, incusent professionem, & ab ea redantur alieniores. ad quam oportebat illos uestra probitate pellici magis & inuitari. Dicit aliquis: Durum est ferre principum tyrannidem, durum est perpeti sequitiam dominorum: illi spoliant, exigunt, affligunt; hi flagris & colaphis conscindunt innoxios. Recte uidentur hac non ferenda, si hoc illis tribueretur, ac non potius deo. Non meretur hoc illorum impietas, ut tolerantur: sed ita est dei uoluntas, ut uestra bonitas illorum malicia uertat in gloriam Christi. Nam ita demum deo grata est uestra patientia, cum praeter meritum afflicti, tamen aequanimiter tolerantis, non metu hominum, sed ob dei gloriam. Vulgo nihil est impatiens contumelia, quam innocetia. At inter Christianos longe secus est, apud quos ut quisque est optimus, ita deo cupit esse gratissimus. Atque hunc quo diligit impensius, hoc alacrius perpetitur, quicquid ad illius pertinet gloriam. Quid autem laudis fuerit, si cum ob malefacta colaphis caedimini, suffertis: Docet hoc mali conscientia, ut quisque commiseritas poenas tacitus ferat. Verum cum pro benefactis illata mala patienter tolerantis, gratiam initis apud deum, cuius causa uolentes perpetimini. Indignetur innocetia uestra, nisi Christus innocens gratiora passus est pro nobis. Haec est uestra professio, hac lege asciti estis in corpus illius, ut exemplum tolerantiae, quod ille uobis reliquit, sequamini, & ipsidem uestigis ingressi, grassemini ad aeternam gloriam, qua ille peruenit. Quid ille malorum non pertulit, qui cum latronibus crucifixus est? Quid eodem innocetius? qui adeo nullum admisit facinus, ut nec in lingua illius sit uellus unquam repertus dolus? Cum in illum congerent acerba conuicia, non recessit maledicta, quin potius patrem obsecrauit, ut illis ignosceret. Cum uinceretur, cum caederetur, cum crucifigeretur, non minitabatur uindictam, sed omnem uindictam reliquit patri, qui non ex affectu, sed iuste iudicat: ipse deprecatorum interim agens, non instigatorum. Nos tamen si nunc sequimur innocetiam, tamen sceleribus nostris commueramus olim ultionem dei. At Christus cum ipse nulli peccato esset obnoxius, tamen sarcinam peccatorum nostrorum, quo nos oneratos subleuaret, sustulit in proprio corpore, & in ligno crucis uelut holocaustum pro nostris sceleribus immolatus est, suaque morte immerita nobis debitam mortem depulit, ut illius mortem ac resurrectionem interim imitemur, ac mortui pristinis peccatis cupiditatibusque, quibus additi seruiebamus, posthac uiuamus innocetiae, cui nos ille consecrauit omnis innocetiae fons, qui nostram impietatem in se transtulit, ut nobis suam conferret iustitiam. Nos offenderamus, ille uapulauit: nostra erat culpa, in illum saeuit anima diuerso. Profunde iuxta uaticinium Esaiam, nos illius liuore sanati sumus. Huic igitur acceptum ferre debetis innocetiam uestram: quod pristinae uitae peccata non imputat deus, huius uincit plagis, huius uulneribus, huius cruci, huius morti debetis. Nam ante uelut oues palantes absque duce, alij alio aberrabatis, quod quemque sua ducebat cupiditas, existimantes licere, quicquid liberet: sed ab errore pristino nunc conuersi estis ad Christum Iesum, pastorem & curatorem animarum uestrarum. Hunc si sequamini ferendis praeter meritum afflictionibus malorum, illo duce peruenietis ad immortalitatis gloriam.

CAPVT III

*Similiter
mulieres*

Am quemadmodum liberi, principes ac magistratus publicos, serui dominos priuatos debent obsequio, quod ubique parit beneuolentiam, ad euangelij fauorem pellicere, aut certe per occasionem non irritare, si forte sanabiles non sunt: ita debent et uxores maritis suis morigeras prebere sese, non modo Christianis, uerum etiam ijs, qui doctrinam euangelicam nondum sunt amplexi. Siquidem fieri potest, ut quos non commouet nostra predicatio, eos uxoris integritas, pietas, modestia, temperantia, castitas, tolerantia peruincat, atque permolliat, ac denique Christo lucrificat. Etenim cum conspexerint eas a baptismo commutatis esse moribus, cum in eis uiderint exemplar uerae uirtutis, fortassis inflammabuntur, huc etiam non nihil appellente affectu maritali, ut qui thori consortes sunt, uelint & professionis esse socij. Habet enim perquam acres stimulos synœra probitas, quae saepenumero propius animaduersa facit, ut carnalis amor uertatur in spirituale. Illud excitat formae uenustas, & formae gratia adiuuans cultus, hunc excitat mentis integra pulchritudo relucens in moribus. Quamobrem uxoribus, quae Christum professae sunt, non oportet hoc esse studium, ut iuxta uulgatam consuetudinem

consuetudinem compositis arte capillis, ut additis gemmis auroue, & purpureo amictu, reliquaque corporis cultu, qui foris exhibetur, sese commendent oculis uirorum. Quid enim aliud fiat huiusce rebus, nisi ut corpus uxoris adament ad libidinis usum? At quanta portio hominis est corpus? Illud magis debet esse studio, ut morum ornatu prouocati, mentem animumque latentem adament, si eam conspexerint puram, nulloque uitiorum nauo contaminatam, si praeter morem communem nihil uiderint in muliere muliebrium affectuum, nihil intemperantiae, nihil iracundiae, nihil inuidiae, nihil ambitionis, nihil arrogantiae, nihil procacitatis, sed spiritum mirem, placidum, tractabilem, ac mansuetum. Hic est cultus magnificus ac splendidus in oculis dei. Hoc ornatu potissimum demerendus est maritorum animus. Hoc lenocinio & olim sanctae mulieres aliquot, quae spem suam fixerunt non in rebus fluxis atque caducis, sed in deo, commendabant se uiris suis, non auro gemmis uel aut purpureo, sed modestia, et obsequio, quo facillime lenitur uirilis ingenij ferocitas. Sic Sara obediens Abraham, dominum eum uocans cum uxor esset illius non ancilla, modestiae causa semet ipsi subiiciens. Nam quamquam non competit uiro dominatus in uxore, est tamen autoritas, qua etiam sicubi abutatur, est tamen modestiae muliebris, obsecundare in loco. Porro sicut Abraham germani uerique filij sunt, qui fide illius sequuntur: ita uos estis Sarae filiae, quae mulieris optima mores & masculum animi robur referitis, bonis operibus ornantes uosmetipsas, ac fiduciam omnem collocantes in deo, cuius praesidio fretae, non est quod quicquam expauescatis imbecillitate muliebris. Atque ut matronarum officium est, obsequio casto sanctisque moribus, ac mansuetudine deuincere maritos suos: ita uestra partes sunt o uiri, nequaquam abuti uestra autoritate, ueluti tyrannidem agentes in uxores uestras, quod uobis se submittant, imo hoc minus sitis in illas domini, quod se faciunt ancillas. Socias sunt fortunarum ac rerum omnium. Sentiant uos comodos conuictores, uestraque sapientia subueniat imbecillitati sexus foeminei. Quo plus ualeatis animi corporisque uiribus, hoc magis oportet opitulari mulierum infirmitati, ut uestra institutione, uestraque moderatione reddantur meliores, ac ueluti sexuposito, masculifescant ad euangelicam pietatem. Neque enim Christiani mariti sunt, qui uxores tantum habent ad usum coitus: imo magis adnitendum est, ut socias fiant ieiuniorum, elemosynarum, uigiliarum, precationum: quoque uocatae sunt ad commune praemium aeternae uitae, communibus etiam studiis huc contendant. In Christiano coniugio nihil, aut certe quam minimum dandum est uoluptati, pietati plurimum. In qua si consensus erit, & subinde temperabitur a coitu, non interruptentur uestra praecationes, quo sacrificio oportet quotidie litare deo. Ut igitur sunt aliorum alia peculiaria officia, ita sui quaeque hoc magis decet meminisse, quod qui Christum professus est, debet in his, quae probitatis sunt, caeteris antecellere. Caeterum, illud est omnium commune officium, ut quemadmodum eadem omnibus est professio, sicut per baptismum eidem estis insitum corpori, ita per concordiam sit idem omnium animus. Non uos aetas, fortuna, conditio, patria uel diuersa disjungat, quae res apud alios saepenumero ministrant odiorum ac dissidiorum seminaria. Vos oportet esse coniunctissimos, quos idem baptismus regenerauit deo, qui patrem in caelis habetis eundem, qui pendentes ab uno capite Christo, estis eiusdem corporis membra, quos euangelica professio fratres ex aequo reddidit, & ob id ad idem immortalitatis praemium absque discrimine pater ille caelestis uocauit omnes, siue pauperes, siue diuites, siue seruos, siue dominos, siue maritos, siue uxores, siue Iudaeos, siue gentes. In hac parte nullum est discrimen, ideo non debet esse dissensio, neque supercilium. Multo plus impetrabit Christiana charitas sese submittere, quam autoritas exigens. Neque enim conuenit inter arrogantes, feroces, suique amantes. Si in corpore animatis membra sibi uicissim subsidio sunt, & si quid uni cuiquam accidit commodi aut incommodi, id singula suum esse ducunt: si quos sanguinis propinquitas coniungit, cognatorum commodis atque incommodis pariter gaudent & indolecunt: quanto magis conuenit uos tot modis coniunctos hinc praestare consensum, ut alienis bonis ac malis non minus tangamini, quam proprijs. Ita demum praestabitis uere fraternam charitatem, si qui feliciores sunt non fastidiant infortunatos, sed malis illorum indolecentes, pro uiribus opitulentur: si qui potentia preminet & autoritate, non premant ac despiciant humiliores, sed consuetudinis comitate affabilitateque se met inferioribus accommodent: ut sit aequalitas, & quos fortuna separauit, coniungat Christiana charitas. Absit autem a uobis uindicta libido, quorum est alere concordiam, non solum cum

*Qui est in co-
spectu dei tot
cuples*

Viri similiter

*In fide autem
omnes*

*Fraternitatis
amores*

cum pijs ac fratribus, uerumetiam si fieri possit, cum omnibus. Cum bonis oportet officijs certare, cum malis tolerantia, aut etiam beneficentia, qua ut uincuntur & fera, ita mollescunt aliquoties deplorata hominum malicia. Ne uelit igitur iniuriam iniuria retaliare, aut conuitium conuitio. Sic enim fiet, ut & ipsi mali sitis qui malos imitemini: quin potius iniuriam officio, maledicentiam benedicendo pensate, ut uestra insuperabili bonitate uincatis & obruatis illorum maliciam. Neque enim in hoc uocauit uos deus, ut malefactorum ac maledictis superetis, sed beneficiendo omnibus, bene loquendo cunctis mereamini audire uocem illam optabilem: Venite benedicti patris mei, possidete regnum. Bonis malefactorum, plus quam feritum est, in benedictos esse maledicum, plus quam scurrarum. De male merentibus benemereri, de maledicentibus & obtrahentibus, bene loqui, Christiana uirtus est. Hoc si cui durum uidetur, audiat Psalmographum diuino afflatum spiritu idem precipientem: Qui uult, inquit, uitam diligere, & dies uidere bonos, coerceat linguam suam a malo; cohibeat labia sua, ne loquantur dolum: declinet a malo & faciat bonum: quærat pacem, & persequatur eam. Quoniam oculi domini super iustos, & aures illius intetæ sunt ad preces eorum. Rursus aspectus domini super eos qui faciunt mala. Proinde si deum uolumus in nos esse beneficium, simus ipsi benefici in omnes: si uolumus illius ultionem effigere, ne quem omnino lædamus. Nec audio quod hic forsitan obmurmurabit affectus humanus. Ni propulsaro iniuriam, impunitas inuitabit plurimos ad lædendum. Imò nihil uos reddet tutiores ab iniuria, quam si uel toleretis, uel officio pensetis etiã. Nullus est lædendi finis, quoties misera uicissitudine conuitium conuitio, iniuria conduplicatur iniuria. Si nemo repugnet, conuiescet, aut certe languescet improbitas. Quis enim cupiat uos lædere, si studueritis omnibus benefacere, lædere neminem: Quod si qui reperitur a deo cæci, ut odio uirtutis, aut errore uos persequantur, quæso qua in re possunt lædere. Auferent pecuniã mox alioqui relinquendam, affligent corpus, occident breui alioqui, mortuorum. Hæc omnia quoniam ob pietatem inferuntur, a deo nullum damnum adferunt, ut lucro etiam augeant. His malis augent uobis æternæ felicitatis præmium. Qui bonæ mētis afficitur dispendio, is uere læditur, ea incolumi lucrum est, quicquid mundus putat esse damnum, Beatitudo est, quicquid istis uidetur calamitas. In uobis igitur situm est efficere, ne quauis malorum uobis noceat. Quicquid hominum improbitas ademerit, id diuina largitas immenso cum fœnore restituet. Proinde deo fretos, nihil est quod terreant hominum minas, aut perturbet malorum uiolentia, Ne in medijs quidem afflictionum procellis animo turbemini, tanquam ope diuina destituti. Neque maledicatis hominibus, qui uos per ignorantiam affligunt, quin potius glorificate dominum deum in cordibus uestris, qui suis multis omnia uertit in bonum; siue læta accidunt, siue aduersa. Semper itaque laudandus est: si uoce non semper licet, certe cordis affectu nusquam non licet. Huius hostes non sunt exacerbandi conuicti, uerum ubicumque offeret se spes aliqua posse illos ad Christum pertrahere, sitis faciles promptique ad respondendum quibuslibet cupientibus cognoscere, qua fiducia, quaque spe contemnatis huius uitæ commoda, & incōmoda toleretis. Idque facite non frigidè abundi, non contumeliose uelut illis infensis, sed cum omni mansuetudine ac reuerentia, freti nimis uestra conscientia bona, etiã si non possitis illis persuadere. Neque enim satis est Christianis, ut uera loquantur, & Christo digna, sed ita loquantur, ut ipsa sermōnis ratio declaret, uos non uestrum negotium agere, sed Christi gloriam, & illorum quibus loquimini spectare salutem. Hoc erit certissimum argumentum, quo pudeant ipsi, qui uitam uestram, quam agitatis iuxta Christi doctrinã, calumniatur ut fucatam ac maleficam. Nam fucata uirtus quamquam aliàs fallit præstigium, tamē ubi uentum est ad afflictiones, erumpit ac prodit sese. Solã mens sibi bene conscia, totaque pendens a deo, potest alacriter ferre omnia, & a deo non moliri uindictam, ut ipsi etiã benefacere conetur, a quibus affligitur. Neque uos moueat, quod innocentes nocentium supplicia patimini, imò hoc nomine leuius ferendum est quicquid inferitur. Præstat enim uobis, ut si deo uisum fuerit ista uos pati, benefacientes perpetiamini, quam malefactorum. Etenim qui pro malefactorum puniuntur, tantum luit quod commouit: uestræ afflictiones cedunt in gloriam Christi, uestraque felicitatis cumulã. Gloria sum est uobis imitari principem uestrum. Sic ille gloriam dei patris illustrauit, totus innocens captus est, uinctus est, cæsus est, cõspuitus est, crucifixus est, pro nostris peccatis mortuus est, cum ipse nullum haberet peccatum. Iustus pro iniustis, insons pro fontibus, pœnas dedit libenter

Et quis est qui nobis noceat

Dominum autem Christum

Confundatur qui calumniatur

libenter obediens uoluntati paternæ, quod nos, qui peccatores eramus, pueros & illibatos exhiberet patri, ut & ipsi sequentes illum exemplum, inter nocentes uiuamus innoxij, ac boni pro malorum salute patiamur. Semel ille duntaxat mortuus est, pro temporaria afflictione uita donatus æterna, ne nos semel exempti a peccatis ad eadē relaberemur. Expiante autem nos Christus, morti traditus ob imbecillitatē humani corporis quod assumptum fuerat, sed reuocatus est ad uitam uirtute spiritus, qui nullis afflictionibus uinci poterat. Si quis semel pro peccatis mortuus est, quemadmodum apud homines mortali corpore circumdatos, ipse corporeus prædicauit euangelicam doctrinam, cui qui crediderunt, salutem sunt assequuti, qui credere recusarunt, damnationis æternæ cumulum sibi accerserunt: ita corpore posito adiit eos spiritus, qui & ipsi corporibus exuti debebant apud inferos, eisque prædicauit iam adesse tempus, quo præmium caperent suæ pietatis, quod olim ueriti iustitiæ dei, nec se sint uli de malis, & innoxij uixerint inter nocentes: ac denunciante, eos se digna passuros, qui temporibus Noe cum apparatus arca, et expectaretur diluuium immittendum a deo mortaliu sceleribus irritato, non crediderunt, sed abusi sunt lenitate diuina, cum uiderent id, quod minabatur, in annos aliquot proferri. Itaque diluuium irruens perdidit omnes, exceptis per paucis, nimirum octo duntaxat, qui se iuxta Noe consiliu commiserunt arca, nec ab sorpti sunt diluuiō. Et illis itaque temporibus fides non caruit suo premio. Nec enim fuit deus perire sibi fidentes toto peccatore. Nec increduli possunt effigere uindictam dei, etiam si uos non sitis ultores. Vobis enim satis est quod obeditis deo, ceterum impiorum ultionem illi relinquit. Iam quod fuit illis arca Noe, hoc uobis est baptisumus, quod illis diluuium, hoc impijs æternum supplicium, prædicatum ipsi, qui non obedierunt euangelio. Satis erat Noe denunciante uenturum diluuium, satis erat ostendisse quo pacto liceret effugere periculum, si poenitentia placasset iram dei, quã in se suis sceleribus prouocarant. Vobis quoque satis sit innocentia uestra, satis sit alijs denunciante, quod præmium paratum sit credentibus euangelio, quæ poena maneat incredulos. Si pauci seruantur per fidem, uobis non imputabitur. Si bona pars hominum perit incredulitate, suo peccato perit. Sic deo uisum est, aperire discrimen bonorum ac malorum. Baptisumus rite acceptus, seruat ab exitio, ac diluit sordes non corporum, sed animorum, Repudiatus perdit in æternum, ac scelerum grauioribus undis inuoluit. Itaque quod alijs salutem est, accedente fide, hoc incredulis ac rebellibus adfert exitum. Neque tamen uobis satis est, quod per baptisumi diluuium periere peccata, periere prauæ cupiditates pristinae uitæ, nisi adsit conscientia, per omnem deinde uitam respōdens beneficio diuino. Mortuus est Christus, sed semel duntaxat: resurrexit, nunquam moriturus, ac nobis per baptisum ita semel occiduntur scelera uitæ prioris per Christi mortem, ut post in illo redimui innoctentia, nunquam relabamur in peccata, quod quidem in nobis est. Id fiet si ueluti deposita mortalitate, totis animis ad celestem illam uitam aspiciamus, cuius hæreditas manet obedientes euangelio. Sic enim resurrexit Iesus Christus, ut deinde non sit moratus in terris, sed a mortalium consortio sese subduxerit in cœlum, atque illic fruens immortalitatis gloria, affidet patri dexter, non quidem sine corpore, sed in quod iam nullum ius habet mors: quæ dum absorbere conatur innocētem, prorsus absorpta est, dumque sibi prædam opimam pollicetur, ipsa præda fuit. Porro Christi uictoria, nostra est uictoria, & quod in illo præcessit gloria, nobis ostenditur, si modo perseueremus in eo quod cœpimus, & illius uestigijs in hæreamus. In illum nihil ualuerunt improborum afflictiones: Imò his toleratis uicit, triumphat, ac regnat sublimis sedens in cœlis, superior angelis omnibus, aut quicquid est alioqui uirtutum ac potestatum. Vobis aperuit uitam in cœlum, ut eadem uia qua ille ingressus est, uos quoque eodem grassemini. Parata certaque est hæreditas, cuius ille pro uobis quoque possessionem adiit, si modo uos ea præstitis dignos: hoc est, si innocentia, quam ille gratis donauit, iunxeritis studium benemerendi de omnibus, etiam de malis & affligentibus uos, quod quidem sit in uobis.

CAPVT IIII

Vm igitur Christus princeps & caput uestrum non obsequutus sit huius uitæ uoluptatibus, sed per temporarias corporis afflictiones peruenerit ad celestem gloriam, cumque tolerantie armis deuicerit aduersarios, æquum est, ut qui profitemini uos illius discipulos, simili animi proposito uos ipsos armatis

Qui et Christus semel pro peccatis mortuus est

Per resurrectionem Iesu Christi

Christo igitur uictoria

tis. Tutissima est armatura, uitae innocentia, Inexpugnabile munimentum est, patientia
 Christiana. Hac quisquis cinctus est, non potest à quoquam laedi. Quisquis Christo com
 mortuus fuerit iuxta carnem, sic desinit à peccatis uitae prioris, ut humanis cupiditatibus
 planè sit mortuus, ut iam non titilletur auaritia gloriae, non iritetur uindicandi libidine,
 sed quicquid est reliquum aetatis, quod datur in hoc corpufculo, id totum uiuat uoluntati
 dei, cui uni placere desiderat, à quo expectat bonae conscientiae praemium, cui relinquit im
 proborum uindicam. Quisquis ad martyrium paratus est, non tangitur huius mundi uo
 luptatibus. Sic enim apud se cogitat: Absit, ut semel cum Christo meo suffixus in crucem,
 descendam ad relicta uitia, semel destinatus aeternae felicitati, reuoluam ad huius mundi non
 minus breues, quam insanas delicias. Abunde satis est, quod praeteritum tempus adhuc
 alienus à Christo impenderim insanis cupiditatibus, quibus gentes profanae turpiter ser
 uiunt, additae dediteque lasciuiae, concupiscentiae, uolentiae, comestationibus, ac nefarijs
 simulacrorum cultibus. Hac gaudemus à tergo reliquisse Christi beneficio, & quoties re
 spicimus inhorrescimus tantam uitae foeditatem, tantam ignorantiae caliginem. Nunc pro
 libidine placet castitas, pro luxu frugalitas, pro uolentia sobrietas, pro superstitioso si
 mulacrorum cultu uera pietas religiosusque cultus dei uiui, cui gratissimum sacrificium est
 animus ab omni uitiorum inquinamento purus & illibatus. Quos adhuc habent suae te
 nebrae, mirantur istam tantam in uobis animorum ac uitae mutationem, & indignatur ue
 stra frugalitate damnari luxum ipsorum, uestra integritate notari uitae ipsorum, omni in
 temperantiae genere superfluentem. Amarent socios turpitudinis suae, nunc ob uitae disti
 militudinem obrectant uobis, sed non est quod horum conuictijs commoueamini, nec sunt
 uicissim conuictijs insectandi. Vobis satis sit mens sibi bene conscia apud deum. Si qua po
 testis illos ad meliora conuertere, conandum est, sed ita, ut à uestra sinceritate non receda
 tis. Si respiscunt, gratulandum est: si obdurati conuictijs etiam insectantur bene uolentes,
 relinquire uindicam deo, cuius iudicium nullus mortalium potest effugere. Is enim suo
 tempore iudicabit omnes, non uiuos tantum, uerum etiam mortuos: uiuos, quos aduentus
 Christi deprehenderit uiuentes in corpore: mortuos, qui ante Christi aduentum, iam ex
 cesserint à uiuis. Quanquam non uere uiuit, nisi qui uiuit pietati. Qui seruiunt uitijs fo
 didis, cupiditatibus, deo mortui sunt. Huic iudici redditori sunt rationem isti uere mortui,
 si nolint à suis uitijs respiscere. Ille pro uobis poenam sumet de illis, uobisque uestrae toleran
 tiae praemia persoluet aequissimus iudex. Cupit ille quidem omnes reuiuiscere ad pietatem
 euangelicam, & hac gratia uoluit euangelij gratiam praedicari, non modo Iudaeis, iuxta
 Moyli legem religiose uiuentibus, non solum gentibus, iuxta naturae legem probe degen
 tibus, uerum etiam mortuis, omnique uitiorum genere profusus sepultis. Et horum tenebris
 uoluit ingeri lucem euangelicam, hos uoluit cum omni mansuetudine tolerantiaque doceri,
 ut & ipsi tandem expergiscerent, contemptis his in quibus nunc caeci collocant felicitatem
 suam, apud homines quidem habeantur ueluti corpore mortui, quod nullis corporis
 affectibus tangantur, sed apud Deum uiuant spiritu. Non enim uere uiuit iudice deo, nisi
 qui sic mortuus est. Nihil autem hic diuturnum, & omnium rerum breui finis aderit. Et il
 los cito relinquent suae uoluptates, & uestrae afflictiones mox finientur. Deinde uos ma
 net aeterna felicitas, illos aeternum supplicium. Proinde modis omnibus aduigilandum, ne
 uos ille dies offendat dormitabundos, & oscitantes crapula, socordiaque. Quin magis per
 petuo praeparetis uosmetipsos aduersus eum diem, sobrijs ac uigilantes in assiduis preca
 tionibus. Veniet enim inexpectatus (sic Christo uisum est) sed in his si deprehenderit, non
 poterit non uenire felix. Grata est deo sobrietas, tutum est uigilare, libens audit deus pre
 ces temperantia uigiliaque commendatas. Sed illud multo omnium gratissimum ut iugi ue
 hementique charitate uos inuicem complectamini, mutuis officijs inuicem subleuantes: ut
 qui uigilantior est, expergeficiat oscitantem: qui doctior, erudiat indoctiorem: qui atten
 tior, admoneat cessantem, qui feruentior, extimulet frigentem: qui perfectior est, condo
 net per infirmitatem erranti. Nam haec charitas ardens in proximum, operit multitudinem
 peccatorum, quibus obnoxij sumus deo. Quod in illum delinquimus, optime diluitur col
 locandis in proximum beneficijs. Ut cuique facultas obtrigit, ita hac studeat prodesse fra
 tri. Cui res est, hospitalem sese praebet, ac largiatur ijs, quibus opus est, non grauare, neque
 cum murmure, sed libens & alacer, existimans se beneficium accipere cum dat, & huius
 modi

Sufficiat enim
 praeteritum
 tempus

Propter hoc
 enim & mor
 tuis

Omnia autem
 finis appor
 pinquabit

modi facultatum dispendium ingens esse compendium apud deum, omnia cumulatissi
 me remetient. Quin & illud cogitate, quicquid iuuando proximo impenditis, Dei be
 neficium esse, in hoc donatum, ut hac ueluti sorte credita ditescatis usura priorum operum. Alijs
 alias dotes distribuit deus. Nemo sibi uindicet, quod habet, cogiter dei munus esse, quod
 per uos distribui uult in alios, ut ex mutuis officijs magis ac magis adglutinetur inter
 uos mutua charitas, & singulis per occasionem crescat praemium pietatis. Nemo sibi di
 spliceat, quod hac aut illa dote non sit praeditus. Nemo sibi placeat, quod dotibus praer
 cellat alios. Sic uisum fuit diuini benignoque deo, uarie partiri sua munera. Nemo domi
 nus est eius, quod accepit. Dispensator est tantum, domini res est, quam dispensat. Id si
 bona fide, si alacriter, si solcite facit, ne mercedem expectet ab homine, quum sit rece
 pturus à deo. Si cui contigit doctrina sacra, si cui donum eruditae linguae, non abutatur
 ad quaerendum, ad fastum, aut inanem gloriam, sed ad proximi salutem, Christi quoque gloriam.
 Sentiant auditores esse dei sermones, non hominum, & eum qui loquitur nihil aliud esse,
 quam organum diuinae uocis. Si quis magis ualeat functione, quam doctrina, sic admini
 stre dotem suam, ut non sibi uindicet autoritatem, sed deo transcribat, qui uim & robur
 suppeditat, ut efficaciter obeat, quod agit. Ita fiet, ut ex dotibus uarie distributis, ex mu
 nis uarie obitis, undique glorificetur deus, à quo ceu fonte nobis fluunt omnia, non per
 Moysen, sed per Iesum Christum, per quem, ut unicum filium nobis largitur, quicquid lar
 gitur pater. Huic igitur acceptum referet, qui officio fratris adiutus est, huic gratias aget,
 qui suo ministerio gaudet adiutum fratrem. Summa igitur omnis gloriae undiqueque ad deum
 patrem redit ac filium, cui iugis est gloria & imperium, nullo uero finiendum, Amen. No
 bis non est hic quaerenda gloria, tantum oportet officij nostri meminisse, quo placeamus
 deo. De praemio uiderit ille, cui fidimus. Ille persequentium maliciam uobis uertet in
 bonum, cruciatus mutabit in gaudium, ignominiam in gloriam. Proinde charissimi, ne
 interim ceu re noua perturbemini, si coelestis regni consortes futuri, temporarijs affli
 ctionibus exploramini, ueluti aurum igni. Nouum uobis uideri non debet, quod olim
 praecessit in probatis prophetis, quod nuper in Christo. Leuius ferendum est, quod ui
 detis cum omnibus deo probatis uiris uobis esse commune. At quod hac in parte disci
 puli praecettorem, membra caput referentis Iesum Christum, gaudere etiam ac uobis gra
 tulari debeat, quod ut nunc uos habet dignos, quos uelit esse socios afflictionum, ita post
 cum aperuerit omnibus maiestatem suam, pudefactis & attonitis qui illum & illius odio
 uos, afflixerunt, exultabitis ineffabili gaudio, quod sentiri potest, uerbis exprimi non po
 test. Interim si probis uos afficiunt homines, non ob uestra flagitia, sed ob professionem
 Christi, quantumuis affligimini corpore, tamen hoc nomine estis beati, quod in medijs
 etiam cruciatibus, in medijs ignominijs gloriosus ille spiritus dei refocillatur in uobis
 ob animum innoxium, sibi bene conscientium. Dulce est pati cum Christo, gloriosum est
 pati pro Christo. Nam quod in ipsis est, probro afficiunt Christum, sed uestra innocen
 tia, uestra tolerantia facit, ut id cedat in illius gloriam. Absit autem, ut quisquam uestrum
 affligatur ob homicidium, aut furtum, aut conuictium, aut curiositatem eorum, quae nihil ad
 uos pertinent. Non enim cruciatus martyrem facit, sed causa. Quisquis autem patitur non
 ob aliud, nisi quod Christianus dicitur, non est quod pudeat supplicij: Furem appellari
 turpe est. Christianum appellari gloriosum est. Beati sunt quibus uel sic licet effugere sup
 plicia gehennae, quibus per momentarias afflictiones datur aditus ad aeterna gaudia. Ad
 haec non admittit deus, nisi multa malorum tolerantia spectatum probatumque. Olim exer
 cebit formidabile iudicium, ubi misericordiae tempus fuerit exactum, ubi pro meritis
 sua cuique reddentur praemia. Interim mitius est iudicium, cum temporarijs cruciatibus
 ad purum examinati, reddimur idonei consortio Christi, qui nihil admittet nisi purga
 tissimum, ac defecatisimum. Iam tempus est, ut hoc iudicium exercentur, quo magis sit
 euidens, qui uere fidant deo, qui uere diligant Christum. Res prosperae tranquillaeque non
 arguunt ueram pietatem. Moesicas ceremonias seruare potest & hypocrita: at iacturam
 rerum, probra, carceres, flagra, mortem nemo fert aequo animo, nisi qui fidem inuictam
 cum euangelica charitate coniunxerit. Ad haec se parent, qui uolunt olim regnare cum
 Christo. Iudicium hoc incipiet à domo dei, quae est ecclesia. Quod si tanta purgatione
 nobis opus est, qui credimus euangelio, & uiuimus innocenter, quis finis, quod iudici
 um, quae

Charissimi no
 lite peregri
 nari

Secundum
 uos autem glori
 ficatur

Si autem pri
 mum à nobis

um, quæ poena manet illos, qui diffidentes euangelio dei, persistunt in suis flagitijs: Si sic examinantur, qui simpliciter obedientes euangelio, relicti omnibus huius mundi delictijs, tradiderunt sese studio pietatis, quid futurum est ijs, quos euangelij prædicatio redidit etiam deteriores? Et si qui iuste uiuunt, nullius mali sibi conscij, non sine periculo negocij perueniunt ad portum æternæ salutis, qua spe comparebunt impij ac scelerosi in iudicio tam exacto, tamq; formidando: Itaq; tantum abest, ut illic sibi sperent ullam salutem, ut hi quoq; qui non ob malefacta, sed ob uoluntatem dei crucientur in hoc mundo, non debeant sibi fidere, sed pro uiribus exercentes opera pietatis, hoc pacto deponant animas suas apud deum conditorē, cuius bonitas non sinet perire, quod condidit, si benefactis immoriatur, siq; suis diffili meritis, ab illius benignitate præmiū expectent.

CAPVT V

Seniores ergo
qui in uobis
sunt

Noc agite fratres, & seorsum singuli, & in commune omnes, ut Christi uestrigia sequentes, ad illius consortium perueniatis. Sed par est, ut qui præcellunt ætatis autoritate, præcellant & studio pietatis. Ab horum exemplo, ab horum doctrina, ab horum autoritate pendet reliquus grex, quibus haud quaquam satis est, si suam tueantur innocentiā, ni multitudinis etiam curam agant. Nam his autoritatem addit canities: prudentiam, rerum usus: fidem, integritas diu probata spectataq;. Vos igitur appello seniores, populi custodes, senior & ipse, qui quod doceo, re factisq; præstiti, quippe pro Christi nomine carceres & flagra perpeffus, ad crucem etiam paratus ubi uolet deus, atq; idem optimam spem habens fore, ut quem ille dignū habuerit, ut pro ipso perpetetur, eundem sit ad gloriæ cœlestis consortiū admissurus, simulatq; uenerit ille dies, quo declarabit orbī maiestatem suā, & finitis certaminibus proferentur præmia. Obsecro uos per Christo pro uobis toleratos cruciatus, per meas afflictiones, quibus dominum meum pro uirili sequor, præbete uos uere pastores multitudinis, quæ cuiq; forte obtigit, uigilate, obambulate, dispicite, curate, ne quid desit gregi, pro quo mortuus est Christus, ne consolatio sancta, ne doctrina salutaris, ne uitæ euangelicæ exemplū. Episcopi uocamini, re præstare, quod appellamini. Pascite, curate, regite, custodite, ne quid pereat, ne quid aberret. Idq; facite non grauate, ueluti coacti metu, aut pudore, aut officij necessitate, sed prompte, sed libetere, sed ex animo, nihil aliud spectantes, q̄ quid deo sit gratū. Illius negocium agitis, ab illo recepturi mercedem æternā. In hac uita, ne quærite præmiū. Turpe est, quæstus gratia curare populum Christianū, quod nemo cum laude facit, nisi qui sponte & gratis facit. Excidit a præmio cœlesti, qui uenatur hic officij mercedē ab hominibus. Huic proximū est, si quis lucri quidem cōtempitor est, sed tamen ambit honorem ac dignitatem, gaudet imperare, gaudet coli, nec huic erit præmiū apud deum. Tuli hic mercedem suam, multum abest episcopi munus a dominatu. Non est tyrannis, sed administratio. Ideo præsidet episcopus, non ut plus auferat lucri, non ut regnet, utq; illi plus liceat, sed ut plus proficit. Meneritis igitur seniores officij uestri, sic gerite uos in omnibus, ut uestra uita populo sit exemplar uitæ euangelicæ. Discant ex uestris moribus lucri negligere, discant aspernari fastū, discant officiorū suorū a Christo sperare mercedem, nec aliud interim spectare, nisi quia sic est honestum, sic deo gratū. Interim uel gratis agite bonos pastores. Quamquam id quidem haud fiet gratis: imò cum die præfinito proferet sese princeps pastorū Iesus Christus, qui semet totū impendit ouibus suis, quarū custodiam nobis cōcredidit, tunc pro uili mortaliq; præmiolo percipietis gloriosam officij uestri coronā, quæ nunq; marcescet. Nolite igitur uobis sumere, quod oportet a principe uestro expectare, nolite diem anteuertere, quem ille nobis incertum esse uoluit. Quemadmodum autem seniorum partes sunt, ut sese patres præbeant iunioribus, ita iuniores uicissim oportet se morigeros & obsequentes præbere senioribus: & quemadmodum seniores sese submittunt per euangelicā charitatem omnibus, quo magis prodesse queant, ita iuuenes nō debent abuti modestia facilitateq; seniorum, imò hoc promptius conuenit illis obsequi, quo minus abutūtur autoritate sua. Vbi uera charitas est, ibi nec autoritas habet fastidū, nec iuuentus ferocia. Qui dignitate præminet, hoc tantū agit, ut alijs sit usus: qui subditus est, uisiro plus præstat, q̄ ille exigit. Sit igitur omnibus penitus infixa animi modestia, ea faciet, ut neq; grauis senioribus sua sollicitudo, neq; iuuenibus molesta sit illorum autoritas.

Odit

Odit deus in hominibus animi ferocitatem, delectatur animis submissis ac desiccatis: bus sese, his libenter impartit suas dotes, qui sibi nihil tribuunt: elatos repellit & auersatur, ut indignos suo beneficio. Qui sese demittit, hos euehit: qui semet efferunt, hos derijcit: qui suis fidunt uiribus, hos non dignatur ope sua: qui suis præsidijs diffili toti pendunt ab illius nutu, hos fouet ac tuetur. Submittite igitur uosmetipsos, nō ob metum horum, sed freti potenti manu dei. Non est periculum, ne conculcemini perpetuo, ille uos euehet in altum, & attollet cum uenerit dies ille præmiorum. Ne circumspicite, ne diffidite, nolite metuere, ne malorum undis indecens neglectiq; inuoluamini, quoniam ille, qui nihil non potest, nihil non uidet; curæ uos habet, nec patietur quicquam uestri perire. Solet ætas iuuenilis esse propensa ad uoluptates ad luxum, ad lasciuiam. Vos autem estote sobrii, uigilate animis, semper attentī, semper circumspicite. Non enim dōmit ille uestræ salutis aduersarius sitiens hominum exitium, sed obambulat ueluti leo famelicus ac rugiens, undiq; captans quem deuoret: nullum non aditum tentans in uos, nunc insidians per uoluptates, nunc oppugnās persequutionibus; Ne date locū illi, sed infractis animis obstitite. Dicetis: unde uires aduersus tam potentem? Potentior est, qui curam habet uestri. Illi modo fidite totis animis, nihil poterit aduersarius. Erga diffidentes robur habet, erga fidentes imbellis est. Si hūc aut illum impeteret, fortassis esset iure grauis afflictio, nunc uniuersum piorum gregem pari impugnat odio. Christum in uobis persequitur, inuidet salutem omnium, quo leuius erit ferenda communis omnium afflictio, & concordibus animis standum aduersus hostem communem. Ista breui finem habitura sunt. Nec interim uos destituet deus, unde proficitur omnis beneficentia: imò quod coepit in uobis, perficiet. Dedit istos animos, ut ob amorem ipsius non dubitetis adire cruciatus, per quos uocauit uos ad æternam gloriam suam. Non sinet uos excidere a palma: si fortiter certetis, aderit certatibus, uosq; fulciet, roborabit ac stabiliet ut ad breue tempus afflictū, perueniat ad coronam immortalitatis. Illius præsidio uincimur, illius munificentia capiemus præmiū. Non est, quod nobis arrogemus laudem. Soli deo debetur omnis gloria, nō solum in hoc mundo, uerum etiam in omnia secula, Amen. In præsentia non agam uobiscum pluribus: nam hac ipsa de re uobis, opinor, nuper scripsi, licet paucis, per Sylluanum fratrem fidelem, qui non dubito quin epistolam bona fide reddiderit. In ea uos obsecrabam & obtestabar, ut in eo, quod coepistis, perseveretis; ne qua res dimoueat animum uestrum. Verissimam ad salutem uiam estis ingressi. Huc usq; progressi estis dei beneficio. Persistite fortiter eiusdem præsidio, donec pertingat ad palmā uitæ immortalis. Saluere uos iubet congregatio Christianorum; quam unā uobiscum deus sibi delegit Babylone, quæ in medio impiorum idololatrarum euangelicam sequitur pietatem, in medio corruptissimè uiuentium amplectitur uitæ puritatem. Soli non estis, ubique habet deus suos electos: pauculos quidem illos, sed exquisita seminaria olim latius propagandæ ecclesiæ. Salutat uos Marcus, qui mihi filij est uice. Salutate uos inuicem osculo non uulgari, quod ex more datur, nō ex animo, sed sancto, puro, uereq; Christiano, quod ab animo non diffideat, quod caste; sincereq; amantis sit non mendax symbolum. Atque ut epistolam in idem finem unde sum exorsus, gratia & pax uobis omnibus semper adsit, qui insiti corpori Iesu Christi, illius spiritu uiuitis, ut illa deo uos copulet, hæc uos mutua conglutinet concordia: quod faxit deus Optimus maximus.

IN EPISTOLAM PETRI APOSTOLI POSTERIOREM

Argumentum, per Des. Erasimum Roterodamum.

Nanc ut apparet, scripsit admodum senex, & iam morti uicinus, quādoquidem de obitu suo meminit. Scribit autē promiscue Christianis omnibus, adhortans ad uitæ puritatem, & ueterum exemplis ac terrore iudicij extreme deterrrens a turpibus, uehemēter infectans eos; qui simplicium animos peruersa doctrina corrumpent, negantes aduenturum Christum.

Argumenti finis.

Tom. 7

ff. 2

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM

PETRI APOSTOLI POSTERIOREM PER DES.

Erasmm Roterodamum.

SYMEON Petrus, quondam Mosaicæ legis cultor, nunc seruus ac legatus Iesu Christi, cuius euangelium, ueluti lux discuit ac dispellit omnes umbras ueteris testamenti, absq; delectu, seu gentis seu religionis, seu sexus, seu status, aut conditionis omnibus scribo. Omnes enim nobis cognatos ac coniunctissimos ducimus, quicumque nobis æuari meruerunt in euangelicæ fidei professione, per quam nobis contigit uera iustitia, non per circumcisionem, aut legis hostias, sed per bonitatē dei nostri, perq; mortē seruatoris nostri Iesu Christi, q̄ gratis cōdonauit nobis uetera peccata, ut posthac sequamur iusticiā euangelicam, quæ sita est non in ceremonijs, sed in uera animi pietate, & habet quiddā euangelicæ iustitiæ iudaicæ, quæ ueræ iustitiæ umbra duntaxat est. Precor autē, ut quem admodū hactenus abunde profecistis in euangelicæ gratia, semper aliquid addentes pietatis incrementis, & indies arctius astringentes fraternā inter uos concordiam: ita cōsummare dignetur diuina benignitas in uobis sua munera: quæ bona hoc magis uobis accrescunt, quo magis promouetis in agnitionem dei patris, & huius filij domini nostri Iesu Christi, quos uere agnoscere uita est æterna. Est enim caput salutis, autorem salutis agnoscere, ne quid hinc arrogemus meritis ac uiribus nostris, aut præscriptis Mosaicæ legis, cum quicquid ad ueram uitam, quicquid ad ueram pietatem pertinet, illius diuina uirtus nobis largita sit absque præsidio circumcisionis, tantū per fidem, qua agnosceamus deum patrem, à quo proficiuntur omnia, & Iesum Christum, per quem unum nobis donantur omnia. Non hæc præstantur meritis nostris, sed illius gratuita munificentia, quæ ultro uocauit nos ad beneficium salutis: & in glorijs ac uirtute uacuis impartiuit suam & gloriā & uirtutem: ut qui nostris uitij addicti, ueluti fordida fœdæq; mancipia seruibamus idolis, in Iesu Christo, redderemur & puri & gloriosi, sublati sceleribus quibus fœdabamur. Nostram ignominiam in se transtulit, ut ultro in suæ gloriæ cōsortium cooptaret: nostra commissā in se recepit, ut nos illius innocentia gauderemus. Iam hæc ipsa maxima sunt, at longe maiora magnificentioraq; sunt, quæ nobis promittuntur in posterum, non per Mosi legem, ut saepe iam diximus, sed per agnitionem Iesu Christi. Quid autem promittitur? Nimirum ut etiam si ad genus Iudaicū non pertinetis, tamen efficiamini pariter consortes diuinæ naturæ, allecū in numerum filiorum dei, possessuri hæreditatem immortalis uitæ, si modo hic interim incorrupta uita quandam immortalitatem meditemini, ac refugeritis ab omni corruptione uitiorum & cupiditatum, quibus infectus animus ad mortem tendit æternam. Innocentiā semel gratis largitus est Deus, eam non fatis est tueri, sed omni studio adnitentes satagite, ut benefactis locupletemini, ne fides sit ociosa, sed hanc comitetur probitas, ne quid agatur dicaturūe, nisi quod honestum est. Probitatem excipiat scientia, ut non solum sequamini quæ recta sunt, uerum etiam perspiciatis, quid, quo loco, apud quos, quatenus, & qua ratione sit agendum. Scientiam comitetur temperantia, ut animus inuictus aduersus oēs illecebras mundi, sine deflexu constanter sequatur id, quod optimū esse iudicauit. Temperantiæ iungatur patientia, ut dum benefactis, mala fortiter toleretis. Nam quos blandimenta mundi non emolliunt, hos aliquoties frangit impatientia malorum. Patientiæ adsit pietas, ut quicquid agitatis, aut patimini, ad dei gloriam referatis. Pietatem comitetur fraterna charitas, ut quemadmodum deum amatis propter ipsum, ita illius gratia diligatis omnes, qui deum profitentur. Fraternali charitatem augeat cumuletq; dilectio, quæ benemereri studeat de omnibus, nō solum de pijs & Christianis, uerum etiam de impijs. Hi sunt fructus euangelicæ fidei, qui si uobis adsint, atque etiam exuberent, efficient, ut quod per fidem agnouistis dominum nostrum Iesum Christum, non fuerit uobis inutile, atq; infrugiferum, etiam si sitis à circumcisione alieni. Siquidem in his sita est summa Christianæ pietatis, quæ si cui defuerint, is frustra Christum professus est, cum ab euangelica luce relabatur

Gratia et pax

Propria gloria & uirtute

batur in ueteres tenebras: nec aliter, quàm cæcus manu uiam tentans, per ambages cupiditatum mundanarū circumagitur, neq; cernit uiam, qua perueniatur ad Christi confortium, ingratus etiam Christi beneficio, à quo cum sit semel gratis purgatus a pristinis commissis, tamen uelut oblitus huius tantæ clementiæ, rursum in eadem relabitur. Quapropter fratres, ne uos securos & oscitantes reddat, quod diuina bonitas, uos nihil pro meritis uocauit ad professionem euangelicam, semel condonatis prioris uitæ peccatis omnibus: imò tanto magis admitamini, ne dei bonitas, qua uocauit uos, qua delegit, uobis uertatur in perniciem & cumulum damnationis, si benignitatis illius immemores, eò reuoluamini, unde uos sua morte redemit. Quin potius ambite benefactis, ne Deus uos uideatur frustra uocasse ac delegisse. Huius rei non nulla pars in uobis quoq; sita est. Etenim si cogitaueritis unde uos uocarit deus, ad quæ uocarit, quæ præmia proposuerit, & si ad hæc ijs rationibus cōtenderitis, quas paulo ante cōmonstrauimus, nusquā à recto pietatis cursu prolabemini. Siquidem hæc contententibus, aderit abunde diuinū auxiliū, suppeditabitq; uobis opem suā, ut tandem uictores huius mūdi perueniatis in æternum regnum domini & seruatoris nostri Iesu Christi, potituri cum illo bonis coelestibus, cuius amore terrena contempsistis. Amplissimum est præmiū, sed summo conatu ambiendum. Quapropter non cessabo uos unquam hisce de rebus cōmonescere, tametsi non arbitror esse necesse, cum & faciatis & memineritis, quid uobis sit agendū: iamq; longo progressu pietatis confirmati etiam sitis, iam diu cognita ueritate, quā hucusq; cōstanter sequimini semel amplexi: sed tamen quo magis ac magis uigiletis in eo, quod cœpistis, partes meas arbitror, ut memor præcepti domini mei, qui iussit, ut ipse conuersus, confirmarem fratres meos, quamdiu uobiscum uerfor hospes super terram in huius corpusculi tabernaculo, expergefeciā atque extimulem studium pietatis in uobis, atq; eo sane magis, quod sciam breui futurum, ut exutus huius corpusculi domicilio, terræ exiliū, cœli municipio cōmutem. Nam id mihi significauit dominus noster Iesus Christus, cui hactenus milito in hoc tabernaculo. Nunc igitur dabo operam, ut hæc interim sic insistantur animis uestris crebra admonitione, ut possitis & post obitum meum meminisse, cum non licebit uos admonere uoce. Cum enim certissimū sit quod à nobis accepistis, non oportet ab eo desistere. Neq; enim doctrina nostra talis fuit, qualis philosophorū, qui fabulis arte compositis, & humanis argutijs persuadere conantur, quod ipsi non intelligunt, inter se quoq; dissentientes. Nos haudquaquam ista sequuti patefecimus uobis potentiam & aduentum Domini nostri Iesu Christi, & illius maiestatem, quam his oculis conspeximus, uobis prædicamus. Dignatus est enim suis aliquot ante mortem suam specimen aliquod exhibere, quanta cum potentia, quantaque cum gloria sit oliuenturus, iudex uiuorum ac mortuorum, & quam admirabilem felicitatem sit largiturus ijs, qui illum constanter diligunt. Cum enim Deus pater illum totum gloria ac decore conuestisset, adeo ut uultus illius solis instar luceret, ac uestimenta niuis candorem superarent in tantum, ut humanus obtutus non ferret coeleste spectaculum, accessit & paternæ uocis multo honorificentissimum testimonium, quæ ad hunc delata est e sublimi à magnifica maiestate patris. Erat autē huiusmodi: Hic est filius meus dilectus, qui complacuit animo meo, ipsum audite. Nullum poterat ædi testimonium, neq; plenius, neq; magnificentius. Atque id proditum est, non à propheta quopiam, sed ab ipsa patris maiestate. Hæc oculis nostris aspeximus, hæc auribus hausimus, cū præsentem essemus illi in monte sancto Thabor. Si maximum pondus apud uos habent prophetarū oracula, qui per ænigmatum inuolucra uaticinabantur de Christo, grauius esse debet ipsius patris de filio tam euidentis præconiū. Prophetæ cum patris uoce cōsentiant, si modo quis recte interpretetur. Hi suis promissis ueluti præparant animos ad ueritatem euangelicam, dum adumbrant, ac ueluti delineant, quod palam exhibet euangelicæ prædicationis. Proinde non improbo, quod Iudæi uehementer intenti uaticinijs prophetarum scrutantur illic aduentum Messia. Est enim nonnullus gradus ad fidem euangelicam, credere Christum uenturū. Nam citius credet uenisse, cui iam certo persuasum fuerit uenturum esse. Bona spes est igitur de eo, qui nondum illustratus euangelica luce, prophetis attendit, ceu lucernæ apparenti in obscuro loco. Præstat enim habere qualecunq; lumen, & nullum, donec aduentante sole, dies illucescat, qui dispellat omnem caliginem, & obscu-

Propter quod uos incipiam

Sed spectatores facti

ret etiā ipsam lucernā, iamq; exoriatur in cordibus uestris lucifer ille predicatōnis euāgelicæ, qui solem ipsum adesse nūciat. Prophetarū uaticinia, ita demū erunt usui, si qui legūt, meminerint scripturā propheticā figurarū inuolucris obscurā esse, nec intelligi posse absq; interpretatione. Ea interpretatio non est cuiuslibet, nec arbitraria cuius. Si quidem propheta qui uaticinia prodiderunt, non ē suo sensu, animiq; arbitrio prodiderunt, sed cum essent homines sancti puriq; ab omnibus humanis cupiditatibus, spiritus sanctus afflauit illorum animos, ac uelut organis abusus, per illos nobis suam mentem utcunq; significauit. Quod homines humano sensu proferūt, id potest humano ingenio percipi: Cæterum quod afflatu diuini spiritus proditum est, id requirit interpretem, si mihi afflatum spiritu. Qui quod de Christo dictū est, ad mundanum aliquē regē accommodant: quod de cœlesti uita, ad huius mundi felicitatem trahunt: quod de bonis animi dictum est, interpretantur de cōmodis huius seculi, multum aberrāt a mystico sensu prophetiæ. Nec his facile persuadetur uenisse Christum, cum ex falsa prophetiæ interpretatione terrenum quendam Messiam sibi finxerint, qualem ille non præstitit. Et ideo non agnoscunt illum, non quia dissideat ab imagine spiritali prophetiæ, sed quod discrepet ab idolo falsæ interpretationis.

CAPVT II

Fuerunt uero
et pseudo-
propheta

Quisquis ex sui animi affectu uaticinatur, falso nomine propheta dicitur. Quisquis prophetæ uaticinium ad suas cupiditates interpretatur, falsus est interpret. Fuerunt & olim apud Iudæos pseudoprophetae, qui uel ad principis gratiam, uel ad quæstum, uel in odiū aliorū uaticinabantur, nō quod dictabat spiritus dei, sed quod ipsi sibi confinxerant. Hi se pro ueris prophetis gerentes, decipiebant stultos, ac ueris prophetis obstrepébant suis mendacijs. Sic & post obitum meū exorientur qui se falso nomine iactabunt esse doctores euangelicos, cum futuri sint magistri falsitatis. Hi deflecentes ab euangelica doctrina, inducēt hominum cōmenta, pro salutari ueritate ingerent sectas perniciosas, ad suū quæstum, ad suam gloriā ac tyrannidem spectantes potius, q̄ ad negocium Christi, atq; eō uesaniæ progredientur, ut ingrati dominum suum Iesum, cuius sanguine redempti sunt, cui semel dedere nomen, nō uereantur abnegare, sceleratiores etiam ethnicis, qui Christum nunquam professi sunt. Quibus factis iritabunt in se diuinam ultionem, & non solum nihil eis proderit fuisse Christum professos, uerum etiam accersent sibi celere interitum à uindice deo. At parum erat, si soli perirent, qui iam perditū sunt, multos etiam secum pertrahent in exitium. Inueniet enim falsa doctrina suos discipulos, his freti audebunt obtrectare euangelicā ueritatem, quam à nobis accepistis, neq; sincere tractabunt sermonem euangelicū, quem uident ad suas cupiditates nihil conducere: sed intenti priuatis lucris suis, fictis sermonibus imponunt simplicitati uestre, non hoc agentes, ut uos lucrificiāt Christo, sed ut ex uobis sibi quā plurimum auferant lucrum. Vident enim euangelicā doctrinā parum esse plausibilem ijs, qui capiuntur huius mundi delicijs, uident non esse rem delicatā, id quod nos facimus, per omnes mortes constanter aduersus impios ueri sinceritatem euangelicæ doctrinæ. Proinde uitiabunt illi ueram Christi doctrinā: proq; hac docebunt, quæ sunt crassis auditoribus blanda magis, q̄ salutifera: quæq; ipsi rem & gloriā conciliant apud mundum, non apud deum. Malent enim ob temporariam gloriā ac uoluptatem, æternū exitium & sibi parere & alijs, quā per momentarias afflictiones corporis ad immortalē felicitatem eluctari. Cauete ne hos duces sequamini, nisi recta ueritate abire in exitium. Neque uos fallat quod hic factu præminent, quod dītescunt, quod suauiter uiuunt. Haud diu fruuntur hac usura falsæ felicitatis. Vt enim pijs breui contingent præmia sua, iam olim apud deum decreta: ita his sua decreta pœna profus accelerat, neque dormitat illorū pernicijs, subito securos & oscitantes oppressura. Hominum iudicijs poterunt imponere, deū fallere non poterunt. Vt illis ignoscant homines, apud quos ualent autoritate, deus nō ignoscet, qui nullius magnitudinem ueretur. Cur enim his nunc parcat, qui olim nec ipsis pepercit angelis, qui peccarant, sed è cœlo præcipitatos, uinctos æternæ noctis catenis, in tartari carcerem detrusit: seruos in hoc, ut extremo iudicio damnati, dedantur æternis supplicijs. An in hominibus feret impune superbiam, qui non tulit in angelis? An his erit impune quod faciunt post euangelicā lucem patefactam, post tot beneficia gratis collata: qui nec rudi ac prisco mūdo pepercit, sed offensa

sed offensus hominum uitijs, orbi sceleribus inquinato disuuiū induxit, deletis omnibus, excepto Noe, quem octauum ex tam immensa mortalium multitudine uoluit esse incolam, quod cæteris contempta dei lenitate, solus extructa arca testaretur sese metuere uindictam omnipotentis. An hos non puniet, qui tot ciuitates, ac tam florentem regionem Sodomorū & Gomorreorū sulphurea pluuia redegit in cineres, atq; ita funditus euertit, ut nihil super sit præter horrendum ac pestilentē lacum, qui testetur, quæ pœna maneat illis, qui similibus flagitijs in se prouocarint iram dei. Atq; ut illis sua impietas fuit exitio, ita Loth sua innocentia saluti fuit, cui cum homines nefarij uim pararent, & abominandis libidinibus suis castum ac iustum uirum opprimerent, deus illum eripuit è cōmercio sceleratorum, inter quos erat illi grauissimum uiuere. Cum enim esset ipse & oculis & auribus purus castusq; graue supplicium erat animo pio audire quotidie, uidere quotidie, quæ toto pectore detestabatur. Ex his satis declaratum est, nunquam committere deum, ut cuiquam sua innocentia sit frustra, aut ut cuiquam sua impietas sit impunita: etiam si ad tempus leniter fert aliquos, ut aliquando resipiscant: etiam si patitur suos ad tempus aliquando tentari, tamen cum tēpus adest, nouit ab afflictionibus eripere pijs: cōtra nouit impios referuare puniendos æternis supplicijs in diem extremi iudicij. Nullum genus iniustitiæ sinetur impunitū. Sed præcipue pœnas daturi sunt, qui ceu diffisi promissis euāgelicis, hic sequuntur, quicquid corpori collubitum sit, seruietes scedis libidinibus quibus undiq; conspirant omnem uitam. Quoq; sceleratiores sint, turpitudinem uiolentia conduplicant, contēnunt autoritate publica præditos, audaces, præfracti, qui dignitate præminentes non uerentur conuictis incessere. Et hæc audent homunculi, cum angeli longe præstantes uiribus ac robore, licet alijs impij, non tamen eō sint audaciæ progressi, ut sustinerint deo maledicere: & qui in cæteris neglexerunt dei uoluntatem, in hoc tamen ueriti sunt illum offendere, deferentes autoritati diuinæ. At isti spiritibus impijs sceleratiores, ceu bruta pecora, nata in hoc ipsum ut capiantur ac perdantur, cum nō uereantur præfectis suis obtrectare ac maledicere, ignorantes interim illud ipsum cuius gratia de illis maledicunt, quemadmodum corruptis suis moribus accersunt sibi perniciem, ita pecudum ritu percipiunt percipiente impiæ uitæ dignam mercedem: qui quidem existimant suauem ac magnificam esse uitam, si prorsus exuto omni pudore, luci quoq; luxui, scedisq; uoluptatibus indulgeant. Nam nonnulli adhuc pudor habet illos qui hæc noctu faciunt. Quis istos credat homines? Labes sunt uerius & macule, qui in scedis illis suis comestationibus in quibus miserabili errore ponunt summam felicitatis, uobis insultant, uelut infans, qui præsentis uitæ commodis non fruamini. Atque interim luxu inuitat libidinem, cum que uino madent, oculos habent libidinantes, neq; quicquam aliud cogitantes, quā aduiterium, aut alia flagitiorū genera. Neq; enim semel excussa ratione, semel inflāmati uino, norunt à peccando cessare, sed à flagitio properatur in flagitium, adeo, ut non sat habeant, si ipsi perditæ uiuant, ni & aliorum animos nondum uirtute confirmatos, ad suam turpitudinem pelliceant atq; inescant. Iam fortasse tolerabilius sit, si tantum luxu libidineq; peccarent. Nullum uitij genus abest. Vt turpiter prodigunt quod habent, ita turpiter parant quod profundant, habentes animum & ingenium ad auaritiā, ad fraudem, ad rapinam exercitatum, quæstus gratia nihil non facientes, ob lucrum male precātes pijs ac bonis, & pecunia corrupti defleunt à uia recta, & in hoc referentes patrē suum Balaam filium Bosor, qui cū sciret optima, tamen iniqua mercede corruptus, maledicere studuit ijs, quibus propitius erat deus: eoq; cæcitas illū perduxit auaritia, ut ab asina corripere, & cum homo uesanus mentem exuisset humanā, brutum animal humana uoce loquens, coercuit prophetæ dementiam, plus cernens corporeis oculis, quā ille cernebat oculis animi, uidelet exoculatus pecuniæ cupiditate. Hi sunt qui miram quādam ac nouam doctrinā pollicentur, cum nihil adferant dignū euangelicā professione, similes fontibus aqua carentibus, ad quos si sitiens accurras, præter sordes ac lutum nihil reperias, similes nebulis, quæ huc & illuc impelluntur procella uentorum ac spem faciunt pluuia: terræ sitiēti, cum interim ne gutta quidem ab illis destillet doctrinæ salutiferæ. Promittunt euangelicæ doctrinæ lucem, & inuoluūt tenebris errorū, quos æternæ manent tenebræ apud inferos. Cum enim uerbis mendacibus magnifica quædam professi sint, atq; hac spe pellexerint & in-

Quibus caligo
tenebrarū

cupiditatibus, & huius uitæ uoluptatibus, pollicentes se liberaturos alios ab errore, cum ipsi uersentur in summis erroribus, promittentes alijs libertatem a uitijs, cum ipsi serui sint turpitudinis. Etenim a quo quisque superatus est, cuius arbitrio uiuit, huic iure seruus dicitur: Neque enim illis prodest semel gratis ereptos fuisse a uitiorum seruitute, si suapte sponte eodem relabuntur: imò hoc fœdior est seruitus, hoc miserius, quia post gustatam libertatem ultro accersita. Quod commissum est ante prædicatum euangelium, magna ex parte datur errori, datur ignorantia. At qui semel agnito per euangelij prædicationem domino & seruatore nostro Iesu Christo, per baptismum aufugerunt ab inquinamentis huius mundi, ac uitam puram cœlestemque professi sunt, si rursus superati cupiditatibus, inuoluantur pristinis sordibus, ijs non solum nihil opitulatur baptismus, uerū etiam peiore in statu sunt quam fuerint antequam Christum agnoscerent. Leuius enim peccat, cuius peccatum subleuat ignorantia. Grauius damnabuntur, qui crimen impietatis ingratiuitatis uitio cumularunt. Itaque præstitit illis omnino non nouisse doctrinam euangelicam, quæ docet innocentiam ac puritatem, quam post cognitam & acceptam desciscere a sancto præcepto, quod illis semel traditum fuit. Quid enim aliud istis accidit, quæ quod uere solet prouerbio dici: Canis reforescens id quod semel euomit, & sus lota reuertens ad uoluntationem in cœno. Frustra canis repurgauit uomitu stomachum, si repetit quod eiecit. Frustra sus limpida aquis abluuit cœni foetorem, si mox à lauacro redit ad fordes reliquias.

CAPVT III

Hanc esse uobis chariss.

Luribus uerbis hæc inculco charissimi, atque adeo iam alteris hisce literis eadem de re uos comonefacio, non quod dubitem de sinceritate mentis uestræ, sed ut quod scitis ac tenetis, magis ac magis meminertis, & quod facitis faciatis alacrius constantiusque. Minus erit periculi ab illorum scelerata doctrina, si memores fueritis hoc prædicatum olim à sanctis prophetis, qui monuerunt hoc hominum genus esse cauendum. Sicque meminertis, idem esse præceptum à nobis qui sumus apostoli domini & seruatoris Iesu Christi, qui uetuit, ne quis huiusmodi, qui pro ueritate euangelica perniciosam adferunt doctrinam, aures præbeat. Illud igitur in primis scitote, uenturos olim non prædicatores, sed illusores instructos præstigij & imposturis, quibus fallant incautos, qui non sequentur ea, quæ nos docuit Christus, sed ut uiuent pro cupiditatibus animi sui, ita etiam pro libidine sua docebunt, quæ tali uitæ congruent. Quoniam illis turpiter uiuentibus, non erit optabilis aduentus domini, idcirco persuadebunt tibi sibi, tum alijs, nunquam rursus aduenturum, dicentes: Vbi est promissa resurrectio? ubi iudicium? ubi præmia diuersa pro uitæ meritis? ubi aduentus eius in dies singulos frustra expectatus? Existimabunt enim nunquam futurum, quod aliquandiu differretur. Quod, inquit, uestigium resurrectionis? Mortem obierunt alij post alios patres nostri, neque quisquam adhuc reuixit. Et quem admodum ab orbe condito, morientium ac nascentium uicibus propagantur omnia, ita huc usque manet idem cursus naturæ: cum ex mutatione mundi, quæ præcessit, colligere liceat nouationem futuram. Et ut illa accidit non expectantibus istis, qui pro sua libidine uiuebant, ita hæc eueniet, siue credimus, siue non credimus. Nam illud later istos, aut (quod magis reor) scire se dissimulant, quod olim conditi sunt cœli, simulque terra, quæ aliqua ex parte nudabant aquæ, quibus prius operiebatur, magna item a quartum uel in sublimi pendente. Cumque genus humanum passim esset inquinatum uitijs, deus offensus, immisso diluuiio perdidit illius temporis mundum, seruatis octo duntaxat, qui coluerant innocentiam. Hoc uniuersale iudicium deus tum exercuit, per aquam purgans terram & innouans. Porro cœli sicut conditi sunt hæcenus perseverant, qui reseruantur incendio, per quod & ipsi purgabuntur in die iudicij, cum per ignem perdentur impij, quemadmodum olim per aquam perierunt. Cum igitur certissimum sit uenturum diem illum, non refert admodum, serius an maturius ueniat. Illud tantum curandum nobis, ne quando cumque uenerit, offendat nos imparatos. Nobis pro nostro animo quedam longa uidetur, quædam breuia, At deo nihil est, neque breue, neque longum. In suis promissis non sequitur cupiditatem nostram, sed suum æternum & immutabile consilium, cui nihil est neque præteritum, neque futurum, sed omnia presentia. Nobis autem quicquid promissit, exhibet tempore, quod ipse sibi præscripsit. Alioqui nihil apud illum interest, siue intercesserit unus dies siue mille anni. Eadem fide præstat quod serius præstat, qua quod maturius. Iam enim quod ad ipsum pertinet, præstitit quicquid decreuit præstare. Non enim mutato consilio

Vbi est promissus aduentus eius

hominum contatorum more recastinat, ac prorogat sua promissa, quemadmodum falsò opinantur quidam, deum esse suis moribus merentes: sed aliquando spacium longius præscribit uestra causa, pro lenitate ac mansuetudine sua nolens quenquam perire, quod quidem in ipso est, sed cupit omnes aliquando respicere, ne qui pereunt, causari possint sibi temporis spacium defuisse mutandæ in melius uitæ. Aderit autem ille dies inexpectatus, nec aliter obrepit mortalibus, quam fur nocturnus obrepit dormientibus. In eo tanta uis erit incendij, ut cœli magno impetu transitori sint in aliam speciem. Ceterum elementa, quibus inferior hic mundus constat, æstu soluentur. Porro terra, quæ in ea continetur, exurentur igni, totaque rerum natura purgabitur. Quod si tunc oportet usque adeo omnia esse pura, ut hæc etiam dissoluenda sint, quæ non peccant: quantopere uobis adnitendum est, ut dies ille uos omni uitæ sanctimoniam, omnibus pietatis studijs integros ac purgatos reperiat. Id interim agendum magna celeritate, quo semper parati sitis, quandoque uenerit ille dies dei, cuius exactum iudicium nemini licebit effugere, qui usque adeo nihil feret impurum, ut cœli ardentes soluendi sint, ut elementa estuantia colliquefcere cogenda. Post hæc iuxta promissum illius expectamus cœlos novos, ac terram nouam, quæ nihil habeant corruptionis, nihil noxæ, ut nos in quibus nihil erit corruptæ mentis, fruamur illis incorruptis. Quapropter fratres charissimi, iudicium hoc tam rigidum semper præ oculis habentes, date operam, ut dominus adueniens uos reperiat puros & inculpatores, non apud homines tantum, quorum iudicia sæpenumero falluntur, uerum etiam apud ipsum. Nam is deum purus est, qui deo iudici purus est. Et si forte dies ille serius aduenierit, non licet sic interpretari, quasi uenturus non sit, sed hanc domini lenitatem, qua facit omnibus spacium ad poenitentiam, existimate consulere saluti hominum: quibus de rebus scripsit uobis charissimus frater & collega noster Paulus, hoc copiosius, quo donum uberius sapientia donauit illi deus, & in omnibus fere epistolis hortatur ad huius diei expectationem, nonnunquam ita loquens, quasi iam instet dies domini: quo magis extimulet studium pietatis, cum dies ille (quoniam incertus est) sic expectandus sit, quasi hodie uenturus, sed ita, ut nemo certum præscribat tempus. Hæc atque alia quædam Paulus pro sua sublimi sapientia admiscuit epistolis suis, quæ cum ab ipso recussime dicta sint, tamen imperiti parumque firmi, peruersa interpretatione detorquent, quemadmodum & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perniciem, ut quod bonis est saluti, id ipsorum uitio uertatur istis in uenenum. Vos igitur fratres tot modis præmoniti, tum à me, tum à Paulo, caute ne fraude nefariorum hominum una cum cæteris seducti, excidatis à uestra firmitate fidei, quam hæcenus præstitistis, quin potius date operam, ut assidue crescatis ac progrediamini in donis & agnitione domini nostri & seruatoris Iesu Christi, cui gloria & nunc in hæc uita, & in æuum omne. Amen.

Sicut et charissimus frater noster

Paulus

PARAPHRASEOS IN POSTERIOREM EPISTOLAM
Petri apostoli. Finis.IN EPISTOLAM IVDÆ ARGUMENTVM
per Des. Erasmus Roterodamum.

Vltis uerbis destomachatur in eos, qui cupiditatibus suis excæcati, aduersabantur Euangelio, quod tamen nouum uideri non debeat, cum iam olim in hoc destinati sint, & ab apostolis prædictum sit, id genus homines irrepturos in gregem Christianorum. Aduersus hos sic armat eos, ut student & illos uel increpatione coercere, uel admonendo seruare. Quod si non queant, certe ipsi sese parent in aduentum Christi.

ARGUMENTI FINIS

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM

IUDAE APOSTOLI PER DES. ERASMV M

ROTTERODAMVM

Misericordi
dia uobisGratiā trans-
ferentes in lu-
xuriamCommonere
autē uos uolo

MVDAS Thadaus, Iesu Christi seruus, frater Iacobi hanc epi-
stolam scribo non solum Iudaeis, aut profelytis, sed in commu-
ne omnibus, quos clementia dei patris ultro sanctificauit, &
citra legis adminiculum, ex impijs pios, ex idololatriis uera re-
ligionis cultores fecit, quos in hoc ipsum diuina benignitas ser-
uarat Iesu Christo, ne cum ceteris abirent in barathrum ater-
nae damnationis, quos eisdem nunc sua gratuita munificen-
tia uocauit ad salutem Euangelicam. Nihil uobis precari que-
am in hac uita felicitus, quod ut diuina bonitas sua munera semper
in uobis multiplicet, misericordiam, pacem & charitatem: Mi-
sericordiam, ut indies, magis ac magis abitis a uita pristina uitij: Pacem, ut pietate uita
concordiam alatis, quam habetis cum deo: Charitatem ut mutua concordia sitis unani-
mes, & alij in alios benefici. Charissimi, quoniam euangelica charitas facit omnia com-
munia, siue quid accidit boni, siue quid mali, praesertim in his quae ad aeterna salutem per-
tinent, tantum mihi studium fuit scribendi uobis de uestra salute, quae me non aliter habet
solicitem, quam si mea esset, huc uidelicet extimulante fraterna charitate, ut mihi non qui-
uerim temperare, quin haec epistola uos exhortaret, ut pro tuenda sincera fide, quae semel
ab apostolis tradita est sanctis, aduersus pseudopostolos, decertetis. Neque solum in hoc la-
horauit, ut persistatis in fide uestra, uerum etiam ut alijs opitulimini, ne seducantur ab impo-
storibus. Inestimabilis est enim fidei thesaurus, eo quod impensius aduigilandum, ne nobis in-
teruertatur. Cum enim uobis pure sincereque tradiderimus euangelicam doctrinam sic ut
accepimus a Christo: tamen sub praetextu religionis obiter admiscuerunt se quidam impij,
ac euelupi in ouile domini irreperunt, pietatis specie uenditantes sese, cum hostes sint ue-
rae pietatis. Ne quid autem haec res ceu noua perturbet animos uestris, sic olim decretum
est arcano dei consilio, sic praedictum est, exoriturus qui suis flagitijs & uestram exercerent
pietatem, & sibi condemnationem accerferent: gratuitam beneficentiam dei nostri, qua
nobis semel gratis peccata condonauit, & a legis asperitate liberos reddidit, uertunt in oc-
casionem lasciuiae, cum illius beneficio magis inuitari debuerint, ut innocentiam gratuito
datam, pijs studijs & tuerentur & ordinarent, atque inflammata charitate euangelica, copio-
sorem etiam atque exactiore iustitiam praestarent uolentes, quam Moisaica lex praescripserat.
Nunc isti data libertate abutuntur ad turpitudinem ac peccandi licentiam, et ultro recidunt in
ueterem seruitutem, unde suo sanguine redemerat illos Iesus Christus: abnegantes deum,
quem semel professi sunt, cum solus sit herus omnium quae in caelo sunt & quae in terra,
abnegantes & dominum nostrum Iesum Christum, qui nos sibi sacri cruoris sui precio asse-
ruit. Nihil profuerit esse redemptos, nisi perseueremus in his, ad quae sumus uocati. Non
opinor opus, ut uos doceam, cum nihil uos fugiat, tantum illud in memoria redigam, ne
quod scitis excidat. Olim nihil profuit Hebraeis, quos Iesus typum horum temporum e dura
miseraque seruitute Aegyptiorum per mare rubrum traduxit in libertatem, Imo quos ad se
clamantes miseratus seruauit, hos in deserto diffidentes & obmurmurantes deo, denique
peius perdidit. Quod illis erat seruitus Aegyptia, hoc nobis erat seruitus uitiorum: quod
illis erat Pharaon, durus & intolerabilis dominus, hoc nobis erat diabolus, cuius tyrannidi
nostris uitij eramus obnoxij. Illi sibi deo, per medias maris undas incolumes euaserunt in
libertatem, nos credentes euangelio, per baptismum euasimus ius satanae. Sed quaedam
dum ex illis quidam non eadem fide properabant ad terram promissam, quibus dei benefici-
um adeo nihil profuit, ut etiam uerteretur in cumulum damnationis: ita nobis nihil profue-
rit in baptismo semel deposuisse peccata, nisi constantibus animis semper proficentes ad me-
liora tendamus ad haereditatem uitae coelestis. Quin & illud meminisse uos uolo, quod ne
angelis quidem profuit sic conditos esse, ut diuinitatis essent consortes, uerum simulatque felicis-
simam naturam suam prauitate mutassent, neque peristerent in sua conditione, precipites dedit e-
caelis

caelis, ac luce coelesti priuatos, aeternis tenebris damnauit apud inferos. Vbi uinculis inso-
lubilibus seruantur in diem iudicij supremi, quo danati meritis poenis addicentur. Iam So-
doma & Gomorra, reliquaeque ciuitates his finitima, quum omni rerum opulentia flore-
rent, quoniam dei benignitate abusi sunt ad luxum & libidinem, inquinantes sese nefandis &
abominandis turpitudinum generibus, subito ira diuina extinctae sunt, coelesti igne con-
sumptae, quo uidelicet alijs essent exemplo, qui Christi beneficijs ad uitae turpitudinem ab-
utuntur. Neque enim effugient simile poenam, qui similiter peccauerint. An non similiter pec-
cant, qui delusi in somnijs falsarum uoluptatum, non solum corpora sua conspurcunt, uerum
etiam praefectos suos, & autoritate praeditos aspernantur, & in eos, quibus ob potestatem,
qua praesent, debebant reuerentiam, non uerentur maledicta cogere? At Michael
archangelus, cum illi esset disceptatio cum diabolo de corpore Mosi, tamen ueritus est illi,
licet turpissimo demoni, palam dicere conuictum. Sed cum illius impij sermonem ferre non
posset moderatus est maledictum, hunc in modum: Inrepet (inquiens) te dominus. Si Mi-
chaeli religio fuit maledicere diabolo, quanto intolerabilius faciunt, qui uiris autoritate di-
gnitateque praegnantibus non uerentur maledicere? At istorum tanta est peruersitas, ut cum
nullam habeant causam, tamen ea maledictis infectentur, quae non intelligunt. Contra a-
deo luxu libidineque corrupti, ut in his rebus, in quibus animantia rationis expertia probe
moderateque degunt, ueluti cibo, potu, coituque, in his perditissime se gerant. Sed uae illis, qui-
bus contingeret praemium commune cum his quorum scelera imitantur. Neque enim sibi proponunt
Iesum Christum, sed Cain fratricidam, cui primo suorum inuidie persuasit homicidium: sed Bala-
am, qui corruptus quaestu, conatus est maledicere populo, cui benedixerat deus: sed Cho-
re, qui conspiratione facta coortus in Moysen, cum suis coiuratis horrendo exemplo extin-
ctus est. Ii sunt, qui uobis pure casteque uiuentibus, et euangelicam amplectentibus charitate,
ueluti maculae sunt de honestantes gregem uestrum, ac uobis ieiunantibus, luxuriosis comella-
tionibus inter sese indulgentes, Nec ullius reuerentia metuere a turpitudinis licentia cohibe-
tur, quicquid animo collubitu est, id temere sequentes. Et cum his factis profitentur sese dor-
ctores euangelicos, ac duces ad ueram uirtutem. Verum isti nubibus similes sunt, quae in
sublimi pendentes, cum terrae sitienti uideatur polliceri pluuiam, tamen aridae sunt, nec aquam
habent, qua telluri subueniant, sed inanibus cupiditatibus suis huc atque illuc temere circue-
gantur: similes arboribus, quae sub finem autumni proditis floribus mendacem fructum spem
faciunt, cum mox emarcescant, non solum infrugiferae, sed bis mortuae: qui nec ipsi uitam habe-
ant ad euangelicam pietatem, & alios secum in perniciem trahant, neque secus deplorati, quam
arbores radicibus euulsae, quibus iam nulla spes est reuirescendi. Qui cum irrequieti sint
ac factiosi, semper aliquo nouo tumultu turbant ecclesiae tranquillitatem: similes perui-
cacibus undis maris, sese libidine in altum tollentibus, nec aliud interim efficiunt, nisi ut
sua probra suaque dedecora alijs quantum in ipsis est, aspergant: similes stellis, quae cum lucis
specie promittant se fore duces, tamen quoniam erraticae sunt, neque constanter sequuntur
quod rectum est, sed affectibus suis nunc huc, nunc illuc abducuntur, simplices & incautos
inducunt in naufragium. Hae stellae quae nunc falsa luce sese uenditant apud homines, non ef-
fugient iudicem deum, etiam si in praesentia non puniunt illos, sed seruat eos aeternae tartari ca-
ligini. Isti quantum nostris temporibus exorti sunt, tamen ne quid noui uobis accidere ui-
deatur, de his olim uaticinatus est Enoch, qui fuit ab Adam septimus, de quo horum suppli-
cio, quo sunt olim afficiendi. Loquitur enim hunc in modum: Ecce uenit dominus cum innum-
mera multitudine sanctorum suorum, ut exerceat iudicium aduersus omnes, & redarguat om-
nes ex eis qui sunt impij, de factis omnibus, quae impie patrarunt, de quo omnibus, quae du-
re ac ferociter loquuti sunt aduersus ipsum, non solum peccatores male uiuentes, uerum etiam
am impij & contumeliosi in deum. Siquidem hi, quoniam huius uitae felicitatem corporis uolu-
ptate metuntur, impotenter ferunt, si quid incidat afflictionis aut incommodi, neque ueretur
obmurmurare deo suis querimonijs, quod sic condiderit hominem, ut breuis esset aui, ut
morbis obnoxius, optates hanc uitam esse quam maxime longam, minimeque malis obnoxiam,
uidelicet de futura uita diffidentes. Haec ita sordida atque abiecta cum sentiant in animis suis,
tamen os illorum loquitur magnifica quaedam, ac mirabilem quaedam philosophiam profitetur,
cum non solum abiectissime seruiant uoluptatibus, uerum etiam quaestu, quae res cum primis
uiciat doctrinam Christi. Neque enim loquuntur ea, quae docet euangelica ueritas, sed quae
blanda

Nubes sine
aquaQuibus pro-
cella tenebra-
rum seruat a est

blanda grataq; sint his unde sperant aliquid comperidij. In pauperes tyranni, erga diuites agunt palpones. Flori malicia hoc minus turbabit uos charissimi, si memineritis, id olim uobis esse predicium ab alijs apostolis domini nostri Iesu Christi, nominatim a Paulo Petroq;. Dixerunt enim uobis, extremis temporibus exorturos illusores, qui suis prauis cupiditatibus uitarent purissimam Christi doctrinam, haud quaquam uiuētes iuxta regulam euangelicam, sed iuxta affectus suos impios ac nefarios. Hos agnoscere licebit hac nota. Caeteris, qui iuxta Christi spiritum uiuunt, & contemptis terrenis curant caelestia, cōcorditer agentibus isti mouent dissidia, eo quod animales sint, & obseruantes mundanis affectibus, ac uacui spiritu uenentur uoluptates, ambiant regnum, captent lucrū. His rebus qui student, non sunt apti Christianae concordiae. Malunt enim turbare gregis tranquillitatem, quam in ordinem cogi. Vos autem charissimi fratres, qui spirituales estis, date operam, ut magis ac magis, ceu uiui lapides coagmentemini in structuram dei, innitentes solido fundamento sanctissimae fidei uestrae. Semel uobis persuasum est, non defutura pijs sua praemia, quantumuis hic affligantur, ne mercedem requiratis in hoc seculo: non defutura impijs merita supplicia, ne uos uelitis ulcisci. proinde puris ac spiritualibus precibus iugiter implorantes opem dei, uos inuicem mutua concordia, mutuaq; charitate seruate. Non enim audit deus nisi concordēs. Neq; diffidatis, si hic pro Christo uarijs modis affligimini, sed expectetis dei misericordiam, exhibendam non in hac uita, sed in uita aeterna. Vos interim modis omnibus habita ratione personarū, date operam, ut seruetis omnes, alios leniter & clementer reuocantes ad meliorem mentem, alios uero metu adhibito seruate, uelut ex incendio rapientes, odio habentes non homines ipsos, sed corpus hoc, terrenis affectibus inquinatū, qua ceu tunica polluta, grauatur & inquinatur humanus animus. Et hoc clementius decet alienis erratis mederi, quod nemo uersans in hoc corpusculo non possit inquinari. Nam id humanarū uitium non est, ne quis sibi gloriam arroget, sed omnis gloria, magnificentia, imperium, ac potestas sit fidei seruatori nostro, per Iesum Christum dominum nostrum, non solum in hoc seculo, sed ante omnia secula, & futuris seculis omnibus in aeternū. Siquidem solus deus potest hoc praestare conatibus, ut quam fragili corpusculo circumdatos, undiq; mundus tot rebus auocet à proposito pietatis, tamen perpetuam innocentiam seruetis usque ad finem, ut non solum homines nihil reperiant in moribus uestris, quod reprehendant, uerum etiam tales statuamini in conspectu maiestatis dei, ut illi nihil in uobis displiceat, qui uidet intimos mentis recessus. Quod cum fiet, exultabitis & gaudebitis in aduentu domini nostri Iesu, mœrentibus alijs, qui interim uidentur suauiter uiuere. Quod ut fiat, uotis omnibus comprecandum est.

Et hos quidem arguite

Paraphraseos in Iudam finis.

id
n,
m
io
ad
m
m

Handwritten notes in a cursive script, possibly a signature or a list of names.

Handwritten initials or a signature, possibly 'H. J.' or similar.

uentribus coniuratis, qui nec aures habent, nec mentem. Et uiro Christiano dignius est
ferre scurras, quam imitari. Nos tuo uicij similitudinem hortatu, sed in primis auspice Christo,
pergemus & nos ipsos & alios huiusmodi uigilijs ad meliora prouocare.

Bene uale patrone cum primis colende. Louanij xvii Ca/
lend. Januarijs Anno M D xx

IN EPISTOLAM IACOBI, ARGVMENTVM
per Des. Erasmus Roterodamum.

IACOBS, quoniam erat Hierosolymitarum episcopus, scribit & ceteris
Iudæis, qui per omnes nationes sparsi habitabant, uarijs præceptis uitam il-
lorum formans atque instituens.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM

IACOBI CANONICAM, PER DES.
ERASMV M ROTERODAMVM.

IACOBS quondam Mosaicæ legis cultor, nunc cultor & seruus
dei patris, qui post euangelij proditum, spiritualem requirit cultum,
huiusq; filij Iesu Christi domini nostri, scribit hanc epistolam cum om-
nibus, qui Christiana professione cæsentur, tum peculiariter ijs, quos
ex omnibus Iudaicæ gentis tribubus persecutionis, quæ sub Stephano
mortem coorta est, procella alios alio disperdit; propulso à patrijs
sedibus, at non depulso ab euangelij consortio: electos adibus hanc
at non electos ab ecclesia Christi, precans ijs ueram salutem, non hanc
corporis tantum, quam mundus optat, sed eam, quam Christus suis, etiam in medijs exi-
tjs ac mortibus largitur.

Utrum communis euangelij professio, cum idem baptismus nos fratres efficiat,
atq; inter uere fratres oporteat latorum pariter ac tristium esse societatem, ue-
hementer discutere animi meum ista uestra calamitas, ni de uestra pietate
te considerem. Neq; enim nescio ijs, qui felicitatem huius uitæ comodis me-
tuntur, exiliu esse morte grauius, miserum uideri à charissimis diuulos, ac
possessionibus autis excussos, agere peregre. Vos autem, qui in uno Christo beatitudinis
puppim ac proram collocatis, qui felicitatem uestram non in hoc mundo, sed in futuro se-
culo expectatis, oportet ab horum sententia longissime abesse. Siquidem ista non immitun-
tur à deo irato, sed maxime propitio: nimirum hoc agere, ut temporarijs afflictionibus, quas
immerentes patimini, & patientia uestra reddatur spectatior, & præmiu uestrum cumula-
tius: ut quoties uarijs malorum procellis undiq; tundimini, non solum intelligatis uos non
oportere cõsternari animis, quasi destitutos à deo, sed potius toto pectore gaudendu esse,
quod hoc argumẽto deo chari curaq; sitis, exploranti tolerantia uestram; quæ si persiste-
rit, nec cesserit ullis malorum assultibus, nimirum liquebit esse solidu euangelicæ fidei funda-
mentu. Nam nisi uobis penitus persuasum esset immortalitatis præmiu esse paratum ijs,
qui hic pro Christi gloria malis affliguntur, non tantum malorum uolentes & alacribus ani-
mis toleraretis. Porro ~~hoc ad euangelij~~ pertinet
hoc ad euangelij, ut certis argumẽtis homines intelligant, uestram fiduciam non esse
uulgarem, aut uacillantem, sed firmam & inuictam. Etenim quod fucatum est, aut uanum, aut
imbecille, ad ingruentem malorum procellam loco dimouetur. Verum ac solidu sit oportet;
quod nec exilio, nec inopia, nec ignominia, nec carceribus, nec flagris, nec morte denique
uincitur, aut expugnatur. Admirabilis animi constantia habetur, si quis aduersam fortunam
in fracto toleret animo. Cæteru ubi conspiciunt uos res perse graues & acerbis, alacribus
etiam & gaudenibus animis perpeti: ignominiam ob Christi professionem infligam, pro sum-
ma gloria ducere: facultatum iacturam, pro lucro opimo habere: molestos corpori crucia-
tus, æternæ uoluptatis pignus existimare: mortem qua nihil horribilius, nihil aliud arbitra-
ri, quam limen & ingressum immortalitatis futuræ: nimirum intelligent spem uestram,
qua fultu ista contempnitis, non esse uulgarem, nec ab humana duntaxat profectam

profectam, sed afflatu numinis confirmari. Cæterum, ut fides nondum est probata, nisi sese
per uitæ pietatem & officia erga proximos exerat: ita tolerantia non habebit laudem ab solu-
ram, nisi quemadmodu in malis tolerandis fortis est & alacris, ita in bonis operibus exer-
cendis sibi constet. Magnum est mala libenter perpeti, sed ob Christi gloriam duntaxat:
at perfectum est, cum ipse malis afficiaris, omnibus benefacere, non solum his, qui prome-
rentur, uerum etiam his à quibus affligeris. Sic enim fiet, ut membra respondeatis capiti, disci-
puli præceptoribus, filij patri, si sitis undiq; perfecti & integri, neq; quicquid in uobis desidere
tur, quod ad absoluendum euangelicæ pietatis orbem pertinet. Hoc fateor, non exigebat
Mosi lex, hoc stultum etiam uidetur huius mundi sapientibus, sed hanc nouam sapientiam
nos docuit noua philosophia, quam Christus cœlestis doctor inuexit orbi. In ea si quis
nondum satis confirmatus est, non est cur confugiat ad huius seculi philosophos, quorum
doctrina diluitor est, quam ut ad rem tantam præstandam sufficiat. Supra uires mortalium
est quod præscribitur. Cœlesti opus est præsidio, Proinde cœlesti præmiu paratum est.
Qui res suas omnes huius mundi bonis ac malis metuntur, si quando premuntur malis,
ab hominibus consilium petunt, ab hominibus implorant auxilium. Vobis sapientiæ cœ-
lestis præsidium à deo poscendum est. Is enim impartit omnibus, non modo Iudæis, ue-
rum etiam gentibus, & impartit pro sua benignitate affluenter, nec exprobrat cuiquam suum
beneficium. Non reposcit à uobis gratiam, nec eget ullius officio. Natura bonus est, ultro
cupiens omnibus benefacere. Ab hoc quisquis petet, non petet frustra. Vult omnibus be-
nefacere, & potest quicquid uult. Nihil moratur merita nostra, tantum fiduciam erga se re-
quirit. Pharisæica uox est, domine fac quod peto quia ieiuno bis in sabbato. Vere pius sic
orat, Indignus sum tua munificentiâ, dignus ira, sed tamen respice famulum tuum, quo-
niam natura bonus es ac misericors. Proinde si quis ab hoc uelit impetrare quod petit, pe-
tat nihil diffidens, nihil hæsitans. Ne circumspiciat afflictionu moles, ne uires expedit suas,
tantum cogitet optimu ac potentissimu esse deum, à quo pendet. Qui totus fidit opti diui-
næ, solidus est ac firmus. Porro quicquid hæsitat ac circumspicit, sic à deo pendens, ut in-
terim respiciat humana præsidia, neq; toto pectore credit promissis diuinis, sed uelut ex
parte diffidens, argumentationibus humanis secum disputat de rebus diuinis, is haud quaquam stabili-
lis est: sed quemadmodu unda maris nunc huc, nunc illuc uoluatur ac reuoluatur uentoru
& ætus arbitrio, ita hic rationibus humanis, & opinionibus uarijs circumagitur inæqua-
lis, ac dissimilis sui. Itaq; qui talis est, fallitur, si credit se quicquid impetraturu à domino, cum
male sentiat de eo, cuius auxiliu implorat, diffidens ei, quasi aut parum bene uelit homini-
bus, aut parum possit, aut parum uerax sit in promissis. Simplex est Christiana fiducia, nec
usquam uacillat, semper illum unum respiciens, qui neminem sibi fidentem destituit, siue uiuere
contingat, siue mori. Porro cuius animus bifariam diuisus est, hac parte deum respiciens, *Vir duplex*
illa mundum, is inæqualis est, & inconstans, non tantum precibus suis, sed in omnibus, etiam *animo incon-*
quæ agit, aliud habens in ore, aliud in pectore, proq; tempore, nunc hoc, nunc illo affectus mo-
do. Non oportet pro flatu reflatuq; fortunæ uertere animu, quemadmodu uulgius hominū
facit. Quin potius Christianus humilis, ac uarijs malorum molibus pressus, erigat animu,
& hoc nomine gloriatur, quod mundo contemptus, non sit contemptus apud deum, qui nihil
offensus humilitate conditionis aut fortunæ, dignatus sit illum consortio sanctorum, nec ex-
cludat ab hereditate regni cœlestis. Cõtra diues hoc nomine sibi gratuletur, quod qui ob
falsa huius mundi bona magni fiebat apud mundi cultores, nunc ob Christi professionem
spretus sit & contemptus: & quæ ante tumidum inanibus bonis fastus agitabat, nunc apud
homines deiectus & calcatus, ueris bonis diletus apud deum. Hoc pacto fiet, ut nec pau-
perem sua deiciat humilitas, nec diuitu insolentem reddat sua fortuna, maxime si cogitet
uterq; & mala, quibus grauantur inopes, & bona, quibus sibi placet diuites, non esse diu-
turna, sed celeriter euanescere, non aliter quam herbaru flosculos, qui ut blandiente Fauo-
nio, ad uernum rorem subito proferunt sese, ita mox ad boreæ flatum, ac solis ardorem
emarcescunt atq; emoriuntur, adeo ut flosculu, qui natus ad solis exortum gratissimo colo-
re blādiebatur oculis hominū, sol occidens uideat morientem. Arborea quonia altis nitun-
tur radicibus ac solido robore fulciuntur, diu uiuent, quædam etiam perpetuo, nec uento-
rum iniuria, nec brume rigore uiroris gratiam ponentes. At herba quonia iisdem rebus
non fulcitur, mox ubi solefferbit, succo suo destituitur, quo temporariam illam floris

Et decor
uultus eius

gratiam alebat. Itaq; caulis languescens iam florem suum nec alit, nec sustinet, sed arefcit, senescit, emoritur, collabitur, quod paulo ante tanta gratia blandiebatur oculis hominum. Ne quis igitur in his, quæ nec solida sunt nec diutina, Christianus gloriatur, magis ea spectet, quæ sunt æterna, quæ blandiuntur oculis Dei: magis studeat esse palma semper uiuens, quam herba mox ad leuem iniuriam emoritura. Vides modo natum florem, qui decor, quæ species, quæ coloris, quæ odoris gratia: quæ foliorum uirentium pompa, qui nitor, qui succus, quæ iuuentus: At mox ad Austri flatum, ad solis æstum, qui languor, quod senium, quis interitus: Idem dies & nascentem conspicit florem & pubescentem, & aduictum, & senescentem, & mortuum. Huic adsimilis est diuina felicitas. Qui nunc purpura conspicuus, auro lucens, gemis refulgens, magnifico famulatio stipatus, superius uehitur, ac ueluti numen quoddam inter homines colitur, si refluat fortuna, aut exutus bonis omnibus, mendicabit exul, aut plorabit in carcere, aut sublatu in cruce pascet coruos, aut si nihil horum acciderit, certe mors inopina subito strepitum omnem auferet. Gentium est huiusmodi bonis metiri felicitatem, quæ præterquam quod a fortunæ pendent arbitrio, præterquam quod (ut nihil aliud) unà cum hac uita nos deserunt, nisi contemnatur, perniciem adferunt. Christianorum est ea sequi, quibus æterna parantur bona, in quæ neque fortuna, neque senium, neque mors ullum ius habet. Non enim ideo beatus quisquam est, quia diues, sed ita demum beatus erit, si ob euangelij professionem spoliatus ijs, quæ possidebat, si spretis uoluptatibus huius uitæ, quibus affatim fruebatur, pro Christo suffert cruciatus & carceres, si eius amore in malis omnibus ad mortem usque perdurat inflexo pectore, sic interpretans, quo pluribus huius mundi malis premitur, hoc se chariorem esse deo; qui ad suam gloriam explorat cultoris sui tolerantiam, quo simul & alijs exemplo sit ad contemptum huius mundi, & ipse postea quam se strenue gesserit in certamine, ueraciter uirtutis ac fidei documentum dederit, palmam & coronam ferat, non quænam, ac lauream, nam marcescunt & hæc, quod genus accipiunt, qui præmium ac laudem uenantur ab hominibus, sed coronam immortalis uitæ, quam pollicitus est non homo quispiam qui fallere possit, sed deus. Pollicitus est autem, non ijs, qui plurimum opum congesserint, non ijs, qui corporis robore præcellerint, qui plurimum hostium fuderint, sed qui ipsius amore, huius mundi bona spreuerint, huius mundi mala fortiter pertulerint. An syncerus sit amor dei, explorant huius mundi blandimenta, sed multo magis tumultus afflictionum. In nobis autem est situm, ut dei præsidio fulti, nec blandimentis emolliamur, nec terribilimentis fragamur. Quod si quem illecebræ seculi dimouent a recto mentis statu, aut si quem afflictionum molestia deducit a uera pietate, non est quod imputet deo. Qui uincit, dei præsidio uincit; qui uincitur, suo uitio uincitur. Neque enim deus præbet hominibus occasionem peccandi, sed quod ille largitur pro sua bonitate in materiam segetemque pietatis, hoc noster animus affectibus corruptus ac uelut inecat, sibi uertit in occasionem exitij. Deus enim in hoc aliquando nobis donat rerum affluentiam, uitæque commodis frui, ut ipsius benignitate prouocati, gratias illi agamus. Rursus patitur aliquoties nos rebus aduersis affligi, quo & nostram pietatem redat spectatiorem, & præmium augeat. Quod si res in diuersum cedit, nostra culpa est, non illius. Si quidem ut ipse natura bonus, nullis malis sollicitari potest, ita neminem ad mala sollicitat. A nobis est illud, quod nobis dei bona uertit in malum. Largitur ille ciborum copiam, largitur uini liquorem, ut moderate refecti, laudibus uehamus autorem. An hinc in ius uocabit, qui uino temulentus est: nequaquam: accuset animam suam, cuius uitiosa cupiditas illexit ac pertraxit ad ebrietatem. Ex primorum parentum uitio insita est animis nostris quedam ad uitia procliuitas, ea ceu peccati seminarium est. Quod si in animam admissum coaluerit, iam mens uelut concepit peccatum. Et ni uitiosa cupiditas pellatur ab animo, paulatim gradescit & inualefcit malus ille foetus, donec pariat capitale peccatum. Quod ubi suis numeris fuerit consummatum, rursus incipit & ipsum gignere. Gignit autem foetum omnium pessimum, nempe mortem æternam, atque hic est fructus longe tristissimus uoluptatis illius in specie blandæ, & nescio quid suaue pollicentis, dum mortiferum æs uoluptatis esca prætexit. Quemadmodum igitur hic mundus inferior nihil habet undique purum ac perfectum, sed bona malis uitatur, & quæ læta sunt, tristium uicissitudine miscetur, aerem uitia luës, corporum ualitudinem infestat morbus & senium, lucis gratiam interrumunt tenebræ: ita in nostris animis, donec his corporibus obnoxij sunt, uix quicquam est ex omni

Deinde concu
piscencia post
eaquam concepit

omni parte beatum ac purum, quod non aliqua labe cupiditatum humanarum, aut erroris & ignorantia tenebris uitietur. Sed quicquid in nobis est mali, nobis imputare debemus, non deo. Etenim si puris essemus affectibus, si toto pectore sideremus deo, si totis uisceribus ad æterna cœlestiaque aspirarem, quicquid hæc uita nobis obijceret, seu triste, seu letum, uerteretur in pietatis incrementum. Proinde fratres dilectissimi, nolite facere quædammodum uulgus stultorum hominum facit, qui quo suis uitis blandiantur, naturam conditorem in ius uocant, uelut autorem peccati. Procul absit hic error a uobis, qui didicistis Euangelicam philosophiam. Ut deus suapte natura pure summusque bonus est, ita nihil ab illo proficiscitur, nisi bonum. Si quid igitur in nobis est uitiorum, non deo, sed nobis ipsis feramus accipitum: si quid bonæ rei, si quid ueræ lucis, si quid illibatae sapientia, id totum auctori deo ascribamus. Si quid lucis habet hic orbis crassior, a cœlestibus illis corporibus habet, & potissimum a sole. Quicquid in nobis est ueræ cognitionis, quicquid puri syncerique affectus, id a nobis non oritur, qui alioqui nihil aliud sumus, quam peccatores & ignorantes, sed e libitissimi proficiscitur: ab autore honorum omnium uenit, quicquid uere bonum est: a fonte totius perfectionis obtingit, quicquid legitimum ac perfectum est, taleque, ut uos deo commendet: quicquid uere lucidum est, id nobis ex se se mittit ille pater & princeps omnis ueræ lucis. Hæc non impartit meritis nostris, sed gratuito nobis largitur, ut est natura benignus. Dona sunt uerius quam præmia, liberalitas est potius quam merces. Fas igitur non est, ut hinc quicquam nobis arrogemus, sed pro nostris malis dei misericordiam interpellemus: pro bonis non nostris, illius liberalitati gratias agamus. Ut ille sua natura optimus est, ita non potest dare, nisi quæ sunt optima: ut incommutabilis est, semperque sui similis, ita nihil est apud eum, quod ulla uicissitudine caliginis offuscetur. Nostrum hunc diem nox succedens excipit, nubes intercedentes obducunt, humanam sapientiam obnubilant errores opinionum, humanam probitatem inficiunt malæ cupiditates. Apud illum nulla malorum mixtura, nec ulla caliginis uices. Ad huius igitur simplicitatem oportet & nos pro uirtutibus admitti, ut ipsi studijs præbentes nos magis ac magis capaces donorum illius, uelut in illum transformemur. Conuenit enim, ut filij naturam parentis referant. Male reddidimus Adami huius crassæ corruptæque natiuitatis principem. Is peccatorum tenebris obscuratus, genuit nos tenebris obnoxios. Quod fastidimus cœlestia, quod inquam terrenis, illius ingenium referimus. Quod cœcūtimus, quod hallucinamur, quod labimur, tenebris parentis est. Sed felicitas nos regenuit pater ille cœlestis, ut iam ueluti denuo conditi, innocentia uitæ, ac ueritatis æternæ cognitione, nouæ origini respondeamus. Ille seductus fallacibus promissis serpentis, genuit nos tenebris. Hic rursus nos genuit, non ex corrupto semine terreni patris, sed ex purissimo semine sermonis æterni ac ueridici. Mēdax erat sermo serpentis, & a statu innocentia deiecit. Verax est sermo doctrinae Euangelicæ, per quem cooptamur in hereditatem immortalitatis, & asciscimur in consortium Iesu Christi filij dei. Erat ille lux uera de summa luce profectus, cuius doctrina mētes hominum illustrauit, & ab huius mundi tenebris asseruit. Tam efficax autem est sermo cœlestis, ut nos non mutarit solum, sed uelut profus in alios homines transformarit, execrantes iam, quæ prius adamabamus, adamantes, quæ prius execrabamur. Atque hoc honore dignatus est nos pater cœlestis, non nostris meritis prouocatus, sed sua gratuita bonitate, qua sic illi uisum est ab æterno, ut inaudita ratione conderet in terris nouam creaturam, nosque huius nouæ conditionis, ueluti primitias quædam esse uoluit, qui inter primos sumus ad Euangelicam uocati doctrinam. Hoc igitur honoris cum nobis deus gratis impartierit, superest ut nos uicissim illius munificentiæ pro uirtuti respondeamus. Gratuito sumus admissi ad hanc felicitatem, sed a qua interim possumus nostro uitio excidere, nisi quod gratuito donatum est, ipsi studijs ueri studeamus. Frustra cooperati fuerimus per baptismum et euangelicæ doctrinae professio nem in consortium filij dei, nisi castis purisque moribus nostræ professioni respondeamus: ut quædammodum nobis æterna lux illuxit per filium dei, ita uita nostra omnis testetur, quod ad lucis consortium pertinemus. Semel exiimus ueterem hominem cum erroribus, cum affectibus, cum uitis suis, nunc æquum est ut diuersa sequamur. Antehac maluistis uideri magistris quam discipulis, nam id uobis persuadebat ambitio, quod doctior habeatur uulgo, qui loquacissimus sit: maluistis irasci recte mōnenti, quam agnoscere culpam: maluistis obsequi libidini perniciosa, quam ea sectari, quæ salutem adferunt: nunc fratres mei charissimi, quisquis uult

Nolite itaque
errare fratres

Omne datum
optimum, &
omne donum
perfectum

Voluntarie
enim genuit
nos

Sit omnis homo uelox haberi nouus homo, tardus sit ad loquendum, uelox ad audiendum, paratus à quotis die scere. Caterum docendi partes, ne quis sibi temere sumat, neq; præpropere. Et quæadmodum non abest à periculo lapsus, qui præceps est ad loquendum, ita uergit ad iniuriã, qui facile commouetur animo. Oportet autem pios homines procul abesse, non soliti ab omni uindicta, uerum etiã ab omni maledictiã. Tumor autem erit à conuitio, qui nihil respondet: nulli faciet iniuriã, qui nec la cessus irascitur. Apud homines fortassis iustus uideretur, qui conuitium conuitio, qui maleficiũ maleficio retaliat, sed idem multum aberit à iustitia dei, qui per filium suum nos docuit bene loqui de his qui nobis obtruncant, bene uelle his qui nobis male uolunt, benemereri de male merentibus. Hæc non facit, qui linguã laxat habenas, mæbro uolubili & lubrico, qui iram habet in consilio. Huiusmodi cupiditates, ut obruunt ac suffocant semen diuini sermonis, quo minus subolefcens fructificet in uobis, ita obstat ne possint in animi segetem inseri. Non hæret in solo senticoso, non in palustris, non in harena fluitante; puram, purgatam, ac solidã terram postulat. Proinde si uultis ut semen sermonis Euangelici, quod semel factum est, fructum adferat in uobis, fructum, inquam, non temporarium aut uulgarem, quo ad tempus reficiantur corpora, sed æternã salutem animarum uestrarum; repurgate uestri peccatoris aruum, non solum à tumultu maledictentis & iracundiã, uerum etiã ab omnibus cupiditatibus, quibus inquinatur animus humanus, à spinis auaritiã, ab harena temeritatis, à limo libidinis, à petris superbiã ac pertinaçitiã. Si quidẽ his rebus onusta mens, non est capax sermonis Euangelici, qui frustra pulsat tympanum aurium, nisi alte subsidat in cordis penetraltia. Atque is si semel subsederit in animos uestrorum, haud quaquam fuerit sterilis, sed emerget ac proferet sese pijs factis. *Nota autem factores uerbi* dei legem suam memoriter tenent, nec eam exprimunt uita. Philosophi edicunt bene uendi rationes, & id satis esse putant, longe fallentes semetipsos, cum non in lingua, sed in uita sita sit hominis felicitas. Vobis autem satis esse non debet, quod catechumeni audistis Euangelicam doctrinã, quod baptizati admissi estis ad magis abstrusa Euangelicã doctrinã mysteria, quod uniuersam Christi philosophiam, omnemq; illius uitam perdidistis, quod accepistis promissionem immortalis uitæ. Quod Christus docuit, moribus est exprimendum: quod ille gessit, nobis est pro uiribus imitandum. Mortui cupiditatibus huius mundi, cum illo sepeliamur oportet, cum illo reuiuiscamus ad innocentiam, cum illo feramur in celum, deniq; sic uiuamus in terris, ut ne indigni uideamur præmijs celestibus. Vultis audire, quã nullum fructum referat, qui leuiter & incogitater euangelicum sermonẽ audierit? Simillimus est homini contemplanti faciem suã in speculo; contemplatur, sed contemplatur tantum. Nec enim potest mutare faciem natiuã, nec alius discedit à speculo, quã accesserat. Imò quoniam ideo tantum accessit, ut uideret qua forma esset, ne cogitat quidem de mutandis formã uitis, sed simulatq; recedit à speculo, ne meminit quidem, qualem sese conspexerit. At Euangelicã doctrinã speculum non ostendit neuos, aut tubera corporis, sed omneis animi tui morbos tibi ponit ob oculos, nec solum ostendit, uerum etiã medetur. Lex Mosaica magis prodebat animi mala, quã sanabat. Erat enim lex iuxta literam imperfecta, & magis metu deterrebat à malis, quã efficiebat, ut homines sponte recta sequerentur. At Euangelica lex per charitatẽ à uolentibus ac liberis plus impetrat, quã extorquebat illa, & quod incipit perficit, quum illa nihil ad perfectũ adduxerit. Ad hoc igitur speculum quisquis diligenter contemplabitur & mentem & uitam suam, idq; fecerit assidue, nunquam dimouens oculos ab exemplo doctrinã Christi, hoc est quisquis sermonem sacrum non sic leuiter audierit, ut mox ad curas huius mundi uersus, uideatur oblitus quod audijt, sed ad eius normam uitam omnem componat, pijs operibus exprimens, quod animi medullis penitus infixit; hic demum beatus erit, non quod audierit, sed quod affectibus, ac moribus præstiterit. Audis à Christo supplicium gehennæ manere illũ, quisquis dixerit fratri suo, fatue. Ac mox oblitus quod audieras, ad leue conuitium moues arma. Audis negligendas opes, tineis ac furibus obnoxias, sed ueras esse recommendandas in celo. Verum digressus à prædicatore, sic omnibus studijs pergis per fas ne fasq; congerere diuitias, quasi crederes post hanc uitam non esse præmia pietatis. Quod si quis inter uos abunde sibi religiosus uideretur, si manus contineat à furto, & pugnis, ceterisq; uitijs, sed interim non refrenans linguam suam ab obtruncationibus, à conuitijs, à turpiloquijs, neq; cor suum à turpib. cogitationibus, huius inutilis infrugiferaq; religio est. Fortasse

Fortasse non punitur humanis legibus, qui loquitur tantum adufteria, non etiam patrat, at is apud deum iam adufter est, qui animo patrauit adulterium. Non dat pœnas hominibus, qui rem alienã concupiscit, si liceat impune: sed apud deum furri reus est, qui furtum concepit in animo. Ex actis illis manifestis æstimamur apud homines, quibus animus non est conspicuus. Ceterũ deus intimos animi affectus intuetur, & ex ijs nos æstimat. Porro corruptus animus plerumq; solet in linguã erumpere. Apud Christianos conuitium homicidij genus est, tantũ abest ut cum linguã petulantia cohæreat uera pietas. Neq; uero sufficit ad Christianam religionẽ, abstinentiã peccando, oportet & bonis operibus abundare. Si quidem à malo temperant et serui, nimirum supplicij metu, at filios decet charitas, eã non est res ociosa, sed efficax; in omne bonum opus sese promens ultro. At dixit aliquis, quã nam igitur sunt ista facta, quã nos uere reddunt religiosos? Qui Iudaismum sapiunt, religionis laudem constituunt in pallijs ac phylacterijs, in delectu ciborum, in lotionibus, in prolatis precibus, ceterisq; ceremonijs, quã sic aliquoties aspernanda non sunt, si per hæc ueluti signa comonestiamus eorũ, quæ sunt propria pietatis; perniciofa uero, si quis arbitretur per hæc hominem fieri religiosum, quã sola citius reddunt hypocritam. Attamen hæc seruare religio uidetur apud homines, qui perperam ponunt pietatem in rebus uisibilibus, quã signa sunt fortasse pietatis, non causa, quum per se neq; bonæ neq; malæ, nisi quod tales uel usu, uel hominum opinione uideantur, cum uera pietas sit in ipsis animis, atq; alijs signis longe certioribus sese promat. Vultis igitur audire, quã sit uera religio apud deum patrem, qui non humano iudicio uos æstimat? Nimirum hæc est pura & immaculata religio, ut quæadmodum nos experiri sumus dei erga nos & misericordiã & beneficentiã, ita nos uicissim erga proximũ & misericordes sumus & benefici, idq; non aliqua spe redituri ad nos officij mutui, sed ex mera sinceraq; charitate præmiũ officij nostri non aliunde quã à deo expectantes, qui sibi patitur imputari, quicquid in fratrem ipsius amore collocauerimus. Pius ac purus est apud Iudæos, qui morticinum non contingit, qui lotus sit uiuo flumine; apud deum pius ac purus est, qui orphanis ac uiduis adfuerit afflictis, qui fratrem oppressum subleuarit, qui egentem pecunia iuuerit. Apud Iudæos impurus est, qui carnẽ suillam ederit, apud deum impurus est, cuius animus fuerit huius mundi cupiditatibus infectus & inquinatus. Sed in manu, inquit, sunt illi cupiditates. Mundi iudicio nihil habetur, nisi quod pauper est: honorari, qui plus opum habet, ideoq; præcipuum ille studium, ut quã maximã pecuniã uim sibi comparat. Ignauus & abjectus spiritus habetur, qui ad iniuriã illatam obmutescit. Stultus habetur, qui pro maleficio refert beneficium. Splendidus habetur, qui luxui indulget; fordidus, qui sectatur sobrietatem. Magnus habetur, qui fastu turget, qui inferioris notæ homines è sublimi despicit. Felix habetur, cui res interim è sententia succedunt, qui delicijs ac uoluptatibus affluit, qui uentri gulãq; seruit. Hæc res sunt, quæ uere reddunt impium & impurum hominis animum, à quibus quisquis abfuerit, is demum uere religiosus est apud deum patrem, qui nos exemptos à terrenis euocauit ad celestia, à perituris & caducis ad æterna, docuitq; nos, ut ueris bonis dignitatem hominis æstimaremus, utq; in omnibus quæ agimus, non aliò spectaremus, quã ad ipsius gloriam, à quo solo speranda est benefactorum compensatio, qui ueræ pietatis officia non rependit fluxis ac mox perituris præmijs, quemadmodum hic mundus solet, sed beatam immortalitatem largitur. Humilis est, tenuis est, cui impendis officium, referre gratiam non potest, sed tamen in hunc longe præstat collocare, q̃ in aliam quamlibet diuitem aut potentem, à quo nullus fructus redire potest, nisi uilis ac temporarius, quum pro tenui fratre subleuato Christus reponat uitam æternam.

CAPVT II

Qui proximum amat propter deum, & qui deũ amat in proximo, non hætenus illũ meretur, quod potens sit, aut diues, aut nobilis, sed quatenus diuinis bonis abundat. Ceterũ ad hæc æstimatiõẽ nihilo potior est rex, aut diues, quãuis humiliter aut paupere. Pro omnibus ex æquo mortuus est Christus, & omnes ex æquo uocantur ad immortalitatis hæreditatem. Proinde fratres mei, si uere fiditis promillis domini nostri Iesu Christi, nolite facere discrimen personarum iuxta rerũ mundanarum æstimatiõẽ. Christus iuxta mundum humilis fuit & pauper, & tamen hunc principem omnis gloriæ uoluit esse patrem. Non opulentis, sed pauperibus pollicitus est regnũ

Religio mundana & immaculata

Nolite in acceptione personarum habere

cœleste. Iam si quis ingrediatur in confessum uestrum aureo insignis annulo, aut splendida ueste conspicuus, ac simul ingrediatur pauper quispiam, nec annulum gestans in digitis, & ueste uili fordidaq; tectus, & continuo coniectis in diuitem oculis, non ob aliud, nisi quod uestitu splendido pauperem obscurat, deferatis ei locum honoratorē, dicentes: Tu sede hic bene: Rursus pauperi dicatis ueluti contempto, nec ob aliud, quam ob uestem uiliorem: Tu ista illic, aut sede illic subter scabellum meum: quæso an non statim animus uester reclamet, & condemnet tacite factum uestrum, qui honorem, qui uirtuti debebatur, per adulationem tribuat is auro & purpuræ, ob harum rerū inopiā contemnentes eum, qui deo ueris animi bonis multo cōmendatior est illo diuiter. Illum uobis commendat digitulus annulo gemmaq; nitens, & corpus opertum ferico: hunc uobis non commendat fidei sinceritas, animi modestia, sobrietas, castitas, cæteraq; dotes, quæ uerè magnū ac splendidum reddunt hominem: Cur uestrum iudicium dissentit à iudicio dei? Aequis auribus audite fratres mei dilecti, quod res ipsa clamitat esse uerissimum. Quantum uis inuidus deferat diuitibus, deus ipse prætulit pauperes, pauperes quidem iuxta mundū hunc, qui gemmas & aurum, qui magistratus & regna nec habent, nec ambiunt in hoc seculo. Hos præteritis diuitibus cum suo factu, delegit, presentium quidē rerum inopia tenues, sed expectatione regni cœlestis & hæreditatis æternæ diuites ac potentes, nimirum fretos eo qui promisit, qui nec fallere potest, si uelit, & præstare potest quicquid uult. Quibus autem is promisit hanc admirabilem felicitatem: num regibus aut opulentis: nequaquam, sed ijs à quibus uere diligitur, quicunq; fuerint illi, siue serui, siue liberi, siue diuites, siue reuues. Et uos inuitato diuite ad honorificum confessum, paupere ad ima subseilla relegato, prætulistis eum, qui deo uilior est, & contemptui habuistis eum, qui deo & diues est et honoratus. Illi habitus est honos, qui fortasse diuitijs fraude quaesitis, aut rapina partis, sese uendit: hic contemptus est, qui pauper esse maluit, quam cum iactura pietatis ditescere, qui exhaustis in pauperum subsidia diuitijs, ultro pauper factus est, ut pietate ditesceret. Non est quidem impius quisquis diues est, tamen haud temere diuitibus huius mūdi conuenit cum Euangelica pietate, uerum ex hoc hominum genere potissimum existūt, qui repugnant Euangelio Christi. Nam qui sunt tandem, qui tyrannidem exercent in uos odio pietatis, quos per reos & pertrahūt ad tribunalia: non ne diuites sunt? Quis est qui se loquitur, si non in nomine Iesu Christi, per cuius inuocationem uos affecti estis salutem, nonne gloriamini: nonne diuites? Qui intantum non fauent uestre professioni, ut nomen quod uobis est salutiferum & adorandum, illis sit exitiabile & abominandum. Sic autem professio nominis huius cœpit uobis esse salutifera, ut tamen uestro uitio possitis excidere à promissa salute. Rex præmium ostendit, sed ei qui factis præstiterit legem regiam: ea neminem potest latere, quum tam olim literis sit prodita, est autem huiusmodi: Diliges proximum tuum sicut teipsum. An proximum ad hanc regulam diligit, qui pio pauperi præfert diuitem inopium? Euangelica lex charitatis lex est: quicquid aduersus hanc cōmittitur, etiā si nō sit nominatim ueritum, tamen peccatum est, & uos ipsa lex tacite redarguit, quæ præcepit omnibus, & in omnibus diligendum proximum tanquam teipsum. Quisquis ab hac regula deflectit, legis transgressor conuincitur. Neq; uero sibi quisquā ita blandiatur: leue est admissum, hac parte duntaxat lex est uiolata. Imò lex Euangelica talis est, ut nī tota seruetur, tota uideatur esse uiolata. Cū enim summa totius legis cōtineatur in charitate dei ac proximi, quisquis excidit à charitate, quæ radix est totius legis, nimirum totam legē uiolauit, & legis autorem offendit, cui haecenus factus est omnium reus, quod qui semel aberrauit à scopo totius legis, quod quidem in ipso est, aberraturus uideatur, quoties se dederit occasio. Veluti quisquis in tenebris ambulat, nō refert in dextrum aberrer, an in sinistrū, certe cuilibet errori expositus est, qui semel excidit à luce. Proinde qui per adulationē diuitē immerentem prætulit pauperi promerenti, quoniā hac in parte uiolauit legem charitatis, affinis est omnibus cōmissis, quæ solent aduersus proximi dilectionē patrari. Neq; leuiter offendit deū, qui legem illius ausus est aliqua in parte uiolare. Qui semel precepit charitatem, semel eadem opera uetuit, quicquid pugnat cum charitate proximi. Etenim qui legem tulit, ne moecheris, idem statuit, ne quē occidas. Quod si abstineris quidē ab adulterio, cæterum perpetratis homicidiū, an ideo non uiolasti totā legem, quod una in parte uiolasti?

Idem

Audite fratres

si tamen legis perfectis

Idem utrunq; uetuit, & eadem de causa uetuit, nempe quod aduersetur charitati proximi. Sed non ea tantum uetuit, quæ legibus puniuntur etiam ethnicorū, ueluti furtum, homicidium & adulterium, sed omnia prorsus, quæ dissident ab Euangelica charitate. Mosaica lex non puniret eum, qui modestū pauperem superbo diuiti posthabuisset, aut qui proximo male uellet, sed tamen hunc punit lex Euangelica. Ad huius igitur normā, non solū facta uestra, uerum etiā sermonē & animi cogitationes componite, ne quid unquā sit, quod à proximi charitate discrepet. Lex est libertatis, nō quod per eam liceat peccare, sed quod Euangelica charitas ultro impetret à uolentibus, quod leges humanæ metu pœnarum extorquent à nolentibus. Ad hanc itaque legem uitam omnem componite, summum laturi præmium, si quod præscriptum est præstiteritis, contra grauissimas daturi pœnas, si semel excideritis ab eo, unde lex tora pendet. Gratis uobis cōdonata sunt uitæ superioris cōmissa. Gratis collatum est donū spiritus cœlestis, per quem estis deo non modo reconciliati, uerum etiā mutua conglutinati charitate. Quo plus uobis collatum est, & collatum est gratis nihil promeritis, hoc acrius punientur, qui tantam dei misericordiā in se experti nō se uicissim præbent mites ac misericordes in proximum. Qua fronte petet à iudice deo misericordiā, qui seruus in conseruū se præbuerit immisericordē: quo ore postulabit à deo diligi, qui proximum suum nō diligit? Si uis iudicium nancisci dilutū misericordiā, facite præbeas misericordē erga proximum, uel peccantem, uel egentem. Atq; in hanc sanē partem præstabilius est deflectere, ut misericordiā, quam iudicio nitamur. Cū enim penē totum sit misericordiæ diuinæ, quod habemus, magis q̄ iustitiæ, potius adnitendum est, ut deum misericordem, q̄ ut seuerum experiamur. Ille nos seruauit sua misericordia, equum est & nos uicissim erga proximum ad misericordiam, q̄ ad seueritatem esse propensiores. Nec enim paulo plures colliguntur lenitate, clementia, beneficentiā, quam austeritate, ut hoc nomine merito glorietur misericordiā, præferens sese iudicio, quod qui iudiciū experti fuerant perituri, misericordiæ beneficio seruantur. Nemo nostrū non labitur quotidie, talem experiturus deum in condemnandis admissis suis, qualem se præstiterit erga fratrem suum. An satis per se putandum est ad salutem consequendam, solam fidei professionem? Quid autem est fides absq; charitate? Porro res est uiuida charitas, non cessat, nō est ociosa, exerit sese benefactis ubiq; adest.

Sic loquimini & sic facite

Iudiciū enim sine misericordiā illi

Quid proderit fratres mei si fidem quis dicat se

Quod dixi, clarus fiet exemplo collato. Si quis fratri aut sorori, cui uestis desit, aut uicius quotidianus, dicat blandis uerbis, abite cum pace, calefite, & saturamini, atq; hæc loquutus nihil dederit eorum, quæ corpori sunt necessaria, nōne huius blandiloquentia inutilis erit egentibus? Nihilominus algebunt aut esurient ob huius orationem, quæ necessitati non onimulatur.

Quod in arbore sunt flores & rōndes, hoc in nobis sunt officia charitatis: quæ si prorumpunt suo tempore, declarāt arboris radicem esse uitam, cuius succo aluntur. Proinde ita demum proderūt benefactia, si non presentur ad in ænem gloriā, non in manu gentis, non ob meritum, non propter, non propter, sed ex uia fide, quæ nobis persuasum præstat, quicquid proderit ob ipsum proximo

quis

proximo, nec ab alio quam ab illo sperandum esse premittit. Tu tibi places, quod persuasum habes unum esse deum, cum error paganorum credat innumeros esse deos. Recte facis, nam istoc nomine precellis. Sed frustra credis esse deum, & esse deum unum, nisi sic credas, ut ab illo salutem consequaris. At id non facies, nisi fidei iungas charitatem, & pijs operibus testes & quod credis & quod amas. Si deum credis esse, crede & salutis autorem esse, crede promissis illius, & ita uiuas, ut illius dignus uideare promissis. Promisit misericordiam, sed ijs qui hic misericordiam exercent in proximum. Promisit uitam eternam, sed ijs qui huius mundi gaudia spernunt. Ita non solum credes unum esse deum, sed omnem fiduciam in uno illo collocabis: alioqui quis erit fructus credulitatis tue? Dæmonia quoque credunt esse deum, credunt Iesum esse filium dei, & adeo credunt, ut contemiscant. Sed quoniam credunt tantum, non etiam amant, supplicium ab illo merentur, præmissum non sperant: & iustum sentiunt, misericordiam sentire non merentur, cum ipsi crudeles sint in alios. Quod si adeo stultus es, ut adhuc tibi blandiaris inani fide, age proferam exemplum familiarius ac notius, quod te doceat inutilem ac mortuam esse fidem, quæ per dilectionem non operetur. Abraham, quo generis autore potissimum gloriamur, primam ac præcipuam fidei laudem meruit apud deum, à quo tributum est illi iustitiæ elogium: sed in hoc fides haud quam sterilis fuit. Neque enim solum ore professus est se illius promissis fidere, uerum etiam non dubitabat Isaac unicum filium altari impositum macrare, iubente deo, cum iuxta naturam ordinem, non aliunde sperari posset illi posteritas: sed fretus dei promissis, quem sciebat & mortuos reuocare in uitam cum libet, nihil contatus est peragere, quod iustus erat. Ex factis igitur iustitiæ laudem meruit, sed quæ ex fide proficisceretur. Sunt enim & opera legis Mosaicæ, quibus frustra fidunt, qui sunt expertes Euangelicæ fidei. Quid autem non facturus erat egregius ille patriarcha, qui promptus & alacer accedit ad macracionem unci filij Isaac, quem eo etiam tenerius diligebat, quod in extrema senectute natu-
tus esset, quodque huius nomine promissa esset felix illa posteritas? Pronunciatus est iustus & antequam immolaret, sed à deo, qui nouerat uitam & efficacem fenis fidem nihil recusaturam, si se dedisset occasio. Ergo res utraque alteri fuit auxilio. Fides addebat animum, ut non trepidaret immolare filium, quem non dubitabat mox iussu numinis reuocaturum, sed factum diligere, uelut totum phœnem imposuit, etiam apud homines declaras, Abraham fidenter nec mortuam esse nec uulgarem. Neque enim fingit, neque dubitat, quin contatur in unico filio unice charo periculum facere. An grauetur pecuniâ pro Christo negligere, qui filium, patri chariorem quam ipse sit sibi, promptus ducit ad mortem? Ex hoc igitur tam insigni documento fidei perfectum esse constat, quod dixit scriptura: Creditit Abraham deo, & imputatum est illi ad iustitiâ, & amicus dei uocatus est. Quod si Abraham non iustitiam ex fide habuisset, si grauitatis fuisset ad dei iussum immolare filium, an in prodeum factos est, quod tunc deo non impariter credidit, ut non in proximo, qui grauitatis impositum, qui tunc deum non committit, quasi deus periret, cum eum perire frigore aut fame, qui de suis facultatibus aliquid erogari in fratris necessitate tem? Porro si præcis illis non contigit laus iustitiæ, nisi factis fidem comprobantibus, multo minus id sperandum est ijs, qui perfectæ charitatis legem profitentur. Tantum autem ualet apud deum misericordia ac beneficentia in proximum, ut mulier, ut meretrix, ut alienigena, hospitalitatis officio commendata, meruerit in catalogo piorum, in catalogo ciuium, in catalogo probatissimorum patriarcharum annumerari. Rhahab Iudæa non erat, merito rio diuersorio præfecta erat, quaestu non admodum probato uicium parans: & tamen in diuinis libris iustitiæ laudem promeruit: non ex fide tantum, quod persuasum haberet deo remuneratore nulli sua benefacta perire, præsertim quod in bonos, aut certe dei respectu conferretur: sed ex eo, quod contempto periculo uitæ suæ, exploratorum uitæ consuluit: quod nuncios, quos exploratum miserat dux Iudæorum, ne perirent, furtim alia uia emiserat. Poterat inire gratiam non mediocriter apud suos, si (quod ipsi erat in manu) prodidisset exploratores. Sed maluit seruare uiam suam, in qua non compromitteret, diffidebat, quin ab illo præmium copiosius rependeretur, quam ab hominibus. Quemadmodum igitur Abraham non ex fide nuda iustitiæ laudem promeruit, sed ex fide factis comprobata, ~~ita Rhahab non ex fide nuda charitatis laudem promeruit, sed ex fide factis comprobata.~~

charitate

vis scire
d homo

ex operibus
fides consummata est

Similiter
Rhahab meretrix

Enim quemadmodum corpus anima destitutum mortuum est & inutile, ita fides, si desit charitas non oiosa, mortua est & inefficax.

CAPVT III

Agræ est humanae linguæ utilitas, si quis ea doceat, quæ pertinet ad ueram pietatem, sed periculosa functio est, doctoris obire munus, & hominem requirit primum insigniter eruditum in his, quæ sunt Euangelicæ doctrinæ: deinde purgatissimis affectibus, cuique non satis sit docere recta, sed qui non alio spectet, quam ad Christi gloriam. Talis doctor ut plurimum prodesse ualet, si quod docet etiam amicitia cuius est corrupta doctrina, aut cuius animus est corruptus prauis cupiditatibus, odio, ira, uindicta, auaricia, ambitione, libidine, magno plebis exitio doctoris locum occupat. Proinde fratres mei, ne passim ambiatis esse magistri, Tutius est aufcultare quam loqui. Et pauci doctores, sufficiunt pluribus erudiendis. Proinde, qui locum episcopi ac doctoris capessit, etiam atque etiam semetipsum excutiat, an par sit oneri suscipiendo: atque illud in primis secum cogitet, quod prouinciam aggreditur ingenti obnoxiam periculo, rationem exactissimam redditurus supremo iudici, si secus docuerit quam oportet. Siquidem huius sermo hoc latius ac periculosius spargit suum uenenum, quod autoritate dicentis commendatur. Nihil autem difficilius, quam sic undique moderari linguam, ut nunquam labaris. Etenim cum ea sit humanae naturæ infirmitas, ut nemo non quotidie labatur in multis, si quis lingue lapsus omnes uitare potest, hic uir perfectus uideri possit, & idoneus qui totum etiam corpus, ueluti rationis freno moderetur, postea quam membrum illud maxime lubricum potuit cohibere, ne quid peccet. Ab hoc periculo longius abest, qui mauult discipuli, quam doctoris uices gerere. Est aliquid imperare uentri, est non nihil temperare oculis atque auribus, est aliquid continere manus. Sed omnium diligentissimum est perfecte moderari linguam. Pusillum est membrum lingua, sed à quo ferè peccat corpus uniuersum. Efficax quædã ac præpotens res est hominis oratio, siue ad utilitatem, siue ad perniciem motorum. Penetrat in animos auditorum, inserit aut exerit pestilentes opinioniones, excitat aut sedat odia, commouet ad bella, componit ad pacem, & auditorem huc aut illuc impellit. Sic frenos equis in ora immittimus, ut nobis obediant, ac exiguo ferro totum corpus beluæ pro nostro arbitratu circumagimus. Quod os frenatum fessori, hoc lingua domita homini. Videtis quantæ sint nauium moles, hæc cum passis uelis miro impetu uentorum rapiantur in undis, tamen minimo gubernaculo circumaguntur, quocumque naucleris, temone regentis, animus inflectere uoluerit. Impellit arte clauum, & tam ingens illa moles sentit minimæ partis imperium. Non est igitur contemnenda linguæ moderatio. Pusillum est membrum, sed turgidum & iactabundum, lateque miscens exitium & ingentes excitant tumultus, nisi freno animi cohibeatur: hæc totos populos, tota regna inter se committit. Libet intuere simillimum exemplum. Ecce quantulus ignis, qui ingentem materiarum uim incendit. Vnde fauum illud & latissime uoluitans incendiū, ex una scintilla natum est. Ea intentio minimo negotio poterat opprimi, neglecta colligit undique uitres, & eo tandem euadit, ut nulla ui possit obrui. Vt autem ingens ac uariis est usus ignis, si recte adhibeatur: summa perniciēs, si sinatur quod uolet euagari: ita ex hominis lingua plurima utilitas, & ex eadem extrema perniciēs humanae uitæ. An non uidetis hoc ipsum naturæ opificem significasse, qui linguam hominis & specie & colore ignis esse uoluerit, nec aliter uolubile ac rotabilem, quam est flamma? Nec tamē in hoc simplex est malum, uelut in alijs ferme membris. Mundus est & congeries uitiorum omnium. Quemadmodum enim exigua scintilla ueluti seminarium est totius incendijs, ita quicquid est malorum in uita, ex mala lingua, uelut è mûdo promitur. Et quemadmodum materiarum acervo miscetur paulum ignis, ut paulatim tota congeriem incendio miscerita lingua sic admixta est membris corporis, ut non coerceatur, insicciat & inquinat sua lue corpus uniuersum, totamque hominis uitam, ab incubulis ad extremam usque ætatem inflammet omni uitiorum incendio. Porro uim huius mali non illi indidit natura, quæ uallo dentium & maceria labiorum admonuit, oportere lingue usum circumspiculum esse, ac moderatum: sed afflata est ex igni gehennæ, unde primum per impios spiritus insicciatur animus, & animi lues per organum lingue prorumpit in manus, & hominem è malo reddit pessimum, ac pestis contagio corripit & ceteros, sic ut nulla ui, nulla ratione possit

In multis enim
offendimus
omnes

si autem equis
frena in ora

Lingua ignis
est

possit ~~triberi~~ malum impotens. Quid autem est ~~quam~~ tam impotens, quod non a ~~homo~~ ratione mansuetiatur humana cura? Nulla est fera tam fera, nulla est auis tam immanis, nulla serpens tam pestilens, nulla maris bellua tam intimitis, quam hominum ingenio beneficijsq; mansuetiatur. Cicurantur leones, mansuetiuntur tigrides ac dracones, seruiunt etiam elephantanti. Subiguntur & crocodili, mitescunt aspides. redduntur familiares aquilæ & uultures, ad amicitiam etiam allicuntur delphini. Nulla adhuc ratio, nulla ars reperta est mortalibus, quæ linguam intemperantem domaret, cum & olim domitum sit, & quotidie dometur omne genus animantium, quotquot habet terra, quotquot mare, quotquot aer: usq; adeo malum hoc est effertum ac uiolentum, nec impotens modo, uerum etiam letali ueneno tinctum. Unguibus ac dentibus sauiunt leones, at uenenum non habent. Veneno sunt armata uiperæ, cæterum nec ungues habent, nec cornua. Sola lingua gemino modo noxia est, & feritate insuperabili, & ueneno letali, quod procul etiam afflat quibus uult, cum scorpion non lædant, nisi caudæ cuspidem ictos, uiperæ non lædant, nisi infixio denticulo fistulato. Atq; hæc pestis minus esset formidabilis, si simplex foret, & unico modo noxia. Nunc uarium est malum, & in omnem se uertens speciem, quo grauius ac facilius lædat, saepe nocentius, cum boni speciem præ se fert. Nihil melius, nihil apud omnes commendatius pietate. Huius prætextu læditur potissimum, ea miscēs, quæ non possunt coherere. Neq; enim potest esse pius in deum, qui crudelis et maledicus est aduersus proximum. Et tamen hoc organo laudamus deum, patrem illum appellantes, cum eodem uituperemus & infamemus proximum, ad dei similitudinem conditum. Lingua canimus deum omnium bonorum autorem, quum eadem summis malis affligamus hominem, quasi huius contumelia non pertineat ad deum conditorem. Deus neq; laudibus nostris honestatur, neq; conuictijs læditur. Homo homini uel pestilens esse potest, uel salutaris. Et quod in hunc præstiterimus, hoc deus putat ad se pertinere. Proinde ne quis credat suos hymnos deo gratos esse, quos lingua promit, non animo, cum eadem lingua maledicentiæ uirus euomat in proximum. Quid enim pugnantius, quam laus & uituperatio tam res tam diuersæ ex eodem ore proficiuntur: atq; hæc quidē geruntur inter impios. Inter uos, qui professi estis euangelicam simplicitatem, non oportet hæc eodem modo fieri, quibus turpe est aliud sonare lingua, quam sentiat animus, qui didicistis amare deum in proximo, & proximum in deo: qui didicistis adeo neminem esse lædendum linguæ petulantia, ut ad exemplum Christi iubeamini bene loqui illis, qui uobis ingerunt conuicia. Leuius autem nocens est, qui simpliciter & absq; furo malus est. Cæterum maledicentiæ pietatis imagine commendata, quid aliud est, quam cicuta admixta uino: quo presentius sit uenenum, quod rei saluberrimæ miscetur. Habent in ore, domine miserere, cum ipsi crudeliter lingua sauiant in fratrem. Habent in ore, pater noster, cum assidue linguæ spiculo proximum confodiant, pro cuius salute conuulsus est Christus. Prædicant dei bonitatem, qui sua clementia seruauit hominem, cum ipsi linguæ ueneno properent extinguere. Prædicant Christi bonitatem erga mortalium genus, cum ipsi aduersus exemplum Christi linguas acuant aduersus consortem. Effertunt laudibus Christi mansuetudinem, qui placcide responderit maledicis, cum ipsi mendacijs etiam incessant benemerentem. Profitentur sese angelos & præcones Christi, cum sint organa diaboli. Pollicentur semen doctrinæ cœlestis, cum merum serant aconitum. Atq; hæc tam diuersa non solum faciunt eadem lingua, sed frequenter etiam ex eodem suggesto, à laudibus diuinis exorti, prorum punt in infamiam proximi, tanto perniciosius inficiētes animos concionis, quod ficta speciei religionis regant ac dissimulēt mortiferum uenenum, quod ex infecto corde per linguæ organum depromunt. Quæso fratres, an non hoc prodigij simile uidetur? Sunt fontes scatētes aquis salubribus, sunt quos gustasse mortiferum sic: sunt qui suffundant aquam dulcem ac potabilem, sunt rursus, qui præbeant aquam amarā salisq;. Nec id mirum uideri potest, cum per diuersas uenas fluens liquor, calcis, aluminis, sulphuris, alterius uel metalli, seu terræ dulcis saporem referat. At qui sit ut quum ex eodem corde proficiatur oratio, quum per eandem scateat linguam, adeo sit sui dissimilis, cum inter tot fontium discrimina nullus reperiat, qui simul ex eodem ore dulcem & amarā aquam proferat? An eadem arbor diuersi saporis fetus edit? Videte fratres mei, num ficus natura dulcis producit amaros oleæ baccas? Num uitis a dit ficus, minime, sed suæ quisq; arbori fructus respondet, & radicis succum sapore refert

Omnis enim natura bestiarum

In ipsa benedictio eius deum et patrem

Non oportet fratres mei hæc ita fieri

refert. An non igitur monstrum simile uidetur eundem hominem ex eodem corde per eandem linguam, pietatem & impietatem, ueritatem ac mendacium, salutem & exitium, depromere? Itaq; cum improba lingua nihil sit perniciosius, bona & erudita nihil salubrius, cumq; rarus inuentu sit, qui membrum hoc modis omnibus queat moderari, etiam atq; etiam est multis deligendus est, qui doctoris prouinciam suscipiat. Huic oportet & animum esse ab omni cupiditatum tumultu tranquillum, & uitā ab omni turpitudine semotam, ut non solum ea doceat, quæ sunt uere pietatis, uerū etiam cum omni mansuetudine doceat. Nam contentiosa pertinaxq; doctrina nihil aliud gignit, quam factiones & dissidia. Atq; inter huius mundi sapientes is primas tenet, qui pertinacissime disputat, qui linguæ uolubilitate nulli cedit. Nec hoc agitur, ut auditor discedat melior, sed ut elatior qui uicit, deiciatur qui uictus est. Vulgus interim uarijs studijs inter se distrahitur, ut nec dicenti sit uolulus solidus fructus, nec audienti. Inter uos autē qui philosophiam euangelicā profitemini, quisquis uere sapiens est, & scientia uere præditus, ne fastus sermonisq; contentione declaret se sapiētem, sed pijs & integris moribus testetur qualis sit, potius q̄ uerbis. Ut enim inutilis est fides, ut inutilis charitas, quæ uerbo tenus præstatur, ita inutilis est sapiētia, quæ non prius se probat mansuetudine morū. Hoc enim præcipuum est argumentum, quo liceat humanā philosophiam ab euangelica dignoscere. Illa morosos, pertinaces, ac feroces habet professores. Hæc quo syncerior est, quo præstantior, hoc minus habet supercilij. Cuius præcipua uis sita est non in argutijs syllogismorū, aut phaleris eloquentiæ, sed in synce-ritate uitæ, in lenitate morum, quæ cedit contentiosis, & allicite doctes, nec aliud spectat, quam salutem auditorum. Cœlestis est sapiētia, hanc qui docet, mentem habeat oportet ab omnib. terrenis cupiditatibus repurgatā, & sincero uase depromatur necesse est. Quod si habetis animos amarulenta inter uos æmulatione uitiatos, si cor habetis cōtentionibus, & peruicaci uincendi studio, inuidiacq; corruptū, cedite potius docendi munus, q̄ ut gloriæ uestre contentioniq; seruientes, mentiamini aduersus euangelicā ueritatē, quam nemo sincere tradere potest, nisi cuius animus liber fuerit ab omnibus humanis affectibus. Proinde quisquis ad hanc professionē accedit, si senserit animum suum infectum amore, aut odio humano, si liuore, si studio gloriæ, si cupiditate pecuniæ, si uoluptatū amore, prius diligenter expuret. intima pectoris, ut ad purissimam doctrinā purus accedat. Alio qui qui præteritis ijs, quæ uere faciunt ad pietatem, fumos obijciunt perplexarum questionum, qui loquuntur ad gratiam principum, qui dicunt ad questum, qui doctrinā euangelicam detorquent ad uentris sui negocium, qui uenantur gloriolas humanas, qui grauē sarcinam imponunt humeris aliorum, quam ipsi digitulo nolint attingere, pro diuinis præceptis docent ceremonias & humanas cōstitutiones uinculas, qui pro philosophia euangelica tradunt nouum iudaismum, deniq; qui seipos prædicant uerius quam Christū: horum sapiētia non est illa sapiētia, quam pater nobis per filiū demisit è sublimi, ut nos à terrenis studijs auocatos, in cœlum subueheret: sed crassa est atq; terrena, & ideo terram sapit: sed animalis est, & ideo magis illa spectat, quæ conducunt ad hanc uitam, quam ad uitam æternam: sed demoniaca est, quia non est ex afflatu spiritus diuini, sed ab instinctu demonum, qui ea suggerunt, quæ nos alienent ab euangelica sinceritate. Inter mundanæ sapiētiæ professores uidetis quanta sit æmulationis, quæ pugna, quæ dissidia, quod uincendi studium, quanta opinio nūc morum inconstantia, & interim omnis uita quam omni uitiorū genere conuaminata. At è diuerso nostra sapiētia, quæ è supernis proficiat à spiritu Christi, primum casta puraq; est, nullis prauis affectibus inquinata. Deinde pacifica, & ab omni studio cōtentionis abhorrens. Ad hæc modesta minimeq; torua, præterea tractabilis ac morigera neq; grauate cedens ei, qui doceat meliora: clemens & misericors erga lapsos & errantes, quos magis studet seruare, quam perdere, leniter tolerans, & nihil non tentans, ut resipiscant: plena fructibus bonis, dum nunquam cessat de omnibus benemereri, impios conuertens ad pietatem, errantes reuocans, indoctos docens, lapsos erigens, cessantes excitulans, afflictos consolans. Nec interim quenquam damnat, sanandū quam damnandū studiosior, nihil habēs fuci neq; simulationis, sed ex animo sincero bene uolēs omnibus. Ad hunc modum qui puram tranquillamq; serunt doctrinam euangelicam, & sibi metunt fructum uitæ æternæ, & alios ad studium uitæ cœlestis adducūt, quos erant contentioni- bus ac sequitia alienaturi. Habet & mundana sapiētia suum fructum, sed aut inanem, aut

Quis sapiens & disciplina- tus inter uos

Quod si zelus amarum habe- tis

Non est enim ista sapiētia

mortiferum, Ceterum fructus iustitię, qui confert & hic innocentiam, & post immortalitatem, non seminatur per contentionem, sed in concordia pacę ipsius, qui pacem amplectuntur. Neque enim boni doctoris est, odiose digladiari cum ijs, qui videntur obstinatiores, quam ut obtemperaturi sint euangelicę doctrine. Hos pręstat suę pertinacię relinquere, si spes non est fore ut resipiscant.

CAPVT IIII

Mobis omnibus modis adnitendum est, ut concordibus animis agatis. Atqui id fieri nō potest, nisi cupiditates mundanas, concordię pestem & dissidiorum semina, penitus ex animis uestris exigatis. An negabitis uos esse cupiditatibus huiusmodi obnoxios? Vnde igitur bella, unde pugnae ac lites inter uos, unde contentio, ac dissidiorum tumultus? Pacem & concordiam uos docuit Christus, & unde dissensio, nisi ex eo, quod magis seruitis libidini cupiditatum humanarum, quę charitati euangelicę? Eę nisi militarent, & exercitum ducerent in membris uestris, neq; lingua proximum lace- raret, neq; manus fraudaret fratrem. Adhuc ueteris uitę reliquię deprehenduntur in uobis, nondum exiistis totum hominem ueterem, alius concupiscit gloriam, alius inhiet lucro, hic studet regno, ille uoluptatē uenatur. Ac dum non assequimini quod quisq; uehemen- ter appetit, protruditis cōpeditorem, inuidetis assequuto, decertatis cum eo, qui uidetur asse- quutus. Animo discruciamini, uarijsq; curarum tumultibus distrahimini, dum quod im- pense petitis, non potestis adipisci. Ita nec unicuiq; secum pax est, neq; cum alio. Cupidita- tes tumultuantur in pectore, lingua, manus, ceteraq; membra pugnant ac belligerantur for- ris cum proximo. Atqui interim neq; satis sit cupiditatibus uestris insatiabilibus, & a ueris bonis exciditis. A deo postulandum erat, si quid opus esset, aut si quid ad ueram felicitatem perlineret; a mundo petitis, quod a deo petendum erat, ab hoc aut non petitis, aut si petitis, nō petitis quod oportet, neq; quomodo oportet. Siquidē ut noxia petitis pro salubribus, aut petitis dissidentes, aut in usum impium petitis, nimirum ut quod ex benignitate cōtigisset ad subleuandā uitę necessitatem, aut egestatem proximi refocillandā, id explendis uoluptatibus uestris insumatis. Cū ista faciatis, quo tandem nomine uos cōpellabo? Christi- anos? Facta uestra reclamant, titulum Christianorum audio, ceterum adulterorum & adu- lerarum facta uideo. Semel additi estis sponso Christo, semel in illius uerba iurastis, ille uos redemit a tyrannide uitiorum, ille uos suo sacrosancto sanguine purgauit, ut sibi exhiberet sponsam immaculatā. Et quomodo professionis obliti, obliti beneficii sponsi, obliti fidei coniugalis, in adulterinos huius mundi amores relabimini? An nescitis deum zelotypum esse amatorem? totus amari uult, solus amari uult, non patitur mundum riualem, a cuius amore uos tanto precio uindicauit, solus ille sufficit ad omnia pręstanda. Quid igitur est quod a mundo petatis partem uestre beatitudinis? An nescitis quod leuis odit utroq; ge- nus claudicantes? non tolerat ille seruum non contentum unico domino. Quis est maritus tam patiens, qui ferat inimicum riualem in uxoris cōsortium? Et uos existimatis fieri posse, ut simul & mundo placeatis & deo? An non intelligitis, quod quemadmodum sponsa, si se iunxerit adultero, protinus excidit ab amore mariti, ita Christianus si denuo tentet amicitiam habere cum mundo, protinus suscipit inimicitiam cum deo, cui nihil conuenit cum mun- do? Illud igitur habete certum, quicumq; studuerit esse amicus huius mundi, is eadem ope- ra reddit se inimicum deo. Nihil est commercij luci cum tenebris, nihil deo cum Belsa- Sponsus homo non fert sponsam cum adultero colludentē, non patitur diuidi connubia les amores, & tamen duxit dotatam, duxit ingenuam, duxit rebus integris. Christus spon- sam suam, quam seruauit ab exitio, quam asseruit a seruitute, quam abluuit a peccatorum sordibus, quam uestiuit nudam, quam tot donis grauitatis abunde dotauit in opem, rursus patietur cum diabolo adultero habere cōmercium? An putatis sine causa scriptum esse in sacris uoluminibus, quod spiritus qui habitat in uobis, concupiscit ad inuidiam? In lege Mo- saica nō nihil dabatur humanis affectibus, licebat quatenus impune erat, odisse inimicum, fas erat studere parandis opibus, non habebatur iniustus, qui uim uis, qui conuicium con- uicio retulisset. Sed spiritus euangelicus, qui nunc habitat in uobis, zelotypus est, & ut ita loquar, inuidus, plus exigit, uult redamari uehementer usq; ad uxoris, usq; ad liberorum, us- que ad uitę contemptum. Non fert domicilium mundanis cupiditatibus inquinatum: pura requirit, requirit cęlestia, resistit, aufugit, offenditur si mundi huius sordes in ipsius replum inuexeris. Sed ut exigit a nobis eximum quendam amorem longęq; puriorē quam lex

Concupiscitis
et nō habetis

Amicitia hu-
ius mundi ini-
mica est dei

An putatis
quia inani-
ter dicit scri-
ptura

Mosaica

Mosaica, ita confert uberiorē gratiam. Difficillimum est pręstare quod exigit, sed in hoc ip- sum largitur uires ut facile possimus. Amari nihil est difficile. Hoc ipsum illius donum est, ut illum amemus, uel redamemus potius. Attraxit nos charitate sua prior, auersos sibi recon- ciliauit. Augebit in nobis sua dona, si modo nos illi uacuos ac totos pręstemus, si ab ipso solo pendeamus, si nihil habeamus cōmune cum hoc mundo, nihil cū huius mundi prin- cipe diabolo. Cum mundo dico, nihil aliud sentio quam prauas cupiditates rerum uisibili- um, quibus hic mundus falsam quandam felicitatem pollicetur. Magna sunt, quę exigun- tur sed maiora sunt, quę promittuntur. Qui largiri potest immensa, idem & robur addere potest: qui summa largiri uult immeritis, idē & uires addere dignabitur infirmis. Tatum nostris & huius mundi pręsidij diffisi, totam spem ac fiduciam nostrā in illo collochemus. Destituit eos, qui suis opibus arroganter fidem optulatur ijs, qui sibi nihil tribuunt, sed fidem bonitati diuinę. Nimirum hoc est quod olim per Solomonem dixit dominus: Deus elat- tis ac ferocibus resistit, sed humilibus & abiectis impartit suum fauorē. Deus uult uos sibi quā cōiunctissimos esse, prębete uos illi morigeros, quęadmodum sponsa obtēperat mari- to. Quod si uos diabolus conatur ab huius amore seiungere, repellite adulterum cum suis pręstigijs, & desinet esse molestus. Metuet uos, si uiderit in amore sponsi firmos & cōstan- tes. Ab hoc igitur seiungite uos, siue terreat, siue blandatur, & pijs studijs, sanctis castisq; uotis applicate uos deo, & ille uicissim applicabit se uobis. Quocunq; uergunt animi cupi- ditates, eo tenditis. Si affectus rapiunt ad honesta, ad cęlestia, ad deū acceditis: sin ad ille- cebras carnis, ad diabolum properatis. Eodem perpetuo properandum est, non oportet nunc huc, nunc illuc uacillare. Si Christum spōsum agnoscitis, puri sitis oportet. Proinde qui adhuc estis peccatorum ceno obliti, emundate manus uestras, abstinentes ab omni ge- nere malefactorum: purificate corda uestra, ne quid illic resideat impiarum cupiditatum: qui nunc estis animo duplici, partim amantes quę sunt dei, partim quę sunt mundi, totum pectus uni Christo dedicate. Cur hic felicitatem queritis, quę promissa est in cęlestis? Cur inanibus huius seculi uoluptatibus delinuti, negligitis æterna gaudia? Si uultis uere felices esse, hic sitis afflictis: si uultis æternum gaudere, hic plorate: si sine fine latari, hic flete. Stult- us iste & perniciosus risus uertatur in lucum salutarem: exitiale gaudium, commutetur in saluferum mœrorum. Inanis ista celsitudo conuertatur in humilitatem. Nemo semet- erigat in altum, quin potius deijcite uos ipsos in cōspectu dei, ipse sic deiectos eriget, ac ue- re sublimes reddet. Quanto minus ipsi uobis arrogabitis, tātō maiora largietur ille. Arro- gantia comitem habet liuorem, ex liuore nascitur detractio. Sceleratissimum autē superbie- genus, fratris famę detrahere, quo tu uidearis honestior: perinde quasi quis alienam faci- em luto conspergat, quo ipse uideatur formosior: alienā uestem sordibus contaminet, quo ipse uideatur cultior. Quid autē turpius, quā ut frater fratri detrahat, inter quos oportet omnia esse communia: an non secus quā si dextra manus sinistram mutilet, quasi futu- ra felicior, si peius habeat socium membrum? Et tamen qui uitant adulterium, qui fur- tum, qui peritium, detractioem non horrent, quasi leue sit crimen, cum hoc sit pernicio- sius, quo se magis tegit specie religionis. Nam qui in aliena uitia debacchatur, primum ui- detur ab his uitijs abhorre, quę in alijs detestatur: deinde simulat sese non liuore, non o- dio cōmoueri, sed studio probitatis. Et habet hoc uenenū suam etiam blanditiem. Mutua detractio facit, ut de utroq; peius sentiant ceteri, nec aliud uenenū pręsentius Christianę concordię. Iam qui obtreccat fratri, quicquid condēnat proximum, non solum facit iniuriam ei cui detrahit, uerū etiam legi cui detrahere, quāq; condēnare uidetur. Si frater est in- nocens, si non est lege uetitū, quod ille facit, qua fronte tu dānas, quod non dānat lex euan- gelicę? sin peccat, cur eū obtreccatrice lingua traducis, quę oportebat lege puniri? Lex eū- gelicę uetat, ne quos uicissim iudicemus, ne uicissim condēnemus, & sub legis prętextu nostris affectibus indulgeamus. Habebit is qui peccat suum iudicē, cur tu huius partes oc- cupas ante tempus? Non enim das operam ut corrigatur, sed ut traducatur. Itaq; quisquis obtreccat proximo, is aut legem cōdēnna, quod non corrigat turpia, aut detrahit, ueluti- nimium diluta lentęq; cutis officium occupat detractor. Habet mundus hic publicas leges coercendis sceleribus. At Christianę mansuetudinis est, studere corrigendis omni- bus magis quā iudicandis. Unus est legis conditor, qui potest & seruare & perdere. An hunc putas latere quid quisq; peccet? Tolerat ille fortasse peccantem, ut aliquando resipi-

Subditi et
go estote

Miseri estote

Nolite detra-
here alteru-
trum fratres
mei

Tom. 7

xx 2 scat

scat, tolerat ut suo tempore grauius puniat. Cur tu quilibet e plebe iudicas tibi iudicis partes? Cur ante tempus pronuncias? Monere fratrem est, rogare charitatis, increpare beuolentis est, sed obrectare pestilens, iudicare superbum. Si legi obtemperas, cur legis uices arroganter occupas? Si legi praes, non es obseruator legis, sed iudex. Qui legi praes, praes deo legis auctori. Is non sinet quicquam inultum, & nouit quid quatenus sit puniendum, qui solus nulli crimini est obnoxius. Tu quis es qui iudicas alteri? Condemas fratrem ipse grauioribus commissis obnoxius. Etenim tendis perdere, quem seruare non possis. Postremo in seruum alienum ius tibi uindicas, haud citra contumeliam domini communis. Resinque illum suo domino, qui solus iuste iudicat. Tu tibi iustum esse persuades, quod tibi distauerit ambitio, quod odium, quod ira, quod liuor, ac frequenter offenderis festuca in oculo fratris, cum trabem habeas in tuo. Nemo uirulentius detrahit alienam famam, quam qui longissime abest a uera laude. Nemo leuius fert alienam imbecillitatem, quam qui plurimum in uera pietatis studio profecerit. Iam qui tanto studio moliantur ea, quae sunt mundi, ne neglectis bonis caelestibus, uel ipsa uita huius incertitudine breuitateque debebat admoneri, dementiam esse in his bonis collocare felicitatem, quae ut contingant, tamen aliquoties a bitrio fortunae subito auferuntur, aut si illa non auferit fortuna possessori, mors ipsi possessorem eripit bonis. Hoc ita esse quum quotidianis discant exemplis, tamen uelut horum omnium oblitus, somniat longauitatem, & quasi semper uicturi, in plurimos annos sibi congerunt opes unde uiuant, quum hoc ipsum sit incertissimum, quam diu uicturi sint, certissimum autem sit, non diu uicturos, ac non potius uaticum sibi parant in eam uitam, quae nunquam est habitura finem. Agite stulti, quam igitur fronte dicitis, hodie aut cras proficiscemur in hanc aut illam ciuitatem, peracturi illic annum unum, faciurique lucrum amplum quod sufficiat in multos annos, quum incerti sitis quid futurum sit die postero? Vita per se breuissima tot casus, tot morbi reddunt etiam incertissimam, & uos ueluti pacii cuna morte, per maria uoluntatis ac terras, quo uaticum paratis senectuti, fortassis nunquam uenturae, quum nemo sibi crastinum queat polliceri. Quid ita uita huic fiditis, quasi rei firmam stabilique? Quae tandem est ista uita uestra, cui uni prospicitis, cui uni laboratis ac molimini? Nimirum uapor est ad breue tempus apparens, ac mox euanescens. Absit igitur istiusmodi oratio ab ore Christianorum: libemus, peragemus annum, mercabimur, lucrum faciemus, quasi uobis in manu sit euetus futuri. Vos in diem potius uiuite, a dei pendentes arbitrio, dicentes: Si dominus uoluerit, & si nobis uitam superesse uolet, hoc aut illud faciemus. Leuiter curanda, quae faciunt ad breue iuxta & incerta corporis uitam, sed omnis sollicitudo conferenda est ad eas res, quae faciunt ad uitam immortalem. Et tamen quum haec uita nihil habeat quo possitis tuto fidere, cum tot casibus, tot morbis sit exposita, cum tot erumnis sit obnoxia, cum tam sit euanida tamque fugax, tamen perinde quasi sitis immortales sic erigitis animos, & iuuentutis opumque fiducia turgetis. Diuini praesidii fiducia fortes & animosos esse, rectum est: caelestium honorum expectatione alacres esse, pius est: sed omnis ista exultatio qua uobis placetis de bonis, primam falsis, deinde mox auferendis, non solum impia est, uerum etiam stulta. Fortasse tolerabilis sit hoc in his, quibus persuasum est a maioribus, a rogo nihil hominis superesse, & excusatius tam auide fruuntur hac uita, qui non expectant aliam. Vos euangelica philosophia docuit hanc uitam esse negligendam, omnique studio properandum ad uitam illam caelestem, quae non opibus sed pijs factis paratur. Porro grauius peccat, qui cum ex euangelica doctrina sciat quid sit agendum, tamen corruptus malis affectibus sequatur eadem, quae sequuntur ij, qui Christum ignorant.

Scienti igitur
bonum facere

Agite nunc diuites, qui felicitatem uitaeque delicias, quas aeternas oportebat expectare in caelis, hic in terris occupatis praepropere, ponite cantus, omitte uoluptates, & insana gaudia. Si mentem habetis, plorate & ululate, reputantes aeternas illas calamitates, quae mox imminet uobis. Fingite ita aduenisse tempus, quod prope diem est uenturum, cum ablati sjs opibus, quibus nunc stultissime fiditis, sero sapietis, agnoscentes praclaras illas possessiones iam non esse uobis praesidio, sed pro fucata felicitate adesse ueram & aeternam calamitatem. Vbi nunc sunt opes, per fas nefasque congestae? Diuitiae uestrae putrefactae sunt, uestimenta uestrae tineis obnoxia facta sunt. Aurum & argentum uestrum aerugine uitiatum est apud parua & sordidum

& sordidum haeredem. Eaque aerugo testabitur uestram impietatem, qui malueritis situ perire, quam in usus egentium expromere. Harum rerum impendio poteratis emere uitam aeternam. Nunc defossi aeris exederit intima animarum uestrarum, non secus atque ignis. Sed frustra quae macerabit uos male seruatae pecuniae poenitudo. Duplicabit infelicitatem uestram, quod male parata male seruastis. Pro misericordia dei, quam licebat opum iactura merari, collegistis uobis iram & ultionem diuinam. Non solum non fuistis benigni in fratrem egentem, sed tenuem debita quoque mercede fraudastis. Ecce fraudatus sua mercede messor qui sudans demersit segetes uestras, clamat ad deum, & uindictam flagitat, & ita clamitat, ut uox illorum penetret in aures domini sabaoth, qui uobis etiam est formidandus. Non poterant illi uisceribus potentiores, non audiebantur ab homine iudice, qui fere fauet opulentioribus, obticebant illi, sed ipsa impietas uociferatur apud iudicem deum, qui nec meruit opulentos, & oppressi pauperis iniuria ad se pertinere putat. At uos nihil interim commouebat pauperum esurientium & sitiendum calamitas. Alienus sudor uos aiebat. Aliena fames ac sitis uos saginabat. Illi ringebantur, illi algebant, illi fame sitique enecabantur. Vos interim suauiter & in delicijs uitam transigebatis in terra, lasciuiebatis, & omni uoluptatum genere palcebatis animos uestros, agitantes quotidiana conuiuia, non minus splendida, quam alij solent festo die maciata uictima. Neque contenti fraudasse pauperem, eodem nactis & occidistis innocentem non reluctantem. Putastis hoc uobis impunitum fore semper, quod apud homines impune licebat. Homicidij genus est tenues suo fraudare uictu. Nec ea tamen crudelitas sufficiebat immanitati uestrae. Sitiebatis illorum sanguinem, & innocentium supplicijs palcebatis animos uestros. Nunc rebus in diuersum uersis illi fruuntur aeternis uoluptatibus, uos breues & insanas delicias aeternis cruciatibus luitis. Proinde fratres ne despondeatis animam, ne uos poeniteat sortis uestrae, ne diuitibus, quibus hic res uidentur ex sententia succedere, inuideatis: ne quam moliamini uindictam in illos, sed toleretis usque ad aduentum domini. Nunc sementis tempus est, tunc metendi tempus erit. Non dum apparent praemia pietatis uestrae, sed tamen in tuto sunt suo tempore reddenda. Ecce qui terram colit, quantum laboris sumit suo interim impendio, nimirum expectans futurum ut terra suo tempore multo cum foenore reddat quod accepit. Et tamen terra prouentus non usquequaque certus est. Ni caelum faueat, pluuia tempestiua, quae solum proscillum humectet, & serotina quae grandescens segetem ab aestu tueatur, luserit operam agricolae. Atqui quum hic bona spe fructus temporarij diuturnos toleret labores, neque possulet, ut protinus appareat quod seminauit: quanto magis equum est, uos ob immortalitatis fructum, huius uitae incommoda patienter ferre, praesertim cum uestra merces in tuto sit, modo uos interim bonam sementem feceritis? Et uos igitur ad exemplum agricolae, bona certa quae spe confirmate & obdurate animos uestros, neque uindictae cupidum, neque in pijs operibus lassescentes. Aderit dominus, & impios ulturus, & uos pro temporarijs afflictionibus immortalitate donaturus. Nec procul abest ille dies, ueniet citius expectatione. Proinde fratres mei, ne quis uideatur infelici or, quod pluribus malis affligitur, neque quis inuideat ei, qui mitius habet. Nec enim ille qui grauiora patitur a deo destitutus est, sed exerceat ad maiora praemia: nec hic ideo deo charior est, quod rebus utatur tranquillioribus, sed esse uult aliquos, quorum pietas subleuet aliorum calamitates. Ne sit igitur inter uos impius ille gemitus, index liuoris ac diffidentiae, ut ne condemnemini: nam huiusmodi gemitus animi praeludia sunt uergentis ad desperationem: consoletur uos ipsa temporis breuitas. Ecce iudex ad fores adiit, in promptu sunt praemia sua cuique pro meritis actae uitae. Interim sanctorum patrum exemplis succite animos uestros: si uobis solis ista contigissent, erat fortasse quod admiraremini. Grauiora passi sunt prophetae, qui promebant impijs oracula dei. Ut tum non ferebant impij diuites uaticinia prophetarum, ita nunc non ferunt doctrinam euangelicam, uidelicet ad ueram et pugnantem ipsorum studijs. Nemo tamen illorum sortem deplorat, nemo iudicat infelices, quod carceres & coepedes perpessi sint, quod uarijs cruciatibus enecti: sed felices ducimus, deoque charos, quod ob iustitiam occisi sint. Audistis nobile patientiae exemplum iob. Quantum malorum ille pertulit, impetente satana? Spectastis certamen, sed spectastis & uincens praesidio domini, cuius bonitate pro singulis malitia satanae ereptis recepit duplicem. Non destituerat dominus athletam suum, sed obiecit tot malis, restatam ac spectatam esse uoluit illius patientiam: sed misericors dominus, ac natura propensus ad clementiam,

Theauris
suis uobis iram

Patientes igitur
estote usque
ad aduentum
domini

Nolite ingemere
fratres

Ante omnia
autē fratres

alienam maliciam nobis uertit in cumulum lucrumq; felicitatis. Sit animus uester purus ac simplex, & animo respondeat oratio. Nemo fucatis uerbis imponat proximo, sed in primis fratres mei nolite iurare, ne paulatim assuecatis peierare. Inter Iudæos & Ethnicos fidei causa interponitur iusiurandū. Inter Christianos, qui nec diffidere debent cuiquam, neq; uelle fallere, superuacaneum est iusiurandum. Affinis est autem peierandi periculo, quisquis assuecit iurare. Neq; solum religiosum uobis iurare per deum in negocijs humanis & leuiculis, uerum etiam ab omni genere iurisiurandi tēperate, ut neq; per cœlum, neq; per terram iuretis, aut aliud quodcūq; quod uulgo sanctum ac religiosum habetur. Quisquis audebit mentiri iniuratus, idē & iuratus audebit si libeat. Porro qui bonus est fidet etiam iniurato, qui malus, diffidet etiam iurato. Inter uos autem euangelica simplicitate præditos, nec diffidentiae locus est, nec fallendi studio. Sed sermo uester simplex, non minus habeatur uerax ac firmus, quam quodcūq; quamlibet sanctum Iudæorum, aut paganorum iusiurandum. Quoties confirmatis aliquid, ex animo confirmate, & re præstate quod dicitis. Quoties negatis aliquid, ex animo negate, nec aliud sit in peiore, quam sonat in ore, ne sit in uobis simulatio, quum sitis ueritatis discipuli. Quod si quis afflictus est inter uos, ne confugiat ad huius mundi remedia, ad anulos, ad incantamenta, ad balnea, reliquaq; lenimenta mœroris, sed ad preces uersus erigat animum in deum cum summa fiducia, & experietur præsentaneum mœstitiæ leuamen. Rursum si quis est æquo animo in rebus prosperis, ne semet effert insolenter aut inepte gestat, sed sanctis hymnis celebret autoris dei benignitatem. Iam si quem affligit aduersa ualetudo, ne confugiat ad magica remedia, ne uim immensam pecuniæ consumat in medicos, quorum curatio frequenter est eiusmodi, ut præstet æquo animo uita decedere, sed accersat ad se seniores Christianæ congregationis. Hi suis pro ægroto precibus ad deum, unguant eum oleo, non adhibitis precaminibus magicis, quemadmodum ethnici solent, sed inuocato nomine domini nostri Iesu Christi, quo nullum est incantamenti genus efficacius. Adsit autem precibus fiducia, & audiet deus seruabitq; laborantem. Neq; solum restituetur ei sanitas corporis, siquidem expediat ægroto: uerum si forte fuerit peccatis obnoxius, ut plerūq; morbi corporis ex animi malis oriuntur, remittentur ei ad seniorū preces, si modo fides cōmendat et hos qui precantur, & illum pro quo deprecantur. Et quoniam uita humana non constat sine leuibus & quotidianis offensis, conueniet uti quotidiano remedio, ut uos uicissim mutuis precibus subleuetis suum quisq; delictum agnoscetes. Ita demum ualebit remedium, si morbum agnoscas, & opem implores. Superstitiosi putant occultam inesse uim incantamentis & precaminibus suis, sed re uera plurimū ualet hominis iusti deprecatio, quæ per fidem nihil non impetrat à deo. Hac lege nobiscum pactus est Christus, ut quicquid ipsius nomine petierimus cum fiducia, impetremus, nisi tale sit, ut expediat non impetrari. Quæritis huius rei documentum? Helias homo purus erat, mortalis erat, quemadmodum & nos, & tamen ad huius preces non pluit super terram annos tres, & menses sex. Rursum orauit, ut plueret, & mox cœlum uelut auditis precibus dedit pluuiam, terraq; produxit fructum suum. Si precibus unius p̄ij uiri cœlum obtemperat, uelut incantatū, mirum est, si deus ad ignoscendum facillimus placatur precibus multorum. Iam illud perpendite fratres, si pium est, si Christianæ charitatis est, cōmunibus precibus subleuare morbum corporis alieni, quanto magis par est, ut animi morbo laborantibus subueniamus? Neq; enim magnum est hoc impetrare precibus, ut huic aut illi mors aliquanto serius accidat, omnino tamen aliquando uentura, sed magnum est uita se mortem animi. Itaq; si quis extiterit inter uos, qui aberrat ab euāgelica ueritate, siue nimirū adhuc adhærens legi Moisaicæ, siue paganissimi à maioribus traditi pertinax cultor, ne quis hūc existimet cōuictis exagitantū, sed huc potius oportet omnibus studijs adniti, ut cōuersus resipiscat ab errore suo. Quisquis enim hoc fecerit, magno sacrificio demerebitur deum, qui non optat mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Rem enim magnam præstat, qui seruat animam à morte, fratrem liberans à peccatis, per quæ morti tenebatur obnoxius. Nec interim is carebit suo præmio, siquidem Christus uicissim huic peccata condonabit etiam quamlibet multa, qui fratrem ab exitio reuocarit.

Tristatur
autē aliquis
uestrum

R. D. D. MATTHAEO CARDINALI SEDVNENSI, COM.
Valesij, Des. Erasmus Roterodamus, S. D.

Vper Iacobum dedimus & Latine loquentem, & explanatius, nūc Ioannem damus, ut & nos paulatim carpamus operis parteis, nec tuam celsitudinē negocijs imperialibus occupatissimam obruamus, si quod tamen datur tempus uacuum hisce nostris lucubrationibus cognoscendis. Bene uale uir eximie. Louanij VIII. Id. Ianuarias.

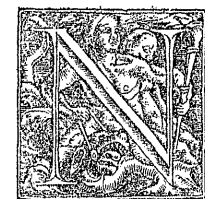
IN EPIST. IOANNIS PRIMAM ARGUMENTVM,
per Des. Erasmus Roterodamum.

HANC Epistolam esse Ioannis apostoli, qui scripsit euangelium, uel ipse sermonis character arguit. Multus est in mentione lucis ac tenebrarū, uitæ ac mortis, odij & charitatis, in iteradis uerbis, uelut exceptis ex sermone proximo. Quod genus est illud (ut exemplo quod dicimus fiat dilucidius) Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo, quoniam omne quod in mundo est, &c. Ac mox. Non est ex patre, sed ex mundo est: & mundus transit. Quoties hic iteratur mundus: Postremo est in toto huius sermone quiddam minus astricū, ac fufius q̄ in sermone reliquorū apostolorum. Est autē dilucidior epistola quam ut egeat argumento, quemadmodum & duæ sequentes.

IN EPISTOLAM IOANNIS PRIMAM

PARAPHRASIS PER DES. ERASMVVM ROT.

NEQVE de rebus mediocribus, neq; de leuibus aut incōpertis uobis scribimus fratres charissimi, sed de re noua: uerū ita noua nobis, ut apud deū fuerit ab æterno. Is est sermo dei, Iesus Christus idē deus & homo: qui cum nunquā non fuerit dei filius, nuper uoluit esse uirginis filius: & qui iuxta diuinam naturam erat humanis oculis inuisibilis, dignatus est humanum corpus assumere: dignatus est inter homines uersari familiariter, ut nos ab ignorantiae nostræ tenebris subueheret ad lucem euangelicæ cognitionis, & quem coram oculis corporeis cōspeximus, inciperemus & mentis oculis intueri. Postulabat quidem humani cordis incredulitas, ut crassis experimentis fides astrueretur ueritati: sed tamen illorum pietas ipsius uoce prælata est, qui cum nec oculis uidissent Christum, nec manibus contrectassent, tamen certissima persuasione crediderunt eum esse dei filium, & unicum humanæ salutis autorem. Nostrum est igitur quod sensibus corporis compertissimum habemus narrare ijs, quibus uidere non contigit: & tamen expedit credere, quod nulli sit speranda uita, neq; salus æterna, nisi qui credat euangelicæ doctrinæ, cuius nos & testes sumus & præcones. Non est humanus sermo, neq; leuis momenti, sed diuinus est & cœlestis, uitam æternam cōferens ijs, qui præbuerint aures morigeras, ac liberans à morte peccatorum, à quacūq; religione, à quocūq; uitæ genere sese huc cōuerterint. De hoc quod referimus, optima fide referimus, nimirū quod assidui sectatores nostris auribus audiuius, oculis nostris uidimus, nec uidimus tamen procul, aut in trāsitu, sed coram ad plenū perspeximus. Ad faciendā fidem hi duo sensus principes sunt, atq; si id quoq; parū est, non solum audiuius doctē, precantem, imperantem uentis ac dæmonibus, patrem non semel attestantē filio, non solum uidimus ædentem miracula, morientem ac resurgentē: uerum etiā hisce manibus cōtrectauimus. Siquidem rediuiuus à morte, quo plenam faceret fidem se non esse spectrum inane, sed eundem hominem uiuum, quem prius uideramus mortuū, præbuit se nostris manibus contrectandum, & admotis digitis nostris, ostendit uulnerū cicatrices. Mortuū erat mortalium genus, nimirū uitis ac peccatis obnoxium: ille pro nostris sceleribus dependit mortē, ut illius beneficio iam uiuamus innocentia. Diffidebamus & nos, cū mortuū, cū sepultū cerneremus, sed ille

De uerbo
uitæ

uidimus et
perspeximus

Et uita mani-
festata est

reuiuiscens spem certam uitae nobis attulit. Nulla erat mortalibus aeternae uitae spes, nisi ille se nostris oculis ingessisset, nisi certissimis experimentis omnem dubitationem nobis ademisset. Homo poenas luit pro nostris peccatis, sed idem deus largitur immortalitatem ipsi fidentibus. Semper ille uiuebat apud patrem, semper haec uita nobis erat per filium decreta, sed nondum erat hoc consilium orbi proditum, licet ex prophetarum oraculis id ueluti per somnium expectabat natio Iudaeorum, sed sola. Interim regnabat mors, uita latebat. Alij spem suam fixerant in Mose, alij in mundana sapientia, sed salus ac uita omnium gentium erat Iesus Christus, sermo dei patris, magister innocentiae & immortalitatis largitor. Neque enim uiuit, nisi qui pie uiuit, neque uero mortem effugit, nisi qui consequitur immortalitatem. Is se tandem per seipsum patefecit orbi, omnibus sensibus humanis semet exhibens, atque ita insinuans se in animos hominum. Nos autem ideo uoluit esse spectatores ac testes omnium, quae gesit in terris, ut nostro praeconio cum fide diuulgarentur per uniuersum orbem terrarum: ut quemadmodum nos per Iesum sumus assequuti uitam ac salutem, si modo perseverauerimus in doctrina euangelica, ita & uos nobiscum ueniat in societatem & consortium huius salutis, si quod ab ipso non audistis neque uidistis, nostra praedicatione discitis, nostro testimonio creditis. Non sumus neque uani testes, neque ultronei. Mandauit ille, ut fidei testes essemus, & testificamur apud omnes magno capitis nostri discrimine, nec aliud, quam quod omnibus corporis sensibus habemus compertissimum. Nos felices, quibus aures & oculi fidem fecerunt, sed uos nihilo minus felices, si testibus illius fidem habueritis. Nostra fides conglutinauit nos Christo, reddiditque filios deae membra Christi: uita quoque fides inseret uos eidem corpori, ut nobis societate fidei coniuncti, constituatis unum corpus. Itaque fiet, ut non solum unanimes simus inter nos, uelut unius corporis membra, uerum etiam pacem ac foedus habeamus cum Iesu Christo, & per hunc cum patre illius deo, a quo prius dissidebamus: ut quemadmodum filio cum patre summus est consensus, & omnium rerum communio, ita & nos per consensum euangelicae professionis coagmentemur in unum corpus Christi, participes futuri bonorum omnium capitis nostri. Scio uos gaudere de tam felici contubernio, sed haec scripto refrico uobis, quod plenius etiam gaudeatis, si non sibi quisque tantum de sua salute gratuletur, sed omnium felicitas singulos afficiat uoluptate. Facit enim hoc Christiana charitas, ut quisque de bonis alienis non secus gaudeat, ac de suis. Quo pluribus erit communis haec felicitas, hoc erit uberius singulorum gaudium. Inter nos non constabit unanimitas, nisi ad sit glutinum mutuae charitatis. Cum deo pacem habere non possumus, nisi capiti nostro Iesu Christo respondeamus: quicquid habet ille, patri fert acceptum, nos quicquid habemus Christo feramus acceptum oportet. Christus lux est uera a patre lucis omnis proficiens. Nos esse Christi membra non possumus, nisi lucidi simus: nec lucem habere possumus, nisi in illum transformemur, & in illius consortio iugiter perseueremus. Veritas & innocentia lux est animi, peccata praeruptae cupiditates tenebrae sunt: ubi lux est, ibi uita est, ubi tenebrae sunt, ibi mors est. Quid igitur est quod uobis annunciamus, quo plenius gaudeatis: nimirum hoc est, quod ab ipso etiam audiuius, & auditum uobis comunicamus: quod deus, quia totus ac sua natura bonus est, totus sapiens, totus purus, totus etiam lux est, & uita, neque quicquam est in illo tenebrarum. In nobis non itidem est, sed ex nobis ipsis multum habemus caliginis: si quid habemus lucis, hoc totum illi debemus cuius gratuita benignitate liberati sumus a pristinis peccatis, liberati ab ignorantiae prioris tenebris, per euangelicam doctrinam didicimus pie uiuere ad Christi capitis exemplum. Si quis gloriatur, se per baptismum insitum esse corpori Christi, & per hoc societatem habere cum deo patre: cum interim ueretur adhuc in erroribus ac uitis uitae pristinae, plane mentitur. Etenim cum (ut dixi) deus absit ab omni consortio tenebrarum, qui potest cum hoc ullum habere commercium, qui totus adhuc ueretur in errore, uitisque pristinis: Errat enim tota uita, qui se putat innocentiam assequi posse, nisi per Christum: errat rursus, qui satis esse putat baptismum lotum esse, nisi per innocentiam uitae professioni suae respondeat: errat qui hoc sentit, mentitur qui dicit. Christus autem ueritas est, cui nihil commune cum mendacibus. Primus ad lucem gradus est, agnoscere suas tenebras, primus ad innocentiam profectus, agnoscere sua peccata. Vultis igitur audire, quo argumento cognoscere possimus nobis esse uerum

Vt gaudium ue-
strum sit ple-
num

esse uerum cum deo consortium: nimirum hoc, si quemadmodum ille lux est, omnis caliginis expers, ita nos ad exemplum illius ab omnium errorum, ac uitiorum tenebris abstinebimus, ad lucem euangelicam uitam omnem atemperantes: & si quemadmodum filius summam habet concordiam cum patre, ita & nos innocenter uiuentes unanimes simus inter nos. Non imputabit nobis pater ueteris uitae commissa, quae semel abolita sunt uniuersa precioso sanguine filij ipsius Iesu Christi, si modo nos in reliqui ab omni peccato temperemus, quod quidem in nobis est. Omnes sordes abluit sanguis Christi, & ab omnibus abluit: sed non abluit, nisi agnoscentes sua mala. Quod si negauerimus nos obnoxios esse peccato, nos ipsos fallimus, in errore uersamur, in tenebris agimus: & Christus qui lux est, qui ueritas est, in nobis non est. Etenim si uere in nobis esset, discerneret hanc arrogantis ignorantiae caliginem. Quod si post acceptum baptismum continget, in aliquam culpam ex infirmitate humana relabi, lucemque nostram ceu nebula quae piam obscurarit: cauendum est, ne nos arrogantia longius ac longius semotos a luce reducat ad pristinas tenebras. Sed adnitendum, ut per modestiam admoveamur luci, caliginem omnem dispulsuram. Si quid obiter deliquerit frater in fratrem, alter alteri condonet offensam, ut deus uicissim condonet illis, quae in ipsum admittuntur. Siquidem hac lege deus pollicitus est nobis se remissurum, quicquid in illum deliquimus, si fraterni delicti gratiam faciamus, ad extremum usque quadrantem debitum exigens ab eo, qui domini clementiam expertus, se parum clementer praebuerat in conferu, uidelicet eum indignum iudicans diuina misericordia, cum is semel gratis uniuersa commissa condonarit, qui leuem offensam condonare recuset ei, in qua ipse quotidie uel peccet, uel peccare possit. Facile ignoscat delinquenti, qui repetet quam multis modis ipse delinquat & in deum, & in proximum. Atque ut difficillimum est homini praestare, ne quid peccet, ita facillimum est mereri delictis huiusmodi mutua condonatione. Ignosce tu proximo, & proximus uicissim ignoscat tibi, & utrique uelut ex pacto ignoscat deus. De his loquor erratis, quae & inter bonos incidunt, sed homines tamen, quaeque lucem euangelicae ueritatis offuscant magis, quam extinguunt. Nam deus auertat, ut homicidium, aut adulterium, aut sacrilegium incidat in uitam eorum, qui semel cooptati sunt inter filios dei. Nihil autem magis inuitat dei misericordiam, & mitigat iram, quam si quis apud deum agnoscat peccatum suum. Si ferox etiam homo condonat agnoscenti delictum, quanto magis id faciet deus, quouis homine clementior: Natura propensus est ad misericordiam, & hac conditione nobis pollicitus est uenia: Remittite, & remittetur uobis. Si non ignosceret, quia bonus est: ignosceret, quia iustus est, ac bonae fidei. Tu modo praesta conditionem praescriptam, ille non obliuiscetur pacti. Si nos ex animo condonauerimus proximo, qui nos offendit, deus uicissim nobis condonabit, non solum unam aut alteram noxiam sed omnia peccata: modo pro uiribus admittamur, ut aliquando simus immunes ab omnibus uitis. Id si nos ad plenum non poterimus assequi ob humani corporis fragilitatem, ipse tamen de sua benignitate supplebit, quod deest nostris uiribus, ac repurgabit nos ab omnibus commissis nostris, qui fortassis ob hoc ipsum patitur in nobis residere nonnulla uestigia pristinae uitae, ut agnoscamus imbecillitatem nostram. Siquidem plus illi placet peccator sibi displicens, quam iustus sibi placens. Vult ille salutem hominum suae misericordiae ferri acceptam, non meritis nostris. Iamque testatus est neminem esse mortaliu in terris, qui non alicubi labatur. Quod si nos negauerimus in nobis esse peccatum, deum mendacem facimus, qui mentiri non potest, etiam contradicimus, cui quisquis contradicit, mentiatu oportet.

Si cōfiteamur
peccata nostra.

Fidelis est &
iustus

CAPVT II

HAE C scribo filioli mei, non ut paratae clementiae fiducia peccetur licentius, sed ne quis omnino peccet, quantum in nobis est. Postea quam Christus semel nobis omnia commissa condonauit, huc oportet omnibus studiis eniti, ut innocentiam seruemus illibatam. Et tamen si fors euenierit, ut relabamur in aliquod peccatum, non est quod desperemus de uenia. Deum habemus exorabilem, & apud hunc habemus patronum amantem ac fidum, qui nihil non impetrat a patre filius, ac nobis ex animo beneuult, qui semetipsum impendit seruandis nobis, modo nobis ipsi penitus atque ex imis praecordijs displicuerimus, & rursus ad meliora nitamur. Solus ille non habet quod ipsi condonetur, & interpellat pro peccatis membrorum

brorum suorum, ac patrem offensum nobis reconciliat, propitiumque reddit: neque nobis solum, qui iam illius doctrinam sumus amplexi, sed uniuerso mortalium generi, si modo pectore sincero sese peccatores esse fateantur, & innocentis uitae propositum suscipiant, susceptum urgeant, ac mordicus retineant. Non enim ideo nos liberat baptismus ab obseruatione Mosaicae legis, ut in posterum impune peccemus, sed ut tenacius adhaereamus euangelicae charitati, quae plus impetrat a uolentibus, quam extorquet tot Mosi leges ab inuitis. Multa compendio praecipit, qui praecipit charitatem erga proximos, qualem ipse praestitit nobis. Non adigit ad se redamandum, sed inuitat, sed prouocat, sed inflamat. Quisquis uere deum nouit, non potest illum non uehementer amare. Nec enim quisquis deum ore profitetur, deum nouit: sed qui charitatis euangelicae flamma succensus, uolens ac lubens praestat, quod ille prior praestitit, ut & inimicis beneficiamus, ut pro salute proximi, non dubitemus uitae subire discrimen, is se declarat nosse deum. Quod si quis iacet se nosse deum ob hoc, quod catechumenus didicerit mysteria fidei, quod baptizatus illius nomen professus sit, nec interim imitatur illius charitatem: mendax est, nec adhuc deum plene didicit, qui non cognoscitur, nisi fidem imbuat charitas. Quisquis autem mentitur, in hoc non inhabitat Christus, qui est ipsa ueritas: & quisquis hunc non habet in se manentem, non est uiuum membrum corporis eius. Fides absque charitate res est inanis ac mortua. Porro charitas ociosa non est, nihil omittit eorum, quae nouit esse grata ei, quem amat. Christus negauit se agniturum discipulum, qui sublata cruce se non sequeretur, perfecta charitatis uestigijs ingredientem. Huius igitur sermonem qui seruat, is ipsa re declarat se tenere perfectam, uereque euangelicam charitatem. Hoc experimento cognoscemus quod in illius corpore sumus, quod illius spiritum hausimus. Quid tu te iactas, ut Christi membrum, quod per baptismum receptus es in gregem Christianorum: Non est ociosa, non est delicata professio. Non professio facit uerum Christi membrum, sed imitatio. Qui profitemur ore se renatum in Christo, debet illius uestigijs ingredi. Non uixit ille sibi, non sibi mortuus est: totum se nobis impendit, in omnes beneficis fuit, nulli regessit conuiuium, sed in cruce fixus, pro ijs qui probra congeriebant in ipsum, patrem deprecatus est. Haec est euangelica perfectaque charitas, quam facitis oportet amulari, qui se profitentur Christi discipulos. Charissimi non est nouum hoc praecipitum de charitate, quod scribo uobis, sed iam olim hoc prodidit & lex Mosaica, uel per hanc potius Christus, qui suum praecipitum renouauit in euangelio, & sic renouauit, ut illud peculiariter suum faceret. Hoc, inquit, est praecipitum meum, ut diligatis inuicem sicut dilexi uos. Neque nouum est igitur neque meum praecipitum, quod nunc trado uobis, neque uobis haec statenus inauditum: sed hoc ipsum est, quod uobis in ipso statim initio tradidimus ex autoritate Christi. Sed idem rursus nouum est, quod nunc scribo uobis. Verus erat, sed antiquatum moribus hominum. Iudaei memoriter tenebant: Diliges dominum deum tuum, diliges proximum tuum, sed suo quisque compendio seruiebant. Christus hoc nobis renouauit, plus etiam nos diligens quam seipsum, & diligens non proximos, sed hostes, sed auersos ac malo dignos. Id tamen scio uobis quondam auditum, tamen crebra iteratione subinde renouandum, ut altius insideat animo, quod est euangelice professionis caput. Verum erat praecipitum hoc in Christo, qui quod docuit praestitit. Sed uerum non erat in uobis, donec laborabatis odio proximi, donec conuiuium conuiuium, iniuriam iniuria pensabatis. Nunc & in uobis uerum est, postea quae exorta uera lux euangelicae doctrinae dispulit tenebras uitae prioris, docuitque non esse deo gratum, nisi qui bonos amaret ob Christum, & malos diligeret in hoc, ut conuerterentur ad Christum. Hanc doctrinam qui sequuntur in luce ambulant, nec offendunt in tenebris malarum cupiditatum. Odium proximi caliginem offundit animo. Proinde qui sic lotus est ac professus Christum, ut non desierit odisse fratrem suum, is falso se credit in luce uersari, cum adhuc sit in tenebris. Neque enim huic deus remittit peccata, qui non remittit fratri suo. Neque enim satis est reliquisse furtum, adulterium, & homicidium in baptismo, nisi simul ex animo reuellatur omnis similitudo, & in odij locum succedat charitas. Qui perseverat in amore proximi, is manet in luce, qui est Christus Iesus, nec impingit uelut in tenebris ambulans: nam adeo neminem laedit uera charitas, ut omnia sufferat, omnia uertat in bonum. Rursus qui odit fratrem, etiam si desit immolare simulachris, etiam si desit esse foenerator, aut sacrilegus, tamen

Et hoc scimus
quia cognouimus eum

Qui autem seruat uerbum

Charissimi non mandatum nouum scribo

tamen adhuc in tenebris est, & obseruans caeca cupiditati, in tenebris ambulat, neque ueritatem rectam uitam ad salutem, quam illi prae luceat euangelium. In causa est, odij fratrum caligo excacauit oculos eius. Vbi regnat odium, ibi caecum est iudicium. Ego uos omnes materna charitate prosequor, & ob id scribo, partim gratulas felicitati uestrae, partim adhortans, ut ad meliora proficiatis. Omnibus uobis gratulor, ut charissimis filiis, quos per semen euangelicae doctrinae regenui Christo, quia uobis condonata sunt peccata uitae superioris, & gratis condonata sunt, non ob aliud nisi quod professi estis nomen domini Iesu Christi, ut meminertis huius exemplo gratis item condonare suo quisque proximo. Scribo uobis, quos non tam aetatis progressus, quam morum grauitas, & erga iuniores pia sollicitudo patrum uocabulo dignos reddit, gratulans uobis quod non solum uulgari prudentia praediti sitis, qua senes ob usum rerum fere commendantur, & imperitis iuuenibus rectius consulunt: sed quod cognouistis Iesum Christum salutis auctorem, qui non solum longaeuus est, uerum etiam semper fuit apud patrem. Aeternum nouistis longaeui, & quo plenius hunc nostis, hoc diligentius eum praedicatis aetati rudiori. Multa uetera meminerunt ac tenent senes, uos eum tenetis, qui fuit ante tempus omne. Scribo uobis adolecentes, qui uigore fidei superastis satanam improbum, & importunum. Vulgus iuuenum hoc uidetur felix, quod robore corporis nemini facile cedant. Vos feliciores, qui robore mentis, nec uoluptatum illecebris, nec ullis mundi terroribus potueritis superari. Aliorum uirtus emicat in bello, uestra uirtus clarius emicuit aduersus insulsum daemonum, carnis & mundi. Scribo uobis pueri, qui tamen si per aetatem nondum sapitis pericula rerum mundanarum, tamen hoc iam nunc estis assequuti, quod uobis aeternam conciliet felicitatem. In alijs infantibus primum mentis specimen est, si patrem agnoscant, uos nouistis patrem caelestem, per quem estis caelo renati. Tueatur quisque quod habet, & proficiat in eo quod habet. Ob hanc causam & gratulor singulis & comonefacio singulos ordines ac status, ut agnoscentes felicitatem uestram, agatis gratias auctori deo, & memores quod peruenire oporteat, semper enitami ad perfectiora. Repetam igitur ne queat elabi. Scripsi uobis patres, quia nostis eum qui nec initium habet, nec finem, ne quid uos commoueat huius uitae desiderium ad aeternam properantes uitam. Scripsi uobis adolecentes, quod mollitiem aetatis animi robore superastis, quodque constanti peccatore sermonem euangelicum seruastis, & opitulante Christo superastis diabolum per uicacem humani generis hostem. Perseuerate in uictoria, pergite contemnere, quod haecenus contempsistis, magis ac magis amate, quod amare coepistis. Sollicitat mundus falsis honorum fluxorum simulachris, territat inani falsaque specie malorum. Vos ea terreant quae uere mala sunt, nec unquam finem accipiunt. Eaccapiant, quae uere bona sunt, & finem nesciunt. Lucem euangelicam sequentes amate caelestia, quae pollicetur caelestis ille pater, cui per Christum estis renati. Fugite tenebras malarum cupiditatum, per quas mundus hic inescat fucatis bonis. Fieri non potest ut utrumque simul ametis, utrumque simul seruiatis. Nihil conuenit deo cum mundo, nihil luci cum tenebris: quisquis amat mundum, excidit a charitate dei patris. Non hunc mundum dico, cuius opifex est deus, in quo uelimus nolimus uiuimus. Improbis cupiditates rerum inaniu, in quibus hominum uulgus constituit felicitatem, uerorum honorum oblitus, mundum appello. Non uos locus quamlibet semotus, non uos cultus, non cibus, non uos titulus eximit a mundo, sed animus purus ab his, quas dixi, cupiditatibus. Quid autem habet hic mundus, quod non sit exitiabile? Tria sunt quibus potissimum imponit stultis & incautis, uoluptas carnis, iritamenta oculorum, & fastus strepitusque uitae. Obicit enim praestigias quasdam inaniu uoluptatum, quibus ad tempus corporis sensus demulceat, ut interim animus a caelestium honorum studio auocetur. Nam huiusmodi honorum cupiditates suggerit spiritus ille caelestis, quem deus pater impartit filiis suis uere per Christum renatis. Habet & satanas suum spiritum, per quem suggerit perniciosum amorem rerum neque uerarum neque perennium: qui sese huic mundo deuouerunt. Suggestit ueneris mala gaudia, quae stulta foedaque prurigine membra corporis titillent. Suggestit edulcorum ac potus cupedias, quae gulae palatoque blandiantur. Suggestit ocij somniisque dulcedinem, quo magis situ torpescat animus. Suggestit lasciuas cantiones & impudicas fabulas, quibus aures deliniant. Suggestit formam illecebras, & uaria spectaculorum genera quibus oculos oblectet. Suggestit honorum pompas, ac diuitiarum strepitus, ambitionis iritamenta. Denique nulla non parte

Scribo uobis
filioli

Nolite diligere mundum
neque

mentes

mentes hominum à ueris aeternisque bonis auocat ad inania honorum simulachra. Horum cupiditate qui capitur, sciat se non incitari spiritu patris celestis, sed spiritu mundi. Mundus, ut constat elementis temporarijs, ita nihil præbet nisi mox periturum. Deus ut est æternus, ita largitur æterna præmia. Ergo qui pendet à mundi præsidijs, euanidam quandam ac mox auferendam felicitatem sectatur, quam frequenter & hic aufert casus præter opinionem exortus, aut senium eripit. Certe mors, nulli non uentura, tollit totum illud falsorum gaudiorum somnium. Subducta materia, perit uoluptas & succedunt dolores. Sublato homine pereunt omnia, & succedit cruciatus æternus. Ceterum qui patri obtemperat uocanti ad amorem uitæ celestis, huius felicitas nullum est habitura finem. Nescit enim finem, qui illam largitur. Innoxius huius mundi cõmodis utendum pro tempore, sed parce, sed moderate, ad necessitatē naturæ, non ad uoluptatem libidinis. Ceterum summum animi studium ad res æternas uertendum est, ad quod etiã oportet referri ceterarum rerum usum. Nondum apparet piorum felicitas, sed ea patefiet in aduentu domini nostri Iesu Christi. Videntur interim hic suauiter agere impij, sed imminet illis æterna calamitas, idque breui. Videtur enim adesse tempus illud extremum, quo mutatis rerum uicibus, cum Christo regnabunt hi, qui nunc ob Christum affliguntur, ac ad nihilum redigentur, qui nunc Christo rebellant. Audistis uenturum antichristum, qui omnibus huius mundi præsidijs ac præstigijs armatus, belligeretur aduersus Christum, moxque antichristo reuictio liberabitur omnibus malis corpus Christi, & onerabuntur omnibus malis membra diaboli. Huius igitur antichristi aduentus, de quo uobis prædictum est ab apostolis, haud longe uidetur abesse. Intantum enim inualuit hic mundus aduersus doctrinam euangelicam, ut iam nunc complures esse cœperint, qui uocabulum antichristi mercantur, quorum & uita & doctrina, & studium omne Christo aduersetur. Quid enim aliud huiusmodi quam antichristi illius anteambulones uidentur, & uenturæ tempestatis extrema præludia: Minus enim lædunt Christi populum, qui prorsus à Christo sunt alieni, quam hi, qui semel in illius castris uersati, mox transfugæ facti, Christi præsidijs & armis Christum oppugnant. Simulant enim etiam ea, quæ in Christianis declarant Christi uirtutem, sanctorum, doctrinam, auctoritatem, miracula. Atque hi quidem exierunt e nobis, uerum nihil est quod uos magnopere perturbent: uersabantur inter nos, sed nostri non erant. Hostes erant Christi, etiam cum in illius castris agebant. Quod si uere nostrarum fuissent partium, perpetuo perseuassent apud nos. Titulo cultusque Christum profitebantur, ceterum animo mundum adamabant. Et idcirco cum uentum est ad tempestates persecutionum, cum ad incendium afflictionum, prodidit semet quales antea fuissent. Nunc à nobis semoti subleuant nos, ueluti corpus grauatum malis humoribus, ac minus lædunt hostes aperti, quam fucati socij. Sic uisum est Christo, quo palam fiat non omnes pertinere ad Christi corpus, qui loti sunt in illius nomine, qui nomine illum profitentur, qui sacramentis ecclesiæ communicant. Verus ac constans mundi cõtemptus arguit Christianum. Animus aduersus omnes illecebras, aduersus omnes iniurias infraclus & inuictus arguit Christianum. Qui ad occasionem desciscit à doctrina Christi, simulabat Christianum, non erat. Expediit autem hos palam à nobis seungi, ne specie boni magis etiam noceat incautis. Etiam si uobis ignoti non erant, & antequam se palam subducerent. Si quidem unctio Christi, unde & uobis est nomen, afflatus spiritus Christi satis indicat uobis, qui sint uere Christiani, qui secus. Etenim qui spiritualis est, omnia diiudicat. Non erant ignoti, sed tolerabantur si forte respicerent. Quod dico uerum est, neque hæc scribo uobis, quasi uos latuerit ueritas, qui doctorem habetis Christi spiritum, qui non patitur uos quicquam ignorare: sed in memoriam reuoco, quod scitis, quo fixius adhæreatis ueritati, neque perturbemini successu malorum. Pauciores estis, sed saniores, sed purgatores, sed tranquilliores. Nihil decessit corpori, si resecta est uomica, si pus extillauit. Scitis quod Christus est ueritas, ab hoc disidet omne mendacij genus. Quisquis fucatus est, cum hoc nihil habet commercij, quantum uis illum ore profiteatur. Multæ sunt mendaciorum formæ. Quisquis quocumque modo mendax est, Christum negat qui ueritas est, nullius mendacij mixturam recipiens. Quisquis aduersus ueritatem, Christo aduersatur: quisquis aduersatur Christo, antichristus est. Nullum autem sceleratius mendacij genus est, quam negare Iesum esse Christum, atque id faciunt multi pseudoprophetae Iudæorum, qui negant illum

Et mundus
trahit & cõ
cupiscentia
eius

Filioli nouissimi
ma hora est

Sed uos unctio
nem habetis

illum fuisse, quem Moses & prophetarum oracula iam olim mundo pollicita sunt uindictam ac salutis autorem, & alium nescio quem antichristum pro Christo promittunt. Nimirum quisquis est huiusmodi, palam est antichristus. Rursus sunt qui licet ore profiteantur, Iesum esse Christum, tamen sic uiuunt, quasi uana sit eius doctrina, quasi uana sint præmia quæ promittit. Ille docuit beatos esse pauperes spiritu, quod eos maneat regnum celorum. Et alius huc toto incumbens studio, ut dilatet latifundia, ut extruat magnificas aedes, ut auget redditus, ut expleat arces nummis per fas nefasque questis, ut factione ualeat, ut inopes opprimat, ut tyrannidem exerceat, an non reclamatur Christo, cuius doctrinam, quod in ipso est mendacem facit? Docet ille beatos esse qui esuriunt & sitiunt iustitiam, & alius in luxu, in gula uentrisque uoluptatibus felicitatem ponens, nonne Christo refragatur? Docet ille beatos esse mitis, quod hi possessuri sunt terram illam celestem, unde rursus depelli non poterunt. Et alius ita se denique felicem iudicat, si pauperibus oppressis suam stabilit opulentiam. Docet beatos esse qui lugent in hoc mundo, quod his debeat æterna refocillatio. Et alius per omnia sectans huius uitæ delicias, nonne Christo refragatur? Docet ille beatos, qui misericordes sunt in proximos. Et hic sibi placet, quod malis ultro affligit meliorem se. Docet ille beatos, qui conuictis & afflictionibus uexentur ob iustitiam euangelicam. Et hic omni fucorum ac technarum genere studet placere mundo. Agnoscit ille discipulum, qui sublata in humeros cruce, sequatur ipsum. Et alius nihilominus sibi Christianus uidetur, si omnem effugerit molestiam. Dicit ille suis: In mundo cruciatum habitis, in me pacem habebitis, & istis Christus gratis est, mundus suauis. Iubet ille benemereri etiam de inimico, & alius etiã immerentem afficit iniuria. Nonne qui sic uiuit, Christo refragatur? Non reclamatur os, sed reclamatur uita. Cui diuersa doceret filius, pater dixit, hinc audite. Iste uero quid dicit: non hunc audite, dura sunt quæ docet, mundum audite. Proinde quemadmodum obstitit filio, ita repugnat & patri, & dum mundanæ factionis est, semouet se à grege eorum, quos Christus selegit ab hoc mundo. Nihil Christo commercij cum hoc mundo, huic qui sese adglutinat, Christo repugnat, & antichristum agit, simul & patrem abnegans & filium. Siquidem patri cum filio indiuidua societas est. Hic mihi reclamabit Iudæus: patrem agnosco, filium non agnosco. At qui quicquid in filium commiseris, idem commiseris in patre. Filius nihil neque gessit, neque docuit, nisi autore patre. Qui filio derogat, derogat patri. Ergo qui se alienarit à filij consortio, is nec ad Christi corpus pertinet, quod est ecclesia catholica, nec cum patre deo consortium habet, cui per omnia conuenit cum filio. Videtis quanto cum periculo se stulti diuellunt à filio. Vos igitur perseuerate in euangelica ueritate, quam à probatis apostolis primum accepistis. Ne uos abducatur pseudopostolorum mendax oratio. Si perstiteritis in eo, quod primum tradidimus uobis, permanebitis in consortio dei patris, ac filij eius Iesu. Si cui durum uidetur perseuerare in euangelica professione, propter afflictiones impiorum, cogitate præmium. Rem arduam exigit deus, sed ingens est præmium, quod pollicetur. Neque enim pollicetur opes, aut regnum, aut uoluptatem huius mundi, sed uitam æternam. Id paruo emit, quisquis emit etiam uitæ dispendio. Hæc tot uerbis refrico, & inculco uobis, sollicitus, ne quos forte seducant præstigij suis impij, qui à Christo descierunt. Quanquam uel citra nostram commotionem satis, ut arbitror, docet uos ipse spiritus Christi, quem habetis assiduum monitorem, ac doctorem in cordibus uestris. Is quandiu perseuerat in uobis, non est necesse ut quisquam uos doceat, quid sit cauendum. Is doctor est arcanus, sed longe certissimus. Is semel à uobis haustus, docet uos de omnibus, quemadmodum & filius promissit. Siquidem natura uerax est spiritus, neque mentiri nouit. Proinde perseueretis in eo quod ille uos semel docuit. Tenetis rectam doctrinam, meministis, nihil superest, nisi ut in ea persistatis, usque ad aduentum Christi, quem conficio non procul abesse. Iterum atque iterum rogo filioli, persistite in doctrina spiritus, ut cum apparuerit princeps ac iudex ille noster, bonæ uitæ conscientia nobis tribuat fiduciam apud illum, talesque prodeamus, ut nec illum pudeat nos agnoscere suos discipulos, neque nos pudeat in conspectum illius uenire. Nam quo ore compellabimus eum præceptorem ac dominum, si nec docenti auscultauimus, nec præcipienti paruimus? Quo ore deum appellabimus patrem, si tota uita degeneres fuerimus ab illius institutis? Non simplex baptismus, sed seruata iustitia facit nos filios dei. Quid enim audituri sunt, qui in nomine Iesu eiecerunt dæmonia, qui prædixere futura, qui miraculis in-

Omnis qui negat filium, nec pat. ha.

Et sicut unctio eius docet uos

claruerunt nescio uos. Pro alienis ducit, in quibus non uidet iustitiam euangelicam. Quod si uobis persuasum est, deum esse huius iustitiae autorem, simul & illud scitote, quod quisquis non professione, sed studijs, factis, ac moribus praestat iustitiam euangelicam, ex deo natus est, ad quem sibi bene conscius poterit ea fiducia accedere, qua solent obedientes filij ad patrem propitium. Similes agnosceret, dissimiles non agnosceret.

CAPVT III

Bi sincera charitas est, tibi fiducia est, & metus abest. Videte igitur nobis qui contempto mundo cum suis & illectamentis & terriculamentis, perseueramus in euangelica doctrina, quam insignem dederit charitatem, ut non solum serui fideles, non solum amici, sed filij dei & nominemur & simus. Sic enim docuit Christus, ut coelestem patrem appellemus, si qua re sit nobis opus. Summus est honos appellari filios dei. Summa felicitas esse esse filios dei. Huic quoniam constanti pietate adhaeremus, & ab illo agnoscamur, mundus nos non agnoscit, sed ut diuersae factionis horret & execratur. Nec mirum si non agnoscat filios dei, cum deum ipsum non agnoscat, abnegans illius filium Iesum. Ne quid perturbet animos uestros charissimi, quod uos habet despiciabiles & abiectos. Apud deum habemus etiam nunc hanc eximiam dignitatem, quod sumus filij dei, & gaudemus in sinu, sentientes in nobis spiritum non seruitutis, sed filiorum, cuius fiducia clamamus, abba, pater. Adest dignitas, sed nondum apparuit dignitas. Adhuc pugnet tempus est, nondum uenit dies triumphi. Ille declarabit uniuersis, quanta sit dignitas, quanta felicitas eorum, qui constanter sese praebuerint filios dei. Nondum eluxit, quod sumus futuri in aduentu Christi, uerum illud certa spe tenemus, simul atque apparuerit ille redditurus cuique pro suis factis praemia, nos qui fuimus hic consortes afflictionum, erimus & gaudiorum socij, quique fuimus illi similes in mundi contemptu, erimus eidem similes in maiestate gloriae. Vidimus hic illum afflictum, uidimus humilem, tunc uidebimus, sicuti est, & semper fuit, excelsum ac sublimem, et uidentes ad illius similitudinem transformabimur & ipsi, non solum animis, uerum etiam corporibus. Videmus & nunc illum, sed ueluti per nebulam oculis fidei. Tunc ineffabili modo uidebimus. Sed quod tunc futuri sumus perfecti, id nunc interim pro nostra uirili meditando est. Ut illi tunc similes simus in gloria, hic puri simus ab omnibus sordibus. Ut illum tunc uidere possimus, nunc purgemus oculos, ne cum ille splendidus apparuerit, nobis tamen formidabilis sit magis quam amabilis. Nec enim feliciter uidetur, nisi a similibus. Proinde quisquis habet hanc fiduciam in Christo, ut tunc consors sit illius gloriae, interim p[ro]p[ri]js studijs purificat se a mundanis affectibus, quemadmodum in illo nihil erat inquinamentorum huius mundi, sed totus purus est ac coelestis. Itaque pro nostris uiribus huc enitendum est, ne quid in nobis residueat terrene fecis. Nec uero sibi quisquam blandiatur, dicens: Mihi satis est ad innocentiam, si nihil horum admisero, quae lex Moysi uetat, quaeque Caesaris etiam legibus puniuntur, quod genus sunt furtum, sacrilegium, adulterium, homicidium: imò prorsus omne peccati genus est fugiendum. Quisquis enim ullo modo peccat, etiam si non peccet aduersus praescripta Moisaica, peccat tamen aduersus legem euangelicam, Moisaica longe sanctiorem. Atque hanc ob causam Christus semel uenit in mundum, ut uiam ostenderet, qua reditus illius nobis fieret salutaris ac felix. Venit ut semel tolleretur non unum aut alterum peccatum, sed omnia peccata nostra, cum ille solus nulli peccato esset obnoxius. Semel nos gratis purgauit ab omni peccato, ut sui similes redderet, quod nec lex ulla, nec mortalis ullus praestare poterat. Per baptismum insiti sumus illius sacrosancto corpori. Sed nostrum interim est adnitenti, ne excidamus a capite. Per gratuitam illius clementiam insiti sumus, sed excidemus, si in pristina uita relapsi fuerimus. Quisquis in Christo manet, perseuerat in innocentia, & a deo cauet ab omni peccato, ut indies magis ac magis adolescat in uirtutibus, reddaturque capiti suo similior. Quisquis non abstinet a peccatis, quanquam tinctus est, quanquam dedit nomen Christo, nondum plene uidit eum, neque nouit eum. Quis enim si oculis fidei uideret, quanta sit dignitas cooptari in numerum filiorum dei, quanta turpitudine dedit patri diabolo, sustineat a tali corpore auelli, a tali desciscere patre, & ad ram scedam degenerare tyrannidem, a tantis praemijs ultro prolabi ad tantam calamitatem? Filioli ne quis uos seducat, blandiens uobis de professione Christiani nominis, quasi id satis sit ad felicitatem. Non qui proficitur iustitiam iustus est, sed qui uita ac moribus praestat iustitiam, is iustus est, quemadmodum & Christus

Charissimi nunc filij dei sumus

Et omnis qui habet hanc spem

Omnis qui in eo manet non peccat

Filioli nemo uos seducat

Christus se dictis ac factis praebuit exemplum omnis iustitiae. Huic qui uere ac totus adhaeret, quoad potest ab omni uitiorum inquinamento temperat, & ipsa morum puritas arguit illum esse filium Dei, qui natura bonus est, & peccatum nescit. Quisquis autem peccat, etiam si Christi sacramentis est initiatus, tamen e patre diabolo progenitus est, qui princeps est & autor omnis peccati. Hunc quisquis imitatur, parentem suum refert, hoc ipso quod peccat, seque filium illius esse declarat. Non admittit deus consortium cum uitijs, nam in hoc ipsum misit filium in hunc mundum, ut aboleat opera diaboli, hoc est, omnia quae pugnant cum euangelica charitate. Ex Adā nascimur omnes obnoxij peccatis, ex deo renascimur per semen Euangelicae doctrinae. Fluius seminis uis quam diu manet in homine, non peccat, nec potest peccare, uidelicet uetante diuina charitate, quae rapit eum ad studium benefacientiae, & auocat ab omni cupiditate peccandi: eo quod uere sit filius dei, germane referens indolem atque ingenium patris & capitis sui. Non titulus, non baptismus, non sacramenta discernunt filios dei a filijs diaboli, sed uitae puritas, sed charitas exerens & explicans sese benefacientis. Non est ociosa si adsit. Quisquis hanc non declarat, nec re declarat sibi charum esse fratrem, is ex deo natus non est. Si uiuum esset membrum corporis Christi, diligeret caetera membra pro quibus mortuus est Christus. Haec est Christianae iustitiae summa, hoc est, quod in primis nobis tradidit Christus, hoc est, quod uobis ante omnia commendauimus, ut mutua charitate declaratis uos esse filios dei, ac discipulos Christi. Siquidem odium proximi gradus est ad homicidium. Et liuor ex diametro pugnat cum charitate. Cain non erat filius Dei, sed ex diabolo prognatus erat. quamobrem quia degenerauit a bono conditore, ac referebat diabolum, qui stimulatus inuidia primus occiderat hominem instinctu uisero. Parentis ingenium referebat Cain, occidens Abel fratrem suum. Quae fuit autem odij causa? Nimium uitae dissimilitudo, quapropter & diuersi generis erant, quam iuxta corporis propagationem fratres erant germani. Vterque suum parentem exprimebat. Abel erat innocens, & ad benefaciendi studium accensus. Cain contra fratris odio concepto, non de se corrigendo, sed de fratre trucidando cogitauit. Quemadmodum hic non ferebat impius pius, & diaboli filius dei filium, ita uobis mirum uideri non debet fratres, si uos auersantur homines mundo dediti. Oderunt immerentes. Ne quis illos mutuo oderit. Illi quoniam morti deuoti sunt, & seruiunt auctori mortis, mortem alijs machinantur. Nostrum est illorum misereri, non uicissim laedere. Siquidem euangelica charitas nos abduxit a studio laedendi ad studium benemerendi, & hoc argumento cognoscimus, quod destinati sumus aeterna uita & exempti a moris tyrannide, quod diligimus fratres. Qui diligit, bene uult, ac bene facit. Corpus halitu uiuit, anima uiuit spiritu Christi. Vbi non est fraternitas, ibi non est spiritus Christi. Quisquis igitur odit proximum suum, mortuus est neque uiuit intus. Nam & si fidem habet, mortuam habet, cum non adsit charitas. An ceu leuem culpam contemnit odium fratris? Quisquis odit fratrem suum, homicida est. Non strinxit ferrum, non miscuit uenenum, non adoros est, non maledixit, tantum male uoluit. Non damnat illum lex hominum homicidij, sed apud deum iam homicidij damnatus est. Qui semel admisit odium in peccus, quantum in ipso est, homicida est. Multa sunt homicidij genera. Qui ferro trucidat, etiam profanis legibus dat poenas. Qui ueneno necat, punitur & ab impijs. Caeterum qui fratrem uirulentae linguae spiculo confodit, etiam si legibus humanis absoluatur a parricidij crimine, tamen ad euangelicam legem homicidij reus est. Uiuat adhuc ille, cui male uult os, & tamen ipse iam mortuus est: illi uita est incolumis, & hic uitam amittit aeternam, sui ipsius homicida. Vultis uidere fratres quantum nos abesse oportet a cupiditate laedendi? Vertite oculos ad exemplum Christi. Ille sic dilexit nos nihil meritis, imò mortem commertus, ut uitam suam nobis impederet. Quanto magis debemus pro fratribus seruandis uitam subire discrimen, si res ita tulerit: praesertim qui in Christi pastoris uices successimus. Non concedidit oues suas Petro, nisi ter amorem professio, ac mox illi mortis genus indicat, ut intelligeret & sibi gregis crediti salutem uitae dispendio uendendam. An uero uitam impederet qui grauatur opitulari pecunia? An satis esse putat aliquis, si non laedat fratrem, si benigne loquatur? Christus re declarauit quantopere nos amaret. Qui conspicatus fuerit fratrem suum, cibo, ueste, potu rebusue egentem, & habet facultates unde succurrat illius inopia, neque commouetur misericordia, sed uelut ad se non pertineat, negligit eum, qui credi possit, quod in hoc sit charitas dei: Succurrit ethnico ethnico, & tu Christianus non succurris

In hoc manum festi sunt filij dei

Non sicut Cain qui ex maligno erat

Qui non diligit fratrem, manet in morte

In hoc cognouimus charitatem dei

Filioli nō diligamus uerbo neq; lingua **F**ilioli nō diligamus uerbo neq; lingua. *curris* **C**urris Christiano: Professus es fraternā charitatē, ea si uere adest, cur hic cessat, ubi discitur inopia frater? Fratrem appellas, & nullum argumentum aedis affectus fraternitatis. *neq; lingua* **F**ilioli mei ne diligamus nos inuicem uerbotenus. In animo sit charitas potius quam in lingua, & factis se promat potius quam uoce. Sit fraternum uocabulum in sermone quotidiano, sed ut ueri simus, & orationi facta respondeant, quoties se dederit occasio redeclaremus in nobis esse uere fraternum amorem. Ne desit fratri, quod nobis superest, siue ueste desiderabit, siue cibū, aut tectum, siue consolationē, siue doctrinam, siue admonitionem. Id si promptis animis prestiterimus, hoc argumento cognoscemus, quod ueritatis filij simus, quodq; non fucate, sed sincere diligamus. Veritas autem est ipse Christus, cuius oculis probabimus conscientiam nostram, ut & deo probati simus, & hominibus; & factis cognoscent homines, non esse fucata inter nos charitatem: animi sinceritatem intuetur deus. Succurremus egestati fraternae, sed ita, ut necessitatem subleuemus, nō ut luxum aliamus; & succurremus ex animo, neq; mercedis ad nos rediturae spe, neq; inanis gloriae causa. Animum non uident homines, sed ipse sibi conscius est, & oculis dei conspicuus. Quod si laudent nos homines, & condemnet animus sibi male conscius, ut homines fallamus, dei iudicium non licebit effugere. Abditos habet recessus ac perplexas latebras cor humanum, sed nihil esse potest tam reconditū, tamq; abstrusum, quod ille non penetret. Non uit ille omnia melius nobis, nouit cor nostrum, qui fecit cor nostrum. Nusquam non habet oculos, qui nusquam non adest. *Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum* **Q**uoniam si reprehenderit nos cor nostrum, si sincerus est ac simplex animus, si ex mera puraq; charitate facimus quicquid facimus, quales nos prestiterimus erga proximum, talem se deus praestabit nobis. Si libenter & ex animo condonabimus fratri culpam, facile & nobis delicta nostra condonabit deus. Si prompte largiemur egenti fratri, quoties opem nostram implorat, certa fiducia petemus & a deo, quod ad salutem ac necessitatem pertinebit, nec ille negabit petentibus. Quod si dixerimus illi: remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris, et intus odio fraterno tenemur, nonne statim reclamabit nobis nostra conscientia: qua fronte tu petis a deo, quod ipse negas proximo? Quo ore postulas pactū, cum non praestes conditionē? Pollicitus est ille se condonaturū nobis admissa nostra, sed si fratri ex animo condonauerimus delicta sua. Si ore dicimus, condono, & tamen maleuolentia retinemus in corde, animus sibi male conscius adinet nobis fiducia impetrandi, quod a deo petimus. Si fratrem blande salutamus, nec adsumus cum res ipsa poscat subsidium, non est quod speremus deum nobis auxilio futurum, qui fratri defuerimus. Si nos surdi fuerimus ad illius iussa, surdus erit ille uicissim ad preces nostras. Impudentia est, non pietas, ab eo petere fauorem, cuius praecipua contemnas. Verum si praecipua eius seruamus, si quicquid illi placitum est facimus, & ita facimus, ut probemur illius oculis, qui nihil nō perspicit, hinc nobis nascetur impetrandi fiducia. *Et hoc est mandatum eius* **H**ic mihi dicit Iudaeus legis superstitiosus obseruator, obseruo sabbata, baptizor, ieiuno, abstineo a cibis uetitis, non committo furtum, me deus audiet. Imo non hoc est praecipuum de quo loquor, quodnam igitur nimirū ut totā salutis nostrae spem ac fiduciam collochemus in Iesu Christo filio dei, per quem pater nobis omnia largiri uoluit. Iam ne hoc satis est? nequaquam: quin ad illius exemplum amemus nos mutuo. Sic ille iussit, sed quod iussit ipse prior praestitit. Nondum uere diligit Christum, qui membrū odit Christi: nondum amat Christum, qui male uult homini, pro quo mortuus est Christus. Itaq; qui seruarit unicum illud charitatis praecipuum, omnia seruauerit. Hoc glutino coniungemur Christo, sic ut ille sit in nobis, & nos uicissim in illo. Ille per spiritū suum inhabitabit pectora nostra, si illic serueat charitas. Spiritus Christi nō est autor odij, sed largitor fraternae charitatis. Is per impositionē apostolicarum manū infunditur baptizatis, sed idem resilit & auolat, si contingat extingui charitatem. Hoc igitur in dicio deprehendemus donum spiritus in nobis manere quod accepimus in baptismo, si perseverauerit in nobis fraternā charitas. Quātum haec refrixerit, tantum ille se subducet.

CAPVT IIII

Ndicem dedi charissimi, quo deprehendatis an in uobis sit Christi spiritus. Sunt enim diuersi spiritus in hominibus, sed fucati, sed mali. Ne igitur protinus cuius spiritui credatis. Multi passim se iactant habere spiritum dei, sed explorate num a deo profecti sint. **H**abet & hic mundus suum spiritū, & adumbrat

Brat spiritum dei. Prophetas afflat spiritus dei, sed complures iam in mūdum prodierunt pseudoprophetā, sese mentientes afflatu diuini spiritus loqui, cum agantur mundano spiritu. Vultis igitur certius etiam argumentum spiritus diuini? Audite profitentem & inteligetis. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum, olim orbī promissum aeternae salutis autorem, assumptō corpore humano iam uenisse, sicuti per suos prophetas promiserat, is ex deo nō est. Nullus enim uere proficitur filium nisi afflatus a patre. Negant autem illum non tantum is, qui uerbis reclamant, uerum etiam qui sic uiuūt, quasi Christus non fuerit exemplar uerae pietatis hominibus, aut quasi non fuerit autor perfectae salutis, eoq; fingunt alium quempiam Messiam expectandū, quod huius doctrina nimium distideat ab ipsorum cupiditatibus. Si fauisset uoluptatibus carnis, si promississet immensas opes, si donasset honores & imperia mundi, iam dudū agnouissent suum Messiam. Nunc quoniam horum docet contemptum, & ad tollendam crucem inuitat, & felicitatem omnem in futuro seculo expectandam ostendit, negant hunc esse promissum olim humani generis redemptorem, sed alterum expectari iubent, qui commoda corporis, & huius seculi bona possideatur. Nec satis est confiteri Christum, nisi totum & integrum confiteamur. Qui diuidit illum, uel diuinam naturam adimēs, quam eandem habet cum patre, uel humanam, quam accepit ab homine matre, hic spiritus ex deo nō est, sed est spiritus antichristi, de quo quidem spiritu iam audistis, quod uenturus sit, imō iam nunc uenit, agitq; in his, qui mundanis delicijs addicti, pugnant aduersus Christi spiritum. Non est quod istos metuatis filioli, uos quoniam ex deo estis, et spiritum habetis, per illum uicistis antichristos. Ipsi quidem imbecilles estis, sed is qui habitat in uobis maior est ac potentior est eo, qui habitat in mūdo. Per sua membra uos impugnat diabolus, sed suo spiritu propugnat deus. Illi quoniam ad mundi factionem pertinent, & mundanum hauerunt spiritum, mundum sapiunt, & mundana loquuntur, & horū doctrina grata est ijs, qui & ipsi mūdo dediti sunt. Nemo facile credit quod aduersatur ijs, quae uehementer amat. Amant terrena, & horum doctrina terram sapit. Nos ex deo sumus, hūc qui nouit, nouit autem quisquis amat, auiscultat nobis qui caelestia deoq; digna docemus. Qui nō est ex deo, nō audit nos, sed abhorret ab Evangelica doctrina, quae iubet opes effundere, uoluptates spernere, in afflictionibus gloriarī, uitam etiam habere uilem pro iustitia, recte factorum omne praemium expectare in resurrectione, quā isti aut non credunt futurā, aut nollent accidere: quae iubet in hac cognoscimus spiritum ueritatis

per sinceram charitatē, & uitam impendere proximo, cum homo mūdani spiritus, etiam cum fratris iniuria suis comodis ubiq; consulat. His igitur indicijs dignoscere licebit spiritum dei ueracem, a spiritu mundi fallaci. Itaq; charissimi quando quidē ex deo sumus, non ex mundo, diligamus nos inuicem, & proximi comodis quisq; seruiat potius q̄ suis, quoniam charitas ex deo est. Quisquis igitur hac charitate praeditus est, is ex deo natus est, ac uere nouit deū. Quisquis alienus est a charitate, nondū cognouit deum, propterea quod ipse deus charitas est. Ille se nobis impartit quoties impartit charitatem suam. Declarauit ille suam in nos charitatem, ut nos uicissim nostram declararem in proximum. At dicit aliquis, filij charitatem agnoscimus, sed unde cognoscimus patris erga nos amorem? nimirum ex hoc quod unicum filiū suum, quo nihil habet charius, misit in hunc mundum, ac morti dedit, ut nos per illius necem uitā assequeremur aeternam. Atq; hoc maius etiā atq; insignius dilectionis miraculum est, quod nullo nostro officio prouocatus, tam insigniter dilexerit nos. Qui redamat amantem, tantum gratus est inhumanus futurus nō faciat. Nos amabamus mundum, auersi ab amore dei, & tamen deus prior atq; ultro dilexit nos. Cumq; iure esset offensus peccatis nostris, nec esset in terris immunitis a delictis, qui nos illi reconciliaret (nam gratiosus sit oportet, qui intercedat apud offensum pro nocentibus) misit e caelis filiū suum, qui seipsum patri sacrificaret, atq; hac purissima uictima nobis eum propitiū redderet. Quid hac dilectione cogitari potest insignius? quid ardentius? quid effusius? Charissimi, si deus, qui nostri nō eget, ultro ac uolens tantopere dilexit nos, debemus & nos inuicem ad illius exemplum diligere. Filius dei se nobis uisibilem exhibuit, ceterum deum patrem nemo uidit unquam oculis corporeis, & tamen ex rerum indicijs deprehenditur. Sentimus iratum, sentimus propitium, sentimus abesse, sentimus adesse. Mutuum erga deum amorem non alio argumento testari possumus, quam si nos inuicem

inuicem diligamus, quemadmodum ille dilexit nos. Dilexit ille nos gratis, dilexit ad hoc, ut seruaret. Si sic diligimus inuicem, deus qui charitas est, ut dixi, manet in nobis. Vulgaris est amor beneuolentia prosequi benemeritum, diligere qui possit referre gratiam, beneuolentiam communibus officijs testari, sed perfecta est dei erga nos dilectio. Dilexit ultimo, dilexit alienos, dilexit unde ad ipsum nihil possit redire gratia, dilexit usque ad unigeniti filij facturam. Si nos ad consimilem modum diligimus proximum, tunc perfecta dei charitas est in nobis, declarans & ipsum deum esse in nobis. Quemadmodum idem spiritus

In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus

membra corporis coniungit, & unum corpus efficit: ita spiritus dei nos & cum illo, & inuicem quodammodo conglutinat ne scilicet, & uelut in unum cogit. Quod si spiritus dei, qui mentibus nostris afflat amorem proximi, uiget in nobis, nimirum hoc argumento cognoscimus, & quod nos maneamus in deo, & deus uicissim in nobis. Aduersarius est igitur charitati, qui negat Iesum esse filium dei, qui redimendo mortalium generi semetipsum impenderit. At huius rei nos spectatores etiam fuimus, oculis uidimus, auribus audiimus, manibus contrectauimus, deique re tot modis comperta testimonium perhibemus orbi terrarum, quod pater miserit filium suum, cuius morte mundus seruaretur, si modo respiciens a pristinis erroribus iuxta regulam Euangelicam uitam deinceps attemperaret. Non enim solum misit illum seruandae nationi Iudaicae, sed toti mundo seruatorem dedit. Quisquis igitur confessus fuerit Iesum esse filium dei, quem prophetae esse uenturum praedixerant, hic in deo manet, & deus in eo. Nouit enim ueritatem, & amplectitur charitatem. Non agnoscit charitatem dei erga se, qui eam non exprimit in proximo. Nos autem & experimento cognouimus, & animo credimus, & ore confitemur, & factis exprimumus dilectionem, quam deus exhibuit nobis. Superest ut in eo quod coeptum est perseueremus, neque committamus ut & deus diuellatur a nobis, & nos a deo distrahatur. Deus, ut ante dixi, charitas est. Proinde qui perseuerat in charitate, in deo perseuerat, ac uicissim deus in illo, manente nexu mutuo spiritus diuini. An uultis & aliud argumentum uobis dari, quo deprehendatis, an perfecta charitas dei sit in uobis? Si uobis bene conscijs simus, nec formidamus illum iudicij diem, quo separabuntur a Christo qui Christum non sunt imitati. Hi tremunt cum audient horredam illam uocem: Discedite a me. Nos autem cum fiducia diem illum expectamus, uidelicet nobis conscijs, quod quemadmodum ille uersatus est in mundo, ita & nos sumus in mundo. Ille nihil contraxit labiis a mundo, sed eum purgauit a suis sordibus, & ad suam, quod in ipso fuit, pertraxit puritatem. Sic & nos pro uiribus, a deo non miscemur mundo, ut illum magis Euangelica doctrina, uitaque castis exemplis ad Christum pelliceamus. Iudicij diuini metus ex mala conscientia nascitur. Timor igitur non congruit charitati. Nam charitas fiduciam addit, quae si perfecta sit, propellet ex animo prorsus omnem formidinem. Gaudet autem quoties ille iudicij dies in mentem uenit: primum

Deus charitas est

optime sentiens de bono deo, & sibi bene conscia. Charitas gaudium adfert, metus cruciatum. Porro qui timet, hoc ipso declarat se nondum perfectum esse in charitate. Quantum deest charitati, tantum accedit ad metum. Veretur enim ne parum clementem erga se experiat deum iudicem, qui se parum exorabilem praebuerit proximo. Ille dies aperiet, quis hic uere dilexerit. Nos diligimus deum, nec mirum est, cum ille prior dilexerit nos. Neque enim nos illum amare possemus, nisi nos ad se traheret amore suo. Hoc ipsum igitur, quod illum diligimus, illius beneficium est. Porro quod diligimus deum, id testamur amando proximum, in quo uult ipse diligi. Si quis dixerit diligo deum, cum odio persequatur fratrem suum, mendax est. Etenim cum impij quoque, quorum plerique deum adeo non amant, ut nec esse credant, tamen affectu quodam amplectuntur proximum, uel quia cognatus est aut affinis, uel quia notus ac familiaris, uel quia homo denique uidet hominem esse, quemadmodum & animantia suum quaeque genus amant instinctu naturae: quomodo deum diligit, quem non uidit unquam, cum oderit proximum quem uidet? Deinde qui consentaneum est eum diligere deum, qui praeccepta Dei negligit? Si quis clamat, amo Caesarem, contemnens interim edicta Caesaris, an inuenturus est qui credat? Nos ab imperatore nostro praecipuum hoc habemus edictum, ut qui diligit deum, diligit & fratrem suum, siue bonus sit, siue malus. Si bonus est, amet in eo Christum; si malus, in hoc amet ut conuertatur ad Christum.

Timor non est in charitate

optime sentiens de bono deo, & sibi bene conscia. Charitas gaudium adfert, metus cruciatum. Porro qui timet, hoc ipso declarat se nondum perfectum esse in charitate. Quantum deest charitati, tantum accedit ad metum. Veretur enim ne parum clementem erga se experiat deum iudicem, qui se parum exorabilem praebuerit proximo. Ille dies aperiet, quis hic uere dilexerit. Nos diligimus deum, nec mirum est, cum ille prior dilexerit nos. Neque enim nos illum amare possemus, nisi nos ad se traheret amore suo. Hoc ipsum igitur, quod illum diligimus, illius beneficium est. Porro quod diligimus deum, id testamur amando proximum, in quo uult ipse diligi. Si quis dixerit diligo deum, cum odio persequatur fratrem suum, mendax est. Etenim cum impij quoque, quorum plerique deum adeo non amant, ut nec esse credant, tamen affectu quodam amplectuntur proximum, uel quia cognatus est aut affinis, uel quia notus ac familiaris, uel quia homo denique uidet hominem esse, quemadmodum & animantia suum quaeque genus amant instinctu naturae: quomodo deum diligit, quem non uidit unquam, cum oderit proximum quem uidet? Deinde qui consentaneum est eum diligere deum, qui praeccepta Dei negligit? Si quis clamat, amo Caesarem, contemnens interim edicta Caesaris, an inuenturus est qui credat? Nos ab imperatore nostro praecipuum hoc habemus edictum, ut qui diligit deum, diligit & fratrem suum, siue bonus sit, siue malus. Si bonus est, amet in eo Christum; si malus, in hoc amet ut conuertatur ad Christum.

CAPVT V

Quisquis credit Iesum esse Christum, hoc est illum unde oportet omnia salutis nostrae praesidia petere, idque credit ex animo, is ex Deo natus est, iamque ascitus in numerum filiorum dei. Non potest autem non amare, qui filius est. Porro quisquis ex animo diligit eum, qui genuit, diligit & eum, qui natus est ex eo, nimirum fratrem suum, qui cum habet patrem communem. Hoc argumento deprehendimus, quod uere diligimus filios dei, si prius ex animo diligimus ipsum deum. Nihil enim uere diligitur, nisi quod illius causa diligitur. Porro quod deum diligamus, ita liquebit si seruemus illius praeccepta, & seruemus alacres ac lubentes, nec enim alioqui grauius sunt illius iussa. Quid enim graue amantur? quid graue ad talia properant praemia? Terribiles malorum species obijcit mundus, paupertatem, exilium, infamiam, carceres, flagra, mortes. Ingens est pugna, sed parata uictoria: quicquid enim ex deo natum est, uincit mundum. Quibus autem praesidijs uincit mundum? num opibus? num copijs? num machinis bellicis? num eruditione mundana? nequaquam, sola fiducia qua se totos committunt propugnatori deo, uincunt mundum quantumuis saeuientem. Eripiuntur opes, sed quid obijcit fides? Habes thesaurum in caelo. Eijceris in exilium, sed expectat suum municipem patria coelestis. Admouentur corpori cruciatus, sed his emuntur aeterna gaudia: intentatur mors, sed hanc sequetur immortalitas. Quis est igitur qui uincit mundum? non satrapes, non diues, non philosophus, non rex, sed is quisquis est, qui uere credit, quod Iesus est filius dei. Crede quod ille pollicitus est, & nihil te mouebit, quicquid intendant mundus. Vicit ille prior mundum, et assequutus est immortalitatem: uenit in hunc mundum assumpto nostro mortali corpore, ut pro nobis uinceret, ut uincendi rationem ostenderet, ut praemiorum fidem faceret. Quibus autem praesidijs armatus uenit ille? per aquam uenit & sanguinem Iesus Christus, per aquam, ut nos ablueret a peccatis; per sanguinem, ut nobis uitam conferret immortalem. Baptizari uoluit immunis ab omni peccato, ut nobis largiretur innocentiam; mori uoluit in cruce ut nobis aperiret uiam ad immortalitatem. Non solum his duobus indicijs testatus est se esse Christum & seruatore mundi: quod baptismum accepit, ut homo nocens: quod mortuus est ut homo scelerosus, cum unus omnium innoxius esset ab omni peccato: sed & spiritus apparens specie columbae, de illo testatus est, quod is esset quem pater dedisset seruatore mundi. Quoniam & spiritus ueritas est, quemadmodum pater & filius: una est omnium ueritas, quae admodum una est omnium natura. Tres sunt enim in caelo, qui testimonium praebent Christo, pater, sermo & spiritus: pater, qui semel atque iterum uoce coelitus emissa, palam testatus est hunc esse filium suum egregie charum, in quo nihil offenderet: sermo, qui tot miraculis aeditis, qui moriens ac resurgens declarauit se uerum esse Christum, deum pariter atque hominem, dei & hominum conciliatorem: spiritus sanctus, qui in baptizati caput descendit, qui post resurrectionem delapsus est in discipulos. Atque horum trium summus est consensus: pater est autor, filius nuncius, spiritus suggestor. Tria sunt item in terris quae attestantur Christum: spiritus humanus, quem posuit in cruce: aqua & sanguis, qui fluxit ex latere mortui. Et hi tres testes consentiunt. Illi declarant deum, hi testantur hominem fuisse. Testimonium perhibuit & Ioannes. Quod si testimonium hominum recipimus, aequum est, ut plus apud nos habeat ponderis testimonium dei. Manifestum est enim dei patris testimonium: Hic est filius meus dilectus, in eo complaceo mihi, ipsum audite. Quid dici potuit apertius aut plenius? Qui uere credit filio dei Iesu Christo, & sic omnia uitae praesidia in illo collocauit, ut huius promissis fretus contemnat omnia quae mundus hic offendet uel amabilia, uel terrificata: testimonium habet in se ipso, ac testimonium perhibet filio dei. Etenim dum afflatus spiritu Christi, mortem etiam illius amore contemnit, non leue testimonium aedit apud homines, non esse uana quae Christus docuit ac promisit. Qui non credit deo, sed fidit mundo, hic quod quidem in ipso est, deum facit mendacem, qui felicitatem promisit ipsi, qui filio suo Iesu Christo auscultarent, cum is a mundo petendam felicitatem ipsa uita doceat, & huius uitae commodis sic adhæreat, quasi nihil hominis superstitum a morte corporis. Pater clamat, ipsum audite. Et huius qui non credit uita dicit, mundum audite. Etenim cum filius orasset patrem, ut qui sibi credidissent, aut credituri essent, uitam haberent aeternam, audita est paterna uox, ueluti tubae sono testans preces illius fore ratas. Dedit itaque nobis uitam aeternam pater, commonstrans

Quoniam omnia ne quod natum est ex deo

Quonia tres sunt qui testantur

Qui credit in filium dei

à quo foret ea petēda, nimirum à filio ipsius Iesu Christo. Huius doctrinam quisquis amplectitur, huius exemplū quisquis imitatur, huius promissis qui fidit, hic & filium possidet & uitam habet, cuius arrabonem interim tenet, spiritum dei, cuius fiducia deum non ueretur appellare patrem. Qui à filio est alienus, is & à uita est alienus. Hæc ideo tot uerbis repeto uobis & inculco, ne quis uobis diuersum persuadeat. Sed certum atq; indubitatum habeatis, uerū esse quod credidistis, uobis esse paratam uitam æternam per Iesum Christum, cuius estis ascripti cohæredes. Ius et arram iam tenetis, rem suo tempore possessuri. Itaq; qui creditis filio dei, constanter credite, eiq; in dies magis ac magis fidite. Nō faller in promissis æternæ uitæ, qui non deest uobis etiam in hac uita. Siquidem hanc fiduciā præbet uobis spiritus Christi, ut quicquid à patre petieritis in nomine filij, impetretis, si modo petatis iuxta uoluntatem illius: hoc est si tales accesseritis ad orandum, quales ille uoluit accedere, nimirum puros ab omni odio fraterno: nihil enim impetrat à deo, à quo proximus non impetrat ueniam delicti: si ea petieritis quæ conducunt ad uitā celestem, quæ faciunt ad gloriā Christi. Alioqui nos plerumq; nescimus quid postulandū sit à deo, ac pro salutaribus sæpe noxia petimus, nisi Christi spiritus nobis suggerat quid expediat petere. Sed hunc ad modū quoties petimus, certi sumus quod deus audit uota nostra, certi sumus illum largitūrum nobis quicquid petierimus. Sic ille pollicitus est nobis, & potest præstare quicquid pollicetur, & uult quicquid nobis est saluiferum. Neq; solum atque in nobis sua bona, subinde sollicitatus nostris precibus, uerum etiam condonabit nobis quotidiana delicta, sine quibus imbecillitas humanæ naturæ uix potest durare diu; ac non tantum condonabit sua cuiq; commissa, si ueniam petierit, uerum etiam audiet fratrem pro fratris delictis præcantem, modo peccatum sit huiusmodi, ut non prorsus extinguat fraternā charitatem, etiam si non nihil obnubilet. Est enim peccatum quod non possit imbecillitati imputari, neq; leuibus paratisq; sanari remedijs: ueluti cum quis destituta malicia persequitur sollicitatem Christianam, cum ipse sit Christum professus, & religionis pretextu subuertere nititur religionem. Huius deplorata peruersitas non meretur piorum hominū intercessionem: & tamē pro his etiam orat perfecta charitas, optans etiam illa quæ fieri non possunt. Pro satana nullus orat, quod sciens per inuidentiā oppugnat eos, quibus bene uult deus. Fortassis nec pro his orandū, qui in huius affectum tranierunt: ac uitandi sunt potius, ne quid lædant, quam precibus subleuandi, nisi spem præbeant resipiscentiæ. Talis morbus ualidioribus eget remedijs, ac maior est, quam ut quotidianis precibus tollatur, quibus delentur admissa leuiora, quæ committit infirmitas, non quæ designat peruersitas. Quicquid recedit à summa iustitia, peccatum est, sed peccatorum multa sunt discrimina. Et est admissum aliquod, quod etiam si minuatur ac uitiet innocentiam, non tamē extinguit prorsus Christianā charitatē: ueluti cum per occasionē effutimus in amicū, quod mox poenitet effutisse: cum ira subita uerbū extorsit, quod mox optemur reuocari posse, cum capti cibi potus ue dulcedine, paulum aliquid sumimus ultra naturæ necessitatē. Ad hæc ignoscenda facilis est deus, si mutuis precibus interpellatur. Ad eiusmodi lapsus filiorum plerumq; conuenit & parces propitijs, qui grauiora commissa non ferret. Quāquam nulla est culpa tam leuis, ut sit negligēda. Malum ac fugiendū est pijs, quicquid peccatum est, ac neglectum paulatim pertrahit ad mortem. Sed ut his leuioribus, quæ uix ab hominibus uitari possunt, statim est adhibendum remediū: ita deus auertat, ut qui semel abdicarunt mundum, seq; deo dicarunt, reuoluatur in capitale crimē aliquod. Per euangelicam professionem efficiuntur filij dei, ac membra Christi. Neq; conuenit, ut filij tantopere diffideant à patre, & à capite membra. Proinde qui penitus intelligit se natum ex deo, cauet à flagitijs magis, quam à morte ipsa: seruatq; seipsum ne quid habeat commercij cum illo domino malo, cui prius seruierat unā cum mundo. Quemadmodum Christus semel mortuus reuixit, & reuixit nunquam postea moriturus: ita qui semel per baptismum mortuus est mundo, & ad uitæ nouitatem resurrexit cum Christo, non decet iterare, propter quod Christo sit iterum moriendum. Sibi metuant à mundo, qui non sunt uere renati ex deo, qui non totis animi medullis receperunt semen Euangelicæ doctrinæ. Nos scimus, quod uere sumus ex deo, quos nec mala, nec bona huius mundi separant à Christo. Mundus totus in malo constitutus est. Quocunq; te uertas, offerunt sese quæ nos auertant ab innocentia uitæ. Sed ab huius incantamenti semel liberauit nos filius dei: qui hac de causa uenit

in

in mundum, ut nos eximeret à contagio mundi. Is dispulit caliginem ignorantie prioris, ac dedit intellectum illustratum luce Euangelica, ut cognosceremus uerum illum deum, & omnis iustitie largitorem, cui uni nihil fuit commercij cum mundo: et nos sumus in illo uero, qui sincero pectore doctrinam illius ac promissa sequimur, quā diu sumus in filio eius Iesu Christo, quem hac de causa misit in mundum. Hic est uerus deus, qui solus est colendus: & uita æterna, quæ sola est expetenda. Filioli, si uere nouistis uerum deum, caute à falsis dijs, & simulacris inanibus, quæ colit mundus. Idolum colit, cui nummus deus est. Idolum colit, cui deus uenter est. Idolum colit, qui ob mundanos honores dei præcepta negligit. Multa sunt huiusmodi simulacrorum genera. Vos ab omnibus caute, si manere uultis in cultu ueri dei. Quod meum uotum faxit ratum is, cuius beneficio liberati sumus ab erroribus pristinis.

IN EPISTOLAM IOANNIS SECVNDAM

PARAPHRASIS PER DES. ERASMV M ROT.

ENIOR Ioannes seribo dominæ electæ, simulq; filijs illius quos ego sincere diligo, nec id facio solus, sed omnes mecum qui cognouerunt ueritatem Euangelicā: nec ob aliud diligit, nisi quod intelligunt Euangelicæ professionis sinceritatē, quæ sequimur, manere in uobis, ac mansuram in æternum. Gratia, misericordia & pax semper uobis augeatur à deo patre, ac domino Iesu Christo, perseverantibus in ueritate doctrinæ Euangelicæ, ac mutua charitate. Vehementer gauisus sum, quod compererim liberos tuos, matris pietatem imitantes, perseverare in ueritate doctrinæ Euangelicæ, nec auscultare falsis doctoribus, qui conantur multos ab hac auertere, cum pater hoc nobis præceperit, ut doctrinæ filij sui audientes essemus, & ab illius uestigijs non recederemus. Itaq; iam non est opus domina, ut nouis præceptis instruam pietatem tuam, tantum in eo perseveremus, quod ab initio traditum est, ut nos mutuo uereq; Christiano amore prosequamur. Conciliet autem hanc beneuolentiam inter nos piæ uitæ consensus, ac similitudo, ut concordibus studijs uiuamus iuxta Dei præceptum, qui nihil æque diligenter nobis iniunxit, quam mutuam inter nos charitatem. Porro nec inter impios intercedit uerus amor, nec inter dissimiles. Nihil igitur adfero noui præcepti, sed etiam atq; etiam admoneo, ut in eo quod iam olim accepistis perseveretis, nec inde uos ullis artibus pseudoprophetarū ueluti patiamini. Siquidem extiterunt multi seductores in mundo, qui negant Iesum esse Christum, qui erat uenturus in mundum iuxta prophetarum oracula: Quisquis hoc docet, seductor est, & ille antichristus, Christi aduersarius. Caueat sibi quisq; ne si relinquat quod bene cepit, perdat omnem fructum eorum, quæ hæcenus bene gessit: sed demus operam, ut plenam mercedem recipiamus, quæ non contingit, nisi perseverantibus usque ad finem. Quisquis diuertit à ueritate, nec perseverat in doctrina Christi, is & à deo patre est alienus, cum descuerit à filio. Cæterum qui constanter sequitur huius doctrinam, is eadem opera & patri charus est et filio. Alter sine altero nec haberi potest, nec relinqui. Hæc est illa uera doctrina, quam à ueracibus testibus accepistis ab initio. Quod si quis uenerit ad uos, qui diuersam ab hac doctrinam afferat, ut uos abducat ab euangelica ueritate, huic adeo non debetis auscultare, ut nec in domū sit admittendus, si quærat hospitium, nec a ueritate saluandus, si forte sit obuius in uia. Periculum est enim ne familiam suo conuictu inficiat, & pro officio communicati teatij rependat maleficium, atque è salutatione nascatur colloquium. Corruptunt autem bonos mores, colloquia praua. Porro, qui salutat et congregatur cum impostore huiusmodi, confors esse uidetur malefactorum illius. Adde enim animū improbo, dum se uidet esse alicuius precij apud eos, quos nititur subuertere: & alijs specie mali præbet, quasi fauere uideatur illius maliciæ, cuius non horret familiaritatem. Erant alia multa, quæ cupiebam uobis scribere super hisce rebus, uerū ea malo præsens explicare, q̄ calamo chartisq; committere; nam spero fore, ut breui uos inuisam, ac

præsens

præfens cum præfentibus colloquar, ut gaudiū, quod ex uestra constanti sinceritate con-
cepi, fiat uberius ac plenius, dum & coram intuebor in uobis, quod nunc absens audio de
uobis, & uos uicissim neum erga uos affectum oculis conspiciamini. Saluere
te iubent nepotes tui, filij sororis tuæ, scemina Christianæ.

IN EPISTOLAM IOANNIS TERTIAM

PARAPHRASIS PER DES. ERASMV M ROT.

ENIOR Caio uiro multū amabili, quem ego diligo sincere. Cha-
rissime, illud uotis opto à Iesu Christo, ut quemadmodum prosper-
re agit anima tua, perseverans in Euangelica doctrina, ita & in cate-
ris omnibus prospere agat, bene fortunante Christo. Neq; enim me
diocrem cepi uoluptatem ex oratione fratrum, qui uenerūt ad nos,
ac testimonium præbuerunt tuæ sinceritati, tam ueri testes, quam
tu uere sequeris Euangelicam ueritatem, non modo professione, ue-
rumetiam studijs, totaq; uita. Neq; enim ulla res animū meum ma-
iori afficit gaudio, quam si contingat, ut audiam filios meos, quos per Euangelium genui
Christo, sequi ueritatem à nobis traditam. Charissime, quod officiosus es erga Christia-
nos, qui istic agunt, aut istuc hospites commeant, rem facis dignam eo, qui uere fidei E-
uangelio ac diligit Christum. Nam illi testificati sunt de tua sinceritate coram omni cœ-
tu Christianorum. Recte factas autem, si quos humaniter accepisti uenientes, pari huma-
nitate deducas, quod uolunt proficisci, sicut meretur tractari, qui dei negocium agunt, non
suum, ab ijs, qui deum ex animo diligunt. Non enim profecti sunt ad mercatum, quo rem
familiarem augeant, sed ad prædicandum nomen domini Iesu Christi, cuius doctrinā sic
in partibus gentibus, ut ab eis tamen nihil accipiant, quo plus fructus referat Christo, cui
laborant: si quod faciunt, absit ab omni suspitione captati quæstus. Decet autem, ut nos
tales excipiamus hospitio, curemusq; ne quid desit ad uitæ necessitatem, ut aliqua ex par-
te participes simus eorum, quæ per illos geruntur in gloriam dei. Sic enim promisit Chri-
stus, qui prophetam acciperet ut prophetam, hunc habiturum prophetæ mercedem. Scri-
psi iam ante congregationi, quæ istic est, ut idem facerent, quod te admoneo: uerum ob-
stet Diotrophes, haud quaquam recipiens monita nostra, malens esse primas inter suos,
quàm humilis ac purus discipulus Christi: malens autor esse nouæ hæresis, quàm ueteris
Euangelicæ doctrinæ sincerus sectator. Quapropter si uenero ad uos, commune faciam
illum factorum suorū, quæ fortasse credit me latere, dum ipse malus, dictis maliciosis gar-
rit in nos, quo nobis adimat fidem & autoritatem apud uos, qui uos hortamur, ut perse-
ueretis in Euangelica doctrina. Nec his contentus, non solum non recipit fratres, uerum
etiam eos, qui uolunt recipere, prohibet, & congregatione deturbat. Tanta est hominis
peruersitas. Frater amande, ne quod malum est imiteris, sed quod bonum est. Nostrum
est malos perpeti, non imitari. Non omnes sunt filij dei, qui baptismum acceperunt. Qui
pater factis declarat fidem suam, is ex Deo natus est, refert enim ingenium ac doctrinā pa-
tris sui. Qui impie agit, etiam si dictis deum profitetur, deum tamen uere non uidet, uide-
tur autem oculis fidei purgatissimis, quos obcæcant tenebræ uitiorum. Proinde uitabis
exemplum Diotrophis, ac Demetrium tibi propones. Huius enim pietati testimonium
redditur ab omnibus, qui tamen si lilerent, tamen ipsa res testatur hominis uirtutem. Quin
& nos experti eius sinceritatem, testimonium de illo ferimus. Et ipsi nostis, quod uerum
testimonium de illo ferimus. Habebam & alia permulta, quæ te scire cupiebam, sed non
arbitrabar expedire, ut ea calamo & atramento proderem chartis. Spero me prope-
diem uenturum ad te, tum coram omnia tutius ac plenius loquemur. Pax
tibi. Amici qui hic sunt iubent te saluere. Saluta tu uicissim ho-
rum uerbis amicos qui istic sunt, diligenter
ac nominatim.

IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS ARGUMENTVM, per Des. Erasmus Roterodamum.

NULLA gens obstinatoribus animis repugnabat Euangelio Christi, quam
Iudæorum, qui Paulo etiam peculiariter erant infensi, quod se gentium apo-
stolum profiteretur, quas Iudæi ut profanas & impias abominabantur,
quodq; legem Mosaicam, quam illi sacrosancam habebant, & Euangelij
uice per uniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare uideretur. A deo ut
essent inter hos quocq; qui Christi doctrinā receperant, qui putarent legis obseruationem
cum Euangelio miscendam. Hierosolymis igitur qui crediderant uarijs calamitatibus af-
ficiabantur ab ijs, qui resistebant Euangelio (nam penes hos erat publica autoritas) conij-
ciebantur in uincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaq; consolatur Pau-
lus, partim exemplo ueterum sanctorum, quorum pleriq; similibus, aut grauioribus cala-
mitatibus exerciti sunt, quo uirtus illorum esset exploratio speculatioq; ac præcipue ex-
emplo Christi, partim spe præmij cœlestis. Deinde declarat coruscante iam Euangelio
Christi, cessasse umbras legis Mosaicæ, multa repetens ex ueteri testamento, & ad Chri-
stum accommodās. Docet non ex obseruatione legis ad tempus datæ & imperfectæ, spe-
randam esse salutē, sed ex fide, per quam ueteres etiam illi probatæ sanctimonie uiri, quor-
um memoria Iudæis erat sacrosancta, deo potissimum placuissent. In fine tradit præce-
pta quædam ad mores Christianos facientia.

PARAPHRASIS IN EPISTOLAM

AD HEBRÆOS, PER DES. ERASMV M ROTEROD.

VM olim deus humano generi, pro sua in nos pietate consule-
re studens, multifariā multisq; modis saepe locutus sit per suos
prophetas, quibus nunc in nube, nunc in igni, nunc in aure te-
nuis sibilo, nunc alia atq; alia specie sese ostendit, non nūquam
per angelos, interdum arcano quodā mentis afflatu semet inli-
nuans: tandem hisce temporibus extremis, quo certiore argu-
mento declararet suam erga genus hominū charitatē, quocq;
pleniorem nobis fidem faceret, loqui dignatus est nobis, non
per angelum, non per hominem prophetam, sed per unicum
filium suum Iesum Christum: quem æterno suo consilio insti-
tuit hæredem ac dominum, non tantum Iudaicæ gentis, sed orbis uniuersi, utpote uerum
& unicum filium eius, cuius sunt omnia, quæ condita sunt in cœlo & in terra, quemad-
modum & in psalmis ante promiserat. Nec mirum si uoluit filium habere secum commū
ne dominium totius orbis, cum per illum condiderit orbem uniuersum. *Per quem sep-
cit secula*
Sermone con-
didit, ac filius patris æterni sermo est æternus, nec ille condidit mundum per filium, ue-
luti per organum, aut ministrum, sed ut eadem fuerit potestas condentis patris ac filij.
Neque enim sic est filius Dei Iesus Christus, quemadmodum homines pi nonnunquam
dicuntur filij dei, quod illius præceptis obediant: sed quod à Deo patre genitus sit deus,
atq; ita genitus, ut eadem sit illi natura cum patre. Et tamen cum esset æternus splendor pa-
ternæ gloriæ, ueluti lux manans à luce, & imago expressa substantiæ illius, per omnia simi-
lis & æqualis illi, à quo nascitur: cumq; non solum sit conditor omnium, uerum etiam con-
dita moderetur, ac uerset nutu iussuq; omnipotenti suo, simul cum omnipotente patre, ui-
dete quo se nostra causa demiserit. Assumpsit humanam naturam nostræ conditionis in-
iurijs obnoxiam, ac moriens, in crucis ara seipsum hostiam immolauit pro nostris pecca-
tis: cumq; antehac sacerdos Mosaicæ legis pecudis sanguine soleat expiare peccata, hic
suo sacrosancto sanguine expurgauit delicta totius humani generis: atque ex hac demis-
sione sui, tantam sibi parauit gloriam, ut rediuiuus ac reuersus in cœlum confederit dex-
ter Dei patris maiestati, in qua semper illi fuerat æqualis iuxta naturam diuinam. Sed hu-
ius maiestas ex humilitate magis inclaruit mundo, adeo, ut qui prius uidebatur abiectus
infra infimos homines, nunc maior sit & habeatur non solum prophetis, uerum etiam
ipsis

ipsis angelis: ac tanto maior, quanto plus habet dignitatis filij nomē quam famuli. Siqui- dem angelus ministri uocabulum est, & conuenit inferiori. Summa quidem dignitas an- gelorum, qui semper assistunt patri, contemplantes faciem illius. Et in his alios alij præce- dunt dignitate. Sed cui angelorum deus unquam tantum habuit honoris, ut illum filij uo- cabulo dignaretur, cum in Psalmo mystico ad hūc modum loquatur Christo: Filius meus es tu, ego hodie genui te! Ac rursus: Ego ero illi pater, ille erit mihi filius. Siquidem ange- los ex nihilo condidit, filium e sua genuit substantia, per omnia similem atq; æqualē. Rur- sus autem cum in Psalmo mystico filium humano corpore uestitum inducit in orbem ter- ræ, loquitur hunc ad modum: Et adorēt eum omnes angeli dei. Nimirum honorantur fa- muli, sed adoratur filius, qui patri est æqualis. Cæterum ubi dignitatem angelorum expri- mit scriptura mystica, quid dicit: Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, ac ministros suos ignis flammam. Quod facti sunt angeli, hoc habent cum cæteris rebus à deo conditis com- mune: quod facti sunt spiritus, ac mentes à contagio corporis humani liberæ, quodq; sem- per ardentes diuina charitate assistunt agiles executores diuinæ uoluntatis, hoc nimirum præcellunt nobis. At quanto magnificentiora sunt, que loquitur filius: Thronus tuus deus in æuum omne, sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui. Auditis dei uocabulum tribui fi- lio, auditis thronum regni tribui, auditis sceptrum tribui, regni nunquam habituri finem. Sequitur autem in eodem Psalmo: Dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatem, propterea un- xit te deus, deus tuus, oleo exultationis ultra cōsortes tuos. Auditis hunc peculiarius un- ctum à deo patre supra cōsortes omnes, siue homines, siue angelos: Et rursus alio Psalmo, uide quantum autoritatis tribuatur filio: Et tu, inquit, initio domine terræ fundamēta ier- cisti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes si- cut uestimentum ueterascent, ac uelut amictum circumuolues eos, ac subito mutabuntur. Tu autem semper idem es, & anni tui non deficient. Ad quem angelorum unquam hæc dicta sunt: aut illud quod alio in Psalmo legitur: Sede à dextris mihi, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Itaq; nec condendā autoritas, nec regni maiestas tri- buitur angelis, sed omnes quantumuis magni sunt, mentes sunt ministerio destinatae, qui nonnunquam in hoc emittuntur in terras, ut adsint his, qui futuri sunt hæredes æternæ sa- luris. At qui hi sunt discipuli Christi.

CAPVT II

Porro quod tot uerbis demonstrauit seruatoris nostri dignitatem huc spectat, ut quo maior est ille, quem pater nostræ salutis causa misit in mundum, hoc attentius audiamus, quæ per illum dicta sunt nobis, ne quando excidat, que nobis per illum denuntiavit pater. Summus est qui misit, & maiorem mittere non potest. Extremam hanc legationem esse uoluit, nec est ulla salutis spes, si hanc fuerimus aspernati, quemadmodum maiores nostri Moſen aspernati sunt, et pro- phetas. Quo maior est legatus, quo maior est humanitas dei erga nos, hoc grauior erit uel contumacia, uel negligentia culpa, nisi dictis paruerimus. Etenim si pondus habet, quic- quid hæcenus Deus maioribus nostris mandauit per prophetas, aut per angelos, qui quomodo Moſi diuina iussa renuntiabant, siq; pœnas iustas dederunt, quicunq; iussis per illos non obtemperassent: quod deum aspernari uideretur, quicunq; dei nuncios aspernatur: quomodo nos effugiemus pœnam, si neglexerimus non Moſaica mandata, sed tam para- tam salutem, tam insignē, tam euidentem atq; eam quidem ad nos ultro delatam, nō per Moſen, non per angelos, aut prophetas, in quos utuncq; fingi possit aliqua suspicio uani- tatis: sed per ipsum dei filium, qui nobis non est loquutus procul è nube, aut per somnium, aut alia ratione, in quam caderet suspitio fraudis aut præstigiij: sed coram auditus est, con- spectus est, contrectatus est, diu uersatus est inter homines, plurimis ac maximis argumē- tis declarans sese uerum dei filium, ac perfectam salutem offerens uniuerso mundo per fi- dem Euangelicam. Huius tantæ rei fides cum primum orbi tradī cœpisset, per ipsum do- minum Iesum Christum, qui non solum præco fuit salutis æternæ, uerumetiam autor, post confirmata est ab eis, qui testes fuerant omnium, quæ ille dixit ac gessit inter homines uer- sans: ac ne horum prædicatio parum haberet ponderis, sermonem illorum deus ipse uā- rijs miraculorum signis ac prodigijs, alijsq; mirificis dotibus, quas spiritus ille cœlestis ua- rie distribuebat suis, ut ipsi uisum est expedire saluti mortalium, confirmabat: ex quibus om- nibus abunde constat, totum hoc quod agebatur, non esse uirium humanarū, sed diuinæ uirtutis

uirtutis: atq; eum, qui hæc prodidit, primū ipse, deinde per suos discipulos, nō fuisse sim- plicem hominē, sed deum humano indutum corpore. Ac ne angelum quidem fuisse de- clarat psalmus mysticus, ita de Christo testificans: Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quod curam habes illius? Demisisti illum paulisper infra angelos. Ac mox: Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti pedibus eius. Antequā deus cōderet orbem terræ, iam tum decretum erat cōsilio diuino, ut quicquid esset in orbe futurum, subijceretur pedibus Iesu Christi. Nulli uero angelorum legitur dominatum tribuisse totius orbis, in quo continentur & angeli. Etenim qui dixit omnia subijcienda, nihil reliquit non subijciendum. Atq; huius psalmi uaticiniū ex parte perfectum est, ex parte perficiendum futuro seculo. Nondum enim uidemus illi subiecta esse omnia. Rebellatur adhuc ab impijs, & grauis est consli- datio ecclesiæ cum mundo. Cæterum illud iam uidemus perfectū, quod Iesus, qui cum hic affligeretur uarijs cruciatibus, ac deniq; crucis supplicium subiret, & id quod est ho- minum iudicio amarissimum, hominū causa gustaret, sed ita gustaret, ut tamen non ab- sorberetur, uidebatur esse factus inferior angelis, qui nec morti, nec ulli dolori sunt ob- noxij: nunc tanta gloria & honore coronatus est, ut mundus intelligat ipsum immunem ab omni culpa; iuxta uoluntatem dei uolentis humanæ salutis cōsulere, subisse mortis supplicium. Siquidem mors illius non erat pœna commissi per illum, sed erat fauor diui- nus erga genus humanum, quod sua gratuita beneficentia redimi uoluit per mortem in- nocentissimi filij sui Iesu Christi. Atq; ut nō poterat nos euehere ad immortalitatis con- sortium, nisi deus esset: ita non conueniebat, ut is qui condidisset omnia, & cuius mode- ratione gubernarentur omnia, sineret in totū perire, quod cōdidisset. Vbi uero regnum filij, si solus esset apud patrem? Itaque decere uisum est, ut filius autor ac princeps salutis omnium, exploratus ac probatus multis afflictionibus, non solum ipse sibi pararet hære- ditatem æternæ gloriæ, uerumetiam multos alios filios secum adduceret, patri sua morte reconciliatos. Et ideo corpus humanum assumpsit, ut homo hominem purificaret. Nam sacrificus Christus, qui purificat, & homines, qui purificantur, iuxta naturā humanam ex eodem parente primo ducunt originem, ut cōmunem patrē habent in cœlis. Vnde dei filius in psalmis non erubescit homines pios appellare fratres, cum ita loquitur: An- nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. An non hic palam discipulos suos fratres appellat? Et rursus alio quodam in loco: Et ego fiduciam meā po- nam in eo. Porro probati filij est, toto pectore fidere patri. Atqui is quando promissit se omnia subiecturum pedibus filij, dubium nō est, quin & illos seruaturus sit, cum quibus & in quibus regnet filius. Rursus alio quodam in loco apud prophetam Esaiam domi- nus discipulos appellat pueros suos, cū ait: Ego & pueri mei, quos dedit mihi deus. Au- ditis cognationis uocabula. Quandoquidem igitur hi fratres & hi pueri de quibus lo- quitur, homines sunt, cōstantes ex carne & sanguine, uoluit ille qui cœlestis erat, assume- re carnem humanā, & hac parte similis illorū fieri, quos erat asciturus in æternæ cogna- tionis cōfortiū: ut morte sua aboleret, eū qui mortis habebat imperiū, hoc est diabolus, ac liberos redderet eos, qui metu mortis æternæ per omnem uitā obnoxij erāt seruituti satanæ, qui per mortem regnabat in omne mortalium genus. Nam quisquis peccato ob- noxius est, idem morti est obnoxius. Nec enim cuiquam angelorū hoc honoris habuit Christus, ut illius assumpta natura frater aut cognatus illi fieret. Sed iuxta promissionē diuinā semen Abrahamæ apprehendit. Iudæus natus est ex Iudæis, homo natus est ex ho- mine, obnoxius omnibus nostræ naturæ incōmodis, siti, fami, æstui, frigori, lassitudini, dolori, morti, quo similitudo testaretur uerā naturæ cognationē, & fidem faceret illum non deserturum eos, pro quibus tantum malorum subijisset, quosq; sibi tam arcta neces- situdine copulasset: unde congruebat, ut hijs quos sibi fratres esse uolebat, per omnia simi- lis redderetur, quo maiorem illis fiduciā præberet impetrandæ ueniæ: quod is qui pon- tificis munus suscepisset, ut apud deum intercederet, expiaturus peccata totius populū, omneq; mortalium genus illi reconciliaret: hoc argumēto uideretur misericors ac fidus futurus erga suos, quod non solum esset eiusdem naturæ, uerumetiam quod ipsi cōtigis- set innumeris huius mūdi afflictionibus explorari probatq; quo facilius uideretur suc- cursurus ijs, qui malis huius mundi uexarentur.

Vt gratia dei
pro omnibus
gustaret mor-
tem

Ex uno oīs

Quomodo
nos effugie-
mus

CAPVT III

Quapropter fratres, iam filij sanguine purificati, ac dei gratuita bonitate ad hoc uocati, ut uentatis in consortium uitæ cœlestis, quo magis illius beneficijs respondeatis, considerate quanta dignitate præmineat apostolus ac pontifex uestræ professionis, hoc est Euangelicæ fidei, Christus Iesus, quamq; pure atq; integre se gesserit erga deū, à quo fuit constitutus in tota ecclesia: quemadmodum Moses laudatus est, quod fidelem ministrū gesserit in tota synagoga sua, quæ est domus ac familia dei. At Christus tanto plus honoris ac dignitatis promeruit, quanto plus debetur honoris ei qui condidit domum, quam domui ipsi. Si quidem omnis domus ædificatur ab aliquo. Porro qui condidit omnia, deus est. Moses igitur sic uersatus est in domo dei, ut ipse pars esset domus, non autor. Ac meretur quidem hoc Mosi pietas, ut apud nos magnæ sit autoritatis, quod in tota domo dei bona fide uersatus sit, sed tanquam minister ac dispensator, non tanquam filius. Ille uersabatur in domo aliena, hic in sua. Ac Moses typos tantum ac umbras rerum adferebat earum, quas post Christus erat explicaturus. At Christus ut cōditor ac filius administrauit suā ipsius domum, cuius domus sumus nos, qui per euangelicam professionem aggregamur illius ecclesiæ, si modo perseuerauerimus in eo quod institutum: hoc est si in concordia domus permaneamus, & fiduciam quam nobis tribuit spiritus Christi, simulq; gloriosam spem, qua ceu germani filij dei, fratresq; Christi, cœlestem hereditatem expectamus, ad finem usq; firmam & illabefactam tenuerimus. Nihil enim nobis proderit audisse doctrinam euangelicam, nisi perseueremus uiuere iuxta doctrinam euangelicam: imò hoc grauius puniemur, quo maior est qui per se nobis dignatus est loqui. Quare meminisse oportet, quod in psalmo mystico loquitur spiritus sanctus, adhortans populum, ut obediat uoci diuinæ, ne prouocatus ille, grauius illos puniat, & à promissa requie secludat: Hodie, inquit, si uocem eius audieritis, ne obduretis corda uestra, sicut fecistis cum deum exacerbaretis murmure ac rebellione eo die, quo patientiam uestram explorabat in deserto: ubi, inquit, tentauerunt me patres uestri, uelut explorates an is essem, qui possem punire nocentes, & experti sunt iram meam: & qui dictis credere nolbant, uiderūt opera mea, idq; annis quadraginta. Tantum enim temporis in deserto circumacti sunt, cum ex Aegypto profugij peterent terram, in qua promiseram illis quietem: quapropter offensus eram illi genti, ac mecum dicebam: Hi semper errant corde, sequentes suas cupiditates, neq; cognouerunt uias meas. Atque ob hanc inobedientiam iratus iurauit, nunquam fore ut ingrediantur terram, in qua pollicitus sum illos requieturos ab laboribus itinere. Audistis fratres deum patribus nostris comminantem, non peruenturos ad terram promissam, ni perseuerassent obedire iussis ipsius. Ac nos quidem per baptismum liberati à delictis uitæ prioris, egressi quidem sumus ex Aegypto, nunquā tamen peruenimus ad immortalitatem promissam in cœlestibus, nisi persisterimus in obseruatione fidei & charitatis euangelicæ. Sin respicimus Aegyptū relictam, hoc est si relabimur ad pristinae uitæ cupiditates, excludemur à consortio uitæ cœlestis. Videte igitur, ne sit in ullo uestrū cor prauū ac rebelle iussis euangelicis, aut obnoxii incredulitati, sic ut reflectens sese ad relicta uitia, & mortis principem diabolum, desciscat à deo uiuente. Quin potius quotidianis hortatibus confirmate uos inuicem ad perseuerantiam in tolerandis huius uitæ laboribus, quibus deus explorat sinceritatem fidei nostræ, quam dicitur dies hodiernus: hoc est quamdiu gerimus hoc mortale corpus, & adhuc in huius mundi deserto non absq; periculo peregrinamur; ne quis fractus huius uitæ malis ab instituto itinere seducatur illecebra peccandi. Quemadmodum olim Hebræi maiores nostri, pertesi laborū diuinæ perfectionis, desiderabant nidorem ollarū, quas in Aegypto reliquerant. Sumus quidem insiti corpori Christi per baptismum ac fidei professionem, sed ita, ut nostro uitio possimus excidere, nec aliter in hereditatem immortalitatis nobis promissam perueniri, nisi felicitatis initium ac fundamentum, quod per Euangelium in nobis iactū est, solidum & inconcussum tenuerimus usq; ad finem, semper proficientes in eo quod cœptū est, admoniti per hoc quod nobis semper dicitur: Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra, sicut in exacerbatione. Quidam enim audita uoce domini non obedientes, exacerbauerūt illū, indignationē illius in se prouocantes

Sed adhorta
mini uosmet
ipso

cantes: at non omnes id fecerunt, qui profecti fuerant ex Aegypto duce Mose: atq; ijs sane datum est peruenire ad terrā lacte ac melle manantem. Quibus autem indignatus est annis quadraginta: nonne ijs qui peccauerant? At isti non introierūt in requiem, sed horum cadauera prostrata sunt in deserto. Quibus autem sic indignatus est, ut iuraret eos non ingressuros in requiē promissam: nisi ijs, qui uoci dei non paruierant. Videmus itaq; deum utrobq; ueracem fuisse, qui quidem & præstitit morigeris quod promiserat, & inobedientibus quod fuerat comminatus. Perueniunt illi sua patientia, isti non potuerunt ingredi propter incredulitatem ac diffidentiam.

CAPVT IIII

VOD maioribus nostris tum erat Moses, hoc nobis nunc est Christus. Ac terrena requies erat, ad quam illi properabant: nos tendimus ad requiem cœlestem. Metuamus igitur negligere uocem dei, quæ nobis quotidie loquitur per Euangelium: ne quemadmodum ex illis cōplures sua culpa frustrati sunt expectatione quietis promissæ, ita contingat, ut ex nobis etiā uideatur aliquis esse frustratus; nec assequatur ad quod ire cœperat. Siquidē nobis denunciata est longe felicitior requies quam illis, idq; per legatum multo certiore quam illis. At illis nihil profuit accepisse promissionē quietis, & hæc tamen audisse uocem domini, propterea quod non crederent audita. Introibimus enim in uerā requiem, quæ nesciet ullos malorū tumultus, nos qui credidimus uoci dominicæ, quemadmodum contra negat ingressuros, qui non crederint, dicens: Sicut iurauit in ira mea, si introibunt in requiem meam: cum tamen prima dei requies iam multis retro seculis præcessisset, nimirum operibus illius in orbe condendo perfectis, & in huius quietis memoriā Iudæi sacrificium suum celebrent. Siquidem de prima quiete loquens, quæ contigit die ab opificio mundi septimo, scriptura dicit: Et requieuit dominus die septimo ab omnibus operibus suis. Ac rursus hoc in loco quem adduximus è psalmo, meminit secundæ quietis, quæ refocillaret Hebræos hospitio terræ Palæstinæ longo itinere defatigatos, dicens: Si introibunt in requiem meam. Ex his igitur quoniam consequitur, deum primo introisse in suam requiem cōdito mundo, & in secundam paucos ingressos fuisse propter incredulitatem, & tamen uanam fore promissionem, nisi populus aliquis ingrediatur, prioribus exclusis, quibus in umbra legis erat promissa requies, quæ tamen non ingressi sunt, quibus erat promissa: rursus psalmus mysticus per os Dauid, post tot annos à possessa Palæstina præfinit alium diem, quem non septimum, sed hodiernum uocat, quemadmodum sæpe iam dictum est: Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Etenim si Iesus Naue filius, quo duce quidam ingressi sunt Palæstinam, præstitisset Israelitis requiem ueram, nequaquam deus per os Dauid alterius diei postea meminisset. Alio qui dicere poterat: quam nouam requiē nobis proponis, cum promissam teneamus, regnantes in terra Iudæa? Restat igitur alius quidam sabbatismus populo dei: restat alia requies, non in Palæstina, sed in cœlesti patria, quod properamus duce Iesu Christo, quod tamen non continget, nisi sabbatismum Euangelicū hic pure celebrauerimus, abstinētes ab operibus huius mundi. Quisquis enim ingressus est in hanc uerā requiem dei: iam & ipse conqueuit ab operibus suis, quemadmodum deus cōqueuit à suis orbe condito. Siquidem perductus est in eam uitā, quæ nullum habet laborū aut dolorum tumultum. Ergo dum adhuc in huius uitæ deserto peregrinamur, ne restitemus, ne respicemus, sed iugibus studijs, sed ardentibus uotis properemus in uerā illam requiem, ad quam uocat Iesus dux noster: neq; cōmittamus, ut aliquis nostrum cōcidat in uia quemadmodum illi conciderunt. Nec enim erit nobis leuior pœna, si simili peccemus exemplo. Neq; uero negligendum est, quod minatur sermo dei Christus Iesus: nam uiuus est & efficax, ac penetrantior quouis gladio utrinq; incidente, neq; solū incidens membrā corporis, uerum etiam intimos affectus animi, adeo ut dissecet animā à spiritu, dissecet compages omnes ac medullas mentis, discretor cogitationū arcanarum & consilliorum cordis nostri: & adeo nihil illi fallit humanæ cogitationis, ut nulla sit usquā omnino creatura, neq; in cœlo, neq; sub terra, quæ illius oculis non sit manifesta, sed omnia nuda sunt ac resupinata oculis eius, cui nobis erit uitæ nostræ reddenda ratio. Ut olim non fellit deum murmur Hebræorum, nec opus erat ullo gladio ad perdendos illos, nisi iussu

ingrediemur
enim requiem

Ad quem no/
bis sermo

diuino: ita non fallet nunc Christum, qui professus Euangelicam uitam, furtim amat ea quæ mundi sunt, neq; sincero affectu properat ad promissam requiẽ. Cum igitur habemus Pontificem uere magnum Iesum Christum filium dei, qui peracto sacro pro nobis reconciliandis, non ingressus est adytum templi manibus structi, sed penetrauit cœlos nobis propiciaturus patrem: perseueremus in professione nostra, sequentes uiam quam ille monstrauit, & properantes ad ea quæ ille promissit. Ne nos deterreat illius magnitudo, sed magis animum addat clementia. Agit ille quidem in cœlis, sed prius homo uersatus in terris. Ne igitur imaginemur nobis esse pontificem, qui non possit tangi sensu nostræ imbecillitatis. Tentatus est ille omni genere malorum, quibus obnoxia est uita nostra: ut uictor repetijt cœlos, ne nos delassemur in afflictionibus, illius ope freti, & in fractis animis pertendamus ad requiem æternæ felicitatis, ad quam ille peruenit. Nec enim ob aliud ille afflictus est, cæsus est, consputus est, crucifixus est uelut nocens, cum esset innocens, ut nos, qui uere nocentes eramus, purgaret ab omnibus peccatis. Non mutauit erga nos affectum suum, modo ne illum alienemus nostra peruersitate. Freti igitur illius clementia, accedamus ad thronum eius non terribilem, sed placabilem, & ad iuuandum paratum, nõ ad perdendum: accedamus cum fiducia nihil hasitantes, ut consequamur misericordiam, quæ nobis peccata nostra condonet, ut gratiam quæ cœlestibus bonis instruat & opituletur, quoties res postulabit. Neque enim ab alio sunt nobis postulanda præsidia, quæ unde speramus præmia.

Thronum
gratie

CAP. V.

PORRO solenne est apud Iudæos, ut omnis pontifex ex hominũ numero delectus constituatur in hoc, ut in his negocijs quæ inter deum & homines aguntur, interpellat pro hominibus ceu medijs quidam inter utrosq;: ut si quid offensus sit deus peccatis mortalium, is illum donarijs ac uicimis rite oblatijs reconciliet, qui propter autoritatem pontificiæ dignitatis sic ualeat apud deum, ut tamen nõ sit alienus ab humana imbecillitate, quo placabilior sit ijs, qui per ignorantia erroriq; deliquerunt, propterea quod ipse sit obnoxius eidem imbecillitati, ob naturam communem. Facilius enim alienis malis indolescent, quos experientia similibus malorum docuit misericordiam, ac lubentius succurrit aliorum erratis, qui ipse labitur nõnunquam, aut certe non abest à periculo lapsus. Atq; hanc ob causam Mosaiscus sacerdos quemadmodum immolat hostiam pro peccatis populi, ita debet & pro suis immolare. Porro Christus sic habuit naturam nobiscum communem, doloribus mortiq; obnoxiam, ut tamen expers esset omnis peccati. Pœnam expertus est, peccati nescius. Ad hæc iuxta Mosaiscos ritus, nemo sibi ultro uendicat atq; usurpat honorem pontificiæ functionis, sed hunc tantum sumit, qui huc iussu numinis asciscitur, quemadmodum ascitus est Aaron. Siquidem honore uidetur indignus, qui per arrogantiam ambit dignitatem: & parum idoneus est ad functionem, qui semet ingerit. Atque hac quoq; in parte Christus legitimi pontificis exemplum præbuit. Nec enim ultro uindicauit sibi gloriam pontificiæ dignitatis, sed approbatus est à patre, qui primum agnouit Iesum uerum filium suum, cum ait: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Mox etiam uerum ac legitimum sacerdotem constituit, cum ait: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Quomodo sit ordinatus habetis, nunc quomodo sit tentatus ac probatus, accipite. Cum adhuc mortale corpus gestaret in terris, preces & obsecrationes obtulit Deo patri, qui poterat illum à supplicio crucis seruare, nisi maluisset morte filij mortalium saluti consulere: obtulit autẽ ingenti affectu, cum ualido clamore ac profusis lachrymis, & auditus est, pro charitate simul & dignitate, qua ualeat apud patrem, impetrauit quod uoluit. Voluit enim nõ ut supplicium crucis effugeret, sed ut sua morte nobis pararet salutem. Sensit horrorem, sensit cruciatum mortis, sed uicit amor humani generis. Filius erat, & nihil non erat impetraturus à patre, si postulasset: sed ita uisum est magis congruere nostræ salutis, ut omnibus malis afflictus, ad crucis usque supplicium præberet suis perfectæ obedientiæ formam. Rogatis quid profecerit hæc tolerantia sacerdotis nostri? Sic modis omnibus spectatus ac probatus, ut nihil in eo desideraretur, non solum seruauit seipsum, sed causa fuit salutis omnibus, qui hoc obedientiæ exemplum imitantur. Impetrauit enim à patre, ut quos habuisset socios afflictionis, haberet & regni consortes. Ob hoc sacrificium rite peractũ cognominatus est à deo pontifex secundũ ordinẽ Melchisedec. Quis autem

Qui in diebus
carnis sue

autem fuerit Melchisedec, & qua cõgruentia filium dei figurauit, multa nobis essent dicenda, sed omnia perdifficile fuerit enarrare uobis, eo quod aures uestre parum capaces sunt huius sermonis, atq; imbecilliores, quam ut sermonem tam arduũ tamq; prolixum ferre possint. Qua quidem in re studij uestrum ac profectus ardorem desiderare cogor, qui cum tot annis iam sitis professi Christum, ut pro temporis modo debeatis esse doctores aliorum, rursum opus sit uobis; ut uos doceamus prima rudimenta, ac uelut elementa scripturæ diuinæ, quæ ceu pueris tradi solent his, qui per baptismum renascuntur Euangelio: quosq; iam robustos ac firmos esse decebat in Euangelica philosophia; uelut infantes teneri, in sima doctrinæ lacte adhuc egeatis potius, quam idonei sitis solidi cibo sublimioris eruditionis. Adhuc hæretis, ac uelut repitis in historia diuinæ scripturæ, necdum assurgitis ad sensum abstrusorem. Porro qui talis est, ut sit adhuc lacte foendus, is rudis est, & nondum satis firmus ad audiendum iustitiam Euangelicam, quæ non in historia, sed in allegorijs inuenitur. Et ideo non est capax sermonis, qui tradit nobis perfectam iustitiam, quia adhuc in Christo est infans, nuper insitus corpori Christi, sic ut paulatim proficiat ad maiora. Porro solidus cibus sensus altioris aduulorum est ac perfectorum, nempe horum, qui longa assiduq; meditatione sensus habent exercitatos ad boni maliq; discretionẽ. Qui puer est ac lacte alitur, uiuit quidem, at nondum usq; ætate sibi collegit robur, ut ipse sibi deligat ex omnibus quod optimum est, nec expectet ut alius lac, aut alioqui puerilem cibum præmansum in os inserat.

CAPVT VI

QVAPROPTER nos quos iam oportet desisse pueros esse in philosophia Christiana, omisso sermone, qui rudes solet primis elementis instituire, seramur ad perfectionem, neq; semper in hoc hæreamus, ut subinde fundamentũ iaciamus poenitentia: Quandoquidem primus omnium gradus est ad Christianismum, uitæ superioris agere poenitentiam, & à peccatis recedere: deinde, ut doceamur à Deo sperandam esse ueram innocentiam ac salutem: mox, ut baptismo sacro purgemur à forditibus uitiorum, & innocentiam restituiamur: sub hæc per manus impositionem accipiamus spiritum sanctum: utq; credamus futuram resurrectionem mortuorum, simulq; iudicium illud supremũ, quod alios addicet æternæ felicitati, alios æternis cruciatibus. Hæc semel didicisse satis est, semel professos esse satis est, semel credidisse satis. Absurdum autem fuerit, si his traditis sic deinceps agamus, ut necesse sit subinde nobis iterari quæ in hoc traduntur, ut fundamentum sint ædificio superstruendo. Verum elementis huiusmodi semel acceptis, ardentibus studijs enitendum est, ut euadamus quotidianis uictibus pietatis grandes, ac perfecti, & à semel iacto fundamento, nobilis structura ex auro, argentoq; & lapidibus preciosis uirtutum ac pie factorum surgat ad supremum usq; fastigium. Nostrum est huc eniti, ut quod conamur perficiamus, si nobis constantibus affuerit prosper ac fauens deus, sine cuius præsidio nihil potest humanũ studium. Hunc cursum postea quæ semel aggressi sumus, non est resistendũ, non respectandũ, non ad relicta redeundũ, sed semper ad meliora proficiendum. Stultissimum autem sit ad id recurrere, quod iterari nec debet, nec potest. Siquidem ne potest quidem fieri, ut qui semel reliquerint tenebras uitæ prioris illuminati per doctrinam euangelicam, iamq; per baptismum condonatis peccatis, experti sint dei gratiã liberalitatem, ac cœleste donũ, quo sublatis semel uitis omnibus largitur innocentiam, deinde per impositionem manus sacerdotis, talis, participes facti fuerint spiritus sancti, per quem fidere cœperunt felicibus promissis æternæ uitæ, iamq; ceu prægustare uirtutes seculi futuri: si per incuriam relabantur in dedecora uitæ prioris, denuo renouentur per poenitentiam id quod semel factum est in baptismo, in quo semel deponitur uetus homo cum acibus suis, & exit e lauacro noua creatura. Siquidem qui postulant, ut subinde relapsi in uitam pristina, denuo per baptismum innoventur: hi quid aliud agunt, quam ut iterum sibi crucifigant filium dei, ac ueluti ludibrio exponant? Semel ille pro nobis est mortuus, semel cum illo mortui sumus in baptismo. Semel ille resurrexit, nunquam iterum moriturus: & nos oportet sic in nouitatem uitæ cum illo resurgere, ut non relabamur in mortem uitæ semel relicta, hoc acriter prouocantes iram dei, quo fuit uberior illius in nos liberalitas. Oportet enim ut diuine erga nos benignitati nostra respondeat industria. Semina quædam pietatis indit

Tom. 7

zz 3 ille, quæ

alle, quæ ut a dolescant nostra item cura est adhibenda. Nam terra quæ pluuiam frequenter in se uenientem combiberit, ac progenerit herbam utilem his à quibus colitur, ea collaudatur à deo, quod sterilis nō sit, neq; semen factum absq; fructu premat ac suffocet. At quæ recepto bono semine produxerit spinas ac tribulos, reprobata est & affinis execrationi diuinæ: cuius exitus huc tendit, non ut demetatur, sed ut exuratur. Atque hæc exhortandi gratia loquimur charissimī, non quod hæc quæ diximus de terra sterili, in uos competant. Imò de uobis meliora nobis persuasimus, quæ salutem uestram promittant, auxiliante deo, potius quam exitium: tametsi similitudinem hæc produximus, quo in uobis studium Euangelicæ pietatis exacuamus, ne relanguescetes paulatim deueniatis ad extremum malorū. Aderit uobis deus ad meliora nitentibus. Non enim ingratus est, nec iniustus, ut obliuiscatur benefactorum uestrorum, susceptiq; laboris, non ob gloriam aut quæstum, sed ex amore nominis ipsius, quem ipsa re declarastis: qui & de facultatibus & officijs uestris, & olim subministrastis sanctis, per quos nomen Christi prædicatur, & adhuc etiam subministrastis. Porro ea gratia hæc diximus, quod cupimus ut in eo quod facitis perseueretis omnes, inter quos sunt nonnulli languidiores q̄ uellem: nec perseueretis modo, uerum etiam ut magis ac magis indies proficiatis, donec peruenieritis ad perfectionem: ut quod nunc de uobis bene spero, planè confidam, uideans uos semper in melius progredi, proculq; abesse à periculo eorū, qui segnescentes paulatim relabuntur in uitam pristinam, sed eorum potius uestigijs ingredienti, qui fidentes Christi promissis, tenaciq; spe præmiorum cœlestium, perueniunt ad hæreditatem immortalis uitæ, quam suis promissit in regno cœlesti. Qui diffisi promissis dei, respiciabant Aegyptum relictam, non peruenierunt ad terram promissam: sed Abraham constanter filius dei promissis, etiam reclamante natura, consequutus est quod expectarat. Deus enim quo certior esset fides promissionis, iusiurandum interposuit, quod apud homines certissimum pignus esse solet: iurauit autem per semetipsum, eo quod non haberet maiorem se per quē iuraret. Iurauit autē hunc in modum: Per memetipsum iurauit, quia fecisti hanc rem, & nō pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicens benedicā tibi, & multiplicans multiplicabo semen tuū sicut stellas cœli, & harenā quæ est in littore maris. Deus igitur perspecta constantia senis, nihil contantis etiam filium occidere, in quo uidebatur omnis spes posteritatis esse sita, iure iurando confirmauit quod ante promiserat. Nam deus cum homine agens, humanum morem imitatus est. Siquidem homines iurant per eum qui maior est, quo grauius sit iusiurandum. Atq; ipsi si quid dubium est, aut cōtrouersum, id soluitur finiturq; si iusiurandi confirmatio accesserit. Atque hac de causa, cum deus uellet insigniter declarare firmitatem consilij sui hæreditibus promissionis, iusiurandum interposuit: ne quis suspicari posset deum mentiturum, qui suam fidem gemino uinculo astrinxisset, primum promisso, mox iure iurando: utq; certa concepta fiducia, firmam habeamus consolationem in huius mundi procellis, qui non collocauimus felicitatem nostram in huius uitæ commodis, sed huc confugimus, ut spe proposita potiamur in futuro seculo: quam interim in his mundi tempestatibus uelut ancoram animæ firmam ac tutam tenemus, ut quæ nobis non in rebus fluxis, sed in cœlo fixa est, nimirum porrigens sese usq; ad ea quæ sunt intra uelum, ubi nullæ sunt rerum uices, sed æterna stabiliq; omnia. Hæc est illa pars interior tēpli, quam nos eò præcurrens uicq; monstrator ingressus est Iesus Christus, pro nobis interpellaturus patrem, factus pontifex in æternum secundum ordinem, ut dicere cœperam, Melchisedec.

CAPVT VII

AM quando nos ipse sermonis cursus reduxit ad mentionē Melchisedec, uideamus qualis ipse fuerit, & qua ratione gesserit typum nostri sacerdotis. Nam hic Melchisedec rex ciuitatis dictæ Salem, pontifex fuisse legitur dei altissimi, qui occurrit Abraham reuertenti à ca de trū regū, eiq; benedixit ob rem fortiter gestā, cui decimas etiā omnibus ex rebus suis impartijt Abraham. Ac Melchisedec ex ipsa statim nominis interpretatione dicitur rex iustitiæ: deinde ex regni titulo dicitur rex Salem, hoc est rex pacis: dicitur nec patrē habere, nec matrē, nec genealogiā, nec initium dierū habens, nec uitæ finē habiturus. Sed de illo dicitur est, quod uere competit in filium dei, quod maneat sacerdos in æternum. Et hæc genus quidē nihil non competit

non competit in Christum pontificem nostrum, qui iustitiæ regnum statuit, qui pacis est princeps, qui iuxta diuinā naturā, nec patrem habuit in terris, nec matrē: cuius genealogiam nullus hominum potest effari, qui nec esse cœpit, nec esse desinet: cuius sacerdotium manet in æternum, purificans omnes ipsi credentes usq; ad finem seculorum. Nunc eiusdem dignitatem contemlemur, quantoq; interuallo præcesserit Mosaicæ legis sacerdotēs. Abraham tantus patriarcha, non solum dignatus est ab hoc recipere benedictionem post eadem regum peractam, uerum etiam de spolijs dedit illi decimas. Ac Moysi quidem lex hoc præscripsit, ut qui genus ducerent à Leui, succederēt in functionem sacerdotij, & decimas acciperent, sed duntaxat à fratribus suis, hoc est Abraham posteris, neq; longius se porrigit ius ac dignitas Leuitarū. Verum Melchisedec cum alienus esset à genere Iudaico, decimas accepit ab ipso gētis totius autore Abraham, & benedixit ei, unde iuxta promissionem dei proditura erat natio Iudæorum. Extra cōtrouersiam est autem, id quod minus est, ab eo quod maius est, benedictionem accipere. Quisquis enim benedixit, uelut auctoritate sua comprobatur quod gestum est. Porro cōprobandi ius penes superiorem esse solet, non æquale, aut inferiorē. Atq; in genere quidem Leuitico decimas accipiebant hī, qui & ipsi mortales sunt, quorumq; morte ius transit ad alios. At de Melchisedec dicitur est, quod uiuat ac maneat in æternū, perenni sacerdotio præminens. Deniq; cum à Leui principe ius exigendarum decimarū peruenerit ad sacerdotes, in hoc quod Abraham decimas pendit Melchisedec, uidetur et ipse Leui decimis soluendis obnoxius esse factus, cum is solet ab alijs accipere. Ut igitur minoris habentur, qui Leui soluunt decimas, ita Leui quoq; fuit inferior Melchisedec, cui decimas dedit. Dicit aliquis, quomodo dedit decimas, qui nō dum erat natus id temporis cum Melchisedec occurreret Abraham: Sed quoniam posteritas quodāmodo censetur esse in autore gentis, ideo dixi ad hanc rationē Leui in Abraham dedisse decimas Melchisedec. Quod si perfecta religio p̄debat à sacerdotio Leuitico, quæ admodum uidetur Iudæis, quod sub Aaron, qui tribus erat Leuiticæ, lex lata sit: quid opus fuerat præterea alium exoriri sacerdotem, qui iuxta psalmum mysticum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedec diceretur institutus? Etenim cum legis autoritas ratioq; coniuncta sit cum ratione sacerdotij, necesse est ut in aliam formam translato sacerdotio commutetur & legis forma. Nam mutata tribus satis declarat mutandū esse sacerdotij genus. Is enim de quo loquitur psalmi uaticinium, fuerat alienus à tribu Leuitica, sed ex ea tribu, unde nullus adhuc adlitterat altari, quando palam est, quod dominus noster Iesus exortus sit è tribu Iuda. At Moses cum instituerit ritum ac ius sacerdotij, nullam mentionem fecit huius sacerdotij, quod cognitionem haberet cum tribu Iuda. Porro sacerdotium de quo loquitur psalmus, non esse eiusdem rationis cum sacerdotio Mosaico, magis etiam ex illo sit perspicuum, quod euidenter addit uaticinium, secundum ordinem Melchisedec, uidelicet sacerdotem indicans dissimilem Aaron, ac similem Melchisedec, ut intelligamus non minus interesse inter personam ac personam, quam inter ritum ac uim sacerdotij. Quid autem sibi uult: secundū ordinem Melchisedec: hoc est, qui non imolet pecudes, quas præscribit crassa lex & carnalis, sed per gratiam cœlestem possit ad uitam æternam perducere. Siquidem illa lotionibus ac uarijs lustrationibus purificabat carnem, hæc efficaciore uictima purificat animos. Quemadmodum enim Aaron non manet in æternum, ita sacerdotium illius non erat æternum: & quemadmodū Melchisedec dicitur est manere in æternum, ita sacerdotium huius nullum est habiturum finem. Atq; hæc in Christum uere competere declarat Psalmus mysticus, dicens: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Temporariū sacerdotiū cedit eterno, & mortalis pontifex cedit immortalī. Ut autē sacerdotiū imperfectius concedit perfectiori, ita lex imperfecta locū dat legi euangelicæ perfectiori, per quam uelut abrogantur scita Mosaicæ ueteris testamētī, eo quod nec satis haberent roboris, nec adferrent utilitatē quā oportuit. Voluit enim deus nos reddi perfectos, at ea lex nihil adduxit ad perfectionem, nec in hoc erat data, neq; tamen frustra est data. Nimirum in hoc data est ad tēpus, ut gradus quidam esset, qui nos tandem perduceret ad spem meliorem. Si quidem illa promissit terram frugiferā, in qua tranquillam uitā agerent, qui legis Mosaicæ præcepta seruassent. Crassa erat lex, crassum erat præmium: sed ita consultum est crassis hominum ingenijs, ut ex rebus sensibilibus paulatim assuescerent rebus animi. Præscribe-

Reprobatio
quidem fit
præcedentis

batur ne occiderent, ne furarentur, ut morticini contactum certis ritibus purgarent: promittebatur terra, in qua annos pauculos quiete degerent: nobis promittitur cœlum, in quo semper felices uiuamus, & prescribitur interim, ut inimicos etiam nostros diligamus. Illorum sacerdos cum religiosissime uersabatur in sacris, interpellaturus deum pro populo recipiebat sese ad interiora uelî. At noster sacerdos ipsos etiam cœlos penetrauit, causam nostram acturus apud deum patrem, cui nos aduouemur per legatum nostrum Christum Iesum, qui est caput ecclesiæ: nec potest abesse corpus, ubi caput est. Atque hoc certior est spes nostra tali pontifice, quam fuerit Iudæis per suos, quod illorum pontifices absque iureiurando constituti sunt, noster cum iureiurando: quod ideo deus uoluit intercedere, quo nobis certior esset fiducia de promissis, si sacerdos, cuius interuentu speramus promissam immortalitatis felicitatem, iureiurando approbatur pontifex æternus: id est a deo, qui nec altoqui nouit mentiri. Sic enim loquitur in psalmo propheta: Iurauit dominus & non poenitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Quantum igitur interest inter terram & cœlum, inter temporaria & æterna, inter mortales & immortales, inter humana & diuina, tanto melioris testamenti sponsor factus est Iesus pontifex noster, actanto certior, quanto certius est apud homines promissum iureiurando confirmatum, promissio simplici. Quid quod sub lege Mosaica, necesse erat plures institui sacerdotes, uel ut statis uicibus fungerentur sacerdotio, uel quod mors non sineet eosdē semper permanere in functione, ut habeat non nihil incertitudinis sponsor subinde mutatus. At hic noster unus est pro omnibus, nec eget successore, sed quia manet in æternum, perpetuum habet sacerdotium. Vnde quos cepit saluos facere, potest ad perfectam salutem adducere: quippe qui semper habeat paratum sacerdotem, per quem addeant deum. Siquidem semper uiuit Christus in hoc, ut quoties opus sit, pro suis deum interpellat. Neque enim sic immolauit uictimam, ut paucis ad breue tempus proflit, sed ut omnibus & in omne tempus sit efficax ad placandum deum. Ergo cum lex esset perfecta ac cœlestis, decebat ut talis item esset pontifex, pius, expers doli, impollutus, longe tempus a consortio peccatorum, euectus super cœlos omnes, cui non sit necesse, ut quemadmodum faciebant sacerdotes Mosaici, quotidie offerat uictimas pro peccatis proprijs, deinde pro delictis populi. Quales em̄ reconciliatores erant illi, quibus ipsis opus erat reconciliatione apud eum, apud quem deprecabantur pro commissis aliorum: Quale erat sacrificium, quod pro alijs atq; alijs delictis identidem erat iterandum: Noster pontifex, qui nullum habebat peccatum suum, totius mundi peccata in se transtulit, ac semel pro omnibus uictimam obtulit, non pecudem, sed semetipsum. Nam Mosaica lex, ut erat imbecillis & imperfecta, sic pontifices constituebat obnoxios infirmitati. At sermo iurisiurandi, quem modo retulimus, qui declarat ueteri legi meliorem successuram, non hominē quemlibet, sed ipsum filiū dei sacerdotē constituit in æternū, semper paratum atq; idoneum ad intercedendum pro nobis, ut quem neq; mors interciperet possit, nec ulla infirmitas obstat, quo minus sit idoneus atq; perfectus pro nobis deprecator.

CAPVT VIII

 Aeternū eorū quæ tot uerbis disseruimus, caput ac summa est, ne posthac admitemur pontificē Mosaicū, cum habeamus tam modis omnibus excellentem pontificē, ut dexter assideat magnifico throno dei in cœlis, ut rite peragat nō sacra illa umbratica, quæ prescripsit Moses, sed sacra uera cœlestiaq; uerseturq; intra tabernaculum; non illud umbraticum; non illud fixerat homo, sed in adytis tēri tabernaculi, quod fixit deus cœlestia dirimens à terrenis. Porro cum omnis pontifex ad hoc soleat institui, ut donaria ac uictimas offerat deo: fieri non poterat, ut pontifex legitimus sit, cui non sit quod offerat. Quod si datum esset illi pontificium terrestre, quemadmodum cæteris, ne sacerdos quidem esset Christus: ut qui nihil obtulerit unquam, nec offerat earum hostiarum, quæ solent iuxta legis præscriptum ab alijs sacerdotibus immolari: quæ nihil aliud sunt, quam umbræ ac typi quidā templi cœlestis & hostiarum cœlestium. Quicquid enim Christus etiam in terris gessit, quoniam non iuxta carnem, sed iuxta spiritum gestum est, & à cœlo profectum, ad cœlum tendit, merito cœleste dicitur, ad Mosaici sacerdotij crassitudinem collatum. Nam id significasse uiderur deus, cum illi præscribens formam extruendi templi, loquitur hunc in modum: Vide, ut facias omnia secundū exemplar, quod ostēsum est tibi in monte. Viderat enim Moses

spiritua

spiritualibus oculis, aliud sanctius templi genus, aliud uictimarum ac sacerdotij genus, ad quorum exemplar crassam aliquam rerum imaginem interim adumbraret, donec ueniret tempus, quo uisum esset umbras ueris cedere. Nunc igitur hoc adest tempus, habemus cœlestem pontificem, & illo dignum sacerdotium, hoc utique præstantius, quo præstantius est euangelicum testamentum ueteri Mosaico, quoq; sunt magnificentiora promissa noui, quam ueteris. Illic pecudū cruore purificabantur corpora, hic Christi sanguine purificantur animi. Illic promittitur terra, hic promittuntur præmia cœlestia. Atq; in hoc testamēto cœlesti ritu intercedit inter homines ac deū pontifex noster cœlestis. Quod si prius illud testamētū tale fuisset, ut in eo nihil desideraretur, quæadmodum existimant Iudæi, haud quaquā quaesitus fuisset locus secundo. Superuacuum enim erat aliquid adiungere perfectis. Nunc deus queritur prius illud inutile fuisse, & pollicetur aliud efficacius ac melius, hunc in modum loquens apud Hieremiam prophetam: Ecce dies ueniunt dicit dominus, consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum non iuxta testamentum, quod feci patribus illorum, in die cum apprehenderem manum illorum, ut educerem eos ex Aegypto: quoniam ipsi non persisterunt in testamento meo, & ego uicissim neglectui habui eos, dicit dominus. Nam hoc est pactum, quod paciscar cum domo Israel, dicit dominus. Cum leges meas non insculpsero saxi, aut chartis, quemadmodum frustra tentatum est, sed indidero mentibus illorum, & cordibus illorum insculpsero. Et ero illis uere deus, & ipsi uicissim erunt mihi uere populus. Neq; tradent per manus alijs alijs, ut cogatur quisq; docere proximum suum, & unusquisq; fratrem suum, dicens: Cognosce dominum, propterea quod iam non solum pauci Iudæi, sed omnes ubiq; cognituri sint me, à minimo usq; ad maximum, quod per filij intercessionem propitius reddar, condonatis sceleribus ac peccatis illorum, nec inique gestorum ab illis recordabor amplius. Audistis uerba pollicentis nouum testamentum, eo quod uetus fuisset inutile. Porro quod nouum appellatur, id est spirituale, significat abrogandum esse uetus, id est carnale. Alioqui hoc nouum dici non posset, nisi quod præcessit antiquetur, ac ueterascat. Porro quod antiquatur ac senescit, in propinquo est ut euanescat, nimirum paulatim uergens ad interitum.

CAPVT IX

 Ixerit aliquis, an uana fuit igitur ueteris templi religio: Nequaquam. Olim quidem & uetus illud tēplum, cuius religio successione ueritatis Euangelicæ iam euauit, habebat ritus quosdā statasq; ceremonias, lotiones ac uictimas pecudū, quæ obseruata iustificandi purificandiq; speciē habebant, rebus quibusdam extrarijs ac uisibilibus, typum sublimiorum ac spiritualium exhibentes oculis hominum. Hi ritus potissimum peragebantur in ea templi parte, quam scriptura appellat sanctum seculare, siue mundanum, quod in hanc promiscue pateret aditus omnibus, siue Iudæis, siue profelytis, siue gentibus. Nam ut tabernaculi ita templi structura talis erat, ut alia pars haberetur alia religiosior, donec ueniretur ad eam, quæ sanctissima uideretur. Siquidem primo loco factum est tabernaculum, in quo seruabantur non sine religiosa ueneratione, lucerne, mensa, factiq; panes septē, quos propositiois appellant quod in sacra mensa proponi soleant. Atq; hanc templi partem appellant sancta tantum, quod sic abesset à profanis, ut multum tamen abesset ab ijs, quibus præcipua sanctimonia tribuebatur. Post secundum autem uelum, quod hanc templi partem à reliquis dirimit, erat aliud tabernaculum, quod ob excellentiam religionis uocabatur sanctum sanctorum: id continebat sacratoria quædam monumenta, thuribulum aureum, arcam quam testamenti uocant, laminis aureis undiq; circumtectam, in qua inerat urna aurea: hac seruabatur manna monumentū miraculi ueteris, cū fame laborantibus Hebræis, nouum cibi genus è cœlo deplueret: & uirga Aaron, quæ inaudito prodigio, cum esset à stirpe resecta, fronderat, ac turgentibus gemmis eruperat in flores, & floribus successe runt amigdale. Inerat & tabulæ, quas testamenti uocant quod in his haberentur decem præcepta, insculpta digito dei. Supra arcam erant imagines alatae Cherubim, representantes maiestatem & gloriam diuinā, quæ alis suis obumbrabant propitiatorij, quæ oia significationem quandam habebant rerum sacratorum, quas post prodidit Euangelij. Sed prolixum sit de singulis horū quid sibi uelint disserere, nobis sat erit summam totius negocij ad Christi sacerdotij conferre. Itaq; cum templo ad hunc modum distinctio, ac sacrarum monu-

mentis

Per quā proximamus ad deum

Talis enim decebat ut nobis esset pontifex

Nunc autem melius fortius est

mentis in sua loca digestis, in prius illud tabernaculum quotidiē ingrediebantur sacerdotēs quilibet, qui sacrorum ritus peragerent, Ceterum in secundum illud sacratius solus pontifex, cui prima dignitas erat inter sacerdotes, semel duntaxat singulis annis ingrediebatur, non sine sanguine pecudis quem illic offerebat, pro suis primum, deinde pro populi delictis, per errorem & ignorantiam commissis. Quibus rebus, ueluti per aenigmata quaedam significabat spiritus sanctus, id tēporis nondum patuisse aditum ad ea loca, quae uere sancta sunt, neque quicquam habent terreni contagij. Cum enim solus pontifex ingredere retur secretius adytum ceteris exclusis, maneretq; adhuc prius illud tabernaculum, quod imaginem gerebat illorum temporum, in quibus homines crassis quibusdam ceremonijs, utcumq; continebantur in religione Iudaica, ne in deteriora prolaberentur, in eo tabernaculo crassi quidam, ac plebei ritus peragebantur à uulgaribus sacerdotibus. Offerebantur donaria, mactabantur pecudes, immolabantur hostiæ, quæ sic habebant speciem aliquam purificationis, ut tamen non possent eos qui his uterentur, ad plenum reddere pueros iuxta conscientiam & animum, ex quo nos æstimat deus, etiam si iuxta corpus & hominum æstimationem aliquid puritatis addere uidebatur. Quicquid enim illic agebatur, ad corpus potissimum pertinebat, sicut in defectu ciborum ac potus, cum cibus uere nec purificet, nec inquinat animum, in uarijs ablutionibus, alijsq; purgationibus carnis, quæ nec in hoc erant instituta, ut conferrent homini perfectam iustitiam: sed ut hisce rudimentis paulatim assuescerent ueræ religioni, & per umbras ducerentur ad ueritatem, fierentq; meliorum capaces, quæ suo tempore proferret euangelica doctrina. Habetis summam totius religionis, quæ sibi tantopere placent Iudæi. Nunc nostri pōtificis dignitatem cum his conferamus. Christus enim pontifex sponsor & autor, non purificationis corporeæ, neque honorum huius seculi, quæ finem habent, sed æternorum, ac cœlestium bonorum: non per uelut manibus hominū textum, sed per aliud tabernaculum nō manu factum, hoc est nō huius structure, quā ut erigunt homines ita demoliri possunt: sed per ipsum cœlum ingressus est in loca uere sancta, & ab omni mortalitatis contagio uere semota: non adferens secum sanguinem hircorum ac uulorum, quo deum placaret, sed proprium sanguinem, quem in ara crucis pro nobis effuderat: quo non unum populum, sed uniuersum hominum genus ab omnibus peccatis liberauit: idque non uno anno, sed in omne tempus usque ad finem mundi, modo resipiscentes à prioribus uitæ commissis Christum agnoscant, ac pro uiribus imitentur. Quæ enim collatio mutæ pecudis ad Christum deum & hominem: Quod si sanguis taurorum & hircorum, aut cinis exustæ uitulæ aspersus inquit natis, purgat eos iuxta carnalem quandam & umbraticam sanctimoniam: quanto magis sanguis Christi qui non per ignem corporalem, sed spiritum æternum, humanæ salutis libertatem, obtulit: non pecudem brutam, sed semetipsum hostiam puram ac incōtaminatam deo patri: purificabit non corpora uestra, sed conscientiam uestram ab his operibus, quæ uere mortem adferunt animæ. Mors illius nos ab æterna morte liberat, & spiritus illius purissimus nostrum purificat spiritum prius inquinatum. Utrobique sanguis est, sed ingēs discrimen: utrobique mors est, sed inæqualis: utrobique spiritus est, sed admodum dispar. Siquidem quod sibi gestum est per umbras ac simulacra quædam, hoc Christus uere præstitit. Quoniam enim is, qui in ueteri testamento medius intercedebat inter deum & homines, non adferebat perfectam innocentiam, ideo Christus successit noui testamenti nouus intercessor, uti per mortē suā abolitis peccatis, quæ per prius illud testamentū aboleri non poterant, quæq; deum alienabant à nobis, iam per euangelicam doctrinam promissionem ac spem accipiant æternæ hereditatis, nō Iudæi tantum, sed quicumq; uocati fuerint ad Christi consortium. Etenim ubi testamenti uocabulum auditur, ibi mors testatoris intercedat necesse est, alioqui testamentum non esset, aut si esset ratum non esset. Nam mors testatoris ratum facit testamentum, quod nōdum certum habet robur, quam diu uiuit, qui condidit, ut cui liberum sit si uelit mutare. Vnde quoniam uetus quoq; illud testamentum est dictum, non est dedicatum absq; sanguine & morte, sed pecudis, & alioqui peritura. Nam quemadmodum legis in Exodi libro: cum Moses recitasset totam legem dei populo, & quid ex obseruata sperare præmij, quid ex neglecta metuere poenæ deberent, exposuisset, quo ratum esset pactum inter deum & populum, sanguine uulorum et hircorum miscuit in cratera unā cū aqua, & intincta lana coccina, atq; hyssopo aspersit simul ipsum

Quæ parabola est temporis instantis

Christus assistens pōtifex

Et ideo noui testamenti mediator intercessit

librum, unde recitauerat præcepta domini, simul uniuersum populum, dicens: Hic est sanguis testis, & confirmator eius testamenti, quod uobis præcepit deus ut obseruetis. Nec hoc contentus, tabernaculum insuper, & quicquid in hoc erat uasorum sacrorum, quibus utebantur in sacrificijs, similiter aspergebat sanguine. Quin in ceteris itē ritibus, quæcumque purificabantur iuxta præscriptum legis Moisaicæ, sanguine purificabatur. Nec ulla fiebat remissio peccatorum, nisi per effusionem sanguinis. Atque ita sanè congruebat ut in terris, quæ representabant imaginem & umbram rerum cœlestium, huiusmodi crassis purificationibus peragerentur. Ceterum ubi ueritas illuxit, deuit ut ipsa cœlestia sacra, & potioribus uictimis peragerentur, & ueriores adferrent puritatem. Nam, ut dixi, cœlestis est etiam totum hoc, quod Christus gessit in terris. Neque enim Christus ingressus est in sancta manibus hominum fabricata, quæ magis opinione quam re sancta sunt, quæq; profanari possunt: nec aliud erant, quàm umbræ quædam rerum uere sanctarum. Sed in ipsum cœlum ingressus est, ubi habitat deus immortalis cum æthereis mentibus, atq; in huius conspectu tanquam pontifex legitimus deprecatur pro totius mundi peccatis, commendans se proprio sanguine, quem ex mera gratuitaq; charitate effudit pro nobis: idq; fecit hostia tam efficacis, ut non fuerit opus quotannis repetere, quemadmodum ueteris testamenti pontifex singulis annis ingrediebatur secretius adytum. Nec mirum est hostiam illius nō fuisse perinde efficacem, cum & ipse obnoxius esset peccatis, ac sanguinem offerret & pecudis & alienum. Quod si talis fuisset pontifex Christus, cum toties ab orbe condito recurrerent secula & anni, necesse erat illum frequenter immolasse uictimam, quemadmodum faciebant ueteris testamenti sacerdotes. Nunc autem talis fuit, ut satis fuerit semel immolare semetipsum, ac semel asperzione proprii sanguinis abolere peccata omnium seculorum usque ad finem mundi. Idq; factum est non ab initio mundi, sed instante fine, cum omnibus constaret, omnia uitata peccatis: nec ullum esse remedium, nisi à deo, ut parum esset, quàm esset efficacis sacerdos, qui unica uictima, tam immensum aceruum peccatorum expiaret, relicto parato facilisq; remedio, ut eadem hostia in annos innumeros satisfaceret omnibus, qui sese non præberent indignos. Transiit enim in se, non solum eorum peccata, qui ante multos annos spem salutis in ipso posuerant, uerum etiam eorum, qui multis post seculis credituri essent eius euangelio. Non est igitur quod mundus expectet alium sacerdotem, aut aliam hostiam expiandis peccatis: sed quemadmodum illud manet omnes homines, ut semel moriantur absque spe redeundi in hanc uitam, in qua & labimur subinde, & expiamur: neque quicquam expectatur à morte singulorum, nisi iudicium illud extremum, quod æterna præmia decernet, siue pijs, siue impijs: ita & Christus qui semel moriens, pro omnibus oblati est, omnium quod in ipso fuit, peccata in se transferes, ut pro omnibus poenas lueret: nihil superesse uoluit nisi iudicium supremum, in quo rursus conspicietur hominibus, non ut antea, uelut hostia deuota, ueluti scelerosus homo & supplicio dignus, sed ut gloriosus & ignarus omnis peccati: salutaris autem & felix conspicietur ijs, qui nunc purificati per mortē illius, perseverant in innocentia uitæ, donec iterum aduenerit, non immolandus, sed iudex, optabilis pijs, formidabilis impijs.

CAPVT X

Orro quo minus idem ualuerit pōtifex ueteris testamēti, in causa est, quod lex illa, eo quod non obtineret uitam ac ueram imaginem bonorum, sed umbram modo quandā, quæ designaret potius aliquid quàm efficeret, uulgaribus pecudum hostijs, tametsi singulis annis continenter ab illis sacerdotibus offerrentur, nunquam poterat perfectos reddere, qui per sacerdotes infirmos, hostijs inefficacibus accederēt ad deum reconciliandum: quod si fieri potuisset, nōne semel oblata desissent iterari? Atqui in istis sacrificijs quoties repetuntur, rursus fit commemoratio superiorum delictorum, quæ res arguit illos parum fidere unificro. Quorsum enim attinebat in singulos annos renocare sacra, si una uictima sic purgasset ab omnibus peccatis, ut iam nulla resideret consciētia delictorum in ijs, qui semel immolassent, ac semel essent purgati? Cum enim peccatū sit animi uitium, non corporis, nō potest res crassa corporeaq; qualis est sanguis taurorum & hircorum, abolere morbum mentis. Solum id potest ad plenū cœlestis ac spiritualis hostia Christi, quæ per fidē ac baptismum sic semel omnia superioris uitæ commissa delet, quantumuis multa, quantumuis atrocia, ut in

Et quemadmodum statutum est hominibus

In qua uolun-
tate sanctifica-
ti sumus

Habentes itaq;
fratres fidu-
ciam

ut in conscientia nihil resideat metus, aut remorsus. Tantum si cauerimus, ne in pristina flagitia reuoluamur. In tantum enim deus huiusmodi multiplicatis hostijs non reddebat tur propitius, ut offensus potius, unum aliquod efficax & perenne sacrificiū desideraret. Sic enim loquitur deo patri filius in Psalmo mystico, ueluti mundum ingressurus, ut proprii corporis hostia propitiaret illum humano generi: Sacrificium & oblationem noluiisti, sed corpus aptasti mihi, holocaustoma, reliquasq; hostias pro expiandis hominum peccatis offerri solitas non probasti. Tunc dixi: ecce adsum ipse (quando me designat hostiam libri caput) ut obsequar deus uoluntati tuae. In his igitur uerbis cum dicit: Sacrificium & oblationem, & holocaustomata, & pro peccato noluiisti, neq; probasti quicquā eorum, quae iuxta legem ueterem offerri solent: Et mox adjicit: Ecce adsum, ut obsequar deus uoluntati tuae, offeramq; hostiam, quae grata sit animo tuo: Tollit prius illud sacerdotium, ut ingratum deo, ut statuatur posterius, quo satis fieret uoluntati diuinae. Quamnam erat ista uoluntas dei, fastidientis sacra legitima ueteris testamenti, & nouum sacrificij genus flagitantis: Nimirū haec: quod ita uisum esset gratuita ipsius bonitati, ut filius caelestis, id est Christus indueret corpus humanum, ac moriens pro peccatis omnium, unico sacrificio semel rite peracto, purificaret omnes à peccatis suis, sic ut posthac non sit opus alijs hostijs sanguinolentis. Quisquis est ueteris testamenti sacerdos, cogitur quotidie assistere sacris, easdem hostias identidem iterans, quae quantūuis multiplicatae, nunquā possunt ad plenum auferre peccata, ut utriq; sit inexplicabile negocium, & offerenti, & sacerdoti per quem offert. At Christus unica hostia semel oblata pro peccatis omnium qui crediderunt, creditur, aut credituri sunt ipsius promissis, iam dexter sedet deo patri, nihil aliud expectans, nisi quod solum superest, ut colligantur omnia membra corporis in unum, fiatq; tandem quod promissum est in psalmo, ut inimici ipsius, qui rebelles sunt euangelio, fiant scabellum pedum eius. At interea nihil est opus iterum immolare se ipsum pro nobis, quod unica oblatione abunde perfectos reddidit in perpetuum, omnes qui per fidem meruerunt sanctificari, sic ut nihil omnino pristinorum scelerum nobis imputetur. Quod dico testatur & ipse spiritus sanctus, loquens per os prophetae, ac multo ante praedicens futurum, quod nunc factum conspiciamus: Hoc, inquit, est testamentum, quod condam erga illos, post dies illos, dicit dominus. Cum indidero leges meas cordibus illorum, & mētib; eorum illas inscripsero, nec amplius recordabor peccatorum aut iniquitatum illorum, tantum aberit, ut uelim ulcisci. Porro posteaquam semel condonata sunt in aeternum peccata omnia, quorum opus est Iudaeorum hostijs, quae peccatis expiandis adhibebantur: Cum igitur fratres sublata peccatorum conscientia, quae nos ab interpellando deo deterrebat, data sit fiducia ingrediendi in sancta, freti sanguine Iesu, quem ille pro nobis reconcilians effudit, ac uiam aditumq; nobis aperuit, à uetere illa longe diuersam uidelicet recētem ac nouam, uiuamq; & efficacem ac perpetuam, quae semel aperta, postea claudi nō queat, quam ille nobis auspiciatus est, primus omnium ingrediens per uelamē, hoc est carnem suam, qua ad tempus tegebatur apud homines illius diuinitas, eaq; sublata in caelum, parafacta sunt caelestia: cumq; habeamus sacerdotem magnum à deo promissum secundum ordinem Melchisedech, quem praefecit toti domui suae deus, hoc est ecclesiae catholicae, quam non ut minister, sed ut autor ac dominus moderatur, adeamus eodē interim & nos, quò nobis uiam aperuit Christus: adeamus autem non pedibus corporis in templum saxum, sed in templum caeleste penetremus corde sincero, cum summa fiducia impetrandi quod petimus: sed prius aspersi non iuxta corpus sanguine pecudis, sed iuxta mentem ac spiritum sanguine Iesu Christi, ac per hunc depulsa ueterum peccatorum conscientia, ad haec per baptismum abluti, etiam corpore, aqua pura, & omneis abstergente sordes animi, superest ut perseueremus in eo, quod semel sumus aggressi, ac spem uitae immortalis, quam professi sumus in baptismo, teneamus firmam, nullaq; ex parte uacillantem, hoc uno freti, quod deus qui promissit, certe fidei est, nec potest fallere si uelit, si modo nos in fide perstiterimus. Ad haec quoniam facti sumus eiusdem corporis mēbra, mutua charitate consensuq; cohaereamus, considerantes inuicem quantum quisque profecerit in Euangelica professione, non ut inuideamus ei, qui nos anteuertit, aut aspernemur eum, qui à tergo relictus est, sed ut mutuis exemplis, ut mutuis hortatibus prouocemus ad charitatem ac pia opera. Id fiet, si fratris profectus nos extimulet ad ardentius studium pietatis, & si quem

spiritu: Haec ait spiritus sanctus: Virum, cuius est cingulum hoc, sic alligabunt Hierosolymis Iudaei, tradentq; in manus gentium. Hoc sermone territi, tum nos, qui Paulo ueneramus comites, tum eius loci discipuli multis cum lachrymis rogabamus eum, ne se committeret Hierosolymae. Hic erat pius affectus, nolentium perire tam eximium pastorem. Paulus autem, cui certius oraculum spiritus sanctus adiderat in pectore, ut iret Hierosolyma, postea uisurus Romam, ait illis: Quare inanibus lachrymis uestris affligitis cor meum? Neq; enim me mouet periculum quod denunciant prophetae, sed uester moeror moerorem conciliat animo meo. Certum est persequi, quod ad Euangelij profectum fieri uult spiritus. Neq; me territat uincula, iam istorum malorum nequaquam rudem. Tantum enim abest, ut metu uinculorum sim deserturus negocium Euangelicum, ut mori quoq; paratus sim Hierosolymis pro nomine domini Iesu. Vincitur Paulus, modo libere discursuratus Euangelij sermo. Occidatur Paulus, modo uiuat apud omnes uigeatq; gloria nominis Iesu. Quod uitam opto, nō ob aliud opto, nisi ut profum Euangelio. Alio qui mihi lucrum fuerit, pro Christi nomine cito finire uitam hanc. Proinde uos nolite deplorare, quod mihi etiam oprabile est, si uelit deus, uestrisq; fletibus definite moerore afficere animum meum, qui nō possum non dolere cum dolentibus amicis. Ad haec quā non haberemus quod responderemus, uideremusq; illi certū esse decretum, ut pergeret Hierosolymam, passi sumus illum abire, dicentes: Fiat uoluntas domini. Nam haec est uox uere Christianorum, quam omnibus, etiā si non sit in ore, tamen oportet semper esse in animo, quicquid imminet seu laeta rei, seu tristis: Fiat uoluntas domini. Itaq; dies aliquot comorati Caesareae, parabamus nos itineri, ut iremus Hierosolymam. Comitati sunt autē Paulū unā nobiscū e ciuitate Caesarea quidam e discipulis, secū ducentes Mnasonem quendam Cyprum, cuius hospitio Hierosolymis uteremur. Erat enim ille uir spectatae pietatis, ut qui iam olim credidisset Euangelio, diuq; perstisset in sinceritate fidei. Quum autē peruenissemus Hierosolymam, libenter & alacriter exceperunt nos fratres. Postridie Paulus nobis ipsum comitantibus adijt aedes Iacobi Iusti, qui dicitur esse frater domini. Nam hic ab apostolis institutus fuerat episcopus Hierosolymorum. Eo dem conuenerūt omnes seniorum. Quos omnes cum salutasset Paulus, referebat illis ordine, quae deus per ipsius ministerium gefisset inter gentes, inter quas iam aliquot annis praedicarat Euangelium. Haec illi quā audissent, glorificabant dominū, qui gratiam suā effudisset etiam in gentes. Caeterum quoniam Paulus apud multos Iudaeos delatus erat, quod osor esset legis Moisaicae, sic praedicās euangelij gratiā, ut minus q; oportet tribueret legis obseruationi: quo huic etiam incōmodo mederentur, dixerūt: Vides frater Paule quot sint hic milia Iudaeorum, qui crediderunt Euangelio, atq; hi omnes magno legis studio tenentur. Rumor autē ad hos perlatus est, quē nos scimus esse uanum; quod Iudaeos qui sunt apud gentes doceas desciscere à Mose, sic ut nec circūcidant filios suos, neq; seruent instituta maiorum, in delictu ciborum, in sabbatis, in lotionibus, caeterisq; quae Iudaei hi, qui gentibus admixti non sunt, magna religione seruant. Hi utcumq; ferunt, maiorū decreto coerciti, gentes non onerari iugo legis. Caeterū Iudaeos natos ab obseruatione legis ad ritus gentium abduci, non ferunt. Nunc itaq; uidendum est, ne quid hinc tumultus exoriatur. Quid igitur faciendum? Primū illud dissimulari non potest, quin cōuocetur multitudo. Audient enim te uenisse. Ut igitur te liberes hac suspitione, sequere consiliū nostrū. Sunt nobis uiri quatuor, qui iuxta consuetudinem Iudaeorum obligarūt se uoto, hos tibi adiunge, simulq; eum illis expleas ritus solennes, ijs qui se post uotū sanctificari curāt: & si quid praeterea impendendum in hostias aut donaria, impende unā cum illis, donec raserint capita sua. Ita fiet, ut oēs sciant esse uana, quae de te iactantur: sed intelligant, te quoq; sic praedicare gratiā Euangelij, ut non damnes eos, qui ritus legis à deo traditae, maiorumq; consuetudinem obseruant, quā conspexerint eadem abs te fieri, quae quidam iactant abs te damnari. Hac ratione cōpescetur murmur Iudaeorum, qui plures sunt, q; ut non sit illorum habenda ratio. Caeterū de his, qui crediderunt ex gentibus, nos iam pridem scripsimus ex decreto apostolorum ac multitudinis, ne cogentur ad obseruationē legis Moisaicae, tantū abstinerent ab his, quae immolantur simulachris, à sanguine, à suffocato & scortatione. Paulus autē obtemperas Iacobi ac fratrum consilio, adiunctis sibi quatuor illis

uiris, qui se uoto obstrinxerant, purificatus est una cum illis, & ingressus templum, professus est dies purificationis expletos esse: neque quicquam omisit ceremoniarum, donec ex more offerretur pro unoquoque illorum oblatio. Totum hoc septem diebus erat peragendum. Quibus iam penè expletis, Iudaei quidam increduli, qui uiderant illum in Asia, quicquid tumultum illic excitauerant, ubi conspexissent Paulum in templo, concitauerunt totum populum, & iniecerunt manus in Paulum, clamantes: Viri Israelitae succurrite. Hic est uir ille, de quo rumore cognouistis, qui peragrans omnes regiones, ubique docet nouam doctrinam aduersus hunc populum deo peculiarem, aduersus legem à deo traditam, aduersus hoc templum toti orbi religiosum. Nec hoc huius impietati satis erat, insuper & Graecos homines atque in circumcisos induxit in templum, & cōtaminauit locum hunc sanctum. Viderant enim Trophimū Ephesium in comitatu Pauli, cum esset in ciuitate, atque hinc coniectabant, quod Paulus hunc induxisset in templum. Ad hūc tumultum cōmota est tota ciuitas, factusque est populi cōkursus. Ac Paulum apprehensum protraxerunt è templo, uelut obiciendum furenti populo: moxque clausae sunt fores templi, ne esset quò se in tutum reciperet. Quarebāt enim eum occidere. Id in templo facere religio erat, quasi usquam non sit impiū innocentem interficere. Interea nunciatū est tribuno cohortis, quod tota ciuitas Hierosolyma tumultuaret. Qui statim, aduersus sibi militibus ac centuriōibus, decurrit ad illos. Iudaei uero posteaque uiderūt tribunū cum militibus accurrentē, desistere percussere Paulum. Tribunus itaque quū uenisset propius, iussit apprehendi Paulum, ac uinciri catenis duabus, suspicans eum esse maleficum quempiam, in quem sic saeuiret multitudo. Eo facto, tribunus interrogabat Iudaeos, quis nam esset, & quid admisset. Quum autem ob tumultum aliunde aliud uociferantis turbae non posset certū cognoscere quod uolebat, iussit Paulum, ut erat uinctus, duci in castra, ut intra praesidiū septa posset, exclusa turba, rei ueritatem intelligere. Quumque iam uentum esset ad gradus castrorum, Paulus à militibus portabatur ob turbae uiolentiam. Metuebant enim, ne uim adferrent illi, priusquam ueniret in castra. Etenim ad ipsos usque gradus sequebatur populi multitudo, clamans ac uociferans: Tollite istum de medio. Vbi uero iam uentum esset ad ingressum praesidiū, Paulus cupiens satisfacere tumultuantibus Iudaeis, dicit tribuno: Permittis ne mihi, ut loquar tibi? Tum tribunus: Graece nosti: Nam id Graece dixerat Paulus. Nonne tu es, inquit, Aegyptius ille, qui antehac quoque tumultum cōcitasti, atque hinc eduxeras in desertum quatuor milia uirorum sicariorum? Ad haec Paulus: Non sum is quē tu putas, sed sum homo genere Iudaeus, patria mihi est Tarsus, Ciliciae non obscura ciuitas. Verū illud interim te rogo, permitte mihi uerba facere ad populum. Id quū ille permisisset, Paulus stans in gradibus, manu mota significabat populo, se uelle loqui. Moxque magno facto silentio, sic loqui coepit lingua Hebraica.

CAPVT XXII

Iri quotquot hic adestis, uel genere fratres, uel aetate dignitateque patres, praebete mihi uos attentos, dum me uobis purgo super his, de quibus apud uos falso delatus sum. Haec praefato Paulo, multitudo, quum audiret quod Hebraice loqueretur, magis etiam praestitit silentium, siue quod hanc linguam intelligebāt omnes, siue quod suae quisque linguae magis fauet. Tum Paulus ita pergit dicere: Vt intelligatis, me nec aduersus populum Iudaeorum, nec aduersus legem Moysi, nec aduersus templum quicquam impie fecisse: Ego sum homo Iudaeus, ex Iudaeis natus Tarsi Ciliciae. Caeterum educatus in hac ciuitate, ad pedes uobis non ignoti uiri Gamalielis, diligenter institutus à primis annis in patria lege, magno studio deditus isti cultui ueri dei, quē uos quoque omnes seruat is hodie, adeo ut amore legis hanc Euangelicam uiam, quam nunc profiteor, persequerer, nō solum usque ad carceres & uincula, uerum etiam usque ad mortem, nihil aliud spirans quam minas ac caedes aduersus Euangelij professores, uinciens & in carceres pertrahens, tum uiros, tum mulieres. Haec ita se habere, mihi testis est is, qui tum erat summus sacerdos, simulque cum eo totus seniorum ordo, à quibus acceptis literis ad Iudaeos, proficiscebam Damascum, ut inde uinctos adducerem Hierosolymam, qui Christi nomen profiterentur, ut ex arbitrio sacerdotū ac seniorum punirentur. Hoc animo tum eram in illos, non ob aliud quam ob studiū legis ac religionis

ae religionis à maioribus tradita, qua de causa uos quoque nunc in me saeuistis. Nunc quia res uerterit animum meū accipite. Id ubi cognoueritis, fortasse uos quoque uertetis istum uestrum animum. Accidit enim ut dum eō proficiscerer, tamque non procul abessem à ciuitate Damasco, circiter meridianum diei tempus, subito è caelo circumfulserit me lux ingens, qua percussus decidi in terram, & audiui uocem de caelo dicentem mihi: Saule Saule quid me persequeris? Cui quum respondiſsem: Quis es domine? rursum audiuit: Ego sum Iesus Nazarenus, quē tu persequeris. Porro qui mecum erant comites eius uiae, lucem quidem uiderant, atque expauesciti sunt, uocem autem mecum loquentis non audiebant. Tum ego: Quid uis ut faciam domine? Dominus autem ita retulit: Surge ac uade Damascum. Ibi tibi de singulis praescribetur, quid tibi sit faciendum. Quumque haberem oculos lucis illius claritate sic perfrictos, ut nihil omnino uiderem, manu ductus à comitibus perueni Damascum. Illic Ananias quidam uir pius ac religiosus obseruatione legis, & omnium qui Damasci uersantur Iudeorum testimonio probatus, uenit ad me, & astans mihi dixit: Saule frater recipe uisum. Ego uero protinus recepro uisu uidi illum. Tum ille: Deus patrum nostrorum in hoc delegit ac praeparauit te, ut cognosceres ipsius uoluntatem, & uideres iustum illum unicum omnia iustificantem, & audires uocem ex ore eius. Iesus enim erat in illa luce, qua perfrinxit oculos tuos, & eiusdem uox erat, quam audiebas, quoniam eris illi testis apud omnes homines eorum, quae uidisti & audisti. Et nunc posteaquam ita uisum est deo, quid contaris? Surge & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine eius quem persequeris. Quum his actis Damasci, post aliquantulum temporis reuersus essem Hierosolymam, iam factus alius, & orarem in templo, raptus sum extra me, ac uidi Iesum dicentem mihi: Festina, ac uelociter exi Hierosolymam, quoniam hic non recipient testimonium tuum de me. Tum ego huic in modum respondi: Domine mihi bona quaedam spes est, futurum ut proficiam apud hos, propterea quod ipsi sciunt, quod antehac studio legis saeuierim in discipulos tuos quoscunque possem pertrahens in carcerem, ac uirgis caedens in singulis synagogis, eos qui crediderant Euangelio tuo. Nec his contentus eram. Quin etiam quum funderetur sanguis Stephanus, qui suo sanguine fidele testimonium constanter perhibuit tibi, ego quoque adstantibus lapidantibus consentiens in mortem innocentis, adeo ut seruari uel uestimenta illorum, qui illum detulerant, quicque primi lapides in illum iacere coeperunt. Ex his quum intelligant omnes quanto legis studio serbuerim aliquando, facile perspicient me non temere mutatum esse, multique reperientur, qui meum exemplum hoc libentius imitabuntur, quo maiori zelo pristinae religionis saeuir in tuos. Haec ubi dixissem, respondit dominus: Vade, inquam, mihi obtempera, quoniam iam tempus adest, ut euangelium meum per uniuersum orbem incipiat propagari. In hoc te delegi, ut mittā hinc ad gentes procul semotas. Haec Iudaei tulerant Paulum dicentē, usque ad hoc uerbum, ad gentes longe distitas mittam te. Hoc dictum refricuit dolorem omnium, propterea quod Iudaei miro quodam odio gentes abominentur, eoque plerique etiam ex his, qui non aspernabantur Euangelium, uolebant gentes omnino submoueri ab Euangelij gratia: aut si admitterentur, non admitterentur nisi circumcisi, quasi purus deoque gratis esse non possit, nisi qui Iudaeus esset. Itaque quum audirent gentes praefatas Hierosolymitanis, magnis clamoribus interrupperunt uocem loquentis Pauli, dicentes tribuno: Tolle de terra uirum istum, quoniam non est fas eum uiuere. Quumque Iudaei multis indicijs declararent impotentem animi dolorem, uociferantes ac proicientes uestimenta sua, denique puluerem iactantes in aera, tribunus suspicans aliquod indignum esse facinus admissum, ob quod totus populus sic nouo more tumultuaretur, praesertim quum data loquendi facultate, nihil esset profectum nisi in peius, iussit militibus suis, ut Paulum inducerent in castra, ac flagris eum examinarent, quo uel ex ipso extunderent, quamobrem populus sic uociferaretur aduersus illum. Quumque iam iussu tribunū loris astringeretur mox caedendus Paulus, dixit Centurioni sibi astanti, cui negocium erat delegatum, ut praesert quae sitio ni: Quid an uobis ius est hominem Romanum, & indemnatum flagris caedere? Quod simul atque audiuit Centurio, celeriter adiit tribunalum, renuncians illi, quod audierat, dicens: Quam rem paras? Nam hic homo, quem iussisti caedi uirgis, ciuis Romanus est.

Hoc audito tribunus ipse uenit ad Paulum, & ait illi: Dic mihi num uerū est, quod Centurio mihi nunciat? An ciuis es Romanus? Quumq; Paulus affirmasset esse se ciuē Romanum, tribunus respondit: Rem magnam narras. Nam ego magna pecuniā summa mihi comparauī, ut ciuis essem Romanus. Tum Paulus: Hac quidem in parte mea potior est conditio, qui ciuis Romanus natus sum, iure ciuitatis à parentibus ad me profecto. Protinus igitur discesserūt à Paulo qui parauerant illum tormētis examinare. Quin & tribunus ipse sibi metuit, ubi rescitit eum ciuem esse Romanū, eo quod lorīs alligasset eum. Tantis tum erat apud omnes terror Romani nominis. Postridie uero cupiens certo cognoscere, quam ob causam accusaretur à Iudæis, soluit illum à uinculis, iussitq; conuenire primores sacerdotum & uniuersum cōcilium, ac deductum Paulum sistebat coram illis, ut absq; tumultu populi, res per principes ageretur.

CAPVT XXIII

Hic Paulus intentis in concilium oculis, sic uerba facere cœpit: Viri fratres, ego in omnibus sincera cōscientia uersatus sum, usq; in hodiernum diem, in conspectu dei, qui solus recte iudicat. Summus autē sacerdos Ananias, quum audisset tam confidens tamq; liberum pro cœmum, quo statim absoluit seipsum, iudice cæterisq; à quibus deserebatur damnatis, indigneq; ferens, quod nihil honoris præfatus esset ipsi, nec ullam rei speciem præ se ferret, præcepit adstantibus, ut percuterent os dicentis. Nimirum hoc erat, quod Paulo prædixerat dominus: Non recipient testimonium tuum de me. Ad hanc contumeliā, quæ nec in Ethnicorum iudicijs fieri solet, Paulus indignatus spiritu, pœnamq; denunciāns à deo post ad futuram tam manifesta tyrannidis, dixit: Percutiet te deus paries dealbate. Itane tu sedes, ut cognita causa iudices me secundum legē, & contra legem nondum audita causa tui me cædi, quæ uetat quenquam punire nisi legitime condemnatum? Hic qui astabant dicebant Paulo: Itane summo sacerdoti dei maledicis? Eo tyrannidis tum uenerat Iudæorum sacerdotū, ut postularent sibi licere contra ius fasq; cuius malefacere, nec liberam aliorum linguam paterentur. Nimirum hoc erat argumentū sacerdotij mox abolendi, posteaquam ad summum maliciæ uenerat. Tum Paulus, uidens se nihil acturum sub tali iudice, tantum occasionem quærendam putauit, ut ille conuentus dissolueretur. Itaq; respondit: Nesciebam fratres quod esset summus sacerdos. Alioqui scio scriptum esse in libro Exodi: Principi populi tui non maledices. Hoc dicto quum utcunq; placasset admonitores, quæ sita est ansa, qua tumultum ab ipso auerteret. Licet enim arte uitæ re periculum, quum non apparet fructus. Quum itaq; Paulus sciret concilium illud constare è sectis duabus, quarū altera erat Sadducæorū, altera Pharisæorū, quorum alteri ab alteris dissidebant, uoce clara dixit in concilio, ut ab omnibus posset exaudiri: Viri fratres ego pharisæus sum, & pharisæi filius, & ob prædicatam mortuorū resurrectionem iudicor. Hæc ubi dixisset, orta est dissensio inter Phariseos & Sadducæos, atq; his dissidentibus scinditur & multitudo quæ aderat, in diuersa studia. Nam Sadducæi quoniam credunt animas unā cum corporibus interire, neq; probant resurrectionem, neq; putant esse spiritum ullum aut angelum: Pharisei contra & resurrectionem credunt, & angelos ac spiritus esse asserūt. Cœpit igitur multitudo magno clamore tumultuari. Interim surrexerunt scribæ quidam ex factione pharisæorum, atque in Pauli fauorem depugnabant, dicentes: Nihil mali comperimus in hoc homine. Quod si spiritus aut angelus ei loquutus est, non est nostrum pugnare cum deo. Hoc idcirco dicebāt, quia Paulus pridie narrauerat sibi per uisum apparuisse dominum in templo. Tantum in præiudicijs ualet huius aut illius esse factionis. Cumq; contra uociferantibus Sadducæis tam incauisset dissensio, resq; uideretur ad extremum tumultum spectare, tribunus metuens ne Paulus discerperetur ab illis, iussit milites descendere, qui raperent Paulū è medio eorum, ac reducerent in castra. Iam tempus erat, ut deus athletam suū inter tam fauos tumultus, præsertim quum instarent etiam fauiores, aliqua consolatione subleuaret. Itaq; nocte proxima rursus adstitit ei dominus, dicens: Forti animo esto Paule. Hi tumultus non absorbeunt te, nondum enim instat tempus mortis tuæ, sed superest, ut quemadmodum Hierosolymis fortiter præbuisi mihi testimonium, ita testificeris & Romæ. In urbe quæ

urbe quæ caput est Iudææ, functus es officio tuo: restat ut & id facias Romæ, quæ caput est mundi. Cæterum ubi iam diluxisset, conspirarunt inter se quidam Iudæi, ac diris deuouerunt sese, si prius sumpsissent cibum, aut potū, quàm Paulum interfecissent. Tantum odium in eum conceperant. Nec erant pauci numero, qui coniurationem hanc fecerant, sed erant plures quadraginta. Hi adierunt summos sacerdotes ac seniores, eisq; exposuerunt animam ac propositum suum dicentes: Arcuissima deuotione deuouimus nos ipsos, si quicquā gustemus cibi potus ue, priusquā occidamus Paulum. Nunc oportet uos huic animo nostro subseruire, quo facilius fiat, quod factū esse uolumus omnes. Et uestro & cōcilij nomine significate tribuno, ut rursus sistat apud uos Paulū, hoc prætexentes, quasi uelit aliquid certius de eo cognoscere, quod heri per tumultum non licuit. Nos uero non cōmittemus ut in cōcilio redeat in castra, quemadmodum heri: sed priusquam accedat ad locum concilij, parati sumus illum interficere. Has tam capitales insidias quum audisset adolescens quidam, Pauli ex sorore nepos, non putabat amplius dormitandum, sed protinus ingressus castra nunciāuit Paulo, quod erat præ manibus. Eo cognito, Paulus uocato ad se cuiusdam è centurionibus ait: Adolescentē hunc perduc ad tribunal, habet enim quod illi significet. Centurio, sicut erat iussus, assumptum adolescentem perduxit ad tribunal, dicens: Paulus ille uinculis rogauit me, ut hunc adolescentem adducerem ad te, quod diceret illi esse quiddam, quod tecum uellet loqui. Tribunus autem amplexus manū adolescentis, secessit cum eo seorsum, ac percontatus est illum dicens: Quid habes, quod uolebas significare mihi? Tum ille: Iudæi coniurati in necem Pauli, hoc inter se statuerunt, ut rogent te, quo crastino die rursus adductum Paulum sisti iubeas in cōcilio: illud prætexturi, quasi cupiant aliquid de eo inuestigare, quod heri non potuerunt siquido cognoscere. Cæterum aliud agunt. Quare tu caue, ne postulationi illorum obsequiaris imprudens. Nam destinatis animis moluntur insidias capiti Pauli, uiri plus quàm quadraginta, qui se diris deuotionibus obstrinxerūt, si uel ederint uel biberint quicquam, priusquam interficiant illum. Etiam nunc ad hoc factus paratus sunt, expectantes quid tu promissurus sis. Tribunus his auditis dimisit adolescentem, præcipiēs illi, ne quis ex ipso sciret, quod hæc indicasset tribuno. Sic enim cupiebat consulere uitæ Pauli, ut tamen uitaret inuidiam Iudæorum. Itaq; uocatis ad se duobus centurionibus, dixit: Parate milites ducentos, cumq; his equites septuaginta, & lancearios ducentos, ut eant Casaream statim ab hora noctis tertia: simulq; parate iumenta, ut his impositum Paulum saluum deducant ad Felicem præsidem. Hac tanta diligentia nō ob id tantum usus est tribunus, ut tūius hominis uitæ consuleret (nec enim erat usq; adeo religiosus) sed absoluti cupiebat à Paulo, quem neq; tueri poterat aduersus tam obstinatum odium totius concilij, nec audebat illorum odijs dedere ciuem Romanū. Atq; ideo noctu iussit eum educi magna manu militum, metuens ne si interdū, aut paucis comitatus exisset, Iudæi in itinere raperent eū & interficerent, atq; hinc deinde calumniā recideret in ipsum, qui prodidisset ciuem Romanū. Addidit autē & epistolā ad Felicem in hanc sententiam: Claudius Lysias optimo præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum à Iudæis, quum esset iam interficiendus ab illis, superueniens cum exercitu eripui, cognito quod ciuis esset Romanus. Cupiens autē scire causam quam obrem accusarent illum, deduxi illum in concilium illorum. Quem comperi nihil habere criminis, quod uel morte dignum esset, uel uinculis, sed tantū obijci quædam de quæstionibus legis Iudaicæ. Mox ubi mihi fuisset indicatum de insidijs, quas illi parauerant Iudæi: protinus misi eum ad te, simulq; denunciaui Iudæis qui accusant eum, ut si quid haberent quod illi obijciant, dicant apud te. Vale. Milites uero iuxta Tribuni iussu, Paulum in suam tutelam receptum, noctu perduxerunt Antipatrida. Postero uero die quoniam non longe aberat Casarea, tamq; minus periculi uidebatur, milites redierunt Hierosolymam in castra, equites comitati sunt Paulum Casaream usq;. Quod cum uenissent ac reddidissent epistolam præsidi, simul & Paulum statuerunt coram eo. Porro præses literis perlectis, percontatus est Paulum, cuius esset prouinciæ. Cognito uero quod Cilix esset: Audiā, inquit, te quum accusatores tui uenerint, iussitq; ut seruaretur in prætorio Herodis.

Post dies autem quinque Caesaream descendit Ananias sacerdotum princeps cum senioribus aliquot, una cum oratore Tertullo, qui causam ageret. Adeo tenebat illos obstinata quaedam cupiditas occidendi Paulum. Hi cum adissent praesidem, flagitantes exhiberi eum, Felix iussit citari Paulum ac sisti. Ibi Tertullus malae causae non optimus patronus, hunc in modum coepit accusare Paulum. Cum tibi debeamus, quod rebus admodum pacatis ac tranquillissimam pridem fruimur, quibus & alia permulta feliciter ac recte gerantur in hoc populo, per tuae prouidentiam, nos tua in nos beneficentiam & semper & ubique agnoscimus ac praedicamus praestantissime Felix, quantoque possumus studio gratias agimus. Atque ista tua de xteritas nobis certam spem facit, te & in hac causa, quam nunc deserimus, nostrae gentis tranquillitati consulturum. Verum ne prolixiore prooemio te plurimis ac maximis negotiis occupatum remorer, oro te, ut nos pro tua humanitate paucis audias. Comperimus hunc uirum, pestiferum nostrae genti, propterea quod seditionem concitat inter Iudaeos, non solum in Syria, uerum etiam in omnibus totius mundi regionibus, quocumque Iudaeorum natio dispersa est, dum se facit autorem nouae sectae, quae dicitur Nazarenorum. Nec his contentus, ausus est uenire Hierosolymam, & inducis in templum hominibus incircumcisis, non ueritus est profanare templum nostrum, quem in ipso facto comprehensum uolebamus secundum legem nostram iudicare: uerum superueniens Lysias tribunus cum magna militum uirga, eripuit eum de manibus nostris, causae cognitionem ad te reijciens, iu uentis accusatores adire te: proinde uel ex ipso tribuno poteris cognoscere haec omnia sic habere, de quibus accusamus eum. Sic orator ille non minus mendax quam frigidus: Iudaei uero qui aderant accusationi, confirmabant rem ita se habere, ut narrabat Tertullus. Post haec ubi praeses inuissit Paulo, ut pro se diceret, sic defensionem suam exorsus est: Aequiore animo pro me ipso causam dico, quam sciam te iam multos annos uersatum in hac gente, & in cognoscendis Iudaeorum causis non esse rudem. Quo nuperius actum est quod isti obijciunt, hoc certius potes cognoscere, quod non sunt nisi duodecim dies, ex quo pro more Iudaicae religionis ascendit Hierosolymam, adoraturus, neque pro suscepto uoto solenni ritu purificaturus. Hoc si est uiolare templum, crimen agnosco. Neque me compererunt in templo cum quoquam disputantem: aut populi concursum facientem: ac ne in synagogis quidem, aut in ciuitatis illo loco. Nec ullis idoneis argumentis probare possunt ea crimina, quae mihi obijciunt. Quod autem obijciunt de secta Nazarenorum, non inficias ideo quod uerum est. Quanquam ea res nihil attinet ad accusatores, quando nec ea secta damnata est apud Iudaeos, nec ego huius sectae sum princeps. Quod si tibi curae est cognoscere, quam sectam profitear, dicam. Ego iuxta institutum pharisaeorum, quam uocant sectam, colo patrium deum, nequaquam autem nouae religionis, sed a maioribus traditae diligens obseruator, credens omnia uera, quae in lege & prophetis scripta sunt: quae cum magna ex parte iam deus ita ut promiserat praestitit, certam spem habeo illud futurum, quod promissit: uidelicet resurrecturos olim mortuos, iustos pariter ac iniustos, iustos ad immortalitatis gloriam, iniustos ad aeterna supplicia. Nec ista credo leuiter, uerum adeo pernitus habeo persuasa, ut quoniam scio me olim ad dei tribunal sistendum, pro factis reatorum praemia, toto studio contendam, ne qua in re peccem aduersus legem dei, sed conscientiam habeam puram ac synceram, non solum apud deum, qui scrutator est cordium, uerum etiam apud homines. Idcirco in hunc usque diem facio. Proinde non habent quod accusent in uita mea superiore, ut hinc demonstrent & haec quae nunc obijciunt, in me probabiliter haerere. Multis enim annis sine crimine peractis, tandem ueni Hierosolymam, exhibiturus pecuniam in Asia collectam, ad subleuandam inopiam gentis meae. Si hoc est esse pestilentem, subleuare beneficio gentem meam, agnosco quod obijciunt. Atque interim ne quid turbae nasci posset ab his, qui querebant occasionem, raso capite sum ingressus templum, ac solitis ritibus peregi purificationem, nihil admittens, unde quicquam uel turbae uel tumultus oriri posset. Nihil enim a me noui factum est, sed huiusmodi ritibus usus sum, quibus tota gens utitur. Ceterum si quid tumultus tum est concitatum, per Asiaticos quosdam Iudaeos concitatum est. Quos, quoniam huius negotii sunt auctores

tores, oportebat in hac causa adesse, & accusare si quid haberet aduersum me. Est autem malae conscientiae signum, quod se subducunt huic iudicio, posteaquam uident rem apud praesidem agi. Si quid admissum est, per illos potissimum poteram reuinci, aut per illos poteram absolui. Quanquam ego nullius accusationem metuo. Vel hi ipsi qui adfuerunt, proferant, quandoquidem sto in concilio, si quid a me commissum deprehenderunt secus quam ius fasque est. Si quidem in legitimo iudicio licet & obijcere crimen reo, licet & reo suam causam agere. Verum non habent quod obijciant, nisi forte uolent unicam illam uocem obijcere: qua quum stare inter illos, exhibitus a tribuno, uideremque nihil agi iure, sed manifestis odijs tendi in perniciem meam, clamaui pharisaeum esse me, & ob hoc reum agi apud illos, quod praedicarem resurrectionem mortuorum. Nam ad hanc uocem coeperunt ipsi inter se tumulari, donec tribunus eripuit me ex illorum manibus. Quod uerum erat confessus sum, & aequum erat multitudinem scire, quatinobrem periclitarer apud concilium, quandoquidem perspicebam in primis nihil esse praesidij. Felix his auditis, quoniam exacte nouerat sectam pharisaeorum, quam Paulus profitebatur, uoluit causam in aliud tempus differre, dixitque: Quoniam Lysias totius negotij seriem pernouit, ubi ille ad nos uenerit, audiam uos. Mandauitque centurioni, ut interim haberet eum in custodia, sed mitiore: sic, ut subinde daretur illi relaxatio, neque quisquam ex ipsius familiaribus uetaretur adire eum, aut subministrare, si quid opus esset. Post dies autem aliquamultos, quum Felix uenisset Caesaream cum Drusilla uxore sua, quae erat Iudaea, accersit Paulum, cupiens ab eo plenius edoceri de secta quam profiteretur. Ibi, quod Paulus ante dissimularat, aperit ei uiam Euangelicae salutis, quae non constat obseruatione legis, quemadmodum existimabant Iudaei, sed fiducia erga Iesum Christum, quem Iudaei tot seculis expectatum crucifixerant: per baptismum autem aboleri semel omnia peccata uitae superioris, sic, ut in illum renati, deinceps pure sancteque uiuant iuxta regulam Euangelicam, donec idem Iesus, qui ob salutem humani generis semet impenderat, rediret sublimis cum gloria patris, iudex uiuorum & mortuorum. His de rebus quum Paulus multa differeret, de gratia fidei, de iustitia Euangelica, de temperantia sobrietateque uitae spiritalis, de iudicio supremo, quod nemo possit effugere, Felix inhorruit, & haecenus commotus est, non ut absolueret Paulum (metuebat enim Iudaeos, quibus sciebat illum esse uehementer inuisum) sed ut interim haberetur in humaniore custodia, donec sese daret occasio liberandi illum. Suberat & alia quaedam causa, quare differret absolutionem: sperabat futurum, ut Paulus aliquam pecuniae summam numeraret, ac ipsi daret in manum pro liberatione sui. Atque hac de causa frequenter accerbat Paulum ad colloquium, quo daret occasionem offerendae pecuniae, ut contracta familiaritas, perspectaque praesidis facilitas, excuteret pudorem, quem suspicabatur ob stare, quo minus auderet Paulus offerre pecuniam. Nam & Caesarum leges damnant iudicium pecunia redemptum. Interea dum Paulus biennium detinetur Caesareae, iussu Caesaris Neronis Felix successorem accipit, Portium Festum. Ac tum quidem erat occasio dimittendi Paulum. Ceterum nolens a provincia decedere, odio sui relicto, malensque gratificari Iudaeis, quam ex sincera conscientia liberare innocentem, reliquit Paulum in uincium. Adeo difficile est magnatibus huius mundi, quod rectum est ubique sequi.

Estus itaque provinciam ingressus, post triduum ascendit Hierosolymam a Caesarea. Ad noui praesidis aduentum recrudit Iudaeorum malitia. Mox enim adierunt illum summi sacerdotes ac primores Iudaeorum, hoc fauoris a nouo praeside flagitantes, ut haecenus sibi faueret aduersus Paulum, ut accerteret eum Hierosolymam, quod incommodum esset Caesareae causam persequi. Sperabant enim praesidem, qui nuper uenisset in provinciam, & ignarus esset eorum quae gerebantur, hac in re facile gratificaturum ipsis. Ceterum hoc continebat inter Iudaeos, ut si Festus annuisset ipsorum postulationi, fractis insidijs occiderent Paulum in uia. Festus autem aequior quam illi uolebant, respondit: ut Paulus quidem Caesareae seruarietur, se uero propediem eo profecturum, & causam illorum cogniturum. Proinde si qui sunt, inquit, inter uos idonei ad huius causae persequutionem, descendant una

mecum Caesaream. Ibi sistetur uobis reus. Et si quod est in hoc uiro, de quo narratis, crimen, accusent eum. Commoratus autem inter eos dies plures quam decem, profectus est Caesaream. Ac postridie sedit pro tribunali, iussitque sisti Paulum. Qui cum productus esset, circumsteterunt illum Iudaei qui uenerant Hierosolymis, intentantes illi multa simul & graua crimina, sed quorum nullum poterant probare: quum Paulus pro se respondens, perspicuum faceret se, neque in legem Iudaeorum, quam seruaret, neque in templum, in quo pure & quiete uersatus fuerat, neque in Caesarem quicquam peccasse. Festus autem quum intellexisset & Pauli innocentiam, & implacabile Iudaeorum in eum odium, sic studens gratificari Iudaeis, ut tamen reo non uideretur fecisse iniuriam, ait Paulo: Vis ire Hierosolymam, & illic iudicari apud me? Suspiciabatur enim id fore gratum Iudaeis, qui prius hoc flagitauerant. Tum Paulus non ignarus quid molirentur Iudaei, respondit: Non est quur alio rejiciatur haec causa, quando quidem nihil obstat, quo minus hic uel absoluar, uel damner. Ad tribunal Caesaris adyto reus in ciuitate Caesarea, hic oportet me iudicari. Iudaeis nullam iniuriam feci, sicut tu quoque melius nosti. Nam si qua in re illos laesi, aut si alio qui quicquam admisi capitis supplicio dignum, non deprecor mortem. Quod si uana sunt omnia quae isti mihi obiiciunt, nemo iudicem agens potest me praeter ius illorum odij donare. Neque enim iudex in gratiam cuiusquam potest damnare reum. Caesarem appello. Sub haec Festus communicato sermone cum concilio Iudaeorum, respondit Paulo: Caesarem appellasti, ad Caesarem ibis. Malebant enim Iudaei Paulum ad Caesarem relegari, quam ab solui, sperantes oblatum iri occasionem, per quam tollerent illum aliquando e medio. Interea transactis aliquot diebus rex Agrippa, qui patri Herodi ab angelo percusso, in regnum successerat, una cum Bernice uxore uenerunt Caesaream salutaturi Festum nouum praesidem. Cumque dies complures illic comorarentur, Festus per occasionem exposuit regi causam Pauli hunc in modum: Est hic uir quidam relictus a Felice, cui successi, uinctus, de quo quum uenissem Hierosolymam, adierunt me summi sacerdotes ac primores Iudaeorum, postulantes ut in ipsorum fauorem pronunciam aduersus illum sententiam: Quibus respondi, non esse Romanis hunc morem, ut in gratiam cuiusquam donent quenquam hominem in exitium, priusquam reus praesentes habeat accusatores, locumque accipiat defendendi se de obiectis criminibus. Itaque quum huc uenissent accusatores, sine ulla dilatione postridie sedi pro tribunali, iussitque adduci reum. Quumque prodissent accusatores, nullum crimen obieciunt de rebus his, de quibus ego suspicabar. Tantum quaestiones quasdam de sua superstitione mouebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus reuixisse, ac nunc quoque uiuere. Ego uero uidens eiusmodi quaestiones non admodum conuenire meae cognitioni, neque satis certum habens, quid in ea causa pronunciam, rogauit eum, num uellet ire Hierosolymam, atque illic experiri iudicium super hisce rebus, quae notiores essent sacerdotibus, scribis ac Pharisaeis. Id quum recusasset Paulus, appellans Caesarem, ut illius cognitioni seruaretur, iussit illum interim seruari in custodia, donec per occasionem mitterem illum ad Caesarem. His auditis, respondit Agrippa Festo: Audiui iam pridem multa de Iesu isto, de quo discipulis illius, quamobrem uellem & ipse audire hominem istum, priusquam eat ad Caesarem. Tum Festus: Cras, inquit, audies eum. Postero die quum uenisset Agrippa, simulque Bernice multo cum strepitu atque apparatu, introissentque in auditorium cum tribunis ac primoribus ciuitatis, iubente Festo adductus est Paulus. Tum Festus, ne tantum in regis gratiam uideretur adduxisse Paulum, hunc in modum loquutus est: Agrippa rex, & omnes quotquot hic nobiscum adestis uiri, uidetis hominem, de quo tanta multitudo Iudaeorum interpellauit me, tum Hierosolymis, tum hoc in loco, magnisque uociferationibus acclamauit, non esse fas eum amplius uiuere. Ego uero disquisitione facta, comperi illum nihil admisisse dignum supplicio capitis. Caeterum quum ipse ultro appellasset Caesarem, statui illum eo mittere. De quo certum quod scribam domino, non habeo. Quapropter produxi eum ad uos, & maxime ad te rex Agrippa, ut examinatione facta, habeam quod scribam. Iniquum enim mihi uidetur, mittere uinctum, neque significare crimina de quibus accusatur.

CAPVT XXVI.

Mic Agrippa rex uersus ad Paulum, qui uinctus affabat, ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso, si quid habes, quo causam tuam defendas. Moxque Paulus porrecta manu, defensionem sui sic exorsus est: Magni referre puto rex Agrippa, apud quem iudicem reus causam dicat. Etenim qui fidit innocentiae suae, huic nihil optabilius, quam ut contingat iudex, qui causam aut optime norit, aut facillime possit dicere. Nam apud iudicem non intelligentem negotium, de quo agitur, frustra disertus est qui dicit. Quanquam itaque mihi uaria crimina obiiciuntur a Iudaeis, tamen hoc nomine me fortunatum iudico, qui causam hanc hodie dicurus sum apud te, cui notissime sunt & consuetudines & quaestiones gentis Iudaicae. Quapropter tergo ut patienter me audias. Principio, quod quidam obiiciunt me peccare aduersus legem, quam sit falsum, omnis mea uita ad hunc usque diem acta satis declarat. Quamquam enim Tarsi natus sum, tamen a primis annis inter Iudaeos institutus sum Hierosolymis, ubi & legem studiose didici ad pedes Gamalielis. Itaque uitam meam pure religioseque actam inter gentis meae homines, & in omnium celeberrima ciuitate nouerunt Iudaei, qui me ante multos annos cognouerunt, ex quo primum Hierosolymis uersari ceppi, si modo uelint id quod sciunt profiteri. Neque enim solum Iudaicae religionis sedulus cultor fui, uerumetiam eam sectam, quae caeteris & religionis studio, & legis exactissima cognitione praecellit, amplexus sum, nimirum pharisaeorum. Impudenter autem accusant me parum esse Iudaeum, qui fuerim & sim pharisaeus, quasi quis Iudaeum esse neget, qui Hierosolymis sit natus, Nam ex Iudaeis pharisaeorum secta praecipue credit futuram corporum resurrectionem, & unumquenque prout in uita hac se gessit, praemia sortiturum. Nec unquam defecui a secta pharisaica: quin & nunc ob spem felicitatis quam deus promissit patribus nostris, his qui pie transegerunt hanc uitam, sto subiectus iudicio. Quod si crimen est sperare quod deus promissit suis cultoribus, mihi crimen hoc cum multis commune est. Etenim duodecim tribus gentis nostrae, quo tandem animo colunt deum instanter nocte ac die, nisi quod sperant sese ad hanc felicitatem ab eo promissam peruenturas? Vix igitur Iudaei nomine dignus uideatur, qui non sperat, quod deus promissit. Atqui ob hanc spem, rex Agrippa, nunc potissimum uocor in ius a Iudaeis. Scio multis absurdum uideri, si quis dicat corpus semel mortuum ac putrefactum reuiuiscere. Sed multa uidentur hominibus absurda, quae post comperiant esse uerissima. Si quis praedicet hominem ab homine posse reuocari ad uitam, merito uideatur absurda dicere. Verum quum incredibile iudicatur apud uos, si deus, qui potest quicquid uult, suscitare mortuos: An qui uitam dedit omnibus, non potest quibus uult reddere? An illum mendacem esse credimus, ut quod promissit, non sit praestaturus? Quin & mihi uisuenit, ut quod prius uidebatur absurdum, post compererim uerissimum: & quod antea uidebatur impium, & legi nostrae aduersum, post compererim & pietatis & religionis esse caput: adeo, ut quo animo nunc in me sunt Iudaei, hoc ipse quondam fuerim in discipulos Iesu Nazareni: aduersus cuius nomen rebellans totis uiribus, existimabam me religiose facere, si quantis possem malis illius professores affligerem: quod & feci Hierosolymis. Multos enim sanctos conteci in carcerem, impetrata ut id facerem a summis sacerdotibus autoritate, quumque occiderentur detuli sententiam. Nec Hierosolymis tantum, sed per omnes synagogas, ubicunque conciliabula illorum deprehenderem, puniebam illos, malis huc adigere studens, ut in sanctissimum nomen illud essent blasphemi, quemadmodum ego tum eram. Nec his contentus, maiore etiam insania debacchatus sum in illos, adeo ut in exteris etiam ciuitates, ac procul ab Hierosolymis semotas proficiscerer, ut eius nominis professores afficerem supplicio. Cumque totus intentus huic crudeli negotio, non ex malicia, sed studio legis patriae proficiscerer Damascum, armatus autoritate summorum sacerdotum, die medio, rex Agrippa, uidi e caelis subito promicare lucem multo clariorem splendore solis. Ea circumfuit & me, & comites meos qui aderant. Quum autem omnes attoniti fulgore luminis decidissent in terram, audiui uocem loquentem ad me, ac dicentem Hebraica lingua: Saul Saul, quur me persequeris? Durum est tibi factare calces aduersus stimulum. Hic ego respondi: Quis es domine? Tum ille contra: Ego sum Iesus Nazareus, quem tu persequeris.

ris. Sed surge, & erige te in pedes tuos. Ideo deieci persequitorem, ut erigam praconem nominis mei. In hoc enim nunc apparui tibi, ut à me deiecius, & hæc quæ uidiſti, teſtificeris atq; exequaris, & ea quæ in poſterum per uisiones ſignificabo tibi. In quibus omnibus adero tibi protector, eripiens te de populis ac gentibus barbaris proculq; ſemotis, ad quas nunc te legatum mitto, ut quemadmodum tu nunc liberatus ab errore, pro cæco factus es oculatus, ita prædicatione ueritatis Euangelicæ, aperias oculos eorum, ut à tenebris errorum ac uitiorum, quibus hæcenus detinentur, conuertantur ad lucem Euangelicam; utq; qui hæcenus idololatriæ dediti, mancipia ſuere Satanæ, transferantur ad deum, qui dominus eſt omnium; & qui hæcenus omni turpitudinis genere fuerunt inquinati, nunc per fidem Euangelicam gratis accipiant remiſſionem omnium peccatorum: quiq; hæcenus dicti ſunt non populus, alieni à deo, alieni ab omni cõſortio ſanctorum, nunc ſortem accipiant inter eos qui ſanctificati ſunt, non per circuncionem aut legis obſeruationem, ſed per fiduciam erga me, quia credunt Euangelio. Nec enim cuiquam alia uia nunc conſtingit ſanctificari. Hæc, Agrippa rex, neq; noctu, nec in ſomnis acta ſunt, ſed clara luce fulgorem conſpeximus multi, & uocem clare loquẽtem audiuiſimus. Vnde certus hæc à deo cœlitus geri, non me præbui inobedientem cœleſti uisioni, ſed omiſſo negotio quod inſtitueram, longe diuerſum agere cœpi, prius ac potius ducens exequi quod deus mandarat, quam quod ſummi ſacerdotes. Nam ſtatim Damasci, mox Hieroſolymis, deinde per omnes Iudææ regiones, deniq; & inter gentes uarias ac procul ſemotas prædicabam Euangelium, ut uitæ ſuperioris pœnitentiam agerent, et conuerterentur ad idolis muris ad deum uerum ac uiuum: utq; ſemel purgati baptiſmo, deinceps facerent opera digna iſs, qui uere reſpiciunt. Hanc ob cauſam Iudæi, quum me uidiſſent in templo, comprehenſum tentabant interficere. Nec armis humanis hæcenus me defendi, ſed protectore deo, cuius iuſſu facio quod facio, ſubſiſto uſq; in hodiernum diem, teſtificans tum maximo cuique tum minimo, de his quæ iuſſus ſum omnibus abſque delectu perſonarum prædicare, nullam nouam doctrinam ex me comminiſcens, ſed nihil aliud prædicans, quam ea quæ Moſes ac prophetae prædixerunt futura. Siquidem & Iudæi hæc ſolent diſputare de Chriſto ex uaticinijs prophetarum, an Meſſias eſſet uenturus, malis hominum mortiq; obnoxius, an eſſet omnium primus aſpicaturus reſurrectionem corporum, an lumen ueritatis annunciaturus primum populo Iſraelitico, deinde & gentibus. Hæc omnia quum prædicta ſint à prophetis & Moſe de Meſſia, prædico non eſſe expectandum alium Meſſiam, quandoquidem iſta iam expleta ſunt in Ieſu Nazareno: nihilq; iam ſuperreſſe, niſi ut per pœnitentiam uitæq; nouitatem omnes ſeſe præparent in illius reditum, quando uenturus eſt index rotius mûdi. Quum Paulus hæc aliaq; multa pro ſui deſenſione diceret, Feſtus, qui nihil intelligebat rei Iudaicæ, pro deliramentis ducens, quæ dixerat de uisione, deq; reſurrectione corporis, clara uoce dixit: Inſanis Paule. Euenit tibi quod multis ſolet. Multitudo literarum tibi ſanam mentem eripuit. Ad hoc Paulus: Non inſanio præſtantiffime Feſte. Siquidem inſania eſt, per errorem mentis à uero delirare. Ego uero ſobrius, quæ uera ſunt eloquor; quæ ſcire, uera ſanitas eſt. Hæc enim ita ſe habere nouit rex, apud quem his de rebus eo liberius loquor, quod exiſtimẽ nihil illum latere eorum quæ narro. Neq; enim res in angulo geſta eſt, ſed in propatulo, deinde rumor per uniuerſam Iudæam diſmanauit. Mox Paulus uerſus ad Agrippã, ait: Credis rex Agrippa prophetis? Scio quod credis. His qui credit, non poteſt non credere Euangelio, prædicanti factum, quod prophetae futurum prædixerant. Agrippa uero ſermonem interrumpens, dixit Paulo: Modica ex parte perſuades mihi ut ſiam Chriſtianus. Tum Paulus: Equidem illud optarim à deo, non tantum modica ex parte, uerum etiam magnæ nocte modo, ſed omnes etiam qui me audiunt hodie, eſſe tales, qualis ego ſum, exceptis hiſce uinculis. Hæc ubi dixerat Paulus, ſurrexit rex ac præſes & Bernice, ſimulq; cæteri qui aſſiderant. Quumq; ceſſiſſent de negotio communicaturi, diſceſſum eſt ab omnibus in hanc ſententiam, ut dicerent niſi admiſſum à Paulo dignum morte aut uinculis. Itaque futurum erat, ut dimitteretur Paulus, niſi rex Agrippa dixiſſet Feſto præſidi: Poterat hic homo abſolui à cauſa, niſi apellaiſſet Cæſarem.

CAPVT

CAPVT XXVII

Taq; quum ex ſententia regis Agrippæ decretum eſſet, ut Paulus quem admodum appellat Cæſarem, iret in Italiam, tradiderunt Paulum, cumq; hoc alios quosdam uinctos Centurioni nomine Iulio, cohortis Auguſtæ. Conſcendimus aut nauim quæ uenerat ex Hadrumeto Africa ciuitate, quæ nos exponeret in Aſiam minorem, quod ea iuxta oras Aſiæ eſſet itura, perſeuerante nobiſcum Ariſtarcho Macedone Theſſalonicenſi, qui nauigationis etiam comes eſſe uoluit. Itaque poſtridie quàm ſoluiffemus Cæſarea, appulimus Sidonem. Hic Iulius Centurio, quoniam Paulum conſtituerat tractare humaniter, permiſit ut egreſſus nauim, iret ad amicos, ſi quos haberet Sidone, atque ab illis curaretur. Hinc rursus ubi ſoluiffemus, non commiſimus nos ſpaciſo mari, ſed ad laeuam præterlegimus littora Cypri, eo quod uentus eſſet aduerſus. Atque ita pelagus, quod eſt contra Ciciſiam ac Pamphyliam, emenſi, peruenimus Myram, ea eſt in littore Lyciæ. Hic Centurio nauius aliam nauim, quæ uenerat ex Alexandria Aegypti, nauigatura in Italiam, tranſpoſuit nos in illam. Quumq; multis diebus tarde nauigaſſemus, uixq; tandem deueniſſemus contra Gnidum, uidelicet reſtante uento, deſleximus curſum ad inſulam Cretam, iuxta ciuitatẽ eius inſulæ littoralem, cui nomen Salmon, ſiue ut nonnulli uocant, Sammonii. Hanc quum ægre præternauigaſſemus, peruenimus ad aliud Cretæ littus, cui nomen Pulchri portus. Huic loco erat uicina ciuitas Laſæa. Porro quum multum iam temporis in hac nauigatione conſumptum eſſet, Paulus, quum perſpiceret quod iam inciperet eſſe periculola nauigatio, non ſolum ob id, quod uentus aduerſantibus non poſſent tenere curſum quem uolebant, uerum etiam quod ultra iuſtum tempus non curaſſent corpus cibo, admonuit nauitas, dicens: Viri, perſpicio quod hæc nauigatio futura eſt cum iniuria, multoq; damno ac periculo, non tantum oneris & nauis, uerum etiam uitæ ueſtræ, quare præſtiterit à nauigando deſiſtere. Porro Centurio magis auſcultabat gubernatori & nauiclero, quàm Pauli monitijs. Quoniam autem illi non occurrebat portus idoneus ad hybernandum, complures hoc cepere conſiliũ, ut ſi quo modo poſſent, perueherentur uſque ad Phœnicem. Is eſt portus Cretæ prominens in mare ad uentum Africum & Corium. Interea quum aſpiraret Auſter, rati ſe uoti fore compotes, ut Phœnicem peruenirent, ſoluerant à littore Aſiæ, ea eſt Cretæ ciuitas, ac præterlegebant oram Cretæ. Verum haud multo poſt obortus eſt uentus ſubitus ac uiolentus, omniumq; maxime formidatæ nauitis, quem uocant Typhonem. Idem à plaga mundi unde ſtat, dicitur Euroaquilo, quod inter Eurum ſiet & aquilonem. Is cum impetu ſuo corripuiſſet nauim, nec poſſet obniti tempeſtati, dedimus uela uentis, & arbitrio uentorum ac fluctuum ferebamur. In inſulam autem quandam delati, quæ Cretæ eſt ad Auſtrum nomine Claude, ægre potuiſmus obtinere ſcapham, ut ſi quid accideret, eſſet præſidio. Qua tandem ſublata in nauem, & alijs item auxilijs utebantur, ſunibus ſubcingentes nauim, ne uado illiſa facile ſolueretur: metuebant enim ne uentus impelleret in Syrtim ad Auſtrum uicinam, quò Typhon ferebat, ſimulq; demiſere uas ad retardandum nauis impetum. Atque hiſ præſidijs adiuti ferebamur. Porro quum non conquieſceret tempeſtas, ſed magno periculo iactaremur, ſequenti die uenerunt ad extrema præſidia, ac proiecitiſ oneribus in mare, iacturam fecerunt, quò nauem ſubleuarent. Rurſus perſeuerante tempeſtate, tertio die etiam nauis armamenta noſtris manibus proiecit. Porro quum ad dies complures neque ſol appareret neque ſidera, ac tempeſtas ſemper grauior urgeret, iam omnes ceperat deſperatio ſalutis. Accedebat huc, quod occupati difficultate nauigationis, multo iam tempore non ſumperant cibum. Hic Paulus aſtans in medio illorum, dixit: Oportebat, o uiri, prius obtemperare cõſilio meo, quo monui uos, ne ſolueretur à littore Cretæ. Sic enim hoc incommodum & rerum iacturam uitaiſſetis: id quoniam mutari non poteſt, ſuper eſt ut uel ſero ſapiatis. Nolite deſpondere animũ. Nullus enim ex uobis peribit. Tantum nauis erit iactura. Non hæc ex me ſomnio, ſed nocte hac aſtitit mihi angelus dei, cuius ego ſum miniſter & cultor, dicens. Ne metuas Paule, nõ hic peribis, ſed oportet te prius ſiſti Cæſari. Nec tu ſolus euades incolumis, ſed omnes hõs qui ſunt in naui tecum, tuis precibus donauit deus. Quapropter bono, in quã animo eſtote uiri. Nihil eĩ dubito

quã

quoniam quemadmodum per angelum suum promisit deus sic futurum sit. Quod si queritis, qua ratione possit consuli uita omnium, oportet nos in insulam quandam eijci, ibi nauis fracta seruabimur. Porro ubi decima quarta nox superuenisset, iamque nauigaremus in mari Adriatico, nauis prospectantes circa medium noctis, suspicati sunt sibi apparere regionem aliquam. Qui uolentes experiri, an eò tuto possent appellere, demiserunt funiculum alligato plumbo, quem nauis à iactu bolidem uocant, ac reppererunt profunditatem passuum uiginti: pauloque longius proiecti, ac rursus demissa bolide, reppererunt passuum quindecim. Caterum ubi sentirent decrescere profunditatem, metuentes ne inciderent in loca aspera ac saxosa, iactis de puppi ancoris quatuor, optabant oriri diem, quo certi us dispicerent, quæ nam appareret regio. Nauis uero, desperata nauis, quoniam senserant se non procul abesse à terra, primum sibi studuerunt consulere, eoque scapham demittunt in mare, dissimulantes se parare fugam, sed prætextentes, quasi ob uim tempestatis uellent & à prora ancoras demittere. Paulus autem non ignarus quid agerent, & sciens ad seruandos ceteros, qui erant in nauis, nauarum opera fore opus, admonuit Centurionem ac milites: Nisi isti, inquiens, manserint in nauis, uos seruari non potestis. Hoc audito, milites gladijs inciderunt funes scaphæ pendentes, ac passi sunt illam excidere in mare. Cum autem rarefcente nocte inciperet apparere dies, Paulus hortabatur omnes ut cibum sumerent, dicens: Dies hic decimus quartus est, quod perseveratis esse ieiuni, nec ullo cibo curastis corpora, quapropter horror uos, ut sumatis cibum: hoc ad salutem uestram pertinet, ne liberati à tempestate, fame periclitemini. Non est enim quod cogitetis, quorsum attinet sumere cibum mox perituros. Nam hoc promitto uobis, quod nulli uestrum peribit uel capillus de capite. Hæc loquutus Paulus, sumpto in manus pane, gratias egit deo in conspectu omnium: cumque fregisset, domini Iesu exemplum referens, cepit comedere. Porro Pauli tum oratione tum exemplo iam omnium recreatis animis, sumperunt et ipsi cibum. Summa autem omnium qui eramus in nauis, erat ducenti septuaginta sex. Expleti cibo, subleuabant nauim quo propius possent appellere in terram, eijcietes in mare triticum, quod ex Aegypto uetere Romanorum granario deuehebant in Italiam. Vbi uero iam diluxisset, terram quendam quam uidebant, non agnoscebant. Caterum animaduertentibus eam habere sinum quendam hinc atque hinc porrecto litore, in quem destinabant, si possent, nauim impellere. Sublatis igitur ancoris, committebant se mari, simul laxatis & gubernaculorum iuncituris, quo possent & his uti ad dirigendum quod uellent nauis imperum. Tum sublatis in altum uelis, antennis ad uentum offlexis, secundum aures flatum tendebant ad litus. Caterum quum non possent obtinere sinum quem petebant, sed uentorum incidissent in locum prominentem in mare, huc impegerunt nauim. Ac prora quidem infixam uado, manebat immobilis, puppis uero soluebatur uindarum. Itaque iam nihil supererat, nisi ut natando suæ quisque uitæ consuleret. Hic militum consilium erat, ut uinctos occiderent ne quis quum enataisset, effugeret. Hoc barbarum & immane consilium cohercuit Centurio, cupiens seruare Paulum, cuius consilio ipsi seruantur. Verum ne quis omnino periret, iussit ut qui natandi essent periti, se primos abijcerent in mare, & natati in terram euaderent. Qui natate ne scirent, partim nixi tabulis, partim alijs nauis instrumentis adiuti, reciperent sese in terram. Hac ratione factum est, ut omnes tandem euaderent in terram.

CAPVT. XXVIII.

Vum appellerent, non agnoscebant quæ nam esset insula, uerum posteaquam euasissent in terram, ex incolis cognouerunt, quod Melite uocaretur. Ea est inter Epirum & Italiam, spectans Siciliam ad septentrionem. Barbari uero miseri calamitatis nostræ non mediocrem humanitatem nobis præstiterunt. Nam ac censam pyra, recipiebant nos omnes simul & hymbri & frigore afflictos. Vbi uero Paulus congregasset samentorum multitudinem, & posuisset super ignem, uiperam que illic latitans prius frigore torpuerat, excitata calore prorepit, ac mordicus arripuit manum Pauli. Barbari uero Melitæi, ut uidere letalem bestiolam pendente à manu Pauli, dicebant: Omnino hic homo necesse est ut sit homicida quispiam: quem cum tempestat eiecerit incolumem à mari tamen ultio diuina non sinit in terris uiuere. Paulus autem ut sensit uiperæ morsum, excussit eam in ignem, neque quicquam præterea passus est mali. At illi existimabant futurum, ut ueneno dilapso

lapso per uenas, incenderetur atque intumesceret, aut repente mortuus cecideret, ut uenienti recta penetrante ad cor. Tandem quum illi diu expectassent quid accideret Paulo, uiderentque nihil illi accidere mali morsu uiperæ, rursus barbarica leuitate mutata sententia, dicebant illum esse deum. Nondum enim audierant Melitæi de Iesu, qui hoc donarat suis nominis professoribus, ne uis ulla ueneni, quantumuis presentanea, posset ipsis nocere. Porro iuxta litus illud in quod appulerat, erant prædia primatis eius insulæ, nomine Publij, qui nos exceptos in ædes suas, triduo benigniter tractauit. Eodem tempore Publij pater febribus ac dysenteria laborabat, a deo grauiter, ut etiam lectio decumberet. Paulus autem memor præcepti dominici, ingressus est ad agrotum, ac precibus ad deum suis imposuit illi manus, ac sanauit eum. Id factum ubi rumor sparsisset per insulam, ceteri quoque qui laborabant, adibant Paulum, & sanabantur. Quamobrem illi donec illic commorabamur, plurimum officiorum in nos contulerunt: & dum adornaremus nauigationem, imposuerunt in nauim ad comeatum necessaria. Mensibus itaque tribus in insula transactis, nati sumus nauim alteram Alexandrinam, quæ in Melite hybernauerat. Huic erat insigne Castor & Pollux, quos Græci Dioscoros appellant, putantque bene fortunare nauigationem, si coniuncti in side aut antennis. Hanc ingressi solimus à Melite. Posteaque appulsemus Syracusas, ea ciuitas est Siciliae maritima, commorati sumus illic triduo. Soluentes Syracusas, ac præter legentes Siciliae littora, deuenimus Rhegium Italiae ciuitatem in agro Brutiorum. Ab ea ciuitate breuissimus traiectus est in Sicilia. Nam hac parte olim Sicilia contigua erat Italiae, donec uis maris intercurrentis diuulsit utranque regionem, interfuso freto non amplius quam M. D. P. in larum, unde & nomen inditum à Græcis Rhegio. Hinc post unum diem, afflante uento comodo, nimirum Austro, delati sumus Puteolos. Vbi quum nati essemus aliquot Christianos, rogati sumus, ut aliquandiu commoraremur illic. Itaque morem gerentes illorum uoluntati, subleuimus illic dies septem, unde recta profecti sumus Romam. Quonia autem iam rumor Romam pertulerat ad fratres, nos eò aduenturos (nam Pauli nomen apud Romam ageres Christianos, cum primis erat celebre ob epistolam ad illos scriptam) prodierunt nobis obuia ex urbe usque ad Appij forum, ad locum cui nomen tres tabernæ. Horum conspectu uehementer recreatus est Paulus, intelligens & illic esse, qui sincero pectore fauerent Euangelio: & actis deo gratias, sumpsit fortem ac bene sperantem animum. Demum ubi peruenissemus Romam, Centurio reliquos uinctos tradidit principi exercitus. Caterum Paulo permisum est ut maneret solus, unico tantum adhibito milite, qui seruaret eum. Quonia autem uinctus unum cum alijs perductus est Romam, ne quis Iudæorum suspicaretur eum ob aliquod maleficium ista pati, post tertium diem conuocauit primores Iudæorum Romæ degentium, apud quos ita loquutus est: Ego, uiri fratres, quum nihil admiserim aduersus populum meum, aut instituta maiorum, uinctus Hierosolymis, traditus sum in manus Romanorum, delatus Cæsare ad præsidem Felicem, deinde ad Festum. Qui quum causam examinassent, uoluerunt me absolueri, eo quod, ut ipsi fatebantur, nihil in me cooperissent capitis supplicio dignum. Verum odiose reclamantibus Iudæis, coactus sum appellare Cæsarem: non quod ob hanc causam sim offensus genti meæ, paremque criminationem ullam apud Cæsarem, & odiu quo laborat augeam, sed ut meam tuear innocentiam. Omnibus enim bene cupio, qui deum pure colunt iuxta legem patriam. Hoc enim erga uos affectu ductus, iussi uos huc accerere, quando uinctis onusto non licebat uos adire, ut ex uestro conspectu & alloquio non nihil solatii caperem. Quum autem colit gens Israelitica tanto studio deum, contemptis gentium simulachris, nisi quia sperat in resurrectione pietatis suæ præmiu: Ob hanc itaque spem, quæ mihi communis est cum tota gente mea, circumdatus sum hac quam uidetis catena. Nec aliud mihi crimen potest obijci. Ad hæc Iudæorum primores responderunt hunc in modum. Quod te nobis purgas, quasi delatus ab aliquo, scito quod neque quisquam à Iudæa per literas nobis significauit aliquid mali de te, neque quisquam inde huc ueniens quicquam de te male loquutus est. Cupimus tamem ex te ipso discere, quæ sit tua sententia. Nam quod attinet ad sectam istam nuper natam de Iesu Nazareno, qui resurrexit, cooperitum habemus, quod ubique in omnibus illi reclamatur, tanquam uana. Gratum erit igitur, si nos exactius de hac quid tu sentias docueris. Id quum Paulus libenter se facturum respondisset, præscripto die rursus ad illum conuenerunt Iudæi, plures quam antea uenerant, in hospitium in

ritum in quo Paulus uerfabatur. Quibus exponebat doctrinam Euangelicam, testificans iam adesse regnum dei, nec amplius expectandum esse Messiam, docens hunc esse Iesum Nazarenum: idq; demonstrans ex figuris legis Mosaicæ, ac uaticinijs prophetarum ostendens quicquid erat adumbratum in lege, quicquid prædictum à Mose & prophetis, in Iesu palam ac plene exhibitum esse. His de rebus cum Paulus copiose dixerisset à mane usque ad uesperam, quidam è cœtu Iudæorum crediderunt orationi Paulinæ, quidam non crediderunt. Quumq; inter sese non essent concordēs, cœperunt abire, Paulo prolixæ orationi unum adhuc uerbum adijciēte, quo taxaret illorum incredulitatem, qui tam manifestis legis ac prophetarum de Iesu testimonijs non desinerēt diffidere. Bene, inquit, spiritus sanctus de uobis uaticinatus est per Esaiam prophetā ad patres nostros, quorum obstinatam incredulitatem uos referitis. Vade, inquit, ad populum istum, & dic ad illos: Auribus audietis, nec intelligetis: & oculis cernetis, nec uidebitis. Incrassatū est enim cor populi huius, & auribus grauius audierunt, & oculos suos compresserunt, ne quando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, conuertanturq; & sanent ipsos. Proinde scitote, quod hæc salus quæ per Iesum offertur à deo, quando uos respuitis, deferretur ad gentes. Respuit enim qui non credit: nec capax est huius gratiæ, qui fidem non habet Euangelio. Vobis primum annūciatum est donum dei. Sic enim iusserat dominus: Oportebat autem uos potissimum credere, qui profitemini legem & prophetas, sed aduersus hæc omnia habetis oculos oclusos, aures obturatas, & cor incrassatum, reclamantes manifesta luci ueritatis Euangelicæ. Gentes autem, quæ nec deum nouerunt, nec legem habent, aut prophetas, à simulachris suis conuertentur, & per fidē assequentur hanc diuinam benignitatē, quam uos aspernamini gratis oblatam. Hæc quum dixisset Paulus, discesserunt ab eo Iudæi, multam habentes inter ipsos disceptationē. Mansit autem toto biennio in ædibus quas conduxerat, excipiens humaniter omnes qui ipsum adiebant, siue Iudæos, siue incircuncisos, prædicans illis regnum dei, ac docens cum omni fiducia, nemine prohibente doctrinam Euangelicam, proferēs uaticinia olim prodita de domino Iesu: tum illius facta, dicta, promissaq; ad ea conferens.

FINIS